

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

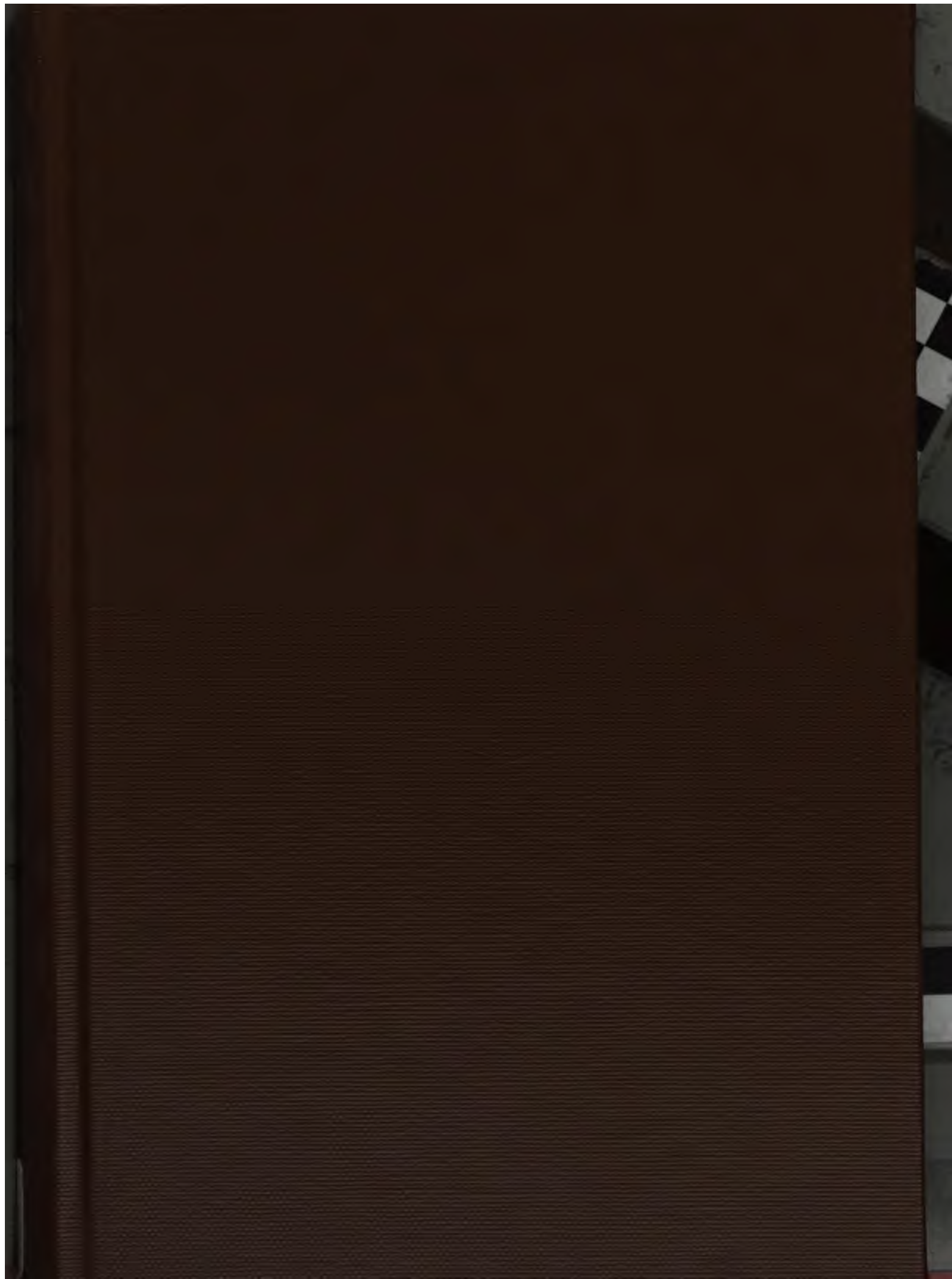
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

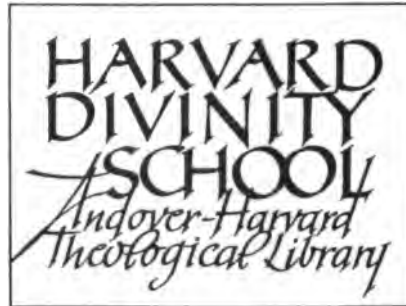
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Migne, Jacques Paul

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQJAM DILIGEN-
TER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS
OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUGTA;
INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTIS SUBSEQUENTI-
BUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINA-
RUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNA-
TA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE
AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

LUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATI-
STICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITUR-
GICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM
DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSE,
IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM
SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO
GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT:

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS,
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM
IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE
PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES LATINA PRIOR.

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE LATINÆ
A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS CXL.

S. HENRICUS IMPERATOR, THANGMARUS PRESBYTER HILDESHEIMENSIS, ALPERTUS
MONACHUS S. SYMPHORIANI METENSIS, BURCHARDUS VORMATIENSIS EPISCOPUS,
ADELBULDUS TRAJECTENSIS EPISCOPUS, SANCTUS ROMUALDUS ORDINIS CAMAL-
DULENSIS INSTITUTOR.

TOMUS UNICUS

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE, SUCCESSORES,
IN VIA DICTA: AVENUE DU MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE DU MAINE, 127.

1880

SÆCULUM XI

BURCHARDI

VORMATIENSIS EPISCOPI

OPERA OMNIA,

JUXTA EDITIONEM PARIENSEM ANNI 1849 AD PRELUM REVOCATA ET CURA QUA PAR
ERAT EMENDATA.

PRÆCEDUNT

SANCTI HENRICI

IMPERATORIS AUGUSTI

CONSTITUTIONES ET DIPLOMATA ECCLESIASTICA

Intermiscetur

ADELBOLDI TRAJECTENSIS EPISCOPI, THANGMARI PRESBYTERI HILDESHEIMENSIS,
ALPERTI S. SYMPHORIANI METENSIS MONACHI, S. ROMUALDI ORDINIS
CAMALDULENSIS INSTITUTORIS,

SCRIPTA VEL SCRIPTORUM FRAGMENTA QUÆ SUPERSUNT.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliotheca Cleri universæ

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

TOMUS UNICUS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA: AVENUE DU MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE DU MAINE, 127.

1880

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXL CONTINENTUR

SANCTUS HENRICUS IMPERATOR.	
Leges et Constitutiones.	Col. 233
Diplomata ecclesiastica.	237
THANGMARUS PRESBYTER HILDESHEIMENSIS.	
Vita sancti Bernwardi.	385
ALPERTUS S. SYMPHORIANI METENSIS MONACHUS.	
Libellus de episcopis Metensibus.	445
De diversitate temporum libri duo.	453
BURCHARDUS VORMATIENSIS ECCLESIAE EPISCOPUS.	
Epistola ad Alpertum.	535
Decretorum liber.	537
ADELBOLDUS TRAJECTENSIS EPISCOPUS.	
Vita S. Henrici imperatoris.	1091
Vita Sanctae Walpurgis.	1091
Libellus de crassitudine sphaerae.	1103
Charta de vassis ecclesiae Trajectensis.	1107
Musica.	1109
SANCTUS ROMUALDUS ABBAS, ORDINIS CAMALDULENSIS INSTITUTOR.	
Fragmentum expositionis psalmi LXVIII.	1126

APPLICA
BIBLIOTECA

ANNO DOMINI MXXIV

SANCTUS HENRICUS

IMPERATOR AUGUSTUS.

DE S. HENRICO IMPERATORE

BAMBERGÆ IN GERMANIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

(Apud Bolland., Julii tom. III, die 14.)

§ 1. *Sancti genus, nomen et agnomina.*
Episcopatus Bambergensis elogia paucis sed non
anter delibavit Gaspar Bruschius; urbs ipsa
emel in Actis nostris descripta est, patrono et
tore Ecclesiæ suæ gaudens S. Henrico, quem,
um suorum decus et gloriam, hoc vel potius
denti die, cælo transmisit Germania, ejus
is Regem ordine secundum, Imperatorem
primum, quem tamen communiori acceptione
cum II appellabimus, virum insigni prorsus
monia clarum, virginitate in conjugio servata
em, beneficentia in Ecclesiam nulli secundum;
perpetuis ejus etiam intestinis bellis hic non
us, quibus toto regni et imperii sui tempore
a proximis et sibi obstrictissimis exagitatus
Germaniæ interiora adversus rebelles egregie
is, externos vero hostes Slavos, Bohemos.
os aliosque invictis armis insecutus; quique
opositas maxime Europæ partes Apuliam et
lriam victricia signa circumtulit. Ea, inquam,
x professo eruderanda non suscepimus, iis
imum intenti quæ ad singulares ejus virtutes,
tiano et vere sancto principe dignas, miracula
ltum, tota Catholica Ecclesia merito propaga-
pertenere censebimus; eos præcipue scriptores
uri, qui ejus pro fide et religione fortiter gesta,
ficentiam in exstruendis restaurandisque eccle-
cæteraque intemeratæ sanctitatis argumenta
cuti sunt. Atque hæc præcipua erunt tractatio-
ujus præviæ argumenta, sic tamen a nobis hoc
ordinanda, ut nihil omissuri simus quo totus
cursus illustrari possit, id quod a nemine
nus præstitum esse, utut mirati sint multi,
certe implexam rerum silvam complanare
est. Sed hic prius exsequenda sunt quæ in
proposuimus.

PATROL. CXL.

A 2. Hæc inter primum occurrit Sancti ipsius genus,
stirps, origo seu familia, de qua dubium mihi nullum
subortum fuisset, post lecta tam varia scriptorum
coævorum testimonia, nisi noster Matthæus Raderus
in sua *Bavaria sancta*, tom. I, pagina 103, ad rem
paulo accuratius examinandam compulisset. Refel-
lere istic conatur Raderus receptiorem S. Henrici
progeniem, qua ex communi cum Ottone I stipite,
nempe Henrico Ancupe, descenderit, gradu tertio
consanguinitatis per duos Henricos, alterum Otto-
nis magni fratrem, alterum Ottonis II fratrualem,
Ottoni III decessori suo conjunctus, cujus proinde
arbor genealogica primo statim intuitu perspe-
ctissima sit. Lineam aliam ibi Raderus sequenti
pag. 104 substituit, ex Hofmanno acceptam, quasi
ex ea probetur S. Henricus, non Saxo, sed Boius
genere fuisse, quod tamen negat Hofmannus ipse
in nupera Ludiwigi editione, col. 56, hisce ver-
bis tabulæ suæ præmissis: « Eo (S. Henrico)
sine virili stirpe absumpto, imperatoria dignitas
de gente Saxonica Henrici Aucupis excidit, et ad
Francos Orientales transiit. » Qualicumque igitur
sit obscurior illa Hofmanni tabula a Raderi opi-
nionem ipsum recedere manifestum est: clariorem
agnoscere oportet, quam ipse frustra impugnat,
inutili æque conatu varia insignia adducens, ex
quibus id demum conficitur, quod in controversiam
non venit S. Henricum Bavariæ ducem fuisse.

C 3. Prædictam tabulam, ab Hofmanno istic propo-
sitam, et a Radero descriptam, operosius discutere
nec studii nec operæ pretium est; satis erit super-
que ea veterum testimonia proferre in medium, ex
quibus evidenter pateat S. Henrici cum Ottone III
consanguinitas tam propinqua, ut et ipsum ex Otto-
nis magni genere fuisse oporteat, cujus rei testis
synchronus, et omni exceptione major est Adelbol-

us Ultrajectensis episcopus de rebus gestis S. Henrici apud Gretserum, pag. 432, nobis infra in nova editione, num. 5. Ubi, præmisso de Ottonis III præmatura morte luctu, sic subjungit: « Dolor esset etiam insanabilis, nisi superstes ei exstisset Henricus dux gloriosus, et vir ad regnum suscipiendum strenuus. Is tunc temporis ducatum in Bavariensi regno tenebat, populum pacifice regebat, pacem amplificabat, ecclesiarum facultates augebat, leges et religiones magnificabat. Tandem sic in ducatu vixit, quod omnibus placuit, ut de ducatu transduceretur ad regnum, de vexillo extolleretur in solium hereditarium. Hereditarium dicimus, quia, ut ab his qui genealogias computare noverant audivimus, a Carolo magno ex parte patris decimam septimam, ex parte matris decimam sextam lineam propagationis tenebat. Insuper tertius Otto [forte, tertii Ottonis] post obitum in regem eligebatur, et ipsi tertium ad invicem consanguinitatis gradum tenebant. » Hæc ibi.

4. Rursus in eadem sententiam loquitur Adelboldus paulo post pag. 434, ubi, recensitis S. Henrici æmulis, inter quos erat Theodoricus Lothariensis, de eo ait quod, « Henricum ducem in regno esse sciens heredem, noluit incipere quod non posset finire. » Mitto hic quæ Hofmannus et alii asserunt, de reducta ab Ottone III ad septem electores imperii, regis Germaniæ (uti tunc loquebantur) electione, cum satis certum videatur, ad S. Henricum usque hereditariam successionem locum habuisse; Sanctum vero eo jure regnum adipisci non potuisse, nisi ex Ottoniano genere prognatus fuerit, quod clarissime semel et iterum hic pronuntiat Adelboldus. Neque obscure consentit Ditmarus, dum S. Henricum in libri sui quinti prologo, *natum de stemmate regum* affirmat; idemque, libri istius quinti initio, apud Leibnitium, pag. 365, jus hereditarium plane agnoscit, maxima procerum multitudine una voce respondente: « Henricum Christi adjutorio, et jure hæreditario regnaturum. » Adde Sigebertum Gemblacensem, cujus hæc sunt verba ad annum 1002: « Fuit quippe (S. Henricus) filius Henrici ducis, qui fuit genitus de Henrico, fratre primi Ottonis Imperatoris. » Unde restituendus Mabillonii lapsus in Annalibus Benedictinis, pag. 159, num. 25, dum S. Henricum scribit, « filium Henrici ducis, Ottonis magni fratris; » ex dictis enim liquido patet legendum: *Ottonis Magni ex fratre nepotis*. Huc revoca Chronographi Saxonis ad dictum annum 1002, satis expressos terminos: « Præfatus dux Henricus nepos regalis in regnum eligitur. »

5. Plura huc non congeram testimonia, quæ apud eundem Chronographum an. 683, et alibi recurringunt, cum jam adducta abunde sufficere videantur ad eam, quam hic dare præsumimus, veram et exactam Henricianæ stirpis notitiam, quidquid adversus eam pugnet Raderus aut alii, ex variis insignibus sive Bambergæ sive alibi exstantibus. Salleri nostri syntagma de stirpe S. Henrici non vidi,

neque alios in ea disceptatione citari solitos, quorum omnium auctoritas ad Adelboldum, Ditmarum, Sigebertum et Chronographum Saxonem comparanda non est, saltem apud eos qui veritatis historicæ momenta probe norint expendere: nam de Hezilonis cognomento Henrico Bavaro S. Henrici parenti adjecto (quem verius Rixosum, sed et piæ dixeris, quidquid adversus Ottonem II molitus sit, ut habes in Vita S. Godehardi, iv maii num. 7, pag. 504): de Hezilonis, inquam, appellatione, unde Raderus varia colligere nititur, nulla mihi altercatio; apud veteres deest omnino affictus character, atque ex adductis scriptoribus indubitatum omnino est, dicendum ipsum Ottonis magni ex fratre nepotem, adeoque S. Henricum ejusdem Ottonis in eadem linea nepotem; quo spectat Ottonis II diploma, apud Gretserum pag. 13, in quo Henricum Bavarorum ducem, hujus, quo de agimus, patrem, *carum nepotem* appellat, intellige patruelem, ut bene explicat Gretserus pag. 84, ubi genealogiam hanc nostram egregie confirmat. Ne diutius de re explorata disseram, consule Vitam B. Mathildis xiv Martii cap. 5, pag. 366, S. Henrici jussu scriptam ipsique dicatam, et dilucidam invenies Sancti nostri genealogiam, ac de imperio ejus vaticinium; quæ omnia dubitare non sinunt quin S. Henricus ab Henrico Aupece per synonymos patrem et avum originem traxerit.

6. Pluribus igitur hic supersedeo, neque ea; omnia operosius adducere aut refellere lubet, quæ a variis excogitata sunt, nationali potius spiritu quam studio veritatis. Raderus ipse, post tam multa in Bavarorum gratiam ex insignibus gentilitiis et aliunde collecta, tomo demum quarto Baviaræ sue sanctæ, pag. 34, rei evidentiam postliminio cedens hæc verba inserere non dubitavit: « Henricum enim sanctum Saxonem origine jam volumus, ut ex Ditmaro liquet, » atque etiam ex aliis, quos jam abunde dedimus. Qui ambas sententias, nescio an serio, componere nituntur, aut nihil agunt, aut mere in vocibus ludunt, et ad inanes verborum commutationes omnia revocant. Non hic de patria pugnamus, ut pro Homero Græciæ civitates, nam S. Henricum in Bavaria et Abudia natum, ultro et libenter concedimus: ast avito sanguine, aut ex prioribus illis Bajoariorum dynastis aut ducibus originem duxisse, æque negamus atque certum est Caroli V Cæsaris progeniem, in Augustissimo Imperatore nostro Carolo VI superstitem, non Hispanam genere, sed Austriacam et Germanicam agnoscendam esse. Hinc ad reliqua in paragraphi titulo præfixa tuto procedimus.

7. Nominis Henrici etymon, ut ex Aventino recte notavit Gretserus, pag. 80, Germanicum est ab *Dain* vel *Daim*, quod est *domi*, et *Reich*, *dives*, et *regnum* atque *imperium*: inde *Dainreich*, *Daimreich*, etc. Veteres *Honoricum* dixerunt; ast in usu est *Henricus*, Hungari (pergit ex Aventino Gretserus) *Hæmericum*, et, absque aspiratione, *Æmericum* vocant. Fuit Filius S. Stephani regis Hungarorum et

Giselæ sororis S. Henrici Imperatoris. Significatur hoc nomine prudens et bonus pater familias, et qui colit regnum et imperium. Sub Henrici nomine noti sunt reges Germaniæ seu Imperatores septem; Franciæ reges quatuor, limata nomenclatura in *Henri*; Angliæ reges octo: atque in Hispaniam usque transiit, habuitque synonymos reges quatuor sub *Henrique* nomine, quod Itali *Errico* pronuntiant. Nota præterea Gretserus cognomenta habuisse Henricum imperatorem, *sancti* a sanctitate, *pii* a pietate, *claudi*, a luxato femore. Freqentes vero fuisse hujusmodi appellationes regibus et Imperatoribus adjectas, vulgo notum est. Hinc *Auceps* ille, Henrici sancti proavus, quod aucupio delectaretur, et *Humilis* etiam dictus, quod coronam Imperialem detrectasset. Ottoni II *Ruff* cognomen adhæsit, Ottoni III *Pueri*, quod puer regnare cœpisset: Henricus III *Niger* dictus est, Conradus ejus pater *Salicus*. Nec in Francia defuere indita facillime cognomenta, ut habes in Carolis *Culvo*, *Crasso*, *Simplice*, *Sapiente*, etc., ut ad Græcos non accedamus, quibus non minor fuit libertas Imperatores suos agnominandi.

8. Et de *pii* quidem et *sancti* cognomentis S. Henrici tributis, res in comperto est, potissima imò sola quæstio vertitur de *claudi* appellatione, quam miris modis ei inditam narrant scriptores, quos inter is qui Sancti aliqualem vitam scripsit monachus, opinor; sed huc usque anonymus in fragmento Bambergensi, addendo capiti 22, longam historiam memorat, quam ut sugillare prorsus nolim, potiori tamen auctoritatis pondere præditam vellem, et majori veterum consensu firmatam, tradentibus aliis apud laudatum Gretserum. S. Henricum, in bello Longobardico contra Arduinum seu Hardwigum. « captum, cum, deceptis custodibus elapsus, de muro se præcipitasset, luxato fractove crure, postea claudicasse, unde *CLAUDI* cognomentum habuerit. » His adde, si lubet, quæ in eadem rem congescit Hofmannus, in citatis suis *Annalibus*, col. 38 et 39, et novissime Burchardus Struvius in *Syntagmate* historiæ suæ Germanicæ, parte 1, pag. 372. Neque prætereundus est laudatus etiam supra Gaspar Bruschius, tomo de *Monasteriis* Germaniæ, ubi, pag. 87. *Montem Monachorum*, de quos nos abunde locuti sumus ad Acta S. Ottonis die secunda Julii, describens, alia obtrudit, minus etiam credibilia, ut diversissima illa ejusdem rei diversimode narratæ adjuncta, invitum etiam quemlibet de veritate ancipitem hæerere compellant.

9. Claudicationem equidem admitto, at, ut verum fatear, in nullam adductarum a scriptoribus illis causarum multum inclinor; magis placent ea quæ habet Browerus noster in *Antiquitatibus Fuldensibus*, lib. III, cap. 15, pag. 255, his verbis: « Hic idem Henricus (sanctus) cur *Claudi* cognomen tulerit, inquiri video. Naclerus fama exceptum perhibet, ex objecto Regi cœlitus viso id evenisse, cum Romæ in ecclesia D. Mariæ Majoris Christum Jesum, summum sacerdotem, Matre Sanctorumque stipatum

A choro, rem divinam patrare conspicatus, simul ab Evangelio recitato, angeli manu librum ad se ferri vidit, osculo de more libandum; atque eo in ostento exiisse de mentis potestate, sensibus alienatis: cumque quid secum ageretur ille quidem nesciret, angelum, collaudata ejus pudicitia, et castimonie studio, tetigisse nervum femoris, atque inde claudicare cœpisse. At comperior equidem in ecclesiæ Fuldensis membranis iis quibus munificentia ejus regia describitur, primis regnandi exordiis, cum se exerceret venatu, graviter a fera saucium, nomen inde populari jactatione *Duffchols* (grallator seu ligno saliens), id est claudi tulisse. Quamobrem ex hoc fere incursu claudicasse potius, cum majoribus credere liceat [quam] ex angeli contactu, si illi viso sua fides justificationem retulisse conjugalis abstinentiæ pudicitiaque. » Clara hæc plana et sana sunt: neque vero prodigiis opus fuit ut, quod inter mortales adeo obvium est, S. Henricus ex recte gradiente claudus redderetur. Hinc ad Sancti ætatem, obitum et cultum progredimur.

§ II. *Sancti ætas, annus et dies obitus, cultus, elogia.*

10. Ætatem S. Henrici nec ab Adelholdo nec a Ditmaro repeli posse perspicuum est; prioris enim imperfectum est opus, desinens in anno 1004, alter autem Sancto non supervixit, præmature e vivis ereptus anno 1018. Monachus anonymus, quem Vitæ qualicumque auctorem supponimus, cap. 30 sic ait: « Defuncto itaque beatissimo Dei famulo anno regni sui XXIV, vitæ LII, imperii vero IX, » etc. Ast hic in primo caractere erat, cum Sancti exordium antea innexerit anno 1001; verum ab VIII Idus seu VI Junii 1002 ad diem obitus XIII seu XIV Julii non potest reperiri nisi annus XXIII inchoatus; quocirca ab aliis rotundo numero solum regnasse dicitur annis XII, ut Imperator vero annis X: quæ omnia facile intelliguntur: non item quod mortuus sit anno MXXII, uti plures scripsere quos hic recitare non vacat, nedum refutare, non magis quam alios regni initia figentes anno millesimo. Omnium instar hic sit auctor Vitæ S. Meinweri in nostra editione, ad diem V Junii, cap. 13, num. 101, ubi dicitur: « S. Henricus cum totius Christianitatis inæstimabili mœrore anno vitæ suæ LII, regni XII, imperii X, Dominicæ Incarnationis MXXIV defunctus; » quod plane confirmat Chronographus Saxo ad dictum annum 1024, et terminis paulo expressioribus *Annales Hil-desemenses*, quorum hi sunt characteres:

11. « MXXIV, Indict. VII. Heinrichus Imperator Nativitatem Christi Babenberg, Pascha Parthenopoli, Pentecosten vero Goslare honorifice celebravit. Qui postea Gruna venit, et ibi languore correptus decubuit; et cum totius regni mœrore ah! ah! III Idus Julii hominem deposuit: sed XII annis, hebdomadis V et uno die regnavit. Anima ejus requiescat in pace. Det requiem animæ qui cuncta gubernat ubique. » Rectus est calculus, exclusis die VI Junii, quo rex declaratus, et XIII Julii, quo vita functus est; supersunt enim dies XXXVI, qui per septem di-

visi pleno numero reddunt hebdomadas quinque et diem unum. Atque hæc quidem satis pervia et obvia sunt, habeturque tota vitæ periodus ad annum ætatis quinquagesimum secundum producta, et retrogrado ordine numerando figendus omnino est annus nativitatis ante mensem Junium DCCCCLXXII. Sic igitur rectissime in annotatis ad Vitæ prædictæ cap. 30 computavit Gretserus in hunc modum: « Moritur Imperator Henricus anno MXXIV, III Idus Julii. Natus est anno DCCCCLXXII Ratisbonæ » (locum alium non procul inde dissitum, Abudiacum, notavit Raderus loco supra citato) « pridie Nonas Maii, ut ex Ditmaro notat Fabricius in Originibus Saxoniciis. » Frustra hic pluribus discutias quod in dubium non revocatur.

12. De die obitus quæstionem movere possent auctaria Usuardina et recentiora Martyrologia in quorum aliquibus signatur S. Henricus III Idus, in aliis pridie Idus, quo expressissime refertur in hodierno Romano: « Bambergæ, sancti Henrici primi Imperatoris qui cum uxore sua Chunegunde perpetuam virginitatem servavit, et sanctum Stephanum Hungarorum regem cum universo fere ejus regno ad fidem Christi suscipiendam perduxit, cujus festivitas die sequenti celebratur, » ut proinde eo die mortalitatem exuisse plane censeatur. At pro Gretsero, præter antiquos scriptores jam supra laudatos, aliosque, quos recensere superfluum judico, facit eadem S. Meinwerici Vita, loco citato hoc epitaphium referens:

Henric Augustus virtutum germine justus,
Hæc servat cujus viscera putris humus;
Splendor erat legum, speculum, lux, gemmaque
Ad cælos abiit, non moriens obiit. [regum,
Idibus in ternis vexantem pondera carnis
Julius æthereo sumpserat imperio.

13. Hæc litem omnem prorsus dirimere videntur, quidquid in variis locis cultus fortasse fuerit S. Henricus XIV Julii, quem recentiores passim omnes unanimi consensu eo die annuntiant, et nos alibi ad hunc ipsum vel ad sequentem XV omnia ad Sanctum spectantia remisimus, secundum citatum modo Martyrologium Romanum, in quo hodie, ob solemnium S. Bonaventuræ festum, Officium sancti Imperatoris dilatatum est ad prædictam XV, quod proprio die reponi commode non potuisset, cum S. Anacleti festivitate impediatur. Qui acciderit ut in Sancti natali consignando variaverint Martyrologia, comperit equidem non habeo, at, nisi multum fallor, modum omnem in ea difficultate occurrentem satis apposite dissolvit qui S. Henricum obiisse scripsit ipsa nocte inter XIII et XIV Julii intercurrente, sic ut ansa inde facillime accepta sit diversos ejus transitui dies assignandi; nisi forte solemnitas canonizationis, aut aliqua alia ratio intervenerit. Utcumque vero id factum fuerit, tametsi hodierna Sancti solemnitas ab Ecclesia, uti diximus, die sequenti, seu XV, hoc tempore constanter recolatur, Acta ejus

A hac receptiori celebritate illustranda censuimus, ea quæ ad ejus gesta et cultum pertinent hic prosecuturi, præmissis Usuardi nonnullis auctariis in quibus et XIII et XIV Julii collocatum invenimus, nam apud antiquiores nulla exstare potuit memoria Sancti, quem scimus undecimo primum sæculo ad Superos evolasse.

14. De cætero satis certum est inclytam adeo fuisse, et per totum orbem catholicum percubuisse S. Henrici virtutum, pietatis et miraculorum famam, ut non diu post obitum pro Sancto haberi cœperit colique a fidelibus, præsertim a Bambergensibus, quos continuo instituisse existimo, ut fundator suus in celitum album referretur. quamvis, ut fit, ob varia incidentia, res in proxime sequens sæculum dilata fuerit: quo intermedio tempore in usu esse potuerint, quas olim descripsit noster Janningus. « Missæ speciales » pro sanctis virginibus conjugibus celebrari solitæ, quarum hæc sunt orationes: « Propitiare, quæsumus, Domine, animæ famuli tui Henrici, et præsta ut, qui de tuis donis in hoc loco pervigili cura nomini tuo quotidiana præparavit obsequia, perpetua cum Sanctis perfrui mereatur lætitia. Per Dom. » Secreta: « Hanc oblationem, quæsumus, Domine, ut ei ad salutem proveniat, cujus in hoc loco stipendiis nostra tibi servitus vegetata ministrat. » Postcommunio, etc., eundem spectant. Oratio de sancta Cunegunde ita habet: « Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut anima famulæ tuæ C Chunegundæ, omnium peccatorum suorum nexibus absoluta, cum omnibus Sanctis tuis perpetua perfrui mereatur lætitia, » etc. Ex quibus certe patet abstinuisse per id tempus pios clientes a Sanctorum honoribus ipsis deferendis. Neque verosimile est, ante canonizationem S. Henrici nomen in sacros Fastos relatum fuisse, et primo quidem XIII Julii, deinde XIV, ut palam facient exempla hic subnectenda.

15. — Inter codices nostros is qui de « sancto Henrico XIII » Julii primus meminit, est Hagenoyensis in Germania scriptus, his verbis: « In Babenberg, sancti Henrici Imperatoris confessoris. » Brevius Matricula Carthusiæ Ultrajectinæ: « Henrici imperatoris. » Elogium concinnavit Editio Lubeco-Coloniensis: « In civitate Babenbergensi, depositio sancti Henrici Imperatoris Christianissimi, qui regnavit XXII annis, sub anno Domini millesimo. Cui desponsata fuit sancta Cunegundis, filia Palatini comitis Rheni, virgo devotissima. Qui pariter virginitates suas Deo voventes, occulte virgines usque ad finem vitæ permanserunt. » Paulo aliter Grevenus, in anno obitus exerrans: Civitate Babenbergensi, sancti Henrici Imperatoris Christianissimi, hujus nominis primi quoad Imperatores, benedictionem imperialem seu coronam assecutos. Cujus uxor Cunegundis virgo sanctissima, juvenulaque pulcherrima, ad hoc virum suum induxit ut communi voto inter se perpetuam virginitatem servarent: in quo statu S. Henricus Christo serviens, anno Do-

xxxi beato fine quievit, miraculis clarens. » A
 Item elogium ampliavit Canisius; neque in au-
 suis prætermisit Molanus, brevius tamen
 complexus: « Apud Bambergæ, sancti Hen-
 imperatoris et confessoris. » Atque hæc hacten-
 te ad xiii Julii; quibus addi posset longior
 Florarii Sanctorum, sic ut mirum sit adeo
 odum invaluisse diem sequentem xiv.

Pro hac inter codices nostros Usuardinos so-
 recurrunt Bruxellensis brevi hac phrasi:
 sti Henrici, Romani Imperatoris et confesso-
 et Molanus, eum hoc die repetens: « Eodem
 mti Henrici secundi, Romanorum Imperatoris
 fessoris: qui obiit anno xxxi. » Lege, ut su-
 nno xxxiv. Transiit anachronismus in Mau-
 m, qui hoc ipso die scribit: « Bambergæ, B
 Henrici secundi Imperatoris sanctissimi, qui
 xore sua Cunegunde virginitatem servavit: a
 Bambergensis ecclesia fundata et dotata fuit,
 ne anno salutis xxxi. » Iisdem prope terminis
 ur etiam a Felicio; sed, quod hic novum plane
 um, a Galesinio prætermisus est, tum hoc
 ræcedenti die. Qui versibus Sanctorum elogia
 it, Brautius Satsinensis episcopus de Sancto
 e cecinit: « Henricus primus, rex regum tor-
 rhis, conjugis ornavit virginitate torum: »
 vero subjungit de conversa per S. Henricum
 uria, explicatione, indiget, quam infra suo loco
 us: « Hungariæ regnum, Stephano cum rege
 Henricus Christi subdit obsequio. » Alios res-
 res prætereo, uti et Bucelinum cum longo suo
 , cui antiquiora et veriora substituere ma-

Hæc inter vetustius nullum aut magis authen-
 suggeri potest, quam quod libro suo quinto,
 it Ditmarus versibus hexametris in hæc verba,
 mper ad metrum exacta:

ms scandit, postquam puerilia vicit,
 virtutum, natus de stemmate regum.
 ater Henricus dux, et genitrix erat ejus
 suis meritis æquans vestigia regis,
 di patris Burgundiæ [Burgundica] regno tenen-
 præclarum Wolfgangus præsul alumnum, [tis.
 quitur Dominum toto conamine Christum.
 ecem [mortem] patris ductor successit herilis,
 t imperium longe spectat quoque clavum.
 ia pars regni Slavo vastata crudeli [feroci]
 m lætatur quod ab hujus pace potitur
 is optatis, justeque rapacibus armis
 l depulsis, ac diva lege sedatis,
 os omnes contra se deprimit hostes,
 leens socios jocundo famine cunctos.
 deliquit modicum, statim respiscit,
 bus ac dignis curabat vulnera carnis.
 Ecclesiæ, cunctis miseratur ubique.
 urg, si scires hujus pia vota, sitires
 tum tanti rectoris, et inclyta Christi
 a laudares, condignaque præmia ferres.

18. S. Henrici virtutes et res gestas per varios
 annos et capita prosequitur Chronographus Saxo, ex
 quo satis erit paucula decerpere ad annum xiv.
 « Igitur rex Henricus, cultor æquitatis inclytus, et
 religionis divinæ præcipuus, quæcumque regni ne-
 gotia a decessore suo, tamquam puero, et ipso in-
 tempestivo obitu præoccupato, relicta fuissent mi-
 nus caute ordinata, ipse secundum Domini timorem
 restaurare justeque disponere studuit. » Videantur
 ibi quæ ad restitutionem episcopatus Merseburgen-
 sis pie et religiose contulit Rex sanctissimus. En
 modicum fragmentum: « Postquam igitur Rex beati
 desiderii sui explevit votum, reversus Magdeburgh,
 ne quod ex hac institutione archiepiscopo incusaretur
 intulisse damnum, quoddam sui juris eidem le-
 gali testamento tradidit prædium cum omnibus
 pertinentiis suis, in Zeudici provincia situm. Nam
 ipse in Domino maguæ devotionis Rex, de capella
 sua sumens non modicam partem reliquiarum beati
 Maurittii, hieme tunc forte redivivo frigore sæviante,
 terramque glaciali asperitate et nive cooperiente, a
 monte S. Joannis Baptistæ, ubi servabantur, nudis
 pedibus, ut fertur, calore pietatis illum animante
 tricesimo die depositionis Gisolharrii archiepiscopi,
 in civitatem detulit, cunctis festivo ritu, ut par erat,
 eas suscipientibus, quas et sancto altari cum præ-
 dictis donariis obtulit, ipsumque diem in honore
 præfati Martyris ejus ecclesiæ celebrare, quemad-
 modum adhuc habetur, instituit. »

19. Haud multum dissimile sancto Imperiatio en-
 comium, sed brevius, concinnavit auctor Chronici
 Laureshamensis apud Freherum, pag. 72: « Ottone
 tertio Imperatore Romæ defuncto, et per Heribertum
 Coloniensem archiepiscopum atque Godefridum
 ducem Aquisgrani sepulto, Henricus dux Bavario-
 rum imperii fascibus arreptis rex eligitur, et Mo-
 guntia solenniter ordinatur. Cujus quanta fuerint
 justitiæ et pietatis insignia, testatur illa nobis,
 quam condidit et in qua conditus est, Babenbergensis
 ecclesia. Siquidem tanto religionis amore ducebatur,
 ut monachorum pater appellaretur. Et sane, » in-
 quit Mabillonius in Act. Bened. sæc. vi, parte 1, pag.
 434, « vere eorum patrem fuisse et patronum probant
 vetera passim instrumenta in eorum gratiam
 data, » quæ vide ibi, cum elencho Sanctorum quos
 pius Imperator vivens coluerit, imo totum elogium,
 quod hic inseri mereretur, nisi fixum esset sola ve-
 tastiора colligere, quale etiam illud quod habet au-
 ctor Vitæ sancti Meinwerci apud nos cap. 2, num. 9,
 pag. 515: « Henricus dux Bajoaricus, secundum sæ-
 culi dignitatem locupletissimus, et litterarum studiis
 non tenuiter instructus, et quod his majus est, vir
 in omni perfectione ecclesiastica præcipuus. » Plu-
 ribus supersedeo, quæ apud scriptores præsertim in
 Vita S. Meinwerci satis obvia sunt, cum nullus de
 sancto Imperatore sine merita laude meminerit.
 Reliqua ad sancti Imperatoris cultum spectantia da-
 bit sequens

§ III. *Canonizatio, elevatio sacri corporis, et translationes.*

20. Utrum ad S. Henrici merita ostentanda aut gloriam ei conciliandam multum conferat visio quam ejus Vitæ inseruit anonymus monachus, cap. 28, aliis examinandum relinquam; illustriora posteris argumenta præbuit gloriosus in Sanctis suis Omnipotens, dum ipsum pluribus egregiis miraculis inclarescere voluit, quibus demum motus Egilbertus Bambergensis episcopus, ordine nonus, eo rem perduxit ut sacri cœlitum honores sancto Imperatori decernerentur. Id quo anno acciderit, primum expediam; deinde cætera prosequar. Ex Egilberti ætate pendet totius rei decisio, quandoquidem eo potissimum urgente procurata sit prædicta canonizatio, et ad ipsummet directum Eugenii PP. III diploma, brevi producendum. Porro Episcoporum Catalogus novissime editus, et, ni fallor, ex Hofmanno contractus, episcopatus non nisi « quinquennium » Egilberto tribuit, quo ei « ecclesiæ præferuit sollicitudine, vere paterna, dignus vita longiore. Obiit » autem « MCXLVI, sepultusque est in æde imperiali; » eique successit Eberardus Bavarus, eodem ipso anno electus. Cum igitur ad prædictum Egilbertum pertineat tota istius causæ procuratio, ad ipsum autem destinetur Eugenii rescriptum, non potest ultra ejus tempora differri S. Henrici canonizatio, unde manifeste consequitur deserendum a nobis Baronii calculum, quem mirum est ad annum 1152 prædictam canonizationem distulisse, qui Eugenii litteras ex nescio quo chronico Bambergensi præ oculis habuit.

21. Ita scribit ad dictum annum 1152, num. 3, ex Ottone Frisingensi in Friderico, lib. 1 cap. 63 : « quod autem Otto meminit hic de Henrico Imperatore inter Sanctos relato, exstant de ea re in Chronico Bambergensi Eugenii PP. litteræ. » Eas ibi subjicit Baronius, et nos infra dabimus : ast ipsum fefellit, opinor, Frisingensis, dum ad annum istum 1152, Conradi III supremum, occasione ejus sepulturæ, sic habet loco citato : « Juxta tumbam Imperatoris Henrici, ejus loci fundatoris, qui nuper auctoritate Romanæ Ecclesiæ in loca sancta levatus, pro sancto habetur, regio cultu cum sepelivit : » nempe ecclesia Bambergensis, quæ Conradi corpus alio transferri passa non fuerat. Nimis scrupulose particulam « nuper » accepit laudatus Baronius, quam ad annos aliquot extendendam esse docet, aperte rerum series, adeo ut superstite Egilberto canonizationem Romæ decretam oporteat (verosimillime anno 1145), solennius deinde celebratam cum elevatione et translatione sacri corporis ab Eberardo successore anno 1147, quod plane evincitur ex demonstrato superius Egilberti obitu; cui sane jam vita functo Eugenii diploma inscribi non potuit; audiatur Hofmannus, id disertius asserens, in Annalibus Bambergensibus, col. 121.

22. « Sequenti anno (1145) Babebergæ lux ingens sanctitatis eluxit; quippe S. Henricus Imperator

sanctitatem suam, multis miraculis ad sepulturam editis, confirmavit, et se ad cœleste illud Dei atque Sanctorum consortium receptum esse comprobavit; ut Egilbertus episcopus hac de re legationem Romam mittendam, et Eugenium Pontificem de omnibus diligenter edocendum putarit. Quibus rebus cognitis et legatorum relatione audita, Pontifex religione perfusus ipsum S. Henricum confessorem, hoc ipso anno, nempe post obitum ejus centesimo vigesimo primo, in Sanctorum numerum consecratione sua rededit; atque hac de re litteras Roma 11 Idus Martias ad Egilbertum episcopum et cæteros ecclesiæ proceres dedit. Narrat Nunnesius monachus Johannem quemdam Cardinalem, canonizationis S. Henrici acriter obnitentem atque reluctantem, luminibus privatum, atque intolerabili membrorum dolore correptum, severissimas temeritatis suæ dedisse pœnas. Demum vero eundem, invocato ipsius confessoris nomine, sanitati pristini fuisse restitutum. » Narratur ea punitio apud Gretserum cap. 39, estque inter miracula inferius ordine nonum, num. 9.

23. Diploma ipsum canonizationis non producit Hofmannus (sed 1145), neque mihi notum fateor citatum a Baronio Chronicum Hofmanni, sed vices supplevit Gretserus, ex aliquo anonymi apographo Bambergensi, unde bullam hic subnectimus : « Eugenius episcopus servus servorum Dei, venerabili fratri Egilberto episcopo, et dilectis filiis canonicis Bambergensis Ecclesiæ, salutem et apostolicam benedictionem. Sicut per litteras et nuntios vestros vobis mandasse meminimus, venerabiles fratres nostros N. S. Rufinæ episcopum, et N. presbyterum Cardinalem pro diversis negotiis ad partes illas de nostro latere delegavimus, eisque viva voce injunximus ut ad ecclesiam vestram accederent, atque de vita et miraculis Henrici regis rei veritatem diligenter inquirent, et litteris suis nobis significarent. Nunc autem eorumdem fratrum nostrorum et multorum religiosorum et discretorum virorum attestatione, de castitate ipsius, de fundatione Bambergensis ecclesiæ et multarum aliarum, quarundam quoque episcopalium sedium reparatione, et multiplici eleemosynarum largitione, de conversione regis Stephani et totius Hungariæ, Domino cooperante per eum facta; de glorioso etiam ipsius obitu, pluribusque miraculis, post ejus obitum, ad ipsius corporis præsentiam divinitus ostensis, multa cognovimus.

24. « Inter quæ præcipuum et memorabile plurimum attendentes quod, cum diadema sceptrumque imperii suscepisset, non imperialiter sed spiritualiter vixit. In toro etiam legitimo positus (quod paucorum fuisse legimus) integritatem castimonie usque ad finem vitæ conservavit. Quæ quidem nos omnia simul perpendentes, atque devotionem vestram et ecclesiæ Bambergensis, quæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ soli subesse dignoscitur, diligenter considerantes, tametsi ejusmodi petitio, nisi in generalibus

conciliis admitti non soleat, auctoritate tamen S. A. R. E. quæ omnium conciliorum firmamentum est, petitionibus vestris acquiescimus, atque ejusdem memorabilis viri, cujus exaltationem requiritis, fratrum nostrorum archiepiscoporum et episcoporum, qui præsentibus aderant, communicato concilio, memoriam inter Sanctos de cætero fieri censemus, et anniversarium ipsius diem solemniter celebrari constituimus. Vestra itaque interest sic in S. R. E. obedientia et fidelitate persistere, et sic ei dignæ devotionis obsequiis respondere, ut ampliori beati Petri et nostra gratia digni inveniamini. Datum trans Tiberim pridie Idus Martii : a nullo alio characterè appposito quo in certum annum deveniatur; unde facilius excusari possit Baronii lapsus, qui ad episcoporum Bambergensium seriem oculos non intenderit.

25. Solemnem illam Henrici in Sanctorum numerum cooptationem secuta est, ut nuperrime dicebam, sacri corporis elevatio, et in decentiorem locum translatio, de quibus breviter laudatus Hofmannus ad an. 1147, col. 123 : « Per eosdem dies ossa S. Henrici Imperatoris solemnè cæremonia translata sunt. Et vero res facta est in hunc modum : Eberhardus episcopus, advocato Eberhardo archiepiscopo Salisburgensi, et Hermanno episcopo Brixiensi, atque una cum abbatibus, religiosi, et ipsis proceribus civitatis, accessit ad locum ubi conditum corpus fuerat. atque, ægesta terra, sacra ossa inde levavit, et in tumam marmoream transtulit. eamque clavis obfirmavit. » Eadem paulo contractius habes in elogiis episcoporum pag. 6. « Eberhardus II, dux Baviaræ eligitur mclxvi, Pontifice Eugenio III, Conrado itidem III. S. Henrici ossa magna solennitate ad honoratiorem tumulum transtulit, et marmoreo, quod hodie videtur, monumento condecoravit. » Quousque extendatur istud « hodie » necdum satis clare perspicio; colligendum id erit ex schedis nostri P. Joannis Gamansii, toties in Actis nostris laudati, qui eas describi curavit ex Ms. Catalogo Episcoporum Bambergensium S. Michaelis Bambergæ; quas hic adducere operæ pretium existimavi, cum ea suppleant quæ in Hofmanno desiderantur.

26. Scriptor iste, qui non nisi ad annum 1440 Annales suos perduxit, ubi anno 1379 civium Bambergensium seditiones adversus Lambertum xxx episcopum paucis memoravit, ita subdit : « Quibus verbis Lambertus in magnum timorem adactus, ad divinam implorandam opem confugit, et sequenti anno, clero ac populo advocato, tumultum S. Henrici aperuit, et reliquias ejus sacras protulit : » ex quibus quid tum gestum sit, vix, aut ne vix quidem intelligas. Hæc paulo uberius citata Gamansii scheda, quam in ejus fide produco. « Sub isto reverendissimo in Christo patre ac Domino D. Lamberto, anno Dom. mcccclxxx, Indict. III, die VIII mensis Julii, qua festum agitur sanctorum martyrum Kyliani ac sociorum ejus, regiminis sui sex-

to, præsentibus honorabilibus viris ac dominis canonicis ecclesiæ Babenbergensis D. Berholdo de Hennberg, filio comitis Henrici de Hennberg. D. Udalrico de Thunfelt Scholastico, et D. Friderico Zotner de Halberg, matura et discreta deliberatione dominorum de capitulo ecclesiæ Babenbergensis, et propter fidem certiore sanioreque notitiam sanctarum reliquiarum sancti patris et fundatoris ecclesiæ Babenbergensis D. Henrici Imperatoris, apertus est sarcophagus jam dicti confessoris, ab antea bene reclusus et seratus sigillatusque sigillo majori bon. mem. D. Eberh. episcopi ix (alias x) Babenbergensis ecclesiæ. ».

27. In quo quidem sarcophago inventæ sunt reliquæ, quasi totius ejusdem corporis sacri ossa venerandæ, præter caput, quod in alia theca deaurata reconditum veneratur. Ipsi vero de sano consilio, diligenti adhibita custodia, tantum mandibulam, brachium et duas costas cum parvis aliis ossibus prædictarum reliquiarum, foris honorabiliter recondendas, bonæque custodiæ mancipandas reservarunt, non tamen sine rationabili causa speciali devotione. Tandem ipsas reliquias S. Henrici in eodem sarcophago diligentissime iterato recluserunt; sigillantes sigillo capituli prædicti, quo ipsi domini utuntur ad causas. Inventæ fuerunt pro tunc per eosdem dominos canonicos prædictos duæ veteres schedulæ, interiori thecæ affixæ, quarum una hæc scripta continuit : D Eberhardus primus hujus Babenbergensis ecclesiæ episcopus præscriptum S. Henricum Imperatorem tumulavit : Egilbertus nonus Babenbergensis episcopus canonizavit ipsum S. Henricum (nempe per Eugenium III Papam) et Eberhardus Dux Baviaræ, decimus episcopus Babenb. transtulit præfatum patrem et fundatorem ecclesiæ S. Henricum sanctisque locis venerandum commendavit anno Dom. mclxvii, die XIII Julii, præsentibus ibidem venerabilibus principibus ac dominis D. Eberhardo Salzbürgensi archiepiscopo et Hartmanno Brixiensi episcopo, cum multis aliis religiosi fidelibus ac Deo devotis.

28. Apertura sarcophagi requirenda est in posteriori capite sub tergo imaginis beatæ Mariæ Virginis, ubi scripta sunt hæc verba : AUREA PORTA CÆLI LOCATIO RELIQUIARUM IN FESTO S. HENRICI AD SARCO-PHAGUM SUUM. Pergit deinde scriptor Catalogi enumerare insignes aliquot Bambergeuses reliquias, eo ordine quo ibidem in templo cathedrali dispositæ sunt. « Caput, inquit S. Henrici in medio locatur ante sarcophagum, ad altare sanctæ Crucis. versus Orientem : a dextris exeundo et choro S. Petri, caput sanctæ Cunegundis, et imago beatæ Mariæ Virginis. A sinistris S. Margaretæ et caput S. Kiliani : a dextris exeundo a choro S. Petri, caput S. Theodori et sancti Dionysii; et versus Orientem caput argenteum. A sinistris cap. sanctorum Cosmæ et Damiani, et caput argenteum : versus chororum S. Petri, caput S. Ottonis, et caput S. Pii papæ et martyris. » Sequitur in charta Gamansiana miracu-

lum de restitutione in integrum imaginis Crucifixi A eburnei, qui e longinquis terris a S. Henrico Bambergam comportatus, et fulminis ictu in frusta minutissima collisus et contritus fuisse dicitur die x Maii 1515 (annum 1516 notat continuatio Hofmanni apud Ludwig.) Utcumque id factum fuerit, ad rem nostram propius spectant quæ de hac proprie dicta sacrarum reliquiarum translatione subjungit citata charta in hunc modum.

29. « Anno Domini M^oCCXIII, Indict. 1, die 11 Septembris, sarcophagi antiqui sanctorum Henrici et Cunegundis fundatorum aperti sunt in corpore ecclesie, retro altare S. Cunegundis, per reverendissimum nostrum dominum prænominatum de Lymburg, propter novam sepulturam præfatis sanctis patronis ex marmore sculptam : in quo sarcophago antiquo reperta fuit vetusta capsula unica in qua erant pulveres de corpore S. Henrici, pars una de scapula seu spatula ejusdem, cum quibusdam de corio et serico, in quibus involutum fuit corpus S. Henrici. In sarcophago S. Cunegundis inventa est capsella ænea in qua inclusæ fuerunt reliquiæ de corpore S. Cunegundis, duæ costæ cum quibusdam aliis reliquiis ejusdem. In utroque sarcophago collecti sunt pulveres de cordibus amborum; quæ reliquiæ cum honore et reverentia in capsis suis ad magnam sacristiam sunt deportatæ per præfatum D. Georgium episcopum, D. Casparum suffraganeum ejusdem, et D. Joannem abbatem cœnobii S. Michaelis Montis monachorum. Expost prædictæ reliquæ in quatuor novas capsas sunt divisæ, die ix mensis Septembris, die videlicet translationis S. Cunegundis, non sine dispositione divina, ad novum sunt sarcophagum deportatæ atque reverenter impositæ et inclusæ per D. Georgium episcopum et D. Casparum suffraganeum, præsentibus ibidem D. Joanne abbate de Bantz; D. Georgio Stiber, decano eccl. Cath., D. Wilhelmo Schengk Barone de Limburg, cantor; D. Leonardo de Eglolfstein doctore, Scholastico; D. Sebastiano de Kungspurg, cellerario, et aliis canonicis capitularibus dictæ Babenbergensis ecclesie, astante clero et populo, quantum basilica cathedralis capere poterat. »

30. Atque hæc penultima est sacrarum S. Henrici reliquiarum solennis translatio; nunc cætera subjicio quæ in eadem Gamansiana charta colliguntur. « Scriptura hæc in pergamenea schedula reposita est ad plumbeam capsulam. In isto sarcophago lapideo, cum sua tectura lapidea olim supra terram elevato, fuit reconditum quondam corpus S. Cunegundis virginis et Imperatricis, ante translationem ejus. Nunc, propter structuram et erectionem novi sarcophagi, ut hodie cernitur, fuit hic sarcophagus sub terra reconditus S. Henrici confessoris et Imperatoris, ac hujus ecclesie fundatoris. » Est quod ad claritatem hic desideres. « Porro altare S. Cunegundis quod nudius demolitum et confractum est, innovatum et erectum fuit, et per D. Casparum suffraganeum, die eodem post reliquiarum imposi-

tionem, consecratum fuit, præsentibus adhuc omnibus jam supra nominatis. Atrium ante ecclesiam Babenbergensem, a porta Adæ et Evæ usque ad portam gratiæ, eodem anno jam supra, lapideo pavimento stratum, ac muro pectorali cavatis lapidibus artificio magistrali per gyrum ac formam coronæ circumdatum fuit, ne effunderetur ibi sanguis innoxius labente aliquo. » Hactenus charta, pro corioide adjungens quæ habes apud Hofmanni continuatorem, col. 242. Alia religiosi cultus argumenta prosequamur.

§ IV. *Reliquiæ Bambergenses, sacra cimelia, mausoleum Henricianum, Officiu ecclesiastica, et antiqua Missa.*

21. De reliquiis et sacris Bambergensibus monumentis ac cimeliis, cum, præter ea quæ ex Hofmanno et schedis Gamansianis jam proxime data sunt, nihil ad manum esset, ad fontem ipsum recurrendum censi, unde certius et securius quam ex iis quæ Ludwigus vulgaverat, edoceri possem. Nec sane concepta spe frustratus sum, nam ope et præsidio R. P. Nicolai Pottu, Collegii nostri istic Rectoris, multa erudite suggessere nobilis, clarissimus ac consultissimus dominus Joannes Franciscus Xavierius Eppenauer, eminentissimi Electoris Moguntini et Episcopi Bambergensis archivarius, ut vocant; ac Adm. R. P. Dom. Otto Schugentes, Ordinis S. Benedicti ad Montem S. Michaelis, antiqua sua benevolentia, collatisque ad Acta S. Ottonis illustranda pluribus olim suppetiis, notus et amicus, quorum subsidiariis manibus adjutus, nonnulla hic parato jam commentario inserere licuit, quæ alias omnino prætereunda fuissent. Accessere a munificis sanctissimi patroni ac fundatoris clientibus necessaria ea auxilia, quibus istic delineata, hic vero in æs incisa sint varia, quæ proinde omnium oculis et piæ curiositati exponi potuere.

32. Ut ordine singula digerantur, ab iis incipio quæ sacras reliquias propius spectant, easque primum partes quæ aut in ipsa cathedrali ecclesia, aut in aliis Bambergensibus templis religiose asservantur. Jam proxime notavimus, in prima sacri corporis elevatione, et exaltatione, sejunctum a reliquo corpore honorandum verticem, piorum cultorum venerationi exponendum, ut præcedenti paragrapho etiam indicatum est. Sic ipsum describit Clar. Eppenauer, ut secundum decentem proportionem capiat coronam imperialem argenteam deauratam, gravem, gemmis orientalibus multis magnisque exornatam, aureisque hinc inde cimeliis circumdatam, cujus linea diametralis sit octo pollicum unius pedis, altitudo propemodum sex, unde facile colligatur magnitudo capitis, quod eo modo coronatum detineri ait, in pomo imperiali dextræ imaginis argenteæ humanam staturam umbilico tenus adæquantis : Quam Romanæ, infra exhibendæ, non multum absimilem concipio, nisi quod in illa brachia exprimantur. Ex delineata corona de ejus pretio et elegantia statues, ridebisque cum Bambergensi,

binas illas ex S. Michaelis a Ludwigo sic exhibitas, ut alteram in solemnibus, alteram in quotidianis usitatam comminiscatur, cujus rei nec umbram

subesse mihi testatus est Schugentius. Sola hujus nostræ delineatio ad me missa est, quam satis feliciter excusam represento.

33. Reliquias alias his ferme verbis describit Eppenauer: Mandibula cum dentibus, inclusa thecæ ex deaurato argento, decorata est octo pretiosis lapidibus; nonus in vertice est sapphyrus magnitudine adæquans duos pollices. Guttur similiter ita inclusum asserit crystallo diaphana, sed absque lapidibus pretiosis. Est in monasterio S. Michaelis, in quodam reliquiario ligneo, parva aliqua particula ossea de S. Henrici corpore. In monasterio Bambergensi S. Annæ RR. PP. Minorum Ordinis S. Francisci Seraphici, in ambobus lateribus tabernaculi summi altaris, asservantur duo maxima ac integra ossa duorum pedum S. Henrici, quorum singula in longitudine adæquant unum pedem et decem ferme pollices; manifestum indicium, inquit, magnæ, ut supra dictum, staturæ, ita ut ea proxime accedat ad pedes omnino septem. Hæc Eppenauer, ex quo discere non licuit quo tempore ossa illa bina e tumulo extracta sint; infra patebit inde acceptas esse Romanas reliquias, de quibus brevi agemus. Nihil hic de « brachio et duobus costis cum parvis aliis ossibus, quæ foris honorabiliter recondenda » desumpsit Lambertus episcopus anno 1380; ast inde fortasse reliquiæ istæ processerint, de quibus agemus paragrapho sequenti.

34. Neque vero prætereunda sunt sacra alia cimelia sanctissimi Bambergensium patroni, ibidem religiosissime custodita. Præcipua duo sunt, nempe

B crux celeberrima, quam vidisse se testatur Henschenius ad Acta S. Cunegundis, quæque in Monte monachorum seu ad S. Michaelis recondita est; item mantum, ut ibi appellant, seu pallium, mirabili artificio elaboratum, in sacrario ecclesiæ cathedralis depositum: quæ in appendice post Acta, singulari explicatione, qua poterit diligentia, illustrabuntur. Porro Henriciana alia quatuor manta seu pallia serica cærulei coloris, quorum unum per totum magna cruce exornatum est, refert Eppenauer; atque item « ensen S. Henrici proprium, bissecantem, sine vagina tamen, ad initium sæculi proxime elapsi, noviter consecrato domino episcopo Bambergensi Joanni Godefrido ab Aschauen Augustæ a domino episcopo Augustano liberaliter datum, habentem manubrium ellypsiforme ex crispato ligno buxino, longum tribus fere pedibus, latum sesquipollice. » Habe et reliqua ejusdem Clar. Archivarii verbis:

35. « Est, inquit, cuspis ferrea bissecans, tamquam pertinens superstes sui (S. Henrici) militaris vexilli, longa duobus pedibus cum dimidio, lata pollicibus duobus. Cuspis item similis vexillaris minor, longa uno pede, lataque ultra pollicem, quæ ex traditione a S. Georgio, ipsi S. Henrico, ad devincendos paganos, miraculose obvenisse dicitur. Exstat denique ensis quidam brevis cum vagina vili, cinguloque appenso, una solum acie, manubrio angulari eburneo, circumcincto parvo annulo argen-

teo ense versus, cui nitido graphio insculpta sunt A quatuor signa Evangelistarum. Pie creditur nunc ense instrumentum esse martyrii S. Adriani, quod longum in totum uno pede cum septem pollicibus, latum autem pollice uno et quarta parte. » Hactenus relatio, in qua id postremum notatur : asservari ea omnia in tholo quodam ecclesie cathedralis, » que venerationi publicae plurima ex parte diebus festis ad altare S. Chunigundae, tumulo proximum, exponi solent. » Sunt et libri sacri, ut Missales. Graduales, et id genus alii, pretiosissime cooperti, picturisque suis ornati, qui a sanctissimo patrono, ecclesie a se fundatae, relictis dicuntur, cum ipsa Cruce postmodum exhibendi. At jam tumulus ipse, utpote patentissimum utriusque sanctissimi conjugis cultus-argumentum, paulo attentius inspiciendus est, ip- B siusque laudati jam toties Clar. Viri calamo describendus.

36. Repetenda hic paucis, saltem in memoriam revocanda, quae paragrapho praecedenti ex chartis Gamansianis fusius dicta sunt de primo « marmoreo qualicumque monumento » per Eberhardum II episcopum Sancto tamquam populari erecto ; tum vero de « nova sepultura » anno 1513 « ex marmore sculpta, » ad quae non satis adverterunt qui, ex nescio qua traditione, persuasum habuere idem hodie monumentum Henricianum exstare quod olim Sancto erexisse dicitur Eberhardus II, quodque antea in medio navis ecclesiae cancellis ferreis circumseptum fuit, tandem in choro S. Georgii aliquot C gradibus exaltatum. Haec praepostere circumferri satis observaveram, certius vero me docuit laudatus R. P. Rector, ex inscriptione Germanica, in archivo reperta et sic latine versa : « Sciendum est quod marmoreus tumulus, qui in ecclesia cathedrali supra sepulcrum S. Henrici et S. Cunegundis visitur, constructus et clathris ferreis munitus fuerit anno MDCXVIII, qui annorum numerus infra in pede tumuli expressus est. » Eam notam modo abesse nil mirum est, cum basi novae impositus sit tumulus hodie restauratus. Scripturam autem Germanicam pro anno 1513 perperam expressisse annum 1518 probat jam citata Gamansii charta, cui similem, recentissime repertam, submitit se- D dulus Collaborator, dum haec praelo subjiciebantur. Diversitates inter utramque schedam tanti non sunt ut notari mereantur ; nec vero, typis jam compositis, notari potuere.

37. Praeclarissimo novo operi immortalis est munificus hodiernae sepulturae restaurator, Melchior Otto episcopus, e vivis ereptus anno 1653, sed prius destinatis ad rem totam consummandam necessariis subsidiis, quae proinde soli ipsi adscribitur, ut ex inscriptionibus mox referendis apertissime datur intelligi. Postremam igitur illam sacrarum utriusque sanctissimi conjugis, in amotum e media templi navi restitutumque in choro S. Georgii marmoreum tumulum, reliquiarum translationem seu transpositionem sollemnissime demum et festivissime peregit ejus successor Philippus Valentinus Voita

Reinch, ix Septembris 1658, invitatis ad insignem celebritatem suffraganeo, Herbipolensi, abbatibus quatuor Bambergensibus, ac parochis circumquaque ad quatuor milliaria dissitis ; quibus praesentibus sacras reliquias imposuit ac inclusit, die festivo per totam dioecesim indicto, quem dictus suffraganeus pia non minus quam eleganti ad confertissimum populum dictione panegyrica in laudem SS. Henrici et Cunigundae directa honoravit, sub themate : « David et omnis domus Israel ducebant arcam testamenti Domini in jubilo et clangore buccinae, II Reg. vi vers. 15. » Exstat de hac transmissa ad me ex archivo Bambergensi inscriptio litteris majusculis expressa, quam hic reddo. « Anno D. MDCXLIX, 2 Septembris, jussu Reverendissimi et Illustrissimi principis ac D. D. Melchioris Ottonis, SS. Henrici et Cunegundis sepulcrum marmoreum e media navi ecclesiae ad chorum D. Georgii, velut locum magis conspicuum, fuit translatum : sacrae vero reliquiae, quatuor ligneis arcibus oclusae, in sacristia tantisper servatae, donec Reverendissimus et Illustrissimus princeps ac D. D. Philippus Valentinus easdem, huic tumulae honorifice insertas, cura sumptuque magnifico, assistentibus D. D. Francisco Conrado a Stadion praeposito, Georgio Henrico a Kunsberg decano, Joanne Philippo ab Egglosstein decanatus coadjutore, Martino a Seckendorff seniore, nec non Suffraganeo Herbipolensi, quinque abbatibus ac caeteris capitularibus, clero populoque universis, summa cum religione, instituta ad hoc per urbem processione solenni curaverit transferri, et hocce renovato marmore recondi MDCLVIII, die Septembris nona. »

38. Hic de ultima illa sacrarum exuviarum translatione praemissis, tumulum ipsum sic divisum exhibeo ut partes singulae oculis pateant, adjectis dimensionibus ab Eppenaero mecum communicatis, quas ejus verbis, quemadmodum et caetera eo spectantia, describo. « Longus est, inquit, septem pedibus ac undecim pollicibus (unius pedis Noribergensis in duodecim pollices divisi) latus tribus pedibus et 2 pollicibus ; altus vero quatuor pedibus ac 5 pollicibus. Continet exterius historias quinque, quas superne concludit tegumentum cum delineatione num. 1, praeseferente sanctos Heinrichum et Chunigundam, justae staturae humanae, artificiosa sane manu statuarii illo saeculo. » Querimus qui certo statuatur utrum saeculo XII, an potius XVI elaboratae sint. » Amborum Sanctorum pedibus ibidem substratijacent duo leones gentilitii, quorum prior in dextera S. Chunigundae, praeter rhombos habet duos coronatos parvos leones, sinister vero praeter rhombos, ducatum Bavariae involventes, duas bicipites aquilas, non coronatas, quae duo insignia optime aeri incisa exhibet P. Raderus in sua Bavaria sancta, volumine 1, fol. 103 verso. » Utique ; at quae inde se confecisse existimabat Raderus, melius alibi revocanda censuit ; ut ex apposis istis insignibus nihil concludi posse fateri compellamur.

39. Neque inter historias istas anaglypice ibi effligatas, desunt quæ exactæ veritatis limam subire refugiant. Earum prima sub num. 11, in facie anteriori, navim ecclesiæ cathedralis respiciente, refert obitum S. Henrici, relictam virginem indigitantis, quam et paulo elegantius expressit Raderus, nosque ab obtrectatorum calumniis suo loco vindicavimus. Non ita placet quæ in facie laterali bilancem repræsentat, præponderantemque calicem, de qua historia candide pronuntiat Eppenauer, « ævi sui simplicitate potius gaudere quam acribia theologica, » uti et nos alibi satis explicuimus. Proxima, in eodem tumuli latere, satis rudi minerva exhibet liberationem miraculosam a calculo, ope S. Benedicti in monte Casino, de cujus adjunctis suo loco etiam actum est. In altero tumuli latere, sub num. III, vomeres ignitos illæsa calcat S. Cunegundis, cujus etiam rei vividior imago est apud laudatorem Raderum. Ultima demum in eo versatur ut memoriam renovet miraculosæ distributionis mercedis diurnæ pro mercenariis incumbentibus fabricæ S. Stephani, e scutella, in qua pecuniam S. Imperatrix pro solutione exponere consueverant, de qua videndus Henschenius ad III Martii, Commentarii sui § 4, n. 25. Reliquum verbis Eppenaueri absolvo.

40. « Finit dictas quinque historias tumuli inscriptio D. Episcopi Bambergensis Melchioris Ottonis, in facie ultima sub num. III orichalceis inclusa cimeliis, vel potius tabulis, quæ summum altare chori S. Georgii martyris respicit, his verbis :

In facie A   GLORIA HÆC EST
                          OMNIBUS SANCTIS EJUS.
In facie B   D. O. M.
                          HUMANI GENERIS
                          REDEMPTORI JESU CHRISTO,
                          HUIUS ECCLESIAE
                          FUNDATORIB., TUTORIB., PATRONIS,
                          DIVIS HENRICO ET KUNEGUNDE
                          CÆSAREIS ET VIRGINEIS CONJUGIBUS
                          ARAM, TROPHÆUM, MONUMENTUM
                          SACRAVIT, EREXIT, POSUIT
                          M. O. E.

Suntque meræ literæ majusculæ quarum tres ultimæ designant Melchiorem Ottonem Episcopum. » Superest ut de officiis ecclesiasticis pauca subjungamus.

41. Variis diebus variisque officiis, pro recepto particularium ecclesiarum ritu, S. Henrici festivitatem olim celebratam fuisse supra indicavimus; neque singula recensere modo juverit, dum in Romano Breviario pro tota Ecclesia hodie præscriptum est; « *religione* » Sancti nomen in Martyrologio XIV Julii, *signo ob-* dilatum prædictum Officium, sequenti die XV *de quo* signatum, tametsi neutro die ipsam obisse supra ostendimus. Quæ sanctis conjugibus, *et* exemplum SS. Apostolorum Petri et Pauli, communis *signi*, jam olim explicuit

A Henschenius in Comment. prævio ad Acta S. Cunegundis, num. 9, nonnulla istie adducens ex Vita-Bruxellis, an. 1484 excusa, quæ hic repetere, quid aliud esset quam actum agere? Inter schedas nostras exstant Mss. Officia Passavii et alibi recitari solita; ast ea auctoritatis non magnæ, utpote erroribus infecta, quibus nec omnino vacuum est hodiernum Romanum, ex S. Michaelis Bambergensis, ni fallor, acceptum, in quod ad accommodum sensum reducenda sunt hæc postrema primæ lectionis verba: « Benedictum VIII, a quo imperii coronam acceperat, profugum excepit, suæque Sedi restituit: » uti et illa in lect. 2: « Pannoniam adhuc infidelem, tradita Stephano regi sorore sua in uxorem, eoque baptizato, ad Christi fidem perduxit. »

B 42. Etenim vel in hypothesi quod Benedictum VIII profugum suscepit S. Henricus, quod mihi necdum verosimile est; in ea, inquam, hypothesi proprie dici non potest suscepisse ipsum profugum « a quo coronam acceperat; » supponitur enim fuisse Benedictus an. 1012, ubi Sanctus coronam primum accepit an. 1014. Stephanum porro a S. Henrico ad fidem perductum paulo latiori acceptione intelligendum est, cum is, Geiza parente jam Christiano natus, infans baptizatus sit. Et sane jam pro fide Christiana non semel decertaverat, priusquam Gisela uxorem duceret. Ad regni Hungarici conversionem non parum profuisse contractam inter sanctos affinitatem, id quidem minime dubium est, at nos hic periodos, ut jacent, expendimus. Est et Officium S. Henrici proprium in Breviario Bambergensi, Dilingæ excuso an. 1575; ast in eo nihil magnopere novi occurrit, quandoquidem lectiones desumptæ sint ex Anonymi Legenda, antiphonæ autem, responsoria et id genus alia, aut communia ferme sint, aut eundem fontem satis redoleant. Ponitur hæc oratio propria: « Deus, qui beatum Henricum, post terrenum imperium insignium, æthereis sedibus collocasti; tribue, quæsumus, ut quem signis miraculum clarere cernimus, eundem intercessorem in angustiis sentiamus: » quæ accepta est ex vetusto Missali Bambergensi, unde Missam propriam ad me misit laudatus R. P. Rector D Nicolaus Pottu, hic a me paucis describendam.

43. Et ea de communi Conf. non Pont., cujus Introitus *Os justi*. Sequitur jam dicta oratio, cui indivulse subjuncta est propria de S. Cunegunde. Epist. Justus cor suum tradit. » Graduali peculiaris hic versus connexus: O « [*forte hoc*]! totius monarchiæ sceptrum regens solidum, nactus es, Heinrice, die cæli culmen fulgidum. Te rogamus in die, strati flexo poplite, ut ad regnum hierarchiæ ducas nos, Rex inclyte. » Deinde hæc sequentia: « Laudet omnis spiritus Christum, qui divinitus corauavit gloria gloriosum confessorum, quem patronum et auctorem hæc colit ecclesia. Homo vetus in peccatis primam stolam novitatis recepit cum annulo: Quis-que mente puriore plaudit manu, psallit ore, digne Dei famulo. Post sex legens, dubitat Rex quem

sensum teneat oratio truncata. Sextus annus volvitur, et problema solvitur, corona duplicata. Purgatura criminis notam, virgo Virginis vindicat pudorem. Purgat adulterium, ignitorum vomerum non sentiens calorem. In Cassino monte curam Benedicti post pressuram longam sentit calculi: quem, dum nusquam sit contactum corpus, tamen inde tractum admirantur singuli. Angelus fortis militat in castris, victor victorem gloria coronans, hoste fugato. Precibus crebris instat, alienis curis vacuus, Deo vacans sæpius, orbe pacato. Dum migraret. ex hac vita, finem rei eremita didicit ex dæmone: Nil inventum morte dignum, neque fœnum neque lignum, nil hominis in homine. Talis Christo deservivit, talis Christo vivens vivit in æterna patria servus tuus et amicus; tua, Deus, nos Heinricus, consoletur gratia. »

44. Quæ hic ad historicam veritatem satis exacta non sunt, suis locis discussa invenies. Evangelium ponitur; « Homo quidam nobilis. » Offertorium: « Posuisti, Domine. » Secreta: « Præsentia munera, quæsumus Domine, ita serena pietate intueri, ut sancti Spiritus perfundantur benedictione, et in nostris cordibus eam dilectionem validam infundant per quam S. Heinricus, confessor tuus, omnia corporis impedimenta devicit. » Communio eadem est cum Offertorio, « Posuisti, Domine. » Completa seu Postcommunio: « Plebs tua, Domine, S. Heinrici confessoris tui se glorificatione magnificet, et, eodem semper precante, te mereatur habere rectorem. Per Dominum. » Alia de Sancto oratio: « Adesto supplicationibus nostris omnipotens Deus, et, quibus fiduciam sperandæ pietatis, » etc. Ex prædicti Missalis folio, ad me directo, patet, majoribus Teutonicis litteris satis elegantibus excusum esse, cum variis rubricis apte intermixtis, ad cuius calcem, ex temporis istius more, huiusmodi epigraphæ adjungitur: « Anno Incarnationis Dominicæ MCCCXCIX, quarto Kal. Junii, liber Missalis, in laudem et gloriam sanctæ ac individuæ Trinitatis, intemeratæ Virginisque Mariæ, in civitate Babenbergensi, per magistrum Joannem Pfeyl, præfatæ civitatis incolam, quam diligentissime impressus, finit feliciter. » Hæc de monumentis, Officiis, veterique Missa Bambergensibus dicta sufficient; nunc sacras reliquias, alio translatas, investigemus.

§ V. *Reliquiæ alio translatae, præsertim Romam, ad templum domus Professæ Societatis Jesu.*

45. Ex jam deductis satis manifestum est præcipuas sacras exuvias utriusque sanctissimi conjugis Henrici et Cunegundis in ipso Bambergensi mausoleo hodie dum asservari quamquam partes nonnullæ alio ad venerationem translatae sint, quas mihi promptum non sit sigillatim enumerare. Suggest charta Gamansiana, superius citata, anno Domini 1501, Indict. I (voluit dicere IV) die XVIII Julii factam inter Gabrielem Eystettensem episcopum et Vitum Bambergensem piam sacrorum pignororum commutationem, sic ut ille Bambergensibus dona-

verit « De brachio sancti Willibaldi episcopi et confessoris, ac S. Walpurgis, ipso die consecrationis ipsius Viti: » quando « e converso idem D. Vitus de consensu dominorum capituli sui, dono dedit eidem Gabrieli episcopo de reliquiis S. Henrici petiam, » seu partem « unam; » atque « item de gutture ejusdem: item de S. Cunegunde, præsentibus ibidem venerabilibus egregiis dominis Carolo de Seckendorff decano, Georgio de Schwinburg, et Friderico de Quedwiz senioribus capitularibus et canonicis, ad hæc capitulariter deputatis. » Non est inverisimile pias hujusmodi commutationes factas esse cum aliis Germanicis ecclesiis, unde ad ipsas pervenerint S. Henrici reliquiæ, tametsi de iis nihil publicis tabulis consignatum comperiam.

46. Nihil pronius esset quam de Herbipolensibus id suspicari, nisi aliunde constaret S. Kiliani sacra lipsana Bambergæ exstitisse, quin et Sanctum istum patroni loco habitum ante S. Henrici tempora, ut fidem faciunt diplomata, in quibus S. Kilianus, ipsamet S. Henrici ætate, cum S. Georgio conjungitur. Cæterum prædictis commutationibus longe antiquior rem esse oportet notabilis haud dubie sacri corporis partis translationem in Merseburg, de qua tam disertè agit Anonymus apud Gretserum, cap. 41, apud nos inter miracula num. 11, quam non diu post celebratam Sancti canonizationem accidisse qui dixerit, haud multum a vero aberraverit, cum eo ferre ordine a dicto scriptore referatur: « Tempore illo quo venerabilis abbas Merseburgensis ecclesiæ Volcmarus reliquias B. Henrici confessoris Saxonice terræ invexit. » In Poloniam usque transiisse intelleges ex miraculis infra, num. 18. An et quo pacto perierint jam dictæ reliquiæ Merseburgenses, haud equidem scio; verum, ex instrumento quod ad me misit laudatus supra Clar. Eppenauer, liquido patebit reliquias alias eodem destinatas fuisse, procul dubio ut amissis prioribus substituerentur.

47. Litteræ sunt Adolphi Merseburgensis episcopi, Anhaltiæ principis, ad Georgium a Limburg episcopum Bambergensem, datæ « die veneris infra festum S. Martini » nempe XIII Novembris anno 1517, quæ latine versæ sic sonant: « Nostra amicabilia officia prævia; Venerabilis in Deo Pater, imprimis dilecte domine et amice. Cum dilectio vestra, ad rogatoriam nostram petitionem, quasdam S. Heinrici Imperatoris sacras reliquias concesserit, easdem a dilectione vestra submissas, cum veneratione, grato benevoleque animo accepimus. Et quamquam pro tam æstimabili dono, quod temporali nulli pretio æquiparandum est, nobis et ecclesiæ nostræ concessio, dilectioni vestræ obstrictos nos esse profiteamur, cui tamen obligationi satisfacere in nostra potestate nullatenus est; nihilominus in ecclesiæ nostræ sanctis patronis et præcipue dilecto S. Heinrico Imperatore confidimus, eos, optatam in hac temporali, et apud Deum imprimis in vita æterna felicitatem exorando, idipsum dilectioni vestræ centuplum compensaturos. » Quamdiu thesaurus iste, a signata

fatali Lutheranae apostasiae epocha, istic in pretio et debita veneratione fuerit, haud ita promptum est investigare.

48. Persuasum habeo et alias ecclesias pretiosarum exuviarum participes fuisse, quamvis ad manum non sint instrumenta quibus de iis certiores reddamur. In ipsam Hispaniam penetrasse testes sunt collegae nostri Pinius et Cuperus, quibus bibliothecam S. Laurentii Escorialensem lustrantibus apertus est insignis thesaurus reliquiarum eo congestarum a Philippo II rege, magnificentissimi istius palatii, cenobii et templi conditore, ea occasione quam notissimam existimo. In eo sacrario repererunt ternas sacrarum S. Henrici exuviarum particulas, minores duas aliis conjunctas, partem porro majorem ejus pellis, ad digitos quatuor in longum, duos in largum extensam; quae unde eo accesserint, in ipso Lipsanologio, seu reliquiarum catalogo, traditum non est. Monuit me etiam laudatus Eppe-nauer, sub regimine Reverendissimi et Celsissimi principis Petri Philippi a Dernbach episcopi Bambergensis, intra annum 1672 et 1683, ad petitionem magni ducis Etruriae, quasdam S. Henrici reliquias Florentiam destinatas esse, ast ubi eae modo expositae sint, aut quo in honore habeantur, compertum non habeo.

46. Longiorem ne aliis quaquaversum transmissis sacris pignoribus disquisitionem hic non instituum; at praeteriri non potest Societatis nostrae in sanctissimum Imperatorem propensissima veneratio, qua impulsus Patres Assistentiae Germanicae, quemadmodum Patres Galli sacra S. Ludovici regis lipsana impetraverant, post vias varias primum tentatas, tandem Serenissimi Electoris Bavariae Maximiliani, summi ejusdem Societatis fautoris et patroni, studio et auctoritate, votorum compotes facti sunt. Rem omnem promovisse et ad felicem exitum perduxisse videtur R. P. Gualterus Mundbrott, per id tempus Romae pro Germania apud Adm. R. P. N. Mutium Vitellescum Assistentis munere fungens, qui, ut apud Serenissimum Electorem gratia et favore valebat, sic eum induxerit, ut, interpositis officiis suis, a Reverendissimo et Celsissimo Francisco Bambergensi et Herbipolensi episcopo S. Henrici reliquias postularerit, easdemque deinceps optato successu consecutus sit. Serenissimi et nunquam satis nobis laudandi Maximiliani Electoris litteras nancisci non potui, verum ex ipsius Francisci episcopi responsoriis, concessi pretiosissimi thesauri testibus, porrectarum precum substantia facile colligitur: habent, ex Germanico Latine versae:

50. « Serenissime Princeps. Nuperis Serenitatis vestrae, quibus sibi aliquid de reliquiis S. Henrici, ecclesiae meae Bambergensis patroni et fundatoris, communicari cupiebat, obedivissem quantocius, si praefatae meae cathedralis reliquiae ad manum fuissent. Quae cum, ante primam hostium irruptionem, ut servarentur, necessario Villacum in Carinthia transferri debuerint, neque hactenus ob inquietam secu-

ritatem reportari potuerint, nihilominus sedulo inquisivi num forte aliquid illius Sancti in aliis ecclesiis reperiretur; ac deprehendi tandem hic apud Patres Franciscanos fragmentum de osse femoris praedicti sancti Patroni mei, ab aliquot centenis annis summa cum veneratione in eorum ecclesia asservatum, cujus partem bonam mihi petenti donarunt, quam Patri Provinciali Capucinarum, aliis de causis eo abeunti, Serenitati vestrae offerendam tradidi: atque amice rogo Serenitatem Vestram, eam boni ut consulat, meque et ambas meas ecclesias cathedrales quavis occasione commendatas habere dignetur. Bambergae, III Novembris MDCXLI. Vestrae Serenitatis officiosissimus et obsequentissimus, Franciscus episcopus Bambergensis et Herbipolensis. »

51. Has ipsas reliquias ex dono Serenissimi Electoris, misit eodem anno 1641, die v Decembris, R. P. Rector collegii nostri Monachiensis Georgius Spadser Romam ad praedictum R. P. Gualterum Mundbrott, ut ex ipsiusmet epistolae tum datae verbis clarius intelligitur. Sic scribit. « Reverende in Christo Pater: Utor occasione postae Electoralis, per quam mitto R. V. particulam de osse femoris S. Henrici Imperatoris. Adde litteras Illustrissimi et Reverendissimi Episcopi Herbipolensis ad Serenissimum Electorem nostrum, quibus redditur testimonium omni exceptione majus, de iisdem reliquiis. Serenissimus Elector gratiose salutet Rev. V. eique praedictas reliquias, haud exigua sollicitudine ac labore conquisitas, per me transmittit, jubetque Rev. V. hunc suum conatum boni consulere; sperasse se quidem aliquid majus ab Episcopo, maxime post amplissima et identidem repetita promissa, sed his pro hoc tempore debere se contentum esse, et vicissim rogare ut et Rev. V. tenuitatem hujus munusculi non aspernetur. »

52. Minime vero aspernatus est pretiosissimum donum P. Mundbrottius, verum ipsas illas reliquias anno insequenti, mense Septembri, praesentavit Illustrissimo D. Joan. Bapt. de Alteriis episcopo Camerinensi, Eminentissimi Cardinalis Urbis Vicarii vices gerenti (qui postea summus Pontifex fuit Clemens X) approbandas, quod ille, omnibus rite examinatis, benigne praestitit, die vii mensis praedicti, tenore sequentium litterarum: « Universis ac singulis praesentes litteras inspecturis fidem facimus et attestamus qualiter hodie coram nobis allata fuit, ab adm. R. P. Gualtero Mundbrott Societatis Jesu pro Germania Assistente, quaedam pars de osse femoris S. Henrici Imperatoris, pro cujus veritate et validitate ostendit nobis sufficientes attestaciones: cumque nos ipsam sacram reliquiam ut veram supradicti Sancti comprobaverimus, eidem adm. R. P. Gualtero eam aliis donandi, ac in ecclesiam collocandi, ut a piis fidelibus venerari possit, licentiam et facultatem in Domino concedimus et impertimur. In quorum fidem, etc. Datum Romae, hac die vii Septembris MDCXLII. J. B. episcopus Camerinensis V. gerens.

Lipsanoteca de qua num. 53 seq. .

53. Obtenta ea facultate, haud diu cessatum est quin præfata S. Henrici reliquiæ in domus Professæ Romanæ templo, Jesu Servatori sacro, debita veneratione et cultu honorarentur. Curata mox est, aut antea fortasse jam præparata insignis lipsanoteca argentea, qualem hic descriptam cernis, altitudine pedes circiter sex, latitudine quatuor ferme adæquantem, affabre factam a peritissimo illius temporis artifice, cui an parem modo Roma habeat, merito ambigit R. P. Franciscus Wenzel Assistentiæ Germanicæ hodie Substitutus, cujus curæ et benevolentia acceptas refero plerasque omnes deductas hic notitias, cum ipsa delineatione, ex qua eadem in æs incisa exhibetur, ad sancti Imperatoris gloriam, probandumque Societatis erga eum cultum et reverentiam. Ne vero existimes minori pietate quam pretio S. Henrici memoriam istic recoli, solet quotannis lipsanoteca, recurrente anniversaria Sancti festivitate, in magnifica S. P. N. Ignatii, ardentibus plus solito cereis, ara exponi, gravioribus quibusque domus nostræ Patribus rem sacram eo die ad eam faciuntibus. Aliis porro per annum festivitibus, in ara principe cum Ludoviciana collocatur, restaurata quodammodo in Urbe mundi capite utriusque sanctissimi Principis veneranda recordatione. His de culta hactenus abunde expeditis, ad Sancti gesta eorumque scriptores gradum facimus.

§ VI. *Scriptores Vitæ, alique de S. Henrico agentes.*

54. S. Henrici Legendam ex sæculi sui, nempe vel XIII, more scripsit Anonymus, qui monachus fuisse videtur; idem ille, opinor, a quo postmodum S. Cunegundis gesta memoriæ commendata sunt, ad III Martii ab Henschenio illustrata: more, inquam, istorum temporum, nam particulares potissimum virtutes, munificentiam in exstruendis restaurandisque ecclesiis, miracula, et id genus alia percensuit, nullo servato rerum aut temporum ordine; alia etiam admiscens, quæ ad Sancti vitam nonnisi valde remote referuntur. Vixisse ipsum sæculo XII, post celebratam S. Henrici canonizationem, atque adeo opus ipsum Adelboldo Ultrajectensi episcopo, ex monacho seu clerico Laubiensi primum consiliario et cancellario, deinde ad episcopatum evecto, et triennio post Sanctum defuncto, adscribi omnino non posse, plane evincit Gretserus in notationibus, pag. 80, utpote cum plura commemoret quæ toto sæculo S. Henrici obitu posteriora sunt. De miraculis loquitur ut de re veteri quam a majoribus acceperit, quod Adelboldo quadrare nequaquam potest. Adde quod scribat de rebus quæ diu post mortem S. Adelboldi, ut de diplomate Henrici III regis, de Bullis Clementis II et Leonis IX, de quarto et sexto episcopo Bambergensi; ut dubium minime sit quia toto sæculo amplius compilationem istam præcesserit Adelboldus.

55. Prædictam Vitam primus in lucem eduxit vir clarus et sæpe nobis laudandus Henricus Canisius, tomo VI Antiquæ Lect., a pag. 383, ex codice Ms.

A cœnobii Windbergensis, sed non adeo plenè ait Gretserus, atque ipse postmodum alteram rit in monasterio Rebdorffensi, quam 1611 Sanctos Bambergenses edidit, collatum cum grapho Bambergensi, ex quo nonnulla au emendavit, ut pluribus explicat in suis jam notationibus, a pag. 79. Eadem Gretseri Legenda stat in posthuma Surii editione, omissis tamen quædam illis capitum titulis, quos et ad nostram contrahendos censuimus. Ejusdem dorffiani codicis exemplar nacti sunt Majores, ex quo et ex Surio Legendam integram infra mus, lacunas seu hiatus ex Gretseri editione plendo; iis hunc Commentarium vel in apicem rejectis quæ ad historiæ filum minus spectant videbuntur, ut sunt capita 16, 17, 18 et 19, non S. Henrici gesta, sed ecclesiæ Bambergensis privilegia enumerantur. Totum Gretseri Bambergensi forma recensuit, et volumini suo de Scriptura Germanicæ, quo potissimum continentur quæ a scopatum Bambergensem pertinent, non ita prænempe anno 1718, vulgato inseruit Joannes Ludewig, notationes singulas capitibus suis adiciens: cujus opera uti visum non est, fontibus nobis aperto, ex quo purius omnia hauriri potest.

56. Atque hæc S. Henrici Legenda, ut uti facta, vulgatissima hodie et notissima est, proinde recedendum non fuit; quamvis et aliam pererim a sciolo aliquo non valde antiquo scriptam Vita S. Cunegundis conjunctam, de qua schænius quoque citato superius loco meminimus, quarum calcem adjecta est sequens epigraphe: laudem et gloriam omnipotentis Dei, gloriosæ genitricis Mariæ et omnium Sanctorum, finiunt felix Legendæ sanctorum Henrici Imperatoris et Cunegundis Imperatricis virginum et conjugum, si cum diligentia impressæ in famosa civitate Bamberensi per Fratres communis vitæ in Nazareth; Domini MCCCCLXXXIV. Totam legi et evolvi semel, rudi stylo, confuse et inconcinne per quatuordecim digestam, cujus quis auctor: ex nullis indicibus colligi potuit. Ab Henschenio tamen inveni, Nonnosium, Mompergensis cœlestis custodem, Germanicam aliquam Legendam compositam, quæ eadem ipsa hæc sit Latine versa. Vixi recte Hofmannus et alii censeant, non hujus alterius Germanicæ Legendæ scriptor fuit præ Nonnosius, cujus fragmenta aliqua, ad me non reliqui operis sitim facile exstinxerunt. Ceteram Legendam istam Bruxellensem, ex Germanicam esse, nullo prorsus argumento, imo nec in evinci potest.

57. De ejus pretio sic statuas: eam esse, uti cœperam, inconditam collectionem recentioris ploris, utpote qui Vincentium Bellocense Speculo historiali appellat, tamquam veterem quem gestorum S. Henrici testem, quem florere et scripsisse novimus medio sæculo XIII, ut præ sæculum verosimillime sapiat quo typis excusa

nempe xv. Scriptorem oppido verbosum esse, vel inde intelligas, quod in prologis consuendis paginas quatuordecim impleat, dubia et falsa multa veris admiscens. Et in ipso quidem Vitæ principio labitur, dum S. Henricum concorditer a principibus electum asserit anno 1003, regnasse autem annis viginti duobus et quinque mensibus, quæ et sexcenta hujusmodi, aut falsa aut perperam adornata, citatione digna non censui, nedum restitutione. Tuto dixerim, in tota ea farragine et subjunctis Officii lectionibus nihil reperiri, quod non paulo melius in vulgata Legendæ explicetur, in qua eruderandæ tot difficultates occurrunt, ut novæ aliunde accersendæ non sint. Difficultates intelligo in eo præcipue consistentes, quod, cum hujusmodi Legendæ debita luce historica careant, in eo nobis maxime laborandum sit, ut singula distinctis suis temporibus innectantur, in quibus, quod fieri poterit, ordinate componendis, et in reliqua vitæ serie dirigenda omnis conatus noster potissimum desudabit.

58. Eo nos onere liberasset Adelboldi egregia lucubratio, nisi maximam ejus partem nobis invidisset temporum iniquitas, qua male periisse censenda est, cum solum fragmentum ad nos pervenerit a Gretsero etiam inter dictos Sanctos Bambergenses vulgatum, quod unde acceperit, monet pag. 428, ubi de auctore hæc ex Trithemio descripsit: « Adelboldus episcopus Trajectensis, ex monacho Ordinis divi patris Benedicti etc., vir in divinis Scripturis studiosus et eruditus, atque in sæcularibus litteris egregie doctus, ingenio subtilis, eloquio disertus vita et conversatione præcipuus, et ob eas virtutes in curia S. Henrici Imperatoris magno in pretio habitus; scripsit nonnulla haud contemnendæ lectionis opuscula, quibus nomen suum posteris notificavit. E quibus exstat Vita et gesta ejusdem sancti Imperatoris Henrici, liber unus. De laudibus S. Crucis lib. 1. De laudibus quoque S. Mariæ lib. 1. Varios etiam sermones de laude Sanctorum edidit, et aliam tam metro quam prosa, quæ ad notitiam meam non venerunt. Moritur sub Conrado Imp. II, anno Domini MXXVII Indict. x, episcopatus sui anno xxii, v Kalendas Decembris. » Hæc Trithemius, inquit Gretserus, addens quod sive hæc Vita sit quam Adelboldus scripsit, sive non, optandum plane ut mutila non esset, quod et nos pridem optavimus, et vehementissime optare pergimus.

59. Adelboldi episcopatus initia clarius nobis expressere Annales Hildesemenses apud Leibnitium de scriptoribus Brunswicensibus, tomo I, pag. 722, ubi ad annum MX sic habent: « Ansfeldus Trajectensis ecclesiæ antistes obiit, cujus loco Adelboldus successit; » ex quo initio plane intelligitur quod tradit Trithemius, eum episcopatus anno xviii e vivis ereptum, cum vitam protraxerit ad v Kal. Decembris MXXVII. Porro ex laudati Trithemii verbis haud obscure colligi videtur, existisse ejus tempore, eique notum fuisse Adelboldi opus, cujus apographa omnia duorum duntaxat sæculorum decursu

PATROL. CXL.

A intercidisse haud facile mihi persuadeo. Quod si acciderit, irreparabilis est insignium Actorum jactura, eaque majus nobis sui relinquunt desiderium, quod ex solo fragmento clare perspicietur, accuratissimam esse oportere totius Vitæ Henricianæ seriem, si eodem ordine, methodo et diligentia ad exitum usque perducta est, ab oculato rerum omnium gestarum teste, eoque integerrimo antistite, de cujus regimine, ædificiis exstructis, virtutibus et scriptis videndi Joannes a Beka, pag. 37, et Wilhelmus Heda, p. 107; potius quam Vossius, qui Anonymi opus, a Canisio editum, cum Adelbodiano perperam confudit. Frustra, ut semel dicam, a Majoribus nostris, frustra a nobis quæsita est hactenus desideratissima historia, quam si quis alicunde refodere valeat, et nos et hagiophilos universos immortaliter sibi obstringet.

B 60. Quod habuit fragmentum Gretserus, primus in lucem protraxit, ex quo ipsum Scriptoribus suis Brunswicensibus accensuit Leibnitius, tomo I, a pag. 430, in Introductione submonens, « quæ Adelboldo desunt, bonam partem ex Ditmaro suppleri posse, et, ubi is finit, ex variis historicis, etsi minoris ponderis, spicilegium instituendum esse, messe amissa. » Recte id quidem ab eruditissimo viro suggeritur, at non æque pronum vel ex Ditmaro ipso centonem adornare, quem ad exactos chronologiæ calculos revoces, ut pote in quibus et manuscripta et edita ejus operis exemplaria nonnunquam manifeste aberrant. Ex variis autem aliis historicis spicilegium instituere magis etiam arduum erit, cum S. Henrici res gestas vix ipsi delibent. contenti generalioribus terminis, et confusa plerumque rerum et temporum congerie, unde non facile quis feliciter emergerit. Consultat lector eruditus proximorum sæculorum scriptores Ottonem Frisingensem, Hermannum contractum, Lambertum Schafnaburgensem, Abbatem Urspergensem, Marianum Scotum et quosvis alios, fallor ni id experiatur quod nobis evenit, nempe distractas illas lacinias difficillime ad rectam S. Henrici historiam exigendas; quibus nihil subsidii afferent Vincentius aut alii; neque Vitus ille Arnpekius in Chronico Bajoariorum, quem novissimo Anecdotorum suorum Thesaurio inseruit vir eruditissimus Bernardus Pezsius, tom. III, part. 3, a col. 157, dum in ipso principio, cap. 12, ad an. 1014, revocat quæ toto citius decennio contigisse necesse est, ut cætera taceam in quibus verbosius ludit quam verius.

C 61. Quocumque te verteris, paria et obscuriora offendes, quæ Adelboldi desiderium magis magisque accendunt. Neque vero instituti nostri est ejusmodi historias contexere, qui monumenta, uti ad nos pervenerunt, excutere soliti sumus, eaque integra reddere, debita luce illustrata. Hunc legitur in finem satis nobis hic erit ex laudato Ditmaro, Chronico Saxonico, et Hildesemensi, aliisque scriptoribus, temporum seriem ad chronologicos calculos, pro more nostro ita reducere, ut quibus ad scribendum

otium et ardor accesserint, ad rem historice exsequendam conatus noster præluceat. Id præcipue difficultatis in Chronicis illis Germanicis occurrit, quod uno sæpius, imo et pluribus annis ab invicem deflectant, ut in Adelboldo, Ditmaro, Chronographo Saxone, Annalibus Hildesemensibus et aliis evidenter patet. De ea re periculum facere plane obvium est, si Adelboldum, Chronographum Saxonem et dictos Annales cum Ditmaro contuleris; illi enim primam S. Henrici in Italiam expeditionem disertis terminis anno 1004 innectunt, quam Ditmarus, non minus expressis verbis anno sequenti 1005, cum plerisque aliis scriptoribus, quos moderni passim cum Baronio sequuntur, consignat, in qua tamen parte Ditmarum omnino deserendum existimamus, quemadmodum infra paulo fusius et clarius demonstrabitur.

62. Ut autem intelligas quam imperfectus hodie dum maneat Ditmarus, etiam prout a Leibnitio non ita pridem editus est, et Ditmari restituti appellatione ad splendorem donatus, ex iis patet quæ noster Janningus paucis indicavit tomo VI Junii pag. 38, quibus haud pauca alia similia observata annotataque reliquit; quæ omnia tametsi ab editore Leibnitio emendata fuissent, neque sic tamen facilis pateret aditus ut ex Ditmaro continuaretur recta S. Henrici historia, ni i quis prius in eo sedulam operam ponat, ad Chronicon istud in capita sua, paragraphos et numeros dividendum, eamque operosiori diligentia lucem affundendam, quo singularem amorum periodi inter se recte et apposite distinguantur; sicque a multis confusionibus, et hinc inde erroribus opus, cætera æstigmatissimum, studiose vindicetur. Id mihi quidem post longum operis examen ita necessarium visum est, ut, nisi innumeris aliis distraherer, ab ea provincia suscipienda minime abhorrerem. Confido, aliis plus otii fore ut republicam litterarum tam digno munere exornent, vocarique adeo jure possit egregium Chronicon «Ditmarus restitutus et illustratus.» Sed hæc obiter dicta sunt; supersunt difficultates in Anonymo explanandæ, quarum nonnullas jam supra attigi, nempe circa Sancti genus, nomen, agnomen, ætatem, annum et diem obitus: paucas hic alias expediam, reliquas ad sequentes paragraphos remissurus.

63. Jam insinuavi non semel, multa in eo Anonymi monachi opere reperiri, quæ rectius historice ordinata, et seclusis parergis accuratius digesta cuperem, Ne singula, quæ sparsim satis indicata sunt et porro indicabuntur, hic ordine prosequar, non placet claudicationis causa tam longe petita, de qua superius disputavimus: neque satis verosimilia sunt quæ de visione dæmonum et calicis ansa memorantur, pio ferme somnio, quam sinceræ veritati propinquiora, ut Bambergenses ipsi hodie non diffitebuntur, quidquid in laudato sanctissimorum conjugum monumenta expressa retulerimus. De Nonnosio item obiter dictum est: quid ipse singulare ad Sancti

gloriam contulerit, proprius explorare non defectu ipsius operis, quod sollicitè custodiri ligo: at, cum vixerit sæculo XVI, mortuus, ut scriptum est mense Februario anni 1529, facit ligitur quam in sua de sanctis Henrico et gunde Germanica historia, anno, ut aiunt, edita, fidem promereri possit, in iis præsertim Anonymo nostro superaddenda putaverit. Alio novimus qui de S. Henrici vita et gestis ex prætractaverint; neque variorum fragmenta aut congerere lubet, ne importunis eorundem repetitionibus tædium lectori potius quam votem afferamus, ad paulo utiliora festinantes.

§ VII. Vita S. Henrici *Dilingæ vulgata* MDC

64. Quæ hic disputata sunt hactenus et porro tantur toto hoc de gestis S. Henrici prævio, u camus, commentario, jam dudum prælo parata quando in notitiam venit Vita anonyma sancti ratoris, Dilingæ aliquo Societatis nostræ sac typis edita, an. 1648, formis academicis. Et tempestive nanciscerer, nullum non lapidem scriptis in Germaniam ad amicos litteris, qui effectum est ut, favente semper R. P. Nicolao collegii nostri Bambergensis Rectore, sæpe merito ob navatam sedulam et constantem o laudando, exemplar obtinuerim, de cujus a pauca primum subjiciam, tum de ejus institu tiusque opusculi pretio; demum ea percurram ad illustranda Sancti gesta hinc inde observata existimavero, ibi præsertim ubi eadem tractata quæ ab Adelboldo vel Anonymo nostro, quos strandos suscepimus, commemorantur. Ut ideo ris sub ipsum principium pateat, en ejus titi « S. Henricus Imperator Augustus, Bavarie xxxi, religionis, prudentiæ, fortitudinis, castitæ clementiæ aliisque heroicis exemplis præclaru mirationi et imitationi recens propositus a qu Soeietatis Jesu sacerdote, Dilingæ, formis ac cis, anno MDCXLVIII. »

65. Anonymum scriptorem appellant Bambergenses et alii passim, nempe quod nomen in expressum non sit; nam digito eum commot tam facile est ut, vix lectis duabus paginis, me prehenderim lucubrationem esse nostri Melch Inchofer, origine Viennensis, in Societatem admissi an. 1607, a « multiplici doctrina » in thecâ scriptorum commendati; viri, ut aliud tum est, paulo acrioris ingenii, multi laboris ac ptionis, at styli, ex nimia concisione, et acur sæpiuscule periodis nimium involuti, adeoque rioris, ut saltem in eo, quo de agimus, opere fronte satis perspicuum est. Ab ipso autem prædictam compositam fuisse, omnino liqu frequentibus suis citationibus, præsertim Ann ecclesiasticorum Hungariæ, a nobis alibi citat quorum volumen primum et unicum edidit I 1644, quo eodem anno, ad relationem amici Leonis Allatii, facultatem obtinuit ab Adm. Hyacintho Serrono, socii Reverendissimi M

A. S. Henrici Vitam edendi; quod cur Romæ non fuerit, divinare non lubet: pluribus vero ad rem quam præ manibus habemus, operæ non esse, facile quis intelligit.

Neque id explorare licuit, miseritne ipse in vitam ins. autographum, suppresso suo nomine, nondum an aliunde editores acceperint, nullam in casu seu studio, facta scriptoris mentione, sint ipse nomine collegii Dilingani Illustrissimorum Reverendissimo Melchiori Oltoni, imperialis ecclesie bergensis episcopo S. R. I. principi, cui vere inscribitur. Utrumque id acciderit, eodem anno 1648, Mediolani vivere auctor desiit die septembris. Id miror, inter tot alia ejus opera, quæ sub alienis nominibus prodire, vel, ab eo parata dicuntur, hoc de S. Henrico in Bibliotheca nostra prætermissum esse: an quod id ignotum Allegambe et Sothuellus an quod oppellam non fecerint, aliis disquirendum relinquo. In toto eo opusculo nihil reperi prorsus, nisi a jam expensis, discussis, et qua potuit veritate definitis tantillum recedere compellebant in aliquibus haud diffiteor, ast ejus nihil tribuendum censui, nisi quousque animum scriptorum auctoritate nituntur. Cum igitur solis nostra deprompserimus, non video quibus placita ad dirimendas hinc controversas opere conducant. Ex opusculi totius in quid Inchoferus voluerit, primum erit per-

id præ oculis habuisse videtur, non ut historico-chronologicum vitæ et gestorum contextum sereret; sed meram Legendam, cujusmodi multas hisce sæculis adornatas videmus, quas non rare dixeris ad sanctitatem Christianam paræquibus nempe virginum exempla virginibus, atque conjugatis viduarum viduis, atque ita eorum ordinum hominibus apposita incitantur; id, inquam, præ oculis habuisse videtur principibus Catholicis in tam illustri speculorum virtutum urgentes stimulos floridiori pedepingeret, id quod satis diserte in ipso suo exprimit, dum S. Henricum, ut « religionis, pietatis, fortitudinis, castimonie, clementie, et heroicis exemplis præclarum, admirationi rationi proponit. » De cætero Anonymum in eo superavit Inchofer, quod Sancti gesta in aliquo saltem ordinem digesserit, quæ ab altero confusa sunt. Præterea vero ad exactiorem expenderit, quæ ille nonnunquam nimis crebra popularibus traditionibus non satis apte didit, quemadmodum a nobis non in uno loco obvia invenies. Id ab Inchofer desidero, quod, scriptores nonnullos citari solitus sit, multa asserat quæ, an satis certa fide nitantur, non ito dubites. Ex operis totius in capita sua dividit, nostrisque ad ea, ubi opus erit, annotationem clariorem ejus ideam faxo concipias.

De titulo, dedicatione et approbatione Romana

A jam satis diximus; adjiciuntur et aliæ facultates, nempe Adm. R. P. N. Mutii Vitellescii Præpositi Generalis, data Romæ xii Septembris an 1644, tum R. P. Laurentii Keppler superioris Germaniæ Provincialis, data Monachi xviii Februarii 1648. En modo capitum ordinem. Primo itaque exponitur « S. Henrici patria, ortus et educatio. » Hæc ad nos non spectat; de aliis dictum est satis. Singulare notat Inchofer, quod natus sit Sanctus an. cmlxxii, die vi Maii, « feria secunda. » Satis minutatim, et satis exacte: etenim anno 972, currente littera Dominicali F, sexta dies Maii incidit in « feriam secundam. » Verum de scrupulis istis nobis litigandum non est: eo vel alio die natus fuerit, ad intentum nostrum parum refert, qui Anonymo illustrando maxime insistimus, in quo atque in Adelboldo Legenda Henriciana non a vitæ sed a regni primordiis sumit exordium; unde nec ad nos pertinent sequentia capita, quorum titulos hic exponere satis fuerit. « Cap. ii. Henricus, a patre regimini admotus, mira prudentia et pietate rem administrat. Cap. iii. Henricus, ex [voto parentum se conjugio astringens, virginitatem servat. » De hac suo loco abunde. « Cap. iv. Sancti Wolfgangi et deinde Henrici senioris obitus, juniorisque successio, et pacis studium. »

69. Capitis quinti partes binas facit, alteram quod « Henricus a S. Benedicto reprehensus sit, » de qua re Anonymus nusquam meminit; neque hic noster auctorem citat, unde acceperit, quasi nota sit historia in Leonis Ostiensis Chronico, lib. ii, cap. 45. In altera dissentit Inchofer ab Anonymo, qui celebre sancti Wolfgangi vaticinium « post sex S. Henrico » jam regi intimatum scribit, atque adeo diserte applicat Romanæ Imperatorem coronationi, ut proinde rem accidisse oporteat anno circiter 1007 vel 1003, uti etiam suo loco diximus, haud obscure indicantes non multum placere oraculum Anonymi modo expositum. Censet igitur, et longe rectius, Inchofer, « S. Henrico in Italiam ituro cum Ottone, anno cxcvii regnum mirabiliter a S. Wolfgango prædictum. » Audiamus ejus verba pag. 22: « Qui id, inquit, post adeptum regnum ad imperium referunt, non considerant, nihil opus fuisse conjectare; quid enim præter spem magni, coronato jam Regi et Cæsari, tam involute imperitum protendere? Ipse diem sumpsisset qui inauguraret: sed enim nulla propinqua spe, rege Ottone adhuc vita, ætate et fortuna florente, et qui propediem in urbe Imperator dicendus erat, regnum Henrico prædicere, nisi ejus nutu, qui tempora in manibus describit. Wolfgangus non potuit. »

70. Quæ capite vi memorat de Electorum determinatis suffragiis a Gregorio PP. V et Ottone III certa lege circumscriptis, saltem in S. Henrici electione adhibitis, fatemur nos pro eo tempore admittere non posse, ut contra Hofmannum aliosque satis explicuimus, ostendentes Sanctum hæreditario successionis jure imperii culmen consecutum. De septemvirorum electorum origine mentem suam nostramque

exposuit Henschenius in Commentario ad S. Heribertum, xvi Martii, num. 7. Capita vii et viii ad nos etiam non spectant; quibus, ut iterum dicamus, soli Adelboldus et Anonymus illustrandi sunt; ab illo autem accurate describuntur quæcumque habet Inchofer capp. 9, 11, 12 et 13, ut iis hic enumerandis supersedeamus. Est et pars cap. 14 ex Adelboldo desumpta, cui adjungit « ecclesiarum in Germania reformationem, » item « Polonicum et Flandricum bellum, » quæ nos temporibus suis ex Ditmaro et aliis innectere conati sumus. Cap. 15 monasteria et templa fundata vel ornata, ac Bambergensem civitatem in episcopatum evectam prosequitur; et de hac quidem erectione satis apposite disputat: neque negaverim parthenonibus Neoburgensi, et Nunburgensi apud Salisburgum multa a Sancto collata, quamvis hic a temporum serie scriptor exorbitet: verum quod, pag. 65, anecdotum miraculum tradit de S. Erendrudis cinere annulo concluso et collo suspensio, ut ut negandum non censeam, mirari certe liceat nihil huic rei affine occurrere in ipsis Sanctæ Actis, tomo V Junii illustratis, a pag. 580; certe fidem liberare debuit Inchofer præstito, assertæ rei vadamonio.

81. Non magis ad temporum rationem attendit, dum capiti 16 hunc titulum præfixit: « Henricus Cunigundem reginam adulterii insimulans, innocentia miraculo corrigitur. » Res ipsa ab inimicorum obloquiis satis vindicata est; at quo potissimum tempore contigerit, fateor me necdum certo deprehendere potuisse. In ejusdem fide relinquo quidquid cap. 27 de Gunthero ejusque cum S. Henrico gestis collegit. Multa connectuntur cap. 28, quæ a nobis paulo ordinatius distincta sunt. Minus etiam placet caput 19, ubi Benedictum VIII in Germaniam deducit, ut Henricum adversus seditiosos invitet, et nescio quod exortum schisma componat, de quibus quid sentiamus habet § 12, num. 128. Capite 20 agitur de prensato monachatu Cluniaci et Virduni, quæ ut ab Henrici sanctitate aliena non sint, nobis sufficiunt ea quæ ab Alberico narrata retulimus. Cap. 21, inter alia mentem suam aperit Inchofer circa « prodigiosam victoriam S. Henrici auspiciis a quibusdam attributam, » unde non parum elucidari possunt quæ nos suo loco conjectavimus occasione famosæ istius pugnae ab Anonymo commemoratæ cap. 4 quam, studiosè a Ditmaro præteritam, necdum nobis suaderi patimur. Ex cap. 22 notanda præcipue Poppo abbatis Stabuleusis monitio, qua S. Henricum a spectandis histrionicis et gladiatoris ludis averterit, dum iis Neomagi curiosius spectandis attenderet. Et hoc et id genus facta alia scriptorum auctoritate corroborari merebantur.

72. Sequitur, cap. xxiii, adventus Benedicti VIII in Germaniam, qui tanto majori scriptorum veterum fide nititur, quanto debiliori subsistit incerta ejusdem Papæ prior in imperium peregrinatio, dicam an fuga simplex ad S. Henrici auxilium. Cap. 24 explicatur reconciliatio cum S. Heriberto Coloniensi,

A ejusque (cap. 25) prædictio de obitu S. Henrici aliisque ad ipsos spectantia, quæ in S. Meinwerce fusius commemorantur, non item vaticinium quod retulit Rupertus Tuitiensis in Heriberto cap. 8, num. 31, ad xiv Martii, pag. 488, his v. « Noveris enim quia, post obitum meum, triperaget annorum curriculum: » atque vixit Henricus usque ad xiii Julii anni 1024, obiit S. Henricus xvi Martii 1021: nodum vidit Inchofer; qui solvat, cogitur S. Heriberti obitum, contra hanc veritatem reducere ad annum 1022; in quo plane falli credimus: utrum vero vaticinium istuc expressum sit, non est nostrum dirimere; certe ab Actis quæ hic illustramus. Capp. 27, 28 et 29, multus est in commemorandis junctis ultimi belli Italici, quæ non magis pertinent, aut certe in serie nostra chronice abunde relata sunt; uti et congressus cum Rege Franciæ, quem describit cap. 30. De vero (cap. 31) inter SS. Henricum et Meinwerce videnda in hujus Actis assignata alibi capita.

73. Subjungitur piissimus sancti Imperatoris Incus, cap. 32; at mire res et verba torquet Incus ut in definiendis diversis vitæ Henricianæ peccatos subducat aberrans in plerisque. Demum verba: « Vixit ante regnum annis triginta; duodecim et menses quinque; imperio decem demque dies super menses quatuor; Deo et sinos, si tres cum diebus viginti menses dema supra quinquaginta: mortuus anno undecimi: vigesimo quarto, feria secunda. » Primo et calculo lubens assentior: cetera vere et clarescissent, dicendo, « vixisse » sanctum « regno Junii 1002 usque ad xiv Februarii 1014, quo interlo fluxere anni non plus undecim, menses octo tidem dies. « Imperio » seu Imperatoris titulo gestus est a xiv Februarii 1014 usque ad xiii Julii unde exsurgunt anni omnino decem, menses quin minus unico die: ad tres autem supra quinquaginta vitæ annos, cur solum, « menses tres cum viginti » nobis demi velit Inchofer, prorsus nullo pio; meminerit nativitatæ epocham a se scriptam esse anno 972 « die vi Maii feria secunda » inde digitos consulendo numerandoque, incompletissimos vitæ annos duos supra quinquaginta excurrentesque menses duos cum diebus septem ferme menses decem demendi sint. Sed de huius dictum superius § 2.

74. Supersunt capita quinque, nempe 33 nisi vehementer fallor, fabulis accenset Incus « occursum dæmonium ad exsequias, » sive ad curiam apud Sancti morientis luctam, « et accusati apud tribunal Dei; » quibus adde præponderantem calicis S. Laurentii, et similia, quæ in loco diximus pio boni ac simplicis eremitæ somnio quam veritatis historicæ magis affinia, nec ulla vetustiori auctoritate suffulta; quæque fortasse, poetica libertate pictoribus sive sculptoribus symbolice adumbrata qualium nimis quam obvia sunt, veram subinde

sæculorum istorum captu, induerint historiæ faciendam dignam quæ in ipso sanctorum Henrici et Cunegundis mausoleo representaretur. *Cap. 34*, recitantur « publica » nonnulla « pietatis et religionis monumenta posita, aliaque pia opera ab Henrico gesta ; » quæ omnia, uti « et illustria miracula post mortem » « Sancto » patrata, » ejusdem factæ « apparitiones, » canonizationis diploma ab Eugenio PP. III. concessum, cæteraque tribus ultimis capitibus collecta, paulo oberius a nobis propriis suis locis relata et explicata sunt. Atque hæc de Inchoferi opere dicta sufficiant, nos exorsum deductumque pridem Commentarii nostri filum sequentibus paragraphis ordine exhibebimus, ubi ea præmiserimus quæ ad præcipuam Sancti laureolam vindicandam paulo accuratius examinari et nervosius confirmari merentur.

§ VIII. S. Henrici cum sancta virgine Cunegunde, servata in conjugio castimonia.

75. Quamquam superius dixerim multa esse quæ in Anonymo « Vitæ S. Henrici » scriptore non omnino admittenda censeam, illud certe suggillari non patior, quod habet cap. 24 et 27, unde præcipua sanctissimis conjugibus « Henrico et Cunegundi, » eaque constantissima fuit a tot sæculis gloria, quod intemeratam illibatamque virginitatem tumulis ambo et cælo intulerint. Priscas nœnias et veteres heterodoxorum satyras adversus continentiam miraculum sparsas hic nec appellandas nec refutandas suscipio ; non calumniis aut diceriis sed argumentis certandum est, recentiores aggredior. Eam historiæ partem inmerito vellicavit Leibniti, Introductionis suæ ad Scriptores Brunswicenses § 30, his verbis : « Magnum virum fuisse (S. Henricum) et probum, dubitare nos gesta non sinunt, virginitatem voluntariam in matrimonio cum Cunegunde conjugis coluisse posteriores tradiderunt, cœtanei nec minimum hujus opinionis vestigium exhibent, ut adeo magnopere ei fidi non possit. » Laudat Leibniti Struvius eique subscribit, pag. 388 ; utrumque convenio. Et quidem manifeste liquet rem illam satis perfunctorie a Leibnitio delibatam, ut qui S. Henrici canonizationem perperam tribuit Innocentio III, ut forte ea ratione pontificium de servata virginitate testimonium ad sæculum XIII removeat, verum jam supra ostensum est, totis fere sexaginta annis citius, nimirum anno 1145 coelatum honores consecutum sanctum Imperatorem.

76. At « cœtanei nec minimum hujus opinionis vestigium exhibent. » Quæro, quos cœtaneos hic appellare possit Leibniti ? Adelboldum forte ? Ast istius operis solum fragmentum superest. Ditmarum ? Scivit vir eruditissimus totis sex annis Henrico præmortuum esse, neque adeo rem, quoad Sanctus vixit, ignoratam, in ejus notitiam pervenire potuisse, quam sub extremum vitæ articulum primum patefecit. Alios cœtaneos scriptores non facile quis produxerit. Si ad proximè sequentes chronographos Ottonem, Hermannum, aliosque alibi nominatos provocet, facit Sancto injuriam, quod iis arbitris res

Henricianas definitas velit, quas illi vix primis, ut est in proverbio, labris degustarunt. At enim de ea re tacet Chronographus Saxo, tacent Annales Hildesemenses. Utique : sed scriptorum istorum aliorumque sæculi XII silentio opponitur positiva assertio ejusdem sæculi scriptoris, nempe Gotfridi Viterbiensis, apud Pistorium, tomo II, col. 484, cujus versus ad calcem tractatus hujus invenies. Opponitur positivissima ejusdem temporis declaratio Pontificia, in relata nuper canonizationis bulla expressis terminis testata, « in toto etiam legitimo positum S. Henricum integritatem castimoniam usque ad finem vitæ conservasse : » quod certe minime declarasset Pontifex, nisi id a Bambergensibus legitime probatum accepisset. Nihil igitur obesse potest chronographi istius et decem id genus aliorum silentium, dum istud vetustiori et probatori assertione eliditur.

77. Si Pontificio diplomati minus fidei Leibniti, habeo, quod recusare non possit, Leonis Marsicani, alias Cardinalis episcopi Ostiensis, in Chronico Casinensi disertum testimonium, citato diplomate multo antiquius, imo sancti ipsius Henrici ætati proximum, ut pote scriptoris sæculi XI, qui, teste Angelo de Nuce, novissimo Chronici editore, « rem orsus a condito monasterio, eam adusque illud tempus perduxit, quo dedicatum inauguratumque ab Alexandro II templum fuit : » id quod anno 1071 accidisse narrant ; ut plane perspicias quam parum a Sancto abfuerit is, cujus loquentem auctoritatem omnium istius ac sequenti sæculi scriptorum silentio longe potior exisimamus. Audi Leonis verba, lib. II, cap. 46. : « Super cæteras autem bonitates seu virtutes quas idem imperator habuisse narratur a Deo, fertur vixisse castissimus, ut, ad mortis articulum veniens, coram præsentibus episcopis atque abbatibus Conibundæ [Cunegundæ] conjugis suæ propinquis, eaque illis tradita, fertur (dixisse feratur :) Recipite quam mihi tradidistis virginem vestram. » Laudat ipse Leibniti auctorem Vitæ sancti Meinweri. « Vita Meinweri, inquit, etsi sæculo demum sequente (adeoque XII) scripta, multa tamen habet utilia ad res Episcopo contemporaneas, Cæsarumque et principum acta cognoscenda, cum nec synodus prætereat aliasque res ecclesiarum. »

78. Si in iis omnibus fidem meretur scriptor diligentissimus, quæ ad « Cæsarum et principum acta cognoscenda » pertinent, non opinor ea parte rejiciendum, quod de castissimo sanctorum Henrici et Cunegundis conjugio disertissimis verbis testimonium dicat, rebus istis omnibus, a se narratis, æque propinquus. En igitur clarissimum opinionis a Leibnitio repudiatæ non « vestigium » solum, sed novum testimonium fideliter « exhibitum. » Sic loquitur in nostra editione, cap. 2, num. 9, apud ipsum Leibniti num. 12, pag. 521 : « Eodem anno (nempe MII) novo rege nativitate Laurentii in civitate Patherbrunnensi celebrante, domna Chunigunda, ipsius, ut putabatur uxor, re autem vera castitatis æmulatione soror, a prædicto Willigiso Magontiensi archiepi-

scopo, inibi regiae consecrationis dominium adinvenit. » Clarissima hæc, nisi vehementer fallar, et peremptoria sunt, non a « posterioribus tradita, » ut aiebat Leibnitiuſ, sed ab æqualibus et subæqualibus « exhibita » argumenta, quibus nec hilum officere posset cœtaneorum (si qui forte alicubi superessent) scriptorum silentium; ut proinde frigida Leibniti locutio, « posteriores tradiderunt, » quasi indicare velit, postremis hiscæ sæculis natam primum piam istam credulitatem, abunde enervetur et convelatur.

79. Pluribus hic supersedeo, cum jam allegata omnino sufficiant ad refellenda quæ leviter, aut mitissime dicam, ab illustri erudito viro, nobisque, dum viveret, amico prolata sunt; melius eo loco prætereunda; quæ sane omitti absque scrupulo poterant, ut pote importune intrusa ad ostentandam quodammodo eruditionem, quandoquidem in eo, de quo ibi agitur, opere, nempe Adelboldi episcopi Ultrajectensis, supra a nobis descripto, nec verbum de « virginitate voluntaria » a S. Henrico « in matrimonio cum Cunegunde conjugæ culta, » usquam reperiatur. Optandum sane esset ut sacra omnis ecclesiastica historia tam firmis fundamentis consolidata stabiliretur, ad odiosorum criticorum obloquia præcludenda et penitus extinguenda. Jam a tanto tempore experti sunt eruditi acatholici, in hoc nostro de Actis Sanctorum opere veritates historicas tam accurate discerni ab iis quæ levi populari traditione, nimia subinde facilitate admissa sunt, ut nostræ sinceritati fidere tuto possint, nos non temere admissuros quæ solidis historicis fundamentis stabilita non sint. Maneat igitur in sua possessione sancta mater Catholica Ecclesia, et rarum continentiae virginalis tot inter illecebras exemplum, seu potius divinæ gratiæ miraculum quale eodem sæculo exhibuit in Anglia S. Eduardus, fidelibus suis filiis exaltare ac prædicare non desinat.

80. His ita adversus illustrissimum et clarissimum, nobisque æstimatissimum virum modeste ac sine ullius offensione discussis, probatisque; ignosci mihi postulo, si pari moderatione non excipiam « otia, » rectius dixeris, somnia « Gundlingiana, » quæ germanice procusa audio anno 1706, quorumque compendium, ab amico acceptum, non absque stomacho legere potui, tantam inverecundiam execratus, miratusque, in ipsa Saxonia a professore Saxone, de augustissimo Saxonico principe, contra apertissimam fidem historicam, constantissimis tot sæculorum testimoniis firmatam, tam immodesta scommata vulgi oculis lingua vernacula exposita fuisse, quæ vel ipsis, saltem cordatis, Lutheranis, exosa crediderim, utpote putida figmenta, non nisi Vulcano digna. Audet vir, ut audio, non illitteratus « otio » suo abuti, ut in cœlestes Augustos, calamo non satis castigato, calumnias evomat, eorumque castissimum conjugium, spurcis nonnullis sarcasmis commaculet, sanctissimum Imperatorem describens « ut hominem morbidum, impotentem, etc., virum

bonum et simplicem, omnia conjugis ambitiosæ callidæ precibus probrosa facilitate concedent Sanctam vero Cunegundem variis conviciis prodit, et satis aperte adulteram proponit, damna quorundam episcoporum familiaritate, absent expeditionibus bellicis marito, usam, » etc.

81. Mirare, obsecro, « otia Gundlingiana, » mera, jocos scurriles, aniles satyras, vocemus ne et gerras Siculis inanioreſ; quales certe fatebuſ eruditi omnes, quibus hæc scribimus, etiam acaſi, apud quos id genus cantunculas commiſſione potius quam plausu digna existimamus, ac novissimam alterius Lutherani thesim historico fabellam ineptissimam, videlicet; « Conjugis S. Henrici Imperatoris cum sancta Cunegunde, omni tempore fuisse virgineum. » Quid est delirium si hoc non est? Ast, inquit ille, documenta reperitur, ex quibus constet, publicas preces indictæ impetrandam torq. Henriciano fœcunditatem. tum postea? Quid, si id ultro admittant fateantur Bambergenses? Cur id magis S. Henrici, quam tempore vetitum? An usquam legit ipse, castissimum conjugum continentiam vulgo notam fuisse quod sanctus ipse Henricus, jam morti proximus primum patefecit, uxorem virginem propinquam tuens? Impostura alia aliam trudit: eruit illi in eorum documenta authentica, quibus demonstrari possit, ex SS. Henrico et Cunegunda filiam non fuisse, Novum portentum, imo lepidum ferendum non mihi sed « otioso Gundlingio, » probe masturatum, ut id saltem ex contribule suo discat, intentem non fuisse sanctissimum Imperatorem, quem ipse procaciter effingit.

82. Illuſtri isti in paucis servatæ in conjugio ginitatis prodigio affine est illud quod habet Arnobius cap. 21; de S. Henrici zelotypia, probata sancta uxore per candentes vomeres innocens quod pari ferme, ut superius, prætenso arguta a malevolis arrodi posset ex scriptorum cœtari silentio. Verum enimvero pridem istud vindicarunt laudatus sæpe Hofmannus in Annis Bambergensibus, col. 52 et 53, atque Hensche die 11 Martii, in Commentario prævio ad S. Henrici Acta § 2, ad quos, ne actum agam, lectum et præ cæteris Gundlingium, castissimæ Imperatricis ferum mastygem, remitto. Id unicum in eorum Actis a morosioribus desiderari posset, quod et tempus designari nequeat, uti nec locus in quo ea contigerit. Hofmannus triumpho palæstram gnat Bambergam ipsam, Sancti utriusque delictum annuæ vero 1017. quod eum suspicor ex monumentis Bambergensibus alicunde eruisse. An præfata omnia aptissime congruant, ex deducendo privatis S. Henrici chronologio ordine colligi utcumque poterit; nobis sufficit rem ipsam in controversia non adeo facile revocandam, cujus tam authentica monumenta, teste Hofmanno, in hunc usque supersunt, quæ cum tantopere impugnari non

deam, satis sit Legendæ fidem in hac etiam parte vindicasse.

83. Non ita acquiescendum censui superiori capitali concertationi, de intemerata utriusque sanctissimi conjugis servata in matrimonio continentia; quam cum speciosis Kœlerianis cavillis aliquosque impeti, saltem suggillari posse adverterem, seu veris seu prætensis illis precibus pro conjugii fœcunditate, tum vero recta aliqua, si superis placet! prole alicubi insinuata, nihil prætermittendum putavi ad obturanda non solum heterodoxorum sed et audaciorum, Catholicorum obloquentium ora, nec prius destiti quam fontem omnino detexissem ex quo tam varia, tam diversa, tam parum connexa profluxisse, liquido demum deprehenderem. Quem in finem tabularia omnia, regesta, necrologia, libros chorales Bambergensis ecclesiæ excuti curavi, exploraturus sicubi tam enormi calumniæ in antiquioribus scriptis ansa præberetur. Atque hic denuo, pro insigni suo in S. Henricum studio, operam graviter contulit toties laudatus R. P. Rector Nicolaus Pottu, ex cujus litteris, hoc anno 1723 ad me datis, rem patentissime explanatam faxo intelligas, atque luce meridiana clarius perspicias, merum figmentum de precibus pro fœcunditate circumferri; « prolem » vero « regiam » tunc non magis quam modo existisse in rerum natura. Rem ego omnem, prout gesta est, ipsiusmet Pottuvii verbis nude et candide proponam.

84. Ubi ex litteris meis objectas calumnias percipisset, in hæc ipsa verba respondit: « Acceptis penultimis Rev. V., prima mea cura fuit, inquirere in orationem quam quidem malevoli compositam et præscriptam fingunt, ipsius S. Henrici jussu, ad implorandam et impetrandam conjugii sui fœcunditatem, ut scilicet hac ratione impugnare possint ejus et sanctæ conjugis perpetuam castimoniam. Inveni in custodia ecclesiæ Imperialis librum perantiquum utique scriptum, ut omnia signa ostendunt, vivente adhuc sancto imperatore. Formam libri exhibet charta acclusa. Extima tegumenti pars anterior præsentat effigiem sancti Petri Apostoli; posterior sancti Pauli; paginæ sunt ex pergamento. Titulus libri est, LIBELLUS GRADUALIS. Deinde ponuntur Gradualia incipiendo ab Adventu. Quando devenitur ad Pascha, ponuntur Litanie eadem forma et figura litterarum descriptæ, quam charta acclusa exhibet. In illis Litanis postquam facta fuisset invocatio pro summo Pontifice, Imperatore Henrico, Chunigunde regina, fit etiam pro nobilissima prole regali. Sed manifestum est quod ex hac invocatione calumnia nullum habeat præsidium: » quod mox paulo uberius, ad mala garrientium ora comprimenda demonstrabitur. Pergit epistola:

85. « Nullam aliam orationem pro impetranda fœcunditate conjugii sanctissimi Imperatoris reperire potui, etiamsi secundam partem Gradualis, varia Missalia et Breviaria, tempore S. Henrici scripta, et aliqua post ipsius felicem transitum, diligenter una

cum Reverendo D. custode perlustraverim; neque D. Eppenauer in Monte S. Michaelis quidquam reperire potuit. » En igitur relectam undequaque unicam tot fictionum scaturiginem, nullo negotio expurgandam. Majori candore ac sinceritate res tota referri nequit, quam ex epistolis familiaribus ultro citroque scriptis, quarum verba exponimus. Vix equidem induci possum ut ad ipsius sancti Henrici ætatem citatum codicem pertinere existimem, quamvis facile admittam ex antiquiori aliquo descriptum, imo precum formulas, prædictis Litanis in quibus rei cardo vertitur, insertas, Sancto ipso longe vetustiores esse credam, et in Germanicis ecclesiis, tum præcedenti, cum sequentibus sæculis usitatas, ut modo preces aliæ sunt ab universali Romana et ab aliis ecclesiis receptæ. Rectissime autem advertit Pottuvius nullum in iis formulis præsidium vulgatæ calumniæ superesse, quantumvis inde argutari videantur Henricianæ castimonie impugnatores, quibus hic ultro suggerimus, nullo dissimulato apice, quidquid vel remotissimi spargendis exornandisque calumniis fomentum præbuit: quocirca Litanias ipsas, quousque typis nostris id fieri potuit, hic expandimus, sequenti paragrapho explicandas.

LETAN. AD MISS. IN DIE SCO PASCHÆ.

86. XPC VINCIIT, XPC REGNAT.

Xpc imperat.

Exaudi xpe. Summo pontifici et universali papæ uita.

Salvator mundi.

Tu illum adiuua.

Scæ Petre

Tu illum adiuua.

Scæ Paule.

Tu illum adiuua.

Scæ Andrea.

Tu illum adiuua.

Exaudi xpe.

Heinrico a dō coronato magno et pacifico imperatori vita et victoria.

Redemptor mundi.

Tu illum adiuua.

Scæ MICHAEL.

Tu illum adiuua.

Scæ Gabrihel.

Tu illum adiuua.

Scæ Raphahel.

Tu illum adiuua.

Scæ Johannes.

Tu illum adiuua.

Scæ Stephane.

Tu illum adiuua.

Exaudi xpe.

Chunigundæ reginæ salus et uita.

Scæ Maria.

Tu illam adiuua.

Scæ Radagundis.

Tu illam adiuua.

Scæ Gerdrudis.

Tu illam adiuua.

Exaudi xpe.

Nobilissimæ proli regali salus et uita.

Scæ Clemens.

Tu ill adiuua.

Scæ Uite.

Tu ill adiuua.

Scæ Pantaleon.

Tu ill adiuua.

Exaudi xpe.

N. ductori pacifico salus et uita.

Scæ Maurici.

Tu illum adiuua.

Scæ LANDBERTE.

Tu illum adiuua.

Scæ Gereon.

Tu illum adiuua.

Exaudi xpe.

N. epo et cunctæ congregationi N. salus et uita.

Scæ Silvester.

Tu illum adiuua.

Exaudi xpe.

Tu illum adiuua.

Exaudi xpe.

Tu illum adiuua.

Exaudi xpe.

Tu illum adiuua.

Scæ Silvester.

Tu illum adiuua.

See Martine.	Tu illum adiuua.
Exaudi xpe.	omnibus iudicibus et cuncto exercitui xpianorum uita et uictoria.
See Georgii.	Tu illos adiuua.
See Emmeramme.	Tu illos adiuua.
See Sebastiane.	Tu illos adiuua.
XPC VINCIT, XPC REGNAT, XPC IMPER.	
Rex regum.	Xpc uincit. xpc. regnat.
Gloria nostra.	Xpc uinc. xpc. reg.
Misericordia nostra.	Xpc uinc. xpc. reg.
Spes nostra.	Xpc uinc. xpc. reg.
Auxilium nostrum.	Xpc unic. xpc. reg.
Victoria nostra.	Xpc uinc. xpc. reg.
Lux, uia, ueritas nostra.	Xpc uinc.
Fortitudo et iustitia nostra.	Xpc. uinc.
Prudentia et temperantia nostra.	Xpc. uinc.
Liberatio et redemptio nostra.	Xpc. uinc.
Arma nostra inuictissima.	Xpc. uinc.
Murus nr inexpugnabilis.	Xpc. uinc.
Defensio et exaltatio nostra.	Xpc. uinc.
Ipsi soli imperium gloria et potestas per immortalia scia sclorum am.	
Ipsi soli laus, honor et iubilatio per infinita scia sclorum amen.	
Ipsi soli uirtus, fortitudo et victoria per omnia scia sclorum amen.	
XPE AVDI NOS. TER.	
KYRIE ELEYSON.	

§ IX. *Ex Litanis Bambergensibus incassum suggillata.*

87. Habes modo orbi expositum et reuelatum prætextum iniquitatis mysterium, quod in Litanis Bambergensibus latere frustra sibi persuaserunt contentiæ Henricianæ non minus quam omnis castimonie, in Romana Ecclesiæ tantopere æstimatæ, osores malevoli. Redditi sunt characteres omnes, saltem quoad fieri potuit, post exclusas e typographia abbreviationes, quas in æs incidere operæ pretium visum non est, cum ex iis controversiæ caput minime pendeat. Libellus iste gradualis oblongus est, angustioris formæ, tantillum superantis columnas hic compositas, quibus uerba omnia secundum syllabas et lineas adhibita sunt, nullo apice neglecto aut transposito. Tres ferme pagellas implet tota ea Litaniam, tot suppositionum et calumniarum materia; quam nobis ad libelli normam dividere non licuit, satis fuit totam fideliter representasse, Rubricis capitalibus, ut vulgo loquuntur, in prima facie nitide depictus est prædictus titulus, LIBELLUS GRADUALIS, litteris hodiernæ formæ non multum absimilibus præter E. G. A et D. Titulus interior rubris etiam majusculis, utcumque typis nostris exprimitur. Sic litteræ initiales omnes miniatæ sunt, uti et X, quotiescumque recurrit Christi Servatoris nomen, cujus monogramma satis notum esse putamus. Fidem nos integre liberasse, testari poterunt quicumque autographum ipsum Bambergæ inspicere et cum hac editione conferre dignabuntur.

88. Porro schema ad me transmissum, atque hic

A typis excusum, tam rigide per singula excussi, ut nihil intactum reliquerim quin id continuo Bambergensibus objicerem. Imprimis Litanie istæ, licet Bambergæ hodie dum asservatæ, pro istiusmet ecclesiæ usu scriptæ non videntur, ubi, procul dubio, additæ essent appellationes fundatoris et fundatricis. Præterea non recte signatur Sanctus, « imperator a Deo coronatus, » dum interim Cunegundi simplex reginæ titulus apponitur, quandoquidem constat ambos eodem die a Benedicto PP. VIII, anno 1014, Romæ Cæsareo diademate impostio inauguratos. At vero Kœleri palmare argumentum pro existentia « nobilissimæ prolis regalis, » acrius iutorquere non destiti, hoc ferme ratiocinio, ad hominem, ut aiunt, adversus Bambergenses concludens: Non minus certum est, in iis Litanis Deum invocari pro « salute et vita nobilissimæ prolis regalis, » quam certum sit invocari pro vita et victoria S. Henrici, pro salute et vita S. Chunigundæ; atque hoc secundum apud vos indubitatum est, quidni igitur et primum? Preces pro conjugibus ut vivis ibidem ad Deum funduntur, vivere itaque etiam oportuit « nobilissimam prolem regalem, » et quæ inde Kœleri consecraria sunt. Hæc exercitii gratia, uti loquimur, a me proposita erudite enodavit et dissolvit Pottuvius, tribus responsionibus sic omnia elucidans, ut habeat Kœlerus quibus acquiescat. Verba ejus fideliter etiam reddo.

89. « Si Kœlerus ex verbis Litaniarum quæ repertiuntur in Graduali manuscripto. NOBILISSIMÆ PROLI REGALI SALUS ET VITA, vult inferre, ex matrimonio sanctorum Henrici ac Cunegundis saltem filiam fuisse genitam, non recte infert. » En responsionem primam: « Quia verosimiliter Litanie istæ jam ante tempora S. Henrici fuerunt in usu in ecclesiis Germaniæ, tanquam formulæ communes supplicandi pro Pontifice, Imperatore, Imperatrice, etc. Non quidem diffitemur, illas ætate S. Henrici descriptas sive exaratas fuisse; id enim tam figura characterum illo tempore usitata, quam expressio nominum Henrici et Cunegundis, pro quibus tanquam vivis supplicatur, nobis persuadet: sed solum dicimus illas post erectionem ecclesiæ Bambergensis, ex alio exemplari descriptas seu transumptas fuisse, additis tunc nominibus Henrici et Cunegundis, tanquam actu regnantium. Neque gratis id dicimus; quia totus Libellus gradualis (cujus duæ sunt partes, una hiemalis, altera æstiva) est descriptus ex exemplaribus in ecclesiis adhiberi solitis. Merito igitur asserimus, etiam Litanias, quæ sunt pars Gradualis, fuisse tunc aliis ecclesiis communes, et ex illarum exemplaribus desumptas. Igitur ex illis non recte infertur, ex matrimonio sanctorum Henrici et Cunegundis progenitam esse saltem filiam, qui sunt formula solummodo communis. »

90. Apposite urget Pottuvius et magis etiam instat hoc modo: « Quod si contendas Litanias istas non esse desumptas ex aliis exemplaribus, sed pro ipsa ecclesia Bambergensi primo fuisse compositas, de-

mus id ita esse, quod tamen non probas; sed sic ex A ipsis Litanii ostendo sanctos conjuges, tunc, quando Litanie scriptae fuerunt, non habuisse problem. Quia si habuissent, in Litanii vel expressum fuisset nomen prolis, sicut expresse fuit nomen Henrici et Cunegundis, vel saltem indicatus fuisset sexus, an sit filius vel filia. Nam, sicut in formula supplicationis pro sancto Henrico dicitur: « Tu illum adjuva, » in supplicatione pro sancta Cunegunde: « Tu illam adjuva, » ita, si tunc exstitisset filia regalis, debuisset dici: « Tu illam adjuva. » Cum solum ponatur per abbreviationem: « Tu ill. adjuva, » quod « ill. » nec illum nec illam significat, sed est indifferens ad utrumque; signum est quod tunc non exstiterit filia, neque etiam filius. Manet quod sit formula communis, quae masculo aequae ac feminae convenire possit. Confirmatur id ex sequentibus formulis earumdem Litaniarum, ubi ponitur N. quae sunt formulae communes supplicandi pro quibuscumque ducibus, episcopis, » etc.

91. « Deinde, » pergit eodem tenore Pottuvius, « etiamsi supplicatio pro NOBILISSIMA PROLE REGALI in Litanii habeatur, unde probas quod, prole non existente, supplicatio illa fuerit decantata, et non potius in isto casu omissa? Certe, quamvis in istis Litanii formula supplicationis pro Imperatrice habeatur, si tamen Imperator nondum esset conjugatus, aut evaderet viduus, formula supplicationis pro Imperatrice haud dubie in utroque casu ommitteretur. Ita, etiamsi formula pro nobilissima prole regali in Litanii ponatur, prole tamen deficiente, videtur formula illa in decantatione Litaniarum fuisse omissa. Nisi forte fuisset aliqua conjectura aut indicium fecunditatis conjugii: tunc enim fideles subditi optare, Deoque supplicare solent, ut fructus in arbore et gemma in concha maturescat. Potuerunt autem Bambergenses id sperare et merito apprecari tam insignibus conjugibus, quorum votum continentiae ignorabant. » Addere liceat quod proxime formula: « N. ductori pacifico salus et vita » haud dubie praetereunda sit, Caesare ipso exercitibus imperante. Sic alteram pro loci Episcopo et primam pro Romano Pontifice, nemo decantatas somniaverit alterutra sede vacante. Hodiernam, et jam tot saeculi constantem Ecclesiae D praxim consulat Koelerus, et quae hic dicta sunt verissima esse perspiciet.

92. Non hic haeret Pottuvius; sed altera responsione seu argumento iustat in hunc modum: « Sine nota sanctissimi ac prudentissimi Imperatoris » (haec praedicata cum Gundlingio non negabit Koelerus) « asseri non potest quod ex suo conjugio genuerit saltem filiam. Vel enim illam genuit ante foundationem episcopatus Bambergensis, vel post illam: neutrum sine nota Imperatoris asseri potest. Imprimis non potest dici quod genuerit ante foundationem, quae contigit anno VI vel VII post millesimum. Colligitur id ex allocutione S. Henrici, quam in conventu Francofurtensi habuit ad S. Willigisum archiepiscopum Moguntinum et caeteros archiepiscopos et epi-

scopos praesentes, uti refert Ditmarus episcopus Merseburgensis, historicus synchronus, libro VII, pag. 67: « Ob recompensationem futuram, inquebat sanctus Imperator, Christum haeredem elegi; quia in sobole acquirenda nulla spes remanet mihi. » Quod si S. Henricus ante foundationem episcopatus genuit filiam, quomodo cum veritate dicere potuit, sibi in acquirenda sobole nullam remanere spem? Nonne conventus Patrum poterat illi opponere: « Quomodo nulla spes acquirendae sobolis in praesenti matrimonio tibi superest, qui paucis hisce annis, quibus in matrimonio vixisti, filiam genuisti? » Male igitur dignitati sancti Imperatoris consulit, qui procreationem sobolis ante foundationem episcopatus illi affligit.

B 93. « Deinde absque ejusdem Sancti prostitutione etiam asseri non potest, genitam ipsi fuisse filiam post foundationem episcopatus. Ille claris et expressis verbis, coram celeberrimo conventu praesulum, asseverat, sibi in acquirenda sobole nullam superesse spem: quis ergo sine nota tam sapientis et circumspecti Imperatoris dicet illum nihilominus, post asseverationem adeo solemnem, procreasse filiam? Nisi igitur valida ratio afferatur, qualis non affertur, exigit dignitas tanti Imperatoris ut credamus illum verum dixisse, dum solemnem contestationem asseveravit nullam in acquirenda sobole sibi remanere spem. Quis autem illi spem omnem ademit? Quis nisi ille ipsemet voluntario voto continentiae, in honorem C Dei emisso, et a castissima conjugate ratihabito? Poterat dicere cum Jephthe (*Jud. II, 35*): « Aperui enim os meum ad Dominum, et aliud facere non potero, » quam perpetuam servare continentiam. Quid aliud innunt verba immediate sequentia, ab Imperatore in conventu prolata: « Et quod praecipuum habui, ac meipsum cum modo acquisitis seu acquirendi, in sacrificium Patri ingenito jam dudum secreto meutis obtuli: » quid, inquam, aliud innunt verba illa, quam votum castitatis, quo sanctissimus Imperator, juxta consilium Salvatoris (*Matth. XII, 12*), « se ipsam castravit propter regnum caelorum, » et inclinationem relinquendi sibi similem post se, Deo in sacrificium obtulit, magno Abrahamo in eo comparandum, quod iste paratus fuerit, Isaacum filium, sibi pridem natum, immolare, hic vero spem filii et haereditatis sibi nascituri, intima mentis devotione, Altissimo sacrificaverit? »

94. Hasce quaestiones, satis concisas ac stringentes, ad Koelerum universas remittimus, ut in proximis thesibus suis historicis apta responsa suppeditet. Neque tamen hic desinit Pottuvius, cujus haec tertia responsio est. « Si S. Henricus genuit filiam et curavit pro ea publicas in ecclesia Bambergensi institui preces, uti Koelerus ex Litanii citatis probare velle videtur; moraliter impossibile est potuisse in mundo, et imprimis Bambergae, persuasionem universalem invalescere, sicut reipsa invaluit, quod sancti Henricus et Cunegundis in suo matrimonio virgineam continentiam perpetuo servaverint. Si

enim Kœlerus tam sagax est ut post septingentos annos ex illis Litanis odoretur sobolem regiam. quomodo Bambergenses, qui Litanias illas tempore sancti Henrici decantauerunt, et annis insequentibus usque ad hæc tempora, in Libello graduali descriptas, ponere se retinuerunt, sæpius inspexerunt, et aliis inspiciendas exhibuerunt; quomodo, inquam, illi omnes nihil unquam de tali filia cogitarunt, aut exinde collegerunt? Fueruntne omnes per septem sæcula adeo stupidi, ut nullus caperet mysterium, in Litanis reconditum, quod nunc tandem Kœlerus mundo revelat? Et si Bambergenses, tempore S. Henrici, filiam ejus noverunt, et pro ea publice in Litanis precati sunt, quomodo et quando potuerunt delabi in eam persuasionem, ut crederent SS. Henricum et Cunegundem in suo conjugio pari consensu perpetuam servasse continentiam?»

95. Importunus quæsitur est Pottuvius. « Quomodo, inquit, ad idem sentiendum totum imperium, et totus late Christianus orbis induci potuit? Quomodo celeberrimus ordo D. Benedicti S. Cunegundem, post obitum S. Henrici, ad cœnobium Confugiense suscepit ut virginem, se deinceps ipsam constanter ut talem habuit et coluit, si scivit, quod nescire non potuit, illam in suo conjugio fuisse matrem filię regalis? Quo sæculo, et circa quem annum memoria filię istius oblitterata fuit, et ejus loco exorta persuasio de virginali continentia SS. conjugum? Ex rescripto Eugenii III constat sæculo XII id jam fuisse creditum, et legitimis testimoniis confirmatum, S. Henricum, in toro etiam legitimo positum, integritatem castimonie usque ad finem vitæ conservasse: si sæculo immediate præcedente S. Henricus in suo conjugio filiam genuit, et pro ea in Litanis publice supplicatum fuit, quis sibi persuadeat, potuisse tam brevi tempore memoriam nobilissimæ prolis regalis apud omnes perire, et secundos conjuges haberi pro virginibus? Etiam si in aliquo conjugio nulla umquam appareat soboles, homines tamen difficulter inducuntur ad credendum, quod tales conjuges prole careant ex virtute perpetuæ continentie; sed id adscribunt sterilitati naturæ, aut aliis impedimentis naturalibus. Multo minus homines propinqui ætati SS. conjugum scivissent se induci ad credendam perpetuam eorum continentiam, si illi in suo conjugio suscepissent filiam, quod utique homines, ætati isti adeo vicinos latere non potuissent.

96. « Necessè est igitur fateri, legatos apostolicos ab Eugenio III, ad inquirendam rei veritatem sæculo XII Bambergam missos, uti et multos religiosos ac discretos viros non potuisse induci ad credendam et attestandam integritatem castimonie S. Henrici usque in finem vitæ, si vel in matrimonio suo genuisset filiam, vel si de illa integritate castimonie non habuissent iudicia, testimonia et argumenta certa ac minime suspecta; in quibus pietas Christiana posset merito conquirere, et memoria tam illustris exempli cum solatio frui. Sed cum humani generis hostis indignissime ferat in Ecclesia adeo

A illustres continentie imagines ad cultum et imitationem palam proponi, actus rabie et invidia, nititur easdem tetrus coloribus obscurare, sicut olim per iconoclastas Christi et Sanctorum imagines ex hominum oculis tollere conatus fuit, ne isti, ex earum aspectu, ad imitanda egregia Sanctorum illorum facta excitarentur. » Os durum! mi Kœlere, sed quod tu in medium temere projecisti, cæteris argumentis jam abunde superius dilutis. Te unum hæc jacula feriunt, teque adeo petunt quæcumque hoc toto paragrapho disputata sunt: tute hoc intristi, tibi omne exedendum est; nobis supersunt præcipua sanctissimi Imperatoris gesta chronologica, pro nostro instituto, digerenda.

B § X. *Præcipua S. Henrici gesta ad temporum ordinem revocata, a regni principio ad fundatam ecclesiam Bambergensem.*

97. Quæ ante susceptas regni habenas sanctissimo Imperatore gesta sunt, cum nec Vitæ scriptores nec Ditmarus aut alii memoraverint, frustra a nobis eorum ordo requiratur; ab Ottonis III obitu series nostra deducitur. Neque vero singula scrupulose discutimus, sed præcipua seu illustriora et ad sanctitatem cæterasque res totius regni et imperii tempore gestas spectantia, quæque a notissimæ Vitæ seu potius elogii compilatore Anonymo ex parte memorata quidem sunt, ast ita commixta ut nusquam appareat quo anno affigenda sint, auctore ad hæc tam parum attento, ut, ubi annum exprimit, plerumque a recta chronologia deflectat, exemplum sit in ipso met jam dictæ Vitæ principio, quam in hunc modum orditur: Anno ab incarnatione Domini M, ab Urbe condita MDCCLII, Ottone puero Romæ defuncto, vacante regni solio, cum de principe subrogando ageretur, omnium vota, nutu divino, ad eum inclinatur, qui tunc in regno habebatur potissimus. » Aberant hic characteres prope omnes: neque enim anno 1001 mortuus est Otto III, sed 1002, neque erat annus Urbis conditæ 1752. sed vero similis 1754; neque Romæ mortuus Otto iste, sed Paternæ seu Paterni, castro Campaniæ Romanæ, in ditione Ecclesiæ atque in maritimo tractu, in ora maris Tyrreni, ubi alias villa Plinii junioris, teste Holstenio, quidquid alii a situ tantillum deflectant.

D 98. A tali exordio quid in ordine ad digerendam rerum seriem sperari possit, facile intelligitur: id nobis potissimum curæ erit ut salvam rerum veritatem in rectum, quoad fieri poterit, ordinem chronologicum redigamus, adjectis nonnumquam et ad proprios etiam hinc inde annos revocatis largissimi in ecclesias et monasteria Imperatoris donationibus et privilegiis, quorum cum jam scriptores plures meminerint, nobis ea obiter attigisse suffecerit. Cæsareæ isti profusæ ferme liberalitati a regni principio intendisse invenies apud Mabillonium in Annalibus Benedictinis ad annum 1002, pag. 159, num. 26, dum aream quamdam intra muros urbis Ratisbonensis Althensi monasterio dedit; et plura alia majora beneficia eidem monasterio præstitit annis

sequentibus, quorum diplomata exhibet Gretserus ad calcem vulgatissimæ Vitæ, a pag. 65. Nec desunt Henricianæ munificentiae argumenta apud Hundium in sua Metropoli Salisburgensi, ut vide, pag. 140 et alibi: Quæ ad Westphaliæ seu Saxoniae partes reducuntur S. Henrici privilegia et donationes, in aunos quosque suos uberius et diligentius distribuit et accurate explicuit noster Nicolaus Schaten in Annalibus Paderbornensibus, lib. iv, a pag. 362, quod hic indicasse satis est: Vita S. Meinwerici dona potius ipsa quam instrumenta enumerat. Alia rursus habet laudatus Mabillonius, pag. 161; nos præfixam seriem exordiamur.

99. Ad tres primos regni S. Henrici annos quod attinet, in iis tantopere laborandum non erit, cum res eo tempore gestas satis apposite distinxerit et ordinaverit laudatus supra Ultrajectensis episcopus Adelboldus, rerum prope omnium testis oculatus; ut hic audiendum omnino non putem Alberici Chronicon, dum in ipso solo, tacentibus vetustioribus, mira fingi potius quam vere narrari videntur ad annum 1003 de Windis seu Winidis populis idololatriæ a S. Henrico per id tempus subjugatis, quorum regibus hujusmodi anecdotum applicat: « Hos populos Henricus tributarios fecit, ita ut in omnibus solemnitatibus quibus coronabatur, quatuor reges eorum lebetem, quo carnes condiebantur, in humeris suis, duobus vectibus, per annulos quatuor inductis, ad coquinam vectitarent. » Fides sit penes auctorem. Saniora longe sunt quæ Adelboldus diligenter commemorat, res omnes sancti Imperatoris accurate complexus ab obitu decessoris Ottonis III usque ad bellum Slavonicum, post primam in Italiam expeditionem S. Henrici Acta percensens, quæ utinam ad finem usque vitæ, eadem methodo et fide perducta, ad nos transmissa fuissent! Vel hoc dolendum est, quod in apparatu ad prædictum bellum fragmentum nostrum deficiat.

100. Non eum fontem consuluit Hofmannus, dum in Annalibus suis Bambergensibus a col. 35 plurima commiscuit a veritate et recta chronologia prorsus aliena, quæ ex sola collatione cum Adelboldi dictis penitus convelluntur; æque ac fictitia S. Henrici electio a septem Imperii Electoribus, eo tempore et multis etiam post annis in Germania necdum cognitis, quæ nos hic aliis discutienda et refutanda relinquimus. Paulo accuratior est in iis recensendis quæ ad munificentissimam ecclesie Bambergensis foundationem a col. 40 retulit, ut infra pluribus expendemus. Ad Adelboldum regredimur, in cujus narratione præcipue observandum quod trium annorum spatium, nempe annis 1002, 1003 et 1004 contrahat quæ alii cum Ditmaro, ab amanuensibus, nisi vehementer fallor, corrupto, ad quatuor, id est usque ad annum 1005 extendunt; apud quos prima illa expeditio Italica, a S. Henrico suscepta, dum misera Papiæ in favillas prope redacta est, anno 1005 perperam innectitur, quæ ab Adelboldo, Chronographo Saxone et Annalibus Hildesemansibus dissertissime anno

A 1004 consignatur, ut ex clarissimis eorum textibus evidenter demonstratur, probantque etiam ad oculum solennitates festorum toto primo regni S. Henrici triennio celebratorum, quæ vel ex ipso Ditmaro pariter eruuntur.

101. Interim ipse sic librum suum sextum orditur: « Post salutiferum intemeratæ Virginiæ partum, consummata millenarii linea numeri et in quinto cardinalis ordinis loco, ac in ejusdem quartæ initio hebdomadæ in Februario mense, qui purgatorius dicitur, clarum mane illuxit sæculo, et Henricus divina gratia rex, antecessorum suorum nævum cupiens emundare, sibi que veniam promerere æternam, dispositis secundum suimet placitum ad hoc pertinentibus cunctis, perrexit ad domum suam, ubi se corporaliter semper solebat relicere, et ubi desiderato diu alimento paululum reficeretur in mente; convocansque ad se omnes regni primates, dedit episcopatum sanctæ Merseburgensis ecclesie capellano suimet Wigberto. » Pergit ea indicare Ditmarus quæ cap. 3 et 4 memorat Anonymus, nulli ordini affixus, ex cujus sensu præmittenda est S. Henrici reportata de Slavis victoria restitutioni ecclesie Merseburgensis, ut pote quæ ex celeberrimo voto facta sit, ante eam victoriam concepto, de quo mirum est Ditmarum clarius non meminisse, quamquam ad illud alludere videatur tribus ultimis elogii superius dati versiculis. Itaque ipso illo anno 1004, aut forte præcedenti, ut alii statuunt, obtenta est prædicta victoria, quam instauratio ista Merseburgensis ecclesie subsequuta sit. Sic ad dictum annum 1004 loquitur Hermannus Contractus: « Henricus rex Italiam petens, sibi eam subjicit: Papiam ipsa die qua coronatus est, irrumpens, gladio et igne perdomuit: unde in Saxoniam rediens, Bohemiam et Boleslaum ducem Slavorum cum tota gente subjugavit. »

102. Non dissimulaverim, totam illam cap. 4 adornatam Anonymi narrationem, tot miris portentis palliatam, nunquam mihi placuisse, eo præsertim, urgentissimo in his adjunctis argumento, quod Ditmarus, rerum omnium tum gestarum oculatus testis et scriptor, Merseburgensis ecclesie suæ ruinam, bonorum ejus alienationem, ac demum per S. Henricum restaurationem tam sollicitè et accurate memorans, de tot miraculis, ibi a Vitæ scriptore conglobatis, non meminerit, nusquam solitus ea silentio involvere quæ ad tam eximii benefactoris sui gloriam conducere posse existimavit; ut prodigio simile dicendum sit tam illustrem victoriam, si sic parta est, ab eo præteritam fuisse. Ut candidè dicam quod sentio: suspicor Anonymum, virum bonum, nonnulla ad S. Henricum transtulisse, quæ forte ad alios pertinent; aut certis temporibus aptasse, quæ ipsis non conveniunt. Certe mihi numquam suaserit historiunculam, de Sancti meritis in trutina expensis quam habet cap. 28: neque magis placet alia de claudicatione narratio, ex apographo Bambergensi cap. 24: quæ omnia, ut mitis

sime dicam, censeo non tam facile a viris cordatis A et eruditissimis admittenda.

103. Redeo ad Ditmarum in quo post jam dicta sequitur brevis hiemalis expeditio in inquietum Boleslaum, admissio in gratiam Henrici rebellis, et fratris Brunonis fuga ad S. Stephanum regem Hungariæ sororium, cujus intercessione in gratiam demum admissus est. Hisce connectit quæ ad Clusas, et in reliqua Longobardia a Sancto gesta sunt, eumque per Alemanniam et Alsatiam in Saxoniam reducit, Boleslao infestum, quem tunc haud dubie bello aggressus est, non eo tamen de quo jam diximus meminisse Anonymum cap. 4. Melius longe et fusius expeditionem enarrat laudatus Ditmarus a pag. 378. Atque hæc omnia rectissime ab Adelboldo alisque citatis anno 1004 gesta referuntur, ut proinde in Ditmaro agnoscendus sit error, quidquid Baronius et recentiores passim ei in hac parte adhereant; quo pacto tollitur inextricabilis difficultas in iis apte distinguendis quæ duobus istis annis 1004 et 1005 a S. Henrico peracta sunt; nam Chronographus Saxo ad annum 1003 nihil habet præter invasionem Poloniæ in quo « proh dolor! multos perdidit, cum exercitu secum deferens corpora ducum mortuorum inde reversus. » Chronicon Hildesemense eo anno 1005 narrat, Regem « in partibus Saxoniarum ad tempus Quadragesimæ habitasse, » Pascha vero Aquisgranum celebrasse, quibus adde quæ tradit Vita S. Meinweri, cap. 2, num. 11, pag. 515, de Schatenus a pag. 372. Quidquid vero præterea anno 1005 a S. Henrico gestum fuerit, id certum videtur, principium citati libri sexti plane corruptum esse, ut ex ipsomet Ditmaro infra evincere conabimur.

104. Præmittunt Annales seu Chronicon Hildesemense ad annum MIV: « Et Bruno frater regis (S. Henrici) obtentu domnæ Gislæ matris ejus acquisivit gratiam, » quo plane modo etiam loquitur laudata S. Meinweri Vita loco citato. Recte hæc, opinor, isto anno collocantur, at contra Adelboldi, et aliorum sententiam, « obtentu Gislæ matris, » quod ipsi potius « Giselæ sorori » tribuunt, nuptæ S. Stephano regi Hungariæ, cujus desponsationis determinatum annum frustra apud synchronos scriptores quæsiui hactenus. Consulendi itaque fuere Annales ecclesiastici istius regni a nostro Melchioro Inchofer, superius laudato, concinnati, sed quibus acquiescere non licuit, cum ibi scriptor asserat matrimonium contractum fuisse anno 1005, regni Stephani vicesimo, quæ cum Adelboldi aliorumque narratione convenire nequaquam possunt, ut potius dicendum sit Giselam istam, Sancti, sororem, et minimum anno 1004 S. Stephani thalamum subiisse. Magis placent quæ adducit laudatus Inchofer ad emolliendas duriores nonnihil enuntiationes scriptorum Germanorum, identidem inculcantium prædictam Giselam non aliis pactis et conditionibus regi Hungariæ concessam, quam si is repudiato paganismo Christiana sacra et bapti-

smam susciperet, unde S. Henricus Hungarorum Apostoli nomen promeritus sit. En verba Inchoferi:

105. « Alii quoque minus considerate scripserunt; Gyselæ pulchritudine per nuntios et pictores accepta, captum Stephanum, ejus connubium expetiisse. Quæ tamen aspernata sit, nisi abjecto idolorum cultu, Christo nomen dedisset. Accepisse conditionem Hungarorum regem, dum venustissima puella potiretur, mox cum toto regno ad Christi sacra accedentem, Stephani nomen tulisse: Henricum vero, quod tradita sorore conversioni gentis operam navarit, Hungarorum apostolum dictum esse. Cui fabulæ inter alios assensi videntur Siebertus, Albertus Krantzius, Joannes Cuspinianus; non animadvertentes, ex Christianis pridem parentibus, et divino monitu appellatum Stephanum, id genus pactionem procul habuisse, et Henricum ultro, adamata ejus virtute, fuisse tam opportuno matrimonio, quod ad religionis in gente jam conversa incrementum haud parum faceret. Quamquam dubium non sit, ad plures nondum Christo devotos traducendos, Gyselæ fratrisque Henrici pietatem et zelum, ingens momentum adjecisse, ut hoc propter, et hic apostoli Hungarorum, et illa adjutricis fidelissimæ nomea tueri queat. » Ex hoc, ut obiter notem, aliisque ejusdem historiarum locis refellenda sunt, quæ Albericus ad annum 1010 reginæ huic Giselæ turpia et infanda affricare ausus est.

106. Ut de prædictis annis duobus 1004 et 1005 postremum dicam, vellem ea vera esse quæ non ita pridem Struvius in laudato supra Syntagmate, ad solvendum, cui se imparem videbat, nodum ita copulavit, tom. I, pag. 379: « Hinc compositis in Germania rebus, anno MIV ab Italis evocatus illorum terram intravit, et licet aditus probe custodiret Harduinus, Veronam venit; inde Brixiam usque ad Papiam progrediens, ubi ab omni populo benevole susceptus et anno MV communi consensu in regem Italiæ est coronatus. Hinc sedato et Papiensium contra Germanos commoto tumulto, in Germaniam fuit reversus. » Diceret, totum fere biennium tenuisse primam illam a S. Henrico susceptam expeditionem, quæ tamen, testibus Adelboldo et Ditmaro, brevissima fuit: nam sanctus Imperator majorem hebdomadam usque ad Pascha ad Clusas transegit, ac rebus celeri cursu confectis, post coronationem et turbas Papienses, « Pentecoste sancta pia animi devotione celebrata.... injuriam a Boleslao sibi illatam tenens mente repositam, repatriare festinat.... et in vigilia S. Joannis (Baptistæ) colloquium cum Alsatiensibus habuit.... Post hæc rex Moguntiam venit; ibique solito pietatis affectu, Apostolorum solennia celebriter peregit; » inde in Saxoniam adversus Boleslaum profectus, ut ex tota rerum serie clarissime detur intelligi, primam illam in Longobardiam excursionem a discessu ex Bavaria vix totis tribus mensibus tenuisse.

107. Minus displicet quod ait idem Struvius ex A Sigeberto ad annum 1005. « mortuo Ottone duce, ducatum Lotharingæ comiti Godefrido, filio Godefridi Ardennensis » commissum; in quo scriptores alii satis conveniunt. At quod, eodem Sigeberto præeunte, refert anno 1010, gentem Ungarorum, hæcenus idololatriæ deditam, cum suo rege baptismo tunc primum initiatam, quod tot alii cum Hofmanno perperam secuti sunt, ad superius dictorum sensum omnino explicandum est. De episcopatu Bambergensi ad duos proxime sequentes annos paulo accuratior disquisitio instituetur. Huc proprie pertinet synodus Tremoniensis, de qua Ditmarus, pag. 380 (ex principio cætera ferme colligens :) « Posita est etiam in loco, qui Throsmunini dicitur, magna synodus, B ubi rex coepiscopis, præsentibusque cunctis, plurima questus est sanctæ Ecclesiæ convenientia, et communi eorumdem concilio hæc statuit deinceps prohiberi, et optimo novæ institutionis decreto, gravem peccatorum suimet sarcinam relevari, anno Dominicæ Incarnationis xv, anno autem Domini Henrici II regnantis quarto, in die Non. Julii. » Nomina episcoporum, et quæ ibi ordinata sunt ex nostro codice ms. supplevit Leibnitiuss, aut potius amanuensium ejus aliquis, cujus inadvertentia factum ut relicta sit prioris editionis notula, « deest decretum synodi Tremoniensis, » ubi decreta ipsa omnia immediate præmissa sunt. Sit hæc prima Vitæ S. Henrici periodus.

§ XI. *Episcopatus Bambergensis a sanctis Henrico C et Cunegunde fundatas.*

108. Hic nobis occurrit sanctissimi juxta ac munificentissimi Imperatoris monumentum longe præstantissimum, novæ ecclesiæ cathedralis a fundamentis erectio et locupletissima dotatio, Sancto ipsi fundatori non minima curarum, molestiarum, quin et bellorum materia; dum a proximis episcopis Herhipolensi et Eystettensi, ad novæ diœcesis fines determinandos, graves subortæ sunt difficultates, tum vero a sanctissimæ conjugis germanis fratribus odia, invidiæ, insidiæ, bella etiam commota sunt, quod opulentissimum patrimonium, imo et dos ipsa sororis Cunegundi assignata, quam ad se redituram speraverant, prodige, ut ipsi loquebantur, ditandis D canonicorum monachorumque congregationibus dilapidaretur : quæ quousque invaluerint, suis infra locis insinuare non prætermittemus. At enim hæc omnia superavit S. Henrici castissima religio, inconcussa pietas, et explorata animi fortitudo, quibus armatus virtutibus et diœcesim ecclesiæ suæ Bambergensi vindicavit, et ingratorum affinium conatus, si non merita ultione, saltem Christiana tolerantia compescuit. Foundationem ipsam, ut præcipuum operis sui argumentum, multis capitibus complectitur Vitæ scriptor anonymus, sed ex quo, ut supra abunde exposui, ad chronologicam seriem nihil magnopere elicias, ut adeo hæc aliunde eruenda et componenda sit.

109. Ordo rerum apud Ditmarum exigit ut post

synodum Tremoniensem, de qua jam satis diximus paragrapho præcedenti, reliquum anni impensum intelligatur bellicis adversus Boleslaum conatibus, quos inter intellectis Balduini Flandriæ comitis molitionibus, quas describit Ditmarus pag. 383, arma sequenti proxime anno 1006, ut testatur Sigebertus, in eum verterit, ubi quæ duobus annis 1006 et 1007. gesta sunt simul istic connectit Ditmarus, eadem pagina denuo resumens quæ ad annum jam dictum 1006 pertinent. Jacobus Meyerus, in Annalibus Flandriæ, diligenter et accurate descripsit quæ in bello isto Flandrico, non eodem semper rerum successu, a S. Henrico adversus comitem nostrum Balduinum tentata sunt, explicata ejus occasione et adjunctis aliis pluribus satis curiosis, quæ alibi non adeo distincte enucleata reperiuntur : ipsum videsis annis 1005, 1006 et 1007 : nobis satis est singula ad proprios calculos revocasse, ad quod nos hic juvat Mabillonius pag. 185, dum ex diplomate anni 1006 ostendit habitum eo ipso anno inter S. Henricum et regem Franciæ Robertum, colloquium, quo labefacta non nihil amicitia redintegrata est. Videatur idem Mabillonius pag. 188, num. 88 et 89, placitum regis memorans pro Italicis monasteriis.

110. Ditmarum denuo sequimur. apud quem, « pacificatis tunc partibus his, generale concilium in Francfort a Rege ponitur, » in quo episcopatus Bambergensis diu ante meditata institutio et variæ C difficultates in eo concilio agitatæ cuique satis obviæ sunt : id hic quæritur potissimum, gestane ea omnia sint anno 1006, an 1007, in quo auctores æque ac in primo Sancti bello Italico maxime dissidentes invenio. Ditmaro res suas non satis chronologicè distinguente, Baronius sic annum 1006. incipit : « Anno Christi Redemptoris millesimo sexto Indict iv, celebratur in Germania synodus Francofordiæ, in qua inter alia ibi tractatum est de ecclesia Bambergensi erigenda in cathedram episcopalem. Agit de ea pluribus Ditmarus, » etc. His opponit Pagius ad eundem annum litteras Joannis Papæ tomo IX Conciliorum recitatas, in quarum fine legitur : « Scriptum per manus Petri notarii et scriniarii S. R. E., in mense Junio, Indict. v : id est, inquit, anno Christi mvi. Quod privilegium magnus Episcoporum numerus in synodo Francofurt habita unanimiter laudarunt, et suis subscriptionibus corroborarunt, ut in fine landati rescripti apostolici legere est. Quare subdit, concilium illud non hoc anno, ut Baronius putavit, sed sequenti congregatum, » etc.

111. Non male pro aliqua parte Baronium corripit Pagius, in alia non minus ipse corrigendus. Quoniam ambo ad omnia, occasione episcopatus istius longiori tempore tractata, non satis attendisse videntur; sumpta, nisi vehementer fallor, ex Ditmaro prima perturbationis ansa, qui in annum quodammodo unum eundemque confudit, quæ in duos diversos certissime distrahenda sunt. Syno-

dum Francofurtensem aliquam anno 1006 recte consignavit laudatus Baronius, utpote quam illo anno satis accurate describit. Ditmarus, admirandam illam sancti Henrici erga Patres concilii demissionem merito extollens, ut qui se ad eorum pedes prostraverit, aliaque pari humilitate præstiterit, quæ ibi lectori obvia diximus : in eo defecit Baronius quod alteram synodum prætermiserit, ad quam prior quasi præparatoria dici potest. Pagius vicissim, ex allegato Joannis PP. diplomate, non male pugnavit pro synodo anni 1007, sed Baronium perperam arguit; quasi omnia eodem anno composita sint, quæ ad prædicti episcopatus erectionem explananda occurrerunt. Valeat hic, si usquam, parcemia; distingue tempora, et concordabis scripturas, quas citato tomo IX Conciliorum nobis exhibet Labbeus : sola rerum exacta distinctio controversiam totam elucidabit et forte dirimet.

112. Tria istic instrumenta referuntur hoc ordine : « Primo loco Concilium Francofordiense de ecclesia Bambergensi in cathedram episcopalem erigenda, celebratum anno Domini MVI. tempore Joannis PP. XVII, » quo lotum acceptum est ex Ditmaro. Alterum instrumentum loco non suo reponitur, nec verum titulum præfert : « Acta ejusdem Francofordiensis Concilii ex tabulario ecclesiæ Bambergensis. » Quod subsequitur « diploma Joannis PP. XVI, » ad justum rerum seriem videtur secundo loco reponendum fuisse ex quibus hic rectus ordo conficeretur. Speraverat S. Henricus emolliendum a se Henricum Wirciburgensem episcopum, ut commutatione aliqua facta, a diœcesi sua partem avelli sineret, quæ Bambergensi tribueretur : verum iste alias condiciones apposuerat Sancto minime gratas, et, ne ad indictam synodum venire cogere- tur, alio, Coloniam opinor, ad S. Heribertum profugerat, sic ut eo absente gesta sint omnia quæ Ditmarus ibi commemorat, et ex quibus manifeste datur intelligi, in eo primo concilio id præcipue actum, ut nihil obstante Henrici Wirciburgensis tergiversatione, ecclesia Bambergensis in cathedralem erigeretur, cujus « cura pastoralis Eberardo tunc Cancellario a Rege committeretur » id quod a Concilio obtinuit, præeunte Tagmone, « et cunctis præsentibus ejus sermonem tunc affirmantibus et subscribentibus : » sic tamen ut Eberardi ordinatio, quæ ibi a Ditmaro subjungitur, ad sequentem annum differentia sit.

113. Audiatur sancti ipsius Imperatoris oratio : « Ob hoc serenissima vestrimet (Patrum totius synodi) interpello pietatem, ne absentia ejus (Henrici Wirciburgensis), qui per me voluit obtinere quod mihi non licuit huic concedere, propositum voluntatis meæ queat impedire : cum in baculo ejus mutæ confirmationis signo clarescat, hunc non propter Dominum, sed ob dignitatis nullatenus adipiscendæ dolorem fugisse. Moveat omnium corda præsentium, quod per ambitionem suam sanctæ

A matris Ecclesiæ augmentum annullare cum nugerula legatione præsumpsit.... Si quando autem episcopus venire et promissa dignatur suscipere, paratum me ad omne quod vobis bonum videtur, procul dubio inveniet. » Sequitur protestatio Henrici episcopi nomine facta : « Finitis talibus alloquiis, Bernigerus, antistitis Henrici Wirciburgensis capellanus surrexit : propter timorem regis seniorum suum huc non venisse, et detrimentum ecclesiæ sibi a Deo commissæ, in aliquo fieri nunquam laudasse testatur, et obsecrat cunctos præsentem per Christi amorem, ne talia fieri, absente eo, futurum sibi exemplum paterentur. Privilegia ejusdem ibi alta voce recitantur. » Sed hæc nihil obfuisse jam diximus, quo minus rex sanctos votis suis potiretur : unde postmodum « Henricus antistes, auxilio confratris sul Heriberti, regi gratiam et impletionem sibi placitam acquisivit. »

114. Hæc omnia vel anno 1006 exeunte, vel sub principium anni 1007 transacta esse oportet, quando « gloriosissimus rex Henricus, voti compos effectus,.... duos e capellanis suis, Albericum videlicet et Ludovicum, adjunctis Henrici Wirciburgensis episcopi litteris, Romam usque direxit, quatenus hic bene incepta, in melius proficerent auctoritate Romana. » Narrant hæc Anonymus in Vita pluribus, cap. 10, et instrumentum Bambergense, quod proprie rei adimpletæ relatio dici potest, in qua potius vera actorum substantia quam temporum series exposita est, ipsam in hunc modum concipi oportere existimo. Compositis inter S. Henricum et antistitem Wirciburgensem controversiis, legati jam dicti Romam missi sunt, ut testatur Pontifex : « Pro qua ratione Henricus II gloriosissimus rex nuntios suos ad nos direxit, qui nobis hæc omnia dicerent, et nos pro hac sede confirmanda interpellarent. » Legatur Bullæ Pontificiæ reliquum, ex qua patet benigne auditos fuisse, remque omnem Joannis PP. auctoritate corroboratam; diploma vero expeditum « per manus Petri notarii et scrinariæ S. R. E. in mense Junio Indict. v, » atque adeo anno 1007, quo demum haberi debuit synodus illa Francofurtensis, de qua instrumentum Bambergense meminisse diximus :

115. « Anno Dominicæ Incarnationis MVI, Indict. v, Kal. Novembris, reguante piissimo ac serenissimo Henrico secundo, anno regni sui vi, pro statu et augmento sanctæ matris Ecclesiæ, in loco Franconofurt dicto, magna synodus habita est et celebrata : » non jam, ut innuere videtur scripti auctor, ad agendam de episcopatus Bambergensis erectione, sed, quod præpostere observavit Anonymus, cap. 12, ut « debita cum veneratione privilegium hoc Sedis Apostolicæ susciperetur. » Sic habet clausula apud Labbeum : « Quod videlicet privilegium venerabiles Patres in supradicta synodo Franconofurt habita, generali concilio consistentes, summa veneratione legendo suscipientes, et Apostolicæ auctoritati obedientes, devotis mentibus

subscribendo laudaverunt, communiterque corroboraverunt. » Sequuntur nomina episcoporum quinque et triginta, quos inter omissum suspicor Henricum Wirciburgensem, qui tricesimum sextum numerum completeret, quot ei concilio episcopos interfuisse pronuntiat Legenda, citato cap. 12. Atque eo ordine ad justos calculos revocata existimo quæ ad foundationem et confirmationem sedis Bambergensis gesta et transacta sunt, quæque, si a Pagio juniore observata fuissent, in Breviario Pontificum Romanorum, tom. II, pag. 285, falsi arguendum non erat Bambergense instrumentum, de quo jam satis diximus; et ex quo Anonymi caput 10 acceptum videtur, aut vice versa.

116. Sic conciliari posse existimo, quæ alias implexissima sunt, Anonymo in chronologicis semper titubante. Agnoscit hic quidem geminas synodos; at, dum primam vult esse, de qua agit instrumentum Bambergense, necesse est synodum præparatoriam, in qua S. Henricus litem suam adversus episcopum Wirciburgensem evicit, habitam eodem anno 1007, circa Kalendas Novembris, quo jam supponitur a mense Junio obtenta a Joanne PP. episcopatus ipsius confirmatio, quæ quo pacto combinari queant prorsus non video. Fusc de hac re, ferme ad normam nostram, agit Hofmannus a col. 40, sed nodum hunc intactum nescio an studiose præterierit: anno 1007 ordinationem Eberardi recte consignans: quidquid Ditmarus uno tractu connectat inseratque omnia synodo anni 1006, qua ratione res supra ab eo confusas diximus: nam hujusmodi consecrationem præviam episcopatus ipsius a Pontifice confirmationem exigere, in confesso esse plane arbitror: facile interim patiar, distinctiorem ab alio solutionem adduci. Porro quæ ad opulentam dotationem et splendorem dictæ toties Bambergensis ecclesiæ a Sancto collata sunt, non incriminose recenset Hofmannus, col. 43; cujus fidei reliqua committo, quæ de ejusdem officialibus atque imperii electoribus operose extra rem nostram congressit.

§ XII. *Prosecutio a constabilia ecclesia Bambergensi ad suseptam Romæ imperii coronam a Benedicto PP. VIII.*

117. Hunc paragraphum ordior a solutione alterius intricatissimi nodi, ex quo nuper dixi, Ditmariani Chronici apographa, tum mss. tum edita, aperti erroris revincenda, in attacto istic capitali puncto, quod gesta S. Henrici ab Adelboldo, Chronographo Saxone, Annalibus Hildesemensibus antiquisque aliis anno 1004 rectissime innexa, a Ditmaro istic sub libri sexti principium ad posteriorem annum 1005 longiori quidem phrasi sed disertissimis terminis revocentur: id qua ratione ex ipsomet Ditmaro Chronico demonstretur, vel unicum exemplum, ut cætera hic non expendam, perspicue evincet. Laudatus Chronographus Saxo cum antiquis aliis et recentioribus passim, nullo, quod sciam, refragante, obitum Wigberti Merseburgensis

A episcopi, et Ditmari ipsius successionem refert ad annum 1009. Verba ejus sunt: « Wipertus Merseburgensis episcopus obiit, cui Thietmarus successit. » Ditmarus vero ipse pag. 385 sic habet: « Hic vir venerabilis (Wigbertus, seu Wicbertus) quinque annos in episcopatu et sex hebdomadas [et dies quinque sedit: flebiliter sæpe peracta confessione, et ab episcopis Wigone ei Henrico, in extremis eum visitantibus, percepta remissione, 1x Kal. Aprilis, feria tertia, in Merseburg de hac luce ad Christum, ut spero, felix migravit. »

118. Cum his confer quæ ex ipso recitavimus paragrapho 10, num. 101, ubi expresse asserit « quartæ initio hebdomadæ in Februario (S. Henricum) dedisse episcopatum sanctæ Merseburgensis ecclesiæ capellano suimet Wigberto, » et ultro conficies, non potuisse Wigbertum cathedram illam conscendisse anno 1005, si totis quinque annis, sex hebdomadibus, et [diebus quinque eam tenuerit, adeoque initia ejus omnino retrahenda esse ad mensem Februarium prioris anni 1004. Ne vero dubium in hac re superesse possit, rem apertissime denuo evincit Ditmarus ipse pag. 422, sub finem, his verbis: « Iste annus quo hunc attitulavi librum (attitulavit autem anno 1018) nativitatis meæ quadragesimus vel paulo amplius; in mense vero Aprili et v Kal. Maii, decimus ordinationis meæ introivit annus; » adeoque completus erat nonus, ipso illo mense Aprili inchoatus, postquam, nono Kalendas Aprilis seu xxiii Martii ex hac vita novennio ante migrasset prædictus Wigbertus, ex quo, per idem successionis filum ascendendo, iterum aperte consequitur, Wigbertum obiisse anno 1009, ordinatumque fuisse toto ante quinquennio, an. 1004: et quod demum inde concluditur, librum sextum Ditmari, male, ut ejus termino utar, anno illo MV « attitulatum » esse. His ita positus, præfixam nobis temporum seriem prosequamur.

119. Ad annum 1007 vel 1008 passim refertur « visio S. Henrico Ratishonæ ad sepulcrum sancti Wolfgangi oblata, » de qua Anonymus cap. 2, quæque suus olim in moribus institutor adstare visus est, et hujusmodi verbis compellare: « Intuere diligenter litteras in muro, qui est juxta tumulum meum, scriptas. Erat autem ibi, sicut videbatur, scriptum solummodo POST SEX. » Non diffitemur, eo anno 1007, teste Chronographo Saxone, et Ditmaro ipso, si consequenter loquatur, Dominicam resurrectionem in ea civitate celebrasse S. Henricum, quo tempore celebra vaticinium potuerit intelligere: at sua perperam hic disposuit bonus Anonymus, qui melius ad ipsum regnum, quam ad imperii coronam respexisset; nam hanc suscipere liberum Henrico fuit, dum voluit. Cæterum, utcumque vaticinium accipias, in ipsa Vita satis expositum est, et pro rei exigentia probatum, ut hic usui venire nequeat argumentum mere negativum, quo Leibnitius alique perpetuam utriusque conjugis S. Henrici et Cunegundis servatam in matrimonio

virginitatem impugnare ausi sunt, quod Ditmarus aut alii cœtanei non satis expresse ejus rei meminere: sed eam jam satis vindicatam existimamus. Prædictam visionem ignorasse Ditmarum, nihil mirum est, ipsam alias minime taciturnum, qui similibus contigisse narrat, nec ab hujusmodi revelationibus ullatenus abhorret, ut ex sola pag. 387 abunde perspicies.

120. Ad annum 1008 spectat bellum Metense seu Trevirense, de quo ita ad hunc annum Chronographus Saxo; « Adalberto clericus reginæ frater, regi factus adversarius, abominationes multas concitavit contra omne jus et fas; Trevirim sibi cum suis sequacibus mancipavit, sicque discessit, Quod, cum rex comperisset, suas illico copias colligens advenit, Lotharingos sibi resistentes Palatio obsedit, sedecim hebdomadas ibidem faciens. » Belli causam memorat Ditmarus, pag. 384: « Rex autem ut hoc audivit, prioris non immemor, in germano ejusdem Thiedrico non præmeditatæ constitutionis, uxorem dilectam, cæterosque suimet familiares, de episcopatu eodem impetrando sollicitos, sprevit, et Meinardo, Willigisi archipræsulis camerario... eundem dedit. Propter hoc subdolæ generationis furor accenditur; » ubi hic Ditmarus et alibi sæpius insinuat ingratorum S. Cunegundis fratrum in S. Henricum odium, quod in ecclesias, et maxime Bambergensem profusus videretur; ea nimis religiose dispergens, quibus ipsi avide inhiabant, adeo ut Henrico, fratri alteri, ducatus Bajoariæ abrogandus fuerit, quem tamen postmodum cum sancti regis gratia recepit, Adnecti hic potest, quod ad istum annum notavit Albericus, « Jopiliam juxta Leodum » dedisse Henrico Viridunensi episcopo sanctum imperatorem, in ecclesias semper et ubique munificum.

121. Neque vero præteriri hic potest Montis monachorum prope Bambergam celeberrimum cœnobium, de quo pluribus in Vita S. Ottonis locuti sumus, hoc eodem anno a sancto imperatore, « ejusque conthorali S. Chunigunde Palatinissa et imperatrice, in honorem S. Michaelis Archangeli fundatum, una cum ipso fere episcopatu Bambergensi, » inquit Bruschius de Monasteriis pag. 87; addens « foundationis rationem, » quod sancto, « in secretiori quodam sacello devotius aliquando oranti, apparuerit Michael archangelus, qui femur regis tangens (unde claudus factus esse legitur, qui rectus prius inceserat), Evangeliumque codicem osculandum ei porrigens, in hæc verba eum consolatus sit: « Netimeas, electe Dei, velociter surge, atque hoc signum pacis divinitus tibi transmissum suscipe, Deique cultum strenue propagare perge. Postea ex Apulia in Germaniam (feliciter ibi confecto bello) redeunti, et apud Cassinense monasterium ex calculo decumbenti, » etc. Sudabit affatim qui Bruschiana hæc omni apta componat cum signatis modo cœnobi istius exordiis. De claudicatione S. Henrici, ejusque verosimiliori causa jam satis dictum est: id sane controversi nequit, prædiis multis ac latifundiis ca-

rum sibi cœnobium locupletasse liberalissimum imperatorem, quæ omnia luculento diplomate confirmavit an. 1015, ut vide apud eundem Bruschiium citata pagina versa.

122. « m. Rex Nativitatem Christi Salzburg. Pascha vero Augustburg peregit, » verba sunt Annalium Hildesemensium. Chronographus Saxo totus est in describendis anni istius calamitatibus; insolita nempe aquarum refusione, sanguinis guttis, quæ Dominica Palmarum vestimentis hominum instillarint; de obscurato sole, et incendiis insolitis, quæ omnia pestilentia et mortalitas graves secutæ sint. De cætero iis præteritis quæ ad S. Henricum spectant, Ditmari in episcopatum Merseburgensem successionem, de qua nuperrime diximus, accurate notat, cui et Paderbornensem S. Meinwerici institutionem adjungere poterat, quæ in dictis Annalibus Hildesemensibus et in ejus Vita satis describitur, in qua et illa pro hoc anno habes, quæ a S. Henrico præclare et largitate regia gesta sunt. Ditmarus, pag. 388, tradit « regem varias occidentalium mentes probasse, et, ne solito commoverentur, sedare tentasse, » ut pote cujus perpetuam curam fuisse ostendit, subditis omnibus cujuscunque sexus et ordinis benefacere, et « ad indeficientis coronam honoris sublato timore properare, ad quam capiendam in itineribus et aliis necessitatibus maxime laborans, amicos fecit sibi inimicos, juste eosdem exorsus: » quod est dicere, persecutiones passum propter administratam justitiam. Alias hujus anni donationes vide apud Gretserum, pag. 69 et 71, quibus alias adjungit Chronicon anonymi cœnobiæ Schutterani ab abbate Joanne Friderico Schannat, in Vindemiæ suæ litterariæ collectione prima, recens vulgata, quod in eo opere, ordine quartum recensetur.

123. Annum 1010 sic describit Chronographus Saxo: Henricus rex, in expeditionem suas contrahens copias, Bolizlavum Poloniæ quæsiturus, sed quo velle ducebat minime perventurus, gravi ingruente ægritudine, media revertitur via... Theodoricus Metensium episcopus, dotem et patrimonium reginæ Cunigundis, quæ soror erat sua, Bavenbergensi Ecclesiæ dolens delegari a rege, contra ipsum rebellat. » Hæc ipsa paulo lamentabilius deducit Ditmarus, pag. 388, nonnulla miscens et transponens, quæ vellem paulo accuratius distincta; nam nisi multum fallar, bellum adversus Boleslaum, quod sequenti pag. 389 prosequitur, alteri Mosellanæ expeditioni, quæ ad annum usque 1011 tenuit, istic præmittendum erat, de qua ad dictum annum m. sic loquitur Chronographus Saxo: « Rex Metensem urbem prædictumque Theodoricum episcopum tandem obsedit, quousque mediante justitia, pax inter eos convenit. » Neque tamen diffiteor, resumere potuisse non semel varias illas excursions; etenim sub totius narrationis finem, pag. 390, sic habet Ditmarus: « Rex iterum occidentales invisit regiones, et fluctivagos habitatorum animos sapientiæ freno edomans, natale Domini festiva jucunditate in Palthi

avit, » quæ omnia an. 1010 fieri omnino non runt, sed ut minimum signant finem anni 1011, mox subsequitur dedicatio ecclesiæ Bamber- . Ad annum 1010 revoca instaurationem mo- ii S. Mariæ Ratisbonæ, de qua agit Mabillon- . pag. 218, num. 52.

. Porro celeberrimam eam dedicationem non 11, ut cum Baronio plures signant, sed an- . accidisse probant Chronographus Saxo, Anna- ldesemenses, et veteres alii cum Hofmanno, uid hic repugnet breve Chronicon Wirzibur- apud Baluzium. Notanda vero Struvii in rebus s imperitia, qui, postquam pag. 384 episcopa- umbergensis fundationem perperam firmatam. Ioanne PP. XXII, paulo post ineptius subdit : etiam episcopatus præsentem Benedicto VIII B peracta templi majoris constructione, anno emum fuit consecratus. » Melius doceri po- si ad Ditmari verba quæ recitat, tantillum lisset. Ita loquitur dicta jam pag. 390 : racta in civitate Bavenbergensi ecclesia ma- cum natalitius Regis dies esset, et xxxv jam ret, » Nonas Maii omnis primatus ad dedica- istius aulæ ibidem congregatur, et sponsa hristi per manus Joannis patriarchæ de Aquit aliorum plusquam xxx episcoporum dedica- . Addit Chronographus, « xxxvi episcoporum terio consecratam, » quibus consentiunt Anna- ldesenses : in his vero omnibus nec verbum quis colligat Benedictum papam ei dedicationi C uisse, qui verosimilius necdum electus erat ea cæremonia perageretur : utrum vero in aniam isto anno venerit, infra explorare cona- r.

. Subjungit Ditmarus : « Post hæc synodus . magna, in qua Gevehardus Ratisbonensis ec- e præsul ab archiepiscopo suimet arguitur, et nis ecclesiæ præsul Thiedricus a rege increpa- to quod epistola suimet hunc injuste apud Pa- accusaret : sed hæc omnia et multa alia consilio rnti sunt finita... Completis omnibus in orien- tancia utilitatibus, Rex Merseburgensem revi- vitatem ac ibi sanctam Pentecostes solemnita- celebrat, et in primo mane Dominicæ diei, qua us Apostolos replevit Spiritus, Tagmo archi- opus infirmari cœpit, qui paulo post v Idus non obiit, » inquit idem Ditmarus, « sed ad tam, quem semper amavit, lætus abiit. » Hæc a hic sub unum conspectum exposita volui, ut festus pateat dedicationem ecclesiæ Bamber- s asserto a nobis an. 1012 contigisse, quo cer- est Tagmonem obiisse, testibus iterum Chro- pho Saxone et Annalibus Hildesemensibus ; maxime observandum est, ostendatur alius ari error, qui jam proxime aiebat, « Natale ni in Palthi » seu Palithi celebrasse S. Henri- immediate ante consecrationem ecclesiæ Bam- msis, cum distinctius memoret citati Annales, alios Natales Domini intermedios celebrasse

A Sanctum, a quibus annus inchoatur, nempe « an. Mxi in Frankenvord, et « Mxii in Thorn- burg, » quo prædicta dedicatio vere ibidem consi- gnatur.

126. Ex his denuo patet, quod supra non semel dixi, in ordinandis temporibus Ditmari chronico cautissime utendum. De cetero reliquos sancti imperatoris labores in componendis rebus imperii, cujus partes omnes quotannis lustrando ignorare non poterat ; et pace cum Slavis, aliisque hostibus concilianda sollicitè impensos, fusius memorat laudatus toties Ditmarus toto reliquo libro sexto, ubi pag. 397 ingreditur an. 1013, quo Epiphaniam Alstidi celebravit Henricus, Purificationem sanctæ Dei Genitricis in Magdeburg, « Paschale vero festum cum Meinwerco, sibi admodum familiari, in Pathe- brun digna veneratione peregit, Pentecosten autem nobiscum, » nempe in Merseburg : in cujus vigilia Bo- lezlavus, cum securitate obsidum apud se relictorum venit et optime suscipitur ; sic ut tuta ex ea parte omnia reddere voluerit Henricus priusquam mediatum iter Italicum ingrederetur, ad quod per id tempus res disponebantur. Non fuit annus iste Fuldensibus multum propitius, quippe quo « Bronnag abbas deponitur, et tunc hoc monasterium, confratribus late discedentibus, a priori statu mutatur : » quæ paulo durius, jam dicto an. 1013, a Chronographo Saxone exprimuntur, his verbis : « Rex stultorum deprava- tus consilio, Fuldensis monasterii bona mirabiliter diripuit, » etc. Sed hæc mitius explicata videantur Mabillonio pag. 252 an. 88.

127. Pergit Ditmarus : « Rex autem ad occiden- tales pergens regiones, iter suum in Longobardiam disposuit, et iterum ad nos repedavit ; et inde xi Kal. Octobris discedens, per Bavariorum fines atque Suevorum, usque ad locum qui dicitur... pro- peravit. Huc exercitus undique confluit, et hinc usque Romam Rex sine omni scrupulo, regina comi- tante, venit. » Sequuntur nova Boleslai scelera, et occultæ adversus S. Henricum machinationes, quæ tamen minime impedivere quo minus rebelles sibi Longobardos in ordinem reduceret ac demum in urbe imperiali corona insigniretur. Sed his præ- mittenda sunt, si quoquam pertinent, quæ sub finem libri sexti, plane aliud agens interserit Ditmarus pag. 399 de adventu, ut aliqui intelligunt, Bene- dicti VIII in Germaniam, propter intrusionem, ut putant, cujusdam Gregorii. Audi ipsum : « Namque Papa Benedictus Gregorio cuidam in electione præ- valuit. Ob hoc iste (quæritur quis ?) ad Nativitatem Dominicam in Palithi venit cum omni apparatu apostolico, expulsionem suam omnibus lamentando innotescens. » Ex his collegit Baronius ad annum 1012, Benedictum, Roma a Gregorio expulsam, fugisse in Germaniam ad S. Henricum, opem ejus imploraturum ; in quo ipsum recentiores omnes sequuntur cum Francisco Pagio recentissime in suo Breviario Pontificum tomo II, pag. 291, tametsi recte advertat, neminem unum veterum Germano-

rum scriptorum de ea Benedicti expulsionem, aut A schismate ea causa orto meminisse.

128. Neque id mirum sane, nam nisi ego vehementissime fallor, eminentissimus annalista Ditmari sensum haud recte assecutus est; ut jam taceam rem omnem de quacunque post Sergii PP. IV obitu schismate, perperam an. 1012 innexam esse, quæ referenda videtur ad sequentem 1013, cujus initium (a Natali Domini inchoando) in Palithi celebravit S. Henricus. Notabis igitur eo loco alia prorsus omnia a Ditmaro tractari, ad ecclesiam suam spectantia, ibique plane obitur rem istam insinuari, quæ profecto aliter explicari merebatur, si Benedictus ipse Papa legitimus in Germaniam profectus fuisset; quod haud dubie non tacuissent Chronographus Saxo, Ditmari in multis contractor, B et Annales Hildesemenses, nec alii æquales aut proxime secuti. Ut mentem edisseram, verte Ditmari verba quamdiu et quo modo volueris, evolve cætera omnia, sive præcedentia sive subsequenda, ut vel verbum extundas, quo innuat, sanctum imperatorem Benedicti partes suscipere debuisse, aut ipsi ulla in re patrocinari vel opitulari; aut postea Romam perrexisse, ut ipsum quocumque modo in sedem restitueret. Utnt obscurius locutum censeas Ditmarum, aut nihil dixit, aut satis indicavit, per *iste*, non Benedictum, sed Gregorium fuisse fugitivum *istum*. « cui Benedictus prævaluit, » utpote qui « præcæteris antecessoribus maxime dominabatur. » Et vero Tusculanorum comitum notissima per id tempus C potentia facillime etiam armis prævalere potuit, adversus minoris notæ hominem Gregorium, qui externa auxilia implorare compulsus, verum a Sancto exauditus non sit.

129. Verbo dicam, non de electione pontificis aut de schismate ea causa exorto ibi agit Ditmarus, sed ea expendit potissimum quæ Romani Pontifices et S. Henricus in Ecclesiæ augmentum et splendorem certatim contulerunt; en ultima verba quibus librum sextum concludit: « Henricus etenim rex ecclesiam adauxit nostram multis utilitatibus, imprimis divino apparatu, et de omnibus curtis quam in Turingia et Saxonia habuit, duas nobis tradidit familias. Evangelium auro et tabula ornatum eburnea, et calicem aureum atque gemmatum cum patina et fistula; item cruces duas et capulas ex argento factas, et magnum calicem ex eodem metallo, cum patina simul et fistula dedit. Quidquid in prædiis ab intercessoribus meis neglectum erat, præcepto renovarat; » ut ita et hujus ecclesiæ non solum restaurator, sed et fundator appellari mereatur, quemadmodum et Paderbornensis, quam hoc eodem an. 1013 opulento prædio præter alia donatam, dum Werlis decumberet, pluribus aliis beneficiis cumulavit; et S. Bernwardo Hildesiensi episcopo comitatum integrum solita sibi largitate contulit, quarum donationum instrumenta refert Schatenus noster a pag. 402. Diceres sanctum imperatorem tot piis largitionibus prosperum iter Italicum a Deo im-

petrare voluisse. Nos hinc alteram vitæ periocham, imo imperii ejus epocham inchoabimus.

§ XIII. S. Henrici Romæ coronatio, et quæ eam secuta sunt, usque ad adventum Benedicti PP. VIII in Germaniam.

130. Librum suum septimum sic exorditur Ditmarus: « Decursis a Dominica incarnatione post millenarii plenitudinem numeri annis tredecim, et in subsequentis annis secundo mense ac hebdomada tertia, anno autem regni ejus tertio decimo, et die Dominica, ac vi Kal. (lege xvi Kal. sub litt. Dom. C) Martii, Henricus Dei gratia rex inclytus, a senatoribus duodecim vallatus, quorum sex rasi barba, alii proluxa mystice incedebant cum baculis, cum dilecta suimet conjuge Cunegunda ad ecclesiam sancti Petri, Papa exspectante, venit, et antequam introduceretur, ab eodem interrogatus, si fidelis vellet Romanæ patronus esse et defensor Ecclesiæ, sibi autem suisque successoribus per omnia fidelis, devota professione respondit; et tunc ab eodem inunctionem et coronam cum contactali sua suscepit. Priorem autem coronam super altare Principis Apostolorum suspendi præcepit. Eodem die Papa eis cenam ad Lateranum fecit copiosam. » Quæ porro turbæ octavo abhinc die Romæ et a quibus excitatæ, non est hujus loci describere: compendio sua inde accepit Chronographus Saxo, Imperatorem Papiam reducens ad resurrectionem Domini, cui Chronicon Casinense lib. II, c. 31, ipsam Romanam coronationem affligit, quod jam alibi a nobis refutatum est. Papiæ igitur confirmatis utcumque Longobardorum animis, in Saxoniam remeavit: tum de monachis Corbeiensibus ea adjiciuntur, quæ, ut et Fuldensium cum Sancto controversias, malo apud Mabillonium in Annalibus Benedictinorum legi, quam hic a me operosius recitari.

131. Huc propius spectat quod narrat Glaber Rodolphus, Historiæ suæ lib. I, cap. 5, de pomo seu globo aureo, pretiosis gemmis circumdato, et cruce aurea supereminente ornato, quod tanquam mandatæ potentæ symbolum S. Henrico obtulerit Benedictus PP., ipse vero « protinus miserit ad Cluniacense monasterium Galliarum, quod etiam tunc temporis habebatur religio-sissimum cæterorum, cui et alia dona plurima contulerat ornamentorum, » inquit ibidem laudatus Glaber. At si vera sunt quæ Legenda tradit cap. 26, non opus fuit ea missione, cum, ut in Vita videbitur, Cluniacum perrexerit sanctus ipse imperator, et non solum globum, sed coronam auream obtulerit; imo et alia plura de quibus meminere ambæ S. Odilonis Vitæ a majoribus nostris editæ 1 Januarii: et prima quidem pag. 18 et 26, posterior vero num. 6 ac 21. De ea peregrinatione nihil memorant Ditmarus, Chronographus Saxo aut æquales alii, verum ex Vita S. Meinwerci id non incongrue collegit Mabillonius, Annalium lib. LV, pag. 241, ubi non video cur ad annum 1015 revocet quæ verosimillime, si per id tempus facta sunt, ad annum 1014 pertinent, dum

nempe per Burgundiam in Alsatiā, et inde « per Leodium et Trevirim » transitum fecerit ut habet citato capite Anonymus.

132. Refertur merentur quæ ibi tradit Mabillonius : « Anonymus auctor, qui librum scripsit de rebus gestis beati Henrici Paderbornensis, haud obscure significat Henricum imperatorem in reditu ex urbe Roma post suam coronationem, cum domno Meinwerco episcopo paucisque familiaribus ad Cluniacense monasterium, pro suæ religionis fervore et situ loci maxime nominatum, divertisse, deducente forsā Odilone abbate, qui ipsum in illo itinere comitatus fuerat; visusque ea comprobasse quæ, fama referente, de sacro illo cœnobio acceperat: tumque coronam auream pretiosissimam, ad Missam, quæ de Cathedra S. Petri appellatur, obtulisse, et, fraternitate monachorum humiliter petita et accepta, omnium fratrum precibus se commendasse. » Hæc et plura, de aliis beneficiis eidem cœnobio a Sancto collatis, abductisque inde monachis pro condendo monasterio Abdinghoffensi vide ad diem v Junii cap. 4. n. 26, pag. 521; hæc nos paulo longius abduxere ab iis quæ post coronationem Romanæ ipsi Ecclesiæ indulsit recens inauguratus Augustus, quæque in Pagii Breviario explicata habes a pag. 293: quibus adde alia liberalissimi Cæsaris placita apud laudatum Mabillonium pag. 237 et 239; atque ea demum quæ pro dilecta ecclesia Bambergensi enumerat Hofmannus col. 49.

133. Neque vero prætereunda sunt quæ habet Ditmarus, ad quem iterum redeo, de instituto per S. Henricum episcopatu Robiensi priusquam Italia excederet. « In his partibus, inquit, Cæsar episcopatum, quod erat tertium devoti operis sui ornamentum, in Bobia civitate, ubi Christicolæ sancti et confessoris inclyti Columbanus et Attala corporaliter requiescunt, communi consilio et licentia provincialium episcoporum construxit; quia summa necessitas, et, quæ eam præcellit, Christi charitas ad hoc instigavit. Hic cum maxima prosperitate et gloria Alpinas superat difficultates, ac nostræ regionis adiit serenitates, quia aeris et habitatorum qualitates nostris non concordant partibus. » Mitto quæ hic odiosius in Longobardos aliosque torquet Ditmarus; satis sit hunc annum 1014 cum ipso absolvere et alterum inchoare, his verbis: « Imperator autem transscens Alpibus, ceterisque adjacentibus provinciis regendo decursis, Natale Domini celebravit in Palithi, et post hæc ad Merseburg veniens, Boleslavi fidem et auxilium suis innotuit fidelibus, et ut ab eis ad excusationem, aut indictæ rei emendationem, is vocaretur, unanimes poscit. » Atque hæc eo pacto recte disposita sunt et annis suis apte innexa, quæ ab aliquibus non parum turbantur, tum aliis confusa et commixta.

134. In eorum numero collocandus est hic auctor Vitæ S. Meinweri, qui cap. 4, num. 22, memorans « S. Henricum, subjectis omnibus et in deditioem reductis quæ rebellare tentaverant urbibus, proxi-

um Natale Domini Papie celebrasse, » inde ipsum in Apuliam deducit; cui subactæ Ismaelem præfererat: tum ad Montem Casinum, ubi a calculo liberatus fuerit; ac demum, num. 23, « Romam cum domina Chonigunda, cum triumpho magno intrasse ait, ubi a beato Benedicto Papa benigne et honorifice susceptus.... solemni benedictione, cum universi populi inæstimabili exultatione in Cæsarem et imperatorem consecratus sit. » Nimirum confusæ hic sunt binæ expeditiones Italicæ S. Henrici, nempe hæc qua sola coronatio brevi tempore paracta est, cum alia paulo fusius infra explicanda: quod facile advertisset scriptor, si coronationis diem, nempe xiv Februarii, expressius signasset; quis enim facile concipiat S. Henricum Natale Domini Papie celebrasse, inde subjugasse Apuliam, atque in Monte Casino ægrum decubuisse, Romam interim satis tempestive attingisse ut dicto die xiv Februarii imperatoriam inaugurationem susciperet. Non satis apta temporibus suis isthæc divisa sunt, quæ etiam omnia huc falso revocavit Hofmannus col. 50 cujus ea facilius admisero, quæ ibidem refert num. 79; tum vero sequenti de compositis per hæc tempora cum Gundecaro Eystettensi de finibus Bambergensis ecclesiæ controversiis.

135. Post citata proxime Ditmari verba, alia intarseruntur, quæ temporum seriem nonnihil turbare possent, nisi ex distincto caractere posito pag. 402 constaret sanctum imperatorem Pascha celebrasse in Merseburg an. 1015, quo vigilia Resurrectionis incidit in v Idus Aprilis, ab ipso expresse signatum; Paschate incidente in iv Idus seu diem x ejusdem mensis: « in Cœna autem Domini, » ait Ditmarus, se « chrisma in ejus præsentia indignum benedixisse. » Sic pro eo anno Chronographus Saxo: « Henricus imperator in Walbrike diem Palmarum agens, nuntios de Italia sibi in sacramenta constrinxit, et inde digressus, Merseburg Paschale festum peregit, ubi Bolizlavo omnia munera, quæ illi miserat, simul cum gratia perdit, dum illum legatione superba infestum reddidit. » Hæc viam sternunt ad repetitas excursions et bella rarius interrupta cum Boleslao tunc acriter gesta, in quibus vario Marte pugnatum est, ut istuc et apud Ditmarum fusius legi potest; cum ad nostrum institutum non magis pertineant quam recurrentes denuo deplorandæ cum Corbeiensibus monachis contentiones apud Ditmarum pag. 403, ad quas excitandas nonnullam partem habuisse S. Meinwerum, Paderbornensem episcopum, paulo distinctius exploravit Mabillonius citatis Annalibus ad hunc annum pag. 242, quo lectores remittimus.

136. Sequentem annum 1016 inchoat Chronographus: « Imperator Natalem Domini in Patelbrunnen festivis peregit gaudiis: posthæc Popponem Luitpoldi Marchionis filium, et Bavenbergensis ecclesiæ præpositum, Trevirensi præfecerat urbi. Et cum is ab Erchenbaldo Mogontiensi archiepiscopo jussu Cæsaris et licentia Viridunensis episcopi (qui

primus horum in ordine confratrum) consecrari debuisse; a Thiedericō Metensi antistite, eo quod a se justius hæc ordinatio fieri deberet, assidua acclamatione, humilique petitione id incassum prohibebatur: nam imperator hunc, scripta demonstrantem, et bannō interdicens, non exaudivit, et unctionem fecit compleri. » Adde his varias principum particularium discordias aut armis aut amica compositione sopitas, et perpetuas inimici semper Boleslai incursiones, de quibus Ditmarus usque ad pag. 406. Eidem præterea anno affligenda sunt quæ ibidem subjungit de « proxima Palmarum jucunditate » ab imperatore « cum Henrico, venerabili Wiriciburgensi episcopo completa, ac cœna Domini et passionis, tum Paschali tripudio honorabiliter in Bavenberg peractis, » etc. Lege quæ ibidem atxuntur de Rudolpho Burgundiæ rege Sancti avunculo, regnum suum per donationem ei tradente, quod biennio post, accedente procerum consensu, fuit confirmatum; item eventus alios etiam Anglicanos, quos enumerare non vacat. Ad S. Henricum redit Ditmarus pag. 412, ita scribens:

137. « Anno Dominicæ Incarnationis [MXVII Kal. Januarii] imperator a Palithi, ubi celebravit Natale Domini, exiens, in Alstidi Epiphaniam Domini solemniter peregit. » Paulo inferius: « Nuntii de Italia huc venientes gradulabundi ad sua redeunt; » ii fortasse qui a Benedicto PP. VIII attulerint « aurei capitalis ornamenti, invicem gemmati, » reginæ Saracenorum, Romæ capite plexæ, » partem, quæ mille libris computabuntur, » ut præcedenti pag. 411 idem Ditmarus memoraverat. « Gratulabundi » autem « redierent nuntii, » quod postulata adversus Saracenos et Græcos auxilia addixisset Cæsar, quæ tamen quinto demum post anno suppeditari potuere. « Iter imperatoris ad occidentem dispositum, ob viæ asperitatem est dilatum. Imperator hoc quod ex parte Bolislavi rogatus, laudat; convenisse ad eum principes suos, et si quid boni vellet sibi exhibere, cum eorum concilio libenter acciperet: mittuntur invicem nuntii, et induciæ ponuntur. » Interim « Imperator Purificationem sanctæ Dei Genitricis nobiscum celebrat. Posthæc episcopi et comites ob contemptum Bolislavi, se fallentis, tristes adveniebant, et imperatoris mentem apertis legationibus incendunt. Ibi tunc de futura expeditione tractatur. » Videantur tota illa pag. 413 plura S. Henrici in varias ecclesias beneficia, a quibus nimirum cessare non noverat.

138. « Palmas Rex celebrat in Magontia, et in Ingelheim Pascha, et in his partibus magis honorifice ac potestative nunquam fuit. Et quia ob tantam solemnitatem maxima ibidem finiri non poterant, ad Aquisgrani ponitur conventus, et tunc illic cum consilio Heriberti aschiræsulis, Thiedericum Metensem episcopum et Henricum fratrem placavit. Regina autem Cunegundis, a Francoforde a Cæsare discedens, cum ad locum, qui Capungua dicitur, venire, infirmatur, et ibi tunc Domino promisit se ad lau-

dem ejus unum facturum monasterium. » Pag. 414: « Imperator autem audiens, contactalem suam levius habere, et votum fecisse Domino, grates Christo persolvit ex animo. » Paulo infra: « Cæsar vero ad orientem tendens, imperatricem ad se in loco, qui Patherbrunnū dicitur, venire jubet. Inde ambo usque ad Magdeburg profecti. » Ad alia deinde loca simul profecti sunt, donec, « regressa imperatrice, cæterisque compluribus, ipse, » imperator, « turmatim processit; » nempe cum ingenti exercitu Boleslao imminens, quem toto fere reliquo anno insectus est. Hæc paulo uberius deducta hic voluit ut manifestius pateat, quam non satis congrue ad hunc annum 1017 referendam censuerit Hofmannus celeberrimam illam S. Cunegundis per vomeres candentes probationem, quæ alteri melius convenire potuisse videtur. Cætera vide superius et ad III Martii.

139. Ut nullum annum vitæ suæ largitionibus Cæsare dignis vacuum esse voluit S. Henricus, sic et hunc in quo versamur illustrem reddidit, teste Ditmaro pag. 316. Verba ejus recito: « Insequenti Dominica die, id est III Nonas Novembris Cæsar quoddam prædium, Bogalici vocatum, quod tum ab Hatholdo milite sibi placito acquisivit concambio, confratribus nostris in Merseburg Christo famulantibus dedit, et locum quemdam ab Hagero, prædicti senioris germano, decem talentis argenti comparatum, eorundem utilitatibus accommodavit, præceptisque suis firmari præcepit. Tres quoque ecclesias in Lipzi et in Olscinzi, ac in Gusna positas mihi concessit. In hoc vernali tempore idem aureum altare ad decus ecclesiæ fabricari jusserat nostræ, ad quod ego ex antiqui altaris nostri sumptu auri sex libras dedi. » Circa medium Decembrem Bambergam primum pervenit Imperator, ubi « Henricum, quondam Bavariorum ducem, et tunc octo annos et pene tot menses, sua depositum culpa, pristinis restituit honoribus die Dominica; » quo tempore nemo dixerit, Henrici istius sororem Cunegundem ad probationem vocari potuisse. Ut cum Ditmaro « conclusionem anni faciam; » verbo adjiciam confirmationem a Sancto monasterii Kemnatis, prædia ecclesiæ Pardebornensi donata, aliaque istiusmodi quorum instrumenta exhibet Schatenus a pag. 422.

140. Ad annum 1018 ingressum præbet Ditmarus dum pag. 418 ait Imperatorem, post brevissimam moram, « ab Bavenberg discedentem, ad Wiriciburg primo, denique ad Francofordi venisse, ibidemque nativitatem Dominicam festis pergis gaudiis. » Inde ad librum octavum et vitæ æque ac Chronici sui ultimum transiens, orditur in hunc modum: « Anno Dominicæ Incarnationis millesimo XII, Indic. II, anno autem Domini Henrici Imp. Aug. XVI, imperii autem VI, Circumcisio Dominica et Theophania in prædicta civitate ab eodem venerabiliter colebatur, posteaque jussu suo et assidua Bolislavi ducis supplicatione, in quadam

, Budissin dicta, a Gerone et Arnulpho episcopi. Pax sacramentis firmata est III Kal. Februarii, non ut decuit, sed ut tunc fieri potuit, neque obsidibus acceptis, prædicti seniores si sunt. » Hujusmodi iteratæ sæpius cum Borussia transactiones constantem pacem imperio non dederunt, ut demonstrat deinceps pluribus, quæ non pertinent, uti nec gentilium abominandæ institutiones, ad quas « Cæsar graviter suspirasse » videtur pag. 420, quæ demum ea subjungit quæ nos attigimus. « Jam, inquit Ditmarus declinamus, et loquar Imperatoris nostri prosperitatem et sibi exortam. Avunculus namque suus, Burionum rex Rudolphus, coronam et suimet ipsum cum uxore sua et privignis ac optimatibus suis sibi concessit, reiteraturque sacramentum, actumque est illud Mogontiae..... et die IIII Aprilis magna fit in Nuimagen synodus. »

Ad finem operis vergens Ditmarus, gratias erga Cæsarem animum testari non desinit, 122 insignia alia in ecclesiam suam collata ab imperatore enumerans. « Oportet autem tuam pietatem regis nostri et Imperatoris Henrici formem benevolentiam ecclesiae exhibitam esse, de qua partem quamdam superius commemoravi, majorem vero quia indiscussam reliqui, scribere tibi optimum duxi. Vide ut assidua oratione tui sit renovator, et indeficiens auxilium nostri, ut temporibus illis, in quibus deest misericordia, et ecclesiae Merseburgensi..... Et tempus non est singulariter enarrare quæ scriptis ejusdem confirmata poteris videre, hæc assigno quæ, auctoritate carentia, imposterum non peritura timeo : Sanctæ victoriosissimæque partem cum ceteris Sanctorum reliquis, auream, gemmis honorifice distinctum, et circumam auream lapidibus pretiosis ornatam, coliumque cum impensis propriis, et etiam nobilitatam cum duobus thuribus ac argenteo thesauro, larga manu Cæsar nostræ dedit ecclesiae.... quia de melliflua ejusdem pietate satis dicere non possum, ordinatim explicare studiosius anhelo. »

« Utinam ab ipso explicari potuissent, qui in fine vite eo anno fecit : sub exitum, opinor, ultra Septembrem Chronicon suum pergit. »

Ut reliqua, ad hunc annum spectantia pauciora, pag. 423 ait, « Imperatorem, postquam in habitationem in Neumagen, « ubi non præclare statuta sunt, « descendentem, solennitatem dies in Aquisgrani studiose celebravit..... Pentecosten in Ingelheim, » unde « in viam properavit; » Imperatrix vero, ordinata in vita monastica, fratrem suum ducem comitem, de quo supra non semel, » Ratisponæ moravit. » Pluribus hinc intermixtis, etiam quæ a Boleslao patrata sunt, hæc demum de

A Sancto subjungit : « De Imperatore nostro mihi nunc sermo oriatur, qui de invisa expeditione (opinor Burgundica) reversus, nil de promissis percepit, sed parum sibi renitentibus nocuit. » Habe verba ultima : « Imperator noster cum de his omnibus, non multum faventibus, efficeretur certus, unum in Suevia regione colloquium de republica habuit, et mox per Rhenum sollicitus descendit. Namque cooperatores ejus et regni suimet columnæ maxima parte, prohi dolor, cecidere, sibi que grave pondus occultum, fidei simulatores occultis resistere insidiis per extraneos nituntur, ut non liceat ei libertate congruenti imperare, eorumque injustam temeritatem in aliquo minorare. » Atque is Chronici finis est, quo et hanc Vitæ S. Henrici periodum concludimus, alibi quæsituri quæ ad reliquos vitæ annos ordinandos conducent : in quo id molestum maxime quod Chronographus Saxo duos hic annos in unum conflasse videatur; unde turbatio de qua proxime agendum erit. Ad inefficientem Sancti liberalitatem pertinent tabulæ apud Schatenum a pag. 438.

§ XIV. *Reliquum vitæ S. Henrici usque ad felicem exitum MXXIV.*

143. Deficiente hic prorsus Ditmaro, steriliora erunt quæ de ultima vitæ S. Henrici periecho ordinari poterunt; idque dolendum imprimis, Chronographum Saxonem sub ipsum principium toto anno a vera chronologia deflectere, dum ea quæ Ditmarus recte et certo anno 1018 consignavit, ipse ad sequentem 1019 perperam reduxit, ut ex primis et ultimis ejus verbis jam faxo intelligas. « Cæsar, inquit, a Bavenberg pergens, per Wirzburg venit Franckenvorde, ubi Natalem Domini regio more peregit. » Ita ille exerrans, nam Circumcisionem etiam Domini et Teophaniam, non anno 1019 sed 1017 Francofurti celebrasse sanctum Imperatorem, ex ordine et fluxu rerum atque expressissimis Ditmari terminis paragrapho præcedenti ostendimus; et rursus, sæpe laudatum Ditmarum et vivendi et scribendi finem fecisse, ut apud scriptores passim omnes in confesso est, contra quam idem Chronographus Saxo, ad dictum ipsi annum 1019 in fine subdat « Piæ memoriæ Thietmarus episcopus Merseburgensis migravit ad Christum. » At enim res tota salva persistit, si sola fiat transmutatio annorum, forte amanuensium socordia perperam signatorum, quod ex confuso præcedenti canone, de quo proxime meminimus, profluxisse existimandum est.

144. Ast ibi error non sistit, eodem enim passu procedendo, quæ ad verum annum 1019 spectant, sub sequentis anni 1020 titulo collocata sunt, ipse nimirum Benedicti PP. VIII Bambergam ad Cæsarem adventus, quem certissime constat anno 1019 contigisse, ut habent Annales Hildesemenses, breve Chronicon Wirzburgense, Hermannus Contractus Lambertus Schafnaburgensis. Marianus Scotus, Vita S. Meinwerci in Actis v Junii pag. 538, num.

82, et veteres passim cum Hofmanno, quos recte A secutus est Baronius, contra Sigebertum, Albericum et pauciores alios, sequacibus tamen suis non carentes. Interim quæ ante augustissimum congressum a Cæsare eo anno gesta sunt adversus Bernardum Saxonie ducem exponit Sthalonus noster ex Vita S. Meinwerici, cap. 11, num. 81, ubi denuo imo per totam eam Legendam observari potest propensissima Imperatricis in ecclesiam Paderbornensem beneficentia, a laudato Schatenone ex diplomatibus commonstrata. Ceterum extra controversiam ponimus, Papam Benedictum Bambergæ a S. Henrico exceptum anno sæpe dicto 1019, cuius ingressum et solenniter acta describit Legenda cap. 23, chronologice iterum infelix, quod ultimam Sancti in Italiam excursionem adventui Benedicti PP. in Germaniam præmittat, cum toto ferme triennio præcesserit, ut ex sequentibus manifeste patebit. Quæ autem in ea Vita memorantur hic a nobis describenda non sunt; nonnulla hinc inde apud Hofmannum col. 54 explicata invenies.

145. Sic paucis Chronographus Saxo : « Dominus Papa Benedictus cum Henrico Imperatore cœnam Dominicam, ipsumque Paschale festum in Bavenberg decenti fertur excoluisse ministerio, ibique Imperatoris ac principum debito obsequiorum ritu, honorifice ac multiplici opum copia donatus, dominam mundi Romam locuples ac sospes revisit. » Quamdiu Bambergæ commoratus sit, aut quo præcise tempore ad propria remeaverit Pontifex exploratum non habeo; reducem fuisse oportet ante mensem Novembrem, cum Baronius diploma eo mense expeditum exhibeat. Quid porro egerit Henricus toto reliquo isto anno, innumeris monstris apud Chronographum nobilitato, collige ex adjecta Sigeberti Chronico ad eum annum « secunda incursione hostili exercitus regis Henrici in Gandavum Nonis Augusti, » quæ sunt ipsissima Alberici verba, cum pluribus de Rudolpho Burgundie rege ex Sigeberto descriptis, quæ tamen ab aliis refutantur. Ad incursionem Gandensem quod attinet, eam ita explicat Meyerus in Annualibus : « Henricus Cæsar iterum Gandavum usque hostilem in Flandros fecit excursionem mense Augusto, in qua Epponem et Canonem nepotes Imperatoris occubuisse lego. » An hæc de S. Henrici nepotibus satis certa sint fateor me plurimum dubitare, neque ubi hæc legerit Meyerus integrum est explorare.

146. Postremum hujus anni articulum impleat, quod Albericus eidem, nescio quo fundamento, innectit : « De Henrico Imperatore narratur, et scriptum reperitur, quod abbati Richardo Viridunensi professionem fecerit, et ejus consilio se totum commiserit, volens apud S. Vitonem monachus fieri, sed sanctus abbas Richardus virtute obedientie ei injunxit, ne imperium dimitteret quandiu viveret, et ita eum ad imperium remisit. » Simile quid legitur in epitome Vitæ ex Menardo et Wasseburgio ad vi Junii, pag. 1003, num. 6, de quo tamen non

meminit auctor Vitæ primo loco datus. Rem adoptare videtur Mabillonius pag. 301, ubi ex citata epitome inducitur S. Henricus, tanquam qui monasterium ingressus hunc Psalmistæ versiculum protulerit : « Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. » At professionem emisisse istic non dicitur; sed solum desiderium ostendisse monasticum habitum suscipiendi, cui reposuerit sanctus Abbas : volumus ergo et præcipimus, ut ad gubernandum tibi a Deo commissum imperium redeas. Quod ex obedientia præstitit Imperator, deinceps in S. Benedictum ejusque Ordinem amplius solito affectus. Rem non impugno, etsi eam ab aliis rejectam noverim : id dici potest, annum aut tempus quo ea contigerit hactenus incertum esse.

147. Anno sequenti 1020 recte affiguntur quæ narrat auctor Vitæ S. Meinwerici cap. 12, pag. 539 : « Sequenti anno post Natale Domini, Imperator, commoto exercitu, comitem quemdam Ottonem sæculi dignitate non minimum præpollentem, in castro quod dicitur Hamerstein, situm supra Rheni littus, obsedit, » propter ejus varia facinora in episcopum Moguntinum et alios perpetrata, ut ibi fusius deductum invenies. Ad id bellum vocatus S. Heribertus Coloniensis, cum se ob molestam febriam cum qua conflictabatur excusasset, et omnia suborta sunt, quæ videri possunt et loco citato, et in ipsa S. Heriberti Vita ad xvi Martii pagg. 472 et 485, ut de his nihil hic dicendum supersit. Addit Hofmannus hoc anno (Annales Hildesemense sequentem notant) vehementi terræ motu concussam Bavariam, et præcipua clade ecclesiam Basileensem admodum labefactam : quod « detrimentum rescire cupiens Henricus, sequenti anno MXXI Basileam venit, et totius ecclesie malam ad xiv passus a Rheni ripa transtulit, et fortissimo muro ruenti aggeri opposito, eam in formam multo venustiore et firmiore restituit, et nonis, Munstero teste, ditioribus, populis et castris cumulatis instruxit. » Eadem munificentia Bambergensi ecclesie tunc etiam prospexisse ibidem memorat idem Hofmannus; quemadmodum et Schatenus productis instrumentis comprobatur quæ in Vita S. Meinwerici vix credibilia viderentur.

148. Redit ad justos calculos Chronographus Saxo nonnullis hic locis mutilus, cujus rei primum specimen est, quod annum, quem jam ingressi sumus. 1021 sic inceptet : « Imperator pro concessa sibi divinitus victoria, Deum deorum Dominum collaudans Saxoniam properat, solemnitate Palmarum Wilbeke peracturus, gaudiaque Paschalia Merseburg debita celebraturus devotione. Hoc itinere venerabilem Heribertum archiepiscopum migrasse felici cursu cognovit, celeri intimante legato.... Emensa vero Imperator Augustus inchoata via, cunctis, ut ita dicam, Europæ primis ad eum confluentibus, diversarumque gentium missaticis ad imperiale ejus obsequium undique properantibus, sacrosanctum Do-

minicæ resurrectionis gaudium, toto jam coridente mundo, eximia celebravit gloria. His igitur omnibus convenienter expletis, Imperator, Parthenopolim profectus, sacros dies Pentecostes apud famosissimum ejusdem civitatis archiepiscopum Geronem, non inferiori gaudiorum dignæque venerationis studio gloriosissime peregit. Inde curtem regiam, Alstidi dictam, repetens, habitoque inibi colloquio cum totius senatus plebisque concursu, pios lenitate permulcendo prædulci, severa distractione reos terrendo, totaque industria patriam muniendo, intra hujus provinciæ civitates totum illum annum feliciter perduxit. » Hic sistitur, nullo addito verbo de præparatione exercitus ad celeberrimam expeditionem Italicam adversus Græcos, quorum in medio Sanctum constituit anno sequenti, ut mox dicemus.

149. « Sequitur, inquit Baronius, annus Redemptoris MXXII Indict. v, quo Henricus Imperator, legationibus, ut vidimus Northmannorum, atque ab ipso Romano Pontifice cohortatus, in Italiam se contulit adversus Græcos, sua jam potentia Ecclesiæ Romanæ pavendos, tremendus ipse hostibus potenti exercitu, quem ducebat, » ut vide istic fusius narratum, intermixto, cum S. Rumualdo colloquio aliisque tum ad bellum, tum ad Casinensem S. Henrici commemorationem spectantibus, ex Glabro Rudolpho et Leone Marsicano: brevius nos ex Chronographo, qui ad eundem annum denuo mutilus sis de Cæsare loqui incipit: « Imperator de loco in locum proficiscendo, primum urbi munitissimæ, Trojæ videlicet » (obsidionem accuratius describit Glaber lib. III, cap. 1) « cujus mœnibus indigenas, provincialium legatione, ditioni regis cognoverat rebelles, bellicosum invezit aciem. Quam licet obsidione longa suorumque sudore.... devincens, incolasque hujusce aut neci tradens aut captos colligari præcipiens, quos antea contumaci animo sibi ingemuerat renitentes, suo postmodum dominio, Deo cooperante, gaudebat subjugatos. » Ad componendam, quod hic intendimus, temporum seriem, id non oscitanter observari velim, prædictam Troiæ obsidionem, totis tribus et amplius mensibus, teste Glabro, tenuisse; ut non satis promptum sit omnia combinare quæ anno gesta scriptores commemorant. Demus reliqua ex Chronographo.

150. « Sed his prosperitatibus non elatus, verum Dei misericordia præditus, hujusmodi victoriani, non suis sed Domini virtutibus adscribens, Romanæ Sedis apicem acceleravit: ubi aliquamdiu moratus, regni illius optimatibus pace gratiaque sui redimitis, nivosa Alpium cacumina veloci transgreditur cursu, tanta mortalitate subsecuta, quæ vix aut nullatenus vocum nutibus, vel etiam officlis styli valeat enucleari. Quam videlicet cladem Imperator Augustus evadens cælitus obumbratus, sed raro milite comitatus, exceptis his quos sibi mater Europa occurrendo admiserat, Germanicas pervenit ad oras, magnumque synodale colloquium, confluentibus undique diversarum regionum episcopis in partibus habuit occidentali-

bus. » Non potest hic indicari concilium aliud præter istud quod notavit Baronius, nempe Seligenstadiense, cui si interfuit S. Henricus, necesse est eum in Germaniam rediisse ante mensem Augustum, sub cujus principium habitum est, ut vide in collectione Labbeana, col. 844. Quid SS. Aureo et Justinæ eo anno contulerit Sanctus, vide tomo III Junii, pag. 78. Ut prædicta omnia ad justos calculos reducas, necesse est dicere, Cæsarianas copias sub finem anni præcedentis in Italiam præmissas, ducibus Poppone Trevirensi et Peligrino Coloniensi episcopis, quos sanctus Imperator, natali Domini in Thorneburch celebrato, ut notant Annales Hildesemenses, sub anni hujus principium subsecutus sit.

151. Falli hic igitur existimo Schatenum nostrum dum in Annalibus suis Paderbornensibus ad hunc annum ita scribit: « Memorabilis hoc anno expeditio Italica, urgente Benedicto Pontifice per legatos. Quam in rem synodum Aquisgranensem ab Imperatore convocatam tradunt ex Sigeberto, convenientibus ex tota Germania episcopis. Sed ea expeditio non nisi sub exitum anni suscepta, magno armorum apparatu. » De ea synodo quid statuendum sit necdum audeo definire; mihi certum videtur non potuisse Cæsarem Aquisgrani hærerere hoc anno, quem expeditio Italica tot mensibus occupavit; quemque Beneventi, ex diplomate ibi dato fuisse scimus x Martii 1022. Magis id pugnat adversus Schatenum, qui anno 1023, in quem expeditionem dilatam cupit, Cæsarem nobis exhibet quaternas donationum tabulas Paderbornæ subscribentem mensibus Januario et Febuario, ut adeo Italiam pervenire commode non potuerit, saltem in Apuliam, nisi sub finem Martii aut principium Aprilis; qui si tribus et amplius mensibus in sola Trojæ obsidione occupatus fuerit, porro in Monte Casino decubuerit, Romæ deinde « aliquandiu moratus, » concipi omnino non potest, tot res gessisse Cæsarem, et mense Julio in Germaniam reducem fuisse, nisi miracula quis fingat, quæ huc accersere, necesse non existimo. Aliter sentiendum videtur de sanatione calculi ibidem ope S. Benedicti impetrata, quam etsi impugnare prorsus nolim, vellem certe a scriptoribus unanimi magis consensus referri.

152. Anonymi cap. 22, apud nos num. 26, S. Benedictus medicinali ferro, quod manu tenebat, partem illam corporis, ubi calculus jacebat, aperuit, et, evulso molliter calculo, hiatum vulneris subita sanitate redintegavit. Sed alia plane est Leonis Marsicani narratio; sic tamen ut utraque conveniat, in vindicanda hoc ipso miraculo corporis S. Benedicti in eo archicœnobio præsentia. Potissima igitur controversia Leonem inter lib. II, cap. 43 ac 44, et Gallos aliosque scriptores, non tam circa sanationem ipsam cujus perpetuum monumentum adventantibus quibusque exhiberi solitum, oculis ipsi nostris olim spectavimus; quam circa adjuncta vertitur, quæ a variis varie exornata, eo pacto nonnullis redduntur dubia. Ast ego hic arbitrum non ago; quibus hæc

noscere animus est videant Mabillonium in Annali- A bus pag. 288, num. 15, et Acta Sanctorum Ordinis tomo VI, parte 1 a pag. 432; mihi satis est hæc verosimillime contigisse anno jam dicto 1022. De donis pretiosissimis aliisque insignibus beneficiis a sancto Imperatore cœnobio Casinensi ea occasione larga manus collatis, vide laudatum Leonem Marsicanum locis proxime citatis: quo etiam spectat cœnobium Beneventanum, unquam a S. Henrico fundatum aut dotatum fuit, ut aliqui volunt, nam ex diplomate apud Ughellum, tom. VIII, col. 115, solum constat confirmasse Sanctum fundos et bona omnia S. Sophiæ monasterio antea concessa: atque hoc est, quod datum diximus vi Idus Martii mxxii. Quid initu vel reditu cum S. Romualdo transegerit S. Henricus, tradunt Joannes Damianus et Hieronymus Pragensis B relati ad vii Februarii.

153. Hinc ad Chronographum revertimur, cum quo incipimus annum 1023: « Henricus Imperator Albas festaque Paschalia, principibus turmatim undique concurrentibus, Merseburg rite peragens, quod rarum, vel penitus inauditum videtur, terna unius ejusdemque templi dedicatione gratificatur. » Id qua ratione accipiendum sit, neque explicat scriptor, neque ego pluribus quærendum censeo. Memorabilem anni istius occursum suggerit Chronicon Sigeberti: « Henricus Imperator et Rotbertus rex Francorum super Charum fluvium apud Evosium conveniunt, de statu Ecclesiæ, regni et imperii tractaturi: et condito ut super his confirmandis etiam Papam C Romanum simul ambo Papiæ opportune convenirent. Imperator Regem et suos, multos etiam qui tantum ad demiramdam imperatoriam majestatem conveniant, tanta liberalitate donavit, ut opibus regum Persarum et Arabum posset comparari Imperatoris munificentia. » Quæ omnia paulo fusius describit Glaber Rudolphus lib. III, cap. 2, ex quibus sua desumpsit Baronius, quem etiam vide quæ in concilio (tomo IX, collect. Labb., col. 854) acta me-

morantur. De constanti et perpetua sancti Imperatoris in Christi famulos beneficentia, ex quaternis hoc anno expeditis donationum tabulis, quas refert Schatenus, jam supra meminimus: præter quas aliam mihi suggestit laudatus supra Schannatus, diplomate dato Babenbergæ Kal. Aug. an. 1023, quo in gratiam « confessoris » sui « Theobaldi abbatis SS. Udalrici et Afræ, » ei cœnobio favit, quam mirificentissime. Ad postrenum Vitæ Sancti annum chronotaxis nostra perducitur.

154. Quæ anno 1024 gesta sunt sic paucis complexus est Chronographus: « [Imperator natalem Domini Bavenberg peregit. Ibi turba convenerat pastoribus destituta, quia omnes suspensi manebant, cujus providentiæ cura imperiali potestate committerentur.... Cæsar diversis doloribus vexatus eodem loco crebra infirmitate diuturnas protraxit moras, resumptisque demum viribus, citato cursu Parthenopolim ire proposuit. Tandem post longam deliberationem laboriosi itineris, diem Palmarum in loco, qui dicitur Alstede, festive celebravit. Die vero reconciliationis, exigente infirmitatis gravedine, remota a se quæ convenerat multitudine, paucis comitantibus, Nieuburg cœnam Dominicam peregit; in sancto vero Sabbato, contracto totius senatus conventu, contactali sua Cunigunda comitante, Parthenopolim venit, ubi cum grandi honore susceptus est; Dominicæ quoque resurrectionis gaudia celebri honore transegit; deinde ab antistite ejusdem loci auri sericorumque varietate plurimum donatus, Halverstade adiit. Inde nihilominus Goslarium profectus est, ubi diebus decem peractis, ad locum quemdam Grona dictum, properat, ibique forti ægritudine depressus, et amaræ mortis poculo debriatus, vitalem emisit spiritum. » Quæ ibidem sequuntur de molitionibus Brunonis episcopi Augustani habes in Vita cap. 32, hic primo loco inter miracula, infra ex Anonymo describenda; nos chronotaxi Henricianæ coronidem imponimus.

ADELBOLDI EPISCOPI ULTRAJECTENSIS

FRAGMENTUM

DE REBUS GESTIS S. HENRICI IMPERATORIS

EX EDITIONE JACOBI GRETSERI.

Fragmentum appellamus quod vix binos integros regnantis seu imperantis S. Henrici annos complectatur, et tale istud, ex quo scriptoris fidem, rei historicæ versandæ peritiam, et accuratam diligentiam ita perspicias, ut reliqui operis jacturam satis deplorare non possis. Frustranea fuit omnis nostra investigatio ad pretiosum thesaurum alicunde refodiendum, ut superius § 6 satis dictum est, ubi de auctore plura invenies. Hic paucis indicatum volui, quæ potissimum ratione prædictum fragmentum partiti simus; mimimum non in capita, sed potius in annos, secundum quos opus suum distinxisse videtur auctor ipse, ut ex superstite contextu manifeste patebit. Hanc vere partem Anonymi compilationi præmitto, tum quod vere historica sit, tum quod cum Commentario nostro longe aptius concordet; adeo ut ferme dubitaverim utrum non expediret ab ea chronologicam Vitæ S. Henrici seriem inchoare: ceterum a Majorum institutis et placitis satius visam

fuit non recedere. Hinc porro principium facere cuius licebat, qui gestorum ordini potius quam Legendistæ confusioni adhærendum cœnsuerit. Ex solo Adelboldi prologo, de ejus scribendi peritia et eruditione statuere et primum et promptum est.

AUCTORIS PROCEMIUM.

1. In gestis scribendis duo sunt videnda : ut et scriptor veritatem in prolatione teneat : et lector fructum in lectione capiat. Sed scriptor veritatem tenere nequit, nisi hæc quatuor aut potenter devitaverit, aut aliquatenus a mente deposuerit : odium, et carnalem dilectionem, invidiam, et infernalem adulationem. Odium enim, et invidiam bene gesta aut omnino tacent, aut dicendo transcurrunt, aut calumniose transmutant. E contra male gesta dicunt, dilatant et amplificant. Carnalis autem dilectio et infernalis adulatio, quæ male gesta sunt, scientes ignorant, et ignorantiam simulantes, veritatem occultant ; bene gesta autem placere quærentes, spatiosè dicunt, et plus justo magnificant. Sic per hæc quatuor, aut in bene gestis, aut in male gestis veritas evanescit, falsitas superducto colore nitescit. Spiritualis autem dilectio veritatis amica, nec male gesta celat, nec bona gesta pompose dilatat ; sciens quia et gesta sæpe prosunt ad correctionem ; et bene gesta frequenter obsunt, dum ducuntur in elationem. Melius est enim ad veritatem mentem refrænare, quam prosperitate contumaciter inflari. Lector autem fructum capere non poterit, nisi aut diligenter attenderit, aut penitus intellexerit, cur bona bonis, mala malis ; bona malis, mala bonis eveniant.

2. Cur bona bonis concedantur, dupliciter intelligi potest ; aut enim sic boni sunt, ut per tentationes hujus sæculi nec probatione nec purgatione indigeant : aut eo modo boni, ut, si per tentationes pulsarentur, fortassis pro modulo simplicitatis suæ deteriorarentur. Taliter (1) ergo nec in luto hujus mundi conversatione fœdantur, ut per ea, quæ patiuntur, aut ad correctionem invitentur ; aut, si respiscere nolunt, intelligant ; quia et hic, et in futurum mala sustinendo damnari debeant. Mala autem bonis aliquando (2) non ut mereantur, sed ut per tormentum augeatur eis meritum, per meritum amplificetur præmium. Aliquando vero levis culpa subest, pro qua hic leviter castigantur, ne in futuro deterius crucientur. Bona vero malis conceduntur, ut aut sic pietatem Dei recognoscant, et a perversitate sua recipiscant ; aut reservetur eis in improperium, quod recognoscere noluerunt largitorem bonorum.

3. Hæc, quæ præscripsimus, in omnibus gestis et scriptori et lectori non inutilia esse putamus. Scimus insuper, et sæpissime audimus, quia in omnibus scriptis antiquitas delitiose veneratur ; novitas fastidiose repudiatur. Sed quæ recipiuntur ut antiqua, nisi primus essent nova, non essent an-

(1) Legendum haud dubie tales, cum sit rectus verbi fœdantur.

(2) Deest verbum *obveniunt* vel *accidunt*.

(3) Alludit ad Terentii Adelphos act. III, scena IV, p. 53.

A tiqua. Quare præcedit novitas, ut sequatur antiquitas. Stultum est ergo quod præcedit, spernere ; et quod sequitur, quodque a præcedenti habet ut sit, non recipere. Raro enim a sitiente [rivus quæritur, dum fons habetur. Dicimus hæc, non ut adjiciatur antiquitas, sed ut recipiatur novitas. In omnibus quippe scripturis, si est veritas, et utilitas, æque valet novitas et antiquitas. Fortassis est qui dicat : Quæ utilitas in gestis legendis esse valeat ? Huic respondemus, quia quisquis alterius gesta legit, si bona sunt, invenit quod sequatur, si mala, habet unde exterreatur. Gesta namque alterius legere, in speculum (3) est respicere. Si quid in eo vides, quod tibi displiceat, in te corrige : si quid, quod placeat, imitare. Cesset prælocutio ; prælocutionis causa sequatur.

ANNUS CHRISTI MII, S. HENRICI IMPERANTIS I.

4. Millesimo secundo anno ab Incarnatione Domini. Indictione duodecima (4), Otto tertius imperator Augustus, Paternæ, quod est castellum Romaniæ, moritur. Vir dum juxta corporis speciositate floridus, morum probitate modestus, ætate quidem juvenis, sed ingenua capacitate senilis, benignitate mirabilis. In cujus gestis scribendis satis avidus essem, si aut memoriter tenerem, aut relatorem certum haberem. Hoc tantum scio, quia, quamvis in primæva ætate plurima pueriliter egisset, in supremis irreprehensibiliter vivebat. Deum amabat, amando timebat, omnibus placebat, nemini displicebat, nisi forte infidelibus : quia innatum est bonis, malis displicere, et bonis placere. Tandem qualis ejus anteacta vita fuisset, in morte ipsius, qui affuerunt, videre potuerunt. Quicumque enim interfuit, in devotione ejus intelligere potuit, quia non obiit, sed ad desiderium suum singulare migravit. Ad creatorem creatura fidelis ex voto redire properavit. Cujus non obitus, sed transitus omnium, qui sanæ mentis erant, luctus mirabilis, plantus erat incredibilis.

5. Dolor esset etiam insanabilis, nisi superstes ei exstitisset Heuricus dux gloriosus, et vir ad regnum suscipiendum strenuus. Is tunc temporis ducatum in Bavariensi regno tenebat, populum pacifice regebat, pacem amplificabat, ecclesiarum facultates augebat, leges et religiones magnificabat. Tandem sic in ducatu vixit, quod omnibus placuit, ut de ducatu transduceretur ad regnum, de vexillo extolleretur in solium hereditarium. Hereditarium dicimus ; quia, ut ab his, genealogias computare noverant, audivimus, a Karolo magno ex parte patris decimam septimam ; ex parte matris, deci-

(4) Voluit dicere decima quinta ; fortasse amanuensis aliquis per xv descripsit quod alter mutaverit in xii, ut clarius patebit in anno sequenti qui signatur Indictione I.

mam sextam lineam propagationis tenebat. Insuper tertius Otto (5) post obitum in Regem eligebatur, et ipsi tertium ad invicem consanguinitatis gradum tenebant. Mater autem sua Conradi regis (6) fuit filia.

6. His antecessoribus exortus successor ingenuus eligitur, et ut Rex fiat, ab omnibus desideratur. Sed qualiter ad regnum ab his, qui sanæ mentis erant, invitatus fuerit; qualiter etiam invidia virorum bonorum comitatrix per suos satellites [id] impedire tentaverit, nec mihi fastidiosum est dicere, nec ceteris superfluum audire. Invidiam bonorum comitricem me dixisse ne mireris: quia ubi abundant strenue gesta, abundat et invidia. Unde quidam Philosophus interrogatus a discipulo suo qualiter vivere posset, ut invidiorum corrosiones devitare valeret, respondit: Nil bene, nil strenue, nil prudenter agas, et ita te posse detractiones invidiorum declinare scias. Aut igitur stultus esto, et invidiam declinato; aut prudenter agito et invidiam sustineto.

7. Ottone ergo gloriosissimo Imperatore defuncto, Cisalpini, qui cum eo erant, archiepiscopus Coloniensis, episcopi Leodicensis, Augustensis et Constantiensis, Otto filius Caroli, Henricus et Juncmannus Comites, et ceteri quamplures fideliter agentes, cum maxima difficultate et periculis pluribus per Veronam, per Bavariam, cadaver ipsius [reportabant. Quibus Dux nobilissimus cum Bavaricis Episcopis et Comitibus obviam venit, corpus senioris (7) et consanguinei sui, qua decuit, veneratione suscepit, totum exercitum, qua debuit liberalitate recepit (8); per terram suam, qua oportuit commoditate conduxit. Tandem Muneborg parviniens, ipse suis humeris corpus Imperatoris in civitatem subvexit, pietatis exemplum et humanitatis exhibens debitum, exercitum diurnare fecit, ut et ipsi de utilitate, et consolatione regni colloquerentur, et equi itineris longitudine fessi recrearentur. Ibi quibusque melioribus regia dona faciens, junxit sibi per amicitiam quos postmodum suscepturus erat in militiam.

8. Deinde cum corpore usque Augustam veniens in basilica S. Afræ, juxta sepulcrum S. Udalrici decentissime sepeliri Imperatoris interiora fecit, et pro anima ejus eidem ecclesiæ centum mansos ex propria hereditate concessit. Ibi valedicens ceteris, ipse ad propria remeavit. Corpus vero Imperatoris, Aquisgrani transvectum honorifice, ut adhuc videri potest, in medio ecclesiæ. S. Mariæ sepultum est. Quam ecclesiam idem benignissimus Imperator et unico dilexit, et plurima facultate ditavit.

9. Tunc temporis post Henricum Ducem magni-

(5) Locum hunc corruptum esse, recte advertit Gretserus; verum satis patet, legendum *post Ottonis tertii obitum*.

(6) Nempe Burgundiæ.

(7) Senior pro domino, quod hic, apud Ditmarum et alios frequentissimum est, unde Gallicum *seigneur*.

(8) Forte *refecit*, inquit Gretserus, quamvis etiam

alicum, majores erant in regno, Benno Dux in Saxonia, Herimannus Dux in Alemannia, Theodoricus in Lothariensi regno, Ekehardus marchio in Toringia. Benno, ut sapiens, non animabatur ad regnum, sciens Henricum vigere præ ceteris ad obtinendum. Sapientis enim est spernere in his appetitionem in quibus scit fieri non posse consecutionem Theodoricus quoque Henricum Ducem in regno esse sciens heredem, noluit incipere quod non posset finire. Herimannus vero homo potens, et in ceteris prudens; in hoc tamen sapiens; se posse credidit quod postmodum se non posse probavit Ekehardus autem nescio an in adipiscendo regno spem tenens, an rebellionem meditans, in regia curte, quæ Poleda (9) dicitur, per noctem ab inimicis suis egreditur, viriliter pugnans interficitur. Remansit contentio inter Henricum Ducem gloriosissimum et Herimannum virum potentissimum, sed brevis et cito finem habitura. Erat namque alter alteri dissimilis nobilitate et sapientia, facultate et corporis elegantia.

10. Intrante igitur Junio Dux Henricus, Rex cito futurus, de Bavaria et Orientale Francia collecta multitudinæ non modica, super Rhenum WORMATIÆ venit, cupiens ibi transire, et Moguntiam ad regalem benedictionem percipiendam venire. Sed Dux Herimannus, adunatis Alemannis et quibusdam Francis, et Alsatientibus, WORMATIAM ad contradicendum transitum festinavit, ibique transire nec unum permisit. Et facile resistere poterat, qui Rhenum adjutorem habebat. Erant autem cum Duce Henrico viri illustres et sapientissimi; Archiepiscopus Moguntinus, archiepiscopus Salzburgensis, Episcopus Brixiensis, Episcopus Wirzeburgensis, Episcopus Regenesburgensis, Episcopus Strasburgensis, Episcopus Bataviensis, Episcopus Frisiensis, Abbas Fuldensis, ceteri Abbates et Comites plurimi.

11. Cum his Dux, habito consilio, reditum in Bavariam simulavit, et quasi transitum desperans, Loeresheim venit. Inde Moguntiam festinans, sine impedimento transivit. Ibi octava Idus Junii in Regem eligitur, acclamatur, benedicitur, coronatur. Ibi Franci et Musellenses (10) conveniunt, Regis efficiuntur, et majestatem ejus ex debito venerantur. Celebratis igitur diebus ordinationis suæ, et quibusque venientibus in militiam susceptis, Rex Rhenum iterum transiit, cum maxima multitudine per Orientalem Franciam in Alemanniam ire properavit, ut Herimannus, audita devastatione terræ suæ a cæpta rebellionem desisteret, et caput, ut ceteri, regis majestati subderet. In Alemanniis igitur Rex pluribus

intelligi possit, exercitum liberalitate conciliatum, adeoque receptum fuisse.

(9) Celebre fuit per id tempus palatium a S. Henrico sæpe frequentatum, ut lege apud Ditmarum et in Annalibus Hildesemensis.

(10) Intellige *Mosellanos*, seu eos qui ad Mosellam fluvium incolunt.

diebus moratur, nolens et volens terram depopu-
latur.

12. At Hermannus (11) duræ mentis, et protervæ cervicis, iratus super Episcopum Strasburgensem, eo quod sapienter egerit, et partem meliorem elegerit, juncto sibi Cunone genero suo, Argentinam adivit, et militibus Episcopi non fideliter resistentibus muros civitatis fregit, spolia non modica cepit, ecclesias violenter intravit, et impie violavit. Interea Rex, qui erat in Alemannia, Augiæ natiuitatem S. Joannis celebrabat, et neminem timeus, se potenter habebat: cum nunciatum esset ei quod Herimannus obvius venire vellet, et pugna termino litem finire; sententia hæc Regi placuit; ab Augia discessit; in quædam prata amplissima et ad decertandum opportuna pervenit. Ibi adventum Ducis expectans et pugnae judicio (12) subire non refusans, solennitatem Apostolorum celebravit. Sed Herimannus, salubri consilio usus, occurrere Regi renuit, et sibi suisque salubrius esse ut latitaret, quam obviam veniret, credidit.

13. Regi ergo sic præstolanti, quidam non providæ mentis dabant consilium, ut Constantiam iret, et ibi Herimanno, quod in Argentina commuerat, recompensaret. Episcopi enim Curiensis et Constantiensis, cum Herimanno erant, non tantum illum ex corde ad regnum eligentes, quantum vicinitatem ejus timentes, et de termino litigii dubitantes. Sed Rex, ut erat providus, et de dominio ejusdem civitatis securus, illis leniter et blande respondit: Absit, ut pro Herimanni insania in illum retorqueatur vindicta, a quo mihi regni est concessa corona. Fortassis etsi pro Argentina Constantiam vastarem, non mihi damnum minuerem, sed duplicarem. Insuper male comparat regnum, qui in ejus adptione animæ postponit detrimentum. Coronavit me Deus non ad violationes Ecclesiarum, sed ad puniendos violatores earum. Diu igitur in pratis expectans et ad ultimum, sciens non venturum, inde discessit, et per Alemanniam, curtes (13) Ducis ubique vastando ire cœpit.

14. Tandem pauperum clamor nimis excrevit, et usque ad regis aures pervenit. Quem rex diu ferre non potuit, sciens eos nihil in duritia Ducis deliquisse, et ob hoc plus justo passos fuisse. Quapropter pietate motus ab Alemannia recessit, et in Franciam (14) terram unice sibi dilectam venit, certus de Duce quia, vellet nollet, cervicem flectere, et jugum pati quandoque deberet.

15. Prætereundum non existimo, quod antequam rex ab Alemannia exiret, Hezelo, Bertholdi filius,

(11) Scribitur promiscue *Herimannus* seu *Hermannus*.

(12) Gretserus restituit *judicium*: lege *pugnae aleam subire non renuens*.

(13) *Curtis* pro palatio sumitur, ut jam de *Poledæ* seu *Polithi* diximus. Gall. *cour*, Belg. *hof*: hic pro bonis, fundis seu possessionibus accipi videtur.

(14) *Nempe Franciam orientalem*, seu *Francoman*.

(15) Hæc accommode intelligenda sunt: nam B-

quem tempore ducatus sui ultra omnes comites regni hujus ditaverat, legatos quos in ipso exercitu meliores eligere poterat, ad ipsum transmisit [et] ut Bavariensem ducatum sibi concederet, inconsulte rogavit. Sed inconsultæ quæstioni consulta paratur responsio, et festinanti petitioni, ponderata monstratur deliberatio. Patienter enim audita legatione ait: Quos semper præcipuos inter omnes gentes, habui quosque semper toto mentis affectu amavi, hos adepta benedictione regali, in lege sua nec deteriorare volo, nec deteriorari patiar, dum vixero. Legem habent, et ducem eligendi potestatem ex lege tenent (15): hanc ne dum ego frangam; quicumque frangere tentaverit me inimicum habebit. In hac etiam expeditione male [nil] promeruerunt, ut cuilibet eos, absque eorumdem electione, concedam. Adhuc mecum sub ancipiti fine militant et ego eos nolentes cuilibet mortalium traderem? Expectet ut in Bavariam redeam; ibi, si illum elegerint, eligo et laudo; si renuerint, renuo. Nec etiam existimo illum esse tantæ insipientiæ, ut ex meo dedecore honorem suum quærat amplificare. Hezelo, accepto hujusmodi responso, fomitem rebellionis concepit, quem post annum monstrando in dolorem sui peperit.

16. Rex igitur, non multis diebus in Francia moratus, in Turingiam ivit. Ibi absque mora Guilhelmus princeps Toringorum cum exteris occurrens, regis efficitur. Inde rex procedens in Saxoniam, pervenit Merseburg (16). Benno dux Saxonum, Bulizlaus Dux Sclavorum, Liebo archiepiscopus Bremensis. Benno episcopus Hildenensis (17), Ratherius episcopus Paderbonensis, Arnulphus Halberstetensis, ceteri episcopi de Saxonia, et comites plurimi in festivitate S. Jacobi Regi occurrunt, acclamatum suscipiunt, collaudant, collaudato manus singuli per ordinem reddunt, redditus manibus fidem suam per sacramenta promittunt, fide promissa, regem coronant, coronatum in solio regio locant, locatum debita congratulatione venerantur.

17. His strenue peractis, Bulizlaus inde discedens, ab ipsa die qua fidem promiserat et promissam sacramento firmaverat, perversa meditari, et meditata, prout potuit, cœpit machinari. Ipse enim et Hezelo colloctione in invicem habita, alter alterius venenatis consiliis tactus, uterque cœpit quod utrumque male finisse puduit. Interea regi a Saxonia in regnum Lothariense properanti Gruonæ occurrit uxor sua Domina Cunigunda nomine jam extans, sed re cito regina futura. Inde enim Paderbornam veniens, in festo S. Laurentii, acclama-

varos plenum electionis jus habuisse verosimile non est: quin et Sanctus ipse Henricum, S. Cunegundis fratrem, iis ducem dedit, atque eundem pro suo arbitrio deposuit et restituit, ut habes in Comment. prævio.

(16) Alias et melius *Merseburg*.

(17) Quis hic sit *Benno Hildenensis episcopus*, nescio: puto indicari S. *Bernwardum* antistitem *Hildesemensem*. S. *Henrico* fidum et charum.

benedicitur, coronatur, et fit Kunigun a Kuninga (18), A quod Latine interpretari potest, regina, regina.

18. Sed ut numquam serenitas, quam non sequatur nubilositas: sic raro jocunditas, quam non comitetur adversitas. Nam in Benedictione reginæ cunctis exsultantibus, Bavarii (quorum mos est in aliena terra velle quod in sua volunt [9]), circa civitatem fruges colligere, et agricolas sua defendere volentes, irrationabiliter cœperunt tractare. Quæ res indigenas commovit, et ad resistendum etiam fortiter, animavit. Domestici igitur regis, et indigenæ, iuvalente contentione, confluunt, concurrunt, conveniunt. Pugna gravis oritur, ex domesticis regis juvenis unus interficitur, frater scilicet Domini Filberti, qui tunc temporis erat Cancellarius, B postmodum vero Frisiensis factus est episcopus. Hujus interfectione omnes regis fideles commoti graviter, cives cœperunt persequi, et eos persequendo, insatiabiliter grassari. Et nisi regia potestate retinerentur, omnes usque ad interniciem (20) persequerentur.

19. Cum plurima igitur difficultate sedato tumultu, castigatisque illis, quorum stultitia causa seditionis extitit: inde rex Dinsberg properat, illic Lothariensium adventum exspectat. Occurrunt primi Leodicensis, et Cameracensis episcopi, nil de regis prudentia dubitantes, nil de fide ejus hæsitantes. Occurrit etiam Coloniensis archiepiscopus, sed quanto ditior, tanto morosius. Erat insuper causa C dilationis, Moguntinæ accepta corona benedictionis. Hi simul regis efficitur, fidem promittunt, promissam sacramento concludunt. Cum his rex Aquasgrani perveniens, ceteris Lothariensibus convenientibus in nativitate, post partum Virginis eligitur, collaudatur, in regiam sedem extollitur, glorificatur. Sed sub ea glorificatione quidam palmas, quidam lacrymas fundebant. Lacrymantes namque Ottonem dolebant amissum, Henricum non cognoscebant susceptum.

20. Sic igitur rex in regnis singulis antecessoris sui, præter Italiam et Alemanniam, receptus, et ab omnibus unanimiter collaudatus, in Franciam revertitur, ut ibi hiemis asperitate transacta, vere amœnitatem reducente, in Alemanniam exercitum D duceret, et Hierimannum, qui consiliis prudentium uti nolebat, diversis vastationibus afflictum, pati jugum doceret. Sed Hierimannus, qui consilia juvenum sequendo, et spem vacuum tenendo extra se positus erat, se in semetipsam recollegit, et in solennitate S. Remigii Brusellæ (21) regi obviam venit, sciens melius esse ante damnum non fecisse [f., quam] pœnitere. Nudis igitur pedibus cum fidis intercessoribus regi se repræsentat, pro male commissis veniam petit, bonis suis per regium donum possidendis gratiam

(18) Alludit auctor ad nomen *hunig*, quod Germanice *Rex est, regina hunige*.

(19) Malim legere *volunt*, nam neque Bavari neque alii in *terra sua* prædando assuescunt,

quærit, pro his impetrandis, humo tenus genua flectit.

21. Illico benigne recipitur, et ei, quod quærebat cum omni humilitate, conceditur. Tantum ejusdem conditionis internectitur ratio; quæ, quamvis ad præsens gravis, in futuro tamen, ei erat salubris. Eo enim tenore in gratiam recipitur, ut Argentinensis ecclesia ad pristinum statum ex detrimentis suis per illum reformetur. Quod ille non renuit, sed jussu et consultu regis, dictæ ecclesiæ abbatiam S. Stephani, in recompensationem detrimenti a se illati, tradidit. Hac conditione firmata per manus et sacramenta, regis efficitur, et sic se contentionem male cœptam finisse lætatur. His expletis, in Bavariam, nativam terram suam, rex redire decrevit, nolens novos sic frequentare fideles, ut postponendo demembraret veteres.

22. Regensburg igitur S. Martini solennia celebrans, Blademario cuidam Sclavo ducatum Boemicensem largitur, et ut ceteris acceptabilior existat, illum plus justo verbis et rebus honorat. Pluribus igitur diebus in Bavaria moratur, quærentibus legem justitiam faciens, et visitandi gratia venientibus, honorem prout quisque dignus erat, exhibens.

23. Eodem tempore quidam episcopocida, Harduinus nomine, non regnabat, sed vitiis in se regnantibus subserviebat in Italia. Audita enim morte imperatoris Ottonis, Longobardi surdi et cæci, et de futuro non providi, hunc elegerunt, et ad pœnitentiam festinantes, in regem sibi coronaverunt. Is tunc, ut dixi, subserviens dominabatur, et adventum regis Henrici semper exspectans, introitus Longobardiæ, quos Clusas indigenæ vocant, cum cautela satis provida tuebatur. Quod etiam verum Dei erat iudicium: Episcopos, qui electione illius præ ceteris omnibus æstantes et sitientes fuerunt, honorabat ut bulbucos, tractabat ut subulcos. Quadam namque die episcopum Brixinsem ad se venientem, et nescio quid ratiocinari volentem, ut cœpit ei ratiocinatio displicere, per capillos arripuit, et humo tenus quasi bulbucum vilissimum dejecit. Cum majoribus nihil tractabat, cum juvenibus omnia disponebat. Quod etiam erat gravissimum, sub eo prævaricatores, violatores, depopulatores dominabantur; legum amatores, Dei cultores deprimebantur. Cupiditas in eo erat consiliaria; avaritia cameraria; pecunia, domina et regina. His pedissequis adulterina sceptrum tenebat.

24. Quapropter quidam pro coronatione illius, pœnitentiæ ducti, regi Henrico, alii legatos, alii litteras transmittunt, ut terra oneri gravissimo subjacenti subveniat, humillima prece deposcunt. Mandant etiam, ut si ipse idem in aliquibus occupatus teneretur, saltem eis suorum Principem ali-

(20) Satis patet voluisse scribere *internecionem*.

(21) In ditione episcopi Spirensis, alias *Brucksalia*. Reliquus sensus melius intelligitur quam explicari possit.

quem cum paucis transmitteret. In voluntate hujusmodi aliqui manifesti, aliqui erant occulti. Tiebodus namque marchio, et archiepiscopus Ravennas, et episcopus Mutinensis, Veronensis, et Vercellensis, aperte in regis Heinrici fidelitate manebant. Archiepiscopus autem Mediolanensis, et episcopi Cremonensis, Placentinus, Papiensis, Brixienensis, Comensis, quod volebant, manifestabant. Omnes tamen in commune regem Heinricum desiderabant, precibus per legatos et litteras invitabant.

25. Tandem a rege Otto dux Carentanorum, qui etiam Veronensem comitatum tenebat, ad petitionem Longobardorum explendam eligitur, et cum paucis, propter fiduciam superius nominatorum, in Italiam dirigitur. Cui etiam Otte filius Heriberti cum Ernesto filio Tietholdi marchionis adjungitur. His, inter montana quæ Bavariam et Carinthiam ab Italia sejungunt, supra aquam, quæ Brenta vocetur, convenientibus, Carentani et Foro-Juliienses, cum paucis occurrunt, veluti de promissis Italicorum fiduciam habentes, et de pugna nil cogitantes. Interea archiepiscopus Ravennas, et Tiebodus marchio cum ceteris manifestis fidelibus Heinrici regis suos congregaverant, volentes occurrere Theutonicis, et eos in Italiam cum securitate recipere. Hæc Harduinus præsciens, Veronam cum maxima multitudine venire festinavit, ut et ibi Italicis, in adiutorium Theutonicorum festinantibus, viam interceptet, et Clusas, quæ ab episcopo Veronensi servabantur, expugnaret : quod et fecit.

26. Clusis igitur expugnatis, audiens Theutonicos in Tridentensem planitiem convenisse, illo cum omnibus suis festinavit. Sed ibi Theutonicis non inventis, se in campaniam Veronensem reduxit, ibique in quodam Castellulo Nativitatem Domini celebravit. Sed ab hujusmodi homine celebratio rectius celebrationis dicitur abusio. Interim Theutonicus juxta montem quemdam, qui Ungarius (nescio qua de causa) vocatur, prævenientes, et Harduinum jam Clusas occupasse scientes, ipsi Harduinum legatos suos transmittunt, et ut aut eis cedat, donec transeant, aut sibi cedentibus veniat, rogant. Harduinus, audita legatione, sese in fraudem deceptionis convertens, ait : Nobiscum nocte maneatis, crastina die cum nostris fidelibus inito consilio, vobis respondere poterimus.

27. Legatis igitur insidias non intelligentibus, ipse per totam noctem castra suorum circum, ut in crastino parati sint ad congregandum Theutonicis, monet. Die lucente, legati venientes ad accipiendum responsum, Longobardos omnes loricanos et ad prælium paratos vident; quid hoc significet, Harduinum interrogant. Ille consilium iniquitatis evomens, ait : Fortassis unius temporis erit renuntiatio vestra. Inde promovens exercitum media die ad Ungaricum montem pervenit. Exercitus autem ille

(22) *Pabulatum missi erant*, nam *fodrum* sumitur pro pabulo vel annona, hominibus æque ac jumentis necessaria, de qua voce plura vide in glossariis.

A existimabatur MXV esse virorum. De Theutonicis vero vix erant quingenti; et hi partim per fodrum (22) divisi; partim ad vias custodiendas transmissi. Qui, Harduini adventum percipientes, repente, armantur, et, prout possunt, ad resistendum parantur : virtutis eligentes famam, et postponentes vitam.

28. Interea Harduinus cum Longobardis supervenit. Otto cum Theutonicis obviam venit. Fit congressio, fit pugna, fit cædes ex utraque parte gravissima; et pene Theutonicorum, quamvis paucissimorum, esset victoria, si non impediret Ottonis, fratris Regensburgensis episcopi, fuga. Illo enim fugiente, Theutonicorum acies minuitur, et iterum a multis congressa, devincitur. Longobardorum tandem extitit victoria, sed plurima suarum cæde comparata. Revertuntur Theutonicus, et sic tunc confusi quandoque tamen talionem reddiduri. Interea Rex a Bavaria in Franciam reversus, Frankenfort Nativitatem Domini celebrat, multorum legationes suscipit, legatos muneribus et responsis dignis remittit. Herimannus etiam, jam ante jugum pati nescius, eidem celebrationi interfuit, et, ut oportuit, per omnia regis majestati obediens fuit.

ANNUS CHRISTI MIII, HENRICI IMPERANTIS II.

29. Anno ab Incarnat. Dom. MIII, Indictione prima, Rex Henricus in Mosellensem pagum, in quem nondum intraverat, ire decrevit, sciens quod terra quam Rex non frequentat, sæpissime pauperum clamoribus et gemitibus abundat. Theodoni Villam igitur venit, et ibi cum omnibus Mosellensibus generale colloquium tenuit. In quo colloquio duces Herimannus et Theodoricus, qui defensores et coadjutores legum esse debebant, conscii sibi ipsi, impugnatores erant, et expugnatores esse volebant. Sed Rex ut hoc cognovit quanto eos adversus justitiam pertinaciores vidit, tanto ardentius institit, et quibusque, super ipsos etiam duces clamantibus, legem faciendo satagit. Tandem inter diversos clamores castellum unum ducis, quod Mulsberg vocabatur, in detrimentum pagensium esse comperiens, diruere jubet, ut non restruatur communitio potentissima monet.

D 30. Colloquio potenter habito, Aquasgrani ire decrevit, ut ibi et anniversarium Imperatoris debita devotione recoleret; et Lotharienses ad se confluente ad fidelitatem sui et utilitatem regni corroborat. Interim infirmitate gravissima tangitur, et Rex cum sit, homo esse monetur. Iter tamen cœptum finivit, et Aquas usque pervenit. Ibi commemoratione consanguinei, et Senioris sui (23) devotissime habita, plurima de sanctitate S. Servatii audiens, Trajectum ivit, ut et Sanctorum ibi quiescentium sibi intercessionem imploraret, et ad servitium Dei locum et vitam canonicorum ordinaret. Ibi primum de bello

(23) Ottonis III, quem etiam supra *seniorem* vocavit seu dominum.

inter Italicos et Theutonicos habito audivit; et, quod sapientis est, æquanimitè tulit: sciens nec cælum semper posse serenari, nec res humanas sine intermissione prosperari.

31. Inde S. Lamberli merita non parvipendens. Leodium venit. Ibi cholicam infirmitatem, ab antecessoribus suis ingenitam, gravissime patitur: et, qui per regalem potentiam usu humanæ fragilitatis extollitur, per corporalem molestiam paterna castigatione reprimitur. Aquasgrani iterum revertitur, Purificationem S. Dei Genitricis celeberrima devotione veneratur. Lothariensibus, data licentia, inde discessit. Noviomagum venit. Ibi pluribus diebus Quadragesimæ moratur, Deo, quæ Dei sunt, reddens, et hominibus quæ sua sunt, faciens. Interea Bladeimarius dux Boemensis moritur, et Bulizlaus infidelitatis venenum, ex propriæ iniquitatis fonte potatum, in contrarietatem Regis evomere nititur. Nam Pragam, quæ caput est Boemiæ, per pecuniæ deceptiones, per falsas promissiones, per astutissimas fraudes invadit. Milzaviam quoque Saxoniam et Poloniæ interjacentem marchiam, insidiis, quibus doctus erat, suæ infelicitati subjicit.

32. Quod cum Regi nuntiatum esset, non inflammabatur, non stomachabatur, non ad vindictam repentinis motibus animabatur; sciens quia ira et festinatio semper inimicæ sunt consilio. Sed notitiam dictæ invasionis dissimulans, mandavit ei per legatos sapientes et eloquentes, ut terram suam, quæ Principe noviter erat viduata, non invaderet, quam, si vellet, cum gratia sua et dono voluntario acquirere posset. Hujusmodi legationem Bulizlaus audiens infelix mandata sprexit dulcia, amara quandoque passurus verbera. Erat enim Hezelo cum eo puteum fodiens rebellionis, de quo infidæ hibiturus erat aquam confusionis; laqueos quoque connectens, casurus in ipsos. Quadragesima finita, Rex, qui Theleborg (24) Pascha celebrat, et Bulizlai violentiam, ut sapiens, scientia ignorat: Oltonem quoque, et Ernestionem tunc sibi obviam ab Italico prælio venientes, pro vulnerum susceptione, pro necessariæ fugæ confusione, donis regiis honorat, et debita consolatione relevat . . . . . quoque tunc usque Saxonibus infestos, ultro venientes (25) suscipit, et sub benignitatis discretione sibi fidelissimos reddidit.

33. Post hæc in diebus Rogationum Meresberg (26) moratur, ibique ei de Bulizlai et Hezelonis contumacia renunciat. Ipse, credere dissimulans, inde discessit, et ad celebrandam Pentecosten Halberstete venit. Deinde in Bavariam tendit, scire volens an quæ de Hezelone dicebantur vera essent. Quo cum pervenisset, et Hezelonis furorem circa loca sibi finitima irrationabiliter accensum comperisset, ac Bulizlai adjutorio illum fretum esse novisset, Bulizlao

(24) Intellige *Quidlingburg*, vel, ut legunt *Annales Hildesemenses Quidelingaburg*, loco æque ac *Palithi* eo tempore notissimo.

(25) Hic aliquem Sclavorum populum ab Adelboldo indicatum fuisse, non male observat Leibnitius.

talionem in futura reservans, a sinu regni sui insitæ pestis radicem primum extirpare decrevit, ut interioribus quieti et paci restitutis, exteriores inquietationes facilius postmodum extingueret; non ignorans, quoniam insipientis est in vulnere repente cutem sanare et contusionem carius sub sanatione cutis occultare. Vulneris enim curatio, si ab interioribus ad exteriora deducitur, firmior in superficie concluditur.

34. Interea et Ernesto (27) eidem rebellionis adiungitur, nulla læsione coactus, sed, vel juventutis fervore, vel per eum commoda sua amplificare quærentium suggestionem seductus. Dominus Bruno etiam frater Regis Henrici et episcopus associatur, ætate juvenis, et per juventutem ad seducendum facilis. Et hoc infidelium erat gloriatio, quod in partibus suis fratrem Regis habebant. Hæc ergo conspiratio, quanto juniores et insipientiores colligit, tanto turpius et enervius defecit. Dicitur enim: Insipientium glomeratio consilii est dissipatio: et consilii dissipatio actum est enervatio.

35. Rex igitur quosdam Lotharienses et Francos ac Bavarios colligens, intrante Augusto, in Franciam exercitum super Hezelonem duxit; bona ejus devastavit, ipsum cum domino et Brunone et Ernestone per silvas latitare coegit. Tandem se ad castellorum munimenta contulit, quæ capi posse, nec Hezelo timebat, nec aliorum quisquam credebatur. In primo igitur impetu Mertula diruitur, et Hezelonis milites in ea capti, per intercessionem Principum, sani et salvi permittuntur abire. Sclavi autem [a] Bulizlao in adjutorium missi, in servitutum exercitui distribuuntur.

36. Post hæc Rex Crucinam (28) obsedit, ubi uxor Hezelonis ac filii erant, et quæque illi chariora esse poterant. In qua obsessione in primis post annonam incante exeuntes, ab Hezelone, ceterisque suis coadjutoribus vulnerabantur, capiebantur, occidebantur. Rex, hoc cognito, quotidie quadringentos custodes exeuntibus adhibuit, ut hos custodirent, et insidias insidiantibus pararent. Hoc Hezelo cum sociis audiens, se in vallem quamdam recepit, in quam nulli, nisi per semitam unam patebat introitus: ibi tentoria fixit: ibi noctibus, nescio, an tribus aut duabus, quasi tutus de rapina pauperum vixit. Hoc custodes per rusticum unum comperientes, circa horam sextam, in qua illi se, pro æstu diei, remissius habebant in vallem latenter descenderant, loca plurima circumeuntes, et diligenter Henrici castra quærentes.

37. Tandem unus eorum tentoria videns, nimis festinus ad invitandum socios, Kyri eleison cœpit clamare, et hoc, ut citius veniant, frequenter iterare. Hæc Hezelo percipiens, relictis tentoriis, armis

(26) Lege ut supra *Meresburg*.

(27) *Ernesto*, *Ernestio* et *Ernestus* pro eodem accipiuntur.

(28) Monet Leibnitius, legendum *Crossen*, forte *Crossen* in superiori Palatinatu Bavaricæ.

etiam, fugam inivit, et a manibus supervenientium se vix liberavit. Dominus Bruno quoque parmula non bene relicta, qua extra se positus utebatur, hos, quibus imperare posset, si cum fratre maneret, turpiter fugit, et fit risus, qui honor esse debebat et decus. Sed hæc juventutis erant. Dicitur enim: Qui sine fræno scientiæ a juventute ducitur, in dedecoris angustias sæpe præcipitatur. Et hæc juventutis fuisse ætas postmodum monstravit adulta; quæ ilium reddidit et utiliolem sibi ipsi, et fideliolem fratri. Ernesto capitur et ante Regis præsentiam ducitur.

38. Quidam illico Regi suggerebant, ut hunc capitali sententia feriri juberet: quatenus per eum posteriori castigarentur, ne Regis offensam incurrere sine causa niterentur. Sed Moguntinus archiepiscopus, qui summum locum impetrandi quælibet apud Regem tenebat, intercessor accessit, et juvenem legi surripuit, mortique subtraxit. Tandem a Rege Crusina capitur, diruitur, incenditur. Uxor Hezelonis cum suis abire permittitur, et hoc ei per intercessionem fratris sui Ottonis conceditur. Hezelo captam esse Crusinam audiens, ad quemdam suam munitionem, quæ Erana vocabatur, fugiendo pervenit; et ibi Sigefridum quamdam Saxonem, perversæ conspirationis participem obvium habuit.

39. Sed nec illi spem resistendi regiæ iræ habens, eandem munitionem idem ipse succendit, et miseriam suam celare nesciens, quantæ desperationis esset monstravit. Hæc Sigefridus Saxo perspicuus, a spe cæptæ rebellionis cecidit; et qui per alienam fiduciam contra regiam majestatem intumuit, alienæ confusionis acredine tactus crepuit. Illuc igitur eum venisse puduit, et quanto citius potuit, ad propria remeavit. Hezelo vero cum domino Brunone ad Bulizlaum, quasi refugium unicum, fugit; et, quod cuique est gravissimum, quasi mendicus alieno pane vivere discit. Interea Rex Eranam perveniens, causam sui adventus per manus vivere hostis invenit expletam. Venit enim, ut destrueret; sed hos destruxit, ne ipse destruendum inveniret.

40. Hezelone igitur fugato, castellis ejus dirutis, Rex Baveberg locum unice sibi dilectum redit, ibique exercitui data licencia, nativitatem S. Dei Genitricis celebravit. Inde in silvam Speicheshart (29), quæ Bavariam a Francia dividit, veniens, post laborem expeditionis, delectationem exercuit venationis. Ibi autumnavit; ibi ad recreationem sibi, suisque jocunditatem plenam exhibuit. Inde per Franciam morose transiens, in Saxoniam venit, et Toringis ac Saxonibus in Milzaviam, expeditionem futuram indixit. Exinde Poledæ Nativitatem Domini celebravit.

(29) Alias *Speteshart*, inquit Leibnitius, hodie *Spesart*, mons silvosus, et transitu satis difficilis; qui inter ditionem Moguntinam et ulteriorem Franciam situs est, ut ferme error hic in textum irrepsisse videatur, nisi Bavariam in Sueviam usque tunc extenderint.

A ANNUS CHRISTI MIV. HENRICI IMPERANTIS III.

41. Anno ab Incarnatione Domini millesimo quarto, Indictione secunda, ab Archiepiscopo Mægdeburgensi, Giselario nomine, qui pluribus annis paralyti tactus a metropolitana civitate exire non poterat, Rex invitatur. Ductus pietatis affectu obediens exstat, et ad visitandum Archiepiscopum Mægdeburg tendit. Quo cum pervenisset, Archiepiscopus jam viam universæ carnis inivit; et, qui Regem exspectabat, ad Regis Regum præcepta migravit. In cujus successionem Tageno (30) Regis capellanus illico eligitur, et in sedem episcopalem clero et populo collaudante, extollitur. Inde Rex Merseburg progreditur, et ibi Purificationem S. Dei Genitricis debita reverentia veneratur. Ibi etiam Tagenio Archiepiscopus a suis suffraganeis consecratur.

42. Posthæc, collectis Toringis et Saxonibus, Rex in Milzaviam intrat, munitiones, quas Bulizlaus occuparat, expugnare volens: sed hujusmodi dispositum hiemis asperitas interceptit, et affectum, qui expleri leviter in æstate posset, regiæ voluntati denegavit. Omissis igitur munitionibus, terram devastat, hanc incolis deputans culpam, quod pecunia corrupti, ex fide Bulizlao non restiterint. Inde Merseburg revertitur, juxta decursum Albis marchiones statuens, qui et Saxoniam, et Bulizlai incursum latrocinandi custodiant, et ipsi Bulizlao assiduæ inquietationis molestias inferant.

43. Interea Hezelonem cæpti pœnitet, et sub alieno pane diutius vivere pudet, solivagum etiam inter alienos exulare tædet. Eligit ergo potius periculum mortis inire, quam sic vitam ducere. Tandem revertitur, et fidis quæsitis intercessoribus, Merseburg se majestati regiæ reddit. Sic contra stimulum calcitrans, bis aculeum sentit, quia et sua perdidit, et semetipsum alienæ potestati tradidit. Dominus Bruno autem apud Bulizlaum consolationem non inveniens, ad sororem suam Ungaricam reginam confugit: et etiam semetipsum recognoscens, intercessionem ejus imploravit (31).

44. Rex interea injuriæ, quam Theutonicis Itali intulerant, non immemor, a Saxonia discedens in Bavariam venit. Ibi Heinricho fratri Reginæ in festivitate S. Benedicti ducatum Baviariensem concessit. Tandem illi Augustam venienti, quæ in confiniis Baviariæ et Alemanniæ sita est, Lotharienses, Franci et Alemanni obviam veniunt, ad ulciscendam injuriam Theutonicis illatam voluntarii, et regio honori per omnia deservire parati. Cum his inde progrediens, ut congregaretur exercitus, in loco, qui dicitur Omuga (32), substitit. Ibi ei dominus Bruno cum legatis Ungaricis Regis, qui ad intercedendum pro eo veniebant, ad se reversus, obviam

(30) Alias *Tagino* vel *Tagmo*, de quo plura Ditmarus loci variis.

(31) Hæc anno 1004 composita ostendunt Giselam ante annum 1005 matrimonio conjunctam fuisse, ut diximus in Comment. prævio.

(32) Putat *Ottingam* indicari Leibnitius.

venit. et veniam pro commissis humiliter postulans, fratris viscera movit, et celeriter ad ignoscendum inflexit. Nam in proverbio dicitur : Cuique modesto fratris lacryma cito movit viscera : et proximi calamitas, propria fit anxietas. Qua decuit ergo pietate recepit ; et receptum, qua debuit, familiaritate sibi colligavit. Inde promovens exercitum per loca sterilia, per montana aspera, per silvas spatiosas, per vias lubricas, ad Tridentinam civitatem pervenit. Ibi, in die Palmarum, qua oportuit celebritate, suos diurnare fecit. Hujus adventum Harduinus rex adulterinus, præsentiens, ad Clusas, quos sibi fidelissimos existimabat, custodes transmisit, et quantumcumque potuit, exercitum coadunare festinavit.

45. Deinde in planitiem Veronensem venit, eventui primo similem in futuris exitum sperans. Hæc Henricus Rex percipiens ad alias vias se contulit ; non ut declinaret prælium, sed ut faciliorem sibi quæreret introitum. Est enim impossibile per Clusas, juxta Athesin, quas Harduinus, plurima multitudine tuebatur, transire. Interea capellanum quemdam suum, Hemilgerum [Helingerum] nomine ad Carentanos præmittit ; ut Clusas longe a via recta sepositas, quæ ab Harduino minus caute tuebantur, præoccuparet, mandat. Non enim quisquam credere poterat, ut regalis exercitus per vias tam difficiles et angustas transire vel vellet, vel posset. Carentani regiis mandatis obediunt, et Helingero suadente, in duas turmas dividuntur. Una ante lucis ortum, omissis equis, latenter Clusis superpositum [montem] occupat : altera, lucescente jam die, siguo ab his, qui in monte erant, audito, ad Clusas expugnandas, festinant. Custodes nihil de his, qui montem occupaverant, scientes, ad resistendum Clusas impugnantibus accedunt. Repente in monte latentes exsiliunt, Clusasque defendentibus a dorso infeste superveniunt. Custodes, se deceptos esse percipientes, alii se in fugam miserunt ; alii in præcipitium ; alii in Brentam aquam subcurrentem. Hac expugnatione Carentani Clusas tenentes Regem exspectant.

46. Hæc Rex per capellanum suum, quem præmiserat, rescians, festinavit ad Clusas : et impedimenta relinquens, ac secum ad pugnam expeditos sumens, cum maxima difficultate transivit. Deinde in planitiem veniens, super aquam Brentam tentoria figere jussit ; ut ibi dies solemnes majoris hebdomadæ digna devotione veneraretur. Non enim ei bonum esse videbatur, ut in illis diebus, in quibus conditor pro conditis, creator pro creatis, Dominus pro servis, capi, flagellari, crucifigi, sepeliri, in agnitionem suæ charitatis voluit, indiceretur aliqua congressio, ex qua violenta Christiani sanguinis fieret effusio. Ibi ergo ab Archiepiscopo Coloniensi chrismatis fit consecratio, illis partibus tunc valde necessaria. In duodecim enim episcopatibus circa introitum Italiæ, illo die pro confusione præsentis, nec Episcopus erat, nec chrisma sacratum. Ibi a toto exercitu Cœna Domini devotissime ad memo-

riam reducitur, ibi Parasceve, ibi Sabbatum sanctum piis affectibus colitur. Pascha Domini et digna veneratione celebratur, et pia celebratione veneratur.

47. Post hæc Rex Palatino Comiti præcepit ut per hannum regale exercitui toti fuga intermineretur : adderet etiam, ut, si quis fugere præsumeret, plectendum se capitali sententia sciret. Hujusmodi banno per exercitum audito, Rex aquam in tertia feria Paschalis hebdomadæ transivit, ibique tentoria iterum figere jussit, exspectans nuncios, quos ad explorandum locum, in quo Harduinus cum suis hospitabatur, præmiserat. Interea, qua ratione nescio, Longobardorum unanimitas sejun-
B gitur ; et ad resistendum discordes, omnes ad propria redire festinant. Sive hoc timor egisset, sive amor Regis Henrici, seu Harduini execratio ; illorum, qui interfuerunt, scientiæ relinquo. Hoc tantum scio ; quia illius providentia non abfuit, cujus benevolentia et cuique, quod vult, sine lite concedit, et quod vult, occultis iudicii causis, per pugnam discerni consentit.

48. Patet igitur Henrico regi introitus ; qui per laborem sperabatur, per quietem a vera quiete concessus. Venit ergo Veronam, recipitur a civibus, acclamatur, collaudatur, coronatur. Occurrit ei obviam Tietboldus marchio, occurrunt et ceteri plures, a faucibus erepti furoris, et spei redditu libertatis. Inde Brixiam progreditur, et ab Episcopo civibusque cum omni alacritate recipitur. Ibi archiepiscopus Ravennas, cum suis et sibi finitimis ei obviam venit, et manus nondum dominio adulterino pollutas, seniori diu exspectato reddit. Inde Rex Bergomum venit, et Mediolanensem Archiepiscopum per manus et sacramenta recepit. Inde Papiam. Ibi a multitudine maxima nobilium Longobardorum, qui ad suscipiendum eum congregati erant, per dignos applausus recipitur, et cum exultatione totius civitatis ad S. Michaelis [ecclesiam] ducitur. Ibi clerus, ibi nobilium cœtus, ibi plebs utriusque sexus omnes unanimes, uno ore Henricum Regem acclamant, collaudant, collaudatum per manum elationem designant.

49. Collaudatus igitur coronatur, coronatus ex debito ab omnibus honoratur. Ad palatium deinde cum omni jocunditate reducitur. Tandem, declinante jam die, diabolus pacis invidus, concordie inimicus, discordie seminator fervidus ; quo, post mysterium corporis et sanguinis Domini, Judas ad perpetrandum nefas infandissimum suscepto intumuit, eodemque suadente, in supplicium perpetuitatis crepuit ; is et cives post manuum redditionem, post fidei promissionem, post sacramenti securitatem ; nulla, quæ in rationem digne deduci posset, læsione coactos, adversus regiam majestatem (veneno ebrietatis immisso) commovit. Hoc itaque suasore, armantur ; hoc stimulatore, incitantur ; hoc ductore, ad palatium properent ; hoc ordinatore, mœnia cingunt. Quidam etiam inter-

rant instigatores, qui per propriam conscientiam A turbidi, sub Harduino malebant per illicitas rapinas vagari, quam sub Heinrico fræno justitiæ ac legis adstringi. Fit strepitus, exurgit sonitus; in palatio statim auditur. Sed quia nemo talia, post fidem eodem die promissam, credere poterat, non cito intelligitur. Rex tamen, quid sit, explorari jubet. Renunciatur civitatis foror, renunciatur plebeie animositatis insania. Hanc Coloniensis Archiepiscopus, qui cum Rege erat, compescere se posse sperans, per fenestram suspexit, causasque tanti furoris inquirere cœpit. Sed lapidibus et sagittis supervenientibus vix eum cœptum finire sermonem licuit, Animositatis enim Longobardorum nimium fervebat, et ex eventu bellico contra Ottonem Ducem, adhuc B contumaciæ vires habebat.

50. Instant ergo palatium perrumpere Longobardi: resistunt Regis domestici, quamvis pauci. Erant enim Theutonici partim cum equis, partim per hospitia, partim per castella illi comitatu finitima. Rex illico per indignationem in iram efferbuit, et cum his, quos secum habebat, armatus exire voluit, numerum militum suorum spe supernæ gratiæ supplens. At Coloniensis Archiepiscopus toto, quo poterat, nisu cum his, qui sanæ mentis erant, Regem retinebat; sciens, quia capite perduto, nulla spes evasionis superesset in membris. Interea, invalescente clamore, Theutonici congregantur, complicitibus junctis, ad palatium tendunt, Longobardos ab effrænato furore paulisper compescunt. Tandem C noctis densantur tenebræ, et lapidum ac sagittarum jacula Theutonicis fiunt infestissima. Necessitas rapit consilium, et ad providenda jacula, citissime facit incendium. Cum multo igitur sudore Theutonici muros civitatis impugnant: cum multo timore Longobardi pro vita repugnant.

51. Tunc juvenis quidam frater Reginæ, Gislebertus nomine, a Longobardis vulneratur. Pro cujus lethali vulnere Theutonici irritantur, et præ furore contra jacula cæci, muros civitatis expugnant, ac irrupentes, sanguine juvenis, stimulum scilicet furoris, vindicare festinant. Quorum quidam animo ceteris ardentior, Voleramus nomine, se injecit in media Longobardorum agmina, et gladium, quo accinctus erat, extractum, uni eorum, quæ ceteris D insanienti, ab acumine galeæ usque in jugulum viriliter infixit, ac dicto citius, inter suos se illæsum recepit. Per totam igitur noctem pugna gravis habetur, et ancipiti termino suspensa, modo hos, modo illos, sub victoriæ spe audaciores et expeditiores reddit. Aliquando etiam Theutonici, testudine ex clipeis composita, eorum irrumpebant agmina, et quosdam vivos ex eis captos Regi representabant.

52. Interea palatium, quod Theutonicis aliquando fessis, unicum erat refugium, accenditur et incen-

(33) Satis patet, legendum *dispositis*.

(34) Forte legendum *Cremam*, inquit Gretserus.

(35) *Montem celerem* nemo explicat; per *Cenisium* in Sabaudiam non penetrasse satis certum est, cum

ditur, casumque minatur. Sed spe sublata refugii, magis animus eorum accenditur, et ad congregandum iterum Italis ferventius incitatur. Clara itaque jam die, Alamannis, qui tardius hujusmodi negotia resciverant, longe a palatio muros civitatis frangentibus, Lotharienses et Franci Longobardos iterum ante palatium graviter persequi cœperunt, et eos fugere usque in mœnia propria compulerunt. Sed jaculorum a tectis venientium densitatem diutius sustinere non valentes, ignem coacti domibus immittunt; et ferro et flamma stragem civium miserabilem faciunt. Tandem Theutonicorum ira facile expleri nescia, satiatur cæde plurima; et postmodum, nullo jam resistente, se confert ad spolia. Sed jam incendio nimium invalescente, rex a rigiditate mentis suæ flectitur, suisque ut a cœpto desistant, pietate motus imperat. Quos vix compescens, diutiusque concremationis fœtorem ferre non valens, ad munitiunculam quamdam, quæ sancti Petri Cella aurea vocatur, se contulit. Cives autem vix respirantes regem sequuntur, et ut indulgeat ebrietati, obnixè precantur. Fit eis remissio, fit eis indulgentiam. Sed facilis est indulgentia, postquam culpam excedit pœna. Sic igitur quos bellum adversus Ottonem effecit turginos, noviter induta humilitas supplices reddidit atque subjectos.

53. Domita ergo Papia, tota concutitur Italia, ac indigenæ omnes ad Regem non invitati conflunt, et per omnia præceptis ejus obediunt. Civitates etiam, ad quas Rex nondum venerat, obsides ultro transmittunt, fidemque debitam per sacramenta promittunt. His expletis Rex in quemdam locum, qui Pons longus vocatur, venit; ibique Longobardorum in numerabilis multitudo accessit, seseque ad obsequendum per omnia regiæ majestati subjecti. Ibi habito colloquio, regniq̄ depositis (33) negotiis, amore S. Ambrosii ductus, Mediolanum divertit, cujus linguæ libertatem, et morum eximietatem amabat. Hujus, cæterorumque quiescentium intercessionem implorata, in prata Pontis longi revertitur, ibique Longobardos de repentino discessu ejus conquerentes, festini reditus solatur promissione. Inde Chromo (34) perveniens Pentecosten sanctam pia animi devotione celebravit. Inde discedenti Tusci ei occurrunt, et manus per ordinem singuli reddunt.

54. Post hæc Rex injuriam a Bulizlao sibi illatam tenens monte repositam, repatriare festinat; et per Montem celerem (35) in Alamanniam properat; sciens quia terra puerili subjecta regimini laxis perpœpe habenis utitur, et ex proprii arbitrii tumultuaria diversitate, per diversa præcipitia rapitur. Jam enim Dux Herimannus obierat, et filius suus ducatu a Rege substitutus erat: qui, nimie juventutis adhuc, nec semetipsum regere sciebat. In loco ergo, qui Turegum (36) dicitur, Rex colloquium tenuit, in *Alemanniam properasse* dicitur: quid si ergo legamus, per *montes celeriter*?

(36) Non est inverisimile hic indicari *Zurch* seu *Zurich* in Helvetia: quo posito dici fortasse pos-

omnesque pro pace tuenda, pro latrocinis non consentiendis a minimo usque ad maximum jurare compulsi. Sic tota Alamannia sub pacis quiete statuta, in Alsatiā venit, et in Argentina civitate dum in vigilia S. Joannis colloquium cum Alsatiensibus haberet, domus, in qua ad legem et justitiam faciendam sedebat, repente corrui, unique presbytero, qui cum Domina una anathematizata manere solitus erat, cruris ossa confregit. Ille solus obiit; alii nihil, præter timorem, passi sunt: sed in illius interitu didicerunt, quod sæpe per Psalmistam audierunt: Cum electo electus eris, et cum perverso perverteris.

55. Post hæc Rex Moguntiam venit, ibique solito pietatis affectu, apostolorum solemniter celebriter peregit. Tum per Orientalem Franciam transiens, in Saxoniam festinat, cor suum indignationis pondere gravatum super Bulizlaum, vindicta potenti relevare disponens. Indicitur Saxonibus, Bavaris, Francis Orientalibus expeditio, in medio Augusto terminus datur promotionis, ut frugibus inde præcollectis, abundantia comes exercitui esset. Mediante igitur Augusto Meresborg Saxonum sit congregatio. Rex autem nemini suorum familiarium fateri volebat, sive in Poloniam sive in Boemiam vellet, cognoscens Bulizlai flexuosas versutias, quibus per quosdam sibi occultos amicos etiam secreta regia rescire solebat. Sed naves a Magdeborg usque Citizam congregari jubens, quasi in Poloniam vellet, transitum futurum simulat. Id omnibus sperantibus, repente in Boemiam exercitum ducit, quærens imprimis propria recipere; deinde, pro vindicta, aliena invadere, non tamen penitus aliena, quæ regni sui pati juga debebant.

56. Interserere libet quiddam, quo audito, datur intelligi raro esse culpam, quam non sequatur vindicta, nisi præmunierit eam poenitentia. Mortuo Bulizlao seniore, Boemiensi scilicet duce, et istius Bulizlai, de quo nunc agitur, avunculo, tres filii superstites ei remanserunt. Quorum primogenitus Bulizlaus nomine, adepto post patrem ducatu, crudelius cœpit vivere, quam terra illa pati vel vellet, vel posset. Indigenis igitur illum pro nimia crudelitate execrantibus, timere cœpit ne a fratrum suorum aliquo, Pragensibus id instigantibus, extruderetur. Ex mala ergo conscientia concepta suspicio, instigavit eum ad scelus nefandissimum, perduxit etiam ad facinus execrandum. Nam fratrum suorum unum eunuchizavit, alterum in thermis suffocare tentavit. At illi, unus eunuchus, alter semivivus in Bavariam, a paterna hereditate exclusi, fugerunt.

57. Rex Henricus hac impietate commotus, Blademario, de quo jam diximus, ducatum Boemiensem dedit. Illo mortuo, Bulizlavus, Bulizlavi filius, Bulizlavo Meseconis filio in societatem conspirationis adscito, ducatum contra Regis voluntatem tenere tentabat. Inter illos ergo duos Bulizlavos sit amicitia ficta, sit societas subdola. Sæpe alter ab altero inset, montem celerem accipi, pro monte quem hodie S. Gotardi appellant.

vitatur, sæpe alterius sumptibus jocunde convivantur, latente tamen igne sub cinere. Tandem Bulizlavus, Meseconis filius, jocunditatem Pragæ, et amicitiam Boemiæ, promissæ præponit amicitia; et, ut nepote suo, qualibet ratione, ejectio, tantæ terræ principatu potiri possit, fraudum suarum intima scrutatur. Invitat eum ad convivia, et diversa præbet ciborum genera, amara demum propinaturus pocula. Satiatum enim illum militibus suis commisit, et, ut eductus excæcetur, oculorum nutibus ad similia edoctis, innuit.

58. Implentur impietatis jussa, et committuntur iniquitatis opera. Sic, qui fratrem eunuchizavit, a consanguineo et socio suo deductus periit: quique fratrem in consortio principatus parem habere noluit, per supplicium passionis factus est suppar et inutilior. Hoc ergo excæcato, Bulizlavus Meseconis filius, ut superius dixi, per fraudes flexuosas, per versutias sibi semper pedissæquas, per promissiones infinitas, Pragam et totam Boemiam invadit; ac dominio taliter adepto, turgidus per loca, regio exercitui pervia, castella firmissima munit.

59. Interea Rex cum Saxonibus veniens per montem quemdam, in quo jam Bulizlavus munitionem quamdam ad contradicendum introitum firmaverat, præmissis in nocte marchionibus, cum maxima difficultate in Boemiam intrat. Cujus introitum, ut Boemienses senserunt, quidam pavore regis præsentia exanimati, castellum unum cum semetipsis Regi reddiderunt. Illud illico Rex Larameri (37) euncho, fratri cæci Bulizlavi, quem secum nativam in terram pro pietate reducebat, cum summa benevolentia concessit. Deinde, iter suum protelando, per terram illam progreditur, expectans Bavarios, quibus non idem, qui et Saxonibus in Boemiam erat introitus.

60. Sed cum illi adventum suum protraherent, Red ad quamdam civitatem, quæ Satiza (38) vocatur; cum Saxonibus tantum pervenit. Cujus potentia visa, cives non mediocriter turbantur, et statim de pace quærenda ac Regis gratia impetranda meditantur: portas illico civitatis aperiunt, et conditione adipiscendæ gratiæ intersita. Polonos, quos Bulizlavus eis ad tuitionem ejusdem loci adjecerat ejiciunt et ejiciendo quosdam membrorum abscissione deturpant; quosdam ab locis altissimis præcipitant; quosdam etiam interimunt, ut et injurias ab eis sibi illatas ulciscantur, et honori regio per omnia satisfaciant. Tandem hujus crudelitatis fervor Regis animum percussit, et ad contradicendas ejusmodi insanias insita pietas inclinavit. Jam vivi ducuntur, et regi representati in Ecclesia. Post hæc civitas tota se Regi reddidit. Et qua debuit, fidei promissione per sacramenta, per obsides obligavit. Interea fama volitat, Bulizlavum a Pragensibus conspirationis vinculo colligatis interemptum, et quamvis mendax, fideles tamen Bulizlavi exterritat.

(37) Jaremiro.

(38) Hodie Saaz Leibnitio.

AD SEQUEMTEM VITAM PRÆMONITIO.

Quod jam non semel in Commentario observatum est, id hic denuo lectorum oculis subjiciendum, videlicet, non Vitam ab anonymo hic dari, seu historicam S. Henrici gestorum narrationem, sed meram rerum variarum ad ejus sanctitatem et in ecclesias munificentiam spectantium compilationem, quam parum admodum ordinatam dicere merito possis, cum varia locis non suis corradat, immisceatque diplomata, diu post Sancti obitum a Pontificibus Clemente II ac Leone IX et ab Henrico III Cæsare Bambergensibus concessa, quæ apud Gretserum capita 16, 17, 18 et 19 occupant, a nobis vero, ut supra etiam monuimus, in Appendicem rejecta sunt, utpote rerum qualemcumque seriem turbantia. Nec minus inepte capitibus 24 et 25 intrusæ sunt Benedicti P. VIII litteræ, tum ad Sanctum de episcopatus confirmatione, tum ad Eberardum, primum istius ecclesiæ antistitem, quorum saltem primas ut minimum post caput 15 collocatas oportuit. Ne igitur et ea instrumenta lectorem remorari possint, ipsa primo loco in dicta appendice referemus, cætera vero intacta trademus. Sequatur itaque

S. HENRICI VITA

AUCTORE ANONYMO

Edita in Surio, ex Jacobi Gretseri DIVIS BAMBERGENSIBUS.

CAPUT PRIMUM.

S. Henrici in imperium successio, Wolfgangi apparitio, muni fientia in ecclesias, victoria de Sclavis, et restauratio episcopatus Merseburgensis.

1. Anno ab Incarnatione Domini millesimo primo (39) ab Urbe autem condita millesimo septingentesimo quinquagesimo secundo: Ottone puero Romæ defuncto, vacante regni solio, cum de principe subrogando ageretur; omnium vota, nutu divino, ad eum inclinantur, qui tunc in regno habebatur potissimus. Fuit namque per idem tempus Dux Bavariorum Henricus, tam bonitate quam nobilitate regia conspicuus, et universa morum honestate præclarus. Hic initium sapientiæ timorem Domini pleniter secutus est: qui erat omni litterarum studio principaliter imbutus, totus sane fide et actu Catholicus. Hic ergo ab omnibus pari voto (40) et communi consensu accersitur, divina utique disponente clementia: ut per temporalis regni fastigium, ad culmen cælestis regni pertingeret. Terrena enim bona omnia, sicut usu malo alios a salute præpediunt, ita alios usu bono ad salutem promovent.

2. Cui necdum Cæsaris vel imperatoris dignitatem obtinente apparuit Ratisbonæ Wolfgangus in somnis visione tali (41). Visum namque est ei, quod manens in sancti Emmerammi ecclesia, accederet orandi gratia ad beati Wolfgangi sepulcrum, in eadem ecclesia situm: eumque ibidem dominum sanctumque Wolfgangi precibus intimis conaretur exorare, subito videbatur ei ipse Sanctus adstare et hujusmodi verbis ipsum appel-

A lare: Intuere diligenter litteras in muro, qui est juxta tumulum meum, scriptas. Erat autem ibi, sicut videbatur, scriptum solummodo: Post sex. Evigilans vero Rex Henricus tractatione diuturna secum revolvit, paucissima hujus visionis scripta. Inprimis ergo arbitratus, quod post sex dies esset moriturus, multa dispensat pauperibus. Cum autem sex dierum numerus præteriret et nihil in se corporali molestiæ sentiret, putavit ad sex menses pertinere. Transacto vero hujus numeri spatio, nihilque in se infirmitatis passus, arbitratus hunc numerum ad sex annos pertinere: ideoque et quæ supra, cœpit timere. Cumque sex annorum numerus integer pertransisset, et septimi anni dies revolutus venisset, ipso die Cæsaris dignitatem per Apostolicam suscepit obsecrationem. Tunc tandem sentiens qualis esset sua visio, gratias agit Deo sanctoque Wolfgango, qui sibi talem revelare dignatus est sublimitatem.

3. Unctus igitur in regem beatissimus Dei famulus, temporalia regni non contentus angustiis, pro adipiscenda immortalitatis corona, summo Regi (cui servire regnare est) militare disposuit, summam etiam diligentiam in amplificando cultu religionis adhibuit: ecclesias ditare possessionibus, et immensis ornatibus augere cœpit. Sedes autem episcopales, Hildensheim (ubi a puero nutritus et litteras edoctus fuit), Madeburg, Argentinam, Misenam et Merseburch (quæ barbarica immanitate adjacentium Sclavorum vastatæ fuerant) (42) restauravit. Et tam ipsius, quam aliis episcopatibus per

(39) Errat in principio, ut supra satis notatum est, eidemque errori insistit, dum inferius num, 12, S. Henrici annum VII connectit cum 1007. III Kal. Novembris.

(40) Quam fuerint patria vota Principum imperii melius docet Adelboldus.

(41) Hæc accepta sunt ex Vita S. Wolfgangi apud Surium 31 Octobris num. 39. Porro S. Wolfgangum

S. Henrici institutorem fuisse, auctor est Ditmarus: *Nutrit præclarum Wolfgangus præsulatumnum*, etc. Reliqua huc spectantia in Commentario dicta sunt.

(42) Hæc explicata oportebat, si quid dicere voluit confusus scriptor, omittens Paderbornam in quam præcipua contulit Sanctus.

universum regnum, in possessionibus et ornatibus, innumerabilia contulit Hildesheimensibus vero sanctum Gotthardum (43) divina edoctus revelatione præfecit. Quid autem Merseburgensi ecclesiæ præ aliis specialibus contulerit futurorum charitati volumus ex parte notificare. Hæc enim ecclesia tempore Magni Ottonis, illius, inquam, qui ad Lycum fluvium sub sancto Uldarico confessore Ungaros (44) prostravit, et reges eorum, Lælium videlicet et Assur Ratisbonæ, principibus hoc fieri adjudicantibus, in patibulo suspendit, assiduis incursionibus et hostili vastatione Sclavorum, ad nihilum redacta est.

4. Et quia violentiis vicinarum nationum non poterat resistere: in possessionibus, in religione et in omnibus, quæ ad pontificalem dignitatem pertinebant, penitus cœpit deficere. Accidit autem ut eodem tempore Magdeburgensis ecclesiæ Archiepiscopus viam universæ carnis ingrederetur, et Merseburgensis præsul, propter sapientiam a Deo sibi collatam, et propter multas virtutes, quibus adornatus erat, ob quas etiam Ottoni magno gratissimus extitit: in cathedram Magdeburgensem, prædicto Rege id efficiente, præponeretur (45). Factum est autem, ut Merseburgensis episcopatus penitus destrueretur, et quæ potiora erant illius ecclesiæ in prædiis, in ministerialibus, in ornamentis, in ditionem Magdeburgensis ecclesiæ transferrentur, et de quibus reliquiis possessionum, quæ Merseburg remanserant, abbatia inibi construeretur. Quod factum usque ad tempus pii confessoris Henrici immutatum permansit. Cum autem convocatis idem Rex Principibus regni sui Quendelburg curiam celebrasset: universis in id ipsum consentientibus, Poloniam et Boemiam, cæterasque Sclavorum adjacentes regiones, quæ fines regni sui vastabant, debellare disposuit.

5. Congregato itaque exercitu, contra prædictas nationes aciem direxit. Et faciens transitum per locum, qui Walbech (46) dicitur, gladium sancti Adriani martyris, qui pro reliquis multo tempore ibi servabatur, accepit. Quo accinctus, ex toto corde suo clamavit et dixit: *Judica Domine nocentes me, expugna impugnantes me, apprehende arma et scutum, et exurge in adjutorium mihi.* Inde progressus castra metatus est in campo, ubi Merseburgensis ecclesia sita est, et videns locum desolatum, et in nihilum redactum, ingemuit et ait: *Beate Laurenti martyr Christi, si tuo interventu has barbaras nationes, ad quas pergo, Romano Imperio, et Christianæ religioni subjugavero, hunc locum desolatum tuo nomini consecratum, divina favente gratia, in pristinæ dignitatis statum reformabo. Ut*

A vero principes Poloniæ et Boemiæ, ceterarumque Sclavicarum gentium primates Romanum Imperatorem cum exercitu ad debellandos eos advenire cognoverunt: innumerabili multitudine collecta, in bellum ei obviam processerunt. Quod Regi pio per speculatores suos cito innotuit, et sicut in omnibus angustiis suis solebat, ad orationis arma confugit. Invocatoque super se nomine Domini, beato Laurentio, sancto Georgio, et beato Adriano martyribus, se suumque exercitum protegendum cum summa devotione commisit.

6. Et cum omnes perceptione corporis et sanguinis Domini confortati fuissent, ad locum certaminis venerunt. Ubi cum Rex beatus verbis exhortatoriis ad viriliter agendum singulorum animos erexisset, videns innumerabilem adversariorum multitudinem, clamavit ad Dominum, et ait: *Deus qui conteris bella ab initio, eleva brachium tuum super gentes qui cogitant servis tuis mala. Disperge illos in virtute tua: et destrue eos protector meus. Pone illos ut rotam, et sicut stipulam ante faciem venti.* Hæc dicens aperti sunt oculi ejus et vidit gloriosos martyres, Georgium videlicet, Laurentium, Adrianum, cum angelo percutiente, exercitum suum præcedentes, et hostium cuneos ad fugam propellentes. Et sicut exercitus Sennacherib ab angelo percutiente contritus est et periit; ita et omnis barbarorum ista multitudo per virtutem Dei conterrita, projectis armis sine effusione sanguinis Christianorum, fugæ præsidium quæsit. Quo viso Rex sanctus, elevatis oculis et manibus in cælum, benedixit Deo cœli et ait: *Benedico, Rex cœli et terræ, qui superbis resistis et humilibus das gratiam: qui custodis diligentes te et glorificatus es in gentibus, propter datam nobis de cœlo victoriam. Victis ergo barbaris et quæ ad futuram pacem prodesse poterant firmissima pactione stabilitis, vir Beatus cum suis in sua redierunt cum pace, glorificantes et laudantes Deum, qui salvat sperantes in se.*

7. Cumque Christianissimus rex Poloniam, Boemiam, Moraviam tributarias fecisset: ob reverentiam S. Laurentii martyris, conculcationem et destructionem Merseburgensis ecclesiæ, cœpit pio intuitu misericordiæ et pietatis respicere, et ad nihilum redacta in ædificiis, in ministerialibus, in sæcularibus possessionibus, in ecclesiasticis ornamentis, in pristinum gradum pontificalis dignitatis, sicut Deo et sancto Laurentio voverat, studuit restaurare. Nec prius ab operibus misericordiæ destitit quoadusque eam ad antiquum statum dignitatis, et pristinum honorem religionis ex integro perderet.

(43) Vide in Actis 4 Maii pag. 508, num. 18.

(44) Describitur victoria in Vita S. Udalrici 4 Julii pa. 110, a num. 46.

(45) Quæ hic narrantur de translatis Madeburgum episcopatus Merseburgensis possessionibus, non Ottoni primo, sed secundo adscribenda sunt, unde ipsum secuta est punitio de qua in Vita S. Adal-

berti ad 23 Aprilis cap. 190. Vide citatum istic in Annotatis Ditmarum, qui pluribus aliis locis agit de restitutione ejusdem episcopatus per S. Henricum.

(46) De Walbeck et S. Adriani gladio plura notavit Gretserus, quæ apud ipsum videri possunt.

Denique Episcopatum Babenbergensem ex int
 in suo domate (47) fundavit, terminis videlicet
 adjacentibus episcopatibus legitimo concambio
 mutatis. Fundatum vero episcopatum principi-
 Apostolorum Petro et Paulo, et pretiosissimo
 yri Georgio attitulatum speciali jure sanctæ
 . Ecclesiæ contradidit, ut et primæ Sedi debi-
 dignitatis impenderet honorem, et suam plan-
 nem tanto patrocínio firmitus communiret. In
 diana quoque parte civitatis monasterium in ho-
 S. Stephani Protomartyris sub ordine canonico
 ruens; ex altera vero, hoc est aquilonari, aliud
 asterium sub monachali regula in honore S.
 solis Archangeli (48), sanctique Benedicti abba-
 stituens, sibi, suæque civitati supra Petram
 tolicæ firmitatis fundatæ, muroque et propugna-
 meritorum S. Georgii ceterorumque sanctorum
 tæ ac exornatæ contra incentivos vitiorum jacta-
 rrim fortitudinis in Stephano, et contra refrige-
 s flatus illius, qui in aquilone, unde malum
 panditur, sedem ponere disposuit, refugium
 in angelico præparavit præsidio: ut a dex-
 et a sinistris justitiæ armis vallatæ in nullo
 iat insidiator prævalere.

His tribus ecclesiis postea per Guntherum
 lem Babenbergensis sedis quartum præsulem,
 r Reginoldum quemdam, virum nobilem, ad-
 est quarta ecclesia (49) in honore sanctæ Mariæ
 is Domini: et sancti Gangolfi martyris extra
 n versus Orientem in loco Teuverstat sub
 e et possessione canonica. Denique sextus
 em sedis Episcopus Herimannus contra urbem
 occidentem in honore S. Jacobi Apostoli et
 abedæi, ecclesiam sub ordine canonico initia-
 lanc Otto, humilis amator pauperum Christi,
 us ejusdem sedis episcopus, cooperante Eber-
 o præposito, consummavit et dedicavit, ac
 am ordinemque illic Deo servientium decenter
 enit. Sic locus Babenbergensis ecclesiis in
 einis Sanctorum in modo Crucis undique mu-
 , Christo Jesu crucifixo quotidianum, et sedu-
 celebrat officium et servitium pro primo suo
 more Heinrico secundo, Imperatore piissimo,
 me cooperantibus et successoribus vel aug-
 atoribus omnibus: Et ut inibi militantibus
 ime major tranquillitas, et securitas, et reveren-
 d supplicandum Deo perseveret, prædictæ quin-
 ecclesiæ sic sunt locatæ, ut fere ab omni stre-
 et tumultu forensi ac populari sint decentis-
 segregatæ.

Ut autem cunctis liquidius enitescat qua
 antia vir beatissimus novellæ suæ ecclesiæ bona
 et tranquillitatis etiam per succedentia tem-
 providerit, aliquas hic tam Episcoporum quam

7) *Varia domatis* significata habes in glossariis,
 amitur pro ditione seu possessione.

8) De hoc cænobio actum est ad Acta S. Ottonis
 ii.

Hæc omnia ad Vitam S. Henrici nullo modo
 ment.

A Regum inserimus confirmationis epistolas: ut, quia
 duo sunt, quibus hic mundus principaliter regitur,
 pontificalis auctoritas, et regalis potestas, ex utro
 que horum suffulta a dexteris et sinistris, ab omnium
 molestia infestationum secure monstretur in perpetuum
 defensa. Dicente enim Domino Salvatore; duos
 Ecclesiæ gladios sufficere, quorum unus ad
 defensionem animæ ac spiritus penetrat; alter in-
 flexibilis et dura corda rigore suo domat et premit:
 quidquid eorundem gladiatorum jure hinc inde mu-
 nitur, constat profecto, quod nullius mali incursione
 ab status sui rectitudine labefactetur. Prius tamen
 hic chartam Ottonis tertii (50) Imperatoris præscribi-
 mus, ut scire volentibus, qualiter ipse locus Baben-
 bergensis in ditionem sancti Regis obvenerit, ex
 eadem conscriptionis pagina colligatur.

B 11. In nomine sanctæ et individue Trinitatis:
 Otto divina providentia Imperator Augustus. Nov-
 rint omnes nostri fideles, præsentés scilicet et fu-
 turi, qualiter nos ob interventum dilectissimæ geni-
 tricis nostræ Adelheidæ, caro nepoti nostro Bava-
 riorum Duci Heinrico quoddam juris nostri præ-
 dium, civitatem videlicet Babenberg nominatam,
 cum omnibus ad hanc respicientibus et Nemkin
 Uraha in comitatu Bertholdi Comitis Volckfelt nun-
 cupato, sita, nostra Imperiali potentia in perpetuam
 usum proprietatis concessimus, firmiterque donavi-
 mus cum utriusque sexus mancipiis, ædificiis, ec-
 clesiis, terris cultis et incultis, et cum omnibus
 C juribus, legaliterque ad hæc jam dicta prædia pertinen-
 tibus, eo tenore, ut libero ipse deinceps perfruar
 arbitrio, hæc tenendi, commutandi, dandi, posteris
 relinquendi, seu quidquid sibi libuerit inde faciendi
 et ut præceptum stabilius firmitusque permaneat,
 hanc chartam inscribi jussimus, anuloque sigilla-
 tam propria manu nostra roboravimus. Data. v Kal-
 lend. Julii Indict. 1, anno regni Domino Ottonis xiv,
 Imperii autem vii.

CAPUT II.

*Fundatio ecclesiæ Bambergensis, synodi ad eam
 spectantes, ejusque a summo Pontifice approba-
 tio.*

D 12. Anno igitur ab Incarnatione Domini mvi (51)
 Indict. v. iii Kalend. Novembris magna synodus Epis-
 coporum, aliorumque Patrum habita est et celebrata
 in villa regia Franchenfurt mediante Rege magno
 et pacifico Heinrico, anno regni sui vii. Nam dum
 idem Deo devotus Rex alta mentis consideratione
 secum volveret, in quo potissimum opere Dei mi-
 sericordiam sibi facilius conciliaret, et ex divini
 instinctu consilii inspiratus disposuit, ut Deum sibi
 heredem eligeret, et conscriberet, et episcopatum
 Babenbergensem, ut præscriptum est, ex rebus
 hereditariis construeret, ut et paganismus Sclavo-

(50) Pluribus ostendit Gretsærus, diploma esse Ot-
 tonis II, de quo et nos in Commentario egimus, ubi
 etiam de titulo *nepotis* dictum est, quem Otto Imper-
 ator tribuit patrueli suo Henrico duci Bavarie, pa-
 tri S. Henrici.

(51) Errat imperitus scriptor, et res confundit, quas

rum ibi destruentur, et Christiani nominis memoria perpetualiter inibi celebris haberetur. Sed cum parochiam ad eandem sedem respicientem non haberet, et sanctam Pentecosten in eodem anno regni sui Moguntiae celebraret, partem Wirzburgensis dioceseos, comitatum videlicet Raterzgewe (52) dictum, et pagi Wolevelt dicti, interfluvios Vraha et Ratenza sita, ab Heinrico Wirzburgensi Episcopo firma ac legali traditione acquisivit, tradens e contra Wirzburgensi ecclesiae CL (53) mansos in vico Memmigun dicto, et in proxime adjacentibus locis, consentientibus, et concurrentibus in haec tota illius Heinrico Wirzburgensi, et Willigiso Moguntiae metropolis archiepiscopo, multisque, qui praesentes fuerunt (54), Archiepiscopis et Episcopis, legitimum hoc concambium attestatione sua, et subscriptione roborantibus. Gloriosissimus vero Rex compos voti effectus, pari supradictorum Patrum consulto, duos ex capellanis suis Albericum et Ludovicum adjonctis Wirzburgensis Episcopi litteris, Romam usque direxit, quatenus haec bene coepta in melius proficerent auctoritate Apostolica. At Romanus Pontifex, et universalis Papa Joannes piissimi Regis devotionis congaudens, habita in sancti Petri Basilica synodo, pro confirmando episcopatu Babenbergensi, privilegium fecit conscribi, et Apostolica auctoritate firmari, universis Galliae et Germaniae Episcopis rescribens, ut et ipsi pari communique auctoritate, praedictum episcopatum roborarent, cujus videlicet privilegii exemplar in hunc modum se habet :

13. « Joannes Episcopus servus servorum Dei. Officii nostri est omnium sanctorum Dei ecclesiarum commoda generaliter considerare, et maxime earum, quae specialiter sub jure ac dominio nostrae Romanae Ecclesiae consistunt; si quod est incommodum, abolere, ne pro gravi incommoditate sua neglectae vilescant; vel qualibet nacta occasione, debita solennitate careant. Propterea omnibus sanctae Dei Ecclesiae fidelibus, praesentibus scilicet et futuris, notum esse volumus: quia dilectus et spiritalis noster filius Heinricus gloriosissimus atque invictissimus Rex, divina inspirante clementia, de propriis haereditariis rebus, pro sua suorumque parentum anima, episcopatum in loco qui dicitur Babenberg, perfectae fidei et charitatis devotione, in honorem beatissimi Petri Apostolorum Principis esse constituit, commutatione facta jure, ac legaliter cum Heinrico Wirzenburgensi Episcopo de aliqua parte parochiae sui episcopatus. Unde etiam praedictus Episcopus nobis suas litteras misit, ut suo consensu, privilegio nostrae Apostolicae aucto-

in Commentario restituere conati sumus: quod autem annum 1007 connectat cum anno 7 regni Henrici, sequitur ex primo errore quem supra notavimus.

(52) Ex codice Viennensi scribit Gretserus *Ratenzgonu*, et paulo post *volofelt* quae loca aliaque hic accuratius modo quaerere, operae pretium non est.

(53) Variantes lectiones adfert Gretserus, sed quae

ritatis episcopatus noviter factus fundaretur. Pro qua ratione Heinricus Secundus gloriosissimus Rex nuntios suos ad nos direxit, qui nobis haec omnia dicerent, et nos pro hac sede confirmanda interpellarent. Cujus sanctissimam imitationem, paterna et praecordiali dilectione intuentes, omnes res, quas beato Petro Apostolorum Principi, in loco praenominato legitima ratione collectas contulit, nostrae auctoritatis privilegio confirmare decernimus, ea videlicet ratione, ut Episcopus ejus loci, et qui in perpetuum sui fuerint successores, ea, secunda tranquillitate possideant, et liberam habeant potestatem res et proprietates ejusdem ecclesiae ordinare, atque componere, vel etiam augmentare: dissipare vero, atque confundere, nullam habeant potestatem.

14. « Nostra quoque auctoritate sancimus, uti in terminis, et in rebus ejusdem ecclesiae nulla sit infestatio tyrannorum, vel aliorum quorumlibet pravorum hominum, sive sint in civitate ipsa Babenberg, sive in castellis et villis, servis et ancillis, tributariis, decimis, forestibus, silvis, piscationibus, venationibus, molendinis, campis, pratis, pascuis, terris cutis et incultis, et quidquid modo illuc, pertinet, vel in futurum acquiri possit, per nostrae auctoritatis privilegium corroboratum, in secura quiete permaneat. Nullus ibi Comes aut Judex legem facere praesumat, nisi quam per concessionem gloriosissimi Regis Henrici vel successorum ejus Episcopus loci ejusdem deligeret. Nulla aliena potestas ibi per violentiam irruat. Sic ille episcopatus liber, et ab omni potestate extranea securus, Romano tantummodo mundiburdio (55) subditus: quatenus Episcopus eo melius cum canonicis suis servitio Dei possit insistere, et primi constructoris ejusdem loci, et recuperatoris jugiter memoriam habere. Sit tamen idem suo metropolitano subjectus atque obediens. Quicumque haec praeccepta servaverit, divina remunerationem et Apostolicam benedictionem accipiat. Qui autem contemptor et violator exstiterit, perpetui anathematis damnationi subjaceat, nisi respiciens ad satisfactionem perveniat. Scriptum per manus Petri notarii et scriniarii sanctae Romanae Ecclesiae in mense Junii, Indict. v. »

15. Habito igitur rursus generali concilio in Franchenfurt, cui praesedit venerabilis Archiepiscopus Willigisus Moguntinus, universi Archiepiscopi et Episcopi, qui interfuerunt, numero xxxvi, debita cum veneratione privilegium hoc Sedis Apostolicae suscipientes, unanimiter devotis mentibus laudaverunt, et scribendum roboraverunt. De su-

rei substantiam non magnopere emendant.

(54) Ex codice Viennensi nomina aliqua refert Gretserus; at distinguenda sunt et tempora et concilia, ut vide in Commentario praevio fusius deductum, ubi omnia explicata sunt quae hic annotari possent.

(55) *Mundiburgum* etiam dicitur, estque tutio, defensio aut tutela.

predictis vero parochiæ terminis ab Ecclesia Wirzeburgensis commutatis, ne qua fieret in posterum querela, vel dubitatio, subjectam conscribi paginam fecerunt : cui subscripsit primo quidem ipse Henricus Wirzeburgensis Episcopus, deinde ejusdem ecclesiæ præpositi, sive presbyteri numero novem.

16. « Omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium tam præsentium quam futurorum notitiam non latere desideramus, qualiter gloriosissimus Rex Henricus, divinæ, ut credimus, admonitionis stimulo compunctus, de prædiis, quæ Dei gratia, hereditarioque jure parentum, in suæ possessionis dominium pervenerant, Dei servitium augere, episcopatum constituendo, desiderans; quo id legitime rationabiliterque fieri potuisset, Henricum venerabilem Wirzeburgensis ecclesiæ provisorem, quantum quemdam locum Babenberg nuncupatum cum pago Raenzegevum dictum, qui ad suæ dioceseos statum pertinere videbatur, de suo jure in suum jus ad id perficiendum transfunderet, studiose cœpit flagitare. Quæ, quoniam justæ et rationabiles causæ videbantur, ejusdem augustissimi et invictissimi Regis petitionibus acquiescens, cum communi cleri sui atque militum, nec non totius populi consilio et consensu, præfatum locum cum prædicto pago, tibus parochianis ecclesiis exceptis, cum suis adjacentiis, quarum hæc sunt nomina, Wachenrode, Lonerstat, Mulchusen, omni postmodum remota contradictione, suæ potestati tradidit. Alterius autem pagi, qui Volcfeld vocatur, in quo præfatus locus situs est, partem eidem Regi concessit, quantum est de Babenberch ad flumen Vraha, de Vraha in Ratenzam flumen, et sic juxta decursum ejusdem fluminis in Moin, et inde ad rivulum Wichibach, deinde ad caput ejusdem rivuli; sicque qua citissime, et proxime pervenire potest ad Vraha. Actum in civitate Wirzeburgensi, præsentis serenissimo Imperatore Henrico, ea conditione, ut decimam in novalibus jam incisis, et ad mansum mensuratis cum veteri decima non commutata, Wirzeburgensis ecclesia retineat. In novalibus vero post hinc excolendis decimam Babenbergensis ecclesia possideat cum termino commutato. »

17. Sed et Joannes Aquileiensis Patriarcha opus tam laudabile Regis excellentissimi, et piam erga Christum devotionem toto affectu amplectens, Henrico Episcopo Wirzeburgensi gratulationis plenam scripsit epistolam. « Beatissimo Domino et sincera charitate diligendo Henrico sanctæ Wirzeburgensis ecclesiæ Episcopo venerabili, Joannes Apuileinsis ecclesiæ patriarcha cum omnibus suæ dioceseos Episcopis, fraternam dilectionem in eo, qui prior dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis, Jesu Christo Domino nostro. Licet, Reverende frater, fraternæ dilectionis cura nos admoneat, ut in omnibus operibus bonis quæ conditor humani generis misericorditer ad salutem quotidie disponit, immensas gratiarum actiones ipsi agere debeamus,

A quancumque tamen vel ubicumque ex provento sanctæ Ecclesiæ, vel ejus exaltatione, locatione, non aliquid magnifici operis audire contigerit, immensæ devotionis affectu, et spiritualis exultationis effectu illum laudare, benedicere et prædicare debemus, cujus hæc dona sunt, et a quo bona cuncta ineffabiliter procedunt. Qui inter innumerabilia sempiternæ dignationis sacramenta, ea et in suorum cordibus Principum dictat, quæ ad multorum exemplum, et salutem profutura procurat.

B 18. « In quibus unum est, quod super divinitus factum, maximam mentibus nostris lætitiæ generavit. Audivimus quod Dominus noster Henricus gloriosissimus et invictissimus Rex, divina sibi inspirante gratia, ex suis prædiis, et paterna hereditate in loco, qui dicitur Babenberc episcopatum in honore beatissimi Petri Apostolorum principis constituerit, et commutatione facta, digne et legaliter cum ecclesia vestra, partem quamdam ex ejus diocesi acquisivit : atque hoc concambium Apostolicæ sedis privilegium corroboravit. Quod quidem eximium et laudabile opus, et ejus dignissimam liberalitatem, et vestram charitatem salis egregie prædicabilem commendat; cum et suum est per operationem, et vestrum sit per dilectionem. In quo omnipotenti Deo immensas gratias referimus, ad cujus inæstimabilem gloriam spectat, quod per Regem nostrum Henricum, bonum et fidelem ministrum suum, fundatissimam pacem omnibus ecclesiis præstat, et insuper novam format ecclesiam, per quam et de inimico humani generis in vicinas Scavorum gentes, Deo opitulante, triumphabit, et innumerabilem familiam per lavacrum regenerationis sibi multiplicabit. Nos autem cum omnibus nostræ dioceseos Episcopis hoc divinum opus in commune laudamus, atque in eo juste consentientes et subter conscribentes in perpetuum valere confirmamus. »

C D 19. « Henricus divina præordinante clementia Rex omnibus Ecclesiæ filiis tam futuris quam præsentibus. Saluberrimis sacri eloqui institutionibus erudimur, et præmonemur, ut temporalia relinquentes bona, et terrena postponentes commoda, æterna et sine fine mansura in cælis studeamus adipisci consistoria. Gloria enim præsens fugitiva est et vana, dum possidetur, nisi ea aliquid de cælesti æternitate cogitetur. Sed Dei miseratio humano generi providit remedium, quando partem cælestis patriæ, terrenæ substantiæ fecit esse pretium : Hujus ergo nos clementiæ non immemores, nec ignorantes nos gratuito divinæ miseratiōnis respectu, regali dignitate sublimatos, congruum esse ducimus non solum ecclesias ab antecessoribus nostris constructas ampliari, sed ad majorem gloriam Dei novas ædificare, easque devotionis nostræ donis gratissimis exaltare. Quapropter Dominicus non surdum auditum præbentes præceptis, et deficiis obtemperando intendentes suasionibus, thesauros divinæ largitatis munificentia nobis collatos,

in cœlo desideramus reponere, ubi neque fures A effodiunt, nec furantur, neque ærugo, vel tinea demolitur, ubi et dum omnia nunc congesta recolimus, cor nostrum desiderio et amore sæpius versetur.

20. « Proinde patere volumus omnium fidelium universitati, quod quemdam paternæ hereditatis nostræ locum Babenberc dictum, et in sedem et culmen episcopatus proveximus, et Romanæ sedis auctoritate firmatum, atque venerabilis Heinrici Wirzeburgensis Episcopi consensu, et dilectæ conjugis nostræ Chunegundæ voluntate, ac pari communi- que omnium nostri fidelium tam Archiepiscoporum quam Episcoporum, Abbatum, nec non et Ducum, et Comitum consulto, decretoque, ac totius regni B nostri, Principumque concordia devotione laudatum, ad honorem omnipotentis Dei, et beatæ Mariæ semper Virginis, et sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, nec non sanctorum Kiliani et Georgii, fundavimus, stabilivimus et corroboravimus, ut inibi nostrum, parentumque nostrorum, et Ottonis tertii Imperatoris, videlicet antecessoris nostri, celebre habeatur memoriale, et jugis pro omnibus orthodoxis mactetur hostia salutaris. Oblatis igitur Deo in eadem dilecta nobis ecclesia ad honorem et decorem domus Dei, ex metallis lapidibusque pretiosis in varios usus sanctuarii, vasis sen vestibus, aliisque ornamentis ecclesiasticis, contulimus præterea ad supra dictam sedem episcopalem præ- dia, ecclesias, vicos, villas cum omnibus suis per- tinentiis sive adhærentiis, videlicet utriusque sexus mancipiis, areis, ædificiis, terris cultis, viis et in viis, exitibus, redditibus, quæsitis et inquirendis, silvis, saganis (56) venationibus, pratis, pascuis, campis, forestis, forestariis, cellariis, censibus, aquis, aquarumve decursibus, molendinis, mobili- bus, et immobilibus, et ceteris omnibus quæ rite scribi aut appellari possunt, quomodolibet utilita- tibus, præsentis nostræ auctoritatis edicto statuen- tes, ut in Deo nobis dilectus sæpe dictæ sedis Epi- scopus Eberhardus, sui que successores liberam de- hinc habeant potestatem, eadem præscripta bona cum omnibus appendiciis suis tenendi, possidendi, seu in quoslibet usus episcopatus convertendi; fra- tribus autem canonicis Deo ibidem famulantibus D ad quotidiana temporalis vitæ subsidia, possessiones, quas tradidimus, nostra imperiali auctoritate proprietateve possidenda confirmamus.

21. « Ea videlicet ratione : ut præfati canonici, et eorum per successionem Præpositi, liberam dehinc cum ipsorum canonicorum consensu, et consilio potestatem habeant in meliores usus com- mutandi, augmentandi, et ad utilitatem suam quoquomodo redigendi; quatenus et ipsi, nostri benigne memores apud Deum, ac dilectissimæ

(56) Alias *Senegis*, et *Saginis*; non video aliud indi- cari, quam jus piscationis. Consule glossaria.

(57) Neque hæc ad Vitam S. *Henrici* quidquam per- tinent : unde in appendicem reponenda jam supra

conjugis nostræ, atque consortis regni Cunegundæ parentumque nostrorum, versa vice, beneficiis no- stris pia atque assidua interversione respondeant. Si quis autem, quod absit, hujus nostræ munifi- centiam donationis, atque institutum Apostolici Sedis, et tot venerabilium Patrum auctoritate fir- matum destruere seu violare tentaverit, in die ju- dicii coram oculis Dei tormento inextinguibili eter- naliter luat. Quod ne eveniat : sed hæc traditi atque decretum ab omnibus perpetualiter inviola- bilis permaneat, hanc chartam inde conscriptas manu propria roborantes, sigilli nostri impressione insigniri jussimus. Nec vero solummodo in vita superstitæ adhuc Rege gloriosissimo, sed magis etiam post transitum ejus de morte ad vitam, felix ipsius plantatio, Babenbergensis videlicet ecclesia, divinæ gratiæ imbribus irrigata de die in diem ac- cipit incrementum, sæpenumero a sancta specia- lique matre sua Romana Ecclesia uberibus piæ con- solationis potata ac satiata regum quoque succe- dentium auctoritate, vel privilegiis nobiliter ac fir- miter in perpetuum sublimata (57). » Ea privilegia in Appendicem rejicienda, jam diximus in præmoni- tione.

CAPUT III.

Brunonis in sanctum fratrem odium, S. Cunegundis innocentia; sanatio calculi in monte Cassino, et causa claudicationis S. Henrici.

22. Hæc nos de foundatione vel confirmatione sanctæ Babenbergensis ecclesiæ, accepta occasione, dixisse sufficiat, nunc ad cœptam narrationem de gestis beati Viri animum stylumque vertamus. Regis au- tem frater erat Bruno (58) Augustensis sedis Episco- pus, qui felicibus fratris actibus invidens, multas ei adversitatum injurias, in quantum potuit, infere- bat : et ubi per se non poterat, inferentibus se ad- jungebat, vel alios ad inferendas exhortando sti- mulos eis prævæ incitationis subdebat. Cui frater non solum talionem non reddidit, verum etiam instru- ctus fraterna dilectionis, omnia dissimulando et pa- tienter sustinendo, illum in bona vincere sate- gebat.

23. Quanta ejus munificentia, quanta erga Deum liberalitas extiterit, tam in illa Babenbergensi ec- clesia, quam in aliis compluribus locis, manifestis operum declaratur indicis. Solum quippe Deum sibi elegit heredem, quatenus et ipse in consortium æternæ hereditatis eum assumere dignaretur. Li- beros etenim secundum carnem nec habebat, nec expectabat, quandoquidem eam, quam pro conjuge habere videbatur, Chunegundam, numquam cogno- visse comprobatum est. Qualiter autem innotuerit, ad communem ædificationem, prætereundum non est, ut et castimonie erudiamor exemplis, et divi- norum secretorum admiratione moveamur; intelli- gentes quamadmodum diligentibus Deum omnia diximus.

(58) De Brunone paulo distinctius Adelboldus : cor- rectionem vide infra miraculo primo.

cooperantur in bonum. Tantis namque ac talibus A bonis tentatio deesse non potuit. Invidus enim omnium bonorum diabolus, ubi torum immaculatum sauciare non potuit, zelotypiæ livore fœdare cogitavit, et ejus saltem famam lædere, cui vulnus corruptionis infligere non potuit. Facta est igitur, auctore diabolo, suspecta criminis ea quæ noverat maculam corruptionis. Sed quia crudelis est, qui famam negligit, expurgationis gratia, ad vomeres candentes illud sibi iudicium delegit, quod propter duritiam hominum institutum esse cognoscitur. Cumque dilecta Deo ad illud iudicium, velut ovis ad occisionem duceretur, ingemuit, et ait; Domine Deus, creator cœli terræ, qui probas renes et corda, judica iudicium meum, et eripe me. Te enim testem et iudicem hodie invoco, quia nec hunc præsentem B Heinricum nec alterum quemquam virum carnali commistione umquam cognovi. Hoc dicto, stupentibus ac flentibus universis, qui aderant, vomeres candentes nudo vestigio calcavit, et sine adustionis molestia secunda pertransiit. Ita Deus omnipotens vinculum castæ dilectionis servavit, innocentiam comprobavit, et integritati custodiam humilitatis adhibuit.

24. Inter hæc beatissimi Principis gloria magis ac magis proficiebat, et gratia Dei erat cum ipso. Non declinavit clypeus a bello, et hasta ejus non est aversa. Apuliam a Græcis diu possessam, Romano Imperio recuperavit, et eidem provinciæ Ismaelem ducem præfecit. Qui postea in Babenbergensi loco C mortuus, et in capitulo majoris monasterii sepultus requiescit in Domino. Beneventanum monasterium condidit, et omni ornatus decore locupletavit. Cumque civitates Apuliæ pertransiret, et quæ ad utilitatem et honorem regni pertinebant in eis prudentissime disposuisset, cepit infirmitate calculi laborare. Cujus morbi molestiam vir sanctus tanta patientia sustinuit, ut passiones carnis ad custodiam humilitatis a Deo sibi collatas assereret, et flagellum correptionis certissimum signum dilectionis esse affirmaret. Fomenta tamen curationum fecit sibi adhiberi, sed nulla medicorum subtilitate ad integrum potuit liberari. Ingravescente autem dolore, ascendit montem Cassinum, petiturus, ut per intercessionem B. Benedicti et sanctæ Scholasticæ D sanitatis ei a Deo præstaretur remedium.

25. Veniens autem ad locum ubi Sanctorum reliquiæ fuerant reconditæ, effudit anima sua in conspectu Altissimi, et per sanctorum suffragia, Benedicti videlicet et S. Scholasticæ, precibus et lacrymis postulavit a Deo salutem corporis et animæ sibi præstari. Impletumque est quod per Prophetam dicitur: Exquisivi Dominum, et exaudivit me, et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. Nam petiit, et exauditus est; pulsavit ad ostium perseveranter miserantis potentiæ, et intromissus est. Interea Rex cepit cogitare, quæ de translatione S.

Benedicti audierat; et quia reliquiæ ejus dicebantur furtim sublatae et in alium locum translate, ideo vir sanctus de corporali ejus præsentia dubitabat. Completa itaque oratione, homo Dei ad hospitium se contulit, et lassatus ac debilitatus in lectulo se collocavit. In quo obdormiens vidit S. Benedictum sibi assistere, et ferrum sectorium ad medicinales sectiones aptum manu tenere. Qui dixit ei: Quia sperasti in Deo et in Sanctis ejus, ecce missus sum a Deo, ut per meam medicinam ab infirmitate tua libereris. Ecce ego, cujus ossa furtim sublata esset putabas, præsentiam meam tibi exhibeo, et in argumentum veritatis passiones tuas curabo (59). Hæc dicens, partem illam corporis, ubi calculus jacebat, medicinali ferro, quod manus tenebat, aperuit et, evulso molliter calculo, hiatum vulneris subita sanitate redintegravit, calculumque quem tulerat in manu Regis dormientis reposuit.

26. Quo facto, Christianissimus Imperator evigilavit, et pertractans secum quæ circa ipsum per Confessorem Christi gesta fuerant, vidensque calculum quem manu tenebat, vocavit satellites, qui regio more sibi semper assistebant, dixitque ad eos: Pontifices regni nostri Principes vocate ad me; ut cognoscant et videant mirabilia Dei, quæ ineffabilis misericordia et inenarrabilis potentia ejus fecerunt in me. At illi mandata Regis celeri cursu perferentes ad Principes, perduxerunt eos ad Regem. Quos Rex salutans, resalutatusque ab eis, sic alloquutus eos est: Fratres et commilitones mei, magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in idipsum, quia est magnus Dominus, et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis. Ipse percutit, et medetur: flagellat peccatores, et penitentibus miseretur. Hunc humiliat, et hunc exultat: quia calix in manu Domini vini meri plenus misto. En ego, qui heri morti proximus fui, per misericordiam Dei hodie vobis appareo sanus: ei aculeum mortis, quem heri gestavi inclusum corpori meo, hodie oculis vestris visibiliter ostendo.

27. Hæc dicens, ostendit calculum, quem manu tenebat, et ostendens cicatricem vulneris, omnia, quæ per sanctum Benedictum circa ipsum gesta erant, cunctis audientibus, ex ordine referabat. At illi videntes et audientes mirabilia Dei, et plus quam credi potest, admirati sunt; et benedicentes Deo, diuque in laudem ejus acclamantes de incolumitate Regis gavisi sunt. Rursumque Rex ad eos: Quas, inquit, gratiarum actiones, aut quæ munera tantis beneficiis condigna medico nostro Benedicto possumus rependere? At illi omnes judicaverunt eum regia munificentia dignum esse. Rex ergo consilio Principum suorum ingentia munera in prædiis, in auro, in argento, in ornamentis plurimis ecclesiæ S. Benedicti contulit. Et valefaciens fratribus, qui eidem ecclesiæ præsidebant, a Cassino monte hilaris et

(59) De hac et adjunctis et aliis historiis in Commentario disceptatum est.

sans discessit. Abo autem tempore, et deinceps, quaedam speciali dilectione et veneratione S. Benedicto, et omnibus monasticæ religionis cultoribus studuit deservire, et in amplificandis ac protegendis rebus ecclesiasticis benignus ac devotus Pater existere. Hæc in Cassino monte scripta inveniuntur, ut et moderni magnalia Dei in memoria habeant, et apud posteros per antiquitatem temporis in oblivionem non veniant. Et, si quis scire desiderat quare gloriosissimus imperator Henricus claudicaverit, cum primum corpore toto sanus fuerit hanc causam noverit.

28. Cum ipse quodam tempore venisset in Apuliam, pro disponendis reipublicæ negotiis, pervenit in montem Garganum, in ejus crepidine sita est lævitas, et in latere mortis in rupe concava, est basilica non ab hominibus fabricata, neque per hominem dedicata, sed operatione divina vel virtute exstructa: mirabiliter etenim divina benedictione venerabiliter consecrata est. Hujus basilicæ exstat patronus Michael Archangelus. In hac etenim ecclesia, qualibet hebdomada cantus angelicus, ab his qui digna sunt, audiri perhibetur. Hanc itaque basilicam, orationis causa, cum ceteris Christi fidelibus vir Deo devotus est ingressus. Cumque laudes divinas inibi celebrasset, et vota precum suarum cum multa devotione Leo reddidissent: tempus jam aderat, quo cælestis exercitus ad laudes Deo persolvendas, templum hoc sacrum fuerat ingressus. Itaque cum omnes egredierentur, et qui moram facerent expellerentur exire; vir sanctus postulabat ut ei intus remanendi facultas concederetur. Igitur omnibus egressis, solus ipse, sperans in misericordia Dei, inibi manere præsumpsit, et preces precibus continuavit, et genuum flexiones iteravit: in quo multis lacrymis divinæ se commisit clementiæ, et animam suam beato Michaeli Archangelo cum multa supplicatione studuit commendare.

29. Cumque pii regis incensum (60) ascenderet ram Domino, Deus Israel, qui in Sanctis suis semper est mirabilis, mirabilem ei dignatus est ostendere visionem. Vidit enim angelorum multitudinem copiosam, adinstar solis splendidam, templum sanctum ingredientem; ex quibus duo principale solenniter adornabant altare. Deinde vidit alias cælestium Virtutum cohortes innumeras, in similitudinem fulguris coruscantis fulgentes, et quasi primatem suum cum gloria maxima deducentes: nec dubium hunc fuisse cælestis militiæ signiferum. Novissime vero meruit videre ipsum Regem angelorum venientem cum potestate magna et virtute. In cujus obsequio cælestis exercitus innumerebilis, et splendor ejus incomparabilis: cujus etenim nutu reguntur omnia cælestia et terrestria. Denique chorus novæ Hierusalem in prædicta collectus basilica divinum solenniter celebravit obsequium. Quo tandem completo, unus ex

(60) Intellige orationum, quas ad Deum fundebat.
(61) Tota hæc claudicationis historia adjecta est ex

præcipuis angelis, sacrum Evangelii textum cum maxima reverentia detulit personæ; quo illum deosculante: innuit angelo, ut eundem deosculandum deferret Imperatori, in angulo..... Angelo vero jussu sibi complente, prædictus Christi famulus ad insolitam tantæ majestatis et gloriæ visionem cœpit animo pavescere, et omnibus membris contremiscere; tamquam diceret cum Propheta: Contritum est cor meum in medio mei, contremuerunt omnia ossa mea.

30. Hæc angelus ille videns; modeste femur ejus tetigit, inquiens: Ne timeas, electe Dei, surge velociter, signum pacis divinitus sibi transmissum suscipiens alacriter; extemplo et statim femur ejus emarcuit; et exinde omni tempore vitæ suæ claudicavit. Similis per omnia eventus de beato Jacob legitur, cujus femur ad tactum angeli secum luctantis emarcuit. Hæc quidem, ut verum fatear, in scripturis non inveni, sed relatu veracium et venerabilium virorum, hæc vera esse, in veritate comperi. Equidem præpotens Cancellarius episcopi Herbipolensis, Conradus nomine, qui persecutionem passus est propter justitiam, hæc, quæ dicta sunt, se legisse, constanter affirmavit, et in Ecclesia Babenbergensi positus, multis audientibus enarravit; ex quibus unus mihi familiaris, et ipse plane vir veridicus, mihi fideliter intimavit, et volente me silentio suppressere, obnixè rogavit, ut scriberem: tandem ego petentis instantia, et sedulitate monentis inductus, fideliter conscripsi, quatenus in progenie altera hæc enarrentur. Mallem somno modo quiescere, quam ficta vel frivola de Sanctis Dei scribere, præsertim dum opus non habent falsis laudibus exaltari; qui signis et prodigiis meruere decorari. Hæc de tam glorioso miraculo dicta sufficiant. Et id evidens hujus signi testimonium ipsius S. Henrici imago ante januam monasterii ad dextrum latus penes chorum S. Georgii ex..... pillo uno supposito, ex opposito imaginum Adæ et Evæ lucidè apparet (61).

CAPUT IV.

Adventus Benedicti PP. VIII in Germaniam, sancti peregrinatio Cluniacum, ejus pro Ecclesia et imperio gesta, felicissimus obitus et de eodem mirum visio.

31. Inde iter faciens Romam pervenit, ubi a Benedicto Papa benigne et honorifice susceptus, quantas miserationes et benigne per S. Benedictum ei Dominus contulerit, indicavit. Benedictus vero Papa gratias egit Deo pro omnibus beneficiis suis, et pro salute Regis, et totius populi Catholici obtulit sacrificium laudis. Eodem tempore, sicut supra dictum est, Rex sanctus Babenbergensem fundum cum omnibus pertinentiis suis beato Petro contradidit, et Apostolico Præsuli ex tunc et semper defendendum commendavit, et in commemorationem hujus pactionis, notis Gretseri, ubi et ipse alia adjungit, de quibus satis diximus in Commentario.

singulis annis album ambulatorem (62) cum phaleris Romano Præsuli dari constituit. Hoc quoque humilitate et devotione apud Dominum Papam obtinuit, ut ad Alemanniam accederet, et Babenberg fundum, novam plantationem visiteret. Quod et ita factum est. Nam in proximo Aprili Alemanniam intravit, omnibusque civitatibus illius regionis peragratis, tempore, quo condixerat, Babenberg locum adire disposuit. Venit ergo v feria Majoris Hebdomadæ, hora sexta, sacris Pontificalibus vestimentis indutus, sicut jam ad peragenda mysteria Dei, ac solenne illius diei officium processurus erat: et suscipitur gloriosissime ab Imperatore, atque universis, qui aderant, Principibus, omnique clero, et populo, inæstimabili exultationis tripudio.

32. Ut autem in adventu tam insoliti, tamque exoptati hospitis Deo nostro jucunda decoraque laudatio exhiberetur, prudentissimus regum quatuor in occursum ejus choros psallentium decenter ordinavit Primum in fluminis ripa, alium, in citeriori, tertium, ante portam civitatis: quartum, in atrio ecclesiæ; ubi primus omnium Rex ipse, data manu. Passam in domum Domini introducens, divinis hinc unde hymnis canora suavitate resonantibus, in episcopali cathedra locavit. Debitum hujus sacratissimæ diei officium cum duodenis Episcopis cooperantibus Apostolicus Pontifex similiter et aliorum dierum sequentium summa devotione celebravit. In sancta autem Dominica Paschæ cum in matutinali officio Aquileiensis Patriarcha lectionem primam, Archiepiscopus autem Ravennas secundam; ipseque Apostolicus recitaret tertiam: omni denique ornatu et elegantia processionis solennia agerentur, veluti condecuit Apostolicam dignitatem, Imperialem magnificentiam in solennitate solennitatum, quis non judicet tam religiosam, nostrisque inusitatum in regionibus celebritatem, merito in notitia omnium Babenbergensis ecclesiæ filiorum perpetuo haberi, et memoriale ejus in sæculum non derelinqui? Sub eisdem diebus basilicam in honore S. Stephani (63) viii Kalend. Maii idem venerabilis Papa consecrans, pretiosis muneribus, quæ adhuc ibi servantur, adornavit: ubi inter Missarum solennia, cooperatione LXXII Episcoporum, et unanimi consensu Principum, episcopatum ab omni sæculari potestate liberum esse constituit, et cuncta, quæ pontificali dignitati et utilitati congruerent, præsentis suæ auctoritate, et privilegii sui attestatione, bannique firmitate roboravit. Cujus privilegii confirmatio talis est: *primo loco in appendice reperiendu.*

33. Ut autem ad superiora redeamus undo pau-

(62) Nempe equum album, de quo plura Hofmannus in Annalibus, notans etiam addendas fuisse centenas marcas argenti; sed eam pensionem a Leone PP. IX per communionem remissam. In tempore adventus Papæ in Germaniam, solita allucinatione.

(63) Recte hic Anonymus contra Leonem Ostiensem, qui velut templum in honorem S. Georgii a Bene-

lisper digressi sumus, postquam vir sanctus Romæ positus, omnia, quæ pelebatur, a Domino Papa impetravit, confirmatus Apostolica benedictione, Alpes Apenninas transcendit, et dimisso exercitu in terram suam, Cluniacum (64), eo quod multa de religione et statu locis illius audiret, orationis causa cum paucis familiaribus perrexit. Ubi cum plurima signa religionis et sanctitatis vidisset, sancti Spiritus igne succensus, coronam auream pretiosissimis gemmis adornatam, ad Missam, quæ de cathedra sancti Petri celebrabatur, obtulit, et fraternitatem monachorum suscipiens, cum maxima humilitate et contritione cordis, orationibus eorum se commendavit, et in supplementum necessariarum rerum, in Alsatia optima prædia eidem congregationi contradidit. Inde iter faciens per Leodium et Treverim transitum fecit, et congregationes ibi Deo famulantes plurimis largitionibus et prædiis ditavit.

34. Et mirum quod homo Dei, qui circa ecclesiasticas utilitates tanto studio ob salutem animæ suæ flagrabat, in nullo profectum regni negligebat: quin imo sine effusione sanguinis, pietate et sapientia terminos regni sui dilatavit, et imperialem dignitatem gloria et honore amplificavit et ornavit. Boemiam vicit et subjugavit: Burgundiam in deditonem recepit: Pannoniam quoque Catholicæ fidei, et Romano Imperio coadunavit: victor autem aliarum nationum, Apostolus fit Ungarorum. Cum enim omnes adhuc infideles essent, Henricus Imperator ad fidei confessionem illos attraxit. Quod ut facilius fieret, sororem suam Gisellam Stephano Regi matrimonia copulavit, secundum Apostolum dicentem: Sanctificatur vir infidelis per mulierem fidelem; et sanctificatur mulier infidelis per viram fidelem. Stephano itaque Rege baptizato (65), universa Pannonia verbum vitæ suscepit, et mira rerum novitate per Reges apostolos sanctæ Catholicæ Ecclesiæ incorporata est. Quam præclara tanti apostolatus societas; quam colenda et veneranda utriusque sanctitas, per quos tot salvati et sanctificati sunt. Præfatus autem Rex Ungarorum, religiosus Deoque devotus, postea in executione honorum operum permansit; quod divina pietas post mortem ejus evidentibus indicis ad sepulcrum factis signorum miraculis demonstravit.

35. Burgundiorum quoque non humana sed divina fuit victoria, qui cum armis omnibus belli copiis essent instructi, viri ad bella doctissimi, armis positos, non hominis metu, sed Dei nutu, rogantes ea, quæ pacis sunt, dextras dederunt. Quemadmodum ad celebranda beati Martini confessoris merita

dicto Papa consecratum, cum id pridem dedicatum esset, ut ex commentario plenius intelliges.

(64) Cluniacum aliquando ivisse S. Henricum non videatur negari posse, sed quam parum apte et hæc et alia disposuerit scriptor noster, satis alibi diximus, ut plura hic observanda non supersint.

(65) Hæc etiam ad commodum sensum in Commentario reducta sunt.

Dominus pacificum belli dedit exitum : ita et nunc servi sui meritis consimilem virtutem ostendere dignatus est. Similem ergo illum fecit gloriæ Sanctorum. Et sicut Moyses precibus magis quam armis triumphavit, ita gloriosissimus Princeps per arma justitiæ omnia bella feliciter consummavit, ac minime funestam et incruentam victoriam semper habuit. Denique consummatis gloriosissime hujus vitæ laboribus, postquam bonæ opinionis odorem longe lateque redolere fecerat, locumque sibi dilectum cum ceteris monasteriis ditando, et ornando, et excolendo ad perfectum adduxerat, ad percipiendam immarcescibilem coronam ab ergastulo carnis a Domino est vocatus. Qui cum cerneret imminere sibi mortis diem, citatis ad se parentibus et cognatis beatissimæ Imperatricis Chunegundæ, nonnullis etiam regni primoribus, manu eam apprehensam illis commendavit hujusmodi verbis memoria dignis : Hanc ecce, inquit, mihi a vobis imo per Christum consignatam ipso Christo Domino nostro, et vobis reconsigno virginem vestram.

36. In ejus vero transitu, terra plorante, cælum exultavit, sicut Dominus per suam misericordiam revelare dignatus est. Sub ipsa etenim hora exitus illius cuidam servo Dei in solitudine commoranti, diabolus sub humana specie traditur apparuisse (65). Quem vir Dei per spiritum protinus agnovit, et ait : Quo vadis? Cui ille : Ad exequias, inquit, Principis pergo. At ille respondit : Vade, inquit, et comple negotium tuum, in quantum tibi a Domino permittitur. Verumtamen consummato officio tuo, adjuratus per Deum vivum, ad me revertere, ut per te rei exitum cognoscam. Post modicum vero reversus coram servo Dei gemebundus adstitit, et voce querula, et ingenti ululatu dixit : Heu heu! delusi sumus, in vanum laboravimus, quin etiam ab angelis Dei confusi discessimus. Assistentibus enim hinc et inde nobis et spiritibus angelicis, merita animæ juste in statera appensa sunt; et fasciculis peccatorum deprimentibus, jam pene pars nostra præponderaverat.

37. Tunc subito adustus quidam superveniens cum catino aureo, partis dextræ lancem oneravit, mirumque in modum parti nostræ adeo præponderavit, ut et ipso catino ad terram lapso, ruina collisionis signum impresserit. Itaque victores angeli animam nobis ereptam gaudentes in suum consortium abduxerunt. Hæc vero tametsi corporaliter gesta referantur, necesse tamen est ut virtute spiritali completa intelligantur. Res etenim spirituales

A per corporales exprimuntur imagines : cumque aliud foris agitur aut dicitur, intus aliud geri significatur. Præmemoratus et sæpe rememorandus Dei famulus calicem aureum in honorem Dei et commemorationem S. Laurentii martyris ecclesiæ Merseburgensi contulerat, cujus speciali patrocinio coram Deo adjutus, et in ipsa sui exitus, hora creditur liberatus. Omni vero veneratione et admiratione dignum esse perpenditur, quod eadem hora calix in certa custodia clausus habebatur, nec minus tamen prædictæ collisionis materiale signum exceperit.

38. De eodem vero calice, quid religiosorum virorum relatione in veritate audierimus, futurorum memoriis intimare operæ pretium dignum duximus. Cum enim prædictus Christi confessor Henricus, pro disponendis regni negotiis Marsipolim venisset, accidit, ut quadam die ad altare S. Laurentii attentissime Missam audiret. Qua completa, sicut semper facere consueverat, ablutionem calicis sumere volebat, sed interveniente magno negotio regni, quod vir sanctus proposuit, tunc temporis fieri non potuit, Vocato itaque custode ecclesiæ, rogavit eum, ut calicem cum ablutione in mundo loco reponeret, et eum omni diligentia servaret : quoadsumque ipse exoccupatus aptum tempus et locum ad sumendam illam inveniret. Excrescentibus autem causis et placitis, tota die illa turbatus, non potuit se expedire. Postera vero die, post matutinas, cum paucis secretariis suis, clanculo monasterium introivit, et diutius flexis genibus et profusis lacrymis Deum exoravit; accersitoque custode, calicem cum ablutione sibi afferri præcepit. Cumque allatus fuisset et discooperatus, invenerunt ablutionem illam in formam veri sanguinis transmutatam. Quod factum mirabile mox universis, qui aderant, innotuit, et tunc et semper in laudem Dei, et gloriam confessoris sui omnis Ecclesia successoribus suis enarrabit.

39. Discite ergo divites hujus facere sæculi vobis amicus de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, ipsi vos in æterna rescipiant tabernacula. Hujus vero gloriosissimi ac beatissimi Patris præconia linguam carnis reticere non convenit, in cujus transitu angelis triumphantibus cælum exultavit. Defuncto itaque beatissimo Dei famulo anno regni sui xxiv, vitæ quinquagesimo secundo, Imperii vero undecimo, corpus ejus in ecclesia beatorum Apostolorum Petri et Pauli Babenbergæ honorifice sepultum est ac postmodum multis miraculorum virtutibus a Domino glorificatum est.

AD LIBRUM MIRACULORUM OBSERVATIO PRÆVIA.

Notavit Gretserus pag. 81, in apographo Bambergensi Vitæ S. Henrici hunc se titulum reperisse : « Incipit liber primus de vita et gestis S. Henrici Imperatoris confessoris », in eodem apographo nusquam apparere, « aut finem primi aut exordium libri secundis; » « nisi forte, inquit, id sumendum sit a commemoratione miraculorum, quæ Deus per sanctum Imperatorem, jam vita functum patravit. Ita prorsus censendum putamus; cum caput 30 dicatur præfæsis et epilogus : sequens vero 31 a miraculis incipiat, nempe ab ea visione, quo Bruno Augustanus antistes, Sancti frater, ab evertendo episcopatu

(65) De hac qualicumque visione consulendus Gretserus a pag. 94 : nos reliqua quæ ad Sancti felicissimi-

mum exitum pertinent, suo loco exposuimus.

Bambergensi absterritus est. Extenduntur porro miracula a dicto cap. 31 ad 5½, ut numero xxiv, quorum prima x ante canonizationem contigisse videntur: nam capiti 41 præfigitur hic titulus: « Proœmium in miracula quæ in tractatione S. Henrici Imp. patrata sunt; » translatas autem ejus reliquias nemo dixerit, antequam sacrum corpus e terra levatum fuerit, quod supra § 3 accidisse ostendimus anno 1157. Non ignoro translationem S. Henrici etiam accipi posse, ut miracula quis facta putet eo tempore quo sacrum ejus corpus ex loco ubi mortem obierat, Bambergam referretur: verum circumstantiæ ita loquuntur, ut restringenda videantur ad translationem aliquam reliquiarum factam post Sancti canonizationem. Visum proinde est totum miraculorum historiam, ad normam nostram, ita dividere, ut decem illa priora constituent partem primam, reliquis partem alteram: eaque ex Surio describere omissis Gretserianis capitum divisionibus. Sit itaque

MIRACULORUM S. HENRICI PARS PRIMA.

1. Anno Dominicæ incarnationis mxxv, ab Urbe A bene cœptum est, confirmando, semper exinde ad condita millesimo septingentesimo septuagesimo sexto Chunnradus ex regni primoribus unus. sed regno antea per rebellionem adversus, Principibus pro ejus electione discordantibus, Aribone autem Moguntino Archiepiscopo, et Eberhardo Babenbergensi Præsule sibi faventibus, octogesimo quinto loco ab Augusto regnum suscepit et annis xv regnavit. Sublimatus autem in regni sede, consilio Brunonis Augustensis Episcopi, fratris Henrici imperatoris, qui semper, ut supra dictum est, felicibus ejus invidabat actibus, Babenbergensem episcopatum meditabatur destruere, Quia idem Bruno Episcopus promisit reginæ Gisilæ, omnia prædia hereditario jure ad se pertinentia, filio ejus Henrico contradere. Locus igitur (et tempus conventui statuitur, ubi hæc res ad exitum perducitur. Nocte vero, quæ diem præcesserat, in qua hæc ventilanda erant, Eberhardus episcopus ad tentorium prædicti Brunonis clam accessit, lectoque ejus assidens, multa super hac re monendo, obsecrando, memoriam fratris animo inculcando cum eodem sollicitus egit. Quia vero jam multa noctis hora transacta recesserat, et Episcopum pro auditis sollicitatam somnus oppresserat, visus est ei frater suus Imperator Henricus lecto suo adstare, faciemque suam barba ex una parte depilata turpatam objectare. Cum super hac re stupido et admiranti, ac quis tam temerarios ausus in eum præsumeret, interroganti: Tu, ait, hæc fecisti: qui me, et sanctos Dei, quos rebus mihi a Deo concessis dotavi, despoliare disposuisti. Cave jam ulterius super hac temeritate, ne incepta luas magna infelicitate. Ad hæc ille expergefactus, ac de visione non parum perterritus, membrorum quoque horrore ac timore non leviter est attactus. Mane autem facto, cum diu expectatus ad conventum procerum non veniret, regina pro filio sollicita, nuntiis missis, obnixè rogabat, ut adveniens promissa perficeret. Ille vero affirmabat se tanta infirmitate gravari, ut nec de lecto surgere, nec pedem posset quoquam movere. Cum rogaretur ut se in lecto ad conventum deportari putaretur, quo vel sic promissio perficeretur, omnino abdicavit, seque in Deum et Sanctos ejus peccasse, libera tandem voce proclamavit. Sic itaque divina pietas per merita famula sui, ne spe quam in se posuit fraudaretur, omnia illa prævæ conspirationis machinamenta repressit: itaque, quod ab eo

2. Sed jam nunc ad miracula, quæ post felicem illius transitum Dominus, ad declaranda meritum illius insignia, circa gloriosi corporis ejus sepulturam operatus est, veniamus; pauca ex his ad posteriorum notitiam transferentes; quæ aut veraci aut indubitata majorum relatione ad nos delata sunt, aut ipsi modernis temporibus gesta probavimus, et vidimus. Mulier quædam contracta in ipsa civitate manebat, adeo incurvata, ut ad gradiendum erigi nullatenus potuisset, sed reptaret potius manibus quam pedibus ambularet. Huic orationibus frequenter incumbenti divinitus inspiratum est, ut ad memoriam beatissimi viri accederet, atque omnipotentis Dei misericordiam obnixius imploraret. Accidit autem ut dies anniversarius præfati Patris Domini nostri congrua observatione celebrari deberet. Populo ergo, more solito, ad ecclesiam confluente, et clero vigiliis vespertinas celebrante, mulier quoque illa incurvata et contracta advenit, et plena fide ac devotione usque ad locum sepulcri accessit, dicens cum Propheta: Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi ejus, in atriis domus Domini. Ibidem ergo pernoctans in oratione, universum quod habebat, id est cor contritum et humiliatum Domino obtulit, et in fide Christi lacrymis rigavit pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat, et unguento ungebat. Et quoniam multum valet deprecatio justi assidua, cum indefessa usque in diem talibus sacrificiis insisteret; circa horam diei tertiam inter ipsa Missarum solemnia, dum in secunda Missa Alleluia canitur, Laus Dei in hominibus, ipso operis effectu adimpletur. Subito enim, cernentibus cunctis qui aderant, mulier quasi in ecstasi facta est, ac deinde sensim nervi, qui dirigerant, dissolvi, et universa corporis membra concrepantia cœperant extendi; ac sic ordine suo tota incurvati corporis deformitas in suam pulchritudinem reformata est, et mulier erecta, et usum ambulandi, et reliqua membrorum officia cum omni integritate reciperet. Id autem certissima fide cognitum est, referentibus boni testimonii fratribus, qui præsentibus huic miraculo se interfuisse et vidisse testati sunt.

3. Neque hoc negligendum aut silentio prætereundum videtur, quod antiquitas tradidit, et veridica relatione multorum memoriæ commendavit.

Quidam ædituus in ordine laico ad custodiam ecclesie deputatus, furtis cœpit consuescere, et in ipsa ecclesia, quæcumque poterat, clanculo de crustabat. Sed quemadmodum bonis Dei male utendo, mali ipsa bona Dei, quantum in se est, quodammodo convertunt imo pervertunt in malum; ita e contrario summus artifex mala malorum quandoque etiam in bonum convertit ipsorum. Ut enim ad propositum redeamus, ille prædictus ecclesiasticæ custodiæ deputatur, cum jam inolita vitiorum consuetudine ipsam consuetudine peccandi sibi quasi legem fecisset, misericorditer a Domino visitatus atque correptus est, juxta illud: Si justitias meas profanaverint, et mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum. Nocte igitur quadam, dum in ipsa ecclesia somnum caperet, servus Dei aspectu terribilis illi apparuit, qui et aspere invecus in eum dixit: Species decipit te, et concupiscentia subvertit cor tuum, Quare hoc et hoc fecisti? Scito quia rem iniquam operatus es. Hoc dicto, illum de stratu suo protraxit, et multis verberibus cæsum, cruentatum dereliquit. Hæc quidem somnians pertulit, sed expergefactus signa plagarum evidentiâ demonstravit, et verba verberum argumentis comprobavit. Taliter ab immani præcipitio retractus, idem ipse postmodum in suo ministerio usque ad proveciorem ætatem in ecclesia permansit, et in ejus correctione multi correcti sunt, glorificantes Deum, qui per servum suum jam coronatum in cœlis talia operatur adhuc in terris.

4. Quadam vice incerto casu cuidam accidit, ut dissociatis ab invicem naturalibus instrumentis, mandibula loco suo dimota, et oris impediret officium, et naturalem humani decoris compositionem deformare. Doloris, et deformitatis accedebat molestia, quam perpendere in alio commode valebimus, si ad nostri corporis infirmitatem animo recurramus. Talibus circumventis incommodis clamavit ad Dominum, et divinæ pietatis obnoxius imploravit auxilium. Ut ergo opera Dei manifestarentur in illo, multis assistentibus et videntibus, ad tumbam Beati accessit, et capite superimposito, tam diu precibus instilit, quoadusque per merita servi Dei sanitatem, quam desiderabat, accepit. Quid enim? Necessarium enim est ut, qui Domino universæ creaturæ obediunt, illis creatura omnis certis legibus rationis per omnipotentis Dei virtutem obediât.

5. Item in alio tempore contigisse in veritate audivimus, ut quidam a paralyti usque adeo vexaretur, ut exinde usum brachii perdidisset: nutu divino admonitus est ut ad sepulturam Sancti corporis accederet, et prostratus in oratione, Dei omnipotentis misericordiam per beatissimi viri ibidem requiescentis merita invocaret. Toto itaque corpore prostratus orationibus incubuit. Quid ergo? Christus Filius Dei, qui super terram gradiens manum aridam habentem sanavit; idem nunc sedens

A ad dexteram Patris, eodem invocato miraculo, per merita dilecti sui, supplicem istum liberavit. Sanus equidem ab oratione surrexit, et Deum propitiorem in commemoratione Sancti sui glorificavit. Clamor ad cælum attolitur et cum debita gratiarum actione hymnus gloriæ omnipotenti Deo ab universis assistentibus decantatur.

6. Hoc quoque successoribus nostris indicare curavimus, quod in diebus Rogationum ad sepulcrum prædicti Confessoris contigisse veraciter cognovimus. Quidam enim sacerdos cum populo suæ procuratori commisso in diebus Rogationum crucem cum hymnis et canticis ad monasterium scilicet sancti Petri et S. Georgii deferebat: cum quo quidam cæcus, alterius manu ductus, veniebat. Is cum ad sepulcrum Confessoris Christi venisset, ex toto corde suo rogavit sanctum Henricum, ut per ejus interventum, restitueretur ei lumen oculorum. Cumque diu precibus et lacrymis pulsaret ad ostium pii Confessoris, cunctis videntibus et in laudem Dei acclamantibus, redditus est ei visus per gratiam Omnipotentis. Et mirum in modum, qui alterius manu ductus crucem Domini secutus, fuerat cæcus, modo propriis manibus crucem ferens cum laudibus Christi, populo domum redeunti ductum præbuit illuminatus.

7. Aliud quoque divinæ virtutis miraculum celebri commemoratione et certa fide cognitum est. Erat quidam languidus ipsa in civitate omnibus cognitus, cujus inferiora omnia a lumbis et infra omnino præmortua fuerunt, adeo ut nec pedibus solo niti valeret, sed instrumento cuidam rotulis quatuor coaptato pendulus inhærebat, suique corporis molem manibus propriis pro possibilitate artificis volutabat. Idem loculum sanctissimi corporis frequentius visitare solebat: et per Dei misericordiam, ad celebranda servi sui merita, tantam gratiam est consecutus, ut membra præmortua vivificarentur, ac deinde baculis utroque humero suppositis, pedibus terram tangeret et erectus incederet.

8. Modernis etiam temporibus quidam contractus, quia adhuc in carne superest, in eodem loco sanatus est, et naturalem usum ambulandi recepit. Præter hæc multa alia sanctitatis argumenta et experimenta frequenter in eodem loco sunt: debiles curati, cæci illuminati; dæmones ex obsessis corporibus visibiliter fugati: multi ex diversis infirmitatibus ibidem frequentissime liberati sunt, Domino testificante, quanta Sanctorum gloria in cælis sit, quos tantis miraculorum virtutibus in terris coruscare concedit: ne apud homines loco humili teneantur, qui apud Deum meritis excelsi esse comprobantur.

9. Cum etenim miraculorum attestationibus, sanctitatem Confessoris sui Dominus declararet, Babenbergensis Ecclesiæ Prælati crebrescentibus signis, cum mandatis et litteris Chunradi Regis ac Principum Romam abierunt magna et quam mira-

bilia Deum per Confessorem suum operetur, Domino Papæ Eugenio, et Romanæ curiæ nuntiaverunt. At illi gaudentes, et pro tantæ famæ dulcedine Deum glorificantes, de canonizatione sancti Regis Henrici cœperunt sollicite ac diligenter ad invicem conferre, quatenus in Catalogo conscriberetur Sanctorum, qui virtutibus et signis probaretur assumptus esse in regnum cœlorum. Cui canonizationi quidam Cardinalis, Joannes nomine, cœpit vehementer obstinere, et projecto timore Dei, in quibuscumque potuit, non verecundatus est prædicto Confessori detrudere. Sed divina ultio detrahentem cœlesti verberare repente coercuit, et dum famam beati viri laceraret, potestas Dei lumine oculorum eum privavit. At ille adeo percussus et humiliatus cœcilitatis molestia et reatus sui conscientia cœpit torqueri, et quomodo hanc plagam in Confessorem Christi peccando meruisset, publica voce confiteri, [et mirum in modum, quem prius dentibus detractionis lacerabat, hunc modo laudibus et præconiis usque ad sidera extollebat. Conversus itaque ad pœnitentiam, celerem consecutus est indulgentiam, et per intercessionem Confessoris Christi denuo est illuminatus, ob cuius ultionem justo iudicio Dei fuerat excœcatus.

10. Simili modo cum in loco Babenbergensi, ubi prædictus Confessor tumulatus fuerat, de canonizatione ejus celebris fama haberetur, vir quidam religiosus de signis, quæ per eum fiebant, cœpit dubitare, et de permutatione exequiarum, quæ in anniversario ejus celebriter fiebant, intra semetipsum dolere: qui mox oculorum caligine adeo est plagatus, ut postea per Confessorem Christi sanatus, quantum sanctitas ejus apud Deum posset, in curatione ipsius experiretur. Et mirandum est valde, quod de sanctitate tanti viri aliquis dubitare potuerit, cum conversationis sanctitatem, castitatis in-

tegritatem, eleemosynarum largitatem, humilitatis custodiam, et omnia opera justitiæ usque in finem vitæ suæ cum devotione summa servaverit. Sed, sicut scriptum est: Nemo propheta acceptus est in patria sua. Vir ergo prædictus, defectu lumini gravatus, confugit ad patrocinia Sanctorum, deprecaus ut per eorum suffragia sanitas sibi restitueretur oculorum. Et cum ex dolore et labore assidua venarum incurvatione fatigatus fuisset, lassatum corpus somno reparavit. Cui dormienti S. Wolfgangus, eo quod eum familiarem in orationibus suis habuerit, apparuit, et ait ei: Ora Confessorem Christi Heinricum, et liberabit te, quia, quod ejus sanctitati derogasti, idcirco hæc plaga cœcilitatis venit super te. Post hanc visionem expergefactus ex conscientia delicti sui contremuit, et ad tumbam Christi Confessoris concito gradu et devota mente properavit. Et procumbens terræ, a Confessore Christi lacrymis et precibus, suis excessibus veniam postulavit. Qui statim exauditus, et pristinae sanitati restitutus, gratiarum actiones Deo et sancto Henrico retulit; et magnalia Dei, quæ circa ipsum Deum fecerat, religiosus viris, qui nobis retulere, ipse narravit. Caveant igitur habitatores sæculi domesticis Dei et civibus Sanctorum detrudere; quia necesse est eos hic et in æternum perire, qui Sanctorum bonis operibus solent obloqui et invidere. Quamvis ergo nunc tempora miraculorum non sint, signa enim debentur non fidelibus, sed infidelibus: tamen cum aliqua nobis præter solitum cursum ordinemque naturæ eveniunt, omni veneratione amplectenda sunt: quatenus et ipse, qui in Sanctis suis mirabilis est, honoretur, et tarditas nostra ad meliora quæque tantis virtutibus accendatur; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

PARS ALTERA.

11. Tempore illo, quo venerabilis abbas Merseburgensis [Ecclesiæ Volmarus reliquias beati Henrici Confessoris Saxoniciæ terræ invexit, sexus utriusque turba, fama divulgata, obviam venit: ex quibus quosdam recuperandæ sospitatis causa, quosdam vero ferens studium, quod ab antiquo circa eisdem Regis nomen habuerant, attraxit: eo quod terræ suæ statum frequenti paganorum incursu quassatum. illum reformasse, priorum relatione didicerant. Sed meritorum ejus præconia cœperunt in ipso itineris processu evidentibus miraculorum indicibus declarari: in quo diversis morborum generibus oppressi, saluti pristinae [quot] fuerint restituti, referre per singula, tædium scribenti et fastidium forsitan generaret legenti. Tamen hoc non silendum, quod in plerisque curationum locis, in testimonium divinitus ostensæ virtutis, cumuli hanc grandes, vulgi studio, congesti excrevere: ut his

visis posteritas illi reverentiam exhiberet, cuius meritis tot genti suæ beneficia collata videret. Verumtamen his interim omissis, ea referenda sunt, quæ in memoria hodieque tenentur a multis.

12. Inter ægros, quorum multitudo salutem petens comitabatur, adolescens quidam irrefragabili membrorum contractu globatus, a parentibus portabatur [sella] gestatoria. Qui, nil in via consecutus, ad ecclesiæ limen usque perducitur. Procedit obviam reliquiis digno cultu chorus monachorum ac clericorum, non tam ejus loci quam ex aliis ecclesiis confluentium. Deinde, ut moris est, concentu vulgi et cleri mixtım concrepante, regreditur. Missarum quoque solennitas ritu festivo de ipso beato Henrico inchoatur. At claudus ille inter agmina constipantium vix ecclesiæ illatus, juxta altare, ubi reliquiæ ferant collocatæ, deponitur. Videres in eo illud Isaïæ compleri Saliat sicut cervus claudus, et clara erit lin-

gua mutorum. Cœperunt enim nervorum ejus vincula solvi, pedes, cruraque extendi; illeque in oculis omnium prosiliens, quanto potuit vocis conamine, virtutem in se factam protestari. Sicque officium gressus, quod usus ab ipso nativitatis ejus exordio negaverat, gratia Christi per merita beati Henrici reparabat. Vox in laude Dei utriusque sexus attollitur in altum: sanatus ante altare communicaturus sistitur; sicque ad propria cum parentibus regreditur.

13. Dæmonisci tres, unus masculus et duæ feminæ in eodem loco curati sunt: qui nomen Henrici blasphemando ingeminantes frequenter, tandem cum stridore horribilo, sedes, quas tenuerant, reliquerunt. Unus eorum pertinacior ceteris, diu sancti nominis invocationi renitens, cum ad se reliquias deferri cognosceret; modo, cum per se Henricus venit, non subsistam, inquit: statimque, cum clamore magno hominem possessum deseruit. Hæc ipsa die adventus reliquiarum infra Missam gesta sunt.

14. Erat in territorio Merseburgensi mulier diu cæca, quæ, familiaribus gressus suos regentibus, in occursum reliquii ultra possibilitatem, spe recuperandi visus, properabat, nihilque salutis in via se recepisse, peccatorum suorum obstaculo adscribens, triduo pervigil et indefessa prece, Christi misericordiæ januam pulsavit: tandemque lucis optatæ suffragium per merita beati Henrici obtinuit. Hæc in eadem, qua prius, villa, diu vixit: tamque clarens omni terræ illi ejusmodi miraculum fuit, ut nulli fere, maxime horum, qui tunc temporis fuere, incognitum esse possit.

15. Item inter occurrentes a remotioribus terræ illius partibus, mulier quædam non solum incessu privata, sed et totius corporis miserabili specie deformis et distorta a conviatibus vehiculæ [1. viæ socii] trahabatur. Quæ, de beati Henrici patrocinio confidens, propter ubi jam vulgata virtutum ejus insignia, nomen illius assidua invocatione, cum oculorum manuumque extensione memorabat. Ideoque quod totis animi votis quæsivit, in itinere adhuc invenire meruit, Laxatis siquidem fibris, ac gibbi modo reflexo, totoque corpore in habilem redintegrato formam, vocem in se virtutis ostensæ præconam fudit; versisque in stuporem commeantibus, vehiculum deserit, et lætantes de Dei magnalibus, lætior ipsa præcedens ad ecclesiam venit: ac vota [quæ] pro recipienda sospitate factura venerat, jam ea potita, triduo illic morata solvebat.

16. In civitate Hallensi, quæ duobus a Merseburgensi loco milliariibus distat, fuit matrona quædam non ignobilis; quæ, jugi fere dentium dolore vexabatur, adeo ut paulatim robore dentium absumpto, spem salutis assiduitas negaret doloris. Cumque noctis cujusdam initio vehementius acerbitate morbi stimularetur, cum gravi suspirio hanc prorupit in vocem: O beate Henrice, qui omnium te quærentium necessitati succurris, me peccatricem plena fide te invocantem, ne despice; sed fac, ut vel unius

noctis per tuum patrocinium perfruar quiete. Hic dictis, præ tædio, caput ad modicum reclinanti somnus obrepsit: statimque omnis, quo diu laboraverat, dolor funditus abscessit.

17. In Monasterio beati Petri, quod Merseburgensi civitati contiguum est, res talis accidit, cujus fere omnis congregatio meminit; ipseque frater, de quo sermo est, adhuc superstes inquisitus, cum gemitu referre consuevit. Cum festum beati Henrici, pari voto, longe lateque, omnes terræ illius ecclesiæ, ritu festiviore colendum exciperent; eadem, quanto vicinior, tanto in laude illius prompta, pro suo posse, cœpit esse ornatior. Sed quia impossibile est ut, in prosperis quis, quamvis justus, quamvis sanctus, livorem effugiat, frater quidam, invidiæ stimulis actus, ejus sanctitati non timuit derogare, et modis omnibus, ejus quantum in ipso fuit, reniti gloriæ, in tantum, ut ea die cultiora quæque (quia tunc custodis officio fungebatur), occultaret, et signorum grandium consonantiam præpediret. Sed non diu frater ille impune Dei, et beati Henrici tulit offensam. Nam cœpit subito corpore fere quinque sensuum officio privari: deinde animi rigore laxato, palam omnibus Dei judicium in se protestari, sicque necdum ad perfectum sanatus, aliquantulum in melius reparari.

18. Hoc, quod subjungam, ipso, de quo dicturus sum, Episcopo referente, Deo teste, cognovi. Cum Polonia jugum imperii, utpote gens rebellis et effera, et magis saltuum et paludum inviis quam virium robore confusa, de cervicæ sua niteretur excutere: ad reprimendam ejus contumaciam gloriosus imperator Fridericus animum intendit. Cumque indicta generali expeditione, copiosus a diversis regni partibus contractus esset exercitus, Principes terræ illius, et omnis populus timore correpti, quippe qui regni vires contra se moveri; se autem impares et inexpertos peritiæ belli videbant, ad placandam regis iram legatos mittentes, iterata subjectione prioris dissidii errorem corrigere omnimodis promittebant. Ad hoc ergo reverendæ personæ, miræque prudentiæ episcopum Plocensis ecclesiæ Wernherum elegerunt, eumque cum donis regiam magnificentiam decentibus, ad Imperatorem Aquisgrani morantem, et ossa Caroli Magni levata in thecis auro gemmisque confectis recondentem direxerunt. A quo diu repulsus, tandem interventu Principum in gratiam admissus, legatione ad votum peracta, cum reliquiis S. Henrici, aliisque donis ab Imperatore perceptis redit: et in nemore quod Xubriæ ac Poloniæ terminis interjacet, mediante jam die, tentoria figi præcepit. Cumque post refectionem fessos ex itinere artus quieti dedisset, quidam in somno, regia veste circumamictus, et dextra sceptrum gerens illi adstitit, hisque verbis eum allocutus ait: Quid in hac vasta solitudine somno deprimeris? Quæ tecum nesciens geris? Et dum ille perterritus, quisnam esset merrogaret: Ego sum, ait, Henricus, Babenbergensis ecclesiæ fundator:

temporalis vitæ cursu, immortalitatis com-
m a Domino promerui. In eo ergo, quo jaces,
eclesiam nomini meo, prout tempus permittit,
e, sciens, procul dubio, processu temporis,
n in eo servitium augmentari. Surgit igitur
us statimque per famulantium ei manus
n ruentibus lignis, in modum habilem fecit
um; sed de lapidum penuria, qui ibidem au-
m videri consueverant, dum anxius circuiret
us, casu baculum, quem ferebat, in agge-
terre cumulum figens, lapidum copiam in
adinem quadratorum reperit; sicque altare
nens, Dei et beati Heinrici, sanctique Sigis-

Regis nomini dedicavit. Ubi unnc, multis
plantibus, major ecclesia construitur, ac mo-
æ professionis Ordo inchoatur; quodque ille
terat, jam impleri videtur. Hac igitur occa-
nomen beati Heinrici apud illas nationes in
tione cœpit haberi.

Quodam tempore cum non modica multitu-
rum, variis languoribus oppressa, in ecclesia
urgensi non solum sanitatem corporis, sed
em importune petens confluisset, populus,
ationis causa advenerat, prout facultas per-
at, unicuique misericordiæ manum porrige-
bi rusticus quidam e proxima villa, cupiditate
is, nervorum contractionem simulavit, et re-
o pede in medio languentium consedit. Quem,
rei domesticæ cura regredi compulisset, jam-
æculo innisus, ficto gressu extra limen ecclesiæ
sisset, locum quærit opportunum, ut, pede
, expeditius, quo tendebat, perveniret. Sed
l beato Heinrico dignam ejus meritis pœnam
ante, miseriam quam ante simulaverat, jam
irrefragabili pede nati cohærente, sentiebat.
geret? Pudor dolorque conflictu pari in ejus
decertabunt. Pudor pro palare rem gestam
ebat; dolor confiteri cogebat. Vicit tamen
. Et omnes, hæc audientes, grandis apprehendit
. Hoc itaque indicio cunctis claruit Dei famu-
non solum votis pie quærentium adesse, ve-
stiam talia præsumptibus districtum obesse;
deinceps perfidorum præsumptio talis ces-

Est ecclesia parochialis ecclesiæ B. Petri in
Castro contigua, juxta quam residens cæcus
m, audivit concentum popularium in repara-
eujusdam ægri devotissime congratulantium.
ntem hic de terra et de gente Sclavorum:
s simplicitas vel irrationabilitas, pravitate qua-
ingenii, naturalis est adeo, ut vix vel tenuem
videantur habere scintillam. Quærit ergo cau-
alis concentus. Cui, cum pro sanatione lan-
tis hæc fieri indicatum esset, ait: Iste Heinricus
micus cum sit, solis Teutonicis gratiæ suæ
at subsidium: mihi vero gentisque meæ homi-
nihil unquam beneficii contulit. In risum
qui aderant, excitantur. Quidam vero sanioris
i, ut ecclesiam petat pro salute sua rogaturus,

A adhortantur. Ductus itaque, ubi reliquiæ beati Con-
fessoris servabantur, humi prosternitur: et paulo
post pietatem Teutonici, Sclavus ipse, quam negari
sibi querebatur, experitur. Cœperunt enim ab ocu-
lis ejus albedines in modum squamarum avelli,
optatumque lucis suffragium in eo redintegrari.
Unde gens illa, quæ, ut dixi, rustica simplicitate
et fidei pusillanimitate se sperni arbitrabatur, hoc
beneficio fiducia speque resumpta, ultro omnes
heatum Heinricum studio devotiori venerabatur.

21. Hujus rei, quam dicturus sum, tot fere testes
habentur, quot fratres, qui tunc temporis fuere,
apud præfatam B. Petri ecclesiam inveniuntur; qui
eam tanto fidelius, quanto verius agnovisse con-
tingit, attestantur. In quadam eorum villa, civitati
proxima, rusticus quidam, gravi tactus infirmitate,
officium pedis unius amiserat, adeoque arentibus
nervis ac carne præmortua emarcuerat, ut tam
solertia vel studio in eo recuperari sanitatem, tam
ipsi quam omnibus eum iuventibus, impossibile
videretur. Unde, quod ab homine fieri desperabat,
ab eo cui nihil est difficile sed solus restaurat uni-
versa, per beati Heinrici patrocinium, fide firma,
spe solida, quærens, ejus misericordiæ januam
fletibus assiduis, jejuniis crebris pulsavit, et tandem
in formam pristini gressus restitui meruit.

22. In pago quodam, milliari uno a Merseburgensi
castro distante, mulier surda et muta ab exordio
nativitatis suæ, a propinquis et civibus, misericordiæ
sinu fovebatur. A quibus, ad ecclesiam perducta,
nutibus et signis, quibus erga eam uti possibile
fuit, ante beati Confessoris reliquias prona sterni
juebatur. Sed illa, jumento insipienti similis, pro
se nil rogare noverat; vel quod essent reliquiæ, aut
quid generetur, penitus nesciebat: cui tamen fide-
lium pro salute ejus in commune supplicantium
oratio fidesque subveniebat; et per beati Heinrici
suffragia, ut ipsa postea testabatur, in utroque cor-
poris officio reformari meruit ex integro.

23. Cum excubiæ sacræ a fidelibus circa thesau-
rum incomparabilem sine intermissione fierent: ita
ut, aliis recedentibus, aliis venientibus, die noctuque
fores ecclesiæ non clauderentur, custos ecclesiæ,
inter oves lupos sub vellere ovium latentes non
facile agnoscere considerans, auferrî furtim reliquias
metuebat. Ad quod præcavendum, ex quadris lapi-
dibus factis satis habili reconditorio, eas in illo loca-
vit. Cui etiam ostiolum ex pino, quod causa po-
scente claudi et aperiri posset, imposuit. Nocte
ergo quadam, infra cursum matutinum lumen in-
cautius eidem apponens, chorum, quem studiosius
aliis frequentabat, ingreditur: sed paulo post fu-
mum sentiens, et quid acciderit, animo prærago
concipiens, ad locum festinus revertitur: invenitque
ostiolum a flamma tangi et fumum dare, sed non
lædi. Cujus hæc meritis, nisi ejus cujus illic reli-
quiæ servabantur, possunt adscribi. Poterant qui-
dem, absque ligno et lapidis repositione, a raptu
alieno, ipso mediante, servari: sed pius confessor

Dei, laborem et studium devote sibi obsequentium, noluit incassum deperire, ne vel in parvo detrimento januæ viderentur contristari, ideoque in ligno, foci usui apto, vim virtutis suæ ignem a Deo obtinuit oblivisci.

24. Mulier arreptitia de restibus connexa manus coram prædicto reconditorio, licet multum renitens, sistitur. Quæ dæmone mugitum in aera dante seque ab Henrico torqueri vociferante, satis ipsa torta liberatur. Visum est illi, ut præsentibus referebat, quemdam capite cano, barba proluxa, veste amictum regia, ex eodem loco processisse, et a se spiritum nequam pugnis, et minis extorsisse. Verum si cuncta

A sigillatim, quæ diebus singulis facta sunt, miracula persequi voluero, tempus me prius quam materia deseret: præsertim cum numero possibilitatem excedente, custos ipse ecclesiæ, qui omnibus fere intererat, pauca de multis memoriæ tradere se potuisse perhibebat. Hoc solum hic omittendum non est, quod de calice aureo, de quo supra dictum est, quem ob speciale devotionis suæ indicium idem Imperator beato Laurentio confici jusserat, febricitantes aquæ, vel alterius liquoris haustu curantur: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

APPENDIX

Eorum quæ ad superiorem Vitam, ab Anonymo scriptam, ad S. Henrici recentiora beneficia, mantum, crucem, aliaque sacra cimelia; ad hodiernam solemnitatem ad renovata pietatis Officia, ad templa et sacella erecta potissimum spectant.

CAPUT PRIMUM.

De diplomatibus ex data Vita huc rejectis.

1. Huc rejecimus diplomata Vitæ S. Henrici non satis apte innexa variis capitibus de quibus supra locuti sumus. Primum locum hic occupant, quæ temporum ordine præcedunt, geminæ Benedicti PP. VIII litteræ ad S. Henricum, nescio Romæ coronatum, et ad Eberhardum Bambergensem episcopum primum de ejus ecclesiæ confirmatione datæ, quarum priores scriptæ dicuntur in mense Junio Indict. xi; datæ vero « xii Kal. Februarii, pontificatus anno primo. » Non est satis pervium reperire finem pontificatus Sergii IV, aut initium Benedicti VIII, ut recte expendit Baronius ad annum 1012, quamvis ipse eo anno jam dicti Sergii obitum collocet, atque adeo Benedicti in Pontificiam Sedem ingressum. Etenim si hoc diplomate recte signata sunt omnia, non potuit Petri cathedram conscendere Benedictus ante annum 1013 Indict. xi, qui istius anni character est: cum vero et scriptum et datum sit diploma anno primo ejus pontificatus, necesse est ipsum adhuc fluxisse mense Januario, seu xii Kalend. Februarii anni sequentis 1014, de qua re hujus loci non est plura investigare.

2. Inde fortasse non inepte quis colligat, diploma istud, præcedenti anno 1013 scriptum, a Papa Benedicto studiose servatum videri, ut id Imperatori ipsi, jam coronato seu coronando, sub principium anni 1014 offerretur in ipsa urbe Roma, quamquam solum Regis titulum præferat. Conjectura est, quam redargui facile patiar. Id obiter observo, quod sub finem summus Pontifex, non jam ad S. Henricum, sed ad solum « dilectissimum fratrem, » adeoque ad solum episcopum Eberhardum sermonem convertat: sed neque hæc scrupulosius hic examinanda suscipimus. Diploma alterum, soli Eberhardo inscriptum, nullam temporis notam signat; at recte advertit Gretserus, ex iis quæ asserit Benedictus se præsentem

B Bambergæ facta fuisse, datum esse posteaquam Bambergam ipse venerat, nempe anno 1019, dum basilicam S. Stephani viii Kal. Maii consecraverat, ut est cap. 23, apud nos num. 32; fortasse in ipsa urbe Bambergensi, priusquam in Italiam remearet. De tribus aliis posterioribus diplomatibus Clementis II, Leonis IX et Henrici III Cæsaris, nihil est quod hic magnopere explicem.

3. Unum superest, dum de diplomatibus agimus, hac opportunità indicandum, variam non nihil esse formam quæ S. Henrici sigilla exhibet. Huc me adduxit diploma Henricianum, in maximo folio expanso, ad autographi normam exaratum, atque inter schedas nostras repertum, « datum vi Nonas Aprilis, anno Dominicæ Incarnationis miii, Indict. i, anno secundo Domni Henrici Regis I. Actum Quidlingaburg, » quod hic integrum et quidem in æ incisum referrem, si id operæ pretium esset: nota enim hæc pridem sunt, et totum pridem exhibuit laudatus supra Schatenus in Annalibus suis Paderbornensibus ad dictum annum 1003, pag. 367.

Neque de monogrammate hic mihi quæstio est, neque characterem examino cum de his alibi abunde dictum sit : in sigillis ea occurrit diversitas, quæ curiosorum id genus cimeliorum oculos subire mereatur. Eam observavi, prædicti apographi sigillum conferendo cum altero Bambergensi, pridem ad nos transmissis, quorum ectypa hic subjiciam. Sic exprimitur S. Henricus in diplomate Quidlingburgensi; cujus sigillum revulsum jam hic exhibitum atque alteri applicatum pridem notavit Papebrochius, tom. II Junii pag. 79, quod ex nostro producimus.

4. Ab hac forma non parum discrepat sigillum alterum quod anno 1699 nobis delineavit supra laudatus Joannes Franciscus Xaverius Eppenauer, archivi Bambergensis tum substitutus registrator juratus, uti manu propria subscripsit et testatum voluit xviii Maii ejusdem anni, hisce verbis : » Ego infrascriptus testor manu propria, quod sigillum præsentis formæ secundum originale (manu propria Imperatoris S. Henrici, et sigillo isthoc cereo roboratum, Calendis Novembris Frankonofurti anno Dominicæ Incarnationis xvii, vigore cujus, ut formalis latina sonant, suæ paternæ hereditatis locum, Babenber dictum, consentiente atque rogante dilectissima conjuge sua Chunigunda regina, in sedem et culmen episcopatus sublimando provexit) fideliter delineaverim. » Est autem sigillum S. Henrici forma nonnihil a priori diversa, in hunc modum effigiatum :

5. De alterutrius majori aut minori sinceritate ex his duobus duntaxat exemplaribus nihil tuto decerni posse video ; sufficiat mihi utrumque, ne hic subinde pereat, exhibuisse, ut quibus plura ad manum sunt, accuratorem disquisitionem instituant. Habe modo promissa diplomata, ex anonymi opere huc remissa, quæ satis erit integre reddidisse ut ab Anonymo edita sunt; cum sola duo prima ad S. Henrici tempora spectent, abunde jam explicata, præter pensionem annuam Romano Pontifici pendi solitam, de

A cujus permutatione eum territorio Beneventano vide Annales Baronii ad annum 1053, numero 4, ut hæc facile præteriri hic possint.

Confirmatio privilegiorum ecclesiæ Bambergensis a Benedicto VIII summo Pontifice. Legendæ caput 24.

6-9. Benedictus servus servorum Dei, dilectissimo sibi in Christo semper Domino, et serenissimo Regi Henrico a Deo coronato, suoque spiritali filio, Eberhardo quoque confratri et episcopo suo, sanctæ videlicet Babenbergensis ecclesiæ venerabili episcopo æternam in Domino salutem, et Apostolicam benedictionem. Inter omnia... *Reliqua vide apud nos in Benedicto VIII. EDIT. PATROL.*

B *Litteræ Benedicti Papæ ad Eberhardum primum ecclesiæ Bambergensis episcopum. Legendæ caput 25.*

10-12. Eberhardo primo quoque Babenbergensis ecclesiæ episcopo idem Papa Benedictus scripsit epistolam de confirmatione ejusdem episcopi, in hunc modum. « Benedictus Episcopus servus servorum Dei, dilectissimo in Domino Jesu Christo filio Eberhardo, sanctæ Babenbergensis ecclesiæ venerabili episcopo perpetuam salutem. Quandocumque nostræ apostolicæ corroboracionis pie exposcitur suffragium, » etc. *Vide ubi supra.*

Litteræ quibus Clemens II Papa ecclesiæ Bambergensis privilegia et immunitates confirmavit. Legendæ cap. 16.

C 13-17. Clemens episcopus servus servorum Dei, sacratissimæ nostræ Babenbergensi ecclesiæ in filiis et filiabus ejus, clero videlicet ac populo, perpetuam in Domino salutem. Dispensatio sæculorum... *Vide Patrologiam in Clemente II.*

Leonis IX diplomata de privilegiis ecclesiæ Bambergensis, præsertim de Pallio, et quoties eo uti possit Episcopus. Legendæ cap. 17.

18-20. Post hujus, piæ memoriæ, Clementis felicem excessum, cum Damasus Papa. qui et Poppo Brixien- sis prius Episcopus, sedisset triginta tantum dies, Leo IX, qui et Bruno, a supra dicto Henrico tertio Imperatore electus, et centesimus quinquagesimus secundus Papa constitutus, in signum benignitatis quam erga Babenbergensem locum habuit, Hartwico III Episcopo Pallium direxit ab Apostolica Sede, scribens ei epistolam in hæc verba : « Leo Episcopus servus servorum Dei Hartwico Babenbergensis ecclesiæ venerabili episcopo, perpetuam in Domino Jesu Christo salutem. Si pastores ovium. » etc. *Vide apud nos Leone IX.*

Adventum Leonis IX in Germaniam. Confirmantur ab eodem ecclesiæ Bambergensis privilegia. Legendæ cap. 18.

21-26. Idem quoque Præsul Apostolicus, invitante Henrico Imperatore, Teutonicas partes adiens Ratisponam venit, sanctumque Wolfgangum ejusdem urbis Episcopum de tumultu levavit, inde Babenberc cum ipso Imperatore populoque pronuntiari mandavit et sua auctoritate illa confirmavit. Cujus nimirum con-

firmationis descriptio in hunc modum se habet. « Leo Episcopus servus servorum Dei Hartwico Babenbergensi Episcopo, sibi que canonicè in sede episcopatus successorì in perpetuum, æternam in Domino salutem. Cum exigente cura pastorali, » etc. *Vide ubi supra.*

Henrici Imperatoris II, Regis III constitutio, qua ecclesiæ Bambergensis privilegia confirmantur. Legendæ cap. 19.

27. Nec minus ipse Rex præfatus Henricus III, Chunradi Imperatoris filius, dudum, Patre vivente, Rex constitutus ordinationis suæ anno XII, regni autem primo, ad confirmandum Bambergense episcopium, privilegium quod sub junctum est scribi jussit, superstitè adhuc Eberhardo primo ejusdem sedis Episcopo. « Henricus, Dei favente clementia, Rex. In examine Dei cuncta conspicientis æquale meritum credimus fore dantis et corroborantis. Credimus etiam ad regalem nostram majestatem pertinere totius regni curas, præcipueque omnium sanctarum Dei ecclesiarum commoda considerare, et omnia eis adversantia sub omni festinatione abolere, ne vel gravi incommoditate vilescant, vel qualibet, pro nostra culpa, orta occasione, a pristino cultu et religione recedant: quatenus, dum hæc pro amore pariterque timore Dei fideliter peragimus, illorum qui hæc pio affectu Deo contulerunt, meritis et gloriæ communicemus. Proinde omnibus in Christo fidelibus, scilicet tam futuris quam præsentibus, notum esse volumus qualiter ob hanc spem, per interventum dilectissimæ matris nostræ Gisilæ Imperatricis Augustæ, pro amore etiam dilecti fidelisque nostri Eberhardi, primi sanctæ Babergensis Ecclesiæ episcopi, eundem locum a divo Imperatore Henrico secundo, pro sua suorumque anima in episcopatum, divina inspirante clementia, perfectæ fidei charitatisque devotione, in honore Principis apostolorum Petri et S. Georgii martyris sublimatum, consensu fidelium nostrorum sancimus. et, omni contradictione remota, regalis nostræ majestatis auctoritate corroboramus; omnes etiam res mobiles et immobiles ejusdem sanctæ Dei ecclesiæ, quas ipse divus Imperator pro ardore celestis patriæ ibidem larga manu contulit, ea ratione confirmamus, ut, fidelis noster Eberhardus ejusdem loci primus Episcopus, ejusque in perpetuum successores secunda eas tranquillitate possideant, et liberam potestatem habeant, et res, et proprietates ejusdem ecclesiæ cum consensu deleri et populi ordinare, componere, et augmentare.

28. « Nostra quoque auctoritate sancimus ut, in abbatiis, monasteriis, comitatibus, foris, mercatibus, monetis, naulis, teloniis, castellis, villis, vicis, areis, servis, ancillis, tributariis, decimis, forestibus silvis, venationibus, piscationibus, molendinis, aquis, aquarumve decursibus, campis, pratis, piscinis, terrenis cultis et incultis, libris, argento et auro, gemmis, vasis, ornamentis, vel aliquibus utensilibus in cultum et religionem Dei ibidem collatis, et in omnibus terminis rebusque ejusdem ecclesiæ; aut

A quidquid ad præsens illud pertinet vel explicari potest, nulla sit infestatio tyranni nulla potestas irruat ibi per violentiam, nec comes aut judex legem facere præsumat, Episcopum ejusdem loci, omnisque possessum famulantium ibi pro immunitate habeatur. Episcopatus liber, et ab omni extranea et securus potestate: quatenus, ibidem Deo famæ et primi constructoris memoriam digne nosque fautores et corroboratores possint et Deo precibus sui commendare. Et, ut hæc auctoritatis traditio firma et inconvulsa per hoc privilegium inde conscriptum manu corroborantes, sigilli nostri impressione jussit insigniri. »

CAPUT II.

De recentiori per S. Henricum Ecclesiæ Bambergensis patrocinio.

29. Præmissis antiquioribus sancti Imperatoris miraculis hanc appendicem subjungo, quam accurate collegit digessitque laudatus supra R. P. Nicolaus Pottu, collegii nostri Bambergensis dignissimus Rector, in sanctissimorum Conciliorum Bambergensis fundatorum, gloriam, ipsorumque insignissimorum Præsulum, ipsorumque merito commendationem. Virum interrogante nullamne Bambergenses miraculorum postremæ sæculis per Sanctos patratorum rationem sent, quorum elenchus hic etiam adnecti. Voce muta, ut ita loquar, respondit, prædictam appendicem seu tractatum submittendo, quem arbitrio meo plane reliquerit, intactum egrum reddendum censui, ut pote ex iis monitionibus concinnatum quibus nec addendum quidquam demendum existimaverim: et quamvis Henrici favores, seorsim a cæteris, in pauciora contraherent, tam præclara nihilominus visa sunt exempla, a binis Bambergensis ecclesiæ Principibus, S. Henrico potissimum opitulante, orbi publico exhibita, ut hic locum habere mereantur ipsa narratione, a Pottuvio recte concinnata, quæ totius rei œconomia, cui hic titulus datus est.

Favores a S. Henrico cælitus præstiti Episcopis Bambergensibus.

30. « Postremis hæc sæculis, quibus hæc Germania grassatæ sunt atque etiam Franconia magna ex parte infecerunt, S. Henricus cum vi sua conjuge specialem ecclesiæ Bambergensis olim fundatæ curam gerere visus est; dum a Episcopos Bambergenses, duos præsertim, sibi singulariter devotos, nimirum Nythardum episcopum XLVI, et Joannem Godefridum episcopum extraordinariis quibusdam favoribus prosecutus atque eadem opera Ecclesiam Bambergensem diante zelo horum duorum Præsulum, ab insana hæreseos et flagitiorum servitute vindicavit. Quæ hic narrantur desumpta sunt potissimum a Friderico Fornero, scriptore Episcopis illis eos

familiari : cujus viri aliqualem notitiam præbet A inscriptio sepulchri ejus Bambergæ in templo parochiali S. Martini, quæ talis est : « Reverendissimus « in Christo Pater ac Dominus Fridericus Fornerus « sac. Theologiæ Doctor, episcopus Hebronensis, « suffraganeus Bambergensis, ac ibidem in spiritua- « libus Vicarius Generalis, sacræ Cæsareæ Majesta- « ti, ac Serenissimo Baviaræ Duci a consiliis, inte « gritate vitæ, zelo religionis, legationibus obitis, « consilii prudentia, ac vivo verbi Dei eloquio libri- « que editis orbi notus, pie in Domino obiit anno « MDCXXX, v Decemb. »

31. « Huic elogio consonat historia manuscripta collegii Soc. Jesu Bambergæ eodem anno MDCXXX, ubi inter cætera de illo dicitur : « Vir erat boni B « communis amans, et a virtute litterisque pluri- « mum commendatus... sub infula vitam duxit « religiosam. » Hic igitur Suffraganeus edidit opu- sculum cui titulum fecit : *Duo specula Principis ecclesiastici*, e duorum laudatissimorum Præsulum ac Principum, Joannis Godefridi anno MDCXII, xxix Decemb., et Nythardi anno MDCXVIII, xxvi Decemb. piissime defunctorum rebus præclare gestis heroicisque virtutibus potissimum conflata atque concinnata, et quatuor concionibus funebribus ad eorumque sepulturas et exsequias, in ecclesia cathedrali Bambergensi, lingua vernacula habitis, latine scriptis, publicæ luci et imitationi data et vulgata a Friderico Fernero, etc. Ingolstadii, typis Gregorii Hœnlin, anno Christi MDCXXIII. Ex hoc C auctore pleraque, quæ hic adducuntur, deprompta sunt. Quæ ex aliis fontibus hausta fuerant, suis locis indicantur. Ordinum a Nythardo, qui ætate prior est.

32. « Nythardus, ex nobili Franconia prosapia de Thungen, cum in ecclesia cathedrali Herbipoli jam fuisset perfunctus officio decani et modo ageret ejusdem ecclesiæ Præpositum, divino consilio, intercedentibus utique SS. Henrico et Cunegunde, quibus erat specialiter addictus, amplissimæ præposituræ suæ residentia in postremis habita et valedicta, translato domicilio, Bambergam commigravit ibique primam junioris instar canonici residentiam auspicatus, uno propemodum eodemque anno, de- D curso residentia, quod vocant, tirocinio, capitulo annumeratus, cathedralis ecclesiæ decanus electus, rita functo Ernesto Præsule, unanimi concapitularium dominorum consensu, sine scrutinio, per Spiritus S. inspirationem, omni populo a summo usque ad minimum jubilante, episcopus electus fuit XIV Novemb. anno MDCXI.

33. « Et, quod mirum visu atque auditu, ad hoc summum animarum regimen ut se rite disponeret, quamprimum Bambergam accessit, mutato veteri canonicorum minus decente habitu, et omni pristina conversatione penitus abdicata, sic a se ipso distare cœpit, ut, omnium censura et judicio, in alium hominem, qui secundum Deum creatus, translatus esse, ideoque celestium donorum, quæ de-

secundum a Patre luminum, capacissimus effectus esse crederetur. Rara hæc mutatio in vestibus, in moribus, in famulitiis, in domestico splendore, in quotidiana conversatione, in omni negotiorum tractatione, omnibus qui eum pridem noverant prodigio similis habebatur. Exinde innotuit efficacia patrocini SS. Henrici et Cunegundis, quorum cultui et imitationi totum se dabat. Vitas ipsorum non solum assidue lectitabat, sed etiam ambas ex antiquo codice ms. ipsemet, epographi functus officio, manu sua descripsit.

34. « Horum patronorum exemplis incitatus, et divino fretus auxilio, opus prorsus arduum, et in istis rerum temporumque circumstantiis, ut summi etiam viri judicabant, factu impossibile aggressus fuit, scilicet reformationem ecclesiæ Bambergensis, quam hæresis ferme totam occupaverat et fœde contaminaverat. Nam in primis in ipsa urbe Bambergensi totus senatus civicus, exceptis duobus, Lutheranam sectam non solum pertinacissime tuebatur, sed et præcipuis ditiorum optimatum totius communitatis civium, numero circiter quinquaginta. conjuraverant, velle se potius cum bonis omnibus, domicilium alio transferre, quam manus dare. In aliis plerique dioceseos civitatibus et oppidis ne unicus quidem Catholicus civis reperiebatur. Nihilominus ut Imperialem hanc ecclesiam, sanctorum Henrici et Cunegundis nobilem filiam, e luporum faucibus eriperet, pastor hic non minus prudens quam fortis nihil intentatum reliquit.

35. « Re prius communicata cum Matthia Romanorum Imperatore, cum Wilhelmo Duce Baviaræ, et cum nonnullis aliis orthodoxis Principibus, ac suo cathedrali capitulo, primo omnium ministros Prædicantes, qui nescio quorum conniventia, complures Bambergensis ditionis parochias occupaverant, ejectos. Deinde potestatem exercuit contra ludimoderatores, qui uti in plerisque civitatibus et oppidis hæresi erant infecti, ita et hæreses pueris instillabant, qua Lutheri catechismum illis inculcando, qua cantiunculis ab ecclesia Catholica rejectis eos depravando, et aliis millemodis perversa dogmata inserendo. Hos igitur tanquam exitiales floridæ juvenutis corruptores amovit, iisque Catholicos subrogavit. Ulterius deinde progressus, præfectos omnes, quæstores omnes, iudices locorum omnes, scultetos omnes, consules et civicos senatores omnes, qui Catholicæ religioni manus dare et eam profiteri abnuerent, loco movit, et alios eorum vice substituit.

36. « Hoc veluti præludio totius dramatis præmisso, conversionem ipsam subditorum provide auspicatus fuit, et, inter innumeras libertinorum querelas, contradictiones, turbas, seditiones, acatholicorum principum comminationes et persecutiones, per plures annos fortiter prosecutus fuit. Et cum ad grande hoc molimen magni sumptus requirerentur, ne nervus rei bene gerendæ deesset, impensas circa suam personam, raro exemplo, ubicumque

poterat, constrinxit. Aulicorum famulorum numerum ad tantam redegit paucitatem, ut vix Imperii Principis dignitatem tueri videretur. Fastum omnem et pompam respuebat, et victitabat tanta frugalitate, privatim præcipue cum pranderet aut cœnaret, ut, tribus ad summum ferculis vulgaribus contentus, religiosum potius in claustro, quam Episcopum et Principem in palatio repræsentaret.

37. « Econtra ubi divinus cultus, aut animarum reductio agebatur, nullis parcebat impensis. Sic ad excitandum et promovendum in juventute ardorem addiscendæ doctrinæ Christianæ, in sola munuscula catechetica, scilicet catechismum Canisii, et ejusdem libellos de præparatione ad confessionem et communionem, precationum formulas, rosaria, imagines et alia ejusmodi coemenda ingentem pecuniæ vim ex proprio peculio profudit. Sum oculatus testis, imo et cooperator exstiti, quando una vice tria florenorum millia in hunc finem Augustam destinavit, ut aliud nihil quam sacra ejusmodi amuleta, et excitationia puerorum apophoreta compararentur. Quæ cum appulissent, omnia intra unius hebdomadæ spatium, per omnes hujus ecclesiæ parochias, admonitionis adjunctis litteris, liberalissime dispersit.

38. « Non deerant e pecuniæ fœneratoribus, qui oggannirent, immodicas nimium expensas in reformationem dioceseos erogari, quando, cum tempore magis opportuno, omnia minore sumptu perficienda venirent; quibus ille dedit responsum Principe ecclesiastico dignum: « Ecclesiæ meæ bona tempora, inquit, utilius numquam dispensabuntur, quam si ad ampliandam Dei gloriam, et animarum salutem promovendam atque propagandam insumentur. Quem enim alium in finem S. Henricus ecclesiam suam tantopere locupletavit? » Pastoralis hac vigilantia et liberalitate, nec non laborum et contradictionum invicta tolerantia, laudatissimus hic Præsul tantum effecit, ut intra septennium, hæretica lues ex tota ferme diocesi fuerit profligata, et orthodoxa fides in eam reducta; et sic multa millia hominum non solum tunc viventium, sed etiam posterorum, ab interitu vindicata sint.

39. « Qui Præsulis zelus quæ acceptus fuerit S. Henrico, et apud Deum meriti, colligi ex eo potest quod cœlestis Paterfamilias fidem hunc in vinea Domini operarium, sub vitæ vesperam, per ipsummet S. Imperatorem, ejusque sanctissimam conjugem, ad mercedem æternam tam egregii laboris recipiendam, favore extraordinario vocare dignatus fuerit. Rem istam memorabilem Fornerus pag. 110, verbis sequentibus refert: Rem prorsus stupendam, inquit, virissimam tamen vobis referam; unde liquebit quis ei imminentem ex hac vita transitum vaticinando significarit. Anno MDCVIII, qui ei fatalis fuit, cum, in festivitate S. Henrici Imperatoris, mane pontificali ritu sacris operatus esset, a prandio vitam ejusdem Sancti, sedens in oratorio suo, lectitabat, fenestras e regione cathe-

dralem ecclesiam spectantes, auræ captandæ causæ, apertas habens. Contigit inter legendum ut adversum campanile, ubi grandiores S. Henrici et S. Cunegundis campanæ pendent, perspiceret, ibique, superioribus e fenestris, S. Henrici et S. Cunegundis imperiali habitu atque corona, uti pinguntur, simulacra immensa luce coruscantia, et sanctum quidem Henricum manu sibi annuentem cerneret.

40. « Visio ista horrorem primo incussit maximum; quem tamen, ubi se paululum collegisset et sauctis illis Patronis obnixius commendasset, superveniens interius mentis affusa consolatio sine mora expulit et abstersit. Ut autem rei veritatem penitus indagaret ac certius cognosceret, una cum ædituo cubicularium unum, post alterum eo submisit, ut quisnam in turri esset et ipsi cognoscerent. At illi quidem neminem penitus ibi se vidisse renuntiaverunt, cum omnia perlustrassent; visio tamen illa permausit, illis præsentibus, tametsi nihil uspiam præter horrorem quemdam insolitum persentiscerent, nec quid sibi episcopus vellet, intelligerent. Et cum se tertio ostendisset eadem apparitio, tandem omnino disparuit. Contigit vesperi ut cum ipso, de more, per hortum ambulando, matutinas cum laudibus preces aut cœnam persolverem; quibus ad finem decursis, verbis hisce me allocutus est: Quæstio est ad te, doctor Fornerus: si Sancti cuiquam appareant, et manibus quasi annuendo ad se vocent, quid significare existimas? Optimum omen, inquebam, esse duco: signum est Sanctos eum, quem vocant, in suum consortium brevi adoptaturos. Et id colligere est ex variis apparitionibus Sanctorum, quas refert S. Gregorius Magnus in libris Dialogorum. Sic Ursino presbytero apparuerunt SS. Apostoli Petrus et Paulus, et eum ad cœlestia evocarunt.

41. « Sic Probo episcopo Reatino S. Juvenalis, S. Eleutherius Martyres obitus diem prænuntiarunt. Sic Arnulpho Suessionensi episcopo S. Michael Archangelus obitus diem prædixit. Sic Aredium, referente S. Gregorio Turonensi, S. Martinus et alii apparentes ad gaudia Beatorum invitaverunt. Hæ tunc temporis historiæ mihi occurrebant. Ad quæ ille: Recte judicasti. Dicam tibi quid ante aliquot horas, hodierno etiamnum die, mihi contigerit: Et rem omnem, uti jam recensuimus, per ordinem exposcebat. Et interpretatione visionis de instanti morte sua luculenter explicata, tandem ipsemet subjungebat: Audio similem visionem oblatam antecessori quondam meo, Wigando Redwilio (fuit is Episcopus Bambergensis quadragesimus, eo tempore quo hæreses totam Germaniam populabantur; qui Luthe-ro et ejus asseclis, si quis alius, strenuissime restitit, et ejus paradoxa ab ecclesiæ hujus ovili, quibuscumque poterat, remediis profligavit). Is porro eodem anno e vivis esse desiit. Videbis, inquit, idem et mihi eventurum. Nam in hujus anni fidem non ero supervicturus. Dixit, et verbo respondit eventus paulo ante finem ejusdem anni MDCXIII.

42. « Interea temporis summa et unica ejus cura fuit se sanctorum Patronorum consortio, ad quod ab ipsismet gratiosissime invitatus fuerat, dignum reddere. Restabant tunc temporis aliquot adhuc oppida, ut Hochstadiense, Hertzogenaauracense, Obserscheinteldense, Burckunstadiense cum nonnullis pagis, in quibus reformatio quidem, et errantium ad Ecclesiae unitatem reductio jam inchoata, necdum tamen ad optatum finem perducta erat. Arbitratus igitur se sanctis Fundatoribus acceptissimum venturum, si ecclesiam ab ipsis fundatam, sine macula haeresis praesentare illorum conspectui posset, tota virum contentione in id perficiendum incubuit : et quod in votis habebat, est assecutus, Domino fidelissimi sui servi conatibus favente, et evidentibus gratiae divinae subsidiis cooperante.

43. « Praeterea, cum sibi a S. Heinrico e turri manu annuente, denuntiari crederet illud Regum 4, cap. 20 : « Praecipue domui tuae ; morierisenim tu et non vives, » cepit omnia rite ordinare, tam quoad temporalia quam quoad statum animae suae. Peccata sua eleemosynis redimere cupiens, in omnia templa et monasteria pauperum religiosorum, in hospitalia et nosocomia largissimas eleemosynas destinavit : aliis quoque Christi pauperibus pecunias sine numero dispertiri curavi. Et postquam Herbipoli (quo propter negotia tanquam Praepositus illius ecclesiae concesserat) in morbum incidisset, tam mihi, quam aliis toto morbi tempore ipsi adstantibus, liberam de omnibus bonis suis, in horreis, in penuariis, in aere praesenti, quascumque vollemus, eleemosynas ad libitum nostrum pro anima sua, pauperibus et locis piis dispertiendi facultatem concessit, haec saepe iterans verba : Quidquid pro anima mea eleemosynarum erogaveritis, ego ratum habeo.

44. « Idque praesentibus etiam ecclesiae imperialis Bambergensis duobus Praelatis, qui Herbipolim ideo descenderant, ut eum in morbo suo inviserent et consolarentur, pluries iteravit, addens non semel : Peccata mea gravissima sunt, et numero propemodum infinita : multis proinde et magnis eleemosynis diluenda. Ultimam suam voluntatem exposuit, ut sequitur : Omnia mea bona, inquit, de quibus ut peculio proprio, majori ex parte hereditario, disponere possum, in tres partes dividi volo. Prima detur Ecclesiae ; altera pauperum usibus impendatur ; tertia cognatis meis cedat, quos inter praecipuos esse volo eos qui in studiis adhuc versantur ; et fratris filios minores, ut in Catholica religione valeant educari. Nollem autem, de bonis Ecclesiae, mihi sanguine junctis quidquam elargiri, nisi ex patrimonio meo suppetaret, ut eis benefacere possem : scio enim ecclesiastica bona illis non deberi. Addidit in fine, sepeliri se velle in ecclesia cathedrali Bambergensi, sine pompa, et quam minimo fieri posset sumptu.

45. « Ceterum quam exacte se ad beatam mortem praeparaverit, et quam pie illam oppetierit, Fornerus

pluribus paginis exsequitur. Demum concludit : Candide fateor, et quod res est, edico. Plurimis, qui pie admodum ex hac vita emigrare credebantur, adfui in extremis : sed neminem adhuc vidi in hodiernam diem, imo et vix audivi similem hominis jam morituri pietatem, qua ille diem suum clausit extremum. Tantum momenti et efficaciae ad bene moriendum habuit patrocinium SS. Heinrichi et Cunegundis, et eorundem gratiosa apparitio, devotum sibi clientem ad beatam aeternitatem invitantium. Videtur etiam hoc loco commemoranda alia visio Praesuli huic aliquot ante mortem horis oblata, qua certior factus fuit de futuro quondam successore suo, qui ea quae ipse pro bono ecclesiae Bambergensis recte coeperat, strenue erat prosecuturus. Refert vaticinium illud saepius laudatus Fridericus Fornerus in citato tractatu, *Duo specula Principis ecclesiastici*, et in concione secunda funebri de Joanne Godefrido ab Aschauen, pag. 60, ubi sic scribit :

46. « Cum Illustrissimus et Reverendissimus Bambergensis episcopus Nythardus, laudatissimae memoriae, anno MDCXCVIII in ipsa S. Stephani festivitate, qua in vivis esse desiit, mane sacrificio interfuisset, ego, qui ei semper aderam, nostrum Joannem Godefridum, qui nudiustertius ex Galliis domum redierat, ad eum in lecto decumbentem, multis praesentibus, introduxi : quem cum ingredientem conspexisset, ad me conversus : Qualemnam, inquit, episcopum mihi addocis ? Ego illi : Illustrissime Domine, est juvenis Canonicus Joannes Godefridus ab Aschauen, paucos ante dies ex Gallia domum redux. Ejus itaque manu apprehensa : Iste, inquit, post paucos annos condecorabit sedem episcopalem S. Ottonis. Et post haec verba conticuit meditantibus aliquantisper : ac demum de reditu ei est congratulatus. Recordabatur ejusmodi verborum non raro Illustrissimus noster Joannes Godefridus, pie memoriae ; vetabat tamen aliis evulgari.

47. « Hucusque verba Forneri pag. 60, qui supra pag. 41 retulerat, piissimam ejus matrem Brigittam de Zobel, dum filiolum ejus adhuc in cunis vagiret, nocte quadam, cum pridie sacram Eucharistiam sumpsisset, et filium suum Christo et Matri ejus devotius commendasset, mitra et habitu pontificali ornatum, ac miro fulgore coruscum ante se stantem conspexisse. Erat laudatus juvenis, qui tunc agebat annum aetatis vigesimum quartum, S. Heinricho specialiter devotus ; et eidem Sancto, ut merito creditur, apprime charus, non solum ob devotionis tenerritudinem, sed vel maxime ob similitudinem castimoniae, quae juvenis supra communem modum effulgebat, et non ita pridem Herbipoli, ubi studiis vacabat, ejusce virtutis specimen dederat immortalis memoria dignum. Fornerus in concione prima funebri pag. 26, illud ita refert :

48. « Rem admirandam, verissimam tamen, vobis memorabo. Joannes Godefridus ab Aschauen in adolescentia sua, ut nemo non novit, formosissimus

erat et venustissimus ; pereleganti quoque corporis A constitutione : qua occasione humani generis hostis hæreditarius arrepta, ejus virginæ puritati hoc stratagemate insidias struxit, et pedicas objecit. Feminæ quædam ex gynæceo magni nominis et illustris conditionis, instigante cacodæmone, insigni ejus forma et pulchritudine captæ, honoris specie ad convivium invitarunt : ubi, cum eum qui curam ex officio gerere debebat, nil mali suspicantem ex industria inebriassent, cubitumque ductari jussissent, ea nocte adolescentem quoque apud se retinere voluerunt, quia, ne ipse mali quidpiam subesse ratus, cum dormitum jam concessisset, libidinosa illa diaboli organa clam taciteque lectum ejus accesserunt, et verbis pariter lascivit, et quibuscumque poterant titillationibus ad res nefarias eum sollicitare cœperunt. Quid pudicissimus adolescens ? Horrendum vociferans, e lecto, ut erat, lineis caligat et indusio vestitus prosiliit, e manibus illarum erupit, ostium domus festinanter petiit, et, relictis omnibus post se vestimentis, ad domum cujusdam amici venit, ibique quod reliquum erat noctis, Deo gratias agens pro obtenta castitatis palma, quiete pergit....

49. « Clericus tandem initiatus, majore solertia corporis et mentis castimonie sibi invigilandum existimavit ; idque tanto diligentius, quanto majores tum temporis corruptelæ passim vigeant..... Vix ævo nostro inventus est similis illi, qui tanto virginæ puritatis zelo conservaret legem Excelsi. Hujus igitur castimonie aliarumque, quibus illa stipari solet, virtutum fragrantia delectatus S. Henricus videtur Joannem Godefridum selegisse, et a Deo obtinuisse pro sua Ecclesia episcopum, seu instrumentum maxime idoneum ad restituendum pudorem, qui non tantum in populo, sed etiam in clero, miserandum in modum collapsus fuerat. Unde cum, anno MDCIX XLVII episcopus in extremis ageret, virginæ conjuges S. Henricus et Cunegundis in turri ecclesiæ cathedralis de novo se conspiciendos et pro eligendo novo præsule sollicitos exhibuerunt.

50. « Id quod in opusculo, cui titulus ; *Luctus publicus Franconiæ ob immaturum e vita abitum Joannis Godefridi*, edito a collegio Societatis Jesu Herbipoli anno MDCXXIII, pag. 3, hisce verbis refertur : SS. Henricus et Cunegundis paulo ante ejus electionem visi urbem e turri circumspicere, Quam apparitionem poeta sic exprimit :

Quem patriæ Pater
E censu Superum gravi
Henricus, lateri virgine conjuge
Adfixa, venerabiles
Acquisisse viros inter, episcopum
Fama diditur integra :
Urbem dum propriam, turrigera e domo,
Circumfundere lumina
Visus, quando abitum fata superstitis
Urgebant fera præsulis.

51. « Nemini tunc in mentem veniebat, in electione episcopali ex urna proditurum Joannem Godefridum, tum quia is erat ex junioribus capitularibus, tum quia suffragia collimabant in Joannem Christophorum Neustetter dictum Starmer, ecclesiæ imperialis decanum. Sed suffragium S. Henrici pro cliente suo Joanne Godefrido apud Deum demum prævaluit. Hiuc, etiamsi memoratus decanus primo statim scrutinio in episcopum electus fuisset, noluit tamen dignitatem amittere. Et, licet a toto capitulo instantè rogaretur et urgeretur ad consentiendum, non tantum secundo et tertio, sed etiam quarto recusavit. Cumque hæc lucta diu teneret, demum, ipsomet decano præeunte, ex inspiratione Spiritus sancti et unanimi consensu dominorum capitularium B Joannes Godefridus ad Aschausen salutatus fuit episcopus Bambergensis XXI Julii, anno MDCIX. Electionem hanc, speciali Numinis providentia, in bonum Ecclesiæ Bambergensis, opis admodum indigæ, dispositam ac ordinatam fuisse, communis erat peritorum persuasio.

52. « Eminentissimus cardinalis Bellarminus in prima epistola ad Joannem Godefridum episcopum Bambergensem nuper electum, data IV Novemb. MDCIX, ita scribit : Illustrissime ac reverendissime domine, a Domino factum est istud ; et est mirabile in oculis nostris. Nuntius de electione illustrissimæ et reverendissimæ Dom. vestræ lætificat universam civitatem Dei. Dolebamus oppressionem nobilis Ecclesiæ Bambergensis : et cum non succurreret aptum remedium, a Domino auxilium precabamur. Sed pius dominus fecit superabundantius quam petere aut intelligere poteramus. Superest nunc ut, qui cœpit in vobis opus bonum, ipse perficiat, et per vos Ecclesia Bambergensis gloriam suam in præsentem recipiat, ut et vos in die Domini immortalem gloriæ coronam a Principe pastorum recipiatis.

53. « Idem cardinalis, eodem die et anno scribens serenissimo Baviaræ duci Maximiliano, inter alia hæc habet : De electo vero Bambergensi quid dicam ? Sensi profecto incredibilem animi voluptatem, et tam manifestæ gratiæ Dei humillimas gratias egi. Ita ille. Historia inscripta collegii Soc. Jesu Herbipoli, illo ipso anno MDCIX, de episcopo Bambergensi recens electo ita loquitur : Ex partheniorum sodalium numero Ecclesiæ Bambergensi præsul divinitus datus est Joannes Godefridus ab Aschausen, homo philosophiam et leges humanas divinasque doctus, in quo nihil fastus aut fuci ; mores ad humanitatem compositi ; ætas florens, et, quod miseris, adolescentiæ vicinior ; priscæ probitatis et sanctitatis severioris imago, etc.

54. « Quemadmodum autem præclarus adeo episcopus Ecclesiæ Bambergensi, tempore periculosissimo, satagente S. Henrico donatus fuit, ita idem episcopus, eodem sancto imperatore patrocinante, simul ac pastorem curam suscepit, res magnas pro Deo et Ecclesia, tam in restituendo cultu divi-

no quam in emendandis cleri et populi moribus aggressus fuit; atque ipsa magnitudine operum quæ peregit, palam omnibus fecit, se non tam hominum quam cœlitus suffragiis ad episcopatum, pro bono Ecclesiæ assumptum. Quæ egregia facta cum Romam latere non possent, eminentissimus Bellarminus denuo ad Joannem Godefridum anno MDCX ita scribit: Quod egi in causa... quamvis magna voluntate egerim, non tanti momenti fuit, ut opus esset fatigari in scribendo tantum episcopum et in rebus gravioribus occupatum. Quia tamen scribere libuit, mihi quoque respondere jucundissimum est ei viro, quem quasi de cœlo missum suspicio. Non novi de facie episcopum et principem Bambergensem Godefridum, sed ex operibus egregiis notissimum vehementer diligo et veneror; et precor assiduo Deum ut, quem opportuno tempore, labenti Ecclesiæ Bambergensi præficere dignatus est, eum longo tempore incolumem servare, dirigere et protegere, et tandem etiam plenum dierum et meritum gloriöse coronare dignetur.

55. « Idem cardinalis anno MDCXII, XII Februarii, ad Fridericum Fornerum suffraganeum Bambergensem scribens, addit sequentia: Sed his omissis, gratias ingentes habeo pro iis quæ ad me scripsisti de insigni progressu optimi principis et episcopi vestri, quem non hominum vota aut studia, sed Deus ipse, pro sua infinita pietate. Ecclesiæ suæ donavit. Ego certe ita illi germana charitate afficior, ut, si pennas columbæ assumere possem, nihil me detineret quin statim ad ejus complexum volarem. Utinam multos eismiles non solum in Germania, sed etiam in Italia et in reliquo orbe Christiano haberemus! Videremus enim continuo vineam Domini tam bonis agricolis commissam mirifice reflorescere. Precor illi ex corde longitudinem dierum, quanta necessaria est ad Ecclesiæ reformationem, etc.

56. « Plura ejusmodi in epistolis suis habet laudatus cardinalis, signanter extollens magnitudinem beneficii quod divina bonitas præstitit labenti Ecclesiæ Bambergensi, illi providendo de episcopo, « qui in vita sua suffulsit domum, et in diebus suis corroboravit templum: qui curavit gentem suam et liberavit eam a perditione (*Eccli. l.*). » Quod meritis et intercessionibus SS. Heinrici et Cunegundis in acceptis ferendum esse probat pervigil eorum studium circa electionem hujus episcopi exhibitum, ut supra relatam fuit, nec non singularis episcopi devotio et fiducia erga sanctos fundatores; cujus devotionis ac fiduciæ specimen aliquod hic subjungitur:

57. « Ut primum Joannes Godefridus onus episcopale suscepit, colluctatio illi fuit non tantum adversus spiritualia nequitie in cœlestibus, videlicet adversus hæresim, magiam, veneficia, dæmoniacum idolomaniam, fœdissimas carnis corruptiones, et innumera flagitiorum monstra, sed etiam contra formidabiles principum hæreticorum exercitus, Franconiæ perpetuo imminentes. Contra quos cœlesti præsidio sibi opus esse intelligens, ad S. Heinrici

patrocinium confugit. Et ut haberet adjutorii ipsius arrham, obtinuit ab Eberhardo Augustano episcopo, consecratore suo, gladium quo sanctus imperator quondam in præliis ad edomandos Ecclesiæ hostes usus fuerat: quem sanctum gladium accepit tanquam munus a Deo missum, cujus virtute arceret adversarios populi sui, qui erant multi et potentes. Inprimis Fridericus V, comes palatinus Rheni, invasor coronæ Bohemicæ; Mansfeldius; marchio Durlacensis, dux Anhaltinus, Christianus Brunswicensis seu Halberstadiensis, eorumque socii, qui diœcesim Bambergensem, uti et Herbipolensem, fœdibus palam impressis, sibi in prædam destinaverant, et spe jam devoraverant.

58. « Quamvis autem in utramque diœcesim pluries irruptionem tentaverint, Joannes Godefridus tamen (qui interea etiam Herbipolensis episcopus creatus fuerat) hostiles conatus partim elusit consilio, partim fregit fortitudine, opponendo hostibus copias suas, quas conscripserat, una cum copiis auxiliaribus serenissimi ducis Bavarie. Et dum milites pugnarent in patriæ confiniis, ipse interdum nocturne, projecta in terram facie, velut alter Moyses, pro populo suo orationes ad Deum fundebat. Et quod de die interdum ob legatorum, ac militum præfectorum, euntium ac redeuntium interpellationes, præstare non poterat, media surgens nocte, somno antelucanis excubiis majorem in modum coarctato, integris horis cum Deo colloquendo compensabat. Hisce armis devotus S. Heinrici cliens Ecclesiam suam, toto regiminis sui tempore, ab hostium irruptionibus, deprædationibus et incendiis (quin et a peste, quæ antea singulis annis Bambergæ sæviebat) servavit immunam.

59. « Supremum a S. Heinrico favorem Joannes Godefridus expertus fuit ante mortem suam, quam ei sanctus imperator una cum virginea conjuge apparens pronuntiavit, ut refertur in Vita manuscripta hujus principis. Ab eo tempore non omisit se quam accuratissime ad felicem ex hac vita transitum comparare. Tota quidem vita ejus, præsertim quam in episcopatu duxit, fuit perpetua ad beatam mortem præparatio: habito tamen cœlesti de ea indicio, curas suas ad supremum illud negotium magis intendit. Cum, illo ipso anno quo obiit, ex præscripto medicorum, in arce Waldaschacensi, instaurandæ valetudini vacaret, toto eo tempore, sive publice sive privatim panderet aut cœnaret, ejus jussu semper aliquis e cubiculariis libellum Jeremiæ Drexelii S. J. de æternitate prælegebat, quem tempore illo totum tertio percurrit. Interea vero, dum aut balneis uteretur aut sudoribus eliciendis vacaret, aliis piis libellis, potissimum historiis de rebus gestis sanctorum legendis, animum relaxabat.

60. « Memini fuisse qui in mea præsentia ei suaderet res potius jucundas quam tetricas et melancholicas de morte, de inferno, de æternis damnatorum pœnis, illi tempori convenire quo valetudo curatur: respondit: Scio me brevi moriturum. Sto

ante januam æternitatis, etc. Illo ipso tempore sæpius de morte sua, quam vicinam aliquoties dictabat, et de dispositione ultimæ voluntatis mecum agebat. Similia et pronuper, Lanckhemium ad benedictionem domini abbatis eundo, et redeundo, soli secum in curru sedenti, ultro insinuabat, certum asserens non diu se victurum; et, ni maturandum esset iter Ratisbonense, nihil aliud diebus aliquot faciliturum quam domui suæ dispositurum, tanquam brevi moriturum, Vesperi ante abitum Ratisbonam versus, quo eum ad comitia Cæsaris obedientia, et singularis amor atque observantia vocabat, summo mane itineri se daturus, mihi valedicens dicebat: Videbimus nos mutuo; si non hic, Deo tamen dante, in cælis.

61. « Ex his colligi potest Joannem Godefridum de imminente sua morte bis fuisse cælitus admonitum: semel ante susceptum iter Ratisbonense, quando solum intellexit mortem suam esse vicinam absque certa temporis determinatione: altera vice Ratisbonæ, ubi insuper cognovit se moriturum ante novissimi initium: id quod multis ante diebus apud diversos sæpius affirmavit; jussitque proterea testamentum suum Bambergæ Ratisbonam afferri.

62. « Porro hanc denuntiationem illi factam esse Ratisbonæ a SS. Heinrico et Cunigunde, habetur in Vita ipsius manuscripta. Neque mirum cuiquam videri debet quod Sancti hi Patroni tam exquisitam curam gesserint de clientis sui felici ex hac vita transitu; quia ille specialem illorum favorem speciali studio virginalis castimonie, tantopere ab illis adamatæ, promeritus fuit. Hanc enim non solum in sua adolescentia, ut supra relatam fuit, sed etiam in totius vitæ suæ decursu contra quasvis carnis et satanæ tentationes invictè tutatus est. Quin et illustribus castissimæ vitæ suæ exemplis, quibusdam e Lutheri secta persuasit fide dignum esse quod SS. Henricos et Cunegundis in conjugio pari consensu virginali continentiam servaverint, id quod homines ultra carnem nil sapientes tanquam fabulosum rejiciebant, adscribentes naturæ sterilitati et impotentie quod virtuti et gratiæ tribuendum erat. Jactabant insuper, ne quidem sacerdotes, multo minus conjuges posse esse continentes.

63. « In hanc rem memorabile quid refert Joannes Seller Soc. Jesu concionator cathedralis Ratisbonæ, in concione funebri quam ibidem habuit de Joanne Godefrido, tempore comitorum, XII Januar., anno MDCXXIII. Cum Princeps quidam acatholicus cerneret quod Johannes Godefridus abominabilem clericorum concubinatam, libidinosæque vitæ licentiam in sua diœcesi implacabiliter insectaretur, et incorrigibiles parochiis et beneficiis privaret, et e diœcesi dimitteret, in familiari cum Episcopo congressu contendebat sacerdotibus permittendum esse conjugium, eo quod illis impossibile esset servare continentiam, Episcopus econtra firmis rationibus ostendebat, cum divina gratia id esse possibile. Sed cum princeps acatholicus nullo id sibi argumento persuaderi sine-

A ret, dicebat Episcopus: non soleo quidem dicta mea. juramento firmare; hac tamen vice, sacerdotali mea fide et dignitate assevero possibile esse, per Dei gratiam, caste vivere: quippe ipsemet ego, per omnem vitam meam, nunquam feminam attigi; neque ad id stimulum sensi. Princeps acatholicus percontans aiebat: An vere ita se habet quod dilectio vestra de se affirmat? Vere ita se habet, reposuit Episcopus; idque denuo mea episcopali fide sancte assevero. Commotus intime hoc sermone princeps acatholicus, Joannis Godefridi virgineas manus reverenter deosculatus fuit, una contestans hasce manus dignas esse quæ sacrificium offerant.

64. « Demum virginali castimoniam, quam Joannes Godefridus sub clientela SS. Henrici et Cunegundis, in adolescentiæ et reliquæ vitæ periculis, velut in medio fornacis Babylonicæ, illæsam ac sine ignis odore conservavit, eandem, sub eorundem Sanctorum patrocinio, feliciter æternitas intulit. Vos ipsos, inquit Fornerus in concione funebri Bambergæ habita, quotquot hic adestis, testes invoco, an non omnis ejus vita eximium castitatis sacerdotalis speculum possit appellari? Non dubitate eundem hunc castissimum Præsulem illibatam virginitatis florem, id quod mihi in ultimo adhuc itinere, quod cum ipso peregi, ut alias sæpius, concedidit, secum ex hac vita in alteram illam ad Christi æterni judicis tribunal haud dubie asportasse... Pugnavit animose nobilis Christi athleta et heros Joannes Godefridus, et gloriose triumphavit, et virginitatis aureolam, integra carne et membris, ut loquitur S. Hieronymus. reportavit.

65. « Obiit laudatissimus Princeps Ratisbonæ XXIX Decemb. anno MDCXXII, qui, uti, a SS. imperatoribus Henrico et Cunegunde extraordinariis favoribus, in vita et morte ornatus fuit ita veneratione, tempore vitæ, sanctis patronis exhibita non contentus, voluit etiam funus suum exstare suæ erga illos reverentiæ monumentum. Nam humillimus Princeps æstimans se indignum communi cum Sanctis illis sepultura, jussit quidem corpus suum humari in cathedrali Bambergensi, non tamen in ipsa ecclesia, ubi Sancti quiescebant, sed subtilus eam, in obscura crypta quæ est sub choro S. Georgii martyris, ad quem deinde, anno MDCLVIII, Sanctorum illorum ossa translata fuerunt. Sed Deus humilem servum suum vicissim in exanimi ejus corpore honorare dignatus est.

66. « Nam cum illud XV diebus post mortem, nimirum XII Januarii anni MDCXXIII (quo die solennes illius exequiæ, in præsentia procerum Imperii, Ratisbonæ in capella Cæsarea celebratæ sunt) habitu episcopali indutum, in tumba elevata, omnium conspectui exponeretur, facies ejus tota vivida et rubicunda apparuit, non secus ac si adhuc tum viveret. Ita testatur protocollum historicum urbis Ratisbonensis de anno MDCXXII et MDCXXIII. Et cum deinde sex alii dies insumerentur corpori ejus Bambergam devehendo, ubi demum die XIX Januarii, terræ man-

datum fuit, retinuit eandem gratiam, uti Fridericus A Fornerus, oculatus testis, pag. LIX asseverat dicens : Non mortuo similis, sed dormienti, jucundam semper et vivacissimam faciem post tot dierum itinera retinens usque ad horam sepulturæ.

67. « Talem venustatem contulit Deus corpori exanimi Joannis Godefridi, quod ille in vivis, tot asperitatibus, tot vigiliis, tot jejuniis in pane et aqua etiam inter principales epulas, tot flagellis, ciliciis, genuflexionibus, humicubationibus castigaverat : et insuper post obitum, ad majorem sui contemptum, et ad majorem sanctorum Heinrici et Cunegundis exaltationem, in profunda et obscura crypta, quo pauci homines intrare solent, tumulari jussit ! Sed ut ille se suaque contempserit et occultaverit, splendor tamen virtutum ejus ita tegi non potuit B quin multi cognoscerent et æstimarent. Litteræ annuæ collegii Societatis Jesu Ratisbonæ anno MDCXXII referunt, Ferdinandum II Romanorum Imperatorem mortem hujus Episcopi graviter tulisse, atque inter cætera dixisse : Fidum nos amicum, uterque episcopus bonum Pastorem, subditi Patrem in hoc Principe amiserunt.

68. « Illustrissimus Dominus Carolus Caraffa episcopus Aversanus, Nuntius Apostolicus, Ratisbonæ tunc præsens, in libro cui titulum fecit : *Germania sacra restaurata* (ubi inter reliqua describit quid fuerit actum Ratisbonæ in conventu Electorum et Principum Imperii, a Ferdinando II Ratisbonæ celebrato anno MDCXXIII, ubi disceptabatur de Maximiliano Bavaro substituendo rebelli Friderico V Electori Palatino) de nostro Joanne Godefrido hæc habet : Hujus aliquando mentis fuerat Joannes Godefridus Princeps et Episcopus Herbipolensis, quo magis Dei zelo percitum Principem non vidit Germania. Is militum pater, sacerdotum exemplum, Principum decus, Catholicorum tutor, sui ipsius contemptor, Ecclesiæ Romanæ, ac Cæsareæ majestatis cultor acerrimus et prudentissimus, nihil nisi ad Electorem Catholicum suspirabat ; inter quæ suspiria, summo nostro omnium dolore ex hac vita discessit.

69. « Concludimus hanc narrationem elogio, quod Joanni Godefrido tribuit orator e Societate Jesu, præsens, ut videtur, sodalitatis Marianæ, in oratione funebri habita in templo Patrum Societatis Jesu Bambergæ XVIII Jan. anno MDCXXIII, ubi circa finem sic loquitur : Nihil præclarum animo fingi potest, cujus non eximia aliqua portio Joanni Godefrido nostro divinitus obtigerit. Exemplar virtutum fuit, in quod Episcopi omnes, Antistites omnes, Principes omnes intueri possint. Exemplar perfectionis, ad quod, tanquam ad relucens et tersissimum speculum, mores suos, vitamque componere ecclesiastici viri debeant. Exemplar numeris omnibus absolutum ostendere mundo Deus voluit, quid exacta virtus, in uno eodemque Episcopo ac Duce, cum maximo honore ac dignitate conjuncta possit.... Felicitatem tuam tibi gratulor. Scio, te non in Franconia tantum tua, sed toto universitatis hujus ambitu, gentium

omnium linguis ac litteris celebrandum. Intuebuntur in te omnia sæcula ; repetet te omnis memoria, omnis posteritas venerabitur, etc.

70. « Quæ de præclaris gestis et virtutibus duorum Episcoporum Bambergensium hactenus allata sunt, non tantum ad illorum laudem, sed et ad quam maximam SS. Heinrici et Cunegundis gloriam pertinent. Inde siquidem clarius nobis innotescit quanti illorum intercessio apud Deum sit ponderis, et quanta sit eorum erga ecclesiam Bambergensem sollicitudo charitas et beneficentia. Quod enim duo isti Viri, periculosissimo tempore, mirabili Dei providentia ad episcopatum assumpti fuerint ; quod indutivirtute ex alto, posthabito omni terreno emolumento, contemptisque omnibus difficultatibus, tam magno pro Deo et subditis operati sint, et quod patriam Bambergensem, quæ ferme tota in hæresim et flagitia fœde prolapsa fuarat, tanta fortitudine simul ac prudentia ab interitu vindicaverint et ad viam salutis re-duxerint, id Sanctorum istorum favore, patrocinio et auxilio effectum est, uti nos extraordinaria illorum erga hos duos Episcopos vigilantia et sollicitudo non sinit ambigere. Multum quidem debet Bambergæ suis Sanctis, quod illorum pietate ac munificentia, sede episcopali et ecclesia Imperiali fuerint decorata, plus tamen se iisdem debere certissime sibi persuadeat, quod, postquam patria ferme tota hæresis jugo se improvide subdidisset, in infelicissimo illo statu non fuerit derelicta (uti multis aliis diocæsisibus in vicina nobis Saxonia, et aliis terris septemtrionalibus contigit), sed SS. Heinrici et Cunegundis sollicitudine, patrocinio ac protectione, a perniciosissimo hæresis malo, inter innumeras licet difficultates, hostiliumque copiarum insidias et impugnationes, fuerit liberata, ac deinceps in Ecclesiæ Catholicæ gremio conservata. »

CAPUT III.

De S. Henrici Manto, ut vocant, Bambergæ in ecclesia Imperiali asservato.

71. Præter sacra cimelia de quibus supra in Commentario § 4 actum est, superesse diximus monumenta id genus alia, sed præcipua duo, Crucem nempe pretiosissimam in celebricæ nobis Benedictino Montis S. Michaelis, de quo ad Acta S. Ottonis locuti sumus, certis solemnioribus festis adhiberi solitam, et Mantele seu Mantum, ut vocant Bambergenses, puta togam vel pallium latissimum, uti hic vides, ad modum vetustioris casulæ, lateralibus aperturis carentis, in thesauro Imperialis ecclesiæ reconditum, quod ab Ismaele, de quo Anonymi Legenda meminit, confectum volunt, sancto Imperatori datum, ab eoque Cæsarei instar paludamenti in celebrioribus cæremoniis adhibitum, pluribus signis pretiosis opere Phrygio intextis ornatum, variisque inscriptionibus satis mirabili sacrorum profanorumque commixtione distinctum, quibus in rectum seusum ordinandis aut explicandis curiosa iugentia incassum hactenus desudasse dicuntur. Quod certe experiri mihi licuit in eruditissimi Viri observationibus, infra

Dei, laborem et studium devote sibi obsequentium, noluit incassum deperire, ne vel in parvo detrimento januæ viderentur contristari, ideoque in ligno, foci usui apto, vim virtutis suæ ignem a Deo obtinuit oblivisci.

24. Mulier arreptitia de restibus connexa manus coram prædicto reconditorio, licet multum renitens, sistitur. Quæ dæmone mugitum in aera dante seque ab Heinricho torqueri vociferante, satis ipsa torta liberatur. Visum est illi, ut præsentibus referebat, quemdam capite cano, barba proluxa, veste amictum regia, ex eodem loco processisse, et a se spiritum nequam pugnis, et minis extorsisse. Verum si cuncta

A sigillatim, quæ diebus singulis facta sunt, miracula persequi voluero, tempus me prius quam materia deseret: præsertim cum numero possibilitatem excedente, custos ipse ecclesiæ, qui omnibus fere intererat, pauca de multis memoriæ tradere se potuisse perhibebat. Hoc solum hic omittendum non est, quod de calice aureo, de quo supra dictum est, quem ob speciale devotionis suæ indicium idem Imperator beato Laurentio confici jusserat, febricitantes aquæ, vel alterius liquoris haustu curantur: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

APPENDIX

Eorum quæ ad superiorem Vitam, ab Anonymo scriptam, ad S. Henrici recentiora beneficia, mantum, crucem, aliaque sacra cimelia; ad hodiernam solemnitatem ad renovata pietatis Officia, ad templa et sacella erecta potissimum spectant.

CAPUT PRIMUM.

De diplomatibus ex data Vita huc rejectis.

1. Huc rejecimus diplomata Vitæ S. Henrici non satis apte innexa variis capitibus de quibus supra locuti sumus. Primum locum hic occupant, quæ temporum ordine præcedunt, geminæ Benedicti PP. VIII litteræ ad S. Henricum, necdum Romæ coronatum, et ad Eberhardum Bambergensem episcopum primum de ejus ecclesiæ confirmatione datæ, quarum priores scriptæ dicuntur in mense Junio Indict. xi; datæ vero « xii Kal. Februarii, pontificatus anno primo. » Non est satis pervium reperire finem pontificatus Sergii IV, aut initium Benedicti VIII, ut recte expendit Baronius ad annum 1012, quamvis ipse eo anno jam dicti Sergii obitum collocet, atque adeo Benedicti in Pontificiam Sedem ingressum. Etenim si hoc diplomate recte signata sunt omnia, non potuit Petri cathedram conscendere Benedictus ante annum 1013 Indict. xi, qui istius anni character est: cum vero et scriptum et datum sit diploma anno primo ejus pontificatus, necesse est ipsum adhuc fluxisse mense Januario, seu xii Kalend. Februarii anni sequentis 1014, de qua re hujus loci non est plura investigare.

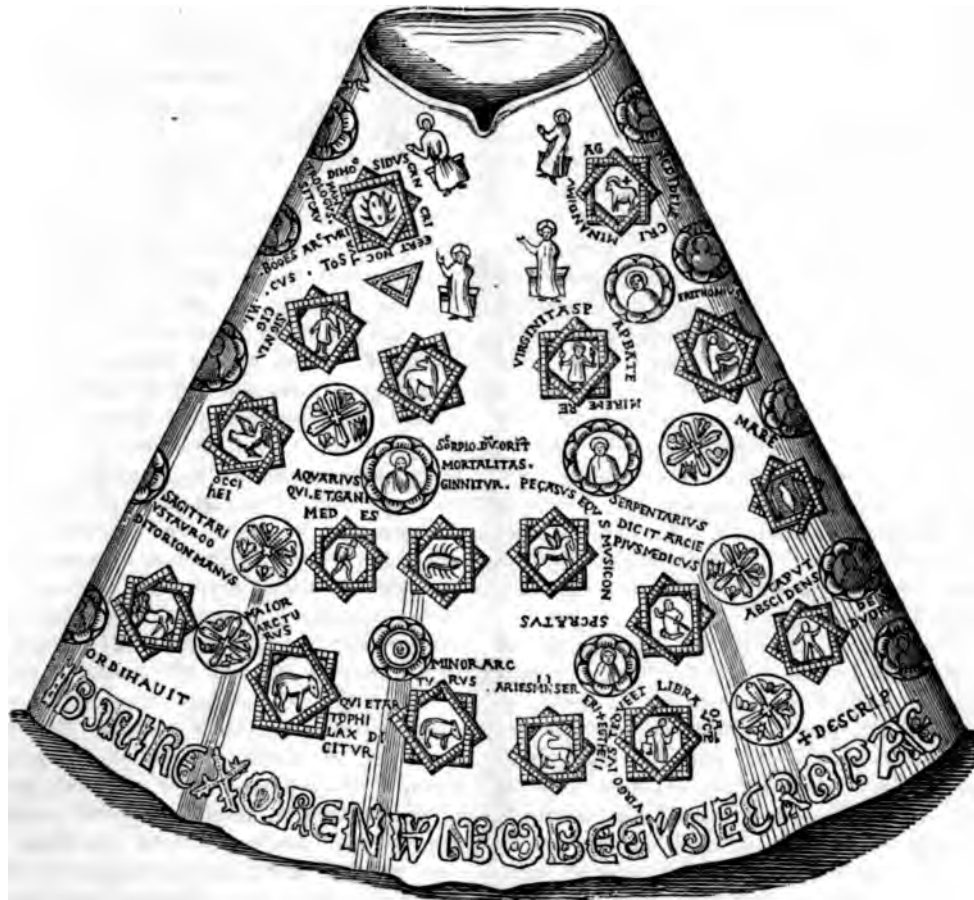
2. Inde fortasse non inepte quis colligat, diploma istud, præcedenti anno 1013 scriptum, a Papa Benedicto studiose servatum videri, ut id Imperatori ipsi, jam coronato seu coronando, sub principium anni 1014 offerretur in ipsa urbe Roma, quamquam solum Regis titulum præferat. Conjectura est, quam redargui facile patiar. Id obiter observo, quod sub finem summus Pontifex, non jam ad S. Henricum, sed ad solum « dilectissimum fratrem, » adeoque ad solum episcopum Eberhardum sermonem convertat: sed neque hæc scrupulosius hic examinanda suscipimus. Diploma alterum, soli Eberhardo inscriptum, nullam temporis notam signat; at recte advertit Gretserus, ex iis quæ asserit Benedictus se præsentem

B Bambergæ facta fuisse, datum esse posteaquam Bambergam ipse venerat, nempe anno 1019, dum basilicam S. Stephani viii Kal. Maii consecraverat, ut est cap. 23, apud nos num. 32; fortasse in ipsa urbe Bambergensi, priusquam in Italiam remearet. De tribus aliis posterioribus diplomatibus Clementis II, Leonis IX et Henrici III Cæsaris, nihil est quod hic magnopere explicem.

3. Unum superest, dum de diplomatibus agimus, hac opportunità indicandum, variam non nihil esse formam quæ S. Henrici sigilla exhibet. Huc me adduxit diploma Henricianum, in maximo folio expanso, ad autographi normam exaratum, atque inter schedas nostras repertum, « datum vi Nonas Aprilis, anno Dominicæ Incarnationis xiii, Indict. i, anno secundo Domni Henrici Regis I. Actum Quidilingabure, » quod hic integrum et quidem in æ incisum referrem, si id operæ pretium esset: nota enim hæc pridem sunt, et totum pridem exhibit laudatus supra Schatenus in Annalibus suis Paderbornensibus ad dictum annum 1003, pag. 367.

tus, uti ex litteris Mantelis infra, immediate supra A gratiarum actione Henriciana patet : videlicet Pax fimbriam ex serico rubro, filo aureo intertexto, ceu ISMAHELI QUI HOC ORDINAVIT. » Ecquis in formula ista,

Pax Ismaheli Judaici aliquid in artifice subodoretur? Potius studiose aliqua involvisse, atque, affectata seu vera ignorantia, ænigmaticis locutionibus implicuisse videtur.

73. Quid sibi velint statunculi inter voces *Sol* et *Luna*, quid alii in lamella altera, nemo satis divinaverit. Subjectum soli et lunæ quadratum repræsentat, ni fallor, quatuor Evangelistarum symbola, circumdata icunculæ cui aptatur epigraphe, *Supernæ usie sit gratum hoc Cesaris donum*. Ecquid religiosus posuisset Sempiternæ ac individue Trinitati, aut saltem æterno Verbo incarnato? Quid enim est *oúta* nisi suprema essentia metaphysico conceptu expressa? Cur *sancta Maria stella maris inclita*, non appellatur *Mater Dei*? Quem *S. Joannem* indicat, qui sit *et gratia Dei*? Pergimus eam ductore nostro, qui

B figuras omnes mere aureas asserit, opere Phrygio contextas. Satis patent signa Zodiaci et constellationes aliæ, ad modum, ut ipse existimat, istius temporis. » Constat enim, inquit, proximum S. Henrici in imperio antecessorem Ottonem III simile Mantum, quo tegebatur coronatus, cum inscripta Apocalypsi habuisse. Probabiliter fuit hoc Mantel illud, quo in ipsa coronatione imperatoria fuit vestitus S. Henricus. » Ignoscat vir amicus si tam prompte assentiri renuam : non incongrue pallio Ottonis appingi potuere signa apocalyptica ; at S. Henricum paludamento de quo agimus in coronatione indutum fuisse, necdum ut credam induci hactenus patior. En paucas alias litterarum utcumque redditarum, laudati viri explicatione.

74. *Œlipum* certe hic agere oportet in eruendo

contorto sensu AQUILA PPTVE IOCITARE VOIATVS RE
ASTRA; quem sic reddit: Aquila perpetuo pervolatus
suos se locans in astra, ob constellationem aquilæ
expansis alis volantis. Ismael enim, ait, astrologiæ
addictus fuisse videtur, quia ejus ordinatione prope
Mantelis humerum dextrum hæc leguntur verba;
Astrologus hic sit cautus. Est et alia in altera Manti
parte, ubi sic legitur: VIRGINITAS APBATE MIREME RE.
Sonant hæc ipsi: *Virginitas approbate mirumur ter-*
ræ; sublata autem vitiosa metathesi, videtur esse
allusio Ismaelis ad castimoniam S. Henrici, in hunc
forte sensum: *Virginitatem in terris approbatam mi-*
remur. Cupio plane eruditiss. Viro subscribere; ve-
rum si eo Manto, ut nuperrime dicebat, S. Henricum
in coronatione Romana usum sibi persuadeat, neces-
se est, fateatur, cognitam ante id tempus fuisse
Ismaeli isti sanctissimorum Conjugum virginalem
continentiam, quam ut supra vindicandam suscep-
erim, at nemini ante extremum Sancti morbum inno-
tuisse existimo esse certissimum. De cætero, an
manus Orionis rodât Taurum; an is, *imitator juris*
fucrii, an *Serpentarius Æsculapius medicus* dicatur;
an his asseratur *Pegasus equus musicæ esse sacratus*,
atque id genus alia, ab obscuriori isto vel forte
poetastro artifice repetenda non censeo: nodus præ-
cipuus superest, utrum infimæ inscriptionis confusos
characteres eruditus interpres feliciter combinaverit.
Verba ejus ad apicem describam:

75. « Fimbria vero hujus Mantelis condecorata est
litteris singulari artificis diligentia (litteris singulis
particulariter sive seorsim aurato filo confectis, ac
dein mediante filo serico, in destinato suo loco fir-
matis) affabre confectis opere phrygio, cum permul-
tis intortis aureis cimeliis, obscuritatem lectionis
inducentibus; suntque eæ litteræ magnæ longitudi-
nis; ita invicem appositæ, ut lector maxime dubius
hæreat, ubi lectio in circulari chaos sit inchoanda.
Insuper, omni carent interpunctione, hincque in ho-
diernum usque diem, multis lectionem frustra ten-
tantibus, uti inaudio, (præsertim propter plures alias
parvas obfuscatasque inscriptiones) incognitæ man-
serunt. » Pergit deinde ad explicationem, quam nemo
hactenus propius assecutus est. « Verba fimbriæ ad
litteram hæc sunt cum metathesi vitiosa.

O Decus Eeropæ Cesar Heinrice beare.

Angeat impreium ihmi Rexque rena bene.

Peripheria hæc Manti infima adæquat longitudinem
sedecim pedum et duorum pollicum.

76. « Ubi notandum quod Ismael per litteram X in
verbo Rex singulare quid significare voluerit, quia
hæc una et sola inter omnes magnitudine artificiali
eminet, et nonnihil a litteris E ante et Q post
est separata; hinc non immerito concludo eum ut,
propter verborum excurrentem copiam, ligatam ora-
tionem salvaret, gratulationem hanc pro S. Henrico
ordinare in hunc sensum quasi voluisse: Rexque
millies ibi regna bene; quia X Græcis, ut constat,
est numerus millenarius: salvo tamen, ut dixi, per
omnia aliorum judicio meliori, acumina enim hæc

A antiquis erant frequentia. Monet deinde notandum
quod in carminibus fimbriæ Mantelis desint: apud
verbum REGNA littera G (nam littera A est abscon-
dita in N, quia N, ut ibi efformatum est, denotat litte-
ram N et A simul apud antiquos,) et littera E apud
verbum WENE sive BENE. E contra post verbum Impe-
rium est supervacanea littera M, forte loco litteræ M
sive ꝛ in animo substituenda, aut plane omittenda
illo tempore; apud quam tres IBI spectant post litte-
teram Q. Item in verbo ANGEAT, littera V est inversa,
hinc ut N apparet. »

77. Hactenus Clar. amicus, qui subdit quatuor
alia serica Manta, cærulei item coloris, ibidem as-
servari, de quorum usibus hic disserere nihil attinet:
datam jam prioris explicationem tantisper expendam-
us. Quatuor prima vocabula distincte in fimbria
expressa conspicio, O decus Eeropæ Cesar Hein-
rice; non tam facile est invenire TÒ BEARE, cum pro R
legatur B: neque ANGEAT educi potest, quandoqui-
dem littera ultima non sit T sed potius Y. Imperium
integre non reperitur, quod ultima littera videatur
duplex, sitque E et A Græcum; in quo non satis
aperte argui posse videtur, quod post Imperium su-
pervacanea sit littera M, ubi ego fateri cogor nec
pervacaneum M, imo nec necessarium reperiri,
quo Tò Imperium vel Impreium efformari queat. Ne-
que tres IBI usque adeo clare apparent; nec est
unde colligatur N inversum esse, unde exurgere
verosimiliter possit ANGEAT. IBI nullum sensum
reddit REXQUE vel REX QUI habetur; sed reliqua
plusquam Œdipo indigent, neque ex iis perfectam
constructionem quis facile extuderit. Hæc eo solum
dicta sint, ut intelligat lector nihil a nobis negle-
ctum, et amicissimus adjutor observet, ænigma iis
litteris involutum, necdum ex omni parte solutum
esse. Melius, inquit, aliquid substituas: malim
vero candide fateri ignorantiam, quam iis disqui-
rendis oleum et operam perdere: non gravabor ta-
men, nullo meo periculo, viri alterius eruditissimi
cogitationes in medium proferre, prout mecum com-
municatæ sunt.

78. Abest is, ut primum dicam, a Bambergensium
opinione, quod præfatum Mantum ad S. Henrici
tempora revocari possit, negatque Sancti istius
ætate in usu fuisse Cæsaris appellationem. Putat
itaque opus esse sæculi XIV, implexisque illis voca-
bulis indicari Henricam, istius nominis Imperato-
rem VII Luxemburgicum, qui post necem Alberti
Austriaci Romanorum regis, anno 1308 patratam,
VI Januarii 1309 Aquisgrani coronatus est; atque ad
hunc dirigi contendit fimbriæ allocutionem, cujus
ordinem exorditur a CESAR HENRICE, ei connectens
BEA: B vero sequens et E sumit pro Bambergensis
Ecclesiæ, ex litteris proximis faciens ANGELV, T si-
gnato: tum sic pergit, ex litteris verba ferme reddens,
IMPERIUM Regere Injuste Volens, EA (Iambda græco
pro L latino) unde Eaectus, Invitis, vel Inimicis Bam-
bergensibus, Miserabiliter Interiit REX QUI; demum
ex RE et contractis aliis conficit REGNAVIT, atque ex

familiari : ejus viri aliqualem notitiam præbet A inscriptio sepulchri ejus Bambergæ in templo parochiali S. Martini, quæ talis est : « Reverendissimus « in Christo Pater ac Dominus Fridericus Fornerus « sac. Theologiæ Doctor, episcopus Hebronensis, « suffraganeus Bambergensis, ac ibidem in spiritua- « libus Vicarius Generalis, sacræ Cæsareæ Majesta- « ti, ac Serenissimo Bavarix Ducis a consiliis, inte « gritate vitæ, zelo religionis, legationibus obitis, « consilii prudentia, ac vivo verbi Dei eloquio libri- « que editis orbi notus, pie in Domino obiit anno « MDCXXX, v Decemb. »

31. « Huic elogio consonat historia manuscripta collegii Soc. Jesu Bambergæ eodem anno MDCXXX, ubi inter cætera de illo dicitur : « Vir erat boni B « communis amans, et a virtute litterisque pluri- « mum commendatus... sub infula vitam duxit « religiosam. » Hic igitur Suffraganeus edidit opu- sculum cui titulum fecit : *Duo specula Principis ecclesiastici*, e duorum laudatissimorum Præsulum ac Principum, Joannis Godefridi anno MDCXIII, xxix Decemb., et Nythardi anno MDCXVIII, xxvi Decemb. piissime defunctorum rebus præclare gestis heroicisque virtutibus potissimum conflata atque concinnata, et quatuor concionibus funebribus ad eorumque sepulturas et exsequias, in ecclesia cathedrali Bambergensi, lingua vernacula habitis, latine scriptis, publicæ luci et imitationi data et divulgata a Friderico Fernero, etc. Ingolstadii, typis Gregorii Hœnlin, anno Christi MDCXIII. Ex hoc C auctore pleraque, quæ hic adducuntur, deprompta sunt. Quæ ex aliis fontibus hausta fuerunt, suis locis indicantur. Ordinum a Nythardo, qui ætate prior est.

32. « Nythardus, ex nobili Franconix prosapia de Thungen, cum in ecclesia cathedrali Herbipoli jam fuisset perfunctus officio decani et modo ageret ejusdem ecclesiæ Præpositum, divino consilio, intercedentibus utique SS. Henrico et Cunegunde, quibus erat specialiter addictus, amplissimæ præposituræ suæ residentia in postremis habita et valedicta, translato domicilio, Bambergam commigravit ibique primam junioris instar canonici residentiam auspicatus, uno propemodum eodemque anno, de- D curso residentix, quod vocant, tirocinio, capitulo annumeratus, cathedralis ecclesiæ decanus electus, rita functo Ernesto Præsule, unanimi concapitularium dominorum consensu, sine scrutinio, per Spiritus S. inspirationem, omni populo a summo usque ad minimum jubilante, episcopus electus fuit XIV Novemb. anno MDCXI.

33. « Et, quod mirum visu atque auditu, ad hoc summum animarum regimen ut se rite disponeret, quamprimum Bambergam accessit, mutato veteri canonicorum minus decente habitu, et omni pristina conversatione penitus abdicata, sic a se ipso distare cœpit, ut, omnium censura et judicio, in alium hominem, qui secundum Deum creatus, translatus esse, ideoque cœlestium donorum, quæ de-

secundum a Patre luminum, capacissimus effectus esse crederetur. Rara hæc mutatio in vestibus, in moribus, in famulitiis, in domestico splendore, in quotidiana conversatione, in omni negotiorum tractatione, omnibus qui eum pridem noverant prodigio similis habebatur. Exinde innotuit efficacia patrocinii SS. Henrici et Cunegundis, quorum cultui et imitationi totum se dabat. Vitas ipsorum non solum assidue lectitabat, sed etiam ambas ex antiquo codice ms. ipsemet, apographi functus officio, manu sua descripsit.

34. « Horum patronorum exemplis incitatus, et divino fretus auxilio, opus prorsus arduum, et in istis rerum temporumque circumstantiis, ut summi etiam viri judicabant, factu impossibile aggressus fuit, scilicet reformationem ecclesiæ Bambergensis, quam hæresis ferme totam occupaverat et fœde contaminaverat. Nam in primis in ipsa urbe Bambergensi totus senatus civicus, exceptis duobus, Lutheranam sectam non solum pertinacissime tuebatur, sed et præcipuis ditiorum optimatum totius communitatis civium, numero circiter quinquaginta, conjuraverant, velle se potius cum bonis omnibus, domicilium alio transferre, quam manus dare. In aliis plerique dioceseos civitatibus et oppidis ne unicus quidem Catholicus civis reperiebatur. Nihilominus ut Imperialem hanc ecclesiam, sanctorum Henrici et Cunegundis nobilem filiam, e luporum faucibus eriperet, pastor hic non minus prudens quam fortis nihil intentatum reliquit.

33. « Re prius communicata cum Matthia Romanorum Imperatore, cum Wilhelmo Duce Bavarix, et cum nonnullis aliis orthodoxis Principibus, ac suo cathedrali capitulo, primo omnium ministros Prædicantes, qui nescio quorum conniventia, complures Bambergensis ditionis parochias occupaverant, ejectos. Deinde potestatem exercuit contra ludimoderatores, qui uti in plerisque civitatibus et oppidis hæresi erant infecti, ita et hæreses pueris instillabant, qua Lutheri catechismum illis inculcando, qua cantiunculis ab ecclesia Catholica rejectis eos depravando, et aliis millemodis perversa dogmata inserendo. Hos igitur tanquam exitiales floridæ juventutis corruptores amovit, iisque Catholicos subrogavit. Ulterius deinde progressus, præfectos omnes, quæstores omnes, judices locorum omnes, scultetos omnes, consules et civicos senatores omnes, qui Catholicæ religioni manus dare et eam profiteri sbauerent, loco movit, et alios eorum vice substituit.

36. « Hoc veluti præludio totius dramatis præmissa, conversionem ipsam subditorum provide auspicatus fuit, et, inter innumeras libertinorum querelas, contradictiones, turbas, seditiones, acatholicorum principum comminationes et persecutiones, per plures annos fortiter prosecutus fuit. Et cum ad grande hoc molimen magni sumptus requirerentur, ne nervus rei bene gerendæ deesset, impensas circa suam personam, raro exemplo, ubicumque

poterat, constrinxit. Adlicorum famulorum numerum ad tantam redegit paucitatem, ut vix Imperii Principis dignitatem tueri videretur. Fastum omnem et pompam respuebat, et victitabat tanta frugalitate, privatim præcipue cum pranderet aut cœnaret, ut, tribus ad summum ferculis vulgaribus contentus, religiosum potius in claustro, quam Episcopum et Principem in palatio repræsentaret.

37. « Econtra ubi divinus cultus, aut animarum reductio agebatur, nullis parcebat impensis. Sic ad excitandum et promovendum in juventute ardorem addiscendæ doctrinæ Christianæ, in sola munuscula catechetica, scilicet catechismum Canisii, et ejusdem libellos de præparatione ad confessionem et communionem, precationum formulas, rosaria, imagines et alia ejusmodi cœmenda ingentem pecuniæ vim ex proprio peculio profudit. Sum oculatus testis, imo et cooperato exstiti, quando una vice tria florenorum millia in hunc finem Augustam destinavit, ut aliud nihil quam sacra ejusmodi amuleta, et excitationia puerorum apophoreta compararentur. Quæ cum appulissent, omnia intra unius hebdomadæ spatium, per omnes hujus ecclesiæ parochias, admonitionis adjunctis litteris, liberalissime dispersit.

38. « Non deerant e pecuniæ fœneratoribus, qui oggannirent, immodicas nimium expensas in reformationem dioceseos erogari, quando, cum tempore magis opportuno, omnia minore sumptu perficienda venirent; quibus ille dedit responsum Principe ecclesiastico dignum: « Ecclesiæ meæ bona tempora, inquit, utilius numquam dispensabuntur, quam si ad ampliandam Dei gloriam, et animarum salutem promovendam atque propagandam insumantur. Quem enim alium in finem S. Henricus ecclesiam suam tantopere locupletavit? » Pastoralis hac vigilantia et liberalitate, nec non laborum et contradictionum invicta tolerantia, laudatissimus hic Præsul tantum effecit, ut intra septennium, hæretica lues ex tota ferme diocesi fuerit profligata, et orthodoxa fides in eam reducta; et sic multa millia hominum non solum tunc viventium, sed etiam posterorum, ab interitu vindicata sint.

39. « Qui Præsulis zelus quam acceptus fuerit S. Henrico, et apud Deum meriti, colligi ex eo potest quod cœlestis Paterfamilias fidem hunc in vinea Domini operarium, sub vitæ vesperam, per ipsummet S. Imperatorem, ejusque sanctissimam conjugem, ad mercedem æternam tam egregii laboris recipiendam, favore extraordinario vocare dignatus fuerit. Rem istam memorabilem Fornerus pag. 110, verbis sequentibus refert: Rem prorsus stupendam, inquit, virissimam tamen vobis referam; unde liquebit quis ei imminentem ex hac vita transitum vaticinando significari. Anno MDCXVII, qui ei fatalis fuit, cum, in festivitate S. Henrici Imperatoris, mane pontificali ritu sacris operatus esset, a prandio vitam ejusdem Sancti, sedens in oratorio suo, lectitabat, fenestras e regione cathe-

dralem ecclesiam spectantes, auræ captandæ causæ, apertas habens. Contigit inter legendum ut adversum campanile, ubi grandiores S. Henrici et S. Cunegundis campanæ pendent, perspiceret, ibique, superioribus e fenestris, S. Henrici et S. Cunegundis imperiali habitu atque corona, uti pinguntur, simulacra immensa luce coruscantia, et sanctum quidem Henricum manu sibi annuentem cerneret.

40. « Visio ista horrorem primo incussit maximum; quem tamen, ubi se paululum collegisset et sanctis illis Patronis obnixius commendasset, superveniens interius mentis affusa consolatio sine mora expulit et abstersit. Ut autem rei veritatem penitus indagaret ac certius cognosceret, una cum ædituo cubicularium unum, post alterum eo submisit, ut quisnam in turri esset et ipsi cognoscerent. At illi quidem neminem penitus ibi se vidisse renuntiarunt, cum omnia perlustrassent; visio tamen illa permausit, illis præsentibus, tametsi nihil uspiam præter horrorem quemdam insolitum persentiscerent, nec quid sibi episcopus vellet, intelligerent. Et cum se tertio ostendisset eadem apparitio, tandem omnino disparuit. Contigit vesperi ut cum ipso, de more, per hortum ambulando, matutinas cum laudibus preces aut cœnam persolverem; quibus ad finem decursis, verbis hisce me allocutus est: Quæstio est ad te, doctor Fornere: si Sancti cuiquam appareant, et manibus quasi annuendo ad se vocent, quid significare existimas? Optimum omen, inquit, esse duco: signum est Sanctos eum, quem vocant, in suum consortium brevi adoptaturos. Et id colligere est ex variis apparitionibus Sanctorum, quas refert S. Gregorius Magnus in libris Dialogorum. Sic Ursino presbytero apparuerunt SS. Apostoli Petrus et Paulus, et eum ad cœlestia evocarunt.

41. « Sic Probo episcopo Reatino S. Juvenalis, S. Eleutherius Martyris obitus diem prænuntiarunt. Sic Arnulpho Suessionensi episcopo S. Michael Archangelus obitus diem prædixit. Sic Aredium, referente S. Gregorio Turonensi, S. Martinus et alii apparentes ad gaudia Beatorum invitarunt. Hæ tunc temporis historiæ mihi occurrebant. Ad quæ ille: Recte judicasti. Dicam tibi quid ante aliquot horas, hodierno etiamnum die, mihi contigerit: Et rem omnem, uti jam recensuimus, per ordinem exponebat. Et interpretatione visionis de instanti morte sua luculenter explicata, tandem ipsemet subjungebat: Audio similem visionem oblatam antecessori quondam meo, Wigando Redwitio (fuit is Episcopus Bambergensis quadragesimus, eo tempore quo hæreses totam Germaniam populabantur; qui Lutero et ejus asseclis, si quis alius, strenuissime restitit, et ejus paradoxa ab ecclesiæ hujus ovili, quibuscumque poterat, remediis profligavit). Is porro eodem anno e vivis esse desiit. Videbis, inquit, idem et mihi eventurum. Nam in hujus anni fidem non ero supervicturus. Dixit, et verbo respondit eventus paulo ante finem ejusdem anni MDCXIII.

42. « Interea temporis summa et unica ejus cura fuit se sanctorum Patronorum consortio, ad quod ab ipsis gratiosissime invitatus fuerat, dignum reddere. Restabant tunc temporis aliquot adhuc oppida, ut Hochstadiense, Hertzogenaucense, Obserscheinteldense, Burckunstadiense cum nonnullis pagis, in quibus reformatio quidem, et errantium ad Ecclesie unitatem reductio jam inchoata, necdum tamen ad optatum finem perducta erat. Arbitratus igitur se sanctis Fundatoribus acceptissimum venturum, si ecclesiam ab ipsis fundatam, sine macula hæresis præsentare illorum conspectui posset, tota virum contentione in id perficiendum incubuit : et quod in votis habebat, est assecutus, Domino fidelissimi sui servi conatibus favente, et evidentibus gratiæ divinæ subsidiis cooperante.

43. « Præterea, cum sibi a S. Heinrico e turri manu annuente, denuntiari crederet illud Regum 4, cap. 20 : « Præcipue domui tuæ ; morierisenim tu et non vives, » cæpit omnia rite ordinare, tam quoad temporalia quam quoad statum animæ suæ. Peccata sua eleemosynis redimere cupiens, in omnia templa et monasteria pauperum religiosorum, in hospitalia et nosocomia largissimas eleemosynas destinavit : aliis quoque Christi pauperibus pecunias sine numero dispertiri curavi. Et postquam Herbipoli (quo propter negotia tanquam Præpositus illius ecclesie concesserat) in morbum incidisset, tam mihi, quam aliis toto morbi tempore ipsi adstantibus, liberam de omnibus bonis suis, in horreis, in penuriis, in ære præsentibus, quascumque vollemus, eleemosynas ad libitum nostrum pro anima sua, pauperibus et locis piis dispertiendi facultatem concessit, hæc sæpe iterans verba : Quidquid pro anima mea eleemosynarum erogaveritis, ego ratum habebō.

44. « Idque præsentibus etiam ecclesie imperialis Bambergensis duobus Prælatibus, qui Herbipolim ideo descenderant, ut eum in morbo suo inviserent et consolarentur, pluries iteravit, addens non semel : Peccata mea gravissima sunt, et numero propemodum infinita : multis proinde et magnis eleemosynis diluenda. Ultimam suam voluntatem exposuit, ut sequitur : Omnia mea bona, inquit, de quibus ut peculio proprio, majori ex parte hereditario, disponere possum, in tres partes dividi volo. Prima detur Ecclesie ; altera pauperum usibus impendatur ; tertia cognatis meis cedat, quos inter præcipuos esse volo eos qui in studiis adhuc versantur ; et fratris filios minores, ut in Catholica religione valeant educari. Nollem autem, de bonis Ecclesie, mihi sanguine junctis quidquam elargiri, nisi ex patrimonio meo suppetaret, ut eis benefacere possem : scio enim ecclesiastica bona illis non deberi. Addidit in fine, sepeliri se velle in ecclesia cathedrali Bambergensi, sine pompa, et quam minimo fieri posset sumptu.

45. « Ceterum quam exacte se ad beatam mortem præparaverit, et quam pie illam oppetierit, Fornerus

pluribus paginis exsequitur. Demum concludit : Candide fateor, et quod res est, edico. Plurimis, qui pie admodum ex hac vita emigrare credebantur, adfui in extremis : sed neminem adhuc vidi in hodiernam diem, imo et vix audivi similem hominis jam morituri pietatem, qua ille diem suum clausit extremum. Tantum momenti et efficacis ad bene moriendum habuit patrocinium SS. Heinrici et Cunegundis, et eorumdem gratiosa apparitio, devotum sibi clientem ad beatam æternitatem invitantium. Videtur etiam hoc loco commemoranda alia visio Præsuli huic aliquot ante mortem horis oblata, qua certior factus fuit de futuro quondam successore suo, qui ea quæ ipse pro honore ecclesie Bambergensis recte cœperat, strenue erat prosecuturus. Refert vaticinium illud sæpius laudatus Fridericus Fornerus in citato tractatu, *Duo specula Principis ecclesiastici*, et in concione secunda funebri de Joanne Godefrido ab Aschhausen, pag. 60, ubi sic scribit :

46. « Cum Illustrissimus et Reverendissimus Bambergensis episcopus Nythardus, laudatissimæ memoriæ, anno MDCXCVIII in ipsa S. Stephani festivitate, qua in vivis esse desiit, mane sacrificio interfuisset, ego, qui ei semper aderam, nostrum Joannem Godefridum, qui nudiustertius ex Galliis domum redierat, ad eum in lecto decumbentem, multis præsentibus, introduxi : quem cum ingredientem conspexisset, ad me conversus : Qualemnam, inquiens, episcopum mihi adducis ? Ego illi : Illustrissime Domine, est juvenis Canonicus Joannes Godefridus ab Aschhausen, paucos ante dies ex Gallia domum redux. Ejus itaque manu apprehensa : Iste, inquit, post paucos annos coudecorabit sedem episcopalem S. Ottonis. Et post hæc verba conticuit meditabundus aliquantisper : ac demum de reditu ei est congratulatus. Recordabatur ejusmodi verborum non raro Illustrissimus noster Joannes Godefridus, piæ memoriæ ; vetabat tamen aliis evulgari.

47. « Hucusque verba Forneri pag. 60, qui supra pag. 44 retulerat, piissimam ejus matrem Brigittam de Zobel, dum filiolus ejus adhuc in cunis vagiret, nocte quadam, cum pridie sacram Eucharistiam sumpsisset, et filium suum Christo et Matri ejus devotius commendasset, mitra et habitu pontificali ornatum, ac miro fulgore coruscum ante se stantem conspexisse. Erat laudatus juvenis, qui tunc agebat annum ætatis vigesimum quartum, S. Heinrico specialiter devotus ; et eidem Sancto, ut merito creditur, appime charus, non solum ob devotionis tenerritudinem, sed vel maxime ob similitudinem castimonie, quæ juvenis supra communem modum effulgebat, et non ita pridem Herbipoli, ubi studiis vacabat, ejusce virtutis specimen dederat immortalis memoria dignum. Fornerus in concione prima funebri pag. 26, illud ita refert :

48. « Rem admirandam, verissimam tamen, vobis memorabo. Joannes Godefridus ab Aschhausen in adolescentia sua, ut nemo non novit, formosissimus

poterat, constrinxit. Aulicorum famulorum numerum ad tantam redegit paucitatem, ut vix Imperii Principis dignitatem tueri videretur. Fastum omnem et pompam respuebat, et victitabat tanta frugalitate, privatim præcipue cum pranderet aut cœnaret, ut, tribus ad summum ferculis vulgaribus contentus, religiosum potius in claustro, quam Episcopum et Principem in palatio repræsentaret.

37. « Econtra ubi divinus cultus, aut animarum reductio agebatur, nullis parcebat impensis. Sic ad excitandum et promovendum in juventute ardorem addiscendæ doctrinæ Christianæ, in sola munuscula catechetica, scilicet catechismum Canisii, et ejusdem libellos de præparatione ad confessionem et communionem, precationum formulas, rosaria, imagines et alia ejusmodi coemenda ingentem pecuniæ vim ex proprio peculio profudit. Sum oculatus testis, imo et cooperatores exstiti, quando una vice tria florenorum millia in hunc finem Augustam destinavit, ut aliud nihil quam sacra ejusmodi amuleta, et excitationia puerorum apophoreta compararentur. Quæ cum appulissent, omnia intra unius hebdomadæ spatium, per omnes hujus ecclesiæ parochias, admonitionis adjunctis litteris, liberalissime dispersit.

38. « Non deerant e pecuniæ fœneratoribus, qui oggannirent, immodicas nimium expensas in reformationem dioceseos erogari, quando, cum tempore magis opportuno, omnia minore sumptu perficienda venirent; quibus ille dedit responsum Principe ecclesiastico dignum: « Ecclesiæ meæ bona tempora, inquit, utilius numquam dispensabuntur, quam si ad ampliandam Dei gloriam, et animarum salutem promovendam atque propagandam insumantur. Quem enim alium in finem S. Henricus ecclesiam suam tantopere locupletavit? » Pastoralis hac vigilantia et liberalitate, nec non laborum et contradictionum invicta tolerantia, laudatissimus hic Præsul tantum effecit, ut intra septennium, hæretica lues ex tota ferme diocesi fuerit profligata, et orthodoxa fides in eam reducta; et sic multa millia hominum non solum tunc viventium, sed etiam posterorum, ab interitu vindicata sint.

39. « Qui Præsulis zelus quæ acceptus fuerit S. Henrico, et apud Deum meriti, colligi ex eo potest quod cælestis Paterfamilias fidem hunc in vinea Domini operarium, sub vitæ vesperam, per ipsummet S. Imperatorem, ejusque sanctissimam conjugem, ad mercedem æternam tam egregii laboris recipiendam, favore extraordinario vocare dignatus fuerit. Rem istam memorabilem Fornerus pag. 110, verbis sequentibus refert: Rem prorsus stupendam, inquit, virissimam tamen vobis referam; unde liquebit quis ei imminemem ex hac vita transitam vaticinando significavit. Anno MDCVIII, qui ei fatalis fuit, cum, in festivitate S. Henrici Imperatoris, mane pontificali ritu sacris operatus esset, a prandio vitam ejusdem Sancti, sedens in oratorio suo, lectitabat, fenestras e regione cathe-

dralem ecclesiam spectantes, auræ captandæ causæ, apertas habens. Contigit inter legendum ut adversum campanile, ubi grandiores S. Henrici et S. Cunegundis campanæ pendent, perspiceret, ibique, superioribus e fenestris, S. Henrici et S. Cunegundis imperiali habitu atque corona, uti pinguntur, simulacra immissa luce coruscantia, et sanctum quidem Henricum manu sibi annuentem cerneret.

40. « Visio ista horrorem primo incussit maximum; quem tamen, ubi se paululum collegisset et sanctis illis Patronis obnixius commendasset, superveniens interius mentis affusa consolatio sine mora expulit et abstersit. Ut autem rei veritatem penitus indagaret ac certius cognosceret, una cum ædituo cubicularium unum, post alterum eo submisit, ut quisnam in turri esset et ipsi cognoscerent. At illi quidem neminem penitus ibi se vidisse renuntiarunt, cum omnia perlustrassent; visio tamen illa permausit, illis præsentibus, tametsi nihil uspiam præter horrorem quemdam insolitum persentiscerent, nec quid sibi episcopus vellet, intelligerent. Et cum se tertio ostendisset eadem apparitio, tandem omnino disparuit. Contigit vesperi ut cum ipso, de more, per hortum ambulando, matutinas cum laudibus preces aut cœnam persolverem; quibus ad finem decursis, verbis hisce me allocutus est: Quæstio est ad te, doctor Forneri: si Sancti cuiquam appareant, et manibus quasi annuendo ad se vocent, quid significare existimas? Optimum omen, inquebam, esse duco: signum est Sanctos eum, quem vocant, in suum consortium brevi adoptaturos. Et id colligere est ex variis apparitionibus Sanctorum, quas refert S. Gregorius Magnus in libris Dialogorum. Sic Ursino presbytero apparuerunt SS. Apostoli Petrus et Paulus, et eum ad cælestia evocarunt.

41. « Sic Probo episcopo Reatino S. Juvenalis, S. Eleutherius Martyres obitus diem prænuntiarunt. Sic Arnulpho Suessionensi episcopo S. Michael Archangelus obitus diem prædixit. Sic Aredium, referente S. Gregorio Turonensi, S. Martinus et alii apparentes ad gaudia Beatorum invitaverunt. Hæ tunc temporis historiæ mihi occurrebant. Ad quæ ille: Recte judicasti. Dicam tibi quid ante aliquot horas, hodierno etiamnum die, mihi contigerit: Et rem omnem, uti jam recensuimus, per ordinem exposcebat. Et interpretatione visionis de instanti morte sua luculenter explicata, tandem ipsemet subjungebat: Audio similem visionem oblatam antecessori quondam meo, Wigando Redwitio (fuit is Episcopus Bambergensis quadragesimus, eo tempore quo hæreses totam Germaniam populabantur; qui Lutero et ejus asseclis, si quis alius, strenuissime restitit, et ejus paradoxa ab ecclesiæ hujus ovili, quibuscumque poterat, remediis profligavit). Is porro eodem anno e vivis esse desiit. Videbis, inquit, idem et mihi eventurum. Nam in hujus anni fidem non ero supervicturus. Dixit, et verbo respondit eventus paulo ante finem ejusdem anni MDCXIII.

42. « Interea temporis summa et unica ejus cura fuit se sanctorum Patronorum consortio, ad quod ab ipsis gratiosissime invitatus fuerat, dignum reddere. Restabant tunc temporis aliquot adhuc oppida, ut Hochstadiense, Hertzogenauracense, Obserscheinteldense, Burckunstadiense cum nonnullis pagis, in quibus reformatio quidem, et errantium ad Ecclesie unitatem reductio jam inchoata, necdum tamen ad optatum finem perducta erat. Arbitratus igitur se sauctis Fundatoribus acceptissimum venturum, si ecclesiam ab ipsis fundatam, sine macula hæresis præsentare illorum conspectui posset, tota virum contentione in id perficiendum incubuit : et quod in votis habebat, est assecutus, Domino fidelissimi sui servi conatibus favente, et evidentibus gratiæ divinæ subsidiis cooperante.

43. « Præterea, cum sibi a S. Heinrico e turri manu annuente, denuntiari crederet illud Regum 4, cap. 20 : « Præcipue domui tuæ ; morierisenim tu et non vives, » cœpit omnia rite ordinare, tam quoad temporalia quam quoad statum animæ suæ. Peccata sua eleemosynis redimere cupiens, in omnia templa et monasteria pauperum religiosorum, in hospitalia et nosocomia largissimas eleemosynas destinavit : aliis quoque Christi pauperibus pecunias sine numero dispertiri curavi. Et postquam Herbipoli (quo propter negotia tanquam Præpositus illius ecclesie concesserat) in morbum incidisset, tam mihi, quam aliis toto morbi tempore ipsi adstantibus, liberam de omnibus bonis suis, in horreis, in penuariis, in ære præsentibus, quascumque vollemus, eleemosynas ad libitum nostrum pro anima sua, pauperibus et locis piis dispertiendi facultatem concessit, hæc sæpe iterans verba : Quidquid pro anima mea eleemosynarum erogaveritis, ego ratum habeo.

44. « Idque præsentibus etiam ecclesie imperialis Bambergensis duobus Prælatibus, qui Herbipolim ideo descenderant, ut eum in morbo suo inviserent et consolarentur, pluries iteravit, addens non semel : Peccata mea gravissima sunt, et numero propemodum infinita : multis proinde et magnis eleemosynis diluenda. Ultimam suam voluntatem exposuit, ut sequitur : Omnia mea bona, inquit, de quibus ut peculio proprio, majori ex parte hereditario, disponere possum, in tres partes dividi volo. Prima detur Ecclesie ; altera pauperum usibus impendatur ; tertia cognatis meis cedat, quos inter præcipuos esse volo eos qui in studiis adhuc versantur ; et fratris filios minorenes, ut in Catholica religione valeant educari. Nollem autem, de bonis Ecclesie, mihi sanguine junctis quidquam elargiri, nisi ex patrimonio meo suppeteret, ut eis benefacere possem : scio enim ecclesiastica bona illis non deberi. Addidit in fine, sepeliri se velle in ecclesia cathedrali Bambergensi, sine pompa, et quam minimo fieri posset sumptu.

45. « Ceterum quam exacte se ad beatam mortem præparaverit, et quam pie illam oppetierit, Fornerus

pluribus paginis exsequitur. Demum concludit : Candide fateor, et quod res est, edico. Plurimis, qui pie admodum ex hac vita emigrare credebantur, adfui in extremis : sed neminem adhuc vidi in hodiernam diem, imo et vix audivi similem hominis jam morituri pietatem, qua ille diem suum clausit extremum. Tantum momenti et efficacis ad bene moriendum habuit patrocinium SS. Heinrici et Cunegundis, et eorumdem gratiosa apparitio, devotum sibi clientem ad beatam æternitatem invitantium. Videtur etiam hoc loco commemoranda alia visio Præsuli huic aliquot ante mortem horis oblata, qua certior factus fuit de futuro quondam successore suo, qui ea quæ ipse pro bono ecclesie Bambergensis recte cœperat, strenue erat prosecuturus. Refert vaticinium illud sæpius laudatus Fridericus Fornerus in citato tractatu, *Duo specula Principis ecclesiastici*, et in concione secunda funebri de Joanne Godefrido ab Aschhausen, pag. 60, ubi sic scribit :

46. « Cum Illustrissimus et Reverendissimus Bambergensis episcopus Nythardus, laudatissimæ memoriæ, anno MDCXCVIII in ipsa S. Stephani festivitate, qua in vivis esse desiit, mane sacrificio interfuisset, ego, qui ei semper aderam, nostrum Joannem Godefridum, qui nudius tertius ex Galliis domum redierat, ad eum in lecto decumbentem, multis præsentibus, introduxi : quem cum ingredientem conspexisset, ad me conversus : Qualemnam, inquiens, episcopum mihi adducis ? Ego illi : Illustrissime Domine, est juvenis Canonicus Joannes Godefridus ab Aschhausen, paucos ante dies ex Gallia domum redux. Ejus itaque manu apprehensa : Iste, inquit, post paucos annos coudecorabit sedem episcopalem S. Ottonis. Et post hæc verba conticuit meditabundus aliquantisper : ac demum de reditu ei est congratulatus. Recordabatur ejusmodi verborum non raro Illustrissimus noster Joannes Godefridus, piæ memoriæ ; vetabat tamen aliis evulgari.

47. « Hucusque verba Forneri pag. 60, qui supra pag. 44 retulerat, piissimam ejus matrem Brigittam de Zobel, dum filiolus ejus adhuc in cunis vagiret, nocte quadam, cum pridie sacram Eucharistiam sumpsisset, et filium suum Christo et Matri ejus devotius commendasset, mitra et habitu pontificali ornatum, ac miro fulgore coruscum ante se stantem conspexisse. Erat laudatus juvenis, qui tunc agebat annum ætatis vigesimum quartum, S. Heinrico specialiter devotus ; et eidem Sancto, ut merito creditur, appime charus, non solum ob devotionis tenerritudinem, sed vel maxime ob similitudinem castimonie, quæ juvenis supra communem modum effulgebat, et non ita pridem Herbipoli, ubi studiis vacabat, ejusce virtutis specimen dederat immortalis memoria dignum. Fornerus in concione prima funebri pag. 26, illud ita refert :

48. « Rem admirandam, verissimam tamen, vobis memorabo. Joannes Godefridus ab Aschhausen in adolescentia sua, ut nemo non novit, formosissimus

erat et venustissimus ; pereleganti quoque corporis A constitutione : qua occasione humani generis hostis hæreditarius arrepta, ejus virginæ puritati hoc stratagemate insidias struxit, et pedicas objecit. Feminæ quædam ex gynæceo magni nominis et illustris conditionis, instigante cacodæmone, insigni ejus forma et pulchritudine captæ, honoris specie ad convivium invitarunt : ubi, cum eum qui curam ex officio gerere debebat, nil mali suspicantem ex industria inebriassent, cubitumque ductari jussissent, ea nocte adolescentem quoque apud se retinere voluerunt, quia, ne ipse mali quidpiam subesse ratus, cum dormitum jam concessisset, libidinosa illa diaboli organa clam taciteque lectum ejus accesserunt, et verbis pariter lascivit, et quibuscumque poterant titillationibus ad res nefarias eum sollicitare cœperunt. Quid pudicissimus adolescens ? Horrendum vociferans, e lecto, ut erat, lineis caligat et indusio vestitus prosiliit, e manibus illarum erupit, ostium domus festinanter petiit, et, relictis omnibus post se vestimentis, ad domum cujusdam amici venit, ibique quod reliquum erat noctis, Deo gratias agens pro obtenta castitatis palma, quiete pergit.....

49. « Clericus tandem initiatus, majore solertia corporis et mentis castimonie sibi invigilandum existimavit ; idque tanto diligentius, quanto majores tum temporis corruptelæ passim vigebant..... Vix ævo nostro inventus est similis illi, qui tanto virginæ puritatis zelo conservaret legem Excelsi. Hujus igitur castimonie aliarumque, quibus illa stipari solet, virtutum fragrantia delectatus S. Henricus videtur Joannem Godefridum selegisse, et a Deo obtinuisse pro sua Ecclesia episcopum, seu instrumentum maxime idoneum ad restituendum pudorem, qui non tantum in populo, sed etiam in clero, miserandum in modum collapsus fuerat. Unde cum, anno MDCIX XLVII episcopus in extremis ageret, virginæ conjuges S. Henricus et Cunegundis in turri ecclesiæ cathedralis de novo se conspiciendos et pro eligendo novo præsule sollicitos exhibuerunt.

50. « Id quod in opusculo, cui titulus ; *Luctus publicus Franconiæ ob immaturum e vita abitum Joannis Godefridi*, edito a collegio Societatis Jesu Herbipoli anno MDCXXIII, pag. 3, hisce verbis refertur : SS. Henricus et Cunegundis paulo ante ejus electionem visi urbem e turri circumspicere, Quam apparitionem poeta sic exprimit :

Quem patriæ Pater
E censu Superum gravi
Henricus, lateri virgine conjuge
Adfixa, venerabiles
Acquisisse viros inter, episcopum
Fama diditur integra :
Urbem dum propriam, turrigera e domo,
Circumfundere lumina
Visus, quando abitum fata superstitis
Urgebant fera præsulis.

51. « Nemini tunc in mentem veniebat, in electione episcopali ex urna proditorum Joannem Godefridum, tum quia is erat ex junioribus capitularibus, tum quia suffragia collimabant in Joannem Christophorum Neustetter dictum Sturmer, ecclesiæ imperialis decanum. Sed suffragium S. Henrici pro cliente suo Joanne Godefrido apud Deum demum prævaluit. Hinc, etiamsi memoratus decanus primo statim scrutinio in episcopum electus fuisset, noluit tamen dignitatem amittere. Et, licet a toto capitulo instantè rogaretur et urgeretur ad consentiendum, non tantum secundo et tertio, sed etiam quarto recusavit. Cumque hæc lucta diu teneret, demum, ipsomet decano præeunte, ex inspiratione Spiritus sancti et unanimi consensu dominorum capitularium B Joannes Godefridus ad Aschauen salutatus fuit episcopus Bambergensis XXI Julii, anno MDCIX. Electionem hanc, speciali Numinis providentia, in bonum Ecclesiæ Bambergensis, opis admodum indigæ, dispositam ac ordinatam fuisse, communis erat peritorum persuasio.

52. « Eminentissimus cardinalis Bellarminus in prima epistola ad Joannem Godefridum episcopum Bambergensem nuper electum, data IV Novemb. MDCIX, ita scribit : Illustrissime ac reverendissime domine, a Domino factum est istud ; et est mirabile in oculis nostris. Nuntius de electione illustrissimæ et reverendissimæ Dom. vestræ lætificat universam civitatem Dei. Dolebamus oppressionem nobilis Ecclesiæ Bambergensis : et cum non succurreret aptum remedium, a Domino auxilium precabamur. Sed pius dominus fecit superabundantius quam petere aut intelligere poteramus. Superest nunc ut, qui cœpit in vobis opus bonum, ipse perficiat, et per vos Ecclesia Bambergensis gloriam suam in præsentem recipiat, ut et vos in die Domini immortalem gloriæ coronam a Principe pastorum recipiatis.

53. « Idem cardinalis, eodem die et anno scribens serenissimo Bavarie duci Maximiliano, inter alia hæc habet : De electo vero Bambergensi quid dicam ? Sensi profecto incredibilem animi voluptatem, et tam manifestæ gratiæ Dei humillimas gratias egi. Ita ille. Historia inscripta collegii Soc. Jesu Herbipoli, illo ipso anno MDCIX, de episcopo Bambergensi recens electo ita loquitur : Ex partheniorum sodalium numero Ecclesiæ Bambergensi præsul divinitus datus est Joannes Godefridus ab Aschauen, homo philosophiam et leges humanas divinasque doctus, in quo nihil fastus aut fuci ; mores ad humanitatem compositi ; ætas florens, et, quod miseris, adolescentiæ vicinior ; priscæ probitatis et sanctitatis severioris imago, etc.

54. « Quemadmodum autem præclarus adeo episcopus Ecclesiæ Bambergensi, tempore periculosissimo, satagente S. Henrico donatus fuit, ita idem episcopus, eodem sancto imperatore patrocinante, simul ac pastorem curam suscepit, res magnas pro Deo et Ecclesia, tam in restituendo cultu divi-

no quam in emendandis cleri et populi moribus aggressus fuit; atque ipsa magnitudine operum quæ peregit, palam omnibus fecit, se non tam hominum quam cœlitus suffragiis ad episcopatum, pro bono Ecclesiæ assumptum. Quæ egregia facta cum Romam latere non possent, eminentissimus Bellarminus denuo ad Joannem Godefridum anno MDCX ita scribit: Quod egi in causa... quamvis magna voluntate egerim, non tanti momenti fuit, ut opus esset fatigari in scribendo tantum episcopum et in rebus gravioribus occupatum. Quia tamen scribere libuit, mihi quoque respondere jucundissimum est ei viro, quem quasi de cœlo missum suspicio. Non novi de facie episcopum et principem Bambergensem Godefridum, sed ex operibus egregiis notissimum vehementer diligo et veneror; et precor assiduo Deum ut, quem opportuno tempore, labenti Ecclesiæ Bambergensi præficere dignatus est, eum longo tempore incolumem servare, dirigere et protegere, et tandem etiam plenum dierum et meritum gloriöse coronare dignetur.

55. « Idem cardinalis anno MDCXII, XII Februarii, ad Fridericum Fornerum suffraganeum Bambergensem scribens, addit sequentia: Sed his omissis, gratias ingentes habeo pro iis quæ ad me scripsisti de insigni progressu optimi principis et episcopi vestri, quem non hominum vota aut studia, sed Deus ipse, pro sua infinita pietate. Ecclesiæ suæ donavit. Ego certe ita illi germana charitate afficior, ut, si pennas columbæ assumere possem, nihil me detineret quin statim ad ejus complexum volarem. Utinam multos ei similes non solum in Germania, sed etiam in Italia et in reliquo orbe Christiano haberemus! Videremus enim continuo vineam Domini tam bonis agricolis commissam mirifice reflorescere. Precor illi ex corde longitudinem dierum, quanta necessaria est ad Ecclesiæ reformationem, etc.

56. « Plura ejusmodi in epistolis suis habet laudatus cardinalis, signanter extollens magnitudinem beneficii quod divina bonitas præstitit labenti Ecclesiæ Bambergensi, illi providendo de episcopo, « qui in vita sua suffulsit domum, et in diebus suis corroboravit templum: qui curavit gentem suam et liberavit eam a perditione (*Eccli. l.*). » Quod meritis et intercessionibus SS. Henrici et Cunegundis in acceptis ferendum esse probat pervigil eorum studium circa electionem hujus episcopi exhibitum, ut supra relatam fuit, nec non singularis episcopi devotio et fiducia erga sanctos fundatores; cuius devotionis ac fiduciæ specimen aliquod hic subjungitur:

57. « Ut primum Joannes Godefridus onus episcopale suscepit, colluctatio illi fuit non tantum adversus spiritualia nequitie in cœlestibus, videlicet adversus hæresim, magiam, veneficia, dæmoniacum idolomaniam, fœdissimas carnis corruptiones, et innumera flagitiorum monstra, sed etiam contra formidabiles principum hæreticorum exercitus, Franconiæ perpetuo imminentes. Contra quos cœlesti præsidio sibi opus esse intelligens, ad S. Henrici

patrocinium confugit. Et ut haberet adjutorii ipsius arrham, obtinuit ab Eberhardo Augustano episcopo, consecratore suo, gladium quo sanctus imperator quondam in præliis ad edomandos Ecclesiæ hostes usus fuerat: quem sanctum gladium accepit tanquam munus a Deo missum, cujus virtute arceret adversarios populi sui, qui erant multi et potentes. Imprimis Fridericus V, comes palatinus Rhœni, invasor coronæ Bohemicæ; Mansfeldius; marchio Durlacensis, dux Anbaltinus, Christianus Brunswicensis seu Halberstadiensis, eorumque socii, qui diœcesim Bambergensem, uti et Herbipolensem, foeliis palam impressis, sibi in prædam destinaverant, et spe jam devoraverant.

58. « Quamvis autem in utramque diœcesim pluries irruptionem tentaverint, Joannes Godefridus tamen (qui interea etiam Herbipolensis episcopus creatus fuerat) hostiles conatus partim elusit consilio, partim fregit fortitudine, opponendo hostibus copias suas, quas conscripserat, una cum copiis auxiliaribus serenissimi ducis Bavaricæ. Et dum milites pugnarent in patriæ confiniis, ipse interdum noctuque, projecta in terram facie, velut alter Moyses, pro populo suo orationes ad Deum fundebat. Et quod de die interdum ob legatorum, ac militiæ præfectorum, euntium ac redeuntium interpellationes, præstare non poterat, media surgens nocte, somno antelucanis excubiis majorem in modum coarctato, integris horis cum Deo colloquendo compensabat. Hisce armis devotus S. Henrici cliens Ecclesiam suam, toto regimini sui tempore, ab hostium irruptionibus, deprædationibus et incendiis (quin et a peste, quæ antea singulis annis Bambergæ sæviebat) servavit immunam.

59. « Supremum a S. Henrico favorem Joannes Godefridus expertus fuit ante mortem suam, quam ei sanctus imperator una cum virginea conjuge apparens pronuntiavit, ut refertur in Vita manuscripta hujus principis. Ab eo tempore non omisit se quam accuratissime ad felicem ex hac vita transitum comparare. Tota quidem vita ejus, præsertim quam in episcopatu duxit, fuit perpetua ad beatam mortem præparatio: habito tamen cœlesti de ea indicio, curas suas ad supremum illud negotium magis intendit. Cum, illo ipso anno quo obiit, ex præscripto medicorum, in arce Waldaschacensi, instaurandæ valetudini vacaret, toto eo tempore, sive publice sive privatim panderet aut cœnaret, ejus jussu semper aliquis e cubiculariis libellum Jeremiæ Drexelii S. J. de æternitate prælegebat, quem tempore illo totum tertio percurrit. Interea vero, dum aut balneis uteretur aut sudoribus eliciendis vacaret, aliis piis libellis, potissimum historiis de rebus gestis sanctorum legendis, animum relaxabat.

60. « Memini fuisse qui in mea præsentia ei suaderet res potius jucundas quam tetricas et melancholicas de morte, de inferno, de æternis damnatorum pœnis, illi tempori convenire quo valetudo curatur: respondit: Scio me brevi moriturum. Sto

hos excipiunt DD. vicarii ecclesiae cathed. nec non A canonici trium ecclesiarum collegiatarum : scilicet ad S. Jacobum, ad S. Gangolphum, ad S. Stephanum. Succedit Reverendissimum capitulum cathedrale. Sequuntur statuae in feretris deportatae a diversorum Ordinum Religiosis in Dalmaticis ; primo crux pretiosa, de qua supra, a quatuor ex Ordine RP. Cappuc. 2. Statua S. Gregorii a quatuor ex Ordine PP. Carmelit. 3. Statua S. Cunegundis a quatuor ex Ordine PP. Francisc. 4. Statua S. Henrici a quatuor ex Ordine PP. Prædicator. 5. Statua B. Virginis a quatuor ex Ord. PP. Benedict. Intercedit chorus musicalis instrumentalis, tum chorus alius juvenum scenice vestitorum, referentium angelos cum cymbalis.

106. « Sequuntur deinde duo presbyteri in pluvialibus, portantes librum Evangeliorum et stolam pro cantandis in designatis stationibus Evangeliiis : tum acolythi duo portantes candelabra cum cereis accensis. Succedunt quatuor in dalmaticis, cum naviculis et thuribulis, Sanctissimum continuo incensantes. Post quos subdiaconus, et diaconus, ac tandem sub baldachino Reverendissimus ecclesiae cathedralis decanus portans Venerabile Sacramentum, cujus utrimquelatus stipant Episcopus et Præpositus ejusdem ecclesiae cathed., candidis facibus instructi. Cingunt baldachinum octoni juvenes, faces itidem præferentes, nec non tribus machanica pistorum cum suis candelis majoribus. Sequuntur deinde domini status sæcularis, nobilitas aulica, tum DD. consiliarii C

107. « Subsistit processio in stationibus quatuor, quarum prima habetur prope ecclesiam PP. Cappucinorum, altera in ecclesia parochiali S. Martini, tertia in foro prope ecclesiam PP. Societatis, ubi cives in armis comparentes, atque in cohortes quatuor distinctas partiti, processionem excipiunt, quæ ad ecclesiam cathedralem revertens, stationem quartam et ultimam agit in areapatente ante aulam Principis, ubi denuo duæ cohortes civium aliæ consistunt, cum quibus sese quatuor illæ jungunt, ut postea festiva bombardarum explosione, ad Evangelium et elevationem repetita, summi Sacri augeant solennitatem ; quod idem Reverendissimus D. decanus celebrat, et data sub finem benedictione solenni cum Venerabili, festivitatem antemeridianam concludit. »

§ III. Incrementum anni hujus MDCCLXXXIII.

108. Hactenus stabilitas et constantissima in sanctissimum Patronum Ordinum omnium Bambergensium, utpote pietissimorum clientum, veneratio, cui cumulum novum hoc ipso anno accessisse intelliges ex adjunctis Pottuvii litteris, quas his etiam describo. Sic habet : « Hic cultus S. Henrici hactenus usitatus et ordinarius fuit. Hoc anno MDCCLXXXIII Congregationes, quæ in Academia Bambergensi, sub directione Patrum Societatis Jesu institutæ sunt, accensæ desi-

derio venerationem sancti imperatoris, de hac patria adeo præclare meriti, aliquatenus augendi ; et potentem intercessionem hujus Sancti cujus sacratissimum corpus penes se habent, speciali aliqua devotione promerendi. delegerunt sibi aliquot dies infra Octavam, quibus sacrum sepulcrum, ritu supplicantium adirent, et Sancti patrocinium, junctis animis ac vocibus implorarent. Die uno prodiit sodalitas Angelica, quæ tres Grammaticæ classes complectitur. Altero sodalitas Media, quam Poetæ et Rhetores constituunt. Tertio Major, quæ et Academica dicitur, in qua Philosophi et Theologi locum habent.

109. « Quolibet ex his die constituto, sine lectionum dispendio, tempore ordinariæ suæ Missæ, processit e gymnasio, ac ordine composito, secuta suum vexillum, inter devotum litaniarum concentum, ad ecclesiam cathedralem progressa fuit : ubi compulsionem campanarum, et ad introitum portæ, aspersione aquæ lustralis, ab admodum reverendo domino subcustode excepta fuit. Inde ad aram et sacram Tumbam prostrati, accepta benedictione sanctissimi Sacramenti, audiverunt Missam ; sub qua Officium de S. Henrico, alternis versibus, præeunte præside, alta voce recitarunt. Post consecrationem, perantiquum ac devotum hymnum de eodem Sancto : Laudet omnis spiritus Christum, qui divinitus, etc., intersonante organo, decantarunt, ac demum devotionem suam, iterata Christi eucharistici sibi bene precantis adoratione concluserunt.

110. « Parentes hac liberorum, erga Sanctum Imperatorem, pietate delectati, egerunt, ut sodalitas civica simile venerationis obsequium memorato sancto Patrono exhiberet ; quo et insigniter præstitit Dominica infra Octavam, numerosissimo dominorum ac civium comitatu. Excellentissimus dominus decanus, perspecta hac Bambergensium in cultum S. Henrici propensione, sapienter illa usus fuit, ad festivitatem Octavæ sancti Imperatoris etiam post meridiem ea, qua par est, devotione celebrandam atque optimo fine concludendam. Consueverant hactenus Bambergenses, post exantlatos mane in adornanda et peragenda processione labores, tempus pomeridianum dare animorum relaxationi, invisendo amicos, vel exspatiando in hortos et viridaria.

111. « Ne igitur particula hujus bonæ diei absque spirituali fructu, et publica veneratione sancti Patroni præteriret, laudatus Excellentissimus operam dedit, ut laus Sancti nostri a juventute, ex omnibus catechismis et scholis trivialibus totius urbis collecta, demum perficeretur. Itaque, prævia invitatione, numerosissima juvenus, una cum scholarum præsibus, a meridie congregata fuit in templo Patrum Societatis Jesu, ibique adornata processio, quæ longa serie, pulchroque ordine, inter pios cantus pervenit ad ecclesiam cathedralem sub finem Vesperarum. Et quia jussu ejusdem excellentissimi Domini, e cathedra promulgatum fuerat, post Vesperas non solum illuc ducendam processionem parvulorum, sed etiam

ibidem habendam concione panegyricam de S. Henrico ecclesia jam erat hominibus ex omni statu graduque ita referta, ut processio locum illi non reperiret.

112. « Apertus tamen fuit illi transitus coram sacra Tumba, ut quivis parvulus, saltem devota reverentia, sanctum suum Patronum venerari potuerit. Dicta subinde fuit panegyri, in qua ecclesiastes, et occasione plurium supplicationum, quas Bambergenses, per hujus Octavæ decursum, ad sepulcrum sancti Henrici instituerunt, et nunc pueri ultimo compleverunt, gratiose adduxit processionem illam memorabilem, in qua itidem pueri olim in Apulia, ex urbe Troja arctissime obsessa, supplicabundi progressi sunt ad castra irati Imperatoris, eumque ad misericordiam, ut urbi jam ad extrema deductæ parceret, inflexerunt, etc. Tota festivitas decantatione hymni Ambrosiani et solenni benedictione sanctissimi Sacramenti conclusa fuit cum magna consolatione totius urbis, exultantis ob notabile incrementum cultus sui sancti Patroni. »

§ IV. *Innovatum de S. Henrico pietatis Officium, pro honore et amore sancti Henrici Romanorum Imperatoris, Hungarorum Apostoli, Imperialis episcopus Bambergensis Fundatoris et Patroni, anno MDCLXIII permissu Superiorum Bambergæ editum: nunc ad renovandam devotionem ad eundem Sanctum ibidem recusum. Typis Georgii Andreæ Gertner, Reverendissimi Capituli Typographi. MDCCXXIII*

AD MATUTINUM.

Pater noster, Ave Maria.

‡ Domine, labia mea aperies,
 ¶ Et os meum annuntiabit laudem tuam.
 ‡ Deus in adjutorium meum intende;
 ¶ Domine ad adjuvandum me festina.
 Gloria Patri et Filio, et Spiritui sancto : Sicut erat in principio, et nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Hymnus.

113. Virum, canamus, gloria.
 Recteque factis inclytum,
 Bellique pacisque artibus,
 In sanctitate deditum.
 Henricus es, virtutibus
 Mundi revellens cardines,
 Augustiorque siderum
 Premens superbos ordines.
 Tibi senatus cælitum
 Decernit orbis purpuram,
 Tantam a Beatis mentibus
 Princeps inisti gratiam.
 Te sæpe Regem muncupat
 Præceptor, et reconditis,
 Wolfgangus idem syllabis,
 (Post Sex) futurum nuntiat.

Antiph. Prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis, posuisti in capite ejus coronam de lapide prelioso. *Psalm. xx.*

Desiderium cordis ejus tribuisti ei :

¶ Et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum, *Psalm. xx.*

ORATIO.

Deus, integritatis amator, qui ad commendandam omni hominum generi castimonie amabilitatem, illam etiam in Augusto B. Henrici conjugio eminere spectabilem voluisti ; præsta quæsumus ; ita nos ejus precibus cælestium deliciarum antidoto præmuniri : ut omnia prorsus terrenæ corruptionis vulnera nesciamus. Per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

AD LAUDES.

‡ Deus in adjutorium, etc., *ut supra.*

Hymnus

114. Suprema curarum, Tibi,
 Virtutis ardor, Imperi
 Frenum capessenti fuit :
 Henrici, Bojorum decus.
 Agnata, Te, devotio
 Ad vota finxit cælitum,
 Virum secundum cor Dei,
 Ejusque factum nutibus.

Hoc nomen indeptum Pii :

Hoc templa mille condita :
 Hoc ipse signis militans
 Testatur, æther, sub tuis.
 Nostras protervas Numini
 Subesse mentes impetra.
 Devotionis vinculis
 Tuos clientes mancipa.

Antiph. Quasi sol refulgens, sic ille effulsit in domo Dei, et quasi flos rosarum in diebus vernis, et quasi lilia, quæ sunt in transitu aquæ, et quasi thus redolens in diebus æstatis. *Eccli. l.*

‡ Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum.

¶ Qui faciat omnes voluntates meas. *Act. ii.*

ORATIO, *ut supra*

AD PRIMAM.

‡ Deus in adjutorium, etc.

Hymnus.

115. Firmare progressus thronum,
 Jubere cum primis Tibi,
 Et imperare gestiens,
 Clementiam ducem legis.
 O Christianum principem !
 Cujus sitivit hostium
 Nunquam cruorem sobria,
 Rectique servans purpura.
 Victas manus infantie
 Patrum precanti noxias,
 Promptusque mites, cladibus
 Dare æmulorum, lacrymas.
 Te deprecamus ; obtine
 Nobis potentem vindicis
 Flammæ, sui que compotem
 Iræque mansuetudinem.

Antiph. In fide et lenitate ipsius sanctum fecit illum, et elegit eum ex omni carne. *Eccli.* XLV.

† Memento, Domine, David,

‡ Et omnis mansuetudinis ejus. *Psal.* CXXXI.

ORATIO, *ut supra.*

AD TERTIAM.

† Deus in adjutorium, etc.

Hymnus.

116. Pium perinde pauperes,
Reique, natum, publicæ
Plebs sensit imbecillior :
Sibique de cælo datum.
Orbæ patronum dictitant.
Patrem pupilli : te duce
Se cæcus ire clamitat,
Claudusque Te niti pede.

Oliva nullis dexteris
Non carpta, non large ferens
Opem fuisti ; ditior,
Cum pauper aufert omnia.

Quanto poli, beatior.
Jam gaudiis perfunderis.
Tanto tuis profusior
Indulgeas Te subditis.

Antiph. Oculus sui cæco et pes claudo, pater eram pauperum : causam, quam nesciebam, diligentissime investigabam. *Job* XXIX.

† Stabilita sunt bona illius in Domino,

‡ Et eleemosynas illius enarrabit omnis Ecclesia Sanctorum. *Eccli.* XXXI.

ORATIO, *ut supra.*

AD SEXTAM.

† Deus in adjutorium, etc.

Hymnus.

117. Augustus esse non minus,
Henrice, quam vis dicier :
Clerus coronam gloriæ,
Civisque nectit hanc tibi.

Dum Conjugem das Hungaro
Regi, sororem Giselam,
Regni nova propagine
Matrem, beas, Ecclesiam.

Augustus atque Apostolus,
Quam rara jungis nomina :
Fasces et Evangelion,
Virtutis altæ stemmata.

Adaugeat nostris fidem,
Ut Christus author, cordibus,
Et infideles Pannonum
Propulset, ora, finibus.

Antiph. Beatus iste Sanctus, qui confisus est in Domino ; prædicavit præceptum Domini, constitutus est in monte sancto ejus.

† Quam speciosi penes Evangelizantium pacem.

‡ Evangelizantium bona. *Rom.* x.

ORATIO, *ut supra.*

AD NONAM.

† Deus in adjutorium, etc.

Hymnus

118. Jam Te caducis eminens
Commeudat astris Spiritus :
Liberque, ferre compedes
Opum profanas nescius.

Nam census omnes imperi
In Numinis profunditur,
Divumque cultum vertitur,
Christique cedit usibus.

Hinc unus heres scribitur
Ex asse : cælo conditur,
Ubi voluntas figitur,
Omnis facultas regia.

Quo transtulisti munera,
Henrice, nos potissimæ,
Tuos clientes, subsequi
Bonis, roga, substantiæ,

Antiph. Hic vir despiciens mundum, et terrena triumphans, divitias cælo condidit ore, manu.

† Justum deduxit Dominus per vias rectas.

‡ Et ostendit illi regnum Dei. *Sap.* x.

ORATIO, *ut supra.*

AD VESPERAS.

† Deus in adjutorium, etc.

Hymnus.

119. Quid, quod litatis omnibus
Rebus, polo, fluentibus,
Luctatur ipsis egredi,
Mens alta, terræ finibus ?

Calcare fastum sæculi
Henricus ardet, jam satur
Luxisse, lumen condere
Lucerna Christi quæritat.

Mutare pannis purpuram,
Claustrisque sacris curiam :
Ni sidus orbi subtrahi
Vetet Creator sideris.

Hoc mentis altæ Spiritus
Tentare da præcordia,
Deusque mentem gratiæ
Vigore in astra subleva.

Antiph. Existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei : propter quem omnia detrimentum feci, et ardentior ut stercora, ut Christum lucrificiam. *Philipp.* III.

† Iste est qui contempsit vitam mundi,

‡ Et pervenit ad gaudia regni.

ORATIO, *ut supra.*

COMPLETORIUM.

† Convertite nos Deus salutaris noster.

‡ Et averte iram tuam a nobis.

† Deus in adjutorium, etc.

Hymnus

120. Mirare tandem Cæsaris
Ad usque lethi limina
(Quod integrarum mentium
Cæli, obstupescant, agmina).
In vase carnis fictili

Intaminatum spiritum
 A conjugali vinculo
 Corruptionis nescium.
 Raro fidem mirasculo
 Suprema vox ægri facit :
 Habete vobis Virginem,
 Quam mi dedistis conjugem.
 Virtutis exempli, Deus,
 Tantæ trahi fragrantis
 Jungique, præsta, liliis
 In sempiterna gloria.

Antiph. Hic est, qui nescivit thorum in delicto,
 habebit fructum in respectu animarum sanctarum.
Sap. III.

† Justus germinabit, sicut lilium.

‡ Et florebit in æternum ante Dominum.

ORATIO, *ut supra.*

COMMENDATIO.

• 121. Supreme regnorum Parens,

Per quem potentes imperant,

Da, quod precamur subditi

Sui per acta Principis.

Ut quas in illo cælicæ

Virtutis excellentias

Verentur, addant tangere.

Vel æmulando fimbrias.

Cum flamma nos cupidinis

Telo sagittat igneo;

Cum noxiæ libidinis

Videbis æstro percitos;

Ubi pudici Principis

Sonare nomen audies

Pie vocatum, mentibus

Exesse flammam imperes.

Sit sæculorum gloria

Tibi Pater cum Filio,

Et Spiritu, qui virginum

Est castus hospes mentium.

*Hic notulæ inseruntur ad explicanda nonnulla quæ
 in præcedentibus obscuriora videri possent : at nos eas
 prætermisimus cum omnia superius satis explanata sint.
 Sequuntur libelli reliquis ad S. Henricum spectantia*

HYMNUS ANTIQUUS

DE S. HENRICO.

Ex Missali Bambergensi.

122. Laudet omnis spiritus

Christum, qui divinitus

Coronavit gloria

Gloriosum Confessorem

Quem Patronum et Auctorem

Hæc colit Ecclesia.

Homo vetus in peccatis

Primam stolam novitatis

Recipit cum annulo,

Quisquis mente puriore

Plaudit manum, psallit ore

Digne Dei famulo.

Post Sæx) legens dubitat

Rex, quem sensum teneat

A

Oratio truncata :

Sextus annus volvitur,

Et problema solvitur

Corona duplicata.

Purgatura criminis

Notam, Virgo Virginis

Vendicat pudorem ;

Purgat adulterium,

Ignitorum vomerum

Non sentiens calorem.

In Cassino monte curam

Benedicti, post pressuram

Longam sentit calculi,

Quem, dum nusquam sit contactum

Corpus, tamen inde tractum

Admirantur singuli.

Angelus fortis militat in castris

Victor victorem gloria coronans,

Hoste fugato.

Precibus crebris instat alienis

Curis vacuus, Deo vacans sæpius

Orbe pacato,

Dum migraret ex hac vita ;

Finem rei eremita

Didicit ex dæmone :

Nil inventum morte dignum,

Neque scænum, neque lignum

Nihil hominis in homine.

Talis Christo deservivit,

C

Talis Christo vivens vivit,

In æterna patria.

Servus tuuset Amicus

Tua, Deus, nos Henricus

Consoletur gratis.

† Ora pro nobis, sancte Henrice,

‡ Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

OREMUS.

Ex Breviario Romano.

Deus qui hodierna die beatum Henricum, etc.

ORATIO.

Ex proprio Bambergensi.

123. Deus qui beatum Henricum post terrenum
 imperium insignitum æthereis sedibus collocasti :
 tribue, quæsumus, ut quem signis miraculorum cla-
 rare cernimus, eundem intercessorem in angustiis
 sentiamus. Per Dominum, etc.

DE SANCTO HENRICO.

*Ex Annalibus Bambergensibus apud Gretserum,
 pag. 426.*

124. Eia germen Saxonum; culmen Bavarorum,
 Palatinorum Rheni honor; decus Germaniæ; Imperii
 gloria; Ecclesiæ singulare ornamentum; et totius
 orbis stupendum miraculum: Sacratissime Impera-
 tor Heinricus; te diligentes intueri; et fac tuis meri-
 tis et precibus; ut tui cultores fieri mereantur vir-
 tutum tuarum pro posse imitatores: quatenus vesti-
 giis tuis inhærentes, gaudeamus hic tuo semper pa-
 trocinio, et tandem beato in cælestibus tuo consor-
 tio. Amen.

VERSUS GODEFRIDI VITERBIENSIS

DE S. HENRICO, DICTO CLAUDE.

125. Henrici Claudi meritum solenniter audi,
Cui decet applaudi, cujus metra porrigo landi :

Sumptus ab arce soli, regnat in arce poli
Conjuge Virginea Virgo permansit et ille
Catholicas dedit ecclesias numero quasi mille;

Pauperibus, viduis, spes, via, vita fuit,
Nunc et in altaria sua cernimus ossa sacrati,
More salutari solennia digna parari;

Corpora debiliū plurima sana dari.

126. *De hoc Viterbiensis metrica encomio, præcipuus S. Henrici virtutes complexo, meminimus supra in Commentario prævio num. 76, ubi de S. Henrici virginali castitate in matrimonio servata egimus, huc B lectorem remittentes ad ipsa auctoris verba, quibus etiam singulare istud sanctissimi Imperatoris decus vindicavimus. Suggesta quidem fuere nonnulla spectantia ad ostensionem reliquiarum Bambergensium, quot septenniis celebrari solitum; verum cum hæc alibi satis communia sint, nec magis ad sanctos Conjuges, quam ad alios Sanctos pertinere videantur, non fuit operæ pretium de ea re pluribus disserere: malui toti tractationi coronidem imponere, paucis enumerando templa et sacella, in sanctissimorum Conjugum honorem erecta, quæ Pottuvius in hunc modum recensuit.*

§ V. *Templa et sacella in honorem S. Henrici et S. Cunegundis erecta. præter illud de quo superius num. 18 inter miracula.*

127. « Pragæ visitur insignis ecclesia S. Henrici, quam in honorem hujus Sancti Carolus IV Imperator et Bohemorum Rex anno mcccxxxiii, cum adhuc esset marchio Moraviæ, et Bohemiæ gubernator, ædificavit, et in parochialem erexit, quæ hodie est ex primariis Neo-Pragæ basilicis curatis, compluribus instructa foundationibus, præsertim pro alendis musicis servitio templi deputatis.

128. « Ecclesia parochialis Burckunstadii, quæ est urbs diocesis Bambergensis, jam ante aliquot sæcula est dedicata S. Henrico Imperatori, cujus patrocinium quotannis solenniter celebratur.

A. 129. « Bambergæ anno mœcliv ecclesia Reverendorum Patrum Cappucinatorum ædificata est in honorem SS. Henrici et Cunegundis, quam eodem anno Reverendissimus Dominus Joannes Melchior episcopus Domitioplitanus et suffraganeus Herbipolensis, xxviii Junii, solenni ritu, sub eorumdem Sanctorum patrocinio dedicavit.

130 « Bottensteinium, quæ est urbs diocesis Bambergensis, sita in montanis versus Voitlandiam, habet extra muros sacellum S. Cunegundi virgini, ejusque sancto Conjugi dicatum; in quo, ut constans sermo a majoribus acceptus testatur, contigit res memorabilis, hic non reticenda. Cum enim Hussitæ anno mcdxxx, vastata Voitlandia, captis quoque et incensis Culmbachio, et Barutho, in montanam diocesis Bambergensis regionem, partitis agminibus, se infunderent, et inobservati Bottensteinio imminerent, subito in sacello SS. Cunegundis et Henrici editur insuetus campanarum sonitus, quo exciti incolæ ad sacellum convolant; fores clausas, nullumque vestigium hominis ullius, qui campanas compulsare potuisset, reperiunt. At simul hostilem turmam prope adventantem conspiciunt: moram perbreve quidem, sed admodum opportunam prospiciendi rebus suis nacti, propere se tam in urbe, quam in adsito fortalitia ad vim hostilem propulsandam comparant: atque ita funestum excidium, quo complures finitimæ urbes, oppida et pagi misere tunc perierunt, ope suorum Patronorum tutelarium feliciter evaserunt. In cujus beneficii perennem gratamque memoriam, quotannis, e templo parochiali ad dictum sacellum supplicatio instituitur.

131. « In Stiria ad radices Piri montis visitur sacellum in honorem S. Henrici Imperatoris, a Fridrico ab Huffsens episcopo Bambergensi constructum circa annum mccccxxvi. »

132. *Reddo fideliter acceptu, quibus quod modo addam, nil superest: confidere ausim, ex dictis perspicua esse omnia quæ faciunt ad sanctissimi Imperatoris ejusque pientissimorum clementum commendationem. Videatur Vita Dilingana cap. xxxiv, pag. 161.*

AD ACTA SANCTI HENRICI

ADDITAMENTUM

(*Monumenta Germaniæ historica*, Script. tom. IV, pag. 816. — « Aliam de S. Henrico ejusque conjuge Cunegunde historiam Vitæ sancti imperatoris subjectam, a nescio quo sæculi xiii incipientis satis luculenter scriptam, sed fabulis plenam, tanquam librum in exhibitæ codex bibliothecæ senatus Lipsiensis num. 194, memb., sæc. xiii, a viro cl. Naumann, bibliothecæ præfecto, summa diligentia in usus nostros exscriptus, » inquit G. Waitz, in præfatione ad S. Henricum.)

1. Secretum regis celare bonum esse, opera vero Dei enarrare honorificum esse, Psalmista nos ammonet, dicens : *Laudate Dominum in sanctis ejus (Psal. cl., 1.)*. Igitur ea que de glorioso imperatore confessore Christi Henrico, vel laudabili et gloriosa

ejus conjuge sed virgine luce clarius cognovimus, ad gloriam Dei qui operatur in sanctis suis, licet inculto, vero tamen sermone propalare proponimus; quod in eorum legenda deesse videtur, hic plenius inveniatur. Si quis scire desiderat, cum beatus

confessor et beata Cunegundis, antequam A
rent, votum continentie virginalis Deo in
suavitatis optulissent, quare postmodum
de matrimonium contraxerint, hanc sciant
asam. Cum fama incliti principis ubique di-
tur, et hostes fidei per eum jugo Christi
ntur, ecclesie nove construerentur et pri-
lestruete reedificarentur, atque sicut imber
aneus terram solet irrigare, sic iste imperator
as victoriosus rem publicam auget et exal-
universitas principum ejus glorie congaudebat,
antia pacis, qua per eum fruebantur, applau-

Proinde, si possibile foret, jugiter eum re-
olebant. Sed quia id humana conditio non
sollertia principum rei publice in posterum
iens inclito imperatori suggerere studebat, B
propagandam sobolem uxorem duceret, ut,
o imperatore viam universe carnis ingresso,
a nichilominus proles hereditario jure guber-
regni susciperet et paternam emulans virtu-
rtuose gubernaret. Sed et Christi confessor,
i non immemor et castitatis amator, principi-
orem ducere sibi suadentibus non facile po-
quiescere. Illis autem oportune importune
entibus et suggerendo monentibus, et, si non
tiret, eum regno privare volentibus, licet
oactus est consentire, sed Deum, apud quem
est impossibile. gemitibus inenarrabilibus ex-
it sic ordinare dignaretur, ut et voluntati prin-
satisfaceret et tamen continentie votum in- C
le conservaret. Itaque propicius Deus, qui
plicationibus semper presto est, desiderium
ejus ei est dignatus tribuere. Rex vero speraus
imo tale responsum dedit principibus : *Vestre
voluntati paratus sum obtemperare, sed nul-
om regie majestati condignam in matrimonio
no consociare* ; sed et hoc ipsum illorum com-
providentia. Hoc promisso pii regis gratanter
, vehementer gavisi sunt principes universi ;
satagebant deliberare diligentia, quam ei ma-
io copularent, nec tamen sliam reperire pote-
tisi quam ante tempora secularia divina preor-
rat prescientia. Erat autem apud Renum pa-
Sifridus nomine, habens conjugem Hedewih
m, ambo quidem clarissimo genere specta- D
utpote de nobilissima descendentes augusto-
rosapia, multis etiam divitiis insignes, et quod
vilius est, virtutibus operam dantes. His in
ra etate nata fuit filia, que fulsit velut gemma
uperaddita, dum preclarior preclaris hec ac-
attavis. Erat enim venusta facie et optinis
moribus, precipue vero in ea primatum tenuit
tia. Nam, ut superius dictum est, virginalem
entiam Deo devota devoverat. Proinde cum
tam genere quam moribus nobilis, nec alia
retur ei similis, inclitis placuit principibus, ut
otissimum imperatori glorioso legitimo con-
vent conubio. Igitur missis honorabilibus le-
ad ipsam vel ad propinquos vel ad amicos ejus

— nam utroque jam fuerat orbata parente —, de
nuptiis secum ceperunt tractare. Enimvero pudicis-
sima, cui longe mens erat alia, audiens de nuptiis
secum tractari, cepit inestimabiliter contristare et
toto nisu reluctari, atque pre tristitia exitus aquarum
deduxerunt oculi ejus, quia, que regem angelorum
jam sibi sponsum elegerat, regi Romanorum licet
inclito nubere recusabat. Propinqui vero ejus arbi-
trantes, ad gloriam et magnum decorem suo prove-
nire generi, si sua consanguinea Romano conregnaret
imperator, conturbatam eam blandiciis deliniebant,
et ut imperatori tam glorioso nubere non recusaret,
immo gratanter id faceret, interdum consulebant et
consulentes attentius obsecrabant. Inter hec virginis
animus variis cogitationum fluctuabat motibus ad
instar navis, que in salo posita validis circumfertur
flatus ventorum ; sed tandem anchoram spei sue in
diviuo figens auxilio, salutem suam sedulis precibus
commendabat Domino, sperans indubitanter, quod
ipse, cui subest cum voluerit posse, etiam in conjugio
sibi posite florem pudicie sue, ne marcesceret,
posset conservare. Hac spe fiducia virgo pruden-
tissima, propinquorum suorum voluntati, licet non
animo volenti, se tradidit. Igitur principum legati
super his letati novam sponsam cum maximo tripudio
suo deferebant domino, quam propinquis et amicis
prosequentibus, in comitatu ejus facta est non mo-
dica turba. Universis itaque principibus facta est
inestimabilis exultatio de regis et regine conjugio ;
sed frustra. Non enim, sicut speraverunt, more car- C
nalianum nupserunt, sed virgines permanserunt. Cum
autem episcoporum benedictionibus firmati secreta
thalami recepissent, sponsus pudicissima cum sponsa
nichilominus pudicissima non sine verecundia ex-
orsus est tractare de pudicia. *Ex habundantia enim
cordis os loquitur*. Itaque prorupit in hec verba :
*Sponsa meo carissima, notum tibus sit, quod amorem,
quo carnales conjuges maxime ulectantur et mutuo
sibi consociantur, nunquam expertus sum, sed nec
experiri volo, quia celibem vitam elegi et hoc voto Do-
mino Deo me jam dudum obligavi*. His auditis, regina
gloriosa virgo beata inestimabiliter est exhilarata, et
ardenter cepit amare sponsum, cui etiam tale dedit
responsum : *Verbum tuum, domine, mi rex, in corde
meo dulce est super mel et favum, et propositum cas-
tatis beneplacitum est spiritui meo, et si michi detur
optio, multis prefero regnis. Nam et ego votum virgi-
nitatis mee Domino quasi munus gratissimum me
fateor optulisse, quam si quis michi subripere presu-
meret, quod absit, iram superni judicis incurreret et
eternam dampnationem incideret*. Rex vero letatus in
his que dicta sibi sunt, et quia consimilem res omnis
amat, virgo virginem, castus castissimam casto
cepit amore complecti et manum ipsius candidam sue
imponens manui, his verbis est eam allocutus : *O
amica mea, sponsa mea, immaculata mea, revera Do-
minus est in medio nostri, qui nos unius voluntatis e
proposuit in suo nomine fecit convenire, qui est refu-
gium nostrum et virtus. Unanimi consensu jam ips*

nos ipsos offeramus pollicentes, quod propter ejus amorem omnibus diebus vite nostre celibem vitam ducamus: et hoc tibi polliceor sub testimonio Christi, quod te ut imperatricem gloriosam semper honorabo et ut proprium corpus amabo, fedus conjugale tecum firmiter servabo, et licet amore carnali te nunquam contingam, nichil tamen tue caritati de amore conjugali vel honore tue caritati congruo minuum, sed te pre omnibus, ut justum est, amabo et in omnibus honorabo. Cum hec et his similia inter eos perdulcia vicissim haberentur colloquia, factus est ignis exestuans in cordibus eorum ipsorum mutuo se vehementer amantium; nam unus spiritus et idem fervor caritatis erat in eis. Enimvero superfluum estimo, describendis regalibus nuptiis diu detineri, presertim cum quilibet facile possit conicere, quod eodem nuptie cum magna liberalitate, prout regiam decuit excellentiam, sunt sollempniter celebrate, episcopis honorabilibus et totius regni principibus cum multa devotione concurrentibus, innumeris etiam personis utriusque sexus et diverse dignitatis ad regales nuptias invitatis. Licet autem in libris sacris non legerimus, audenter tamen affirmamus, quod inter ceteros hospites honorabiliores invitatos hospes unus prestantior omnibus invitatus sit, scilicet Virginius Filius, qui primitus ad nuptias aque liquorem in viginatissimum converterat saporem. Et quidem ipse licet visibiliter in propria non affuit persona, in menbris tamen suis licet ultimis eisdem intererat nuptiis, in quibus etiam optimis dapibus est optime refectus. Ipse enim dicturus est: *Quod uni ex minimis meis fecistis (Matth. xxv, 40)* et cetera. Eumvero imperator gloriosus inclitam imperatricem regni sui vel thalami consortem in omnibus, ut debuit, honoravit, et ad ipsius nutum universa regni disponebantur molimina, et ipsa nobilissimus flos matronarum et omnium mulierum speculum clarissimum varia virtute decorata ad instar sideris radiabat. Ut autem beati conjuges isti facilius in conspectu hominum simularent se habere conjugium, secundum morem carnalium in uno pausare thalamo solebant, et tamen incontaminatam conservabant continentiam. Res mira et nostris temporibus inaudita. Et quidem quam plures in utroque sexu sunt virgines, sed ut sigillum virginitatis valeant intemperatum servare, seorsum mares et seorsum feminas expedit habitare. Quis enim ignem abscondit in sinu suo, et vestimentum ejus non comburetur? Apud homines impossibile est, sed non apud Deum. Unde isti, de quibus loquimur, in protectione Dei celi pre ceteris mortalibus familiariter commorantes, interdum commanebant, et tamen virgines incontaminati permanebant; et cum preter sanguinis effusionem duo sint genera martirum, scilicet castitas in juventute et abstinentia in habundantia, beatos conjuges, quorum preconia non tacemus, gemina martirii corona coronatos esse confidimus, qui et

(66) Hoc caput in apographo cod. Bamberg. quod habuit Gretser post Vitæ c. 24 insertum fuit, verbis quibusdam mutatis.

castitatem omni vite sue tempore et abstinentiam summopere studebant conservare.

2. *Qualiter cepit claudicare.* Si (66) quis vero scire desiderat, quare gloriosus iste imperator claudicaret, cum primum toto corpore sanus fuerit, hanc causam esse noverit. Cum tempore quodam venisset in Apuliam pro disponendis rei publice negociis, pervenit in montem Garganum, in cujus crepidine sita est civitas et in latine montis in rupe concava extat basilica non ab hominibus fabricata, neque per hominem dedicata, sed operatione divina vel virtute mirabiliter extracta, divina etiam benedictione venerabiliter consecrata. Hujus basilice patronus extat Michael archangelus. In hac etiam ecclesia qualibet abdomada cantus angelicus ab his qui digni sunt audiri perhibetur. Hanc itaque basilicam orationis causa cum ceteris Christi fidelibus vir Deo devotus est ingressus. Cumque laudes divinas inibi celebrasset et vota precum suarum cum multa devotione Deo reddidissent, tempus jam aderat, quo celestis exercitus ad laudes Deo persolvendas templum hoc sacrum fuerat ingressurus. Itaque cum omnes egrederentur, et si qui moram facerent, exire compellerentur, vir sanctus postulabat ut ei facultas intus remanendi concederetur. Igitur omnibus egressis, solus ipse, sperans in misericordia Dei, inibi remanere presumpsit, et preces precibus continuavit et genuum flexiones iteravit, et modo multis lacrimis divine se commisit clementie, modo animam suam beato Michaeli archangelo cum multa supplicatione studuit commendare. Cum pura pii regis oratio sicut incensum ascenderet coram Domino, Deus Israel, qui in sanctis suis semper est mirabilis, mirabilem ei dignatus est ostendere visionem. Vidit enim angelorum multitudinem copiosam ad instar solis splendendam templum sanctum ingredientem, ex quibus duo principale sollempniter adornabant altare. Deinde vidit alias celestium virtutum cohortes innumeras in similitudine fulguris coruscantis fulgentes et quasi primatem suum cum gloria maxime deducentes; nec dubium, hunc fuisse archangelum celestis militie signiferum. Novissime vero videre meruit ipsum regem angelorum, Dominum venientem cum potestate magna et virtute; in cujus obsequio fuit celestis exercitus innumerabilis et splendor ejus incomparabilis, cujus etiam nutu reguntur omnia celestia terrestria. Denique chorus novo Jerusalem in predicta collectus basilica divinum sollempniter celebravit obsequium. Quo tandem completo, unus ex presertibus angelis sacrum Evangelii textum cum maxima reverentia Dominice detulit persone, que illo deosculato innuit angelo, ut eundem deosculandum deferret imperatori in angulo latitanti. Angelo vero jussa sibi complente, 'predictus Christi famulus ad insolitam tante majestatis et glorie visionem cepit animo pavescere et omnibus menbris contremiscere, tamquam diceret cum propheta (*Jer. xxiii, 9*): *Contritum est*

cor meum in medio mei, contremuerunt omnia ossa mea. Hoc angelus ille videns, modeste femur ejus tetigit et inquit: *Ne timeas, electe Dei, surge velociter, signum pacis divinitus tibi transmissum suscipiens alacriter.* Extemplo femur ejus emarcuit, et exinde omni tempore vite claudicavit. Similis per omnia eventus de beato Jacob legitur, cujus femur ad tactum angeli secum luctantis emarcuit (*Gen. xxxii, 32*). Hec quidem, ut verum fatear, in Scripturis non inveni, sed relatu veracium et venerabilium virorum, hec vera esse, in veritate comperi. Equidem prepotens cancellarius et episcopus Herbipolensis Cunradus nomine, qui persecutionem passus est propter justiciam, hec que dicta sunt se legisse constanter affirmavit, et in ecclesia Babenbergensi positus multis audientibus enerravit, ex quibus unus mihi familiaris et ipse vir plane veridicus mihi fideliter intimavit, et valente me silentio suppressere, obnixè rogavit ut scriberem. Tandem ego petentis instantia et sedulitate monentis inductus, fideliter conscripsi, quatenus hec enarrentur in progenie altera. Mallem sompno meo requiescere, quam ficta vel frivola de sanctis Dei conscribere, presertim cum opus non habeant falsis laudibus exaltari, qui signis et prodigiis divinitus meruere decorari. Hec (67) omittamus et ad historiam redeamus.

3. Predicti et sepe dicendi fideles Christi unanimes habitabant in regno, quibus erat *Cor num et anima una*, et erant duo non tam in carne una quam in uno spiritu. Erat enim eisdem idem velle et idem nolle, adeo ut quicquid alteruter inchoasset, alter hoc ipsum sagaciter consummare satageret; par enim voluntas erat eis ad omne quod erat virtutis, quod pietatis, quod religionis. Quicquid acturus erat imperator, dilecte sue consilio committebat, et quicquid egerat ejus conniventia confirmabat. Itaque cum se tam tenere mutuo diligerent et tamen virginalem continentiam conservarent, spiritalis eorum dilectio soli Deo cognita, sed hominibus pene incognita erat. Enimvero invidus omnium bonorum diabolus eorum castimoniam considerans, invidit et tabescebat, et sicut faber ferrarius prunas operi suo necessarias magis et magis solet succendere, sic ad libidinem eorum casta pectora sua suggestione Satanas satagebat inflammare. Cum autem hac arte nichil proficeret ille milleartifex, quos ad peccandum impellere non poterat, alia calliditate conabatur supplantare. Itaque permittente Deo, qui suos permittit probari temptationibus, non reprobari, beatos conjuges, sed virgines hac arte molitus est infamare. Quadam die in ortu surgentis aurore, cum beata Cunegundis de thoro surgeret immaculato, ille callidissimus assumpta forma militis de cubiculo regine visus est exire; quem presentes imperatricis vermale cernentes et eum cum beata Cunegunde cubasse suspicantes, mirabantur, quia numquam hujusmodi

(67) Hæc de tam glorioso miraculo dicta sufficiant. Et in evidens hujus signi testimonium ipsius sancti Henrici imago ante januam monasterii ad dextrum

A sermo de ea fuerat auditus; et omnes invicem super hoc facto musitabant, quidam super hac infamia condolentibus, aliis autem eam maligne rodentibus. Ille vero milleartifex non contentus hac sola vice, sequenti die, sed et tertia die, multo pluribus quam prima die cernentibus, de thalamo matrone pudicissime se simulabat exire, et miro modo presentibus videbatur quod eum agnoscerent, cum tamen quis esset ignorent,

Extemplo patulas populi pervenit ad aures
Velox fama, malum qua non velocius ullum.
Vinc. Æn. iv, 174, 175.

B Exinde viri cum mulieribus, senes cum junioribus, pusilli cum majoribus imperatrici gloriose detrahebant; et facta est fabula omnibus, quibusdam quidem pro ea vehementer dolentibus propter varias virtutes ejus, quibusdam vero maligne detrahentibus; et a multis obprobrium sustinuit et contumeliam, quibus numquam ipsa intulerat molestiam. Erat autem cor ejus habens in Domino fiduciam, quia suam sciebat innocentiam. Previdit tamen sibi gravamen et laborem imminere, et licet haberet thesaurum bone conscientie, tamen a lacrimis se non poterat abstinere; cui boni quique, ut dictum est, condoluere, malivoli vero et maxime nefarie muliercule, quasi suas nequitas per eam oblectare, detrahebant ei dicentes: *Ecce, quanta calliditate hactenus hac specie sanctimonie suam turpitudinem palliavit.* His et hujusmodi contumeliis innocenti detrahentibus, aura sinistri rumoris aures imperatoris procul positi percullit, cujus etiam cor in ipso contremuit, et tristis nimium inquit: *Absit, inquam, absit hec iniquitas a conjuge mea dilectissima;* siquidem nichil sinistrum de dilecta sibi suspicabatur, quia tam sobriam et tam pudicam feminam se numquam cognovisse fatebatur. Tandem aliis atque aliis eundem sermonem confirmantibus, ipse nimirum credulus, tactus est dolore cordis intrinsecus, et statuit in corde suo ut, quoadusque viveret, numquam ulterius eam videret. Interea negociis, pro quibus exierat, imperator bene dispositis, Babenberg est reversus in mente lugubri, et conjugem olim sibi dilectam more solito salutare neglexit. Itaque prudens imperatrix patenter intellexit apud aures illius sese diffamatam esse; D quapropter anima ejus turbata est valde, et vulnerata caritate dilectum suum, quamvis sine causa sibi offensum, ardenti desiderio videre desiderabat. Igitur captata opportunitate, accessit ad eum plena caritate et dilectione, quem etiam benignissime suscepit et affectuosissime salutavit. Ille vero eam non resalutare dignabatur, nec saltem respicere. At illa mitissima offensum sibi placare cupiens, dixit voce lacrimabili: *Domine mi desiderantissime, cur mihi non loqueris? ut quid avertis faciem tuam a me?* Ille demisso vultu respondit: *Non oportet me super hac re respondere tibi; recurre ad conscientiam tuam,* latus penes chorum sancti Georgii ex..... pillo uno supposito ex opposito imaginum Adæ et Evæ lucide apparet. GAKTS.

et invenies offensionis mee causam. At alla fiducialiter respondens ait : *Conscientia mea munda est, et conscius meus in excelso quia plane est testis mihi, quia facinus hoc pessimum, quod obicitur mihi numquam perpetravi. Obsecro te, Domine mi rex, ut viriliter agere et patientiam in me digneris. Honor quidem totius imperii per me videtur imminutus, sed volente Deo quantocius per me reformabitur; quod qualiter fieri possit, si sit eum beneplacito vestro, breviter insinuo.* His auditis, imperator aliquantum mitigatus, tunc demum percepit eam residere et qualiter hec fieri possent edicere. Ad hec illa : *Majestas, inquit vestra, Domine, principes universos tam episcopos quam laicos ad curtem regiam convenire jubeat, et presentibus omnibus causa de qua agitur ordine judicario ventiletur, et quidquid ipsi suggesserint salvo honore vestro fieri poterit. Spero autem de divina misericordia, quod eripiat nos luto fecis hujus et miseria.* Cum hec verba prudentis imperatricis optime placerent in conspectu principis, ad ipsius imperium principes convenerunt in unum. Quibus cum imperatore sedentibus in judicio, intravit imperatrix imperterrita, et secus pedes olim dilecti sui resedit, nigra et formosa filia Jerusalem, nigra per infamiam, formosa per innocentiam, et per hoc revera filia Jerusalem, que semet ipsam, sed et causam, suam divine commendavit providentie. Tunc proloquens rex voce lacrimabili dixit principibus universis : *O dilecti mei principes gloriosi, estimo plane nequaquam nobilitatem vestram latere, quod per dies aliquot sustinui obprobrium, et operuit confusio faciem meam, propter quod potissimum vos convenire volui, quatinus ab imminutibus incommodis vestre prudentie consilio valeam absolvi. Nunc itaque a vestra dilectione requiro, cuinam sententie matrona debeat subjacere, que contempto conjugis legitimo alium ei superducere presumpserit. Obsecro ergo et obsecrando precipio, ut leges et decreta majorum recolentes, prout justitia dictaverit, sententiam proferatis.* His auditis, tam principes quam omnis illa advocatio lacrimas fundebant uberrimas, imperatrici penam ut putabant passure compatientes, quam unimoda virtute premitam esse noverant; et ideo detrectantes in eam ferre sententiam, variis colloquiis tempus redimebant. Quod illa prudenter animadvertens et femineo pectori virilem inserens animum, surgens et stans in medio, prestitoque sibi silentio, sed et omnibus ei reverenter auscultantibus eleganter allegabat dicens : *O principes omni honore digni et mihi dilecti jam dudum vobis complacuit universis, et dominum vel conjugem meum dilectum imperatoria dignitate sublimastis et me participem regni ejus esse voluistis, et tam Dei gratia quam vestra constitutione ceteris hominibus prestantiores esse videbamur. Quia igitur inter feminas prestantior esse videor, sed jam nunc de pessimo crimine incusor, necesse est ut per judicium durissimum, scilicet duodecim candentes vomeres, ab hac infamia me vobis presentibus expurgem. Sed enim*

A serenitati vestre immensus refero gratias, quia mihi parcendo gravem in me ferre sententiam noluit vestra mansuetudo. His dictis, resedit. Porro presentes omnes, his auditis, ad invicem conferebant dicentes : *Quod si perpetrati sceleris conscientia nostram stimularet dominam, nequaquam sibimet gravissimum hoc examen proponeret, immo etiam ab aliis propositum repulsaret.* Interea vomeres vehementer igniti in unam delati sunt basilicam, in qua beata Cunegundis a duobus episcopis dignioribus sicut ovis ad victimam ducebatur, quam Christi confessor et vestigio sequebatur. Qui videns vomeres scintillas ignis vaporantes, in ira misericordie memor, memor, etiam pristini amoris dixit ad eam : *Quiesce, domina mi amantissima, quiesce mihi desiderantissima, parce, queso, tibi met ipsi, et ne intres in judicium hoc, horribile etiam ad audiendum; credo enim te immunem esse ab omni crimine.* Illa sereno vultu respondit ei : *Quod si vobis mihi parcentibus ad presens evasero judicium, sed non evadam, quod hactenus innocens sustinui convicium. Quapropter necesse est, ut hoc examine, licet sit terribile, me accelerem expurgare, ut his, qui hactenus mihi detrahebant, jam detur alia de Cunegunde loquendi materia.* His dictis, fiducialiter accessit, et elevatis oculis in celum, dixit : *Domine, adjutor et protector meus ne derelinquas me; festina, Domine, ne tardaveris, sed in presenti tribulatione subveni ancille tue. Te, Domine, cujus oculis nuda et aperta sunt omnia, te, inquam, Domine, testem hodie invoco, quia nec hunc presentem Henricum, nec quemquam virum alium carnali commercio cognovi.* Quo audito, rex infremuit, et secretum suum celari cupiens, et ideo loquentis oppilare satagens, atrociter compressit, ex quo linea copiosi sanguinis effluxit; quo viso, imperator subitanea ductus penitentia, flevit amare, et doluit super eam, sicut doleri solet in morte primogeniti. Erat enim fasciculus mirre dilecta sua sibi. Igitur ipse retrocedens exitum rei gemebundus expectavit.

In Domino vero posuit spem sancta virago
Atque genu flexit repetensque precem pia dixit :
Rex, opifex mundi, fer opem misere Cunegundi.
Et cum presentes tronerent nimis, aspicientes
Candentes vomeres, calcavit eos quasi flores.
Udenis ipsa peragratis, nil quoque lesa,
Stans super extremum vomerem veneranda, sa-
[premum

Regem laudavit, per quem Satanam superavit.
Itaque cum imperatrix inclita de objecto sibi crimine satis evidenter esset expurgata, imperator animum ejus blanditiis delinire gestiens, ipsius sacris pedibus provolutus, ait : *Placare, domina mi, esto michi placabilis, et ne repellas me a gratia vel dilectione tua. Equidem, fateor, peccavi et insipienter egi in eo quod molestus fui tibi, nunc jam ego penitentiam. Adhereat lingua mea faucibus meis, si non tibi de cetero ego satisfecero, quoadusque vixero.* At illa columbine simplicitatis et mire patientie, immemor injurie, memor clementie, dilecto suo ait :

Domine meus, non mea tibi sed Dei potius est optanda gratia : quam ut plaxiter adipisci merearis, Deum time et mandata ejus observa ; mea vero erga te vigere devotio nec desiit nec desinet aliquando. Enimvero visis virtutibus et signis his que fiebant ibi, collecta concio gaudens gaudebat in Domino. Siquidem tristitia imperatrici condolentium versa est in gaudium, et qui cum flente fleverant, jam gaudenti congaudebant. Igitur omnes voce unanimi gratiarum actiones omnium persolvebant dominatori, qui facit mirabiles res, qui pia dispensatione suos permittit temptari electos, ut quemadmodum aromata, quanto subtilius trita fuerint, tanto majorem reddunt fragrantiam, ita et electi tribulationibus probati Christi

A bonus odor sint Deo in omni loco. Revera vera est sententia, quam Dominus ait : *Non potest civitas abscondi super montem posita, neque accendunt lucernam (Matth. v, 14), et cetera.*

Sub modio posita fuit ardens illa lucerna.

Hanc etenim nuptam prius omnes esse putabant, Denique corruptam per adulterium reputabant ; Sed que virginem florem servavit in evum, Judicio teste satis enituit manifeste.

Quod pius Henricus fuerit, quod virgo pudicus, Est manifestatum, licet haud fuerit sibi gratum. Pessima figmenta Satane sunt adnichilata.

Femina dum fragilis Satana temptante probatur, Omnibus odibilis zabulus per eam reprobat.

VITA SANCTÆ CUNEGUNDIS

IMPERATRICES ET VIRGINIS.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ UBI DE SANCTO HENRICO IMPERATORE, EJUS CONJUGE

(Apud Mabill., *Acta SS. ordinis S. Benedicti*, Sæculi VI, parte II, pag. 451.

1. Par illustre conjugum simul et virginum, Henricum scilicet imperatorem et Cunegundem Augustam, ejus uxorem, merito sibi vindicat ordo Benedictinus : quorum ille, obedientiam quam regulæ voverat astrictus, in sæculo remanens ; altera vero post viri obitum, suscepto monastico habitu, ac in sancta conversatione in monasterio Confugiensi, quod ipsa a fundamentis erexerat, vitam finiens, inter sancti Patris Benedicti alumnos merito computari debent.

2. Porro animus non est hic de utriusque majoribus ac familiarum antiquitate aut nobilitate disserere ; nec etiam res ipsorum in reipublicæ administratione egregie gestas fusius exponere vacat. Hoc nempe ad eos qui Romani imperii annalibus describendis incumbunt pertinet, quod jam a multis abunde præstitum est. Nobis itaque satis erit commemorare ea quibus noster ordo piis illis principibus astrictus est, præclara scilicet et immensa beneficia quæ ordini Benedictino contulerunt ; aut egregia facta piaque opera quibus eundem illustraverunt. Hinc beati Henrici Vitam proferre huc integram visum non est operæ pretium, quod multa contineat a nostro instituto prorsus aliena. Sanctæ vero ipsius conjugis Vitam, qualiter a Gretsero et Bollandi ad diem 3 Martii edita est, ad nonnullos codices manuscriptos collatam infra dabimus, utpote complementem ea fere solummodo quæ egit in monasterio Confugiensi, ubi post peractum in vitæ religiosæ exercitiis aliquot annorum curriculum, vivendi finem habuit.

3. Henricus itaque e Bavaricæ duce, post Ottonis III imperatoris obitum Cæsar anno 1002 creatus, nihil antiquius habuit quam ut Ecclesiam virosque Dei

B obsequio mancipatos non modo sua auctoritate et protectione foveret, sed etiam ut bonis omnibus affluenter dotaret ; qua in re Cunegundem nedum adjutricem, sed et incitatricem habebat, utpote quæ non minori studio ac ipsius conjux ad ea quæ Deum spectabant, ferretur. Hinc episcopatus aut de novo erecti, aut restituti, aut certe novis possessionibus ab illis adaucti passim memorantur. Nullum ferme fuit his temporibus in imperio Romano monasterium quod eorum beneficentia aut restauratum non fuerit, aut in suis possessionibus confirmatum et novis cumulatum. Enituit sane inter præclara eorum opera Bambergensis episcopatus erectio, pro qua nec sumptibus pepercerunt, nec laboribus, qui sane multi fuerunt, tum a Wirceburgensi episcopo, qui ægre ferebat, diœcesis suæ partem ab Ecclesia sibi commissa divelli, tum ab ipsis suis consanguineis et principibus, qui ea specie, quod familiæ suæ bona eo pacto dissiparentur, adversus sanctum imperatorem rebellarunt. Sed hæc omnia Henricus et insigni magnanimitate et incredibili patientia vicit et superavit.

4. Verum ne novæ sedis clero deesset ordo monasticus, in monte juxta urbem ad aquilonarem partem posito, qui exinde Mons Monachorum dictus est, insigne monasterium sub sancti Michaelis cæterorumque angelorum patrocinio erexerunt, quod multis possessionibus ac prædiis dotatum, ab omni externa potestate liberum, regulæ Benedictinæ addixerunt. Ipsius dedicationem anno 1021 consignat Trithemius in nova editione Hirsaugiensis Chronici. quam ab Eberhardo primo Bambergensis Ecclesiæ episcopo cum summa devotione factam fuisse com-

memorat. Servantur etiam nunc in istius monasterii thesauro pretiosa cimelia, quæ ipsi a Cunegunde collata sunt, inter quæ a Bollandianis recensentur in prolegomenis ad ipsius Vitam, num. 25 : Crux aurea operis Græci antiquissimi, uti ex inscriptionibus et figuris colligere licet ; cingulum ipsius beatæ Cunegundis, cum ejusdem coronis duabus ex gemmis. Floruisse etiam eo in loco complures doctrina et sanctitate viros illustres idem auctor observat. « Multi, inquit, ad annum 1007, successu temporis clarissimi viri, sub monastico schemate in eodem cœnobio floruerunt, eruditione et vitæ merito sanctam illustrantes Ecclesiam. » Sæculo sequenti cum eo in loco regularis observatio paululum tepuisset, eam, restauratis in primum splendorem ædificiis, postliminio revocavit sanctus Otto Bambergensis autistes, usus hoc in negotio Hirsaugiensium monachorum opera, qui tunc temporis Benedictinum ordinem per universam Germaniam et sanctitate morum et accurata regulæ praxi illustrabant. Cæterum insigne Montis sancti Michaelis cœnobium huc usque perseverat, cujus abbatum catalogum exhibet noster Bucelinus in Germania sacra.

5. Henricus in Italiam profectus vindicandæ adversus Græcos Ecclesiæ causa, « Beneventanum monasterium condidit, » quod, ut refert ipsius Vitæ auctor, cap. 22, « omni ornatus decore locupletavit. » Ex Chronico Dithmari libro VII discimus ab eodem principe episcopatum fuisse institutum in Bobia civitate, ubi Christicolæ et sancti confessores inclyti, Columbanus et Attala corporaliter requiescunt, idque communi consilio et licentia comprovincialium episcoporum. » Addit Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1007 novam hanc sedem ab eodem imperatore dotatam fuisse : *locumque ecclesiæ cathedralis* alium non fuisse a cœnobio quod beatus Columbanus construxerat, a *multitudine monachorum Deo servientium* inhabitato, quos ideo *monachos electores constituit esse pontificis* Hæc ille. Porro mutata postmodum fuit hæc a beato viro constituta rerum dispositio, cum ecclesia cathedralis a monasterio fuit sejuncta, atque utriusque loco suus datus est præfectus. Quæ res magnas lites inter episcopos et abbates Bobienses commoverunt, vix tandem summorum pontificum auctoritate compressas.

6. Hic vero omittere non licet insigne miraculum quod in hac Italica expeditione factum est meritis beati Patris Benedicti, qui imperatorem ordini suo addictissimum calculi morbo dirissime vexatum, in ipso Casinensi monasterio, quo sese pius princeps deportari jusserat, sanitati restituit. Rex est auctoris ipsius Vitæ verbis referenda, qui cap. 22 eam sic evenisse narrat : « Cum Henricus civitates Apuliæ pertransiret, et quæ ad utilitatem et honorem regni pertinebant, in eis prudentissime disposuisset, cœpit in infirmitate calculi laborare. Cujus morbi molestiam vir sanctus tanta patientia sustinuit, ut passionibus carnis ad custodiam humilitatis a Deo sibi

collatas assereret, et flagellum corruptionis certissimum signum dilectionis esse affirmaret. Fomenta tamen curationum sibi fecit adhiberi, sed nulla medicorum subtilitate ad integrum potuit liberari. Ingravescente autem dolore, ascendit montem Casinum . . . ibique per intercessionem beati Benedicti et sanctæ Scholasticæ precibus et lacrymis postulavit a Deo salutem corporis et animæ sibi præstari. Impletumque est quod per Prophetam dicitur : Exquisivi Dominum et exaudivit me, et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me (*Psal. xxxiii*). Nam petiit et exauditus est ; pulsavit ad ostium perseveranter miserantis potentiæ, et intromissus est. Interea rex cœpit cogitare quæ de translatione sancti Benedicti audierat, et quia reliquæ ejus dicebantur furtim sublatae et in alium locum translatae, ideo vir sanctus de corporali ejus præsentia dubitabat. Completa itaque oratione homo Dei ad hospitium se contulit, et lassatus ac debilitatus in lectulo se collocavit. In quo obdormiens, vidit sanctum Benedictum sibi assistere, et ferrum sectorium ad medicinales sectiones aptum manu tenere, qui dixit ei : *Quin sperasti in Deo et in sanctis ejus, ecce missus sum a Deo, ut per meam medicinam ab infirmitate tua libereris. Ecce ego, cujus ossa furtim sublata esse putabas, præsentiam meam tibi exhibeo, et in argumentum veritatis passionibus tuis curabo.* Hæc dicens partem illam corporis ubi calculus jacebat, medicinali ferro, quod manu tenebat, aperuit ; et evulso molliter calculo, hiatum vulneris subita sanitate redintegravit, calculumque quem tulerat in manu regis dormientis reposuit. Quo facto Christianissimus imperator evigilavit, et pertractans secum quæ circa ipsum per confessorem Christi gesta fuerant, vidensque calculum quem manu tenebat, vocavit satellites, qui regio more sibi semper assistebant, dixitque ad eos : *Pontifices regni nostri principes vocate ad me, ut cognoscant et videant mirabilia Dei, quæ ineffabilis misericordia et inenarrabilis potentia ejus fecerunt in me.* At illi mandata regis cœleri cursu perferentes ad principes, perdixerunt eos ad regem. Quos rex salutans, resalutatusque ab eis, sic allocutus eos est : *Fratres et commilitones mei, magnificate Dominum mecum et exaltemus nomen ejus in idipsum, quia ipse est magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis. Ipse percutit et medetur ; flagellat peccatores et pœnitentibus miseretur. Hunc humiliat et hunc exaltat, quia calix in manu Domini vini meri plenus misto. En ego, qui heri morti proximus fui, per misericordiam Dei hodie gestavi inclusum corpori meo, hodie oculis vestris visibiliter ostendo.* Hæc dicens ostendit calculum quem manu tenebat, et ostendens cicatricem vulneris, omnia quæ per sanctum Benedictum circa ipsum gesta erant, cunctis audientibus ex ordine referebat.

7. « At illi videntes et audientes mirabilia Dei, et plusquam credi potest admirati sunt, et benedicentes Deo, diuque in laudem ejus acclamantes, et inco-

e regis gavisī sunt. Rursumque rex ad eos : **A** inquit, *gratiarum actiones, aut quæ munera beneficis condigna medico nostro Benedicto us rependere?* At illi omnes judicaverunt eum munificentia dignum esse. Rex ergo ex concinipum suorum ingentia munera in prædiis, in argento, in ornamentis plurimis ecclesie Benedicti contulit. Et vafaciens fratribus lem ecclesie præsidebant, a Casino monte et sanus discessit. Ab eo autem tempore et s, quadam speciali dilectione et veneratione Benedicto et omnibus monasticæ religionis us studuit deservire, et in amplificandis ac ndis rebus ecclesiasticis benignus ac devotus kistere. Hæc in Casino monte scripta inve- ; ut et moderni magualia Dei in memoria **B** t, et apud posteros per antiquitatem tem-) oblivionem non veniant. » Henricus statim i venit, uti narrat idem Vitæ auctor, ac stum papam de sanitate recepta fecit cer-

cripta quæ hic Vita sancti Henrici auctor in Casinensi monasterio asservata, alia non Leonis Marsicani Chronico mihi facile per- sm, nisi miraculum sancto Patre Benedicto m, quod in illis scriptis eo modo ac ipse narravit descriptum procul dubio erat aliter e referretur; qui scilicet istud miraculum ravit, ut esset validissimum ad asserendam nsibus sancti Patris corporis possessionem **C** entam. Scribit enim libro II, cap. 42 et se- bus, Henricum imperatorem simul cum Be- , VIII summo pontifice monasterium Casinense , in quorum præsentia Theobaldus abbas Cas electus, ab ipso pontifice consecratus fuit. omporis uti prosequitur, Henricus acutissimo ore vexabatur. cui nec plene dormienti, nec s vigilantī apparuit beatus Benedictus, eique t in sacro monte corporis sui existentia dubi- æc dixit : *Scio quoniam tu me hactenus hic sti quiescere; sed ne super hoc amplius aliquadubites, meumque in loco isto certissime quieredas corpusculum, hoc tibi signum erit. Cum n hodie surrexeris, in egestionē urinæ tuæ tres **D** non parvos mingere habebis, et ex tunc do- lo et amplius, non laborabis.* Protinus itaque evi- Henricus surrexit, atque eo modo quo prædixe- ctus Pater, sanitatem recepit; ac mane facto itulum veniens cunctis fratribus rem gestam , et alia multa quæ fuse prosequitur ille , totus in eo ut ex hoc miraculo evincat beati reliquias nunquam in Galliam allatas fuisse : mane ex Vita sancti Henrici facile non colli-

on itaque indubium revocari velim tam illustre lam. Potuit enim sanctus Pater, etsi ipsius n Galliis jacuissent, sese imperatori dormienti em in monte Casino præbere, ut alias fecisse r in locis quibusdam, quos nec vivus nec

PATROL. CXL.

mortuus unquam sui corporis præsentia illustrave- rat. Cujus rei exemplum ipse Leo nobis suppeditat capite 45, ubi refert eundem sanctum Benedictum olim minitabundo vultu Henrico, priusquam ad im- perium fuisset evectus, apparuisse, quod in cujusdam monasterii clauastro equos suos pernoctare passus fuisset : « Nocte, inquit, eadem Benedictus Pater eidem duci, torvo ac terribili valde intuitu apparens, eique multa quod ita domum suam tractaret com- minitans, virga, quam manu gestabat, illius latus percussit, et ex tunc dolore illi torqueri vehemen- tissime cœpit. » Certe hoc ipsum sanati apud mon- tem Cassinum Henrici miraculum narrat auctor Vitæ sancti Meinwerci; sed non habet ea quæ sanctus Pater de sui corporis præsentia dicit apud Leo- nem, quæ proinde ac ipso Leone excogitata fuisse conjicimus.

40. Enumerat idem Leo, cap. 43, pretiosa munera quæ Henricus ob recuperatam sanitatem tunc tem- poris beato Benedicto obtulit : « Textum, scilicet, Evangelii, deforis quidem ex uno latere adopertum auro purissimo ac gemmis pretiosissimis, ab intus vero uncialibus, ut aiunt, litteris atque figuris au- reis mirifice decoratum; calicem aureum cum patena sua gemmis et margaritis ac smaltis optimis adorna- tum; planetam diapistin listis aureis adornatam, stolam quoque et manipulum [mappulam] atque cingulum sin- gulas intextam auro. Pluviale etiam diasprum cum listis aureis textis, necnon et tunicam ejusdem subtegmīnis aureis operibus exornatam, simul et cum mappula diapistin auro nihilominus decorata; situlam quo- que et coppam argenteam quantitatis non modicæ, cum qua videlicet fratres in præcipuis festivitatis biberent. Recollegit præterea a Judæis vestem unam de altario sancti Benedicti, quæ quondam fuerat Caroli regis, quam iidem Judæi retinebant in pi- gnore pro quingentis aureis, necnon et calicem ar- genteum Saxonicum majorem cum patena sua, quem Theodoricus Saxonum rex beato Benedicto olim transmiserat. Quæ omnia pariter in fratrum præsen- tia super altare beati Benedicti ponens obtulit; prædictumque papam suæ auctoritatis scriptionem de ipsis omnibus in hoc facere rogavit, aposto- lici anathematis innodatione eidem scriptioni appo- sita, ne quis unquam vel hoc loco quæ diximus, vel alia quæ in antea idem imperator huic monasterio concesserit, auferre præsumat. »

41. Quin et Benedictus pontifex et Pilgrinus Co- loniensium antistes, sua pariter munera obtulerunt, quæ Leo recenset eodem loco : « Idem quoque apo- stolicus, imperatoris saluti valde congratulans, ob- tulit et ipse beato Benedicto eodem die planetam optimam veneti coloris, listis nihilominus aureis decenter ornatam, et stolam unam optimam auro brustam cum manipulo suo. Sed et Belgrinus archi- episcopus, ob gratiam imperatoris sanitatis, similiter obtulit beato Benedicto planetam purpuream op- timam, aureis listis mensium duodecim signa habentibus in circuito adornatam, et stolam cum

ipsique tanquam proprio abbati in omnibus penitus obedire secundum regulæ præceptum. Quod cum spondidisset imperator, atque ut monachus susceptus fuisset, dixit abbas: « Volumus ergo et præcipimus ut ad gubernandum vobis a Deo delegatum imperium redeatis. » Sicque pius imperator, regulæ astrictus, reliquum vitæ tempus in virtutum exercitiis transegit, beatumque Benedictum vere ut Patrem coluit. Simile huic factum contigit in monasterio Gellonensi sæculo duodecimo, ubi Berengarius de Mayrosio obedientiam pari modo vovit Richardo Gellonensi abbati, ut patet ex ejus professionis cedula quam ex ms. codice ejusdem monasterii huc referre visum est: *Anno ab incarnatione Domini 1162, in nomine domini, ego Berengarins de Mayrosio, volens renuntiare terrenis [et inhiare cælestibus, trado in manu Domini Richardi abbatis sancti Guillelmi me ipsum ad monachicum habitum suscipiendam, quando abbati domino placuerit. Sed et in præsentiarum promitto et obedientiam secundum Dei et beati Benedicti regulam.* Porro hanc in beatum Benedictum Henrici propensionem probat lamina aurea quæ, ut ex variis auctoribus refert Angelus de Nuce in notis ad lib. II Chronici Casinensis, cap. 43, in Basiliensi majori ecclesia, quam Henricus restauraverat, visebatur; ubi quatuor angeli cum sancto Benedicto depicti erant, atque in eorum medio Christus Dominus representabatur, ad cujus pedes Henricus cum Cunegunde uxore sua adolvebatur. Obiit Henricus Julii 14 anno 1024, atque in Bambergensi ecclesia sepultus est; qui postea ab Eugenio III summo pontifice in sanctorum catalogum ascriptus, publice in tota Ecclesia celebrari cœpit.

15. Cunegundis viri obitu plane libera fuit, ut quemque mallet vitæ statum posset amplecti. Placuit ei præ cæteris Confugiense monasterium, in quod sese recepit, eo modo quo in ejus Vita describitur; quam cum integram proferamus, fusius de ipsius gestis hic loqui inutile foret. Porro Vitam ejus a Nonnosio quodam monacho scriptam fuisse auctor est Hofmannus in Annalibus Bambergensibus; sed quonam ille tempore floruerit, aut utrum hæc ipsa sit quæ ad nos usque pervenit, incertum est. Certe auctorem Vitæ, quisquis ille fuerit, in aliquo loco per beatam Cunegundem dotato vixisse, certum

videtur. Is enim num. 3 ait iadignum fore, ut ipse illi subtrahat officium oris, cujus providentia quotidie alimenta percipiebat corporis. Ætatem suam non adeo evidenter prodit; indicat tamen num. 5 se post sancti Henrici canonizationem, quæ anno 1152 per Eugenium tertium facta est, scripsisse, cum ait scripta de beato imperatore ab Ecclesia recepta fuisse. Quin et cum ea occasione sibi venisse in mentem dicat, ut de beata Cunegunde scriberet, hoc ipso tempore quo de beato imperatore in sanctorum numerum publice accensendo agebatur, eum vixisse conjici potest; quanquam nonnisi sub sæculi duodecimi finem scripsisse fatendum est, nisi miracula quæ post Vitam habentur, ab altero quopiam auctore descripta fuisse dicamus. Cæterum præter ea miracula, quæ inferius a nobis edita sunt, habetur in apographo Bambergensi item alius miraculorum liber, sed quem omisimus, quod nihil fere contineat præter ea quæ protulimus. Si quis tamen illum legere cupiat, adire potest Gretserum in libro De divinis Bambergensibus, aut Bollandum ad diem 3 Martii, ubi integer exhibetur.

19. Porro monasterium Confugiense, quod Capungum Dithmarus libro VII appellat, vulgoque *Kaufungen* dicitur, haud longe a Cassello Hassiæ oppido celebri, usque ad sæculum proxime elapsum in regulari observantia perseveravit. Sed tunc temporis tota regione ad Lutherani partes accedente, tandem anno circiter 1531 sub lantgravio Philippo sanctimonialia proscripta, et religio catholica penitus ibi abolita fuit. De hoc monasterio plura observat noster Adolphus Overham in nota ad num. 86 Vitæ beati Meinwerici episcopi Paderbornensis.

17. Cunegundis memoriæ non fasti solum Benedictini, sed et pleraque Germaniæ et Belgii peculiaris Martyrologia cum Romano commemorant, in quibus variis diebus, pro varia ratione, ejus festivitas celebratur. Præcipua est die 3 Martii quo eam e vivis excessisse certum est, idque anno 1040 aut sequenti, si annos quindecim post unum Viduitatis annum in monasterio transegerit, ut asserit ipsius Vitæ scriptor; quamquam Lambertus Scaffenburgensis mortem ipsius anno 1030, et Thritheimius, post Marianum Scotum, anno 1038 consignarint.

INCIPIT VITA SANCTÆ CUNEGUNDIS.

1. *Cunegundis imperatrix nupta.* — Ex præclaro parentum sanguine et Augustæ nobilitatis gradu, duo immarcescibilis gloriæ flores mundo enituerunt, sanctus videlicet Henricus, cognomento Pius, gloriosissimum Romani imperii decus, ejusque dignissimo contactalis (68), piæ memoriæ Cunegundis Augusta et imperatrix. Eadem vero beata et Deo di-

(68) Aliquot mss., *collectalis*; sed melior nostra lectio, quod eodem tecto, non autem lecto uterentur. Et quidem eadem voce utitur ipse Henricus in va-

lecta Cunegundis terreno imperatori corporaliter (69), non carnaliter conjuncta, cœlesti Regi suam virginitatem consecravit, quam usque in finem, casti conjugis consensu, Deo teste, conservavit. Quod postmodum Divinitatis testimonium, ne lumen in tenebris lateret, ostendit, dum eam ad confundendum virginitatis hostem, et obstruendum os rii diplomatibus.

(69) Gretserus cum ms. 1, *copulariter*.

mendacia contra virginem Christi loquentium, super ignitos vomeres incedere et illæsam procedere dedit.

2. *Virginitatem miraculo probat.* — Qualiter autem id factum sit ad communem ædificationem prætereundum non est, ut et castimonie erudiamur exemplis, et divinorum secretorum admiratione moveamur, intelligentes quemadmodum diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Tantis namque ac talibus bonis tentatio deesse non potuit. Invidus enim omnium bonorum diabolus, ubi thorum immaculatum sauciare non potuit, zelotypie livore fedare cogitavit et ejus saltem famam lædere, cui vulnus corruptionis infligere non valuit. Facta est igitur, auctore diabolo, suspecta criminis, quæ non noverat maculam corruptionis. Sed quia crudelis est qui famam suam negligit, expurgationis gratia ad vomeres cadentes illud sibi iudicium elegit, quod propter duritiam hominum institutum esse cognoscitur. Cumque dilecta Deo ad illud iudicium, velut ovis ad occisionem, duceretur, ingemuit, et ait: « Domine Deus, creator cæli et terræ, qui probas renes et corda, judica iudicium meum et eripe me. Te enim testem et iudicem hodie invoco, quia nec hunc præsentem Henricum, nec aliquem virum carnali commistione uquam cognovi. » Hoc dicto, stupentibus et flentibus universis qui aderant, vomeres candentes nudo vestigio calcavit, et sine adustionis molestia securam pertransiit. Ita Deus omnipotens vinculum castæ dilectionis servavit, innocentiam comprobavit, integritati custodiam humilitatis adhibuit.

3. *Loca sacra condit et dotat.* — In fascibus itaque consutata, continentie suæ gloriam sub terreni chlamyde imperii satagebat abscondere, ut tanto propensius, quanto efficacius poterat, promoveret quæ, Deo inspirante nec non adjuvante, ad ipsius laudem cogitabat perficere. Denique post novellam fecundissimæ plantationis suæ ecclesiam Babenberg, quam cum illo studiosissimo suo cooperatore Henrico in loco Babenbergensi, venustissime, sicut hactenus cernitur, fabricavit sub patrocinio principis apostolorum Petri atque sancti Georgii martyris, monasterium sub regula sancti Benedicti ad aquilonarem plagam, in honore sancti Michaelis archangeli extruxit, non minori studio prædiorum ac diversorum donariis ornamentorum; tertiam demum versus meridiem sub ordine canonicorum, sub titulo sancti Stephani protomartyris, parvo quidem schemate, sed majori opera de suo patrimonio ecclesiam fundavit. Ad quam dedicandam Benedictum (70) papam, quem præfatus Deo dignus Henricus imperator ad confirmandum Babenbergensem pontificatum advocaverat, venire rogavit. Ipsa autem illud Psalmographi secum decantans: *Domine, dilexi decorem domus tuæ* (Psal. xxv, 8), diversa eidem ecclesie juxta imperialem munificen-

(70) Benedictus VIII, qui Sergio IV successit anno 1012.

tiam munera contulit in diversis ecclesie ornamentis: quæ omnia ipse dominus apostolicus, ut semper memoria ipsius fundatricis illic floreat, ne quando per fraudem, aut violentiam, vel furto inde subtrahantur, dura hanni sui innodatione, septuaginta quoque duorum (71) episcoporum, qui ibi aderant, auctoritate ipso die confirmavit. Item monasterium in honore sancti Salvatoris, et ejus victoriosissimæ crucis, in loco qui Confugia dicitur, magnificenter construxit, et ancillarum Dei ibidem Deo secundum regulam sancti Benedicti servientium, congregationem decentissime ordinavit. Porro, cooperante ei in omnibus imperiali majestate, idem monasterium omni ornatu decoravit. Antè principale altare iconem ex auro et lapide pretiosissimo statuit; calices aureos et argenteos, catinos, urceos, pallas, casulas, vela, cortinas, cappas auro et gemmis pretiosis intextas, et cætera utensilia sive vasa ministerii tanto studio et tam sumptuosis impensis eidem ecclesie contulit, ut quicumque ea intuentur regiam magnificentiam et miram utriusque, imperatoris videlicet ac imperatricis, in Deum devotionem magnopere mirari non cessent.

4. *Collapsa restaurat.* — Præter has principales suæ fundationis et primarias ecclesias, quæ conventualis ecclesia, quæ monasteria illorum donativo non gloriantur, aut in prædiis dilatata, ut decorata ornamentis? Alias enim antiquitate collapsas reædificaverunt, quasdam etiam destructas et ad nihilum redactas in pristinum vel in meliorem statum restauraverunt; et sicuti prudentes virgines oleum suæ misericordie in diversos effuderunt, ut merito dicere possint: *Christi bonus odor sumus in omni loco* (II Cor. ii, 15). O conjugium non voluptate, sed bona voluntate copulatum! O sanctum matrimonium, ubi una fides inviolatæ castitatis, ubi unus spiritus misericordie ac veritatis, ubi idem velle in virtutibus idemque nolle in vitiis! ubi nec primus nec alter discerni potuit; dum alter, quod primus, voluit: ubi par animus in multifariis operum effectibus pares in duobus ostendit affectus! Quales has nuptias dixerim nescio. Unum scio, quia nescit nostra modo regio tales, dum illi propter regnum cælorum se castrantes, nec prolem terrenæ fecunditatis expectantes, cælibem a Deo generationem receperunt, a quorum ore laus Dei nunquam deficit. Hæc est generatio quærentium Dominum, quærentium faciem Dei Jacob: qui viventes in Christo, membra sua mortificantes propter Christum, super terram moerentes, modo regnantes cum Christo bona Domini sui vident in regione viventium.

5. *Auctor aggreditur vitam sanctæ Cunegundis.* — Quoniam de vita et virtutibus pii et sancti Henrici Christianissimi imperatoribus miserationibus variis quas fecit in domo Domini, de signis quoque et miraculis quæ post transitum ipsius per eum fecit Deus, satis ac digne scripta sancta recepit Ecclesia,

(71) Codex Bodecensis habet *quadraginta*.

imam pungit, ac in mentem venit, vitam A
idæ virginis nostræ Cunegundis breviter
, et memoriæ scripto commendare; ut ad
mejus intuentes, quæcunque virgines, quæ-
vere viduæ, perfectæ vitæ normam arbi-
onversationem illius. Indignum enim nobis,
is operæ pretium duximus, ut illi officium
trahamus oris, cujus providentia quotidie
percipimus corporis.

uncto marito, piis operibus insistit san-
gundis. Ejus epistola. — Henrico itaque
castitatis patientissimo semper custode,
suis virginem, uti traduxerat in Chri-
ultimo spiritu constitutus resignavit ad
quæ jcgiter suspirabat, gaudia trans-
se ad Dominum, ut semper, totam B
illum suæ castitati, necessitati, saluti
illum suis ecclesiis; illum filiis, quos ei in
aggregaverat, præsentem adfore, advocare
orationibus instare, die practicam cum
noctu contemplativam cum Maria vitam
on cessabat. Quanta vero eleemosynarum
, quanta orationis instantia, pro heati con-
uncti anima desudaverit, in subscripta pa-
am ipsa per se (nam litterarum, sicut et
artium, distinguere auro gemmisque sacras
rit peritissima) composuit et conscripsit,
ne scire voluerit cognoscere poterit. « Cune-
, divina dispensatione solo nomine impera-
socialiter dilectæ congregationi in Confugia, C
id justæ convenit dilectioni. Propriæ adver-
sarinam, veluti aestimo, facilius tolerarem,
ras res salvas incolumesque existere vide-
Quamvis enim mens procellosis curarum
us undique quatiatur, vestræ tamen recor-
is anchora a cordis profunditate non evelli-
licet longe remotæ ab oculis sitis, ab animo
nusquam receditis. Quis nos separabit a
te Christi? casus doloris, an longinquitas
ionis? Quin etiam si amissæ facultatis usus
leretur, voluntas hæc operis exhibitione
obaretur. Ipsum tamen modicum, quod
, Deo volente, reliquum tenemus, vestræ
onitioni alienum esse nolumus, ut participa-
parvitatibus relevetur magnitudo devotionis. D
namque si parum habuerit, parum filiis tri-
Ecce hæc modici sumptus munuscula ad
ionem vobis mittuntur carnis, ut animam
s Patris vestri continua orationis alimonia
tis; quoniam tot justorum preces unanimi-
atinnatæ apud Deum multum possunt profi-
Jacob attestante: *Multum vult deprecatio
ssidua* (Jac. v, 16). Ille etiam atque etiam
Dominus, qui justitias dilexit, æquitatem
cationis exaudire non respuit: sed vobis
sis intercessionibus supradicti chari memo-
acientibus salutis dabit præmium, quod ipse
sit dicens: *Qui perseveraverit usque in finem
anno ipso 1024, quo fuerat defunctus Henricus.*

hic salvus erit (Matth. x, 22.) Atque bonus in
conspetu etiam Dei placitum esse cernitis, si non
solum pro illis qui in hac vita positi multa vobis
bona, sed pro illis etiam qui nulla fecerunt, ora-
veritis. Obsecro ergo ut eum a cordibus vestris
nunquam abjiciatis, qui vos tanquam proprias
amavit, atque hunc locum vestra servitute florere
voluit. Estote quoque meæ necessitatis memores,
semper in hilaritate cordis misericordes, secun-
dum illud Apostoli: *Dilectio sine simulatione*
(Rom. xii, 9). Necnon vestræ mentes in quamdam
mutuæ charitatis soliditatem magis ac magis con-
crescant, quatenus in die tribulationis clamorem
vestrum ipsius aures exaudiant, qui dicit: *Ubi
duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, in
medio eorum sum* (Matth. xi, 20). Quod vos omni
modo promereri hortor, eodem præstante, qui
cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per
omnia sæcula sæculorum. Amen.»

7. *Monasticam vestem induit. Pia ejus exercitia.* —
Denique Conrado sibi succedente in regno (72), ipsa
curis sæcularibus, sicut jam diu desideraverat, ex-
onerata, in ipso anniversario die transitus sancti
Henrici archiepiscopos cum episcopis ad dedicatio-
nem Confugiensis ecclesiæ convocat: ubi inter mis-
sarum solemniam, imperiali decentissime omni cultu
ornata, ante principale altare virgo Deo devota
processit, ibique thesaurum incomparabilem. ligni
Dominici crucem, parvam quidem in materia, sed
maximam in virtute, Deo obtulit. At ubi lectio evan-
gelisti, in qua supra arborem crucis ascendens suspi-
cientem se Jesum suscipere, et ab eo benedictionem
pusillus meruit accipere, lecta fuit, regalem purpu-
ram exuens, tunicam fusciolem, quam ipsa sibi suis
manibus operata fuerat, vestem religionis, data sa-
cerdotali benedictione, induit. Et, multis pro se qui-
dem flentibus, pro illa autem gaudentibus, quæ jam
sæculum damnasset in vestibus, capillis, qui huc
usque in eodem monasterio pro ipsius servantur
honore, præcisis, imposito sibi ab episcopis velo,
annulo fidei subarrhata, gratulabunda succinuit:
*Posuit signum in faciem meam, et annulo suo subar-
rhavit me Dominus meus Jesus Christus.* Ita Christo
sponso ipsa sponsa consecrata, dum filiarum sua-
rum se sanctissimo contubernio applicuisset, non ut
mater filiabus se præfereret; sed in omnibus servi-
tiis servilem se personam ostendebat; ita tamen ut,
cum omnia faceret, ostentationem fugeret singulo-
rum, ne in præsentem sæculo reciperet mercedem
suam. Operabatur manibus suis (nulli enim in distin-
guendis auro gemmisque vestibus plurimum, aut in
stolis aut in cingulis aestimabatur inferior), sciens
scriptum esse: *Qui non operatur, non manducet*
(II Thess. iii, 10). Sponso aut orans loquebatur aut
psallens. Ad ecclesiæ limina pene invisâ properabat.
Nihil severitate illius jucundius, nihil jucunditate
severius. Tristis in risu, in tristitia suavis. Breve
vitæ spatium æterna memoria compensabat. Idem

illi locus orationis et quietis fuit, idem semper habitus, incultum corpus : dum sciret rejiciendas delicias corporis, quod paulo post verbibus exarandum sit : semper eam legere, aut legentem audire videres. Multa illi circa contubernales devotio, frequens decubantium visitatio, sollicita pauperum consolatio. Præterea plura eam miracula fecisse credimus, sed, quod gratiam hominum et oleum adulationis semper fugeret, esse suppressa : quod tamen incuriæ scriptorum seu revolutioni temporum, non defectui deputandum est virtutum. Pauca tamen quæ in scriptis reperimus, aut veridica sanctimonialium, ubi illa Christo militabat, relatione cognovimus, hic inserere dignum duximus.

8. *Miraculis claret. Incendium exstinguit.* — Cum post orationis frequentiam inter lectionis lassitudinem ancilla Christi in lecto, non plumis extracto, sed cilicio strato, membra sopore gravata remisisset, puella sacrata quæ de more illi assidebat, sacros codices, legens, cum fere ad medium noctis lectionem extenderet, caligantes oculos clausit, lumenque e manibus illius prolapsum paleas corripiciens, sui fragore circumjacentes sorores excitavit. Clamore ex concursu facto, virgo Christi de somno excussa, dum colluctantes inter se et concrepantes flammæ circa se aspexit, ad orationis arma se convertit, et signo crucis adustionem illam absque omni suarum læsione vestium avertit. Tua sunt hæc, Christe, opera, qui olim Babylonium regem in suo furore confudisti, et Chaldaicos ignes, ut pueri tui liberarentur illæsi, tua virtute exstinxisti.

9. *De Jutta ejus nepte, abbatissa.* — Aliud miraculum tam stupendum quam mirandum hic placuit subscribere, in quo animi illius constantiam et rigoris severitatem discere poteris. Habuit secum sororis suæ filiam, Juttam (73) nomine. Hanc a primis annis educatam, omni disciplina, sæcularium quoque litterarum scientia instruxerat. Hæc materteram non minus religionis quam dilectionis amore secuta et consecrata fuit. Quam in omnibus plene instructam, ubi ejus in orationibus vigilantiam, in jejuniis perseverantiam, et ad omnia patientiam perspexit, omnium assensu et rogatu, primam in ipso cœnobio eam abbatissam præfecit. Tum virgo mater filiam suscipiens, juxta commonitionem sanctam dudum habitam, præcedentium illi Patrum repetens alloquia, monet ob salutis affectum utilia ac Deo placita sæpe dicere, frequenter audire, solitas religionis itineris vias non deserere, magis magisque errorum devia et diabolica calcare figmenta ; nullam luci ac tenebris, veritati atque mendacio, turpitudini atque honestati apud Dei servos docet esse communionem ; sollicite cavendum ne vana sectando desineret esse templum Dei, et habitatio dæmonum fieret, et dæ-

(73) Variant codices in hujus nomine scribendo. Editi veteres habent *Vitham* ; mss. 2, *Vitham* ; Hofmannus, *Juditham*. Juitham, Cunegundis sororem, Wolfo, nuptam, et Jutam seu Mutam ipsius neptem comitis Limburgensis uxorem memorat Miræus in *Notitia ecclesiarum Belgii*, pag. 148.

monis monumentum : lumina sua in Dei figure aspectum, primam quæ doceret facere, ut fructum doctrinæ suæ ipsa in cœlis, Deo adjuvante, possit invenire. Hæc et ejusmodi iterum et iterum materne studio ei inculcans, quasi in omnibus jam perfectam et ipsa magistrant venerari cœpit. Illa, ubi immaturo libertate potita est, paulatim a rigore suo deficere, molliorem cultum, lautiores cibum, quæ vitiorum alimenta sunt, desiderare : ultima in choro, prima in convivio, puellarum fabulis interesse, ac in omnibus laxius agere cœpit. Pro hujusmodi levitatibus dum eam frequenter sancta Dei inter se privatim, publice coram omnibus secundum Apostoli præcepta, sæpius argueret, obsecraret, increparet, nec illa materteræ velut patrocinio aut familiaritate vane confisa ullo modo emendaretur ; quadam die dum ipsa cum conventu crucem, nam dies Dominicus erat, sequitur, abbatissa defuit (74). Quam illa inquirens, et epulantem cum cœvis in conclavi reperiens, zelo pietatis armata, cum verbo correptionis dextera maxillam ejus percussit ; quæ quasi sigillum quoddam formam digitorum ejus accepit, qua omni tempore vitæ suæ non caruit. De quo nimirum facto constat, quia non tantum pro se, sed et pro aliorum emendatione hoc pertulit, ut hujus visio aliis proficeret, et ad melioris vitæ statum a vitiis suis retorqueret.

10. *Chirothecam ejus radius solis sustinet.* — Forte et istud detractoribus fabulosum et infidelibus incredibile putabitur, quod sanctitatem illius, quam humilitatis gratia ipsa homines latere voluit, muta elementa loquuntur. Denique cum post lectionem evangelii, suo solemniori more sacrificatura accederet ad altare, dextræ manus suæ chirothecam detrahens, cum nullus qui reciperet adesset, a se rejecit ; quam radius solis per fenestræ rimulas intrans suscepit, et tandiu quasi famulando sustinuit, donec illa, post sacrificium rediens, eam reciperet. Tale etiam quid in beati viri Goaris veste aliquando divina virtute ostensum fuisse legitur (75) ; qui dum a sede Rustici Trevirensis pontificis despicitur, a summa majestate per [majoris luminaris honoratur famulatum. Omnium itaque capax erat meritorum, qui judicem cunctarum meruit habere virtutum.

11. *Morbus ejus extremus. Respuat regales exsequias.* — Quindecim in sancto proposito supervixit annos, tam humilitatis gratia quam religionis reverentia omnibus admiranda. Tandem pro nimia ciborum abstinentia, orationis et vigiliarum incredibili perseverantia, cœpit corpore languescere, et ingravescente morbo paulatim deficere. Sed dum membra dolore contraherentur exterius, spiritu tamen, nam laus Dei semper in ore ejus fuit, confortabatur interius. Vocabat sanctos angelos, quorum

(74) Id est processioni quæ etiam nunc ante majus sacrum in cœnobii diebus Dominicis fieri solet, non interfuit.

(75) Beati Goaris Vitam, ubi hoc miraculum describitur, habes Sæculo II Benedictino ad annum circiter 649 (*Patrologiæ CXXI*, in WANDALBERTO).

ita, illic jam consortio fruitur; apostolos et con- A
 res, quorum fidem et confessionem semper
 t, interpellabat: virginum Christi in suo exitu
 ubat chorum, quarum æmulatione, in carne,
 præter carnem viveret, immaculatum Christo
 rvaverat thorum, omnium Deo famulantium
 desse, sibi occurrere orabat auxilium. Vere
 est scriptum: *Timentibus Deum omnia coope-*
r in bonum (Rom. VIII, 28), in obitu tantæ vir-
 vidimus comprobatum. Necdum spiritum ex-
 erat, necdum Christo debitam reddiderat ani-
 , et jam fama volans tanti prænuntia luctus,
 tantum sacratas virgines aut diversi ordinis
 , verum etiam totius populos ad exsequias
 congregabat. Sonabant psalmi, et totam do- B
 , ubi sanctum corpusculum in medio super
 no nobili cilicio compositum jacebat, in sublime
 ans letania pro exeunte anima quatiebat. In-
 ex more regales tanquam imperatrici, non ut
 aerculæ debentur sorori, parantur exsequiæ,
 feretro obtendenda proferuntur velamina.
 illa pallentes vultus, quos ante, ad se sponso
 nti lætos exhibuerat, videres ad os retorquere,
 abnuere: « Amictus iste, ait, non est meus;
 te hinc, ornatus hic alienus est. His terreno
 o, istis cœlesti copulata sum; nuda de utero
 s meæ egressa, nuda regrediar illuc: his vi-
 niseræ carnis materiam involvite, et corpuscu-
 meum juxta tumulum fratris mei ac domini
 cœi imperatoris, quem me jam vocantem video, C
 roprio locello reponite. » His dictis in manus
 ni spiritum suum commendans, ad suum ani-
 evolavit auctorem, et in antiquam possessio-
 diu peregrinata conscendit: terris matrem com-
 um se amisisse flentibus, cœlis autem concivem
 am consortium se suscepisse gaudentibus.

Bambergæ sepelitur. — Ita demum sacro illo
 ore feretro superposito, longo nobilium ordine
 ante, multis hinc inde confluentibus, cum illo
 semper familiarissimo pauperum contubernio,
 cum Babenberg sepulturæ suæ prædestinatum
 s exsequiæ usque delatæ sunt. Tum vero re-
 urbes, vacua rura, desolatas civitates, undique
 rre populos videres; matres parvulos suos
 achiis gestantes, infirmos in grabatis jacentes D
 atis gratiam sperare, felicem se credere, si cui
 eretro jungi, vel ab ipso contigisset obumbrari.
 em in ecclesiam beati Petri apostoli corpus non
 labore deportatum, triduanas ibi meritis suis
 meficiis condignas habuit exsequias; filiis quos
 illic in Christo adunaverat, de matris pace jam
 i, pro se autem solliciti incessanter psallebant,
 eam sibi ad horam subtractam sine timore
 nionis, in spe perpetuæ incessionis recepisse
 lebant: mater de cœlo filiorum prospectans
 am gaudebat. Ita velatum sacrum corpus,
 s vestibus, diademate Christi capiti superpo-
) Multa hic interseruntur in Bruxellensi edi-
 , de voce scilicet audita cœlitus in tumuli

sito, suo loculo in dextro latere, sicut hactenus
 veneratur, repositum est (76). O felix Babenbergensis
 ecclesia! recepisti thesaurum quem amiseras.
 Procax et malefica lingua detractorum, oculorum
 testimonio confutata est, dum virginitas ejus rebus
 approbata, sanctitas clarescentibus signis videtur
 testificata.

13. *Miracula post obitum.* — Christianæ religioni
 proficiens Ecclesia fidelis (quæ in Evangelio, voce
 Domini testante (*Matth. XII*), Dei mater et filia per
 gratiam nominatur: mater quia sanctæ operationis
 exemplo filios Domino generat; filio, quia Virginis
 Filio pro salute mundi incarnato, eruditione sancto-
 rum Patrum quotidie generator) salutem missam a
 Domino, cœlestis archiatri effectibus medicinæ ple-
 nam, tam mentis quam corporis auribus animadvertat.
 Mundauæ machinæ conditor humano generi per
 inobedientiam lapso condolens, ut æternæ vitæ
 fructus facientem novam plantationem, scilicet
 primitivam Ecclesiam insereret, patriarchas et prophe-
 tas in mundum mittere dignatus est: qui creditum
 sibi officium quinque corporis sensibus, sextoque,
 qui est spiritus prophetiæ, mysterium incarnationis
 Christi, et omnia quæ de ipso annuntianda erant
 prædicantes, alii asperitate vitæ, aliis diversis pœna-
 rum mortibus, ipsi quem prophetabant, famulatum
 suum fideliter impleverunt. Horum limes Christus
 æterni Patris consilio, pro liberandis hominibus de
 intemeratæ Virginis utero processit, ut jam in-
 choatæ plantationi, missis per orbem apostolis, atque
 de suo corpore fuso cruore fabricatam, novellam
 superædificaret Ecclesiam, quæ sanctæ Trinitatis
 fide imbuta, et mundata baptismi gratia, martyres,
 confessores, et infirmi sexus virgines animo tamen
 constantes, primitias obtulit. Inter quas beata Cune-
 gundis, flos Babenbergensis Ecclesiæ, cum sancto
 Henrico, qui Romanorum imperium tenuit, sub con-
 jugii specie, immortalis sponso castæ virginitatis
 honore deservit. Unde jam ejus sanctitatis merita
 per orbem manifesta declaratione apparent: quia
 in loco ubi sanctum ejus corpus quiescit, infirmi
 quacunque laborantes ægritudine sanitatem reci-
 piunt. Ut autem ad omnia testes cautissimi simus,
 veritatis amatoribus ætati nostræ succedentibus, de
 his quæ scribimus curiose indagantibus, scilicet quo
 tempore opera curationum præfatæ imperatricis
 initium habuerint, largiente Domino prout possumus,
 volumus explicare.

14. *Energumenus liberatur. Et alii ab aliis morbis.*
 Anno Dominicæ incarnationis 1189, indictione II,
 Tiemone tertio decimo Babenbergensis Ecclesiæ
 episcopo, quarto pontificatus sui anno, ad Vincula
 sancti Petri, ne de sanctitate præmemoratæ virginis
 ambigeremus, signorum experientia certificati su-
 mus. Nam dum solito more populus ad prædictum
 locum orationum et vigiliarum causa convenisset,
 adfuit quidam dæmoniacus de villa quæ dicitur
 apertione, qua Henrico præcipiebatur ut locum cœ-
 deret Cunegundi.

Dierrut (77), qui nec pietatem agnoscens, nec scelus A abhorrens, filium suum igne cremaverat. Hic duris funibus astrictus ad sepulcrum sanctæ Cunegundis ita mansuere cœpit, ut furiali morbo absolutus Deum omnipotentem laudaret; eique cujus patrocinantibus meritis hæc sibi accidisse cognovit, cum caterva, quæ præsens astiterat, debitas acclamabat laudes. Igitur dum hæc tam cleri quam populi solemnem devotione agerentur, tres contracti, unus in suburbio de hospitali sancti Ægidii (78), qui magis reptando quam scabellisolvebatur; alter de domo Chunradi majoris ecclesiæ præpositi; tertius item de domo Ottonis in eadem ecclesia canonici, super sepulcrum beatæ virginis positi, ab unius dolore passionis una erecti sunt manu divinæ curationis. Mulier paralytica, et altera sanctimonialis (79) femina uno pede claudicans, et claudus de castro quod dicitur Giet, post momentaneam orationem vix completam, in ipsa nocte curati sunt. Puer cui tanta membrorum mollities inerat, ut pene ossibus carere putaretur; alter de Lincendorf, macie deformi consumptus, gressum et loquendi officium, quibus omnino carere, receperunt. Puella sciatica de Gisenueit [al., Gisfeld], necdum tumbæ ingesta sacræ propter turbam: puer ex contractione nervorum carens officio pedum; puella de Nuornberc (80) planta pedis sursum recurva, geniculo contracto; item de eodem pago puella manum aridam habens inter orationes et vigiliis curati sunt.

15. Quidam pro equo furtim sublato apud Werram C fluvium, in vico qui dicitur Wasegen, suspendio addictus est. Qui in tormento positus, voce qua poterat, beatæ Cunegundis virginis aures appellavit, cujus etiam festinatam opem sibi adesse præsensit, Divina enim virtute, ubi populus abscesserat, vincula manuum dissoluta sunt, et ipse sibi laqueum deponens, in civitatem reversus, cunctis ereptionem sui, dans gloriam Deo et suæ salvatrici exposuit. Quorum fidei testimonio ad nos usque delatus, ad census quinque denariorum a suis parentibus. ut pridem dum damnaretur, pro ipso deberent, inscriptus est. Apud nos quoque non huic dissimile de servulo quodam, dum illaqueatus ab omnibus mortuus putaretur, signum apparuit. Nam post D ejectam urinam, quod signum mortis in talibus tormentis est, cunctis astantibus inspiratæ salutis ac vitæ restitutus est. Tali modo apud Rottenburc, imperiale castrum, duo absoluti multorum attestati-onesque ad nos pervenerunt.

16. *Puer mortuus resuscitatus.* — Mira, at nil Deo impossibile e, et forsitan nostræ ætati incredibilia dicturus sum, sed tota Bambergensium civitas hujus facti expers non fuit. Mulier de proxima villa Elrin vagientem suum, infra quadraginta dies sine ba-

ptismo defunctum, supra tumbam beatæ virginis non sine spe resurrectionis posuit. Testor^{eum}, qui est primogenitus mortuorum, qui mortuos suscitavit, ubi miserabilis omnibus mater extincti, sanctæ virginis nomen Cunegundis ingeminando multos fletus effudit; quem exanimem posuerat, de sepulcro vivum levavit. Quis se a lacrymis, quis a laudibus contineret? Una vox omnium, ut frequens turba Sabato confluerat. Qualis est hæc? quam sancta, quam Deo chara! quæ claudos currere, cæcos videre, mutos loqui, extincta quoque membra reviviscere facit! Beatus venter qui hanc portavit; benedicta a Domino ubera quæ hanc lactaverunt; de benedictione jam sæculo pereunti tanta gratiarum munera effluerunt.

17. *Item suffocatus.* — Aliud non huic dissimile signum, alio vero eventu in trienni puero, in vico Grunberc celebratum est, qui a mane usque ad vesperam in limoso lacu suffocatus jacuit, ubi a mulieribus sub lini fasciculis repertus et sublevatus, multo ejulantium comitatu domum usque delatus est. Illic per noctem lugubres parentibus exsequias celebrantibus, ubi mane sacerdos debitum humanitatis complere astitit, populus qui aderat, qui jam multa de signis beatæ Cunegundis viderat et audierat, præsentiam illis sibi adesse iu multa spe exauditionis rogabat. Mirum in modum puer annularem digitum movere cœpit, et, stupentibus omnibus, post spatium unius horæ sanus surrexit. Hujus facti primum ipse sacerdos sub stola, deinde milites octo sub sacramento, ipso puero in medium locato, cum omni frequentia suæ plebis, testes ad nos venerunt.

18. *Item puella.* — Puella septennis in parochia Liuberstat, dum ad fontem incaute hauriret, infelici casu submersa est. Quam cum ad sua a crucibus homines fuissent reversi, nam dies Rogationum instabant, de fonte extinctam levantes, post votum ad memoriam beatæ Cunegundis factum, quam dudum lamentabatur mortuam, non sine laudibus divinis viventem admirabantur. In hac trium resuscitatione mortuorum, cum et alia duo corpora ad invocationem sanctæ imperatricis ejusdem vitæ redita, verissima testium approbatione ac ipsorum puerorum præsentatione cognoverimus, quis nisi sancta Trinitas operata videtur, quæ secundum signa quæ ipsa facit, hæc et his majora facere postmodum suis promisit?

19. *Mutus vocem recipit.* — Illud quoque clarissimum, clarissimis regni primoribus coram astantibus, celebre super muto factum sub oculis omnium, memoriæ hominum tradere non indignum duximus. Nam rem gestam ita per famulam suam Christus clare operari voluit, quod pene nullum latere potuit,

(77) Editio Lovaniensis *Beyrent*. Aliis *Beyrrent*.

(78) Conditum fuit ad pedes Montis Monachorum a beato Ottone Bambergensi episcopo, ut narratur in ipsius Vitæ lib. 1, cap. 27, cui monasterio subditum fuit ex cap. sequenti.

(79) In apographo Bambergensi non dicitur sanctimonialis, sed quæ secularem habitum veste lugubri nutaverat.

(80) Apog. Bamb., Nuremberg.

Philippus (81) rex propter sui confirmationem, interrim vero, quod magis favorem sibi præstare credebatur, propter translationem beatæ virginis comitia indixerat: mutus quidam servulus in comitatu probabilium virorum de Pogen convenerat, quorum vasa, quia et ipsi pœnitentes erant, portabat. Regina ad ecclesiam processura, cum de more solemniter a clero suscipitur, confusus interim populorum clamor exoritur, non frustra morituro denique homini, sed laudes cum Christo suo jam viventi conclamantium. Testor Christum et ejus apostolos, iste qui prius nullam, utpote mutus, linguam noverat, singulis ad interrogata propria lingua disertus respondebat.

20. *Lupus mitis*. — Quid referam de bruto animali, cujus innata sibi rapacitatis ingluvies, dum prædam rapuit, quasi nomen Cunegundis contra se invocatum sensisset, a suo furore quievit? Nam lupus dum circa canlas ovium vespertinus naturæ suæ ingenio versatur, parvulum ante fores incaute relictum lustris suis intulit. Aliorum autem, qui terri fuerant per lupum, mater pueri clamore excitata, omnes cives suos manibus complois pectora tundens, multis ejulatus in dolorem commovit. Omnibus bestiam insequi, quia nox instabat, incassum judicantibus, mater ad ecclesiam confugiens, signis velut mortuo tertio compulsatis, pro conservatione filii aures virginis illic pernox appellare non desinebat. Mane facta, nutritius ille silva erumpens, parvulum quem rapuerat, illæsum reportat, et in sulco ubi boves pridie araverant, in pellicula sua diligenter involutum collocat; ipse propter sedens custodias observat. Ubi vero rucolas et vomeres jam appropinquare sibi videt, quasi de parvuli quiete securus, mansuetus discedit. Quem illi, ut mos est, clamore persequentes, servus qui boves stimulabat, pelles aspiciens: « Ecce, ait, tegumenta pueri quem lupus rapuit. » Accurrentes dormientem parvulum intactum, vultu splendidum reperiunt, et non sine multa admiratione hæc considerantes, civibus et matri nuntiant. Illa advolans, et præ gaudio in lacrimas prorumpens, ubi et quomodo fuisset, inquit. Ille juxta ætatem simpliciter: « Canis, ait, ille qui me asportavit, blande me perlingens in sinu suo compositum tota nocte dormire fecit. »

21. *Miracula omissa*. — Ista quæ modo succincte miracula diximus, et alia plura quæ vitio prolixitatis transimus, ne more hirudinis lectorem, quem huc usque studiosum tenuimus, effluendo fastidiosum occidamus, signum in servulo quasi annorum sedecim divina operatione factum exponamus. Qui cæteris membris secundum ordinem naturæ bene dispositis, in principali, quod est caput, tanta passione agitabatur, ut sine intermissione parieti, si proximus esset, allideretur: pectus mento tunderet, scapulas tempore verberaret, nunquam in eodem statu,

(81) Is Friderico Ænobardo natus Henrico fratri suo successit, electus anno 1198, refragantibus non-

vel verba fundens, cibum aut potum vix aliquando sumens, permaneret. Si quando illi dormire contigisset, solo collapsus modo caput terram, modo cœlum pulsare videres; et quod miserabile dictu, dum ab omnibus, propterea quod horribilis visu foret, fugeretur, a singulis videri optabatur. Iste ante fama quam aspectu notus, dum ad nos pervenisset, stipem inter domos accipiens, aliquandiu sustentatus est. Hunc archisynagogus videns: « Si vestra Cunegundis ad Christianos ait, istum curaverit, me Christo ac fidei vestræ applicare poterit. » Sed, quod dicit Apostolus (I Cor. 1, 22): *Judæi signa quærunt*, in hoc Judæo ostensum est. Nam patiens tertia Dominicæ resurrectionis feria, dum super sepulcro salutiferæ virginis salubri premeretur sopore, manu invisibili quadam tactus, inde sanatus, cum summa omnium admiratione ac laude abscessit. Judæus vero infelix a perfidia sua æternos passurus ignes non recessit.

22. *A papa approbantur*. — Illud autem in ultimo, quod tamen signorum illius non ultimum fuit, subnectam. Quoniam terra circa sepulcrum ejus a fidelibus collecta, in speciem lucidissimi thuris, aut etiam mundissimi grani fuit frequenter redacta. Super hoc Innocentius papa in sermone ad populum in Lateranensi palatio habito, vitæ illius merita et miraculorum insignia commemorando subintulit: « Recte, fratres charissimi, pulvis ille, quo gleba hujus sanctissimæ virginis debito humanitatis sepulta tegitur, in thus atque granum redigitur, quæ se sub sexu fragili, dum viveret, a licitis continens, ab illicitis abstinens, illibatam Domino holocaustum obtulit; et dives Christo, pauper sibi, pauperes Christi sub diversi ordinis atque sexus professione quotidie pascit. Merito ergo in catalogo sanctorum erit ascribenda, quæ vitam sanctorum semper studuit imitari. Collectam itaque a nobis conscriptam, cum officio totius missæ huic nostro sermone apposuimus, et apostolica auctoritate omnibus ecclesiis in honore tantæ virginis decantari direximus. »

23. *Auctoris epilogus*. — Hæc paucissima de virtutibus et signis Cunegundis sanctissimæ virginis, prudentissimæ charitati vestræ inter innumerabilia dixisse sufficiat; quæ si quis evolute perstringeret, prius ipsa pagina quam materia deficeret. O beatam, o prædicandam, quæ regnum mundi et omnem ornatum sæculi pro cœlestis ornatu despexit! Christum sibi sponsum regio sponso legaliter non carnaliter copulata delegit! quæ virginitatem suam inter regales thalamos probando, ut infamiæ malum sibi ab invidis objectum expurgaret, ignes calcavit! quæ dum prolem morituram non expectavit, ejus casta generatio nunquam passura successionis detrimentum dnrat; quando Ecclesia in filiis suis per eleemosynas ipsius divinæ laudis semper accipit incrementum: quam cum Christo suo, quem amavit, in nullis qui Ottonem elegerunt. Philippo anno 1209 occiso, regnum penes Ottonem remansit.

quo credit, quem dilexit, etiam post mortem vivere signa crebra loquuntur. Ad memoriam ejusdem caeci visum, extincti vitam, muti loquelam, aures obstructae recipiunt auditum.

24. Quanta igitur illa fuisse credimus, quae vivens nullo teste, dum jactantiam vitat, sola exercuit, cum tanta illam post mortem signa fecisse, sub oculis omnium viderimus? Ad nos ergo signa ista, quae foris miramur, intus transferamus, vitam nostram et mores corrigamus, ut si virginis consortium non meremur, post declivia vitiorum sit nobis praemium per virginem tantum supplicium evasisse peccatorum.

Virginis iste docet Cunegundis gesta libellus.

Plura tamen dicenda tacet, dum flumine mergi, Cymba timet, moritur quae tangit bestia montem.

Sed quae lingua silet; pro virgine signa loquuntur, Quae famam laudis ejus tam crebra loquuntur, Dum caecis, mutis, claudis; optata salutis Cura venit; dum languor abit, febrisque recedit, Vita redit, recipitque cutis conspersa colorem.

Hoc potuit qui cuncta potest dare virginitati,
Qui montes transferre valet credulitati.
Nupta viro sub lege viri vult virgo latere,
Sponsa subarrhata, sponso tamen inviolata,
Et Christum sub corde virum sibi legit habere.
Servat virgo fidem res claruit igne probata.
Discite conjugium caelebs, ubi nulla voluptas :
Qui sine mistura servant legalia jura.
Cuncta nihil pensant quae mox fuerint roitura,
Hic in spe fructus mittentes semina luctus
Gaudio longa metent, Agnumque sequentur in albis.

Oramus te, virgo sanctissima, imperatrix gloriosissima, quae terras misericordiarum tuarum operibus, caelos respersisti virtutum floribus, fluctuantibus in mundo tuis assiste, procellas turbinosas adversantium tuis orationibus propelle, cunctos tibi devotos, vitiis propulsis, perpetuo tuis fac gaudere beneficiis et meritis, et omnes scribentes sive fidelium legentes hujus textum lectionis, fructu non priventur suae parte devotionis. Amen.

BULLA INNOCENTII III, DE CANONIZATIONE SANCTÆ CUNEGUNDIS.

Innocentius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Theumoni (82) episcopo, et dilectis filiis capitulo Babenbergensi salutem et apostolicam benedictionem. Cum secundum evangelicam veritatem (*Matth. v, 15*) nemo accendat lucernam et ponat illam sub modio, sed super candelabrum, ut omnes qui in domo sunt videant; pium pariter et justum est, ut quos Deus merito sanctitatis coronat et honorat in caelis, nos venerationis officio laudemus et glorificemus in terris: eum ipse potius laudetur et glorificetur in illis, qui est laudabilis et gloriosus in sanctis. Pietas enim promissionem habet vitae quae nunc est, et futurae, dicente Domino per Prophetam: *Dabo vos cunctis populis in laudem, gloriam et honorem (Deut. xxvi, 19)*; et per se pollicente: *Fulgebunt justi sicut sol in regno Patris eorum (Matth. xiii, 43)*. Nam ut suae virtutis potentiam mirabiliter manifestet, et nostrae salutis causam misericorditer operetur, fideles suos, quos semper coronat in caelo, frequenter etiam honorat in mundo, ad eorum memorias signa faciens et prodigia, per quae pravitas confundatur haeretica, et fides catholica confirmetur. Nos ergo, charissimi, quantas possumus, etsi non quantas debemus, omnipotenti Deo gratiarum referimus actiones, qui in diebus nostris, ad confirmationem fidei catholicae et confusionem haereticae pravitatis evidenter innovat signa, et miracula potenter immutat, faciens eos coruscare miraculis, qui fidem catholicam tam corde quam ore, necnon et opere tenuerint.

Inter quos beatæ memoriæ Cunegundis, Romanorum imperatrix Augusta, quae degens olim in mundo inagnis meritis praepollebat, nunc vivens in caelo

(82) Thiemo anno 1192 Popponi seu Pottoni successit, sedemque reliquit anno 1201.

(83) Is est Coelestinus III, creatus die 14 Aprilis

multis coruscat miraculis, ut ejus sanctitas certis iudiciis comprobetur. Licet enim ad hoc ut aliquis sanctus sit apud Deum in Ecclesia triumphante, sola sufficiat finalis perseverantia, testante Veritate, quae dicit: *Quoniam qui perseveraverit usque in finem hic salvus erit (Matth. x, 22)*; et iterum: *Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitae (Apoc. ii, 10)*; ad hoc tamen ut ipse sanctus apud homines habeatur in Ecclesia militante, duo sunt necessaria, virtus morum, et virtus signorum, videlicet merita et miracula, ut et haec et illa sibi invicem contestentur. Non enim aut merita sine miraculis, aut miracula sine meritis plene sufficiunt ad perhibendum inter homines testimonium sanctitati: cum interdum angelus Satanae transfiguret se in angelum lucis, et quidam opera sua faciant ut ab hominibus videantur. Sed et magi Pharaonis olim signa fecerunt, et Antichristus tandem prodigia operabitur, ut, si fieri posset, in errores etiam inducantur electi. Verum cum et merita sana praecedunt, et clara succedunt miracula, certum praebent indicium sanctitatis, ut nos ad ipsius venerationem inducant quem Deus et meritis praecedentibus, et miraculis subsequentibus exhibet venerandum. Quae duo ex verbis evangelistae plenius colliguntur, qui de apostolis loquens aiebat: *Illi autem profecti praedicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis (Marc. xvi, 20)*.

Sane cum ad audientiam bonae memoriæ Coelestini papae (83), praedecessoris mei, merita et miracula praefatae imperatricis, vobis referentibus pervenissent, ut ipse de illis notitiam conciperet, certiorum, inquisitionem eorum venerabilibus fratribus anno 1191; obit die 8 Januarii anno 1198, cui statim Innocentius III fuit substitutus.

nostris Augustensi et Eistetensi et bonæ memoriæ A Wirtzburgensi episcopis, et dilectis filiis Eboracensi, Lancheimensi, et Hailsbrunensi (84) abbatibus per apostolica scripta commisit : post cujus obitum usque adeo manifestari cœperunt et multiplicari miracula, ut ex evidentia pariter et frequentia, sanctitas ejus ab omnibus quasi notoria prædicetur, sicut ex multis testimonialibus litteris episcoporum, abbatum, præpositorum et principum, necnon et aliorum multorum nuper nostro exstitit apostolatu reseratum.

Venientes igitur ad apostolicam sedem ex parte vestra dilecti filii D. abbas Michelveldensis (85), Gundelus decanus, Cunradus custos, Marcus archidiaconus, Hermanus subdiaconus majoris ecclesiæ vestræ, Lupoldus diaconus sancti Stephani, Burchardus diaconus sanctæ Mariæ, Henricus presbyter sancti Michaelis, Henricus subdiaconus sanctæ Mariæ, nobis et fratribus nostris humiliter supplicarunt, ut ex plenitudine potestatis quam Jesus Christus beatissimo Petro concessit, prærenomina- tam imperatricem sanctorum catalogo dignaremur ascribere, decernentes ejus memoriam inter sanctos ab universis fidelibus de cætero celebrandam : cum hoc sublime iudicium ad eum tantum pertineat qui est beati Petri successor et vicarius Jesu Christi. Nos itaque cognoscentes, quod hoc revera iudicium sublimius est inter cætera iudicia iudicandum, in ipsius examinatione plenariam volumus habere cautelam. Et ideo prænominatos jurisjurandi religione constrinximus, ut param nobis super hoc dicerent veritatem. Qui jurati dixerunt quod, sicut ex celebri fama et solemnibus scriptura noverunt, beata Cunegundis sancto Henrico imperatori fuit matrimonialiter copulata, sed ab eo non exstitit carnaliter cognita. Unde cum dominus imperator ageret in extremis, principibus et parentibus inquit de illa : « Qualem mihi eam assignastis, talem vobis eam resigno. Virginem eam dedistis, et virginem reddo. » Nam ergo virginitatem Domino consecravit et servavit intactam : ita quod cum aliquando, instigante humani generis inimico, suspicio quædam contra ipsam fuisset exorta, ipsa, ut suam innocentiam demonstraret super ignitos vomeres nudis plantis incessit, et processit illæsa. Item sanctus imperator Henricus et hæc imperatrix egregia Cunegundis de propriis facultatibus Bambergensem fundaverunt ecclesiam et dotaverunt ; quam cum suis omnibus pertinentiis ex fervore devotionis quam ad apostolicam sedem habebant, beato Petro apostolorum principi obtulerunt, annum ei censum, ad indicium quod juris sit Ecclesiæ Romanæ, sçlven-

(84) Eboracum vulgo *Ebrach*, nobilissimum Franconiæ monasterium ordinis Cisterciensis, in diocesi Herbipolensi situm. Eiusdem ordinis est *Lanckheim*, sed in ipsa diocesi Bambergensi. Conditum fuit a beato Ottone episcopo Bambergensi, sicut et sequens *Heilbrunnem*, item ordinis Cisterciensis.

tes : sed et alia plurima beneficia piis locis et venerabilibus ecclesiis contulerunt, Christum sibi facientes hæredem. Hæc et alia retulere de meritis : de miraculis asserentes, quod eis præsentibus et videntibus ad memoriam hujus virginis cæci visum, claudi gressum, muti verbum, et surdi recuperaverunt auditum, aliisque languoribus impetiti frequenter et evidenter plenam consecuti sunt sanitatem ; et, quod est mirabilis novitatis et novi miraculi, pulvis de tumulo ejus assumptis sæpe conversus est in frumentum. Nos ergo de meritis et miraculis ejus multis et magnis non solum testimoniis, sed et testibus certiores effecti, cum secundum Prophetam laudandus sit Deus in sanctis suis ; de fratrum nostrorum consilio, et pontificum multorum apud sedem apostolicam existentium, ipsam beatam virginem Cunegundem catalogo sanctorum ascripsimus, ejusque memoriam inter sanctos decrevimus celebrandam. Quapropter universitatem vestram monemus et hortamur in Domino, per apostolica scripta mandantes, quatenus quod nos solemniter et caute statuimus, vos humiliter et devote servetis ut meritis ejus et precibus apud misericordissimum iudicem indulgentiam consequamur. Collectam autem et alias orationes in commemoratione ejus dicendas edidimus, quas in hac pagina duximus subscribendas :

ORATIO.

C Omnipotens et misericors Deus, qui a gloria tua nullum excipis sexum, nullamque conditionem excludis, te suppliciter exoramus, ut sicut beatæ Cunegundi virginitatæ, post terreni culmen imperii, cælestis regni solium contulisti, ita meritis ejus et precibus, nobis quoque famulis tuis æternæ felicitatis præmia largiaris. Per Dominum.

SECRETA.

Sacrificium laudis tuæ tibi, Domine Deus noster, offerimus, tuam clementiam implorantes, ut per hujus sacramenti virtutem, intercedente beata Cunegunde virgine tua, nos et a peccatis expedias, et a periculis tuearis. Per Dominum.

COMPLENDA.

Sacramentum redemptionis humanæ, quod in honore beatæ Cunegundis obtulimus, tibi nos, Domine, reddat acceptos, ut per huc quod et accepimus ipsi de tuo, et suscepisti de nostro, in tui semper unione vivamus : qui cum Patre.

Datum Laterani III Nonas Aprilis, pontificatus nostri anno tertio.

(85) Alias Michaelis Campus, illustre ordinis nostri cœnobium ab eodem sancto Ottone conditum, cujus abbatum catalogum exhibet Bucelinus in Germania sacra, ex quo patet tunc temporis Adalbertum ejus loci abbatem fuisse. Hinc littera D forte hic *domnum* significat.

AD VITAM SANCTÆ CUNEGUNDIS

ADDITAMENTUM.

Monumenta Germaniæ historica, Script. tom. IV, pag. 791. — « In codice Monacensi inter Ranshofenses n. 40, membr., sæc. XII, sequentia de Cunegunde, quæ Ranshofen prædium possederat, ejusque familia, leguntur, quæ a viro cl. Foringer exscripta, multa continent nova et notatu valde digna. » — Hæc D. G. Waitz in prolegomenis ad S. Henricum.

XVI Kal. Martii ordinatio Henrici imperatoris et Chunigundis imperatricis.

XV Kal. Martii Gisila imperatrix, mater sancti Henrici imperatoris, obiit.

VI Kal. Martii adventus sanctæ crucis in Con-fungen.

III Kal. Martii Henricus dux, frater Chunigundis imperatricis, obiit.

Anno Dominicæ incarnationis 1033, indictione tertia, v Non. Martii, domina Chunigunda imperatrix Augusta dignæ memoriæ obiit.

VI Nonas Maii Theodericus Metensis episcopus, frater Chunigundis imperatricis, obiit.

VI Nonas Maii Ermindrut abbatissa, soror ejus obiit.

XV Kal. Junii Gisilbertus, frater Chunigundis imperatricis, Papiæ occisus obiit.

II Nonas Julii Chuonradus imperator Augustus, pater Henrici imperatoris, obiit.

III Idus Maii Liukart comitissa, soror Chunigundis imperatricis, obiit.

Anno Dominicæ incarnationis 1024, indictione septima, III Idus Julii, transitus ad translationem sancti Henrici imperatoris. Eodem die dedicatio Confungensis ecclesiæ, quando velata est domina Chunigundis imperatrix Augusta.

IV Kal. Aprilis Dietmarus, pater abbatissæ Uotæ, obiit.

XIII Kal. Octobris abbatissa Uota, filia sororis Chunigundis imperatricis, obiit.

II Idus Octobris Henricus, filius fratris Chunigundis imperatricis, obiit.

V Kal. Novembris Sigefridus Kunuz comes, pater Chunigundis imperatricis, obiit.

Idus Decembris domina Hedwich comitissa, mater Chunigundis imperatricis, obiit.

Eodem die Agnes imperatrix, ejus consanguinea, obiit.

SANCTI HENRICI

IMPERATORIS AUGUSTI

LEGES ET CONSTITUTIONES

(Pertz, *Monum.*, *Germ. hist. Leg.* tom. II.)

Codicum Ambrosiani, Londinensis, Florentini, Vindobonensis, Veronensis et Estensis apud Muratorium ope Henrici II leges recognovimus. De anno cui ascribendæ essent dubitabatur; nos 1019 prætulimus auctoritate codicis Ambrosiani indictionem tertiam indicantis, et altero qui in calculum venire poterat, anno 1023, expeditionem Italicam annorum 1021 et 1022 propius subsequente.

Henricus ¹ Dei gratia miserationis ² Romanorum C imperator Augustus. Omnibus nostris fidelibus præsentibus etiam et futuris notum fieri volumus, quod semper rei publicæ providentes, quæ digna sunt, probabilium ³ personarum nostri imperii fidelium acceptione ⁴ disponimus. Cum tempore auctumni ⁵ in parte Elisantiæ ⁶, nostri regni pro utilitate multimoda, moraremur ⁷ in civitate Argentina, quæ

vulgari nomine Strasburge ⁸ vocatur, multorum perlatum ⁹ est a nos relatione, quod plurimi tunc erant, qui sub occasione his periculis laborabant. Unde etiam digna provisione omnibus succurrentes, adtestatione laudis quam plurimum nobis adstantium fidelium, archiepiscoporum Mediolanensis videlicet et Ravennensis ¹⁰, episcoporum ¹¹ quoque Strasburgensis ¹², Placentini, Cumani Vercellensis, par-

VARIE LECTIONES.

¹ Versus in L. V. Vn. E. Regis Henrici lætantur lege mariti. *Præfatio tota deest in Fl.* ² *deest L. gratiæ miseratione V. Vn. E.* ³ *probabiliumque L.* ⁴ *a al actione L.* ⁵ *optumni in marg. hoc est indic. III. Amb.* ⁶ *hærisantiæ Vn. erisantiæ E.* ⁷ *demoraremur L.* ⁸ *strasburge A. transburgie L. transburg V. Vn. E.* ⁹ *prolatum A. perlatu ad nos relatam e-t L.* ¹⁰ *trauerensis A. raunenensis V. Vn.* ¹¹ *e. q. t. p. c. vercellensis in marg. supp. Vn.* ¹² *tranburgensis A. transburgensis L. V. Vn. E.*

mensis, Aquensis, Januensis, ¹³ Lunensis, Vult-
rensis, ¹⁴ marchionum quoque et comitum Itali-
ensium, nobilium vero multorum, vassallorum ¹⁵, sa-
pientium et iudicum, inter multa quæ rei publicæ
congruebant, tria capitula inseruimus; quæ ut ¹⁶
ab omnibus ¹⁷ nostro subjectis imperio ¹⁸ obser-
ventur stabilique observatione teneantur, amodo et
deinceps statuimus, jubemus ¹⁹ et firmiter præci-
pimus. Hæc sunt quæ inviolabiliter observari ju-
bemus.

Cap. 1. Quicumque ex quacumque natione legiti-
mam uxorem accepit ²⁰, vel acceperit ²¹, si eam
mori contigerit sine filiis ²² eorum amborum, vir
suæ uxori succedat et omnia bona ejus perci-
piat.

2. Quicumque propter cupiditatem rerum patrem

A aut matrem aut fratrem aut sororem vel nepotem,
vel aliquem suum ²³ propinquum, per se aut per
alium interfecerit, hereditas interfecti ad alios suos
legitimos heredes perveniat. Interfactoris vero he-
reditas in fisco redigatur. Ipse vero ordinante epi-
scopo publica pœnitentia subdetur ²⁴. Quod si ille
qui crimine arguitur, negare voluerit, per se pu-
gnam faciat; nec liceat ei campionem ²⁵ pro se dare
nisi decrepita ætas aut juvenilis, aut infirmitas,
pugnare prohibuerit (86).

3. Qui vero ²⁶ infra treuvam vel ²⁷ datum pacis
osculum aliquem hominem interfecerit et negare
voluerit, pugnam per se faciat; nec campionem
pro se dabit, nisi sit ²⁸ ut dictum est supra ²⁹. Si
vero convictus fuerit, manum qua homicidium fecit
amittat (87).

S. HENRICI LEGES PAPIENSES.

(An. 1022, Aug. 1).

Exstant in actis synodi Papiensis a Benedicto VIII habitæ, a Cossarto ex codice in fine corroso tomo IX
collectionis conciliorum Parisiensis an. 1671 insertis.

ORATIO PAPÆ.

Communis honor, communis dolor, etc.... Autore
igitur Deo et principibus nostris Petro et Paulo,
florete gloriosissimo filio nostro H. semper augusto,
approbantibus fratribus nostris et omnibus consecer-

dotibus, hunc ita de mundo tollamus errorem, et ita
hanc intelligentiam omnibus sæculis, omni dubietate
fugata, infundamus, ut nullis umquam temporibus
hæc pestis repullulet, nec umquam in talibus sine
causa secutura posteritas dubitet. Et ut firmum
post hac quod sancimus permaneat, et in fines or-

VARIÆ LECTIONES

¹³ vocem recepi ex L. ¹⁴ deest E. ¹⁵ uas. sorum corr. uasuassorum A. ¹⁶ et A. ¹⁷ hominibus Vn.
¹⁸ nostri imperii A. V. Vn. E. ¹⁹ deest L. ²⁰ acceperunt A. V. Vn. accepit vel in cod. Lond. secundam
manu insertum ²¹ acceperint V. Vn. ²² filiis, filiabus A. ²³ vel alium p. L. ²⁴ publicam agat pœnitentiam
L. ²⁵ campionem L. V. Vn. hic et infra. ²⁶ deest A. ²⁷ v. post d. L. ²⁸ deest V., Vn. sicut E.
nisi corr. nisi ut A. ²⁹ superius L.

NOTÆ

(86) Apud Muratorium capiti 2. subjiciuntur for-
mulæ veteres quas hic repræsentare operæ pretium
diximus: — « Petre, te appellat Martinus, qui est
advocatus de parte publica, quod tu occidisti Mar-
quardum tuum patrem per cupiditatem, aut inter-
fici fecisti. Non placet Deo. Vis ei adardire? Volo.
Vadiate pugnam. Quæ vadimonia debent esse cum
fidejussoribus tacita pœna. Cujus placiti sacramenta
ita esse debent. Advocatus juret: De hoc unde te
appellavi, me sciente de torto te non appellavi. Ap-
pellatus ita: De hoc, unde tu me appellasti, de torto
me appellasti. Et hæc responsio debet esse tantum,
dum advocatus adardiat ei bellum. Si vero advo-
catus non vult ei adardire, tunc appellatus jureju-
rando secundum suam legem se defendat, ita ut
advocatus antea non juret. Et hoc per usum. Et hoc
debet esse in omnibus appellationibus. Ibi utraque
esse possunt. Si vero tantum sacramenta esse de-
bent, tunc appellatus juret secundum suam legem
absque sacramento advocati. Petre, te appellat Mar-
tinus, quod occidisti Marculphum suum patrem et
tuum per cupiditatem, aut interfici fecisti. De torto
me appellasti. Vis ei adardire? Volo. Et tu vis te
defendere? Volo. Vadiate pugnam. Si vero appel-
lator is noluerit adardire, tunc juret, ut supra di-
ctum est. Et appellatus similiter, ut supra. Sacra-
mentales vero jurent. Hoc, quod appellatus juravit
veram juravit: Si Deus. Pœna vero imminet utris-

C que talis: advocato victo ut manum perdat, aut
redimat, et propinquo similiter; appellato, ut non
habeat hæreditatem interfecti; suam quidem perdat,
bannum solvat, manum amittat aut redimat, id est,
ut widrigild tribuat, et ordinante episcopo publicæ
pœnitentiæ subdetur. Si vero lis per sacramenta ab
utrisque finiatur, nulla pœna eis imminet. Si vero
advocatus, vel parens, juraverint, et reus se purifi-
care ausus non fuerit, tunc supradictam pœnam
substineat præter widrigild. »

(87) *Formulæ veteres*: — Petre, te appellat Mar-
tinus, quod tu occidisti Donatum suum patrem infra
treuvam, vel infra datum osculum pacis. De torto
me appellasti. Vis ei adardire? Volo. Et tu vis te
defendere? Volo. Vadiate pugnam. Cujus placiti
sacramenta ita sunt. Appellator juret: De hoc, unde
te appellavi, quod tu occidisti patrem meum Dona-
tum infra treuvam, vel infra datum osculum pacis,
me sciente de torto te non appellavi: Si Deus. Ap-
pellatus ita: De hoc, unde tu me appellasti, quod
ego occidisset patrem tuum infra treuvam, de
torto me appellasti: Si Deus. Si vero appellator
noluerit adardire, tunc lis finiatur per sacramenta.
ut superius diximus. Pœna vero utriusque imminet.
Appellatori vero, si victus fuerit, ut manum per-
dat, aut redimat. Appellato, ut bannum solvat,
manum perdat, et homicidium secundum legem
emendat.

bis terræ conservandum perveniat, totius hujus summa sententiæ hac nostri forma decreti, fratrihus et coepiscopis nostris subscribentibus, confirmabitur.

1. *Ut nullus in clero mulierem attingat.* Nullus presbyter, nullus diaconus, nullus subdiaconus, nullus in clero, uxorem aut concubinam admittat, cum nulli quoque laicorum scire liceat mulierem præter uxorem. Quod si fecerit, secundum ecclesiasticam regulam deponatur. Sed neque secundum humanas leges ex longo factas et receptas, ullus admirationis⁸⁰ locum in plebe habeat.

2. *Ut episcopus nullam feminam habeat, neque cum aliqua habitet.* Episcopus sicut nullam habebit, ita cum nulla penitus habitabit. Quod si fecerit, et nostris regulis et mundanis legibus concordantibus, honore, quo se ipse fecit indignum, abjicietur.

3. *Ut filii clericorum, servorum ecclesiæ, servi sint ecclesiæ cum omnibus adquisitis.* Filii et filiæ omnium clericorum omniumque graduum de familia ecclesiæ, ex quacumque libera muliere, quocumque modo sibi conjuncto fuerit, geniti, cum omnibus bonis per cujuscumque manus adquisitis, servi proprii sæ ærunt ecclesiæ, nec unquam ab ecclesiæ servitute eribunt.

4. *Ut filiis clericorum; servorum ecclesiæ, nullus iudex libertatem promittat,* Quicumque filios clericorum, servorum ecclesiæ, de quacumque libera procreatos, liberos esse judicaverit, anathema sit, et habeat in iudicio quod fecit, quia ecclesiæ tulit quod non dedit.

5. *Ut servi ecclesiarum per manus liberi nihil adquirant.* Nulli servorum ecclesiæ, sive in clericatu sive in laicatu, de quibus nostrum est et fratrum nostrorum iudicare, liceat comparare aut ullo modo adquirere per manus aut nomen alicujus liberi hominis. Quod qui fecerit [in] evasibiliter cæsus, tamdiu carceratus habebitur, quamdiu omnes⁸¹ ecclesia recipiat scriptiones.

6. *Ut ille qui chartam per suas manus accipit finem ecclesiæ faciat.* Ille autem male liber, qui factus est diaboli servus, per cujus manus latrocinantibus servus ecclesiæ, quicquid illud fuerit, adquisivit, aut ecclesiæ totam faciat securitatem, aut maledictus inter fures ecclesiæ et sacrilegos habebitur.

7. *Ut nullus iudex aut tabellio chartas scribant, quas servi ecclesiæ per manus liberi adquirunt.* Iudex vero aut tabellio, qui tam inlicitas chartas scripserint, et res pretio servorum ecclesiæ comparatas, aut aliqua liberalitate conlatas, nomini alicu-

A jus liberi titulari præsumpserint, anathemate ferentur. Sed neque honorabitur in palatio, qui ecclesiam, palatii matrem, non erubuit impugnare.

Hoc autem ecclesiæ Dei testamentum, contra malignantes, Deo autore, autoramentum, dilectissimi filii nostri H. augusti edicti lege firmari, corroborari, et humanis inseri et inscribi legibus volumus; et per omnem imperii sui latitudinem, ut suscipiatur, teneatur, et publica autoritate omni tempore iudicetur, omnes in commune oramus et obsecramus. Erit enim Deo volente in æternum valiturum, si, quod ecclesiastica gravitas prohibet, publico fuerit vigore exterminatum. Nec factiosi hujus decreti scientiam dissimulabunt, quæ omnium libris inscripta, per ora omnium evolabit; nec impune putabunt audendum, quod publica damnatum severitate cognoverint.

Ego B. (88) papa æterpæ Urbis huic constituto synodali subscripsi.

Ego A. (89) sanctæ Mediolanensis ecclesiæ archiepiscopus subscripsi.

Ego R. (90) Ticinensis ecclesiæ episcopus subscripsi.

Ego A. (91) Cumanus episcopus subscripsi.

Ego L. (92) Taurinensis ecclesiæ episcopus subscripsi.

Ego P. (93) Terdonensis ecclesiæ episcopus subscripsi.

Ego Leo Eusebianæ (93) ecclesiæ catholicus episcopus subscripsi.

Actum Papiæ, Kal. Augusti, imperante domno H. gloriosissimo augusto, per manus fratris Vercellensis episcopi.

RESPONSIO IMPERATORIS.

Nihil tibi, sanctissime papa B., possum negare, cui per Deum omnia debeo, præsertim cum justa petas, honesta cum justis fratribus suggeras, et me in consortium sanctæ sollicitudinis ideo advoces, ut sicut laboris, ita participes simul et gaudii. Gratias itaque sancto episcopatu tuo jure habeo uberes, qui et salubriter componit Ecclesiam, et a clericorum incontinentia, unde omne malum velut ab aquilone super terram emersit, correctionis vigilanter fecit principium. Omnia quidem, quæ pro Ecclesiæ necessaria reparatione synodaliter instituit et reformavit paternitas tua, ut filius laudo, confirmo, et approbo; et ut omnes sint paratiores, eam me inviolabiliter servaturum adjuvante Deo promitto. Et in æternum mansura, et inter publica jura semper recipienda, et humanis legibus solenniter inscribenda, hac nostra

VARIE LECTIONES.

⁸⁰ ullius administrationis ? COSSARD. ⁸¹ omnis ed.

NOTÆ.

(88) Benedictus VIII.

(89) Aribertus.

(90) Raynaldus,

(91) Albericus.

92) Landulfus.

(93) Petrus.

(94) Id est Vercellensis sancti Eusebii ecclesiæ; idem Leo in placito ejusdem anni et alias subscripsit: *Leo servus Eusebii*, apud Murator. SS. I. II. p. 498.

autoritate vivente Ecclesia per Dei gratiam victura, A cum senatoribus terræ, cum domesticis palatii, et amicis reipublicæ, coram Deo et Ecclesia ita corroboramus.

CAPITULA.

1. *Ut nullus in clero mulierem contingat.* Nullus in omni gradu ecclesiæ uxorem vel concubinam habere præsumat, nec in una domo cum muliere audeat habitare. Quod si fecerit servata Justiniani Augusti æquitate (*Novell.* 123, c. 14), curiæ civitatis tradatur cujus est clericus. Jure etenim manebit miser in curia, quem ecclesiæ regula depositum ejecit ab ecclesia.

2. *Ut nullus episcopus mulierem habeat, aut cum ea habitet.* Episcopus cum nulla umquam muliere habeat tectum, cum nulla habeat lectum. Quod si fecerit, servato antiquo et moderno ecclesiæ judicio, deponatur. Eritque tanto casus gravior quanto gradus altior.

3. *Ut filii clericorum servorum ecclesiæ, servi sint suæ ecclesiæ cum omnibus acquisitis.* Filii autem omnium clericorum omniumque graduum servorum ecclesiæ, de quacumque muliere, quocumque modo sibi conjuncta, fuerint nati, servi suæ erunt ecclesiæ, cum omnibus bonis acquisitis; et quia servi sunt et erunt, numquam de servitio ecclesiæ exire debent. Et omnia quæ ipsi per manus et per scriptiones alicujus liberi adquisierint, ecclesiæ sicut sua propria reddimus. Suo etenim juri totum ecclesia ut proprium vendicabit, quidquid ullo ingenio ecclesiæ C servus contraxit; nec ulli secundum phantasmaticos dabit adulterium libertatem, quod corpus in infamiam, et in servitutem trajicit animam.

4. *Ut nullus filiis clericorum, servorum ecclesiæ, libertatem audeat judicare.* Quicumque ergo posthac eos esse liberos judicaverit, et pro eis contra ecclesiam dederit sententiam, et hoc capitulum auctoritate sanctæ Ecclesiæ statum non receperit⁵³, et in suis libris non scripserit, et secundum hoc capitulum, filios clericorum de familia ecclesiæ proprios servos esse, suæ ecclesiæ usu semper valituro, non judicaverit, facultatum publicatione nudatus, perpetuo damnatur exilio. Ubi sicut nulla umquam illi lex ju-

dicandi, nulla ita erit spes remeandi. Neque enim mirum, sed justissimum nimirum, si is amisso officio corpore exulabit, quem ecclesia, quia Deum amisit, anathemate fulminavit. Matres vero eorum libertatem adulterio vendentes, prius in foro castigatæ fiant exemplum, et postea judicio ecclesiæ et nostro exulent. Quia si fuerint in vicinia, vix aut numquam eorum cessabit malitia.

5. *Ut servi ecclesiæ per manus liberi hominis nihil adquirant.* Servis ecclesiæ, ut nostris, acquirere licet juste, et licuit; sed per manus alicujus liberi scriptiones ullas contrahere, nullo umquam tempore licebit. Quod si fecerit, ecclesiæ judicio ut suus coerceritur. Si enim ad nostrum spectaret judicium, ut fugitivus addiceretur.

6. *Ut judex aut tabellio chartas non scribant²³, quas servi ecclesiæ per manus liberi adquisierunt.* Judicibus vero et tabellionibus, quorum nostra interest, si posthac tales fecerint scriptiones, manum amputamus dexteram, quæ scripsit contra ecclesiam. Ut qui noluit integer verum judicare in palatio, in foro mancus, corrigat alios a mendacio.

7. *Ut ille per cujus manus servus ecclesiæ chartas accepit finem et securitatem ecclesiæ faciat.* Ille autem Deo et hominibus execrandus, per cujus manus invalidas et nomen vacuum fraudulenter ecclesiæ servus scriptiones accepit, sub sacramento eisdem redditus scriptionibus, ut omnium litium jacula sopiantur, omnem ecclesiæ prout constiterit, coactus C faciet finem. Moxque eum insequetur stylus proscriptionis, quem mater et magistra nostra ecclesia vulneravit gladio maledictionis.

Subscriptio. Ego H, gratia Dei imperator augustus, hanc constitutionem legis perpetuæ per consilium domni papæ B. suggerente plurimo cœtu episcoporum, Deo autore, statui, firmavi, et semper valere decrevi, et optavi, meosque imperii primores firmare rogavi.

Ego O. marchio interfui, et hanc legem mundo pernecessariam, et oculos ecclesiis sublatis reddentem, firmavi et laudavi.

Ego R. marchio interfui et laudavi.

Ego O. comes palatii interfui et laudavi (95).

S. HENRICI CONSTITUTIO ARIMINENSIS.

(Dat. die 4 mensis April.)

(Apud Mansi *Concil.* tom. XIX, col. 357.)

Quoniam legibus cautum est ut nemo clericus ju- D rare præsumat, alibi vero reperitur scriptum ut omnes principales personæ in primo litis exordio subeant juramentum calumniæ, nonnullis legum peritis res venit in dubium utrum clerici jusjurandum

præstare debeant, aut alii personæ hoc officium liceat delegare; quia illud constitutionis edictum, ubi clerici jurare prohibentur a Marco [Marciano] Aug. Constantino p. p. de Constantinopolitanis clericis promulgatum fuisse videtur, idcirco ad alios clericos

VARIÆ LECTIONES.

3 ita Cossardus conjecit nostræ ceperit *codd.*⁵³ ita corr. Coss. inscribant *cod.*

NOTÆ.

(95.) Reliqua nomina perierunt.

pertinere non creditur. Ut ergo ista dubietas ab omnibus penitus auferatur, nos illam divi Marci [Marciani] constitutionem ita interpretari decrevimus, ut ad omnium Ecclesiarum clericos generaliter pertinere iudicetur. Nam cum divus Justinianus jure decrevit et canones Patrum vim legum habere oporteat, et in nonnullis Patrum canonibus reperitur ut clerici jurare non audeant, dignum est ut totus clericalis ordo a præstando jurejurando immunis esse procul

A dubio censeatur. Quapropter nos, utriusque, videlicet divinæ et humanæ, legis intentione servata, discernimus ut non episcopus, non abbas, non presbyter, non cujuscunque ordinis clericus, non aliquis monachus vel sanctimonialis, in quacunque controversia, sive criminali, sive civili, jusjurandum compellatur qualibet ratione subire, sed suis idoneis advocatis hoc officium liceat delegare.

DUBIA.

S. HEINRICI SENTENTIA DE CONJUGIO CLERICORUM.

(Anno 1019, Mart.)

Proferimus eam ex codice bibl. ducalis Guelferbytanæ inter Helmstadienses n. 32 in fol. mbr., cui manu sæculi XI inscripta habetur, unde et Maderus eam in Antiqq. Brunsvicensibus vulgavit. Cum tamen non pro charta justa forma insigni, sed pro memoria tantum rei gestæ, defuncto jam Heinrico conscripta, habenda sit, eam hoc potissimum loco referre constituimus. Anno in charta indicato 1025, obitus Bernwardi anterior adversatur, ita ut rem et in conventu Papiensi tractatam, anno 1019 quo Henricus mense Martio Goslaris moratus est, assignandam duxerimus. Subjicere licet ex eodem codice Bernwardi constitutionem anni 1020 manu sæculi XI exaratam (96).

Architecti catholicæ doctrinæ, quæ sectanda forent fidei quasi fundamenta locantes, hoc evidententer noscuntur probasse, sive gregatim seu separatim, ut gloriemur in laude Christi. Ergo anno 1025, in consistorio regali Goslaris præminenti, in æcclesia scilicet australi lateri eodem adherente, collecta fidelium coadnatione, propositum est tractandum quodque utilitatis salutare. Cujus conventus primatui Henricus qui tunc tenporis rei publicæ monarchiam strenue gubernabat assederat, et constipatione epi-

(96) In nomine sanctæ Trinitatis. Bernwardus sanctæ Hildinshemensis ecclesiæ humilis antistes, omnibus bonæ cooperationis fratribus patribusque reverendis, gaudia salutis et pacis. Legumlatores sanxerunt, per synodum et publica concilia status sanctæ ecclesiæ quæque ordini utilia, perindeque jus fasque probare, æque salubriter cuncta disponi. Hinc igitur anno 1020, VI Idus Octobris (a), saniori ut remur utentes consilio, ubique locorum nos videlicet respicientium adinventionis nostræ subsignare dignum duximus memoriale, ut in invicem pie condescendentes, in timore Christi nosmet ipsos supportemus unanimes. Nam in præsentiarum bene commeritis pro dolor exigentibus culpis, nihil pensi neque moderati habet, quantis malis magis magisque in dies periclitans mundus succumbat. Unde ergo ut pro posse criminum nostrorum aliquantulum oneri parcamus, publice privatimque constituimus, ut quatuor anni temporibus legalia synodi scita decernenda conductis, ab omnibus nostræ scilicet diocesis septis congyratis in consensum participatumque tanti operis undique conveniatur, quibus id negotii jure debetur. Salubrius enim fortiusque hujusmodi decretam dinoscitur, cum astipulatione plurimorum depromitur, Non tamen omnes in unum singillatim conrogare decerimus, dum multimodis præpedientibus causis nullatenus hoc fieri posse non ignoremus; præsertim cum humana fragilitas necessario exigat, ut suæ utilitatis artibus quisque diatim inserviet, velut scilicet rusticani, quibus per varia laborum exercitia

B scoporum, Geronis videlicet Parthenopolitani archiepiscopi, et Unowani Bremensis archiepiscopi, Arnolfi quoque Halverstedensis, et Bennonis Slavensis (97), Thioderici Mindensis (98), et Thioderici Mimigardivordensis (99), et Ekkibardi Sleswigensis episcopi, circumfultus undique, fasque nefasque æqua trutinatio lance pensabat. E quibus vero inter questiones citra ultraque habitas Bernwardus sanctæ Hildinshemensis ecclesiæ piæ memoriæ antistes quem tanti negotii principatus attinebat, cujus-

cotidiana servitus domi forisque indicitur, unde nobis quoque debita victualium compendia procurantur. Saut præterea nonnulli clericorum sanctimonialiumque regulari conversatione insigniti, quos singulos in publicum gregatim prodire, et provida imbecillioris vitæ consideratio, et legitima cœnobialis propositi dissuadet districtio, nedum foris quasi ex hujusmodi statuto pervagantur, ab usitato animi rigore proclivius deviare cogantur, quin potius solito Deitatis servitio insudare nitantur. Quibus etiam sollicita circumspectione præmoniti, in commune persuademus, uti in definitis diebus unusquisque pro diversitate sexus et ætatis, sacris orationum oblationumque sese studeant mancipare officiis, illud quam maxime summæ divinitati cum tota spiritus contributione supplicantes, quatinus ipse conventui nostro adesse dignetur, qui duobus quippe aut tribus in nomine suo congregatis se medium pollicetur; ejusque condonante gratia tale quid ex nostro consulto emergatur, quod et præsentium saluti proficuum, et futurorum imitationi esse queat idoneum, insuperque res publica bene strenneque regatur, sancta quoque ecclesia beatæ gloriosæque Dei genitricis hunc usque tuitioni munita adaugeatur, ipsa eademque ab infestatione inimici ministrantiumque sibi, paganorum scilicet seu malorum christianorum, incursione usque quaque defendatur.

(97) i. e. Aldenburgensis.

(98) sedit inde ab a. 1018-1022. Febr. 19.

(99) Obiit a. 1022, d. 23. Januar.

(a) M. XX. VI. ID. OCTB. *codex*.

dam ambiguitatis indaginem investigabat, quippe: Cum quilibet episcopus vel cujusvis dignitatis quisquam, proprietatis suæ aliquem ad sacerdotalem provehens gradum, suæ potestatis juxta collibitum esse permiserit, insuperque sui juris seu alieni sibi æclesiam clementi benignitate adquisierit, sed is, succedentibus prosperis, altioris meriti elatione sese super verticem extulerit, donumque divinitus collatum in turpe converterit emolumentum, adeo ut, nobilitate generis succensus, quandam in matrimonium usurpaverit liberam, eo tenore ut prolem ex eadem derivatam quoquo modo abalienet servitio ejus cujus ipse suberat dominio; quid potissimum

A exinde concors illorum fieri decrevisset assensio? His ita prælibatis, procerum unusquisque pro industriæ suæ estimatione, hujus rei proposito longa alternabat deliberatione. Sed tandem hujus hæsitacionis amfractus imperatore anticipante, omnis illius concionis consessus in suffragium hujusmodi assurgit, acclamantque cuncti: legitime oportere, tam ipsam quam ejus posteritatem eodem quo et ipse servitutis jugo succumbere. Addunt nihilominus præsentis compactionis decretum, Romani imperii majestate sancitum, nullo penitus in perpetuo jure solvendum, maxime cum, in bene placito universalis papæ, prospectum vegetet sanctæ æclesiæ.

S. HENRICI PACTUM CUM BENEDICTO VIII.

(An. 1020, April.)

Authenticum ejus quod in archivo olim Vaticano asservatum fuisse dicitur, haud amplius exstat, sed primum constitutionis exemplar in collectione canonum cardinalis Deusdedit habetur; quare transumptum authenticum, quod credebatur, in concilio Lugdunensi confectum, et a Borgia in libro *Breve Istoria del dominio temporale della sede apostolica*, append., pag. 40-43, iterum expressum, repetere juvat. Charta pactum Ottonianum presso pede sequitur; ita ut præcipue una sententia in codice Vaticano 1984 descripta (100) ab illo recedat; unde idem de utroque judicium ferendum est. Nota temporis in charta tanti momenti omitti minime poterat, ideoque authenticum ad concilium Lugdunense provenisse haud credendum est. Cæterum cum in charta de commutatione prædiorum Anthesna, Wieneringa et Wilinbach sermo sit, quam d. 8 Febr. a. 1018 locum habuisse constat, chartam conventui potissimum imperatoris et papæ Babenbergensi, mense Aprilis a. 1020, assignandam credideris; cui suffragatur, quod ex testibus Macelinus sive Meinhardus d. 2 Dec. a. 1018 in episcopum Wirceburgensem promotus est, et Heribertus Coloniensis archiepiscopus xvii Kal. Aprilis a. 1021 supremum diem clausit.

In nomine Domini Dei omnipotentis Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Ego Henricus Dei gratia imperator augustus spondeo atque promitto, per hoc pactum confirmationis nostre, tibi beato Petro principi apostolorum et clavigero regni celorum, et per te vicario tuo domno Benedicto summo pontifici et universali pape, sicut a predecessoribus vestris usque nunc in potestate vestra ac ditione tenuistis et disposuistis, civitatem Romanam cum ducatu suo, et suburbanis, atque viculis omnibus, et territoriis ejus, montanis ac maritimis, litoribus et portibus, seu cunctis civitatibus, castellis, oppidis, ac viculis Tu-

B scie partibus, idest Portum, Centumcellas, Ceram, Pledam, Marturiani, Sutriam, Nepem, Castellum, Gallisem, Ortem, Polimartium, Ameliam, Tudam, Perusiam cum tribus insulis suis, idest majore, et minore, Pulvensim²⁶, et lacu, Narniam, et Utriculam cum omnibus finibus et territoriis ad supradictas civitates pertinentibus, nec non et exarchatum Ravennatum sub integritate cum urbibus, civitatibus, oppidis, et castellis, que pie recordationis domnus Pipinus, et domus Karolus et domnus Lodovicus, et Otto, et itidem Otto filius ejus, predecessores videlicet nostri, beato Petro apostolo et predecesso-

VARIE LECTIONES.

²⁶ Pulverisim Borgia.

NOTÆ.

(100) *Codex ita habet*: Super hoc confirmatus tibi beate Petre apostole et per te vicario suo domno Benedicto, summo pontifici et universali papæ, Fuldensem monasterium, et abbatis ejus consecrationem, atque omnia monasteria, curtes et villas, quas in ultramontanis partibus sanctus Petrus abere dinoscitur, absque Anthesna, Guinneringa, sive Wilinbach, que a sancti Petri ecclesia per commutationis paginam episcopo Babenbergensi conlate sunt. Pro quibus jamdictæ æclesiæ beati Petri concedimus et confirmamus omnem illam terram, quam inter Narniam, Terranem vel Spoletum abuimus, preterea sub tuitionem beati Petri et vestram, vestrorum successorum, Pretaxatum episcopatum Babenbergensem offerimus. Unde sub pensione equum unum album faleratum ex ejusdem loci episcopo vos annuatim suscepturos sancimus, et *infra*: In electione vero

C Romani pontificis neque liber neque servus ad hunc venire presumat, ut illis Romanis quos ad hanc electionem, per constitutionem sanctorum patrum antiqua admisit consuetudo, aliquid faciat impedimentum, quod si quis contra hanc nostram constitutionem presumpserit, exilio tradatur. Insuper etiam ut nullus missorum nostrorum cujuscumque impeditiois augmentum obponere in prefata electione audeat, omnibus modis proibemus. Nam et hoc omnimodis instituere placuit, ut qui semel sub speciali defensione dompni apostolici, sive nostra fuerint suscepti, impetrata juste utantur defensione. Quod si quis in quemquam illorum qui promeruerint, violare presumpserint sciat se periculum vitæ suæ incursum. Et subscripsit Henricus imperator, et episcopi 13 et abbates 4, et duces 3, comites 9, optimates 9.

ribus vestris jam dudum per donationis paginam A contulerunt, hoc est civitatem Ravennam, et Emiliam, Bobium, Cesenam, Forumpopuli, Forumlivii, Faventiam, Imolam, Bononiam, Ferrariam, Comaculum, Adrianis, atque Gabellum, cum omnibus finibus, territoriis atque insulis terra marique ad supradictas civitates pertinentibus, simul et Pentapolim, videlicet Ariminum, Pensaurum, Fanum, Senogaliam, Anconam, Ausimum, Humanam, Hesim, Forumsimpronii, Montemfeltri, Urbanum, et territorium Balvensem, Callis ²⁵, Luciolis, et Eugubium, cum omnibus finibus ac territoriis ad easdem civitates pertinentibus. Eodem modo territorium Sabinese, sicut a predictis imperatoribus antecessoribus nostris beato Petro apostolo per donationis scriptum concessum est sub integritate, id est ²⁶ in partibus B Tuscie Langobardorum castellum Felicitatis, Urbemveterem, Balneum Regis, Ferenti, Viterbium, Ortem, Martam ²⁷, Pledam, Tuscanam, Suanam, Populonium, Roselles, cum suburbanis atque viculis, et omnibus territoriis ac maritimis oppidis, seu finibus omnibus. Itemque a Lunis cum insula Corsica, in Suriano, deinde in monte Bardonis, deinde in Berceto exinde in Parma, deinde in Regiam, exinde in Mantua, atque in Monte Silicis, atque provincia Venetiarum, Istria, nec non et cunctum Spoletanum ducatum, seu Beneventanum una cum ecclesia sancte Christine posita prope Papiam juxta Padum quarto miliario. Item in partibus Campanie Sora, Arces, C Aquinum, Arpinum, Teanum, Capuam, nec non et patrimonium ad potestatem et ditionem vestram pertinentia, sicut est patrimonium Beneventanum et Neapolitanum, atque patrimonio Calabrie superioris et inferioris; de civitate autem Neapolitana cum castellis, et territoriis, ac finibus, et insulis sibi pertinentibus sicut ad easdem aspicere videntur, nec non patrimonium Sicilie, si Deus nostris illud tradiderit manibus. Simili modo civitatem Gaietam, et Fundum, cum omnibus earum pertinentiis. Super hoc confirmamus vobis Fuldense monasterium, et abbatibus ejus consecrationem, atque omnia monasteria, cortes, et villas, quas in ultramontanis partibus sanctus Petrus habere dinoscitur absque Antesna Winiheringa ²⁸ sive Willinbach, que a sancti Petri ecclesia per commutationis paginam episcopo nostro Bambergensi collate sunt, pro quibus sepe dictae ecclesie sancti Petri transcribimus, concedimus et firmamus omnem illam terram, quam inter Narniam, Terannem, vel Spoletum ex regni nostri parte habuimus. Sub tuitione preterea sancti Petri, et vestra, vestrorumque successorum, pretaxatum episcopium Bambergense offerimus. Unde sub pensionis nomine equum unum album faleratum ex ejusdem loci episcopo vos annualiter suscepturos sancimus. Offerimus insuper, firmamus, et corroboramus tibi beato Petro, ac vicario tuo domno Benedicto, et succes-

soribus ejus, prout bone memorie pape Johanni suisque successoribus a predecessoribus nostris Ottonibus factum est civitates et oppida cum piscariis suis Reatem, Amiternam, Furconem, Nursiam, Balviam, et Marsiam, et alibi civitatem Terannem cum pertinentiis suis. Has omnes supradictas provincias, urbes et civitates, oppida atque castella, viculos ac territoria, simulque patrimonia pro statu regni nostri cunctoque christianorum populo conservando jam dicte ecclesie tue, beate Petre, vicario tuo Benedicto, ac successoribus ejus usque in finem seculi eo modo confirmamus, ut in suo detineant jure principatu, atque ditione. Simili modo per hoc nostre delegationis pactum confirmamus donationes, quas pie recordationis Pipinus rex, et postea domnus Karolus excellentissimus imperator, ac deinceps Ottones piissimi beato Petro Christi apostolo spontanea voluntate contulerunt, nec non et censum, et pensionem, seu ceteras dationes, que annuatim in palatium regis Langobardorum inferri solebant, sive de Tuscia, sive de ducatu Spoletano, sicut in supradictis donationibus continetur, et inter sancte memorie Adrianum papam et domnum Karolum imperatorem convenit, quando idem pontifex eidem de supradictis ducatibus, idest Tuscano et Spoletano, sue auctoritatis preceptum confirmavit, eo scilicet modo ut annis singulis predictus census ad partem ecclesie sancti Petri persolvatur; salva super eosdem ducatus nostra in omnibus dominatione, et illorum ad nostram partem subjectione. Ceterum, sicut diximus, omnia suprascripta nomina ita ad nostram partem per hoc nostre confirmationis pactum corroboravimus, ut in vestro permaneant jure, principatu atque ditione, et neque a nobis neque a successoribus nostris per quolibet argumentum sive machinationem in quacumque parte vestra potestas imminuatur, aut a vobis inde aliquid subtrahatur, de suprascriptis videlicet provinciis, urbibus, civitatibus, oppidis, castris, viculis, territoriis ac patrimoniis, nec non et pensionibus, atque censibus, ita ut neque nos facturi simus, neque a quibuslibet ea facere volentibus consentiamus, sed potius omnia que superius leguntur, id est provincia, civitates, urbes, castella, oppida, terras, patrimonia, atque insule, censusque, pensiones ad partem ecclesie beati Petri apostoli atque pontificum in sacratissima sede illius residentium nos in quantum possumus defensores esse testamur, ad hoc ut eam illis ditionem ad utendum atque disponendum firmiter valeant optineri; salva in omnibus potestate nostra posterorumque nostrorum, secundum quod in pacto, et constitutione, ac promissionis firmitate Eugenii pontificis successorumque illius continetur, ut omnis clerus et universi populi Romani nobilitas propter diversas necessitates et pontificum irrationabiles erga populum sibi subjectum asperitates retundendas sacramento se obliget, quatinus futura pontificum

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ Collis *Borgia*. ²⁶ et *Borgia*. ²⁷ Martani *B*. ²⁸ Vurniteringa s. Viullmbach *B*.

quantum uniuscujusque intellectus fuerit, A
 ne et juste fiat, et ut ille qui ad hoc sanctum,
 talicum regimen eligetur, nemine consentiente
 seratus fiat pontifex, priusquam talem in pre-
 a missorum nostrorum seu universe generalita-
 ciat promissionem pro omnium satisfactione
 : futura conservatione, qualem domus et vene-
 us spiritualis pater noster Leo sponte fecisse
 scitur. Preterea alia minora huic operi inserenda
 idimus, videlicet ut in electione pontificum ne-
 liber neque servus ad hoc venire presumat, ut
 romanis, quos ad hanc electionem per consti-
 nem sanctorum patrum antiqua admisit consue-
 aliquod faciat impedimentum; quod si quis
 a hanc nostram constitutionem ire presumpse-
 xilio tradatur. Insuper etiam, ut nullus misso-
 nostrorum cujuscumque impeditiois argumen-
 componere audeat in prefatam electionem, pro-
 nus; nam et hoc omnimodo instituere placuit
 si semel sub speciali defensione domni apostolice
 ve nostra fuerint suscepti, impetrata juste
 ar defensione. Quod si quis in quemquam illo-
 qui hoc promeruerunt violare presumpserit,
 se periculum vite sue esse incursum. Illud
 confirmamus, ut domno apostolico justam in
 ibus servant obedientiam, seu ducibus et judici-
 nis ad faciendam justitiam. Huic enim institu-
 hoc necessario annectendum esse perspeximus,
 issi domni apostolici seu nostri semper sint
 titati, qui annuatim nobis renuntiare valeant, C
 iter singuli duces et iudices populo justitiam fa-
 ; hanc imperialem constitutionem quomodo
 vent; qui missi decernimus ut primum cun-
 clamores qui per negligentiam ducum vel judi-
 fuerint inventi, ad notitiam domni apostolici

A deferant, et ipse unum e duobus eligat, aut statim
 per eosdem missos fiant necessitates emendate, aut,
 misso nostro nobis renuntiante, per nostros missos
 a nobis directos emendentur. Hoc ut ab omnibus
 fidelibus sancte Dei ecclesie et vestris firmum esse
 credatur, proprie manus signaculo subscriptionibus
 hoc pactum confirmationis nostre roboravimus, et
 sigilli nostri impressione assignari jussimus. † Si-
 gnum domni Henrici gloriosissimi Romanorum im-
 peratoris augusti. Signum Erchandildi ³⁹ Magunti-
 nensis archiepiscopi. Signum Heriberti Coloniensis
 archiepiscopi. Signum Bobonis Treverensis archi-
 episcopi. Signum Thiedirici Metensis episcopi. Ego
 Eberhardus Babenbergensis ecclesie episcopus Ro-
 mane sedis subditus subscripsi. Ego Mazelinus
 B Wirziburgensis episcopus subscripsi. Ego Walterus
 Spirensis episcopus subscripsi. Ego Ruodardus Con-
 stantiensis episcopus subscripsi. Ego Uodalricus ⁴⁰
 Curiensis episcopus subscripsi. Ego Adalbertus Ba-
 siliensis episcopus subscripsi. Ego Heimmo Werdu-
 nensis episcopus subscripsi. Ego Valterus Heihstei-
 densis episcopus subscripsi. Signum Richardi Ful-
 densis abbatis. Signum Arnoldi Herfendensis abba-
 tis. Signum Bruchardi abbatis. Signum Gotifredi
 ducis. Signum Beringardi ducis. Signum Thiederici
 ducis. Signum Welphonis comitis. Signum Cunonis
 comitis. Signum Cunradi comitis. Signum Ottonis
 comitis. Signum Adilbrahtis comitis. Bobonis co-
 mitis. Signum Frederici comitis. Signum Bezelini
 comitis. Signum Ezonis comitis Palatini. Signum
 Frederici camerarii. Signum Ezonis ⁴¹ infertoris.
 Signum Henzonis ⁴² pincernarii. Signum Huzis.
 Alimun. Herenger ⁴³. Adilman. Adhilbero. Ego Wi-
 cilinus Astrazburgensis episcopus. Signum Ryodhois
 Fluvanensis ⁴⁴ abbatis.

VARIE LECTIONES.

Erchanaldi. ⁴⁰ Zodalricus Borgia. ⁴¹ Mezonis B. ⁴² Heimzonis Cenni. ⁴³ Huzi, Salomon, Be-
 er? ⁴⁴ Eluanensis Cenni; lege Elwangensis.

SANCTI HENRICI

IMPERATORIS AUGUSTI

DIPLOMATA ECCLESIASTICA

I.

ceptum Henrici Germanie regis cœnobitis Remi-
 gianis concessum.

(Anno 1002.)

[Marlot. *Metropol. Rem.* II, 58.]

nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS
 na favente clementia, rex.

nomiam regie dignitatis officium esse constat ut
 asteria Deo et sanctis ejus dicata, ob conser-

D vandum sanctæ religionis statum, novis semper pri-
 vilegiis contra omnes infestantum incursiones mu-
 niantur; idcirco nos, intervenita dilectæ conjugis
 nostræ, reginæ videlicet Cunegundis, fidelis etiam
 nostri episcopi Notheri, regie nostræ auctoritatis
 scriptum sive præceptum monachis Deo sanctoque
 Remigio eximio Francorum doctori sub regulari
 disciplina in suburbio Remorum militantibus, a
 magno Ottone concessum, regii etiam nominis au-

ctoritate a Deo nobis collata roborare decrevimus. Unde volumus et firmiter iubemus ut curtem Coslam vocatam cum omnibus appenditiis suis ad jus et proprietatem ejusdem beati Remigii pertinentem, infra regni nostri terminos constitutam, quam omnibus retro temporibus sub antecessoribus nostris beneficiariam, pro statu et incolumitate regni vel imperii sui, idem magnus Otto ad usum prædicti cœnobii sicut et nos modo remisit, et absolvit, monachi ibidem Deo sanctoque Remigio famulantes absque ullius contradictione teneant et possideant, et quidquid utilitatis exinde provenerit, suis et ut libuerit usibus adjungant. Nullus etiam judex vel advocatus hinc aliquid exigendi habeat potestatem nisi quantum abbas aut monachi ejusdem cœnobii, dederint vel permiserint. Et ut hoc nostræ auctoritatis præceptum firmum et stabile permaneat, hanc chartam conscribi et annuli nostri impressione signari jussimus quam et propria manu subter firmamus.

Signum domni Henrici invictissimi regis.

Egilbertus cancellarius vice Willigisi archicancellarii recognovi.

Data v Idus Septemb., anno Dominicæ incarnationis 1002, indictione 1, anno vero Domini Henrici regis primo. Actum Aquisgrani.

II.

Rex Henricus II donat Godehardo abbati Niedertacensi aream Ratisbonæ sitam.

(Anno 1002, 13 Jul.)

[Ried, *Col. diplom.*, I, 115.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Notum sit omnibus nostris fidelibus, præsentibus scilicet et futuris, qualiter, nos, piam Godehardi abbatis intendentes petitionem, quia nobis fideliter servivit, et dignum quem beneficiaremur, fuit, quandam nostri juris aream infra muros urbis Radesponensis sitam (101), habentem in latitudine pedes XL et in longitudine LXXX, quæ ex una parte plateæ quæ dæcit ad flumen, ex altera vero areæ cujusdam hominis nomine Ruozii collimitat, monasterio sancti Mauricii martyris, cui idem venerabilis abbas in loco qui dicitur Altaha, præesse dinoscitur, jure perpetuo retinendam per hoc regale præceptum contulimus cum terminis suis, exitibus quoque et redditibus, sive cæteris, quæ quolibet modo vocari juste et legaliter possunt, appenditiis, ea ratione quatinus prælati abbas Godehardus sive successores ejus liberam deinceps de eadem area habeant potestatem possidendi, vel quidquid pro utilitatibus monasterii illis libeat potestative faciendi. Et ut hæc nostræ traditionis auctoritas stabilis et inconversa permaneat, manu propria eam roborantes sigillari nostra imagine jussimus.

Signum domni Henrici regis invictissimi. (Monogramma.)

(10) Hæc area a cœnobio Niedertacensi vendita fuit anno 1485 monasterio superiori.

A Egilbertus cancellarius vice Willigisi archicancellarii recognovi.

Data III Idus Julii, anno Dominicæ incarnationis 1002, indictione xv, anno vero domini Henrici regis 1.

Actum Babenberc in Dei nomine feliciter. *Cum sigillo majestatis illæso, intus impresso.*

III.

Rex Henricus II donat monasterio Tegernseensi Ratisbonæ sitam.

(Anno 1002, 12 Nov.)

[Ried, *ubi supra*, p. 116, ex *Mon. Boic.* VI] In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS cœlica imperante clementia rex electus.

Dum cunctis mortalibus a Deo concessum ac secundum proprium arbitrium uniuscujusque, precitate et spe mansura sibi præcavenda possidere et rizare futura bona, idcirco notum volumus cunctis fidelibus, præsentibus, et futuris, quæ prosperitatem regni nostri et vitam perennem merendam, impetrante venerabili viro Eberardo abbate, ad monasterium sancti Quirini de unum curtile in Ratisponensi civitate, situm mercatum, vicinum loco qui dicitur Ahachire comitatu Ruodperti. Et ut hæc nostra regalia ditio absque ulla contradictione ad idem monasterium firmiter permaneat jure perpetuo, per manu in hac charta subnotavimus signum, et nostri impressione jussimus imaginari.

C *Signum domni Henrici regis invictissimi. (Monogramma.)*

Egilbertus cancellarius vice Willigisi archicancellarii recognovi.

Data II Idus Nov., anno Dominicæ incarnationis 1002, indictione 1, anno vero domini Henrici regis primo. Actum in urbe Radesbona.

IV.

Rex Henricus donat regie capellæ Veteri a se receptam villam sui juris Duveninga cum ejusdem tinentiis.

(Anno 1002, 16 Nov.,)

[Ried, *ubi supra*, pag. 116.]

C. In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Si collapsa vetustate aut negligentia sanctæ loca reparamus, et ibi divino cultui mancipati qua vivendi solatia devoti conferimus, et in hinc in æterna vita nobis hoc profuturum esse non dubitamus. Proinde notum sit omnibus Christianisque fidelibus, præsentibus scilicet et futuris, quæ qualiter nos una cum dilecta conjugæ nostræ, Gundæ videlicet regina, intus in urbe Radesponensi in curte regia quandam capellam, quam olim reges vocabant, in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ, a fundamentis in matrem ecclesiam erectam, dataque ei per præceptum libertate regali, insubstantiam ibi in Dei servitio canonicorum congregationi abbati vel præposito nomine Tagini, pro stipendio

inter cætera duo contulimus, et per hoc regis A majestatis insigne confirmavimus quandam nostri juris villam, nomine Dweninga in Kelesgowe et in comitatu Magenes sitam, cum omnibus ejusdem villæ legalibus pertinentiis, mobilibus et immobilibus, servis et ancillis, arvis, ædificiis, terris cultis et incultis, pratis, pascuis sive compascuis, silvis, venationibus, aquis aquarumque decursibus, piscationibus, molendinis, viis et inviis, exitibus et redditibus, quæsitis et inquirendis, ac cæteris quæ quolibet modo rite vocari possunt, utensilibus et appendiciis, eo tenore quatinus præfati loci congregatio liberam de eodem prædio deinceps habeat potestatem quidquid sibi decreto communi pro suis et præfatæ matris ecclesiæ necessitatibus libeat faciendi. Et ut hæc nostra traditio stabilis et inconvulsa permaneat, hanc nostri præcepti paginam manu propria roborantes, sigillo nostro imprimi jussimus.

Signum domni Henrici regis invictissimi. (Monogramma.)

Egilbertus cancellarius vice Willigisi archicapellani recognovi.

Data xvi Kal. Decembr. anno incarnationis Dom. 1002, indict. 1, anno vero domini Henrici reg. 1. Actum in ipsa urbe Radespona.

Sigillum intus impressum integrum exstat.

V.

Rex Henricus II donat episcopo Brixinensi aream Ratisbonæ sitam.

(Anno 1002, 16 Nov.)

[Ried, *ubi supra*, ex Reschii *Annalibus Ecclesiæ Sabion. III*, 701.]

C. In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Henricus divina favente gratia rex.

Notum esse volumus omnibus nostris fidelibus, presentibus et futuris, qualiter nos, ob interventum devotumque obsequium fidelis nostri Sabionensis venerabilis episcopi Albwini, ad ecclesiam sancti Ingenuwini curtiferum unum in provincia Bajoariorum in civitate Radespona, in comitatu Ruotperti situm, possessum a tribus viris ita vocatis Azo, Lanzo, Gotti, habens in longitudine perticas xi et demidiam, et in latitudine vi, in proprium dedimus, cum exitibus et redditibus omnibusque rebus jure legitimeque ad idem curtiferum pertinentibus, eo scilicet tenore ut idem prætitulatus antistes omnesque sui successores ex eodem curtifero ad usum prælibatæ ecclesiæ potestatem habeant sine omni malivolorum contradictione habendi, commutandi, et quidquid sibi libuerit, exinde faciendi. Et ut hæc traditio nostræ auctoritatis, quæ in Dei voluntate et ob remedium animæ nostræ facta est, firmior, stabilior diuturniorque fiat, hanc paginam nostra manu propria corroborantes sigillari jussimus.

Signum domni Henrici regis invictissimi. (Monogramma.)

Egilbertus cancellarius vice Willigisi archicapellani recognovi.

A Data xvi Kalendas Decembris, anno incarnationis Dominicæ 1002, indictione 1, anno vero domni Henrici regnantis 1. Actum in urbe Radespona.

Cum sigillo majestatis. integro.

VI.

Mundiburdium regis Henrici II monasterio inferiori concessum.

(Anno 1002, 20 Nov.)

[Ried, *ubi supra* p. 118.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Henricus divina favente clementia rex.

Justa regum et religiosa cogitatio debet ecclesiis Dei, ubicumque facultas suppetit, aliquid accommodare. ut inde proclivius mercedis æternæ præmia consequantur. Proinde notum sit omnibus fidelibus nostris, presentibus scilicet et futuris, qualiter venerabilis abbatissa Ouda, per interventum dilectæ conjugis nostræ, Cunigundæ videlicet reginæ, nostram adiit majestatem, suppliciter rogans ut monasterium sanctimonialium, cui ipsa tunc temporis intra Radesponensem civitatem præsidere videtur, quod divæ memoriæ avia nostra Juditha olim in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ a fundamentis in abbatiam erexit, et donis prædiorum inter alia pro loco ditavit, in nostrum mundiburdium et regis immunitatis tuitionem reciperemus cum omnibus pertinentiis ejus. Nos ergo, ob divinum amorem piæ ejus annuentes petitioni, per hoc nostræ majestatis insigne, præfatum monasterium nostræ nostrorumque post nos successorum regis et imperiali perpetuo defensionem subjicimus, et insuper optima ea libertate donamus, qua cætera monasteria regalia ubicumque terrarum nostri regni perfrui videbuntur, quatinus ibi sanctimoniales monasticæ vitæ sub regula sancti Benedicti mancipatæ, liberius et devotius illam, quam aggressæ sunt, vitam absque inquietudine regalium exactorum et subintroentium personarum dehinc conservare valeant. Regio igitur verbo et præcepto jubemus et firmiter interdiciamus ut nullus dux, marchio, comes vicecomes, episcopus, vel aliquis sub episcopo, aut judex publicus sive regius exactor, seu quælibet judiciaria persona major aut minor deinceps in prædicto monasterio intus vel foris, et in locis aut hominibus, vel omnibus ibi pertinentibus aliquam publici juris exerceat potestatem, aut quicquam de rebus monachorum sibi ipsi vel nobis aut successoribus nostris usurpare præsumat sine avvocato, quem præsens abbatissa, et quæ ei succedant, in hunc usum elegerint et constituerint, qui etiam in ipso monasterio et in locis ejus aliud sibi non imponat potestatis officium aut exigat servitium, nisi quod abbatissa cum sacris sororibus illi præscriperit.

Confirmamus etiam eidem monasterio quidquid ibi unquam per reges et imperatores præceptorum lege, sive per duces vel alios Christi fidelis in quocumque pago vel comitatu aliqua traditum vel concessum est oblatione, cum curtibus et curtilibus, ædificiis, mancipiis, molendinis, aquimolis in utra-

que parte fluminis Danubii urbem præcurrentis, A pariter cum omnibus utensilibus et appendiciis locorum ibi pertinentium, quorum hæc pro parte sunt nomina: Schirelinga, Lirondorf, Roggingun, Biberbahe, Linthat, Heroldeslinthart cum omnibus appenditiis illorum, Hardkiricha cum decimis suis undecumque villarum conferendis, Salla cum Foresto, aqua, molendinis et cæteris pertinentiis, in Sinzingun omnem illam, quæ ibi præscripto monasterio pertinet, utilitatem, Deggindorf cum decimis et usibus suis, Berge, quod situm est juxta flumen Philisa, et Budelshuson cum aquis, aquimolis, molendinis et areis in fluviis Isara et Walechenesbah cum pontibus suis vel totis eorum adjacentiis. Habeant etiam monachæ potestatem liberam per decessiones inter se eligendi abbatissam, quam probabilis vitæ et morum regula Deo propitio composuerit, omnium potestatum vel personarum contradictione remota. Et ut hæc nostra traditio, confirmatio sive libertas stabilis inconcussa permaneat, hanc nostri præcepti paginam manu propria roborantes sigillo nostro imprimi jussimus.

Signum domni Heinrichi, regis invictissimi. (Monogramma.)

Egilbertus cancellarius vice Willigisi archicapellani recognovit.

Data XII Kalend. Decembris, anno incarnationis Dominicæ 1002, indictione I, anno vero domni Heinrichi regnantis I. Actum in ipsa urbe Radesponensi.

Cum sigillo majest. illæso.

VII.

Rex Henricus donat collegiatæ ad Veterem capellam Ratisbonæ villam Walchina in pago Nordgowe sitam.

(Anno 1003, 20 Nov.)

[Ried, ubi supra, p. 120.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Si collapsa vetustate aut negligentia sanctorum loca reparamus, et ibi divino cultui mancipatis aliqua vivendi solatia devoti conferimus, et in hac et in æterna vita nobis hoc profuturum esse minime dubitamus. Proinde notum sit omnibus Xpi nostrisque fidelibus, præsentibus scilicet et futuris, qualiter nos una cum dilecta conjuge nostra, Cunigunda videlicet regina, intus in urbe Radesponensi, in curte videlicet regia, quandam capellam, quam olim Veterem vocabant, in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ a fundamentis in matrem ecclesiam ereximus, dataque ei per præceptum regali libertate, institutæ ibi in Dei servitio canonicorum congregationi sub abbate vel præposito nomine Tagini, pro stipendiis inter cætera dona contulimus et per hoc regie majestatis insigne confirmavimus unam nostri juris villam Walehinga, in pago Nordgowe, in comitatu Heinrichi sitam, cum omnibus ejusdem legalibus pertinentiis, mobilibus et immobilibus, servis et ancillis, areis, ædificiis, terris cultis et incultis, pratis, pascuis sive compascuis, silvis, vena-

tionibus, aquis, aquarumque decursibus, piscationibus, molendinis, viis et inviis, exitibus et redditibus, quæsitis et inquirendis, accæteris, quæ quolibet modo rite vocari possunt, utensilibus et appendiciis, eo tenore quatinus præfati loci congregatio liberam de eodem prædio deinceps habeat potestatem, quidquid sibi communi decreto pro suis et prædictæ matris ecclesiæ necessitatibus libeat, faciendi. Et ut hæc nostra traditio stabilis et inconvulsa permaneat, hanc nostri præcepti paginam manu propria roborantes, sigillo nostro imprimi jussimus.

Signum domni Heinrichi regis invictissimi. (Monogramma.)

Egilbertus cancellarius vice Willigisi archicapellani recognovit.

Data XII Kal. Decembris, anno incarnationis Dominicæ 1002, indictione I, anno vero domni Heinrichi regn. I. Actum in ipsa urbe Radesponensi.

Sigillum majest. intus impressum integrum existat.

VIII.

Rex Henricus II donat episcopo Brizinensi villam Teign prope Ratisbonam.

(Anno 1002, 24 nov.)

[Ried, pag. 121, ex Reschii *Annal. Ecclesiæ Sabion III, 704.*]

In [nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Notum sit omnibus nostris fidelibus, præsentibus scilicet et futuris, qualiter nos, per interventum dilectæ conjugis nostræ, Chanigundæ videlicet reginæ, fidei nostro Albuino Sabiniensis Ecclesiæ episcopo quoddam nostri juris prædium, id est quidquid in villa Tiginga pro nostra parte hactenus visi sumus possidere, cum omnibus ad id legaliter pertinentibus, mobilibus et immobilibus, servis et ancillis, ecclesia, decimis, areis, ædificiis, terris cultis et incultis, pratis, pascuis sive compascuis, silvis, aquis aquarumque decursibus, viis et inviis, exitibus et redditibus, quæsitis et inquirendis, et, quæ quolibet modo rite vocari possunt, appendiciis et utensilibus tradidimus, eo tenore quatenus præfatus venerabilis episcopus Albuinus sui que successores prædictum prædium deinceps libera potestate teneant atque in perpetuos Ecclesiæ suæ usus absque omnium personarum sive potestatum contradictione convertant atque possideant, habentes inde licentiam commutandi, et quidquid sibi libeat faciendi. Et ut hæc nostra traditio stabilis et inconvulsa permaneat, hanc præcepti nostri paginam manu propria roborantes sigillari præcepimus.

Signum domni Heinrichi regis invictissimi. (Monogramma.)

Egilbertus cancellarius vice Willigisi archicapellani recognovit.

Data VIII Kalendas Decembris, anno Dominicæ incarnationis 1002, indictione I, anno vero domni Heinrichi regnantis I. Actum Radesponæ.

Cum sigillo majest. intus impresso.

IX.

ci II regis præceptum per quod Burchardo Wormatiensi episcopo attribuit omne prædium quod dux in ipsa civitate obtinebat.

(Anno 1002.)

[Schannat, *Episcopatus Wormat.*, p. 35.]

in nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Heinricus in favente clementia rex.

ecclesias Dei ex aliquibus divino nutu nobis suis rebus ditamus, non solum ad regni nostri rem stabiliosemque statum nobis prodesse saltem, verum etiam ad æterna paradisi gaudia causa multum nos inde juvari minime dubitamus. opter noverint omnes nostri fideles, præsentibus et futuri, qualiter nos pro remedio animæ animi senioris nostri bonæ memoriæ Ottonis imperatoris Augusti, et etiam pro Wormatiensi Ecclesia, per interventum Cunigundæ, et conjugis nostræ, et per ejusdem Ecclesiæ velleis episcopi, scilicet Burchardi, dignas postulas, totum prædium, omniumque proprietatem, nos per dilecti consanguinei nostri Ottonis ducis firmam traditionem in proprium jusimus, sicut ipse visus est habere infra eandem rem, hoc est Wormatiam, prædictæ ecclesiæ more sancti Petri consecratæ, et venerabili nominatæ Ecclesiæ episcopo, ejusque successoribus per hoc regium præceptum in proprium jusimus cum omnibus ad eandem proprietatem et legaliter pertinentibus, id est arvis, ædificiis, vineis, exitibus et rebus, aquis aquarumlocursibus, piscationibus, molendinis, mancipiisque sexus, exceptis tribus supradicti ducis is servientibus videlicet: Syggelone, Ebone, et Ino, cum uxoribus et filiis filiabusque eorum. Felicitate tenore ut idem prænominatus episcopus et ejus successoribus de his supra scriptis ad utilitatem Ecclesiæ liberam potestatem habeant faciendi quod velint. Et ut hæc nostræ traditis auctoritas stabilis et inconvulsa permaneat, præcepti paginam inde conscriptam manu proborantes, sigilli nostri impressione signari fecimus.

Heinricus cancellarius, vice Willigisi archicamerarii recognovi.

Actum v Non. Octobris, anno Dominicæ incarnationis 1002, indict. i; anno vero domini Heinrici primo. Actum Bruochsale.

X.

ci II regis præceptum per quod regium bannum concedit Wormatiensi Ecclesiæ in silva Forchabi.

(Anno 1002.)

[Schannat *ubi supra*, p. 34.]

in nomine sanctæ et individuæ Trinitatis HEINRICUS in favente clementia rex.

idquid pro divino amore Ecclesiis Dei concedimus et donamus, id procul dubio ad præsentem et futuram vitam nobis profuturum fore credimus:

A quapropter omnium fidelium nostrorum, tam præsentium quam et futurorum, sciat industria qualiter nos, ob interventum Willigisi Moguntinæ sedis venerandi archiepiscopi, et Heinrici Wirchiburgensis Ecclesiæ illustris antistitis, nec non et per petitionem dilecti nepotis nostri Ottonis ducis, fidei nostro Burchardo Wormatiensis Ecclesiæ venerabili episcopo, pro eo quod nobis devoto animo sæpius servivit, concessimus regium bannum in forestu Forchabi nuncupato: a villa, Elmeresbach nominata, juxta Rhenum sita, inde usque Heriveldon; hinc etiam ad Bibiloz; inde per rectam plateam ad Otterestat; illinc rectam plateam ad Ecclesiam, quæ est in Bezingun sita; hinc rectam montanam plateam ad Herbestat; ab Herbestat, per rectam montanam plateam ad Bosinesheim; inde per totam montanam plateam ad Winenheim; ab Winenheim per rectam montanam plateam ad Sericzeshaim in Lobotunaha; hinc deorsum usque in fluvium Neccarum, a fluvio Neccaro usque ad Rhenum; inde per universa Rheni littora deorsum usque ad Elmersbach; omnia hæc loca ab Elmersbach usque ad Winenheim, sunt in Rinecogowe sita, in comitatu Gerungi comitis; vel qua vero loca jacent in Lobotungowe in comitatu Mezingozi comitis; hunc præfatum Forestum cum tota integritate et universis utilitatibus ad se pertinentibus concedimus nostra regia potestate ad sanctum Petrum Wormatiensis Ecclesiæ, ut nulla de eo forestu persona parva sive magna aliquam feram vel bestiam ibi venari vel capere aut insequi præsumat, sine licentia superius jam dicti episcopi Burchardi, sive successorum ejus: et si hoc agere, quod absit! præsumperit, quem regio fisco solvere debuit regium bannum, et pacem, adhuc in carne viventi episcopi suisque successoribus invitatus persolvat, et bannus et pax, sicut aliis forestibus a regibus vel imperatoribus jam concessum est, sub perpetuo jure Ecclesiæ Wormatiensis et episcoporum ei præsentium consistat. Et ut hæc nostræ concessionis donatio per futura temporum curricula firma permaneat, hujus præceptionis tenorem inde conscriptum sigillo nostro signare jussimus, manuque propria, ut infra videtur, corroboravimus.

Signum domini Henrici regis invictissimi.

D Egilbertus cancellarius vice Willigisi archiepiscopi recognovit.

Data anno incarnationis Dominicæ 1002, indict. xv, iv Idus Junii, anno vero domini Heinrici regis primo.

Actum Wormatiæ feliciter.

XI.

S. *Henrici privilegium domnæ Godesdihui Herifurdensis monasterii abbatissæ concessum.*

(Anno 1002.)

[Dronke, *Cod. diplom. Fuld.*, p. 57.]

C. In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HEINRICUS divina favente clementia rex.

Si Ecclesias Dei nostra regali potentia sublimare

conamur, hoc procul dubio et ad præsentis nostri regni statum et æternæ beatitudinis præmium nobis profuturum esse credimus. Quapropter omnibus fidelibus nostris, præsentibus scilicet atque futuris, notum esse volumus quomodo nos, per interventum dilectæ conjugis nostræ et reginæ Cunigundæ, una cum consilio Willigisi Mogontiacensis Ecclesiæ archiepiscopi honorandi, ac Berenhardi ducis, aliorumque fidelium nostrorum, vota et petitiones domnæ Godesdhi Herifurdensis monasterii venerabilis abbatis cunctæque congregationis sanctæ Mariæ sibi commissæ sequentes, nostra regia auctoritate tres Ecclesias in pagis Bursibant et Scopingon nominatis, in villis quoque Hreini, Wadiringas et Stochheim constructas, cum omnibus rebus et decimationibus suis a Hludowico imperatore ob remedium animæ suæ ad præfatum Herifortense monasterium traditis, eidem monasterio more antecessorum nostrorum confirmamus, eo tenore ut jam dicta domna Godesdhu abbatissa omnesque in eodem honore sibi succedentes cum prædictis ecclesiasticis rebus aliisque omnibus a regibus et imperatoribus per præcepti paginam illuc traditis liberam dehinc potestatem habeant cum suis ministris ecclesiastico ordine disponere atque gubernare, remota omnium hominum contradictione. Insuper sub eadem corroboratione concludimus quidquid a religiosis et Deum timentibus personis ad sæpe jam dictum monasterium Herifurtense in præsentem traditum est vel in futuro tradendum erit. Et ut hæc nostræ regis donationis corroboratio ab hac hora in antea firma et inconvulsa permaneat, hanc nostræ donationis confirmationem iude conscriptam sigilli nostri impressione signare jussimus manuque propria, ut infra videtur, corroboravimus.

Signum domni Henrici (L. M.) regis invictissimi.

Egilbertus cancellarius vice Willigisi archicapellani recog.

Data II Id. Aug., anno Dominicæ incarnationis 1002, indict. xv, anno vero domni Henrici regis I. Actum Aruitdi.

XII.

S. Henrici privilegium pro Nova Corbeia.

(Anno 1002.)

[Dronke, *ubi supra*, p. 58.]

C. In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Notum sit omnibus fidelibus nostris, præsentibus scilicet et futuris, qualiter venerabilis abbas nomine Hosat nostram adiit excellentiam, suppliciter orans ut nostra magnifica munificentia prospiceremus monasterio cui presidere videretur, quod est constructum super fluvium Vuisera in loco qui dicitur Nova Corbeia in honorem Dei et sancti protomartyris Stephani, ubi et sancti Viti martyris pretiosa pignora servari noscuntur. Cujus petitioni rationabili propter divinum amorem et venerationem beatorum martyrum assensum prebentes, hos apices serenitatis nostræ circa ipsum monasterium fieri jussimus,

A per quos decernimus atque jubemus ut nullus iudex publicus vel quilibet ex judiciaria potestate, nisi solus illius loci provisor et advocatus prædicti monasterii, in Ecclesias aut loca vel agros seu reliquas possessiones præfati monasterii, quas moderno tempore iuste et rationabiliter possidere videtur, in quibuslibet episcopis, pagis vel territoriis, vel quidquid ibidem propter divinum amorem et illius sancti loci venerationem collatum fuerit, ad causas audiendas vel freda exigenda aut mansiones vel paratas faciendæ aut fidejussores tollendos, aut ullas reddititiones vel illicitas occasiones requirendas, aut homines ipsius monasterii tam ingenuos quam et servos vel latos injuste distringendos, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt penitus exigere aut exactitare presumat; sed liceat ibidem Deo famulantibus, sub nostræ immunitatis tuitione quieto ordine vivere ac residere, quatinus melius illos delectet omni tempore pro nobis et conjugis nostræ atque stabilitate totius regni a Deo nobis collati, Domini misericordiam attentius exorare. Insuper etiam decimas vel decimales ecclesias in quibusque episcopis ita teneant atque disponant, sicut sub antecessoribus nostris regibus videlicet et imperatoribus tenere per precepta visi sunt atque disponere. Episcopis vero quibus servitium et mansionatica debent tempore circuitus sui, secundum scripta sua, singulis annis persolvant. Et ut hæc auctoritas concessionis atque confirmationis nostræ firmiter habeatur, et per futura tempora a cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ nostrisque præsentibus et futuris melius credatur atque diligentius conservetur, manu propria subteream firmavimus et sigilli nostri impressione assignari jussimus.

Signum domni Henrici (L. M.) regis invictissimi.

Egilbertus cancellarius vice Willigisi archicapellani recog.

Data VIII Kal. Sept., anno Dominicæ incarnationis 1002, indictione xv, anno vero domni Henrici regis I. Actum Noviomago.

XIII.

S. Henrici privilegium pro ecclesia Paderbornensi.

(Anno 1002.)

[Dronke, *ibid.*]

D C. In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente, clementia rex.

Notum sit omnibus fidelibus nostris, præsentibus scilicet et futuris, qualiter nos, incendio Paderbornensis ecclesiæ miserabili condolentes, petitionique nostri fidelis Retharii venerabilis episcopi, qui eidem sedi modo præesse videtur, ut oportuit, annuentes, in supplementum jam dictæ ecclesiæ in jus concedimus, et per hoc regale preceptum corroboramus forestum quod incipit de Luthera flumine et tendit per Osnig et Sinidi usque in viam quæ ducit ad Horohusen, et de hominibus predicti episcopi tam liberis quam et servis nulla judiciaria potestate constringendis, nisi coram advocato quem ipse episcopus elegerit, nostra omniumque nostrorum successorum et om-

nobis profuturum credimus. Qua propter omnium A fidelium nostrorum præsentium et futurorum noverit industria, qualiter vir venerabilis Liebizo, sanctæ Hammaburgensis Ecclesiæ archiepiscopus, nostris obtutibus præsentari fecit præceptum beatæ memoriæ senioris et antecessoris nostri. Ottonis tertii, imperatoris Augusti, in quibus continebatur quomodo ipse, pro divino amore, monasteriis in ejus episcopio consistentibus imperiali auctoritate libertatem et tuitionem concessisset, rogavitque celsitudinem nostram ut nos denuo nostra præceptione eadem monasteria et omnia illuc aspicienda confirmaremus. Nos vero ejus justæ et rationali petitioni assensum prebentes, interveniente dilecta conjugē nostra et regnorum consorte Cunigunda, ad honorem sanctæ Dei genitricis Mariæ cui locus ille Hammaburg est consecratus, idem loco supradicto concedimus omnes concessionēs quas concesserant piæ memoriæ imperatores, avus scilicet et genitor noster, cæterisque monasteriis ad hanc diocēsim pertinentibus, id est Bremum, Bukkium, Ramaslaum, Birchisinun, Hasalinge, Ripesholt, ea videlicet conditione ut semper sub tuitione nostra sint perpetualliter, et quidquid modo habeant, vel deinceps aliquo modo acquirere possint, eis eorumque episcopo libere serviant, omni judiciaria potestate remota.

Concedimus insuper præfato archiepiscopo ejusque successoribus licentiam construendi mercatum in loco Bremun nuncupato, bannum et theloneum, nec non monetam publici ponderis et puri argenti, C totumque. . . potestatem eligendi inter se, sive aliunde, si necessitas exposcat, episcopum, æquo tamen regis consensu. Et ut hoc. . . roboratam sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Signum domni Henrici (M.) regis invictissimi.

Egilbertus cancellarius vice Willigisi archicapellani recognovit.

Data viii Kalendas Junii, anno Dominicæ incarnationis 1003, indictione i, anno vero domni Henrici regis i.

Actum Gebehildehuson.

XVII.

Diploma S. Henrici regis Romanorum pro parthenone Mulenbechano, quo privilegia eidem ab Arnulfo et Ottone II imperatoribus concessa confirmat, liberam eligendæ abbatissæ potestatem tribuit, etc.

(Anno 1003.)

[Martene, *Ampl. Collect.* I, 363.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Si loca divino cultui dicata nostro studuerimus amplificare subsidio, æterni regni portionem nos hoc adepturos esse liquido confidimus. Quapropter noverit omnium fidelium nostrorum, præsentium scilicet atque futurorum, industria, qualiter quædam venerabilis abbatissa, nomine Bertheid, quædam imperialia nostris obtutibus repræsentavit præcepta, per nostros antecessores Arnolfum et Ottonem se-

cundum pro immunitate suo collata monasterio, a quibusdam nobilibus personis Hildiburga et presbytero Folcharto a fundamentis olim in loco Mulinbeche constructo, nostramque suppliciter præcata est clementia, ut et nos ipsum locum cum suis pertinentiis in nostrum mundibrium et defensionem, pro redemptione animæ nostræ suscipereamus, et eam, quæ in suis scriptis inventa est, convenientiam et oblationem nostræ auctoritatis scripto corroboraremus. Nos itaque, intervenientibus Bernhardo duce et episcopo (102) Thiederico, in cujus hoc monasterium puellare constructum est diocēsi, pro divinæ mercedis augmento, ipsum monasterii locum cum suis adjacentiis et omnibus pertinentiis in nostrum mundibrium suscepimus, et ad ordinem priorum præceptorum in omnibus confirmavimus, hoc regio insigni roboravimus. Hoc firmiter sancientes, ut sanctimoniales ibi Deo devote per decessionis tempora quam meliorem noverint, inter se eligant licenter, et sibi præponant abbatissam, communicato episcopi sui consensu. Insuper etiam in nostri memoriam nominis concessimus, ut ab hominibus prædictæ ecclesiæ usibus et servituti ancillarum Dei subditis regalis vel imperialis census, qui inde solebat persolvi, a nullo comite, vel judiciali, sive regiæ exactionis persona deinceps exigatur; et ut nullus comes, vel judex publicus, aut aliqua potens persona homines præfatæ ecclesiæ in suo judicio, bannum eis imponendo, aut justitiam ab eis nullam aliquatenus exigendo, audeat inquietare, excepta solummodo lege illa quam advocatus episcopi qui præsidet eidem ecclesiæ, solito more ab eis debet persolvere, et illa juris sanctione, si quid necessario propter capitale crimen in præsentia ducis opus habet finire judicialiter et determinari. Et ut hæc nostræ concessionis auctoritas firmiter habeatur, hoc nostræ dominationis præceptum manu propria roboratum, nostræ imaginis signo jussimus insigniri.

Signum domni Henrici regis in Christo invictissimi.

Egilbertus cancellarius vice Willigisi archicapellani notavi.

Locus sigilli quod est integerrimum.

Data iiii Idus Martii anno incarnationis Domini 1003, indictione i, anno vero domni Henrici regnantis adhuc primo.

Actum Mindæ.

XVIII.

S. Henricus imperator confirmat possessiones monasterii S. Bavonis Gandensis, ordinis s. Benedicti
(Anno 1003.)

[Miræus, *Opp. diplom.*, I, 347.]

HENRICUS divina favente clementia rex.

Si ea quæ fideles nostri... Idcirco noverit omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorum, præsentium scilicet et futurorum industria, quod vir vene-

(102) Mindensi, ut patet ex diplomate Ottonis secundi.

rabilis Ereiboldus abba, ex monasterio Gandensi, A quod est situm ubi Scaldis fluvius Legiæ fluvio jungitur, constructum a B. Amando pontifice in honore S. Petri principis apostolorum, ubi etiam insignis Bavo confessor Christi quiescit, obtulit nobis auctoritatem immunitatis domni antecessoris nostri, scilicet Ottonis invictissimi imperatoris.

In qua continebatur insertum qualiter ipse, ob amorem Dei et præmium æternæ retributionis, proprietates rerum, quorumdam tyrannica invasione injuste præreptas, eidem monasterio restituerit, hocque suæ confirmationis scripto roboraverit, et quod gratiam fraternæ societatis in eodem monasterio sibi concessam habuerit, vel qualiter omnium exactiones teloneorum indulerit.

Pro firmitatis namque studio rogavit nos prædictus Ereiboldus abbas eam renovari, scilicet ut, tantæ firmitatis gratia nostram quoque superadderemus auctoritatem. Cujus petitioni libenter assensum annuentes, decrevimus regiæ dignitatis præceptum fieri, videlicet ut monasterium res suas quiete possideat, quarum hæc sunt vocabula :

Hoc est in pago Baagbatensi villam Suolmam (103) cum ecclesiis duabus et omnibus adjacentiis suis, et villam Holthem (104) cum ecclesia ac silva, et Mereshem, et Fliethersele (105) cum ecclesiis et omnibus appendiciis eorum, et in eodem pago villas his nominibus dictas, Merem et Lietheka et Setteka et Cranihom, et in Rion Boholt (106). Cum ecclesiis singulis, silvis et omnibus appendiciis propriis; quas quidem villas cum aliis rebus, quorumdam hostili prædatione injuste abreptas, dominus antecessor noster gloriosus imperator jure ac pie redonavit.

Et in Rion villam Frunthe, cum ecclesia et omnibus appenditiis propriis. Et nemos Summi Geroltha et in Wilrika ecclesiam cum appenditiis. In pago quoque Scaldis possessionem vocabulo Erika, et Papingolant cum ecclesia et omnibus appenditiis propriis, et super Odrorstiet terram, in qua possunt alii oves quingentæ, et quidquid ex ditione S. Bavonis in Bevelanda (107) et in Walacra, et in Bruinsela contineri dignoscitur, et in Essperia terram in qua possunt pasci verveces cccc, et in alio loco cc. et in Holfoels super fluvium Lora cccc.

Hoc ergo, cum omni rerum ad se pertinentium summa integritate, confirmamus perenniter usibus fratrum præfati cænobii, sub perpetua immunitatis defensione, ac nostræ celsitudinis facto testamento. Per quod jubemus atque præcepimus ut nullus comes aut iudex publicus, vicarius, advocatus, seu quilibet ex judiciaria potestate in ecclesias, aut loca vel agros, seu reliquas possessiones præfati monasterii, quas moderno tempore in quibuslibet

(103) Suolmam, hodie *Muninx Swolm*, vicus prope Sollegemium.

(104) Holthem, vulgo *Hanthen*, vicus tertio milliario a Gandavo in cujus basilica parochiali olim sepultum fuit corpus S. Livini episcopi et Gandensium patroni, videturque etiamnum tumulus ibidem ingentis molis, cum cavea subterranea : ut in Fastis

plagis ac territoriis, infra ditionem imperii nostri, juste ac legaliter possidet, vel quæ deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas vel fræda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines illius loci, tam ingenuos quam servos, super terram ipsius commanentes distringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occasionis requirendas, nostris ac futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt penitus exigere præsumat.

Sed et memorato monasterio, spe beatitudinis æternæ, ut ad salutem animæ meæ in æterna quiete proveniat, cum cessis frædis, omnium teloniornm exactiones indultas esse volumus ac remissas, sicut in præcepto antecessoris mei continetur : ita ut quoties pro utilitate monasterii ac fratrum aliquas corrigi contigerit, per diversa loca imperii nostri euntibus et revertentibus, absque ulla sollicitationis inquietudine, negotium suum liceat exercere quatenus ipsos servos Dei ibidem famulantes pro me atque statu regni a Deo mihi concessi, jugiter misericordiam Dei exorare delectet. Ut autem hujus renovationis ac confirmationis auctoritas majorem in Dei nomine obtineat vigorem, manu propria subter confirmavi, annulique impressione assignari jussi.

Signum Domini Henrici regis invictissimi.

Engilbertus cancellarius, vice Willigisi archicapellani, recognovit.

Data Nonis Februarii, anno Dominicæ incarnationis millesimo tertio, indictione prima, anno secundo domni Henrici regis II.

Actum in Aquisgrano palatio feliciter.

XIX.

Diploma regis Henrici II, concedentis Adalberoni comiti bannum super agrestes feras.

(Anno 1003, 30 Jun.)

[Ried, ubi supra, p. 122.]

In nomine sanctæ et individuæ Triunitatis, HEINRICUS divina favente clementia rex.

Notum sit omnibus nostris fidelibus, præsentibus scilicet et futuris, qualiter nos, fidele per omnia servitium dilecti nobis comitis videlicet Adalberonis intuentes, atque ipsius supplicationem per interventum venerandi præsulis Goteschalchi attendentes, sibi prout ipse postulaverat, quia legaliter potuimus, regalis potentie bannum super agrestes feras concessimus inter duos fluvios Ysara et Liubasa tam super propriam ipsius, qui præfatus est, Adalberonis terram, quam super domorum pontificalium vel monasteriorum in abbaciis, quæ ibi nobis pertinent, terras, sive omnium illorum hominum terras, qui in presenti vel in futuro hujusmodi rem cum eo collauda-

Belgicis 12 Nov. fusius explicui.

(105) Fliethersele, hodie *Vliederselse* seu vulgo *Vlierzeels*, secundo lapide ab Alosto.

(106) Bocholt, *Bouchout*, pagus agri Riensis prope Liram de quo supra, pag. 29.

(107) Bevelanda et Walacra, insulæ Zelandiæ, *Beverlant et Valchren*.

bunt in comitatu Friderici, qui iudicat in Hachingun. in pago Sundergowe : primum ab hostio prædictorum fluviorum, Ysaram sursum versus usque ad Hohenberg; inde ad Huggenberg, ad Cumizdorf; inde ad Carphse et Winidowe, secundum vero decursum fluminis Liubase (*Loisach*) usque ad Wolveradeshusun. Nostra igitur regali, ut præscriptum est, auctoritate, inter prænominatos fluvios et terminos bannum agrestium ferarum ei tradidimus et per hoc præceptum largitissimus, regio verbo omnimode interdicens quatenus, hoc ambitu, sine sua ipsius licentia, feras illas, quæ in aliis dominicalibus forestis in banno sunt positæ, nullus aliquo ingenio vel genere venandi audeat deinceps captare. Et ut hæc nostræ concessionis auctoritas stabilis et incon-
vulsa permaneat, hanc præcepti nostri paginam manu propria roborantes, signo nostræ imaginis imprimi iussimus.

Signum domni Henrici regis invictissimi. (Monogramma.)

Egilbertus cancellarius vice Willigisi archicapel-
lani recognovi.

Data II Kal. Julii, anno Dominicæ incarnationis 1003, indict. I, anno vero domni Henrici secundi regni secundo, Actum Radespone.

Cum sigillo maxima ex parte fracto.

XX.

S. Henrici privilegium Frederunæ abbatissæ concessum.

(Anno 1004.)

[Dronke, *ubi supra*, p. 60.]

C. In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Omnium sanctæ Dei Ecclesiæ nostrorumque fidelium præsentium ac futurorum comperiat universitas, qualiter domna Frederuna venerabilis abbatissa ejusque soror Imma comitissa, Gerone comite adjuvante, construxerunt quoddam monasterium ad honorem sanctæ Dei genitricis et perpetuæ virginis Mariæ dedicatum, ad quod omnem hæreditatem, hoc est Keminetan, Hægen, Barigi, Tundiriun, Othere, hæc sunt in Tilithi, Varstan in Auga, Rothe, in Wikanavelde, Bardenwic, Hotmannessun, Witthorp, Britlingi, Biangibudiburg. Adduncsthorp, Hatherbiki, Bodanhuson. Sutherburg, in Bardanga, Claniki, in Drevani, Wigmannesburstal, Bennedestorp, in Mosidi, Widila, Waldersidi, Kokerbiki, in Heilanga, Holana, Aun, Setila, in Hogtrunga, Hepstidi, Sinigas, cunctaque earum hic præmemorata prædia gratissima voluntate tradiderunt, quæ vero sita sunt in comitatu Bernhardi ducis, unde, nostram regalem aggressæ majestatem, supplices rogaverunt ut ipsam monasterium in nostri mundiburdo susciperemus, talisque libertatis ac legis primatum concederemus, quelem Gandesheim, Quitilinburg, Heriwurti tenere

(108) Istud monasterium successu temporis in præposituram Corbeisæ novæ conversum, faventibus

A videntur. Quod nos petitione Theodrici Mimidonensis episcopi fecisse, omnium noscat universitas fidelium. Ad hæc statuimus ut in præfatæ abbatissæ suæque sororis comitissæ potestate predictum monasterium et abbatia nostro persistat concessu diebus vitæ earum; post obitum vero utrarumque earum ad nostrum publicum eadem abbatia jus in perpetuum pertineat. Insuper autem volumus ut nulla major sive minor regni nostri persona in eadem abbatia placitum facere aut aliquam sibi molestiam inferre vel publicam functionem exercere, nisi advocatus abbatissæ sanctarumque monialium. Hoc etiam nostra regali auctoritate eidem concedimus abbatissæ ut sanctæ moniales ejusdem monasterii, abbatissa defuncta, licentiam habeant eligendi aliam ad hoc idoneam. Et ut hujus nostræ auctoritatis præceptum firmissimum omnitemporis perseveret, hanc paginam manu propria roborantes, sigillo nostro iussimus insigniri.

Signum domni Henrici (L.M.) regis invictissimi.

Egilbertus cancellarius vice Willigisi archicapel-
lani notavi.

Data III. Non. Novembr., anno Dominicæ incarnationis 1004, indictione II, anno vero domni Henrici II regis III. Actum Magadeburc.

XXI.

Diploma S. Henrici Keminadensi virginum monasterio concessum.

(Anno 1004.)

C *Monasterium sub sua protectione suscipit et multislibus potestatem eligendæ abbatissæ concedit.*

[Martene, *Ampl. Collect.* I, 365.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Omnium sanctæ Dei Ecclesiæ nostrorumque fidelium, præsentium ac futurorum, comperiat universitas qualiter domina Frideruna necnon abbatissa, ejusque soror Imma comitissa, Gerone comite adjuvante, construxerunt quoddam (108) monasterium in honorem sanctæ Dei genitricis et perpetuæ virginis Mariæ dedicatum, ad quod omnem hæreditatem, hoc est Keminadam, Hogen, Barigi, Tundivium, Othere; hæc sunt in Tilichi Warstan. in Auga Rohten, in Wakenafalde Bardewik, Hottmannessum, Wintorp, Britlingi, Biangi, Budiburg, Addunestorp, Hatterbiki, Bodenhusen, Suterburg, in Gardanga Clumkey; in Drevan Wigmannesburgscal, Bennestorp; in Mosidi Widila, Waldersidi, Kokerbiki; in Heilanga Holana, Aunsetila; in Hostrunga Hepenstidi, Sungad, cunctaque eorum hic præmemorata [prædia gratissima voluntate tradiderunt. Quæ vero sita sunt in comitatu Bevardi ducis, unde, nostram regalem aggressæ majestatem, supplices rogaverunt, ut ipsam monasterium in nostro mundiburgo susciperemus, talisque libertatis ac legis primatum concederemus, qua-

Conrado II imperatore et Eugenio papa III, tandem ad Brunswicensis duces transit.

lem (109) Gandersheim (110), Guntiliburg, Gernivisti tenere viderunt. Quod nos petitione Theoderici Mindonensis episcopi fecisse omnino noscat universitas fidelium. Ad hoc statuimus ut in præfatæ abbatissæ suæque sororis comitissæ prædictum monasterium et abbatia nostro persistat consensu diebus vitæ eorum; post obitum vero utrarumque earum ad nostrum publicum eadem abbatia jus in perpetuum pertineat. Insuper autem volumus ut nulla major aut minor regni nostri persona in eadem abbatia placitum facere, aut aliquam sibi molestiam inferre, vel publicam functionem exigere [*suppl.*, præsumat], nisi advocatus abbatissæ cunctarumque monialium. Hoc etiam nostra regali auctoritate ad hoc concedimus abbatissæ, ut sanctimoniales ejusdem monasterii, abbatissa defuncta, licentiam habeant eligendi aliam ad hoc idoneam. Et ut nostræ auctoritatis præceptum firmiter omni tempore perseveret, hanc paginam manu propria roborantes signo nostro jussimus insigniri.

Signum domni Henrici regis invictissimi.

Egibertus cancellarius vice Willigisi archicapellani notavi.

Data iv Nonas Novembris, anno Dominicæ incarnationis 1004, indictione ii, anno vero domni Henrici regis. . . .

Actum Magadaburg.

XXII.

S. Henricus Ecclesiæ Comensis privilegia confirmat et possessiones auget.

(Anno 1004.)

[Ughelli, *Italia sacra*, V, 280.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS Francorum pariterque Longobardorum divina favente clementia rex.

Notum sit omnibus nostris fidelibus quia, inventu Everardi Cumanæ episcopi divino respectu, et remedio gloriosissimorum antecessorum nostrorum imperatorum, et propagatione regni nostri, dedimus in integrum ac in perpetuum S. Abundio omnem illam partem de castro Berinzona, quæ ad nostram publicam pertinuit tam intus quam foris, cum omnibus appendiciis et pertinentiis suis, cum mercatis, theloneis, cum omnibus publicis redditibus et functionibus, cum ipsa quoque porta, quæ publico usui hactenus deservivit, ut libere, secure, quiete, pacifice cum omni potestate; et idem Everardus episcopus Cumanus, pro integritate suæ fidei et puritate servitii, et omnes sui successores habeant et teneant, et quidquid eorum voluntas decreverit, ad cultum divinum faciant; quia prædictum castrum Birinzona eum omnibus quæ ad illud intus aut foris pertinerunt, a nostro jure et dominio, et ab omni publica repetitione, in jus et dominium S. Abundii

(109) Gandersheim nobilissimum virginum Benedictinarum monasterium in ducatu Brunswicensi a Liutolpho Saxonum duce et Oda ejus conjugæ fundatum fuit circa annum 852.

(110) Istud monasterium condidit Mathildis regina,

A omnino transfundimus, dedimus, donavimus, ut absque ullo respectu et sine omni publica inquietudine, omnia supradicta pertinentia cum servis et ancillis ita teneant, judicent, ordinent, sicut cætera loca, quæ ante centum annos ecclesia S. Abundii acquisivit, et tenuit. Decet enim et regno nostro est incrementum de iis quæ Deus dedit, donare, et ei honorem retribuere qui gratis honorat, et a quo omnis honor procedit. Honoremus ergo sanctos, ditemus loca sanctorum, et ipsos apud Deum adjutores habeamus et intercessores. Per hoc enim prædecessores nostri multum Deo placuerunt, per hoc et nos speramus et vitæ salutem et regni augmentum, et pacis prosperitatisque honorem. Jubemus igitur, ut nullas dux, marchio, comes, vicecomes, nullus Latinus, nullus Theutonicus, nulla regni nostri magna vel parva persona deinceps de prædicto castro Birinzona, aut de aliqua ejus pertinentia, aut intus, aut foris ullo in tempore per aliquod ingenium se intromittere audeat nec unquam ecclesiam. S. Abundii inde divestire præsumat, aut Everardum nostrum fidelissimum episcopum Cumanum, aut ejus ullum successorem inde inquietare, molestare, aut per illum placitum fatigare contendat. Si quis autem fecerit, mille libras probatissimi auri componat, medietatem nobis, et S. Abundio alteram; et hoc præceptum temporibus omnibus in sua maneat firmitate. Quod ut verius credatur, et diligentius observetur, hoc præceptum scribi jussimus, manu nostra firmavimus, et nostro sigillo insignia præcepimus.

Signum D. Henrici invictissimi regis.

Egibertus cancellarius ad vicem Villigisii archicapellani recognovit.

Dat. ii Id. Junii, anno Dominicæ incarnationis millesimo quarto, indictione secunda, anno vero D. Henrici II regis tertio. Actum in Lacunavara in Dei nomine feliciter. Amen.

XXIII.

S. Henrici diploma per quod prædium Pipinesdorff Ecclesiæ Wormatiensi liberaliter confert.

(Anno 1004.)

[Schannat, *Episcopatus Wormat.*, II, 36.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Si loca sanctorum munificentie regalis largitate sublimamus, hoc nobis tam in præsentis vitæ decursu quam in futuræ gloriæ statu prodesse liquido profitemur. Proinde noverit omnium sanctæ Dei Ecclesiæ nostrorumque fidelium industria, qualiter Burchardus sanctæ Wormatiensis Ecclesiæ venerabilis præsul, nostram regiam adiit humiliter obsecrans excellentiam, ut prædium quod habere in villa

Henrici Aucupis regis Germanorum conjux, in eoque sub sæculari habitu religiosam vitam duxit. Situm est autem in diocesi Haberstatensi et in eo una cum Henrico rege quiescit.

nuncupante Pipinesdorff videmur, suo episcopo ac sanctæ Wormatiensi Ecclesiæ in honorem sancti Petri apostolorum principis dedicatæ, largiri, nostræ pro remedio animæ, dignaremur. Cujus itaque petitioni, per interventum Cunigundæ nostræ dilectæ conjugis videlicet reginæ, ac pro futuræ remunerationis augmento, assensum præbentes, præfatum prædium, quod est situm in villa Pipinesdorff, in pago Mulselgowe in comitatu vero . . . . . integre cum cunctis suis pertinentiis, hoc est areis, ædificiis, servis et ancillis, terris cultis et incultis pratis, pascuis, silvis, venationibus, etc., jam præmemoratæ ecclesiæ sancti Petri, ejusque rectoribus, qui pro tempore ibi ordinati fuerint, regali et præceptali hac pagina concessimus, et de nostro jure in ejus jus . . . . . ut hæc auctoritas nostra inviolabilem in Dei nomine obtineat stabilitatem, manu nostra roborantes, eam sigillo nostro subter jussimus insigniri.

Signum domni Heinrici invictissimi regis.

Egilbertus cancellarius vice Willigisi archicapellani recognovit.

Dat. v Kalend. Januarii, anno Dominicæ incarnat. 1004, indict. II, anno vero domni Heinrici secundi regni III.

Actum Dhornburg in Dei nomine feliciter, amen.
XXIV.

Super emunitate.

(Anno 1004.)

[Apud Ludewig, *Script. rer. Germ.* I, 330.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia, rex.

Quia si piis Dei famulationibus accomodamus benignum auditum, summæ salutis inde provenire nobis incunctanter credimus remedium: idcirco omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium noverit religiositas, quoniam, tam animæ nostræ consulentes, quam etiam dilecti nostri Godehardi abbatis petitionibus obtemperantes, venerabilem Mauritii martyris abbatiam Altahe nuncupatam, sub nostræ defensionis mundiburdium ac tuitionem, cum omnibus eidem præfatæ abbatie aliquo modo adhærentibus, villis vero Iserahoff, Suartzaha, Coëlla, Gunzia, Munichdorff, Puechoff, Oberanhaus, Usterlingen, Gotzcolting, Otilingen, Richerisdorff, Boltheringa nuncupatis, seu etiam cæteris cujuslibet utilitatis commoditatibus, familiis, tributis, tributariis, rebus mobilibus et immobilibus, viis, inviis, silvis, saginis, aquis, piscationibus, molis, molendinis, pascuis, compascuis, sive apium pascuis, quæsitis et inquirendis, nec non justa acquisitione eidem præfatæ abbatie pertinentiis. Præcipientes igitur regali summate edicimus ut nullus dux, marchio, comes, vicecomes, schuldasio, scapio, seu aliqua magna vel parva persona, eundem jam dictum abbatem suosque successores præscriptis rebus inquietare, molestare, vel disvestire præsumat. Si quis vero hujus præscripti nostri, quod absit! violator exstiterit, sciat se compositurum auri optimi libras cen-

A tam. Quod ut verius credatur, diligentiusque ab omnibus observetur, hanc chartam inde conscriptam manu propria roborantes sigillique nostri impressione jussimus insigniri.

Datum VI Kal. Febr., ind. II, anno Dominicæ incarnationis 1004; anno vero domni Henrici II regis III. Actum Altisteri, in Dei nomine feliciter. Am.n.
XXV.

Rex Henricus donat veteri capellæ quoddam sui juris prædium in Nortgowe, et quidquid in duabus villis Durnin et Mantalahi possidebat.

(Anno 1004.)

[Ried, *ubi supra* p. 123.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis HENRICUS divina favente clementia rex.

B Notum sit omnibus fidelibus nostris, præsentibus scilicet et futuris, qualiter nos ad regiam capellam intus in civitate Radesponensi in honorem sacratissimæ Virginis, Dei genitricis Mariæ, a nobis reparatam quoddam nostri juris prædium in Nortgowe et in comitatu Ondalscalchi comitis situm, item quidquid in duabus villis nomine Durnin et Mantalahi possidere visi sumus, interveniente Taginone Magdeburgensis Ecclesiæ archiepiscopo, quondam ejusdem capellæ præposito, per hoc regale præceptum perpetua lege tradidimus cum omnibus pertinentiis et utilitatibus suis, hoc est areis, ædificiis, servis et ancillis, agris, campis, terris cultis et incultis, pratis, pascuis sive compascuis, silvis, venationibus, aquis, aquarumque decursibus, molendinis, piscationibus, viis et inviis, exitibus et redditibus, quæsitis et inquirendis, seu cæteris quibuscunque pertinentiis in perpetuos æclesiæ et congregationis ibidem Deo canonice militantis usus. Et ut hæc nostra traditio stabilis et inconvulsa permaneat, hanc cartam manu propria roboratam, sigillo nostro imprimi jussimus.

Signum domni Heinrici regis invictissimi. (Monogramma.)

Egilbertus cancellarius vice Willigisi archicapellani recognovi.

Data VI Id. Febr. anno incarnat. Domin. 1004, indict. I, anno vero domni Heinrici secundi regni. II.

Actum in Vuarim.

Sigillum illæsum intus impressum.

XXVI.

Rex Henricus II donat monasterio inferiori prædium in curtibus Ratisbon. id est in Regensburger Burgfrieden.

(Anno 1005.)

[Ried, *ibid*, p. 124.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Si piis Dei famulantium petitionibus præbemus assensum, æternæ remunerationis procul dubio inde oboriri nobis speramus remedium. Idcirco omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium, præsentium scilicet et futurorum, noverit industria qualiter nos, tam pro animæ nostræ consultu quam etiam pro dilectissi-

mæ contactalis nostræ, Cunigundæ videlicet reginæ, dulci appetitu, nec non venerabilis Radesponensis abbatissæ, Outæ videlicet nuncupatæ, sedulo interventu, quoddam nostri juris prædium, quod Macelinus clericus vivens in curtibus Radesponens. Ekmulla conducta et in comitatu Roudberti comitis visus est investitura potestatis possidere, Radesponensi sanctæ Mariæ monasterio, quod differenter inferius dicitur, tradentes in proprium donavimus atque in augmentum victus monialium inibi degentium sub regula sancti Benedicti firmissima donatione proprietavimus cum omnibus ejusdem prædii utensilibus et appendiciis, rebus scilicet mobilibus et immobilibus, familiis utriusque sexus, areis, ædificiis, terris cultis et incultis, pratis, pascuis sive compascuis, viis, inuis, exitibus, et redditibus, quæsitis et inquirendis, aquis aquarumve decursibus, seu cum omnibus, quæ rite dici vel scribi possunt quolibet modo, utilitatibus, eo videlicet donantes tenore quatinus jam dicta abbatissa ejusque succestrices liberam dehinc habeant potestatem possidendi, commutandi, colendi, precariandi, su quicquid sibi libeat omnibus modis de eodem prædio ad utilitatem Sanctimonialium faciendi. Et ut hæc traditionis auctoritas stabilis et inconvulsa in æternum permaneat, hanc cartam inde conscriptam manu propria roborantes sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Signum domni Heinrici regis invictissimi. (Monogramma.)

Eberhardus cancellarius, vice Willigisi archicapelani recognovi.

Data iv Idus Junii, indict. iii, anno Dominicæ incarnat. 1005. anno v domni Heinrici II regnantis.

Actum Puozinesheim feliciter. Amen.

Cum sigillo majestatis.

XXVII.

Monasterium Steinense, ex Duellio translatum, ab Heinrico II R. R. dotatur et Ecclesiæ Bambergensis subjicitur.

(Anno 1005, 1 Octob.)

(111) Stein municipium reipublicæ Turicensis ad dextram ripam Rheni supra Scaffusium. Ponte jungetur Turgoviæ.

(112) Duellum, Duellium, *Dwiel Hohendwiel*, arx montana in Hegovia, serenissimo duci Wirtembergiæ subjecta. Judice Goldstado nomen a bello accepit. Vetus enim glossarium habet: « Duellum, bellum, quasi *dubellum*. Duellium, locus in quo bellatur, et ubi milites perseveranter durant in bello, a *duo* et *bellum* componitur, quasi *dubellium*, quia intus et foris geritur bellum. »

(113) Hujus foundationis, aut potius restorationis meminit anonymus Petershusanus in Chronico ap. P. Usermann Germ. sac. prodrom. tom. I, p. 319, et Ekkehardus jun. De cas. S. Galli c. 10, ap. Col-dast.

(114) Successit Warinherius, al. Werinharus, seu Wernherus *Augiæ Divitis* abbas Alawico ann. 1000; hic vero Wideroldo *Argentinen*si episcopo, in Italia defuncto Herm. Contr. ad h. a. Cf. Gallia christ. T. V, p. 986.

(115) Hermannus II ducatum Alemanniæ suscepit a. 997.

A [Newgart, *Cod. diplom. Alemanniæ* ex originali archivi reipublicæ Turicensis].

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HEINRICUS divina favente clementia rex.

Quoniam principem ac defensorem æcclesiarum nos fecit Dominus, ne ejus gratiæ ingrati esse videamur, servitium ipsius augmentare æcclesias multiplicare, bene et opportune structas defendere, destructas vero nos oportet restaurare. Unde moderno tempore constructionem non ignobilis monasterii in istis Alemanniæ partibus juxta ripam Rheni loco Steine (111) dicto disposuimus fieri, in honore videlicet Sanctæ Mariæ et Storum martyrum Georgii et Cyrilli. Ipsorum enim reliquiæ illuc noscantur translatae de monte Duello (112), antiquioris scilicet monasterii loco. Prius quidem illic, patrato ducis Pur-

chardi ejusque conjugis Hadewigæ, satis honorifica monachorum habitacula sed non multæ commoditatis erant constructa (113). At postquam res eorum nostræ dominationi cessere, habita cum episcopis et regni principibus deliberatione, visum est nobis opportunius locum monasterii transmutare, secundum quod ipsius loci cœnobitas et accolæ montis perardui difficultatem culpando audivimus desiderare. Nunc igitur ut commemoratio et honor priorum ejusdem loci dominorum, nostri scilicet fidelium et cognatorum stabiliatur, placuit serenitati nostræ opera religionis ipsorum regia nostri auctoritate taliter adjuvare, ut famuli Dei per nostram dispositionem optati loci oportunioris adipiscantur tranquillitatem. Notum sit ergo omnibus Ecclesiæ Dei quia, præsentaneo nostrorum episcoporum videlicet et abbatum favore, sed præcipue Augiensi abbate Warinherio (114) et duce Herimanno (115) adnitate aliisque Sueviæ principibus, ad idem monasterium Steine nuncupatum nostræ hæreditatis prædia contradimus quæ in diversis pagis et comitatibus sita sunt ac locis Arola (116), Ezzewilare (117), Hiltisinga (118), Nagelta (119), Epfendorf (120), Phisgina (121) cum fonte salis, Vfeninga (122), Affraninga (123), Rahtfelda (124), Sindelstetta (125), Hoenstetta (126) Rieden (127), (116) Arlen, ad Acham fl. inter Stein et Duellium.

(117) Ezweil, in Alpegovia Nigra-Silvana ad Albam fl. versus Rhenum.

(118) Hiltusen, prope Arlam memoratam.

(119) Nagolt, oppidum in Wirtembergiæ ducatu, ad fluvium cognominem.

(120) Epfendorf, infra Rotwilam.

(121) Fischingen, infra oppidum Sulz, ubi hodie salina.

(122) Hod. Avingen, in præfectura Munsingana Wirtembergiæ.

(123) Efringen, prope Wildberg.

(124) Rotfelden, inter Nagolt et Wildberg oppida.

(125) Locus mihi ignotus; nisi sit *Zindelstein*, arx diruta prope oppidum *Fehrenbach*, in silva Nigra, dit. Furstemberg, vel *Sænstetten* in præfectura Heidenheimensi Wirtembergiæ.

(126) Honstetten, inter Dullingen et Stockach, in Hegovia.

(127) Riethen, quo nomine plura patent loca in nostra diocesi.

Suaninga (128), Purch (129), nominatis cum ecclesiis et decimis, villis et censualibus, hominibus ac mancipiis utriusque sexus, cum terris cultis et incultis, pascuis, pratis, silvis, cum quæsitis et inquirendis, mobilibus et immobilibus, cum vassallis ministerialibus omnibusque ipsorum possessionibus. Ista igitur cum omnibus appendiciis suis, et quæcunque adhuc nominari possunt, concedimus et legitime confirmamus ad reliquias sanctorum Steinensis ecclesiæ, ut per successuras etates ille abbas illis dominetur qui ad ejusdem ecclesiæ regimen et curam promoveatur, et cum suis monachis pro nobis et antecessoribus nostris divinam pietatem assidue implorare non pigritetur. Ad hæc quoque omnium hominum fidelitati volumus notificare quia castrum Babinberch dictum, in Austrifraciæ parte situm, jam molimur in sedem episcopatus sublimare, quare necesse est nos prediorum donationibus et rerum copiis undecunque provenientibus ditando amplificare. Decrevimus ergo et certum animo posuimus ea prædia illuc contradere quæ nobis hereditario jure contigerunt in istis partibus Alemanniæ post mortem Hadewige Purchardi ducis viduæ. Ipsum quoque monasterium Steine, de cujus statu et modificatione jam egimus, Babinbergensis sedis episcopis subjicere volumus. Eo tamen pacto et ratione ut nullus vel ipsorum episcoporum aut aliorum potentum præsumat alicujus iniquæ exactionis vel constructionis gravamina vel damna ipsi loco aut ejus abbatibus vel procuratoribus seu rebus inferre, et nec censum exigere nec quicquam eorum usibus detrahare. Tantummodo enim concedimus, ut, defuncto ipsius congregationis abbate, quicumque a monachis vel inter se vel de alio quoque noto monasterio canonicè successurus eligatur, huic per prædictæ sedis episcopum cura monasterii commendetur. Cui etiam ad bene vivendum ac regulariter suos regendum ac perinde omnia disponendum idem deinceps obediat, a quo et metum habeat, ne res ecclesiæ suæ dissipare, vel liberis aut quibuslibet alienis hominibus beneficia ex possessionibus imprudenter concedere præsumat. Præterea audivimus plerosque eorum qui ecclesiarum constituuntur advocati debita potestate multum abuti, ut, qui debent esse modesti defensores, impudenter effecti sint rapaces et injuriosi exactores, Idcirco nostræ placuit providentiæ in abbatis illius et fratrum suorum hoc perpetualiter ponere potestate, ut, sapientum usi consiliis, ex eis quos inter potentes sæculi noverint esse æquitate et modestiæ amantiore eligant suis competenter locis advocatos et defensores. Nec aliter quisquam omnium sibi hanc pote-

(128) Swaningen, in Alpegovia Nigra-Silvana, an Sweningen in veteri Bertholdesbara intelligatur, non facile dixerim.

(129) Burg, cujus nominis vetus castrum in Hegovia; vicus in Bri-govia; aliusque ejus nominis in Bertholdesbara exstant.

(130) Sigefridus, ep. Monasteriensis.,

(131) Bruno, successor Sigefridi in episcopatu Au-

statem presumat vindicare vel quasi hereditarium invadere, nisi ex abbatis constitutione. Ministerialibus quoque vassallis quos tradidimus eidem ecclesiæ, liceat, cum his quos ad episcopatum prædictum dare decrevimus, consueto honestæ societatis more vitam agere, mutuo filias suas in conjugium dare secundum communem libitum, et accipere; sobolesque earum apud alterutros stabiliter in illius ecclesiæ permaneant proprietate, ad cujus partes ipsæ per matrimonii dantur copulationem. Hæc igitur decreta nostræ traditionis, et corroboratio nostræ autoritatis, ut firmior in succedentibus habeatur annis et diligentius observetur, propria manu eam confirmavimus, et sigillo nostro sigillari jussimus.

Signum domini Henrici imperatoris secundi.

B Sigefridus (130) cancellarius in vice Brunonis (131) archicancellarii recogn. Data Kal. Oct. indict. III (132), anno Dnicæ incarn. IV (133), anno domni regis Henrici IV. Actum est Ulma feliciter.

XXVIII.

S. Henricus imperator confirmat fundationem collegii canonicorum in ecclesia Sanctæ Crucis Leodii, facta per Notgerum episcopum Leodiensem.

(Anno 1005.)

[Miræus, *Opp. diplom.*, II, 808.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Henricus divina disponente clementia a Deo coronatus, et ab omni plebe in regnum gloriose exaltatus.

Quicumque catholicorum...

C Quapropter notum esse cupimus... qualiter vir magnæ sanctitatis et satis dignæ reverentiæ, dominus Notgerus episcopus Ecclesiæ S. Mariæ, sanctique Lamberti martyris provisor et custos, studio divini amoris succensus, ecclesiam quamdam in urbe Leodio (134) a fundamentis extraxit, in memoriam videlicet et laudem ligni S. Crucis, et canonicorum cœnobium ibidem instituit, et, pro promerenda æterna vita, ex sumptibus suis in eodem loco Deo militantibus struendam decenter ornavit; ut, sanctorum Patrum instituta sequentes, die noctuque serviant pro pace regni nostri, et incolumitate nostrâ et dilectissimæ conjugis nostræ, et pro unanimitate Christianæ fidei, ad Deum indesinenter preces fundant, una cibum capiant, pariter dormiant, totosque se divino cultui mancipent.

D Quare idem præfatus antistes adiit præsentiam dignitatis nostræ, humiliter supplicans ut id quod industria pontificalis sagaciter disposuerat, regalis manus firmitate incon vulsum et indissolubile permaneat.

Assignavimus autem eidem Ecclesiæ per intervntum ejusdem præsulis loca quædam congregationi gustano, frater Henrici regis. Tam Sigefridus quam Bruno in numero cancellariorum et archicancellariorum ap. Malinkrotium desiderantur.

(132) Indictio III convenit anno 1005.

(133) I. e. 1005, Nam I cum linea transversa in vertice, quam autographum exprimit numerum millenarium indicat.

(134) Leodiensis ecclesia collegiata S. Crucis

pro opportunitate administranda, videlicet in pago Arduennæ Berthoniam villam, etc....

Et ut hæc collatio Divinæ servituti addicta secundum præfatam definitionem inviolabilis et indissolubilis jure permaneat, edicto banni nostri confirmari jussimus. et hos apices majestatis nostræ inde fieri præcepimus, per quos decernimus atque jubemus ne quis in posterum, aliquo stimulo malitiæ tactus, huic præcepti nostri traditioni audeat contraire.

Sed sicut a præfato præsule secundum Dei placitum est ordinatum, sic in omni succedente posteritate indiscussum et immutatum, decreto firmitatis nostræ irrevocabilem in Dei nomine obtineat stabilitatem, dextera regali consignavimus, et sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Data Nonis Aprilis, anno Dominicæ incarnationis millesimo quinto, indictione tertia, anno domni Henrici secundi regis tertio.

Actum Aquisgrani in Dei nomine feliciter. Amen.

XXIX.

S. Henricus prædia quædam donat monasterio Altahensi, petente Godehardo abbate.

(Anno 1005.)

[Apud Ludewig, *Script. rer. Germ.* III, 331.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Regalis enim excellentiæ decet majestatem rationabilibus sibi a Domino supplicationibus misericorditer concedere perpetrationem, quatenus eorum assiduis precibus et seculariter tranquilliterque et æternaliter cœlestis bravii diademate coronetur. Quocirca universalis fidelium nostrorum, præsentium scilicet et futurorum, noverit industria, qualiter quidam venerabilis Godehardus abbas, provisor vero Altahensis monasterii, celsitudinem potentiæ nobis a Deo concessæ subiit, humiliter implorans ut nos quamdam villam, Flinspach dictam, in pago Sweinichgouin sitam et in comitatu Tiemonis comitis, olim prædicto monasterio suo pertinentem, dolore non parvo tactus perdere quod juste visus est habere debere, eo restituere dignaremur. Cujus nos condignæ petitioni assentiendum fore existimantes, eandem jam dictam villam nostra regali traditione atque pagina, ad ante dictum S. Mauritii monasterium in Altaha constructum concedentes restituimus, restauravimus, donavimus, atque firmissime subscribentes eo consolidavimus ad ædificandum, restaurandum, macerandumque præfatam monasterium, cum aliis ecclesiis cœnobiumque

sumptibus Notgeri Leodiensis episcopi ædificata fuit, qui eam consecravit anno 979, die 23 Octobris, in eaque instituit et fundavit quindecim canonicos. Horum numero postea ann. 1044 auxit Wazo Leodiensis episcopus usque ad viginti quinque; qui tandem ad triginta ascendit, cum præposito et decano, quorum ille e gremio canonicorum ecclesiæ cathedralis S. Lamberti eligendus est. Unam e præbendis possidet abbas Bellireditus or-

PATROL. CXL.

A fratrum, quia ob hoc prædictus abbas requisivit, quoniam terra arenosa est maceræque utilis. Tradentes igitur in proprium S. Mauritii subscriptoque abbati nec non et suis successoribus, quidquid inter Wixter et Hoffkirchen videtur jacere, vel etiam ad ante scriptum monasterium inibi respicere, cum omnibus rebus mobilibus et immobilibus, terris cultis vel incultis, vineis, vinetis, molendinis, viis, inviis, ædificiis, exitibus et redditibus; sylvis, venationibus, pratis pascuis, compascuis, sive apium pascuis, aquis, aquarumque decursibus, piscationibus, familiis utriusque sexus, quæsitis et inquirendis, seu omnibus, quæ dici vel scribi intrinsecus seu extrinsecus possint, pertinentiis et utilitatibus. Et ut hæc nostræ traditionis auctoritas stabilis et inconvulsa permaneat, hanc chartam inde conscriptam manu propria roborantes sigillique nostri impressione insigniri jussimus.

Data Nonis Novembris, indict. 1, anno Dominicæ incarnationis 1005, anno vero domini Henrici secundi regis IV. Actum Werdæ in Dei nomine feliciter.

XXX.

S. Henricus II imperator innovat prædecessorum immunitates et privilegia, monasterio S. Maximini concessa.

(Anno 1005, 9 April.)

[Hontheim, *Hist. Trevir. diplom.* I, 350.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Quoniam regalis antecessorum nostrorum providentia et sollicitudo in construendis constructisque stabiliendis Dei ecclesiis pie jugiter invigilavit, idcirco Christi benignissima miseratione, in cujus manu regum corda vel jura consistunt, regni illorum diuturnitas pacificata vixit et effloruit. Unde nos pie salubriterque de nostri statu regni tractantes, devotamque illorum sollicitudinem imitari cupientes, privilegia antecessorum nostrorum regum sive imperatorum cœnobio S. Maximini, qui in suburbio Trevirorum requiescit, concessa vel attributa, ob interventum dilectissimæ conjugis nostræ, Cunigundæ videlicet reginæ, nostra etiam auctoritate roborare decrevimus, ut et antecessorum nostrorum benevola pietas non a nobis neglecta debilitetur, et monachorum inibi Deo servientium tranquillitas ab aliqua subintroducenda persona non inquietetur; ea siquidem ratione ut idem cœnobium, ubi prænotatus sanctus pontifex requiescit, cui venerandus (135) abbas Ofderath nunc præesse videtur, sicut sub antecessorum nostrorum, sic sub nostro quoque jure, mundiburdio et defensione consistat, nec alicui sedi

dinis Præmonstratiensis Leodii, aliam habent PP. Jesuitæ pro onere docendi humaniora.

Porro hoc templum in illo urbis editissimo loco Notgerus ædificari curavit, ut præpediret extructionem arcis, quam quidam potens in armis meditabatur ibidem extruere, qua urbs impugnari poterat, et ab illius habitatoribus clerus et populus opprimi.

(135) Abbas Ofderath nunc præesse videtur. Ofdera-

aut ecclesiae, excepto nostrae regali potestate (*sic*), A successorumque nostrorum, famulum, aut appendix, vel beneficiarium subiaceat. Concedimus etiam eis liberum arbitrium inter se eligendi abbatem tali honore dignum, et ad id officium idoneum, ut eo securius divinum ab illis impleatur ministerium, summæque propensius majestatis pro nobis implorent auxilium. Insuper etiam concedimus ut idem abbas sibi commissa congregatio eorumque successores potestatem habeant advocatias monasterii sui, cui velint, dandi, cuique velint, tollendi. Et ut nulla cujuslibet judicariæ dignitatis persona in curtibus eorum placidum habere præsumat, telonium a navibus eorum nullus exigat, familiaque eorum bannum et frædæ nulli nisi abbati persolvat, nulliusque nisi abbatis vel ab eo constitutorum placidum attendat, et in singulis civitatibus regalibus vel præfectoriis liberam potestatem habeant intrandi et exeundi, vendendi et emendi, pascendi et adaquandi, eique opera regalia vel comitalia funditus perdonamus. Et ut hoc auctoritatis nostrum præceptum firmum et stabile permaneat, manu propria corroborantes, sigilli nostri impressione signari jussimus (136).

Signum domni Henrici regis invictissimi.

Egilbertus cancellarius, vice Willigisi archicapelani, recognovi. Data v Id. April., anno Dominicæ incarnationis 1003, indictione III, anno vero domini Henrici secundi regis III. Actum Aquisgrani in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXI.

S. Henricus Ecclesie Comensis privilegia confirmat et possessiones auget.

(Anno 1006.)

[Ughelli, *Italia sacra*, V, 281.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex. Cum nostrorum fidelium petitionibus ad augmentum nostræ fidelitatis pietatis nostræ aures accommodamus, multo melius esse inducimus si Dei ecclesiis aliquid ex nostris libentius donaverimus, quarum juvamine majus nobis incrementum præstat, nostrique regni celsitudo solidatur. Noscat itaque omnium fidelium præsens et futura collectio, nos pro remedio animæ nostræ nostræque conjugis, ac regni nostri stabilitate, in- D terventu Egilberti Frisingensis episcopi, donasse Eberardo Cumanio episcopo, suisque successoribus ad partem S. Mariæ S. Abundii omnem medietatem vicecomitatus de Valletellina, et omnino transfudisse quidquid ad illam medietatem pertinet, aut citra lacum Cumanum, aut Belasium ab omni nostro publico, et dedisse ad proprietatem supradicto episcopo, et successoribus ejus tam in districto, quam in precantia et erimarias, atque in omni pertinentia,

thus abbas nullo deinceps veteri monumento inscriptus legitur. Vitæ ejus diem ultimum (nam de anno nihil habetur compertum) ita fasti Maximiniani edunt: *xvi Kal. Jul. Oftradus. abbas. nostræ. congregationis.* Eam excepit Vinrichus, Nonis Martiis, quoquo demum anno, inauguratus.

quæ nunc ad nos pertinere videtur, transfund et largimur Eberardo Cumanio episcopo, sui successoribus a nostra parte ad partem S. Mar S. Abundii. Præcipientes ergo deliberamus ut lus nostræ potestati subjectus, aut subiecti scilicet dux, marchio, episcopus, comes, vicec nullaque maxima vel parva persona audeant in- tare vel molestare aut disvestire præfatum ep- pum vel ejus successores. Si quis vero facere præ- sperit, sciat se compositurum auri purissimi 100, medietatem nostræ parti, et medietatem si dicto præsulii, suisque successoribus. Quod u- rius credatur, manu propria corroborantes, i- sigilli impressione signari præcipimus hæc ginam.

Signum domini Henrici † regis invictissimi.

Anno Dominicæ incarnationis 1006.

XXXI.

S. Henrici II præceptum, per quod universæ clesie Wormatiensis possessione eidem con- aliasque superaddit.

(Anno 1006.)

[Schannat, *Episcopatus Wormat.*, II, 36.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, RICUS divina favente clementia rex.

Nihil commodius ad nostræ sublimitatis l- rem, nostrique regiminis corroboracionem pos- cere credimus, quam si, sanctarum Dei Ecclesi- habentes sollicitudinem, earum dotes incon- servare studuerimus. Ob hoc omnium sancti C Ecclesie fidelium noverit industria, præsentiu- licet et futurorum, quatenus divinæ recompensa- emolumento, nec non [ad] beatissimi apostol- principis Petri venerationem, in cujus honorem- matiensis episcopatus fundatus esse dignos- sive ad monitionem et petitionem Burchardi, dem sedis devotissimi præsulii, præmemorata- clesie per hujus nostræ concessionis paginam- firmamus omnia quæ reges et imperatores i- quoque antecessores, sive nos, eidem Ecclesi- tulerunt; ea videlicet ratione ut præfatus epis- suique successores universa suæ Ecclesie, ut- mus, collata habeant, teneant, firmiterque- deant, omnium hominum molestacione et conti- tione remota, quod ut verus credatur, diligen- que ab omnibus observetur, hanc cartam inde- scriptam, manu propria roborantes, sigillique i- impressione, ut subtilius videtur, insigniri jussim- ex proprio Ecclesiam sitam in suburbio, alt- uno ab urbe milliario . . . . ad usum præb- fratrum contradimus.

Signum domini Henrici regis invictissimi.

Eberhardus cancellarius vice Vuilligii archie- lani recognovi.

(136) *Sigilli nostri impressione.* Sigillum præsent- plomatis, a Zyilesio non editum, in eo singulari- quod imperatoris dextera, non ut alias scept- sed crucem protendat, sinistra globum nulla- insignitum teneat.

Data 11 Non. Martii indict. 111, anno Dom. in- A
carnat. 1006, anno vero domini Heinrici secundi re-
gnantis v.

Actum Laudenburg feliciter. Amen.

XXXIII.

S. Henricus II imp. B. Notgero Leodiensi episcopo
ejusque successoribus confirmat abbatias et eccle-
sias collegiatas, Lobiensem, S. Huberti, Bronien-
sem, Gemblacensem, Fossensem, Maloniensem, Nu-
murcensem, Dionantensem, Eichensem, Mechlinsen-
sem, Tungrensem, Huiensem et Trajectensem.

(Anno 1006.)

[Miræus, *Opp. diplom.* III, 11.]

In nomine sanctæ et individuae Trinitatis, HENRI-
CUS divina favente clementia rex.

Nobis profuturum et ad vitam præsentem transi- B
gendam, et ad futuram feliciter obtinendam, credi-
mus et scimus, si, secundum fidelium nostrorum
justas petitiones, ecclesiasticas facultates, et cujus-
que potestatis judiciaria jurisdictione liberaveri-
mus, et liberatas augmentaverimus, et augmentatas
regali præcepti munimine tuendas esse firmaveri-
mus.

Quapropter notum esse volumus omnibus nostris
fidelibus, tam futuris quam præsentibus, quia vir
venerabilis Notkerus Tungrensis seu Leodiensis
episcopus, quoddam præceptum nostris obtulit
obtulit, quod erat secundi Ottonis, imperatoris et
consanguinei nostri, et manu firmatum, et sigillo
signatum; in quo dicebatur quod non solum ipse et
pater suus, primus videlicet Otto imperator virtute C
et nomine, sed antecessores eorum, reges scilicet
Francorum, Pipinus, Carolus, Ludovicus, Lotharius
et item Carolus, et etiam ceteri regis antecessores
et successores eorum, eidem Ecclesie sanctæ Mariæ
et sancti Lamberti, cui auctore Deo idem episcopus
præest, per auctoritatis suæ præcepta contulerant
ut et ipsa et suæ appenditiæ, quæ sunt videlicet :
Lobiis (137), et in loco qui dicitur ad Sanctum Huber-
tum (138), Bronio (139), Gembluos (140), Fossis (141),
in Malonia (142), Namurco (143), Dionanto (144), Ceu-

(137) Lobiis, Gallice *Lobbes*, potens abbatia Bene-
dictinorum ad Lobim fluvium, cujus abbas est admi-
nistrato in pontificalibus episcopatus Leodiensis sede
vacante. Diplomata plurima ad hanc abbatiam
spectantia vide apud Miræum.

(138) S. Hubertus, olim *Andainum* potens abbatia
Benedictinorum in Sylvis Arduennis, in diocesi
Leodiensi, clara miraculosis sanationibus quæ fiunt
in virtute reliquiarum S. Huberti episcopi.

(139) Bronium, alias S. *Gerardi*, abbatia Benedict.
in comitatu ac diocesi Namurcensi, unita mensæ epi-
scopali Namurcensi.

(140) Gembluos, alias, *Gemblacum*, abbatia Bened.
in Gallo-Brabantia ac diocesi Namurcensi, cujus
abbas est primum comes, primusque in comitiis no-
bilitium Brabantie,

(141) Fossis, capitulum canonicorum S. Folliano
sacrum, haud procul Namurco.

(142) Malonia, abbatia canonicorum regularium
prope Namurcum.

(143) Namurco, urbs episcopalis, primaria comita-
tus Namurcensis. Est illic capit. cathedrale S. Albini,
et collegiata canonicorum B. Mariæ; item fuit olim
capitulum S. Petri in Castro.

maco (145), Edla (146), Tungris (147), Hoyo (148),
Trajecto (149), Malinas (150), vel in cæteris locis, cum
omnibus rebus vel hominibus ad se pertinentibus,
libere per se consisterent, ab omni inquietudine
judicialiæ potestatis defensæ et securæ manerent.

Hujus securitatis auctoritatem, sic ab antecesso-
ribus nostris promulgatam, ut, ob amorem Dei et
reverentiam ejusdem ecclesie, assensus nostri adje-
ctione firmaremus, petit prædictus venerabilis
episcopus.

Cujus justæ et rationabili petitioni aurem libenter
accommodavimus, et hoc nostræ auctoritatis præ-
ceptum; erga ipsam Ecclesiam tuitionis gratia, pro
divini cultus amore, et animæ nostræ salutem, fieri
decrevimus, per quod firmissime jubemus ut
deinceps nullus comes, nullus judex, nisi cui episco-
pus commiserit, in prædicta loca, vel eorum terri-
toria, quæ in quibuslibet pagis infra regni nostri
ditionem, et nunc habent, et in futuro habenda
sunt, ad causas audiendas, vel ad freda, aut banna.
aut tributa, aut de statione navium, vel de qualibet
alia re, telouia exigenda, aut aliqua restrictionis
negotia super homines, tam ingenuos quam servos
in eis manentes, exercenda, nostris et futuris tempo-
ribus ingredi audeat, vel quidquam in eis contra
voluntatem episcopi successorumque ejus attentare
audeat.

Sed ipsi præsuli successoribusque suis et nunc et
semper liceat res prædictæ Ecclesie, et illi subdita-
rum, sub tuitionis atque immunitatis nostræ defen-
sione, remota totius judicialiæ potestatis inquietu-
dine, quietas possidere, et nostro imperio parere,
atque pro incolumitate nostri et nostræ conjugis, et
pro statu ac diuturnitate regni nostri, una cum clero
et populo sibi subjecto, clementiam Dei jugiter exo-
rare, et quidquid de præfatis rebus Ecclesiarum, jus
fisci exigere poterat, prædictæ ecclesie esset, ut
deinceps ad peragendum Dei servitium augmentum
et supplementum fiat.

Hujus itaque præcepti auctoritatem, ut nomine
(144) Dionanto, oppidum ad Mosam, ubi collegiata
ecclesia B. Mariæ sacra.

(145) Cenmacum, alias *Cinacum*, capitulum canoni-
corum B. Mariæ Virgini dicatum.

(146) Edla alias *Cyka*, vulgo Maseyck, oppidum in
diocesi ac Campinia Leodiensi, ubi ecclesia colle-
giata SS. virginibus Harlindi ac Renildi sacra.

(147) Tungris, urbs antiquissima diocesis Leo-
diensis, quondam sedes regum Tungrensium, ac
primorum episcoporum. Est illuc ecclesia collegiata
B. M. V.

(148) Hoyo, vulgo *Huy*, civitas ad Mosam fluvium;
cum ecclesia collegiata B. M. V.

(149) Trajecto, ad Mosam fluvium, vulgo *Maestrich*,
urbs munitissima, hodie sub dominio Statuum Fæde-
ratorum Belgii. Sunt illic duæ ecclesie collegiatae ca-
nonicorum, una S. Servatio, altera B. M. V. sacra.

(150) Malinas, urbs archiepiscopalis in provinciâ
Belgica. Est illic metropolitana divo Rumoldo sacra,
in qua capitulum canonicorum fundatum fuit ab anno
996 a S. Notgero Leodiensium episcopo. Aliqui pri-
mam ejus fundationem referunt ad ipsum S. Ru-
moldum episcopum et martyrem, qui obiit circa
annum 774.

ipsius, qui nobis præcipiendi concessit potestatem, A pleniorē obtineat vigorem, et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, ac nostris diligentius conservetur, et manu propria firmavimus, et sigilli nostri impressione, signari jussimus.

† *Sigillum domini Henrici regis invictissimi.*

XXXIV.

Henricum II, Germaniæ et Italiæ rex, sub suo mundiburdio suscipit Landolphum Cremonensem episcopum.

(Anno 1007.)

[Muratori, *Antiq. Ital.* I, 991.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divinæ dignationis providentia rex.

Regalis dignitatis providentiam semper oportet Ecclesiarum Dei, etc. Noverit universitas quod nos B defuncto earum Præsule deprædari, sanctamque Cremonensem Ecclesiam hoc quoque noviter passam defuncto Pastore, sub nostri (mundiburdi defensionem recepimus domnum Landulfum venerabilem præsulem ejusdem sanctæ Cremonensis Ecclesiæ, nostrumque dilectissimum capellanum, cum omnibus clericis suis ac familiis. Præcipientes insimul ut nulla nostri regni magna parvaque persona post obitum ejus suorumque successorum, prædictam Ecclesiam, clericos et famulos inquietare vel molestare audeat. Si quis vero, quod non credimus, hujus nostri mundiburdi violator exstiterit, si miles ipsius Ecclesiæ fuerit, omni beneficio quod ex parte ipsius ecclesiæ tenuerit, ipse et ejus hæredes in æternum priventur, et centum libras puri argenti, medietatem nostræ reipublicæ, [et medietatem præ-nominatæ ecclesiæ se compositurum procul dubio cognoscat. Si vero civis aut subterraneus, scit se perditurum omnia prædia et possessiones suas, medietatem a parte publica, et medietatem prædictæ Ecclesiæ. Si vero aliqua regni persona contra fecerit, centum libras optimi auri, medietatem nobis et medietatem præfatæ ecclesiæ procul dubio componat. Quod ut verius credatur, etc.

Non adest monogramma Henrici.

Everardus cancellarius vicem Villigisi Archicæpelli recognovi.

. . . . . Anno Dominicæ incarnationis 1007, in- D dictione v, anno regni domni Henrici regis secundi regnantis vi. Actum Polede feliciter. Amen.

XXXV.

S. Henricus II imp. monasterio Steinensi donat locum Kircheim.

(Anno 1007, 1 Novemb.)

[Newgart, *Cod. diplom. Alem., ex originali archivi reipublicæ Turicensis*].

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HEINRICUS divina favente clementia rex.

Salutaribus sacri eloquii instructionibus erudimur et admonemur ut temporalia parvipendentes com-

(151) *Kirchen, Kircheim* ad Rhenum infra Basileam.

(152) Episcopus Bambergensis.

(153) Currebat adhuc annus 11 Henrici regis in Lon-

moda, æterna et semper mansura in cælis studium adipisci consistoria. Quapropter nos Dominum surdum auditum præbentes præceptis, locum nostræ hæreditatis Babinberch dictum in episcopatus sublimando proveximus prædicti variis rerum donationibus magnifice sublimamur. Injuximus quoque prædictæ sedis pontifici nationem et moderamina quorundam monasteriorum, inter quæ unum quoddam in Alemannia ripam Rheni situm, Steine vocitatum, nostræ ratione constructum et moderatum, ejus comitioni volumus subjectum. Hujus igitur monasterii procuratores et prælati serenitatis nostræ gratiam adiere, et, de prædicti loci inopia ac rationum illuc pertinentium parvitate conquiescere aliquod sublementum et auctionem prædiorum concedi et superaddi suppliciter postulaverunt. Quorum quoque obnixæ petitioni cum fidelium nos episcoporum videlicet et abbatum ducem et coram favor et suadela accessisset, nos vota illorum nigne suscepimus et petitioni eorum ob divitiarum cedis augmentum adimpleri decrevimus. P. noverit omnium nostri fidelium, præsentium ac futurorum industria, quia nos quendam juris ac proprietatis locum Chilichheim (151) in pago Prischgowe et in comitatu Adelberonitis situm, tradimus ad supradictum monasterium quod est consecratum honori S. Dei Genetri SS. Georgii et Cyrilli martyrum, cum omnibus pertinentiis, videlicet ecclesiis, villis, servis, arboribus, ædificiis, cum hominibus terrisque cæteris, cum tributis et teloniis de navibus per Rhodanum discurrentibus vel undecumque noster fiscus ei quaque illuc aliquod jus exigere aut sperare debeat. Hæc igitur, cum omnibus cæteris appendiciis adhuc dici possent, perpetua firmitate ad idem monasterium contradimus et transfundimus, ut quod abbas ibidem successurus absque contradictioe beat ea in sua potestate, nec ipsi liceat cui libero homini potenti aliquam exinde partem beneficio concedere, vel ullo modo ab usu fructuum illuc servientium alienare. Et ut hæc auctoritas nostræ largitio firmiter habeatur et ab omnibus libris nostris verius credatur et diligentius conservetur, manu propria nostra subter eam confirmavimus, et sigillo nostro sigillari jussimus. Si dictæ, quod absit! huic nostræ sanctioni contraxerit, et quæ donavimus abstulerit, vel fructus aliqua detraxerit, Judæ proditoris consors, nisi piscat, igne inextinguibili perpetualiter ardeat.

Signum domni Henrici regis invictissimi.

Eberhardus (152) cancell. vice Willegisi recognovi. Data Kl. Nov., indict. v, anno Dnicæ incarn. 11 anno 11 (153) domni HEINRICI.

XXXVI.

Diploma S. Henrici II imperatoris, quo Ecclesiam gobardia, numeratus ab anno vulgari 1004, 14 Maii coronatus est Papiæ.

*apostolicae Cameracensi ac Herluino episcopo A
sue successoribus donat comitatum Camera-*
m.

(Anno 1007.)

[*Gall. Christ.* III, *instrum.*, p. 1].

micus divina clementia favente rex.

ibus fidelibus notum fieri volumus qualiter
m animæ nostræ consultu quam venerabilis
rū archiepiscopi Coloniensis interventu, Ca-
nsi Ecclesiæ, in honore S. Mariæ constructæ,
tum Cameracensem hac nostræ auctoritatis
tali pagina in proprium donavimus : præci-
ut prælibatæ sedis Erluini episcopus, sui-
ccessores liberam dehinc habeant potestatem,
n comitatum in usum Ecclesiæ supradictæ
i, comitem eligendi, bannos habendi, seu
id sibi libeat, modis omnibus inde faciendi.
um domini Henrici regis invictissimi.

hardus cancellarius, vice Willegisi archica-
, recognovit.

xī Kalendas Novembris, indictione v, anno
domini Henrici secundi regis vi. Actum
ranensi palatio.

XXXVII.

*æ S. Henrici de erecto ab se episcopatu
Bambergensi.*

(Anno 1007.)

[*Ludewig, Script. rer. Germ.*, 282.]

micus divina præordinante clementia rex,
us Ecclesiæ filiis tam futuris quam præsen-

verrimis sacri eloquii institutionibus erudi-
præmonemur, ut, temporalia relinquentes,
t terrena postponentes commoda, æterna et
e mansura in cælis studeamus adipisci con-
. Gloria enim præsens fugitiva est et vana,
ssidetur, nisi in ea aliquid de cælesti æter-
ogitetur. Sed Dei miseratio humano generi
t remedium, quando partem cælestis patriæ,
e substantiæ fecit esse pretium. Hujus ergo
mentis non immemores, nec ignorantes nos
o divinæ miseracionis respectu regali digni-
blimatos, congruum esse ducimus non solum
us ab antecessoribus nostris constructas am-
sed ad majorem gloriam Dei novas ædi-
easque devotionis nostræ donis gratissimis
e.

ropter Dominicis non surdum auditum præ-
præceptis, et deificis obtemperando inten-
suationibus, thesauros divinæ largitatis mu-
tia nobis collatos in cælo desideramus re-
, ubi neque fures effodiunt nec furantur,
æruugo vel tinea demolitur, ubi et dum om-
ne congesta recolimus, cor nostrum desiderio
re sæpius versetur.

ide patere volumus omnium fidelium univer-
quod quemdam paternæ hæreditatis nostræ
Babenberc dictum, in sedem et culmen
atus proveximus, et Romanæ sedis auctoritate

A firmatum, atque venerabilis Henrici Wirzburgensis
episcopi consensu, et dilectæ conjugis nostræ
Chunegundæ voluntate, ac pari communique om-
nium nostri fidelium, tam archiepiscoporum quam
episcoporum, abbatum, nec non et ducem et co-
mitum consulto decretoque, ad totius regni nostri
principumque concordī devotione laudatum, ad ho-
norem omnipotentis Dei, et beatæ Mariæ semper vir-
ginis, et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, nec
non sanctorum Kiliani et Georgii, fundavimus, stabi-
livimus, et corroboravimus, ut inibi nostrum, pa-
rentumque nostrorum, et Ottonis tertii imperatoris,
videlicet antecessoris nostri, celebre habeatur me-
moriale, et jugis pro omnibus orthodoxis mactetur
hostia salutaris.

B Oblatis igitur Deo in eadem dilecta nobis Eccle-
sia, ad honorem et decorem domus Dei, ex metallis
lapidibusque pretiosis, in varios usus sanctuarii,
vasis seu vestibus aliisque ornamentis ecclesiasti-
cis, contulimus præterea ad supra dictam sedem
episcopalem prædia, ecclesias, vicos, villas, cum
omnibus suis pertinentiis sive adhærentibus, vide-
licet utriusque sexus mancipiis, aris ædificiis,
terris cultis et incultis, viis et inviis, exitibus et
reditibus, quæsitis et inquirendis, silvis, sagenis,
venationibus, pratis, pascuis, campis, forestis,
(præstariis) forestariis, cellariis, censibus, aquis
aquaremve decursibus, molendinis, mobilibus et
immobilibus et cæteris omnibus, quam rite scribi
aut appellari possunt, quomodolibet utilitatibus,
præsentī nostræ auctoritatis edicto statuentes ut
in Deo nobis dilectus sæpe dictæ sedis episcopus,
Eberhardus, sui que successores liberam dehinc ha-
beant potestatem, eadem præscripta bona, cum
omnibus appendiciis suis tenendi, possidendi, seu
in quoslibet usus episcopatus convertendi; fratribus
autem canonicis Deo ibidem famulantibus, ad quo-
tidiana temporalis vitæ subsidia, possessiones, quas
tradidimus, nostra imperiali auctoritate proprie-
tative possidenda confirmamus, ea videlicet rati-
one ut præfati canonici, et eorum per successio-
nem præpositi, liberam dehinc, cum ipsorum cano-
nicorum consensu et consilio, potestatem habeant
in meliores usus commutandi, augmentandi, et ad
utilitatem suam quoquomodo redigendi; quateus
et ipsi, nostri benigne memores apud Deum, ac di-
lectissimæ conjugis nostræ atque consortis regni,
Chunegundæ, parentumque nostrorum, versa vice
beneficiis nostris pia atque assidua intercessione
respondeant.

Si quis autem, quod absit! hujus nostræ muni-
ficentiam donationis atque institutum, apostolicæ
sedis, et tot venerabilium Patrum auctoritate firma-
tum, destruere seu violare tentaverit, in die ju-
dicii coram oculis Dei tormento inextinguibili æter-
naliter luat. Quod ne eveniat, sed hæc traditio
atque decretum ab omnibus perpetualiter inviola-
bilis permaneat, hanc chartam inde conscriptam

manu propria roborantes, sigilli nostri impressione A insigniri jussimus.

XXXVIII.

S. Henricus II imperator benefacit Thorensi virginum nobilium canonicarum collegio ad Mosam, petente Notgero Leodicensi episcopo.

(Anno 1007.)

[Miræus, Opp. diplom. I, 507.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, [HENRICUS divina favente clementia rex.

Nobis profuturum et ad vitam præsentem transigendam, et ad futuram feliciter obtinendam credimus et scimus, si, secundum fidelium nostrorum justas petitiones, ecclesiasticas facultates augmentatas et augmentandas, regalis præcepti munimine tuendas esse firmaverimus.

Quapropter notum esse volumus omnibus nostris fidelibus, tam futuris quam præsentibus, quod per intercessionem venerabilis viri Notgeri, Tungrensis seu Leodicensis episcopi, Thornensi monasterio, ejusdem episcopi episcopatus subjecto, mercatum ejusdem loci, telonium [et districtum concessimus,

Insuper Ecclesias de Britte et Chamarrite et Avesate, quasque idem episcopus, in amplificationem ecclesiasticæ facultatis et aggregationem remunerationis supernæ, eidem monasterio concessit, per interventum ejusdem venerabilis episcopi, ad pertinentiam dicti monasterii auctoritate nostri consensus assignavimus; et hujus præcepti auctoritatem, ut in nomine ipsius qui nobis præcipiendi concessit potestatem, pleniorum obtineat vigorem, et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ ac nostris conservetur, more antecessorum nostrorum, et manu propria firmavimus, et sigilli nostri impressione signari jussimus.

Signum domini Henrici regis invictissimi.

Heribertus cancellarius, vice Villigisi archicapellani, recognovi.

Data XI Nonas Junii, indictione v, anno Domini cæ incarnationis millesimo septimo, [anno vero domini Henrici II regnorum quinto (1054).

Actum Moguntiæ feliciter. Amen.

XXXIX.

Henricus II imperator donat abbatiam Kitzingensem archiepiscopatus Bambergensi.

(Anno 1007.)

[Ludewig. *Script. rer. Germ.*, p. 1112.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Saluberrimis igitur sacri eloquii institutionibus erudimur et admonemur ut, temporalia relinquentes bona, et terrena postponentes commoda, æterna sine fine mansura in cælis studeamus adipisci consistoria. Quapropter nos dominicis non surdum auditum præbentes præceptis, et deificis obtemperando intendentes suasionibus, quemdam nostræ paternæ hæreditatis locum, Babenberg dictum, in sedem et culmen episcopatus sublimando proveximus, et Romana auctoritate, atque venerabilis Henrici Wurtburgensis episcopi consensu, ac pari communique omnium nostri fidelium, tam archiepiscoporum quam episcoporum abbatumque.

(1054) Ex characteribus anni hujus diplomatis videtur colligi posse, Notgerum episcopum Leodicensem

episcopatus sublimando perveximus, et Romana auctoritate atque venerabilis Henrici Wurtburgensis episcopi, ac puro communique omnium nostri fidelium, tam archiepiscoporum quam episcoporum abbatumque, nec non ducum et comitum consulta decretoque, in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ sanctorumque apostolorum Petri et Pauli, nec non martyrum Kiliani et Georgii, stabilivimus atque corroboravimus, ut et inibi nostrum parentumque nostrorum [et] Ottonis senioris nostri, celebre haberetur memoriale, et jugis pro omnibus orthodoxis hostia mactaretur salutaris. Proinde noverit omnium nostri fidelium tam præsens ætas quam et successura posteritas, quia nos nostri quondam juris abbatiam, Kitzingum dictam, in pago Gotzfeld sitam, ad eandem supra dictam episcopalem sedem, cum omnibus ejus pertinentiis sive adhærentiis, videlicet ecclesiis, decimationibus, silvis, venationibus, seu omnibus, quæ quolibet modo dici vel scribi possunt, utilitatibus, hac nostræ auctoritatis præceptali pagina, prout firmiter possumus, donamus atque proprietamus, omnium contradictione remota. Præcipientes igitur ut in Domino dilectus sæpe dictæ sedis Eberhardus episcopus liberam dehinc habeat potestatem eandem abbatiam cum omnibus ejus appendiciis tenendi, possidendi, seu quidquid sibi libeat modis omnibus inde faciendi, ac sui successores. Si quis igitur, quod absit! hujus nostræ donationis munificentiam destruere sive violare præsumat, in novissimo die tormento inextinguibili coram oculis Dei luat. Quod ne fiat, sed hæc traditio nostra ab omnibus incorrupta permaneat, hanc chartam inde conscriptam manu propria roborantes sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Data Kalend. Nevemb., ind. v, anno Domini cæ incarnationis 1007, anno vero domini Henrici II regis VI. Actum Frankenfurt feliciter. Amen.

XL.

Fundatio Henrici sancti imperatoris super Furth, Francofurti in comitiis.

(Kal. Nov. 1007.)

[Ludewig, *Script. rer. Germ.*, 1281-82.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Saluberrimis igitur sacri eloquii institutionibus erudimur et admonemur ut, temporalia relinquentes commoda, æterna et sine fine mansura in cælis studeamus adipisci consistoria. Quapropter nos, Dominicis non surdum auditum præbentes præceptis, et deificis obtemperando intendentes suasionibus, quemdam nostræ paternæ hæreditatis locum, Babenberg dictum, in sedem et culmen episcopatus sublimando proveximus, et Romana auctoritate, atque venerabilis Henrici Wurtburgensis episcopi consensu, ac pari communique omnium nostri fidelium, tam archiepiscoporum quam episcoporum abbatumque.

anno demum 1008 obiisse, non autem 1007, ut Bucherius et alii supputant.

nec non ducum et comitum consultu decretoque, in A honorem sanctæ Dei genitricis Mariæ, sanctorumque apostolorum Petri et Pauli, nec non martyrum Kiliani atque Georgii, stabilivimus et corroboravimus, ut et inibi nostrum parentumque nostrorum, et Ottonis tertii videlicet, imperatoris antecessoris et senioris nostri, celebre haberet memoriale et jugis pro omnibus orthodoxis hostia mactaretur salutaris. Proinde noverit omnium nostrorum fidelium tam præsens ætas, quam etiam successura posteritas, quod nos nostræ quondam proprietatis locum, *Furth* dictum, in pago Nordgoau, in comitatu Berengeri comitis situm, ad stipendium canonicorum in eadem supradicta episcopali sede canobice Deo servientium, una cum omnibus ejus pertinentiis sive adhærentiis, videlicet vicis villis, ecclesiis, servis et ancillis, areis, terris, cultis et incultis, viis, inviis, exitibus et redivibus, quæsitis et inquirendis, sylvis, forestibus, saginis, venationibus, aquis, piscationibus, molis, molendinis, rebus mobilibus et immobilibus, et cæteris omnibus, quæ rite scribi aut appellari possunt, quolibet modo, utilitatibus, ac nostra auctoritatis pagina præceptali, prout firmiter possumus, donamus atque proprietamus, omnium contradictione remota. Præcipientes igitur ut dulcissimi in Christo *Banbergenses* fratres nostri, ex nostro jure liberam dehinc habeant potestatem eandem locum, *Furth* nuncupatum, cum omnibus appenditiis possidendi, vel etiam sibi commodum *advocatum* ipsi loco supradicto super eligendi, seu C quidquid illis libeat, modis omnibus in usum cœnobitæ fraternitatis faciendi. Si quis igitur, quod absit! hujus nostræ donationis munificentiam destruere sive violare præsumat, in die judicii coram oculis Dei tormento inextinguibili æternaliter luat. Quod ne eveniat, sed hæc traditio nostra ab omnibus perpetualiter inviolabilis permaneat, hanc chartam inde conscriptam manu propria roborantes, sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

XLI.

Rex Henricus II quendam suæ proprietatis locum, Pferingum dictum, in pago Chelesgouwe, et in comitatu Berengeri comitis situm, ad stipendium canonicorum in epli sede Babenbergensi a se erecta Deo servientium, una cum omnibus ejus pertinentiis sive, adhærentiis, videlicet vicis, villis, Ecclesiis, servis et ancillis, areis, ædificiis terris cultis et incultis viis, inviis, exitibus et redivibus, quæsitis vel inquirendis, silvis, forestibus, saginis, venationibus, aquis, piscationibus, molis, molendinis, rebus mobilibus et immobilibus, ac cæteris omnibus, quæ rite scribi aut appellari possunt quovis modo, utilitatibus donat atque proprietat, omnium contradictione remota, ea ratione ut prædicti canonici liberam dehinc habeant potestatem, eundem locum Pferingum cum omnibus appenditiis suis tenendi, possidendi, vel etiam sibi commodum advocatum super loco dicto eligendi, seu quidquid illis libeat inde faciendi.

(Anno 1007.)

[Ried, *ibid* p. 125.]

Ut hæc traditio nostra ab omnibus perpetualiter inviolabilis permaneat, hanc chartam inde conscri-

ptam manu propria roborantes sigilli nostri impressione jussimus insigniri. Insuper Ratisponæ tres areas infra urbem juxta Danubium, duas Brunne-laite, duas Reginhusen dedimus et confirmamus in usum fratrum (canonicorum Bamberg).

Signum domni Henrici regis invictissimi. (Monogramma.)

Eberhardus cancellarius vice Willigisi archicappellani recognovi.

Data Kal. Nov., indictione v, anno Dominicæ incarnationis 1007, anno vero domni Henrici secundi regnantis sexto. Actum Frankonofurt feliciter Amen.

XLII.

Rex Henricus abbatiam sui juris seu veterem capellam in proprium dat Ecclesiæ Babenbergensi a se erectæ.

(Anno 1008.)

[Ried, *ibid*. p. 126.]

C. In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HEINRICUS divina favente clementia rex.

Divinis et salutaribus sacrarum Scripturarum admonemur documentis et erodimur ut ecclesias Dei cum larga benivolentia ditemus, et summa devotione amplificare non cessemus. Proinde noverit omnium Christi nostrique fidelium industria, quia nos per interventum nostræ dilectissimæ conjugis Chunigundæ quandam nostri juris capellam sive abbatiam, infra urbem Radesponam in pago Tuonogowe, et in comitatu Ruodperti comitis sitam, sanctæ Babenbergensi ecclesiæ in honorem beati Petri principis apostolorum et sancti Georgii martyris consecratæ, cum omnibus appenditiis, scilicet exitibus et redivibus, terris cultis et incultis, et cum omnibus utilitatibus quæ ullo modo aut scribi aut nominari possunt, summa et liberali devotione in proprium donamus, ea videlicet conditione quatenus ejusdem supradictæ ecclesiæ Babenbergensis venerabilis episcopus Eberhardus, sui que successores, deinceps liberam exinde habeant potestatem tenendi, possidendi, et quidquid ad usum prædictæ ecclesiæ pertineat faciendi, omnium contradictione remota. Et ut hujus nostræ donationis auctoritas stabilis et inconvulsa permaneat, præceptum istud inde conscriptum propria manu corroborantes, sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum domni Henrici regis invictissimi. (Monogramma.)

Guntherus cancellarius ad vicem Willigisi archicappellani recognovi.

Data Kal. Junii, indict. vi, anno Dominicæ incarnationis 1008, anno vero domni Henrici secundi regni. VII. Actum Merseburg feliciter.

Sigillum intus impressum.

XLIII.

S. Henrici præceptum, per quod Ecclesiæ Wormatiensi attribuit quidquid Becelinus comes in beneficium possedit.

(Anno 1008.)

[Schannat, *Episcopatus Wormat.* II. 37.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HEINRICUS divina favente clementia rex.

Si Ecclesiarum Dei loca alicujus commoditatis incremento meliorare studuerimus, nobis hoc proficere minime diffidimus. Quapropter omnium Christi fidelium, præsentium scilicet et futurorum, noverit universitas qualiter nos, ob remedium animæ tertii Ottonis imperatoris nec non nostræ parentumque nostrorum, seu Cunigundæ, dilectissimæ confectionis nostræ ejusdemque interventu, atque petitione Burchardi venerabilis episcopi, Wormaciensi episcopo et Ecclesiæ, in honorem sancti Petri apostolorum principis constructæ ac dedicatæ, quidquid Becelinus comes in beneficium nostri ex parte hactenus habuit et tenuit, cum omnibus ejus pertinentiis sive appendiciis vel, quæ quolibet modo dici aut scribi possunt, utilitatibus, situm in pago Laginahi, in comitatu vero Gerlai comitis, hac nostra præceptali pagina integre concedimus atque largimur, ac de nostro jure in ejus jus et dominium omnino transfundimus: ea videlicet ratione ut præscriptus Burchardus, sanctæ Wormaciensis sedis antistes, de prænominato prædio ejusque pertinentiis, ipse sui que successores dehinc liberam habeant potestatem habendi, possidendi, vel quidquid eis libitum fuerit faciendi, omni omnium contradictione remota. Et ut hanc nostræ donationis auctoritas stabilis et inconversa omni permaneat tempore, hoc præceptum inde conscriptum manu propria corroborantes, sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Signum domni Henrici regis invictissimi.

Eberhardus cancellarius vice Wuilligisi archicappellani recognovi.

Data v Idus Maii, anno Dominicæ incarnationis millesimo VIII, indict. v, anno vero domni Henrici regni vi.

Actum Triburi feliciter. Amen.

XLIV.

Diploma Henrici II imp., quo Ecclesiæ Wirceburgensi tradit Meinungen et Walldorf pro aliis bonis in pago Ratenzgau novo Bambergensi episcopatu permissis.

(Anno 1088, Maii 7.)

[Ussermann, *Germania sacra* III, *Preuves*, p. 16.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HEINRICUS divina favente clementia rex.

Omnibus Christi fidelibus, præsentibus scilicet atque futuris, notum esse volumus quia nos, ob divinæ remunerationis spem Dominum nobis instituentes hæredem, et ex nostris rebus hæreditarium quendam nostri juris locum Babenperc dictum in culmen et caput episcopatus, honore sancti Petri principis apostolorum insigniti, erigentes et sublimantes, quendam Wirceburgensis dioceseos partem, comitatum videlicet Ratenzgouin dictum, exceptis tribus ecclesiis Wahrenrod et Mulinhusen ac Lonerstat cum capellis ad easdem ecclesias respicientibus, et quendam partem pagi Volckfelt dicti, videlicet a loco ubi flumen Vraha dictum influit Ratenzam,

et per descensum Ratenzæ usque in fluvium Moin, et per descensum Moin usque in locum Fibriet dictum, et per ascensum rivuli, qui eadem villam dividendo præterfluit, usque in ejusdem rivuli caput et ortum, et a capite illius rivuli secundum quod rectius et vicinius potest veniri in supra dictum flumen Vraha, ab Henrico ejusdem ecclesiæ episcopo, consentiente et collaudante clero et populo, firma ac legali commutatione acquisivimus. Tradentes e contra eidem Hainrico episcopo suæque ecclesiæ jure proprietatis loca in pago Grapfeld, in comitatu vero Ottonis comitis sita, Maynunga, et Maynungero marcha et Walahdorf dicta, cum omnibus eorum pertinentiis, villis scilicet et utriusque sexus mancipiis, ecclesiis, decimationibus, silvis, venationibus, aquis aquarumve decursibus, piscacionibus, molendinis, pratis, pascuis, terris cultis vel incultis, quæsitis vel inquirendis, viis et inviis, existentibus [exitibus] et relictibus, et cum omnibus, quæ dici aut nominari possunt, utilitatibus, jure nostro in jus prædictæ ecclesiæ transfundendo, ea videlicet ratione ut, præfatus episcopus Hainricus sui que successores de prænominatis locis dehinc liberam habeant potestatem possideendi, commutandi, vel quicquid eis inde libitum sit faciendi, omni omnium contradictione remota. Et ut hæc nostræ commutationis sive donationis auctoritas stabilis et inconversa permaneat [omni] tempore, hoc præceptum inde conscriptum manu propria corroborantes, sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Signum domni Hainrici regis invictissimi.

Eberhardus episcopus et cancellarius vice Willigisi archicappellani recognovi. Data Nonis Maii, anno Dominicæ incarnationis millesimo VIII, indictione v, anno vero domni Hainrici secundi regni sexto. Actum Wirzeburge feliciter. Amen.

XLV.

S. Henrici privilegium pro Ecclesia Vicentina.

(Anno 1008.)

[Ughelli, *Italia Sacra*, V, 140.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HEINRICUS divina favente clementia rex.

Si Ecclesiarum Dei curam gerimus, easque dilatare studuerimus, nostri regni statum augmentari minime dubitamus. Quo circa omnium S. Dei Ecclesiæ, præsentium scilicet et futurorum, noscat universitas qualiter Hieronymus S. Vicentinæ Ecclesiæ episcopus noster familiaris nostram adiit clementiam postulans, ut, pro Dei amore animæque nostræ remedio, castella sui episcopii Vicent. qui fodri detrimento usque modo vastabantur et conculcabantur, nostræ regni auctoritatis largitione perdonaremus et concederemus. Cujus petitionibus annuentes, prout juste et legaliter possumus, jam dicto Hieronymo episcopo suisque successoribus, sicut sibi concessum est et perdonatum a bon. me. D. Othone Cæsare Augusto, perdonamus ut de omnibus castellis ad suum jam dictum Episcopatum pertinentibus, scilicet Barbarano, Salvatiano,

Nosceta, Albetine, Aureliano, Custodia, Grancona, A Grumodo, Vincentia-Brendulis, Altavilla, Montedigno, Corvedo, et de Valle Coturnica, Cucullo, Vello, Arserio, et omnibus famulis super terram jam dicti episcopatus habitantibus vel residentibus, non alicui homini tam ducibus quam marchionibus, comitibus, seu alicui magnæ parvæque personæ fodrum persolvatur, vel concedatur; sed liceat per hoc præceptum jam dicto Hieronymo episcopo suisque successoribus, sicut superius scriptum habetur, quiete et pacifice omnia prænominata castella, eorumque habitatores ad jam dictum episcopatum pertinentes, vel super terram ejus residentes, de omnibus fodris defendere, et protegere, omni contradictione remota. Si vero contigerit ut nos in eas partes veniamus, ipse jam dictus Hieronymus episcopus, vel sui successores per se vel eorum missos fideles fodrum colligant, nobisque servitia secundum posse præparent, eo videlicet ordine ut nullus dux, patriarcha, marchio, comes, vicecomes, sculdasius, gastaldio, nullaque nostri regni magna parvaque persona prædictum Hieronymum episcopum suosque successores de perdonatione et concessione fodrum subscriptorum castrorum inquietare, molestare, fatigare audeat vel præsumat. Si vero, quod non credimus, hoc nostrum præceptum infringere tentaverit, sciat se compositurum auri purissimi libras quingentas, medietatem cameræ nostræ, et medietatem prædicto Hieronymo (155) episcopo suisque successoribus. Quod ut verius habeatur, manu propria hanc paginam roborantes sigillo nostro jussimus insigniri.

Signum D. Henrici † regis invictissimi.

Eberardus archicapellanus recognovit.

Datum xxx, . . . Anno Dominicæ incarnationis millesimo VIII, indict. iv, anno quinto [vero] D. Henrici regni [regis] vi. Actum Mulind. . . feliciter. Amen.

XLVI.

S. Henricus Imperator Baldrico episcopo Leodicensi, et Baldrico comiti dat bannum bestiarum in silvis quas possidebant.

(Anno 1008.)

[Miræus, *Opp. diplom.*, II, 53.]

(155) Idem Hieronymus ab eodem Henrico imp. D tanquam perjurus et apostata exauctoratus est, ejusque bona publicata. Ea quæ in Papiensi comitatu possidebat, Comensi Ecclesiæ fuerunt concessa; de qua re in diplomate Conradi II, Henrici successoris, eidem Comensi Ecclesiæ concesso an. 1026 mentio exstat.

(256) S. Heribertus Coloniensis archiepiscopus anno 1021, die 16 Martii, ad meliorem vitam transiit, ex opposito urbis Coloniensis in monasterio Tuitiensi a se condito sepultus. Vitæ ejus historiam scripsit Rupertus abbas Tuitiensis, a Surio editam.

(157) Baldricus Leodicensis, episcopus, fundator abbatæ S. Jacobi, in urbe Leodiensi, anno 1017 vivere desiit, etc.

(158) Baldricus comes Leodicensis fuit, ut suspicor. Olim pleræque civitates episcopales, ut Cameracensis, Atrebatensis, Ambianensis, et aliæ suos comites habuerunt.

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Notum sit omnibus nostris fidelibus, præsentibus scilicet et futuris qualiter nos, interventu atque petitione Heriberti (156) Coloniensis archiepiscopi, bannum nostrum bestiarum Baldrico (157) sanctæ Leodicensis Ecclesiæ præsuli, nec non Baldrico (158) comiti, super eorum proprias silvas, quæ sunt, inter illa duo flumina, quæ ambo Nithe (159) vocantur, et tertium quod Thila (160) nominatur, sitæ, et quæ pertinent ad illas villas Heiste (161) et Heisten, ac Badfride nec non Maclines (162), nominatas, quod tamen totum Waverwald appellatur, in comitatu vero Gozilonis comitis, qui Antwerf (163) dicitur, situm, per hanc nostram præceptalem paginam concedimus atque largimur, et de nostro jure in eorum jus ac dominium transfundimus: ea videlicet ratione ut, præscripti Baldrici de prænominato banno ejusque utilitate dehinc liberam habeant, quidquid sibi placuerit, potestatem faciendi, omnium hominum contradictione remota.

Et ut hæc donationis nostræ auctoritas stabilis et inconversa omni permaneat tempore, hoc præceptum inde conscriptum, manu propria corroborantes, sigillo nostro insigniri jussimus.

Signum domini Henrici regis invictissimi.

Eberhardus (164) cancellarius, vice Willigisi archicapellani, recognovit. Datum pridie Idus Septembris, indictione sexta, anno Dominicæ incarnationis millesimo octavo, anno vero domini Henrici secundi regnantis septimo. Actum Treviris feliciter. Amen.

XLVII.

Rex Henricus II donat monasterio Niederaltacensi ecclesiam parochialem in Mundraching cum decimis, et mansum ibidem, tres mansos in Siffenkofen, et molendinum in Mangolting.

(Anno 1009, 6 April.)

[Ried, *Cod. episc. Ratisbon.*, ex *Mon. Boic.* XI, 137.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Si Ecclesias Dei alicujus doni incremento ditare vel sublimare studuerimus, nobis id profuturum esse minime dubitamus. Quapropter noverit omnium Christi fidelium nostrorumque industria qualiter, ob re-

(159) Ambo Nithe. Duo hic flumina notantur, quæ Nithe seu Nette nomen hodieque gerunt, in Campania Brabantica, et in oppido Lirano confluunt, videlicet Nethe major et Nethe minor.

(160) Thila, seu Thilia, *Thy* Gallis, *Dilia*, *Dyle* Teutonibus, flumen prope Genapiam in Gallo-Brabantia ortum, Villarieuse ord. Cisterciensis monasterium alluit, exinde Fura rivo Lovanii auctum, in Demeram, ac denique in Scaldium inluit.

(161) Heiste municipium agri Riensis, hodieque notum *Heist op den bergh*

(162) Villa Maclines. Forte Quoet Mechelen, villa mediæ ævi scriptoribus, idem quod Gallis hodie *village*.

(163) Antwerf, in comitatu Gozilonis comitis. Notet hic lector comitatum seu marcam Antverpiensem.

(164) Eberhardus, anno 1006, constitutus fuit primus episcopus Ecclesiæ Bambergensis, fundatæ a S. Henrico Cæs.

medium animæ nostræ et interventum dilecti abbatis nostri Godehardi, suum jure devotumque servitium inspicientes, monasterio suo Alaha dicto, ad servitium et ad usum fratrum Deo ibidem servientium, in villa Mundrichinga dicta unam Ecclesiam cum dotali manso et duabus partibus decimationis ad eandem Ecclesiam pertinentibus, et in villa eadem alium mansum cum mancipiis Frudum et uxore ipsius et filiis eorum. In Siffinchoven autem tres mansos cum mancipiis in his habitantibus, in Mangoltingen vero superius molendinarium cum molendino, in pago Duonagouue, in comitatu vero Ruotberti comitis sitis, cum omnibus appendiciis sive utilitatibus quæ dici aut nominari possunt, per hanc nostri præcepti paginam concedimus atque largimur, et de nostro jure ac dominio in eorum jus ac dominium omnino transfundimus, ea quippe ratione ut, prædictus abbas suiue successores una cum fratribus inibi Deo famulantibus de prænominato bono et ejus utensilibus dehinc liberam potestatem ad communem usum fratrum, quicquid eis placuerit, faciendi, omnium hominum contradictione remota. Et ut hæc nostræ donationis auctoritas stabilis et inconvulsa permaneat omni tempore, hoc præceptum inde conscriptum manu propria roborantes sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Signum domni Henrici, regis invictissimi. (Monogramma.)

Guntherus cancellarius vice Willigisi archicapelani recognovi.

Data VIII Idus Aprilis, indictione VIII, anno ab incarnatione Domini 1009, anno vero domni Henrici secundi regnantis octavo.

Actum Reganesburg feliciter. Amen.

XLVIII.

Rex Henricus II donat monasterio Prul prope Ratisbonam mansum regalem in villa Genstall.

(Anno 1009, 20 Maii.)

[Ried, ubi supra, pag. 128.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Henricus divina favente clementia rex.

Si Ecclesiarum Dei loca alicujus doni incremento sublimare studuerimus, nobis nostrique regni statui id proficere minime diffidimus. Quapropter omnium Christi fidelium, præsentium scilicet ac futurorum, noverit universitas qualiter nos, divini amoris instinctu, pro remedio animæ nostræ, ob interventum et petitionem Bonifacii, Prulensis abbatis, sibi suoque monasterio in honorem sancti Bartholomæi apostoli constructo atque dedicato unum regalem mansum, quem antea Waltrico concessum habuimus, in villa Genstall dicta, in pago Tunagouue, in comitatu Ruperti situm, cum omnibus ejus appendiciis viis et inviis, cultis et incultis, exitibus et redivis, quæ sitis sive inquirendis, seu cum omnibus utilitatibus quæ quolibet modo dici aut scribi possunt per hanc nostram regalem paginam concedimus atque largimur, et de nostro jure et dominio in ejus jus et dominium omnino transfundimus, ea videlicet ra-

tionem ut, si quis Ratisponen. Ecclesiæ episcopus, quod absit! idem monasterium destruere vel monachicam vitam inibi violare præsumperit, præscriptus manus iterum ad regales redeat manus; si autem firmum et inviolatum præscriptum monasterium permanserit, jam dictus abbas Bonifacius suiue successores liberam potestatem habeant, exinde, quidquid eis placuerit, faciendi ad eorum utilitatem Ecclesiæ, omni videlicet hominum contradictione remota. Et ut hæc nostræ donationis auctoritas stabilis et inconvulsa ita permaneat, hoc præceptum inde conscriptum manu propria corroboravimus et sigillo nostro insigniri jussimus.

Signum domni Henrici regis invictissimi. (Monogramma.)

Guntherus cancellarius vice Willigisi archicapelani recognovi.

Data XIII Kal. Junii, indict. VII, anno Dominicæ incarnationis 1009, anno vero domni Henrici regis secundi regnantis septimo.

Actum Ratisponæ feliciter. Amen.

XLIX.

Rex Henricus II donat Ecclesiæ Bambergensi locum Lichtowa in pago Nordgov. situm. •

(Anno 1009, 2 Julii.)

[Ried, Codex episcop. Ratisb. I, 129.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Henricus divina favente clementia rex.

Dominicis non surdum præbentes auditum præceptis et deificis obtemperando suasionibus quendam nostræ paternæ hæreditatis locum Babenber dictum in sedem et culmen episcopatus proximus, et romana auctoritate in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ, sanctorumque apostolorum Petri et Pauli stabilivimus et corroboravimus, ut inibi nostrum nostrorumque parentum, et Ottonis tercii, videlicet imperatoris et antecessoris nostri, celebre nomen haberetur, et jugis pro omnibus orthodoxis hostia mactaretur. Proinde noverit omnium nostrorum fidelium tam præsens ætas, quam et futura posteritas, qualiter nos quendam nostræ proprietatis locum Lihtowa dictum, in pago Nortgowe et in comitatu Henrici comitis situm, ad eandem supradictam episcopalem sedem, una cum omnibus ejus appendiciis sive adhærentibus, videlicet rebus mobilibus et immobilibus, ac cæteris omnibus, quæ scribi aut appellari possunt quolibet modo, utilitatibus, hac nostra præceptali pagina, prout firmius possumus, donamus atque proprietamus, omnium contradictione remota. Et ut hæc nostræ auctoritatis traditio firma et inconvulsa permaneat, hanc paginam inde conscriptam sigilli nostri impressione manu propria roborantes jussimus insigniri.

Signum domni Henrici secundi regis invictissimi. (Monogramma.)

Guntherus cancellarius vice Erchanbaldi archicancellarii recognovi.

Data VI Non. Julii indictione VIII, anno Domi-

incarnationis 1009, anno vero domni Heinrici A

ix. Actum Hingelenheim feliciter.

Sigillum majestat. intus impressum exstat.

L.

Henrici præceptum pro Ecclesia Cremonensi.

(Anno 1009.)

[Ughelli, *Italia sacra*. IV, 594.]

nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HEINRI-
livina favente misericordia Francorum et Lon-
dorum rex.

sacrarum Dei Ecclesiarum miseriis et oppres-
sus studuerimus subvenire, et nostræ majesta-
blem levamen laboraverimus, impendere, procul
regni nostri statum stabiliri, et æternæ remu-
onis præmium nobis rependi non ambigimus. B
propter notum sit omnibus nostris fidelibus, tam
entibus quam futuris, quod vir venerabilis
ulphus S. Cremonensis Ecclesiæ episcopus, et
omnia noster fidelissimus, modestiæ nostræ re-
quod quædam abbatia suo episcopatu subdi-
: in honore S. Laurentii dedicata, et juxta
tem suam sita, a quodam abbate Lamperto
ne diminueretur in beneficium dando, et malas
ptiones faciendo, et hac occasione victualia
am subtrahebantur, et sic orationes et elec-
næ, quæ pro anima illius qui eam construxit,
o animabus omnium Christianorum, fieri debe-
diminui videbantur. Cujus rei causa, dolore
s tacti intrinsecus, quid inde fieret cogitare
mus. Divina namque gratia inspirante, et dile- C
mæ conjugis nostræ Chunicundæ consilio sa-
rimo interveniente, nostræ regalis auctoritatis
optum, quod inviolabile perpetualiter teneatur,
percepimus, ea videlicet ratione ut, tam præsens
quam futuri nullam potestatem deinceps
ant de rebus ad prædictam Abbatiam pertinen-
diminuere, neque in beneficium dando, nec
mutationes, seu precarias, atque libellarias
ado sine licentia præsentis episcopi, et succes-
sionis ejus, qui pro tempore fuerint. Si quis vero
contra hanc nostram auctoritatem et præ-
ceptionem deinceps facere præsumperit, scripta et
titura quæ fecerit, irrita et vacua et sine
re permaneant, et abbas proprio honore et
tate privetur, et illi qui investituram aut ali- D
scriptum suscipere præsumperint, sciant se
posituros auri optimi libras centum, medietatem
uræ nostræ, et medietatem abbatiae, cui dam-
et diminutionem inferre tentavit. Quod ut
as credatur, diligentiusque ab omnibus obser-
; manu propria roborantes sigilli nostri impres-
; jussimus insigniri.

*nam. . . domini Henrici gloriosissimi et invi-
mi regis.*

ilbertus cancellarius ad vicem Wilibisi episcopi
chicancellarii recognovi.

tum vii Id. Octob., anno ab incarnatione Do-
1009, anno vero Henrici I regis vii.

tum Maideburgh feliciter. Amen.

LI

*Præceptum Henrici II regis pro abbatia Classensi
sancti Apollinaris.*

(Anno 1009, vii Kal. Maii.)

[*Annal Camuldul.* I, 190, ex autographo Classensi.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HEINRI-
cus divina favente clementia rex.

Si nostrorum fidelium petitionibus aures nostræ
serenitatis accommodaverimus, promptiores ac devo-
tiores eos in nostro obsequio fore nullatenus tituba-
mus. Omnium sanctæ Dei igitur Ecclesiæ nostrorum-
que fidelium, præsentium scilicet ac futurorum, no-
verit sollertia, Bonum presbyterum et monachum
atque abbatem Ravennatem monasterii sancti Apol-
linaris, quodasserunt fundatum dudum in civitate
cognominata Classis, nostrumque devotissimum fi-
delem, nostram in omnibus exorasse celsitudinem,
quatenus pro Dei amore, animæque nostræ perpetua
salute, corroboraremur atque firmaremur et ex no-
stra benignissima largitione conderemus et delibe-
raremur in perpetuum confirmandam per hæc nostri
præcepti atque pragmatici scripti inviolabilem pagi-
nam omnes res et possessiones quascunque præfata
Ecclesia prælibati monasterii quibuscunque cautio-
nibus vel deliberationibus visum est possidere in
integrum. Cujus sacris petitionibus justisque deside-
riis devote et libenter annuentes et assensum præ-
bentes corroboramus atque confirmamus, et ex nostro
jure et dominio in ejus jus et dominium transfundi-
mus, videlicet quæcunque conjacent monasterii tam
in monarchia quamque per singula loca nostri regni.
In comitatu Foenensi et Pensauriani seu Ariminensi,
villam quæ dicitur Sala cum suis appendiciis in in-
tegrum, et titulum Ecclesiæ ipsius monasterii in la-
tere parietis situm in honore sanctæ Feliculæ et
sanctorum martyrum Marci et Marcelliani, et Eccle-
siam sanctæ Mariæ Dei genitricis in prædicta villa
et cortecella Salæ, et ecclesiam sancti Martini, quæ
nominatur Aqualonga. Hæc omnia in integrum cum
omnibus suis pertinentiis et cohærentiis atque sub-
jacentiis cui prætaxatæ Salæ cohærentes undique
sunt, a primo latere fluvius, qui dicitur Pisciatellus,
secundo lateri Vedrita et Paverianus, tertio lateri
limes, qui dicitur Arzer, percurrens a Paveriano
usque in stratellam, et rivus qui vocatur de Fabrica
desinens et derivans usque in mare, et ipsum littus
maris quantulumcunque mihi pertinere videtur in
integrum. Concedimus etiam Salam novam in inte-
grum cum omnibus appendiciis suis, et quidquid re-
gale est in Castancto et Bulgaria et Branchisi. Ite-
rum concedimus ut liceat sibi, in civitate facere,
quæ dicitur Phono, posterulam in publico muro in
loco illo ubi propriam terram infra et extra ha-
beant, et juxta murum qui vocatur Dapenna, eccle-
siam ædificare. Concedimus etiam præcipientesque
statuimus ut nullus dux aut archiepiscopus, marchio,
comes, vicecomes, sculdasius, gastaldio, aut aliquis
publicus exactor in aliquibus prædiis et possessioni-
bus per quæcunque nostri regni loca conjacentibus

et residentibus, aut hominibus supra sedentibus vel inhabitantibus theloneum, aut aliquam publicam functionem per alicujus tituli distractionem audeat exigere vel exquirere, nec aliquam invasionem, vel diminorationem, aut temerariam præsumptionem quoquomodo agere vel inferre præsumentando pertentet. Si quis igitur hanc nostræ semper et ubique inviolandæ cautionis, definitionis, deliberationis, et concessionis, et voluntariæ distributionis paginam, quod absit! quoquomodo temerario ausu infringere conatus fuerit, sciat se compositurum centum libras auri aut mille [argenti], medietatem cameræ nostræ, et medietatem prælibato monasterio sancti Apollinaris. Quod ut melius credatur, diligentiusque ab omnibus observetur, manu propria præsentem paginam roborantes nostri sigilli impressione inferius insigniri jussimus.

Signum domni Heinrici regis invictissimi.

Eberhardus cancellarius vice Willigisi archiepiscopi recognovi.

Data VII Kalendas Maii, indictione septima, anno Dominicæ incarnationis millesimo nono, anno vero domni Heinrici secundi regnantis VII.

Actum Niven.... feliciter. Amen.

LII.

S. Henrici privilegium Godehardo abbati concessum
(Anno 1009.)

[Ludewig, *Script. rer. Germ.*, 333-34.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HEINRICUS divina favente clementia rex.

Si Ecclesias Dei alicujus doni incremento ditare vel sublimare studuerimus, nobis id profuturum esse minime dubitamus. Quapropter noverit omnium Christi fidelium nostrorumque industria qualiter, ob remedium animæ nostræ et interventum dilecti abbatis nostri Godehardi, suum jure devotumque servitium inspicientes, monasterio suo, Alaha dicto, ad servitium et ad usum fratrum Deo ibidem famulantium, in villa Mundrichinga dicta unam ecclesiam, cum dotali manso et duabus partibus decimationis ad eandem ecclesiam pertinentibus, et in villa eadem alium mansum, cum mancipiis Frundum et uxore ipsius et filiis eorum; in Siffenchoven autem tres mansos cum mancipiis in his habitantibus; in Mangoltingen vero superius molendinarium cum molendino, in pago Wonaulgowe, in comitatu vero Ruotberti comitis sitis, cum omnibus appenditiis sive utilitatibus quæ dici aut nominari possunt, per hanc nostri præcepti paginam concedimus atque largimur. Et de nostro jure ac dominio in eorum jus ac dominium omnium transfundimus, ea quippe ratione, ut, prædictus abbas suique successores, una cum fratribus inibi Deo famulantibus, de prænominato honore ejusque utensilibus dehinc liberam habeant potestatem, ad communem usum fratrum, quidquid eis libuerit faciendi, omnium hominum contradictione remota. Et ut hæc auctoritas nostræ donationis stabilis et inconvulsa permaneat omni tempore, hoc præceptum inde con-

scriptum manu propria roborantes sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Data octavo Idus Aprilis, indict. VII, anno ab incarnatione Domini 1009, anno vero domini Heinrici secundi regnantis VIII. Actum Regensburg. Amen.

LIII.

S. Henrici privilegium pro eodem.

(Anno eodem.)

[Ludewig, *ubi supra.*]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HEINRICUS divina favente clementia rex.

Si quid nos Ecclesias Dei, vel in eisdem servientes, de nostris ditare studuerimus, procul dubio immarcescibile præmium in futuro capessere credimus. Qua de re cunctis fidelibus nostris, præsentibus scilicet et futuris, notum esse volumus qualiter nos, æternæ vitæ desiderio inflammati, tam pro remedio animæ nostræ quam parentum nostrorum, nec non et interventu dilectæ (uxoris) conlectalis nostræ Chunigundæ, et pro dilectissimi Alahensis abbatis Godehardi gratissimo obsequio, eidem Ecclesiæ cui ipse præesse videtur, in usum monachorum inibi Deo famulantium, in comitatu Thiernouis præsidis, prope monasterium, in villa Heinigerimperk dicta, mercatum habenti; telonium tam viantium quam navigantium exigendi jus perpetuum per hoc regale præceptum contulimus atque concessimus. Quod si qua persona eidem loco abstulerit, in futuro judicio examinanda erit. Et ut hac nostræ traditionis auctoritas stabilis et inconvulsa permaneat, manu propria eam roborantes sigillari nostra imagine jussimus.

Data VII Idus Junii, indictione VII, anno Dominicæ incarnationis 1009, anno vero domini Heinrici regis secundi regnantis VIII.

Actum Merseburg feliciter. Amen.

LIV.

Ecclesiæ Northwald, a sitæ in eremo, multa prædia confert.

(Anno 1009.)

[Ludewig, *ubi supra*, p. 331-32.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HEINRICUS divina favente gratia rex.

Plantationis cujusque surculus trunco viridi imputatus, quanto sæpius aquis circumfusus irrigatur, tanto citius, crescentibus [ramis] in orbem erigitur. Ecclesias igitur Dei comparationi eidem nos recompensantes, ubicunque locorum noviter plantatas, si bonis nostris aliquanto benignius adhibitis sublevamus, tanto eas citius in divina laude feliciter excrescere, tantoque nos firmiter imperii nostri culmen stabilire fideliter confidimus.

Quapropter omnium Dei nostrique fidelium universitati notum volumus qualiter nos, ob interventum ac petitionem dilectæ conjugis nostræ Chunigundæ imperatricis augustæ, et Brononis Augustensis Ecclesiæ præsulis, et cæterorum fidelium nostrorum, Eberhardi Ratisponensis, Bennonis Pataviensis episcoporum, ad Ecclesiam sitam in eremo, quæ voca-

tur Nortwald, a Guntherio monacho, et inibi primitus eremiticam vitam ducente, constructam, in honore victoriosissimæ crucis sanctæque Dei genitricis Mariæ, nec non B. Joannis Baptistæ, in usum fratrum ibi Deo sub regula S. Benedicti servientium; quidquid habuimus, a fonte aquæ quæ vocatur Leipliusa, usque ad locum qui vocatur Swartwinchill, et inde usque ad montem qui vocatur Ekkirischbuch, et ita usque ad aquam quæ vocatur Forchenbach, et inde ad Holerenberch, usque dum venias Plecentenstein, et inde ad Grachenbach, et sic ad fontem ipsius aquæ, et ita per aquam quæ dicitur Flinsbach, et hinc, ut subterminatum est, ad flumen Regin, et per descensum Regni fluminis usque in villam illam Piberach, quæ duarum Piberach media interfluit, et sic sursum per eandem Piberach, usque ad locum qui est in monte Hanawich, et inde per decursum aquæ quæ vocatur Sebach, et sic inde, ut modo terminatum est, usque ad locum ubi Kelbirbach cadit in album Regin, usque in Aflaltresbach, et inde ad magnum lapidem qui ex orientali plaga prope stratam jacet quæ Bavariam tendit, et sic per stratam usque ad nigrum Regin, et sursum per eundem fluvium, ad locum ubi interfluit aqua Fladinz, et inde ad fontem ejusdem aquæ, et ita usque ad Nauffinna, cum omnibus utensilibus, cum aris, ædificiis, agris, terris, cultis et incultis, pratis, pascuis, sylvis, venationibus, aquis, aquarumve decursibus, piscationibus, molis, molendinis, viis et inviis, exitibus et redivis, quæsitis et inquirendis, seu cum omni utilitate quæ ullo modo inde provenire poterit, per hoc nostrum præceptum, in proprium donavimus atque confirmavimus, ea videlicet ratione ut nemo ulterius, absque ejusdem cellæ provisoris suorumque successorum licentia, potestatem habeat novalia faciendi, piscandi, aut nullo ingenio feras decipiendi, aut quamlibet potestatem, infra præscriptum terminum exercendi. Et ut hæc donationis nostræ auctoritas stabilis atque inconvulsa omni permaneat ævo, hanc chartam, inde conscriptam, subtusque manu propria roboratam, sigilli nostri [jussimus] impressione insigniri.

Data VII Idus Junii, indict. VII, anno Domini 1009, anno vero domini Henrici secundi VII.

Actum Merseburg in Dei nomine feliciter.

LV.

Rex Henricus II donat parthenoni Obermunster per ipsum a fundamento perfecto et in præsentia sua 17 Apr. consecrato quamdam sui juris curtem Salach.

(Anno 1010, April. 17.)

[Ried, *Cod. episcop. Ratisb.* I, 130.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HEINRICUS divina faventia clementia rex.

Si Ecclesiarum Dei loca alicujus doni incremento sublimare vel meliorare studuerimus, nobis nostrique regni statui id proficere minime diffidimus. Quapropter omnium Christi fidelium, præsentium scilicet ac futurorum, agnoscat industria qualiter nos, divini amoris instinctu, pro remedio animæ

A nostræ, ac senioris nostri, videlicet Ottonis imperatoris, dilectæque conjugis nostræ Chunigundæ reginæ, seu parentum nostrorum, nec non et pro regni nostri, statu monasterio Ratisponensi, quod ibi vocatur Oberenmunster, in honore sanctæ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ dedicato, ipsa die qua illud, per nos a fundamento perfectum, in præsentia nostri xv Kal. Maii consecrari fecimus, quamdam nostri juris curtem nomine Salaht in comitatu Ruotperti comitis, in pago Duonochgowe cum omnibus suis pertinentiis seu appendiciis, villis, vicis, cum familiis utriusque sexus aris, ædificiis, campis pratis, pascuis, silvis, venationibus, aquis aquarumve decursibus, piscationibus, molendinis, exitibus et redivis, viis et inviis, quæsitis sive inquirendis, cum omnibus quæ quolibet modo dici aut nominari possunt utilitatibus, per hanc nostram regalem paginam eidem monasterio ad usum et stipendia sanctimonialium inibi Deo famulantium integre concessimus atque tradidimus, et de nostro jure ac dominio in ejus jus et dominium omnino transfundimus, ea quippe ratione ut abbatisa Wicpurg, quæ nunc præfato monasterio præesse videtur, eique succedentes abbatissæ de eadem proprietate, ad usum tamen monasterii et sanctimonialium ibidem Deo servientium, debinc liberam habeant potestatem, quicquid eis placuerit faciendi, omnium hominum contradictione sive inquietudine remota. Et ut hæc nostræ donationis seu confirmationis auctoritas stabilis et inconvulsa omni permaneat tempore, hoc præceptum inde conscriptum manu propria corroborantes atque confirmantes, sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Sigillum domni Henrici regis invictissimi. (Monogramma.)

Guntherius cancellarius vice Willigisi archicappellani notavi.

Data xv Kal. Maii, indict. VIII, anno Dominicæ nativitatæ 1010, anno vero domni secundi Henrici regnanti VIII, Actum Regenesburg feliciter. Amen.

Sigillum majest. intus impressum magna ex parte fractum.

LVI.

Henricus II rex prædium Tharisca Ecclesie Bambergensi donat.

(Anno 1010, 1 Junii.)

[Ussermann, *Germania sacra* III, *Preuves* p. 16.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HEINRICUS divina ordinante providentia rex.

Notum sit omnibus Christi fidelibus, præsentibus scilicet ac futuris, quia, postquam nos, divina inspirante gratia et Romana auctorante potentia omniumque nostri fidelium in medium consulente concordia sententia, nostræ proprietati, locum Bavenberc dictum in sedem et cultum episcopatus proveximus, consensu et petitione nobis dilectissimæ conjugis Cunigundæ videlicet reginæ quodnam prædium, quod a modernis Tareisa, ab antiquioribus vero Sinthe-

rishusun est nuncupatum, in pago Volcfelt et in comitatu Tietmari comitis situm, ad eandem supradictam episcopalem sedem Bavenberc cum omnibus eorum appertinentiis, videlicet villis, vicis, ecclesiis, capellis, servis et ancillis, areis, ædificiis, terris cultis et incultis, viis, inviis, exitibus et redditibus, quæsitis vel inquirendis, silvis, saginis, venationibus, aquis, piscationibus, molis, molendinis, rebus mobilibus et immobilibus ac cæteris omnibus, quæ rite scribi aut appellari possunt quolibet modo, utilitatibus hac nostræ auctoritatis præceptali pagina prout firmiter possumus, donamus, atque omnium contradictione remota proprietas, præcipientes ut in Deo dilectus nobis sæpe dictæ sedis Eberhardus primus episcopus liberam dehinc habeat potestatem sui successores, idem supradictum prædium cum omnibus suis appendiciis tenendi, possidendi, seu quidquid sibi libeat modis omnibus in usum episcopatus inde faciendi. Si quis igitur, quod absit! hujus nostræ donationis munificentiam destruere seu violare præsumit, in die iudicii coram oculis Dei tormento inextinguibili luat. Quod ne fiat, sed hæc nostra traditio perpetualiter inviolabilis permanet, hanc chartam inde conscriptam manu propria roborantes sigilli nostri impressione insigniri iussimus.

Signum domini secundi Henrici regis invictissimi.
Guntherius cancellarius vice Willigisi archicappellani (165) notavi.

Data Kl. Junii indictione viii, anno Dominicæ incarnationis millesimo X, anno vero domni secundi Henrici regnantis viii.

Actum Mogontię feliciter. Amen,

LVII.

S. Henrici privilegium pro ecclesia Altahensi.

(Anno 1011.)

[Ludewig, *Scrip. rer. Germ.*, I, 335-36.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Si quid nos Ecclesias Dei, vel in eisdem servientes, de nostris ditare studuerimus, procul dubio immarcessibile præmium in futuro capessere credimus. Qua de re cunctis fidelibus nostris, præsentibus scilicet atque futuris, notum esse volumus qualiter nos, æternæ vitæ desiderio inflammati, tam pro remedio animæ nostræ quam parentum nostrorum, nec non et interventu dilectæ contactalis nostræ Chunegundæ, et pro dilecti Altahensis Godehardi gratissimo obsequio, eidem Ecclesiæ cui ipse præesse videtur, in usum monachorum inibi Deo famulantium, in marcha et comitatu Henrici marchionis, decem regales mansos, inter hos terminos suos, item in orientali plaga de illo vallo et duabus arboribus, vulgo Felevun dictis, subtus villam Abatorf dictam, usque fluvium Danubii, et inde rorsum in latitudine usque in occidentalem plagam, ad terminum ministerii Sigimares Weride, in longitudine vero, de Danubio usque ad Wagreim ad

A aquilonem terminantur, per hanc nostram paginam concedimus atque largimur, cum omnibus appendiciis ad eosdem pertinentiis, areis, æterris cultis et incultis, pratis, pascuis, aquis decursibus, molendinis, piscationibus, venationibus, sylvis extirpatis, vel adhuc extirpandis, seu omnibus, quæ dici aut nominari possunt, ut his, et de nostro jure ac dominio in ejus dominium omnino transfundimus. Et quippe ut prædictus abbas sui successores exindram habeant potestatem tenendi, commutar quidquid eis in usum prædictorum fratrum libuerit. Et ut hæc nostræ donationis auctoritas omnium hominum contradictione remota, sta firma constet, hanc chartam ex nostra jussu conscriptam ac signatam, propria manu firmavimus.

Data vii Kalend. Julii, indict. ix, anno Domini incarnationis 1011, anno vero domini Henrici cundi regnantis x. Actum Regenspurg.

LVIII.

S. Henrici imp. diploma datum pro monasterio Tegernseensi.

(Anno 1011.)

[Pez, *Cod. diplom. hist. epist.*, ex bibl. Teutonica. In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Cunctis nostris fidelibus notum esse volumus, quod præsentibus scilicet atque futuris, qualiter a nostris animæ nostræ nostrorumque parentum remota æternæque vitæ desiderium, interventu quodam lecti nostri Godehardi, abbatis Altachensis quædam cujusdam artificis Perengarii, qui monasterium S. Quirini M. ad Tegernsee perbant, eo quod idem servus ejusdem esset, ab Imperatore Ottone, nostro antecessore in Francia et in Turingia sibi concessa instrumentum jus cambiando recipimus: e contra verum fluvium Ainzim in comitatu Henrici marchionis opportuno loco juxta prædium ejusdem Eberhardi Creberbach dictum, in meridiana plaga interjuncta publicæ, quæ Hohenstrassa vulgo nuncupatur, partem silvæ, Enisiwalt dictæ, hohas sexaginta ad supradictum cœnobium Tegernseensis usum monachorum inibi Deo famulantium hanc nostri præcepti paginam concedimus, nostro jure in jus ac dominium eorum, cum omnibus utensilibus quæ ibi inveniri vel aptari potuerunt prorsus transfundimus, et si ibi in integrum inveni non fuerint, in proximo loco nostro suppleantur videlicet tenore ut illius loci abbates exindram habeant potestatem in usum eorundem monachorum, quicquid eis inde faciendi placuerit, auctoritate omnium hominum contradictione remota.

Et ut hæc nostræ donationis auctoritas firma et stabilis constet, hanc chartam ex nostra jussu conscriptam et signatam manu propria firmavimus.

(165) Non ergo jam 23 Febr. hoc anno mortuus erat, ut quidam volunt.

Guntherius cancellarius vice Erchambaldi archi- A capellani recognovi.

Data xiv Kal. Julii, indict. ix, anno Dominicæ incarnationis 1011, anno vero domini Henrici II regnantis x. Actum Randesburæ.

LIX.

S. Henrici diploma per quod integrum comitatum in pago Lobedengouwe reliquis Ecclesiæ Wormatiensis ditionibus adjicit.

(Anno 1011.)

[Schannat, *episcopatus Wormat.*, II, p. 38.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Heinrichus divina ordinante providentia rex.

Omnium itaque sanctæ Dei Ecclesiæ utriusque sexus fidelium sub regni nostri ditione degentium, nosse volumus solertiam qualiter Burchardus, venerabilis episcopus sanctæ ecclesiæ Wormatiensis, nobis in omnibus fidelissimus, dominationem nostram adiens rogavit ut fidelitatis variique laboris semper pro nostra dilectione impensi recordamur. Cujus vero petitioni nos assensum præbentes, fideique sibi promissæ memoriam tenentes, interventu scilicet ac petitione dilectæ conjugis nostræ Cunigundæ reginæ, comitatum in pago Lobedengouwe situm, cum omnibus sibi pertinentibus, per hanc nostram regalem paginam cessimus, et de nostro jure ac dominio in suæ ditionis manum transmisimus, eo videlicet rationis tenore ut jam dictus episcopus de prædicto comitatu et ejus utilitatibus dehinc habeat potestatem fruendi, habendi, vel quidquid sibi placuerit faciendi, omnium hominum contradictione remota. Quod ut verius credatur, diligentiusque observetur ab omnibus, propriis manibus roborantes, sigillo nostro insigniri jussimus.

Signum domini Henrici regis invictissimi.

Guntherus cancellarius, ad vicem Erkambaldi archicapellani, notavi.

Data vii Idus Maii, indict. viii, anno Dominicæ incarnat. millesimo XI, anno vero domni secundi Henrici x.

Actum Bavenberc feliciter. Amen.

LX.

S Henrici privilegium pro Ecclesia Paderbornensi. (Anno 1011.)

[*Codex diplomaticus Hist Westph.*, p. 61.]

C. In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Heinrichus divina ordinante providentia rex.

Divinæ pietatis clementia, quæ nos ad culmen regni majestatis perduxit, ad hoc voluit regnare ut ecclesiarum ordini firmando atque corroborando subveniamus; his autem maxime locis, quæ ab antecessoribus nostris regibus imperatoribus fundata, sed jam peccatis exigentibus peno videbantur annullata. Quapropter omnium fidelium nostrorum præsentium scilicet ac futurorum industriæ notum esse volumus qualiter, nos divini amoris instinctu, pro remedio animæ nostræ seu parentum nostrorum, nec non et tertii Ottonis bonæ memoriæ imperatoris, dilectæque conjugis nostræ Cunigundæ reginæ

interventu, atque Meginwerc sanctæ Podrebronnensis Ecclesiæ venerabilis episcopi rogatu, sibi sanctæque suæ Ecclesiæ a Karolo magno imperatore olim fundatæ, nostris vero temporibus incendium passæ, in honore enim sanctæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ et sancti Kiliani martiris Liboriique confessoris dedicatæ, comitatum quem Hahold comes dum vixit tenuit, situm scilicet in locis Haverga, Limga, Thiatmali Aga, Patherga, Treveresga, Langaneke, Erpesfeld, Silbiki, Matfeld, Nihterga, Sinatfeld, Ballevan prope Spriada, Lambiki, Cession, Sewardeshusun, cum omni legalitate in proprium concedimus atque largimur per hanc nostram regalem paginam, eo videlicet rationis tenore ut præfatus episcopus Meginwerc sui que successores præscriptæ ecclesiæ præsidentes dehinc liberam habeant potestatem, de eodem comitatu ejusque utilitatibus quidquid eis placuerit faciendi, ad eorum tamen utilitatem ecclesiæ, omni videlicet inquietudine remota. Et ut hæc nostræ traditionis seu confirmationis auctoritas stabilis et inconvulsa omni habeantur tempore, hoc præceptum inde conscriptum manu propria firmare curavimus, et sigillo nostro insigniri jussimus.

Signum domni Henrici (L. M.) regis invictissimi.

Guntherius cancellarius ad vicem Erkambaldi archicapellani recognovi.

Datum iv Idus April., indictione ix, anno Dominicæ incarnationis millesimo XI^{mo}. Anno vero domni secundi Henrici regnantis ix.

Actum Triburaregia villa feliciter. Amen.

LXI.

Traditio Henrici regis.

(Anno 1012.)

[Dronke, *Cod. Diplom. Fuld.* p. 343.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Heinrichus divina favente clementia Romanorum rex.

Constat nos divina disponente gratia cæteris supereminere mortalibus, ideoque convenit ut, cujus præcellimus munere, ejus voluntati parere in omnibus studeamus; ideoque omnibus Christianæ fidei cultoribus nostrisque fidelibus, tam præsentibus quam futuris, cupimus esse notum qualiter venerabilis abba Branthoh de monasterio sancti Bonifacii quod Fultha vocatur una cum monachis suis supplicavit celsitudine nostræ ut homines Romano quondam imperio attinentes, qui super terras monasterii eorum commanent, quos olim divæ memoriæ domnus Lodewicus rex itemque dominus Ottho imperator, hujus nominis primus, contulerunt et confirmaverunt scholasticis monasterii Fuldensis et eorum successoribus pro pueris nutriendis et disciplinis scholasticis imbuendis ad cultum divinum uberius augmentandum: nos quoque ipsis ac monasterio eorum tradere et confirmare auctoritate regia dignemur una cum provincia Sarowe dicta et quadam villa sita in Thuringia Holzhus nuncupata, quæ eis quidam comes de Boemia nomine Thacholf in testamento contulit, aput ipsos eligens sepulturam: insuper alia bona quæ eis nostri antecessores imperatores reges

principes ac alii fideles infra Romanum imperium A devotionis intuitu optulerunt. Nos igitur ob divinum amorem et ipsius sancti loci reverentiam omnia bona tam mobilia quam immobilia cum abbatibus, comitiis, centis, judiciis, theloneis monetis, hannis, districtibus, wilthannis, jurisdictionibus quibuscunque, quæ idem Fulthense monasterium possidet infra regnum divinitus nobis datum, vel quæ in futurum adipisci poterit Domino concedente, una cum hominibus imperii antedictis et cum omnibus super terras ipsorum residentibus, qui pro condicione sua ad fiscum regium censum solvere deberent, nec non et prædicti Thacholfi comitis testamentum ipsi abbati Branthoo ejusque successoribus et monasterio Fulthensi per hos apices serenitatis nostræ tradimus et auctoritate regia in perpetuum confirmamus. Præterea districtissime prohibemus ne missi nostri vel ballivi imperii aliquid tollant, rapiant vel invadant de suppellectili aut rebus abbatum decedentium, sed successoribus omnia reserventur : nec pro investitura, quæ per sceptrum regium fieri debet, ab abbate de novo creato aliquid expetatur ; sed sic omnia pro libertate ejusdem sancti loci taliter ordinentur ut ibidem cultus Domini perpetuo stare possit. Et ne quisquam hominum futuris temporibus contra hanc nostram traditionem seu confirmationem venire audeat, hos apices inde conscriptos manu propria roborantes sigillo nostro fecimus insigniri.

Signum domni Henrici (M) regis invictissimi.

Erkanbaldus archicapellanus recognovi.

Data xvii Kal. Januar. indictione xi, anno vero domni millesimo xii. Item anno domni Henrici secundi regnantis xi. Actum Fultha monasterio in nomine Domini feliciter. Amen.

LXII.

Traditio Henrici regis de foresti Zunderenhardt.
(1012, 29 decemb.)

[Dronke, *ubi supra.*]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia rex.

Si ecclesiarum Dei loca alicujus doni incremento sublimare vel meliorare studuerimus, nobis nostrique regni statui id proficere minime dubitamus. Quapropter omnium fidelium nostrorum, presentium scilicet ac futurorum, industriæ notum esse volumus qualiter nos divini amoris instinctu, interventu quoque ac petitione Branthoy abbatis, quandam juris nostri regni forestim infra istos fines adjacentem hisque terminis præcinctam : de Biberaho scilicet usque ad Wolfeshart, ac inde recte transcurrendo Rodenmannun et Byochineberge usque ad Calbaho et Fliedenu ; hinc autem ad Langenaho et Widenaho ; hinc vero in Guncenaho et in Mosebrunnen, et inde sic recte transiundo loca Ufereginfelt, Warmuntessneida, Iliwineshusun et Heribrah-teshusun, necnon Slierefa deorsum in Slidesa, et sic per deorsum usque in Fuldam, sibi suæque sanctæ ecclesiæ in honore Dei genitricis sanctique Bonifacii archiepiscopi et martyris consecratæ ac constructæ,

cum hanc et cum suis omnibus pertinentiis, per hanc nostram regalem paginam in proprium concedimus atque largimur, et de nostro jure ac dominio in ejus jus et dominium omnino transfundimus, ea scilicet ratione ut prædictus abbas Brantho sui que successores de prædicta foresti et ejus pertinentiis liberam dehinc potestatem habeant quicquid sibi inde placuerit faciendi, ad usum tamen ecclesiæ, omnium hominum contradictione remota. Et ut hæc nostræ traditionis auctoritas stabilis et inconversa per futura permaneat tempora, hoc præceptum inde conscriptum manu propria corroborantes sigillo nostro insigniri jussimus.

Signum domni Henrici (M) regis invictissimi.

B Guntherius cancellarius vice Erchlambaldi archicapellani recognovi. (S)

Data iv Kal. Januarii, indictione x, anno Domini incarnationis millesimo xiii. Anno vero domni secundi Henrici regnantis xi.

Actum Polida feliciter. Amen.

LXIII.

Traditio Henrici II regis de Lupence marca.

(Anno 1012? 30 dec.)

[Dronke, *ubi supra.*]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS, divina favente clementia Romanorum imperator augustus, omnibus fidelibus nostris presentibus scilicet et futuris gratiam et salutem in Christo.

C Notum esse volumus omnium catholicæ fidei memoriam qualiter, interventu ac petitione Chunigundæ imperatricis augustæ nostræ dilectæ conjugis, per hanc nostri imperialis præcepti paginam concedimus sanctæ Fuldensium ecclesiæ et domno Bopponi abbati ejusque successoribus in perpetuum bannum nostrum super diversi generis feras inter fines et terminos Lupencemarcha quaquaversum eadem Lupencemarcha extenditur, ex consensu et voluntate Erkenbaldi Mogontinensis archiepiscopi necnon et Arnoldi abbatis Herfeldensis et Willelmi comitis et fratris ejus Bopponis. Sigimari quoque advocati et omnium circa habitantium qui ibi juxta prædia habere noscuntur, eo vicelicet tenore quatenus eadem prænominata, sancta scilicet Fuldensium ecclesia, nostræque fidelis Boppo ejusdem ecclesiæ venerabilis abbas, omnesque qui in præsentem Fuldensium ecclesiam sibi pro futuris temporibus successuri sunt, infra præfatos fines forestandos hac nostra imperiali traditione talem pacem et securitatem amodo et deinceps de cæteris comprovincialibus et circum sedentibus obtineant, qualem hæc eadem cæteræque ecclesiæ hactenus habere visæ sunt, quæ nostra sive prædecessorum nostrorum imperatorum videlicet et regum de hujusmodi forestibus forestandis præcepta susceperunt. Et ut hæc banni nostri concessio stabilis semper et inconversa permaneat, hoc præceptum inde conscriptum manu propria corroborantes sigilli nostri impressione jussimus insigniri et nominis nostri caractere confirmari.

Henrici gloriosissimi imperatoris augusti. A licet regum vel imperatorum Francorum, in quibus
herius cancellarius recognovi.

Kal. Januar.

Idle feliciter.

Et omnibus fidelibus qualiter nos, cum ec-
clesiasticum concambium facientes, dedimus sancto
cum proprietatis nostræ in Lupence mar-
cipimus alia loca, hoc est Wazerlosen et

autem fines et termini Lupence marcha :
sch inde ad Steinenbrunnen, inde ad Bir-
n, inde ad Holcbiberen, inde ad alterum
inde ad Hattenbach, inde ad Leingruben,
umbelum, inde ad Lyopbergun, inde ad
a, inde ad Brestinesbrunnen, inde ad
cholcen, inde ad Merenlinden, inde ad
al, inde Steininen strazen, inde ad Wei-
n et Nazaha inferius ad Steinenbrunnen,
dinen solen, inde ad Marcsteinen, inde ad
sum et Neptale infra, inde ad Setensteten
m, de capella ad Hurselen, inde ad Otte-
le ad Horwiden, inde ad Lachweige, inde
le, inde ad Wartbergen in fontem, inde
rnen, inde ad Madungen, inde ad Gerwi-
inde ad Alviges sol., inde ad Suarzbach,
nde, et Aliunde inferius ad Merrith, inde ad
g, inde ad Drinhongen, inde ad Rotenso-
d Gotdedah, inde ad Ahorne, inde ad Ku-
le Kubach infra in Werraha, et de Werra
prædictum Truckenebach.

LXIV.

*Regis præceptum, per quod Vormaticensem
n [inter] et cænobium Laurisheimense con-
m, ratione Forestis Odenwalt dirimit.*

(Anno 1012.)

mannat, *Episcopatus Vormat.*, II, 38.]

ne sanctæ et individuæ Trinitatis, HEIN-
na ordinante clementia, rex.

aque sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium in regno
gentium nosse volumus sollertiam quo-
venerabilis, et nobis in omnibus fidelis,
is, Wormatiensis ecclesiæ episcopus, do-
m nostram adiit sese reclamando, ob fre-
contentionem habitam inter suam Eccle-
Laureshamensis ecclesiæ, abbatem, de
utilitatibus quæ sunt in pago Lobedun-
quod præfatus abbas Wormatiensis Ecclesiæ
aticum in silva Odenwalt potestativa manu
icare, suæque per integrum vindicare.
igitur altercationem nostræ excellentiæ
præceptum Dagoberti famosissimi regis
n relegendum, in quo scriptum habetur
se Dagobertus rex ad basilicam sancti Petri
Wormatiæ constructam tradidit castellum
; in pago Lobedungowe situm cum omni-
ilibus illuc pertinentibus et omni silvatico
denwalt ; ad hoc etiam nostris visibus ob-
cepta successorum illius, videlicet Pipini,
adowici ; Ottonis primi, clarissimorum sci-

PATROL. CXL.

licet regum vel imperatorum Francorum, in quibus
scriptum invenitur quomodo ipsi traditionem et con-
firmationem præscripti regis suis præceptionibus a
novo confirmarunt ; sed pro rei firmitate precatus
est nostram clementiam ut frequenti litigio finem
statueremus. Cujus petitionibus, ob Dei amorem,
ejusque fidele servitium libenter annuentes, Boppo-
nem supradicti pagi comitem a culmine nostri impe-
rii ad destruendam litem vetustam misimus, et ut
Sigebedo Wormaticensis miles, et Wernerus Laures-
hamensis miles, nec non scabinei prænominati
comitis, cum juramento marcam Lobedunburgensem,
pro qua contenderunt, a marca quæ respicit ad
Epfenheim distinguerent, præcepimus. Isti sunt qui
pro eadem marca juraverunt : Sibodo, Siguin,
Wazzo, Auduom, Reolfreging, item Siguin, Hart-
mann, Hetzel, Eskrih. Et istis terminis supradictas
marcas distinxerunt. Hegisurum usque in Flicheu-
bach, et sic usque in possessam Homathoni : et sic
sursum possessam usque ad Enthelem Wichelstein,
inde ad orientalem bornen, inde ad spumosum sta-
gnum, et sic in Ulmenam ; et inde usque ad intonein
Egkam ; inde a dunen Wichental, inde in orientalem
Ulmenam, et sic usque ad Richeresvindam. Inde in
Nevarum et sic Nevarum deorsum usque in Niwen-
heim, et in ea nihil speciale dixerunt, excepto Cole-
genberg et Forestem quæ Eugizunforste nomina-
tur. Quapropter hoc nostræ auctoritatis præceptum
eidem Ecclesiæ fieri decrevimus, per quod jubemus
ut præfato episcopo Burchardo, aut successoribus
suis, nullum impedimentum prædictis Ecclesiæ fa-
cultatibus ab aliqua persona occurrat ; et hoc ad-
jicimus : si qui superbiendo istud pactum vel præ-
ceptum violaverit, tres libras auri ad cameram no-
stram vel successoris nostri tribuat, et quod incepe-
rit irritum habeatur. Et, ut hæc auctoritas nostræ
confirmationis firma stabilisque permaneat, annuli
nostri impressione eam insigniri jussimus, manaque
propria subtus annotavimus.

Guntherus cancellarius, ad vicem Erkanbaldi
archicapellani recognovi.

Data xv Kalend. Septemb., anno incarnat. Dom.
millesimo duodecimo, indictione decima, anno vero
domini Henrici secundi decimo.

Actum Nerstein feliciter. Amen.

LXV.

*Abbatia Florinensis, quæ est Benedictinorum in diæ-
cesi Leodiensi, a Gerardo I Cameracensi et Atreba-
tensi episcopo fundata, confirmatur diplomate
S. Henrici.*

(Anno 1012.)

[Miræus, *Opp. diplom.*, I, 675.]

(Initium deest.) Quapropter innotescimus omnibus
Christifidelibus, et nostris, tam futuris quam præ-
sentibus, quia Gerardus vir venerabilis in primis,
noster capellanus, postea vero, Dei gratia annuente,
et me dante, Cameracensis episcopus effectus, et
fratres sui Godefridus, et Arnulfus, abbatiam quam-
dam in pago Lomacensi sitam pro salute animarum

suarum, et suorum parentum Florines (166) construxerunt.

Quorum interventu ipsam abbatiam cum omnibus bonis ad eandem pertinentibus, futuris et præsensibus, in nostro mundiburnio et tuitione perpetuo conservandam suscepimus.

Communi igitur fratrum assensu, hujus constructæ ab eis abbatiae, Godefrido cessit advocatio.

Et ne aliqua inter ipsam et abbatiam suscitaretur altercatio, idem Godefridus jus advocacionis, quod retinuit, in nostra præsensia sic exposuit. De singulis foris.....

Si quis autem posterorum hujus advocacionis ultra hæc adversus ecclesiam quidquam molestum arroganter intulerit, Baldrico Leodicensium episcopo nunc nobis assistenti, et successoribus ejus, ut nostra vigeat concessio, loco nostri ut iudices et vindices arctius appareant, auctoritate potiore..... Jubemus ergo publice et in pleno colloquio, quatenus impensius labor non periret, sed securum et defensum maneret monasterium in honore beati Joannis Baptistæ constructum; et inibi habitantes pro incolunitate nostra, et conjugis nostræ, et pro statu imperii nostri Dei clementiam jugiter exorarent, hoc nostræ auctoritatis præceptum fieri decrevimus.

Hæc sunt autem ingenuorum testium nomina:

Burchardus Wormaciæ episcopus.

Heribertus Coloniensis archiepiscopus.

Deodoricus Metensis episcopus, frater Cunegundis imperatricis.

Adelboldus Ultrajectensis episcopus.

Godefridus dux, etc.

Frater ejus Ethelo.

Otto dux Lotharingiæ.

Albero dux Mosellanorum.

Data decima septima Maii, anno Dominicæ incarnationis millesimo duodecimo, indictione decima, concurrente secundo, epacta vicesima quarta, anno autem Henrici imperatoris undecimo.

Actum Leodici feliciter. Amen.

LXVI.

Imperator Henricus donat Ecclesie Bambergensis locum Irnsing in pago Kelesgowe et in comitatu Ottonis de Viltelspach situm.

(Anno 1012, 1 Nov.)

[Ried, *Cod. episc. Ratisb.*, I, 130.]

C. In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus.

Omnium Xpi nostrique fidelium noverit industria qualiter nos, ob remedium animæ et per interventum nostræ dilectissimæ conjugis Chunigundæ imperatricis Augustæ, quendam nostri juris locum Eringesin-

(166) Florina, vulgo *Florenne*, episcopatus Leodensis oppidulum inter Sabim et Mosam situm, sexquimiliari a Philippopoli Hannoniæ oppido, et quinque a Mariæ-Montio milliis: Olim satis lautum, sed sæpius a Gallis eversum.

Est illic abbatia Benedictinorum, de qua vide plura inter Origines Benedictinas; item capitulum

gun (Irnsing) dictum, in pago Kelesgowe et in comitatu Ottonis comitis situm, sanctæ Babenbergensi ecclesie in honorem beati Petri principis apostolorum et sancti Georgii martyris constructæ et consecratæ, cum omnibus appendiciis, scilicet terris cultis et incultis, villis, vineis, agris, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, molendinis, areis, ædificiis, utriusque sexus mancipiis, exitibus et reatibus, et cum omnibus utilitatibus quæ vel scribi vel nominari possunt, summo et liberali devotionis studio in proprium concedimus et donamus; ea videlicet conditione quatenus ejusdem supradictæ sanctæ Babenbergensi ecclesie venerabilis episcopus Eberhardus sui que successores deinceps liberam erinde habeant potestatem tenendi, possidendi, et quicquid ad usum prædictæ ecclesie pertineat faciendi, omnium remoto contradictionis obstaculo. Si quis, quod absit! hujus nostræ donationis munificentiam destruere præsumat, inextinguibili tormento in die iudicii luat; id ne fiat, sed ut hujus nostræ donationis auctoritas stabilis et inconversa permaneat, hoc præceptum inde conscriptum propria manu corroborantes sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum domni Henrici invictissimi Romanorum imperatoris Augusti. (Monogramma.)

Guntherius cancellarius vice Erchanbaldi archicapellani recognovi.

Data Kal. Novembris, indict. III, anno Dominicæ incarnationis 1012, anno vero domni Henrici secundi regnantis XII, imperii autem I.

Actum Merseburc feliciter. Amen.

Cum sigillo majestatis.

LXVII.

S. Henrici privilegium pro monasterio S. Benedicti Montis Casini.

(Anno 1013.)

[Tosti, *Storia della badia Casini*, I, 249.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis HENRICUS, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus.

Oportet imperiali magnitudine prælatis Deo famulantium preces obaudire, et quod petierint, amore sanctorum quorum veneratione loca dicata sunt, ubi greges Dei, divina militatione, et exequi procurant, libenter obtemperare, quæque munera erga eadem loca, ad percipiendam divinam retributionem, conferre. Quanto studiosius hoc quis procurare contendit, tanto, ejus misericordia fultus, et præsentia facilius transilire, et æternam beatitudinem facilius capessere promerebitur. Igitur eactorum fidelium sanctæ Dei Ecclesie nostrorumque, præsentium videlicet ac futurorum, cognoscat sol-

decem canonicorum, fundatum in honorem S. Gulgulphi martyris, a quodam abbate Florinensi, qui sibi suisque successoribus titulum præpositi cum jure conferendi præbendas reservavit, ac jus archidiaconale in oppidum Florinense ejusque districtam acquisivit.

vir venerabilis abbas Atinulfus, erudi-
 tibus disciplinis, et rector cœnobii Sancti
 qui est situm in castro Casino, ubi ipse
 ris sepulturæ locum veneratione dicavit
 congregatione quam in eodem loco sub
 ifici confessoris omnipotenti Deo Benedicti
 leservire cognovimus, per quos ipse ve-
 bbas pecientes (*sic*) celsitudinem nostram,
 rem Dei et reverentiam ejusdem sancti
 æque nostræ augmentem, nec non stabi-
 stri regni, secundum prædecessorum no-
 mperatorum præcepta, augustorum scili-

Lotharii, Ottonis, per hoc nostræ aucto-
 confirmationis præceptum circa ipsum
 m locum ea quæ subter scripta decernunt
 et corroborare dignemur; omnes res
 ones et mancipias et aldianas, cartulatos,
 s servos et ancillas, cum terris et vineis,
 atibus, planis, planitiebus, aquis aqua-
 æcursibus atque piscariis deposita infra
 lulphi principatus Capuano et Pandulphi
 no principi, cum universis pertinentiis
 videntur infra hos fines quæ inferius de-

et quod antiquis temporibus possessus
 iente a prima fine ab ipso Carnello et
 salit per ipsa contra usque in rivo
seguono i nomi di terre, chiese ed altre
lla badia..... in integrum, quibuscun-
 regni finibus positi sunt, et quæ ad eum-
 abile monasterium beati Benedicti Chri-
 soris pervenerunt et possessæ fuerunt,
 et modo tenuerunt, per hanc nostræ con-
 s auctoritatem nostris futurisque tempo-
 tes ipsius monasterii ipsius sancti Bene-
 ter inviolabiliter teneat et possideat, ut
 el utilitas ipsius venerabilis monasterii
 ta ut nullus iudex, publice quislibet ex
 potestate in cellas et villas, aut agros,
 sive reliquas possessiones supra scripti
 sancti Benedicti quas moderno ipse in
 aque pagis et territoriis infra nostri re-

æ juste et legaliter possidet, vel quic-
 leinceps divina pietas ipsi sancto loco
 agere, ad causas audiendas vel freda
 ita exigendi, vel mansiones aut para-
 das, vel servos, seu cartulatos vel of-
 qui super terram ipsius monasterii resi-
 atenus distringendos, nec ullas redhibitio-
 illicitas occasiones requirendas, nostris
 temporibus ingredi audeat, nec ea quæ
 nemorata sunt penitus exigere præsumat,
 præsentem Allinulfus venerabilis abbas
 accessores, una cum congregatione, ibi-
 famulantem sub nostræ munitatis defensio-
 s ordine vivere et residere, et Deum pro
 ma supplicare: et quidquid fiscus ex jure
 ati monasterii pars publica sperare pote-
 animæ nostræ mercede luminaribus ipsi
 o monasterio nostra maneat auctoritate

A concessum. Nec non etiam a nobis adiit, atque con-
 firmari placuit, ut ex omnibus rebus vel mancipiis
 ex ipso sancto monasterio pertinentibus cartulatis
 vel offertis, liberis atque servis ubi pars ipsius mo-
 nasterii sancti citius valeat suam justitiam consequi:
 ita post facta inquisitione rem quem clamaverint
 per prædictos veraces homines jam prædicto pertine-
 nere sancto monasterio in palatio quorumcumque
 taliter respondere, aut de sacramento compelluntur.
 Si vero de servis aut ancillis, vel de quibuslibet
 rebus orta contentio fuerit, liceat monachis eidem
 sancti monasterii ipos retinere quousque in no-
 stram seu eorundem successorum nostrorum præ-
 sentiam veniant, et ibidem coram nobis positis deli-
 berentur. Quicumque [contra] hanc nostram impe-
 riale institutionem ire tentaverit, antea quæ supra
 memorata incomprehensa sunt minime observare,
 quin fortasse violare aut dirumpere tentaverit, sciat
 se pœna persolviturum auri optimi libras mille, me-
 dietatem cameræ nostræ, et medietatem domno
 Atenulfo venerabili abbati, vel suisque successoribus,
 vel ecclesiæ sancti Benedicti. Præcipimus
 etiam, ubicunque repertus fuerit ex rebus ipsius
 sancti monasterii, vel cellis illicitas atque damno-
 sas seu inutiles quas scriptiones vel contumatio-
 nes evacuentur, vel ad ejus potestatem sancti Be-
 nedicti restituantur. Ut autem hæc nostra imperia-
 lis præceptio per futurum temporum firmiorem ob-
 tineat vigorem, manus nostras subter firmavimus,
 et annulo nostro sigillari jussimus (*fortasse in-*
signiri).

*Signum domni Henrici serenissimi et invictissimi
 imperatoris Augusti.*

Henricus cancellarius vice Everardi episcopi et
 archicapellani recognovi.

Datum anno Dominicæ incarnationis millesimo
 XIII, indictione XII, anno vero domni Henrici im-
 peratoris Augusti regnantis duodecimo, imperii ejus
 primo.

Actum Romæ feliciter. Amen.

LXVIII.

S. Henricus Ecclesiæ Bergomensis, a Reginfredo
 episcopo male habitæ, possessiones et privilegia
 confirmat.

(Anno 1013)

[Ughelli, *Italia sacra*, IV, 438.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HEN-
 RICUS, divina favente elementia, rex.

Congruit excellentiæ nostræ venerabilia sanctorum
 loca intuitu pietatis respicere, atque ne inibi Deo
 servientes aliquam injuriam patiantur, sollicita con-
 sideratione providere. Quocirca omnium sanctæ Dei
 Ecclesiæ, nostrorumque fidelium, præsentium scilicet
 ac futurorum, volumus pateat industriæ qualiter
 Theoderulfus archidiaconus [pro] se, et pro cæteris
 omnibus eidem Ecclesiæ servientibus præsentiam
 nostram tristissimi adierunt, et nunciantes nobis
 adversa quæ de territoriis rebus canonicæ suæ
 a Reginfredo episcopo aliisque malis hominibus

passi fuerant, misericordiam nostram supplices oraverunt ut, propter remedium et salutem animæ nostræ, universa prædia et res canonicæ facultatis beatorum martyrum Alexandri atque Vincentii, duo scilicet mercata ab Adelberto reverendissimo pastore collata, et quæcumque alia sunt ab ipso donata : nec non et omnia, quæ ab Azone venerando pontifice, seu cæteris viris Deum timentibus sunt concessa, secundum voluntatem donatorum, per auctoritatem nostræ defensionis et præcepti nostri paginam eis liceat obtinere. Quorum petitionibus, ut justum est, misericorditer annuentes, per hanc nostri præcepti paginam confirmamus et corroboramus eis, salvo honore episcopi, omnes res et facultates prædictæ canonicæ, sicut superius comprehensæ sunt; eo videlicet ordine ut amodo in antea, ad usum et utilitatem sanctæ Ecclesiæ servientium, tam ipsi quam et successores eorum habeant, teneant firmiterque possideant, omnium hominum contradictione et repetitione remota. Præcipientes itaque sancimus ut nullus dux, archiepiscopus, episcopus, marchio, comes, vicecomes, gastaldio nec ullus reipublicæ exactor, seu aliqua regni nostri magna parvaque persona prædictos canonicos, vel successores eorum, qui pro tempore ad præfata venerabilium sanctorum loca Deo servituri sunt, de suprascriptis rebus divestire, molestare, vel inquietare præsumat. Si quis vero, quod futurum non credimus, hujus nostræ præceptionis violator extiterit, sciat se compositurum libras centum auri optimi, medietatem scilicet cameræ nostræ, et memoratis canonicis vel eorum successoribus alteram. Quod ut verius credatur, diligentiusque ab omnibus observetur, hoc præceptum inde conscriptum, manu propria confirmantes, sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum D. Henrici regis invictissimi.

Henricus vice Everardi episcopi et archicapellani recognovit.

Actum anno incarnationis Dominicæ 1013, indictione undecima, anno vero domini Henrici regis secundi, regnantis XI.

Actum Magedeburch feliciter. Amen.

LXIX.

Œ. Henricus Ecclesiæ Paderbornensi curtuem Berneshuson concecit.

(Anno 1013.)

[Cod. diplom. Hist. Westph., p. 62.]

C. In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS, divina favente clementia, rex.

Quoniam divinæ dispositionis providentia nos ad summum reipublicæ culmen regendum provexit et universitati multorum, quamvis merito inferiores, tamen eminentiore quadam nominis prærogativa præesse disposuit, ejus, cujus misericordia sumus sublimati, in omnibus oportet obedire præceptis, ut utilitati subditorum providentes, quanto plus præ cæteris sub specie honoris ascendisse cernimur, tanto magis interius humiliati, his qui sub umbra regiminiis deserviant, debitum retributionis exhibendo, familiari compassione condescendamus. Nam si, qualitates servientium nobis piæ discrecionis intuitu examinantes, unicuique pro qualitate meritorum recompensare studuerimus, debitum persolvendo Dominicum præceptum implemus, et excellentiam regis dignitatis.

* Studere vidimus, quandam cortem nostræ proprietatis Berneshuson dictam, in pago Lissa, in comitatu Udonis sitam, quam ab Unewano Bremense archiepiscopo donante per advocatum suum Udonem absque omni contradictione legitima traditione accepimus, sanctæ Paderbrunnensi ecclesiæ in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ sanctorumque Kiliani martiris et Liborii confessoris consecrata, pro remedio animarum divæ memoriæ Ottonis imperatoris tercij senioris scilicet nostri, omniumque parentum nostrorum, simul ac dilectissimæ conjugis nostræ, et stabilitate regni, proprietario jure concedimus cum omnibus appertinentiis, rebus, territoriis, villis, mancipiis utriusque sexus, silvis, venationibus, aquis aquarumve decursibus, molendinis, piscationibus, viis et inviis, exitibus et redditibus, pratis et pascuis, et cum omnibus acquisitis vel inquirendis; ea ratione ut prenominate episcopus ejusque successores liberam potestatem in ejusdem ecclesiæ utilitatem vertendi habeant. Si quis autem in posterum, quod absit! præfatam ecclesiam inquietare contendat de eisdem prediis, perpetuo anathemate condemnetur. Ius super c libras auri optimi componat, dimidietatem regis cameræ, et reliquam partem eidem ecclesiæ quam inquietare presumpsit. Et, ut hæc nostræ tradicionis auctoritas stabilis permaneat, hanc regalis precepti paginam conscribi ac, manu propria confirmantes, sigillo nostro jussimus insigniri.

Signum domni Henrici secundi regis (L.M.) invictissimi.

Guntherius cancellarius vice Ercambaldi archicapellani..

LXX.

S. Henricus Ecclesiæ Paderbornensis privilegia et possessiones confirmat.

(Anno 1014.)

[Cod. diplom. Hist. Westph., pag 63.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus.

Quoniam divinæ dispositionis providentia nos ad regendum totius reipublicæ monarchiam apostolica benedictione provexit, ante omnia autem hoc laborare debemus ut, qui coronam terreni imperii concessit, post emensum hujus vitæ spacium ea etiam coronari permittat quæ non auferatur in æternum. Quod potissimum fieri decernimus, si loca ecclesiasticis obsequiis deputata nostra auctoritate corroborentur, ut omni exteriori inquietudine remota in tranquillitate permaneant, quatinus eorum precibus adjuvemur qui ibi die noctuque orationibus in Dei servicio vacare debentur, et quod per nos, utputo

encia trepidi, querere non præsumimus, sanctæ A
 clesie servientium pia intercessione impe-
 1. Quapropter universitati fidelium nostrorum
 volumus qualiter Megenuvercus, Paterbron-
 Ecclesie venerabilis episcopus, pro eccle-
 a utilitate arduum laborem aggressus, nobis-
 imina beatorum apostolorum Petri et Pauli
 tentione quæsit, devote supplicaturus ut
 ia cui ipse pastoralis cura præsidet, in primis
 lica, deinde nostra imperiali auctoritate cor-
 tur, pro eo maxime quia, quando ecclesia fuit
 mata, omnia ejusdem ecclesie præcepta at-
 rivilegia incendio perierunt. Cujus petitioni,
 rationabilis videtur, gratuito adsentientes,
 id eadem ecclesia per justitiam obtinere debet
 sorum nostrorum vel nostra oblatione, cæte- B
 fidelibus ibi collatum in rebus, territoriis,
 comitatibus ac districtu, vel quibuscunque
 ibus, ac quicquid ipse episcopus prædictus
 vercus de sua hæreditate ibi contulit, vel
 e per commutationem aut precariam legaliter
 ivit, denuo stabili dono concedimus et impe-
 ratoritate confirmamus. Si quis autem nostræ
 nationis edictum ulterius aliqua presumptione
 ere temptaverit, centum librarum auri ad
 m pondus compositione multetur, ac dimi-
 cameræ nostræ persolvat, reliquum vero
 ecclesie, quam temerarie inquietare præ-
 it. Et, ut hæc confirmatio per successiones
 rum stabilis et inconversa permaneat, hanc im- C
 præcepti paginam inde conscribi ac manu pro-
 nfirmantes sigillo nostro jussimus insigniri.
 um domni Henrici serenissimi et invictissimi
 toris (L. M.).

terius cancellarius vice Ercanbaldi archica-
 recognovi.

indictione XI, anno Dominicæ incarnationis
 anno vero domni Henrici secundi regnantis
 perii vero I.

am Papiæ feliciter. Amen.

LXXI.

s Henricus, Petro episcopo et abbati S. Mi-
 lis in Porcariana, bona sua et jura confirmat,
 1013, post profligatum Arduinum Italiæ D
 i invasorem; vel certe anno 1014, ante Pa-
 , quo die acceptis a Romano pontifice imperii
 nibus cepit esse imperator.

id Acherium, *Spicileg.*, III, 386, e veteri mem-
 brana archivi ecclesie Bisuntinæ].

omine sanctæ et individue Trinitatis, HENRI-
 vina favente clementia, rex.

oniuscujusque regimen oportet rectitudinis
 ari habenis, regalis culmen honoris tanto
 ius atque prolixius operam suæ desudationis
 e impendere debet, et maxime in statu catho-
 cælesie, quanto se videt a Domino divinitus
 ari. Proinde omnium sanctæ Dei Ecclesie
 rumque præsentium ac futurorum fidelium
 riat solertia domnum Petrum, religiosum
 pum, et abbatem monasterii sancti Michaelis,

in loco Porcariana dicto constructi, nostræ pietatis
 clementiam et misericorditer adisse, quatenus, ob
 æternæ remunerationis præmium, nostræque animæ
 remedium, jam dictum monasterium in cacumine
 montis situm nostra præceptali auctoritate et sta-
 bilitate corroboraremus et confirmaremus. Cujus-
 que sacris precibus, spe futuri emolumenti prospici-
 entes atque faventes, propositum cœnobium cum
 Alpibus et omnibus silvis, campis, ædificiis, cæte-
 risque appendiciis per tria milliaria in circuito
 ipsius ex omni parte positus, seu cum castello et
 corte de Clavasce, quam Ugo marchio ad eundem
 sanctum et venerabilem locum pro suæ animæ reme-
 dio dedit et tradidit cum omnibus suis pertinentiis
 charta propriæ donationis, atque Castaneto, Cacia,
 Breteneso; Villarez quæ dicitur Castello, Curtes,
 Maliasco, Sablonem, cæterisque rebus quas Ardui-
 nus marchio filius Otonis dedit ad monasterium jam
 præfatum, cum cellulis, et ecclesiis, et universis
 aliis rebus mobilibus et immobilibus, quæ nunc
 habere videntur, et in sequenti ibidem Deus augere
 voluerit, præfato abbati et sanctæ congregationi in
 eodem loco Deo famulanti, suisque successoribus
 nostra præceptali corroboracione confirmamus at-
 que (prout juste et legaliter possumus) stabilimus
 et corroboramus; eo videlicet ordine quo ipse ab-
 bas et congregatio sibi commissa, suorumque suc-
 cessores monasterium cum omni integritate in-
 trinsecus et extrinsecus habeant, teneant firmiter-
 que possideant; nostra nostrorumque successorum,
 et omnium hominum semota inquietudine, et con-
 tradictione, seu diminoratione.

Concedimus insuper et largimur ipsius sancti
 loci congregatione habendi licentiam eligendi abba-
 tem moribus probatum, præceptis Christi et regula
 sancti Benedicti adornatum. Præcipientes igitur
 jubemus, et hac nostra præceptali auctoritate sanc-
 cimus ut nullus dux, archiepiscopus, et episcopus,
 marchio, comes, vicecomes, sculdascius, gastaldio,
 nullaque nostri regni magna parvaque persona
 prædictum monasterium, aut abbates, seu congre-
 gationem inquietare, molestare, disvestire, aut
 fodrum tollere, seu legem facere, aut placitum te-
 nere, nisi abbas ejusdem loci aut suis missis præsu-
 mat. Si quis autem hujus nostræ corroboracionis
 pagine violator extiterit, sciat se compositurum
 auri optimi libras mille, medietatem cameræ nos-
 træ, et medietatem abbati suisque successoribus.
 Quod ut verius credatur, et nunc, et in posteris ab
 omnibus . . . . . et manu propria roborantes,
 sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

LXXII.

Henrici II imperatoris diploma pro monasterio S. Sal-
 vatoris Fontanæ Taonis.

(Anno 1014.)

[Zaccaria, bibliothecæ Estensi præfectus, *Anecdota
 medii ævi*, pars III, pag. 218, ex archivo P. P.
 Vallumbrosanorum Pistoriensium.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HEN-

ricus, divina largiente clementia, Romanorum impe- A
rator Augustus.

Justum et rationabile nobis videtur in venera-
bilia sanctorum Dei loca quæ ab a bonis hominibus
intuitu pietatis et spe alternæ remunerationis con-
feruntur atque nostro juri et dominio traduntur,
nostra auctoritate fieri jussimus. Quocirca omnium
sanctæ Dei Ecclesiæ nostrorumque fidelium, præ-
sentium scilicet et futurorum, volumus universitati
pateat qualiter nos recepisse monasterium Sancti
Salvatoris, quod est situm in Fontana Tanoni, quod
Bonifacius marchio pro remedio animæ suæ sibi
prædia, quod vocatur Cafadia Bonifacina, proprie-
tario jure eidem concessit, et villam quæ vocatur
Stazano cum omnibus suis pertinentiis, et in badio
omnia quæ habuit, et sibi similiter condonavit, sub
nostri mundi furdii tuitione recepimus hæc et alia
quæ in antea Deo auxiliante acquirere potuerit, vo-
lumus ut sub nostra defensione quiete ac pacifice
perpetuo permaneat sine molestatione alicujus. Quod
vero præcipimus, et ab hac hora in antea nullus
dux, marchio, episcopus, comes, vicecomes, gastal-
dio, sculdascio, decano seu aliqua nostri imperii
magna parvaque persona audeat Joannem monachum
abbatem qui ibi Deo servit, atque alios monachos,
qui modo sunt aut pro tempore inibi Deo famulen-
tur, disvestire, molestare aut inquietare præsumat
sine legati judicio. Si quis igitur hujus nostri mundi
burdii violator extiterit, sciat se compositurum auri
optimi libra centum, medietatem cameræ nostræ, et
medietatem præfatum Joannem abbatem, atque
fratribus, atque suis successoribus. Quod ut veris
credatur diligentiusque ab omnibus observetur, sigillo
nostro jussimus insigniri.

Henricus cancellarius vice Everardi episcopi et
archicancellarii recognovit.

Locus sigilli.

Datum anno Dominicæ incarnationis 1014, indict.
xii, anno domini Henrici imperatoris Augusti
regni xii, (167) imperii ejus i.

Actum in Papiano feliciter. Amen.

LXXIII.

*Heuricus II Germaniæ rex Arimannis Mantuanis pri-
vilegia confirmat.*

(Anno 1014.)

[Muratori, *Antiq. Ital.*, IV, 13.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRI-
cus, divina favente clementia, rex.

Omnium sanctorum Dei nostrorumque fidelium,
præsentium scilicet ac futurorum, noverit sagacita-
tis industria qualiter nos, pro Dei amore, animæque
nostræ remedio, cunctos Arimannos in civitate
Mantue, sive in castro qui dicitur Portus, sive in
vicoras quæ nominantur Sancto Georgio, Cepada,
Formigosa, seu et in comitatu Mantuano habitantes,

(167) Nisi malis mendum in annorum supputatio-
nem irrepsisse, scriptumque: regni xii, pro xiii; dic
diploma datum ante Kal. Martias an. 1014. Tum belle
omnia fluent. Nam (quod ad hunc annum demon-

stratur a Muratorio contra Pagium aliosque) circa
Martium an. 1014, Henricus II Italicum regnum ar-
ripuit.

cum omni eorum hæreditate, paterno vel materno
jure, proprietate, communalis, sive omnibus rebus
quæ ab eorum parentibus possessa fuerunt, et eo-
rum acquisita sive acquirenda, nominative silva
Armanore, Carpeneta, Succa, Septingenti, sive per
cætera loca in comitatu Mantuanense rejaçantibus,
piscationibus, fluminibus et paludibus, sine aliquo
scriptionis titulo, quod juste et legaliter eis pertinente,
cum familiis utriusque sexus, servis et ancillis, li-
bellariis, precariis, et cum omnibus rebus eorum
mobilibus et immobilibus, per hujus nostri præcepti
paginam, prout juste et legaliter possumus, conces-
simus et corroboramus, scilicet utrasque ripas flu-
minis Tartari, deinde sursum usque ad flumen Olei;
de alia parte Fossa alta; de tertia parte ecclesia
Sancti Faustini in caput Variana, et inde seorsum
usque in Agricia majore; ea videlicet ratione conce-
dimus eis omnem teloneum et ripaticum, quod pro
negotio exercent in Garda, et in Lasese, et in
summo Lacu, vel in Brixiana, et in Ferraria, vel in
Comaclu, et in Ravenna, ipsi, suisque filiis, ac ho-
minibus qui illorum causam laborantes negotiantur,
licentiam habeant potestative negotiandi per jam
dictum Lacum absque omnium hominum contradi-
ctione, vel publica functione, vel alicujus telonei
vel ripatici reddita. Præcipientes itaque jubemus ut
nullus dux, episcopus, marchio, comes, vicecomes,
gastaldio, sculdascio, decanus, vel aliqua nostri
regni magna parvaque persona de hinc præfatos
Arimannos de suis personis, sive etiam de omnibus
prædictis rebus inquietare, disvestire, molestare,
nullusque in eorum mansionibus eis invitis hospitium
facere, vel aliquam publicam functionem, nisi ad
eam quam sui antecessores secundum legem fecerunt,
cogere, sine legali judicio facere præsumat. Si
quis autem, quod futurum non credimus, contra hoc
nostrum præceptum insurgerit, aut illud infringere
tentaverit, sciat se compositurum auri optimi libras
mille, medietatem cameræ nostræ, et medietatem
prædictis Arimannis, in jam dicta Mantua civitate,
sive in castro Portu, vel in comitatu Mantuano
residentibus habitantibus. Quod ut verius credatur,
et diligentius ab omnibus observetur, nostri sigilli
D impressione subter insigniri jussimus.

Signum domini Henrici regis invictissimi.

Henricus cancellarius vice Everardi episcopi et
archicapellani recognovi.

Datum anno Dominicæ incarnationis 1014, indi-
ctione xii, anno vero domni Henrici regis secundi
regnantis xii.

Actum Ravennæ feliciter. Amen.

LXXIV.

ricus Ecclesie Hamburgensis privilegia confirmat et auget.

(Anno 1014.)

Lappenberg, *Hamburgische Urkund.*, p. 64.]
 nomine sanctæ et individue Trinitatis, HEINRICI
 faveante clementia, Romanorum imperator
 us.

petitiones sacerdotum pias prona devotione
 ctum duxerimus, id procul dubio ad sta-
 mentis vitæ et æternæ beatitudinis præmia
 nda nobis profuturum credimus. Quapro-
 pter fideliis nostrorum præsentium et
 am noverit industria qualiter vir venerabilis
 Hammaburgensis Ecclesie archipræsul, quem
 em præfecimus, nostris obtutibus præsentari
 æcepta beatæ memoriæ senioris et anteces-
 tonis tertii, imperatoris Augusti, in quibus
 batur quomodo ipse, pro Dei amore, mona-
 n ejus episcopo consistentibus imperiali au-
 s libertatem et tuitionem concessisset, roga-
 celsitudinem nostram ut nos denuo nostra
 lione eadem monasteria et omnia illuc perti-
 onfirmarem. Nos vero, ejus justæ et ratio-
 nitioni assensum præbentes, dilectæ conte-
 nostræ, Chunigundæ videlicet imperatricis
 e, interventione, ad honorem sanctæ Dei
 is Mariæ, cui locus ille Hammaburg est con-
 t, eidem loco Hammaburgensi concedimus,
 que monasteriis ad hanc diocesim pertinen-
 l est Bremun, Buckiun, Ramaslaun, Birchs-
 æslinga, Ripesholt, quidquid senior et ante-
 cesores sique antecessores, reges videlicet et
 lores, eisdem monasteriis donando aut robo-
 oncesserant; ea videlicet conditione ut sem-
 b tuitione nostra sint perpetualiter, cum
 is pertinentiis suis, quæ sitis vel inquirendis.
 imus insuper præfato archiepiscopo ejusque
 oribus licentiam construendi mercatum in loco
 n nuncupato, in quo nunc archiepiscopatus
 t, cum banno et teloneo atque moneta publici
 is et puri argenti, totumque quod inde ad
 nostrum pertinere dignoscitur, prælibatæ
 si conferimus sedi. Quin etiam negotiatores,
 n incolas loci, nostræ tuitionis patrocinio
 amus, præcipientes hoc imperialis auctori-
 æcepto, quo in omnibus tali tutela et jure
 ur, quali majorum videlicet civitatum insti-
 nostrum regnum potiri noscuntur, nemoque
 ignam sibi vindicet potestatem, nisi præfate
 archiepiscopus, et advocatus quem ipse ele-
 Ad hæc imperiali edicto jubemus ut nullus
 eque marchio vel comes, aut alia quælibet
 ria potestas in supradictorum monasteriorum
 ibus, Hammaburg, Bremun, Buckiun, Rama-
 Birchsinnun, Hæslinga, Ripesholt, vel in cæte-
 tinentiis eorundem aliquam potestatem sibi
 it, seu in litis, colonis atque jamundlingis, vel
 quis capitis banno ob capitis furtum vel alio

A aliquo banno constringat, aut aliquam justitiam cogat
 facere, nisi advocati archiepiscopi prænominati,
 quos ipse velit, et constituat advocatos. Ipsi vero
 advocati homines præfatos banno nostro constringant
 ad omnem justitiam faciendam. Et ut hæc no-
 stra donatio a Dei nostrique fidelibus verior esse
 credatur ac per successura tempora inconconvulsa dili-
 gentius observetur, hanc chartam conscribi manu-
 que nostra corroboratam sigilli nostri impressione
 insigniri jussimus.

*Signum domni Henrici secundi (M.) gloriosissimi
 imperatoris Augusti.*

Guntlerius cancellarius vice Gumbaldi archicapel-
 lani recognovi. (S.)

B Data XII Kalendas Decembris, indictione XII, anno
 Dominicæ incarnationis 1014, anno autem domini
 Henrici secundi regnantis XIII, imperii vero I.

Altstedi auctum feliciter.

LXXV.

S. Henricus Tarvisinæ Ecclesie privilegia confirmat.

(Anno 1014.)

[Ughelli, *Italia sacra*, V. 508.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HEINRI-
 cus, divina faveante clementia, imperator Augustus.

Si, Ecclesiis devote famulantes, eis quæ petierint
 contulerimus æternæ recompensationis præmium
 procul dubio accipere non ambigimus. Quapropter
 omnium sanctæ Dei Ecclesie fidelium nostrorumque,
 præsentium scilicet ac futurorum, agnoscat multi-
 tudo, Arnaldum sanctæ Tarvisiensis venerabilem
 C episcopum, interventu et petitione Egilberti Frisingen-
 sis Ecclesie antistitis, nostram imperialem implo-
 rasse celsitudinem quatenus, pro Dei amore nostræ
 que animæ remedio, sibi suæque Ecclesie confirmare
 dignaremur per hoc nostrum præceptum cuncta præ-
 cepta a nostris prædecessoribus constituta atque
 confirmata. Cujus dignis postulationibus assensum
 præbentes, et nostrorum antecessorum præcepta ob-
 servantes, confirmamus et corroboramus sibi suæque
 ecclesie omnia prædecessorum nostrorumque regum
 vel imperatorum præcepta et ea quæ in illis conti-
 nentur, scilicet duas partes telonei et mercati de
 Tarvisiensi portu cum districtu et legali querela ceu
 et duas portiones publicæ monetæ nec non et telo-
 neum prædictæ civitatis interius et exterius sicut
 hactenus nostræ pervenit ditioni, tam de Christianis
 quamque et Judæis qui ibidem negotia exercere stu-
 duerint, in integrum præfate Tarvisiensi ecclesie
 confirmamus; etiam Sanctam Mariam cum castello
 Asylo et omnibus suis pertinentibus, ac monasterium
 Crespulinum seu abbatiam sancti Hilarii cum eccle-
 siastico districtu, nec non et decimas de bladino et
 ceresaria, et omnia alia quæ per instrumenta charta-
 rum a Deum timentibus præfate sanctæ ecclesie
 donata et concessa esse noscuntur, etiam si immi-
 nente incendii periculo vel aliquo infortunio jam
 dicta ecclesia chartas vel aliquas scriptiones per
 negligentiam perdidit, confirmamus atque corrobo-
 ramus illi per hoc nostræ auctoritatis præceptum, ut
 ipsas res pontifex ipsius Ecclesie teneat, ordinet

atque disponat cum omnibus suis rebus mobilibus A et immobilibus remota omnium hominum contradictione vel molestatione. Si quis igitur nostræ confirmationis præceptum nefario ausu infringere tentaverit, sciat se compositurum auri optimi libras centum, medietatem cameræ nostræ, et medietatem prælibatæ ecclesiæ suisque rectoribus. Quod ut verius credatur diligentiusque observetur, manu propria roboratum sigillo nostro jussimus insigniri.

Signum domini Henrici invictissimi imperatoris Augusti.

Gumherius cancellarius vice Harconbaldi archicapp. notavi.

. . . . . Dominicæ incarnationis 1014, ind. xi, anno domini Henrici serenissimi imperatoris regni B XII, imperii vero i.

Actum in villa Dulceri . . . . .

Locus sigilli.

LXXVI.

S. Henricus Petro episcopo Novariensi jura Ecclesiæ suæ restituit, ab Arduino marchione ablata.

(Anno 1014.)

[Ughelli, *Italia sacra*, IV, 700.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS, divina ordinante clementia, Romanorum imperator Augustus.

Dum fidelium petitionibus nostræ imperialis celsitudinis assensum præbuerimus, eos nostro servitio promptiores ac devotiores esse minime dubitamus. Quapropter cunctorum Ecclesiæ catholicæ fidelium, nostrorumque tam præsentium quam futurorum solertia recognoscat Petrum, venerab. virum, sanctæ Novariensis Ecclesiæ episcopum, nostrorumque fidelem, qui nostræ fidelitatis causa multa sustinuit, famem videlicet, sitim, æstus et frigus, et insuper glaciosas rupes collesque satis asperos, nudis pedibus, persequentibus inimicis, fugiendo superavit, qui etiam nunc præsentialiter multa damna, Arduino devastante, recepit (nam ecclesiæ illius sunt deprædata, castra disrupta, domus eversæ, vineæ incisæ, arbores decorticatæ, insuper plebes ipsius et curtes ab Arduino pro beneficio suisque inimicis datæ sunt), nostram imperialem adisse excellentiam, quatenus pro sui laboris compensatione, et suorum damnorum restauratione, quemdam comitatulum, qui in valle Ausula infra ipsius episcopatus parochiam adjacere dignoscitur, prædictæ ecclesiæ Novariensi, cum omnibus functionibus quæ de ipso comitatulo publicæ parti pertinent, concederemus. Nec non etiam deprecatus est nos ut quamdam plebem sui episcopatus, quam olim malo ordine et injusta ratione sua perdidit ecclesia, quæ sita est in villa quæ nominatur Trecate, non adeo procul a civitate, curtem quoque quæ Gravalona dicitur, quondam ipsius episcopi continentem, sed quæ nunc injuste pervasa esse dignoscitur, suæ Ecclesiæ restitueremus. Itaque dignum est ut sui laboris prænomminatus præsul retributionem a nobis suscipiat. Et quoniam justum est ut supra nominata plebs atque chors jam dicta suo restituatur episcopatu, et ut

alii nostri fideles, hoc cognoscentes, nostræ fidelitati amplius stabiliantur; ejus precibus annuentes, jam dictum comitatulum a nostro jure in ejus ecclesiæ potestatem omnino transfundimus et perdonamus, et præfatam plebem atque chortem per hoc nostræ auctoritatis præceptum jam supradictæ Novariensi ecclesiæ reddimus et concedimus cum omni districto, et teloneis ac piscationibus quæ in flumine Toxo sunt, in illis scilicet locis ubi ipsa Ecclesia ex utraque fluminis tenet parte, et cum venationibus, seu omnibus rebus quæ ad publicam partem ex eodem comitatulo exigi possunt, cum capellis, domo, curtilli, massaritiis, casis, sediminibus, campis, pratis, vineis, pascuis, silvis, stalariis, saletis, paludibus, aquis, aquarum decursibus, molendinis, piscationibus, cultis et incultis, divisis et indivisis, terminis concessionis, piscariis, campariciis aliisque universis redhibitionibus, cum servis et ancillis, aldianibus et aldianis utriusque sexus, cum omnibus, quæ dici aut vocari possunt, ad jam dictam plebem vel chortem pertinentibus vel respicientibus; nec non et portum de Bestamo eidem plebi pertinentem, quem gloriocissimus avunculus noster Otho Major supradictæ sedi per præceptum concessit: ita ut nullus marchio, comes, vicecomes, sculdatus ejus, seu quælibet magna parvaque persona, homines jam dicti comitatus seu plebis vel chortis audeat distringere, aut infra ipsum comitatum aliquid præsumat exigere, vel paratas facere, nec ullas redhibitiones acquirere; sed liceat memorato præsuli suisque successoribus, jam sæpèdictum comitatum cum supradicta plebe vel chorte tenere, et omnes homines ipsius comitatus sive ipsius plebis vel chortis per se vel suum legatum distringere, sicut per nos, vel nostrum missum distringendi essent, et omnia quæ de ipso comitatu ad publicam partem pertinent vel inde exigi possunt, et prætaxatam plebem de Trecate, atque chortem de Gravalona cum omnibus suis appendiciis vel pertinentiis habeat, teneat firmiterque possideat tam ipse quam successores illius, qui, Deo favente, dispositionem ipsius sedis et cathedram suscepturi sunt, omni nostra nostrorumque successorum regum et imperatorum, omni hominum contradictione vel diminutione remota. Si quis igitur nostræ concessionis et confirmationis præceptum nefarie ausu temerario violare præsumperit centum libras auri optimi componere cogatur, medietatem palatio nostro, et medietatem Novariensi ecclesiæ ejusque rectori qui pro tempore inibi habetur. Et ut hoc verius credatur diligentiusque ab omnibus observetur, manu propria subter confirmantes, sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum D. Henrici serenissimi et invictissimi imperatoris Augusti.

Dat. anno incarnationis Dominicæ 1014, indict. XII, anno vero regni D. Henrici imperatoris Aug. XIII imperii primo.

Actum Trucuanæ feliciter. Amen.

LXXVII.

Henricus Ecclesie Savonensis possessiones confirmat et auget.

(Anno 1014.)

[Ughelli, *Italia sacra*, VI, 732.]

In nomine sancte et individue Trinitatis, HENRICUS, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus.

Hoc nos divine pietatis provisio ad imperiale provexit, et tantę potestatis culmine decoraberga divinum cultum sollicite, et circa Ecclesiasti munimen et custodiam atque auctoritatis semper pervigiles intenti. Idcirco omnium in sanctę Dei Ecclesie nostrorumque presentelicet et futurorum noverit industria qualidemanus, Savonensis episcopus, imperialibus obtutibus preceptum scilicet ac mundiburantecessorum nostrorum Olthonum nobilissim imperatorum obtulit, quomodo ipsi prefate Savonę res, ac preadia immunitates cont. Unde nos eorum confirmationes precescilicet ac mundiburdiam considerantes, pro more nostręque anime remedio, confirmamus, niter in perpetuum corroboramus per hoc in imperiale preceptum, domum cum turris et mansionibus, porta ripa ipsius castelli msis, insuper lacum rotundum Cardeto, Mand de Callo, Cairo, Casale grasso, Eremana, Marcia, et terra de Ponte quanta ad sanctum ium pertinent, Monte Curro valla in Aste, lla una, plebem sancti Donati, plebem Meloplebem sanctę Marię in Gugada, et plebem ate, Sale, Monte Bar, Cario, Corgenio, Leone, to, Lavaniola quę dicitur Gausa sicca, Salicamariana, sanctę Julę, Viniale, Cinglo, ferie, Boile, Cairo, Deco, Salsole, Plana, et , atque easdem curtes, plebes, proprietates decimationibus, et capellis, vineis, famulis que sexus, terris, pratis, campis, pascuis, silcum omnibus curtis propriis vel decimationiredditibus, Aldemano, Savonensi episcopo, is successoribus omnino confirmamus. Precis itaque jubemus ut nullus dux, marchio, ceseu aliqua imperii nostri magna parvaque ia predictam sedem Savonensem de prefatis disvestire aut molestare presumat. Si quis cerit, centum libras auri componat, medietamerę nostrę, et medietatem predicto Aldepiscopo et successoribus. Quod ut verius ur, hanc paginam manu propria corroborantes ri precepimus.

In nomine domini Henrici serenissimi et invictissimi imp. Augusti,

Henricus cancell. vice Everardi episcopi et archiani recognovit.

Anno incarnationis Dominicę millesimo quarto, indict. XII, anno vero domini Henoperatoris Augusti regnantis v.

In nomine domini Henrici serenissimi et invictissimi imp. Augusti,

A

LXXVIII.

Henricus, intuitu Ardemani episcopi, Savonensium possessiones confirmat.

(Anno 1014.)

[Ughelli, *Italia sacra*, IV, 734.]

In nomine sanctę et individue Trinitatis HENRICUS, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus.

Omnibus nostris fidelibus tam presentibus quam futuris notum esse volumus qualiter, intervento Ardemani, episcopi Savonensis, nostri dilecti fidelis, concedimus et confirmamus ex nostra preceptali auctoritate, corroboramus omnibus hominibus majoribus habitantibus in marchium Savonensi in castello omnes res et proprietates a Jugo Marię quam extra, et villas libellarias, piscationes, venationes quę habere soliti sunt. Insuper etiam jubemus ut in his prescriptis confinibus castella non edificentur, neque aliqua superimposita a marchionibus, vel a suis comitibus, vel vicecomitibus predictis hominibus fiat, scilicet de fodro, de apprehensione hominum vel saltu domorum; qua propter commendamus et firmiter in perpetuum stabilimus ut nullus dux, marchio, episcopus, comes, vicecomes, gastaldio, venator, seu quęlibet nostri imperii magna parvaque persona predictos homines habitantes in castello Savonę de prescriptis rebus inquietare vel molestare presumat. Si quis igitur hoc nostrum imperiale preceptum violare seu frangere tentaverit, sciat se compositurum mille libras auri optimi, medietatem camerę nostrę, medietatem nobilioribus hominibus prescriptis habitantibus in castello Savonensi. Quod ut verius credatur et diligentius ab omnibus observetur, manu propria corroboravimus, nostro sigillo imperiali jussimus insigniri.

Signum domini Henrici serenissimi et invictissimi imp. Augusti

Henricus cancell. vice Everardi episcopi et nostri capellani recognovit.

Datum anno Dominicę incarnationis 1014, ind. XII, anno v domini Henrici imp. Aug. regnantis XII, imperii ejus primo.

Actum in palatio Papię feliciter.

LXXIX.

D *S. Henrici privilegium pro monasterio SS. Petri, Laurentii et Columbani, a quod vocatur Bromiades.*

(Anno 1014.)

[Ughelli, *Italia sacra*, 983.]

In nomine sanctę et individue Trinitatis, HENRICUS, divina favente clementia, Romanorum imp. Augustus.

Si ad petitionem servorum Dei ecclesiasticas necessitates nostro relevamus juvamine atque imperiali tuemur munimine, id nobis et ad mortalem vitam temporaliter transigendam et ad æternam feliciter obtinendam pro futuro fideliter credimus, Igitur notum sit omnibus fidelibus nostris, presentibus scilicet et futuris, qualiter vir venerabilis Constantius abbas monasterii sanctorum Petri, Laurentii et Columbani, quod vocatur Bromiades, adiit

serenitatem culminis nostri, deprecans ut res ejusdem monasterii cum hominibus sibi subjectis sub immunitate nostræ defensionis consistere, et ab omni publica functione, et judiciaria exactione immune liberumque reddidissemus, cujus petitione, ob amorem dicti, et reverentiam B. Petri apostoli, Laurentii et Columbani, libenter assensum præbimus, ac per hanc nostræ auctoritatis paginam secundum præcepta prædecessorum nostrorum regum videlicet et imperatorum, id est Caroli, Ludovici, Lotharii, Ugonis et trium Othonorum, decernimus ut omnes res præfati monasterii, cum cellulis, et hominibus sibi subjectis, sub nostræ defensionis munimine modis omnibus consistant. Denique confirmamus et corroboramus jam dicto monasterio omnes res, chortes, villas, ecclesias, cellas, massartias, et familias utriusque sexus, nec non primitias et decimationes cunctorum hominum terram ipsius abbatiæ laborantium, sicut per privilegia Romanorum pontificum, seu per præcepta regum et imperatorum ibidem concessa et confirmata sunt, una cum terra quam habet in comitatu Mutinensi in loco et fundo qui vocatur Plagassano, cum capella S. Columbani inibi constructa, seu et emolumenta habet, atque in salsa. Et in comitatu Parmensi loco qui vocatur Caselle, et in Beneseto, et in Farigari, et Galemano, atque in Solignano. In comitatu quoque Voloterensi, chorticellam unam quæ vocatur Frigesimum, cum omnibus suis pertinentiis sive in aliis quibuscumque comitatibus vel locis, simul cum casis, sediminibus, campis, vineis, pratis, pascuis, silvis ac stallariis, aquis, aquarumque decursibus, molendinis, piscationibus, venationibus, montibus, vallibus, alpibus, planitiis, rupis, rupinis, servis et ancillis, aldionibus, aldianis, mercatis, teloneis, cunctisque rebus ad præfatam abbatiam pertinentibus tam ea quæ nunc habere videtur quamque ea quæ deinceps divina pietas voluerit addere vel amplificare, sicut prædecessores nostri hoc idem monasterium semper tutaverunt, ita et nostra nos imperiali tuitione defensum atque munitum ab omnibus inimicis et invasoribus alienatum esse præcipimus. Statuentes ergo jubemus atque præcipimus ut nullus Judex publicus, aut quilibet superioris ordinis reipublicæ procurator ad causas judiciario more audiendas in ecclesias, aut villas, seu reliquas possessiones, quas moderno tempore in quibuslibet provinciis aut territoriis imperii nostri juste et legaliter tenet, ingredi præsumat, nec feuda nec tributa, aut mansiones, aut teloneum, aut fidejussores tollere, aut homines tam ingenuos quam servos super terram ipsius monasterii commanentes distringere, nec ullas publicas functiones aut redhibitiones vel illicitas occasiones inquirere audeat; sed, remota omnium hominum contradictione et inquietudine, liceat memorato abbati suisque successoribus res prædicti monasterii, et hominibus ad se pertinentibus sub tuitionis nostræ defensione quieto ordine possidere, aut pro incolumitate nostra, seu statu imperii

A nostri una cum clero et monachis sibi commissis Domini immensam clementiam jugiter exorare. Et ut hæc auctoritas nostra futuris temporibus inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione insigniri jussimus. Quam si quis violare præsumpserit, sciat se compositurum auri optimi libras centum, medietatem prædicto monasterio, cui violentiam intulit, et medietatem cameræ nostræ, hac nostra inscriptione inconvulsa manente.

Signum † domini Henrici serenissimi et invictissimi imp. Augusti.

Henricus cancellarius vice Luitardi episcopi et archicancellarii recognovit.

B Datum Nonas Maii, anno Dominicæ incarnationis 1014, indict. XII, anno vero domini Henrici imp. Augusti regnantis XII, imperii autem ejus I.

Actum Papiæ in palatio Ticinense feliciter, in Dei nomine. Amen.

LXXX.

S. Henrici præceptum per quod Wormatiensem Ecclesiam adversus iniquas comitum provincialium impetitiones tuetur.

(Anno 1014.)

[Schannat, *Episcopatus Wormat.*, II, 40.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS, divina præordinante clementia, imperator Augustus.

C Si petitionibus sacerdotum Dei, quod ad nostram notitiam de necessitatibus Ecclesiarum sibi commissarum pertulerint, ad effectum perducimus, hoc nobis incunctanter, et ad temporalis regni statum, et ad æternæ beatitudinis incrementum proficere confidimus. Ideoque omnium Dei nostrique fidelium, præsentium scilicet et futurorum, noverit industria quomodo venerabilis vir Burchardus, sanctæ Wormatiensis Ecclesiæ episcopus, communi lamentatione pontificum et abbatum ejusdem provinciæ, celsitudinem nostram adiit sese reclamando ob frequentem injuriam ac legem injustam, a comitibus nostris, familiæ suæ Ecclesiæ toti, præsumptione impositam, ut quisquis ex eadem familia in furto, vel pugna, aut aliqua criminali causa culpabilis inventus fuisset, seu magna vel parva res esset, 60 solidos comiti semper componere debuisset; inter hæc etiam præcepta immunitatis, quæ Christianissimus Francorum rex Dagobertus Deo sanctisque suis apostolis Petro et Paulo primitus condonavit, visibus nostris relegenda præsentavit, in quibus scriptum est quomodo ipse Dagobertus constituit ut nullus comes aliquam in causis audiendis super eandem familiam potestatem haberet; insuper confirmationes successorum illius: videlicet Pippini, Caroli, Ludovici, Arnolphi, Henrici, trium Ottonum, clarissimorum regum vel imperatorum, antecessorum nostrorum, nobis nostrisque fidelibus demonstravit, in quibus reperimus quod ipsi constitutionem prædicti regis Dagoberti suis præceptionibus a novo confirmaverunt, et ne hæc lex injusta ulterius procederet,

is est clementiam nostram ut insultantem A
m præsumptionem nostra dominatione co-
mus, remque suæ ecclesiæ nostra auctori-
nuo confirmaremus.

is petitionibus ob divini cultus amorem, ejusque
ariam servitutem, acquiescentes, hoc nostri
is præceptum eidem ecclesiæ fieri decrevimus,
od jubemus ut præfatus antistes Burchardus,
e successores, sicut a prænominatis regibus
peratoribus constitutum est et confirmatum,
n rem suæ ecclesiæ quiete possideant, et
is nostri nullam familiæ suæ ecclesiæ inju-
vel injustitiam posthac inferre præsumant.
rea, ob æternæ beatitudinis remunerationem,
storum Petri et Pauli venerationem, istud im-
e præceptum constituimus, hocque in sempiternum
n stabile firmumque præcipimus : ut, si quis
eps ex familia Wormatiensis ecclesiæ furtum
gnam aut ullam aliam criminalem causam in
i familia perpetraverit, ad manus episcopi suo
ato componat ; si autem extra familiam cum
reo aliquo rixam habuerit, advocatus suus
i pro eo justitiam faciat, et si alicui libero ho-
nullam justitiam fecerit, vel cum eo pugnave-
l si extra familiam raptum aliquem peregerit,
atus suus similiter pro eo justitiam faciat : si
i infra septa cujuslibet furtum aliquod comit-
is, reddat quod abstulit, restituat, et insuper v
is persolvat ; si extra, iterum quod abstulit
uat, et insuper unam unciam tantummodo C
onat, et nunquam majus vadimonium prome-
r quam v solidos. Comites autem nullam peni-
tæbeant potestatem super familiam prædictæ
siæ, nisi in legali placito, cum judicio scabino-
et juramento liberorum hominum, aliquis in
r esse convincatur ; et si palam in furto depre-
atur, in compede comitis interea reservetur,
: scabinionum judicio, in suo placito juste di-
etur : illos vero 60 solidos, quos usque nunc
ta et irrationabili lege receperant, omnino in-
imus, nisi in publicis civitatibus. Et si quis
i confirmationis præcepta violaverit, vel nostræ
itutionis transgressor extiterit, si liber est, III
uri ad nostram cameram persolvat, sin autem D
is, corium et capillos amittat. Sed ut hæc au-
tas firma stabilisque in perpetuum maneat,
a propria subtuus annotavimus, nostrique sigilli
essione consignare præcepimus.

ta v. Kal. Augusti, indict. XII, anno Dom. in-
stationis 1014, anno vero domni Heinrichi secun-
gvi XIII, imperii autem I.

atum Mersfelt in Dei nomine feliciter.

LXXXI.

ræ S. Heinrichi quibus abbatiam de Schwarzach
adit possidendam Werenhario episcopo Argenti-
nsi et successoribus ejus.

(Anno 1014.)

[Gall. Christ., V, Instrum., 469.]

nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRI-
divina favente clementia, rex.

Cum ex rationabili ordine omnipotentis Dei corporis
humani forma eo modo sit condita ut quælibet minora
membra capiti sint subjecta, et ab eo veluti sub quo-
dam duce regantur, non incongruum putavimus ad hanc
imitationem, quasdam minores ecclesias in regno
nostro subdere majoribus, et id voluntati regis
regum nihil obstare arbitrati sumus, qui cælestes
atque terrenus principatus miro ordine novit di-
stinguere. Proinde nos etiam, qui ad tempus sub
æterno Rege electi sumus regnare, in primis pro
amore Dei, ejusque genitricis, nec non pro assiduis
petitionibus dilectæ conjugis nostræ Cunegundæ,
atque fidei persuasionibus Hereberti Coloniensis
archiepiscopi, et fratris sui Becelonis episcopi Wur-
ceburgensis, et simul fratris nostri Brunonis Au-
gustensis consiliis, cæterorumque fidelium nostro-
rum rogatu et assensione, quin vero propter jure
servitium Werenharii Argentinensis episcopi, quam-
dam abbatiam monachorum, quæ dicitur *Suazaha*,
sanctæ Argentinensis ecclesiæ in honore Dei Geni-
tricis fundatæ, in nostram nostrorumque successo-
rum memoriam tradidimus perpetualiter possiden-
dam, cum omnibus ad eandem abbatiam legaliter
pertinentibus, in quibuscumque provinciis, mobili-
bus et immobilibus, areis, ædificiis, servis, ancillis,
terris cultis et incultis, agris, campis, pascois sive
compascuis, vineis vel vinetis, silvis, forestis,
ventionibus, aquis aquarumque decursibus, mo-
lendinis, piscationibus, viis et inviis, exitibus et re-
ditibus, cæterisque utensilibus eo tenore quatenus
præfatus episcopus Verenharius sui que successores
liberam de eadem abbatia deinceps habeant pote-
statem absque omni personarum contradictione et
molestatione possidendi, et in usus ecclesiæ quid-
quid inde sibi libeat omnibus modis faciendi. Et ut
hæc nostræ traditionis auctoritas stabilis et incon-
vulsa permaneat, hanc præcepti nostri paginam
regio more . . . . et post conscriptam manu pro-
pria roborantes, sigilli nostri impressione insigniri
jussimus.

Signum domini Heinrichi regis invictissimi.

Suncelinus cancellarius vice archicapellani Er-
chanboldi recognovi.

Data XVI Kal. Februarii, feria III, luna IV, anno
ab incarnatione Dominica 1014, indict. XII, anno vero
domini Heinrichi regis XII.

Actum Papie.

LXXXII.

S. Heinrichi sententia contra comites et marchiones
Estenses, ipsius imperio obtemperare recusantes.

(Anno 1014.)

[Lunig. Cod. diplom., I, 1523.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRI-
cus, favente divina clementia, Romanorum imperato-
rum Augustus.

Notum esse volumus universis sanctæ Dei Eccle-
siæ fidelibus Ubertum comitem, filium Hildeprandi
Otbertum marchionem et filium ejus, et Albertum
nepotem illius, postquam nos in regem et imperato-

rem elegerunt, et post manus nobis datas et sacramenta nobis facta, cum Dei nostroque inimico Arduino regnum nostrum invasisse: rapinas, prædas, devastationes ubique fecisse; et, quod sine luctu non est dicendum, territoria et pertinentias omnium ecclesiarum miserabiliter bonis omnibus exspoliassent. Magnus dolor, nimius luctus, inaudita intus et foris desolatio! Si ergo ita destructis ecclesiis subevenitur, quod Deo placebit, nulli bonorum displicendum erit. Consilio ergo cum amicis Dei habito, scrutata et inventa est lex Longobardorum, quæ ita jubet: « Si quis contra animam regis cogitaverit, aut consiliatus fuerit animæ suæ, incurrat periculum et res illius infiscentur. » Secundum igitur legem eorum, nostra propria sunt omnia bona ipsorum, quia manifestum est ipsos contra nos non solum cogitasse aut consiliatos fuisse, sed etiam ausus nefarios et conatus impuros opere exercuisse, et publice bella contra nos præparasse.

Quia ergo legibus eorum nostra sunt bona ipsorum, ecclesiæ Sancti Cyri episcopi Ticinensis, quam ipsi in suis pertinentiis igne et rapinis vehementer devastaverunt, de prædiis eorum partem dare volumus, ut sic vel in aliquo recompensatione facta tolerabilius illata valeat sustinere dispendia, donec Deo donante commoda sibi succrescant majora. Juste igitur et legaliter damus sibi de rebus Uberti filii Hildeprandi castellum de Cerreto et Vulparia, cum omnibus eorum adjacentiis ad jugera millia cum suo toto districtu; de rebus Uberti [*lege* Oberti] et filiorum ejus, et Alberti nepotis ipsorum marchionis quidquid habuisse visi sunt in Scadrampo prope castrum de Balbiano et in territorio sancti Martini in Strata et in Casale ad jugera quingenta: quatenus ecclesia beatissimi confessoris Domini Cyri, et pastor qui per tempora ibi fuerit, omnia quæ supra nominata sunt, cum suis pertinentiis, aquis scilicet aquarumve decursibus, ripis, molendinis, piscationibus, terris cultis et incultis, silvis, cursibus, vadis, venationibus, stallareis, servis et ancillis, capellis, montibus et vallibus, rupibus et pratis, mercatis et districtibus, et cum omnibus quæ nominari possunt, in æternum jure proprietario habeat atque disponat, nostra, nostrorumque successorum et omnium hominum contradictione et molestatione et diminoratione remota. Concedimus insuper Sancto Cyro patrono nostro districtum de Secema ad milliaria octo in omni parte in circuitu, sicut ad nostram partem pertinere videtur, pro pace et quiete ipsius Ecclesiæ, remedio et salute animæ nostræ, nostrorumque successorum regum et imperatorum. Si quis igitur contra hoc nostrum præceptum, in æternum Deo propitio valiturum, ire tentaverit, et ecclesiam beati Cyri vel pastorem suum disvestire vel in aliquo molestare de prædictis rebus præsumpserit, componat mille libras auri purissimi, medietatem sanctæ Ticinensi Ecclesiæ, et cameræ nostræ alteram medietatem. Quod ut verius credatur, et ab omnibus inviolabiliter conservetur, hoc præceptum manu nostra

firmavimus et nostro sigillo insigniri præcepimus. *Signum domini Henrici invictissimi imperatoris Augusti.*

Henricus cancellarius vice Evrardi episcopi et archicapellani recognovit.

Factum anno incarnationis Dominicæ 1013, indictione XII, anno vero domini Henrici imperatoris Augusti, regni XIII, imperii vero primo.

Actum Soleya.

LXXXIII.

S. Henricus imperator donat abbatiæ S. Michaelis prædia quædam extra urbem Bambergensem sita.

(Anno 1015.)

[Ludewig, *Script. rer. Germ.*, 1118.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS, divina favente clementiâ, secundus, Romanorum imperator Augustus.

Nosse volumus industriam Christifidelium, tam futurorum quam præsentium, quod imperiali sancimus edicto ut in prædiis quæ divinæ intuitu pietatis, ecclesiæ S. Michaelis Bambergensis una cum dilecta conjugæ nostræ Cunegunda, pro nostrarum, eorumque quorum debitores sumus, remedio animarum, imperiali contulimus munificentia, tredecim videlicet principalis curtes, Ratelsdorf, Ezelkirchem, Rodeheim, Belbenhusen, Werde, Wofurte Dorffling, Ebelsfeld, Leitterbach, Elsendorff, et circa Wederdam, Scheistein, Husen et Budensheim, cum omnibus villis attinentibus in prædiis etiam ubiconque acquisitis vel conquirendis, dictæ procuratores ecclesiæ locandi, instituendi, destituendi, ac in melius commutandi, mansos, feuda, áreas, prata, vineas, silvas, cæteraque mobilia et immobilia, ad placitum sui abbatis ac præceptoris, liberam habeant potestatem: quibus etiam placationes offensarum, satisfactionum vel emendas excessuum, vel invariarum in omnibus causis civilibus, tam in tribus placitis Maii, Autumni et Februarii, quam in omnibus plane negotiis, ab universis ecclesiæ colonis volumus exhiberi. Cæterum si coloni in litibus causarum decidendis inter se dissentiunt, ad proximam curti marchiam eos pro sententiis ferendis statuimus habere recursum, si vero casus perplexus fuerit ac difficilis, ad caput claustrum, id est abbatis præsentiam recurrant. Sicque abbas, majoribus et melioribus suæ familiæ convocatis, ipsorum consilio quod justum est ordinet ac disponat. Debita officia aratorum tribus vicibus in anno, ovorum in Pascha, caseorum in Pentecosten, pullorum in carnis privio, et hebdomadalia servitia dictæ nostræ ecclesiæ, ab omnibus, ut condecet, impendatur. Censum autem ultimum, per quem utique omnia vel neglecta supplentur servitia, jus videlicet capitale, a viris descendentibus optimum equum, vel, si equo carent, optimum caput pecoris, et a feminis induvias et exuvias transmitti ad ecclesiam ordinamus, ut cum famulis ecclesiæ in divinis servitiis communionem plenariam consequantur. Hujus instituti auctoritas ut omni ævo stabilis inconversa permaneat, et inviolabiliter ab omnibus obser-

vetur, hanc chartam inde conscriptam, sicut inferius apparet, sigilli nostri impressione jussimus insiniri.

Data Nonis Februariis, indictione XII, anno Dominicæ incarnationis 1015, anno domini Henrici secundi regnantis decimo sexto, imperii autem quarto.

Actum Francofordiæ feliciter. Amen.

LXXXIV.

S. Henricus abbatissæ S. Vitoni possessiones confirmat.
(Anno 1015.)

[D. Calmet, *Histoire de Lorraine, Preuves*, p. 398.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS, divina disponente clementia, imperator Augustus.

Celebre est, etc. Quare noverint omnes consecratales palatii cæterique fideles nostri qualiter, per interventum Heymonis fidelis nostri, sanctæ Viridunensis Ecclesiæ episcopi, expetiti sumus ut res ecclesiæ suæ, antea per apostolicum privilegium, et per divæ memoriæ antecessoris nostri Ottonis præceptum, ecclesiæ et monasterio beati Petri collatas, ubi Berengarius beatæ recordationis episcopus regulam beati Benedicti abbatis sacra devotione inceptam, pro posse monachali, ordine decoravit, suisque successoribus perdonandam reliquit, per præceptum confirmationis, uti imperatoribus et regibus decessoribus nostri moris fuerat; insuper quæ ipsi monasterio condonaverat, offerremus, nostraque astipulatione corroboraremus. Quod devote expostulatum est, et regali auctoritate concessum. Damus ergo et in jus Ecclesiæ jam dictæ conferimus abbatiam ipsam quæ S. Vitoni dicitur, cum omnibus ad se pertinentibus, etc. Dono Gerardi comitis ad S. Julianum mansum cum dimidio, et vineam, etc. Noster vero fidelis comes Godefridus quasdam res ad præfatam locum subdotatas dedit in villa quæ Borbat nuncupatur, mansa xx cum ecclesia, etc. Hermannus quoque venerabilis comes in comitatu Brabantinense in prædio quod Haslud vocatur, xxx eidem contulit mansa, etc. Comes etiam Lutardus in eodem monasterio monachus factus, dedit in pago Vaprensi in comitatu Decasteri prædium Balliodium, ecclesiam scilicet cum dote, et mansum indominicatum cum aliis xl, etc. Nos autem prædictæ Ecclesiæ pro remedio animæ nostræ, et dilectissimæ conjugis nostræ Cunegundæ, et pro commemoratione omnium parentum, quorum memoriæ debitores existimus, dimidiam partem telonei, monetæ, et totius debiti quod inde ad nostrum jus respicit in loco qui dicitur Mosomum, in proprium damus. Hæc per interventum Herimanni comitis, cujus beneficium antea fuit, tradimus ac imperiali auctoritate corroboramus, etc.

Signum domini Henrici invictissimi imperatoris Augusti.

Gontherius cancellarius vice Herimbaldi archicancellarii recognovi.

Data anno Dominicæ incarnationis 1015, anno vero domini Henrici II, regni XIV, imperii autem II. Actum Noviomago.

LXXXV.

Confirmatio jurium ac privilegiorum asceterii sacrarum virginum Lucensium S. Salvatoris facta Alpergæ abbatissæ ab S. Henrico inter Augustos primo.
(Anno 1015.)

[Muratori, *Antiquit. Italic.* tom. I, 1007.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS, divina faventeclementia, Romanorum imperator Augustus.

Quidquid locis divino cultui mancipatis nostræ liberalitatis munere conferimus, id nobis ad æternæ retributionis remunerationem prodesse minime diffidimus. Cognoscat igitur omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ, seu nostrorum, præsentium scilicet futurorumque, solertia qualiter nos, interventu ac petitione Cunegundæ imperatricis, nostræque dilectæ conjugis, per hanc nostri præcepti paginam, prout juste et legaliter possumus, confirmamus et corroboramus monasterium Sancti Salvatoris, quod est infra muros urbis Lucæ constructum, una cum abbatissa nomine Alperga, cum omnibus sanctæmonialibus ibi Deo famulantibus, quomodo sunt, aut pro tempore Deo inibi famulantibus, cum omnibus eorum rebus et proprietatibus, scilicet et terris, vineis, pratis, pascuis, silvis, pascentes pascuationibus, ac omnia substantia quæ idem locus meretur habere, confirmamus per nostræ augustalis potentiæ [præceptum], per quod monasterium illud, res habitas et adhuc in jure ipsius monasterii juste manentes, possint in futurum contineri. Statuimus ergo, ac per hoc nostræ confirmationis præceptum, ut ab hinc et in futurum præfatum monasterium, una cum rebus vel familiis inibi juste pertinentibus, vel quæcunque in antea per dationem religiosorum virorum seu devotarum feminarum collatum exstiterit, sub nostri præcepti confirmationem permaneat, et nullus quislibet de prædictis rebus, quas tunc tenere quiete ac legaliter videbantur, aliquam inquietudinem ullo unquam in tempore facere præsumat; sed per hanc nostram auctoritatem omnes res ipsius monasterii sint defensatæ sub nostri præcepti confirmationem. Volumus etiam ut sub nostra immunitate idem prædictum monasterium nostris et futuris temporibus existat una cum omnibus rebus ac familiis ad eum juste pertinentibus, Et si quando abbatissa obierit, de suis ipsis eligant, quam bonæ conversationis invenerint meliorem abbatissam. Præcipientes quoque jubemus et jubendo præcipimus ut nullus iudex publicus, aut aliquis ex judiciaria potestate infra ipsum monasterium, seu ecclesias aut villas, aut agros, etc. Quod ut verius credatur, etc.

Signum domini Henrici serenissimi invictissimi imperatoris Augusti.

Henricus cancellarius vice Everardi episcopi et archicancellarii recognovit.

Datum anno Dominicæ incarnationis 1015, indictione XII, anno domini Henrici imperatoris Augusti regnantis XII, imperii ejus primo.

Actum in comitatu Pisano, in villa quæ nuncupatur Fasiano, feliciter. Amen.

Pendebat bulla quæ modo desideratur.

LXXXVI.

S. Henrici præceptum, quo Ecclesiæ S. Alexandri Bergamensi restituit comitatum Alamanni, cujus Atto comes ecclesiam illam hæredem instituerat.

(Anno 1015.)

[Ughelli, *Italia sacra*, IV, 439.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus.

Si ecclesiarum Dei aliquid supplementum tribuimus, inde nobis meritum fore non dubitamus. Quocirca sanctæ Dei Ecclesiæ nostrorumque fidelium, præsentium scilicet ac futurorum, volumus universitati pateat quatenus, amore Dei et beati Alexandri martyris accensi, cujus adminiculo credimus bene valere perpetuo, auctoritatis nostræ præceptum imperiale, prout juste et legaliter possumus, illi competenter concessimus et corroboramus, sicut olim credidimus per regalem investituram videlicet curtem Lemen, cum omnibus castellis sibi pertinentibus, videlicet Brivio et Lavello, sicut Atto comes et Ferlinda sua conjux episcopatu præfati Alexandri martyris per paginam testamenti tradidit, scilicet cum terris sibi pertinentibus, cum vineis, pratis, pascuis, silvis, molendinis, piscationibus, aquis aquarumque decursibus, nec non cum servis, et ancillis, aldiis, et aldianis. Statuimus ergo per hoc nostræ confirmationis præceptum, sicut statuit præfatus comes et ejus conjux, ut abhinc et in futurum episcopatum beati Alexandri martyris, qui Pergamum vocatur, habeat, teneat, firmiterque possideat absque omnium hominum contradictione remota. Quapropter præcipimus ut nullus dux, marchio, comes, archiepiscopus, episcopus, vicecomes, gastaldio, decano, aut aliqua nostri imperii magna parvaque persona prænominatum episcopatum beati Alexandri martyris, seu episcopum qui nunc est, aut alios qui ibidem pro tempore fuerint, audeat molestare, aut inquietare præsumat sine legali iudicio. Si quis vero hujus nostri præcepti quandoque, quod non credimus, violator extiterit, sciat se compositurum auri optimi libras mille, medietatem cameræ nostræ, et medietatem prædicto episcopatu. Quod ut verius credatur, et diligentius ab omnibus observetur, manu propria roborantes, sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum . . D. Henrici serenissimi et invictissimi imp. Augusti.

Dat. an. Dom. incarnat. 1015, an. D. Henrici imp. Aug. regnantis XII, imperii ejus primo.

Actum in comitatu Pisano, in villa quæ dicitur Fasiana feliciter. Amen.

LXXXVII.

S. Henricus Bernardo comiti Parmensi curtis Neronianæ possessionem asserit.

(Anno 1015.)

[Ughelli, *Italia sacra*, II, 161.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRI-

CUS, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus.

Quia divinæ, etc. Quocirca fidelium nostrorum, præsentium scilicet et futurorum, universitati pateat quoniam, senioris nostri Othonis prædecessoris imperatoris cognoscentes hujus remunerationis faultricem gratiam, Bernardo Parmensi comiti fidelissimo nostro curtem Neironem, cum capellis, castris domnicatis, massaritiis, villis, et terris, omnibusque ad eandem pertinentiis; curtem Rocham etiam et castrum de valle Visenerina cum omnibus ibi pertinentiis vel adjacentiis, et quod dici vel nominari possit, et sicut quondam Hugo Tusciæ marchio per omnia tenuit, in integrum, per interventum et petitionem Conigundæ imperatricis Augustæ conjugis nostræ donamus, concedimus atque largimur. Quoniam senior noster Otho imperator eam, quam præfati sumus, prædicto Bernardo comiti pro digno ejus servitio donavit, concessit, suoque imperiali jure in proprietarium jus et dominium tribuit et largitus est, nos quoque pro futuris temporibus amodo et deinceps donatione et concessione tribuimus et confirmamus, atque perpetua stabilitate corroboramus in integrum, sicut superius legitur, cum servis et ancillis, aldionibus, aldianis, montanis, planiciebus, montibus et collibus, rupibus, pascuis, silvis, aquis, piscationibus, cum usibus, aquarumque decursibus, molendinis, omnibusque ejusdem curtis utilitatibus: ea videlicet ratione ut ab hac hora in antea prædictus Bernardus comes omnia supradicta ejusdem curtis habeat, teneat, firmiterque possideat ex nostra donatione, concessione, atque corroboracione; habeatque liberam facultatem per hujus nostri præcepti paginam tam ipse Bernardus comes omnia superius deprehensa ejusdem curtis Neironis, quam sui et hæredes et prohæredes, vel cui dederit vel habenda statuerit, tenendi, possidendi, donandi, aut commutandi, sive quod animus ejus de ea decreverit faciendum [sic], omnium hominum regni imperique nostri contradictione vel molestacione remota. Præcipientes itaque jubemus, ut nullus rex, marchio, episcopus, comes, vicecomes, seu quælibet nostri imperii et regni magna parvaque persona, prædictum Bernardum comitem, ejusque hæredes ac prohæredes de supradictis rebus ejusdem curtis molestare, inquietare, vel disvestire præsumat. Si quis vero hujus nostræ donationis, etc.

Sign. D. Henrici gloriosissimi atque invictiss. imp. Augusti.

Henricus episcopus et cancellarius vice Everardi episcopi et archicancellarii recognovit.

Anno Dom. incarn. 1015, indict. XIV, anno D. Henrici imperatoris Augusti regni XIV, imperii vero ejus II.

Actum Maresbuch feliciter. Amen.

LXXXVIII.

S. Henricus ecclesie Paderbornensi curtem Honstede donat.

Anno 1015.

[*Cod. diplom. Hist. Westph.*, pag. 64.]

C. In nomine sancte et individue Trinitatis, HEINRICUS, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus.

Necesse est ut cum res bona agitur, prius ejus... in corde vincatur. Ne, si a radice misere intentionis prodeat, amarus nequicie fructus producat. Ea propter non surdi auditors evangelice Marthae, cujus more Meinwercus episcopus nobis frequenti ministerio satagit deservire, ob interventum Cunegundae imperatricis augustae, contactalis videlicet nostrae, nec non Everhardi sanctae Babenbergensis sedis episcopi, sed Egilberti Frisingensis ecclesie pontificis, sacrosanctae Patherbrunnensi ecclesie in honore S. Mariae mundi dominae sanctique Kyliani martyris atque Lyborii confessoris Domini consecratae, curtem Honstede dictam cum omnibus pertinentiis, terris videlicet cultis et incultis, mancipiis utriusque sexus, molendinis, piscationibus, aquis aquarumve decursibus, quibus scilicet archiepiscopus Onwan eam possedit nobisque legaliter tradidit, in pago Rittiga, in comitatu Bernhardi comitis, perpetuo jure possidendam tradidimus. Et ut haec nostrae imperialis traditionis auctoritas firma et inconversa permaneat, sigilli nostri impressione hanc paginam manu propria corroborando supert bullari jussimus.

Signum domni Henrici (L. M.) imperatoris invictissimi.

Gunterius cancellarius vice Erchanbaldi archicapelani notavi.

Data xviii Kal. Febr., anno Dominicæ incarnationis mill. xv, indictione xiiii, anno autem domni Henrici secundi regnantis xiiii, imperii vero primo.

Actum Malinhusen feliciter. Amen.

LXXXIX.

Concambium Henrici II imperatoris cum Robbone abbate.

(Anno 1015, 11 Mai.)

[*Dronke, Cod. diplom. Fuld.*, p. 346.]

In nomine sancte et individue Trinitatis, HEINRICUS, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus.

Omnium fidelium nostrorum, praesentium scilicet ac futurorum, universitati pateat qualiter nobis quoddam concambium cum Bobbone Vultensi abbate, consensu ac collaudatione Bernhardi advocati sui, nec non monachorum, militum servorumque suorum facere placuit: accipientes ab eo in proprium duas cortes, Ratolfesdorf et Ezelenkyricha, cum cunctis earum pertinentiis, villis, utriusque sexus mancipiis, agris, campis, pratis, pascuis, silvis, venationibus, aquis aquarumque decursibus, molendinis piscationibus, viis vel inviis, exitibus et redditibus, cultis et incultis, quæsitis seu inquirendis, sive cum omnibus quæ quolibet modo dici aut nominari

A possunt utilitatibus. Econtra praedicto abbati suæque abbatie in honorem sancti Bonifatii constructæ duas nostræ proprietatis cortes, quarum una Waraha altera vero Bereskyez nuncupatur, cum cunctis earum pertinentiis, additis simul iv ministerialibus meis, Alwino et Rodolfo dapiferis. Folcoldo et Erkengero marescalcis meis, cæterisque utriusque sexus mancipiis, agris, campis, pratis, pascuis, silvis, venationibus, aquis aquarumque decursibus, molendinis, piscationibus, viis et inviis, exitibus et redditibus, cultis vel incultis, quæsitis seu inquirendis, sive cum omnibus quæ quolibet modo dici aut nominari possunt utilitatibus, per hanc nostram imperialem paginam in proprium concedimus atque largimur, et de nostro jure ac dominio in ejus jus et dominium omnino transfundimus: ea videlicet ratione ut praedictus abbas Bobbas sui que successores ad praescriptæ ecclesie utilitatem de jam dictis cortibus earumque pertinentiis dehinc liberam habeant potestatem quicquid eis placuerit faciendi, omnium hominum contradictione remota. Et, ut hæc nostri concambii sive donationis auctoritas stabilis et inconversa omni permaneat tempore, hoc imperiale præceptum inde conscriptum manu propria corroborantes sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Signum domni Henrici serenissimi (M) et invictissimi imperatoris Augusti (S).

Guntherius cancellarius vice Erchanbaldi archicapelani recognovi.

C. Data v Idus Maias, anno Dominicæ incarnationis millesimo xv, indictione xii, anno vero domni Henrici secundi xiiii, imperii autem ii.

Actum Chofunga feliciter. Amen.

XC.

Imperator Henricus donat Ecclesie Bamberg, duo loca Schwarzenfeld et Weilendorf in pago Nordgov.

(Anno 1015, 17 April.)

[*Ried, Cod. episcop. Ratisbon.*, I, 132.]

C. In nomine sancte et individue Trinitatis, HEINRICUS, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus.

Si venerabilia Ecclesiarum Dei loca alicujus doni commodo ditare sive meliorare studuerimus, nobis id regni que nostri statui proficere minime dubitamus. Quapropter omnium Xpi nostrorumque fidelium noverit universitatis qualiter nos, pro remedio animæ nostræ parentumque nostrorum, Babenbergensi Ecclesie, quam in episcopatum sedem sub honore beatæ Dei genitricis Mariæ sanctique Petri apostolorum principis ex nostra hæreditate sublimando proveximus, interventu et petitione Eberhardi ejusdem Ecclesie venerandi præsulis, quædam nostræ proprietatis loca, nomine Swarzinvelt et Weilendorf in pago Nordgowa, et in comitatu Henrici comitis cum omnibus pertinentiis eorum, terris cultis et incultis, mancipiis utriusque sexus, ædificiis, areis, silvis, venationibus, aquis aquarumve decursibus, molendinis, piscationibus, pascuis, pratis, exitibus et

reditibus, quæsitis et inquirendis, cæterisque omnibus, quæ quolibet modo nominari possunt, utilitatibus Swarzinvelt pertinentibus per hanc nostram imperialem paginam concedimus atque largimur, et de nostro jure ac dominio in ejus jus atque dominium transfundimus: ea videlicet ratione ut idem jam dictus Eberhardus episcopus sui que successores liberam dehinc habeant potestatem, ad usum ecclesiæ Babinperc, quicquid eis libuerit faciendi, omnium hominum regni nostri contradictione remota. Et, ut hæc nostræ traditionis auctoritas per futuras successiones temporum stabilis et inconvulsa permaneat, hanc nostri præcepti paginam manu propria corroborantes, sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum domni Heinrici serenissimi atque invictissimi Romanorum imperatoris Augusti. (Monogramma)
Guntherius cancell. ad vicem Erchanbaldi archiepiscopi recognovi.

Data xv Kal. Maii, anno Dominicæ incarnationis 1015, indictione xiv, anno vero domni Heinrici secundi regnantis xiv, imperii autem ipsius ii.

Actum Merseburg feliciter.

Cum sigillo majest.

XCI.

S. Henricus Alberico episcopo Comensi curtem seu villam Barzanorum, olim Berengarii et Ugonis, Sigifredi comitis filiorum, et Cæsareæ majestati rebellium largitur.

(Anno 1015.)

[Ughelli, *Italia sacra* V, 282.]

In nomine Domini Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, HENRICUS superna clementia Romanorum imperator Augustus.

Si petitionibus nostrorum fidelium nobisque debite famulantium aures nostræ pietatis inclinaverimus, promptiores eos fore in nostro servitio non dubitamus. Universitatem igitur omnium nobis obsequentium, præsentium scilicet et futurorum, nequaquam latere volumus quod Albericus S. Cumanæ Ecclesiæ venerabilis et noster dilectus episcopus nostræ pietatis celsitudinem adiit suppliciter postulans, et pio sempiterni retributoris amore, et salute animæ nostræ, ejusque collato et conferendo servitio, nostroque imperio sublimando, eidem S. matri ecclesiæ ad honorem Dei Genitricis et Virginis Mariæ dicatæ quandam curtem, cum omnibus suis pertinentiis, quæ dicitur villa Branzanorum, quæ fuit hæreditas et proprietas filiorum comitis Sigifredi, Berengarii Ugonis, concedere et donare dignaremur; quorum, quoniam in nos nimis offendentes contra nostrum imperium male tractaverunt, et perjuri atque rei in nostram majestatem publice exstiterunt, jure ac legaliter non solum hæc, sed et omnia quæ habuerunt, ad nostrum publicum devenerunt, unde sua omnia merito perdunt, qui se ipsos gratis perdiderunt, dum, fidei debitæ obliviscentes, in nostra fidelitate minime duraverunt, et nostro inimico jurantes adhæserunt. Hanc ergo postulationem dignam et ratam prospici-

entes, et ullo [sic] modo negare volentes ipsius precibus libenter acquievimus. Concedentes atque confirmantes eidem Cumano venerabili et dilecto episcopo, omnibusque suis successoribus supradictam curtem Berzanorum nominatam, cum omnibus suis appendiciis, cum omnibus redditibus et exhibitionibus, et impensionibus, et functionibus, cum servis et ancillis, aldiis et aldiabus tam in montibus quam in planitie, terris cultis et incultis, vineis, campis, pascuis, silvis, mansis, massaritiis, aquis, aquarum decursibus, molendinis, casis, rebus omnibus mobilibus et immobilibus, et cum omnibus, quæ adhuc dici nominari possunt, ad eandem curtem pertinentibus, atque omnino in integram largimur, et a nostro jure, et dominio, in jus et dominium, et proprietatem prædictæ sanctæ ecclesiæ transfundimus et delegamus: ut qui nunc præsens episcopus, omnesque sui successores potestatem habeant, jam dictam curtem, cum omnibus quæ ad eam pertinent, tenere, possidere, commutare, sicut hactenus prælibatis perjuriis visa sunt pertinere, et ipsi hæreditates possederunt; et facient iidem episcopi de eadem curte, et omnibus quæ deinde solvi possunt, quidquid sibi placuerit ad laudem et honorem Dei et S. Mariæ ex nostra plenissima auctoritate. Jubentes ergo sancimus ut nostris vel futuris temporibus nullus dux, marchio, comes, vicecomes, nullaque magna vel parva persona, cujusque dignitatis aut ordinis, supra memoratum Albericum episcopum C suosque successores de prædicta curte, cum omni sua pertinentia, disvestire, inquietare, molestare, vel in aliquo minorare præsumet; sed liceat illis quiete et pacifice tenere, possidere firmiterque habere, remota omni contradictione. Si vero, quod minime creditur, contra hujus nostri præcepti statuta aliquis violator extiterit, sciat se certissime compositurum auri libras mille, unam partem cameræ nostræ, alteram prænotato episcopo, suisque successoribus. Et ut hoc verius credatur, firmissime ac inconvulsum ab omnibus observetur, manu propria confirmantes nostri nominis inscripto caractere.... nostri sigilli impressione.

Signum dom. Henrici † gloriosissimi imperatoris semper Augusti.

Henricus Parmensis episcopus et cancellarius vice Everardi episcopi et archicancellarii recognovit.

Data. vi Non. Octobr., an. Dominicæ incarnationis 1015, ind. xiii, regni vero D. Henrici imperatoris Augusti xiv, imperii autem ejus ii.

Actum Merseburg feliciter. Amen.

XCII.

S. Henricus Ecclesiæ Paderbornensi prædia quædam donat.

(Anno 1016.)

[*Cod. diplom. Hist. Westph.*, p. 7]

C. In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS Dei gratia Romanorum imperator Augustus. Si ecclesiarum Dei sublimationibus omni studio

nus, æternæ retributionis præmia nobis esse speramus. Quapropter omnium fidelium præsentium scilicet ac futurorum, noveritas qualiter Meinuverccus, sanctæ Paternis ecclesiæ venerabilis episcopus, omnia quæ hæreditario jure possederat matri suæ contradidit. Dehinc ipsa cum manu mariti et i sui Balderici comitis, consensu etiam hæredem prædia potestative nobis donavit. At petuæ beatitudinis spe, ac pia præfati episcopi nepotis nostri, qui se omniaque sua servizio mancipare gaudet, prece et devotione niti, prædia eadem legitime nobis tradita, quæ principales cortes sunt istæ, Immin, Walmonthem, Havarlou, Hukilhem, biki, Gotthbiki, Doddonhusun, Hokinneslevo, slevo, cum appertinentibus villis, mancipiis ne sexus, silvis, viis et inviis, exitibus et us, molendinis, piscationibus, pascuis, venas, quæsitis et inquirendis, omnibusque utenquæ quolibet modo dici vel nominari possunt sanctæ Paterbrunnensi ecclesiæ in honorem Dei genitricis Mariæ sanctique Kiliani martiris ti Liborii confessoris constructæ, per hanc item paginam largimur, omnium hominum lictione remota. Insuper etiam, imperiali tate præcipimus ut nulla major minorve a aliqua judiciaria potestate in eisdem prædiis mittat, nisi advocatus quem ejusdem episcopus sibi eligat. Si quis autem quod absit! C stræ donationis præceptum infringere ausus centum libras auri persolvat, L eidem ecclesiæ, nostræ cameræ. Et ut hæc nostræ largicio- storitas firma et inconvulsa permaneat, hoc tum inde conscriptum manu propria corro- s sigillo nostro jussimus insigniri.

Henrici Romanorum invictissimi (L. M.) toris.

herius cancellarius vice Ercambaldi archi- ni recognovit.

IV Idus Jan., indictione XIII, anno Dominicæ tionis 1016, anno vero domni Heinrici i regnantis XIV, imperii autem II.
m Drodmannia feliciter. Amen.

XCIH.

Henricus Ecclesiæ Paderbornensis curtem Moronga largitur.

(Anno 1016.)

[Cod. diplom. Hist. Westph., p. 72.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, cus divina favente clementia Romanorum ator Augustus.
esias Christi ampliare servorumque ejus neces- us pie ac clementer subvenire imperialis tionis ordo deposcit. Proinde fidelium Christi t industria qualiter, divino instinctu ammo- undæ imperatricis Augustæ, in id ipsum fra- caritate collaborantibus Heriberto Coloniensi

PATROL. CXL.

A archiepiscopo, Theoderio, Mimegardevordensi, Adelbaldo Trajectensi, Theoderico Metensi, Wig- gero Verdensi, Thietmaro Ossenbrugensi, Erico Ha- velbergensi, sanctæ Patherburnensi ecclesiæ in ho- norem sanctæ Dei genitricis Mariæ sanctique Kiliani martyris et sancti Liborii confessoris constructæ, cui etiam Meinuverchus venerabilis episcopus præ- sidet, quandam nostram curtem Moronga dictam, in pago Morongano in comitatu Bennonis comitis sitam, quam nobis Unowanus Bremonensis archie- piscopus cum manu advocati sui Udonis tradidit, omnium hominum contradictione remota, pro reme- dio animæ senioris nostri tercii Ottonis divæ scilicet memoriæ imperatoris Augusti, et incolumitate vitæ nostræ præsentis ac spe futuræ, per hanc imperia- lem paginam concedimus atque largimur, cum om- nibus appendiciis, areis, villis, pascuis, aquis aqua- rumve decursibus, piscationibus, molendinis, silvis, venationibus, cunctisque qualicumque modo nomi- nari possint utensilibus, ea videlicet ratione ut præ- dictus Meinuverchus episcopus eandem curtem, quamdiu vivat, in usus proprios potestative possi- deat, post finem vero vitæ suæ ad vestitum canoni- corum in eadem Deo sanctæque genitrici ejus Mariæ nec non beatis Kiliano ac Liborio servientium an- nuatim meliorandum pertineat. Si quis vero hanc nostram donationem infringere præsumperit, cen- tum libras auri persolvat, L eidem ecclesiæ, L vero nostræ cameræ. Et ut hæc nostræ liberalitatis au- ctoritas stabilis et inconvulsa permaneat, hanc car- tam inde conscriptam manu propria roborantes, si- gillo nostro jussimus insigniri.

Signum domni Heinrici imperatoris invictissimi.
(L. M.)

Guntherius cancellarius vice Erchanbaldi archi- capellani recognovi.

Data IV Id. Januar., indictione XIII, anno Domi- nicæ incarnationis 1016, anno vero domni Heinrici secundi regnantis XIV, imperii autem II.

Actum Drodmannia feliciter. Amen.

XCIV.

Item curtem Berneshusen.

(Anno eodem.)

[Ibid.]

D In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HEIN- RICUS divina favente clementia Romanorum impera- tor Augustus.

Tribunal animæ dilatamus, si ecclesias Christi cum sibi subjectis ampliamus. Qua de re fidelium Dei universitati pateat quod hac intentione, inter- ventu dilectissimæ contectalis nostræ Cunigundæ imperataicis Augustæ, nec non et Heriberti archi- episcopi Coloniensis, Adalbaldi Trajectensis, Theo- derici Mimigardevurdensis, Theodorici Metensis, Wiggeri Verdensis, Thietmari Osenburgensis, Erici Havelburgensis, sanctæ Paderburnensi ecclesiæ, in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ sanctique Kyli- ani martyris et sancti Lyborii consecratæ, cui etiam Meinuverchus venerandus episcopus præsidet, quan-

dam curtem nostræ proprietatis Berneshusen dictam in pago Lisga in comitatu Udonis sitam, quam ab Unwano Bremonense archiepiscopo donante, et per advocatum suum Udonem legitima traditione accepimus, pro remedio animarum divæ memoriæ Ottonis imperatoris tercii, senioris scilicet nostri, et incolomitate vitæ nostræ utriusque præsentis videlicet ac futuræ, conjugisque nostræ dilectissimæ, nec minus pro stabilitate regni, proprietario jure concedimus, cum omnibus appertinenciis, rebus territoriis, villis, mancipiis utriusque sexus, silvis, venationibus, aquis aquarumve decursibus, molendinis, piscationibus, viis et inviis, exitibus et redditibus, pratis et pascuis, et cum omnibus acquisitis vel inquirendis; ea ratione ut prænominatus episcopus ejusque successores liberam potestatem in ejusdem ecclesiæ utilitatem vertendi habeant. Si quis autem in posterum, quod absit! præfatam ecclesiam inquietare contendat de eisdem prædiis, perpetuo anathemate condempnetur. Insuper c libras auri optimi componat, dimidietatem regiæ cameræ et reliquam partem eidem ecclesiæ quam inquietare præsumpsit. Et ut hæc nostræ traditionis auctoritas stabilis et inconculsa permaneat, hanc cartam inde conscriptam manu propria roborantes, sigillo nostro jussimus insigniri.

Signum domni Henrici imperatoris Augusti. (L. M.)

Guntherius cancellarius vice Erkenbaldi archiepiscopi recognovit.

Data xvi Kal. Febr. Indictione xiii, anno Domin. C incarn. 1016, anno vero domni Henrici secundi regnantis xiv, imperii autem secundo. Actum Drodmanniæ.

XCV.

Item possessiones Haholdi comitis defuncti.

(Anno eodem.)

[*Ibid.*, p. 73.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS Dei gracia Romanorum imperator Augustus.

Divinæ pietatis clementia, quæ nos ad culmen imperialis majestatis perduxit, ad hoc voluit regnare, ut ecclesiarum ordini firmando atque corroborando subveniamus, hiis autem maxime locis, quæ ab antecessoribus nostris regibus vel imperatoribus fundata, sed jam peccatis exigentibus pene videbantur annullata. Quapropter omnium fidelium nostrorum præsentium scilicet ac futurorum industriæ notum esse volumus qualiter nos, divini amoris instinctu, pro remedio animæ nostræ seu parentum nostrorum, nec non et tercii Ottonis bonæ memoriæ imperatoris, dilectæque conjugis nostræ Cunigundæ imperatricis Augustæ interventu, atque Meginuerc sanctæ Padrebronnensis ecclesiæ venerabilis episcopi rogatu, sibi sanctæque suæ ecclesiæ a Karolo magno imperatore olim fundatæ, nostris vero temporibus incendium passæ, in honore enim sanctæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ et sancti Kiliani martiris Liboriique confessoris dedicatæ, comitatum quem Hahold comes dum vixit tenuit, situm scilicet

in locis Haverga, Limga, Thiatmalli, Aga, Patherga, Treveresga, Langaneka, Erpesfeld, Silbike, Matfelt, Nihterga, Sinatfelt, Ballevan prope Spriada, Bam-biki, Gession, Seuwardeshuson, cum omni legalitate in proprium concedimus atque largimur per hanc nostram imperialem paginam, eo videlicet rationis tenore ut præfatus episcopus Meginuerc suique successores præscriptæ ecclesiæ præsidentes dehinc liberam habeant potestatem de eodem comitatu ejusque utilitatibus quicquid eis placuerit faciendi ad eorum tamen utilitatem ecclesiæ, omnium videlicet inquietudine remota. Et ut hæc nostræ traditionis seu confirmationis auctoritas stabilis et inconculsa omni habeatur tempore, hoc præceptum inde conscriptum manu propria firmare curavimus, et sigillo nostro insignire jussimus.

Signum domni Henrici imperatoris Augusti (L. M.)

Guntherius cancellarius vice Erkinbaldi archiepiscopi recognovit.

Data xxix Kal. Febr., indict. xiii, anno Dominicæ incarnationis 1016, anno vero domni Henrici secundi regnantis xiii, imperii ii.

XCVI.

Item prædia nonnulla.

(Anno eodem.)

[*Ibid.*, p. 74.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS Dei gracia Romanorum imperator Augustus.

Omnium Christifidelium industria noverit qualiter nos, divini amoris respectu, et dilectissimæ conjugis nostræ, qui duo sumus in carne una, Cunigundæ videlicet imperatricis augustæ rogatu et instinctu, sanctæ Paterbrunnensi ecclesiæ in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ et sancti Kiliani martiris sanctique Liborii ter beati confessoris dedicatæ, tale prædium proprietavimus, quale nobis, omnium hominum contradictione remota, tradidit Helmicus, videlicet, in comitatu Herimanni comitis: in Dulmine mansum unum, in Nienhem mansum i, in Sitanne mansum i, Halostron mansum i, in Berthalostron mansum i, in Lehembeke mansum i, in Horlon mansum i; in comitatu Ottonis comitis: in Elvepo mansum i, in Ricoldinchuson mansum i; cum i mancipiis utriusque sexus, areis, villis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, piscationibus, molendinis, silvis, venationibus et omnibus appendiciis, cunctisque, qualicumque modo nominari possint, utensilibus; ea scilicet ratione ut uterque nostrum tam vestitura quam victu stipendialem amodo ab episcopo sedis subscriptæ, nunc vero a domno Meginwerco præsule et post a successoribus ipsius, communi canonicorum consensu, cum perpetua orationum participatione, plenarie inibi sicut unus fratrum accipiat et potestative possideat. Et ut hæc traditio nostræ liberalitatis stabilis et inconculsa permaneat, hanc cartam inde conscriptam manu propria roborantes, sigillo nostro subter bullari jussimus.

Signum domni Henrici Romanorum invictissimi A imperatoris Augusti (L. M.).

Guntherius cancellarius vice Arehanbaldi archicappellani recognovit.

Data IV Id. Junii, indictione XII, anno Dominicæ incarnationis 1017, anno vero domni Henrici secundi regnantis XVI, imperii IV. Actam Patherbrunnon.

XCVII.

S. Henricus II imp. Popponi de immunitate Ecclesiæ trevirensis cavet.

(Anno 1016).

[Hontheim, *Hist. Trevir. diplom.*, I, 351.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis (168). HENRICUS divina favente clementia rex.

Si locis Deo dicatis quoddam beneficii juxta petitiones Dei servorum et nostræ liberalitatis munere conferimus, id nobis profuturum liquido credimus, et ad mortalem vitam temporaliter transigendam, et ad æternam feliciter obtinendam. Proinde volumus intimari nostris fidelibus, tam futuris quam præsentibus, quod vir venerabilis Poppo sanctæ Trevirensis Ecclesiæ archiepiscopus nos sæpe monuit, nostramque sublimitatem petiit, ut multitudine rerum et familiæ sancti Petri, quam nostri prædecessores, reges videlicet et imperatores, Trevericæ sedi pro divinæ contemplationis intuitu delegaverunt, sui que auctoritate præcepti confirmaverunt, hanc dignemur revocare, nostrisque stabiliendo sceptris confirmare. Cujus petitioni libenter consentientes, et hoc nostræ auctoritatis præceptum erga ipsius Ecclesiam pro Dei timore ejusque amore fieri decernentes, firmiter præcipimus et statuimus ut in facultates vel res ad ecclesiam sancti Petri Trevericæ urbis pertinentes, scilicet in monasteria, basilicas, castella, vicos, agros, vineas, silvas, homines, vel reliquas possessiones, seu omnia quæ deinceps in jure ipsius loci divina augeri voluerit clementia, nullus comes vel aliquis ex judiciali potestate ad causas audiendas vel freda aut tributa seu aliquos coniectos exigendos, aut mansiones vel paratas faciendas, aut homines ecclesiæ distringendos, aut injustas exactiones requirendas, vel thelonem exigendum, nostris temporibus et futuris ingredi audeat, nec ea quæ prædicta sunt penitus exigere præsumat; sed omnia sub jure sancti Petri Trevericæ sedis ejusque pontificis, et cui ipse commiserit permaneant; et monetas et thelonea, quæ memoratus pontifex in vestitura suæ Ecclesiæ invenerat, aut postmodum a nostris prædecessoribus acquisierat, legaliter in perpetuum teneat. Ad hoc ut juxta nostri antecessorum præcepta, et pro nostra nostrique parentum eleemosyna omnino interdiciamus, ne in villa Theodonis thelo-

(168) *Henricus divina favente clementia rex.* Hanc chartam, in antiquissimo et fide dignissimo libro copiali descriptam, data carentem, ad annum Popponis primum refero, quod eo anno imperator Treveris fuerit. Sic Gesta Trevir. cap. 48: *Megingaudo episcopo Trebericæ metropolis de medio facto, rex ipse Treberim festinato venit; erat enim in Confluentia*

neum exigatur a bonis fratrum Treveriren. principi apostolorum servientium, vel a suis hominibus, aut ibi, aut in villa Madert manentibus, eo scilicet tenere ut gratuita nostra invigilent oratione. Hoc, et quidquid de præfatæ rebus ecclesiæ laudavimus, nostri auctoritate sceptri firmavimus; quod [ut] præsentem et futuro tempore viris credatur, nostrisque successoribus diligentius custodiatur, id manu propria confirmavimus, nostrique impressione sigilli signari jussimus.

Signum domini Henrici III regis invictissimi.

XCVIII.

Præceptum S. Henrici II imperatoris, Werenherio episcopo Argentino concessum.

(Anno 1017).

[*Gall. Christ. V, 469 Instrum.*]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS Dei gratia, Romanorum Augustus.

Notum sit omnibus Christi fidelibus quod interventu dilectæ conjugis nostræ Cunigundæ, videlicet imperatricis Augustæ, sed et Brunonis Augustensis episcopi fratris scilicet nostri, nec non Popponis Laurasamensis venerabilis abbatis, sacræ sedis Argentinæ Werenherio venerabili episcopo, tum pro Dei genitricis Mariæ speciali amore, tunc etiam propter ejus tam spiritualiter quam carnaliter jure servitium, liberalissime nobis sæpius impensum, forestem in determinando proprietavimus: de littore Rheni contra Wizwilare ad vadum Hugonis; et de vado Hugonis ad Seerovillare et de Seerovillare ad Dabecheinsten; et de Dabecheinsten ultra Pruscam usque ad Roraham rivum; de Rohaha ultra Sormam fluvium; deinde usque ad Matram fluvium, ad illum locum qui dicitur Phaffenhovend; deinceps per Matram deorsum usque ubi Matra intra Rhenum: et deinde sursum per totum litem Rheni cum insulis omnibus adjacentibus usque Wicenwilare. Jus igitur forestæ ei suisque successoribus nostrum, regum quoque et imperatorum more antecessorum per banum nostrum imperialem firmavimus. Ita vero ut nullus ibi cervum, vel cervam, ursum vel ursam, aprum vel... capros vel capras sine licentia ipsius quoquomodo capiat. Et ut hæc nostræ donationis auctoritas stabilis et inconvulsa omni tempore permaneat, hanc paginam inde conscriptam manu propria signantes sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Signum domni Henrici invictissimi.

Guntherius cancellarius vice Erchanbaldi archicappellani notavit.

Data VII Idus Maii, anno Dominicæ incarnationis 1017, indict. XV, anno vero domni Henrici secundi regnantis XVI, imperii IV. Actum Franchoneford feliciter

positus; et impetrato tam cleri quam populi consensu, ipsum pontificali cathedra sublimavit. Illud autem singulare quod Henricus, jam anno 1014 imperator coronatus, se regem nominet. Admittit hoc præsul Gottwicen. Chron. tom. prod. p. 233. Confer dicenda ad bullam Benedicti PP. VIII, ann. seq.

XCVIII bis

*S. Henricus ecclesie Paderbornensi abbatiam Helm-
wurdeshusen concedit.*

(Anno 1017.)

[*Cod. diplom. Hist. Westph.*, p. 74.]

In nomine sancte et individue Trinitatis, HEN-
RICUS, Dei gratia Romanorum imperator Augustus.

Canonum statuta non ore hominum sed spiritu
Dei condita precipiunt ut episcopi frequenter clau-
stra monachorum visitent, et si qua extra regulam
illic invenerint, abscondant et corrigant. Hec vigi-
lanter interius contemplantes, et in hujus vite iti-
nere onera nostra episcopis imponendo levigantes,
caritatis causa, sine qua dives pauper est, cum in-
terventu amantissime conjugis nostre Cunigunde
videlicet imperatricis Auguste, cum archiepiscopo-
rum Erchanbaldi Moguntinensis, Popponis Treve-
rensis, Geronis Magedeburgensis, Unwani Bremen-
sis, et episcoporum Arnoldi Halverstadensis, Epponis
Babenbergensis, Theoderici Mettensis, Henrici
Wirceburgensis, Theoderici Mimigardevurdensis,
Henrici Parmensis, Theoderici Mindensis, Thie-
monis Mersburgensis, Eriki Havelbergensis, laico-
rum quoque, Bernhardi ducis, Sigifrudi atque Ezzi-
conis comitum, abbatiam nomine Helmwardeshusen.
cum omnibus suis appendiciis mobilibus et immo-
bilibus, sedi Paderbonensi in honore sancte Marie
sanctorumque Kyliani atque Liborii constructe, cui
insignis acquisitionis presul Meynwerchus in pre-
sentiarum preest, in proprium dedimus, nostroque
jure et dominio in jus et dominium ipsius amodo
potestative et juxta regulam sancti Benedicti epi-
scopaliter disponendam atque possidendam tradi-
dimus. Et ut haec nostrae traditionis pagina firma et
inconvulsa permaneat, manu propria corroborantes
atque confirmantes, sigilli nostri impressione subter
eam sigillari jussimus.

*Signum domni Henrici invictissimi Romanorum
imperatoris Augusti (L. M.).*

Guntherius cancellarius vice Erchanbaldi archi-
capellani notavit.

Data v Idus Julii, indictione xii, anno Dominice
incarnationis 1017, anno vero domni Henrici se-
cundi regnantis xvi, imperii iv. Actum Lietzo.

Hi sunt testes; Thietmer, Ekkica, Ludier, Ekkica,
Raedig, Walhem, Widukin, Benna, Kisa, Amu-
lag, Volcbal, Thietmer, Immed, Gerbraht, Wiking,
Thiedric, Ibo, Aica, Heriward, Burchard, Dodica,
Tiaza, Vretheric, Lefherd, Eschulf, Ova, Widula,
Fronca, Herimam, Thiaza, Bova.

Episcopus Thieodericus.

Dux Bernhardus.

De abbatia Helmuwrdesh.

XCIX.

Diploma S. Henrici pro abbatia S. Petri de Pro

(Anno 1017.)

[Ughelli, *Italia Sacra*, X, 207.]

In nomine sancte, et individue Trinitatis,

A HENRICUS, divina favente clementia, Ro-
imperator Augustus.

Si Ecclesiarum Dei vel monachorum
cujus confirmationis seu defensionis don-
rare studuerimus, id nobis profuturum esse
dubitamus. Quapropter omnium Christi
praesentium scilicet et futurorum notum et
mus qualiter nos, divini amoris instinctu,
monasterium vel abbatiam a praedecessoribus
stris . . . . . in loco qui dicitur Piri
in comitatu Tarvisino, in honore S. Petri
rum principis dedicatam, cum omnibus su-
nentiis qui olim sibi pertinerent ex d-
praedecessorum nostrorum, et quae in praes-
prae-fatae abbatiae habet, offerimus etiam et
prae-fatae . . . . . abbatiae, pro reme-
caminum nostrorum, ... et
etiam dilecti fidelis nostri Joannis. . . .
Aquilegiensis patriarchae . . . . .
sancti Pauli cum suis pertinentiis et capella
Marini cum suis appendentiis, videlicet cum
domibus, terris, vineis, pratis, pascuis, silvis,
nibus, piscationibus, molendinis, viis et vi-
. . . . . exitibus et redditibus quoesitis seu i-
dis, vel cum omnibus, quae quolibet modo
nominari possunt, utilitatibus, per hoc
praecipuum confirmamus et corroboramus.
et praedictam abbatiam cum ejusdem monas-
bate, Adalberto nomine, suisque successoribus
nostrae tuitionis . . . . . defensionis mun-
recipimus cum cunctis praenominatis utensi-
bonis; ea videlicet ratione ut nullus dux, ce-
comes, vel aliqua regni nostri magna per-
sona, ecclesiastica vel saecularis potest-
dictum monasterium atque abbatem de supr-
bonis disvestire, inquietare, molestare, vel
absque legali vel imperiali iudicio audeat.
autem quod absit! hujus nostrae confirmati-
corroborationis praecipui seu defensionis mu-
gio violator exstiterit, sciat se compositurum
optimi libras centum, medietatem camerae ab-
Et ut hujus nostrae confirmationis seu defi-
auctoritas stabilis [et] inconvulsa omni per-
tempore hanc paginam inde conscriptam manu
corroborantes sigillo nostro subter insigniri ju-

*Signum D. Henrici invictissimi et serenissi-
mperatoris Aug.*

Ego Joannes nunc Aquilegiensis ecclesiae
cha, laudo et confirmo.

Ego Peregrinus sacri palatii cancellarius
et confirmo.

Ego . . . . . brandus episcopus et i-
simum imperatoris archicancellarius, laudo et
firmo.

Anno Dominice incarnationis 1017, ind.
anno dom. Henrici secundi, regis 14, imperii
iv . . . . .
. . . . . feliciter. Amen.

XCIX bis.

Fundatio collegiatæ ecclesiæ Prumiensis firmata auctoritate Henrici II imp.

(Anno 1017, 17 Octob.)

[Hontheim, *Hist. Trevir. diplom.*, I, 253.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS Dei gratia imperator Romanorum.

Omnibus episcopis, abbatibus, comitibus cæterisque fidelibus nostris, tam præsentibus quam futuris, notum esse volumus quia Violdus Prumiensis abbas, (169) noster fidelis, nostra licentia et consensu quoddam monasterium a fundamentis construens, et in bonore sancti Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, sanctæque Dei genitricis semper virginis Mariæ, nec non victoriosissimæ crucis, et sancti Stephani protomartyris, inclytique martyris S. Nazarii dicari faciens, imperiali nostra tuitione defendendum commendavit; insuper etiam narravit nobis prædictus venerabilis abbas qualiter Deo annuente, nostraque gratia consentiente, præfatum monasterium canonicis voluisset locare, eisque, ex (170) proprietatibus quas ipse jure precario acquisivit, absque omni monachorum sibi subditorum detrimento, præbendam adhibere, quorum nomina hæc sunt: Wittenbach, Stadtfeld, Ludtsheim. Cujus petitioni cæterorumque nostrorum fidelium sibi comprecantium, hoc est, archiepiscopi Trevirensis Popponis, Hereberti Coloniensis, Arckenbodi Moguntinensis, Eberhardi Bambergensis, Brunonis Augustensis, Hehelini Wurttembergensis, Burchardi Wormatensis; comitumque Gerlaci, Gebhardi, Bebenhardi, Brunungi; nec non abbatum Popenis Fuldensis, Winnerichi Tevirensis, Luthardi Munchenbergensis, Richardi Amarbachensis, assensum præbentes, prædicta loca sub nostræ tuitionis immunitatem suscepimus, mercatum publicum cum omni jure ejusdem, annuale similiter et hebdomadale, ad stipendium fratrum ibidem legitime instituimus; et per hanc imperialem chartam impera-

(169) *Violdus Prumiensis abbas.* Numero decimus septimus. De eo Knauff in Defens. Prumien. p. 44: « Abbas Uroldus ex antiquo comitum stemmate de Dana cum conventu hic Prumiæ collegium duodecim canonicorum fundavit in qualitate perpetuorum sacellanorum abbatis et conventus. Ecclesiam magnifice ædificatam et dotatam corpore S. Nazarii dicitur, in qua sepelitur, et annua memoria recolitur. Add. Mabillon. *Annal. Benedict.* tom. IV, lib. LIV, n. 42.

(170) *Proprietatibus quas ipse jure precario acquisivit.* Auxit collegii præbendam Uroldi successor Albero. Sed redditibus postea et cleri numero bellorum tempestate imminutis, demum, sub an. 1360, Boemundi II archiep. et Theodorici abbatis opera, nec non Innocentii III P. M. indulto, collegii res, abolita tamen præpositura, restitutæ sunt. Canonici omnes confert, et decanum electum investit abbas seu administrator Prumiensis.

(171) *Ludu archicancellarius.* Quis hic, in nullo hactenus edito diplomate occurrens, archicancellarius sit, aliis investigandum relinquo.

(172) *Nostri juris curtem nomine Confluentiam.* *Curtes regis et fasci regii* appellata fuere loca ex quibus hujusmodi redditus desumebantur. Hinc pluribus diplomatibus diversi redditus ad unum *curtem*

A mus et præcipimus ut nullus de prædictis rebus alienandum fratribus jam dictis aliquid sibi usurpet, quatenus illos, quiete et pacifice quæ Deus dedit vel daturus erit possidentes, pro nostra incolumitate regni que nostri stabilitate Dei misericordiam exorare delectet. Et ut hæc jussionis nostræ donationisque auctoritas verius credatur et diligentius ab omnibus observetur, hanc chartam inde jussimus scribi, manusque propriæ subscriptione confirmari, et sigillo nostro insigniri.

Signum domini Henrici Romanorum imp.

Guntherus (postea archiep. Salisburgensis) cancellarius N et vicearchicancellarius (171), Ludu archicancellarius.

Data XVI Kalend. Novemb., indict. xv, anno Dominicæ incarnationis 1017, anno vero domini Henrici II regnante [sic] xv, imperii autem III.

Actum Franconefort feliciter. Amen.

C.

S. *Henricus II imp. Popponi et ecclesiæ Trevirensi confert curtem Confluentiam cum omnibus pertinentiis.*

(Anno 1018.)

[Hontheim, *Hist. Trevir. diplom.*, I, 354.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia Romanorum imperator Augustus.

Si venerabilia ecclesiarum Dei loca alicujus doni commodo sublimare studuerimus, nobis id regni que nostri statui profuturum esse, minime dubitamus.

C Quapropter noverit omnium Christi fidelium nostrorumque universitas qualiter nos, pro remedio animæ nostræ, nec non dilectissimæ conjugis nostræ, Cunigundæ videlicet imperatricis Augustæ, Trevirensis Ecclesiæ, cui venerabilis archiepiscopus Poppo præesse videtur, quamdam nostri juris curtem nomine Confluentiam et (172) abbatiam sitam in pago Trichire (173), in comitatu vero Bertholdi comitis, cum theloneo et moneta, et cum omnibus eorum pertinentiis (174), areis, ædificiis, mancipiis utriusque villam regiam pertinentes recensentur. Sed et interdum curtes regis palatium principis designant. Utroque sensu Confluentia curtis regia fuit.

(173) *Abbatiam sitam in pago Trichire.* Trajectensem S. Servatii abbatiam hic minus recte intelligit Browerus, *Annal.* tom. I. lib. XI, n. 16, p. 507. Non enim *abbatiam Trichire* dicit imperator, sed *sitam in pago Trichire*; in quo Trichiræ pago Confluentia cum ipsa abbatia quærenda. Scilicet hic pagus omne illud terrarum spatium occupat, quod Hunnesruckio Rhenum inter et Mosellam ad ipsa usque hujus fluvii ostia interjacet. Sed, inquis, quæ intra Confluentiam abbatia? Respondeo: Ecclesia et collegium S. Floriani, quod, teste ipsomet Browero. I. cit., p. 504, n. 4, iis temporibus vocabatur *B. M. V. monasterium*, voce eo ævo cathedralibus et collegiatis ecclesiis fere communi. Nempe canonicis olim in communi viventibus præerant *abbates*, sed sæculares: de quorum officio et prærogativis Molanus De canonicis lib. II, cap. 5. Et apud Leodienses quidem, aliosque, ejus ævi more et stylo, collegia canonicorum *abbatias* nuncupatas fuisse traditur a Miræo, *Diplom. Belgic.* lib. II, cap. 19, not. 1.

(174) *Cum theloneo et moneta et cum omnibus eorum pertinentiis*, etc. His demum imperialis præcepti

que sexus, agris, pascuis, vineis, pratis, silvis, A venationibus, aquis aquarumve decursibus, molendinis, viis et inviis, exitibus et redditibus, mobilibus et immobilibus, seu cum omni utilitate quæ ullatenus aut scribi aut notari possit, tradimus atque firmiter donamus. Et ut hæc nostræ auctoritatis pagina stabilis et inconvulsa omni permaneat ævo, eam manu propria roborantes, sigilli impressione jussimus insigniri.

Signum domini Henrici Romanorum invictissimi imperatoris Augusti.

Guntherius cancellarius vice Erchenbaldi archicappellani recognovi.

Anno incarnationis Domini nostri Jesu Christi 1018, indict. 1, anno regni domini Henrici Romanorum invictissimi imperatoris Augusti xvii, imperii B autem v. Actum Boderebrunnen feliciter. Amen.

CI.

S. Henricus ecclesiæ Paderbornensi prædium quoddam donat.

(Anno 1018.)

[Cod. diplom. Hist. Westph. p. 75.]

C. In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia Romanorum imperator Augustus.

Noverit omnium Dei fidelium nostrorumque tam præsentium quam subsequentium industria qualiter nos, interventu dilectæ conjugis nostræ, Cunigundæ videlicet imperatricis augustæ, fideliumque nostrorum, Popponis Treverensis archiepiscopi, Erkenbaldi Mogontini archiepiscopi, Eberhardi Babenbergensis episcopi, Adelbaldi Trajectensis episcopi, C item Popponis abbatis Vultensis, Godefridi ducis, Bernhardi ducis, Becelini comitis, ecclesiæ Paterbrunnensi, cui venerandus episcopus Meinwercus

verbis Confluentia archiepiscopo subjecta fuit, imo ne nunc quidem ita ut omnis adhuc officialium imperii potestas in ea cessaret. Conf. instrumentum foundationis Arnsteinianæ, an. 1, 56, not. ia. Equidem legitur in Gestis Trev., cap. 46, edit. Lebmit., quod Henricus (II imp.) *Megingaudus* (Popponis decessori) *episcopatum* (Trevirensis) *confirmavit, quem usque ad finem vitæ suæ in castello.... Confluentia administravit.* Item apud Abericum ad an. 1003, p. II *Chron.*, p. 42 : *Dissensio.... diu fuit, et Megingaudus semper apud Confluentiam mansit.* Et expressius Ditmar, *Chron.* lib. VII, p. 406 : *Megingaudus obiit in urbe sua Cophelenci dicta.* Unde cum Browero, *Annal. Trev.* tom. I, l. x, n. 100, p. 502, concludit Hahn, *Hist. imp.* p. II, cap. 6, § 6. not. e., Confluentiam jam ante annum 1018 fuisse juris Trevirensis. Sed is unus Ditmari locus vix efficiet. Si enim, quod *suam* dicat Confluentiam, de civili etiam jure intelligamus, et facile est ut prolepsi usus sit episcopus Merseburgensis in Chronico, quod serius scripsit, et ad annum 1021 perduxit. Cæterum Megingaudum non sponte Confluentiam secessisse, sed Adalberonis præpositi violentiis adactum, constat, *Vid. Gesta Trev.*; l. cit., Vita B. Meinwerci, § 10, in *Act. SS. Antwerpian.* mensis Junii, tom. I, p. 534, lit. a.; Alberius l. cit. *Chronographus Saxo* ad an. 1008, p. 220; Ditmarus p. 384.

(175) Aquisgrani duo sunt canonicorum collegia, Marianum, et Adelbertinum. Prius Carolus Magnus imperator fundavit, et in basilica rotunda, quam in palatio suo ibidem in honorem Deiparæ construxe-

rat, residere voluit. Dotem postea auxit Otto, primus Cæsar, ut et numerum canonicorum ampliore fecit Notgerus Leodicensis episcopus, in qua diocesi sitæ sunt Aquæ Grani. Palatium porro Aquisgranense Godefridus et Sigefridus reges anno 882 incenderunt et vastarunt, ut Sigebertus in Chronico testatur. Capella autem seu basilica, a fundamentis per Carolum cum peristyllis solidissime constructa, hodieque præstat formam rotundam, columnis marmoreis, fornice concamerato, cum cancellis et portis æreis, aliisque ornamentis, quæ Eginharus in ejusdem sui principis et heri Vita describit, ut coram aliquando, cum admiratione spectantes, observavimus.

Signum domni Henrici Romanorum (L. M.) invictissimi imperatoris Augusti.

Guntherius cancellarius vice Ercambaldi archicappellani recognovit.

Data Id. Apr., indictione 1, anno Dominicæ incarnationis 1018, anno vero domni Henrici secundi regnantis xvi, imperii autem v. Actum Noviomago. CII.

S. Henricus, imperator, Aquisgranense canonicorum S. Adelberti collegium fundat ac dotat (175).

(Anno 1018.)

[Miræus, *Opp. diplom.*, I., 149.]

Quoniam indubitanter scimus in conspectu Dei placere sanctorum loca instituire et sublimare, spe divinæ remunerationis, pro remedio animæ nostræ, conjugisque nostræ dilectæ. Cunegundis videlicet imperatricis Augustæ, nec non parentum nostrorum, tunc etiam pro confirmando sub divina protectione

rat, residere voluit. Dotem postea auxit Otto, primus Cæsar, ut et numerum canonicorum ampliore fecit Notgerus Leodicensis episcopus, in qua diocesi sitæ sunt Aquæ Grani.

Palatium porro Aquisgranense Godefridus et Sigefridus reges anno 882 incenderunt et vastarunt, ut Sigebertus in Chronico testatur. Capella autem seu basilica, a fundamentis per Carolum cum peristyllis solidissime constructa, hodieque præstat formam rotundam, columnis marmoreis, fornice concamerato, cum cancellis et portis æreis, aliisque ornamentis, quæ Eginharus in ejusdem sui principis et heri Vita describit, ut coram aliquando, cum admiratione spectantes, observavimus.

Adelbertini templi, quondam extra, nunc intra muros Aquisgranensis in rupe siti, fundamenta Otto III Cæsar (cujus tumulus in Marina Basilica jam laudata visitur) suo ære posuit. S. Henricus ædificium perfecit, et canonicos amplius prædiis dotavit, ex quibus multa in confinibus Brabantie et Zelandiæ, tertio lapide ab Antwerpia, circa *Balzentoren*, aquis absorpta perierunt; ut et dicta turris: quæ mediis in aquis, haud procul a Lilloa velut specula eminebat, sed marinis fluctibus exesa ante paucos annos concidit. Erit tamen, ut spero, aliquando, cum amplum istud olim terram spatium, alluvionibus auctum, posteritas ab Oceani fluctibus vindicabit, Aquisgranensium, Antwerpiensium, et aliorum bono.

S. Cunegundis Augusta, S. Henrici II Cæsaris

nostrum statu, ecclesiam in honore S. Adelberti
is et episcopi, in monte contermino sedi
Aquensi a nobis fundatam, omni libertate
us, eidemque ecclesie omnem possessionem
et infra murum, quae dicitur *Bruell*, cum
aedificiis, agris, silvis, pratis, pascuis, aquis
etque decursibus, exitibus, redditibus, viis
is, seu cum omni utilitate quae ullatenus vel
ri vel scribi posset, tradimus. . . .

Incarnationis Domini millesimo decimo octo-
ndictione prima, regni nostri decimo se-
imperii autem quinto.

In Aquisgrani feliciter. Amen.

CIII.

*Henricus imperator possessiones abbatiae Sancti B
ni in Hannonia confirmat, Gerardo I, Came-
si episcopo, et Roginero IV. Hannoniae co-
postulantibus.*

(Anno 1018.)

(Miræus ubi supra, 508.)

In nomine sanctae et individuae Trinitatis, HENRI-
ci divina favente clementia Romanorum impe-
ratoris Augustus.

Et quae locorum ecclesias a Christi fidelibus
tas si vel aliquid addendo vel addito juva-
nfirmo, nobis id regni nostri stabili-
desse non dubitamus.

Propter noverit omnium fidelium nostrorum
itas qualiter nos pro remedio animae nostrae,
que et nepotis nostri, tertii videlicet Ottonis
oris Augusti, qui ipsum venerabilem locum,
servitium ibi confirmandum, in tuitionem
operatoriae auctoritatis suscepit: interventu
einhardii comitis, ac petitione *Gerardi Came-*

Ecclesiae venerandi praesulis, pauperi mo-
, in honore S. Petri apostolorum principis
to, ubi pretiosus confessor Christi Gisleus
iter jacere videtur, praedia a Christi fide-
cessa, vel adhuc concedenda, praecinctum
ci ipsius in gyro, a flumine videlicet *Wamy*
l viam ubi magna crux statuta est, et inde
am fluviolum qui *Aneton* appellatur, et ut
raecinctum in circuitu loci totum cum dis-
comitatu teneat, quo usque ad flumen
Hagnam perveniat.

Et a *Hornud*, quae infra praecinctum eundem
gnoscitur, quam largitione Dagoberti regis
Gisleus perpetuo possidet, omni quarta fe-
catum esse, per hanc nostram imperialem
confirmamus, nec non etiam villae Ale-

et virgo, anno 1040, ad meliorem vitam
Bambergae condita in Benedictinarum coe-
se condito. De utroque, ut de S. Adelberto
vrologii Rom. fastis legitur: Festum S. Cus-
colit Ecclesia die 3 Martii; S. Henrici die
et S. Adelberti 25 Junii.

Henricus, re et cognomento sanctus, anno
adiaci (qui vicus est et castrum supra Ratis-
millia passuum decem, ad ripam Danubii)
t, patre Henrico Rixoso Bavariae duce, matre
Conradi Burgundiae regis filia, avo Henrico

A mannis duas partes, quae sita est in territorio Sdes-
sionico. . . . Hanc *Alemannis* ex donatione Cle-
phontis ejusdem loci abbatis, qui fuit propinquus
Caroli regis, ab antiquo possidet haereditario jure
idem sanctus. In *Durno* ecclesiam unam, in *Lismonte*
ecclesiam unam. . . .

Haec ergo omnia, more antecessorum nostrorum,
in nostram tuitionem accipimus. Praecipiendo ita-
que praecipimus ut nullus dux, marchio, comes, sive
aliqua major minorve judiciaria persona ipsum
monasterium inquietare, aut aliquibus de rebus sibi
pertinentibus auferre praesumat. Et ut nostra inge-
nuitatis auctoritas stabilis et inconversa omni post
hinc permaneat tempore, hoc praecceptum inde con-
scriptum manu propria confirmavimus, et sigilli
nostri impressione praecipimus insigniri.

*Signum domini Henrici Romanorum invictissimi
imperatoris Augusti.*

Guntherius cancellarius, vice Ercanholdi archi-
capellani, recognovi.

Data indictione prima, anno Dominicæ incarna-
tionis millesimo decimo octavo, anno vero domini
Henrici secundi regnantis xvi, imperii autem v.

Actum Noviomago feliciter. Amen, amen, amen.

CIV.

*Imp. Henricus donat locum Berga, qui olim ad vete-
rem capellam spectabat, Ecclesiae Babenbergensi.*

(Anno 1019, 10 Maii.)

[Ried, *Cod. episc. Ratisbon.*, I, 133.]

In nomine sanctae et individuae Trinitatis, HENRI-
ci gratia Dei Romanorum imperator Augustus.

Gloria praesens fugitiva et inanis est, dum possi-
detur, nisi aliquid in ea de caelesti aeternitate cogi-
tetur. Sed Dei miseratio humano generi utile pro-
vidit remedium, quando partem caelestis patriae
terrenae substantiae fecit esse pretium. Hujus ergo
nos clementiae memores quendam haereditatis no-
strae locum Babenber dictum auctoritate apostolica
firmatum, nec non dilectae contectalis nostrae Chu-
nigundae, et venerabilis Henrici Wirceburgensis
episcopi, ac omnium fidelium nostrorum, episcoporum,
abbatum, totiusque regni nostri principum
concordi devotione collaudatum, in culmen et sedem
episcopatus proveximus, ad honorem videlicet omni-
potentis Dei, et beatae Mariae semper virginis, san-
ctorumque apostolorum Petri et Pauli, nec non san-
ctorum martyrum Kiliani atque Georgii, et omnium
sanctorum pia veneratione fundavimus, ut inibi tam
pro antecessoris nostri, tertii videlicet Ottonis im-
peratoris, quam pro omnium fidelium vivorum at

Bavariae itidem duce, Ottonio I imperatoris fratre,
ut Hermannus contractus illorum temporum scri-
ptor, itemque genealogiae S. Arnulfi concinnator
diserte tradunt. Quod hic notandum duxi, contra
Raderum in sua Bavaria sancta aliter sentientem.
Henricus porro, Ottonis I imperatoris frater, duxit
Jutam seu Juditham Arnoldi Mali Bavariae ducis
filiam: ex qua natus Henricus Rixosus, qui ex Gi-
sala jam nominata genuit S. Henricum, Brunonem
episcopum Augustanum Gisalam S. Stephani regis
Hungariae uxorem, et Brigittam abbatissam.

que defunctorum memoria jugiter hostia mactare-
tur salutaris. Proinde noverit omnium Dei nostri-
que fidelium tam præsens ætas quam successura
posteritas qualiter nos, pro Dei amore nostræque
salutis acquisitione, præfatæ sedi, tot venerabilium
virorum attestazione fundatæ, quendam nostri juris
locum Berga dictum, in pago Tuonocowe dicto, et
in comitatu Adalberti comitis situm, qui a quibus-
dam abbatia nuncupatur, hac imperiali et præceptali
pagina, sive abbatia sive alio quolibet modo prædium
sit, cum omnibus rebus ibidem pertinentibus, mo-
bilibus vel immobilibus, cultis vel incultis, et cun-
ctis, quæ ullo modo scribi aut nominari possunt, uti-
litatibus, prout firmiter possumus, concedimus, do-
namus et proprietamus, omnium contradictione re-
mota. Præcipimus igitur ut nobis in Deo dilectus
Eberhardus, ejusdem sedis primus episcopus, ejus-
que successores liberam dehinc habeant potestatem
de prædicta seu abbatia, seu prædio tenendi, possi-
dendi, commutandi, seu, quicquid sibi libet, modis
omnibus in usum Episcopatus faciendi. Ut autem
hæc nostræ ingenuitatis traditio stabilis et incon-
vulsa permaneat nunc et in futurum, hanc paginam
inde conscriptam manu propria roborantes, sigilli
nostri impressione insigniri jussimus.

*Signum domni Henrici invictissimi imperatoris
Augusti (Monogramma.)*

Guntherius cancellarius vice Erchanbaldi archi-
capellani recognovi.

Data VI Idus Maii, anno Dominicæ incarnationis
1019, indict. II, anno vero domni Henrici secundi
regn. XVII, imperii autem V.

Actum Altsteti feliciter.

Cum sigillo intus impresso.

CV.

*S. Henrici diploma, quo monasterio Tegernseensi
duos regales mansos, in Liupana seu Leuben sitos,
condonat.*

(Anno 1019.)

[Pez, *Codex diplom.-hist.-epist., ex bibl. Tegerns.*]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRI-
CUS DEI GRATIA ROMANORUM IMPERATOR AUGUSTUS.

Si dignis nostrorum fidelium petitionibus assen-
sum præbere decreverimus, his scilicet qui, pro
statu regni omniumque Ecclesiarum Dei et pro
nostræ animæ remedio atque nostrorum parentum
nostram adeuntes clementiam, deprecantur quatenus
ecclesias monasteriorum Dei sublimare, exaltare
atque ditare studeamus, non solum nos ab ipso re-
tributionem accepturos speramus, sed etiam statum
regni sublimari putamus.

Proinde cunctorum sanctæ Dei Ecclesiæ nostro-
rumque fidelium recognoscat auctoritas, qualiter
per interventum ac petitionem *Chunegundæ*, nostræ
dilectissimæ conjugis et imperatricis, atque *Godehardi*
nostri dilecti abbatis, monasterio *S. Quirini*, quod
situm est in loco qui nominatur *Tegernsee*, duos
regales mansos, sitos in loco qui dicitur *Liupana*,
inter duos lapides *Watstein* et *Hollinstein*, donamus
et proprio jure concedimus, cum ædificiis, cultis et

incultis, pratis, pascuis, silvis, viis et inviis, exiti-
bus et redivibus, aquis aquarumve cursibus, piscatio-
nibus, quæsitis et inquirendis: quatenus ejusdem
prædicti monasterii abbas ad utilitatem ibidem Deo
servientium liberam habeat potestatem commutandi
atque ordinandi, omni contradictione remota.

Si quis igitur hanc nostri præcepti paginam vio-
lare vel spernere præsumperit, sciat se redditurum
rationem Omnipotenti Deo in die judicii, et nostri
gratiam in præsentis sæculo nunquam consecuturum.
Et ut hæc verius credantur, diligentiusque ab omni-
bus observentur, manu propria corroborantes, sigilli
nostri impressione jussimus insigniri.

*Signum domini Henrici Romanorum imperatoris
Augusti invictissimi et serenissimi.*

Guntherius cancellarius ad vicem Erchenbaldi
archiepiscopi et archicapellani recognovi.

Datum anno Dominicæ incarnationis 1019, indict.
II, V Idus Januarii, anno vero domini Henrici re-
gnantis XVII, imperii vero ejus V.

Actum *Chuofunge* feliciter. Amen.

CVI.

*Privilegium imperatoris Henrici pro duobus mansis
sitis juxta Liupana.*

(Anno 1019.)

[Ludwig, *Scrip. rer. Germ.*, 336]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRI-
CUS DEI GRATIA ROMANORUM IMPERATOR AUGUSTUS.

Si dignis nostrorum fidelium petitionibus assen-
sum præbere decreverimus, his scilicet qui, pro statu
regni omniumque Ecclesiarum Dei et pro nostræ
animæ remedio atque nostrorum parentum nostram
adeuntes clementiam, deprecantur quatenus eccle-
sias monasteriorum Dei sublimare, exaltare atque
ditare studeamus; non solum nos ab ipso retribu-
tionem accepturos speramus, sed etiam statum regni
sublimari putamus. Proinde cunctorum sanctæ Dei
Ecclesiæ nostrorumque fidelium recognoscat in-
dustria, qualiter, per interventum ac petitionem
Chunigundæ nostræ dilectissimæ conjugis et impera-
tricis, atque *Godehardi* nostri dilecti abbatis, mo-
nasterio *sancti Quirini*, quod situm est in loco qui
nominatur *Tegrinse*, duos regales mansos, sitos in
loco qui dicitur *Liupano*, inter duos lapides *Wat-
stein* et *Holinstein*, donamus et proprio jure conce-
dimus, cum ædificiis, cultis et incultis, pratis, pa-
scuis, silvis, viis et inviis, exitibus et redivibus,
aquis aquarumve decursibus, piscationibus, quæsi-
tis et inquirendis: quatenus ejusdem prædicti mo-
nasterii abbas ad utilitatem ibidem Deo servientium
liberam habeat potestatem commutandi atque ordi-
nandi, omni contradictione remota. Siquis igitur
hanc nostri præcepti paginam violare vel spernere
præsumperit, sciat se redditurum rationem omni-
potenti Deo in die judicii et nostri gratiam in præ-
sentis sæculo nunquam consecuturum. Et ut hæc
verius credantur, diligentiusque ab omnibus obser-
ventur, manu propria corroborantes, sigilli nostri
impressionem jussimus insigniri.

terius cancellarius, ad vicem Erchanbaldi A
scopi et archicapellani recognovi.
a anno Dominicæ incarnationis 1019, in-
v Id. Jan., anno vero Domini Heinrici re-
xvii, imperii vero ejus v.
a Chuofunge feliciter. Amen.

CVII.

*rici privilegium pro Ecclesia Mimigardefor-
densi.*

(Anno 1019.)

[Cod. diplom. Hist. Westph., p. 77.]

mine sanctæ et individuæ Trinitatis, HEINRI-
na favente clementia Romanorum imperator
is.

cclesiarum venerabilia loca a nostris præde-
us nobiliter adaucta ut in suo vigore per-
nostra auctoritate sancimus, ab omnipo-
eo, quem in suis sanctis honoramus, æternæ
ionis præmium recipere fideliter et veraciter
is. Quocirca sanctæ Dei ecclesiæ omniumque
nostrorum præsentium videlicet et futuro-
iversitati volumus pateat qualiter Thieder-
ctæ Mimigardevordensis ecclesiæ venerabilis
is, nostræ celsitudine adiit clementiam,
it suæ ecclesiæ per nostri præcepti paginam
remus et confirmaremur unam abbatiam
a nominatam, quam antea præfata Mimigar-
ns ecclesiæ habere videbatur etsi sine scri-
m in pago Dreni ac in comitatu Herimanni

Cujus petitionibus ut justum est annuentes,
itu etiam ac petitione Cunigundæ imperatri-
gustæ nostræque contectalis dilectissimæ,
que fidelium nostrorum qui inibi præsentis
Everhardi Bavenbergensis et Meinwerki
annensis, Adalboldi Trajectensis episcopo-
icisque Godefridi; per hanc nostri præcepti
æ, prælibatæ sedi episcopali sibi que suisque
ribus in perpetuum confirmamus et corro-
s, ut in præscripto loco Liesbern dicto no-
periali auctoritate dehinc liberam habeant
am servitium Dei ordinandi penes divinum
atque timorem. Præter hæc etiam de advo-
prædicto loco episcopis liceat agere et ordi-
undum eorum voluntatem advocacionem in
militia, juxta quod illis melius visum fuerit
latem ecclesiæ prætitulatæ. Et ut hæc nostræ
tionis auctoritas omni tempore stabilis et
Isa permaneat, hanc paginam manu propria
antes, sigilli nostri impressione jussimus in-

*m domni Henrici serenissimi (L. M.) et in-
vi imperatoris Augusti.*

rius cancellarius vice Archenbaldi archie-
et archicapellani recognovit.
n anno Dominicæ incarnationis 1019, indi-
u, anno domni Heinrici regnantis xviii,
vero ejus vi, xviii Kal. Aprilis.
a Goslaræ feliciter.

CVIII.

*S. Henricus Ecclesiæ Paderbonensi abbatiam Scel-
dice donat.*

(Anno eodem.)

[Ibid., p. 78.]

C. In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis,
HEINRICUS Dei gratia Romanorum imperator Augu-
stus.

Quoniam prædecessores nostros reges vel impe-
ratores operatos esse in summo capite quod est
Christus non ignoramus, quos scimus in ejus mem-
bris per fidem operatos haberi augmentando eccle-
sias Deo vel sanctis sacratas, et pro ea ipsa re
æternæ recompensationis præmia adeptos fore, non
secus si sanctam Dei Ecclesiam ad honorem sancto-
rum suorum crescere et multiplicare donis vel
augmentis studuerimus, perpetuæ remunerationis
exultationem nos nancisci speramus. Quapropter
universali Ecclesiæ præsentis videlicet et futuræ ma-
nifestum est optando desideramus qualiter Megi-
nwerchus Paterbrunnensis episcopus, nostræ im-
periali excellentiæ dilectissimus, sublimitatem no-
stram convenit, postulans ecclesiæ suæ unam
abbatiam Sceldice vocatam dari, cujus continuis
petitionibus non immerito faventes, interventu
Chunigundæ imperatricis nostræ videlicet dilectissi-
mæ conjugis, episcoporum quoque Geronis, Unuani,
Arnoldi, Dietrici, Hiltiwardi et Eri, optimatum-
que nostri regni, Pernhardi ducis, Sigifridi comitis,
Herimanni et Eggihardi consilii ventilatione. supra-
dictam abbatiam sitam in pago Wessaga et in co-
mitatu Friderici comitis sibi nec non suæ ecclesiæ
Paterbrunnensi suisque successoribus omni conce-
dimus jure deinceps possidendam. Ut vero hæc
præcepti pagina stabilis et inconversa futuris vel
præsentibus temporibus permanere valeat, propriæ
manus cautione firmamus, et nostri sigilli impres-
sione ratum ducentes signari jussimus.

*Signum domni Henrici serenissimi (L. M.) et in-
victissimi imperatoris.*

Guntherius cancellarius vice Erchanbaldi archi-
capellani recognovit.

Datum anno Dominicæ incarnationis 1018, indi-
ctione ii, anno domni Heinrici regnantis xvii, im-
perii vero ejus vi, xiiii Kal. Apr.

Actum ad Gosilare feliciter. Amen.

CIX.

Item « quamdam nostris proprietatis forestim. »

(Anno 1019.)

[Cod. diplom. Hist. Westph., p. 78.]

C. In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis,
HEINRICUS divina favente clementia Romanorum
imperator Augustus.

Ubicumque sancta Dei loca bonis nobis a Deo do-
natis extollimus, non solum vitæ nostræ longanimitatem,
verum etiam regni nos prosperitatem augere
speramus. Quapropter noverit omnium Christi
nostrorumque fidelium universitas qualiter nos, pro
remedio animæ nostræ antecessorumque nostrorum,

nec non pro salute dilectæ conjugis nostræ, Cuni-
gundæ imperatricis videlicet augustæ, atque per
interventum Geronis Magedeburgensis archiepiscopi,
Dotichonisque comitis, quandam nostræ proprietatis
forestim in comitatu ejusdem Dotichonis sitam;
quæ, terminum juxta fluvium Fulda nominatum
sumens, prope Reginhereshuson et Utenhuson atque
Biberbach et Rothretheshuson, in quoddam flumen
Wisera vocatum usque protenditur; inde sursum
directa, quandam villam nomine Gimundin attingit;
abinde, circumlocum prosecuta, iterum in Fuldam, et
sic sursum usque jam prædictam villam scilicet Re-
ginhereshuson pergiratur, sanctæ Paderbrunnensi
ecclesiæ, cui venerabilis et nobis dilectus præsul
Meinwercus præesse videtur, ad altare et reliquias
sanctæ Dei genitricis Mariæ, sanctique martyris et
episcopi Kiliani et sancti Liborii confessoris, cum
omni utilitate quæ ab eadem provenire ullatenus
possit, firmiter et perpetuo habendam tradimus
atque concedimus. Et ut hæc nostra auctoritas
stabilis et inconversa permaneant, eam manu propria
roborantes, sigilli nostri impressione jussimus insi-
gniri.

*Signum domni Heinrici Romanorum (L. M.) in-
victissimi imperatoris Augusti.*

Guntherius cancellarius vice Erchembaldi archi-
episcopi ac archicappellani recognovit.

Anno Dominicæ incarnationis 1018, indictione II,
anno vero domni Heinrici Romanorum imperatoris
Augusti secundi regnantis XVIII, imperii autem VI. C

Actum XVIII. Kal. Januarii Mulinbuson feliciter.
Amen.

CX.

*S. Henricus imperator monasterio Farfensi S. Mariæ
res noviter ab ipsis monachis acquisitas, quarum
nomina recensentur, suo diplomate confirmat.*

(Anno 1019.)

[Muratori, *Rer. Ital. Script.* II, II, 513.]

HENRICUS divina clementia imperator Romanorum
Augustus.

Notum sit omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ,
et omnium nostrorum, fidelium præsentium seu fu-
tutorum, noverit universitas qualiter Hugo, monaste-
rii quod dicitur Pharpha, venerandæ genitricis ac
virginis Dei Mariæ, venerabilis abbas, nostram
adiens clementiam, deprecatus est quatenus ipsius
effusis precibus nostræ pietatis accomodaremus
aures, scilicet ut res noviter, Deo favente, acquisi-
tas, seu a pravorum hominum ditione excussas,
nostra imperiali ac præceptali pagina confirmare-
mus. Nos vero quia cunctis justa poscentibus præ-
bere debemus assensum, nostræ tuitionis præcepto
nominatas et subscriptas sancto confirmamus mon-
asterio. Res itaque, quas Ginizo filius Hildeprandi
comitis contulit eidem monasterio, sicut in chartula
donationis illius continetur, quæ sunt in comitatu Fir-
mano sit (sic), simulque addidimus pro redemptione
animæ nostræ ex nostra largitate eidem sancto loco
dictictum monasterii Spazzani cum omnibus perti-

nentis, et cum campo Arsicio, quod prædium Gi-
nizo hactenus tenuit, ut, quemadmodum ille domi-
nam nostram sanctam Mariam constituit hæredem
de proprio, ita et nos facimus de nostro ministerio
publico, ne forte, si alieni sæculari concederemus
illud, ea occasione prædictas invaderent res. Et in
prædicto comitatu novæ Casæ castellum, quod sibi
contulit Atto filius Aderadi, cum suis pertinentiis,
veluti in charta concessionis illius leguntur, et in
alio loco ipsius comitatu castellum de Anganello,
vel alia loca quæ ibi condonavit Alkerius comes,
quatenus in sua charta referunt, vel aliæ res quæ
moderno tempore in ipso comitatu acquisitæ sunt.
In comitatu Sabinensi, in loco Ortelle, et res quas
contulit ibi Joannes presbyter cum suis consortibus.
Et quas Octavianus cum Rogata conjuge sua in jam
dicto comitatu sæpedito monasterio obtulit ut in
sua concessione habetur. Et quas Leo filius Rezonis
condonavit in Mojano. Insuper et imperiali præce-
ptione jubemus sub omni contestatione ut omnia
scripta quæ Gratianus, invasor rerum ecclesiæ
sanctæ Mariæ de Minione, quod pertinet ad præfa-
tum monasterium, fecit, confringantur et annullen-
tur, et ad ipsum monasterium redeant sine obliga-
tione.

In comitatu quoque Balbensi ecclesias sancti Pe-
regrini et sanctæ Mariæ, cum pertinentiis earum, in
quibus comes Oderisius noviter monachos locavit,
quæ antiquitus ipsius monasterii fuerunt, et modo
reacquisitæ sunt, quas fideles Christi inibi contu-
lerunt; seu quas prædictus quomodolibet recupera-
vit. Item in comitatu Sabinensi castellum de Tri-
buco, et alterum de Bucciniano cum suis perti-
nentiis, quemadmodum dominus Benedictus summus
Romanus pontifex nosterque spiritualis pater nostro
rogatu eidem monasterio restituit. Simili modo illa
loca quæ prædictus papa per pontificale præceptum
pro animæ suæ remedio contulit, quæ sunt in Assa
de supradicto Bucciniano cum suis omnibus perti-
nentiis, de ecclesia quoque sanctæ Mariæ sita in
fundo Massæ de Vestiario, cum prædiis illis quæ in
ipso continentur præcepto. Nec non ecclesiam sancti
Sebastiani in Collina de Flagiano, cum terris et vi-
neis, sicut ipse præsul universalis aliique sanctæ
Dei genitrici per chartulas concesserunt. Pari modo
monasterium sancti Laurentii in finibus Campanis,
ubi dicitur Mac..., quod idem venerabilis pater sub
dicto loco obtulit. Et in comitatu Sabinensi terra (sic)
Ortella Joannis presbyteri cum ecclesiis, olivetis
atque vinetis. In comitatu Reatino terra (sic), quam
Transaricus sanctæ Mariæ largitus est. In suburba-
nis Tiburtinæ civitatis monasterium, sancti Adriani
cum omnibus suis pertinentiis. In comitatu Firmano
res Ottonis filii Anderadi cum ecclesia Domini Sal-
vatoris, et res quas Adelmodus filius Hildemodis,
et quæcunque ab aliquibus eidem sanctæ Mariæ in
Pharpha data sunt. In civitate Ortana monasterium
sancti Theodori cum ecclesiis et omnibus pertinen-
tiis suis, monasterium sanctæ Mariæ de Minione

nibus suis pertinentiis, quod beatæ memo-
 or noster Otto ibi restituit. In Assisio duæ ec-
 clie quæ super terram ipsius monasterii positæ
 Summati ecclesia (sic) sancti Silvestri, et
 flumine et de monasteriolo et Porscia. In
 Balhensi monasterium sancti Peregrinicum
 suis pertinentiis. Hæc igitur omnia, et
 que nostri prædecessores reges vel impera-
 lem ecclesiæ beatæ Mariæ de Pharpha con-
 , nos per hanc paginam confirmamus, etc.
 inus cancellarius in vicem Eberhardi Bam-
 is episcopi et archicapellani recognovi.
 anno Dominicæ incarnationis 1019, anno
 enrici regnantis xvii, imperii vero 6, indict. ii,
 esburgh, v Idus Aprilis.

CXI.

icus Godehardo abbati Altahensi prædia
 quædam confert.

(Anno 1019.)

Ludewig. *Scrip. rer. Germ.*, p. 337-38.)

nine sanctæ et individuæ Trinitatis, HEIN-
 na clementia favente, Romanorum impera-
 istus.

i Ecclesias Dei vel in eisdem servientes de
 litare studuerimus, procul dubio immarces-
 præmium in futuro capessere credimus.
 re cunctis fidelibus nostris præsentibus sci-
 futuris notum esse volumus qualiter nos,
 ritæ desiderio inflammati, tam pro remedio
 nostræ quam parentum nostrorum, nec non
 ventu dilectæ contectalis nostræ Chunigun-
 pro dilecti Altahensis abbatis Godehardi
 o obsequio, eidem Ecclesiæ cui ipse
 videtur, in usum monachorum inibi Deo
 lium, in marcha et comitatu Adalberti mar-
 decem regales mansos inter hos terminos
 occidentali videlicet plaga super villam
 torf nuncupatur, de medio Danubis alveo
 rivulum qui vocatur Smidaha, longitudine
 talem plagam, longitudine vero contra Wa-
 rgente in locis probabilibus usuique semper
 super etiam parvulam insulam in Danubio,
 andem villam jacentem, per hanc nostri
 paginam concedimus atque largimur, cum
 appendiciis ad eosdem pertinentibus, areis,
 terris cultis et incultis, pratis, pascuis
 ascuis, viis et inviis, aquis, aquarumve
 us, molendinis, piscationibus, venationibus
 stirpatis vel adhuc extirpandis, seu cum
 quæ dici vel nominari possunt utensilibus,
 stro imperiali jure in ejus jus ac dominium
 transfundimus, ea quippe ratione ut præ-
 bbas sui que successores exinde liberam
 potestatem tenendi, commutandi, vel quid-
 in usum prædictorum fratrum agere libue-
 hæc nostræ donationis auctoritas omnium
 a contradictione remota, stabilis et firma
 hanc chartam ex nostra jussione conscri-

ptam ac signatam manu propria subtus firmavi-
 mus.

Data vii Idus Aprilis, indict. ii, anno Dominicæ
 incarnationis 1019, anno vero domini Henrici se-
 cundi regnantis xvii, imperii anno vi.

Actum Merseburg feliciter. Amen.

CXII.

*Concessio Heinrici II imperatoris de moneta et
 mercatu.*

(Anno 1019, 1 Julii.)

[Dronke, *Cod. diplom. Fuld.*, p. 346.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HEIN-
 ricus divina favente clementia Romanorum impe-
 rator Augustus.

Venerabilia divinæ religionis cœnobio muni-
 ficentiæ nostræ donis exaltare, ac servorum dei
 utilitas misericorditer attendere nobis æternæ
 remunerationis spe necessarium esse ducimus.
 Proinde omnibus Christi nostrique fidelibus notum
 esse volumus qualiter nos, per interventum dilectæ
 conjugis nostræ Chunigundæ imperatricis Augustæ,
 in loco qui Fulda dicitur, ubi monasterium sub
 regula monachica in honore sanctæ Dei genitricis
 Mariæ ac beati Bonifacii martiris in pago Pochonia
 constructum est, cui etiam venerabilem ac religio-
 sum virum Richardum præfecimus, legitimam mon-
 etam ac publicum mercatum concedimus ac sta-
 tuimus, omnibusque quibus placet vendendi et emendi
 facultatem et potestatem tribuimus, omnibus homi-
 num contradictione et inquietudine remota. Thelo-
 neum etiam ac districtum omniaque de eodem mer-
 catu et moneta nos ex regali et imperiali jure re-
 spicientia prænominatæ Fuldensi ecclesiæ per hanc
 imperialem paginam in proprium donamus et largi-
 mur; ea scilicet ratione ut prædictus Richardus
 abbas sui que successores liberam exinde habeant
 potestatem quidquid eis placuerit faciendi ad utili-
 tatem tantummodo fratrum et Ecclesiæ ibidem sub
 regula sancti Benedicti Deo servientium. Et ut hæc
 nostræ concessionis ac donationis auctoritas stabilis
 et inconvulsa omni permaneat ævo, hoc præceptum
 inde conscriptum sigilli nostri impressione jussimus
 insigniri.

*Signum domni Heinrici invictissimi Romanorum
 imperatoris et Augusti.*

Guntherius cancellarius ad vicem Erkenbaldi ar-
 chicapellani recognovit.

Data Kal. Jul., anno Dominicæ incarnationis 1014,
 anno vero domni Heinrici Romanorum imper. Aug.
 regnantis xviii imperii vero vi.

Actum Colonie feliciter. Amen.

CXIII.

*S. Henricus Ecclesiæ Paderbornensi curtem Ham-
 monstedi donat.*

(Anno 1020.)

[*Cod. diplom. Hist. Westph.*, p. 79.]

C. In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis.
 HEINRICUS, divina favente clementia, Romanorum
 imperator Augustus.

Saluberrimis sacri eloquii institutionibus erudi-

mur, exemplisque religiosorum excellentissimis admonemur ut, temporalia et terrena pro Dei amore donantes commoda, æterna et sine fine manentia studeamus adipisci bona. Quapropter noverint omnes Christi fideles præsentis scilicet atque futuri qualiter nos, per interventum spiritalis patris nostri domni videlicet papæ Benedicti, dilectissimæque conjugis nostræ Chunigundæ, nec non venerabilis Mogontinensis ecclesiæ archiepiscopi Erchanbaldi, dilectissimi nostri Babenbergensis episcopi Eberhardi, Frisingensis quoque episcopi Egilberti, maximeque ob jure et indefessum servicium venerandi Meginwerchi episcopi, ut ille nullius æmuli obprobriis subiaceat, quin plus omnibus nobis serviens, præmia honoresque plures a nobis accipiat, exemplisque nostri emolumenti, alios ad nostrum fidele provocet servicium, ad Paderburnensem ecclesiam in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ sancti que Kiliani martyris, nec non sancti Liborii confessoris constructæ, cui prædictus venerabilis Mechinwerchus episcopus præesse dinoscitur. quandam nostri juris curtem Hammonstedi dictam, in pago Rittega et in comitatu Utonis comitis sitam, una cum omnibus ejus pertinentiis sive adhaerentiis, in quocumque pago vel comitatu sita sint, videlicet cum vicis, villis, ecclesiis, servis et ancillis, arvis, ædificiis, terris cultis et incultis, viis, inviis, exitibus et reditibus, quæsitis et inquirendis, silvis, forestibus, venationibus, aquis, piscationibus, molis, molendinis, rebus mobilibus et immobilibus, ac cæteris omnibus quæ rite scribi vel quoquoque modo dici possunt utilitatibus, hac nostræ auctoritatis imperialis pagina donamus ac omnium contradictione remota proprietamus, præcipientes ut in Deo dilectus nobis sæpe dictus M. episcopus liberam dehinc habeat potestatem, sui que successores, eandem curtem Hammonstedi cum omnibus appendiciis suis tenendi, possidendi seu quicquid sibi inde libeat in usum episcopatus faciendi. Et ut hæc traditio nostra ab omnibus incorrupta permaneat hanc chartam inde conscriptam manu propria confirmantes, sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Signum domni Henrici Romanorum (L. M.) imperatoris Augusti.

Guntherius cancellarius ad vicem Erchanbaldi archicapellani recognovi.

Data ix. Kal. Maii, in festivitate sancti Georgii martyris, indictione iii, anno Dominicæ incarnationis 1020, anno vero domni Henrici secundi regnantis xix, imperii autem vii. Actum Babenberc.

CXIV.

Item « quamdam nostræ proprietatis forestim. »

(Anno eodem.)

[*Ibid.*, p. 80.]

C. In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia Romanorum imperator Augustus.

Si sauctarum Dei ecclesiarum loca bonis nobis a

A Deo donasti ditando extollimus, non solum vitæ nostræ longanimitatem, verum etiam regni nos prosperitatem augere speramus. Quapropter noverit omnium sanctæ Dei ecclesiæ fidelium nostrorumque universitas præsentium scilicet ac futurorum qualiter nos, pro animæ nostræ remedio nostrorumque antecessorum, nec non et pro salute dilectæ conjugis nostræ Cunigundæ imperatricis videlicet augustæ, atque per interventum Geronis Magedeburgensis archiepiscopi Dutichonisque comitis, quandam nostræ proprietatis forestim in comitatu ejusdem Dutichonis sitam, quæ incitum sumit de Rothalmingahusun rectoque tramite protenditur in Vuisaram fluvium, sicque ascensum ducit in fluvium Folda dictum, inde vero continuatim servat sui ascensus tenorem juxta eundem fluvium Fulde usque in rivum qui dicitur Grumelbichi, nec non ad oppidum quod Holihusun vocatur viam tendit, simul graditur in Othilanham et in Rechinherishusun atque ad Rothiereshusun, mox pergit ad Rikillahusun atque ad Beverbiki, sicque protenditur in viam quæ tendit ad Vulfredeskirchun, itemque in alteram viam quæ extenditur ad Gunnesburin et ad Vuicmonneshusun, sicque girando circuit quandam viam quæ pervenit usque ad prædictum oppidum Rothalmingahusun, sanctæ Paderbrunnensi ecclesiæ cui venerabilis nobisque dilectus præsul Meinwerchus præesse videtur, ad altare et reliquias sanctæ Dei genitricis Mariæ sanctique martyris et episcopi Kiliani ac sancti Liborii confessoris, cum omni utilitate quæ ab eadem ullatenus provenire possit, firmiter et perpetuo habendam tradimus atque concedimus, ac de nostro jure et dominio in ejusdem sanctæ Paderbrunnensis ecclesiæ jus et dominium transfundimus et delegamus; eo videlicet ordine ut nullus episcopus jam dictæ ecclesiæ ejusque successores de prædicta foresti disvestire vel inquietare præsumat. Et ut hæc nostræ auctoritatis pagina stabilis et inconversa permaneat, eam manu propria roborantes, sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Signum domni Henrici serenissimi et invictissimi Romanorum imperatoris Augusti (L. M.).

Guntarius cancellarius vice Ercumbaldi archiepiscopi et archicancellarii recognovit.

Anno Dominicæ incarnationis 1020, indictione iii, anno vero domni Henrici imperatoris Augusti secundi regnantis xviii, imperii autem vii.

Actum xi. Kal. Junii Chuofunga feliciter. Amen

CXV.

Pæceptum Henrici imperatoris pro abbacia Prataliæ.

(Anno 1020, iii Kal. Decembris.)

[*Annal. Camaldul. I.*]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus.

Si locis Domino sanctisque ejus dicatis bona nostra damus, et ab antecessoribus nostris data confirmamus, in æternum animæ nostræ profutorum

bitamus. Quapropter notum esse volumus A
 is fidelibus nostris, præsentibus scilicet at-
 uris, qualiter, interventu Theuzonis monachi
 delis, pro remedio animæ nostræ largimur
 oncedimus, prout juste atque legaliter possu-
 nonasterio Sanctæ Mariæ et Sancti Benedi-
 d ut [est] situm Alpius, qui dicuntur Pratalia,
 um nomine Bidentem, ad radicem montis,
 Acuti, qui dividit Thusciam et Romaniam,
 m mansos de jure nostri regni, mansum vi-
 unum, qui vulgo dicitur Nibli de Soci, et
 quem tenet filius presbyteri Alprandi de Soci,
 de Soci, et piscariam et Barricule de Soci,
 Iugo marchio per libellum dederat prædicto
 erio; alteram vero mansum, qui dicitur B
 nis Brussati, quem idem marchio similiter
 mansum quoque de sexta, unde marchio li-
 fecit Winizoni Castaldo: item mansum de
 ia, quem Leoni marchio per libellum dederat
 ibus mansis de Caprena, mansum etiam de
 unum libellum habuit Bonizo; mansum
 de Tejano, quem Winizo habet, per libellum,
 arte illius vineæ de regni nostri jure ac do-
 donamus atque transfundimus in jus atque
 um prædicti monasterii de Pratalia sanctæ
 et sancti Benedicti, ac Bidentem, in perpetuum,
 omnibus eorum pertinentiis, quæ vel no-
 possunt, cum terris, campis, casis, vineis,
 pascuis, silvis, aquis aquarumque decursi-
 omnibus rebus mobilibus et immobilibus; tali C
 ut prædictus Teuzo rector ipsius monasterii
 successores abbates inde potestatem habeant
 tatem ipsius monasterii faciendi quidquid lex
 iat. Præcipientes itaque jubemus ut nullus
 marchio, comes, vicecomes, episcopus, castal-
 l aliqua nostri regni magna vel parva persona,
 ti monasterii rectorem vel suos successores
 s, de omnibus quæ supra scripta sunt diver-
 s, inquietare sine legali iudicio præsumat. Si
 itur hujus nostri præcepti violator extiterit,
 s compositurum auri optimi libras centum,
 tem cameræ nostræ, et medietatem præfato
 erio. Quod ut verius credatur, et diligen-
 omnibus in æternum observetur, hanc nostræ D
 nis paginam manu propria confirmantes si-
 stri impressione jussimus insigniri.

um domni *Henrici Romanorum invictissimi
 toris Augusti.*

rinus cancellarius vice Egerardi episcopi et
 ncellarii recognovit.

tertio Kal. Novembris indictione tertia, anno
 icæ incarnationis 1021, anno autem domni
 i secundi regnantis xviii, imperii ejus vii.
 m Amersten.

CXVI.

tum domni *Henrici imperatoris Augusti, quo*

Hilderadam ex Burgundiæ comitibus originem
 s tradunt Prumienses atque, Henrico impe-

*prædium Butenhart Hilderado abbati Prumiensis
 monasterii concedit.*

(Anno 1020.)

[Marten., *Ampliss. Collect.* I, 380, ex chartario
 Prumiensi.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis Hen-
 ricus, divina favente clementia, imperator Au-
 gustus.

Si nostræ liberalitatis munere locis Deo dicatis
 quiddam beneficii conferimus, et necessitates eccle-
 siasticas nostro juvamine, relevamus, id nobis et ad
 mortalem vitam temporaliter transigendam et ad
 æternam vitam feliciter obtinendam profuturum
 liquido credimus. Unde pateat notitiæ omnium Christi
 fidelium, præsentium scilicet atque futurorum, qua-
 liter nos, pro remedio animæ nostræ ac dilectæ con-
 jugis nostræ Cunegundæ, et per interventum Hilde-
 radi (177) abbatis nostri dilecti, prædium nomine
Butenhart, in pago Hulpia, in comitatu Hezelin
 comitis situm, quod post obitum Epponis viri, et
 legis jure et lege, ad nostras regales et imperiales
 manus devenit, cum utriusque sexus mancipiis et
 omnibus utensilibus, terris, cultis et incultis, agris,
 pratis, campis, pascuis, silvis, aquis aquarumve
 decursibus, piscationibus, molendinis, viis et inviis,
 exitibus et redditibus, et omnibus appertinentiis,
 quæsitis et inquirendis, quæ dici poterunt aut nomi-
 nari, ad monasterium S. Salvatoris mundi, situm in
 loco qui dicitur Prumea, in usum fratrum Deo inibi
 sub regula S. Benedicti servientium, concessimus
 et in proprietatem donavimus, ut per omnia succe-
 dentium temporum curricula eidem monasterio
 absque omnium mortalium contradictione firmum
 atque stabile in æternum permaneat. Et ut hæc
 nostræ concessionis traditio omni tempore stabilis
 et inconvulsa permaneat, hanc imperialis præcepti
 paginam inde conscribi, et, manu propria confir-
 mantes, propria sigilli nostri impressione jussimus
 insigniri.

Signum domni Henrici Romanorum invictissimi
 imperatoris Augusti.

Witharius cancellarius vice Erchanbaldi archi-
 episcopi recognovi.

Data v Kalendas Octobris, indictione iii, anno Do-
 minicæ incarnationis 1020, anno autem domni Hen-
 rici secundi regnantis xviii, imperii vero ejus vii.

Actum *Hamerstein* feliciter. Amen.

CXVII.

Immunitas Henrici II imperatoris.

(Anno 1020, 3 Maii.)

[Dronke, *Cod. diplom. Fuld.* n. 347.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Hen-
 ricus divina favente clementia Romanorum impe-
 rator Augustus.

Constat nos, divina dispensante gratia, cæteris
 supereminere mortalibus: unde oportet ut, cujus

ratori in primis charum, obiisse post annos regimi-
 nis octo, anno 1026.

mur, exemplisque religiosorum excellentissimis A
admonemur ut, temporalia et terrena pro Dei amore
donantes commoda, æterna et sine fine manentia
studeamus adipisci bona. Quapropter noverint omnes
Christi fideles præsentis scilicet atque futuri qua-
liter nos, per interventum spiritalis patris nostri
domni videlicet papæ Benedicti, dilectissimæque
conjugis nostræ Chunigondæ, nec non venerabilis
Mogontinensis ecclesiæ archiepiscopi Erchanbaldi,
dilectissimi nostri Babenbergensis episcopi Eber-
hardi, Frisingensis quoque episcopi Egilberti,
maximeque ob jure et indefessum servicium vena-
randi Meginwerchi episcopi, ut ille nullius æmuli
obprobriis subiaceat, quin plus omnibus nobis ser-
viens, præmia honoresque plures a nobis accipiat,
exemplisque nostri emolumenti, alios ad nostrum B
fidele provocet servicium, ad Paderburnensem eccle-
siam in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ sancti
que Kiliani martyris, nec non sancti Liborii con-
fessoris constructæ, cui prædictus venerabilis
Mechinwerchus episcopus præesse dinoscitur.
quandam nostri juris curtem Hammonstedi dictam,
in pago Rittega et in comitatu Utonis comitis sitam,
una cum omnibus ejus pertinentiis sive adhærentiis,
in quocunque pago vel comitatu sita sint, videlicet
cum vicis, villis, ecclesiis, servis et ancillis, areis,
ædificiis, terris cultis et incultis, viis, inviis, exiti-
bus et reditibus, quæsitis et inquirendis, silvis, for-
restibus, venationibus, aquis, piscationibus, molis,
molendinis, rebus mobilibus et immobilibus, ac C
cæteris omnibus quæ rite scribi vel quoquoque
modo dici possunt utilitatibus, hac nostræ auctori-
tatis imperialis pagina donamus ac omnium contra-
dictione remota proprietamus, præcipientes ut in
Deo dilectus nobis sæpe dictus M. episcopus liberam
dehinc habeat potestatem, sui que successores, ean-
dem curtem Hammonstedi cum omnibus appendiciis
suis tenendi, possidendi seu quicquid sibi inde
libeat in usum episcopatus faciendi. Et ut hæc
traditio nostra ab omnibus incorrupta permaneat
hanc chartam inde conscriptam manu propria confir-
mantes, sigilli nostri impressione insigniri jussi-
mus.

*Signum domni Henrici Romanorum (L. M.) impe-
ratoris Augusti.*

Guntherius cancellarius ad vicem Erchanbaldi
archicapellani recognovi.

Data ix. Kal. Maii, in festivitate sancti Georgii
martyris, indictione iii, anno Dominicæ incarnatio-
nis 1020, anno vero domni Henrici secundi regnan-
tis xix, imperii autem vii. Actum Babenberc.

CXIV.

Item « quandam nostræ proprietatis forestim. »

(Anno eodem.)

[*Ibid.*, p. 80.]

C. In nomine sanctæ et individue Trinitatis,
HENRICUS divina favente clementia Romanorum
imperator Augustus.

Si sauctarum Dei ecclesiarum loca bonis nobis a

A Deo donasti ditando extollimus, non solum vitæ
nostræ longanimitatem, verum etiam regni nos
prosperitatem augere speramus. Quapropter noverit
omnium sanctæ Dei ecclesiæ fidelium nostrorumque
universitas præsentium scilicet ac futurorum qua-
liter nos, pro animæ nostræ remedio nostrorumque
antecessorum, nec non et pro salute dilectæ conju-
gis nostræ Cunigundæ imperatricis videlicet augu-
stæ, atque per interventum Geronis Magedeburgen-
sis archiepiscopi Dutichonisque comitis, quandam
nostræ proprietatis forestim in comitatu ejusdem
Dutichonis sitam, quæ inicium sumit de Rothalmin-
gahusun rectoque tramite protenditur in Vuisaram
fluvium, sicque ascensum ducit in fluvium Fulda
dictum, inde vero continuatim servat sui ascensus
tenorem juxta eundem fluvium Fulde usque in rivum
qui dicitur Grumelbichi, nec non ad oppidum quod
Holihusun vocatur viam tendit, simul graditur in
Othilanham et in Rechinerihusun atque ad Ro-
thiereshusun, mox pergit ad Rikillahusun atque ad
Beverbiki, sicque protenditur in viam quæ tendit ad
Vulfredeskirchun, itemque in alteram viam quæ
extenditur ad Gunnesburin et ad Vuicmonneshusun,
sicque girando circuit quandam viam quæ pervenit
usque ad prædictum oppidum Rothalmingahusun,
sanctæ Paderbrunnensi ecclesiæ cui venerabilis
nobisque dilectus præsul Meinwerchus præesse vi-
detur, ad altare et reliquias sanctæ Dei genitricis
Mariæ sanctique martyris et episcopi Kiliani ac san-
cti Liborii confessoris, cum omni utilitate quæ ab
eadem ullatenus provenire possit, firmiter et per-
petuo habendam tradimus atque concedimus, ac de
nostro jure et dominio in ejusdem sanctæ Pader-
brunnensis ecclesiæ jus et dominium transfundimus
et delegamus; eo videlicet ordine ut nullus episco-
pum jam dictæ ecclesiæ ejusque successores de præ-
dicta foresti disvestire vel inquietare præsumat. Et
ut hæc nostræ auctoritatis pagina stabilis et incon-
vulsa permaneat, eam manu propria roborantes,
sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

*Signum domni Henrici serenissimi et invictissimi
Romanorum imperatoris Augusti (L. M.).*

Guntarius cancellarius vice Ercumbaldi archie-
piscopi et archicancellarii recognovit.

Anno Dominicæ incarnationis 1020, indictione iii,
anno vero domni Henrici imperatoris Augusti sec-
cundi regnantis xviii, imperii autem vii.

Actum xi. Kal. Junii Chuofunga feliciter. Amen

CXV.

*Pæceptum Henrici imperatoris pro abbacia
Prataliæ.*

(Anno 1020, iii Kal. Decembris.)

[*Annal. Camaldul. I.*]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HEN-
RICUS, divina favente clementia, Romanorum impe-
rator Augustus.

Si locis Domino sanctisque ejus dicatis bona
nostra damus, et ab antecessoribus nostris data
confirmamus, in æternum animæ nostræ profuturum

non dubitamus. Quapropter notum esse volumus A omnibus fidelibus nostris, præsentibus scilicet atque futuris, qualiter, inventu Theuzonis monachi nostri fidelis, pro remedio animæ nostræ largimur atque concedimus, prout juste atque legaliter possumus, monasterio Sanctæ Mariæ et Sancti Benedicti, quod ut [est] situm Alpibus, qui dicuntur Pratalia, juxta rivum nomine Bidentem, ad radicem montis, nomine Acuti, qui dividit Thusciam et Romaniam, quosdam mansos de jure nostri regni, mansum videlicet unum, qui vulgo dicitur Nibli de Soci, et aliam quem tenet filius presbyteri Alprandi de Soci, et Leo de Soci, et piscariam et Barricule de Soci, quem Hugo marchio per libellum dederat prædicto monasterio; alteram vero mansum, qui dicitur B Theuzonis Brussati, quem idem marchio similiter dedit; mansum quoque de sexta, unde marchio libellum fecit Winizoni Castaldo: item mansum de Ventrina, quem Leoni marchio per libellum dederat cum tribus mansis de Caprena, mansum etiam de Linaro, unum libellum habuit Bonizo; mansum quoque de Tejano, quem Winizo habet, per libellum, cum parte illius vineæ de regni nostri jure ac dominio donamus atque transfundimus in jus atque dominium prædicti monasterii de Pratalia sanctæ Mariæ et sancti Benedicti, ac Bidentem, in perpetuum, cum omnibus eorum pertinentiis, quæ vel nominari possunt, cum terris, campis, casis, vineis, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumque decursibus, et omnibus rebus mobilibus et immobilibus; tali tenore ut prædictus Teuzo rector ipsius monasterii sui que successores abbates inde potestatem habeant ad utilitatem ipsius monasterii faciendi quidquid lex præcipiat. Præcipientes itaque jubemus ut nullus dux, marchio, comes, vicecomes, episcopus, castaldus, vel aliqua nostri regni magna vel parva persona, prædicti monasterii rectorem vel suos successores abbates, de omnibus quæ supra scripta sunt divertire seu inquietare sine legali judicio præsumat. Si quis igitur hujus nostri præcepti violator extiterit, sciat se compositurum auri optimi libras centum, medietatem cameræ nostræ, et medietatem præfati monasterio. Quod ut verius credatur, et diligentius ab omnibus in æternum observetur, hanc nostræ donationis paginam manu propria confirmantes sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum domni Henrici Romanorum invictissimi imperatoris Augusti.

Piligrinus cancellarius vice Egerardi episcopi et archicancellarii recognovit.

Data tertio Kal. Novembris indictione tertia, anno Dominicæ incarnationis 1021, anno autem domni Henrici secundi regnantis xviii, imperii ejus vii.

Actum Amersten.

CXVI.

Præceptum domni Henrici imperatoris Augusti, quo

(177) Hilderadum ex Burgundiæ comitibus originem traxisse tradunt Prumienses atque, Henrico impe-

prædium Butenhart Hilderado abbati Prumiensis monasterii concedit.

(Anno 1020.)

[Marten., *Ampliss. Collect.* I, 380, ex chartario Prumiensi.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis Henricus, divina favente clementia, imperator Augustus.

Si nostræ liberalitatis munere locis Deo dicatis quiddam beneficii conferimus, et necessitates ecclesiasticas nostro juvamine, relevamus, id nobis et ad mortalem vitam temporaliter transigendam et ad æternam vitam feliciter obtineendam profuturum liquido credimus. Unde pateat notitiæ omnium Christi fidelium, præsentium scilicet atque futurorum, qualiter nos, pro remedio animæ nostræ ac dilectæ conjugis nostræ Cunegundæ, et per interventum Hilderadi (177) abbatis nostri dilecti, prædium nomine *Butenhart*, in pago Hulpix, in comitatu Hezelin comitis situm, quod post obitum Epponis viri, et legis jure et lege, ad nostras regales et imperiales manus devenit, cum utriusque sexus mancipiis et omnibus utensilibus, terris, cultis et incultis, agris, pratis, campis, pascuis, silvis, aquis aquarumque decursibus, piscationibus, moleudinis, viis et inviis, exitibus et redditibus, et omnibus appertinentiis, quæ sitis et inquirendis, quæ dici poterunt aut nominari, ad monasterium S. Salvatoris mundi, situm in loco qui dicitur Prumea, in usum fratrum Deo inibi sub regula S. Benedicti servientium, concessimus et in proprietatem donavimus, ut per omnia succedentium temporum curricula eidem monasterio absque omnium mortalium contradictione firmum atque stabile in æternum permaneat. Et ut hæc nostræ concessionis traditio omni tempore stabilis et inconversa permaneat, hanc imperialis præcepti paginam inde conscribi, et, manu propria confirmantes, propria sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum domni Henrici Romanorum invictissimi imperatoris Augusti.

Witharius cancellarius vice Erchanbaldi archiepiscopi recognovi.

Data v Kalendas Octobris, indictione iii, anno Dominicæ incarnationis 1020, anno autem domni Henrici secundi regnantis xviii, imperii vero ejus vii.

Actum *Hamerstein* feliciter. Amen.

CXVII.

Immunitas Henrici II imperatoris.

(Anno 1020, 3 Maii.)

[Dronke, *Cod. diplom. Fuld.* n. 347.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Henricus divina favente clementia Romanorum imperator Augustus.

Constat nos, divina dispensante gratia, cæteris supereminere mortalibus: unde oportet ut, cujus

ratori in primis charum, obiisse post annos regiminis octo, anno 1026.

præcellimus munere, ejus studeamus modis omnibus parere voluntati. Quapropter comperiat industria atque utilitas omnium fidelium nostrorum, præsentium scilicet et futurorum, quia vir venerabilis Richardus abba ex monasterio quod dicitur Fulda, quod est situm in pago Grapfeld, constructum in honore sancti Bonifacii martiris Christi, ubi idem gloriosus martyr corpore quiescit adientiam excellentiam culminis nostri, obtulit nobis quandam antecessorum nostrorum, Pipini videlicet, Ludewici et Chuonradi, Heinrici, necnon et Ottonis imperatoris Augusti auctoritatem, in qua continebatur qualiter idem principes clarissimi præfatum monasterium cum monachis ibidem Deo famulantibus, et cum rebus vel hominibus ad se juste pertinentibus, sub sua constituissent defensione et munitatis tuitione. Obsecravit namque præscriptus abba ut similiter ipsum monasterium cum monachis ibidem Deo famulantibus et cum rebus et hominibus sibi legaliter pertinentibus sub nostra constitueremus defensione, et paternæ auctoritati nostram jungeremus auctoritatem. Cujus petitionem qui justam imo rationabilem esse judicavimus, libenter accommodavimus et beneficio quod postulavit assensum præbuimus. Et ideo hanc auctoritatem, propter divinum amorem et venerationem ipsius sancti loci tranquillitatemque fratrum ibidem consistentium, circa ipsum monasterium fieri decrevimus. Per quam in futurum sancimus atque jubemus ut nullus iudex publicus vel quilibet ex judiciaria potestate in ecclesias, villas, loca, vel agros, possessiones, quas moderno tempore juste et rationabiliter infra regnum divinitus nobis concessum præfatum possidet monasterium, vel quæ deinceps in jus ipsius loci voluerit divina pietas augeri, ad causas judiciario more audiendas vel freda undecumque exigenda aut mansiones vel paratas faciendas aut fidejussores tollendos aut homines ipsius monasterii tam ingenuos quam et servos super terram ipsius commanentes distringendos, nec ullas redibitiones aut inlicitas occasiones requirendas, nostris futurisque temporibus ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt exigere præsumat. Sed liceat præfato abbati suisque successoribus res prædicti monasterii cum omnibus sibi subjectis sub immunitatis nostræ defensione possidere et nostro fideliter parere imperio. Et quicquid de prædictis rebus jus fisci exigere poterat, pro æterna remuneratione præfato monasterio et monachis concessimus. Et si quando divina vocatione jam fatus abba vel successores ejus de hac luce migraverint, quamdiu ipsi monachi inter se tales invenire possint qui ipsam congregationem secundum regulam pii patris Benedicti regere valeant, per hanc nostram auctoritatem consensum et licentiam habeant eligendi abbates. Hæc vero auctoritas ut plenior in Dei nomine optineat firmitatem, manu propria subtus eam firmavimus, sigilloque nostro insigniri jussimus.

Signum domni Heinrici Romanorum invictissimi

(M) imperatoris Augusti. (S) Guntherius vice Erkanbaldi archicappellani recognovit.

Data v Non. Mai., indictione III, anno Dominicæ incarnationis 1020, anno vero domni Heinrici secundi regnantis XIX, imperii autem VII.

Actum Fulda.

CXVIII.

S. Henricus ecclesiæ Paderbornensi prædia quædam confert.

(Anno 1021.)

[Cod. diplom. Hist. Westph., p. 80.]

XP. In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HEINRICUS divina gratia Romanorum imperator Augustus.

Divinæ pietatis clementia, quæ nos ad culmen imperatoris majestatis perduxit, ad hoc voluit imperare, ut ecclesiarum ordini firmando atque corroborando subveniamus, Hiis autem maxime locis quæ, ab antecessoribus nostris regibus et imperatoribus fundata, sed jam peccatis exigentibus pene videbantur annullata. Quapropter omnium fidelium nostrorum præsentium scilicet ac futurorum industriæ notum esse volumus qualiter nos, divini amoris instinctu, pro remedio animæ nostræ seu parentum nostrorum, nec non et tertii Ottonis bonæ memoriæ imperatoris dilectæque conjugis nostræ Chunigundæ Augustæ inventu, atque Meginwerc sanctæ Padrebrunnensis ecclesiæ venerabilis episcopi rogatu, sibi sanctæque suæ ecclesiæ a Karolo magno imperatore olim fundatæ nostris vero temporibus incendium passæ, in honore enim sanctæ Dei genitricis Mariæ semper virginis et sancti Kyliani martyris Liboriique confessoris dedicatæ, comitatum quem Dodico comes dum vixit tenuit, situm scilicet in locis Hessiga, Netga Nihterga, cum omni legalitate in proprium concedimus atque largimur per hanc nostram imperialem paginam; eo videlicet tenore rationis ut præfatus episcopus M. sui que successores præscriptæ ecclesiæ præsidentes dehinc liberam habeant potestatem de eodem comitatu ejusque utilitatibus quicquid eis placuerit faciendi, ad eorum tamen utilitatem ecclesiæ, omnium videlicet inquietudine remota. Et ut hæc nostræ traditionis seu confirmationis auctoritas stabilis et inconvulsa omni habeatur tempore, hoc præceptum inde conscriptum manu propria firmavimus et nostro sigillo repercusso insigniri jussimus.

Signum domni Heinrici victoriosissimi (L. M.) imperatoris Augusti.

Guntherius cancellarius ab vicem Herkembaldi Mogontini archiepiscopi et archicappellani recognovit.

Data XIV Kal. Marcii, indictione IV, anno Dominicæ incarnationis 1021, anno vero domni Heinrici secundi regnantis XVIII, imperii autem VIII.

Actum Podrebrun feliciter. Amen.

CXIX.

S. Henricus confirmat monasterio Sancti Emmerami omnia bona generatim, ablata episcopo aliisque alienandi facultate.

(Anno 1021, 3 Julii.)

[Ried, *Codex diplom. Ratisb.*, I, 135.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia Rom. imp. Aug.

Imperialem nostri nominis excellentiam hoc scimus exigere imo ad statum regni et ad salutem animæ nostræ multum proficere, quosque divini servitii amatores, ut sine querela in Dei persistent laude, liberalitatis nostræ sustentaculo confortare, maxime autem eos quorum laboris devotio divino præ cæteris invigilat obsequio. Proinde noverit omnium Christi nostrique fidelium universitas qualiter nos divinæ remunerationis spe incitati, interventu etiam dilectæ conjugis nostræ Cunigundæ imperatricis Augustæ et venerandi Richolfi abbatis commoniti cuidam Ecclesiæ Dei infra civitatem Ratesponensem in honorem pretiosi Dei martyris Heimmerami constructæ, ubi venerabile corpus ejus miraculis declarantibus requiescere comprobatur, omnia, quæ ab antecessoribus nostris, regibus vel imperatoribus, omnibusque Christi fidelibus vel infra ipsam Ratesponensem civitatem vel in suburbio ejus, vel ubicunque locorum hactenus tradita sunt et collata, per hanc imperialem paginam in perpetuum confirmamus, et absque omnium hominum contradictione in proprium largimus: ea videlicet ratione ut nec episcopus ejusdem loci, nullaque judiciaria vel ecclesiastica persona aliquam habeat potestatem prænominata bona præfatæ ecclesiæ auferre, vel usibus fratrum ibidem sub monachica institutione Deo servientium abalienare, sed prædictus Richolfus ejusdem loci abbas suisque successores liberam exinde habeant potestatem quicquid eis placuerit faciendi, ad utilitatem tantummodo fratrum ibidem sub regula sancti Benedicti Deo sanctoque Heimmeramo famulantium. Et ut hæc nostræ confirmationis et largitionis auctoritas stabilis et inconvulsa omni permaneat ævo, hoc præceptum inde conscriptum propria manu corroborantes, sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum domni Henrici invictissimi Romanorum Imperatoris Augusti. (Monogramma.)

Guntherius cancellarius ad vicem Erkenbaldi archicapellani recognovi.

Data v Nonas Julii, indictione III, anno Dominicæ incarnationis 1021, anno vero Domini Henrici secundus regnantis XX, imperantis VIII.

Actum Colonie feliciter. Amen

Sigillum majestatis. integrum existat.

CXX.

S. Henricus confirmat monasterio Sancti Emmerami traditionem curtis Ruitæ (Vogtareut) factam a comite Warmundo.

(Anno 1021, 3 Julii.)

[Ried *ubi supra*, p. 136.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRI-

cus divina favente clementia Rom. imp. Augustus.

Imperialem nostri nominis excellentiam hoc scimus exigere, imo ad statum regni et ad salutem animæ nostræ multum proficere, quosque divini servitii amatores, ut sine querela in Dei persistent laude, liberalitatis nostræ sustentaculo confortare, maxime autem eos quorum laboris devotio divino præ cæteris invigilat obsequio. Proinde noverit omnium Christi nostrique fidelium universitas qualiter nos, divinæ remunerationis spe incitati, interventu etiam dilectæ conjugis nostræ Chunigundæ imperatricis Augustæ et venerandi Richolfi abbatis commoniti, cuidam Ecclesiæ Dei infra civitatem Ratisponensem in honorem pretiosi Dei martyris Heimmerami constructæ, ubi venerabile corpus ejus miraculis declarantibus requiescere comprobatur quamdam nostri juris curtem Riute dictam, in pago Chymengowe, in comitatu Pabonis comitis sitam, quam quidam nobilis homo Warmundus comes eidem cœnobio contulit, cum omnibus appendiciis, villis scilicet, arvis, agris, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, vadis molendinis, piscationibus, exitibus et redditibus, viis et inviis, quæstis et inquirendis, silvis, venationibus, familiis etiam utriusque sexus, cæterisque, quæ quolibet modo dici aut scribi possunt, utilitatibus ad eandem curtem jure et legaliter pertinentibus, per hanc imperialem paginam in proprium largimur. et ejusdem, Warmundi comitis traditionem perpetuo jure prædictæ ecclesiæ confirmamus; ea videlicet ratione ut nec episcopus ejusdem loci, nullaque ecclesiastica vel judiciaria persona aliquam habeat potestatem, prænominatam curtem prænominatæ Ecclesiæ auferre vel usibus fratrum ibidem sub monachica institutione Deo servientium abalienare, sed prædictus Richolfus ejusdem loci abbas suiique successores liberam exinde habeant potestatem quicquid eis placuerit faciendi, ad utilitatem tantummodo fratrum ibidem sub regula sancti Benedicti Deo sanctoque Heimmeramo famulantium, omnium hominum contradictione remota. Et ut hæc nostræ largitionis et confirmationis auctoritas stabilis et inconvulsa omni permaneat ævo, hoc præceptum inde conscriptum manu propria corroborantes, sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum domni Henrici invictissimi Rom. imp. Augusti (Monogramma.)

Guntherius cancellarius ad vicem Erkenbaldi archicapellani recognovi.

Data v Nonas Julii, indictione III, anno Dominicæ incarnationis 1021, anno vero domini Henrici II regnantis XX, imperantis VIII, Actum Colonie feliciter. Amen.

Sigillum nonnihil læsum existat.

CXXI.

S. Henricus confirmat monasterio sancti Emmerami curtem Eiterhoven.

(Anno 1021, 3 Julii.)

[Ried, *ubi supra*, p. 137.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS, etc., *ut num. præc.* — quamdam nostri juris

curtem, Eitterhoven dictam in pago Tunegowe, in comitatu Adalberti marchionis sitam, quam avus noster piæ recordationis dux Henricus eidem cœnobio antea contulit, cum omnibus appendiciis, villis scilicet, areis, agris, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, molendinis, piscationibus, exitibus et redivisibus, quæsitis et inquirendis, silvis, venationibus, familiis etiam utriusque sexus, cæterisque, quæ quolibet modo dici aut scribi possunt, utilitatibus ad eandem curtem jure et legaliter pertinentibus, per hanc imperialem paginam in proprium largimus, concedimus et perpetualiter confirmamus; ea videlicet ratione ut nec Episcopus ejusdem loci, nullaque Ecclesia vel judiciaria persona aliquam habeat potestatem, prænominatam curtem Ecclesiæ præfatæ auferre, vel usibus fratrum ibidem sub monachica institutione Deo servientium abalienare sed prædictus Richolfus ejusdem loci abbas suique successores liberam exinde habeant potestatem quidquid eis placuerit faciendi, ad utilitatem tantummodo fratrum ibidem sub regula sancti Benedicti Deo sanctoque Heimmeramo famulantium, omnium hominum contradictione remota. Et ut hæc nostræ largitionis, concessionis et confirmationis auctoritas stabilis et inconvulsa omni permaneat ævo, hoc præceptum inde conscriptum propria manu corroborantes sigilli nostri impressione jussimus insinuari.

Signum domni Henrici invictissimi Romanorum imp. Augusti. (Monogramma.)

Guntherius cancellarius ad vicem Erkenbaldi Archicapellani recognovi.

Data v Nonas Julii, indict. III, anno Dominicæ incarnationis 1021, anno vero domni Henrici II regnantis xx, imperantis autem VIII. Actum Colonie feliciter. Amen.

Sigillum majest. integrum exstat.

CXXII.

S. Henricus donat monasterio superiori duas terras (plætzæ) intra et extra mœnia civitatis Ratisbonensis versus meridiem.

(Anno 1021, 12. Nov.)

[Ried, ubi supra, p. 138.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS, Romanorum imperator Augustus.

Si Christianæ religionis et angelicæ conversationis amatores nostræ liberalitatis beneficio, quo securius Deo servire possint, consolari studuerimus, et æternorum præmiorum una cum illis nos participes fieri sperata confidimus, proinde omnibus Christi nostrique fidelibus innotescat qualiter nos, per interventum Henrici ducis Bavarie cuidam ecclesiæ in honorem sanctæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ infra Ratisponensem civitatem constructæ, quæ vulgo Obrenmunsture dicitur, ubi venerabilis abbatissa Wichpurg virginibus sub regula monachica Deo servientibus præesse videtur, quamdam infra prædictum monasterium terram, confinalem atrio ejus, et infra publicam plateam jacentem, quæ de porta

A sancti Hemmerami ducit ad ecclesiam, quæ vulgariter Abachiricha dicitur, intra civitatem in longitudine habentem porticas xx, et in latitudine, aliam vero, foras murum proxime adjacentem, in longitudine similiter habentem porticas xx, et in latitudine VIII, in comitatu Ruodperti comitis, per hanc imperialem paginam cum omni legalitate in proprium largimus atque concedimus; ea scilicet ratione ut prædicta abbatissa et omnes quæ sibi in loco eodem ordine et dignitate succedunt, liberam exinde habeant potestatem quidquid eis libuerit faciendi ad utilitatem prænominati monasterii ac sororum ibidem monastice conversantium. Et, ut hæc nostræ auctoritatis charta stabilis et inconvulsa omni permaneat ævo, hoc præceptum inde conscriptum propria manu confirmantes, sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum domni Henrici invictissimi Romanorum imp. Aug. (Monogramma.)

Guntherius cancellarius ad vicem Aribonis archicapellani recognovi.

Data II Idus Novembris anno Dominicæ incarnationis 1021, anno vero Domni Henrici imperatoris regnantis XXII, imperii autem VIII.

Actum Augustæ feliciter. Amen.

Sigillum majest. media parte est deperditum.

CXXIII.

S. Henrici diploma concessum Amato II archiepiscopo Salernitano, per quod ei confirmat omnia jura.

(Anno 1022.)

[Muratori, *Antiq. Ital.*, I, 193.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus.

Si justis Deoque divinis locis non solum præesse sed etiam prodesse studuerimus, presentis vitæ suffragium et æternæ remedium invenire non titubamus; et si in pristinum gradum erigere conamur, nostri imperii culmen sublimare procul dubio credimus. Quapropter omnium fidelium sacræ Dei Ecclesiæ, nostrorumque, presentium ac futurorum, comprehendat universitas qualiter, interventu ac petitione Theoderici nostri dilecti cancellarii, per hanc nostri præcepti presentem paginam, prout juste et legaliter possumus, sanctæ sedis ecclesiæ in beati apostoli Matthæi sitæ honore ubi quotidie summæ Trinitati debitæ canuntur laudes, atque inviolabiliter et perpetualiter Amato ipsius præfatæ Ecclesiæ archiepiscopo, nostroque fidei, de novo concedimus et confirmamus omnes res et proprietates ab antiquis principibus ipsius civitatis prædictæ huic concessas ecclesiæ, seu ea quæ Gisulfus Princeps cum uxore sua Gemma ibi obtulit pro suarum remedio animarum, tam ea quæ intra eandem civitatem habere videntur quam extra, cum terris illis quæ ultra fluvium Tuscianum præfatæ ecclesiæ pertinere videntur usque ad fluvium qui dicitur Siler, seu in comitatu Capnaci et Dulicaria et in cæteris locis jam dictæ ecclesiæ per-

us, quæ dici vel nominari possunt. Insuper concedimus castrum Libani cum omnibus tibus sibi, quemadmodum illud antiquitus clesia tenuit et dominata est per præcepta et que scriptiones, castrum videlicet Libani, Grimoado et Alfano germanis injuste invat. Concedimus denique et confirmamus ecclesie omnes mortuorum res quæ in ipso io vel in rebus suis sunt aut erunt ad futu- mesque res mobiles sive immobiles quæ ab tus Deum timentibus hominibus oblatæ ibi te omnes concessionem ejusdem sanctæ eccle- cessas a principibus et ducibus seu regibus. s namque omnes ejusdem Ecclesie, ut pars episcopii dominetur, jubemus, nullo contra- , sicut antiquitus fecerat. Nostra namque di auctoritate ei concedimus confirmationes, ejusdem episcopi habeat potestatem ad ec- ejusdem jus ordinare infra eandem civita- unque macellatores, ubi voluerit, ad carnes das. Statuentes siquidem illi concedimus et amus omnes illas res quæ ab ejusdem epi- re sine ratione et justitia, post obitum sanctæ tionis Petri, ejusdem ecclesie venerabilis si ablatæ sunt per Joannem episcopum, qui ate eandem tenuit sedem. Ut si qua ante per manus ejusdem Joannis facta, ostensa dijudicamus eam pro munere irritam et ina- o quod contra canonicam auctoritatem suam it sedem, et ad aliam accessit: quod omnino on potuit secundum auctoritatis canonum in- . Statuimus ut pars præfati episcopi distrin- mes forenses presbyteros sibi pertinentes ac s, omnesque eorumdem familias, scilicet il- i in diocesi ejusdem episcopii habitant: us ut judicet et distingat sine ulla partis e contrarietate, et in suo servitio habeat, ut s jubent. Omnes quippe supradictas res illi amus una cum terris, vineis, campis, pratis, pascuis, montibus, vallibus, planitiebus, aquarumque decursibus, ripis, molendinis, onibus, forestis, venationibus, servis, ancillis, aldiabus, ancariis, censibus, pensionibus, s, castellis, villis, ac omnibus quæ dici aut ari possunt, præfatæ ecclesie juste et legali- tintentibus, in integrum. Præcipientes igitur o jubemus ut nullus dominus, princeps, stra- marchio, episcopus, comes, vicecomes, nulla- stri regni magna vel parva persona præfatæ e res, vel episcopum inquietare, molestare, . aliquo sine legali judicio disvestire præsu- sed liceat eidem Amato archiepiscopo præfati pii res tenere, possidere, atque per hoc no- præceptam prædictas res ad utilitatem suæ e acquirere, omnium hominum contradi- remota. Si quis autem, quod absit! hujus no- uctoritatis præsumptuosus violator extiterit, e compositurum auri purissimi libras mille, latem camera nostræ, et medietatem ejusdem

PATROL. CXL.

A episcopii regentibus. Quod ut verius credatur, dili- genterque ab omnibus observetur, manu propria roborantes hanc paginam nostro sigillo insigniri jussimus.

Signum domni Henrici serenissimi imperatoris Augusti.

Theodoricus cancellarius vice Eberardi episcopi et archicancellarii. . . . .

Data pridie Kalendas Junii, anno incarnationis Domini M. . . . . indictione v, anno vero Domni Henrici II regnantis. . . . . imperii vero 9.

Actum Trojæ feliciter. Amen.

CXXIV.

S. Henricus D. Romualdo, eremitarum Camaldu- lensium conditori, abbatiam S. Benedicti in Alpibus ad Bifurcum sitam confirmat.

(Anno 1022.)

[Ughelli, *Italia sacra*, II, 493.]

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, HENRICUS Romanorum imperator Augustus.

Dignum videtur nostræ imperiali clementiæ reli- giosorum virorum congruis petitionibus juste ac rationabiliter acquiescere. Quapropter noverit om- nium Ecclesie sanctæ Dei nostrorumque fidelium, præsentium videlicet et futurorum, industria qua- liter nos, pro remedio animæ nostræ seu parentum nostrorum, nostraque salute ac dilectissimæ con- jugis nostræ Cunegundis imperatricis Augustæ, atque pro interventu religiosi viri D. Romualdi mo- nachi et eremitæ, quamdam abbatiam ad honorem S. Benedicti super res nostri juris constructam in Alpe quæ dicitur Bifurco, tantum regibus vel impe- ratoribus solitam investiri, constituimus, eamque permanere in provisu et disciplina ejusdem vene- rabilis viri D. Romualdi suorumque successorum in ipsa eremo persistentium, vitam et religionem ejus- dem servantium; modo ipsa tamen provisio et di- sciplina contra regulam B. Benedicti non fiat. Con- firmantes ecclesie S. Benedicti ejusdem monasterii illas terras quas nunc tenet, quarum nomina sunt hæc; ecclesiam cum tribus molendinis et tres mansos in Domicuicrulo; in Galiano mansos duos et ecclesiam unam; in Partisidia ecclesiam unam, et mansos duos; et molendinum unum; in Casale mansos duos; in Mistriano mansum unum; in Drimano mansum unum; in Dipidano mansum unum; in monte Martino mansum unum; in Africo mansos duos; in montanis S. Gaudentii mansos quinque; et omnia quæcunque juste et legaliter nunc habet, aut in antea habiturus est, aut acquisiturus est, aut acqui- sivit, ut ea habeat ac teneat cum omnibus suis per- tinentiis in integrum; proprietario jure possideat, eo modo ut nec isti qui nunc superest abbati, nec suis successoribus, liceat terras Ecclesie vendere, aut alienare, aut precarium facere absque nostra licentia, sed tantum ad usum monachorum ibidem servantium juxta regulam S. Benedicti permaneant. Insuper confirmamus omnem hæreditatem honorum ipsius monasterii et monachorum, ut tali modo ha-

12

beat quo nunc ipse habet. Constituimus igitur ut supradictum monasterium nulli marchioni, nulli comiti, nulli archiepiscopo, nulli episcopo, nullique singulari personæ subiaceat, nisi sit in imperiali et regali potestate. Volumus itaque et disponimus ut liceat D. Romualdo suisque successoribus, et abbati ipsius monasterii suisque successoribus, advocare quemcunque episcopum ad ecclesias consecrandas et ad omnem consecrationem faciendam. Volumus etiam ut per circuitum monasterii et eremi ecclesia possideat ab oriente a rivo de lacu, ab occidente a jugo Alpium, a septentrione a Ceresio, a meridie, collina de Gimellis. Inviolabiliter igitur jubemus ut non dux, non marchio, non comes, non qualiscunque magna vel parva persona hoc nostrum imperiale præceptum violare pertentet. Si vero, quod absit! aliquis illud infringere tentaverit, sciat se compositurum ducentas libras auri cotti: medietatem nobis, et medietatem dicto monasterio. Et ut hoc verius credatur, et inconvulsum servetur, manu propria subscribentes, nostro sigillo inferius insigniri præcepimus.

Sign. D. Henrici imperatoris invictissimi Augusti.
Theodoricus cancellarius recognovi.

Datum anno Dom. Incarn. 1022, Indict. x., anno vero D. Henrici II, regnantis 21, imperantis vero 8.
Actum pridie Kal. Januarii Ravenæ feliciter. Amen.

CXXV.

S. Henrici privilegium pro monasterio S. Sophiæ. Beneventano.

(Anno 1022.)

[Ughelli, *Italia sacra*, VIII, 76.]

In nomine Sanctæ individuaeque Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia Romanorum imperator semper Augustus.

Si tanto sanctorum Dei ecclesiis omnium adnixu institimus, ad nostri imperii profectum venire non diffidimus. Quocirca omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ nostrorumque solers agnoscat universitas præsentium et futurorum, Henricum venerabilem, Parmensis Ecclesiæ episcopum, culminis nostri sublimitatem adisse, obnixè postulando quatenus, pro Dei amore facinorumque nostrorum solutione, cœnobio in honore S. Sophiæ ecclesiæ dedicato, in civitate quæ dicitur Beneventum constructo, in quo Gregorius venerabilis abbas præesse videtur, confirmare ac omnino corroborare dignaremur omnia quæ ab antecessoribus nostris ac hominibus cæteris Dominum colentibus eidem cœnobio concessa sunt atque idem monasterium tenuit, ex quo fundatum est, tam per præcepta prædecessorum nostrorum, sed etiam per precariam, et absolutiones, et oblationes, et per investituram, seu etiam per quæcunque instrumenta chartarum, sive uniuscujusque scriptionis titulum. Nos quoque grata mente petitionem considerantes animo inclinato precibus ipsius per hoc nostrum præceptum, prout juste aut legaliter possumus, confirmamus aut roboramus omnes res et proprietates ipsius monasterii, scilicet in

A loco qui nominatur Pentano cum suis pertinentiis, et cum capella in honore sancti Benedicti; alia vero in honore sancti Vitalis cum omnibus suis pertinentiis; altera vero in honore sancti Michaelis archangeli, quæ dicitur ad Holibola cum omnibus suis pertinentiis, et in Pallaria capella una, quæ est in honore sanctæ Mariæ; sed et ecclesiam sancti Bartholomæi in collina; et curtem de Nuriano in Petra furmina cum casis, ac silvis; et curtem de Lapiso hæreditatem; et ecclesiam S. Felicis de Burto; in Cortiano capellam in honore sancti Petri; in Cerreto capellam in honore S. Martiani cum pertinentiis suis; capellam in honore sancti Silvestri de Corneto in comitatu Capuano in loco Juliano cum capella in honore sanctæ Mariæ in Bivine in Beletro flumine; in civitate capellam in honore sancti Martini; infra civitatem Asculensem ecclesias, et foris omnem hæreditatem; in finibus Cauni ecclesiam sancti Juliani; in comitatu Franensi cortem de Pazano cum olivetis suis; in comitatu Sipontino piscariam; in comitatu Lesinensi piscariam; curtem Delaniensem; curtem de Calaza: S. Roseo cum Sessa, et territoriis suis; in finibus Capuæ ad sanctum Paulum et sanctum Stephanum cum territoriis suis; in campo Marrini, in finibus Tremonensibus ad S. Adjutorem erga flumen Vulturum cum territoriis suis.

Sed etiam, sicut supra legitur, confirmamus eidem monasterio ecclesiam sancti Magni in castello Magno cum pertinentiis suis; ecclesiam sancti Angeli in altissimo super flumen Bisernum in finibus campi Morani cum eadem ecclesia: nec non ecclesiam S. Joannis cum omnibus rebus suis in casa Pollocis, hæreditatem, quæ est in longitudine duo milliaria, latitudine milliare unum; et ecclesiam sancti Petri in finibus de Laureto cum omnibus pertinentiis suis; sanctum Angelum in Palumbara, cum omnibus pertinentiis suis; sanctum Michaellem de Sessola, cum omnibus pertinentiis suis; sanctam Crucem intus in civitate Neapolitana, cum omnibus suis pertinentiis; in campo Sinarcumi terram milliaria tria in longitudine, et unum in latitudine; ecclesiam S. Trinitatis juxta fluvium Bisernum, cum omnibus suis pertinentiis; et ecclesiam sancti Marciani in castello Mosano, cum omnibus suis pertinentiis; et ecclesiam S. Joannis in monte Tabenna, cum omnibus suis pertinentiis; nec non ecclesiam sancti Bartholomæi, quæ est juxta ecclesiam sancti Joannis, cum omnibus suis pertinentiis; et cellam sancti Angeli, juxta urbem Trianensem, cum omnibus pertinentiis suis; et cellam S. Gregorii in comitatu Frigenti, cum omnibus pertinentiis; et ecclesiam S. Bitti in comitatu Vulturario; et ecclesiam S. Stephani protomartyris intus in civitate Cuceri, cum omnibus pertinentiis suis; et Ecclesiam S. Donati in Leone cubantem, cum omnibus suis pertinentiis et ecclesiam S. Crucis in Nola cum omnibus suis pertinentiis, videlicet cum omnibus in integrum terris, ædificiis sub se habentibus, vineis, pratis, campis, aquis, aquarumque decursu-

colendis, piscationibus, casis, dominicatis, A
s, villis, et capellis, servis et ancillis, mon-
et planitiebus, hasulis, frascariis, cultis et
s, rebus mobilibus et immobilibus, aldionis
ebus, commeatis eorumque suppellectilibus,
nnibus adjacentiis ad hanc etiam nominatam
am S. Sophiæ vere et legitime pertinentibus
picientibus, integre, tam intra Italicum re-
quam etiam in Apuliæ partibus. Præcipientes
jubemus ut nullus marchio, dux, princeps,
piscopus, episcopus, comes, seu ullus homo
s sive parvus de omnibus quæ pertinent ad
um monasterium et pertinere videntur, tam
am familiæ, se intromittere, calumniare aut
are præsumat jam dictum Gregorium abba-
at suos successores. Si quis vero hoc præ-
B in aliquo violaverit, sciat se compositurum
bras centum..... ex auro purissimo, medietate
meræ nostræ, et medietatem prædicto abbati
stris suisque successoribus. Quod ut certum esse
ur, et ab omnibus observetur, hanc paginam
propria corroborantes sigillari præcepimus.
odoricus cancellarius vice Ethardi papæ Bre-
s Ecclesiæ episcopi et archicapellani notavi.
vi. Id. Mart., anno 1022, Ind. xv, anno regni
ii Henrici 12, imperii vero 9.
am Beneventi feliciter.

CXXVI.

*ura di Arrigo santo indiritta a papa Benedetto
a favore della badia di Monte-Casino.*

(Anno 1022.)

, *Storia della badia di Monte-Casino*, I, 253.]
omine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRI-
vina favente clementia imperator Augustus,
icro urbis Romæ sanctissimo papæ, ejusque
soribus canonice in apostolicam sedem sub-
ndis in perpetuum.

Romani imperii curam attinet per totum orbem
norum constitutis ecclesiis imperiali potestate
ionis auxilia ministrare, ut ejus juvamine ab
um infidelium seu pravorum tueatur impetu.
de Casinensi Ecclesiæ providentes, Benedicte
apostolicæ pontifex, quæ specialius ad Roma-
spectat imperium, et prædecessorum nostro-
amera ab ipso suæ constructionis exordio ex-
quæque ab omnium mortalium dominatu im-
permansit et libera; eandem Ecclesiam di-
unt imperiali munificentia; paternitati tuæ
mendamus ne qua vi cujuscumque potestatis
bet injustum patiat, salvo eo quod specialiter
gulariter præ cæteris aliis Ecclesiis ad Roma-
imperium spectare videtur. Nam cum omnis
ia ab omni condicionali seu servili nexu sit
s, specialius autem post sedis Romanæ dignita-
libera Casinensis Ecclesia, quæ patrem Be-
tum legis monasticæ principatum tenet, et
iam omnes nostri prædecessores imperatores,
cet Pipinus, Carolus, Ludovicus, Lotharius,
ac reliqui imperatores suam specialem came-

ram habuerunt, libertatis debet potiri insigne. Igitur
præfatum cœnobium paternitati tuæ commendamus,
ut illius cooperatores existatis, et [ab omnibus in-
festationibus defendatis, non ut exterminetis, salvo
eo quod ad nostrum imperium spectat. Concedimus
etiam tibi tuisque successoribus consecrationem ab-
batis Casinensis, et de ejusdem loci redditibus, in
eundo et redeundo Beneventum, ut unum prandium
apostolicæ sedis pontifici præparent constituimus,
nullamque aliam potestatem vel dominium de Casi-
nensi cœnobio Romanum pontificem habere volumus,
sed sicut semper singulariter et specialiter sub im-
peratoris jura a suæ constructionis mansit exordio,
ita illam perenniter manere volumus. Obeunte au-
tem Casinensi abbate, juxta tenorem regulæ et
sanctorum canonum præceptum, abbas vitæ merito
et doctrina scientiæ ex omnibus eligatur, et catho-
lice, non simoniace ordinetur, moxque nobis inno-
tescat, ipsique per pragmaticæ sanctionis edictum
assensum præbeant, sicque demum Romano ponti-
fici absque omni venalitate consecrandus exhibeatur.
Quod si aliter actum fuerit, prohibeant pravorum
valere consensum, et in ejusdem loci regimine im-
perator, qui pro tempore fuerit, cum fratribus ejus-
dem cœnobii dignum præficiat abbatem qualem
meliozem et digniorem Romanoque imperio fidelem
invenerit, absque cujuslibet inquietudine ac contra-
dictione. Si autem quispiam huic nostræ constitu-
tioni violare præsumperit, sciat se compositurum
auri purissimi libras mille, medietatem cameræ
nostræ, et medietatem prædicto monasterio, et hæc
concessio firma permaneat semper. Quod [ut verius
credatur, manu nostra roborare, et annuli nostri
impressione subter illam insignire decrevimus.

*Signum domni Henrici serenissimi Romanorum im-
peratoris Augusti.*

Ego Chonradus dux domni imperatoris consobri-
nus subscripsi. — Theodoricus cancellarius vice
Edonis Papendegrensis episcopi et archicancellarii
recognovit. Anno ab incarnatione Domini 1022, in-
dictione quinta, anno vero domni Henrici excellen-
tissimi ac invictissimi Romanorum imperatoris au-
gusti, regni 22, imperantis autem nono.

Actum in monte Casino feliciter. Amen.

CXXVII.

*S. Henricus II imp. Ecclesiæ Bambergensi donat
prædium Hormunze in archidiocesi Trevirensi,
quod a Poppone archiepiscopo acceperat.*

(Anno 1022, 11 Nov.)

[Hontheims, *Hist. Trevir. diplom.* I, 357.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, [HENRI-
cus Dei favente clementia Rom. imperator Augustus.

Quoniam, temporalium amissione honorum, sine
fine manentium debemus sperare remunerationem,
notum sit omnibus fidelibus nostris qualiter et nos,
pro remedio animæ nostræ nostrorumque anteces-
sorum, nec non pro salute dilectissimæ conjugis
nostræ C. scilicet imperatricis Augustæ, tale præ-
dium quale Poppo Trevirensis archiepiscopus nobis

dedit, (178) in Hormunze situm, in pago..... in comitatu..... comitis, cum areis, ædificiis, agris, vineis, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumque decursibus, piscationibus, viis et inviis, exitibus et reditibus, mancipiis utriusque sexus, quæsitis et inquirendis, cumque omnibus utensilibus, quæ vel scribi vel nominari possunt, ad altare S. Petri apostolorum principis, in usum episcopi episcopalem sedem Babenbergensis Ecclesiæ possidentis, perpetualiter habendum donamus, et de nostro jure in ejus jus omnino transfundimus. Unde eadem imperiali potestate, qua cæteri ante nos reges vel imperatores hucusque sunt usi, præcipimus ne quis hanc traditionem nostram audeat violare. Et ut hæc nostra auctoritas stabilis et inconvulsa maneat, hanc paginam inde conscribi, manu propria roborantes, signo nostro imperiali jussimus insigniri.

Data III. idus Novembris indict. V. Anno Domini incarnationis 1024 (potius 1022). Anno domini H. secundi regnantis XXI, imperii vero VIII.

Actum Augustæ feliciter. Amen.

CXXVIII.

S. Henricus II imp. monasterio Epternacensi confirmat jus monetæ.

(Anno 1023 18 junii.)

[Hontheim, *Hist. Trevir. diplom.* I, 858.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia Romanorum imperator Augustus.

Noverit omnium Christi nostrorumque fidelium universitas qualiter nos, pro remedio animæ nostræ parentumque nostrorum, nec non per interventum (179) Henrici Boariorum ducis inclyti, monasterio Epternach dicto, monetam a seniore nepote et antecessore nostro, tertio videlicet Ottone imperatore Augusto, concessam, in qua nummi probabiles, sicut in aliis locis regiæ potestati subditis, percutiantur, ad usum Ecclesiæ et monachorum Deo sanctoque Willibrordo confessori die nocteque servientium, per hanc nostram imperialem paginam concedimus, renovamus atque confirmamus; et ut eadem moneta deinceps sub perpetuo jure Ecclesiæ supradictæ, et

(178) *In Hormunze situm.* Modo *Ormiz*, seu *Urmiz* dicitur, ad sinistram Rheini litus, medio fere inter Confluentiam et Andernacum itinere, situm in pago Meginensi. Hodie adhuc Ecclesia de Urmiz cum decimis et personatu jure domini directi ad præposituram cathedralis ecclesiæ Bambergensis pertinet, quæ nobiles à Scheben de Cronfeldt suos ibi vasallos habet.

(179) *Henrici Boiarorum ducis.* Sigefridi comitis Luxemburgensis filius natus major, primus comes Arlunensis nec non comes Ardennæ, abbatiarum S. Maximini et Epternacensis advocatus, quem Henricus S. imp. (qui ejus sororem Cunegundam uxorem duxerat) anno 1002 ducem Baviaræ fecit.

(180) *Curtis et territoria, villas et possessiones.* Tolnerus, qui hoc diploma ex Zyllesio edidit, not. a. censet, hic intelligi castra *Cocheim*, *Clotten*, atque *ad Mosellam loca*. Sed, cum hæc nunquam fuisse jure S. Maximini vel inde appareat quod in tanta regiarum et imperialium confirmationum, etiam a nobis editarum, copia, in quibus notabiliora monasterii prædia et acquisitiones maxima sollicitudine enarrantur, altissimum de iis sit silentium;

A abbatibus adhuc in carne viventibus successores illius, sine beneficiario usu consistat; nullatenus sonat magna sive parva, clericalis, aut laicali eam dehinc aliquam potestatem habeat, nisi dem Ecclesiæ abbas sui que successores, et ibi Deo et sancto Willibrordo servituri, ad ornamentum, et præbendæ suæ augmentum; licet ratione ut eos pro nostra salute et animarum parentum nostrorum omniumque defunctorum Deum amplius delectet

Et ut hæc nostræ confirmationis præceptum conscriptum (*hic aliquid omissum*) sigilli impressione signari jussimus, manuque præ infra videtur, corroboravimus.

B *Signum domini Henrici Romanorum imperatoris augusti.*

Guntherius cancellarius vice Aribonis archiepiscopi recognovit.

Data XIV Kalend. Julii, indict. VI, anno Domini incarnationis 1023. Anno domini Henrici secundis XII, imperii vero X.

Actum Nuiss feliciter. Amen.

CXXIX.

S. Henricus II. imp. 6650 mansos ab abbate Maximini in beneficium accepit, quos Ezzon palatino, et Henrico duci, nec non Otthone beneficiavit.

(Anno 1023, 10 Decemb.)

[*Ubi supra.*]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia Romanorum imperator Augustus.

C Quamvis ab ecclesiasticis institutionibus et ternis præjudiciis nulli sit licitum deviare, tamen juris est præ cæteris id solum et speciatim unde fideles nostri infra regnum nostrum [gratia] aut unde Ecclesiæ Dei detrimentum magis quam modum patiuntur, in melius debeamus commoveri. Idcirco fidelium nostrorum, tam præsentium futurorum, solertiæ notum fieri cupimus qualiter ex abbacia S. Joannis evangelistæ et S. Maximini quæ in suburbio Trevirorum sita est, ubi Haribas præesse videtur, quasdam (180) curtis et tenementa villas et possessiones, scilicet (181) sex millia se-

neque alibi in instructissimo S. Maximini talium possessionum vel minima notitia sunt, sic ego prædia hic intellecta, malim trans Rhenum et circa eum sita; de quibus sermo est in charta Ottonis M. de annis 945, et 966, Ottonis II de anno 973, nec non Ottonis III de anno 992.

(181) *Sex millia sexcentos quinquaginta mansos.* Diximus supra ad chartam Megingau anno 929, not. b, ex Cæsario Prumiensi, mansu ingenualem esse CLX jugerum. Mansus deinde nunc apud eundem Cæsarium habens bonorum XII, *bonniers* dicunt Galli. In eo communiter niunt omnes, manso tantum inesse terræ, quæ jugo uno boum annuo spatium possit verti, quæque uni familiæ rusticæ alendæ satis sit.

autem rei georgicæ periti, jugum unum boum cere quotannis sexaginta quatuor jugeribus atque quam rationem si in mille sexcentos quinquaginta jugera quadragies octies mille nongenta octiduum quatuor efficitur, vix credibilem terrarum quantitatem.

aginta sex mansos, ut veris computari potuit, A lato abbate in beneficium accepimus, et his fidei-
 oistris, Ezzoni videlicet Palatino comiti (182),
 irico duci (183), nec non Otthoni comiti (184), ea
 one beneficium, ut, quia praelatus abbas jam
 onfectus commode nobis domi militiæque ser-
 m poterat, ipse, et hæredes, qui hæc beneficia
 , pro eodem abbate suisque successoribus
 regalem petant et in expeditionem eant,
 vero sui que successores a curia regia et ab
 xpeditioe omnino sint liberi nisi in Mogon-
 m, sive Metensem, aut Coloniensem civita-
 generale concilium sive colloquium, aliqua
 tate cogente, fuerint invitati. Et ne animæ
 detrimentum inde patiamur, si ea quæ a fide-
 hristi eidem sacratissimo loco tradita sunt

B
 lata, nos injuste auferre videamur, servitium
 uod nobis et quibusdam prædecessoribus no-
 secundo semper anno de eadem abbatia tra-
 est, pro timore Dei et veneratione S. Joannis
 laximini, et ob interventum Aribonis Mogun-
 is ac Piligrini Coloniensis, et Popponis
 nsis venerabilium archiepiscoporum, alio-
 e fidelium nostrorum, Deo sanctoque Joan-
 beato Maximino cunctisque per eos inibi
 us in perpetuum indulgendo ignovimus et
 ando indulsumus. Et ne quis successorum
 rum regum vel imperatorum idem servitium
 iculum animæ nostræ ac suæ inde ulterius
 nisi eadem bona, quæ nos non tam in no-
 quam in eorum servitium, inde distraximus,
 gro reddat aut restituat, nostra imperiali au-
 te constituendo præcipimus, et præcipiendo
 namus. Jubemus etiam atque interdicimus
 o abbati suisque successoribus in perpetuum,
 reliquis curtibus, ecclesiis ac possessionibus,
 id peculiarem præbendam fratrum Deo ibi
 untium a nostris prædecessoribus regibus
 peratoribus, Dagoberto videlicet, Pippino,
 , Ludovico, Arnolfo; item Karolo, Zien-
 ), nec non a tribus Ottonibus, in nostra
 tempora, et per nos etiam delegata sunt et
 ea alicui de majoribus, sive liberis hominibus,
 terius Ecclesiæ vel aliensæ familiæ quibuslibet
 ribus, quidam beneficiare, vel ab eorum
 uoquo modo alienare præsumant: hoc est in
 as, Suabheim, Hesinesheim, Brizinheim, Ever-

) *Ezzoni videlicet Palatino comiti.* Ezzonem
 enfridum, conditorem postea cœnobii Browi-
 is, Hermanni comitis Palatini filium censent
 thilde. *Conf. Tolner*, cit. pag. 22, not. c.

) *Henrico duci.* Fuisse hunc Boiorum ducem
 idi com. I Lucemburgensis ex Hadewiche
 , Kunegundis Augustæ fratrem, et Maximia-
 advocatum satis constat.

) *Ottoni comiti.* Hoc nomine Tolnerus l. cit.
 intelligit Ezonis S. Erenfridi Rheni palatini
 , patrisque anno 1035 in Palatinatu successo-
 Ali malunt Ottonem hunc esse, Hammersteinii
 ricæ arcis Rheno impositæ dynastæ, qui
 multo ante nunc annum, Irmingardæ cujusdam
 binæ amoribus flagrans, cum in Moguntiacen-

A sheim, Weldinstein, Albuha, Gosolvesheim, Bin-
 gin, Holzhusa, Apula, Alsontia, Sceringesfelt, Ha-
 kinesheim, Bukinheim, Siemera, Mannendal, Kar-
 heim, Folemaresbach, Proverstervoth, Gracha, De-
 cima, Vallis cum suis pertinentibus, Rateresdorff,
 Bikendorff, Meisbrath, Ebena, Arnolfesbere, Lie-
 znich, Okisheim, Rivenacha, Loavia, Windingis
 Lukesingis; et in pago Sallingowe, Dinche, Juol-
 kurt, Bisangis; et in civitate Metensi et circum
 circa, domos, vineas, agros et areolas; et in his
 locis, Diedenhown, Wilare, Besiaco, Luzelenkiri-
 cha, Tavena, Druhdilingis et Murmiringa; Merol-
 divilla, Wimaeskiricha, Straza, Curfta, Seranna,
 Markidith, Krische, Billich, Curmiringun, Brunna-
 cha, Haniwileri; insuper etiam in pago Drachere
 (186) locus qui vocatur Gunthereshusun, nec non in
 pago Einriche locus alius, vocabulo Prichina, cum
 omnibus ad se juste et legaliter pertinentibus vel
 aspicientibus rebus. Has duas curtes an saginem (187),
 et ad femoralia, mantelas etiam, et mensalia fra-
 trum, nec non ad infirmorum curam et debili-
 um, et ad susceptionem hospitem, nec non ad recrea-
 tionem pauperum et peregrinorum, sicut anteces-
 sores nostri constituerunt, ita et nos specialiter con-
 stituimus atque confirmamus; et ut ex his locis et
 ecclesiis nullus abbas, nulla alia persona, magna
 sive parva, alicui libero, et alieno homini, ut antea
 diximus, aliquid beneficiare, vel a præbenda fra-
 trum quoquo modo abalienare præsumat, firmissime
 præcepimus; sed liceat inde abbati suisque succes-
 soribus luminaria ecclesiæ restaurare, ædificia recu-
 perare, et, quæ necessaria tantummodo fratribus
 sunt, procurare. De ecclesiis vero et de omnibus
 per totam abbatiam salicis decimationibus, nulli
 omnino beneficium aliquod concedi permittimus,
 sed in usus hospitem, pauperum, et peregrinorum
 perpetualiter constituimus atque sancimus. Consti-
 tuimus præterea hoc, et hac nostra imperiali aucto-
 ritate firmamus, ut, si quis fortasse illorum aut filii
 filiorum suorum, quibus bona et possessiones S.
 Maximini beneficiavimus, sine hærede fuerit defun-
 ctus, beneficium, vel quidquid ab eodem loco habere
 visus est, sub jus et dominium præfatorum sancto-
 rum et abbatum ac fratrum ipsius monasterii redeat
 D et transeat, et ad amplificandam congregationem,
 nec non ad regale servitium, quantum abbas inde
 sine detrimento aliarum rerum ecclesiæ bene perfi-
 sem archiepiscopum Erckenboldum, vetitos amplexus
 acriter castigantem, arma intulisset, metu deinde
 Henrici imp., et reventia Aribonis Moguntiacensis
 archiepiscopi diras imprecantis, fraudibus illicitis
 abjectis, furere desiit. Vid. Joannis *Rer. Mogunt.*
 tom. 1, pag. 461.

(185) *Servitium.* Certa pecuniæ quantitas. Confer
 tamen Spener *Jur. Publ.* lib. II, cap. XI, § 6, not. a.

(186) *In pago Drachere.* Haud dubium est Tri-
 choriam illam esse veterem agrum Rheno conter-
 minum.

(187) *Ad sagimen.* Saginam, sagimen, veteres
 dicebant moderatam, lautitiam, qua ascetæ, perpetuo
 rei divinæ cultu viribus attenuati, fessa subinde
 corpora recrearent.

mur, exemplisque religiosorum excellentissimis admonemur ut, temporalia et terrena pro Dei amore donantes commoda, æterna et sine fine manentia studeamus adipisci bona. Quapropter noverint omnes Christi fideles præsentis scilicet atque futuri qualiter nos, per interventum spiritalis patris nostri domni videlicet papæ Benedicti, dilectissimæque conjugis nostræ Chunigundæ, nec non venerabilis Mogontinensis ecclesiæ archiepiscopi Erchanbaldi, dilectissimi nostri Babenbergensis episcopi Eberhardi, Frisingensis quoque episcopi Egilberti, maximeque ob jure et indefessum servicium venerandi Meginwerchi episcopi, ut ille nullius æmuli obprobriis subiaceat, quin plus omnibus nobis serviens, præmia honoresque plures a nobis accipiat, exemplisque nostri emolumenti, alios ad nostrum fidele provocet servicium, ad Paderburnensem ecclesiam in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ sancti que Kiliani martyris, nec non sancti Liborii confessoris constructæ, cui prædictus venerabilis Mechinwerchus episcopus præesse dinoscitur. quandam nostri juris curtem Hammonstedi dictam, in pago Ritlega et in comitatu Utonis comitis sitam, una cum omnibus ejus pertinentiis sive adherentiis, in quocunque pago vel comitatu sita sint, videlicet cum vicis, villis, ecclesiis, servis et ancillis, areis, ædificiis, terris cultis et incultis, viis, inviis, exitibus et reditibus, quæsitis et inquirendis, silvis, forestibus, venationibus, aquis, piscationibus, molis, molendinis, rebus mobilibus et immobilibus, ac cæteris omnibus quæ rite scribi vel quoquolibet modo dici possunt utilitatibus, hac nostræ auctoritatis imperialis pagina donamus ac omnium contradictione remota proprietamus, præcipientes ut in Deo dilectus nobis sæpe dictus M. episcopus liberam dehinc habeat potestatem, siveque successores, eandem curtem Hammonstedi cum omnibus appendiciis suis tenendi, possidendi seu quicquid sibi inde libeat in usum episcopatus faciendi. Et ut hæc traditio nostra ab omnibus incorrupta permaneat hanc chartam inde conscriptam manu propria confirmantes, sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Signum domni Henrici Romanorum (L. M.) imperatoris Augusti.

Guntherius cancellarius ad vicem Erchanbaldi archicapellani recognovi.

Data ix. Kal. Maii, in festivitate sancti Georgii martyris, indictione iii, anno Dominicæ incarnationis 1020, anno vero domni Henrici secundi regnantis xix, imperii autem vii. Actum Babenberc.

CXIV.

Item « quamdam nostræ proprietatis forestim. »

(Anno eodem.)

[*Ibid.*, p. 80.]

C. In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia Romanorum imperator Augustus.

Si sauctarum Dei ecclesiarum loca bonis nobis a

A Deo donasti ditando extollimus, non solum vitæ nostræ longanimitatem, verum etiam regni nos prosperitatem augere speramus. Quapropter noverit omnium sanctæ Dei ecclesiæ fidelium nostrorumque universitas præsentium scilicet ac futurorum qualiter nos, pro animæ nostræ remedio nostrorumque antecessorum, nec non et pro salute dilectæ conjugis nostræ Cunigundæ imperatricis videlicet augustæ, atque per interventum Geronis Magedeburgensis archiepiscopi Dutichonisque comitis, ejusdem nostræ proprietatis forestim in comitatu ejusdem Dutichonis sitam, quæ incium sumit de Rothalmingahusun rectoque tramite protenditur in Vuisaram fluvium, sicque ascensum ducit in fluvium Fulda dictum, inde vero continuatim servat sui ascensus tenorem juxta eundem fluvium Fulde usque in rivum qui dicitur Grumelbichi, nec non ad oppidum quod Holihusun vocatur viam tendit, simul graditur in Othilanham et in Rechinherishusun atque ad Rothreshusun, mox pergit ad Rikillahusun atque ad Beverbiki, sicque protenditur in viam quæ tendit ad Vulfredeskirchun, itemque in alteram viam que extenditur ad Gunnesburin et ad Vuicomneshusun, sicque girando circuit quandam viam quæ pervenit usque ad prædictum oppidum Rothalmingahusun, sanctæ Paderbrunnensi ecclesiæ cui venerabilis nobisque dilectus præsul Meinwerchus præesse videtur, ad altare et reliquias sanctæ Dei genitricis Mariæ sanctique martyris et episcopi Kiliani ac sancti Liborii confessoris, cum omni utilitate quæ ab eadem ullatenus provenire possit, firmiter et perpetuo habendam tradimus atque concedimus, ac de nostro jure et dominio in ejusdem sanctæ Paderbrunnensis ecclesiæ jus et dominium transfundimus et delegamus; eo videlicet ordine ut nullus episcopus jam dictæ ecclesiæ ejusque successores de prædicta foresti divestire vel inquietare præsumat. Et ut hæc nostræ auctoritatis pagina stabilis et inconvulsa permaneat, eam manu propria roborantes, sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Signum domni Henrici serenissimi et invictissimi Romanorum imperatoris Augusti (L. M.).

Guntarius cancellarius vice Ercumbaldi archiepiscopi et archicancellarii recognovit.

Anno Dominicæ incarnationis 1020, indictione iii, anno vero domni Henrici imperatoris Augusti secundi regnantis xviii, imperii autem vii.

Actum xi. Kal. Junii Chuofunga feliciter. Amen

CXV.

Pæceptum Henrici imperatoris pro abbacia Prataliæ.

(Anno 1020, iii Kal. Decembris.)

[*Annal. Camaldul.* I.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus.

Si locis Domino sanctisque ejus dicatis bona nostra damus, et ab antecessoribus nostris data confirmamus, in æternum animæ nostræ profutorum

non dubitamus. Quapropter notum esse volumus A omnibus fidelibus nostris, præsentibus scilicet atque futuris, qualiter, interventu Theuzonis monachi nostri fidelis, pro remedio animæ nostræ largimur atque concedimus, prout juste atque legaliter possumus, monasterio Sanctæ Mariæ et Sancti Benedicti, quod ut [est] situm Alpibus, qui dicuntur Pratalia, juxta rivum nomine Bidentem, ad radicem montis, nomine Acuti, qui dividit Thusciam et Romaniam, quosdam mansos de jure nostri regni, mansum videlicet unum, qui vulgo dicitur Nibli de Soci, et aliam quem tenet filius presbyteri Alprandi de Soci, et Leo de Soci, et piscariam et Barricule de Soci, quem Hugo marchio per libellum dederat prædicto monasterio; alteram vero mansum, qui dicitur B Theuzonis Brussati, quem idem marchio similiter dedit; mansum quoque de sexta, unde marchio libellum fecit Winizoni Castaldo: item mansum de Ventrina, quem Leoni marchio per libellum dederat cum tribus mansis de Caprena, mansum etiam de Linaro, unum libellum habuit Bonizo; mansum quoque de Tejano, quem Winizo habet, per libellum, cum parte illius vineæ de regni nostri jure ac dominio donamus atque transfundimus in jus atque dominium prædicti monasterii de Pratalia sanctæ Mariæ et sancti Benedicti, ac Bidentem, in perpetuum, cum omnibus eorum pertinentiis, quæ vel nominari possunt, cum terris, campis, casis, vineis, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumque decursibus, et omnibus rebus mobilibus et immobilibus; tali C tenore ut prædictus Teuzo rector ipsius monasterii sui que successores abbates inde potestatem habeant ad utilitatem ipsius monasterii faciendi quidquid lex præcipiat. Præcipientes itaque jubemus ut nullus dux, marchio, comes, vicecomes, episcopus, castaldus, vel aliqua nostri regni magna vel parva persona, prædicti monasterii rectorem vel suos successores abbates, de omnibus quæ supra scripta sunt divertire seu inquietare sine legali judicio præsumat. Si quis igitur hujus nostri præcepti violator extiterit, sciat se compositurum auri optimi libras centum, medietatem cameræ nostræ, et medietatem præfati monasterio. Quod ut verius credatur, et diligentius ab omnibus in æternum observetur, hanc nostræ D donationis paginam manu propria confirmantes sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum domni Henrici Romanorum invictissimi imperatoris Augusti.

Pilgrinus cancellarius vice Egerardi episcopi et archicancellarii recognovit.

Data tertio Kal. Novembris indictione tertia, anno Dominicæ incarnationis 1021, anno autem domni Henrici secundi regnantis xviii, imperii ejus vii.

Actum Amersten.

CXVI.

Præceptum domni Henrici imperatoris Augusti, quo

(177) Hilderadum ex Burgundiæ comitibus originem traxisse tradunt Prumienses atque, Henrico impe-

prædium Butenhart Hilderado abbati Prumiensis monasterii concedit.

(Anno 1020.)

[Marten., *Ampliss. Collect.* I, 380, ex chartario Prumiensi.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis HENRICUS, divina favente clementia, imperator Augustus.

Si nostræ liberalitatis munere locis Deo dicatis quiddam beneficii conferimus, et necessitates ecclesiasticas nostro juvamine, relevamus, id nobis et ad mortalem vitam temporaliter transigendam et ad æternam vitam feliciter obtinendam profuturum liquido credimus. Unde pateat notitiæ omnium Christi fidelium, præsentium scilicet atque futurorum, qualiter nos, pro remedio animæ nostræ ac dilectæ conjugis nostræ Cunegundæ, et per interventum Hilderadi (177) abbatis nostri dilecti, prædium nomine *Butenhart*, in pago Hulpia, in comitatu Hezelin comitis situm, quod post obitum Epponis viri, et legis jure et lege, ad nostras regales et imperiales manus devenit, cum utriusque sexus mancipiis et omnibus utensilibus, terris, cultis et incultis, agris, pratis, campis, pascuis, silvis, aquis aquarumve decursibus, piscationibus, molendinis, viis et inviis, exitibus et redivis, et omnibus appertinentiis, quæ sitis et inquirendis, quæ dici poterunt aut nominari, ad monasterium S. Salvatoris mundi, situm in loco qui dicitur Prumea, in usum fratrum Deo inibi sub regula S. Benedicti servientium, concessimus et in proprietatem donavimus, ut per omnia succedentium temporum curricula eidem monasterio absque omnium mortalium contradictione firmum atque stabile in æternum permaneat. Et ut hæc nostræ concessionis traditio omni tempore stabilis et inconvulsa permaneat, hanc imperialis præcepti paginam inde conscribi, et, manu propria confirmantes, propria sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum domni Henrici Romanorum invictissimi imperatoris Augusti.

Witharius cancellarius vice Erchanbaldi archiepiscopi recognovi.

Data v Kalendas Octobris, indictione iii, anno Dominicæ incarnationis 1020, anno autem domni Henrici secundi regnantis xviii, imperii vero ejus vii.

Actum *Hamerstein* feliciter. Amen.

CXVII.

Immunitas Henrici II imperatoris.

(Anno 1020, 3 Maii.)

[Dronke, *Cod. diplom. Fuld.* n. 347.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia Romanorum imperator Augustus.

Constat nos, divina dispensante gratia, cæteris supereminere mortalibus: unde oportet ut, cujus

ratori in primis charum, obiisse post annos regiminis octo, anno 1026.

mur, exemplisque religiosorum excellentissimis admonemur ut, temporalia et terrena pro Dei amore donantes commoda, æterna et sine fine manentia studeamus adipisci bona. Quapropter noverint omnes Christi fideles præsentis scilicet atque futuri qualiter nos, per interventum spiritalis patris nostri domni videlicet papæ Benedicti, dilectissimæque conjugis nostræ Chunigundæ, nec non venerabilis Mogontinensis ecclesiæ archiepiscopi Erchanbaldi, dilectissimi nostri Babenbergensis episcopi Eberhardi, Frisingensis quoque episcopi Egilberti, maximeque ob jugæ et indefessum servicium venerandi Meginwerchi episcopi, ut ille nullius æmuli obprobriis subiaceat, quin plus omnibus nobis serviens, præmia honoresque plures a nobis accipiat, exemplisque nostri emolumentum, alios ad nostrum fidele provocet servicium, ad Paderburnensem ecclesiam in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ sancti que Kiliani martyris, nec non sancti Liborii confessoris constructæ, cui prædictus venerabilis Mechinwerchus episcopus præesse dinoscitur. quandam nostri juris curtem Hammonstedi dictam, in pago Rittega et in comitatu Utonis comitis sitam, una cum omnibus ejus pertinentiis sive adhærentiis, in quocunque pago vel comitatu sita sint, videlicet cum vicis, villis, ecclesiis, servis et ancillis, areis, ædificiis, terris cultis et incultis, viis, inviis, exitibus et reditibus, quæsitis et inquirendis, silvis, forestibus, venationibus, aquis, piscationibus, molis, molendinis, rebus mobilibus et immobilibus, ac cæteris omnibus quæ rite scribi vel quoquolibet modo dici possunt utilitatibus, hac nostræ auctoritatis imperialis pagina donamus ac omnium contradictione remota proprietamus, præcipientes ut in Deo dilectus nobis sæpe dictus M. episcopus liberam dehinc habeat potestatem, sique successores, eandem curtem Hammonstedi cum omnibus appendiciis suis tenendi, possidendi seu quicquid sibi inde libeat in usum episcopatus faciendi. Et ut hæc traditio nostra ab omnibus incorrupta permaneat hanc chartam inde conscriptam manu propria confirmantes, sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Signum domni Henrici Romanorum (L. M.) imperatoris Augusti.

Guntherius cancellarius ad vicem Erchanbaldi archicapellani recognovi.

Data ix. Kal. Maii, in festivitate sancti Georgii martyris, indictione iii, anno Dominicæ incarnationis 1020, anno vero domni Henrici secundi regnantis xix, imperii autem vii. Actum Babenberc.

CXIV.

Item « quamdam nostræ proprietatis forestim. »

(Anno eodem.)

[*Ibid.*, p. 80.]

C. In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia Romanorum imperator Augustus.

Si sauctarum Dei ecclesiarum loca bonis nobis a

A Deo donasti ditando extollimus, non solum nostræ longanimitatem, verum etiam regni prosperitatem augere speramus. Quapropter omnium sanctæ Dei ecclesiæ fidelium nostrorum universitas præsentium scilicet ac futurorum liter nos, pro animæ nostræ remedio nostrorum antecessorum, nec non et pro salute dilectæ regis nostræ Cunigundæ imperatricis videlicet stæ, atque per interventum Geronis Magedeburgensis archiepiscopi Dutichonisque comitis, quæ nostræ proprietatis forestim in comitatu ejus Dutichonis sitam, quæ incipit de Rothgahusun rectoque tramite protenditur in Vulfuvium, sicque ascensum ducit in fluvium dictum, inde vero continuatim servat sui astenorem juxta eundem fluvium Fulde usque in qui dicitur Grumelbichi, nec non ad oppidum Holihusun vocatur viam tendit, simul gradum Othilanham et in Rechinherishusun atque a thiereshusun, mox pergit ad Rikillahusun atque Beverbiki, sicque protenditur in viam quæ tenet Vulfredeskirchun, itemque in alteram viam extenditur ad Gunnesburin et ad Vuicmonnes sicque girando circuit quamdam viam quæ pertinet usque ad prædictum oppidum Rothalmingal sanctæ Paderbrunnensi ecclesiæ cui venerabilis nobisque dilectus præsul Meinwerchus præsedet, ad altare et reliquias sanctæ Dei genitricis Mariæ sanctique martyris et episcopi Kiliani confessoris, cum omni utilitate quæ eadem ullatenus provenire possit, firmiter et perpetuo habendam tradimus atque concedimus, nostro jure et dominio in ejusdem sanctæ Paderbrunnensis ecclesiæ jus et dominium transferimus et delegamus; eo videlicet ordine ut nullus imperatorum jam dictæ ecclesiæ ejusque successores de dicta foresti divestire vel inquietare præsumant, ut hæc nostræ auctoritatis pagina stabilis et invulsa permaneat, eam manu propria robores sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Signum domni Henrici serenissimi et invictissimi Romanorum imperatoris Augusti (L. M.).

Guntarius cancellarius vice Ercumbaldi archiepiscopi et archicancellarii recognovit.

Anno Dominicæ incarnationis 1020, indictione ii, anno vero domni Henrici imperatoris Augusti cuncti regnantis xviii, imperii autem vii.

Actum xi. Kal. Junii Chuofunga feliciter. A.

CXV.

Pæceptum Henrici imperatoris pro abbate Prataliæ.

(Anno 1020, iii Kal. Decembris.)

[*Annal. Camaldul. I.*]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, HENRICUS divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus.

Si locis Domino sanctisque ejus dicatis vestra damus, et ab antecessoribus nostris confirmamus, in æternum animæ nostræ profi-

non dubitamus. Quapropter notum esse volumus A omnibus fidelibus nostris, præsentibus scilicet atque futuris, qualiter, inventu Theuzonis monachi nostri fidelis, pro remedio animæ nostræ largimur atque concedimus, prout juste atque legaliter possumus, monasterio Sanctæ Mariæ et Sancti Benedicti, quod ut [est] situm Alpibus, qui dicuntur Pratalia, juxta rivum nomine Bidentem, ad radicem montis, nomine Acuti, qui dividit Thusciam et Romaniam, quosdam mansos de jure nostri regni, mansum videlicet unum, qui vulgo dicitur Nibli de Soci, et aliam quem tenet filius presbyteri Alprandi de Soci, et Leo de Soci, et piscariam et Barricule de Soci, quem Hugo marchio per libellum dederat prædicto monasterio; alteram vero mansum, qui dicitur B Theuzonis Brussati, quem idem marchio similiter dedit; mansum quoque de sexta, unde marchio libellum fecit Winizoni Castaldo: item mansum de Ventrina, quem Leoni marchio per libellum dederat cum tribus mansis de Caprena, mansum etiam de Linaro, unum libellum habuit Bonizo; mansum quoque de Tejano, quem Winizo habet, per libellum, cum parte illius vineæ de regni nostri jure ac dominio donamus atque transfundimus in jus atque dominium prædicti monasterii de Pratalia sanctæ Mariæ et sancti Benedicti, ac Bidentem, in perpetuum, cum omnibus eorum pertinentiis, quæ vel nominari possunt, cum terris, campis, casis, vineis, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumque decursibus, et omnibus rebus mobilibus et immobilibus; tali tenore ut prædictus Teuzo rector ipsius monasterii sui que successores abbates inde potestatem habeant ad utilitatem ipsius monasterii faciendi quidquid lex præcipiat. Præcipientes itaque jubemus ut nullus dux, marchio, comes, vicecomes, episcopus, castaldus, vel aliqua nostri regni magna vel parva persona, prædicti monasterii rectorem vel suos successores abbates, de omnibus quæ supra scripta sunt divertire seu inquietare sine legali judicio præsumat. Si quis igitur hujus nostri præcepti violator extiterit, sciat se compositurum auri optimi libras centum, medietatem cameræ nostræ, et medietatem præfato monasterio. Quod ut verius credatur, et diligentius ab omnibus in æternum observetur, hanc nostræ donationis paginam manu propria confirmantes sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum domni Henrici Romanorum invictissimi imperatoris Augusti.

Piligrinus cancellarius vice Egerardi episcopi et archicancellarii recognovit.

Data tertio Kal. Novembris indictione tertia, anno Dominicæ incarnationis 1021, anno autem domni Henrici secundi regnantis xviii, imperii ejus vii.

Actum Amersten.

CXVI.

Præceptum domni Henrici imperatoris Augusti, quo

(177) Hilderadum ex Burgundiæ comitibus originem traxisse tradunt Prumienses atque, Henrico impe-

prædium Butenhart Hilderado abbati Prumiensis monasterii concedit.

(Anno 1020.)

[Marten., *Ampliss. Collect.* I, 380, ex chartario Prumiensi.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis Henricus, divina favente clementia, imperator Augustus.

Si nostræ liberalitatis munere locis Deo dicatis quiddam beneficii conferimus, et necessitates ecclesiasticas nostro juvamine, relevamus, id nobis et ad mortalem vitam temporaliter transigendam et ad æternam vitam feliciter obtineendam profuturum liquido credimus. Unde pateat notitiæ omnium Christi fidelium, præsentium scilicet atque futurorum, qualiter nos, pro remedio animæ nostræ ac dilectæ conjugis nostræ Cunegundæ, et per interventum Hilderadi (177) abbatis nostri dilecti, prædium nomine *Butenhart*, in pago Hulpie, in comitatu Hezelini comitis situm, quod post obitum Epponis viri, et legis jure et lege, ad nostras regales et imperiales manus devenit, cum utriusque sexus mancipiis et omnibus utensilibus, terris, cultis et incultis, agris, pratis, campis, pascuis, silvis, aquis aquarumve decursibus, piscationibus, molendinis, viis et inviis, exitibus et reditibus, et omnibus appertinentiis, quæ sitis et inquirendis, quæ dici poterunt aut nominari, ad monasterium S. Salvatoris mundi, situm in loco qui dicitur Prumea, in usum fratrum Deo inibi sub regula S. Benedicti servientium, concessimus et in proprietatem donavimus, ut per omnia succedentium temporum curricula eidem monasterio absque omnium mortalium contradictione firmum atque stabile in æternum permaneat. Et ut hæc nostræ concessionis traditio omni tempore stabilis et inconversa permaneat, hanc imperialis præcepti paginam inde conscribi, et, manu propria confirmantes, propria sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum domni Henrici Romanorum invictissimi imperatoris Augusti.

Witharius cancellarius vice Erchanbaldi archiepiscopi recognovi.

Data v Kalendas Octobris, indictione iii, anno Dominicæ incarnationis 1020, anno autem domni Henrici secundi regnantis xviii, imperii vero ejus vii.

Actum *Hamerstein* feliciter. Amen.

CXVII.

Immunitas Henrici II imperatoris.

(Anno 1020, 3 Maii.)

[Dronke, *Cod. diplom. Fuld.* n. 347.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Henricus divina favente clementia Romanorum imperator Augustus.

Constat nos, divina dispensante gratia, cæteris supereminere mortalibus: unde oportet ut, cujus

ratori in primis charum, obiisse post annos regimnis octo, anno 1026.

nisi advocatus ecclesie ab abbate et fratribus in defensorem electus et ab episcopo constitutus; eo videlicet tenore ut, jure contentus ecclesie, cum precepto et consilio abbatis omnia faciat atque disponat. Si quis autem hoc nostre imperialis confirmationis edictum aliqua presumptione infringere tentaverit, centum librarum examinati auri ad nostrum pondus compositione multetur, ut quinquaginta nostre camere persolvat, quinquaginta eidem Ecclesie quam ausu temeraria inquietare presumpsit. Et, ut hæc confirmatio verius credatur stabilisque et inconvulsa omni tempore habeatur, hanc imperialis edicti paginam inde conscribi, et manu propria confirmantes, sigillo nostro insigniri jussimus.

Signum domni Henrici (L. M.) Romanorum invictissimi imperatoris Augusti.

Guntherius cancellarius vice Aribonis archicappellani recognovit.

Datum xviii. Kal. Febr., indict. vi, anno Dominicæ incarnationis 1023, anno vero domni Henrici secundi regnantis xxi, imperii autem ejus ix.

Actum Paderbrunnon feliciter. Amen.

CXXXVI.

S. Henricus Paderbornensi Ecclesie prædia quædam confert.

(Anno eodem.)

[*Ibid.*, p. 84.]

C. In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Henricus, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus.

Si venerabilia Ecclesiarum Dei loca ditare ac sublimare studuerimus, nobis id regni que nostri statui profuturum esse minime dubitamus. Quapropter noverit omnium Christi fidelium nostrorumque universitas qualiter nos, pro remedio anime nostre dilectissimæque conjugis nostre Cunigundæ videlicet imperatricis Augustæ atque parentum nostrorum, nec non pro animabus fidelium nostrorum quorum ibi corpora requiescunt, Erphonis scilicet comitis atque Cononis, monasterio nostro Cofunga nominato, in honorem Domini Salvatoris sanctæque ejus Genitricis, nec non victoriosissimæ crucis atque beati Petri apostolorum principis constructo, ad usum sanctimonialium ibidem Deo servientium, quoddam nostri juris prædium Hardinghuson dictum, situm in pago . . . in comitatu vero . . . comitis, cum omnibus ejusdem prædii pertinentiis, terris videlicet cultis et incultis, curtificiis, areis, ædificiis et mancipiis utriusque sexus, pratis, pascuis, silvis, venationibus, aquis aquarumque decursibus, piscationibus, molendinis, viis et inviis, exitibus et redditibus, quæsitis vel inquirendis, cæterisque omnibus, quæ quomodocumque dici sive scribi possunt, utilitatibus ad ipsum prædium pertinentibus, per hanc nostram imperialem paginam concedimus atque largimur, et de nostro jure ac dominio in ejus jus et dominium omnino transfundimus; ea videlicet ratione ut ipsius ecclesie venerabilis abbatissa Ota sibi que posthinc succedentes liberam habeant de

eadem proprietate ejusque pertinentiis quicquid eis placuerit ad usum ecclesie faciendi potestatem, omnium hominum regni nostri contradictione remota. Et, ut hæc nostre ingenuitatis auctoritas stabilis ac inconvulsa omni posthinc permaneat tempore, hoc imperiale præceptum inde conscriptum manu propria confirmantes, sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum domni Henrici Romanorum invictissimi (L. M.) imperatoris Augusti.

Guntherius cancellarius vice Aribonis archicappellani recognovit.

Datum xix Kal. Febr., indict. vi, anno Dominicæ incarnationis 1023; anno vero domni Henrici secundi regnantis xxi, imperii autem ejus ix.

Actum Paderbrunnon feliciter. Amen.

CXXXVII.

Decretum S. Henrici II imperatoris.

(Anno 1024, 9 Mart.)

[Dronk, *Cod. diplom. Fuld.*, p. 348.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Henricus divina favente clementia Romanorum imperator Augustus.

Omnibus fidelibus, tam presentibus quam futuris, notum fore cupimus qualiter assidua proclamatio nostras aures inquietabat ob innumeras et frequentes contentiones quæ semper erant inter Vuldensem et Herveldensem familiam, quæ in tantum convalescunt ut etiam innumerabilia inter se fierent homicidia, et inde maximum detrimentum utraque patretur Ecclesia. Quapropter ne talis ac tantæ presumptionis audacia sine digna ultione inter utrasque familias diutius remaneret, cum consensu et consilio utrorumque abbatum, Richardi Vuldensis et Arnolti Herveldensis, aliorumque fidelium nostrorum, per hujus chartulæ præceptum tale constituimus decretum: ut primum omnis injustitia quæ jam per multa tempora ex utraque parte incorrecta remanserat, ab advocatis et præpositis illorum utrumque pleniter corrigatur; et deinceps, si quis ex familia utriusque ecclesie aliquem servorum vel sancti Bonifacii vel sancti Wigberti insequitur, et ausu temerario et armata manu ad occidendum vel ad depredandum ejus curtem sive domum intraverit et eam impugnaverit, et si ille aut aufugerit aut si forte domi non fuerit vel quoquomodo ab ejus potestate sive impugnatione se liberaverit, illi qui hujus audaciæ et invasionis dux et princeps fuerit, tollantur corium et capilli, et insuper in utraque maxilla ferro ad hoc facto etiam candenti bene cratetur et comburatur, reliqui ejus sequaces cute et capillis priventur. Si autem ibi occiditur, omnes qui hujus homicidii seu invasionis participes sunt supradictæ penæ subjaceant. Et si ex una familia sunt ille qui occiditur et illi qui occidunt, omnes singulariter weregeldum occisi et omne debitum, sicut hactenus fecerunt, propriæ Ecclesie persolvant. Si autem ille qui occiditur ex una familia est et illi qui occidunt ex alia, auctor homicidii solus pro omnibus were-

geldum persolvat. Et in quocumque loco aut ex una aut ex alia familia aliquis occiditur, nisi ille qui homicidium facit probabiles testes habeat aut per ferrum candens hoc probare valeat, quod ob aliam causam non fecisset nisi quod de impugnatione ipsius aliter vivus effugere non potuisset supradictæ pœnæ subiaceat. Si autem hoc probare potest, nihil patiat nisi quod hactenus ipsa Ecclesia pro lege habuit. Istud constitutum advocatus in cujus advocacione hoc evenerit, cum scientia utrorumque abbatum, in præsentia nuntiorum illorum fideliter adimpleat. Si vero advocatus, aut mercede conductus aut misericordia motus, aliqua calliditate hoc decretum avertere voluerit, gratia nostra et advocacione careat, nisi supra sacras reliquias hoc adfirmare audeat quod homicidam seu invasorem nusquam acquirere possit, et tamen quam citissime poterit adquirat. Et si ipse in cujus advocacione hoc evenerit reum acquirere non poterit vel noluerit, fideles alterius abbatis, si possint, adquirant et ad prædictam pœnam, præsentibus nuntiis utrorumque abbatum, adpræsenterent. De camerariis vero et pincernis aliisque honoratis utrorumque abbatum servitoribus hoc constituimus, ut, si quid tale aliquis illorum fecerit prædictæ pœnæ subiaceat secundum arbitrium abbatis vel x libris denariorum redimatur. Et hoc volo firmiterque præcipio ut rem semel bene ac recte diffinitam nullas iterare audeat vel renovare. Si autem prædicti abbates hoc decretum annullare cupiunt, mihi vel meo successorii libras auri uterque persolvat, conatum tamen suum non perficiant. Et, ut hæc constitutio stabilis et inconversa permaneat, sigilli nostri impressione hanc chartam insigniri jussimus.

Signum domni Heinrici Romanorum invictissimi imperatoris (M) Augusti(S)

Odalricus cancellarius vice Aribonis archicapelani recognovit

Data est anno Dominicæ incarnationis 1024, regnante Heinrico imperatore Augusto annos xxii, imperii vero ejus anno xi, indictione vii.

Data in vii Idus Martii.

Actum feliciter Babenere.

CXXXVIII

738. *Translatio Heinrici II imperatoris.*

(Anno 1024, 26 Junii.)

[Dronke, *ubi supra*, p. 349.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HEINRICUS, divina favente gratiæ clementia, Romanorum imperator Augustus.

Quoniam nostrum est de bonis nobis divinitus collatis præcipue sanctas ditare ecclesias, eidem devotioni licet perpauca munera, pia tamen, nostro præsto est voluntas in Domino qui dat præmia pro bona voluntate. Quapropter Christi [fidelium] nostrique noverit universitas qualiter nos, pro remedio animæ nostræ, per interventum ac petitionem dilectæ conjugis nostræ Cunigundæ imperatricis Augustæ, necnon et fidelis nostri Richardi Fuldensis abbatis,

A comitatum Stoddenstat situm in pago Moyngowe Fuldæ ad altare sancti Bonifacii tali jure talique constitutione quali et debet, et a principio ab omnibus sibi placitis prælatis hucusque est habitus in potestate prædicti abbatis, sine alicujus contradictione donavimus; ea videlicet ratione ut ipsi sui que successores, sicut de cæteris ejusdem abbatiæ bonis dehinc liberum habeant arbitrium quoquomodo, desuper præcipiendi seu quodlibet utile prædictæ ecclesiæ inde faciendi. Hoc tantum caveant abbates præfati monasterii, ne vel religio monasticæ consuetudinis suis temporibus cassetur, vel cura animarum sibi commissarum periclitetur, vel alimenta Deo ibidem servientium rarecant, ob hoc maxime quod Deo collata patrimonialia et decimationes ecclesiarum laicorum manibus tradita polluuntur, illique Deo culpabiles inveniuntur qui pro nihilo habent quod peccata hominum super se oneraverunt. Illi enim qui terrena patrimonialia Deo et sanctis conferunt, de peccatis suis exonerantur: illi vero qui oblationes fidelium recipiunt, et ea quæ Deo debentur et ad Dei servitium traduntur rursus ad sæcularem pompam et superbiam exercendam concedunt, oneraria peccata super se duplicant. Unde consulimus et præcipimus ut modus his ponatur et terminus. Inter hæc tamen unum medium est. Oportet ut in ecclesiis multæ sint facultates et maxime in Fuldensi, quia, cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Multa enim debet dare servitia et Romanæ et regali curiæ propter quod scriptum est: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo.* Quapropter consulant sibi et præveniant scandala antequam fiant, habeantque secum quæ Deo offeruntur, nec abiciant incassum; quia cito veniet tempus quando mundus recipit quod Deo dedit, et monasteria quæ jam sunt in abundantia prima erunt in rapina, ut fiat quod Salvator ait: *Abundante iniquitate, refrigescet charitas multorum.* Præcipimus ergo sub distinctione divini iudicii ut omnes traditiones regum et decreta apostolicorum atque oblationes fidelium sub tuta custodia teneantur et fideliter observentur. Et, ut hæc traditionis et præceptionis auctoritas stabilis et inconversa omni tempore permaneat, hanc paginam conscribi et sigillo nostro eam jussimus insigniri.

Signum domni Heinrici invictissimi Romanorum Augusti imperatoris.

Datum vi Jul., indict. vi.

Actum Goslaricæ feliciter. Amen.

CXXXIX

S. *Henricus Ecclesiæ Novariensis privilegia et possessiones confirmat et auget.*

(Anno 1024.)

[Apud Baronium, *Annal. eccles.* ad an. 1014.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, HEINRICUS, divina ordinante clementia, Romanorum imperator Augustus.

Dum fidelium petitionibus nostræ imperialis celsitudinis assensum præbuerimus, eos nostro servitio

promptiores ac devotiores esse minime dubitamus. Quapropter cunctorum Ecclesie catholice fidelium nostrorumque, tam presentium quam futurorum, solertia recognoscat Petrum, venerabilem virum, sancte Novariensis Ecclesie episcopum, nostrumque fidelem, qui nostre fidelitatis causa multa sustinuit, famem videlicet, sitim, aestus et frigus, et insuper et glaciosas rupes collesque satis asperos, nudis pedibus, persecuentibus inimicis fugiendo superavit; qui etiam nunc presentialiter multa damna, Harduico devastante recepit: nam [ecclesie illius sunt deprædatæ, castra disrupta, domus eversæ, vinee incisæ, arbores decorticatæ, insuper plebes ipsius et curtes ab Harduico pro beneficio suisque inimicis datæ sunt; nostram imperialem adisse excellentiam, quatenus, pro sui laboris recompensatione et suorum damnatorum restauratione, quemdam comitatulum, qui in valle Auxula infra ipsius episcopatus parochiam adiacere dignoscitur, prædictæ ecclesie Novariensi, cum omnibus functionibus quæ de ipso comitatu publicæ parti pertinent, concederemus. Nec non etiam deprecatus est nos ut quamdam plebem, quam olim malo ordine et injusta ratione sua perdidit ecclesia, quæ sita est in villa quæ nominatur Treccate, non adeo procul a civitate, curtem quoque, quæ Gravanola dicitur, quondam ipsius episcopi continentem, sed nunc injuste pervasa esse dignoscitur, suæ Ecclesie restitueremus.

Itaque dignum est ut sui laboris prænominatus præsul retributionem a nobis suscipiat. Et, quoniam justum est ut supra nominata plebs atque curs jam dicta suo restituatur episcopatu; et ut alii nostri fideles, hoc cognoscentes, nostre fidelitati amplius stabiliantur: ejus precibus annuentes, jam dictum comitatulum a nostro jure in ejus ecclesie potestatem omnino transfundimus et perdonamus, et præfatam plebem atque curtem per hoc nostre auctoritatis præceptum jam supradictæ Novariensi ecclesie reddimus et concedimus, cum omni districtu et teloneis, piscationibus, quæ in flumine Toxo, in illis scilicet locis ubi ipsa Ecclesia ex utraque fluminis tenet parte; et cum venationibus, seu omnibus rebus quæ ad publicam partem ex eodem comitatu exiguntur, cum capellis, domo, curtibus, massariis, casis, sediminibus, campis, pratis vineis, pascuis, silvis, stallariis, salicetis, paludibus, aquis, aqua-

rum decursibus, molendinis, piscationibus, cultis et incultis, divisis et indivisis, terminis, concessionibus, piscariis, compariciis aliisque universis redhibitionibus, cum servis et ancillis, et aldianibus, et aldianis utriusque sexus, cum omnibus, quæ dici aut vocari possunt, ad jam dictam plebem vel curtem pertinentibus, vel respicientibus. Nec non et portum de Bestagno eidem plebi pertinentem, quem gloriosissimus avunculus noster Otto major supradictæ sedi per præceptum concessit; ita ut nullus marchio, comes, vicecomes, schuldasius ejus, seu quælibet magna parvaque persona homines jam dicti comitatus, seu plebis, vel curtis audeat distringere, aut intra ipsum comitatum aliquid præsumat exigere, vel paratos facere, nec ullas redhibitiones acquirere, sed liceat memorato præsuli suisque successoribus jam sæpe dictum comitatum cum supradicta plebe vel curte tenere, et omnes homines ipsius comitatus, sive ipsius plebis seu curtis, per se vel suum legatum distringere, sicut per nos vel nostrum missum distringendi essent, et omnia quæ de ipso comitatu ad publicam partem pertinent, vel inde exiguntur, et prætaxatam plebem de Treccate, atque curtem de Gravalona cum omnibus suis appendiciis vel pertinentiis habeat, teneat firmiterque possideat, tam ipse quam successores illius, qui illam, Deo favente et disponente, ipsius sedis cathedram suscepturi sunt, omni nostra nostrorumque successorum regum et imperatorum et omni hominum contradictione vel diminutione remota. Si quis igitur hoc nostre concessionis præceptum nefarie ausu temerario violare præsumserit, centum libras auri optimi componere cogatur, medietatem palatio nostro, et medietatem Novariensi ecclesie, ejusque rectori, qui pro tempore inibi habebitur. Et hoc ut verius credatur, diligentiusque ab omnibus observetur, manu propria subter confirmantes, sigillique nostri impressione jussimus insigniri.

Signum Domini Henrici, serenissimi invictissimi imperatoris Augusti.

Datum anno incarnationis Dominicæ 1024, indictione duodecima, anno vero regni domini Henrici imperatoris Augusti 13, imperii anno primo.

Actum Trucutanæ faciliter. Amen.

SANCTI HENRICI CONCIO

Habita in concilio Francfordiensi, pro constitutione episcopatus Bambergensis anno 1006 celebrato

(Mansi, *Conc.* XIX, 289.)

Domini, et Patres a mea parvitate huc asciti con-
venistis, et quamobrem vos ascierim, aperiam, pre-
corque omnium clementiam ut in his quæ divina

gratia mihi, ut spero, inspiravit, pro ejus amore
faveatis. Nam, quia in sobole habenda nulla mihi
spes superest, Christum hæredem elegi, episcopa-

tum in Bavemberh, cum licentia episcopi mei facere hactenus concupivi, et hodie perficere statui. Ob hoc serenissimam pietatem vestram interpello, ne, ejus absentia qui apud me voluit obtinere quod mihi non licuit concedere, prepositum meum valeat impediri. Ecce baculus, in quo mutæ confirmationis signum clarescit, quod non propter Dominum, sed ob dignitatis nullatenus adipiscendæ dolorem fugerit.

Moveat corda omnium præsentium quod augmentum S. Matris Ecclesiæ cum nugigerula legatione annullare præsumit. Ecce ad hæc conjugis meæ præsentis, et unici fratris mei et cohæredis larga benevolentia aspirat; meque placita sibi redditione illis restituere uterque pro certo sciat: sique episcopus venire et promissa dignatur suscipere, paratum me ad omne quod vobis placuerit inveniet.

ANNO DOMINI MXXV.

THANGMARUS

PRESBYTER HILDESHEIMENSIS.

VITA SANCTI BERNWARDI

EPISCOPI HILDESHEIMENSIS

AUCTORE THANGMARO PRESBYTERO

(Apud D. Pertz, *Monumenta Germaniæ historica*, Script. tom. IV, pag. 754.)

MONITUM.

Thangmarus, natione Saxo (1), exeunte sæculo decimo et undecimo ineunte presbyter ecclesiæ cathedralis Hildesheimensis (2) et primicerius scholæ puerorum, et sæculo undecimo ecclesiæ decanus, Bernwardum litteris imbuendum moribusque instruendum sibi traditum tanta dilectione fovit, ut per totam deinde vitam quasi filium patri sibi devinceret (3). Bernwardo ad episcopatum Hildesheimensem provento, ipse decanus (4), Bibliothecarius et notarius (5) rebus gerendis plurimum interfuit, et in negotio Gandersheimensi anno 1000 ad Willegisum archiepiscopum (6) cum aliis legatus, eodem anno episcopum suum Romam comitatus (7) et cum eo ex Italia reversus, mense Augusto anni 1001 una cum Egghardo synodo Francofurtanæ interfuit (8), tum

solus ad Ottonem III et Silvestrum II legatus, Italiam revisit (9), in concilio Tudertino res Ecclesiæ suæ egit, ab imperatore mox morituro largissime remuneratus anno 1002 domum rediit, et per reliquum vitæ tempus Bernwardo convixit (10). Cum autem summa cum episcopo familiaritate viveret, imo confessor (11) ejus fuisse videatur, magna ejus gesta colligere aggressus (12), eodem ægre vix tandem consentiente compegit, et post obitum dilecti viri absolvit (13). Convenit liber in locis haud paucis cum Annalibus Hildesheimensibus, quod ideo a nostro scriptos videri supra memoravi (14), et omnia fere quæ narrat aut ab ipso præsentia visa aut ei saltem bene nota lector facile animadvertet. De veritatis studio in tali viro minime dubitaveris. Opere

NOTÆ.

- (1) Cap. : *claro nostræ gentis sanguine.*
 (2) Vocat eam *nostrum monasterium*: exempli gratia anno 1000, cap. 18; anno 1007, cap. 43.
 (3) Bennonem etiam, postea Misnensem episcopum, erudisse legitur in Chron. S. Michaelis Hildesh. Leibn. II, p. 400.
 (4) Cap. 33.
 (5) Prologus.
 (6) Cap. 18, *per nos mandant.*
 (7) Cap. 25, *presbyter cf. cap. 34.*
 (8) Cap. 33.

- (9) Cap. 34-37.
 (10) Prologus in fine.
 (11) Quisnam nisi confessor hæc diceret: *Nec aliquid in omni studio ejus vitæ meam conscientiam FRAUDARE POTUIT, quin plenissime scirem.*
 (12) Prolog.
 (13) De Heinricho II cap. 22 ita loquitur, ut eum tuuc superstitem fuisse videas; liber igitur ante annum 1024 finitus est.
 (14) SS. III, p. 20 (*Patrol.* tom. CXXI in Lamberto Aschafnaburg. ad an. 1039). Thangmarus an. 1022

absoluto, haud diu vixisse videtur; saltem anno jam 1027 Tadilonem decanum memorari legimus (15). Liber magno historiae commodo in ecclesia Hildesheimensi asservatus, saeculo XII ineunte miraculis beati episcopi virtuti ascriptis auctus, et anno 1493 Cœlestino III oblatus, Bernwardum in numerum sanctorum referri effecit (16); sed nostro quoque aeo lectoribus valde acceptum se reddet, quod plurima scitu digna de Ottone III, cujus Bernwardum præceptorem et amicum fuisse discimus, et de Henrici II regno oblivioni præripuit. Litis quoque Gandersheimensis cui dirimendæ imperatorem et episcopos per plures annos laborasse novimus, telam ab exordio expandit. Scriptus est stylo simplici et perspicuo. Anni initium cum Annalibus Hildesheimensibus a nativitate Domini inchoat (17).

Opere, paulo postquam prodierat, usus est Wolfherius in Vita duplici Godehardi episcopi, et plurima inde decerpta scripto suo inseruit; saeculo duodecimo ineunte auctori Chronicæ episcoporum Hildesheimensium, exeunte auctori Historiæ translationis S. Bernwardi innotuit. Arte typographica inventa, primus excerpta codicis cujusdam Hildesheimensis dedit Surius in Actis SS. die 20 Novembris, at Browerus in Sideribus Germaniæ libros De vita, obitu et translatione S. Bernwardi, et de translatione S. Epiphaniæ cum scholiis edidit, codice usus saeculi XV (18), sed interpolato, ordine narrationis inverso et sermone depravato. Broweri textum Mabillonius in Actis SS. O. S. B. Sæc. VI, 1, p. 202, et Leibnitius in SS. Brunsw. I, 41, hic tamen adjectis paucis codicis Guelferbytani et versionis Saxonicae, quæ ad textum Browerianum accedit, lectionibus, repetiverunt. Editio nostra nititur:

1. C. regio, olim monasterii S. Michaelis Hildesheimensis, a Bernwardo conditi; qui saeculo XI exaratus in fol. auro argento diversisque coloribus pictus et lapidibus pretiosis olim ornatus, magnæque veneratione in cœnobio habitus est. Ipsa vita quinque quaternionibus absolvitur. Sextus manu saeculi XII ineuntis miracula, septimus eadem manu revelationem sancti Michaelis et lectiones nonnullas, octavus manu saeculi XII chartas Benedicti VIII, Henrici II et Bodonis præpositi in favorem cœnobii S. Michaelis data et nonnulla posterioris ævi exhibet. Liber magnæ auctoritatis et optimæ simul

NOTÆ.

in obitu Bernwardi scribendo finem dedisse statuendus erit; ibi in narratione dedicationis monasterii S. Michaelis alia manus orditur. Annales etiam antiquos Halberstadenses novisse videtur, quorum pars in Hildesheimensibus et Quedlinburgensibus exstat; cf. cap. 12.

(15) Vita Godehardi, cap. 32.

(16) Hist. canonizationis S. B. Leibn, I, 469-474.

(17) Exempli gratia, cap. 36.

(18) Nam capite ultimo miraculum habet, ubi de *ducatu* Mekelenborh sermo fit, quem non nisi anno 1348 institutum fuisse constat.

(19) En præfationem libelli: « Incipit epistola in legendam beati Bernwardi episcopi et confessoris. Reverendo patri ac domino suo Sifrido, Dei gratia

A notæ, ad litteram pene a me expressus est; raræ specimen in tabula adjecta habes. Cui plures consentit:

3. C. regius bibl. Dresdensis mbr. in 4° duali culi XI manibus exaratus, sed a Wolfherio, Vita Godehardi, iisdem haud raro sententiis quæ Vita prima offendimus interpolatus, et notæ Godehardo episcopo auctus, quæ cum Vita ejus usque ad cap. 26 consentiunt. Complura econtra in medio libro omittuntur. Initio mancus est. In usum nostrum cum editis contulit V. cl. titius Haupt, in academia Lipsiensi professor, verbis ea de re ad nos retulit: « Codex annex tabulario regni Saxonice secretiore in Bibliothecam Dresdensensem translatus, folia continet tria formæ quadratæ, modicæ magnitudinis. S. paginæ versus continent viginti quinque. S. est liber a manibus duabus, quarum prima usque ad finem folii decimi noni, recti. Folio averso altera manus incipit his verbis: *Hic habentibus*, quæ leguntur apud Leibnitium cap. (jam 44); utraque manus saeculi undecimi et multo recentior tertia quæ hic illic nominat pendia supra versus explevit, et in margine

(nota), et hic illic summaria sive adnotascripsit non neglectas a me in codicis collatione Contuli autem hunc librum, et ita quidem ut æ e litterarum promiscuum usum ne orthographicas quidem minutias præterirem, cum e Leibnitii. Mutilus est codex Dresdensis, incipit verso post detritas nonnullas syllabas his verbis *et congregationis*, quæ leguntur apud Leibnitium cap. 13, versu 14, Scrip. rer. Brunsv. t. I, (jam c. 12). Prima hujus folii pagina aggregata papyro obducta est. Alterum codicis apographum sua manu confectum nuperrime V. cl. G. bibliothecæ universitatis Lipsiensis præfectus ma cum benevolentia obtulit.

Circa exitum saeculi XIII aut initium saeculi XIV Thangmari liber in usum Sifridi II episcopi Hildesheimensis iterum transcriptus est (19, seu immutato, sententiis vocibusque plurimis resectis vel mutatis, miraculorum quoque usque tempora continuatione adjecta. Cujus ab authentico valde recedentis rationem non

Hildensemensi episcopo, omnium servorum lissimus, sanctissimi viri Bernwardi vestigiis rere, ut valeat secum serena anima beatorum dia possidere. Fons sapientie Dei patris, in corde cujus est genitum, ab eterno sic generatur; cujus natura bonitas, opus miserum redimens quos creavit, proprio humero im ovicula serrabundas ad ovile angelorum usque duxit. Qui vineam, quam de Egipto tra usque ad seculi consummationem non relet. Que vinea est gens Saxonica, quam longo t in tenebris infidelitatis excecata et sine errantem, ipse qui est bonus pastor ad fidei vexit claritatem. In quo sue bonitati natur suffecit, quin præfatam vineam præ multis r bus, quibus est circumdata, beate proles fetu

1. Alpertus.

Cod. regius Hannoveranus (fol. 2).

De castello vuy conyria salo Ruo ex pve ya
 to & de
 7 v h i t a
 q' d' erat collis exiguus difficultis aditu. nā nō p' abtunditā figne
 et i' pedruone palu d' neq' a duri p' d' r' f' u' d' e' m' n' o' n' f' r' e' b' ; o' m' n' i' b' ;

2. Vita S. Bernwardi.

Cod. regius Hannoveranus (fol. 2, 41).

INCIPIIT
 VITA BE
 ATI BER
 NWARDI
 EPI ET COM
 RTICITUR
 EG RAGIE
 INDOLIS

puer Bernwardus claro nre genitus sanguine
 ex filia athelberonus palatini comitis tradi
 tur domino Osdago nro epō. a suo amunculo re
 ligioso diacono solemaro. post quoq; traiec

Quedā etiā puella in uico Hanouere tan
 to cruciabat̄ oculor̄ dolore: ut penitus
 eluci orbib⁹ suis ipsi oculi putarent̄ y dolo
 ris. Amissa ḡ oblatione ad tūbā scī psulis.
 uico sospitate redeunte c̄q̄uit uis dolorē

3. Vita Bernwardi et Godehardi.

Cod. regius Dresdensis (fol. 10, 20).

Qui d' sanctus f'it de synodo / Scm̄ concilia
 responde in aliena ecclā q' ab aliis possessa
 nil nisi habuit neq; canonicis ibi synodi ha
 beret. aut aliquid constituere sine consensu
 p'p'ri ep̄i potuit. nec omnino d'is synodis cano
 nicis dici poteret. Sapiensissimus papa dicit̄
 Ergo quo nomine p'ue uocari potest? Scm̄ ḡ
 oculat̄ respondit. Scisma c̄cilianis discor
 cia post se fellit. In ipsa enim promotione sui domini
 si ep̄m̄ ita pace per legatum suum. conuenit. & per
 falsa salutaria querimonia sup' gandes heum temp
 tavit Cui dominus ep̄s B' diuina inspiratione doctus.
 non eius uaniloquio excendens obligationis illa ara
 thema illorum. docens sibi uel commune c̄sibone

iis quæ addita sunt habendam esse, liquet. Legitur A Jaspri van Gennep prodiit, qua Leibniti in adnotationibus suæ editionis usus est;

3. C. olim S. Michaelis, jam viri cl. Hermann Adolphi Lüntzel, cujus supra pag. 248 mentionem fecimus, exhibet etiam narrationem de translatione S. Bernwardi, et a Browero in Sideribus Germaniæ typis est expressus. Ad quem prope accedit:

4. C. ducalis Guelferbytanus, olim Heiningensis, jam n. 333 insignis, chartaceus, sæc. xv, in folio, cujus in fine etiam miracula historiæ translationis addita, neque tamen omnia quæ in 3, habentur; et:

5. C. ducalis Guelferbytanus inter Augustenses n. 19, 27, 7, chartaceus in 4º, sæc. xv, quem anno 1470 monialibus in Frankenberg Henningus Pape-tranus, Goslarie plebanus, dono dedit. Hoc libro III. Leibniti tom. I SS. Brunswic. in edendis Vita Bernwardi et Historia translationis ejus usus est; nos cum æque ac alterum Guelferbytanum beneficio V. cl. Schönemann, bibliothecæ ejus præfecti, evolvimus.

Conversio textus hujus, magis etiam interpolata et dialecto Saxonica instituta, anno 1540 in 4º typis

6. Bruxellis in bibliotheca regia n. 8950 apographum codicis Bodecensis membranacei exstat, quod Bethmanno referente non nisi excerpta libri, omissis, exempli gratia, capp. Leibnitiis 11-42, 46-48, 50, 52-58, 60-65, 67 rel., exhibet.

Quibus subsidiis ita usus sum ut, codice regio exscripto (20), lectiones Dresdensis omnes indicarem, reliquorum non nisi in paucis locis, ubi j̄d commodum aliquod afferre posse videbatur, ratione habita. Divisionem operis, codicem regium secutus, numeris tantum additis, ab anterioribus diversam institui. Historiam translationis Bernwardi a Browero ex codice 3 primum adjectam alii loco reservare, vitam brevissimam (21) a Leibniti editam, ut multo posterioris ævi, omittere placuit.

Miracula Bernwardi in cœnobio S. Michaelis sæculo duodecimo ineunte conscripta (22), per decursum temporis aucta sunt, prout in codice 3 conspiciuntur.

NOTE.

daret; et prophetam eis de suis fratribus, beatum dico Bernwardum, suscitavit, qui solus de Saxonum populo sanctorum cathalogo est ascriptus, quod nulla regio circumposita potest de suo sanguine demonstrare. Hic vir Dei Bernwardus, a puericia cor gerens senile, omnis vite quesivit auctorem. Qui sedulum circa sancta Samuelis imitatus obsequium, et ita in castitatis desiderii sancti Danielis piissimum continuavit affectum; justicie semitas ac sanctorum vias currens, a Domini tabernaculo, id est militantis ecclesie magisterio, non discedens, et carnem spiritui et sensualitatem subjiciens rationi, factus unus cum Deo spiritus, in eum per mentis excessum pergere studuit, et sobrie compassionis studii a caritate proximi non recessit. Hic pastor divini gregis non solum sibi gregem commissum sancte gubernavit, ymmo totam sanctam universalem ecclesiam meritis ditavit et exemplis, et raris et miris signis debiliū fidem confirmavit. Nam præter opera sanctitatis ejus, quibus in carne positus redolebat, et præter multa miracula, que ipsa die translationis contingebant, multos curavit languores corporum et animarum. Non solum in arida sed et in mari desperatis omnibus, ablatis gubernaculis et instrumentis, cum lacrimis tamen ad ejus patrocinium convolantibus, plus quam semel potenter liberavit. Et quamvis ejus multa miracula per negligenciam sint sepulta, tamen quedam, videlicet quinquaginta quatuor satis pulchra, in ejus legenda refulgent. Quia vero istius veri Joseph heu beneficia corporalia et spiritalia Egiptus tenebrosa parvipendet, mater omnium viciorum ingratitude, que exsiccata fontem divine pietatis, in hoc sancto tanta reperiuntur, quod vix in tota Germania similia valeant inveniri. Quia, ut de parrochiis Hildensemensis ecclesie taceam, quam multe ecclesie conventuales sunt, que nec unicum verbum in suis libris omnibus de ejus sanctissima vita potuerunt demonstrare, cum Deus tamen vulgo dicat: « Interroga patrem tuum, scilicet spiritualem, et indicabit tibi » etc. Heu jam villanus de suis parentibus multa signa et magalia de beato Bernwardo per relationem didicit, que in ejus gestis ex negligencis quorundam non habentur! O si gens Italica [dat volck der Wulen translatio Theutonica] de sua carne hunc sanctum progenitum haberet, vel altera gens Anglicana, nonne totam universalem matrem nostram

ecclesiam secum ad ipsum collaudandum studiosè provocaret? O si dura corda Saxonica omnia verba sancti evangelii sic servarent sicut istud: « Nemo propheta est sine honore nisi in patria sua! » Si ergo mente revolvere diversas regiones, vix ita crudelis invenitur homo, quin magis diligat suam gentem quam alienam; unde non modicum quolibet vere Saxonem debet conturbare, quod multi sancti in tanta reverencia habentur, et hic jam sit sublatus et non est qui id corde percipiat. Quia igitur sanctus Dei Bernwardus semper proximis suis beneficia multa impendebat in terris, et nunc in celis pro suis dilectoribus districtum judicem semper interpellat, vestra igitur reverenda paternitas, que cum naturali vigeat ingenio et moralibus polleat virtutibus et exemplis, et ecclesiam Hildensemensem cinxerit munitionibus [bevestiget myt borgen un steden transl. Theut.] multis et castris [Cl. Chronicon episcoporum Hildesh. apud Leibnit. SS. Brunsv. I, 757 et 774], que nisi Dominus custodierit, frustra vigilat qui custodit eam: nunc intendat, ut sanctissimum virum Bernwardum novis laudibus provocemus, ut nos cum sua ecclesia custodiat in vita pariter et in morte. Interpretatur enim nomen suum Bernwardus quasi bene custodiens. Ut ergo secum valeamus semper vultum Dei contemplari, in ejus laudem tepidos animemos, ut nos nunc in vita a lapsu preservet et in morte suis oracionibus a malignis hostibus liberet et sua jocunda præsentia nos letificet in eternum. Suscipiat igitur vestra paternitas legendam hanc, que vitam suam compendiose valde complectitur, que et in se ipsa est valde longa, et eam cum devocione revolvatis, ut exinde ad majorem devocionem pervenire valeatis.»

(20) Diphthongem tamen in præ, sæpe, quæ, lætus, mærens, æstimo rel. nonnunquam simplici scriptam, restitui.

(21) Hæc præter notitias spurias, Henricum II a Bernwardo nutritum et jubente eo in ecclesia Hildesheimensi litteris sacris imbutum esse, et Ottonem II morientem Bernwardo filium, uxorem et regnum curanda reliquisse, nihil quod non in Thangmari Vita exstet continet.

(22) A quodam fratre nostro, c. 40; c. 42, abbas Conradus memoratur.

LOGUS THANGMARI 1 PRESBYTERI IN VITAM SANCTI BERNWARDI EPISCOPI
ET CONFESSORIS.

næ providentiæ sapientem ammirabilemque A
itionem ratio humana nec liquide intueri, nec
suppetit ammirari. Miris enim divinæ clemen-
nificiis, cottidianis successibus sustentamur;
vis culpa videatur Dei laudes tacere, cum ma-
sime scriptum sit: *Sacramentum regis abscon-*
ditum est, opera autem Dei revelare et confiteri ho-
minum est (Tob. xii, 7). His itaque angelicis oraculis
ter Thangmarus, humillimus quoque sanctæ
: ecclesiæ bibliothecarius et notarius, magni-
sta memorabilis viri, domni scilicet Bernwardi
episcopi colligere aggressus sum, non vanita-
tu provocatus, Deo teste, sed si quid imitabile
ementia in illis eluceret, divinæ pietatis gra-
le cuius rore fluxit, posteris prædicarem, et B

illos tali exemplo ad provecum virtutum incitarem.
Et quia hoc ipso ignorante subire temerarium scivi,
diu cunctatus hac publice cum illo confabulari, tan-
dem oportunitate nacta aditum temptavi. Primo
itaque forti auctoritate adversabatur michi; nam in
cunctis jactantiam et popularem favorem ceu morti-
ferum venenum vitabat. Tandem cum sæpius ingere-
rem, grave peccatum esse, bona opera celare, ne
alii exemplo tali proficiant, cum Dominus dicat:
Luceat lux vestra coram hominibus (Matth. v, 16), et
cætera, cessit meo arbitrato quæ compingerem re-
linquens, quia a puero mecum usque ad juvenilem
ætatem obversatus, quasi filius patri familiariter ad-
hæsit et convixit, nec aliquid in omni studio ejus
vitæ meam conscientiam fraudare potuit, quin plenis-
sime scirem.

INCIPIT VITA BERNWARDI EPISCOPI ET CONFESSORIS.

rtus igitur egregiæ indolis puer Bernwardus
nostræ gentis sanguine (23), ex filia Athelbe-
palatini comitis, traditur domno Osdago, nostro
po (24), a suo avunculo religioso diacono (25)
iario, post quoque (26) Trajectensi episcopo; et
rum diligentia meæ parvitati, qui primicerius
puerorum præeram, literis imbuendus, mori-
tiam instituendus deputatur. Quem omni devo-
susceptum intellectus illius capacitatem primo
e paginæ leviori lacte temptandam æstimavi.
taque, ut de sancto Daniele legitur (*Dan. i, 20*),
i in illo decuplum in omni intelligentia super
s ejus. Mirum namque in modum tenera ætas
ti irradiata lumine, subtili meditatione interiora
i sophismatis jugi studio rimabatur, nunc com-
i lectione cum aliis, nunc quos diligentiores in
o meditamine cernebat, seorsim familiariter as-
ms, propositis quæstionibus scrupulosa quæque
tedullam ventilabat, more prudentissimæ apis
nas lectiones, quas in scholis in diversis libris
nebam, remotiori loco sedens intento auditu
abat, quas tamen postea pueris considerans felici
o perfecte docebat et illorum scientiæ imprime-
Gratanti denique affectu amplectebat felici furto
onis puerum 2 insudare, multoque vigilantius
de 3 institi ingenium illius ad scientiam veri so-
matis excitare. Nichilominus ergo venerabilis
nus Osdagus quodam meriti præsigio magnuin
futurum in illo prævidens, exorcistam ordinavit, D
entius me adhortatus item itemque curam illius

agere. Quem etiam mecum interdum in servitium
domni episcopi extra monasterium excedens duce-
bam, ut illius ingenium, quod in multitudine eph-
eborum discernere et ad votum meum discutere non
potui, illis remotis singulari studio subtilius dili-
gentiusque ventilarem, mirumque in modum vario
virtutum pigmentario ultra id ætatis respersum rep-
peri. Nam sæpe totum diem inter equitatum stu-
dendo attrivimus, nunc legendo non minus prolixam
lectionem quam si in scholis ad hanc vacaremus,
nunc poetizando per viam metro collusimus, inde
ad prosaicam palæstram exercitium alternantes, in-
terdum simplici contextu rationem contulimus, sæpe
sylogisticis cavillationibus desudavimus. Ipse quoque
C crebro me, etsi verecunde, acutis tamen et ex intimo
aditu philosophiæ prolatis quæstionibus sollicitabat.
Tanta ergo facilitate cupitum ejus ingenium michi
appiaudebat; pene enim nulla hora, nec refectionis
quidem, desidiæ illum arguebat. Et quamquam viva-
cissimo igne animi in omni liberali scientia deflagra-
ret, nichilominus tamen in levioribus artibus quas
mechanicas vocant studium impertivit. In scribendo
vero adprime enituit, picturam etiam limatè exer-
cuit, fabrilis quoque scientia et arte clusoria omnique
structura mirifice excelluit, ut in plerisque ædificiis,
quæ pompatico decore composuit, post quoque cla-
ruit. In negociis vero domesticis et ad usum rei fa-
miliaris pertinentibus vivacissimus executor acsi a
puero his nutritus calluit. Hujusmodi Deo gratæ et
hominibus acceptæ indolis gratia domno episcopo,

VARLE LECTIONES.

Tanmari 1. 2 deest 1. 3 deest 3.

NOTÆ.

3) Patrem Theodericum comitem de Sommers-
burg vocat translatio theutonica.

4) Annis 985-989 episcopo; igitur aut Otwinus,
a. 954 984 sedit hoc loco intelligendus, aut,

quod magis placet, puer Osdago nondum episcopo,
aut a Folcmaro jam episcopo traditus est.

(25) Scil. Hildesheimensi.

(26) Annis 977-990.

apud quem versabatur, omnique congregationi dignus et familiaris efficiebatur, propinquorumque dilectioni probatissimus habebatur. Avus quippe ejus Athelbero palatinus comes, vir plurima virtutum laude insignis, qui commissæ sibi præfecturæ exactionem magis ex debito quam ex intentione gerebat, cum prole utriusque sexus felicissime habundaret, hunc præclarum adolescentem, primis auspiciis pubescentis decoris florentem, in affectum filii adoptavit. In quo quia salutaris consilii stationem saluberrimam repperit familiariter sibi adjunxit, ut ne minimum quidem sine ejus consultu ageret.

2. Adeptus itaque a Willegiso venerabili archiepiscopo subdiaconatus gradum, aliquamdiu cum illo conversatus, cum propter morum honestatem ac vitæ probitatem religionis profectum in illo sentiret, diaconum illum ordinavit. Interjecto quoque non longo spacio, presbyterii eum honore sublimavit. Reversusque ad præfatum comitem, suum videlicet avum, affectuosissime ab illo susceptus est, plurimumque rogatus ne ab eo discederet, facile acquievit; cui tanta humilitate ac instantia famulabatur, ut, cæteris refrigerandi causa interdum remotis, ipse dies noctesque continuans, indefessus ei adhæreret, ægri senis et ævo pleni imbecillitatem patientissime moresque supportaret, inter ipsum et familiam medius incederet, salutaribus monitis cotidie illos ad agenda informans, curam illorum apud comitem vigilanti benignitate frequentans. Pro paterno quoque affectu ad filios totum se profudit, magnamque gratiam inter illos conciliabat. Et quamvis in hujusmodi familiaritate invidia facile subrepat, hanc maxima cautela in plerisque declinabat. Inter patrem quoque et filium, dominum videlicet episcopum⁴, internuncius sæpe discurrebat, magnamque inter illos familiaritatis gratiam conciliabat. Ipsi ergo episcopo tantum complacuit, ut Daventrensi cœnobio sua vice illum præponere vellet, fitque inter episcopum et comitem de tantæ indolis juvene religiosa concertatio, ut uterque pro morum gratia illum sibi adoptare intenderet. Sed ipse imbecillis avi infirmitatem sustentare, quam episcopales delicias appetere malebat. Cum quo usque ad diem sui exitus fidei devotione desudabat. Quo defuncto (an. 987), ad palatium se contulit, in servitium (27) videlicet tercii Ottonis imperatoris, qui septennis adhuc puer, cum venerabili et sapientissima matre domna Theuphanu augusta rebus præerat. A qua hic venerabilis juvenis Bernwardus benignissime suscipitur, atque in brevi summæ familiaritatis locum apud illam obtinuit, adeo ut dominum regem fidei illius literis imbuendum moribusque instituendum consensu cunctorum procedurum commendaret. In quo ita excelluit, licet quorundam invidia morderetur, ut puer imperialis in

A discendo mirifice proficeret, et tamen ad cuncta foris obeunda liberalissimo negotio ejus ingenium feriat. Et cum alii regi puero adulando obsequerentur, adeo ut ludicra et quæ tenera ætas poscebat illi persuaderent, imperatrix etiam, verita affectum filii sibi præripi, in ejusmodi favore in tantum emolita esset, ut omnia quæ puerilis ætas illum impelleret ipsa gratissimo affectu consentiret, hic solus tanta artē institit, ut a non faciendis metu illum prohiberet, et tamen plenissimo affectu ejus animum sibi colligaret.

3. Interea domna Theuphanu imperatrix apud Neomagum maximo dolore totius regni rebus excessit (an. 991, Jun. 16). Unde dominus rex utroque parente desertus, totum se regendum in stationem fidissimi magistri contulit. Hujus consilio examinabat quodcumque alii adulando persuadebant; quia quamvis in puerilibus auspiciis ociaretur, altiori tamen industria quorundam simulationes prævidebat. Præcipua itaque familiaritate magistrum suum amplectebatur, nec ab ullo inferius tractabatur, quem universali virtutum decore respersum venerabatur.

4. Per idem tempus venerabili episcopo Gerdago decedente (an. 993, Jan. 15), his religiosus juvenis Bernwardus votis omnium ad pontificatum eligitur. Et cum plerique nobiles clerici palatina militia discutantes missionem optarent, consensus tamen omnium in hunc Deo electum juvenem concordabat. Communi igitur electione sanctæ Hildesheimensi ecclesiæ ordinatur episcopus a Willegiso archiepiscopo (Ann. Hilt. an. 993), anno Dominicæ incarnationis nongentesimo nonagesimo tercio, indictione sexta, octava decima Kal. Februarii.

5. Adeptus itaque pontificatum, quanta continentia juvenile corpus ad virtutum culmen coegerit, dici non potest, modum in cunctis agendis præcipue amplectens, juxta illud viri sapientis (Ter. Andr. 1, 1, 34): *Ne quid nimis*. Morum quoque gravitate mirifice senes ipsos superabat, adeo ut subditos severitatis censura ad agenda in plerisque institueret. Frugalitatem vero in appetendis ciborum deliciis in eo laudare vix ullus sufficit; potum tanto moderamine temperabat, ut post cœnam antequam stratum pergeret, nisi familiarium vel hospitem præsentia coactus, semel tantum biberet, sæpius quoque penitus abstineret. Stratis vero compositus, lectioni interdum circa galli cantum intendebat, sæpe summum interrumpens, furtivæ orationi, donec clerici ad matutinos ymnos consurgerent, vacabat, ymnisque expletis, multociens psalmodiam in diurnum usque crepusculum extendebat; deinde aliquantulum pausans corpusculum recreabat, donec item diluculo canonicum cursum primæ horæ in ecclesia persolvebat. Quo expleto, quasi regulariter sub

VARIE LECTIONES.

⁴ e. Folcmarum 3.

NOTE.

(27) » Factus est aulicus scriba doctus Ottonis III didascalus et primiscrinus; » infra cap. 5.

lina constitutus, capitulum cum fratribus qui A conversabantur adiit. Ferim quoque et onem, nomina quoque fratrum quorum memoria instabat, cottidie recitari jubebat. ne vero peracta, circa horam tertiam ad rum sollempnia festiva celebratione proce- magna animi contritione se ipsum totum io profudit. Inde in publicum progressus, es causas et oppressorum negocia breviter exat, quia et ingenio ac facundia adprime calle- licque operiebatur clericum dispensatorem, mosinæ et pauperibus præerat, quorum mul- tem, centenos videlicet vel eo amplius, diatim dentissime victus refecit; plerosque etiam vel o vel cæteris subsidiis, prout facultas con- sublevabat. Inde officinas ubi diversi usus a fiebant circuiens, singulorum opera libra- nec circa nonam, rite omnibus peractis, cum et benedictione Domini, ad mensam, fra- populique stipatus frequentia, consedit; non tice quidem, sed religioso silentio, cunctis tionem honestissima disciplina intentis, quæ cœnandum non brevis legebatur. Infirmis a fratribus et senio confectis benedictionem nu sua dirigebat hilariter, cum tamen nullum n in urbe vel in suburbio, quem scire posset, nodi pietate privaret. Ita quippe juxta Aposto- Cor. ix, 22) omnia omnibus esse desiderabat, tes in Christo lucrifaceret.

rdum et difficile est cotidianum ejus stu- C verbis perstringere, quia Deo teste omni nisu iem noctemque in divinis perstabat. Nichi- is quoque cunctos sibi adhærentes ad hujus- negocium, ut ita dicam, ultra vires impelle- æ aliquid artis erat, quod non attemptaret, si ad unguem pertingere non valeret. Scripto- mque non in monasterio tantum, sed in di- locis studebat, unde et copiosam bibliothec- am divinorum quam philosophicorum codicum ravit (28). Picturam vero et sculpturam et m atque clusoriam artem (29), et quicquid tius in hujusmodi arte excogitare ^B poterat, am neglectum patiebatur, adeo ut ex trans- is et ex Scotticis vasis, quæ regalis majestati D ari dono deferebantur quicquid rarum vel um reperiret, incultum transire non sineret. osos namque pueros (30) et eximie indolis

VARIÆ LECTIONES.

l aliquo investigare addunt 3. 4. 5.

NOTÆ.

Ex libris jussu ejus scriptis missale a. 1014. et tria Evangelia, quorum unum a. 1014 thaldum scriptorem præfert, picturis ornata esia episcopali Hildesheimensi hodieque as- tur; adest præterea « Liber mathematicalis, » ernwardum in Ottone III instruendo usum dicunt. V. Kratz der Dum zu Hildesheim), 1. II, p. 104-128. Liber alchemicus sæ- vii periit, t. III, p. 41, 42.

Artem gemmas metallis includendi.

Candelabrum hanc inscriptionem præfert :

secum vel ad curtem ducebat vel quocumque longius commeabat, quos, quicquid dignius in ulla arte occurrebat, ad exercitium impellebat. Musivum præ- terea in pavementis ornandis studium, necnon late- res ad tegulam propria industria nullo monstrante composuit. Et ut breviter præstringam, nec punctum temporis supersedebat, sed fidelis dominicæ familiæ dispensator, conservis suis necessaria subsidia fide- liter ministrabat. Et cum in Christi gazophilacio quæque idonea scivit fideli devotione congereret, non minus tamen Cæsari sua juxta Evangelium per- solvebat. Nam tercio Ottoni imperatori affectuosis- simo animo pro scire ac posse obsequabatur. Unde et multorum invidiam in se commovebat qui indi- gnabantur, illum vigilantiori studio rei publicæ B negocia obire.

7. (An. 994, 995.) Saxonia quippe magna ex parte pyratum cæterorumque barbarorum feritate depo- pulata, continuis latrocinantibus sine intermissione patebat. Quam pestem rei publicæ depellere magno sui suorumque periculo semper instabat, et nunc cum aliis, interdum quoque cum suis solus super eos irruens, fortiter illos attriverat. Sed cum hujusmodi irruptiones sedari nullo modo possent, quippe cum barbari qui utrumque litus Albæ et naves omnes sua ditone tenebant, navali evectioe per omnem Saxoniam facillime se infun- derent, vigilantissimus Dei pontifex curam sibi com- missæ plebis agens, quomodo populum Dei de sævi- cia barbarorum eriperet, animo fluctuabat. Furorem namque sui impetus pene Hildenesheim usque inten- tabant, et ipsum sanctum locum prædam sibi pro- mittebant. Divino itaque instinctu in extremo fere sui episcopatus, ubi flumina Alera et Ovkare con- fluunt, munitiunculam admodum munitam (31) extruxit, in qua copiis militum dispositis, barbarorum impetum repulit, populumque Dei ab hostili feritate liberavit. Dei namque gratia tanta securitas pacis per illum in locis illis fidelibus condonata est, ut ni- chil dampni vel periculi postea a barbaris pateren- tur. Hac industria Christi sacerdotis barbarico tu- multu in illis locis eliminato, acrius in circumscita loca debachati sunt. Unde vigilantissimus divini gregis pastor typo Christi, sui domini, adversariis æcclesiæ, exultans ad currendam viam ut fortis gy- gas, se opposuit, et in rure Wirinholt (32) nuncupato, ubi tutissima illorum statio fuerat, liber quoque la-

Bernwardus præsul candelabrum hoc puerum suum primo hujus artis flore non auro non argento et ta- men ut cernis conflare jubebat. V. Kratz t. II, p. 32.

(31) Mundburg; cf. Henrici II confirmationem a. 1013. Origg. Guelf. IV, 435.

(32) Neque Wiringen neque Warenholz esse vide- tur, quum villa utraque non nisi multo post tempore ab ecclesiis matribus sejuncta sit. Warenholz infra Rinteln non in diocesi Bernwardi situm erat.

trocinii excursus, quocumque suæ fraudis insidias A intentarent, præsidium munitissimum instituit, fossisque aquarumque meatibus per rivum influentibus tutissimum reddidit, copias quoque militum victu et armis cæterisque necessariis instructas habundantissime collocavit. Divina itaque gratia periculosissimum locum Dei populo pacificum fecit et tranquillum, in tantum ut omni spurcicia diabolicæ ac barbaricæ fraudis eliminata, baratrum irruptionis et hostilis incursionis locum faceret orationis, et oraculum sancti Lamberti pontificis et martiris Deo consecraret, atque ab illo die summa pace æcclesiæ Christi reddita, ab omni hostili impetu Dei populus vivacissimi provisoris industria quietissime feriat. Pro his et cæteris beneficiis, quæ devotissimo studio in rem publicam populumque fidelem exercuit, multorum et maxime principum in se invidiam et indignationem commovit. Unde et a Magontino archiepiscopo plura et miseranda, ut in sequentibus plenius dicemus, apertis inimicitiis perpressus est. Cujus animositatem patientissime ferens, divina ac regalia benignissime administrabat.

8. Et licet plura copiosissimis impensis ad repellendam sæviciam barbaricam foris impenderet, dici tamen non potest, quanta in episcopatu ad usum suæ æcclesiæ contulit. In prædiis namque tanta congestit, ut triginta vel plura præcipuos curtiles cum litorum ac colonorum familiis, clarissimis ædificiis prænitentes, compararet, cum in aliis innumerabilibus locis decem mansos vel octo, aut plus aut minus prout causa acciderat, in possessionem suæ æcclesiæ conferret (32*). Antiqua quippe loca ab antecessoribus suis possessa, quæ ille inculta reperit, optimis ædificiis collustravit, inter quæ quædam elegantiori scemate albo ac rubro lapide intermiscens, musiva pictura varia pulcherrimum opus reddidit. Quid dicam, quo studio vel ambitu sanctum locum nostrum vel principalem æcclesiam nobilitaverit, cum se ipsum et cuncta quæ habere potuit in ejus usum impertiri maluerit. Testantur ejus opera (33), quæ futuro ævo pium illius animi votum apertis locuntur (34) indiciis. Ecclesiam namque miro studio decorare ardentem instabat. Unde exquisita ac lucida picturam tam parietes quam laquearia exornabat, ut ex veteri novam putares. Fecit et ad sollempnem processionem in præcipuis festis evangelia auro et gemmis clarissima, thimiamateria quoque precii et ponderis magnifici, calices nichilominus plures, et unum ex onichino, alterum vero crystallinum mira industria composuit. Adhuc autem unum aureum. valentem libras viginti publici ponderis, ex purissimo auro in usum ministerii conflavit. Coronam quoque argento auroque radiantem miræ magnitudinis in facie templi suspendit, et alia perplura quæ, su-

(32*) Cf. Bernwardi chartam donationis pro monasterio S. Michaelis editam.

(33) Supersunt crux aurea, crux argentea, duo candelabræ columna ærea, et valvæ æræ ecclesiæ cathedralis. Crux alia Heiningæ, patena Hannoveræ

persedenda putavimus, ne fastidium prolixitate ingeramus. Sanctum quoque locum nostrum murorum ambitu vallare summa instantia aggressus, dispositis per gyrum turribus, tanta prudentia opus inchoavit, ut decore simul ac munimine, velut hodie patet, simile nil in omni Saxonia invenias. Sacellum etiam splendidum valde, foris murum in honore vivificæ crucis exstruxit. Cujus etiam aliquantam partem, largiente domno tercio Ottone augusto imperatore, ibidem clarissimis gemmis auroque purissimo inclusam condidit (35); ubi etiam divina pietas plurima suæ pietatis indicia apertis signorum miraculis per virtutem sanctæ crucis ostendit.

9. Inter quæ illud unicum, quo Dominus antistitis nostri devotionem consolari dignatus est, inserere libet. Nam venerabilis pontifex Bernwardus thecam auro gemmisque lautissimam, in qua vivifico lignum includeret, paravit, et cum ex tribus particulis sancti ligni quartam si fieri posset excidere temptaret, ut per singulas absides singulas conderet portiones, nec gracilitas vel parvitas quacumque ex causa sectionem admitteret, cum devotissimus Dei famulus animo fluctuaret: ecce subito inter manus ipsius antistitis quarta particula sacratissimi ligni angelico ut creditur ministerio delata apparuit. Mox igitur præsul lætus lignum sanctum per quatuor absides paravit. O quanti inde potantes ardorem vehementissimæ febris sæpius virtute sanctæ crucis restinguebant! Multociens obortam aeris inæqualitate pestilentiam fideles hoc vivifico ligno se suaque lustrantes sedaverunt. Nimiam etiam siccitatem, prolato in publicum hoc singulari ligno, ceu pluviis imperantes, repulimus, multaque virtute hujus sanctissimi triumphii sunt cottidiana remedia dum quisque mœrens ibi prostratus, prompta percipit solatia.

10. Ipsum vero sacellum sanctæ crucis, vario decore perfectum, dedicavit iv Idus Septembris, anno incarnationis Dominicæ 996, indictione 9, regni vero gloriosissimi tercii Ottonis imperatoris 13, imperii primo, ordinationis autem suæ quarto; locumque quondam dumis et vepribus horridum, vicinis incolis — gloria tibi, Christe! — ex tuis datis baptismi, sepulturæ, unctionis fecit æternum solatium.

11. Pro talibus igitur aliisque piæ devotionis actibus, quibus ad æcclesiæ utilitatem omni nisu mentis et corporis insudabat, tam Deo cordi interius præsidenti, quam æcclesiæ operis affectum exterius approbanti, felicitis memoriæ præsul acceptissimus erat; et ideo consequens fuit, ut vir beatus, cui, sicut de sancto Job legitur (*Job* 1, 8), tunc temporis in terra similis non fuisse putatur, per temptationis incommoda, sicut aliarum virtutum ita etiam humilitatis et patientiæ præconio, mirabilis cunctis ostenderetur. Anno itaque ordinationis suæ octa-

NOTÆ.

adversatur. De aliis deperditis v. Kratz l. c., p. 38.

(34) Id est loquuntur.

(35) Crux ista hodie in ecclesia S. Magdalensæ ad-servatur.

vo (an. 1000), gravibus insecutionum molestiis pro territorio Gandenesheimensi ab archiepiscopo Willegiso plane contra æcclesiasticas sanctiones impetitur, sed eis minime a solitæ humilitatis et patientiæ tenaci observantia movetur. His tamen, quæ archiepiscopus non tam justæ rationis executione quam liberæ potestatis præsumptione attemperabat auctoritatis constantia, non temeritatis audacia, sagacis ingenii vir obviabat, et secundum illud Pauli: *Quamdiu gentium apostolus sum, ministerium meum honorificabo* (Rom. xi, 13), quo ad usque æcclesiæ Christi pastoris vice præfuit, episcopatus sui jura in proprii honoris statu conservari summa sollicitudine procuravit, quod et Deo annuente, laboriose licet, obtinuit. Sed ne similis controversia de ipsa Gandenesheimensi æcclesia postmodum valeat oboriri, omnem disceptationis ordinem inter Mogontiensem antistitem et venerabilem virum dominum ⁶ Bernwardum hic inserere commodum duxi. Necessarium autem reor ista paulo altius indagando repetere quod tamen lectori minime debet esse onerosum, quia posteris fortasse in multis erit profuturum.

12. Territorium Gandenesheimense, situm in pago Flenithi, cum adjacentibus villis ad provisionem Hildenesheimensium episcoporum, ex quo primum episcopia per Saxoniam determinata sunt, certum est pertinere. Quod ex hoc cunctis scire cupientibus liquido apparet, quia ab ipso principio novellæ Christianitatis nostræ gentis, etiam ante constructionem præfati monasterii, ad curam nostri episcopi pertinebat. Temporibus namque domni ⁷ Alfridi, qui quartus nostræ æcclesiæ antistes extitit, Liudolfus dux cum religiosa contectali ⁸ sua Oda, magno studio in divino cultu accensi, consilio præscripti antistitis Romam perrexit, ibique a domno Sergio papa magnifice suscepti; et cum votum illorum in divinis agnovit, datis reliquiis sanctorum præsulum Anastasii et Innocentii cum benedictione a se dimisit. Ad patriam itaque Dei gratia pervenientes consilio domni Alfridi cœnobium virginum Dei primo Brunesteshusen adunaverunt, filiam quoque suam domnam Hathumodam, duodecim annos habentem, præfato episcopo in regimen intromittendam assignaverunt, anno Dominicæ incarnationis 852 (cf. Ann. Quedl.), Rabano Mogonticiæ præsidente, omnem autem provisionem prædicti loci ⁹ et congregationis domno Alfrido commiserunt. Unde evolutis aliquot annis, Karolo Rabano succedente, anno singularis nativitatis Christi 856, auspiciatus est ipse quemdam locum super fluvium Gandæ, quem a fluvio Gandenesheim ¹⁰ nominavit: ibique consen-

liente duce fabricam monasterii majori ambitu inchoavit, Liudberto Mogontino existente ¹¹ episcopo, qui post Karolum subintravit. Locus namque pratorum ac nemorum amœnitate aptior, tutior quoque silvarum densitate ac palustri munitate ad habitationem Deo militantium visus est. Defuncti itaque sunt ante consummatam fabricam Gandenesheimensis ¹² æcclesiæ et dux ac domna Hathumod ¹³, sepultique in antiqua æcclesia Brunesteshusen ¹⁴, positæque in regimen domna Gerburgis ¹⁵ prima ¹⁶, soror domnæ Hathumod ¹⁷, Alfrido venerabili episcopo mediante, Liudberto quoque ¹⁸ Mogontino archiepiscopo, qui Karolo successit. Nec multo post decessit, biennio tantum emenso, venerabilis dominus Alfridus. Consedit autem cum Mogontinis episcopis, Rabano ¹⁹, Karolo, et duodecim annos cum Liudberto. Consummata quoque cum omni decore Hildenesheimensi æcclesiæ, quam ipse a fundamentis construxerat, et Dei gratia consecrata, plenus operibus bonis decessit. Cui successit Marwardus ²⁰ quintus præsul ²¹ æcclesiæ nostræ, quatuorque ²² tantum annos sedens, trabes æcclesiæ posuit. Post hunc subintravit dominus Wichbertus, sextus episcopus. Hic fabricam consummavit, et æcclesiam nichilominus consecravit. Hic omnem religionem et disciplinam cum domna Oda et Gerburga ²³ abbatissa in præfato loco inchoavit et perfecit; ejus consilio omnia disponebant et agebant. Præerat autem domna Gerburgis ²⁴ congregationi 22 annos, positæque est in nova æcclesia, juxta domnam Hathumodam ²⁵. Sororem autem ejus Cristinam dominus Wigbertus in regimen intromisit et consecravit. Domna quoque Oda centesimo septimo ætatis anno, omnibus filiis præmissis, decessit, Cristina tantum superstite, positæque est juxta filias suas. Sed et ipsa Christina sex tantum annos matri supervivens, felici decessu migravit ad Dominum. Dominus quoque Wigbertus consedit cum Mogontinis episcopis Liudberto, Sunderaldo, et Hattone. Post hunc Walbertus succedens, septimus episcopus, Rotsuitham venerabilem feminam, de ipsa congregatione electam, in regimen intromisit, consecrationes quoque in æcclesia præscripta et ancillarum Dei velationes et cætera ad ministeria æcclesiastica pertinentia fecit. Post Walbertum ²⁶ Sehardus, venerabilis vir, pastor octavus nostræ æcclesiæ ordinatur. Hic absque omni contradictione quæcumque ad æcclesiasticum ministerium pertinebant in præfato loco administravit. Nonus post Sehardum Thiethardus ²⁷ antistes nobis præficitur, Fritherico archiepiscopo Mogonticiæ ²⁸ præsidente. Hic consecravit novam æcclesiam, ubi monachæ nunc Christo militant, et omnia episcopalia

VARIÆ LECTIONES.

⁶ dominum 1. ⁷ domini 1. ⁸ codex lacunam præfert quam contectali explendam esse patet; recens tamen scriba contectrice inseruit, quod et 3. 4. 5. legunt. ⁹ hac voce incipit 2. ¹⁰ gandesheim 2. ¹¹ deest. 2. ¹² gandesheimensis 2. ¹³ hathomod 2. ¹⁴ brunisteshusum 2. ¹⁵ gerbergis 2. ¹⁶ manu 2. in marg. 2. ¹⁷ hathomod 2. ¹⁸ deest 2. ¹⁹ rabano 2. ²⁰ marquardus 2. ²¹ deest 1. ²² quatuor 1. ²³ gerberga 2. ²⁴ gerbergis 2. ²⁵ hathumodam 2. ²⁶ ualbertum 2. ²⁷ thiethardus 2. ²⁸ mogontia 2. F. a. M. p. manu secunda in marg. 2.

in præfato loco rite procuravit, nullo obviante. Decimus post Thiethardum³⁹ dominus Otwinus præfuit. Hic domnam Gerburgam⁴⁰ secundam⁴¹ in regimen constituit et consecravit, et omnia episcopalia fideliter providit, domno Willehelmo⁴² magni Ottonis filio in nullo illi adversante. Similiter Hatto et Rodbertus in nullo illi adversantes amicissimum habuerunt. Willegisus⁴³ quoque illi⁴⁴ succedens, veritus tanti viri senectutem et morum gravitatem, publice illum percoluit, occulte vero paulo mordacius quadam animi indignatione illi adbellicabat, nil tamen in regimine præfati cœnobii asperum, nec verbis nec⁴⁵ factis ostendit. Hæc itaque ideo proposui, ut cuncti intelligant⁴⁶, quanta levitate ac temeritate sit violatum, quod fere per ducentos annos tam⁴⁷ venerabilium patrum utriusque loci antistitum concordia roboratum, omni canonica auctoritate fixum atque ratum duravit.

13. Sed secundi imperatoris Ottonis filia, fomes ut pace omnium dicam hujusmodi dissensionis, dum a suo episcopo, domno videlicet Osdago, sacrum velamen accipere spernit, Willegisum appetit, indignum æstimans nisi a palligero consecrari. Quod ipse libens annuit, haut considerans quantum antiqua canonum statuta⁴⁸ temeravit. Nec fraterna caritate aditum quæsit, sed fratri et coepiscopo diem imperavit, ut ad velationem ancillarum Dei in festivitate sancti Lucæ evangelistæ illi occurreret. Nactus itaque opportunum tempus dominus Osdagus, archiepiscopum secretius qua auctoritate id ageret requisivit; cum ille minaci vultu mordacius ad suam parochiam pertinere respondit, et statuta die se ancillas Dei velaturum, omnemque episcopalem potestatem in illo loco se adepturum promisit. Cum itaque ad diem ventum est, restitit illi plena auctoritate dominus Osdagus, præsentem rege domno tercio Ottone, cum matre imperatrice domna⁴⁹ Theuphanu⁵⁰, assidentibus quoque episcopis, Rethario⁵¹ Patherbrunnensi episcopo, Milone Mindensi episcopo, Hildebaldo⁵² Wormaciensi⁵³ episcopo, cum aliis principibus, qui ad sollempnitatem velandarum virginum convenerant. Cum ergo longa disceptatio esset, dominus Osdagus, simplicis animi vir, divino monitu incitatus episcopalem cathedram ad absidem altaris poni præcepit, hac tuitione locum ac regimen sibi defendens, faventibus illi fere omnibus, quia archiepiscopi animositas, etsi metu illius dissimularent, cunctis displicebat. Destitutus itaque archiepiscopus multitudinis favore, qui prius suo juri omnia promisit, vix domna Theuphanu et episcopis obtinentibus, ipso quoque ultra quam credi potest supplicante, obtinuit, ut ad principale altare misteria ipsa die ageret, ita videlicet ut domnæ Sophiæ⁵⁴

velationem simul ageret, cæterarum quoque dominus Osdagus solus prospiceret; factumque est insolitum nec ante a nobis visum, ut duo episcopi ex latere altaris pariter sederent, pontificalibus paramentis festive infulati. Ventum est itaque ad ancillarum Dei consecrationem, cum episcopus, qui antea a pontificali jure timebatur dejectus, subito Dei gratia erectus, inter missarum sollempnia primo dominum regem, si in velationem suæ sororis consentiret, humiliter requisivit, deinde cæteros mundiburdos. Quibus consensum fatentibus, primo domnam Sophiam, si ad Hildenesheimensem sedem sibi suisque successoribus subjectionem et obœdientiam profiteretur, interrogavit, deinde alias velandas. Quæ unamini consensu religionem et subjectionem confessæ sunt, publiceque⁴⁵ denunciatum est omni clero et populo, archiepiscopum nil juris sibi in illa æcclesia vindicare⁴⁶ præter consensum et permissum Hildenesheimensis episcopi. Omnibus quoque rite peractis, summa pace et concordia discessum est; stetitque unanimitas sub domno Osdago et Gerdago, et aliquot annis⁴⁷ domni Bernwardi, adeo ut æcclesias aliquas præsentem archiepiscopo ibidem consecraret, synodum etiam magnam haberet præsentem domno rege tercio Ottone⁴⁸ assidente nichilominus præfato archiepiscopo, cum tamen nil sua auctoritate decerneret, præter quod assensum æque ut alii fratres domno Bernwardo, qui synodo præsidebat, præbuit. Interfuerunt Isari⁴⁹ Magdaburgensis archiepiscopus, Liudolfus⁵⁰ Treverensis archiepiscopus, Milo Mindensis episcopus, Hildebaldo⁵¹ Wormaciensis⁵² episcopus, Hugo Citicensis episcopus. Non tamen rata permanit hujusmodi concordia, quia in medium quædam emerserunt, quæ orientem caritatem falsitatis lolla⁵³ peremerunt.

14. Odiosum quippe est nostro tempore veritatem aliquem notare, sicut a quodam dictum est: *Veritas odium parit*, sed scribentibus gravis culpa est vel falsa dicere aut vera intermittere. Unde pace cunctorum liceat dici, quod scelus est celari. Illa quippe præclara ancillarum Dei congregatio⁵⁴ tanto studio et devotione dominorum nostrorum patrum patriæ, ducum ac regum, per Alfridum ejusque successores instituta est, ut in principio omnibus imitabiles exemplar humilitatis ac caritatis florent, episcopum suum a Deo⁵⁴ sibi præpositum quasi Dei nuncium ac patrem audirent, colerent et amarent, omnes adventantes, prout cuique personæ competeat, præcipua benignitate suscipere. Hic illis usus, hoc studium fuit; hoc sancto loco reverentiam et illis apud omnes gratiam exhibebat; hoc humilitatis privilegio, cum pro causis æcclesiarum

VARIE LECTIONES.

³⁹ thiothardum 2. ⁴⁰ gerbergam 2. ⁴¹ manu secunda 2. ⁴² uuillihelmo 2. ⁴³ Willigisus 2. *constanter*. ⁴⁴ illis 2. ⁴⁵ uel 2. ⁴⁶ intellegant 2. ⁴⁷ tot 2. ⁴⁸ instituta 2. ⁴⁹ deest 2. ⁵⁰ theofanu 2. *constanter*. ⁵¹ hrethario 2. ⁵² hildibaldo 2. ⁵³ wormaciensi 2. ⁵⁴ sophiæ 2. *sæpe*. ⁴⁵ Publice quoque 2. ⁴⁶ deest 1. ⁴⁷ annos 2. ⁴⁸ d. O. I. r. 2. ⁴⁹ isarus 2. ⁵⁰ liudulfus 2. ⁵¹ hildib. wormaciensis 2. ⁵² ita 1. 2. ⁵³ in marg. Gandesheim. ⁵⁴ ac de eo 2.

am citabantur, habitu admodum nitido A
to venientes, ut veræ Dei ancillæ ab
habebantur ac venerabantur. Sed postquam
uperfluitas accessit, morum insolentia sub-
obædientia torpuit, repulsa episcoporum
; quod cuique erat placitum, faciebat licita
ita est quoque ad augmentum mali diutina
domnæ Gerburgis, ejusdem cœnobii vene-
⁵⁵ matris, in quam Dominus plurima virtuta
nia contulit; decessus quoque religiosarum
quæ sub nutrimine antiquæ disciplinæ in-
erant. Numerosa autem juvenus virginum
erat in tyrocinio Christi. Quæ delicatius
metam prioris disciplinæ ac severitatis
1, ut est humanum post sua vota declina-
B
tia quoque, domna Gerburga invita mul-
enitente, ad palatium factione Willegisi
opi se contulit, ibique annum vel biennium
a, dissolubilis vitæ tramitem incedens
e se sparsit rumorem. Quod venerabilis
as episcopus non ferens, quippe qui illam
immo amore et gratia percolebat, blandis
itis ad monasterium redire persuasit. Cum-
teriori auditu vix verba illius admitteret,
lem repetens ad cœnobium eam repedare
s admonuit ⁵⁶. Illa autem ⁵⁷ ejus accessum
latum primo delinavit, deinde ad archi-
i velut patrocina ab illo confugit, ama-
verbis ejus animum exasperavit, pactum
sua velatione inanibus verbis annullavit C
illo se velatam, non ab Hildenesheimensi
ad provisionem Bernwardi episcopi se
pertinere, ad suam diocesim cœnobium
reimense respicere, plures se invenisse qui
ter testentur. His et hujusmodi ⁵⁸ verbis
opi animum adversus domnum Bernwar-
iter commovit. Post hæc Gandenesheim ⁵⁹
uria de episcopo inter sorores disseminavit,
poterat illum loco expellere atque abalie-
pat.

. 1000.) Interea episcopus cognoscens talia
coliri, Gandenesheim venit, graviter tulit
ari, nec aliquid caritatis vel honoris sibi
soribus suis exhiberi, sed infra extraneos
se tractari, cum tamen ab antecessoribus
D
ictum locum innumera bona collata sint,
aque ex sua parte plures et antiquitas et
tempore impensæ; et pro his beneficiis
et contumeliam sibi reconpensari, tributa
decimis solvenda essent imminuta, sæpe
unde negata; obædientiam, quo nulla vi-
gratior est, cum humilitate in ara cordis
immolari, patienter se omnia posse suf-
ferat tamen Christum, cujus vice fungitur,
dere, quicquid ingerant pro meritis ⁶⁰ sibi

suppetere, obædientiam, tamen caritatem et reve-
rentiam suis antecessoribus ab illarum majoribus
exhibitam, non ausum sua levitate negligere. Hæc
cum paterno animo perorasset, majori odio peccatis
stimulantibus illas in se concitavit, Sophia utro-
bique ex parte archiepiscopi ac congregationis per-
urgente.

16. Instabat autem hora, qua domna Gerburgis
æcclesiam quam construxerat consecrari depoposce-
rat. Unde quia ipsa, diutina infirmitate fatigata, ad
obeunda tantæ festivitatis sollempnia minime suffe-
cerat, Sophia, domina et matre consentiente, stu-
dium tanti laboris assumpserat. Et more suo pro-
prium episcopum ⁶¹ postponunt et abjiciunt; archi-
episcopus accersitur, quo ordinante cuncta ad dedi-
cationem pertinentia disponuntur; consecrationis
diem statuunt, exaltationis videlicet sanctæ crucis
sollempnitatem (Sept. 14). Mittitur autem et legatus
ex latere domnæ abbatissæ, qui domnum Bernwar-
dum ad dedicationem invitet diemque denunciet.
Sed quamquam plures illum anticipatum archiepi-
scopi advocacione objicerent, leni tamen animo suf-
ferens, ad præscriptum diem se venturum promisit.
Interea, incertum qua de causa, archiepiscopus statu-
tum mutat, diem abdicat, atque eandem dedicati-
onem in festivitatem sancti Mathei apostoli indicit
(Sept. 21), domno quoque Bernwardo pari potestate
ut olim in velatione Sophiæ venerabili domno Osdago
legationem dirigit, mandans ut incunctanter illi ad
dedicationem in præfata festivitate occurrat. Ipse
vero suum legatum atque scripta archiepiscopo re-
mittit, astruens imperialibus jussis obstrictum, seriis
quibusdam occupari, nec posse ad dedicationem ut
jussum est ipsa die illi occurrere.

17. In exaltatione tamen sanctæ curis Gande-
nesheim venit, æcclesiam dedicaturus, sicut domna
abbatissa in principio disposuit; nil paratum repe-
rit, immo aliquos collectos, qui illi resisterent, et
cum injuria ejicerent, si forte cum suis æcclesiam
consecrare violenter appeteret. Hanc enim famam
illæ disperserant, cum Dei teste nichil hujuscemodi
attemperaret vel mente conciperet. Jam enim tota
mente ad archiepiscopum confugerant, se atque lo-
cum ejus tuitioni devoverant. Sophia assidue illi
cohærens et cohabitans, hæc interdum noctuque am-
biebat. Missarum vero ⁶² sollempnia domnus episco-
pus ipsa die ibidem celebravit, licet maxima con-
gregationis indignatione, easdem tamen, ut oblationes
⁶³ offerrent benedictionemque perciperent, ad-
monuit. Plebs quoque, comperto sui episcopi ad-
ventu, quasi ad sollempnitatem convenit, mœrens
et ultra quam credi posset ægre ferens, episcopum
insolentia atque inobædientia loco detrudi. Quos et
omnes adventantes limato sermone consolans, laeri-
mabili questu publice commemorabat, se ipsa die

VARIÆ LECTIONES.

1. 2, et 1. eadem manu venerabilissimæ. ⁵⁶ ammonuit 2. ⁵⁷ namque 2. ⁵⁸ hujuscemodi 2.
shem 2. constanter. ⁶⁰ m. suis s. 2. ⁶¹ deest 1. ⁶² quoque 2. ⁶³ o. ad missam o. 2.

ad dedicationem æcclesiæ invitatum, nil illi honoris exhibitum immo exclusum; unde consecrationem æcclesiæ, quæ ad se pertineat, omnibus sine suo consensu canonica auctoritate interdicat. Qua de re congregatio sororum indignata, igne majoris indignationis accenditur ⁶⁴. Verum cum ad oblationem ventum est, oblatas indignatione et incredibili furore projiciunt, sæva maledicta episcopo ingerunt. Quo insolito tumultu perculsus, lacrimis perfusus antistes, non suam injuriam ⁶⁵, quam parvi ducebat, pensans, sed veri pastoris pro persecutoribus orantis exemplo, ignorantiam seu potius malivolentiam furentium feminarum deplorans, ad altare rediit, missam suo ordine magna animi contritione peragit, deinde populum alloquitur, benedicit et corroborat; deductusque honorifice ab illis, unde venerat redibat. O ⁶⁶ dignæ memoriæ virum, omnium ore celebrandum, cunctorum devotione intime amplectendum, apud se quidem iucredibiliter humilem, sed apud Deum, cordis inspectorem, ejusque fideles vere sublimem! Quis eum crederet in tanto pontificalis dignitatis honore, generis nobilitate, ministrorum multitudine contra irrogatas sibi contumelias patientiæ potius quam potentiæ maluisse clipeo muniri? Sed vir beatus humanæ abjectionis proba non curabat, qui totus divino amori mancipatus, illius tantum oculis quem singulariter diligebat placere summopere gestiebat. Hæc pro commendando magnæ utilitatis exemplo ad imitationem audientium inserere libuit; nunc ad ordinem redeamus.

18. Interea archiepiscopus et Sophia omnem apparatus ad novellæ æcclesiæ consecrationem necessariam diligenter præparant, inconsulto Bernwardo episcopo, quem tamen adjungere domna Gerburgis temptat, sed verita archiepiscopum, votis ejus obviare pertimescit. Præterea archiepiscopus in vigilia sancti Mathei (Sept. 20) ad præfatum monasterium venit cum episcopis, Rethario ⁶⁷ Paderbrunnensi episcopo, et Berengero Verdensi ⁶⁸ episcopo, Bernhardo ⁶⁹ quoque duce, cum aliis plurimis, consecraturus sequenti die æcclesiam. Mittuntur quoque domno Bernwardo episcopo, qui illum ad sollempnitatem æcclesiæ invitent. Postera vero ⁷⁰ die (Sept. 21) adest diluculo vice domni nostri venerabilis episcopus Eggehardus ⁷¹ cum majoribus natu nostræ congregationis et aliquibus primariis de nostro monasterio ⁷². Qui, fandi licentia data, archiepiscopum cum omni honore ex nomine domni Bernwardi episcopi devoto obsequio salutant ⁷³; imperiali illum obsequio detentum, adesse non posse; mirari tamen vehementer, in sua parochia et æcclesia ab antecessoribus suis absque omni contradictione semper possessa, sine suo consensu æcclesiæ consecrationem indici; fraterna caritate depræcari, ut ab hujusce-

A modi invasione desistat, nec se intromittat nisi quantum canonice concedunt; si suo juri singulari privilegio quiddam suffragari æstimet, ipsum non defuturum, quin communi consilio fratrum, ubicumque delegerit, justiciam plenissime exequatur. Archiepiscopus autem acerbiori indignatione inflammatus, mandat, ut primo mane sequentis diei, quæ tunc Dominica illucescebat (Sept. 22), ad consecrationem præfatæ æcclesiæ incunctanter properet; si venire tardaverit, nichilominus ⁷³ æcclesiam dedicaturum. Hanc autem iram et indignationem archiepiscopi adversus venerandum præselem creavit maxime præcipua familiaritas domni imperatoris, qua illum speciali devotione pietatis cæteris familiaribus percoluit. Affectuosissimo namque obsequio devinxit sibi imperatorem, quia cuncta, quæ ad gratiam illius competere sciebat, vigilantissimo studio obibat; et ob hoc animositatem invidiamque ⁷⁵ plurimorum in se commovebat, adprime quoque Mogontini episcopi, qui indignabatur, aliquem præter se familiaritatis locum apud imperatorem habere. Dominica itaque irradiante, adest prædictus episcopus Eggehardus ⁷⁶ cum venerando fratrum nostrorum senatu ⁷⁷ vice domini nostri directi, qui, canonica auctoritate et prisca sanctorum patrum consuetudine objecta, fortiter archiepiscopi cœptis restiterunt; atque sic consecratio præscripti monasterii intercepta est. Ipse vero episcopus inter missarum sollempnia facto ad populum sermone, synodum suam biduo ante sancti Andreae natale cum banni approbatione denunciat; deinde ad altare regressus, in cathedra sedens privilegia quædam ante incognita mandat recitari, in quibus continebatur, ut nemo de jure illius æcclesiæ auferret, quicquid tunc in decimis vel prædiis vel ulla re in vestitura contineret. Hoc quoque banno roboravit sicque discessum est. Episcopi autem ⁷⁸ qui aderant ægre admodum archiepiscopi animositatem conquesti, fratri et cœpiscopo per nos mandant, pertinaciam ipsius et temerarium inceptum se coercere non posse; id unicum supplicare, apostolicum atque imperatorem ut adeat; illius causam illorum esse communem; nec se defuturos, quia de eisdem utrisque, apostolico videlicet atque imperatori, scriberent.

19. Venerabilis itaque Pater domnus Bernwardus ultra modum sollicite ferens quantumcumque scisma in æcclesia grassari, sciens quoque, infusum venenum nisi apostolico et imperiali antidoto comprimere non posse, quamvis gravi corporis molestia sæpius lassaretur, et tantum iter imbecilli ejus corpori omnimodis esset contrarium, tamen, ut pacem reformaret, contra vires suas subire non recusavit. Nam jam pridem ardebat miro desiderio domnum

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴ 1. m. 1. a. desunt 2. ⁶⁵ n. s. i. usque f. deplorans desunt 2. ⁶⁶ reliqua capituli desunt 2. ⁶⁷ rethario 2. ⁶⁸ berengero verdensi 2. ⁶⁹ bernwardo 2. ⁷⁰ namque 2. ⁷¹ A manu secunda eggeardo 2. ⁷² deest, spatio relicto 2. ⁷³ salutavit dicens i. 3. 4. 5. ⁷⁴ n. se æc. 2. ⁷⁵ et invidiam 2. ⁷⁶ A manu munda egehardus 2. ⁷⁷ deest 1 ceto et senatu 3. ⁷⁸ quoque 2.

morem, quem unice amabat, videre. Paratis A et cum domno apostolico et imperatore consistat. Ad tanto itineri necessariis, per vallem Tarenti (36), a via commodior est visa, ire ⁷⁹ procuravit, secum scripta ⁸⁰ omnium cisalpinorum episcopum. Porro anno incarnationis Domini millesimo Nonas Novembris (Nov. 2) nimio morore congregationis plebis quoque a monasterio magna compunctione universorum deducendi (an. 1001) gratia comitatus, ad votum cedentibus, secundo Nonas Januarii Romam us est (Jan. 4). Quod humillimus ac piissimus pastor audiens, miro affectu dilectum magistrum illi flagrans, ad suam presentiam tamen eum conlebat, sed festinus a palatio fere duo milia sanctum Petrum illi occurrit, benignissime susceptum, inter amplexus familiarissime detum, ad hospitium deduxit, diuque cum illo ulans, sequenti die ad palatium illum venire t, nec permisit ut quantulumcumque de suo o in ministerium suum impenderet, sed per otimanas, quibus apud illum morabatur, sufficit in usum sui suorumque cuncta indigna larministrari precepit ⁸². Mane vero domnum licum convocavit in occursum carissimi hospiti- n. 5). venientem quoque foris in atrium ob- rocedentes libentissime susceperunt, nec per- est ad suum domicilium reverti, sed juxta se domnus imperator habitabat ⁸⁵, splendidis- illi habitaculum ⁸⁶ exhibebat. Vicissim e nunc imperatoris cubiculo, interdum episco- C sidentes, et forenses causas et rei publicæ aria conferebant. Nam de archiepiscopo et tu Gandenesheim oborto ante accessum domni pi fama præcurrrens cuncta divulgaverat; non opus habebat singula evolvere, sed bre- strictumque, imperatore interrogante, panca mit ⁸⁸.

Sed archiepiscopus quod mente perceperat, erfecerat. Quidam enim maligni illum impu- , Sophia nichilominus institerat. Venit itaque ante sancti Andreæ festum Gandenesheim ad am (an. 1000, Nov. 28), ut disposuerat, ha- secum venerabilem episcopum Retharium ⁸⁶, ie complures extraneos, videlicet de Thurin- D Hassis, quorum id nichil intererat, nonnullos de sua diocesi infra Saxoniam. Sed in prin- ctionis venerandus præsul Eggehardus ⁸⁷ ar- scopum commonet, ut a synodo desistat, nec ena æcclesia talia præsumat, præcipue cum is episcopus ad quem æcclesia pertineat absit

et cum domno apostolico et imperatore consistat. Ad hæc incredibili furore archiepiscopus succensus, vultu torvo ac minaci jubet ut sileat; nil ad se talium pertinere; ut propriam æcclesiam habeat, illam gubernet! Econtra Eggehardus: « Peccatis, inquit agentibus, termini episcopatus mei barbarica sunt feritate depopulati, civitas deserta, æcclesia desolata; sedem non habeo, servum me sanctæ Mariæ et Hildenesheimensis æcclesiæ recognosco, et in cunctis quoque potero sancto loco prodesse studebo. » Archiepiscopus itaque, productis viris quos adduxerat, requisivit episcopos, si liceat illos homines banno suo ad sacramenta constringere, ad cujus diocesim illud cænobium pertineat. Illi quamquam metum illius veriti, aiunt, legitime fieri non posse, absente episcopo Bernwardo. Eggehardus ⁸⁸ itaque præsul et fratres nostri, populus quoque, orant instanter, sacramenta suspendi. Qua unanimitate clerici et plebis archiepiscopus commotus, Eggehardo episcopo minatur, nisi sileat quod cum injuria illum ejiciat, Super hoc multi indignati et aliquanti quos archiepiscopus adduxerat, cum propemodum tumultus oriretur, Eggehardus præsul ab episcopis rogatus secessit, cunctosque Gaudenesheimenses et omnes ad Hildenesheimensem diocesim pertinentes ad suam synodum invitavit. Ad cujus bannum unanimiter omnes egressi, illum sicut sunt, tantummodo cum archiepiscopo suis propriis, quos adduxerat, relictis. Cum vero de diocesi sacramentis examinati requirerentur, alii Ethrinam (37), Frideslarensis fluvium, terminum Hildenesheimensis parochiæ affirmabant, errorem faciente nomine Ederne fluminis, quod Gandenesheim alluit; alii, certum nil scire nisi quantum aliorum relato didicerint, approbant ⁸⁹; nullus aliquid vel memoria dignum asseruit. Archiepiscopus tamen, acsi veritate cuncta fixa constarent, banno, ne quis illi sacramento retentum cænobium auferret, munivit; sicque libero errore discessum est. Populus vero quicquid ab Hildenesheimensi senatu jubebatur, obœdienter obivit.

21. (An. 1001.) Interea legatus Romam super his domno episcopo dirigitur, scripta quoque domno apostolico et imperatori lacrimoso admodum stilo ferebat. Unde tam apostolicum quam imperator et omnes Romani graviter commoti. canonum auctoritatem, patrum nichilominus traditionem violatam; contemptum quoque maximum Romanæ sedi et apostolico, imperatori etiam, tali præsumptione irrogari; periculosum scandalum in ecclesia hac in-

VARIÆ LECTIONES.

vest 2. ⁸⁰ s. fere o. c. fratrum 2. ⁸¹ a. i. D. m. desunt 2. ⁸² codex 2 addit: naturales quoque cibos, in patria illum usum noverat, pius conviva exhibebat, medum quoque et cervisam fama præcurrente entum amantissimi hospitis præparabat, vasa etiam, picarios ac nitidas scutellas, candelas quoque brandendum providit (38). ⁸⁵ habitat 2. ⁸⁶ cubiculum 2. ⁸⁶ contex. 2. ⁸⁶ ita et 2. ⁸⁷ egghardus ⁸⁷ pius. ⁸⁸ Ekkihardus 2. ⁸⁹ approbant 2.

NOTÆ.

Tridenti.
Eder.

(38) Sæculi undecimi mores a nostris haud multum diversos cernis.

solentia ⁹⁰ posse generari; hujusmodi virus funditus A extirpandum ⁹¹.

22. Per idem tempus mansit cum imperatore unicum decus imperii domnus Heinricus, tunc dux potentissimus, in proximo quidem Dei pietate rex futurus, in quem Dominus cunctos thesauros divinæ et humanæ sapientiæ contulit. Hic graviter semper ferebat Gandenesheim obortam controversiam, atque ardentem instabat æcclesiam pacificare, et sub Christi signis militantes ad caritatem et gratiam reformare. Hujus itaque suasu et cleri plebisque coadunta est synodus viginti episcoporum de Romania; aliquanti etiam affuere de Italia et Tuscia; de nostris quoque Sigefridus ⁹² Augustensis, Heinricus Wirzburgensis, Hugo etiam junior Citiensis; præsidebat domno Gerberto apostolico cum imperatore in palare ⁹³ (39) in æcclesia sancti Sebastiani martiris, præse nte nichilominus singularis meriti viro domno Heinrico ⁹⁴ duce pacatissimo et abbatibus, astantibus quoque presbiteris et diaconibus omnique Romana dignitate. In fronte itaque actionis post evangelia lecta et quædam Patrum capitulo, benedictione data cum consedissent, facto silentio venerabilis episcopus Bernwardus de loco sessionis suæ modicum progressus, humiliter apostolico et imperatori et domno Heinrico duci omnique synodo causam suæ æcclesiæ elimato sermone exponit. Cunctis itaque ejus questu compunctis, sapientissimus papa interrogavit concilium, si synodus habenda vel vocanda esset, quam archiepiscopus cum suis quos adduxerat collegisset, in æcclesia ab Hildenesheimensibus episcopis ⁹⁵ semper possessa, præcipue cum episcopo defuerit et ad Romanam sedem pro eisdem causis confugerit; vel quo nomine tale conventiculum vocitandum sit. Sanctum consilium secessum petit, ut secretius inter se de his conquirant. Quod ⁹⁶ piissimus papa ⁹⁷ annuit. Egressique sunt soli Romani episcopi, et postmodum introgressi cum iterum consedissent, sapientissimus papa dixit: « Quid sancitis fratres, de synodo? » Sanctum concilium respondit: « In aliena æcclesia et ab aliis possessa nil juris habuit; neque canonice ibi synodum habere aut aliquid constituere sine consensu proprii episcopi potuit, nec omnimodis synodus canonice dici poterit. » Sapientissimus papa dixit: « Ergo quo nomine rite vocari potest? » Sanctum concilium respondit: « Scisma concilians discordias. » Sapientissimus papa dixit: « Abjicienda sunt quæ ibi gesta sunt? » Sanctum concilium respondit: « Canonica auctoritate et sanctorum Patrum exterminanda sunt, quæ ibi adinventa vel statuta sunt. »

Sapientissimus papa dixit: « Apostolica potestate et sanctorum Patrum auctoritate dissipamus, effringimus et adnullamus quæ, absente fratre et coepiscopo Bernwardo, Gandenesheim in sua diocesi ab archiepiscopo Willegio et suis complicitibus adinventa et sacramentis statuta sunt. » Et superadjecit: « Frater et coepiscopus ⁹⁸ Bernwardus petit sibi restitui sublata vestitura ab archiepiscopo: quid sancitis, fratres? » Sanctum concilium respondit: « Vestituram, quam archiepiscopus non potuit auferre, non est necesse illi reddere; sed quia hoc ipse petendo instat, si domno imperatori placeat, apostolatus vestri ferula vestitura illi redintegretur et roboretur. » Sapientissimus papa dixit: « Fiat juxta placitum vestri. » Et tradidit illi apostolicam ferulam, dicens: « Gandenesheimense cœnobium cum adjacentibus villis et terminis tuo juri redintegro et corroboro, et apostolica sanctorum Petri et Pauli auctoritate interdico, ne aliquis tibi, nisi quantum canones permittunt, obsistat. » His finitis domnus apostolicus, quid faciendum esset, concilium requisivit. Responsum est, si utrisque principibus id conveniat, scriptis archiepiscopum incusandum, quod tam audax inceptum, canonibus Patrumque regulis contrarium, vir summæ gravitatis attemptaret; simulque ut in posterum a tali controversia desistat, nec aliquid se intromittat, nisi canonice emancipet; synodum quoque episcopis per Saxoniam indici, vicarium nichilominus ex parte domni apostolici destinari, qui synodo præsideat. Complacitum est; locus Palithi habendæ synodi disponitur, dies xi Kalendas Julii denunciatur, Frithericus cardinalis presbiter sanctæ Romanæ æcclesiæ, post quidem Ravennæ archiepiscopus, Saxo genere, juvenis ætate sed senior morum probitate, vicarius domni apostolici eligitur atque dirigitur, apostolicis paramentis atque insigniis non minus infulatus, quam si ipse papa procedat ⁹⁹.

¹⁰⁰ 23. Illis quippe diebus domnus imperator Tyberinam civitatem (40) arcta obsidione vallavit. Machinis autem et plerisque instrumentis ac expugnationem præsidii paratis, fossis etiam miræ magnitudinis, ut aquam a meatu deducerent, cum magnam vim civibus ingererent, nec ad deditioem cogere possent, imperator invitatur. Nec mora, adest cum apostolico et venerabili episcopo Bernwardo. Cumque ut in talibus fit, alii augere obsidionem suaderent, alii diuturno ac grandi labore parum se profecissæ dicerent, bonum videri, tantum ut cum honore fiat, obsidionem solvi, imperator Bernwardum præselem seorsum abducens, quid agat consulit,

VARIE LECTIONES.

⁹⁰ i. scientes p. 3-5. ⁹¹ decreverunt 3-5. ⁹² sifridus 1. sigifridus 2. ⁹³ in p. *desunt* 2. ⁹⁴ H. 2. ⁹⁵ *deest* 1. ⁹⁶ *deest* 2. ⁹⁷ p. libens a. 3-5. episcopus 1. ⁹⁸ 1. ⁹⁹ i. procedat apostolicus 2. ¹⁰⁰ *sequentia usque Con- venerunt capitulis 28, nulla lacuna indicata, desunt* 2.

NOTÆ.

(39) Aspastico forte et salutarior vel locutorio Brower. Vulgo Parlatorium vocant Læbniz. (40) Tivoli.

modum ferre se, cum injuria cepta desidero quem ille: « Non patior, ait, super his ma mi, quem vita cariorem habeo, commoed nunc præcipite artiori obsidione urbem nam etsi reditum ad patriam cupio, non majestate vestra diverto, quam urbem populo vestro juri subacta, Dei pietate, videbo. » imperator lætus dilecto gratatur magistro, artiori obsidione munit, milites ad expugnainstruit, intrandi vel exeundi licentiam imperiali auctoritate interdicit. Aliquot diebus domnus Bernwardus et apostolicus præfurbem adeunt. Cives læti adventantes servos honorifice excipiunt, urbi intromittunt; nec resistunt (41), quam omnes pacatos imperaditioni Dei gratia adjuti subduunt. Postera die, nobili triumpho subsequente, episcopistorem adeunt. Nam cuncti primarii cives ipse civitatis assunt nudi femoralibus tacti, dextra gladios, læva scopas ad palatium dentes; imperiali juri se suaque subactos; isci, nec ipsam quidem vitam; quos dignos erit, ense feriat, vel pro misericordia ad scopis examinari jubeat. Si muros urbis solo mari votis ejus suppetat, promptos libenti cuncta exequi, nec jussis ejus majestatis dum contradicturos. Imperator pacis conciliatores, et domnum Bernwardum episcopum, magratando extollit, atque ad illorum nutum niam tribuit; placitoque habito, urbem non in commune deliberant. Urbani gratia impedonantur, et ut se pacifice agant, nec ab tore deficient, commententur.

Romani denique indigne ferentes, Tyberinos imperatore pacatos, urbis quoque suæ portas nuniunt, vias obstruunt; libere intrandi vel li Romam facultas negatur, vendendi et emendionium interdicitur; nonnulli quoque regis um injuste perimuntur. Palatini autem a Bernwardo episcopo salutaribus monitis in, confessione nichilominus purgati, sacro quatioatico inter missarum sollempnia muniti, egredi et hostes fortiter impetere parant. arduus episcopus dominicam hastam (42) subquoque atque omnes vivificæ crucis muniignat, benedictione publice data, ac vitalibus s consolans et corroborans, signifer ipse cum hasta in prima fronte aciei egredi parat. Seautem mane imperator cum suis post missasollempnia venerabili Bernwardo episcopopentis cælestibus ac divinis exhortationibus ati, adversus hostes certamen instruunt, ipso æ cum sancta hasta in principio terribiliter ante (43), cordis vero instantia pacem ab pacis suppliciter flagitante. Unde contigit, militis sui precibus exoratum pacifici regis

A Christi mox adesse præsentiam, cujus et in nativitatish ortu primum pacis gaudia nunciantur, et postmodum ejusdem pacis amatores evangelica veritate filiorum Dei appellatione censentur. Ipsius itaque pietate totius discordiæ rebellione sopita, hostes pacem exposcunt, arma projiciunt, in crastinum se ad palatium venturos promittunt. Mane Dei clementia assunt, pacem petunt, sacramenta innovant, fidem se imperatori perpetuo servaturos promittunt.

25. Interim piissimus ac mitissimus imperator cum paucis turrim quandam ascendens, ad illos concionabatur dicens: « Auscultate verba patris vestri et attendite, et ea mente diligenter reponite. Vosne estis mei Romani? Propter vos quidem meam patriam, propinquos quoque reliqui. Amore vestro meos Saxones et cunctos Theotiscos, sanguinem meum projeci; vos in remotas partes nostri imperii adduxi, quo patres vestri, cum Orbem ditione premerent numquam pedem posuerunt; scilicet ut nomen vestrum et gloriam ad fines usque (44) dilatarem; vos filios adoptavi, vos cunctis prætulim. Causa vestra, dum vos omnibus proposui, universorum in me invidiam et odium commovi. Et nunc pro omnibus his patrem vestrum abjecistis, familiares meos crudeli morte interemistis, me exclusistis, cum tamen excludere non potestis; quia quos paterno animo complector, numquam ab affectu meo exulari patior. Scio equidem et nutu oculum seditionis principes assigno; nec verentur, dum publice omnium oculis notantur; nichilominus etiam fidissimos meos, de quorum innocentia triumpho, sceleratorum admixtione commaculati, nec posse distingui, monstro simile arbitror. » Hac ratione imperatoris ad fletus usque compuncti satisfactionem promittunt, duos corripiunt, Benilonem et alium quendam, quos crudeliter cæsos, nudos pedibus per gradus tractos semivivos in præfata turri ante imperatorem projiciunt.

26. Hac autem seditione sedata, venerabilis Pater Bernwardus ad sanctum Paulum orationis causa accessit; apertoque sarcophago sancti Timothei, de quo in Vita sancti Silvestri legitur, astante custode quem ipse imperator ibidem posuerat, de integro brachium sancti martiris abstulit. Presbiter quoque ejus (45) non minimam partem de eisdem reliquiis ad castra asportavit.

27. Egressi itaque papa et imperator dominica *Exurge quare* (Febr. 16), immensis lacrimis civium non longe ab Urbe castra ponunt. Domnus quoque Bernwardus episcopus, jam pridem antequam Urbi excederent accepta licentia ad patriam redeundi, præmissis omnibus suis, simplici tantum veste imperatorem ad duas mansiones comitatus, quinta feria ejusdem septimanæ (Febr. 20) ab eo dimissus est: dici non potest, quanto mœrore, quantis utro

NOTÆ.

Papa et Bernwardus.
v. T. p. III. p. 322. Liudpr. Antap. IV. 24
cf. Richeri l. 9.

(44) scil. Orbis.

(45) Thangmarus ipse; cf. c. 34

rumque lacrimis fuis, ut in publicum procedere A vererentur. Piissimus imperator, quæ stilo vel legatorio intimare dubitaverat, fido magistro in archanum mentis secretarium sapienti trutina libranda commendat. Reliquias nichilominus, integrum videlicet corpus sancti Exuperantii martiris, diaconi sancti Sabini episcopi, Goslarie per illum direxit ibidem sua industria in celebri loco (46) reponendas. Episcopus quoque mellito affamine ut magisteriali moderamine, ut quondam puero alludebat, agenda quæque commemorabat, fugienda suadebat vicia, mores omnium æquitatis lance pensare, patientiam familiarissimam in cunctis vernaculam sibi conciliare, ante omnia, ne quid nimium pertinaciter intentet. His gestis unanimem magistrum in hospitium ducens, exquisitis donis remunerat; B deinde apostolico convocato, benedictione data carissimum magistrum inter oscula flentes Dei gratia pace dimitunt. Socios quoque viæ ex suis imperator cum illo dirigit, qui eum deducant, ad se quoque remeantes, illius salutem, itineris quoque prosperitatem exponant. Rebus itaque Dei clementia votum cedentibus, Papiam pervenit, ubi ejus adventum præsulæ ac comites totius Liguriæ expectabant. Quibus legationem imperatoris dedit, atque in placito considens, plura cum illis de rei publicæ utilitatibus contulit. Illius namque consilio cuncti parebant, quia, quantum ab imperatore diligeretur, sciebant. Leo quippe Vercellensis episcopus, vir literis eruditus, fandi quoque copia exercitatus, ad C suam civitatem maximo honore et affectu illum invitavit; vix quoque obtinuit; præveniensque collecto maximo ¹⁰¹ cleri populique cœtu, in laudem Dei cunctis psallentibus, campanis quoque personantibus, non minori ambitu quam si papa a veniret excepto, omniaque in ministerio ejus opulentissimo luxu quantum imperatam, est impendit, donis quoque eximiis honoravit. Socios quoque cum illo misit, qui sequenti die hospitium plenis copiis providebant. Inde per diversa loca et civitates veniens, plurimorum benignitate in multis locis usus, clusas excedens, Alpiibus (47) Dei pietate superatis, Octodorum (48) prætergressus, Agannum (49) adiit, ibique a Rodulfo, rege Burgundiæ, liberalissime D excipitur. Qui tradidit episcopo in proprietatem infra Papiam cum manuscripto tres curtiles, et sua subscriptione anulique impressione roboravit. Inde Dei gratia munitus divertens, prospero Dei pietate itinere Hildenesheim cum maximo cleri plebisque tripudio in sancta festività heroycæ cœnæ intra-

vit (April. 10). Reliquias quoque sanctorum advexit, magno honore in æcclesia condidit; i sam quoque pecuniam in altaris servitium a usus pauperum expendit. Totum autem æ tempus in exstrukione murorum civitatis, Hildenesheim inchoaverat, institit, interdum gravi stomachi molestia laboravit.

28. Interea affuit, ab apostolico et imp vice papæ directus, cardinalis presbyter Frith omnibus insigniis apostolicis acsi papa p infulatus, equis apostolica sella Romano ostro instratus. Scripta quoque a papa et imp episcopis et cæteris principibus mittuntur, manum legatum digno honore suscipiant, e legationi indubitanter omnes, quasi apo præsens cernatur, obædiant ¹⁰². Convenerunt Palitbi ad synodum decimo ¹⁰³ Kalendas Jul (22), juxta decretum apostolici præscriptum ¹⁰⁴ legatum ergo vario affectu excipiunt; archiep vero et qui ei favebant mira indignatione et tione illum spernebant. Episcopus vero Bernv et Lievezo ¹⁰⁵ Hammemburgensis archipræsul complures, reverenter eum tractabant præci honore colebant. Sed postquam ad conciliu tum est, vix dici poterit, quanta seditione et t agitaretur. Nam nec locus sessionis vicario lici idoneus conceditur, horribilis strepitus i natur, jus fasque ¹⁰⁶ contempnitur, canonic plina annullatur. Vicarius inter episcopos L nem ¹⁰⁷ et Berwardum sedens, apostolici sci legationem ad episcopos se habere; facultater quendi quæ ferat, sibi exhiberi orabat. Im denique ¹⁰⁸ silentio, primo dulci affamine epi de pace et caritate et concordia commonet, epistolam papæ archiepiscopo specialiter di profert, publiceque in auribus omnium recitatur. Quam cum archiepiscopus tangere vel dedignaretur ¹⁰⁹, episcoporum judicio palam citata: in qua ipse episcopus aperte corripit et de fraterna concordia et obædientia ammu Vicarius autem quamvis ¹¹⁰ archiepiscopum : magno studio parceret, tamen miti affatu, quæ que illi objiciantur, obædienter fratrum cæ satisfacere, apostolica auctoritate commonet his, etsi indignatus, consilium a fratribus et pue ab archiepiscopo Lievizione quærit. A ille, bonum sibi videri, quia læsus frater dom nostrorum, apostolici, et imperatoris, suffra tiit, coram vicario illum, episcoporum judi tificiat. Januæ interim æcclesiæ pandunt

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰¹ collectio maxima 1. *hic pergit* 2. ¹⁰² X. Kl. Julii 2. ¹⁰³ Prescriptum quippe legatum affectu excipiunt archiepiscopus, et qui eum favebant 2. ¹⁰⁴ lieuizo hammab. 2. ¹⁰⁵ et fas 2. ¹⁰⁶ zonem *2sæpius*. ¹⁰⁷ itaque 2. ¹⁰⁸ indignum duceret 2. ¹⁰⁹ carpitur 2. ¹¹⁰ quamquam 2.

NOTÆ.

(46) Goslaria igitur eo jam tempore, metallifodinis Ottone I. regnante detectis, celebris erat et diocesi Hildesheimensi adscripta.

(47) Monte Jovis.

(48) Martinach.

(49) S. Moritz.

Mantur, fit strepitus tumultusque validus, A
 inis exultantibus ¹¹² arma exposcunt ¹¹³, im-
 minas ingerunt ¹¹⁴ adversus apostolici vica-
 Bernwardum episcopum. Legatus autem et
 us Bernwardus, nec tumultu moti, nec mi-
 iti, licet numerosiores haberent militum co-
 on arma fremunt, sed seditionem compes-
 piscopi negotium in posterum diem prote-
¹¹⁵ suggerunt, in fidem suam suscipiant,
 iscopum adventurum justiciamque obœdien-
 taturum.

Interea archiepiscopus furore nimio succen-
 editur, quem infra coronam fratrum vicarius
 tur, et banno apostolicæ auctoritatis ad sy-
 in eandem æcclesiam sequenti diluculo invi-
 que illa actio soluta ¹¹⁶ est. Matutino itaque
 nulo clam archiepiscopus, omnibus ignoran-
 um suis abscessit. Vicarius autem ¹¹⁷ secun-
 tionem synodi sequenti die (Jun. 23) ador-
 principio actionis archiepiscopum inquit;
 quia non aderat, ab omni episcopali ministe-
 que ad præsentiam papæ suspendit. Cunctis
 iscopis synodum in natali Domini ad præsen-
 apæ apostolica auctoritate indicit; archiepi-
 nihilominus scripta in hunc modum dirigit:
*modo te subtraxisti et jussis Romani pontificis
 ens fuisti, auctoritate sanctorum apostolorum
 Pauli, et illorum vicarii papæ Silvestri ¹¹⁸,
 i sacerdotali officio scias te usque ad præ-
 illius suspensum. Sic ¹¹⁹ secunda actio ter-*
 est.

vicarius autem ¹²⁰ cum domno episcopo Ber-
 aliquantum moratus, præcipuis muneribus
 omnes sui remunerati, in pace dimissus est;
 ensque ¹²¹ ad apostolicum et imperatorem,
 nis ordinem aperuit. Super quo graviter indi-
¹²², jubent universos Theoticos ¹²³ episcopos
 itale Domini ad illorum præsentiam festinare,
 um ad synodum, sed cum omni suo vassati-
 ita ¹²⁴ instructos, ut ad bellum, quocumque im-
 præcipiat, possent procedere. Præfatus quo-
 ithericus non multo post episcopalem cathe-
 lavennæ obtinuit.

Præterea episcopus Bernwardus sperans Dei
 ut utrorumque principum clementia, summa D
 conversaturum, abbatiam ¹²⁵ Hildewarden-

sis (51) æcclesie, sibi ab imperatore traditam, et sol-
 lempni ab ipso dedicatione devotissime consecratam,
 et divino servitio excoltam, pluribusque beneficiis
 ac donis ab eo ditatam, ubi etiam sua matertera ¹²⁶
 matris regimen agebat, in præcipua festivitate illa-
 rum ¹²⁷ adire disponebat, præmisso omni apparatu
 ad tantam sollempnitatem confluentibus necessario.
 Cum jam omnia parata essent et ipse in proximo
 futurus esset, supervenientes nocturno tempore ho-
 mines archiepiscopi cuncta invadentes dissipaverunt,
 aliquantos vero domesticos episcopi crudeliter cæsus
 dimiserunt.

32. Hac injuria exacta, venerabilis præsul Gan-
 denesheimense cœnobium adire et quæque emendanda
 essent corrigere disponebat, ne qua sua culpa esset
 neglectum. Cui obstitit immensa multitudo non
 minus armis instructa, quam si ad publicum bellum
 cogerentur. Hos concivit ¹²⁸ Sophya, cunctos vide-
 licet quos vel de vassatico archiepiscopi vel de
 familia illius convocare poterat, omnes suos notos
 et familiares, et de propria familia manum validam;
 turres et munitiora loca circa æcclesiam armato com-
 plent milite, et contra unum hominem, suum videlicet
 episcopum, inermem, et benedictionem illis portantem,
 ita castellum muniunt, quasi barbarico procinctu
 se defendere parent ¹²⁹; ut veraciter illud Apostoli
 impletum in illo videatur: *Omnes qui pie volunt vivere
 in Christo persecutionem patientur (II Tim. III, 12)*.
 His præsul auditis, suos quid agat consulit. Cuncti
 periculo cedendum statuunt; diriguntur quoque qui
 veritatem diligenter investigent; qui omnia quæ
 sparserant ¹³⁰ vera, et his majora renunciant.

33. His hoc modo gestis, episcopi hujusmodi con-
 troversiam in æcclesia grassari cernentes ¹³¹, su-
 perque tanti viri tam inauditum et intolerabilibus
 injuriis nimium dolentes, conventum Francanavord ¹³²
 post assumptionem sanctæ Mariæ expetunt. Invi-
 tantur etiam archiepiscopi Coloniensis et Treverensis.
 Ventum et ad diem concilii, præsentibus archi-
 episcopis, Willegiso Mogontiensi, Heriberto Colo-
 niensi, Liudolfo Treverensi, cum cæteris servis Dei,
 Rethario Patherbrunnensi, Rodberto Spirensi, Ber-
 ringero ¹³³ Vardensi, Eggehardo Sleswicensi ¹³⁴.
 Sed quia Eggehardus ¹³⁵ ipse Hildenesheim hospi-
 tabatur, barbarico tumultu sua civitate et æcclesia
 depopulata, domnus Bernwardus ¹³⁶ molestia corporis

VARIE LECTIONES.

reitantibus 2. ¹¹² poscunt 2. ¹¹⁴ ingerunt, cum tamen apud vicarium et dominum. B. esset
 us exercitus. Sed nec tumultu moti 2. ¹¹⁵ protelare 2. ¹¹⁶ relicta corr. soluta 2. ¹¹⁷ vero 2.
 marg. qui Gerbertus 2. ¹¹⁹ sic et s. 2. ¹²⁰ namque 2. ¹²¹ Perveniens autem ad 2. ¹²² commoti 2.
 atiscos 2. ¹²⁴ deest 2. ¹²⁵ a. hildiuwardensis æcclesie ab antecessoribus suis divino servitio
 n atque exercitatum, sibi quoque ab imperatore traditam, ubi 2. ¹²⁶ in marg. Hemma sanctissima
 um Dominus multa facit miracula 2. ¹²⁷ illorum 2. ¹²⁸ concivit 1. conciverat 2. ¹²⁹ parant 1.
 Mittunt tamen aliquos qui accensum non sine magno periculo temptandum referant; consulcius
 co cedendum. Sin secus agere deliberet, nimirum maximum dampnum conciliet. His præsul
 2. ¹³⁰ q. fama sparserat 2. ¹³¹ c. s. t. v. t. i. et i. i. n. d. desunt 2. ¹³² francanavord 2.
 gero 2. ¹³⁴ sliesuvicensi 2. ¹³⁵ deest 2. ¹³⁶ episcopus 2.

NOTÆ.

/assallorum cœtu.

(51) Hilwardshausen ad Wiseram, infra Mundam.

impeditus, ad conventum vice sua illum direxit, A addens ei socium ¹³⁷ Thangmarum ¹³⁸, presbyterum et monasterii decanum, qui subcenturiatus adesset, si quid forte adversi ex parte archiepiscopi emer- sisset. In principio itaque primæ ¹³⁹ actionis archi- episcopus mitiori relatu fratribus absentiam domni Bernwardi conqueritur, justitiam fraterno iudicio, si adesset, se illi facturum asserit. Econtra non temeritate vel inobœdientia deesse refellitur, sed gravi corporis molestia impeditum: quæcumque sacer conventus divino flatu ¹⁴⁰ illustratus deliberet, statu- at, vel imperet, obœdienter se obsecurum ac servaturum ¹⁴¹. Sic quoque mutua benedictione data, ipsa die actio finita est. Sequenti die archiepiscopus, quibus impellentibus incertum, mordacior ¹⁴² ad ses- sionem progreditur. Aliqui namque et quidam de B episcopis ¹⁴³, favore illius adducti, episcopum Bern- wardum publice in synodo requirendum suadent ¹⁴⁴ Thangmarus autem presbiter domnos episcopos commonet, ut archiepiscopum a pertinaci animosi- tate compescant. Denique Dei pietate mitior archi- præsul efficitur; instantibus tamen cunctis, ut ves- tituram Gandenesheimensis cœnobii Bernwardus præsul possideret, nullo modo episcopus consensit, sed ut ¹⁴⁵ neuter illorum, usque octavas pentecostes Fridislare ¹⁴⁶ ad palatium conveniant, se ¹⁴⁷ intro- mittat. Sicque concilium Dei gratia solutum est.

34. Episcopus perinde domnus Bernwardus ge- mina gratia Italiam ardebat adire, præcepto vide- licet apostolici ¹⁴⁸ satisfacere, et carissimum dom- num regem ¹⁴⁹ videre, quem vita preciosiorem cole- bat. ¹⁵⁰ Direxit autem Thangmarum ¹⁵¹ presbiter- um vice sua, qui et priori anno comes peregrina- tionis ejus apud imperatorem fuerat, qui a primæva juventute usque ad caniciem scolari studio intentus, nutriendis pueris operam dabat. Hic ad præsentiam papæ et imperatoris cum epistolis ac mandatiis

missus, plurimorum benivolentia per viam gratia domini sui usus, imperatorem in Spolitanis partibus repperit, a quo merito domni episcopi benignissime susceptus, apostolici adventum præstolabatur. Qui- bus convenientibus, legationem et scripta tradidit, imperatore clementer apud apostolicum episcopi causam prosequente. Deinde jubetur synodum ex- pectare, quæ apud Tudertinam civitatem (52) in na- tale Domini futura erat, bonis omnibus ex parte utriusque principis opulentissime sustentatus ¹⁵².

35. Eodem tempore quibusdam jussis imperialibus obniventibus, [frater Bernwardi Tammo comes impe- ratori gratus, vir certe omni inorum probitate præ- clarus, ad regis imperium ¹⁵³ Paternum (53), muni- tum valde castellum, insedit; cujus sollertia atque industria in illis locis bene tuebatur res publica.

36. Anno singularis nativitatis Domini nostri Jesu Christi millesimo secundo, indictione 15, apostolicus cum imperatore Tudertinæ natale Domini celebra- vit; ubi in festivitate sancti Joannis evangelistæ (Dec. 27) concilium coadunatur episcoporum per Romaniam et aliquorum de Tuscia et ¹⁵⁴ Italia. De nostris quoque consederunt Notgerus Leodicensis, Sifridus Augustensis, Hugo Citicensis. Inter missa- rum itaque ¹⁵⁵ sollempnia consistentibus ad triginta patribus, præsentibus quoque domnis principibus Urbis ¹⁵⁶ papa atque imperatore, post ¹⁵⁷ evange- lium recitatis ex decretis sanctorum Patrum aliqui- bus capitulis, ad præsentiam synodi per oblatio- narium legatus venerabilis ¹⁵⁸ Bernwardi episcopi statutus ¹⁵⁹ est. Ad quem ¹⁶⁰ apostolicus dixit: « Dic, qua causa ad nostram præsentiam veneris ¹⁶¹, vel quid ad synodum habeas. » Mox legatus presbiter Thangmarus toto corpore ad terram prostratus, ero- ctusque faventium manibus, pedibus utriusque prin- cipis provolvitur; consurgensque ita ¹⁶² incipit: « Dominus meus apostolatus vestri auctoritatem,

VARIE LECTIONES.

¹³⁷ notarium 3. ¹³⁸ T. 2. ¹³⁹ pronæ 1. ¹⁴⁰ statu 1. ¹⁴¹ servaturum. Acerbiora namque utrobique asperius gesta a fratribus ante processionem consententibus sunt publice explanata, quæ in si- nodo reticere imperant, ne forte litem generent. Sic 2. ¹⁴² i. q. i. paulo m. 2. ¹⁴³ e. metu ac f. 2. ¹⁴⁴ suadent. Directos quoque ab eo, et præcipue presbyterum, commonent, sacramento ut episcopum excuset. Ille de se nil præsumens, cum tamen sepissime sinodis interfuerit conciliis, cum cæteris qui illum favebant archiepiscoporum cæterorumque clericos, qui in divinis peritissimi aderant, negotium per- pendere orat; sacramentum, quod sibi intendant, nunquam nisi canonum auctoritate subeat; postremo conventum nulla auctoritate subnixum, quem super apostolicam synodum conciverint; humiliter se sup- plicare et obsecrare, ut dominos (a) episcopos commoneant, ut archiepiscopum a pertinacia et animositate compescant. Cum post hoc Dei pietate mitior archipræsul efficitur 2. ¹⁴⁵ deest 1. ¹⁴⁶ fridislari 2. ¹⁴⁷ deest 1. ¹⁴⁸ aplice 2. ¹⁴⁹ deest 2. ¹⁵⁰ colebat. Sed frequenti febre laborans tantum iter subire timebat. Direxit 2. ¹⁵¹ Thongmarum 2 sæpius. ¹⁵² sustentatus. Romani vero imperialibus jussis obti- nentes, crebra incursione fatigantur. Copiæ imperatoris Paternum munitum valde castellum insidentes, in- cessanter irruptione et deprædatione et multorum sepe internecione graviter illos vexabant. Frater quippe Bernwardi episcopi Tammo comes, imperatori gratus, cum aliquibus vassis, quos præfatus episcopus in arma imperialia destinaverat, præsidium servabant, et ad illorum nutum bellicus apparatus agaba- tur. Apostolicus perinde Tudertine singulare Christi nativitatem celebravit. 2. cf. cap. 35. ¹⁵³ 1. de Sommerschenburg paternum in loco raso 3; correctio insipientis librarii, qui Paternum in Italia igno- rans, hic de castello Tammonis paternum quod Sommerschenburg fuisse credidit, sermonem esse putabat! ¹⁵⁴ vel 2. ¹⁵⁵ namque 2. ¹⁵⁶ orbis 2. ¹⁵⁷ ante 2. ¹⁵⁸ venerandi 2. ¹⁵⁹ statuitur 2. ¹⁶⁰ q. domnusa 2. ¹⁶¹ venires 2. ¹⁶² Consurgens itaque 2.

NOTÆ.

(52) Todi.

(53) Paterno.

(a) diminos 2.

dem quoque majestatem magnifice gratatus A pro cunctis in quibus clementer pro sua ecclesia tis. Quid autem ¹⁶⁶ legatus vester profecerit, d ei in sua legatione occurrerit, ipse, quia s est, melius exponet. Post discessum autem piscopi, dolentes litem et controversiam Giuachari, conventum Francanavordi statuunt. cum mens senior venire non posset, corraui infirmitate impeditus, vice illius me diandem in commune reverendi patres decre, ut neque archiepiscopus nec mens senior in resheimense cœnobium se intromittat, usque slavus pentecostes, et tunc Frideslare ad synoro hac ipsa causa convenient. Et quia hæc ad atus vestri sedem delata, vestris scriptis B iens est ¹⁶⁵ annullata, vestrum expetit judiat vestra auctoritas jubeat, in quo foro vel ibus iudiciis causam terminare debeat. Ad tiam nichilominus hujus sanctissimi conventa sancti Spiritus hic per vos aggregati ¹⁶⁶, tem meam destinavit, ut omnis senatus icæ æcclesiæ publice cognoscat, illum devoaffectu domno apostolico et Romanæ sedi e et consentire, et vestro iudicio adinventata poscere ¹⁶⁷ et pro posse perpetuo ser. Ad hæc domnus apostolicus obœdientiam episcopi et devotionem ac studium magnificat, prosequitur quoque venerabilis Ravennalesiæ metropolitanus Fridericus ¹⁶⁸, et quæ illi atque in tota legatione sua occurrerint C nit, archiepiscopi inobœdientiam, injuriam, ptum etiam Romanæ sedis. Econtra domni rdi benignitatem, caritatem ¹⁶⁹ exponit, et illo præcipuo honore sit habitus et affluentia n bonorum opulentissime refertus. Ad hæc itas archiepiscopi palam ab omnibus Romaepiscopis improbata ¹⁷⁰, temeritas præsumptionis arpitur. In commune tamen cuncti deliberant nsem archipræsulem cæterosque episcopos, xime venturi erant, expectandos; mittuntur nuncii, qui in epiphania Domini ad præsenriusque principis illos venire jubeant. Sed unime venirent, expectantur ad tres indu-

cias ¹⁷¹: cum autem nullomodo fieri posset ut convenirent, presbiter ¹⁷² Tangmarus, ut absolveretur, omni nisu institit ¹⁷³. Tercia itaque Ydus Januarii (an. 1002. Jan. 13), imperator dimisit a se legatum cari magistri sui Bernwardi episcopi, sæpe dictum presbiterum largissime remuneratum. Episcopo quippe munera præcipua direxit; inter alia onichinum vas magni præcii, species quoque medicinales diversas, pigmenta etiam diversa.

37. Jam vero in proximo imminebat miserabilis dies, obitus videlicet mitissimi imperatoris. Confessus est namque presbitero, cum ab illo interrogaretur, leviter se febricitari. Ingravescente ergo cottidie morbo, astantibus episcopis communitus sacramento corporis et sanguinis Domini, inter verba puræ confessionis, 10 Kalendas Februarii (53) (Jan. 23) mitissimus ac humillimus imperator cum ingenti dolore omnium honorum spiritum efflavit. Quis valet stilo exprimere vel fando disserere inremediabilem dolorem undique ad exequias confluentium? Funerea itaque Theutonum legio, præparatis cunctis ad iter indiguis corpus piissimi domini Aquis portabant; susceptumque est sancta die palmarum (Mart. 29) festivo obsequio totius regni, cunctisque principibus præcipuo affectu ad exequias famulantibus, sepultusque est in medio choro.

38. Interea vota principum in diversa rapiuntur, plerisque regni fastigium sine respectu timoris Dei usurpare nitentibus. Unde princeps quidam Bruno nomine, sciens venerabilem Bernwardum episcopum domno Heinrico duci reverentissimo esse fidissimum timens ne cœptis ejus adversaretur si quid inciperet, quoscumque in exicium illius vel in dampnum Hildenesheimensis æcclesiæ armare poterat, pro viribus institit, hinc prædis et rapinis passim bachatus in loca et homines episcopi. Sed ille more suo nusquam a fide desciverat, quamvis multis sæpe lascessitus injuriis. More autem sapientissimi architecti prudentissimus præsul fundamenta novi regni precum iniiciis inchoavit. Omnes namque frætrum ac sororum catervas quæ divinis sceptris sub ejus vexillis militabant, intenta supplicatione in tanta rerum necessitate advigilare monebat. Ipse quoque quod tamen

VARIÆ LECTIONES

ratatur 2. ¹⁶⁴ a. vel l. 2. ¹⁶⁵ sunt 2. ¹⁶⁶ p. congregati 2. ¹⁶⁷ p. scire et p. 2. ¹⁶⁸ Frith. 2. ¹⁶⁹ caque 2. ¹⁷⁰ improbatur 2. ¹⁷¹ l. Nam per omnes regiones comitatus et marcas dispersi sedebant, necessaria invenire poterant. Cum 2. ¹⁷² deest 2. ¹⁷³ institit. Immensa namque penuria omnium tum miserabiliter laborabant; et jam in proximo imminebat miserabilis dies, obitus videlicet mitissimi imperatoris nostri, cum tamen validissime se haberet, nec signum aliquod infirmitatis ullus in eo senescia Idus Januarii, dimisit a se legatus cari magistri sui Bernwardi episcopi sepe dictum presbiterum largissime remuneratum. Episcopo quippe munera præcipua direxit; inter alia onichinum vas i præcii, species quoque medicinales diversas, pigmenta etiam. Confessus namque presbytero est oc ab illo interrogaret, leviter se febricitari. Sed ingravescente cotidie morbo, astantibus episcopis, mitus etiam sacramento corporis et sanguinis Domini, inter verba puræ confessionis 10 Kal. Febr. mitissimus ac humillimus imperator cum ingenti dolore omnium in vespertino crepusculo spiriflavit. Post cujus discessum, domno Heinrico regalibus sceptris dei gratia potito, non minor fuerat æ dissentionis deceptio. Rege namque Patherbrunnum sancti Laurentii natale celebrante, domna mda (etc., v. *infra* cap. 39).

NOTÆ.

Ita et Ann. Hildesh. et Einsidl. — 9 Kl. Febr. Ann. Quedl. Tietm. et Nocr. Fuld.

cunctos celabat, arta abstinentia Domini clementiam A exorabat. Unde fit mirabilis Dei pietate in electum adunatio, ut popularium vota primorum prævenirent studia. Nam sicubi publici conventus cogebantur, vox una vulgarium, dominum Heinricum debere imperare; ipsum, non alium quemlibet, rebus debere præesse. Omnibus ergo pari voto in electione illius concordantibus, Willegisus archiepiscopus et Bernwardus præsul cum cæteris regni principibus domnum Heinricum Mogontiam cum summo honore ducentes, Dominica octava Pentecostes (Mai. 31) regimen et regiam potestatem cum dominica hasta ¹⁷⁴ illi tradiderunt; ac deinde rite omnibus peractis, cum maximo tripudio universorum sollempniter illum Dei gratia unxerunt.

39. Novus autem rex Paderbrunnun sancti Laurentii natale (Aug. 10) celebravit, ibique domna Cunigunda regalem coronam et benedictionem a venerabili Willegiso archiepiscopo accepit. Sophia vero ad ¹⁷⁵ Gandenesheimense regimen electa more suo, velut in sacro velamine proprium repudiata est episcopum, ita nunc quoque dedignata a suo pastore, et patre regiminis ¹⁷⁶ et consecrationem percipere, timore et fastu vauitatis a palligero benedici obtentu regis et reginæ ac principum expetit, Dominus autem ¹⁷⁷ Bernwardus, non valens resistere annuit.

40. Anno ¹⁷⁸ incarnationis Domini millesimo tercio rex orationis causa episcopia et abbatias, sancta videlicet loca, circumiens, ubi servi Dei vel ancillæ religiosius in divino servitio excubabant, ut se regnumque ¹⁷⁹ divinitus illi collatum illorum precibus tueretur, Hildenesheim adire magnifice desiderabat, Sed quia nullus regum ante illum religione loci id aggredi temptabat, Bernwardum episcopum convenit; qua ratione sanctum locum visitare audeat, consultit. Licentia quoque ab illo accepta, ante palmarum (55) sanctum diem præfatam ecclesiam adiit susceptusque est sollempni honore. Ipse quoque in altaris ac fratrum ministerium præcipuam pecuniam largitus, locum ditare et honorare promisit, atque ex magna parte benignissime perfecit.

41. (An. 1006) Tercio ¹⁸⁰ autem post hæc anno occidentalibus Gallis rem publicam infestantibus, D idem imperator Henricus expeditionem adversus illos movit. Cujus arma venerandus pontifex Bernwardus, juxta præceptum Domini, quæ Dei erant Deo, quæ Cæsaris Cæsari fideliter restituens, cum

immensa militum manu secutus, vigilantissimo obsequio ad gratiam militabat, Expeditione vero soluta, quod prius voto decreverat, ad sanctum Martinum (56) tetendit, non absque regali tamen licentia frater-naque episcoporum munificentia. Suos itaque omnes iter, quod disposuerat, diligentissime celabat, quia illorum lacrimas ne posset sufferre timebat; regi tamen commendatis, non multis comitatus iter aggressus, Parisius apud sanctum Dionisium aliquot dies consistens, sancta loca lustrando, magna animi contritione totum se Domino mactavit. Inde Turonis tendens, magna sedulitate Rodberti regis in via usus est. Ibi etiam septimanam conversatus, coram pio patrono sua suorumque commissa cottidianis ubertim lacrimis deflet. Honoratus denique a rege et episcopis præciosissimis beati Martini de sacro corpore reliquiis, nam maximum æstimabatur, si cui ali-quanta particula de casula sive cæteris paramentis sancti confessoris posset contingere, ipse cælesti thesauro remuneratus et aliorum complurium sanctorum, cum benedictione et gratia cunctorum inde digressus, Parisius perveniens, aliquot dies consueto exercitio precum intentus, nichilominus etiam a præfato principe et episcopis præciosissimi martiris Dionisii sociorumque ejus sacrosanctis pignoribus perceptis, cum benedictione et gratia ab illis digressus, felici cursu patriam repedabat. Et quamquam post tanti itineris difficillimum laborem, celere reditum vota omnium præoptarent, vicit tamen affectus, quo semper dominis obsequabatur, et benignissimum regem Aquis positum adiit. A quo affectuosissime excipitur, qua jam diu ægre illum videre cupiebat. Nam Bavenberg regali loco, qui sibi hæreditario jure a majoribus suis competeat, episcopalem sedem noviter instituere disponebat. Unde synodum omnium episcoporum in Francanavord adunavit scripta Romani pontificis super hoc et decreta communi iudicio comprobaret. Cui taxationi insignem Dei servum et antistitem Bernwardum primo regalis majestas, tum episcopalis dignitas interesse magis præcibus postulabant; nec abnuvit, quin promptissima obœdientia domnum regem honoravit. Reversus vero Hildenesheim, delatas sanctorum reliquias veneratione condigna servandas locavit, semet ipsum in sanctimonia solita sollicitus diatim exercuit, episcopatus sui terminos antiquitus præfixos labore nimio et sollicitudine custodivit ¹⁸¹.

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁴ vox hasta deest 1. ¹⁷⁵ a. g. r. e. m. s. jam erasa 2. ¹⁷⁶ regimen 2. ¹⁷⁷ quoque 2. ¹⁷⁸ hoc caput deest 2. ¹⁷⁹ regnum 1. ¹⁸⁰ hoc caput deest 2. ¹⁸¹ hic in 3. 4. 5. leguntur nonnulla Annalibus Hildesk. a. 1013. innixa, sed quæ voces beatus et sanctæ Hild. civitatis patronus posterioribus sæculis inserta esse docent: Illis diebus miserabilis cunctisque sancte matris ecclesie filiis, perpetuo lacrimabilis luctus, peccatis nostris exigentibus, exortus est, ita ut 12 Kalendas Februarii nobile monasterium sanctæ Hildennense mensis ecclesie diabolice fraudis facialis nostrorumque criminum flammis pene incendio perditum est. Nam in eadem nocte, prime quietis tempore, cunctis infra urbem commorantibus magis peccatorum pondere sopitis quam somni alterius quietis, deditis, grandis ille dolor nobis miseris supervenit. Verum sancto

NOTÆ.

(55) Quæ eo anno in d. 21 Martii incidit.

(56) Turonis.

⁸⁸ Interea domina Rothegardis dignæ memo-
 idewardensis æcclesiæ abbatissa, venerabilis
 urdi episcopi matertera, diutina corporis in-
 te castigata, resolutionis suæ diem sibi sem-
 stabilem, divino ut creditur instinctu, instare
 it. Unde in sacratissima nocte Dominicæ na-
 (Dec. 25) ad missam « Dominus dixit » in
 am se ferri præcepit : ibique Dominici corpo-
 sanguinis viaticum percepit. Inde, rite peractis
 is, denuo ad lectum reportata est, convocatis
 us ita exorsa est : *Ex hac vita me hodie, ca-*
is, quo Deus jusserit invituri, vobis denuncio ;
quia infra majoris missæ sollempnia futurum
m ignoro, ne qua divini famulatus fiat inter-
vos, audita mea morte, minime turbari deosco.
meque tanto michi largius auxilium affuturum
spido, si modo nulla ejus servitii mei causa fuerit
issio. Divinis itaque sollempniis ex more com-
ad communicandum exitum meum quantocius
re festinate, suoque creatori animam præcibus
us commendare curate, vestrumque semper f-
spectum habentes, in illo tremendo judicio, dum
est, per bona opera Deo dignæ inveniri satagi-
 dictis, eas stupentes nimium pariter ac mi-
 abire permisit. Quod quia spiritu prophetico
 lerit, rei patenter exitus ostendit. Nam, ut
 erat, infra majorem missam, incipiente se-
 a, sancta illius anima carnis est ergastulo so-
 Inde manifeste datur intelligi, beatam hanc
 am plus aliquid cæteris mortalibus divinæ gra-
 ncepisse, cui non solum suæ carnis absolutio-
 am evidenter concessum est præscire potuisse,
 etiam eo die præsentis vitæ miseriam felici-
 siasse, quod ad eam pro totius mundi salute
 idam Redemptor humani generis ex inviolato
 is utero ineffabiliter prodiens creditur ad-
 a.

Anno autem ¹⁸³ incarnationis Domini nostri
 Christi millesimo septimo, rex venerandus
 cus ¹⁸⁴ totius Romani imperii potentissimus
 i natale Domini ¹⁸⁵ cum maxima gloria cele-
 . Quocumque vero ¹⁸⁶ sapientissimus impera-
 ora sui sacratissimi vultus circumtulit, si quos D

A dissidentes forte repperit, aut statim reconciliabat,
 vel si quicquam obstitit, ut id non posset efficere,
 numquam mente feriabat, donec violatam caritatem
 reformabat. Quod etiam tunc in ipso festo singula-
 ris nativitatis facere ¹⁸⁸ prudenter institit ¹⁸⁹. Nam
 vetus odium, quod archiepiscopus Willegisus ad
 Hildenesheimensem Bernwardum episcopum ¹⁹⁰ le-
 vibus de causis conceptum, sævis irarum stimulis
 inremediabiliter sub mente nutriebat, sæpius deli-
 nire cupiens, animositate illius victus destitit. Ve-
 rumtamen coram multis episcopis aliisque principi-
 bus, qui ¹⁹¹ ad palatium in illa præcipua festivitate
 confluebant, illum ¹⁹² conveniens, tanta auctoritate
 pertinaciam animi illius ¹⁹³ digna invectione confre-
 git, ut se totamque controversiam illius iudicio et
 fratrum submitteret ¹⁹⁴, et in nullo vel ejus jussis
 vel fratrum votis obstaret ¹⁹⁵. Deinde sapientissi-
 mus rex sæpius interceptam ¹⁹⁶ Gandenesheimensis
 ecclesiæ dedicationem in vigilia epiphaniæ Domi-
 ni indixit, quæ tunc prima feria Dominicæ resur-
 rectionis accidit; velationem etiam ancillarum Dei
 in ipsa die epiphaniarum. Venerabilis igitur episco-
 pus Bernwardus Willegisum archiepiscopum et cæ-
 teros fratres in auxilium sui ad consecrationem
 præscriptæ æcclesiæ invitavit (an. 1007, Jan. 5).
 Nec mora, adest sacra sollempnitas; consecrationis
 misteria ex præcepto domni Bernwardi episcopi dis-
 ponuntur; fiunt omnia fraterna caritate, ita ut ar-
 chiefiscopus in aspersione primum locum teneret,
 C et cum illo episcopus Bernwardus. In æcclesia vero
 ipse, cujus parochia erat, misteria ¹⁹⁷ consecrationis
 fratribus dispensabat; primum namque gradum ille
 obtinebat. Expletis itaque Dei gratia omnibus fra-
 terna caritate, rex cum archiepiscopo et cæteris ad
 populum progressus, sic prosecutus est : *Diuturnam,*
peccatis agentibus, controversiam, karissimi ¹⁹⁸, ho-
die deponere et terminare debemus. Agnosco enim et
scio hanc æcclesiam et adjacentes villas ad Hilde-
nesheimenses episcopos semper pertinere, et ab illis
absque contradictione possessam esse ¹⁹⁹. Ad hæc ver-
 Dei pietate in se rediens, et quicquid proprio rea-
 tu vel aliorum instinctu in Deum et sanctam ejus Ge-

VARIÆ LECTIONES.

enitricis interventu sanctorumque nostrorum pie precatu (a) dominique nostri venerabilis Bern-
 episcopi acerbissimo ploratu, omnis ille vehemens ardor, divini roris infusione extinctus est,
 d venerabile templum mansit incolume, servatam Dei gratia, nisi quod nobis perpetuo est lugen-
 quod cum preciosissimo missali ornamento inexplicabilis librorum copia perit, nosque spiri-
 m nostri armorum inermes reliquit. Ipso quoque anno beatus Bernwardus sancte Hildenuensem
 ritatis (b) patronus, sequenti omnium sanctorum festivitatis die, altare summum sancte Dei Ges-
 s, quod, proch dolor! peccatis nostris promerentibus, valida, ut dictum est, ignis inundatione con-
 m erat devotissima mentis intencione, 4 Nonas Novembris in melius restauravit et benedixit, Deoque
 ius hominibusque laudabilis auri, argenti gemmarumque claritate effecit. ¹⁸² hoc caput deest 2.
 ro 2. ¹⁸⁴ deest 2. ¹⁸⁵ D. celebravit cum magno honore 2. ¹⁸⁶ autem 2. ¹⁸⁷ rex 2. ¹⁸⁸ deest
 ita 2. instituit corr. institit 1. ¹⁹⁰ hildeseimenses episcopos 2. ¹⁹¹ verum dissidentes episcopos co-
 ratribus qui 2. ¹⁹² deest 2. ¹⁹³ pertinaciam illorum 2. ¹⁹⁴ summitterent 2. ¹⁹⁵ obstare 2. ¹⁹⁶ s.
 ant 2. ¹⁹⁷ ministeria 2. ¹⁹⁸ deest 1. ¹⁹⁹ ad hæc usque dicens desunt 2.

S. n. deprecatu 4.

(b) Ecclesie 4.

nitricem exercisset, videlicet in injusta invasione A
parrochiæ Gandenesheim ad titulum sanctæ Hilde-
nesheimensis æcclesiæ pertinentis publice confi-
tens, juri et repetitioni ejusdem loci abrenunciavit,
et in testimonium hujus abrenunciationis ferulam
episcopalem domno Bernwardo tradidit, dicens :
*Frater karissime et coepiscopo, abrenuncio juri istius
æcclesiæ, et hanc pastorem ferulam* ²⁰⁰, *quam manu
gesto, tibi sub testimonio Christi et domini nostri re-
gis et fratrum nostrorum trado in testimonium, ut
post hoc neque ego neque ullus successor meus ali-
quam interpellationem vel repetitionem de hac re ha-
bere possit.* Sicque officium missæ a Willegiso archi-
episcopo cum consensu domni Bernwardi episcopi
sollemniter peractum ²⁰¹ est. Sequenti autem die
epiphaniæ Domini velatio virginum sollempni cele-
bratione, præsentate rege et omnibus episcopis, a
domno Bernwardo facta est; sicque Dei gratia rebus
in pace et caritate sapientia piissimi ²⁰² principis
compositis ²⁰³, discessum est. Archiepiscopus vero,
hac lite sedata, præsullem nostrum omni honore et
caritate ultro dilexit, et in nostro monasterio fra-
ternitate honorifice acquisita, summam dilectionem
et loco et fratribus providit.

44. His ²⁰⁴ ita se habentibus, idem archiepisco-
pus quinto postea anno, plenus dierum et honorum
etiam operum, ad Christum migravit 6 Kalendas
Martii (an 1011, Febr. 24).

45. Post quem Erkenbaldus subrogatur Mogonti-
no regimini, prius abbas Fuldensis cænobii, cui C
nichil deerat catholicæ fidei, quem domnus Bern-
wardus Kalendis Aprilis Mogontiæ consecravit
(Apr. 1). Divino itaque respectu surrexit in archi-
episcopalem, quia in tempore iracundiæ factus est re-
conciliatio. Qui quoadusque ²⁰⁵ vixit, prioris discor-
diæ lenocinia posthabuit, insuper ²⁰⁶ ordinatorem
suum, consanguinitate ²⁰⁷ etiam sibi propinquum,
debita devotione ut patrem coluit et paterna carita-
te tractavit.

46 ²⁰⁸. Interea ²⁰⁹ venerabilis præsul Bern
ampliare studens divinæ servitutis obsequium
rochia sui præsulatus, ob recompensatione
ram Christum hæredem elegit, et quod præ
habuit, se ipsum cum omnibus acquisitis sæ-
rendis rebus Patri omnipotenti, sicut jam de
secreto mentis statuerat, in sacrificium obtu-
nasterium itaque in septentrionali parte
Hildenesheimensis, in loco quondam squali
quoque seu brutis animalibus coaptato, tot
tione et apparatu decenti instituit, quod
sufficientibus dotatum, cænobitis Deo famu-
ibi collectis delegavit.

47 ²¹⁰. Anno vero incarnati Verbi 1015, r
tem domni Heinrichi piissimi imperatoris 14,
tionis domni Bernwardi venerabilissimi præ-
indictione 13, 3 Kalend. Octobris (Sept. 29
ejusdem monasterii magno decore Dei gra-
summata, dedicatur a præfate antistite Be-
et honorabili Sleswicense episcopo Eggehardi
venerando Mimigardevordensis æcclesiæ
Thiderico, in honore Salvatoris Domini no-
Christi, et ejus beatissimæ et gloriosissimæ
tricitis perpetuæque Virginis Mariæ, sancti
chahelis archangeli, totius quoque militi-
stis ²¹¹, et simul sexaginta sex reliquia
eisdem venerabilibus præsulibus ibidem di-
neratione reconditarum.

48 ²¹². Quinto deinde anno (1020) Erke
Mogontiæ metropolitanus, plenus ²¹³ dierum
ritorum, 15 Kalendas Septembris pacem
Dei dereliquit, et animam in manus angelorum
vit ²¹⁴. Huic Aribo, regius capellanus, soci-
regimine; per quem rediviva restaurantur
discordiæ, quæ sub prædecessore suo sopita
runt, prævalente gratia concordiæ. Quem
pontificem cum in sacerdotem ²¹⁶ consecrari-
ret ²¹⁷ Deo dignissimus antistes Bernwardus
verbi Dei illum obstrinxit ²¹⁸ et anathem

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁰ in marg. codex 2, manu secunda: Nota de hoc ipso in Vita S. Godardi plenius. ²⁰¹ per
²⁰² deest 2. ²⁰³ compositis, in Thuringia aliquamdiu commoratus ad Bajoariam progressu
ginesburhc sanctum pascha (a) iniciavit. *Reliqua capituli desunt* 2. ²⁰⁴ His ita se habentibus, ea tem-
tempestate 6 Kl. Martii Dei judicio tactus, humanæ naturæ concessit prædictus archiepiscopo
ligisus, in ipso mortis confinio sero pœnitens et rerum confitens, quicquid proprio vel
Deo odibilium instinctu in Deum et sanctam Dei Genitricem exercisset, videlicet in inju-
vasione parrochiæ Gandeshem, ad titulum Hildinensis ecclesiæ pertinentis. Quantis syno-
decretis, nunc in presentia Romanorum cardinalium a domno apostolico directorum tritus, tum
duobus imperatoribus tertio Ottone et benigno Heinrico cum eo conflictantibus, presidentibus
archiepiscopis et episcopis seu etiam ducibus, ipse superatus, ab incepta sed numquam perpetrata
dum veritati et equitati cedere nesciens, predictam parrochiam juri domini Bernwardi episcopi reliqu-
per impudens. Post quem Erkembaldus subrogatur Mogontino regimini, prius abbas Fuldensis e
cui nihil deerat catholicæ fidei. Quem Deus promovet in archiepiscopatu Mogontiæ unctio et
creatione Bernwardi episcopi Hildinensis ecclesiæ. Divino, etc. 2. ²⁰⁵ dum 2. ²⁰⁶ i. B. episcopi
²⁰⁷ c. e. s. p. d. d. *desunt* 2. ²⁰⁸ *caput adest* in 2. ²⁰⁹ interea domnus episcopus B. diutina infirmitate
c. 48) 2 *media capita* 46, 47 et 49 — 53 *desunt*. ²¹⁰ *caput deest* in 2. ²¹¹ c. exercitus 3. ²¹² et
in (2) 3. 4. 5. *ante capp.* 46 et 47 *habentur*. ²¹³ tractavit. Illic plenus 2. ²¹⁴ efflavit. Quem successit
et nomine quidam Aribo vulgo dictus Ervo, qui consono nomine et agnomine vivere sibi instituit la-
tyrannide. Per quem 2; in margine Er (vo absciso) 2. ²¹⁵ inst. 2. ²¹⁶ sacerdote 2. ²¹⁷ d. domi
B. 2. ²¹⁸ obstrinxit 2.

(a) April. 21.

te domno ²¹⁹ Heinrico benignissimo ²²⁰ im-
 e et diversis episcopis, cum astantibus cle-
 populis, ne post susceptum regimen sanctæ
 sheimensi æcclesiæ inferret injuriam super
 ia Gandenesheim dicta. Quod id ipsum ite-
 repetiit et confirmavit, dum illum ²²² vice
 archiepiscopum venerabilis ²²³ Eggehar-
 episcopus consecravit. Sed quod tunc subdole-
 it, grassante stulticia post fefellit. In ipsa
 promotione sua ²²⁵ domnum Bernwardum
 um ficta pace per legatum suum convenit, et
 alsa salutaria querimoniam super Gande-
 temptavit. Cui domnus Bernwardus episco-
 ivina inspiratione doctus, non ejus vaniloquio-
 us, obligationis suæ anathema illi retexit,
 sibi nil commune cum illo ²²⁶ esse, si bene
 nisi ea quæ Dei essent; de parrochia vero ²²⁷
 sque dubio nichil sibi cessisse. Hac respon-
 obstruitur machinatio archiepiscopi; et ²²⁸
 ac re nec ²²⁹ mutire ²³⁰ quidem ausus est in
 nerabilis Bernwardi episcopi ²³¹ (57).

². Anno perinde secundo, hoc est, anno incar-
 s Dominicæ 1022, regni autem domni Heinrichi
 toris 21, ordinationis vero Bernwardi episcopi
 lictione 5, 3 Kalendas Octobris (*Sept.* 29),
 ictum monasterium, ad utilitatem monasticæ
 nstructum, multiplicique, velut hodie patet,
 perfectum, dedicatum est cum omni devo-
 ecclesiasticæ religionis a venerando ejusdem
 æ provisoro Bernwardo pontifice, et ab ho-
 i Unewano archipræsule Hammenburgensis
 æ, ab Eggehardo Sleswicense episcopo, et a
 Aldenburgensis æcclesiæ reverentissimo an-
 in honore Salvatoris Domini nostri Jesu Chri-
 stus sanctissimæ Genitricis semperque Virginis
 ac salutiferi ligni adorandæ et vivificæ crucis,
 peciale patrociniū sancti Michahelis archan-
 otiusque militiæ cœli, et ad laudem venera-
 omnium sanctorum Dei.

Sed mox ejusdem monasterii habitaculum
 ssum est ad regendum abbatis officio Gode-
 cœnobii sancti Pantaleonis præposito.

andem vero sancti Michahelis æcclesiam vir
 postquam prædiis opulentissime dotavit, præ-
 apostolici legato, uno videlicet cardinalium,
 ndecim episcopis, necnon et diversarum pro-
 nam personis, banni sui auctoritate rohoravit.

A Hoc autem præ devotionis opus quam mature animo
 intenderit, quo fervore nacta oportunitate aggres-
 sus sit, qua vigilantia et assiduitate institerit, qua
 caritate sufficientiam exteriorum ei providerit, qua
 libertate construxerit, qua auctoritate firmaverit,
 quantum etiam ipse interim divino tactus verbere
 profecerit, ipsius verbis melius proferemus. Dicit
 enim ipse in privilegio eidem cœnobio dato :

« Omnis creatura homo nomine ideo a suo condita
 » est Creatore, ut juxta ritum naturæ potius suo
 » serviat Creatori quam creaturæ. Cujus habitudinis
 » status dum fit rerum discolor usus, animum tamen
 » rationis compotem semper reflectit ad suæ condi-
 » tionis tramitem. Sed quo amplius quemque cor-
 » rexerit divini haustus, tanto divinius se Deo
 » quisque obligat in omnibus rebus. Et hoc fieri
 » nequit, nisi ubi valida Dei manus quemque sibi
 » attraxerit. Unde in appetitu gratiæ se cuique ima-
 » ginat et conformat protectio divinæ misericordiæ.
 » Cujus rei experimentum dum consulimus, e vesti-
 » gio nobis occurrit divinum responsum, quod,
 » peccante Adam et inde exilii longa dispendia per-
 » ferente, credidisse Abraham Deo et hoc illi repu-
 » tatum esse ad justiciam. Cumque, et divina præ-
 » veniente clementia, tum et exigentibus meritis,
 » accipimus, legis latorem Moysen ducem ac præ-
 » ceptorem extitisse populi Israel, pari examine
 » sanctitatis miramur, miraculorum factorem He-
 » lyam humani ævi nondum cognovisse metam, sed
 » curru igneo sublato esse ultimo sæculorum judi-
 » cio. Excedit mentem nec capiet finem, si de his et
 » horum similibus nostra ratio ulterius se tendere
 » voluerit. Satis indicio est, quantus surrexerit in
 » præliis David manu fortis, et sole lucidius est,
 » structo tabernaculo Dei, quantis religionum ritibus
 » et libaminum mysticis cultibus se Deo approxima-
 » verit sanctus Salemon, cujus pœnitentiæ meritis
 » nullus umquam repertus est similis. Quibus omni-
 » bus ad habitudinem factorum revelavit Deus se-
 » creta meritorum, ut temporaliter merito et opere
 » omnibus semper essent dispares, insuper æterna-
 » liter angelicis spiritibus fierent cœquales. Hæc
 » ego considerans Bernwardus, Dei præelectione
 » non meis meritis dictus episcopus, et diuturna
 » meditatione volvens, qua meritorum architectura,
 » quove rerum precio possem mercari cœlestia, cum
 » essem audicus scribe doctus et beatæ memoriæ

VARIE LECTIONES.

est 2. ²²⁰ benigno 2. ²²¹ deest 2. ²²² eum 2. ²²³ deest 2. ²²⁴ egkih. 2. ²²⁵ sui 2. ²²⁶ c. i.
 2. ²²⁷ deest 2. ²²⁸ nec 2. ²²⁹ deest 2. ²³⁰ muttire audentis in vita episcopi 2. ²³¹ episcopi.
 t Tangmarus. Interea, etc. 3. Quod jam auctoritate codicum 1 et 2 refellitur. — Antiquus alius
 de Translatione S. Bernwardi expressis verbis dicit, Tangmorum de conversationis S. Bernwardi sancti-
 estorum magnificentia et transitu plenissime narrasse. Nec stylus alium prodit autorem. LEIBNIZ.
 . 49-53 desunt in 2.

NOTÆ.

Bernwardi constitutionem de synodis quater 1020 d. 6 Idus Octobr. editam v. Legum t. II. B.
 mis in diocesi Hildenesheimensi habendis a. 172, 173.

» tercii Ottonis imperatoris didascalus simul et pri-
 » miscrinus, divina tactus gratia, reatus mei super-
 » flua perhorrescens, divinamque gratiam concu-
 » piscens, distraxi animum in diversa, quomodo
 » æternæ satisfacerem misericordæ sicque reme-
 » dium meæ obtinerem animæ. Sed in tenuitate tunc
 » meæ qualitatis, quicquid animo proponebam, aut
 » vix inchoandum, aut numquam hoc perficiendum
 » timebam. Animus tamen magis ac magis ardore
 » sancti propositi desudabat, licet tunc temporis
 » fortuna quid inchoasse vetabat; cum ecce Dei
 » electio senatumque declamatio me pontificalis
 » gloriæ solio inthronizandum præligunt; et ne grex
 » Domini turbaretur sine pastore, ne æcclesia mater
 » nostra esset quasi vidua, in electione novi ponti-
 » ficis cor unum et animam unam omnibus fecit
 » habere spiritus pacis. Inthronizatus Bennopolit-
 » tanæ (58) æcclesiæ, quod diu conceperam animo,
 » opere complere volebam, videlicet beatæ memoriæ
 » tradere titulum nominis mei, æcclesias struxisse,
 » ac officia Deo servientium inibi ordinasse, omnem-
 » que facultatulam meam Domino lucrasset. Et quia
 » sunt occulta Dei judicia, semper tamen justa, con-
 » sensu et hortatu Christi fidelium novam Dei æccle-
 » siam condere cœpi, in qua ad laudem et gloriam
 » nominis Domini, et voti mei propositum adimplevi,
 » et sanctæ Christianitati, adhibitis Deo dilectis fra-
 » tribus, consului. Fundato enim novello opere, et
 » designatis eo loci locorum qualitatibus, ne occasio
 » terrenæ vagationis esset dilatio incepti operis —
 » gloria tibi, Christe! — tactus febris incommodo,
 » ægrotare cœpi quinquennio. Et dum nichil fit in
 » terris sine causa, castigans castigavit me Domi-
 » nus, et morti non tradidit me, ut credo et confido
 » in Domino, ne absentia meæ præsentia fieret
 » quædam intermissio spei meæ. Cui loco, Deo san-
 » ctæque cruci perpetuæque Virgini Mariæ sanctoque
 » Michaeli archangelo titulato, monastici ordinis
 » indidi personas; quas ea ratione coadunavi, ut
 » sicut juxta monachicam normam sunt a sæculi
 » actibus alieni, ita essent ab omni impedimento
 » sæcularis servitii liberi. Consilio itaque senioris
 » mei imperatoris Heinrici, et magistri mei archi-
 » episcopi Erkenbaldi, quem ipse ego cum confratrum
 » meorum conventu in archiepiscopum conce-
 » cravi, quicquid terrenarum facultatum in curtis,
 » curtilibus, terris, pascuis, aquis, silvis, pratis,
 » æcclesiis, sanctorum pignibus, libris, argento et
 » auro, et quicquid id est quod hæreditario jure
 » possedi aut sæculari coemptione acquirere potui,
 » exceptis plurimis, quæ altari sanctæ Mariæ in prin-
 » cipali æcclesia in coronis aureis, calicibus, caude-

» labris, palliis aliisque æcclesiastici ordinis orna-
 » mentis contuli, totum usibus fratrum per manus
 » advocati mei tradidi, Deo et sanctis ejus, pro ani-
 » mabus prædictorum seniorum meorum imperato-
 » rum et mea omniumque successorum meorum et
 » eorum quorum patrimonia acquisivi, quatenus
 » servitores Christi ab omni terreno servitio liberi,
 » sub defensione et patrociniis successorum meorum
 » præmuniti, in pace et misericordia quieta tempora
 » ducant et in salutem viventium beatæ contempla-
 » tioni inhæreant. Si quis autem mei ordinis suc-
 » cessor aut aliqua sæcularis persona hoc effringere
 » voluerit et hæc tyrannicæ sibi usurpare præsum-
 » perit, gladio verbi Dei a Deo et sanctis ejus illum
 » submoveo, ut incumbente super illum omni ma-
 » ledictione careat benedictione, sicque exterminatus
 » a cælo et terra, partem habeat cum Juda et cum
 » his qui in hæreditate possident sanctuarium Dei.
 » Insuper hæredes, Dei et nostra licentia, in suos
 » usus sua studeant repetere, dum vident alienum
 » invasorem in suis patrimoniis debachare ²³³.

52. Hæc beati viri dicta consideranti facile pate-
 bit, quanta vel ipse in Deum devotione profecerit,
 vel quanta superni respectus dignatio eum assump-
 serit. Qui enim tali insistens operi, cælesti verbere
 merebatur eliquari, manifestis indicibus probatur a
 Domino diligi.

53. His itaque piæ devotionis studiis Deo digne et
 hominibus laudabiliter omni vitæ suæ tempore con-
 versatus, anno ordinationis suæ 31, cum jam transi-
 tus sui diem, quem semper optaverat, imminere
 prævideret, capellam inter sacellum sanctæ Crucis
 et monasterium suum constructam in honore beati
 Christi confessoris Martini a venerabili viro Egge-
 hardo Sleswicense episcopo dedicari fecit, ibidem-
 que pro augmento religionis ipso die habitum prio-
 rem mutans, monachicæ professionis jugum susce-
 pit.

54. Tactus deinde infirmitate ultima, cum adesse
 sibi exitus sui horam sensisset, in eandem capellam
 se ferre præcepit, justum esse asserens ibidem vitæ
 terminum sortiri, ubi sæcularis abrenunciationis ha-
 bitu se contigisset insigniri. Sic ²³⁴ itaque vir beatissimus
 diutina corporalis molestiæ infirmitate tritus,
 bonum certamen certans, cursum consummans, fidem
 servans, viam ²³⁵ universæ carnis ingressus, ut cre-
 dimus divinis admixtu spiritibus, duce Michaeli
 archangelo, beatæ immortalitati est præsentatus.
 Qui ²³⁶ quoadusque vixit, Domino se sacrificium
 justiciæ sacrificavit; sicque plurimis mirificatus in-
 signiis ²³⁷, cælesti pace quiescit. Obiit autem 12
 Kalendas Decembris (Nov. 20). Sedit autem ²³⁸ in

VARIE LECTIONES.

²³³ qui esset pars et hæreditas mea addunt 3, 4, 5. ²³⁴ hic iterum incipit; 2: Interea dominus episcopus R. diutina infirmitate tritus. ²³⁵ vias 2. ²³⁶ deest 2. ²³⁷ insignis 2. ²³⁸ qui sedebat 2.

NOTÆ.

(58) I. e. Hildeshcimensi: v. Annales Hildesh. SS. III, pag. 22.

cathedra triginta annis. Cujus discessus ad Deum fecit nos pupillos absque patre, matrem nostram sanctam Hildenesheimensem æcclesiam ²³⁹ quasi viduam ²⁴⁰. Nam mox tanti patris excessu tota civitas primo a congemuit, et tam cleri quam plebis cœtus omnis corde tenus indoluit. Ubique vociferatio lugubris exoritur, mœror inconsolabilis cujusque professionis audiitur; et quem secum manentem communi affectu semper amplectebantur, hunc non immerito decedentem communi lamentatione prosequuntur. Hinc pauperum, hinc viduarum orphanorumque turba miserabili ejulatu patrem se amisso proclamat, hinc patriæ defensorem, pacis amatorem ac totius rei publicæ sagacissimum provisorem, tam nobiliom dignitas, quam plebium humilitas, concordi dolore subtractum esse deplorat. Mirum nempe in modum vir iste omnibus factus, inter divites et pauperes, inter elatos et humiles, auctoreabili quadam modestia medius incedebat; et utrobique juste providus, nec mitibus intractabilis, nec protervis despicibilis apparebat. Communi ergo, ut dictum est, querimonia defunctus plangebatur, qui communi dilectionis honore vivens colebatur. Sed ne irrationabiliter more eorum qui spem non habent contristemur, si consolantem dolemus perdidisse in terris, patrocinantem habere gaudeamus in cœlis, et sic corpori compassionis officia impendamus, ut etiam spiritui feliciter cum Deo regnanti congratulationis debita persolvamus.

55. Præceperat autem adhuc vivens, ut feretrum, quo ad tumulandum corpus ejus efferebatur, non palho, ut moris est in talis personæ funereo obsequio, sed cilicio tantum operiretur. Quod ideo hic inserendum putavimus, ut cunctis legentibus pateat, quanto vir iste a Domino etiam temporali honore sublimatus, semetipsum humilitate depressisset, cujus viventis spiritus devotio tam humile obsequium defunctæ quoque carni providerit. More itaque æ-

A clesiastico exequiis rite celebratis, corpus Deo dilecti præsulis in cripta cœnobii quod ipse fundaverat, ante altare sanctæ Mariæ, maxima cum fidelium Christi devotione sepelitur. Sepulchrum autem suum sancta sibi devotione ipse præparaverat, et tale solitæ humilitatis epytaphum superscripsérat :

Pars hominis Bernwardus eram; nunc claudor in isto Sarcophago duro, vilis et ecce cinis.
Proh dolor, officii culmen quia non bene gessi!
Sit pia pax animæ, vos et Amen caute!

B 56. Quid hac beati viri mansuetudine dulcius, quid abjectione laudabilius? Quo enim se vilis sub humilitatis deprimit modio, eo lucidius in æcclesiæ apparet candelabro; et quantum suo judicio sacerdotali honore indignus deputatur, tantum laudabilis vitæ testimonio dignus per omnia comprobatur. Pie denique consideranti modum conversationis ejus et sanctæ a puero institutionis, magni meriti luce clarior apparebit, quamvis longe aliter se ipse aestimaverit. Valles enim, secundum Psalmistam, frumento abundant, hoc est, humiles spiritu potioribus divinæ largitatis muneribus exuberant. Sed pius Pater Deo plane et æcclesiæ dignissimus, et inter cæteras virtutes, quibus adornatus erat, humilitatis cultor præcipuus, quid pro ipsa cordis humilitate consolationis, quid fidei ac spei conceperit, manifestat in titulo quem his verbis interioris sarcophagi insculpsit loculo : Scio ²⁴¹ (59), quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum, et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum salvatorem meum, quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt et non alius ²⁴². Reposita est hæc ²⁴³ spes mea in sinu meo. Quæ nimirum dicta eo spiritu ab ipso creduntur repetita, quo primum ea constat fuisse prolata, acsi aliis verbis apertius diceret : « Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi, de reliquo reposita est michi corona justitiæ ²⁴⁴.

VARIÆ LECTIONES.

²³⁹ s. II. e. desunt 2. ²⁴⁰ reliqua desunt in 2, qui eorum loco hæc subjungit in Vita Godehardi episcopi edenda : Sed ne, etc. ²⁴¹ SCIO ENIM QUOD etc. Sarcophagus. ²⁴² ALIUM Sarc. ²⁴³ HEC Sarc. ²⁴⁴ in 3 hæc inseruntur, quæ haud ante annum 1195, scripta esse, ultima verba demonstrant : Ista quæ sequuntur in plerisque libris et codicibus inveniuntur de obitu sancti presulis. Transitus viri Dei sanctissimi presulis nostri Bernwardi nonnullis divinitus ostensus est, sed ad ista proseguenda libet priora paululum attendere. Sedebat aliquando vir Dei Bernwardus adhuc vivens cum hospitibus suis in aula sua. Scholaris vero quidam pauper ante fores elemosinas petendo, pium presulem, ut sui miseretur, invocavit. Quod audiens homo propheticus et spiritu Dei plenus, jussit, ut episcopus Coloniensis foris stans mox introduceretur. Currentes ergo ministri renunciaverunt, neminem foris esse præter illum scholarem pauperem. Sanctus autem Bernwardus, affirmans ipsum esse Coloniensem episcopum, festinanter adduci præcepit; adductumque benigne suscipiens, in capite mensæ pauperem renitentem collocavit. Cui, post mensam rubore perfuso et verecundo pro reverentia sibi a tanto presule exhibita, vir beatus, quod ipse Coloniensis episcopus esset futurus, predixit; humiliter exorans, ut primam missam; quam in Colonia celebraret, pro paupere Bernwardo decantaret. At ille, cum summa devocione precibus ejus annuens, benedictione petita et accepta, recessit ab eo. Factus igitur archiepiscopus (a) juxta vati-

NOTÆ.

(59) Inscriptio hæc hodieque in sarcophago exstat; v. Kratz descriptionem æcclesiæ metropolitanæ Hildesheimensis tom. III, tab. 13. Inferior sarcophagi

pars hanc inscriptionem exhibet : BERNWARDUS
EPS SERVVS SERVORVM XPI.

(a) Pilegrinus.

57. Cernitur nichilominus ad dextram partem se- A pulchri, super columpnarum conscriptio talis (61) :

Hac tumuli fossa clauduntur præsulis ossa
Bernwaldi ²⁴⁵, miri magnificique viri.
Qui patriæ stemma radians ut gemma serena.
Acceptus Domino, complacuit populo.

Nam fuit æcclesiæ condignus episcopus ille;
Quem Deus Emmanuel diligit et Michael.
Tandem bis senis undeno mense Kalendis.
Felix hanc vitam mutat in angelicam.

APPENDIX.

MIRACULA SANCTA BERNWARDI.

1. Quantis ²⁴⁶ post hæc miraculorum insigniis B confessorum suum Dominus glorificaverit, non est nostræ parvitatæ explanare. Sed ne cuncta præterisse videamur, pauca de pluribus explicamus.

2. Puella quædam de Erpesford oriunda, Hildeward nomine, cum multa languentium turba diversis egritudinibus vexata Hidenesheim advenit, miserabilem in modum tota contracta, ita ut genibus pectori inhærentibus, manu dextera incurvata, cubitali mensura vix a terra subrecta, se rependo traheret. Quæ per sex menses et eo amplius circa loca sanctorum reptando, mendicans a Deo salutem, a populo stipem, admonita, ut ipsa referebat, per somnum, ad tumulum beati Bernwardi reptando pervenit; et superposita eidem tumbæ cerea effigie, continuo coram populo, cujus eodem tempore multitudo forte convenerat, nervorum distensione durius cruciari cœpit. Quid plura? Infra biduum erecta est, ita ut non post longum tempus sana rediret. Testis est tota civitas nostra, cui, miseria notificante, dudum erat notissima.

3. Fuit in civitate nostra miles quidam ministerialis habitans. Cujus filia infantula egritudine pressa, cum desperaretur, saltem baptismi gratiam opperiri posse, pater anxius ne sine regenerationis sacramento deperiret anima, cæream imaginem ad sepulchrum beati Bernwardi deferre vovit, ut ejus meritis spacium infantulæ ad baptismi tantum gratiam accipiendam optineretur a Domino. Facto voto, ilico cera effigiata, nudipes ad tumulum beatissimi præsulis adiit; qui inde rediens, infantulum ex integro convaluisse repperit.

4. Quædam etiam puella in vico Hanovere ²⁴⁷ (62) tanto cruciabatur oculorum dolore, ut penitus elici orbibus suis ipsi oculi putarentur vi doloris Promissa igitur oblatione ad tumbam sancti præsulis, ilico sospitate redeunte conquievit vis doloris.

5. Simili passione quidam in Runeberge (63) vexatus, in nocte decollationis sancti Johannis Baptistæ, cum jam penitus oculorum salutem desperaret, invocato ejusdem viri auxilio, in somnum resolutus est. Facto autem diluculo, penitus omni

VARIÆ LECTIONES.

cinium viri sancti regnante domno Heinrico de Bavenberch, anno Domini 1023 duodecimo Kalendas Decembris ad altare missam celebraturus accedens ipse Coloniensis episcopus, cantoresque preveniens, missam pro defunctis, omnibus qui aderant stupentibus, inchoavit, ne: immemor interpretis sui, beati scilicet Bernwardi, cum venisset ad canonem, devotissime, sicut promiserat, memoriam ipsius egit inter vivos. Sed inter salutaris victimæ consecrationem transitus viri Dei divinitus ei revelatus est; unde mox eciam in memoriam defunctorum nominis ejus mentionem fecit; et omnia quæ acciderant, finita missa, fidelibus publicavit. Qui celeste miraculum curiosos investigare cupientes, missis exploratoribus in Hildensem, certissime cognoverunt, quod eadem hora, quando archiepiscopus hostiam nostræ salutis immolavit, anima sanctissima fidelis et prudentis servi Domini nostri Jesu Christi celeste gaudium introivit. — Fuit nichilominus in remotis partibus a civitate, Lunda (a), ad 12 miliaria (b), vixenti sex annis quidam inclusus in quadam silva devotus heremita, Anselmus nomine, qui solitas Deo preces fundens, statim fait in spiritu. Et vidit ipsa die, qua anima viri Dei celestia claustra petivit, celos apertos cum ingenti lumine: et audivit inter dulcem melodiam beatorum spirituum hoc carmen ab angelis iterari: « O felix anima Bernwardi, cujus merita hominibus adhuc sunt incognita, Deo autem et nobis valde nota. » Hec tribus vicibus continuis die depositionis vidit et audivit. Predictam revelacionem vir Dei dum sepe cum devocione revolveret, ubi tamen illius nominis vir tam beatus habitasset, ignoraret, ecce astitit ei venerabilis persona procere stature, venusta facie, respersa canis, et operimentis pontificalibus vestita, dicens ei: « Ego sum Bernwardus episcopus Hildensemensis, quem trina visione in choro angelorum collaudari audisti. Ego templum in Hildensem angelis construxi, et Virginis Filium patrimonii mei successorem feci, cunctisque seculi voluptatibus renunciavi; habitum angelicum suscepi; nunc quoque centuplum omnia recipi, ac in tali jubilo, sicut vidisti, vitam eternam possideo. » His sibi cum aliis quibusdam revelatis, cum ingenti lumine disparuit, et pro gloria sancti viri solitarius que audierat et viderat fideliter revelavit. Obiit itaque sanctus presul anno Domini 1023 ut dictum est, et sepultus in cripta ecclesie sue, quam construxerat; latuit autem sub terra annis centum et septuaginta duobus. *Codez & ea inter miracula post cap. 7 scribit.* ²⁴⁵ Berwardi. ²⁴⁶ quæ sequuntur in codice 1 alia manu, sæculi tamen duodecimi ineuntis, adjecta sunt. ²⁴⁷ honovere 4.

NOTÆ.

(61) *Eam a Bennone episcopo Misnensi compositam esse, tradit conversio Theutonica.*

(62) Antiquissima civitatis patriæ mentio, quam

(a) Lühnde ab oriente Hannoveræ.

igitur sæculo XI et XII ineunte vicum fuisse hinc constat.

(63) Ronnenberg prope Hannover.

(b) Romana

3 fugato surrexit, eademque die cum testibus A
sanitatis ad tumultum beati præsulis gratias
as venit.

lukenem (64) vicus est a civitate Hildenesheim
ia distans miliaria (65), ubi faber quidam fer-
1, Dodo nomine, tactus est infirmitate gravi
res septimanas; ita ut manus et pedes jam
ortuos occasuros a sua compagine arbitra-
. Vocatus autem presbiter, cum jam desperare
advenit; cujus consilio ceterorumque propin-
um vovit, ut si infra triduum meliorari cœ-
, sepulcrum beati viri Bernwardi gratias
is visitaret. Hæc cum agerentur, quarta feria
Dominicam rogationum sequenti die ac nocte
convaluit, ut proxima sexta feria nudipes per
ræscriptum Hildenesheim adveniret, sic tamen B
s ore, ut ipsa facies conspecta viri audientil-
lœm faceret miraculi.

lulier quædam Goslariensis Eilmod nomine a
re possessa, cum venisset ad beati memoriam,
liquot dies ibidem horribili modo vexata, pre-
ejusdem sanctissimi præsulis curata est. Se-
ant plures dies postea nobiscum mansit, cotidie
rum pontificale cum devotissima gratiarum
e visitavit, crebro ibidem corpori et sanguini
ii communicavit. Inde digrediens, post septi-
sex iterum rediit, et ceram duobus denariis
ratam tumbæ superponens, pro sanitatis suæ
erantia retulit gratias. Testis est tota Gos-
nbi pro mercimonii sui negotio probatur esse C
ima.

avenis quidam in Boemia in sacratissima nocte
nicæ nativitatis cum duobus fratribus suis ce-
ne coævis suis 248 ludis quibusdam invigilans,
mo demoni vexandus est traditus, fratribus
ue subitanea morte præventis, ceterisque omni-
ni eisdem infaustis ludis intererant aut morte
ctis, aut demonum vexationi contraditis. Itaque
riennium, durante infelici passione, juvenis idem
s parentibus huc illacque cursitans, tandem
esheim pervenit. Ibi dum completorium canen-
monasterium sancti Michaelis ingressus,
ure ante altare sanctæ Crucis vexatus est, ut
s qui aderant horrore nimio stupidi et mise-
re compuncti redderentur. Introducitur itaque D
llentium, nimium renitens ipse, in criptam
ati Bernwardi tumbam. Ubi diutius furore ro-
et verba blasphema garriens, ut quidam lin-
ejus intelligentes, qui tunc forte aderant, cum
re pavidi retulerunt, tandem concidit, apertore
inhians, liquorem spurcissimum cum fetore
eructans, incolumis surrexit. Postera die po-
præsentatus est sanus, et ex eo per 15 ferme
sepulchrum frequentans, et pavementum per

circutum assidue lambendo exosculans, devotissime
cum lacrimis liberatori suo gratias egit.

9. Quidam autem mercatores Bremenses cum in
mari versus Angliam navigarent, tempestate gravis-
sima præventi sunt, ita ut, rupto fune anchore, et
navi tota concussa, jam vicinum cunctis pelagus in-
tentaret interitum. Cumque supplicatio communis
et clamor lacrimabilis concreparet ad sanctorum
patrocinia, repente quidam intulit, quendam san-
ctum pontificem Bernwardum nomine in Hilde-
nesheim coruscare miraculis. Ejus ergo communi
voto suffragium postulantes, continuo inter medios
undarum vertices sine labore in solita tranquillitate
portum petierunt; et in minori navicula redeuntes,
anchoram suam in mari elapsam retulerunt. Exinde
domum reversi, duos ex comitibus suis, quorum
unus Godescalcus, alter Elvericus vocabatur, cum
navicula cerea ad tumbam beati viri in feria tertia
post dominicam Lætare Jerusalem, pro gratiarum
actione transmiserunt. Idem quoque postea simili
periculo per eum liberati, argenteam anchoram per
semetipsos obtulerunt.

10. Negociator quidam Hildenesheim habitabat.
Hujus conjux cum die parasceve loca sanctorum
more sibi januatim consueto nudipes circuiret,
thuris partem comparavit, quam ad tumbam beati
Bernwardi ferre destinavit. Ergo via quæ tendit ad
monasterium sancti Michaelis, in aqua lutea, quæ
per civitatem versus urbis murum decurrit, pedes
lavit, inde ad monasterium pertendit. Cumque cimi-
terium ejusdem æcclesiæ conscendisset, agnovit
elapsum esse thus quod emerat. Unde graviter, ut
ferebat, animo consternata, excussis vestimentis
sicubi adhesisset, eadem via qua venerat, usque ad
aquam qua prius pedes laverat, querendo reversa.
nichil invenit; mestaque nimium ad monasterium
rediit. Inde cryptam ingressa, ante tumbam beatis-
simi pontificis in orationem cum largo fletu procu-
buit, reputans apud se, ideo oblationem sibi elap-
psam, quod quasi indigna fuerit eam perferre ad
sancti viri memoriam. Finita oratione humili et
lacrimosa, surrexit, thus perditum in manu sinistra
invenit. Quod tumulo superponens cum ingenti pa-
vore abscessit, quod gestum erat sub silentio, abs-
condit, donec quinto aut sexto die a familiaribus
ejus proditum innotuit. Quæ et postmodum cum rei
gestæ veritatem a quodam fratre nostro promere
peteretur, non sine lacrimis eam narrare potuit.

11. Miles quidam Thietmarus nomine, ministe-
rialis regis, in vico Hogen (66) juxta Wiseram flu-
vium habitat. Hujus filius, Machelmus, annorum
circiter octo, cum per quinquennium fistulæ incom-
modo in maxilla sinistra vexaretur, omnisque medi-
corum in illo opera frustraretur, tandem ad tumultum

VARIE LECTIONES.

nis codex.

Bokenem.
) Scilicet Germanica.

NOTÆ.

(66) Hoya.

sancti episcopi oblationem suam, cereum videlicet A caput, ferre vovit, si infra novem dies incolumitas illi meritis beati viri redderetur. Igitur infra tri-
dium ante tempus præoptatum puer remedium accepit; et tertia feria infra ebdomadam pentecosten, cum patre, matre et avia, in testimonium sanitatis receptæ cum votis promissis ad memoriam beati viri sospes pervenit.

12. Abbas etiam cœnobii sancti Michaelis, Conradus (67) nomine, cum quadam die causa utilitatis monasteriis iter ageret, forte accidit, ut equo labente, cui insederat, tibia collisa prorsus debilis et dolore cruciatus in sella gestatoria referretur. Jussit itaque se ad sepulchrum beati pontificis Bernwardi deferri; ubi in oratione prostratus, cum vovisset se, quoad viveret, candelam nocte et interdium ibi provisurum, incolumis continuo surrexit; quique alienis manibus est illatus, propriis pedibus est egressus ²⁴⁹.

13. Mulier quedam provinciæ Marehern de civitate Olomuz, non infimis parentibus oriunda, septem annis digitis sinistræ manus in volam contractis, ejusdem brachii ulna concreta pectori pæne coherente, debilis aruerat; quæ multa sanctorum loca sanitatis gratia frequentare solebat. Venit itaque multo itineris labore fatigata mane 7 Kalendas Junii ad sepulchrum beati Bernwardi, ubi infra priorem missam posita, populo iuspectante pristinam sanitatem recepit. Cujus rei testes idonei plurimi tunc temporis astiterunt, qui illam prius se debilem veraciter agnovisse asseruerunt. Mox ergo omnes qui huic miraculo præsentem affuerunt multique de civitate accurrentes, qui hoc factum scire potuerunt, Deum, qui tantis famulum suum glorificat miraculis, in ymnis et laudibus, campanis etiam concrepantibus, devotissime benedixerunt.

14. Quidam in Thuringia manum habens aridam omnique operis officio privatam, cum se ad beati Bernwardi memoriam cum oblationibus ire vovisset, si meritis illius sanitatem consequi promeruisset, inopinata celeritate quod optaverat adeptus est. Ille autem tantam gratiam parvipendens, et votum quod fecerat implere dissimulans, ejusdem manus itemque brachii simul debilitate multatus est. Qui, nimio dolore cogente, licet sero in se reversus, et cur hoc pateretur hant ignarus, cum oblationibus promissis ad beati confessoris auxilium invocandum ire cœpit, nondumque peracto itinere, perfectam sospitatem recepit. Ut ergo ad locum pervenit, ubi sancti præ-

sulis corpus requiescit, condignas suo sanatori gratiarum actiones persolvit, nobisque, qualiter hoc gestum sit, cum pluribus sue sanitatis testibus enarravit.

15. Alter quidam Volquardus, omni civitati nostræ notissimus, summi passione vexatus, quodam tempore cum æcclesiam beati Michaelis introductus fuisset, corporalesque medicinas sibi adhiberi petisset, quidam presbiter a Deo potius sibi sanitatem esse petendam illum admonuit, et in criptam ad beati Bernwardi tumbam spe sanitatis ire persuasit. Quo facto, vix hora dimidia transacta criptam lætus exivit, seque sanatum fuisse cunctis in æcclesia consistentibus evidenter ostendit. Qui postea septem diebus peractis revocatus, et de perseverantia sanitatis interrogatus, cum se nichil doloris habere fuisset professus, populo, cujus tunc multitudo aderat, est præsentatus; Deusque, pro eo quod factum fuerat, ab omnibus magnis laudibus est glorificatus.

16. Rusticus quidam in vico qui Liuline ²⁵⁰ (68) nuncupatur habitans, Romam ad sanctum Petrum orationis causa tendens, in eodem itinere gravi cœpit infirmitate detineri. Qui cum omnimodis a carnium esu se abstinere vovisset, quoadusque ad beati Bernwardi tumbam gratias acturus venire potuisset, si per eum contigisset se a mortis periculo liberari, continuo pristina restitutus est sanitati.

17. Puella quedam parvula Machthild nomine, de Bawaria nata, set apud nos a primis fore annis in vico Tosseim (69) conversata, religiosi cujusdam viri ²⁵¹ sustentata elemosinis, manum habens contractam, venit ad beati Bernwardi tumbam; quam mox ut attigit, optatæ salutis remedium invenit.

18. Fuit quoque Bremis mulier quedam non ignotæ inter suos opinionis; cujus facies morbo ingrescente adeo intumuerat, ut narium et oculorum discretionem pene funditus ademisset. Cumque noti ejus beati pontificis Bernwardi compassionem implorassent super nimiam illius afflictionem, voventes eam sepulchrum illius visitaturam, dolor statim cessavit, et inopinata celeritate sanitas pristina rediit.

19. Fuit item in Nitelagon (70), qui est vicus duobus miliaribus (71) a civitate Hildenesheim distans, puella quedam ita diversis per quinquennium passionibus et molestiis corporis affecta, ut novissime nervis et membris pene omnibus contracta, et sibi

VARIAE LECTIONES.

²⁴⁹ 3, 4, 5, addunt: Neque hoc reticendum videtur, quia plures Deo devoti, tam viri quam femine, nocturne quietis tempore ad sepulchrum beati presulis psalmodie cantus se audisse et luminaria divinitus accensa vidisse et miri odoris fragrantiam sensisse, testati sunt. ²⁵⁰ limine corr. liuline eadem manu 1.
²⁵¹ Ekberti nomine addit 3.

NOTE.

(67) A. 1102-1124.

(68) Lühnde.

(69) In loco ubi jam Marienburg, inter meridiem

et orientem Hildesiæ.

(70) Nettlingen.

(71) Germanicis, ab oriente.

asset inutilis et suis efficeretur gravis. Hæc igitur A et aliorum, qui de diversis locis ad sollempnitatem 5 Nonas Maii vehiculo adducta, criptam basilicæ nostræ difficillimo labore duobus innixa baculis irrep-
psit, ac se super beati viri tumbam inclinavit; ibique ab omni quo laborabat incommodo mira celeritate convaluit. Die sequenti convenit incredibilis mult-
tudo populi nostræ civitatis, peregrinorum quoque

inventionis sanctæ crucis eo die confluerant, non modica turba; acceptoque testimonio a parentibus et civibus puellæ de eo quod acciderat, omnipoten-
tem Deum publicis laudibus in sancto suo devotissime glorificaverunt. Puella vero eodem die ad sua incolumis reversa est ²⁵².

VARIÆ LECTIONES.

²⁵² huc usque codex 1, foliis aliquot vacuis exstantibus. — C. 3, 4, 5, ita proseguuntur:

20. Vir quidam de civitate Lubek, Adelwardus nomine. ita paralis morbo longo tempore dissolutus jacebat, ut nec in lecto semetipsum crigere, nec ad os manum propriam potuisset adducere. Hujus uxori beatus pontifex Bernwardus in visione apparuit, eamque ut pro salute viri candelam juxta longitudinem ac latitudinem sepulchri sui factam Deo vovere debere, edocuit. At illa de sompno evigilans et visionem retractans, ilico surrexit, et assumptis duabus feminis, in vestibulo domus sue solo prosternitur, postque oracionem et votum promissum ad maritum reversa est; invenitque eum pro recuperata jam sanitate Deo gracios agentem. Qui ab illa hora tam plene convaluit, ut non longe post ad votum persolvendum cum uxore sancti viri sepulchrum visitaret, ac patrati se miraculi relator certissimus existeret.

21. Alio quoque tempore jam dicti patri-familias filius adhuc infantulus, cujusdam molis desuper venientis ruina oppressus atque contritus, cum jam pene videretur exanimis, ejulabunda mater sd sancti Bernwardi patrocini confugit; nec spe sua frustrata est. Nam continuo post preces et lacrimas ejus ad Deum fusas, sub invocacione sancti presulis puer tamquam ab ipsis mortis faucibus ereptus, vite redditus est.

22. Miles quidam Herebordus de villa Horhusen (a) diutina infirmitate consumptus, ad extrema pervenerat Cognatis autem et amicis illius pro amissione carissimi sui nimium dolentibus, sacerdos ejusdem loci suggestit, ut pro eo patrocini beati Bernwardi implorarent, votum facientes, ut si vite restitui et salutem consequi potuisset, ad sepulchrum sancti laneus indutus et discalciatus, de domo sua incipiens, venire debuisset. Omnibus ergo id fideliter voventibus, eger melius habere cepit; et proficientibus melioracionis sue augmentis, in brevi ad plenum convaluit. Qui postmodum alterius cause occasione Bruneswich civitate consistens, ex eodem loco ad persolvendum votum iter arripuit, eo quod brevioris vie compendio usus, in ambulando minus esset laboraturus. Perveniens itaque ad civitatem Hildensemensem, graviter infirmari cepit. Sed tamen ceptum adimplere desiderans, ecclesiam sancti Michaelis, in qua sanctus presul requiescit, expevit; sed ante atrium ecclesie tamquam ab aliquo impulsus corruit. His autem qui comitantur eum apprehendentibus atque ducentibus ut ad januam basilice ventum est, horrore nimio percussus et pavore inter manus eorum collapsus est, nec ullo modo assurgere aut intrandi ecclesiam vires habere potuit, usque dum publica confessione omnibus qui aderant, pro quo reatu hac pena multaretur, aperiret. Receptis ergo viribus, ad sua revertens, et inde procedens, voti sui ordinem tanto jam devocior, quanto divino [divine 3] verberere eruditior, explevit.

23. Matrona quedam Bremensis, in infirmitate posita, vidit assistere sibi quendam reverendi vultus in habitu sacerdotali, interrogantem eam, utrumnam agnosceret quem aspiciebat. Que respondens, ut poterat — vix enim in solo pectore vitalis spiritus anhelabat — dixit, eum sibi prorsus incognitum esse. At ille benignissimo affatu, quod ipse esset Bernwardus Hildensemensis episcopus, indicavit; et, quia salutis causa advenisset, asseruit. Ammonuit eciam, ut ad sepulchrum ipsius nummatam vini (b) ad celebrationem missarum, recuperata sanitate, offerret, atque hoc dicto disparuit. Mulier vero, que morti vicina putabatur — nam solo prostrata more fidelium ex hac vita migrancium jacuerat — erigens se paulisper, omnibus, qui ad exitus ejus expectationem convenerant, visionem enarravit; atque ab eadem hora salva facta est. Postmodum visitans sepulchrum sancti, oblacionem prescriptam fideliter obtulit, aliisque fidelibus ad sequendam hujuscemodi devocionem exemplo fuit. Nam multi postea tam pium factum imitantes, suffragantibus meritis beati Bernwardi, a variis languoribus et calamitatibus sunt liberati.

Hic finis codicum 4, 5. Adjicit scriptura paulo minori 3:

24. Miles quidam de ducatu Mekelenborch febre acriter correptus, ad exhortacionem aliquorum ammonitus, ut sancto Bernwardo, Hildensemensium patrono, votum faceret, et sine dubio relevamen et sanitatem recipere non dubitaret, faciliter acquievit; et voto facto, mox ut verba de ejus ore exierunt, sanatus est; in cujus evidens testimonium misit idem miles florenum aureum per duos sacerdotes ad sepulchrum sancti presulis; que predicta sic contigisse, fideliter testati sunt.

25. Rusticus eciam quidam de diocesi Hildensemensi cum diu febriscitaret, aquam de tumba sancti presulis sibi afferri peciit, quam mox ut bibere cepit, febris abscessit, et post illum diem non comparuit, et ut ipse dixit, in sanitate perseveravit.

(a) Ita, 4. 5; 3 in loco raso *hornsen*. — Non est *Horsum* prope *Alfeld*.

(b) Id est pretium vini.

CIRCA ANNUM DOMINI MXXIV.

ALPERTUS

SYMPHORIANI METENSIS MONACHUS.

S. NOTITIA DE ALPERTO ET EJUS OPERIBUS.

(Apud Pertz, *Monumenta Germaniæ historica*, Script. tom. IV, pag. 696.)

Alpertus, Sigeberto auctore (1) sancti Symphoriani Metensis monachus, sæculo xi ineunte, duos libellos composuit, alterum de episcopis Metensibus, Constantino abbati (2) inscriptum, cujus quod unum exstat fragmentum (3) de Deoderico præcipue agit; alterum, quem De diversitate temporum vocavit, ad Burchardum Wormatiensem episcopum (4). Priore quædam memoratu dignissima ad historiam annorum 978-984 facientia tradit, quæ a viro in obsequiis Deoderici I episcopi quondam assiduo compererat (5); de Adalberone II et Theoderico II pauca tantum addit, quæ nostrum ex partibus Adelberonis III et Theoderici ducis contra Theodericum episcopum stetisse, ideoque ante annum 1017 scripsisse indignant. Liber, catalogum episcoporum Metensium sancto Clementi ostensum secutus, Alpertum aliquando in Metensi diocesi versatum cleroque Metensi ascriptum fuisse probat (6), nec tamen Metis conscriptus est, cum Constantino abbati directus (7) non autem oblatum esse dicatur. Certe libros De diversitate temporum Alpertus minime Metis (8), sed in diocesi Trajectensi, cujus clero sub Ausfrido et Adalboldo episcopis ascriptus fuerat (9), in ecclesia aut monasterio e sinistra Rheni (10) sito, Trajecti fortasse (11) aut Noviomagi præsens, composuit; et cum Adalboldi episcopi librum de gestis Heinrici II

imperatoris ante oculos haberet (12), (res potius provinciæ quam imperii enarrandas sibi proposuit. Narravit igitur quæ aut ipse expertus fuerat (13) aut a viris qui ipsi fide digni videbantur audierat (14), res tempore Ausfridi et Adalboldi in diocesi Trajectensi gestas, nullo partium studio (15) ductus, at in homines improbos et nefarios acriter invectus. Libro primo de rebus Ansfridi, secundo de rebus Adalboldi episcopi agit. Scripsit anno 1021 (16) aut 1022, defuncto jam Balderico (17), sed ecclesia cathedrali Trajectensi nondum consecrata (18).

Liber ad intelligendam terræ illius historiam valde utilis, una cum historia episcoporum Metensium sæculo xi in manus Sigeberti Gemblacensis, in monasterio S. Vincentii Metis morati, devenit et ab ipso exscriptus (19) est. Usus est Sigebertus fortasse eodem codice, quem jam manibus tero, unico saltem qui supersit et quem a Roberto Verboeckhorst præposito S. Ludgeri Helmstadiensis sibi traditum Eccardus in Corpore SS. mediæ ævi t. I, p. 91-132, paucis locis emendavit, sed compluribus male expressit. At pars operis, scilicet libri i capita 11-15, Eccardo ignorante jam anno 1680 sub titulo *Vitz S. Aufridi episcopi Ultrajectini pars, auctore monacho Ultrajectino S. Pauli*, tomo I, Maii, pag. 431. 432, in Actis SS. Antwerpiensibus prodierat,

NOTÆ.

(1) De SS. eccl., cap. 143.

(2) De eo vide supra pag. 658 (*Patrologiæ* tom. CXXXIX, ad an. 1024).(3) Ad deperditam operis partem pertinere videntur quæ Hugo Flaviniacensis libro ii tradit: *Domnus Fingenius Scottorum progenie oriundus. . . . Cujus adventum peregrinationem et conversionem qui plenius nosse desiderat, in Vita Theoderici eximii Metensis episcopi sciri potest.*(4) *Ad Theodericum II Metensium episcopum*, scribit Meurisse in *Hist. epp. Metensium*, p. 349, eo fortasse in errorem ductus quod ultimum codicis unici caput de Theoderico II agit.

(5) Cap. 1.

(6) Deodericum vocat nostrum præsulem, cap. 1.

(7) Igitur missus, haud a præsentem oblatum.

(8) Vocat eam *Metim in Belgis* i, 5.

(9) Clericos Trajectense nostros vocat i, 8, 12, 13; cf. et narrationem de Ansfrido i, 11-18, de mercatoribus Tielensibus et bello contra Frisones ii 20 sqq.

(10) ii, 1, 9.

(11) i, 14: *Est collis sex millibus a Trajecto.*

(12) i, 5. Cf. Adalboldi laudes ii, 2.

(13) Exempli gratia i, 15: *Audivi quemdam, etc.*

(14) i 18, 12; ii, 14.

(15) Cf. ii, 14. Balderici res Thietmarus eodem fere modo exponit.

(16) Initium scribendi fecit Heinrico II jam imperatore (i, 7) et postquam Adalboldi liber de Heinrico II prodierat; opus suum usque an. 1021 produxit, ii, 16, 17.

(17) An. 1021.

(18) Consecratio solemniter ecclesiæ cathedralis Trajectensis per Adalboldum episcopum d. vi Kal. Julii an. 1023 præsentem Heinrico II imperatorem et duodecim archiepiscopis et episcopis facta est; quam certe noster non silentio præterisset, si ea peracta scripsisset. Scripsit etiam dum Heinricus II in vivis erat.

(19) Ad an. 978, 982-984, 997, 1003, 1005, 1006, 1009, 1010, 1020; an. 1808 Baldericum antehabet.

ce membranaceo vetusto S. Pauli Traje-
descripta, quem ex codice Hannoverano haud
apparet, quare ejus quoque ratio habenda
itioni igitur nostræ inservierunt :
regius. Constat foliis sex membranaceis in-
binis per paginam columnis littera exigua
æ sæculo XI exaratus est. Scribam librum
allexisse multa loca probant, aut ipsius post-

A ea manu aut ab altero ejusdem sæculi scriptore,
fortasse Sigeberto, quem numero.

2) Signavi, sed nec ipso interdum veræ sententiæ
callido, correctæ.

3) Editio capitum 11-15 libri primi, in Actis SS.
l. c.

Quibus adhibitis, textum, quantum fieri potuit,
pristinæ integritati restitutum proponimus.

DE EPISCOPIS METENSIBUS LIBELLUS.

.. Hujus (20) itaque temporibus (an. 978) B
us rex Francorum in partem Belgarum regni,
sub imperio Ottonis cæsaris erat, animum
ut suæ ditioni Hrenum usque sibi subju-
tam dum forte Aquis Otto Cæsar ² ad con-
gendum tutus et omni timore sublato con-
et id per exploratores Lothario regi enun-
esset, magnis itineribus ad eum contendit, et
oviso prope castra accessit, ut imperatori vix
sui recipiendi relinqueretur, atque in fuga
nda emolumenta essent multa relicta, quæ
prædæ hostibus fuerant. Hac felicitate rex
tus, spem suis augere et audacius crebras
nes agere, Mettimque usque proficiscitur :
la re navefacta probrosus rediit. Et sicut ex
æ obrepit insolentia, sic item ex eadem ali-
desidia mentis oriri solet. Præsul itaque
cus, quamvis inanes incursus regis forent,
ejus ineptiæ ut reprimerentur statuit. Unde
cum legatis ad Ottonem Cæsarem missis, de-
us eum certiolem facit, dicitque in tanto
verio non debere eum hanc contumeliam diu-
i sibi populisque ejus fieri. Quibus auditis,
rem imperator curæ necessario æstimavit
onsuesse enim Francos regno ejus impetus et
facere, detrimenti et contumeliæ illi esse
t. Convocatis itaque cunctis principibus, de
ibi injuriis a rege conquestus est. Hii ⁴ om-
nsilio dato, armis illi obviandum esse dice-
orum omnium consensu suscipit negotium, D
nni parte imperii sui, etiam ex Italia, innu-
is multitudinis cogit exercitum, usque Pari-
rexit, et vastata regione, sine ullius congres-
diit. Erat tum temporis in Francia vir san-
et spiritu talis ⁵, cui divinitus revelatum
nes, consilio quorum actum est, ut exercitus
ciam duceretur, infra septem annorum cir-
sse morituros. Cujus prophetiam ita com-
colligimus. Nam dum Francia reversus est,
i secundo anno post imperator in Calabria

contra Græcos duxit exercitum. Ubi dum inconsulte
et nimia celeritate, neque ut res prælii exposcit,
pugnam commisit, omnis nobilitas nostri exercitus
gladio et æstu nimii caloris et siti periit, nec unus
quidem ex eis superfuit, qui facta posteris nuntiaret
(an. 982). Quo rumore ad aures reginæ Theuphanu
perlato, quæ ab imperatore Rohsan (21) relicta fue-
rat, statim procaci locutione, ut fert levitas mulie-
rum, conterrales suos — erat enim de Græcia —
ad cælum extollere exitumque adversi prælii cum
summo probro ad derogationem imperatoris intor-
quere, qui tanta frequenter virtute ⁶ laudatus, a
suis tam facile sit superatus. Præsul Deodericus,
auditis reginæ contumeliarum verbis, multum, ut
dignum erat, contra eam movetur; et cum de ami-
cissimi ac reverentissimi domini adversitatibus, tum
suorum dilectorum ⁷ militum, et ceterorum ami-
corum qui occubuerant, maximo dolore affligitur,
tamen procacitatem et contumeliam reginæ obli-
vioni non dedit. Hoc ultione divina actum, secundum
prædictum sancti illius hominis, a multis credebatur,
ut qui in vastationem regni Francorum consilium
dederant, ipsi in peregrinis terris sepultura et om-
nium amicorum solatiis carerent. Ipse vero Otto Cæ-
sar temerario cursu cum paucis ad naves Græcorum
pugnaturus advolvit; a quibus circumceptus — et
nullus ei locus evadendi patuit — in mare cum equo
insilivit. Super quem tam diu sedit, donec indumenta
omnia quibus indutus erat gladio discideret, ut se
ad natandum expeditiorem aptaret. A longe vero
aspiciens navim, ad quam summo conatu — erat
enim peritissimus natatu — tendere cupiebat. Quem
nautæ natantem cernentes, captum traxerunt in
navim. Erat enim quidam in navi cum eis ex na-
tione Sclavorum notus imperatori, qui mox palu-
damentum quo erat indutus exuens ⁸, ut eo indue-
retur et nuda membra obtegeret, tradidit et nutu
quo poterat innuit, suspicionem nautis adimeret, ne
animadvertent ⁹, ipsum, qui esset, esse. Is etiam,
ad primæ persuasionis ¹⁰ eloquio idoneus, ait, si

VARIE LECTIONES.

veros adjecti. ² regni que c. ³ cesar nonnunquam c. et alia ejusmodi e. g. regine, letus, edificia,
æpit, presul, cenobium, equavi, sed plurimum e, æ. cæ scribit. ⁴ hi 2. ⁵ spiritalis c. ⁶ manu 2.
orum c. ⁷ exiens corr. exuens c. ⁸ animadvertent c. ¹⁰ ita E. persuasioris c.

NOTÆ.

scilicet Deoderici episcopi.

(21) Rossano.

monitis suis aurem præberent et consiliis obsecundarent, fortunatissimos in brevi futuros; non longe hinc abesse Rohsan ¹¹ civitatem: *in qua omnes thesauri Ottonis Cæsaris sub istius, qui cubicularius ejus est, custodia retinentur; quorum maximam partem vobis dandam profecto noveritis, hunc si illuc duxeritis et libertatem frui permiseritis.* His auditis, et invicem se circumspicientibus et multa ad hæc inter se conferentibus, tandem, ut est mos humanæ cupiditatis, spe pecuniæ illecti: *Si, quæ pollicitaveris, aiunt, re perpetraveris, hortationem consilii tui sine dilatione aggredimur!* — *Huic pollicitationi, inquit, me ipsum et fidem interpono.* Nautæ videntes constantiam promissoris, de cujus ore pendebant, semetipsos cohortabantur, dicentes, extremæ dementiæ esse, ea quæ jure ab eis pro redemptione captivi accipienda essent e manibus amittere. Mox impulsa navi, venerunt ad prædictum locum Rohsan civitatem, et applicuerunt ¹². Ductor vero eorum cernens omnia sub animi sui voluntate esse convoluta, lætus surgit et paucis cohortatur nautas; ut securi ejus reditum expectarent, præcepit; se iturum, et celeriter subsecuturos captivi cum pecunia, quam promiserat, adducturum ¹³. Qui festinus ingressus civitatem, Deodericum pontificem repperit, qui imperatore proficiscente ad prælium ibi cum regina Theophanu relictus erat, illique omnem rei ordinem expromit, et id cum summo silentio suppressat monet, et ad eum mox veniat; nullum secum, si imperatorem salvum recipere cupit, præter duos virtute probatos milites summat. Episcopus gavisus de incolomitate regis domini sui, Liuponi et Richizoni militibus suis, secum pergit ¹⁴, jussit; se foras muros civitatis, situs locorum et ædificia domorum visendi gratia, procedere velle. Et exiens altitudinem navis conspexerat — erat enim miro opere secundum Græcorum morem constructa, — et subtili intuitu introitum ejus exploravit, et tandem nisu quo potuit, difficilem ejus ascensum superavit. Conspicatur ergo dominum longe ab honore regio sedentem, et manibus apposis elevata voce clamavit, rexque ilico haud segniter foras exiit. Nautæ vero primum familiares captivi pecuniam portantes arbitrati; set cum aliter ac rati erant accidisset, arma capere hostibusque resistere temptabant. Milites vero prædicti Liupo et Richezo episcopum ut celerrime exiret, ammonabant, cunctantem ob timorem submersionis, vi etiam veste scissa de navi ejecerunt, magnoque impetu strictis gladiis in nautas facto, alios interficiunt, alios sauciant; alii sub transtra delituunt, alii certatim se de navi ejiciunt, et cum periculo vitæ pelago se crediderunt. Rex vero innectens nudis pedibus calcaria et ascenso equo, omnes traxit ad terram. Quibus necessariis liberalitate regia sufficienter attributis et copiosissima pecunia ditatos abire cum pace

A permisit. Ipse autem cum Deoderico præsule Romam rediit, ibique æger non post multos dies moritur (*an. 983, Dec. 6*); apud Sanctum Petrum in paradiso juxta oratorium sanctæ Mariæ honorifice cum maximo fletu totius urbis sepelitur. His ita gestis, Deodericus præsul, parata protectione, iter domum proficiscendi arripuit, et nemor reginæ improprietatis adversus Cæsarem prolatis, secum volvere cepit, qualiter illi sub occasione filii regnandi jura subtraheret. Hæc cogitanti res oportuna, ut sibi videbatur, set absque prædestinatione Dei accidit. Erat quidam Noricus nomine Henricus, vir magnarum opum, desiderio regnandi inductus; quoscumque potuit, adit ¹⁵, persuadetque, communem cum eo causam statuunt. Multis largitionibus datis, facile eos ad suam sententiam perduxit. Plurimi his persuasionibus illecti se ei dederunt, et eum super ¹⁶ se regem ¹⁷ nominaverunt. Ubi hæc a narrantibus præsuli nuntiata sunt, divertens ab itinere ad eum profectus est, a quo et ¹⁸ magnifice suscipitur, et causa inter eos diu agitata, dolis pseudoregis — erat enim astutus eloquio — præsul circumvenitur; oblati donis eximiis ¹⁹ et pluriora cum maxima potestate regni pollicens, electionem et deditioem fecit, et ad cœptum iter reversus est (*an. 984*). Cumque hoc factum late per populos percrebresceret, prorsus ²⁰ erat nullus summus neque minimus, qui ejus acta non detestaretur: cum eum locum gratiæ apud imperatorem teneret, ut nemo in omni regno potentia, consilio et familiaritate regis eum præcederet, non debere eum tantum facinus ²¹ contra omnium opinionem adversus filium regis committere. Sicque factum est, ut dum repentinæ suæ temeritati consulere noluit, multorum ad sui derogationem ora aperuit ²². Denique cum plurimis principibus ejus consilium displicere comperit, quia hiæ insciis hæc omnia egerat, magno dolore affectus, domi se continuit, et nusquam digrediens, transgressionem suam occulte secum miserabatur. Post non multum temporis ægritudine superatus in lectum decidit, et circa quintum prædictorum septem annorum decessit, et in cœnobio sancti Vincentii, quod ipse construxit et innumeris atque amplissimis accumulavit ornamentis, tumulatus est ²³. Hæc in extrema nostri præsulis ætate acta, ab eo qui in ejus erat assidue obsequiis cognita, confeci, non comparantia ejus superioribus gestis ab illo gloriosissime peractis, quæ quia pleniter nota non erant, a nobis præterita sunt. Verum aliqui quadam miseratione animi mirari solent, quomodo vir talis ac tot virtutibus prædictus ab statu suæ auctoritatis tam facile deviare potuisset, ut regi prædicto tam repente sine consilio suorum se subderet. Huic admirationi responsio nostra hac excusatione facile medebitur. Recenti enim calamitate, atque dolore vehementi quo præmebatur

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ rothsan 2. ¹² apl. 1. ¹³ adventurum 1. ¹⁴ peragant 1. ¹⁵ adijt 2. ¹⁶ sub c. ¹⁷ rege c. ¹⁸ te 1. ¹⁹ eximis c. ²⁰ prosus 1. ²¹ facinus 1. ²² apperuit 1. ²³ vocem E. supple it.

ex amicissimi et conjunctissimi viri morte, destitutus et afflicto, et reginæ obprobriis stimulatus, simulque regis prædicti assertionibus²⁴ seductus²⁵, pæne obliviscitur²⁶ sui, et animo in diversa distracto, quid ageret incertus erat. Set tamen non deerat ei verissimi scientia et ratio consilii, quibus semper præ omnibus pollebat; quin id in brevi resarciri et ad suam pristinam perducere posset dignitatem, illi diutius si vivere licuisset. Verum dum omnium virorum nostrorum causas sublimium considero, nihil in eis repperio, quod non ejus vitæ elegantia superet; et hoc quisque etiam crimen arrogantiae subit, si existimet, se vitæ Deoderici cujusque judicio posse comparari. Multi namque non a se ipsis, set ex aliorum beneficiis vel etiam rapinis, locupletes et clari²⁷ effecti; Deodericus vero longe aliter generositate parentum et excellentia majorum, ex innata quoque copia magna prædiorum clarissimus habetur. Aliter enim, vires ejus magnitudinis ab ineunte ætate secum crescere et suæ gloriæ potentiae usque in finem vitæ apud se consistere, impossibile esset. Quam frequens et sedulus circa suæ salutem animæ fuerit, testimonium est oratorium sancti Vincentii, de quo supra dictum est, in insula Mosellæ fluminis foras muros Mettis civitatis opere magnifico ab eo constructum, in quod etiam plurimorum corpora sanctorum ex²⁸ longinquis regionibus pio studio advecta conegessit. Quicquid etiam facultatis cænobio et congregationi divinis sibi obsequiis insistentibus contulit, papæ Romanæ sedis, præente Cæsare Ottone secundo, auctoritate sub anathemate stabilivit. Denique de his omnibus papa privilegium conscribi jussit, et præsule rogante dalmaticam et sandalia abbati sancti Vincentii misit, ut semper abbas loci illius, absente episcopo, divinum officium vice sua in sede episcopali in domo sancti Stephani prothomartyris peregrisset.

Hoc opusculum ego Alpertus, nec inter servos Dei nominandus, de præsule nostro digessi, tibi que sancte Pater Constantine, ad corrigendum direxi²⁹, ne æmulus, si quis est qui dormitando sacri vigilantia abhorret studii amplectiturque ægri torpore otii. aliquid in eis ad detrahendum reperiat. Sin

A autem adhuc post emendationem pertinaciam³⁰ deponere noluerit, sumat sibi solatio tua licentia et meo affectu caninam litteram, ut vel sic inconvenienti sono deditus, ridiculum præbeat legentibus.

2. (An. 984, Oct. 16; 1003, Dec. 14.) « Item Adalbero annis 22. » Verba sancti angeli brevia et obscura solent esse, ut in his indagandis piæ mentes delectabiliter exerceantur. Ecce etenim dicit: « Item Adalbero: » quasi diceret, istum superiori (22) esse similem et nomine et vita, ut qui concordabit nomine, non discrepabit operatione. Dicitur autem, utrosque (23) episcopos devotissimos in curis pauperum extitisse, et in extruendis et regendis ecclesiis sine defectu perseverasse, unde et nomine et vita merito ab angelo cœquari meruerunt.

3. (An. 1006, 1047.) Hæc littera (24) illius (25) nomini, qui in sede nunc substitutus est, minime, ut perspicuum est, congruit; unde et multi opinantur, illum in numero pontificum non computandum, set propter transgressionem populi subpositum, et tandem quoad ille venerit qui litteram prænotatam portaverit, episcopatum cessare dicunt. Set nos etiam ad nostram opinionem mittamus manum. Nam existimamus A positam quasi Alter Deodericus, in quo nos quæstio obscura eo angustat, cur non angelus dixerit³¹: « Item Deodericus »; sicut de superioribus dixerat. Denique hujus sermonis occulta dum endare cupimus, occurrit animo, quasi ob duas significationes alterum posuisse, aut ex computatione numeri, qua dicimus³² « unus, » « alter, » « tercius » aut ex discretionem alterius vitæ, ut³³ nomine æquivocos set vita dissimiles futuros innotesceret. Nemo tamen nostrum vitam illorum discutere poterit, quia solus Deus corda mortalium intuetur, et actus etiam sublimium, qui a nobis aliquando vel adulatione vel amore etiam ignorantia venerantur, coram oculis Dei districtioris judicii sententia examinantur. Illius namque nomen Redemptor noster novit, quem omni cura ovibus commissis factis laudabilis conversationis et virtutum exemplis secundum dignitatem apostolicam præsidere cognovit.

VARIE LECTIONES.

²⁴ asert. c. ²⁵ set ductus c. ²⁶ obliviscetur l. ²⁷ dari c. ²⁸ et c. ²⁹ dirig. correxi l. ³⁰ pertinaciam c. ³¹ dixerit. dixit c. ³² dms c. ³³ vo l.

NOTÆ.

(22) Scil. Adalberoni I.
(23) Adalberones.

(24) A.
(25) Theoderici II.

DE DIVERSITATE TEMPORUM

LIBRI DUO.

INCIPIT PROLOGUS.

Frater Immo (26) causa amoris ad me venit: tua sancta studia, venerande præsul Burcharde, fidem, sanctitatem et honestatem morum retulit, et quanta auctoritate construeres et regeres ecclesiam tibi a Deo commissam, ostendit. Ejus relationibus, fateor, admodum non solum congaudebam, sed etiam condigna admiratione, gratias Deo toto corde rependens, exultabam. Cumque adhuc de tua bonitate plurius scire desiderarem, quanta meditatione in sanctis Scripturis, labore juniorum et vigiliarum, et in cæteris Christi operibus esses occupatus, exposuit. Denique quanto amplius tui mentionem apud nos egerat ²⁴, tanto gratiorem nobis diem et jacundiores effecerat. Et quia in tam laudabili vita agnitus es, quamquam et ante plurimis et præstantibus viris referentibus multa præclara et illustria de te sint audita, secundum dicta Salvatoris nostri unici Filii Dei: « Non potest ²⁵ civitas abscondi super montem posita, neque lucerna supra candelabrum missa (Matt. v, 14, 15); » tamen interior tua conversatio apertius manifestata, memoriam tui, sigillo caritatis Christi pectori meo arcius impressam, perpetua conglutinatione, si præsumo confiteri, mihi copulabit. Et si angustia familiaris rei in administrandis obsequiis copiam mihi negabit, tamen piæ mentis affectus in Christo tibi semper aderit, fulcitus testimonio Scripturæ, dicentis: « Voluntas bona sufficit omnia. » Cæterum nomini tuo istum consecravi libellum de nostrorum dierum hominibus compositum, cui nomen est De diversitate temporum, quia in eo diversa collecta videntur. Non enim pleniter omnia quæ de proposita materia scribenda erant

A collegi, ne verbosior quam debuerim viderer. Et ut propter tuas occupationes sanctissimas fastidium vitarem, brevitati animum in omnibus dedi. At si æmulus quis forte ex adverso emerit, et livido oculo his inspectis ob invidiam rugam contraxerit, et in hoc me reprehendere temptaverit ²⁶, quod superflue nova et impudenter inpolito sermone ediderim, eo quod sufficiant libri quos studiosi recipiant, nedum etiam istis imperitis scriptis, quasi inutili fasce, onerentur, et ea causa libellum repulerit: is sciat, eum tuæ cognitioni solummodo esse missum, ut tuo iudicio aut aboleatur, aut legendus servetur. Nam spe gratiæ tuæ confusus, ab hac intentione mentis meæ non facile quisquam retraxerit, quin quicquid sententia tua probaverit, absque ambiguitate id aliorum etiam examinatione sit stabilendum. Et si demum hæc obijcientur et arguar, quod omnibus cognita scripserim, tuo consilio perpendant, me hac responsione uti: nota delectabiliter sæpius audiri, ut solet fieri in cantilenis, quod veteribus ex assiduitate fastiditis, novæ frequentius in dies repetitæ, delectabiliter audiuntur. Inter hæc noverit tua dignitas, quod etiam ad evitandam ociositatem et desidiam cordis res istas scribendas susceperim; et quia ad opus Dei sive ad alicujus virtutis profectus idoneus non sum, in hoc saltem opusculo miserum animum ab inani curiositate cohiberem. Quod etiam ideo sine nomine auctoris positum est, ut, si displicet, sicut prædixi superius, recesses, sive fossa facta humo operiri jubeas; si vero placet, adposito nomine causa exercitii feliciter legas.

INCIPIT EPISTOLA DOMNI BURGHARDI EPISCOPI.

BURCHARDUS, sanctæ Wormaciensis æcclesiæ provisor humillimus ALPERTO, speciali petitione et gratiæ integritatem et plurimam salutem.

Literas tuas, quas nomine meo tibi multum inco-

gnito misisti, hilariter accepi, quas etiam per dilectionem pariterque tuam petitionem et ipse legi, et coram me legere præcepi; in quibus studii ²⁷, ac voluntatis tuæ devotionem satis superque cognovi.

VARLÆ LECTIONES.

²⁴ egerit 1. egerat 2. ²⁵ pote 1. ²⁶ temptaverit c. ²⁷ studui 1.

NOTÆ.

(26) Immonem, abbatem Gorziensem, Prumiensem et Auguiensem, fratrem Alperti fuisse suspicatur Ecardus; sed Immo diaconus Wormatiensis fuisse videtur, ad quem monachus Tielensis epistolam de miraculis S. Walburgis scripsit. Act. SS. Febr. III, p. 548. etiam de Immonis fratre sermo est: Si

testem hujus signi habere cupis, fratrem tuum, an ita se res habeat, interrogabis, qui hanc, marito suo in illa miserabili cæde Frisorum interfecto, auxilium uxorem. Quem tamen ab Alperto, clerico ut videtur, diversum habuerim.

Set has quociens revolvi, tociens per singula pene A verba commotus, nostris pueris præsentibus super hoc dolui, scilicet quod his temporibus sunt nulli, vel vix paucissimi, qui ad studendum inveniuntur idonei, vel quibus voluntas sufficiat studendi, cum et hoc negotio et unusquisque reficeretur, ac labiis animus a variis tumultuantis seculi commissis interrim suspenderetur, necnon cata cautione posteritati sequacium laudabile traderetur exemplum. Omnes autem delectamento mundanorum illusi et ad deteriora pronissimi, miseris hujus seculi vanitatibus inserviunt, et tam delectabiles animarum epulas exercere aut quærere nesciunt ac penitus neglegunt, sicut scriptum est: « Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum (Rom. III, 12). » Igitur studii tui devotio non est inanis apud me, nec videtur vituperanda, set multum laudanda. Nam in dictaminis tui filo, haud sequiter tornato, magnas et aucto- rales causas non titubantibus vestigiis cautissime conservasti. In omni enim expositione auctoralis, et

in quolibet libro, diversas sex causas quæri convenit atque expediri oportet, sicut in proœmio editionis primæ ysagogarum Porphyrii Severinus ⁵⁸, prudentissimus doctor, Fabio exhortante, dicendo instituit: « Primum inquit, docet, quæ sit cujusque operis intentio, secundo quæ utilitas, tercio qui ordo; quarto si ejus, cujus opus esse dicitur, germanus propriusque ⁵⁹ liber est; quinto quæ sit ejus inscriptio; sextum est id dicere, ad quam partem philosophiæ cujuscumque libri ducatur intentio. » Hæc omnia in libro tuo caute conservasti, set nominis tui inscriptionem non apposuisti. Quoniam autem meo arbitrio hoc judicandum ⁶⁰ reliquisti ideo sic judico nec non et jubeo: Titulum libro apponas, nomen tuum fiducialiter inscribas, et unicuique legere volenti liber pateat, ac stabilis incon- vulsusque meo judicio permaneat. Si quis vero, invidia stimulante, detractionis murmure nos nostraque vituperet, huic respondeo, et confusum his verbis obmutescere facio:

Invidus es nostris, quoniam tu talia nescis.

EXPLICIT EPISTOLA DOMNI BURCHARDI WORMACIENSIS EPISCOPI.

INCIPIIT ALPERTUS DE DIVERSITATE TEMPORUM.

LIBER I ⁴².

1 ⁴⁵. Apud Germanos qui circa Rhenum incolunt C duo ditissimi, Wicmannus (27) et Baldericus, sum- mis opibus inter se de potentatū contendebant. Set Wicmannus gratia et amicitia regis multorumque Germanorum nitebatur; alter Coloniensis sacerdotis itemque Gerhardi Mosellensis, potentis viri auxilia sibi concibat. His rebus confirmati ⁴⁶, contumeliosum existimabant, nec alter alteri in ullo ⁴⁵ negotio cederet. Interdum etiam pace inter eos facta, dolo pocius, quam ut ullius veræ amicitia fide servarent, studebant. Set Baldericus ditissimi et longe nobilissimi Wicmanni (28), cujus majores magnam partem Germaniæ, et maxime circa littora oceani imperia tenebant, filiam duxit uxorem; Wicmannus vero aliquos annos post præfecti Godefridi (29), avunculi Balderici, filiam in matrimonium sumpse- rat. His rebus et hic in Gallia, et ille in Germania, prædia et ædificia multa ex dotis jure sibi adquisie- rant.

2. De castello Adela ⁴⁶ incenso, et ejusdem moribus.

Erat antea tempus, cum Baldericus suæ uxoris

ullam spem potiundi ne quidem existimaret, pro- pterea quod habebat (30) sororem nomine Liutgardam abbatissam Eltensis montis (31), qua nolente, nullam contumeliam suo generi degeneri conubio inferre audebat. Videbatur enim ille secundum quo- rumdam opinionem, quamvis loco nobilitatus ⁴⁷, genere tamen... ⁴⁸; is etiam et quidam Godizo, Richizonis filius, vir magnarum opum, qui inter se in illo spacio temporis societatem et fidem firmave- rant, in clientelam Liutgardæ se devoverant, ejusque obsequiis et imperiis obtemperarant. Erat enim Go- dizo consanguineus harum sororum, et primum ad amicitiam alterius se addicavit, eique studium suum et auxilium præstiterat. Set cum animi ejus levita- lem et mores faciles animadverteret ab ejus fami- liaritate se removit, et ad domnæ Liutgardæ clien- telam se contulit. Qui post hinc biennium, ob ple- rasque injurias quas Adela sorori domnæ Liutgardæ inrogabat, adjuncto sibi Balderico, castellum illius subito inrumpens, præda et incendio consumpsit. Ipsa vero, comperto eorum adventu, paulo ante me-

VARIAE LECTIONES.

³⁸ pudentibus deletum c. ³⁹ propriisque c. ⁴⁰ judicatum 1. ⁴¹ MORVM 1. ⁴² LIBER I desunt in c. ⁴³ numeros addidit Eckhart. ⁴⁴ confirmata 1. ⁴⁵ illo 1. ⁴⁶ Adela 2. ⁴⁷ nobilitatis 1. ⁴⁸ vilis supplet Eckhart fortasse mediocris v. infra II 8, pag. 713.

NOTÆ.

(27) De cujus genere cf. cl. Wedekind noten II, 60 soq.

(28) Comitis pagi Hamalant.

(29) Comitis Hattuariorum; cf. II, 6.

(30) Scilicet uxor.

(31) Elten ad Rhenum, a Wicmanno Liutgardæ patre fundatum.

diam noctem cum paucis profugit. Set præterea res ista vehementer est admiranda, has sorores ⁴⁹, parentibus clarissimis ortas, tam diversas a se esse potuisse, ut quot reprehensiones in una notarentur, tot in altera virtutes prædicarentur, nisi hoc cogitationibus, nostris opponamus, mirum non fuisse, eo quod et primus parens noster itidem dissimiles filios genuerit, quorum alter, crudelissimus parricida, alterum mitissimum invidia occidit. Nostro vero silentio illa prætermittenda sunt, quæ de Adela dicebantur, quod erat clamosa in voce, lasciva in verbis, veste composita, animo dissoluta, et quod instabilitatem mentis nutibus oculorum præferbat. Nos vero scimus, eam ad opera multa esse solertem, magno ingenio, et numerosas cubicularias ad varietatem textilium rerum instructas habere, et in preciosis vestibus conficiendis pene omnes nostrarum regionum mulieres superare (32); hæc sola humanitas in ea nota est.

3. De moribus Liutgardæ.

At vero Liutgardis longe dissimilis huic. Nam moribus honestis erat celeberrima, virtutibus omnibus ultra quam credi potest præclarissima, hospitalitate ita adsueta, ut in adventu hospitem maxime delectaretur, itidemque si quando abessent, quod tamen raro contigit, quandam quasi mœsticiam in vultu præferbat. Prudentiam in ea laudari non est necesse, cum non solum ex palatio ad eam, set etiam ex longinquis regionibus magnus numerus hominum ad suarum rerum capiendum consilium confluxisset. Erat enim in ea cum summa scientia, tum verissima facultas suorum consiliorum expediendorum. Omnibus affabilis, omnibus extitit benigna, multa etiam dando maximam gloriam adepta est; unde et contigit, ut omnes eam maximo honore celebrarent. Pauperes eam quasi matrem etiam ex peregrinis locis sine intervallo frequentabant, quorum neminem sine solatio a se abire permisit. Mirares, ut fragilitatis feminei sexus tantis vexationibus ne quidem ad horam gravaretur, set potius, quod est mirabilius, ut dixi, delectaretur. Unde frequenter inter nos collocuti ⁵⁰, dum in ejus gloria æstimarem tantam humilitatem, fateor nos jam tunc divinasse, id quod verum erat, illa ⁵¹ extincta nullam in his regionibus sui consimilem tam illustri vita esse futuram. Patrimonium quoque omne, quod sibi hereditatis parte ⁵² successerat, ecclesiæ cui ipsa præerat contulit. Id soror ⁵³ ejus factum graviter ferens, traditionem illam sæpius rescindere moliebatur. Set cum id efficere non posset, in vitæ

A illius necem cogitabat, et consilio cum quibusdam pestiferis inito, illam veneno, ut fertur, extinxerunt. Nos eam rem, pro magnitudine sceleris parum nobis compertam, existimationi vulgi ruminandum reliquimus. Set illi qui venenum confecerant, capti ⁵⁴ atque oculis dampnati sunt. Post mortem ejus cum omnes ubique orbitatem ⁵⁵ tantæ mulieris cum luctu et planctu deplorarent soror illius locum furibunda invadit, et omne patrimonium, quod soror pia intentione ecclesiæ contulit, ad suam potestatem retorsit ⁵⁶. Set non multo post ex præcepto Ottonis tertii ⁵⁷ imperatoris cum dedecore expulsa, his adversitatibus prævideri cogitabat; et consilio cum suis accepto, cum post virum priorem sine occultatione turpiter vixisset et cupienti sui copiam non negasset, postquam vidua lasciva ⁵⁸ secundum dictum sancti apostoli (1 Tim. v, xi) diu luxuriata fuisset, illum de quo supra diximus Baltericum duxit maritum, cum vivente sorore neuter copulam alterius æ mente quidem concipere auderet. Nec multo post, instigante illa, cum armata manu montem Elnæ ⁵⁹ subito occupat. Cum opidani repentino metu percussi fuga salutem quærent, in monasterio se abdiderunt. Expugnatoque monasterio, et jaculis altaribus trajectis, unum, quem sibi inimicum existimari voluit, captivum duxit. Set cum id regi compertum foret, graviterque factum hoc ferret, delictum Balterici deprecatorum auxilio pecunia expiatum est. Rex vero altiori consilio in posterum loci illius stabilitatem prævidere volens, Noviomago ⁶⁰ concilio indicto (an. 997, Mai. 18), cum undique frequentissimi illuc convenirent, tractandum de prædicto loco statuit. Aderat cum sua conjuge Baltericus, eo quod sententiæ senatorum processerant, ut ille convictus secundum legem in perpetuum ab illius expostulatione ecclesiæ se eximeret, sicque karta et privilegio loci stabilitatem firmaverunt (33).

4. De obitu Ottonis et dolis Baldrici.

Post hæc vero imperator tercius Otto, bonæ indolis adolescens, in Italia moritur, corpusque ejus ad Aquasgrani effertur, et ibi cum regio honore sepelitur (an. 1002). Post cujus mortem Baltericus rupit fidem, et hostili manu adgressus ad montem Elnæ, vallum qui ecclesiam ad instar castelli ambiebat scidit, familiamque omnem sibi servire coegit.

5. De Heinrico ⁶¹ rege.

Ubi vero Heinricus summa rerum potitus est,

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁹ sopores 1. ⁵⁰ ita Eck. — collocati c. ⁵¹ illa corr. illa c. ⁵² patre corr. parte c. ⁵³ soror corr. soror c. ⁵⁴ capiti corr. capti c. ⁵⁵ ita correxi; sobrietatem c. ⁵⁶ retrorsit corr. retorsit c. ⁵⁷ tercii 2. ⁵⁸ ita E. lasciva c. ⁵⁹ elnæ 1. eltnæ 2. ⁶⁰ novio magno 1. ⁶¹ HENRICO c. hoc loco.

NOTÆ.

(32) Eadem fere verba de sorore Barchardi episcopi Wormat. in ejus Vita leguntur c. 12.

(33) Cf. ea de re chartam imperatoris ap. Schaten Ann. Paderb. I, 343.

iterum locum illum in priorem statum reduxit. A Meriwido ⁷² (34) magna celeritate vecti, usque ad Multa præclara de hoc viro nobis scribenda sufficiunt: quam facile, gratia Dei donante, ⁶² ad apicem ⁶³ regni pervenerit, qualiter illustres viros et summæ potentiæ, bella adversum se concitantes, celeri victoria in deditionem venire coegerit, qualiter reges in ⁶⁴ interioribus Germaniæ partibus, qui sunt Winidi vocati, suæ dicioni tributarios effecerit, et Mettim in Belgis diu contra se male cogitantem, et compluribus annis obsessam, pene ad interitionem ⁶⁵ vastaverit (an. 1012?), et tandem multis incommodis illatis sibi subegerit; set quia dominus Adelboldus Trajectensis episcopus hæc omnia pleniter in uno volumine luculento sermone comprehendit, a nobis pars quæ aliquando nostris scriptis necessario occurrit prætereunda visa est, ne historia tantis et tam venustis documentis edita a nobis tanquam ab insipientis latratu obfuscaretur.

6. *De viso comete, et fame, et mortalitate.*

Post hinc triennium quam rex in solium regni sublimatus est, cometes horribili specie flammæ hac illacque jactans, in australi parte cæli visus est. Sequenti anno fames et mortalitas gravissima per totum orbem factæ sunt (an. 1005), ita ut in multis locis præ multitudine mortuorum et tædio sepelientium vivi adhuc spiritum trahentes, vi qua poterant renitentes ⁶⁶ cum mortuis obruerentur.

7. *De Wecelino apostata.*

Istis etiam diebus, videlicet Heinrici regis qui postea benedictione apostolica imperator effectus est, quidam Wecelinus, qui fuerat Cuonradi ducis clericus insulione diabolica seductus, errori Judeorum consensit. Hoc audiens rex, nimia, ut justum fuit, conturbatione commotus est, atque illius jussione unus discipulorum suorum nomine Henricus, æquivocus regis, prædictum apostatam veracissimis sacræ Scripturæ testimoniis, ut ejus epistola affirmat, falsa verba in Christum ejusque sanctos dixisse devicit; et quia hæc longiusculo sermone protracta sunt, in fine istius libelli ea ponere decrevimus (lib. II, cap. 22, 35).

8. *De adventu Nordmannorum* ⁶⁷.

Wicmannus, sortita conjuge, ut supra diximus, præfecti filia, sibi in omnibus obtemperare fidemque illi et amicitiam ⁶⁸ servare constituit, et frequenter alter ab altero adscitus ⁶⁹ convivio, communem sibi causam fecerant. Cumque jam senio confectus et ægritudine ita deprehensus esset præfectus ⁷⁰, ut vix pedibus incederet, pyratæ ex diversis insulis ⁷¹ oceani cum magna multitudine navium emersi, per flumen

portum Tylæ (35) pervenerunt (an. 1006). Populus vero qui circa littora Wal fluminis habitaverunt, comperto tantæ multitudinis adventu, spem omnem salutis in fuga ponentes, sua pene omnia præter pecuniam, quia mercatores erant, alienissimis reliquerunt. Præfectus vero prudens consilio, veritus ne agri hominibus destituti hostibus facilius pateret ingressus, vi qua poterat ascenso equo, fugientem vix retinuit populum. Hostes usque Tylæ venientes, vela deposuerunt, et portum nullo resistente ingressi, copiam victus magnam repererunt. Qua celeriter exportata, vicum incendio vastaverunt. Monasterium quoque sanctæ Walburgæ irrumpentes ⁷², vestesque sanctas a quodam comite Waltgero, constructore ipsius loci, et sua conjuge Deo digna ⁷⁴ Alberada ibidem collocatas auferentes, et altare spoliato ⁷⁵, et præterea quam plurimis rebus ecclesiasticis exportatis ecclesiam quidem incolomem relinquentes, ad classem se recipiunt; statimque nunciis a præfecto in omnes partes dimissis, postero die summo mane maxima multitudo convenit. Et quia præfectus exercitui præesse non poterat, Balterico, de quo supra diximus, itemque Unruocho ⁷⁶ comiti, strenuo viro, qui in exercitu tercii Ottonis imperatoris Italia in re militari opinatissimus habebatur, bellum committitur. Nostris visis et celeri eorum adventu hostes perterriti, naves quam citius solventes recedebant, adeo ut similis fugæ recessus videretur. Nostris insequentibus, et ex utraque parte fluminis levibus præliis factis, et utrimque ⁷⁷ paucis aut ⁷⁸ vulneratis aut occisis, ne cupiditate prædæ a ripa longius hostes vagarentur, prohibebant. Vicis vero juxta littus ⁷⁹ quos adire poterant exustis, nona hora diei omnes de navibus desilierunt, aciem confertissimam ⁸⁰ instruxerunt, nostris ⁸¹ potestatem pugnandi præbuerunt. At nostri loco se continuerunt, et quia plurimi ex agris coacti convenerant, cum his ad usum belli imperitis et superioris anni propter sterilitatem inopia familiaris rei vexatis, prælium committere non audebant. Ubi barbari neminem ad pugnam procedere conspicerent, satis ad ostentationem suæ audaciæ factum existimantes, ad naves se recipiant, et nullo prohibente regressi sunt.

9. *De secundo adventu Nordmannorum.*

Sequenti anno (1007) iterum quidam pyratarum cum nonaginta longis navibus per flumen Laicam (36) veniebant. Nostris, extimplo coacta magna multitudine equitum et peditum et ⁸² paucarum navium, per

VARIÆ LECTIONES.

⁶² donantem c. ⁶³ ipicem c. ⁶⁴ deest in c. sed adest apud Sigebertum a 1003. ⁶⁵ internitio c. ⁶⁶ remittentes c. ⁶⁷ NORMANNORUM 1. ⁶⁸ amicitiam c. ⁶⁹ adsitus c. ⁷⁰ perfectus c. ⁷¹ locis corr. insulis c. ⁷² meriwido c. ⁷³ irrupentes c. ⁷⁴ digne c. ⁷⁵ spoliata c. ⁷⁶ ita E. recte ex cap. 16 emendavit; in c. locus syllabæ un vacat. ⁷⁷ ita E. utrique c. ⁷⁸ ac c. ⁷⁹ litus 2. ⁸⁰ confestiss. c. ⁸¹ nostram 1. ⁸² ac.

NOTÆ

(34) Hodie de Merwede, Rheni sive Vahalis brachium.

(35) In dextra Vahalis.
(36) Lek.

ripam instructi armis adventum hostium expectabant. At primi barbarorum visa tanta multitudine perturbantur, et in medio fluminis alveo anchoris naves statuentes, reliquos expectare disponunt. Postquam in unum conveniebant, et sententiis inter eos conlatis, invitis nostris transire diffidebant, legatos ad eos miserant, ut ipsos per fines eorum transportari paterentur; sibi esse in animo sine injuria et maleficio ire velle, et ut id eorum pace et licentia liceret precari. Et impetrato⁸³, eo die pace lusi sunt. Sequenti die cum classem movissent, jamque primi Ilrenum essent ingressi, nostri cum paucis navibus, clamore magno novissimos adhorti, bello lacessere⁸⁴ cœperunt. Quo clamore ab aliis audito, celeriter accurrunt, et armatis circa littus dispositis, nostros ne adpropinquare auderent perterrent. Intermissa noctis spacio et omnibus nostris flumen transportatis, et⁸⁵ diluculo ad nostros qui in navibus erant falsa fama pervenisset⁸⁶, equites cum hostibus magno certamine conflixisse jamque quasdam naves direptas esse, nihil reliqui ad celeritatem sibi fecerunt. Tumultu et clamore omnia complentes, nullo duce, nullo certo ordine, ut quique sibi celeriores videbantur, hostibus appropinquabant. Quibus visis, in unum hostes conglobati occurrerunt. At nostri qui in navibus erant, ut viderunt Nordmannos integris viribus occurrisse, relictis navibus, præcipites se fugæ dederunt. Quos hostes consecrati, tot in ea fuga peremerunt quot cursu consequi poterunt.

10. De portu Trajectensi incenso.

Trajectenses⁸⁷ de adventu barbarorum cerciores facti, ne hostibus commodi aut usui ad obsidionem castelli foret, portum omnem ipsi incenderunt. Portu exusto, conquesti sunt barbari cur tantum incommodum esset admissum, se nullum malum adversus locum moliri, præsertim cum Ausfridus tantæ sanctitalis vir eidem præesset episcopus. Religionis tamen causa ut in castellum intromitterentur orabant; ecclesias oblationibus suis venerari se velle dicebant. Quibus oppidani, assumpto vultu et constantia, respondent se aditum armatis præbere non posse. Et quamvis⁸⁸ facillima expugnatio esset, tamen cognoscentes, sanctum locum et tantum sacerdotem suis fortunis alias obsistere posse, nullam læsionem civitati inferentes abierunt. Quis hoc meritis sancti episcopi non adscribat, oppidanis contra spem metu liberatos, et periculum evasisse, et locum illum inviolatum permansisse? Quia vir

A iste sanctus scriptis nostris intervenit, libet de vita ejus huic operi nostro inserere.

11. De beato Ansfrido comite.

Erat⁸⁹ igitur Ansfridus in Bratuspantiibus (37) comes summæ justiciæ, ut neque nibus neque donis⁹⁰ a rectitudinis calle reflecti. Frequenter in conciliis et conventibus senter eo inprimis exquisitæ, ab ore ejus omnes eradentes et quæ ipse legum decreta statuit, hcontradicere fas fuit. Sermo ejus ita mediocr discretionem temperatus, ut non comici notum (Ter. Andr I, 1, 34): *Ne quid nimis*, grederetur. Sed et hoc adnectendum, quia deratione suorum verborum facile compos honestas ejus occulti cordis ab audientibus ipotuit. Quicquid vero⁹¹ in jugi et cotidianahulatione loquebatur, hoc divinarum Scriptis exemplis blande leniterque condiebat; et si contigit ut a secularibus negotiis quietus elerat, aut justa judicia⁹² tractabat, aut tantanto studio insistebat, ut a quibusdam insihus monachicam vitam illum agere derid. Quod ideo minus sit mirum necesse est, quia avidiori meditatione sancti divinis operibus lant, tanto amplius viliores mundo fiunt, et tientia eorum probetur, a pravis hominibus missionem Dei plerumque dehonstantur, tes tario Spiritus sancti, dicente: *Obprobrium in dedisti me* (Psal. xxxviii, 9). Summi etiam estres viri, dum in jure dicendo gravius⁹³ quicplandum erat, et ut solet fieri diversi diversarent, et variari sententiæ viderentur, ad eum discendi et interrogandi recurrebant⁹⁴. Imper quoque secretis sæpissime intererat, et quoci majoribus rebus tractandum erat, tanta auct et dignitate⁹⁵ habebatur, ut sine ipsius consil. aliquid statueretur. Hoc sibi in omni ætate tum, hoc sibi propositum, non sicut quosd nostri temporis, quos plerumque aut miser aut invidia a⁹⁷ judicio labi conspicimus, de j legis veritate nihil diminuerat⁹⁸. Ob hæc⁹⁹ frequenter adscitus et carus præ cæteris h ejus oratione et pravos¹⁰⁰ cohercebat et rem cam¹⁰¹ cum pace gubernabat. Prædonibus, regio Bratuspantium¹² maxime alebatur, in simus erat, et crebris occursionibus eorum con impediebat. Principem quoque eorum, desp hominem, cujus nomen ne¹⁰¹ dici quidem op sanguine civium¹⁰⁵ et præda adultum, fre

VARIE LECTIONES.

⁸³ impetrata E. ⁸⁴ lascercere 1. lassescere 2. ⁸⁵ verborum constructio nostro propria. ⁸⁶ venissent c. ⁸⁷ Trajectense c. ⁸⁸ quanvis c. ⁸⁹ Anno tertio Henrici imperatoris, Ottonis tertii memorie cæsaribus augusti successoris, erat apud Brachbantium comes Aufridus, etc. incipit 3 (vita S fridi.) ⁹⁰ d. transitorii nullo modo a 3. ⁹¹ deest 1. ⁹² i. i. legum t. 3. ⁹³ gravis c. ⁹⁴ requirel veniebant 3. ⁹⁵ tantæ auctoritatis habebatur 3. ⁹⁶ quidam 3. ⁹⁷ aut c. ⁹⁸ diminuere 3. ⁹⁹ ¹⁰⁰ primos 3. ¹⁰¹ c. et regnum per eum in pace g. 3. ¹⁰² brachbant 3. ¹⁰³ conatus 3. ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ civillii adultum 3. *media desunt.*

NOTÆ

(37) Brabant.

fuga se vix eripientem, vehementer promebat; cum A ille aut ¹⁰⁶ saltibus aut paludibus densissimis arboribus consitis, præsens periculum evadere cupiens, sese occultaret. Multi præterea triumpho, multa bella feliciter gesta non ad perniciem civium, set ad reprimendam audaciam improborum. Hæc quidem laicus gerebat.

12. *Quomodo Ansfridus comes episcopus efficitur.*

Cum (38) vero Baltuvinus ¹⁰⁷ sacerdos Trajectensis vita decederet (an. 995), nunciusque in castra venisset, rex Ansfridus seorsum manu ducens, sacerdotium illud ei offerre cœpit. Cumque ille reniteretur, jamque se senem, in militaribus armis omni tempore vitæ suæ versatum, clericatus officia suscipere omnino absurdum videri contenderet, et rex vehementer instans, vi ad suscipiendum compelleret, B perspicuus ¹⁰⁸ quia regi resistere non posset, ut cum suis rem deliberaret, exposcit. Qua re impetrata et ab suis oratione accepta, quæ rex imperaret se facturum pollicetur. Et accepto gladio quo erat accinctus, super altare sanctæ Mariæ posuit dicens: *Hactenus hoc ¹⁰⁹ honorem terrenum obtinui, et hostes pauperum Christi et viduarum expuli; nunc deinceps huic dominæ meæ sanctæ Mariæ, qua ¹¹⁰ virtute honorem et salutem animæ ¹¹¹ optineam commendo.* Hoc cum diceret, omnium obortis lacrimis, applausu ¹¹² omnium qui aderant dignis ejus meritis tribuitur infula pontificalis. Versiculos quidam e nostris de his rebus cecinit, quos etiam huic opusculo intextere ¹¹³ libuit, ut et ¹¹⁴ alium in nostra narratione C testem haberemus.

13. *Versus de eadem re.*

O bona Trajectum, mater præelecta locorum,
Nunc retines dominum generali laude politum ¹¹⁵.
Ansfrid pro meritis decus ¹¹⁶ est tibi pontificalis,
Est et præelectus Domino confessor et almus;
Qui prius in bello firmabat regna popello,
Ecclesiæ custos nunc est sanctusque sacerdos.
Vertitur in melius sic sic certaminis usus:
Quondam bellator, nunc autem pacis amator;
Tunc pars bellorum, nunc autem dux animarum;
Quondam pugnabat, populi nunc corda gubernat;
Militis officium precis obmutavit in usum.
Veste sacerdotis nunc prorsus liber ab armis,
Accepti calicem manibus liquitque mucronem.
Deposuit parmam, cœpitque ¹¹⁷ levare ¹¹⁸ patenam;
Sprevit vexillam ¹¹⁹, voluit quia psallere missam;
Nunc missam cantat precibusque fideliter instat.
Ista sub exemplo Petri facit indubitando,
Qui primus cecinit missam barbamque totondit.
Quæ vult ut veniant Deus, omnia protinus adstant ¹²⁰;
De cane fecit ovem Deus hic, ut fecerat olim,
Ad se cum Paulum rapuit de sorte luporum,
Quem post Ecclesiæ doctorem jusserat esse.
Nunc est albatus ¹²¹, cum stemate glorificatus,
Atque stolam portat, virtutis et arma ministrat,

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁵ deest 3. ¹⁰⁷ balduinus 3. ¹⁰⁸ prospiciens 3. ¹⁰⁹ hunc 3. ¹¹⁰ ita c. et 3 ¹¹¹ a meæ o. 3. ¹¹² ac plausu 3. ¹¹³ annectere 3. ¹¹⁴ quo etiam 3. ¹¹⁵ ita 3 potivum c an votivum ? ¹¹⁶ datus 2. ¹¹⁷ cœpit 3 ¹¹⁸ lavare c. ¹¹⁹ vexillum 3. ¹²⁰ assunt 3. ¹²¹ ablatu 3. ¹²² bis scriptum in c. ¹²³ ad hæc 3. ¹²⁴ ita 3 illius c. ¹²⁵ deest in c.; adest 3 ¹²⁶ deest 3 ¹²⁷ aspiciens et v. putaretur 3. ¹²⁸ in se 2. ¹²⁹ I. ex hoc r. 3. ¹³⁰ deest 3 ¹³¹ deest 3. ¹³² non dixerim 3. ¹³³ c. Heiligenberg tribus m. 3. ¹³⁴ circumclusus 3. ¹³⁵ additum c. ¹³⁶ conventicula 3. ¹³⁷ a. eis p. 3.

NOTÆ.

(38) Cf. Thietmari l. iv, c. 22 sqq. (*Patrolog.* tom. CXXXIX.)

(39) Hohorst, postea Heiligenberg, prope Amer-

Qui prius in multis valuit per bella periculis.
Gloria pastoris sonat in sermone suavis!

14. *De cæcitate et monachica vita et elemosina Ansfridi.*

Sumpto episcopatu, aliquandiu canonicis vestibus utebatur, non quidem elationis causa, set ne dignationis suspicione a cæterorum moribus sacerdotum videretur ¹²² dissentire. Set quia pius Dominus jam illum ad suam servitutem advocavit jamque illi curam Ecclesiæ commisit, adhuc ¹²³ plenius sua consuetâ pietate sibi adjungere disposuit. Nam quamvis impossibile sit vitam ullius ¹²⁴ sancti sine peccatis transire, cum ¹²⁵ tamen illa, quæ fragilitate carnis incaute contracta sunt, largissima Dei ¹²⁶ misericordia in hoc seculo aliqua molestia corporali soleant purgari, attestante Scriptura, quæ dicit: *Flagellat Deus omnem filium quem recipit* (*Hebr. xii, 6*). Ansfridus lumen harum tenebrarum amisit, taliter quodammodo manente integritate oculorum, ut nihil minus quam aspicienti ¹²⁷ videns videretur. Defectum quidem visus ¹²⁸ sustinuit, set deformitas faciem viri nulla dehonestavit. Hoc ex benignitate Salvatoris nostri credo actum esse, ut extincto oculorum desiderio et exclusa occasione peccandi, et vultus dignitatem episcopi servaret, et ulterius non haberet unde concupisceret. Neque hoc incommodo accepto umquam superatus aut animo dejectus est; set eodem vultu, eadem hilaritate, eadem jocunditate, cum summa patientia permanserat. Igitur ¹²⁹ respectu Dei in se propensius rediens, salutifera cogitatio sibi incidit, flores hujus mundi sordes apud Deum videri, et ea quæ multo sumptu ad ornatum putrescendæ carnis captarentur, non solum ad ¹³⁰ detrimentum sed etiam ¹³¹ ad perpetuam ruinam animæ pertinere; vestem delicatiorē deposuit, indumenta, ne dicam ¹³² vilia, sed potius angelica, ad institutionem sancti Benedicti sumpsit. Est collis ¹³³ (39) sex milibus a Trajecto distans, undique circumciscus ¹³⁴, una ex parte flumen limosum, reliquum spacium perpetua palus eademque latissima ambiendo omnem additum ¹³⁵ excludit. Huc adacta navicula, trans flumen illud se ferri jubet, et quia orationis causa tumultus hominum vitare cupiebat, verticem collis, succisis arboribus et fructicibus, in planitiem deduxit, imprimis oratorium, dein sibi cellam, post aliis constructis et claustro effecto, conventiculam ¹³⁶ monachorum ibidem collocavit, et abbatem ¹³⁷ præfecit (40). Huc se post colloquia regis, post synodum, post diversos conventus recipere solebat; hic miseram curam secularis negotii a se

sford.
(40) Foundationis chartam v in Actis SS. Mai I 430.

removit, viribus totis laudibus Dei et obsequiis instilit, orationibus, vigiliis, elemosinis ita intentus, ut nemo nostra ætate sibi possit adsimilari. Unam ex ejus innumeris liberalitatem in pauperes Christi exhibitam referemus. In ipsa cella quam diximus positus, consueto ¹³⁸ opere Dei expleto, post tertiam vigiliam, unum ex suis ministris ad se vocat, quid fieri velit ostendit, et ut nemo id cognoscat summopere interdicit. Sumit situlam, immittit vectem, seque simul portando ministrum ad regendos gressus suos usque ad flumen præcedere jubet. Aqua hausta redit ¹³⁹, igne calefacit, dolium ipse infudit, leprosum, cujus corpus miserabilis sanies totum obduxerat, pannis exutum in balneum deposuit putrescentia membra manibus perlustrans diligentissime ¹⁴⁰ lavit, lotum in lectulum ¹⁴¹ ipsius collocavit, et vestibus novis vestitum antelucanum sub testatione ne quis id sciret abeunti ¹⁴²⁻⁴³ præcepit. Hic si quæras cur iste tantus vir, tot virtutibus præditus, Spiritus sancti gratia inroratus, leproso illi solacium curationis non impenderit, facili has cogitationes obvius hac responsione excipiam.

15. *Cur Ansfridus infirmos non curaret.*

Legimus namque (*I Cor.* xiv, 22) quod signa infidelibus, non fidelibus, data sint ¹⁴⁴, ut in initio nascentis Ecclesiæ corda gentilium, longissima ¹⁴⁵ consuetudine idolorum indurata, visis tot prodigiis ad credendum ¹⁴⁶ emollirentur. Quis enim tunc temporis, mundo in florentissimis rebus posita, prædicanti aliam vitam crederet, nisi ea exhiberentur quæ antea nec ¹⁴⁷ visa nec audita fuerant? Et quæ necessitas fuit, istis novissimis ¹⁴⁸ temporibus Ecclesiam Dei signis illustrari, cum nullus sit locus quovis gentium, non mons, non vallis, non silva infinita, non palus immensa, non insula ab orbe terræ remota ¹⁴⁹, quæ non sint ¹⁵⁰ Domini nostri Jesu Christi confessione repleta ¹⁵¹! Vir Dei namque inanibus favoribus hominum extolli noluit, qui semper intra conscientiam quod boni egit soli Deo cognoscendum contegere studuit ¹⁵². Et fortasse leproso illi infirmitas utilis fuit, ut quæ humana fragilitate illicite commisit, ad hæc iteranda illum debilitas ¹⁵³ corporis impediret. Neque ulli de istius viri sanctitate dubitandum est, quem demones etiam confitebantur. Audivi quendam energuminum inter diversorum criminum confessionem hæc etiam adjecisse, se frequenter sancto illi episcopo sine causa detraxisse, multa inhonesta de eo dixisse, cum illum sancta religio implicatum teneret; se autem nihil rei adversus eum habere, nisi solam invidiam ipsius

A. maliciæ exercendæ. Qui tamen miser paucis diebus post, cæteris dormientibus, suspendio mortem sibi conscivit. Hæc breviter perstrinxi, ne quis in corde suo existimet, propter defectionem probatæ vitæ servo suo Dominum nostrum Jesum Christum virtutem signorum concedere noluisse, qui multo majora et longe his feliciora, id est vitam æternam in cœlesti regno, concessit.

16. *De obitu Ansfridi episcopi.*

Igitur cum illi virium imbecillitas adcreveret et languore corpus ad occasum vergere intellegeret, ad supradictum collem transferri jubet. Cumque illic aliquanto tempore vi ægritudinis premeretur, Redemptori nostro, cui servivit, spiritum reddidit (*an.* 1010). Aderat in exequiis ejus filia ipsius venerabilis, abbatissa Tornensis (41) monasterii, consanguineusque ejus, de quo supra diximus (*cap.* 8), Unruoch comes, corpusculumque in oratorio positum, a fratribus solitis frequentabatur officiis, futurum ut postero die in ipsa ecclesia, ut ipsi animo firmaverant, tumularetur. Interim Trajectenses quam frequentissimi convenerant, corpus exanime ¹⁵⁴ Trajectum deferendum auferre moliebantur. Ad hæc peragenda, Deum adiutorem, in ecclesia justa feretrum prostrati, totis gemitibus precabantur. Tum subito ex uno latere collis officina quædam sive casu seu jussu Dei igne correpta est, omnibusque ad restinguendum ignem concurrentibus et omnino in ea re occupatis, feretrum Trajectenses in quo corpus viri Dei positum est leviter levantes, ad flumen usque progrediebantur, et positum in naviculam flumen transire cœperunt. Et quia navicula paucos capere poterat, cæteri quamdiu vadum ¹⁵⁵ permiserat, deinde natau sequebantur. At hi qui ad submovendum ignem concurrerant, cum non prius consilium eorum animadverterent, quamvis brevissimum spacium interesset quam illi naviculam ad aliud litus subducerent, sumptis armis eorum conata advertere parabant. Ibi abbatissa, de qua præfati sumus, passis manibus soloque prostratu, ne recedentes insequerentur, vix precibus obtinuit. Quis etiam hoc meritis beati viri non adscribat, armatos furenti animo facillime sedatos, et rusticam multitudinem in flumine transeundo impeditam et periculum et necem evasisse? Sicque isti et illi cum summa tranquillitate invicem conjuncti, cum psalmis et ymnis levissimum onus Hrenum usque deportantes, in navim ad hoc ibi paratam constituerunt, et Trajectum pervenerunt. Cumque in litus exponeretur, concursu populi magnis oblationibus honorabatur, et sequenti die in ecclesia

VARIE LECTIONES.

¹³⁸ c. o. D. e. *desunt* 3. ¹³⁹ rediit. . calefecit 3. ¹⁴⁰ diligenter 3. ¹⁴¹ lectum 3. ¹⁴²⁻⁴³ abire 3. ¹⁴⁴ sunt, quo in 3. ¹⁴⁵ longa 3. ¹⁴⁶ ita 3. crescendum c. ¹⁴⁷ non 3. ¹⁴⁸ nostris 3. ¹⁴⁹ ita *correx*; arbore terræ mota c. ab orbe remota terræ 3. adeo remota *Eckhart conj.* ¹⁵⁰ sunt 3. ¹⁵¹ re repleta f. ¹⁵² noluit *corr.* studuit c. — *In hac voce desinit* 3. ¹⁵³ ita E debitas c. ¹⁵⁴ ita. c. i. e. processione facta. — examine E. ¹⁵⁵ ita E. vasum f.

NOTÆ.

(41) Thorn in sinistra Mosæ, supra Ruremonde.

i Martini, ubi ipse sedem episcopalem habebat, A ose sepelitur. Hæc de beato viro quæ dicerem i, non ut pleniter de illo omnia quæ digne comanda memoriæ fuerant colligerem, set ut istud molum materia ejus vitæ, quamvis insipienter, quasi sol illustraret.

17. *De obtrektoribus Ansfridi episcopi.*

libet adhuc percontari ubinam nunc sunt qui Ansfridi venenatis linguis carpere solebant, ame se ipsum afflixisse, impie calumpniabantur, e umquam ejus aridum corpus in tanta sui epitus opulentia vel modico cybo refectum esse, eris invectionibus ¹⁵⁶ dicebant? O profanos sola is plenitudine gloriantes! O nominem illorum i studio vitæ occupatum ¹⁵⁷ inveniri posse! O B s omnis pietatis, qui nullius in se virtutis consanctis hominibus invident quod ipsi assequi unt! Vere fateor illum jejunio, non fame, sicut ctatores sui per officinas oblatrant, sæpius lase, ipsumque totis animis ad Deum conversum eros syrenarum sibilos surda aure transisse. am plures ex his obtrektoribus videmus dijudicio domo expulsos, prædia, vicos, ædificia re destituto amisisse, jamque diu per aliena a mendicasse, sive furto seu latrocinio sibi vilturpiter adquisisse cognovimus.

18. *Item de quodam obtrektore.*

livi fidelem nostrum referentem, quendam ex iseris, cum in tabernis vino æstuans derisisset C am hominem, ad hanc etiam miserabilem vorupisse, animam hominis nihil esse et in ulflatu in auras penitus evanescere. Et quia in a Deum habere noluit, insuper etiam servos bscenis verbis impetere non timuit, tradidit Deus in reprobum sensum, ut faceret et loquea quæ non convenirent. Unde et contigit ut potestati traderetur cujus ista instinctu ageNam aliquo spatio sibi ad pœnitentiam post nec tamen respisceret, die quadam sicut sem-

per cum gulæ deserviret, jam sub solis occasum domum reversus quasi redivivam esuriam sedaturus, usque in multam noctem convivium protraxit ¹⁵⁸, tandemque optato cybo onustus in lectulum se collocavit, et somnum subitæ morti sociavit. Qui ad sepeliendum ejicitur, et in magno sepulchro intruditur, set ventrem admodum porrectum cum lapis superior superpositus compressu suo stringeret, per labra sepulcri in giro adeps pinguissimus, integra tamen cute, proh pudor! diffusus est. Nimirum si adesses, fœtorem ferre non valens, nares veste obclusisses. Set quorsum ista tam multa de illo, cujus memoria prætereunda potius est quam commemoranda? Quia profecto vides, miserum illum fuisse hominem, qui nec in ultima sua ætate linguam ab obtrectatione sancti viri compescere voluit. Cujus etiam gloriam in fine mundi conspecturus, dicit: *Hic est, quem aliquando habui in derisu et in similitudine impropertii. Ego insensatus vitam ejus æstimabam insaniam et finem ejus sine honore. Ecce quomodo computatus est inter filios Dei et inter sanctos sors illius est.* Audiant ista, qui soli carnali cupiditati inserviunt et consimili invidia virum Dei insequantur, et, utrorumque fine conspecto, quem pocius imitari debeant, exemplum accipiant; et meminert ¹⁵⁹, alterum non ita magnis opibus locupletem, set cotidie per domos discurrentem, nunc minis, nunc misera subsannatione alvum impletem, et tandem veluti pecus saginato cadavere salutem suam seculo spemque sepulcro dedisse; item alterum, cum illi omnis boni copia suppeteret et sibi pene omnia ad usus pauperum subtraheret fructuosum laborem gratia Dei largiente ad calcem usque perduxisse. Cui, quamdiu vixit, vivere Christus erat, et mori lucrum. Nos vero in nostræ narrationis itinere amœna prata conspiciati, non inutiliter a via divertimus, et per loca pulcherrima oculos circumferentes, aliquantulum demorati sumus, et necdum odore dulcissimorum florum saciati, sæpius respectantes, cœptum iter perficere conabimur.

EXPLICIT LIBER I. INCIPIT II.

1. *De similitate Baldrici et Wicmanni* ¹⁶⁰. atquam præfecti Godefridi et item Wigmanni ¹⁶¹ amicitia ¹⁶² fœdus convenerant, eamque rem pœ in posterum satis sibi præsidii futuram marent, præfectus moritur, filioque suo proprobitatem patris, et summam consilii diligenta qua semper viguit, præfectura traditur. Set ¹⁶³ iners et nullius consilii nulliusque pœne vanis erat, amicitia tamen conventionem, quam Wicmannus ¹⁶⁴ devoverat, consulto ipsi con-

D servare constituit, sperans, si cum sibi adjunctum ¹⁶⁵ haberet, facile se suorum omnium dominari posse. Ex eo tempore inter ipsum et Baldricum similitates ¹⁶⁶ nascebantur (an. 1011). Et cum neuter alterum sibi superiorem esse pateretur, conventu tamen sæpius inter se facto, suspecta amicitia ¹⁶⁷ utebantur. Set res illa conatui Wicmanni obstabat, quod eandem copiam agrorum in Gallia quam Baldricus non habuerat, quamvis et ipse latos fines in Germania teneret, et nihil quam quod cum uxore accepe-

VARIE LECTIONES.

bis scriptum c. ¹⁵⁷ ocupatum c. ¹⁵⁸ pertraxit c. ¹⁵⁹ meminert c. ¹⁶⁰ wicmani c. ¹⁶¹ wigman c. *nicia c.* ¹⁶² ita c. ¹⁶³ wicmannus ita sæpius c. ¹⁶⁴ adjunctu c. ¹⁶⁵ similitantes c. ¹⁶⁷ amicitia c.

rat eis Hrenum (42) haberet; quod tamen alterius A
copia æquari non poterat. Unde quibusdam Cisre-
nanis familiaritate ad se vinctis, eis quid sui sit
consilii proponit (43).

2. De castello Wicmanni ¹⁶⁸ a Baldrico expugnato,
et de Munna ¹⁶⁹ munita.

Est stagnum palustræ a Mosa flumine ducentis
passibus distans, infra quod erat collis exiguus, dif-
ficilis aditu — nam nisi navi propter altitudinem
stagni et impeditionem paludis nequaquam adiri
poterat —, studenti novis rebus castellum efficien-
dum promittebat. Hunc locum per amicos cognitum,
advectis navibus adiit. Quo explorato, extemplo cog-
egit magnam ¹⁷⁰ multitudinem armorum, et rusti-
cis undique evocatis, et fossa in circuitu facta, edi-
torem admodum fecit. Quem vallo circumdedit, et B
turribus evocatis, munitionem satis firmam perfecit.
Dein finitimis non sine arrogantia imperare, ut come-
atus ad oppidum apportarent. Custodes ipsos, qui
ei consilium dederant, munitioni adponit. Quem lo-
cum in reliquum tempus ad optinendam præfecturam,
et Baldricum si quid conaretur facilius reprimen-
dum, satis idoneum existimabat. Qua re audita,
Baldricus vehementer perturbatur, suisque fortunis
difficillimam credit, et nisi his adversitatibus
summa cura non prospiceret, maximum suæ digni-
tatis honorem se amissuram non dubitabat. Itaque
convocatis clientibus suis, quorum magnum nume-
rum habebat, et legatis circumquaque missis, Lant-
bertum ¹⁷¹, cujus supra mentionem fecimus, et Ger-
hardum, cujus singulari amicitia usus est, et cæteros
amicos in unum coegit, ipsisque præsentibus, quid-
nam contra se pararetur, exponit. Et causa cog-
nita ¹⁷², sese in eam partem futuros quam ille con-
stituisset, dixerunt. Quibus cum magnifice gratias
egisset, ipsis hortantibus atque cupientibus, ad mu-
nitionem accessit ¹⁷³, eamque, in quantum situs
paludis permisit, obsedit. Nam natura loci totum ¹⁷⁴
circumvallare, sinu stagni longius porrecto, non si-
nebat. Oppidani vero certi quod telum in tanto spatio
ad se adigi neque remitti posset, vallo tuto sese
continebant et eventum rei expectabant. At hostes
experti, quod in nullis omnino locis vado transire
possent, pontem facere instituunt. Set cum diu in
hoc opere insisterent, et effectum nullum labor operan-
tium propter immensitatem aquæ dare poterat,
incepto destiterunt ¹⁷⁵. Denique adductis onerariis
navibus, adjungunt animalia et in stagnum trahere
parant, ut super naves machinis extractis ad mu-
nitionem adpropinquarent et pugnam committerent.
Cumque cum plures dies in his operibus versaren-

tur, illi qui infra oppidum erant, desperantes ne ob-
sessione a suo domino liberarentur, et timentes ne
victi inclementius tenerentur, jamque illis victus
deficere cœpisset, legatos de deditioe ad Baldricum
miserunt. Cognitis eorum postulatis, ut munitionem
ipsam quam fecerant suis manibus ipsi incenderent
atque destruerent jussit. Quod ut factum est, illæ-
sos cum suis omnibus abire permisit. His rebus
confectis, cum vires hostium Wicmannus sustinere
diffideret, Hrenum clam transiens, Munnam castel-
lum aggere et turribus edicius extulit, et quia supra
montem erat positum, tam facile illud munivit, ut
nisi obsidione expugnari non potuerit. Hostes vero
vicos et vicina loca crebris incursionibus, ne castel-
lanis usui forent, rapinis et plerumque cæde vastarunt.
Adjuvabat etiam res Baldrici, quod adhuc
gratia imperatoris multa utebatur ¹⁷⁶, et Coloniensis
sacerdotis et domni Adelboldi episcopi, qui celebri
fama omnium nostræ ætatis sapientissimus et Laciali
lingua longe facundissimus et maximi vir ingenii est
habitus, auxilia sibi adscivit. Gerhardus quoque
Mosellensis, et Lantbertus, de quibus supra mentio-
nem fecimus, quascumque acerbitates et pericula
cum eo se laturos dixerunt. Hi enim duo semper ad
omnes motus et seditiones concitandas erant parati.

3. De Aspola (44) ab Adelbodo episcopo obsessa.

Post hæc causa extitit, qua dominus Adelboldus
Trajectensis sacerdos castra imperatoris adiit, et his
propter quæ venerat peractis, navi per Hrenum re-
portatus est. Equi vero ejus per ripam ejusdem flu-
minis juxta Aspolam a suis reducuntur. Quos clientes
Godizonis, propterea quod favebant partibus Wic-
manni, interceperant atque inter se distribuerant.
Qua de re episcopus necessario commotus, et his
injuriiis quam citius mederi cupiens, omnibus suis ¹⁷⁷
copia cum Baldrico adscitis, de improvise veniens,
Aspolam ex una parte obsedit. Nam ex altera pa-
ludis et stagno interjecto inaccessibilis erat. Cum-
que aliquot diebus acriter ab utrisque pugnaretur,
et omnia studio obpugnandi experirentur, propter
firmitatem loci et altitudinem turrium nihil profice-
re poterant. Set cum frustra laborem se sumere
viderent, et spes prociundi opidi a se discederet,
simul etiam quia dicebatur ¹⁷⁸, hostes cum exercitu
adventasse, obpugnatione destiterunt, et in suas
sedes se receperunt. Episcopus vero his de causis,
quod ante obsidionem castelli Godizo ad se in pe-
tenda pace legatos miserat, et de injuriis a suis sibi
inlatis omnibus rationibus satisfactorum promiserat,
quamvis illum dolo loqui suspicaretur, et ideo nul-
lam conditionem pacis dare voluisset, et suum do-

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁸ WINCMANNI c. ¹⁶⁹ vox deest spatio relicto. ¹⁷⁰ magna c. ¹⁷¹ lantbertum c. ¹⁷² incognita f. cognita 2. ¹⁷³ accedit 1. accessit 2. ¹⁷⁴ tantum corr. totum c. ¹⁷⁵ destituerunt c. ¹⁷⁶ utebantur corr. utebatur c. ¹⁷⁷ bis scriptum 1. ¹⁷⁸ dicebantur 1.

NOTÆ.

(42) In sinistra Rheni.
(43) Scil. Wicmannus.

(44) An Spel, ad confluentes Rheni et Lippie?

n satis expiatum esse populatione agrorum A
m, et hostes jam ad sanitatem reverti arbi-
ab hac procella seditionis se subtraxit, et
itum res esset habitura interim quietus
cœpit. Baldrico tamen studium suum et
semper præstitit.

pace inter Baldricum et Wicmannum facta.

exstructa et firmata, Wicmannus audacius
et spem suis augere, plerumque hostibus
as adveniens eos in fugam conjecit. Set cum
citiæ inter eos exercerentur, et homicidia
t insidiæ ab utrisque ponerentur, et invi-
r ab altero fugaretur, tandem utriusque a
astra sunt vocati. Et cum diu causæ eorum
ntur, et rex sine offensione multorum neu-
iliariorem in reconciliando ¹⁷⁹ habere posset,
regia potestate pacem habere jussit. Qua
to firmata, discesserunt. Wicmannus cum
ommodiorem statum collocatam existimaret,
mali dehinc suspicaretur, ut rupto fœdere
editio rursus oriretur, orationis causa limina
etri adire parabat, et comparatis his quæ
itinere necessaria erant, profectus est ad
In eo itinere dum esset, uxor Baldrici quie-
diens et semper prona ad res novas excitant-
oratione interpellat maritum :

5. *Oratio Adelæ uxoris Baldrici.*

onem istum in tanta propinquitate ædificio-
nium nostrum pati non possum; et quem
ibi esse ferre non valeo, si superiorem con- C
vivere nolo. Proinde quæso, utere consiliis
verba mea, cæteris curis postpositis, menti
onde; ex hoc enim fortunatissimum te fore
Ecce iste hostis noster, videns nepotem
se sine scientia ullius consilii, falsis adula-
ia dies deludit, et dignitatem suam te invito
asit. Denique ille stolidus existimat, illum
nitate adductum, sincere suis rebus favere,
notius ob hoc, ut illum in proximo principatu
et ipse locum ejus nimia sua calliditate arri-
cui dubium est, illum jam pridem adversum
moliri? Egone, si vir essem, eum in his
ous consistere sinerem? Et si nunc, pace
ista occasio nulla intercedit, qua ¹⁸⁰ cum eo D
ontendere possis, hoc saltim facito: regem
t præfecturam, quæ justius ex linea consan-
is et prosapia majorum tuorum tibi obtingit,
o. Si propter hoc aliquis tumultus ab hoste
m te concitabitur, ipse tibi prius peccabit,
acramento adstrictus non teneberis. Quid tibi
? Quid impedit? Amplissima domus, latissi-
edia, milites numerosi vires tibi et favorem
ent ¹⁸¹, neminem quam te hoc honore esse

digniozem. Muneribus quoque dandis, auri, argenti,
preciosæ vestis, non deerit tibi copia; incunctanter
omnia tribuam. » Persuadet facile cupido, et more
hominum qui honoribus expleri nesciunt, suscipit
negotium, non solum ad suæ familiaris rei dam-
num, sed etiã ad perpetuam ruinam suæ salutis.
Et quamvis graves causæ irarum inter eos anteces-
sissent, tamen hæc fomes et initium utriusque exti-
tit exitii; et sicut Hiezabel Achab, ita et ista hunc
ad flagitia semper concitavit, dans ei consilia qui-
bus ad perniciem suam uteretur, donec abhominabi-
lis et odiosus omnibus fieret.

6. *De præfectura Baldrico tradita.*

Parata protectione, venit ad regem, a quo et be-
nigne suscipitur; oblatis his quæ attulerat, causas
adventus sui exponit, et regem ad voluntatem sen-
tentia suæ perduxit. Denique tradita est ei præfec-
tura, et ne ob hoc civiles dissensiones, unde arma
excitari possent, nascantur, summopere interdictum
est. Qui mox ut rediit Ganipæ (45) municionculam
præfecti propinqui sui occupavit, et per servum fu-
gitivum, qui se jam pridem his qui in turri erant
devoerat et studium suum promiserat, dolo intro-
ductus est, et eos quos propinquus suus ad tuen-
dam turrin reliquerat expulit, præsidiaque sua ibi
ponit.

7. *De reconciliatione Adelboldi episcopi et Wicmanni.*

Ubi in vulgus populi elatum est, Baldricum re-
gem adisse, præfecturam sibi usurpasse, Ganipæ
turrin invasisse, tanta subito omnium commutatio
facta est, ut mentes non solum finitimorum set
etiam domesticorum ab eo in tantum averteren-
tur ¹⁸², ut pauci reliqui essent qui ejus facta non
detestarentur ¹⁸³. Inter Alpes Wicmanno redeunti
res gesta nuntiatur, magnaue cura affliciebatur,
quod remedium huic incommodo reperire posset.
Nam publice armis rem incipere, metus imperatoris
prohibebat; unde ab animi virtute consilium et rati-
onem quærendam esse statuit. Talia sollicitanti
res oportunitissima ad capiendum consilium accidit.
Audierat namque omnem populum contra Baldiri-
cum murmurasse et omnibus precibus ejus facta
detestari; ideo primum in his elaborandum esse de-
crevit, ut etiam auxilia episcopi domni Adelboldi ab
eo detraheret, et spem ad illum se recipiendi ulte-
rius non haberet, amicitiam ejus sibi adjungeret,
ejus auctoritate et subsidio hostem ab incepto de-
terreri posse existimavit. Set quia nondum bono
animo in ipsum ex his injuriis quas Godizo illi in-
ferebat videbatur, primum per legatos hominem
temptare disposuit. Cumque aditum in ejus amici-
tiam patere cognovisset, eo quod Baldrico ex his
rebus de quibus supra demonstratum est amicus

VARIE LECTIONES.

ciliando c. ¹⁸⁰ quam c. ¹⁸¹ adtribuunt corr. adtribuent c. ¹⁸² evertentur c. ¹⁸³ ita Eckh. de-
r c.

NOTÆ.

Jennep, ad confluentem Niersæ et Mosæ, in pago Hattuariorum.

non erat ¹⁸⁴, venit ad eum, et cum ¹⁸⁵ de his inju- A
stitiis ¹⁸⁶ quæ episcopus questus ¹⁸⁷ est a se et a
suis amicis sibi inlatis, satisfaciendum in potesta-
tem ejus promitteret ¹⁸⁸, pro temporis oportunitate
fidem et amicitiam inter se sanxerunt. Quamvis de
conventionem illorum Baldricus parum moveretur,
tamen potestate episcopi in locis qui ad præfectu-
ram pertinebant jus dicere prohibitus est. Episco-
pus videns ad crescere dissensiones et in dies lites
augeri, metuens ne temeritate eorum plebs labere-
tur, et sperans controversias sua auctoritate minui
posse, diem colloquio constituit eosque ad hanc
venire fecit.

8. De sententiis inter eos collatis.

Postquam eo conventum est, episcopus hoc ini-
tium orationis habuit : se ægre ferre tot motus in
dies inrationabiliter ad crescere, oportere ad cogni-
tionem suam et omnium qui justa decernere velint
referre, et has improbas seditiones, quibus plebs
læditur, agri depopulantur, debere comprimere. Si
vero pertinacia desistere nollent, imperatoris pote-
state et suis copiis vi coacturos, ut ab incepto tu-
multu abstant, demonstrat. Ad hæc Wicmannus
respondit : intellegere sese, quæ commemoraret de
horto tumultu esse vera ¹⁸⁹, nec quemquam ¹⁹⁰ plus
doloris quam ipsum exinde capere, et se in pote-
statem suam dediturum, et omnibus rationibus, si
qua culpa criminatur, satisfactorum promittit; sese
tamen permoveri quod Baldricus, post amicitiam
inter eos firmatam, belli initia primus concitaverit,
præfectum propinquum illius, qui fide et consilio
prodesse debuit, omni honore ab eo spoliatum et a
principatu dejectum, ipsi et omnibus nationibus, ad
quas fama tantæ inhumanitatis pervenire potuit, de-
testabile videri. Qui nisi ab his injuriis discedat et
liberam facultatem illi in suis legibus uti permittat,
ex illa saltim affinitate, quod sororem suam (46) in
conjugium duxerat, ejus injurias non neglecturum,
neque hæc faciendo quicquam maleficii adversus
gratiam imperatoris se acturum, præsertim cum
omnibus, unde lites augmentur, studio pacis summo-
pere se interponere et ea submovere velle confirmat.
Baldricus huic sententiæ hæc retulit : non a se fi-
dem læsam, neque a se commissum, unde amicitia
dissolvi debuisset; scire se quidem propinquum
suum non illa ¹⁹¹ scientia aut prudentia esse ut sibi
commissæ dignitati curam habere posset; ideo se
illius rebus intermisisse, ut ei potius prodesset
quam obesset, et id sua voluntate jam pridem agere
voluisse, si ¹⁹² ipse copiam cum eo colloquendi ha-
bere potuisset; sed ita illum, quasi sub quadam
custodia, semper a Wicmanno devinctum et tali
disciplina constrictum, ut neque ad momentum ab

latere ejus discedere auderet. Si præcepta quoque
imperatoris servari deberent, hoc, quod sibi propria
manu dederat, injustum esse ab ullo interdici. Quod
vero diceret, ex affinitate injurias ejus non negle-
cturum, se ipsum illi propiorem esse consanguini-
tate, qui avunculi ipsius existeret filius, et ideo
illam dignitatem ex parte majorum ipsi justius præ-
ter nepotem quam alteri obvenire. Quod vero se
dixerit ad lites sedandas interponere velle, nemi-
nem quam se ipsum in communi salute civium con-
sulenda studiosiorem; testimonium esse ejus rei,
quod non ex ipsius arbitrio, set imperatore largiente
negotium susceperit ¹⁹³. Talia et multa alia cum
jam in longum diem ab utrisque proferrentur, epi-
scopus tandem, litibus eorum plenius cognitis, in
alios conventus rem deferre placuit, et interim pa-
cem inter eos firmari constituit (an. 1042). Baldri-
cus vero, quod memoria tenebat, sororis suæ do-
mum paucis diebus ante quosdam ex parte Wic-
manni invasisse, et quibusdam interfectis, filium
illius alterum intra ecclesiam vix necem aufugisse,
et item alterum ab indignis captum et abductum
esse, et ideo cum his, a quibus tanta contumelia
sibi et suis illata fuisset, nullam pacis amicitiam
sine satisfactione habere posse demonstravit. Ad
hæc Wicmannus : Si conferris, inquit, injuriæ debent,
unam harum hanc esse iniquissimam, quod a sor-
ris suæ filiis nondum adultis servili agmine congre-
gato, præfectum cum paucis iter secure agentem et
nihil mali a quoquam suspicantem, magna insolentia
de inproviso adortum, et in fugam conjectum, et
in sacra æde contutatum, vix morte subtractum;
neminem fore tam patientem, qui talem actam
periculosam contumeliam inultam transire pati po-
tuisset ¹⁹⁴. Baldricus ubi manifestius intellexit sibi
resisti, dixit nequaquam rem exitum illum, quem
illi existimarent, esse habituram. Et cum ex hoc
tumultus pene excitaretur, accessit ad eum quidam
dicens, et id clariori voce ut magna pars suorum
audiret, illum ex eo agro vivum non exiturum, nisi
hoc faceret quod episcopus et Wicmannus con-
stituissent. Qua voce perterritus, annuit ut par
fieret, quæ ab utrisque ad certam diem sacramento
firmata est.

9. De dolis Wicmanni.

Set præter ea dum mecum reputo, tot sacra-
menta perfido animo perpetrata, mirandumne sit an
dolendum dubito, eo quod illi qui summo honore et
dignitate præditi ad tantam perfidiam sint devoluti,
ut talia contra justiciam Christianæ fidei agerent,
qualia nec vile vulgus cogitatione quidem concipere
præsumeret; unde etiam secundum notarium Spi-
ritus sancti dicentem : Non loquatur os meum opera

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸⁴ ita E. noverat c. ¹⁸⁵ vox excidit. ¹⁸⁶ injustit c. ¹⁸⁷ gestus f. ¹⁸⁸ promitteret c. ¹⁸⁹ veram c.
¹⁹⁰ quemq; f. ¹⁹¹ illi c. ¹⁹² se c. ¹⁹³ suscipit f. ¹⁹⁴ potuisse c.

NOTÆ.

(46) Præfecti.

hominum (Psal. xvi, 4), timeo referre perversissimi A
 mos nostræ mores ætatis, et pene nulla fide stabili-
 tos¹⁹⁵, set cæca cupiditate miseri honoris et falsæ
 potentiæ adductos, omnis humanitatis et bonitatis
 esse oblitos¹⁹⁶. Set sunt nonnulli qui Wicmannum
 in his litibus iniquiorem esse contendunt, hoc in
 præsidium suæ opinionis assumentes, quod ea, quæ
 cis Hrenum minus in possessionibus habuerat, qua-
 cumque celeritate consilii, opibus Baldrici adæquare
 niteretur. Quod ex eventu hic sequentium facile co-
 gnosci potest. Nam postero die ad sororem suam
 colloquendam Baldricus cum paucis Hrenum transi-
 vit. Compertoque ejus per exploratores adventu,
 illi de quibus prædiximus, qui domum sororis suæ
 impetiverant, ex Munna egressi, cum magno equita-
 tu per ripam Hreni latenter descendentes, ei ad-
 propinquarunt. Nec antea visi sunt, quam propius
 vicum accessissent. At isti, equis¹⁹⁷ in pastum per
 segetes dimissis, et nihil timentes, propterea quod
 pridie ejus diei pax esset inter eos constituta et fir-
 mata, remissius¹⁹⁸ sese agebant. Set cum hostes
 obstinacius¹⁹⁹ cursu impetum in eos facere cerne-
 rent, celeriter revocatis equis, et bipertito equitatu
 diviso, et pro augustia temporis acie instructa, eos
 exceperunt. Cumque acriter ab utrisque pugnaretur,
 et jam res in eo esset, ut superiorem manum Baldri-
 cus habere debuisset, propter opinionem omnium
 subito converso equo fugæ se dedit, et ad ripam na-
 viculam nactus, ea profugit. Quod ceteri conspicien-
 tes, itidem fugam hac et illac inierunt, plures in
 ecclesia se concluserunt. Wicmannus, qui tunc forte
 ab illo loco non longe aberat, prælio per legatum
 accepto, celeriter accurrit, ecclesiam inrumpit, eos-
 que qui in ea se abdiderant cepit, graviusque reti-
 neri jussit, et Munnam adductos, in vincula con-
 jecit. Ex eo enim iterum redivivæ inter eos quæ an-
 tea²⁰⁰ seditiones ortæ sunt; et quamvis Baldrico
 causæ justiores in hac, ut prædiximus, lite existe-
 rent, tamen in hoc inferiorari, quod milites sui cre-
 bris expeditionibus defatigati, pro tanto labore parva
 præmia consecuti sunt, et uxor sua dedignantur eos
 appellando et ignaviam et socordiam improperando,
 a suo obsequio eos dissuevit et multo infideliores
 quam antea essent effecit. Domesticis etiam ita gra-
 vis extitit, ut pro levi culpa quosdam in exilium
 mitteret, quosdam autem, naso aut auribus desectis
 deformes aspicientibus redderet, et odiosam vitam
 illis præsentem efficeret. Nobilitas generis et om-
 nium opulentia rerum pernimum eam extulit, in
 tantum ut etiam illius satyrici versu non immerito
 notari possit (Juv. vi, 460):

Intolerabilius nihil est quam femina dives.

VARIE LECTIONES.

¹⁹⁵ stabilitas corr. stabilitos c. ¹⁹⁶ oblitos c. ¹⁹⁷ manu 2. ¹⁹⁸ remissius 1. ¹⁹⁹ obtinacius c. ²⁰⁰ ita
 corrigo; que quinea linea subductum c. ²⁰¹ advertit c. ²⁰² mitterentur corr. mitteretur c. ²⁰³ ita 1.
 (i. q. spadonis?) accuratoris 2. ²⁰⁴ imperato c. ²⁰⁵ ex 1. e. 2. ²⁰⁶ gehardi c. ²⁰⁷ adhibitus c. ²⁰⁸ mu-
 lieribus c.

NOTÆ.

(17) Heimbach in Eiflia.

Talibus et aliis hujusmodi rebus corda non pauco-
 rum a mariti amicitia et familiaritate avertit²⁰¹.

10. De exercitu in Bratuspantes misso et capto Bal- drico.

In dissensione vero quæ nunc orta est quia neuter
 eorum in tanta propinquitate agrorum tuto sese ab
 altero cavere posset, concordia iterum inter eos ad
 certam diem conducta est. In quo spatio temporis
 extitit causa, qua ab imperatore exercitus in Bratu-
 spanciam fines mitteretur²⁰² — audierat enim, a
 quibusdam importunis et seditiosis hominibus re-
 gionem frequentibus incursionibus devastari — ; cui
 exercitui Adelboldus episcopus et dux Godefridus et
 Wicmannus præerant. Baldricum, quia his adversus
 quos exercitus ducebatur amicus erat, secum ha-
 bere nolebant. His profectis, Baldricus dabat operam
 Gerhardo, de quo supra diximus, qui jam multis
 diebus municipulam Hengibach (47) obsedit. In al-
 tissimis namque rupibus sita, inexpugnabilis erat.
 Set tamen diutissima obsidione oppidani fatigati, et
 omnibus quæ secum habebant consumptis, se dedi-
 derunt. Itineribus Baldrici exploratis, Gevehardus,
 qui domum sororis suæ viduæ prædictæ invaserat,
 omnes vias obsedit et summa diligentia, si eum in-
 paratum aliquatenus adire posset, cum suis omnibus
 invigilabat. Nec fefellit fortuna consilium hominis.
 Nam Baldricus, clientibus suis in sua loca hac et
 illac dimissis, cum paucis Coloniam versus iter in-
 cautius adgressus est. Quem mox hostis conspicit et
 celeri cursu insequitur, cum ille de improvise per-
 territus et viribus dissolutus, ut nec quidem ascen-
 sum equi accurtatoris²⁰³ qui juxta eum ducebatur
 temptaret, captus est, et ab indignis, barba ex parte
 exvulsa et colafis, infractis, omni indignitate est ha-
 bitus. Ad Munnam, castellum Wicmanni, cum sum-
 mo probro deductus est, ibique minis et nimia furia
 victorum, ut Aspolam traderet nisi capite maluisset
 plecti, compellebatur. Ille vero legatum, quem illuc
 mitteret, expostulat. Quo impetrato²⁰⁴, aliqui ex²⁰⁵
 suis ad eum venerunt, et ex casu ejus multo dolore
 et gemitibus affectis, munitionem tradi jussit.

11. De Gevehardo, et Baldrici redemptione.

Godizo is, de quo supra diximus (lib. 1, cap. 2),
 propinquus venerabilis Liutgardæ et uxoris Baldrici,
 moriens Hengibach et Aspolam in Gerhardi²⁰⁶ fidem,
 quia propinquus erat, ut uxorem et filias ejus par-
 vulas nutriret, tradidit. Gerhardus vero Aspolam,
 quia proxima erat, Baldrico commisit, et Hengibach
 viduæ, suis custodiis adhibitibus²⁰⁷, tueri jussit. Quæ
 muliebribus²⁰⁸ rebus agitata, accitum Gevehardum
 ad se admisit, et sibi in conjugium copulavit. Hic
 miles primum Baldrici fuerat, set quia hæc omnia
 eo insciente et sine ejus consilio peregerat, et Aspo-

lam, quæ sub sua potestate erat, ex parte uxoris appetiturum cognoverat, qua carere volebat, amicitiam ejus repulit et militem abdicavit. Qui cum ejus potentiæ resistere non posset, Wicmanno se devovit ejusque imperiis se subdidit. Hæc erat causa quæ Gevehardum contra Baldricum accenderat et inter eos discidium fecerat. Aliquot diebus Baldricus cum in vinculis teneretur, postulavit ut accepta pecunia, quantam voluisset dimitteretur. Cumque, ut ille hoc laudare vellet, vix cogeretur, constituit, ut intra brevissimum spacium temporis duo milia librarum argenti profiteretur. Ea quidem ratione dimissus est, et ille obsidibus de pecunia cavebat. Cumque hæc conquireretur et conferretur ²⁰⁹, et jam pars quædam data esset episcopus et Wicmannus cum exercitu redierunt, rem gestam a referentibus cognoverunt, et eventum, tantis infortuniis suis exigentibus, et nimia ²¹⁰ obtemperantia uxoris (48) commiserati sunt. Et indicto conventu, simul ²¹¹ conveniunt, Gevehardum adhibuerunt, et ut illam pecuniam præter quadringentas libras argenti Baldrico indulgeret, perfecerunt; et ille, de his omnibus quæ in eum commissa sunt nullam umquam ultionem expeteret, sacramento firmavit.

12. De nece Wicmanni (49).

Non multo tempore post (an. 1016) hæc familiaribus amicisque Baldrici et Wicmanni complacuit, ut deinceps, omni similitate postposita, pax stabilis et fides firma inter eos sanciretur. Quod cum omnes uno animo collaudarent, ad constitutam diem iterum omnes conveniunt. Post multa colloquia transierunt undecim cum Baldrico et totidem cum Wicmanno, juramento, inter ipsos habituram pacem et fidem et dilectionem, summa alacritate omnium se obligaverunt. Quod ut factum est, satis fida amicitia sine ulla suspicione, ut quibusdam videbatur, postea usi sunt. Set cum procederet jam non multum spacium temporis, scilicet nondum peracto anno (Oct.), Wicmannus ad convivium Baldricum invitavit. Quo peracto et amplissimis donis oblati et benigne his susceptis, dimisit eum et cum abeunte comitatus est. Quibus euntibus, Baldricus postulavit Wicmannum, ut vicem illi rependeret, ad domum suam veniret, epulasque sibi decenti apparatu exhibere liceret. Atque primum renitebatur; set cum tantam amicitiam et dilectionem inter eos conflantam recoleret, ut nefas putaret si non voluntati ejus adquiesceret, suis militibus dissuadentibus et quasi jam casum ejus divinantibus, tamen annuit, et deducentem subsequutus est. Et cum jam ante introitum castelli nomine Upladii (50) venissent, Wicmannus conversus dixit ad alterum: *Ecce contra voluntatem meorum militum hoc castellum ingredior,*

in eo quid mihi sit eventurum ignorans, set Deo et vestræ fidei me medium interpono. Cumque illi, vehementer admirans super verbo hoc, dixisset nihil incommodi Deo disponente aut aversitatis, set omnia quæ suæ saluti et honori congruerent, sibi eventura, ingressus est. Uxorque Baldrici solo corpore, non animo, procedens, plurimis verbis, ut mos est adulantium, illum suscepit. Sane quidem pene in singulis sententiis contra eam bellum suscipere videor, dum invitus, quæ de illa referuntur, necessario ordine exponere cogor. Illa, statim ut ingressus est, de morte hominis tractare cœpit, et primum venenis extinguere temptavit. Set cum hoc nihil se proficere animadvertit insciente marito, consilio cum duobus inito, uno ex militibus et altero ²¹² servo ipsius, perditis hominibus, promissione firmata, datis dextris, ut eum quomodocumque interficerent, obtinuit. Tercio die, finito convivio, magno comitatu cum læticia et jocunditate Baldricus deducit abeuntem. Quibus proficiscentibus ²¹³ (Oct. 6), quidam ex parte uxoris Baldrici, intuens Wicmanni elegantiam et honestatem hominis, dixit ad socium: *Tam prudentem virum et tam probis moribus decoratum et tot virtutibus præclarum non facile quisquam reperiet.* Cui alter respondit: *Expecta paulisper, et videbis istius invidissimi hominis gloriam in brevi perituram.* Ex qua re colligitur, vere contra eum factam conspirationem fuisse. Set cum non longius miliario ab oppido progredierentur, et Wicmannus cum uno de sua re familiari secum agenti paululum præcederet, et sui ante eum per agrum sparsi, nullam opinionem timoris habentes, præcessissent, illi nefarii homines de improvise eum adgressi subito interficiunt, et rapido cursu se inde proripiunt. Cumque concursus fieret, et alius alium, quidnam tumultus significaret, clamoris vocibus percontaretur, et nemo quicquam certi, nondum re cognita, respondere potuisset, tandem cæde conperta, et cadaver sanguine conspersum juxta viam jacens cernerent, clamore et planctu magno sublato hoc scelus unanimiter in Baldricum conferebant; tale ejus et consilium et fidem esse. Et quamvis innocens hujus consilii esset, nullus tamen ex omnibus ad hoc adduci potuit, ut illum culpa non teneri arbitraretur; ita propter maliciam uxoris in odium ejus omnium fama consentiens erat. Baldricus vero ut audivit comitem esse occisum, animo consternebatur, lacrimis et multis gemitibus deflens interitum viri; et metuens ne contra se ex recenti dolore tumultus excitaretur, celeriter se recipit in oppidum.

13. De Ubladio destructa.

Hac re ubique divulgata, statim ab domino Adelboldo episcopo et duce et cæteris amicis eorum le-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁹ conferreretur c. ²¹⁰ enim a jam enim a c. ²¹¹ simu l. ²¹² alter l. ²¹³ proficiscentibus l.

NOTÆ.

(48) Adela.

(49) Cf. Thietmari Chron. vii, 33, 34. Ann Hild.

Lamb. Quedl. an. 1016.

(50) Haud procul Noviomago et Eltena.

ad imperatorem mittuntur, qui tunc cum A
in Burgundia morabatur, ab his de Wic-
ede cognoscat. Qui de morte amicissimi et
ssimi viri vehementer commotus, auctorem
t persequantur et bona ejus diripiant jussit,
ico venturum denuntiat. Baldricus vero in-
neminem aliter existimaturum quam suo
hominem interemptum, propterea quod ab
mi invitatus fuerat, et oppido receperat, et
m deduxerat, et in praesentia sua necatus
gravi dolore afficiebatur et quid huic rei op-
excogitabat. Quem dolore moerentem uxor
s, multis increpationibus arguebat, et ut
iam et vires sumeret et desidiam deponeret
ur. Hanc molliciem animi vili mancipio po-
am illi congruere dicebat, hocque aequiore
erendum docet, quod nullo remedio recupe-
sit. Neque etiam dubitandum quin sua ra-
voluntate comitem occisum illos arbitran-
idcirco procul dubio credendum ultionem
esse expetendam. Proinde opus esse ut suae
que salutis prospiceret et rebus suis tuendis
cura invigilaret. His et aliis hujusmodi
conjugis permotus et in majores angustias
s, comeatum in oppidum comportari jubet,
id facto opus esset, sibi facultas resistendi
nisset. Mittit nuntios Coloniam ad archiprae-
n cuius clientela erat et ejus largitate be-
multa tenebat, illi rem gestam proponit. At
ilia sua sibi non defutura pollicitus est. C
um quoque mittens, supplementa episcopi
; qui ejus adiutorem et amicum fore non
emonstrat, nisi domino suo imperatori aule
admisso scelere inculpabilem esse fida-
ione se expurgaret. Ilac spe dejectus, om-
quibus fidem et familiaritatem sperabat, ad
auxilium convocat; et priusquam id efficeret,
ni et omnes amici Wicmanni, et maxime
dus Trajectensis episcopus, qui illi ex hac re
1 infestissimus factus est, hostem judicave-
bona sua publicaverunt. Summa quoque di-
clam, ne id ad cognitionem ejus perveniat,
res inter se mittere coeperunt, et quisque
ossit copias cogat, et ad constitutam noctem
um locum convenient, et intra munitionem D
am, si fieri posset, obsident. Quod cum a
ibus celeriter administraretur ²¹⁴, hostis
udine sua ante primam confectam vigiliam,
periculum obsessionis, oppido cum paucis
s est. Qui in tenebris, conspectu adempto ²¹⁵,
videre non potuit; set exaudito tumultu ad-
ium perterritus, celeri fuga evasit. Castellum
ur ²¹⁶, omnes vici et privata aedificia ad se-
ntia ubique vastantur, et magno numero pe-
t ceterarum rerum potiuntur. Dein quae ad
1 praeparaverant, expediunt. Summa vi ab

utrisque certatur. Set oppidanos in hoc superari,
quia, cum multi accessissent et defatigatis alii suc-
cessissent, propter paucitatem defendentium ex his
nihil ab eis fieri potuit. Mulieres quoque galeis cap-
itibus superpositis per murum disposuerunt, et
per eas speciem pugnantium praebuerunt, ut visa
quasicopia armatorum desperationem oppidi potiundi
hostibus darent. Talibus incommodis fatigati, ali-
quot diebus aegre obpugnationem sustinent. Set haec
sola res remedio illis erat, quod locus ex planicie
natura paululum adclivis, et aggere aegregie elevatus,
et muro, quod in illis locis rarissimum est, circun-
datus erat. Huic firmitati potius quam sibi ipsis
confidebant. Set cum imperatorem adpropinquasse
cognoscerent et ejus castra procul extrui animad-
verterent, desperata salute, de deditioe ad hostes
legatos miserunt. Quibus Adelboldus episcopus et
Bernhardus dux veniam dederunt, et uxorem Bal-
drici cum suis rebus omnibus abire permiserunt.
Castellum vero, muro diruto et subverso, incendio
consumperunt.

14. De Ruodoldo rege Burgundionum.

Imperator illis diebus in Burgundia, ut praedixi,
cum exercitu hac de causa morabatur. Nam Ruod-
oldus rex Burgundiae propter mansuetudinem et
innocentiam vitae a quibusdam principibus suis
contemptus est, unde et de regno eum expel-
lere temptaverunt. Qua necessitate compulsus
ad imperatorem venit, illique causam omnem or-
dine exponit, et quia laborem et negotia regni
diutius ferre non poterat, quia jam aetate provec-
tus fuerat, regnum imperatori tradidit, et, amplis-
simis donis acceptis, in patriam regressus est. Post
haec imperator in Burgundiam profectus, conventus
quos constituit peregit, obsides accepit, et re-
bus necessariis imperatis, rediit. Hii ²¹⁷ vero qui
antea rebellionem fecerant, cum viderent regem a
negotiis regni alienatum, et se a priori potestate
submotos, et auctoritatem et gratiam inter civitates
in quibus dominari solebant esse diminutam, vene-
runt ad regem, et ejus pedibus provoluti se dedide-
runt, et omnibus rationibus de contemptu satisfac-
cluros promiserunt, neque se umquam ab hoc animo
revocari, quin semper suis imperiis sint obedientes;
unum illud specialiter deprecari, ne alterius gentis
regem super populum suum dominari pateretur;
legem hanc perpetuam Burgundionum esse, ut hunc
regem haberent, quem ipsi eligerent atque consti-
tuerent. Horum oratione placatus et satisfactione
accepta, rex legatos ad imperatorem mittit, dicens,
adversarios suos ad se venisse, veniam de his quae
in eum commiserant postulasse, sibi que dehinc sine
ulla suspitione fore obedientes confirmasse. Petit
ut hanc gratiam sibi concedat, regni sui pristina
potestate pro sua clementia ²¹⁸ se uti permittat.
Imperator vero, quamvis sibi hoc videretur incom-

VARIÆ LECTIONES.

ta E. administratur c. ²¹⁵ adeptus c. ²¹⁶ obsiditur c. ²¹⁷ Hic c. ²¹⁸ potentia corr. clementia c.

modum, tamen recolens, propinquum suum summa A necessitate coactum ad se venisse et regnum non tam voluntate quam necessitate adductum sibi tradidisse, ne nimis inhumane contra eum egisse existimaretur, petitioni regis annuit, sibi que regnum reddidit, et principibus suis ut illi in omnibus obsecundantes essent imperavit. Set si quis in his, quæ nunc diximus, propter honorem imperatoris in paucis verbis ab historiæ veritate me declinasse contenderit, quamvis ego nihil falsi mea conscientia, set quæ plurimorum relatu didici, scripsissem, is profecto sciat hoc tamen omnium testimonio verum esse, Burgundiones, imperatoris timore perterritos, regi pristinam servitum deinceps exhibuisse. Heinrichus, Burgundia rediens, Munnam et omnia quæ Wicmanni erant Bernhardo ²¹⁹ duci, ut filium suum parvulum nutriret donec adolesceret, commisit.

15. *De Munna clam tradita.*

In Munna erat servus cujusdam partium Baldrici, ad fallendum valde callidus; hic nescio quo de crimine reus, domino suo multis diebus fugitivus erat. Qui, excogitato consilio, posse domino suo in hoc reconciliari si castellum illi traderet, clam venit ad eum, certissime promittens, si eum sequi vellet, in medium Munnæ absque ullo periculo deducturum. Ille autem, ut est consuetudo adolescentium, nimium in pollicitatione ejus exultans, magna ei promittit munera, et ut quam celeriter id efficiat hortatur. Ille vero fidem dat se ita facturum, et ad constitutum tempus reseratis portis summo mane dominum C suum intromisit. Oppidani in lectulis adhuc somno gravati, inopinato clamore hostium subito excitantur. Cumque per hospicia hac et illac discurrerent et quo se reciperent ignorarent, inermes capiuntur, uno tantum in prima concursione interfecto, cæteri omnes de castello expelluntur.

16. *De expulsione Baldrici, et Munna destructa.*

Baldricus domo expulsus et omnibus fortunis amissis (an. 1018), ad sacerdotem Coloniensem abiit. Qui ejus recentes calamitates commiserans, sedem in civitate delegavit stipendiumque constituit. Gerhardus, quoque Mosellensis Hengibach illi accommodavit, ut, quo se recipiat habeat, et tutus ab hostibus existat. Munna vero, ut supra diximus, a suis capta, augebatur illi spes, sperans se ²²⁰ per hanc ²²¹ casum suum et dolorem expiatorum et pristinam salutem recuperaturum. Set longe aliter res accidit. Nam Noviomago concilio indicto (*Mart.* 16), cum multi advenissent, imperator Munnam, ne aliquod incommodum aut præda ex ea regioni fieret, destrui jussit. Ad ejus destructionem Heribertum archiepiscopum et Gerhardum Mosellensem et alios multos misit ²²², qui funditus ædificia omnia subruentes,

ignem immiserunt, et spem omnibus ibi ulterius constituendæ munitionis ademerunt.

17. *De quæstione habita cum Baldrico de morte Wicmanni.*

His actis rebus, de nece Wicmanni cum Baldrico quæstionem habere instituit. Cumque ad hunc conventum multi adessent, imperator Baldricum, publica data fide, advenire jussit. In quem cum acerrimæ sententiæ proferrentur, et ille summo conatu se inculpabilem per omnes justicias, quas imperator constitueret, demonstrare cuperet, dux Godefridus et Bernhardus ²²³ omnem purgationem sui faciendam legibus interdixerunt, propterea quod sæpius inter illum et Wicmannum fides et pax sacramento firmata, semper ille prior discidium fecerit, et ideo B ejus satisfactionem ulterius non recipendam esse, qui convictus tam manifestis indicibus perjurus ²²⁴ existeret. Cumque loqui conantem, vocem ejus, ne causam suam diceret, interciperent et in eum frenderent, sævientes ob innocentis mortem, et vix conspectum ejus ferrent, res jam pene in eo erat, ut militum manibus discerperetur. Cumque videret se in arto positum et evadere posse diffideret, voce magna clamavit petens auxilium regis. Clamore ejus audito, surrexit rex, et extensa manu, ne publicam datam fidem læderet, ex manibus sævientium eripuit, et jam desperatum abire a facie ejus jussit. Quem archiepiscopus suscipiens, magna cura tuebatur, et ab hostibus vix ereptum, Coloniæ remisit. Qui post hinc triennium æger factus in Hengibach moritur (an. 1021), corpusque ejus in possessionem ²²⁵ suam Sefluche (51) defertur et ibi sepelitur.

18. *Quomodo Gevehardus in mortem ²²⁶ ductus est.*

Post cujus mortem servus isdem qui Munnam tradidit, venit ad Gevehardum, de quo supra diximus (cap. 11), promittens illi, si ejus consilio adquiescere et se sequi vellet, beatum facturum, ad suum castellum Hengibach, quod ei ex parte uxoris jure successit, deducturum, et sine vulnere liberam facultatem sibi pociundi daturum. Qui ad suam infelicitatem, nimium credulus verbis servi, sine mora subsequitur euntem. Et cum per exploratores eum adpropinquasse cognitum est, Gerhardus, ut D condictum erat, magnam multitudinem armorum per officinas et conclavia oppidi abscondit, et quid sui sit consilii illis ostendit, et ipse in circuitu castelli in silva cum aliis copiis delituit. Et cum Gevehardus in medium munitionis quasi bos ad victimam deductus esset, subito omnes de turribus et habitaculis exsistentes, portas obsistunt. Paucis primo concursu viso evasis, cæteri sunt occisi. Set ille, non segniter muro ascenso, insidias de foris

VARIÆ LECTIONES.

²¹⁹ berhardo 1. bernardo 2. ²²⁰ manu 2. ²²¹ hunc 1. ²²² multos corr. misit c. ²²³ berhardus c. ²²⁴ perjurus 2. ²²⁵ possessionem c. ²²⁶ montem corr. mortem c.

NOTE.

(51) Fortasse Sefferen, ditionis olim Prumiensis.

is, se præcipitavit et ægre membris collisus A
erhardus quoque accurrens, porrecta manu
ejus graviter ferit, his verbis : *Seniorem
eodem modo cecidisti; en, habes quod egisti!*
b illo a quo Wicmannus cæsus est, adjuncto
n servo Baldrici, confoditur atque interficitur.
dum plus appetit, illud quod habuit cum vita

19. *De eclipsi lunæ et solis, et viso comete.*

o uno antequam concilium Noviomago indi-
cisset (an. 1017), luna post mediam noctem
o tempore defecit, et rege sequenti anno (1018)
lem loco consistente, in paschali ebdomada
clipsis facta est. Tercio quoque anno (1019)
s in aquilonari parte cæli longissimis crinibus B
ida specie visus est. Sequuntur hoc signum
bella et in plurimis nationibus maximus san-
minum per prælia fusus est.

Meriwido a Frisiis obtenta, et de Tielensibus.
quam hoc prodigium in cælo appareret, circa
cæani bellum coortum est (an. 1018). Hujus
ræc causa fuit. Pars Frisiorum, sedibus suis
, in silva Meriwido, de qua supra diximus
cap. 8), habitacula construunt consederunt,
unclis sibi prædonibus magna mercatoribus
a intulerunt. Prædones vero, eis postea sub-
, singulis ad modum uniuscujusque culturæ
irpanda novalia terram diviserunt, eamque
jusserunt, et sibi vectigales fecerunt. Unde
ores Tielenses, qui etiam specialiter præ C
facile ad quascumque querimonias excitant-
cenduntur ²²⁷, crebro regem interpellabant,
sua gratia eos ab his injuriis defendat. Si id
iat, neque se causa negotiandi in insulam (52)
neque ad se Britannos commeari posse, et
ctigalia sibi, ut oportebat, plenius provenire
osse, dicebant. Set libet pauca, non detra-
set ex intimo corde condolendo ²²⁸, hic in-
quibus moribus et institutis isti Tielenses ab
ris ²²⁹ differant. Homines sunt duri, et pene
disciplina adsuefacti, judicia (53) non secun-
gem set secundum voluntatem decernentes,
ab imperatore karta ²³⁰ traditum et confir-
dicunt. Si quis quicquam ab alio mutuum D
commodatum acceperit, et ille ad constitutas
is rem suam repetit, constanti animo inficias
ine mora se nihil ab illo accepisse jurat. Et
is deprehensus fuerit publice pejurasse,
posse ²³¹ redargui confirmant. Si rem quo-
ia manu tenerit, si tantilla est ut pugno in-

cludi possit, cum altera juramento denegabit. Si quis
Dei fidelium apud imperatorem intercedat, ut hæc
scelera interdicit ne tot animæ cotidie pereant,
magnam profecto a Deo remunerationem sibi donan-
dam sperare poterit. Adulterium in culpam non du-
cunt. Quamdiu uxor tacuerit, virum per nefaria sce-
lera sordescere licitum habent, et talia agentem ne-
minem præter uxorem in synodo interpellare debere.
Summo mane potationibus student, et quisquis ibi
altiori voce turpes sermones ad excitandum risum et
ad vinum indocile vulgus provocandum protulerit,
magnam apud eos fert laudem. Siquidem ob hoc pe-
cuniam simul conferunt, et hanc partitam singulis
ad lucra distribuunt, et ex his quoscumque potus ²³²
certis temporibus in anno cernunt ²³³, et in cele-
brioribus festis quasi sollempniter ebrietati ²³⁴ inser-
viunt.

21. *De bello contra Frisios adhibito.*

Imperator vias mercatorum patefieri volens (an.
1018), Adelbaldum ²³⁵ episcopum et ducem Godefri-
dum ad se vocans (54), mandat ut Frisios adeant,
eosque ab his sedibus quas injuste occuparant prop-
pellant et prædones submoveant. His mandatis ac-
ceptis, immensam multitudinem cogunt, clarissimos
quoque viros et adprime in re militari instructos,
qui tamen equitatu omni vita studebant, navi nihil
poterant, secum adsciscunt ²³⁶. Cumque in unum
convenissent, omnem exercitum in navibus collo-
cant, eoque ubi Frisios cum coactis copiis audierant
esse contendunt. At illi qui silvam occupabant, ut
compererunt per exploratores de adventu exercitus,
reliquerunt domos, et ad eos, inter quos prædones
muniunculam construxerant, fuga se receperunt.
At nostri cum tota classe pleuo æstu accesserunt ad
Flaridingun; sic enim hæc regio (55) Frisiorum vo-
catur. In cujus litus cum exponerentur milites, dux
ceteram omnem multitudinem egredi jussit, paucis
relictis qui naves in altum reducerent, ne iterum
commutato æstu in arido consisterent, ut si quid
opus esset eis libere uti potuissent. Frisii ubi eos
campum audaciter ²³⁷ suis agminibus complere cer-
nerent, et neque ab his qui in munitione erant ul-
lum præsidium sperarent, eo quod et illi circumjecta
tanta multitudine nullum effugium haberent, editio-
ribus ²³⁸ locis in stationibus Frisii coadunati, quid
consilii hostes caperent expectabant. Hæc tamen res
in loco eos continerat, eo quod illos sine equis adve-
nisse cognoverant, se autem labore cotidiano et
rustica exercitatione pedibus plurimum posse confi-
debant; et si ab hostibus premantur, stabant ad fu-

VARIÆ LECTIONES.

acceduntur 1. ²²⁸ detrahendo corr. condolendo c. ²²⁹ ita corrigo; ist corr. vicis c. ²³⁰ ne quis
legi suspicetur, codicem karta habere moneo. ²³¹ pose 1. ²³² pot' c. an polos? ²³³ cernit c. ²³⁴ ita
ati 1. ²³⁵ adebbaldum c. ²³⁶ adsciscunt c. ²³⁷ audacter 1. ²³⁸ editionibus 1.

NOTÆ.

Britanniam.

Cf. quæ ea de re duce V. cl. Birnbaum D. Jo.
sus Beucker Andreæ in Specimine de origine
nunicipalis Frisici p. 369 sqq. nuperrime dis-

(54) Cf. Thietmar viii, 13.

(55) Hodie tantum ejus nominis vicus exstat Vlaer-
dingen, quem ab Oceano Mosam invectus, a sinistra
infra Roterdanum conspicias.

gam præparati atque expediti. Una ros erat illis A magno usui, quod campum omnem fossis præfor-
derant, sive ad defendendum majorem æstum
maris, qui in plenilunio validior solet fieri.
sive ad impediendum iter hostium. Quas cum
duci videretur difficile cum multitudine transeundas,
jussit, ut qui signa ferebant redirent, et circula-
tis ²³⁰ fossis in locis planis consisterent, ut si Fri-
sii ²³⁰ dimicare vellent, eos excipiendi expeditior fa-
cultas esset. Et cum exercitus ducis ²⁴¹ signa referre
cœpissent, ortus est inter novissimos eorum clamor
a quodam scelestissimo, propinquo prædonum, di-
cens, ut quisque vitæ suæ consuleret, ducem in
prima acie impetu Frisorum pressum fuga prælio
cessisse. Hac falsa fama per exercitum perlata, om-
nes in fugam versi sunt, ei tanto timore sunt perler-
riti, ut nemine urgente in flumen se præcipitarent
(*Jul.* 29). Multi confisi viribus ad naves trans-
natate cupiebant. Quas cumprehendissent, et in eas
summo studio ascendere conarentur, multitudine
circumstipante naves dimersæ sunt. Et eo modo
plures perierunt, quod quisque carum suum et pro-
pinquum in mortis natatu periclitasse conspicens,
dum subvenire illi vellet, circumfunditur innumera-
bile vulgus, navesque in profundum trahunt, et sic
pariter omnes suffocati sunt. Pauci videntes hæc et
timentes periculum submersiois, et ut solet fieri,
quod plerique in tali perturbatione non recipiunt
miserationem, ne simili modo perirent incitatis remis
fugam accelerant. Cum plures ²⁴² vero metu et las-
situdine et pondere armorum pressi sicuti cursu in-
trabant, ita sub aqua recti et exanimati stabant. At
hi qui in munitione erant, cum viderent concursum
feri, et certatim se de littore in aquam præcipitari,
animadverterant eos perturbatos fugam inisse, et
mox nutu et vocibus de fuga eorum Frisiis signifi-
care cœperunt. Dux vero videns fugam multitudinis
cum suis stabat stupefactus; fortissimi quoque, quo-
rum cor ut leonum erat, ita pavore solutum est, ut
loco in quo constiterant se movere non possent. Ac-
ciditque — nescio quod divino iudicio — quasi inau-
ditum miraculum, adeo ²⁴³ ut Frisi ex significatione
oppidanorum evocati accurrerent et eos quasi saxi
immobiles stantes interficerent; et ita Dei jussu sunt
in suis membris obligati, ut nemo ex tanta copia
clarissimorum virorum manum stricto gladio ad re-
sistendum erigeret, vel scutum ad se protegendum
opponeret. Quibus peremptis, celeri cursu pervene-
runt ad litus, et cum plures, qui per crepidinem lit-
toris in aqua manibus reptabant, jaculis confodiunt.
Alii namque, dum ducem solum stare conspicerent,
circumsistunt; set ille, consumpto spiritu, fortiter
restitit, et missa pila excipit, unum tantum ²⁴⁴ a
tergo se inpetentem aversa hasta trajicit. Quo exani-
mato, reliquorum impetum paululum repressit. In-
terim prædones ex oppido jam læti de victoria subito

erumpunt, omnia cadavera mortuorum perequitant,
illuc ubi ducem a multitudine circumdatum cerne-
bant contendunt. Quem cognitum, et jam in adver-
sum os vulneratum et pene desperatum, statim ex
periculo eripiunt, et cum paucis captis in castellum
perducunt, pedibusque ejus provolvuntur, eique se
dedunt, obsecrant ut rebus suis consulat et apud
imperatorem et episcopum Adelbaldum pro eis de
negotio confecto interveniat. Quibus cum dixisset
omnia quæ ab eo postularent sese facturum, tantum
ut ipsum et ceteros qui superessent et capti erant
illæsos abire permitterent, responderunt magnas ini-
micitias parentum et propinquorum illorum qui oc-
cubuerant ipsos incurrisse; si impunitatem illius
facti juramento sibi confirment, ut nullam umquam
vindictam ab ipsis exigant, sese factoros, quæ po-
stularet, ostenderunt. Cumque dux hæc laudaret,
constituunt diem et locum, quando hæc omnia fieri
debeant. Illos autem qui capti fuerant usque ad in-
ducias conductas in vinculis retinent; ducem abire
permittunt. Quo abeunte, irruerunt super occisos,
et oblitii omnis humanitatis, omnia corpora vesti-
mentis exuerunt, ut nec pannum quidem relinquerent
quo verenda tegerentur. De his quoque hæc feruntur,
quod quædam corpora horum longe in altum
ab incolis propter foetorem expulsa, ab avibus et
bestiis et marinis feris, quæ cupidissimæ humano-
rum cadaverum sunt, illæsa et intacta permanserunt.
Et dum iterum ad litus per æstum projicerentur, per
C duo miliaria aut amplius candor eorum visus est,
quasi litus candidissimis linteis esset expansum. Hoc
quoque in ejus rei testimonium dicatur, quod novem
corpora illorum Kalendis Decembris, simul adhuc
conligata, in quadam ripa sunt reperta, ita inte-
gra ut pene nulla putredo in eis investigari posset,
quamvis cædes iv Kal. Augusti facta fuisset.

22. De clerico Judeo facto.

Superius (lib. 1, cap. 7) me promisi relaturum de
illo apostata, qui, relicta religione, clericatus in per-
fidorum voraginem incidit Judeorum. Set in ipsa
promissione exsolvenda totus contremesco, et hor-
rentibus pilis capitis terrore concutior, diabolum
potuisse homini persuadere ut tantas sordes ausus
esset contra Christum et sanctos ejus jactasse. Scri-
pserat enim funestis litteris infelicissimus ille :

23. Scripta ipsius apostatæ.

« Quid contradicis justo insipiens? Lege Abacuc
prophetam, in quo Deus dixit: *Ego sum Deus et non
mutor* (*Malach.* III, 6). Si ille secundum vestram
maledictam fidem mutaretur et mulieri commiscere-
tur, principium verborum suorum non esset veritas.
Dixit Dominus ad Moysen: *Non enim videbit me homo
et vivere potest* (*Exod.* xxxiii, 20). Quem filium ho-
minis prætermisit? Dicit enim David propheta: *No-
lite confidere in principibus, in filiis hominum, in
quibus non est salus* (*Psal.* cXLV, 3); et Ezechiel:

VARIÆ LECTIONES.

²³⁰ circuitris c. circuitis *Eckh.* — circuitare i. g. circare. ²⁴⁰ frisi c. ²⁴¹ duos l. ²⁴² i. g. Complures.
²⁴³ ita *E.* a dno c. ²⁴⁴ tm c.

Maledictus homo, qui confidit in homine et ponit carnem brachium suum, erit enim quasi miricæ in deserto. et non videbit fructum, cum venerit hominum (Jer. xvii, 5, 6). Quid contra hiscis animal! Quem filium hominis prætermisit? Num Petrum et Johannem atque Martynum et alios demones, quos sanctos vocatis? In omnibus locis legitur Deus Israel, et non est Deus gentium. Ubi est vester sensus? Dicit David: Memor erit Dominus in seculum testamenti sui, verbi quod mandavit in mille generationes, quod disposuit ad Abraham, et juramenti sui ad Ysaac (Psal. civ, 8, 9), hoc est lex sua sancta et circumcisio quam dedit Moysi servo suo.

24. *Heinrici epistola ad Weccelinum* 245.

« Respondere calumpniæ tuæ, o Judee incredule, quam ex blasphemio ore in Christum ejusque sanctos nunc noviter evomisti, cuique in militia Christiana instructo facile esset, si non facilius esset saxa ad molliem posse converti, quam corda vestra ad recipiendam veritatem discindi. Quippe cum et illa auctorem suum morientem scissa recognoverunt 246, et tamen adhuc insensibilitas cordis vestri, quamvis elisa, quamvis prostrata, in duricia inveteratæ iniquitatis perseveret, et licet per coeternam Dei sapientiam, qua mundus et mirabiliter est conditus et mirabiliter reformatus, obstructum est os loquentium iniqua, et iniquitas vestra mentita sit sibi, toto seculo verbisque prophetarum et exemplis sanctorum eluceat, quam sit dampnata infidelitatis vestræ cæca impietas, et quam gloriolata assumptæ in Christo mortalitatis infirmitas: tamen, quoniam adhuc non desperat de machinationibus suis Judaicæ malignitatis obstinata improbitas, et ad confutandam Christianam religionem scelerato fastu immurmurat, et per exempla Patrum dictaque prophetarum stantem florentemque ecclesiam ipsa jam tocians devicta et omnino prostrata iterum ad certamen provocat, aggrediamur 247 eos, dante et juvante ipsa Dei sapientia, verbo Dei, Dei Filio, eoque primum lapide lapidea corda feriamus, quem Daniel propheta, ut dicitis vester, immo noster, vidit sine manibus de monte (Dan. ii, 34) concidi et implere universum mundum. De quo etiam et David dicit: *Eruclavit cor meum verbum bonum (Psal. xlii, 1)*. Idemque: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te* 248 (Psal. ii, 7). Idemque: *Omni in sapientia fecisti (Psal. ciii, 24)*. Et Salomon: *Dominus possedit me initio viarum suarum (Prov. viii, 22)*. Set quoniam non de æterna Christi nativitate, in qua semper fuit patri æqualis, set de temporali, in qua, sicut David clamat, minoratus est paulo minus ab angelis (Psal. viii, 6), cum Judeo nobis sermo est, audiamus quid dicat, et objectioni ejus consequenter respondeamus. Dicis, Judee: *Quare contradicis justo insipienti?* Primum velim mihi respon-

A deas, quem dicis justum, te aut prophetam? Si prophetam, assentior, tamen in eo quod illi me non contradicere ostendam, te mentitum esse jure convincam. Si vero te dicis justum, quem constat prius esse mentitum, nescio quo pacto obtinebis justiciam, quem mendacii polluit macula. Neque legis tum congruenter simul poteris esse assertor et prævaricator dicentis: *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium (Exod. xx, 16)*. Quod si, uti præmisi prophetæ non contradicam cum ipse pro me dicat, et quæ tu tibi contra me comparaveris arma, his tibi lætalia infligam vulnera; quoniam intulisti proximo tuo falsum testimonium contra legis præceptum, legis incurres reatum; reatus autem trahet te ad pœnam; pœna vero perducet te usque ad mortem. Set videamus sequentia. Infelix Judee 249, quem vocas insipientem? Non nos credentes in Crucifixum, qui factus quidem est vobis lapis offensionis et petra 250 scandali? Quoniam quidem lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. *A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris (Matth. xxi, 42)*. Ergo nos insipientes, et vos sapientes estis? Tamen per stulticiam prædicationis jam mundi superbia 251 cecidit, et in frontibus regum crucis videtis trophæum. Quia quæ stulta mundi sunt, elegit Deus, ut confundat fortia (I Cor. i, 27). Ac per hoc libenter amplectimur stulticiam crucis Christi, quoniam credimus nos perventuros ad gloriam Christi. Set quid surdo narro fabulam? aut quid cæco appono lumen? vel Judeo evangelium prædico? Redeamus ad sequentia. Inquis: *Lege Abacuc prophetam*, non in quo, ut tu dicis, set per quem ipse Deus dicit: *Ego sum Deus et non mutor*. Præmisi tibi, Judee, testimonio Abacuc nollatenus me contradicere, et non solum Abacuc, set et omnium prophetarum, et legis documenta me dico suscipere; quia cum colo qui non venit legem solvere set adimplere. Dixit Deus per Abacuc: *Ego sum Deus et non mutor*, et hoc firmiter credit Christiana religio. Quod vero subsequutus es: *Si ille secundum vestram maledictam fidem mutaretur et mulieri commiseretur, principium verborum suorum non esset veritas; quid* 252 mirum est, cum cæcus sis, si non vides lucem illam, quam non vident, nisi qui mundo sunt corde; immo cum etiam more frenetici contra medicum resiliat, et sanare te volenti maledicta et convitia 253 obponas? Tam enim excelsa et profunda sunt incarnationis Christi misteria, quomodo Verborum Dei incommutabiliter apud Deum Patrem semper manens, carnem de virgine sumpsit naturamque nostram suæ univit, quod nemo hæc capit, nisi qui spiritualiter sapit; nemo sapit, nisi Deo donante capiat; quo donante credit qui nondum capit. *Nisi enim credideritis, inquit propheta, non intellegitis (Isa.*

VARIÆ LECTIONES.

245 rubricam adjeci; v. supra I. 7. 246 recognoverunt c. 247 Agrediamur c. 248 Hic aliique plures versus nonnisi prima cujusque vocis littera scripti sunt. 249 judex i. 250 petri c. 251 sapientia corr. superbia c. 252 quod c. 253 cumvitia c.

vii, 9). Ergo credenti colligitur meritum, videnti A reddetur præmium; quoniam si vides, non est fides; quamdiu enim peregrinamur in hujus mundi tenebris, fide mundantur corda eorum qui Deum visuri sunt. Hac itaque fide, qua Dei filius etiam hominis filius prædicatur, quosdam vestrorum mundandos longe ante Deus prædixerat per prophetam Ezechiël, dicens: *Et erit in novissimis diebus, effundam de spiritu meo super omnem carnem (Act. ii, 17), et effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, et ab universis idolis vestris mundabo vos, et dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri, et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum (Ezech. xxxvi, 25, 26), et cætera; quibus evidenter ostenditur, in quibusdam vestrum abstulisse Deus de cordibus velamen, ut, spiritu Dei agente, fide præpararentur corda multorum ad suscipiendam aquam salutarem, in emundationem omnium peccatorum; quosdam vero obcæcari, et infidelitatis errore remansuros; sicut per alium prophetam scriptum est: *Excæcans excæcabo corda eorum, ne videant lumen (Isa. vi, 10)*. Unde, o Judee, cum tu palpabilibus tenebris obcæcatus sis, quomodo te putas posse advertere, qualiter Deus sine ulla sui commutatione mulieri, non ut tu, perfide, garris, commiseretur, set de carne mulieris corpus sibi fabricaret, quoniam divinitas verbi Dei in unitatem sibi personæ assumeret, ita ut nec divinitas in carnis passibilitatem, nec humanitas in divinitatem C transiret, essetque tamen et filius Dei homo propter assumptum hominem, et filius hominis Deus propter assumptam Deum. Prædixerit tibi propheta: *Nisi credideritis, non intellegitis*. Crede, et intellegis; et roga Deum, ut tollat velamen, ut auferat cor lapideum. Rogamus etiam et nos pro vobis, invitis vobis. Set quoniam Judeus nec rationem recipit nec prædicationem, nisi Deus ²⁵⁴ tollat velamen, — scio enim ejus cervicem durissimam, — occurramus ei oraculis prophetarum, ut vel sic credat, vel sic confusus recedat. Quod ²⁵⁵ carnem Christus ²⁵⁶ de virgine esset sumpturus, prædixit Isaias: *Ecce virgo concipiet in utero et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel (Isa. vii, 14)*, » id est nobiscum Deus. Quod de tribu Juda esset nasciturus et spiritu D Dei replendus, idem ipse ait: *Exiet virga de radice Jesse et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eam spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit ²⁵⁷ eam spiritus timoris Domini (Isa. xi, 1, 2)*. Quod inter homines conversari deberet, prædixit Jheremias: *Hic Deus noster et non æstimabitur alius præter eum*; et post pauca: *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est (Baruch. iii, 36, 38)*. Quod pro nobis pati deberet, item Isaias: *Vulneratus est propter iniqui-**

tates nostras (Isa. liii, 5). Et multa alia de illo protulerunt, quibus aperte edocetur, omnem Dominicam conversationem inter nos a tempore incarnationis usque ad ascensionis concordare testimoniis illorum. Quod contra hæc dicis, sceleste? nisi forte opponas mendacium, quod ex patre tuo diabolo est; sicut idem dominus noster Jesus Christus dixit: *Vos ex patre diabolo estis, et opera patris vestri facitis (Joan. viii, 44)*. Ecce quoniam ratione et exemplis responsum est tibi breviter, quod immutabilis permanet, et tamen carnem sumpsit ex Virgine. Nunc ad sequentia redeamus. *Dixit Deus ad Moysen: Non enim videbit me homo et vivere potest*. Hic interrogo, Judee, qui semper sequeris occidentem litteram et non vivificantem spiritum, quomodo putas posse hominem videre Deum, an non posse putas? Si posse, utrum corporalibus oculis, an mente? Si corporalibus ²⁵⁸ oculis, absurdum satis videtur; si quidem cum ille incircumscriptus spiritus nec mole distenditur, nec loco continetur, nec tempore movetur, atque omnia late patet quam infirmus sit humanus intuitus. Si mente, non videtur impossibile, si tamen munda. Promissum nobis enim est: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8)*. Si non posse, quomodo erit verum, quia, dictante veritate, David dixit: *Quærite Dominum et confirmamini, quærite faciem ejus semper (Psal. civ, 4)*. Num non hominibus loquebatur David, quorum mentes ad exquirendam Domini faciem excitabat? Num quidnam veritas et præco veritatis dissentieat? Non plane quidem intellegendis. Item quæro, si videre homo Deum possit et vivere, an non? Si videre potest et vivere, quomodo erit verum quod Deus dixit: *Non enim videbit me homo et vivere potest*. Si vero non potest, ut hoc verum esse possit, quomodo erit verum quod Jacob dixit: *Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea (Gen. xxxii, 30)*; et Esaias: *Vidi Dominum Sabaoth oculis meis (Isa. vi, 5)*. Quomodo prædicabunt contraria et veritas et prophetæ veritatis? Set quoniam stoliditas vestra in vetustate litteræ et non in novitate spiritus ambulabat, ex eo cæci incurritis offendiculum, unde luminis possetis habere ducatum. Ac per hoc nos, qui æterni luminis suscepimus veritatem, Judaicæ cæcitatæ discindamus errorem, ut et fidelibus mentibus propositæ quæstionis pateat veritas, et illi audiens non intellegant, et videntes ²⁵⁹ cæci fiant. Dixit Deus ad Moysen: *Non enim videbit me homo et vivere potest, quod ita intellegi potest: Quamdiu homo in isto mortali corpore, quod corrumpitur et aggravat animam, vivit, Deum videre non potest sicuti est in natura divinitatis, nec corporæis oculis nec ipsa etiam mente, quamvis munda et ab omni pene vitiorum labe purgata. Quæ etsi in divina jam sit contemplatione, minus tamen habet ad summam,*

VARIÆ LECTIONES.

²⁵⁴ n. D. bis scripta c. ²⁵⁵ quid c. ²⁵⁶ xpo c. ²⁵⁷ replevit c. ²⁵⁸ manu 2. ²⁵⁹ videntibus corr. videntes c.

quod aliquam maculam contrahit ex mortalitate, et ideo homo Deum non potest videre et vivere, quousque secundum hominem vivit, et secundum Deum ²⁶⁰ minime, et sibi non moritur, ut vivat Deo. Set quomodo in regione mortis, ut ita dicam, mortaliter vivens, Deum, qui vera Vita est, et homo videret aut quæreret, nisi misericorditer inclinata vita ad mortuos descendisset? Mortui enim eramus, ex quo a facie Dei ex illa prima prævaricatione in Adam omnes cecidimus. Quapropter, miserata mortalitatem nostram ²⁶¹ diabolica fraude deceptam, ad nos Vita velata carne descendit, quia non aliter inaccessible lucem infirmitas carnis ferre valeret, nisi eadem Vita carne se velaret, per oppositionem carnis monstraret nobis lucem Deitatis, quod quasi jam factum Esaias ²⁶² ante prædixit: *Habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis (Isa. ix, 2)*. Hanc ergo lucem uterque Jacob et Esaias non corporalibus oculis, set spiritualibus vidit. Atque ex hac visione in vocem exultationis alter ²⁶³ eorum prorumpit, dicens: *Vidi Dominum facie ad faciem et salva facta est anima mea*. Intellexerat enim Deum dixisse ad Moysen: *Non enim videbit me homo et vivere potest*; quasi de salute animæ suæ desperasset, si non per prophetiæ mysterium ²⁶⁴ Deum, qui ab homine videri non poterat, per assumptionem carnis videri posse cognosceret. Unde quia vidit, clamavit: *Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea*, et inde spem salutis assumpsit; unde per assumptæ mortalitatis speciem, salutem, expectationem mundi, per carnis suæ probationem venturam mundo cognovit. Quod etiam in benedictione filiorum prædicendo expressit, dicens: *Non auferetur sceptrum de Juda et dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium (Gen. xlix, 10)*. De quo etiam Esaias ait: *Super quem continebunt reges os suum (Isa. lii, 15)*; *ipsum gentes deprecabuntur (Id. xi, 10)*. Nunc quid ²⁶⁵ contradicis, Judæe; cur vocas nos animalia? Ecce nos animalia ejus, de quo dixit Abacuc: *In medio duum animalium cognosceris*. Non, ut tu improperas, hiscimus, set ut rationa-

bilis animalia respondemus. Quod vero prosecutus es, dixisse David: *Nolite confidere in principibus, in filiis hominum in quibus non est salus*, ac per hoc nullum filium hominis prætermisisse, ut ex prophetæ testimonio injuriam clam videaris facere Christo — set aperte servos ejus blasphemias, quasi non injuria servi ad contemptum respiciat Domini —, respondemus ad hæc dicentes cum propheta: *Muta fant labia dolosa, quæ locuntur adversus justam iniquitatem in superbia et in abusione (Psal. xxx, 19, 20)*. Et spem nostram in hominem non ponimus, set in Deum et in Christum ejus, quem Deum et hominem veraciter credimus eumque Deum et Dei Filium esse prophetarum vestrorum ²⁶⁶ testimoniis comprobavimus ²⁶⁷. Petrum vero et Johannem atque Martinum non demones, set expulsos demonum fideliter confitemur, et hoc verum esse certis indiciis usque hodie cernimus, non in eis spem nostram ponentes, set spem nostram apud Deum eorum intercessionibus commendantes. Quod vero dixit: *In omnibus locis legitur Deus Israel et non Deus gentium*, refellit te Deus per David, dicens ad Filium: *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ (Psal. 11, 8)*; idemque ad Abraham: *In semine tuo benedicentur omnes tribus terræ (Gen. xxi, 18)*. Si vero gentes hereditas Dei sunt, nescio, qualiter non sit Deus earum, cujus hereditas sunt. In hoc namque, quod sub requisitione nostri sensus innectis, memorem fieri Dominum testamenti sui, verbi, quod mandavit in mille generationes, quod disposuit ad Abraham, propinquius tuo noster sensus veritati concordat. Quomodo hic intellegis: *in mille generationes*? Si replices generationes ab exordio mundi, non invenies mille. Set quia in Scripturis sacris sæpe finitum pro infinito ponitur, mille generationes omnes generationes accipiendæ sunt, ut consequenter verum sit juramentum ad Abraham dispositum, quod *in semine tuo benedicentur omnes gentes*, id est in Christo.

VARIE LECTIONES.

²⁶⁰ v. c. ab Eckh. inserta. ²⁶¹ nra. c. ²⁶² esaias c. ²⁶³ aliter f. ²⁶⁴ testimonium f. ²⁶⁵ qd. c. ²⁶⁶ vestrorum c. ²⁶⁷ cum prob. c.

ANNO DOMINI MXXXVI.

BURCHARDUS

WORMATIENSIS ECCLESIAE EPISCOPUS.

PROÆMIA.

NOTITIA HISTORICA ET LITTERARIA.

(Oudin., *Script. eccles.* II, 525.)

Burchardus Wormatiensis episcopus, natione Germanus, patria Hassus, et primum Lobii in Belgio monachus, et Olberti, Lobiensis monachi et abbatii postea Gemblacensis discipulus, anno, 996, Olberto magistro instante, episcopus Wormatiensis Ecclesiae electus est, in qua resedit usque ad annum 1025 vel 1026, quo mortuus est. Sigebertus in *Chronico* ad annum 1008 refert, *collaborante magistro suo Olberto abbate, viro undequaque doctissimo*, magnum Canonum volumen edidisse: et in libro *De scriptoribus ecclesiasticis*, cap. 141, hæc de eo refert: « Burchardus, episcopus urbis Wangionum quæ dicitur Wormatia, magnum Canonum volumen, quod a nomine ipsius Burchardus denominatur, multo studio composuit, quod testimoniis omnium authenticorum conciliorum et decretis Romanorum pontificum et sententiis omnium pene catholicorum Patrum auctorizavit, ex quo adhuc omnium conciliorum decreta auctorizantur. » Ea quæ de auxilio Olberti ad compilationem hanc faciendam in *Chronico* scripserat, confirmat in libro *De scriptoribus ecclesiasticis* in Olberto, cap. 142, verbis istis: « Burchardus episcopus Wormatiensis, ejus Olberti magisterio ad hoc proventus, ut ita ecclesiasticæ utilitati intenderet, et ejus studio, ore et manu illud magnum Canonum volumen ad communem omnium utilitatem ederet. » Ubi et quibus auxiliantibus Burchardus hoc perfecit opus, docet auctor anonymus, qui vitam ejus post obitum scripsit, cum Decreto ipsius editam: « Forestus silva est, inquit, duobus miliaribus a Wormatia distans, abietibus abundans, et hanc palus limosa ex una parte ambiendo circumcingit, in cujus medietate collis pulcherrimus consistit, ad quem vir Dei se transferri præcepit; et quia mundanos tumultus devitare voluit, arboribus fruticibusque succisis, collem explanavit. Ibi quoque primum fecit oratorium, dein aliis officinis peractis, cellam egregiam construxit. Illuc se post concilia regiaque colloquia et post curam synodalem diversosque mundi stre-

pitus receperat. Ibi quoque negotiis sæcularibus post tergum projectis, totis viribus in obsequio Dei studebat. Eodem quippe tempore, in collectorio Canonum in hac cella non modicum laborabat. Nam, domino Walterio Spirensi episcopo adjuvante, et Brunichone præposito exhortante et suggerente, *Canones* in unum corpus collegit. Non pro ulla arrogantia, sed, ut ipse dixit, quia canonum jura pœnitentiumque judicia in episcopatu suo omnino fuerant neglecta ac destructa; hoc vero corpus seu Collectorium distinxit et in viginti libros distribuit. » Idem in præfatione operis sui testatur. « Cum in sua diœcesi canones et pœnitentium jura confusa, imo discrepantia videret, ut aut ex toto neglecta, aut omni pene auctoritate destituta, vel modico in ecclesiastica disciplina institutis apparere potuerint, rogatu Brunichonis præpositi Ecclesie Wormatiensis cœpit congerere et digerere jura ecclesiastica ad utilitatem suæ Ecclesie, ob negligentiam et inscitiam, ut ipse loquitur, sacerdotum. » Fontes autem et partes sui operis ipse in fine præfationis memoratæ ostendit.

« Synodalia, inquit, præcepta, sanctaque instituta, tam ex sanctorum Patrum sententiis quam ex canonicis scriptis, adjutore Deo, in unum fascem ex amplissimo orbe collegi, eaque ut potui uno veluti corpore connexa, viginti libris distinxi. » Et quibusdam interjectis: « Quantis autem hoc laboribus atque vigiliis præstiterim, Deus optimus judicabit, quem quod pro nostræ Ecclesie necessitate fecerim, non latet. Quare etiamsi nostræ provincie limites non exierit, nihil omnino ægre feremus, modo nostrorum ministrorum manibus teratur. Porro legentibus etiam id persuasum esse cupimus, nihil de meo in hoc opere additum esse, sed ex divinis testimoniis Scripturarum (quænam hoc tempore hic et supra divinæ Scripturæ et canonica scripta dicta fuerint, id, proh dolor! statim patebit) singula esse decerpta, ea sane fide, ut perpetuam auctoritatem habi-

dubitem. Ex quibus autem scriptis se- A
do sequens indicat :

anonibus qui *Corpus canonum* vocantur.
postolorum Canone.

ansmarinis conciliis. *Intelligit Orientalia.*
onsiliis in Germania, Gallia, Hispania cele-

omanorum pontificum decretis.
vangelicis apostolicisque Scripturis.
steri Testamento.

bris sancti Gregorii. Ex Hieronymo, Augus-
tinosio, Benedicto, Basilio Magno, Isidoro.
cententia Romano. Ex Pœnitentia Theo-
pœnitentia Bedæ. »

it Burchardus opus suum in libros viginti, B
quilibet sua capita seu canones habet;
t autem caput est tantum unius, cuique
anoni summarium seu titulus prænotatus
Summam librorum hanc Burchardus ipse

is liber continet de potestate et primatu
e sedis, patriarcharum cæterorumque pri-
metropolitanorum, et de synodo cele-
et vocatione ad synodum; De accusatis et
ibus; et testibus; de expoliatis injuste;
ibus ac de omni honore competenti ac
, et diverso negotio, et ministerio epi-
n.

us liber continet de congruenti dignitate,
a institutione, ac nutrimento vel vitæ qua-
diverso negotio et ministerio presbytero-
diaconorum, seu reliquorum ordinum
licorum.

is liber continet de divinarum domorum in-
e et cultu et honore; de decimis et oblatio-
judiciis singulorum, et qui libri in sacro
recipiantur, qui vero apocryphi, et quando
di sint.

is liber continet sacramentum baptismatis,
terium baptizandorum et baptizatorum, et
ndorum et consignatorum.

is liber continet de sacramento corporis et
s Domini, et de perceptione et observa-
tum.

is liber continet de homicidiis sponte et non
ommissis, et de parricidio et de fratricidiis,
s qui uxores legitimas et seniores suos in-
t, et de occisione ecclesiasticorum, et de
one et pœnitentia singulorum.

us liber continet de incesta copulatione
unitatis, et in quo geniaclo fideles et con-
separari debeant, et de revocatione et de
ia singulorum.

is liber continet de viris et feminis Deo di-
sacrum propositum transredientibus et de
ne et pœnitentia eorum.

is liber continet de virginibus et viduis non
de raptoribus earum, et de separatione
de conjunctione legitimorum connubiorum,

de concubinis, et de transgressione et pœnitentia
singulorum.

Decimus liber continet de incantatoribus, de au-
guribus, de divinis, de sortilegiis, et de variis illu-
sionibus diaboli, et de maledicis, et de contentiosis,
et de conspiratoribus, et de pœnitentia singulorum.

Undecimus liber continet de excommunicandis et
excommunicatis, de furibus et de deprædatoribus;
de præsumptione, et contemptu, et negligentia, et
reconciliatione et pœnitentia eorum.

Duodecimus liber continet de perjurio et de pœ-
nitentia ejus.

Tertius decimus liber continet de veneratione et
observatione sacri jejunii.

Quartus decimus liber continet de crapula et
ebrietate, et de pœnitentia eorum.

Quintus decimus liber continet de imperatoribus,
de principibus et de reliquis laicis, et de ministerio
eorum.

Sextus decimus liber continet de accusatoribus,
de iudicibus, de defensoribus, de falsis testibus,
et de pœnitentia singulorum.

Septimus decimus liber continet de fornicatione
et incestu diversi generis, et de pœnitentia utriusque
sexus et diversæ ætatis.

Octavus decimus liber continet de visitatione, et
pœnitentia, et reconciliatione infirmorum.

Nonus decimus liber qui *Corrector* vocatur, con-
tinet correctiones corporum et animarum medi-
cinas, et docet unumquemque sacerdotem, etiam
simplicem, quomodo vel qualiter uniuersis succur-
rere valeat, ordinato vel sine ordine, pauperi, di-
viti, puero, juveni, seni, decrepito, sano, infirmo, in
omni ætate, in utroque sexu.

Vicesimus liber *Speculationum* vocatur, specula-
tur enim de Providentia et de prædestinatione divina,
et de adventu Antichristi, de ejus operibus, de resur-
rectione, de die iudicii, de infernalibus pœnis,
et de felicitate perpetuæ vitæ.

Hæc summa librorum viginti, quos continet *Decre-
tum* Burchardi Wormatiensis episcopi.

Opus Decretorum Burchardi editum est primum
Parisiis, anno 1499, et iterum Coloniae Agrippinæ,
anno 1548, in-8°, denique Parisiis, anno 1549. Com-
portavit Burchardus in *Collectionem* hanc multa ex
Isidoro Mercatore seu Decretalibus ejus epistolis
suppositis. Specimen exhibebunt sequentia exempla,
quæ clarissimus vir David Blondellus in Prolego-
menis *Pseudo-Isidori et Turriani vapulantium*, cap.
18 accurate collegit.

« Assumit igitur ex *Pseudo-Clementis* *epist.* 1,
libro 1, cap 124, 125, 126, 127, 133, 137 et 155; lib.
II, cap 94; lib. VI, cap. 28; lib. XIV, cap. 16. *Ex* *episto-
la* 2, lib. III, cap. 216; lib. V, cap. 11 et 14. *Ex*
epistola 3, lib. II, cap. 95; lib. III, cap. 59; lib. IV,
cap. 15. — *Ex Pseudo-Anacleti* *prima* lib. I, cap. 4
et 59; lib. II, cap. 154; lib. III, cap. 74, 77; lib. XI,
cap. 18. *Ex* *epistola secunda* lib. I, cap. 1 et 15;

- Lib. II, cap. 5. Ex *tertia* lib. I, cap. 136, 152, 178. — A *Pseudo-Dcsdedit* lib. XVII, cap. 44. Præterea multa alia nescio unde hausta congerit, quæ tribuit *Evaristo*, lib. III, cap. 17; lib. XVIII, cap. 16; *Alexandro*, lib. I, cap. 59; lib. XIX, cap. 100. *Sixto*, lib. IV, cap. 46. *Hygion*, lib. III, cap. 11, 21, 39; lib. IV, cap. 24. *Pio*, lib. III, cap. 72, 124; lib. V, cap. 27, 47; lib. VI, cap. 37; lib. VIII, cap. 18; lib. XII, cap. 4, 15; lib. XV, cap. 10; lib. XIX, cap. 63. *Aniceto*, lib. V, cap. 20. *Soteri*, lib. III, cap. 73, 74; lib. V, cap. 20, 44; lib. XII, cap. 18. *Zephirino*, lib. VIII, cap. 40. *Callisto*, lib. XVIII, cap. 2. *Fabiano*, lib. IV, cap. 1; lib. V, cap. 17, 24, 25, 36; lib. VII, cap. 21; lib. IX, cap. 30; lib. X, cap. 59, 60; lib. XII, cap. 40; lib. XIII, cap. 8. *Eutychnano*, lib. I, cap. 91, 92, 93, 94; lib. V, cap. 35; lib. VIII, cap. 17; lib. IX, cap. 59, 60; lib. XI, cap. 30; lib. XII, cap. 14; lib. XIV, cap. 2, 3, 10; lib. XIX, cap. 105. *Marcello*, lib. III, cap. 1, 3, 9. *Eusebio*, lib. III, cap. 99; lib. VIII, cap. 19; lib. IX, cap. 13; lib. XIII, cap. 17; lib. XIV, cap. 7; lib. XVIII, cap. 11; lib. XIX, cap. 110. *Lucio*, lib. XIX, cap. 69. *Julio*, lib. II, cap. 127; lib. III, cap. 1, 204; lib. V, cap. 1; lib. VII, cap. 7; lib. IX, cap. 18; lib. XVIII, cap. 21. *Liberio*, lib. XIII, cap. 13, 14, 18; *Felici*, lib. I, cap. 54; lib. XVI, cap. 7; lib. XIX, cap. 62. *Damaso*, lib. I, cap. 25. *Bonifacio*, lib. I, cap. 73, 131, 184, 202; lib. III, cap. 26; lib. XI, cap. 17. *Silverio*, lib. III, cap. 23; lib. V, cap. 19; lib. XIII, cap. 12. *Pelagio* lib. XII, cap. 9. Citavit etiam *Præfationem Pseudo-Isidori* lib. I, cap. 42. Hæc collegit doctissimus David Blondellus in *Prolegomenis* nempe *Pseudo-Isidori et Turriani vapulantium*, cap. 18.
- Agunt de *Burchardo Wormatiensi episcopo* Sigbertus in libro *De scriptoribus ecclesiasticis*, cap. 141 et 142, Henricus Pantaleo in *Prosopographia illustrium virorum totius Germaniæ*, parte II, pag. mihi 46 editionis Basileensis, anno 1565, apud Nicolaum Bryllingerum, in-fol.; Antonius Possevinus tomo I *Apparatus sacri*, verbo *Burchardus Wormatiensis episcopus*; Gerardus von Mastricht in *Historia juris ecclesiastici et pontificii*, num. 248 ad 254, pag. 290 ad 291 editionis Doesburgi 1676, et Amstelodami 1686 in-8°; Guilielmus Cava in *Historia rei litterariæ* ad annum 996, pag. 593 Londinensis editionis 1686 in-folio.
- Lib. II, cap. 5. Ex *tertia* lib. I, cap. 136, 152, 178. — Ex *Pseudo-Evaristi secunda* lib. I, cap. 76, 99, 34, 40; lib. II, cap. 9. — Ex *Pseudo-Sixti primi secunda* lib. III, cap. 214. — Ex *Pseudo-Alexandri prima* lib. I, cap. 129, 130, 132; lib. II, cap. 52; lib. V, cap. 5. — Ex *Pseudo-Testesphori epistola* lib. III, cap. 63. — Ex *Pseudo-Hygini priore* lib. I, cap. 65. — Ex *Pseudo-Pii secunda* lib. II, cap. 29. — Ex *Pseudo-Aniceto* lib. II, cap. 28, 63. — Ex *Pseudo-Soteris epist. posteriore* lib. III, cap. 215. — Ex *Pseudo-Eleuthero* lib. XVI, cap. 30. — Ex *Pseudo-Victoris priore* lib. I, cap. 176; lib. IV, cap. 3. — Ex *Pseudo-Zephirini priore* lib. I, cap. 154; lib. XVI, cap. 13. — Ex *posteriore* lib. II, cap. 3. — Ex *Pseudo-Callisti priore* lib. II, cap. 38. — Ex *posteriore* lib. I, cap. 66, 80, 135, 171; lib. III, cap. 49; lib. VII, cap. 1; lib. X, cap. 64. Vide et librum IX, cap. 7. — Ex *Pseudo-Urbano* lib. III, cap. 3 et 143; lib. I, cap. 1. — Ex *Pseudo-Antero* lib. I, cap. 77; lib. IV, cap. 66. — Ex *Pseudo-Fabiani secunda* lib. I, cap. 147, 148. — *Tertia* lib. I, cap. 183; lib. II, cap. 10. — Ex *Pseudo-Cornelii secunda* lib. I, cap. 193; lib. XII, cap. 12, 19. — Ex *Pseudo-Lucio* lib. I, cap. 54; lib. XI, cap. 19. — Ex *Pseudo-Stephani priore* lib. I, cap. 173. Ex *posteriore* lib. I, cap. 142, 161, 177, et lib. XVI, cap. 19. — Ex *Pseudo-Siati secundi posteriore* lib. I, cap. 143, 192. — Ex *Pseudo-Dionysii secunda* lib. III, cap. 43. — *Pseudo-Felicis primi prima* lib. I, c. 157, 169; lib. XVI, cap. 11. Ex *secunda* lib. I, cap. 174. — Ex *Pseudo-Eutychnano* lib. V, cap. 7. — Ex *Pseudo-Cujo* lib. I, cap. 139. — Ex *Pseudo-Eusebii prima* lib. I, cap. 138, 165. Ex *secunda* lib. XI, cap. 25, 27. Ex *tertia* lib. IV, cap. 63. — Ex *Pseudo-Melchiadis priore* lib. III, cap. 2, 4, 5. Ex *posteriore* lib. I, cap. 2; lib. IV, cap. 61. — Ex *Pseudo-Marco* lib. I, cap. 98. — Ex *Pseudo-Julii secunda* lib. I, cap. 144, 170. Ex *prima* lib. I, cap. 175. — Ex *Pseudo-Felicis secundi priore* lib. I, cap. 141, 163, 167, 180, 221, 222; lib. XVI, cap. 11. — Ex *Pseudo-Damasi quinta* lib. I, cap. 153, 156, 171, 179; lib. XVI, cap. 31. — Ex *Pseudo-Anastasi priore* lib. III, cap. 103; et ex *posteriore* lib. XIX, cap. 129. — Ex *Pseudo-Felicis quarti secunda* lib. III, cap. 57, 58. — Ex *Pseudo-Joannis secunda priore* lib. III, cap. 32. — Ex *Pseudo-Pelagii secundi nona* lib. III, cap. 69. — Ex *Pseudo-Gregorii epist. ad Felicem*, lib. VII, cap. 19. — Ex

DE COLLECTIONE BURCHARDI

EPISCOPI WORMATIENSIS

s mos inscribendi synodis, pontificibus, vel Patribus sententias quorundam posteriorum scriptorum, Pœnitentiale Ecclesiarum Germaniæ ab ipso receptum et auctum.

Dissertatione FF. Ballerinorum *De antiquis collect.*, Opp. S. Leonis Magni tom. III, seu *Patrologiæ*, tom. LVI, col. 320.)

Burchardus, patria Hassus, non monachus, ut A creditur, sed canonicus et capellanus re-
fuit, ac postea ad Wormatiensem cathedram
otus ante annum 1062, eandem tenuit usque ad
n 1025, quo e vivis excessit xiii Kal. Septem-
Dum autem erat episcopus, collectionem cano-
hortante Brunicone Ecclesiæ Wormatiensis præ-
cinnavit. Stephanus Baluzius in præfatione
tonii Augustini libros de Emendatione Gratia-
18, animadvertit verum hujus collectionis au-
dicendum esse potius Olbertum monachum
nsem, et postea abbatem Gemblacensem, quo
te et magistrante Burchardus magnum illud ca-
volumen centonizavit, si vera hæc sunt quæ
tur in libro *de Gestis abbatum Gemblacensium*.
n ex mss. Gemblacensibus atque Leodiensibus
aliter narrat Bartholomæus Fisen in *Floribus*
iæ Leodiensis, pag. 328. Cum vero Burchardus
to præceptore et familiari suo uteretur, eum-
operis adiutorem adhibuisse negari non potest.
Sigebertus in Chronico ad annum 1008 Burchar-
collaborante magistro suo Olberto, viro undequa-
lotissimo, magnum Canonum volumen edidisse
t. Anonymus, qui post Burchardi obitum ejus
digessit editioni Coloniensi insertam, alium
m operis adiutorem commemorat. Eodem
s tempore, inquit, in *Collectario canonum*....
nodicum laboravit. Nam domino Walterio Spi-
episcopo adjuvante, et Brunicone præposito ex-
ite et suggerente, canones in unum corpus colle-
otatu dignus est titulus: *Collectarium canonum*;
manuscripti codices omni titulo carent. Con-
vero cum præfatione ipsius Burchardi paulo
subjicienda, in cujus fine is suam collectionem
tarium vocat.

Ad Ecclesiæ suæ Wormatiensis usum idem
se confecisse in eadem præfatione testatur.
non inceptum ante annum 1012 colligitur ex
secundo, c. 227, ubi suam formatam epistolam
ad Walterium Spirensem scriptam eodem anno
s Martii. Idem vero opus jam fuisse perfectum
nam Burchardus anno 1023 synodo Salangusta-
interesset, ex eo cognoscimus quia ejusdem
i canones cum in collectionem non potuisset

inserere, in calce omnes subiecit. Joannes Molinæus
in præfatione ad Ivonis Decretum auctor est multa
in editis Burchardi libris desiderari quæ ipse vidit
in veteribus pleniora, sed ea in duodecim libros tan-
tum divisa, quorum sexta pars est editus liber. Hinc,
ut credimus, Joannes Albertus Fabricius tom. XI Bi-
bliothecæ Græcæ, pag. 8, *duodecim tomos decretorum*
a Burchardo collectos tradit, additque: *Hoc opus*
ipsius integrum necdum lucem vidit, sed tantum excer-
pta ex illo divisa in libros 20. At non solum codex,
ex quo editio prodiit, libros 20 Burchardo inscribit,
verum etiam illa quoque vetustissima exemplaria
quæ Petrus Pithæus commemorat. Nos item quatuor
integros codices vidimus, duos in bibliotheca Vati-
cana signatos num. 1350 et 1355, unum apud Patres
Benedictinos in monasterio Padilironensi, et alium
Patavinum in bibliotheca S. Justinæ, qui totidem li-
bros eidem Burchardo inscriptos exhibent. Adde-
mus et alia duo antiqua Vaticana exemplaria 1356 et
4980, quorum alterum incipit a libro septimo, alte-
rum a nono, et utrumque prosequitur usque ad li-
brum xix, qui ob mutilos codices fine caret. Cum
hæc librorum series ac ea quæ in eisdem continentur
eadem sint in aliis exemplaribus integris, hæc quo-
que duo exemplaria eundem viginti librorum num-
merum confirmant. Cum porro nulli hactenus noti
codices ullam collectionem Burchardi nomine præ-
notatam, in duodecim partes distributam contineant,
veremur ne Joannes Molinæus æquivocatione aliqua
ductus aliam ampliorem anonymam collectionem in
totidem partes divisam ob consonantiam in pluribus
pro Burchardiano opere inadvertenter acceperit.
Forte ob oculos habuit collectionem Sorbonico-Mu-
tinensem in partes duodecim distinctam, quam de-
scripsimus capite decimo; deceptusque ex eo fuit
quia inter titulos librorum Burchardi i, ii et sequen-
tibus, ac titulos ejusdem collectionis præfixos par-
tibus i, ii, iii, iv, v et x, summa consensus est.
Certe præfatio quæ in solis mss. 20 libros præferen-
tibus invenitur, Burchardum habet auctorem iisdem-
que libris fidem facit. Id autem multo clarius elucet
ex tribus Burchardi codicibus Vat. 1355, Patavino
S. Justinæ, et Padilironensi, in quibus ipsa præfatio
ab editis discrepans, et sincerior, ut mox videbimus,

quam vulgata, non solum eundem viginti librorum A numerum expresse approbat, verum etiam ipsorum titulos insertos præferens, hos et non alios a Burchardo concinnatos testatur. Concinit etiam anonymus ipsi Burchardo coævus, qui in ejus Vita tradit: *Hoc vero corpus, sive Collecturium distinxit, et in viginti libros distribuit.* Nonne hæc duo, coævi scilicet scriptoris et ipsius Burchardi, testimonia duodecim librorum opinionem expungunt?

3. In Operibus Georgii Cassandri pag. 1091 et 1098, teste Fabricio, hæc leguntur: *Nacti etiam sumus ms. opus Burchardi, quod obiter tantum cum impresso Parisiis an. 1549 contulimus, et deprehendimus epistolæ phrasim totam immutatam.* Idipsum et nos observavimus in tribus laudatis codicibus, in quibus tantum præfationem invenimus. In his præfatio non solum verbis discrepat a vulgata, verum etiam ordine: ea enim quæ in editis ad præfationis calcem ab aliis adjecta videri possunt, ipsi præfationi in iisdem mss. ita inseruntur, ut Burchardo auctore scripta fuisse manifestissime constet. Horum veterum exemplarium concordia, cum quibus alios quocumque codices qui præfatione non careant, convenire non ambigimus, hanc veram esse præfationem seu epistolam Burchardi ad Bruniconem suadet; idipsumque confirmat ipsa styli ac syntaxeos inconcinnitas, quæ illi ævo maxime congruit. Præfationem autem vulgatam, cum tam aperte a memoratis vetustis mss. dissentiat, studiosi alicujus arbitrio, cui elegantior stylus placebat, fuisse immutatam arbitramur. Illam interim qualis in codicibus legitur hic exhibemus.

4. « Burchardus solo nomine Wormaciensis episcopus Brunichoni fideli suo, ejusdem videlicet sedis præposito, in Christo Domino salutem.

« Multis jam sæpe diebus familiaritas tua, frater charissime, præsens nobis hortando suggessit quatenus libellum ex variis utilitatibus ad opus presbyterorum nostrorum tam ex sententiis sanctorum Patrum quam ex canonibus, seu ex diversis pœnitentialibus vigilantibus animo corpus in unum colligerem: ob id maxime, quia canonum jura et judicia pœnitentium in nostra diocesi sic sunt confusa atque diversa et inculta, ac sic ex toto neglecta, et inter se valde discrepantia, et pœne nullius auctoritate suffulta, ut propter dissonantiam vix a sciolis possint discerni. Unde fit plerumque ut confugientibus ad remedium pœnitentiæ, tam pro librorum confusione quam etiam presbyterorum ignorantia, nullatenus valeat subveniri. Cur hoc? Inde æstimo evenire maxime, quia mensuram temporis et modum delicti in agenda pœnitentia non satis attente, et aperte, et perfecte præfigunt canones pro unoquoque crimine, ut de singulis dicant qualiter unumquodque emendandum sit; sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendum statuunt. Quapropter, quia hoc nisi a sapientibus et legis divinæ eruditis fieri

nequit, rogavi me dilectio tua, ut hunc librum breviter collectum, nunc demum pueris discendum traderem: ut quod nostri cooperatores in maturiore ætate positi nostris diebus, et antecessorum nostrorum tarditate neglexerant, modo ætate teneris, et aliis discere volentibus traderetur. Siquidem ut prius fierent probi discipuli, post plebium et doctores et magistri; et ut perciperent in scholis quod quandoque docere deberent sibi commissos. Desiderium tuum, et petitio, frater, justa mihi videtur, et de voluntate tali gratias ago. Etiam et illi multimodas gratias refero, qui te talem mihi præstiterat, quia pro statu Ecclesiæ nostræ te assidue desudasse cognoveram. Sed quod tuam exhortationem sæpius mihi inculcatam tandiu distuleram, meæ ignaviæ nolo ut assignes, quia duabus ex causis minime mihi hoc attingere licuerat: scilicet propter varias et inevitabiles ecclesiasticas necessitates, quæ quotidie more fluctuum emergunt; et insuper cura mundalium rerum ad imperialia mandata pertinentium, quæ studentis et ad superiora tendentis animum valde obtundunt; quia animus cœtusque, dum dividitur per plura, minor fit ad singula. Tamen tuis sanctis petitionibus obediens synodalia præcepta et sancta statuta tam ex sententiis sanctorum Patrum quam ex canonibus, Deo largiente, collegi et, prout potui, corpore connexui in uno, et in viginti libros idem corpus distribui. Et si quis diligens lector eos subtiliter perscrutatus fuerit, multas utilitates nostri ministerii in eis inveniet.

Index (1) singulorum librorum D. Burchardi Wormaciensis episcopi, breviter quid quoque libro continetur ostendens.

« Primus libes continet de potestate et primat apostolicæ sedis, patriarcharum, cæterorum primatum metropolitanorum, et de synodo celebranda, et vocatione ad synodum; de accusatis, et accusatoribus, et testibus; de exspoliatis injuste; de iudicibus ac de omni honore competenti, ac dignitate, et diverso negotio, et ministerio episcoporum.

« Secundus liber continet de congruenti dignitate et diversa institutione, ac nutrimento, vel qualitate vitæ, et diverso negotio, et ministerio presbyterorum, et diaconorum, seu reliquorum ordinum ecclesiasticorum.

« Tertius liber continet de divinarum domorum institutione, et cultu, et honore; de decimis, et oblationibus, et justitiis singulorum; et qui libri in sacro Catalogo recipiantur, qui vero apocryphi, et quando apponendi sint.

« Quartus liber continet sacramentum baptismatis, et ministerium baptizandorum, et baptizatorum, et consignandorum, et consignatorum.

« Quintus liber continet de sacramento corporis et sanguinis Domini, et de perceptione, et observatione eorum.

« Sextus liber continet de homicidiis sponte et

(1) Hic titulus, vel saltem Burchardi nomen, librorum arbitrio insertum videtur.

de commissis, et de parricidiis, et de fra-
tibus de illis qui uxores legitimas, et seniores
faciunt, et de occisione ecclesiasticorum,
et de revocatione, et de pœnitentia singulorum.

Decimus liber continet de incesta copulatione
carnitatis, et in quo geniculo fideles et con-
spicari debeant, et de revocatione, et de
pœnitentia singulorum.

Undecimus liber continet de viris ac feminis Deo
sacrum propositum transgredientibus, et de
pœnitentia, et de pœnitentia eorum.

Dodecimus liber continet de virginibus et viduis non
raptoribus earum, et de separatione con-
iunctione legitimorum connubiorum, de
transgressione et pœnitentia singu-

Decimus liber continet de incantatoribus, et de
magia, de divinis, de sortilegis et de variis illu-
sionibus, et de maledicis, et de contentiosis,
et de pœnitentia singulorum.

Undecimus liber continet de excommunicandis
hereticis, de furibus, et de prædatoribus,
et de contumacia, et de negligentia,
et de pœnitentia eorum.

Decimus liber continet de perjurio et de
perjury.

Undecimus liber continet de veneratione
sacri jejunii.

Decimus liber continet de crapula, et
de pœnitentia eorum.

Undecimus liber continet de imperatoribus,
et de reliquis laicis, et de ministerio

Decimus liber continet de accusatoribus,
et de defensoribus, de falsis testibus, et
de pœnitentia singulorum.

Undecimus liber continet de fornicatione
diversi generis, et de pœnitentia utriusque
versæ ætatis.

Decimus liber continet de visitatione,
et de reconciliatione infirmorum.

Undecimus liber, qui *Corrector* vocatur et
continet correctiones corporum et anima-
rum, et docet unumquemque sacerdotem,
et clericum, quomodo vel qualiter unicuique

debeat, ordinato vel sine ordine, pauperi,
sano, juveni, seni, decrepito, sano, infirmo,
et in utroque sexu.

Undecimus liber *Speculationum* vocatur : specu-
latur de Providentia et de prædestinatione di-
vine adventu Antichristi, de ejus operibus, de
die judicii, de infernalibus pœnis,
et de pœnitentia vitæ.

Undecimus liber, si regentibus plebes suas ex his
unum defuerit, quomodo eas instruere et
regere debent ? Etiam sacerdotis nomen vix in eis

quia valde periculosæ sunt evangelicæ
sententiis dicitur : *Si cæcus cæco ducatur præ-*
cedens in foveam cadunt. Quod si est aliquis invi-

ditus qui, postquam istud viderit, mihi inviderit, di-
cens me ex alienis aribus colligere escas, et ex alio-
rum labore mihi facere nomen inane, esto. Fateor
quia ex aliorum labore collegeram, quia mihi soli
canones facere non licet, colligere licitum est, quod
et feci ; Deus novit, non pro arrogantia quadam, sed
pro nostræ Ecclesiæ necessitudine. Ut autem obstrua-
tur detrahentis murmur, liber qualiscumque sit, no-
strorum sit. Non rogo ut nostri episcopii limen trans-
eat, sed nostris addiscendum remaneat. Quomodo
autem, vel unde illum collegerim, volo ut audias ;
et si est peccatum ullum, tuo iudicio relinquo di-
dicandum. Nihil addidi de meo nisi laborem, sed ex
divinis testimoniis ea quæ in eo inveneris, magno
sudore collegi. Et ut essent quæ comportaveram au-
thoritativa, summo studio elaboravi. Ex ipso enim
nucleo canonum, quod a quibusdam *Corpus canonum*
vocatur, quæ sunt nostro tempore necessaria, ex-
cerpsi. Ex canone apostolorum quædam, ex trans-
marinis conciliis quædam, ex Germanicis quædam,
ex Gallicis et Hispanicis quædam, ex decretis Ro-
manorum pontificum quædam, ex doctrina ipsius
veritatis quædam, ex Veteri Testamento quædam,
ex apostolis quædam, ex dictis sancti Gregorii quæ-
dam, ex dictis sancti Hieronymi quædam, ex dictis
sancti Augustini quædam, ex dictis sancti Ambrosii
quædam, ex dictis sancti Benedicti quædam, ex dictis
sancti Isidori quædam, ex dictis sancti Basilii quæ-
dam, ex Pœnitentiæ Romano quædam, ex Pœniten-
tiali Theodori quædam, ex Pœnitentiæ Bedæ quæ-
dam. Ad hæc in Collectario hoc si quid utilitatis in-
veneris, Dei donis ascribe. Si autem quid superfluitatis,
meæ insipientiæ deputa. Bene valeas, et in sacris
orationibus tuis mei peccatoris memoriam deprecor
ut habeas. Explicit prologus. »

5. In hac præfatione, seu epistola ipsius Burchardi
notanda sunt verba *in viginti libros idem corpus dis-*
tribui; et præterea recolendum est, quod antea at-
tigimus, singulorum librorum ordinem et titulos
eidem præfationi a Burchardo fuisse insertos, ut ne
dubitari possit quin editum opus, quod cum hoc
librorum numero et cum iisdem titulis atque ordine
plane concordat, Burchardum habeat auctorem. In
vulgata præfatione, licet rebus pluribus discrepans,
idem librorum numerus indicatur. At ordo diversus;
et quædam particulæ ita ab eadem præfatione dis-
sectæ sunt et in calcem rejectæ, ut non a Burchardo,
sed ab alio conscriptæ et adjectæ videri possint. Non
solum enim index titulorum cujusque libri in vulga-
tis a præfatione distractus est, verum etiam ipsi
præmittitur auctorem ex quibus Burchardus cano-
nes derivavit ; catalogus, ab eadem præfatione pa-
riter divulsus cum hac inscriptione, quæ a Burchardo
proficisci nequit : *Ex quibus locis auctorum scriptis*
ecclesiastica hæc decreta collegerit. Nucleus cano-
num, quem initio catalogi Burchardus in fine præ-
fationis laudat, et canonum Corpus a quibusdam ap-
pellari affirmat, est pseudo-Isidori collectio, ex qua
quidem multa apocrypha decreta transcripsit. Plura

vero capitula ex Reginone, et nonnulla etiam ex A duabus appendicibus quæ in mss. Reginonis collectioni subjiciuntur, eum excerptisse Stephanus Baluzius in præfatione ad Reginonem late demonstrat. Verum in titulis multa mutavit, aliis titulis ex arbitrio præfixis, qui a subsequentibus canonum collectoribus ex eodem suscepti, magnam confusionem pepererunt. Cum enim non pauca apud ipsum inscribantur nominibus conciliorum, vel pontificum, in quorum decretis aliunde editis nihil tale reperitur; ea in deperditis eorundem documentis a Burchardo vel ab exscriptoribus ejus inventa plures crediderunt; ac propterea eadem veluti fragmenta pretiosa ab ipsis conservata suo cujusque synodi, vel pontificis loco in Conciliorum editionibus addita sunt. Qui vero rem hanc accuratius expendendam suscepere, B detexerunt Burchardum synodorum, Romanorum pontificum, aut sanctorum Patrum nominibus tribuisse ea capitula quæ Regino vel ex Capitularibus regum, vel ex Rhabano, vel ex Ferrando diacono, vel sine ulla auctoris mentione recitavit. Stephanus Baluzius in laudata præfatione, num. 22, hæc de Capitularium libris notavit: *Burchardus cum Reginonem compileret, maluit quæ hinc accipiebat capita tribuere conciliis quibusdam, aut Patribus antiquis, quam regibus nostris; quod Francorum appellatio, qua Reginonis atque Witichindi etiamnum ævo gloriabantur reges Germanorum, usurpari destisset ætate Burchardi, adeoque exuta a Saxonibus esset omnis Capitularium istorum reverentia. Burchardus enim semel tantum cap. 218 et 219 libri primi citat capitula Karoli Magni, sic ut adlat illa ab episcopis collaudata esse apud Aquisgranum, alioqui forsitan his non usus.* Illud vero Burchardus sibi præstitisse videtur, ut capitula sumpta ex auctoribus qui non essent vel summi pontifices, vel synodi, vel Patres satis noti et celebres, non sui cujusque auctoris, sed alio celebriori nomine allegaret. Quæ animadversio perutilis erit in legendis collectionibus Burchardo posterioribus, ex gr. Ivonis et Gratiani, qui plura ejusdem generis ex Burchardo receperunt. Illam porro laudem huic collectioni omnes tribuunt; quod methodum satis aptam sequatur, ac præterea canones aliquot conciliorum Germaniæ posterioris temporis contineat, qui vel in rarissimis codicibus inveniuntur, vel etiam lectiones præferunt optimas, ex quibus vulgati emendari queunt.

6. Duo tandem omittere nolumus. Primo in bibliotheca Vaticana sine auctoris nomine exstat vetus codex 4227 inscriptus *Corrector* et *Medicus*, cui similem in bibliotheca Parisiensi S. Victoris vidit etiam Jacobus Petit, ac ex eodem excerptum dedit in Pœnitentiali Theodori tom. I, pag. 358.

Hic autem ad Burchardi collectionem pertinet, in qua est liber decimus nonus eodem titulo prænotatus, ut vel ex titulis in Burchardi præfatione antea descriptis liquet. Secundo in ms. Vat. 3830 sæculi xi exhibetur Pœnitentiale in quo leguntur interrogationes faciendæ a confessariis cum taxatione pœnitentiæ. Hæc omnes interrogationes ad verbum exscriptæ leguntur in eodem Burchardi libro xix, cap. 5. Solum in hoc capite Burchardiano plures sunt quam in laudato codice. Interrogationum paragraphi, quos vitandæ confusionis causa numeris computavimus atque distinximus, apud Burchardum sunt centum et nonaginta quatuor. In eo autem codice interrogationes eadem sunt ac in laudato capite quinto Burchardi a num. 1 usque ad num. 59, qui incipit: *Violasti sepulcrum*. Dein apud Burchardum abundant sequentes numeri a 60 usque ad n. 103 inclusive, qui inscribuntur *de arte magica, de sacrilegio, de gula et ebrietate, de irreligiositate, item de arte magica, de superstitione et item de arte magica*. Hi omnes numeri desunt in memorato codice, qui post illa numeri 59, *Violasti sepulcrum, etc.*, subditi: *Concubuisti cum sorore uxoris tuæ, etc.*, uti apud Burchardum num. 104, et sequitur usque ad num. 152, *Credidisti, quod quidam credere solent, quod sint agrestes feminæ, etc.* Omittit autem quæ in fine hujus numeri apud Burchardum adjiciuntur: *In istis omnibus supradictis debent sacerdotes, etc.*, ac præterea ignorat sequentem numerum 153, cujus initium est: *Fecisti ut quædam mulieres in quibusdam temporibus, etc.* Mox idem codex productis numeris apud Burchardum 154, 155 et 156, præterit sex numeros sequentes a num. 157, *Fecisti quod quædam mulieres facere solent, ut cum filio tuo parvula, etc.*, usque ad num. 162. Profert autem numerum 163, *Interfecisti filium vel filiam, etc.*, cum duobus sequentibus. Caret num. 166, *Gustasti de semine, etc.* Tum descripto numero 167, *Bibisti chrisma, etc.*, omittit cæteros quatuordecim a num. 168 usque ad 181, atque concludit cum Burchardianis numeris 182, *Oppressisti infantem, et 183, Invenisti infantem*. Burchardus addit in fine undecim numeros, qui in codice non reperiuntur. Pœnitentiale hujus codicis Germanicis Ecclesiis usitatum indicant inter cæteros duo numeri, in quibus Theutonice locutionis fit mentio. Num. 30, *quod Theutonice carina vocatur*; et quæ num. 151 apud Burchardum efferuntur, *quod vulgaris stultitia Werwolf vocat* in codice exprimuntur sic: *quod theutonice Werewol vocatur*. Facile autem ex dictis conjicere licet Burchardum hoc Pœnitentiale apud suos receptum collectioni inseruisse, et ex aliis Pœnitentialibus addidisse quæ in eo desiderantur.

VITA BURCHARDI EPISCOPI

EDENTE G. WAITZ PH. D.

(Apud Pertz, *Monumenta Germaniæ historica* Script. tom. IV, pag. 829.)

MONITUM.

i Wormatiensis episcopi Vitam, rebus A
privatis claram atque celebrem (1*), cle-
vit Wormatiensis, qui illum viderat ejus-
adfuera (2). Quod munus quo consilio et
susceperit, ipse in præfatione latius ex-
librum episcopo cuidam inscribit, quem
familiarissimum et amicissimum, sibi
magistrum et alterum quasi patrem
cujus nomen vero indagitare nequivi (3).
tot post Burchardi mortem annis exactis
idetur (4); sed « quæ viderat et quæ re-
is referentibus bona de illo didicerat, »
memoriæ tradidit et historiæ monumen-
sum et magni faciendum posteris reliquit.
vero, per medium ævum a nemine, B
lecta, quod etiam a recentioribus valde
editionis unicæ raritas in causa esse vi-
diit enim semel tantum in volumine, cui

*Burchardi Wormatiensis Eccl. episc. de-
bri XX. — Opus nunc primum excusum.
e officina Melchioris Novestiani 1548 fol.
m, tam in bibliotheca regia Hannoverana
ingensi et Berolinesi frustra quæsitum,
illo librorum thesauro Guelferbythano, V.*

NOTÆ.

memoriam sæc. XII exeunte etiam Here-
ericus Wormatiensis in chartulario Wor-
elebrat, cujus locum jam olim cum Vita
ic quoque ex cod. præstantissimo bibl.
overanæ mbr. s. XII ex fol. 25 exhiben-
us : « INCIPIT PROLOGUS DE PRIVI-
URCHARDI WORMAT. ECCLESIE EPI-
cursis venerabilium antistitum temporis
is Ecclesiam Wormatiensem sibi a Deo
i in undis diversarum procellarum se-
bitum offitii sui pervigili cura governa-
m vel propria largitione vel regum seu
m traditione facultatibus, honoribus ex-
reliquerant, accedendum nobis est ad
pii pastoris et tempora Burchardi epi-
s memoria propter prerogativam merito-
homines est celebris et in conspectu Al-
mortalis. Qui qualiter se in episcopatu
ion est necessarium verbis exponere, cum
um ejus ubique terrarum comprobata sit
testatione, et ut pace omnium dicam,
s precesserint eum viri miræ sanctitatis,
ormatiensi, respectu ejus plantationis et
ationis ecclesia ista tam in spiritualibus
mporalibus erat quasi informis. Hoc te-
us et populus, paterna dilectione educa-

cl. Schonemann precibus nostris solita humanitate
annuente, accepimus, atque ex eo Vitam illam,
cujus jam codicem nullum, Wormatia a. 1689 a
Francogallis fonestissime diruta et incensa, inve-
niri puto, exprimendam curavi. Editor, qui Vitam
post decreti capitulorum indicem posuit, codice
bono satis accurate usus esse videtur, ita ut non-
nisi leviora quædam emendare conatus sim. Quam
ad rem adhibui.

2) Chronicon Wormatiense, quod sæculo XVI in-
cipiente monachus quidam Kirsgartensis conscri-
psit. Hic enim : « Borchardus, inquit, sedecimus
episcopus Wormatiensis fuit, cujus Historiam ante
annos viginti quinque invenimus ad Sanctum Pau-
lum. Similiter et in majori ecclesia habetur; quam
hic ad laudem civitatis nostræ de verbo ad verbum
annectere volo prout invenio scriptam. » Neque ta-
men tam fideliter illa usus est, sed sermonem sæpe
mutavit, alia addidit, alia omisit, et opus satis de-
pravatum reddidit. Huc accedit quod tam Ludewi-
gii editio (*Reliq. mss.* II, p. 43-72) quam codices,
quos VV. Cll. Bohmer et Petersen benevole nobis-
cum communicarunt, Francofurtensis (5) et Ham-
burgensis (6), uterque sæculo XVII scriptus, mendis
fœdissimis scatent, quæ an Kirsgartensi monacho

tus, hoc civitas adornata et adaucta, hoc universus
episcopatus rebus et largis possessionibus ditatus,
hoc testantur congregationes hujus ecclesie, quas
ipse permodicas inveniens, largitionibus habundan-
ter ampliavit vel ex novo instituit, corpus canonum
in unam faciem castorum eloquiorum multo labore
collegit, legem specialem familie sancti Petri, ut
infra videtur, dedit, et ut breviter concludam, eccle-
siam Wormatiensem in meridiano splendore omni-
bus bonis lucentem feliciter reliquit, unde 13 Kal.
Septembr. in pace factus est locus ejus et apud
Sanctum Laurentium sepultus. »

(2) C. 20-23.

(3) Azzecho, qui post Burchardum ecclesiam Wor-
matiensem rexit, vix intelligi potest, quum auctor
nusquam alterum alterius successorem indicet. Ne-
que verba c. 20 : *illo (Burchardo) mortuo in hoc
loco nullum sui consimilem tum clarissima vita esse
futurum*, in libro Azzechoni directa scripsisset.

(4) Prol., c. 2.

(5) V. Archiv. I, p. 323. Liber, ex bibl. Joannis
Maximiliani Zum Jungen, s. XVII med. in-folio scri-
ptus est.

(6) V. Archiv. VI, p. 244. Ex cod. Francof. de-
scriptus esse videtur.

aut scribis imperitis sint tribuenda nescio. Nihilominus quæcumque alicujus momenti esse videbantur lectiones, in notas retuli, quas certo omissem,

A nisi liber oblivione pene sepultus et codicum auctoritate jam prorsus destitutus edendus fuisset.

G. VAITZ.

PROLOGUS ¹.

Vitam actusque felices beati Patris et carissimi ² senioris mei Burchardi episcopi cum scribere mecum deliberarem, tu, præsul piissime N., occurebas menti meæ, ut nomini tuo scripta consignarem atque consecrarem. Tua namque sapientia cunctis est cognita, et non solum in propriis, sed etiam in imperialibus castris sollertis hominis officium exercere ab omnibus comprobatis. Ecclesiam autem a Deo tibi commissam maxima auctoritate construis et regis, et summæ vir virtutis aperte prædicaris, et pater pauperum egenorumque solatium merito nominaris. Quod in me misero apertissime ostendisti, quando per varios labores me valde confractum et ab omnibus despectum ac projectum misericorditer recepisti atque, ut decuit te, clementer consulendo tecum fovisti. Talia, mi Pater, erga et non promerentem. Non enim quæ hominum sunt quæris, sed quæ Dei sunt, ut omnibus patet, pura mente meditaris, et non ad personam alicujus respicis, sed rectam cœlestis itineris semitam gressu nec titubante sequeris. Ergo dilectioni vitæ tuæ perpetuæ conglutinatione, si præsumo confiteri, sigillum Christi caritatis pectori meo impressum est. Quamvis enim inopia rei familiaris in exequiis exhibendis copiam mihi negaverit, tamen mea voluntas semper devota in Christo tibi manebit. Unde nomini tuo istud consecravi opusculum, de amicissimi ac familiarissimi tui actibus compositum. Noverit autem dignitas tua, quod non pro superbia aliqua hæc sunt composita, sed, Deo teste, ad evitandam ociositatem cordisque desidiam, et maxime ob suæ beatæ vitæ memoriam, ut, cum sua legantur gesta piissima, obstruantur ora contra illum loquentium iniqua. Si quid vero inordinate vel imperite connexi, tuæ correctioni et auctoritati proferre decrevi, sperans hoc tua misericordia corrigi et defendi. Ad ultimum quoque opusculum istud tuo judicio subjaceat, ut, sibi displiceat, aboleatur, si vero placeat, ad testamentum factorum Dei servi remaneat. — Istud autem opusculum hoc modo sumpsit exordium. Cum die quadam loco secretiori sedens mecum diversa volvendo non sine suspiriis cogitarem, meus quidam familiaris interveniens hujusmodi allocutus est verbis : ^D « Quid tu, inquit, mi carissime, solus hic sedens animo turbato meditaris ? vel cur solito tristior obstipo capite terram intueris ? Si enim dictis vel factis aliquis te commoverat, tecum me jam turbaverat. Ergo, si quid tibi mentem contur-

bat, narrabis, et propositum animi tui a me non celabis, quia ad quæcumque me vocabis, meum consilium atque auxilium paratum habebis. — Oportune, frater, inquam, dilecte mi, me hic invenisti, et quasi exoptatus mihi advenisti. Jam dudum enim animi propositi aliqua vel dictatis vel proditione sermonis tibi aperire cogitabam. Sed multis affectum meum impredientibus, usque modo differebam. Verum inter hæc multa maximum mihi fuit hoc impedimentum, quod quæ excogitavi in palam promere dubitavi. Ipse enim nosti, quam perniciosi sunt homines moderni, quam pleni diversarum cogitationum. Quid si aliquis, invidia stimulante, videns hæc dicta, his verbis vituperando me confundat, scilicet magnam esse audaciam, quod ego pauper et stultus prudentibus viris propono meas propositiunculas, nudo et sitibundo ingenio vix compactas ? Esto, fateor, me pauperem esse ac stultum ; sed si pauper sum, dives fieri non erubescio ; dives vero pauper fieri erubescit ; sicuti divitem villicum legimus dixisse : « Mendicare erubescio (Luc. xvi, 3). » Carius mihi est cum Lazaro vivere pauperem, quam cum divite mitti in æternum ignem. Pauperes et nudi omnes nati sumus. Sed quid dedit animam, largitur et escam, quique corpus creavit, vestimentum tribuit. Ipse enim habet, ipse mihi dabit, quia anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum. Ille quoque pauperes non spernit, sed eligit infirma, ut confundat fortis. Si vero nudus aridusque sum ingenio, tamen induo me temeritate loquendi, quoniam illum spero adiutorem, qui dixit : « Aperi os tuum et implebo illud (Psal. lxxx, 11). » Ipse quippe juxta suæ promissionem clementiæ quæ facturus dicturusque sum perliciet, confirmabit solidabitque. Ergo de iis ultra loqui differo, et quæ nostra series posci promenda tuæ dilectioni aperio. Sanctam Deoque consecratam vitam beati Patris nostri Burchardi episcopi, omni laude dignissimam, secundum mei ingenii modulum et conscientiæ testimonium scribere animus me assiduis suggestionibus incessanter impulsat. Ad quod opus perficiendum tuum consilium pariter et auxilium supplex imploro, quia divinis perdoctum istorumque te conscium et ad hoc negotium satis idoneum esse scio. Adhuc enim non sum oblitus, quomodo quodam confabulationis tempore multum de prædicti viri virtutibus me interrogasti ; et cum illius studia sancta et morum honestatem tibi re-

VARIE LECTIONES.

¹ Prologus totus deest. ² charissimi 1. Ejusmodi verba correxi.

m, etiam quanta stabilitate in Christi ope-
 in Scripturis sanctis, in jejuniis et vigiliis
 tionibus permansisset, fateor, non sine la-
 tibi exposui, necnon quomodo seculares tur-
 diversasque adversitates et aeris terrores ora-
 constantia sæpissime compescuerit, narra-
 jucundissimum duximus diem. Intendis? Quid-
 Nam postea sancti desiderii manu pulsando
 octuque me instigans petisti, ut de vita vel
 bus hujus viri aliqua scripta profferrem sive
 ferendum tibi suggererem. Tuis quippe piis
 mibus obtemperans, aliquas compositiones,
 ris elingues, superna gratia montis meæ ra-
 na imbuente, cum tuo auxilio de ejus vita nar-
 studebo. Sed quoties illius beatissimi mentio
 occurrit, toties fletus gemitusque me affligit. B
 mihi tunc est, dilecte, nisi lacrimas et suspi-
 cessanter effundere, hasque miserabiles co-
 mes tacite mecum volvere: Quis fui, aut quis
 vel quis ero? Ego sum ille misericorditer
 us et miserabiliter derelictus, in labore et
 na constitutus et pene omnium vilissimus,
 generis, parentelæ peccatricis cunctis in-
 us, sed tamen mihi conscius. Similitudo gen-
 commotio capitis in populis. Nam ut deses
 or, ut fœstens expuor, ut putridus despicior,
 non immerito. Cotidie namque infelicissimus
 peccatorum volutabro putresco, et onera gra-
 meo collo importabilia miser gerere fer-
 Quicquid enim labilis desiderat animus, velut C
 nullo camino probatum, ad peragendum mol-
 et commissa, quæ semel vix exortis lacrimis
 , totius animi salutis oblitus, statim centu-
 Unde et verba mea dolore sunt plena. Hæc
 ter, similiter mecum cognoscere puto, quem
 us terminis ³ non semel sudasse haud
 . Sed quorsum hæc? Quorsum te, dilecte, su-
 ma ratione demum duco? Supervacuum ra-
 dico, quam verbis profiteamur, sed factis non
 quimur. Nam in primordio hujus rationis non
 stitiam, sed ad jucunditatem, non ad dolorem
 lætitiã, non ad vitia, sed ad virtutes pro-
 as te, dilecte, vocabam. Ergo ad inceptam
 sententiam, dilectionemque tuam ⁴ rogitō
 subnixæ flagito, ut vel interrogando præcedas D
 de hujus viri vita narrantem intelligas, seu me
 ogantem corrigas et prædictas virtutes nar-
 pleniter edoceas. Econtra ille grates re-
 , inquit: «Tua petitio vel admonitio, caris-
 non vituperanda, sed multum mihi videtur
 ada. Quæ enim petendo quasi scripsisti, ad
 te salubria narrando admonuisti, sicque salu-
 verbis me commotum fecisti. Dixisti namque,
 adhuc esse oblitum meæ interrogationis et
 ibus nostri senioris. Et ego quippe memor
 meæ inquisitionis ac tuæ de ejus virtutibus

expositionis. Petivi ergo et peto iterum, ut de fe-
 licibus illius factis aliqua scribas sive ad scriben-
 dum mihi suggeras. Turpe est enim vela deponere,
 cum prosper ventus non cessat afflare. Ergo pro-
 missio tua impleatur, et quia fortuna aspirat, ultra
 non differatur. Sed illa de quibus dixisti gravia
 onera et miseras mundanarum rerum curas, usque
 modo vix mecum nomine notas, ita acclivis jam
 humeris porto, ut heu! nec respirare nec præ ma-
 gnitudine ponderis suspicere potero. Illos autem
 fluctuantes seculi turbines diversasque adversita-
 tum incursiones aerisque terrores, quos vivente
 beato patrono nostro rarissimos sensimus, prome-
 rentibus peccatis nostris jam quasi cotidianos vel
 momentaneos sustinemus. Illius namque piis ora-
 tionibus dum vixit apud Deum adjuti, a periculis
 omnibus quasi muro muniti fuimus ⁵. Postquam
 autem ejus benedicta præsentia orbatī sumus, quo
 secundum vocem Dominicam extincto pastore, quasi
 oves sine offensaculo positi, sumus dispersi et pene
 ad nihilum redacti. Unde quoties talia te loquente
 modo audiebam, toties per singula pene verba ta-
 cite flebam, nec nudis lacrimis, sed, teste con-
 scientia mea, ex intima compunctione concretis.
 Ergo, quæso, perge narrando de hoc viro quæ pro-
 misisti, et si quid potero tibi, frater, suggerere non
 desisto. — Fateor, inquam, quod piis ejus ora-
 tionibus a telis periculosis semper protecti sumus;
 et ideo me impune peccasse, stultissimus tunc pu-
 tabam, quoniam illum pro nobis incessanter orare
 sciebam. Multum enim pro grege sibi commisso pas-
 tor pius apud Deum laboravit, multasque calum-
 nias et calamitates pectore forti viriliter resistendo
 apud seculum sustinuit. Quæ omnia in locis con-
 gruis, Deo adjuvante, planius ⁶ enarrabimus. Sed
 respondendum est ad hoc, quod sub exemplis pro-
 missa peragenda admonuit. Turpe esse dixisti de-
 ponere vela, cum non cessant ventorum prospera
 flabra. Et hoc verum esse consequor, sed hoc non
 incautum esse puto: ut si aliquis magnitudinem
 maris transcurrere disponat, primum contra pelagi
 minas navim undique muniat, deinde aquæ pro-
 funditatem explorando latentes sub undis scopulos
 cantus provideat, ut cum navigare incipiat, mari-
 nas minas securus non timeat neque in latentes
 silices incidat, sed firmo regiminis gubernaculo na-
 vim dirigendo, plenis velis ac prosperis ventis ad
 portum salutis perveniat. Similibus modis magni-
 tudine hujus fides nobis est imploranda; ingenii
 exiguitas ex utraque parte acuenda, ut in vitupe-
 rationem invidorum, non incidamus, sed cum sa-
 lute ad finem perveniamus. Nam invidus adulando
 sæpe hominis facta præsens laudat, absens vero
 quasi rabidus canis inaniter latrando vituperat. Sed
 quoniam timeo ultra narrare iniquissimos hominum
 mores, veneno invidiæ toxicatos ac nulla fide sta-

VARIE LECTIONES.

ermis videtur legendum. 1. in marg. ⁴ s. tuam, dilectionemque 1. ⁵ sumus 1. ⁶ plenius?

bilitos, ponam ori digitum, ut non loquatur os A obloquentium invidiam non timentes, de hujus justis actibus, divina adjuvante misericordia, aliqua saltem enarrare aggrediamur. Attamen si ea, quæ vidimus et quæ religiosi viri referentibus bona de illo didicimus, enarrare debemus, diem antea quam sententiam inclinatam videbimus. Idcirco a natalitate ejus summatim rei tangendo, cum auxilio divino incipiamus, et ita breviter ejus gesta nar-rando ad finem usque pervenire probemus.

1. Erat igitur Burchardus ⁷ in provincia Hassia genitus parentibus secundum seculi dignitatem non infimis. Hic nempe ⁸ puer commendatione parentum apud Confluentiam canonicè primum nutritus ⁹, deinde per loca diversa causa studii directus ¹⁰ est (7). Postea vero Willigiso ¹¹ Moguntinensis ¹² sedis venerabili archiepiscopo se adjunxit, illiusque salu-tari sapientia repletus, et secundum suos nobiles mores imbutus, quamquam ætas denegaret, vitiosa facta fugiendo vitabat, et ad meliora paulatim ani-mum torquebat. Nam post primævum juventutis florem omni bonitate refulsit præclarus, in ¹³ justo stabilis, in commisso fidelis, in consilio providus, in prosperis non elatus, in adversis non turbatus, sublimioribus obediens, egenis compatiens, miseris affabilis, misericors subditis, multum largus, moribus honestissimus, atque in omni opere Dei ¹⁴ strenuus. Patientiam in eo laudare necesse non est, cum sibi servientibus, quamquam ¹⁵ sæpe contra C illum delinquentibus, nec ¹⁶ ullum contradicendo aliquando objiceret verbulum.

2. Istis quippe ¹⁷ hisque similibus pollens virtu-tibus, per singulas gradum scansiones ¹⁸ ad dia-conatus ordinem ab archiepiscopo ¹⁹ sublimatus ²⁰ est, et loco cuidam pauperrimo præpositus est ²¹. Hunc ergo locum, archiepiscopo adjuvante, summo nisu statim adauxit totisque viribus decoravit ²². Nam egregium monasterium simul et claustrum canonicorum in honore sancti Victoris ibidem ²³ construxit ²⁴. Positique ²⁵ ad electionem fratrum claustrum primatibus, cursum certis temporibus et signis decantari servarique præcepit. Et ita rebus ecclesiasticis secundum regulam canonicam rite

ordinatis, prædia et mancipia multa, quæ vel tra-ditione parentum vel donativo regio acquisierat (8), hinc ecclesiæ in proprium contulerat. Sicque piis viri hujus laboribus laudes et gratiarum actiones officio cotidiano in loco prædicto Deo nostro per-solvuntur. Ergo ²⁶ religiosissimus Willigisus ²⁷ sanctam hominis Dei intelligens meditationem, sibi familiarissimum ²⁸ elegit et suæ cameræ magistrum ac civitatis primatem constituit. In quo officio non solum apud homines, sed etiam apud Deum præ-mia ²⁹ lucratus est sempiterna, quia neque muneribus neque donis nec ³⁰ alicujus personæ respectione a rectitudinis calle reflecti potuit, sicut quidam, quos modo plerumque aut ³¹ amicitia aut invidia a judicio recto facile labi conspiciunt. Ex his aliisque plurimis pietatis studiis crescente fama beati viri, ad aures imperatoris Ottonis tertii notitia ejus per-venit; qui ³², ut erat piissimus, valde illum dilexit et sæpe ad se ³³ venientem clementer suscepit, ac diversis donis onustum honorifice remisit, gratiam sibi promittens esse futuram.

3. Interea contigit, ut Hildebalus Wormaciensis ecclesiæ ³⁴ episcopus diem clauderet ultimum (an. 998, Aug. 4), et vice illius Franco, ³⁵, prædicti do-mini Burchardi frater, constitueretur episcopus. Multa de hoc viro ³⁶ narranda sufficerent, si ingenii exiguitas non impediret. Sed ³⁷ quia mentio ejus nostrationi intervenit, si non possumus de factis illius majoribus tamen aliqua dicamus de minoribus. Accepto ³⁸ igitur episcopatu, aliquandiu in Wormaciæ finibus morabatur; deinde ³⁹ rebus ec-clesiasticis rationabiliter ordinatis ⁴⁰, in expeditionem Italicam cum imperatore ⁴¹ profectus est; ibi-que ⁴² plus quam unius anni spacio ⁴³ in servitio imperatoris vigilantissimo animo studebat, ejusque se-cretis sæpe ⁴⁴ intererat, et quando ⁴⁵ de rebus ma-joribus tractandum aliquid erat, tanta familiaritate et auctoritate, quamvis juvenis esset, ad impera-torem habebatur, ut sine ipsius consilio raro aliquid statueretur. Cunctis affabilis erat ⁴⁶, cunctis ben-ignus extitit, et plurima donando gloriam non modi-cam apud cunctos acquisivit. Unde et omnes maxi-mo honore ac dilectione illum habebant, et quasi sanctum jam divinabant ⁴⁷. Et idcirco ab imperatore

VARIE LECTIONES.

⁷ Erat namque Burchardus incipit 2. ⁸ quippe 2. ⁹ eruditus 2. ¹⁰ dejectus 2. ¹¹ Vuilligoso 1. *semper*, ¹² arch. m. s. se junxit 2. ¹³ in i. s. *desunt* 2. ¹⁴ *deest* 1. ¹⁵ quamvis 2. ¹⁶ nec — verbulum *desunt* 2. ¹⁷ istisque p. v. et similibus 2. ¹⁸ stationes 2. ¹⁹ a. Willigiso 2. ²⁰ sub-latus 1. ²¹ *deest* 2. ²² decreavit 2. ²³ extra muros Moguntinæ civitatis 2. ²⁴ Est autem Victor iste socius sancti Gereonis in Colonia quiescentis, qui uno die passi sunt, sed Victor cum sui in Xantum, et Gereon cum suis in Colonia. *add.* 2. *verba Kirsgartensis monachi*. ²⁵ Positis ergo ibi 2. ²⁶ Rel. autem 2. ²⁷ willigisus archiepiscopus 2. ²⁸ f. illum 2. ²⁹ p. s. est consecutus 2. ³⁰ *deest* 2. ³¹ et a. vel i. et i. 2. ³² quia 2. ³³ illum 2. ³⁴ *deest* 2. ³⁵ franco 1. ³⁶ de quo viro multa n. 2. ³⁷ Sed — minoribus *desunt* 2. ³⁸ Hic ergo Franco accepto ep. 2. ³⁹ demum 2. ⁴⁰ expeditis 2. ⁴¹ Ot tone ter-tio 2. ⁴² ibique quoque 2. ⁴³ spatium a. 2. ⁴⁴ spissime 2. ⁴⁵ cum 2. ⁴⁶ e. a, et benignus et 2. ⁴⁷ in-dicabant 2.

NOTÆ.

(7) Canonice Leodiensis in cont. Gest. abba. Lo-biensium, nescio an recte, nominatur, Dachery ed. 2, II, p. 744.

(8) Ottonis III diomata duo, quibus Burchardo

clerico bona quædam dedit in pago Hassiæ in comitatu Thanemari sita, quæ Hermannus comes in beneficio habuerat, edidit Schannat Hist. Worm. II, p. 32, 33.

multum honoratus et carus præ aliis habitus, illius A consilio et malos coercerat et rem publicam in pace regebat ⁴⁸. Unde contigit, ut imperator abbatiam Laurissatiensem ⁴⁹ Wormaciensi ecclesiæ concederet et carta ac privilegio perpetuo stabiliret et in conventu ac consilio ⁵⁰ Romanorum ⁵¹ hanc traditionem recitare ac pronunciare præcepisset (9). Eodem tempore imperator et prædictus episcopus ⁵², induti ciliciis, pedibus ⁵³ penitus denudatis ⁵⁴, quandam speluncam juxta sancti Clementis ecclesiam clam cunctis intraverunt, ibique in orationibus et jejuniis necnon in vigiliis quatuordecim dies ⁵⁵ latuerunt (10). Ferunt quidam, visionibus et allocutionibus divinis eos crebro hoc loco fuisse consolatos. Nos autem hanc rem parum nobis comper- tam ⁵⁶ existimatione vulgi ruminandam relinquimus. Sed tamen hoc pro certo scimus, quod episcopo dies et hora obitus sui divinitus prænotata est. Et hoc ipse ⁵⁷, postquam domum ⁵⁸ reversi sunt, imperatori pronuntiavit. Quare imperator multum contristatus, quem in ⁵⁹ locum ipsius habere vel cui episcopatum ejus ⁶⁰ committere debuisset, multum lacrimando ab eo exquisivit ⁶¹. Tunc tandem quasi coactus sic respondit: *Fratrem unum habeo; si Deo placuisset* ⁶², *hunc mihi successorem rogassem* ⁶³. *Super hæc autem omnia Deus unum provideat* ⁶⁴, *in quo sibi bene placeat*. Tunc imperator sub testamento Dei juravit antedictum episcopatum fratri illius se daturum. Et ut melius ac ⁶⁵ facilius recordari potuisset, epistolam deprecatoriam pro hac re C ab episcopo accepit, quam in sacculum suum ad testamentam ⁶⁶ posuit. Quid plura? Eadem ⁶⁷ die et hora qua ⁶⁸ ipse prædixit ⁶⁹ morte succubuit, corpusque suum Romæ cum magno honore in pace sepultum est (an. 999, Aug. 27).

4. Defuncto autem episcopo, statim aderant varii ⁷⁰ deprecatores, imperatorem pro episcopatu invocantes. Ex quibus quidam Erpho ⁷¹ pastorali nomine insignitus ⁷² est. Sed hic postea quartum diem non vidit, quia die tertia defecit. Quo extincto, adfuerunt iterum non pauci, aures imperatoris variis rogationibus pecuniæque promissionibus pro episcopatu incessanter adimplentes; inter quos unus Razo ⁷³ nominatus, maxime laborando et non pauca

promittendo, virgam pastorem accepit. Qui statim cum gaudio de Italia regressus, ad locum qui dicitur Curo ⁷⁴ pervenit, ibique vitam finivit. Nuncii autem revertentes, baculum imperatori retulerunt, et hujus interitum dixerunt ⁷⁵. Tunc tandem imperator suæ memor promissionis, manum ⁷⁶ clausit et episcopatum hunc nemini, priusquam in patriam reverteretur, se daturum promisit. Qui hoc meritis ⁷⁷ beati Patris nostri non computabit, ejusque vitam in hoc non ⁷⁸ laudabit, quod ita a Deo erat electus, ut istorum virorum ostenderet defectus? Mira res multumque stupenda, ut unus post electionem et episcopatus acceptionem ⁷⁹ quartum decimum diem non vidisset ⁸⁰, alter vero quartum diem non vixisset ⁸¹! Hic intelligere necnon et mirabilia Dei possumus videre. Non est enim sapientia neque ⁸² prudentia nec ullum consilium contra Dominum. Quod enim hominibus placuit, Deo displicuit; quod imperator elegit, Deus rejecit, et elegit infirma, ut confunderet ⁸³ fortia. Sciebat enim ⁸⁴ suum se timentem, se diligentem ⁸⁵, se totis viribus colentem; hunc prædestinatum vocavit ⁸⁶, et vocatum justificavit, et justificatum non laude hominum, sed sua misericordia magnificavit.

5. Imperator enim de ⁸⁷ Italia regressus (an. 1000), Saxoniam ingreditur, et in locum qui dicitur Kirichberg ⁸⁸ (11) pervenit. Illuc episcopus Moguntinus, et cum eo venerandus Burchardus ad imperatorem venit. Imperator archiepiscopum honorifice suscipiens, causam Wormaciensis episcopatus illi ⁸⁹ exposuit, duorumque virorum mirabiles interitus omnino narravit. Et post multas confabulationes imperator ⁹⁰ per fenestram prospiciens ⁹¹, Burchardum vidit, quem statim celeriter ad se vocavit. Et arripiens manum ⁹², seorsum duxit ⁹³, quid frater ejus ⁹⁴ pro eo rogarit ⁹⁵ quidve sibi demandarit ⁹⁶, diligenter exposuit. Ac deinde epistolam, quam in sacculo reservavit, illi aperuit; sicque ⁹⁷ Wormaciense sacerdotium illi offerre cœpit. Cumque illi multum reniteretur, seque indignum esse pontificale officium suscipere contenderet ⁹⁸, imperator vehementer instans ⁹⁹ quasi vi ad suscipiendum eum compulerat ¹⁰⁰. Tandem conspiciens ¹⁰¹, quia potenti resistere non posset, ut ¹⁰² cum seniore suo

VARIE LECTIONES.

⁴⁸ gubernabat 2. ⁴⁹ Laurissam.... 2. ⁵⁰ consilio 2. ⁵¹ Romanarum provintiarum præciperet 2. ⁵² e. Franco 2. ⁵³ pedibusque 2. ⁵⁴ nudatis 2. ⁵⁵ dierum 2. ⁵⁶ parvam n. comparatam 2. ⁵⁷ i. episcopus imperatori p. d. r. s. p. 2. ⁵⁸ domi 2. ⁵⁹ deest 2. ⁶⁰ deest 2. ⁶¹ quæsit 2. ⁶² placeret — rogarem 2. ⁶³ virum prævideat 2. ⁶⁴ et 2. ⁶⁵ testationem tali 2. ⁶⁶ eodem 2. ⁶⁷ quam 2. ⁶⁸ p. Franco, vir venerabilis et Deo dilectus episcopus Wormatiensis, naturæ succubuit et debitum mortis solvit et corpus ejus Romæ ab imperatore cum 2. ⁶⁹ quidam ad 2. ⁷⁰ epho 2. ⁷¹ assignatus 1. ⁷² raizo 1. raso 2. ⁷³ chur 2. ⁷⁴ nuntiaverunt 2. ⁷⁵ m. suam 2. ⁷⁶ meritum 2. ⁷⁷ n. burchar:1 2. ⁷⁸ deest 2. ⁷⁹ acceptionem 2. ⁸⁰ vidit. ⁸¹ vixit 2. ⁸² nec 2. ⁸³ confundat 2. ⁸⁴ namque 2. ⁸⁵ colentem, se t. v. diligentem 2. ⁸⁶ v. et v. i. et i. desunt 2. ⁸⁷ ab 2. ⁸⁸ Kyritzberg 2. ⁸⁹ ille 2. ⁹⁰ ipse i. 2. ⁹¹ aspiciens 2. ⁹² eum manu 2. ⁹³ dixit 2. ⁹⁴ e. franco 2. ⁹⁵ rogavit. ⁹⁶ demandavit 2. ⁹⁷ sic quoque 2. ⁹⁸ deest 2. ⁹⁹ vehementius instabat et q. 2. ¹⁰⁰ compulit 2. ¹⁰¹ T. vir venerabilis Burchardus videns 2. ¹⁰² petiit ut 2.

NOTE.

(9) Diploma non reperio

(10) Hæc eodem fere tempore egit quo Garganum

montem adiit et S. Nilum visitavit.

(11) Kirichberg.

archiepiscopo causam deliberaret exposcit ¹⁰³. Quo impetrato et ab ¹⁰⁴ archiepiscopo accepto consilio, quod ¹⁰⁵ imperator jussisset se passurum promisit. Hoc cum diceret, omnium ¹⁰⁶ qui aderant lacrimis **obortis** ¹⁰⁶, illius dignissimis meritis committitur virga pastoralis.

6. Post aliquos ¹⁰⁶ autem dies, licentia ab imperatore accepta, cum archiepiscopo in ¹⁰⁷ locum Helin-
gunstat ¹⁰⁷ (12) pervenit ibique sacerdotalis officii infulam accepit ¹⁰⁸. Sequenti ¹⁰⁸ autem de pontificalis benedictionis unctione venerabiliter consecratus est. Deinde post multas salutationes diversasque ¹⁰⁹ amplexiones ab archiepiscopo ¹⁰⁹ honorifice dimissus ¹¹⁰, sibi commissum episcopatum visitavit, Wormaciamque venit, quam destructam ac pene desolatam invenit. Nam non usui hominum, sed ferarum et maxime luporum latibulis aptissima erat. Planities enim valli et destructio muri latronibus et feris facillimum præbebat introitum. Ferunt namque, quod lupi sæpissime cunctis videntibus pecora ibidem devorassent ¹¹⁰, et homines hoc prohibere volentes assiduis insultationibus audacter terruisent ¹¹¹, et tandem, quamvis cunctis insequentibus, illæsi evasissent ¹¹¹. Latrones vero hunc locum ad perficiendam suæ voluntatis nequitiam aptissimum esse jactabant ¹¹², quia neque munitio valli neque obstaculum muri aliquam difficultatem ingrediendi illis aliquando afferebat ¹¹². Si quis autem civium voluntati eorum aliquid contradixit, hunc nocturnis aggressionibus petierunt, et cuncta quæ habuit rapi-
pientes secum asportaverunt, ipsum seu mortuum ¹¹³ vel semivivum relinquentes. Tali pace, tali ¹¹³ securitate, necnon ¹¹⁴ tali munitione cives Wormacienses illis diebus usi sunt. Ad ultimum vero ¹¹⁴ relinquentes civitatem desolatam, extra murum omnes abierunt, ibique domus ¹¹⁵ et ædificia ad suos usus necessaria condiderunt, et sepibus ac trabibus aliisque lignis contra raptores et feras, in quantum potuerunt, se suosque munierunt. Igitur ¹¹⁶ episcopus Burchardus videns desolatam civitatem, multum doluit, acceptoque a suis consilio, vallo firmissimo circumdedit civitatem. Undique reædificavit murum, et cives intra murum ædificare necnon ¹¹⁷ et habi-

tare præcepit. Ita quippe in quinque pene annis cives expulsos revocavit, pacemque ¹¹⁸ in his finibus firmavit, et ¹¹⁹ civitatem omnino desolatam rite restauravit. Sed hæc una res piis hujus viri laboribus fuit maximum impedimentum.

7. Otto ¹²⁰ dux (13) suusque ¹²¹ filius Conradus intra civitatem habebant munitionem ¹²² turribus et variis ædificiis firmissimam. Ad quam domum ¹²³ raptores et fures et omnes ¹²⁴ contra episcopum delinquentes refugium tutissimum habebant. Si quis enim contra episcopum suosque fideles verbis vel factis aliquid deliquit, ad hanc partem statim se recepit, et ob hoc obruncationes et homicidia multa ex utraque parte fiebant. Hoc quippe dedecus hasque ¹²⁵ duras calamitates homo Dei ¹²⁶ tolerabat; sed forti pectore audacibus eorum actibus quasi imperterritus semper tamen resistebat. Unde et contigit, ut idem vir ¹²⁷ Dei hoc genus hominum ¹²⁸ omnibus vitæ suæ diebus exosum habuisset et quasi ecclesiæ Dei invasores omnes respuisset; uno tantummodo juvene excepto, quem parentes cæterique cognati, quia pacificus erat et innocentiam vitæ diligebat, indignando respuerunt ¹²⁹. Hunc vir Dei venerabilis ad se vocatum, Dei timorem pariter et amorem ¹³⁰ docuit et quasi adoptivum ¹³¹ nutrit. Et quia stabilitatem animi in eo intellexit, præ cæteris multum illum dilexit. Quem Deus postea in solium ¹³² regni clementer exaltavit ¹³³. Cum episcopus ¹³⁴ potentium viribus aliter resistere desperasset, curtim suam muro, civitatem ¹³⁵ ad instar castelli circumdedit, et interius, turribus et habitaculis ad pugnandum idoneis non segnitè excitatis, munitionem satis firmam construxit. Castello itaque confirmato ¹³⁶ et constructo, inimicorum ¹³⁷ audacibus factis ¹³⁸ fortiter resistebat et spem suis ¹³⁹ agebat; plerumque etiam ipsos ¹⁴⁰ hostes dictis et factis intrepidus terrebat.

8. Postea vero ¹⁴¹ sedatis seditionibus et pace inter illos vix firmata ¹⁴², jussu imperatoris episcopus cum apparatu magno et milites Moguntinenses ¹⁴³ necnon et abbas Fuldensis atque ¹⁴⁴ episcopus Wirtzburgensis cum non modica multitudine in Italiam profecti sunt (an. 1001). Cumque maximo sudore

VARIE LECTIONES.

¹⁰³ deest 2. ¹⁰⁴ i. ætas (?) 2. ¹⁰⁵ c. tandem se facturum 2. ¹⁰⁶ omnes 2. ¹⁰⁶ abortis 1. ¹⁰⁶ aliquot 2. ¹⁰⁷ ad 2. ¹⁰⁷ Heiligenstat 1. ¹⁰⁸ H. accessit 2. ¹⁰⁸ Sequente 2. ¹⁰⁹ que deest 2. ¹⁰⁹ a. Moguntino Willegiso 2. ¹¹⁰ d. est 2. *qui novum incipiens caput rubram addit*: Quomodo Burchardus episcopus Wormatiensis factus Wormatiam visitavit, quam desolatam invenit, *tunc vero pervit*: Burchardus itaque recedens ab archiepiscopo Wormatiam visitavit, quam destructam, ¹¹⁰ devorabant 2. ¹¹¹ terruerunt ac 2. ¹¹¹ evaserunt 2. ¹¹² aiebant 2. ¹¹³ i. offerret 2. ¹¹³ i. semimortuum 2. ¹¹³ talique 2. ¹¹⁴ n. et 2. ¹¹⁴ v. cives 2. ¹¹⁵ domos 1. ¹¹⁶ 2. *add. rubram*: Quomodo episcopus Burchardus civitatem munire cepit. ¹¹⁷ domos 2. ¹¹⁸ et pacem 2. ¹¹⁹ atque c. Wormatiensem 2. ¹²⁰ 2. *add. rubram*: Sequitur de Otone duce et de Conrado filio ejus. ¹²¹ ejusque 2. ¹²² m. firmam t. et v. a. munitissimam 2. ¹²³ deest 2. ¹²⁴ o. qui c. e. ejusque fideles v. v. f. a. deliquit ad hunc statum se recepit, et sic tutissimum ibi habebant refugium. Unde et ob 2. ¹²⁵ deest 2. ¹²⁶ d. Burchardus diu 1. 2. ¹²⁷ c. eisdem ut vir 2. ¹²⁸ deest 2. ¹²⁹ respuebant 2. ¹³⁰ a. habere d. 2. ¹³¹ ad optimum 2. ¹³² p. spoliū 2. ¹³³ collocavit 2. ¹³⁴ Episcopus igitur Burchardus cum p. 2. ¹³⁵ deest 2. ¹³⁶ firmato 2. ¹³⁷ in i. 2. ¹³⁸ fortis 2. ¹³⁹ s. et civibus 2. ¹⁴⁰ suos i. 2. ¹⁴¹ vera 1. ¹⁴² facta 2. ¹⁴³ mag. 1. ¹⁴⁴ ac 2.

NOTÆ.

(12) Heiligenstadt

(13) Filius Conradi, quondam ducis Lotharingiæ.

Tuscaniam ¹⁴⁵ pertransissent ¹⁴⁶, imperator mortuus A illis nunciatur. Qui, ut necesse erat, valde contristati, viam per quam venerant ¹⁴⁷ reversi sunt (*an.* 1002). Tunc urbani de Luca ¹⁴⁸ et de circumjacentibus villis, congregata ¹⁴⁹ maxima multitudinis equitum et peditum, vias undique concluserunt, et quasi ad bellum instructi, nostrorum adventum armati ¹⁵⁰ expectaverunt. At ¹⁵¹ nostri, visa tam magna ¹⁵² multitudine, turbabantur ¹⁵³ et illis invitis per terminos eorum transire diffidebant. Inito tandem episcopi consilio, legatos mittunt; ut ipsos per fines eorum cum pace transire permetterent ¹⁵⁴, suppliciter precabantur. Quo vix impetrato, illo die usi sunt pace. Intermissis noctis spacio, valde diluculo hostes in unum conglomerati magno clamore et levibus præliis primos de nostris lacescere cœperunt, et utrimque paucis aut ¹⁵⁵ vulneratis aut occisis, clamor ab aliis auditur. Itaque omnes celeriter consurgentes arma capiunt, et omnes in unum conveniunt. Inter quos erat ¹⁵⁶ quidam Thiemarus ¹⁵⁷, miles episcopi Wormaciensis, vir strenuus et omni bonitate præcipuus, qui in hoc exercitu in militari re opinatissimus ¹⁵⁸ habebatur. Hunc episcopus ad se vocatum ¹⁵⁹ rogavit ¹⁶⁰, ut, si fieri posset, rem istam sine humano sanguine finire adjuvaret. Qui se ejus jussa facturum promittens discessit, convocatisque aliis, quod animo habuit ¹⁶¹, tacite aperuit. Deinde montem ad ascendendum periculosissimum cum suis maximo labore ac sudore non segniter ascendit, et inimicam ¹⁶² manum clam circumvit. Itaque hostes, visis nostris et mirabili eorum adventu perterriti, animo dissoluti sunt, ac præcipientes se fugæ dederunt. Nostri insequentes, tot in ea fuga peremerunt ac truncaverunt quot ¹⁶³ consequi potuerunt. Ex hac cæde episcopus ¹⁶⁴ conturbatus, lacrimas fudit et Thiemarum multum ¹⁶⁵ pro hac re arguit, tandemque non paucos denarios quasi pro expiatione civibus remisit. Itaque ¹⁶⁶, Dei gratia adjuvante, in patriam reversi sunt.

9 ¹⁶⁷. Interea Henricus ¹⁶⁸ Bavarorum dux, undique collectis viribus, Wormaciam venit (*Mai. Jun.*), et ut sceptrum ¹⁶⁹ regni acquireret, non modicum laboravit. Ibi quæ ¹⁷⁰ cum episcopo Mogunti-

nensi necnon et Wormaciensi de his ¹⁷¹ rebus consilium iniit. Igitur causam adventus sui illis exponit. Deinde omnia quæ voluissent, si voluntati ¹⁷² consentirent, se facturum promisit. Promiserat enim se munitam domum Ottonis ¹⁷³ acquisiturum et in potestatem episcopi Wormaciensis redditurum; sicque multa dando et promittendo, ad voluntatem sententiæ suæ hos viros perduxit. Deinde Moguntiam cum illis venit (*Jun.* 6), ibique collaudantibus ¹⁷⁴ cunctis qui aderant, sceptrum ¹⁷⁵ regni accepit. Ubi vero Henricus ¹⁷⁶ in solium regni est exaltatus ¹⁷⁷, Burchardus episcopus ¹⁷⁸ suæ non immemor promissionis, die noctuque ob ¹⁷⁹ libertatem suæ civitatis regem incessanter admonuit. Tandem vero ¹⁸⁰ rex Ottonem ducem ad se vocans, de his rebus sententiam cum eo habuit, ac studium suæ voluntatis aperuit ¹⁸¹. Qui, ut erat vir prudens, sic ¹⁸² prudenter respondit: « Pater, etsi rem grandem mihi dixisses, certe ¹⁸³ facere voluissem ¹⁸⁴. Hoc autem te pro certo scire cupio, quod pro his rebus in æterno Dei regno mercedem sempiternam tecum me habiturum firmiter spero. » Istis hisque similibus sententiis ¹⁸⁵ ista est finita ¹⁸⁶, et quædam villa quæ dicitur Bruchsellia (14) cum omnibus utilitatibus et appenditiis pro hac domo in commutationem duci tradita est (*Octob.*). Ita quoque Wormacia iniquo servitio diu subacta piis episcopi laboribus liberata est (15). Ergo ¹⁸⁶ eadem die qua dux de hac munitione ¹⁸⁷ discessit, episcopus multis congregatis eadem domum ¹⁸⁸ duce inspiciente invasit, et usque ad fundamentum avida manu omnino destruxit ¹⁸⁹. Deinde quoque cum eadem materia eisdemque lapidibus monasterium et claustrum in honorem sancti Pauli construxit, consignans hoc titulo: ecclesiam ob libertatem civitatis. Ergo cunctis quæ ad canonicam regulam pertinebant rationabiliter ibi compositis viginti fratres qui cursum certis temporibus ac signis conservarent, ibidem instituit (16). His modis vir Dei domum belligeram mutaverat in Christi ecclesiam, et quæ erat domus contentionis facta est domus reconciliationis, qua ¹⁹⁰ Deo nostro laudes et ¹⁹¹ gratiarum actiones die noctuque solvuntur.

10. Forestus silva ¹⁹² est duobus miliaribus ¹⁹³ a

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴⁵ tussaniam 1. justamani vel nstamani 2. ¹⁴⁶ pertransierunt 2. ¹⁴⁷ venerunt 2. ¹⁴⁸ Quam urbem Deluca 2. ¹⁴⁹ deest 2. ¹⁵⁰ deest 2. ¹⁵¹ Et 2. ¹⁵² v. tanta 2. ¹⁵³ turbantur 2. ¹⁵⁴ putarentur 2. ¹⁵⁵ et v. et o. 2. ¹⁵⁶ deest 2. ¹⁵⁷ Tremarus 2. et infra. ¹⁵⁸ ornatissimus 1. ¹⁵⁹ vocat 1. ¹⁶⁰ rogat 2. ¹⁶¹ habebat 2. ¹⁶² in i. 2. ¹⁶³ quod 1. ¹⁶⁴ venerabilis e. Burchardus turbatus 2. ¹⁶⁵ militem supradictum 2. ¹⁶⁶ Ita quoque 1. ¹⁶⁷ 2. add. rubram: Quomodo Henricus sanctus Wormaciam venit et de sublimatione ejus in imperatorem, et sic pergit: Mortuo itaque Ottone tertio, Henricus. ¹⁶⁸ henricus 1. 2. semper 1. ¹⁶⁹ summa r. adhæreat 2. ¹⁷⁰ Ibi quoque 1. ¹⁷¹ iis 1. ¹⁷² v. suæ 2. ¹⁷³ O. supradicti ducis, quam in Wormatia habebat 2. ¹⁷⁴ eum laudantibus 2. ¹⁷⁵ sedem 2. ¹⁷⁶ H. imperator factus 2. ¹⁷⁷ elevatus 2. ¹⁷⁸ e. Wormatiensis a. 2. ¹⁷⁹ ad 2. ¹⁸⁰ Et sic tandem 2. ¹⁸¹ illi a 2. ¹⁸² deest 2. ¹⁸³ debuissim 2. ¹⁸⁴ exemplis 2. ¹⁸⁵ ita f. est tali modo. Quædam namque v. cum o. u. et a. pro castro ducis Conradi in Wormatia pro h. d. in cambium d. t. est quæ dicitur Bruchsellia Reliqua desunt; sequitur; vero rubra: Quomodo episcopus Burchardus castrum destruxit et ibidem ecclesiam sancti Pauli ædificavit. ¹⁸⁶ Igitur 2. ¹⁸⁷ de m. sua sive de castro d. 2. ¹⁸⁸ d. sive castrum 2. ¹⁸⁹ d. ne amplius civibus in laqueum. Dehinc de eadem 2. ¹⁹⁰ q. modo d. l. 2. ¹⁹¹ et g. o. desunt; 2. ¹⁹² una 2. ¹⁹³ millibus 2.

NOTÆ.

(14) Bruchsal.
(15) V. Henrici diploma d. Oct. 3 a. 1002, ap. Schannat Hist. Worm. II, p. 35; et cf. quæ de hac

libertate Thietmarus canit v. fin.
(16) Cf. chartas Burchardi ap. Schannat l. 1., p. 41, 42.

Wormacia distans, abietibus abundans, et hanc palus limosa ex una parte ambiendo circumcingit. In cujus medietate collis pulcherrimus consistit, ad quem vir Dei se transferri præcepit¹⁹⁴; et quia mundanos tumultus devitare voluit, arboribus fruticibusque succisis¹⁹⁶, collem explanavit; ibique¹⁹⁷ primum fecit¹⁹⁸ oratorium, deinde¹⁹⁹ aliis officinis peractis, cellam egregiam construxit. Illic se²⁰⁰ post concilia regiaque colloquia et post curam synodalem diversosque mundi strepitus [recepit²⁰¹; ibique²⁰² negociis secularibus post tergum projectis²⁰³, totis viribus in obsequio Dei studebat²⁰⁴. Eodem quippe²⁰⁵ tempore in collectario²⁰⁶ canonum in hac cella²⁰⁷ non modicum laboravit²⁰⁸. Nam²⁰⁹ domino Walterio²¹⁰ Spirensi episcopo adjuvante (17) et Brunichone²¹¹ præposito exhortante et suggerente (18), canones in unum corpus collegit; non pro ulla arrogantia, sed, ut ipse²¹² dixit, quia canonum jura pœnitentiumque judicia in episcopatu suo omnino fuerant²¹³ neglecta ac²¹⁴ destructa. Illoc vero corpus sive collectarium²¹⁵ distinxit et in viginti libros distribuit²¹⁶.

11. Præterea vero vir Dei²¹⁷ a²¹⁸ piis laboribus non cessans, ecclesiam sancti Petri ad sedem²¹⁹, quia ultra modum exigua fuerat²²⁰, deposuit, ponensque fundamentum, consignavit miræ magnitudinis monasterium, quod quidem magna celeritate paucis annis pene ad perfectionem perduxit, ut non videretur ædificando constructum esse, sed quasi exoptando subito ibi constitisse.

12²²¹ Istitis quippe sororem suam nomine Mahildam²²², mulierem honestissimam et nomine claritate dignissimam, ad se vocavit et fraterna dilectione secum nutritiv. Erat enim hæc ipsa domina ad opera muliebria magno ingenio sollertissima, et feminas ad rerum textilium diversitatem²²³ doctas habuit²²⁴, et in conficiendis vestibus preciosis mulieres multas superavit²²⁵ (19). Inter ea contigit, ut abbatissa in monasterio sanctimonialium, ibidem Deo servientium diem clauderet ultimum. Post cujus obitum omnes so-

rores quasi uno ore episcopum deprecantes orant²²⁶, ut eidem sorori suæ abbatiam donaret et curam eas custodiendi committeret²²⁷. Vir quoque venerabilis earum²²⁸ petitionibus consentiens, sororem suam ad se vocavit, ac diversis circumlocutionibus illam exhortans, tandem sic ait: « Dilectissima, inquit, soror mea, vides res mundanas, quam fragiles ac defectibiles sunt, quam plenæ omni iniquitate consistunt. Nam aurum et²²⁹ argentum lapidesque²³⁰, qui nobis videntur preciosi, quid aliud quam sordes computantur apud Deum²³¹. Nihil in his aliud agimus²³², nisi cupiditate rerum temporalium²³³ miseris animas decipimus. Quocumque enim gradimur, mortis umbra nos sequitur; et qui securiter²³⁴ hodie in deliciis vivit, cras infeliciter morti²³⁵ succumbit. Beatus autem ille est, qui rectam justitiam sequitur semitam et gloriam hujus mundi respuit et quæ Dei sunt intra domicilium puri cordis recipit. Ergo, carissima soror mea, armillas et inaures vestesque deliciosas volo ut deponas, et velamen sanctum accipias, sicque regi sempiterno te adjungas²³⁶. » Hæc cum illa audisset, vehementer expavit, et ultra quam dici possit admirans, ait: « Numquid scis, senior sancte, omnibus diebus vitæ meæ in secularibus me versatam, istius officii omnino esse insciam? Nam, tantum psalterio excepto, libros penitus ignoro; in hoc officio versari nescio; et quomodo tunc in hac vita, domine²³⁷, sine offendiculo vivere potero? »

C Contra vir Dei: « Desine, inquit, ut his verbis aliquid²³⁸ addas, et exhortationem meam citissime adimplere [ne²³⁹] differas. Quid tibi obsistit? Quid impedit? Felicissima est commutatio²⁴⁰, res transitorias derelinquere et æternas divitias vitamque²⁴¹ perpetuam feliciter acquirere. » His aliisque exhortationibus plurimis sororem suam ita superavit, ut tandem quicquid voluisset se facturam devovisset²⁴². Hoc²⁴³ cum Dei servus audiret, gratias Deo toto corde rependens exultavit. Statimque regulam canonicam simul et computum, necnon et vitam Patrum ac dialogum aliosque libros huic con-

VARIAE LECTIONES.

¹⁹⁴ transferre fecit quando m. 2. ¹⁹⁵ deinde a. 2. ¹⁹⁶ fructibusque excisis c. planari fecit 2. ¹⁹⁷ ibi quoque 1. ¹⁹⁸ deest 2. ¹⁹⁹ dein 1. ²⁰⁰ c. atque illuc sæpius 2. ²⁰¹ sæpius se transulit 2. ²⁰² ibi quoque 1. ²⁰³ positus 2. ²⁰⁴ se exercebat 2. ²⁰⁵ deest 2. ²⁰⁶ collectario 2. ²⁰⁷ hoc colle 2. ²⁰⁸ l. quia a tumultibus alienus locus erat 2. et add. rubram: Quomodo episcopus Burchardus canones elegit. ²⁰⁹ Jam 2. ²¹⁰ walthero 2. ²¹¹ brunrechonne 1. ²¹² sæpe 2. ²¹³ fuerunt 2. ²¹⁴ et 2. ²¹⁵ seu collectarium 2. ²¹⁶ Sed hoc opus adhuc in Franckendæl majori habetur in pulcherrima libraria, licet modo post opus Gratiani non utantur juristæ add. 2. verba Kirsgartensis, ibique rubra sequitur: De constructione novæ ecclesiæ sancti Petri, quæ modo summa dicitur sive major ecclesia. ²¹⁷ P. vir d. Burchardus 2. ²¹⁸ deest 1. ²¹⁹ p. apostoli ²²⁰ 2. erat 2. ²²¹ 2. add. rubram: De sorore ejus, quam præfecit monialibus in Nonnonnünster in suburbio civitas. ²²² mahildam 2. mahildam? ²²³ diversitates 2. ²²⁴ secum h. 2. ²²⁵ superabat 2. ²²⁶ erant 1. ²²⁷ ei c. 2. ²²⁸ eorum 1. ²²⁹ deest 2. ²³⁰ lapides pretiosi 2. ²³¹ reputantur 2. ²³² agunt 2. ²³³ secularium 2. ²³⁴ secure hoc die et d. 2. ²³⁵ morte 1. ²³⁶ conjungas 2. ²³⁷ vita Domini sine 2. ²³⁸ aliqua 2. ²³⁹ deest 1. ²⁴⁰ felicissimum est concambium 2. ²⁴¹ et p. salutem 2. ²⁴² novisset 2. ²⁴³ Hæc 2.

NOTÆ.

(17) Olbertum, qui postea abbas constitutus est Gemblacensis, præcipue Burchardo opem præstitisse, Gesta referunt abb. Gembl. ap. Dacher. ed. 2, II, p. 763.

(18) Cf. Burchardi epist. ad Brunichonem decretorum collectioni præmissam.

(19) Cf. Alpertum 1, 2, supra.

eam discere præcepit. Quæ continuo A
jussit obedienter discere ac perficere
Cum autem vir Deitam voluntatem et
tudium in hac Dei famula intellexisset,
lamine, ad Dei officium eam consecravit.

²⁴⁵ in unum sororibus, abbatiam soro-
am illi commendavit. Accepto vero ve-
ictis virtutibus honestisque moribus cla-
tuit, et quasi omni vita sua secundum
isset enutrita ²⁴⁶, cunctis præbuit exem-

Non enim voluit ministrari ²⁴⁷ sed mi-
aque more magisteriali ²⁴⁸ super ²⁴⁹ cæ-
caltavit, sed quasi mater cunctas dilexit
lira res, ut femina secularis in hoc ne-
idem ad horam gravaretur, sed potius B

. Omne quoque prædium quod acqui-
siæ cui præerat cum auxilio fratris in
ontulerat. Præterea, fratre exhortante et
claustrum simul ²⁵⁰ et monasterium pene
non solum renovavit, sed etiam reædifi-
dedicari fecit, et in servito divino ²⁵¹

bus sibi commissis die noctuque corde
abilissimo ²⁵² permansit, earumque con-
a fratris adjutorio ²⁵³ rationabiliter, sicut
leposcit ²⁵⁴ ordo, per omnia disposuit.

quoque ²⁵⁵ exemplis ac ²⁵⁷ documentis
lem sororibus, Caritas nominata, Deo de-
ris majorisque vitæ distractionem ab epi-
tulabat. Cumque ille Dei voluntatem in
stis factis ²⁵⁸ bene adimpleri ²⁵⁹ posse fir-

ten virgo Dei petitione incessabili assidue
quia majora facere vellet, inclusam se
nus removeret ²⁶⁰. Tandem vir Dei peti-
consentens, clusam ²⁶¹ fieri jussit, diem
stituit ²⁶², et ad ²⁶³ peragendam Dei fa-
ntatem ad monasterium sanctimonialium

rsis fratribus venit. Cumque illuc ven-
t, fratribus in unum convocatis, virginem
statuit et dixit ²⁶⁴: « Fratres mei carissi-
hanc virginem, Dei amore pariter et ti-
nsam, lubricas hujus mundi delicias re-
et Deo placere concupiscentem. Hæc ²⁶⁵

evangelicum non ²⁶⁶ surda aure recipiens,
matrem, cognatos et amicos, domos et
uit, et soli ²⁶⁷ Deo se adjungere disposuit. D

, senes, necnon et vos, juvenes, nihil huic
entes! Quid tacetis? Quid rubore conten-

ditis? Ecce puella tenuissima erecto vexillo intre-
pida vos præcedit, et contra spirituales nequitas pu-
gnare non metuit. Ecce lorica ²⁶⁸ fidei galeaque
salutis induta, animo imperterrito contra inimicum
dimicare est ²⁶⁹ parata. Ergo si neque præcedere
neque huic ²⁷⁰ concurrere possitis ²⁷¹, saltem eam
similibus pietatis exemplis consequi studeatis. »
Post hæc aliaque verba divina, completis missarum
officiis ²⁷², cellulæ eam inclusit; et quæ ²⁷³ com-
punctiōne divina secularibus ²⁷⁴ mortua fuit ²⁷⁵,
ordine mortuorum Deo illam commendaverat. Ibi-
que ²⁷⁶ Deo serviendo tres annos vita angelica vi-
vebat, et diversis passionibus temptata ²⁷⁷, ad ulti-
mum animam pleniter expurgatam ²⁷⁸ suo reddidit
Creatori, ut in omnibus honorificetur Deus, qui in
sanctis suis semper est mirabilis ²⁷⁹.

14. Eodem tempore (an. 1009?) quippe ²⁸⁰ Hein-
ricus imperator cum exercitu in Burgundiam ire
disposuit, et eo itinere WORMATIAM ²⁸¹ venit. Cum
autem egregium illud monasterium pene peractum
vidisset, episcopum, ut se præsentem consecraretur,
assiduis rogationibus ²⁸² petivit. Cumque vir Dei
multum reniteretur, tandem imperatoris voluntati
quasi coactus consensus. Ergo omni spurcitia foris
projecta omnique fuligine detera ²⁸³, die sequenti,
imperatore præsentem et jubentem, cum magnis laudi-
bus et maximo cleri plebisque tripudio, multis epi-
scopis præsentibus, Deo dicata est hæc domus ²⁸⁴.

15. Post biennium autem (an. 1011?) res misera-
bilis in monasterio eodem acciderat ²⁸⁵. Nam pars
occidentalis subita ruina nocte quadam funditus ce-
cidit. Sed hoc mirabile fuit, quod nulla campana sub
tam magna mole, nisi tantum una exigua, confracta
est. De hac re Dei servus, ut erat necesse, contur-
batus ²⁸⁶, quandam quasi mæstitiam in vultu præfe-
rebat. Accedentes autem discipuli ²⁸⁷ ejus, quorum
non pauca multitudo assidue ²⁸⁸ illum sequebatur,

talibus eum dictis consolabantur: « Miramur, se-
nior, juste, quod ex infortunio hujus operis in tan-
tum turbaris cum cotidianis postules ²⁸⁹ oblationi-
bus ²⁹⁰, ut ita peragi liceat sicut Deo placeat. Ora-
tiones namque tuas Deus exaudit, tuam voluntatem
publice adimplevit. Namque ²⁹¹ quod Deo placet,

sæpe probatur, sicut legitur: « Quem Deus diligit,
« corripit (Prov. III, 12) » Quod enim ²⁹² Deo displicuit,
sicut petisti, rejecit. Idcirco suspiria deponas
et patientiæ fortitudinem recipias. Hoc est laudabile

VARIE LECTIONES.

rit 2. ²⁴⁵ congregatisque 2. ²⁴⁶ nutrita 2. ²⁴⁷ m. sed desunt 2. ²⁴⁸ magisteriali 1. ²⁴⁹ vo-
lias exaltari 2. ²⁵⁰ similiter 1. ²⁵¹ ac 2. ²⁵² Domini 2. ²⁵³ stabilissime 2. ²⁵⁴ fratre
2. ²⁵⁵ poscit 2. ²⁵⁶ istius ergo sanctæ femine 2. ubi rubra præmittitur: De quadam
næ petit solitariam vitam agere ab episcopo, quod et ille fecit. ²⁵⁷ et 2. ²⁵⁸ operibus 2.
lere 2. ²⁶⁰ et tamen virgo non cessabat assidue rogando eum, ut eam a secularibus rebus
cluderet et eam includeret solitariam. ²⁶¹ clausuram 2. ²⁶² d. statuit c. 2. ²⁶³ deest 2.
²⁶⁴ hic 2. ²⁶⁵ cum 2. ²⁶⁷ respiciente soli 2. ²⁶⁸ puella f. scuto g. 2. ²⁶⁹ pugnare p.
deest 2. ²⁷¹ potestis 2. ²⁷² solemnibus. ²⁷³ quia 2. ²⁷⁴ a s. 2. ²⁷⁵ erat 2. ²⁷⁶ ibi quoque 1.
m 2. ²⁷⁸ purgatam 2. ²⁷⁹ admir. 2. qui add. rubram: De dedicatione majoris ecclesiæ in
Heinrici imperatoris et aliorum multorum prælatorum. ²⁸⁰ deest. 2. ²⁸¹ in w. 2. ²⁸² precibus 2.
a 2. ²⁸⁴ altera die Philippi et Jacobi add. 2. qui etiam rubram habet: Quomodo post biennium
ars ecclesiæ illius cecidit. ²⁸⁵ accidit in e. m. 2. ²⁸⁶ satis c. est et q. m. 2. ²⁸⁷ consilarii 2.
289 postulas 1. ²⁹⁰ orationibus 2. ²⁹¹ namque — corripit desunt. 2. ²⁹² deest. 2.

Deoque acceptabile. Deus enim, sicut tu optime A nostri inter alias dogmatis sui sententias istiusmodi dederat dicta consolationis : « In patientia vestra « possidebitis animas vestras (*Luc. xxi, 19*). » Attende, Pater, hæc, attende et molem curarum postpone, tristitiamque obliviscere, quia juxta Domini promissum tua tristitia convertetur ²⁹⁵ in gaudium. » At ²⁹⁴ vir Dei, quasi de tristitia excitatus, hilari vultu respondit ²⁹⁵ : « Grates magnas et gratias multimodas vobis rependo pro tanta consolatione talique admonitione. Sicut enim Domino placuit, ita fecit. In hoc ²⁹⁶ quippe gaudeo, ut quod sibi non placuit, sicut rogavimus, voluit in melius mutari. Sed audite nunc, rogo, et quomodo hæc prædiscebam vobis dico ²⁹⁷. Quadam die cum duobus pueris solis hortum meum ²⁹⁸ majorem ingressus, in ipso vestibulo vidi diabolum in vestitu et habitu humano. Stabat enim contra aquilonem, herbas arboresque fructiferas extirpans, et ita facta congestione cum multo murmure viam conclusit. Quem, quia in similitudine et imagine hortulani incedebat ²⁹⁹, quare viam conclusisset, cum iratus interrogassem, respondit : « Utinam vitæ æternæ tibi possem concludere, « qui possum majus ³⁰⁰ incommodum brevi tempore « tibi congerere ! » Ego autem admirans ³⁰¹ audaciam ejus, quia ³⁰² putabam custodem horti, dixi ³⁰³ : In hoc quod ³⁰⁴ minitaris ³⁰⁵, in nomine Domini mihi non noceris; nisi a nequitia tua cessaveris, perpetuum exitium ³⁰⁶ tibi congeres ³⁰⁷. His dictis, usque ad sedem, quæ in horto est, perveni, et circumspiciens illum non vidi. Igitur, quod tam subito nusquam ³⁰⁸ comparuit, multum miratus, pueros, si illum vidissent, interrogabam. Qui ambo, neminem nisi me solum ibi vidisse dicebant; sed quendam mecum contententem se audisse confirmabant. Tunc ego : « Scio, inquam ³⁰⁹, « filii; quis est, scio. Sed minas ejus non timebo, ne « que in ejus verba sperabo, quia ³¹⁰ veritas in eo non est, ut Dominus ait ³¹¹ (*Joan. viii, 44*). » Et statim inde recedens, hunc versum mente percepi : « Quoniam ego in flagella paratus sum, et dolor meus in « conspectu meo semper est (*Psal. xxxvii, 18*). » Se-

quenti vero nocte in hora ³¹² matutina facta est hæc miserabilis templi ruina ³¹³. Ego quoque ³¹⁴ audiens, mente consternatus sum, et illam Davidicam, fateor, non sine lacrimis repetivi ³¹⁵ querelam : « Et fui « flagellatus tota nocte ³¹⁶, et castigatio mea in matutinis (*Psal. lxxii, 14*). » Ergo fratres mei, quoniam Dominus castigando me castigare dignatus est, gaudeo, et juxta vestram adhortationem patiens ero, atque conversus pro factis dictisque meis pœnitentiam agam ³¹⁷, et te Deum laudabo, ut in omnibus honorificeris. qui irasceris et propitius eris et omnia peccata hominum ³¹⁸ in tribulatione dimittis. » Post hæc quoque ligna et lapides extra templum exportare præcepit ³¹⁹, positoque fundamento, firmiter ædificavit, et in duobus pene annis ad statum pristinum perduxit. Tunc capita columnarum necnon quadratos lapides in giro monasterii circumpositos deauravit, et omne templum variis ornamentis undique decoravit.

16. Deinde præbendam fratrum ad sedem ³²⁰ Deo servientium, quæ ex vetustissima antiquitate jam defecerat ³²¹ ac ³²² omnino pene neglecta erat ³²³, rationabiliter revocaverat ³²⁴ et in optimum usum mutaverat. Ergo cunctis canonicè ordinatis, omnes fratres secundum regulam victu cotidiano refici ad refectorium ³²⁵ simul præcepit ³²⁶. Similiter præbendam ³²⁷ fratrum apud Sanctum Cyriacum, ex incursorum negligentia pene destructam ³²⁸, misericorditer renovavit, et eos ³²⁹ simul refici jussit ³³⁰. Omnia autem loca ad se pertinentia ex vetustate pene destructa ac desolata miro ingenio renovavit et muris variisque ædificiis egregie decoravit. Monasterium ³³¹ autem simul ³³² et claustrum sancti Andreæ, quod extra murum constitutum per neglectionem desolatum erat, intra ³³³ civitatem ædificavit, et causis canonicis ad usum fratrum venerabiliter ³³⁴ ordinatis, ad laudem et gloriam Dei nostri vitam regularem instituit ³³⁵.

17. In illis etiam diebus Brunicho ³³⁶, de quo supra diximus (20), venerabilis ³³⁷ ejusdem præpositus sedis, videns beati viri constantiam, quomodo pom-

VARIE LECTIONES.

²⁹⁵ vertetur 2. ²⁹⁴ tunc. ²⁹⁵ sic r. h. v. 2. ²⁹⁶ duo 2. ²⁹⁷ hæc prædiscebam vobis aliquando 2. qui add. rubram : Quomodo Burchardus episcopus intrans hortum suum vidit ibi diabolum in specie humana torve respondentem sibi. ²⁹⁸ deest 2. ²⁹⁹ i interrogasse q. v. c. iratus v. 2. ³⁰⁰ in t. 2. ³⁰¹ admiratus 2. ³⁰² quoniam 2. ³⁰³ h. dixisse dixi 2. ³⁰⁴ deest 1. ³⁰⁵ minaris 2. ³⁰⁶ exitum 1. ³⁰⁷ congeris 2. ³⁰⁸ nunquam 1. ³⁰⁹ inquit, scio. f. scio quid est 2. ³¹⁰ quoniam 2. ³¹¹ dicit 2. ubi Et — percepi desunt. ³¹² deest 2. ³¹³ est ruina templi hujus miseranda 2. ³¹⁴ hoc 2. ³¹⁵ reptivi 1. ³¹⁶ toto die 2. ³¹⁷ ago 2. ³¹⁸ horum 2. ³¹⁹ exportari jussit p. firmamento 2. ³²⁰ s. episcopalem Deo ibi s. 2. ³²¹ defecerant. ³²² et 2. ³²³ erant 2. ³²⁴ renovaverat 2. ³²⁵ in refectorio 2. ³²⁶ 2. add. rubram : Quomodo fratrum præbendas in Nuhusem etiam refecit. ³²⁷ præbendas. ³²⁸ destructas 2. ³²⁹ eas 2. ³³⁰ sed qui modo unus locus in multis divisus est. 2. verba Kirsgartensis monachi. ³³¹ 2. add. rubram : De translatione collegii sancti Andreæ. quod foris civitatem erat, quod intra civitatem constituit. ³³² deest 1. ³³³ foras muros constructum erat et per negligentiam d. intra 2. ³³⁴ pertinentibus et v. 2. ³³⁵ ibi i. ubi modo est, sed prius erat in monte extra portam sancti Andreæ in suburbio ibidem. Et sunt modo moniales vel sorores pœnitentes ibidem; verba Kirsgartensis monachi, qui rubram addit : Qualiter præpositus majoris ecclesiæ et alii monachi effecti sint et de doctrina viri Dei, quomodo unusquisque in vocatione sua permanere debet. ³³⁶ brunecho 1. ³³⁷ vir v. 2.

NOTÆ.

indanas respnuisset ³³⁸ et in servitio Dei fer-
³³⁹ humanasque laudes vitando fugasset ³⁴⁰,
 reversus vitam monasticam aggressus est, et
 empla servi Dei diabolium decepit et corde
 o spirituque contribulato soli Deo placere
 . Similiter et alii illustres viri per assidua
 ei documenta mundum relinquentes, de civi-
 gerunt et vitæ monachorum se subdiderunt.
 a vero episcopus veritus ne monasteria (24)
 desolata, ab omnibus monasteriis fratribus
 atis ³⁴¹ istis eos allocutus est verbis: Nolo
 norare, fratres, quod omnis, qui ³⁴² timet
 et operatur justitiam, acceptus est illi, non
 monachus, sed et canonicus, etiam ³⁴³ et
 Non est bonum, ut omnes qui ³⁴⁴ in navi la-
 uni operi insistant, ut vel omnes sint guber-
 et nullus navigator, aut omnes naviga-
³⁴⁵ et nullus gubernator. Consultius est ³⁴⁶
 osito gubernatore, unusquisque operi ³⁴⁷ suo
 , quidam navigent, alii altitudinem aquæ
 nt, alii, si necesse sit, malum scandant ³⁴⁸,
 o sentinam hauriant, sicque navim omnes in
 rigant. Similiter intelligere debemus, fratres,
 on omnia possumus omnes. Si enim omnes ³⁴⁹
 ni et canonici, ubi sunt laici? Quis tunc mi-
 it monachis, vel qui serviet ³⁵⁰ canonicis?
 m omnes laici, ubi tunc laudes et servitia
 iversa est enim familia in Ecclesia Dei, non
 nodo monachi, sed etiam canonici, necnon et
 laici. Et hi omnes egent gratia Dei. Ergo qui
 us sit ³⁵¹, pro monastica vita de monasterio
 e licentia non exeat, sed cum fratribus in
 me ³⁵² laboret; et si districtiori vita vivere
 et ³⁵³, intra monasterium suum operibus
 acentibus inserviat et de malis se sustineat,
 holocausta medullata in ara occulti cordis
 ferre ³⁵⁴ non desistat. » Tali quoque sententia
 num animos sedavit, et quod stabiliori mente
 itio Dei postea permanebant, incitavit.
 Ad hæc quippe ³⁵⁵, ut unusquisque illorum
 um ingenii quantitatem dicta vel scripta stu-
³⁵⁶ sibi cotidie proferrent ³⁵⁷, firmiter præce-

pit. Tunc vero quia Dei famulum studio deditum et
 sacræ Scripturæ paginis eruditum ac sapientia Dei
 repletum videbant ³⁵⁸, sermones et epistolas quæ-
 stiunculasque varias illi proferre non timebant.
 Ergo ³⁵⁹ quidam illorum inter ³⁶⁰ alias quas sæpe
 prætulit sententias de jejuniis Moysi ³⁶¹ et Helie
 verba quæstionis composuit, et ³⁶² illi, nobis præ-
 sentibus, quasi pro occasione dictandi, humili manu
 porrexit. Ita enim scripserat ille :

« Mentis ingenique mei aridam si non per-
 timuissem intelligentiam, clementissimæ tuæ domi-
 nationi quasdam sacræ Scripturæ sententias, quæ
 animi mei exiguitatem constringunt necnon in du-
 bitationis nodositatem cadere cogunt, aliqua ra-
 tionis protulisse, ut tuæ prohibitatis doctissimo eru-
 ditus documento, rei agnoscerem veritatem; quoniam
 quicumque ex sanctarum sententiis Scripturarum
 titubationis incidit periculum, nisi emendatus con-
 fessionis satisfactione mundetur ipsamque cognoscat
 veritatem, gravis culpam reatus incurrit. Quapropter
 meæ vulnus conscientie valde dolens ultraque celaro
 metuens, tuæ dignissimæ sanctitati fiducialiter aperio,
 ut hoc quod latet intrinsecus patefiat extrinsecus.
 Nam hujus dictaminis compositionem, nullius saga-
 citatis protervitate succinctus, sed sitibundi ingenii
 raritate, Deo teste, valde coactus, sanctitati tuæ
 propono, quo me corrigas certioreque istius
 investigationis me facias, quia te typum illorum
 gerere vicemque scio tenere [quibus Dominico dici-
 tur alloquio : « Vobis datum est nosse mysterium
 « regni Dei (Marc. iv, 11). » Cum autem veram con-
 scientie meæ confessionem faciens, ad veritatis
 agnitionem, tua monstrante prudentia, pervenero,
 ab omni reatus mei sorde mundatum ac tuæ sancti-
 tatis innocentieque me fore participem et spero et
 firmiter credo, quoniam, si verum non esset, Psal-
 mista non dixisset : « Cum sancto sanctificaberis,
 « et cum innocente innocens eris (Psal. xvii, 26). »
 Sed quia ulceris dolor me semper angendo tuam
 cogit adire clementiam, quæstiunculam, pro qua
 istius pitatioli congeriem composui, ambagibus
 cunctis projectis, tuæ prudentie, quam mihi suc-

VARIE LECTIONES.

respueret 2. ³³⁹ ferveret 2. ³⁴⁰ vitaret 2. ³⁴¹ canonicis fr. 2. ³⁴² etiam qui 2. ³⁴³ deest 2.
 ii — aut omnes *desunt* 2. ³⁴⁵ n. sint et n. sit g. 2. ³⁴⁶ est ergo 2. ³⁴⁷ opere 2. ³⁴⁸ ascendant
³⁴⁹ o, sunt 2. ³⁵⁰ servit 2. ³⁵¹ est 2. ³⁵² communi 2. ³⁵³ desiderat 2. ³⁵⁴ offerre 2. ³⁵⁵ item
 hæc præcepit 2. ³⁵⁶ studiose 2. ³⁵⁷ præferrent. Tunc illi videntes 2. ³⁵⁸ deest 2. ³⁵⁹ et 2.
 a. q. s. p. s. *desunt*. 2. ³⁶¹ mosi 1. *semper fere*. ³⁶² 2. *sequentia ita in compendium redegit*.
 bi proposuit, utrum nullum cibum Moyses in XL diebus sumpsisset. Ad hæc vir anctus post
 verba sic intulit : « Quid mirum, si Moyses illo jubente jejunavit, in cujus regno nullus unquam
 vvit et esuriit. Putasne cives celestes sicut terrenos rastro vel aratro sudantes laborando pa-
 quærere. Nequaquam. Sed est panis justorum indefectivus Deus Dei Filius angelorum creator et
 sum. De quo scriptum est : In principium erat Verbum; et ibi : Ego sum panis vivus. Per quem
 mundus consistit, et populus Israel XL annis in deserto vixit. De quo tunc Moyses gustavit, quem
 nte cum Domino fuit. Et ideo non mirum, si tunc tam diu absque cibi corporali fuit. » Multaque
 erunt ibi facta et dicta verba, quæ causa brevitatis pertranseo, sed in historia ejus plenarie ha-
 r.

NOTÆ.

Canonice, ut patet .

currendam fore non dubito, prout potero ungue A
 tenuis exprimere non desisto. In sacrosanctæ Scri-
 pturæ voluminibus Moysen et Heliam quadraginta
 dies jejunasse legimus, sed an ab omni alimento se
 abstinuissent multi dubitamus. Christum Dominum
 nostrum cursum quadraginta dierum jejunasse et
 triplicem idcirco temptationem tolerasse scio et
 veraciter credo, sed an ullus hominum hoc fecerit,
 dubito; quia si Moyses vel Helias aut prophetarum
 aliquis quadraginta dies uniuscujusque cibi absti-
 nuisset, diabolicæ temptamenta probationis, ut au-
 tumo, non evasisset: nam, ut ita dicam, facilius
 esset, hominem passibilem probari quam dominato-
 rem totius creaturæ temptari. Nunc autem tibi hoc
 tractandum relinquo, quoniam de talibus ultra
 loqui tremisco; scriptum namque est: « Omne
 « verbum otiosum quod locuti fuerint homines, red-
 « dent rationem de eo in die judicii (*Matth. XII, 36*). »
 Istius vero investigationis interrogationem quam
 pluribus proposueram sapientibus, cum non sum
 edoctus, crescit morbus prædictus centuplicatus.
 Quapropter tua me sancta veritatem edoceat sap-
 ientia, ut laqueum reatus non incurram, sed pœ-
 nitentiæ vel veræ confessionis fructum acquiram,
 quem apostolica dicendo promisit sapientia: « Con-
 « fessio fit ad salutem (*Rom. x, 10*). »

9. Ut autem hæc servus Dei perspexit, hujus-
 cemodi correctionis verba eidem juveni die tertia
 rescripsit.

« Quod me de quadragesimali jejunio Moysi et
 Helie quasi dubitando interrogasti, ex hoc te, fili
 care, diutius dubitare nolo. Quia Deo adjuvante
 planissima expositio est, hæc te instuere cupio. Nam,
 ut ipse confessus es, si quis de sententiis sanctarum
 Scripturarum dubitaverit, nisi satisfactione resi-
 puerit, gravis culpam reatus incurrit; si autem in-
 genii ariditate seu ætatis temeritate sive ignorantie
 obscuritate aut neligentie conculcatione illusus,
 titubationis incidit periculum, et corrigit quis eum:
 « scire debet, quoniam qui converterit peccatorem ab
 « errore viæ suæ, salvavit animam suam a morte, »
 ut ait Jacobus apostolus (*Jac. v, 19, 20*). Ergo
 animam tuam a morte salvabimus, si dicta quæ de-
 monstramus caute perscrutando pura mente recon-
 dis. Scripsisti namque hoc: « In sacra Scriptura
 « Moysen et Heliam quadraginta dies jejunasse legi-
 « mus, sed an se ab omni alimento abstinerint, multi
 « dubitamus. » Nodum in scirpo quæris; labores
 quippe perdit, qui nodum in scirpo quærit. Est
 enim nodum in scirpo quærere, ex apertissima ac
 verissima ratione dubitationis nodositatem con-
 nectere et ex serenissima luce densissimæ nebule
 crassitudinem contrahere. Serenissimam dico lucem
 videlicet sanctam Scripturam, in qua factis et dictis
 unusquisque fidelium corrigitur; per quod et spe-
 culum vitæ merito nominatur. Est enim sancta
 Scriptura utrarumque legum et Novi et Veteris

Testamenti declaratio. Si quis autem insani capitis
 ex illius lucidissimis judiciis non corrigitur, vani-
 tatis ludibrio illus decipitur. Vanitatis ludibrio
 unusquisque decipitur, qui stultitiæ vitio vanissimo
 capitur et non virtutem quærit nec vitium fugit. Igi-
 tur omne vitium fugiendum est; certe stultitia fu-
 gienda est: hoc quippe vitium hominis est. Et
 econtra omnis virtus requirenda est; sapientia qui-
 dem requirenda est; ipsa enim virtus Dei est. Quam
 summo studio maximaque diligentia requirat, qui
 Dei fortem virtutem cognoscere cupiat. Quid enim
 est fortius quam Dei virtus, quid lucidius quam quod
 Dei veri solis illuminat radius, quid veracius quam
 quod scripsit ipsius Veritatis manus? Ait enim
 Scriptura: Descendit Moyses de monte, duas tabulas
 lapideas portans in manibus suis, scriptas utrasque
 digito Dei. In quibus etiam tabulis subtitulatum est:
 Moyses Dei servus jejunavit quadraginta dies et
 totidem noctes, ut legem Domini mereretur acci-
 pere. Quid mirum, si Moyses illo jubente jejunavit,
 in cujus regno numquam ullus esurivit, sub cujus
 persona ad corrigendum Israeliticum populum hu-
 jusmodi verba correctionis propheta proclamavit:
 « Si esuriero, non dicam tibi, meus est enim orbis
 « terræ (*Psal. XLIX, 12*); » et iterum: « Numquid
 « manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hirci-
 « rum potabo? (*Ibi., 13*) » Ille quippe, qui ex nihilo
 cuncta creavit, in regno gloriæ suæ numquam esu-
 rivit, nunquam sitiivit, nec umquam dormivit, ut
 Scriptura ait: « Ecce non dormitat neque dormita-
 « hit qui custodit Israel (*Psal. CXX, 4*). » Igitur, filiole,
 verbi gratia mea dicta intellige. Si quis nostrum ali-
 cujus regis vel præpotentis imperatoris consilio
 interfuisset, cum diversas sui regni divitias inspicere-
 ret, cujus cibi vel potus interim dulcedine capi po-
 tuisset? Vidisset namque ministros diversi generis
 vestibus indutos, domum inclitam variis ornamentis
 insignitam, aurum purissimum signis ac preciosis-
 simis lapidibus ornatam, ipsumque regem, coronam
 ac regali diademate renitentem, divitias regni sui
 caute tractantem ac mysticas consilii sui rationes
 enucleantem. Et si lubrica et transitoria hujus mundi
 gloria hominem in tantum delectet, ut præcedens
 natra naturalia non reputet, quanto magis cœlestis
 æternalisque gloria Summi Moysen, Deum timentem
 ejusque præcepta sequentem, mundana oblivisci
 fecit? Interfuit enim sancto consilio regis æterni;
 viderat et gloriam Domini, hoc est tabernaculum
 non manu factum, id est non hujus creationis; au-
 dierat vocem Domini dicentem sibi: « Præ cæteris
 « diligo te, et ex nomine novi te (*Exod. XXXIII, 13*). »
 Quadraginta enim annos pro quadraginta diebus per
 manum Moysi eduxit Deus populum suum per de-
 sertum, et cum eo locutus est facie ad faciem, sicut
 loqui solet ad amicum suum homo, ut Scriptura ait
 (*Exod. XXXIII, 11*); diem in annum mutavit, pabulo
 cœlesti populum suum pavit, panem angelicum homo

VARIÆ LECTIONES.

manducavit. Quis est cibus cœlestis, vel quis est A cibus angelicus? Quid ergo, filii, dices ad hæc? Si nodum quæstisti, ecce invenisti. Jam resolve nodum, et hunc cognosce modum. Putesne, cœlestes cives sicuti terrenos rastro vel aratro sudantes laborando quærere panem? Nequaquam. Sed est justorum panis indefectivus Deus, Dei Filius, angelorum creator et dominus, de quo scriptum est: « In principio erat « Verbum et Verbum erat apud Deum et Deus erat « Verbum (Joan. 1, 1). » Ecce panis angelicus! « Et « verbum caro factum est et habitavit in nobis. (Ibid. « 1, 14.) » Ecce cibus cœlestis descendit, et panem angelorum homo manducavit, quando Verbum caro factum in nobis habitavit. Ipse enim ait: « Ego sum « panis vivus, qui de cœlo descendi (Joan. vi, 51); » per quem panem mundus consistit, et per quem populus Domini quadraginta annos vixit; de quo Moyses jam tunc gustavit, quando rubo flagrante affatus sic respondit: « Obsecro, Domine, mitte quem mis- « surus es (Exod. iv, 13) »; et alibi de eodem gusta- vit, quando inter plurima doctrinæ suæ verba filius Israel ait: « Prophetam suscitabit vobis Deus de « fractibus vestris, ipsum audietis (Deut. xviii, 15). » De quo pane gustavit, cum quadraginta dies jejuna- vit: quia non in solo corporali cibo vivit homo, sed in omni verbo Dei (Luc. iv, 4). Per quod Verbum cuncta creata sunt, et omnia quasi ex nihilo consistunt, quia ipse Deus Verbum est. « Verbum erat apud Deum « et Deus erat Verbum (Joan. 1, 1). » In hoc quippe in- telligimus, quia Deus Pater Filius ipse est, et Filius, C hoc est Verbum, panis cœlestis est, et panis cœlestis, hoc est Verbum, caro factum est, ipso fatente et di- cente: « Panis quem ego dederò, caro mea est pro « mundi vita (Joan. vi, 52). » Ipse quippe vita est et alimentum angelorum ac hominum, qui facit utra- que unum; ipse quoque Moysen spiritualiter satiavit, quando quadraginta dies corporaliter jejunavit. Cujus excelsam potentiam magnamque misericordiam et antiquum consilium diabolus non recognovit, cum ei triplicem et temptationem proposuit. Erat enim ab initio fratrum accusator ac nequitiae arbiter menda- cique inventor et nugarum canopicorum sagacissimus magister. Latuit enim in corde Pharaonis, exa- gitans Moysen per temptamenta diversæ quæstionis. Ergo Moysen hominem recognovit, sed Christi divi- nitatem carne velatam non intellexit, ideoque Deum D hominem perfectum dubitavit. Quamvis enim uxorem Pilati per visum pro redemptione ejus vexaret, tam- en Deum hominem esse venenosus ille dubitabat. Dubitabat namque apud Deum esse misericordiam, ut humanitatem induere suosque servos divinitatis suæ admirabili commercio renovare vel redimere voluisset. Si enim non dubitaret nec justo invideret, Judæos infelices ad inobedientiam ac perfidiam contra Deum non sic excitaret neque per ora illorum, Crucifigatur, clamaret. Et quia dubitabat, nesciebat.

Igitur quia ab initio fallax ac dubiosus fuit, inter sus- pensionem dubitationis incidit periculum despera- tionis, et per ruinam desperationis passionem patitur æternæ damnationis, atque expulsus in tenebras ex- teriores, infernales merito pertulit passiones. Quod autem interrogasti de jejunio Helix, hac sententia intellige. Legisti etiam, puto, et intellexisti, quo- modo post imprecationem, quam fecit super habita- tores Galaath, Helias absconsus ab Achab rege in torrente Carith Deo jubente a corvis recreatus et pastus est (III Reg. xvii). Post tres autem annos præcepto Dei ostendit se Achab, quando zelans zelum Domini quinquaginta quinquaginta sacerdotes Baal interficere jussit; eodem die a Deo impetrans ploviam. Deinde timens minas Jesabel, furibundæ reginæ, per desertum fugit et in umbra juniperi pro tædio animæ obdormivit. Tunc quoque ab angelo bis excitatus, et de longitudine viæ instructus, ac subcineritio pane et aqua refectus, in fortitudine cibi illius ambulavit quadraginta dies et totidem no- ctes. Unde putas panis iste venit, vel quo de fonte hæc aqua hausta fuit? Nam, ut legimus, Helias a Deo raptus per turbinem in cœlum adhuc corporalis vivit. Sed de quo pane reficitur, aut de quo fonte putas potari? Dico tibi pro veritate, quod ipse, qui, ut dixi, panis justorum consistit, alimentum saturi- tatis Helix absque dubio tribuit. Aqua vero potationis ex illius fonte emanat, qui dixit: « Aquam quam « ego dederò qui biberit, ex ea non sitiet unquam « (Joan. iv, 13); » et iterum: « Qui biberit aquam quam « ego do, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æter- « nam (Ibid., 14). » Helus enim est justus, et erat ideo justitiæ pabulo refectus; vivit et vivebat, sicut scriptum est: « Justus ex fide vivit (Gal. iii, 11). » Sufficiant, filii, tibi hæc pauca correctionis verba, ut ex his minimis imbutus dicas majora perfecte in- telligere et nodum similis quæstionis leviter dissol- vere, quia quæcumque scripta sunt, ad nostram do- ctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolati- onem Scripturarum spem habeamus in Christo Jesu Domino nostro, qui vivit et regnat Deus im om- nia secula seculorum, Amen. »

Convenienti vero tempore confabulationis prædi- ctus juvenis, quibusdam familiaribus suis convoca- tis, ut ipse fatebatur, ne tam delectabiles animarum epulas ³⁶⁶ solus ruminando absconderet, larga manu illis hæc distribuit. Illi autem caput cum pedibus et intestinis, ut scriptum est, devorantes (Exod. xii, 9), quæ superfuere cum aliis fratribus partiti sunt, et ita ad nostram notitiam pervenerunt. Sed quia propter hoc longius a rectitudine viæ nostræ digres- sus demoror, ad cœptum iter redire quantocius co- nabor.

20. ³⁶⁶ Igitur ³⁶⁶ quia Deus ad suam servitutem nostrum pium ³⁶⁷ pastorem elegit, consueta mise- ricordia eum ³⁶⁸ flagellare curavit, sicut legimus:

VARIÆ LECTIONES.

³⁶⁴ epistolas 1. ³⁶⁵ 2. add. rubram: De infirmitate sancti Burchardi episcopi. ³⁶⁶ Jugiter 2. ³⁶⁷ suum ac n. past. 2. ³⁶⁸ deest 1.

Quem enim diligit Deus ⁵⁶⁹ corripit, et quasi pater ⁵⁷⁰ in filio complacet sibi (Prov. III, 12). Tactus enim morbo paralyti, ægritudine maxima premebatur. Sed hoc incommodo nunquam superatus aut animo dissolutus, in eodem vultu et eadem hilaritate cum patientia summa permanserat. Ex hac quippe Dei castigatione in se ⁵⁷¹ rediens, hanc salubrem cogitationem recepit, videlicet mundanas res apud Deum esse execrabiles et non solum ad detrimentum sed etiam ad perpetuam ⁵⁷² animæ ruinam pertinere. Unde ergo per omnem sancti Petri familiam diligenter ⁵⁷³ inquirere præcepit, si aliqui illorum aliquid ex sua parte injuste ablatum sive incommodum factum fuisset; et si quis ullam injustitiam factam sibi fuisse retulit, huic dupliciter ablata reddere jussit. Verba ejus discretionem ⁵⁷⁴ ita fuerant temperata, ut firmitas cordis ejus ab audientibus facile intelligeretur. Quicquid enim loquebatur, Scripturarum sanctarum ⁵⁷⁵ exemplis dulcissimis condiebat. Ejus autem ori justitia sive legum judicia aut sacræ lectionis ⁵⁷⁶ assiduitas nunquam deerat. Prudentiam in eo laudare non est necesse, cum non solum ex palatio, sed etiam ex diversis regionibus maximus hominum numerus ad intelligendum ejus consilium concurrissent ⁵⁷⁷. Frequentationi ⁵⁷⁸ jejuniorum, elemosinarum, vigiliarum et orationum ita erat intentus, ut pauci nostræ ætatis viri huic possent adæquari. Nam nisi infirmitate compellente vel maxima necessitate cogente, pane, holeribus et pomis tantummodo vitam aluit. Assidue vero cunctis putantibus, quod ⁵⁷⁹ vinum bibisset, aqua se refecit. Sæpissime autem post tertiam vel ⁵⁸⁰ quartam vigiliam noctis cum quodam sibi familiarissimo, cui, ne aliquis hoc ab eo cognosceret, summopere interdixit, omnes civitatis plateas tactus circumvit omnesque angulos et foveas perlustravit, et ubicumque pauperes sive infirmos invenit, elemosynarum solatia larga manu illis impendit. Cotidie quippe ante lucem intra oratorium se clausit, ibique ⁵⁸¹ usque ad horam diei primum permansit, et quid intus ageret, non nobis sed soli Deo cognitum est. Cotidianis missarum officiiis ⁵⁸² animo infatigabili tam pro defunctis quam pro vivis sacrificia offerre non distulit. Pauperes eum ⁵⁸³ quasi patrem habebant et ex locis longinquis ⁵⁸⁴ frequenter ad eum veniebant, quorum nul-

lum inconsolatum abire permisit. Quoties vero subitanæ mortis incursio sive aeris terror vel sævitia inimicorum seu alicujus adversitatis periculum imminabat, statim convocatis fratribus orationum ac jejuniorum constantia hoc superabat. Ecce coram Deo et angelis ejus veritatem scribo. Ergo ⁵⁸⁵ assidue in unum congregati, dum ejus varias virtutes collaudaremus, fateor, nos jam hoc divinasse, quod verum est, illo mortuo in hoc loco ⁵⁸⁶ nullum sui consimilem ⁵⁸⁷ tam clarissima vita esse futurum. Nam quamvis ægritudine detentus, in Dei servitio tamen mansit invictus ⁵⁸⁸. Monasterium enim in honorem sancti Martini consignavit. Sed muro ⁵⁸⁹ ex parte peracto, regalis ⁵⁹⁰ crebrositate servimnis et maxime assidua infirmitate necnon variis adversitatibus impeditus, proh dolor! peragere non potuit; et ita illud monasterium quasi semifactum usque hodie remansit ⁵⁹¹.

21. Post hæc ⁵⁹² vero ⁵⁹³ imperator Heinricus moritur (1024, Jul. 13), ejusque ⁵⁹⁴ corpus ad Babenberg effertur ⁵⁹⁵ ibique cum maximo honore sepelitur. Quo mortuo, Conradus juvenis, quem ⁵⁹⁶ supra diximus (22) ab episcopo in Dei timore nutritum et doctum, Dei gratia favente summa rerum potitus est. Post hinc biennium, quam rex in regni solium est sublimatus (an. 1025, Jul.) imbecillitas virium servo Dei ultra ⁵⁹⁷ solitum accessere cepit. Cumque languore nimio ægrotaret, intra civitatem se recepit, diem et horam futuræ redemptionis expectans ⁵⁹⁸. Et cum aliquanto tempore ægritudine magna detineretur, legati regis ad eum veniebant, qui in proxima hebdomada regem esse ⁵⁹⁹ venturum nunciabant. De hac legatione servus Dei conturbatus, pro infirmitate sua multum doluit, quia neque ⁶⁰⁰ regem digne suscipere nec servitium se dignum pro infirmitate potuisset ⁶⁰¹ præbere. Inter hæc verba ad consuetam conversus consolationem, oratorium intravit et januam post se clausit, ibique diem integrum in oratione permansit. Cum sero autem factum esset, more solito discipulos convocari ⁶⁰² præcepit, laudibusque vespertinis peractis, cum lætitia est regressus, nobisque omnibus ⁶⁰³ Dei gratia representatus est validus. Ita quippe omne spacium quod ⁶⁰⁴ rex nobiscum fuerat, quasi impetratis induciis, validus erat. Discedente autem rege,

VARIE LECTIONES.

⁵⁶⁹ Dominus 2. ⁵⁷⁰ deest 2. ⁵⁷¹ se ipse 2. ⁵⁷² perpetuæ 2. ⁵⁷³ deest. 2. ⁵⁷⁴ discretionis 2. ⁵⁷⁵ sanctorum 2. ⁵⁷⁶ sacra hominis 2. ⁵⁷⁷ concurreret 2. ⁵⁷⁸ Frequentatione 1. ⁵⁷⁹ vino se refecisset, aquam bibebat; Sæpe 2. ⁵⁸⁰ sive 2. ⁵⁸¹ i. se u, ad h. d. p. 2. permansurum fecit. 2. ⁵⁸² solemnii et o. 2. ⁵⁸³ enim q. p. h. eum 2. ⁵⁸⁴ propinquis 2. ⁵⁸⁵ et ergo 2. ⁵⁸⁶ deest 2. ⁵⁸⁷ similem 2. ⁵⁸⁸ 2. *add. rubram*: Quomodo monasterium sancti Martini incepit sed non perfecit. ⁵⁸⁹ multa 2. ⁵⁹⁰ regulis causæ crebrositate et 2. ⁵⁹¹ permansit 2. *ubi Kirsgart. add.* Imperator tamen Otto tertius aliqua bona in Bopardia monasterio illi contulit *et deinde rubram subjungit*: De morte Henrici sancti imperatoris et de substitutione Conradi quem Dominus Borchardus nutritiv. ⁵⁹² hoc 1. ⁵⁹³ sanctus 2. ⁵⁹⁴ et ejus c. in Bamberg 2. ⁵⁹⁵ offertur 1. ⁵⁹⁶ de quo s. d. quem Dominus Borchardus enutrivit in Dei timore et docuit 2. ⁵⁹⁷ ultimum 2. ⁵⁹⁸ d. et h. f. r. e. *desunt 2. sed infra post detineretur exstant.* ⁵⁹⁹ illuc esse 2. ⁶⁰⁰ nequivit 2. ⁶⁰¹ potuit 2. ⁶⁰² convocare in unum 2. ⁶⁰³ deest 2. ⁶⁰⁴ quo 2.

NOTÆ.

(22). C. 7.

Triburiam (23) cum eo ivit, ibique tres dies mansit. Deinde accepta licentia cum abiret, regem se [ultra ⁴⁰⁶] non visurum, multis audientibus quasi joculando prædixit. Cumque Wormaciam venisset, dysenteria morbo ⁴⁰⁶ ultra modum comprimebatur.

22. Quadam vero die cum corpus ad occasum vergere intellexisset, convocatis discipulis, oratorium intravit, omnibusque ⁴⁰⁷ debitoribus suis commissa adversum se piacula ⁴⁰⁸ dimisit, et bannitos seu a se ⁴⁰⁹ anathematisatos clementer absolvit, eisque omnibus scripta absolutionis singulariter direxit. Deinde aqua purissima totum se lavit, et collum ac ⁴¹⁰ barbam atque coronam radere jussit, indutisque vestibus puris, suos milites atque ⁴¹¹ clientes necnon et alios qui aderant ad se intrare præcepit. Tunc universis magno fletu singulantibus, vir Dei vix ⁴¹² qua poterat manu silentium indicens, ait : « Patres venerandi, fratres amandi, filii dilectissimi, vestro auxilio apud Deum jam indigeo. Multum enim doleo, quod vos usque modo negligenter præcedebam meque ultra modum supra ⁴¹⁵ vos superbe exaltabam ⁴¹⁶, et non, ut justum erat, vos honorificabam nec diligebam. Sed superbia illa, quid mihi modo proficit ⁴¹⁵, vel arrogantia, quid me adjuvat ⁴¹⁶? Multum mihi nunc officit ⁴¹⁷ multaque ⁴¹⁸ mihi offencula parit. Hesterno namque ⁴¹⁹ unus fui ex ditissimis ⁴²⁰, sed jam expecto quod ⁴²¹ mox futurus sim quasi stercus et cinis. Talis enim ⁴²² est gloriatio ⁴²³ nostra, talis et dominatio mundana ⁴²⁴. Nudus quippe egressus sum de ⁴²⁵ utero matris meæ, nudus ⁴²⁶ revertar illuc, nihil præter peccata ⁴²⁷ mecum reportans, nisi Dei misericordia ⁴²⁸ exhortante aliquid boni fecerim, aliquando hoc apud Deum me inventurum esse spero. Ecce nunc sum lotus; ecce viam longissimam iturus, legationem durissimam expecto paratus. Ex his miseriis facile cognoscere potestis, liventes ⁴²⁹ mundanarum rerum gloriations quam fragiles et instabiles sint ⁴³⁰, quam plenæ mali, quam cæcæ futuri ⁴³¹; quas per speculum nunc cognosco quasi in ænigmate, quamvis eisdem adhuc subiaceam ex parte. Ergo cui servi ab initio ⁴³², Deo meo, regi sempiterno, me meaque omnia indubitanter committo, ut ipse me ⁴³³ defendat et secum illuc per-

A ducat, ubi anima mea terribiles occursus non timeat. » Talibus dictis nos admonebat, et verbum Dei non humane sonans docebat; tandemque corporis sui dissolutionem aperte pronunciabat. His dictis finitis, cum maxima tristitia foras exivimus, et tanti pastoris interitum omnes in commune lamentando flevimus. Tunc principes qui aderant intrantes, thesaurarium et cameram, ubi pecuniam putabant reconditam ⁴³⁴, diligenter angulos omnes perscrutati sunt, et tandem scrinia librorum voluminibus plena spe pecuniæ subvertentes, vano fortunæ labore illusi ⁴³⁵ sunt. Nam præter thesaurum ecclesiasticum nec aurum nec argentum ibi invenerunt ⁴³⁶, exceptis tribus tantum denariis, quos vir sanctus in wantone ⁴³⁷ (2½) suo reliquit, quando alios pauperibus erogavit. Igitur soror ipsius, de qua supra diximus (25), abbatissa venerabilis, in orationibus ⁴³⁸ et vigiliis perdurando, ab eo non discessit ⁴³⁹.

23. Cumque dies paucos maxima infirmitate ægrotaret, nocte ⁴⁴⁰ quadam, antequam disceret ⁴⁴¹, Dei servus de lecto se erexit, et oculis ac manibus in cælum intentis ⁴⁴², diutius oravit. Illi autem qui aderant labia ejus moveri videbant; sed quid oraret, quamvis caute intenderent, penitus non intelligebant. Deinde in lectum se deponens ⁴⁴³, sororis dexteram ⁴⁴⁴ tetigit ⁴⁴⁵, et dixit : *Ecce quod concupivi jam video*. Deinde dixit ⁴⁴⁶ : *Domine vobiscum*. Hoc cum tertio diceret, Redemptori nostro, cui servivit, quem amavit, quem quæsit, quem semper optavit, spiritum immaculatum reddidit (an. 1025, Aug. 20.) Habuit autem servus Dei quoddam scrinium, quod nullus nostrum aliquando apertum vidit. Hujus quidem clavem sorori commisit, ut quicquid [interius ⁴⁴⁷] invenisset, in dilectionem et memoriam vitæ suæ habuisset. Quæ ⁴⁴⁸ statim post obitum fratris, quibusdam convocatis ex nostris, dicta illius narravit et tunc scrinium aperuit. Invenimus autem in ⁴⁴⁹ eo cilicium hirsutissimum et catenam ferream ex una parte quasi ex usu contritam. Quod ut vidimus, primum, contra Dei famulum ⁴⁵⁰ sæpe nos negligenter deliquisse, tunc ⁴⁵¹ pectoribus communiter ⁴⁵² doluimus. Deinde ejus felices actus apud Deum ita tectos ⁴⁵³ et absconsos ⁴⁵⁴ digne admirantes, gratiarum actiones

VARIE LECTIONES.

⁴⁰⁵ deest 1. ⁴⁰⁶ deest 2. ⁴⁰⁷ que deest 2. ⁴⁰⁸ paucula 2. ⁴⁰⁹ b. et. a. 2. ⁴¹⁰ et. b. ac 2. ⁴¹¹ e. et 2. ⁴¹² deest 2. ⁴¹³ super 2. ⁴¹⁴ extollebam 2. ⁴¹⁵ profuit 2. ⁴¹⁶ arrogat adjuvat 2. ⁴¹⁷ obfuit 1. officit 2. ⁴¹⁸ que deest 2. ⁴¹⁹ n. die 2. ⁴²⁰ doctissimis 2. ⁴²¹ quam 2. ⁴²² deest 2. ⁴²³ congloriatio 2. ⁴²⁴ humana 2. ⁴²⁵ ex 2. ⁴²⁶ et n. 2. ⁴²⁷ p. mea 2. ⁴²⁸ me m. 2. ⁴²⁹ lugentes 2. ⁴³⁰ sunt 1. ⁴³¹ futuræ 1. ⁴³² abito 1. ⁴³³ deest 2. ⁴³⁴ absconditam 2. ⁴³⁵ elusi 2. ⁴³⁶ a. inveniebant 2. ⁴³⁷ vir Dei in sacculo 2. ⁴³⁸ o. suis 2. ⁴³⁹ recessit 2. ⁴⁴⁰ n. q. desunt 2. ⁴⁴¹ descenderet 1. ⁴⁴² intentus 2. ⁴⁴³ reponens 2. ⁴⁴⁴ dextera 1. ⁴⁴⁵ attigit rec. manu corr. tetigit 2. ⁴⁴⁶ cod. Francof. et ita adnotatur in marg. cod. Hamb. ⁴⁴⁷ inquit 2. ⁴⁴⁸ deest 1. ⁴⁴⁹ quod 1. ⁴⁵⁰ deest 2. ⁴⁵¹ servum dei nos 2. ⁴⁵² sæpe t. 2. ⁴⁵³ deest 2. ⁴⁵⁴ rectos 1. ⁴⁵⁵ et a. desunt. 2.

NOTÆ.

(23) Ibi rex fuit d. 26 Julii.
(24) Id est chirotheca, Gallicæ *gant*.

(25) c. 12.

Deo nostro non sine lacrimis pro ejus vita retuli-
mus. Aderant in exequiis ejus sui milites, viri ve-
nerabiles et illustres, corpusque ⁴⁵⁵ ejus per omnia
monasteria circumferentes, ad sedem principalem
tandem detulerunt. Ibiq̄ ab universis fratribus
venerabiliter acceptum, solitis custodiebatur offi-
ciis. Postera autem die in eadem ecclesia in choro
occidentali, videlicet ante altare sancti Laurentii,
honorifice sepultum est ⁴⁵⁶ (26).

24. Sed ubi nunc sunt illi pestiferi, qui vitam et
actus viri Dei venenosis linguis carpentes, multa,
quæ nec dici licitum est, super illum suosque fideles
variis obtreccionibus mentiti sunt? O miseros et
profanos, totius honestatis oblitos! O totius virtuti-
tis inscios totiusque pietatis nudos et sola ventris
ingluvie saginatos! O totius bonitatis steriles, B
nihil huic simile facientes, sed spem suam seculo

A salutemque sepulchro supponentes, qui servi Dei
facta mendaciis lacerabant, sed ipsi talia facere
nesciebant; quorum Deus venter est et gloria eo-
rum in confusione, qui terrena tantum sapiunt
et quæ Dei sunt penitus nesciunt. Hic autem sa-
cerdos Christi toto animo totisque viribus ad Deum
conversus, quicquid boni fecit, Christo soli cogno-
scendum diligenter abscondit, et inanes favores si-
militer et hominum obtreccionibus parvi pendens
surda aure transivit, qui tantum Deo placere stu-
duit. Ergo fructum æternum apud Deum pro talibus
illum acquisisse et præmia sempiterna pro secula-
ribus eum recepisse, speramus ac firmiter credi-
mus, et ut cum Christo manens sempiternum habeat
sacerdotium, præstante Domino nostro Jesu Chris-
to, cui sit laus et gloria per infinita seculorum
secula. Amen.

VARIE LECTIONES.

⁴⁵⁵ que *deest* 2. ⁴⁵⁶ anno Domini mxxv. secundo anno Conradi imperatoris. Ubi nunc sunt, qui felices
actus viri sancti venenosis linguis carpentes sæpe opera ejus parvi pendebant et annihilabant? Nunc
ut pie credimus regnat cum Deo Abraham in excelsis illis et perpetuis gaudiis, Amen. *ita de-*
sinif. 2.

NOTÆ.

(26) Sepulcrum paulo supra pavementum eductum claudebat lapis hemisphæricus, addita in hac
epigraphe :

Hic jacet Buggo quondam istius loci episcopus.

Ita Schannat Hist. Worm. 1, p. 334.

BURCHARDI

EPISTOLA AD ALPERTUM

(Vide supra in ALPERTO, hujus voluminis, col. 451.)

BURCHARDI
WORMACIENSIS ECCLESIAE EPISCOPI
DECRETORUM
LIBRI VIGINTI

Ex conciliis et orthodoxorum Patrum decretis, tunc etiam diversarum nationum synodis, ceu loci communes congesti, in quibus totum ecclesiasticum munus luculenta brevitate et veteres Ecclesiarum observationes complectitur.

Parisiis apud Joannem Foucherium, sub Scuto Florentiæ, via ad D. Jacobum. — 1549. Cum privilegio Senatus (27).

BURCHARDUS
ECCLESIAE WORMACIENSIS EPISCOPUS
BRUNICHONI

FIDELISSIMO SUO ET EJUSDEM ECCLESIAE PRÆPOSITO, IN CHRISTO DOMINO SALUTEM.

A multis sane diebus, et sæpe quidem coram familiaritas tua, charissime frater, hortando a nobis contendit, ut ntile aliquod opus non minus ex sanctorum Patrum sententiis, quam canonicis scripturis, vel ab comprobatis pœnitentium exemplis, ad necessarium Ecclesiæ nostræ deservientium usum, vigilantissimo studio colligerem. Et id quidem, vel ea ratione maxime flagitare videbaris, quod canonum jura atque pœnitentium formæ, in nostra quidem diocesi adeo confusa sint, atque inter se discrepantia, ut aut ex toto neglecta, aut omni pene auctoritate destituta, vel modice in ecclesiastica disciplina institutis apparere possint. Qua de causa sæpe accidit, ut ad pœnitentiæ remedium confugientibus, cum ob canonum descriptionem confusam, tum ob presbyterorum nostrorum ignorantiam, non facile subveniatur. Quod an ideo potissimum fieret, non impudenter ex me rogasti. Et quanquam idem existi-

A mem tamen quia non certam temporis mensuram canonum censura expressit ad singula pœnitentium delicta adhibendam, sed in absolutivum judicio relinquendam statuit, idcirco pœnitentiæ salutaria remedia ab imperitis quidem sacerdotibus non pro delictorum qualitate providentur, a piis quidem et canonicis scripturis institutis, eadem facile prout uniuscujuslibet infirmitas requirit, adhibentur. Et quia hoc res ita habet, eo me dilectio tua rogavit, ut opellam hanc congestam junioribus nostris legendam proponerem, que ipsi in idonea nimirum ætate, ea discant, quæ vel serior æqualium nostrorum ætas modo assequi non possit, vel antecessorum negligentia non attigit. Utpote decentissimum fore existimans, ut quis cum omni probitate se discipulum prius exhibeat, quam doctoris auctoritatem apud vulgum temere præsumat. Et in scholis discat, quod suæ fidei commissos doceat. Equidem hanc

(27) *Extrait des Registres de Parlement.*

La court, veue la Requête à elle présentée par Jehan Foucher Libraire juré en L'uniuersite de paris, par la quelle il requeroict luy estre permis Imprimer, ou faire Imprimer, ung liure intitulé D. Burchardi, Vuormaciensis episcopi, Decretorum Lib. XX, ex Conciliis et orthodoxorum patrum Decretis etc. A permis et permet audit suppliant Imprimer, ou faire Imprimer ledit liure, et exposer en vente, Et deffence à tous

autres libraires et Imprimeurs de ce ressort, Icelluy liure Imprimer, faire imprimer ou exposer en vente, aultres que ceulx que ledit suppliant aura faitz Imprimer, sans son adueu et consentement, Jusques à cinq ans, sur peine de confiscation desdis liures, et d'amende arbitraire. Faict en Parlement à Paris le dernier Jour de Decembre Mil cinq cens quarante huyt.

Collation est Faicte.

Ainsy signé DU TILLET.

tuam petitionem, dilectionem, frater, justissimam A
 judicavi, proque isto tam pio ad divinam religionem
 affectu, gratias maximas habeo, quem pro Ecclesie
 nostre statu, non segni sollicitudine jugiter desu-
 dare animadverto. Verum quod tuam exhortationem
 mihi sæpius inculcatam tandiu distuli, ignaviæ, tor-
 porique meo minime adscribendum putabis: siqui-
 dem duæ impediverunt me causæ, quominus tibi pro
 tuo desiderio prompte morem gessi. Quarum alteram
 inevitabiles Ecclesie nostre necessitates attulerunt,
 quæ quotidie fluctuum more in nos emergunt. Altera
 ex gravibus sæcularium rerum curis oboritur, ad
 quas inviti, imperiam mandatorum onere pertra-
 himur, quæ duo sane animum meum ad cœlestia
 enitentem altiuscule assurgere non permittunt. Nam
 dum pluribus rebus inquietatur animus, infirmior
 est, quam ut unicuilibet par esse possit. Nihilomi-
 nus tamen sanctis tuis petitionibus obsecutus syno-
 dalia præcepta, sanctaque instituta, tam ex sancto-
 rum Patrum sententiis, quam ex canonicis scriptis,
 adjutore Deo, in unum fascem ex amplissimo orbe
 collegi. Eaque ut potui, uno veluti corpore connexa,
 viginti libris distinxi, ita ut quisquis eos diligenter
 legerit, fructum non vulgarem sentiet se brevi con-

sequi posse. Perutilem quidem in docenda plebe,
 firmum autem propter Scripturarum auctoritatem,
 honestum tanquam studio et diligentia acquisitum.
 Neque enim sacerdotis nomen meretur, qui, quam
 sollicite Evangelicam minam expendi oportet igno-
 rat, ut cæcus cæco dux esse non potest. Quam-
 obrem hunc meum laborem nemo, ut collecticum
 aspernetur. Certe coegit sacrarum in immensum
 Scripturarum diffusa amplitudo, necnon nostrorum
 negligentia, et inscitia sacerdotum, in hoc genere
 desudare, in quo colligere quidem licitum fuit,
 canones vero soli mihi sanxire illicitum. Quantis
 autem hoc laboribus, atque vigiliis præstiterim,
 Deus Opt. judicabit, quem, quod pro nostre Eccle-
 siæ necessitate fecerim, non latet. Quare etiam si
 nostre provincie limites non exierit, nihil omnino
 ægre feremus, modo nostrorum ministrorum mani-
 bus teratur. Porro legentibus, etiam id persuasum
 esse cupimus, nihil de meo in hoc opere additum
 esse, sed ex divinis testimoniis Scripturarum singula
 esse decerpta, ea sane fide, ut perpetuam auctori-
 tatem habitura non dubitem. Ex quibus autem scri-
 ptis selegerim ordo sequens indicat Bene vale, et
 orationibus me adjuva.

EX QUIBUS LOCIS AUCTORUM SCRIPTIS ECCLESIASTICA HÆC DECRETA COLLEGERIT.

Ex canonibus, qui Corpus canonum vocantur.

Ex apostolorum canone.

Ex transmarinis conciliis.

Ex conciliis in Germania, Gallia, Hispania, cele-
 bratis.

Ex Romanorum pontificum decretis.

Ex evangelicis apostolicisque Scripturis.

Ex Veteri Testamento.

Ex libris sancti Gregorii.

Ex Hieronymo, Augustino, Ambrosio, Benedicto,
 Basilio Magno, Isidoro.

Ex Pœnitentia Romano.

Ex Pœnitentia Theodori.

Ex Pœnitentia Bedæ.

INDEX SINGULORUM LIBRORUM

BURCHARDI WORMACIENSIS EPISCOPI

Breviter quid quoquo libro continetur ostendens.

Primus liber continet de potestate et primatu apo-
 stolicæ sedis, patriarcharum, cæterorumque prima-
 tum metropolitanorum, et de synodo celebranda,
 et vocatione ad synodum. De accusatis, et accusato-
 ribus, et testibus. De exspoliatis injuste. De judi-
 cibus, ac de omni honore competenti, ac dignitate, et
 diverso negotio et ministerio episcoporum.

Secundus liber continet de congruenti dignitate,
 et diversa institutione, ac nutrimento, vel qualitate
 vitæ, et diverso negotio, et ministerio presbytero-
 rum et diaconorum, seu reliquorum ordinum eccle-
 siasticorum.

Tertius liber continet de divinarum domorum in-
 stitutione, et cultu, et honore. De decimis et oblatio-
 nibus et justitiis singulorum, et qui libri in sacro
 catalogo recipiantur, qui vero apocryphi, et quando
 apponendi sint.

Quartus liber continet sacramentum baptismatis,
 et ministerium baptizandorum et baptizatorum, et
 consignandorum et consignatorum.

Quintus liber continet de sacramento corporis et
 sanguinis Domini, et de perceptione et observatione
 eorum.

Sextus liber continet de homicidiis sponte, et non
 sponte commissis et de parricidiis, et de fratricidiis,
 et de illis qui uxores legitimas et seniores suos in-
 terficiunt, et de occisione ecclesiasticorum, et de
 observatione, et de pœnitentia singulorum.

Septimus liber continet de incesta copulatione
 consanguinitatis, et in quo geniculo fideles et con-
 jungi et separari debeant: et de revocatione, et de
 pœnitentia singulorum.

Octavus liber continet de viris ac feminis Deo di-

sacrum propositum transgredientibus, et de A
ne, et de pœnitentia eorum.

liber continet de virginibus et viduis non
de raptoribus earum, et de separatione eo-
conjunctione legitimorum connubiorum, de
is, et de transgressione, et pœnitentia sin-

us liber continet de incantatoribus, et de
as, de divinis, de sortilegis, et de variis illu-
diaboli, et de maledicis, et de contentiosis,
nspiratoribus, et de pœnitentia singulorum.
simus liber continet de excommunicandis et
unicatis, de furibus, et de prædatoribus, et
umptione, et contemptu, et negligentia, et
iatione, et pœnitentia eorum.

simus liber continet de perjurio, et de pœni-
us.

is decimus liber continet de veneratione, et
tione sacri jejunii.

us decimus liber continet de crapula, et ebrie-
de pœnitentia eorum.

us decimus liber continet de imperatoribus,

de principibus, et de reliquis laicis, et de ministe-
rio eorum.

Sextus decimus liber continet de accusatoribus,
de iudicibus, de defensoribus, de falsis testibus, et
de pœnitentia singulorum.

Septimus decimus liber continet de fornicatione,
et incestu diversi generis, et de pœnitentia utrius-
que sexus, et diversæ ætatis.

Octavus decimus liber continet de visitatione, et
pœnitentia, et reconciliatione infirmorum.

Nonus decimus liber, qui Corrector vocatur, con-
tinet correctiones corporum et animarum medici-
nas, et docet unumquemque sacerdotem, etiam sim-
plicem, quo modo, vel qualiter unicuique succurrere
valeat, ordinato, vel sine ordine, pauperi, diviti,
puero, juveni, seni, decrepito, sano, infirmo, in
omni ætate, in utroque sexu.

Vigesimus liber Speculationum vocatur: specu-
latur enim de providentia, et de prædestinatione di-
vina, et de adventu Antichristi, de ejus operibus, de
resurrectione, de die iudicii, de infernalibus pœnis,
de felicitate perpetuæ vitæ.

INDEX CAPITULORUM LIBRI PRIMI.

Quod in Novo Testamento post Christum
num nostrum a Petro sacerdotalis cœperit

privilegio beato Petro Domini vice solummo-
mmisso, et de discretione potestatis, quæ in-
ostolos fuit.

summus sacerdos non vocetur Romanus pon-
sed primæ sedis episcopus.

d bipartitus sit ordo sacerdotum.

on laici, nec bigami, non viduarum mariti,
reprehensibiles ordinentur episcopi.

lum episcopus eligitur, si contradictores ha-
quinque episcopi conveniant.

od, nolentibus clericis vel populis, nemo de-
episcopus ordinari.

ui episcopi sunt ordinandi, quod debeant
examinari.

episcopi diligentissime probentur antequam
entur.

i populo non liceat per se sacerdotum facere
mes.

od non habeantur episcopi, quos nec clerus
populus elegit, nec comprovinciales episcopi
ecrunt.

od nullus ordinari episcopus debeat, nisi ex
antione.

e illis qui accipiunt regimina Ecclesiarum, et
os fastu superbæ parvipendunt.

illis episcopis qui superbire incipiunt.

od ordinationes episcoporum apostolica au-
ate a cunctis comprovincialibus fieri de-
t.

laicus fiat episcopus ante triginta annos, et
anni conversionem.

laicis non temere faciendos episcopos.

XVIII. Quod per gradus ecclesiasticos, ad episcopa-
tus debeat officium perveniri.

XIX. Ut laicam communionem non accipiat, qui per
ambitionem episcopatum acceperit.

XX. Quod episcopus esse non possit, qui nesciente
metropolitano consecratus fuerit.

C XXI. Ne episcopi per Simoniacam hæresim regiminis
locum obtineant.

XXII. De his qui pretio sacram mercati sunt digni-
tatem.

XXIII. De eadem re.

XXIV. Quod non oporteat ordinationes episcoporum
diu differri.

XXV. De ordinationibus episcoporum diu differendis
minime.

XXVI. Quando quis debeat a vicinis provinciæ epi-
scopis ordinari.

XXVII. Ut episcopus non consecratur sine tribus
episcopis.

D XXVIII. Ut episcopus non minus quam a tribus or-
dinetur, et, si fieri possit, archiepiscopus ab omni-
bus comprovincialibus.

XXIX. De episcopo qui alium sine sua voluntate
episcopum ordinaverat.

XXX De abjectione ejus, quem duo præsumpserint
ordinare episcopi.

XXXI. De non ordinandis episcopis per vicos et mo-
dicas civitates.

XXXII. De eadem re.

XXXIII. De Waniba rege Gallorum, qui contra Ca-
nones in quadam villula episcopatum fecerat,
quomodo annullatum est.

XXXIV. Ut plebs quæ nunquam habuit episcopum,
nisi ex consensu non habeat.

- XXXV. Ut nequaquam in duos metropolitanos provincia dividatur.
- XXXVI. De illis episcopis qui non sunt recepti ab illis, ad quos sunt ordinati, vel denominati.
- XXXVII. De episcopo qui Ecclesiam, ad quam ordinatus est, adire neglexerit.
- XXXVIII. De episcopo qui non susceperit officium sibi commissum.
- XXXIX. De episcopo vacante, qui Ecclesiam vacantem invaserit.
- XL. De episcopo qui est ordinatus ad Ecclesiam, et non est receptus.
- XLI. De his qui promoventur ad episcopatum, nec recipiuntur.
- XLII. Quod auctoritas congregandarum synodorum apostolicæ sedi commissa sit.
- XLIII. Quod bini conventus episcopales singulis annis fieri debeant.
- XLIV. De synodis, quo tempore sint habendæ.
- XLV. De synodo congreganda.
- XLVI. De archiepiscopo qui tempore pacis ultra biennium synodum annuntiare neglexerit.
- XLVII. De episcopis ad synodum vocatis, ut venire non contemnunt.
- XLVIII. Quales epistolæ a metropolitano sint fratribus dirigendæ.
- XLIX. De eadem re.
- L. De episcopo qui synodo adesse neglexerit.
- LI. De episcopo qui per ægritudinem ad synodum non venerit.
- LII. De episcopis ad synodum vocatis, et missos suos mittere dedignantibus.
- LIII. Concilium universale non nisi necessitate faciendum.
- LIV. Ut episcopi posteriores se prioribus suis non præferant.
- LV. Ut episcopi sui ordinis tempus observent, alter alteri honorem præbens.
- LVI. De episcoporum ordine, ut qui posterius ordinati sunt, prioribus se non audeant anteferre.
- LVII. De rebus dubiis in conciliis episcoporum emergentibus.
- LVIII. Ut episcopi in synodo residentes, quæ ad emendationem vitæ pertineant primum emendant.
- LIX. De metropolitano si comprovincialem episcopum in sua causa audire distulerit.
- LX. Ut episcopi iusta judicia semper dijudicent.
- LXI. Ut canonum statuta ab omnibus rite custodiantur, et nullus ea suo sensu dijudicare præsumat.
- LXII. De dissidentibus episcopis.
- LXIII. De inflatione metropolitanorum et fastu, et de episcopis ac reliquis clericis qui læduntur a metropolitano.
- LXIV. Ut plebes alienas alius episcopus non usurpet.
- LXV. Ut nullus metropolitanus absque omnium comprovincialium episcoporum præsentia aliquorum audiat causas.
- LXVI. Ut nullus primas vel metropolitanus aliquid agat de Ecclesiis, vel parochiis comprovincialium episcoporum et de ipsorum causis, sine eorum consilio omnium, et nec ipsi aliquid agant sine ejus consilio, nisi quantum ad proprias pertinet parochias.
- LXVII. De contentione parochiæ.
- LXVIII. Ut episcopi qui negligunt loca sua, a vicinis episcopis ut se corrigant, admoneantur.
- LXIX. De duobus episcopis altercantibus de parochia cujusdam basilicæ.
- LXX. De episcopis qui contendunt de parochiis suis.
- LXXI. Ut in altera parochia clericos alterius diocesis episcopus nullatenus ordinet.
- LXXII. Ut nullo modo de una parochia ad aliam episcopis transeat.
- LXXIII. De præsumptione alienæ diocesis.
- LXXIV. Ne episcopus, sua civitate despecta, ambitus causa ad aliam transeat.
- LXXV. Ut ab episcopis [aliena parochia minime pervadatur.
- LXXVI. De eadem re.
- LXXVII. De mutatione episcoporum.
- LXXVIII. De eadem re.
- LXXIX. De eadem re.
- LXXX. De episcopo qui in sua fuerit persecutus Ecclesia, quod ad aliam ei sit fugiendum.
- LXXXI. De episcopo qui principalem cathedram suæ Ecclesiæ negligit.
- LXXXII. De episcopis qui sedes suas negligunt, et in possessionibus suis longe positis diu morantur.
- LXXXIII. De episcopis, ut singulis annis parochiam suam circueant.
- LXXXIV. De episcopis qui raro aut nunquam per seipsos plebes sibi commissas visitant.
- LXXXV. Ut episcopi presbyteros suos de ministeriis illorum diligenter discutiant.
- LXXXVI. Ut episcopus cum paucis suam parochiam circumeat.
- LXXXVII. Si episcopus parochiam suam visitare nequiverit, viros probabilis vitæ pro se mittat.
- LXXXVIII. Qualem ministrum episcopus juxta se habere debeat.
- LXXXIX. De episcopo, ne laicum ponat sibi vicarium.
- XC. Ut in circuitione episcopi, omnes qui sunt in parochia singularum Ecclesiarum matricum, exceptis infirmis, ad synodum ejus venire debeant.
- XCI. Decretalis constitutio Eutychiani papæ, quid episcopi in synodo inquirere debeant.
- XCII. Jusjurandum synodale.
- XCIII. Juramentum cæterorum.
- XCIV. Post datum sacramentum episcopi illos qui juraverint per octoginta octo interrogationes, quæ in contextu secundum ordinem inveniuntur, diligentissime interrogent.

- t episcopi libros gentiliū non legant.
- Ut episcopi, prout vulgus intelligere possit, eam proprietatem communis linguæ illorum pronunciationem temperent.
- Reprehensio episcopi in pulpito paganos li-
exponentis, eo quod cum Jovis laudibus
li laudes non conveniant.
- Quantum discrimen immineat pastoribus,
eritatem Christi prædicare negligunt.
- Quod episcopum oporteat sine intermissione
siam suam docere, et amare.
- Ignorantia omnibus maxime sacerdotibus vi-
li.
- episcopus dissidentes concordare compellat.
in die Dominica rerum dijudicationes non
- de domestica et interiori conversatione.
- t episcopus quasi hospes se continere de-
episcopi frequenter missas celebrent.
- e episcopus pretio corruptus alterius cleri-
ordinare præsumat.
- Ut episcopus clericos alterius parochiæ nulla
s ordinet.
- Ut nullus episcopus, in alterius episcopi pa-
ria, ad promotionem ministerii accedere præ-
t.
- e episcopus alterius Ecclesiæ clericum auda-
invadere attentet.
- non præsumendis illicitis ordinationibus.
- e episcopo cæco, qui, per presbyterum suum,
yterum et diaconos duos ordinaerat.
- Quod non oporteat episcopum per pecuniam
ipiam ordinare.
- Quod munus etiam sit a lingua vitandum.
- Ut non valeat sententia episcopi, nisi cleri-
n suorum præsentia firmetur.
- t episcopus secundum reditum Ecclesiarum,
rum clericorum faciat.
- De episcopis peregrinis.
- Ut levitate vagantes episcopi, ad propria re-
compellantur.
- Quandiu episcopus in aliena civitate remo-
t.
- De suscipiendis episcopis qui persecutionem
ntur.
- e illis qui se dicunt episcopos esse.
- Qualiter peregrini episcopi recipiantur.
- De episcopis vel presbyteris ignotis, ut ante
tionem synodalem ministrare non permit-
t.
- Ut episcopus hostilitate expulsus ad aliam
item transeat Ecclesiam.
- De episcopis quod omnes homines eis
obedire debeant.
- Quod episcopi claves sint Ecclesiæ, et ha-
potestatem claudere cælum, et aperire por-
tus.
- Quod episcopos Dominus ad glorificandum
- A se elegerit, et quod omnes principes terræ eis
obedire oporteat, et capita sua submittere.
- CXXXVII. De episcopis, quod se invicem diligere de-
beant.
- CXXXVIII. Ut episcopus episcopum alium non con-
culcet.
- CXXXIX. De episcopis qui a se fratrum adjutorio sub-
traxerint.
- CXXX. De episcopis qui se, quasi canino dente, in-
vicem corroserint.
- CXXXI. De episcopis qui fratribus nocere desi-
derant.
- CXXXII. Ut de episcopo suo nullus querelam faciat,
nisi prius eum de eadem sæpe interpellat.
- CXXXIII. Ut episcopi a solo Domino sint dijudi-
candi.
- CXXXIV. Nimis timendum et prævidendum ne of-
fendantur episcopi.
- CXXXV. De episcopis qui ab ovibus suis criminan-
tur, ut eorum criminatio non recipiatur.
- CXXXVI. Episcopos a suis ovibus non reprehen-
dendos, quod absit, nisi in fide erraverint.
- CXXXVII. De eadem re.
- CXXXVIII. De eadem re.
- CXXXIX. De eadem re.
- CXL. De infamatis et dilaceratis episcopis, et a civi-
tatibus propriis pulsatis.
- CXLI. Ut episcopus non dijudicetur, qui suis rebus
est exspoliatus.
- CXLII. De eadem re.
- CXLIII. De eadem re.
- CXLIV. Ut episcopi criminati libere apostolicam
appellent sedem, et pleraque alia circa iudicium
observanda.
- CXLV. Episcopus si ab aliquo pulsatur, per epi-
scopos iudices causa finiatur.
- CXLVI. De episcopis iudicibus quos communis
sensus elegerit.
- CXLVII. Ut episcopi comprovinciales peregrina
iudicia non patiuntur.
- CXLVIII. De episcopo criminato, si iudicem suspec-
tum habuerit.
- CXLIX. Si quis episcopus in crimine detentus fue-
rit, et non potest plurimos congregare, a duo-
decim episcopis audiatur.
- CL. De episcopo criminato, si episcopi comprovin-
ciales in ejus criminatione dissenserint.
- CLI. Ut episcopis nullus laicus crimen imponere
possit.
- CLII. Quod inimici accusatores esse non possint.
- CLIII. Ut episcopi accusatorum episcoporum iudices
esse debeant.
- CLIV. Qualiter accusatus episcopus discutiendus sit
apud patriarchas vel primates, et quot testibus
convinci debeat.
- CLV. De patriarchis et primatibus.
- CLVI. De vocatione accusati episcopi.
- CLVII. Ut primates de accusato episcopo non ante
sententiam proferant damnationis, quam aut reum

- seipsum confiteatur, aut canonicè per innocentes A
testes convincatur.
- CLVIII. Qualis primas esse, vel quid agere debeat.
- CLIX. Ut episcopi singularum gentium sciant quis
inter eos sit primus.
- CLX. Ut episcopus accusatus non communione pri-
vetur, nisi die statuta venire noluerit.
- CLXI. De Maximo episcopo, variis criminibus infa-
mato, et ad synodum sæpius vocato, qui venire
et se excusare neglexerat.
- CLXII. De episcopo inculpato qui ad synodum voca-
tus venire contempserat.
- CLXIII. Qui primates sint, qui metropolitani.
- CLXIV. Quod neganda sit accusatis licentia crimi-
nandi, priusquam se crimine exnerint, et familia-
ribus atque sponte confessis, et his qui hesterno B
aut perendie, aut ante fuerunt inimici.
- CLXV. De criminationibus adversus doctores non
suscipiendis, et de peregrinis iudiciis.
- CLXVI. Ut adversus doctorem accusationes nemo
suscipiat.
- CLXVII. Ut nemo episcopum apud sæculares ac-
cuset.
- CLXVIII. De episcopis in iudicium sæculare non
vocandis.
- CLXIX. Ut non accusetur episcopus a criminosis.
- CLXX. Quod nullus episcopus extra suam pro-
vinciam ad iudicium invitetur.
- CLXXI. De accusatoribus, et testibus episcopo-
rum.
- CLXXII. De eadem re.
- CLXXIII. Quæ sint infames personæ.
- CLXXIV. De episcopo accusato, et ab accusatoribus
recipiendis, et vocatione.
- CLXXV. De damnatione episcoporum, accusantium
episcopum absque auctoritate apostolicæ sedis.
- CLXXVI. Ut accusatus vel iudicatus ab episcopis
comprovincialibus, licenter appellet, et adeat Ro-
manum pontificem.
- CLXXVII. Ut per scripta nullius accusatio suscipia-
tur eo absente qui accusatur.
- CLXXVIII. Ut difficiliore causæ ad apicem Romanæ
sedis referantur, ut apostolico terminentur iudicio,
cujus sedis auctoritate omnes Ecclesiæ regun-
tur.
- CLXXIX. Quod omnes episcopi possint appellare
Romanam sedem in necessitatibus positi.
- CLXXX. De induciis criminorum episcoporum,
quales esse debent.
- CLXXXI. De episcopo Centuriensi, qui causam suam
in synodo agere renuerat.
- CLXXXII. Iudicium episcopi qui pro crimine ejectus
ab officio, postea episcopatum more prædonis
invasit.
- CLXXXIII. Cur sancti apostoli eorumque successores
voluerint difficilem esse accusationem sacerdo-
tum.
- CLXXXIV. Si episcopus expulsus ausus fuerit in-
gredi civitatem.
- CLXXXV. De episcopis qui, se viventibus, successo-
res eligere desiderant.
- CLXXXVI. Ut episcopo vivente nullus superordine-
tur.
- CLXXXVII. Quod non liceat episcopo successorem
eligere.
- CLXXXVIII. Quod nusquam canones præcipiant, ut
pro ægritudine episcopi, alius succedat, et si ipse
pro sua molestia petierit, qualiter fieri possit.
- CLXXXIX. De Ariminensi episcopo, dolore capitis
laborante, et in ejus loco altero subrogato.
- CXC. De episcopo qui per infirmitatem in hebetudi-
nem mentis inciderit.
- CXCI. De episcopo qui propter dolorem capitis sæpe
in amentiam devenerat.
- CXCII. De restitutis episcopis per Romanum ponti-
ficem.
- CXCIII. Ut sacerdotes Domini, sicut vulgus facere
solet, jurare non præsumant, vel compellantur.
- CXCIV. De episcopo sinistro rumore asperso, per
sacramentum autem et purgato et absoluto.
- CXCV. Correctio episcopi qui concubinam ha-
buit.
- CXCVI. De episcopo per sacramentum purgato et
absoluto.
- CXCVII. Qualiter senex episcopus corripiendus sit,
et quomodo mali ejus consiliari excommuni-
candi.
- CXCVIII. De purgatione Leonis papæ.
- CXCIX. Si quis ex ecclesiastico ordine damnatus
fuerit a synodo, et ausus fuerit de sacro ministe-
rio aliquid contingere.
- CC. Si aliquis ex ecclesiastico ordine excommuni-
catus fuerit, et communicare præsumperit, seipsum
damnat.
- CCI. De ordinatis si aliquis illorum percussor exsti-
terit.
- CCII. De episcopis sua manu cædentibus.
- CCIII. De illo qui seipsum et sibi commissos corri-
gere neglexerit.
- CCIV. De eadem re.
- CCV. De malo pastore quem suæ oves fugiant.
- CCVI. De illo qui nobilitatem Dei a se ejicit.
- CCVII. Quod non sunt omnes filii sanctorum, qui
tenent loca sanctorum.
- CCVIII. Quod nullus ex genere, nec ex loco glorian
debeat.
- CCIX. De sacerdotibus qui ovibus suis mala exempla
præbent.
- CCX. Ut tantum curam rerum ecclesiasticarum epi-
scopus habeat.
- CCXI. De usu pallii, ne a metropolitanis præsum-
ptive utatur.
- CCXII. Quod episcopus res suæ Ecclesiæ, nisi cum
suo prius commutet, testamentare non possit.
- CCXIII. De episcopo qui res suæ Ecclesiæ parenti-
bus suis indiscrete tribuit.
- CCXIV. De eadem re.

Ne episcopus de rebus viduatæ Ecclesiæ quid-
alienare præsumat.

. De illis qui ad sacerdotum exsequias venire
endunt.

I. Ut quidquid episcopo relinquitur, id emis-
in facultates Ecclesiæ computetur.

II. Ut nullus episcopus, nisi cum consilio
rorum episcoporum et principis, in hostem
lebeat.

. De eadem re.

De eo si quis ab apostolico falsam epistolam
lerit.

. De accusatis episcopis.

I. Quod non ita in ecclesiasticis agendum sit
tiis, sicut in sæcularibus.

II. Quod nulli, papa vivente, alium eligere
t.

V. De sessione episcopi.

CCXXV. Item de ordinatione episcopi.

CCXXVI. Quæ sacerdotes Dei declinare debeant.

CCXXVII. De hæreditate episcopi cæterorum ec-
clesiasticorum.

CCXXVIII. Ne episcopi propter suam quietem, ple-
bem sibi commissam negligere præsumant.

CCXXIX. De episcopis qui, non visitatis parochiis,
pretium servitutis requirunt.

CCXXX. De purgatione episcoporum.

CCXXXI. De eo qui ex monacho factus fuerit epi-
scopus.

CCXXXII. De illo qui de aliqua hæresi infamatur,
quod in sacro conventu formulam istius professio-
nis recitare debeat.

CCXXX III. De damnatis episcopis, et post recon-
ciliatis.

CCXXXIV. De episcoporum transmutatione.

Indicis capitulorum finis.

BURCHARDI

ECCLESIAE WORMACIENSIS EPISCOPI

DECRETORUM LIBER PRIMUS

DE PRIMATU ECCLESIAE.

— *Quod in Novo Testamento post Christum C*
initium nostrum a Petro sacerdotalis cæperit

epistola Analeti papæ ad episcopos Italiae di-
In Novo autem Testamento post Christum do-
nostrum, a Petro sacerdotalis cæpit ordo,
ei primo pontificatus in Ecclesia Christi da-
, dicente Domino ad eum : Tu es Petrus, et
hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et
inferi non prævalebunt adversos eam, et tibi
laves regni cælorum. Hic ergo ligandi solven-
potestatem primus accepit a Domino, primus-
fidem populum Dei gratia, et virtute suæ
ationis adduxit.

— *De privilegio beato Petro Domini vice so-*
nodo commisso, et discretionis potestatis, quæ
apostolos fuit.

epistola Melchiadis papæ, Hispanis episcopis
) Atque hoc privilegium beato clavigero Pe-
a vice solummodo commisit, quod ejus juste
pativum successit sedi, futuris hæreditandum,
tenendum temporibus, quomodo et inter be-
as apostolos fuit quædam discretio potestatis.
et cunctorum par electio foret, beato tamen
concessum est ut aliis præmineret, et eorum
l querelam venirent causas, et interrogationes
iter disponeret. Quod Dei ordinatione taliter

ordinatum esse credimus, ne omnes posteri eorum
cuncta sibi vendicarent : sed semper majores causæ,
sicut sunt episcoporum, et potiorum curæ negotio-
rum ad unam beati principis apostolorum Petri se-
dem confluerent, ut inde suscipiant finem judicio-
rum unde acceperunt initium institutionum, ne
quandoque a suo discreparent capite.

CAP. III. — *Ut summus sacerdos non vocetur Roma-*
nus pontifex, sed primæ sedis episcopus.

(*Can. Afric. can. 6.*) Ut primæ sedis episcopus
non appelletur princeps sacerdotum, aut summus
sacerdos, aut aliquid hujusmodi, sed tantum primæ
sedis episcopus.

CAP. IV. — *Quod bipartitus sit ordo sacerdotum.*

(*Ex epistola Analeti papæ missa omnibus episco-*
pis et reliquis sacerdotibus, cap. 18.) Sacerdotum,
fratres, ordo bipartitus est et sicut Dominus illum
constituit, a nullo debet perturbari. Scitis autem
apostolos a Domino esse electos, et constitutos, et
postea per diversas provincias ad prædicandum dis-
persos. Cum vero messis cæpit crescere, videns
paucos esse operarios, ad eorum adjumentum septua-
ginta eligi præcepit discipulos. Episcopi vero apo-
stolorum, presbyteri quoque septuaginta discipulo-
rum locum tenent. Episcopi autem non in castellis
aut in modicis civitatibus debent constitui, sed pre-

shyteri per castella et modicas civitates atque villas, debent ab episcopis ordinari et poni singuli tamen per siugulos titulos suos. Amplius quam isti duo ordines sacerdotum, nec nobis collati sunt, nec apostoli docuerunt.

CAP. V. — *Ut non laici, nec bigami, nec viduorum mariti, sed irreprehensibiles ordinentur episcopi.*

(*Ex decr. Leonis papæ, titulo 33.*) In civitatibus quarum rectores obierint, de substituendis episcopis hæc forma servetur, ut is qui ordinandus est, etiam si bonæ vitæ testimonio fulciatur, non laicus, nec neophitus, nec secundæ conjugis sit maritus, aut qui unam quidem habeat vel habuerit, et quam sibi viduam copularit. Sacerdotum enim tam excellens est electio, ut quæ in aliis membris Ecclesiæ non vocantur ad culpam, in illis tamen habentur illi-
cita.

CAP. VI. — *Ut dum episcopus eligitur, si contradictores habeat, quinque episcopi conveniant.*

(*Ex concil. Africano, cap. 17.*) Sed et illud est statuendum, ut quando ad eligendum episcopum convenimus, si qua contradictio fuerit oborta, quia talia facta sunt apud nos, non præsumant, ad purgandum eum, qui ordinandus est, tres episcopi jam, sed postulentur ad numerum supradictorum si haberi possunt duo, in eadem plebe cui ordinandus est, et discutiantur primo personæ contradicentium. Postremo etiam illa quæ obijciuntur, pertractentur. Et cum purgatus fuerit sub conspectu publico, ita demum ordinetur. Si hoc cum vestræ sanctitatis animo concordat, roboretur vestræ dignationis responsione. Ab universis episcopis dictum est: Satis placet.

CAP. VII. — *Quod, nolentibus clericis vel populis, nemo debeat episcopus ordinari.*

(*Ex decr. Cælestini papæ, cap. 18.*) Nullus invitis detur episcopus; cleri, plebis et ordinis consensus, et desiderium requiratur. Tunc alter de altera eligatur Ecclesia, si de civitatis ipsius clericis, cui est episcopus ordinandus, nullus dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri. Primum enim illi reprobandi sunt, ut aliqui de alienis Ecclesiis merito præferantur. Habeat unusquisque suæ fructum militiæ in Ecclesia, in qua suam per omnia officia transigit ætatem. In aliena stipendia minime alter obrepit, nec alii debitam alter sibi audeat vindicare mercedem. Sit facultas clericis renitendi, si se viderint prægravari. Et quos sibi ingeri ex transverso cognoverint, non timeant refutare, qui si non, debitum præmium, vel liberum de eo qui eos rector est, debent habere iudicium.

CAP. VIII. — *Qui episcopi sunt ordinandi, quod debeant prius examinari.*

(*Ex concil. Carthaginensi, cap. 1.*) Qui episcopus ordinandus est, antea examinetur, si natura prudens est, si docibilis, moribus temperatus, vita castus, si sobrius, si semper sui negotii cavens, si humilis, si affabilis, si misericus, si litteratus, si in lege Domini instructus, si in Scripturarum sensibus cautus, si in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus. Et ante

omnia, si fidei documenta verbis simplicibus asserat, id est, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum Dominum esse confirmans, totamque in Trinitate Deitatem, coessentialem, et consubstantialem, et cœternalem, et coomnipotentem prædicans, singulamque in Trinitate personam plenum Deum, et totas tres personas, unum Deum. Si incarnationem divinam non in Patre neque in Spiritu sancto facta, sed in Filio tantum credat, ut qui erat in divinitate Dei Patris Filius, ipse fieret in homine hominis matris filius: Deus verus ex Patre, homo verus ex matre: carnem ex matris visceribus habens, et animam humanam rationalem: simul in eo utramque naturam, id est, hominis et Dei: persona una, unus Filius, unus Christus, unus Dominus creaturarum omnium quæ sunt, et Auctorem, et Dominum, et Creatorem cum Patre et Spiritu sancto omnium creaturarum. Qui passus sit vera carnis passione, mortuus vera corporis sui morte, resurrexit vera carnis suæ resurrectione, et vera animæ resumptione, in qua veniet iudicare vivos et mortuos. Quærendum etiam ab eo, si Novi et Veteris Testamenti, id est, legis et prophetarum, et apostolorum, unum eundemque credat Auctorem et Dominum. Si diabolus non per conditionem, sed per arbitrium suum factus sit malus. Quærendum etiam ab eo, si credat hujus, quam gestamus, et non alterius carnis resurrectionem. Si credat iudicium futurum, recepturos singulos pro his quæ in hac carne gesserunt, vel pœnas, vel præmia. Si nuptias non improbet. Si secunda matrimonia non condemnet. Si carniū perceptionem non culpet. Si pœnitentibus reconciliatis communit. Si in baptismo omnia peccata, id est tam illud originale contractum quam illa quæ voluntarie admissa sunt, dimittantur; si extra Ecclesiam catholicam ullus salvetur. Cum in his omnibus examinatus, pleniterque instructus repertus fuerit, tunc ordinetur episcopus.

CAP. IX. — *Ut episcopi diligentissime probentur antequam ordinentur.*

(*Ex concil. Aurelian., cap. 12.*) Ut episcopi iudicio metropolitanorum, et eorum episcoporum qui circumcisa sunt, provehantur ad ecclesiasticam potestatem, hi videlicet, qui plurimo tempore probantur, tam verbo fidei, quam rectæ conversationis exemplo.

CAP. X. — *Quod populo non liceat per se sacerdotum facere electiones.*

(*Ex concil. Bracar., cap. 1.*) Non liceat populo electionem facere per se, eorum qui ad sacerdotium provocantur, sed in iudicio episcoporum esse debet, ut ipsi eum, qui ordinandus est, probent, si in sermone, et fide, et spiritali vita edoctus sit.

CAP. XI. — *Quod non habeantur episcopi, quos nec clerus, nec populus elegit, nec comprovinciales episcopi consecrurunt.*

(*Can. Leonis papæ 15.*) Nulla ratio sinit ut inter episcopos habeantur qui nec a clericis sunt electi, nec a plebibus expetiti, nec a comprovincialibus episcopis cum metropolitani iudicio consecrati. Unde

ipe quæstio de male accepto honore nascatur, abigat nequaquam et ab istis esse tribuendæ non doceatur fuisse collatum? Si qui aucterici ab istis pseudepiscopis in eis Ecclesiis sunt, quæ ad proprios episcopos pertinebant, natio eorum cum consensu et consilio præsentata facta est, potest rata haberi, ita ut in ipsis perseverent. Aliter autem vana habenda est ratio, quia nec loco fundata est, nec auctorimita.

II. — *Quod nullus ordinari episcopus debeat, nisi ex conventione.*

conc. Aurelian., cap. 2.) Nullus est ordinandus, nisi convocatis clericis et parochianis, et in consentientibus.

II. — *De illis qui accipiunt regimina ecclesiarum et cunctos fastu superbiam parvipendunt.*

Genes dicit :) Quidam assumpta Ecclesia et divinis elevantur, et cunctos fastu superbiam inducunt : hi canes magis quam principes nominantur.

V. — *De illis episcopis qui superbire incipiunt. dicit Gregorii papæ et apostoli Pauli.)* Humilitas esse episcopus. Gradum enim mansuetudinis, non superbiam. Paulus dicit : Decet huic hominem mansuetum esse, non elatum, nec um.

V. — *Quod ordinationes episcoporum apostolica auctoritate a cunctis provincialibus fieri debent.*

pistola Anaclæt. papæ scripta episcopis Italiæ, mo.) Ordinationes episcoporum auctoritate sua ab omnibus qui in eadem fuerint presentantur celebrandæ, qui simul convenientes, iure diligenter agant, jejuniisque cum ceteris precibus celebrent, et manus cum sanctorum angelis quæ prædicaturi sunt imponentes, ea die hora tertia orantes, sacraque unctione prophetarum et regum, capita eorum more eorum et Mosi ungentes : quia omnis sanctificatio in Spiritu sancto, cujus virtus invisibilis est chrismate promulgata, hoc ritu solo celebretur ordinationem. Quod si omnes convenire minime potuerint, assensum tamen precibus et scriptis præbeant, ut ab ipsa ordinatione animo non desint. Porro et Hierosolymitarum archiepiscopus beatus Jacobus, qui licebatur, et secundum carnem Domini nunc est frater, a Petro, Jacobo et Joanne apostolorum ordinatus, successoribus videlicet dantes formam, ut minus quam a tribus episcopis recte omnibus assensum præsentibus nullatenus ar, et cum communi voto ordinatio cele-

II. — *Ne laicus fiat episcopus ante xxx annos et ante anni conversationem.*

concil. Arelatensi, can. 7.) Episcopatus vero presbyterii honorem nullus laicus ante anni conversationem, vel ante triginta annos accipiat.

PATROL. CXL.

CAP. XVII. — *De laicis non temere faciendum episcopos.*

(Ex concil. Sardicensi, cap. 13.) Osius episcopus dixit : Et hoc necessarium arbitror, ut diligentissime tractetis, si forte aut dives, aut scolasticus de foro, aut ex administratore episcopus fuerit postulatus, ut non prius ordinetur, nisi ante et lectoris munere, et officio diaconi aut presbyteri fuerit, perfunctus : et ita per singulos gradus, si dignus fuerit, ascendat ad culmen episcopatus. Potest enim per has promotiones, quæ habebunt utique prolixum tempus, probari qua fide sit, qua modestia, qua gravitate et verecundia ; et si dignus fuerit probatus, divino sacerdotio illustretur : quia conveniens non est, nec ratio vel disciplina patitur, ut temere et leviter ordinetur aut episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui neophytus est ; maxime cum et magister gentium beatus apostolus Paulus, ne hoc fieret denuntiasset et prohibuisse videatur, sed hi quorum per longum tempus examinata sit vita, et merita fuerint comprobata.

CAP. XVIII. — *Quod per gradus ecclesiasticos ad episcopatus debeat officium perveniri.*

(Ex decr. Cælest. papæ Galliarum episcopis missis, can. 16.) Ordinos vero quosdam, fratres charissimi, episcopos, qui nullis ecclesiasticis ordinibus ad tantæ dignitatis fastigium fuerint instituti, contra Patrum decreta, hujus usurpatione qui se hoc recognoscit fecisse didicimus ; cum ad episcopatum his gradibus quibus frequentissime tantum est debeat perveniri, ut minoribus initiati officii, ad majora firmentur. Debet enim antea esse discipulus quisquis doctor esse desiderat, ut possit docere quod didicit. Omnis vitæ institutio hac ad id quo tendit se ratione confirmat. Qui minime litteris operam dederit, præceptor non potest esse litterarum. Qui non per singula stipendia creverit, ad meritum stipendii ordinem non potest pervenire. Solum sacerdotium inter ista, rogo vilius est, quod facilius tribuitur, cum difficilius impleatur?

CAP. XIX. — *Ut laicam communionem non accipiat, qui per ambitionem episcopatum acceperit.*

(Ex concil. Sardicensi, cap. 2.) Osius episcopus dixit : Etiam si talis aliquis extiterit temerarius, ut fortassis talem excusationem afferens asseveret quod litteras populi acceperit, cum manifestum sit potuisse plures præmio et mercede corrumpi eorum qui sinceram fidem non habent, ut clamarent in ecclesia, et ipsum petere viderentur episcopum, omnino has fraudes damnandas esse arbitror, ita ut nec laicam in fine communionem talis accipiat. Si vobis omnibus placet, statuente. Synodus respondit : Placet.

CAP. XX. — *Quod episcopus esse non possit qui, nesciente metropolitano consecratus fuerit.*

(Ex concil. Arelatensi, cap. 6.) Illud autem ante omnia claret, quod eum qui sine consensu metropolitani constitutus fuerit episcopus, juxta magnam synodum esse episcopum non debere.

sbyteri per castella et modicas civitates atque villas, debent ab episcopis ordinari et poni singuli tamen per singulos titulos suos. Amplius quam isti duo ordines sacerdotum, nec nobis collati sunt, nec apostoli docuerunt.

CAP. V. — *Ut non laici, nec bigami, nec viduorum mariti, sed irreprehensibiles ordinentur episcopi.*

(*Ex decr. Leonis papæ, titulo 33.*) In civitatibus quarum rectores obierint, de substituendis episcopis hæc forma servetur, ut is qui ordinandus est, etiam si bonæ vitæ testimonio fulciatur, non laicus, nec neophitus, nec secundæ conjugis sit maritus, aut qui unam quidem habeat vel habuerit, et quam sibi viduam copularit. Sacerdotum enim tam excellens est electio, ut quæ in aliis membris Ecclesiæ non vocantur ad culpam, in illis tamen habentur illicita.

CAP. VI. — *Ut dum episcopus eligitur, si contradictores habeat, quinque episcopi conveniant.*

(*Ex concil. Africano, cap. 17.*) Sed et illud est statuendum, ut quando ad eligendum episcopum convenimus, si qua contradictio fuerit oborta, quia talia facta sunt apud nos, non præsumant, ad purgandum eum, qui ordinandus est, tres episcopi jam, sed postulentur ad numerum supradictorum si haberi possunt duo, in eadem plebe cui ordinandus est, et discutiantur primo personæ contradicentium. Postremo etiam illa quæ obijciuntur, pertractentur. Et cum purgatus fuerit sub conspectu publico, ita demum ordinetur. Si hoc cum vestræ sanctitatis animo concordat, roboretur vestræ dignationis responsione. Ab universis episcopis dictum est: Satis placet.

CAP. VII. — *Quod, nolentibus clericis vel populis, nemo debeat episcopus ordinari.*

(*Ex decr. Cælestini papæ, cap. 18.*) Nullus invitis detur episcopus; cleri, plebis et ordinis consensus, et desiderium requiratur. Tunc alter de altera eligatur Ecclesia, si de civitatis ipsius clericis, cui est episcopus ordinandus, nullus dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri. Primum enim illi reprobandi sunt, ut aliqui de alienis Ecclesiis merito præferantur. Habeat unusquisque suæ fructum militiæ in Ecclesia, in qua suam per omnia officia transiit ætatem. In aliena stipendia minime alter obrepit, nec alii debitam alter sibi audeat vindicare mercedem. Sit facultas clericis renitendi, si se viderint prægravari. Et quos sibi ingeri ex transverso cognoverint, non timeant refutare, qui si non, debitum præmium, vel liberum de eo qui eos rector est, debent habere iudicium.

CAP. VIII. — *Qui episcopi sunt ordinandi, quod debeant prius examinari.*

(*Ex concil. Carthaginensi, cap. 1.*) Qui episcopus ordinandus est, antea examinatur, si natura prudens est, si docibilis, moribus temperatus, vita castus, si sobrius, si semper sui negotii cavens, si humilis, si affabilis, si misericors, si litteratus, si in lege Domini instructus, si in Scripturarum sensibus cautus, si in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus. Et ante

omnia, si fidei documenta verbis simplicibus asserat, id est, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum Dominum esse confirmans, totamque in Trinitate Deitatem, coessentialem, et consubstantialem, et cœternalem, et coomnipotentem prædicans, singulamque in Trinitate personam plenum Deum, et totas tres personas, unum Deum. Si incarnationem divinam non in Patre neque in Spiritu sancto facta, sed in Filio tantum credat, ut qui erat in divinitate Dei Patris Filius, ipse fieret in homine hominis matris filius: Deus verus ex Patre, homo verus ex matre: carnem ex matris visceribus habens, et animam humanam rationalem: simul in eo utramque naturam, id est, hominis et Dei: persona una, unus Filius, unus Christus, unus Dominus creaturarum omnium que sunt, et Auctorem, et Dominum, et Creatorem cum Patre et Spiritu sancto omnium creaturarum. Qui passus sit vera carnis passione, mortuus vera corporis sui morte, resurrexit vera carnis suæ resurrectione, et vera animæ resumptione, in qua veniet iudicare vivos et mortuos. Quærendum etiam ab eo, si Novi et Veteris Testamenti, id est, legis et prophetarum, et apostolorum, unum eundemque credat Auctorem et Dominum. Si diabolus non per conditionem, sed per arbitrium suum factus sit malus. Quærendum etiam ab eo, si credat hujus, quam gestamus, et non alterius carnis resurrectionem. Si credat iudicium futurum, recepturos singulos pro his quæ in hac carne gesserunt, vel pœnas, vel præmia. Si nuptias non improbet. Si secunda matrimonia non condemnet. Si carniæ perceptionem non culpet. Si pœnitentibus reconciliatis communit. Si in baptismo omnia peccata, id est tam illud originale contractum quam illa quæ voluntarie admissa sunt, dimittantur; si extra Ecclesiam catholicam ullus salvetur. Cum in his omnibus examinatus, pleniterque instructus repertus fuerit, tunc ordinetur episcopus.

CAP. IX. — *Ut episcopi diligentissime probentur antequam ordinentur.*

(*Ex concil. Aurelian., cap. 12.*) Ut episcopi iudicio metropolitanorum, et eorum episcoporum qui circumcisa sunt, provehantur ad ecclesiasticam potestatem, hi videlicet, qui plurimo tempore probantur, tam verbo fidei, quam rectæ conversationis exemplo.

CAP. X. — *Quod populo non liceat per se sacerdotum facere electiones.*

(*Ex concil. Bracar., cap. 1.*) Non liceat populo electionem facere per se, eorum qui ad sacerdotium provocantur, sed in iudicio episcoporum esse debet, ut ipsi eum, qui ordinandus est, probent, si in sermone, et fide, et spiritali vita edoctus sit.

CAP. XI. — *Quod non habeantur episcopi, quos nec clerus, nec populus elegit, nec comprovinciales episcopi consecrurunt.*

(*Can. Leonis papæ 15.*) Nulla ratio sinit ut inter episcopos habeantur qui nec a clericis sunt electi, nec a plebibus expetiti, nec a comprovincialibus episcopis cum metropolitanis iudicio consecrati. Unde

epe quæstio de male accepto honore nascatur, Anbigat nequaquam et ab istis esse tribuenod non doceatur fuisse collatum? Si qui auerici ab istis pseudepiscopis in eis Ecclesiis sunt, quæ ad proprios episcopos pertinebant, natio eorum cum consensu et consilio præsim facta est, potest rata haberi, ita ut in ipsis perseverent. Aliter autem vana habenda est ratio, quia nec loco fundata est, nec auctorianita.

II. — *Quod nullus ordinari episcopus debeat, nisi ex conventione.*

conc. Aurelian., cap. 2.) Nullus est ordinandus, nisi convocatis clericis et parochianis, et consentientibus.

III. — *De illis qui accipiunt regimina ecclesiarum et cunctos fastu superbæ parvipendunt.*

genes dicit:) Quidam assumpta Ecclesia et divinis elevantur, et cunctos fastu superbæ endunt: hi canes magis quam principes notur.

IV. — *De illis episcopis qui superbire incipiunt. dictis Gregorii papæ et apostoli Pauli.)* Humilet esse episcopus. Gradum enim mansuetudipit, non superbæ. Paulus dicit: Decet huli hominem mansuetum esse, non elatum, nec um.

V. — *Quod ordinationes episcoporum apostoauctoritate a cunctis provincialibus fieri det.*

epistola Anaclet. papæ scripta episcopis Italiæ, ono.) Ordinationes episcoporum auctoritate ica ab omnibus qui in eadem fuerint prorsunt celebrandæ, qui simul convenientes, ium diligenter agant, jejuniumque cum contibus precibus celebrent, et manus cum sanangeliis quæ prædicaturi sunt imponentes, ica die hora tertia orantes, sacraque unctione lo prophetarum et regum, capita eorum more orum et Mosi ungentes: quia omnis sanctifi-onstat in Spiritu sancto, cujus virtus invisanto est chrismate promulgata, hoc ritu son celebrent ordinationem. Quod si omnes si-onvenire minime potuerint, assensum tamen ecibus et scriptis præbeant, ut ab ipsa ordi-animo non desint. Porro et Hierosolymita-rimus archiepiscopus beatus Jacobus, qui dicebatur, et secundum carnem Domini nun-est frater, a Petro, Jacobo et Joanne aposto-ordinatus, successoribus videlicet dantes for-orum, ut minus quam a tribus episcopis reue omnibus assensum præbentibus nullatenus ar, et cum communi voto ordinatio cele-

VI. — *Ne laicus fiat episcopus ante xxx annos et ante anni conversationem.*

concil. Arelatensi, can. 7.) Episcopatus vero sbyterii honorem nullus laicus ante anni con-onem, vel ante triginta annos accipiat.

CAP. XVII. — *De laicis non temere faciendum episcopos.*

(Ex concil. Sardicensi, cap. 13.) Osius episcopus dixit: Et hoc necessarium arbitror, ut diligentissime tractetis, si forte aut dives, aut scolasticus de foro, aut ex administratore episcopus fuerit postu-latus, ut non prius ordinetur, nisi ante et lectoris munere, et officio diaconi aut presbyteri fuerit, perfunctus: et ita per singulos gradus, si dignus fuerit, ascendat ad culmen episcopatus. Potest enim per has promotiones, quæ habebunt utique prolixum tempus, probari qua fide sit, qua modestia, qua gravitate et verecundia; et si dignus fuerit probatus, divino sacerdotio illustretur: quia conveniens non est, nec ratio vel disciplina patitur, ut temere et leviter ordinetur aut episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui neophytus est; maxime cum et magister gentium beatus apostolus Paulus, ne hoc fieret denuntiasset et prohibuisse videatur, sed hi quorum per longum tempus examinata sit vita, et merita fuerint comprobata.

CAP. XVIII. — *Quod per gradus ecclesiasticos ad episcopatus debeat officium perveniri.*

(Ex decr. Cælest. papæ Galliarum episcopis missis, can. 16.) Ordinatos vero quosdam, fratres charissimi, episcopos, qui nullis ecclesiasticis ordinibus ad tantæ dignitatis fastigium fuerint instituti, contra Patrum decreta, hujus usurpatione qui se hoc recognoscit fecisse didicimus; cum ad episcopatum his gradibus quibus frequentissime tantum est debeat perveniri, ut minoribus initiati officiis, ad majora firmentur. Debet enim antea esse discipulus quisquis doctor esse desiderat, ut possit docere quod didicit. Omnis vitæ institutio hac ad id quo tendit se ratione confirmat. Qui minime litteris operam dederit, præceptor non potest esse litterarum. Qui non per singula stipendia creverit, ad meritum stipendii ordinem non potest pervenire. Solum sacerdotium inter ista, rogo vilius est, quod facilius tribuitur, cum difficilius impleatur?

CAP. XIX. — *Ut laicam communionem non accipiat, qui per ambitionem episcopatum acceperit.*

(Ex concil. Sardicensi, cap. 2.) Osius episcopus dixit: Etiam si talis aliquis extiterit temerarius, ut fortassis talem excusationem afferens asseveret quod litteras populi acceperit, cum manifestum sit potuisse plures præmio et mercede corrumpi eorum qui sinceram fidem non habent, ut clamarent in ecclesia, et ipsum petere viderentur episcopum, omnino has fraudes damnandas esse arbitror, ita ut nec laicam in fine communionem talis accipiat. Si vobis omnibus placet, statuente. Synodus respondit: Placet.

CAP. XX. — *Quod episcopus esse non possit qui, nesciente metropolitano consecratus fuerit.*

(Ex concil. Arelatensi, cap. 6.) Illud autem ante omnia claret, quod eum qui sine consensu metropolitani constitutus fuerit episcopus, juxta magnam synodum esse episcopum non debere.

sbyteri per castella et modicas civitates atque villas, debent ab episcopis ordinari et poni singuli tamen per singulos titulos suos. Amplius quam isti duo ordines sacerdotum, nec nobis collati sunt, nec apostoli docuerunt.

CAP. V. — *Ut non laici, nec bigami, nec viduorum mariti, sed irreprehensibiles ordinentur episcopi.*

(*Ex decr. Leonis papæ, titulo 33.*) In civitatibus quarum rectores obierint, de substituendis episcopis hæc forma servetur, ut is qui ordinandus est, etiam si bonæ vitæ testimonio fulciatur, non laicus, nec neophitus, nec secundæ conjugis sit maritus, aut qui unam quidem habeat vel habuerit, et quam sibi viduam copularit. Sacerdotum enim tam excellens est electio, ut quæ in aliis membris Ecclesiæ non vocantur ad culpam, in illis tamen habentur illi-

CAP. VI. — *Ut dum episcopus eligitur, si contradictores habeat, quinque episcopi conveniant.*

(*Ex concil. Africano, cap. 17.*) Sed et illud est statuendum, ut quando ad eligendum episcopum convenimus, si qua contradictio fuerit oborta, quia talia facta sunt apud nos, non præsumant, ad purgandum eum, qui ordinandus est, tres episcopi jam, sed postulentur ad numerum supradictorum si haberi possunt duo, in eadem plebe cui ordinandus est, et discutiantur primo personæ contradicentium. Postremo etiam illa quæ obijciuntur, pertractentur. Et cum purgatus fuerit sub conspectu publico, ita demum ordinetur. Si hoc cum vestræ sanctitatis animo concordat, roboretur vestræ dignationis responsione. Ab universis episcopis dictum est: Satis placet.

CAP. VII. — *Quod, nolentibus clericis vel populis, nemo debeat episcopus ordinari.*

(*Ex decr. Cælestini papæ, cap. 18.*) Nullus invitis detur episcopus; cleri, plebis et ordinis consensus, et desiderium requiratur. Tunc alter de altera eligatur Ecclesia, si de civitatis ipsius clericis, cui est episcopus ordinandus, nullus dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri. Primum enim illi reprobandi sunt, ut aliqui de alienis Ecclesiis merito præferantur. Habeat unusquisque suæ fructum militiæ in Ecclesia, in qua suam per omnia officia transigit ætatem. In aliena stipendia minime alter obrepit, nec alii debitam alter sibi audeat vindicare mercedem. Sit facultas clericis renitendi, si se viderint prægravari. Et quos sibi ingeri ex transverso cognoverint, non timeant refutare, qui si non, debitum præmium, vel liberum de eo qui eos rector est, debent habere iudicium.

CAP. VIII. — *Qui episcopi sunt ordinandi, quod debeant prius examinari.*

(*Ex concil. Carthaginiensi, cap. 1.*) Qui episcopus ordinandus est, antea examinetur, si natura prudens est, si docibilis, moribus temperatus, vita castus, si sobrius, si semper sui negotii cavens, si humilis, si affabilis, si misericors, si litteratus, si in lege Domini instructus, si in Scripturarum sensibus cautus, si in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus. Et ante

omnia, si fidei documenta verbis simplicibus asserat, id est, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum Dominum esse confirmans, totamque in Trinitate Deitatem, coessentialem, et consubstantialem, et cœternalem, et coomnipotentem prædicans, singulamque in Trinitate personam plenum Deum, et totas tres personas, unum Deum. Si incarnationem divinam non in Patre neque in Spiritu sancto facta, sed in Filio tantum credat, ut qui erat in divinitate Dei Patris Filius, ipse fieret in homine hominis matris filius: Deus verus ex Patre, homo verus ex matre: carnem ex matris visceribus habens, et animam humanam rationalem: simul in eo utramque naturam, id est, hominis et Dei: persona una, unus Filius, unus Christus, unus Dominus creaturarum omnium quæ sunt, et Auctorem, et Dominum, et Creatorem cum Patre et Spiritu sancto omnium creaturarum. Qui passus sit vera carnis passione, mortuus vera corporis sui morte, resurrexit vera carnis suæ resurrectione, et vera animæ resumptione, in qua veniet iudicare vivos et mortuos. Quærendum etiam ab eo, si Novi et Veteris Testamenti, id est, legis et prophetarum, et apostolorum, unum eundemque credat Auctorem et Dominum. Si diabolus non per conditionem, sed per arbitrium suum factus sit malus. Quærendum etiam ab eo, si credat hujus, quam gestamus, et non alterius carnis resurrectionem. Si credat iudicium futurum, recepturos singulos pro his quæ in hac carne gesserunt, vel pœnas, vel præmia. Si nuptias non improbet. Si secunda matrimonia non condemnet. Si carniū perceptionem non culpet. Si pœnitentibus reconciliatis communice. Si in baptismo omnia peccata, id est tam illud originale contractum quam illa quæ voluntarie admissa sunt, dimittantur; si extra Ecclesiam catholicam ullus salvetur. Cum in his omnibus examinatus, pleniterque instructus repertus fuerit, tunc ordinetur episcopus.

CAP. IX. — *Ut episcopi diligentissime probentur antequam ordinentur.*

(*Ex concil. Aurelian., cap. 12.*) Ut episcopi iudicio metropolitanorum, et eorum episcoporum qui circumcisa sunt, provehantur ad ecclesiasticam potestatem, hi videlicet, qui plurimo tempore probantur, tam verbo fidei, quam rectæ conversationis exemplo.

CAP. X. — *Quod populo non liceat per se sacerdotum facere electiones.*

(*Ex concil. Bracar., cap. 1.*) Non liceat populo electionem facere per se, eorum qui ad sacerdotium provocantur, sed in iudicio episcoporum esse debet, ut ipsi eum, qui ordinandus est, probent, si in sermone, et fide, et spiritali vita edoctus sit.

CAP. XI. — *Quod non habeantur episcopi, quos nec clerus, nec populus elegit, nec comprovinciales episcopi consecrurunt.*

(*Can. Leonis papæ 15.*) Nulla ratio sinit ut inter episcopos habeantur qui nec a clericis sunt electi, nec a plebibus expetiti, nec a comprovincialibus episcopis cum metropolitani iudicio consecrati. Unde

ape quæstio de male accepto honore nascatur, A
nbigat nequaquam et ab istis esse tribuen-
uod non deceatur fuisse collatum? Si qui au-
erici ab istis pseudepiscopis in eis Ecclesiis
ti sunt, quæ ad proprios episcopos pertinebant,
natio eorum cum consensu et consilio præsi-
m facta est, potest rata haberi, ita ut in ipsis
s perseverent. Aliter autem vana habenda est
ratio, quia nec loco fundata est, nec auctori-
nita.

II. — *Quod nullus ordinari episcopus debeat,*
nisi ex conventione.

conc. Aurelian., cap. 2.) Nullus est ordinandus
us, nisi convocatis clericis et parochianis, et
m consentientibus.

III. — *De illis qui accipiunt regimina ecclesia-*
rum et cunctos fastu superbæ parvipendunt.

genes dicit :) Quidam assumpta Ecclesia et
divinis elevantur, et cunctos fastu superbæ
endunt : hi canes magis quam principes no-
ur.

IV. — *De illis episcopis qui superbire incipiunt.*
dictis Gregorii papæ et apostoli Pauli.) Humi-
et esse episcopus. Gradum enim mansuetudi-
ipit, non superbæ. Paulus dicit : Decet hu-
li hominem mansuetum esse, non elatum, nec
um.

V. — *Quod ordinationes episcoporum aposto-*
auktoritate a cunctis provincialibus fieri de-
bet.

epistola Anaclet. papæ scripta episcopis Italiae,
ono.) Ordinationes episcoporum auctoritate
ica ab omnibus qui in eadem fuerint pro-
sunt celebrandæ, qui simul convenientes,
ium diligenter agant, jejuniumque cum con-
ibus precibus celebrent, et manus cum san-
angelis quæ prædicaturi sunt imponentes,
ica die hora tertia orantes, sacraque unctione
lo prophetarum et regum, capita eorum more
orum et Mosi ungentes : quia omnis sanctifi-
onstat in Spiritu sancto, cujus virtus in visi-
ancto est chrismate promulgata, hoc ritu so-
n celebrent ordinationem. Quod si omnes si-
nvenire minime potuerint, assensum tamen
ecibus et scriptis præbeant, ut ab ipsa ordi-
D
nimo non desint. Porro et Hierosolymita-
rimus archiepiscopus beatus Jacobus, qui
dicebatur, et secundum carnem Domini nun-
s est frater, a Petro, Jacobo et Joanne aposto-
ordinatus, successoribus videlicet dantes for-
orum, ut minus quam a tribus episcopis re-
ne omnibus assensum præbentibus nullatenus
ur, et cum communi voto ordinatio cele-

VI. — *Ne laicus fiat episcopus ante xxx annos*
et ante anni conversationem.

concil. Arelatensi, can. 7.) Episcopatus vero
abyterii honorem nullus laicus ante anni con-
nem, vel ante triginta annos accipiat.

PATROL. CXL.

CAP. XVII. — *De laicis non temere faciendum*
episcopos.

(*Ex concil. Sardicensi, cap. 13.)* Osius episcopus
dixit : Et hoc necessarium arbitror, ut diligentis-
sime tractetis, si forte aut dives, aut scolasticus de
foro, aut ex administratore episcopus fuerit postu-
latus, ut non prius ordinetur, nisi ante et lectoris
munere, et officio diaconi aut presbyteri fuerit, per-
functus : et ita per singulos gradus, si dignus fuerit,
ascendat ad culmen episcopatus. Potest enim per
has promotiones, quæ habebunt utique prolixum
tempus, probari qua fide sit, qua modestia, qua gra-
vitate et verecundia ; et si dignus fuerit probatus,
divino sacerdotio illustretur : quia conveniens non
est, nec ratio vel disciplina patitur, ut temere et
leviter ordinetur aut episcopus, aut presbyter, aut
diaconus, qui neophytus est ; maxime cum et magi-
ster gentium beatus apostolus Paulus, ne hoc fieret
denuntiasset et prohibuisse videatur, sed hi quorum
per longum tempus examinata sit vita, et merita
fuerint comprobata.

CAP. XVIII. — *Quod per gradus ecclesiasticos ad*
episcopatus debeat officium perveniri.

(*Ex decr. Cælest. papæ Galliarum episcopis missis,*
can. 16.) Ordinatos vero quosdam, fratres charissimi,
episcopos, qui nullis ecclesiasticis ordinibus ad tantæ
dignitatis fastigium fuerint instituti, contra Patrum
decreta, hujus usurpatione qui se hoc recognoscit fe-
cisse didicimus ; cum ad episcopatum his gradibus qui-
bus frequentissime cautum est debeat perveniri, ut
minoribus initiati officiis, ad majora firmentur. Debet
enim antea esse discipulus quisquis doctor esse desi-
derat, ut possit docere quod didicit. Omnis vitæ insti-
tutio hac ad id quo tendit se ratione confirmat. Qui
minime litteris operam dederit, præceptor non potest
esse litterarum. Qui non per singula stipendia cre-
verit, ad meritum stipendii ordinem non potest
pervenire. Solum sacerdotium inter ista, rogo vilius
est, quod facilius tribuitur, cum difficilius im-
pleatur?

CAP. XIX. — *Ut laicam communionem non accipiat,*
qui per ambitionem episcopatum acceperit.

(*Ex concil. Sardicensi, cap. 2.)* Osius episcopus
dixit : Etiam si talis aliquis extiterit temerarius, ut
fortassis talem excusationem afferens asseveret
quod litteras populi acceperit, cum manifestum sit
potuisse plures præmio et mercede corrumpi eorum
qui sinceram fidem non habent, ut clamarent in
ecclesia, et ipsum petere viderentur episcopum,
omnino has fraudes damnandas esse arbitror, ita ut
nec laicam in fine communionem talis accipiat. Si
vobis omnibus placet, statuite. Synodus respondit :
Placet.

CAP. XX. — *Quod episcopus esse non possit qui, ne-*
sciente metropolitano consecratus fuerit.

(*Ex concil. Arelatensi, cap. 6.)* Illud autem ante
omnia claret, quod eum qui sine consensu metro-
politani constitutus fuerit episcopus, juxta magnam
synodum esse episcopum non debere.

CAP. XXI. — *Ne episcopi per Simoniacam hæresim regiminis locum obtineant.*

(*Ex concil. Medensi, cap. 43.*) Cavendum et summo opere præcavendum ac per virtutem Christi sanguinis interdicendum episcopis et regibus, et omnibus sublimioribus potestatibus, atque cunctis fautoribus et electoribus, quorumcumque, atque consensoribus, seu ordinatoribus in gradu ecclesiastico, ut nemo per Simoniacam hæresim, regiminis locum obtineat quacumque factione, calliditate, promissione, seu commoditate; aut dationem per se, aut per emissam personam, cum Spiritus sanctus inter cætera documenta per os dicat Gregorii: Cur non perpendit quia benedictio illi in maledictionem convertitur? Et alibi: Dolens, inquit, dico, gemens denuntio, quia sacerdotium quod apud vos intus cecidit, foris diu stare non poterit.

CAP. XXII. — *De his qui pretio sacram mercati sunt dignitatem.*

(*Ex epistola Gelasii papæ, cap. 5.*) Quos constituit indignos meritis, sacram mercatos esse pretio dignitatem, convictos oportet arceri, quia dantem pariter accipientemque damnatio Simonis. quam sacra lectio testatur, involvit.

CAP. XXIII. — *De eadem re.*

(*Ex epist. Hormisdæ papæ, cap. 40.*) Hoc itaque ad priora conjungimus, ne benedictio per impositionem manus, quæ a Deo esse creditur, pretio comparatur; quia Simon Spiritum sanctum volens pretio mercari, apostoli fuit detestatione percussus.

CAP. XXIV. — *Quod non oporteat ordinationes episcoporum diu differri.*

(*Cap. 23. Chalced.*) Quoniam quidam metropolitanorum, quantum comperimus, negligunt commissos sibi græges, et ordinationes episcoporum facere differunt, placuit sanctæ synodo intra tres menses ordinationes episcoporum celebrari, nisi forte necessitas inexcusabilis præparet tempus dilationis extendi: quod si hoc minime fecerit, correptioni Ecclesiasticæ subiacebit. Verumtamen reditus Ecclesiæ viduatæ penes œconomum ejusdem Ecclesiæ integri reserventur.

CAP. XXV. — *De ordinationibus episcoporum diu minime differendis.*

(*Ex decr. Damasi papæ, cap. 2.*) Quoniam quidam metropolitanorum fidem suam secundum priscam consuetudinem sanctæ sedi apostolicæ exponere detrectantes, usum pallii neque expetunt, neque percipiunt, ac per hoc episcoporum consecratio viduatæ Ecclesiis non sine periculo protelatur, placuit ut quisquis metropolitanus ultra tres menses consecrationis suæ ad fidem suam exponendam, palliumque suscipiendum, ad apostolicam sedem non miserit, commissa sibi careat dignitate, sitque licentia metropolitanis aliis post secundam et tertiam commotionem viduatæ Ecclesiis cum consilio Romani pontificis ordinando episcopum subvenire. Si vero consecrandi episcopi negligentia provenerit, ut ultra tres menses Ecclesia viduata consistat, communionem privetur, quousque aut loco cedat, aut se consecrandum præ-

bere non differat. Quod si ultra quinque menses per suam negligentiam retinuerit viduatam Ecclesiam, neque ibi neque alibi consecrationis donum percipiat imo metropolitani sui iudicio cedat.

CAP. XXVI. — *Quando quis debeat a vicinis provinciæ episcopis ordinari.*

(*Can. Sardiæ, 5.*) Osius episcopus dixit: Si contigerit in una provincia, in qua plurimi fuerint episcopi, unum forte remanere episcopum, et populi convenerint, episcopi vicinæ provinciæ debent illum prius convenire episcopum qui in ea provincia moratur, et ostendere quod populi petant sibi rectorem et hoc justum esse, ut et ipsi veniant et cum ipso ordinent episcopum. Quod si conventus litteris tacerit, et dissimulaverit, nihilque rescripserit, satisfaciendum esse populis, ut veniant ex vicina provincia episcopi, et ordinent episcopum.

CAP. XXVII. — *Ut episcopus non consecretur sine tribus episcopis.*

(*Ex consilio Arelatensi, cap. 5.*) Nullus episcopus sine metropolitani permisso, nec episcopus metropolitanus sine tribus episcopis comprovincialibus, præsumat episcopum ordinare, ita ut alii comprovinciales epistolis admoneantur, ut se suo responso consensisse significant. Quod si inter partes aliqua fuerit dubitatio, majori metropolitanus in electione consentiat.

CAP. XXVIII. — *Ut episcopus non ordinetur minus quam a tribus, et si fieri possit archiepiscopus ab omnibus comprovincialibus.*

(*Ex epist. Anicii papæ Ecclesiis per Galliam constitutis directa.*) De ordinationibus episcoporum super quibus nos consulere voluisti, olim in spiritu præcessoris nostri Anacleti quædam jam decreta reperimus. Scimus enim beatissimum Jacobum, qui dicebatur Justus, qui secundum etiam carnem frater Domini nuncupatus est, a Petro, Jacobo et Joanne apostolis, Hierosolymis episcopum esse ordinatum. Si autem non minus quam a tribus apostolis tantus vir fuit ordinatus, patet profecto eos formam instituente Domino tradidisse, non minus quam a tribus episcopis episcopum ordinari debere; sed crescenti numero episcoporum, nisi necessitas intervenerit, debent etiam plures augeri. Si autem archiepiscopus obierit, et alter ordinandus archiepiscopus fuerit, omnes ejusdem provinciæ episcopi ad sedem metropolitanam conveniant, ut ab omnibus ipse eligatur et ordinetur. Oportet autem ut ipse qui illis omnibus præesse debet, ab omnibus illis eligatur et ordinetur. Reliqui vero comprovinciales episcopi, si necesse fuerit, cæteris consentientibus, a tribus jussu archiepiscopi consecrari possunt episcopi, sed melius est si ipse cum omnibus eum qui dignus est elegerit, et cuncti pariter consecraverint pontificem. Et licet istud necessitate cogente concessum sit, illud autem quod de archiepiscopi consecratione præceptum atque prædictum est, id est, ut omnes suffraganei eum ordinent, nullatenus immutari licet, qui illis præest, ab omnibus episcopis quibus præest, debet constitui. Sin aliter præsumptum fuerit,

scare non dubium est, quia irrita erit ejus A
acta ordinatio.

XIX. — *De episcopo qui alium sine sua voluntate episcopum ordinaverat.*

epist. Simplicii papæ missa Joanni Ravennati
cap. 1.) Si quis esset intuitus ad normam
asticæ disciplinæ, vel si quid apud te sacer-
modestiæ teneretur, nunquam plectibiles per-
entur excessus. A quibus si nullo te paterna-
regularum poteras continere præcepto, saltem
memoriæ prædecessoris tui fueras revocan-
emplo, qui cum faciendo presbyterum minus
isset invitum, senserat tamen dignum pro tali
tione iudicium. Ubi ista didicisti, quæ in
n et coepiscopum nostrum Gregorium, non
ne, sed invidia perpetrasti, quem inexcusabili
lia pertrahi ad te passus es, atque vexari, ut
orem tantum, non per animi tranquillitatem,
er amentiam, sicut dicendum est irrogares?

enim talia potuissent fieri, sanitate consilii.
us exaggerare quod gestum est; ne cogamur
re quod dignum est. Nam privilegium meretur
re, qui permissa sibi abutitur potestate.

XX. — *De abjectione ejus quem duo præsum-
pserint ordinare episcopi.*

concil. Arausic., cap. 20.) De abjectione ejus
duo præsumpserint ordinaire episcopi, in no-
rovinciis placuit de præsumptoribus, ut sicubi
erit duos episcopos tertium consecrare, et
t auctores damnabuntur, quo cautius ea quæ
ntiquitus statuta servantur.

XXI. — *De non ordinandis episcopis per vicos
et modicas civitates.*

concil. Sardicensi, cap. 6.) Licentia vero
non est ordinandi episcopum, aut in vico
, aut in modica civitate, cui sufficit unus pre-
: quia non est necesse ibi episcopum fieri, ne
at nomen episcopi et auctoritas. Non debent
alia provincia invitati facere episcopum, nisi
his civitatibus quæ episcopos habuerunt, aut
talis aut tam populosa est civitas, quæ me-
: habeat episcopum. Si hoc omnibus placet.
us respondit: Placet.

CAP. XXXII. — *De eadem re.*

decret. Leonis papæ, cap. 49.) Illud sane quod
cerdotalem pertinet dignitatem, inter omnia
us canonum statuta servari, ut non in quibus-
ocis neque quibuscunque castellis, et ubi antea
erunt episcopi, consecrentur, cum ubi mino-
at plebes minoresque conventus, presbytero-
ara sufficiat, episcopalia autem gubernacula,
si majoribus populis et frequentioribus civita-
oporteat præsidere, ne quod sanctorum Pa-
divinitus inspirata decreta veterunt, viculis et
sionibus, vel obscuris et solitariis municipiis
tar sacerdotale fastigium, et honor cui debent
entiora committi, ipse sui numerositate vi-

CAP. XXXIII. — *De Wamba, rege Gallorum, qui con-
tra canones in quadam villula episcopatum fecerat,
quomodo annullatum est.*

(*Ex concil. Toletano XIII, can. 4.*) Majoribus insti-
tutionibus contraire, et sanctorum Patrum decreta
convellere, quid aliud est quam vinculum societatis
Christi abrumpere, et usurpatæ præceptionis licen-
tia, statum Ecclesiæ dissipare? Prosequente igitur
venerabili et sanctissimo viro fratre nostro Ste-
phano Emeretensis sedis episcopo, res nobis novellæ
præsumptionis usurpatione sese intulit pertractanda,
tanto communionis nostræ iudicio convellenda,
quanto et pravitate nostræ noscitur ausu perpetrata.
Dixit enim violentia principali se impulsum fuisse,
ut in monasterio villulæ, in qua venerabile corpus
sanctissimi Puenii confessoris debito quiescit ho-
nore, novam episcopalis honoris ordinationem effi-
ceret, et ideo ex indiscreto et facillimo assensu, in-
justis Wambæ principis jussionibus parens, novam
et injustam illic pontificalis sedis perlectionem in-
duxit, ubi canonica constitutio id fieri omnimoda
ratione refellit. Prædictus ille vir prostratus humo
medicamine nostri præcepti, et sibi dari veniam pe-
tit, et quid potissimum fieri oporteat de persona
ejus qui illic ordinatus fuerat, nostri oris sententia
decerni poposcit. Sed quia veraciter, imo commu-
niter noveramus prædictum principem consilio levita-
tis agentem, non solum præcepisse ut in prædicto
loco aliquis episcopus fieret, sed etiam ita cum
obstinationibus definisse, ut in suburbio Toletano
in ecclesia Prætoriensis sanctorum Petri et Pauli
episcopum ordinaret, necnon et in vicis vel vil-
lulis similiter faceret: ideo pro tam insolenti hujusce-
modi extirpationis licentia, quidquid de hac re
haberent canonum instituta, in medium proferri
præcepimus. Tunc hæc in ordinem constituta, præ-
lecta sunt. In primis exempla Pauli ubi Tito disci-
pulo, ut episcopos per civitates constituere deberet,
præcepit. Item ex concilio Nicæno, titulo 8, ubi inter
cætera præcipitur ut in civitate non videantur duo
episcopi esse. Item ex concilio Laodicensi, titulo 7,
ubi dicit: Non oportet in vicis et in villulis episco-
pos ordinari. Item ex concilio Africæ, titulo 2, ubi
Felix episcopus Solemsitanus dixit: Etiam si hoc
placet sanctitati vestræ, insinuo ut dioceses quæ
nunquam habuerunt episcopos, non habeant. Diœce-
sis quæ aliquando habuit, habeat proprium. Secun-
dum autem hoc prosecutionem sanctitatis vestræ
est æstimare quid fieri debeat. Genecletus episcopus
dixit: Si placet insinuatio patris coepiscopi nostri
Felicis, ab omnibus confirmetur. Ab universis episco-
pis dictum est. Placet. Item ex concilio Africæ III, titulo
2, ubi dicit ut non accipiat alterum episcopum plebs
quæ in diœcesi semper subjacuit. Epigenius enim epi-
scopus in cætera sic dixit: Non debere rectorem
accipere eam plebem quæ in diœcesi semper subja-
cuit nec unquam proprium episcopum habuit. Qua-
propter si universo sanctissimo cœtui placet hoc
quod præfatus sum, confirmetur Aurelius episcopus

dixit : Fratris et consacerdotis nostri prosecutioni non obsisto, sed hoc me et fecisse, et facturum esse profiteor. Item ex concilio Sardicensi, ubi inter cætera præcipitur : Licentia danda passim non est. Si enim subito aut vicus aliquis, aut modica civitas, cui satis est unus presbyter, voluerit sibi episcopum ordinari, ad hoc ut vilescat nomen episcopi et auctoritas, non debent illi ex alia provincia invitati, facere episcopum, in quibus locis antea non fuit. Item de sententia eorum qui hujusmodi ordinationes faciunt, vel de his qui contra hæc instituta canonum ordinantur, ex concilio Tauritano, titulo ubi dicit : Gestorum quoque seriem conscribi placuit ad perpetuam disciplinam, quod circa Octabium Ursionem, Remigium, ad Trefe episcopum, synodus sancta decrevit. Qui in usurpationem quamdam de ordine sacerdotum, ad invidiam vocabantur. Quod ita his videtur indultum, ut de cætero hac auctoritate communiti nihil, usurpare conentur. Siquidem se ab hac causa tali excusatione defenderunt, qua dicerent prius se non esse conventos, proinde iudicavit synodus sancta : ut si quis hoc fecerit contra instituta majorum, sciat is qui ordinatus fuerit sacerdotis se honore privandum, et ille qui ordinaverit, auctoritatem se in ordinationibus vel in conciliis minime retenturum. Non solum autem circa memoratum episcopum hæc sententia prævalebit, sed et circa omnes, simili errore deceptos, qui ordinationes hujusmodi perpetrarunt. His igitur fortissimis regulis, effectum pii operis apponentes, in communi definitione elegimus, ut in loco villulæ supradictæ Aquis, deinceps sedes episcopalis non remaneat, neque episcopus illuc ultra constituendus existat. Hic tamen Coniulduus, qui contra majorum decreta illic videtur institutus fuisse episcopus, nullis canonum erit ad condemnationem sui sententia ulciscendus, quia non ambitione, sed principis impulsione constitit ordinatus. Et ideo hoc illi remedium humanitatis concedimus, ut in sedem aliam decidentis cuiuslibet episcopi traducatur, et prædictus locus sub monastica deinceps institutione mansurus, non episcopali ultra privilegio fretus, sed sub abbatis regimine, sicut huc usque fait, erit modis omnibus mancipandus. Jam vero de cætero generale ponentes edictum, si quis contra hæc canonum interdicta venire conatus fuerit, ut in locis illis episcopum eligat fieri, ubi episcopus nunquam fuit, anathema in conspectu omnipotentis Die incurrat, et insuper tam ordinator quam ordinatus gradum sui ordinis perdat : quia non solum antiquorum Patrum decreta, sed apostolica ausus est convellere instituta.

CAP. XXXIV. — *Ut plebs quæ nunquam habuit episcopum, nisi ex consensu, non habeat.*

(*Ex concil. Africano, cap. 61.*) Placuit et illud, ut plebes quæ nunquam habuerunt proprios episcopos, nisi ex concilio plenario uniuscujusque provincie et primatis, atque consensu ejus ad cujus diocesim eadem Ecclesia pertinebat, decretum fuerit, minime accipiant.

A CAP. XXXV. — *Ut nequaquam in duos metropolim provincias dividatur.*

(*Concil. Chalced., cap. 12.*) Pervenit ad n quidam præter ecclesiastica statuta facient volarunt ad potestates, et per pragmaticam in duo unam provinciam dividerunt, ita ut facto duo metropolitani esse videantur in vincia. Statuit ergo sancta synodus de reliq ab episcopis tale tentari. Alioquin, qui hoc a fuerit, amissioni gradus proprii subiacebit cunque vero civitates litteris imperialibus metani nominis honore subnixæ sunt, honore modo perfruantur, et qui Ecclesiam ejus g episcopus, salvis scilicet veris metropolis pr suis.

B CAP. XXXVI. — *De illis episcopis qui non cepti ab illis ad quos sunt ordinati vel denon*

(*Ex concil. Ancyr., cap. 17.*) Si qui episcopi nati sunt, nec recepti ab illa parochia in qua denominati, volueruntque alias occupare potestatem et vim præsulibus earum inferre, seditione sus eos excitando, hos abjici placuit. Quod sint in presbyterii ordine ubi prius fuerant, presbyteri residere, non abjiciantur propria diocesi. Si autem seditiones commovent ibidem eos episcopis, presbyterii quoque honor talibus tur, tiantque damnatione notabiles.

CAP. XXXVII. — *De episcopo qui Ecclesiam a ordinatus est, adire neglexerit.*

(*Ex concil. Antioch., cap. 17.*) Si quis episcopus manus impositionem episcopatum acceperit commissum ministerium subire neglexerit quieverit ire ad Ecclesiam sibi commissam oportet communionem privari, donec susceptus officium, aut certe de eo aliquid integraverit ejusdem provincie synodus sacerdotum.

CAP. XXXVIII. — *De episcopo qui non susceptum sibi commissum.*

(*Ex conc. Arelat., cap. 6.*) Si quis episcopus susceperit officium sibi commissum, hic commone privetur, quoadusque consentiat obedientiam commodans. Si vero perrexerit nec receptus non pro sua sententia, sed pro malitia populi quidem maneat episcopus, clerici vero civitatum communionem priventur, quod erudiendis inobediens populis non fuerint.

D CAP. XXXIX. — *De episcopo vacante, qui Ecclesiam vacantem invaserit.*

(*Ex conc. Antioch., cap. 16.*) Si quis episcopus cans, in Ecclesiam non habentem episcopum invaserit, in Ecclesia sine concilio integri ordinis in etiam si populus quem seduxit desideret illum num eum ab Ecclesia esse oportet. Integram et perfectum concilium dicimus illud cui metropolitani episcopus interfuerit.

CAP. XL. — *De episcopo qui est ordinatus a synodo, et non est receptus.*

(*Ex conc. Aurelian., cap. 10.*) Si quis ordinatus contentionem populi, aut pro alia ratione, pro sua culpa, in parochia quæ ei fuerit di-

non erit, hunc oportet honorem sacerdotii a synodo contingere, ita ut de rebus Ecclesie convenit sibi nihil præsumat. Sustineat quidquid de eo sanctum concilium judica-

I. — *De his qui promoventur ad episcopatum nec recipiuntur.*

(*Concil. Antioch.*, cap. 18.) Si quis episcopus, ad parochiam minime, cui est electus, sit, non suo vitio, sed quod eum aut populus ut propter aliam causam, non tamen ejus appetitam: hic et honoris sit et ministerii, dummodo nihil molestus Ecclesie rebus ubi ministrare cognoscitur. Quem etiam re conveniet quidquid synodus perfecta pro-
B
judicando decreverit.

II. — *Quod auctoritas congregandarum synodum apostolicæ sedi commissæ sit privata pote-*

(*Isidori* 8.) Synodorum vero congreganda auctoritas apostolicæ sedi privata commissæ state. Nec ullam synodum generalem ratam sumus, quæ ejus non fuerit auctoritate con- vel fulta. Hæc canonica testatur auctoritas, auctoritas ecclesiastica roborat, hæc sancti Patres ant.

III. — *Quod bini conventus episcopales singulis annis fieri debeant.*

(*Decret. Leonis papæ ad Rusticum episcopum* C
m., cap. 37.) De conciliis autem episcopali- aliud indicimus, quam sancti Patres salu- ordinaverunt, ut scilicet bini conventus per singulos habeantur, in quibus de omnibus, quæ inter diversos Ecclesie ordines nasci- t, judicetur. Ac si forte inter ipsos qui præ- majoribus, quod absit, peccatis causa nascæ provinciali nequeat examine definiri, fra- gem tuam de totius negotii qualitate metropo- curabit instruere: ut si coram positus par- nec tuo fuerit resopita iudicio, ad nostram onem quidquid illud est, transferatur.

D
LIV. — *De synodis, quo tempore sint habendæ.* (*Concil. Antioch.*, cap. 20.) Propter utilitates isticas et absolutiones earum rerum quæ ionem controversiamque recipiunt, optime, ut per singulas quasque provincias bis in episcoporum concilia celebrentur. Semel qui- xst tertiam septimanam festi Paschalis, ita ut rta septimana quæ consequitur, id est, medio ostes conveniat synodus, metropolitano com- ciales episcopos admonente. Secunda vero is fiat Idibus Octobris, id est XV die mensis is, quem per Beretheon Græci nominant. In ntem conciliis adsint presbyteri, diaconi, et qui se læsos existimant, et synodi experien- amen. Nullis vero liceat apud se celebrare a, præter eos quibus metropolitana jura vi- esse commissæ.

CAP. XLV. — *De synodo congreganda.*

(*Ex concil. Arvernens.*, cap. 15.) Peractis omnibus quæ ad correctionem nostri ordinis in hoc concilio promulgata sunt, placuit definire, ut omni anno ad peragendam celebritatem concilii in metropolitana sede, tempore quo principis vel metropolitani electio definierit, devotis semper animorum studiis conferamus, nec quibuslibet requisitis occasionibus dissentiamus, sed in præparato die quo indictum fuerit, adunatis in metropolitana sede omnibus provinciæ pontificibus, concilium, Deo præsule, celebretur. Quisquis autem episcopum, excepta inevitabili causa, vel necessitate, de peragendo se concilio absentaverit, per unius anni spatium erit communione plectendus. Quod si deinceps absque celebra- tione concilii, anni unius metas transierit, omnium in communione pontificum ejusdem provinciæ sen- tentiam obnoxius retinebit, id est, si nulla sibi im- pediente principis potestate, vel infirmitate, aut inevitabili causa, sed solius propriæ voluntatis libitu sese ad celebrandum concilium non collegerit.

CAP. XLVI. — *De archiepiscopo qui tempore pacis ultra biennium synodum annuntiare neglexerit.*

(*Ex conc. Meldensi*, cap. 3.) Quod si intra bien- nium divinitus temporum tranquillitate concessa admonitis comprovincialibus a metropolitano syno- dus indicta non fuerit, et metropolitanus ipse pro- vocaciones tardaverit, anno integro missas facere non præsumat. Quod si evocati et non corporali in- firmitate detenti, adesse sua abusione despexerant, simili sententiæ subjacebunt.

CAP. XLVII. — *De episcopis ad synodum vocatis, ut venire non contemnant.*

(*Ex concil. Laodicensi*, cap. 40.) Quod non oportet episcopos ad synodum vocatos omnino contemnere, sed protinus ire et docere, et discere ea quæ ad correctionem Ecclesie, vel reliquarum per- tinent rerum. Seipsum vero qui contempserit, ac- cusabit, nisi forte per ægritudinem ire non possit.

CAP. LXVIII. — *Quales epistolæ a metropolitano sint fratribus dirigendæ.*

(*Ex concil. Tarraconensi*, cap. 13.) Epistolæ tales per fratres a metropolitano sunt dirigendæ, ut non solum de cathedralibus Ecclesie presbyteris, verum etiam de diocesanis ad concilium trahant, et aliquos de filiis Ecclesie secularibus secum adducere studeant.

CAP. XLIX. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Agath.*, cap. 36.) Si metropolitanus episcopus ad comprovinciales episcopos epistolæ direxerit, in quibus eos, aut ad ordinationem alicujus fratris, aut ad synodum invitet, postpositis omnibus, excepta gravi infirmitate corporis, aut præceptione regia, ad constitutam diem adesse non differant. Qui si defuerint, sicut prisca canonum præcepit auctoritas, usque ad proximam synodum charitate fructurum et Ecclesie communione priventur.

CAP. L. — *De episcopo qui synodo adesse neglexerit.*

(*Ex concil. Spalensi*, cap. 10.) Si quis autem epi- scoporum synodo adesse neglexerit, aut costum fra-

trum, antequam concilium dissolvatur, crediderit A deserendum : alienum se a fratrum communione cognoscat, nec eum recipi liceat, nisi in sequenti synodo fuerit absolutus.

CAP. LI. — *De episcopo qui per ægritudinem ad synodum venire non potuerit.*

(*Ex decr. Felicis papæ, cap. 11.*) Quod si ægro- tans fuerit episcopus, aut aliqua eum gravis neces- sitas detinuerit, pro se legatum ad synodum mittat, suscepturus, salva fidei veritate, quidquid synodus statuerit.

CAP. LII. — *De episcopis ad synodum vocatis, et venire, et missos suos mittere dedignantibus.*

(*De synodo apud Alihei habita, cap. 10.*) Placuit sanctæ synodo episcopos qui vocati de Saxonia ad sanctum concilium non venerunt, nec secundum cano- nes sacros missos suos vel vicarios direxerunt, gravi increpatione objurgare, et pro culpa inobe- dientiæ increpare. Unde iterum eos fraterna chari- tate ad conductum concilium invitamus et vocamus. Quod et si hoc, quod non optamus, pro nihilo duxerint, et venire noluerint, justamque rationem inobedientiæ suæ reddere detrectaverint, apostolica auctoritate interdicit eis Petrus sancti Petri et papæ missus, una cum sancta synodo, missas celebrare, quousque Romam veniant, et coram papa et sancta Ecclesia dignam reddiderint rationem.

CAP. LIII. — *Concilium universale non nisi necessitate faciendum.*

(*Ex concil. Africano, cap. 42.*) Placuit ut non sit ultra fatigandis fratribus universalis necessitas, sed quoties exegerint causæ communes, id est, si totius Africae undecumque relatæ ad hanc sedem fuerint litteræ, congregandam esse synodum in ea provincia, ubi opportunitas persuaserit. Causæ autem quæ communes non sunt, in suis provinciis judicentur.

CAP. LIV. — *Ut episcopi posteriores se prioribus suis non præferant.*

(*Ex epist. Lucii papæ, Occidentalibus missa, cap. 5.*) Episcopi vero per singulas provincias obser- vent, ne posteriores se superioribus suis præferant, nec eis inconsultis, nisi quantum ad propriam per- tinet parochiam, aliquid agant. Sed omnes de com- munitate eorum causis, consonam sententiam profe- rant, et determinent, quoniam aliter actæ nullas vires habebunt, nec ecclesiasticæ reputabuntur.

CAP. LV. — *Ut episcopi sui ordinis tempus observent, alter alteri honorem præbentes.*

(*Ex concil. Cabillonensi, cap. 7.*) Item placuit ut, conservato metropolitani episcopi primatu, cæteri episcoporum secundum sui ordinationis tempus, alius alii sedenti deferat locum.

CAP. LVI. — *De episcoporum ordine, ut qui posterius ordinati sunt, prioribus se non audeant anteferre.*

(*Ex concil. Africano, cap. 53.*) Valentinianus episcopus dixit : Si permittit bonum patientiæ vestræ, prosequor ea quæ præterito tempore in Ecclesia Carthaginensi gesta sunt, et subscriptionibus fra- trum firmata claruerunt, etiam hoc nos servaturos esse profiteor. Sed illud scimus, inviolatam semper

mansisse ecclesiasticam disciplinam, ut nullus fra- trum prioribus suis se aliquando audeat antepo- nere, sed officiis charitatis id semper exhibitum est prioribus, quod ab insequentibus gratanter semper acciperetur.

CAP. LVII. — *De rebus dubiis in conciliis episcoporum emergentibus.*

(*Ex epist. Bonifacii papæ ad episcopos Galliarum.*)

Si inter episcopos ejusdem concilii dubitatio emer- serit de ecclesiastico jure, vel de aliis negotiis, pri- mum metropolitanus eorum cum aliis quibusdam in concilio considerans rem judicet. Et si non acquiescat utraque pars judicatis, tunc primas illius regionis inter ipsos audiat, et quod ecclesiasticis ca- nonibus, et legibus nostris consentaneum sit, hoc definiat, et nulla pars valeat calculo ejus contra- dicere.

CAP. LVIII. — *Ut episcopi in synodo residentes, quæ ad emendationem vitæ pertineant, primum emendant.*

(*Ex concil. Arvernensi, cap. 1.*) In primis placuit, ut quoties secundum statuta Patrum sancta synodus congregatur, nullus episcoporum aliquam prius cau- sam suggerere audeat, quam ea quæ ad emendatio- nem vitæ, ad severitatem regulæ, ad animæ remedia pertinent, finiantur.

CAP. LIX. — *De metropolitano si comprovincialem episcopum in sua causa audire distulerit.*

(*Ex decr. Alexandri papæ.*) Si metropolitanus a quocumque comprovinciali episcopo bis fuerit in causa propria appellatus, et eum audire distulerit, in proxima synodo negotii sui habeat licentiam exercendi : et quidquid propter justitiam a compro- vincialibus suis fuerit statutum debet custodiri.

CAP. LX. — *Ut episcopi justa judicia semper dijudent.*

(*Ex concil. Remensi, cap. 19.*) Ut episcopi et ju- dices judicia discernant, quia sunt quædam judicio mundi, quædam judicio Dei reservanda. Scriptum est enim : Nolite judicare ante tempus, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tene- brarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo. Et illius memores sint : In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini et vos.

CAP. LXI. — *Ut canonum statuta ab omnibus rite custodiantur, et nullus ea suo sensu dijudicare præsumat.*

(*Ex concil. Meldensi, cap. 11.*) Canonum statuta sine præjudicio ab omnibus custodiantur, et nemo in actionibus, vel in judiciis ecclesiasticis suo sensu, sed eorum auctoritate ducatur. In exponendis etiam, vel prædicandis divinis Scripturis, sanctorum catho- licorum Patrum, et probatissimorum sensum quis- que sequatur, in quorum scripturis, ut beatus dicit Hieronymus, fidei veritas non vacillet.

CAP. LXII. — *De dissidentibus episcopis.*

(*Ex concil. Carthag. cap. 25.*) Dissidentes episco- pos, si non timor Dei, synodus reconciliet.

CAP. LXIII. — *De inflatione metropolitano et fastu, et de episcopis ac reliquis clericis qui la- dentur a metropolitano.*

(*Ex epist. Anicii papæ episcopis per Galliam con-*

missa, cap. 4.) Si autem aliquis metropolitani inflatus fuerit, et sine omnium comprovincialium presentia, vel consilio episcoporum alias caure, nisi eas tantum quæ ad propriam suam parochiam, aut eos gravare voluerit, abistricte corrigatur, ne talia deinceps præaudeat. Si vero incorrigibilis, eisque inobparuerit, ad hanc apostolicam sedem, cui episcoporum judicia terminare præcepta jus contumacia referatur, ut vindicta de eo cæteri timorem habeant. Si autem propter longinquitatem, aut temporis incommodi-vel itineris asperitatem, grave ad hanc sens causam deferre fuerit, tunc ad ejus pri- ejus causa deferatur, et penes ipsum hujus sedis auctoritate judicetur. Similiter si alii-episcoporum metropolitanum suspectum ha- apud primatem dioceseos, aut apud hanc eam sedem audiatur.

IV. — *Ut plebes alienas alius episcopus non usurpet.*

Concil. Carthaginensi, cap. 19.) Placuit ut a piscopo usurpentur plebes alienæ, nec aliquis orum supergrediatur in diocesi collegam

XV. — *Ut nullus metropolitanus absque am comprovincialium episcoporum presentia rum audiat casus.*

epist. Iginii papæ cunctis fidelibus missa,) Cæterum, fratres, salvo in omnibus Ro- ecclesiæ privilegio, nullus metropolitanus cæterorum omnium comprovincialium episco- instantia, aliquorum audiat causas : quia runt aliter actæ, quam in conspectu eorum a ventilatæ. Et ipse si fecerit, coerceatur a is.

XVI. — *Ut nullus primas vel metropolitanus id agat de Ecclesiis, vel parochiis comprovin- cialium episcoporum, et de ipsorum causis sine a consilio omnium, et nec ipsi aliquid agant ejus consilio, nisi quantum ad proprias perti- arochias.*

epist. Calist. papæ episcopis per Galliam com- missa, cap. 13.) Nullus autem primas vel me- tanus diocesanam Ecclesiam vel parochianum, quid ejus parochiæ, præsumit excommunicare, udicare aliquid, vel agere absque ejus consi- judicio : sed hoc observet, quod ab aposto- atribus et prædecessoribus nostris est statu- t a nobis confirmatum : id est, si quis me- tanus episcopus, nisi quod ad suam solum- rropriam pertinet parochiam, sine consilio et ite omnium comprovincialium episcoporum iliquid agere tentaverit, gradus sui periculo hit, et quod egerit irritum habeatur et va- Sed quidquid de comprovincialium coepisco- causis, eorumque ecclesiarum et clericorum, sæcularium necessitatibus agere aut disponere o fuerit, hoc cum omnium consensu compro- ium agatur pontificum, non aliquo damnatio-

nis fastu, sed humillima et concordi administratione, sicut Dominus ait : Non veni ministrari, sed ministrare. Et alibi : Qui major est vestrum, erit minister vester, et reliqua. Similiter et ipsi comprovinciales episcopi cum ejus consilio, nisi quantum ad proprias pertinet parochias, agant, juxta sanctorum constituta Patrum, ut uno animo, uno ore, concorditer sancta glorificetur Trinitas in sæcula. Nullus primas, nullus metropolitanus, nullusque reliquorum episcoporum alterius adeat civitatem, aut ad possessionem accedat quæ ad eum non pertinet, et alterius episcopi est parochia, super cujusquam dispositione, nisi si vocatus ab eo cujus esse dinoscitur, ut quiddam ibi disponat vel ordinet, aut judicet, si sui gradus honore potiri voluerit. Sin aliter præsumperit, damnabitur : et non solum ille sed cooperantes, eisque consentientes, quia sicut ordinatio, ita ejus et judicatio, et aliarum rerum dispositio prohibetur.

CAP. LXVII. — *De contentione parochiæ.*

(Ex concil. Arvernensi, cap. 3.) Quicumque episcopus alterius episcopi diocesim per XXX annos sine aliqua interpellatione possederit, quamvis secundum jus legis ejus videatur esse diocesis, admittenda non est contra eum actio repossedendi : sed hoc intra unam parochiam, extra vero nullo modo : ne, dum diocesis defenditur, provinciarum termini confundantur.

CAP. LXVIII. — *Ut episcopi qui negligunt loca sua a vicinis episcopis, ut se corrigant, admoneantur.*

(Ex concilio Africano, cap. 76.) Item placuit, ut quicumque negligunt loca ad suam cathedram pertinentia in catholicam unitatem lucrari, conveniantur a diligentibus vicinis episcopis, ut id agere non morentur. Quod si intra sex menses a die conventionis non effecerint, qui potuerit eas lucrari, ad ipsum pertineant : ita sane, ut si ille ad quem pertinuisse videbantur, probare potuerit, magis illius electam negligentiam ab hæreticis, ut impune ibi sint, et suam diligentiam fuisse præventam, ut eo modo ejus cura sollicitior vetaretur : cum hoc judices episcopi cognoverint, suæ cathedræ loca restituant. Sane si episcopi intra quos causa versatur, diversarum sunt provinciarum, ille primas det judices, vicinus provincia est locus de quo contenditur. Si autem ex communi placito vicinos judices elegerint, aut unus eligatur, aut tres : aut si tres elegerint, aut omnium sententiam sequantur, aut duorum.

CAP. LXIX. — *De duobus episcopis altercantibus de parochia cujusdam basilicæ.*

(Ex concil. Spalensi, cap. 1.) Inter memoratos fratres nostros, Fulgentium Astigitanum et Honorium Cordubensem episcopos, discussio agitata est, propter parochiam basilicæ cujusdam quam horum alter Celtacensem, alter Reginensem asseruit. Et quia inter utrasque partes hactenus limitis actio vendicata est, cujus quamvis vetusta retentione, nullum juris præjudicium adferret : ideoque ne in dubium

ultra inter eos nostra devocaretur sententia, pro- A
 latis canonibus synodalia decreta perfecta sunt,
 quorum auctoritas præmonet ita oportere inhiberi
 cupiditatem, ut ne quis terminos alienos usurpet. Ob
 hoc placuit inter alternas partes inspectionis viros
 mittendos, ita ut diœcesis possidentis, si tamen basi-
 licam veteribus signis limes provisos monstraverit,
 Ecclesiæ cujus est jus retentionis, si æternum do-
 minium. Quod et si limes legitimus eamdem basili-
 cam non concludit, et tamen longi temporis pro-
 batur objecta præscriptio, appellatio præsentis
 episcopi non valebit: quia illi tricennalis objectio
 silentium imponit. Hoc etiam et sæcularium prin-
 cipum edicta præcipiunt, et præsulum Romanorum
 decrevit auctoritas. Sin vero infra metas tricennalis
 temporis, extra alienos terminos basilicæ injusta B
 retentio reperitur, repetentis episcopi juri sine mora
 restituetur.

CAP. LXX. — *De episcopis qui contendunt de paro-*
chiis suis.

(*Ex concil. Africano, cap. 75.*) Placuit ut quicun-
 que episcopi plebes quas ad suam cathedram æsti-
 mant pertinere non ita repetunt, ut causas suas epi-
 scopis judicantibus agant: sed alio retinente irrue-
 rint, sive nolentibus, sive volentibus plebibus causæ
 suæ detrimentum patiantur. Et quicunque jam hoc
 fecerunt, si nondum est inter episcopos finita con-
 tentio, sed adhuc inde contendunt, ille inde discedat
 quem constititerit prætermisissis judiciis ecclesiasticis
 irruisse, nec sibi quisque blandiatur, si a primatu C
 ut retineat litteras impetrarit: sed sive habeat lit-
 teras, sive non habeat, conveniat eum qui tenet, et
 ejus litteras accipiat, ut eum appareat pacifice te-
 nuisse Ecclesiam ad se pertinentem. Si autem ille
 aliquam questionem retulerit, per episcopos judices
 causa finiatur, sive quos eis primates dederint, sive
 quos ipsi vicinis ex consensu delegerint.

CAP. LXXI. — *Ut in altera parochia clericos alterius*
diœcesis episcopus nullatenus ordinet.

(*Ex concil. Antioche., cap. 22.*) Episcopus alienam
 civitatem, quæ non est illi subjecta, non adeat, nec
 ad possessionem accedat, quæ ad eum non pertinet,
 nec ordinationem ibi facere præsumat: nisi forte D
 cum consilio et voluntate episcopi regionis. Si quis
 autem tale aliquid facere tentaverit, irrita sit ejus
 ordinatio, et ipse coerceatur a synodo.

CAP. LXXII. — *Ut nullo modo de parochia ad aliam*
episcopus transeat.

(*Ex eodem, cap. 21.*) Episcopus ab alia parochia
 nequaquam migret ad aliam: nec sponte sua pro-
 rus insiliens, nec vi coactus a populis, nec ab epi-
 scopis necessitate compulsus. Maneat autem in Ec-
 clesia quam primitus a Deo sortitus est, nec inde
 transmigret, secundum pristinum terminum de hac
 re constitutum.

CAP. LXXIII. — *De præsumptione alienæ diœcesis.*

(*Ex epist. Bonifacii papæ.*) Si quis episcopus non
 rogatus de alia provincia in aliam venerit, præsum-
 ptive irruens ad ordinationem et constitutionem

clericorum, et ad ea quæ ad illum non pertinent,
 importunus existat, vacua sint et inania omnia quæ
 ab eo fuerint constituta. Ipse autem digna increpa-
 tionem excommunicetur, et abominetur a sancto
 concilio.

CAP. LXXIV. — *Ne episcopus, sua civitate despecta,*
ambitus causa ad aliam transeat.

(*Ex decret. Leonis papæ, cap. 38.*) Si quis autem
 episcopus, civitatis suæ mediocritate despecta, ad-
 ministrationem loci celebrioris ambierit, et ad
 majorem se plebem quacumque ratione transtu-
 lerit, a cathedra quidem pellatur aliena, sed carebit
 et propria: ut nec illis præsideat quos per avari-
 tiam concupivit, nec illis quos per superbiam spre-
 vit. Suis igitur terminis quisque contentus sit, nec
 supra mensuram juris sui affectet augeri.

CAP. LXXV. — *Ut ab episcopis aliena parochia mi-*
nime pervadatur.

(*De canonibus apostol. tit. 14.*) Episcopo non licere
 alienam parochiam propria relicta pervadere, licet
 cogatur a plurimis, nisi forte quævis eum rationa-
 bilis causa compellat, tanquam qui possit ibidem
 constitutus plus lucri conferre, et in causa religionis
 aliquid profecto prospicere. Et hoc non a semetipso
 pertentet, sed multorum episcoporum judicio et
 maxima supplicatione perficiat.

CAP. LXXVI. — *De eadem re.*

(*Ex epist. Evaristi papæ, fratribus per Ægyptum*
directa, cap. 4.) Sacerdotes vero vice Christi lega-
 tionem funguntur in Ecclesia, et sicut ei sua est
 conjuncta sponsa, id est Ecclesia, sic episcopi
 junguntur Ecclesiæ, unicuique pro portione sua: et
 sicut vir non debet negligere uxorem suam, sed
 diligere, et caste custodire, et amare, atque pru-
 denter regere, ita et episcopus debet Ecclesiam
 suam. Et velut uxor quæ sub manu est viri, obedire
 debet viro suo, eumque amare, et diligere: potius
 etiam Ecclesia episcopo suo in omnibus obedire,
 eumque amare, et diligere ut animam suam debet:
 quia illud fit carnaliter, istud spiritaliter. Et sicut
 vir non debet adulterare uxorem suam: ita nec
 episcopus Ecclesiam suam, id est, ut illam dimittat,
 ad quam consecratus est, absque inevitabili neces-
 sitate aut apostolica vel regulari mutatione, et
 alteri se ambitus causa jungat. Et sicut uxori
 non licet dimittere virum suum, ut alteri, vivente
 eo, matrimonio se societ, ut eum adulteret, licet
 fornicatus sit vir ejus, sed juxta Apostolum, aut
 viro suo debet reconciliari, aut manere innupta: ita
 Ecclesiæ non licet dimittere episcopum suum, aut
 ab eo se segregare, ut alterum eo vivente accipiat:
 sed aut ipsum habeat, aut innupta maneat, id est,
 ne alterum episcopum suo vivente accipiat, ut for-
 nicationis aut adulterii crimen incurrat. Nam si
 adulterata fuerit, id est, si se alteri episcopo jun-
 xerit, aut super se alterum episcopum adduxerit, aut
 esse fecerit, vel desideraverit, per acerrimam
 poenitentiam, aut suo reconcilietur episcopo, aut
 innupta permaneat.

CAP. LXXVII. — *De mutatione episcoporum.*

epist. Antheri papæ episcopis per Bæticam Toletanam provinciam constitutis missa, 14.) De mutatione ergo episcoporum unde unam sedem apostolicam consulere voluistis, sciamus communi utilitate atque necessitate fieri, sed non libitu cujusquam aut dominatione. sanctus magister, et princeps apostolorum in iocunditia utilitatis causa translatus est Romam, sed potius proficere posset. Eusebius quoque in eadem parva civitate, apostolica auctoritate constitutus est Alexandriam. Similiter Felix de civitate qua ordinatus erat electione civium, propter bonam et bonam vitam quam habebat, communi episcoporum et reliquorum sacerdotum ac presbyterorum consilia translatus est Ephesum. Non enim libitu de civitate ad civitatem qui non suo libitu, sed utilitate quadam, aut necessitate aliorum hortatu, et consilio potiorum transferre transfertur de minori civitate ad majorem, sed non ambitu nec propria voluntate facit, sed a propria sede pulsus, aut necessitate coactus, utilitate loci, aut populi, non superbe, sed humiliter ab aliis translatus et inthronizatus est : quia videt in facie, Deus autem in corde. Et Dominus per Prophetam loquitur, dicens : Dominus migrationes hominum, quoniam vanæ sunt. Non mutat sedem, qui non mutat mentem, nec mutationem qui non sua sponte sed consilio et consilio aliorum mutatur. Non igitur migrat de civitate ad civitatem, qui non avaritiæ causa sponte it suam : sed, ut jam dictum est, aut pulsus, aut necessitate coactus, aut electione, aut consilio sacerdotum et populorum translatus alteram civitatem. Nam sicut episcopi habent auctoritatem ordinare regulariter episcopos et presbyteros et sacerdotes : sic, quoties utilitas aut necessitas exposcerit, supradicto modo et mutare et intransfere potestatem habent.

CAP. LXXVIII. — *De eadem re.*

(Canonibus apostol.) Episcopus aut presbyter non propriam nequaquam sub obtentu religionis transmutet. Si vero rejecerit, excommunicetur. Sed si transmutaverit, dejicatur.

CAP. LXXIX. — *Item ex eodem.*

concil. Sardicensi, cap. 1.) Osius episcopus Non minus mala consuetudo quam perniciosa corruptela funditus eradicanda est, ne cui libitum de civitate sua ad aliam transire civitatis. Manifesta est enim causa, pro qua re hoc tentat : cum nullus in hac re inventus sit episcopus, qui de majore civitate ad minorem transiende apparet avaritiæ ardore eos inflammari, in ambitione servire, et ut dominationes agant. Si non placet, hujusmodi perniciæ sævius et austerius indicetur, ut nec laicam communionem haberi talis est. Responderunt universi : Placet.

A CAP. LXXX. — *De episcopo qui in sua fuerit persecutus Ecclesia, quod ad aliam ei sit fugiendum.*

(Ex decre. Calist. papæ episcopis per Galliam constitutis missis., cap. 15.) Si quis episcopus fuerit persecutus in sua Ecclesia, fugiendum illi est ad alteram, eique sociandum, dicente Domino : Si persecuti vos fuerint in una civitate, fugite in aliam. Si autem utilitatis causa fuerit mutandum, non per se hoc agat, sed fratribus invitantibus, et auctoritate hujus sanctæ sedis faciat, non ambitus causa, sed utilitatis.

B CAP. LXXXI. — *De episcopo qui principalem cathedram suæ Ecclesiæ negligit.*

(Ex concil. Rothoma., cap. 16.) Ut non liceat episcopo principalem cathedram suæ parochiæ negligere, et aliam Ecclesiam in sua diœcesi magis frequentare.

C CAP. LXXXIII. — *De episcopis qui sedes suas negligunt, et in possessionibus suis longe positis diu morantur.*

(Ex concil. Sardicensi, cap. 15.) Osius episcopus dixit : Quia nihil prætermitti oportet, sunt quidam fratres et coepiscopi nostri, qui non in ea civitate resident, in qua videntur episcopi esse constituti, vel certe parvam rem illic habeant : alibi autem idonea prædia habere noscuntur, affectionem proximorum quibus indulgeant. Hactenus permitti eis oportet, ut accedant ad possessiones suas, et disponant vel ordinent fructum laboris suis, ut post quatuor dies Dominicos, id est, post tres hebdomadas, si morari necesse est, in suis potius fundis morentur, aut si est proxima civitas in qua est presbyter, ne sine Ecclesia videantur facere diem Dominicum, illuc accedant, ut neque res domesticæ per absentiam eorum detrimentum sustineant, et non frequenter veniendo ad civitatem in qua episcopus moratur suspicionem jactantiæ et ambitionis evadant. Universi dixerunt placere sibi.

LXXXIII. — *Ut episcopus singulis annis parochiam suam circumeat.*

(Ex concil. Spalensi, cap. 4.) Ut singulis annis unusquisque episcopus parochiam suam circumeat, populumque confirmet ac doceat, et ea quæ vitanda sunt prohibeat, et ea quæ agenda sunt, utiliter agere suadeat.

CAP. LXXXIV. — *De episcopis qui raro aut nunquam per seipsos plebes sibi commissas visitant.*

(Ex concil. Meldensi, cap. 5.) Ut episcopi qui plebes sibi creditas, aut raro, aut nunquam per seipsos visitant juxta ordinem evangelicum et apostolicum atque ecclesiasticum, cum Dominus Moysi dicat : Speculatorem dedi te domui Israel, et audies ex ore meo verbum, annuntiabis eis ex me, etc., a comprovincialibus episcopis, acrius corripiantur.

CAP. LXXXV. — *Ut episcopi presbyteros suos de ministeriis illorum diligenter discutiant.*

(Ex concil. Braggar., cap. 2.) Placuit nobis atque convenit, ut episcopi per singulas Ecclesias et diœceses euntes, primum discutiant clericos, quomodo ordinem baptismi teneant vel missarum, et qualiter

quæque officia in Ecclesia peragant. Et si recte quidem invenerint, Deo gratias. Sin autem minime docere debent ignaros.

CAP. LXXXVI. — *Ut episcopus cum paucis suam parochiam circumbeat.*

(*Ex concil. Toletano. cap. 5.*) Cum episcopus suam diocësim visitat, nulli præ multitudine onerosus existat, nec unquam quinquagenarium numerum evocationis excedat, aut amplius quam una die perunamquamque basilicam remorandi licentiam habeat.

CAP. LXXXVII. — *Si episcopus parochiam suam visitare nequiverit, viros probabilis viæ pro se mittat.*

(*Ex eodem cap. 6.*) Quod si episcopus, aut languore detentus, aut aliis occupationibus implicatus, visitationem diocëseos explere nequiverit, presbyteros probabilis vitæ, aut diaconos mittat, qui redditus basilicarum et reparaciones, et ministrantium vitam inquirent.

CAP. LXXXVIII. — *Qualem ministrum episcopus juxta se habere debeat.*

(*Ex concil. Meldensi, cap. 3.*) Ut quisque episcopus talem juxta se pro viribus habere decertet, qui juxta sincerissimum et purissimum sensum catholicorum Patrum, fide et observatione mandatorum Dei, seu et prædicationis doctrina, presbyteros plebium assidue instruat et informet, ne domus Dei vivi, quæ est Ecclesia, sine lucerna verbi divini remaneat. Sed et idem talis existat, quem amor pecuniæ non vexet, aut reprehensibilis contemptibilem reddat. Hinc est, quod cum Moses querelam in conspectu Dei poneret, non se posse portare tantum onus quod ei fuerat impositum, audivit a Domino: Congrega mihi LXX viros de senioribus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint ac magistri, et auferam de spiritu tuo, tradamque eis ut sustentent tecum onus populi, et non tu solus graveris. Quid in Mose, nisi summum sacerdotium? Quid in LXX viris, nisi presbyteros accipimus? Quod autem Dominus aufert de spiritu Mosi, traditque eis, patenter ostendit, quod hi qui ab episcopo in conspectu Dei vocati sunt, ut secum onus populi sustentent, eadem velle, et in partio sibi onere totis viribus cooperari. Hoc enim significat, quod non alium, sed ejusdem Mosi spiritum accipiunt.

CAP. LXXXIX. — *De episcopo ne laicum ponat sibi vicarium.*

(*Ex concil. Bragar., cap. 9.*) Nova actione didicimus quosdam ex nostro collegio contra mores ecclesiasticos, laicos habere in rebus divinis constitutos œconomos. Proinde pariter tractantes eligimus, ut unusquisque nostrum secundum Chalcedonensium Patrum decreta, ex proprio clero œconomum sibi constituat. Indecorum est laicum vicarium esse episcopi, et sæculares in Ecclesia judicare. In uno eodemque officio non debet dispar esse professio. Quod etiam in lege divina prohibetur, dicente Mose: Non arabis in bove simul et asino, quod est, homines diversæ professionis in officio uno non sociabis. Unde oportet nos et divinis libris et sanctorum Patrum obedire præceptis, constituentibus ut hi qui

A in administrationibus Ecclesiæ pontificibus sociantur, discrepare non debeant, nec professione, nec habitu: nec cohærere et conjungi possunt, quibus et studia et vota diversa sunt. Si quis autem episcopus post hæc ecclesiasticam rem ad laicalem procuracionem administrandam elegerit, aut sine testimonio œconomi gubernanda crediderit, vere ut contemptor canonum et fraudator ecclesiasticarum rerum, non solum Christo de rebus pauperum judicabitur reus, sed etiam et concilio manebit obnoxius.

CAP. XC. — *Ut in circuitione episcopi omnes, quæ sunt in parochia singularum matricum, exceptis infirmis, ad synodum ejus venire debeant.*

(*Ex concil. Rothom. 13, cap. 11.*) Cum episcopus suam diocësim circuit, archidiaconus vel archipresbyter etiam præire debet uno duobus diebus per parochias quas visitaturus est. Et plebe convocata, annuntiare debet proprii pastoris adventum. Et ut omnes, exceptis infirmis, ad ejus synodum die denominata imprætermisse occurrant, et omnimodis ex auctoritate sanctorum canonum præcipere, et minaciter denuntiare debet, quod si quis absque gravi necessitate defuerit, proculdubio a communione Christiana sit repellendus. Deinde accitis secum presbyteri, qui in illo loco servitium debent exhibere episcopo, quidquid de minoribus et levioribus causis corrigere potest, emendare satagat, ut pontifex veniens nequaquam in facillioribus negotiis fatigetur, aut sibi immorari amplius necesse sit ibi, quam expensa sufficiat. Ait enim Dominus ad Mo-
C sen, de hujuscemodi cooperatoribus: Ut tecum, inquit, sustentent onus populi, non tu solus graveris. Et beatus Joannes Baptista adventum Domini præcurrit prædicando, dicens: Pœnitentiam agite, etc. Et item: Parate viam Domino. Siquidem episcopus vicem Christi agere videtur, et ideo cum gaudio, timore, et summa reverentia a plebibus sibi subjectus suscipiendus est: ut illis cum laude dicatur quod Apostolus discipulis dicit: Testimonium, inquit, vobis perhibeo, quod ita suscepistis me sicut angelum Dei, sicut Dominum Jesum.

CAP. XCI. — *Decretalis constitutio Eutyichiani papæ quid episcopi in synodo querere debeant.*

(*Ex decr. Eutyichian. papæ, cap. 9.*) Episcopus in synodo residens, post congruam allocutionem, septem ex plebe ipsius parochiæ, vel eo amplius, prout viderit expedire, maturiores, honestiores, atque veraciores viros, in medium debet evocare. Et allatis sanctorum pignoribus, unumquemque illorum tali sacramento constringat.

CAP. XCII. — *Jusjurandum synodale.*

(*Ex eodem decret.*) A modo in antea, quidquid nosti, aut audisti, aut postmodum inquisiturus es, quod contra Dei voluntatem et rectam Christianitatem, in ista parochia factum sit, aut futurum erit, si in diebus tuis evenerit, tantum, ut ad tuam cognitionem quocunque modo perveniat, si scis aut tibi indicatum fuerit synodalem causam esse, et ad ministerium episcopi pertinere, quod tu nec propter amorem, nec propter timorem, nec propter præ-

mium, nec propter parentelam ullatenus celes episcopum, aut ejus missum cui hoc inquirere jusserit, quandocunque te ex hoc interrogaverit : sic te Deus adjuvet et istæ sanctorum reliquiæ.

CAP. XCIII. — *Juramentum cæterorum.*

(*Ex eodem.*) Istud sacramentum quod iste juravit de synodali causa, quod tu illud ex te ita observabis, in quantum sapis, aut audisti, aut ab hac die in antea inquisiturus es, sic te Deus adjuvet, etc.

CAP. XCIV. — *Post datum sacramentum episcopus illos qui juraverunt ita alloquatur.*

(*Ex eodem.*) Videte, fratres, ut Domino reddatis juramenta vestra : non enim homini jurastis, sed Deo creatori vestro. Nos autem, qui ejus ministri sumus, non terrenam substantiam vestram concupiscimus, sed salutem animarum vestrarum requirimus. Cavete ne aliquid abscondatis, ex alterius peccato vestra fiat damnatio.

Prima interrogatio episcopi aut ejus missi.

(*Ex eodem.*) Est in hac parochia homicida, qui hominem, aut spontanea voluntate, aut cupiditatis, aut rapacitatis causa, aut casu, aut nolens, aut coactus, aut pro vindicta parentum, aut in bello, aut jussu Domini, aut proprium servum occiderit ?

Interrogatio 2.

Est aliquis parricida, aut fratricida, qui patrem, matrem, sororem, fratrem, avunculum aut aliquem Domini, aut proprium servum interfecerit ?

Interrogatio 3.

Est aliquis qui presbyterum, aut diaconum, aut aliquem clericorum occiderit, vel aliquo membro detruncaverit ?

Interrogatio 4.

Est aliquis vel aliqua qui infantem proprium oppresserit, vel vestimentorum pondere suffocaverit, et si hoc factum est ante baptismum, aut post baptismum, aut si infans infirmatus per negligentiam parentis absque baptismo obierit ?

Interrogatio 5.

Est aliquis vel aliqua qui alterius partum excuserit, vel si ipsa femina propria voluntate suum partum vel conceptum excuserit, et abortivum fecerit ?

Interrogatio 6.

Est aliqua femina quæ in fornicatione concipiens timens ne manifestaretur, infantem proprium, aut in aquam projecerit, aut in terra occultaverit, quod *morth* dicunt ?

Interrogatio 7.

Est aliquis qui uxorem suam absque lege, aut certa probatione interfecerit ?

Interrogatio 8.

Est aliqua femina quæ virum suum, vel aliquem hominem per herbas venenatas, vel mortiferas positiones interfecerit vel alium hoc facere docuerit ?

Interrogatio 9.

Est aliquis vel aliqua qui hoc fecerit, vel alium facere docuerit, ut vir non possit generare, aut femina concipere ?

Interrogatio 10.

Est aliquis qui proprium servum extra judicem occiderit, et aliqua femina quæ ancillam propriam necaverit furore zeli inflammata ?

Interrogatio 11.

Est aliquis, qui, diabolo impellente, semetipsum occiderit ?

Interrogatio 12.

Est aliquis qui in bello publico homines vulneraverit, et nescit si de illo vulnere aliquis perierit ? Et si alicui imputatur quod hominem occiderit, et ipse hoc denegaverit ?

Interrogatio 13.

Est aliquis qui in consilio fuerit ut homo interficeretur, et non fuit in facto, et tamen per ejus consilium et exhortationem interfectus est ?

Interrogatio 14.

Est aliquis qui truncationes manuum, pedum, linguæ, et testiculorum fecerit, et oculos alterius eruerit ?

Interrogatio 15.

Est aliquis conjugatus, qui cum alterius uxore adulterium perpetravit, vel uxor cum alterius viro ?

Interrogatio 16.

Est aliquis uxorem habens, qui concubinam simul habuerit ancillam propriam, aut aliam feminam ?

Interrogatio 17.

Est aliquis qui uxorem legitimam dimiserit, et alteri se conjunxerit, et aliam in conjugium accepit.

Interrogatio 18.

Est aliqua mulier quæ virum proprium dimiserit et alteri se conjunxerit ?

Interrogatio 19.

Sunt aliqui, interveniente repudio, qui ab invicem sint separati et sic maneant ?

Interrogatio 20.

Est aliquis qui absque consensu uxoris, derelicto legitimo conjugio, in monasterium intraverit ?

Interrogatio 21.

Est aliquis qui suam conjugem quamvis culpabilem sine episcopi judicio reliquerit ?

Interrogatio 22.

Est aliqua mulier quæ, conscio viro suo, fornicata fuerit ?

Interrogatio 23.

Est aliquis uxore carens, qui cum alterius conjugate fornicatus fuerit : aut si qua mulier non habens virum cum alterius marito ?

Interrogatio 24.

Est aliquis non habens uxorem, qui cum femina quæ virum non habet fornicatus fuerit ?

Interrogatio 25.

Est aliquis laica vigor ; quæ mœchata fuerit cum adolescente ?

Interrogatio 26.

Est aliquis qui desponsatam puellam non duxerit, et fidem sponsaliorum fregerit ?

Interrogatio 27.

Est aliquis qui alterius sponsam rapuerit, et sibi sociaverit?

Interrogatio 28.

Est aliquis qui quamcunque feminam, virginem, aut viduam per raptum traxerit, et sociaverit sibi in matrimonium : et si aliqui sunt, qui in hoc consentientes et adjuvantes fuerint?

Interrogatio 29.

Est aliquis qui, cum Judæa, vel, si Judæus vel paganus, cum aliquis Christiana mœchatus fuerit?

Interrogatio 30.

Est aliqui, qui sanctimoniam, vel viduam Deo sacratam rapuerit, et in conjugium sumpserit, vel ipsis consentientibus cum eis fornicatus fuerit?

Interrogatio 31.

Est aliquis qui vivente marito, conjugem illius adulterasse accusatur, et eo in proximo defuncto eandem sumpsisse dinoscitur?

Interrogatio 32.

Est aliqua mulier quæ dicat quod vir ejus non possit cum ea coire, et ob hanc causam dissidium quærit, et alium virum velit accipere?

Interrogatio 33.

Est aliquis qui cum commatre spiritali mœchatus fuerit, vel eam in matrimonium acceperit, similiterque cum filiola quam ex sacro fonte susceperit, aut ante episcopum tenuit?

Interrogatio 34.

Est aliquis qui propinquam et consanguineam suam in matrimonium accepit, aut cum ea fornicatus est?

Interrogatio 35.

Est aliquis qui irrationabiliter, id est, contra naturam cum masculis, et mutis misceatur animalibus?

Interrogatio 36.

Est aliqua mulier quæ lenocinium fecerit?

Interrogatio 37.

Est aliquis qui in sua domo consentit cum propriis ancillis, vel genitiaris suis adulteria perpetrari?

Interrogatio 38.

Interrogandum si aliquis fur, aut sacrilegus sit in eadem plebe, qui ecclesias Dei infregerit, vel aliquid de ecclesia furatus sit, aut publice rapuerit, vel latenter surripuerit : aut si aliquis rapax, et raptor, et damnator Ecclesiæ Dei est?

Interrogatio 39.

Interrogandum si aliquis perjurus sit, aut si sciens, et pro cupiditate terrena pejeraverit : et si nesciens, aut si coactus jussu senioris, aut pro membris, aut pro vita redimenda : aut si aliquis scienter non solum pejeraverit, sed etiam alios in perjurium duxerit?

Interrogatio 40.

Interrogandum si aliquis scienter contra aliquem falsum testimonium protulerit, et quale damnum aliquis per hanc testificationem habuerit?

A

Interrogatio 41.

Interrogandum si aliquis hominem liberum aut servum alterius, aut peregrinum aut adventitium furatus fuerit, aut eum blandientem seduxerit et vendiderit, et extra patriam in captivitate duxerit : aut si aliquis Judæo vel pagano Christianum mancipium vendiderit, aut si ipsi Judæi Christiana mancipia in suo servitio habeant, vel vendant?

Interrogatio 42.

Interrogandum si aliquis sit magus, ariolus, aut incantator, divinus, aut sortilegus : vel si aliquis vota ad arbores, vel ad fontes, vel lapides faciat, aut ibi candelam seu quodlibet munus deferat, veluti ibi quoddam numen sit, quod bonum, aut nulum possit inferre?

B

Interrogatio 43.

Perscrutandum si aliquis subulcus, vel bubulcus, sive venator, vel cæteri hujusmodi diabolica carmina dicat super panem, aut super herbas, aut super quædam nefaria ligamenta, et hæc aut in arbore abscondat, aut in bivio, aut in trivio projiciat, ut sua animalia liberet a peste et clade, et alterius perdat?

Interrogatio 44.

Perquirendum si aliqua femina sit, quæ per quædam maleficia, et incantationes, mentes hominum se immutare posse dicat, id est, ut de odio in amorem, aut de amore in odium convertat, aut bona hominum, aut damnet, aut surripiat? Et si aliqua est quæ se dicat cum dæmonum turba in similitudinem mulierum transformata certis noctibus equitare super quasdam bestias, et in eorum consortio annumeratam esse?

Interrogatio 45.

Interrogandum si aliquis sanguinem morticinum, aut dilaceratum a bestia comederit?

Interrogatio 46.

Est aliquis qui juravit quod Deo contrarium est, ut fratri nunquam reconcilietur, quod est peccatum usque ad mortem?

Interrogatio 47.

Est aliquis qui bibit de liquore in quo mustela, vel mus, sive aliquod immundum animal necatum est?

Interrogatio 48.

Est aliquis qui jejunium quadragesimale, vel quatuor temporum, sive Letaniæ majoris, vel Rogationum, sive indictum ab episcopo jejunium pro quacunque plaga, non observaverit?

Interrogatio 49.

Est aliquis qui bibit, aut manducavit, aut portavit super se quo existimaverat se Dei judicium pervertere posse?

Interrogatio 50.

Est aliquis qui in Kalend. Januarii aliquid fecerat, quod a paganis inventum est, et dies observavit, et lunam, et menses, et horum effectiva potentia aliquid speraverat in melius, aut in deterius posse converti?

D

Interrogatio 51.

Est aliquis quocumque opus inchoans, qui aliquid dixerat, aut quacunq̄ue magica arte aliud fecit, nisi ut Apostolus docet, omnia in nomine Domini facienda? Neque enim dæmones in nostrum adjutorium debemus invocare, sed Deum, in collectione similiter herbarum medicinalium, symbolum et orationem Dominicam dicere oportet, et nihil aliud?

Interrogatio 52.

Quærendum etiam si mulieres in lanificiis suis, vel inordiendis telis aliquid dicant, aut observent, nisi, ut supra dictum est, omnia in nomine Domini?

Interrogatio 53.

Est aliquis qui oblationes, id est, eleemosynam parentum defunctorum injuste retineat?

Interrogatio 54.

Est aliquis qui supra mortuum nocturnis horis carmina diabolica cantaret, et biberet, et manducaret ibi, quasi de ejus morte gratularetur, et si alibi mortui in vigiliis nocturnis, nisi in Ecclesia custodiantur?

Interrogatio 55.

Est aliquis qui non communicet, vel tribus temporibus in anno, id est, in Pascha, Pentecoste, et Natali Domini, nisi pro mortiferis criminibus, et episcopi vel sacerdotum judicio, a communione fuerit remotus?

Interrogatio 56.

Est aliquis qui in die Dominica, vel in præcipuis festivitatibus, quidquam operis faciat: et si ad Matutinas et ad Missam, et ad Vesperas, his diebus imprætermisse omnes occurrant?

Interrogatio 57.

Est aliquis excommunicatus, qui pro nihilo duxerit excommunicationem: et si aliquis cum excommunicato communicaverit?

Interrogatio 58.

Est aliquis qui modum pœnitentiæ sibi injunctum non custodierit?

Interrogatio 59.

Est aliquis qui patrem aut matrem inhonoraverit, aut percusserit, aut maledixerit?

Interrogatio 60.

Est aliquis qui vomitum post acceptam Eucharistiam per ebrietatem fecerit?

Interrogatio 61.

Est aliquis qui suam decimationem Deo et sanctis ejus retraxerit?

Interrogatio 62.

Est aliquis tam perversus et Deo alienus, ut saltem Dominica die ad ecclesiam non venerit?

Interrogatio 63.

Si porcarum, et alii pastores Dominica die ad ecclesiam non veniant, et Missas non audiunt, similiter in aliis festivitatibus?

Interrogatio 64.

Est aliquis qui ad confessionem non veniret, vel

A una vice in anno, id est, in capite Quadragesimæ, et pœnitentiam pro peccatis suis non susciperet?

Interrogatio 65.

Est aliquis qui assiduam ebrietatem sectetur, Apostolo dicente: Neque enim ebriosi regnum Dei possidebunt?

Interrogatio 66.

Est aliquis qui contempto suo presbytero, in aliam parochiam iret ad ecclesiam, et ibi communicaret, et suam decimam daret?

Interrogatio 67.

Inquirendum de mendicis qui per parochiam discurrunt: et si unusquisque pauperem de familia sua pascat?

Interrogatio 68.

B Interrogandum si in unaquaque plebe decani sint per villas constituti, viri veraces et Dominum timentes, qui cæteras admoneant ut ad ecclesiam pergant, ad Matutinas, ad Missam, et ad Vesperam, et nihil operis in diebus festis faciant: et si horum quisquam transgressus fuerit, statim presbytero annuntient, similiter de luxuria, et omni opere pravo?

Interrogatio 69.

Est aliquis qui hancum episcopi, aut presbyteri sui, et excommunicationem parvipendit?

Interrogatio 70.

C Perquirendum si parochiani presbytero suo debitum honorem impendant, aut si est aliquis qui eum verbo, vel facto inhonoraret, et ejus monita sperneret?

Interrogatio 71.

Est aliquis qui peregrino, aut viatori hospitium contradixerit?

Interrogatio 72.

Inquirendum est quas festivitates colant?

Interrogatio 73.

Interrogandum si patrini filiis suis Symbolum et Orationem Dominicam insinuent, aut insinuari faciant?

Interrogatio 74.

Perquirendum si IIII aut V vel plures interfecerint hominem?

D

Interrogatio 75.

Est aliquis qui contradicit episcopo aut ejus ministris, ne coloni aut servi pro commissis criminibus virgis nudi cædantur?

Interrogatio 76.

Interrogandum si aliquis peregrinum, qui de sua patria propter paganorum infestationem, vel persecutionem fugit, hac de causa quia in domo ejus mansit, et diebus aut annis loco mercenarii illi servivit, pro proprio servo velit habere, et vendere, aut dare alicui præsumat?

Interrogatio 77.

Est aliquis qui injusta mensura suam annonam, aut vinum vendat, cum Dominus dicat: Æquus sit tibi modius, et æquus sextarius?

Interrogatio 78.

Denunciandum etiam quam magnum piaculum sit usuras exigere, et de alieno fenore velle ditescere, et quod sacri canones tales ab Ecclesia ejici præcipiant.

Interrogatio 79.

Est aliquis qui propter cupiditatem Judæum vel paganum interfecerit?

Interrogatio 80.

Est aliquis insaniens qui aliquem hominem occiderit?

Interrogatio 81.

Est aliquis qui arborem succideret, et dum operi necessario insisteret, aliquis subtus arborem deveniens, improvise opprimeretur?

Interrogatio 82.

Est aliquis qui conjurationes et conspirationes sectaretur?

Interrogatio 83.

Est aliquis qui ecclesiam aut clericum fatigare præsumperit?

Interrogatio 84.

Inquirendum de refugis et perfidis clericis et laicis.

Interrogatio 85.

Percontandum de confratriis et fraternitatem societatibus qualiter in parochia agantur.

Interrogatio 86.

Interrogandum si cantica turpia et risum moventia aliquis circa ecclesiam cantare præsumat.

Interrogatio 87.

Perquirendum si aliquis ecclesiam intrans, fabulis vacare consuevit, et non diligenter auscultat divina eloquia, et si antequam Missa finiatur, de ecclesia exierit?

Interrogatio 88.

Interrogandum si oblationem, id est panem et vinum, viri et feminae ad Missas offerant, et si non viri conjuges offerant, pro se suisque omnibus ut in canone continetur?

CAP. XCV. — *Ut episcopi libros gentilium non legant.*

(*Ex concil. Carthag., cap. 16.*) Ut episcopi libros gentilium non legant: hæreticorum autem pro necessitate et tempore.

CAP. CXVI. — *Ut episcopi, prout vulgus intelligere possit secundum proprietatem communis linguæ illorum prædicationem temperent.*

(*Ex concil. Remensi, cap. 11.*) Ut episcopi Sermones et Homelias sanctorum Patrum, prout omnes intelligere possint, secundum proprietatem communis linguæ prædicare studeant.

CAP. CXVII. — *Reprehensio episcopi in pulpito paganos libros exponentis, eo quod cum Jovis laudibus Christi laudes non convenient.*

(*Ex reg. ad Desiderium episc. Galliar., cap. 84.*) Cum multa nobis bona de vestris fuissent studiis nunciata, ita cordi nostro est nata lætitia, ut negare ea sibi fraternitas vestra concedenda poposcerat, minime pateremur. Sed post hoc pervenit ad

A nos, quod sine verecundia memorare non possumus, fraternitatem tuam Grammaticam, et illa difficiliora quibusdam exponere. Quam rem ita moleste suscepimus, ac sumus vehementer aspernati, ut ea quæ prius dicta fuerunt, in gemitum et tristitiam verteremus. quia in uno ore cum Jovis laudibus, Christi laudes esse non possunt. Et quam grave nefandumque sit episcopis canere, quod nec laico religioso conveniat. Et quamvis dilectissimus filius noster Candidus presbyter postmodum veniens, hac de re subtiliter requisitus negaverit, atque vos conatus fuerit excusare: de nostro tamen adhuc animo non recessit: quia quantum execrabile est hoc de sacerdote enarrari, tanto utrum ita necesse sit districta et veraci oportet satisfactione cognosci. Unde si post hoc evidenter hæc quæ ad nos perlata sunt falsa esse claruerint, neque vos nugis et sæcularibus litteris studere constiterit, et Deo nostro gratias agamus, qui cor vestrum maculari blasphemis nefandorum laudibus non permisit, et de concedendis quæ poscitis securi jam et sine aliqua dubitatione tractemus.

CAP. XCVIII. — *Quantum discrimen immineat pastoribus qui veritatem Christi prædicare negligunt.*

(*Ex decr. Marci papæ, Ægyptiorum episcopis missis, cap. 3.*) Væ enim erit nobis, qui hujus ministerii onus susceptum habemus, si veritatem Salvatoris nostri Jesu Christi, quam apostoli prædicaverunt, prædicare neglexerimus. Væ erit nobis, si silentio veritatem oppresserimus, qui erogare numulariis jubemur, id est, Christianos populos imbueri et docere. Quid in ipsius Christi futuro dicturi sumus examine, si sermonis ejus veritatem confundimur prædicare? Quid erit de nobis, cum de commissis nobis animabus, et de officio suscepto rationem justus judex Christus Deus noster districtam exegerit?

CAP. XCIX. — *Quod episcopum oporteat sine intermissione Ecclesiam suam docere et amare.*

(*Cap. Evaristi papæ V, omnibus per Ægyptum fratribus missum.*) Episcopum vero oportet opportune et importune atque sine intermissione Ecclesiam suam docere eamque prudenter regere et amare, ut a vitiiis se absteineat, ut salutem consequi possit æternam. Et illa cum tanta reverentia ejus doctrinam debet suscipere, eumque amare et diligere, ut legatum Dei et præconem veritatis, quia, testante Veritate, quodcunque ligaverit super terram, erit ligatum et in cælo, et quodcunque solverit super terram, erit solutum et in cælis.

CAP. C. — *De ignorantia omnibus, maxime sacerdotibus, vitanda.*

(*Ex concil. Toletano 5, cap. 25.*) Ignorantia mater cunctorum errorum, maxime in sacerdotibus Dei vitanda est, qui docendi officium in populis susceperunt. Sacerdotes enim legere sancta Scriptura admonet, Paulo apostolo dicente ad Timotheum: Intende lectioni, exhortationi. Doctores semper se permanere in his sciant. Igitur sacerdotes Scripturas

et canones meditentur, ut omne opus eorum A
catione et doctrina consistat, atque ædifi-
ctos tam fidei scientia, quam operum disci-

— *Ut episcopus dissidentes concordare com-
pellat.*

ncil. Cartha., cap. 26.) Studendum episcopo
lentes fratres, sive clericos, sive laicos, ad
magis quam ad iudicium hortetur.

— *Ut in die Dominica rerum dijudicationes
non fiant.*

ncil. Spalensi., cap. 2.) Ut nullus episcopus,
positus, die Dominica causas iudicare præ-

I. — *De domestica et interiori conversatione B
episcoporum.*

ncil. Aurelian., cap. 5.) Decevit sancta syno-
dica et interiori episcopi conversatio-
nis reprehensionis atque suspicionis impene-
feri debere, ut juxta Apostolum providea-
na, non solum coram Deo, sed etiam co-
nibus hominibus. Oportet igitur ut cu-
episcopi et secretioribus quibuslibet obse-
neræ opinionis sacerdotes et clerici as-
qui vigilantem, orantem, sacra eloquia
em, episcopum suum jugiter attendant, ejus-
ctæ conversationis testes, imitatores, et ad
iam prædicationis existant.

I. — *Ut episcopus quasi hospes se continere
debeat.*

licitis August.) Episcopus quasi hospes fieri
et privatam domum non habeat, sed quasi
esse debet, ut Christus ait: Filius hominis
et ubi caput suum reclinet.

— *Ut episcopi frequenter Missas celebrent.*

ncil. Arausico, cap. 3.) Statuimus, ut non
Dominicis diebus, et præcipuis festivitibus
Missas celebrent, sed cum possibile fuerit,
na quoque sacrificia frequentent, nec fasti-

I. — *Ne episcopus pretio corruptus alterius
clericum ordinare præsumat.*

ncil. Hannerensi, cap. 1.) Omnibus ministris D
ticiæ dignitatis interdiximus, ut nullus
que munere aut favore corruptus, clericum
parochiæ latenter ac furtive ad ordina-
subintroducere præsumat. Quod si fecerit,
calcedonense decretum, is qui mediator ex-
clericus est, proprio gradu decidat, si laicus
achus, anathematizetur.

II. — *Ut episcopus clericos alterius parochiæ
nullatenus ordinet.*

ncil. Parisiensi, cap. 32.) Episcopus non
at presbyteros aut diaconos alteri subjectos
nisi forte cum consilio et voluntate ipsius.
autem tale aliquid agere tentaverit,
et ejus ordinatio, et ipse coarceatur a sy-

CAP. CVIII. — *Ut nullus episcopus in alterius episcopi
parochia ad promotionem ministerii accedere præ-
sumat.*

(Ex concil. Antioch., cap. 13.) Nullus episcopus ex
alia provincia audeat ad aliam transgredi, et ad
promotionem ministerii aliquos in Ecclesiis ordi-
nare, licet consensum videantur præbere nonnulli,
nisi litteris tam Metropolitanis, quam cæterorum, qui
cum eo sunt, episcoporum rogatus adveniat, et sic
ad actionem ordinationis accedat. Si vero, nullo
vocante, inordinato more deproperet super aliquibus
ordinationibus, et ecclesiasticis negotiis ad eum
non pertinentibus componendis: irrita quidem quæ
ab eo geruntur existant. Ipse vero incompositi motus
sui, et irrationabilis audaciæ subeat ultionem, ex hoc
jam damnatus a sancto concilio.

CAP. CIX. — *Ne episcopus alterius Ecclesiæ clericum
audacter invadere attentet.*

(Ex concil. Nicæno, cap. 16.) Si quis episcopus
clericum ad alium pertinentem audacter invadere,
et in sua Ecclesia ordinare tentaverit, non con-
sentiente episcopo a quo discessit, is qui regulæ
mancipatur, ordinatio hujusmodi irrita compro-
betur.

CAP. CX. — *De non præsumendis illicitis ordinatio-
nibus.*

*(Ex epist. Simplicii pap. missa Equitio Florentio, et
Seve. epist. cap. 1.)* Relatio nos vestræ dilectionis
instruxit, et gestorum series plenius intimavit,
C Gaudentiam Offiniensis Ecclesiæ sacerdotem contra
statuta canonum ac nostra præcepta ordinationes
illicitas perpetrasse. Quarum illi totam penitus
auferræ præcipimus potestatem. Scripsimus enim ad
Severum fratrem et coepiscopum nostrum, ut, si
necesse fuerit, ipse in supradicta Ecclesia, consi-
deratis Patrum regulis, hoc fungatur officio quo
ille abusus esse convictus est: ita ut hi qui illicite
ab eodem sunt provecti, ab Ecclesiasticis ministeriis
remoti sint.

CAP. CXI. — *De episcopo cæco qui, per presbyterum
suum, presbyterum et diaconos duos ordinaverat.*

(Ex concil. Braggæ, cap. 5.) Ad cognitionem
nostri examinis Gabrensis diaconi relatu pervenit
de quibusdam ipsius Ecclesiæ clericis, quorum dum
unus ad presbyterii, duo ad Levitarum ministerium
consecrarentur, episcopus autem eorum oculorum
dolore detentus, fertur manum suam super hos tan-
tum posuisse, et presbyterum quemdam illis contra
ecclesiasticum ordinem benedictionem dedisse. Qui
licet propter tantam præsumptionis audaciam pote-
rat accusatus iudicio præsentis damnari, si adhuc
in corpore positus, non fuisset mortis vocatione
præventus: sed quia jam ille examini divino relictus
est, humano iudicio accusari non potest: hi qui
supersunt, et ab eo non consecrationis titulum, sed
ignominiam potius eulogium perceperunt, ne sibi
licentiam talis usurpatio faciat, decrevimus ut gra-
dum sacerdotis vel Levitici ordinis, quem perverse
adepti sunt, depositi æquo iudicio abutantur. Tales

enim merito iudicati sunt removendi, quia prave A inventi sunt constituti.

CAP. CXII. — *Quod non oporteat episcopum per pecuniam quempiam ordinare.*

(*Ex concil. Chalced., cap. 2.*) Si quis episcopus per pecuniam fecerit ordinationem, et sub pretio redegerit Spiritus sancti gratiam, quæ non potest vendi, ordinaveritque per pecuniam episcopum, aut presbyterum, aut diaconum, vel quemlibet ex his qui connumerantur in clero: proprii gradus periculo subiacebit: et qui ordinatus est, nihil ex hac ordinatione proficiet, sed alienus sit a dignitate. Si quis vero mediator datus vel acceptis extiterit: si quidem clericus fuerit, proprio gradu decidat: si vero monachus, aut laicus, anathematizetur.

CAP. CXIII. — *Quod munus etiam sit a lingua vitandum.*

(*Ex dictis Gregorii papæ.*) Sunt nonnulli qui nummorum quidem præmia ex ordinatione non accipiunt, tamen sacros ordines pro humana gratia largiuntur. Hi nimirum quod gratis accipiunt, gratis non tribuunt: quia favoris nummum de impenso officio sanctitatis expetunt. Unde cum virum justum describeret Isaias, ait: Qui excutit manus suas ab omni munere: quia aliud est munus ab obsequio, aliud munus a manu, aliud munus a lingua. Munus ab obsequio, est subjectio indebite impensa. Munus a manu, pecunia est. Munus a lingua, favor. Qui ergo sacros ordines tribuit, tunc ab omni munere manus excutit, quando in divinis rebus non solum ullam pecuniam, sed etiam humanam gratiam non requirit.

CAP. CXIV. — *Ut non valeat sententia episcopi nisi clericorum suorum præsentia firmetur.*

(*Ex concil. Carthag., cap. 23.*) Irrita erit sententia episcopi, nisi clericorum suorum præsentia confirmetur.

CAP. CXV. — *Ut episcopus secundum redditum Ecclesiarum numerum clericorum faciat.*

(*Ex concil. Spalensi, cap. 1.*) Ne passim episcopus multitudinem clericorum faciat, sed secundum meritum, vel redditum Ecclesiarum numerus moderetur.

CAP. CXVI. — *De episcopis peregrinis.*

(*Ex concil. Arelatensi, cap. 20.*) De episcopis peregrinis qui in urbem solent venire, quos veraciter episcopos scimus esse, placuit eis locum dari ut offerant.

CAP. CXVII. — *Ut levitate vagantes episcopi, ad propria redire compellantur.*

(*Ex regist. Gregor. papæ, ad Siagrium episcopum Augustodun., cap. 122.*) Cum sacerdotis dignitas aliis videatur dignitatibus eminere, ita quisquis ea ornatus est, cunctis se imitandum debet ostendere, ut exemplo sui nulli nocere, sed vitam potius valeat componere subjectorum. Nam si actus dissentiat a nomine, quanto pontificatus ipse plus erigit, tanto magis abdicat. Itaque Menatem quendam episcopum, qui illuc de diocese nostræ ordinatione profectus est, in tanta se levitate didicimus exhibere, ut et

nobis de eo major sit verecundia, et illi episcopatus nomen non sit in honore, sed onere. Quod quia pudori nobis est, de eo illa cognoscere, quæ in aliarum provinciarum omnino reprehendimus sacerdotibus, fraternitas vestra eum illic immorari amplius non permittat, sed ad nos quantocius reverti compellat. Ac magis inventa per omnia occasione transmittat, ut sub ea qua dignum est observantia refrenatus, sæculares mores ad sacerdotalem studeat convertere dignitatem. Nam satis noxium atque perniciosum est, ut imitatione ipsius, qui ædificari si debuerant destruantur. In qua re non solum ille culpabilis, sed etiam qui non restiterit invenitur. Nam consentire videtur erranti, qui corrigenda, ut ressecari debeant, non concurrat. Quia vero quidam Theodorus episcopus de diocesi reverendissimi fratris nostri Constantii Mediolanensis Ecclesiæ episcopi, disciplinam, ut dicitur, evitans, illuc venisse firmatur: hortamur ut et isto diligentius requisito, ad episcopum suum vestra fraternitas retransmittat. Et quia, sicut legitur, qui abjicit disciplinam infelix est, nulla eum illic excusatione patiamini retinere, quatenus et hi, qui levitatis eorum vitio possunt decipi, liberentur, et de ipsis habere mercedem, ne in hac stultitia pereant, valeatis.

CAP. CXVIII. — *Quamdiu episcopus in aliena civitate remoretur.*

(*Ex concil. Sardinensi, cap. 14.*) Osius episcopus dixit: Et hoc quoque statuere debetis, ut ex aliqua civitate cum advenerit ad aliam civitatem, et ambitioni magis quam devotioni sermonem, voluerit in aliena civitate multo tempore residere: forte enim evenit episcopum loci non esse tam instructum, neque tam doctum: is vero qui advenit incipiat contemnere eum, et frequenter facere sermonem, ut dehonestet et infirmet illius personam, ita ut ex hac occasione non dubitet relinquere adsignatam sibi Ecclesiam, et transeat ad alienam. Definite ergo tempora: quia et non recipi episcopum, inhumanum est, et si diutius resideat, perniciosum est. Nemini autem superiori concilio fratres nostros constituisse, ut si quis laicus in ea, in qua commoratur, civitate, quatuor Dominicos dies, id est, per tres septimanas non celebrasset conventum, communionem privaretur. Si hæc circa laicos constituta sunt, multo magis episcopum nec licet, nec decet, si nulla sit tam gravis necessitas quæ detineat, ut amplius a suprascripto tempore absens sit ab Ecclesia sua. Universi dixerunt placere sibi.

CAP. CXIX. — *De suscipiendis episcopis qui persecutionem patiuntur.*

(*Ex eodem cap. 22.*) Osius episcopus dixit: Suggestente fratre et coepiscopo nostro Olympio, etiam hoc placuit, ut si aliquis vim perpressus est, et inique expulsus, pro disciplina et catholica confessione vel pro defensione veritatis, effugiens pericula, innocens et devotus ad aliam venerit civitatem, non prohibeatur immorari, quamdiu aut redire possit, aut injuria ejus remedium acceperit: Quia durum

qui persecutionem patitur non recipi; etiam benevolentia et humanitas ei est exhibenda. synodus dixit: Universa quæ constituta sunt a Ecclesia in universo orbe diffusa custodiet. cripserunt qui convenerant.

XX. — *De illis qui se dicunt esse episcopos.* *oncil. Remensi, cap. 43.*) Sunt in quibusdam isti et alii erronei qui se dicunt episcopos multos negligentes, absque licentia dominorum sive magistrorum, presbyteros et ordinant. Quorum ordinationem, quia plerumque Simoniacam incidit hæresim, et multis is subjacet, modis omnibus irritam fieri omnes uno consensu decrevimus.

XI. — *Qualiter peregrini episcopi recipiantur.* *B regul. Gregorii pap. universis episcopis per n, cap. 42.*) Jovinus excellentissimus vir pater per Illyricum scriptis suis nobis indignoscitur, ad se sacris apicibus destinatis fuisse episcopos quos e propriis locis hostiorum expulerat, ad eos episcopos qui nunc in locis propriis degunt, pro sustentatione videri præsentis vitæ esse jungendos. Et licet fraternitatem vestram jussio principalis at, habemus tamen majus horum mandatum principis, quo ad hæc terribilius peragenda sumus, ut non dico fratres et coepiscopos sed ipsos etiam quos nobis contrarios patium oportunitas postulat, iu conferendis s necessitatibus carnalium diligamus. Oportet ad hanc rem et cælesti primitus principis te existere, et imperialibus etiam jussionibus ire, quatenus fratres coepiscoposque nostros, t captivitatis diversarum necessitatibus ancomprimunt, debeatis consolandos convenire vobiscum in ecclesiasticis sustentationibus suscipere: non quidem ut per communitatem episcopalis throni dignitatem, sed ut ab juxta possibilitatem sufficientia debeant a percipere. Sic enim et proximum in Deo a in proximo diligere comprobatur. Nullam eis nos in vestris Ecclesiis auctoritatem tribuimus, sed tamen eos vestris solatiis contineri pere hortamur.

XXII. — *De episcopis vel presbyteris ignotis, de probationem synodalem ministrare non stantur.*

oncil. Rotoma., cap. 8.) Statuimus, secundum eam cautelam, omnes undecunque supervenientes ignotos episcopos vel presbyteros, antequam synodalem in ecclesiasticum ministerium admittent.

XXIII. — *Ut episcopus hostilitate expulsus ad aliam vacantem transeat Ecclesiam.*

regu. S. Grego. ad Agnellum epis., cap. 135.) Iste officii cura nos admonet destitutis Ecclesiis proprios constituere sacerdotes, qui gregem cum pastoralis debeat sollicitudine gubernare.

PATROL. CXL.

A Propterea te Joannem ab hostibus captivitate Lisanæ civitatis episcopum, in Squillicina Ecclesia cardinalem necesse duximus constituere sacerdotem, ut et susceptam semel animarum curam intuitu futuræ retributionis impleas, et licet a tua, hoste imminente, depulsus sis, aliam quæ pastore vacat debeas Ecclesiam gubernare: ita tamen ut, si civitatem illam ab hostibus liberam effici, et Domino protegente ad priorem statum contigerit revocari, in eam in qua et prius ordinatus es Ecclesiam revertaris. Sin autem prædicta civitas continua captivitatis calamitate premitur, in hac in qua et a nobis incardinatus es debeas Ecclesia permanere.

CAP. CXXIV. — *De episcopis, quod omnes homines eis jure obedire debeant.*

(Ex decret. Clementis papæ, cap. 15). Omnes principes terræ et cunctos homines episcopis obedire, et capita sua submittere, eorumque auditores existere præcipiebat, ut omnes pariter fideles et cooperatores legis Dei monstrarentur, ne de eis dicatur: Confundentur et erubescunt omnes qui pugnant adversum te et erunt quasi non sint, et peribunt viri qui contradicunt tibi. Quæres eos, et non invenies, viros rebelles tuos: erunt quasi non sint, et veluti consumptio homines bellantes adversam te. Omnes ergo qui eis contraeunt, ita damnatos et infames usque ad satisfactionem monstrabat: et nisi converterentur, a liminibus Ecclesiæ alienos esse præcipiebat.

C **CAP. CXXV.** — *Quod episcopi claves sint Ecclesiæ, et habeant potestatem claudere cælum et aperire portas ejus.*

(Ex eodem cap. 37.) Sanctam ergo Ecclesiam immaculatam omnes servare debere evangelizabat, cujus claves episcopos esse dicebat. Ipsi enim habent potestatem claudere cælum et aperire portas ejus, quia claves cæli facti sunt. Amovere autem eos neminem debere docebat, quia oculi Domini sunt et qui eos tangit, tangit pupillam oculi ejus. Et quanta pœna dignus sit qui eos scandalizat, ipsum Dominum docuisse dicebat, ubi ait: Qui scandalizaverit unum de pusillis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris.

D **CAP. CXXVI.** — *Quod episcopus Dominus ad glorificandum se elegerit, et quod omnes principes terræ eis obedire oporteat, et capita sua submittere.*

(Ex eodem cap. 29.) Ad glorificandum se, et divina mandata seminanda et evangelizanda episcopos Dominus elegit, et ut non prohibeantur, aut perturbentur aiebat: Quoniam qui eos lædit, eum lædit cujus legatione funguntur. Prædicare eos assidue, et mandata Domini sine intermissione annuntiare rogabat. Opera eorum bona coram hominibus monstrare et conscientiam bonam coram Deo habere insinuabat.

CAP. CXXVII. — *De episcopis, quod se invicem diligere debeant.*

(Ex eodem cap. 30.) Episcopos ergo vicem apo-

stolorum gerere Dominum docuisse dicebat, reli-
quorum discipulorum vicem tenere presbyteros de-
bere insinuabat : et si quis a quem ex his scanda-
lizaret, gravissimam sibi pœnam inferri debere præ-
dicabat. Cunctos se invicem diligere et adjuvare
debere, et neminem ab adjutorio fratris se subtra-
here instruebat.

CAP. CXXVIII. — *Ut episcopus episcopum alium non conculcet.*

(*Ex concil. Arelatensi, cap. 13.*) Ut nullus episco-
pus alium episcoporum conculcet, eumque calum-
niari vel injuriari præsumat. Quod si fecerit, gradus
sui periculo subiacebit.

CAP. CXXIX. *De episcopis qui se a fratrum adju-
torio subtraxerint.*

(*Ex decr. Alexandri pap. cap. 30 omnibus episcopis
missis.*) Qui autem ex vestro collegio fuerit, et ab
auxilio vestro se subtraxerit, magis schismaticus
quam sacerdos esse probabitur. « Ecce, inquit Pro-
pheta, quam bonum et quam jucundum habitare
fratres in unum. » Ili vero non in unum habitant, qui
a fratrum se solatio subtrahunt, et, quod deterius
est, fratribus insidias præparant, aut laqueos ponunt.
Item post pauca : Nos ergo qui discipuli Domini
et dici et esse cupimus, portare crucem Domini,
et compati fratribus debemus, et non quascun-
que eis insidias aut foveas præparare : quia talionem
meretur qui fratribus foveam parat. Nolite
errare, fratres, quia Deus non irridetur. Hujus rei
gratia vobis Dominus commisit Ecclesiam suam, ut
pro omnibus laboretis, et cunctis oppressis opem
ferre non negligatis. Unde et Dominus per Prophe-
tam loquitur, dicens : Hæc dicit Dominus : Judicate
maue judicium, et eruite vi oppressos de manu calum-
niantis, ne forte egrediatur quasi ignis indignatio
mea, et succendatur, et non sit qui exstinguat.
Vos ergo qui in summa specula a Domino constituti
estis, attendere eos et opprimere oportet, qui in
fratres seditiones et scandala excitant, ne simul cum
eis pereatis.

CAP. CXXX. — *De episcopis qui se quasi canino dente
invicem corroserint.*

(*Ex eisdem ad eosdem, cap. 18.*) Si vero, quod
absit! discordes fueritis, et canino dente vos derodere
cœperitis, non solum eos non superabitis, sed et
vobis ipsi nocebitis, atque ab eis superabimini, et
nocenter forte peribitis.

CAP. CXXXI. — *De episcopis qui fratribus nocere de-
siderant.*

(*Ex decr. Bonifacii papæ.*) Sicut omnis qui diligit
fratrem suum, ex Deo est : ita omnis qui odit pro-
ximum, ex diabolo est. Dilectione enim sola discer-
nitur quis, ex quo genitus approbetur, dicente Joanne :
In hoc manifesti sunt filii Dei, et filii diaboli.
Omnis qui non facit iustitiam, ex Deo non est, et
non diligit fratrem suum. Quoniam hæc est annun-
tatio quam ab initio audistis, ut diligatis alteru-
trum. Et post paululum : Omnis qui odit fra-
trem suum, homicida est. Et scitis quoniam om-
nis homicida non habet vitam æternam in se

manentem. Ecce homicida probabiliter esse declara-
tur quia fraterna societate dividitur. Nam et si ma-
nus non moveat ad occidendum, pro eo tamen quia
immitis est ad nocendum, jam a Deo homicida te-
netur. Vivit ille, et iste jam interfector vincitur.
Cum igitur his præceptis beatus apostolus Paulus
consona prædicatione concordet, dicens : Sol non oc-
cidat super iracundiam vestram ; et : Nolite locum
dare diabolo, relatæ sunt nobis quorundam sacer-
dotum personæ in tantam obstinationis offerbuisse
discordiam, ut non solum illos ab ira ocoasus solis
non revocet, sed ne annosa quidem transactio tem-
porum ad bonum charitatis reclinet. Quippe in
quorum cordibus ita sol justitiæ Christus occubuit
ut ad lumen charitatis redire vix possint. Horum
igitur et similibus discordantium fratrum oblationes,
juxta antiqui canonis definitionem, nullo modo reci-
piendas esse censemus. Personis tamen discordan-
tium id speciali definitione præcipimus, ut, antequam
eos reconciliatio vera innectat, nullus eorum acce-
dere ad altare Domini audeat, vel gratiam commu-
nionis sanctæ percipiat : sed geminato tempore per
pœnitentiam compensabunt, quo discordiæ servie-
runt. Quod si unus eorum, alio contemnente, ad sa-
tisfactionem charitatis cucurrerit, ex eo tempore jam
pacificus intra Ecclesiam recipietur, ex quo ad con-
cordiam festinasse vincitur : sententia tamen
superiori servata, ut tempus quod in iram expendit
geminatum in pœnitentiæ satisfactione persolvat.

CAP. CXXXII. — *Ut nullus de episcopo suo querelam
faciat, nisi prius eum de eadem sæpe interpellat.*

(*Ex decr. Alexandri papæ, omnibus orthodoxis
missis, cap. 2.*) Si quis erga episcopum vel actores
Ecclesiæ quamlibet querelam habere justam credi-
derit, non prius primates aut alios adeat iudices,
quam ipsos a quibus se læsum æstimat conveniat
familiariter : non semel, sed sæpissime, ut ab eis
aut suam justitiam accipiat, aut excusationem. Si
autem secus egerit, ab ipsis et ab aliis communione
privetur, tanquam apostolorum aliorumque Patrum
contemptor.

CAP. CXXXIII. — *Ut episcopi a solo Domino sint
dijudicandi.*

(*Ex decr. Clementis papæ, cap. 38.*) Episcopus au-
tem a solo Domino judicandos aut removendos, et
non ab aliis esse dicebat : quia sui sunt, non alte-
rius. Et quis est qui alterius judicet servum ? Nam
si ista non patiuntur homines, nec Deus deorum, et
Dominus dominantium hæc ullatenus patitur. Unde
et per prophetas sibi testes esse dicebat per quos
Dominus loquitur, dicens : Ecce excoxi te, sed non
quasi argentum : elegi te in camino paupertatis.
Propter me, propter me faciam ut non blasphemem ;
et gloriam meam alteri non dabo.

CAP. CXXXIV. — *Nimis timendum et prævidendum
ne offendantur episcopi.*

(*Cap. Evaristi pap. VI omnibus per Ægyptum fra-
tribus missum.*) Nimis timenda est, fratres, hæc sen-
tentia, et prævidendum vobis ne offendatis eos qui

a Domino potestatem habent. Et ideo potius A
andi, diligendi, et summopere sunt venerandi,
detrahendi, vel lacerandi aut ejiciendi, sed
i, et amandi ipso dicente Domino : Qui vos
ne audit : et qui vos spernit, me spernit.
c vobis et omnibus fidelibus scribimus, fra-
ab his vos caveatis et posteris vestris non
sed bonum exemplum relinquatis, quoniam
episcoporum ad Christum pertinet, cujus vice
ar.

XXXV. — *De episcopis qui ab omnibus suis
inquantur, ut eorum criminatio non recipiatur.*
epist. Calisti papæ, cap. 1.) Callistus episcopus
e catholicæ urbis Romanæ, Benedicto fratri
copo, salutem in Christo. Criminationes
ontra doctorem nemo suscipiat : quia non
filios patres reprehendere, nec servos domi-
erare. Filii ergo sunt doctorum omnes quos
nt : et sicut filii patres carnales, sic et hi pa-
bent diligere spirituales. Non enim bene vivunt
i recte credunt, aut patres reprehendunt, vel
nt suis. Doctores ergo, qui et patres vocan-
gis portandi quam reprehendendi sunt, nisi
fide erraverint. Nullus ergo doctorum per
accusetur, nec nisi fideli et legitimo, qui
irreprehensibilem vitam ac conversationem
accusatori respondeat. Quia indignum est
or stulto et indocto atque reprehensibiliter
respondeat juxta stultitiam suam, dicente
ra : Non respondeas stulto juxta stultitiam C
Non bene vivit qui non recte credit. Nihil
alt qui fidelis est. Si quis fidelis est, videat
a loquatur, ut cuiquam insidias ponat. Fide-
io semper fideliter agit, et infidelis callide in-
r, atque fideles et pie ac juste viventes per-
ititur quia similis similem sibi quærit. Infi-
vero homo mortuus est in corpore vivente,
a sermones fidelis hominis vitam custodiunt
rum. Doctorem enim catholicum, et præcipue
i sacerdotem, sicut nullo errore implicari, ita
oportet machinatione aut cupiditate violari,
Scriptura sancta : Post concupiscentias tuas
s, et a voluntate tua averteris.

XXXVI. — *Episcopos a suis ovis non re-
prehendendos, nisi in fide erraverint.*
*epist. Anacleti papæ, scripta omnibus Christi-
anibus, cap. 1.)* Doctor autem vel pastor Ec-
si a fidelibus exorbitaverit, erit a fidelibus
endus. Sed pro reprobis moribus magis est
idus, quam distringendus ; quia rectores Eccle-
Domino sunt judicandi, sicut ait Propheta :
stetit in synagoga deorum, in medio autem
iscernit. Unde oportet unumquemque fidelem,
erit aut cognoverit plebes suas adversus
em suum tumescere, aut clerum detractioni-
care, hoc vitium pro viribus extirpare, pru-
que corrigere satagat : nec eis in quibuscun-
negotiis misceri, si incorrigibiles apparuerint,
tam suo reconcilientur doctori, præsumat :

quoniam tam sacerdotes quam reliqui fideles omnes
summam debent habere curam de his qui pereunt,
quatenus eorum redargutione aut corrigantur a
peccatis, aut, si incorrigibiles apparuerint, ab Eccle-
sia separentur.

CAP. CXXXVII. — *De eadem re.*

(*Ex decret. Clementis papæ, cap. 17.)* Ipsi autem
episcopi si exorbitaverint, ab istis non sunt re-
prehendendi vel arguendi, sed portandi, nisi in
fide erraverint. Hi ergo super hoc sunt, non illi
super istos : quoniam major a minore non argui
nec judicari potest. Nullus se extollat erga docto-
res ac magistros suos : quia discipulus super ma-
gistrum nec esse debet nec potest. Nullus velit
dici sanctus antequam sit, sed prius sit ut verius
dicatur. Præcepta Domini doctorumque ac magi-
strorum factis quotidie adimplere, et in Christi
nomine pro inimicis orare oportet.

CAP. CXXXVIII. — *De eadem re.*

(*Ex epist. Eusebii papæ, cap. 20.)* Necesse enim
est ut rectores a subditis timeantur, ab ipsisque
corrigantur, ut humana formidine peccare metuant,
qui divina judicia non formidant. Deteriores quippe
sunt qui doctorum vitam moresque corrumpunt,
his qui substantias aliorum prædiciaque diripiunt.
Ipsi quidem ea quæ extra nos, licet nostra sint,
auferunt ; nostri quoque detractores, et morum
corruptores nostrorum, sive qui adversum nos
armanantur, proprie nos ipsi decipiunt, et ideo juste
infames sunt, et merito ab Ecclesia extorres
fiunt.

CAP. CXXXIX. — *De eadem re.*

(*Ex decret. Gaii papæ, cap. 7.)* Oves vero quæ
pastori suo commissæ fuerint, eum nec reprehende-
re, nisi a recta fide exorbitaverit, debent, nec
ullatenus accusare possunt : quia facta pastorum
eorum gladio ferienda non sunt, quanquam recte
reprehendenda videantur.

CAP. CXL. — *De infamatis et dilaceratis episcopis, et
a civitatibus propriis pulsis.*

(*Ex decret. Evarist. papæ omnibus per Ægyptum
fratribus missis, cap. 18.)* Audivimus enim quosdam
a vobis infamatos et dilaceratos episcopos, a civi-
tatibus propriis pulsos, qui alibi episcopi consti-
tuti non possunt, nisi in civitatibus non minimis,
et alios in eis, ipsis viventibus, constitutos. Ideo
hæc vobis scribimus, ut sciatis hoc non licere,
sed proprios revocari et integerrime restitui debe-
re. Illos vero qui adulterina fœditate suas spon-
sas, quas et uxores eorum præfixo tenore esse
intelligimus, tenent, ejici ut adulteros, atque in-
fames fieri, eosque ab ecclesiasticis honoribus ar-
ceri jubemus. Si autem adversus eos aliquam
querelam habueritis, his peractis inquirendum erit,
et auctoritate hujus sanctæ sedis terminandum.

CAP. CXLI. — *Ut episcopus non dijudicetur qui suis
rebus est expoliatus.*

(*Ex decret. Felicis papæ episcop. per Ægyptum
missis, cap. 10.)* Nullus enim episcopus qui suis

est rebus exspoliatus, aut a se de propria vi aut errore pulsus antequam omnia sibi ablata legibus restituantur, et ipse pacifice annum vel plus sui fruatur honoribus, sedique propriæ sit regulariter restitutus, juxta canonicam institutionem accusari, vocari, judicari, aut damnari potest.

CAP. CXLII. — *De eadem re.*

(*Ex decret. Stepha. papæ omnibus episcopis missis, cap. 6.*) Nullis enim episcoporum, dum suis fuerit rebus exspoliatus, aut a sede propria qualibet occasione pulsus, debet accusari: aut a quoquam ei potest crimen objici, priusquam integerrime restauretur, et omnia quæ ei ablata quocumque sunt ingenio, legibus, redintegrentur et ipse propriæ sedi pristino statui regulariter reddatur: ita ut omnes possessiones, et cuncta sibi injuste sublata, atque fructus omnes, ante conceptam accusationem, primates et synodus episcopo de quo agitur funditus restituant. Quia hoc non solum ecclesiasticæ, sed etiam sæculi leges fieri prohibent: neque aliquis eorum, aut Ecclesiarum auctorum, vel defensorum ad aliquos prius accusari debet, quam ipse charitative, bis aut ter ab eis qui se læsos æstimant, vel eos pro aliquibus erratibus corripere cupiunt, conveniatur: ut ab eis aut familiarem emendationem, aut justam percipiat excusationem. Quod qui præsumpserit, liminibus arceatur Ecclesiæ, usque ad condignam satisfactionem.

CAP. CXLIII. — *De eadem re.*

(*Ex decret. Sixti papæ Hispaniæ episcopis missis, cap. 6.*) His taliter consideratis, atque cum reliquorum episcoporum decretis, tanquam omnium curam gerentes propter sedis propriæ apicem decernimus ut nemo pontificum aliquem suis rebus exspoliatum episcopum, aut a sede pulsum, excommunicare aut judicare præsumat: quia non est privilegium quo exspoliari possit jam nudatus. Si quis autem aliter agere præsumpserit, sciat censuram hujus sedis cum omnibus membris suis sibi non defuturam, et sicut egerit, ita recipiet. Si bene, bene. Si grave, gravè. Si pessime, pessime. Quoniam dignus est operarius mercede sua.

CAP. CXLIV. — *Ut episcopi criminati libere apostolicam appellent sedem, et pleraque alia circa judicium observanda.*

(*Ex decret. Julii papæ Orientalib. episcopis missis, cap. 18.*) Ut omnes episcopi qui in quibusdam gravioribus pulsantur vel criminantur causis, quoties necesse fuerit, libere apostolicam appellent sedem, atque ad eam quasi ad matrem confugiant, ut ab ea, sicut semper fuit, pie fulciantur, defendantur et liberentur. Cujus dispositioni omnes majores ecclesiasticas causas, et episcoporum judicia, antiqua apostolorum eorumque successorum atque canonum auctoritas reservavit. Quoniam culpantur episcopi quia aliter erga fratres egerint quam ejusdem sedis papæ fieri placuerit, placuit ut accusatus vel iudicatus a comprovincialibus in aliqua a causa episcopus

licenter appellet, et adeat apostolicæ sedis pontificem, qui aut per se, aut per vicarios suos, ejus retractari negotium procuret. Et dum iterato iudicio pontifex causam suam agit, nullus alius in ejus loco subrogetur, ponatur, aut ordinetur episcopus. Quoniam, quanquam comprovincialibus episcopis accusati causam pontificis scrutari liceat, non tamen definiri inconsulto Romano pontifice permissum est: cum beato Petro apostolo, non ab alio quam ab ipso dictum sit Domino: Quæcunque ligaveris super terram, erunt ligata et in cælis: et quæcunque solveris super terram, erunt soluta et in cælis. Si quis putaverit se a proprio metropolitano gravari, apud primatim diæceseos, aut penes apostolicæ universalis Ecclesiæ papam judicetur. Accusatores et accusationes quas leges sæculi non asciscunt, et nos unanimiter submovemus, ne fiat indistricta probatione impietas, cum recta sit iudicii in electione sententia. Si quis erga episcopum vel actores Ecclesiæ se proprium crediderit habere negotium, non prius adeat iudices, quam ad eos recurrat charitatis studio: ut familiari colloquio commoniti, ea sanare debeant quæ in querimoniam deducunt. Quod si aliter egerit, communionem privetur. Nemo pontificum deinceps aliquem episcopum suis exspoliatum rebus, aut a sede pulsum excommunicare aut judicare præsumat: quia non est privilegium quo spoliari possit jam nudatus. Pari tenore decernimus non credi accusatori qui, absente adversario, causam suggesserit, ante utriusque partis discussionem: nec accusatores nec testes suscipi, qui non sunt idonei. Placuit, si accusatus vel damnatus episcopus appellaverit Romanum pontificem, id statuendum quod ipse juste censuerit. Et omnes qui adversus Patres armantur, infames esse censemus: neque eos qui cum inimicis morantur, ad accusationem vel ad testimonium recipiendos. Placuit ut semper in accusatione clericorum primo persona, fides, vita et conversatio blasphemantium perscrutetur. Nam fides omnes actus hominis præcedere debet: quia dubius in fide, infidelis est. Nec eis omnino esse credendum qui veritatis fidem ignorant, nec rectæ conversationis vitam ducunt: quoniam tales facile et indifferenter lacerant, et criminantur recte et pie viventes. Ideo suspicio eorum discutienda est primo et corrigenda. Neque accusatoribus suspectis, vel de inimicorum domibus prodeuntibus credendum.

CAP. CXLV. — *Episcopus si ab aliquo pulsatus, per episcopos iudices causa finiatur.*

(*Ex concil. Spalensi, cap. 8.*) Si episcopus a quoquam impetitur vel ille aliquam quæstionem retulerit, per episcopos iudices causa finiatur: sive quos eis primates dederint, sive quos ipsi vicinos et consensu elegerint.

CAP. CXLVI. — *De episcopis iudicibus quos communis consensus elegerit.*

(*Ex eodem conc., cap. 9.*) Iudices autem episcopos quos communis consensus elegerit, non liceat quem

provocare : et quisquis probatus fuerit pro a
cia nolle obtemperare iudicibus, cum hoc
sedis episcopo fuerit probatum, det litteras
as ei communicet episcoporum, donec ob-
st.

XLVII. — *Ut episcopi comprovinciales peregrina iudicia non patiantur.*

Secret. Fabiani papæ Hilario episcopo missis,
) Peregrina vero iudicia, salva in omnibus
ca auctoritate, generali sanctione prohibemus.
dignum est ut ab exteris iudicetur qui pro-
s et a se electos debet habere iudices, nisi
ppellatum. Unde oportet, si aliquis episcopo-
per certis accusetur criminibus, ut ab omni-
diatur qui sunt in provincia episcopis : quia
ortet accusatum alicubi quam in foro suo

LVIII. — *De episcopo criminato, si iudicem suspectum habuerit.*

Secret. ejusdem ad eundem episcopum missis,
) Si quis vero episcopus iudicem suspectum
t, et viderit se ingravari, libere sedem apo-
t appellet. Appellantiem autem non habeat
ulla, aut detentionis injuriosæ custodia, sed
pellatori conviciantium causam appellationis
sublevare : licet etiam in causis criminali-
vellare, nec appellandi vox denegetur ei
supplicium sententia destinarat.

LIX. — *Si quis episcopus in crimine detentus, et non potest plurimos congregare, a XII p[ro]p[ri]is audiatur.*

Concil. Carthag., cap. 12.) Felix episcopus
oggero, secundum statuta veterum concilio-
si quis episcopus, quod non optamus, in
aliquem incurrerit, et nimia necessitas ei
on posse plurimos congregare : ne in cri-
maneant, a XII episcopis, et presbyter a sex
s, cum proprio suo episcopo audiatur, et
a tribus.

. — *De episcopo criminato, si episcopi com-
provinciales in ejus criminatione dissenserint.*

Concil. Antioche., cap. 14.) Si quis episcopus
s criminibus dijudicatur, et contingat de eo
provinciales episcopos dissidere, cum iudicatus
innocens creditur, reus ab aliis aestimatur,
hujus ambiguitatis absolutionem sanctæ
placuit ut metropolitanus episcopus a vicina
a iudices alios convocet, qui controversiam
et ut per eos simul et per comprovinciales
s quod justum fuerit visum approbetur.

. CLI. — *Ut episcopis nullus laicus crimen imponere possit.*

Secret. Sylvest. papæ, cap. 1.) In consensu et
tione omnium constitutum est ut nullus
episcopo, vel alicui in ordinibus posito, cri-
quod possit inferre. Et ut presbyter non ad-
episcopum, non diaconus adversus presbyte-
n subdiaconus adversus diaconum, non aco-
versus subdiaconum, non exorcista adversus
a, non lector adversus exorcistam, non
s adversus lectorem, det accusationem ali-

quam. Et non damnetur præsul, nisi in LXX duo-
bus idoneis testibus.

CAP. CLII. — *Quod inimici accusatores esse non possint.*

(*Ex decret. Anacleti papæ, omnibus episcopis mis-
sis, cap. 37.)* Accusatores autem et testes esse non
possunt qui in proximo facti sunt inimici, ne irati
nocere cupiant, ne læsi ulcisci se velint. In offensis
igitur accusatorum et testium affectus quærendus
est, et non suspectus.

CAP. CLIII. — *Ut episcopi accusatorum episcopo-
rum iudices esse debeant.*

(*Ex decret. Damasi papæ, cap. 3.)* Accusatorum
episcoporum iudices esse decernimus episcopos sa-
pientes, recte et juste volentes.

CAP. CLIV. — *Qualiter accusatus episcopus discu-
tiendus sit apud patriarchas vel primates, et quot
testibus convinci debeat.*

(*Ex decr. Zepherini papæ omnibus per Siciliam
constitutis episcopis missis, cap. 2.)* Patriarchæ
vero vel primates accusatum discutientes episco-
pum, non ante sententiam proferant finitivam, quam,
apostolica fultus auctoritate, aut reum se ipse
confiteatur, aut per innocentes et regulariter
examinatos convincatur testes, qui minores non
sint numero quam illi discipuli fuerunt quos
Dominus ad adjumentum apostolorum eligere præ-
cepit.

CAP. CLV. — *De patriarchis et primatibus.*

(*Ex decr. Clementis pap., cap. 9.)* In illis vero civi-
tatibus in quibus olim apud ethnicos primi flamines
eorum, atque primi legis doctores erant, episcopo-
rum primates poni, vel patriarchas, qui reliquorum
episcoporum iudicia, et majora, quoties necesse fo-
ret, negotia in fide agitent, et secundum Domini
voluntatem, sicut sancti constituerunt apostoli, ita
ut ne quis injuste periclitaretur definirent.

CAP. CLVI. — *De vocatione accusati episcopi.*

(*Ex epist. Damasi papæ, ad Stephan. et ad concil.
Africae*) Vocatio enim ad synodum, juxta decreta
Patrum canonica, ejus qui impetitur, rationabilibus
scriptis per spatium fieri debet congruum atque
canonicum. Quia, nisi canonicè vocatus fuerit suo
tempore, et canonica ordinatione, licet venerit ad
conventum, in quacunque necessitate, nisi sponte
voluerit, nullatenus suis respondebit insidiatoribus :
quoniam nec sæculi leges hoc permittunt fieri, quanto
magis divinæ ?

CAP. CLVII. — *Ut primates de accusato episcopo non
ante sententiam proferant damnationis, quam aut
reum seipsum confiteatur, aut canonicè per inno-
centes testes convincatur.*

(*Ex epist. Felicis pa. Paterno epis. miss., cap. 4.)*
Primates quoque accusatum discutientes episcopum,
non ante sententiam proferant damnationis, quam,
apostolica fretus auctoritate, aut reum seipsum con-
fiteatur, aut per innocentes et canonicè examinatos
regulariter testes convincatur. Aliter censemur irri-
tam esse et injustam episcoporum damnationem, et

idcirco a synodo retractandam : ita ut oppressis ab A
omnibus in cunctis subveniatur causis.

CAP. CLVIII. — *Qualis primas esse vel quid agere
debeat.*

(*Ex re. ad Gennadium Patricium et Exarchum
Africæ.*) Concilium vero catholicorum episcoporum
admoneri præcipite, ut primatem non ex ordine
loci, postpositis vitæ meritis, faciat, quoniam apud
Dominum non gradus elegantior, sed vitæ melioris
actio comprobatur. Ipse vero primas non passim,
sicut moris est, per villas, sed in una, juxta eorum
electionem, civitate resideat.

CAP. CLIX. — *Ut episcopi singularum gentium sciant
quis inter eos sit primus.*

(*Ex epistol. Anacleti papæ, omnibus episcopis
missa.*) Beati etiam apostoli inter se statuerunt ut
episcopi singularum gentium quis inter eos
primus esset, quatenus ad eum potior eorum solli-
citus pertineret. Nam et inter beatos apostolos
quædam fuit discretio. Et, licet omnes essent apostoli,
Petro tamen a Domino est concessum, et ipsi inter
se idipsum voluerunt ut reliquis omnibus præset
apostolis Cephas, id est, ut Petrus principatum ten-
neret apostolatus. Qui et eandem formam suis suc-
cessoribus et reliquis episcopis tenendam tradide-
runt. Et non solum hoc in Novo Testamento est
constitutum, sed etiam in Veteri fuit. Unde scriptum
est : Moses et Aaron in sacerdotibus ejus, id est,
primi inter eos fuerunt. Et quamvis ita sit ordina-
tum, nemo tamen quod suum est quærat, sed quod C
alterius. Unde ait beatus apostolus Paulus : Unus-
quisque placeat proximo suo in bonum ad ædifica-
tionem. Et sicut ipse Salvator suis ait discipulis :
Qui major est vestrum, erit minister vester. Et re-
liqua.

CAP. CLX. — *Ut episcopus accusatus non commu-
nionem privetur, nisi die statuta venire noluerit.*

(*Ex concil. Carthag., cap. 19.*) Aurelius episcopus
dixit : Quisquis episcoporum accusatur, ad prima-
tem provinciæ ipsius causam deferat accusator, nec
a communione suspendatur cui crimen intenditur,
nisi si ad causam suam dicendam, electorum iudicium
die statuta litteris evocatus, minime occurrerit, hoc
est, infra spatium mensis ex ea die qua eum litteras
accepisse constiterit. Quod si aliquas veras necessi-
tatis causas probaverit, quibus eum occurrere non
potuisse manifestum sit, causæ suæ dicendæ intra
alterum mensem integram habeat facultatem. Ve-
rum post mensem secundum non communicet do-
nec examinetur. Si autem ad consilium universale
infra anni spatium occurrere noluerit, ut vel ibi
causa ejus terminetur, ipse in se damnationis sen-
tentiam dixisse iudicetur. Tempore sane quo non
communicat, ne in sua Ecclesia vel parochia com-
municet. Accusator autem ejus, si nunquam diebus
causæ dicendæ defuerit, a communione non remo-
veatur. Si vero aliquando defuerit, subtrahens se,
restituto in communione episcopo, ipse removeatur
a communione accusator : ita tamen ut nec ipsi adi-

matur facultas causæ peragendæ, si se ad diem oc-
currere non noluisse, sed non potuisse probaverit.
Illud vero placuit, ut, cum agere cœperit in episco-
porum iudicio, si fuerit accusatoris persona culpa-
bilis, ad arguendum non admittatur, nisi proprias
causas, non tantum ecclesiasticas, asserere voluerit.

CAP. CLXI. — *De Maximo episcopo variis criminibus
infamato, et ad synodum sæpius vocato qui venire
et se excusare neglexerat.*

(*Ex epist. Bonifacii papæ ad episcopos Galliarum.*)
Bonifacius episcopus Patroclo, Remigio, Maximo,
Hilario, Severo, Juliano, Castório, Leontio, Con-
stantino, Joanni, Montano, Marino, et cæteris epi-
scopis per Gallias et per septem provincias consti-
tutus. Valentini nos clerici civitatis adierunt, pro-
ponentes libellum et crimina quæ Maximum tota
provincia asserit commisisse. Delegata toties cog-
nitione, illum constituta semper subterfugisse iudicia,
nec confusum conscientia festinasse, ut si esset in-
nocens, exterminatis omnibus, purgaretur : quæ toties
decreta ex nostrarum quoque chartarum instructio-
ne cognovimus. Qui econtrario probavit de se illa
quæ dicta sunt, quia ad ea confutanda, cum essent
innumera, a decessoribus meis provincialis est de-
legata cognitio. Conventus etiam dicitur vitasse, et
minime adesse voluisse : et nullus dubitat quod ita
iudicium nocens subterfugit, quemadmodum ut ab-
solvatur qui est innocens quærit : sed astuta cavil-
latio eorum qui versutis agendum credunt esse
consilii, nunquam innocentiam nomen accipiet. Con-
fitemur enim de omnibus quisquis se subterfugere
iudicium dilationibus putat. Veniet tamen aliquando
ille qui talis perhibetur in medium. Nec prodest illi
toties latuisse, toties subterfugisse, quem sui actus
et commissa, quocumque fugerit, ea quæ obijciuntur
illi, si vera sunt, crimina persequuntur. Debueram
quidem jam nunc dignam pro ejus accusatis in no-
stro iudicio actibus, qui cognitionem et decretum
iudicium sæpe declinando credidit illudendum, dare
sententiam. At ne aliquid præcoqui forsitan judi-
caret, et sibi qui absens est, licet sit quæsitus a
nobis, reservatum esse nihil diceret, maluimus in-
tercapedine temporis data differri, cum hoc etiam
ejus accusatores assererent. De cujus intentionibus
et moribus sit secretum maximum, tanto magis
damnanda committere, quando tardius se constituto
iudicio præsentaret. Quem Manichæorum involutum
caligine arguunt, turpique secta olim. Ita cum non
posset abluere animum sordida improbatione, ob-
jectaque ei gesta synodalia proferentes, et commis-
sis involutum undique flagitiis, nullum ei sanitatis
habuisse respectum, quem furore suo et insana te-
meritate ad sæcularium quoque iudicium tribunali
subditum quæstioni, quod in vili quoque persona
turpissimum est, objicerent. Pervenisse eum ad ho-
miciidii damna asserunt, gestis prolatis in medium.
Et hunc talem, post tanta talique commissa, episco-
patus adhuc sibi nomen in suis latibulis vindicare,
in propriæ civitatis infamiam, nimiis doloribus con-

tur, et sanctum nomen vindicando sibi velle A
 2. Ideoque, fratres clarissimi, quia audiendus
 sentare se noluit, nec convictus forsitan ab
 tibus se defendere possit: digna tandem ali-
 præsentatus episcopali iudicio pronuntiatio-
 grue feriri sententia iudicamus. Quamquam
 docta fuerint, sciamus hujus nominis non
 turam, qui pudorem nunquam habuisse sa-
 perhibetur, et locum suum nec modico qui-
 nore custodisse, dilationem dedimus, et de-
 is vestram debere intra provinciam esse
 n, et congregare synodum ante diem Kalen-
 Novembrium, ut, si adesse voluerit præsens,
 lit, ad objecta respondeat: si adesse neglexe-
 tionem sententiæ de absentia non lucretur.
 anifestum confiteri eum de crimine, qui, in
 toties delegato iudicio, purgandi se occa-
 on utitur. Nihil enim interest utrum in
 i examine omnia quæ dicta sunt compro-
 cum ipsa quoque pro confessione procu-
 ies constet absentia. Nos autem per omnes
 ias litteras dirigemus, ne excusationem sibi
 onis obtendat, ut ad provinciam venire co-
 t illic se constituto præsentare iudicio. Quid-
 item vestra charitas de hac causa duxerit
 ndum, cum ad nos relatum fuerit, nostra, ut
 t, necesse est auctoritate firmetur.

XII. — *De episcopo inculpato qui ad synodum
 vocatus venire contempserat.*

modo apud Altheim habita cap. 10). Rich- C
 episcopum qui contra sanctorum canonum
 es Strazburgensem Ecclesiam invasit, quem
 tam synodum per litteras nostras invitavi-
 t venire contemnens, nec vicarium suum
 ictoritate sancti. Petri, ego Joannes vicarius
 ti, ex præcepto sanctæ præsentis synodi in-
 o vocamus iterum, et præcipimus quatenus
 ilium, id est, May Moguntiae indictum a
 litano episcopo suo, ad præsentiam venera-
 rigeri archiepiscopi et confratrum suorum
 suæ inobedientiæ et perversitatis ibidem
 ationem redditurus. Sin autem negligenter
 gere parvipenderit, absteineat se a proprio
 onec, Romam veniens, coram domino papa
 i Ecclesia reddat rationem.

XIII. — *Qui primates sint, qui metropoli-
 tani.*

ap. concil. Niceni, quæ addita sunt a Felice
 rimates illi et non alii sint, quam qui in
 synodo sunt constituti. Reliqui vero,
 popoles tenent sedes, archiepiscopi vocantur
 primates: salva in omnibus apostolicæ sedis
 e, quæ ei ab ipso Domino est concessa, et
 sanctis Patribus roborata.

XIV. — *Quod neganda sit accusatis licentia
 audiendi priusquam se crimine exuerint, et fami-
 lis atque sponte confessis, et qui hesterno die,
 hesterna die, aut ante fuerunt inimici.*

ver. Stephani papæ omnibus episcopis missis,
 i. Et neganda est accusatis licentia crimi-

nandi priusquam se crimine quo premuntur exue-
 rint: quia non est credendum contra alios eorum
 confessioni qui criminibus implicati sunt, nisi se
 prius probaverint innocentes quoniam periculosa
 est et admitti non debet rei adversus quæcumque
 professio. Familiares vero et sponte confessi, atque
 sceleribus irretiti, non debent admitti, nec hi
 qui hesterna die, aut perendie, aut ante fuerunt ini-
 mici.

CAP. CLXV. — *De criminationibus adversus doctores
 non suscipiendis, et de peregrinis iudiciis.*

(Eusebii pap. cap. 17.) Et licet hæc possint ge-
 neraliter dicta sufficere, ut vel declinemus errata
 vel custodiamus catholica: ab apostolis tamen eo-
 rumque successoribus novimus constitutum, crimi-
 nationes adversus doctores non debere suscipi nec
 peregrina iudicia fieri, neque quemquam alterius
 iudicis quam sui sententia debere constringi.

CAP. CLXVI. — *Ut adversus doctorem accusationes
 nemo suscipiat.*

(Ex concil. Spalensi, cap. 3.) Accusationes adver-
 sus doctorem nemo suscipiat: quia non potest hu-
 mano condemnari examine, quem Deus suo iudicio
 reservavit.

CAP. CLXXVII. — *Ut nemo episcopum apud sæculares
 accuset.*

(Ex epist. Felicis papæ Egyptiorum episcopis mis-
 sa, cap. 1.) Ut nemo episcopum penes sæculares ar-
 bitros accuset, sed apud summos primates.

CAP. CLXXVIII. — *De episcopis in iudicium sæculare
 non vocandis.*

(Ex epistol. Bonifacii papæ ad episcop. Galliarum.)
 Nullus episcopus, neque pro civili, neque pro cri-
 minali causa, apud quamvis iudicem sive civilem
 sive militarem producatur vel exhibeatur. Magi-
 stratus enim qui hoc jubere ausus fuerit, amissione
 cinguli condemnatione plectetur.

CAP. CLXIX. — *Ut non accusetur episcopus a cri-
 minosis.*

(Ex epistol. Felicis papæ supradictis episcopis mis-
 sa, cap. 18.) Quoties episcopus super certis accu-
 sator criminibus, si tales fuerint accusatore-
 qui juste et canonicè recipi debeant, synodo legitima
 in suo tempore congregata, ab omnibus canonicè
 audiatur qui sunt in provincia episcopis. Quod si
 legitimi non fuerint accusatores, non fatigetur epi-
 scopus: quia sacerdotes ad sacrificandum vocari
 debent, non ad litigandum: nec illi qui throni Dei
 vocantur, pravorum hominum insidiis debent turbari,
 sed libere Christo famulari

CAP. CLXX. — *Quod nullus episcopus extra suam
 provinciam ad iudicium invitetur.*

(Ex decret. Julii papæ, Orientali. episc. missis, cap.
 18.) Nullus episcopus extra suam provinciam ad ju-
 dicium devocetur: sed, vocato eo canonicè in loco
 congruo, tempore synodali, ab omnibus comprovin-
 cialibus episcopis audiatur: quia concordem super
 eum canonicamque debent proferre sententiam:
 quia, si hoc minoribus, tam clericis quam laicis

concessum est, quanto magis de episcopis servare A
convenit? Nam si ipse metropolitanum aut iudices
suspectos habuerit, aut infestos senserit, apud pri-
matum diocesanos, aut apud Romanæ sedis pontifi-
cem iudicetur.

CAP. CLXXI. — *De accusatoribus et testibus episco-
porum.*

(*Ex decr. Calist. papæ episcopis per Galliam con-
stitutis, cap. 17.*) Omnes ergo qui in recta fide sus-
pecti sunt, in accusationem sacerdotum, et eorum su-
per quorum fide non hæsitatur, minime recipiantur,
et in testimonio dubii habeantur. Infirmari ergo
oportet eorum vocem de quorum fide dubitatur,
nec eis omnino est credendum qui rectam fidem
ignorant. Quærendum ergo est in iudicio cuius sit
conversationis ac fidei is qui accusat, et is qui ac-
cusatur, quoniam hi qui non sunt rectæ conversa-
tionis ac fidei, et quorum vita est accusabilis, non
permittendi sunt eos accusare: et quorum fides,
vita, et libertas nescitur, et viles personæ in eorum
non recipiantur accusationem. Rimandæ vero sunt
accusatorum enucleatim personæ, quæ sine scripto
difficile, per scriptum autem nunquam recipiantur:
quia per scripturam nullus accusari potest: sed pro-
pria voce, et præsentem eo quem accusare voluerit,
suam quisque agat accusationem, nec, absente eo
quem accusare voluerit, quisquam accusator creda-
tur. Similiter testes per quamcumque scripturam
testimonium non dicant, nec de aliis causis vel ne-
gotiis testimonium dicant, nisi de his quæ sub præ-
sæntia eorum acta esse noscuntur. Accusatoris vero
consanguinei adversus eos testimonium nec dicant,
nec eorum familiares, vel de domibus eorum pro-
deuntes: sed, si voluerint et in invicem consense-
rint, inter se parentes testificentur, et non in alios:
nec accusatores vel testes suspecti recipiantur: quia
propinquitatis et familiaritatis ac dominationis affe-
ctio veritatem impedire solet.

CAP. CLXXII. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Damasi papæ, Stephano et universis epi-
scopis Africæ missis, cap. 10.*) Accusatores autem
episcoporum et testes, super quibus rogastis, abs-
que ulla infamia aut suspitione vel manifesta ma-
cula, et vera fide pleniter instructi esse debent: et
tales quales ad sacerdotium eligere divina jubet au-
toritas. Quoniam sacerdotes, ut antiquorum tradit
auctoritas, criminari non possunt, nec in eos testifi-
cari qui ad eundem non debent, nec possunt, pro-
vehi honorem.

CAP. CLXXIII. — *Quæ sint infames personæ.*

(*Ex epist. Stephani papæ ad Hilarium.*) Infames
autem esse eas personas dicimus quæ pro aliqua
culpa notantur infamia; id est, omnes qui Christianæ
legis normam abjiciunt, et statuta ecclesiastica con-
temnunt. Similiter fures, sacrilegos, et omnes capi-
talibus criminibus irretitos, sepulcrorum quoque vio-
latores, et apostolorum atque successorum eorum
religiosa sanctorum Patrum statuta libenter violan-
tes, et omnes qui adversus Patres armantur, qui in

omni mundo infamia notantur. Similiter et incestuo-
sos, homicidas, perjuros, raptores, maleficos, vene-
ficos, adulteros, de bellis fugientes, et qui indigna sibi
petunt loca tenere, aut facultates Ecclesiæ abstrahunt
injuste, et qui fratres calumniantur aut accusant,
et non probant: vel qui contra innocentes principum
animos ad iracundiam provocant, et omnes anathe-
matizatos, vel pro suis sceleribus ab Ecclesia ex-
pulsos, et omnes quos ecclesiasticæ vel sæculi leges
infames pronuntiant: nec servos ante legitimam
libertatem, nec pœnitentes, nec digamos, nec eos
qui curiæ deserviunt, vel qui non sunt integri cor-
pore, aut sanam non habent mentem vel intellectum,
aut inobedientes sanctorum decretis existunt. Hi
omnes nec ad sacros gradus debent provehi, nec isti,
nec liberti, neque suspecti, neque rectam fidem vel
dignam conversationem non habentes, summos sa-
cerdotes possunt accusare.

CAP. CLXXIV. — *De episcopo accusato, et accu-
satoribus recipiendis, et vocatione.*

(*Ex decr. Felicis papæ episcopis per Galliam con-
stitutis missis, cap. 9.*) Si quis episcopus ab illis ac-
cusatoribus qui recipiendi sunt fuerit accusatus,
postquam ipse ab eis charitative conventus fuerit,
ut ipsam causam emendet, et eam corrigere volue-
rit, non olim, sed tunc ad summos primates causa
ejus canonice deferatur. Qui in congruo loco infra
ipsam provinciam tempore congruo, id est autum-
nali vel æstivo, concilium regulariter convocare
debeant, ita ut ab omnibus ejusdem provin-
ciæ episcopis mihi audiatur. Quo et ipse regulari-
ter convocatus, si eum aut infirmitas aut alia gravis
necessitas non detinuerit, adesse debet: quia
ultra provinciæ terminos accusandi ante licentia
non est quam audientia rogetur. Quod si quoquo
modo præsumptum fuerit, statuerunt ut, antequam
et proprius locus et sua omnia ei legibus redinte-
grentur, nullatenus a quoquam accusetur aut cri-
minetur: et nisi sponte elegerit, cuiquam pro tali-
bus respondeat. Sed postquam, ut præfixum est, re-
stitutus fuerit, et sua omnia ei legibus reintegrata
sunt, dispositis ordinatisque suis, magnum spatium
tractandi causam ei concedatur. Et postea, si neces-
se fuerit, regulariter vocatus veniat ad causam, et,
si injuste visum fuerit, accusantium propositionibus
sustentatione fratrum respondeat. Nulla enim per-
mittit ratio, dum ad tempus ejus bona, vel Ecclesiæ,
atque res ab æmulis aut a quibuscumque detinentur,
ut aliquid illi objici debeat, nec quidquam potest ei
quomodolibet majorum vel minorum objici, dum
Ecclesiis vel rebus aut potestatibus caret suis.

CAP. CLXXV. — *De damnatione episcoporum accu-
santium episcopum absque auctoritate apostolica
sedis.*

(*Cap. Julii papæ VIII Orientalibus episcopis mis-
sum.*) Si quis ab hodierna die et deinceps episcopum
præter hujus sanctæ sedis sententiam damnare et
propria pellere sede præsumpserit, sciat se irre-
perabiliter esse damnatum, et proprio perpetim ca-

nore : eosque qui absque hujus sedis sententia reiecti vel damnati, hujus sanctæ sedis auctoritate pristinam recipere communionem, et retribui sedibus. Quoniam et prius, auctoritate apostolorum, hæc sanctæ huic sedi restituta sunt, et postea in memorata Nicæna synodo propter pravorum hominum infestationes, atque hereticorum persecutiones, et insidiantium motus, sunt concorditer ab omnibus reobrogati magis singuli prævideant ne talia audeant

LXXVI. — *Ut accusatus vel iudicatus ab episcopis comprovincialibus licenter appellet, et Romanum pontificem.*

lecr. Victoris papæ, cunctis fratribus Alexandriae. 1.) Placuit ut accusatus vel iudicatus ab episcopis comprovincialibus in aliqua causa licenter appellet, et adeat apostolicæ sedis em, qui, aut per se aut per vicarios suos, tractari negotium procuret. Et, dum iterato pontifex causam suam agit, nullus alius in loco ponatur aut ordinetur episcopus; quoniam, cum comprovincialibus episcopis accusati cautius scrutari liceat, non tamen definire illo Romano pontifice permissum est, cum Petro apostolo non ab alio quam ab ipso sit Domino : Quæcunque ligaveris super terram, erunt soluta et in cælis.

LXXVII. — *Ut perscripta nullius accusatio suscipiatur, eo absente qui accusatur.*

epist. Stepha. papæ cunctis episcopis missa. 1.) Perscripta enim nullius accusatio, et eo qui accusatur absentibus, suscipi non debet propria voce, si legitima et condigna personis fuerit, præsentibus videlicet eo accusare desiderat : quia nullus absens aut in loco potest aut accusare. Nullus tamen præfatus vir accusari potest, aut respondere suis accusatoribus debet, priusquam regulariter a suo provocatus sit, locumque defendendi aut inquirendi, ad abluenda crimina.

LXXVIII. — *Ut difficiliore causæ ad apicem sedis referantur, ut apostolico terminentur, o, cujus sedis auctoritate omnes Ecclesiæ terminentur.*

epist. Anacleti papæ omnibus episcopis missa. 1.) Si quæ vero causæ difficiliore inter vos fuerint, ad hujus sanctæ sedis apicem eas, quasi ad summum, referte, ut apostolico terminentur iudicio : et Deum velle ab eoque ita constitutum esse, testimoniis declaratur. Hæc vero apostolice cardo et caput factum est a Domino, et alio est constituta. Et, sicut cardine ostium sic hujus sanctæ sedis auctoritate omnes Ecclesiæ, Domino disponente, reguntur.

LXXIX. — *Quod omnes episcopi possint apud Romanam sedem in necessitatibus positi.*

lecr. Damasi papæ. Stepha. episcop. Africæ missa. 2. 9.) Quam omnes appellare, si necesse

fuerit, et ejus fulciri auxilio oportet. Nam, ut notis, synodum sine ejus auctoritate fieri non est canonicum : nec episcopus, nisi in legitima synodo et suo tempore apostolica vocatione congregata, definite damnari potest : neque ulla unquam concilia rata leguntur, quæ non sunt fulta apostolica auctoritate.

CAP. CLXXX. — *De induciis criminatorum episcoporum, quales esse debeant.*

(*Ex epist. Felicis papæ II fratribus Ægyptiorum missa, cap. 15.*) De induciis vero episcoporum, super quibus consuluistis, diversas a Patribus regulas invenimus institutas. Quidam enim ad repellenda imperitorum machinamenta, et suas præparandas responsiones, et testes confirmandos, et concilia episcoporum atque amicorum quærenda, annum et sex menses mandaverunt concedi : quidam autem annum, in quo plurimi concordant. Minus vero quam sex menses non reperi : quia et laicis hæc indulta sunt, quanto magis Domini sacerdotibus? Nam et a nostris antecessoribus atque reliquis sanctis Patribus multoties inhibitum est ne quis Domini sacerdotes detractionibus non ex radice charitatis prolatis vexet : Quiescite, inquit, et nolite persequi eos qui Deo perfecte ministrant, quorum orationibus et terrena bella sedantur, et recedentium angelorum pelluntur incursus, quique omnes dæmones corruptores precum assiduitate confundunt. Induciæ namque non sub Augusto tempore, sed sub longo spatio concedendæ sunt, ut accusati se præparare, et universos communicatores in provinciis positos convenire, et testes præparare, atque contra insidiatores se pleniter armare valeant. Iudices enim et accusatores tales esse debent qui omni careant suspitione, et ex radice charitatis suam desiderent promovere sententiam.

CAP. CLXXXI. — *De episcopo Centuriensi, qui causam suam in synodo agere renuerat.*

(*Ex concil. Africano, cap. 54.*) De Quodvulteo etiam Centuriensi, quoniam adversarius ipsius cum se petisset introduci ad concilium nostrum, interrogatus utrum cum eo vellet apud episcopos experiri, primo promiserat, et alia die respondit hoc sibi non placere, atque discessit : placuit omnibus episcopis, ut nullus eidem Quodvulteo communicet, donec causa ejus qualem potuerit terminum sumat. Nam adimi ei episcopatum antequam causæ ejus exitus appareret, nulli Christiano videri jure potuerit.

CAP. CLXXXII. — *Judicium episcopi qui, pro crimine ejectus ab officio, postea episcopium more prædonis invasit.*

(*Ex regist. ad Joannem episcopum primæ Justinianæ, cap. 17.*) Quando mala quæ penitentis fletu purganda sunt augentur excessibus, ita major est delinquentibus adhibenda correctio, ut et ipsi facinus suum poena saltem vindicante cognoscant, et alios ab illicitis ecclesiasticæ tuitionis timor inhibeat. Dilectissimus itaque lator præsentium Nemesion ad nos veniens, indicavit, sicut et gestor exemplaria

quæ huc detulit continebant, Paulum Doclavenæ civitatis episcopum, inter alia mala in corporali crimine lapsum, a suis fuisse clericis accusatum, atque habita cognitione, ita quod sine dolore dicere non possumus, claruisse, atque insuper, postquam convictus est, etiam libellum illum, in quo ea de quibus accusatus fuerat vera esse confessus est, obtulisse. Qua de re sententia illum episcopali depositum, et se ejus loco cum fraternitatis vestræ consensu esse episcopum ordinatum : sed nunc eundem Paulum cum auxilio sæcularium judicum venientem, episcopium more prædonis ingressum, ablatisque violeuter rebus Ecclesiæ, ab eo se projectum, et ad summam injuriam ac necem pene perductum. Et quoniam tantæ nequitie pravitas nec dissimulanda nec leviter agenda est, fraternitas vestra hæc omnia diligenter curet addiscere : et, si ita se, ut edocti sumus, veritas habet, prædictum Paulum districta faciat executione compelli ut quæcunque abstulit, omni mora vel excusatione cessante, restituat. Si vero nihil Ecclesiæ sed proprium se dixerit abstulisse, quamvis grave et iniquum fuit ut non a vobis vel metropolitano ejus hoc peteret, sed ausu temerario manu præsumeret agere : verumtamen si quid proprium tulit, sub fraternitatis vestræ debet examinatione constare si verum est. Sed et illud diligenter quærendum est, si quid male de rebus dilapidavit Ecclesiæ ; vel quod nunc abstulit, hoc reformare ac satisfacere modis omnibus compellatur. Si autem differre tentaverit, quousque omne quod dilapidavit vel de substantia tulit Ecclesiæ restituat in monasterium mittendus est, ut saltem coactus reddat quod male auferre non timuit. Quod si forte, quod non credimus, post depositionem suam inverecundum ac mente perversa aliquid de episcopatu loqui atque rursus ad hoc qualibet aspirare præsumptione tentaverit, fraternitatis vestræ se contra improbitatem ipsius omnino vigor accendat, atque Dominici corporis et sanguinis communionem privatum, in monasterium eum usque ad diem obitus sui ad agendum curet pœnitentiam retrudendum : quatenus perpetrati sceleris maculas dignis fletibus emendare, quas magis in interitu animæ suæ nequiter augere desiderat. Suprascriptus autem dilectissimus frater noster Nemesion in suo loco et episcopatus officio procul dubio reformetur : et ne denuo hac de re inquietudinem ac molestiam patiat, sollicitos vos esse necesse est : quia hoc non solum ad hujus munitionem, verumetiam ad aliorum constat emendationem proficere, ut pravorum hominum præsumptio nihil de cætero contra sacerorum canonum statuta vel ecclesiasticam disciplinam ullo modo habeat attentare.

CAP. CLXXXIII. — *Cur sancti apostoli eorumque successores voluerint difficilem esse accusationem sacerdotum.*

(*Ex decret. Fabiani papæ, Orientalibus episcopis missis, cap. 19.*) Talia cogitantes sancti apostoli eorumque successores, spiritu Dei repleti, malos

A homines prævidentes, et simplices considerantes, difficilem aut nunquam voluerunt esse accusationem sacerdotum, ne a malis potuissent everti aut submoveri : quia si hoc facile concederetur sæcularibus et malis hominibus, aut nullus, aut vix perpauca remaneret ; quoniam semper fuit et est, et, quod pejus est, nimis viget, ut mali bonos insequantur, et carnales spirituales infestent. Idcirco, ut prædictum est, statuerunt ne accusarentur, aut si aliter fieri non posset, perdifficilis fieret eorum accusatio, et a quibus, ut suprascriptum est, non præsumeretur, neque a propriis sedibus aut Ecclesiis episcopi ejicerentur.

CAP. CLXXXIV. — *Si episcopus expulsus ausus fuerit ingredi civitatem.*

(*Ex epist. Bonifacii papæ ad episcopos Galliarum.*) Si episcopus expulsus ausus fuerit ingredi civitatem e qua repulsus est, vel exire de loco in quo degerat jussus est, jubemus eum in monasterio in alia provincia constituto tradi, ut, qui sacerdotio peccavit, degens in monasterio corrigatur.

CAP. CLXXXV. — *De episcopis qui, se viventibus, successores eligere desiderant.*

(*Ex concil. Antiochen. cap. 23.*) Episcopo non licere pro se alterum successorem sibi constituere, licet ad exitum vitæ perveniat. Quod si tale aliquid factum fuerit, irritum esse hujusmodi constitutum. Servetur autem jus ecclesiasticum id continens oportere non aliter fieri, nisi cum synodo et judicio episcoporum, qui post obitum quiescentis potestatem habent eum qui dignus exstiterit promovere.

CAP. CLXXXVI. — *Ut episcopo vivente nullus super ordinetur.*

(*Ex concil. Avernen. cap., 13.*) Ut nullus vivente episcopo alius superponatur aut superordinetur episcopus, nisi forsitan in ejus locum quem capitalis culpa dejecerit.

CAP. CLXXXVII. — *Quod non liceat episcopo successorem eligere.*

(*Ex concil. Spalensi, cap. 8.*) Episcopum non liceat ante finem vitæ alium in loco constituere successorem. Si quis autem hoc usurpare tentaverit, talis constitutio irrita erit. Non ergo aliter fieri oportet, nisi cum consilio et judicio episcoporum, qui post exitum præcessoris potestatem habent dignum eligere.

CAP. CLXXXVIII. — *Quod nusquam canones præcipiant ut pro ægritudine episcopi alius succedat, et si ipse pro sua molestia petierit, qualiter fieri possit.*

(*Ex registr. Gregorii papæ, ad Anatolium Constantinopolitana, diaconum.*) Scripsit mihi dilectio tua me reverendissimo fratri meo Joanni primæ Justinianæ episcopo, pro ægritudine capitis quam patitur episcopum præcipere succedi : ne fortasse, dum episcopi jura eadem civitas non habeat, quod absit! ab hoste deperat. Equidem nusquam canones præcipiunt ut pro ægritudine episcopi episcopus succedat : et omnino injustum est ut, si molestia corporis irruit, honore suo privetur ægrotus. Sed suggeren-

t ut, si quis in regimine ægrotat, dispensator a requiratur, qui possit ejus curam omnem et locum illius in regimine Ecclesiæ, ipso non, conservare, ut neque Deus omnipotens, neque civitas neglecta esse inveniatur.

LXXXIX. — *De Ariminensi episcopo dolore in laborante, et in ejus loco altero subrogato.*

regist. S. Greg. papæ, cap. 238.) Qualiter ordinibus sacerdotis, corporis, quia notum est, impemolestia, Ariminensis Ecclesia pastoralis hactenus sacerdotali sit regimine destituta, dudum vestra cognovit. Quem dum, habitatorum us precibus permoti, sæpius hortaremur ut, adem capitis, qua detinebatur, molestia mentem se esse sentiret, ad suam, auxiliante Deo, retur Ecclesiam; qui, datis induciis, in hoc munio expectatur. Qui, dum cleri vel civium precibus arguentium instantius hortaremur aleret, cum eis auxiliante Domino remearet, criptis supplicatione nos petit ut, quia ad Ecclesiæ regimen vel susceptorum officio eadem qua detinetur molestia, assurgere aus posset, Ecclesiæ ipsi ordinare episcopum nus. Unde, quia cunctarum Ecclesiarum in nos sollicitudinis cura constringit ne diutius fidelium desit custodia pastoralis, illorum is hujusque ex sui impossibilitate renuntia-ompulsus, visum nobis est eidem Ariminensi e debere episcopum ordinari: et, datis ex ræceptis, clerum plebemque ejusdem Eccle-1 destitimus admonere quatenus ad eligendi antistitem concordia provisione concurrant. ur ergo ut fraternitas vestra eum quem uno u omnes elegerint, sicut et ipsi a nobis pose noscuntur, ad se faciat evocari. Quem cautidus examinatione discutite: et si ea in eo, contextu eptatici morte multata sunt, mihomino fuerint opitulante reperta, atque fideersonarum relatione ejus vobis quoque vita it, ad nos eum cum decreti pagina vestri, quoque testificationis epistola, destinata, us eidem a nobis Ecclesiæ, disponente Doconsecratur antistes.

LXC. — *De episcopo qui per infirmitatem in hebetudinem mentis inciderit.*

concil. Arausic., cap. 2.) Ut si quis episcopus mitatem aut in aliquam hebetudinem sensus it, aut officium oris amiserit, ea quæ episcoprari conveniunt, presbyterum agere non per sed episcopum qui vicinus est vocet, cui a Ecclesia agendum fuerit imponet.

XCI. — *De episcopo qui propter dolorem capitis sæpe in amentiam devenerat.*

regist. cap. 233, ad Etherium episcopum.) is triste nobis sit valde quod loquimur, atque a nos compassione potius urgeat quam alie auditis definire permittat: suscepti tamen udo regiminis cor nostrum instanti pulsat magnam nos Ecclesiis curam prospicere, et,

antequam earum possit utilitas deperire, quid fieri debeat Deo auctore disponere. Pervenit igitur ad nos, quibusdam referentibus, quemdam episcopum ita passionem capitis incurrisse, ut, quod mente alienata agere soleat, gemitus et fletus audire sit. Ne ergo, languente pastore, grex, quod absit! insidiatoris laniandus dentibus exponatur, vel Ecclesiæ ipsius utilitates depereant, cauta nos necesse est provisione tractare. Et ideo, quia viventem episcopum ab officio suo necessitas infirmitatis, non crimen, abducit, alium loco ejus, nisi recusante eo, nulla sinit ratio ordinari. Sed si intervalla ægritudinis habere est solitus, ipse data petitione non se ulterius ad hoc ministerium, subvertente infirmitate, posse fateatur adsurgere, et alium loco suo expetat ordinandum. Quo facto omnium solemniter electione alter, qui dignus fuerit, episcopus ordinetur, sic tamen ut, quousque eundem episcopum in hoc sæculo vita tenuerit, sumptus ei debiti de eadem Ecclesia ministrentur. Enimvero si nullo tempore ad sanæ mentis redit officium, persona fidelis ac vitæ est probabilis eligenda, quæ ad regimen Ecclesiæ idonea possit existere atque de animarum utilitate cogitare, inquietos sub disciplinæ vincula restringere, ecclesiasticarum rerum curam gerere, et maturum atque efficacem se in omnibus exhibere. Qui etiam, episcopo qui nunc ægrotat superstes, loco ejus debeat consecrari.

CAP. CXCH. — *De restitutis episcopis per Romanum pontificem.*

(Ex decret. Sixti papæ II fratrib. per Hispaniam constitutis commissis, cap. 7.) Fratres vero quos timore terreno injuste damnastis scitote a nobis juste esse restitutos. Quibus ex auctoritate sancti Petri, apostolica auctoritate, omnia quæ eis ablata sunt integerrime reddi præcipimus, si non vultis et vos et principes vestri a collegio nostro et membris Ecclesiæ separari. Justo enim judicio Dei datur plerumque peccatoribus potestas, qua sanctos ipsius persequantur, ut qui spiritu juvantur et aguntur fiant per laborum exercitia clariores. Illi tamen qui hoc agunt, nullatenus evadent pœnam, quia, ut ait Dominus: Væ illi per quem scandalum venit. Et, quanquam juxta Salvatoris sententiam necesse sit venire scandala, væ tamen per quem veniunt! De occultis etiam cordis alieni temere judicare peccatum est, et eum cujus non videntur opera nisi bona iniquum est ex suspicionem reprehendere: cum eorum quæ homini sunt incognita solus Deus judex sit justus inspector et verus. Unde scriptum est: Incerta non judicemus quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. Et, quamvis vera sint, non tamen credenda sunt, nisi quæ certis judiciis comprobantur, nisi quæ manifesto judicio convincuntur, nisi quæ judiciario ordine publicantur. Nullus ergo potest humano condemnari examine, quem Deus suo judicio reservavit. Hæc omnia summopere sunt præcavenda, ne præsumptores esse videamur.

CAP. CXCIII. — *Ut sacerdotes Domini, sicut vulgus A* cædi crudeliter fustibus deputasti quam licet post octo menses, exinde minime arbitremur fuisse defunctam, tamen quia ordinis tui habere noluisti respectum, propterea duobus te mensibus ab administratione missarum statuimus abstinere. In quibus, ab officio tuo suspensum, flere te convenit quod fecisti. Nam valde dignum est ut, postquam te ad vitæ istius tranquillam rectitudinem laudabilium sacerdotum exempla non provocant, saltem correctionis medicina compellat.

(*Ex decr. Cornelii papæ.*) Sacramentum autem hactenus ab episcopis et reliquis ordinibus exigi, nisi pro fide recta, minime cognovimus, nec sponte eos jurasse reperimus. Summopere ergo sanctus Jacobus apostolus prohibens sacramentum loquitur, dicens : Ante omnia, fratres mei, nolite jurare, neque per cælum, neque per terram, neque per aliud quodcumque juramentum. Sit autem sermo vester, Est, est, Non : ut sub iudicium non decidatis.

CAP. CXCIV. — *De episcopo sinistro rumore asperso, per sacramentum autem et purgato et absoluto.*

(*Ex re. ad Justinum imperat., cap. 170.*) Habet hoc proprium antiqui hostis invidia, ut quos in pravorum actuum perpetrationem, Deo sibi resistente, decipere non valet, opiniones eorum falsa ad præsens simulando dilaceret. Quoniam igitur quædam contra sacerdotale propositum de Leone fratre et coepiscopo nostro sinister rumor asperserat, utrum vera essent, districta diutius fecimus inquisitione perquiri, et nullam in eo de his quæ fuerant dicta culpam invenimus. Sed ne quid videretur omissum nostro potuisse cordi dubium remanere, ad beati Petri sacratissimum corpus districta eum ex abundanti fecimus sacramenta præbere. Quibus præstitis magna sumus exsultatione gavisi, quod hujuscemodi innocentia ejus evidenter enituit. Pro qua re gloria vestra prædictum virum cum omni charitate suscipiat, reverentiam ei qualem sacerdoti decet exhibeat, nec quædam cordibus remaneat de his quæ jam sunt purgata dubietas. Et ita suprascripto vos episcopo devotissime oportet in omnibus adhærere, ut congrue decenterque Deum in ejus persona videamini, cujus minister est, honorare.

CAP. CXCIV. — *Correctio episcopi qui concubinam habuit.*

(*Ex reg. Gregorii papæ ad Andream episcop. Tarentin. cap. 179.*) Tribunal iudicis æterni securus aspiciet quisquis, reatus sui conscius, digna eum modo penitentia placare contendit. Habuisse te siquidem concubinam manifesta veritate comperimus, de qua etiam contraria est quibusdam nata suspicio. Sed, quia in rebus ambiguis absolutum non debet esse iudicium, hoc tuæ conscientie elegimus committendum. Qua de re si, in sacro ordine constitutus, ejus te permixtione esse recolis maculatum, sacerdotii honore deposito, ad ministrandum nullo modo præsumas accedere, sciturus in animæ tuæ periculo ministrare, et Deo nostro te sine dubio reddere rationem, si, hujusmodi sceleris conscius, in eo quo es ordine, celans veritatem, permanere volueris. Unde iterum adhortamur ut, si te deceptum hostis antiqui calliditate cognoscis, competenti eum dum licet penitentia superare festines : ne cum eo particeps, quod non optamus, in die iudicii deputeris. Si vero hujus reatus tibi conscius non es, in eo te necesse est quo es ordine permanere. Præterea, quoniam mulierem de matriculis contra ordinem sacerdotii

capæ crudeliter fustibus deputasti quam licet post octo menses, exinde minime arbitremur fuisse defunctam, tamen quia ordinis tui habere noluisti respectum, propterea duobus te mensibus ab administratione missarum statuimus abstinere. In quibus, ab officio tuo suspensum, flere te convenit quod fecisti. Nam valde dignum est ut, postquam te ad vitæ istius tranquillam rectitudinem laudabilium sacerdotum exempla non provocant, saltem correctionis medicina compellat.

CAP. CXCVI. — *De episcopo per sacramenta purgato et absoluto.*

(*Ex reg. ad Brunihildam reginam Francorum, cap. 132.*) Menam vero reverendissimum fratrem coepiscopumque nostrum, postquam, ea quæ de eo dicta fuerant requirentes, in nullo invenimus esse culpabilem : qui insuper ad sacratissimum corpus beati Petri apostoli sub jurejurando satisfaciens, ab his quæ objecta ejus opinioni fuerant se demonstravit alienum : reverti illum purgatum absolutumque permisimus : quia, sicut dignum erat ut, si in aliquo reus existeret, culpam in eo canonicè puniremus, ita dignum non fuit ut eum, adjuvante innocentia, diutius retinere, vel affligere in aliquo deberemus.

CAP. CXCVII. — *Qualiter senex episcopus corripiendus sit, quomodo mali ejus consilarii excommunicandi.*

(*Ex reg. cap. 37.*) Prædicator omnipotentis Domini Paulus apostolus dicit : Senioresem ne increpaveris. Sed hæc ejus regula in eo reservanda est, cum culpa senioris exemplo suo non trahit ad interitum corda juniorum. Ubi autem senior juvenibus exemplum ad interitum præbet, districta increpatione feriendus est. Nam scriptum est : Laqueus juvenum omnes vos. Et rursus propheta dicit : Et peccator centum annorum maledictus est. Tanta autem nequitia ad aures meas de tua senectute pervenit, ut eam, nisi adhuc humanitus pensarem, fixa jam maledictione feriremus. Dictum quippe mihi est quod Dominicorum die, priusquam missarum solemniam celebrares, ad exarandam messem lateris præsentium perrexisti, post exarationem ejus missarum solemniam celebrasti. Post missarum solemniam, etiam terminos possessionis illius eradicare minime timuisti. Quod factum quæ pœna debuit insequi, omnes qui audiunt sciunt. Dubii autem de tanta hac perversitate fueramus, sed filius noster Cyriacus abbas a nobis requisitus, dum esset choralis, ita se cognovisse perhibuit. Et quia adhuc canis tuis parvulus, hortamur, aliquando resipisce, senex, atque a tanta levitate morum et operum perversitate compescere. Quanto morti vicinior efficeris, tanto fieri sollicitior atque timidior debes. Et quidem pœna sententiæ in te fuerat jaculanda, sed, quia simplicitatem tuam cum senectute novimus, interim tacemus. Eos vero quorum consilii hæc egisti, in duobus mensibus excommunicatos esse decernimus, ita ut si quid eis intra duorum mensium spatium humanitus venerit, benedictione viatici non priventur.

autem ab eorum consiliis cautus existe, te A sollicitate custodi: ne si, eis in malo disci-
ris quibus magister in bono esse debuisti,
slicitati tuæ, nec ulterius senectuti par-

CXCVIII. — *De purgatione Leonis papæ.*
entum Leonis papæ. Auditum, fratres cha-
t divulgatum est per multa loca, qualiter
mali adversum me insurrexerunt, et dila-
srunt, et miserunt super me gravia crimina.
quam causam iste clementissimus ac sere-
dominus rex Carolus una cum sacerdotibus
atibus suis istam pervenit ad urbem. Qua-
ego Leo pontifex sanctæ Romanæ Ecclesiæ,
judicatus neque coactus, sed spontanea
ntate, purifico me in conspectu vestro co-
et angelis ejus, qui conscientiam meam
beato Petro principe apostolorum, in cujus
consistimus, quia istas criminosas et sce-
es quas illi mihi objiciunt nec perpetravi
strari jussi. Testis mihi est Deus, in cujus
venturi sumus, et in cujus conspectu con-
et hoc propter suspensiones malas tollen-
spontanea voluntate facio, non quasi in
s inventum sit, aut quasi ego hanc consue-
aut decretum in sancta Ecclesia successo-
s, nec non et fratribus, et coepiscopis no-
onam: sed ut melius a vobis abscondatis
ogitationes.

IX. — *Si quis ex ecclesiastico ordine dam-*
nerit a synodo, et ausus fuerit de sacro mi-
aliquid contingere.

cil. Antiocheno, cap. 4). Si quis episcopus
a synodo, vel presbyter aut diaconus a
opo, ausi fuerint aliquid de ministerio sa-
ngere, sive episcopus juxta præcedentem
linem, sive presbyter aut diaconus, nullo
at ei nec in alia synodo restitutionis spem
n habere satisfactionis: sed et communi-
omnes abjici de Ecclesia, et maxime si,
um didicerint adversum memoratos pro-
se sententiam, eisdem communicare tenta-

— *Si aliquis ex ecclesiastico ordine excom-*
mus fuerit, et communicare præsumperit,
damnat.

cil. Afric., cap. 29.) Item placuit universo
at qui excommunicatus fuerit pro suo ne-
ve episcopus, sive quilibet clericus, et tem-
mmunicationis suæ ante audientiam com-
a præsumperit, ipse in se damnationis
protulisse sententiam.

— *De ordinatis, si aliquis illorum percussor*
existiterit.

cil. Mogunt., cap. 6.) His, a quibus Domini
a tractantur, judicium sanguinis agitare
Et ideo magnopere talis excessus prohibi-
t, nec, indiscretæ præsumptionis motibus
t quod morte plectendum est, sententia

propria judicare præsumant, aut truncationes qui-
buslibet personis aut per se inferant, aut inferendas
præcipiant. Quod si quisquam, horum immemor præ-
ceptorum, aut in Ecclesiæ suæ familiis, aut in qui-
buslibet personis tale aliquid perpetraverit, et con-
cessi ordiuis honore,privetur et loco, et sub perpetuæ
damnationis religetur ergastulo. Cui tamen commu-
nio exeunti de hac vita non neganda est, propter
Domini misericordiam.

CAP. CCII. — *De episcopis sua manu cædentibus.*

(*Ex decr. Bonifacii papæ.*) Non liceat episcopo
manibus suis aliquem cædere. Hoc enim alienum a
sacerdote esse debet.

CAP. CCIII. — *De episcopo qui seipsum et sibi com-*
missos corrigere neglexerit.

(*Greg. dic.*) Qui nec regiminis in se rationem ha-
buit, nec sua delicta deterisit, nec crimen filiorum
correxit, canis impudicus magis dicendus est quam
episcopus.

CAP. CCIV. — *De eadem re.*

(*Ex dictis Hieron.*) Ut lixiviam per cinerem humi-
dum fluens laval et non lavatur: ita bona doctrina
per malum doctorem animas credentium lavat a
sorde peccatorum.

CAP. CCV. — *De malo pastore quem suæ oves fugiunt.*

(*Ex dictis August.*) Sicut fugiunt oves vocem pa-
storis quem non cognoscunt, et deserta petunt, ita
mali pastoris ovilia.

CAP. CCVI. — *De illo qui nobilitatem Dei a se ejicit.*

(*Gregor. dicit.*) Adam primus homo pro peccato
de paradiso ejectus est: hoc est, qui nobilitatem Dei
a se ejicit, nobilitate loci privetur.

CAP. CCVII. — *Quod non sint omnes filii sanctorum*
qui tenent loca sanctorum.

(*Hieron. dicit.*) Non facile est stare in loco Petri et
Pauli, et tenere cathedram regnantium cum Christo;
quia hinc dicitur: Non sanctorum filii sunt qui tenent
loca sanctorum, sed qui exercent opera eorum.

CAP. CCVIII. — *Quod nullus ex genere nec ex loco*
gloriari debeat.

(*Greg. dicit.*) Nos qui præsumus non ex locorum nec
generis dignitate, sed morum nobilitate innotescere
debemus, nec urbium claritate, sed fidei puritate.

CAP. CCIX. — *De sacerdotibus qui ovibus suis mala*
exempla præbent.

(*Ex dictis August.*) Nemo quippe amplius in Eccle-
sia nocet, quam qui, perverse agens, nomen vel ordi-
nem sanctitatis et sacerdotis habet. Delinquentem
namque hunc redarguere nullus præsumit: et in
exemplum culpa vehementer extenditur, cum pro
reverentia ordinis peccator honoratur.

CAP. CCX. — *Ut tantum curam rerum ecclesiastica-*
rum episcopus habeat.

(*Cap. apost. 30.*) Omnium negotiorum ecclesiasti-
corum curam episcopus habeat, et ea velut Deo con-
templante dispenset, nec ei liceat ex his aliquid om-
nino contingere, aut parentibus propriis quæ Dei
sunt condonare. Quod si pauperes sunt, tanquam
pauperibus subministret: ne eorum occasione Ec-
clesiæ negotia deprædentur.

CAP. CCXI. — *De usu pallii, ne a metropolitanis A*
præsumptive utatur.

(*Ex decr. Honor. papæ, cap. 3.*) Quicumque sane metropolitanorum per plateas vel in litanis uti pallio præsumpserit, et non tantum in præcipuis festi-
vitatibus, et ab apostolica sede indictis temporibus, ad missarum solummodo solemniam, careat illo honore; et, prout beatus papa Gregorius ad Joannem Panormitanum episcopum, et Marinianum scribit Ravennatum episcopum, quia grave jugum atque vinculum cervicis, non pro ecclesiastica, sed pro quadam sæculari dignitate defendit, permissa, qua abutitur, dignitate careat: quoniam jure privilegium meretur amittere qui audacter usurpat illicita.

CAP. CCXII. — *Quod episcopus res suæ ecclesiæ, nisi B*
cum suo prius commutet, testamento legare non possit.

(*Ex concil. Agathensi, cap. 6.*) Si quis episcopus condito testamento aliquid de ecclesiastici juris proprietate legaverit, aliter non valebit, nisi tantum de juris proprii facultatibus suppleverit.

CAP. CCXIII. — *De episcopo qui res suæ Ecclesiæ C*
parentibus suis indiscrete tribuit.

(*Ex concil. Spalensi, cap. 10.*) Ut episcopi in rebus Ecclesiæ circa propinquos suos exponendis reprehensionem caveant, et ut discretionis modum teneant.

CAP. CCXIV. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 5.*) Quoniam multi episcoporum amore propinquorum suorum de rebus sibi commendatis, suo aut quolibet amicorum nomine prædialia et mancipia emunt, et ut in propinquorum suorum jus cedant statuunt, et ob hoc jura ecclesiastica convelluntur, et ministerium sacerdotale fuscat, imo a subditis detrahitur et contemnitur: placuit omnibus ut deinceps avaritiæ hoc genus caveatur. Fixumque ab hinc et perpetuo mansurum esse decrevimus, ut episcopus res sui juris, quas aut ante episcopatum, aut certe in episcopatu hæreditaria successione acquisivit, secundum auctoritatem canonicam, quidquid vult faciat, et cui vult conferat. Postquam autem episcopus factus est, quas-cumque res de facultatibus Ecclesiæ, aut suo aut alterius nomine, qualibet conditione comparaverit, decrevimus ut non propinquorum suorum, sed in D
Ecclesiæ cui præest jura deveniant.

CAP. CCXV. — *Ne episcopus de rebus viduatæ Eccle- E*
siæ quidquam alienare præsumat.

(*Ex decr. Martin. papæ, cap. 20.*) Si quis episcopus nulla ecclesiasticæ rationis necessitate compulsus, in suo clero aut ubi forte non est presbyter, de rebus ecclesiasticis aliquid præsumpserit vendere: res ipsas Ecclesiæ restaurare cogatur, et in judicio episcoporum deiciatur auditus, et tanquam furti aut latrocinii reus suo privetur honore.

CAP. CCXVI. — *De illis qui ad sacerdotum exsequiis*
venire contemnunt.

(*Ex concil. Toletano VIII, cap. 31.*) Ea quæ compe-
tunt honestati, contingit sæpe quorundam desidia non impleri. Proinde, quia notum est quæ dignitas

in exsequiis morientis episcopi ex canonibus con-
servetur, traditione moris antiqui hoc tantum ad-
jicimus ut, si quis sacerdotum, secundum statuta
Valentini concilii, ad humanda defuncti episcopi
membra venire commonitus, pigra voluntate distu-
lerit, appellantis clericis obeuntis episcopi apud
synodum, sive apud metropolitanum episcopum,
tempore anni unius nec faciendi missam nec com-
municandi habeat omnino licentiam. Presbyteri
autem sive cæteri clerici, quibus major honoris
locus apud eandem Ecclesiam fuerit cujus sacer-
dos obierit, si omni sollicitudine pro exsequiis jam
mortui, aut continuo antistitis morituri, ad commo-
nendum vicinum episcopum tardi inveniantur, aut
per quamcunque molestiam animi id negligere com-
probentur, totius anni spatio ad pœnitentiam in
monasteriis deputentur.

CAP. CCXVII. — *Ut quidquid episcopo relinquitur, id*
emissum in facultates Ecclesiæ computetur.

(*Ex concil. Agathensi.*) Pontifices vero quibus in
summo sacerdotio constitutis ab extraneis duntaxat
donatur aliquid, vel cum Ecclesia aut sequestratum
dimittitur aut donatur: quia hæc ille qui donat pro
redemptione animæ suæ, non pro commodo sacer-
dotis probatur offerre, non quasi suum, sed quasi id
emissum in facultates Ecclesiæ computetur: quia
justum est ut, sicut sacerdos habet quod Ecclesiæ
dimissum est, ita et Ecclesia habeat quod relinqui-
tur a sacerdote.

CAP. CCXVIII. — *Ut nullus episcopus, nisi cum concilio*
cæterorum episcoporum et principis, in hostem
ire debeat.

(*Cap. Caroli imperatoris de episcopis Aquisgrani*
collaudatum.) Carolus gratia Dei rex, regni-
que Francorum rector, et devotus sanctæ Ecclesiæ de-
fensor, atque adjutor in omnibus apostolicæ sedis:
Hortatu omnium fidelium nostrorum, et maxime
episcoporum, ac reliquorum sacerdotum consulta,
servis Dei per omnia omnibus armaturam portare
vel pugnare, aut in exercitum et in hostem pergere
omnino prohibemus, nisi illis tantummodo qui
propter divinum ministerium, missarum scilicet so-
lennia adimplenda et sanctorum patrocinia portanda
ad hoc electis, id est unum vel duos episcopos cum
capellanis presbyteris. Et unusquisque princeps
unum presbyterum secum habeat, qui peccata con-
fitentibus judicare, et indicare pœnitentiam possit.

CAP. CCXIX. — *De eadem re.*

(*Cap. ejusdem.*) Secunda vice propter ampliorem
observantiam, apostolica auctoritate et multorum
episcoporum admonitione instructi, sanctorum quo-
que canonum regulis edocti, consulto videlicet om-
nium nobilium nostrorum nosmetipsos corrigentes,
posterisque nostris exemplum dantes, volumus ut
nullus sacerdos in hostem pergat, nisi duo vel tres
tantum episcopi, electione cæterorum propter bene-
dictionem, prædicationem populique reconcilia-
tionem, et cum illis electi sacerdotes, qui bene sciunt

uitentiam dare, missas celebrare, de in-
m habere, sacratique olei cum sacris
tionem impendere, et hoc maxime præ-
ne viatico quis de sæculo recedat.

*De eo si quis ab apostolico falsam detu-
lerit epistolam.*

Triburiensi, cap. 30, cui interfuit rex
In memoriam beati Petri apostoli hono-
tam Romanam et apostolicam sedem, ut
sacerdotalis mater est dignitatis, esse
stra ecclesiasticæ rationis. Quare ser-
um mansuetudine humilitas, ut, licet vix
illa sancta sede imponatur jugum, con-
pia devotione toleremus. Si vero, quod
quilibet, sive sit presbyter sive diaconus,
rturbationem machinando, et nostro mi-
diando redarguatur falsam ab apostolico
istolam, vel aliud quid quod inde non
falsa fide, et non integra circa apostoli-
ate; penes episcopum sit potestas utrum
erem aut in aliam detrudat custodiam,
er epistolam aut per idoneos suæ partis
stolicam interpellet sublimitatem, ut po-
sa sancta legatione dignetur decernere
bus justo ordine lex Romana statuatur de-
is corrigatur, et cæteris modus impona-

CCXXI. — *De accusatis episcopis.*

Felicis papæ, cap. 4.) Si primates accusato-
rum cum eis pacificare familiariter mini-
t, tunc tempore legitimo eos ad synodum
nvocatam, non infra angusta tempora
avocent, et prius eis per scripta significant
ponitur, ut ad responsionem præparati
Nam si, aut vi aut timore, ejecti aut suis
liati fuerint, nec canonicè vocari ad syno-
t, nec respondere æmulis debent ante
nice restituantur, et sua omnia eis lega-
tur.

*— Quod non ita in ecclesiasticis agen-
sit negotiis sicut in sæcularibus.*

ejusdem, cap. 16.) Non enim in eccle-
ndum est negotiis sicut in sæcularibus.
legibus vocatus venerit, ut, cum in foro
æperit aliquis, non licet ante peractam
edere. In ecclesiasticis vero causa dicta
at, si necesse fuerit, aut si se prægravari

I. — *Quod nulli, papa vivente, alium eli-
gere liceat.*

Symmachi papæ, cap. 3.) Si quis pres-
aconus aut clericus, papa incolumi, et eo
subscriptionem pro Romano pontificatu
e, aut pitacio promittere, aut sacramen-
re tentaverit aut aliquod suffragium
el de hac causa privatis conventiculis
rare atque decernere, loci sui dignitate
one privetur.

CAP. CCXIV. — *De sessione episcopi.*

(Ex concil. Carthag.) In Ecclesia in concessu
presbyterorum, episcopus sublimior sedeat.

CAP. CCXXV. — *Item de ordinatione episcopi.*

(Ex dictis Theodori archiepiscopi.) In ordinatione
episcopi, ipse qui ordinat, missam celebrare debet,
et qui ordinatur similiter.

CAP. CCXXVI. — *Quæ sacerdotes Dei declinare
debeant.*

(Ex concil. Turonensi, cap. 1.) Quæcunque ad
aurium et ad oculorum pertinent illecebras, unde
vigor animi emolliri posse credatur, ut de aliquibus
generibus musicorum, aliisque nonnullis rebus,
omnes Dei sacerdotes se abstinere debent: quia
per aurium oculorumque illecebras vitiorum turba
ad animum ingredi solet, histrionum quoque tur-
pium et obscænorum insolentias jocosum ipsi animo
effugere, cæterisque sacerdotibus effugienda prædi-
care debent.

CAP. CCXXVII. *De hæreditate episcopi, cæterorumque
ecclesiasticorum.*

*(Ex concil. apud Altheim habito, cap. 37, cui
interfuit rex Conradus.)* Sed et hoc ibidem inventum
est de episcopis, presbyteris et clericis, si hæredi-
tatem a Domino rege, vel ab alio principe, vel amico
suo, seu per hæreditariam sortem sibi devenerit,
vel acquisierunt, donare eis liceat hanc cui volue-
rint, dum vivunt, pro remedio animæ, ad Ecclesiam
quamcunque elegerint, vel consanguineis suis vel
amicis. Sin autem antea obierint quam firmiter
perfecerint, altari cui serviunt omnia perpetuo
sanctificentur, et in jus tradantur. Similiter de pres-
byteris statutum est. Hildibertus Moguntinensis
archiepiscopus subscripsit. Robertus Treverensis
archiepiscopus subscripsit. Unni Hamenburgensis
archiepiscopus subscripsit. Adalvardus Fardinensis
episcopus subscripsit. Richwynus Argentinensis
episcopus subscripsit. Notingus Constantiensis epi-
scopus subscripsit. Unewanus Padarbrunnensis epi-
scopus subscripsit. Udalricus Augustensis episcopus
subscripsit. Bernhardus Halwartanensis episcopus
subscripsit. Rumaldus Minugardenowardensis epi-
scopus subscripsit. Eberis Mindunensis episcopus
subscripsit. Necnon et abbates cum cæteris sacri
ordinis viri subscripserunt.

CAP. CCXXVIII. — *Ne episcopi propter suam quie-
tem plebem sibi commissam negligere præsumant.*

*(Ex concil. apud Sanctum Medardum, præsentem
Carolo rege, cap. 5.)* Providendum est ne episcopi
propter suam quietem ad remotiora loca secedentes,
et suum ministerium negligentes, proprias deserant
civitates: sed aut parochias suas cum officii effica-
cia circumeant, aut cum religionem in suis civitati-
bus canonicè cum filiis suis degant. Presbyteros
etiam sibi commissos, doctrina, castitate, et sobrie-
tate, atque hospitalitate secundum suum ministerium
ornari compellant.

CAP. CCXXIX. — *De episcopis qui non visitatis parochiis pretium servitutis requirunt.*

(*Ex concil. Triburii habito tempore Arnolphi regis, cap. 26.*) Delata est coram sancta synodo querimonia plebium, eo quod sint quidam episcopi nolentes ad prædicandum, vel ad confirmandum, suas per annum parochias circumire : qui tamen exigant ut mansiones quibus in profectioe uti debuerant, alio pretio redimant qui parare debent. Quæ duplex infamia et negligentia et avaritia sanctæ synodo horrori fuit magno, et statuerunt ne quis ultra exerceat id cupiditatis ingenium, et ut sollicitiores sint episcopi de suis gregibus visitandis.

CAP. CCXXX. — *De purgatione episcoporum.*

(*Ex concil. apud Ath. habito præsentate Conrado rege, cap. 16.*) Statuimus propter Dei dilectionem, et proximi, et fidelium honorem catholicorum, et præcipue ob multitudinem, scandala eruenda et funditus extirpanda, et perturbationes quæ noviter exorta sunt et oriuntur, necnon ut omnes sciant nos episcopos, tales Dei misericordia nequaquam esse quales dicimur, exemplum sancti Leonis papæ, qui, supra quatuor Evangelia jurans, coram populo se purgavit, sequi et imitari, salva tamen auctoritate canonica.

CAP. CCXXXI. — *De eo qui ex monacho factus fuerit episcopus.*

(*Ex eodem concil. præsentate rege Conrado, cap. 36.*) Statutum et rationabiliter secundum sanctos Patres a synodo est firmatum ut monachus quem canonica electio a iugo regulæ monasticæ professionis absolvit, et sacra ordinatio de monacho episcopum facit, velut legitimus hæres paternam sibi hæreditatem postea jure vindicandi potestatem habeat. Sed quidquid acquisierat, vel habere visus fuerat, monasterio relinquat, et abbatis sui, qui fuerat secundum regulam sancti Benedicti, arbitrio. Postquam enim episcopus ordinatur, ad altare ad quod sanctificatur et titulatur, secundum sacros canones, quod acquirere poterit restituat.

CAP. CCXXXII. — *De illo qui de aliqua hæresi infamatur, quod in sacro conventu formulam istius professionis recitare debeat.*

(*Ex epist. Cyril. ad Joannem Antioch.*) Ego N. hac scriptura quam manu mea perscripsi, profiteor sequens sanctum iudicium Patrum Nicænæ synodi trecentorum decem et octo, vel Chalcedonensis synodi universale concilium, cujus definitionem sedes apostolica confirmavit : quod etiam beatissimi papæ Leonis epistola ad sanctæ memoriæ Flavianum Constantinopolitanæ urbis episcopum nostrum data prædicatione lucidissimæ veritatis exposuit. Confiteor unum eundemque Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Dei patris perfectum : eundem in deitate perfectum, eundem in humanitate Deum vere, et hominæ vere. Ipsum eundemque ex anima rationali et carne consubstantiali Patri secundum deitatem, consubstantiali nobis eundem secundum humanitatem, in omnibus simi-

lem nobis absque peccato : ante sæcula quidem de Patre genitum secundum deitatem : in novissimis vero diebus eundem propter nos et propter nostram salutem de virgine Maria, quæ eundem Deum peperit secundum humanitatem, unum eundemque Christum Filium Dei Dominum unigenitum in duabus naturis, inconfuse, inconvertibiliter, individue, et inseparabiliter cognitum, nequaquam naturam differentia sublata propter unionem, sed potius salva manente proprietate utriusque naturæ, in unam non in duas concurrisse personas. Sed unum eundemque Filium unigenitum Deum, verum Dominum Jesum Christum, sicut olim prophetæ de eo, vel ipse nos Christus per semetipsum Dominus erudit. Qui autem ita non sentiunt, cum Nestorio et Eutyche, vel eorum sectatoribus æterno anathemate dignos esse pronuntio.

CAP. CCXXXIII. — *De damnatis episcopis, et post reconciliatis.*

Joannes Chrysostomus a duabus synodis orthodoxorum episcoporum fuit dijudicatus, sed iterum fuit restitutus. Marcellus episcopus Ancyræ Galatiæ depositus fuit, sed postmodum proprium recepit episcopatum. Asclepius dijudicatus a synodo, Ecclesiam suam postea recepit. Lucianus episcopus Adrianopolites, damnatus a papa Julio, recepit Ecclesiam sui episcopatus. Cyrillus Hierosolymitanus episcopus depositus fuit, postea reconciliatus est Ecclesie suæ. Simili modo et Polychronium ejusdem Ecclesie Hierosolymitanæ pontificem Xistus papa damnavit, et iterum ipse eum reconciliavit. Innocentius papa Photinum damnavit episcopum, sed ipse postea eum in proprium restituit locum Ecclesie suæ. Misenum episcopum a Felice papa damnatum, Gelasius papa successor illius et communicavit, et Ecclesie suæ restituit. Leontius dum esset presbyter depositus fuit, sed postea in Antiochia patriarcha exstitit. Gregorius vero quartus papa Theodosium, quem Eugenius ejus antecessor presbyterii honore privaverat, sanctæ Ecclesie Signinæ consecravit episcopum. Ybas namque episcopus dijudicatus fuit, sed sancta synodus canonice suam illi restituit Ecclesiam. Rothadum vero episcopum sanctæ Suessoniensis Ecclesie, a synodo cui Carolus interfuit rex condemnatum, et Soffrenum Placentinum episcopum merito reprobatum, Nicolaus papa ambos reconciliavit.

De episcoporum transmutatione.

Quia vero episcoporum plurimi ex aliis civitatibus ad alias propter necessitatem seu utilitatem temporum sunt migrati et transmutati, quorum nomina hæc sunt : Peregrines in Petris est ordinatus episcopus, sed quoniam cives ejus civitatis eum suscipere noluerant, Romanæ civitatis episcopus jussit eum inthronizari in Corintho metropoli, defuncto ejus episcopo eique donec vixit Ecclesie præfuit. Dosideum Seleuciæ episcopum, Alexander Antiochenus episcopus in Tharsum Ciliciæ transmutavit. Reverentius ab Argis Phœnicie in Tyrum transmi-

est. Joannes de Gordolinia mutatus est in Prom, et ei præcedit Ecclesiæ. Palladius ab Hei mutatus est in Asponam. Alexander, ab alia poli, in Andrinopolim mutatus est. Gregorius zenus prius civitatis Cappadociæ fuit episcopus usima dicitur, deinde a beato Basilio et aliorum vorum consensu in Anzianco constitutus est. is prius Sebastix Ecclesiæ præfuit, et postea hix præsul est constitutus. Theusebins ab Apamia Asiæ transfertur in Eudoxiopolim, quæ dum Salambria vocabatur. Polycarpus, de urbe ante Pristena Mysiæ, in Nicopolim Traciæ mutatus est. Hierophilus, de Trapezopoli Frisiæ, transmigratus est in Platinopolim Thraciæ. Optimus, ab Agardamia Frigiæ, in Antiochiam Pisiidix transmigratus est. Silvanus, a Philippopoli Thraciæ, mutatus est in Trondam.

FINIS LIBRI PRIMI.

INDEX CAPITULORUM LIBRI SECUNDI.

- De ordinationibus presbyterorum et reliquorum ordinum. B XXVI. De servis ordinandis secundum ecclesiastica mandata, quoniam ingenui fieri debent.
- De presbyteri necessaria discere et scire ant. XXVII. De eadem re.
- De eadem re. XXVIII. De eadem re.
- De eadem re. XXIX. De eadem re.
- De ordinationes fieri non debeant nisi in loco et religioso. XXX. Exemplar libertatis de proprio servo.
- De Abraham primus sit appellatus presbyter, ut presbyteri nominentur. XXXI. De servorum ordinatione.
- De quod nullus ex ecclesiastico ordine absolute ordinari. XXXII. De ecclesiarum servis.
- De quod sub aspectu audientium ordinationes curari non debeant. XXXIII. Ut pœnitentes et digami non promoveantur.
- De quod turbis electionem promovendorum facere debeat. XXXIV. Energumeni non solum non assumendi sunt ad clerum, sed inventi ab officio removendi.
- De quod episcopum vel presbyterum ante triginta annos ordinare non liceat. XXXV. Ut nullus ex pœnitentibus ordinetur.
- De presbyteris qui ante triginta annos ordinantur. XXXVI. De actoribus et procuratoribus, si ordinari debeant.
- De quod ante XXV annos diaconi non sint ordinandi. XXXVII. Ut de pœnitentibus nullus admittatur ad clerum.
- De quod in veteri lege præcipiatur ut ante XXV annos levitæ in tabernaculo non servirent. XXXVIII. Laicus, si secundo uxorem duxerit, clericus non fiat.
- De presbyteris qui sine examine sunt proprii. XXXIX. Ut nullus episcopus alterius parochianum retinere præsumat.
- De eo qui sibi volens aliquod membrum truncavit. XL. Ut ab alieno episcopo ordinatus in clero non maneat.
- De clericis qui a medicorum incisione clauduntur. XLI. De quodam episcopo qui alterius episcopi clericum, eo nolente, ordinaverat.
- De illis qui invident fratrum provectionibus. XLII. Ut nemo clericum alienum suscipiat, sine voluntate episcopi sui.
- Ut seditioarii non ordinentur. XLIII. Ut nullus episcopus alienum clericum sine litteris sui episcopi suscipiat.
- Quod illitteratus, et aliquo membro imminutus, rehi non debeat. XLIV. De presbyteris et diaconibus qui sine litteris episcopi sui ambulant.
- De filiis concubinarum. XLV. De eadem re.
- De dæmonibus similibusque passionibus irrisacra tractare non debeant. XLVI. Ut quisque ordinatur litteras ab ordinatore suo accipiat.
- De de servili conditione, nisi prius a dominis propriis libertatem habeant, nulli ordinentur. XLVII. Ut ordinatus quisque in illis locis permaneat ad quæ ordinatus est.
- De eadem re. XLVIII. De presbytero qui confessus fuerit quod ante ordinationem peccaverit.
- De bonis illorum qui a dominis propriis liberdonantur. XLIX. De eadem re.
- Ut servus, nesciente domino suo, ordinari debeat. L. Ut nullus presbyter absque sacerdotalibus vestimentis missam celebret.
- De his qui libertatem a dominis suis ita perunt, ut nullum sibi obsequium retentent. LI. Ut clericus inter tentationes ab officio non declinet.
- LI. Ut omnis presbyter in sua ecclesia singulis Dominicis diebus aquam benedicat.

- LIII. Item de aqua benedicenda.
 LIV. Ut missæ peculiare in diebus solemnibus non fiant.
 LV. De ministerio presbyterorum, vel quid eis commissum sit.
 LVI. Ut singuli presbyteri singulos habeant clericos.
 LVII. Quod presbyterorum fides primum discutienda sit.
 LVIII. De eadem re.
 LIX. Quod in primis prædicandum sit qualiter credere debeant.
 LX. De eadem re.
 LXI. De eadem re.
 LXII. Ut omnis presbyter parochianis suis Symbolum et Orationem Dominicam insinuet. **B**
 LXIII. De eadem re.
 LXIV. De dilectione Dei et proximi.
 LXV. De criminibus quibus homines cum diabolo deputantur.
 LXVI. Ut de auditorio nullus egrediatur sacerdote verbum faciente.
 LXVII. De eadem re.
 LXVIII. De eadem re.
 LXIX. De precibus post allocutionem.
 LXX. Ut omnis presbyter in diebus festis populum admoneat quas preces ad Deum fundere debeat.
 LXXI. Ut presbyteri plebes admoneant ut bubulcos et porcarios in principalibus festis ad missam venire permittant.
 LXXII. De admonitione presbyterorum.
 LXXIII. Quomodo unusquisque orare debeat.
 LXXIV. De filiis, quomodo parentibus obedire debeant.
 LXXV. De illis qui principales festivitates in villis celebrant.
 LXXVI. De eadem re.
 LXXVII. Ut presbyteri plebibus annuntient qui dies sint feriandi per annum.
 LXXVIII. Ut presbyteri cum festivitates annuntient, vigiliarum non obliviscantur.
 LXXIX. Ut ad salutationes sacerdotales, ad missam, omnes devote respondeant.
 LXXX. Ut nullus ordinatus per sancta discurrat, **D** ecclesiæ suæ cura derelicta.
 LXXXI. De dominica die qualiter sit veneranda.
 LXXXII. Item de die Dominica.
 LXXXIII. De eadem re.
 LXXXIV. De eadem re.
 LXXXV. De eadem re.
 LXXXVI. De eadem re.
 LXXXVII. De eadem re.
 LXXXVIII. Ut nullus in Dominicis diebus genua flectat.
 LXXXIX. Ut presbyteri privatim fidelibus desiderantibus benedicant, et ut omnis presbyter per familias, per agros, per privatas domos habeat facultatem benedictiones aperire.
- A XC. Ut presbyteri benedictionem episcopalem super plebem facere non debeant.
 XCI. Ut nullus presbyter alterius plebesanum eo nolente recipiat.
 XCII. De alterius presbyteri plebesano.
 XCIII. De ordinatis et reliquis fidelibus, quod sine licentia sui episcopi nil agere debeant.
 XCIV. De eadem re.
 XCV. De eadem re.
 ZCVI. Quod non liceat clericum in duarum civitatum simul conscribi ecclesiis.
 XCVII. De ordinatis, ne de civitate in civitatem contra jus canonum transferantur.
 XCVIII. De eadem re.
 XCIX. Ne presbyteri causa legationis per diversa mittantur loca, cura animarum relicta.
 C. Quod presbyteri assidue legere debeant.
 CI. Ut presbyteri sine horariis non vadant.
 CII. Ut clericus artificio honesto victum quærat.
 CIII. De eadem re.
 CIV. De presbyteris, matutinali officio expleto quid agere debeant.
 CV. De eadem re.
 CVI. Quod magnum periculum sit aliquem fieri iudicem vitæ alienæ, qui nescit suam temperare.
 CVII. Ut presbyteri juxta ecclesiam illorum hospitentur.
 CVIII. De presbytero, si uxorem acceperit, deponatur.
 CIX. De eadem re. **C**
 CX. De eadem re.
 CXI. De eadem re.
 CXII. De eadem re.
 CXIII. Ut ancillæ a cellario presbyterorum removeantur.
 CXIV. Quod diaconi, sicut episcopus et presbyter, cessare debeant ab opere conjugali.
 CXV. De eadem re.
 CXVI. De eadem re.
 CXVII. De incontinentibus.
 CXVIII. De ordinatis, si capti fuerint in fornicatione, perjurio aut furto.
 CXIX. De ordinatis, si usuras exercuerint.
 CXX. De eadem re.
 CXXI. De eadem re.
 CXXII. De eadem re.
 CXXIII. De eadem re.
 CXXIV. De eadem re.
 CXXV. Item de usurariis.
 CXXVI. Quid sit usura.
 CXXVII. De eadem re.
 CXXVIII. De eadem re.
 CXXIX. Ut nullus ex ecclesiastico ordine edendi vel bibendi causa tabernas ingrediatur.
 CXXX. Ut nullus ex sacro ordine cibi vel potus causa tabernas ingrediatur.
 CXXXI. De eadem re.
 CXXXII. Ut illi quibus uxores ducendi licitum non est, aliorum nuptias devitent.

quod non oportet in bigami nuptiis pran- A
sbyterum.

e eadem re.

e eadem re.

It nullus clericus in alia civitate susci-
ne commendatitiis epistolis.

De eadem re.

De clericis fugitivis, ne ab aliis recipian-

It peregrini clerici sine litteris sui epi-
n recipiantur.

erici in aliena civitate non maneant, nisi
is loci mores eorum prævideat.

clericis et monachis qui sine litteris epi-
i vagantur.

eadem re.

pauperibus et indigentibus auxilio, cum
untur, pacificis litteris sit subveniendum.

illi clerici qui in alias provincias suos
ur seniores, sine formata ministrare non
untur.

od clerico non liceat alienas possessio-
ducere aut sæcularibus se negotiis immi-

nullus laicus presbyterum suum villica-
plicare præsumat.

e illis presbyteris qui contra statuta ca-
villici fiunt, et aliis sibi non concessis im-
r negotiis, viliisque non admittendis.

Nulli clericorum, ne subdiacono quidem, C
um carnale conceditur.

e principibus qui solent suos sacerdotes
lis ministeriis deputare.

is qui Deo servire disponunt, ut ad mini-
am domorum non accedant.

si liceat aliquem ex clero conductorem
um fieri.

i quilibet ordinatus infra muros civitatis
et ad sacrificium quotidianum non vene-
icus non habeatur.

eadem re.

od omnes sacerdotes Domini oporteat do-
cæteros instruant et sibi proficiant.

inguli presbyteri singulis annis suo epi- D
ministerio suo rationem reddant.

omnis presbyter sibi subditos fidem discere
gat.

alem professionem presbyteros aut diaco-
episcopo oporteat facere, quando per pa-
constituantur.

alli monacho non sacerdoti, vel laico quan-
t erudito prædicare permittitur.

parochiarum clerici ab episcopis suis cano-
ant.

od nulli sacerdotum canones liceat igno-

presbyteris parochialibus, cum convene-
se inebriare non audeant.

eadem re.

CLXIII. De eadem re.

CLXIV. De eadem re.

CLXV. Ne clerici, necnon viri religiosi, ante horam
tertiam convivia ineant.

CLXVI. De presbyteris, ut hospitales sint.

CLXVII. De eadem re.

CLXVIII. Ut presbyteri plebes suas ut hospitales sint
admoneant.

CLXIX. Ut cibus sacerdotum semper lectio divina
misceatur.

CLXX. De clericis intemperate viventibus.

CLXXI. De clericis scurrilibus.

CLXXII. De eadem re.

CLXXIII. Ut clericus fidejussor non sit.

B CLXXIV. Ut clericus barbam non nutriat.

CLXXV. De clericis per creaturam jurantibus.

CLXXVI. De clericis qui adulationibus et proditio-
nibus vacare deprehenduntur.

CLXXVII. De ordinatis qui solent contra ecclesia-
stica mandata auribus principis molestiam in-
ferre.

CLXXVIII. De illis qui episcopis suis ne eos ad am-
pliores honores in Ecclesia sua promoveant, con-
tradiciunt.

CLXXIX. De presbytero certo crimine deposito, si
de ministerio sibi interdicto aliquid agere præ-
sumpserit.

CLXXX. De presbytero vel diacono damnato, qui
imperatoris auribus molestus extiterit.

CLXXXI. De presbytero qui pravis exemplis mala
de se suspicari permiserit.

CLXXXII. De eadem re.

CLXXXIII. Si clericus adversus clericum habet ne-
gotium, ut ad sæcularia non recurrat judicia.

CLXXXIV. De presbyteris qui a plebibus infama-
buntur, quomodo purgari debeant.

CLXXXV. Si aliquis ex ordinatis ab episcopo suo
damnatus fuerit, ut non debeat ab aliquo defen-
sari.

CLXXXVI. De presbytero a populo accusato.

CLXXXVII. De clericis convictis et confessis, si in-
tra annum causam suam purgare contempserint,
nulla vox eorum post audiatur.

CLXXXVIII. Ut nullus ex ordinatis laico jurare præ-
sumat.

CLXXXIX. Si presbyter aut diaconus in fornica-
tione, aut perjurio, aut furto captus fuerit, ab of-
ficio suspendatur.

CXC. De ordinatis, si aliquis illorum percussor ex-
stiterit.

CXCI. De presbyteris qui propter suam negligen-
tiam degradantur.

CXCII. De ordinatis, si injuste degradati fuerint.

CXCIII. De ordinatis qui episcopum proprium con-
temnunt.

CXCIV. Si presbyter contra suum episcopum infla-
tus schisma fecerit, ut anathematizetur.

CXCV. De illis qui aliquem ex ordinatis falso crimine
appetierint.

- CXCVI. Ut criminator crimen criminati litteris comprehensum, ante accusationem episcopo suo presentet.
- CXCVII. Ut nullus ex ordinatis se proclamet in synodo nisi scriptis.
- CXCVIII. De clericorum accusatoribus, si unum ex objectis probare non potuerint, ad cætera non admittantur.
- CXCIX. De episcopo aut presbytero, si causa criminalis eis reputata fuerit, quomodo se expurgare debeant.
- CC. Ut clerici ab alienis iudicibus non constringantur.
- CCI. Criminantem injuste et non probantem verbis publice castigandum, et in exilium deportandum.
- CCII. Ut si quis clericum accusaverit, et testimoniare non potuerit, accusator pœnam accusati accipiat.
- CCIII. Ut sicut laici clericos in sæcularibus in sua accusatione non recipiunt, ita nec ipsi in sacerdotum recipiantur.
- CCIV. Ut testimonium laici contra clericum nemo suscipiat.
- CCV. De ordinatis si accusati fuerint, quod testibus se excusare debuerint.
- CCVI. De substantia defuncti presbyteri, cujus esse debeat.
- CCVII. De presbyteris qui sine testamento discesserint.
- CCVIII. De clericis qui laicalibus vestimentis utuntur.
- CCIX. De eadem re.
- CCX. De clericis qui otiose in nundinis deambulant.
- CCXI. Ut nullus ex clero arma militaria portet.
- CCXII. Ut omnes clerici magis confidant in defensione Dei quam in armis.
- CCXIII. De illis qui ex ecclesiastico ordine, aut venantur, aut cum accipitribus jocantur.
- CCXIV. De servis Dei, ut omnes silvaticæ vagationes cum canibus et accipitribus illis interdiciantur.
- CCXV. Ut clericos discordantes episcopus sua potestate reconciliet.
- CCXVI. De clericis qui proruperint in mutuam cædem.
- A CCXVII. De eadem re.
- CCXVIII. De officiis et ministeriis septem diaconorum cum subdiaconibus, et sequentium ordinum ministris observandis.
- CCXIX. De numero certo diaconorum.
- CCXX. De eadem re.
- CCXXI. Ut diaconi coram presbyteris non se deant.
- CCXXII. De diaconibus qui se presbyteris anteponunt.
- CCXXIII. Ut exorcistæ energumenis manus imponant.
- CCXXIV. De honore universis ordinibus competente.
- B CCXXV. De sacerdotibus qui adimplere suum ministerium nesciunt, nec discere volunt, quod ab officio sint removendi.
- CCXXVI. Ut inter clericos non computentur qui sub nullius episcopi disciplina inveniuntur.
- CCXXVII. Exemplar formatæ epistolæ quæ in Nicæna synodo a sanctis Patribus est formata et collaudata.
- CCXXVIII. De illo qui fugam fratris celaverit.
- CCXXIX. De illis qui presbyteros suos male tractaverint.
- CCXXX. Ut nomen papæ in Ecclesiis sanctis recitetur.
- CCXXXI. Ut presbyter aut diaconus qui canonicus non est, sed in villis habitat, nusquam summas festivitates celebret, nisi in civitatibus.
- C CCXXXII. Ut presbyteris potestas prædicandi in suis plebibus concedatur.
- CCXXXIII. De clericis qui in rixa interficiuntur.
- CCXXXIV. De clericis qui a dominis suis liberi facti sunt.
- CCXXXV. De presbyteris qui parochias fugerint, in quibus locati sunt.
- CCXXXVI. De presbyteris qui crimine capitali accusantur, et collegas, quibus se excusare possint, non habent.
- CCXXXVII. De prædicatione presbyterorum.
- CCXXXVIII. De ecclesiasticis, si sæculares potestates habere desiderant.
- D CCXXXIX. Ut viri versces et Deum timentes in civitatibus et in publicis vicis decani constituantur.

naicis capitulorum finis.

BURCHARDI

ECCLESIAE WORMACIENSIS EPISCOPI

DECRETORUM LIBER SECUNDUS

DE SACRIS ORDINIBUS.

ARGUMENTUM LIBRI.

ordinationem, congruentem dignitatem, officia, ministeriaque presbyteronorum, reliquorumque ordinum ecclesiam amplectitur.

De ordinationibus presbyterorum, et reliquorum ordinum.

il. Nannetensi, cap. 3.) Episcopus quationes facere disponit, omnes qui ad sasterium accedere volunt feria quarta ante inationem evocandi sunt ad civitatem, rchpresbyteris qui eos representare deic episcopus e latere suo dirigere debet et alios prudentes viros, gnaros legis exercitatos in ecclesiasticis sanctionibus, ndorum vitam, genus, patriam, ætatem, m, locum ubi educati sint, si sint bene in lege Domini instructi, diligenter inve- te omnia si fidem catholicam firmiter verbis simplicibus asserere queant. Ipsi us hoc committitur cavere debent ne gratia, aut cujuscunque muneris cupidi- a vero devient, ut indignum, et minus d sacros gradus suscipiendos episcopi plicent. Quod si fecerint, et ille qui in- serit ad altare removebitur, et illi qui ti Spiritus vendere conati sunt, coram ndemnati, ecclesiastica dignitate care- per tres continuos dies diligenter ex- st sic Sabbato qui probati inventi sunt D ræsententur.

juæ presbyteri necessario discere et scire debeant.

August.) Quæ ipsis sacerdotibus neces- d discendum, id est: liber sacramento- narius, antiphonarius, baptisterium, Canon pœnitentialis, Psalterium, Home- lum anni Dominicis diebus, et singulis aptæ. Ex quibus omnibus si unum erdotis nomen vix in eo constabit, quia losæ sunt evangelicæ minæ quibus dici- us ducatum præstet, ambo in foveam

CAP. III. — De eadem re.

Zephyrini papæ, fratribus per Ægyptum
0.) Ordinationes vero presbyterorum et

A levitarum tempore congruo, et multis coram astantibus solemniter agite, et probabiles ac doctos viros ad hoc opus constituite, ut illorum societate et adjumento plurimum gaudeatis.

CAP. IV. — Quod ordinationes fieri non debeant, nisi in loco certo et religioso.

(Ex concil. Meldensi, cup. 6.) Illi qui ordinari pe- tunt, nullatenus ordinentur, nisi in loco certo et religioso, vel etiam in civitate saltem uno anno immo- rentur, ut de vita et conversatione atque de doctri- na illorum certitudo possit agnosci.

CAP. V. — Quod Abraham primus sil appellatus presbyter, et quare presbyteri nominentur.

(Ex epist. Anacleti papæ omnibus episcopis per Ita- liam constitutis missa, cap. 22.) Porro et Mosi præ- cipitur ut eligat presbyteros, id est seniores. Unde et in Proverbiis dicitur: Gloria senum canities. Hæc vero canities sapientiam designat, de qua scri- ptum est: Canities hominum prudentia est. Cum- que nongentos et amplius annos ab Adam usque ad Abraham vixisse homines legimus, nullus alius pri- mus appellatus est presbyter, id est senior, nisi Abraham, qui multo paucioribus vixisse annis con- vincitur. Non ergo propter decrepitam senectutem, sed propter sapientiam, presbyteri nominantur. Ini- tium enim sacerdotii Aaron fuit: licet Melchisedech prior obtulerit sacrificium Deo, et post hunc Abra- ham, Isaac et Jacob. Sed hi spontanea voluntate, non sacerdotali auctoritate, ista fecerunt.

CAP. VI. — Quod nullus ex ecclesiastico ordine abso- lute debeant ordinari.

(Ex concil. Chalcedon. cap. 6.) Nullum absolute or- dinari debere presbyterum aut diaconum, nec quem- libet in ecclesiastico gradu, nisi specialiter Eccle- siæ civitatis, aut possessionis aut martyris, aut mona- sterii nomen, cui ordinandus est, pronuntietur, Qui vero absolute ordinantur, decrevit sancta synodus ir- ritam haberi hujuscemodi manus impositionem, et nusquam posse ministrare, ad ordinantis injuriam.

CAP. VII. — Quod sub aspectu audientium ordinatio- nes celebrari non debeant.

(Ex concil. Laodicensi, cap. 4.) Quod non oporteat ordinationes sub aspectu audientium celebrari.

CAP. VIII. — Quod turbis electionem promovendorum facere non liceat.

(Ex eodem, cap. 13.) Quod non sit permittendum

tribus electiones eorum facere qui sunt ad sacer- A
dotium provehendi.

CAP. IX. — *Quod episcopum vel presbyterum ante
triginta annos ordinare non liceat.*

(*Ex concil. Agathens., cap. 7.*) Episcopum vero
vel presbyterum ante triginta annos, id est ante-
quam ad viri perfecti ætatem perveniat, nullus me-
tropolitanorum ordinare præsumat: ne per ætatem
quod aliquoties evenit, aliquo errore detineantur.

CAP. X. — *De presbyteris qui ante XXX. annos or-
dinantur.*

(*Ex decr. Fabian, papæ Orientalib. missis.*) Si quis
triginta ætatis suæ non impleverit annos, nullo
modo presbyter ordinetur, etiam si valde sit dignus:
quia et ipse Dominus tricesimo anno baptizatus est, B
et sic cœpit docere. Oportet ergo eum qui ordinan-
dus est, usque ad hanc ætatem legitimam con-
secrari.

CAP. XI. — *Quod ante XXV annos diaconi non sint
ordinandi.*

(*Ex concil. Carthag., cap. 16.*) Placuit ut ante vi-
ginti quinque annos ætatis, nec diaconi ordinen-
tur, nec virgines consecrentur, et ut lector popu-
lum non salutet.

CAP. XII. — *Quod in veteri lege præcipiatur ut ante
vigesimalium quintum annum Levitæ in tabernaculo
non servirent.*

(*Ex concil. Toletano, cap. 20.*) In veteri lege ab
anno vigesimo et quinto Levitæ in tabernaculo ser-
vire præcipiuntur, cujus auctoritatem in canonibus C
sancti Patres secuti sunt. Nos et divinæ legis, et
conciliorum præcepti immemores, infantes et pue-
ros Levitas facimus ante legitimam ætatem, ante
experientiam vitæ. Ideoque ne ulterius fiat a nobis,
et divinæ legis et canonum admonemur sententiis:
sed viginti quinque annorum ætatis Levitæ conse-
crentur, et triginta annorum presbyteri ordinentur:
ita ut secundum apostolicum præceptum probentur
primum, et sic ministrent, nullum crimen habentes.

CAP. XIII. — *De presbyteris qui sine examine sunt
profecti.*

(*Ex concil. Nicæn., cap. 9.*) Si qui presbyteri sine
examine sunt profecti, vel cum discuterentur pec-
cata sua confessi sunt, et homines contra canones
commoti, manus confessis imponere tentaverunt, D
tales regula non admittit: quia quod irreprehensi-
bile est catholica defendit Ecclesia.

CAP. XIV. — *De eo qui sibi volens aliquod mem-
brum truncaverit.*

(*Ex decr. Innocentii papæ, cap. 28.*) Qui igitur
partem digiti sibi abscidit volens, hunc ad clerum
canones non admittunt. Cui vero casu hoc accidit,
etsi in clero fuerit repertus, non abjici.

CAP. XV. — *De clericis qui a medicorum incisione
claudi efficiuntur.*

(*Ex concil. Hilerdensi, cap. 20.*) Si quis in in-
firmitate positus clericus, et medicorum incisione
claudus efficitur, promoveri ad sacros ordines eum-
non denegamus.

CAP. XVI. — *De illis qui invident fratrum profectionibus.*

(*Ex concil. Africano, cap. 54.*) Clericus invidens
fratrum profectionibus, donec in vitio est, non pro-
moveatur.

CAP. XVII. — *Ut seditiosarii non ordinentur.*

(*Ex eodem, cap. 67.*) Seditiosarios nunquam or-
dinandos clericos, sicut nec usurarios vel injuria-
rum suarum ultores.

CAP. XVIII. — *Quod illiteratus et aliquo membro im-
minutus provehi ad sacros ordines non debeat.*

(*Ex epist. Gelasii papæ, cap. 16.*) Illiteratos quo-
que, aut aliqua parte corporis imminutos, nullus
præsumat ad clerum provehere. Quia nec litteris
carens, sacris esse potest aptus officiis, et vitiosum
nihil Deo prorsus offerri legalia præcepta sanxerunt.
Similiter qui seipsos abscidunt.

CAP. XIX. — *De filiis concubinarum.*

(*Ex concil. Aurelian., cap. 10.*) De his qui ex
concubinis filios habent, et uxores legitimas post-
habuerunt, et, defunctis uxoribus, sibi concubinas
publice sociant, id observandum censuimus, ut sicut
eos qui jam clerici per ignorantiam ordinati sunt
non removemus, ita statuimus, ne ulterius ordi-
nentur.

CAP. XX. — *Ut dæmonibus similibusque passionibus
irretiti sacra tractare non debeant.*

(*Ex epist. Gelasii papæ, cap. 19.*) Usque adeo sane
comperimus illicita quæque prorumpere, ut dæmo-
nibus similibusque passionibus irretiti mysteria sa-
cro sancta tractare tribuantur. Et post pauca: Si
corpore sauciatus aut debilem nequaquam sancta
contingere lex divina permisit, quanto magis doni
cælestis dispensatores esse non convenit, quod est
deterius, mente percussos.

CAP. XXI. — *Ut de servili conditione, nisi prius a
dominis propriis libertatem habeant, nulli ordi-
nentur.*

(*Ex concil. Triburien., cap. 25.*) Ut nulli de ser-
vili conditione ad sacros ordines promoveantur, nisi
prius a dominis propriis legitimam libertatem con-
sequantur. Cujus libertatis charta ante ordinationem
in ambone publice legatur; et si nullus contradixe-
rit, rite consecrabuntur. Porro servus non canonicè
consecratus, postquam de gradu deciderit, ejus sit
conditionis, cujus fuerat ante gradum.

CAP. XXII. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Leonis papæ, cap. 1.*) Admittantur pas-
sim ad ordinem sacrum quibus nulla natalium, nulla
morum dignitas suffragatur: et qui a dominis suis
libertatem consequi minime potuerunt, ad fastigium
sacerdotii, tanquam servilis vilitas hunc honorem
jure capiat, provehuntur: et probari Deo posse
creditor, qui domino suo necdum probare se po-
tuit. Et post pauca: Debet enim esse immunis ab
aliis, qui divinæ militiæ fuerit aggregandus, ut a
castris Dominicis, quibus nomen ejus ascribitur,
nullis necessitatum vinculis abstrahatur.

III. — *De bonis illorum qui a dominis propriis libertate donantur.*

Concil. Toletano, cap. 2.) De rebus vero illorum peculiari, quia dominis propriis libertate donantur, ut ad gradus ecclesiasticos promoveri, statutum est, ut in potestate dominorum tunc quidquid ante libertatem habuerint, utrum cedere voluerint, an sibi retinere.

IV. — *Ut servus, nesciente domino suo, ordinari non debeat.*

Concil. Aurelian., cap. 5.) Servus si absente domino, episcopo sciente quod servus onus aut presbyter fuerit ordinatus, ipso in eius officio permanente, episcopus cum suo duplici satisfactione compenset. Si vero episcopus servum nescierit, qui testimonium perhibuit eum supplicaverint ordinari, simili redemptio teneantur obnoxii.

V. — *De his qui libertatem a dominis suis recipiunt, ut nullum sibi obsequium retinent.*

Concil. Tolet., cap. 73.) Quicumque libertatem a dominis suis ita percipiunt, ut nullum sibi obsequium patronus retinet, isti, si sine capitali sunt, ad clericatus ordinem liberi non recipiuntur: quia directa manumissione absoluti non fiunt. Qui vero retento obsequio manent, pro eo quod adhuc patroni servituti tenentur obnoxii, nullatenus sunt ad ecclesiasticum promovendi, ne, quando voluerint eorum fiant ex clericis servi.

VI. — *De servis ordinandis secundum ecclesiam mandata, quomodo ingenui fieri debeant.*

Concil. Remensi, cap. 1.) Auctoritas ecclesie reverenter admonet, insuper et majestas regia religioni assensum præbet, ut quemcumque sacros ordines ex familia propria promovere quæque delegerit, in præsentia sacerdotum eorum simul et nobilium laicorum, ejus cuius est subscriptione et manumissione sub testamento solemniter roboretur. Idcirco archiducibus, Deo annuente Wormaciensis Episcopus, quemdam Ecclesie nostræ famulante Eberhardum, sacris ordinibus oblatum, is cornu, nobilium virorum in præsentia, auctoritatis testamentum statuo, ita ut ab hac die et tempore bene ingenuus, atque ab servitutis vinculo securus permaneat, tanquam ingenuus fuisset parentibus procreatus vel natus, quemque pergat partem quamcumque voluerit elegerit, ita ut deinceps nec nobis accessoribus nostris ullum debeat noxiæ esse servitium, sed omnibus diebus vitæ suæ a plenissimaque ingenuitate, sicut alii qui sunt ingenuitatis, per hunc manumissionis ingenuitatis titulum, bene semper ingenuus existat. Suum vero peculiare quodcumque ab hinc assequi poterit, faciat inde non canonice auctoritatem libere quidquid. Et ut hæc ingenuitatis pagina inviolabilem

obtineat firmitatem, manu propria illam roboravimus.

CAP. XXVII. — *De eodem.*

(Ex concilio Toletano.) Debent autem suprascriptæ ingenuitatis chartæ non solum nomen illius qui has fieri rogat, sed etiam nomina sacerdotum et nobilium laicorum qui ibi fuerint, in ordine digesta, cum signis propria manu impressis continere. Nam sine horum astipulatione, pagina auctoritate testium nudata pro nihilo deputatur. Oportet etiam ut locum, diem, annum, et principem, et indictionem in fine vel in margine adnotatas habeant in hunc modum: Actum in illa civitate in domo sancti Petri, Kalendis illis anno Dominicæ incarnationis, illo regnante, illo rege, et præside in cathedra supradictæ civitatis episcopo illo, vel in monasterio illo, indictione illa, in Dei nomine feliciter, Amen. Ait enim Romana auctoritas: Quæcunque leges sine die et consule fuerint prolatae, non valeant.

CAP. XXVIII. — *De eodem.*

(Ex eodem concilio.) Instruendi sunt præterea laici, ut sciant quod nullatenus alio loco manumittere proprios possunt servos, quos Dominicis castris aggregari decreverunt, nisi in sacrosancta Ecclesia ordine supra notato. Quomodo enim clerici extra Ecclesiam libertatem consequi possunt, qui a lege mundana extranei sunt? Et quibus interdicitur ne ad sæculare iudicium procedant, quomodo sæculari iudicio a jugo servitutis absolvuntur? Sed fortasse dicit aliquis: Clericus fieri non permittitur, nisi ante susceptum clericatus officium, ingenuitatis dignitate potitur. Re vera verum dicit. Et ideo quod infirmari vel vituperari potest, præcaveri debet.

CAP. XXIX. — *De eodem.*

(Ex eodem concilio.) Non solum autem qui ad clericatus ordinem promovendi sunt, in Ecclesia manumittendi sunt, verumetiam hi quos quisque pro remedio animæ suæ emancipari vult: quia sic scriptum quippe est in pacto Francorum.

CAP. XXX. — *Exemplar libertatis de proprio servo.*

(Ex eodem concilio.) Qui debitum sibi nexum, atque competens relaxat servitium, præmium in futuro apud Dominum sibi provenire non dubitet. Quapropter ego in Dei nomine ill., pro remedio animæ meæ, vel æterna retributione, in ecclesia, sancti Petri, vel illius sancti, sub præsentia episcopi, vel sacerdotum ibi consistentium, ac nobilium laicorum, ante cornu altaris istius ecclesie absolvo servum meum ill. per hanc chartam absolutionis et ingenuitatis ab omni vinculo servitutis, ita ut ab hac die et deinceps ingenuus sit, et ingenuus permaneat, tanquam si ab ingenuis parentibus fuisset natus vel procreatus. Eam pergat partem quam maluerit, vel quam ei auctoritas canonica permittit, et sicut alii ingenui vitam ducat ingenuam. Nulli autem hæredum meorum ac pro hæredum, nec cuiquam personæ alii quidquam debeat servitutis, vel libertatis obsequium, nisi soli Deo, cui omnia subjecta sunt, vel pro cuius amore ipsum devotus ad ejus

servitium obtuli. Peculiare vero suum quod ei dominus dederit, vel deinceps Deo auxiliante laborare potuerit, concessum in perpetuum habeat, ut inde faciat quidquid illi placuerit, secundum ecclesiasticas sanctiones. Si quis vero, quod futurum esse non credo, si ego ipse, aut aliquis de hæredibus meis, vel quælibet opposita persona contra hanc ingenuitatis chartam venire tentaverit, aut eam quolibet modo infringere voluerit, in primis iram Dei incurrat, et a liminibus sanctæ Dei Ecclesiæ extraneus efficiatur, et insuper cui litem intulit sexaginta solitos persolvat, et quod repetit evindicare non valeat, sed præsens ingenuitas, mea vel aliorum, bonorum hominum manibus roborata, cum astipulatione subnixâ, omni tempore maneat inconculsa.

CAP. XXXI. — *De servorum ordinatione.*

(*Ex eodem cap. 2.*) De servorum ordinatione, qui passim ad gradus ecclesiasticos indiscrete promoventur, placuit omnibus cum sacris canonibus concordare debere, et statutum erat ut nullus episcoporum deinceps eos ad sacros ordines promovere præsumat, nisi prius a dominis propriis libertatem consecuti fuerint: et si quilibet servus dominum suum fugiens, aut latitans, aut adhibitis testibus munere conductis, vel corruptis, aut qualibet calliditate vel fraude ad gradus ecclesiasticos pervenerit, decretum est ut deponatur, et dominus ejus eum recipiat. Si vero avus, aut pater, ab alia patria in aliam migrans, in eadem provincia filium genuerit, et ipse filius ibidem educatus, et ad gradus ecclesiasticos promotus fuerit, et utrum servus sit ignotum sit, et postea veniens dominus illius legibus eum acquisierit, sancitum est ut si dominus ejus illi libertatem dare voluerit, in gradu suo permaneat. Si vero eum catena servitutis a castris Dominicis abstrahere voluerit, gradum amittat: quia juxta sacros canones vilis persona manens sacerdotii dignitate fungi non potest.

CAP. XXXII. — *De ecclesiarum servis.*

(*Ex eodem concilio, cap. 33.*) De ecclesiarum vero servis communi sententia est decretum, ut archiepiscopi per singulas provincias constituti nostram auctoritatem sequantur: suffraganei autem illorum exemplar illius penes se habeant, et quandoque, de familia Ecclesiæ, utilis inventus aliquis ordinandus est, in ambone ipsa auctoritas coram populo legatur, et coram sacerdotibus et omni clero ante cornu altaris, sicut in nostra auctoritate continetur, remota qualibet calliditate, libertatem consequatur: et tunc demum ad gradus ecclesiasticos promoveatur.

CAP. XXXIII. — *Ut pœnitentes vel digami non promoveantur.*

(*Ex concil. Aurelaten., cap. 3.*) Ut digami vel pœnitentes, vel repudiatarum mariti, ad sacerdotium non promoveantur.

CAP. XXXIV. — *Energumeni non solum non assumendi sunt ad clerum, sed inventi ab officio removendi.*

(*Ex concil. Araus., cap. 6.*) Energumeni non solum non assumendi sunt ad ullum ordinem clericatus, sed etiam illi qui ordinati sunt ab imposito officio repellendi sunt.

CAP. XXXV. — *Ut nullus ex pœnitentibus ordinetur.*

(*Ex concil. Carthag., cap. 68.*) Ex pœnitentibus quamvis bonus, clericus non ordinetur. Si per ignorantiam episcopi factum fuerit, deponatur a clero: quia se ordinationis tempore non prodidit fuisse pœnitentem.

CAP. XXXVI. — *De actoribus et procuratoribus, si ordinari debeant.*

(*Ex eodem, cap. 9.*) Magnus episcopus Astuagensis dixit: Quid dilectioni videtur vestræ, procuratores et actores etiam seu curatores pupillorum si debeant ordinari? Gratus episcopus dixit: Si, post deposita universa et reddita ratiocinia, actus vitæ ipsorum fuerint comprobati in omnibus, debent et cum laude cleri, si postulatus fuerit, honore numerari. Si enim ante libertatem negotiorum vel officiorum, ab aliquo sine consideratione fuerint ordinati, Ecclesia infamatur. Universi dixerunt: Recte omnia statuit sanctitas tua, ideoque ita nostra est quoque sententia.

CAP. XXXVII. — *Ut de pœnitentibus nullus admittatur ad clerum.*

(*Ex concil. Toletan. 1, cap. 1.*) Item placuit ut pœnitentes non admittantur ad clerum, nisi tantum, si necessitas aut usus exegerit, inter ostiarios deputentur, vel inter lectores, ita ut Evangelia et Apostolum non legant. Si qui autem ante ordinati sunt subdiacones, inter subdiacones habeantur, ita ut manum non imponant, aut sacra contingant. Ex eo vero pœnitente dicimus, qui post baptismum, aut pro homicidio, aut pro diversis criminibus gravissimisque peccatis publicam pœnitentiam gerens sub cilicio, divino fuerit reconciliatus altario.

CAP. XXXVIII. — *Laiicus, si secundo uxorem duxerit, clericus non fiat.*

(*Ex concil. Aurelian., cap. 8.*) Si quis de laicis, post uxorem, aliam cujuscunque conditionis cognoverit mulierem, in clerum nullatenus admittatur.

CAP. XXXIX. — *Ut nullus episcopus alterius parochianum retinere præsumat.*

(*Ex decr. Adrian. pap., cap. 15.*) Nullus episcopus alterius parochianum præsumat retinere aut ordinare absque ejus voluntate, vel judicare: quia sicut irrita erit ejus ordinatio, ita et dijudicatio; quoniam censemus nullum alterius judicis, nisi sui sententia teneri. Nam qui eum ordinare non potuit nec indicare ullatenus potest.

CAP. XL. — *Ut ab alieno episcopo ordinatus in clero non maneat.*

(*Ex concil. Mogunt., cap. 4.*) Ordinatus clericus ab alio episcopo non deprecante vel consentiente suo, in clero non maneat.

L. — *De quodam episcopo qui alterius episcopi clericum, eo nolente, ordinaverat.*

concil. Afric., cap. 42.) Epigonius episcopus in multis conciliis hoc statutum est, etiam hoc confirmandum est a vestra prudentia, fratissimi, ut clericum alienum nullus sibi præepiscopus, præter ejus arbitrium cujus fuerit. Dico autem Julianum, qui ingratus est Deo, et in multis per meam parvitatem in se collatis, ita rium et audacem existisse, ut eum qui a me stus est, cum esset puer egentissimus, mihi sem commendatus, cumque multis annis a retur, atque increceret, hunc, ut dixi, baptis esse in ecclesia mea per manum parvitas constat: idem in diocesi Mepaliensi lector esse it, imo annis ferme duobus legerat, nam neio contemptu immanissimo idem Julianus eum t, quem dicitur quasi proprium civem sui azaritani me inconsulto usurpare. Nam et em illum ordinavit. Hoc si liceat, pateat hæc t a vobis, beatissimi fratres. Sin minus, tam ens cohibeatur, ne se misceat communioni nam. Numidius episcopus dixit: Si, non postuque consulta tua dignatione, id videtur fecisse us, judicamus omnes inique factum, atque e. Quapropter nisi idem Julianus correxerit n suum, et cum satisfactione eundem cleriquem fuerat ausus ordinare, revocaverit tuæ contra statuta concilii faciens, contumaciæ paratus a nobis excipiet judicium. Epigonius pus dixit: Ætate pater, et ipsa promotione issimus, vir laudabilis, frater et collega noictor, vult hanc petitionem generalem omnicici.

LII. — *Ut nemo clericum alienum suscipiat sine voluntate sui episcopi.*

conc. Carthag., cap. 20.) Ut clericum alienum, cedente proprio episcopo, nemo audeat vel e, vel promoveri in ecclesia sibi credita, rum autem nomen etiam lectores, et psalmiostiarum retinent.

LIII. — *Ut nullus episcopus alienum clericum sine litteris episcopi sui suscipiat.*

eodem conc., cap. 6.) Privatus episcopus Benonus dixit: Suggesto sanctitati vestræ ut stannon licere clericum alienum ab aliquo suscipi teris episcopi sui, neque apud se retinere nec usurpare sibi de plebe aliena, ut eum ordinet nscientia ejus de cujus plebe est. Gratus epidixit: Hoc observare pacem custodit. Nam nsa concilii sanctissimi Sardinensis similiter m est, ut nemo alterius plebis hominem usured si forte erit necessarium, petat a collega consensum habeat.

LIV. — *De presbyteris et diaconibus qui sine litteris episcopi sui ambulant.*

conc. Agathensi, cap. 5.) Presbyter et diaconus, ricus, si sine antistitis sui epistolis ambulat, unionem ei nullus impendat.

CAP. XLV. — *De eadem re.*

(Ex conc. Laodic., cap. 41.) Quod non oporteat sacerdotem, vel clericum, sine litteris proficisci canonicis.

CAP. XLVI. — *Ut quisque ordinatus litteras ab ordinatore suo accipiat.*

(Ex conc. Milivitano, cap. 14.) Deinde placuit, ut quicumque deinceps ab episcopis ordinantur, litteras accipiant ab ordinatoribus suis, manu eorum subscriptas, continentes annum Domini et diem, ut nulla altercatio de posterioribus vel anterioribus oriatur.

CAP. XLVII. — *Ut ordinatus quisque in illis locis permaneat ad quæ ordinatus est.*

(Ex conc. Aurel., cap. 2.) De his qui in quibuscunque locis ordinati fuerint ministri, in ipsis locis perseverent.

CAP. XLVIII. — *De presbytero qui confessus fuerit quod ante ordinationem peccaverit.*

(Ex concil. Cabillon., cap. 5.) Si quis presbyter ante ordinationem peccaverit, et post ordinationem peccatum confessus fuerit, quod ante erraverit, non offerat, sed tantum pro religione nomen presbyteri portet. Si autem non ipse confessus, sed ab alio publice fuerit convictus, nec hoc ipsum habeat ut nomen presbyteri portet. Similiter et de diaconibus observandum est, ut si ipse confessus fuerit, ordinationem subdiaconi retineat.

CAP. XLIX. — *De eodem.*

(Ex concil. Neocæsariensi, cap. 8.) Presbyter si præoccupatus corporali peccato promoveatur, et confessus fuerit de se quod ante ordinationem, deliquerit, oblata non consecret, manens in reliquis officiis propter studium bonum. Quod si de se ipse non fuerit confessus, et argui manifeste nequiverit, potestatis suæ judicio relinquatur.

CAP. L. — *Ut nullus presbyter absque sacerdotalibus vestimentis missam celebret.*

(Ex concil. Remensi, cap. 4.) Ut nullus presbyter absque amictu, alba, et stola, et fanone, et casula ullatenus præsumat missam celebrare: et hæc sacra vestimenta mundissima sint, et in nitido loco infra ecclesiam collocentur: nec unquam presbyter his indutus extra ecclesiam exeat: quia hoc divina lex prohibet.

CAP. LI. — *Ut clericus inter tentationes ab officio non declinet.*

(Ex concil. Carthag., cap. 50.) Clericum inter tentationes ab officio declinantem, vel negligentius agentem, ab ipso officio dicunt removendum.

CAP. LII. — *Ut omnis presbyter in sua ecclesia singulis Dominicis diebus aquam benedicat.*

(Ex concil. Nannetensi, cap. 5.) Omnibus diebus Dominicis quisque presbyter in sua ecclesia ante missarum solemniam aquam benedictam faciat in vase nitido, et tanto mysterio convenienti, de qua populus intrans ecclesiam aspergatur, et atrium ejusdem ecclesie cum crucibus circumendo similiter aspergat, et pro animabus ibidem quiescentibus oret. Et qui voluerit in vasculis suis accipiat ex ipsa aqua,

et per mansiones, et agros, et vineas, super pecora A quoque sua, atque super pabula eorum, nec non super cibum et potum suum conspergat.

CAP. LIII. — *Item de aqua benedicenda.*

(*Ex epist. Alexand. papæ, fratrib. per Ægypt. missa.*) Aquam enim sale conspersam populi benedicimus, ut ea cuncti aspersi sanctificentur. Quod et omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus. Nam si cinis vitulæ aspersus populum sanctificabat, atque mundabat, quanto magis aqua quæ sale aspersa divinisque precibus sacrata est, populum sanctificat atque mundat? Et si sale asperso per Eliseum prophetam sterilitas aquæ sanata est, quanto magis divinis precibus sacrata aqua sterilitatem rerum aufert humanarum, et coinquinatos B sanctificat et purgat, et cætera bona multiplicat, et insidias diaboli avertit, et a phantasmatum versutiis hominem defendit?

CAP. LIV. — *Ut missæ peculiare in diebus solemnibus non fiant.*

(*Ex dictis August.*) Et hoc attendendum est, ut missæ peculiare quæ per dies solemnes a sacerdotibus fiunt, non ita in publico fiant, ut per eas populus a publicis missarum solemnibus quæ hora tertia canonicè fiunt abstrahatur: quia pessimus usus est apud quosdam, in Dominicis diebus, sive in quibuslibet festivitibus mox missam celebrare, quam quis, et si pro defunctis sit, cum audierit abscedat, et per totum diem a primo mane ebrietati et comensationi potius quam Deo deserviat. Admonendus C est populus ut ante publicum peractumque officium ad cibum non accedat: sed omnes ad publicam sanctam matrem ecclesiam missarum solemniam, et prædicationem auditori conveniant: et ut sacerdotes missas hora tertia celebrent, ut populus a publicis solemnibus non abstrahatur. Sed sacerdotes qui in circuitu urbis aut in eadem urbe sunt, et populus, ut prædiximus, in unum ad publicam missarum celebrationem conveniant, exceptis Deo sacratis feminis, quibus mos est ad publicum non egredi, sed claustris monasterii contineri.

CAP. LV. — *De ministerio presbyterorum, vel quid eis commissum sit.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Vos presbyteri veraciter nosse debetis, et semper meminisse, quia nos, quibus regendarum animarum cura commissa est, pro his qui nostra negligentia pereunt rationem reddituri sumus: pro his vero quos verbis et exemplis lucrati fuerimus præmium æternæ vitæ percipiemus. Nobis enim a Domino dictum est: Vos estis sal terræ. Quod si populus fidelis cibus est Dei, ejusdem cibi condimentum nos sumus. Scitote vestrum gradum nostro gradui secundum et pene conjunctum esse. Sicut enim episcopi apostolorum in Ecclesia, ita nimirum presbyteri cæterorum discipulorum Domini vicem tenent. Et illi tenent gradum summi pontificis Aaron, isti vero filiorum ejus. Unde oportet vos semper memores esse tantæ dignitatis, memores vestræ consecrationis, memores sacræ, quem in manibus

suscipistis, unctionis: ut nec ab eadem dignitate degeneretis, nec vestram consecrationem irritam faciatis, nec manus sacro unguine delibutas peccando polluat: sed cordis et corporis munditiam conservantes, plebibus exemplum bene vivendi præbentes, his quibus præestis, ducatum ad cælestia regna præbeatis.

CAP. LVI. — *Ut singuli presbyteri singulos habeant clericos.*

(*Ex concil. Nannetensi, cap. 9.*) Ut quisque presbyter qui plebem regit, clericum habeat qui secum cantet, et epistolam et lectionem legat, et qui scholam possit tenere, et admoneat suos parochianos, ut filios suos ad fidem descendam mittant ad ecclesiam, quos ipse cum omni castitate erudiat.

CAP. LVII. — *Quod presbyterorum fides primum discutienda sit.*

(*Ex concil. Matiscen., cap. 3.*) Primo omnium discutienda est fides sacerdotum qualiter credant, et alios credere doceant. Ibi et exempla proponenda sunt, quatenus a creatura Creator quantulumcunque possit intelligi.

CAP. LVIII. — *De eadem re.*

(*Ex dictis August.*) Hortamur vos paratos esse ad docendas plebes nostras. Qui Scripturas scit, prædicet Scripturas. Qui vero nescit, saltem hoc quod notissimum habet plebibus dicat, ut declinent a malo, et faciant bonum, inquirent pacem, sequantur eam: quia oculi Domini super justos et aures ejus in preces eorum. Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Nullus ergo se excusare poterit, quod non habeat linguam unde possit aliquem ædificare. Mox enim ut quemlibet errantem viderit, prout potest et valet, aut arguendo, aut obsecrando, aut increpando, ab errore retrahat, et ad peragendum bonum opus hortetur.

CAP. LIX. — *Quod in primis prædicandum sit qualiter credere debeant.*

(*Ex concil. Rothomag., cap. 1.*) In primis prædicandum est omnibus generaliter, ut credant Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum unum Deum esse omnipotentem, quia omnia facit, et unam esse deitatem, et substantiam, et majestatem in tribus personis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

CAP. LX. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 2.*) Item prædicandum est, quomodo Filius Dei incarnatus est de Spiritu sancto, et Maria Virgine, pro salute generis humani passus, sepultus, tertia die resurrexit, et cælum ascendit, in fine mundi veniens judicare omnes homines secundum opera propria: quomodo impii cum diabolo in ignem æternum mittentur, justi cum Christo in vita æterna erunt.

CAP. LXI. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 3.*) Item prædicandum est quod omnes homines in propria carne resurgent.

LXII. — *Ut omnis presbyter parochianis suis Symbolum et Orationem Dominicam insinuet.* A CAP. LXVI. — *Ut de auditorio nullus egrediatur, sacerdote verbum faciente.*

(*Ex concil. Remensi, cap. 8.*) Ut omnis presbyter us parochianis suis Symbolum et Orationem icam aut ipse insinuet, aut aliis insinuandum at, et cum ad confessionem tempore Quadrantili veniunt, hæc ab unoquoque memoriter sibi ari faciat, nec ante sanctam communionem tradat, nisi hæc ex corde pronuntiare noviquidem sine horum scientia nullus salvus esse t. In uno enim fides et credulitas Christiana etur : in alio quid orare et petere a Deo deis exprimitur. Quod sine fide nemo possit alvus, Dominus ostendit, cum dicit : Qui cre- t, et baptizatus fuerit, salvus erit. Nullus au- redere potest quod nescit, nec audivit ; ait Paulus : Quomodo credent ei quem non audie- Nec sola sufficit fides in corde, nisi etiam ver- antietur, ut idem Apostolus testis est : Corde inquit, creditur ad iustitiam, ore autem con- fit ad salutem. Nullus autem de stoliditate , vel tenuitate ingenii causetur : quia hæc tam sunt, ut nemo tam hebes et barbarus sit, qui scere et verbis communibus pronuntiare non : tam magna, ut qui horum scientiam pleni- ore potuerit, sufficere sibi credatur ad salutem uam. Illud etiam observandum, ut nullus sus- infantem in baptismo a sacro fonte, ante- idem Symbolum et Orationem Dominicam co- resbytero decantet. Et tunc presbyter omni- trinis annuntiet quod debitores sint suis fi- cum ad intelligibilem ætatem venerint, hæc insinuare.

CAP. LXIII. — *De eadem re.*
concil. Cabillon., cap. 4.) Jubendum est ut Dominica, in qua omnia necessaria humanæ omprehenduntur, et Symbolum apostolorum, fides catholica ex integro comprehenditur, nibus discatur, tam Latine, quam Barbari- quod ore profitentur, corde credatur, et gatur.

P. LXIV. — *De dilectione Dei et proximi.*
eodem, cap. 5.) Item prædicandum est de ne Dei et proximi, de fide, et spes in Deo, de D tate, patientia, castitate, benignitate, miseri- de eleemosynis, de confessione, ut fratribus de remittatur. Qui hæc et similia agunt, re- Dei consequentur.

LXV. — *De criminibus, quibus homines cum diabolo deputantur.*

eodem, cap. 4.) Item prædicandum est, pro criminibus homines cum diabolo deputantur, ostolus sic enumerat : Fornicatio, immunditia, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, ðiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, invidiæ, homicidia, ebrietates, comessa- et his similia. Qui talia agunt, regnum Dei consequentur : et ideo hæc cum omni studio santur.

(*Ex concil. Carthag. cap. 24.*) Sacerdote in ecclesia verbum faciente, qui egressus de auditorio fuerit sine gravi necessitate, excommunicetur.

CAP. LXVII. — *De eadem re.*

(*Ex canone apostolorum.*) Omnes fideles qui conveniunt in solemnibus sacris ad ecclesiam, et scripturas apostolorum et Evangelium audiunt, non autem perseverant in oratione usque dum missa peragatur, nec sanctam communionem percipiunt, velut inquietudines Ecclesiæ commoventes, convenit communionem privari.

CAP. LXVIII. — *De eadem re.*

(*Unde supra.*) Omnes Christiani qui ingrediuntur ecclesiam Dei, et Scripturas sacras audiunt, neque communicant in oratione cum populo, sed pro quadam intemperantia se a perceptione sanctæ communionis avertunt, hi de Ecclesia removeantur, donec per confessionem pœnitentiæ fructus ostendant.

CAP. LXIX. — *De precibus post allocutionem.*

(*Ex concil. Laodicensi, cap. 19.*) Quod oporteat seorsum primum post allocutiones episcoporum, vel presbyterorum, orationem super catechumenos celebrari, et postquam catechumeni egressi fuerint, super eos qui sunt in pœnitentia preces fieri. His etiam accedentibus ad manum sacerdotis et discedentibus, tres orationes consummari fidelium, ita ut prima quidem sub silentio, secunda vero et tertia per exclamationes solitas expleant.

CAP. LXX. — *Ut omnis presbyter in diebus festis populum admoneat quas preces ad Deum fundere debeat.*

(*Ex concil. Aurel., cap. 3.*) Oportet ut in diebus Dominicis vel festis, post sermonem intra missarum solemniam habitum ad plebem, sacerdos admoneat, ut, juxta apostolicam institutionem, orationem omnes in commune pro diversis necessitatibus fundant ad Dominum, pro rege et episcopo eorum, et rectoribus Ecclesiarum, pro pace, pro peste, pro infirmis qui in ipsa parochia lecto decumbunt, pro nuper defunctis, in quibus sigillatim precibus plebs orationem Dominicam sub silentio dicat. Sacerdos vero orationes ad hoc pertinentes per singulas admonitiones solemniter expleat. Post hæc sacra celebretur oblatio. Ait enim Apostolus : Obsecro, primum omnium fieri orationes, obsecrationes, gratiarum actiones, et cætera.

CAP. LXXI. — *Ut presbyteri plebes admoneant ut bubulcos atque porcarios in principalibus festis ad missam venire permittant.*

(*Ex concil. Rothomag., cap. 5.*) Admonere debent sacerdotes plebes subditas sibi, ut bubulcos, atque porcarios, vel alios pastores, vel aratores qui in agris assidue commorantur, vel in silvis, et ideo velut more pecudum vivunt, in Dominicis et in aliis festis diebus saltem vel ad missam faciant vel permittant venire : nam et hos Christus pretioso sanguine suo redemit. Quod si neglexerint, pro ani-

mabus eorum absque dubio rationem se reddituros A sciant. Siquidem Dominus veniens in hunc mundum non elegit oratores atque nobiliores quosque, sed piscatores atque idiotas sibi discipulos ascivit, ut ostenderet in facto quod ipse verbis in Evangelio affirmat, dicens: Quod hominibus est altum, abominabile est apud Deum. Et salva altiore intelligentia, nativitas nostri Redemptoris primo omnium pastoribus ab angelo nuntiatur.

CAP. LXXII. — *De admonitione presbyterorum.*

(*Ex concil. Aurelian., cap. 4.*) Ut sacerdotes ad-moneant populum ut eleemosynam dent, et orationes faciant pro diversis plagis, quas assidue pro peccatis patimur.

CAP. LXXIII. — *Quomodo unusquisque orare de-beat.*

(*Ex eodem, cap. 6.*) Item instruendus est populus, ut singulis diebus, qui amplius non potest, saltem duabus vicibus oret: mane scilicet et vespere, dicens Symbolum et Orationem Dominicam: sive, Qui plasmasti me, miserere mei; vel etiam, Deus, propitius esto mihi peccatori: et Deo gratias agens pro quotidianæ vitæ commeatibus, et quia se ad imaginem suam creare dignatus sit, et a pecudibus segregare. His peractis, et solo Deo creatore suo ad-orato, sanctos invocet, ut pro se intercedere apud majestatem divinam dignentur. Hæc faciant, quibus basilicæ locus prope est, in basilica: qui vero in itinere, aut pro qualibet occasione in silvis, in agris, ubicumque eos ipsa hora matutina vel vespertina invenerit sic faciant, scientes Deum ubique præ-sentem esse, dicente Psalmista: In omni loco dominationes ejus.

CAP. LXXIV. — *De filiis, quomodo parentibus obedire debeant.*

(*Ex concil. Arvern., cap. 3.*) Admonendi sunt fideles sanctæ Dei Ecclesiæ filii, vel filiae, ut parentibus suis obedientiam exhibeant, dicente Domino; Fili, honorifica patrem tuum. Nam et ut ipsi parentes erga filios suos ac filias modeste agant admonendi sunt, dicente Apostolo: Et vos, parentes, nolite ad iracundiam provocare filios vestros. Nam et hoc dicendum est eis, ut si illi genitali affectu parcere velint injuriis filiorum, non hos impunitos Dominus sinit, nisi forte pœnitentiæ subjiciantur. Sed tamen levius est filiis parentum quælibet flagella suscipere quam Dei iram incurrere.

CAP. LXXV. — *De illis qui principales festivitates in villis celebrant.*

(*Ex concil. Aurelian., cap. 8.*) Item denunciandum est, ut nulli civium Paschæ, Natalis Domini vel Pentecostes solemnitates liceat in villa celebrare, nisi quem infirmitas probabitur tenuisse.

CAP. LXXVI. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Agathen., cap. 5.*) Item docendi sunt cives, ut Pascha, Natalem Domini, et Pentecosten in civitatibus cum episcopis suis, nisi infirmitas impedi-erit, celebrent, accipiendæ communionis vel benedictionis gratia: et qui hoc neglexerint, com-munione priventur.

CAP. LXXVII. — *Ut presbyteri plebibus annuntient qui dies sint feriandi per annum.*

(*Ex concil. Lugdunen., cap. 4.*) Item pronuntian-dum est, ut sciant tempora feriandi per annum, id est, omnem Dominicam a vespera usque ad vesperam, ne in Judaismo capiantur. Feriandi sunt vero per annum isti dies: Natalis Domini sancti Stephani, sancti Joannis evangelistæ, Innocentium, octava Natalis Domini, Theophania, Purificatio sanctæ Mariæ, sanctum Pascha cum tota hebdomada, Rogationes tribus diebus, Ascensio Domini, sancti dies Pentecostes, sancti Joannis Baptistæ, duodecim apostolorum, maxime tamen sanctorum Petri et Pauli, qui mundum sua predicatione illuminaverunt, sancti Laurentii, Assumptio sanctæ Mariæ, Nativitas sanctæ Mariæ Virginis, Dedicatio basilicæ sancti archangeli Michaelis, Dedicatio cujuscumque oratorii et omnium sanctorum, et sancti Martini, et ille festivitates quas singuli episcopi in suis episcopis cum populo collaudaverint, quæ vicinis tantum circum morantibus indicendæ sunt, non generaliter omnibus. Reliquæ vero festivitates per annum non sunt cogendæ ad feriandum, nec prohibendæ. Indictum vero jejunium quando fuerit denuntiatum, ab omnibus observetur.

CAP. LXXVIII. — *Ut presbyteri, cum festivitates annuntiant, vigiliarum non obliviscantur.*

(*Ex concil. apud Compendium, cap. 1.*) Item cum presbyteri sacras festivitates populo annuntiant, etiam jejunium vigiliarum, ubi esse debet, eos omnimodis servare moneant.

CAP. LXXIX. — *Ut ad salutationes sacerdotales ad missam omnes devote respondeant.*

(*Ex concil. Aurelian., cap. 2.*) Item intimandum est ut ad salutationes sacerdotales congruæ respon-siones discantur, ubi non solum clerici et Deo dicatæ sacerdoti responsonem offerant, sed omnis plebs devota consona voce respondere debet.

CAP. LXXX. — *Ut nullus ordinatus per sancta discurrat, Ecclesiæ suæ cura derelicta.*

(*Ex dictis August.*) Interdicendum est ut nullus ordinatus, sive ordinandus migret de sua parochia ad aliam, nec ad limina apostolorum orationis causa, Ecclesiæ suæ cura derelicta, nec ad palatium causa interpellandi. Quod si fecerit, nihil valet hujusmodi aut ordinatio aut demigratio. Et hoc omnibus fidelibus denunciandum, ut qui causa orationis ad limina beatorum apostolorum pergere cupiunt, domi confiteantur peccata sua, et sic proficiscantur: quia a proprio episcopo suo aut sacerdote ligandi, aut solvendi sunt, non ab extraneo.

CAP. LXXXI. — *De dominica die qualiter sit veneranda.*

(*Ex concil. apud Compendium, cap. 2.*) Omnes dies Dominicos a vespera in vesperam cum omni veneratione observare decrevimus, et ab illicito opere abstinere, et ut mercatus in eis minime sit, nec placitum ubi aliquis ad mortem vel ad pœnam judicatur nec sacramenta jurentur, nisi pro pace facienda.

LXXXII. — *Item de Dominica die.* *il. apud S. Medardum, præsente Carolo imp. 5.)* Statuimus quoque, secundum quod minus mandavit, ut opera servilia diebus non agantur, sicut genitor meus in suis edictis mandavit, quod nec viri ruralia nec in vinea colenda, nec in campis metendo, vel fenum secando, vel sepem nec in silvis stirpando vel arbores cæ-n petris laborare, nec domos struere, nec aborare, nec ad placita conveniant, nec lt, nec venationes exercentur.

CAP. LXXXIII. — *De eadem re.* *em concil., cap. 6.)* Tria carraria opera in Dominica die, id est, hostilitia carra, el angaria : et, si forte necesse sit, corpus B duci ad sepulcrum.

CAP. LXXXIV. — *Item de eadem re.* *em, cap. 7.)* Feminæ opera textilia non die Dominica, non capulent vestitus, non vel lanam carpant, non licet linum bat-vestimenta lavare, nec verveces tondere, odis honor et requies die Dominica persold ad missarum solemnia undique conve-landent Deum pro omnibus bonis quæ la die conferre dignatus est.

CAP. LXXXV. — *Item de eadem re.* *em, cap. 8.)* Omnes dies Dominicas cum ratione observare decrevimus, et ab illi-abstinere, et ut mercatus in eis minime acitum ubi aliquis ad mortem vel ad pæ-etur, nec sacramenta jurentur, nisi ad

CAP. LXXXVI. — *De eadem re.* *em, cap. 9.)* Ut mercatus die Dominico in habeatur.

CAP. LXXXVII. — *De eadem re.* *em, cap. 10.)* Ut nullus episcoporum vel clericorum, die Dominico propo-isque causæ negotium audeat vindicare, tantum, ut Deo statuta solemnia per-

LXXXVIII. — *Ut nullus in Dominicis diebus genua flectat.*

nil. Nicæno, cap. 20.) Quoniam sunt qui-e Dominico genua flectentes, et in diebus s, ut omnia in diversis locis consonanter ur, placuit sancto concilio a Pascha octavas Pentecostes stantes Domino vota

LXXXIX. — *Ut presbyteri privatim fidelibus itibus benedicant, et ut omnis presbyter itias, per agros, per privatas domos habeat m benedictiones aperire.*

il. habito apud Regiam, cap. 4.) Ut presby- m fidelibus desiderantibus benedicant. Et itas has discussiones, jussum est omni , per familias, per agros, per privatas desiderio fidelium habere facultatem be- s aperire.

A CAP. XC. — *Ut presbyteri benedictionem episcopalem super plebem facere non debeant.*

(Ex eodem, cap. 47.) Benedictionem episcopalem super plebem in Ecclesia fundere, aut pœnitentem in Ecclesia reconciliare, presbytero penitus non licebit.

CAP. XCI. — *Ut nullus presbyter alterius plebesanum eo nolente recipiat.*

(Ex concil. Nannetensi, cap. 5.) Ut nullus presbyter alterius plebesanum eo nolente, nisi in itinere fuerit, vel placitum ibi habuerit, ad missam recipiat.

CAP. XCII. — *De alterius presbyteri plebesano, deque illis qui litem implacabilem inter se alunt.*

(Ex eodem, cap. 419.) Ut Dominicis vel festis die-bus presbyteri antequam missas celebrent, plebem interrogent, si alterius parochianus in ecclesia sit, qui, proprio contempto presbytero, ibi missam velit audire. Quem si invenerint, statim ab ecclesia eji-ciant, et ad suam parochiam redire compellant. Si-militer interrogent, si aliqui discordantes sint, qui inter se litem implacabilem habeant, et si inventi fuerint, statim reconcilientur. Quod si noluerint pa-cem suscipere, ab ecclesia ejiciantur usquequo ad charitatem redeant. Non enim possumus munus vel oblationem ad altare offerre, nisi prius fratri recon-ciliumur. His itaque peractis, sacerdotes missarum solemnia rite peragant.

CAP. XCIII. — *De ordinatis et reliquis fidelibus, quod sine licentia sui episcopi nil agere debeant.*

(Ex epist. Clementis omnibus fidelibus missa, cap. 22.) Quapropter cunctis fidelibus, et summopere omnibus presbyteris et diaconibus, ac reliquis cleri-cis attendendum est, ut nihil absque episcopi proprii licentia agant. Non utique missas sine ejus jussu quisquam presbyterorum in sua parochia agat, non baptizet, nec quidquam quod ad episcopum perti-neat, absque ejus permissu faciat. Similiter et reliqui populi, majores scilicet et minores, per ejus licen-tiam quidquid agendum est agant, nec sine ejus per-missu a sua parochia abscedant, vel in ea adventan-tes morari præsument. Animæ vero eorum ei creditæ sunt, ideo omnia ejus consilio debent [facere], et eo inconsulto nihil. Quicumque enim obediunt episcopis suis, videntur quidem obedire et Deo. Qui autem eis non obediunt, indubitanter rei et reprobi exi-stunt.

CAP. XCIV. — *De eadem re.*

(Ex epist. ejusdem, cap. 36.) Nullum enim pre-sbyterum in alicujus episcopi parochia aliquid agere debere absque ejus permissu docebat. Cunctos pres-byteros propriis episcopis in omnibus absque mora obediennes instituentem Domino esse debere docebat. Nullum aliena concupiscere aut præsumere eorum. sed unumquemque suis sibi commisis contentum esse docebat. Neminem etiam aliqui aliquid facere, nisi quod sibi vult fieri instruebat.

CAP. XCV. — *De eadem re.*

(Ex concil. Arelatensi, cap. 2.) De presbyteris aut diaconibus qui solent dimittere loca sua in quibus ordinati sunt, et ad alia loca se transferunt, placuit

ut iisdem locis ministrent. Quod si de relictis locis suis ad alium se locum transferre voluerint, dependantur.

CAP. XCVI. — *Quod non liceat clericum in duarum civitatum simul conscribi Ecclesiis.*

(*Ex concil. Chalced., cap. 10.*) Non licere clericum in duarum civitatum conscribi simul Ecclesiis, et in qua ab initio ordinatus est, et ad quam confugit, quasi ad potiorem, ob inanis gloriæ cupiditatem. Hoc autem facientes revocari debere ad suam Ecclesiam in qua primitus ordinati sunt, et ibi tantummodo ministrare.

CAP. XCVII. — *De ordinatis, ne de civitate in civitatem contra jus canonum transferantur.*

(*Ex concil. Nicæno, cap. 15.*) Propter multam perturbationem et seditiones quæ fiunt, placuit consuetudinem omnimodis amputari, quæ præter regulam in quibusdam partibus videtur admissa, ita ut de civitate in civitatem, non episcopus, non presbyter, non diaconus transferatur. Si quis autem post definitionem sancti et magni concilii tale aliquid agere tentaverit, et se huiusmodi negotio manciparit, hoc factum prorsus in irritum ducatur, et restituatur Ecclesiæ cui fuerit episcopus, aut presbyter, aut diaconus ordinatus.

CAP. XCVIII. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 16.*) Quicumque temere ac periculose, neque timorem Domini præ oculis habentes, nec agnoscentes ecclesiasticam regulam, discedunt ab Ecclesia, presbyteri aut diaconi, vel quicumque sub regula prorsus existunt, hi nequaquam debent in aliam Ecclesiam recipi, sed omnem necessitatem convenit illis imponi, ut ad suas parochias revertantur. Quod si non fecerint, oportet eos communi-
B
C
D
one privari.

CAP. XCIX. — *Ne presbyteri causa legationis per diversa mittantur loca, cura animarum relicta.*

(*Ex concil. Arelatensi, cap. 3.*) Statutum est ut presbyteri, sicut hactenus factum est, indiscrete per diversa non mittantur loca, nec ab episcopis, nec ab aliis prælatis, nec etiam a laicis, ne forte propter eorum absentiam, et animarum pericula et Ecclesiarum in quibus constituti sunt, negligantur officia.

CAP. C. — *Quod presbyteri assidue legere debeant.*

(*Ex dictis August.*) Presbyteri, oportet vos assiduitatem habere legendi, et instantiam orandi : quia vita viri iusti lectione instruitur, oratione ornatur, et assiduitate lectionis munitur homo a peccato, juxta illum qui dicebat : In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Hæc sunt enim arma, videlicet lectio et oratio, quibus diabolus expugnatur. Hæc sunt instrumenta quibus æterna beatitudo acquiritur. His armis vitia comprimuntur, his alimentis virtutes nutriuntur. Sed et si quando a lectione cessatur, debet manuum operatio subsequi : quia otiositas inimica est animæ. Et antiquus hostis, quem a lectione sive ab oratione vacantem invenierit, facile ad vitia rapit. Per usum namque lectionis discetis qualiter et vos vivatis, et alios do-

ceatis. Per usum orationis, et vobis et his, quibus in charitate conjuncti estis, prodesse valebitis. Per manuum operationem et corporis macerationem, et vitiis alimenta negabitis, et vestris necessitatibus subvenietis, et habebitis unde necessitatem patientibus porrigatis.

CAP. CI. — *Ut presbyteri sine orariis non vadant.*

(*Ex concil. Mogunt.*) Presbyteri sine intermissione utantur orariis, propter differentiam sacerdotalis dignitatis.

CAP. CII. — *Ut clericus artificio honesto victum quærat.*

(*Ex concil. Afric., cap. 51.*) Clericus quilibet verbo Dei eruditus artificio honesto victum quærat.

CAP. CIII. — *De eadem re.*

(*Ex eodem concil., cap. 3.*) Clericus victum et vestitum sibi artificio vel agricultura absque officii sui duntaxat detrimento præparet.

CAP. CIV. — *De presbyteris, matutinali officio expleto, quid agere debeant.*

(*Ex concil. Nannet., cap. 60.*) Presbyter mane matutinali officio expleto, pensum servitutis suæ canendo Primam, Tertiam, Sextam, Nonamque persolvat : ita tamen, ut postea horis competentibus et signis designantibus juxta possibilitatem, aut a se, aut a scolaribus publice compleantur. Deinde perfectis horis, infirmis visitatis, si voluerit ad opus rurale exeat jejunos, ut iterum necessitatibus peregrinorum et hospitem, sive diversorum communitium, infirmorum quoque atque defunctorum succurrere possit usque ad statutam horam, pro qualitate temporis et opportunitatis.

CAP. CV. — *De eadem re.*

(*Ex dictis Benedicti.*) Propheta dicente, Septies in die laudem dixi tibi : qui septenarius numerus a nobis sic implebitur, si Matutino, Primæ, Tertie, Sextæ, Nonæ, Vesperæ, Completoriique tempore, nostræ servitutis officia persolvamus : quia de his dixit Propheta. Nam de nocturnis vigiliis idem ipse ait : Media nocte surgebam ad confitendum tibi, etc. Ergo his temporibus referamus laudes Creatori nostro, super judicia justitiæ suæ.

CAP. CVI. — *Quod magnum periculum sit aliquem fieri judicem vitæ alienæ, qui nescit suam temperare.*

(*Ex dictis August.*) Admonendi sunt presbyteri ut perpendant quia quidquid a fidelibus datur, redemptio peccatorum est : et ideo non gloriantur talibus sumptibus uti, sed magis timeant quod in Veteri Testamento de sacerdotibus dictum est, iniquitatem populi eos debere portare. Et ideo cum magno timore super eos solliciti sint, quorum donis participantur : quia magnum periculum est judicem fieri vitæ alienæ, qui nescit tenere moderamina vitæ suæ.

CAP. CVII. — *Ut presbyteri juxta ecclesiam hospitentur.*

(*Ex concil. Meldensi, cap. 5.*) Ut presbyteri nullatenus ubicumque hospitari sinantur, aut aliquo modo ipsi præsumant, sed assidue apud suas

s esse studeant propter sacra mysteria, vel A
ria, fidelibus exhibenda, nec etiam alibi
e permittantur. Neque mulieres quamconque
ionem habeant in locis in quibus presbyteri
1 recursum habuerint. Quod si observare
nderint, ita ut transgressores, et qui contra
ta fecerint, judicentur.

VIII. — *De presbytero, si uxorem acceperit, deponatur.*

concil. Nicænsariensi, cap. 1.) Presbyter si
1 acceperit, ab ordine deponatur. Si vero
tus fuerit, aut adulterium perpetraverit, am-
elli debet, et ad pœnitentiam redigi. Simili-
tiam diaconus, si eodem peccato succubuerit,
ne ministerii subtrahatur.

CAP. CIX. — *De eadem re.*

concil. Nicæno, cap. 3.) Interdixit per omnia
synodus non episcopo, non presbytero, non
3, vel alicui omnino qui in clero est, licere
oductam habere mulierem, nisi forte ma-
aut sororem, aut amitam, vel eas tantum
as quæ suspensiones effugiant.

CAP. CX. — *De eadem re.*

lecr. Syricii p., cap. 12.) Feminas vero non
sse patimur in domibus clericorum, nisi eas
1 quas propter solas necessitudinis causas
e cum iisdem synodus Nicæna permisit.

CAP. CXI. — *De eadem re.*

codem, cap. 4.) Statutum est ab episcopis, de
teris qui feminas secum indiscrete habitare
tunt, et propter hoc malæ opinionis suspicione
ntur, et si deinceps admoniti non se correxe-
elut contemptores sacrorum canonum cano-
vectione feriantur.

CAP. CXII. — *De eadem re.*

concil. Agathensi, cap. 3.) Id etiam ad custo-
m vitam et famam speciali ordinatione præci-
1, ut nullus clericorum extraneæ sit mulieri
st consolatione aut familiaritate conjunctus,
solum in domum illius extranea mulier non
t, sed nec ipse frequentandi extraneam mu-
habeat potestatem, sed cum [matre tantum
ore et nepte, si habuerit aut voluerit, vivendi
n habeat potestatem, de quibus nominibus
st aliud quam natura constituit suspicari.

XIII. — *Ut ancillæ a cellario presbyterorum removeantur.*

concil. Remensi, cap. 3.) Ancillas vel libertas
urio vel a secreto ministerio, et ab eadem
one in qua clericus manet, placuit removeri.

XIV. — *Quod diaconi, sicut episcopus et pre-
sbyter, cessare debeant ab opere conjugali.*

epist. Leon. pap., cap. 17.) Lex continentiæ
est altaris ministris, quæ episcopis atque
teris. Qui cum essent laici, sive lectores,
et uxores ducere, et filios procreare potue-
sed cum ad prædictos pervenerint gra-
cœpit eis non licere quod licuit. Unde, ut
nali fiat spiritale conjugium, oportet eos nec
ere uxores, et quasi non habeant sic habere,

quo et salva sit charitas connubiorum, et cessent
opera nuptiarum.

CAP. CXV. — *De eadem re.*

(Ex concil. Turonic., cap. 6.) Et quia diabolo
nullum locum dare oportet, hoc præcipue custo-
diendum decrevimus, ut nulli clerici cum extraneis
feminis habeant familiaritatem, nec ullum male
loquendi vel sentiendi hominibus aditum tribuant,
quia frequenter per hanc indecentem occasionem
contingit, ut diabolus qui insidiatur sicut leo in cu-
bili suo, de ruinis servorum Dei insultet. Si quis
vero clericus post interdictum episcopi sui his
inhærere præsumpserit, a communione habeatur
alienus.

CAP. CXVI. — *De eadem re.*

(Ex concil. Nannetensi, cap. 10.) Inhibendum et
modis omnibus interminandum est, ut nullus sacer-
dos eas personas feminarum, sicut et in canone
insertum continetur, de quibus suspicio esse potest,
in domo sua habeat, sed neque illas quas canones
concedunt, matrem, amitam, sororem: quia, insti-
gante diabolo, etiam in illis scelus frequenter per-
petratum reperitur, aut etiam impedisse quas illa-
rum. Sed si quis de his habuerit talem necessitatem
patientem, cui sit necessitas sustentatio presbyteri,
habeat in vico aut in villa domum longe a presby-
teri conversatione, et ibi eis subministret quæ ne-
cessaria sunt. Sed hoc secundum auctoritatem ca-
nonum modis omnibus prohibendum, ut nulla fe-
mina ad altare præsumat accedere, aut presbytero
ministrare, aut infra cancellos stare aut sedere.

CAP. CXVII. — *De incontinentibus.*

(Ex canon. apostolor., cap. 22.) De presbyteris et
diaconibus divinarum legum est disciplina, ut inter
incontinentes in officiis talibus positi, omni honore
ecclesiastico priventur, nec admittantur ad tale mi-
nisterium, quod sola continentia oportet impleri.

CAP. CXVIII. — *De ordinatis, quod cum mulieribus coire non debeant.*

(Ex eodem.) Præterea quod dignum et pudicum et
honestum est, tenere Ecclesia omnino debet, ut sa-
cerdotes et Levitæ cum mulieribus non coeant:
quia ministerii quotidianis necessitatibus occupan-
tur. Scriptum est: Sancti estote, quoniam ego sanctus
sum Dominus Deus vester.

CAP. CXIX. — *De ordinatis, si usuras exercuerint.*

(Ex eodem.) Episcopus, presbyter, aut diaconus
usuras a debitoribus exigens, aut desinat, aut certe
damnetur.

CAP. CXX. — *De eadem re.*

(Ex concil. Nicæno, cap. 17.) Quoniam multi sub
regula constituti avaritiam et turpia lucra sectan-
tur, oblitique divinæ Scripturæ dicentis: « Qui pecu-
niam suam non dedit ad usuram, » mutuum dantes
centesimas exigunt, juste censuit sancta et magna
synodus, ut si quis inventus fuerit post hanc defini-
tionem usuras accipiens, aut ex adinventione aliqua
vel quolibet modo negotium transiens, aut hemiolia,
id est, sescupla exigens, vel aliquid tale prorsus ex-

cogitans turpis lucri gratia, deiciatur a clero, et A vel bibendi causa tabernas non ingrediantur, nisi alienus existat a regula.

CAP. CXXI. — *De eadem re.*

(*Ex epist. Leon. pap., cap. 4.*) Illud etiam duximus præmonendum, ut sicut non suo, ita nec alieno nomine aliquis clericorum exercere fœnus attentet.

CAP. CXXII. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Tarraconensi, cap. 3.*) Quicumque in clero esse voluerit, emendi vilius, vel vendendi charius studio non utatur.

CAP. CXXIII. — *De eadem re.*

(*Ex epist. Leon. pap., cap. 3.*) Ne hoc quoque prætereundum esse duximus, quosdam turpis lucri cupiditate captos, usurariam exercere pecuniam, et fœnore velle ditescere. Quod non dicam in eos in clericali officio constitutos sed et in laicos cadere, qui B Christianos se dici cupiunt, condolemus.

CAP. CXXIV. — *De eadem re.*

(*Ex conc. Carthag., cap. 16.*) Item placuit ut clericus si commodaverit pecuniam, pecuniam accipiat, si speciem, eandem speciem quantum dederit accipiat.

CAP. CXXV. — *Item de usurariis.*

(*Ex concil. Aurel., cap. 3.*) Ut presbyteri a turpibus lucris et usuris non solum ipsi absterneant, verum etiam plebes sibi subditas absterne in-
struant.

CAP. CXXVI. — *Quid sit usura.*

(*Ex concil. Agathen., cap. 1.*) Usura est ubi amplius requiritur quam datur. Verbi gratia: Si dederis C solidos decem, et amplius requisieris: vel si dederis frumenti modium unum, et super aliquid exegeris.

CAP. CXXVII. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Julii papæ, usurariis missis, cap. 125.*) Quicumque enim tempore messis vel vindemiæ, non necessitate, sed propter cupiditatem, comparant annonam vel vinum; verbi gratia: si cum duobus denariis comparat modium unum, et servat usque dum venundetur denariis quatuor, aut sex, aut amplius, hoc turpe lucrum dicimus.

CAP. CXXVIII. — *De eadem re.*

(*Ex epist. Leonis papæ.*) Qualiter negotiantem aut excusat, aut arguit, quia est honestus quæstus, et turpis. Verumtamen pœnitenti utilis est dispendia pati quam periculis negotiationis astringi, quia difficile est inter ementis vendentisque commercium non intervenire peccatum.

CAP. CXXIX. — *Ut nullus ex ecclesiastico ordine edendi vel bibendi causa tabernas ingrediatur.*

(*Ex dictis August.*) Canonum statuta prohibent ut nullus ex ecclesiastico ordine sumendi cibi aut potus causa, nisi peregrinationis necessitate compulsus, tabernas ingredi audeat. Sed si aliquis hæc interdicta violaverit, ut sanctorum canonum contemptor acerrimis corripatur disciplinis.

CAP. CXXX. — *Ut nullus ex sacro ordine cibi vel potus causa tabernas ingrediatur.*

(*Ex concil. Carthag., 24.*) Ut clerici edendi

vel bibendi causa tabernas non ingrediantur, nisi peregrinationis necessitate compulsi.

CAP. CXXXI. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Laodicensi, cap. 24.*) Quod non oportet sacro mysterio deditos a presbyteris usque ad diaconos, et reliquum ecclesiasticum ordinem, id est usque ad subdiaconos, lectores, cantores, exorcistas et ostiarios, et ex numero continentium et monachorum ingredi tabernas.

CAP. CXXXII. — *Ut illi quibus uxores ducere licitum non est, aliorum nuptias devitent.*

(*Ex epist. Leonis papæ, cap. 19.*) Quibus licentia uxores ducendi non est, alienarum nuptiarum evitent convivia.

CAP. CXXXIII. — *Quod non oporteat in bigami nuptiis prandere presbyterum.*

(*Ex concil. Neocæs., cap. 7.*) Presbyterorum in nuptiis bigami prandere non convenit, quia cum penitentia bigamus egeat, quis erit presbyter qui, propter convivium, talibus nuptiis possit præbere consensum?

CAP. CXXXIV. — *De eadem re.*

(*Ex dictis August.*) Presbyteri, diaconi, subdiaconi, vel deinceps quibus ducendi uxores non est licitum, etiam alienarum nuptiarum evitent convivia, neque his cœtibus admisceantur, ubi amatoria cantantur et turpia, aut obscœni motus corporum choris et saltationibus efferuntur, ne auditus et obtutus sacris mysteriis deputatus, turpium spectaculorum atque verborum contagione polluat.

CAP. CXXXV. — *De eadem re.*

(*Ex decret. Martini papæ, cap. 1.*) Non liceat sacerdotibus vel clericis aliqua spectacula in nuptiis vel conviviis spectare, sed oportet antequam ingrediantur ipsa spectacula surgere et redire inde.

CAP. CXXXVI. — *Ut nullus clericus in aliena civitate suscipiatur sine commendatitiis epistolis.*

(*Ex canone apostolor.*) Ut si quis clericus aut laicus ad alteram properat civitatem, et suscipitur præter commendatitias epistolas, et qui susceperit, et qui susceptus est, communionem privetur.

CAP. CXXXVII. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Antioch., cap. 27.*) Nulli peregrinorum sine pacificis, id est commendatitiis suscipiantur epistolis.

CAP. CXXXVIII. — *De clericis fugitivis, ne ab aliis recipiantur.*

(*Ex concil. Aurelian., cap. 2.*) In concilio Antiocheno simul et in Chalcedonensi præcipitur ut fugitivi clerici et peregrini a nullo recipiantur, nec ordinentur, nisi cum commendatitiis litteris, et sui episcopi vel abbatis licentia.

CAP. CXXXIX. — *Ut peregrini clerici sine litteris sui episcopi non recipiantur.*

(*Ex concil. Chalced., cap. 13.*) Peregrinos clericos et lectores, in alia civitate, præter commendatitias litteras sui episcopi, nusquam penitus ministrare debere.

CAP. CXL. — *Ut clerici in aliena civitate non maneant, nisi episcopus loci mores eorum prævideat.*

(*Ex concil. Carthag., cap. 35.*) Ut clerici in aliena

non immorentur, nisi causas eorum justas A
is loci vel presbyteri locorum perviderint.

CL. — *De clericis et monachis, qui sine
litteris episcopi sui vagantur.*

idem concil., cap. 36.) Clericis vel monachis
commendatitiis epistolis episcopi sui licentia
eat evagandi.

CAP. CXLII. — *De eadem re.*

eodem concil. cap. 37.) Clericis sine com-
mittiis epistolis episcopi sui licentia non pateat
li, in monachis quoque præsentis sententiæ
ervetur.

CLIII. — *Ut pauperibus et indigentibus auxi-
rium proficiscuntur, pacificis litteris sit sub-
idum.*

concil. Chalced., cap. 11.) Omnes pauperes et B
tes auxilio, cum proficiscuntur, sub proba-
epistolis vel ecclesiasticis pacificis tantum-
commendari decrevimus, et non commendati-
ris, propterea quod commendatitias litteras
rioribus tantummodo præstari personis con-

CLIV. — *Ut illi clerici qui in alias provin-
uos sequuntur seniores, sine formata ministrare
ermittitur.*

concil., Meldensi, cap. 2.) Qui cum senioribus
aliis provinciis in aliam provinciam veniunt,
rmata ministrare non permittantur; quam
alerint et ministrare idonei inventi fuerint,
itur quam religiose atque studiose sacrum
rium peragant, et in quibus locis agere C

LV. — *Quod clerico non liceat alienas pos-
nes conducere, aut sæcularibus se negotiis
icere.*

concil. Chalced., cap. 3.) Pervenit ad sanctam
n quod quidam, qui in clero videntur electi,
lucra turpia conductores alienarum posses-
flant, et sæcularia negotia sub cura sua
nt: Dei quidem ministerium parvipendentes,
um vero discurrentes per domos, et propter
m patrimoniis sollicitudinem sumentes.
t itaque sanctum concilium, nullum deinceps,
iscopum, non clericum, non monachum, aut
iones conducere, aut negotiis sæcularibus
ere, præter ecclesiasticarum rerum sollicitu- D

CLVI. — *Ut nullus laicus presbyterum suum vil-
licationi implicare præsumat.*

concil. Meldensi, cap. 6.) Item jubendum est
o laicorum presbyteros Ecclesiarum suarum
llicationi, et secundum apostolum sæculari et
tæ negotiationi implicare, nec secum aliorum
uctoritatem præsumat ducere, quo ministe-
bi commissum cogantur negligere. Quod si
ordicta præsumpserit, excommunicetur.

CLVII. — *De illis presbyteris qui contra statuta
um villici fiunt, et aliis sibi non concessis
cantur negotiis, vicisique non admittendis.*

idem, cap. 5.) Similiter de illis presbyteris
ntra statuta canonum villici fiunt, tabernas

ingrediuntur, turpia lucra sectantur, et diversissi-
mis modis usuris inserviunt, et aliorum domos
inhoneste et impudice frequentant, et comessatio-
nibus et ebrietatibus deservire non erubescunt, et
per diversos mercatus indiscrete discurrunt, obser-
vandum judicavimus ut ab hinc districte severi-
terque corceantur, ne per eorum illicitam et indecen-
tem actionem, et ministerium sacerdotale vitupere-
tur, et quibus debuerant esse in exemplum deve-
niant in scandalum.

CAP. CXLVIII. — *Nulli clericorum, ne subdiacono
quidem connubium carnale conceditur.*

(Ex epist. Leonis papæ, cap. 4.) Nam quum extra
clericorum ordinem constitutis, nuptiarum societati,
et procreationi filiorum studere sit liberum arbi-
trium, ad exhibendam tamen perfectæ continentiæ
puritatem, nec subdiaconis quidem connubium
carnale conceditur, ut et qui habent, sint tanquam
non habentes, et qui non habent, permaneant sin-
gulares. Quod si in hoc ordine, qui quartus est a
capite, dignum est custodiri, quanto magis in primo
aut secundo tertio servandum est, ne aut levi-
tico aut presbyterali honore, aut episcopali excel-
lencia quisquam idoneus æstimetur qui se a vo-
luptate uxoria necdum frenasse detegitur?

CAP. CXLIX. — *De principibus qui solent suos sacerdo-
tes ministeriis judicandi deputare.*

(Ex concil. Toletano, cap. 31.) Sæpe principes,
contra quoslibet majestatis obnoxios, sacerdotibus
negotia sua committunt. Et quia sacerdotes a Chri-
sto ad ministerium salutis electi sunt, ibi consen-
tiant regibus fieri iudices ubi jurejurando supplicii
indulgentia promittitur, non ubi discriminis senten-
tia præparatur. Si quis etiam sacerdotum contra hoc
commune consultum discussor in alienis periculis
existiterit, sit reus effusi sanguinis apud Christum,
et apud Ecclesiam perdat proprium gradum.

CAP. CL. — *De illis qui Deo servire disponunt, ut ad-
ministrationem domorum non accedant.*

(Ex concil. Carthagi., cap. 7.) Nicasius Evastitanus
Episcopus dixit: Credo placere suggestionem meam
sanctitati vestræ, et displicere vobis ut qui serviunt
Deo, et annexi sunt clero, accedant ad actus, et ad-
ministrationem vel procuracionem domorum.

CAP. CLI. — *Item si liceat aliquem ex clero condu-
ctorem privatorum fieri*

(Ex eodem, cap. 14.) Item placuit ut episcopi,
presbyteri et diaconi vel clerici non sint conducto-
res aut procuratores privatorum, neque ullo turpi
vel inhonesto negotio victum quærant, quia respice-
re debent scriptum esse: Nemo militans Deo, impli-
cat se negotiis sæcularibus.

CAP. CLII. — *Ut si quilibet ordinatus infra muros ci-
vilitatis manens, ad sacrificium quotidianum non
venerit, clericus non habeatur.*

(Ex concil. Toletano, cap. 5.) Presbyter, vel dia-
conus, vel subdiaconus, vel quilibet Ecclesiæ depu-
tatus clericus, si intra civitatem fuerit, vel in loco
in quo ecclesia est, aut in castello, aut in vico, aut
in villa, si ad ecclesiam ad sacrificium quotidianum

non venerit, clericus non habeatur, si castigatus non [se] emendaverit.

CAP. CLIII. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Venetico, cap. 1.*) Clericus qui intra muros civitatis manet, et ea die matutinis hymnis sine ægritudine defuerit, septem dies a communione habeatur extraneus.

CAP. CLIV. — *Quod omnes sacerdotes Domini oportet doceri, ut cæteros instruant, et sibi proficiant.*

(*Ex epist. Anacleti papæ omnibus fidei. missa, cap. 10.*) Doceri ergo omnes oportet qui Domini sacerdotio funguntur, ut et cæteros instruant et sibi proficiant. Scriptum est enim: Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Et alibi: Populus autem sciens Deum suum obtinebit et faciet, et docti in populo docebunt multos. Ipsa enim veritas per se infert, et dicit: Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. Ille procul dubio est scandalizatus in Deum, qui recte non docet, et qui ejus scandalizat episcopum vel sacerdotem.

CAP. CLV. — *Ut singuli presbyteri singulis annis suo episcopo de ministerio suo rationem reddant.*

(*Ex concil. Mogun. a Ricolfo ejusdem sedis archiepiscopo habito, cap. 3.*) Ut unusquisque presbyter per singulos annos episcopo suo rationem ministerii sui reddat, tam de fide catholica, quam de baptismo, atque de omni ordine ministerii sui.

CAP. CLVI. — *Ut omnis presbyter sibi subditos fidem discere constringat.*

(*Ex concil. Gangren., cap. 5.*) Symbolum, quod est signaculum fidei, et orationem Dominicam discere semper admoneant sacerdotes populum Christianum. Volumusque ut disciplinam condignam habeant qui hæc discere negligunt, sive in jejunio, sive in alia castigatione. Propterea dignum est ut filios suos donent ad scholam, sive ad monasteria, sive foras presbyteris, ut fidem catholicam recte discant, et Orationem dominicam, ut domi alios edocere valeant. Qui vero aliter non potuerit, vel in sua lingua hoc discat.

CAP. CLVII. — *Qualem professionem presbyteros aut diaconos suo episcopo oporteat facere, quando per parochias constituuntur.*

(*Ex concil. Toleta. 5, cap. 27.*) Quando presbyteri aut diaconi per parochias constituuntur, oportet eos professionem episcopo suo facere, ut caste et pure vivant sub Dei timore, ut, dum eos tolis professio alligat, vitæ sanctæ disciplinam retineant.

CAP. CLVIII. — *Nulli monacho non sacerdoti, vel laico, quantumlibet sint eruditi, licet prædicare.*

(*Ex epist. Leonis papæ.*) De his vero quæ in sæpe dicto concilio illicita contra venerandos Nicænos canones præsumptione tentata sunt, ad fratrem et coepiscopum nostrum Antiochenæ sedis præsulem scripsimus: adjicientes et illud quod nobis propter improbitatem monachorum quorundam religionis vestræ verbo mandastis per vicarios nostros, et hoc

A specialiter statuentes ut, præter Dei sacerdotus audeat prædicare seu monachus, sive il qui cujuslibet scientiæ nomine gloriatur.

CAP. CLIX. — *Ut parochiarum clericis ab episcopo canones discant.*

(*Ex concil. Aurelia. cap., 6.*) Ut parochiarum a pontificibus suis necessaria sibi statuta legenda percipiant, ne rei ipsi vel populi salutem eorum decreta sunt, excusent se pro ignorasse.

CAP. CLX. — *Quod nulli sacerdotum canones ignorare.*

(*Ex epist. Celest. papæ, cap. 20.*) Celestis versis episcopis per Apuliam et Calabriam tutis. Nulli sacerdoti suos liceat canones nec quidquam facere quod Patrum possit obviare. Quæ enim a nobis res digna servit decretalium norma constitutorum pro aliquo bitu, licentia populis permissa, frangatur?

CAP. CLXI. — *De presbyteris parochiarum convenerint ut se inebriare non audeant.*

(*Ex concil. Namnet. cap. 10.*) Ut nullus sacerdotum, quando ad anniversarium diem, VII vel III, alicujus defuncti, aut quacunque ratione ad collectam presbyteri convenerint inebriare nullatenus præsumat, nec præsumat in amore sanctorum vel ipsius animæ bibulas inanes ibi referre, aut cantare per vel turpia joca, vel urso, vel tornatricem se facere permittat, nec larvas dæmonum, quales Talamascas dicunt, ibi ante se ferri cogat, quia hoc diabolicum est, et a sacris canonibus prohibetur.

CAP. CLXII. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 11.*) Quando autem convenerint presbyteri ad aliquod convivium, decanus prior illorum, versum ante mensam incipit benedicat, et tunc secundum ordinem alter alteri honorem præbentes, et per vicium et potum benedicant, et aliquis de illorum aliquid de sancta Scriptura legat. Et postmodum similiter sanctum hymnum dicant, et plurimum Domini, sicut in cæna fecisse legitur contineant omnes presbyteri, maxime in tunc, ut non vituperetur ministerium illorum.

CAP. CLXIII. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 12.*) Summopere etiam presbyter caveat, sicut de statu suo vult, ut non quacunque occasione patrem suum quemlibet ad iram et ad rixam, quanto magis pugnam vel ad cædem aliquo verbo irritet, nec provocatus ad hoc quisque prosiliens in talibus comessationibus et potationibus, se immiscet diabolus.

CAP. CLXIV. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 4.*) Quando presbyteri per parochias simul conveniunt, post peractum divinum

n et necessariam collationem, non quasi ad A
1 refectionem, sed quasi ad prandium ibi ad
3 resideant, ne per talia inhonesta convivia se
n gravent: quia indecens est et onerosum. Sæpe
tarde ad ecclesiam redeunt, majus damnum
rehensione conquirunt, et de gravedine mutua
hant, quam lucrum ibi faciunt. Nam de hu-
di conventu Paulus Corinthios reprehendit,
inconvenienter cœnam dominicam manducare
iebant. Sic et qui ad cœnam dominicam, id
l collationem verbi sub occasione conveniunt,
veritate ventris causa junguntur, reprehен-
coram Deo et hominibus habentur: et ideo,
is omnibus, qui voluerit, panem cum charitate
no fratris sui simul cum fratribus frangat, et
i singulos bibere faciant, maxime ut ultra ter-
ricem poculum non contingant, et sic ad ec-
redeant.

CLXV. — *Ne clerici, nec non viri religiosi, ante
horam tertiam ineant convivia.*

concil. Carthag., cap. 12.) Non oportet clerici-
l laicos religiosos ante sacram horam diei
n inire convivia, neque aliquando clericos
ymno dicto edere panem, et post cibum gratias
i Deo referre.

. CLXVI. — *De presbyteris, ut hospitales sint.*

concil. Nannet., cap. 3.) Ut curam hospitem,
ne pauperum atque debilium, orphanorum quo-
tque peregrinorum habeat presbyter, hosque
randium suum quotidie juxta possibilitatem
est, eisque hospitium tribuat.

CAP. — CLXVII. — *De eadem re.*
: eodem, cap. 5.) Ut autem omnis occasio rapinæ
ur, volumus ut presbyteri, qui bonum exem-
charitatis omnibus extendere debent, hospita-
istant, juxta dominicum et apostolicum præ-
m, et humanitatem præbant iter facientibus;
per hospitalitatem placuerunt quidam Deo, an-
hospitio receptis. Et Dominus in die judicii di-
s est electis: Hospes fui, et suscepistis me. Et
licit: Ostium meum semper viatori patuit.

CLXVIII. — *Ut presbyteri plebes suas ut hospi-
tales sint admoneant.*

concil. apud Arvernas.) Placuit ut presbyteri
s suas admoneant ut ipsi hospitales sint, et
iter facienti mansionem denegent, et ut omnis
tio rapinæ tollatur, nihil carius vendant trans-
ibus, nisi quanto in mercato vendere possint.
l si carius vendere voluerint, ad presbyterum
euntes hoc referant, et illius jussu cum huma-
e eis vendant.

CLXIX. — *Ut cibis sacerdotum semper lectio
divina misceatur.*

concil. Africano. cap. 6.) Pro reverentia Dei
sacerdotum id universa sancta synodus statuit, ut,
solent crebro mensis otiosæ fabulæ interponi,
omni sacerdotali convivio lectio Scripturarum
arum misceatur. Per hoc enim et animæ ædi-

ficantur ad bonum, et fabulæ non necessariæ prohi-
bentur.

CAP. CLXX. — *De clericis intemperate viventibus.*

(Ex concil. Carthag., cap. 62.) Clerici inter epula
cantantes, ab officio detrahendi sunt.

CAP. CLXXI. — *De clericis scurrilibus.*

(Ex eodem, cap. 80.) Si quis clericus aut monachus
verba scurrilia, jocularia, risumque moventia loqui-
tur, acerrime corripiatur.

CAP. CLXXII. — *De eadem re.*

(Ex eodem, cap. 60.) Clericos scurriles et verbis
turpibus joculatores ab officio detrahendos.

CAP. CLXXIII. — *Ut clericus fideiussor non sit.*

(Ex eodem, cap. 70.) Clericus fideiussionibus in-
serviens, abjiciatur.

CAP. CLXXIV. — *Ut clericus barbam non nutriat.*

(Ex eodem, cap. 44.) Clericus nec comam nutriat
nec barbam.

CAP. CLXXV. — *De clericis per creaturam jurantibus.*

(Ex eodem, cap. 61.) Clericum per creaturas juran-
tem, acerrime objurgandum. Si perstiterit in vitio,
excommunicandum.

CAP. CLXXVI. — *De clericis qui adulationibus et
proditionibus vacare deprehenduntur.*

(Ex eodem concil., cap. 56.) Clericus qui adulatio-
nibus et prodicionibus vacare deprehenditur degra-
detur ab officio.

CAP. CLXXVII. — *De ordinatis qui solent contra
ecclesiastica mandata auribus principis molestiam
inferre.*

(Ex concil. Antioch., cap. 11.) Si quis episcopus aut
presbyter, aut quilibet regulæ subjectus Ecclesiæ,
præter consilium et litteras episcoporum provinciæ,
et præcipue metropolitani, adierit imperatorem:
hunc reprobari et abjici oportere non solum a com-
munionem, verum et ab honore cujus particeps vide-
tur existere: quia venerandi principis auribus mo-
lestiam tentavit inferre, contra leges Ecclesiæ. Si
igitur adire principem necessaria causa deposcit,
hoc agatur cum tractatu et consilio metropolitani et
cæterorum episcoporum qui in eadem provincia
commorantur: qui etiam proficiscentem suis pro-
sequantur epistolis.

D CAP. CLXXVIII. *De illis qui episcopis suis ne eos
ad ampliorem honorem in ecclesia sua promoveant
contradicunt.*

(Ex concil. Africano, cap. 31.) Item placuit ut qui-
cunque clerici vel diaconi pro necessitatibus eccle-
siarum non obtemperaverint episcopis suis, volentibus
eos ad honorem ampliorem in sua ecclesia pro-
movere, nec illic ministrent in gradu suo, unde re-
cedere noluerunt.

CAP. CLXXIX. — *De presbytero certo crimine deposi-
to, si de ministerio sibi interdicto aliquid agere præ-
sumpserit.*

(Ex concil. Tolctano, cap. 6.) Si quis presbyter ab
episcopo suo fuerit degradatus, aut officio pro certis
criminibus suspensus, et ipse per contemptum et su-
perbiam aliquid de ministerio sibi interdicto agere

præsumpserit, et postea, ab episcopo suo correptus, in certa præsumptione perduraverit, hic omnimodis excommunicetur, et ab ecclesia expellatur. Et quicumque cum eo communicaverit, similiter se sciat esse excommunicatum. Similiter de clericis, laicis, vel feminis excommunicatis observandum est. Quod si aliquis ista omnia contempserit, et episcopus emendare potuerit minime, regis iudicio exsilio damnetur.

CAP. CLXXX. — *De presbytero vel diacono damnato qui imperatoris auribus molestus extiterit.*

(*Ex concil. Antioch., cap. 12.*) Si quis a proprio episcopo presbyter aut diaconus, aut a synodo fuerit episcopus forte damnatus, et imperatoris auribus molestus extiterit, oportet ad manus episcoporum converti concilium, et quæ putaverint habere justa, plurimis episcopis suggerant, eorumque discussiones ac iudicia præstolentur. Si vero hæc parvipendentes ac iudicia præstolentur. Si vero hæc parvipendentes molesti fuerint imperatori, hoc nulla venia dignos esse, nec locum satisfactionis habere, nec spem futuræ restitutionis penitus operiri.

CAP. CLXXXI. — *De presbytero qui pravis exemplis mala de se suspicari permiserit.*

(*Ex concil. Agathen., cap. 4.*) Si quis presbyter vitæ suæ negligens pravis exemplis mala de se suspicari permiserit, et populus, ab episcopo juramento seu banno Christianitatis constrictus, infamiam ejus patefecerit, et certi accusatores criminis ejus defuerint, admoneatur primo seorsum ab episcopo, deinde sub duobus vel tribus testibus. Si non [se] emendaverit, in conventu presbyterorum episcopus cum publica increpatione admoneat. Si vero neque sic se correxerit, ab officio suspendatur usque ad dignam satisfactionem, ne populus fidelium in eo scandalum patiat. Si autem accusatores legitimi non fuerint qui ejus crimina manifestis indicis probare contenderint, et ipse negaverit, tum ipse cum septem sociis suis ejusdem ordinis, si valet, a crimine semetipsum expurget. Diaconus vero, si eodem crimine accusatus fuerit, semetipsum cum tribus excuset.

CAP. CLXXXII. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Triburiensi, cap. 21.*) Si quis presbyter contra laicum, vel laicum contra presbyterum aliquam habet querimoniam controversiam, episcopo præcipiente, sine personarum acceptione finiatur. Laicus per juramentum, si necesse sit, se expurget: presbyter vero vice juramenti per sanctam consecrationem interrogetur: quia sacerdotes ex levi causa jurare non debent. Manus per quam corpus et sanguis Christi consecrantur, juramento polluantur! Absit! cum Dominus in Evangelio discipulis suis, quorum vicem non indigni in sancta gerimus Ecclesia dicat: Nolite omnino jurare. Sit autem sermo vester, est, est, non, non. Quod autem his abundantius est, ex malo est.

CAP. CLXXXIII. — *Si clericus adversus clericum habet negotium, ad sæcularia non recurat iudicia.*

(*Ex concil. Chalced., cap. 9.*) Si quis clericus adversus clericum habet negotium, non deserat episco-

pum proprium et ad sæcularia percurrat, sed prius actio ventiletur apud episcopum, vel certe consilio ejusdem episcopi, apud quæque partes [cum] voluerint iudicium continere quis autem præter hæc fecerit, canonicis canonibus subjacebit.

CAP. CLXXXIV. — *De presbyteris qui a plebe famabuntur, quomodo purgari debeant*

(*Ex concil. Hilerdensi, cap. 10.*) Si quis ter a plebe sibi commissa mala opinione ir fuerit, et episcopus legitimis testibus approb potuerit, suspendatur ab officio presbyter a dignam satisfactionem, ne populus fidelium scandalum patiat. Digna enim satisfactio eis a quibus reus creditur, post rectam sententiam de imposito crimine, innocens esse maneat. Quod ita nobis a majoribus constitutum esse Sed sive secundum canones, sive ad a episcopi sibi collegas VII conjungat, et juret coram posito Evangelio: quod eum sanctus et Christus filius Dei, qui illud fecit et doc Evangelium continet, et sancti quatuor Evangelii qui illud scripserunt sic adjuvent, quod ille minatam actionem ita non perpetrarit, sic illis oblatum est. Et, in hac satisfactione precise deinceps suum exerceat ministerium satisfactionem nonnulli præcedentium patrum Leonem papam, in basilica sancti Petri, coram reverendissimo cæsare Carolo, et plebe ita fecisse commemorant: atque venerandum principem contra ejusdem san adversarios, dignæ ultionis vindictam exercere

CAP. CLXXXV. — *Si aliquis ex ordinatis ab suo damnatus fuerit, ut non debeat ab alio fensari.*

(*Ex concil. Afric., cap. 29.*) Et illud prout statuere dignentur ut, si quis cujuslibet clericus, iudicio episcoporum, quocumque fuerit damnatus, non liceat eum sive ab quibus præfuit, sive a quolibet homine de interposita pœna damni pecuniæ atque honore nec ætatem nec sexum excusandum esse

CAP. CLXXXVI. — *De presbytero a populo*

(*Ex epist. Gregorii.*) De presbytero quolibet sacerdote a populo accusato, si fuerint testes qui crimini illato veritatem jusjurandum erit in medio, et illum testem de innocentie suæ puritate, cui nuda et aperta omnia, sicque maneat in proprio gradu.

CAP. CLXXXVII. — *De clericis convictis et si intra annum causam suam purgare contulerint nulla vox eorum post audiat.*

(*Ex concil. Afric. cap. 46.*) Rursum conest ut aliquoties clericis convictis et con aliquo crimine, vel propter eorum quorum die parciatur, vel propter Ecclesie opprobri insolentem insultationem hæreticorum atque tilium, si forte causæ suæ adesse voluerint,

suam asserere, intra annum excommunicari non faciunt. Si vero intra annum causam arguere contempserint, nulla vox eorum penitus audiatur.

XXXVIII. — *Ut nullus ex ordinatis laico jurare præsumat.*

concil. Remensi, cap. 5.) Ut nullus ex ecclesie ordine cuiquam laico quidquam supra sacra, et sancta Evangelia juret, sed simpliciter veritate et veritate dicat: Est, est, Non, non; est aliquid quod eis a laicis objiciatur, ad id, in cujus territorio est, deferatur: et quod illi qui ejusdem sunt ordinis dijudicentur, aut corrigantur aut expurgentur.

XXXIX. — *Si presbyter aut diaconus in fornicatione, aut perjurio, aut furto, homicidio, captus ab officio suspendatur.*

san. apostolo.) Presbyter aut diaconus qui in fornicatione, aut perjurio, aut furto, aut homicidio est, deponatur: non tamen communionem. Dicit enim Scriptura: Non judicat Dominus ipsum.

X. — *De ordinatis, si aliquis illorum percussor extiterit.*

concil. Agathensi., cap. 3.) Si quis in aliquo tunc gradu sacratus percussor extiterit, deponatur acerrime. Si non emendaverit, depo-

CI. — *De presbyteris qui propter suam negligentiam degradantur.*

concil. Mogunt., cap. 40.) Dictum est nobis quod propter suam negligentiam canonice deponantur, et sæculariter gradu amisso vivere, et tunc agendæ bonum negligere. Unde statui-gradu amisso, agendæ penitentiae gratia in tunc aut canonico aut regulari mittantur. hoc fieri causa quælibet prohibuerit, ubi sint, penitentiam agere non desistant. Si misso gradu sæculariter vivere voluerint, et tunc agere neglexerint, ab Ecclesie com- separentur.

CII. — *De ordinatis, si injuste degradati fuerint.*

idem, cap. 28.) Episcopus, presbyter aut , si, a gradu suo injuste dejectus, in secunda innocens reperiatur, non potest esse quod nisi gradus amissos recipiat coram alteri de piscoporum. Si episcopus est, orarium, an- et baculum. Si presbyter, orarium et plane- diaconus, orarium et albam. Si subdiaconus, et calicem. Sic et reliqui gradus in repara- ui recipiant quæ, cum ordinarentur, perce-

CIII. — *De ordinatis qui episcopum proprium contemnunt.*

concil. Antioch., cap. 5.) Si quis presbyter nus, episcopum proprium contemnens, se ab sequestraverit, et seorsum colligens altare rit, et commonenti episcopo non acquie- sconsentire vel obedire voluerit semel et ite-

rum convocanti, hic damnetur omnimodo, nec ultra remedium consequatur.

CAP. CXCIV. — *Si presbyter contra suum episcopum inflatus schisma fecerit, ut anathematizetur.*

(Ex conc. Carthag., cap. 11.) Ab universis episcopis dictum est: Si quis presbyter ab episcopo suo correptus fuerit, debet utique apud vicinos episcopos conqueri, ut ab ipsis ejus causa possit audiri, ac per ipsos suo episcopo reconciliari. Quod nisi fecerit, sed superbia, quod absit! inflatus secernendum se ab episcopi sui communionem duxerit, ac separatim cum aliquibus schisma faciens sacrificium Deo obtulerit, anathema habeatur, et locum amittat. Si querimoniam justam adversus episcopum non habuerit, inquirendum erit.

CAP. CXCIV. — *De illis qui aliquem ex ordinatis falso crimine appetierint.*

(Ex eodem, cap. 5.) Si quis episcopum aut presbyterum vel diaconum falsis criminibus appetierit, et probare non potuerit, nisi in fine dandam ei non esse communionem.

CAP. CXCVI. — *Ut criminator crimen criminati, litteris comprehensum, ante accusationem episcopo suo representet.*

(Ex concil. Aureli., cap. 10.) Illud præterea omni ecclesiastico ordini omnimodis observandum est, ut nullatenus aliquis præsumat in concilio vel synodali conventu aliquem confratrum accusatione pulsare, nisi prius ipsum accusationis crimen et litigationis causas, litteris per ordinem comprehensum, manu propria subscripserit, et episcopo vel sacræ synodo porrexerit, ut juste et canonice litigantium controversiæ finiantur. Non enim licet, ut auctoritas Romana testatur, nisi inscriptione celebrata reum quemquam fieri, nec ad iudicium exhiberi, quia sicut convictam de crimine pœna constringit, ita accusatorem, si non probaverit quod objicit.

CAP. CXCVII. — *Ut nullus ex ordinatis se proclamet in synodo, nisi scriptis.*

(Ex concil. ad sanct. Medard., cap. 9.) Hincmarus, archiepiscopus Remorum, suis accusatoribus dixit: Quæ est petitio vestra, fratres? — Misericordiam, inquiunt, petimus nobis a vestra paternitate impendi, de ministracione ordinem ecclesiasticorum, ad quos a domino Ebone quondam provecti, a vestra auctoritate suspensi sumus. Hincmarus episcopus dixit: Habetis libellum reclamacionis aut postulacionis, sicut ecclesiastica se habet traditio? Illi autem responderunt se præ manibus nullum habere libellum. Hincmarus episcopus dixit: Legum ecclesiasticarum auctoritas talis est ut in causis gestorum semper scripturam requirat: adeo ut qui ad sacrum fontem accedit, suum dare nomen præcipiatur; qui ad summum sacerdotium provehitur, decreto manibus omnium roborato eligitur; ordinatus autem a suis ordinatoribus litteras accipere jubetur; qui etiam ab ecclesiastica societate quolibet excessu discinditur, libellari scriptione aut recipitur aut dejicitur; sed qui accusatur, vel excommunicatur seu reconciliatur, per scripturam accusari vel

reconciliari jubetur. Et sic in cæteris hujusmodi in A tantum scriptura deposcitur, ut, sicut beatus Gregorius in Commonitorio ad Joannem defensorem ex Romanis legibus sumens scribit: Sententia quæ sine scriptura profertur, nec nomen sententiæ habere mereatur. Quapropter, fratres et filii, oportet vos, secundum ecclesiasticam auctoritatem, reclamationem vestram libelli serie allegare, eamque manibus vestris roboratam synodo sacræ porrigere, ut convenienter et canonicè vobis valeat responderi. Et tunc ipsi fratres libellum conscribentes, eique sua nomina subscribentes, porrexerunt Hincmaro episcopo, qui tunc una cum Wevilone, Senonensi archiepiscopo, et cum Amalrico, Turonensi æque archiepiscopo, sub præsentia gloriosi regis Caroli, B synodo præsidebat.

CAP. CXCVIII. — *De clericorum accusatoribus: si unum ex objectis probare non potuerint, ad cætera non admittantur.*

(*Ex concil. Africano, cap. 75.*) Item placuit, quotiescumque clericis ab accusatoribus multa crimina obijciuntur, et unum ex ipsis de quo prius egerint, probare non valuerint, ad cætera jam non admittantur.

CAP. CXCVI. — *De episcopo aut presbytero, si causa criminalis eis reputata fuerit, quomodo se expurgare debeant.*

(*Ex concil. Wormacien., cap. 8.*) Si episcopo aut presbytero causa criminalis, homicidium, adulterium et maleficium reputatum fuerit, in singulis C Missam tractare debet, et Secretam publice dicere, et communicare, et de singulis sibi reputatis innocentem se ostendere. Quod si non fecerit, quinquentio a liminibus ecclesiæ extraneus habeatur.

CAP. CC. — *Ut clerici ab alienis iudicibus non constringantur.*

(*Ex decr. Adriani papæ, cap. 38.*) In clericorum causa hujusmodi forma servetur, ut nequaquam eos sententia non a suo iudice dicta constringat.

CAP. CCI. — *Criminantem injuste, et non probantem, verberibus publice castigandum, et in exilium deportandum.*

(*Ex regn. ad Antemium subdiaconum Campan., cap. 201.*) Cum fortius punienda sint crimina quæ insontibus et maxime sacratis ordinibus ingeruntur, D quam sitis culpabiles, omnes qui in causa Joannis diaconi resedistis, attendite, ut Hilarum criminatorem ipsius, nulla ex definitione vestra pœna veniens castigaret. Nec illud ad excusationem vestram esse credatis idoneum, quod vobis quasi iudicare volentibus solus frater et coepiscopus noster Paschasius dicitur detulisse. Nam si zelus in vobis rectitudinis viguisset, facilius uni a multis rationabiliter suaderi, quam multi ab uno poterant sine causa differri. Quia ergo tantæ nequitie malum sine digna non debet ultione transire, suprascriptum fratrem nostrum Paschasium volumus admoneri ut eundem Hilarum prius subdiaconatus, quo indignus fungitur, privet officio, atque verberibus publice castigatum

faciat in exilium deportari, ut unius pœna multorum possit esse correctio.

CAP. CCII. — *Ut si quis clericum accusaverit, et testimoniis probare non potuerit, accusator pœnam accusati accipiat.*

(*Ex concil. Braggarden., cap. 8.*) Placuit ut, si quis aliquem clericorum in accusatione fornicationis impetit, secundum præceptum Pauli apostoli, duo vel tria testimonia requirantur ab illo. Quod si non potuerit datis testimoniis approbare quod dixit, excommunicationem accusati accusator accipiat.

CAP. CCIII. — *Ut sicut laici clericos in secularibus in sua accusatione non recipiunt, ita nec ipsi in sacerdotum recipiantur.*

(*Ex concil. Aurelianensi, cap. 5.*) Omnes episcopi in tertia sessione acclamaverunt: Sane dignum est ut, sicut sacerdotes vel clericos in sua accusatione vel sæcularibus iudiciis laici non recipiant, ita ipsi in sacerdotum vel clericorum accusationibus, seu ecclesiasticis negotiis, nisi sponte collaudentur, non recipiantur: quoniam inconueniens est ut hi qui hos respuunt, ab his recipiantur.

CAP. CCIV. — *Ut testimonium laici contra clericum nemo suscipiat.*

(*Ex concil. Triburiensi, cap. 4.*) Testimonium laici adversus clericum nemo suscipiat.

CAP. CCV. — *De ordinatis, si accusati fuerint, quot testibus se excusare debuerint.*

(*Ex concil. Carthaginen., cap. 20.*) Si autem presbyteri vel diaconi fuerint accusati, adjuncto sibi ex vicinis locis proprius episcopus legitimo numero collegarum: quos ab eodem accusati petierint, id est, una secum in presbyterii nomine VI in diaconi tribus, ipsorum causas discutiat, eadem dierum et dilationum, et a communionem remotionum, et discussionem personarum inter accusatores, et eos qui accusantur forma servata. Reliquorum autem clericorum causas, etiam solus episcopus loci agnoscat et finiat.

CAP. CCVI. — *De substantia defuncti presbyteri, cuius esse debeat.*

(*Ex conc. Triburiensi, cui interfuit Arnolphus rex, cap. 23.*) Sancto concilio allatum est quod quidam laici improbe agant contra presbyteros suos, ita ut de morientium presbyterorum substantia partes sibi vindicent sicuti de propriis servis. Interdicimus itaque canonica auctoritate ne hoc ulterius fiat: sed sicuti liberi facti sunt ad suscipiendum gradum et agendum divinum officium, ita nihil ab eis exigatur præter divinum officium. De peculiari vero sacerdotum nihil sibi usurpent, sed totum in quatuor dividatur partes, una episcopo, alia altari, tertia pauperibus, quarta parentibus: et si non sunt idonei parentes, episcopus eam recipiat, et in usum Ecclesiæ diligenter distribuatur. Et si quis contra hæc facere præsumperit, anathematizetur.

CAP. CCVII. — *De presbyteris qui sine testamento discesserint.*

(*Ex eodem, cap. 14.*) Si quisunque ex gradu ecclesiastico sine testamento et sine cognitione di-

rit. hæreditas ejus ad ecclesiam, ubi servivit, A
vatur. Similiter de sanctimonialibus.

CCVIII. — *De clericis qui laicalibus vestimentis
utuntur.*

(*eodem, cap. 27.*) Ut laicalibus vestimentis cle-
non utantur, id est, mantello vel cotto, sive
nec pretiosis et ineptis calceamentis, et aliis
atum vanitatibus, sed religioso et decenti ha-
induti incedant.

CAP. CCIX. — *De eadem re.*

(*concil. Carthaginen., cap. 45.*) Clericus profes-
m suam etiam habitu et iucessu probet, et
o nec vestibus nec calceamentis decorem
at.

CCX. — *De clericis qui ociose in nudinis am-
bulant.*

(*eodem concil., cap. 48.*) Clericus qui, non pro
do aliquid, in nudinis vel in foro deambulat,
leio suo degradetur.

CCXI. — *Ut nullus ex clero arma militaria
portet.*

(*eodem concil. cap. 48.*) Quicumque ex clero
identur, arma militaria non sumant, nec armati
ant, sed professionis suæ vocabulum religiosus
us et religioso habitu præbeant. Quod si con-
erint, tanquam sacrorum canonum contempto-
; ecclesiasticæ sanctitatis profanatores, proprii
s amissione mulctentur: quia non possunt
Deo et sæculo militare.

CCXII. — *Ut omnes clerici magis confidant in
defensione Dei quam in armis.*

(*concil. Aurelianen., cap. 9.*) Omnimodis di-
m est presbyteris et diaconibus ut arma non
at, sed magis confidant in defensione Dei quam
nis.

CCXIII. — *De illis qui, ex ecclesiastico ordine,
ut venantur, aut cum accipitribus jocantur.*

(*concil. Meldensi, cap. 8.*) Episcopum, presby-
aut diaconem canes ad venandum, aut accipi-
aut hujusmodi res habere non licet. Quod si
alium personarum in hac voluntate sæpius de-
fuerit, si episcopus est, tribus mensibus se
munione suspendat, presbyter duobus, diacono
ab omni officio et communione suspendantur.

CCXIV. — *De servis Dei, ut omnes sylvaticæ
itiones cum canibus et accipitribus interd-
ur.*

(*concil. Aurelianen., cap. 3.*) Omnibus servis
nationes et sylvaticas vagationes cum canibus,
accipitres et falcones non habeant, interdi-

CCXV. — *Ut clericos discordantes episcopus
sua potestate reconciliet.*

(*concil. Africano, cap. 59.*) Discordantes clericos
pus vel ratione vel potestate ad concordiam
, inobedientes synodus per audientiam dam-

CCXVI. — *De clericis qui proruperint in mutuam
cædem.*

(*concil. Hilerden., cap. 6.*) Si qui clerici in

mutuam cædem proruperint, prout dignitas officio-
rum in tali excessu contumeliam pertulerit, a pon-
tifice districtius vindicetur.

CAP. CCXVII. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 7.*) Frater in fratrem si ausus fue-
rit manum mittere, legitimam disciplinam acci-
piat.

CAP. CCXVIII. — *De officiis et ministeriis septem dia-
conorum cum subdiaconibus et sequentium ordi-
num ministris observandis.*

(*Ex ep. Fabiani papæ, cap. 2.*) Septem ergo diaconi
sint in urbe Roma per septem regiones civitatis, si-
cut a patribus accepimus, qui per singulas hebdo-
madas et dominicos dies, atque festivitatum solemnias,
cum subdiaconibus et acolythis, ac sequentium ordi-
num ministris, injuncta sibi observent ministeria, et
parati omni hora sint ad divinum officium, et quidquid
eis injungitur peragendum. Similiter et vobis prout
opportunum fuerit, per singulas civitates est facien-
dum ut divinum, absque ulla mora aut negligentia,
studiose ac solemniter agatur officium.

CAP. CCXIX. — *De numero certo diaconorum.*

(*Ex concil. Neocæsar., cap. 14.*) Diaconi septem
debent esse juxta regulam, licet et valde magna sit
civitas. Idipsum autem et Actuum apostolorum liber
insinuat.

CAP. CCXX. — *De eadem re.*

(*Ex concil. episcoporum, qui in Ancira et Cæsaria
convenerunt, cap. 9.*) Diaconi septem esse debent
secundum regulam, quamvis magna sit civitas. Cui
regulæ auctoritas erit liber Actuum apostolorum.

CAP. CCXXI. — *Ut diaconi coram presbyteris non
sedeant.*

(*Ex concil. Laodicensi, cap. 20.*) Quod non oportet
diaconum coram presbytero sedere, sed juxta
sitione presbyteri sedeat. Similiter autem et dia-
conis honor habeatur ab obsequentibus, id est, a
subdiaconis et omnibus clericis.

CAP. CCXXII. — *De diaconibus qui se presbyteris
anteponunt.*

(*Ex concil. Toletan., cap. 39.*) Nonnulli diacones
in tantam erumpunt superbiam ut sese presbyteris
anteponant, atque in primo choro ipsi priores stare
presumant presbyteris in secundo choro constitutis.
Ego ut sublimiores sibi presbyteros agnoscant, tam
hi quam illi in utroque choro consistant.

CAP. CCXXIII. — *Ut exorcistæ energumenis manus
imponant.*

(*Ex concil. Carthag., cap. 90.*) Omni die exor-
cistæ energumenis manus imponant.

CAP. CCXXIV. — *De honore universis ordinibus
competente.*

(*Ex decr. Silvestr. papæ, cap. 4.*) Ita fratres jubet
auctoritas divina, et affirmat, ut, a subdiacono usque
ad lectorem, omnes subditi sint diacono cardinali
urbis Romæ, in Ecclesia honorem repræsentantes
tantum. Pontifici vero, presbyter, diaconus, subdia-
conus, acolythus, exorcista, lector, abbas, monachus,
in omni loco repræsentet obsequium, sive in publico,
sive in gremio ecclesiæ.

CAP. CCXXV. — *De sacerdotibus qui adimplere A
suum ministerium nesciunt, nec discere volunt: quod
ab officio sint submovendi.*

(*Ex concil. Aurelianensi, cap. 6.*) Sacerdotes qui rite non sapiunt adimplere ministerium suum, nec discere juxta præceptum suorum episcoporum pro viribus satagunt, vel contemptores canonum existunt, ab officio proprio sunt submovendi, quousque hæc pleniter emendata habeant.

CAP. CCXXVI. — *Ut inter clericos non computentur
qui sub nullius episcopi disciplina inveniuntur.*

(*Ex concil. Parisiensi, cap. 10.*) Nulla ratione clerici aut sacerdotes habendi sunt qui sub nullius episcopi disciplina et providentia gubernantur. Tales enim acephalos, id est, sine capite, priscae Ecclesiae consuetudo nuncupavit.

CAP. CCXXVII. — *Exemplur formatæ epistolæ, quæ
in Nicæna synodo a sanctis patribus est formata et
collaudata.*

(*Ex decr. Nicæni concilii.*) In nomine patris π , et filii γ , et spiritus sancti α . Walterio Spirensi episcopo, ego Burchardus sanctæ Wormaciensis Ecclesiae devotus gregis Christi famulus, in Deo vero summæ felicitatis beatitudinem. Cum sancta catholica Ecclesia prompta sit sequi documenta Evangelica, quæ dicunt: Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, accipiet mercedem, prophetæ; et qui recipit justum in nomine justii, et cætera: et Apostolus jubeat hospitalitatem sectari, et necessitatibus sanctorum virorum communicare; tamen propter eos qui cauteriatam habent suam conscientiam, dicentes se esse simplices, cum sint astutia diabolica repleti, et pro opere pietatis dicunt se de loco ad locum transire, cum sint sua malitia faciente fugitivi, et dicunt se esse ministerio sacro insertos, cum non sint: statutum est a sanctis Patribus neminem clericum alienum et ignotum recipi ab aliquo episcopo et inthronizari in sua ecclesia, nisi habeat a proprio episcopo epistolam quæ in canonibus nominatur formata. Ideo notum facimus paternitati vestræ quod præsens frater noster harum litterarum portitor nomine Ecmannus, non pro sua nequitia expulsus est a nobis: sed, postulantibus fratribus nostris, eo quod ex familia nostra fuit et noster baptizatus, fecimus ei libertatem receptam a cornu altaris canonice, et ordinavimus eum ad gradum presbyterii. Cui etiam has dimissorias sive commendatitias litteras fecimus, et eum ad vestram dilectam fraternitatem dirigimus, ut in vestra parochia sub vestro sacro regimine, et defensione consistere valeat. Ego, inquam, Burchardus humilis episcopus, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et in unitate sanctæ Ecclesiae, in qua Petro datum est jus ligandi atque solvendi, absolvo Ecmannum presbyterum de civitate Wormaciensi, indictione X; et licentiam do vobis inthronizandi eum in quacunque ecclesia vultis vestræ parochiæ. Hanc ergo epistolam Græcis litteris hinc inde munire decrevimus, et annulo Ecclesiae nostræ firmare censuimus. Fraternitatem vestram Christus nobis incolu-

men conservet. π . γ . α . π . β . ϵ . ζ . ξ . α . χ . ν . θ . Data Wormaciæ, Idibus Dartii, anno Dominicæ incarnationis millesimo duodecimo, indictione X.

CAP. CCXXVIII. — *De illo qui fugam fratris ce-
verit.*

(*Ex dictis Basili.*) Si quis eum quem, distractionem ecclesiasticam non ferentem, fugam meditari agnoverit, non statim prodiderit, perditionis illius participem se esse non dubitet: et tam diu est a conventu fratrum sequestrandus, quam diu ille valeat revocari.

CAP. CCXXIX. — *De illis qui presbyteros suos male
tractaverint.*

(*Ex concil. Arvernens., cap. 7.*) Si quis presbyterum proprium inhonorat, aut verbo aut facto contumeliam facit, tam diu a limitibus Ecclesiae arceatur, quousque per condignam poenitentiam satisfaciat. Ait enim Apostolus: Presbyteri qui bene præsent, duplici honore digni habeantur. Item alibi dicit: Obedite præpositis vestris, subjecti eis estote, etc.

CAP. CCXXX. — *Ut nomen papæ in Ecclesiis sanctis
recitetur.*

(*Ex concil. Vasensi, cap. 3.*) Et hoc justum visum est nobis ut nomen domini papæ, quicumque sedi apostolicæ præfuerit, in nostris Ecclesiis recitetur.

CAP. CCXXXI. — *Ut presbyter aut diaconus qui ca-
nonicus non est, sed in villis habitat, nusquam
summas festivitates celebret nisi in civitatibus.*

(*Ex concil. Arvernens., cap. 6.*) Si quis presbyter aut diaconus, qui non in civitate canonicus esse dignoscitur, sed in villulis habitans, in oratoriis officio sancto deserviens celebrat divina mysteria, festivitates præcipuas, Domini Natalem, Pascha, Pentecosten, et si quæ principales sunt festivitates reliquæ, dehinc ne faciat commonemus: et nusquam alibi nisi cum episcopo suo in civitate festivitates supradictas celebret. Quicumque sunt cives laici, natu majores, pari modo in urbibus ad pontifices suos in prædictis festivitatibus veniant, et ibi divina mysteria celebriter audiant. Quod si qui improba temeritate hæc contempserint, a communione pellantur.

CAP. CCXXXII. — *Ut presbyteris potestas prædicandi
in suis plebibus concedatur.*

(*Ex concil. Vasensi, cap. 6.*) Hoc etiam pro ædificatione omnium ecclesiarum, et pro utilitate totius populi nobis placuit, ut non solum in civitatibus, sed etiam in omnibus parochiis, verbum faciendi daremus presbyteris potestatem, ita ut si presbyter aliqua infirmitate prohibente per seipsum non potuerit prædicare, sanctorum patrum Homeliæ a diaconibus probatis recitentur.

CAP. CCXXXIII. — *De clericis qui in rixa interficiuntur.*

(*Ex concil. Tribur., cui Arnolfus rex interfuit, cap. 50.*) Quicumque clericus aut in bello, aut in rixa, aut gentiliis ludis mortuus fuerit, neque oblatione neque oratione pro eo postuletur, sed in manus incidat iudicis: sepultura tantum non privetur.

CAP. CCXXXIV. — *De clericis qui a dominis suis A liberi facti sunt.*

(*Ex concil. apud Alth. habito, cui interfuit Conradus rex, cap. 38.*) Nullus clericus ad gradum presbyterii promoveatur, nisi ut scriptum in canonibus habetur. Si enim propter Dei dilectionem quis de servis suis quemquam elegerit, et docuerit litteras, et libertati condonaverit, et per intercessionem erga episcopum presbyterum effecerit, et secundum apostolos victum et vestitum ei donaverit: ille autem postea in superbiam elatus missam dominis suis et canonicas horas observare, et psallere renuerit, et ei juste obedire, dicens se liberum esse, noluerit, et quasi libere cujus vult homo fiat, hoc sancta synodus anathematizat, et illum a sancta communione arceri judicat, donec respiscat et domino suo obediatur secundum canonica praecepta. Sin autem obstinato animo et hoc contempserit, accusetur apud episcopum qui eum ordinavit, et degradetur: et fiat servus illius idem domini sui, sicut natus fuerat. Quisquis vero talem secum habuerit, postea quam rem illius praedictam audierit, et domino suo non reddiderit, vel a se projecerit, sive episcopus, sive comes, sive clericus, sive laicus, anathematis illius societate nodatus, poenam excommunicationis luet.

CAP. CCXXXV. — *De presbyteris qui parochias fugerint in quibus locati sunt.*

(*Ex concil. Cabillon., cap. 41.*) Presbyter proprio loco dimisso ad alium migrans nequaquam recipiatur, nisi suae migrationis causam dixerit, et se innocenter vixisse in parochia in qua ordinatus est sub testibus probaverit: litteras etiam habebit in quibus sint nomina episcopi et civitatis plumbo impressa, quibus cognitis, et talibus inventis quibus fides adhiberi possit, recipiatur.

CAP. CCXXXVI. — *De presbyteris qui crimine capitali accusantur, et collegas quibus se excusare possint non habent.*

(*Ex concil. Tribur., cui interfuit Arnolphus rex, cap. 6.*) De presbyteris qui crimine fornicationis, sive aliquo capitali flagitio accusantur, et non habent collegas cum quibus se excusare possint, aut si forte lapsi fuerint, quomodo satisfaciant. In quorum judicio neque ad dexteram, neque ad sinistram declinandum est, sed recta via gradiendum. In concilio namque Neocæsariensi cap. scriptum est: Presbyter si uxorem acceperit, ab ordine deponatur. Si

vero fornicatus fuerit, aut adulterium perpetraverit, amplius pelli debet et ad poenitentiam redigi.

CAP. CCXXXVII. — *De predicatione presbyterorum.*

(*Ex concil. Triburiensi, cui interfuit rex Arnolph.*)

Præcipimus vobis ut unusquisque vestrum super duas seu tres hebdomadas, diebus dominicis seu festivitibus sanctorum, populum sibi commissum doctrinis salutiferis ex sacra Scriptura sumptis in Ecclesia sibi commissa post Evangelium perlectum instruere studeat, et jubeat illis ut nullus de ecclesia exeat, antequam a presbytero sive diacono ultima laus, id est Benedicamus Domino, aut Ite missa est, pronuntietur.

CAP. CCXXXVIII. — *De ecclesiasticis, si sæculares potestates habere desiderunt.*

(*Ex epist. Gre. papæ Secundino servo Dei recluso directa.*) Certum namque est non vos ante exercitui ducem præponere, nisi vobis labor ejus fidesque complaceret, et nisi eum anteactæ vitæ virtus et sollicitudo aptum esse monstraverit. Si vero non aliis nisi hujusmodi viris committitur gubernandus exercitus, qualis dux esse debeat animarum ex istius bonæ rei comparatione colligitur. Sed verecundum nobis est, et dicere pudet, quia sacerdotes sibi ducatum arripiunt, qui exordium religiosæ militiæ non viderunt.

CAP. CCXXXIX. — *Ut viri veraces et Deum timentes, in civitatibus et in publicis vicis decani constituantur.*

(*Ex concil. Rothoma., cap. 9.*) Ut populus admoneatur ut in dominicis et festis diebus omnes ad vesperras, et nocturnas vigiliis, et ad missam omnimodis occurrant, et ut decani in civitatibus et in vicis publicis viri veraces et Deum timentes constituantur, qui desides et negligentes commoneant ut ad Dei servitium absque occasione properent, et ut ipsi decani sacramento adstringantur ut, nulla interveniente causa, scilicet, aut amoris, aut timoris, aut propinquitatis, muneris, negligentes et transgressores reticeant, quin sacerdotibus proprias eorum culpas manifestent. Sacerdotum autem erit ita eorum vitia, zelo et amore divino, cum debita disciplina corrigere, sicut ipsi nolunt pro aliorum erratibus sententiam justæ damnationis suscipere. Et ut dies festi a vespera usque ad vesperam absque opere servili cum debito honore celebrentur.

FINIS LIBRI SECUNDI.

INDEX CAPITULORUM LIBRI TERTII.

CAP. I. Quid sit Ecclesia.

II. De primitiva Ecclesia.

III. Quod sacerdotes agros quos vendere solebant, ad communem utilitatem ecclesiis tradebant.

IV. Quo tempore viri religiosi seipos domino consecrarunt, ædificantes basilicas in suis fundis.

V. Quod Constantinus primus imperatorum fabricandi ecclesias licentiam tribuit.

VI. Ut nullus ecclesiam ædificet, nisi ille cui episcopus loci locum designaverit.

VII. De illo qui in suo prædio ecclesiam ædificare desiderat.

VIII. Ut omnes ecclesiæ in illius episcopi potestate sint in cujus territorio positæ sunt.

IX. Ut antiquæ ecclesiæ possessionibus propter novas non spoliarentur.

- X. De ecclesiis et altaribus, ubi aliqua dubitatio est de consecratione, ut consecrentur.
- XI. Si altare motum fuerit, denuo ecclesia consecretur.
- XII. Si ecclesia violata fuerit, iterum consecretur.
- XIII. Ut ecclesiam ubi paganus sepultus est, non liceat dedicari.
- XIV. Ut in ecclesia in qua cadavera sepulta sunt, altare consecrare non liceat.
- XV. Ut loca semel dicata, perpetuo sic permaneant.
- XVI. De locis dudum sacratis, et nunc neglectis, ut iterum refoventur.
- XVII. Ut nullus aliud altare erigere præsumat, nisi quod ab episcopo consecratum est.
- XVIII. Ut enervamenti ecclesiarum pavimenta verentur.
- XIX. De monasteriis semel consecratis.
- XX. De illis qui dotem ecclesie sibi vindicare præsumperint.
- XXI. De ecclesiis destructis, quomodo restaurari debeant.
- XXII. Quod in una terminatione plures baptismales ecclesie esse non possint.
- XXIII. Ut regularia monasteria nec vendi nec commutari possint nisi cum alio monasterio.
- XXIV. Ut non liceat alicui unius Ecclesie terram, nisi cambiatur, vertere ad aliam.
- XXV. Ut altaria, nisi sint lapidea, chrismate non consecrentur.
- XXVI. Ut monasterium ad meliorandum in alium liceat ponere locum.
- XXVII. Ut sine missa ecclesia non debeat dedicari.
- XXVIII. Ut episcopus neminem prohibeat ecclesiam ingredi, et audire verbum Dei.
- XXIX. Ut populus qui convenerit ad Missam, antequam finiatur non discedat.
- XXX. De illis qui ecclesiastica habent beneficia.
- XXXI. De ecclesiis apud barbaros constitutis.
- XXXII. De ecclesiis Arianorum.
- XXXIII. De diocesanis ecclesiis destitutis.
- XXXIV. Qualiter destitutam ecclesiam alteri ecclesie recte conjugere valeat episcopus.
- XXXV. Ut picturae in ecclesia fieri non debeant.
- XXXVI. Item de pictura.
- XXXVII. Ut non pro debito episcopus de consecranda ecclesia munus aliquod requirat.
- XXXVIII. Ut ecclesiam in qua cadavera infidelium sepulta sunt sanctificare non liceat.
- XXXIX. De lignis dedicatae ecclesie, ad quod usus verti debeant.
- XL. Quid episcopo agendum sit, si plures hæredes de una contenderint ecclesia.
- XLI. De eadem re.
- XLII. De ecclesiis inter hæredes divisis.
- XLIII. Ut singuli presbyteri singulas habeant ecclesias.
- XLIV. De eadem re.
- XLV. De eadem re.
- XLVI. Ut unusquisque presbyter una ecclesia contentus sit.
- XLVII. De eadem re.
- XLVIII. De eadem re.
- XLIX. De eadem re.
- L. De ordinibus sacris.
- LI. De ecclesiis seu sanctis noviter inventis.
- LII. Ut unaquæque ecclesia mansum integrum habeat sine servitio.
- LIII. Ut nullus de dote ecclesie, vel de manso presbyterorum censum persolvere cogat.
- LIV. De altaribus quæ passim fiunt per agros.
- LV. Ut martyrum dignitatem nullus profanus infamet.
- LVI. Ut missarum solemnitas non ubique, sed in locis ab episcopo consecratis fiant.
- LVII. De missa non celebranda, nisi in sacro loco.
- LVIII. De eadem re.
- LIX. Quod non liceat missas celebrare, nisi in locis ab episcopo civitatis consecratis.
- LX. De eadem re.
- LXI. De eadem re.
- LXII. De reparatione Ecclesie.
- LXIII. Ut ante horam diei tertiam non sint celebranda missæ.
- LXIV. Ut pro fidelibus defunctis singulis diebus missas celebrare liceat.
- LXV. Ut missa mortuorum pro omnibus Christianis sit cantanda.
- LXVI. Ut institutiones missarum sicut in metropoli fiunt, sic et reliquis comprovincialibus Ecclesiis.
- LXVII. Ut preces et præfationes, quæ in concilio probatae non fuerint, non celebrentur.
- LXVIII. Ut nullus presbyter solus missam cantare præsumat.
- LXIX. De Præfationibus quæ sancta Romana tenet Ecclesia.
- LXX. De sacerdotibus, missarum tempore si ægritudinis aliquis eventu eis accesserit.
- LXXI. De eadem re.
- LXXII. De presbyteris qui dæmonibus variisque passionibus vexantur, quod illis sacra tractare non liceat.
- LXXIII. De eadem re.
- LXXIV. De presbyteris qui soli missas solent celebrare.
- LXXV. De illis qui conjugati presbyteri oblationes spreverint.
- LXXVI. Ut presbyteri communicent quotiescunque missas celebraverint.
- LXXVII. De eadem re.
- LXXVIII. De eadem re.
- LXXIX. De eadem re.
- LXXX. Ut in ecclesia nihil aliud agatur, nisi id ad quod facta est.
- LXXXI. De eadem re.
- LXXXII. De eadem re.
- LXXXIII. Ut nullus in ecclesia convivetur.

- LXXXIV. Ut nullus in ecclesia tabernas constituat. A
 LXXXV. De eadem re.
 LXXXVI. Ut unicuique in domo sua orare liceat.
 LXXXVII. Ut canticum turpe circa ecclesias non fiat.
 LXXXVIII. Ut sanctorum reliquiarum in oratoriis villaribus non ponantur.
 LXXXIX. Ut sedes episcopalis, si necesse fuerit, in alium locum transferatur.
 XC. De mutandis sanctis locis.
 XCI. Quod, translatis martyribus, honor interdum cum illis migret, interdum in loco permaneat.
 XCII. Quod sanguis martyrum consecret locum, non locus sanguinem.
 XCIII. Quid sit basilica.
 XCIV. De illis qui domum Dei contemptibilem B
 faciunt.
 XCV. De eadem re.
 XCVI. Ut calix et patena ex auro aut ex argento fiat.
 XCVII. De observanda mensa Christi.
 XCVIII. Ut corporale ex purissimo linteo sit, et unius materiei.
 XCIX. Ut sacrificium altaris non in serico panno, aut tincto celebretur.
 C. Ut mulieres ad altare non accedant, et officii virorum se non intromittant.
 CI. De eadem re.
 CII. Ut laici juxta altare non sedeant.
 CIII. De illis sacerdotibus qui in Ecclesia, dum Evangelia leguntur, sedere præsumunt.
 CIV. Ut nullus calicem, patenam, vel vestimentum sacerdotale in vadium tabernario præstare præsumat.
 CV. Ut nullus calicem, patenam, aut aliqua vasa sacra ad alios usus facere præsumat.
 CVI. Quod licitum sit episcopis cum consilio cleri de thesauro ecclesiarum suarum familiarum in necessitate succurrere.
 CVII. Ne cadavera pallio altaris cooperiantur.
 CVIII. Ne ad nuptiarum ornatum divina ministeria præstentur.
 CIX. Ut ecclesia sæculari potentia minime pervadatur.
 CX. De presbyteris qui ecclesias suas per pretium D
 acquisierint.
 CXI. Ut nullus laicus ab ecclesia sua presbyterum ejicere audeat.
 CXII. Item de illis qui presbyteris ecclesias auferunt.
 CXIII. Ut nullus aliquod munus propter ecclesiam a presbytero requirat.
 CXIV. De eadem re.
 CXV. Ut presbyteri plebes admoneant ut linteamina altaris præparent.
 CXVI. Ut episcopi prævideant quid presbyteri dominis suis pro ecclesiis facere debeant.
 CXVII. De eadem re.
 CXVIII. De presbyteris nihil habentibus quando ordinantur.
 CXIX. De eadem re.
 CXX. De eadem re.
 CXXI. De eadem re.
 CXXII. De eadem re.
 CXXIII. De presbyteris qui ex redditibus ecclesiarum sibi res comparaverint, et structuras ibi fecerint, et mulieres ibi posuerint.
 CXXIV. De consuetudine servanda quæ non est contra fidem.
 CXXV. Ut ecclesiastica statuta, ab apostolis et reliquis magistris Ecclesiarum tradita, integra serventur.
 CXXVI. Ut consuetudines ecclesiasticæ pro lege sint tenendæ.
 CXXVII. Item de consuetudinibus ecclesiasticis observandis.
 CXXVIII. Quid agendum sit in causis de quibus certa in canonibus non inveniuntur judicia.
 CXXIX. Ut cuncta quæ Deo offeruntur consecrata habeantur.
 CXXX. De eadem re.
 CXXXI. Ut decima nullo modo negligatur.
 CXXXII. De illis qui decimas dare nolunt.
 CXXXIII. Quod decimæ ab omnibus Christianis ex debito repositi debeant.
 CXXXIV. De illis qui decimas dare noluerint, nisi pretio conducantur.
 CXXXV. Ut decima Dei census nuncupetur.
 CXXXVI. De oblationibus parochiarum : cujus esse debeant.
 CXXXVII. Quod in unaquaque ecclesia tam de redditibus quam oblationibus quatuor debeant fieri portiones.
 CXXXVIII. Item quod de decimis quatuor debeant fieri portiones.
 CXXXIX. Ubi terminari debeant contentiones ortæ inter Christianos.
 CXL. De his qui oblationes parentum, aut testamenta, vel quod ipsi donaverint ecclesiis, retinere aut auferre conantur.
 CXLI. De illis qui Deum hæredem faciunt.
 CXLII. De his qui oblationes defunctorum aut negant aut difficulter reddunt.
 CXLIII. De eadem re.
 CXLIV. De eadem re.
 CXLV. De eadem re.
 CXLVI. Ut omnes ecclesiarum vel decimarum in episcoporum potestate consistant.
 CXLVII. Quod tricennalis possessio firma sit.
 CXLVIII. Ut singularum Ecclesiarum rusticarum parochiarum semper maneant inconcussæ.
 CXLIX. Quod tricennalis possessio, si intacta permansit, mutari non debeat.
 CL. Item de rebus XXX annis possessis.
 CLI. De illis qui de ecclesiis cæmelaria faciunt.
 CLII. De illis qui in sacris locis se sepeliri petierint.
 CLIII. De eadem re.
 CLIV. De eadem re.
 CLV. De eadem re.
 CLVI. De eadem re.

- CLVII. Ut corpora defunctorum in ecclesia non sepeliantur.
- CLVIII. De eadem re.
- CLIX. Ut nemo pro sepeliendis mortuorum corporibus aliquid muneris exigat.
- CLX. De sepultura conjugatorum in primis connubiis.
- CLXI. De eadem re.
- CLXII. De eadem re.
- CLXIII. Quorum mens una fuerat, sepultura non separet.
- CLXIV. De rebus immobilibus ecclesiæ.
- CLXV. De eadem re.
- CLXVI. De præstariis viduarum ecclesiarum ut non valeant.
- CLXVII. De eadem re.
- CLXVIII. De eadem re.
- CLXIX. De eadem re.
- CLXX. De donatione, vel venditione, vel commutatione rei ecclesiasticæ.
- CLXXI. De commutationibus ecclesiasticarum rerum.
- CLXXII. De eadem re.
- CLXXIII. De ecclesiasticis mancipiis.
- CLXXIV. De eadem re.
- CLXXV. De regalibus præceptis super præstaria.
- CLXXVI. De episcopo qui mancipium Ecclesiæ manumitti desiderat.
- CLXXVII. De sacerdotibus qui res suas ecclesiæ relinquunt.
- CLXXVIII. Ut presbyteri rem ecclesiæ vendere non præsumant.
- CLXXIX. Ut nullus ordinatus de ministeriis ecclesiæ aliquid vendere præsumat.
- CLXXX. De presbyteris qui de jure sui tituli aliquid distrahunt.
- CLXXXI. De eadem re.
- CLXXXII. Quod quantum remedium veniæ oblatio ecclesiastica tribuit conferenti, tantum damnum præparat fraudatori.
- CLXXXIII. De clericis qui documenta quibus ecclesiæ possessio firmatur distrahunt.
- CLXXXIV. De libertis qui a patrocínio ecclesiæ discesserunt.
- CLXXXV. De libertis ecclesiæ.
- CLXXXVI. De libertis qui a quibuscunque manumissi sunt.
- CLXXXVII. De manumissis in ecclesia.
- CLXXXVIII. De fugitivis ecclesiast. servis.
- CLXXXIX. De episcopis qui nihil suis ecclesiis conferunt, et tamen ex familia liberos facere præsumunt.
- CXC. De illis qui pro aliquo reatu fugiunt ad ecclesiam.
- CXCI. De raptore, si cum rapta ad ecclesiam confugerit.
- CXCII. De servo, si pro qualibet culpa dominum suum ad ecclesiam fugerit.
- CXCIII. De eadem re.
- CXCIV. De eadem re.
- A CXCIV. De eadem re.
- CXCVI. De immunitate ecclesiæ.
- CXCVII. De fugientibus ad ecclesiam.
- CXCVIII. Quid in ecclesia legi debeat.
- CXCIX. Ut excommunicandi sint qui libros famosos legerint.
- CC. De illis qui clam concipiunt.
- CCI. De infantibus in adulterio natis, et ad ecclesiam expositis.
- CCII. De eadem re.
- CCIII. De avaritia sacerdotum.
- CCIV. De illis qui ecclesias incenderint.
- CCV. De quodam clerico a diabolo vexato.
- CCVI. De rebus ecclesiæ quæ mortuo episcopo a presbyteris venditæ fuerint.
- B CCVII. De eo qui spernit oblationem presbyteri qui uxorem habuit.
- CCVIII. Quod non permittantur ecclesiastici ad cæmeteria hæreticorum accedere.
- CCIX. Quod non oporteat ab hæreticis eulogias accipere.
- CCX. Quod nullus Christianus ad pseudomartyres ire debeat.
- CCXI. Quod non oporteat plebeios psalmos in ecclesia cantari.
- CCXII. De illis qui conventus qui ad confessiones martyrum fiunt abominantur.
- CCXIII. Ut victus ab exorcistis energumenis in domo Dei sedentibus administretur.
- C CCXIV. Ut sacra vasa non ab aliis quam a sacris viris tractari debeant.
- CCXV. De sacratis feminis quæ sacra vasa et pallas altaris tractare præsumperint.
- CCXVI. De vasis sacris, de palliis altaris, et velis ecclesiæ; si vetustate consumpta fuerint, quid inde faciendum sit.
- CCXVII. De ordine librorum Veteris Testamenti.
- CCXVIII. De ordine prophetarum.
- CCXIX. De ordine librorum Novi Testamenti, quos sancta Romana Ecclesia tenet, et omnis universalis Ecclesia observat.
- CCXX. Ordo septem epistolarum canonicarum.
- CCXXI. De notitia librorum apocryphorum qui a sanctis patribus æterna damnatione damnati sunt.
- D CCXXII. Quando et quo tempore libri Veteris et Novi Testamenti legendi sint.
- CCXXIII. De vasculis quibus mysteria sacra conficiuntur.
- CCXXIV. De ecclesia a compluribus cohæredibus obsessa.
- CCXXV. De altaribus in quibus sacræ reliquiæ non inveniuntur.
- CCXXVI. In altari in quo episcopus missam celebrat, ne eo die presbyter aliam iterare præsumat.
- CCXXVII. Ut in oblatione corporis et sanguinis Domini incensum imponi debeat.
- CCXXVIII. Ut quoties basilicam ad quam itur præsentia novæ plebis impleverit, toties sacrificium subsequens offeratur.

- CCXXIX. Ut nullus presbyter titulum super titulum A usurpare præsumat.
- CCXXX. Ut episcopus aut presbyter postquam missam incœperit et orationem dixerit, nisi passio aliqua intervenerit, antequam inceptum ministerium adimpleat, ab altario Dei nullo modo discedere audeat.
- CCXXXI. Ut nullus episcopus vel presbyter ad celebranda missarum solemnia cum baculo ire, aut velato capite altario Dei assistere audeat.
- CCXXXII. Ne corpora sanctorum transferantur de loco ad locum.
- CCXXXIII. Qui mortui in ecclesia sepeliantur.
- CCXXXIV. Quod omnes fideles in ecclesia nihil agere debeant, nisi orare.
- CCXXXV. Quod divina clementia fixis in terram genibus exoranda sit, nisi in majoribus solemnitatibus.
- CCXXXVI. Quod non liceat mortuis osculum dare.
- CCXXXVII. Ut fideles sepeliri debeant.
- CCXXXVIII. Ut sacerdotes ad tempus orationibus vacent antequam sacrificent.
- CCXXXIX. De laicis qui ecclesias proprias habent.
- CCXL. De ecclesiis monachorum.
- CCXLI. De illis qui, dum suæ proprietatis loca alicubi dare voluerint, decimam nusquam tradere se posse cognoscant.

Indicis Capitulorum finis.

BURCHARDI

ECCLESIAE WORMACIENSIS EPISCOPI

DECRETORUM LIBER TERTIUS.

DE ECCLESIIS.

ARGUMENTUM LIBRI.

Liber hic de divinarum domorum institutione, cultu et honore, de decimis et oblationibus, deque justitiis singulorum tractat: quique libri in sacro catalogo recepti, qui rejecti et apocryphi sint, ostendit.

CAP. I. — *Quid sit Ecclesia.*

(*Ex decr. Julii papæ, cap. 5.*) Ecclesia Græcum est, quod in Latinum vertitur *convocatio*, propterea quod omnes ad se vocet. Catholica, id est universalis, ideo dicitur quia per universum mundum est constituta, vel quoniam catholica, hoc est generalis in eadem doctrina est ad instructionem.

CAP. II. — *De primitiva Ecclesia.*

(*Ex decr. Melchiad. papæ, cap. 8.*) Nemo, qui Scripturas divinas legit, ignorat quod, in principio nascentis Ecclesiæ, discipuli in unum congregati sunt cum multitudine credentium, in quibus erat cor unum et anima una, quique, vendentes prædia et possessiones suas, adferebant pretia, et dividebatur singulis prout cuique opus erat. Futuram namque Ecclesiam in gentibus apostoli prævidebant, maximeque quia Dominus illis prædixerat: « Euntes in mundum universum prædicate Evangelium, » vel quia expellendos esse a Judæa noverant se et in gentibus dispergendos, Ecclesiamque congregandam ex rudi populo, idcirco prædia in Judæa minime sunt adepti, sed pretia tantummodo ad fovendos egentes. At vero, cum inter turbines et adversa mundi succresceret Ecclesia, adeo usque pervenit ut non solum D

B orbis monarchiam tenebant, ad fidem Christi et ad baptismi sacramenta concurrerent.

CAP. III. — *Quod sacerdotes agros quos vendere solebant, ad communem utilitatem Ecclesiis tradebant.*

(*Ex decret. Urban. papæ, cap. 2.*) Videntes autem sacerdotes et levitæ et reliqui fideles, plus utilitatis posse adferre si hæreditates et agros, quos vendebant, Ecclesiis, quibus præsidebant episcopi, traderent, eo quod ex sumptibus eorum, tam præsentibus quam futuris temporibus, plura et elegantiora possent ministrare fidelis communem vitam dedecentibus, quam ex pretio ipsorum, cœperunt prædia et agros quos vendere solebant matricibus Ecclesiis tradere, et ex sumptibus eorum vivere.

CAP. IV. — *Quo tempore viri religiosi seipos Domino consecrarunt, ædificantes basilicas in suis fundis.*

(*Ex decret. Melchiae. papæ, cap. 12.*) Ab illo enim tempore et deinceps viri religiosi non solum possessiones et prædia quæ possederant, sed etiam semetipos Domino consecrarunt, ædificantes basilicas in suis fundis in honore sanctorum martyrum per civitates, ac monasteria innumera in quibus cætus Domino servientium conveniret. Denique reges et præsides ac magistratus non solum hanc licentiam tribuere, sed etiam ipsi propria largiti sunt per universa regna terrarum, unde alerentur egentes qui nihil in mundo possidebant, Ecclesiæque fabricarentur atque restaurarentur, Deoque et Ecclesiæ ejus rite famulantium, servorumque illius supplementa absque necessitate tribuerentur.

CAP. V. — *Quod Constantinus primus imperatorum A fabricandi Ecclesias licentium tribuit.*

(*Ex eodem, cap. 10.*) E quibus vir religiosissimus Constantinus primus, fidem veritatis patenter adeptus, licentiam dedit per universum orbem in suo degentes Imperio non solum fieri Christianos, sed etiam fabricandas Ecclesias, et prædia tribuenda constituit. Denique idem præfatus princeps donaria immensa, et fabricam templi primæ sedis beati Petri principis apostolorum instituit, adeo ut sedem imperialem qua Romani principes præsidebant, relinqueret, et B. Petro suisque successoribus profuturam concederet.

CAP. VI. — *Ut nullus Ecclesiam ædificet, nisi ille cui episcopus loci locum designaverit.*

(*Ex concil. Aurelianen., cap. 3.*) Nemo Ecclesiam B ædificet antequam civitatis episcopus veniat, et ibidem crucem figat publice, et atrium designet, et ante præfinit qui ædificare vult, quæ ad luminaria, et ad custodiam et stipendia custodum sufficiant, et ostensa donatione sic domum ædificet. Et postquam consecrata fuerit, atrium ejusdem Ecclesiæ sancta aqua conspergat.

CAP. VII. — *De illo qui in suo prædio Ecclesiam ædificare desiderat.*

(*Ex concil. Wormaciensi, cap. 6.*) Quicumque voluerit in sua proprietate Ecclesiam ædificare, et consensum et voluntatem episcopi habebit in cujus parochia fuerit, licitum sit. Verumtamen omnino prævidendum est episcopo, ut aliæ Ecclesiæ antiquiores, propter novas suam justitiam aut decimam C non perdant, sed semper ad antiquiores Ecclesias persolvatur.

CAP. VIII. — *Ut omnes Ecclesiæ in illius episcopi potestate sint, in cujus territorio positæ sunt.*

(*Ex concil. Aurelianen., cap. 1.*) Omnes basilicæ quæ per diversa loca constructæ sunt vel quotidie constituuntur, placuit, secundum priorum canonum regulam, ut in ejus episcopi in cujus territorio positæ sunt, potestate consistant.

CAP. IX. — *Ut antiquæ Ecclesiæ possessionibus suis propter novas non spoliarentur.*

(*Ex concil. Meldensi, cap. 8.*) Ut Ecclesiæ antiquitus constitutæ, nec decimis, nec ulla possessione priventur, ita ut novis oratoriis tribuatur.

CAP. X. — *De Ecclesiis et altaribus, ubi aliqua dubitatio est de consecratione, ut consecrentur.*

(*Ex eodem concil., cap. 45.*) Ut Ecclesiæ vel altaria quæ ambigua sunt de consecratione, consecrentur, et ut superflua altaria destruantur.

CAP. XI. — *Si altare motum fuerit, denuo Ecclesia consecretur.*

(*Ex decr. Ygini papæ, cap. 4.*) Si motum fuerit altare, denuo consecretur Ecclesia; si parietes mutantur, et non altare, salibus tantum exorcizetur.

CAP. XII. — *Si Ecclesia violata fuerit, iterum consecretur.*

(*Ex eodem, cap. 6.*) Si homicidio vel adulterio Ecclesia fuerit violata, diligentissime expurgetur, et denuo consecretur.

CAP. XIII. — *Ut Ecclesiam ubi paganus sepultus est, non liceat dedicari.*

(*Ex concil. Aureliano, cap. 7.*) Ecclesiam ubi paganus sepultus est, non liceat consecrare, neque Missas in ea celebrare, sed jactari foras et mundari oportet.

CAP. XIV. — *Ut in Ecclesia in qua cadavera sepulta sunt altare consecrare non liceat.*

(*Ex eodem, cap. 6.*) In Ecclesia in qua cadavera mortuorum sepeliuntur, sanctificare altare non liceat. Si autem consecratum prius fuit, Missas licet celebrare in ea.

CAP. XV. — *Ut loca semel dedicata, perpetuo sic permaneant.*

(*Ex concil. apud Aquisgran., cap. 4.*) Ut loca quæ semel Deo dedicata sunt, aut monasteria fuerunt, maneant perpetuo sic, nec possunt ultra fieri secularia habitacula.

CAP. XVI. — *De locis dudum sacratis, et nunc neglectis, ut iterum reformentur.*

(*Ex eodem, cap. 6.*) Placuit ut loca jamdudum consecrata, et nunc spurcitiis foedata, juxta possibilitatem in antiquum statum reformentur.

CAP. XVII. — *Ut nullus aliud altare erigere præsumat, nisi quod ab episcopo consecratum est.*

(*Ex decr. Hormisdæ papæ, cap. 10.*) Ut nullus presbyter in Ecclesia consecrata aliud altare erigat, nisi quod ab episcopo loci vel ejus permissu sanctificatum est: ut sit discretio inter sacratum et non sacratum, nec dedicationem fingat, nisi sit. Quod si fecerit, si clericus est, degradetur, si laicus, anathematizetur.

CAP. XVIII. — *Ut energumeni Ecclesiarum pavimenta verrant.*

(*Ex concil. Carthag., cap. 91.*) Pavimenta domorum Dei energumeni verrant.

CAP. XIX. — *De monasteriis semel consecratis.*

(*Ex concil. Chalced., cap. 24.*) Quæ semel dedicata sunt sunt monasteria consilio episcoporum qui civitates tenent, manere perpetuo monasteria, et res quæ ad ea pertinent monasteriis reservari debere, nec posse ea ultra fieri secularia habitacula. Qui vero hoc fieri permiserint, canonum sententiis subjacebunt.

D CAP. XX. — *De illis qui dotem Ecclesiæ sibi vendicare præsumperint.*

(*Ex concil. Toletan., cap. 19.*) Multi, contra canonem constituta, sic Ecclesias quas ædificaverint postulant consecrari, ut dotem, quam Ecclesiæ contulerint, censeant ad episcopi ordinationem non pertinere. Quod factum et in præteritum displicet, et in futuro prohibetur; sed omnia, secundum consuetudinem antiquam, ad episcopi ordinationem et potestatem pertineant.

CAP. XXI. — *De Ecclesiis destructis, quomodo restaurari debeant.*

(*Ex decr. Ygini papæ, cap. 5.*) Ut Ecclesiæ destructæ, ubi aut plures sunt quam necesse sit, aut majoris magnitudinis, quam ut ex rebus ad eas pertinentibus restaurari possint, episcopi provi-

us inveniatur qualiter consistere pos-

— *Quod in una terminatione plures bap-*
males Ecclesie esse non possint.

apud Aquisgran., cap. 5.) Plures baptis-
iæ in una terminatione esse non pos-
na tantummodo cum subditis capellis.
tio fuerit de terminatione duarum ma-
bes utrarumque discernant, et si non
lis Dei iudicio discernatur.

— *Ut regularia monasteria nec vendi*
nec commutari possint.

Silverii papæ., cap. 1.) Nemini regum
hominum in proprium liceat monaste-
rii, nisi ad aliud monasterium : vel com-
i cum alio monasterio : vel quocunque
vendere. Hoc etiam divina et apostolica
ica sub anathematis pœna sanxit aucto-
si factum fuerit, non valebit, sed ipsum
a in pristinum reformetur statum.

— *Ut non liceat alicui unius Ecclesie*
in, nisi cambiari, vertere ad aliam.

l. Lugdun., cap. 5.) Non licet episcopo
erram Ecclesie vertere ad aliam, quam-
in in ejus potestate. Tamen si commu-
nt terras earum, cum consensu ambo-

— *Ut altaria, nisi sint lapidea, chrismate*
non consecrentur.

l. Epæonensi, cap. 10.) Altaria si non
a, chrismatis unguine non consecrentur.
C
da autem divina officia ordinem quem
ni tenent, comprovinciales eorum et ob-
ebunt.

— *Ut monasterium ad meliorandum in*
alium liceat ponere locum.

Bonifacii papa, cap. 6.) Si quis vult mo-
suum ad meliorandum in alium locum
: cum consilio episcopi et fratrum suo-
mittat presbyterum in priori loco, ad mis-
lesie.

— *Ut sine Missa Ecclesia non debeat*
dedicari.

Evarist. papæ, cap. 4.) Omnes basilicæ
emper debent consecrari.

— *Ut episcopus neminem prohibeat Ec-*
cliam ingredi, et audire verbum Dei.

l. apud Valentias habito, cap. 16.) Ut
nullum prohibeat ingredi Ecclesiam et
um Dei, sive gentilem, sive hæreticum,
n, usque ad Missam catechumenorum.

— *Ut populus qui convenit ad Missam,*
antequam finiatur non discedat.

l. Arelatensi, cap. 1.) Item, cum ad cele-
issam in Dei nomine convenit populus,
iscedat quam Missæ solemnitas complea-
episcopus defuerit, benedictionem acci-
tis.

— *De illis qui Ecclesiastica habent bene-*
ficia.

l. Mogunt., cap. 42.) Quicumque benefi-

ciam Ecclesiasticam habent, ad tecta Ecclesie re-
stauranda vel ipsas Ecclesias emendandas omnino
adjuvent, et nonam et decimam reddant.

CAP. XXXI. — *De Ecclesiis apud barbaros consti-*
tutis.

(*Ex concil. Constanti., cap. 6.*) Ecclesias autem Dei
in barbaris gentibus constitutas gubernari et admi-
nistrari oportet secundum consuetudinem quæ est
a patribus observata.

CAP. XXXII. — *De Ecclesiis Arianorum.*

(*Ex decr. Joan. 1 papæ. episcopis per Italiam di-*
rectis.) Ecclesias vero Arianorum ubicunque inve-
neritis, catholicas eas divinis precibus et operibus
absque ulla mora consecrate : quia et nos, quando
fuimus Constantinopoli, tam pro religione catholica
quam et pro regis Theodorici causa negotii suadente
atque hortante, Arianosque extirpante piissimo
atque Christianissimo Justino orthodoxo imperato-
re, quascunque illis in partibus eorum Ecclesias
reperire potuimus, catholicas eas Domino opem fe-
rente consecravimus.

CAP. XXXIII. — *De diœcesanis Ecclesiis destitutis.*

(*Ex concil. Terraconensi, cap. 9.*) Multorum ca-
suum experientia magistrante, reperimus nonnullas
diœcesanas Ecclesias destitutas. Pro qua re id con-
stitutione decrevimus ut antiquæ consuetudinis ordo
servetur, et annis singulis ab episcopo diœceses vi-
sitentur, et, si qua forte basilica reperta fuerit
destituta, ordinatione ipsius repararetur : quia tertia
pars ex omnibus per antiquam traditionem ut ac-
cipiatur ab episcopis, ex principibus novimus sta-
tutum.

CAP. XXXIV. — *Qualiter destitutam Ecclesiam al-*
teri Ecclesie recte conjungere valeat episcopus.

(*Ex regist. Greg. ad Bacaudam Formiensem episc-*
mis.) Et temporalis necessitas nos perurget, et im-
minutio exigit personarum, ut destitutis Ecclesiis
salubri ac provida debeamus dispositione succur-
rere. Et ideo, quoniam Ecclesiam Minturnensem
funditus tam cleri quam plebis destitutam desola-
tione cognovimus, tuamque pro ea petitionem qua-
tenus Formianæ Ecclesie, in qua corpus beati Erasmi
martyris requiescit, cuique fraternitas tua præsidet,
adjungi debeat, et piam esse ac justissimam prævi-
dentes, necessarium duximus, consulentes tam de-
solationi loci illius quam tuæ Ecclesie paupertati,
reditus supradictæ Ecclesie Minturnensis, vel quid-
quid ei antiquo modernoque jure, vel privilegio po-
tuit potestve qualibet ratione competere, ad tuæ
Ecclesie jus potestatemque hac præcepti nostri auc-
toritate concedimus, ut a præsentis tempore, sicuti
e propria quippe, Ecclesia debeas cogitare, eique
competentiæ tuæ provisione disponere, quatenus
deinceps, quod perire nunc usque potuit, pauperum
Ecclesie tuæ utilitatibus, clerique proficiat.

CAP. XXXV. — *Ut picturæ in Ecclesia fieri non de-*
debeant.

(*Ex conc. Elibertan., cap. 2.*) Placuit picturas in

Ecclesia fieri non debere, ne quod colitur et adoratur, in parietibus depingatur. A nec communi consensu et consilio episcopi statuatur ibi presbyterum, et unde vivat.

CAP. XXXVI. — *Item de pictura.*

(*Ex epist. Gregorii Secundino servo Dei recluso directa.*) Aliud est enim picturam adorare, aliud per picturam historiam quid sit adorandum addiscere. Nam quod legentibus Scriptura, hoc idiotis præstat pictura cernentibus: quia in ipsa ignorantes vident quod sequi debeant, in ipsa legunt qui litteras nesciunt. Unde et præcipue gentibus pro lectione pictura est. Quod magnopere, tu qui inter gentes habitas, attendere debueras; ne, dum recto zelo incaute succendereris, ferocibus animis scandalum generares. Frangi ergo non debuit quod non ad adorandum in Ecclesiis, sed ad instruendas solummodo mentes fuit nescientium collocatum. Et quia in locis venerabilibus sanctorum depingi historias non sine ratione vetustas admisit, si zelum discretionem candidisses, sine dubio et ea quæ intendebas salubriter obtinere, et collectum gregem non dispergere, sed potius poteras congregare, ut pastoris intemperatum nomen excelleret, non culpa dispersoris incumberet.

CAP. XXXVII. — *Ut non pro debito episcopus de consecranda Ecclesia munus aliquod requirat.*

(*Ex concil. Wormacien., cap. 1.*) Placuit ut quoties ab aliquo fidelium ad consecrandas Ecclesias episcopus invitatur, non quasi ex debito munus aliquod a fundatore requirat, sed si ipse quidem aliquid ex suo voto obtulerit, non respuatur. At tamen unusquisque episcopus meminerit ut non prius dediceret Ecclesiam, nisi antea dotem basilicæ et obsequium ipsius per donationem chartulæ confirmatum accipiat. Nam non levior est ista temeritas si sine luminaribus vel sine substantiali sustentatione est eorum qui ibidem servituri sunt, quam si domus privata consecratur Ecclesia.

CAP. XXXVIII. — *Ut Ecclesiam in qua cadavera infidelium sepulta sunt sanctificare non liceat.*

(*Ex concil. Agrippin., cap. 23.*) Ecclesiam in qua mortuorum cadavera infidelium sepeliuntur sanctificare non licet, sed apta videtur ad consecrandum, [modo] inde evulsis corporibus, et rasis parietibus, vel lotis lignis reædificetur. Si hæc consecrata prius fuit, Missas in ea celebrare licet, si tamen fideles fuerint qui in ea sepulti sunt.

CAP. XXXIX. — *De lignis dedicatæ Ecclesiæ, ad quos usus verti debeant.*

(*Ex decr. Ygini papæ, cap. 3.*) Ligna Ecclesiæ dedicatæ non debent ad aliud opus jungi nisi ad aliam Ecclesiam, vel igni comburenda, vel ad profectum in monasterio fratribus; in laicorum opera non debent admitti.

CAP. XL. — *Quid episcopo agendum sit, si plures hæredes de una contenderint Ecclesia.*

(*Ex concil. Tribur., cap. 20.*) Si plures hæredes contenderint de communi Ecclesia, auferri jubeat episcopus reliquias sacras et Ecclesiam claudi, do-

CAP. XLI. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Greg. papæ, cap. 5.*) De Ecclesiis quæ inter cohæredes sunt divisæ considerandum est quatenus si secundum providentiam et admonitionem episcopi ipsi cohæredes eas voluerint tenere, et honorare faciant. Sin autem hoc contradixerint, in episcopi potestate maneat, utrum eas ita consistere permittat, aut reliquias inde auferre velit.

CAP. XLII. — *De Ecclesiis inter hæredes divisis.*

(*Ex concil. Mediomatricis, cap. 1.*) Perlatum est ad sanctam synodum quod inter hæredes Ecclesiæ in rebus propriis constitutæ dividantur, et tanta per eandem divisionem simultas oriatur, ut de uno altari quatuor partes fiant, et singulæ partes singulos habeant presbyteros, quod sine discordia et similitate nullo modo fieri potest. Unde nobis visum est quod hujuscemodi Ecclesiæ inter hæredes dividi non debeant, et si in contentionem venerint, et simultates inter eos surrexerint, per quas sacerdos suo ibi officio canonice fungi non possit, præcipiatur ab episcopo civitatis ut nullo modo ibi Missarum solemnia celebrentur, donec illi ad concordiam redeant, et pari voto atque concilio Ecclesia illa sacerdotem canonice habeat, qui libere suum ministerium ibi peragere possit.

CAP. XLIII. — *Ut singuli presbyteri singulas habeant Ecclesias.*

(*Ex decr. Dionysii papæ, cap. 4.*) De Ecclesiis ergo parochianis, unde apostolicam sedem consulere voluisti, qualiter sint custodiendæ ac dividendæ sacerdotibus, nihil tuæ charitati melius nobis videtur intimare, quam ut sequaris quod nos in Romana Ecclesia nuper egisse cognoscitur: Ecclesias vero singulas singulis presbyteris dedimus, et unicuique jus proprium habere statuimus, ita videlicet ut nullus alterius parochiæ terminos aut jus invadat, sed unusquisque suis terminis sit contentus, et taliter Ecclesiam et plebem sibi commissam custodiat, ut ante tribunal æterni judicis ex omnibus sibi commissis rationem reddat, et non iudicium, sed gloriam pro suis actibus accipiat. Hanc quoque normam, charissime, te et omnes episcopos sequi convenit, et quod tibi scribitur, omnibus quibuscunque potueris notum facias, ut non specialis, sed generalis fiat ista præceptio.

CAP. XLIV. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Remensi, cap. 2.*) Unusquisque presbyter Ecclesia una ad quam ordinatus est contentus sit, et nullus in duabus Ecclesiis ministrare præsumat.

CAP. XLV. — *De eadem re.*

(*Ex eodem concil., cap. 8.*) Sicut in unaquaque Ecclesia presbyter debet esse, ita ipsa Ecclesia, quæ sponsa vel uxor ejus dicitur, non potest dividi inter plures presbyteros, sed unum tantummodo habeat sacerdotem, qui eam caste et sinceriter regat. Unde interdiximus ut nullus præsumat Ecclesiam inter

plures dividere, quia Ecclesia Christi uxor A debet esse non scortum, sicut Calistus atur.

I. — *Ut unusquisque presbyter una Ecclesia contentus sit.*

den, cap. 11.) Statutum est ut unaquæque suum presbyterum habeat, ubi id fieri favovente episcopo permiserit.

CAP. XLVII. — *De eadem re.*

ncil. Nannetensi, cap. 8.) Sicut enim episcopus plus potest habere quam unam civitatem, nam uxorem, ita presbyter unam tantum n. Itaque nullus presbyter plures præsumat ecclesias, si de statu suo gaudere desiderat.

CAP. XLVIII. — *De eadem re.*

ncil. Meldensi, cap. 10.) Si quis de ordine ali contemptu minoris Ecclesiæ ambitiose obe ad potioem aspiraverit, canonica erga nio conservetur, hoc est ut, utrisque careat.

CAP. XLIX. — *De eadem re.*

scr. Calist. papæ, cap. 4.) Quoniam sicut alxor, nec adulterari ab aliquo, vel judicari oni, nisi a proprio viro eo vivente permittinec uxor episcopi, vel presbyteri, quæ ejus vel parochia indubitanter intelligitur, eo ab altero dijudicari vel disponi, aut ejus a frui permittitur. Unde ait Apostolus: ta est uxor legi, quamdiu vir ejus vivit: eo anto, soluta est a lege viri. » Similiter et quæ uxor sacerdotis dicitur, eo vivente ei C est. Eo vero defuncto nubat in Domino, ut clariter. Si enim eo vivente alteri nupserit, judicabitur.

CAP. L. — *De ordinibus sacris.*

istola Isidori.) Domino sancto, meritisque tri Lantfredo episcopo, Isidorus episcopus.

sanctitatis tuæ litteris, gavisus sum quod salutem tuam earum relatu cognovi. De his uæ in sequentibus insinuare eloquii tui seruit, gratias ago Deo, quod sollicitudinem officialis tibi impendis, qualiterque ecclesiastica rdinentur perquiris. Et licet omnia prudentiæ t cognita: tamen quia affectu fraterno me ex parte qua valeo, expediam: et de omnesclesiæ gradibus, quid ad quemlibet pertiD oquar. Ad Psalmistam pertinet officium calicere laudes, responsoria, et quidquid percantandi peritiam. Ad ostiarium namque t claves Ecclesiæ, ut claudat et aperiat temei, et omnia quæ sunt intus, extraque custoleles recipiat, excommunicatos et infideles

ctorem pertinet lectiones pronuntiare, et ea ophetæ vaticinarint populis prædicare. Ad am pertinet exorcismos memoriter retinere, ue super energumenos et catechumenos in dno imponere. Ad acolythum pertinet præluminariorum in sacratio. Ipse cereum por suggesta pro eucharistia calicis præparat. Ad

subdiaconum pertinet calicem et patenam ad altare Christi deferre, et levitis tradere, eisque ministrare; urceolum quoque et aquamanile, et manutergium tenere, episcopo, presbytero et levitis pro lavandis ante altare manibus coram præbere. Ad diaconum pertinet assistere sacerdotibus, et ministrare in omnibus quæ aguntur in sacramentis Christi, in baptismo scificet, in chrismate, et patena, et calice, oblationes quoque inferre et disponere in altari; componere etiam mensam Domini atque vestire, crucem ferre, et prædicare Evangelium et Apostolum. Nam sicut lectoribus Vetus Testamentum, ita diaconibus Novum prædicare præceptum est. Ad ipsum quoque pertinet officium precum et recitatio nominum. Ipse præmonet aures ad Dominum, ipse hortatur orare, ipse clamat, et ipse pacem annuntiat. Ad presbyterum pertinet sacramentum corporis et sanguinis Domini in altari Dei conficere, et orationem dicere, et benedicere dona Dei. Ad episcopum pertinet basilicarum consecratio, unctio altaris et confectio chrismatis. Ipse prædicta officia et ordines ecclesiasticos distribuit, ipse sacras virgines benedicet; et dum præcessit unusquisque in singulis, hic tamen est præordinator in cunctis. Hi sunt ordines ac ministeria clericorum, quæ tamen auctoritate pontificali in archidiaconi cura et primicerii, ac thesaurii sollicitudine dividuntur. Archidiaconus enim imperat subdiaconis et levitis, ad quem ista ministeria pertinent. Ordinatio vestiendi altare ad levitas, cura incensi, et sacrificii necessaria sollicitudo quis levitarum Apostolum et Evangelium legat, quis preces dicat, seu responsorium in Dominicis diebus aut solemnitatibus decantet, sollicitudo quoque parochianorum et ordinatio, et iurgia, ad ejus pertinent curam. Præparandas diocæsanas basilicas ipse suggerit sacerdoti. Ipse inquirat parochias cum jussione episcopi, et ornamenta, vel res basilicarum parochianarum, gesta libertatum ecclesiasticarum episcopo idem refert, collectam pecuniam de communione ipse accipit, et episcopo defert, et clericis partes proprias idem distribuit.

CAP. LI. — *De Ecclesiis, seu sanctis noviter inventis.*

(Ex concil. Agrippinensi, cap. 5.) De Ecclesiis, seu sanctis noviter sine auctoritate inventis, nisi episcopo probante, in cujus territorio est, minime venerentur, salva etiam de hoc et de omnibus Ecclesiis canonica auctoritate.

CAP. LII. — *Ut unaquæque Ecclesia mansum integrum habeat sine servitio.*

(Ex concil. Womarcien., cap. 18.) Sancitum est ut unicuique Ecclesiæ unus mansus integer absque ullo servitio attribuatur, et presbyteri in eis constitui, non de decimis, neque de oblationibus fidelium, non de domibus, neque de atriis vel hortis juxta Ecclesiam positis, neque de præscripto manso aliquod servitium faciant præter ecclesiasticum; et si aliquid amplius habuerint, inde senioribus suis debitum servitium impendant.

CAP. LIII. — *Ut nullus de dote Ecclesie, vel de manso presbyterum censum persolvere cogat.*

(*Ex concil. Meldensi, cap. 8.*) Juxta synodalia precepta decrevimus ut nullus mortalium de agro ecclesiastico, et manso ac mancipiis, vel si quilibet pro loco sepulture aliquid largitus fuerit Ecclesie, neque de decimis et oblationibus fidelium quemquam presbyterorum aliquem censum persolvere cogat, nec quisquam cujuslibet ordinis aut dignitatis exinde quidquam subtrahat, et redhibitionem quamcunque exigat temporalem. Quod si fecerit, communi usque ad satisfactionem privetur.

CAP. LIV. — *De altaribus, quae passim sunt per agros.*

(*Ex concil. Africano, cap. 50.*) Item placuit ut altaria quae passim per agros et per vias tanquam memoriae martyrum constituuntur, in quibus nullum corpus aut reliquiae martyrum conditae probantur, ab episcopis, qui locis eisdem praesunt, si fieri potest, evertantur. Si autem hoc per tumultus populares non sinitur, plebes tamen admoneantur, ne illa loca frequentent, ut qui recte sapiunt, nulla ibi superstitione devincti teneantur; et omnino nulla memoria martyrum probabiliter accipiantur, nisi aut ubi corpus, aut aliqua reliquiae certae sunt, aut origo alicujus habitationis, vel possessionis, vel passionis, fidelissima origine traditur. Nam quae per somnia, et per inanes quasi revelationes quorumlibet hominum ubicumque constituuntur altaria, omni modo reprobentur.

CAP. LV. — *Ut martyrum dignitatem nullus profanus infamet.*

(*Ex concil. Carthagin., cap. 3.*) Martyrum dignitatem nemo profanus infamet, neque passiva corpora, quae sepulture tantum propter misericordiam ecclesiasticam commendari mandatum est redigant, ut aut insania praecipitatos, aut tali peccato discretos, non ratione vel tempore competenti quo martyria celebrantur, martyrum nomen appellent. At si qui in injuriam martyrum, claritati eorum adjungant insaniam, placet eos si laici sunt ad poenitentiam redigi, si autem sunt clerici, post commotionem honore privari. Universi dixerunt: Recte stabit sanctitas vestra. Hoc et singulis conciliis statutum est.

CAP. LVI. — *Ut missarum solemnia non ubique, sed in locis ab episcopo consecratis fiant.*

(*Ex concil. Triburiensi, cap. 4.*) Missarum solemnia, non ubique, sed in locis ab episcopo consecratis, vel ubi ipse permiserit, celebrauda esse censemus. Concedimus etiam ut sicubi, quod nostris peccatis exigentibus per plurimum est factum, a Nordmannis, et a Slavis, et ab Ungaris, et a malis Christianis, seu alio qualicumque modo Ecclesie fuerint incensae et combustae, in cappellis cum tabula consecrata missas interim celebrare permittimus, donec ipsae Ecclesie restaurari queant. In itinere vero positis, si Ecclesia defuerit, ut sub dio seu in tentoriis item si tabula altaris consecrata, caeteraque sacra mysteria ad id officium pertinentia

A adfuerint, missarum solemnia celebrare concedimus, aliter omnino interdicimus.

CAP. LVII. — *De missa non celebranda, nisi in sacro loco.*

(*Ex decr. Felicis IV, papae, omnibus episcopis missis.*) Scripta sanctitatis vestrae, quae ad sedem apostolicam misistis super quibusdam consultis, quasi ad caput, ut inde acciperetis responsa, unde omnis Ecclesia totius religionis sumpsit exordium, gratanter suscepti, et breviter vobis respondere curavi. De Ecclesiarum enim consecratione, et de missarum celebrationibus non aliubi, quam in sacratis Domino locis absque magna necessitate fieri debet, liquet omnibus quibus sunt nota Novi et Veteris Testamenti precepta. Tabernaculum vero Mosen, Domino praecipiente, fecisse, et sacrasse cum mensa et altari ejus, et aereis vasis et utensilibus, ad divinum cultum explendum legimus, et non solum divinis precibus ea sacrasse, sed etiam sancti olei unctione, Domino jubente, perlinisse novimus. Qualiter autem haec facta sunt, et non alii ipsa sacra quam sacerdotes sacra unctione delibuti, Dominoque cum vestibus sanctis sacrati et levitae tractabant, ferebant, et deponebant, in ipsis institutionibus quae, jubente Domino, per Mosen conscriptae sunt in lege Domini reperitur. Qualiter ergo David regum piissimus ampliaverat cultum Dei, et templum Domini aedificare voluit, sed propter multum sanguinem quem effuderat, prohibitus est, et ipse collegerat expensas. Salomon quoque filius ejus idipsum quod ipse facere optaverat, jubente et auxiliante Domino, perfecit, et templum cum altari, et reliqua ad divinum cultum peragendum consecravit.

CAP. LVIII. — *De eadem re.*

(*Ex epist. Felicis IV, papae, omnibus Episcopis missa.*) Judaei ergo loca in quibus Domino sacrificabant divinis habebant supplicationibus consecrata, nec in aliis, quam Deo dicatis locis munera Domino offerebant. Si enim Judaei, qui umbrae legis deserviebant, haec faciebant, multo magis quibus veritas patefacta est, et gratia et veritas per Jesum data est, templa Domino aedificare et prout melius possumus ornare, eaque divinis precibus et sanctis unctionibus suis cum altaribus et vasis, vestibusque et reliquis ad divinum cultum explendum utensilibus devote et solemniter sacrare, et non in aliis locis, quam in Domino sacratis ab episcopis, et non a chorepiscopis, qui saepe prohibiti sunt, nisi, ut praedictum est, summa exigente necessitate, missas celebrare, nec sacrificia Domino offerre debemus. Et hoc, nisi summa necessitas agere compulerit, non in domibus, quia in sacris canonibus sacrificia in domibus offerri prohibita sunt, sed in tabernaculis divinis precibus a pontificibus dicatis, et in mensis Domino sacratis, et sacra unctione a pontificibus delibutis, pro summa, ut praefixum est, necessitate, et non pro libitu cujusquam et pigritia agatur. Sotius est missam non cantare, aut non audire, quam in his locis, ubi fieri non oportet fore, nisi, ut scriptum est, pro summa contingat necessitate, que-

necessitas legem non habet. Unde scriptum est: **A**
 te offeras holocausta tua in omni loco quem vi-
 sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus.
 Exodo legitur: Vos vidistis quia de cœlo locum
 vobis: Non facietis deos argenteos, nec deos
 facietis vobis. Altare de terra facietis mihi,
 eretis super eo holocausta et pacifica vestra.
 vestras in omni loco, in quo memoria fuerit
 is mei. Et sicut non alii, quam sacrati Domino
 otes debent missas cantare, nec sacrificia sut-
 are offerre, sic nec in aliis, quam in præfa-
 rmino sacratis locis Missas cantare, aut sacri-
 fferre licet. Si autem legitur in concilio Laodi-
 capite XXVI, quod hi qui non sunt ab epi-
 ordinati, tam in Ecclesiis quam in domibus
 are non possunt, multo magis majoris gradus
 eria, nisi ab eis, qui ad eos gradus sunt sa-
 quibus fungi debent, vel officia agi, vel sa-
 offerri non licet. Quod autem, ut paulo su-
 prælibatum est, oblationes in domibus
 non debent in eodem concilio, cap. LIX pro-
 m habetur ita: Non oportet in domibus obla-
 celebrari ab episcopis vel presbyteris. Solem-
 s vero dedicationum Ecclesiarum et sacerdo-
 per singulos annos solemniter sunt celebrandæ,
 Domino exempla dante, qui ad festum dedis-
 nis Templi, omnibus id faciendum dans for-
 cum reliquis populis eandem festivitatem ce-
 rurus venit, sicut scriptum est: Facta sunt
 ia Hierosolymis, et hiems erat, et ambulabat
 in templo in porticu Salomonis. Quod autem
 dierum sint encœnia celebranda. in libro Re-
 peracta dedicatione templi reperietis. De ec-
 rum vero consecratione quoties dubitatur, et
 æria scriptura, nec certi testes existunt, a qui-
 consecratio sciatur, absque ulla dubitatione
 e eas esse sacrandas, ne talis trepidatio faciat
 orationem, quoniam non monstratur esse
 um, quod nescitur factum. His fratres testi-
 is scripturarum, ab apostolica auctoritate con-
 vestris breviter respondisse sufficiat: vobis
 a prævidendum est, et omnibus prædicandum,
 icita non agantur.

LIX. — Quod non liceat Missas celebrare, nisi D
in locis ab episcopo civitatis consecratis.

e decr. Clementis papæ, cap. 22.) Hic ergo, hoc
 n præsentis vita positos oportet vos agnoscere
 statem et præceptum Dei, ubi et agendi et
 icandi sit locus, quoniam in aliis locis sacri-
 et missas celebrare non licet, nisi in his in
 is episcopus proprius jusserit, aut ab episcopo
 ariter ordinato, tenente videlicet civitatem,
 crati fuerint. Aliter enim non sunt hæc agenda,
 ite celebranda, docente nos Novo et Veteri Te-
 ento. Hæc a Domino Apostoli acceperunt, et
 tradiderunt: hæc nos docemus, vobisque et
 bus absque reprehensione tenere, et docere
 is agendum est, mandamus.

CAP. LXI. — De eadem re.

(Ex concil. Laodicensi, cap. 58.) Quod non oporteat
 in domibus oblationes celebrari, ab episcopis vel
 presbyteris.

CAP. LXI. — De eadem re.

(Ex concil. Aurelian., cap. 4.) Audivimus quod
 quidam laici in domibus propriis præcipiant pre-
 sbyteris suis Missas celebrare, et inter canum dis-
 cursus, et scortorum greges, sanctitatis mysteria
 polluuntur magis quam consecrentur. Quapropter
 præcipimus ut nullus presbyter extra ecclesiam
 præsumat Missam cantare, nisi forte itineris ne-
 cessitas exposcat, in tentorio aut sub dio, in loco
 nitido, et longe ab omni immunditia remoto, Mis-
 sas celebrare permittimus, et hoc nullatenus sine
 tabula consecrata.

CAP. LXII. — De reparatione Ecclesiæ.

(Ex epist. Vigiliæ papæ.) De fabrica vero cujus-
 libet Ecclesiæ, si dirupta fuerit instauranda, et si
 in eo loco consecrationis solemnitas debeat iterari,
 in quo sanctuaria non fuerint, nihil iudicamus
 officere, si per eam minima aqua exorcizata jactetur,
 quia consecrationem cujuslibet Ecclesiæ, in
 qua Spiritus sancti ara non ponitur, celebritatem
 tantum scimus esse Missarum. Et ideo si qua san-
 ctorum basilica a fundamentis etiam fuerit inno-
 vata, sine aliqua dubitatione, cum in ea Missarum
 fuerit celebrata solemnitas, totius sanctificatio con-
 secrationis implebitur. Si vero sanctuaria quæ ha-
 bebat, ablata sunt, rursus eorum repositione, et
 Missarum solemnitate reverentiam sanctificationis
 accipiet.

CAP. LXIII. — Ut ante horam diei tertiam non sint
Missæ celebrandæ.

(Ex epist. Telesphori papæ, cap. 6.) Missarum
 celebrationes ante horam diei tertiam minime sunt
 celebrandæ, quia eadem hora et Dominus cruci-
 fixus, et super apostolos Spiritus sanctus descen-
 disse legitur, excepta nocte sanctæ nativitatis.

CAP. LXIV. — Ut pro fidelibus defunctis singulis
diebus Missas celebrare liceat.

(Ex concil. Cabillon., cap. 39.) Visum præterea
 nobis est ut in omnibus Missarum solemnibus pro
 defunctorum spiritibus loco competenti Dominus de-
 preceatur. Sicut enim nulla dies excipitur, qua non
 pro viventibus et pro quibuslibet necessitatibus do-
 minus depreceatur, ita nimirum nulla dies excipi
 debet, quin pro animabus fidelium preces Domino in
 Missarum solemnibus fundantur. Antiquitus igitur
 hunc morem sancta tenet Ecclesia, ut et in Missa-
 rum solemnibus et aliis precibus Domino spiritus
 quiescentium commendentur, dicente beato Augus-
 tino: Non sunt prætermittendæ supplicationes pro
 spiritibus mortuorum, quas faciendas pro omnibus
 in Christiana et catholica societate laudamus. De-
 functos etiam tacitis nominibus eorum sub generali
 commemoratione suscepit Ecclesia, ut quibus ad ista
 desunt parentes, aut filii, aut quicumque cognati vel
 amici, ab una eis exhibeatur pia matre communi.

CAP. LXV. — *Ut Missa mortuorum pro omnibus Christianis sit cantanda.*

(*Ex dictis Dionysii Areop. et Augustini.*) Dionysius Areopagita dicit blasphemias Deo facere, qui Missas offert pro malo homine. Augustinus dicit pro omnibus Christianis esse faciendum quia vel eis proficit, aut offerentibus, aut petentibus proderit.

CAP. LXVI. — *Ut institutiones Missarum sicut in metropoli fiunt, sic et in reliquis comprovincialibus Ecclesiis.*

(*Ex concil. Gerunden, cap.* 6.) Ut institutiones Missarum sicut in metropolitana Ecclesia fiunt, ita in Deo nomine in omnibus comprovincialibus Ecclesiis, tam ipsius Missæ, ordo, quam psallenti, vel ministrandi consuetudo servetur.

CAP. LXVII. — *Ut preces et præfationes quæ in concilio probatæ non fuerint, non celebrentur.*

(*Ex concil. Africano, cap.* 64.) Placuit etiam hoc, ut preces quæ probatæ fuerint in consilio, sive præfationes, sive commendationes, seu impositiones manus ab omnibus celebrentur. Nec aliæ omnino contra fidem proferantur, sed quæcumque cum prudentioribus fuerint collatæ dicantur.

CAP. LXVIII. — *Ut nullus presbyter solus Missam cantare præsumat.*

(*Ex concil. Nannetensi, cap.* 30.) Definivit sanctum concilium ut nullus presbyter solus præsumat Missam cantare. Cui enim dicit, « Dominus vobiscum, » aut « sursum corda », gratias agamus Domino Deo nostro, » cum nullus sit qui respondeat? Aut in canone, et omnium circumadstantium, cum nemo sit? Aut quem invitat ad orationem, cum dicit: « Oremus, » cum nullus sit qui secum oret? Aut ergo ista penitus reticenda sunt, et non solum non erit perfectum sacrificium, verum etiam incurret quisquis ille est illam terribilem sententiam: Si quis tulerit de hoc, tollat Deus partem ejus de libro vitæ; aut si hæc muris et parietibus insurraverit, ridiculosus erit, Quapropter illa periculosa superstitio maxime a monasteriis monachorum exterminanda est. Prævideant autem prælati ut presbyteri in cœnobiis et in aliis Ecclesiis cooperatores habeant in celebratione Missarum. Si quis hæc transgressus fuerit, ab officio suspendatur.

INCIPIUNT DECRETA SECUNDI PELAGII PAPÆ, SUCCESSORIS BENEDICTI, ET ANTECESSORIS GREGORII PAPÆ.

CAP. LXIX. — *De præfationibus quas sancta Romana Ecclesia et collaudavit, et firmiter tenet.*

(*Ex decret. Pelagii papæ.*) Pelagius Romanæ Ecclesiæ et apostolicæ sedis episcopus, universis Germaniarum atque Galliarum regionum episcopis. Cum in Dei nomine in Romana Ecclesia synodum episcoporum sive cæterorum consacerdotum Dei fidelium congregatam habuissemus, et de Ecclesiasticis statutis, ut sunt ab apostolis et a sanctis Patribus tradita, diligentius tractarem, supervenere litteræ, vestræ, et ut magis essent auctoritativæ, etiam vivæ voces processerunt, rogantes ut ordinem

A præfationum quem sancta Romana Ecclesia hactenus haberet, nostris litteris vobis remandarem. Tunc de vestra voluntate et studio tam bono multum gavisi sumus, sacrum ordinem Romanum, sacraque constituta nostrorum antecessorum solerter relegendes, invenimus has novem præfationes in sacro catalogo tantummodo recipiendas, quas longe retro vetustas, in Romana Ecclesia hactenus servavit. Id est, unam in albis Paschalibus. Aliam de Ascensione Domini. Tertiam de Pentecoste. Quartam de Natali Domini. Quintam de Apparitione Domini. Sextam de Apostolis. Septimam de sancta Trinitate. Octavam de Cruce. Nonam de jejuniis in Quadragesima tantummodo dicendam. Has præfationes tenet et custodit sancta Romana Ecclesia. Has tenendas esse vobis mandamus.

CAP. LXX. — *De sacerdotibus Missarum tempore si ægritudinis aliquis eventus accesserit.*

(*Ex concil. Toletan. 8. cap.* 2.) Nihil contra ordines statutum temeritatis ausu præsumatur, neque illa quæ summa veneratione censentur, vel minimo præsumptionis tactu solvantur, cum adhuc tantum fieri jussa sunt, nec interrupta noscuntur, ne languoris proventu, robore salutis natura privetur. Non ergo solum fragilitati consulitur humanæ, sed etiam sacris mysteriorum Dei, providentur habere sollicitudinem. Censuimus igitur convenire ut, cum a sacerdotibus Missarum tempore sancta mysteria consecrantur, si ægritudinis accidat quilibet eventus, quo cœptum nequeat consecrationis expleri mysterium, sit liberum episcopo vel presbytero, ut alter consecrationem expleat officii cœpti. Non enim aliud ad supplementum initiatis mysteriis competit, quam aut incipientis aut subsequentis complenda benedictione sacerdotis, quia nec perfecta videri possunt, nisi perfectionis ordine compleantur. Cum enim simus omnes unum in Christo, nihil contrarium diversitas format, ubi efficaciam prosperitatis unitas fidei repræsentat. Quod etiam consultum cuncti ordinis clerici inditum vel indultum esse sibi non ambigant, sed, ut, præmissum est, præcedentibus statim alii pro complemento succedant. Ne tamen quod naturæ languoris causa consulitur, in præsumptione perniciem convertatur, nullus post cibum potumque sive quodlibet minimum sumptum Missas facere, nullusque absque patentis proventu molestiæ minister vel sacerdos cum cœperit, imperfecta officia præsumat omnino relinquere. Si quis hæc temerare præsumperit, excommunicationis sententiam sustinebit.

CAP. LXXI. — *De eadem re.*

(*Ex decret. Anacleti papæ.*) Sacerdotes quando sacrificant, non soli hoc agere debent, sed testes secum habeant, ut Deo perfecte in sacratis Domino locis sacrificare probentur. Ait namque auctoritas legis divinæ: Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus.

II. — *De presbyteris qui dæmonibus variis-
sionibus vexantur, quod illis sacra tractare
sunt.*

cret. Pii papæ, cap. 6.) Bene siquidem mag-
gulis definitum est ut, dæmonibus aliisque
os irretitis, mysteria sacra tractare non
sui præcepto, consensu rationis adhibito, id
iter definivimus, ut nullus de his qui aut in
irrepti a dæmonibus eliduntur, aut quoli-
vexationis incursum efferuntur, vel sa-
eant ministrare altaribus, vel indiscussi se
gerant sacramentis, exceptis illis qui cor-
incommoditatibus dediti, sine hujusmodi
us in terram approbantur elisi. Qui tamen
andiu erant ab officii sui et ordine et loco
, quousque unius anni spatio, per discre-
episcopi inveniantur ab incursum dæmonum

CAP. LXXIII. *De eadem re.*

cret. Sotheris papæ, cap. 8.) Ut illud divini
momentis singuli præcaveant quo scribitur :
quia, cum ceciderit, non habet sublevan-
mopere verendum est nobis et cavendum,
s illis atque temporibus quibus Domino
; vel sacrificatur, unicuique divinis singu-
officiis insistenti, pernicioza passio vel cor-
uælibet valetudo occurrat, quæ aut corpus
ubruui faciat, aut mentem alienatione vel
confundat. Pro hujusmodi ergo ausibus præ-
t, necessarium duximus instituere ut, ubi
s vel loci, sive cleri copia suffragatur, ha-
isquis ille canens Deo atque sacrificans post
i solaminis adiutorem : ut si aliquo casu ille
ia impleturus accedit turbatus fuerit, vel ad
elusus, a tergo semper habeat qui ejus vicem
tur intrepidus, et officium inceptum ad-

XIV. — *De presbyteris qui soli Missas solent
celebrare.*

odem, cap. 10.) Hoc quoque statutum est
us presbyterorum Missarum solemnia cele-
præsumat, nisi duobus præsentibus sibi-
lentibus ipse tertius habeatur, quia cum
er ab eo dicitur : « Dominus vobiscum, » et
Secretis : « Orate pro me, » aptissime con-
it et ipsius respondeatur salutationi.

XV. — *De illis qui conjugati presbyteri obla-
tiones spreverint.*

concil. Agathen., cap. 8.) Si quis decernit
erum conjugatum tanquam occasione nuptia-
nod offerre non debeat, et ab ejus oblatione
abstinet, anathema sit.

XVI. — *Ut presbyteri communicent quoties-
cunque Missas celebraverint.*

concil. Rothomag., cap. 2.) Dictum est nobis
quidam presbyteri celebrata Missa detrectantes
mere divina mysteria quæ consecrarunt, cali-
omni mulierculis quæ ad Missas offerunt tra-
vel quibusdam laicis qui dijudicare corpus
i neciunt, id est, discernere inter cibum

spiritalem atque carnalem. Quod quantum sit omni
Ecclesiasticæ religioni contrarium, pietas fidelium
novit. Unde omnibus presbyteris interdiximus ut
nullus in posterum hoc facere præsumat, sed ipse,
cum reverentia sumat, et diacono aut subdiacono
qui ministri sunt altaris colligenda tradat. Illud
etiam attendat ut eos propria manu communicet.
Nulli autem laico aut feminæ Eucharistiam in mani-
bus ponat, sed tantum in os ejus cum his verbis ponat :
Corpus Domini et sanguis prosit tibi ad remis-
sionem peccatorum et ad vitam æternam. Si quis hæc
transgressus fuerit, quia Deum omnipotentem contemnit,
et quantum in ipso est inhonorat, ab altari removeatur.

CAP. LXXVII. — *De eadem re.*

(Ex epist. Anacleti papæ, cap. 12.) Peracta autem
consecratione omnes communicent qui noluerint
ecclesiasticis carere liminibus. Sic enim et Apostoli
statuerunt, et sancta Romana tenet Ecclesia. Et si
hoc neglexerint, degradentur.

CAP. LXXVIII. — *De eadem re.*

(Ex concil. Aurelian., cap. 10.) Auditum est ali-
quos presbyteros Missam celebrare et non commu-
nicare, quod omnino in canonibus apostolorum
interdictum esse legitur. Vel quomodo dicere recte
potest si non communicaverit : « Sumpsimus, Do-
mine, sacramenta ? » etc.

CAP. LXXIX. — *De eadem re.*

(Ex eodem, cap. 11.) Si quis episcopus, aut presby-
ter, aut diaconus, vel quilibet ex sacerdotali cata-
logo facta oblatione non communicaverit, aut causam
dicat : et si rationabilis fuerit, veniam consequatur,
aut si non dixerit, communionem privetur, tanquam
qui populo causa læsionis extiterit.

CAP. LXXX. — *Ut in Ecclesia nihil aliud agatur nisi
id ad quod facta est.*

(Ex dictis August.) In oratorio præter orandi et
psallendi Deo cultum penitus nihil agatur, ut nomini
huic et opera jugiter impensa concordent.

CAP. LXXXI. — *De eadem re.*

(Ex dictis Benedicti.) Oratorium hoc sit quod di-
citur, nec ibi quidquam aliud geratur aut condatur,
quam divinis mysteriis conveniat.

CAP. LXXXII. — *De eadem re.*

(Ex concil. Laodicen., cap. 28.) Quod non oporteat
in domiciliis divinis, id est, in Ecclesiis agapen
fieri, nec intra domum Dei comedere, vel accubitus
sternere.

CAP. LXXXIII. — *Ut nullus in Ecclesia convivatur.*

(Ex concil. Carthag., cap. 28.) Ut nulli episcopi
vel clerici in Ecclesia conviventur, nisi forte trans-
euntes hospitii necessitate illic reficiantur. Populi
etiam ab hujusmodi conviviis, quantum fieri potest,
prohibeantur.

CAP. LXXXIV. — *Ut nullus in Ecclesia tabernas
constituat.*

(Ex concil. Turonen., cap. 2.) Perlatum est ad
sanctam synodum quod quidam presbyteri in
Ecclesiis sibi commissis tabernas, quod nefas

est, constituent, ibique per caupones vinum vendant, aut vendere permittant, et ubi tantummodo orationes et verbum divinum, Deique laus debuerit resonare, ibi comessationes et ebrietates fiant, ibi risus et plausus et verba turpia, ibi rixæ et contentiones resultent. Quod quam sit Deo contrarium Dominus Jesus demonstrat. Qui cum invenisset in templo vendentes et ementes, et nummularios sedentes facto funiculo de resticulis, omnes ejecit de templo. Si enim ea quæ licite vendi videbantur in templo, et ad hoc emebantur, ut in eodem templo offerrentur Domino, ipse foras ejecit, quid putas de tam pestifera præsumptione et Dei contemptu fiet? Et si non solum sacerdotibus sed etiam omnibus clericis præcipitur, ne tabernas ingrediantur: quis audire potest ut Ecclesiæ Dei tabernæ fiant? Itaque interdicit per omnia synodus ne hoc in posterum ullatenus fiat. Quod si factum fuerit, presbyter deponatur, laici communione privati ab Ecclesia, quam dehonestaverunt, expellantur.

CAP. LXXXV. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 3.*) Si enim domus Dei orationis domus vocatur, hoc debet esse quod dicitur: nec ibi aliud debet geri aut recondi. Ubi enim corpus Domini consecratur, ibi angelorum præsentia non dubitatur adesse. Ubi sanctorum reliquiæ reconditæ venerantur, ne quid inhonestum appareat, quod oculos ad orationem venientium offendat, ne quid ibi videatur quod ad lucrum temporale pertineat: sed omnia sancta, omnia munda, et tantummodo ad Ecclesiasticum ministerium pertinentia.

CAP. LXXXVI. — *Ut unicuique in domo sua orare liceat.*

(*Ex concil. Aureliano, cap. 3.*) Unicuique fidelium in domo sua oratorium licet habere, et ibi orare, Missas autem ibi celebrare non licet.

CAP. LXXXVII. — *Ut canticum turpe circa Ecclesias non fiat.*

(*Ex concil. Carthag.*) Canticum turpe atque luxuriosum circa Ecclesias atque in atriis Ecclesiæ agere omnino contradicimus, quod ubique vitandum est.

CAP. LXXXVIII. — *Ut sanctorum reliquiæ in oratoriis villaribus non ponantur.*

(*Ex concil. Epæonensi, cap. 25.*) Sanctorum reliquiæ in oratoriis villaribus non ponantur, nisi forsitan clericus cujuscunque parochiæ vicinus esse contingat, qui sacris pignoribus psallendi frequentis famuletur.

CAP. LXXXIX. — *Ut sedes episcopalis, si necesse fuerit, in alium locum transferatur.*

(*Ex reg. Greg., ad Joannem Billitran. episcopum.*) Temporis qualitas admonet episcoporum sedes antiquitas certis civitatibus constitutas, ad alia quæ securiora putamus ejusdem dioceseos loca transponere, quo et habitatores nunc degere, et Barbaricum possit periculum facilius declinari. Propterea te Joannem fratrem coepiscopumque nostrum Billitranensis civitatis, sedemque tuam in loco qui appellatur Renati ad sanctum Andream apostolum præcipimus exinde

transmigrare, quatenus et ab hostilitatis incurso liberior existere valeas, et illic consuetudinem solemnium festorum disponas.

CAP. XC. — *De mutandis sanctis locis.*

(*August. dicit.*) Tribus causis loca sanctorum transmutanda sunt. Primo, quum necessitas persecutorum loca eorum gravavit. Secundo, quum difficultas locorum fuerit. Tertio, quum malorum societate gravantur.

CAP. XCI. — *Quod translatis martyribus, honor interdum cum illis migret, interdum in loco permaneat.*

(*Ex dictis Hieron.*) Notandum cum transmigrantur alii qui de martyribus, cum his honor commigrat: aliis vero transmigratis honor in locis eorum esse non cessat.

CAP. XCII. — *Quod sanguis martyrum consecrat locum, non locus sanguinem.*

(*Ex dictis August.*) Sanguis martyrum consecrat locum, non locus sanguinem. Si aliquis dixerit: *Mea est Ecclesia*, dices illi, quod in Cantico legitur: *Una est columba mea, et unus est dilectus meus*. Et dices illi: *Aptum est filium occidi in sinu matris et nutricis suæ? Tamen scias nutricem tantum pollutam, et pro hac pollutione consecratam, filium autem mortuum esse.*

CAP. XCIII. — *Quid sit basilica.*

(*Ex dictis S. Isidor.*) Basilion Græcorum rex erat. Hinc et basilica regalis, quia in primis temporibus reges tantum sepeliebantur in ea, ideo nomen sortita est. Nam nunc temporis cæteri homines, sive igni combusti, sive acervo lapidum sepulti sunt.

CAP. XCIV. — *De illis qui domum Dei contemptibilem faciunt.*

(*Ex concil. Gangren., cap. 5.*) Si quis docet domum Dei contemptibilem esse, et conventus qui in ea celebrantur, anathema sit.

CAP. XCV. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 6.*) Si quis extra Ecclesiam seorsum conventus celebrat, et despiciens Ecclesiam, ea quæ sunt Ecclesiæ voluerit usurpare, non conveniente presbytero juxta decretum episcopi, anathema sit.

CAP. XCVI. — *Ut calix et patena ex auro aut ex argento fiant.*

(*Ex concil. Remensi, cap. 5.*) Ut calix Domini cum patena, si non ex auro omnimodis, ex argento fiat. Nec causentur presbyteri avaritia suadente de paupertate vel impossibilitate, cum quarta pars ex omnibus quæ ad Ecclesiam pertinent, in fabricis ipsius Ecclesiæ sit impendenda. Admonendus est etiam populus ut aliquid in donariis Domini offerat, sicut ille antiquus populus sub Mose in tabernaculo Domini fecisse legitur. Si quis autem tam pauper est, saltem vel stanneum calicem habeat. De ære autem ex aurichalco non fiat calix, quia ob vini virtutem eruginem parit, quæ vomitum provocat. Nullus autem in ligneo calice, aut vitreo præsumat cantare.

XCVII. — *De observanda mensa Christi.* A
dem concil., cap. 5.) Observandum est ut
 a Christi, id est, altare ubi corpus Dominicum
 tur, ubi sanguis ejus hauritur, ubi sancto-
 quæ reconduntur, ubi preces et vota po-
 onspectu Dei a sacerdote offeruntur, cum
 ratione honoretur, et mundissimis linteis
 diligentissime cooperiatur, nihilque super
 tur, nisi capsæ cum sanctorum reliquiis et
 Evangelia, Expleta Missa calix cum patena,
 mentorum liber, cum vestibus sacerdotam-
 mundo loco sub sera recondantur.

VIII. *Ut corporale ex purissimo linteis sit, et
 unius materiei.*

dem, cap. 3.) Corporale super quod sacra
 molatur, ex mundissimo et purissimo linteis
 nec in eo alterius generis materia pretiosior
 : misceatur, et nunquam super altare reman-
 i in tempore missæ, sed aut in sacramen-
 bro ponatur, aut cum calice et patena in
 imo loco recondatur: vel quando abluitur
 ote, diacono vel subdiacono, primo in er-
 loco et vase ad hoc præparato abluatur,
 ex Dominico corpore et sanguine infectum
 hæc a lavandario in nitido loco paretur.

X. — *Ut sacrificium altaris non in serico
 panno aut tincto celebretur.*

ist. Eusebii papæ, cap. 51.) Hic inter cætera
 consultu omnium constituimus ut sacrifici-
 aris non in serico panno, aut tincto quis-
 celebrare præsumeret, sed in puro lineo ab
 consecrato, terreno scilicet lino procreato
 ntexto, sicut corpus Domini nostri Jesu Chri-
 done linea munda sepultum fuit.

— *Ut mulieres ad altare non accedant, et
 officiis virorum se non intromittant.*

cil. Laodicensi, cap. 43.) Quod non oportet
 eres ingredi ad altare, et ea contingere quæ
 officiis deputata sunt.

CAP. CI. — *De eadem re.*

er. Gelasii papæ, cap. 16.) Nihilominus im-
 audivimus, tantum divinarum rerum sub-
 spectum, ut femina sacris altaribus mini-
 mentur, cunctaque non nisi virorum famu-
 atata sexui non competit exhibere.

CII. — *Ut laici juxta altare non sedeant.*

ncil. Mogunt., cap. 13.) Ut laici secus al-
 sancta mysteria celebrantur, in clericos,
 vigiliis quam ad Missas stare vel sedere
 non præsumant, sed pars illa quæ cancellis
 dividitur, tantum psallentibus pateat cle-
 orandum vero et communicandum laicis
 s, sicut mos est, pateant sancta sanctorum.

— *De illis sacerdotibus qui in Ecclesia dum
 evangelia leguntur, sedere præsumunt.*

*as. I papæ epistola episcopis Germaniæ ac
 . directa.*) Anastasius episcopus cunctis
 cis et Burgundiæ regionis episcopis in Do-
 utem. Exegit dilectio vestra, charissimi, ut
 oritate sedis apostolicæ, vestris deberemus

A consultis respondere. Et quamvis non prolixè, sed
 succinctè hoc agere propter quasdam alias occupa-
 tiones festinarem: denuo tamen si necesse fuerit
 ob has vel alias necessitates quasi ad caput mittere
 charitative non dubitatis, quia vestras preces et
 nunc et tunc acceptabiles habemus. Significastis
 enim quosdam sacerdotes in Ecclesia quando Evan-
 gelia leguntur sedere, et Domini salvatoris verba
 non stantes sed sedentes audire, et hoc ex majorum
 traditione se accepisse narrantur. Quod nullatenus
 deinceps fieri sinatis apostolica auctoritate manda-
 mus: sed dum sancta Evangelia in Ecclesia recita-
 tantur, sacerdotes et cæteri omnes non sedentes,
 sed venerabiliter in conspectu Evangelii stantes,
 Dominica verba intente audiant et fideliter adorent.

B
 CAP. CIV. — *Ut nullus calicem, patenam, vel vesti-
 mentum sacerdotale in vadium tabernario præstare
 præsumat.*

(*Ex concil. Remensi*, cap. 11.) Ut nullus presbyter
 præsumat calicem, vel patenam, vel pallium altaris,
 vel vestimentum sacerdotale, aut librum ecclesia-
 sticum tabernario, vel negociatori, aut cuilibet laico
 vel femine in vadium dare, nisi justissima neces-
 sitate urgente, quia tanta est sanctitas sacri mini-
 sterii, ut salva altioris mysterii intelligentia, etiam
 per prophetam Dominus prohibuerit, ne cum sanctis
 vestimentis sacerdos procedat ad populum, sed illa
 intra sancta dimittat, a colloquio divino rediens. Et
 cui in tabernis ad bibendum a sacris canonibus in-
 gredi prohibetur, sanctificata sacro ministerio nec
 ad contingendum immundis: quanto minus in va-
 dium exhibere debet? Sicut Stephanus sanctus papa
 et martyr sanctum Hilarium in suis decretalibus
 docuit.

C
 CAP. CV. — *Ut nullus calicem, patenam, aut aliqua
 vasa sacra ad alios usus facere præsumat.*

(*Ex concil. Aurelianensi*, cap. 9.) Nullus sacerdos
 seu laicus calicem, aut patenam, aut quælibet vasa
 sacra et divino cultu mancipata, ad alios usus suos
 retorquere præsumat. Nam quicumque de calice
 sacro aliud bibit præter Christi sanguinem qui in
 sacramento accipitur, et patenam ad aliud officium
 habet quam altaris ministerium, deterrendus est
 exemplo Balthazar, qui dum vasa Domini in usus
 communes adsumpsit, vitam pariter cum regno
 amisit.

D
 CAP. CVI. — *Quod licitum sit episcopis cum consilio
 cleri de thesauro Ecclesiæ suæ familiæ in necessi-
 tate succurrere.*

(*Ex concil. Arvernensi*, cap. 5.) Licitum sit episco-
 pis præsentibus presbyteris et diaconibus de the-
 sauro Ecclesiæ familiæ et pauperibus ejusdem Ec-
 clesiæ, secundum canonicam institutionem, juxta
 quod indignerint erogare.

CAP. CVII. — *Ne cadavera pallio altaris coope-
 riantur.*

(*Ex eodem*, cap. 39.) (Ne opertorio Domini corpo-
 ris, vel altaris non unquam corpus dum ad tumulum
 evehitur obtegatur, ne sacro velamine dum hono-
 rantur corpora, altaria polluantur.)

CAP. CVIII. — *Ne ad nuptiarum ornatum divina ministeria præstentur.* A

(*Ex eodem, cap. 8.*) Ne ad nuptiarum ornatum ministeria divina præstentur, et dum improborum tactu vel pompa sæcularis luxuriæ pollutantur, ad officia sacri mysterii videantur indigna.

CAP. CIX. — *Ut Ecclesia sæculari potentia minime pervadatur.*

(*Ex concil. apostol., cap. 31.*) Si quis episcopus sæcularibus potestatibus usus, Ecclesiam per ipsas obtineat, deponatur, et segregetur, omnesque qui illi communicant.

CAP. CX. — *De presbyteris qui Ecclesias suas per pretium acquisierint.*

(*Ex concil. Mogunti., cap. 5.*) Quicumque presbyter per pretium ecclesiam fuerit adeptus, quoniam contra Ecclesiasticæ regulæ disciplinam agere dignoscitur, et qui alium presbyterum legitime ad Ecclesiam ordinatum per pecuniam expulerit, eamque sibi taliter vindicaverit, omnimodis deponatur.

CAP. CXI. — *Ut nullus laicus ab Ecclesia sua presbyterum ejicere præsumat.*

(*Ex eodem, cap. 29.*) Ut laici presbyteros non ejiciant de Ecclesiis, neque constituent sine consensu episcoporum suorum.

CAP. CXII. — *Item de illis qui presbyteris Ecclesias auferunt.*

(*Ex concilii. Cabillon., cap. 42.*) Inventum est quod multi arbitrii sui temeritate, et quod est gravius ducti cupiditate, presbyteris quibuslibet absque consensu episcoporum Ecclesias dant vel auferunt. Unde oportet ut canonica regula servata, nullus absque consensu episcopi cuilibet presbytero Ecclesiam det. Quam si juste adeptus fuerit, hanc non nisi culpa gravi, et coram episcopo canonica severitate annittat.

CAP. CXIII. — *Ut nullus aliquod munus propter Ecclesiam a presbytero requirat.*

(*Ex concil. Mogunt., cap. 30.*) Ut nullus omnino munera exigat a presbyteris, propter commendationem Ecclesiæ.

CAP. CXIV. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Rothomag., cap. 5.*) Sancitum est atque omnimodis prohibitum ut si quis presbyter inventus fuerit alicui clerico aut laico munera dare aut dedisse, aut aliquam pecuniam tribuere, ut alterius presbyteri Ecclesiam surripiat, aut Ecclesiam vacantem pretio redimat, pro hac cupiditate seu rapina, seu præsumptione turpis luci gratia dejiciatur a clero, et alienus existat a regula.

CAP. CXV. — *Ut presbyteri plebes admoneant ut linteamina altaris præparent.*

(*Ex concil. Remensi, cap. 4.*) Ut presbyteri per plebes suas feminis prædicent, ut linteamina in altaria præparent.

CAP. CXVI. — *Ut episcopi prævideant quid presbyteri dominis suis pro Ecclesiis facere debeant.*

(*Ex concil. Arelatensi, cap. 3.*) Ut episcopi prævideant quem honorem presbyteri pro Ecclesiis suis facere debeant.

CAP. CXVII. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Aurel., cap. 10.*) Ut nullus presbyter ad introitum Ecclesiæ xenia donet.

CAP. CXVIII. — *De presbyteris nihil habentibus quando ordinantur.*

(*Ex concil. Remensi, cap. 6.*) Investigandum si nihil patrimonii habens presbyter quando proventus est ad ordinem ecclesiasticum, postea emerit prædia, cujus juris sint, quoniam Ecclesiæ ad quam de nihil habente promotus est esse debent, juxta canonicam auctoritatem.

CAP. CXIX. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Arausico, cap. 54.*) Presbyter cum diocesim tenet, de his quæ emerit, ad Ecclesiæ nomen scripturam faciat, aut ab ejus quam tenet Ecclesiæ ordinatione discedat.

CAP. CXX. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Carthag., cap. 47.*) Placuit ut episcopi, presbyteri, diaconi, vel quicumque clerici, qui nihil habentes ordinantur, et tempore episcopatus vel clericatus sui, agros vel quæcunque prædia suo nomini comparant, tanquam rerum dominicarum invasionis crimine teneantur obnoxii, nisi ad Ecclesiam ad quam titulati sunt, eadem ipsa contulerint. Si autem ipsis propria liberalitate alicujus, vel successione cognationis aliquid venerit, faciant inde quod velint.

CAP. CXXI. — *De eadem re.*

(*Ex eodem cap. 48.*) Ut unusquisque presbyter res quas post diem consecrationis acquisierit, propriæ Ecclesiæ relinquat.

CAP. CXXII. — *De eadem re*

(*Ex concil. Toletano.*) Cæterum, presbyter si post ordinationem aliquid acquisierit, illud observandum est, quod in canonibus de consecratis nihil habentibus constitutum est.

CAP. CXXIII. — *De presbyteris qui ex redditibus Ecclesiæ sibi res comparaverint, et structuras ibi fecerint, et mulieres ibi posuerint.*

(*Ex concil. Remensi, cap. 10.*) Inquirendum si aliquis presbyterorum de redditibus Ecclesiæ, vel oblationibus ac votis fidelium alio nomine res comparaverit, et ibi structuras fecerit, vel quæ ad Ecclesiam pertinent, ibidem collocaverit, vel mulierum frequentationem inibi fieri permiserit, vel quod turpius est, tales mulieres ibidem habuerit, quæ lanificium suum exercent, et curam domus agant, et in eadem presbyter frequenter veniens manserit, et contra decreta canonum hoc malum agat; quia sicut nec suo, ita nec alieno nomine presbyter fenus exercere debet, multo minus fraudem facere de facultatibus ecclesiasticis, quoniam hoc sacrilegium est, et par crimen Judæ furis qui sacras oblationes asportabat et furabatur.

CAP. CXXIV. — *De consuetudine servanda, quæ non est contra fidem.*

(*Ex epist. Pii papæ.*) Petistis enim per Hylarium chartularium nostrum, a beatæ memoriæ decessoris nostro, ut omnes vobis retro temporum consuetudines servarentur, quæ a beati Petri apostolorum

ipsis ordinationum initiis hactenus vetustas A servavit. Et nos quidem juxta seriem relationum nostræ consuetudinem laudamus, quæ contra fidem catholicam nihil usurpare citur.

CXXV. — *Ut ecclesiastica statuta ab apostolis reliquis magistris Ecclesiæ tradita integra serventur.*

decr. Innocentii papæ, cap. 1.) Innocentius Deo, episcopo Egobino, salutem. Si instituta ecclesiastica, ut sunt a beatis apostolis tradita, integra, ut servare Domini sacerdotes, nulla diversitas, varietas in ipsis ordinibus et consecrationibus servetur. Sed dum unusquisque non quod traditum sed quod sibi visum fuerit, hoc existimat esse, inde diversa in diversis locis vel ecclesiis, generi, aut celebrari videntur: ac fit scandalum populis qui, dum nesciunt traditiones antiquas una præsumptione correptas, putant sibi aut alias non convenire, aut ab apostolis vel apostolis viris contrarietatem inductam. Quis enim aut non advertat id quod a principe apostolorum Petro Romanæ Ecclesiæ traditum est, ac usque custoditur, ab omnibus debere servari, non perducere aut introduci aliquid, quod aut auctoritatem non habeat, aut aliunde accipere videatur, præsertim cum sit manifestum in omnibus Gallias, Hispanias, Africam atque Siciliam atque interjacentes, nullum instituisse Ecclesiæ nisi eos quos venerabilis apostolus Petrus, aut successores constituerunt sacerdotes? Aut levisi in his provinciis alius apostolorum invenitur legitur docuisse. Qui si non legunt, quia uiam inveniunt, oportet eos hoc sequi quod *sic Romana* custodit a qua eos principium esse non dubium est, ne, dum peregrinis asserere studeant caput institutionum videantur. Sæpe dilectionem tuam ad urbem venisse, obiscum in ecclesia convenisse non dubium est nem morem, vel in consecrandis mysteriis, vel eteris agendis arcanis teneat cognovisse. Quod ære arbitraretur ad informationem Ecclesiæ tuæ, reformationem, si præcessores tui, quod minus id, aut aliter tenuerint satis certum haberem de aliquibus consulendos nos esse dixisses. D us idcirco respondemus non quod te aliquare credamus, sed ut majore auctoritate, vel instituas, vel si qui a Romanæ Ecclesiæ institutionibus errant, aut commoneas, aut indicare non eas, ut scire valeamus qui sint, qui aut novitaducunt, aut alterius Ecclesiæ quam Romanæ imant consuetudinem esse servandam.

CXXVI. — *Ut consuetudines ecclesiasticæ pro lege sint tenendæ.* (*Augustinus dicit ad Casulanum presbyterum.*) In omnibus rebus de quibus nihil certi statuit Scriptura divina, mos populi Dei, vel instituta majorum lege tenenda sunt, et sicut prævaricatores ledivinarum, ita contemptores consuetudinum ecclesiasticarum coercendi sunt.

CAP. CXXVII. — *Item de consuetudinibus ecclesiasticis observandis.*

(*Ex dictis Basilii, cap. 27.*) Ecclesiasticarum institutionum consuetudines quasdam Scripturis, quasdam vero apostolica traditione per successiones in mysterio confirmatas accepimus, quibus par virtus, et idem utrisque pietatis effectus quin sit, quotus quisque vel aliquantulum sacrarum expertus Scripturarum hæsitaverit? Si enim attentaverimus consuetudines Ecclesiæ, non per Scripturas a Patribus traditas nihili aestimare, quantum religio detrimenti latura sit despicientibus liquido constabit. Quæ enim, ut inde ordiamur, Scriptura salutiferæ crucis signaculo fideles docuit insigniri? Quæ multifariam digesta super panem et calicem proluxæ orationis et consecrationis verba commendavit? Nam non modo quod in Evangelio continetur, vel apostolo in secretis dicimus, sed et alia per plura adjicimus, magnam quasi vim consummandis accommodantia mysteriis. Quæ Orientem versus nos orare litterarum forma præstituit? Benedicimus fontem baptismatis, oleum unctionis. Huc accedit quod ter immergimus quos baptizamus, oleo unguimus, verbis abrenuntiare Sathanæ et angelis ejus informamus. Unde hæc et alia in hunc modum non pauca. nisi quia tacita ac mystica traditione a Patribus ecclesiastico more reverentiori diligentia sunt in mysteriis observata silentio, quam publicata scripto.

CAP. CXXVIII. — *Quid agendum sit in causis de quibus certa in canonibus inveniuntur judicia.*

(*Ex decr. Innocentii papæ, cap. 18.*) De causis de quibus nulla solvendi, ligandique auctoritas in libris Veteris Testamenti, quatuor Evangeliorum, cum scriptis totis apostolorum non appareat, ad divina recurrito scripta Græce. Si nec in illis, ad catholicæ Ecclesiæ historias catholicas, a doctoribus catholicis scriptas manum mitte. Si nec in illis, canones apostolicæ sedis intueri. Si nec in his, sanctorum exempla perspicaciter recordare. Quod si in his omnibus inspectis hujus quæstionis qualitas non lucide investigatur, seniores provinciæ congrega, et eos interroga. Facilius namque invenitur, quod a pluribus sentientibus quæritur. Verus enim repromissor Dominus ait: Si duo ex vobis, vel tres conveniant super terram in nomine meo, de omni re quamcunque petierint, fiet illis a Patre meo.

CAP. CXXIX. — *Ut cuncta quæ Deo offeruntur, consecrata habeantur.*

(*Ex concil. Aurelian cap. 7.*) Omnia quæ Deo offeruntur, consecrata habentur, in vineis, terris, sylvis, utensilibus, vestimentis, pecoribus, et reliquis possessionibus, et quæ Ecclesiis sine dubio Christo, qui sponsus earum est, offeruntur.

CAP. CXXX. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Rothomag., cap. 3.*) Omnes decimæ terræ, sive de frugibus, sive de pomis arborum Domini sunt, et illi sanctificantur. Boves, et oves, et capræ, quæ sub pastoris virga transeunt, quidquid decimum venerit, sanctificabitur Domino. Non eligetur nec

bonum nec malum, nec altero commutabitur. Si quis A mutaverit, et quod mutat, et quod mutatum est, sanctificabitur Domino, et non redimetur. Sed quia modo multi inveniuntur decimas dare nolentes, statuimus ut secundum Domini nostri præceptum admoneantur semel, et secundo et tertio. Si non emendaverint, anathematis vinculo constringantur usque ad satisfactionem, et ad emendationem congruam.

CAP. CXXXI. — *Ut decima nullo modo negligatur.*

(*Ex concil. Mogunt., cap. 35.*) Admonemus atque præcipimus ut decimas Deo omnino dare non negligatur, quas Deus ipse sibi dari constituit, quia timendum est ut quisquis Deo suum debitum abstrahit, ne forte Deus per peccatum suum auferat ei necessaria sua.

CAP. CXXXII. — *De illis qui decimas dare nolunt.*

(*Ex concil. Cavallon., cap. 18.*) Questi sunt præterea quidam fratres, quod essent aliqui episcopi et abbates, qui decimas non sinerent dare ad Ecclesias, ubi illi coloni Missam audiunt. Proinde decrevit sacer iste conventus, ut episcopi et abbates de agris et vineis, quæ ad suum vel fratrum stipendium habent, decimas ad Ecclesias deferri faciant. Familiæ vero ibi dent decimas suas, ubi infantes eorum baptizantur, et ubi per totum anni circulum missas audiunt.

CAP. CXXXIII. — *Quod decimæ ab omnibus Christianis ex debito repositi debeant.*

(*Ex concil. Mogunti., cap. 8.*) Decimas Deo et sacerdotibus Dei dandas, Abraham factis, Jacob promissis insinuat. Deinde lex statuit, omnes doctores sancti commemorant. Et profecto dignum erat ut Israelitæ decimas pecorum, et frugum, et omnium pecuniarum Domino darent, qui eos liberaverat a decem plagis, quibus percussit Ægyptios, et in novissima plaga primogenita cunctorum disperdidit, gratiamque suis præstitit, ut impetratis pecuniis spoliarent Ægyptum. De quibus decimis Augustinus doctor venerabilis dicit: Decimæ ex debito requiruntur. Quid si diceret Deus, nempe meus es, o homo, mea est terra quam colis, mea sunt semina quæ spargis, mea animalia quæ fatigas, meus est solis calor; et cum omnia mea sint, tu qui minus accommodas, solam decimam merebaris, sed re- D servo tibi novem, da mihi decimam. Si non dederis mihi decimam, auferam novem. Si dederis mihi decimam, multiplicabo novem. Cum itaque Judaicus populus præceptum decimarum tanta diligentia observaret, ut de minimis quibusque holusculis, ruta videlicet, menta et cimino, ut ipse Dominus testatur, decimas daret, cur non majori studio plebs Evangelica eamdem impleat jussionem? Cui et major numerus est sacerdotum, et sincerior cultus sacramentorum? Ideo ergo dandæ sunt, ut hac Deus devotione placatus, largius præstet quæ necessaria sunt, sicut superius ostendimus. Et ut sacerdotes ac ministri Ecclesiæ cura et sollicitudine necessitatum corporalium, sine quibus hæc vita transigi non po-

test, relevati, liberiores fiant ad meditationem divinæ legis et doctrinæ administrationem, atque spiritualis servitii voluntariam expletionem. Et ut munus populi in quotidiana oblatione Domino immoletur, nec non secundum statuta canonica in sustentationem pauperum, et restaurationem ecclesiarum proficiat. Quatuor enim partes juxta canones fieri de fidelium oblationibus debent, una sit episcopi, altera clericorum, tertia pauperum, quarta restaurationi ecclesiarum servetur.

CAP. CXXXIV. — *De illis qui decimam dare noluerint nisi pretio redimantur.*

(*Ex concil. Mediomatricis, cap. 3.*) De decimis quas populus dare non vult, nisi quolibet munere ab eo redimantur, ab episcopis prohibendum est ne B fiat.

CAP. CXXXV. — *Ut decima Dei census nuncupetur.*

(*Ex concil. Agrippin., cap. 6.*) Item, quod decima, quæ a fidelibus datur, Dei census nuncupanda est, et ideo ex integro reddenda. Cujus tertia pars secundum canonem Toletanum, episcoporum esse debet. Nos vero hac potestate uti nolumus, sed tantum singulis annis quartam partem usu Romanorum pontificum, et observantia sanctæ Ecclesiæ Romanæ de eadem habere volumus. Quod si quis contentiosus inde repertus fuerit, sive clericus, sive ille laicus sit, communionem privabitur, et synodali censura judicabitur.

CAP. CXXXVI. — *De oblationibus parochitarum cujus esse debeant.*

(*Ex concil. Toletano.*) De his quæ ad parochitanas ecclesias offeruntur, in terris, vineis, mancipiis, pecuniis, antiquorum canonum instituta servantur, ut omnia in episcopi potestate consistant. De his autem quæ altaribus offeruntur, tertia pars fideliter episcopis deferatur, duæ clericis decimæ autem secundum quosdam singulis annis tertia pars, aut in tertio tota. Sed tamen nos sequentes Romanos, singulis annis quartam partem, aut in quarto totam episcopi recipiant.

CAP. CXXXVII. — *Quod in unaquaque Ecclesia tam de redditibus quam oblationibus quatuor debeant fieri portiones.*

(*Ex epist. Gelasii papæ, cap. 27.*) Quatuor autem tam de redditibus quam de oblationibus fidelium, prout cujuslibet Ecclesiæ facultas admittit, sicut dudum rationabiliter est decretum, convenit fieri portiones. Quarum sit una pontificis, altera clericorum, tertia pauperum, quarta fabricis applicanda. De quibus sicut sacerdotis intererit integram ministris Ecclesiæ memoratam dependere quantitatem, sic clerus delegatam sibi summam nihil insolenter noverit expetendum. Ea vero quæ ecclesiasticis ædificiis attributa sunt, huic operi veraciter prærogata, locorum doceat instauratio manifesta sanctorum, quia nefas est si sacris ædibus destitutis in lucrum suum præsul impendia his designata convertat. Ipsam nihilominus ascriptam pauperibus portionem, quamvis divinis rationibus se dispensasse monstraturus esse videatur, tamen juxta quod scri-

ptum est : ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est, oportet etiam presenti testificatione prædicari, et bonæ famæ præconiis non taceri.

CAP. CXXXVIII. — *Item quod de decimis quatuor debeant fieri portiones.*

(*Ex concil. Nannetensi, cap. 6.*) Instruendi sunt presbyteri, pariterque admonendi, quatenus noverint decimas et oblationes quas a fidelibus accipiunt, pauperum et hospitem et peregrinorum esse stipendia, et non quasi suis, sed quasi commendatis uti. De quibus omnibus sciant se rationem posituros in conspectu Dei, et nisi eas fideliter pauperibus et his qui præmissi sunt administraverint, damna passuros. Qualiter vero dispensari debeant, canones sancte instituunt. Scilicet, ut quatuor partes inde fiant, una ad fabricam ecclesiæ relevandam, altera pauperibus distribuenda, tertia presbytero cum suis clericis habenda, quarta episcopo reservanda, ut quidquid exinde jusserit, prudenti concilio fiat.

CAP. CXXXIX. — *Ubi terminari debeant contentiones ortæ inter Christianos.*

(*Ex decr. Marcelli papæ, cap. 3.*) Quæcunque ergo contentiones inter Christianos ortæ fuerint, ad Ecclesiam deferant, et ab ecclesiasticis viris terminentur. Et si obedire noluerint, quousque obediant a liminibus sanctæ Ecclesiæ excludantur.

CAP. CXL. — *De his qui oblationes parentum aut testamenta, vel quod ipsi donaverint Ecclesiis, retinere aut auferre conantur.*

(*Ex concil. habito apud Valentias, cap. 4.*) Clerici etiam vel sæculares, qui oblationes parentum aut donatas, aut testamentis relictas retinere perstiterint, aut id quod ipsi donaverint Ecclesiis vel monasteriis crediderint auferendum, sicut synodus sancta constituit, velut necatores pauperum, quousque reddant ab Ecclesiis excludantur.

CAP. CXLI. — *De illis qui Deum hæredem faciunt.*

(*S. Isidor. dicit.*) Augustinus ait in libro de Hæredibus : Noli sub imagine pietatis augere pecuniam, dicens : Filiis meis servo has res. Quare non potius servas illi qui te ex nihilo fecit, qui te pascit, et filios servat? Nonne melius creatori tuo thesaurizabis quam filiis? Item idem : Qua fronte hæreditatem a Christo quæris, quum Christum tua hæreditate fraudaveris? Qui dixit : Thesaurizate vobis thesauros in cœlo?

CAP. CXLII. — *De his qui oblationes defunctorum aut negant aut difficulter reddunt.*

(*Ex concil. apud Valentias, cap. 4.*) Qui oblationes defunctorum aut negant Ecclesiis, aut cum difficultate reddunt, tanquam egentium necatores excommunicantur.

CAP. CXLIII. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Urbani papæ, cap. 4.*) Ipse enim res fidelium, oblationes appellantur, quia Domino offeruntur. Non ergo debent in alios usus quam ecclesiasticos, et prædictorum Christianorum fratrum vel indigentium converti, quia vota sunt fidelium, et pretia peccatorum, atque ad prædictum opus explendum

A Domino traditæ. Si quis autem, quod absit, secus egerit, videat ne damnationem Ananiæ et Saphyræ percipiat, et reus sacrilegii efficiatur sicut illi fecerunt qui pretia prædictarum rerum fraudabant, de quibus in prædictis legitur apostolorum Actibus.

CAP. CXLIV. *De eadem re.*

(*Ex concil. Gangren., cap. 7.*) Si quis oblationes Ecclesiæ extra Ecclesiam accipere vel dare voluerit præter conscientiam episcopi vel ejus cui hujusmodi officia commissa sunt, nec cum ejus voluerit agere consilio, anathema sit.

CAP. CXLV. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 8.*) Si quis dederit vel acceperit oblata præter episcopum vel eum qui constitutus est ab eo ad dispensandam misericordiam pauperibus, et qui dat et qui accipit, anathema sit.

CAP. CXLVI. — *Ut omnes Ecclesiæ vel decimæ in episcoporum potestate consistant.*

(*Ex concil. Cabillon., cap. 1.*) In sancto Cabillonensi concilio decretum est ut omnes Ecclesiæ cum dotibus suis et decimis, et omnibus rebus suis, in episcopi proprii potestate consistant, atque ad ordinationem vel dispositionem suam semper pertineant.

CAP. CXLVII. — *Quod tricennalis possessio firma sit.*

(*Ex concil. Toletan. v, cap. 35.*) Sicut diœcesim alienam tricennalis possessio tollit, ita territorii conventum non admitit. Ideoque basilicæ quæ novæ conditæ fuerint, ad eam procul dubio episcopum pertinebunt, cujus conventus esse constiterit.

CAP. CXLVIII. — *Ut singularum Ecclesiarum rusticarum parochiæ semper maneant inconcussæ.*

(*Ex concil. Chalced., cap. 17.*) Singularum Ecclesiarum rusticas parochias vel possessiones manere inconcussas illis episcopis qui eas retinere noscuntur, et maxime si per tricennium eas absque vi obtinentes, sub dispensatione rexerunt. Quod si intra tricennium facta fuerit de his altercatio, licere eis qui se læsos asserunt, apud sanctam synodum provinciæ de his movere certamen decrevimus.

CAP. CXLIX. — *Quod tricennalis possessio, si intacta permansit, mutari non debeat.*

(*Ex epist. Gelasii papæ, cap. 11.*) Illud etiam adnecti placuit ut si, quod absit, facultates Ecclesiæ, nec non et diœceses ab aliis quibusque possidentur episcopis, jure sibi vindicent quod tricennalis lex conclusit, quia et ultra triginta annos nulli liceat pro eo appellare, quod legum tempus excludit.

CAP. CL. — *Idem de rebus per triginta annos possessis.*

(*Ex concil. Matisen., cap. 7.*) Ut de rebus Ecclesiarum quæ ab eis per triginta annorum spatium sine ulla interpellatione possessæ sunt, testimonia non recipiantur, sed eo modo contineantur, sicut res ad fiscum dominicum pertinentes contineri solent.

CAP. CLI. — *De illis, qui de ecclesiis cæmeteria faciunt.*

(*Ex concil. Meldensi, cap. 9.*) Antiquus in his regionibus in Ecclesia sepeliendorum mortuorum usus fuit, et plerumque loca divino cultui mancipata, et

ad offerendas Deo hostias præparata cæmeteria sive A polyandria facta sunt. Unde volumus ut ab hac re deinceps abstinence, ut nemo in Ecclesia sepeliatur, nisi forte talis sit persona sacerdotis, aut cujuslibet justi hominis, qui per vitæ meritum talem vivendo suo corpori defuncto locum acquisivit. Corpora vero quæ antiquitus in Ecclesiis sepulta sunt, nequaquam projiciantur, nisi sint paganorum, sed tumuli qui apparent profundius in terram mittantur, et pavimento desuper facto nullo tumulorum vestigio apparente, Ecclesiæ reverentia conservetur. Ubi vero tanta est multitudo cadaverum, ut hoc facere difficile sit, locus ille pro cæmeterio habeatur, ablato inde altari, et in alio loco constituto, ubi religiose et pure Deo sacrificium offerri valeat.

CAP. CLII. — *De illis qui in sacris locis se sepelire petierint.*

(August. dicit.) Quibus peccata dimissa non sunt a sacris locis post mortem adjuvari non possunt, quia quos peccata gravia deprimunt, si in sacris locis sepelire se faciunt; restat ut de sua præsumptione judicentur, quatenus eos sacra loca non liberant, sed culpa temeritatis accusat.

CAP. CLIII. — *De eadem re.*

(Gregor. dicit in dialogo suo.) Cum gravia peccata non deprimunt, hoc prodest mortuis si in Ecclesiis sepeliantur, quod eorum proximi quoties ad eadem loca sacra veniunt, suorum, quorum sepulturam aspiciunt, recordatur, et pro eis Domino preces fundunt. Nam quos peccata gravia deprimunt, non ad absolutionem potius quam ad damnationis cumulum majorem, eorum corpora in Ecclesiis ponuntur. Quod melius ostendimus, si ea quæ diebus nostris gesta sunt breviter enarremus. Vir namque vitæ venerabilis Felix Portuensis episcopus, in Sabinensi provincia ortus atque enutritus est, qui quamdam sanctimoniam feminam in loco eodem fuisse testatur, quæ carnis quidem continentiam habuit, sed linguæ procacitatem atque stultiloquium non declinavit. Hæc igitur defuncta, atque in Ecclesia sepulta est. Nocte autem eadem ejusdem Ecclesiæ custos per revelationem vidit, quia ducta ante sacrum altare per medium secabatur, pars una illius igni cremabatur, pars autem altera intacta remansit. Cumque hoc surgens mane fratribus narraret, et locum vellet ostendere in quo fuerat igne consumpta, ipsa flammæ combustio ita ante altare apparuit in marmoribus, ac si illic eadem femina corporeo fuisset igne concremata. Ex qua re aperte datur intelligi, quia hi quibus peccata dimissa non fuerint, ad evitandum iudicium sacris locis post mortem non valent adjuvari.

CAP. CLIV. — *De eadem re.*

(Item Greg.) Joannes quoque magnificus in hac urbe locum perfectorum servans, cujus veritatis atque gravitatis sit novimus, qui mihi testatus est, Valerianum patricium in civitate quæ Brixia dicitur fuisse defunctum. Cui ejusdem civitatis episcopus accepto pretio locum in Ecclesia præbuit, in quo sepeliri debuisset. Qui videlicet Valerianus usque ad

ætatem decrepitam levis ac lubricus exstitit, modumque suis pravitatibus ponere contempsit. Eadem vero nocte qua sepultus est, beatus Faustinus martyr, in cujus Ecclesia corpus ejus fuit humatum custodi suo apparuit dicens: Vade et dic episcopo, projiciat hinc fetentes carnes quas hic posuit, quia, si non fecerit, ipse die trigesimo morietur. Quam visionem custos episcopo timuit confiteri, et rursus admonitus declinavit. Die autem trigesimo, ejusdem civitatis episcopus, cum vespertina hora sanus atque incolumis ad lectum redisset, subita et inopinata morte defunctus est.

CAP. CLV. — *De eadem re.*

(Item Greg.) Adest quoque in præsentem senex venerabilis pater Venentius Lunensis episcopus, et magnificus Liberius vir nobilissimus atque veracissimus, qui se scire suosque homines interfuisse testantur ei rei, quam narrant nuper in Genuesi urbe contigisse. Ibi namque, ut dicunt, Valentinus nomine Mediolanensis Ecclesiæ defensor defunctus est, vir valde lubricus, et cunctis levitatibus occupatus, cujus corpus in ecclesia beati martyris Syri sepultum est. Nocte autem media in eadem ecclesia factæ sunt voces, ac si quis violenter ex ea repellatur ac traheretur foras. Ad quas nimirum voces currebant custodes, et viderunt duos quosdam terrimos spiritus, qui ejusdem Valentini pedes quadam ligatura strinxerant, et eum ab ecclesia clamantem ac nimium vociferantem foras trahebant. Cui videlicet territi, ad sua strata reversi sunt. Mane autem facto, aperuerunt sepulcrum in quo idem Valentinus positus erat, ejusque corpus non invenerunt. Cumque extra ecclesias quærerent ubi projectum esset, invenerunt hoc in sepulcro alio positum, ligatis adhuc pedibus sicut de ecclesia fuit abstractum. Ex qua re, Petre, collige, quia hi quos peccata gravia deprimunt, si in sacro loco sepelire se faciant, restat ut etiam de sua præsumptione judicentur, quatenus eos sacra loca non liberent, sed etiam culpa temeritatis accuset.

CAP. CLVI. — *De eadem re.*

(Item Greg.) Nam quid quoque in hac urbe contigerit, tinctorum qui hic habitant multitudo testatur: quod quidam artis eorum primus cum defunctus fuisset, juxta ecclesiam beati Januarii martyris, juxta portam sancti Laurentii a conjugis sua sepultus est. Sequenti autem nocte ex sepultura eadem, audiente custode, ejus spiritus cœpit clamare: Ardeo, ardeo. Cum vero has diu voces emitteret, custos hoc ejus nuntiavit uxori. Uxor vero illius eos qui diligenter inspicerent ejusdem artis viros transmisit ad ecclesiam, volens cognoscere qualiter corpus ejus esset in sepulcro de quo talia clamaret. Qui aperientes sepulcrum, vestimenta quoque intacta repererunt, quæ nunc usque in eadem ecclesia, pro ejusdem causæ testimonio servantur; corpus vero illius omnino non invenerunt, ac si in eodem sepulcro positum non fuisset. Ex qua re colligendum est quæ

ultione anima ejus damnata sit, cujus et caro est ab A ecclesia rejecta. Quid igitur sacra loca sepultis pro-
sunt, quando hic qui indigni sunt ab eisdem sacris
locis divinitus projiciuntur.

CAP. CLVII. — *Ut corpora defunctorum in ecclesia non sepeliantur.*

(*Ex concil. Bragga., cap. 4.*) Item placuit ut corpora defunctorum nullo modo intra basilicam sepeliantur, sed si necesse est de foris circa murum basilicæ. Nam si firmissimum hoc privilegium usque nunc retinent Galliæ civitates, ut nullo modo intra ambitum murorum civitatum, cujuslibet defuncti corpus sit humatum, quanto magis venerabilium martyrum debet reverentia obtineri?

CAP. CLVII. *De eadem re.*

(*Ex concil. Meldensi, cap. 10.*) Ut nemo quemlibet mortuum in ecclesia quasi hæreditario jure, nisi quem episcopus aut presbyter pro qualitate conversationis et vitæ dignum duxerit, sepelire præsumat, nec quisquam ossa cujuslibet mortui de sepulcro suo ejicere, aut sepulturam cujusquam temerario ausu quoquo modo violare, sed unumquemque in loculo sibi a Deo parato atque concesso, adventum sui judicis præstolari concedat.

CAP. CLIX. — *Ut nemo pro sepeliendis mortuorum corporibus aliquid muneris exigat.*

(*Ex concil. Nanneten. cap. 11.*) Præcipiendum secundum canonum auctoritatem, ut de sepulcris et hominibus sepeliendis nihil muneris exigant, nisi forte qui sepelitur, vivens jusserit ecclesiæ, in cujus atrio sepelitur, de suis rebus aliquid tribuere, aut etiam post mortem illius quibus commissum est ejus cleemosynam facere, de rebus illius aliquid dare sponte voluerint: tamen nullatenus a presbyteris illis aliquid exigatur, sive ab illis qui locis et vicis præsumunt. Prohibendum etiam secundum majorum instituta, ut in ecclesia nullatenus sepeliantur, sed in atrio, aut in porticu, aut in exedris ecclesiæ. Infra ecclesiam vero, aut prope altare ubi corpus Domini et sanguis conficitur, nullatenus habeant licentiam sepeliendi.

CAP. CLX. *De sepultura conjugatorum in primis connubiis.*

(*Hieron. dicit.*) Ebron dicitur esse civitas trium virorum, quia in ea sepulti sunt tres patriarchæ in spelunca duplici cum tribus uxoribus suis, id est, Abraham et Sara, Isaac et Rebecca, Jacob et Lia, præter ipsum Adam et Evam uxorem suam. Tobias dicit ad filium suum: Cum acceperit Deus animam meam, corpus meum sepelies, et honorem habebis matri tuæ omnibus diebus, et cum ipsa compleverit tempus, sepelies eam juxta me in uno sepulcro.

CAP. CLXI. — *De eadem re.*

(*Item ejusd.*) Quos conjunxit unum conjugium, jungat unum sepulcrum: quia una caro est, et quod Deus conjunxit, homo non separet.

CAP. CLXII. — *De eadem re.*

(*August. dicit.*) Unaquæque mulier sequatur virum suum, sive in vita, sive in morte.

CAP. CLXII. *Quorum mens una fuerat, sepultura non separet.*

(*Item August.*) Soror sancti Benedicti sepulta est in sepulcro quod ipse sibi præparaverat ut quorum mens una semper fuit in Domino, eorum quoque corpora sepultura non separet. Ita in primo connubio conjuncti, quia una et eadem caro est, in uno sepulcro sepeliantur.

CAP. CLXIV. — *De rebus immobilibus Ecclesiæ.*

(*Ex concil. apud Sylvanectim præsentem Ludovico rege, cap. 5.*) Nulli liceat alienare rem immobilem Ecclesiæ, sive domum, sive agrum, sive hortum, sive rusticum mancipium, neque creditoribus specialis hypothecæ titulo obligare. Alienationis autem verbum contineat conditionem, donationem, permutationem et emphyteoseos perpetuum contractum. Sed omnes omnino sacerdotes ab hujusmodi alienatione absterneant, poenas timentes, quas Leoniana constitutio minatur.

CAP. CLXV. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 6.*) — Si princeps voluerit rem immobilem sanctis locis præstare et accipere ab eo aliam immobilem rem, et eo modo permutationem contrahere, liceat hoc facere ei divina pragmatica sanctione ab eo promulgata.

CAP. CLXVI. — *De præstariis viduarum Ecclesiarum ut non valeant.*

(*Ex conc. apud Belvacum, cui Ludovicus imperator intererat, cap. 10.*) Ut precariæ et commutationes, tempore viduarum Ecclesiarum factæ, ab his qui loca episcoporum occupaverant, rescindantur, et cum auctoritate Ecclesiastica, vel civili, si faciendæ sunt fiant.

CAP. CLXVII. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 11.*) Precariæ a nemine de rebus Ecclesiasticis fieri præsumantur, nisi quantum de qualitate convenienti datur ex proprio, duplum accipiatur ex rebus Ecclesiæ, in suo tantum qui dederit nomine, si res proprias et Ecclesiasticas ad fructuario tenere voluerit. Si autem res proprias ad præsens dimiserit, ex rebus ecclesiasticis tripulum fructuario usu, in suo tantum quis nomine sumat, quia sic eas quemque tractare, ut alienarum rerum dispensatorem convenit, non propriarum rerum largitorem.

CAP. CLXVIII. — *De eadem re.*

(*Ex eodem concil., cap. 12.*) A nulla potestate quis cogatur facere precariam de rebus Deo et sanctis ejus dicatis, cum ratio et usus obtineat, neminem cui non vult, contra utilitatem et rationem, præstitum de proprio facere beneficium.

CAP. CLXIX. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 13.*) Ut precariæ, de quinquennio in quinquennium secundum antiquam consuetudinem et auctoritatem renoventur.

CAP. CLXX. — *De donatione, vel venditione, vel commutatione ecclesiasticæ rei.*

(*Ex concil. habito apud Valentias, cap. 50.*) Irrita erit episcoporum donatio, vel venditio, vel

commutatio rei ecclesiasticæ, absque collaudatione A et subscriptione clericorum.

CAP. CLXXI. — *De commutationibus rerum ecclesiasticarum.*

(*Ex concil. apud Belvacum. cap. 5.*) Ut commutationes rerum ecclesiasticarum valde caveantur, et subtilissime si aliquo modo fieri debent, inspiciantur. Quæ autem inconsultæ factæ sunt, juxta decretum canonicum Hilarii papæ, quas illicite decessor episcopus admisit, vel ab aliis illicite commissæ sunt, ab eo qui successor est emendentur.

CAP. CLXXII. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Matiscen., cap. 4.*) A sancta synodo decretum est, et imperialis auctoritas denuntiat, ne commutationes rerum, vel mancipiorum ecclesiasticorum quælibet persona sine licentia et consensu B regio præsumat facere.

CAP. CLXXIII. — *De ecclesiasticis mancipiis.*

(*Ex concil. apud Carisiacum, cap. 2.*) Neque mancipia ecclesiastica quisquam, nisi ad libertatem commutat, videlicet ut mancipia quæ pro ecclesiastico homine dabantur, in ecclesiæ servitute permaneant, et ecclesiasticus homo qui commutatur, perpetua libertate fruatur. Quod enim semel Domino consecratum est, ad humanos usus jam transferri non potest. Ait enim lex: Si quis mutaverit, et quod mutat, et quod mutatum est, sanctificabitur Domino.

CAP. CLXXIV. — *De eadem re.*

(*Ex eodem cap. 3.*) Injustum videtur et impium, C ut mancipia quæ fideles viri seu feminæ pro remedio animæ suæ Deo et sanctis ejus consecrarunt, cujuscuque muneris pretio vel commutationis commercio, iterum in secularem servitatem redigantur, cum canonica auctoritas servos fugitivos tantummodo distrahi permittat, et ideo omnes rectores Ecclesiarum summopere caveant, ne unius elemosyna alterius peccatum fiat. Et est absurdum ut Ecclesiastica dignitate servus decedens, humanæ obnoxius sit servituti.

CAP. CLXXV. — *De regalibus præceptis super prestantia.*

(*Ex concil. ad S. Medardum, cap. 11.*) Præcepta regalia super precariis Ecclesiasticis fieri nec ratio sinit, nec auctoritas quolibet modo permittit. Quoniam præcepta in jure ecclesiastico firmare indignum judicatur, necesse est ut majestas regia non nisi ab ecclesiastico rectore petatur. Idem autem custos Ecclesiæ solertissime caveat, ne sui ordinis et Ecclesiasticæ communionis forte immemor, contra auctoritatem præceptum regium pro quacunque assentatione fieri petat. Qui etsi fecerit, non audiatur. Si autem et obtinuerit, regia discretione, et episcopali judicio idem rescindatur, et petitor injustus pro principis injusta suggestionem digne corripiatur.

CAP. CLXXVI. — *De episcopo qui mancipium Ecclesiæ manumitti desiderat.*

(*Ex concil. Toletan. v, cap. 68.*) Episcopus qui

mancipium juris Ecclesiæ, non retento ecclesiastico patrocínio, manumitti desiderat, duos meriti ejusdem et peculii coram concilio Ecclesiæ cui præeminet, per commutationem subscribentibus sacerdotibus offerat, ut rata et justa veniatur definitio commutationis. Tunc enim liberam manumissionem sine patrocínio Ecclesiæ concedere poterit, quia eum quem libertati tradere disponit, jam juri proprio acquisivit. Hujusmodi autem liberto adversus Ecclesiam, cujus juris exstitit, accusandi vel testificandi denegetur licentia. Quod si præsumpserit, placet ut, stante commutatione, in servitutem propriam Ecclesiæ revocetur.

CAP. CLXXVII. — *De sacerdotibus, qui res suas Ecclesiæ relinquunt.*

(*Ex eodem concil. v, cap. 69.*) Consensus totius concilii definivit ut sacerdotes, qui aut res suas Ecclesiæ relinquunt, aut nihil habentes, aliqua tamen prædia, aut familias Ecclesiis suis conquirunt liceat illis aliquos de familiis ejusdem Ecclesiæ manumittere, juxta rei collatæ modum, quem antiqui canones decreverunt, ita ut cum peculio et posteritate sua, si ingenui sunt, sub patrocínio Ecclesiæ maneant, utilitates injunctas sibi juxta quod potuerint prosequentes.

CAP. CLXXVIII. — *Ut presbyteri rem Ecclesiæ vendere non præsumant.*

(*Ex concil. Carthag., cap. 33.*) Item placuit ut presbyteri non vendant rem Ecclesiæ, ubi sunt constituti, nescientibus episcopis suis: quomodo et episcopis non liceat vendere prædia Ecclesiæ, ignorante concilio vel presbyteris suis. Non habenti ergo necessitatem, nec episcopo liceat matricis Ecclesiæ, nec presbytero rem tituli sui usurpare.

CAP. CLXXIX. — *Ut nullus ordinatus de ministeriis Ecclesiæ aliquid vendere præsumat.*

(*Ex concil. Bragg., cap. 30.*) Si quis presbyter aut diaconus inventus fuerit de elemosynis Ecclesiæ aliquid venundasse, quia sacrilegium commisit, placuit eum in ordinatione Ecclesiæ non haberi. In judicio tamen episcopi dimittendum, sive dignus sit, sive indignus in suo recipi gradu.

CAP. CLXXX. — *De presbyteris qui de jure tituli sui aliquid distrahunt.*

(*Ex eodem, cap. 31.*) Quicumque presbyter de jure tituli sui quolibet modo aurum, argentum, vel gemmas, vestes quoque, si sunt, vel si accesserint aliqua mobilia ad ornamenta divina, aliquid in perpetuum alienare tentaverit, donator, alienator ac venditor, honoris sui amissione mulctetur.

CAP. CLXXXI. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 32.*) Si quis episcopus nulla ecclesiasticæ rationis necessitate compulsus, in suo clero, aut ubi forte non est presbyter, de rebus ecclesiasticis aliquid præsumpserit vendere, res ipsas, Ecclesiæ propriæ restaurare cogatur, et in judicio episcoporum dejiciatur auditus, et tanquam furti aut latrocinii reus suo privetur honore.

XXXII. *Quod quantum remedium veniæ obla-*
eclesiastica tribuit conferenti, tantum dam-
ræparat fundatori.

concil. Toletan., cap. 33.) Omnis itaque rei
sticæ quantitas, sicut remedium veniæ tribuit
ndi, ita damnum rite præparat fraudatori.
nullus sacerdotum, vel ministrorum ex
cclesiæ, quæ in quibuscunque locis a fide-
urgiuntur, aliquid auferat, et juri suo, aut
æ propriæ unitati connectat. Verum, ut hu-
soliditas potior habeatur, propinquis ejus,
struxerunt vel ditaverunt Ecclesiam, licitum
c bonæ intentionis habere solertiam, ut, si
tem seu ministrum aliquid ex collatis
præviderint defraudare, aut commonitionis
conventionem compescant, aut talia episcopo, B
ici corrigenda denuntient. Quod si talia epi-
agere tentat, metropolitano ejus hæc insi-
procurent. Si autem metropolitanus talia
regis hæc auribus insinuare non differant.
imen hæredibus in eisdem rebus non liceat,
uris proprii potestatem præferre, non rapi-
on fraudem ingerere, non violentiam quam-
præsumere. Si quis hæc monita temerare
pserit, et male rapta cum confusione resti-
excommunicationis annuæ sententiam susti-

LXXXIII. *De clericis qui documenta, quibus*
ecclesiæ possessio firmatur, distrahunt.

concil. Agathen., cap. 5.) Si quis vero de cle-
documenta, quibus Ecclesiæ possessio firma- C
it suppressere, aut negare, aut adversariis
e tradere, damnabili et puniendi obstina-
præsumperit, quidquid per absentiam docu-
rum damni Ecclesiæ illatum est, et de propriis
tibus reddat, et communionem privetur. Hi autem
damnum Ecclesiæ præcepta et testimonia
Ecclesiæ impie sollicitati a traditoribus susce-
pari sententia feriantur.

LXXXIV. *De libertis, qui a patrocínio Eccle-*
siæ discesserunt.

concil. Tolet. v, cap. 71.) Libertis Ecclesiæ,
patrocínio ejus discedentes, quibuslibet per-
adhæserunt, si admoniti redire contem- D
t, manumissio eorum irrita sit, quia per obe-
contemptum ingrati actione tenentur.

CAP. CLXXXV. *De libertis Ecclesiæ.*

eodem concil. v, cap. 70.) Libertis Ecclesiæ,
nunquam moritur eorum patrona a patrocínio
m nunquam discedant, nec posteritas quidem
, sicut priores canones decreverunt. Et ne
libertas eorum in futura prole non pateat,
e posteritas naturali ingenuitate obtinens,
o Ecclesiæ patrocínio non subtrahat, necesse
a iidem libertis, quam ab eis progeniti pro-
nem episcopo suo faciant, per quam se ex fa-
Ecclesiæ liberos effectos esse fateantur, ejus-
trocínium non relinquunt, sed juxta virtutem
obsequium ei, vel obedientiam præbeant.

CAP. CLXXXVI. *De libertis, qui a quibuscunque*
manumissi Ecclesiæ patrocínio commendati sunt.

(Ex eodem v, cap. 72.) Libertis, qui a quibuscun-
que manumissi sunt, atque Ecclesiæ patrocínio
commendati existunt, sicut regulæ antiquorum Pa-
trum constituerunt, sacerdotali defensione a cujus-
libet insolentia protegantur, sive in statu libertatis
eorum, seu in peculio quod habere noscuntur.

CAP. CLXXXVII. *De manumissis in Ecclesia.*

(Ex concil. Arausic., cap. 6.) In Ecclesia manu-
missos, vel per testamentum Ecclesiæ commendatos,
si quis in servitutem, vel in obsequium, vel ad colo-
narium conditionem imprimere tentaverit, animad-
versione ecclesiastica coercetur.

CAP. CLXXXVIII. *De fugitivis ecclesiasticis servis.*

(Ex eodem Toletan.) Fugitivos etiam servos
ecclesiasticos domos suas, aut familias deserentes,
qui etiam si revocati fuerint, teneri non possunt,
simili ratione ab episcopo, si voluerit, aut si ita
illi meruerint, distrahantur.

CAP. CLXXXIX. *De episcopis, qui nihil suis Eccle-*
siis conferunt, et tamen ex familia liberos facere
præsumunt.

(Ex eodem.) Episcopi, qui nihil ex proprio suo
Ecclesiæ Christi conferunt, liberos ex familiis Eccle-
siæ ad condemnationem suam facere non præsum-
ant. Impium est enim ut qui res suas Ecclesiæ
Christi non contulerit, damnum Ecclesiæ inferat.
Tales igitur libertos successor episcopus, absque
aliqua oppositione ad jus Ecclesiæ revocabit.

CAP. CXC. — *De illis, qui pro aliquo reatu fugiunt ad*
Ecclesiam.

(Ex concil. Aurelian., cap. 10.) In synodo Aurelia-
nensi prima sub Clodoveo rege, in qua sederunt
episcopi viginti quatuor, de his qui ad Ecclesiam pro
reatibus suis fugiunt, id constitutum est observan-
dum, quod antiqui canones decreverunt, et lex Ro-
mana constituit, ut ab Ecclesia, vel ab Ecclesiæ
atriis, vel a domo episcopi vel a claustris, quia hæc
pro emunitate habentur, eos abstrahi omnino non
liceat, sed nec alteri consignari, nisi ad Evangelia
datis sacramentis, de morte, et debilitate, et omni
penarum genere sint securi, ita, ut ei cui reus
fuerit criminosus, de satisfactione conveniat. Quod
si sacramenta sua convictus fuerit violasse, reus
perjurii non solum a communionem Ecclesiæ, vel om-
nium clericorum, verum etiam, et a catholicorum
convivio separetur. Quod si cui reus est, noluerit
sibi intentione faciente componi, et ipse reus de
Ecclesia actus timore discesserit, ab Ecclesiæ cle-
ricis non requiratur.

CAP. CXCI. — *De raptore, si cum rapta ad Ecclesiam*
confugerit.

(Ex eodem, cap. 2.) De raptoribus autem femi-
narum id constituendum esse censuimus, ut si ad
ecclesiam raptor cum rapta confugerit, et feminam
ipsam violentiam pertulisse constiterit, statim libe-
retur de potestate raptoris, et parentibus reddatur,
et raptor mortis, vel penarum impunitate concessa,
liberam habeat eundi facultatem. Si vero parentes

mulieris ecclesiasticis viris obedire noluerint, excommunicantur.

CAP. CXCH. — *De seruo, si pro qualibet culpa dominum suum ad Ecclesiam fugerit.*

(*Ex eodem, cap. 3.*) Servus qui ad Ecclesiam confugerit pro qualibet culpa, si a domino pro commissa culpa ecclesiastici sacramentum susceperint, statim ad servitium domini sui redire cogatur. Et postquam dato sacramento domino suo fuerit consignatus, si aliquid pœnæ pro eadem culpa qua accusatur probatus fuerit pertulisse, pro contemptu Ecclesiæ, et prævaricatione fidei a communione et convivio catholicorum, sicut superius comprehensum est, extraneus habeatur. Si vero servus pro culpa sua ab Ecclesia defensatus, sacramenta domini clericis exigentibus de impunitate perceperit, exire nolentem a domino liceat occupari.

CAP. CXCHII. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 5.*) Similiter in Maticensi synodo decretum est ut hi qui fugiunt suos inimicos, aut in Ecclesiam, aut in atrium Ecclesiæ, aut in domum episcopi, aut in claustrum regularium non inde abstrahantur, nisi prius super sacra accepta securitate a persecutoribus de morte, de debilitate, et omni pœnarum genere, sint securi: etiam si servi sint illorum, qui eos insequuntur, ita ut ei cui rei criminosi fuerint de satisfactione conveniant. Quod si is qui super sacra prius juraverat, post convictus fuerit juramentum violasse, reus perjurii communione privetur, quousque satisfaciatur.

CAP. CXCV. — *De eadem re.*

(*Ex concil. apud Theodonis villam, cap. 11.*) Reum confugientem ad Ecclesiam, seu in atrium Ecclesiæ, aut in officinas regularium fratrum, vel in curiam aut in domum episcopi, quia hæc in antiquis canonicis pro emunitate tenentur, nemo abstrahere audeat, neque inde donare ad pœnam vel ad mortem, ut honor Dei et sanctorum ejus præ omnibus conservetur, sed rectores ecclesiarum pacem et vitam, ac membra ei cum juramento obtinere studeant: sed tamen legitime componat, quidquid inique fecerat: et si insequitur magistris ecclesiæ obedire noluerit, canonicè constringatur.

CAP. CXCV. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Arausico, cap. 5.*) Eos qui ad Ecclesiam confugerint, tradi non debere, sed loci reverentia et intercessionem defendi. Si quis autem mancipia clericorum pro suis mancipiis ad Ecclesiam, confugientibus crediderit occupanda, per omnes Ecclesias districtissima damnatione feriatur.

CAP. CXCVI. — *De emunitate Ecclesiæ.*

(*Ex concil. Triburi., cap. 30.*) Si quis in atrio Ecclesiæ pugnam committit, aut homicidium facit, quidquid pro emunitate violata emendandum est, altario solvatur, cujuscunque fuerit Ecclesia illa.

CAP. CXCVII. — *De fugientibus ad Ecclesiam.*

(*Ex concil. Mediomatricis, cap. 2.*) Si quis contumax vel superbus timorem Dei, vel reverentiam Ecclesiarum sanctarum non habuerit, et fugientem

A servum suum, vel quem ipse persecutus fuerit, de atrio Ecclesiæ, vel de porticibus quomodolibet Ecclesiæ adhærentibus per vim abstraxerit, et Deum omnipotentem in hoc contempserit, pro emunitate D. CCCC, solidos episcopo componat, et ipse publica pœnitentia juxta iudicium episcopi multetur, ut sit honor Dei et reverentia sanctorum, et ut Ecclesia Dei semper invicta permaneat.

CAP. CXCVIII. — *Quid in Ecclesia Dei legi debeat.*

(*Ex concil. Aureliano, cap. 3.*) Nihil aliud in Ecclesia legatur aut cantetur, nisi ea quæ auctoritatis divinæ sunt, et Patrum orthodoxorum sanxit auctoritas, nec falsa angelorum nomina colant, sed ea tantum quæ prophetica et Evangelica docet Scriptura, id est Michael, Gabriel, Raphael.

B CAP. CXCVI. — *Ut excommunicandi sint qui libros famosos legerint.*

(*Ex decr. Adriani papæ, cap. 2.*) Hi qui inventi fuerint libros famosos et ignotos in Ecclesia legere, vel cantare, excommunicentur.

CAP. CC. — *De illis quæ clam concipiunt.*

(*Ex concil. Maticen., cap. 6.*) In hoc sancto concilio decretum est ut unusquisque presbyter in sua plebe publice annuntiet, ut si aliqua femina clanculo corrupta conceperit, et pepererit, nequaquam diabolo coactante filium, aut filiam suam interficiat, sed quocunque prævalet ingenio, ante januas Ecclesiæ partum deportari, ibique poni faciat, ut coram sacerdote in crastinum delatus, ab aliquo fideli suscipiatur et nutriatur, et tali ex causa homicidii reatum et, quod majus est parricidium evadat. Nam qui filium, aut filiam interficit, parricida omnimodis tenetur.

C CAP. CCI. — *De infantibus in adulterio natis, et ad Ecclesiam expositis.*

(*Ex concil. Arelaten., cap. 5.*) Si expositus ante Ecclesiam cujuscumque fuerit miseratione collectus, contestationis ponat epistolam, ut si is qui collectus est intra X dies quæsitus, agnitusque non fuerit, securus habeat qui collegit. Sane, qui post prædictum tempus calumniator extiterit, ut homicida ecclesiastica districtione damnabitur, sicut Patrum sanxit auctoritas.

D CAP. CCII. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Vasensi, cap. 9.*) De expositis, quia collata ab omnibus querela processit, eos non ad misericordiam jam, sed canibus exponi, quos colligere calumniarum metu, quamvis infelix a præceptis misericordiæ mens humana detractet, id observandum est ut secundum statuta fidelissimorum Augustorum, piissimorumque principum, quisquis expositum colliget, Ecclesiam contestetur, contestationem collegat. Nihilominus de altari Dominico die minister annuntiet ab ecclesiastico expositum esse collectum, ut intra dies decem ab expositionis die expositum recipiat, si quis se probaverit agnovisse, collectiori pro ipsorum X dierum misericordia, prout valuerit, ad præsens retribuatur, aut in perpetuum cum Dei gratia, si voluerit, possideat. Si quis

in hoc ordine collectorum repetitor, vel A
tor exstiterit, ut homicida habendus est.

cap. CCIII. — *De avaritia sacerdotum.*

concil. Toletan., cap. 33.) Avaritia radix
a malorum, cujus sitis etiam sacerdotum
stinet. Multi enim fidelium in amore Chri-
stium, in parochiis episcoporum basilicas
it, oblationes conscribunt, sacerdotes
runt, atque in usus suos convertunt. Inde
cultores sacrarum deficiunt, dum stipendia
nt. Inde labentium basilicarum ruinæ non
r, quia avaritia sacerdotali omnia aufe-
ro qua re constitutum est a præsentibus con-
copos ita dioceses suas regere, ut nihil ex
re præsumant auferre : sed juxta priorum
em conciliorum, tam de oblationibus, B
decimis, et de tributis ac frugibus tertiam
itur. Quod si amplius quippiam ab eis
tum exstiterit, per concilium restauretur,
ibus ipsis conditoribus, aut certe propin-
um, si jam illi a sæculo discesserunt. Nove-
m conditores basilicarum in rebus quas
clesiis conferunt, nullam potestatem ha-
juxta canonum instituta, sicut ecclesiam,
tem ejus ad ordinationem episcopi perti-

CCIV. — *De illis qui ecclesias incenderint.*

decr. Julii papæ.) Si quis ecclesiam igne
, XV annos pœniteat, et eam sedule restituat,
n suum distribuatur pauperibus.

cap. — *De quodam clerico a diabolo vexato.*

decr. Greg. papæ.) Ex eodem quoque tem-
dam Aquinensis Ecclesiæ clericus dæmonio
, qui a venerabili viro Constantio Ecclesiæ
stite per multa fuit martyrum loca transmis-
anari posset. Sed sancti Dei martyres no-
ei sanitatis donum tribuere, ut quanta esset
licto gratia demonstrarent. Ductus itaque
nnipotentis Dei famulum Benedictum, qui
isto Domino preces fundens, antiquum
le obsesso homine protinus expulit. Cui
æcepit dicens : Vade, et post hæc carnem
das, et ad sacrum ordinem nunquam ac-
ræsumas. Quacunque autem die sacrum
emerare præsumpseris, statim juri diaboli
D
inciparis. Discessit itaque clericus sanus
errere solet animum pœna recens, ea quæ
æcepit interim custodivit. Cum ergo post
iltos omnes priores illius de hac luce mi-
et minores suos sibimet superponi in sacris
cerneret, verba viri Dei quasi ex longo
oblitus postposuit, atque ad sacrum ordi-
essit. Quem mox is qui reliquit diabolus
imque vexare quousque animam ejus excu-
a cessavit.

cap. I. — *De rebus Ecclesiæ quæ, mortuo episcopo,
a presbyteris venditæ fuerint.*

concil. Anciran., cap. 14.) De his quæ per-
d Ecclesiam, quæcunque, cum non esset

episcopus, presbyteri vendiderunt, placuit rescisso
contractu ad jura ecclesiastica revocari. In judicio
autem erit episcopi, si pretium debeat recipi nec-
ne : quia plerumque rerum districtarum reditus am-
pliores summam pro pretio dato reddiderit.

cap. CCVII. — *De eo qui spernit ablationem presby-
teri, qui uxorem habuit.*

(Ex concil. Gangren., cap. 4.) Quicumque discer-
nit a presbytero qui uxorem habuit, quod non oporteat,
eo ministrante, de oblatione percipere, anathe-
ma sit.

cap. CCVIII. — *Quod non permittantur ecclesiastici
ad cæmeteria hæreticorum accedere.*

(Ex concil. Laodice., cap. 8.) Quod non permit-
tantur ecclesiastici ad hæreticorum cæmeteria, vel
ad ea quæ ab eis appellantur martyria, orationis
causa vel sanitatis accedere. Sed hujusmodi si fi-
deles fuerint, certo tempore communionem privari :
pœnitentes autem et confitentes se deliquisse, con-
venit suscipi.

cap. CCIX. — *Quod non oporteat ab hæreticis eu-
logias accipere.*

(Ex eodem, cap. 32.) Quod non oporteat ab hære-
ticis eulogias accipere, quæ sunt maledictiones
potius quam benedictiones.

cap. CCX. — *Quod nullus Christianus ad pseudo-
martyres ire debeat.*

(Ex eodem, cap. 34.) Quod omnem Christianum
non oporteat deserere martyres Christi, et ire ad
pseudomartyres, id est, hæreticorum, et quos ipsos
constat hæreticos exstitisse. Hi namque alienati
sunt a Deo. Sint igitur anathema qui ad tales ac-
cesserint.

cap. CCXI. — *Quod non oporteat plebeios psalmos
in Ecclesia recitare.*

(Ex eodem concilio, cap. 59.) Quod non oporteat
plebeios psalmos in Ecclesia cantari, nec libros
præter canonem legi, sed sola sacra volumina Novi
Testamenti vel Veteris.

cap. CCXII. — *De illis qui conventus, qui ad con-
fessiones martyrum fiunt, abominantur.*

(Ex concil. Antioch., cap. 20.) Si quis superbiam
usus affectu, conventus abominatur qui ad confes-
siones martyrum celebrantur, et ministeria quæ in
eis fiunt simul cum eorum memoriis exsecratur,
anathema sit.

cap. CCXIII. — *Ut victus ab exorcistis energumenis
in domo Dei sedentibus administretur.*

(Ex concil. Carthag., cap. 91.) Energumenis in
domo Dei sedentibus victus quotidianus per exor-
cistas opportuno tempore ministretur.

cap. CCXIV. — *Ut sacra vasa non ab aliis quam a
sacris viris tractari debeant.*

(Ex decr. Syxti papæ, cap. 49.) Cognoscat sa-
pientia vestra, fratres charissimi, quia in hac sancta
apostolica sede a nobis et reliquis episcopis, cæte-
risque Domini sacerdotibus, statutum est ut sacra
vasa non ab aliis quam a sacris Dominoque di-
catis contrectentur hominibus. Indignum enim valde
est ut sacra Domini vasa, quæcunque sunt, humanis

usibus serviant, aut ab aliis quam a Domino famulantibus eique dicatis tractentur viris, ne pro talibus præsumptionibus iratus Dominus plagam imponat populo suo, et hi qui etiam non peccaverunt, mala patiantur, aut pereant : quia perit justus sæpissime pro impio. Attendite, fratres, ne talia vestris in Ecclesiis permittatis deinceps fieri, ne grex pretiosus sanguine Christi redemptus, in præcipitium, quod absit ! ruat.

CAP. CCXV. — *De sacratis feminis quæ sacra vasa et pallas altaris tractare præsumperint.*

(*Ex decr. Sotheris papæ, cap. 46.*) Sacratas Deo fœminas vel monachas sacra vasa, vel sacras pallas penes vos contingere, et incensum circum altaria deferre perlatum est ad apostolicam sedem. Quæ omnia reprehensione et vituperatione plena esse nulli recte sapientia dubium est. Quapropter hujus sanctæ sedis auctoritate hæc omnia vobis resecare funditus, quantocius poteritis, censemus : et ne pestis hæc latius divulgetur, per omnes provincias abstergi diutissime mandamus.

CAP. CCXVI. — *De vasis sacris, de pallis altaris et velis ecclesiæ, si vetustate consumpta fuerint, quid inde faciendum sit.*

(*Ex epist. Clementis papæ, cap. 56.*) De vasis sane sacris ita gerendum est : Altaris palla, cathedra, candelabrum, et velum, si fuerint vetustate consumpta, incendio dentur : quoniam non licet ea quæ in sacrario fuerunt, male tractari, sed incendio universa tradentur. Cineres quoque eorum in baptisterium inferantur, ubi nullus transitus habeatur, in pariete, aut in fossis pavementorum jactentur, ne introeuntium pedibus inquinentur. Pallas vero et vela quæ in sanctuarii sordidata fuerint ministerio, diaconi cum humilibus ministris intra sacrarium lavent, non ejicientes foras a sacrario velamina Dominicæ mensæ, ne forte pulvis Dominici corporis male decidat, syndone foris delata, et erit hoc operanti peccatum, Idcirco in sacrario ministris præcipimus cum diligentia custodire. Pallæ in alia pelvi laventur, in alia vela.

INCIPIUNT DECRETA DE RECIPIENDIS, VEL NON RECIPIENDIS LIBRIS, SCRIPTA A GELASIO PAPA, CUM SEPTUAGINTA ERUDITISSIMIS EPISCOPIS IN SEDE APOSTOLICA URBIS ROMÆ. (*Ex decr. Gelasii papæ de recipiendis libris.*)

CAP. XVII. — *De ordine librorum Veteris Testamenti.*

Genesis liber unus.
Exodi liber unus.
Levitici liber unus.
Numeri liber unus.
Deuteronomii liber unus.
Jesu Nave liber unus.
Judicum liber unus.
Regum libri quatuor.
Ruth liber unus.
Paralipomenon libri duo
Psalmorum liber unus.
Salomonis libri quinque.
Job liber unus.

Tobiæ liber unus.

Hesdræ liber unus.

Hester liber unus.

Judith liber unus.

Machabæorum libri duo.

CAP. CCXVIII. — *De ordine prophetarum.*

Esaiæ liber unus.

Hieremiæ, cum Cinoth, id est Lamentationi suis, liber unus.

Ezechielis liber unus.

Danielis liber unus.

Oseæ liber unus.

Amos liber unus.

Micheæ liber unus.

Joel liber unus.

Abdiæ liber unus.

Ionæ liber unus.

Naum liber unus.

Abacuc liber unus.

Sophonie liber unus.

Aggæi liber unus.

Zachariæ liber unus.

Malachiæ liber unus.

CAP. CCXIX. *De ordine librorum Novi Testamenti quos sancta Romana Ecclesia tenet, et quos univ. salis Ecclesia observat.*

Evangeliorum libri quatuor.

Secundum Matthæum liber unus.

Secundum Marcum liber unus.

Secundum Lucam liber unus.

Secundum Joannem liber unus.

Actus apostolorum liber unus.

Epistolæ Pauli numero XIV.

Ad Romanos epistola una.

Ad Corinthios epistolæ duæ.

Ad Galatas epistola una.

Ad Ephesios epistola una.

Ad Philippenses epistola una.

Ad Colossenses epistola una.

Ad Thessalonicenses epistola una.

Ad Timotheum epistolæ duæ.

Ad Titum epistolæ duæ.

Ad Philemonem epistola una.

Ad Hebræos epistola una.

Apocalypsis Joannis liber unus.

CAP. CCXX. *Ordo VII epistolarum canonic.*

Petri apostoli epistolæ duæ.

Jacobi apostoli epistola una.

Joannis apostoli epistolæ tres.

Judæ Zelotis apost. epistola una.

(*Ex decr. ejusdem.*) Post propheticas et evangelicæ atque apostolicas Scripturas, quibus Ecclesia catholica per gratiam Dei fundata est, etiam illud intimè dum putavimus, quod quamvis universæ per orbem diffusæ catholicæ Ecclesiæ unus thalamus Christi : sancta tamen Romana catholica et apostolica Ecclesia nullis synodicis constitutis cæteris Ecclesiis prælata est, sed Evangelica voce Domini Salvatoris nostri primatum obtinuit : Tu es Petrus, inquit

et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et A
portæ inferi non prævalebunt adversus eam, et tibi
dabo claves regni cælorum. Et quæcunque ligaveris
super terram, erunt ligata et in cælo. Et quæcunque
solveris super terram, erunt soluta et in cælo. Cui
data est etiam societas beatissimi Pauli apostoli vasis
electionis, qui non diverso, sicut hæretici garriunt,
sed uno tempore, uno eodemque die gloriosa morte
cum Petro in urbe Roma sub Cæsare Nerone agoni-
zans coronatus est, et pariter supradictam sanctam
Romanam Ecclesiam Christo Domino consecrarunt,
hancque omnibus urbibus in universo mundo sua
præsentia, atque venerando triumpho prætulērunt.
Est ergo prima Petri apostoli sedes Romana Ecclesia
non habens maculam, nec rugam, nec aliquid hu-
jusmodi. Secunda autem sedes apud Alexandriam, B
beati Petri nomine a Marco ejus discipulo et evan-
gelista consecrata est, ipseque a Petro apostolo in
Ægyptum directus, verbum veritatis prædicavit, et
gloriosum consummavit martyrium. Tertia vero
sedes apud Antiochiam ejusdem beatissimi Petri
nomine habetur honorabilis, eo quod illic, priusquam
Romam venisset, habitavit, et illic primum nomen
Christianorum novellæ gentis exortum est. Et quam-
vis aliud fundamentum nemo possit ponere, præter
id quod positum est, quod est Christus Jesus, tamen
ad ædificationem nostram eadem sancta Romana
Ecclesia, post illas Veteris vel Novi Testamenti,
quas regulariter suscepimus, etiam has suscipi non
prohibet Scripturas : Sanctam synodum Nicenam C
trecentorum decem et octo Patrum, mediante Maximo
Constantino Augusto, in qua Arius hæreticus condem-
natus est. Sanctam synodum Constantinopolitanam,
mediante Theodosio seniore Augusto, in qua Mace-
donius hæreticus debitam damnationem excepit.
Sanctam synodum Ephesinam, in qua Nestorius
damnatus est, cum consensu beatissimi Cœlestini papæ,
mediante Cyrillo Alexandrinæ sedis antistite, et
Archadio episcopo ab Italia destinato. Sanctam
synodum Chalcedonensem, mediante Martino Augu-
sto, et Anatholio Constantinopolitano episcopo, in qua
Nestoriana et Eutychiana hæresis simul cum Dio-
scoro ejusque complicitibus damnatæ sunt. Sed et si
quæ sunt concilia a sanctis Patribus hactenus insti-
tuta præter istorum quatuor auctoritatem, et custo-
dienda et recipienda decrevimus. Jam nunc subjicien-
dum de opusculis sanctorum Patrum, quæ in Ecclesia
catholica recipiantur : Opuscula B. Cypriani marty-
ris et Carthaginensis episcopi. Item opuscula B.
Gregorii Nazianzeni episcopi. Item opuscula Basilii
Cappadoceni episcopi. Item opuscula B. Athanasii
Alexandrini episcopi. Item opuscula B. Joannis Con-
stantinopolitani episcopi. Item opuscula B. Theo-
philli Alexandrini episcopi. Item opuscula B. Cyrilli
Alexandrini episcopi. Item opuscula B. Hylarii Pi-
ctaviensis episcopi. Item opuscula B. Ambrosii Me-
diolanensis episcopi. Item opuscula B. Augustini
Hypponeregiensis episcopi. Item opuscula B. Hiero-
nymy presbyteri. Item opuscula Prosperi viri reli-

giosissimi. Item epistola B. Leonis papæ ad Flavia-
num Constantinopolitanum episcopum destinata.
Cujus textum quispiam si usque ad unum iota dispu-
taverit, et non eam in omnibus venerabiliter rece-
perit, anathema sit. Item opuscula atque tractatus
omnium Patrum orthodoxorum qui in nullo a san-
ctæ Ecclesiæ Romanæ consortio deviarunt, nec ab
ejus fide, vel prædicatione sejuncti sunt, sed ipsius
communione per gratiam Dei usque in ultimum diem
vitæ suæ fuere participes, legendos decernimus.
Item decretales epistolas, quas beatissimi papæ di-
versis temporibus ab urbe Roma pro diversorum
patrum consolatione dederunt, venerabiliter susci-
piendas. Item gesta sanctorum martyrum, quæ mul-
tiplicibus tormentorum cruciatibus et mirabilibus
confessionum triumphis irradiant, quis ista catho-
licorum dubitet, et majora eos in agonibus fuisse
perpessos, nec suis viribus, sed Dei gratia et adju-
torio universa tolerasse? Sed ideo secundum anti-
quam consuetudinem singulari cautela in sancta Ro-
mana Ecclesia non leguntur, quia et eorum qui scri-
psere nomina penitus ignorantur, et ab infidelibus
aut dictis superflua, aut minus apta, quam rei ordo
fuerit, scripta esse putantur : sicut cujusdam Cyrici,
et Julittæ, sicut Georgii, aliorumque hujusmodi
passiones, quæ ab hæreticis perhibentur conscriptæ.
Propter quod, ut dictum est, ne vel levis subsan-
nandi oriretur occasio, in sancta Romana Ecclesia
non leguntur. Nos tamen cum prædicta Ecclesia,
omnes martyres et eorum gloriosos agones, qui Deo
magis quam hominibus noti sunt, omni devotione
veneramur. Item Vitas patrum Pauli, Antonii, Hy-
larionis, et omnium eremitarum, quas tantum vir
beatissimus scripsit Hieronymus, cum omni vene-
ratione suscipimus. Item actus beati Sylvestri apo-
stolicæ sedis præsulis, licet ejus qui conscripsit
nomen ignoretur, a multis tamen in urbe Roma ca-
tholicis legi cognovimus, et pro antiquo usu multæ
hæc imitantur Ecclesiæ. Item scriptura de inven-
tione Dominicæ crucis, et alia scriptura de inven-
tione capitis beati Joannis Baptistæ, novellæ quidem
relationes sunt, et nonnulli eas catholici legunt. Sed
cum hæc ad catholicorum manus advenerint, beati
Pauli apostoli præcedat sententia : Omnia probate,
quod bonum est tenete. Item, Rufinus vir religiosus
plurimos ecclesiasticæ operis edidit libros, nonnul-
las etiam scripturas interpretatus est. Sed quoniam
beatissimus Hieronymus in aliquibus eum de arbitrii
libertate notavit, illa sentimus, quæ prædictum
beatum Hieronymum sentire cognoscimus. Et non
solum de Rufino, sed etiam de universis, quos vir
sæpius memoratus zelo Dei et fidei religione repre-
hendit. Item Origenis nonnulla opuscula, quæ vir
beatissimus Hieronymus non repudiat, legenda sus-
cipimus. Reliqua autem omnia cum suo auctore di-
cimus esse renuenda. Item Chronica Eusebii Cæsa-
riensis, atque ejusdem Historiæ ecclesiasticæ libros,
quamvis in primo narrationis suæ libro tepuerit, et
post in laudibus atque excusatione Origenis schisma-

tici unum conscripserit librum : propter rerum A tamen singularem notitiam, quæ ad instructionem pertinet, usquequaque non dicimus renuendos. Item Orosium virum eruditissimum collaudamus, quia valde nobis necessariam adversus paganorum calumnias ordinavit historiam, mira que brevitate contextuit. Item venerabilis viri Sedulii Paschale opus, quod Heroicis descripsit versibus insigni laude præferimus. Item Juvenci nihilominus laboriosum opus non spernimus, sed miramur. Cætera quæ ab hæreticis et schismaticis conscripta, vel prædicta sunt, nulatenus recipit catholica et apostolica Romana Ecclesia. E quibus pauca quæ ad memoriam venerint, et a catholicis vitanda sunt, credimus esse subdenda.

CAP. CCXXI. — *De notitia librorum apocryphorum, qui a sanctis Patribus æterna damnatione damnati sunt.*

(*Item ejusdem.*) In primis Ariminensem synodum a Constantino Cæsare Constantini filio congregatam mediante Tauro præfecto, ex tunc et in æternum confitemur esse damnatam. Item Itinerarii nomine Petri apostoli, quod appellatur sancti Clementis, libri VIII, apocryphi. Actus nomine Andreæ apostoli, apocryphus. Actus nomine Thomæ apostoli, apocryphus. Actus alius nomine Petri apostoli, apocryphus. Actus nomine Philippi apostoli, apocryphus. Evangelia Thaddæi nomine, apocrypha. Evangelia nomine Barnabæ, apocrypha. Evangelia nomine Petri apostoli, apocrypha. Evangelia nomine Thomæ, quibus Manichæi utuntur, apocrypha. Evangelia nomine Bartholomæi, apocrypha. Evangelia nomine Andreæ apostoli, apocrypha. Evangelia quæ falsavit Lucianus, apocrypha. Evangelia quæ falsavit Ysicius, apocrypha. Liber de infantia Salvatoris, apocryphus. Liber de Nativitate Salvatoris, et de Maria, vel obsterice, apocryphus. Liber qui appellatur Pastoris, apocryphus. Libri omnes quos fecit Leutius discipulus diaboli, apocryphi. Liber qui appellatur Fundamentum, apocryphus. Liber qui appellatur Thesaurus, apocryphus. Liber de filiabus Adelgenesis, apocryphus. Centimetrum de Christo Virgilianis compaginatam versibus, apocryphum. Liber qui appellatur Actus Teclæ et Pauli, apocryphus. Liber qui appellatur Nepotis, apocryphus. Liber Proverbiorum ab hæreticis conscriptus, et sancti Sixti nomine signatus, apocryphus. Revelatio quæ appellatur Pauli, apocrypha. Revelatio quæ appellatur Thomæ, apocrypha. Revelatio quæ appellatur Stephani, apocrypha. Liber qui appellatur Transitus sanctæ Mariæ, apocryphus. Liber qui appellatur Pœnitentia Adam, apocryphus. Liber de Ogiæ nomine Gigantis, qui post diluvium cum dracone ab hæreticis pugnasse perhibetur, apocryphus. Liber qui appellatur Testamentum Job, apocryphus. Liber qui appellatur Pœnitentia Origenis, apocryphus. Liber qui appellatur Pœnitentia sancti Cypriani, apocryphus. Liber qui appellatur Jamnæ et Mambreæ, apocryphus. Liber qui appellatur Sors apostolorum, apocryphus. Liber Lusa apostoli, apocryphus. Libri canones apostolo-

rum, apocryphi. Liber Physiologus ab hæreticis conscriptus, et beati Ambrosii nomine præsignatus, apocryphus. Historia Eusebii Pamphili, apocrypha, Opuscula Tertulliani, sive Africani, apocrypha. Opuscula Postumiani et Galli, apocrypha. Opuscula Montani, et Priscillæ, et Maximillæ, apocrypha. Opuscula omnia Fausti Manichæi, apocrypha. Opuscula alterius Clementis Alexandrini, apocrypha. Opuscula Cassiani presbyteri Galliarum, apocrypha. Opuscula Victorini Pictaviensis, apocrypha. Opuscula Faustini Regiensis Galliarum, apocrypha. Opuscula Frumentii, apocrypha. Epistola Jesu ad Abagarum, apocrypha. Epistola Abagari ad Jesum, apocrypha. Passio Quiricæ et Julitæ, apocrypha. Passio Georgii, apocrypha. Scripta quæ appellantur Salomonis contradictio, apocrypha. Phylacteria omnia, quæ non angelorum, ut illi contingunt, sed dæmonum magis nominibus conscripta sunt, apocrypha. Hæc et his similia, quæ Simon Magus, Nicolaus, Cerinthus, Marcion, Basilides, Ebion, Paulus etiam Samosatenus, Fotinus et Bonosus, qui simili errore defecerunt, Montanus quoque cum suis obscœnissimis sequacibus, Apollinaris, Valentinus sive Manichæus, Faustus, Sabellius, Arius, Macedonius, Eunomius, Novatus, Sabbacius, Galistus, Donatus et Eustatius, Nibinianus, Pelagius, Julianus Edanensis, Cœlestinus, Maximianus, Priscillianus ab Hispania, Lampadius, Dioscorus, Euty chius, Petrus et alius Petrus, e quibus unus Alexandriam, alius Antiochiam maculavit, Achatius Constantinopolitanus cum consortibus suis, necnon et omnes hæereses quas ipsi eorumque discipuli, sive schismatici docuerunt, vel conscripserunt, quorum nomina minime retinemus, non solum repudiata, verumetiam ab omni catholica Romana Ecclesia eliminata, atque cum suis auctoribus, auctorumque sequacibus sub anathematis indissolubili vinculo, in æternum confitemur esse damnata.

CAP. CCXXII. — *Quando, et quo tempore libri Veteris et Novi Testamenti legendi sint.*

In Septuagesima ponunt Heptaticum, usque in XV diem ante Pascha. XV die ante Pascha ponunt Hieremiam, usque in cœnam Domini. In cœna Domini legunt tres lectiones de Lamentatione Hieremiæ: Quomodo sedet sola civitas, etc. Et tres de tractatu sancti Augustini in Psalmo LXIII: Exaudi, Deus, orationem meam cum deprecor. Et tres de Apostolo, ubi ait ad Corinthios: Convenientibus vobis in unum. Secunda lectio sic incipit: Similiter postquam cœnavit. Tertia: De spiritalibus autem, nolimus vos ignorare, fratres. In Parasceve tres lectiones de Lamentatione Hieremiæ. Et tres de tractatu sancti Augustini in Psalmo LXIII. Et tres de Apostolo, ubi ait in epistola ad Hebræos: Festinamus ingredi in illam requiem. Secunda lectio: Omnis namque pontifex. Tertia: De quo grandis nobis sermo est. In Sabbato sancto tres lectiones de Lamentatione Hieremiæ. Et tres de tractatu sancti Augustini in Psalmo LXIII: Exaudi, Deus, orationem

meam cum deprecor. Et tres de Apostolo, ubi ait A in epistola ad Hebræos : Christus assistens pontifex. Secunda lectio : Ubi enim Testamentum. Tertia : Umbram enim habens, lex honorum futurorum. In Pascha Domini, Homilias de ipsa die pertinentes. Infra hebdomadam, Homilias. In octavas paschæ ponunt Actus apostolorum. Et epistolas canonicas, et Apocalypsin, usque in octavas Pentecostes. In octavis Pentecostes ponunt Regum et Paralipomenon usque in Calend. Augusti. In Dominica prima mensis Augusti ponunt Salomonem, usque in Calend. Septembris. In Dominica prima Septembris ponunt Job, Tobiam, Hester, et Ezra, usque in Calend. Octobris. In Dominica prima mensis Octobris ponunt Machabæorum, usque in Calendas Novembris. In Dominica prima mensis Novembris ponunt Ezechielem, et Danielelem, et minores Prophetas, usque in Calend. Decemb. In Dominica prima mensis Decembris, ponunt Esaiam prophetam usque in Natalem Domini. In vigilia Natalis Domini legunt primum de Esaiâ tres lectiones. Prima lectio : Primo tempore alleviata est terra Zabulon. Secunda : Consolamini. Tertia : Consurge, consurge. Deinde leguntur Sermones vel Homiliæ ad ipsum diem pertinentes. In Natali sancti Stephani Homiliæ de ipso die. In natali sancti Joannis similiter. In natali Innocentium similiter. In octavas Domini Homiliæ de ipso die. In Dominica prima post natalem Domini ponuntur epistolæ Pauli usque Septuagesimam. In Epiphania lectiones tres de Esaiâ. Prima lectio sic incipit : Omnes sistentes. Secunda, Surge, illuminare. Tertia, Gaudens gaudebo. Deinde leguntur Sermones vel Homiliæ ad ipsum diem pertinentes.

CAP. CCXXIII. — *De vasculis, quibus mysteria sacra conficiuntur.*

(*Ex concil. Tribur. cui interfuit rex Arnolphus, cap. 9.*) Vasa quibus sacrosancta conficiuntur mysteria, calices sunt et patenæ. De quibus Bonifacius martyr et episcopus interrogatus, si liceret in vasculis ligneis sacramenta conficere, respondit : Quondam sacerdotes aurei ligneis calicibus utebantur : nunc econtra lignei sacerdotes aureis utuntur calicibus. Zepherinus XVI, Romanus episcopus, patenis vitreis missas celebrare constituit. Tunc deinde Urbanus decimus octavus papa omnia ministeria sacra fecit argentea. In hoc enim, sicut et in reliquis cultibus magis et magis per incrementum temporum decus succrevit Ecclesiarum. Nostris enim diebus, qui servi patrisfamilias sumus, ne decus matris Ecclesiæ imminuatur, sed magis cumuletur et amplificetur, statuimus ut deinceps nullus sacerdos sacrum mysterium corporis et sanguinis Jesu Christi Domini nostri in ligneis vasculis ullo modo conficere præsumat, ne unde placari debet, inde irascatur Deus.

CAP. CCXXIV. — *De ecclesia a compluribus cohæredibus obsessa.*

(*Ex eodem concil. cui interfuit rex Arnolphus,*

cap. 32.) Quæcunque ecclesia a compluribus cohæredibus sit obsessa, concordia, unanimitate undique procuretur, ne propter aliquas disceptationes servitium Dei minuatur, et cura populi irreligiose agatur. Si vero contingat pro ea participes diffidere, et sub uno presbytero nolle eam procurare, et propterea jurgia et contentiones tam inter ipsos quam inter clericos incipiant frequentare : quia, juxta Apostolum, servus Dei non oportet litigare, episcopus tollat inde reliquias, et sub magna cura honorifice colloset eas, atque ejusdem ecclesiæ claudat ostia, et sub sigillo signet ea. Et ut sacrum mysterium nullus celebret in ea antequam concordia unanimitate unum omnes eligant presbyterum, qui idoneus sit sacrosanctum locum procurare, et populo Dei utiliter præesse.

CAP. CCXXV. — *De altaribus, in quibus sacræ reliquiæ non inveniuntur.*

(*Ex concil. Africano, cap. 50.*) Altaria in quibus corpora, vel reliquiæ martyrum non esse probantur, ab episcopis ejusdem loci destruantur.

CAP. CCXXVI. — *In altari in quo episcopus missam celebrat, eo die presbyter aliam iterare non præsumat.*

(*Ex concil. Urbico.*) Nec in altari, in quo missam episcopus cantavit, presbyter eo die missam celebrare præsumat.

CAP. CCXXVII. — *Ut in oblatione corporis et sanguinis Domini incensum imponi debeat.*

(*Ex conc. Rothomag., cap. 1.*) Ut tempore quo Evangelium legitur, finitoque offertorio, super oblationem incensum, in mortem videlicet Redemptoris nostri, ponatur, decrevimus.

CAP. CCXXVIII. — *Ut quoties basilicam ad quam itur præsentia novæ plebis impleverit toties sacrificium subsequens offeratur.*

(*Ex epist. Leonis papæ ad Dioscorum Alexandrin. episcopum missa, cap. 2.*) Ut autem in omnibus observantia nostra concordet, illud quoque volumus custodiri, ut cum solemnior festivitas conventum populi numerosioris indixerit, et ad eandem tanta fidelium multitudo convenerit, quam recipere basilica una non possit, sacrificii oblatio indubitanter iteretur, ne his tantum admissis ad hanc devotionem, qui prius advenerint, videantur hi qui postmodum confluerint non recepti, cum plenum pietatis atque rationis sit, ut quoties basilicam ad quam itur præsentia novæ plebis impleverit, toties sacrificium subsequens offeratur. Necesse est enim, ut quædam populi pars sua devotione privetur, si unius tantum missæ more servato, sacrificium offerre non possint, nisi prima diei parte convenerint.

CAP. CCXXIX. — *Ut nullus presbyter titulum super titulum usurpare præsumat.*

(*Ex concil. Nanneten.*) Ut si quilibet presbyterorum defunctus fuerit, vicinus presbyter apud seniores sæcularem nulla precatone, vel aliquo xenio ecclesiam illam obtineat, quia titulus per se constans antea exstitit, sed neque capellam sine consultu episcopi. Quod si fecerit, definitam sententiam

sibi prolatam suscipiat, sicuti de episcopo canonica A decrevit auctoritas, ut si per ambitionem majorem civitatem appetierit, et illam perdat quam tenuit, et illam nequaquam obtineat, quam usurpare tentavit.

CAP. CCXXX. — *Ut episcopus aut presbyter, postquam missam inceperit, et orationem dixerit, nisi passio aliqua intervenerit, antequam inceptum ministerium adimpleat, ab altario Dei nullo modo discedere audeat.*

(*Ex decr. Zachariæ papæ, cap. 14.*) Ut episcopus aut presbyter, dum ingressus fuerit ad missarum solemniam celebranda, nisi passio aliqua intervenerit, nullo modo audeat data oratione recedere, ut ab alio episcopo, aut presbytero suppleantur missarum solemniam, sed qui initium ponit, suppleat usque B ad finem. Quia scriptum est: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Si quis vero præsumpserit præter quod posuimus agere, a sacro corpore et sanguine Domini nostri Jesu Christi sit suspensus.

CAP. CCXXXI. — *Ut nullus episcopus vel presbyter ad celebrandum missarum solemniam cum baculo ire, aut velato capite altario Dei assistere præsumat.*

(*Ex decr. ejusdem, cap. 13.*) Ut nullus episcopus, presbyter, aut diaconus ad celebrandum missarum solemniam præsumat cum baculo introire, aut velato capite altario Dei assistere, quoniam et apostolus Paulus prohibet viros velato capite orare in Ecclesia, et si temere præsumpserit, communione privetur.

CAP. CCXXXII. — *Ne corpora sanctorum transferantur de loco ad locum.*

(*Ex concil. Mugunt., cap. 51.*) Deinceps vero corpora sanctorum de loco ad locum nullus transferre præsumat, sine consilio principis, vel episcoporum sanctæque synodi licentia.

CAP. CCXXXIII. — *Qui mortui in ecclesia sepeliuntur.*

(*Ex eodem, cap. 52.*) Nullus mortuus infra ecclesiam sepeliatur, nisi episcopi, aut abbates, aut digni presbyteri, vel fideles laici.

CAP. CCXXXIV. — *Quod omnes fideles in ecclesia nihil agere debeant, nisi orare.*

(*Ex concil. Turonen., cap. 38.*) Sacerdotes debent fideles admonere, ut quando ad ecclesiam conveniunt, sine strepitu ac inmultu eam ingrediantur, in qua etiam quandiu in orationis causa morantur, nequaquam inanes inter se proferant confabulationes, sed tempore quo missarum solemniam celebrantur, non solum ab otiosis et inutilibus verbis, verum etiam et a perniciosis cogitationibus funditus abstinendum sit.

CAP. CCXXXV. — *Quod divina clementia fixis in terram genibus exoranda sit, nisi in majoribus solemnitatibus.*

(*Ex eodem, cap. 37.*) Sciendum est quod exceptis diebus Dominicis, et illis solemnitatibus quibus sancta et universalis Ecclesia ob recordationem Dominicæ resurrectionis solet stando orare, fixis in terram genibus suppliciter clementiam nobis

A profuturam nostrorumque criminum indulgentiam deprecandum est: cujus rei in Evangelio ipse Dominus nobis dedit exemplum. Sed et Stephanus martyr, et apostolus Paulus eadem fecisse, liber Actus apostolorum testis est, ex quibus intelligi datur, oportere Christianum humiliter in terram prosterni, ne forte illi dicatur: Cur superbiat terra et cinis?

CAP. CCXXXVI. — *Quod non liceat mortuis osculum dare.*

(*Ex concil. Agathen., cap. 3.*) Non licet mortuis osculum dare, nec pallii quæ in sacrificio super altare ponuntur, corpora eorum involvere, vel super feretrum ponere.

CAP. CCXXXVII. — *Ubi fideles sepeliri debeant.*

(*Ex concil. Triburien., cui interfuit rex Arnolphus, cap. 15.*) Restat propter instantem, quæ tunc maxima occurrit, necessitatem ubicunque facultas rerum et opportunitas temporum suppetat sepulturam morientium apud ecclesiam, ubi sedes est episcopi, celebrari. Si autem hoc propter itineris longinquitatem aut adjacentem alicujus inopportunitatis difficultatem impossibile videatur, expectet eum terra sepulturæ suæ quo canonicorum aut monachorum sive sanctimonialium congregatio sancta communiter degat, ut eorum orationibus judici suo commendatus occurrat, et remissionem delictorum quam meritis non obtinet, illorum intercessionibus percipiat. Quod si et hoc ineptum et difficile C æstimetur, ubi decimam persolvebat vivus, sepeliatur mortuus.

CAP. CCXXXVIII. — *Ut sacerdotes ad tempus orationibus vacent, antequam sacrificent.*

(*Ex decret. Innocentii papæ, cap. 26.*) Nam Paulus ad Corinthios scribit dicens: Abstinetes vos ad tempus ut vacetis orationi, et hoc utique laicis præcepit, multo magis sacerdotibus, quibus et orandi et sacrificandi jure officium est: semper debent ab hujusmodi consortio abstinere. Qui si contaminatus fuerit carnali concupiscentia, quo pudore vel sacrificare forsitan usurpabit, aut qua conscientia, quoque merito exaudiri se credit, cum dictum sit: Omnia munda mundis coinquinatis autem et infidelibus nihil mundum?

CAP. CCXXXIX. — *De laicis qui proprias ecclesias habent.*

(*Ex concil. Remensi, præsentem Ludovico imperatore, cap. 5.*) Si laici capellas proprias habuerint, a ratione et auctoritate alienum habetur ut ipsi decimas accipiant, et inde canes aut genitiarum suas pascant, sed potius presbyteri ecclesiarum eas accipiant, et inde restaurationem ecclesiarum, et luminaria, et hospitem ac pauperum receptionem exhibeant, et pro sancta Ecclesia, ac pro statu regni Dei misericordiam studiose implorent.

CAP. CCXL. — *De ecclesiis monachorum.*

(*Ex concil. apud Constuentiam cui interfuit Henricus, et Carolus, reges, cap. 6.*) Hoc quoque statutum est quatenus ecclesiæ quorumcunque mona-

chorum in singulis parochiis sitæ episcoporum, ut decet, divinitus subdantur regimini, eisque debita obsequia in exercendis ecclesiasticæ curæ negotiis sollicitè exhibeant, ipsi proculdubio monachi episcopis suis in omnibus obediant.

CAP. CCXLI. — *De illis qui dum suæ proprietatis loca alicubi dare voluerint, decimam nusquam tradere se posse cognoscant.*

(*Ex eodem concilio cui interfuit Henricus, et Caro-*

lus, reges, cap. 8.) Si quis vero laicus vel clericus seu utriusque sexus persona proprietatis suæ loca, vel res alicubi donare delegaverit, decimationum proventum priori Ecclesiæ legitime signatum inde abstrahere nullam habeat potestatem. Quod si facere tentaverit, talis traditio irrita prorsus ducatur, et ipse ad emendationem ecclesiastica coerceatur censura.

FINIS LIBRI TERTII.

INDEX CAPITULORUM LIBRI QUARTI.

- I. Quid sit baptismus.
- II. Ut præter Pascha et Pentecosten nisi morte periclitantibus, baptismus non fiat.
- III. Quo tempore baptisma celebrandum sit, ut qui baptizantur non infideles, sed fideles inveniantur.
- IV. De duobus temporibus baptismatis.
- V. Item quo tempore baptismus fieri debeat.
- VI. De eadem re.
- VII. De eadem re.
- VIII. Ut viginti dies ante baptismum ad purgationem exorcismi catechumeni veniant.
- IX. Quod omnes ad baptismum venientes quinta feria majoris hebdomadæ fidem episcopo vel presbytero reddere debeant.
- X. Ut omnes baptizandi prius sint exorcizandi.
- XI. Ut baptizandi nomine dato a carne et vino se abstineant.
- XII. Quod neophyti a lautioribus cibis aliquod tempus et a conjugibus se abstinere debeant.
- XIII. Ut omnis presbyter vas baptismale habeat.
- XIV. Ut nullus paesbyter nisi in civitatibus baptizare præsumat, excepta causa infirmitatis.
- XV. Qualiter ei qui fidelis existere voluerit, baptismum sit tribuendum.
- XVI. De martyribus qui sine baptismo martyrium susceperunt.
- XVII. Quod catechumenis sacramentum in Pascha dari non debeat.
- XVIII. De catechumenis a baptisterio removendis.
- XIX. De catechumenis segregandis et informandis.
- XX. De catechumenis peccantibus.
- XXI. De illis qui nuper sunt baptizati, quod promoveri non debeant.
- XXII. De presbyteris si in Trinitate juxta præceptum Domini non baptizaverint.
- XXIII. De eadem re.
- XXIV. Quod in baptismo et in confirmatione, si necesse fuerit, unus patrinus possit esse.
- XXV. Ut unus patrinus, vel patrina ad suscipiendum infantem accedant.
- XXVI. Ut ille qui non est confirmatus a baptismo nullum recipiat.
- XXVII. Ut nullus fiat patrinus nisi recte credat.
- XXVIII. Ut presbyteri a patrinis requirant si symbolum teneant.
- XXIX. De symbolo octo dies ante Pascha publice in omnibus Ecclesiis recitando.
- B XXX. De gentibus infirmis, si baptismum desiderant.
- XXXI. De gravida baptizanda.
- XXXII. De parvulis infirmis baptizandis.
- XXXIII. De illis qui in ægritudine baptizantur.
- XXXIV. De illis qui parvulos recentes negant esse baptizandos.
- XXXV. De infirmis baptizandis.
- XXXVI. De ægotantibus si baptismum desiderant, et post obmutescunt.
- XXXVII. De mortuis non baptizandis.
- XXXVIII. De subito obtumescente, si testes haberit baptizando.
- XXXIX. De his qui apud hæreticos baptizantur in nomine sanctæ Trinitatis.
- C XL. De eadem re.
- XLI. Ut baptismus in Trinitate susceptus non iteretur.
- XLII. De illis qui nesciunt qua fide baptizati sint.
- XLIII. De presbytero qui grammaticam ignorabat, et tamen in Trinitate baptizabat.
- XLIV. De illis qui aliquam habent dubitationem baptismatis ut rebaptizentur.
- XLV. De infantibus si certos testes habere non possunt, eos non esse baptizatos.
- XLVI. De presbyteris per quorum negligentiam sine baptismo aliquis mortuus fuerit.
- XLVII. Ut nullus presbyter in propria provincia alicui infirmo baptismum denegare præsumat.
- D XLVIII. De illis qui denuo baptizati sunt.
- XLIX. De hoc, si parvulus ægotans ad quemlibet presbyterum baptismi gratia defertur.
- L. De illis qui bis vel ter baptizati sunt.
- LI. De illis qui bis ignorantes baptizati sunt.
- LII. De parvulorum animabus qui sine baptismo moriuntur.
- LIII. De energumenis baptizatis.
- LIV. De energumenis et catechumenis baptizandis.
- LV. De rebaptizatis.
- LVI. De presbytero qui recte baptizatum denuo baptizaverit, et non recte baptizatum ab hæreticis non baptizaverit.
- LVII. Ut diaconi suam mensuram custodiant.

- LVIII. De inordinato, si quasi ordinatus baptizare A LXXX. De chrismate quod semper sub sera esse præsumpserit.
- LIX. Ut presbyteri populum admoneant, suos infantulos ad confirmationem episcopo præsésentent.
- LX. Ut omnes perfectæ ætatis jejuni ad confirmationem veniant.
- LXI. De duobus sacramentis, id est, baptismo et manus impositione.
- LXII. Ut omnes Christiani ad confirmationem festinent.
- LXIII. Item de manus impositione.
- LXIV. Item de confirmatione.
- LXV. Quod omnes fideles accepto baptismate chrismata cœleste percipere debeant.
- LXVI. Ut omnes renati fonte baptismatis, donum sancti Spiritus per manus impositionem accipere debeant. B
- LXVII. Ut episcopi non nisi jejuni confirmationes faciant, excepta causa infirmitatis.
- LXVIII. Ut episcopis in campo, si necesse sit, liceat confirmare: melius est autem in ecclesia aut in atrio ecclesiæ.
- LXIX. Ut a solis episcopis baptizati sint, consignandi.
- LXX. Ut presbyteri baptizatos in frontibus chrismate signare non audeant.
- LXXI. De presbyteris qui pro baptismate pretia requirunt.
- LXXII. De presbyteris qui veteri chrismate baptizare præsument.
- LXXIII. Ut presbyter in sua plebe sine chrismate ire non debeat.
- LXXIV. De presbytero qui se deprehenderit non esse baptizatum.
- LXXV. De presbyteris, quomodo in cœna Domini de chrismate, de oleo sanctificato, de oleo infirmorum facere debeant.
- LXXVI. De eadem re.
- LXXVII. De eadem re.
- LXXXVIII. De eadem re.
- LXXIX. De presbyteris qui pro accipiendo chrismate ad civitates venire solent.
- LXXXI. De Judæis, quomodo ante baptismum examinari debeant.
- LXXXII. De Judæis, ut nullus eis vim ad credendum debeat inferre.
- LXXXIII. Ut Judæorum filii baptizati ab eorum consortio separari debeant.
- LXXXIV. Ut nulla communio sit Hebræis ad fidem Christianam translatis cum aliis nondum baptizatis.
- LXXXV. De Judæis qui apostataverunt.
- LXXXVI. De Judæorum servis.
- LXXXVII. De mancipiis Judæorum quæ ad baptismum confugiunt.
- LXXXVIII. Item de mancipiis Judæorum, aut Christianis, aut ad fidem Christianam venire desiderantibus.
- LXXXIX. De illis qui de hæresi ad fidem venire desiderant.
- XC. De Judæis, si Christianum mancipium circumciderint.
- XCI. Quid sanctus Gregorius de Judæis præcepit.
- XCII. De illis baptizatis qui pro periculo mortis a diaconibus baptizati fuerint.
- XCIII. De illis qui presbyteros cogunt denarios pro balsamo dare.
- XCIV. De chrismatis panno.
- C XCV. Quod catechumeni cum baptizatis manducare non debeant.
- XCVI. De scrutinio faciendo.
- XCVII. De ministerio baptismatis.
- XCVIII. Quod bigamus vocetur, qui ante baptismum uxorem, et aliam post baptismum habuit.
- XCIX. De episcopis et presbyteris et diaconibus rebaptizatis.
- C. De eo qui per ignorantiam ordinatur antequam baptizetur.
- CI. De illis qui gratiam sancti Spiritus vendere conantur.

Indicis capitulorum finis.

BURCHARDI

ECCLESIAE WORMACIENSIS EPISCOPI

DECRETORUM LIBER QUARTUS.

DE SACRAMENTO BAPTISMATIS ET CONFIRMATIONIS.

ARGUMENTUM LIBRI.

Libro hoc de baptismo et confirmatione, deque iis quæ circa hæc observanda sunt, tractatur.

CAP. I. — *Quid sit baptismus.*

(*Ex decr. Fabian. papæ, cap. 5.*) Baptismus Græcæ,

Latine *tinctio* interpretatur. Quod idcirco *tinctio* dicitur, quia ibi homo spiritu gratiæ in melius mutatur, et longe aliud quam erat efficitur, baptizatus in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Sicut in tribus testibus stat omne verbum, ita hoc sacramen-

tum confirmat ternarius numerus nominum divi-
rum, id est, Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

CAP. II. — *Ut præter Pascha et Pentecosten nisi morte periclitantibus baptismus non fiat.*

(*Ex epist. Leon. papæ, cap. 11.*) Unde quia manifestissime patet, baptizandis in Ecclesia electis hæc duo tempora, id est Pascha et Pentecosten, esse legitima, dilectionem vestram monemus, ut nullos alios dies huic observantiæ misceatis. Quia si sunt alia quoque festa quibus multa in honorem Dei reverentia debeatur, principalis tamen et maximi sacramenti custodienda nobis est mystica et rationabilis exemplatio, non interdicta licentia qua in baptismo tribuenda quolibet tempore periclitantibus subvenitur. Ita enim ad has duas festivitates con-
B nexas sibimet atque cognatas, incolumium et pacis securitate degentium libera vota deferimus, ut in mortis periculo, in obsidionis discrimine, in persecutionis angustiis, in timore naufragii, nullo tempore hoc veræ salutis singulare præsidium cuiquam denegemus.

CAP. III. — *Quo tempore baptismus celebrandum sit, et ut qui baptizantur non infideles sed fideles inveniantur.*

(*Ex decr. Victoris papæ, fratribus per Alexandriam constitutis, cap. 2.*) In paschali vero tempore et Pentecoste baptismus celebrandum est catholicum, sed tamen si necesse fuerit, aut mortis periculum ingruerit, gentiles ad fidem venientes quoquo loco, vel momento, ubicunque venerit, sive in flumine, C sive in mari, sive in fontibus tantum Christianæ confessione credulitatis clarificata baptizantur. Ipsi quoque, quod in baptismo polliciti sunt, summopere est attendendum, ne infideles sed fideles inveniantur. Ipsi vero qui infidelitatis nota asperguntur, infames efficiuntur, atque inter fideles minime reputantur.

CAP. IV. — *De duobus temporibus baptismatis.*

(*Ex decr. Gelasii papæ, cap. 10.*) Baptizandi sibi quispiam passim quocumque tempore nullam credat inesse fiduciam, præter Paschale festum et Pentecostes venerabile sacramentum, excepto duntaxat gravissimi languoris incursu, in quo verendum est ne, morbi crescente periculo, sine remedio salutari D fortassis ægrotans exitio præventus abscedat.

CAP. V. — *Item quo tempore baptismus fieri debeat.*

(*Ex decr. Syrici papæ, cap. 2.*) Sequitur de diversis baptizandorum, prout unicuique libitum fuerit, improbabilis et emendanda confusio, quæ a nostris consacerdotibus, quod commoti dicimus, non ratione auctoritatis alicujus, sed sola temeritate præsumitur, ut passim ac libere natalitii Christi, seu apparitionis, necnon et apostolorum, seu martyrum festivitatis innumeræ, ut asseris, plebes baptismi mysterium consequantur, cum hoc sibi privilegium et apud nos, et apud omnes Ecclesias, Dominicum specialiter cum Pentecoste suo Pascha defendat.

CAP. VI. — *De eadem re.*

(*Ex concil. apud Compendium, cap. 3.*) Ut extra statuta tempora canonum, id est in Pascha et Pentecoste, baptismus non celebretur: quia sacri canones hoc modis omnibus, nisi aliquod periculum institerit, fieri prohibent, in tantum ut etiam eos qui alio tempore baptizantur, a gradibus ecclesiasticis abstineant, nec ad clerum admittantur.

CAP. VII. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Wormac., cap. 10.*) Sacrosancti baptismi sacramentum, non nisi in Paschali festivitate, et Pentecoste unusquisque fidelium noverit esse præbendum: exceptis his quibus mortis periculo urgente, ne in æternum pereant, talibus oportet remediis subvenire.

CAP. VIII. — *Ut viginti dies ante baptismum ad purgationem exorcismi catechumeni veniant.*

(*Ex concil. Braggar., cap. 3.*) Hoc omnimodis præcipimus et antiqui canones præcipiunt, ut ante baptismum viginti dies ad purgationem exorcismi catechumeni veniant, et in illis viginti diebus juxta canonicum præceptum, et erudiantur et con-
B secentur.

CAP. IX. — *Quod omnes ad baptismum venientes quinta feria majoris hebdomadæ, fidem episcopo vel presbytero reddere debeant.*

(*Ex concil. Laodicensi, cap. 46.*) Quod oporteat eos qui ad baptismum veniunt fidem discere, et quinta feria septimanæ majoris episcopo aut presbyteris C reddere.

CAP. X. — *Ut omnes baptizandi prius sint exorcizandi.*

(*Ex decr. Cælest. pap. Galliarum episc. missis, cap. 12.*) Illud etiam, quod circa baptizandos in universo mundo sancta Ecclesia uniformiter agit, non otioso contemplamur intuitu, cum sive parvuli, sive [adulti] ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vitæ adeant, quam et exufflationibus clericorum spiritus ab eis immundus abigatur, ut tunc vere appareat quomodo princeps hujus mundi mittatur foras.

CAP. XI. *Ut baptizandi nomine dato a carne et vino se abstineant.*

(*Ex concil. Carthag., cap. 85.*) Baptizandi nomen suum dent sub abstinentia vini et carni, ac manus impositione crebro examinent baptismum.

CAP. XII. — *Quod neophyti a lautioribus cibis aliquod tempus, et a conjugis se abstinere debeant.*

(*Ex eodem, cap. 87.*) Neophyti aliquandiu a lautioribus epulis, et spectaculis, vel conjugibus abstineant.

CAP. XIII. — *Ut omnis presbyter vas baptismule habeat.*

(*Ex concil. Meldens., cap. 7.*) Omnis presbyter qui fontem lapideum habere nequiverit, vas conveniens ad hoc solummodo baptizandi officium habeat, quod extra ecclesiam non deportetur. Similiter ad corporale lavandum, et ad pallas altaris propria vasa habeantur, in quibus nihil aliud fiat.

CAP. XIV. — *Ut nullus presbyter nisi in civitatibus A baptizare præsumat, excepta causa infirmitatis.*

(*Ex eodem, cap. 48.*) Nemo presbyterorum baptizare præsumat, nisi in civitatibus atque temporibus constitutis, nisi causa ægritudinis, vel certæ necessitatis, et loca illa auctoritatem et privilegia debita retineant.

CAP. XV. — *Qualiter ei qui fidelis existere voluerit, baptismum sit tribuendum.*

(*Ex decr. Clementis papæ, cunctis fidelibus missis, cap. 62.*) Si quis ergo fidelis voluerit existere, et desiderat baptizari, exutus prioribus malis de reliquo pro bonis actibus hæres honorum cœlestium ex gestis propriis fiat. Accedat ad sacerdotem suum, et ipsi det nomen suum, atque ab eo audiat mysteria regni cœlorum. Jejuniis frequentibus operam impendat, B ac semetipsum in omnibus probet, ut tres menses jam consummando, in die festo possit baptizari. Baptizetur unusquisque in aquis perennibus, nomine trinæ beatitudinis invocato super se, perunctus primo oleo per orationem sanctificato, ut ita demum per hæc consecratus, possit percipere locum cum sanctis.

CAP. XVI. — *De martyribus qui sine baptismo martyrium susceperunt.*

(*Ex dictis August.*) Catechumenum quamvis in bonis operibus defunctum, vitam habere non credimus, excepto duntaxat nisi martyrii sacramenta compleantur. Baptizatus confitetur fidem suam coram sacerdote, et interrogatus respondebit. Hoc idem martyr coram persecutore facit, qui et confitetur fidem, et interrogatus respondet. Ille post confessionem aspergitur martyrio, vel vero aspergitur sanguine, vel tingitur igne. Ille manus impositione pontificis accipit Spiritum sanctum. Hic habitaculum efficitur Spiritus sancti dum non est ipse qui loquitur, sed spiritus qui in illo loquitur. Ille communicat Eucharistiæ in commemoratione mortis Domini: hic ipsi Christo commoritur. Ille confitetur se mundi actibus renuntiaturum, hic ipse renuntiavit vitæ. Illi omnia peccata remittuntur, isti extinguuntur.

CAP. XVII. — *Quod catechumenis sacramentum in Pascha dari non debeat.*

(*Ex concil. Carthag., cap. 5.*) Item placuit ut per solemnissimos Paschales dies sacramentum catechumenis non detur, ni solum salis, quia si fideles per illos dies sacramentum non mutant, nec catechumenos oportet mutare.

CAP. XVIII. — *De catechumenis a baptisterio removendis.*

(*Ex concil. Arausic., cap. 17.*) Ab baptisterium catechumeni nunquam admittendi sunt, nisi ipsi baptizentur.

CAP. XIX. — *De catechumenis segregandis, et informandis.*

(*Ex eodem, cap. 18.*) A fidelium benedictione catechumeni, etiam inter domesticos ordines, in quantum caveri potest, segregandi informandique sunt, ut se et signandos vel benedicendos semotim offerant.

CAP. XX. — *De catechumenis peccantibus.*

(*Ex concil. Neocæsar., cap. 6.*) Catechumenus, si ingrediatur ecclesiam, et in ordine eorum, qui instruuntur, assistat, hic autem deprehensus fuerit peccans, siquidem genu flectit, audiat, ut non delinquat ulterius. Si vero et audiens peccaverit, expellatur.

CAP. XXI. — *De illis qui nuper sunt baptizati, quod promoveri non debeant.*

(*Ex concil. Laodiensi, cap. 3.*) De his qui nuper sunt illuminati baptismate, quod eos in sacerdotali non conveniat ordine promoveri.

CAP. XXII. — *De presbyteris, si in Trinitate juxta præceptum Domini non baptizaverint.*

(*Ex canone apostolor.*) Si quis episcopus aut presbyter juxta præceptum Domini non baptizaverit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sed in tribus sine initio principiis, aut in tribus filiis, aut in tribus paracletis, abjiciatur.

CAP. XXIII. — *De eadem re.*

(*Ex eodem.*) Si quis episcopus aut presbyter, non trinam mersionem unius mysterii celebraverit, sed semel mergit in baptismate, quod dari videtur in morte Domini, deponatur. Non enim dixit Dominus: In morte mea baptizate, sed: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

CAP. XXIV. — *Quod in baptismo, et in confirmatione, si necesse fuerit, unus patrinus possit esse.*

(*Ex decr. Ygini papæ, cap. 10.*) In catechumeno, et in baptismo, et in confirmatione unus pater potest fieri, si necessitas cogit: non est lamen consuetudo Romana, sed per singula singuli suscipiunt.

CAP. XXV. — *Ut unus patrinus, vel patrina ad suscipiendum infantem accedat.*

(*Ex decr. Leonis papæ apud S. Medardum.*) Ut non plures ad suscipiendum de baptismo infantem accedant, quam unus, sive vir, sive mulier. In confirmationibus quoque idipsum fiat.

CAP. XXVI. — *Ut ille qui non est baptizatus, vel confirmatus, a baptismo nullum recipiat.*

(*Ex concil. Mogunt., cap. 2.*) In baptismo vel in chrismate non potest alium suscipere in filium ipso qui non est baptizatus, vel confirmatus.

CAP. XXVII. — *Ut nullus patrinus fiat, nisi recte credat.*

(*Ex concil. Parisiensi, cap. 2.*) Ut nemo a sacro fonte aliquem suscipiat, nisi Orationem dominicam et Symbolum juxta suam linguam et intellectum teneat, et coram presbytero decantet, et ut intelligant omnes pactum, quod cum Deo pepigerunt.

CAP. XXVIII. — *Ut presbyteri a patrinis requirant si Symbolum teneant.*

(*Ex concil. Wormaciens. iv, cap. 1.*) Annuntiet presbyteri, ut neque viri, neque fœminæ de sacro fonte filiolos, vel filiolas suscipiat, nisi memoriter Symbolum et Orationem dominicam tenuerint.

CAP. XXIX. — *De symbolo octo dies ante Pascha publice in omnibus ecclesiis recitando.*

(*Ex concil. Agathen. cap. 1.*) Symbolum etiam ple-

nibus ecclesiis una die, id est, octo dies Annam resurrectionem, publice in ecclesiis tradi.

— *De gentilibus infirmis, si baptismum desiderant.*

m concilio, cap. 3.) Gentiles, si in infirmitate sibi manum imponi, si fuerint parte honesta vita, placuit eis manum imponi Christianos.

XXXI. — *De gravida baptizanda.*

cap. Neocæsar., cap. 6.) Gravidam oportet quando voluerit. Nihil enim in hoc quantum communicat, propterea quod uniuscompositum in confessione declaratur.

II. — *De parvulis infirmis baptizandis.*

cap. Habeggerunda, cap. 5.) De parvulis super materno utero editi sunt, placuit ut si infirmi, ut assolet, fuerint, et lac non appetunt, etiam eadem die qua nati lati fuerint, baptizentur.

I. — *De illis qui in ægrotudine baptizentur.*

cap. Neocæsar., cap. 12.) Si quis ergo in fuerit baptizatus, presbyter ordinari non enim fides illius et voluntaria, sed ex descendit, nisi forte postea ipsius studes hujus probabilis videtur, aut hominum it.

V. — *De illis qui parvulos recentes negant esse baptizandos.*

cap. Africano, cap. 66.) Item placuit, ut parvulos recentes ab uteris matrum negat, aut dicit in remissionem quidem a eos non baptizari sed nihil ex Adam originalis peccati quod lavacro regeneretur, unde sit consequens, ut in eis forma in remissionem peccatorum non veratelligendum est quod ait Apostolus: Per ninem peccatum intravit in mundum, et um mors, et ita in omnes homines per quo omnes peccaverunt, nisi quemadmodia catholica ubique diffusa semper intelter hanc enim regulam fidei, etiam parihil peccatorum in seipsis adhuc committunt, ideo in peccatorum remissionem baptizantur, ut in eis regeneratione munda generatione traxerunt.

XXXV. — *De infirmis baptizatis.*

cap. Laodien., cap. 47.) Quod oporteat eos ritudine percipiunt baptismum, postquam nt, fidem perdiscere, et scire cujus munes facti sunt.

XXVI. — *De ægrotantibus, si baptismum desiderant, et post obmutescunt.*

cap. Africano, cap. 12.) Ut ægrotantes, si spondere non possunt, cum voluntatis imonium sui qui periculo proprio adfuere baptizentur, et ut scœnicis atque histriocœrisque hujusmodi personis reconciliatio r.

CAP. XXXVII. — *De mortuis non baptizandis.*

(Ex concil. Carthag. cap. 6.) Cavendum est ne mortuos etiam baptizari posse fratrum infirmitas credat, quibus nec Eucharistiam dare animadvertat.

CAP. XXXVIII. — *De subito obmutescente, si testes habuerit, baptizando.*

(Ex concil. Arausic., cap. 11.) Subito obmutescens, prout statutum est, baptizari et poenitentiam accipere potest, si voluntatis præteritæ testimonium aliorum verbis habet, aut præsentis in suo nutu.

CAP. XXXIX. — *De his qui apud hæreticos baptizantur in nomine sanctæ Trinitatis.*

(Ex concil. Rothomag., cap. 3.) Baptisma unum est, sed in Ecclesia catholica, cujus nos membra effecti sumus, ubi una fides est, ubi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti datur. Et ideo qui apud illos hæreticos baptizati sunt, qui in sanctæ Trinitatis confessione baptizant, et veniunt ad nos, recipiantur quidem quasi baptizati, ne sanctæ Trinitatis invocatio vel confessio annulletur, sed doceantur integre, et instruantur, sensu sanctæ Trinitatis, et mysterio quod in sancta Ecclesia tenetur: et si consentiunt credere, vel acquiescunt confiteri, purgatæ fidei integritate, firmentur manus impositione. Si vero parvuli sunt hebetes, qui doctrinam non capiant, respondeant pro illis qui eos offerunt juxta morem baptizandi, et ita interragentur, ut sciant quid respondere debeant, et sic manus impositionem accipiant.

CAP. XL. — *De eadem re.*

(Ex concil. Wormaciens., cap. 5.) Quicumque baptizatus fuerit ab hæreticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nullo modo rebaptizari debet, sed per solam manus impositionem purgandus est.

CAP. XLI. — *Ut baptismus in Trinitate susceptus non iteretur.*

(Ex concil. Carthagin., cap. 1.) Ut baptismus in Trinitate susceptus non iteretur. Ergo si vobis placet, consideremus primum titulum de rebaptizatis, et sanctitatem vestram postulo, ut mentis vestræ placita producat ad descendentem in aquam, et interrogatum in Trinitate secundum Evangelii fidem, et apostolorum doctrinam, et confessum bonam conscientiam in Deum de resurrectione Jesu Christi, liceat iterum interrogari in eadem fide, et in aqua iterum tingi? Universi episcopi dixerunt: Absit, absit! illicitam esse sancimus rebaptizationem, et satis esse alienum a sincera fide et a catholica disciplina.

CAP. XLII. — *De illis qui nesciunt qua fide baptizati sunt.*

(Ex decr. Leonis papæ episcopis per Siciliam constitutis missis, cap. 29.) Hi autem de quibus scriptum est, qui se baptizatos sciunt, sed cujus fide fuerint qui eos baptizaverunt se nescire profitentur, quoniam quolibet modo formam baptismatis acceperunt, baptizandi non sunt, sed per manus imposi-

tionem, virtutem Spiritus sancti, quam ab hære- A
ticis accipere non potuerunt, catholicis copulandi
sunt.

CAP. XLIII. — *De presbytero, qui grammaticam
ignorabat, et tamen in Trinitate baptizabat.*

(*Ex epist. Zachariæ papæ ad Bonifacium Mogunt.
archiepiscopum.*) Virgilius et Sedonius religiosi viri
apud Bavariorum provinciam degentes, suis nos
litteris visunt, per quas intimaverunt, quod tua re-
verenda fraternitas injungeret eis Christianos denuo
baptizare. Quod audientes, nimis sumus conturbati,
et in admirationem quamdam incidimus, si haberetur,
ut dictum est. Retulerunt quippe, quod fuerit
in eadem provincia sacerdos, qui Latinam linguam
penitus ignorabat, et dum baptizaret, nesciens Latini B
eloquii infringere linguam, diceret: Baptizo te in
nomine Patria, et Filia, et Spiritus sancti, ac per
hoc tua reverenda fraternitas consideravit rebapti-
zare. Sed, sanctissime frater, si ille qui baptizavit,
non errorem introducens aut hæresim, sed pro sola
ignorantia Romanæ locutionis infringendo linguam,
ut præfati sumus, baptizans dixisset, non possumus
consentire ut denuo baptizentur: quia quod tua
bene compertum habet sancta fraternitas, quicumque
baptizatus fuerit ab hæreticis in nomine Patris, et
Filii, et Spiritus sancti, nullo modo rebaptizari de-
bet, sed per solam manus impositionem purgari de-
bet. Nam, sanctissime frater, si ita est, ut nobis re-
latum est, non amplius a te illis prædicetur aliquid C
hujusmodi, sed ut sancti Patres docent et prædicant,
tua sanctitas studeat conservare.

CAP. XLIV. — *De illis qui aliquam habent dubitatio-
nem baptismatis, ut rebaptizentur.*

(*Ex decr. Leonis papæ ad Rusticum Nabornens.
episcopum missi, cap. 27.*) Si nulla exstant indicia
inter propinquos aut familiares, nulla inter clericos
aut vicinos, quibus hi de quibus quæritur baptizati
fuisse doceantur, agendum est ut renascantur, ne
manifeste pereant. In quibus quod non ostenditur
gestum, ratio non sinit ut videatur iteratum. Qui
autem possunt meminisse quod ad ecclesiam venie-
bant cum parentibus suis, possunt recordari an quod
eorum parentibus dabatur acceperint. Sed si hoc
etiam ab ipsa memoria alienum est, conferendum D
eis videtur quod collatum esse nescitur, quia non
temeritas intervenit præsumptionis, ubi est diligen-
tia pietatis.

CAP. XLV. — *De infantibus, si certos testes habere
non possunt, eos non esse baptizatos.*

(*Ex concil. Africano, cap. 39.*) Item placuit de
infantibus quoties non inveniuntur certissimi testes
qui eos baptizatos esse sine dubitatione testentur,
neque ipsi sunt per ætatem de traditis sibi sacra-
mentis idonei respondere, absque ullo scrupulo eos
esse baptizandos, ne ista trepidatio eos faciat sacra-
mentorum purgatione privari. Hinc enim legati
Maurorum fratres nostros consuluerunt, qui mul-
tos tales a barbaris redimunt.

CAP. XLVI. — *De presbyteris per quorum ne-
giam sine baptismate aliquis mortuus fuerit*

(*Ex decr. Sixti papæ, cap. 5.*) Perpendant p-
teri quanti discriminis sit animas innocentium
eorum negligentiam a regno Dei excludi. Si
gaudium est in cælo super uno peccatore pœ-
tiam agente, quid putas, quanta ira et indi-
super illum erit, qui per suam negligentiam;
paradisi innocentibus claudit? Et ideo pres-
summa diligentia caveant, ne animas pro
sanguis Christi effusus est, per suam incuri-
cœlesti beatitudine separent; sed si, quod
evenerit, gravi pœnitentiæ luctu diebus vitæ s-
submittat, per cujus evenerit neglectum.

CAP. XLVII. — *Ut nullus presbyter in propria
vincia, vel in alia cuiquam infirmo baptismi
negare præsumat.*

(*Ex decr. Martini papæ, cap. 3.*) Quicumque
sbyter in propria provincia aut in alia, vel ul-
que inventus fuerit, commendatum sibi infi-
baptizare noluerit, vel pro intentione itineri
de aliqua excusatione, et sic sine baptismo m-
deponatur.

CAP. XLVIII. — *De illis qui denuo baptizati su*

(*Ex decr. Leonis papæ, ad Nicetam epis
Aquilensem, cap. 47.*) His vero, de quibus si
dilectio tua nos credidit consulendos, qui
randum baptismum vel metu coacti, vel erro-
ducti sunt, et nunc se contra catholicæ fidei
mentum egisse cognoscunt, ea est custodiend
deratio, qua in societatem nostram non ni
pœnitentiæ remedium, et per impositionem e-
palis manus, communionis recipiant uni
Tempora autem pœnitudinis habita moderatio
constituenda iudicio, prout conversorum a
inspexeris esse devotos, pariterque etiam hæ-
ætatis senilis intuitum, et periculorum quor-
aut ægritudinum respicientes necessitates. In
si quis ita graviter urgeatur, ut dum adhuc p-
de salute ipsius desperetur oportet ei per sa-
talem sollicitudinem communionis gratia sub

CAP. XLIX. — *De hoc, si parvulus ægrotans ad
libet presbyterum baptismi gratia deferretur*

(*Ex decr. Eugenii papæ, cap. 6.*) Si pa-
ægrotans ad quemlibet presbyterorum baptis-
tia de cujuslibet parochio allatus fuerit, ei ba-
sacramentum non denegetur. Si quis hoc
petenti concedere detrectaverit, et ille p-
absque baptismatis gratia mortuus fuerit,
ille se, qui eum non baptizavit
tionem redditurum
errin-
rigendum.

CAP. L. — *De*

(*Ex co-*
est qu-
ign-
l-
firmat
time debere
confirmatos q

d soli Domino sub habitu regulari vel clericali- A
 giosissime famulari decretum est.

. — *De illis qui bis ignorantibus baptizati sunt.*
sententia Theod., cap. 14.) Qui bis igno-
 baptizati sunt non indigent pro eo pœnitere,
 ad secundum canones non possunt ordinari,
 quia aliqua necessitas cogat. Qui autem non
 iterum baptizati sunt, quasi iterum Christum
 erint, septem annos pœniteant, quartam, et
 feriam, et tres Quadragesimas pœniteant. Si
 vero aliquo fuerit, similiter. Si pro munditia
 sint, tribus annis similiter pœniteant.

I. — *De parvulorum animabus, qui sine bap-
 tismate moriuntur.*

epist. Gregor. papæ scripta Secundino servo Dei B
 .) In extremo vero epistolæ requisisti quid eis
 dendum sit, qui dilectionem tuam de parvulo-
 imabus requirunt, qui sine gratia baptismatis
 sunt, dicentes : Si corpus originali tenetur
 unde anima quæ a Deo datur rea erit, quæ
 in actuali delicto non consentit corpori? Sed
 re dulcissima mihi tua charitas sciat, quia de
 animæ inter sanctos Patres requisitio non
 versata est, sed utrum ipsa ab Adam descen-
 an certe singulis detur, incertum remansit,
 e in hac vita insolubilem fassi sunt esse quæ-
 n. Gravis est enim quæstio, nec valet ab ho-
 mprehendi : quia si de Adæ substantia anima
 arne nascitur, cur non etiam cum carne mo-
 Si vero cum carne quæ ab Adam prolata est, C
 ta peccatis tenetur. Sed cum hoc sit, incertum
 est, quia nisi sacra baptismatis gratia fuerit
 is homo, omnis anima originalis peccati vin-
 est obstricta. Hinc enim scriptum est : Non
 indus in conspectu ejus, nec unius diei infans
 terram. Hinc David ait : In iniquitatibus con-
 sum, et in delictis peperit me mater mea.
 ipsa Veritas dicit : Nisi quis renatus fuerit ex
 et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cœ-
 . Hinc Paulus apostolus ait : Sicut in Adam
 moriuntur, ita et in Christo omnes vivifica-
 r. Cum ergo infans qui nihil peccavit in con-
 i omnipotentis Dei esse non valet mundus, cur
 ista ex legitimo conjugio prolatus, in iniquitate
 ptus est? Cur? nisi quia qui mundatus aqua
 matis non fuerit mundus non est? Cur in Adam
 homo moritur, si originalis peccati vinculis
 enetur? Sed quia genus humanum in parente
 velut in radice putruit, ariditatem erexit in
 , et inde omnis homo cum peccato nascitur,
 primus homo permanere voluit in peccato. De
 item subtilius ac latius loqui debueram, sed
 me et curarum tumultus premunt, et harum
 or ut laxaretur importunus exstitit, unde multa
 , pauca locutus sum.

CAP. LIII. — *De energumenis baptizatis.*

concil. Arausic., cap. 13.) Energumeni bap-
 tizati purgatione sua curantes, si se sollicitudini
 orum tradunt, monitisque obtemperant, omni-

modis communicent, sacramenti ipsius virtute vel
 muniendi ad incursu dæmonis quo infestantur, vel
 purgandi, quorum jam ostenditur vitæ purgatio.

CAP. LIV. — *De energumenis et catechumenis bap-
 tizandis.*

(Ex eodem, cap. 14.) Energumenis et catechu-
 menis in quantum vel necessitas exegerit, vel op-
 portunitas permiserit, de baptilmate consulendum.

CAP. LV. — *De rebaptizatis.*

(Ex concil. Everdensi, cap. 14.) Cum rebaptizatis
 fideles religiosi nec in cibo participant.

CAP. LVI. — *De presbytero qui recte baptizatum de-
 nuo baptizaverit, et non recte baptizatum ab hære-
 ticus non baptizaverit.*

(Ex concil. Lugdunensi, cap. 47.) Episcopus aut
 presbyter si eum qui secundum veritatem habuerit
 baptilma denuo baptizaverit, aut si pollutum ab
 impiis, et non recte baptizatum non baptizaverit,
 deponatur, tanquam deridens crucem et mortem
 Domini, nec sacerdotes veros a falsis sacerdotibus
 jure discernens.

CAP. LVII. — *Ut diaconi suam mensuram custodiant.*

(Ex decr. Gelasii papæ, cap. 7.) Diacones quoque
 propriam constituimus servare mensuram, nec ultra
 tenorem paternis canonibus deputatum quippiam
 tentare permittimus : nihil eorum suo ministerio
 penitus applicare, quæ primis ordinibus proprie
 decrevit antiquitas. Absque episcopo et presbytero
 baptizare non audeant, nisi prædictis fortassis offi-
 ciiis longius constitutis necessitas extrema compel-
 lat, quod et laicis Christianis facere plerumque
 conceditur.

CAP. LVIII. — *De inordinato, si quasi ordinatus bap-
 tizare præsumperit.*

(Ex decr. Hormisdæ papæ, cap. 4.) Si quis baptil-
 zatus, aut aliquid divinum officium exercuerit per
 temeritatem non ordinatus, abjiciatur ab Ecclesia,
 et nunquam ordinetur.

CAP. LIX. — *Ut presbyteri populorum admoneant ut
 suos infantulos ad confirmationem episcopo præ-
 sentent.*

(Ex conc. Wormaciens., cap. 2.) Annuntient pre-
 sbyteri populis, ut quam citius potuerint, suos
 infantulos ad confirmandum episcopo præsentari
 faciant. Quod si neglexerint, et presbyter et populus
 canonicis disciplinis subiaceant.

CAP. LX. — *Ut omnes perfectæ ætatis, jejuni ad
 confirmationem veniant.*

(Ex concil. Aurelian., cap. 5.) Ut jejuni ad confirma-
 tionem veniant perfectæ ætatis, et moneantur confes-
 siones facere prius, ut mundi donum sancti Spiritus
 valeant accipere, et quia nunquam erit Christianus,
 nisi confirmatione episcopali fuerit chrismatus.

CAP. LXI. — *De duobus sacramentis, id est, baptilmo
 et manus impositione.*

*(Melchia. papa Hispaniarum episcopis hæc scribit,
 cap. 6.)* De his vero super quibus rogastis vos in-
 formari, id est, utrum majus esset sacramentum
 manus impositionis episcoporum, aut baptilmus,
 scitote utrumque magnum esse sacramentum. Et
 sicut unum a majoribus fit, id est, a summis ponti-

ficibus quod a minoribus perfici non potest, ita et majori veneratione venerandum et tenendum est. Sed ita conjuncta sunt hæc duo sacramenta, ut ab invicem nisi morte præveniente nullatenus possint segregari, et unum sine altero rite perfici non potest.

CAP. LXII. — *Ut omnes Christiani ad confirmationem festinent.*

(*Ex concil. Wormac., cap. 6.*) Ut ad prædicationem et confirmationem episcopi omnes devote conveniant, eique fideliter ministrent et obediant.

CAP. LXIII. — *Item de manus impositione.*

(*Eusebius papa fratribus per Campaniam et Tusciam constitutis scribit.*) Manus quoque impositionis sacramentum magna veneratione tenendum est, quod ab aliis perfici non potest, nisi a summis sacerdotibus. Nec tempore apostolorum ab aliis quam ab ipsis apostolis legitur aut scitur peractum esse: neque ab aliis, sicut jam dictum est, quam ab illis qui eorum locum tenent unquam perfici potest aut fieri debet. Nam si aliter præsumptum fuerit, irritum habeatur et vacuum, nec inter ecclesiastica unquam reputabitur sacramenta.

CAP. LXIV. — *Item de confirmatione.*

(*Ex concil. Moguntin., cap. 5.*) Præcipimus ut ad accipiendum per manus impositionem pontificis Spiritus sancti donum, sollicitè et devote omnes concurrant, et episcopo suo ea quæ necessaria sunt fideliter ministrent, eique ab omnibus et per omnia obediatur.

CAP. LXV. — *Quod omnes fideles, accepto baptismate, chrismata percipere debeant.*

(*Ex concil. Laodicensi, cap. 48.*) Quod oporteat eos qui baptizantur post lavacrum chrismata cœlestia percipere, et regni Christi participes inveniri.

CAP. LXVI. — *Ut omnes renati fonte baptismatis, donum sancti Spiritus per manus impositionem accipere debeant.*

(*Ex epist. Anteri papæ, cap. 15.*) Omnes enim fideles per manus impositionem episcoporum, post baptismum accipere debent Spiritum sanctum, ut pleni Christiani inveniantur. De Spiritu sancto accipimus, ut spirituales efficiamur: quia animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei, quia cum Spiritus sanctus infunditur, cor fidele ad prudentiam, ad constantiam dilatatur. De Spiritu sancto accipimus, ut sapiamus inter bonum et malum discernere, justa diligere, injusta respuere, ut invidiæ ac superbiæ repugnemus, ut luxuriæ ac diversis illicebriis, et fœdis indignisque cupiditatibus resistamus. De Spiritu sancto accipimus; ut amore et gloriæ ardore succensi erigere a terrenis mentem ad superna et ad divina valeamus.

CAP. LXVII. — *Ut episcopi non nisi jejuni confirmationes faciant, excepta causa infirmitatis.*

(*Ex concil. Meldensi, cap. 6.*) Ut episcopi non nisi jejuni per impositionem manuum Spiritum sanctum tradant exceptis infirmis, et morte periclitantibus. Sicut autem duobus temporibus, Pascha videlicet et Pentecoste, a jejuniis celebrari debet baptismus:

ita etiam traditionem sancti Spiritus a jejuniis convenit celebrari.

CAP. LXVIII. — *Ut episcopi in campo, si necesse liceat confirmare: melius est autem in ecclesia in atrio ecclesiæ.*

(*Ex concil. Remensi, cap. 10.*) Episcopo licet in campo, si necesse sit, confirmare.

CAP. LXIX. — *Ut a solis episcopis baptizati signandi.*

(*Ex decr. Innocentii papæ. Decretio episcopi, cap. 3.*) De consignandis vero infantibus nescitum est non ab alio quam ab episcopo fieri nam presbyteri, licet sint secundi sacerdotes, signati tamen apicem non habent. Hoc autem signatum solis debere, ut vel consignent, vel paraclatum Spiritum tradant, non solum consuetudo ecclesie demonstrat, verum illa lectio Actuum apostolorum quæ asserit Petrum et Joannem esse directos: jam baptizatis tradant Spiritum sanctum. Nam presbyteris seu extra episcopum seu præsentibus episcopis cum baptizant, chrismate baptizatos unguere sed quod ab episcopo fuerit consecratum, non frontem ex eodem oleo signare, quod solis diebus episcopis, cum tradunt Spiritum paraclatum.

CAP. LXX. — *Ut presbyteri baptizatos in fronte chrismate signare non audeant.*

(*Ex regul. Greg. ad Januarium episcopum (Constantinum), cap. 200.*) Presbyteri baptizatos in fronte signare in frontibus chrismate non præsumunt sed presbyteri baptizatos tangant in pectore episcopi postmodum confirmant in fronte.

CAP. LXXI. — *De presbyteris qui pro baptismate pretia requirunt.*

(*Ex epist. Gelasii papæ, cap. 5.*) Baptizandi signandisque fidelibus pretia nulla præfigant, in occasionibus quibuslibet impositis exagitare Christianos renascentes: quoniam quod gratis accepimus, gratis dare mandamur. Et ideo nihil a prædictis suscipere moliantur, quo vel paupertate commoverentur, vel indignatione revocati, redemptionis causas adire despiciant, certum habentes, quo prohibita deprehensi fuerint admisisse, vel commissa non potius sua sponte correxerint, periculum suum proprii sint honoris.

CAP. LXXII. — *De presbyteris qui veteri chrismate baptizare præsumunt.*

(*Ex concil. Lugdun., cap. 3.*) Si quis de alio chrismate, quam de illo novo quod proprii episcopi traditione vel concessione accepit, baptizare nisi pro cupante morte tentaverit, pro temeritatis ausu in se suæ damnationis protulisse sententiam manifestatur.

CAP. LXXIII. — *Ut presbyter in sua plebe sine chrismate ire non debeat.*

(*Ex concil. Vasensi, cap. 5.*) Nullum presbyterum in plebe sibi commissa sine chrismate unquam debere progredi, quia inter nos placuit sine chrismate chrismari. De eo autem qui in plebe quacunque necessitate faciente non chrismatus fuerit, in confirmatione sacerdotis perficietur.

LXXIV. — *De presbytero qui se deprehenderit non esse baptizatum.* A CAP. LXXXI. *De Judæis, quomodo ante baptismum examinari debeant.*

concil. apud Compendium, cap. 5.) Si quis rter ordinatus deprehenderit se non esse bap- m, baptizetur et ordinetur iterum et omnes prius baptizavit.

LXXV. — *De presbyteris quomodo in cœna Do- i de chrismate, de oleo sanctificato, de oleo instr- um facere debeant.*

concil. Meldensi, cap. 1.) Ut presbyter in Domini ampullas tres secum deferat, unam ad 2a, alteram ad oleum ad catechumenos inun- s, tertiam ad infirmos, juxta sententiam aposto- ut quando quis infirmatur inducat preshyte- clesis, etc.

CAP. LXXVI. — *De eadem re.*

concil. apud Valentias, cap. 2.) Presbyteri iœcesanas Ecclesias regunt, non a quibuslibet pis, sed a suo, nec per juniorem clericum, sed ipsos, aut per illum qui ejusdem ordinis sit, aschæ solemnitatem chrisma petant.

CAP. LXXVII. — *De eadem re.*

concil. Meldensi, cap. 5.) Ut nemo episcopo- vel quilibet minister ecclesiasticus propter sa- chrisma aliquid numeris accipiat, neque dena- vel quælibet munuscula, quæ per ministros porum a presbyteris inordinabiliter exiguntur.

CAP. LXXVIII. — *De eadem re.*

concil. Vasensi, cap. 10.) Per singula territo- resbyteri vel ministri ab episcopis non prout m fuerit a vicinioribus, sed a suis propriis per singulos petant chrisma, appropinquante so- tate Paschali, nec per quemcunque alium quam ipsos aut per vicarios ejusdem ordinis, quia orum est inferioribus summa committi. Opti- autem est ut ipse suscipiat, qui in tradendo s est.

LXXIX. — *De presbyteris qui pro accipiendo chrismate ad civitates venire solent.*

concil. Meldensi, cap. 6.) De presbyteris qui andi chrismatis gratia ad civitates in cœna ni venire solliciti erant, sancitum est ut de i longe positi sunt, de octo vel decem unus ab iacono eligatur, qui acceptum chrisma sibi iis diligenter perferat. Hi vero qui non longius ate quam quatuor aut quinque millibus habi- more solito ad accipiendum chrisma per se it. Discendi vero gratia, alio non Quadragesi- mpore ad civitatem convocentur, propter ple- ni commissas.

LXXX. — *De chrismate, quod semper sub sera esse debeat.*

concil. Turonen., cap. 3.) Præterea et illud odis observandum est, ut sacrum chrisma et consecratum semper sub sera sit, ne illud Christo incorporamur, et unde omnes fideles leantur, unde reges et sacerdotes inunguntur, infidelis aut immundus tangat, aut aliquis is ad Dei judicium subvertendum subripiat, xperimento didicimus.

(*Ex concil. Agathensi, cap. 35.*) Judæi quorum per- fidia frequenter ad fomitem redit, si ad legem ca- tholicam venire voluerint, octo menses inter cate- chumenos ecclesiæ limen introeant, et si pura fide venire noscuntur, tunc demum baptismatis gratiam mereantur. Quod si casu aliquo periculum infirmi- tatis intra præscriptum tempus incurrerint, et de- sperati fuerint, baptizentur.

CAP. LXXXII. — *De Judæis, ut nullus eis vim ad credendum debeat inferre.*

(*Ex concil. Toletan. v. cap. 57.*) De Judæis autem hoc præcepit sancta synodus, nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cui enim vult Deus misere- tur, et quem vult indurat. Non enim tales inviti salvandi sunt, sed volentes, ut integra sit forma ju- stitiæ. Sicut homo propria arbitrii voluntate serpenti obediens periit, sic vocante se gratia Dei propriæ mentis conversione homo quisque credendo salvatur. Ergo non vi, sed libera arbitrii facultate, ut conver- tantur salvandi sunt, non potius impellendi. Qui autem jampridem ad Christianitatem coacti sunt, sicut factum est temporibus religiosissimi principis Sisenandi, quia jam constat eos sacramentis divinis associatos, et baptismi gratiam suscepisse, et chris- mate unctos esse, et corporis Domini et sanguinis extitisse participes, oportet ut fidem etiam quam vi vel necessitate susceperant, tenere cogantur, ne nomen Domini blasphemetur, fidesque quam susce- perunt vilis ac contemptibilis habeatur.

CAP. LXXXIII. — *Ut Judæorum filii baptizati ab eo- rum consortio separari debeant.*

(*Ex eod. v. cap. 60.*) Judæorum filios vel filias ba- ptizatos, ne parentum ultra involvantur erroribus, ab eorum consortio separari decernimus, deputatos aut monasteriis, aut Christianis viris, aut mulieri- bus Deum timentibus, ut sub eorum conversatione cultum fidei discant, atque in melius constituti, tam in moribus quam in fide proficiant.

CAP. LXXXIV. — *Ut nulla communio sit Hebræis ad fidem Christianam translatis cum aliis nondum ba- ptizatis.*

(*Ex eod. v. cap. 62.*) Sæpe malorum consortia etiam bonos corrumpunt, quanto magis eos qui ad vitia proni sunt? Nulla igitur ultra communio sit Hebræis ad fidem Christianam translatis cum his qui adhuc in veteri ritu consistunt, ne forte eorum participa- tione subvertantur. Quicumque igitur amodo ex his qui baptizati sunt infidelium consortia non vitave- rint, et hi Christianis donentur, et illi publicis cædi- bus deputentur.

CAP. LXXXV. — *De Judæis qui apostataverint.*

(*Ex eodem concilio v. cap. 59.*) Plerique qui ex Judæis dudum ad Christianam fidem premoti sunt, nunc blasphemantes Christum, non solum Judaicos ritus perpetrasse noscuntur, sed etiam et abomi- nandas circumcisiones exercere noscuntur. De quibus, consultu piissimi ac religiosissimi domini nostri Si-

senandi regis, hoc sanctum decrevit concilium, ut A hujusmodi transgressores pontificali auctoritate correcti ad cultum Christiani dogmatis revocentur, ut quos voluntas propria non emendat, animadversio sacerdotalis coerceat. Eos autem quos circumciderunt, si filii eorum sunt, a parentum consortio separentur, si servi pro injuria corporis sui libertati tradantur.

CAP. LXXXVI. — *De æervis Judæorum.*

(*Ex eodem XIII, cap. 9.*) Item ut si Judæorum servi necdum conversi ad Christi gratiam convolaverint, libertati donentur.

CAP. LXXXVII. — *De mancipiis Judæorum quæ ad baptismum confugiunt.*

(*Ex concil. apud Arvernens., cap. 30.*) Licet prioribus canonibus jam fuerit definitum ut de mancipiis pagani quæ apud Judæos sunt si ad ecclesiam confugerint, et baptismum petierint, etiam ad quoscunque Christianos refugerint, taxato et oblato a fidelibus justo pretio, ab eorum dominio liberentur, ideo statuimus hoc, ut tam justa constitutio ab omnibus catholicis observetur.

CAP. LXXXVIII. — *Item de mancipiis Judæorum, aut Christianis aut ad fidem Christianam venire desiderantibus.*

(*Ex concil. Matiscen., cap. 16.*) Præsenti concilio, Deo auctore, sancimus ut nullum Christianum mancipium Judæo deinceps serviat, sed datis pro quolibet bono mancipio duodecim solidis, ipsum mancipium quicumque Christianorum, seu ad ingenuitatem, seu ad servitium licentiam habeat redimendi, et si Christianum fieri desiderat et non permittitur, similiter faciat: quia nefas est ut quod Christus Dominus sanguinis sui effusione redemit, blasphemum Christianæ religionis in vinculis tenere. Quod si acquiescere his quæ statuimus quicumque Judæus noluerit, quandiu ad pecuniam constitutam venire distulerit, liceat mancipium ipsum cum Christianis ubicunque voluerit habitare.

CAP. LXXXIX. — *De illis qui de hæresi ad fidem venire desiderant.*

(*Ex concil. Arelatens., cap. 9.*) Si ad ecclesiam aliquis de hæresi venerit, interrogent eum de Symbolo, et si viderint eum in Patre, et Filio, et Spiritu sancto esse baptizatum, manus ei tantum imponantur, ut accipiat Spiritum sanctum.

CAP. XC. — *De Judæis, si Christianum mancipium circumciderint,*

(*Ex concil. apud Theogonis villam habito, cap. 4.*) Si quis Judæorum Christianum mancipium, vel cuiuslibet sectæ alterius, emerit et circumciderit, a Judæi ipsius potestate sublatus in libertate permaneat.

CAP. XCI. — *Quid sanctus Gregorius de Judæis præceperit.*

(*Ex reg. Greg. ad Joannem Terracinensem episcopum.*) Joseph præsentium lator Judæus insinuavit nobis de loco quodam, in quo ad celebrandas festivitates suas Judæi in Terracinensi castro consistentes convenire consueverant, quod tua eos fra-

ternitas expulisset, et in alium locum pro colendis similiter festivitibus suis, te quoque noscente, et consentiente migraverint, et nunc de eodem loco etiam expelli se denuo conqueruntur. Quod si ita est, volumus tua fraternitas ab hujusmodi se querela suspendat, et loco quem, sicut prædiximus, cum tua conscientia quo congregentur, adepti sunt, eos, sicut mos fuit, ibidem liceat convenire. Hos enim, qui a Christiana religione discordant, mansuetudine, benignitate admonendo, suadendo, ad unitatem fidei necesse est congregare, ne quos dulcedo prædicationis, et præventus futuri judicis terror ad credendum invitare poterat, minis et terroribus repellantur. Oportet ergo ut ad audiendum de te verbum Dei benigne conveniant, quam austeritate quæ supra modum extenditur, expavescant.

CAP. XCII. — *De illis baptizatis, qui pro periculo mortis a diaconibus baptizati fuerint.*

(*Ex concil. Turonico, cap. 3.*) Si quis diaconus regens plebem, sine episcopo vel presbytero, aliquos pro periculo mortis baptizaverit, episcopus eos per benedictionem et confirmationem perficere debet. Quod si ante de sæculo recesserit, sub fide qua quisque credit, poterit esse justus.

CAP. XCIII. — *De illis qui presbyteros cogunt denarios pro balsamo dare.*

(*Ex concil. Cavallon., cap. 5.*) Quidam fratres dixerunt consuetudinis antiquæ fuisse in eorum Ecclesiis, ut pro balsamo emendo ad chrisma faciendum, sive pro luminaribus Ecclesiæ concinnandis, binos vel quaternos denarios presbyteri darent. Unde omnes uno consensu statuimus, ut sicut pro dedicandis basilicis, et dandis ordinibus nihil accipiendum est, ita etiam pro balsamo sive luminaribus emendis nihil presbyteri chrisma accepturi dent. Episcopi itaque de Ecclesiæ facultatibus balsamum emant, et luminaria singuli in Ecclesiis suis.

CAP. XCIV. — *De chrismati panno.*

(*Ex concil. apud Belvacum, cap. 8.*) Si quis voluerit chrismati pannum iterum linire et super alium baptizatum mittere, non est absurdum.

CAP. XCV. — *Quod catechumeni cum baptizatis manducare non debeant.*

(*Ex concil. Mogunt., cap. 5.*) Catechumeni manducare non debent cum baptizatis, neque osculum eis dare, quanto minus gentilium?

CAP. XCVI. — *De scrutinio faciendo.*

(*Ex concil. Romano, cap. 15.*) De scrutinio faciendo decrevimus, ut in episcopis, et ubi conventus est populi, et cleri, et possibilitas permittit, ibi celebretur.

CAP. XCVII. — *De ministerio baptismatis.*

(*Ex concil. Mogunt., cap. 9.*) Baptisterii et catechumenorum ventilata est ratio, ut sacerdotes plenius intelligant qualiter condignis ordinibus efficiant Christianum.

CVIII. — *Quod bigamus vocetur, qui ante A*
matrimonium uxorem, et aliam post baptismum ha-

lecr. Innocentii papæ, cap. 52.) Deinde po-
nari dici oportet bigamum, cum qui cate-
chizatus habuerit, atque amiserit uxorem, si post
ea fuerit aliam sortitus, eamque primam
quæ novo homini copulata sit: quia illud
nomen per baptismi sacramentum cum cæteris
nominibus sit ablutum, quod cum de una utique di-
citur, si tres habuerit in veteri positus homine
erit ei quæ post baptismum quarta est, sic
tantibus prima. Virginis æque nomen acci-
piatur quarto ducta est loco. Quis, oro, istud non
contra Apostoli esse præceptum, qui ait: U-
xoribus virum oportere fieri sacerdotem? Sed
B
C
D
quod in baptismo totum, quicquid in
nominibus gestum est, sit solum. Dicite mihi
quæ vestra loquor, crimina tantum dimittuntur
in baptismo? An et illa quæ secundum Domini
a, ac Dei instituta complentur? Uxorem
crimen est, aut non est crimen? Si crimen
pro præfata venia dixerim, erit auctor in
ui ut crimina committerentur, in paradiso
eos jungeret, benedixit. Si vero non est
quia quod Deus junxit, nefas sit crimen ap-
et Salomon addidit: et enim a Deo præpara-
uxor, quomodo creditur inter crimina esse
m, quod Deo auctore legitur consumma-
ad de talium filii percensetur? Nunquid C
nt admittendi in hæreditatis consortio, qui
cepti sunt, quæ ante baptismum fuit uxor?
æ appellandi, vel naturales, vel spurii, quia
legitimum matrimonium, nisi illud, ut vobis
quod post baptismum assumitur? Ipse Do-
um interrogaretur a Judæis, si liceret dimit-
trem, atque exponeret fieri non debere, ad-
quod vero Deus conjunxit, homo non separet.
e his locutus esse credatur, quæ post bap-
ortiuntur, meminerint hoc, et a Judæis esse
atum, et Judæis esse responsum. Quæ vero
itus quæro, si una eademque sit uxor ejus,
a catechumenus, postea sit fidelis, filiosque
quum esset catechumenus, suscepit, ac
D
lios cum fidelis, utrum sint fratres appellandi
? Habeant postea defuncto patre cum cæteris
indæ hæreditatis consortium, quibus filiorum
regeneratio spiritalis creditur abstulisse?
num ita sentire, atque judicare absurdum
æ malum ratio est hoc defendi, et vacua
pinione jactari, quam aliqua auctoritate ro-
quum non possit inter peccata deputari, quod
cepit, et Deus conjunxit? Nunquid si quis
menus virtutibus studuerit, humilitatem se-
serit, patientiam tenuerit, eleemosynas fece-
rti destinatos qualibet ratione eriperit, adul-
zhorruerit, castitatem tenuerit, quæro, si
num factus fueris, fidelis amittit, quia per
num totum, quod vetus homo gesserit puta-

tur auferrî? Aspiciamus gentilem hominem Cor-
nelium orationibus atque eleemosynis revelationem,
Petrumque ipsum vidisse. Nunquid per baptismum
hæc illi ablata sunt propter quæ ei baptismum esse
concessum videtur? Si ita creditur, mihi credite, non
modicum errator: quia quicquid bene gestum fue-
rit, et secundum præcepta legalia custoditum non
potest facientibus deperire. Nuptiarum ergo co-
pula, quia Dei mandato perficitur, non potest dici
peccatum, et quod peccatum non est, solvi inter
peccata omnino credi non debet, eritque integrum
æstimare, aboleri non posse prioris nomen uxoris
quum non dimissum sit pro peccato, quod ex Dei
sit voluntate completum.

B CAP. XCIX. — *De episcopis et presbyteris, et diaconibus rebaptizatis.*

(Ex decr. Felicis papæ, cap. 1.) Communis dolor
et generalis est gemitus, quod intra Africam re-
baptizatos etiam episcopos, presbyteros, diaconosque
cognovimus. Quæ res sine dubio ad vestræ
quoque pervenit notitiam sanctitatis, qualiter in
Africanis regionibus astutia diaboli sævierit in po-
pulum Christianum, atque in id multiplici deceptione
proruperit, ut non modo vulgus incautum, sed ipsos
quoque in mortis profunda demerserit sacerdotes,
nullus non orbis ingemuit, nulla terra nescivit.
Unde in grandi mœrore positi, dissimulare non pos-
sumus pereuntium atque a nobis exigendarum dis-
crimen animarum. Quapropter competens adhibenda
C
est talibus medela vulneribus, ne immatura curandi
facilitas, mortifera captis peste nihil prosit, sed se-
gnius tractata perniciæ reatu non legitimæ curationis
involvat pariter saucios et medentes. In primis ita-
que venientis ad vos, et remedium postulantis solli-
cite discutienda est confessio, et persona decepti, ut
medela possit congruens exhiberi: et qui satis-
facturus Deo per pœnitentiam rebaptizatum se legi-
time doluerit, utrum ad hoc facinus concurrat, an
impulsus accesserit, requiratur, sciens quod se
decipiat ipse qui fallit, nihilque per nostram facili-
tatem tribunalis excelso iudicio derogari, cui illa
sunt rata, quæ pia, quæ vera, quæ justa sunt. Et
aliter necessitatis, aliter tractanda est ratio volun-
tatis. Deterior est autem causa illius, qui forte pre-
D
tione sollicitatus est, ut periret. Nihil enim intentatum
relinquit inimicus. Cui ne de sua liceat gaudere
captura, succurrendum est irretitis, et conteren-
dus venantis est laqueus, ut infucatis lamentanti-
bus lapsus, tam justitiæ moderatione quam com-
punctione pietatis, ad aulam quam reliquerant, sit
ingressus. Nec pudeat forsitan, aut pigeat, in
dictis jejuniorum, gemituumque temporibus obe-
dire, aut aliis observantiæ salubrioris obtemperare
præceptis: quia humilibus datur gratia, non superbia.
Sit ergo ruinæ suæ dolore prostratus, quisquis in
Christo fieri quærit erectus. Et per dispensationis no-
stræ ministerium, quod vestram sequi convenit cha-
ritatem, nec alicui fas est, vel velle, vel posse trans-
cendere, causas ejus, qui contra apostolicam doctri-

nam, ad iterationem se nimis infaustam baptismatis dedit, vel ejus qui aliquibus argumentis excusandum callide proprium putaverit esse consensum, sacerdotali vigore et humanitate tractemus, ut in eis fides, quæ nisi est una, jam nulla est, adjutorio Domini judicis ad salutem, sine nostræ properationis offensione, reparetur : quia cum peccatoris a nobis satisfactio protrahitur, non præter nostram laudem atque lætitiā, mens ejus ad veniam purgatio invenitur. Et ideo memineritis hanc super his nos habere sententiam, ut servata discretione peccantium non eadem cuncti qui lapsi sunt, lance pensentur : quoniam majoris castigationis est exigendus usuram, cui domus Domini commissa fuerit disciplina. Ut ergo ab Ecclesiæ summatibus inchoemus, eos quos episcopos, presbyteros, vel diaconos fuisse constiterit, et seu optantes forsitan, seu coactos lavacri illius unici, salutarisque claruit fecisse jacturam, et Christum, quem non solum dona regenerationis, verum etiam gratia præcepti honoris induerant, exuisse, cum constet neminem ad secundam tinctionem venire potuisse, nisi se palam Christianum negaverit, et professus fuerit esse paganum, quod cum generaliter sit in omnibus execrandum, multo magis in episcopis, presbyteris, et diaconibus auditu saltem dictuque probatur horrendum : sed quia idem Dominus, atque Salvator clementissimus est, et neminem vult perire, usque ad exitum sui diem in pœnitentia, si respiscunt, jacere conveniet, nec orationi non modo fidelium, sed ne catechumenorum quidem omnimodis interesse. Quibus communio laica in morte redhibenda est. Quam rem diligentius explorare vel facere pro baptismo sacerdotis cura debet. De clericis autem, et monachis, aut puellis Dei, aut secularibus servari præcipimus hunc tenorem, quem Nicæna synodus circa eos qui lapsi sunt, vel fuerunt, servandum esse constituit, ut scilicet, qui nulla necessitate, nullius rei timore atque periculo, se ut rebaptizaretur hæreticis impie dederunt : si tamen eos ex corde pœniteat, tribus annis inter audientes sint. Septem vero annis subiaceant inter pœnitentes manibus sacerdotum : duobus etiam ad oblationes modis omnibus non sinantur, sed tantummodo popularibus in oratione socientur, nec confundatur Deo colla submittere, quia eum non timuit, abnegare. Quod si, utpote mortales, intra metas præscripti temporis cœperit vitæ finis urgere, subveniendum est imploranti, et seu ab episcopo, qui pœnitentiam dederit, seu ab alio, qui tamen datam esse probaverit, aut similiter a presbytero vaticum abeunti de sæculo non negetur. Pueris autem quibus quod adhuc investes sunt, a puritate vocabulum est, seu clericis, seu laicis, aut etiam similibus puellis, quibus ignorantia suffragatur ætatis, aliquandiu sub manus impositione detentis, reddenda communio est, nec eorum expectanda pœnitentia quos excipit a coercitione censura. Quod est a nobis proinde constitutum, ne hi quibus in terreni labe contagii, plus minusve restat ad vitam, dum

A adhuc in pœnitentia sunt, pœnitenda forte contant. Quod si ante præfinitum pœnitentiæ te despectus a medicis, aut evidentibus mortis periculis, recepta quisquam communionis gratia valescit, servemus in eo quod Nicæni canones naverunt, ut habeatur inter illos, qui in or sola communicant, donec impleatur spatium poris eidem præstitutum. Nec catechumenc stros, qui sub tali professione baptizati sunt. terimus : quia non est causa dissimilis, sicut sancti canones ordinarunt, ejus qui quolibet Christum, quem semel confessus est, abjurare bus annis inter audientes sint, et post ea cœ menis permittantur orare, per manus imposi communionis catholicæ gratiam recepturi, e B sane tantummodo episcopis, presbyteris, diaco quibus solo mortis suæ tempore reconciliandu jam diximus : cæteros, id est, sive clericos, si nachos, seu laicos, sexus utriusque personas violentia et periculis coactos, iterationem smatis subiisse constiterit, vel qui aliquo mento, hujus se facinoris piaculis dixerit n neri, in pœnitentia per triennium durare de mus, et per manus impositionem ad soci recipi sacramenti, illo per omnia custodi ex his unquam, qui in qualibet ætate alibi in Ecclesia catholica, aut baptizati, aut r zati sunt, ad ecclesiasticam militiam i permittantur accedere. Quibus satis ess C bet, quod in catholicorum numerum sunt pli, quoniam de suo ordine et communione bitur ferre judicium, quisquis hoc violarit titum : vel qui non removerit eum quem ex ministerium clericale obrepsisse cognoverit. dum vero maxime, et omni cautela est prc dum ne quis fratrum coepiscoporumque nost aut etiam presbyterorum in alterius civitat dioecesi pœnitentem, vel sub manu positum dotis aut eum qui conciliatum se esse dixerit episcopi vel presbyteri testimonio et litteris, parochia presbyter, aut episcopus in civitate, piat. Quod aliqua dissimulatione neglectum, c tangit etiam clericorum, qui in locis in quibi minus curatum fuerit commorantur. His itaq dispositis, et ad Ecclesiarum vestrarum no nostra deliberatione perlatis, parere vos co Quibus licet ad animarum reparationem nihil videatur, tamen si cui novi aliquid, et quod pr nos potuit fuerit revelatum, secundum beatorum apostolorum tacente priore fidenter ins quia Spiritus sanctus ubi vult spirat, maxir sua causa tractatur. Nec nos pigebit audire, qua sunt ommissa non arroganter abnuere, sed nabiliter ordinare. Datum Iduum Martiarum Dynamio, et Sibidio quartum consulibus.

CAP. C. — *De eo qui per ignorantiam ord
antequam baptizetur.*

(*Ex dictis S. Isidori episcopi.*) Si quis per

rantiam ordinatur antequam baptizetur, debent ab eo baptizati baptizari, et ipse non ordinetur, sed Romanus pontifex iudicat non hominem qui baptizat, sed Spiritum Dei subministrare gratiam baptismi, licet paganus sit qui baptizat.

CAP. CI. — *De illis qui gratiam sancti Spiritus vendere conantur.*

(*Ex concil. Tribur. cui interfuit rex Arnolphus, cap. 22.*) Dictum est solere in duibusdam locis pro

perceptione chrismatis nummos dari: solere quoque pro baptismo et communione. Hoc symoniacæ hæresis semen detestata est sancta Sinodus, et anathematizavit, et ut de cætero nec pro ordinatione, nec pro chrismate, vel baptismo, vel pro balsamo, nec pro sepultura, vel communione, quicquam exigatur: sed gratis dona Christi, gratuita dispensatione donentur.

FINIS LIBBI QUARTI.

INDEX CAPITULORUM LIBRI QUINTI.

CAP. I. Quod omne crimen sacrificiis Deo oblatis deleatur, quæque in sacrificiis debent adhiberi quæ rejici.

II. Quod in Eucharistia nec pura aqua nec purum vinum offerri debeat.

III. Ut in sacrificio panis et vinum cum aqua mixtum offeratur.

IV. Ut nihil aliud in sacrificio offeratur nisi panis et vinum aqua mixtum.

V. De passione Domini in consecratione corporis miscenda.

VI. Quæ species ad altare non ad sacrificium sed ad benedictionem simplicem offerantur.

VII. De eadem re.

VIII. Nihil in sacrificio præter quod Dominus statuit offerendum.

IX. Ut presbyteri vas mundum habeant ubi corpus Domini cum diligentia recondatur.

X. Ut presbyter Eucharistiam in promptu habeat.

XI. Tot oblationes quot populo sufficiant offerendas, relictas in crastinum non reservandas.

XII. Oblationes de sabbato in sabbatum innovandas.

XIII. Ut præsentem et præcipientem presbytero, diaconus populum communicet.

XIV. Quod discretio magna esse debeat de perceptione corporis et sanguinis Domini.

XV. De quotidiana perceptione Eucharistiæ.

XVI. De eadem re.

XVII. Laici ter minimum in anno communicent.

XVIII. An Eucharistiam qui semper peccat, semper accipere debeat.

XIX. Quod singulis diebus Dominicis in Quadragesima fideles communicandi sint.

XX. Ut in cœna Domini Eucharistiæ perceptio non negligatur.

XXI. De histrionibus et magis, an communionem cum cæteris fidelibus accipere debeant.

XXII. Quam diu unusquisque ante sacram communionem ab uxore se abstinere debeat.

XXIII. Quod inter catholicos non connumeretur, qui in istis temporibus, Pascha, Pentecoste, Natali Domini non communicaverit.

XXIV. Ut oblatio altaris singulis Dominicis diebus fiat.

XXV. De eadem re.

XXVI. De diaconibus quod presbyteris communionem dare non debeant.

XXVII. De eulogiis populis a presbytero dandis.

XXVIII. Oratio simplex eulogiæ.

XXIX. De pane qui offerendus est.

XXX. De presbyteris qui corpus Dominicum ad deferendum infirmis mulierculis tradunt.

XXXI. Ut defunctis Eucharistia non detur.

XXXII. Ut oblationes in majoribus festis ab omnibus, etc.

XXXIII. Quod ministris altaris supra altare solis communicare liceat.

XXXV. Ut nullus infra presbyterum ordinatus rem a presbytero consecratam alteri porrigat.

XXXV. De illis qui post aliquam degustationem sacrificium acceperint.

C XXXVI. Ut presbyter illiteratus Missam celebrare non debeat.

XXXVII. Pro unius oblatione alterius non spernendam.

XXXVIII. Ut dissidentium fratrum oblationes non recipiantur.

XXXIX. Ut refutanda sint eorum dona qui pauperes opprimunt.

XL. De presbyteris immolantibus.

XLI. De eadem re.

XLII. De presbyteris quibus solet dormiendo sæpe semen effluere.

XLIII. De eadem re.

XLIV. De presbyteris villanis si in civitate offerre audeant.

D XLV. De eadem re.

XLVI. De illis qui per ebrietatem Eucharistiam evomuerint.

XLVII. De hoc si aliquid de calice sacri sanguinis stillaverit.

XLVIII. De illo qui evomit sacrificium et a canibus consumitur.

XLIX. De eadem re.

L. De Eucharistia inveterata.

LI. De illis qui non bene custodierint corpus et sanguinem Domini.

LII. De eadem re.

LIII. De muliere quæ peperit, ut communicet si voluerit.

Indicis capitulorum finis.

BURCHARDI
WORMACIENSIS ECCLESIAE EPISCOPI
DECRETORUM LIBER QUINTUS
DE SACRAMENTO CORPORIS ET SANGUINIS DOMINI.

ARGUMENTUM LIBRI

Liber hic quæ ad sacramentum Eucharistiæ spectant plenissime tractat, adeo ut nihil quod ad hanc rem attinet requiras.

CAP. I. — *Quod omne crimen sacrificiis Deo oblati deleatur, quæque in sacrificiis debeant adhiberi, quæ rejici.*

(*Ex decretis Julii papæ episcopis per Ægyptum missis.*) Cum omne crimen atque peccatum oblati Deo sacrificiis deleatur, quid de cætero pro delictorum expiatione Domino dabitur, quando in ipsa sacrificii oblatione erratur? Audivimus enim quosdam schismatica ambitione detentos, contra divinos ordines et apostolicas institutiones, lac pro vino in divinis sacrificiis dedicare. Alios quoque intinctam Eucharistiam populis, pro complemento communionis porrigere. Quosdam etiam non expressum vinum in sacramento Domini calicis offerre, sed oblati uvis populos communicare. Alios vero pannum lineum musto intinctum, per totum annum reservare, et in tempore sacrificii cum aqua partem ejus lavare, et sic offerre. Quod quam sit Evangelicæ atque apostolicæ doctrinæ contrarium, et consuetudini ecclesiasticæ adversum, non difficile ab ipso fonte veritatis probabitur, a quo ordinata ipsa sacramentorum mysteria processerunt. Cum enim magister Veritatis verum salutis nostræ sacrificium suis commendaret discipulis, non illis lac, sed panem tantum, et calicem sub hoc sacramento cognoscimus, dedisse. Legitur enim in evangelica veritate: Accepit Jesus panem et calicem, et benedicens dedit discipulis suis. Cesset ergo lac sacrificando offerri, quia manifestum et evidens exemplum Evangelicæ veritatis illuxit, quod præter panem et vinum aliud offerri non liceat. Illud vero quod pro complemento communionis intinctam tradunt Eucharistiam populis, nec hoc prolatum ex evangelio testimonium receperunt, ubi apostolis corpus suum et sanguinem commendavit, seorsum enim panis, et seorsum calicis commendatio memoratur. Nam intinctum panem aliis Christum præbuisse non legimus, excepto illi tantum discipulo, quem intincta buccella magistri proditorem ostenderet, non quæ sacramenti hujus institutionem signaret. Nam quod de expresso botro, id est de uvarum granis populus communicatur valde est omnino confusum, sed si necesse fuerit, botrus in calice comprimatur, et aqua

A misceatur: quia calix Dominicus juxta canonicum præceptum vino et aqua permixtus debet offerri, quia videmus in aqua populum intelligi, in vino ostendi sanguinem Christi. Ergo cum in calice aqua misceatur, Christo populus adunatur, et credentium plebs ei in quem credidit copulatur, et dicitur. Quæ copulatio et conjunctio aquæ et vini miscetur in calice Domini, ut commixtio illa non possit separari. Nam si vinum tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis: si aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo, quando botrus solus offertur, in quo vini tantum virtus demonstratur, salutis nostræ sacramentum negligitur, quod per aquam significatur. Non potest calix Domini esse aqua sola, nec vinum nisi utrumque misceatur. Et ideo, quia jam plurima et multiplex majorum emanavit sententia deinceps omnis talis error atque præsumptio debet, ne perversorum inordinata compago veritatis enervet. Et ideo nullum deinceps erit aliud in divinis sacris offerre, nisi juxta quorum sententiam conciliorum, panem tantum calicem vino et aqua permixtum. De cætero quam præceptum est faciens, tandiu sacrificium cessabit, quandiu legitima penitentis actione correptus ad gradus sui officium redeam amiserit.

CAP. II. — *Quod in Eucharistia nec pura aqua nec purum vinum offerri debeat.*

(*Ex concil. Wormaciensi, cap. 2.*) In Eucharistia non debet pura aqua offerri, ut quidam sobrii causa falluntur, sed vinum cum aqua mixtum, et vinum fuit in redemptionis nostræ mysterio dicit: Non bibam de hoc genimine vitis, et aquam tantum, quod post cœnam dabat. Sed de late aqua cum sanguine egressa, vinum de vera vite ejus vite cum aqua expressum ostendit. Cum magister veritatis verum salutis nostræ sacramentum suis commendaret discipulis, panem tantum calicem sub hoc sacramento præbuisse cognoscimus, ideoque præter panem et vinum cum aqua mixtum aliud offerri non debet. Calix enim Dominicus et aqua commixtus debet offerri: quia videtur in aqua populum intelligi, in vino vero ostendi sanguinem Christi. Ergo quando in calice vino aqua misceatur, Christo populus adunatur, et credentium

ei in quem credidit copulatur et jungitur. Quæ copulatio et conjunctio aquæ et vini sic miscetur in calice Domini, ut commixtio illa non possit separari. Nam si vinum tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis. Si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Non potest enim calix Domini esse aqua sola aut vinum solum, nisi utrumque sibi misceatur.

CAP. III. — *Ut in sacrificio panis et vinum cum aqua mixtum offeratur.*

(*Ex concil. Carthag., cap. 23.*) Ut in sacramentis corporis et sanguinis Domini nihil amplius offeratur quam quod ipse Dominus dicit, hoc est, panis et vinum aqua mixtum : nec amplius in primitiis offeratur Deo vino et frumento.

CAP. IV. — *Ut nihil aliud in sacrificio offeratur, nisi panis et vinum aqua mixtum.*

(*Ex concil. African., cap. 4.*) Ut in sacramentis corporis et sanguinis Domini nihil amplius offeratur quam quod ipse Dominus tradidit, hoc est, panis et vinum aqua mixtum. Primitiæ vero, ceu mel et lac quod uno die solemnissimo in infantum mysterio solet offerri, quamvis in altari offerantur, suam tamen habeant propriam benedictionem, ut a sacramento corporis Domini et sanguinis distinguantur, nec amplius in primitiis offeratur, quam de ovis et frumentis.

CAP. V. — *De passione Domini in consecratione corporis miscenda.*

(*Ex decr. Alexan. pap. cap. 5.*) In sacramentorum quoque oblationibus, quæ inter Missarum solemniam Domino offeruntur, passio Domini miscenda est, ut ejus, cujus corpus et sanguis conficitur, passio celebretur, ita ut repulsis opinionibus superstitionum, panis tantum et vinum aqua permixtum in sacrificio offerantur. Non debet enim, ut a patribus accepimus, et ipsa ratio docet, in calice Domini aut vinum solum, aut aqua sola offerri, sed utrumque permixtum, quia utrumque ex latere ejus in sua passione profluxisse legitur. Ipsa vero Veritas nos instruit, calicem et panem in sacramento offerre, quando ait : Accipit Jesus panem et benedixit, deditque discipulis suis, dicens : Accipite et manducate, hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur. Similiter, postquam cœnavit, accepit calicem, deditque discipulis suis dicens : Accipite et bibite ex eo omnes, quia hic est calix sanguinis mei, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum. Crimina enim atque peccata oblatis his Domino sacrificiis delentur. Idcirco et passio ejus in his commemoranda est, qua redempti sumus, et sæpius recitanda, atque hæc Domino offerenda. Talibus hostiis delectabitur et placabitur Dominus, et peccata dimittet ingentia. Nihil enim in sacrificiis majus esse potest, quam corpus et sanguis Christi, nec ulla oblatio hac potior est, sed hæc omnes præcellit : quæ pura conscientia Domino, offerenda est, et pura mente consummanda, atque ab

omnibus veneranda. Et sicut potior est cæteris : ita potius excoli, et venerari debet.

CAP. VI. — *Quæ species ad altare non ad sacrificandum, sed ad benedictionem simplicem offerantur.*

(*Ex canon. apostol., capite 4.*) Offerri non liceat aliquid ad altare præter novas spicas, et uvas, et oleum ad luminaria, et fabas, et thymiana ad incensum, tempore quo sancta celebratur oblatio.

CAP. VII. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Melch. pap., capite 1.*) Hæc species quas non licet offerre super altare juxta constitutionem apostolorum eorumque successorum, ad domum sacerdotum deferantur, et a sacerdotibus benedicantur, et simplici benedictione benedicta demum a populis sumantur. Fabæ tantum et uvæ, novæ spicæ, et oleum, et odorama ad incensum, et cætera quæ apostoli constituerunt super altare offerantur.

CAP. VIII. *Nihil in sacrificio præter quod Dominus statuit offerendum.*

(*Ex canon. apostol., capite 3.*) Si quis episcopus, aut presbyter, præter ordinationem Domini alia quædam in sacrificio offerat, super altare, id est, aut mel, aut lac, aut pro vino siceram, aut confecta quædam, aut volatilia, aut animalia aliqua, aut legumina, contra constitutionem Domini faciens, deponatur.

CAP. IX. — *Ut presbyteri vas mundum habeant, ubi corpus Domini cum diligentia recondatur.*

(*Ex concil. Turonen., capite 4.*) Ut omnis presbyter habeat pixidem, aut vas tanto sacramento dignum, ubi corpus Dominicum diligenter recondatur, ad viaticum recedentibus a sæculo. Quæ tantum sacra oblatio intincta debet esse in sanguine Christi, ut veraciter presbyter possit dicere infirmo, corpus et sanguis Domini proficiat tibi, etc. Semperque sit super altare obserata propter mures et nefarios homines, et de septimo in septimum diem semper mutetur, id est, illa a presbytero sumatur, et alia, quæ eodem die consecrata est, in locum ejus subrogetur, ne forte diutius reservata, mucida, quod absit, fiat.

CAP. X. — *Ut presbyter Eucharistiam in promptu habeat.*

(*Ex concil. Wormac., cap. 5.*) Ut presbyter semper Eucharistiam habeat paratam, ut quando quis infirmatus fuerit, aut parvulus infirmus fuerit statim eum communicet, ne sine communione moriatur.

CAP. XI. — *Tot oblationes quot populo sufficiant offerendas, relictas in crastinum non reservandas.*

(*Ex epist. Clementis pa., c. 28.*) Certe tanta in altari holocausta offerentur quanta populo sufficere debeant : quod si remanserit id crastinum non reserventur, sed cum timore et tremore clericorum diligentia consumantur. Qui autem residua corporis Domini, quæ in sacrario relictæ sunt consumunt, non statim ad communes sumendos cibos conveniant, nec putent sanctæ portioni commiscere cibum qui per aqualiculos digestus in secessum emittitur. Si igitur mane Dominica porrigitur, usque ad sextam

jejunent ministri qui eam consumpserint. Et si tertia A vel quarta hora acceperint, jejunent usque ad vesperam. Sic secreta sanctificatione, æterna custodienda sunt sacramenta.

CAP. XII. — *Oblationes de sabbato in sabbatum innovandas.*

(*Ex concilio Aurel., capite 4.*) Illud etiam annectendum videtur, ut oblationes quæ in altari offerantur, de sabbato in sabbatum semper innoventur : quia panes propositionis qui super mensam Domini ponebantur, a sabbato in sabbatum semper mutabantur, ne diu servati mucidi fiant, et, ut quidam sæviunt, igne concrement. Quod si aliquis diabolo instigante hoc facere præsumpserit, anathema sit.

CAP. XIII. — *Ut præseente et præcipiente presbytero, B diaconus populum communicet.*

(*Ex concilio Carthag., capite 38.*) Ut diaconus præseente presbytero Eucharistiam corporis Christi populo, si necessitas cogit, jussus eroget.

CAP. XIV. — *Quod magna discretio esse debeat de perceptione corporis et sanguinis Dominici.*

(*Ex epist. Clementis pa., capite 32.*) In perceptione corporis et sanguinis Dominici magna discretio, adhibenda est. Cavendum est enim ne si nimium in longum differatur ad perniciem animæ pertineat, dicente Domino : Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Si vero indiscrete accipiatur, timendum est illud quod ait Apostolus : Qui manducat et bibit corpus et sanguinem Domini indigne, judicium sibi manducat et bibit. Juxta ejusdem apostoli vocem, probare se debet homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat, ut videlicet abstinens aliquot diebus ab operibus carnis, et purificans corpus animamque suam præparet se ad percipiendum tantum sacramentum exemplo David, qui, nisi confessus fuerit se abstinuisse ab opere conjugali, ab heri et nudius tertius, nequaquam panes propositionis a sacerdote accepisset.

CAP. XV. — *De quotidiana perceptione Eucharistiæ.*

(*Ex dictis August.*) Quotidie Eucharistiæ communionem percipere, nec laudo, nec vitupero : Omnibus tamen Dominicis diebus communicandum horror. Si tamen metus in affectu peccandi est, gravari magis dico Eucharistiæ perceptione quam purificari. D Et ideo quamvis quis peccato mordeatur peccandi non habeat de cætero voluntatem, et communicaturus satis faciat lacrymis et orationibus, et confidens de Domini miseratione, accedat ad Eucharistiam intrepidus et securus. Sed hoc de illo dico quem mortalia peccata non gravant.

CAP. XVI. — *De eadem re.*

(*Ex dictis ejusdem ad Januarium.*) Dixerit quispiam, non quotidie accipiendam Eucharistiam, alius affirmet quotidie. Faciat unusquisque quod secundum fidem suam pie credit esse faciendum. Neque enim litigaverunt inter se, aut quisquam eorum se alteri præposuit, Zachæus et ille centurio ; quum alter eorum gaudens in domo sua susceperit Domi-

num, alter dixerit : Domine, non sum dignus intrare sub tectum meum : ambo Salvatorem Ifficantes, quamvis non uno modo : ambo p miseri, ambo misericordiam consequuti. A valet, quod magna secundum propriam volu in ore cujusque sapiebat.

CAP. XVII. — *Laici ter minimum in anno commu-*

(*Ex epist. Fabii pa., capite 4.*) Ut si non fr tuis, vel ter laici homines communicent in nisi forte quis majoribus quibuslibet criminib pediatur, id est, in Pascha et Pentecoste, et Domini.

CAP. XVIII. — *An Eucharistiam qui semper semper accipere debeat.*

(*Ex dictis Cyprian. et aliorum sanctorum P* Sanctus Cyprianus dixit : Eucharistia quoti cibum salutis accipitur. Sanctus Ambrosius Si quotiescumque effunditur sanguis Christi missionem peccatorum effunditur, debeo semp pere, qui semper pecco, debeo semper habere : nam. S. Hilarius episcopus dixit : Si tanta ne peccata ut excommunicetur quis, non se debe dicina corporis Domini separare. Unde timend ne diu abstractus a Christi corpore, alienus rem salute. Nam manifestum est eos vivere, qui ejus attingunt, ipso Domino dicente : Nisi ma veritis carnem Filii hominis, et biberitis eju guinem, non habebitis vitam in vobis. Qui en peccare quievit communicare non desinat.

CAP. XIX. — *Quod singulis diebus Dominicis i dragesima fideles communicandi sint.*

(*Ex dictis Silverii pap., capite 3.*) Singulis Dominicis in Quadragesima, præter hos qui municati sunt, et præter illos qui in publici tentia sunt, sacramenta corporis et sanguinis sumenda sunt : et in cæna Domini, in Paschæ, et in die Resurrectionis Domini, et costes, et in Natali Domini, penitus ab o communicandum est.

CAP. XX. — *Ut in cæna Domini Eucharisti ceptio non negligatur.*

(*Ex decr. Sotheris pap., cap. 5.*) In cœ mini a quibusdam perceptio Eucharistiæ neg Quæ quoniam in eadem die ab omnibus fic exceptis his quibus pro gravibus criminibus tum est, percipienda sit, ecclesiasticus us monstrat, cum etiam pœnitentes eadem die i cipienda corporis et sanguinis Dominici sacra reconcilientur.

CAP. XXI. — *De histrionibus et magis, si con nem cum cæteris fidelibus accipere debean*

(*Ex epist. sancti Cyprian. episc. ad Eucr* Cyprianus Eucratio confratri salutem. Pro dil tua et reverentia ut ad consulendum me exi frater charissime, quid mihi videatur de hist mago illo, qui apud vos constitutus, adhuc i suæ dedecore perseverat, et magister et erudiendorum, imo perdendorum puerorum : male didicit, cæteris quoque insinuat, an ta communionem cum cæteris Christianis debea

aut nobiscum communicare : puto nec majestati A
divinæ, nec Evangelicæ disciplinæ congruere, ut pu-
dor et honor Ecclesiæ, tam turpi et infami conta-
gione fœdetur.

CAP. XXII. — *Quandiu unusquisque ante sacram
communione ab uxore se abstinere debeat.*

(*Ex concil. Elibertan., cap. 3.*) Omnis homo ante
sacram communionem a propria uxore abstinere
debet tres, aut quinque, aut septem dies.

CAP. XXIII. — *Quod inter catholicos non connume-
retur, qui in istis tribus temporibus, Pascha, Pen-
tecoste, Natali Domini, non communicat.*

(*Ex canone Agathen.*) Sæculares vero, qui in
Natali Dominici, Pascha, et in Pentecoste non com-
municaverint, catholici non credantur, nec inter ca-
tholicos habeantur.

CAP. XXIV. — *Ut oblatio altaris singulis Dominicis
diebus fiat.*

(*Ex decr. Fabii papæ, cap. 5.*) Decernimus ut in
Dominicis omnibus diebus altaris oblatio, ab omnibus
viris, vel mulieribus fiat, tam panis quam vini, ut per
has immolationes a peccatorum suorum fascibus
liberentur.

CAP. XXV. — *De eadem re.*

(*Ex decr. ejusdem, cap. 10.*) Oblationem quoque
et pacem in Ecclesia facere jugiter admoneatur po-
pulus Christianus : quia ipsa oblatio sibi et suis
magnum remedium est animarum, et in ipsa pace
vera unanimitas et concordia demonstratur.

CAP. XXVI. — *De diaconibus quod presbyteris com-
munionem dare non debeant.*

(*Ex Nicæno concilio, cap. 18.*) Pervenit ad magnum,
sanctumque concilium, quod in quibusdam locis et
civitatis presbyteris gratiam sacræ communionis
diaconi porrigant, quod nec regula, nec consuetudo
tradidit, ut ab his qui potestatem non habent offe-
rendi, illi qui offerunt Christi corpus accipiant.
Necnon et illud innotuit, quod quidam diaconi ante
episcopos sacra oblata contingant. Hæc igitur omnia
rescendantur, et in sua diaconi mensura permaneant,
scientes quod episcoporum quidem ministri sint,
inferiores autem presbyteris habeantur. Per orbem
ergo post presbyteros gratiam sacræ communionis
accipiant, aut episcopo eis, aut presbytero porri-
gente. Sed nec sedere in medio presbyterorum dia-
conis liceat : quia si hoc fiat, præter regulam et ordi-
nem probatur existere. Si quis autem etiam post
has definitiones obedire noluerit, a ministerio cessare
debebit.

CAP. XXVII. — *De eulogiis populo a presbyteris
dandis.*

(*Ex decr. Pii papæ, cap. 4.*) Ut de oblationibus
quæ offeruntur a populo et consecrationi supersunt,
vel de panibus quos offerunt fideles ad Ecclesiam,
vel certe de suis presbyter convenienter partes in-
cisas habeat in vase nitido, ut post Missarum solem-
nia, qui communicare non fuerunt parati, eulogiis
omni die Dominico, et in diebus festis inde accipiant,
et illa, unde eulogias presbyter daturus est, ante in
hæc verba benedicat.

CAP. XXVIII. — *Oratio simplex eulogiæ.*

Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus,
benedicere digneris hunc panem tua sancta et spiritali
benedictione, ut sit omnibus salus mentis et corporis,
atque contra omnes morbos et universas inimicorum
insidias tutamen. Per Dominum nostrum Jesum
Christum Filium tuum panem vitæ, qui de cœlo
descendit et dat vitam et salutem mundo, et tecum
vivit et regnat. Per, etc.

CAP. XXIX. — *De pane qui offerendus est.*

(*Ex decr. Antii papæ, cap. 3.*) Panes quos Deo in
sacrificium offertis, aut a vobismetipsis, aut a vestris
pueris coram vobis nitide ac studiose fiant, et dili-
genter observetur, ut panis, et vinum, et aqua, sine
quibus Missæ nequeunt celebrari, mundissime atque
studiose tractentur, et nihil in eis vile, nihil non
probatum inveniatur, juxta illud quod ait Scriptura :
Sit timor Domini vobiscum, et cum diligentia cun-
cta facite.

CAP. XXX. — *De presbyteris qui corpus Dominicum
ad deferendum infirmis mulierculis tradunt.*

(*Ex concil. Remensi, cap. 2.*) Pervenit ad notitiam
nostram, quod quidam presbyteri in tantum parvi-
pendant divina mysteria, ut laico, aut femine sa-
crum corpus Domini tradant ad deferendum infir-
mis, et quibus prohibetur, ne sacrarium ingredian-
tur, nec ad altare appropinquent, illis sancta san-
ctorum committuntur. Quod quam sit horribile, quam
detestabile omnium religiosorum animadvertit pruden-
tia. Igitur interdicit per omnia synodus, ne talis
temeraria præsumptio ulterius fiat, sed omnimo-
dis presbyter per semetipsum infirmum communi-
cet. Quod si aliter fecerit, gradus sui periculo sub-
jacebit.

CAP. XXXI. — *Ut defunctis Eucharistia non detur.*

(*Ex concil. Carthag., cap. 6.*) Item placuit, ut
corporibus defunctorum Eucharistia non detur.
Scriptum est enim : Accipite, et edite. Cadavera
autem, nec accipere possunt, nec edere : et nec
jam mortuos homines baptizari faciat presbytero-
rum ignavia.

CAP. XXXII. — *Ut oblationes in majoribus festis ab
omnibus æquanimiter fiant.*

(*Ex concil. Matisen. cap. 50.*) In synodo Mati-
scensi decretum est, ut in omnibus diebus Domini-
cis aliisque festivitibus oblatio ab omnibus, qui
ad Missam convenerint, utriusque sexus offeratur
in Ecclesia, singuli singulas oblationes offerentes,
Finita Missa a presbytero oblationes accipiant. Om-
nis autem qui hanc definitionem per inobedien-
tiam evacuare præsumperit, anathemate percel-
latur.

CAP. XXXIII. — *Quod ministris altaris supra altare
solis communicare liceat.*

(*Ex concil. Laodicen. cap. 19.*) Solis autem mini-
stris sacro ordini deditis ad altare accedere, et com-
municare liceat.

CAP. XXXIV. — *Ut nullus infra presbyterum ordinatus, rem a presbytero consecratam alteri porrigat.*

(*Ex decr. Silvestri papæ, cap. 7.*) Nullus acolythorum, vel subdiaconorum rem consecratam a presbytero jam aliis porrigat: quia aliud est minister, aliud adsistens, nisi tantum supportet, quod ei sacerdos imposuerit, ore suo benedictum.

CAP. XXXV. — *De illis qui post aliquam degustationem sacrificium acceperint.*

(*Ex decr. Eutychii papæ, capite 2.*) Qui acceperit sacrificium post cibum, aut post aliquam parvissimam refectionem, nisi pro viatico, pueri tres dies, majores septem, clerici viginti dies pœniteant

CAP. XXXVI. — *Ut presbyter illiteratus Missam celebrare non debeat.*

(*Ex decr. Fabiani papæ, capite 10.*) Sacrificium non est accipiendum de manu sacerdotis, qui orationes, vel lectiones, et reliquas observationes in Missa, secundum ritum implere non posset.

CAP. XXXVII. — *Pro unius oblatione alterius non spernendam.*

(*Eugenii papæ, capite 17.*) Presbyter pro unius oblatione, alterius non spernat.

CAP. XXXVIII. — *Ut dissidentium fratrum oblationes non recipiantur.*

(*Ex concilio Africano, capite 93.*) Oblationes dissidentium fratrum, neque in sacrario, neque in gazophylacio recipiantur.

CAP. XXXIX. — *Ut refutanda sint eorum dona, qui pauperes opprimunt.*

(*Ex eodem, capite 94.*) Eorum, qui pauperes opprimunt, dona a sacerdotibus refutanda.

CAP. XL. — *De presbyteris immolantibus.*

(*Ex concilio Ancyrano, capite 1.*) Presbyteros immolantes, et iterum luctamen adeuntes, si hoc non per illusionem aliquam sed ex veritate fecerunt, nec ante parentes et affectantes, atque suadentes, ut æstimarent quidem tormentis aptari, sed his visu tantum et habitu subijci, hoc placuit honorem quidem propriæ sedis retinere: offerre autem, aut alloqui populum, aut omnino sacerdotalibus fungi officiis non licere.

CAP. XLI. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 12.*) Diaconi similiter, qui immolaverunt, honorem quidem habeant, cessent vero ab omni sacro mysterio, sive a pane, sive a calice offerendo, vel prædicando. Quod si quidam episcoporum conscii sunt laboris eorum, et humilitatis, et mansuetudinis, et voluerint eis aliquid amplius tribuere, vel adimere, penes ipsos erit potestas.

CAP. XLII. — *De presbyteris, quibus solet dormiendo sæpe semen effluere.*

(*Interrogatio August. Anglorum apostoli.*) Si post illusionem, quæ per somnium solet accidere, vel corpus Domini quilibet accipere valeat, vel si sacerdos sit, sacra mysteria celebrare.

CAP. XLIII. — *De eadem re.*

(*Responsio Gregor.*) Et quidem hunc Testamentum veteris legis, sicut in superiori capitulo jam diximus

A pollutum dicit, nisi lotum aqua ei usque ad vesperum intrare Ecclesiam non conceditur. Quod tamen aliter populus spiritalis intelligens, sub eodem intellectu accipiet, quo præfati sumus quia quasi per somnium illuditur, qui tentatus immundicia veris imaginibus in cogitatione inquinatur. Sed lavandus est aqua, ut culpas cogitationis lacrymis abluat, et nisi prius ignis tentationis recesserit, reum se quasi usque ad vesperum cognoscat. Sed est in eadem illusionem necessaria valde discretio, quæ subtiliter pensari debeat, ex qua re accidat menti dormientis. Nam aliquando ex crapula, aliquando ex naturæ superfluitate, vel infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit. Et quidem quum ex naturæ superfluitate, vel infirmitate evenerit, omnimodo hæc illusio non est timenda: qui hanc animus nesciens pertulisse magis dolendus est quam fecisse. Quum vero ultra modum appetitus gulæ in sumendis alimentis rapitur, atque idcirco humorum receptacula gravantur, habet exinde animus aliquem reatum, non tamen usque ad prohibitionem percipiendi corporis Christi vel missarum solemniam celebrandi, quum fortasse, aut festus dies exigit, aut exhiberi mysterium pro eo quod sacerdos alius in loco deest, ipsa necessitas compellit, mutatis vestibus cantet. Nam si adsunt alii, qui implere mysterium valeant, illusio per crapulam facta a perceptione sacri mysterii prohibere non debet, sed ab immolatione sacri mysterii abstinere, ut arbitror, humiliter debet, si tamen dormientis mentem turpi imaginatione non concusserit. Nam sunt quibus ita plerumque illusio nascitur, ut eorum animus, etiam in somno corporis positus, turpibus imaginationibus non fœdetur. Qua in re unum ibi ostenditur, ipsa mens rea non tamen sit, vel suo iudicio libera: quum se et dormienti corpore nihil meminit vidisse, tamen in vigiliis corporeis meminit in ingluviem cecidisse. Sin vero ex turpi cogitatione vigilantis oritur illusio dormientis, patet animo reatus suus. Videt enim a qua radice inquinatio illa processerit: quia quod cogitavit sciens, hoc pertulit nesciens. Propterea talem pollutionem, a sacro mysterio eo die abstinere oportet. Sed pensandum est, ipsa cogitatio utrum in suggestionem, hac in delectationem, vel, quod majus est, in peccati consensu ceciderit. Tribus enim modis impletur omne peccatum, videlicet, suggestionem, delectationem, consensu. Suggestio quippe fit per diabolum, delectatio per carnem, consensus per spiritum: quia et primam culpam serpens suggestit, Eva, velut caro, delectata est, Adam, vero velut spiritus consecratus. Et necessaria est magna discretio inter suggestionem atque delectationem, inter delectationem atque consensum, iudicem sui præsidere animum. Quum enim malignus spiritus peccatum suggerit in mente, si nullo peccati delectatio sequatur, peccatum omnino perpetratum non est. Quum vero delectatio caro cœperit, tunc peccatum incipit nasci, si autem etiam ad consensum ex deliberatione consentit, tunc peccatum cognoscitur perfici. In suggestionem

igitur peccati, si mens est in delectatione, fit nutrimentum, in consensu perfectio. Et sæpe contingit, ut hoc quo malignus spiritus seminat in cogitatione, caro in delectationem trahat, nec tamen animus eidem delectationi consentiat: et cum caro delectari sine animo nequeat, ipse tamen animus carnis voluptatibus reluctans, in delectatione carnali aliquo modo ligatur invitus, ut ei ex ratione contradicat; ne consentiat, et tamen delectatione ligatus sit, sed ligatum se vehementer ingemiscat. Unde et ille cœlitus exercitatus præcipuus miles gemebat, dicens: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ductentem in lege peccati, quæ est in membris meis. Si autem captivus erat minime pugnabat. Quapropter et captivus erat, et pugnabat: igitur legi mentis ejus lex, quæ in membris est, repugnabat. Si autem pugnabat, captivus non erat. Itaque est homo, ut ita dixerim, captivus et liber. Liber ex justitia, captivus ex delectatione quam portat invitus.

CAP. XLIV. — *De presbyteris villanis si in civitate offerre audeant.*

(*Ex concil. Neocæs., cap. 13.*) Presbyteri ruris in ecclesia civitatis episcopo præsentem, vel presbyteris urbis ipsius, offerre non possunt, nec panem sanctificatum dare, calicemque porrigere. Si vero absentes hi fuerint, et ad dandam orationem vocentur, soli dare debebunt.

CAP. XLV. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Sotheris papæ, cap. 13.*) Presbyteri qui conreligionales non sunt, in ecclesiis, præsentibus episcopis vel presbyteris civitatis, offerre non poterunt, nec panem dare, in oratione autem calicem dabunt. Quod si absentes sunt civitatis sacerdotes, et fuerint invitati in orationem, soli possunt dare.

CAP. XLVI. — *De illis qui per ebrietatem eucharistiam evomuerint.*

(*Ex Pœnitentiâ Bedæ.*) Si quis per ebrietatem vel voracitatem eucharistiam evomuerit, XL dies pœniteat: clerici, vel monachi, seu diaconi, XL dies pœniteant, presbyteri, LXX dies, episcopi XC. Si pro infirmitatis causa evomuerit, VII dies pœniteat.

CAP. XLVII. *De hoc, si aliquid de calice sacri sanguinis stillaverit.*

(*Ex decr. Pii papæ, cap. 3.*) Si vero per negligentiam de calice aliquid stillaverit in terram, linguabitur, tabula radetur. Si non fuerit tabula, ut non concalcetur, locus corradetur, et in igne consumetur, et cinis intra altare recondetur, et sacerdos quadraginta dies pœniteat. Si super altare stillaverit calix, sorbeat minister stillam, et tres dies pœniteat. Si per linteam altaris ad aliud stilla pervenerit, quatuor dies pœniteat. Si usque tertium, novem dies. Si usque quartum, quindecim dies: et linteamina quæ tetigerunt stillam tribus minister abluat vicibus, calice subterposito, et aqua ablutionis sumatur, et juxta altare recondatur

A CAP. XLVIII. — *De illo qui evomit sacrificium, et a canibus consumitur.*

(*Ex Pœnitentiâ Theod.*) Qui evomuerit sacrificium et a canibus consumitur, annum unum pœniteat: sin autem, quadraginta dies pœniteat. Si in die quando communicaverit sacrificium evomuerit, si ante mediam noctem tres superpositiones faciat. Si post mediam noctem, duas, Si post matutinas unam.

CAP. XLIX. — *De eadem re.*

(*Ex Pœnitentiâ Romano.*) Si vero sacrificium evomuerit, quadraginta dies pœniteat. Si infirmitatis causa, septem dies: si in ignem projicit, centum psalmos cantet: si vero canes lambuerint talem vomitum, centum dies qui evomit, pœniteat.

CAP. L. — *De eucharistia inveterata.*

(*Ex concil. Aurelian., cap. 5.*) Omne sacrificium sordida vetustate perditum, igne comburendum est, et cinis juxta altare sepeliendus.

CAP. LI. — *De illis qui non bene custodierint corpus et sanguinem Domini.*

(*Ex eodem. cap. 6.*) Qui non bene custodierit sacrificium, et mus, vel aliquod aliud animal comederit illud, quadraginta dies pœniteat. Qui autem perdidit illud in ecclesia, aut pars ejus ceciderit, et non inventa fuerit, XXX dies pœniteat. Perfundens aliquid super altare de calice quando offertur, VI dies pœniteat, aut si abundantius, VII dies pœniteat. Qui autem perfundit calicem dum solemnitas missæ celebratur, XL dies pœniteat. Si vero celebrata missa presbyter neglexerit accipere sacrificium, similiter XL dies pœniteat, et qui acceperit sacrificium pollutum nocturno tempore, VII dies. Diaconus obliviscens oblationem offerre donec offeratur linteamen, quando recitantur nomina pausantium, similiter pœniteat. Qui negligentiam erga sacrificium fecerit, ut vermibus consumptum ad nihilum devenerit, III quadragesimas cum pane et aqua pœniteat. Si integrum inventum fuerit, in eo vermis comburatur, et cinis sub altari condatur, et qui neglexerit, quaternis diebus suam negligentiam solvat. Si cum amissione saporis decoloratur sacrificium, XX dies expleantur jejunio, conglutinatum vero, VII dies qui mersit, pœniteat.

CAP. LII. — *De eadem re.*

(*Ex Pœnitentiâ Romano.*) Si ceciderit sacrificium de manibus offerentis terratenus ut non inveniatur, omne quodcunque inventum fuerit in loco in quo ceciderit comburetur, et cinis ut supra, abscondatur, et cui acciderit medium annum pœniteat. Si vero sacrificium inventum fuerit, locus scopis mundetur, et stramen ut supra, ignetur, et cinis ut supra, recondatur et sacerdos XX dies pœniteat.

CAP. LIII. — *De muliere quæ peperit, ut communicet si voluerit.*

(*Ex concil. Carthag.*) Mulier enixa, si vult, communionem percipiat

INDEX CAPITULORUM LIBRI SEXTI.

- CAP. 1. Si quis spontanea voluntate homicidium per-
petraverit, juxta decreta Melchiadis papæ, et Tri-
buriensis concilii statuta, talem pœnitentiam ac-
cipere debet.
2. Quid in primo anno observare debeat.
3. Quid in secundo et tertio anno observare debeat.
4. Quid in reliquis quatuor annis observare debeat.
5. De homicidiis et calumniis episcoporum, et reli-
quorum ordium.
6. De eadem re.
7. De eadem re.
8. De interfectores sacerdotum.
9. De presbyteris depositis, et sic occisis.
10. De presbyteris qui sine orario occidentur.
11. De presbytero interfecto ad quem ejus composi-
tio pertineat.
12. De illis qui per insidias homicidium perpetra-
verint.
13. Item de homicidio sponte commisso.
14. De eadem re.
15. De homicidio sponte commisso.
16. De eadem re.
17. De illo qui domino suo præcipiente homicidium
fecerit.
18. De illo qui servum suum interfecerit.
19. De femina quæ furore zeli accensa ancillam
suam verberaverit, et sic perierit.
20. De eadem re.
21. De illis qui in opere necessariæ casu homicidium
perpetraverint.
22. De eadem re.
23. De illis qui in publico bello homicidia commit-
tunt.
24. De illis qui de homicidio sunt infamati, si nega-
verint.
25. De insano si homicidium perpetraverit.
- A 26. De illis qui veneficio homicidia committunt.
27. De illo per cujus delationem aliquis interfectus
fuerit.
28. Quod tria genera sint homicidarum.
29. Quod homicidæ ab ecclesiastica communione
sint submovendi.
30. De eadem re.
31. De illis quorum consilio homicidia fiunt.
32. De illis qui pro vindicta parentum homicidia
committunt.
33. De illo qui propter cupiditatem Judæum inter-
fecerit.
34. De parricidis et fratricidis.
35. De eadem re.
- B 36. De illis qui infantes suos non sponte interficiunt.
37. De illo qui uxorem legitimam sine judicio in-
terfecerit.
38. De eadem re.
39. De eadem re.
40. De eadem re,
41. De uxore mariti mortem conciliante.
42. De hoc, si plures uuum impugnaverint.
43. De vindicta non prohibenda.
44. De illis qui post baptismum capitalem protule-
rint sententiam.
45. De illis qui in confractioe idolorum occisi fue-
rint.
46. De eo qui matrem suam occiderit, qualiter pœ-
nitere debeat.
- C 47. Si quis clericus homicidium fecerit, ab ordine
cessare debet.
48. De eo, si quis in hostem contra paganos dimi-
cans, interficit captivos Christianos.
49. De eo qui Christianum mancipium seduxerit, et
sic vendiderit.

Indicis capitulorum finis.

BURCHARDI
WORMACIENSIS ECCLESIAE EPISCOPI
DECRETORUM LIBER SEXTUS
DE HOMICIDIIS.

ARGUMENTUM LIBRI.

Liber hic de Homicidiis sponte et non sponte com-
missis, de parricidiis, de fratricidiis, de illis qui
uxores legitimas, et seniores suos interficiunt, et de
cæde ecclesiasticorum tractat, quæque singulis hisce
homicidii generibus sit pœnitentia injungenda, os-
tendit.

CAP. I. Si quis spontanea voluntate homicidium
perpetraverit juxta decreta Melchiadis papæ, et
Triburiensis concilii statuta, talem pœnitentiam ac-
cipere decet.

(Ex concilio Triburi., capite 4.) In primis, ut licen-

D tiam non habeat Ecclesiam intrandi, illos proximos,
XL dies nudis pedibus incedat, et nullo vehiculo
utatur. In laneis vestibus sit absque femoralibus
arma non ferat, et nihil sumat in his quadraginta
diebus nisi tantum panem, et salem, et puram bibat
aquam. Et nullam communionem cum cæteris
Christianis, neque cum alio pœnitente habeat in
cibo et potu, antequam quadraginta dies adimplean-
tur. Et ex cibo quem sumit, nullus alius manducet.
Considerata vero personæ qualitate, vel infirmitate,
de pomis, vel oleribus seu leguminibus, prout visum

fuert, aliquid pro misericordia indulgeatur, maxime A si quis coactus et non sponte homicidium fecerit, et ei omnimodis ex canonica auctoritate interdicitur, ut in his diebus cum nulla femina misceatur, nec ad propriam uxorem accedat, nec cum aliquo homine dormiat. Juxta Ecclesiam sit, ante cujus januas peccata sua defleat diebus et noctibus, et non de loco ad locum pergat, sed in uno loco his quadraginta diebus sit. Et si forte habuerit insidiatores vitæ suæ, interim differatur ei pœnitentia, donec ab episcopo pax ei ab inimicis concedatur, et si in infirmitate detentus fuerit, ita ut non possit digne pœnitere, differatur pœnitentia donec sanitati restituatur. Si autem longa ægitudine detentus fuerit ad sententiam episcopi pertinebit quomodo reum B et infirmum sanare disponat. Completis XL, diebus aqua lotus vestimenta et calceamenta, accipiat, et capillum incidat.

CAP. II. — *Quid in primo anno observare debeat.*

(*Ex eodem, capite 5.*) In primo anno post quadraginta dies, totum illum annum a vino, medone et mellita cervisia, a carne, et caseo, et pinguibus piscibus abstineat, nisi festis diebus, qui in illo episcopo a cuncto populo celebrantur. Et nisi forte in magno itinere, vel in hoste, vel diu ad Dominicam curtem, vel infirmitate detentus sit, tunc liceat uno denario, vel precio unius denarii, aut tres pauperes pascendo, tertiam feriam, quintam feriam, et sabbatum redimere, ita duntaxat, et una re de tribus utatur. Postquam domum venerit, aut sanitati fuerit restitutus, nullam licentiam habeat redimendi. C Completo anni circulo in Ecclesiam introducatur, et pacis osculum ei concedatur.

CAP. III. — *Quid in secundo et tertio anno observare debeat.*

(*Ex eodem, capite 6.*) In secundo et tertio anno similiter jejunet nisi quod tertiam feriam, quintam et sabbatum, potestatem habeat redimendi prætaxato pretio ubicunque est. Cætera diligenter omnia observet ut in primo anno.

CAP. IV. — *Quid in reliquis quatuor annis observare debeat.*

(*Ex eodem, capite. 7.*) Quatuor anni deinde restant per quos singulos jejunet tres Quadragesimas. Unam D ante Pascha cum cæteris Christianis, abstinendo de vino, medone, mellita cervisia, carne, et sagimine, et ovis, et pinguibus piscibus. Alteram, ante nativitatem sancti Joannis. Si aliquid remanet de quadraginta diebus, post Missam sancti Joannis impleat. Tertiam, ante Natalem Domini jejunet, ut suprascriptum est. Et in quatuor suprascriptis annis, tertia, quinta feria, et sabbato, utatur quicquid vult, et secundam, et quartam feriam redimere potest pretio jam suprascripto, sextam feriam omnimodis observet in pane et aqua, et nequaquam redimat. His expletis, sacram communionem accipiat.

CAP. V. — *De homicidiis, et calumniis episcoporum, et reliquorum ordinum.*

(*Ex concil. apud Theodonis villam habito, capite 3.*)

In concilio apud Theodonis villam, ubi interfuerunt XXXII episcopi, Histolphus Moguntiensis archiepiscopus cum suis suffraganeis, Hetti Treverensis archiepiscopus cum suis suffraganeis, Ebo Remensis archiepiscopus cum suis suffraganeis, cum nuntiis reliquorum episcoporum Galliæ et Germaniæ, ob nimiam præsumptionem quorundam tyrannorum in sacerdotes Domini debacchantium, et propter factum quod in Wasconia noviter acciderat de episcopo Joanne, inhoneste et inaudita mordridato decretum est, ut communi consensu et humili devotione supplicarentur auribus principis, si suæ pietati complaceret, ut calumnia in Christi sacerdotes peracta, juxta synodalia determinaretur pleniter statuta, hoc idem episcoporum judicio placeret, si ex toto secundum potestatem eorum posset definiri, id est, ut canonica ferirentur sententia, hi videlicet, qui timorem Domini postponentes, in ministros suos grassare præsumerent. Quod si vero pietati ejus complaceret, juxta capitula regum præcedentium, ubi eorum provisio misericorditer in offensis pecuniæ quantitatem interposuit, pro consolatione sanctæ Ecclesiæ, ut præfatæ res per pecuniam ab imperatoribus sacerdotibus ad defensionem concessam, et per pœnitentiam determinarentur episcoporum judicio, si pietas illius collaudare voluerit, sic definiri eis complaceret. Si quis subdiaconum calumniatus fuerit, vulneraverit, vel debilitaverit, et convaluerit, quinque quadragesimas sine subditis annis pœniteat, et trecentos solidos cum sua compositione, et episcopalibus bannis episcopo componat. Si autem mortuus fuerit, singulas suprascriptas Quadragesimas cum sequentibus annis pœniteat, et CCCC solidos, cum tripla sui compositione, et episcopalibus bannis triplicibus episcopo componat. Si diaconum calumniatus fuerit, et convaluerit, sex Quadragesimas sine subditis annis pœniteat, et CCCC solidos cum compositione sua, et episcopalibus bannis triplicibus episcopo componat. Si autem mortuus fuerit, singulas supra dictas sex Quadragesimas cum sequentibus annis pœniteat, et DC solidos cum triplici sua compositione, et episcopalibus bannis triplicibus episcopo componat. Si quis presbyterum calumniatus fuerit, et spassaverit, sex Quadragesimas sine subditis annis pœniteat, et DC solidos cum triplici sua compositione, et episcopalibus bannis triplicibus episcopo componat. Si autem mortuus fuerit, duodecim annorum pœnitentia secundum canones ei imponatur, et DCCCC solidos cum triplici compositione sua, et episcopalibus bannis triplicibus componat. Si quis episcopo insidias posuerit, comprehenderit, vel in aliquo dehonestaverit, decem Quadragesimas cum subditis annis pœniteat, et presbyteri occisi triplicem compositionem componat. Si autem casu et non sponte occiditur, cum provincialium episcoporum consilio homicida pœniteat. Si quis autem sponte eum occiderit, carnem non comedat, vinum non bibat cunctis diebus vitæ suæ, cingulum militare deponat, absque spe conjugii in

perpetuum maneat. Aistolphus Moguntiensis archiepiscopus dixit : Si principibus placuerit, aliisque suis fidelibus, rogemus ut collaudetur et subscribatur. Et collaudatum est, et subscriptum est, tam a principe, quam a cæteris omnibus.

CAP. VI. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Triburienſi, capite 1. Capitulum ecclesiast. apud Triburiam a Carolo et primis Galliarum et Germaniarum collaudatum et subscriptum.*) Placuit nobis et fidelibus nostris, ut sicut ab episcopis et reliquis sacerdotibus ac Dei servis, alio anno apud Theodonis villam admoniti fuimus et rogati, ut episcopi et eorum ministri quos Deus suo non humano iudicio reservavit, juxta sanctorum canonum, sanctorumque patrum, ac capitularium præcedentium regum coram positorum statuta, et Dei sacerdotes, eorumque cooperatores, quorum intercessionibus supplicationibus sancta Dei Ecclesia constare videtur, intacti permaneant. Constituimus, ut si quis subdiaconum calumniatus fuerit, et convaluerit, pœnitentia canonica pœniteat, et CCC solidos episcopo componat. Et si mortuus fuerit, juxta id quod canones præcipiunt pœniteat, et CCCC solidos episcopo componat. Si diaconum quis calumniatus fuerit, et convaluerit, pœniteat secundum canones, et CCCC solidos episcopo componat. Si non convaluerit, juxta præcepta synodalia pœniteat, et DC solidos episcopo componat. Si presbyterum quis male tractaverit, et spassaverit, secundum ejus episcopi sententiam pœniteat, et DCCCC solidos episcopo componat. Et si mortuus fuerit, ut synodus dijudicaverit, pœniteat, et mille CC solidos episcopo componat. Et si quis episcopo insidias posuerit, comprehenderit, vel in aliquo dehonestaverit, pœniteat secundum canonum statuta, et presbyteri non occisi triplicem compositionem, cum instilis quæ in superiori capitulo scriptæ, et confirmatæ esse videntur, componat. Si quis per industriam episcopum occiderit, juxta id quod apud Theodonis villam a XXXII episcopis decretum est, et quod ibi a nobis et a primatibus totius Germaniarum, et Galliarum, benigna collaudatione collaudatum est, et subscriptum est, pœniteat, et pecuniam a nobis concessam Ecclesiarum viduatæ persolvat. Et hoc de nostro adjecimus, ut si quis in his supradictis sanctorum canonum nostrique decreti sanctionibus, episcopis inobediens et contumax extiterit, primum canonica sententia ferriatur. Deinde in nostro regno beneficium non habeat, et alodis ejus in bannum mittatur, et si annum unum et diem nostro hanno permanserit ad fiscum nostrum redigatur, et captus in exilium religetur, et ibi tam diu custodiatur et constringatur, donec coactus Deo, et sanctæ Ecclesiarum satisfaciatur, quod prius gratis, facere noluerat. Et si omnibus vobis complacuerint dicite. Et tertio ab omnibus conclamatum est, placet. Et imperatores, et pene omnes Galliarum et Germaniarum principes subscripserunt, singuli singulas facientes cruces, et Ecclesiasticus ordo Deo et principibus laudes referentes hymnum, Te

A Deum laudamus, decantabant, et sic soluta est synodus.

CAP. VII. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Mogunt., capite 24.*) Qui presbyterum occiderit XII annorum ei pœnitentia secundum canones imponatur aut si negaverit, si liber est, cum LXXII juret. Si autem servus, super duodecim vomeres ferventes se expurget. Convictus noxæ usque ad ultimum vitæ tempus militiæ cingulo careat, et absque spe conjugii maneat.

CAP. VIII. — *De interfecto sacerdotum.*

(*Ex concilio Wormacien., capite 3.*) Qui sacerdotem voluntarie occiderit, carnem non comedat, et vinum non bibat cunctis diebus vitæ suæ. JejUNET usque ad vesperam, exceptis diebus festis atque dominicis; arma non sumat, equum non ascendat, Ecclesiam per quinque annos non ingrediatur, sed ante fores Ecclesiarum stet. Post quinque annos Ecclesiam ingrediatur, nondum vero communicet, sed inter audientes stet. Cum autem fuerit duodecimi anni cursus finitus, communicandi ei licentia concedatur, et equitandi tribuatur remissio. Maneat autem in reliquis observationibus tres dies per hebdomadam, ut perfectius purificari mereatur.

CAP. IX. — *De presbyteris depositis, et sic occisis.*

(*Ex concilio Turonico., cap. 3.*) Nuntiatum est nobis, quod aliqui olim dixerunt se fuisse sacerdotes, et postea degradati pro suis peccatis pœnitentiam agendo, suffragia sanctorum per diversa loca transeuntes quæsierunt, trucidati sint. Hujusmodi interfecto-ribus omnem ecclesiasticam dignitatem denegamus, donec dignam pœnitentiam pro reatu suo secundum iudicium episcoporum exsolvant : quia gravius aliis homicidis pœnitere debent.

CAP. X. — *De presbyteris qui sine orario occiduntur*

(*Ex concilio Tribur., cui interfuit rex Arnolphus cap. 26.*) Ut presbyteri non vadant, nisi stola vel orario induti. Et si in itinere spoliantur, vel vulnerantur, aut occiduntur, non stola vestiti, simplicem emendationem sua solvantur. Si autem cum stola triplici.

CAP. XI. — *De presbytero interfecto, ad quem ejus compositio pertineat.*

(*Ex eodem, cap. 5.*) Presbyteri interfecti compositio episcopo ad cujus parochiam pertinebat, solvatur, ita videlicet, ut medietatem Wirigeldi episcopus utilitatibus Ecclesiarum cui præfuit, tribuat, et alteram medietatem in eleemosynam ejus juste dispertiat, quia nullus nobis ejus hæres proximior videtur, quam ille qui ipsum Domino sociavit.

CAP. XII. — *De illis qui per insidias homicidium perpetraverint.*

(*Ex concilio Nanneten., cap. 2.*) Si quis voluntarie, et per insidias hominem interfecerit, jugi pœnitentiæ se submittat. Et si hoc publice actum constat, si laicus est, a communione orationum quinquennio removeatur. Post quinquennium tantum in orationum communionem recipiatur, non autem offerat, non corpus Domini contingat. In quo perdurans

quatuordecim annis, tunc ad plenam communionem A cum oblationibus recipiatur.

CAP. XIII. — *Item de homicidio sponte commisso.*

(*Ex concil. Ancirano, cap. 21.*) Qui voluntarie homicidium fecerint, pœnitentiæ quidem jugiter submittant se, perfectionem vero circa vitæ exitum consequantur.

CAP. XIV. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Pariensi., cap. 6.*) Si quis homicidium sponte commiserit, et non violento resistens, sed vim faciens, innocentem et simpliciter gradientem interfecerit, usque ad finem vitæ suæ graviter pœniteat, sic tamen, ut si pœnitentiam bene peregerit, in exitu ei communionis viaticum non negetur.

CAP. XV. — *De homicidio non sponte commisso.*

(*Ex concil. Ancirano, cap. 22.*) De homicidiis non sponte commissis prior quidem definitio, post septennem pœnitentiam, perfectionem consequi præcipit. Secunda vero quinquennii tempus explere.

CAP. XVI. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Nanneten., cap. 2.*) Si quis casu non volens, homicidium perpetraverit, quadraginta dies in pane et aqua pœniteat. Quibus peractis, biennio ab oratione fidelium segregetur, non communicet nec offerat, post biennium in communionem orationis suscipiatur: offerat autem, non tamen communicet. Post quinquennium ad plenam communionem recipiatur, abstinentia ciborum in arbitrio sacerdotis maneat.

CAP. XVII. — *De illo qui domino suo præcipiente homicidium fecerit.*

(*Ex eodem, cap. 25.*) Si quis liber jubente Domino suo servum ejus occiderit, ut homicidium sponte commissum pœniteat.

CAP. XVIII. — *De illo qui servum suum interfecerit.*

(*Ex concil. Agathen., cap. 62.*) Si quis servum proprium, sine conscientia vel judicio judicis occiderit, ut homicidium sponte commissum lugeat.

CAP. XIX. — *De femina quæ furore zeli accensa ancillam suam verberaverit et sic perierit.*

(*Ex concilio Elibertan., capite 5.*) Si qua domina furore zeli flagellis verberaverit ancillam suam, ita ut infra diem tertium animam cruciatu effundat, eo quod incertum sit voluntate, an casu occiderit: si voluntate, post septem annos, si casu, per quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admitti. Quod si infra tempora constituta fuerit infirmata, accipiat communionem.

CAP. XX. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Silvestr. papæ.*) Si quis hominem publice pœnitentem interfecerit, ut homicidium sponte commissum dupliciter pœniteat, et nisi in fine non communicet.

CAP. XXI. — *De illis qui in opere necessario casu homicidium perpetraverint.*

(*Ex concilio Wormacien., capite 5.*) Sæpe contingit ut, dum quis operi necessario insistens arborem incidat, aliquis subitus ipsam veniens deprimatur.

Et idcirco, si voluntate vel negligentia incidentis arborem factum est, ut homicida pœnitentiæ debet omnino submitti. Quod non voto, sed incuria illius, non denique sententia contingit, sed dum ille operi necessario fortassis incumberet iste insperatus occurrat sub arbore, et sub ipsa oppressus est, incisor arboris non tenetur pro homicida.

CAP. XXII. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Tribur., 17.*) Si duo fratres in sylva arbores succiderint et appropinquante casura unius arboris, frater fratri dixerit cave, et ille fugiens in pressuram arboris inciderit, et mortuus fuerit, vivens frater innocens de sanguine germani dijudicetur.

CAP. XXIII. — *De illis qui in publico bello homicidia committunt.*

(*Ex concilio Mogunt., capite 2.*) Oportet autem diligentius eos admonere, qui homicidia in bello perpetrata pro nihilo ducunt, excusantes non ideo necesse habere de singulis facere pœnitentiam, eo quod jussu principum peractum sit, et Dei judicio ita finitum. Scimus enim, quod Dei judicium semper justum est, et nulla reprehensione dignum. Sed tamen oportet eos considerare, qui hanc necem nefariam cupiunt, utrum se coram oculis Dei, quasi innoxios excusare possint, qui propter avaritiam, quæ omnium malorum radix est, et idolorum servituti comparatur, atque propter favorem dominorum suorum temporalium, æternum Dominum contempserunt, et mandata illius spernentes, non casu, sed per industriam homicidium fecerunt. Nam de his legimus, qui homines non sponte interfecerunt. Deum per legislatorem urbes refugii deputasse, ad quas confugientes salvarentur ab ultore sanguinis proximi sui, et non morerentur. Unde in Deuteronomio scriptum est: Hæc erit lex homicidæ, cui vita servanda est: Qui percusserit proximum nesciens, et heri, et nudius tertius nullum contra eum habuisse odium comprobatur, sed abiisse simpliciter cum eo in sylvam ad ligna cædenda, et in succisione lignorum securis fugerit de manu, aut ferrum lapsum de manubrio amicum ejus percusserit et occiderit, hic ad unam urbem supradictarum confugiat et vivat, nec proximus ejus, cujus sanguis effusus est, stimulo doloris percutiat animam ejus. De eo vero qui per industriam aliquem occiderit, in Exodo scriptum est: Si quis de industria, et per insidias occiderit proximum, ab altari meo evelles eum, ut moriatur. Et in Deuteronomio: Si quis odio habens proximum suum insidiatus fuerit vitæ ejus, et surgens, percusserit eum, et mortuus fuerit, effugerit ad unam de supradictis, urbibus, mittent seniores civitatis illius, et rapiant eum de loco refugii, et tradent eum in manus proximi ejus, cujus sanguis effusus est, et moriatur, nec misereberis ejus. Si ergo illum quem Dominus dignum morte esse judicavit reum non esse quis dicit, quomodo contrarius legi Dei non existit, qui hoc quod Deus præcepit, casum esse contendit? Sed inter hæc sciendum est,

quod magna distantia est inter legitimum principem, A et seditiosum tyrannum : inter eum qui subvertere nititur Christiænæ pacis tranquillitatem, et illum qui armis contra iniquitatem certat defendere æquitatem.

CAP. XXIV. — *De illis qui de homicidio sunt infamati, si negaverint.*

(*Ex concilio Turonen., capite 2.*) Ubi manifestari potest quemlibet hominem perpetrasset homicidium secundum canonicam auctoritatem, condignum pœnitentiæ iudicium illi ingeratur. Si autem manifestis iudiciis non potest probari eum homicidam esse, nec ipse vult confiteri, omnipotentis Dei iudicio cui omnia occulta manifesta sunt, reservetur : ei tamen indicetur publice a presbytero, quod communionem ecclesiasticam indignus sit, et ea carere debeat, donec perpetratum crimen confiteatur, et per confessionem, et per pœnitentiam condignam, ab hoc crimine se absolvere certet.

CAP. XXV. — *De insano, si homicidium perpetraverit.*

(*Ex eodem, capite 7.*) Si quis insaniens aliquem occiderit, si ad sanam mentem pervenerit, levior ei pœnitentia imponenda est, quam ei qui sana mente tale quid commiserit. Cui quamvis pœnitentia sit imponenda, quia infirmitas causa peccati fuisse creditur : tantum tamen lenior, quam ei qui sanus aliquem occiderit, quantum inter sanum et insanum et irrationabile a rationabili constat esse discriminis.

CAP. XXVI. — *De illis qui veneficio homicidia committunt.*

(*Ex concilio Eliberit., capite 5.*) Si quis vero veneficio interfecerit alterum, eo quod sine idololatria perficere scelus non potuit, nisi in fine imperitiam non esse illi communionem.

CAP. XXVII. — *De illo per cuius delationem aliquis interfectus fuerit.*

(*Ex eodem, capite 1.*) Delator si quis exstiterit fidelis, et per delationem ejus aliquis fidelium fuerit præscriptus vel interfectus, placuit eum non nisi in fine accipere communionem. Si levior causa fuerit, intra quinquennium accipere communionem poterit. Si catechumenus fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad baptismum.

CAP. XXVIII. — *Quod tria genera sint homicidarum.*

(*Ex epistola Clementis papæ, capite 16.*) Homicidarum vero tria genera esse dicebat, et pœnam eorum parilem fore docebat. Sicut enim homicidas interfectores fratrum, ita detractores eorum, eosque odientes, homicidas esse manifestabat. Quia occidit, qui odit fratrem suum : et qui detrahit, pariter homicida esse monstratur. Omnes enim a carnalibus desideriis quæ militant adversus animam abstinere, et bonam eorum conversationem ac innocentem omnibus monstrare rogabat. Ex corde enim cunctos attentius invicem diligere insinuat. Seniores venerari, et juniores diligere, episcopos sacerdotes suos, ac cunctos reliquos Ecclesiæ ministros, atque omnem plebem sibi commissam, verbis et mandatis divinis instruere et armare. Hosque omnes eorum

episcopos tota animi virtute diligere, ut oculos suos, qui oculi sunt illorum, eorum præceptis in omnibus obedire, etiam si ipsi aliter, quod absit, agant quam deceat : memores scilicet illius dominici præcepti : quæ dicunt, facite : quæ autem faciunt, facere nolite.

CAP. XXIX. — *Quod homicidæ ab ecclesiastica communione sint submovendi.*

(*Ex concilio Agathen., capite 10.*) Itaque censuimus homicidas a communione ecclesiastica submoven- dos, nisi pœnitentiæ satisfactione, admissa crimina diluerint.

CAP. XXX. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Turonico, capite 7.*) Homicidis penitus non communicandum, donec per confessionem pœnitentiæ ipsorum crimina diluantur.

CAP. XXXI. — *De illis quorum consilio homicidia fiunt.*

(*Ex dictis August.*) Periculose se decipiunt, qui existimant eos tantum homicidas esse, qui manibus hominem occidunt, et non potius eos, per quorum consilium, et fraudem, et exhortationem homines extinguunt. Nam Judæi Dominum nequaquam propriis manibus interfecerunt, sicut scriptum est : Nobis non licet interficere quemquam, sed tamen illis Domini mors imputatur, quia ipsi eum lingua crucifixerunt, dicentes : Crucifige eum. Unde unus Evangelista dicit, Dominum crucifixum esse hora tertia, alius sexta : quia Judæi crucifixerunt eum hora tertia lingua, manibus hora sexta milites. Qui ergo hominem tradit, ille eum interficit, Domino dicente : Majus peccatum habet, qui me tradidit tibi. Unde Psalmista : Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ, linguæ eorum gladius acutus. Subjiciant ergo se pœnitentiæ, quorum consilio sanguis funditur, si veniam promereri voluerint.

CAP. XXXII. — *De illis qui pro vindicta parentum homicidia committunt.*

(*Ex Pœnitentiæ Theodor.*) Qui pro vindicta fratris, aut aliorum parentum occiderit hominem, ita pœniteat, ut homicidia sponte commissa, cum ipsa Veritas dicat : Mihi vindictam, et ergo retribuam.

CAP. XXXIII. — *De illo qui propter cupiditatem Judæum interfecerit.*

(*Ex concilio Mogunt., capite 6.*) Qui odii meditatione vel propter cupiditatem Judæum, vel paganum occiderit, quia imaginem Dei, et spem futuræ conversionis extinxerat, XL dies in pane et aqua pœniteat.

CAP. XXXIV. — *De parricidis et fratricidis.*

(*Ex concilio Tribur., capite 5.*) Statuimus, ut parricidæ et fratricidæ per unius anni circulum ante fores ecclesiæ orantes Domini clementiam perseverent. Completo anni circulo introducantur in ecclesiam, tamen inter audientes, usque dum unius anni spatium finiatur, stent. His itaque peractis, si pœnitentiæ fructus in eis conspicitur, corporis et sanguinis Domini participes fiant, ut non obdarentur desperatione. Carnem non manducant omnibus diebus vitæ illorum, jejurent autem usque ad nonam

quotidie, exceptis festis diebus atque dominicis. Abstineant autem se a vino, medone, atque mellita cervisia, tres dies per hebdomadam. Arma portare non audeant, nisi contra paganos. Et ubicunque ire maluerint, nullo vehiculo deducantur, sed pedibus propriis pergant. Ab uxoribus si habuerint non separentur. Tempus autem hujus pœnitentiæ in episcoporum ponimus arbitrio, ut secundum conversationem illorum, aut extendere, vel minuere valeant.

CAP. XXXV. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Mogunt., capite 11.*) Parricidium autem quam sit detestabile crimen, iudicio facto inter Cain et Abel fratrem suum Dominus ipse ostendit, cum ad Cain parricidam ait: Maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Cum operatus fueris eam, non dabit tibi fructus ejus, et vagus et profugus eris super terram. In quo etiam posuit signum, ut tremens et gemens et profugus semper viveret, nec auderet uspiam sedes habere quietis. Sed quia modernis temporibus, parricidæ profugi discurrunt per diversa loca, et variis vitiis atque gulæ illecebris deserviunt, melius nobis videtur, ut in uno loco manentes pœnitentia districta semetipsos castigent, si forte a Domini pietate indulgentiam facinoris sui percipere mereantur. Non enim eis licebit ultra militiæ cingulum sumere, et nuptiis atque conjugii copula uti, quia sacri canones hoc eis non consentiant.

CAP. XXXVI. — *De illis qui infantes suos non sponte interficiunt.*

(*Ex concilio Triburi., capite 21.*) Si quis filium suum non sponte occiderit, juxta homicidia non sponte commissa pœniteat.

CAP. XXXVII. — *De illo qui uxorem legitimam sine iudicio interfecerit.*

(*Ex decr. Pii papæ, capite 26.*) Quicumque propriam uxorem absque lege, vel sine causa et certa probatione interfecerit, aliamque duxerit uxorem, armis depositis publicam agat pœnitentiam. Et si contumax fuerit, et episcopo suo inobediens exstiterit, anathematizetur, quousque consentiat. Eadem lex erit illi qui seniores suum interfecerit.

CAP. XXXVIII. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Mogunt., capite 1.*) Si maritus uxorem, aut uxor maritum interfecerit, æquum iudicium sit super eos, dicente Domino: non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Et post pauca: Ita, inquit, parvum audietis ut magnum, nec accipietis cujusquam personam, quia Dei iudicium est. Idecirco uterque eorum in hujusmodi criminis actione si negaverit, pari iudicio examinetur. Si negaverit et non potest vinci manifestis indiciis, si liber est, juret cum duodecim: si servus, ferventi ferro se purget. Sin autem uxor moriens maritum uno vel duobus audientibus de morte ejus inculpaverit, non ideo erit victus, sed si liber est cum LXXII juret; si

A servus, super XII vomeres ferventes se purget. Eadem lex erit marito uxorem accusanti.

CAP. XXXIX. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Elibertan., capite 85.*) Si mulier maritum suum causa fornicationis veneno interfecerit, aut quacunquē arte perimere facit, quia dominum et seniores suum occidit, seculum relinquat, et in monasterio pœniteat.

CAP. XL. — *De eadem re.*

(*Epistola Paulini Forojuliensis episcopi ad Heistulfum.*) Admonere te cum lacrymis et multo gemitu curo, fili Heistulfe, si tamen filius dici debeas, qui tam crudeliter infelix homicidium perpetrasti. Nam occidisti uxorem tuam partem corporis tui, legitimo tibi matrimonio sociatam sine causa mortis, non tibi resistentem, non insidiantem quoquo modo vitæ tuæ. Non invenisti eam cum alio viro nefariam rem facientem, sed incitatus a diabolo, impio inflammatus furore, atrocini more, atrocior et crudelior, omni bestia, eam gladio tuo interemisti. Et nunc post mortem ejus addis iniquitatem super iniquitatem, filiorum tuorum improbe prædo, qui matri non pepercisti, et filios tuos ideo orphanos fecisti, ut superinduceres mortis causam post mortem: et per unum homicidam, et reprobum testem incusare vis mortuam: hoc nec Evangelium, nec ulla divina humanaque lex concedit, ut unius testimonio etiam idoneo, aliquis condemnatur, vel justificetur: quanto magis per istum tam flagitiosum et scelestum, nec illa viva debuit condemnari, nec tu poteris post ejus mortem excusari? Prius causa criminis subtiliter erat investiganda, et tunc si rea fuisset inventa, secundum legis tramitem debuit excipere ultionis vindictam. Nam etsi verum, quod absit, fuisset, sicut ille adulter mentitus est, post VII annos pœnitentia peracta, dimittere eam per approbatam causam poteris si voluisses, occidere eam nullatenus debuisti. Duo consilia proponimus tibi: Accepta tecum deliberatione duorum, elige magis quod placeat, et miserere animæ tuæ. Et tu hic in isto angusto tempore positus, ne sis tu ipse tuimet homicida, et in æternum pereas, relinque hoc malignum sæculum quod te traxit ad tam immanissimum peccati facinus. Ingredere monasterium, humiliare sub manu abbatis, et multorum fratrum precibus adjutus, observa cuncta simplici animo quæ tibi ab abbate fuerint imperata, si forte ignoscat infinita Dei bonitas peccatis tuis. Istud consilium ut certissima scias levius et salubrius est, ut sub alterius custodia lugeas delenda peccata. Secundum autem consilium tale est. Arma depone, et cuncta sæcularia negocia dimitte. Carnem et sagimen omnibus diebus vitæ tuæ non comedas, excepto uno die Resurrectionis Domini, et uno die Pentecostes, et uno die Natalis Domini cæteris temporibus in pane et aqua, et interdum leguminibus et oleribus pœniteas: in jejuniis, in vigiliis, et in orationibus, et in elemosynis persevera omni tempore. Vinum, medonem, et mellitam cervisiam nunquam bibas, nisi in aliis prædi-

ctis tribus diebus. Uxorem ne ducas, concubinam non habearis, adulterium non facias, absque spe conjugii perpetuo permanearis. Nunquam te laves in balneo, equum non ascendas, causam tuam et alterius in conventu fidelium non agas, in conviviis lætantium nunquam sedeas, in ecclesia segregatus ab aliis Christianis post ostium humiliter stes, ingredientium et egredientium orationibus suppliciter te commendes, communione sacri corporis et sanguinis Domini cunctis diebus vitæ tuæ indignum te existimes. In ultimo termino vitæ tuæ pro viatico, si observaveris consilium, ut accipias, tibi concedimus. Sunt et alia multa duriora quæ tibi juxta pondus tanti facinoris essent adjicienda : sed si hæc omnia quæ supra misericorditer dicta sunt, perfecto corde Deo auxiliante perfeceris, et custodieris, confidimus de immensa Dei clementia, remissionem tuorum peccatorum habiturum, et secundum boni justique pastoris imperium, resolvat te sancta ecclesia ab hoc vinculo peccati in terris, ut per ipsius gratiam qui eam suo sanguine redemerat, sit solutus in caelis. Sin autem aliter feceris, et sanctæ matris Ecclesiæ salubre consilium despexeris, ipse tibi sis judex, et in laqueo diaboli quo irretitus teneris manearis, sanguisque tuus sit super caput tuum : nos alieni a consortio tuo, et sub indissolubili anathemate permanearis, donec Deo et sanctæ Ecclesiæ satisfacias.

CAP. XLI. — *De uxore mariti mortem conciliante.*

(*Ex concilio apud Vermeriam, capite 3.*) Si qua mulier mortem viri sui cum aliis conciliata est, et ipse vir aliquem illorum se defendendo occiderit, et si hoc probare potest ille vir eam ream esse consilii, potest ut nobis videtur, ipsam uxorem dimittere, et si voluerit aliam uxorem accipere, ipsa autem insidiatrix, pœnitentiæ subjecta, absque spe conjugii maneat.

CAP. XLII. — *De hoc, si plures unum impugnaverint.*

(*Ex eodem concilio, capite 98.*) Si quatuor aut quinque homines seu etiam plures, contra unum hominem rixati fuerint, et ab his vulneratus mortuus fuerit, quicumque eorum ei plagam imposuit, secundum statuta canonum ut homicida judicetur, reliqui autem qui eum impugnabant volentes eum interficere, similiter pœniteant. Qui nec eum impugnabant, nec vulnerabant, nec consilio, nec auxilio cooperatores fuerunt, sed tantum adfuerunt, extra noxam sint.

CAP. XLIII. — *De vindicta non prohibenda.*

(*Ex dictis Apostoli Hierony. August. Greg.*) De vindicta non prohibenda in Novo Testamento, Hieronymus de personis dignis ad vindictam ait : Qui percutit malos in eo quod mali sunt, et habet causam interfectionis ut percutiat pessimos, minister Dei est. Item, lex et ministri ejus coercent inimicos et constringant. Apostolus inquit : Regi quasi præcedenti, et ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero honorum. Item Hieronymus : Homicidas et sacrilegos punire,

non est effusio sanguinis. Augustinus ait : Quæ ista est vanitas ? Uni parcere et omnes in discrimen adducere ? Polluuntur enim omnes uno peccante. Unde et in lege jubetur : Maleficos non patiaris vivere. Unde Propheta : Mortificabant animas quæ non moriuntur. Unde Gregorius : non morientem quippe mortificat, qui justum damnat, et non victurum vivificare nititur, qui reum a supplicio solvere conatur. Helias namque multos affectit morte, propria manu, nece et igne divinitus inspirato. In Novo etiam Testamento Petrus Ananiam et Saphiram terrificè mulctavit.

CAP. XLIV. — *De illis qui post baptismum capitalem protulerunt sententiam.*

(*Ex dictis Innocentii papæ, capite 25.*) Quæsitum est etiam super his qui post baptismum administraverunt, et aut tormenta sola exercuerunt, aut etiam capitalem protulerunt sententiam. De his nihil legitur a majoribus definitum, meminerant enim a Deo potestates has fuisse concessas, et propter vindictam noxiorum gladium fuisse permissum, et Dei ministerium esse datum in hujusmodi vindicem. Quomodo igitur reprehenderent factum, quod ab auctore Deo viderent esse concessum ? De his ergo ita ut hactenus servatum est sic habemus, ne aut disciplinam evertere, aut contra auctoritatem Domini venire videamur. Ipsi autem in ratione reddenda, gesta sua omnia servabuntur.

CAP. XLV. — *De illis qui in confractione idolorum occisi fuerint.*

(*Ex concilio Elibertan., capite 70.*) Si quis idola frugerit, et ibidem occisus fuerit, quia in Evangeliiis scriptum non est, neque invenitur sub apostolis unquam factum, placuit in numerum eum non recipi martyrum.

CAP. XLVI. — *De eo qui matrem suam occiderit qualiter pœnitere debeat.*

(*Ex epistola Nicolai papæ ad Radoldum S. Argenteæ Retensis Ecclesiæ episcopum.*) Nicolaus episcopus servus servorum Dei, reverendissimo et sanctissimo Radoldo episcopo sanctæ Argenteæ Retensis Ecclesiæ. Dum universis mundi partibus credentium agmina principis apostolorum liminibus properant, quidam vir nomine Thiothart venit vestræ beatitudinis epistolam gerens, quam nostro contulit præsulatui, cujus paginam perlegentes, matricidam illum esse cognovimus, quo facto multis fletibus lacrymisque profusis, valde doluimus. Idcirco præcipimus et patrum aliorum censuris statuimus, ut sub pœnitentiæ jugo permaneat, ita ut unum per annum Ecclesiam non ingrediatur, sed ante fores basilicæ orans ac deprecans Deum perseveret, qualiter tanto eripiatur piaculo. Completo vero anni circulo introeundi in Ecclesiam licentiam habeat, tamen inter audientes stet, et nondum communicet. Completis autem trium annorum circulis, sacræ communionis illi gratia concedatur. Oblationes vero non offerat, nisi postquam aliorum septem annorum curricula expleantur. In his autem omnibus annis atque temporibus carnem non man-

ducet, nec vinum bibere præsumat, exceptis festis diebus atque Dominicis, et a Pascha usque Pentecostes, et quocunque ire voluerit, nullo vehiculo deducatur, sed pedibus proficiscatur, arma non sumat nisi contra paganos. Jejunet autem tres dies per hebdomadam usque ad vesperum. A propria quidem ac legitima sua conjuge non separetur, ne fornicationis voragine corruat, quod ne fiat optamus. Si autem ante trium annorum cursum finis vitæ illius appropinquaverit, corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi particeps fiat: sin autem, ut supra statuimus efficiatur, tamen si illius conversationem et lacrymarum fontem in omnibus videritis floridis actionibus et optimis operibus pululare, humanius circa eum vestra sollicitudo pervigil appareat, mitisque omnibus demonstratur. Optamus vos in Christo bene valere.

CAP. XLVII. — *Si quis clericus homicidium fecerit, ab ordine cessare debet.*

(*Ex concilio Triburiensi, cui interfuit rex Arnolphus, capite 11.*) Si quis clericus, quamvis nimium coactus, homicidium fecerit, sive sit presbyter, sive diaconus, deponatur. Legimus in canonibus apostolorum, quod episcopus, presbyter aut diaconus, qui in fornicatione, aut perjurio, aut furto captus est, deponatur: quanto magis is qui hoc immane scelus fecerit, ab ordine cessare debet? Qui enim Christum sequi desiderat, debet sicut ipse ambulavit et ipse ambulare. Qui cum malediceretur, non maledicebat: cum percuteretur, non repercutiebat: cum pro nobis pateretur, non comminabatur. Et ipse in Evangelio suo præcepit: Si quis te percusserit in unam maxillam, præbe illi et alteram. Non enim de-

bemus occidere, cum Dominus dicat: Audistis quia dictum est antiquis: Non occides; qui autem occiderit, reus erit iudicio: ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio; nec malum pro malo reddere, sed sicut Apostolus Romanis scribens, ait: Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. Si quis clericorum præsens erit ubi homicidium factum fuerit, et neque consensu, neque consulto, nec in aliquo homicidii reatu pollatus esse convincitur, nihil ei obsit quin consecratus in gradu permaneat. Non consecratus, si alias dignus sit, promotus accedat.

CAP. XLVIII. — *De eo sie quis in hostem contra paganos dimicans intrfcit Christianos captivos.*

(*Ex eodem concilio cui interfuit rex Arnolphus, cap. 34.*) Sæpe fit victoria Christianorum, victa est pars paganorum. Quare una cum interfectis paganis perempti fuerint Christiani captivi a barbaris, quia in impetu belli nequeunt distingui, ideo iustum decernentes statuimus, cum interfactoribus misericordius agendum, ita ut, XL diebus pœnitentiæ indulgentius transactis, penes episcopum sit auctoritas et potestas ut perpendat culpam, agat indulgentiam.

CAP. XLIX. — *De eo qui Christianum mancipium seduxerit et sic vendiderit.*

(*Ex concilio apud Confluentiam cui interfuit Henricus, et Carolus, reges, capite 7.*) Item interrogatum est quid de eo faciendum sit, qui Christianum hominem seduxerit et sic vendiderit. Responsumque est ab omnibus, homicidii reatum ipsum hominem sibi contrahere.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

INDEX CAPITULORUM LIBRI SEPTIMI.

- CAP. 1. Quod infames vocentur qui ex consanguineis nascuntur.
2. Quod nulli liceat de propria cognatione uxorem ducere.
3. De incestuosis.
4. De eadem re.
5. De eadem re.
6. Ne aliquis fidelium ad propinquam sanguinis sui accedat.
7. Quod æqualiter non conjungendus sit in matrimonio vir suis consanguineis et uxoris.
8. Quod uno modo parentela viri et mulieris in conjunctione consideranda sit.
9. In quo geniculo abstinendum sit.
10. In quo ramusculo consanguinitatis legitima conubia fieri possint.
11. Quod consanguinitas usque ad septimum geniculum conservari debeat.
12. De eadem re.
13. De eadem re.
14. De eadem re.

15. De eadem re.
16. De eadem re.
17. Ut duobus vel tribus testibus testimonia dicentibus consanguinei separentur.
18. De eadem re.
19. Quid sanctus Gregorius Augustino Anglorum prædicatori propter teneritatem novæ fidei permiserit.
20. Quod sanctus Gregorius hoc Anglorum genti specialiter non generaliter permiserit.
21. Quod extranei, nisi ex necessario, discidium inter consanguineos facere non debeant.
22. De eadem re.
23. De eadem re.
24. De eadem re.
25. Sacramentum de parentela, quomodo inquirendum sit.
26. Juramentum testium.
27. Sacramentum de incestuoso discidio.
28. Hæc capitula de septem gradibus consanguinitatis sanctus Isidorus diligenti inquisitione descri-

pserat, et in figura inferius depicta apertius ordi-
naverat.

Capitulum L de septem gradibus.

Capitulum 2. .
Capitulum 3. .
Capitulum 4.
Capitulum 5 .

A Capitulum 6.

Capitulum 7.

29. De incestuosis qui admonitiones sacerdotum
contemnunt.

30. Quod infra sextam generationem conjugia non
fiant.

Indicis capitulorum finis.

BURCHARDI

WORMACIENSIS ECCLESIAE EPISCOPI

DECRETORUM LIBER SEPTIMUS

DE INCESTU

ARGUMENTUM LIBRI.

Libro hoc de incesta consanguinitatis copulatione
agitur, et in quo gradu coire dirimique conjugia
debeant, quæque pro ratione delicti incesto pollutis
pœnitentia injungi debeat, ostenditur.

CAP. I. — *Quod infames vocentur qui ex consanguini-
neis nascuntur.*

(*Ex epist. Calist. papæ fratribus per Galliam consti-
tutis missa, capite 1.*) Conjunctiones autem consanguini-
neorum fieri prohibete, quia eas et divinæ leges et sæ-
culi prohibent. Leges ergo divinæ, hæc agentes, et eos
qui ex eis prodeunt non solum ejiciunt, sed et ma-
ledictos appellant. Leges vero sæculi infames tales
vocant, et ab hæreditate repellunt. Nos vero sequen-
tes patres nostros infamia eos notamus, et infames
esse censemus : quia infamiæ maculis aspersi sunt,
nec eos quos leges sæculi rejiciunt, nos in testimo-
nium suscipere debemus. Eos autem consanguineos
dicimus, quos divinæ et sæculi leges consanguineos
appellant, et in hæreditatem suscipiunt, nec repel-
lere possunt. Talium enim conjunctiones, nec legiti-
mæ sunt nec permanere possunt, sed sunt repel-
lendæ. Quisquis ergo non est legitime conjunctus,
vel absque dotali titulo et sine benedictione sacer-
dotis constat esse copulatus, sacerdotes vel legitime
conjunctos criminari, vel in eos testificari minime
potest : quoniam omnis incesti macula pollutus in-
famis est, et accusare supradictos non permittitur.
Non solum ergo hi rejiciendi sunt, et infames effi-
ciuntur, sed etiam omnes eis consentientes.

CAP. II. — *Quod nulli liceat de propria cognatione
uxorem ducere.*

(*Ex concilio Wormac. capite 2.*) In copulatione
fidelium generationum numerum non definimus, sed
id statuimus, ut nulli liceat Christiano de propria
consanguinitate seu cognatione uxorem accipere,

B usque dam generatio recordatur, cognoscitur, aut
memoria retinetur.

CAP. III. — *De incestuosis.*

(*Ex concilio Hilerdensi, capite 10.*) De his qui se
incesta pollutione commaculant, placuit ut quosque
in ipso detestando et illicito carnis contubernio
perseverant, usque ad missam tantum catechume-
norum in ecclesia admittantur. Cum quibus etiam
nec cibum sumere ulli Christianorum, sicut Aposto-
lus jussit, oportet.

CAP. IV. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Agathens., capite 8.*) De incestis con-
junctionibus nihil prorsus veniæ reservamus nisi
cum adulterium separatione sanaverint. Et si sanare
noluerint, anathematizentur.

CAP. V. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Aurelian., capite 1.*) Incestuosi, dum in
ipso detestando atque nefando scelere manent,
non inter fideles Christianos, sed inter gentiles aut
catechumenos habeantur, id est, cum Christianis
non sumant potum, non cibum, sed soli hoc faciant;
non osculentur aut saluentur ab eis. Sed si suis
sacerdotibus inobedientes exstiterint, et a tam ne-
fando scelere se segregare atque ad publicam pœ-
nitentiam redire noluerint, inter eos habeantur
qui spiritu periclitantur immundo, vel etiam inter
eos de quibus per se Veritas ait : Si te non audierit,
sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Et si alter eo-
rum mortis præventus fuerit, alter quandiu vivat
graviter pœniteat, et sine spe conjugii maneat.

CAP. VI. — *Ne aliquis fidelium ad propinquam sanguinis
sui accedat.*

(*Ex concilio Toletan. II, capite 5.*) Nam et hæc
salubriter præcavenda sancimus, ne quis fidelium

propinquam sanguinis sui, usquequo affinitatis A
liniamenta successione generis cognoscit, in matri-
monio sibi desideret copulari, quoniam scriptum est :
Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat,
ut revelet turpitudinem ejus. Et iterum : Anima quæ
fecerit quidpiam ex istis, peribit de medio populi
sui. Sane quibus conjunctio illicita interdicitur,
habebunt ineundi melioris conjugii libertatem.

CAP. VII. — *Quod æqualiter non jungendus sit in ma-
trimonio vir suis consanguineis, et uxoris.*

(*Ex decretis Julii papæ.*) Æqualiter vir non con-
jungatur in matrimonio consanguineis suis, et con-
sanguineis uxoris suæ.

CAP. VIII. — *Quod uno modo parentela viri et mulieris
in conjunctione consideranda sit.*

(*Ex concilio Matisen., capite 3.*) Sane consanguini-
tas quæ in proprio viro observanda est, hæc nimi-
rum in uxoris parentela de lege nuptiarum custo-
dienda est : quia constat eos duos fuisse in carne
una, communis illis utraque parentela esse credenda
est, sicut scriptum est : Erunt duo in carne una.

CAP. IX. — *In quo geniculo abstinendum sit.*

(*Ex dictis sancti Isidori.*) Isidorus in Etymologiis
suis usque ad septimam generationem consanguini-
tatis abstinendum, et sic legitimo connubio conjun-
gendum asseruit. Inde reor eum fecisse, quod genea-
logiæ seriem retexens, quousque ordinem numerandi
perducere posset, eo cognitionem sanguinis servan-
dam æstimavit. Sicque ad invocationem generis et C
amicitiæ jus confirmandum, redire ad connubium
sancivit, quando jam cognationis ordo numerari
desinit.

CAP. X. — *In qua ramusculo consanguinitatis legitima
connubia fieri possint.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Beatus Isidorus de consan-
guinitate sic loquitur : Cujus series septem gradibus
dirimitur, hoc modo : Filius et filia, quod est frater
et soror, sit ipse truncus. Illis seorsum sejunctis, ex
radice illius trunci egrediuntur isti ramusculi, nepos
et neptis, primus : pronepos et proneptis, secun-
dus : abnepos et abneptis, tertius : adnepos et
adneptis, quartus : trinepos et trineptis, quintus :
et trinepotis nepos et trinepotis neptis, sextus. D
Hæc consanguinitas, dum se paulatim in pro-
paginam ordinibus dirimens, usque ad ultimum
gradum sese subtraxerit, et propinquitas esse desie-
rit, tunc primum lex in matrimonii vinculum reci-
pietur, et quodammodo revocabit fugientem. Ideo
autem usque ad sextum generis gradum consanguini-
tas constituta est, ut sicut in sex ætatibus mundi
generatio et hominis status finitur, ita propinquitas
generis tot gradibus terminetur.

CAP. XI. — *Quod consanguinitas usque ad septimum
geniculum conservari debeat.*

(*Ex epist. Gregorii papæ episcopis Galliæ missa.*)
Progeniem suam unumquemque ad septimam obser-
vare decernimus generationem, et quandiu se agno-
seant affinitate propinquos, ad conjugalem copulam

accedere denegamus. Quod si fecerint, separentur.

CAP. XII. — *De eadem re.*

(*Ex concil. apud Theodonis villam habito cap. 8.*)
Nullus fidelium usque ad affinitatis lineam, id est
usque in septimam progeniem, consanguineam suam
ducat uxorem, vel eam quoque modo incesti macula
polluat. Si quis vero hoc temere præsumperit, ut
incestum luat, ac publice, juxta canonicos gradus
pœniteat.

CAP. XIII. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Lugdun., cap. 10.*) Nulli ex propin-
quitate sui sanguinis usque ad septimum gradum
uxores ducant, neque sine benedictione sacerdotis.
Qui ante inuupti erant, a sacerdote benedicti nu-
bere audeant.

CAP. XIV. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Aurelian., cap. 10.*) Nullum in utroque
sexu permittimus ex propinquitate sui sanguinis, vel
uxoris, usque in septimi generis gradum uxorem
ducere, vel incesti macula commaculari.

CAP. XV. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Agrippin., cap. 6.*) In septem gradibus
omnia propinquitatum nomina continentur, ultra
quos nec affinitas invenitur, nec successio potest
amplius prærogari.

CAP. XVI. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Meldensi, cap. 7.*) De affinitate namque
sanguinis per gradus cognationis, placuit usque ad
septimam generationem observare : nam et hæredi-
tatis rerum per legales definitiones sancit usque
ad septimum gradum prætere hæredum succes-
sionem : non enim succederent, nisi ei de propa-
gine cognationis deberetur.

CAP. XVII. — *Ut duobus vel tribus testibus testimo-
nium dicentibus consanguinei separentur.*

(*Ex concil. Hilerdensi, cap. 20.*) Ut omnis contro-
versia, quæ de ecclesiasticis rebus fit, secundum
divinam legem sub duobus vel tribus testibus ter-
minetur. Testis est Dominus, cum dixit : Non
unus stet contra alium, sed in ore duorum vel
trium testium stet omne verbum.

CAP. XVIII. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Cabillon., cap. 5.*) Contradicimus quo-
que ut in quarta, vel quinta, sextaque generatione,
nullus amplius conjugio copuletur. Ubi autem post
interdictum factum fuerit inventum, separetur.

CAP. XIX. — *Quid sanctus Gregorius Augustino An-
golorum prædicatori propter teneritatem novæ fidei
permiserit.*

(*Ex epist. Joannis Constantinop. episcopi ad Fe-
licem episcopum Siciliæ.*) Gregorius papa requisitus
ab Augustino Anglorum gentis episcopo quæ gene-
ratione fideles debeant copulari, dispensatorie sic
rescribit : Quædam lex in Romana republica per-
mittit ut sive frater et soror, seu duorum fratrum
germanorum vel duarum sororum filius et filia
misceantur : sicut experimento didicimus, ex tali
conjugio sobolem non posse succrescere. Unde ne-

cesse est ut jam quarta vel quinta generatio fide- A
lium licenter sibi jungantur. CAP. XXV. — *Sacramentum de parentela
inquirendum sit.*

CAP. XX. — *Quod sanctus Gregorius hoc Anglorum
genti specialiter, non generaliter permiserit.*

(*Item idem Joan. dicit.*) Verum post multum tem-
poris a Felice Mesenæ Siciliæ præsule requisitus,
utrum Augustino Gregorius scripsit ut Anglorum
quarta generatione contracta matrimonia minime
solverentur, humillimus Pater Gregorius inter cæ-
tera talem dedit rationem : Quod scripsi Augustino
Anglorum gentis episcopo, alumno videlicet ut re-
corderis tuo, de consanguinitatis conjunctione, ipsi
et Anglorum genti, quæ nuper ad fidem venerat,
ne a bono quod cæperat metuendo austeriora re-
cederet, specialiter, et non generaliter certissime
scripsisse me cognoscas. Unde et mihi omnis Ro-
mana civitas testis existit, nec ea intentione hæc
illis scripsi mandata, ut postquam firma radice in
fide fuerint solidati, si infra propriam consanguini-
tatem inventi fuerint, non separentur, aut infra
affinitatis lineam, id est usque ad septimam gene-
rationem jungantur : sed quod adhuc illis neophytis
existentibus eis primum illicita consentire, et eos
verbis ac exemplis instruere, et quæ post de talibus
egerint, rationabiliter et fideliter excludere oportet.
Nam juxta Apostolum qui ait : Lac dedi vobis
potum non escam, ista illis modo, non posteris, ut
præfixum est, temporibus tenenda indulsumus, ne
bonum quod infirma adhuc radice plantatum erat,
exureretur sed aliquantum firmaretur, et usque
ad perfectionem custodiretur. Hæc ego ergo Joan-
nes idcirco perstringenda curavi, ut hi qui occasio-
ne novæ dispensationis illicita matrimonia contra
hunc eruditissimum virum causantur, non generaliter
quartæ generationis copulam censuisse, imo
venialiter.

CAP. XXI. — *Quod extranei, nisi ex necessario, disci-
dium inter consanguineos facere non debeant.*

(*Ex decr. Fabiani papæ, cap. 8.*) Consanguineos ex-
traneorum nullus accuset, vel consanguinitatem in sy-
nodo computet, sed propinqui ad quorum notam
pertinet, id est, pater, mater, frater, soror, patruus,
avunculus, amita, matertera, et eorum procreatio.
Si autem progenies tota defecerit, ab antiquioribus
et veracioribus quibus eadem propinquitas nota
sit, episcopus canonicè perquirat : et si inventa
propinquitas fuerit, separentur.

CAP. XXII. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Romano Gregor.*) Si quis neptem suam
in conjugium duxerit, anathema sit.

CAP. XXIII. — *De eadem re.*

(*Ejusdem Gregor.*) Si quis consobrinam in con-
jugium duxerit, anathema sit.

CAP. XXIV. — *De eadem re.*

(*Item ejusdem Gregor.*) Si quis de propria cogna-
tione, vel quam cognatus habuit, in conjugium du-
xerit, anathema sit.

De ista parentela quam dicunt esse i
N. et istam ejus conjugem N. quidquid in-
audisti a tuis vicinis, aut a tuis antiquioribus
pinquis, quod tu per nullum ingenium, n
amorem, nec propter timorem aut per
aut per consanguinitatem celabis episcopi
aut ejus missum, cui hoc inquirere jusse
docunq̄ue te ex hoc interrogaverit, sic te
vet, et istæ sanctorum reliquæ.

CAP. XXVI. — *Juramentum testium*

Istud sacramentum quod iste juravit i
rentela, quæ inter illum N. et ejus co-
computatur, quod tu illud observabis in
sapis, aut audisti, sic te Deus adjuvet.

CAP. XXVII. — *Sacramentum de incestuost*

Ab isto die in antea quod tu per nullum
te sociabis huic tuæ conguineæ N.
contra legem et rectam Christianitatem t
terium et incestum perpetrasti, nec in co
in adulterio illam tibi sociabis, nec cum il
mensam manducabis et bibes, aut sub
manebis, nisi forte in ecclesia aut in aliq̄
loco, ubi nulla mala suspicio possit es
coram testibus idoneis pro certa necessita
colloquamini. Nec conjugem accipies,
post peractam pœnitentiam tibi licentia d
ab episcopo tuo, aut ejus misso, sic te D
et istæ sanctorum reliquæ.

CAP. XXVIII. — *Hæc capitula de septem gre
sanguinitatis sanctus Isidorus diligenti i
descripserat, et in figura inferius depic
ordinaverat.*

CAPITULUM 1 DE 7 GRADIBUS.

(*Isidor. de 7 gradibus consanguinitatis*
gradu superiori linea continentur pate
inferiori, filius, filia, quibusque nullæ
junguntur.

CAPITULUM 2.

Secundo gradu continentur superiori lin
avia : inferiori, nepos, neptis. In transver
soror, quæ personæ duplicantur. Avus eni
tam ex patre, quam ex matre accipiunt
personæ sequentibus quoque gradibus sim
substantia earum, quæ in quo gradu subsi
ordine duplicantur. Istæ personæ in secu
ideo duplices appellantur, quia duo avi, et
est, et maternus. Item duo genera nepot
sive ex filio, sive ex filia procreati. Frater
ex transverso veniunt, id est, aut frater p
frater matris; quia aut patruus, aut avuncu
natur. Qui et ipsi hoc ordine duplicantur.

CAPITULUM 3.

Tertio gradu veniunt supra, proavus,
infra pronepos, proneptis : ex obliquo, f
rorisque filius, vel filia. Patruus, amita

patris frater, et soror. Avunculus, matertera, matris frater, et soror.

CAPITULUM 4.

Quarto gradu veniunt supra, abavus, abavia : infra abnepos, abneptis : ex obliquo fratris et sororis, nepos, neptis, patruelis, soror patruelis, id est, patrum filius, vel filia. Consobrinus, consobrina, id est, avunculi et materteræ filius, vel filia. Amitinus, amitina, id est, amitæ filius, vel filia. Itemque consobrini : quia ex duabus sororibus nascuntur. Quibus accrescit patruus magnus, amita magna, id est, avi paterni frater et soror. Avunculus magnus, matertera magna, id est, aviæ tam paternæ, quam maternæ, frater et soror.

CAPITULUM 5.

Quinto gradu veniunt supra quidem atavus, atavia : infra adnepos, adneptis : ex obliquo fratris et sororis, pronepos, proneptis : fratres patruales, sorores patruales : amitini, amitinae : consobrini, consobrinae filius, vel filia, proprius consobrinus, consobrina, id est, patrum magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ filius, vel filia. Quibus accrescunt propatruus, proamita. Hi sunt proavi materni frater et soror, proavunculus, pro-matertera. Hi sunt proavi paterni, maternæque frater et soror, proavique materni. Hæc species, nec aliis gradibus quam scripta est, nec aliis vocabulis declarari potest.

CAPITULUM 6.

Sexto gradu veniunt supra tritavus, tritavia : infra trinepos, trineptis : ex obliquo fratris et sororis, abnepos abneptis, fratres patruelis, sorores patruelis. Amitini amitinae, consobrini consobrinae. Patrum magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ. Nepos neptis prioris consobrini filius vel filia, qui consobrini appellantur. Quibus ex latere accrescunt propatrum, proamita : proavunculi, pro-materteræ filius, vel filia, adpatruus, adamita. Hi sunt abavi paterni frater et soror, abavunculus, ab-matertera. Hi sunt abavi paterni maternæque frater et soror, abavique materni. Hæc quoque explanari amplius non possunt, quam auctor ipse disseruit.

CAPITULUM 7.

Septimo gradu, qui sunt cognati recta linea, supra infraque pro propriis nominibus non appellantur, sex ex transversa linea continentur fratris sororis adnepos adneptis, consobrini filii, filiaque successionis. Idcirco gradus septem constituti sunt : qui ulterius per rerum naturam, nec nomina inveniri, nec vita succedentibus prorogari potest. In his septem gradibus omnia propinquitatum nomina continentur, ultra quos affinitas inveniri, nec successio potest amplius propagari.

CAP. XXIX. — *De incestuosis qui admonitiones sacerdotum contemnunt.*

B (*Ex concilio Turon., capite 1.*) Incestuosi, parricidæ, homicidæ, multi apud nos, proh dolor! reperiuntur : sed aliqui ex illis sacerdotum nolunt admonitionibus aurem accommodare, volentes in pristinis perdurare criminibus : quos oportet per sæcularis potentie disciplinam a tam prava consuetudine coerceri, qui per salutifera sacerdotum monita noluerunt revocari.

CAP. XXX. — *Quod infra sextam generationem conjugia non fiant.*

(*Ex concilio apud Confluentiam cui interfuit Henricus, et Carolus, reges, capite 1.*) Anno Dominicæ incarnationis DCCCCXXII, apud Confluentiam jussu venerabilium principum Caroli videlicet, et Henrici regum reverendissimorum, congregati sunt episcopi numero VIII : Hermannus Agrippinensis archiepiscopus, Herigerus Moguntiensis archiepiscopus, Thiedo Wirceburgensis episcopus, Luittharius Mindanensis episcopus, Doto Osneburgensis episcopus, Richgouwo Wormaciensis episcopus, Richwinus Strazburgensis episcopus, Unwano Padebrunensis episcopus, cum abbatibus aliisque sacri ordinis viris quamplurimis. Cap. 1. Qui, ipso cooperante et sententias eorum confirmante Domino nostro Jesu Christo, in synodali residente conventu multa utilia ac sanctæ Dei Ecclesiæ profutura saluberrimo tractantes consilio inter cætera quæ statuerunt, hoc maxime necessarium, et instanti, proh dolor! tempore per abusionem frequentissimum cognationis incestum, summa cautela vitandum firmaverunt : hoc est, ne ullus Christianus infra sextam generationem nuptias copulare præsumat.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

12. De virginibus necdum velatis, quæ tamen in proposito virginali se simulaverant permanere.
13. De sanctimonialibus si a proposito sacro devierint.
14. De eadem re.
15. Quo tempore sacrum velamen sacris virginibus imponi debeat.
16. De eadem re.
17. De sanctimonialibus, quæ alias velare præsumunt.
18. De virginibus, qua ætate velari debeant.
19. Quod desponsatam puellam alii viro non sit licitum dare, monasterium autem licet eligere, si vult.
20. Ut aliquis incognitus non cito in monasterio monachorum recipiatur.
21. De clericis qui monachorum propositum appetunt.
22. De virginibus sacris, quæ propter districtiorem vitam ad aliud monasterium ire disposuerint.
23. Quo vestitu virgines ad consecrationem venire debeant.
24. Ut præter scientiam domini sui servus non efficiatur monachus.
25. De illo qui servum alienum causa religionis docet contemnere dominum suum.
26. De fugitivis clericis.
27. De sæcularibus, si se semel per religionem tonderint, et post laici efficiuntur.
28. Ut servus in monasterium non recipiatur nesciente domino suo.
29. De monachis ac monachabus qui se sacrilega contagione miscuerunt.
30. Ut non liceat Deo sacratis nuptialia jura contrahere.
31. De his qui sanctimoniales in matrimonium acceperint, ut separati sine spe conjugii maneant.
32. De virginibus quæ prævaricatæ sunt.
33. Ut viduæ velum sibi imponere non debeant, inconsulto episcopo suo, et ne presbyteri eis imponere præsumant, quod et episcopis non licet.
34. Quod viduæ sub nulla benedictione sint velandæ.
35. De viduis quæ semel sacræ conversationis velamen suscipiunt.
36. De viduis, ut nullus eas velare attentet.
37. De nobilibus feminis, quæ, postquam velatæ fuerint, domi in deliciis residere delectantur.
38. De his qui velatas et Deo consecratas in conjugium duxerint.
39. De viduis quæ professam continentiam prævaricatæ sunt.
40. De eadem re.
41. De eadem re.
42. De feminis quarum mariti obierint, ut non cito se velent.
43. Ut viduitatis professio coram episcopo fiat.
44. Ut nullus velet, vel jubeat, viduas vel virgines nubere.
45. De viduis propositum relinquentibus.
- A 46. Ut viduæ velatæ ad nuptias ire non debeant.
47. De vidua quæ sub obtentu religionis velum ad tempus sibi imposuerit.
48. De viduis et puellis quæ in domibus propriis habitum religionis susceperunt.
49. Quod sanctus Gregorius quamdam feminam velatam quæ sacrum propositum transgressa est comprehendere jusserit.
50. De viduis velatis, si voluptatibus carnis inservire accusantur.
51. Ut sacrilegi dijudicentur qui se sacratis feminis miscuerunt.
52. De his qui sanctimoniales virgines vel viduas velatas rapiunt.
- B 53. Ut clerici seu laici cum bono testimonio cum sacris puellis loqui debeant.
54. Quod mulieres velatæ, aut in monasteriis, aut in domibus suis habitum observent.
55. Ut adolescentiores viduæ, vel sanctimoniales, ab episcopo non negligantur.
56. Ut unusquisque episcopus clericos in suo episcopo vagantes ad suum episcopum redire faciat.
57. De clericis vagis.
58. Ut monachæ monastice vivant, et canonice secundum canonicam vitam vivant.
59. Ut sanctimoniales abbatissæ suæ sint obediens.
60. De feminis, quæ propter continentiam muliebrem mutant habitum.
- C 61. De illo qui virginitatem custodierit, nuptias autem exsecraverit.
62. De feminis quæ propter religionem crines tonderint.
63. De illis qui propter continentiam palliis vestiuntur.
64. De illis qui virginitatem observant, et sic extolluntur.
65. Quod non sit permittendum monachos et monachas in uno monasterio simul habitare.
66. Ut episcopus monasteria monachorum et sanctimonialium frequenter visitet.
67. Ut abbates in potestate episcoporum consistent.
68. De monachis qui filios procreaverint.
69. De sanctimonialibus quæ vim barbaricam pertulerunt.
- D 70. De quadam abbatissa quæ se proclamaverat super militibus in claustro suo hospitantibus.
71. Quod res ecclesiasticæ ad laicos disponendæ non respiciant.
72. De eadem re.
73. Ut abbates ad synodum ire non cogantur, nisi pro rationabili re.
74. Ut congregationes monachorum sine collaudatione episcopi fieri non liceat.
75. De virginibus sacris quæ parentibus privantur.
76. Qui religiosis feminis præponendus sit.
77. De sanctimonialibus, quid in claustro facere debeant.
78. Nullus laicus claustra sanctimonialium ingrediatur, nisi ad opera exercenda.

79. Janitrix claustrum non eligatur, nisi testimonium habeat bonum.
80. Ut abbatissa, nisi per licentiam sui episcopi, a monasterio non egrediatur.
81. Ut unus abbas duobus monasteriis præesse non debeat.
82. Ut monachi compatres non habeant.
83. Quod feminæ in conventu docere non debeant.
84. Ut femina pœnitentiam dare non debeat, nec sedere inter sacerdotes in convivio.
85. De mulieribus virorum causas discutientibus.
86. Quod abbas pro humiliatione locum suum relinquere possit.
87. Quod laicus in ecclesia lectionem recitare non debeat.
88. Quod non liceat episcopo abstrahere rem monasterii, quamvis erga se peccaverit abbas.
89. Ne monachi placita sæcularia adeant.
90. De negotio sæculari.
91. De clericis injuste tonsuratis.
92. Ut episcopi sive abbates ante se joca turpia fieri non permittant.
93. De illis qui ab episcopo seu ab aliis avaritiæ causa seducti se totonderunt.
94. Ut abbatissa magnam curam habeat de congregatione sua.
95. Ut sanctimoniales in domibus suis cum aliquibus masculis manducare vel bibere non presumant.
96. Qualiter indignus abbas a suo separetur officio.
97. De clericis qui tonsuras dimiserint, et uxores acceperint.
98. De puellis quæ se ante legitimos annos sua sponte sacræ religioni tradiderint.
99. De illo qui filiam, aut neptem, vel parentem suam Deo omnipotenti offerre voluerit.
100. De eadem re.
101. De abbate qui feminas in monasterio suo festivitates celebrare permiserit.

Indicis capitulorum finis.

BURCHARDI

WORMACIENSIS ECCLESIAE EPISCOPI

DECRETORUM LIBER OCTAVUS

DE VIRIS AC FEMINIS DEO DICATIS

ARGUMENTUM LIBRI.

Libro hoc de viris et feminis, qui, Deo dicati, sacrum propositum reliquerunt, deque eorundem pœnitentia tractatio instituitur.

CAP. I. — *De illis quos unus aut ambo parentes sanctæ religioni tradiderint.*

(*Ex concil. Tolet. xi, capite 6.*) Quoniam hucusque dissolutæ operationis effectus interdum nutare fecit honestum constitutionis edictum, dum incognite resolvi putatur quod indissolubili sanctionis auctoritate tenetur: ideo quidquid obvium ex incerto occurrerit evidenter abjici decet, ut de cætero nihil supersit quod indubium nutet. Ideoque si in qualibet minori ætate, vel religionis tonsuram, vel religioni debitam vestem in utroque sexu filiis aut unus aut ambo parentes dederint, certe vel nolentibus aut nescientibus se susceptam et non mox visam in filiis abdicaverint, sed vel coram se vel coram Ecclesia palamque in conventu eodem filios talia habere permiserint, ad sæcularem reverti habitum ipsi filii quandoque penitus non licebit, sed convicti quod tonsuram aut religiosam vestem aliquando habuerint, mox ad religionis et cultum habitumque revocentur, et sub strenua districtione hujusce observantiæ inservire cogantur. Parentibus sanis filios religioni contradere non amplius quam usque ad

duodecimam ætatis eorum annum licentia poterit esse. Postea vero an voluntate parentum, an suæ devotionis sit solitarium votum, erit filiis licitum religionis adsumere cultum. Quisquis autem, vel abolitione tonsuræ, vel sæcularis vestis assumptione detectus fuerit attigisse transgressionem, excommunicationis censuram accipiat et religioni semper inhæreat.

CAP. II. — *De virginibus quæ sponte, non coactæ parentum imperio, habitum religionis susceperunt.*

(*Ex decr. Leonis papæ, capite 17.*) Puellæ quæ non parentum coactæ imperio, sed spontaneo judicio virginitatis propositum atque habitum susceperunt, si postea nuptias eligunt, prævaricantur, etiam si nondum eis gratia consecrationis accessit. Cujus utique non fraudarentur munere, si in proposito permanerent.

CAP. III. — *De illis qui se ante legitimos annos totonderunt et velaverunt.*

(*Ex concilio Mogunt. cui interfuit Carolus imperator, et Ricolphus archiepiscopus, in claustrum S. Albani, capite 20.*) Si quis ante annos legitimos tonsuratus est sine consensu parentum suorum, et si ipsi parentes infra annum non se reclamaverunt ad principem, aut ad proprium episcopum, aut ad missum dominicum, in ipso clericatu permaneat. Si vero

mos annos per vim clericus factus est, et A
 um ad super memoratas personas minime
 avit, ita in clericatu permaneat sicut is
 perius dictum est. Si vero præfatæ perso-
 annum reclamationem fecerunt, hi qui eos
 cecerunt, ipsis sive parentibus eorum hoc
 exsolvant quod contra eos contraxerunt.
 qui ante legitimos annos tonsuratus est,
 eadem tonsura permanere debeat necne,
 te sit parentum. Si vero is qui tonsuratus
 s servus fuit, domino per legem emen-
 lquid de ejus servo contra eum contractum
 vero qui tonsuratus est, utrum in eadem
 rmaneat, in potestate sit domini sui. Si
 ti liberi sunt, ante legitimos aut post legi-
 os, hoc modo, sicut superius taxatum est,
 sunt et ad gradus ecclesiasticos pervene-
 isdem gradibus perseverare cogantur. Si
 is, qui superius taxato modo tonsuratus
 gradus ecclesiasticos pervenerit, domino
 gem emendetur, et ei redditus in suo gra-
 neat. Hoc et de velandis puellis observan-

— De illis qui semel in clero deputati sunt,
 ut monachorum vitam expetiverunt.

Concilio Chalced. capite 7.) Qui semel in clero
 unt, aut monachorum vitam expetiverunt,
 neque ad militiam, neque ad dignitatem
 enire mundanam : sed hoc tentantes et
 es pœnitentiam, quo minus redeant ad hoc C
 ter Deum primitus elegerunt, anathemati-

Ut canonici qui in monasterio monacho-
 versantur, aut monachice vivant, aut sub
 : regula constringantur.

Concilio Mogunt., capite 17.) Præcipimus ut
 ne episcopus sciat per singula monasteria
 isque abbas canonicos in monasterio suo
 hoc omnino ambo pariter provideant, si
 leri voluerint, regulariter vivant, sin
 aunica vivant omnino.

— Quod monachum paterna devotio, vel
 propria professio faciat.

Concilio Toletan capite 49.) Monachum autem D
 levotio, aut propria professio facit. Quid-
 m fuerit, alligatum tenebit. Proinde his
 im reverti recludimus aditum, et omnes
 m interdiciamus regressus.

— De clericis qui se fingunt monachos esse.
 em concilio.) Ut clerici, qui se fingunt
 nomine monachos esse, et non sunt,
 s corrigantur atque emendentur, ut vel
 chi sint vel veri canonici.

— Quod spontaneum propositum monachi
 mutari non liceat.

x. Leonis papæ, capite 26.) Propositum
 proprio arbitrio aut voluntate susceptum,
 potest absque peccato. Quod enim quis
 debet et reddere. Unde qui relicta sin-
 professione ad militiam, vel ad nuptias

devolutus est, publicæ pœnitentiæ satisfactio-
 purgandus est : quia et si innocens militiam, et ho-
 nestum potest esse conjugium, electionem meliorem
 deseruisse transgressio est.

CAP. IX. — Ut monacho sine conscientia sui abbatis
 votum vovere non liceat.

(Ex dictis Basilii.) Monacho non liceat votum vo-
 vere sine consensu abbatis sui. Si autem voverit,
 frangendum erit.

CAP. X. — De virginibus quæ ante XII annos, in-
 sciis mundiburdis suis, velamen sibi imposuerint.

(Ex concilio Tribur., capite 10.) Virgines quæ ante
 XII annos, insciis mundiburdis suis, sacrum vela-
 men capiti suo imposuerint, et illi mundiburdi
 annum et diem hoc tacendo consenserint, in
 sancto proposito permaneant. Et si in prædicto anno
 et die pro illis se proclamaverint, petitioni eorum
 assensus præbeatur, nisi, forte Dei timore tactis,
 cum eorum licentia in religionis habitu perseve-
 rent.

CAP. XI. — Ut clerici ex ea Ecclesia, in qua semel
 legerint, ab alia non recipiantur,

(Ex concilio Africano, capite 57.) Item placuit ut
 quicumque in Ecclesia vel semel legerit, ab alia
 Ecclesia ad clericatum non teneatur.

CAP. XII. — De virginibus necdum velatis, quæ tamen
 in proposito virginali se simulaverant permanere.

(Ex decr. Innocentii papæ, capite 20.) Hæc vero
 quæ, necdum sacro velamine tectæ, tamen in
 proposito virginali semper se simulaverant permanere,
 licet velatæ non fuerint, si forte nupserint, revocan-
 dæ sunt, et agenda pœnitentia illis est : quia
 sponsio earum a Domino tenebatur. Nam si Aposto-
 lus illas quæ a proposito viduitatis discesserunt
 dixerat habere damnationem, quia primam fidem
 irritam fecerunt, quanto magis virgines quæ pri-
 oris promissionis fidem frangere conatæ sunt?

CAP. XIII. — De sanctimonialibus, si a proposito
 sacro deviaverint.

(Ex decr. ejusdem, capite 19.) Quæ Christo spiri-
 taliter nubunt, si postea publice nupserint, vel se
 clanculo corruerint, non eas admittendas esse ad
 agendam pœnitentiam, nisi is cui se junxerant de
 mundo recesserit. Si enim de hominibus hæc ratio
 custoditur, ut quæcunque vivente viro alteri nupse-
 rit adultera habeatur, nec ei agenda pœnitentiæ
 licentia concedatur, nisi unus ex his fuerit defun-
 ctus : quanto magis de illa tenenda est, quæ ante
 immortalis se sponso conjunxerat et postea ad hu-
 manas nuptias transmigravit?

CAP. XIV. — De eadem re.

(Ex concilio Toletan.) De viris ac feminis sacris
 propositum transredientibus sacram proclivis
 cursus est a voluntate, et imitatrix natura vitiorum.
 Quamobrem quisquis virorum vel mulierum habitum
 semel induerint, vel induerunt spontaneæ religiosum,
 aut si vir deditus Ecclesiæ thoro, vel femina fue-
 rit, aut fuit delegata puellarum monasterio, in
 utroque sexu prævaricator ad propositum invitatus
 reverti cogatur, ut vir detondeatur, et puella mona-

sterium ingrediatur. Si autem quolibet patrocinio desertores permanere voluerint, sacerdotali sententia a Christianorum cœtu habeantur extorres, ut nec locus eis ullus sit communis. Viduas quoque universalis jam dudum statuit synodus, professionis vel habitus sui desertrices, ut superiori sententia condemnentur.

CAP. XV. — *Quo tempore sacrum velamen sacris virginibus imponi debeat.*

(*Ex decr. Gelasii papæ, capite 12.*) Devotis quoque virginibus, nisi aut in Epiphania, aut in albis Paschalibus, aut in apostolorum natalitiis, sacrum minime velamen imponatur, et non ante XXV annos; nisi forte, sicut de baptisate dictum est, gravi languore correptis, ne si hoc munere de sæculo exeant, implorantibus non negetur.

CAP. XVI. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Milevit., capite 26*) Item placuit ut quicumque episcoporum necessitate periclitantis pudicitie virginalis, cum vel petitor potens vel raptor aliquis formidatur, vel si etiam aliquando mortis periculoso scrupulo compuncta fuerit, ne non velata moriatur, aut exigentibus parentibus, aut his ad quorum curam pertinet, velaverit virginem, seu velavit intra vigesimum quintum annum ætatis, non ei obsit consilium, quod de isto numero annorum constitutum est.

CAP. XVII. *De sanctimonialibus quæ alias velare præsumunt.*

(*Ex decr. Eutychiæ papæ, capite 13.*) Nihilominus etiam in quibusdam locis inolitum invenimus usum stultitiæ plenum, et ecclesiasticæ auctoritati contrarium, eo quod videlicet nonnullæ abbatissæ et aliquæ ex sanctimonialibus viduis et puellis virginibus contra fas velum imponere præsumant. Et ideo nonnullæ injuste velatæ putant se liberius suis carnalibus desideriis posse inservire, et suas voluntates explere. Quapropter statuimus ut si abbatissa aut quælibet sanctimonialis post hanc definitionem in tantam audaciam proruperit ut aut viduam aut puellam virginem velare præsumperit, iudicio canonico usque ad satisfactionem subdatur.

CAP. XVIII. — *De virginibus, qua ætate velari debeant.*

(*Ex decr. Pii papæ.*) Ut virgines non velentur ante XXV annos ætatis, nisi forte necessitate periclitantis pudicitie virginalis. Et non sunt consecrandæ alio tempore nisi in Epiphania, et albis Paschalibus, et in apostolorum natalitiis, nisi causa mortis urgente.

CAP. XIX. — *Quod desponsatam puellam alii viro sit licitum dare, monasterium autem licet eligere si vult* (*Ex decr. Eusebii papæ, capite 10.*) Desponsatam puellam non licet parentibus dare alii viro, tamen monasterium licet eligere, si voluerit.

CAP. XX — *Ut aliquis incognitus, non cito in monasterio monachorum recipiatur.*

(*Ex concilio Toletan., cap. 5.*) Si aliquis incognitus monasterium ingredi voluerit, ante triennium monachi habitus ei non præstetur. Et si intra tres an-

nos, aut servus, aut libertus, vel colonus quæretur a domino suo, reddatur ei cum omnibus quæ attulit, fida tamen accepta de impunitate. Si autem intra triennium requisitus non fuerit, postea quæri non potest, nisi sit tam longe quod inveniri non possit, sed tantum ea quæ iu monasterium adduxit, dominus servi recipiat.

CAP. XXI. — *De clericis qui monachorum propositum appetunt.*

(*Ex eodem, cap. 50.*) Clerici qui monachorum propositum appetunt, et meliorem vitam sequi cupiunt, liberos eis ab episcopis in monasteriis largiri oportet ingressus, nec interdicti propositum eorum, qui ad contemplationis desiderium transire nituntur.

CAP. XXII. — *De virginibus sacris, quæ propter districtiorem vitam ad aliud monasterium ire disposuerint.*

(*Ex concilio Tribur., cap. 11.*) Virgines sacræ, si pro lucro animæ suæ, propter districtiorem vitam ad aliud monasterium pergere disposuerint, ibidemque commanere decreverint, synodus concedit. Si vero fuga disciplinæ alium locum quæsierint, redire cogantur.

CAP. XXIII. — *Quo vestitu virgines ad consecrationem venire debeant.*

(*Ex concilio Carthag., cap. 11.*) Sanctimonialis virgo, cum ad consecrationem suo episcopo offeratur, in talibus vestibus applicetur, qualibus semper usura est, professioni et sanctimoniali aptis.

CAP. XXIV. — *Ut præter scientiam domini sui, servus non efficiatur monachus.*

(*Ex concilio Arelatan., capite 4.*) Placuit in monasteriis non esse suscipiendum servum ad monachum faciendum, præter proprii Domini voluntatem. Qui vero hoc constitutum nostrum excesserit, eum a communione suspendi decrevimus, ne nomen Domini blasphemetur.

CAP. XXV. — *De illo qui servum alienum, causa religionis, docet contemnere dominum suum.*

(*Ex concilio Bruggar., capite 47.*) Si quis servum alienum, causa religionis, docet contemnere dominum suum, et recedere ab ejus servitio, durissime in omnibus arguatur, et ad pœnitentiam compellatur.

CAP. XXVI. — *De fugitivis clericis.*

(*Ex decr. Leonis papæ.*) Fugitivum vero clericum, aut monachum deserentem disciplinam, velut contemptorem placuit revocare.

CAP. XXVII. — *De sæcularibus, si se semel per religionem totonderint, et post laici efficiuntur.*

(*Ex concilio Toletan., v, capite 5.*) Quicumque ex sæcularibus accipientes pœnitentiam se totonderunt, et rursus prævaricantes laici effecti sunt, comprehensi ab episcopo suo, ad pœnitentiam ex qua recesserunt revocentur. Quod si aliqui qui per potentiam irrevocabiles sunt, nec admoniti revertentur, vere ut apostatæ coram Ecclesia anathematis sententia condemnentur. Non aliter et hi qui tonsi collaudantibus parentibus fuerint, seipsos religioni devoverunt, et postea habitum sæcularem sumpserunt, et

cardote comprehensi, ad cultum religionis A
pœnitentia revocentur. Quod si reverti
re ut apostatæ anathematis sententiæ sub-
Quæ forma servabitur, etiam in viduis
que sacris, ac pœnitentibus feminis, quæ
alem habitum induerunt, et postea aut
staverant, aut ad nuptias transierunt.

I. — *Ut servus in monasterium non recipiatur, nesciente domino suo.*

ilio Chalced., capite 4.) Nullum vero reci-
monasteriis servum obtentu monachi præter
i conscientiam licet.

.. — *De monachis et monachabus, qui se sacrilega contagione miscuerint.*

st. Syricii papæ, capite 6.) Impudicas B
sque personas, monachorum scilicet at-
charum quæ, abjecto proposito sanctita-
ac sacrilega contagione se miscuerunt, et
im conscientiæ desperatione perductæ de
mplexibus libere filios procreaverunt, a
orum cœtu ecclesiarumque conventibus
as esse mandamus, quatenus retrusæ in
stulis, tantum facinus continua lamenta-
lentes, purificatorio possint plenitudinis
qui, in eis vel ad mortem saltem solius
liæ intuitu per communionis gratiam possit

— *Ut non liceat Deo sacratis nuptialia jura contrahere.*

ilio Chalced. capite 16.) Virginem quæ se C
no consecravit, similiter et monachum non
tialia jura contrahere. Quod si hoc inventi
perpetrantes, excommunicentur. Confitentem,
decrevimus ut habeat auctoritatem
loci episcopus, misericordiam humanita-
argiri.

I. — *De his qui sanctimoniales in matrimonio ceperint, ut separati sine spe conjugii ma-*

st. Paschalis papæ, capite 11.) Hi igitur qui
sanctimonialibus feminis in matrimonio
njuriam Christi copulati juxta censuram
zeli separentur, et nunquam eis conce-
ali vinculo religari, sed in pœnitentiæ se
vehementer, dum vivunt, afficiant.

XXII. — *De virginibus quæ pœvaricatæ sunt.*
r. Gelasii papæ, capite 10.) Virginibus sa-
re se quosdam sociare cognovimus, et post
Deo propositum, incesta fœdera sacrilega-
ere. Quos protinus æquum est a sacra-
one detrudi: et nisi per publicam proba-
cententiam omnino non recipi, sed tamen
im de sæculo transeuntibus, si digne pœ-
non negetur.

II. — *Ut viduæ velum sibi imponere non debeant lito episcopo suo, et ne presbyteri eis imponsumant, quod et episcopis non licet.*

mc. Rothomag., capite 9.) Statutum est
n debere velare se, inconsulto suo epi-
mul et hoc statutum est, ut si quis-
abyterorum deinceps hujus constitutio-

nis normæ contumaciter transgressor extiterit,
scilicet ut aliquas viduas velare præsumat, quia hoc
et episcopis non licet, gradus sui periculum incur-
rat. Similiter et de puellis virginibus a presbyteris
non velandis statutum est, ut si quis hoc facere
tentaverit, tanquam transgressor canonum damnetur.

CAP. XXXIV. — *Quod viduæ sub nulla benedictione sint velandæ.*

(Ex decr. Gelasii papæ, capite 21.) Nam de viduis
sub nulla benedictione velandis, superius latius
duximus disserendum. Quæ si propria voluntate
professam pristini conjugii castitatem mutabili mente
calcaverunt, periculi earum intererit, quali Deum
debeant satisfactione placare. Sicut enim si se for-
sitan continere non poterant secundum Apostolum,
nullatenus nubere vetabantur, sic habita secum deli-
beratione, promissam Deo pudicitiae fidem debue-
runt custodire. Nos autem nullum talibus laqueum
debemus injicere, sed solas adhortationes præmii
sempiterni, pœnasque proponere divini judicii, ut
nostra sit absoluta conscientia, et illarum pro se
rationem Deo reddat intentio. Cavendum quippe
est quod de earum moribus actibusque beatus
Paulus testatur apostolus, quod planius exponere
præterimus, ne sexus instabilis non tam deterreri
quam admoneri videatur.

CAP. XXXV. — *De viduis quæ semel sacræ conversationis velamen suscipiunt.*

(Ex concilio Aurelian., capite 3.) Viduæ spon-
tanea voluntate ab altari sacræ conversationis vela-
men suscipiunt, decrevit sancta synodus in eodem
proposito eas permanere. Non enim fas esse decer-
nimus, ut postquam se Domino semel sub velo
consecraverint, et inter velatas oblationes fecerint,
iterum eis concedi Spiritui sancto mentiri.

CAP. XXXVI. — *De viduis, ut nullus eas velare attentet.*

(Ex concil. Mogunt., cap. 6.) Viduas autem velare
pontificum nullus attentet; prout constitutum est in
decretis Gelasii, capitulo XIII, quod nec auctoritas
divina, nec canonum forma præstitit. Quæ si pro-
pria fuerit voluntate continentiam professa, ut in
ejusdem Gelasii capitulo XXI legitur, ejus intentio
pro se reddat rationem Deo: quia sicut secundum
Apostolum, si se continere non poterat, nullatenus
D nubere vetabatur, sic secum habita deliberatione,
promissam fidem pudicitiae Deo debet custodire.
Nos autem, auctoritate Patrum suffulti, in hoc sacro
conventu sancimus, et libere judicamus, si sponte
velamen, quamvis non consecratum, sibi imposue-
rit, et in ecclesia inter velatas oblationem Deo ob-
tulerit, velit, nolit, sanctimoniam habitum ulterius
habere debet, licet sacramento confirmare velit eo
tenore et ratione velamen sibi imposuisse ut ite-
rum posset deponere.

CAP. XXXVII. — *De nobilibus feminis quæ, postquam velatæ fuerint, domi in deliciis residere delectantur.*

(Ex concilio apud Aquisgran., Ludovico Pio præ-
sente, capite 6.) De nobilibus feminis quæ amissis
viris repente velantur, et in propriis domibus di-
versas necessitates opponentes residere delectan-

tur, de quibus in aliis conventibus coram serenitate vestra jam dudum ventilatum et definitum est, majori solertique studio admonendas et instruendas ab episcopis statuimus, quatenus suæ saluti consulant, ne sic indiscrete vivendo, et propria noxiæque libertate utendo, et per diversa vagando, periculum animarum suarum incurrant, semper illud apostolicum ante oculos habentes, quo dicitur: Vidua quæ in deliciis est, vivens mortua est.

CAP. XXXVIII. — *De his qui velatas et Deo consecratas in conjugium duxerint.*

(*Ex concilio Aurelian., capite 23.*) Si quis sacro velamine consecratam in conjugium duxerit, et post dicatum Deo propositum incesta fœdera sacrilegaque miscuerit, ut in constitutis Gelasii papæ, cap. XX, legitur, protinus æquum est sacra communione detruhi, et nisi per publicam probatamque pœnitentiam omnino non recipi. Si tamen pœnituerint, transeuntibus de sæculo viaticum non negetur. In Chalcedonensi concilio, cap. XVI, hoc perpetrantes excommunicantur. Confitentibus auctoritate episcopi misericordia largitur. In epistola Syriici papæ, cap. VI, velatæ et Deo consecratæ, si abjecto proposito sanctitatis clanculum sacrilega contagione se miscuerint, et illicitis complexibus publice et libere filios procreaverint, has nuptias detestabiles a monasteriorum cœtu, et ecclesiarum conventibus eliminandas esse judicatum est: quatenus detrusæ ergastulis, tantum facinus continua lamentatione defleant. Unde verbo Domini et canonica auctoritate in hac sancta synodo præcipimus, ut omnino separentur, et juramento colligentur, ulterius sub uno non cohabitare tecto, nec familiari frui colloquio, excepto in ecclesia, aut in publico, aut rem habere ullam communem, unde suspicio illecebrosi desiderii, aut scandalum libidinosi facti juste possit oriri. Si qua etiam inter se dividenda sint, dividant, et uterque sua provideat, et incestuosus sine spe conjugii maneat.

CAP. XXXIX. — *De viduis quæ professam continentiam prævaricatæ sunt.*

(*Ex concilio Carthag., capite 104.*) De viduis quæ professam continentiam prævaricatæ sunt: sicut bonam est castitatis præmium, ita et majori observantia et præceptione custodiendum est, ut si quæ viduæ, quamlibet adhuc in minoribus annis positæ et matura ætate a viro relictæ, se devoverint Deo, et veste laicali abjecta, sub testimonio episcopi et Ecclesiæ religioso habitu apparuerunt, postea vero ad nuptias sæculares transierunt, secundum Apostolum damnationem habeant: quia fidem castitatis quam Deo voverunt, irritam facere visi sunt. Tales ergo personæ a Christianorum communione sequestrentur, neque etiam in convivio cum Christianis communicent. Nam si adulteræ conjuges reæ sunt, si suis viris obnoxie fuerint, quanto magis viduæ quæ Dei religiositatem mutaverunt, crimine adulterii notabuntur, si devotionem quam sponte nec coacte Deo obtulerunt libidinosa voluntate corrumpere

rint, atque ad secundas nuptias transitum fecerint? Quæ et si violentia irruente ab aliquo oppressæ fuerint, ac postea delectatione libidinis permanente in conjugio raptori vel violento viro consenserint, damnatione superius dicta teneantur obnoxie. De talibus ait Apostolus: Cum enim luxuriatæ fuerint, nubere in Christo volunt habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.

CAP. XL. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Zephyrini papæ, capite 4.*) Ut viduæ non sint in deliciis, sed, secundum Apostolum, sub potestate episcopi vivant.

CAP. XLI. — *De eadem re.*

(*Apostol. dicit.*) Præcipe, inquit, ut viduæ irreprehensibiles sint. Vidua eligatur non minus XL annorum, in operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, etc. Adolescentiores viduas devita. Cum enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt: simul et otiosæ loquentes quod non oportet. Volo ergo juniores nubere, procreare filios, matresfamilias esse, nullam occasionem dare adversario, maledicti gratia. Jam enim quædam conversæ sunt retro Satanam.

CAP. XLII. — *De feminis quarum mariti obierint, ut non cito se velent.*

(*Ex concilio Aurelian., capite 5.*) De feminis quæ viros amittunt, placet ne se sicut hactenus indiscrete velent, sed triginta dies post decessum viri sui expectent. Et post tricesimum diem per consilium episcopi sui, vel, si episcopus absens fuerit, consilio aliorum religiosorum sacerdotum suorumque amicorum id quod eligere debent eligant: et ut rogetur princeps a sacro conventu, ut hi qui publicam egerunt pœnitentiam, et feminæ quæ viros amittunt, sua auctoritate donec deliberent quid agant tueantur, et specialiter pro his capitula fieri, et legis mundanæ capitulis inserenda decrevimus.

CAP. XLIII. — *Ut viduitatis professio coram episcopo fiat.*

(*Ex concil. Arausic., capite 6.*) Viduitatis servandæ professionem coram episcopo in secretario habitam, imposita coram episcopo veste viduali, non esse violandam, ipsam talis professionis desertricem merito esse damnandam decernimus.

CAP. XLIV. — *Ut nullus velet vel jubeat viduas vel virgines nubere.*

(*Ex concilio Toletan., capite 10.*) Pro consulto castitatis, quod maxime hortamento concilii proficere debeat, annuente glorioso domino nostro Recaredo rege, hoc sanctum affirmat concilium, ut viduæ quibus placuerit tenere castitatem, nulla vi ad nuptias iterandas venire cogantur. Quod si priusquam profiteantur continentiam, nubere elegerint, illis nubant quos propria voluntate voluerint habere maritos. Similis conditio et virginibus habeatur, nec contra voluntatem parentum vel suam cogantur maritos accipere. Si quis vero propositum castitatis viduæ vel virginis impenderit, a sancta communione et a liminibus ecclesiæ habeatur extraneus.

LV. — *De viduis propositum relinquentibus.*

Dist. Greg. papæ missa ad Bonifacium.) Viduas ito discedentes viduitatis, super quibus nos e voluit dilectio tua, frater charissime, credo a sancto Paulo, et a multis sanctis Patribus, vertantur, olim esse damnatas. Quas et nos auctoritate damnandas, et a communione atque a liminibus ecclesiæ arcendas fore s, usquequo obediant episcopis suis et ad quod cœperunt invitæ aut voluntariæ reverde virginibus autem non velatis, si deviasanctæ memoriæ prædecessore nostro papa tio taliter decretum habemus: Hæ vero idum sacro velamine tectæ, tamen in proiginali semper se simulaverunt permanere, atæ non fuerint, si nupserint, aliquanto

his agenda pœnitentia est: quia sponsio Domino tenebatur. Si enim inter homines næ fidei contractus nulla ratione dissolvi, magis ista pollicitatio, quam cum Deo pepi sine vindicta non poterit? etc. Nam si virondum velatæ taliter pœnitentia publica ur et a cœtu fidelium usque ad satisfactiocluduntur, quanto potius viduæ quæ perfeetatatis, et maturioris sapientiæ, atque consilii, virorumque consortio multoties usæ sunt, um religionis assumpserunt, et demum apont, atque ad priorem vomitum sunt re nobis et ab omnibus fidelibus a liminibus: et a cœtu fidelium, usque ad satisfactioeliminandæ et carceribus tradendæ, quaxta beatum apostolum Paulum, tradentes odi hominem Satanæ, ut spiritus salvus sit Domini? De talibus enim et Dominus perloquitur dicens: Auferte malum de medio De quibus et per Prophetam ait: Lætabitur cum viderit vindictam, manus suas lavabit aine peccatoris. De talibus namque et eorum is atque eisdem consentientibus dicitur: n solum qui faciunt, sed etiam qui consenientibus, rei sunt.

VI. — *Ut viduæ velatæ ad nuptias ire non debeant.*

lecr. Gelasii papæ ad Sicienses episcopos capite 9.) Neque viduas ad nuptias transire; quæ religioso proposito diuturna observarmanserunt. Similiter virgines nubere prohibuquas annis plurimis in monasteriis ætatem se contigerit.

VII. — *De vidua quæ sub obtentu religionis velum ad tempus sibi imposuerit.*

Dist. Nicolai papæ, capite 5.) Nicolaus episcopus servorum Dei, reverendissimo et sancto confratri nostro Adalwino sanctæ Vivenensis archiepiscopo. Quod autem interrogasti ina quæ post obitum mariti sui velamen super caput suum imposuit, et finxit se sub velamine sanctimonialem esse, postea vero tias rediit, bonum mihi videtur quia per

A hypocrisim ecclesiasticam regulam conturbare voluit, et non legitime in voto suo permansit, ut pœnitentiam agat de illusionem nefanda, et revertatur ad id quod sponndit, et in sacro ministerio inchoavit. Nam si consenserimus quod omnia sacramenta ecclesiastica quisque, prout vult, fingat et non vere faciat, omnis ordo ecclesiasticus conturbatur, nec catholicæ fidei jura consistunt, nec canones sacri rite observantur. Quid enim profuit Simoni Mago baptismum sacrum flicte suscipere, et in Christianitate permansurum se finxisse, cum per apostolum fraude ejus detecta quod sibi futurum esset prænuntiatum est. Ait enim: Pecunia tua tecum sit in perditione: cor enim tuum non est rectum coram Deo: pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, et roga Deum ut forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui in felle enim amaritudinis, et obligatione iniquitatis video te esse. Ideo tales, nisi resipiscant, spirituali gladio percutere censemus. Non enim fas est Spiritui sancto mentiri, sicuti Ananias et Sapphira mentiti sunt, et statim perierunt.

CAP. XLVIII. — *De viduis et puellis quæ in domibus propriis habitum religionis susceperunt.*

(Ex concilio Toletan. iv, capite 57.) De viduis et puellis quæ habitum religionis in domibus propriis tam a parentibus quam per se mutaverunt, si postea contra instituta Patrum, vel præcepta canonum. conjugia crediderint copulanda, tandiu utrique habeantur a communione suspensi, quousque quod illicite perpetraverunt emendare neglexerint, a communione vel omnium Christianorum convivio in perpetuum sint sequestrati.

CAP. XLIX. — *Quod sanctus Gregorius quamdam feminam velatam quæ sacrum propositum transgressa est, comprehendi jusserit.*

(Ex reg. Greg. ad Sepontium episcop.) Si custos religiosi habitus fuisses, aut esse nosse episcopus, filiam gloriosæ memoriæ Tulliani magistri militiæ, te illic posito, nec projectis religiosis vestibus ad sæcularem reverti habitum, nec ad nos licuisset perversam epistolam destinare. Sed quia nimia desidia ac torpore deprimeris, in tuo dedecore res ad præsens illicita impune commissa est. Nam sicut præfati sumus, si sollicitus esses, prius ad nos ultio mulieris pravissimæ, quam culpa debuit pervenire. Quia ergo tantum hebes, tantumque es negligens, ut nisi canonicam vitæ fueris coercionem expertus, in aliis distractionem et disciplinam nescias custodire, qualiter debeas esse sollicitus, congruo tibi, si Domino placuerit, tempore demonstramus. Præsentia igitur scripta suscipiens evigila, et excitatus saltem exsequere quod pressus nunc usque ignavia distulisti. Instantiæ ergo tuæ sit, prædictam mulierem una cum Sergio defensore comprehendere, et statim non solum ad male contemptum habitum sine excusatione aliqua revocare, sed etiam in monasterio ubi omnino districte valeat custodiri detrudere, et ita omnem circa illam sollicitudinem exhibere, ut quam sit nefarium quod commisit, ex tua possit distractione cognoscere. Qua in re si quis, quod non

credimus-laicorum aliquo tibi ingenio tentaverit obsistendum, a sanctissimæ eum communionis participatione suspende, nobisque renuntiare festina, ut quantum si execrabile quod præsumit, postquam consideratione propria non advertit, emendationis qualitate cognoscat. In his autem omnibus jta cautum ac stude vigilantem te ostendere, ut culpam tuam non geminare neglectus, sed aliquantisper valeat et sollicitudo minuere.

CAP. L. — *De viduis velatis, si voluptatibus carnis inservire accusantur.*

(*Ex concilio Meldensi, capite 2.*) Ut illæ quæ quasi sanctimoniales sub velamine religionis degere videntur, sed potius in deliciis viventes, mortuæ in divinis oculis computantur, per provincias discurrerent, curiosæ et verbosæ, si libidinibus cæterisque carnis voluptatibus inservire accusantur, si manifeste detegi potuerint, episcopali auctoritate et regia potestate in talibus locis residere sub testimonio religioso cogantur, ubi pœnitentiam si fecerint dignam, assequantur etiam fructuosam. Si enim manifeste detegi non valuerint, erga Ecclesiam suæ opinionis malam famam canonicè purgare cogantur: et ut religiosius de cætero vivant, et in monasteriis conversentur, episcopali decreto et regia potestate coerceantur. De his etiam Apostolus dicit: Quæ cum fornicatæ fuerint, in Christo nubere volunt.

CAP. LI. — *Ut sacrilegi dijudicentur, qui se sacratis feminis miscuerint.*

(*Ex concilio Arelatensi, capite 7.*) Sciendum est omnibus quod Deo sacratarum feminarum corpora per votum propriæ sponsonis et verba sacerdotis Deo consecrata templa esse Scriptorum testimonio comprobantur, et ideo violatores earum sacrilegi ac juxta Apostolum filii perditionis esse noscuntur.

CAP. LII. — *De his qui sanctimoniales virgines, viduas velatas rapiunt.*

(*Ex concilio Meldensi, capite 8.*) Qui sanctimoniales virgines vel viduas rapiunt, et progressu etiam criminis in conjugium sumunt, publicæ pœnitentiæ subigantur. Ipsæ vero feminæ locis congruis pœnitentiæ retrudantur, et ad habitum religionis redire cogantur. Ipse autem incestuosus sine spe uxoriæ copulationis perenniter maneat, nisi nescisse se velatam expurgare potuerit. Si vero, quod absit! conjugio iterare præsumperint, acriori subdantur vindictæ, et amplius propellantur. Qui se forte obedire monitis salutaribus noluerint, anathematizentur.

CAP. LIII. — *Ut clerici seu laici cum bono testimonio cum sacris puellis loqui debeant.*

(*Ex concilio Spalensi, capite 10.*) Hæc cautela circa omnes servetur, ut laici remoti a peculiaritate virginum, nec usque ad vestibulum habeant accedendi familiare permissum, nec ipse qui præest cum sola colloqui debet, sed sub testimonio duarum aut trium sororum, ita rara sit accessio, brevisque locutio.

A CAP. LIV. — *Quod mulieres velatæ, in monasteriis, aut in domibus suis habitum observent.*

(*Ex decr. Eugenii papæ capite 28.*) Mulieres obtentu religionis velatæ, aut in monasterio regulariter vivant, aut in domibus suis susceptum habitum castè ebservent.

CAP. LV. — *Ut adolescentiores viduæ, vel sanctimoniales, ab episcopo non negligantur*

(*Ex concilio Carthag., capite 102.*) Ad reatum episcopi pertinet, vel presbyteri qui parochiæ præest, si sustentandæ ab Ecclesia vitæ præsentis causa adolescentiores viduæ vel sanctimoniales eorum familiaritatibus subjiciantur.

B CAP. LVI. — *Ut unusquisque episcopus clericos in suo episcopio vagantes, ad suum episcopum redire faciat.*

(*Ex concilio Mogunt., capite 19.*) Ut unusquisque episcopus in sua parochia diligenter presbyteros vel clericos inquireat, unde sint: et si aliquem fugitivum invenerit, ad suum episcopum redire faciat.

CAP. LVII. — *De clericis vagis.*

(*Ex eodem capite 18.*) De clericis vagis, seu deacephalis, id est, de his qui sunt sine capite, neque in servitio Domini nostri, neque sub episcopo, neque sub abbate, sed sine canonica vel regulari vita degentes, ut in libro officiorum secundo, cap. tertio, de his dicitur: Hos neque inter laicos, et inter sæcularium officiorum studia, neque inter clericos religio tentat divina, sed solutos atque oberantes, sola turpis vita complectitur et vaga: quique dum nullum metuunt, explendæ voluptatis suæ licentiam sectantur, et quasi animalia bruta libertate ac desiderio feruntur, habentes signum religionis, non religionis officium, hypocentauris similes, neque equi nec homines. Tales omnino præcipimus, ut ubicunque inventi fuerint, episcopi sine ulla mora eos sub custodia constringant canonica, et nullatenus eos amplius ita errabundos et vagos secundum desideria voluptatum suarum vivere permittant. Sin autem episcopis suis canonicè obedire noluerint, excommunicentur usque ad iudicium episcopi regionis illius. Sin autem nec illi eos corrigere valuerint, omnino sub vinculis constringantur usque ad synodum, ut ibi eis indicetur utrum ad iudicium principis aut ad universalem synodum deferantur, sub custodia publica.

CAP. LVIII. — *Ut monachæ monastice vivant, et canonicè secundum canonicam vitam vivant.*

(*Ex eodem concilio cui interfuit Carolus imper., et Ricolphus archiep., in claustr. S. Alb., capite 13.*) Abbatissas autem cum sanctimonialibus omnino recte et juste vivere censemus. Quæ vero professionem secundum regulam sancti Benedicti fecerunt, regulariter vivant. Sin autem, canonicè vivan plener, et sub diligenti cura custodiam habeant, et in claustris suis permaneant, nec foras exitum habeant. Sed et ipsæ abbatissæ in monasteriis sedeant nec foras vadant, sine licentia et consilio episcopi sui.

CAP. LIX. — *Ut sanctimoniales abbatissæ suæ sint obediētes.*

(*Ex eodem, capite 14.*) Sanctimoniales, nisi forte abbatissa sua pro aliqua necessitate incumbente mittente, nequaquam de monasterio egrediantur. Hæ vero quæ famulos aut famulas non habent, ad exercenda negotia ad mediam monasterii portam perveniant, et ibi coram testibus negotium suum exerceant.

CAP. LX. — *De feminis quæ propter continentiam muliebrem mutant habitum.*

(*Ex concilio Grangen. capite 13.*) Si qua mulier propter continentiam quæ putatur, habitum mutat, et pro solito muliebri amictu virilem sumit, anathema sit.

CAP. XLI. — *De illo qui virginitatem custodierit, nuptias autem exsecraverit.*

(*Ex eodem, capite 9.*) Quicumque virginitatem custodiens, aut continentiam studens, velut horrescens nuptias temerat, nec propter hoc quod bonum et sanctum est nomen virginitatis assumit, anathema sit.

CAP. XLII. — *De feminis quæ propter religionem crines totonderint.*

(*Ex eodem, capite 17.*) Si qua mulier propter divinum cultum, ut æstimat, crines attondit, quos ei Deus ad subjectionis memoriam tribuit, tanquam præceptum dissolvens obedientiam, anathema sit.

CAP. XLIII. — *De illis qui propter continentiam pallii vestiuntur.*

(*Ex concil. Cabillon., capite 12.*) Si quis virorum propter continentiam, quæ putatur, amictu pallii utitur, quasi per hoc habere se justitiam credens, et despicit eos qui cum reverentia byrris et aliis communibus et solitis vestibus utuntur, anathema sit.

CAP. LXIV. — *De illis qui virginitatem observant, et sic extolluntur.*

(*Ex eodem, capite 10.*) Si quis ex his qui virginitatem propter Deum servant extollitur adversum conjugatos, anathema sit.

CAP. LXV. — *Quod non sit permittendum monachos et monachas in uno monasterio simul habitare.*

(*Ex reg. Greg. papæ.*) In nullo loco monachos et monachas permittimus unum monasterium habere, sed nec ea quæ duplicia vocant, et si quid tale est. Religiosus episcopus mulieres quidem in suo loco studeat manere, monachos autem aliud monasterium ædificare cogat. Sin autem plurima sint talia monasteria, separentur in aliis monasteriis monachæ, et in aliis monachi. Res autem quas habent communes, secundum jura eis competentia distribuantur.

CAP. LXVI. — *Ut episcopus monasteria monachorum et sanctimonialium frequenter visitet.*

(*Ex concil. Rothomag., capite 3.*) Ut episcopus monasteria monachorum et sanctimonialium frequenter introeat, et cum gravibus et religiosis personis, et in eorum, vel in earum conventu residens, eorum vitam et conversationem diligenter discentiat, et, si quid repre-

hensibile invenerit, corrigere satagat. Sanctimonialium etiam, pudicitiam subtiliter investiget. Et si aliqua invenitur quæ, neglecto proposito castitatis, clerico aut laico impudenter misceatur, et in privata custodia retrudatur, ubi quod male commisit digne pœniteat. Interdicat etiam ex auctoritate sanctorum canonum, ut nullus laicus aut clericus in earum claustris et secretis habitationibus accessum habeat, neque presbyteri, nisi tantum ad missam, expleta missa ad ecclesias suas redeant. Omnibus præterea publice et privatim denuntiet, quantum piaculum sit, qui sponsam Christi vitare præsumit. Si enim ille reus tenetur qui sponsam hominis violat, quanto magis reus majestatis efficitur qui sponsam omnipotentis Dei corrumpit?

CAP. LXVII. — *Ut abbates in potestate episcoporum consistent.*

(*Ex concilio Aureliano, capite 4.*) Abbates pro humilitate religionis in episcoporum potestate consistent, et si quid extra regulam fecerint, ab episcopis corrigantur. Non semel, sed sæpius in anno, episcopi visitent monasteria monachorum, et si quid corrigendum fuerit, corrigant. Monachi autem abbatibus omni obedientia et devotione subjaceant. Quod si quis per contumaciam extiterit indevotus, ac per loca aliqua vagari, aut peculiare aliquod habere præsumperit, omnia quæ acquisierit ab abbatibus auferantur secundum regulam monasterio profutura. Ipsi autem qui fuerint pervagati, ubi inventi fuerint, cum auxilio episcopi tanquam fugaces sub custodia revocentur et constringantur.

CAP. LXVIII. — *De monachis qui filios procreaverint.*

(*Ex dictis S. Isidor.*) Monachi filios procreantes in carcere recludantur, tantum facinus continua lamentatione deflentes, ut eis vel ad mortem sola misericordia in communionis gratia possit indulgeri.

CAP. LXIX. — *De sanctimonialibus quæ vim barbaricam pertulerunt.*

(*Ex decr. Leonis papæ, capite 49.*) De his autem quæ, in sacro virginitatis proposito constitutæ, barbaricam pertulere violentiam, et integritatem pudoris non in animo sed corpore perdiderant, ea nobis videtur servanda moderatio, ut neque in viduarum dejiciantur gradum, neque in sacrarum et perseverantium virginum numero censeantur. Quibus si in omnibus virginalibus observationibus perseverant, et castimoniam soliditatem mente custodiunt, sacramentorum non est neganda communio: quia injustum est illas in eo vel argui, vel notari, quod non voluntas admisit, sed vis hostilis eripuit.

CAP. LXX. — *De quadam abbatissa quæ se proclamaverat super militibus in claustris suis hospitantibus.*

(*Ex regis Greg. ad Fortunatum episcopum Neapolit., capite 112.*) Insinuavit nobisATRIX præsentium Agnella abbatissa, quod intra monasterium ipsius milites hospitentur. Et omnino de fraternitatis vestræ sollicitudine mirati sumus, cur hoc patienter tulerit, et non illud cum omni celeritate fecerit emendari. Unde hortamur, ut vel nunc studii vestri sit in-

stanter et quorum interest imminere, quatenus sine aliqua exinde excusatione tollantur, et nullus illic ulterius meatum accipiat, nec callidus hostis occasionem inveniens, de deceptione religiosi habitus, quod absit! valeat exsultare.

CAP. LXXI. — *Quod res ecclesiasticæ ad laicos disponendæ non respiciant.*

(*Ex concilio apud Compendium, capite 10.*) Synodali decreto sancitum est, ne laici vel sæculares de viris Deo dicatis Ecclesiæque facultatibus aliquid ad se putent vel præsumant præter reverentiam pertinere, quorum quarumque sacerdotibus disponendi indis- cussæ a Deo cura commissa docetur. Si quis contra hæc venire præsumperit, anathemate feriatur.

CAP. LXXII. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, capite 3.*) De viris Deo dicatis vel ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi, nulla legitur laicis, quamvis religiosis, unquam attributa facultas.

CAP. LXXIII. — *Ut abbates ad synodum ire non cogantur, nisi pro rationabili re.*

(*Ex concilio Turonensi, capite 11.*) Episcopus non debet abbatem cogere ad synodum ire, nisi aliqua rationabilis causa consistat.

CAP. LXXIV. — *Ut congregationes monachorum sine col- laudatione episcopi fieri non liceat*

(*Ex concilio Epaonensi, capite 10.*) Cellulas novas aut congregatiunculas monachorum absque no- titia episcopi prohibemus institui.

CAP. LXXV. — *De virginibus sacris, quæ parentibus pri- vantur.*

(*Ex concilio Africano, capite 11.*) Ut virgines sac- cræ, si parentibus a quibus custodiebantur privatæ fuerint, ab episcopo custodiantur. Ubi autem epi- scopus absens est, providentia gravioribus feminis commendetur, ut simul habitantes invicem se custo- dian, ne, passim vagando, Ecclesiæ lædant existi- mationem.

CAP. LXXVI. — *Qui religiosis feminis præponendus sit.*

(*Ex concilio Carthaginiensi, capite 97.*) Qui reli- giosis feminis præponendus sit, ab episcopo pro- betur.

CAP. LXXVII. — *De sanctimonialibus, quid in claustro facere debeant.*

(*Ex concilio Moguntino, capite 6.*) Sanctimoniales in monasterio constitutæ habeant studium in le- gendo et in cantando, et horas canonicas solemniter pariter celebrent, et omnes, exceptis quas infirmitas tenet, in dormitorio dormiant, et omnibus diebus ad capitulum et ad collationes veniant, et regulam a sanctis Patribus illis constitutam diligenter obser- vent.

CAP. LXXVIII. — *Nullus laicus claustra sanctimonialium ingrediatur, nisi ad opera exercenda.*

(*Ex eodem, capite 16*) Nullus vassus abbatissæ, nec minister aliquis, nec clericus, nec laicus claustra ancillarum Dei ingrediatur, nisi forte quando neces- sitas operandi incumbit.

A CAP. LXXIX. — *Janitrix claustrum non eligatur, nisi te- stimonium habeat bonum.*

(*Ex eodem, cap. 15.*) Portaria non eligatur, nisi quæ ætate matura sit, et testimonium habeat bo- num, et vitæ probabilis sit.

CAP. LXXX. — *Ut abbatissa, nisi per licentiam sui epi- scopi a monasterio non egrediatur.*

(*Ex concilio Gangren., capite 9.*) Abbatissa nequa- quam de monasterio egrediatur, nisi per licentiam episcopi sui. Et si quando foras pergat, de sanctimo- nialibus quas secum ducit curam maximam habeat, ut nulla eis detur occasio peccandi.

CAP. LXXXI. — *Ut unus abbas duobus monasteriis præ- esse non debeat.*

(*Ex concilio Arausic., capite 54.*) Unum abbatem B duobus monasteriis interdiximus præsidere.

CAP. LXXXII. — *Ut monachi compatres non habeant.*

(*Ex concilio Augustodunensi, capite 5.*) Ut monachi vel monachæ compatres habere non præsumant.

CAP. LXXXIII. — *Quod feminæ in conventu docere non debeant.*

(*Ex concilio Carthaginiensi.*) Mulier quamvis docta in conventu docere non audeat.

CAP. LXXXIV. — *Ut femina pœnitentiam dare non debeat, nec sedere inter sacerdotes in convivio.*

(*Ex concilio Remensi, præsentate Ludovico impera- tore, capite 5.*) Femina non det pœnitentiam, nec corporale cum oblatione, nec calicem super altare ponat, nec inter ordinatos stet in ecclesia, nec se- det inter sacerdotes in convivio.

C CAP. LXXXV. — *De mulieribus virorum causas discutien- tibus.*

(*Ex concil. Nanneten., cap. 8.*) Cum Apostolus dicat : Mulieres in ecclesia taceant : non enim per- mittitur eis loqui, turpe est enim mulieri in eccle- sia loqui : mirum videtur, quod quædam mulierculæ contra divinas humanasque leges, attrita fronte impudenter agentes, placita generalia et publicos conventus indesinenter adeunt, et negotia regni utilitatesque reipublicæ magis perturbant quam disponant, cum indecens sit, et etiam inter barbaras gentes reprehensibile, mulieres virorum causas dis- cutere, et quæ de lanificiis suis, et operibus textili- bus, et mulieribus inter genitricas suas residentes debuerant disputare, in conventu publico ac si in curia residentes, senatoriam sibi usurpant auctori- tatem. Quæ ignominiosa præsumptio fautoribus ma- gis imputanda videtur, quam feminis. Unde quia divinæ leges, ut supra monstratum est, hoc contra- dicunt, et humanæ nihilominus idipsum prohibent, ut feminæ nihil aliud prosequantur in publico, quam suam causam. Ait enim lex Theodosiana : Nulla ra- tione feminæ amplius quam suas causas agendi ha- beant potestatem, nec alicujus causam a se noverint prosequendam : idcirco ex auctoritate canonica in- terdicimus, ut nulla sanctimonialis virgo, vel vidua, conventus generales adeat, nisi a principe fuerit evocata aut ab episcopo suo : nisi forte proprie necessitatis ratio impulerit, et hoc ipsum cum licen- tia et nuntio episcopi sui.

XXVI. — *Quod abbas pro humilitione locum A suum relinquere possit.*

concil. Mongunt. cap. 18.) Abbas potest pro tione, et cum permissione episcopi, locum elinqueret: tamen fratres eligant sibi abba- ipsis si habeant, sin autem de extraneis. Nec us debet abbatem violenter retinere in loco congregatio debet eligere sibi abbatem post abbatis sui, vel eo vivente, si ipse discesse- peccaverit. Ipse enim non potest aliquem or- le suis propinquis vel amicis, sine voluntate

XXVII. — *Quod laicus in ecclesia lectionem recitare non debeat.*

eodem, cap. 19.) Laicus non debet in eccle- onem recitare, nec alleluia dicere, nisi psal- tum et responsoria sine alleluia.

XXVIII. — *Quod non liceat episcopo abstrahere m monasterii, quamvis erga se peccaverit abbas.*

eodem, cap. 20.) Episcopo non libet tollere onem monasterii, quamvis peccaverit abbas, tat eum in aliud monasterium, in potestatem abbatis.

LXXXIX. — *Ne monachi placita sæcularia adeant.*

eodem, cap. 21.) Ac deinde decrevimus, sicut regula dicit, ut monasterium ubi fieri possit, anos ordinetur: quia illi præpositi sæpe in em incidunt, et in laqueum diaboli. Hoc tamen volumus, ut non monachi ad sæcularia pla- atenus veniant, neque ipse abbas sine licen- copi sui, et cum necessitas exigit, tunc per em et consilium episcopi sui illuc vadat. Ne- m tamen contentiones aut lites aliquas ibi præsumat, sed quidquid quærendum, vel respondendum sit, per advocatos suos hoc fa- abates et monachi usque ad interrogationem m habeant, et cum interrogantur, cum hu- et reverentia respondeant: Alias querelas devitent. In eorum claustro permaneant, ne ex eis foras vadat, nisi per necessitatem ate mittatur in obedientiam: nec foris man- neque libat sine permissione abbatis, nec ad a sæcularia vadat.

CAP. XC. — *De negotio sæculari.*

eodem, cap. 22.) Ministri autem altaris Domi- monachi, nobis placuit, ut a negotiis sæcula- mino abstineant. Multa sunt ergo negotia ia, de his tamen pauca perstringamus, ad rtinet omnis libido, non solum immunditia sed etiam omnis carnalis concupiscentia. id plus justo appetit homo, turpe lucrum est: t injusta accipere vel etiam dare pro alicu- lulari conquestu, pretio aliquem conducere, ionem, et lites, et rixas amare, in placitis sæ- us disputare, excepta defensione orphanorum arum, conductores aut procuratores esse tum rerum, turpis verbi vel facti jocularem vel jocum sæcularem diligere, aleas amare

PATROL. CXL.

ornamentum inconveniens proposito suo quærere, in deliciis vivere velle, gulam et ebrietatem sequi, pondera injusta vel mensuras habere, negotium in- justum exercere. Nec tamen justum negotium est est contradicendum propter necessitates diversas: quia legimus sanctos apostolos negotiasset, et in re- gula S. Benedicti præcipitur prævidere, per quorum manus negotium monasterii transeat. Canes et aves sequi ad venandum, et in omnibus quibuslibet cau- sis superfluum esse. Ecce talia et his similia mini- stris altaris Domini necnon et monachis omnino contradicimus. De quibus dicit Apostolus: Nemo mil- itans Deo implicat se negotiis sæcularibus.

CAP. XCI. — *De clericis injuste tonsuratis.*

(Ex eodem, cap. 23.) De clericis vero hoc statu- mus, ut hi qui hactenus inventi sunt sive canonico sive in monachico ordine tonsurati sine eorum volun- tate, si liberi sunt, ut ita permaneant, et deinceps cavendum ut nullus tondeatur, nisi legitima ætate, et spontanea voluntate, vel cum licentia domini sui, vel consensu parentum.

CAP. XCII. — *Ut episcopi sive abbates, ante se joca turpia fieri non permittant.*

(Ex eodem, cap. 24.) Ut episcopi et abbates ante se joca turpia facere non permittant, sed pauperes et indigentes secum ad mensam habeant, et lectio divina ibi personet, et sumant cibum cum benedi- ctione, et laude Domini secundum Apostolum: Sive manducatis sive bibitis, omnia in laude Dei faciat.

CAP. XCIII. — *De illis qui ab episcopo seu ab aliis avaritiæ causa seducti se totonderunt.*

(Ex eodem, cap. 25.) Constituit sane sacer iste conventus, ut episcopi sive abbates, qui non in fru- ctum animarum, sed in avaritiam et turpe lucrum inhiantes, quoslibet homines illectos circumveniendi totonderunt et res eorum tali persuasione non solum acceperunt, sed potius surripuerunt, pœnitentiæ canonicæ sive regulari, utpote turpis lucri se- ctatores, subjaceant: hi vero qui vanis promissionibus illecti, vel quibuslibet machinationibus persuasi, mentis inopes effecti, rerum suarum do- mini esse nescientes, comam deposuerunt, in eo quod cœperunt perseverare cogantur. Res namque quæ ab illectis et negligentibus datæ, ab avaris et negligentibus non solum acceptæ sed raptæ noscun- tur, hæredibus reddantur, qui dementia parentum, avaritia incentorum exhæredati esse noscuntur. Si vero nescientibus episcopis aut abbatibus, ministri eorum, quilibet videlicet in clero, hoc fecisse con- vincuntur, episcopi et abbates, desidia: illi vero rapacitate et avaritia, judicentur. Hoc vero quod quis Deo juste et rationabiliter de rebus suis offert, firmiter Ecclesia tenere debet.

CAP. XCIV. — *Ut abbatissa magnam curam habeat de congregatione sua.*

(Ex eodem, cap. 26.) Abbatissa diligentem habeat curam de congregatione sibi commissa, et provideat ut in lectione et in officio, et in modulatione psal- morum ipsæ sanctimoniales strenuæ sint, et in om-

nibus operibus bonis illa eis ducatum præbeat, utpote pro animabus earum rationem redditura in conspectu Domini : et stipendia sanctimonialibus præbeat necessaria, ne forte per indigentiam cibi aut potus peccare compellantur.

CAP. XCV. — *Ut sanctimoniales in domibus suis cum aliquibus masculis manducare vel bibere non præsumant.*

(*Ex eodem, cap. 27.*) Non debere sanctimoniales in propriis mansionibus cum aliquibus masculis, clericis sive laicis consanguineis sive extraneis bibere sive comedere : sed si quando id agendum est, in auditorio agatur, et cum nullo masculo eis colloquium habere liceat, nisi in auditorio, et ibi coram testibus idoneis.

CAP. XCVI. — *Qualiter indignus abbas a suo separatur officio.*

(*Ex concil. Tribur. cui interfuit rex Arnolphus, cap. 13.*) Si quis autem abbas cautus in regimine et humilis, castus sobriusque, misericors, discretus non fuerit, ac divina præcepta verbis et exemplis non ostenderit, ab episcopo in cujus territorio consistit, et a vicinis abbatibus et cæteris Deum timentibus suos arceatur honore, etiam si omnis congregatio vitiiis suis consentiens abbatem eum habere voluerit.

CAP. XCVII. — *De clericis qui tonsuras dimiserint, et uxores acceperint.*

(*Ex eodem concil., præsentè Arnolpho rege, cap. 16.*) Clericus si tonsura dimissa uxorem acceperit, qui quidem sit sine gradu nec ad monasterium aliquod a parentibus traditus, si uxorem habere permittitur, iterum tonderi cogatur, nec in vita sua tonsuram negligere audeat. Quem autem progenitores ad monasterium tradiderunt, et in Ecclesia cœpit cantare, et legere, nec uxorem ducere, nec monasterium de-

serere poterit, sed si discesserit, reeducatur. Si tonsuram dimiserit, rursum tondeatur, uxorem si usurpaverit, dimittere compellatur.

CAP. XCVIII. — *De puellis quæ se ante legitimos annos sua sponte sacræ religioni tradiderint.*

(*Ex eodem, cap. 17.*) Puella si ante duodecim annos ætatis sponte sua sacrum sibi velamen assumit, possunt statim parentes vel tutores ejus id factum irritum facere, si volunt. At si annum et diem id dissimulando consenserint, ulterius nec ipsa, nec illi mutare hoc poterunt. Porro si in fortiori ætate a dolescentula, vel adolescens servire Deo elegerint, non est potestas parentibus hoc prohibendi.

CAP. XCIX. — *De illo qui filium, aut neptem, vel parentem suam Deo omnipotenti offerri voluerit.*

(*Ex eodem, cap. 6.*) Quicumque filiam suam, aut neptem, vel parentem Deo omnipotenti offerri voluerit, licentiam habeat : sin autem, virum accipiat, domi infantes suos nutriat, et non aliam infra monasterium mittere nutriendi gratia præsumat, nisi eam quam firmiter in ipso loco, in Dei servitio perseverare voluerit, secundum instituta sanctorum Patrum, seu secundum canonicam auctoritatem.

CAP. C. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 7.*) Omnino prohibemus, ut nullus filium aut nepotem, vel parentem suum in monasterio puellarum ad nutriendum commendare præsumat, nec quisquam illum ibi suscipere audeat.

CAP. CI. — *De abbate qui feminas in monasterio suo festivitates celebrare permiserit.*

(*Ex concilio Urbico.*) Si abbas mulierem in monasterium suum ingredi permiserit, aut festivitates aliquas ibidem spectare, tribus mensibus in alio monasterio retrudatur, pane et aqua tantum contentus.

FINIS LIBRI OCTAVI.

INDEX CAPITULORUM LIBRI NONI.

CAP. I. Quod aliud sit uxor, aliud concubina, nec erret quisquis filiam suam in matrimonium concubinam habenti tradiderit.

2. Qualis uxor legitima esse debeat.

3. Ut nullus occulte nuptias celebret.

4. Quo tempore nuptiæ celebrandæ sint.

5. Qualiter benedicantur a sacerdote sponsus et sponsa.

6. Ut nullum conjugium sine dote fiat.

7. Ut sponsus et sponsa ante nuptias a sacerdote benedicantur.

8. De primo conjugio.

9. Quod vir fidelis a muliere infideli separari non debeat.

10. Ut in Christianorum nuptiis non saltetur.

11. Ut viduam nemo furetur in uxorem.

12. Ut virginem nemo furetur in uxorem.

13. De virgine vel vidua furata.

14. De virginibus quæ virginitatem ante nuptias non custodierint.

15. Quod nulli liceat concubinas habere.

16. De illis qui ante nuptias concubinas habuerint.

17. Item de concubinis.

18. De ancilla, si proprio domino suo legitime fieri possit.

19. De illo qui servum suum et ancillam in matrimonium conjunxerit.

20. De multinubis.

21. Quod secunda conjugia sæcularibus non negentur, quibus tamen ad clerum minime venire conceditur.

22. De illis qui in plurimas nuptias inciderunt.

23. De illis qui tertio nuptias celebraverint.

24. De bigamis.

25. De numero maritorum.

26. De ingenuo homine, si alterius ancillam pro ingenua, acceperit, et post ancillam eam esse intellexerit.

27. De femina ingenua, si servum maritum acceperit.

28. De legitime conjunctis, si alter illorum in amen- A
tiam devenerit.
29. De legitimis matrimoniis servorum.
30. Si furiosi matrimonia contraxerint.
31. De desponsata puella, si alter eam in matrimo-
nium possit accipere.
32. De his qui sponsas alienas rapiunt.
33. De his qui feminas rapiunt.
34. De eadem re.
35. De his qui rapiunt puellas sub nomine simul ha-
bitandi.
36. De puellis raptis nondum desponsatis.
37. De raptis desponsatis.
38. De eadem re.
39. De eadem re.
40. De illis qui in matrimonio sunt et concumbere B
non possunt.
41. De eadem re.
42. De eadem re.
43. De eadem re.
44. De eadem re.
45. De conjugatis, qui sæcularia relinquere deside-
rant.
46. De viro qui uxorem suam velare permiserit.
47. De muliere, si sine licentia viri sui velum sibi
imposuerit.
48. De viro qui sine uxoris permissu monasticam
vitam susceperit.
49. De regina Thietbirga, quæ causa religionis a re-
gia dignitate discedere voluerat.
50. De Lothario rege qui uxorem suam in custodia
detinebat.
51. De singulari certamine quod Lotharius molitus
est contra Thietbirgam uxorem suam.
52. De femina de adulterio inculcata, si cum marito
debet inire certamen legale, suæ potestati prius
debet, etc.
53. De eadem re.
54. De illis qui in alias provincias fugerint aut suos
seniores secuti fuerint, et uxores suas domi reli-
querint.
55. De feminis quæ captis viris, vel in captivita-
tem, etc.
56. Quod non probetur esse culpabilis qui uxorem D
capti in matrimonio videtur esse sortitus.
Ut si mulieres ad priores maritos redire nolue-
rint, velut impiæ, ecclesiastica communione pri-
vandæ sunt.
58. Ut si viri de captivitate regressi, intemperantia
uxorum offensi non fuerint, et voluerint eas in
conjugio recipere liberam habeant facultatem.
59. De illo qui in paganismo uxorem suam dimiserit.
60. De baptizato, si uxor ejus infidelis converti no-
luerit.
61. De illo qui ante baptismum mulierem virginem
acceperat.
62. De illis feminis quæ nulla causa interveniente
reliquerunt viros suos.
63. De femina quæ adulterum reliquerit, et adulte-
rum acceperit.
64. Quod neque dimissus ab uxore, neque dimissa
a marito jungatur.
65. De illo qui vivente marito conjugem illius adul-
terasse accusatur, et eam post ejus mortem sum-
psisse dignoscitur.
66. De eadem re.
67. De illo qui uxorem habet, et sæpius mœchatus
fuerit.
68. Si laicus absolutus cum laica absoluta pecca-
verit.
69. De uxore quæ conscio marito mœchata fuerit.
70. De viro uxorem non habente, si cum uxore al-
terius adulterium perpetraverit.
71. De conjugatis qui aliqua certa re discidium fece-
runt, ut inupti maneant.
72. De illis qui interveniente repudio aliis se in ma-
trimonio copulaverint.
73. Si cujus uxor constuprata fuerit, et propterea
maritus perdere illam machinaverit.
74. De eo, si quis cum uxore alterius, vivente eo, for-
nicatus fuerit.
75. De ingenuo qui ingenuam acceperit uxorem, et
postea se servum fecerit.
76. De illis conjugatis, quorum leges diversæ sunt.
77. Cur communicantes viri cum adulteris uxoribus
non conveniant.
78. Quod non conveniat Christianos cum hæreticis
nuptialia jura contrahere.
79. Judiciæ examinatio.
80. Separatio incestæ copulationis.
81. Reconciliatio conjugatorum.
82. De eadem re.

BURCHARDI

ECCLESIAE WORMACIENSIS EPISCOPI

DECRETORUM LIBER NONUS.

DE FEMINIS NON CONSECRATIS.

ARGUMENTUM LIBRI.

Libro hoc de virginibus et viduis Deo non sacratis, de earum raptoribus, pœnaque iis imponenda, de legitimo matrimonio, de illegitimo concubitu ejusque pœnitentia tractatur.

CAP. I. — *Quod aliud sit uxor, aliud concubina, nec erret quisquis filiam suam in matrimonium concubinam habenti tradiderit.*

(*Ex decr. Leonis papæ, capite 18.*) Non omnis mulier viro juncta uxor est viri, quia nec omnis filius hæres est patris. Nuptiarum autem fœdera inter ingenuos sunt legitima, et inter æquales multo prius hoc ipsum Domino constituyente, quam initium Romani juris existeret. Itaque aliud est uxor, aliud concubina, sicut aliud est ancilla, aliud libera. Propter quod etiam Apostolus ad manifestandam harum personarum discretionem testimonium ponit ex Genesi, ubi dicitur Abrahæ: Ejice ancillam et filium ejus: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Unde cum societas nuptiarum ita ab initio constituta sit, ut præter sexuum conjunctionem haberet in se Christi et Ecclesiæ sacramentum, dubium non est eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium. Igitur cujuslibet loci laicus, si filiam suam viro habenti concubinam in matrimonium dederit, non ita accipiendum est quasi eam conjugato dederit, nisi forte illa mulier et ingenua facta, et dotata legitime, est publicis nuptiis honestata videatur; quia paterno arbitrio viris conjunctæ carent culpa, si mulieres quæ a viris habebantur in matrimonio non fuerunt, quia aliud est nupta, aliud concubina.

CAP. II. — *Qualis uxor legitima esse debeat.*

(*Ex epistola Leonis papæ.*) Qualis esse debeat uxor quæ habenda est secundum legem: virgo casta et desponsata in virginitate, et dotata legitime, et a parentibus tradita, et a sponso et a paranympis accipienda, et ita secundum legem et Evangelium publicis nuptiis honeste in conjugium liquide sumenda: et omnibus diebus vitæ nisi ex consensu et causa vacandi Deo nunquam propter hominem separanda, et si fornicata fuerit dimittenda; sed illa vivente altero non deducenda, quia adulteri regnum Dei non possidebunt, et pœnitentia illius per scripturas recipienda.

A CAP. III. — *Ut nullus occulte nuptias celebret.*

(*Ex decr. Hormisdæ papæ, capite 6.*) Ut nullus fidelis cujuscunque conditionis sit occulte nuptias faciat, sed, benedictione a sacerdote accepta, publice nubat in Domino.

CAP. IV. — *Quo tempore nuptias celebrandæ sint.*

(*Ex concilio Hilerdensi, cap. 3.*) Quod non oporteat a Septuagesima usque in octavas Paschæ, et tribus hebdomadibus ante festivitatem sancti Joannis Baptistæ, et ab Adventu Domini usque post Epiphaniam nuptias celebrare. Quod si factum fuerit, separantur.

CAP. V. — *Qualiter benedicantur a sacerdote sponsus et sponsa.*

(*Ex concilio apud Valentias, capite 101.*) Sponsus et sponsa cum benedicendi sunt, a sacerdote, a parentibus, vel a paranympis in ecclesia sacerdoti offerantur, et cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reverentia ipsius benedictionis in virginitate permaneant.

CAP. VI. — *Ut nullum conjugium sine dote fiat.*

(*Ex concilio Arelatensi, capite 6.*) Nullam sine dote fiat conjugium, juxta possibilitatem fiat dos, nec sine publicis nuptiis quisquam nubere vel uxorem ducere præsumat.

CAP. VII. — *Ut sponsus et sponsa ante nuptias a sacerdote benedicantur.*

(*Ex decr. Sotheris papæ, capite 5.*) Ut sponsus ac sponsa cum precibus et oblationibus a sacerdote benedicantur, et legibus sponsetur ac donetur, et a paranympis custodiatur, et publice solemniterque accipiantur. Biduo etiam ac triduo abstineant se, et doceantur, ut castitatem inter se custodiant, certisque temporibus nubant, ut filios non spurios sed hæreditarios Deo et sæculo generent.

CAP. VIII. — *De primo conjugio.*

(*Ex concil. Mediolan., cap. 2*) In primo conjugio debet presbyter missam agere et benedicere ambos, et postea se abstineant ab ecclesia xxx diebus.

CAP. IX. — *Quod vir fidelis a muliere infideli separari non debeat.*

(*Apostolus dicit.*) Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat vi-

sanctificatus enim erit vir infidelis in muliere A
sanctificata erit mulier infidelis per virum

— *Ut in Christianorum nuptiis non saltetur.*
mcil. Laodicen., cap. 35.) Quod non oporteat
eos euntes ad nuptias plaudere vel saltare,
erabiliter cœnare, vel prandere, sicut Chris-
leceet.

XI. — *Ut viduam nemo furetur in uxorem.*
r. dicit.) Si quis viduam furatus fuerit in
vel consentiens ei, anathema sit. Et respon-
omnes tertio : Anathema sit.

III. — *Ut virginem nemo furctur in uxorem.*
jusdem.) Si quis virginem, nisi desponsave-
tus fuerit in uxorem vel consentiens ei, B
a sit. Et responderunt omnes tertio : Ana-
t!

XIII. — *De virgine vel vidua furata.*
er. Eusebii pap., cap. 10.) Si quis virginem
am furatus in uxorem, nisi fuerit a se de-
m, anathema sit.

IV. — *De virginibus quæ virginitatem ante nu-
ptias non custodierint.*

mcil. Elibertan., cap. 5.) Virgines quæ virgi-
suam non custodierint, si eosdem qui eas
int maritos acceperint, eo quod solas nuptias
int, post penitentiam unius anni reconcilien-
alios cognoverint viros, eo quod mœchatae
inquennio pœniteant, et sic ad communio-
edant.

V. — *Quod nulli liceat concubinam habere.*
ictis August.) Audite, charissimi, membra
et matris catholicæ Ecclesiæ filii. Quod dico
ntibus, audiant fideles; quod dico fidelibus,
competentes; quod dico fidelibus et compe-
audiant pœnitentes; quod dico fidelibus et
ntibus, et pœnitentibus, audiant et catechu-
diant omnes: omnes timeant, et nemo contem-
nihil in consolationem vester auditas, ne vobis
stimonium dolor meus. Competentibus dico,
i vobis non liceat, sufficiant vobis uxores, con-
vobis non licet habere. Audiat Deus, si vos
is; audiant angeli ejus, si vos contemnitis :
nas non licet vobis habere. Et si non habe-
is, tamen non licet vobis habere concubinas, D
stea dimittatis, ut dicatis uxores. Tanto ma-
natio vobis erit, si volueritis habere et con-
et uxores. Non licet habere uxores, qua-
res mariti vivunt. Nec vobis, feminæ, habere
et, quorum priores uxores vivunt. Adulte-
nt ista conjugia, non jure cœli, sed jure
nec illam feminam licet habere, quæ per
n discessit a marito, eo vivente. Solius for-
is causa licet uxorem adulteram dimittere,
vivente non licet alteram ducere.

I. — *De illis qui ante nuptias concubinas ha-
buerint.*

Aug.) Quale est et illud quod multi virorum
ptias concubinas sibi adhærere non erube-

scunt, quas post aliquot annos dimittunt, et sic
postea legitimas uxores accipiunt. Unde coram
Deo et coram angelis ejus contester, atque denuntio,
Deum et ista semper prohibuisse, et nunquam ei
placuisse. Et præcipue temporibus Christianis con-
cubinas habere nunquam licet, et nunquam li-
cebit.

CAP. XVII. — *Item de concubinis.*

(Ex concilio Arelaten., capite 4.) Nulli liceat uno
tempore duas uxores habere : sed neque unquam
concubinam.

CAP. XVIII. — *De ancilla, si proprio domino suo legitima
feri possit.*

(Ex decr. Julii papæ, capite 4.) Si quis ancillam
suam libertate donaverit, et in matrimonio sibi
sociaverit, dubitabatur apud quosdam utrum hujus-
modi nuptiæ legitimæ esse videantur, an non. Nos
itaque vetustam ambiguitatem decedentes talia con-
nubia legitima esse censuimus. Si enim ex affectu
fiunt omnes nuptiæ, et nihil impium, et legibus
contrarium in tali copulatione fieri potest, quare
prædictas nuptias inhibendas existimaverimus. Om-
nibus vobis unus est pater in cœlis, et unusquisque
dives et pauper, liber et servus, æqualiter pro se,
et pro animabus eorum rationem daturi sunt.
Quapropter omnibus cujuscunque conditionis sint,
nam legem, quantum ad Deum, habere non dubi-
tamus.

CAP. XIX. — *De illo qui servum suum, et ancillam in
matrimonium conjunxerit.*

(Ex concilio Matiscen., capite 10.) Si servum et an-
cillam dominus amborum in matrimonium conjunxe-
rit, et postea liberato servo vel ancilla, non potest
redimi qui in servitio est, ideo matrimonia non
solvantur.

CAP. XX. — *De multinubis.*

(Ex concilio Braggarensi, capite 81.) Si quis multis
nuptiis fuerit copulatus, pœnitentiam agat : con-
versatio autem et fides pœnitentis compendit
tempus.

CAP. XXI. — *Quod secunda conjugia sæcularibus non
negentur, quibus tamen ad clericum minime venire
conceditur.*

(Ex decr. Gelasii papæ, capite 22.) Secundas nuptias,
sicut sæcularibus inire conceditur, ita post eas nul-
lus ad clericale sinitur venire collegium. Alia est
enim humanæ fragilitati generaliter concessa licen-
tia, alia debet esse vita divinarum rerum servitio
dedicata.

CAP. XXII. — *De illis qui in plurimas nuptias inci-
derunt.*

(Ex concilio Neocæsar., capite 1.) De his qui in
plurimas nuptias inciderunt, et tempus quidem præ-
finitum manifestum est, sed conversatio eorum, et
fides, tempus abbreviat.

CAP. XXIII. — *De illis qui tertio nuptias celebra-
verunt.*

(Ex decr. Hormisdæ papæ, capite 2.) Ne quisquam
amplius, quam duas accipiat uxores : quia jam ter-
tia superflua est.

CAP. XXIV. — *De bigamis.*

(*Ex concilio Laodicensi, capite 1.*) De his qui secundum ecclesiasticam regulam libere ac legitime secundis nuptiis juncti sunt, nec occulte nuptiarum copulam fecerunt, oportet ut parvo tempore transacto vacent orationibus et jejuniis. Quibus etiam juxta indulgentiam communionem reddi decrevimus.

CAP. XXV. — *De numero maritorum.*

(*Ex dictis Hieronymi.*) Ubi fuerit numerus maritorum, ibi vir proprius unus esse desistit.

CAP. XXVI. — *De ingenuo homine, si alterius ancillam pro ingenua acceperit, et post ancillam eam esse intellexerit.*

(*Ex concil. apud Vermeriam, cui interfuit Pipinus rex, capite 7.*) Si quis ingenuus homo ancillam alterius uxorem acceperit, et existimat quod ingenua sit, si ipsa femina postea fuerit inservita, si eam a servitute redimere potest, faciat: si non potest, si voluerit, aliam accipiat. Si autem servam eam scierat, et collaudaverat: post, ut legitimam habeat. Similiter et mulier ingenua de servo alterius facere debet.

CAP. XXVII. — *De femina ingenua, si servum maritum acceperit.*

(*Ex eodem concilio, capite 8.*) Si femina ingenua accipit servum, sciens quia servus esset, habeat eum: quia omnes unum patrem habemus in caelis. Una lex erit, et viro et feminæ.

CAP. XXVIII. — *De legitime conjunctis, si alter eorum in amentiam devenerit.*

(*Ex epistola Nicolai ad Carolum Mogunt. episcopum missa.*) Si qui matrimonium sani contraxerint, et nni ex duobus amentia, aut furor, aut aliqua infirmitas accesserit, ob hanc infirmitatem conjugia talium solvi non possunt. Similiter sentiendum de his qui ab adversariis excæcantur, aut membris detruncantur.

CAP. XXIX. — *De legitimis matrimoniis servorum.*

(*Ex concilio Cabillon., capite 30.*) Dictum est nobis, quod quidam legitima servorum matrimonia potestativa quadam præsumptione dirimant, non attendentes illud evangelicum: Quod Deus conjunxit, homo non separet. Unde nobis visum est ut conjugia servorum non dirimantur, etiamsi diversos dominos habeant: sed in uno conjugio permanentes, dominis serviant suis. Et hoc in illis observandum est, ubi legalis conjunctio fuit, et per voluntatem dominorum.

CAP. XXX. — *Si furiosi matrimonia contraxerint.*

(*Ex decreto Fabiani papæ, capite 5.*) Neque furiosus, neque furiosa matrimonium contrahere possunt; sed si contractum fuerit, non separentur.

CAP. XXXI. — *De desponsata puella, si alter eam in matrimonium possit accipere.*

(*Ex epist. Syricii papæ, capite 4.*) De conjugali autem violatione requisisti, si desponsatam alii puellam, alter in matrimonium possit accipere. Hoc ne fiat modis omnibus inhibemus: quia illa benedictio quam nupturæ sacerdos imponit, apud fideles cujus-

dam sacrilegii instar est, si ulla transgressione violetur.

CAP. XXXII. — *De his qui sponsas alienas rapiunt.*

(*Ex concilio Meldensi, capite 5.*) De his qui sponsas alienas rapiunt, antiqua et synodalis sententia observetur. Quod et si forte in Ecclesia eventus talis reperiri dignoscitur, ut pro salutis et religionis competentia humanius quiddam debeant tractare pontifices, sicut canonica, ut eisdem verbis utamur, docet auctoritas, quia prior, inquiens, definitio durius: posterior autem quiddam tractavit humanius, nullo modo ut ad maximam indulgentiam descendamus, alterius sponsæ acceptor, sine publica transeat penitentia. Quod si hæc obedire renuerit, sine ulla refragatione anathematizetur. Fautores vero illius, juxta modum culpæ, episcopi decreto peniteant. Si vero, quod non optamus, de gradu ecclesiastico talibus nuptiis se consensorem, vel interventorem manifeste prodiderit, a gradu proprio repellantur. Et si verisimilibus exinde suspicionibus fuerit propulsatus, canonicè se purget.

CAP. XXXIII. — *De his qui feminas rapiunt.*

(*Ex concilio apud Aquisgran. capite 3.*) Placuit ut hi qui rapiunt feminas, vel furantur, aut seducunt, eas nullatenus habeant uxores, quamvis eis postmodum conveniat, aut eas dotaverint, vel nuptialiter cum consensu parentum suorum acceperint. Si quis autem uxorem habere voluerit, canonicè et legaliter eam accipiat, et non rapiat. Qui vero eam rapuerit, vel furatus fuerit, aut seduxerit, nunquam eam uxorem habeat.

CAP. XXXIV. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Meldensi, capite 10.*) Qui vero deinceps rapere virgines præsumpserint, vel viduas, secundum synodalem beati Gregorii definitionem, ipsi, et complices eorum anathematizentur, et raptores sine spe conjugii perpetuo maneant.

CAP. XXXV. — *De his qui rapiunt puellas sub nomine simul habitandi.*

(*Ex concilio Chalced. capite 27.*) Eos qui rapiunt mulieres sub nomine simul habitandi, cooperantes autem et conniventes raptoribus, decrevit sancta synodus ut si quidem clerici sunt, decendant de gradu proprio; si vero laici, anathematizentur.

CAP. XXXVI. — *De puellis raptis nondum desponsatis.*

(*Ex concilio Cabillon., capite 27.*) De puellis raptis necdum desponsatis in Chalcedonensi concilio scriptum est: Eos qui rapiunt puellas sub nomine simul habitandi, cooperantes et conniventes raptoribus decrevit sancta synodus ut siquidem clerici sunt, decendant de gradu proprio: si vero laici, anathematizentur. Quibus verbis datur intelligi, qualiter hujus mali auctores damnandi sunt: quando participes consilium conniventes tanto anathemate feriuntur, et juxta canonicam auctoritatem ad conjugia legitima raptas sibi jure vindicare nullatenus possunt.

CAP. XXXVII. — *De raptis desponsatis.*

(*Ex concilio Toletano.*) Proinde placuit, atque statutum est a sacro conventu, ut si aliquis sponsum

alterius rapuerit, publica pœnitentia mulctetur, et A sine spe conjugii maneat. Et si ipsa eidem crimini consentiens non fuit, licentia nubendi alii non negatur. Quod si et ipsi post hæc se conjungere præsumperint, utrique usque ad satisfactionem anathematizentur.

CAP. XXXVIII. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Ancirano, capite 10.*) Desponsatas puellas, et post ab aliis raptas, placuit erui, et eis reddi, quibus ante fuerant desponsatæ, etiamsi eis a raptoribus vis illata constiterit.

CAP. XXXIX. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Meldensi, capite 65.*) Si autem necdum eas quas rapuerant cum voluntate parentum sub præfato desponsionis, vel dotalitii nomine in conjugium sumptas habent, quando in omnium aures hæc fuerit constitutio promulgata, ab earum conjunctione separentur, et publicæ pœnitentiæ subigantur. Raptæ autem parentibus legaliter restituantur. Post actam vero publicam pœnitentiam, si ætas et incontinentia exegerit, legitimo et ex utrisque partibus placito conjugio socientur. Nam in his non regulam constituimus, sed, ut verbis Magni Leonis utamur, quid sit tolerabilius æstimamus. Quod si unus ex conjugatis obierit, is qui publicam pœnitentiam egerit, et superstes exstiterit, iterare conjugium non præsumat, nisi forte episcopus præviderit aliquam concedere indulgentiam, ut graviorem possit amovere offensam.

CAP. XL. — *De his qui in matrimonio juncti sunt, et concumbere non possunt.*

(*Ex epist. Greg. ad Joannem Ravennatem episcopum.*) Quod autem interrogasti de his qui matrimonio juncti sunt, et nubere non possunt, si ille aliam, vel illa alium ducere possit, quibus scriptum est: Vir et mulier si se conjunxerint, et postea dixerit mulier de viro, quod non possit coire cum eo, si potest probare per justum judicium quod verum sit, accipiat alium: si autem ille aliam acceperit, separentur.

CAP. XLI. — *De eadem re.*

(*Ex concilio apud Vermeriam temporibus Pipini regis, capite 17.*) Si qua mulier proclamaverit, quod vir suus nunquam cum ea coisset, exeant inde ad crucem: et si verum fuerit, separentur, et illa faciat quod vult.

CAP. XLII. — *De eadem re.*

(*Ex concilio apud Compendium, capite 20.*) Si quis accepit uxorem, et habuit ipsam aliquo tempore, et ipsa femina dicit quod non coisset cum ea, et ille vir dicit quod sic fecit, in veritate viri consistat: quia vir caput est mulieris.

CAP. XLIII. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Tribur., capite 3.*) Vir si duxerit uxorem concumbere cum ea non valens, et frater ejus clanculo eam vitiaverit, et gravidam reddiderit, separentur. Considerata autem imbecillitate, misericordia eis impartiat ad conjugium, tantum in Domino.

CAP. XLIV. — *De eadem re.*

(*Ex epist. Gregor.*) De his acquisitis, qui ob causam frigidæ naturæ se dicunt non posse in invicem operam carnis dantes commisceri: Iste vero si non potest ea uti pro uxore, habeat quasi sororem. Quod retinaculum jugale volunt rescindere, maneat utrique innupti: nam si huic non potuit naturaliter concordare, quomodo alteri conveniet? igitur si vir aliam vult accipere uxorem, manifesta ratio patet, quia succedente diabolo odii fomitem, exosam eam habuit, et idcirco illam dimittere mendacii falsitate molitur. Quod si mulier causatur, et dicit, Volo mater esse et filios procreare, uterque eorum septima manu propinquorum tactis sacrosanctis reliquiis, jurejurando dicat ut nunquam per commistionem carnis conjuncti una caro effecti fuissent, tunc videtur mulierem secundas posse contrahere nuptias. Humanum dico propter infirmitatem carnis eorum. Vir autem qui frigidæ naturæ est, maneat sine conjugio. Quod si et ille aliam copulam acceperit, tunc hi qui juraverint perjuri crimine rei teneantur, et pœnitentia peracta, priora cogantur recipere connubia.

CAP. XLV. *De conjugatis qui sæcularia relinquere desiderant.*

(*Ex dictis Basilii episcopi.*) Si quis vult conjugatus converti ad monasterium, non est recipiendus, nisi prius conjugio castimoniam profitente fuerit absolutus. Nam si illa, vivente illo, per incontinentiam alteri nupserit, procul dubio adultera erit, nec recipitur upud Deum ejusmodi viri conversio, cujus sequitur conjugalis fœderis prostitutio. Tales ergo tunc sine culpa sequantur Christum relicto sæculo, si habeant ex pari voluntate castitatis consensum.

CAP. XLVI. — *De viro qui uxorem suam velare permiserit.*

(*Ex concilio Remensi, capite 3.*) Qui uxorem suam permiserit velare, aliam non accipiat, se similiter convertatur.

CAP. XLVII. — *De muliere, si sine licentia viri sui velum sibi imposuerit.*

(*Ex decr. apud Compendium, capite 6.*) Mulier, si sine licentia mariti sui velum in caput miserit, si viro placuerit, recipiet eam iterum ad conjugium.

CAP. XLVIII. — *De viro qui sine uxoris permisso monasticam vitam susceperit.*

(*Ex reg. Greg. ad Adriam notarium, capite 80.*)

Agathosa,atrix præsentium, questa est maritum suum contra voluntatem suam in monasterio urbici abbatis esse conversum. Quod quia ad ejusdem abbatis culpam et invidiam non est dubium pertinere, experientiæ tuæ præcipimus ut diligenti inquisitione discretiati, ne forte cum ejus voluntate conversus sit, vel ipsa se mutare promiserit. Et si hoc repererit, et illum in monasterio permanere provideat, et hanc sicut promisit mutare compellat. Si vero nihil horum est, nec quoddam fornicationis crimen propter quod viro licet uxorem relinquere, prædictam mulierem commisisse cognoveris, ne il-

lius conversio uxori relictæ in sæculo fieri possit A perditionis occasio, volumus ut maritus suum illi vel si jam tonsuratus est, reddas, omni excusatione cessante. Nam si excepta fornicationis causa virum uxorem relinquere nulla ratione conceditur, quia postquam copulatione conjugii viri atque mulieris unum corpus efficitur, non potest ex parte converti, et ex parte in sæculo manere.

CAP. XLIX. — *De regina Thietbirga, quæ causa religionis a regia dignitate discedere voluerat.*

(*Ex epist. Nicolai papæ ad Carolum regem.*) Scripsit nobis Thietbirga regina, regia se velle dignitate seu copula exui, et solam privata vita fore contentam desiderare. Cui nos scripsimus non hoc aliter fieri posse, nisi eandem vitam conjux ejus Lotharius elegerit. Et post pauca. De retroacta contro- B versia Thietbirga non debet ulterius ad iteratam responsonem promoveri. Quod bene semel definitum est, et interpositis juramentis deliberatum, nulla debet iteratione, nisi fortassis ubi fuerit major auctoritas, retractari.

CAP. L. — *De Lothario rege qui uxorem suam in custodia detinebat.*

(*Item ejusdem.*) Verum, sicut multorum relatu didicimus, Lotharius rex conventum celebrare disponit, et Thietbirgam reginam examini proprio et iudicio subicere meditatur. Et si quidem eam præstigiis falsitatis suæ potuerit exhibere, quasi non fuerit legitima sua uxor, vult eam penitus a se sequestrare: sin autem vult eam tanquam propriam C uxorem admittere, sed deinde, quasi mœchata fuerit, insimulare, atque pro hoc hominem suum et hominem Thietbirgæ ad monachiam impellere, et, si homo ipsius reginæ ceciderit, disponit hanc sine dilatione perimere. Quæ quantum sint omni divinæ vel sanctorum Patrum, legi contraria, magnitudo prudentiæ vestræ, credimus, jam advertit.

CAP. LI. — *De singulari certamine, quod Lotharius molitus est contra Thietbirgam uxorem suam.*

(*Item ejusdem.*) Monomachiam vero in lege non assumimus, quæ præceptam fuisse non reperimus. Quam licet iniisse quosdam legamus, sicut sanctum David et Goliath sacra prodit historia, nusquam tamen ut pro lege teneatur alicubi divina sanxit auctoritas: cum hoc et hujuscemodi sectantes Deum D solummodo tentare videantur.

CAP. LII. — *De femina de adulterio inculpata, si cum marito debet inire certamen legale, suæ potestati prius debet ad tempus restitui.*

(*Item ejusdem.*) Præterea sive de conjugii fœdere, sive de adulterii crimine iudicium sit agitandum, nulla ratio patitur Thietbirgam cum Lothario posse inire conflictum, vel legitimum controversiæ inire certamen, nisi prius ad tempus fuerit suæ potestati et consanguineis propriis libere sociata. Inter quos etiam locus providendus est, in quo nulla sit vis multitudinis formidanda, et non sit difficile testes producere, vel cæteras personas, quæ tam a sanctis canonibus, quam a venerandis Romanis legibus in hujusmodi controversiis requiruntur. Hæc idcirco

diximus, ut ostendamus quem legum conflictum Lotharius congregari posse autumat, cum personam, quam in suis penetralibus quotidie fatigat, et conterit, quando vult ad iudicium educit, quando vult ad claustra reducit: et quando educta fuerit, nisi ea profiteatur quæ ipse præceperit, punit. Proprie igitur libertati committi, et ab omni oppressione ac potestate illius, cum quo inicitur conflictus, oportet liberari, atque suis liberaliter uti, et suspectas personas convenit declinare, quæ se ab objectis ostendere cupit immunem.

CAP. LIII. — *De eadem re.*

(*Item idem.*) Itaque summo studio Thietbirgam conjugem tuam tanquam propriam carnem fovere ac diligere procurato, et ne illam a te ullo pacto consentias discedere, vigilanter attende. Unde si vult a te discedere, corripe, imo corrige eam, et a tali intentione per omnia revocare satage. Jam vero si amore pudicitie separationem querit, et conjugalis connubii solutionem efflagitat, certum est, Apostolo dicente, quia mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Verum si et ipse pudicitiam sectatus religionis obtentu copulam dissolvere vis, tantum ne simulate fiat concedimus. Nam licet sit scriptum: Quod Deus conjunxit, homo non separet, Deus tamen et non homo separat, quando divini amoris intuitu, ex consensu utriusque conjugis matrimonia dissolvuntur. Si ergo hoc modo vis, gratuito permittimus animo, celeremque præbemus assensum: aliter autem fieri mutuum separationem vestram prohibemus.

CAP. LIV. — *De illis qui in alias provincias fugerint, aut suos seniores secuti fuerint, et uxores suas domi reliquerint.*

(*Ex concilio apud Vermeriam, capite 6.*) Si quis necessitate inevitabili cogente in alium ducatum seu provinciam fugerit, et uxor ejus, cum valet et potest, amore parentum aut rerum suarum eorum sequi noluerit, ipsa omni tempore quandiu vir ejus quem secuta non fuit, vivit, semper innupta permaneat. Ille vero qui necessitate cogente in alia patria manet, si nunquam in suam patriam se reversurum sperat, si se continere non potest, aliam uxorem accipiat, tamen cum pœnitentia.

CAP. LV. — *De feminis quæ, captis viris vel in captivitate missis, aliis nupserunt.*

(*Ex epist. Leonis papæ, capite 42.*) Quod debeant femine, quæ, captis viris et in captivitate ductis, aliis viris nupserant, putantes interemptos maritos remeatis de captivitate prioribus viris copulari, ut cuique id quod legitime habuit reformetur, et recipiat unusquisque quod suum est, et redintegrentur fœdera nuptiarum.

CAP. LVI. — *Quod non probetur esse culpabilis, qui uxorem capti in matrimonio videtur esse sortitus.*

(*Item ejusdem, capite 43.*) Nec tamen culpabilis iudicetur, et tanquam alieni juris perversor habeatur, qui personam ejus mariti qui jam non esse existimabatur, assumpsit. Si enim multa quæ ad

eos qui in captivitatem ducti sunt pertinebant, in A
 jus alienum transire potuerunt, tamen plenum justitiae est ut iisdem reversis propria reformentur.
 Quod si in mancipiis, vel in agris, aut etiam in domibus ac possessionibus rite servatur, quanto magis in conjugiorum redintegratione faciendum sit, ut quod bellica necessitate turbatum est, pacis remedio reformetur?

CAP. LVII. — *Ut si mulieres ad priores maritos redire noluerint, velut impiæ ecclesiastica communione privandæ sint.*

(*Item ejusdem, cap. 45*) Si autem aliquæ mulieres ita posteriorum virorum amore sunt captæ, ut malint his cohærere quam ad legitimum redire consortium, merito sunt notandæ, ita ut ecclesiastica communione priventur: quæ de re excusabili contaminationem criminis elegerunt, ostendentes sibi pro sua incontinentia placuisse, quod justa remissio poterat expiare. Redeant ergo in suum statum voluntaria redintegratione conjugia, neque ullo modo ad opprobrium malæ voluntatis trahatur quod conditio necessitatis extorsit: quia sicut hæ mulieres quæ reverti ad viros suos noluerint, impiæ sunt habendæ, ita illæ in affectum ex Deo initum redeunt merito sunt laudandæ.

CAP. LVIII. — *Ut si viri de captivitate regressi intemperantia uxorum offensi non fuerint, et voluerint eas in conjugio recipere, liberam habeant facultatem.*

(*Item ejusdem, capite 44.*) Et ideo si viri post longam captivitatem reversi, ita in dilectione suarum C
 conjugum perseverent ut eas cupiant in suum redire consortium, omittendum est et inculpabile iudicandum quod necessitas intulit, et restituendum est quod fides poscit.

CAP. LIX. — *De illo qui in paganismo uxorem suam dimiserit.*

(*Ex decr. Eutyech. papæ.*) Si quis gentilis gentilem dimiserit uxorem ante baptismum, post baptismum in potestate ejus erit eam habere, vel non habere.

CAP. LX. — *De baptizato, si uxor ejus infidelis converti noluerit.*

(*Ex decr. ejusdem.*) Simili modo si unus ex conjugatis baptizatus est, et alter gentilis, et sequi non vult, sit sicut dicit Apostolus: Infidelis si discedit, discedat.

CAP. LXI. — *De illo qui ante baptismum mulierem virginem acceperat.*

(*Ex concilio Meldensi, capite 2.*) Si quis habuerit uxorem virginem ante baptismum, vivente illa post baptismum alteram habere non potest. Crimina in baptismo solvantur, non conjugia.

CAP. LXII. — *De illis feminis quæ, nulla causa interveniente, reliquerunt viros suos.*

(*Ex concilio Elibertan., capite 7.*) Item feminæ quæ nulla præcedente causa reliquerunt viros suos, et alteri se copulaverunt, et in hoc permanere voluerint, nec in fine accipiant communionem.

CAP. LXIII. — *De femina quæ adulterum reliquerit et adulterum acceperit.*

(*Ex eodem, capite 9.*) Item femina fidelis quæ

adulterum maritum reliquerit fidelem, et adulterum ducit, prohibeatur ne ducat. Si autem duxerit, non prius accipiat communionem quam is quem reliquit de sæculo exierit, nisi forte necessitas infirmitatis dare compulerit.

CAP. LXIV. — *Quod neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri conjugantur.*

(*Ex concilio Africano, capite 63.*) Placuit ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri conjugantur, sed ita maneant, aut sibi met reconcilientur. Quod si contempserint, ad pœnitentiam redigantur.

CAP. LXV. — *De illo qui vivente marito conjugem illius adulterasse accusatur, et eum post ejus obitum sumpsisse dignoscitur.*

(*Ex concilio Meldensi, capite 69.*) Is qui vivente marito conjugem illius adulterasse accusatur, et eo in proximo defuncto eandem sumpsisse dignoscitur, omnimodis publicæ pœnitentiæ subigatur. De quo etiam post pœnitentiam præfata, si expedierit, servabitur regula, nisi forte, id est, aut mulier virum qui mortuus fuerat occidisse notetur, aut propinquitas vel alia quælibet actio criminalis impediatur. Quod si probatum fuerit, sine ulla spe conjugii cum pœnitentia perpetuo maneant. Si autem negaverit se eandem feminam vivente viro nequaquam adulterasse, et præfati homicidii neuter eorum reus existiterit, et probatis testibus neuter eorum convinci potuerit, purgent legaliter famam suæ opinionis, et sumpto utantur conjugio, si alia, ut diximus, non impederit ratio.

CAP. LXVI. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Tribur, capite 3.*) Relatum est auribus sanctorum sacerdotum, quemdam alterius uxorem stupro violasse: insuper et mœchæ, vivente viro suo, juramentum dedisse, ut post legitimi mariti mortem si supervixisset, duceret uxorem. Quod et factum est. Tale igitur connubium prohibemus et anathematizamus.

CAP. LXVII. — *De illo qui uxorem habet, et sæpius mœchatus est.*

(*Ex concilio Elibertan., capite 4.*) Si quis fidelis habens uxorem non semel sed sæpius fuerit mœchatus, in fine mortis est conveniendus. Quod si se promiserit cessaturum, detur ei communio. Si resuscitatus rursus fuerit mœchatus, placuit ulterius non illudere alios de communionem pacis.

CAP. LXVIII. — *Si laicus absolutus cum laica absolutu peccaverit.*

(*Ex concilio Meldensi, capite 7.*) Si laicus cum laica femina, id est, uterque absolutus a lege conjugii concubuerit, tres annos pœniteant. Et quanto sæpius et negligentius ea peccata commiserunt, tanto magis et tempus addatur, et modus pœnitentiæ.

CAP. LXIX. — *De uxore quæ conscio marito mœchata fuerit.*

(*Ex concilio Mogunt., capite 9.*) Si conscio marito et ipso consentiente uxor mœchata fuerit, placuit nec in fine dandam eis communionem. Si vero eam

reliquerit, et separati fuerint, et digne pœnituerint, A
post decem annos accipiant communionem.

CAP. LXX. — *De viro uxorem non habente, si cum alterius uxore adulterium perpetraverit.*

(*Ex concilio Nanneten., capite 6.*) Quod si vir non habens uxorem cum alterius uxore adulterium perpetravit, aut si qua mulier non habens virum cum alterius viro, ille qui fœdus violavit conjugii, VII annos, ut supra dictum est, pœniteat. Ille qui lege conjugii non tenetur, quinque annos pœniteat. Neque enim æqualis pœnitentia danda est his quibus sufficere poterat ad explendam libidinem suam conjugum amplexus : et illis qui, conjuge carentes, ardore libidinis impellente, in fornicationem ceciderunt.

CAP. LXXI. — *De conjugatis qui aliqua certa re discidium fecerint, ut innupti maneant.*

(*Ex dictis August.*) Apostolus Paulus dicit : His qui sunt in conjugio præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere : quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Potest enim fieri ut discedat ea causa quia Dominus permisit. Aut si feminæ licet virum dimittere etiam propter causam fornicationis, et non licet viro, quid respondebimus de hoc quod dicit posterius : Et vir uxorem non dimittat ? Quare non addidit, excepta causa fornicationis, quod Dominus permittit : nisi quia similem formam vult intelligi, ut si dimiserit quod causa fornicationis permittitur, maneat sine uxore, aut reconcilietur uxori ? Et posr pauca : Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti, sed quia permisit non jussit.

CAP. LXXII. — *De illis qui, interveniente repudio, aliis se in matrimonium copulaverint.*

(*Ex decreto Innocentii papæ, capite 26.*) De his etiam requisivit dilectio tua, qui interveniente repudio aliis se matrimonio copulaverunt, quos in utraque parte adulteros esse manifestum est. Qui vero vel uxore vivente, quamvis dissociatum esse videatur conjugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri, in tantum ut hæ etiam personæ quibus tales conjuncti sunt, etiam ipsæ adulterium commisisse videantur, secundum illud quod legimus in Evangelio : Qui dimiserit uxorem suam, et duxerit aliam, mœchatur. Et ideo omnes a communione fidelium abstinendos. De parentibus autem aut propinquis eorum nihil tale statui potest, nisi si in-centores illiciti consortii fuisse videantur.

CAP. LXXIII. — *Si cujus uxor constuprata fuerit, et propterea maritus perdere illam machinaverit.*

(*Ex concil. Triburiensi, capite 46.*) Si cujus uxor constuprata fuerit, et propterea maritus capitali sententia delere illam machinaverit, ipsa vero, urgente mortis periculo, ad episcopum confugerit, et auxilium quæsierit, operosiori tamen si potest episcopus labore desudet ne occidatur ; si vero non potest, nullo modo liceat ei requirenti eam reddere ad occidendum, quæ se ei obtulit ad defendendum : sed solerti cura transmittat eam ad locum quem ipsa delegerit, ut secura possit vivere. Si vero interdum ma-

ritus eam invenerit, et repetierit, secundum sæculum potestatem habuerit quid ei agere velit : sed audiat S. Augustinum dicentem : Cum enim vir a virtute nomen accepit, et mulier a mollitie, id est fragilitate, quare contra crudelissimam libidinis bestiam vult unusquisque uxorem suam esse victricem, cum ipse ad primum libidinis ictum victus cadat ? Nam quidquid contra fidem catholicam non licet mulieribus, nec viris licebit. Si autem eadem mulier timore perterrita, a loco ubi eam episcopus destinavit aufugerit, et vir ejus ab episcopo semel, aut bis, vel sæpius repetierit, si vitam ei obtinere possit, perquirat et reddat : sin autem, omnino non reddat. Maritus vero, quandiu ipsa vivat, nullo modo alteram ducat.

CAP. LXXIV. — *De eo, si quis cum uxore alterius, vivente eo, fornicatus fuerit.*

(*Ex concilio apud Alth. habito, præsentate Conrado rege, capite 5.*) Illud vero communi decreto secundum canonum instituta definimus et præjudicamus, ut si quis cum uxore alterius, vivente eo, fornicatus fuerit, moriente marito synodali judicio aditus ei claudatur illicitus, ne ulterius ei conjugatur matrimonio, quam prius polluit adulterio. Nolumus enim nec Christianæ religioni convenit ut nullus ducat in conjugium, quam prius polluit per adulterium.

CAP. LXXV. — *De ingenuo qui ingenuam accipit uxorem, et postea servum se fecerit.*

(*Ex concil. Tribur. cui interfuit rex Arnolphus, capite 8.*) Perlatum est ad sanctam synodum quod quidam ingenuus ingenuam acceperit uxorem, et post filiorum procreationem occasione divortii ejusdam servum se fecerit, utrum necessario mulierem tenere debeat, et, si tenuerit, utrum illa quoque secundum sæcularem legem servituti subjici debeat. Judicatum est uxorem minime debere dimitti, non tamen ob Christi legem mulierem in servitutum redigi, dum ille non ex consensu conjugis se servum fecit, quem liberum ipsa maritum accepit.

CAP. LXXVI. — *De illis conjugatis quorum leges diversæ sunt.*

(*Ex eodem, capite 15.*) De Francia nobilis quidam homo nobilem de Saxonia Saxonum lege duxit uxorem. Tenuit multis annis, et ex ea filios procreavit. Verum quia non iisdem utuntur legibus Saxones et Franci, causatus est quod eam non sua, id est Francorum lege desponsaverit, vel acceperit, aut dotaverit : dimissaque illa, duxit alteram. Definivit super hoc sancta synodus, ut ille transgressor evangelicæ legis subjugatur pœnitentiæ ; a secunda conjuge separetur, priorem resumere cogatur.

CAP. LXXVII. — *Cur communicantes viri cum adulteris uxoribus non conveniant.*

(*Ex decr. Innocentii papæ, capite 24.*) Cur viri cum adulteris non conveniant, et illud desideratum est sciri, cur communicantes viri cum adulteris uxoribus non conveniant, cum contra uxores in consortio adulterorum virorum manere videantur, dum super hoc Christiana religio adulterium in utroque sexu pari ratione contemnet, sed viros suos mulieres non

adulterio accusant, et non habent latentia A vindictam. Viri autem liberius uxores adul-
terium sacerdotes deferre consueverunt, et ideo
his prodito earum crimine communio dene-
rorum autem, latente commisso, non facile
ex suspicionibus abstinetur, qui utique
ebitor si ejus flagitium detegatur. Cum ergo
sa sit interdum probatione cessante, vindictæ
inquiet.

XVIII. — *Quod non conveniat Christianos cum
hæreticis nuptialia jura contrahere.*

concilio Laodicensi, capite 31.) Quod non oportet
hæreticis universis nuptiarum fœdera
re, nec eis filios dare vel filias, sed magis
si, si tamen Christianos se fieri permit-

CAP. LXXIX. — *Judicii examinatio.*

oc quod mihi reputatum est in hac synodo,
mul cum ista femina adulterium vel fornica-
fecissem, quod non ego ita feci, nec inde
abilem recognosco, sic me Deus adjuvet ad
idicium.

CAP. LXXX. — *Separatio incestæ copulationis.*

Ab isto die in antea cum ista femina cum qua
adulterium vel fornicationem fecisti, unde discipli-
nam vel pœnitentiam suscepisti, amplius non adul-
terabis, nec fornicaberis cum ea, nec aliam uxo-
rem accipies, nisi post peractam pœnitentiam tibi
licentia data fuerit ab episcopo, aut ab ejus misso :
sic te Deus adjuvet.

CAP. LXXXI. — *Reconciliatio conjugatorum.*

Ab isto die in antea istam tuam conjugem nomine
N. quam injuste dimiseras ita tenebis, sicut per rec-
tum maritus suam debet habere conjugem, in di-
lectione et debita disciplina : nec eam per ullum
malum ingenium a te separabis, nec ea vivente aliam
accipies : sic te Deus adjuvet.

CAP. LXXXII. — *De eadem re.*

A modo in antea istum tuum maritum quem in-
juste dimiseras ita tenebis et amplexaberis, et ei in
servitio, in amore et in timore ita eris subjecta et
obediens, sicut per rectum uxor suo debet subjecta
esse marito, nec unquam ab eo te separabis, nec
illo vivente alteri viro te sociabis, nec conjugio aut
adulterio : Sic te Deus adjuvet.

FINIS LIBRI NONI.

INDEX CAPITULORUM LIBRI DECIMI.

Ut episcopi de parochiis suis sortilegos et C	22. Ut vaticinatores cæsi de civitatibus ejiciantur.
licos expellant.	23. De illis qui phylacteriis utuntur.
ultoribus arborum.	24. Item de mulierculis incantatricibus.
ultoribus idolorum.	25. De illis qui manducant, aut bibunt, aut portant
adem re.	super se aliquid ad Dei judicium subvertendum.
illis qui divinationes requirunt.	26. De illis qui in tabulis, aut in codicibus futura
illis qui ritum paganorum observant.	requirunt.
illis qui auguriis et incantationibus subser-	27. De illis qui sortes sanctorum requirunt.
unt.	28. De illis maleficis, qui sperant se mentes homi-
adem re.	num pervertere posse.
illis qui sortes observant.	29. De eadem re.
arboribus quas vulgus colit.	30. De illis qui ad suas vanitates perficiendas dæmo-
illis qui dies et menses observant.	nes invocant.
illis qui dæmonibus immolant.	31. De illis qui nocturna sacrificia dæmonum cele-
illis qui traditiones gentilium observant.	braverint.
mulierculis quæ infantes suos pro sanitate	32. De illis qui ad arbores vel ad fontes aliqua vota
renacem aut supra tectum ponunt.	naverunt.
ad non liceat iniquas observationes Kalendar.	33. De illis, qui, quando luna obscuratur, clamores
is.	suos et maleficia sua exercuerint.
illis qui Kalendas Januarias ritu paganorum	34. De illis qui vanitates suas in excubiis exercue-
e præsumunt	runt.
eadem re.	35. De eadem re.
bulbulcis vel venatoribus, qui suas incanta-	36. De conviviis quæ fiunt ritu paganorum.
s exercuerint.	37. De eadem re.
ad non liceat mulierculas Christianas vanita-	38. Ne fideles in cœmeteriis prandere præsumant.
tem suis lanificiis observare.	39. De illis qui balationes fecerint, et se in alienas
ad non liceat cum incantationibus herbarum	formas transmutterint.
incantationem fieri.	40. Quod incantationes et magicæ artes laquei dia-
illis qui ad arbores, vel ad fontes jaculas in-	boli sint.
erunt.	

41. De illis qui salutem non a Salvatore, sed ab ejus A creatura requirunt.
 42. De eadem re.
 43. De eadem re.
 44. De execrabilibus remediis, quas medici suis in præcantationibus faciunt.
 45. De natura dæmonum.
 46. De divinatione dæmonum.
 47. De eadem re.
 48. De sacerdotibus et reliquis ecclesiasticis ordinibus qui magos, hariolos, aut divinos consulunt.
 49. De illis qui ad fascino incantationes fecerint.
 50. Quod dæmoniacum petras, vel herbas sine incantatione liceat portare.
 51. Ut malefici, nisi se corrigant, regnum Dei non possideant. B
 52. De illis qui murmurant.
 53. De eadem re.
 54. De eadem re.
55. De contentiosis.
 56. De illis qui in lingua lascivi fuerint.
 57. De illis qui per odium dissidentes exstiterint.
 58. De illo qui odio habet aliquem, et ad pacem reverti noluerit.
 59. De eadem re.
 60. De eadem re.
 61. De eadem re.
 62. De illis qui contentiones et rixas amaverint.
 63. De illis qui faciles sunt ad detrahendum.
 64. De illis qui contra episcopos suos conspiraverint.
 65. De eadem re.
 66. De clericis maledicis.
 67. De illis qui detrahunt suis prioribus.
 68. De clericis vel monachis conjurantibus, vel conspirantibus contra episcopum suum.
 69. De eadem re.

Indicis capitulorum finis.

BURCHARDI

WORMACIENSIS ECCLESIE EPISCOPI.

DECRETORUM LIBER DECIMUS.

DE INCANTATORIBUS ET AUGURIBUS.

ARGUMENTUM LIBRI.

Libro hoc de incantatoribus, de auguribus, divinis, sortilegis et variis illusionibus diaboli, de maledicis, contentiosis, conspiratoribus, deque singulorum pœnitentia tractetur.

CAP. I. — *Ut episcopi de parochiis suis sortilegos et maleficos expellant.*

(*Ex concilio Anquiren., capite 1.*) Ut episcopi eorumque ministri omnibus viribus elaborare studeant, ut perniciosam et a diabolo inventam sortilegam et maleficam artem penitus ex parochiis suis eradicent: et si aliquem virum aut feminam hujuscemodi sceleris sectatorem invenerint, turpiter debonestatum de parochiis suis ejiciant. Ait enim Apostolus: Hæreticum post unam et secundam admonitionem devita, sciens quia subversus est, qui ejusmodi est. Subversi sunt, et a diabolo capti tenentur, qui, derelicto creatore suo, a diabolo suffragia quærunt, et ideo a tali peste mundari debet sancta Ecclesia. Illud etiã non omittendum quod quædam sceleratæ mulieres retro post Satanam conversæ, dæmonum illusionibus, et phantasmatis seductæ, credunt se et profitentur nocturnis horis, cum Diana paganorum dea, vel cum Herodiade et innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias, et multa terrarum spatia intempestæ noctis silentio pertransire ejusque jus-

tionibus velut dominæ obedire et certis noctibus ad ejus servitium evocari. Sed utinam hæ solæ in perfidia sua periissent, et non multos secum in infidelitatis interitum pertraxissent. Nam innumera multitudo hac falsa opinione decepta hæc vera esse credit, et credendo a recta fide deviat, et in errore paganorum revolvitur, cum aliquid divinitatis, aut numinis extra unum Deum esse arbitrat. Quapropter sacerdotes per Ecclesias sibi commissas populo omni instantia prædicare debent, ut noverint hæc omnimodis falsa esse, et non a divino, sed a maligno spiritu talia phantasmata mentibus infidelium irrogari. Siquidem ipse Satanas, qui transfiguratur se in angelum lucis, cum mentem cujuscunque mulierculæ ceperit, et hanc sibi per infidelitatem et incredulitatem subjugaverit, illico transformatur se in diversarum personarum species atque similitudines, et mentem quam captivam tenet in somnis deludens, modo læta, modo tristia, modo cognitas, modo incognitas personas, ostendens, per devia quæque deducit. Et cum solus spiritus hoc patitur, infidelis mens hæc non in animo, sed in corpore evenire opinatur. Quis enim non in somnis et nocturnis visionibus extra seipsum educitur, et multa videt dormiendo, quæ nunquam viderat vigilando? Quis vero tam stultus et hebes sit, qui hæc omnia quæ in solo spiritu fiunt, etiam in cor-

accidere arbitretur? Cum Ezechiel propheta A
s Domini in spiritu non in corpore vidit. Et
s apostolus Apocalypsis sacramenta in spiritu
corpore vidit, et audivit sicut ipse dicit:
inquit, fui in spiritu. Et Paulus non audet
re raptum in corpore. Omnibus itaque publice
iandum est, quod qui talia et his similia
fidem perdit, et qui fidem rectam in Deo
abet, hic non est ejus, sed illius in quem
id est diaboli. Nam de Domino nostro scri-
est: Omnia per ipsum facta sunt. Quisquis
liquid credit posse fieri, aut aliquam creatu-
melius aut in deterius immutari, aut trans-
i in aliam speciem, vel similitudinem, nisi
o Creatore qui omnia fecit et per quem
facta sunt, procul dubio infidelis est et pagano B
r.

CAP. II. — *De cultoribus arborum.*
reg. Gregorii.) Pervenit ad nos quosdam,
lici nefas est, arbores colere, et multa alia
Christianam fidem illicita perpetrare: et
ur cur hoc fraternitas vestra districta emen-
tione distulerit. Propterea scriptis præsentia-
ortamur hoc diligenti investigatione perquiri,
tate cognita, talem in eis faciatis exercere
am, quatenus et Deus placari possit, et aliis
ultio correctionis exemplum sit.

CAP. III. — *De cultoribus idolorum.*
eodem, capite 5.) Contra idolorum namque
s, vel aruspicum atque sortilegorum, frater- C
a tuam vehementius pastoralis hortamur invi-
custodia, atque publice in populo contra
ei viros sermonem facere, eosque a tali labe
gii, et divini intentione iudicii, et præsentis
ericulo adhortatione suasoria revocare. Quos
si emendare se a talibus atque corrigere nolle
is, ferventi comprehendere zelo te volumus:
em, si servi sunt, verberibus, cruciatibusque
ad emendationem pervenire valeant, casti-
i vero sunt liberi inclusione digni, districta-
t in pœnitentia dirigendi, ut qui salubria et
s periculo revocantia audire verba contem-
ruciatus saltem eos corporis ad desideratam
valeat reducere sanitatem.

CAP. IV. — *De eadem re.*
eodem, capite 18.) Pervenit ad nos quos-
cantatores atque sortilegos fueris insecutus,
nino nobis sollicitudinem, zelumque tuum
fuisse cognoscas. Sed moleste tulimus quod
tare, ne ab eis nobis contra experientiam
urripi potuisset, didicimus, dum quando
asse ac scire debueris, hoc tibi apud nos ad
adationem magis proficere, non ad culpam
. Et ideo studii tui sit sollicite quærere, et
ique inveneris huiusmodi Christi inimicos
icta ultione corrige, ut et nos de experientia
lius possimus habere iudicium, et Deo te
quod maxime studendum est, valeas com-
e.

CAP. V. — *De illis qui divinationes requirunt.*
(Ex concilio Ancirano capite 23.) Qui divinationes
expetunt, et more gentilium subsequuntur, aut in
domos suas hujuscemodi homines introducunt, exqui-
rendi aliquid, arte malefica, aut expiandi causa, sub
regula quinquennii jaceant, secundum gradus pœni-
tentiae definitos.

CAP. VI. — *De illis qui ritum paganorum observant.*
(Ex concilio Braggar., capite 6.) Si quis paganorum
consuetudinem sequens, divinos et sortilegos in
domum suam introduxerit, quasi ut malum foras
mittat, aut maleficia inveniat, quinque annos pœni-
teat.

CAP. VII. — *De illis qui auguriis et incantationibus
subserviunt:*
(Ex concilio Carthag., capite 89.) Auguriis vel in-
cantationibus servientem, a conventu Ecclesiae sepa-
randum. Similiter et Judaicis superstitionibus, vel
feriis inhærentem.

CAP. VIII. — *De eadem re.*
(Ex pœnitentia Romano.) Qui auguriis vel divina-
tionibus inserviunt, vel qui credit ut aliqui homi-
num sint immissores tempestatum: vel si qua mul-
lier divinationes, vel incantationes diabolicas fecerit,
vii annos pœniteat.

CAP. IX. — *De illis qui sortes observant.*
(Ex eodem.) Auguria vel sortes quæ dicuntur falsæ
sanctorum, vel divinationes, qui eas observaverint,
vel quarumcunque scripturarum, vel votum vove-
rint, vel persolverint ad arborem, vel ad lapidem,
vel ad quamlibet rem, excepto ad Ecclesiam, omnes
excommunicentur. Si ad pœnitentiam venerint, cle-
rici annos tres, laici annum unum et dimidium, pœ-
niteant.

CAP. X. — *De arboribus quas vulgus colit.*
(Ex concilio Nannetensi, capite 8.) Summo studio
decertare debent episcopi, et eorum ministri, ut
arbores dæmonibus consecratæ quas vulgus colit,
et in tanta veneratione habet, ut nec ramum vel
surculum inde audeat amputare, radicitus excidan-
tur, atque comburantur. Lapides quoque quos in
ruinoso locis et silvestribus dæmonum ludificatio-
nibus decepti venerantur, ubi et vota vovent et
deferunt, funditus effodiantur, atque in tali loco
projiciantur, ubi nunquam a cultoribus suis venerari
possint. Et omnibus annuntietur quantum scelus sit
idololatria, et qui hæc veneratur et colit quasi
Deum suum negat, et Christianitati abrenuntiat, et
talem pœnitentiam inde suscipiat quasi idola ad-
orasset: omnibusque interdicanter ut nullus votum
faciat, aut candelam vel aliquod munus pro salute
sua rogaturus alibi deferat, nisi ad ecclesiam Do-
mino Deo suo. Scriptum est enim: Vovete et reddite
Domino Deo vestro. Novimus siquidem quanta Domi-
nus antiquo populo per prophetas suos comminatus
est qui in lucis sacrificabant, et in excelsis immo-
labant. Si quis hæc transgressus fuerit, fidem per-
didit, et est infideli deterior. Et idcirco omni modo

a sanctæ Ecclesiæ consortio abscondatur, et nisi A digne pœnituerit, non recipiatur.

CAP. XI. — *De illis qui dies et menses observant.*

(*Ex dictis Ambros.*) Apostolus dicit : Dies observatis, et menses, et tempora, et annos timeo ne sine causa laboraverim in vobis. Dies observant, qui dicunt : Puto crastino proficiscendum non est. Post crastinum enim non debet aliquid inchoari, et sic solent magis decipi. Hi autem colunt menses, qui cursum lunæ perscrutantur, dicentes : Septima luna strumenta confici non debent : nona autem luna ~~empta~~ servum domum duci non oportet. Et per hæc ~~facilia~~ solent adversa provenire. Tempora vero observant, ~~cum~~ dicunt : Hodie veris initium est, et ideo festivitas est. Et rursus : Posteriorum est, domum egredi non licet. ~~Annos~~ sic colunt, cum dicunt : Kalendis Januarii novus est ~~annus~~, quasi non quotidie annus impleatur. Hæc superstitio ~~longe~~ debet esse a servis Dei. Si quis in hac perfidia delegitur, clerici, annum unum; laici dimidium pœniteant.

CAP. XII. — *De his qui dæmonibus immolant.*

(*Ex pœnitentiâ Theodor.*) Nam de his qui dæmonibus immolant Theodori episcopi constitutiones habemus, in quibus scriptum est : Qui immolant dæmoniis in minimis, annum unum pœniteant; qui vero in magnis, x annos pœniteant.

CAP. XIII. — *De illis qui traditiones gentilium observant.*

(*Ex concil. Braggar., capite 20.*) Non licet Christianis traditiones gentilium observare, vel colere elementa, aut lunam, aut stellarum cursum, et inanem signorum fallaciam considerare pro domo facienda, et ad conjugia socianda. Scriptum est enim : Omnia quæcunque facitis in verbo aut in opere, in nomine Domini nostri Jesu Christi facite, gratias agentes Deo. Si quis autem fecerit, severissime corripatur, et canonice pœniteat.

CAP. XIV. — *De mulierculis, quæ infantes suos pro sanitate in fornacem aut supra tectum ponunt.*

(*Ex pœnitentiâ Bedæ presbyteri.*) Mulier si qua filium suum ponit supra tectum, aut in fornacem pro sanitate februm, unum annum pœniteat.

CAP. XV. — *Quod non liceat iniquas observationes Kalendarum agere.*

(*Ex decret. Martialis papæ.*) Non licet iniquas observationes agere Kalendarum, et otiis vacare, neque lauro, aut viriditate arborum cingere domos. Omnis hæc observatio paganorum est.

CAP. XVI. — *De illis qui Kalendas Januarias ritu paganorum colere præsumunt.*

(*Ex decret. Zachar. papæ, capite 11.*) Si quis Kalendas Januarias ritu paganorum colere, vel aliquid plus novi facere propter novum annum, aut menses cum lapidibus vel epulis in domibus suis præparare, et per vicos et plateas cantatores et choros ducere præsumperit, anathema sit.

CAP. XVII. — *De eadem re.*

(*Ex concil. Rothomag.*) Si quis in Kalendis Januariis aliquid fecerit quod a paganis inventum est, et dies

observat et lunam, et menses, et horarum effi-
potentia aliquid sperat in melius aut in de-
verti, anathema sit.

CAP. XVIII. — *De bubulcis, vel venatoribus qui su-
cantationes exercuerint.*

(*Ex eodem, capite 4.*) Perscrutandum si aliqui
bubulus, vel bubulus, sive venator, vel cæteri h
modi, dicat diabolica carmina super panem
super herbas, aut super quædam nefaria ligam
et hæc aut in arbore abscondat, aut in bivio, a
trivio projiciat, ut sua animalia liberet a pe-
clade, et alterius perdat. Quæ omnia idolola
esse nulli fideli dubium est : et ideo summopere
exterminanda.

B CAP. XIX. — *Quod non liceat mulierculas Christ-
vanitates in suis lanificiis observare.*

(*Ex concilio Braggar., capite 10.*) Non licet mu-
Christianas, vanitatem in suis lanificiis obser-
sed Deum invocent adiutorem, qui eis sapienter
texendi donavit.

CAP. XX. — *Quod non liceat cum incantationibus
harum collectionem fieri.*

(*Ex eodem, capite 21.*) Non licet in collectione
barum medicinalium aliquas observationes ve-
cantationes attendere, nisi tantum cum syn-
divino, et Oratione Dominica, et Deus et Don-
noster honoretur.

CAP. XXI. — *De illis qui ad arbores vel font-
culas incenderint.*

C (Ex eodem, capite 22.) Si in alicujus presbyteri
rochia infideles, aut faculas incenderint, aut arb-
aut fontes, aut saxa venerantur, si hoc eruer
glexerit, sacrilegium se fecisse cognoscat, præ-
ptor aut hortator rei ipsius. Si admonitus hoc ei
dare neglexerit, communione privetur.

CAP. XXII. — *Ut vaticinatores cæsi de civitate
ejiciantur.*

(*Ex concilio Arelaten., capite 11.*) Vaticinat
qui se futura scire dicunt, cæsi de civitate eji-
tur.

CAP. XXIII. — *De illis qui phylacteriis utuntur
(Ex decret. Gregor.)* Si quis hariolos, aruspices
incantatores observaverit, aut phylacteriis usus-
rit, anathema sit.

D CAP. XXIV. — *Item de mulierculis incantatrici-
bilibi*

(*Ex pœnitentiâ Romano.*) Mulier si divinati
vel incantationes diabolicas fecerit, annum u
pœniteat, vel tres quadragesimas, vel quadra-
dies secundum qualitatem delicti.

CAP. XXV. — *De illis qui manducant aut bibunt,
portant super se aliquid ad Dei judicium sus-
tendum.*

(*Ex concilio Tribur., capite 4.*) Si aliquis mandu-
aut bibit, aut portat super se unde existimat
judicium pervertere posse, et exinde compro-
fuerit, eadem sententia feriatur qua magi, et hæc
et incantatores feriuntur.

CAP. XXVI. — *De illis qui in tabulis aut in codi-
futura requirunt.*

(*Ex pœnitentiâ Theod.*) In tabulis vel codici-

sorte futura non sunt requirenda, et ut nullus in Psalterio, vel in Evangelio, vel in aliis rebus sortiri præsumat, nec divinationes aliquas in aliquibus rebus observare. Quod si fecerit, quadraginta dies pœniteat. CAP. XXVII. — *De illis qui sortes sanctorum requirunt.*

(*Ex concilio Agathensi, capite 3.*) Nec illud est prætereundum quod maxime fidem religionis infestat, quod aliqui clerici vel laici student auguriis, et sub nomine fictæ religionis, quam sortes sanctorum vocant, divinationis scientiam profitentur, aut quæcumque scripturarum inspectione futura promittunt. Quicumque clericus, vel laicus in eo detectus fuerit talia consulere, vel docere, ab Ecclesia ejiciatur. CAP. XXVIII. — *De illis maleficis qui sperant se mentes hominum pervertere posse.*

(*Ex penitentiali Romano.*) Malefici vel incantatores, vel immissores tempestatum, vel qui per invocationem dæmonum mentes hominum perturbant, anathematizati abjiciantur: et si emendare voluerint, clerici tres annos, laici unum annum pœniteant.

CAP. XXIX. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Agathensi, capite 4.*) Perquirendum si aliqua femina sit, quæ per quædam maleficia et incantationes mentes hominum se immutare posse dicat, id est, ut de odio in amorem, aut de amore in odium convertat, aut bona hominum aut damnet, aut subripiat. Et si aliqua est quæ se dicat cum dæmonum turba, in similitudinem mulierum transformata, certis noctibus equitare super quasdam bestias, et in eorum consorcio adnumeratam esse, hæc talis omnimodis scopis correpta, ex parochia ejiciatur.

CAP. XXX. *De illis qui ad suas vanitates perficiendus dæmones invocant.*

(*Ex penitentiali Bedæ presbyteri.*) Quicumque pro curiositate futurorum, vel invocatorem dæmonum, vel divinos quos hariolos appellant, vel aruspices qui auguria colligunt, consuluerint, clerici ab omni officio remoti, tres annos, laici duos annos pœniteant. CAP. XXXI. — *De illis qui nocturna sacrificia dæmonum celebraverint.*

(*Ex penitentiali Romano.*) Quicumque nocturna sacrificia dæmonum celebraverint, vel incantationibus dæmones quacunque arte ad sua vota invitaverint, tres annos pœniteant.

CAP. XXXII. — *De illis qui ad arbores vel ad fontes aliqua vota voverint.*

(*Ex concilio Agathensi, capite 5.*) Perscrutandum si aliquis vota ad arbores, ad fontes, vel ad lapides, vel quosdam quasi ad altaria faciat, aut ibi candelam seu quodlibet munus deferat, veluti ibi quoddam numen sit, quod bonum aut malum possit inferre.

CAP. XXXIII. — *De illis qui, quando luna obscuratur, clamores suos et maleficia sua exercuerint.*

(*Ex concilio Arelaten., capite 5.*) Quicumque exercuerint hoc, quando luna obscuratur, ut cum clamoribus suis ac maleficiis et sacrilego usu se posse defendere credant, et quicumque divinos præcantatores phylacteria etiam diabolica, vel characteres diabolicos, vel herbas, vel sucos, suis vel sibi impendere

tentaverint, vel quintam feriam in honorem Jovis, vel Kalen. Janua. secundum paganam consuetudinem honorare præsumperit, monachus v, clericus iv, laicus ii, annos pœniteat.

CAP. XXXIV. — *De illis qui vanitates suas in excubiis exercuerint.*

(*Ex eodem, capite 3.*) Laici qui excubias funeris observant, cum timore et tremore et reverentia hoc faciant. Nullus ibi præsumat diabolica carmina cantare, non joca et saltationes facere, quæ pagani diabolo docente adinvenierunt. Quis enim nesciat diabolicum esse, et non solum a religione Christiana alienum sed etiam humanæ naturæ esse contrarium, ibi lætari, cantari, inebriari, et cachinnis ora dissolvi, et omni pietate, et affectu charitatis postposito, quasi de fraterna morte exsultare, ubi luctus et planctus flebilibus vocibus debuerat resonare pro amissione chari fratris? Patres siquidem Veteris ac Novi Testamenti mortes sanctorum virorum legitimus multis in locis cum fletu deplorassee: in nullo autem loco qui a sæculo recesserant exsultasse. Nam et Jacob patriarcham flevit tota Ægyptus lxx diebus. Et Joseph, et fratres ejus cum patrem deferrent in terram Chanaan ad sepeliendum, celebrantes exsequias ad aream Athael, quæ sita est trans Jordanem, planctu magno atque vehementi impleverunt vii dies. Tantus autem fuit planctus, ut locus inde nomen acciperet. Et de beato Stephano legitimus, quod sepelierunt eum, sive curaverunt viri timorati, et fecerunt planctum magnum super eum. Et ideo talis inepta lætitia et pestifera cantica, ex auctoritate Dei interdicenda sunt. Si quis autem cantare desiderat, Kyrie eleison cantet: sin aliter, omnino taceat. Sin autem tacere non vult, in crastino a presbytero taliter coerceatur, ut cæteri timeant.

CAP. XXXV. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Meldensi, capite 10.*) Placuit prohiberi ne femine in cœmeterio pervigilent, eo quod sæpe sub obtentu orationis et religionis, latenter scelera committant.

CAP. XXXVI. — *De conviviis quæ sunt ritu paganorum.*

(*Ex concilio Afric., capite 27.*) Illud etiam petendum, ut quoniam contra præcepta divina convivia multis in locis exercentur, quæ ab errore gentili attracta sunt, ita et nunc a paganis Christiani ad hæc celebranda cogantur, ex qua re temporibus Christianorum imperatorum persecutio altera fieri occulta videatur, vetari talia jubeant, et de civitatibus et possessionibus imposita pœna prohiberi, maxime cum etiam in natalibus beatissimorum martyrum per nonnullas civitates, et in ipsis locis sacris talia committere non reformident, quibus diebus etiam, quod pudoris est dicere, saltationes sceleratissimas per vicos atque plateas exercent, ut matronalis honor, et innumerabilium feminarum pudor, devote venientium ad sacratissimum diem, injuriis lascivientium appetatur, ut etiam ipsius sanctæ religionis pene fugiatur accessus.

CAP. XXXVII. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Leonis papæ.*) Si convivio solo gentilium, et escis immolaticis nisi sunt, possunt jejuniis et manus impositione purgari, ut deinceps ab idolothitis abstinentes, sacramentorum Christi possint esse participes. Si autem aut idola adoraverunt, aut homicidiis vel fornicationibus contaminati sunt, ad communionem eos nisi per pœnitentiam publicam non oportet admitti.

CAP. XXXVIII. — *Ne fideles in cœmeteriis prandere præsumunt.*

(*Ex concilio Braggar., capite 70.*) Non liceat Christianis prandia ad defunctorum sepulcra deferre, et sacrificare mortuis.

CAP. XXXIX. — *De illis qui balationes fecerint, et se in alienas formas transformaverint.*

(*Ex eodem, capite 80.*) Si quis balationes ante ecclesias sanctorum fecerit, seu qui faciem suam transformaverit in habitu muliebri, et mulier in habitu viri, emendatione pollicita in annos pœniteat.

CAP. XL. — *Quod incantationes et magicæ artes laquei diaboli sint.*

(*Ex dictis Augusti.*) Admoneant sacerdotes fideles populos, ut noverint magicas artes incantationesque quibuslibet infirmitatibus hominum nihil posse remedii conferre, non animalibus languentibus claudicantibusve, vel etiam moribundis quidquam mederi, sed hæc esse laqueos et insidias antiqui hostis, quibus ille perfidus genus humanum decipere nititur. Et si quis hæc exercuerit, clericus degradetur, laicus anathematizetur.

CAP. XLI. — *De illis qui salutem non a Salvatore, sed ab ejus creatura requirunt.*

(*August. in libro de Civitate Dei.*) Omnis sapientia a Domino Deo est, et apud illum fuit semper, et est ante ævum. Arenam maris et pluvie guttas, et dies sæculi quis dinumerabit? Alitudinem cœli, et latitudinem terræ, et profundum abyssi quis mensus est? Sapientiam Dei præcedentem omnia, quis investigabit? Prior omnium creata est sapientia, et intellectus prudentiæ ab ævo. Fons sapientiæ Verbum Dei in excelsis, et ingressus illius mandata æterna. Qui enim sine Salvatore salutem vult habere, et sine vera sapientia æstimat prudentem se fieri posse, non sanus sed æger, non prudens sed stultus, in ægritudine assidua laborabit, et in cæcitate noxia stultus et demens permanebit. Ac proinde omnis inquisitio, et omnis curatio quæ a divinis et magis, vel ab ipsis dæmoniis in idolorum cultura expetitur, mors potius dicenda est, quam vita. Et qui ea sectantur, si se non correxerint, ad æternam perditionem tendunt, Psalmista dicente: Omnes dii gentium sunt dæmonia. Qui per deceptos homines alios decipere quotidie gestiunt, ut perditionis suæ faciant eos esse participes. Itaque hæc vanitas magicarum artium, ex traditione angelorum malorum, in toto terrarum orbe plurimis sæculis valuit per quamdam scientiam futurorum et infernorum, et per inventiones eorum inventa sunt aruspicia,

A augurationes et ipsa quæ dicuntur oracula et necromatia.

CAP. XLII. — *De eadem re.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Nec mirum de magorum præstigiis, quorum in tantum prodire maleficiorum artes, ut etiam Mosi simillimis signis resisterent, vertentes virgas in dracones, aquas in sanguinem, cum fertur etiam in gentilium libris quod quædam maga famosissima Circe socios Ulixis mutaverit in bestias. Legitur et de sacrificio, quod Arcades deo suo Liceo immolabant, ex quo quicumque sumerent, in bestiarum formas convertereantur. Sed hæc omnia magicis præstigiis potius fingeantur, quam rerum veritate completerentur. Ut ergo ipsi errores ignorantibus manifesti fiant, de eorum proprietate atque inventoribus juxta traditionem majorum primum dicere congruum arbitramur. Magi sunt, qui vulgo malefici ob facinorum magnitudinem nuncupantur. Hi permissu Dei elementa concutiunt, turbant mentes hominum minus confidentium in Deo, ac sine ullo veneni haustu, violentia tantum carminis interimunt. Unde et Lucanus: Mens hausti nulla sanie polluta veneni, incantata perit. Dæmonibus enim accitis audent ventilare, ut quisquis suos perimat malis artibus inimicos. Hi etiam sanguine utuntur, et victimis sæpe contingunt corpora mortuorum. Necromantii sunt quorum præcationibus videntur resuscitati mortui divinare et ad interrogata respondere. Necros enim, Græce mortuus, mantia divinatio nuncupatur. Ad quos suscitandos cadaveri sanguis adjicitur. Nam amare dæmones sanguinem dicuntur: ideoque quoties Necromantia fit, cruor aquæ miscetur, et colore sanguinis facilius provocantur. Hydromantii ab aqua dicti: est enim hydromantia in aquæ inspectione umbras dæmonum evocare, et imagines ludificationis eorum videre; ibique ab eis aliqua audire. Ubi adhibito sanguine, inferos perhibentur sciscitari.

CAP. XLIII. — *De eadem re.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Igitur genus divinationis a Persis fertur allatum. Varro autem dicit divinationis quatuor esse genera: terram, aquam, aerem, et ignem. Hinc geomantiam, hydromantiam, aeromantiam, pyromantiam, dictam autumant. Divini dicti sunt, quasi Deo pleni. Divinitati enim plenos se esse assimilant, et astutia quadam fraudulenta hominibus futura conjectant. Duo autem sunt genera divinationis: ars et furor. Incantatores vero dicti sunt, qui artem verbis peragunt. Arioli vocati sunt propterea quod circa aras idolorum nefarias preces enittunt et funesta sacrificia offerunt, hisque celebritatibus dæmonum responsa accipiunt. Aruspices nuncupati sunt, quasi horarum inspectores. Dies enim et horas in agendis negotiis operibusque custodiunt: quod per singula tempora observare debeat homo intendunt. Hi etiam exta pecudum inspiciunt, et ex eis futura prædicunt. Augures sunt, qui volatus avium et voces intendunt, aliaque signa rerum vel observationes

hominibus occurrentes ferunt. Idem et A
tam et auspicia sunt, quæ iter facientes
Dicta autem sunt auspicia quasi avium
auguria quasi avium garria hoc est,
s et linguæ. Jæm augurium quasi avige-
l aves gerunt. Duo autem sunt genera
n : unum ad oculos, alterum ad aures
Ad oculos scilicet volatus : ad aures vox
honissæ a Pithio Appollinæ dictæ, quod is
it divinandi. Astrologi dicti sunt eo quod
augurantur. Genethliaci appellati sunt
taliciorum considerationes dierum. Gene-
ominum per XII signa cœli describuntur,
e cursus, nascentium mores, actus et
ædicare conantur, id est, quis, quali signo B
is, aut quem effectum habeat vitæ qui
terpretantur. Hi sunt qui vulgo mathe-
antur. Cujus superstitionis genus constel-
tini vocant, id est, notationes siderum,
e habeant cum quisque nascitur. Primum
m stellarum interpretes magi nuncupa-
ut de his legitur qui in Evangelio natum
annunciaverunt. Postea hoc nomine soli
ci dicti sunt, cujus artis scientia usque
ium fuit concessa, ut, Christo edito, nemo
vitatem alicujus de cœlo interpretetur.
dicti sunt, quod horas nativitatis homi-
larentur, dissimili et diverso fato. Sorti-
qui sub nomine fictæ religionis, per quas-
sanctorum sortes vocant, divinationis C
profitentur, aut quarumcunque scriptu-
ntiæ inspectione futura promittunt. Sali-
ati sunt : quia dum eis membrorum quæ-
tes salierint, aliquid sibi exinde prospe-
iste significari prædicunt.

— *De execrabilibus remediis quæ medici
suis in præcantationibus faciunt.*

(*ejusdem.*) Ad hæc omnia supradicta per-
ligaturæ execrabilium remedium quæ
orum commendat, seu in præcantatio-
in characteribus vel in quibuscunque rebus
lis atque ligandis. In quibus omnibus ars
est, ex quadam pestifera societate homi-
gelorum malorum exorta. Unde cuncta D
nt Christiano, et omni penitus execra-
lianda, atque damnanda. Auguria autem
e. Hæc autem Phryges primi invenerunt.
e vero Mercurius primus dicitur inve-
m autem præstigium, quod præstringat
orum. Aruspicinam artem primus Hetru-
sse dicitur quidam Strages. Hic ex horis
n dictavit, et postea non apparuit. Nam
lose, arante quodam rustico subito hunc
riluisse, et aruspicinam dictasse, qua die
est. Quos libros Romani ex Hetrusca
ropriam mutaverunt. His ergo portentis,
ium fallaciam illuditur curiositas humana,
impudenter appetunt scire, quod nulla
competit investigare. Ac ideo datur po-

PATROL. CXL.

testas immundis spiritibus, ut pervasa sibi apta, hoc
est pravo homines, seducant illos qui spernunt
veritatem et credunt mendacio, et juxta Pauli sen-
tentiam : Sanam doctrinam non sustinebunt, sed
ad sua desideria coacervabunt sibi magistros pru-
rientes auribus, et a veritate quidem auditum aver-
tant, ad fabulas autem convertentur. Onerati pec-
catis, ducuntur variis desideriis, semper discentes,
et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes.
Quemadmodum autem Jamnes et Mambres resti-
terunt Mosi, ita et isti resistunt veritati, homines
corrupti mente, reprobi circa fidem, sed ultra non
proficient. Insipientia enim eorum manifesta erit
omnibus, sicut et illorum fuit. Nec ideo quisquam
credere debet, quolibet magicis artibus aliquid
facere posse, sine permissu Dei, qui omnia quæ fiunt,
aut justo judicio facit, aut permissu suo ita fieri
sinit. Quod prædicti magi leguntur similia fecisse
Mosi, qui virgam suam projecit, et conversa est in
draconem, projeceruntque ipsi singuli virgas suas,
quæ versæ sunt in dracones, sed devoravit virga
Aaron virgas eorum. Non ergo fuerunt creatores
draconum, nec magi, nec angeli mali, quibus mini-
stris illa operabantur. Insunt enim rebus corporeis
per omnia elementa mundi quædam occultæ semina-
riæ rationes, quibus cum data fuerit opportunitas tem-
poralis atque causalis, prorumpunt in species debitas
suis modis et finibus. Et sic non dicuntur angeli, qui
ista faciunt animalium creatores, sicut nec agricolæ
segetum, vel arborum, vel quorumcunque in terra gi-
gentium creatores dicendi sunt, quamvis noverint
præbere quasdam visibiles opportunitates et causas,
ut illa nascantur. Quod autem isti faciunt visibiliter,
hoc illi invisibiliter. Deus vero solus unus creator est
qui causas ipsas et rationes seminarias rebus inse-
ruit. Præterea quidam quærendum putant, quomodo
Scriptura narret Pithonissam Samuelem prophetam
susctasse ad colloquium Saul impiissimi regis, si
Pithonica divinatio, errori magicæ artis deputanda
sit. Quibus ita responderi potest, indignum omnino
facinus esse, si secundum verba historiæ commode-
tur assensus. Quomodo enim poterat fieri, ut arte
magica attraheretur vir, et nativitate sanctus, et vitæ
operibus justus? Aut si non attractus est, consensit.
Quod utrumque de viro justo credere adversum est.
Nullum suffragium habet justitia, si aut voluntarius
amisit meritum spiritualis, quem positus in carne
quæsiverat. Quod valde absurdum est : quia hinc
qui justus recedit, permanet justus. Porro autem
hoc est præstigium Satanæ, quo ut plurimos fal-
lat, etiam bonos in potestate se habere confingat;
quod Apostolus inter cætera ostendit, dicens : Ipse
Satanas transfiguratur se in angelum lucis. Ut enim
errorem faceret in quo gloriaretur, in habitu viri
justi et nomine se subornavit, ut nihil proficere
spem quam prædicabant Dei cultoribus mentiretur,
quando hinc exeuntes justos finxit in sua potestate
esse. Sed hoc quosdam fallit, quod de morte Saul et
filii ejus non sit mentitus, quasi magnum sit diablo

ante occasum mortem corporis prævidere, cum signa quædam soleant apparere morituris, quippe a quibus Dei protectio amota videtur : quanto magis diabolo quem angelica majestate sublimem prophetica oracula fuisse testantur, de cujus magnitudine Apostolus ait : An ignoratis altitudinem Satanæ? Quid mirum ergo, si imminet prope mortem potuit prævidere, cum hoc sit unde fallit, et se in Dei potestate vult adorari? Nam tanta hebetudine demens effectus est Saul, ut ad Pythonissam confugeret. Depravatus enim causa peccat, ad hæc se contulit quæ damnaverat. Sed si quis propter historiam, et ea quæ verbis expressa sunt, putet non prætermittenda, ne ratio historiæ inanis sit, recte faciat quidem, si tamen, minime istud ad veri rapiat rationem, sed ad visum et intellectum Saul: neque enim reprobis factus, poterat bonum intellectum habere. Historicus enim mentem Saul et habitum Samuelis descripsit, ea quæ dicta et visa sunt exprimens, prætermittens, si vera an falsa sint. Quid enim ait, audiens, in quo habitu esset excitatus? Intellexit, inquit, hunc esse Samuelem. Quid intellexerit, retulit : quia bene non intellexit, contra Scripturam aerium adoravit. quam dominum et putans Samuelem, adoravit diabolum, ut fructum fallaciæ suæ haberet Satanæ. Hoc enim nititur, ut adoretur quasi Deus. Si enim vere Samuel illi apparisset, non utique vir justus permisisset se adorari, qui prædicaverat Dominum solum esse adorandum : et quomodo homo Dei, qui cum Abraham in refrigerio erat, dicebat ad virum pestilentiæ, dignum adorare gehennæ : cras mecum eris? His duobus titulis subtilitatem fallaciæ suæ providit improvidus Satanæ : quia et adorari se permisit sub habitu et nomine Samuelis contra legem, et virum peccatis pressum, cum magna distantia peccatorum et justorum sit, cum Samuele justissimo futurum mentitus est. Verum potest videri, sed de Samuelis nomine taceatur, quia Saul cum diabolo futurus erat. Ad eum enim transmigravit, quem adoravit. Semper ergo diabolus sub velamine latens prodit se, dum ea confingit, quæ horreant personis, per quas fallere nititur. Si autem quislibet nobis opponit ac dicit : quomodo eveniunt illa, quæ illi divini prædicunt futura aut quomodo possunt ægris præbere medelam, aut sanis immittere ægritudinem, si aliquid propriæ virtutis ac potestatis non habent? Hoc a nobis recipiat responsum quod ideo quisquam non debet eis credere : quia aliquando eveniunt quæ prædicunt, aut sanare videntur languidos, vel lædere sanos : quia hoc permissu Dei fit, ut ipsi qui hæc audiunt, vel vident, prohibentur, et appareat quali fide sint, vel devotione erga Deum. Sicut in Deuteronomio legitur Moyses verbo Domini populo Dei præcipisse ita dicens : Si surrexit in medio tui prophetans, aut qui somnium vidisse se dicat, et prædixerit in signum ac portentum, et venerit quod locutus est, et dixerit tibi : Eamus, et sequamur deos alienos quos ignoras et serviamus eis, non audies verba prophetæ, aut somniatoris : quia tentat

vos Dominus Deus vester, ut palam fiat utriusque gatis eum, an non. In toto corde, et in tota vestra Deum vestrum sequimini, et ipsum mandata illius custodite, et audite vocem ejus servietis, et ipsi adhærebitis, etc. Ubi sane iustus voluit, etiam illa quæ a divinantibus non secum dicuntur, si acciderint quæ dicuntur accipienda, vel etiam si fiant quæ præcipiuntur eis, aut colantur quæ coluntur ab eis. Nec suam potestatem Deus ostendit esse quod distinguunt, sed quasi quæreretur cur ea permissa tentationis exposuit. Ad cognoscendam eorum dilectionem utrum eam habent erga suum. Cognoscendam vero ab ipsis potius, quod illo, qui scit omnia, antequam fiant.

CAP. XLV. — *De natura dæmonum.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Siendum vero est hanc esse naturam, ut aerei corporis sensu terræ corporum sensum facile præcedant, celeritate propter aerei corporis superiorem mobilitatem solum cursus quorumlibet hominum, vel ferarum etiam volatus avium incomparabiliter videntur. Quibus duabus rebus quantum ad aereum attinet præditi, hoc est, acrimonia sensus et celeritas motus; multo ante cogitata prænunciant, vel nunquam homines pro sensu terreni tarditate minime. Accessit etiam dæmonibus per tam longum tempus quo eorum protenditur, rerum longe majori celeritate, quam potest hominibus propter brevitate provenire. Per has efficacias quas aerei corporis natura sortita est, non solum futura prædicuntur dæmones, verum etiam mira multa faciunt quoniam homines dicere ac facere non possunt dignos quidam quibus serviant, et quibus hanc divinos deferant, arbitrantur, instigante non vitio curiositatis propter amorem felicitatis atque terrenæ, et excellentiæ temporalis. Qui se ab eis cupiditatibus mundant, nec eis se ferri rapiendosque permittunt, sed inquirunt, et aliquid quod eodem modo semper est, cujus ratione beati sint, primum considerant non id præponendos esse dæmones, quod acrioris sensus corporis prævalent, aeris scilicet, hoc est, sublimi clementi : quia nec ipsis terrenis corporibus sibi præponendas putant, quæ acrius multa prædicunt : veluti sagacem canem, quia latentem olfactu acerrimo sic invenit ut ad eam capiducatum quemdam homini præbeat, non utique clementiore intellectu animi, sed acutiore et sensu : vel vulturem, quia, projecto cadave provisiva longinquitate advolat : nec aquilam sublimiter volans, de tanto intervallo natante fluctibus piscem dicitur prævidere, et gravitate exercitis pedibus atque unguibus rapere : nec multa animantium genera, quæ inter herbas suæ noxias pascendo circumerrant, nec earum quo lædantur, attingunt, cum eas horum experiendo cavere didicerit, et multa innoxia, sint in experta, formidet. Unde conjicere faci-

quantum possit in aeriis corporibus sensus esse acrior, nec ideo tamen dæmones, qui eo præditi sunt, bonis hominibus præponendos prudens quisque censuerit. Hoc et de corporum celeritate dicimus. Et hac enim præstantia non solum a volucris homines, verum a multis etiam quadrupedibus ita superantur, ut in eorum comparatione plumbei deputandi sint, nec tamen ideo sibi hæc animantium genera existantia præponenda, quibus capiendis et mansuefaciendis, atque in suæ voluntatis usum, commodumque redigendis, non vi corporis, sed rationis imperitant. Illam vero tertiam dæmonum potentiam, quod diurna rerum experientia, quemadmodum prænoscent, atque prænunciant, multa didicerunt, ita contemnunt, qui hæc vigilanter curant a verissimæ lucis veritate discernere, ut nec malos senes plura expertos et ob hoc quasi doctiores ideo prohi adolescentes sibi antecellere existiment, ut nec medicos, nec nautas, nec agricolas quos pravæ voluntatis et iniquis moribus viderint, ideo putent sibi esse præferendos, quod illi de valetudinibus, illi de tempestatibus, illi de arbustorum fructuumque generibus multa ita prænunciant, ut harum rerum inexperto divinare videantur. Quod vero non solum quædam dæmones futura prædicunt, verum etiam quædam faciunt, pro ipsa utique sui corporis excellentia, cur non contemnatur a prudentibus, cum plerique iniqui ac perditii homines ita exercent corpora sua, tantamque diversis artibus possint, ut ea qui hæc nesciunt, nec aliquando viderunt, etiam narrata vix credant. Quam multa funambuli, cæterique theatri artifices : quam multa opifices, maximeque mechanici miranda fecerunt? Num ideo meliores sunt bonis, et sancta pietate præditi hominibus? Quæ ideo commemoravimus, ut qui hæc sine pervicacia, et sine vana resistendi animositate considerat, simul cogitet, si de subjacenti crassiore materia, vel sui quisque corporis, vel terræ, et aquæ, lapidum, atque lignorum, metallorumque variorum tanta quidem homines possunt, ut eos illi qui hæc non possunt, plerumque stupendo in sui comparatione divinos vocent, cum quidam illorum sint artibus potentiores, quidam istorum moribus meliores : quanto meliora et majora pro subtilissimi corporis, hoc est, aërii facultate, ac facilitate dæmones possint, cum tamen sint pravæ voluntatis, maximeque superbix fastu, et evidenti malitia spiritus immundi, atque perversi. Quantum autem valeat aeris elementum, quo eorum corpora prævalent ad multa visibilia visibiliter molienda, movenda, mutanda, atque versanda, longum est nunc demonstrare, et putamus quod vel mediocriter consideranti facile occurrat.

CAP. XLVI. — De divinatione dæmonum.

(Ex dictis ejusdem.) Igitur nunc primum sciendum est, quoniam de divinatione dæmonum quæstio est, illos ea plerumque prænunciare quæ ipsi facturi sunt. Accipiunt enim sæpe potestatem et morbos immittere, et ipsum aerem vitando morbidum reddere, et perversis atque amatoribus terrenorum comodo-

rum malefacta suadere : de quorum moribus certi sunt, quod sint eis talia suadentibus consensuri. Suadent autem miris et invisibilibus modis per illam subtilitatem corporum suorum, corpora hominum non sentientium penetrando, et se cogitationibus eorum per quædam imaginaria visa miscendo, sive vigilantium, sive dormientium. Aliquando autem non quæ ipsi faciunt, sed quæ naturalibus signis futura prænoscent, quæ signa in hominum sensus venire non possunt, ante prædicunt. Neque enim quia prævidet medicus quod prævidere nescit hujus artis ignarus, ideo jam divinus habendus est. Quid autem mirum, si quemadmodum ille in corporis humani, vel perturbata, vel modificata temperie, seu bonas, seu malas futuras prævidet valetudines, sic dæmon in aeris affectione, atque ordinatione sibi nota, nobis ignota, futuras prævidet tempestates? Aliquando et hominum dispositiones, non solum voce prolatas, verum etiam cogitatione conceptas, cum signa quædam ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt, atque hinc etiam multa futura prænunciant, aliis videlicet mira, qui ista disposita non noverunt. Sicut enim apparet concitior animi motus in vultu, ut ab hominibus quoque aliquid forinsecus agnoscat quod intrinsecus agitur, ita non debet esse incredibile si etiam leniores cogitationes dant aliqua signa per corpus, quæ obtuso sensu hominum cognosci non possunt, acuto autem dæmonum possunt. Hac atque hujusmodi facultate, multa dæmones futura prænunciant, cum tamen ab eis longe sit altitudo illius prophetix quam Deus per sanctos angelos et prophetas operatur. Nam si quid de illa Dei dispositione prænunciant, audiunt ut prænunciant, et cum ea prædicunt quæ inde audiunt, non fallunt : veracissima enim sunt angelica, et prophetica oracula. Sic autem indignanter accipitur, quod aliqua etiam talia dæmones audiant et prædicant, quasi aliquid indignum sit, ut quod ideo dicitur ut hominibus innotescat, hoc non solum boni, verum etiam mali non taceant, cum in ipsis hominibus etiam vitæ bonæ præcepta videamus pariter a justis perversisque cantari, nec obesse aliquid, imo etiam prodesse ad majorem noticiam, famamque veritatis, cum de illa etiam hi quidquid noverunt, dicunt, qui ei perversis moribus contradicunt. In cæteris autem suis prædictionibus dæmones plerumque et fallunt et falluntur quidem : quia cum suas dispositiones prænunciant, ex improvise desuper aliquid jubetur, quod eorum consilia cuncta perturbat : velut si aliquid disponant quilibet homines quibusque potestatibus subditi, quod non prohibuituros suos præpositos arbitrentur, idque facturos se esse promittat, at illi penes quos major potestas est, ex alio superiore consilio hoc totum dispositum atque præparatum repente prohibeant. Falluntur etiam cum causis naturalibus, sicut medici, et naturæ, et agricolæ, sed longe acutius, longeque præstantius pro aëri corporis sensu solertiore et excitatione prænoscent : quia et hæc

ab angelis Deo summo pie servientibus ex alia dispositione ignota, dæmonibus ex improvise ac repente mutantur, tanquam si aliquid ægro extrinsecus accedat quo moriatur, quem medicus veris salutis præcedentibus signis, victarum esse promiserat. Aut si aeris qualitate provisa diu statutum illum ventum nautarum aliqui prædixissent, cum Dominus Christus cum discipulis navigans ut requiesceret imperavit, et facta est tranquillitas magna. Vel si agricola illo anno fructificationem vitem aliquam polliceatur, naturam utique terræ et numeros seminum callens, quo tamen anno eam vel improvisa cœli intemperies arefaciat, ita multa etiam ad præsentiam prædictionemque dæmonum pertinentia, quæ minoribus et usitatoribus causis futura prævidentur, eadem majoribus et occultioribus causis impedita mutantur. Fallunt autem etiam studio fallendi et invida voluntate, quia hominum errore lætantur. Sed ne apud cultores suos pondus auctoritatis amittant, id agunt, ut interpretibus suis signorumque suorum convectoribus culpa tribuatur, quando vel decepti fuerint, vel mentiti. Nonnunquam vero ipsi maligni spiritus et illusores hominum atque invisores salutis eorum, solent prædicere defectum culturæ suæ et idolorum ruinam, quatenus prescii videantur quid in singulis regnis aut locis venturum sit, et quid adversi suæ factioni contingere possit. Quod etiam illi qui gentiliū historias legunt non ignorant. Quid ergo mirum, si jam imminente templorum et simulacrorum eversione, quam prophetæ Dei summi tanto ante prædixerant, Serapis dæmon alicui cultorum suorum hoc de proximo prodidit, ut suam quasi divinitatem recedens vel fugiens commendaret. Fugantur enim isti, vel etiam jussis superioribus colligati abstrahuntur et alienantur a locis suis, ut de rebus in quibus colebantur fiat voluntas Dei, qui hoc tanto ante per omnes gentes futurum esse prædixit, et ut per suos fideles fieret imperavit. Cur autem hoc non sineretur dæmon prædicere, cum sibi jam prænosceret imminere? Cum hæc prædictio et in prophetis attestaretur a quibus sunt ista conscripta, et prudentibus daret intelligi quam vigilanter esset dæmonum cavenda fallacia, cultusque fugiendus, qui cum ante per tam longum tempus in templis suis hæc futura tacuissent, quæ per prophetas prædicta ignorare non possent, posteaquam appropinquare cœperunt, voluerunt ea quasi prædicere, ne ignari victique putarentur.

CAP. XLVII. — *De eadem re.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Cum igitur tam longe ante prædictum esset atque conscriptum, ut alia iterum taceamus, dicamus illud quod Sophonias propheta dicit: Prævalebit Dominus adversus eos, exterminabit omnes deos gentium terræ, et adorabunt eum, unusquisque de loco suo, omnes insulæ gentium. Aut non credebant ista sibi eventura, quia in templis gentium colebantur, et hæc ideo per suos vates ac phanaticos frequentare noluerunt: aut cum ea ven-

tura certissime scirent, ideo per sua templa tacuerunt, ne jam tunc inciperent ab hominibus intelligentibus deseri atque contemni: quod de templorum et simulacrorum suorum futura eversione eis a prophetis attestaretur, qui eos coli prohibebant. Nunc vero posteaquam tempus advenit quo completerent vaticinia prophetarum Dei unius, quis istos deos dicit, et ut colantur vehementissime præcipit? Quomodo non hoc etiam ipsi compertum prædicere sinerentur, ut inde clarius appareret eos hæc antea vel minime credidisse, vel suis cultoribus enunciare timuisse, in fine autem tanquam nihil amplius habentes quid agerent, etiam ibi voluisse suam ostentare divinitatem, ubi jam produntur diu simulasse divinationem? Tamen nec ista ipsa quæ ab eis vix raro et clanculo proferuntur, movere nos debent. Si cuiquam dæmonum extortum est, id prodere cultoribus suis quod didicerat ex eloquiis prophetarum, vel ex oraculis angelorum. Quod cur non fieret, cum et ista non sint oppugnatio, sed testatio veritatis? Illud enim quod solum ab ipsis phanaticis flagitandum est, nec unquam antea protulerunt, nec unquam postea, nisi forte conflictum proferre conabuntur, aliquid deos suos per vates suos, contra Deum Israel ausos fuisse prædicere aut dicere. De quo Deo doctissimi eorum auctores, qui omnia illa legere ac nosse potuerunt, magis quæsierunt quis Deus esset, quam Deum negare potuerunt. Porro autem Deus iste quem nullus eorum negare ausus est verum Deum, quia et si negaret non solum subjaceret debitis pœnis, verum etiam certis convinceretur effectibus. Iste ergo Deus quem nemo, ut diximus, illorum negare ausus est verum Deum, illos falsos esse deos, et omnino deserendos, eorumque templa et simulacra et sacra evertenda per suos vates, hoc est prophetas, aperta denunciatio prædixit, aperta potestate præcepit, aperta veritate complevit. Unde quis est qui usque adeo desipiat, ut non eum potius colendum eligat, quem coli non prohibent quos colebat? Quem procul dubio cum colere cœperit, illos utique non est culturus, quos prohibet coli quem colit. Quod autem ipsum essent culturæ gentes, exterminatis diis falsis quos antea colebant, a prophetis ejus esse prædictum paulo ante commemoravimus, et nunc repetamus. Prævalebit, inquit, Dominus adversus eos, et exterminabit omnes deos gentium terræ, et adorabunt eum, unusquisque de loco suo, omnes insulæ gentium. Neque enim solæ insulæ hic intelligendæ sunt, sed potius omnes gentes in his positæ adorant Deum. Nec merum quandoquidem alibi non insulas nominat, sed universum orbem terrarum, dicens: Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terræ, et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium, quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium. Hæc autem per Christum fuisse complenda, et aliis pluribus testimoniis, et in eodem ipso psalmo unde commemoravimus satis apparet. Cum enim paulo superius futuram passionem suam per Prophetam ipse

loqueretur, dicens : Foderunt manus meas et pedes A meos, dinumeraverunt omnia ossa mea, ipsi vero consideraverunt et conspexerunt me, dividerunt sibi vestimenta mea et super vestem meam miserunt sortem ; paulo post infert illud quod posuimus : Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terræ, etc., quanquam et illud testimonium quod prius adhibui, ubi dictum est ; prævalebit Dominus adversus eos, et exterminabit omnes deos gentium terræ, in eo quod positum est, prævalebit, satis ostendit etiam hoc prænunciatum, quod pagani prius oppugnaturi essent Ecclesiam, nomenque Christianum quantum valeret persecutori, ut si fieri posset, de terra omnino deleteretur. Et quia eos patientia martyrum, et magnitudine miraculorum, et B consequente fide populorum erat superaturus, ideo sic dictum est, prævalebit Dominus adversus eos. Non enim diceretur, prævalebit adversus eos, nisi oppugnando illi resisterent. Unde et in Psalmo ita prophetatum est : Ut quid fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania ? Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum, adversus Dominum et adversus Christum ejus. Et paulo post dicit : Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam fines terræ. His atque hujusmodi prophetis documentis prædictum ostenditur, quod videmus impleri per Christum, fuisse futurum ut Deus Israel, quem unum verum Deum intelligimus, non in una ipsa C gente quæ appellata est Israel, sed in omnibus gentibus coleretur, et omnes falsos deos gentium et templis eorum, et a cordibus cultorum suorum amoliretur. Erant nunc isti et adhuc contra Christianam religionem, contra verum Dei cultum, vanitates pristinas defensitare audeant, ut cum strepitu periant. Nam et hoc de illis prædictum est in psalmis, dicente Propheta : Sedisti super thronum, qui iudicas æquitatem. Increpasti gentes, et periit impius, nomen eorum delesti in æternum, et in seculum seculi. Inimici defecerunt frameæ, et civitates eorum destruxisti. Periit memoria eorum cum strepitu, et Dominus in æternum permanet. Necesse est ergo ut impleantur omnia hæc. Nec etiam illud quod ad D huc audent ipsi pauci qui remanserunt vaniloquas suas ostentare doctrinas, et Christianos tanquam imperitissimos irridere, nos commovere debet, dum in eis impleri ea quæ prædicta sunt videamus. Ex quo enim fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania adversus Dominum et adversus Christum ejus, quando ab eis fundebatur sanguis sanctorum, et vastabatur Ecclesia, usque ad hoc tempus, et deinceps quotidie minuuntur. Nos autem, quos adversus eorum opprobria et superbas irrisiones, fortissimos reddunt oracula Dei, de hac quoque re audemus et gaudemus impleri. Sic enim nos alloquitur per Prophetam : Audite me qui scitis iudicium, populus meus, in quorum corde lex mea, opprobria hominum nolite metuere, et detractio eorum ne

superemini, nec quod vos spernant magi duxeritis Sicut enim vestimentum, ita per tempus assumetur, et sicut lana a tineâ comeditur : justitia autem mea in æternum manet. Attendendum est ergo atque omni studio cavendum, ne nostris temporibus in quibus videmus Christianam religionem in toto orbe dilatam, propter desidiam magistrorum et inertiam doctorum, pauci illi qui adhuc supersunt confundant ritum culturæ veri Dei, et, dæmoniis illusionibus depravati, divinationes falsas in populo Dei agant, rusticos et imperitos seducentes, ita ut deserta ipsa veritate, quæ lux est mundi, et illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum tenebrarum harum, quærant scientiam futurorum, et a deceptoribus hominum quærant salutem animarum, sive etiam corporum suorum. His enim prævaricationibus maxime irritatur Deus, et ad vindictam provocatur. Unde per Ezechielem comminatur dicens : Væ prophetis insipientibus qui sequuntur spiritum suum, et nihil vident. Quasi vulpes in desertis, prophetæ tui Israel erant. Nunquid non visionem cassam vidistis, et divinationem mendacem locuti estis, et dicitis : Ait Dominus, cum ego non sim locutus ? Propterea hæc dicit Dominus Deus : Quia locuti estis vana, et vidistis mendacium, ideo ecce ego ad vos, ait Dominus Deus : Et erit manus mea super prophetas qui vident vana, et divinant mendacium : in concilio populi mei non erunt, et in scriptura domus Israel non scribentur, nec in terram Israel ingrediantur. Ad doctores autem per eundem prophetam increpans eorum inertiam, ita loquitur dicens : Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel ut staretis in prælio in die Domini. Et rursus : Væ, inquit, pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges pascuntur a pastoribus ? Lac comedebatis, et lanis operiebamini, et quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit non consolidastis, et quod ægrotum non sanastis, et quod fractum est non alligastis, et quod abjectum non reduxistis, quod perierat non quæstistis : sed cum austeritate imperabatis eis et cum potentia, et dispersæ sunt oves meæ, eo quod non esset pastor, et dispersæ sunt in devorationem omnium bestiarum agri, et dispersæ sunt. Hinc per Hieremiam dicitur : A minimo usque ad maximum omnes avaritiam sequuntur : a propheta usque ad sacerdotem, cuncti faciunt mendacium. Et sanabant contritionem filiæ populi mei ad ignominiam, dicentes, Pax pax, cum non esset pax ; confusi sunt : quia abominationem fecerunt. Idcirco hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel : Ecce ego cibabo populum istum absynthio, et potum dabo eis aquam fellis, et dispergam eos in gentibus quas non noverunt, ipsi et patres eorum, et mittam post eos gladium donec consumantur. Qualiter ergo displiceat Deo omnipotenti pastorum negligentia, et subditorum error, non solum prophetica testimonia ostendunt, sed etiam facta antiquorum declarant, cum in libro Regum legitur quomodo malignus spi-

ritus deceperit Achab regem Israel per falsos pro- A
phetas ita ut credens eis interierit, et quomodo
Ochozias filius ejus ægrotans miserit nuncios ad
consulendum Beelzebud Deum Accaron, utrum vivere
atque convalescere posset de infirmitate sua. Ob
quod Helias propheta, a Deo missus, increpat eum,
ita dicens : Quia misisti nuncios ad consulendum
Beelzebud Deum Accaron, quasi non esset Deus in
Israel a quo possit interrogare sermonem, ideo de
lectulo super quem ascendisti non descendes, sed
morte morieris. Mortuus est autem ipse juxta ser-
monem Domini quem locutus est Helias, et salutem
quam quærebat non invenit. Quapropter curandum
summopere est omnibus modis, hoc est, prælati et
subditis, majoribus at minoribus, sacerdotibus et
plebi, ne aliquem seducat per hujusmodi illusio- B
nem fraus, dolus, et nequicia hostis antiqui, ita ut
a mendacibus velimus discere veritatem, et a pesti-
feris morbis mortisque autoribus quæramus infirmi-
tatis nostræ remedium : sed magis ad Deum vivum
et vivificatorem omnium confugiendo devoto corde
properemus, per orationes sacras, jejunia et elee-
mosynas illum deprecantes, ut ipse propter benigni-
tatem suam consulat servis suis, eripiens nos de om-
nibus inimicis nostris, doceatque nos facere volun-
tatem suam : quia ipse est Dominus Deus noster,
spiritumque suum bonum nobis tribuat, qui nos duc-
at in viam rectam, vivificetque nos in æquitate sua :
quatenus ejus magisterio omni tempore vitæ nostræ
gratum servitium ei exhibentes, post hanc vitam C
per ejus gratiam mereamur beatitudinem possidere
sempiternam.

CAP. XLVIII. — *De sacerdotibus et reliquis ecclesiasticis
ordinibus qui magos, ariolos, aut divinos consulunt.*

(*Ex concilio Toletan., capite 29.*) Si quis episcopus,
aut presbyter, sive diaconus, vel quilibet ex ordine
clericorum, magos, aut aruspices, aut ariolos, vel
sortilegos, aut eos qui profitentur artem aliquam,
aut aliquos eorum similia exercentes consulens fue-
rit deprehensus, ab honore dignitatis suæ depositus,
monasterium ingressus, ibique perpetuæ pœnitentiæ
deditus, scelus admissum sacrilegii luat.

CAP. XLIX. — *De illis qui ad fascinum incantationes
fecerint.*

(*Ex concilio Cabillon., capite 5.*) Si quis præcanta-
verit ad fascinum, vel qualescunque præcantiones,
exceptis Symbolo et oratione Dominica, qui can-
tat, et qui cantatur, tres Quadragesimas in pane et
aqua pœniteat.

CAP. L. — *Quod dæmoniacum petras vel herbas
sine incantatione liceat portare.*

(*Ex dictis Hierony.*) Dæmonium sustinenti licet
petras vel herbas habere sine incantatione.

CAP. LI. — *Ut maledici nisi se corrigant regnum
Dei non possideant.*

(*Apostolus dicit.*) Apostolus dicit : Neque maledici
regnum Dei possidebunt. Si quis hoc peccatum ad-
miserit, tam grande pœniteat, quam grande pepe-
ravit scelus, quod a regno Dei non separetur.

CAP. LII. — *De illis qui murmurant.*

(*Ex concilio Mogunti, capite 8.*) Si quis murmurans
extiterit, videat ne pœnam murmurantium incurrat,
de qua Apostolus dicit : Neque murmuraveritis sicut
quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab
exterminatore. Juxta mensuram opusque peccati :
quia in hoc sententia Apostoli pleniter declaratur,
sacerdotis judicio pœniteat.

CAP. LIII. — *De eadem re.*

(*Ex eodem.*) Qui contentiosus aut murmurans exti-
terit, secundum arbitrium prioris ita pœniteat, qua-
liter culpæ qualitas extat.

CAP. LIV. — *De eadem re.*

(*Apostolus dicit.*) Apostolus dicit : Omnes facite
sine murmurationibus. Alienus sit a fratrum unitate
qui murmurat, et opus ejus abjiciatur.

CAP. LV. — *De contentiosis.*

(*Ex decr. Hylarii papæ, capite 15.*) Si quis videtur
contentiosus esse, dicente Apostolo : Nos talem con-
suetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei, si
quis hoc facit notetur usquequo corrigatur.

CAP. LVI. — *De illis qui in lingua lascivi fuerint.*

(*Ex pœnitentiæ Theodo.*) Si quis lascivus in lin-
gua fuerit, tridua pœnitentia expietur.

CAP. LVII. — *De illis qui per odium dissidentes exti-
terint.*

(*Ex dictis S. Isidori.*) Si quis discors et litigans, et
per odium dissidens extiterit, quosque ad concor-
diam redeat, a conventu et societate Ecclesiæ, et
canones jubent, alienus existat.

CAP. LVIII. — *De illo qui odio habeat aliquem, et ad
pacem reverti noluerit.*

(*Ex eodem.*) Si quis odio habet aliquem, ita ut ad
pacem reverti non velit, sicut sancti Patres statue-
runt, excommunicetur et ab Ecclesia separetur,
donec reconcilietur.

CAP. LIX. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Fabiani papæ, capite 3.*) Si quis contri-
status noluerit reconciliari satisfaciente eo qui con-
tristavit, acerrimis maceretur inediis, usque dum
gratanti animo satisfactionem recipiat.

CAP. LX. — *De eadem re.*

(*Ex eodem.*) Si quis non vult reconciliari fratri suo
quem odio habet, tamdiu in pane et aqua pœnitent,
usque dum reconcilietur ei.

CAP. LXI. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Agatensi, capite 7.*) Placuit etiam, ut
sicut plerumque fit ut quicumque aut longinqua inter
se lite discesserunt, et ad pacem revocari diuturna
intentione nequiverint, de Ecclesiæ cœtu justissima
excommunicatione pellantur.

CAP. LXII. — *De illis qui contentiones et rixas ama-
verint.*

(*Ex eodem, capite 5.*) Si quis contentiones vel rixas
amaverit, vel manifestum convitium fratri intulerit,
juxta arbitrium rectoris modumque peccati, diuturna.
expietur pœnitentia.

CAP. LXIII. — *De illis qui faciles sunt ad detrahendum.*

(*Ex eodem, capite 10.*) Si quis promptus facilisque

est ad detrahendum, dicensque quod verum non A est, VI dies in pane et aqua, sequestratus a fraterno consortio, pœniteat.

CAP. LXIV. — *De illis qui contra episcopos suos conspiraverint.*

(*Ex epist. Galist. papæ ad omnes Galliæ episcopos.*) Conspirationum vero crimina vestris in partibus vigere audivimus, et plebes contra episcopos suos conspirare nobis mandatum est. Cuivis criminis astutia non solum inter Christianos abominabilis est, sed etiam inter ethnicos, et ab exteris lege prohibita. Et idcirco hujus criminis reos, non solum Ecclesiasticæ, sed etiam sæculi damnant leges: et non solum conspirantes, sed et consentientes eis. Antecessores vero nostri quam plurima turba episcoporum, quicumque eorum in sacerdotali ordine sunt B constituti aut existunt clerici, honore quo utuntur carere præceperunt: cæteros vero communionem privari, et ab ecclesia extorres fieri jusserunt, et non solum facientes, sed eis consentientes.

CAP. LXV. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Tungron. capite 5.*) Quisquis per dolum mittit manum suam in Christum Domini episcopum videlicet, patrem et pastorem suum: quia sacrile-

gium committit, et qui ecclesiam Dei devastat, et incendit: quia et hoc sacrilegium est, placuit sanctæ synodo ut in uno loco, id est in monasterio, pœniteat omnibus diebus vitæ suæ.

CAP. LVI. — *De clericis maledicis.*

(*Ex concilio Carthay., capite 57.*) Clericus maledicus, maxime a sacerdotibus cogatur ad postulandam veniam. Si noluerit, degradetur, nec unquam ad officium, absque satisfactione revocetur.

CAP. LXVII. — *De illis qui detrahunt suis prioribus.*

(*Ex dictis Basilii episcopi.*) Si quis detraxerit qui ei præest, VII dies a conventu ecclesiæ separatus, ut Maria soror Aaron quæ detraxit Mosi, pœniteat.

CAP. LXVIII. — *De clericis vel monachis conjurantibus vel conspirantibus contra episcopum suum.*

(*Ex concilio Chalced., capite 19.*) Si qui ergo clerici vel monachi reperti fuerint conjurantes aut conspirantes, aut insidias ponentes episcopis, aut clericis, gradu proprio pœnitentibus abjiciantur.

CAP. LXIX. — *De eadem re.*

Igitur si clerici aut monachi inventi fuerint conjurati, aut per conjurationem calumniam machinantes episcopis vel clericis, proprium amittant gradum.

FINIS LIBRI DECIMI.

INDEX CAPITULORUM LIBRI UNDECIMI.

CAP. 1. De sede episcoporum, cur in Ecclesia altius C cæteris sedere debeant. 2. Episcopus cum excommunicare, vel anathematizare aliquem pro certis et manifestis sceleribus dispositum habet, post lectionem Evangelii clerum et plebem ita debet alloqui. 3. Prima excommunicatio. 4. Item excommunicationis allocutio. 5. Excommunicatio secunda. 6. Item tertia excommunicatio. 7. Excommunicatio quarta. 8. Reconciliatio excommunicati. 9. Ne episcopi præcipites sint aliquem excommunicare. 10. De eadem re. 11. De eadem re. 12. Ut nullus graviter ferat, cujus parochianus ab alio episcopo pro certa culpa excommunicatus fuerit. 13. De illis qui in parochia consistentes aliquid contra Deum fecerint, quoties ab episcopo ad emendationem vocari debeant. 14. De eadem re. 15. Quod aliud sit peccare in Deum, aliud in hominem. 16. De eadem re. 17. Quod sanctum sanctorum sit quidquid Domino offeratur. 18. De illis qui Christi pecunias auferunt vel rapiunt.	19. De eadem re. 20. De eadem re. 21. De eadem re. 22. De eadem re. 23. De his qui domum Dei contemptibilem ducunt. 24. De eadem re. 25. Ut res ablatæ cum multiplicatione restituantur. 26. Quod ecclesiasticarum rerum incendia, et depredationes pro emunitate sint emendandæ. 27. De rebus ecclesiasticis, quomodo restitui debeant. 28. Quod sacrilegi sint ecclesiarum prædones. 29. De eadem re. D 30. De his qui truncationes membrorum, depredationes, et domorum incendia fecerint. 31. Quod cum excommunicato orare non liceat. 32. De eadem re. 33. De eadem re. 34. De eadem re. 35. De eadem re. 36. De eadem re. 37. De eadem re. 38. De eadem re. 39. De eadem re. 40. De eadem re. 41. De eadem re. 42. De eadem re. 43. De eadem re.

44. De eadem re.
 45. De illis qui ex alia parochia sunt, et deprædationes faciunt.
 46. De illis qui defendunt delinquentes.
 47. De illis qui intra annum causam suam tractare neglexerint.
 48. De eadem re.
 49. Ut notentur excommunicatorum nomina, et in foribus Ecclesiæ præfigantur.
 50. De episcopo qui ante damnati absolutionem obierit.
 51. De illis qui excommunicati moriuntur.
 52. De eadem re.
 53. De furibus et furtis.
 54. De eadem re.
 55. De eadem re.
 56. De eadem re.
 57. De eadem re.
 58. De eadem re.
 59. De eadem re.
 60. De eadem re.
 61. De eadem re.
 62. De servo qui fugerit dominum suum.
 63. De clericis, si in demoliendis sepulcris comprehensi fuerint.
 64. De clericis aut monachis, si furtum fecerint.
- A 65. De illis qui de ministerio Ecclesiæ aliquid furati fuerint.
 66. De monachis, si de furto infamati fuerint, quomodo se expurgare debeant.
 67. De illis qui colonorum flagella defendunt.
 68. De episcopis qui apud Romanam sedem accusati fuerint quod cum excommunicatis communicarent.
 69. De episcopis qui sibi subjectos seducunt, communicantes cum excommunicatis.
 70. De eadem re.
 71. De episcopis, ut non sint malum exemplum populo.
 72. De correctione episcoporum qui cum excommunicatis communicaverunt.
- B 73. De his qui contemnunt bannum ab episcopis impositum.
 74. De eo pro quibus causis quemlibet hominem anathematis vinculo ligari oporteat.
 75. De illis qui furtum et rapinam exercuerint.
 76. De illis qui in patibulis suspenduntur.
 77. De episcopis qui cum excommunicatis communicaverint.
 78. De clericis qui fugerint Ecclesias suas, et de servis qui dominos proprios fugerint.

Indicis Capitulorum finis.

BURCHARDI

ECCLESIAE WORMATIENSIS EPISCOPI

DECRETORUM LIBER UNDECIMUS

DE EXCOMMUNICATIONE.

ARGUMENTUM LIBRI.

Libro hoc de excommunicatione, ejusque neglectu et contemptu, de furibus et prædonibus, deque sacrarum ædium insensoribus, ac deprædatoribus agitur.

CAP. I. — *De sede episcoporum, cur in ecclesia altius cæteris sedere debeant.*

(*Ex epist. Urbani papæ.*) Quod autem sedes episcoporum in ecclesia excelsæ constitutæ, et præparatæ inveniuntur in throno, speculationem, et potestatem judicandi, et solvendi, atque ligandi a Domino sibi datam materiæ docent. Unde ipse Salvator in Evangelio ait: Quæcunque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo. Et alibi: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta erunt. Ideo ista prætulimus, charissimi, ut intelligatis potestatem episcoporum vestrorum, in eisque Dominum veneremini, et eos ut animas vestras diligatis, et quibus illi non communicant non commu-

C nicetis, et quos ejecerint non recipiatis. Valde enim timenda est sententia episcopi, licet injuste liget, quod tamen summopere prævidere debet.

CAP. II. — *Episcopus cum excommunicare vel anathematizare aliquem pro certis et manifestis sceleribus dispositum habet, post lectionem Evangelii, clerum et plebem ita debet alloqui.*

(*Ex concilio Rhotomag., capite 3.*) Noverit charitas vestra, fratres mei, quod quidam vir nomine N. diabolo suadente postponens Christianam promissionem quam in baptismo professus est, per apostasiam conversus post Satanam, cui abrenunciavit, et omnibus operibus ejus, vineam Christi, id est Ecclesiam ejus, devastare et deprædari non pertimescit: pauperes Christi, quos pretioso sanguine suo redemit, violenter opprimens et interficiens, et bona eorum diripiens. Unde, quia filius hujus nostræ Ecclesiæ (cui Deo auctore præsidemus) debuerat esse: quia in ea per aquam et Spiritum sanctum renatus est, et inter adoptivos filios Dei adnumeratus, quamvis modo-

filius diaboli sit imitando diabolum, solliciti ne A culpa suam necdum cognovit, nec confessus est, nec missa nobis legatione, qui causam ipsius exquirimus: quia noster parochianus est, veniam postulavit: quia in cœpta malitia, diabolo cor ejus indurante, perseverat, et juxta quod Apostolus dicit: Secundum duritiam suam, cor impœnitens thesaurizat sibi iram in die iræ: idcirco nos eum cum universis complicitibus et communicatoribus, fautoribusque suis, judicio Dei omnipotentis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et beati Petri principis apostolorum, et omnium sanctorum, necnon et nostræ mediocritatis auctoritate, et potestate nobis divinitus collata ligandi et solvendi in cœlo et in terra, a pretiosi corporis et sanguinis Domini perceptione, et a societate omnium Christianorum separamus, et a liminibus sanctæ matris Ecclesiæ in cœlo et in terra excludimus, et excommunicatum, et anathematizatum esse decernimus, et damnatum cum diabolo et angelis ejus, et omnibus reprobis, in igne æterno judicamus. nisi forte a diaboli laqueis respiscat, et ad emendationem et pœnitentiam redeat, et Ecclesiæ Dei, quam læsit, satisfaciatur. Et respondeant omnes tertio, Amen: aut, Fiat, fiat; aut, Anathema sit. Debent enim sacerdotes episcopum circumstare, et lucernas ardentes in manibus tenere, quas in conclusione anathematis, vel excommunicationis projicere debent in terram, et conculcare pedibus. Post hæc episcopus plebi ipsam excommunicationem communibus verbis debet explanare, ut omnes intelligant quam terribiliter damnatus sit, et ut noverint quod ab illa hora in reliquum non pro Christiano, sed pro pagano habendus sit: et qui illi quasi Christiano communicaverit aut cum manducaverit, aut biberit, aut cum osculatus fuerit, vel cum eo colloquium familiare habuerit, nisi forte ad satisfactionem et pœnitentiam eum provocare studuerit, aut in domo sua eum receperit, aut simul cum eo oraverit, procul dubio similiter sit excommunicatus. Deinde epistolæ presbyteris per parochias mittantur, continentibus modum excommunicationis. In quibus jubeatur, ut Dominicis diebus post lectionem Evangelii plebibus sibi commissis publice annuncient ipsam excommunicationem, ut ne quis per ignorantiam communicet excommunicato. Oportet etiam ut aliis episcopis ipsa excommunicatio manifestetur. Præcipit enim Toletanum concilium, ut invicem mox scripta percurrant per omnes provinciæ episcopos quoscunque adire potuerint, ut excommunicatus audiat. Seniori etiam ejus ipsa excommunicatio debet nota fieri.

CAP. IV. — *Item excommunicationis allocutio.*

(Ex concil. Aurelia., cap. 1.) Audistis, dilectissimi, quanta et quam horrida pravitatis ac iniquitatis opera. N. a diabolo instigatus perpetrare non timuerit, et quomodo per apostasiam a totius Christianæ religionis cultu profana mente recesserit. Audistis quemadmodum canonicè ad satis-

CAP. III. — *Prima excommunicatio.*

(Ex eodem, capite 4.) Igitur quia monita nostra, crebras exhortationes contemnit, quia tertio secundum Dominicum præceptum vocatus ad emendationem et pœnitentiam venire despexit: quia

faciendum evocatus sit, sed venire distulerit, A quomodo frequenter admonitus ut respiceret a diaboli laqueis, quibus tenetur adstrictus, saluberrimas admonitiones obduratis auribus cordis audire contempserit. Dominus dicit in Evangelio, de tali contumaci fratre, qui ecclesiasticam renuit suscipere correptionem: Si Ecclesiam non audierit. sit tibi, inquit, sicut ethnicus et publicanus, id est jam non est computandus inter Christianos, sed inter paganos. Hinc Paulus Domini et magistri doctrinam sequens, Corinthios redarguit, quare cum criminosis ac sceleratis communionem habere dicens: Vos inflati estis, et non magis luctum habuistis, ut tollatur vir de medio vestrum, id est, separetur a vestro consortio, qui tale scelus operatus est. Et adjungit: Ego quidem absens corpore, B præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsens eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis vobis in unum, et meo spiritu cum virtute Domini mei Jesu, tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis. Et post pauca: Scripsi vobis, ne commisceamini fornicariis. Et statim infert: Si is qui frater appellatur, id est Christianus, fornicator est, aut rapax, cum hujusmodi nec cibum sumere. Et alibi: Auferte malum ex vobis. Et, infidelis si discedit, discedat. Una enim ovis morbida omnem gregem contaminat; et modicum fermentum totam massam corumpit, et plerumque unum membrum putridum totum corpus inficit. Et ideo tam pernicioza pestis a corpore Ecclesie radicitus evellatur. C

CAP. V. — *Excommunicatio secunda.*

(*Ex eodem concilio.*) Dominicis igitur atque apostolicis informati præceptis, iudicio Patris, et Filii ejus Domini nostri Jesu Christi, et Spiritus sancti, et auctoritate et potestate apostolicis apostolorumque successoribus a Deo concessa, una vobiscum predictum pessimum virum a liminibus sanctæ matris Ecclesie excludimus, et ab omni societate et communione Christiana separamus, separatumque esse in æternum decernimus, id est, et præsentis sæculo, et in futuro. Nullus ei Christianus Ave dicat aut eum osculari præsumat. Nullus presbyter Missam cum eo celebrare audeat, vel sacrosanctum corpus D et sanguinem Domini tradere. Nemo ei jungatur in consortio, neque in aliquo negotio. Et si quis ei se sociaverit et communicaverit ejus operibus malignis, noverit se simili percussum anathemate, his exceptis qui ob hanc causam ei junguntur ut eum revocent ab errore et provocent ad satisfactionem, nisi forte resipuerit, et Dei gratia inspirante ad pœnitentiæ remedium conversus fuerit, et digna emendatione Ecclesie Dei quam læsit humiliter satisfecerit.

CAP. VI. — *Item tertia excommunicatio.*

(*Ex concilio Turonen. capite 2.*) Canonica instituta, et sanctorum Patrum exempla sequentes, ecclesiarum Dei violatores, videlicet, raptores, deprædatores, et homicidas. N. in nomine Patris, et Filii et virtute Spiritus sancti, necnon auctoritate

episcopis per Petrum principem apostolorum divinitus collata, a sanctæ matris Ecclesie gremio segregamus, ac perpetuæ maledictionis anathemate condemnamus. Sintque maledicti in civitate, maledicti in agro, maledictum horreum, et eorum, et maledictæ reliquiæ illorum, maledictus fructus ventris eorum, et fructus terræ illorum, maledicti sint ingredientiæ et maledicti sint egredientes. Sintque in domo maledicti, in agro profugi, veniantque super eos omnes illæ maledictiones quas Dominus per Moysen in populum divinæ legis prævaricatorem se esse missurum intentavit, sintque anathema maranatha, id est, pereant in secundo adventu Domini. Nullus eis Christianus Ave dicat. Nullus presbyter Missam cum eis celebrare præsumat, vel sanctam communionem dare. Sepultura asini sepeliantur, et in sterquilinum sint super faciem terræ. Et sicut hæ lucernæ de manibus nostris projectæ hodie extinguuntur, sic eorum lucerna in æternum extinguatur: nisi foret resipuerint, et Ecclesie Dei quam læserunt per emendationem et condignam pœnitentiam satisfecerint.

CAP. VII. — *Excommunicatio quarta.*

(*Ex concilio Arausic., capite 5.*) Canonica instituta, et sanctorum Patrum exempla sequentes, ecclesiarum Dei violatores. N. auctoritate Dei, et iudicio sancti Spiritus a gremio sanctæ matris Ecclesie, et a consortio totius Christianitatis eliminamus, quousque resipiscant, et Ecclesie Dei satisfaciant.

CAP. VIII. — *Reconciliatio excommunicati.*

(*Ex eodem.*) Cum aliquis excommunicatus, vel anathematizatus, pœnitentia ductus veniam postulat, et emendationem promittit, episcopus qui eum excommunicavit, ante januas Ecclesie venire debet, et duodecim presbyteri cum eo, qui eum hinc inde circumstare debent. Ubi etiam adesse debent illi quibus injuria vel damnum illatum est. Et ibi secundum leges divinas oportet damnum commissum emendari, aut si jam emendatum est, eorum testimonio comprobari. Deinde interroget episcopus, si pœnitentiam juxta quod canones præcipiunt perpetratis seleribus suscipere velit. Et si ille terræ prostratus veniam postulat, culpam confitetur, pœnitentiam implorat, de futuris cautelam spondet, tunc episcopus septem Psalmos decantet, cum istis precibus. Kirie eleison. Pater noster.

Salvum fac servum tuum,

Deus meus, sperantem in te.

Mitte ei, Domine, auxilium de sancto,

Et de Sion tuere eum.

Nihil proficiet inimicus in eo,

Et Filius iniquitatis non ap. etc.

Esto ei, Domine, turris fortitudinis,

A facie inimici.

Domine, exaudi orationem meam,

Et clamor meus ad te veniat.

Dominus vobiscum,

Et cum spiritu tuo.

Oratio.

us. Præsta quæsumus, Domine, huic famulo
num pœnitentiæ fructum, ut Ecclesiæ tuæ
a cujus integritate deviarat peccando, ad-
m veniam consequendo reddatur innoxius.
minum.

Item alia.

statem tuam quæsumus, Domine, sancte Pater
tens æternæ Deus, qui non mortem sed pec-
vitam semper inquiris, respice flentem
n tuum, attende prostratum, ejus planctum
lium tuæ miserationis converte, scinde de-
a saccum, et indue eum lætitiâ salutarem,
longam peregrinationis famem de sanctis al-
satiatur, ingressusque cubiculum regis, in
ula benedicat nomen gloriæ tuæ semper. Per
im.

*piscopus, apprehensa manu ejus dextera, in
iam eum introducat, et ei communionem et
atem Christianam reddat, et hanc orationem*

misericors, Deus clemens, qui secundum
dinem miserationum tuarum peccata pœni-
deles, et præteritorum criminum culpas,
remissionis evacuas, respice super hunc fa-
N. et remissionem sibi omnium peccatorum
dis confessione poscentem deprecatus exaudi,
in eo, piissime Pater, quidquid diabolica fraude
m est, in unitate corporis Ecclesiæ tuæ, mise-
omine, gemituum ejus, miserere lacrymarum C
non habentem fiduciam nisi in tua miseri-
ad sacramentum reconciliationis admitte.
minum nostrum.

hæc secundum modum culpæ pœnitentiâ
augat, et litteras per parochiam dirigat, ut
noverint eum in societate Christiana re-
Aliis etiam episcopis hoc notum faciat.
autem episcopus alterius parochianum ex-
nicare vel reconciliare præsumat sine con-
vel consensu proprii episcopi.

[— *Ne episcopi præcipites sint aliquem
excommunicare.*

epist. Evarist. papæ, capite 3.) Deus omnipo-
tens nos a præcipitantis prolotione sententiæ D
sceret, cum omnia nuda et aperta sint oculis
ala tamen Sodomæ noluit audita judicare,
iam manifesta agnosceret, quæ dicebantur.
ut : Descendam et videbo utrum clamorem
sit ad me opere compleverint, an non est ita,
m. Cujus exemplo monemur, ne ad proferen-
tentiam unquam præcipites simus, aut temere
interque indiscussa quæque quoquo modo
nas.

CAP. X. — *De eadem re.*

synodo Meldensi, capite 3.) Ut nemo episco-
quemlibet sine certa et manifesta peccati
communione privet ecclesiastica. Sub ana-
autem sine conscientia archiepiscopi, aut
opororum, episcopus nullum ponat, nisi unde

A canonica docet auctoritas : quia anathema æterna
est mortis damnatio, et non nisi pro mortali debet
imponi crimine, et illi qui aliter non potuerit cor-
rigi.

CAP. XI. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Agathen., capite 4.)* Episcopi vero si,
sacerdotali moderatione posthabita, innocentes aut
in minimis causis culpabiles excommunicare præ-
sumpserint, et ad gratiam festinantes recipere for-
tasse noluerint, a vicinis episcopis cujuslibet pro-
vinciæ litteris moneantur, et si parcere noluerint, a
communione confratrum usque ad proximam syno-
dum suspendantur, et ibi rationem profecto dent,
ne fortasse in excommunicatores, peccatum excom-
municati longo tempore morte præveniatur.

CAP. XII. — *Ut nullus graviter ferat cujus parochia-
nus ab alio episcopo pro certa culpa excommu-
nicatus fuerit.*

(*Ex concilio apud Compendium, capite 5.)* Placuit
etiam pro communi utilitate, et instanti necessitate,
ut nullus episcoporum graviter ferat, si ejus pa-
rochianum, pro deprædationis causa, alter episcopus
excommunicaverit.

CAP. XIII. — *De illis qui in parochia consistentes ali-
quid contra Deum fecerint, quoties ab episcopo ad
emendationem vocari debent.*

(*Ex concilio Meldensi, capite 3.)* Episcopus in cujus
parochia aliquis consistens, aliquid injuste fecerit,
semel et bis, atque tertio, si necesse fuerit, vocabit
illum sua admonitione per suum nuncium canonicè
ad emendationem sive compositionem, et ad pœni-
tentiam, ut Deo et Ecclesiæ satisfaciat quam læsit.
Si autem despexerit atque contempserit ejus admoni-
tionem et saluberrimam invitationem, feriat illum
pastorali virga, hoc est, sententia excommunica-
tionis, ut a communione sanctæ Ecclesiæ omnium-
que Christianorum sit separatus, usque ad con-
gruam satisfactionem et dignam emendationem,
Quam excommunicationem debet idem episcopus
seniori illius notam facere, et omnibus suis coepi-
scopis, et omnibus suis parochianis ne eum reci-
pian usque ad dignam satisfactionem.

CAP. XIV. — *De eadem re.*

(*Ex eodem capite 6.)* Episcopus qui eos quolibet
munere vel favore aut negligentia monere aut ex-
communicare distulerit, qui contra Deum et Ec-
clesiæ pacem faciunt, aut revertentes suscipiat,
aut contemnentes de Ecclesia ejiciat, excommuni-
catus habeatur a collegio cæterorum, quousque vel
emendationis, vel damnationis eorum ab eo sententia
promulgetur.

CAP. XV. — *Quod aliud sit peccare in Deum, aliud
in hominem.*

(*Ex dictis Augusti.)* Attendendum est quod Domi-
nus dicit : Si peccaverit in te frater tuus. Aliud est
peccare in nos, aliud peccare in Deum. Si in nos
aliquis peccaverit, non est nostri arbitrii. Scriptum
quippe est : Si peccaverit vir in virum, placari potest
ei Deus. Si autem in Deum peccaverit, quis orahit
pro eo? Nos econtrario in Dei injuria benigni et

misericordes sumus, et Dei offensam, quasi in nostre potestate sit ejus velle et ejus nolle, impune absque congruenti pœnitentiæ vindicta donamus: cum tamen quod in nobis commissum est, nec saltem verbum contumeliosum leviterque prolatum sine vindicta pertransire patimur. Dimittamus ergo propter Deum quod in nobis perpetratum est, et quod in Deo commissum est, quia dimittere non possumus, juxta constitutionem sanctorum Patrum, secundum canonicam auctoritatem vindicemus.

CAP. XVI. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Meldensi, capite 5.*) Ut pervasores rerum ecclesiasticarum, qui easdem res contra auctoritatem non solum retinere, verum et crudeliter depopulari noscuntur, quidam enim facultates etiam Ecclesiæ in diversa collaboratione et redditibus eas expoliant, sed et pauperes et vicinos et circumstantes immisericorditer affligunt, devastant et opprimunt, ut rapaces qui secundum Apostolum a regno Dei excluduntur, ex criminali et publico peccato publica pœnitentia multentur. Quod si hoc agere noluerint, proferatur contra eos apostolica terribilisque sententia qua dicitur: Si quis frater nominatur, et est rapax, cum hujusmodi nec cibum quisquam sumere præsumat: quia iniquum et sacrilegum est, ut Symmachus papa, et post eum beatus Gregorius, Sabino subdiacono scribit: Si quis quod venerabilibus locis relinquatur, pravæ voluntatis studiis, suis compendiis tentaverit retinere, secundum statuta canonum ab omni ecclesiastica communione ut sacrilegus debet arceri, donec studeat digna satisfactione quod admisit corrigere.

CAP. XVII. — *Quod sanctum sanctorum sit, quidquid Domino offeratur.*

(*Ex decr. Bonifacii papæ, capite 5.*) Nullus liceat ignorare, omne quod Domino consecratur, sive fuerit homo, sive animal, sive ager, vel quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino, et ad jus pertinet sacerdotum. Propter quod: quia inexcusabilis erit omnis qui a Domino et Ecclesia, cui competunt, aufert, vastat, invadit, vel eripit, usque ad emendationem Ecclesiæque satisfactionem, ut sacrilegus dijudicetur, et si emendare noluerit, excommunicetur.

CAP. XVIII. — *De illis qui Christi pecunias auferunt vel rapiunt.*

(*Ex epist. Anacleti papæ cunctis fidelibus missa.*) Qui abstulit, inquit, aliquid patri, homicidæ particeps est. Pater noster, sine dubio, Deus est, qui nos creavit. Mater vero Ecclesia, quæ nos in baptismo spiritaliter regeneravit. Ergo qui Christi pecunias et Ecclesiæ aufert, rapit, aut fraudat, homicida est, atque ante Deum homicida deputatur. Qui enim res Ecclesiæ abstulerit, sacrilegium facit, et ut sacrilegus judicandus est.

CAP. XIX. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Lucii papæ, capite 10.*) Rerum ecclesiasticarum et facultatum raptores a liminibus sanctæ Ecclesiæ anathematizantes apostolica auctoritate

A pellimus et damnamus, atque sacrilegos esse judicamus, et non solum eos, sed etiam omnes consentientes eis: quia non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt rei judicatur. Augustinus dicit: Qui aliquid de Ecclesia furatur et rapit, Judæ proditori comparatur.

CAP. XX. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Gangren. capite 8.*) Hic qui dederit vel acceperit oblationes altaris, præter episcopum vel ejus missum, et qui dat et qui accipit, anathema sit.

CAP. XXI. — *De eadem re.*

(*Ex concilio apud S. Medardum, capite 1.*) Si quis oblationes Ecclesiæ extra Ecclesiam rapere vel dare voluerit præter conscientiam episcopi, vel ejus cui hujusmodi officia commissa sunt, anathema sit.

CAP. XXII. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Joannis papæ, capite 10.*) Ut hi qui monasteria et loca Deo sacra et ecclesias infringunt, et deposita vel alia quemlibet exinde abstrahunt, damnum novies componant, et emunitatem tripliciter, et velut sacrilegi canonicæ sententiæ subigantur.

CAP. XXIII. — *De his qui domum Dei contemptibilem ducunt.*

(*Ex concilio Mogunti., capite 7.*) Quisquis fastu superbiæ elatus domum Dei ducit contemptibilem, et possessiones Deo sacratas, atque ad honorem Dei sub regni emunitatis defensione constitutas, inhoneste tractaverit, vel infringere præsumserit, aut incendia vel vastationes ausu temerario perpetraverit, quasi invasor et violator Ecclesiæ Dei, quæ est domus Dei vivi, a communione omnium fidelium abscindatur.

CAP. XXIV. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, cap. 6.*) Si quis cujuscunque monuscula Ecclesiæ sanctis scripturarum titulis collecta, nefaria calliditate abstulerit, fraudaverit, invaserit, retentaverit, atque subripuerit, et non statim a sacerdote commonitus Deo collata reddiderit, ab Ecclesiæ catholicæ communione pellatur.

CAP. XXV. — *Ut res ablata cum multiplicatione restituantur.*

(*Ex decr. Eusebii papæ, capite 4.*) Est etiam antiquis Ecclesiæ statutis decretum, ut qui aliena invadit, non exeat impunitus, sed cum multiplicatione omnia restituat. Unde et in Evangelio scriptum est, quod si aliquid aliquem defraudavi, reddo quadruplum.

CAP. XXVI. — *Quod ecclesiasticarum rerum incendia et deprædationes pro emunitate sint emendandæ.*

(*Ex epist. Gregor. papæ ad Constantinam reg. Gallicæ.*) Cum devotissimam dominam sciam de cælesti vita atque remedio animæ suæ sedulo cogitare, culpam me committere vehementer existimo, si ea quæ pro timore omnipotentis Dei sunt suggerenda siluero, et te sanctissimam de Ecclesiastica pace sedulo non commonero. Nimis me Juliani fratris et coepiscopi nostri proclamatio nuper contristavit, maxime cum villæ suæ videlicet Ecclesiæ a nequissimis prædoni-

bus sint deprædatæ, atque nocturnis incendiis more A furum combustæ : et dum idem maligni, juxta nostri prædecessoris Bonifacii decreta, pro emunitate illud emendare noluerint, dum et sæculi leges hæc eadem ita habere voluerint, lege vulgari teste, in qua sic scribitur : Si quis manu armata usque ad quatuor homines in vicum alterius ad malefaciendum venerit, ille qui prior est illicita præsumptione componat solidos DCCC, sequaces vero ejus unusquisque solidos LXXX; si vero ibi incendium fecerint, sibi nonam componant, prædam vero in quadruplum restituant. Si sæculi leges talem justitiam habere voluerint, lex divina cur inferior esse debeat, cum in ipsius veritatis præsentia a Zachæo collaudatum sit, si aliquem defraudaret, ut in quadruplum restitueret? Et quia summum in regibus bonum est justitiam colere, ac sua quique jura servare, et in subjectos non sinere quod potestatis est fieri, sed quod æquum est custodiri, quos vos et diligere, et omnino confidimus studere : quapropter excellentiæ tuæ mense novembri præsentis anni, secunda indictione, Petrum et coepiscopum a gremio sanctæ Romanæ Ecclesiæ transmittimus, ut fratribus ejusdem provinciæ in unum congregatis, emunitas et præsumptio et sacrilegium canonica autoritate, et vestra regia dignitate talem terminum accipiant, ne posthac membra diaboli, filii nequam, in sancta Ecclesia te etiam ibi regnante talia præsumant.

CAP. XXVII. — *De rebus ecclesiasticis quomodo restitui debeant.*

(*Ex decr. Eusebii, capite 8.*) Et in legibus sæculi cautum habetur. Qui rem surripit alienam, illi cuius res dirempta est, in undecuplum quæ sublata sunt restituat. Et in lege divina legitur. Maledictus omnis qui transfert terminos proximi sui : et dicit omnis populus, Amen. Talia ergo non præsumantur absque ultione, nec exercentur absque damnatione. Pacem, et non damnum aut injustitiam alicujus sæctamini in invicem, et in omnes. Proinde si quis ecclesiasticas oblationes, et quod Deo consecratum fuerit, rapuerit, vel consenserit facientibus, ut sacrilegus dijudicetur, et damnum in quadruplum restituat, et canonicè pœniteat.

CAP. XXVIII. — *Quod sacrilegi sint Ecclesiarum prædo-*

nes. (*Ex concilio Mogunti, capite 3.*) Sacrilegi sunt Ecclesiarum prædones. Unde et in concilio Agathensi sub quarto capitulo decretum habetur ita : Amico quippiam rapere furtum est : Ecclesiæ vero fraudari vel abstrahi surripique sacrilegium. Omnes enim contra legem facientes, resque Ecclesiæ diripientes, vel Ecclesias sacerdotesque contra divinas sanctiones vexantes sacrilegi vocantur, atque indubitanter infames, sacrilegique habendi sunt.

CAP. XXIX. — *De eadem re.*

(*Ex epist. Pii papæ Italicis fratribus missa.*) Ad eadem autem apostolicam perlatum est, quod sint inter vos contentiones et emulationes, et prædia divinis usibus tradita, quidam humanis applicent usi-

bus et Domino Deo cui tradita sunt ea subtrahant, et suis usibus inserviant. Quapropter ab omnibus illa usurpationis contumelia depellenda est, ne prædia sub secretis cœlestibus judicata a quibusdam irruentibus vexentur. Quod si quis præsumperit, sacrilegus habeatur, et sicut sacrilegus judicetur. Ipsos autem qui hoc agunt : clericos ac Domini sacerdotes persequi eosque infamare audivimus, ut malum super malum addentes deteriores fiant, non intelligentes quod Ecclesia Dei in sacerdotibus consistat, et crescat in templum Dei : et sicut cui Ecclesiam Dei vastat ejusque prædia et donaria expoliat et invadit, fit sacrilegus, sic et ille qui ejus sacerdotes insequitur, sacrilegii reus existit et sacrilegus judicatur.

CAP. XXX. — *De his qui truncationes membrorum, deprædationes et domorum incendia fecerint.*

(*Ex decr. Eutychian. papæ.*) Si quis membrorum truncationes, domorum incendia fecerit, sive facere jusserit, aut facienti consenserit, quousque de his unicuique legaliter vel amicabiliter coram episcopo civitatis aliisque civibus non emendaverit, ab Ecclesia se privatum cognoscat. Si vero post secundam et tertiam conventionem, cuncta in quibus arguitur non emendaverit, tanquam ethnicus et publicanus ab omni Christianorum collegio separetur.

CAP. XXXI. — *Quod cum excommunicato orare non liceat.*

(*Ex dictis S. Isidori.*) Cum excommunicato, neque orare, neque loqui, nisi ea quæ ad eandem excommunicationem pertinent, neque vesci cuique liceat.

CAP. XXXII. — *De eadem re.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Si quis frater, aut palam aut absconse cum excommunicato fuerit locutus, communem statim cum eo excommunicationis contrahet pœnam.

CAP. XXXIII. — *De eadem re.*

(*Ex dictis Fructuosi episcopi.*) Cum excommunicato nullus loquatur, neque qualibet eum compassionem vel miserationem refoveat, neque ad contradictionem, vel superbiam confortare præsumat.

CAP. XXXIV. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Antioch., capite 2.*) Cum excommunicatis non licet communicare, nec cum his qui per domos conveniunt, devitantes orationes ecclesiæ, ubi simul orandum est. Si quilibet autem ex clero deprehensus fuerit cum excommunicatis communicare, etiam iste privetur communione.

CAP. XXXV. — *De eadem re.*

(*Ex canone apostolorum.*) Si quis cum excommunicato, saltem in domo, simul oraverit, iste communione privetur.

CAP. XXXVI. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Nicæno, capite 5.*) De his qui communione privantur, seu ex clero, seu ex laicali ordine, ab episcopis per unamquamque provinciam sententia regularis obtineatur, ut hi qui abjiciuntur, ab aliis non recipiantur. Requiritur autem ne pusil-

lanimitate aut contentione, vel alio quolibet vitio A dicitur. Ab universis episcopis dictum est : Omnibus episcopi videatur a communione seclusus.

CAP. XXXVII. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Antioche, capite 6.*) Si quis a proprio episcopo communione privatus est, non ante suscipiatur ab aliis episcopis, quam suo reconcilietur episcopo.

CAP. XXXVIII. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Calist. papæ, capite 3*) Excommunicatos quoque a sacerdotibus nullus recipiat ante utriusque partis examinationem justam, nec cum eis in oratione, aut cibo, vel potu, aut osculo communicet, nec Ave eis dicat : quia quicumque in his, vel aliis prohibitis scienter excommunicatis communicaverit, juxta apostolorum institutionem, et ipse simili excommunicationi subiaceat.

CAP. XXXIX. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Antioche.*) Non autem liceat communicare incommunicatis, neque per domos ingredi, et cum eis orare, qui Ecclesiæ in oratione non participant, nec in alteram Ecclesiam recipi, qui ab alia excommunicantur. Quod si visus fuerit quilibet episcoporum, vel presbyterorum, aut diaconorum, vel etiam qui in canone detinentur, incommunicatis communicare, et hunc oportet communione privari, tanquam Ecclesiæ regulas confundentem.

CAP. XL. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Fabiani papæ episcopis Galliarum missis.*) Si quis sponte communicaverit excommunicato, verbo, oratione, in cibo, vel potu, XL dies pœniteat in pane, sale, et aqua. Qui vero eis communicaverit in homicidiis, vel flagitiis, reus erit iræ, et vindictæ Dei omnipotentis quem spernit : quia hæc omnia divina ci voce interdicta sunt, et, secundum Apostolum, obedire Deo oportet magis quam hominibus ; et secundum quod deliquit, digne juxta decreta canonum pœniteat : et si pœnitere noluerit, excommunicetur.

CAP. XLI. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Meldensi, capite 10.*) De his qui pro delicto suo a communione separantur, ita placuit, ut in quibuscunque locis fuerint exclusi, eodem loco consequantur communionem.

CAP. XLII. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Rotomæ, capite 3.*) Sunt aliqui qui D culpulis exigentibus ab episcopo proprio excommunicantur, et ab aliis ecclesiasticis, vel laicis præsumptione, in communionem accipiuntur, quod omnino sanctum Nicænum concilium, simul et Chalcedonense, necnon et Antiochenum atque Sardicense fieri prohibent.

CAP. XLIII. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Carthag., capite 9.*) Augustinus episcopus legatus Numidiæ provinciæ dixit : Hoc statuere dignemini, ut si qui forte merito facinororum suorum ab Ecclesia pulsati sunt, et sive ab episcopo aliquo vel presbytero fuerint in communionem suscepti, etiam ipse pari cum eis crimine teneatur obnoxius, refugientibus sui episcopi regulare ju-

placet.

CAP. XLIV. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, capite 73.*) Qui communicaverit, vel oraverit cum excommunicato : si laicus est, excommunicetur, si clericus, deponatur.

CAP. XLV. — *De illis qui ex alia parochia sunt, et deprædationes faciunt.*

(*Ex concilio Meldensi, capite 2.*) De illis autem, qui infra parochiam beneficium aut hæreditatem habent, et alterius episcopi parochiani sunt, et de loco ad locum iter faciunt, rapinas et deprædationes peragunt, placuit ut excommunicentur, nec ante ex parochia exeant, quam quæ perpetrarunt digne emendent. Quorum excommunicatio seniori eorum, et proprio episcopo significanda est, ne eos recipiant antequam illuc redeant, ubi rapinam fecerunt, et omnia pleniter emendent.

CAP. XLVI. — *De illis qui defendunt delinquentes.*

(*Ex dictis Basilii episcopi.*) Qui consentit peccantibus, et defendit alium delinquentem, maledictus erit apud Deum et homines, et corripietur increpatione severissima. Hinc et quidam sanctissimus Pater ait : Si quis errori alterius consenserit, sciat se cum illo simili modo culpabilem judicandum, et excommunicandum.

CAP. XLVII. — *De illis qui intra annum causam suam tractare neglexerint.*

(*Ex decr. Gelasii, pap. capite 2.*) Quicumque igitur C intra anni spacium civiliter, sive publice causam suam coram suis excommunicatoribus non peregerint, ipsi sibi audientiæ clausisse aditum videantur. Quod si obstinato animo sine communione defuncti fuerint, nos illius causam, juxta beati Leonis prædecessoris nostri sententiam, divino iudicio reservantes, quibus vivis non communicavimus, mortuis non communicare possumus.

CAP. XLVIII. — *De eadem re.*

(*Ex decr. ejusdem, capite 13.*) Hi sane, qui ante audientiam communicare tentaverint, donec per pœnitentiam reatum suum defleant, ad communionem nullo modo reducantur, excepto mortis interitu urgente. Qui vero excommunicato scienter communicaverit, et amodo saltem in domo simul oraverit, atque latebras defensionis, ne cominus ad satisfactionem perducat, præbuerit, donec ab excommunicatore pœnitentiam suscipiat, corporis et sanguinis Domini communione privatum se esse cognoscat, et delictum secundum canones pœniteat.

CAP. XLIX. — *Ut notentur excommunicatorum nomina, et in foribus ecclesiæ præfigantur.*

(*Ex decr. Honorii papæ, capite 11.*) Curæ sit omnibus episcopis, excommunicatorum nomina omnino tam vicinis episcopis quam suis parochianis pariter indicare, eaque in celebri loco posita præ foribus ecclesiæ, cunctis convenientibus, inculcare, quatenus in utraque diligentia, et excommunicatis ubique ecclesiasticus auditus excludatur, et excusationis causa omnibus auferatur.

CAP. L. — *De episcopo, qui ante damnati absolutionem obierit.*

(*Ex concilio Epaonensi, capite 10.*) Si episcopus ante damnati absolutionem, obitu rapiatur: correptum, aut pœnitentem successorem licebit absolvere.

CAP. LI. — *De illis qui excommunicati moriuntur.*

(*Ex eodem, capite 11.*) Si aliquis excommunicatus fuerit mortuus, qui jam sit confessus, et testimonium habet bonum, et non poterat venire ad sacerdotem, sed præoccupavit eum mors in domo, aut in via, faciant pro eo parentes ejus oblationem ad altare, et dent redemptionem pro captivis.

CAP. LII. — *De eadem re.*

(*Ex epist. Leonis papæ, capite 21.*) [Horum causa Dei judicio reservanda est, in cujus manu fuit, ut talium obitus usque ad communionis remedium non differretur. Nos autem quibus viventibus non communicavimus, mortuis communicare non possumus.]

CAP. LIII. — *De furibus et furtis.*

(*Ex dictis August.*) Dixit Dominus ad Moysen: Accipiat unusquisque a proximo, et proxima vasa argentea, et aurea, et vestes, etc. Non hinc quisque exemplum sumendum putare debet ad expoliandum proximum, hoc enim Deus jussit, qui noverat quid quemque pati oporteret. Nec Israelitæ fecerunt, sed Deo jubenti ministerium præbuerunt, quemadmodum cum minister occidit eum quem judex jussit occidi.

CAP. LIV. — *De eadem re.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Pœnale est occulte auferre, multo majoris pœnæ est visibiliter eripere. Auferre ergo nolenti, sive occulte, seu palam, habet præceptum suum. Furti enim nomine pene intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienæ. Non enim rapinam permisit, qui furtum prohibuit, sed sub furti nomine rapinam intelligi voluit. A parte enim totum significavit quidquid auferitur.

CAP. LV. — *De eadem re.*

(*Ex dictis Hierony.*) Fur autem non solum in majoribus, sed in minoribus etiam judicatur. Non enim quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur: quomodo in fornicatione, non idcirco diversa fit fornicatio, si mulier pulchra aut deformis, ancilla aut ingenua, pauper aut opulenta: sed qualiscunque illa fuerit, una est fornicatio. Ita in furto, quantumcunque quis abstulerit, furti crimen incurrit.

CAP. LVI. — *De eadem re.*

(*Ex pœnitentiali Theodori.*) Si quis per necessitatem furatus fuerit cibaria, vel vestem, vel pecus propter famem, aut per nuditatem, pœniteat hebdomadas tres: si reddiderit, non cogatur jejunare.

CAP. LVII. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Aurelia, capite 8.*) Nam si quis publicam rapinam seu furtum fecerit, publicam inde agat pœnitentiam, juxta sanctorum canonum sanctiones. Si vero occulte, sacerdotum concilio pœniteat: quoniam raptores, ut Apostolus ait, nisi inde veram

egerint pœnitentiam, regnum Dei non possidebunt. Qui vero de rebus ecclesiarum aliquid abstulerit, gravius judicetur: quia quamvis ultio furum et raptorum ad comites respiciat, pœnitentia tamen ad episcopos pertinet.

CAP. LVIII. — *De eadem re.*

(*Ex pœnitentiali Theodori.*) Si quis furtum capitale commiserit, id est, quadrupedia tulerit, vel casas effregerit, septem annos pœniteat: et quod furatum est, reddat. Si quis vero de minoribus semel aut bis furtum fecerit, reddat quod tulit, et annum unum pœniteat, vel si quis sepulchrum violaverit, VII annos pœniteat, tres ex his in pane et aqua.

CAP. LIX. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Triburi., capite 5*) Fures et latrones, si in furando et prædando occidunt, visum est pro eis non orandum. Si comprehensi, aut vulnerati, presbytero, vel diacono confessi fuerint, communionem eis non negamus.

CAP. LX. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Aurelian., capite 1.*) Si fur aut latro captus in præda, absque occasione potest comprehendere, et tamen interficitur: quia ad imaginem Dei creati, et in nomine ejus baptizati sunt, interfectores eorum XL diebus non intrent Ecclesiam: lanea veste induti, ab escis et potibus, qui interdicti sunt, a thoro, a gladio, et equitatu se abstineant. In III. V. feria, et sabbato, aliquo genere leguminum, vel holerum, et pomis, parvisque pisciculis cum mediocri cervisia vicissim utantur et temperate. Sin autem a veridicis comprobatur testibus, quod sine odii meditatione se, suaque liberando diaboli membra interficiunt, et capi non poterant, pœnitentiam pro homicidio eis injungimus, nisi ipsi voluerint aliquid quod humanitatis est facere: et si presbyter est, non deponatur, cunctis tamen vitæ suæ diebus pœnitentiam agat.

CAP. LXI. — *De eadem re.*

(*In Exodo dicitur.*) Si infringens fur domum, sive effodiens fuerit inventus et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Quod si orto sole fecerit, homicidium perpetravit, et ipse morietur. Si non habuerit quod pro furto reddat, venundabitur. Si inventum fuerit apud eum quod furatus est, vivens, sive bos, sive asinus, sive ovis, duplum restituet.

CAP. LXII. — *De servo qui fugerit dominum suum.*

(*Ex epist. Hierony.*) Ex epistola Hieronymi, ad Pacasium Alexandrinum. De servo qui fugerit dominum suum interrogabas, si ille in illa fuga mortuus fuerit, utrum licet pro eo orare, an non. Hoc in divinis libris non invenimus prohibitum, sed tamen scimus ab apostolis firmiter præceptum, ut servi subditi sint in omni timore dominis: non tantum bonis et modestis, sed etiam discodis. Et in Gangrensi concilio ita scriptum est: Si quis servum sub prætextu divini cultus doceat dominum proprium contemnere, ut discedat ab ejus obsequio, anathema sit. Unde datur intelligi quod si ille ana-

thema meruit, qui docet servum proprium dominum A contemnere et ab ejus obsequio recedere, quanto magis ille qui Dominum spernit et ejus servitio subdi noluerit? Sed tamen distantia est inter illum qui per superbiam fecerit, et illum qui per necessitatem coactus crudelitate domini sui.

CAP. LXIII. — *De clericis, si in demoliendis sepulchris comprehensi fuerint.*

(*Ex concilio Toletan., capite 45.*) Si quis clericus in demoliendis sepulchris fuerit deprehensus: quia facinus hoc pro sacrilegio legibus publicis sanguine vindicatur, oportet in tali scelere proditum a clericatus ordine submoveri, et pœnitentiæ triennio deputari.

CAP. LXIV. — *De clericis, aut monachis, si furtum fecerint.*

(*Ex concilio Agathen., capite 2.*) Si quis clericus aut monachus furtum fecerit, quod potius sacrilegium dici potest, id censuimus ordinandum, ut junior virgis cæsus, tanti criminis reus, nunquam officium ecclesiasticum excipiat. Si vero jam ordinatus in hoc facinore fuerit deprehensus, nominis ipsius dignitate privetur: cui sufficere potest pro actus sui levitate, impleta pœnitentiæ satisfactione, sola communio.

CAP. LXV. — *De illis qui de ministerio Ecclesiæ aliquid furati fuerint.*

(*Ex pœnitentiæ Romano.*) Si aliquis de ministerio Ecclesiæ quolibet modo aliquid furatus fuerit, VII annos pœniteat.

CAP. LXVI. — *De monachis si de furto infamati fuerint, quomodo se expurgare debeant.*

(*Ex concilio Wormatiensi, capite 10.*) Sæpe contingit, ut in monasteriis monachorum furta perpetrentur. Idecirco statuimus, ut quando ipsi fratres de talibus se expurgare debuerint, missa ab abbate celebretur, vel ab aliquo præsentibus fratribus, et sic expleta missa, omnes communicent in hæc verba: Corpus Domini sit mihi ad probationem hodie.

CAP. LXVIII. — *De illis qui colonorum flagella defendunt.*

(*Ex concilio Elibertan., capite 9.*) Decrevit sancta synodus ut episcopus ac ministri episcoporum pro criminibus colonos flagellare cum virgis potestatem D habeant, propter metum aliorum, ut ipsi criminosi corrigantur, ut vel inviti pœnitentiam agant, ne æternaliter pereant. Si vero seniores ipsorum colonorum indigne tulerint, et aliquam vindictam exinde exercere voluerint, aut eosdem colonos ne distringantur defendere præsumpserint, sciant se excommunicationis ecclesiasticæ sententia feriendos.

CAP. LXVIII. — *De episcopis qui apud Romanam sedem accusati fuerant, quod cum excommunicatis communicatis communicent.*

(*Ex concilio apud Altheim habito, cui interfuit Conradus rex.*) Regno Conradi piissimi et Christianissimi regis quinto, congregat est sancta generalis synodus apud Altheim in pago Rethia, præsentem videlicet domini Joannis papæ apocrisiario sanctæ Ortensis

Ecclesiæ Petro venerabili episcopo. Hoc quatenus aliquo modo diabolica semina in nostris partibus exorta extirpare, et nefandissimas machinationes quorundam perversorum hominum sedare, et eliminando purgare deberet. Transacto igitur triduo jejunio, et sacris lithaniis more debito celebratis, convenimus in Ecclesia sancti Joannis Baptistæ, et mœsti consedimus. Tum demum præfatus S. Petri, et domini Joannis papæ missus, proferens chartam apostolicis litteris inscriptam qua monebamur, arguebamur, et instruebamur, de omnibus ad veram religionem Christianæ fidei pertinentibus. Quæ omnia ut justum et dignum erat, humiliter accepimus, diligenter tractavimus, et devoto affectu omnimodo amplectebamur. Ergo evangelicam præceptionem et institutionem saluberrimam lacrymabili voce protulimus, qua arguebantur Pharisæi et Scribæ: Mundate; inquit, prius quæ intus sunt. Et item: Ejice primum trabem de oculo tuo. Ac propheticum illud: Ruina populi, sacerdotes mali. Perpendentes, et discutendo nosmetipsos inspicientes, et in medium pœnitentiæ sanctæ digno fructu ad terram nos projicientes, deslevimus negligentias innumerabiles et peccata nostra gravissima. Deinde hortatu domini Petri contra nosmetipsos, et vitia irati, adjuvante primo sancto Spiritu, et miserante, capitula infra notata ad correctionem tam nostram quam Christiani populi statuendo collegimus.

CAP. LXIX. *De episcopis qui subjectos seducunt communicantes cum excommunicatis.*

(*Ex eodem concilio, capite 6.*) Scimus sacra autoritate scriptum, qui excommunicato communicaverit, excommunicetur. In hoc nos fatemur episcopi, et presbyteri, et clerici pœnaliter peccasse, quod in posterum Deo, auxiliante, et emendare et evitare cupimus, et præcipimus.

CAP. LXX. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, capite 7.*) Placuit sanctæ synodo hunc errorem quasi impium ab Ecclesia amovere: quia animarum curam a Domino accepimus, non pecuniarum. Inde et reddituri sumus Deo rationem, et accepturi propter suam misericordiam æternam retributionem, vel justam damnationem.

CAP. LXXI. — *De episcopis ut non sint malum exemplum populo.*

(*Ex eodem, capite 8.*) Bonum exemplum populis, seipsos episcopi vel sacerdotes debent præbere, et ostendere non solum dictis, verum et factis. Propter hoc enim statuimus, minime unquam in posterum contra sacra statuta aliquo modo communicemus excommunicatis, et diducimus nosmetipsos, quatenus in futuro non judicemur a Domino. Sequi cupimus dicta et statuta sancti Gregorii papæ, et pœnitentiam dignam agere volumus secreta in monasterio: quia publice nequimus: in futuroque prædicta omnibus modis Deo propitio vitare volumus. Eandemque legem statuentes presbyteris, diaconibus, et omni clero, si de gradu deponi noluerint, ut fideliter observent, et aliis servare prædicent.

LXXII. — *De correctione episcoporum qui cum excommunicatis communicaverunt.*

eodem, capite 9.) Auctoritate apostolica firmata et præcepta sanctorum canonum, et inimus, quam diu quis excommunicatus, sit, ut nostrorum episcoporum ei audeat communicare vel cum eo in ecclesia orare. Et laici qui secunt nos, ut dicunt, errando et sequendo nos, nos aut nosmetipsos per pœnitentiam maces corrigendo, et viam eis vitæ prædicantes, et entes : ut respiscant a diaboli laqueis, a quibus nostra mala exempla capti tenentur, et ad matrem Ecclesiam per pœnitentiam revertantur.

LXXIII. — *De his qui contemnunt bannum ab episcopis impositum.*

concilio Tribur., cui interfuit rex Arnolfus, capite 8.) Nemo contemnat neque transgrediatur bannum ab episcopis superimpositum. Sciat et abbat in epistola B. Clementis dictum, contra se habet : Si vobis episcopis non obedierint omnes, majoris quam et inferioris ordinis, atque reipublici populi tribus, et linguæ, non solum infames, sed extorres a regno Dei, et consortio fidelium, in quibus sanctæ Dei Ecclesiæ alieni erunt, et non ipsum Dominum in Evangelio dicentem : Qui me audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. Propter nos evangelicam et apostolicam consideranda auctoritatem, non quæstum pecuniarum, sed in quærentes animarum, statuimus et confirmamus, ut si quis post hanc hujus sancti concilii sanctionem inventus fuerit corrupisse bannum ab episcopis impositum, XL dierum castigatione corripatur tantum in pane, et sale, et aqua.

LXXIV. — *De eo pro quibus causis quemlibet hominem anathematis vinculo ligari oporteat.*

eodem, capite 30.) Quæsitum est in eadem synodo pro quibus causis quemlibet hominem episcoporum auctoritate, vinculo anathematis ligari oporteat, unanimi cunctorum sententia decretum est, ut in tribus criminibus fieri debere : cum ad synodum canonice jussus venire contemnit. Aut post illuc venerit, sacerdotalibus respuit obedire precibus. Aut ante finitam causæ suæ examinationem synodo profugus abire præsumit.

LXXV. — *De illis qui furtum et rapinam exercuerint.*

eodem, capite 31.) Tranquillitatem sanctæ Dei Ecclesiæ inquietari, et pacem fraternam infestari, fures et latrones, qui ambulant inter nos pelle obumbrati, sed lupina mente recedunt, sæva mente res Ecclesiarum adducti rapti, et gregem Dominicum spoliando lacerantes. In quibus Salvator in Evangelio commemorat : Qui intrat per ostium in ovile ovium, ille fur est ro. Atque subjunxit : Fur non venit nisi ut raptet, et mactet, et perdat. Ubi quamvis hæreticos vel furantur Ecclesiæ designet, tamen insecuturum et latronum, turbatam monstrat pacem

Ecclesiarum. De talibus Apostolus ad Philippenses : Videte canes, videte malos operarios. Canes vocavit, qui non habent verecundiam. Malos operarios : quia nulla faciunt quæ pietati convenient. Et Dominus per prophetam Isaiam : Ergo Dominus diligens judicium, et odio habens rapinam. Unde nos quæ Dominus diligit diligentes, et quæ odio, habentes, statuimus et judicamus, ut si quis post hæc evangelica et apostolica atque prophetica verba, et definitionem pacatissima synodi, inventus fuerit furtum aut rapinam exercere, et in ipso diabolico actu mortem meretur incurrere, nullus pro eo præsumat orare, aut eleemosynam dare. Et eleemosyna pro eo data in memoriam clericorum nec pauperum veniat, sed execrabilis sordescat. Beatus Augustinus de talibus horribilem profert sententiam, dicens : Nemo te post mortem tuam fideliter redimit : quia tu te redimere noluisti. Si autem ille fur, vel latro, vulneratus elabatur, et expectatione mortis desperatus putatur, atque reconciliari se mysteriis sacrosanctis habitu corporis, et voluntate piæ mentis deprecatur, Deoque et sacerdoti vita comite emendationem, et actum confitetur, communionis gratiam non negamus tribuendam.

CAP. LXXVI. — *De illis qui in patibulis suspenduntur.*

(Ex concilio Mogunti, capite 5.) Quæsitum est ab aliquibus fratribus de his qui in patibulis suspenduntur pro suis sceleribus, post confessionem Deo peractam, utrum cadavera illorum ad Ecclesiam deferenda sint, et oblationes pro eis offerendæ, et Missæ celebrandæ, an non. Quibus respondemus : Si omnibus de peccatis suis parum confessionem agentibus, et digne pœnitentibus communio in fine secundum canonicum jussum danda est, cur canones eis qui pro peccatis suis pœnam extremam persolvunt, et confitentur, vel confiteri desiderant? Scriptum est enim : Non judicat Deus bis in idipsum.

CAP. LXXVII. — *De episcopis qui cum excommunicatis communicaverint.*

(Ex concilio apud Erphesfurt., cui interfuit Henricus rex, capite 9.) Decrevit sancta synodus cum consilio serenissimi principis, si deinceps aliquis episcopus sui ministerii oblitus, sciens cum excommunicato communicaverit sive in salutatione, sive in oratione, sive in justa confortatione, sive in cibo, sive in potu, excommunicatus habeatur, tam a principe, quam a cæteris omnibus, quousque in proxima synodo audiatur, et Deo et Ecclesiæ satisfacere cogatur.

CAP. LXXVIII. — *De clericis qui fugerint Ecclesias suas, et de servis qui dominos proprios fugerint.*

(Ex concilio apud Altheim habito, cui interfuit Conradus rex, capite 27.) Sanctus Gregorius dicit : Clericum fugientem ab Ecclesia sua, vel servum fugientem dominum proprium, et nolentem reverti, judicamus communionem privari, quoadusque ad propriam Ecclesiam, vel ad dominum suum redeat.

Et item : Clericum fugitivum suo episcopo vel do- A vel excommunicari, una cum illis qui ei communica-
mino suo decernimus apostolica sententia restitui, verint.

FINIS LIBRI UNDECIMI.

INDEX CAPITULORUM LIBRI DUODECIMI.

CAP. 1. Ut multiplicia genera juramentorum extirpentur. 2. De illis qui nomen Dei in vanum sumunt. 3. De illis qui per cupiditatem perjurium fecerint. 4. De illis qui jubentibus dominis suis perjurium fecerint. 5. De illis qui pejerant se in manu episcopi, aut in cruce consecrata, aut non consecrata. 6. De illis qui pro vita redimenda perjurium fecerint. 7. De illis qui injusta vota juramento firmaverunt. 8. De eadem re. 9. Quod Deus sic juramenta perceperit, ut ille cui jurata fuerint. 10. De illis qui se scienter pejeraverint. 11. Quod unusquisque jejunos jurare debeat. 12. De eadem re. 13. Qualem poenitentiam perjuri accipere debeant. 14. De illis qui per capillum Dei, aut caput jurant,	vel alio modo blasphemia contra Deum immortalem utuntur. 15. De juramento Herodis. 16. De illis qui odium sempiternum inter se juramento firmaverint. 17. De illis qui incaute juraverint. 18. Qualiter sacerdotes jurare debeant. 19. Quo tempore jurare liceat. 20. De illis qui sacramentum regis violant. 21. De eadem re. 22. De illo qui audierit vocem pejerantis, et assensum præbet. 23. De hoc quod Apostolus Spiritum sanctum testificatus est. 24. De eadem re. 25. Quod definitio injusta solvenda sit. 26. De eadem re. 27. De eadem re. 28. Ut omnibus modis cavendum sit mendacium. 29. Item de juramento.
- Indicis capitulorum finis.*

BURCHARDI

ECCLESIAE WORMACIENSIS EPISCOPI

DECRETORUM LIBER DUODECIMUS

DE PERJURIO.

ARGUMENTUM LIBRI.

Libro hoc de juramento et perjurio, de jurandi facilitate ejusque periculo, deque improbis juramentis infringendis agitur.

CAP. I. — *Ut multiplicia genera juramentorum extirpentur.*

(*Ex concilio Meldensi, capite 10.*) Ut multiplex juramentorum, et perjuriarum confusio, per quam multæ fidelium animæ in toto hoc regno perditæ esse noscuntur, quam sit detestanda et Deo odibilis, attentus omnibus annuntietur. Tantum namque hoc malum est, ut ad sanctuaria martyrum ubi diversorum ægritudines sanantur, ibi perjuri, licet manifeste interdum vexari non videantur, justo Dei judicio a dæmonibus arripiantur. Et sicut sanctus dicit Gregorius, ad horum corpora ægri veniunt et curantur, et perjuri a dæmonio vexantur.

CAP. II. — *De illis qui nomen Dei in vanum sumunt.*

(*Ex dictis Hieronym.*) Habemus in lege Domini scriptum : Non pejerabis in nomine meo, nec polues nomen Domini Dei tui, et ne assumes nomen Dei tui in vanum. Ideo admonendi sunt omnes, ut diligenter caveant perjurium, non solum in altari, seu sanctorum reliquiis, sed et in communi loquela. Item cavendum est, ne aliquis plus aurum honoret quam altare, ne ei Dominus dicat : Stulte, quid est majus, aurum an altare quod sanctificat aurum.

CAP. III. — *De illis qui per cupiditatem perjurium fecerint.*

(*Ex poenitentiali Romano.*) Si quis per cupiditatem pejeraverit, omnes res suas vendat, pauperibus et distribuatur, et monasterium ingressus, jugi poenitentiae se subdat.

. — *De illis qui iubentibus dominis suis perjurium fecerint.*

decr. Pii papæ, capite 2.) Qui compulsus a pejerat se sciens, utriusque sint perjuri, et is et miles : dominus, quia præcepit miles, lus dominum quam animam dilexit. Si liber quadraginta dies in pane et aqua pœniteat, et ventus annos. Si servus ejus est, tres quatuordecim et legitimas ferias pœniteat.

. — *De illis qui pejerant se in manu episcopi, ut in cruce consecrata, aut non consecrata. pœnitentiæ Theodo.)* Qui pejerat se in manu episcopi, aut in cruce consecrata, triennio annos pœnitentia, si vero in cruce non consecrata, annum unum tantum. Qui autem seductus fuerit, et ignorans pejeraverit, et postea cognoscit, tres quadragesimas pœniteat.

I. — *De illis qui pro vita redimenda perjurium fecerint.*

pœnitentiæ Romano.) Si quis coactus pro vita redimenda, vel pro qualibet causa, vel necessitate se pejeraverit : quia plus corpus quam animam dilexerat, quadraginta dies in pane et aqua, pœniteat.

II. — *De illis qui injusta vota juramento firmaverint.*

concilio Toletan., capite 9.) Necessè enim est, ut qui jurans, dignam pœnitentiam agat, eo quod contra iuramentum Domini contra præceptum illius sumpsit in pejerando : quia in Exodo scriptum est : Nec enim iniustus habebit Dominus eum qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra. Et in Levitico : Non blasphemabis in nomine meo, nec pollues nomen Domini tui, ego Dominus. Malum tamen quod factum est a se sacramento devoverat, omnino non faciat, multa vota frangenda sunt.

CAP. VIII. — *De eadem re.*

decr. Fabiani papæ, capite 11.) Quicumque sciens pejeraverit, quadraginta dies in pane et aqua, et triennio annos sequentes pœniteat, et nunquam sit in communionem recipiat, et post hæc communionem percipiat.

CAP. IX. — *De eadem re.*

decr. Pelagii papæ, capite 11.) Si quis se pejeraverit, et alios sciens in perjurium duxerit, XL dies in pane et aqua, et VII sequentes annos pœnitentia, et nunquam sit sine pœnitentia. Et alii si pejeraverint, si fuerant, similiter pœniteant : sin autem non fuerint, ut perjurium non sponte commissum, pœnitentia.

K. — *Quod sic Deus juramenta perceperit, ut illi cui juramenta fuerint.*

dictis S. Isidori.) Sicut mentiri non potest qui pejerat, sic pejerare non potuerit qui jurare cepit. Cavendum igitur est juramentum, nec frangendum, nisi sola necessitate. Non est contra præceptum jurare, sed dum usum jurandi factum, perjurii crimen incurrimus. Nunquam ergo qui pejerare timet. Multi dum loquuntur, semper delectantur, dum oporteat hoc tantum

esse in ore, Est, est, Non, non. Amplius enim quam est, et non est, a malo est. Multi ut fallant pejerant, ut per fidem sacramenti fidem faciant verborum : sicque fallendo dum pejerant, et mentiuntur, hominem incautum decipiunt. Interdum et falsis lacrymis seducti decipimur, et creditur dum plorant, quibus credendum non erat. Plerumque sine juramento loqui disponimus, sed incredulitate eorum qui non credunt quod dicimus, jurare compellimur, talique necessitate jurandi consuetudinem facimus. Sunt multi ad credendum pigri, qui non moventur ad fidem verbis. Graviter autem delinquant, qui sibi loquentes jurare cogunt. Quacunque arte verborum quisque juret, Deus tamen, qui conscientie testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui juratur intelligit. Dupliciter autem reus erit, qui et Dei nomen in vanum adsumit, et proximum dolo capit. Non est conservandum sacramentum quod malum incaute promittitur, veluti si quispiam adulteræ perpetuam cum ea permanendi fidem polliceatur. Tolerabilius est enim non implere sacramentum, quam permanere in stupri flagitio. Jurare, est Dei illa providentia, quæ statuit non evellere statuta. Pœnitentia autem Dei, rerum mutatio est. Non pœnitentia autem, statuta non revocare, ut est illud : Juravit Dominus et non pœnitebit eum, id est, quæ juravit non mutabit.

CAP. XI. — *De illis qui scienter se pejeraverint.*

(Ex pœnitentiæ Theodo.) Si quis suspicatur quod ad perjurium inducatur, et tamen ex consensu jurat, XL dies pœniteat, et VII sequentes annos, et nunquam sit sine gravi pœnitentia.

CAP. XII. — *Quod unusquisque jejunos jurare debeat.*

(Ex decr. Cornelii papæ, capite 5.) Sed et nobis honestum et justum videtur, ut qui in sanctis audet jurare hoc jejunos faciat, cum omni honestate et timore Dei, et ut pueri ante quatuordecim annos non cogantur jurare.

CAP. XIII. — *De eadem re.*

(Ex concilio Aureli., capite 10.) Et hoc sancta synodus decrevit, nisi pro pace faciendâ, ut omnes fideles jejuni ad sacramenta accedant.

CAP. XIV. — *Qualem pœnitentiam perjuri accipere debeant.*

(Ex decr. Eutychian. papæ, capite 26.) Prædicandum est etiam, ut perjurium fideles caveant, et ab hoc summo opere absterneant, scientes hoc grande scelus esse, et in lege, et prophetis, et in Evangelio prohibitum. Audivimus autem quosdam parvipendere hoc scelus, et levem quodammodo perjuris pœnitentiam modum imponere. Qui etiam nosse debent, talem de perjurio pœnitentiam imponere debere, qualem et de adulterio, de fornicatione, de homicidio sponte commisso, et de cæteris criminalibus vitiis. Si quis vero perpetrato perjurio, aut quolibet criminali peccato, timens pœnitentiam longam, ad confessionem venire noluerit, ab Ecclesia repellendus est, sive a communionem et consortio fidelium, ut nullus

cum eo comedat, atque bibat, neque oret, neque in sua domo cum recipiat.

CAP. XV. — *De illis qui per capillum Dei, aut caput jurant, vel alio modo blasphemia contra Deum immortalem utuntur.*

(*Ex decr. Pii papæ, capite 5.*) Si quis per capillum Dei, vel caput juraverit, vel alio modo blasphemia contra Deum usus fuerit, si est ex ecclesiastico ordine, deponatur: si laicus, anathematizetur: et si quis per creaturâs juraverit, acerrime castigetur, et juxta id quod synodus dijudicaverit pœniteat. Si quis autem talem hominem non manifestaverit, non est dubium quod divina condemnatione similiter coerceatur. Et si episcopus ista emendare neglexerit, a synodo corripiatur.

CAP. XVI. — *De juramento Herodis.*

(*Ex dictis Hieronym.*) Cum juramento pollicitus est Herodes saltatrici dare quodcumque postulasset ab eo. Si ob jusjurandum fecisse se dicit: si patris, matrisque interitum postulasset, facturum esset, an non? Quod in suis ergo repudiaturus fuit, contemnere debuit, et in propheta.

CAP. XVII. — *De illis qui odium sempiternum inter se juramento firmaverint.*

(*Ex concilio Hilerd., capite 6.*) Qui sacramento se obligaverit, ut litiget cum quolibet, ne ad pacem ullo modo redeat, pro perjurio, uno anno a corpore et sanguine Domini segregetur, et reatum suum jejuniis et elemosynis absolvat: ad charitatem vero, quæ operit multitudinem peccatorum, celeriter redeat.

CAP. XVIII. — *De illis qui incaute juraverint.*

(*Ex decret. Sotheris pap., capite 3.*) Si aliquid forte nos incautius jurasse contigerit, quod observatum pejorem vergat in exitum, illud consilio salubriori mutandum noverimus, ac magis instante necessitate pejerandum nobis, quam profecto juramento in aliud crimen majus esse divertendum.

CAP. XIX. — *Qualiter sacerdotes jurare debeant.*

(*Ex epist. Cornelii pap., capite 3.*) Cornelius episcopus, Rufo coepiscopo in Domino salutem. Exigit dilectio tua, frater charissime, ut ex auctoritate sedis apostolicæ, tuis deberemus consullis respondere. Quod licet non prolixè, sed succinctè agere festinarem, propter quasdam importunitates quæ nostris præpedientibus peccatis in nos supervenere, tuis tamen per reliqua sanctorum Patrum instituta studiis perquirere latius, et investigare committimus. Non enim potest mens attrita et oneribus atque importunitatibus gravata, tantum boni peragere, quantum delectata et oppressionibus soluta. Non ergo ista ob id prætulimus, ut hæc et aliæ quæ necessaria fore cognoverimus, tuæ sanctitati velimus denegare: sed quod hic minus invenitur, latius perquiratur. Sacramentum autem hactenus a summis sacerdotibus, vel reliquis Dei ministris exigi, nisi pro fide recta, minime cognovimus, nec sponte eos jurasse reperimus. Summopere ergo sanctus Jacobus apostolus, prohibens sacramentum, loquitur dicens: Ante omnia, fratres mei, nolite jurare,

A neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum. Sit autem sermo vester. Est, est, Non, non, ut non sub judicium decidatis. Et Dominus in Evangelio ait: Audistis quia dictum est antiquis, Non pejerabis: reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cælum: quia thronus Dei est, neque per terram: quia scabellum pedum ejus est, neque per Hierosolymam: quia civitas est magni regis, neque per caput tuum: quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. Sit autem sermo vester. Est, est, Non, non. Quod his autem abundantius est, a malo est, id est, et ab exigente et a jurante. Hæc, frater charissime, ipse Dominus prohibet, id est, non debere jurare. Hæc apostoli maxime omnes, hæc sancti viri prædecessores nostri, qui huic sanctæ universali Ecclesiæ apostolicæ præfuerunt, hæc prophetæ, et reliqui sancti doctores per universum mundum dispersi ad prædicandum, juramenta fieri vetant. Quorum nos exempla, si cœperimus numerare, aut in schedula hac inserere, ante deficeret diei hora, quam eorum exempla, de hac causa prohibita. Quæ nos sequentes sanctorum apostolorum, eorumque successorum jura firmamus, et sacramenta incauta fieri prohibemus. Unde et ipse Dominus in tabulis lapideis quas Moysi dedit, propria manu scripsit, dicens: Vide, ne assumes nomen Domini Dei tui in vanum, et reliqua. Unusquisque enim propriam conscientiam mundam debet servare Deo, et in memoria retinere: Os quod mentitur, occidit animam. Et Apostolus ait: Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra. Et alibi: Nolite mentiri invicem membra. Hæc præcepta sunt Salvatoris, hæc prophetarum, hæc sanctorum Patrum instituta. Quæ si quis in vanum duxerit, hostis est animæ suæ: quia nemo contra prophetas, nemo contra apostolum, nemo contra Evangelinum facit aliquid absque periculo.

CAP. XX. — *Quo tempore jurare liceat.*

(*Ex concilio apud sanctum Medardum, capite 4.*) Decrevit sancta synodus, ut a septuagesima usque in octavas paschæ, et ab Adventu Domini usque post consecratos dies, nec non et in jejuniis quatuor temporum, et in Letania majore, et in diebus Rogationum, et in diebus Dominicis, nisi de concordia et pacificatione, nullus super sacra jurare præsumat.

CAP. XXI. — *De illis qui sacramentum regis violant.*

(*Ex dictis August.*) Si quis laicus juramentum violando prophanat, quod regi et domino suo jurat, et postmodum perverse ejus regnum, et dolose tractaverit, et in mortem ipsius aliquo machinamento insidiatur: quia sacrilegium peragit, manum suam in Christum Domini mittens, anathema sit, nisi per dignam pœnitentiæ satisfactionem emendaverit, sicuti constitutum a sancta synodo est, id est, sæculum relinquat, arma deponat, in monasterium eat, et pœniteat omnibus diebus vitæ suæ. Verumtamen communionem in exitu vitæ cum Eucharistia acci-

piat. Episcopus vero, presbyter, vel diaconus, si hoc A crimen perpetraverit, degradetur.

CAP. XXII. — *De illo qui audierit vocem pejerantis, et assensum præbet.*

(*In Levitico legitur* :) Anima quæ peccaverit, et audierit vocem pejerantis, et testis fuerit, aut ipse viderit, aut conscius erit, nisi indicaverit portabit iniquitatem.

CAP. XXIII. — *De hoc quod Apostolus Spiritum sanctum testificatus est.*

(*Apostolus dicit* :) Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi reddente conscientia mea in Spiritu sancto.

CAP. XXIV. — *De eadem re.*

(*Ex dictis Hieronym.*) Hieronymus dicit : Jesum testor et sanctos angelos ejus. B

CAP. XXV. — *Quod definitio incauta solvenda sit.*

(*Ex concilio Hibern., capite 1.*) Definitio incauta laudabiliter solvenda, nec prævaricatio est, sed temeritatis emendatio.

CAP. XXVI. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, capite 3.*) Si puella sita in puerili ætate in domo patris, illo nesciente se juramento constrinxerit : et si pater statim, ut audierit, contradixerit, vota ejus et juramenta irrita erunt, et facilius emendabitur.

CAP. XXVII. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Aurelian., capite 2.*) Juramentum filii, aut filia, nesciente patre, et vota monachi, nesciente abbate, et juramenta pueri, irrita sunt.

CAP. XXVIII. — *Quod omnibus modis cavendum sit mendacium.*

(*Gregor. dicit* :) Noli, fili, negare gratiam Dei, ne incurras pro bono in malum, pro humilitate in mendacium. Cavendum namque est omnibus modis mendacium, sive pro malo, sive etiam pro bono proferri videatur : quia omne mendacium non est ex Deo, sed, sicut Salvator dicit, a malo est.

CAP. XXIX. — *Item de juramento.*

(*Ex concilio Toletan.*) Etenim dum pejerare compellimur, creatorem quidem offendimus, sed nos tantummodo maculamur, cum vero noxia promissa complemus, et Dei jussa superbe contemnimus, ut proximis impia crudelitate noceamus, et nosipsum crudeliore mortis gladio trucidamus. Illic enim duplici culparum telo percutimur, hic tripliciter jugulamur. Restat ergo, ut eo nostra pergat sententia, quo misericordiae patuerit via. Quæ in Domino probatur accepta, ut plus eam cupiat quam sacrificia veneranda, dicente ipso : Misericordiam volo, et non sacrificium. Hac indulgentiæ concessa licentia, miserationis ipsius opus in gloriosi principis potestatem redigimus : ut, quia Deus illi miserandi aditum patefecit, remedia pietatis ipse quoque non deneget. Quæ ita principali discretionem moderata persistant, ut et illis ita sit misericordia contributa, ut nusquam gens, aut patria, per eosdem, aut periculum quodcumque perferat, aut jacturam. Hæc miserationis obtentu temperasse sufficiat, cæterumque

juramenta pro regie potestatis salute, vel constitutione gentis et patriæ, quæ hactenus sunt exacta, vel deinceps exstiterint exigenda, omni custodia, omnique vigilantia indissolubiliter decernimus observanda, membrorum truncatione, mortisque sententia, religione penitus absoluta, sed ne pravarium mentium versuta nequitia nosmet ad perjurii aliquando provocet culpam, nec a sanctæ fidei regula hanc asserat venire sententiam, tam divinæ auctoritatis oracula, quam præcedentium Patrum huic narrationi curavimus innectenda. Sic enim per Hieremiam dixit : Repente loquar adversus gentem, et adversus regnum, ut eradicem, et disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo, quod locutus sum adversus eam, agam, et ego pœnitentiam super malo quod cogitavi, ut facerem ei. Et per Ezechielem : Si dixero, inquit, justo quod vita vivat, et confusus in justitia sua, fecerit iniquitatem, omnes justitiæ ejus oblivioni tradentur : et in iniquitate sua quam operatus est, in ipsa morietur. Si autem dixero impio, Morte morieris, et egerit pœnitentiam : vita vivet, et non morietur. Si ergo nostra conversatio sic divinam mutat sententiam, cur miserorum tantæ lacrymæ, vel pressura, tam crudam non temperent ex miseratione vindictam? Hinc etiam populo Israelitico sæpe ultio promissa suspenditur, et Ninivitarum perditio divinæ sententiæ permutatione sedatur. Nam sanctus Ambrosius in libro tertio de Officiis, ita ait : Purum C igitur ac sincerum oportet esse affectum, et unusquisque simplicem sermonem proferat. Vas suum in sanctitate possideat, ne fratrem circumscriptione verborum inducat. Nihil promittat inhonestum, ac sibi promittere quærat. Tolerabilius est promissum non facere, quam facere quod turpe sit. Sæpe plerique constringunt se jurisjurandi sacramento, et cum ipsi cognoverint promittendum non fuisse jus sacramenti, tamen contemplatione faciunt quod sponderunt, sicut de Herode supra scripsimus, qui saetatrici præmium turpiter promisit, crudeliter solvit. Turpe, quod regnum pro saltatione promittitur : crudele, quod mors prophetæ pro jurisjurandi religione donatur : quanto tolerabilius tale fuisset perjurium sacramento? Et post pauca, de Jepte discernens. Miserabilis necessitas, quæ solvitur parricidio. Melius est non vovere id, quod sibi cui promittitur, nolit exolvi. Et post paululum : Non semper igitur promissa solvenda omnia sunt. Denique ipse Dominus, sicut Scriptura indicat, frequenter suam mutat sententiam. Vir quoque sanctissimus Augustinus investigationis acumine acutus, inveniendi arte præcipuus, asserendi copia profluus, eloquentiæ flore venustus, sapientiæ fructu fecundus, hæc in suis narrat affectibus. Duo sunt enim omnino genera mendaciorum, in quibus non magna culpa est, sed tamen non est sine culpa, cum aut jocamur, aut cum promittimus, mentimur. Illud primum in jocando, ideo non est perniciosissimum, quia non fallit. Novit enim ille, cui dicitur, joci

causa esse dictum. Secundum autem ideo mentitus A est, qui retinet nonnullam benevolentiam. Idem ipse alibi, non auferat, inquit, veritas misericordiam, non ambulabit in via Domini, in qua misericordia et veritas obviaverunt sibi. Hinc beatus Papa Gregorius, in libris *Moralium*, sic ait: Cum mens inter minora, et maxima peccata constringitur, si omnino nullus sine peccato evadendi aditus patet, minora semper eligantur: quia et qui murorum ambitu, ne fugiat, clauditur, ibi se in fugam præcipiat, ubi brevior murus invenitur. Hinc et Isidorus ait: Tolerabilius est enim non implere sacramentum, quam permanere in stupri flagitio. Similiter

in *Synonimis*: In malis promissis, rescinde fidem. In turpi voto ut a decreto quod incaute novisti non facias. Impia est promissio, quæ scelere adimpletur. Unde necesse est, ut male jurans, dignam poenitentiam agat, eo quod nomen Domini contra præceptum illius sumpsit in vanum, quia in Exodo scriptum est: Nec enim insontem habebit Dominus eum qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra. Et in Levitico: Non pejerabis in nomine meo, nec pollues nomen Domini Dei tui: ego Dominus. Tamen malum quod facturum se sacramento devoverat omnino non faciat: quia stulta vota frangenda sunt.

FINIS LIBRI DUODECIMI.

INDEX CAPITULORUM LIBRI DECIMI TERTII.

CAP. 1. De observatione Quadragesimæ.

2. De jejunio Quatuor Temporum.

3. Quo tempore ad missam *flectamus genua* dici debeat.

4. De illis qui indictum jejunium contempserint.

5. De eadem re.

6. De Letania majore quomodo observanda sit.

7. De jejunio Rogationum.

8. Ut in cœna Domini, ut in reliquis Quadragesimæ diebus jejunium non solvatur.

9. Ut in Sabbato sancto jejunium ante noctis initium non solvatur.

10. Quod non oporteat in Quadragesima natalicia sanctorum celebrari.

11. Quod in diebus jejunii eleemosyna sit facienda.

12. Ut in Quadragesima tempus prandii conservetur.

13. Quod in diebus jejuniorum nulla jurgia esse debeant.

14. Ut in illis sacratis diebus jejuniorum conjugati a conjugibus se abstinere debeant.

15. De his qui in clero sunt, et carni esum habuerint exosum.

16. De vigilis sanctorum.

B 17. De eadem re.

18. De hoc si evenerit pestilentia, vel inæqualitas aeris.

19. Ut nullus in Dominica die pro abstinentia jejundet.

20. De eadem re.

21. Ut placita sæcularia in diebus Dominicis, et in præcipuis festis, et in diebus jejuniorum non liant.

22. Ut jejunium absque cibo luxuriæ observari debeat.

23. Ut quotidianum jejunium non sit sine refectione aliqua.

24. De eadem re.

25. Quod jejunium curet vulnera delinquentis.

26. De quodam Alcibiade qui sibi grave jugum jejunii imposuerat.

27. De eo qui sub obtentu religionis sine jussu episcopi sui vel presbyteri jejunium sibi imponit.

28. Ut nullus Christianus dum sancta loca pro reverentia petierit, alicujus publicæ potestatis banno ibidem constringatur.

Indicis capitulorum finis.

BURCHARDI

ECCLESIE WORMACIENSIS EPISCOPI

DECRETORUM LIBER DECIMUS TERTIUS

DE JEJUNIO.

ARGUMENTUM LIBRI.

Libro hoc de observatione utilitateque jejunii, maxime autem de jejunio Quadragesimali, Quatuor Temporum, aliorumque ab Ecclesia institutorum, et eorundem violatoribus, agitur.

D

CAP. 1. — *De observatione Quadragesimæ.*

(*Ex epist. Gregor papæ.*) Quadragesima summa observatione est observanda, ut jejunium in ea præter Dominicos qui de abstinentia subtracti sunt, nisi quem infirmitas impedierit, nullatenus solvatur:

ipsi dies decimæ sunt anni. A prima igitur A
 a Quadragesimæ usque in Pascha Domini
 hebdomadæ computantur, quarum videlicet
 n XL et II fiunt. Ex quibus dum sex dies Do-
 i abstinentiæ subtrahuntur, non plus in absti-
 a quam triginta et sex dies remanent. Verbi
 : si per CCCXLV dies annus ducitur, nos
 t per XXX et VI dies affligimur, quasi anni
 as Deo damus. Et ut sacer numerus quadra-
 dierum adimpleatur, quem Salvator noster
 icro jejunio consecraverat, quatuor dies prio-
 bdomadæ ad supplementum quadraginta die-
 ollantur, id est quarta feria, quæ caput jejunii
 tatur, et quinta feria sequens, sexta et sabba-
 Nisi istos quatuor dies superioribus triginta et B
 djunxerimus, quadraginta dies in abstinentia
 habemus. Jubemur etiam ab omnipotenti Deo,
 am bonorum nostrorum decimas dare. Quaer-
 er ut omnis decima a nobis Deo rite persolvamur
 ollamus decimam anni, et in ea peccata nostra
 endo, corrigendo nos, jejunando, vigilando,
 o, eleemosynas largiendo, abstergamus, et
 m nostram decimemus, ut ad sanctum Pascha
 i pervenire possimus.

CAP. II. — *De jejunio Quatuor Temporum.*

(*concilio Mogunt., capite 2.*) Constituimus, ut
 or tempora anni, ab omnibus cum jejunio ob-
 ntur, id est, in Martio, hebdomada prima. In
 , secunda. In Septembris, tertia. In Decembri,
 a : quæ fuerit plena ante vigiliam Nativitas Do-
 id est, feria quarta, et sexta, et Sabbato.
 nt omnes ad Ecclesiam hora nona, cum le-
 t ad missarum solemniam.

III. — *Quo tempore ad missam flectamus genua dici debeat.*

(*concilio Aurelian., capite 14.*) Ut presbyteri
 bus annuntient, quod in Quadragesima et in
 io Quatuor Temporum tantummodo ad missarum
 nia genua flectere debeant. In Dominicis econ-
 liebus vel cæteris festis, a vespera usque in
 ram non flectant genua, sed stantes incurvati
 ; nec quisquam uno genu solotenus impresso
 : præsumat, sicut Judæi irridentes Dominum
 essione ejus fecisse leguntur, sed utraque genua D
 : figat. Ait enim Apostolus : Flecto genua mea
 trem Domini nostri Jesu Christi.

IV. — *De illis qui indictum jejunium contempserint.*

(*concilio Mogunt., capite 5.*) Si quis indictum
 ium superbiendo contempserit, et observare
 cæteris Christianis noluerit, in Gangrensi con-
 præcipitur, ut anathematizetur.

CAP. V. — *De eadem re.*

(*concilio Gangren., capite 19.*) Si quis eorum
 continentiam student, absque necessitate corpo-
 tradita in commune jejunia, et ab Ecclesia cuta
 superbiendo dissolvit, stimulo suæ cogita-
 s impulsus, anathema sit.

CAP. VI. — *De letania majore quomodo observanda sit.*

(*Ex concilio Mogunt., capite 6.*) Placuit nobis ut
 letania major observanda sit a cunctis Christianis
 uno die VII Kalen. Mai, sicut in Romana Ecclesia
 constitutum reperimus, et sicut sancti Patres nostri
 constituerunt : non equitando, non preciosis vestibus
 induti, cinere respersi, et cilicio induti, nisi infir-
 mitas impederit.

CAP. VII. — *De jejunio Rogationum.*

(*Ex concilio Aurelian., capite 6.*) Cum, exigentibus
 peccatis, Galliarum populi luporum rabie acriter
 interimerentur, nec hujus flagelli aliquod remedium
 inveniri posset, congregati traduntur Galliarum
 episcopi apud Viennam urbem, atque in commune
 statuerunt, ut triduanum jejunium facerent. Cumque
 Dominus pestem misericorditer abstulisset, hi dies
 in consuetudinem annuæ celebritatis venerunt, ut
 per Galliarum provincias, ante Ascensionis Domini
 diem celebrarentur. Agamus et nos hos dies cum
 summa reverentia et devotione, cum abstinentia
 carnis, et humilitate cordis, non ut visibilium lupo-
 rum rabiem evadamus, sed ut invisibilium, id est,
 spirituum immundorum tentamenta vincere valeamus.
 Nullus autem his diebus vestimentis preciosis
 induatur : quia in sacco et cinere lugere debemus.
 Prohibeantur ebrietates, et commessiones, quæ
 fiunt in vulgari plebe. Nemo ibi equitare præsumat,
 sed discalciatis pedibus omnes incedant. Nequaquam
 mulierculæ choras ducant : sed omnes in commune
Kyrie eleison decantent, et cum contritione cordis
 Dei misericordiam exorent, pro peccatis, pro pace,
 pro peste, pro conservatione frugum, et pro cæteris
 necessitatibus. Dies enim sunt abstinentiæ, non
 lætitiæ.

CAP. VIII. — *Ut in cæna Domini, ut in reliquis Quadragesimæ diebus, jejunium non solvatur.*

(*Ex concilio Laodicen., capite 50.*) Quod non oporteat
 in Quadragesima in ultima septimana v feria
 jejunium solvere, totamque Quadragesimam sine ve-
 neratione transire, magisque conveniat omnem Qua-
 dragesimam districto venerari jejunio.

CAP. IX. — *Ut in Sabbato sancto jejunium ante noctis initium non solvatur.*

(*Ex concilio Arausico., capite 2.*) Ut in Sabbato
 sancto, hoc est, in vigilia Paschæ, jejunium ante
 noctis initium, nisi a parvulis aut infirmis, non
 solvatur, nec ipsa in parasceve : quia cæna Domini
 et parasceve, et sabbatum ad illos XL dies respi-
 ciunt : vel divina mysteria his duobus diebus non
 celebrentur : canonibus quippe jubentibus biduo
 isto, id est, parasceve et sabbato ; sacramenta pœ-
 nitus non celebrari.

CAP. X. — *Quod non oporteat in Quadragesima natalitia sanctorum celebrari.*

(*Ex concilio Laodicen., capite 51.*) Quod non oporteat
 in Quadragesima martyrum natalitia celebrari :
 sed eorum sancta commemoratio in diebus sabbato-
 rum et Dominicorum fieri conveniat.

CAP. XI. — *Quod in diebus jejunii eleemosyna sit A* *facienda.* CAP. XVIII. — *De hoc si evenerit fames, pestilentia, vel inæqualitas aeris.*

(*Ex concilio Cabillo., capite 5.*) Diebus vero jejunii eleemosyna facienda est, et cibum sive potum, quo quisque uti debuit, si jejunaverit, pauperibus eroget : quia jejunare et cibos prandii ad cœnam reservare, non mercedis, sed ciborum est incrementum.

CAP. XII. — *Ut in Quadragesima tempus prandii servetur.*

(*Ex decr. Silverii papæ, capite 1.*) Solent plures, qui se jejunare putant in Quadragesima, mox ut signam audierint ad horam nonam manducare. Qui nullatenus jejunare credendi sunt, si ante manducaverint, quam vespertinum celebretur officium. Concurrentium est enim ad missas, et auditis missarum solemnibus et vespertinis officiis, largitis eleemosynis ad cibum accedendum est. Si vero aliquis necessitate constrictus fuerit ut ad missam venire non valeat, æstimata vespertina hora, completa oratione sua, jejunium absolvat.

CAP. XIII. — *Quod in diebus jejuniorum nulla jurgia esse debeant.*

(*Ex dictis Liber. papæ.*) In his jejuniorum diebus nullæ lites, nullæ contentiones esse debent : sed in Dei laudibus et opere necessario persistendum. Arguit enim eos qui contentiones et lites Quadragesimæ tempore faciunt, et qui debita a debitoribus exigunt, Dominus per prophetam dicens : Ecce in die jejunii vestri inveniuntur voluntates vestræ, et omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites et ad contentiones jejunatis, et percutitis pugno impie.

CAP. XIV. — *Ut in illis sacratis diebus jejuniorum conjugati a conjugibus se abstinere debeant.*

(*Item ejusdem, capite 5.*) Abstinendum est enim in his sacratissimis Quadragesimæ diebus a conjugibus et caste et pie vivendum, ut sanctificato corde et corpore isti dies transigantur, et sic perveniatur ad diem sanctum Paschæ, quia pene nihil valet jejunium, quod conjugali opere polluitur, et quod orationes, vigiliæ et eleemosynæ non commendant.

CAP. XV. — *De his qui in clero sunt, et carni esum habuerit exosum.*

(*Ex concilio Ancirano, capite 13.*) Hi qui in clero sunt presbyteri aut diaconi, et a carnibus abstinent, placuit, eas quidem contingere, et ita si voluerint contemnere. Quod si in tantum eas abominantur, ut nec holera quæ cum eis coquantur existiment comedenda, tanquam non consentientes regulæ, ab ordine cessare debent.

CAP. XVI. — *De vigiliis sanctorum.*

(*Ex concilio Aurelian., capite 1.*) Presbyteri cum sacras festivitates populo annuntiant, etiam jejunium vigiliarum eos omnimodis servare moneant.

CAP. XVII. — *De eadem re.*

(*Ex dictis Eusebii papæ, capite 10.*) Ut in Ecclesia a sacerdotibus jejunia constituta, sine necessitate rationabili, non solvantur.

(*Ex decr. Libcrii papæ, capite 2.*) Si evenerit fames, pestilentia, inæqualitas aeris, vel alia qualiscunque tribulatio, statim jejunii, eleemosynis et obsecrationibus Domini misericordia deprecetur.

CAP. XIX. — *Ut nullus in die Dominica pro abstinentia jejunet.*

(*Ex concilio Gangren., capite 18.*) Si quis propter continentiam, quæ putatur, aut propter contumaciam in die Dominico jejunat, anathema sit.

CAP. XX. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Turonen., capite 57.*) Si quis propter publicam pœnitentiam a sacerdote acceptam, aut pro aliqua necessitate, die Dominica velut pro quadam religione, jejunaverit, sicut Manichæi, anathema sit.

CAP. XXI. — *Ut placita sæcularia in diebus Dominicis, et in præcipuis festis, et in diebus jejuniorum non fiant.*

(*Ex concilio apud Erphesfurt habito, cui interfuit Henricus rex, capite 2.*) Placita sæcularia Dominicis diebus vel aliis præcipuis festis, seu etiam in his diebus in quibus legitima jejunia celebrantur, secundum canonicam constitutionem minime fieri decrevimus. Insuper etiam sancta synodus decrevit, ut nulla judiciaria potestas licentiam habeat, sua auctoritate Christianos ad placitum bannire, in supradictis diebus, id est, septem dies ante Natalem Domini usque in octavas Epiphaniæ, et a Quinquagesima usque in octavas Paschæ, et vii dies ante nativitatem sancti Joannis Baptistæ, quatenus adeundi Ecclesiam, orationibusque vacandi liberius habeatur facultas.

CAP. XXII. — *Ut jejunium absque cibo luxuriæ observari debeat.*

(*Ex dictis Hieronym.*) Non dico hebdomadas, non dico duplicata jejunia, sed saltem singulos dies absque ciborum luxuria transigamus.

CAP. XXIII. — *Ut quotidianum jejunium non sit sine refectioe aliqua.*

(*Ex dictis Pimenii æremitæ.*) Sint tibi quotidiana jejunia, et refectio sacietatem fugiens. Nihil enim prodest tibi biduo triduoque transmisso vacuum portare ventrem si pariter obruatur. Si compensantur saturitate jejunia, ilico mens repleta torpescit : et irrigata terra corporis hujus spinas et carduum germinat.

CAP. XXIV. — *De eodem.*

(*Item idem.*) Sint tibi jejunia pura, continua, moderataque, id est, quotidie esurire, et quotidie prandere.

CAP. XXV. — *Quod jejunium curat vulnera delinquentis.*

(*Apostolus dicit :*) Noli adhuc aquam bibere, sed modico utere vino propter infirmitates tuas : curat enim vulnera delinquentis, curatosque sanctificat jejunium.

CAP. XXVI. — *De quodam Alcibiade qui sibi grave jejunium imposuerat.*

(*Eusebi in ecclesiast. historia.*) Alcibiades quidam erat ex numero eorum qui pro Christo vincti tene-

bantur. Hic vitam satis arduam et austeram gerebat, nihil cibi volens accipere, sed tantum pane, et sale cum aqua utebatur. Cum vitæ huius rigorem vellet etiam in carcere positus obtinere, Attalo cuidam servo Dei revelatum est : quia non recte faceret Alcibiades creaturis Dei, et vellet aliis formam scandali derelinquere. Quibus cognitis, Alcibiades cœpit omnia cum gratiarum actione percipere : quia quæ illi revelabat Spiritus ut doceret, huic ut sequeretur idem spiritus persuadebat.

CAP. XXVII. — *De eo qui sub obtentu religionis sine jussu episcopi sui, vel presbyteri jejunium sibi imponit.*

(*Ex concilio apud Erphesfurt habito, præsentente Henrico reg., capite 3.*) Ut nemo nisi consentiente proprio episcopo, aut ejus misso, jejunium sub obtentu re-

ligionis sibi imponat, unum diem præ aliis excipiendo, omnimodo interdiciamus, quod et factum displicet, et in futurum fieri prohibemus : quia plus causa ariolandi esse dignoscitur, quam supplementum catholicæ legis.

CAP. XXVIII. — *Ut nullus Christianus dum sancta loca pro reverentia petierit, alicujus publicæ potestatis banno ibidem constringatur.*

(*Ex eodem concilio.*) Præcipimus namque ut nullus Christianus pro reverentia ecclesiam petendo, ibique manendo, indeque revertendo alicujus publicæ potestatis banno, ibidem constringatur : ne forte dum ad ecclesiam causa orationis properat, per bannum impediatur pro salute animæ devote insistere.

FINIS LIBBI DECIMI TERTII.

INDEX CAPITULORUM LIBRI DECIMI QUARTI.

CAP. 1. Quod crapula multum sit Christianis contraria. 2. Ut malum ebrietatis omnino vitetur. 3. Quod episcopi et eorum ministri crapula et ebrietate non debeant gravari. 4. De eadem re. 5. De eadem re. 6. De eadem re. 7. Quales convivæ sacerdotum epulis interesse debeant. 8. De eadem re.	9. De eadem re. 10. De eadem re. 11. Qui ebrius fuerit ut ordo patitur pœniteat. 12. Quod vino inebriari non liceat, sed fugiendum sit. 13. De illis qui per ebrietatem vomitum fecerint. 14. De eadem re. 15. De illis qui per superbiam alios inebriant. 16. Quod fugienda sit ebrietas. 17. Item de ebrietate.

Indicis capitulorum finis.

BURCHARDI

ECCLESIAE WORMACIENSIS EPISCOPI

DECRETORUM LIBER DECIMUS QUARTUS

DE CRAPULA ET EBRIETATE.

ARGUMENTUM LIBRI.

Libro hoc de detestandis vitiis, crapula et ebrietate, tractatio instituitur, quæque illis qui hisce vitiis implicantur pœna injungenda sit, docetur.

CAP. I. — *Quod crapula multum sit Christianis contraria.*

(*Ex dictis Benedicti.*) Nihil sic contrarium est homini Christiano quomodo crapula et ebrietas, sicut ait Dominus in Evangelio : Videte ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate.

CAP. II. — *Ut malum ebrietatis omnino vitetur.*

(*Ex decret. Eutychia. pa., capite 9.*) Magnum malum ebrietatis, unde omnia vitia pullulant, Christianis modis omnibus cavere præcipimus. Qui autem hoc vitare noluerit, excommunicandum esse decrevimus, usque ad congruam emendationem.

CAP. III. — *Quod episcopi et eorum ministri crapula et ebrietate non debeant gravari.*

(*Ex decret. ejusdem, capite 9.*) Episcopi et Dei ministri non debent commessionibus et vinolentiis nimis incumbere, sed considerent sententiam Domini dicentis : Attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate. Moderate enim cibum et necessarium sumptum sumant, ut juxta Apostolum sobrii sint, et parati ad servitium Domini.

CAP. IV. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Cabillon., capite 10.*) Ut sobrietatem sacerdotes teneant, et hanc habendam fidelibus prædicent : qui non potest libere sobrietatem prædicare, qui se mero usque ad alienationem mentis ingurgitat. Hoc et de commessionibus, et cæteris

pestibus ad gastrimargiam pertinentibus, observandum est.

CAP. V. — *De eadem re.*

(*Ex canon. apostolorum, titul. 42.*) Episcopus, presbyter, aut diaconus aleæ atque ebrietati [deserviens, aut desinat, aut certe damnatur. Subdiaconus, aut lector, aut cantor similia faciens, aut desinat, aut communione privetur. Similiter etiam laicus.

CAP. VI. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, capite 43.*) Si quis episcopus, aut aliquis ordinatus, in consuetudine ebriosus fuerit, aut desinat, aut deponatur.

CAP. VII. — *Quales convivæ sacerdotum epulis interesse debeant.*

(*Ex decret. Eusebii pa., capite 10.*) Oportet episcopum moderatis epulis contentum esse, suosque convivas ad comedendum et potandum non urgere, quin potius semper sobrietatis præbeat exemplum. Removeantur ab ejus convivio cuncta turpitudinis argumenta, non ludicra spectacula, non acromatum vaniloquia, non fatuorum stultiloquia, non scurrilium admittantur præstigia. Adsint peregrini, et pauperes, et debiles, qui de sacerdotali mensa Christum benedicentes benedictionem percipiant. Recitetur sacra lectio, subsequatur vivæ vocis exhortatio, ut non tantum corporali cibo, imo verbis spiritualis alimento convivantes se refectos gratulentur, ut in omnibus honorificetur Deus, per Jesum Christum Dominum nostrum.

CAP. VIII. — *De eadem re.*

(*Ex pœnitentiâ Theodo.*) Sacerdos quilibet si inebrietur per ignorantiam, septem dies pœniteat, in pane et aqua; si per negligentiam, xv dies; si per contemptum xl dies. Diaconus vel monachus, secundum ordinem, ut scriptum est, seu et reliqui clerici, et ministri juxta ordinem, judicio sacerdotis pœniteant. Laici velut vota non habentes si inebriantur, arguantur a sacerdote, quod ebriosi regnum Dei non possidebunt, et interitus sit ebrietas, et compellat eos pœnitere. Qui cogit hominem ut inebrietur humanitatis gratia, accerrime corripiatur, et vii dies pœniteat; si per contemptum, xxx dies. Nullus Christianus alium Christianum plus bibere cogat quam naturæ sufficiat. Quod si fecerit, juxta id quod in pœnitentiâ habetur, pœniteat.

CAP. IX. — *De eadem re.*

(*Ex dictis Fructuosi episcopi.*) Si quis ecclesiastica prædicitur ordinatione, aut monachus repertus fuerit ebriosus, in pane et aqua tribus pœniteat mensibus.

CAP. X. — *De eadem re.*

(*Ex dec. Eutychia papæ, capite 13.*) Observandum est vobis, ut et vos ab ebrietate abstineatis, et ut plebes suddites abstineant, prædicetis. Et neque per tabernas eatis bibendo, aut comedendo, neque domos, aut vicus curiositate qualibet peragretis, neque cum fœminis, aut cum quibuslibet personis impuris convivia exerceatis, nisi forte paterfamilias quilibet vos ad domum suam invitaverit, et cum

A conjuge sua, et prole velit vobiscum spiritali gaudio lætari, et verborum vestrorum refectionem accipere, et vobis refectionem carnalem charitatis officio exhibere. Oportet enim, ut si quando quilibet fidelium, carnalibus vos reficit epulis, a vobis reficiatur epulis spiritalibus.

CAP. XI. — *Qui ebrius fuerit, ut ordo patitur, pœniteat.*

(*Ex concilio Agathen., capite 10.*) Itaque eum quem ebrium fuisse constiterit, ut ordo patitur, aut triginta dierum spacio a communione statuimus submovendum, aut corporali dandum supplicio.

CAP. XII. — *Quod vino inebriari non licet, sed fugiendum sit.*

(*Ex dictis August*) Fuge vinum velut venenum, ne ebrietas superet te, expoliatumque virtutibus te nudum efficiat. Vinum enim, ut sancta Scriptura dicit, apostatare facit etiam sapientes. Attende Noë virum sapientem et sanctum, quomodo per ebrietatem nudatus est, dormiens. Attende et Loth patriarcham, qui per ebrietatem impudenter se commiscuit filiabus. Hinc beatus Basilius dicit: Multi per vinum a dæmonibus capti sunt: nec est aliud ebrietas quam manifestissimus dæmon. Hinc propheta ait: Fornicatio et ebrietas aufert cor. Ebrietas enim perturbationem parit, gignit mentis furorem, et flammam suscitât libidinis. Apostolo teste: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Si quis autem contra hæc fecerit sanctorum statuta, dignam ac longam agat pœnitentiam: quia unum est ex his peccatis quæ hominem a regno Dei separant, dicente apostolo Paulo: Neque ebriosi regnum Dei possidebunt.

CAP. XIII. *De illis qui per ebrietatem vomitum faciunt.*

(*Ex pœnitentiâ Romano.*) Qui per ebrietatem vomitum facit, si presbyter aut diaconus est, xl dies pœniteat. Si monachus xxx dies pœniteat; si clericus, xx dies; si laicus, xv dies.

CAP. XIV. — *De eadem re.*

(*Ex pœnitentiâ Bedæ presbyteri.*) Laicus, si per ebrietatem vomitum facit, tres a carne, et vino, et cervisia abstineat.

CAP. XV. — *De illis qui per superbiam alios inebriant.*

(*Ex eodem.*) Si quis per nequitiam alium inebriat, quadraginta dies pœniteat. Quod si in consuetudine habuerit, communione privetur, donec digne pœniteat, et emendationem promittat.

CAP. XVI. — *Quod fugienda sit ebrietas.*

(*Ex decr. Clementis pap., capite 35.*) Ebrietatem oppido prohibebat, propheta, et ebriosos corpore, et animo mortuos esse prædicabat. De quibus per exemplum aiebat: Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperam, ut vino æstuetis. Cithara, et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris, et opus Domini non respicitis, nec opera manuum ejus consideratis. Et iterum: Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem, qui justificatis impium pro muneribus, et justitiam justi aufertis ab eo. Propter hoc, sicut devorat stipulam

nis, et calor flammæ exurit, sic radix eorum A illa erit, et germen eorum, ut pulvis as-
bjecerunt enim legem Domini exercituum,
um sancti Israel blasphemaverunt. Ideo ira-
ror Domini in populo suo, et extendit ma-
n super eum, et percussit eum, conturbati
tes, et facta sunt morticina eorum, quasi
i medio platearum. In omnibus his non est
furor ejus, sed adhuc manus ejus extensa.

CAP. XVII. — *Item de ebrietate.*

Isidorus dicit :) Escæ crapulam, potus
n, generant. Ebrietas autem perturbatio-
it mentis, furorem cordis, flammam libidi-
tas ita mentem alienat, ut ubi sit nesciat.
um malum non sentitur, quod per ebrie-
mittitur. Verum est, quod juxta prophe-
ur : Fornicatio et ebrietas auferret cor.
o enim, sicut ait Salomon, infatuat sa-

Ebrietas, sicut in Loth sensus rationem
Unde et in Proverbiis : Potentes, inquit,
ndi sunt, vinum non bibant, ne, cum bibe-
viscantur sapientiam. Plurisque laus est
bibere, et non inebriari. Audiant hî adver-
icentem prophetam : Væ qui potentes estis
dum vinum, et viri fortes ad miscendam
m. Vino multo deditis, et luxuriose viventes,

Esaias sic arguit, dicens : Væ qui consurgitis mane
ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad
vesperam, ut vino æstuetis. De talibus, et alio loco
dicitur : Væ tibi, civitas cujus rex juvenis est, et
cujus principes mane comedent. Multi enim a mane
usque ad solis occubitum, ebrietati et gulæ volupta-
tibus serviunt, nec intelligunt cur nati sunt : sed
consuetudine beluina detenti, luxuriæ tantum tota
die, epulisque inserviunt. Clamat Joel propheta, his
qui ebrietati deserviunt, dicens : Expergiscimini,
ebrii, et flete, et ululate, omnes qui bibitis vinum in
dulcedinem. Quo testimonio, non ait tantum, flete
omnes qui bibitis vinum, ut bibere omnino non li-
ceat, sed adjecit in dulcedinem, quod ad voluptuo-
sam pertinet, et prodigam effusionem. Nam quan-
tum satis est necessitati edocet Timotheum bibere
Apostolus dicens : Vino modico utere. Non solum ex
vino inebriantur homines, sed etiam ex cæteris po-
tandi generibus, quæ vario modo conficiuntur. Unde
et Nazaræis, qui se sanctificabant Domino præceptum
est vinum et siceram non bibere? utraque enim
statum mentis evertunt, et ebriosos faciunt. Luxu-
riam quippe carnis utraque æqualiter gignunt. Qui-
dam continentes, sicut panem cum pondere edunt,
ita et aquam cum mensura sumunt, asserentes ad
castimoniam carnis, etiam abstinentiam convenire.

FINIS LIBRI DECIMI QUARTI.

INDEX CAPITULORUM LIBRI DECIMI QUINTI.

piscopi impositam a Deo sibi curam in po-
abeant, pauperum oppressores non ferant.
qui in episcopii prædam fecerint.
piscopi potestates admoneant ut pauperes
primant.
lem re.
cularibus Ecclesiam vel clericum injuste
nantibus.
temptores canonum excommunicentur.
evaricatoribus divinarum legum.
non liceat imperatori, vel cuiquam poten-
iquid agere contra divinum mandatum, et
judicium injustum regio metu ordinatum,
leat.
mo contra canones esse præsumat.
peratoria lege.
do canonica ventilantur, nisi sint religiosi
on intersint.
ici in synodo, nisi clericis jubentibus, do-
n audeant.
opulus docendus sit, non sequendus.
lo qui contra decretum episcopi venerit.
oneatur imperator, ut constitutis aposto-
dis obtemperet.
ralis admonitio regum.
admonitio principum,
adhortatio principum.

C 19. Qualiter studendum sit regibus sacerdotum, vel
populi peccata ulcisci.
20. De eadem re.
21. Quod multorum solamen sit, si prudentes viri
regibus adhæreant.
22. Ut regum adversarii excommunicentur.
23. De illis qui principi non obedierint.
24. De illis qui in adversitate propriæ gentis, aut
patriæ culpabiles inveniuntur.
25. Ut nullus præsumat principe vivente aliam eli-
gere regem.
26. Ut nemo intendat in interitum regis.
27. De fidelibus regum.
28. De regum sobole.
D 29. Quod quidquid commotus animus fecerit, hoc
justum putat.
30. Quod laici presbyteros, qui Ecclesias illorum
tenent, non aliud quam divinum officium agere
cogant.
31. Ut Judæi super Christianos non ponantur.
32. Quod sancta Ecclesia unum patrem habeat in
cælis.
33. De illo qui pro catholia fide tribulationes pa-
titur.
34. De hæredibus, si jussa testatoris non impleve-
rint, ut episcopus adimpleat.
35. Ut laici quamvis religiosi ecclesiastica non dis-
ponant.

36. De illis qui res Ecclesiæ a regibus petunt. A 41. De delictis regum, seu exemplis.
 37. De eo, si episcopus ecclesiasticum, et comes se- 42. Quod reges legibus teneantur.
 culare placitum una die condixerint. 43. De disciplina regum in Ecclesia.
 38. De regibus bene regentibus. 44. Cur Deus alios ad libertatem, alios autem ad
 39. De eadem re. servitutem discrevisset.
 40. De patientia regum. *Indicis capitulorum finis.*

BURCHARDI

WORMACIENSIS ECCLESIAE EPISCOPI

DECRETORUM LIBER DECIMUS QUINTUS

DE LAICIS.

ARGUMENTUM LIBRI.

Libro hoc de laicis omnis conditionis tractatio instituitur, tam de iis qui præsunt, ut imperatoribus, regibus, principibus, quam his qui horum imperio subjecti sunt.

CAP. I. — *Episcopi cum impositam a Deo sibi curam in populis habeant, pauperum oppressores non ferant.*

(*Ex concilio Toletan. 5, capite 32.*) Episcopi in protegendis populis ac defendendis, impositam a Deo sibi curam non ambigant. Ideoque dum conspiciunt iudices, ac potentes pauperum oppressores existere, prius eos sacerdotali admonitione redarguant: et si contempserint emendare, anathematizentur.

CAP. II. — *De illis qui in episcopis prædam fecerint.*

(*Ex concilio Carthag., capite 8.*) Ut si quis quemlibet expoliaverit, et admonente episcopo non rediderit, excommunicetur.

CAP. III. — *Ut episcopi potestates admoneant ut pauperes non opprimant.*

(*Ex concilio Aurelian., capite 4.*) Ut iudices aut potestates qui pauperes opprimunt, si communiti a pontifice suo non emendaverint, excommunicentur.

CAP. IV. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Mogunt., capite 8.*) Ut episcopi potestatem habeant res ecclesiasticas prævidere, regere et gubernare, atque dispensare, secundum canonum auctoritatem. Volumus ut laici in eorum ministerio obediant episcopis ad regendas Ecclesias Dei, viduas et orphanos defendendos, et ut obedientes sint eis ad eorum Christianitatem servandam, et episcopi consentientes comitibus, et iudicibus ad justitias faciendas, et ut nullatenus per aliquorum mendacium, vel falsum testimonium, neque perjurium, aut per præmium lex justa in aliquo depravetur.

CAP. V. — *De secularibus Ecclesiam vel clericum injuste calumniantibus.*

(*Ex concilio Agathen., capite 32.*) Si qui secularium pro calumnia Ecclesiam aut clericum fatigare tentaverit, et evictus fuerit, ab Ecclesiæ liminibus, et

B catholicorum communione, nisi digne pœnituerit, arceatur.

CAP. VI. — *Ut contemptores canonum excommunicentur.*

(*Ex concil. Carthag., capite 15.*) Ut laici contemptores canonum excommunicentur: clerici honore priventur.

CAP. VII. — *De prævaricatoribus divinarum legum.*

(*Ex concil. apud Lauriacum, capite 10.*) Si quis publicus divinæ legis prævaricator, vel pro manifestis criminibus sanctorum canonum contemptor repertus fuerit, ac sanctorum Patrum constitutionibus contradictor, et si monitionibus episcopalibus obtemperare distulerit, anathematizetur.

CAP. VIII. — *Quod non liceat imperatori, vel cuiquam potentum, aliquid agere contra divinum mandatum.*

(*Ex decr. Adriani papæ, capite 16.*) Non licet ergo imperatori, vel cuiquam pietatem custodienti, aliquid contra mandata divinitatis præsumere, nec quidquam quo Evangelicis propheticisque seu apostolicis regulis obvietur, agere. Injustum enim iudicium, et diffinitio injusta, regio meta, vel jussu quod contra evangelicam et propheticam, aut a iudicibus ordinata non valeat: nec quidquam apostolicam doctrinam, constitutionemque eorum sive sanctorum Patrum actum fuerit stabit: et quod ab infidelibus aut hæreticis factum fuerit, omnino cassabitur.

CAP. IX. — *Ut nemo contra canones esse præsumat.*

(*Ex concil. Tibur., capite 10.*) Ut constitutiones contra canones et decreta præsulorum Romanorum, vel bonos mores nullius sint momenti.

CAP. X. — *De imperatoria lege.*

(*Ex decr. Pii papæ, capite 3.*) Lex imperatorum non est supra legem Dei, sed subtus.

CAP. XI. — *Quando canonica ventilantur, nisi sint religiosi, laici non intersint.*

(*Ex concil. Cabillon., capite 6.*) Quando ea que canonica sunt ventilantur, vel quando regularia examinantur, neque aliquos laicos interesse nisi

religiosos oportet, et nisi hos tantummodo, qui in A propria appellatur persona.

CAP. XII. — *Ut laici in synodo, nisi clericis iubentibus, docere non audeant.*

(*Ex concil. Carthag., capite 118.*) Laici in synodo presentibus clericis, nisi ipsis iubentibus, docere non audeant.

CAP. XIII. — *Ut populus sit docendus, non sequendus.*

(*Ex decret. Celest. papæ, capite 22.*) Docendus est populus, non sequendus: nosque si nesciunt quod liceat, quidve non liceat commonere, non his consensum præbere debemus. Quisquis vero conatus fuerit tentare prohibita, sentiet censuram canonicam.

CAP. XIV. — *De illo qui contra decretum episcopi venerit.*

(*Gregor. dicit :*) Si quis venerit contra decretum B episcopi, ab Ecclesia abjiciatur.

CAP. XV. — *Admoneatur imperator, ut constitutis apostolicæ sedis obtemperet.*

(*Ex decret. Anast. papæ.*) Illud vero peculiariter pro amore imperii vestri, et beatitudine quam consequi poterit regnum, pro apostolico officio prædicamus, ut sicut decet, et Spiritus sanctus dictat, monitis nostris obedientia præbeatur, ut bona omnia vestra respublica consequatur, sicut in Exodo promittitur. Si audieris vocem Domini Dei tui, et quæ placent feceris coram eo, et obedieris præceptis ejus, et custodieris omnem justitiam ejus, omnem infirmitatem quam importavi Ægyptiis, non importabo in te. Ego enim sum Dominus, qui salvum facio te. Et illic iterum tuba potentissima canitur: C **Et nunc, Israel, quid Dominus Deus tuus postulat a te aliud, quam ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in omnibus vis ejus, et diligas eum et servias Domino Deo tuo ex toto corde et ex tota mente tua? Custodi præcepta Domini Dei tui et justitias, quas ego mandabo tibi. Hæc me suggerentem frequentius, non spernat pietas tua, ante oculos habens Domini in Evangelio verba: Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit: et qui me spernit, spernit eum qui me misit. Nam et Apostolus concinens Salvatore nostro, ita loquitur: Quapropter qui hæc spernit, non hominem spernit sed Deum, qui dedit spiritum suum sanctum in nobis. Pectus clementiæ vestræ, sacrarium est D publicæ felicitatis, ut per instantiam vestram, quam velut vicarium præsidere jussit in terris evangelicis, apostolicisque præceptis non dura superbia resistatur, sed per obedientiam, quæ sunt salutifera, compleantur.**

CAP. XVI. — *Generalis admonitio regum.*

(*Ex regist. ad Adilbercum regem Francorum, capite 26.*) Propter hoc omnipotens Deus bonos quosque ad populorum regimina perducit, ut per eos omnibus, quibus prælati fuerint, dona suæ potestatis impendat: quod in Anglorum gente factum cognovimus, cui vestra gloria idcirco est præposita, ut bona quæ vobis concessa sunt, etiam subjectæ, vobis genti superno beneficio restaurentur. Et ideo, gloriose filii, eam quam accepisti divinitus,

gratiam sollicita mente custodi, Christianam fidem in populis tibi subditis et extendere festina: zelum rectitudinis tuæ in eorum conversione multiplicata, idolorum cultus insequens, fanorum ædificia evertit. Subditorum mores in magna vitæ mundicia exhortando, terrendo, corrigendo, et boni operis exempla monstrando, ædifica, ut illum retributorem invenias in cælo, cujus nomen atque cognitionem dilataveris in terra. Ipse enim vestræ quoque gloriæ nomen, etiam posteris gloriosius reddet, cujus vos honorem quaeritis, et reservatis in gentibus. Sic enim Constantinus quondam piissimus imperator, Romanam rempub. a perversis idolorum cultibus revocans, omnipotenti Deo nostro Jesu Christo secum subdidit, seque cum subjectis populis tota ad eum mente convertit. Unde factum est, ut antiquorum principum nomen suis vir ille laudibus vinceret, et tanto in opinione præcessores suos, quanto et in bono opere superaret. Et nunc itaque vestra gloria cognitionem unius Dei, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, regibus ac populis sibimet subjectis festinet infundere, ut antiquos gentis suæ reges laudibus ac meritis transeat: et quando in subjectis suis etiam aliena peccata deterserit, tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis Dei terribile examen securior fiat. Præterea scire vestram gloriam volumus, quia sicut in Scriptura sacra ex verbis Domini omnipotentis agnoscimus, præsentis mundi jam terminus juxta est, et sanctorum regnum venturum est, quod nullo unquam poterit fine finire. Appropinquante autem eodem mundi termino, multa imminet quæ antea non fuerunt, videlicet immutationes aeris, terroresque de cælo, et contra ordinationem temporum tempestates, bella, famæ, pestilentiæ, terræmotus per loca, quæ tamen non omnia nostris diebus ventura sunt, sed post nostros dies subsequuntur. Vos itaque si qua ex his evenire in terra vestra cognoscitis, nullo modo vestrum animum perturbetis: quia idcirco hæc signa de fine seculi præmittuntur, ut de animabus nostris debeamus esse solliciti, de mortis hora suspecti, et venturo judicii in bonis actibus inveniantur esse præpositi.

CAP. XVII. — *Alia admonitio principum.*

(*Ex regist. ad Justinum imperator. Siciliæ, capite 2.*) Quod lingua loquitur, attestatur conscientia: quia dudum vos et nullius dignitatis occupationibus implicatos multum dilexi, multumque veneratus sum. Ipsa namque incessus vestri modestia quibusdam conatibus exigebat, ut diligere etiam a nolente debuisset. Et cum vos venisse ad administrandam præturam Siciliæ audirem, valde gavisus sum: et quia quandam inter vos atque ecclesiasticos simulationem subrepere comperi, vehementissime contristatus sum. Nunc vero quia, et vos administrationis cura, et me studium hujus regiminis occupat, in tantum nos recte diligere specialiter possumus, in quantum generalitati minime nocemus. Unde per omnipotentem Dominum rogo, in cujus tre-

mendo iudicio nostrorum actuum posituri rationem A
sumus, ut ejus respectum semper gloria vestra ante
oculos habeat, et nunquam quodlibet, ex quo inter
nos vel parva dissensio proveniat, admittat. Nulla
vos lucra ad injustitiam pertrahant, Quam sit vita
brevis aspiciat, ad quem quandoque ituri estis iudicem,
qui iudicariam potestatem geritis, cogitate. Solerter
ergo intuendum est quod cuncta lucra hic relinquimus,
et solas dispensativorum lucrorum causa, nobiscum ad
iudicium deportamus. Illa ergo nobis sunt commoda
quærenda, quæ nequaquam mors adimat, sed mansura
in perpetuum præsentis vitæ finis ostendat.

CAP. XVIII. — *Item adhortatio principum.*

(*Ex reg. Greg. ad Gennadium Patricium et Exarchum, capite 73.*) Si non ex fidei merito, et Christianæ B
religionis gratia tantæ excellentiæ vestræ bellicorum
actuum prosperitas eveniret, non summopere miranda
fuerant, cum sciamus hæc etiam antiquis bellorum
ducibus fuisse concessa. Sed cum futuras Deo largiente
victorias non carnali providentia, sed magis orationibus
prævenitis, sit ut hoc in stuporem veniat, quod gloria
vestra non terreno consilio, sed Deo desuper largiente
discedat. Ibi enim meritorum vestrorum loquax non
discurrit opinio, quæ et bella vos frequenter appetere,
non desiderio fundendi sanguinis, sed dilatandæ causa
reipublicæ, in qua Deum coli conspiciamus, loqueretur,
quatenus Christi nomen per subditas gentes, fidei prædicatione
circum quaque discurreret. Sicut enim exteriora vos C
virtutum opera eminentes in hac vita constituunt :
ita et internorum ornamenta, ex corde mundo procedentia,
in futura vita cælestium gaudiorum participatione glorificant.

CAP. XIX. — *Qualiter studendum sit regibus sacerdotum vel populi peccata ulcisci.*

(*Ex reg. Greg. ad Brunihildam reginam Francorum, capite 272.*) Cum scriptum sit, Justitia elevat
gentem, miseros autem populos facit peccatum, tunc regnum
stabiliri creditur, cum culpa quæ cognoscitur, citius
emendatur. Multorum igitur ad nos relatione pervenit,
quod dicere sine afflictione cordis nimia non valemus,
ita quosdam sacerdotes in illis partibus impudice ac
nequiter conversari, ut et audire nobis opprobrium, et
lamentabile sit referre. Ne ergo postquam hujus nequitie
hucusque se tendit opinio, aliena pravitas aut nostram
animam, aut vestrum regnum peccati sui jaculo feriat,
ardenter ad hæc debemus ulciscenda consurgere, ne
paucorum fames, multorum esse possit perditio. Nam
causa sunt ruinæ populi sacerdotes mali. Quis enim pro
populi peccatis se intercessor objiciat, si sacerdos qui
exorare debuerat graviora committat? Sed quoniam eos
quorum hæc locutio est insequi, nec sollicitudo ad
requisitionem, nec zelus excitat ad vindictam : scripta
ad nos vestra discurrant, ut personam si præcipitis
cum vestræ auctoritatis assensu transmittamus, quæ
una cum aliis sacerdotibus hæc et subtiliter quærere,
et secundum Deum

debeat emendare. Nec enim dissimulanda sunt quæ
dicimus : quia qui emendare potest et negligit, participem
se procul dubio delicti constituit. Provideat ergo animæ
vestræ, provideat nepotibus quos cupitis regnare
feliciter, provideat provinciis, et priusquam creator
noster manum suam ad feriendum excutiat, de
correctione hujus sceleris studiosissime cogitate,
ne tanto postmodum acrius feriat, quanto modo diutius
et clementer exspectat. Scitote autem quia magnum
Deo nostro sacrificium placationis offeretis, si tanti
labem facinoris, de vestris citius finibus amputatis.
Datum die x, Kalend. Julii, indict. quarta.

CAP. XX. — *De eadem re.*

(*Ex reg. Greg. ad Tendericum regem Francorum, capite 273.*) Excellentiæ vestræ index cordis epistola,
quanta in vobis fulgeat cum regia potestate, prudentia,
ita luculenti copia sermonis edocuit, ut dubium esse non
valeat, quidquid laudabile de vobis fama narraverit.
Et quoniam adhortationem nostram regiis animis, per
laudis prædicamenta placuisse signastis, ut quidquid
ad Dei nostri cultum, quidquid Ecclesiarum reverentiam,
quidquid ad honorem pertinere cognoscitis sacerdotum,
studiose statui, et velitis in omnibus custodire, iterata
vos per vestram mercedem adhortatione pulsamus, ut
congregari synodum jubeatis, et sicut dudum scripsimus,
corporalia sacerdotibus vitia, et Symoniacæ hæresis
pravitatem, omnium episcoporum definitione damnari,
atque a regni vestri amputari finibus, faciatis, nec plus
illis per pecuniam obtinere, quam præcepta Dominica
præcipiunt permittatis. Nam dum omnis avaritia
idolorum sit servitus, quisquis hanc in dandis
honoribus et maxime ecclesiasticis vigilanter non
præcavet, infidelitatis perditioni subicitur, etiam si
tenere fidem quam negligit videatur. Sicut ergo contra
exteriores hostes, ita quoque contra interiores animarum
adversarios studete esse solliciti, ut per hoc quod Dei
nostri inimicis fideliter repugnatur, et hic feliciter
ipsius protectione regnetis, et ad æterna postmodum
gaudia ejus duca gratia veniatis.

CAP. XXI. — *Quod multorum solamen sit, si prudentes viri regibus adhæreant.*

(*Ex rege Greg. ad Asclepiodotum Patricium Anglor., capite 271.*) Prudentes viros, sicut estis, regibus
adhærere, multorum solamen est. Nam dum præstari
sibi locum ad animæ datum utilitatem intelligunt,
certum est, quia mercedis causas alia ubi inveniunt
non præponunt.

CAP. XXII. — *Ut regum adversarii excommunicentur.*

(*Ex concilio apud Lauriacum, capite 13.*) Si quis potestati
regiæ non est juxta Apostolum nisi a Deo, contumaci et
inflato spiritu contradicere, vel resistere, præsumpserit,
et ejus justis et rationabilibus imperiis secundum Deum
et auctoritatem Ecclesiasticam obtemperare noluerit,
anathematizetur.

CAP. XXIII. — *De illis qui principi non obedierunt.*

(*Ex concilio Toletan.*) In libro regum legitur : Qui

non obedierit principi, morte moriatur. In concilio A autem Agathensi præcipitur ut anathematizetur.

CAP. XXIV. — *De illis qui in adversitate propriæ gentis aut patriæ culpabiles inveniuntur.*

(*Ex eodem.*) Nobis igitur ratio persuasit synodalis decernere, ut quicumque laicorum in adversitate propriæ gentis, aut patriæ, vel regiæ potestatis ad exterarum partes se conferendo noxius fuerit ultra reportus, perpetua sit excommunicatione damnatus, et nunquam illi præter in ultimo mortis suæ communio tribuatur.

CAP. XXV. — *Ut nullus præsumat principe vivente alium eligere regem.*

(*Ex eodem concilio 7, capite 17.*) Quanquam in concilio anteriori quod annos primo gloriosissimi principis nostri habitum est, de hujusmodi re fuerit B promulgata sententia: tamen placet iterata juxta quod convenit custodire. Itaque regis vita constante, nullas sibi aliquo opere, vel deliberatione, seu cuiuscunque dignitatis laicus, seu gradu episcopatus, presbyterii, aut diaconii consecratus, cæterique clericatus officii deditus, futurum regem provideat, contra viventis regis utilitatem, et procul dubio voluntatem, blandimento, vel suasionem per eandem spem, aut alios in se trahat, aut ipse in alium acquiescat. Iniquum enim et valde execrabile a Christianis debet haberi, futuri temporis illicitis prospicere, et vitæ suæ ignaros ventura disponere. Quod si quisquam jam talia iniqua deliberatione cum quocunque est meditatus, hoc sibi noverit esse sacerdotali C moderatione concessum, ut si venialiter poscit, hoc sine mora præsentis principis auribus studeat publicare. Si autem obtineat et deliberationis suæ machinamenta, noluit dicere, pessimo plectatur anathemate.

CAP. XXVI. — *Ut nemo intendat in interitum regis.*

(*Ex eodem, capite 18.*) Jam quidem in antecedenti universali synodo, salutem nostrorum principum constat esse consultum, sed libet iterare bene sancita, et digna auctoritate munire salubriter ordinata. Ideoque contestamur coram Deo, et omni ordine angelorum, coram prophetarum atque apostolorum, vel omnium martyrum choro, coram omni catholica Ecclesia, et Christi annorum cœtu, ut nemo intendat D in interitum regis, nemo vitam principis nece attrahat, nemo regni eum gubernaculis privet, nemo tyrannica præsumptione apicem regni sibi usurpet, nemo quolibet machinamento in ejus adversitatem sibi conjuratorum manum associet. Quod si in quopiam horum quisquam nostrorum temerario ausu præsumptor exstiterit, anathemate divino percussus, absque ullo remedii loco, habeatur condemnatus æterno iudicio.

CAP. XXVII. — *De fidelibus regum.*

(*Ex eodem.*) Proinde decrevit concilium sanctum, omnes qui pro fidei obsequio, et sincero servitio, voluntatibus, vel jussis paruerint principis, totaque intentione salutis ejus custodiam, vel vigilantiam habuerint regni, a successoribus nec a dignitate, nec a rebus pristinis causa repellantur injusta: sed

et nunc ita pro unius cujusque utilitate principis moderentur discretionem, sicut eos prospexerit necessarios esse patriæ et sic illis impartiat benignitas, ut in cæteris maneat gratia, et potestas, quatenus ita omnia in rebus juste conquisita lucrentur, ut posteris relinquendi, vel quibus voluntas eorum decrevit, conferendi, spontaneo fruantur arbitrio. Cæterum, si infidelis quisquam in capite regio, aut inutilis in rebus commissis exstiterit, in clementiæ vestræ manu potestatis nutu constet hujusmodi moderatio. Fas est enim indubium deducere jus potestatis, cui omnium gubernatio superno constat delegata iudicio. Quod si post ejus discessum quispiam repertus fuerit vitæ fuisse infidelis, quidquid largitate ipsius in rebus habuit, conquisitis careat, confiscandum, et fidelibus largiendum.

CAP. XXVIII. — *De regum sobole.*

(*Ex eodem, capite 16.*) Sicut insolentia malorum regum odiosa semper et execrabilis existit subjectis: ita bonorum provida utilitas amabilis efficitur populis. Quocirca quis ferat, aut quis talem errantem Christianum videat, qui regiam sobolem, aut posteritatem conetur expoliare rebus, aut privare dignitatibus? Quod deinde ne fiat, generalis promatur principis filiis sententia nostra, id est, de præsentis excellentissimi Cintilani regis posteritate dentur apta a nobis decreta, ut ea quæ synodus præterito anno in hac Ecclesia habita constituit, circa omnem posteritatem ejus universitas regni sui conservet, hoc est, ut præbeatur filiis ejus dilectio benigna et firma, et tribuantur, ubi loci opportunitas exhibuerit, defensiones ad adminicula justa, ne de rebus juste profligatis, aut parentum dignitate procuratis, vel largitate principum aut alicujus impensis, aut etiam proprietate debitis, fraudulentur qualibet insidia calliditatis, neve a quoquam lædendi eos præbeantur argumenta machinationis: quia dignum est, ut cujus regimine habemus securitatem, ejus posteritati decreto concilii impertiamus quietem.

CAP. XXIX. — *Quod quidquid commotus animus fecerit, hoc justum putet.*

(*Ex rege. Greg. ad Mauricium Augustum, capite 213.*) Omnipotenti Deo reus est, qui serenissimo domino in omne quod agit et loquitur purus non est. Ego autem indignus pietatis vestræ famulus, in hac suggestionem meam, neque ut episcopus neque ut servus jure reipublicæ sed jure privatæ loquor, quia serenissime domine, et illo jam tempore dominus meus fuisti, quando adhuc dominus omnium non eras. Illa præpositorum sollicitudo utilis, illa est cautela laudabilis, in qua totum ratio agit, et furor sibi nil vindicat. Restringenda ergo sub ratione potestas est nec quidquam agendum prius quam concitata ad tranquillitatem mens redeat. Nam commotionis tempore, justum putat ira quod fecerit.

CAP. XXX. — *Quod laici presbyteros, qui ecclesias illorum tenent, non aliud quam divinum officium facere cogant.*

(*Ex dictis Aug.*) Admoneo vos, dilectissimi, Deum timere, sacerdotes honorare, reddentes eis debitum sanctitatis, ut vobis adjuvantibus ipsi inconturbati valeant atque securi, salutaria prædicare, et regulam atque vigorem ecclesiasticum conservare, ita clerici omnes suis subiaceant episcopis, et ab illis doceantur. Præceptum quippe est a Domino: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo. Apostolicum præceptum vobis mando, ut nullus secularis clericum in suum habeat obsequium, sed illi cujus signaculum in capite habet, mente deserviat et corde, educatus in his quæ a suo præcipiuntur episcopo. Detestabile est enim et iniquum opus, clericum in Judis inveniri, aut cum accipitribus, vel venationibus degere vitam, tantisque scenicis causis sauciatum, ad episcopatum aut presbyterium, vel quibuslibet sacerdotalibus officiis accedere, non bonis, sed malis vitiis plenum. Scriptum namque est: Qui diligitis Dominum, odite malum. Nam et hoc hortamur Christianitatem vestram, ut juxta sanctorum canonum instituta, nec Ecclesiis a vobis fundatis aliunde veniens presbyter suscipiatur, nisi a vestræ Ecclesiæ fuerit episcopo consecratus, aut eo per commendatitias litteras suscipiatur. Multi enim sibi-metipsis mendaces, multoties servi cujusquam fugam arripientes, dominis suis semetipsos quasi consecratos presbyteros annuntiant, dum non sint. Sunt autem ministri diaboli et non Dei, et qui eos suscipiant similiter: quia scriptum est: Videbas furem, et cum eo currebas, etc.

CAP. XXXI. — *Ut Judæi super Christianos non ponantur.*

(*Ex concilio Meldensi, capite 3.*) Ne Judæi administratorio usu sub ordine villicorum atque actorum Christianam familiam regere audeant, nec eis hoc a quoquam fieri præcipiatur. Si quis vero contra hæc agere præsumserit, si episcopus, presbyter, aut diaconus fuerit, proprio summoveatur gradu: si vero monachus fuerit, communione privetur. Similiter et laicus. Et si perseveraverint inobedientes, anathematizentur.

CAP. XXXII. — *Quod sancta Ecclesia unum Patrem habeat in cælis.*

(*Ex concilio Cabillon., capite 51.*) Quia ergo constat in Ecclesia diversarum conditionum homines esse, ut sunt nobiles, et ignobiles, servi, coloni, inquilini, et cætera hujusmodi nomina, oportet, ut quicumque eis prælati sunt, clerici, sive laici, clementer erga eos agant, et misericorditer eos tractent, sive in exigendis ab eis operibus, sive in accipiendis tributis, et quibusdam debitis, sciantque eos fratres suos esse, et unum patrem habere Deum, cui sic clamant: Pater noster qui es in cælis, unam matrem sanctam Ecclesiam, quæ eos intemerato sacri fontis utero gignit. Disciplina igitur eis misericordissima, et gubernatio opportuna adhibenda est. Disciplinæ in disciplina te vivendo, auctorem suum

A offendunt. Gubernationes in quotidianis vitæ comestibus prælatorum adminiculo destitutæ fatiscunt.

CAP. XXXIII. — *De illo qui pro catholica fide tribulationes patitur.*

(*Ex concilio Carthagi., capite 43.*) Christianum catholicum, qui pro catholica fide, et pro ecclesiasticis rebus, et Christiana religione tribulationes patitur, omni honore a sacerdotibus honorandum, etiam et per diaconum victus ei ministretur.

CAP. XXXIV. — *De hæredibus, si jussa testatoris non impleverint, ut episcopus adimpleat.*

(*Ex concilio Mogunt., capite 1.*) Si hæredes jussa testatoris non adimpleverint, ab episcopo loci illius omnis res, quæ his relicta est, canonicè interdicatur, cum fructibus, cæteris emolumentis, ut vota defuncti impleantur.

CAP. XXXV. — *Ut laici quamvis religiosi ecclesiastica non disponant.*

(*Ex eodem, capite 5.*) Laicis, quamvis religiosi, nullo modo de ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi unquam attribuatur facultas.

CAP. XXXVI. — *De illis qui res Ecclesiæ a regibus petunt.*

(*Ex concilio Lugdunensi, capite 11.*) Qui res Ecclesiæ petunt a regibus, et horrendæ cupiditatis impulsu egentium substantiam rapiunt, irrita habeantur quæ obtinent, et a communione Ecclesiæ, cujus facultatem auferre cupiunt, excludantur.

CAP. XXXVII. — *De eo, si episcopus ecclesiasticum, et comes,ulare placitum una die condixerint.*

(*Ex concilio Triburi., cui interfuit rex Arnolphus, capite 9.*) Cum autem episcopus Ecclesiam a Domino Deo sibi commissam regens, episcopatum circum-eundo perrexerit, et placitum canonicè constitutum decreverit, populumque sibi commissum illo invitaverit, atque comes eadem die sciens placitum ab episcopo conductum, vel nesciens placitum cum populo suo condixerit, et hanno illuc venire præceperit, placitum comitis omnes postponant, et comes ipse, idemque populus post episcopum festine pergant, scientes se non illic seditiosa contentione decertare, sed pro fide catholica invigilare, non cumulum pecuniarum sed lucrum congregare animarum. Unde in eadem beati Clementis epistola: Vestrum, qui legatione Domini fungimini, est docere populos: eorum vero est, vobis obedire in Deo. Et in epistola Alexandri papæ successoris Evaristi: Si quis autem legationem vestram impedit, non unius, sed multorum profectum avertit. Et sicut multis nocet, ita a multis est arguendus: et quia Dei causam impedit et statum Ecclesiæ conturbat, ideo a liminibus ejus arceatur. Quapropter nullus comes, nullusque judex, nullus omnino in clericatu, vel seculari habitu constitutus, legatione episcoporum impediatur, vel conturbare præsumat. Ut autem unitas et concordia sit inter episcopos et comites, placuit, ut si quis episcopus domi residens conventum populi esse voluerit, et comes, nihilominus in ipsa eadem die placitum condixerit, effectum

at qui prior indicaverat. Salva tamen digni- A
t potestate episcopi.

.p. XXXVIII. — *De regibus bene regentibus.*

dictis S. Isidor.) Quia intra seculum bene
raliter imperat, sine fine in perpetuum regnat,
gloria seculi hujus, ad æternam transmeat glo-
Qui vero prave regnum exercent, post vestem
tem, et lumina lapillorum, nudi et miseri ad
torquendi descendunt reges a recte agendo
sunt, ideoque recte faciendo regis nomen tene-
peccando amittitur. Nam et viros sanctos proinde
vocari in sacris eloquiis, eo quod recte agant,
que proprios bene regant, et motus his resi-
sibi rationabili discretionem componant. Recte
illi reges vocantur, qui tam semetipsos, quam
sum bene regendo modificare noverunt. Qui- B
bus nomen regiminis, ad immanitatem trans-
t crudelitatis: dumque ad culmen potestatis
nt, in apostasiam statim labuntur, tantoque
ore mentis extollunt, ut cunctos subditos in
mparatione despiciant, eosque quibus præesse
it, non agnoscant. Quibus congrue per Eccle-
dicitur: Duce[m] te constitui, noli extolli.
mundi reges se cæteris sublimiores sentiunt,
es tamen se esse cognoscant: nec regni glo-
qui in seculo sublimantur, aspiciant, sed opus
secum ad inferos deportant, intendant. Si ergo
nt hujus temporis gloria, illa agant, quæ post
sine fine possideant. Dum Apostolus dicat:
t potestas, nisi a Deo. Quomodo per prophe- C
t quibusdam potestatibus dicitur: Ipsi regna-
, sed non ex me? Quasi diceret: Non me
o, etiam, sed me irato. Unde inferius per
Prophetam dicit: Dabo, inquit, tibi regem
re meo. Quo manifestius elucet, bonam, ma-
e potestatem a Deo ordinari: sed bonam pro-
malam iratus. Reges quando boni sunt, mu-
sse Dei: quando vero mali, sceleris esse po-
peccandum meritum enim plebium, disponitur
ætorum, testante Job: Qui regnare facit
itam, propter peccata populi, irascente enim
om rectorem populi suscipiunt, qualem pro
merentur. Nonnunquam pro malitia plebis,
reges mutantur, et qui ante videbantur esse D
accepto regno fiunt iniqui.

CAP. XXXIX. — *De eadem re.*

dictis ejusdem.) Qui recte utitur regni potesta-
se præstare omnibus debet, ut quanto magis
s celsitudine claret, tanto semetipso mentem
et proponens sibi exemplum humilitatis Da-
vid de suis meritis non tumuit, sed humiliter
ejiciens, dixit: Vilis incedam, et vilis appa-
nte Deum, qui elegit me. Qui recte utitur
potestate, formam justitiæ, factis magis, quam
instituet. Iste nulla prosperitate erigitur,
adversitate, turbatur. Non innititur propriis
t, nec a Domino recedet cor ejus. Regni fasti-
humili præsidet animo. Non eum delectat ini-
non inflammat cupiditas: sine defraudatione

PATROL. CXL.

alicujus ex paupere divites facit, et quod juxta po-
testatem a populis extorquere poterat, sæpe mise-
ricordiæ clementia donat. Dedit Deus principibus
præsulatum pro regimine populorum: et illis eos
præesse voluit, cum quibus una est eis nascendi,
moriendique conditio. Prodesse ergo debet populis
principatus, non nocere, nec dominando premere,
sed condescendendo consulere; ut vere sit utile hoc
potestatis insigne, et donum Dei pro tuitione utan-
tur membrorum Christi. Membra enim Christi, fide-
les sunt populi: quos dum ea potestate quam acci-
piunt, optime regunt, bonam utique vicissitudinem
Deo largitori restituunt. Bonus rex facilius ad justiti-
am a delicto regreditur, quam de justitia ad deli-
ctum transfertur: Ut noveris hoc esse casum, il-
lud propositum. In proposito ejus esse debet, nun-
quam egredi a veritate: quod si casu titubare con-
tigerit, mox resurgere.

CAP. XL. — *De patientia regum.*

(Ex dictis ejusdem.) Plerumque princeps justus,
etiam malorum errores dissimulare novit. Non quod
iniquitati eorum consentiat, sed quod aptum tem-
pus correctionis expectet, quando eorum vitia, vel
emendare valeat, vel punire. Multi adversus princi-
pes conjugationis crimine deteguntur, sed probare
volens Deus clementiam principum, illos male cogi-
tare permittit, istos non deserit. De illorum malo,
bene istis facit: dum culpas quas illi agunt, isti
mira patientia indulgent. Reddere malum pro malo,
vicissitudo est justitiæ. Sed qui clementiam addit
justitiæ, non malum pro malo culpatis reddit, sed
bonum pro malo offensæ impertit.

CAP. XLI. — *De delictis regum seu exemplis.*

(Ex dictis ejusdem.) Difficile est principem regredi
ad melius, si vitiis fuerit implicatus. Populi enim
peccantes, judicem metuunt. Reges autem, nisi solo
Dei timore, metuque gehennæ coerceantur, liberi
in præceptis prouunt, et per abruptum licentiæ, in
omne facinus vitiorum labuntur. Quanto quisque in
superiori constitutus est loco, tanto in majori conver-
satur periculo, et quanto splendoris honore quisque
celsior est, tanto, si delinquat, peccato major est.
Potentes enim, potenter tormenta patiuntur. Cui
enim plus committitur, plus ab eo exigitur, etiam
cum mensura pœnarum. Reges vitam subditorum
facile exemplis suis, vel ædificant, vel subvertunt.
Ideo principem non oportet delinquere, ne formam
peccandi faciat peccati ejus impunita licentia. Nam
rex et qui ruit in vitiis, cito viam ostendit erroris.
Sicut legitur de Hieroboam, qui peccavit, et peccare
fecit Israel. Illius autem ascribitur, quicquid exem-
plo ejus a subditis perpetratur. Sicut nonnulli bo-
norum principum Deo placita facta sequuntur, ita
facile multi prava eorum exempla sectantur: pleri-
que autem apud iniquos principes necessitate magis
quam voto mali existunt, dum imperiis eorum obo-
diunt. Nonnulli autem, sicut prompti sunt sequi re-
ges in malum, sic pigri sunt imitari illos in bonum.
Sæpe unde mali reges peccant, inde boni justifican-

29

tur : dum præcedentium cupiditatem et malitiam A corrigunt. Nam re vera peccatis eorum communicant, si quod illi diripuerunt, isti retentant. Cujus peccatum quisque sequitur, necesse est ut ejus pœnam sequatur. Neque enim erit impar supplicio, cujus errore quisque par est, ac vitio.

CAP. XLII. — *Quod reges legibus teneantur.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Justum est, principem legibus obtemperare suis. Tunc enim jura sua ab omnibus custodienda existimet, quando et ipse illis reverentiam præbet. Principes legibus teneri suis, ne in se posse damnare jura, quæ in subditis constituunt. Justa enim vocis eorum auctoritas, si quod populis prohibent, sibi licere non patiantur. Sub religionis disciplina seculi potestates subjectæ sunt. Et quamvis culmine regni sint præditi, vinculo tamen fidei B tenentur astricti, ut fidem Christi suis legibus prædicent, et ipsam fidei pædicationem moribus bonis conservent.

CAP. XLIII. — *De disciplina regum in Ecclesia.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Principes sæculi nonnunquam intra Ecclesiam potestatis adeptæ culmina tenent, ut per eandem potestatem, disciplinam ecclesiasticam muniant. Cæterum intra Ecclesiam potestates necessariæ non essent, nisi ut quod non prævalet sacerdos efficere, per doctrinæ sermonem. potestas hoc imperet, per disciplinæ terrorem. Sæpe per regnum terrenum, cœleste regnum proficit, ut qui intra Ecclesiam positi contra fidem et disciplinam Ecclesiæ agunt, rigore principum conterantur, ipsamque disciplinam quam Ecclesiæ utilitas exercere non prævalet, cervicibus superbiorum potestas

principalis imponat, et ut bene rationem mereantur virtute potestatis impertiat. Cognoscant principes seculi, Deo debere reddere se rationem, propter Ecclesiam quam a Christo tuendam suscipiunt. Nam sive augeatur pax et disciplina Ecclesiæ per fideles principes, sive solvatur, ille ab eis rationem exigit, qui eorum potestati suam Ecclesiam credidit.

CAP. XLIII. — *Cur Deus alios ad libertatem, alios autem ad servitutem discrevisset.*

(*Item ejusdem.*) Propter peccatum primi hominis humano generi pœna divinitus illata est servis, ita ut quibus aspicit non congrue libertatem, his misericordius irroget servitutem : et licet per peccatum humanæ originis, tamen æquus Deus ideo discrevit hominibus vitam, alios servos constituens, alios dominos : ut licentia male agendi servorum, potestate dominantium restringatur. Nam si omnes sine metu fuissent, quis esset, qui a malis quempiam cohiberet? Inde et in gentibus principes, regesque electi sunt, ut terrore suo populos a malo coercerent, atque ad recte vivendum legibus subderent. Quantum ad pœnæ rationem, non est personarum acceptio apud Deum, qui mundi elegit ignobilia et contemptibilia, et quæ non sunt, ut ea quæ sunt, destrueret, ne gloriatur omnis care, hoc est, carnalis potentia coram illo. Unus enim Dominus, æqualiter et dominis fert consultum et servis. Melior est subjecta servitus, quam elata libertas. Multi enim inveniuntur Deo libere servientes sub dominis constituti C flagitiosis, qui et subjecti sunt illis corpore, prælati tamen sunt mente.

FINIS LIBRI DECIMI QUINTI.

INDEX CAPITULORUM LIBRI DECIMI SEXTI.

CAP. 1. De rectoribus Ecclesiarum, ne præcipientes sint in dictandis sententiis. 2. Ut comites et judices pro judicio munera non accipiant. 3. De illis qui crimen objecerint, et verum non probaverint. 4. Quales ad testimonium accedere debeant. 5. Ne innocens pernicie accusantium maculetur. 6. Ut nullus describatur reus, priusquam convincatur. 7. Ut presbyteri suos parochianos in synodo accusare debeant. 8. De illis qui victi fuerint aliquos ad falsum testimonium attraxisse. 9. Ut res finita, refricari non debeat. 10. De illis qui a suis iudicibus pulsati non fuerint. 11. Ut nullus infamis religiosum Christianum accusare possit. 12. De falso teste quod non debeat impunitus abire. 13. Ut nemo absens dijudicetur. 14. De eadem re. 15. Ut nemo simul sit accusator, iudex et testis. 16. De falso testimonio quod capitale sit crimen.	17. Ut falsi testes a communione nisi pœniterint, sint submovendi. 18. Ut falsus testis prout crimen est quod opposuit puniatur. 19. De ingenuis, si in synodo accusantur. 20. Ut testes ad testimonium non recipiantur, quos accusator a domo sua produxerit. D 21. Ut nullus clericus ad iudicem secularem, alium clericum accusare præsumat. 22. Ut nullus iudex secularis aliquem ecclesiasticorum distringere præsumat. 23. Ut omnes causæ per auctoritatem veritatis ventilandæ sint. 24. De clericis in falso testimonio convictis. 25. De iudicibus. 26. De pravis iudicibus. 27. De verbosis iudicibus et elatis. 28. De præmio remunerationis. 29. De oppressoribus pauperum. 30. Ut iudex non prius, obviet sua sententia litigantibus, quandiu ipse habent aliquid quod proponant in quæstione.

non iidem sint accusatores et iudices, et te- A
accusati.

ejus accusationem nullus facile accipiat, qui
litigat, et accusat.

episcopus accusatores fratrum excommu-
t.

illis qui convicti fuerint, fratribus falsa cri-
a objecisse.

35. De illis testibus qui aliquem ex sacro ordine ac-
cusare pertentant, et ut quique optimi, et fidelio-
res in testimonium assumantur.

36. Ut nullus secularis alicui ex clero vim inferre
præsumat.

37. Quod mariti uxores suas ex suspitione accusare
possint.

Indicis capitulorum finis.

BURCHARDI

ECCLESIAE WORMACIENSIS EPISCOPI.

DECRETORUM LIBER DECIMUS SEXTUS

DE ACCUSATORIBUS ET TESTIBUS.

ARGUMENTUM LIBRI.

o hoc qualis iudex, accusatores, et testes esse
at, docetur, quæque pœnitentia sit iudicibus
gratiam iudicant, calumniatoribus, et falsis
is injungenda.

. — *De rectoribus Ecclesiarum, ne præcipites
sint in dictandis sententiis.*

dictis Greg. papæ.) Summopere præcavere de-
rectores Ecclesiarum, et qui publica iudicia
nt, ut in dictandis sententiis nullatenus, levi-
ut furore ducti, sint præcipites, sed causis
diligenter ventilatis, cum res quæ ignorabatur
r ad notitiam venerit, tunc divina et humana
solvatur, et secundum quod ibi constitutum
mota personarum acceptione, definitiva profe-
sententia. Hinc est quod Moses querelas populi
r ad Dominum, tabernaculum ingressus, refe-
et juxta quod Dominus imperabat, iudicia
tebat: nimirum nos instituens, ut non ex
nostro, sed ex præcepto divino, condemnatio-
l justificationis sententiam proferamus.

l. — *Ut comites et iudices pro iudicio munera
non accipiant.*

concilio Cabillon., capite 21.) Comitibus vero et
as hoc summopere cavendum est, ut juste
nt, et nequaquam in iudicio munera seu per-
accipiant, dicente Domino: Non accipiat per-
nec munera: quia munera excæcant oculos
tium, et mutant verba justorum: sed mini-
quos vicarios, et centenarios vocant, justos D
debent, ne forte eorum avaritia aut rapaci-
opulus gravetur, et amissis facultatibus in pau-
em redigatur. Testes vero probatissimi et
de pluribus esse debent tales, de quorum fide
ubitetur. Multum autem pravorum testium,
tate et falsitate respublica læditur.

l. — *De illis qui crimen objecerint, et verum non
probaverint.*
concilio Arausico, capite 4.) Qui crimen obji-

B cit, sciat se probaturum re vera, ut ibi causa termi-
netur, ubi crimen admittitur, ut qui non probaverit
quod objecit, pœnam quam intulerit, ipse patiatur.

CAP. IV. — *Quales ad testimonium accedere debeant.*

(Ex concilio apud Theodonis villam habito, capite 3.)
Homicidæ, malefici, fures, sacrilegi, raptores, vene-
fici, adulteri, et qui raptum fecerint, vel falsum tes-
timonium dixerint, seu qui ad sortilegos magosque
cucurrerint, nullatenus ad accusationem, vel ad tes-
timonium erunt admittendi.

CAP. V. — *Ne innocens pernicie accusantium macu-
letur.*

(Ex decr. Felicis papæ, capite 15.) Dignum est ut
vita innocentis non maculetur pernicie accusantium,
C adeo, ut quisquis a quolibet criminatur, non ante
accusatus supplicio deputetur, quam accusator præ-
sentetur, atque ut et canonum sententia erit exqui-
ratur: ut si indigna ad accusandum persona invenit-
ur, ad ejus accusationem non iudicetur.

CAP. VI. — *Ut nullus describatur reus, priusquam con-
vincatur.*

(Ex decr. Adriani papæ, capite 2.) Iudex crimino-
sum discutiens, non ante sententiam proferat finiti-
vam quam aut reus ipse confiteatur, aut per testes
idoneos vincatur.

CAP. VII. — *Ut presbyteri suos parochianos in synodo
accusare debeant.*

(Ex concilio Mogunt., capite 6.) In sancto concilio
decretum est, ut presbyteri suos plebesanos, et ac-
cusare, et testimoniare possint. Si autem neglexe-
rint, sui gradus periculo subjacebunt.

CAP. VIII. *De illis qui convicti fuerint aliquos ad
falsum testimonium attraxisse.*

(Ex concilio Aquisgran. cap. 9.) Si quis convictus
fuerit aliquos ad falsum testimonium, vel perjurium
attraxisse, aut per quamcunque corruptionem soli-
citate, ipse quidem usque ad exitum non commu-
nicet.

CAP. IX. — *Ut res finita refricari non debeat.*

(*Ex concilio Mogunti., capite 7.*) De his criminibus de quibus absolutus est accusatus, refricari accusatio non potest.

CAP. X. — *De illis qui a suis iudicibus pulsati non fuerint.*

(*Ex decr. Eusebii papæ, capite 20.*) Pulsatus ante suum iudicem causam dicat, et non ante suum iudicem pulsatus, si voluerit taceat : et ut pulsato, quoties appellaverit, induciæ dentur.

CAP. XI. — *Ut nullus infamis religiosum Christianum accusare possit.*

(*Ex decr. Felicis papæ, capite 7.*) Nulli infami et sacrilego de quocunque negotio liceat quandoque adversus religiosum Christianum, quamvis humilis, servilisque persona sit, testimonium dicere : nec de qualibet re, actione, inscriptione Christianum impetere.

CAP. XII. — *De falso teste, quod non debeat impunitus abire.*

(*Ex dictis Augusti.*) Falsus testis, dicit Salomon, non erit impunitus. Qui falsum testimonium profert contra proximum suum, extinguetur lucerna ejus in die ultimo. Qui metu cujuslibet potestatis veritatem occultat, iram Dei super se provocat : quia magis timet hominem quam Deum. Falsidicus testis tribus personis est obnoxius. Primum Deo, cujus præsentiam contemnit. Deinde iudici, quem mentiendo fallit ; postremo innocenti, quem falso testimonio lædit. Si falsi testes separantur, mox mendaces inveniuntur. Uterque reus est, et qui veritatem occultat, et qui mendacium dicit : quia et ille prodesse non vult, et iste nocere desiderat. Beatus cujus testimonium in conspectu Dei probabile invenitur.

CAP. XIII. — *Ut nemo absens dijudicetur.*

(*Ex epist. Zepheri papæ Siciliensibus episcopis missa.*) Nemo absens iudicetur : quia humanæ et divinæ hoc prohibent leges. Nullum namque eorum, id est, accusatorum sententia non a suo iudice dicta constringat : quia et seculi leges id ipsum fieri præcipiunt.

CAP. XIV. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Adriani papæ, capite 4.*) Caveant iudices Ecclesiæ, ne absente eo cujus causa ventilatur sententiam proferant : quia irrita erit, imo et causam in synodo pro facto dabunt.

CAP. XV. — *Ut nemo simul sit accusator, iudex et testis.*

(*Ex epist. Alexand. papæ, capite 7.*) Nemo simul sit accusator, testis ac iudex, nullus unquam præsumat accusator simul esse, et iudex, et testis : quoniam in omni loco iudicii quatuor personas necesse est semper adesse, id est, iudices electos, et accusatores, atque defensores et testes.

CAP. XVI. — *De falso testimonio quod capitale sit crimen.*

(*Ex concilio Agathen., capite 8.*) Noverint falsi testes, quod si falsum testimonium capitale crimen non esset, nequaquam Dominus in Evangelio inter principalia crimina hoc annumerasset. Ait enim : De corde exeunt homicidia, adulteria, furta, falsa

A testimonia. Et ideo similiter debet pœnitere, et excommunicari falsus testis, sicut adulter, et fur, et homicida.

CAP. XVII. — *Ut falsi testes a communione nisi pœnituerint sint submovendi.*

(*Ex concilio Aurelian., capite 5.*) Falsos testes a communione ecclesiastica submovendos : nisi pœnitentiæ satisfactione crimina admissa diluerint.

CAP. XVIII. — *Ut falsus testis prout crimen est quod opposuit puniatur.*

(*Ex concilio Elibertan., capite 10.*) Falsus testis prout crimen est abstinebitur. Si tamen non fuerit mortis quod objecit, et probaverit quod diu tacuit, biennii tempore abstinebitur. Si autem non probaverit in conventu clericorum, placuit per quinquennium abstinere.

CAP. XIX. — *De ingenuis, si in synodo accusantur.*

(*Ex concilio Triburi., capite 10.*) Nobilis homo vel ingenuus, si in synodo accusatur, et negaverit : si eum fidelem esse sciunt, cum duodecim ingenuis se expurget. Si antea deprehensus fuerit in furto, aut perjurio, aut falso testimonio, ad juramentum non admittatur, sed sicut qui ingenuus non est, ferventi aqua, aut candenti ferro se expurget.

CAP. XX. — *Ut testes ad testimonium non recipiantur, quos accusator a domo sua produxerit.*

(*Ex eodem capite 5.*) Testes ad testimonium non admittendos qui nec ad accusationem admitti præcepti sunt, vel quos ipse accusator de domo sua produxerit. Ad testimonium autem infra quatuordecim ætatis annos, nullus admittatur.

CAP. XXI. — *Ut nullus clericus ad iudicem secularem alium clericum accusare præsumat.*

(*Ex concilio Mariscen., capite 8.*) Ut nullus clericus ad iudicem secularem alium clericum accusare, aut ad causam dicendum trahere quocunque modo præsumat : sed omne negotium clericorum, aut in episcopi sui, aut presbyterorum cum archidiaconi presentia finiatur. Quod si quisquam clericus hoc implere distulerit, si junior fuerit, una minus de XL ictus accipiat. Si vero honoratior, triginta dierum conclusione multetur.

CAP. XXII. — *Ut nullus iudex secularis aliquem ecclesiasticorum distringere præsumat.*

(*Ex concilio Parisiensi, capite 10.*) Ut nullus iudex, neque presbyterum, neque diaconum, aut clericum ullum, aut juniores Ecclesiæ, sine scientia pontificis, per se distringat, aut condemnare præsumat. Quod si fecerit, ab Ecclesia cui injuriam irrogare dignoscitur, tam diu sequestratus, quousque reatum suum agnoscat et emendet.

CAP. XXIII. — *Ut omnes causæ per auctoritatem veritatis ventilandæ sint.*

(*Ex dictis August. in libr. De civitate Dei.*) Omnes causæ primitus per auctoritatem veritatis ventilandæ sunt. Quibus sint, cujus sint, quomodo sint, quales sint, doctæ aut indoctæ, parvæ, an magnæ, notæ sint, aut ignotæ. Longi temporis an parvi, aut antiqui hostis consuetudine repertæ sint. Hæc omnia iudex cum æqualitate discernere debet.

CAP. XXIV. — *De clericis in falso testimonio convictis.* (Ex concilio Epæonensi, capite 76.) Statutum est, ut si quis clericus in falso testimonio convictus fuerit, reus capitali crimine censeatur, et officii ordine degradetur.

CAP. XXV. — *De iudicibus.*

(Ex dictis S. Isidor.) Ad delictum pertinet principum, qui pravos iudices contra voluntatem Dei populis fidelibus præferunt: Nam sicut populi peccatum delictum est, quando principes mali sunt, sic principis est peccatum, quando iudices iniqui existant. Bonus iudex sicut nocere civibus nescit, ita prodesse omnibus novit. Aliis enim præstat censura justitiæ, aliis bonitate. Qui iudicia sine personarum acceptione suscipit, non infirmit justitiæ flamma, nec studet auferre alteri, quod cupiat sibi. Boni iudices, justitiæ ad solam obtinendam salutem æternam suscipiunt, nec eam muneribus acceptis distribuunt, ut dum de justo iudicio temporalia jura non appetunt, præmio æterno ditentur. Omnis qui juste iudicat, stateram in manu gestat, in utroque penso justitiæ et misericordiam portat: sed per justitiæ reddit peccati sententiam, per misericordiam peccati temperat pœnam: ut isto libramine quædam per æquitatem corrigat, quædam vero per miserationem indulgeat. Quod Dei iudicia oculis suis præponit, semper timens tremensque in omni negotio reformidat, ne de justitiæ tramite devians cadat, et unde non justificatur, inde potius condemnatur.

CAP. XXVI. — *De pravis iudicibus.*

(Ex dictis ejusdem.) Neminem stultorum vel improborum oportere iudicem esse. Nam stultus per ignaviam ignorat justitiæ, improbus per cupiditatem corrumpit ipsam quam dicit veritatem. Gravius lacerantur pauperes a pravis iudicibus, quam a cruentissimis hostibus. Nullus enim prædo tam cupidus in alienis, quam iudex iniquus in suis. Latrones in accessis faucibus ac latebrosis jacentes insidias ponunt: isti palam rapacitatis avaritia sæviunt. Hostes in aliorum sanguinem tantum intendunt: iudices quasi crudelissimi carnifices civium, oppressione sua subjectorum vitam extinguunt. Qui enim destruant multi sunt: rari sunt qui populos legum moderamine regant. Plerumque et boni iudices sunt, sed ministros rapaces habent, horum figura, ut ait quidam, tanquam scilla pingitur, atque describitur. Ipsa quidem humana specie, sed capitibus caninis accincta et circumdata. Non aliter quibusdam potestatibus accidit, ut ipsorum humanitatem immanitas iniquorum sociorum perturbet. Sæpe iudices pravi, cupiditatis causa, aut differunt, aut pervertunt iudicia, nec finiunt cœpta partium negotia, quousque marsupia eorum qui causantur exhauriant. Quando enim iudicant, non causas sed dona desiderant, et sicut negligentes sunt in discussione causantium, sic in eorum damno solliciti sunt. Iudices pravi, juxta Prophetæ vocem, quasi lupi vespere non relinquunt in mane, hoc est, de præsentis vitæ

A tantum commodis cogitant, non de futuris. Vita enim ista vespere futura vero mane accipitur. Et bene ait quasi lupi, quia luporum more cuncta diripiunt, et vix pauca pauperibus derelinquunt.

CAP. XXVII. — *De verbosis iudicibus, et elatis.*

(Ex libro Officior. S. Isidor.) Verbosi iudices et elati, ut sapientes videantur, non discutiunt causas, sed assentunt, sicque conturbant iudicii ordinem, dum suo non contenti officio, aliena præsumunt, quidam dum iudicare incipiunt irascuntur, ipsamque iudicii sententiam in insaniam vertunt, de quibus recte per prophetam dicitur, qui convertunt in furorem iudicium. Qui iratus iudicat, in furorem iudicium mutat, et ante profert sententiam quam agnoscat. Furor in iudice, investigationem veri non valet attingere: quia mens eius turbata furore, ab inscrutatione alienatur justitiæ. Iracundus iudex iudicii examen plene contueri non valet: quia caligine furoris non videt. Qui autem repulso furore discutit, facilius ad contuendam veritatem mentis serenitate consurgit: et sine ulla perturbatione, ad æquitatis intelligentiam pervenit.

CAP. XXVIII. — *De præmio remunerationis.*

(Ex eodem.) Qui recte iudicat et præmium remunerationis expectat, fraudem in Deo perpetrat: quia justitiæ quam gratis impartiri debet, acceptione pecuniæ vendit. Bona male utuntur, quia juste pro temporali lucro iudicant. Tales quippe ad veritatem non justitiæ defensio, sed amor præmii provocat. Quibus si spes nummi subtrahitur, confestim a justitiæ confessione recedunt. Acceptio nummorum prævaricatio veritatis est. Unde et pro justo dicitur: Qui excutit manus ab omni munere, iste in excelsis habitat. Dives muneribus cito corrumpit iudicem, pauper autem dum non habet quod offerat, non solum audiri contemnitur, sed etiam et contra veritatem opprimitur. Cito violatur auro justitiæ, nullamque reus pertimescit culpam, quam redimere nummis existimat. Plus enim obtinet mentem censoris amor lucri, quam æquitas iudicii. Tres epim sunt munerum acceptiones, quibus contra justitiæ humana vanitas militat, id est, favor amicitiarum, adulatio laudis, et corporalis acceptio muneris. Facilius autem pervertitur animus, rei corporeo munere, quam gratiæ laudisque favore. Quatuor modis iudicium humanum convertitur: timore, cupiditate, odio, amore. Timore, dum metu potestatis alicujus, veritatem loqui pavescimus. Cupiditate, dum præmio muneris alicujus corrumpimur. Odio, dum contra quemlibet adversarium molimur, cujus odio corrumpimur. Amore, dum amico vel propinquo præstare contendimus. His enim quatuor causis sæpe æquitas violatur.

CAP. XXIX. — *De oppressoribus pauperum.*

(Ex eodem.) Pauperum oppressores tunc sentiantur graviore digni esse sententia, quando prævaluerint his quibus atrocius nocere voluerint. Nam tanto in futuro supplicio condemnandi sunt, quanto hic fortius contra miserorum vitam invaluerint. Audiant iudices et qui præsumunt populis, quia pro temporali-

bus molestiis quas plebibus ingerunt, æterno incendio cremabuntur, testante Domino per Isaiam prophetam : Iratus sum, inquit, super populum meum, et dedi eos in manu tua : non posuisti ei misericordiam, aggravasti jugum tuum valde. Descende, in pulvere sede, tace, et intra in tenebras. Veniet super te malum et peries, et irruet super te repente miseria quam nescis. Magis mala facientibus quam mala patientibus, dolere debemus. Illi enim prava faciendo in malum proficiunt : isti patiando a malo corriguntur. Deus autem per malas voluntates aliorum, in aliis multa operatur bona. Malignantium hominum voluntas, nequaquam potest impleri, nisi Deus dederit potestatem. Nam dum homines, Deo permittente, malum quod concupiscunt perficiunt, ipse dicitur facere qui permittit. Inde est quod scriptum est per prophetam : Si erit malum, quod Dominus non fecit. Verumtamen quod iniqui mala expetunt voluntate, idcirco Deus perficiendi dat potestatem per suam bonam voluntatem quia de nostro malo ipse multa operatur bona. Quidam cum Dei voluntati resistunt, nescientes consilium Dei faciunt, quod noverint sic Deo subjecta esse omnia, ut et ipsi qui ejus dispositioni resistere arbitrantur, ejus impleant voluntatem. Propterea in hac vita honi judicantur a malis, ut iterum in illa vita mali judicentur a bonis : sive ut etiam sit hic bonis temporalis afflictio, et illic æterna remuneratio. Idcirco sunt necessarii mali, ut quoties boni offendunt, flagellentur ab illis. Hinc est quod Assur virgam furoris sui testatur Dominus. Sed quoties ita fit, de Dei indignatione procedit, ut Deus per illos in eos sæviat, quos flagellando emendare desiderat. Sed ille justissima voluntate, illi vero sæpe crudeli intentione : sicut per prophetam dicitur de eodem Assur. Ipse autem non sic, sed ad conterendum paratum est cor ejus, atrocem super eos divinum furorem venturum, qui existunt persecutores, et violenti fidelibus. Consolando enim Deus suos ita judicare promittit. Adversus eos, inquit, qui judicaverunt te, ego judicabo, et cibabo hostes tuos carnibus suis, et quasi mixto sanguine suo inebriabuntur. Habet aliquem usum, et malorum iniquitas, quod dilectos Dei, suis moribus laniat, ac per hoc vita impiorum sibi deperit : justorum autem deperit, sed proficit, dum eos mali per tribulationis exercitium ad præsentem odiendam vitam, et futuram desiderandam erudiunt. Interdum enim prodest perversorum pravitas utilitati justorum, dum eos malitia sua erudit, et ad regna cælorum requirenda molestia temporalis impellit. Probat hoc exemplis Israeliticæ plebis; quæ tunc durius agebatur in Ægypto, quando oportebat eam per Moysen ad terram repromissionis vocari, et ex malis, quæ in Ægypto patiebatur descendere, et ad promissam patriam festinare. Iniqui dum constantiam justii in persecutionibus suis aspiciunt, mentis confusione tabescunt, et dum adversa ostentant, nec vincunt, tandem de se perversitatis insania confunduntur. Stulti contra bonos studium semper as-

sumunt, quibus, dum prosperitas elucet, jactanter de suis meritis gloriantur, et honorum atque justorum afflictionibus detrahunt, dumque eis adversa contigerit, mox ad blasphemiam pusillanimitate animi convertuntur. Quidam simplicium nescientes dispensationem Dei, in malorum provectionibus scandalizantur, dicentes juxta Prophetam : Quare via impiorum prosperatur? Bene est omnibus qui prævaricantur, et inique agunt. Qui ergo hoc dicunt, non mirentur, quod pravorum hominum temporalem, et caducam felicitatem aspiciunt, sed magis novissima eorum intendant, quanta illis post hoc æterna supplicia præparentur, dicente propheta : Ducent in bonis dies suos, et subito ad inferna descendunt.

CAP. XXX. — *Ut judex non prius obviet sua sententia litigantibus, quandiu ipsi habent aliquid quod proponant in quæstione.*

(*Ex decr. Eleuterii papæ ecclesiis per Galliam constitutis, capite 3.*) Nec litigantibus judex prius velit sua sententia obviare, nisi quando ipsi jam peractis omnibus nihil habeant in quæstione quod proponant. Et tandiu actio ventiletur, quousque rei veritas reperiat. Frequenter interrogare oportet, ne aliquid prætermisum forte remaneat, quod adnecti conveniat. Induciæ enim non modice ad quærendum dandæ sunt, ne aliquid propere agi a quacunque parte videatur : quia per subreptionem multa proveniunt. Nihil tamen absque legitimo, et idoneo accusatore fiat. Nam et Dominus noster Jesus Christus Judam furem esse sciebat : sed quia non est accusatus, ideo non est ejectus, et quidquid inter apostolos egit, pro dignitate ministerii ratum mansit. Nam si leges seculi accusatores requirunt, quanto magis ecclesiasticæ regulæ? Docent enim terrestria, et humana quæ sint ecclesiastica atque cælestia.

CAP. XXXI. — *Ut non iidem sint accusatores, et iudices et testes et accusati.*

(*Ex dictis Damasci papæ, capite 19.*) Accusatores vero et iudices non iidem sint : sed per se accusatores, per se iudices, per se testes, per se accusati, unusquisque in suo ordinabiliter ordine. Nam inscriptio prima semper fiat, ut talionem calumniator accipiat. Quia ante inscriptionem nemo debet judicari, vel damnari, cum et sæculi leges hæc eadem retineant. De quibus omnibus vera semper fiat æqualitas, quatenus accusationis et iudicii, ac testimonii mercedem per veritatem gestorum consequi valeant.

CAP. XXXII. — *Ut ejus accusationem nullus facile accipiat, qui facile litigat, et accusat.*

(*Ex concilio Wormacien., capite 2.*) Ejus qui frequenter litigat, et ad accusandum est facilis, accusationem nemo absque grandi examine accipiat.

CAP. XXXIII. — *Ut episcopus accusatores fratrum excommunicet.*

(*Ex concilio Aurelian., capite 1.*) Ut episcopus accusatores fratrum excommunicet : et si emendaverint vitium, recipiat eos ad communionem, non ad clerum.

CAP. XXXIV. — *De illis qui convicti fuerint fratribus falsa crimina objecisse.* A CAP. XXXVI. — *Ut nullus sæcularis alicui ex clero vim inferre præsumat.*

(*Ex concilio Agathen., capite 6.*) Eos, qui fratribus suis capitalia crimina objecisse convicti fuerint, placuit usque ad exitum non communicare, nisi digna satisfactione pœnituerint.

CAP. XXXV. — *De illis testibus, qui aliquem ex sacro ordine accusare pertentant, et ut quique optimi, et fideiiores in testimonium assumantur.*

(*Ex concilio Matiscen., capite 5.*) Placuit sancto conventui, ut testes ad testimonium dicendum pretio non conducantur, et ut quique optimi, et fideiiores in testimonium assumantur, ut is contraquem testimoniare debent, nullam eis infamiam possit inferre. et ut nullus testimonium dicat, nisi jejunus.

(*Ex concilio apud Theodonis villam habito, capite 10.*) Quicumque iudex aut sæcularis presbytero, aut diacono, aut cuilibet ex clero, aut de junioribus absque audientia episcopi, vel archidiaconi, vel archipresbyteri, injuriam inferre præsumperit, anathema habeatur.

CAP. XXXVII. — *Quod mariti uxores suas ex suspitione accusare possint.*

(*Ex concilio Parisiensi, capite 3.*) Maritis sane etiam ex suspitione uxores accusare permissum est, et ipsi plus cæteris de adulterio, et accusare possunt, et defendere.

FINIS LIBRI DECIMI SEPTIMI.

INDEX CAPITULORUM LIBRI DECIMI SEPTIMI.

- CAP. 1. De muliere, quæ cum duobus fratribus fornicata est. B
 2. De eadem re.
 3. De illo qui cum duabus sororibus fornicatus est, quarum una uxor fuerat.
 4. De illo qui se ignorante cum sorore uxoris suæ fornicatus est.
 5. De eadem re.
 6. De eadem re.
 7. Item de illo, qui cum duabus sororibus neutra uxore fornicatus est.
 8. De illo quicum duabus sororibus, cum noverca, vel cum sorore sua, vel cum amita, vel matertera sua, vel cum filia patris, vel avunculi sui, vel cum filia amitæ, vel materteræ suæ, vel cum nepte sua, vel cum commatre, vel cum filiola quam de fonte suscepit, vel ante episcopum tenuit, fornicatus est. C
 9. De illo qui cum matrem habuit uxorem, cum filiastra fornicatus fuerit.
 10. De eadem re.
 11. De illo qui cum noverca fornicatus est.
 12. De illo qui cum filiastra ignorante matre fornicatus est.
 13. De illo qui stupraverat quandam, quam frater ejus postea duxerat uxorem.
 14. De eadem re.
 15. De eadem re.
 16. De muliere cum qua et pater, et filius fornicati sunt.
 17. De illo qui cum uxore fratris sui fornicatus est.
 18. De illo qui sponsam filii sui oppresserit.
 19. De illo qui cum uxore, matre, et filiastra fornicatus est.
 20. De illo conjugato, qui cum filia materteræ suæ, vel avunculi, vel amitæ, vel patris sui fornicatus fuerit.
 21. De patre et filio, de avunculo, et de nepote, si cum una muliere fornicati fuerint. D
 22. De eadem re.
 23. De illis qui infantes suos ideo a baptismo suscipiunt, ut separentur a conjugibus.
 24. De eadem re.
 25. De eadem re.
 26. De eadem re.
 27. De mulieribus, quæ aliquo molimine inter se fornicantur.
 28. De sanctimonialibus, si inter se fornicantur.
 29. De muliere, si cum altera fornicata fuerit.
 30. De illis qui irrationabiliter versati sunt.
 31. De eadem re.
 32. De illis qui cum pecudibus fornicantur.
 33. Item de quadrupedum fornicatoribus.
 34. De illis qui fornicantur, sicut Sodomitæ.
 35. De clericis vel monachis si fuerint masculorum insectatores.
 36. De eadem re.
 37. De eadem re.
 38. Item de commixtione animalium.
 39. De episcopo, qui secundum naturam fornicatus fuerit.
 40. De sacerdote, qui per turpiloquium, aut per conspectum libidinosum pollutus fuerit.
 41. De eadem re.
 42. De illis qui per illecebrosos amplexus feminas polluunt.
 43. De clericis qui per malas cogitationes semen effuderint.
 44. Si mulier debeat separari a viro suo, quæ filium suum casu per negligentiam a fonte suscepit.
 45. De eo, qui spiritalem habet compatrem, cujus uxor commater non est, et eo defuncto, si ejus viduam possit ducere uxorem.
 46. De eo, si aliquis suæ spiritualis commatris filiam uxorem ducere possit.
 47. De quodam, qui suam filiolum spiritalem constupravit.

48. De quodam fratre, qui impugnabatur a spiritu A 53. De mulieribus, quæ partus suos occulte interfornicationis.
 49. De sponsa fratris sui, si frater eam violaverit. 54. De eadem re.
 50. Si qui de uno in alium transmigrat episcopatum, et consanguineam suam polluerit, vel ali- 55. De eadem re.
 quod crimen capitale commiserit. 56. De Sodomitico peccato.
 51. De mulieribus, quæ absente marito concepe- 57. De illis qui conceptum excutiunt.
 rint, et fœtum sustulerint. 58. De illis qui infantes suos oppresserint.
 52. De illis mulieribus quæ male conceptos necare 59. De patre et matre, qui filios suos apud se mor-
 studuerint. tuos invenerint.
 60. De illis feminis quæ abortum fecerint.

Indicis capitulorum finis

BURCHARDI

ECCLESIE WORMACIENSIS EPISCOPI

DECRETORUM LIBER DECIMUS SEPTIMUS

DE FORNICATIONE.

ARGUMENTUM LIBRI.

Liber hic fornicationem, et incestum diversi generis complectitur, et quæ correctio, pœnitentiaque iis, qui his vitiis sunt involuti, debeatur, docet.

CAP. I. — *De muliere, quæ cum duobus fratribus fornicata est.*

(*Ex concilio Neocæsar., capite 2.*) Mulier si duobus fratribus nupserit, abjiciatur usque ad mortem: verumtamen in exitu propter misericordiam, si promiserit quod facta incolumis, hujus conjunctionis vincula dissolvat, fructum pœnitentiæ consequatur, et communio ei concedatur. Quod si defecerit vir, aut mulier in talibus nuptiis, difficilis erit pœnitentia in vita permanenti.

CAP. II. — *De eadem re.*

(*Ex decret. Martini papæ, capite 9.*) Si qua mulier duos fratres, aut si quis vir duas uxores duxerit, a communione separentur usque ad mortem. In morte, pro misericordia viaticum accipiant.

CAP. III. — *De illo qui cum duobus sororibus fornicatus est, quarum una uxor fuerat.*

(*Ex concilio Aurelian., capite 6.*) Qui dormierit cum duobus sororibus, et una ex illis antea uxor fuit, neutram ex ipsis habeat: nec ipsi adulteri unquam conjugio copulentur.

CAP. IV. — *De illo qui se ignorante cum sorore uxoris suæ fornicatus est.*

(*Ex concilio Tribur., cap. 8.*) In lectum mariti absente uxore soror ivit uxoris: quam ille uxorem suam putans, dormivit cum ea. Super hoc visum est, si ipse per securitatem veram hoc probaverit, quod inscius fecerit hoc scelus, pœnitentiam quidem quæ sibi indicata fuerit agat, legitimum suum con-

B jugium habere permittatur: illam digna vindicta affligi, et in æternum conjugio privari.

CAP. V. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, capite 9.*) Si quis cum duabus sororibus fornicatus fuerit, et soror sororem ab eodem antea stupratam nescierit vel si ipse sororem ejus quam antea stupravit non intellexerit, si digne pœnituerint, et si se continere non valuerint, post annos septem conjugia illis non negentur. Si autem non ignoraverunt, usque ad mortem a conjugio abstineant.

CAP. VI. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, capite 10.*) Si quis cum duabus sororibus fornicatus fuerit, vir diebus vitæ suæ pœniteat. Soror autem quæ de alia sorore nescivit, licentiam habeat nubendi.

CAP. VII. — *Item de illo qui cum duabus sororibus neutra uxore fornicatus est.*

(*Ex eodem, capite 11.*) Similiter et de duabus sororibus qui cum una in adulterio mansit, et aliam publice accepit; non habeat mulierem usque in diem mortis suæ, et illa quæ nescivit, accipiat maritum.

CAP. VIII. — *De illo qui cum duabus sororibus, cum noverca, vel cum sorore sua, vel cum amita, vel matertera sua, vel cum filia patris, vel avunculi sui, vel cum filia amitæ, vel materteræ suæ, vel cum nepte sua, vel cum commatre, vel cum filiola quam de fonte suscepit, vel ante episcopum tenuit fornicatus fuerit.*

(*Ex concilio Mogunt., capite 3.*) Si quis fornicatus fuerit cum duabus sororibus, vel cum noverca sua, vel cum sorore sua, vel cum amita sua, vel cum matertera sua, vel cum filia patris sui, et avunculi sui, vel cum filia amitæ suæ, sive materteræ suæ, cum nepte sua, vel cum commatre sua

aut filiola sua, sive quam de fonte suscepit, vel ante A episcopum tenuit, et si qua mulier simili modo fornicata fuerit, abstineat se ab ingressu domus Dei annum, et eodem anno nisi dominicis et festis diebus solummodo pane et aqua et sale utatur : arma non ferat, osculum nulli præbeat, sacrificium nisi pro viatico minime sumat. Sex deinde annis ingrediatur quidem domum Dei : sed carnibus, et vino, ac sicera minime utatur, nisi festis diebus. De armis vero et osculis, sive sacrificio, sicut supra scriptum est. Postea vero duobus annis quando carne vescitur, a potu omni quo inebriari potest se contineat. Et si biberit potum, minime carne vescatur, absque præcipuis festis diebus. De armis vero vel osculo, et sacrificio, modum teneat jam dictum. Inde usque ad obitum suum, nisi prædictis festis diebus a carne abstineat : tres ferias legitimas in omni hebdomada, et tres quadragesimas in anno legitime custodiat. De armis vero ut supradictum est, et nunquam aliquando conjugio copuletur. Hæc eadem pœnitentia imponenda est patricidis, vel fratricidis, vel consanguineis, nec non et qui sponte per fraudem et avaritiam, hominem innoxium occidunt, quod morchidum vocant.

CAP. IX. — *De illo qui cum matrem habuerit uxorem, cum filiastra fornicatus fuerit.*

(*Ex eodem, capite 2.*) Si quis viduam uxorem duxerit, et postea cum filiastra sua fornicatus fuerit, seu cum duabus sororibus concubuerit, aut si qua duobus fratribus nupserit, seu cum patre et filio fornicata fuerit, tales copulationes anathematizari et disjungi præcipimus, nec unquam amplius conjugio copulari, sed sub magna districtione fieri.

CAP. X. — *De eadem re.*

(*Ex concilio apud Vermeriam, capite 10.*) Si quis cum filiastra sua fornicatus fuerit, nec matrem nec filiam potest habere : nec illa, nec ille aliis se poterunt conjungere ullo unquam tempore. Attamen uxor ejus, si ita voluerit, et si se continere non potest, si posteaquam cognovit quod cum filia sua vir ejus fuit in adulterio, carnale commercium cum eo non habuit, si vult alii nubere potest.

CAP. XI. — *De illo qui cum noverca fornicatus est.*

(*Ex eodem, capite 21.*) Si quis cum noverca sua dormierit, neuter possunt ad conjugium pervenire : sed vir ejus potest si vult aliam accipere, si se continere non potest, similiter qui cum filiastra sua, vel cum sorore uxoris suæ dormierit stare potest.

CAP. XII. — *De illo qui cum filiastra, ignorante matre, fornicatus est.*

(*Ex eodem, capite 4.*) Si quis cum matre et filia fornicatus est, ignorante matre de filia, et filia de matre, ille nunquam accipiat uxorem : illæ vero si voluerit accipiant maritos. Si autem hoc scierint ipsæ fœminæ, absque maritis in perpetuum manent.

CAP. XIII. — *De illo qui stupraverat quamdam quam frater ejus postea duxerat uxorem.*

(*Ex eodem, capite 5.*) Si homo fornicatus fuerit cum muliere, et frater ejus nesciens eamdem duxerit uxorem : frater eo quod fratri crimen celaverit, pœniteat, et post pœnitentiam nubat. Mulier autem usque ad mortem pœniteat, et sine spe conjugii maneat.

CAP. XIV. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, capite 6.*) Si frater cum muliere fornicatus fuerit, et frater nesciens cum eadem concubuerit, mulier diebus vitæ suæ pœniteat, post pœnitentiam autem, frater ignarus sceleris conjugium accipiat si vult.

CAP. XV. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Matiscensi, capite 5.*) Item indicatum est quemdam stuprasse quamdam feminam quam postea frater ejus accepit uxorem. Statuerunt eum qui stupravit, et a se stupratam fratri celavit : quia geminavit peccatum, pœnitentia districtiori castigandum. Conjugium tale dissolvi oportere, et mulieri quidem nunquam dari potestatem nubendi. Illis autem pro misericordia conjugium indulgere, sed cum pœnitentia.

CAP. XVI. — *De muliere cum qua, et pater, et filius fornicati sunt.*

(*Ex concilio Tribur., capite 6.*) Quidam fornicatus est cum quadam muliere, postea filius nesciens patris factum stupravit eamdem. Quod cum pater rescisceret, de se filioque confessus est. Statuerunt melius esse, ut taliter lapsis cum digna pœnitentia legitima permittantur conjugia, quam forte deterius delinquant. Fornicaria autem sine spe conjugii maneat.

CAP. XVII. — *De illo qui cum uxore fratris sui fornicatus est.*

(*Ex eodem, capite 12.*) Si quis cum uxore fratris sui dormierit, adulter et mœcha diebus vitæ suæ absque conjugio maneat. Ille vero cujus uxor fuit, si vult, aliam conjugem accipiat.

CAP. XVIII. — *De illo qui sponsam filii sui oppresserit.*

(*Ex eodem, capite 13.*) Si quis sponsam filii sui oppresserit, et postea filius ejus eam duxerit : pater postmodum non habeat uxorem, nec ipsa mulier virum; filius, qui facinus patris ignoravit, aliam accipiat.

CAP. XIX. — *De illo qui cum uxore, matre, et filiastra fornicatus est.*

(*Ex concilio Mogunt., capite 6.*) Si quis viduam uxorem duxerit, et postea cum filiastra fuerit fornicatus, seu cum duabus sororibus : aut si qua cum duobus fratribus, seu cum patre et filio : si quis relictam fratris, si quis neptem, aut novercam, aut nurum, aut consobrinam, aut filiam avunculi, aut ejus relictam, aut privignam polluerit, eos disjungi, et ulterius nunquam conjugio copulari, præcipimus.

CAP. XX. — *De illo conjugato qui cum filia materteræ suæ, vel avunculi, vel amitæ, vel patru sui fornicatus est.* A aut propter fraudem, quandiu vivat pœnitentiam agat, a viro tamen suo non separetur.

CAP. XXIV. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Tribur., capite 1.*) Interrogatum est si quis cum filia materteræ suæ, vel amitæ, vel avunculi, vel patru concubuerit, si conjugatus fuerit, liceat ne illi ulterius uli conjugio, aut non conjugato uxorem accipere? Justum esset, sicut aliqua statuta priorum habentur, ut in perpetuum a conjugio tales abstineant. Visum est humanæ fragilitatis intuitu, ut post pœnitentiam non quidem penitus priventur conjugio, durissime tamen tam immanis fornicatio vindicetur, sicut sanctus papa Nicolaus, et alii Romani pontifices statuerunt, ne forte desperati, multiplicius peccent.

(*Ex concilio Mogunt., in claustro S. Albani habito, præsentate Ludovico imperatore, capite 10.*) De eo quod interrogastis, si ille qui filiolum suam ducit uxorem, et de eo qui concubuit cum commatre sua spiritali, et de illo qui filium suum baptizavit, et cujus uxor eum de fonte suscepit, ea ratione, ut discidium conjugii fieret, si postea in tali copulatione permanere possent de talibus sic respondendum est. Si filiolum, aut commatrem suam spiritali aliquis in conjugium duxerit, separandos eos esse judicavimus, et gravi pœnitentia plectendos. Si autem conjuges legitimi unus aut ambo ex industria fecerint, ut filium suum de fonte suscipiant, ut discidium fiat, tale consilium damus. Si innupti manere voluerint, bonum est. Sin autem, gravis pœnitentia insidiatori injungatur, et simul maneant, et si supervixerit prævaricator conjugii, acerrima pœnitentia multetur, et sine spe conjugii maneat.

CAP. XXV. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Tribur., capite 8.*) Nullus proprium filium, aut filiam a fonte baptismatis suscipiat, nec filiolum, nec commatrem ducat uxorem, nec illam cujus filiam ad confirmationem ante episcopum tenuerit. Ubi autem factum fuerit separentur.

CAP. XXVI. — *De eadem re.*

CAP. XXI. — *De patre, et filio, de avunculo, et de nepote, si cum una muliere fornicati fuerint.* B

(*Ex concilio Mogunt., capite 5.*) Interrogatum est si pater et filius, vel si duo fratres, vel si avunculus, et nepos cum una muliere fornicati sunt, quid inde faciendum sit. Manifestum est quod gravi vindicta plectendum est, quod grave facinus esse reperitur. Omnis enim mœcha interdicitur, ubi scriptum est, non mœchaberis, quanto magis cum cognata, vel cum conjugate seu concubina cognati? Hinc in Levitico scriptum est: Si mœchatus fuerit quis cum uxore alterius, morte moriantur, et mœchus, et adultera. Qui dormierit cum noverca sua, et cum nuru sua, et qui filiam et matrem duxerit, et qui acceperit sororem suam, morte moriantur. Si enim in lege turpitudinem incestus mortis sententia vindicare jussit, quomodo in Evangelio, ubi summa justitia est, incestuosus peccati pœnitentiam evadet? Unde apostolus: Irritam qui fecerit legem Mosi, sine ulla miseratione sub duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Igitur Theodorus judicavit eum qui incestum fecerit XII annos pœnitere debere: alii XV, alii X, alii septem. Sed nos priscorum patrum vestigia sequentes, his solis spatium pœnitentiæ temperemus, qui devote, et cum lacrymis pœnitentiam egerint: cæteri definitum tempus observant.

C (*Ex concilio Mogunt., capite 5.*) Quam detestabile et execrabile scelus sit, unicuique Christiano, filiolum suam constuprare, testatur S. Gregorius papa in dialogis suis, ubi refert quemdam hominem polloiisse filiolum suam, et quia neglexit pœnitentiam agere, subito miserabili morbo correptus expiravit: et sepulto, num solum corpus sed etiam omne sepulcrum ignis invisibilis consumpsit.

CAP. XXVII. — *De mulieribus quæ aliquo molimine inter se fornicantur.*

(*Ex pœnitentiali Theodo.*) Mulier quocunque molimine, aut in se ipsa, aut cum altera fornicans, tres annos pœniteat.

CAP. XXVIII. — *De sanctimonialibus, si inter se fornicantur.*

(*Ex eodem.*) Si sanctimonialis cum alia sanctimoniali per aliquod machinamentum fornicatæ fuerint, septem annos pœniteant.

CAP. XXIX. — *De muliere si cum altera fornicata fuerit.*

(*Ex concilio Anquiren., capite 8.*) Mulier si cum alia muliere fornicata fuerit, tres annos pœniteat. Sic et illa quæ semen viri sui cibo miscet, ut inde plus ejus accipiat amorem, pœniteat.

CAP. XXX. — *De illis qui irrationabiliter versati sunt.*

(*Ex concilio Anciran., capite 15.*) De his qui irrationabiliter versati sunt, sive versantur, id est, qui cum pecoribus et masculis se coinquinaverint, quotquot ante viginti annos ætatis tale crimen commiserint, XV annis exactis in pœnitentia, communionem mereantur orationum: deinde quinquennio

CAP. XXII. — *De eadem re.*

(*Ex concilio apud Vermeriam, capite 4.*) Si quis filiastrum aut filiastram suam ante episcopum ad confirmationem tengerit, separetur ab uxore sua, et aliam nunquam accipiat. Similiter et mulier.

CAP. XXIII. — *De illis qui infantes suos ideo a baptismo suscipiunt ut separentur a conjugibus.*

(*Ex concilio Cabillon., capite 4.*) Dictum etiam nobis est, quasdam fœminas desidiose, quasdam vero fraudulentè, ut a viris suis separentur, proprios filios coram episcopis ad confirmandum tenuisse. Unde nos dignum duximus, ut si qua mulier filium suum desidia, aut fraude aliqua coram episcopo tenuerit ad confirmandum propter fallaciam suam,

in hac communione durantes, tunc demum oblationis sacramenta contingant. Discutiatur autem et vita eorum qualis tempore pœnitudinis extiterit, et ita misericordiam consequantur. Quod si inexplebiliter his hæserit criminibus, ad agendam pœnitentiam prolixius tempus insumant. Quotquot autem post XX annos ætatis, uxores habentes, in hoc peccato prolapsi sunt, XXV annos pœnitentiam agentes, ad orationis communionem recipiantur. In qua quinquennio perdurantes, tunc oblationis sacramenta percipiant. Quod si et uxores habentes, et transcendentes quinquagesimum annum ætatis ita deliquerent, ad exitum vitæ communionis gratiam consequantur.

CAP. XXXI. — *De eadem re.*

(*Ex eodem, capite 16.*) Eos qui irrationabiliter vixerunt, et lepra injusti criminis alios polluerunt, præcepit sancta synodus inter eos orare, qui spiritu periclitantur immundo.

CAP. XXXII. — *De illis qui cum pecudibus peccant.*

(*Ex Pœnitentiali Theod.*) Qui cum pecude peccat, quidam judicant annos X, quidam septem, quidam tres, quidam centum dies, juxta qualitatem personæ pœnitere.

CAP. XXXIII. — *Item de quadrupedum fornicatoribus.*

(*Ex Pœnitentiali Romano.*) Si inventi fuerint qui cum quadrupedibus, vel masculis contra naturam peccant, dura et districta pœnitentia coercendi sunt. Quapropter episcopi vel presbyteri a quibus iudicium pœnitentiæ injungitur, conentur omnimodis hoc malum radicibus abscindere.

CAP. XXXIV. — *De illis qui fornicantur sicut Sodomitæ.*

(*Ex Pœnitentiali Theod.*) Qui fornicatus fuerit sicut Sodomitæ, si servus est, et si scopis castigabitur, duos annos, si liber est et conjugatus, X annos, si privatus, septem annos pœniteat: pueri centum dies, si in consuetudine est. Laicus conjugatus, si in consuetudine habet, XV annos pœniteat. Si ex ordinibus est, et in consuetudine habet, degradatus, ut laicus pœniteat. Qui autem cum fratre naturali fornicatus fuerit, per tam sordidam commixtionem, ab omni carne se absteineat, vel XV annos pœniteat, si clericus est, amplius pelli debet.

CAP. XXXV. — *De clericis vel monachis, si fuerint masculorum insectatores.*

(*Ex dictis Basilii.*) Clericus vel monachus adolescentium vel parvulorum insectator, vel qui osculo, vel aliqua occasione turpi deprehensus fuerit, publice verberetur, et coronam amittat, decalvatusque turpiter, sputamentis obliniatur in facie, vinculisque artatus ferreis, carcerali sex mensibus angustia maceretur, et triduo per hebdomadas singulas ex pane hordeaceo ad vesperam reficiatur. Post hæc aliis sex mensibus sub senioris spiritalis custodia segregata in corticula degens, operi manuum et orationi sit intentus, vigiliis et fletibus subjectus, et sub custodia semper duorum fratrum spiritalium ambulet, nulla privata locutione, vel consilio deinceps juvenibus conjungendus.

CAP. XXXVI. — *De eadem re.*

(*Ex dictis S. Isidor.*) Si quis ex juvenibus vel aliqua suspiciosa persona cum parvulis jocus fuerit, diuturna pœnitentia maceretur.

CAP. XXXVII. — *De eadem re.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Si deprehensus fuerit aliquis frater ludere cum pueris, et habere amicitias ætatis infirmæ, tertio commoneatur, ut memor sit honestatis atque timoris Dei. Si non cessaverit, severissime corripiatur.

CAP. XXXVIII. — *Item de commixtione animalium.*

(*Ex Pœnitentiali Romano.*) Si quis cujuslibet animalis commixtione peccaverit, XV annis in humilitate subiaceat ad Ecclesiæ januam. Et post hoc aliis quinque annis in orationis communione receptus pœnitentiam agat, et sic gratiam sacramenti percipiat. Interrogentur autem alii de eo qualem vitam in pœnitentia egerit, et sic communionis misericordiam consequatur. Si quis autem post viginti annos habens uxorem huic peccato succubuerit, XXV annos humilitati subiaceat, et quinque annis orationibus, et sic communicet.

CAP. XXXIX. — *De episcopo qui secundum naturam fornicatus fuerit.*

(*Ex Pœnitentiali Theodo.*) Item in canone apostolorum judicatur ut episcopus, presbyter, diaconus qui in fornicatione, aut perjurio, aut furto captus est, deponatur, non tamen communionem privetur: quia non judicat Deus bis in idipsum. Si quis pontifex fornicationem fecerit naturalem, synodus indicavit ut X annos pœniteat, et multis lacrymis et eleemosynis veniam a Domino petat. Presbyter non prælato monachi voto cum puella vel meretrice peccans, annos tres, et in tribus quadragesimis secundam, et quartam, et sextam feriam, et Sabbato semper de sicco cibo pœniteat. Si cum ancilla Dei, aut masculo, plus addatur jejunium id est, septem annos, si in consuetudine est. Similiter diaconi, si monachi non sunt, duos annos, sicut et monachi qui sine gradu sunt. Si diaconi monachi sunt, septem annos. Monachi cum gradu septem annos pœniteant. Item episcopus si sine voto monachi cum puella vel meretrice peccaverit, X annos pœniteat. Clericus cum tali puella sine voto monachi si fornicatus fuerit, unum annum pœniteat, si frequenter, duos annos; cum canonica duos annos, si frequenter, tres annos. Si genuerit ex ea filium, quatuor annos, alii dicunt septem. Theodorus dixit: Monachus fornicationem faciens, septem annos pœniteat. Item Beda dixit: Monachus fornicationem quærens et non inveniens, annum dimidium pœniteat. Item Romanus pœnitentialis dicit: Monachus fornicationem faciens cum meretrice vel puella, tres, si cum sanctimoniali septem annos pœniteat. Item laicus privatus maculans uxorem proximi sui, ut adulteritum pœniteat. Si cum virgine peccaverit, uterque pœniteat annum unum. Si cum ancilla Dei, quatuor annos, si genuerit ex ea, septem annos pœniteat. Item si quis peccaverit sicut Sodomitæ, quidam X annos dicunt

pœniteat: qui in consuetudine habet, amplius pelli debet. Si autem in gradu sunt degradentur, et sicut laici pœniteant. Vir qui inter femora fornicatus fuerit, unum: si iteraverit, duos annos pœniteat. Si autem in terga fornicatus fuerit tres annos; si pueri duos annos. Qui cum pecude fornicatus fuerit vel jumento, X annos pœniteat. Oportet enim discretiorem esse inter qualitatem pecudum vel hominum, sicut supradiximus. Item episcopus cum quadrupedibus peccans, X annos pœniteat, et gradum amittat, presbyter V, diaconus tres, clericus duos.

CAP. XL. — *De sacerdote qui per turpiloquium, aut per conspectum libidinosum pollutus fuerit.*

(*Ex Pœnitentiali Romano.*) Sacerdos qui per turpiloquium, seu conspectu libidinoso coinquinatus fuerit, non tamen voluerit fornicare, X dies pœniteat. Presbyter, si osculatus est fœminam per desiderium, et semen fuderit, XX dies pœniteat. Diaconus, X dies, similiter monachus. Clericus septem. Laicus quatuor. Item si presbyter semen fuderit per cogitationem septem dies pœniteat, si tangit cum manu tres hebdomadas. Episcopus si per cogitationem fuderit, quatuor hebdomadas pœniteat. Si tangit cum manu diaconus et semen fuderit, XIII dies, monachus similiter. Aliter, si clericus, viginti dies, quanto magis alii gradus? Si impugnatione mentis coinquinabitur, septem dies pœniteat, vel quousque cogitatio vincatur. Si in somnis voluntate pollutus sit, surgat, cantetque septem Psalmos pœnitentiales, id est, Domine, ne in furore. I. Beati quorum. Domine, ne in furore. II. Miserere mei, Deus. Domine, exaudi. De profundis. Domine, exaudi vel unusquisque secundum suam virtutem, et in mane XXX Psalmos cantet. Volens autem in somnis peccare, sive qui pollutus sit sine voluntate, XV Psalmos cantet. Peccans non pollutus, viginti quatuor Psalmos.

CAP. XLI. — *De eadem re.*

(*Ex Pœnitentiali Theodo.*) Item in somno peccans, si ex cogitatione pollutus fuerit, XXV Psalmos cantet. In somno peccans sine cogitatione, XII Psalmos. Si semen fuderit in Ecclesia per dormitionem, cantet Psalterium, vel tres dies pœniteat: si voluntarie semen fuderit in Ecclesia mala cogitatione, si clericus, XIV dies, diaconus, XXV, presbyter XL, episcopus, L, monachus, XXX.

CAP. XLII. — *De illis qui per illecebrosos amplexus fœminarum polluuntur.*

(*Ex Pœnitentiali Bedæ pr.*) Qui per illecebrosos amplexus fœminæ, vel osculo polluitur, XX dies pœniteat. Qui tetigit inverecunde carnem ejusdem fœminæ, tres menses pœniteat. Qui per turpiloquium polluitur, septem dies pœniteat. Presbyter si osculatus fuerit fœminam per immundum desiderium, XX dies pœniteat. Si inquinatus fuerit, XL dies pœniteat. Qui in Ecclesia per somnum polluitur, tres dies pœniteat. Qui in somnis voluntate pollutus est, surgat et cantet septem Psalmos pœnitentiales, et in

die, XXX. Qui peccare voluerit in somnis, et non fuerit pollutus, XXXV Psalmos cantet.

CAP. XLIII. — *De clericis qui per malas cogitationes semen effuderint.*

(*Ex Pœnitentiali Romano.*) Clericus si semen fuderit non tangendo per malas delectationes, septem dies pœniteat. Si tangit cum manu XX dies pœniteat. Si diaconus, XXX dies; si presbyter, hebdomadas, IIII. Presbyter si semen fuderit per cogitationem septem dies pœniteat, monachus similiter. Qui voluntarie semen fundit in Ecclesia, si clericus est, XIII dies. Si monachus, aut diaconus, XXX dies. Si presbyter, XL si episcopus, L dies pœniteat.

CAP. XLIV. — *Si mulier debeat separari a viro suo, quæ filium suum casu per negligentiam a fonte susceperit.*

(*Ex decr. Deusdedit, papæ Gordiano episcopo missis.*) Deusdedit sanctæ Romanæ, et apostolicæ Ecclesiæ Episcopus, Gordiano Hispanensis Ecclesiæ coepiscopo, et fratri dilectissimo. Pervenit ad nos diaconus vester, vestræ sanctitatis epistolam inferens, quod quidam viri, etiam et mulieres præterito sabbato Paschali die, pro magno populorum incurso, nescientes suos filios suscepissent ex lavacro sancto. Cupis etenim scire, si pro tali accidenti ratione debeant viri et mulieres ad suum proprium usum redire, an non. Nos enim ex hac tristitia mœsti, inquisivimus priorum nostrorum dicta. Invenimus autem in archivo hujus apostolicæ sedis jam talia contigisse in Ecclesia Hisauriæ, et Etthesiorum, simulque Hierosolymæ, etiam aliarum Ecclesiarum episcopis, et earum civitatum ab hac apostolica sede, volentibus scire, si viri et mulieres redirent ad proprium thorum. Beatæ memoriæ sanctissimi patres, Julius, Innocentius, et Celestinus cum episcoporum plurimorum et sacerdotum conventu, in Ecclesia beati apostolorum principis prohibentes talia, perscripserunt et confirmaverunt, ut nullo modo se in conjugio reciperent mulieres, aut viri, qui per quamcunque rationem susciperent natos, sed separarent se: ne suadente diabolo tale vitium peccari inolescat per mundum, et universorum error accrescat. Scitis quia quomodo sunt septem dona sancti Spiritus, ita sunt septem dona baptismi. A primopabulo sacrati salis, et ingressu sanctæ Ecclesiæ usque ad confirmationem Spiritus sancti per Chrisma. Ab hoc primo Spiritus sancti dono usque ad septimum, nullus Christianus suam commatrem in conjugium recipere debet, et qui præsumperit, anathematis vinculo religetur in perpetuo, nisi pœnitentiam egerit digne. Mulieres vero cum separatæ fuerint, ac pro illicita actione a propriis viris, totam præcipimus recipere dotem, quam in die nuptiali receperint, et post expletum annum recipiant alium virum, si voluerint. Similiter et vir uxorem.

CAP. XLV. — *De eo qui spiritalem habet compatrem, cujus uxor commater non est, et eo defuncto, si ejus viduam possit ducere uxorem.*

(*Ex concilio Triburi, cui interfuit rex Arnolphus, capite 47.*) Qui spiritalem compatrem habet, cujus

filiū de lavacro sacræ fontis accepit, et ejus uxor A commater non est, liceat ei defuncto compatre suo ejus viduam ducere in uxorem, si nullam habent consanguinitatis propinquitatem. Quid enim? Nunquid non possunt conjungi, quos nulla proximitas carnalis, vel in id generatio secernit spiritalis.

CAP. XLVI. — *De eo, si aliquis suæ spiritalis commatris filiam uxorem ducere possit.*

(*Ex eodem, capite 48.*) Illud etiam, nec canonica institutione definimus, nec introductione aliqua refutamur, sed propter eos qui diverse de eo sentiunt, hoc loco aliquid commemoramus. Si quis suæ spiritalis commatris filiam fortuito, et ita contingente rerum casu in conjugium duxerit, concilio maturiori servato, habeat, atque honeste legitimo conjugio operam det.

CAP. XLVII. — *De quodam, qui suam filiolum spiritalē constupravit.*

(*Ex Dialog. Gregor.*) Terribile etiam quiddam in Valeriæ provincia contigisse vir vitæ venerabilis Maximianus Syracusanus episcopus, qui diu in hac urbe meo monasterio præfuit, narrare consuevit, dicens, Quidam corialis, illic sacratissimo Paschali Sabbato, juvenulam cujusdam filiam in baptisate suscepit. Qui post jejuniū domum reversus, multo vino inebriatus, eandem filiolum suam secum manere petiit, eamque nocte illa, quod dicto nefas est, perdidit. Cumque mane factu surrexisset reus, cogitare cœpit, ut ad balneum pergeret, ac si aqua balnei lavaret maculam peccati. Perrexit igitur, lavit, cœpit trepidare, Ecclesiam ingredi: sed si tanto die non ignoret, ad Ecclesiam erubescere homines: sin vero iret, pertimescebat iudicium Dei. Vicit itaque humana verecundia, perrexit ad Ecclesiam, sed tremebundus ac pavens stare cœpit atque per singula momenta suspectus, qua hora immundo spiritui traderetur, et coram omni populo vexaretur. Cumque vehementer timeret, ei in illa missarum celebritate, quasi adverse nil contingit, qui lætus exiit, et die altero Ecclesiam jam securus intravit. Factumque est, ut per sex continuos dies lætus, ac securus procederet, æstimans quod ejus scelus Dominus, aut non vidisset, aut visum misericorditer dimisisset. Die autem septima subita morte defunctus est. Cumque sepulturæ traditus fuisset, per longum tempus cunctis videntibus de sepulchro ipsius flamma exiit, et tam diu ossa ejus concremavit, quousque omne sepulchrum consumpsit: et terra quæ in tumulo collecta fuit, defossa videretur. Quod videlicet omnipotens Deus faciens, ostendit quid ejus anima pertulit in occulto, cujus etiam corpus ante humanos oculos flamma consumpsit. Qua in re quoque nobis hæc audientibus exemplum formidinis dare dignatus est, quatenus ex hac consideratione colligamus, quid anima vivens ac sentiens, pro reatu suo patitur, si tanto ignis supplicio etiam insensibilia ossa concremantur.

CAP. XLVIII. — *De quodam fratre, qui impugnabatur a spiritu fornicationis.*

(*Ex dictis Paphnutii eremitæ.*) Quidam pater mo-

lestiam sustinebat a spiritu fornicationis. Abiit autem ad queadam probatissimum seniore, et precabatur eum, dicens: Pone tibi sollicitudinem, beatissime pater, et ora pro me: quia graviter me impugnat passio fornicationis. Hæc cum audisset senior, orabat intente diebus ac noctibus, pro eo deprecans Domini misericordiam. Iterum autem veniebat idem frater, et rogabat seniore, ut magis intentius pro eo oraret. Similiter autem cum omni sollicitudine beatus senior orabat intentius pro eo. Frequenter autem venientem ad se monachum videns senior, et deprecantem se ut oraret, valde contristatus admirabatur quia non exaudiret Dominus, orationes suas. Eadem autem nocte, revelavit ei Dominus, quæ circa illum monachum erant, negligentiae, et ignaviae resolutionem, et delectationes fore corporeas cordis ejus. Ita autem ostensum est sancto seniori. Vidit sedentem illum monachum, et spiritum fornicationis in diversis mulierum formis ante illum ludentem, et ipsum condelectari. Videbat et angelum Domini astantem, et indignantem graviter contra eundem fratrem: quia non surgebat, neque prosternebat se in orationibus ad Dominum, sed magis delectabatur in cogitationibus suis. Hæc ergo ostensa sunt per revelationem sancto seniori. Cognovit autem, quia culpa et negligentia illius monachi erat, ut non exaudirentur orationes ejus. Et tunc dixit ei senior: Quia tua culpa erat, frater, quia condelectaris cogitationibus malis, impossibile est enim discedere a te spiritum fornicationis immundum, aliis orantibus, et Deum pro te deprecantibus, nisi et tu te ipse laborem assumes in jejuniis, et orationibus, et vigiliis multis, cum gemitu deprecans, ut misericordiam suam et adjutorium det gratiæ suæ, præbeatque tibi Dominus Christus, ut possis resistere malis cogitationibus. Nam et medici, qui corporibus hominum medicamenta conficiunt, et adhibent, quamvis omnia cum summa diligentia faciant, verumtamen si ille qui infirmatur, non se abstineat a noxiis cibis, vel de aliis quæ solent lædere infirmitates, nihil proficit cura, et diligentia, et sollicitudo medicorum. Similiter etiam, et in animæ languoribus eveniet: licet cum omni intentione, et ex toto corde sancti patres, qui sunt medici spirituales, exorent misericordiam Christi Domini Salvatoris nostri pro eis, qui orationibus eorum se postulant adjuvari, nisi et ipsi cum omni intentione mentis tam in orationibus, quam in omni opere spiritali, quæ Deo placita sunt, faciant, non eis proficient orationes eorum.

CAP. XLIX. — *De sponsa fratris, si frater eam violaverit.*

(*Ex concilio Tribur., cui interfuit rex Arnolphus, capite 10.*) Quidam desponsavit uxorem, et dotavit, cum ea coire non potuit. Quam frater ejus clanculo corrupit, et gravidam reddidit. Decretum est, ut quamvis nupta esse non potuerit legitimo viro, desponsatam tamen fratri, frater habere non possit. Sed mœchus et mœcha, fornicationis quidam vin-

dictam sustineant, licita vero eis conjugia non ne- A
gentur.

CAP. L. — *Si quis de uno in alium transmigrat episcopatum, et consanguineam suam polluerit, vel aliquod crimen capitale commiserit.*

(*Ex eodem, capite 42.*) Si quis de uno in alium omnino transmigrat episcopatum, et si, quod absit, contingat eum filiam sororis suæ, amitæ, aut materteræ avunculi, vel patrum polluere, aut aliquod crimen capitale committere, episcopus in cuius tunc diœcesi commoratur, et tali scelere criminatur, habeat jus et potestatem secundum canonicam auctoritatem, et nostram synodalem institutionem flagitiosum coercere, et ad pœnitendum emollire. Per quem enim melius rei veritas ventilatur, quam per illum sub quo habitat, et habitare desiderat. B

CAP. LI. — *De mulieribus, quæ absente marito conceperint, et fœtum sustulerint.*

(*Ex concilio Eliberta., capite 3.*) Si qua mulier per adulterium absente marito conceperit, idque post facinus occiderit, placuit vix in fine dandam esse communionem, eo quod geminaverit scelus.

CAP. LII. — *De illis mulieribus, quæ male conceptos necare studuerint.*

(*Ex concilio Hilerden., capite 5.*) Hi vero qui male conceptos ex adulterio, factos, vel editos necare studuerint, vel in ventre matrum potionibus aliquibus colliserint, in utroque sexu adulteris post septem annorum curricula communio tribuatur, ita tamen, ut omni tempore vitæ suæ fletibus, et humiliati insistant.

CAP. LIII. — *De mulieribus, quæ partus suos occulte interficiunt.*

(*Ex concilio Arelaten., capite 6.*) Mulieres quædam, ut audivimus, quæ ex fornicatione concipientes, metuentes ne scelus quod occulte perpetraverunt, manifestum fieret, infantes quos pepererunt, occiderunt, et terræ congerie cooperuerunt, aut in aquas projecerunt. Quod quantum nefas sit, canones Ancirani, Illiberitani, atque Hildardensis concilii, testes sunt. His itaque vix in fine dandam esse communionem decernunt, sed humanius tractantes, post decennem pœnitentiam tales placuit ad communionem recipi.

CAP. LIV. — *De eadem re.*

De mulieribus quæ fornicantur, et partus suos necant, vel quæ agunt, secum, ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio usque ad exitum vitæ eas ab Ecclesia removet. Humanius autem nunc definimus, ut eis X annorum tempus, secundum præfixos gradus pœnitentia largiatur.

CAP. LV. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Aurelia., capite 10.*) Si qui infantem oppresserint, tres annos pœniteant : unum ex his in pane, et aqua. Si clericus fecerit, quatuor annos, unum ex his in pane et aqua.

CAP. LVI. — *De Sodomitico peccato.*

(*Ex Pœnitentiali Romano.*) Episcopus fornicationem faciens naturalem XII annos pœniteat, presbyter X, diaconus IX, subdiaconus octo, clericus se-

ptem laicus sex annis pœniteat. Frater carnalis cum fratre carnali fornicationem faciens XV annis ab omni carne se absteineat. Si semen in os miserit, septem annos pœniteat, alii dicunt usque in finem vitæ pœnitere, debere. Viri inter femora fornicantes, unum annum pœniteant, si iterantes II. Si inter crura fornicantes, si pueri sunt, annum unum pœniteant. Si viri, duos annos. Si autem in consuetudine est, modus pœnitentiæ addatur iudicio sacerdotis. Vir semetipsum coinquinans, primo X dies pœniteat, et iterans XX dies. Si cum gradu est, addatur pœnitentia. Puer XV annorum XL dies pœniteat. Qui concupiscit mente fornicari, sed non potuit, X dies pœniteat. Qui per turpiloquium vel aspectu coinquinatus est, tamen non voluit peccare corporaliter, XX dies pœniteat. Si autem impugnatione cogitationis violenter coinquinatus est. XX dies pœniteat. Qui diu illudetur a cogitatione, molliter ei repugnans, sex dies, vel quantum exegerit diuturnitas cogitationis pœniteat. Pueri qui fornicantur intra semetipsos, iudicatum est, ut vapulent. Pueri soli de hoc inter se sermocinantes, et transgredientes statuta seniorum, tres superpositiones accipiant. Osculum non simpliciter facientes, quinque superpositiones accipiant. Illecebrosum osculum facientes, sine coinquinamento, quinque dies pœniteant. Cum coinquinamento, sine amplexu, X superpositiones accipiant. Post annos XX idem committentes, XL dies separati a mensa, extorresque ab Ecclesia, cum pane et aqua vivant. Minime vero fornicationem imitantes, et irritantes, se invicem, sed coinquinati non sunt, propter ætatis maturitatem, flagellantur. Si vero frequenter, addatur pœna. Pueri ante XX annos se invicem manibus coinquinantes, et confessi : antequam communicent XX dies pœniteant. Si iteraverint post pœnitentiam, C dies. Si vero frequentius, separentur, et annum pœniteant. Puer oppressus a majore infra X annos, hebdomadam jejundet : si consentit XX dies : mollis autem annum pœniteat. Qui in somnis voluntarie pollutus est, surgat, et cantet genibus flexis VII Psal. Volens in somno peccare, XX Psal. cantet. Si pollutus est sine voluntate XV Psal. cantet, et in fine uniuscujusque Psalmi dicat ter : Deus, in adiutorium meum intende, et reliqua. Qui semen in Ecclesia dormiens fuderit, tres dies jejundet, Episcopus fornicationem faciens contra naturam, degradetur, et duodecim annos pœniteat. Presbyter aut diaconus, fornicationem contra naturam faciens, prælato ante monachi voto, degradetur, et V annos pœniteant, et veniam omni hora rogent, et superpositionem patiantur, in unaquaque hebdomada, exceptis quinquagesimis diebus. Post superpositionem, pane si emensura utantur, et ferculum aliquatenus butyro impinguato, et die Dominico sic vivant. Cæteris vero diebus paximati panis mensura, et parvo impinguata butyro olera, et ovis paucis, et formatico reficiantur, et aquæ tantum quantum sufficiat si operarius est. Lectus enim non multum fœnum habeat, et per

agesimas anni addat aliquid, prout virtus A
serit, semper ex intimo corde ut defleat
am. Obedientiam quæ omnia præeminet,
ne accipiat. Post annum et dimidium Eu-
sumat, et ad pacem veniat: Psalmos
bus cantet, ne penitus anima tanto tem-
stis medicinæ jejuna intereat. Si inferiori
us quis monachus fuerat, tres quidem an-
eat, sed mensura non gravetur panis. Si
est, sextario de lacte Romano, et alio de
et aqua quantum sufficit pro sitis ardore
i vero sine voto monachi presbyter aut
sic peccaverit, sicut monachus sine gradu
et postea recipiat gradus suos. Si autem
aut diaconus post tale peccatum voluerit B
fieri, indiscreto proposito exilii annum
um pœniteat, habeat tamen abbas cum
piscopi sui hujus rei moderandi faculta-
obedientia pœnitentis placita sit Deo et
quibus commissum est.

.VII. — *De illis qui conceptum excutiunt.*

cilio Worma., capite 30.) Si aliquis causa
libidinis, vel odii meditatione, ut non ex
is nascatur, homini, aut mulieri aliquid
l ad potandum dederit, ut non possit gene-
concupere, ut homicida teneatur.

I. — *De illis qui infantes suos oppresserint.*
cilio Mogunti., capite 6.) Si quis infantem

suum oppresserit, aut vestimentorum pondere suffo-
caverit, et hoc post baptismum factum fuerit, XL dies
pœniteat in pane et aqua, et a conjuge se interim
abstineat. Postea tres annos pœniteat per legitimas
ferias, et tres in anno quadragesimas observet. Quod
si ante baptismum infans oppressus fuerit, proximos
quadraginta dies ut supra pœniteat. Postea vero
quinquennium expleat.

CAP. LIX. — *De patre et matre qui filios suos apud
se mortuos invenerint.*

(*Ex concilio parisiensi, capite 5.*) De infantibus
autem qui mortui inveniuntur cum patre et matre,
et non apparet utrum a patre aut matre occisus sit
ipse infans vel suffocatus, an propria morte defun-
ctus: non debent inde securi esse, nec sine pœni-
tentia ipsi parentes, sed tamen in eis consideratio
debet esse pietatis, ubi non voluntas, sed eventus
mortis causa fuit. Si autem eos non latet ipsos ejus
esse interfectores, scire debent graviter se deli-
quisse, quod in Ancirano concilio comprobatur.
Quidam autem trium annorum pœnitentiam horum
judicant esse debere: quorum unum ex his exigat
in pane et aqua atque se ab omni luxuria tempore
pœnitentiæ suæ custodiat.

CAP. LX. — *De illis feminis quæ abortum fecerint.*

(*Ex Pœnitentiâ Romano.*) Si qua mulier abortum
fecerit voluntarie, tribus annis pœniteat.

FINIS LIBRI DECIMI SEPTIMI.

BURCHARDI

ECCLESIAE WORMACIENSIS EPISCOPI

DECRETORUM LIBER DECIMUS OCTAVUS

DE VISITATIONE INFIRMORUM.

ARGUMENTUM LIBRI.

hic infirmos a presbyteris visitandos esse,
hanc visitationem requirantur, edocet.
acerdos audierit aliquem infirmari in sua
ad eum pergat, et ingressus cubiculum
nedictam super eum, et per omne cubicu-
gat, cum antiphona: Asperges me, Domine;
Exurgat, Deus, et dissipentur inimici, etc.
cat orationem: Deus qui sacerdotibus tuis
atiam. Deinde cantet septem Psalmos cum
ro infirmis. Deinde Litaniam cantet. Post
nes jubeat extra cubiculum secedere. Et
quans lecto quo infirmus decumbit, eum
iterque alloquatur, ut omnem spem suam
nat, ut flagellum Dei patienter toleret, et ut
rgationem et castigationem suam provenire
peccata sua confiteatur, ut emendationem
si Dominus vitam concesserit, pœnitentiam

C pro culpis commissis spondeat, ut substantiam suam
dum adhuc sensus et ratio viget, disponat, ut pec-
cata sua eleemosynis redimat, ut his qui in se pec-
caverunt indulgeat, ut rectam fidem, et credulita-
tem teneat, et fidem ex integro non sapuerit, presby-
ter eum docere debet: et ut de Dei misericordia
nunquam desperet, doceat. Cum his et hujusmodi
allocutionibus fuerit mens infirmi revelata, data
benedictione, interroget eum de singulis per or-
dinem.

*Quando presbyter domum intrat in qua infirmus
jacet, primum dicat:*

Pax huic domui.

Et omnibus habitantibus in ea.

*Postea benedicetur sal et aqua, et aspergatur in domo
cum antiphona.*

Benedic, Domine, domum istam, et omnes habitan-
tes in ea, quia tu, Domine, dixisti: Pax huic domui,

benedic, Domine, timentes te pusillos cum majoribus, A
benedicti vos Domino qui fecit cælum et terram.

*Post hæc canendi sunt septem psalmi pœnitentiæ,
Deinde Litania. Qua expleta cantetur: Pater nos-
ter. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera
nos a malo, Amen.*

Salvum fac servum tuum,
Deus meus, sperantem in te.
Mitte, ei, Domine, auxilium de sancto,
Et de Sion tuere eum.
Nihil proficiat inimicus in eo,
Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.
Esto illi, Domine, turris fortitudinis,
A facie inimici.

Dominus conservet eum, et vivificet eum, et bea- B
tum faciat eum in terra, et non tradat in animam
inimicorum ejus. Dominus opem ferat illi super lectum
infirmi- tate ejus. Universum stratum ejus versasti in
doloris ejus. Domine, exaudi orationem meam.
Psalmus: Miserere mei, Deus.

Sequitur oratio. Oremus.

Omnipotens et misericors Deus, quæsumus im-
mensam pietatem tuam, ut ad introitum in tuo
nomine humilitatis nostræ, hunc famulum tuum N.
in hoc habitaculo jacentem fessum, salutifere visi-
tare digneris, sicut visitare dignatus es, Domine, To-
biam et Saram, socrum Petri, puerumque centurio-
nis, ita ei iste pristina sanitate animæ corporisque
recepta, gratiarum tibi in Ecclesia tua referat actionem.
Per Dominum.

*Tunc detur ei locus secretior confitendi, et quod maxi-
mum est, interroget eum de fide catholica. Et sic
dicat:*

Credis in Deum Patrem, et Filium, et Spiritum
sanctum? Respon. Credo. Credis quod iste tres per-
sonæ unus Deus sit? Respon. Credo. Credis quod in
ipsa ista carne qua nunc es, resurgere habes in die
judicii, et recipere sive bonum sive malum quod
gessisti? Respon. Credo. Vis dimittere illis peccata
sua qui in te peccaverunt? Respon. Volo. Vis pec-
cata quæ fecisti emendare si reviviscis? Respon.
Volo.

*Postea ungetur. Post confessionem, et fidem reddi-
tam et unctionem, dicatur Antiphona.*

In veritate tua exaudi me, Domine. Psalmus.
Domine, exaudi orationem meam, auribus percipe.

*Deinde Kyrie eleison, et Pater noster cum his
precibus.*

Exurge, Domine Deus, exaltetur manus tua, ne
obliviscaris pauperum.

Tibi enim derelictus est pauper,
Orphano tu eris adjutor.

Desiderium pauperum exaudivit Dominus.

Præparationem cordis eorum audivit auris tua.

Mirifica misericordias tuas,

Qui salvos facis sperantes in te.

Tu autem in sancto habitas,

Laus Israel.

Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt,

A In te speraverunt, et non sunt confusi.

Ne tradas, Domine, bestiis animam confitentem tibi,
Animam pauperis tui ne obliviscaris in finem.

Postea sequantur istæ orationes. Oremus.

Deus qui famulo tuo Ezechie terquinos annos ad
vitam donasti, ita et famulum tuum N. a lecto ægri-
tudinis tua potentia erigat ad salutem. Per Chri-
stum.

Alia. Respice, Domine, famulum tuum. N. in infir-
mitate sui corporis laborantem, et animam refove
quam creasti, ut castigationibus emendatus, conti-
nuo se sentiat tua medicina esse salvatum. Per
Christum,

Alia. Deus qui facturæ tuæ pio semper dominaris
affectu, inclina aurem tuam supplicationibus no-
stris, et famulum tuum N. ex adversa valetudine
corporis laborantem placatus respice, et visita in sa-
lutari tuo, ac cœlestis gratiæ ei præsta medicinam.
Per Christum.

Alia. Deus, qui humano generi salutis remedia,
et vitæ æternæ munera contulisti, conserva famulo
tuo N. tuarum dona virtutum, et concede ut me-
delam tuam non solum in corpore, sed etiam in
anima sentiat. Per.

Alia. Virtutum cœlestium Deus, qui ab humanis
corporibus omnem languorem, et omnem infirmita-
tem præcepti tui potestate depellis, adesto propiti-
us huic famulo tuo N. ut fugatis infirmitatibus, et vi-
ribus receptis, nomen sanctum tuum instaurata
C prolinus sanitate benedicat. Per Dominum.

Alia. Domine sancte, Pater omnipotens, æterne
Deus, qui fragilitatem conditionis nostræ infusa
virtutis tuæ dignatione confirmas, ut salutaribus
remediis pietatis tuæ corpora nostra et membra ve-
getentur, super hunc famulum tuum N. propitiatus
intende, ut omni necessitate corporeæ infirmitatis
exclusa, gratia in eo pristinae sanitatis perfecta re-
paretur. Per Dominum.

Alia. Oremus, fratres, Dominum nostrum pro fra-
tre nostro quem dure ad præsens malum languoris
affligit, ut eum Domini pietas cœlestibus dignetur cu-
rare medicinis: ut qui dedit vitam, det et salutem. Per.

Alia. Domine sancte, Pater omnipotens æterne
Deus qui es via, et veritas, et vita, exaudi et con-
serva famulum tuum N. quem vivificasti et rede-
misti pretio magno sancti sanguinis Filii tui. Per
eundem.

*Si infirmus in desperatione fuerit, reconcilia eum ra-
tione his sequentibus orationibus, ut quando
convalescit, secundum canonum et sanctorum Pa-
trum statuta, et qualitatem delicti pœniteat.*

Reconciliatio infirmi. Præsta, quæsumus, Domine,
huic famulo tuo N. dignum pœnitentiæ fructum, ut
Ecclesiæ tuæ sanctæ, a cujus integritate deviarat
peccando, admissorum veniam consequendo, redda-
tur innocuus. Per.

Alia. Omnipotens sempiternus Deus, confitentem
huic famulo tuo N. pro tua pietate peccata dimitte
ut non plus ei noceat conscientie reatus ad pœnam

indulgentiæ tuæ pietas prosit ad veniam. A tium tibi parce peccatis, ut quem conscientiæ reatus accusat, indulgentia tuæ miserationis absolvat. Exaudi, Domine, preces nostras, et confitemur Per Dominum nostrum Jesum Christum.

INDEX CAPITULORUM LIBRI DECIMI OCTAVI.

Quod ultima conversio mente potius aestimanda sit quam tempore.

omnis fidelis in ultimis positus oleo san-
o inungi debeat.

s qui propter timorem mortis, in ipsa infirmitate peccata sua.

s qui in necessitatis tempore et pœnitentiam reconciliationem desiderant.

dem re.

s qui ad exitum veniunt, ut ultimo et necessitatis tempore minime priventur.

pœnitentia possit abolere peccata, etiam si non vi vitæ spiritu pœniteat.

psis in ultimis positus, ut viatico munere, privis, eis debeat subveniri.

s infirmis qui dum pœnitentiam petierint, quam sacerdos veniat, officium oris amittant.

adem re.

adem re.

lis qui in ultima ægritudine pœnituerint, et reconciliati fuerint.

lis qui in periculo sunt constituti, ut episcopi etc.

infirmis in periculo mortis constitutis.

quodam qui Christum negaverat, quomodo in ultimis, etc.

presbyteri de occultis peccatis jussu episcopi prius reconcilientur.

pœnitente, si in ipsa pœnitentia de corpore et reconciliari desiderat.

quinta feria ante Pascha pœnitentibus sit denegandum : ante autem, si ad desperationem mortis devenierint.

illis qui in Ecclesia remitti peccata non credunt.

illis infirmis omni hora cibum sumere liceat.

illis sacerdotibus qui morientibus pœnitentiam negaverint.

deneganda sit pœnitentia sit deneganda.

pœnitentibus qui in infirmitate Eucharistiam accipiunt.

pœnitentibus subito mortuis.

Indicis capitulorum finis.

MUM. — *Quod ultima conversio mente potius aestimanda sit quam tempore.*

(*decr. Celest. papæ, capite 20.*) Vera ergo ad ultimam conversio in ultimis positum, mente potius aestimanda quam tempore, Propheta hoc taliter dicit : « Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris : « Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris. » Et alibi : « Dic iniquitates tuas prior, ut justificeris. » Item : « Quia apud Dominum misericordia est, et copiosa apud

cum illi se obliget iudici, cui occulta omnia noverit revelari.

CAP. II. — *Quod omnis fidelis in ultimis positus sanctificato oleo inungi debeat.*

(*Ex decr. Calisti papæ.*) Beatus enim Jacobus apostolus in Epistola sua scripsit : « Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, et orant super eum, unguentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum. » Hoc et apostoli in Evangelio fecisse leguntur, et nunc Ecclesiæ consuetudo tenet ut infirmi oleo consecrato ungantur a presbyteris, et oratione comitante sanentur. Non solum presbyteris uti licet hoc sacro oleo in suis infirmitatibus : sed, ut Innocentius papa describit, etiam omnibus Christianis uti licet eodem oleo, in sua aut suorum necessitate unguendo. Quod tamen oleum non nisi ab episcopis licet confici. Nam quod ait, oleo in nomine Domini, significat oleo in nomine Domini consecrato : vel certe quia etiam, cum ungant infirmum, nomen Domini super eum invocare debent. Et si in peccatis sit, dimittentur ei. Multi propter peccata in animam facta, infirmitate aut etiam morte plectuntur corporis. Unde Apostolus C

Corinthiis, quia corpus Domini indigne percipere erant soliti, ait : « Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi. » Si ergo infirmi in peccatis sint, et hæc presbyteris Ecclesiæ confessi fuerint, ac perfecto corde ea dereliquerint atque emendare sategerint, dimittentur eis. Neque enim sine confessione emendationis queunt dimitti. Unde recte subjungitur : « Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut salvemini, »

CAP. III. — *De illis qui propter timorem mortis in ipsa infirmitate confitentur peccata sua.*

(*Ex concilio Nannenten., capite 2.*) Infirmus qui necessitate mortis urgente confitetur peccata sua, sub ea conditione a sacerdote reconcilietur ut, si ei Dominus vitam donaverit, sanitatemque reddiderit, secundum qualitatem delicti, et secundum canonum statuta et pœnitentialium probatorum pœniteat.

CAP. IV. — *De illis qui in necessitatis tempore et pœnitentiam, et reconciliationem desiderant.*

(*Ex decr. Leonis papæ, capite 9.*) His autem qui in tempore necessitatis et in periculis, urgente instantia, præsidium pœnitentiæ et mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda : quia misericordiæ Domini nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire : apud quem nullas patitur venire moras conversio, dicente Domino per prophetam : « Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris. » Et alibi : « Dic iniquitates tuas prior, ut justificeris. » Item : « Quia apud Dominum misericordia est, et copiosa apud

eum redemptio. In dispensandis itaque Dei donis non A debemus esse difficiles, nec se accusantium gemitus lacrymasque negligere, cum ipsam pœnitendi afflictionem ex Dei credamus inspiratione concessam. dicente Apostolo : « Ne forte det illis Deus pœnitentiam ut resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem. »

CAP. V. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Innocentii papæ, capite 22.*) Et hoc quæsitum est, quod de his observare oporteat, qui, post baptismum omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti, in extremo fine vitæ suæ pœnitentiam simul et reconciliationem communionis exposcunt. De his observatio prior durior, posterior interveniente misericordia inclinatio est. Nam consuetudo prior tenuit ut concederetur eis pœnitentia, sed communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebræ persecutiones essent, ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu, merito negata communio est, concessa pœnitentia; ne totum penitus negaretur: et duriores remissionem fecit temporis ratio. Sed postquam Dominus noster pacem Ecclesiis suis reddidit, jam terrore depulso, communionem dari abeuntibus placuit, et propter misericordiam, quasi viaticum profecturis, et ne Novatiani hæretici, negantis veniam, asperitatem et duritiam subsequi videamur. Tribuetur ergo cum pœnitentia extrema communio, ut homines hujusmodi vel in supremis suis, permittente C Salvatore nostro, a perpetuo exitio vindicentur.

CAP. VI. — *De illis qui ad exitum veniunt, ut ultimo et necessario viatico minime priventur.*

(*Ex concilio Nicæno, capite 13.*) De his qui ad exitum veniunt etiam nunc lex antiqua regularisque servabitur, ita ut si quis egreditur e corpore, ultimo et necessario viatico minime privetur. Quod si desperatus et consecutus communionem, oblationisque particeps factus, iterum convaluerit: sit inter eos qui communionem orationis tantummodo consequuntur. Generaliter autem omni cuilibet in exitu posito, et poscenti sibi communionis gratiam tribui, episcopus probabiliter ex oblatione dare debet.

CAP. VII. — *Quod pœnitentia possit abolere peccata, etiamsi in ultimo vitæ spiritu pœniteat.*

(*Ex concilio Mogunt., capite 2.*) Pœnitentiam posse abolere peccata indubitanter credimus, etiamsi in ultimo vitæ spiritu admissor pœniteat, et vel publica lamentatione peccata prodantur: quia propositum Dei, quod decrevit salvare quod perierat, stat immobile. Et ideo, quia voluntas ejus non mutatur, sive emendatione vitæ, si tempus conceditur, sive supplici confessione, si continuo vita exceditur, venia peccatorum fideliter præsumatur ab illo qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur a perditione pœnitendo, et salvetur miseratione Domini, ut vivat. Si quis aliter de justissima pietate Dei sentit, non Christianus, sed Novatianus est.

CAP. VIII. — *De lapsis in ultimis positis, ut viatico munere, si rogaverint, eis debeat subveniri.*

(*Ex epist. Siricii papæ.*) Quicumque carnali fragilitate ceciderunt, viatico munere, cum ad Deum cœperint proficisci, si rogaverint, per communionis gratiam volumus subveniri.

CAP. IX. — *De illis infirmis qui, dum pœnitentiam petierint, et antequam sacerdos veniat, officium oris amittunt.*

(*Ex epist. Leonis papæ.*) Ita ergo talium necessitati auxiliandum est, ut nec actio illis pœnitentiæ, nec communionis gratia denegetur, si eam, etiam amisso vocis officio, per indicia integri sensus quærere comprobentur. Quod si ita aliqua ægritudine fuerint aggravati, ut, quod paulo ante poscebant, sub præsentia significare non valeant, testimonia fidelium circumstantium illis prodesse debent: simul tamen et pœnitentiæ, et reconciliationis beneficium consequantur.

CAP. X. — *De eadem re.*

(*Ex concilio Carthag., capite 81.*) Is qui pœnitentiam in infirmitate petit, si casu, dum ad eum sacerdos invitatus venit, oppressus in infirmitate obmutuerit, dent testimonium qui eum audierunt, et accipiat pœnitentiam, et, si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, et infundatur ori ejus Eucharistia. Si supervixerit, admoneatur a supradictis testibus petitioni suæ satisfactum, et se subditum statutis pœnitentiæ legibus, quandiu sacerdos qui pœnitentiam dedit, probaverit.

CAP. XI. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Eusebii papæ, capite 10.*) Si quis pœnitentiam petens, dum sacerdos venerit, fuerit officio linguæ privatus, constitutum est ut, si idonea testimonia habuerit quod ipse pœnitentiam petiisset, et ipse per motus aliquos suæ voluntatis aliquid signum facere potest, sacerdos impleat omnia, sicut supra circa ægrotantem pœnitentem scriptum est, id est, orationes dicat, et unguat eum sancto oleo, et Eucharistiam ei donet, et, postquam obierit, ut cæteris fidelibus ei subministret.

CAP. XII. — *De illis qui in ultima ægritudine pœnituerint, et mox reconciliati fuerint.*

(*Ex dictis August.*) Sane quisquis positus in ultima necessitate ægritudinis suæ acceperit pœnitentiam, et mox reconciliatus fuerit, et transierit de corpore, fateor vobis, non illi negamus quod petit, sed nec præsumo dicere quia bene hinc exierit. Si securus hinc exierit, ego nescio: pœnitentiam dare possumus, securitatem autem dare non possumus. Nunquid dico damnabitur? Sed nec dico quia liberabitur. Vis te a dubio liberari? Vis quod incertum est evadere? Age pœnitentiam dum sanus es. Si enim agis veram pœnitentiam dum sanus es, et invenerit te novissimus dies, curris ut reconcilieris. Si sic agis, securus es. Ideo dico tibi quia securus es, quia egisti pœnitentiam eo tempore quo peccare potuisti. Si autem vis agere pœnitentiam quando

jam peccare non potes, peccata te dimiserunt, non A tu peccata.

CAP. XIII. — *De illis qui in periculo sunt constituti, ut, episcopo consulto, presbyter eos reconciliet.*

(*Ex concilio Carthag., capite 4.*) Aurelius episcopus dixit: « Si quisquam in periculo fuerit constitutus, et reconciliari divinis altaribus petierit, si episcopus absens fuerit, debet utique presbyter consulere episcopum, et sic periclitantem ejus præcepto reconciliare. » Quam rem debemus salubri consilio roborare.

CAP. XIV. — *De infirmis in periculo mortis constitutis.*

(*Ex Penitentiali Theodori.*) Ab infirmis in periculo mortis positus, per presbyteros pura inquirenda est confessio peccatorum, non tamen illis imponenda B **quantitas** pœnitentiæ, sed innotescenda, et cum amicorum orationibus et eleemosynarum studiis pondus pœnitentiæ sublevandum: et si forte migraverint, ne obligati ex communione alieni, vel ex consortio veniæ fiant. A quo periculo si divinitus ereptus convaluerit, pœnitentiæ modum a suo confessore impositum diligenter observet. Et ideo, secundum canonicam auctoritatem, ne illis janua pietatis clausa videatur, orationibus et consolationibus ecclesiasticis sacra cum unctione olei animati, secundum statuta sanctorum Patrum, communione viatici reficiantur.

CAP. XV. — *De quodam qui Christum negaverat, quomodo in extremis viatico liberatus est.*

(*Dionysius in ecclesiast. Historia dicit.*) In Historia ecclesiastica Dionysius, rescribens ad Fabianum, inducit quamdam historiam, dicens quemdam fuisse apud Alexandriam, unum ex his qui lapsi sunt; eumdem sæpe depræcatum esse ut susciperetur, nec tamen impetrasse. Oppressum deinde hunc ægritudine, ita ut tres dies sine voce prorsus jaceret: paululum vero quarta die respirantem, vocasse ad se filiolum suam, et dixisse fertur: « Quousque me detinetis? Quæso vos cito aliquis presbyterorum veniat, ut possim dimitti. » Et cum hoc dixisset, rursum sine voce permansit. Abiit cito cursu ad presbyterum puer, noctis tempore. Infirmabatur presbyter, venire non potuit: tamen, quia præceptum fuerat ut lapsis in exitu nemo reconciliationis solatia denegaret. et maxime his quos prius id rogasse constat, parum Eucharistiæ puero dedit. Regrediente adhuc puero, antequam ingrederetur domum, rursum Serapion: « Redisti, inquit, fili? Licet presbyter venire non potuit, tamen imple quod tibi imperatum est, ut possim recedere. » Cumque acciperet Eucharistiam, velut catenis quibusdam vinculisque disruptis, lætiores jam spiritum reddidit. Ex quo constat hujus boni auxilio nullum debere fraudari.

CAP. XVI. — *Ut presbyteri de occultis peccatis jussu episcopi pœnitentes reconcilient.*

(*Ex decr. Evarist. papæ, capite 4.*) Ut presbyteri de occultis peccatis jussione episcopi pœnitentes

reconcilient, et, sicut supra præmisimus, infirmantes absolvant et communicent.

CAP. XVII. — *De pœnitente, si in ipsa pœnitentia de corpore exierit, et reconciliari desiderat.*

(*Ex concilio Arausico, capite 3.*) Qui recedunt de corpore pœnitentes, placuit sine reconciliatoria manus impositione eis communicare, quod in moriente sufficit consolatione, secundum definitiones Patrum, qui hujusmodi communionem congruentem viaticum nominarunt: ut, si supervixerint, stent in ordine pœnitentium, ut, ostensis necessariis pœnitentiæ fructibus, legitimam communionem cum reconciliatoria manus impositione percipiant.

CAP. XVIII. — *Ut quinta feria ante Pascha pœnitentibus sit remittendum, ante autem, si ad desperationem infirmitatis devenerint.*

(*Ex epist. Innocentii papæ, capite 7.*) De pœnitentibus autem qui, sive ex gravioribus commissis, sive ex levioribus pœnitentiam gerunt, si nulla intervenit ægritudo, V feria ante Pascha eis remittendum, Romanæ Ecclesiæ consuetudo demonstrat. Cæterum, de pondere æstimando delictorum sacerdotis est judicare, ut attendat ad confessionem pœnitentis, et ad fletus atque lacrymas corrigentis, ac tum jubere dimitti, cum viderit congruam satisfactionem. Sane si quis in ægritudinem inciderit, atque usque ad desperationem devenerit, ei est ante tempus Paschæ relaxandum, ne de hoc sæculo absque communione discedat.

C CAP. XIX. — *De illis qui in Ecclesia remitti peccata non crediderint.*

(*Ex dictis August.*) Qui vero, in Ecclesia remitti peccata non credens, contemnit divini muneris largitatem, et in hac obstinatione mentis claudit extremum, reus est illo irremissibili peccato in Spiritum sanctum, in quo Christus peccata dimittit.

CAP. XX. — *Quod infirmis omni hora cibum sumere liceat.*

(*Ex concilio Mogunt., capite 23.*) Infirmis licet omni hora cibum potumque sumere, quotiescunque desiderant.

CAP. XXI. — *De illis sacerdotibus qui morientibus pœnitentiam denegaverint.*

(*Ex decr. Julii papæ.*) Si quis presbyter pœnitentiam abnegaverit morientibus, reus erit animarum, quia Dominus dicit: « Quacunque die conversus fuerit peccator, vita vivet, et non morietur. » Vera enim conversio in ultimo tempore potest esse: quia Dominus non solum temporis, sed cordis inspector est: sicut latro unius momenti meruit esse in paradiso in hora ultima, confessione.

CAP. XXII. — *Quod nulli ultima pœnitentia sit deneganda.*

(*Ex decr. Cælest. papæ, capite 15.*) Agnovimus enim pœnitentiam morientibus denegari, nec illorum desideris annui, qui obitus sui tempore, animæ suæ cupiunt remedio subveniri. Horremus, fateor, tantæ impietatis aliquem reperiri, ut de Dei pietatis

desperet, quasi non possit ad se quovis tempore A illum unius horæ pœnitentia non juvisset. Cum concurrenti succurrere, et periclitantem sub onere peccatorum hominem pondere, quo se ille expedire desiderat, liberare. Quid, hoc rogo, aliud est quam morienti mortem addere, ejusque animam sua crudelitate, ne absoluta esse possit, occidere? Cum Deus, ad subveniendum paratissimus, invitans ad pœnitentiam, sic proclamât peccatori: « In quacunque die conversus fuerit, peccata ejus non reputabuntur ei. » Et iterum: « Nolo mortem peccatoris, sed tantum ut convertatur, et vivat. » Salutem ergo homini adimit quisquis mortis tempore pœnitentiam denegarit, et desperarit de clementia Dei; qui eum ad subveniendum morienti, sufficere, vel momento, posse non credit. Perdidisset latro in cruce præmium ad Christi dexteram pendens, si B

illum unius horæ pœnitentia non juvisset. Cum esset in pœna, pœnituit, et per unius sermonis professionem, habitaculum paradisi Deo promittente promeruit.

CAP. XXIII. — *De pœnitentibus qui in infirmitate Eucharistiam acceperint.*

(*Ex concilio Carthag., capite 78.*) Pœnitentes qui in infirmitate viaticum Eucharistiæ acceperint, non se credant absolutos sine manus impositione, si supervixerint.

CAP. XXIV. — *De pœnitentibus subito mortuis.*

(*Ex eodem.*) Eorum qui pœnitentia accepta in bono vitæ cursu sine communione moriuntur, oblationem recipiendam, et eorum funera, ac deinceps memoriam ecclesiastico effectû prosequendam.

FINIS LIBRI DECIMI OCTAVI.

INDEX CAPITULORUM LIBRI DECIMI NONI.

- CAP. I. Quo tempore presbyteri plebium, canonica auctoritate, discordantes ad pacem, et delinquentes ad pœnitentiam compellere debeant.
2. Quomodo sacerdotes plebem sibi commissam tempore pœnitentis admonere et instruere debeant.
3. Oratio sacerdotis dicenda ad pœnitentiam venientibus.
4. De confessione, et pœnitentia, et reconciliatione, et interrogatione illorum qui peccata sua confiteri desiderant, et ordo ad pœnitentiam eis dandam.
5. Interrogationes quibus confessor confitentem debet interrogare.
6. De admonitione octo principalium vitiorum, et eorum speciebus.
7. Item de virtutibus quibus eadem vitia superari possint, et de conclusione pœnitentiæ.
8. Salubre antidotum animabus.
9. De pœnitentia illius anni qui in pane et aqua jejunandus est, quali ordine observari debeat.
10. De secundo anno qui post illum jejunandus est, et quibus pœnitentibus dandus sit.
11. De illis qui jejunare non possunt, et adimplere quod in Pœnitentiali scriptum est.
12. De redemptione illius anni quem in pane et aqua jejunare debent.
13. Alio modo.
14. Item alio modo.
15. Item alio modo.
16. Item alio modo.
17. Item alio modo.
18. De redemptione unius hebdomadæ quam in pane et aqua jejunare debent.
19. De redemptione unius mensis quem in pane et aqua jejunare debent.
20. De illis qui jejunare non possunt, et psalmos nesciunt; quomodo pœnitentiam unius anni, quem in pane et aqua jejunare debent, redimere possint.
21. Item redemptio illius anni quem in pane et aqua pœnitere debent.
22. De illis qui jejunare non possunt, et habent unde redimere possint.
23. De illis qui non possunt adimplere quod in Pœnitentiali scriptum est.
24. De illis qui jejunare non possunt, et non habent unde redimere possint.
25. De redemptione septem annorum.
26. Ut in capite Quadragesimæ omnes publice pœnitentes in civitatem veniant, et ante fores ecclesiæ nudis pedibus, et cilicio induti, episcopo suo se representent.
27. Ut pœnitentes, quando pœnitentiam petunt, impositionem manuum consequantur.
28. Qua auctoritate modus pœnitentiæ peccata confitentibus imponi debeat.
29. Quod diversitas culparum diversitatem faciat pœnitentiarum.
30. Quod multi sunt fructus pœnitentiæ.
31. Cur canones non perfecte præfigant pro unoquoque crimine tempus et mensuram pœnitentiæ.
32. De illis qui pœnitentiam sibi injunctam adimplere festinant.
33. Ut quotiescunque aliquis ad pœnitentiam accesserit, sacerdotes jejuniis et orationibus cum eis communicare debeant.
34. Quod contingat hominem interdum animi motu, interdum carnis fragilitate peccare.
35. Ut pœnitentia absque personæ acceptione injungatur.
36. De incestis occulte commissis.
37. Ut inter pœnitentes publice et absconse discretio servanda sit.
38. De illis qui negligunt pœnitentiam.
39. Ut pœnitentem ex corde magna exhilaratione sacerdotes suscipere debeant.
40. Ut secundum differentiam peccatorum, episcopi arbitrio, pœnitentiæ tempora decernantur.

41. De his qui jam peccare cessaverunt, et perfecte A
pœnituerunt, ut communio eis in ipsa pœnitentia
concedatur.
42. De lapsis, quomodo eos fraterno affectu corripere
et consolari debeant, ut non incidant in insidias
diaboli, et desperent.
43. De lapsis in ordinibus sacris, si restaurari pos-
sint.
44. Quod anima multis gentibus nobilior sit deffenda,
et multis urbibus preciosior, quoque non sit de-
sperandum de venia.
45. Quod nullus a consolatione vulnerati fratris se
subtrahere debeat.
46. De eadem re.
47. De eadem re.
48. De eadem re.
49. Post pœnitentiam neminem ad clericatum ad-
mittendum.
50. Gravibus criminibus implicitos ad clerum ad-
missos, magnis vitiis involutos clerico officio
non motos, comperit Gelasius.
51. De illis qui loca sanctorum sub prætextu reli-
gionis inconsulte peragrunt.
52. De omni peccatore, quoties ceciderit, quod toties
resurgere debeat.
53. Ut justum sit omni homini quod se repre-
hendat.
54. Ut nullus fratrem condemnet, antequam Deus
illum dijudicet.
55. Quod justa obedientia justis muneribus remu- C
neretur.
56. De illis qui ex industria peccant, et promittunt
sibi quamdam impunitatem peccandi, propter lar-
gitionem eleemosynarum.
57. De his qui peracta pœnitentia ad pristina
redeunt volutabra.
58. De pœnitente femina, si defuncto viro, aliis
nubere præsumperit.
59. Quod in danda pœnitentia, nulla sit personarum
acceptio.
60. De illis qui peccata sua sine condigna pœnitentia
sibi relaxari falluntur.
61. Quod tandiu laborare quisque debeat, donec
possideat Christum.
62. Ut nullus episcopus seu presbyter alterius
pœnitentem sine litteris sui episcopi suscipiat.
63. Ut pœnitentem secundum canones, nisi peracta
pœnitentia communicare non debeant.
64. Quod pro ethnico et publicano habendus sit qui
pro peccato commisso pœnitere noluerit.
65. Quod a licitis se abstinere debeat qui illicita se
commisisse meminerit.
66. Ut nullus post pœnitentiæ actionem ad militiam
sæcularem redire debeat.
67. De illis qui relicto religionis proposito ad sæcu-
lum redeant.
68. Quod nullus religiosus et sanctus careat pec-
cato.
69. Ut pœnitentes a conviviis et ornamentis absti-
nere se debeant.
70. Ut presbyter pœnitentem non reconciliet, nisi
episcopus suus jubeat.
71. Ut nullus ex ecclesiastico ordine per manus
impositionem remedium accipiat pœnitendi.
72. Ut ordinati, in gravioribus peccatis deprehensi,
non manus impositionem ut laici accipere de-
beant,
73. De clericis qui corporali delicto delinquant, si
restaurari possint.
74. De his qui altario Dei deserviunt, si subito flenda
carnis fragilitate corruerint.
75. Quod conjugati in quadragesima abstinere de-
beant ab uxoribus.
76. De illis qui in quadragesimæ diebus carnem
manducare præsumunt.
- B 77. De fratre non peccante ad mortem, et ad mor-
tem.
78. Quod difficile sit graviter peccanti sub gradu,
manere in gradu.
79. De eadem re.
80. De eadem re.
81. De eadem re.
82. Quod post septem annos pœnitentem sacerdo-
tem censura canonum in pristinum statum re-
meare præcipiat.
83. De populi necessario quod inultum soleat præ-
terire.
84. De illis qui scabiem aut vermiculos comedunt,
vel urinam bibunt.
85. De illis qui animalia a bestiis dilacerata vel
laqueis strangulata comedunt.
86. De apibus, si hominem occiderint.
87. De porcis et gallinis, si sanguinem hominis
comederint.
88. De illis qui carnem immundam vel morticinam
comedunt.
89. De illis qui cibum immunda manu tactum come-
derunt, vel si canis aut aliquod animal immundum
cibum tetigerit.
90. De illis qui sanguine vel aliquo immundo pol-
luuntur.
91. De illis qui sanguinem aut semen biberint.
92. De piscibus mortuis in flumine inventis.
93. De clericis, si a dæmonio verantur.
- D 94. De illis qui parentum honorem non servant.
95. Quod pœnitenti nulla negotia exercere conve-
niat.
96. Ut sacerdotes nulli pœnitentiam injungant ex
corde, sed ex auctoritate.
97. Ut unusquisque presbyter octo principalia vitia
per ordinem sciat.
98. Ut sacerdotes diligenter examinent confitentium
peccata.
99. Ut singuli presbyteri capitula auctoritativa ha-
beant ad succurrendum pœnitentibus.
100. De presbyteris qui culpas peccantium reticent,
vel minus digne pœnitentes ad reconciliationem
adducunt.
101. De illis qui truncationes membrorum fecerint.

potes ei dare pœnitentiam : si autem vult, potes. A His præmissis, pœnitentem alloqui affectuose debet sacerdos his verbis : Frater, noli erubescere peccata tua confiteri, nam et ego peccator sum, et fortassis pejora quam tu feceris habeo facta. Hæc idcirco admoneo, quia usitatum humani generis vitium est, ut beatus Gregorius dicit, et labendo peccatum committere, et commissum non confitendo prodere, sed negando defendere, atque convictum defendendo multiplicare. Et qui diabolo instigante nefanda crimina perpetrare non metuimus, hæc eadem, quæ opere absque ulla verecundia perfecimus, eodem suadente saltem verbis erubescimus confiteri, et coram homine qui similis nostri est, eisdemque fortasse passionibus subjacet, confundimur dicere quod coram Deo, qui omnia inspicit, absque ullo mentis rubore committere non formidavimus, detractione detestanda. Sponte ergo fateamur, quod nullo cogente commisimus. Si vero nos nostra scelera celaverimus, ab illo manifestantur qui et accusator est peccati et incentor. Ipse enim hic nos ut peccemus instigat, ipse cum peccaverimus accusat; si ergo in hac vita preveniamus eum, et ipsi nostri sceleris accusatores simus, nequitias diaboli inimici nostri, et accusatoris effugiemus, Paulo teste, qui ait : « Si nosmetipsos iudicemus, non utique dijudicemur. »

CAP. V. — *Videns autem eum sacerdos verecundantem, rursus prosequatur : Fortassis, charissime, non omnia quæ gessisti ad memoriam modo veniunt. Ego te interrogabo, tu cave ne, diabolo suadente, aliquid celare præsumas. Et tunc eum ita per ordinem interroget.*

Fecisti homicidium voluntarie sine necessitate non in hoste, sed per tuam cupiditatem ut sua sibi tollereres, et sic eum interfecisti? Si fecisti, XL dies continuos, quod vulgus carinam vocat, ita ut consuetudo est, in pane et aqua debes jejunare; et septem annos, sequentes sic observes.

Primum annum post illos XL dies, totum a vino, medone, sagimine, et a caseo et ab omni pingui pisce abstinere debes : nisi in illis festis diebus qui in illo episcopio a cuncto populo celebrantur. Et si sis in magno itinere, in regio hoste, vel in regali curte, vel in aliqua infirmitate detentus sis, tunc liceat tibi uno denario, vel pretio unius denarii, aut tres pauperes pascendo, tertiam feriam, quintam feriam, sabbatum redimere : ita tamen ut una re de illis tribus supradictis utaris, id est, aut vinum bibas, aut medonem, aut mellitam cervisiam. Postquam domum veneris, aut sanitati fueris restitutus, nullam licentiam habeas redimendi. Completo anni circulo ecclesiam introducaris, et pacis osculum tibi concedatur.

In secundo anno, et tertio, similiter jejunes, nisi quod tertiam feriam, quintam feriam, et sabbatum, potestatem habeas redimendi prænominato pretio, ubicunque es. Cætera omnia diligenter observes, ut in primo.

Per singulos quatuor annos qui remanent, tres

quadragesimas, per legitimas ferias debes jejunare. Primam ante Pascha cum cæteris Christianis, alteram ante festivitatem sancti Joannis Baptistæ, et si quid remanet, post adimpleas. Tertiam ante Nativitatem Domini, a vino, a medone, mellita cervisia, a carne, sagimine, et a caseo, et a pinguibus piscibus [abstineas].

Et in quatuor supradictis annis, tertia feria, quinta feria, et sabbato accipias quidquid velis. Secundam autem feriam, quartam, redimere poteris pretio jam supradicto. Sextam feriam semper observes in pane et aqua. Et his expletis, sacram communionem accipias, ea ratione ut non sis sine pœnitentia quamdiu vivas, sed in omni vita tua omnes sextas ferias in pane et aqua pœniteas, et, si redimere volueris, potestatem habeas redimendi uno denario, vel pretio unius denarii, vel paschas tres pauperes.

Ista secundum misericordiam concedimus tibi, non secundum canonum censuram : quia canones sæcipient : Si quis per industriam et per cupiditatem homicidium fecerit, sæculum relinquat, et ingrediatur monasterium monachorum, et ibi jugiter Deo serviat.

Fecisti homicidium pro vindicta parentum? XL dies, quod carinam vocant, pœniteas, cum septem sequentibus annis, quia Dominus dicit : « Mihi vindicta, et ego retribuam. »

Si fecisti homicidium nolens, ita ut in ira tua aliquem percutere velles, et non occidere, tamen occidisti, XL dies, id est, carinam in pane et aqua pœniteas, et septem sequentes annos. Sed in primo anno tertiam feriam, quintam feriam, sabbatum redimere poteris, singulas singulis denariis, vel pretio unius denarii, vel tres pauperes pascendo, Reliquos autem sex annos ita observa, sicut de homicidiis sponte commissis constitutum est.

Fecisti homicidium in bello, jussu legitimi principis, qui pro pace hoc fieri jusserat, et interfecisti tyrannum qui pacem pervertere studuit? tres quadragesimas per legitimas ferias pœniteas. Si autem aliter fuerit, id est, sine jussu legitimi principis, ut homicidium sponte commissum pœniteas, id est carinam unam cum septem sequentibus annis.

Occidisti tu liber servum senioris tui, qui nihil in te peccavit, sed jussu senioris tui? XL dies, id est carinam in pane et aqua cum septem sequentibus annis pœniteas, et senior tuus similiter, nisi servus sit fur aut latro, et [senior] pro pace aliorum fieri præcipiat.

Si autem tu servus conservum tuum jussu domini tui occidisti, dominus tuus quadraginta dies, id est carinam, in pane et aqua cum septem sequentibus annis pœnitere debet, et tu tres quadragesimas, per legitimas ferias, excepto nisi pro pace communi fieret.

Consiliatus es homicidium et non fecisti, et occisus est homo propter illud consilium? XL dies, id

est carinam, in pane et aqua, cum septem sequentibus annis pœniteas.

Explorasti vel speculatus es aliquem hominem, et sic tradidisti illum in manus inimicorum suorum, et occisus est? XL dies, id est carinam in pane et aqua pœniteas, et septem sequentes annos ita observes ut consuetudo est.

Fuisti cum aliis qui pugnaverunt contra aliquem, aut in domo propria, aut in alterius domo, aut aliquo loco ubi se defendere speraverat, et lapidem in eum projecisti, aut sagittam, aut spiculum aliquod adversus eum misisti et occidere voluisti, et non est a te percussus, nec vulneratus, tamen ab aliis cum quibus eam impugnabas, occisus est? XL, dies, id est, carinam in pane et aqua pœniteas, et septem sequentes annos ita observes ut consuetudo est.

Fecisti parricidium, id est interfecisti patrem, matrem, fratrem, sororem, patruum, avunculem, materteram, amitam, vel aliquod tale fecisti? si casu, non sponte. neque in ira tua percutere voluisti, sed casu evenit, ut homicidium sponte commissum pœnitere debes. Si autem ex industria, et in ira tua fecisti, istud observare debes, ut per unius anni circulum ante fores basilicæ orans Domini clementiam perseveres. Completo anni circulo, introducaris in Ecclesiam. Tamen in angulo Ecclesiæ, usque dum unius anni spatium finiatur, stes. His ita peractis, si pœnitentiæ fructus in te conspicitur, corporis et sanguinis Domini particeps fias, ut non obdureris desperatione, Carnem non manduces omnibus diebus vitæ tuæ. Jejunas autem usque ad nonam quotidie, exceptis festis diebus atque dominicis. Abstineas autem te a vino, medone, mellita cervisia tres dies per hebdomadam. Arma portare non audeas, nisi contra paganos. Et ubicunque ire volueris, nullo vehiculo deducaris, sed pedibus propriis pergas. Ab uxore, si habeas, non separeris: si autem non habueris, aliam non ducas. Tempus autem hujus pœnitentiæ, in episcopi tui sit arbitrio, ut, secundum conversationem tuam, aut extendere vel minuire, valeat.

Fecisti homicidium casu, ita ut nullum occidere velles, vel ferire voluisses in ira tua, sive virga seu ferro, sive aliquo genere flagelli, sed tu simpliciter ibas, aut in silvam venatum, et feram sagittare voluisti, et si improvise, te nolente et nesciente, pro fera occidisti?

Aut si jocatus fuisti cum aliquibus aliquem ludum, et aliquam rem, sive aviculam, sive quoddam aliud animal, vel in ludo aliquid sagitta, vel baculo, vel lapide percutere voluisti, et sic aut fratrem, aut filium tuum, aut aliquem hominem interfecisti;

Aut si stabas in loco publico, sive in curtricula tua, sive in loco alio, et petram propter locum projiciebas in illum locum ubi nullum vidisti, et nulli insidiatus es, et tamen occidisti aliquem;

Aut si aliquis te coegerat ut secum luderes, et tu fortior fuisti, eum subtus te stravisti, aut ipse te, et si, a tuo vel a suo cultello vulneratus, mortuus est;

Aut si, tu operi necessario dum instabas, securis fugerat de manu tua, aut ferrum lapsum est de manubrio, et socium et amicum tuum percusserat, et occisus est? si ista fecisti, aut alia horum similia, et nullam malam voluntatem adversus supra-dictas personas, vel istorum similes habuisti, quadraginta dies, quod vulgus carinam vocat, ita ut consuetudo est, jejunes: et quinque sequentes annos pœniteas. Abstinencia autem ciborum in istis quinque annis misericorditer tribuatur, ita ut in primo anno illas tres ferias, tertiam, quintam, sabbatum redimere possis uno denario, vel pretio unius denarii: vel tres pauperes pascendo. Et in alio anno omnes ferias, excepta sexta feria, quam semper in pane et aqua jejunare debes, potestatem habeas redimendi prætaxato pretio. Et sic reliquos annos observare debes.

Si autem cum fratre tuo, vel cum socio ibas in silvam ad succidenda ligna, et, appropinquante casura unius arboris, tu dicebas fratri vel socio ut fugeret, et ille fugiens sub arbore oppressus est, innocens eris a morte ipsius.

Si autem ex incuria tua vel negligentia, dum ille juxta te aliam arborem incideret, tu non præmonuisti cum in tempore, ut prævideret casuram arboris, et sic ex tua incuria oppressus est et mortuus: tunc debes pœnitere ut homicida, sed tamen multo levius quam illud quod ex industria factum est.

Occidisti seniore tuum, vei in concilio fuisti ut occideretur, vel uxorem tuam, partem corporis tui? dua consilia proponimus tibi; elige horum duorum quod tibi clarius sit. Istud unum est: Relinque istud fragile sæculum, et ingredere monasterium, et humiliare sub manu abbatis: et cuncta quæ tibi ab eo fuerint imperata, simplici animo observa,

Secundum autem consilium tale est: Arma deponere, et cuncta sæcularia negotia dimitte, carnem et sagimen omnibus diebus vitæ tuæ non comedas, excepto uno die Resurrectionis Domini, et uno die Pentecostes, et uno die Natalis Domini. Cæteris temporibus in pane et aqua, et interdum leguminibus et oleribus pœniteas. In jejuniis, in vigiliis, et orationibus, et eleemosynis persevera omni tempore. Vinum, et medonem, et mellitam cervisiam nunquam bibas, nisi in illis prædictis tribus, diebus. Uxorem ne ducas, concubinam non habeas, adulterium non facias, absque spe conjugii in perpetuo maneat. Nunquam te laves in balneo, equum non ascendas, causam tuam et alterius in conventu fidelium non agas. In conviviis lætantium nunquam sedeas. In ecclesia segregatus ab aliis Christianis post ostium humiliter stes. Ingredientium et egredientium orationibus suppliciter te commendes. Communitioe sacri corporis et sanguinis Domini cunctis diebus vitæ tuæ indignum te existimes. In ultimo autem termino vitæ tuæ, pro viatico, si observaveris consilium, ut accipias, tibi concedimus.

Occidisti, aut in concilio fuisti ut occideretur

pœnitens qui publice pœniteret, et in ipso vestitu vel habitu esset quo solent illi esse qui carinam jejunant? si fecisti idipsum, debes jejunare quod ipse inceperat, et hoc totum observare quod retro præceptum est de his qui homicidi sponte et per cupiditatem commiserunt.

Fecisti truncationem manuum, aut pedum, aut oculos fratris tui eruisti, aut vulnerasti aliquem? pro truncatione, quia proximum et fratrem tuum debilem et sibi inutilem fecisti, nisi pro furto, aut pro latrocinio, sive pro pace communi fecisses, unum annum graviter pœnitere debes. Pro vulnera autem, si grave est, et cicatrices deformes habuerit, eo quod proximum tuum et fratrem deformem reddideris, quadraginta dies in pane et aqua pœnitere debes.

Interfecisti furem aut latronem, ubi comprehendi poterat absque occisione, et tamen interfecisti? quia ad imaginem Dei creatus, et in nomine ejus baptizatus, et sanguine ejus redemptus est, XL dies non intres in Ecclesiam, lanea veste indutus, ab escis et potibus qui interdici sunt, et a toro, a gladio et ab equitatu illos supradictos dies te abstineas. In tertia autem feria, et in quinta et in sabbato aliquo genere leguminum, vel oleribus et pomis, vel parvis pisciculis cum mediocri cervisia utere, et temperate. Si autem sine odii meditatione, te tuaque liberando, diaboli membrum interfecisti, secundum indulgentiam dico, propter imaginem Dei, si aliquid jejunare volueris, bonum est tibi, et eleemosynas largiter fac. Si presbyter eadem fecerit, non deponatur: tamen, quandiu vivat, pœnitentiam agat.

Accusasti aliquem, et per tuam accusationem occisus est, nisi pro pace? quadraginta dies in pane et aqua, quod carinam vocant, cum septem sequentibus annis pœnitere debes. Si autem per tuam delaturam debilitatus est, tres quadragesimas per legitimas ferias pœnitere debes.

Cepisti aliquem, et tradidisti eum in talem locum ubi aut occisus est, aut membra ejus truncata? similiter jejunare debes, quamvis dicas quod non ea ratione eum illuc traderes ut vel debilitaretur vel occideretur.

Occidisti tu ipse, aut aliquis per tuum consilium aliquem ex ecclesiasticis viris Deo dicatis, aut psalmistam, aut ostiarium, aut lectorem, aut exorcistam aut acolythum, aut subdiaconum, aut diaconum, aut presbyterum? Si fecisti, singulos ordines, singulos gradus singulariter pœnitere debes. Ita faciendum est tibi, ut pro Psalmista, XL dies in pane et aqua, quod Teutonice carina vocatur, cum septem sequentibus annis pœniteas. Pro ostiario similiter, pro lectore similiter, pro exorcista similiter, pro acolytho similiter, pro subdiacono similiter, pro diacono similiter, pro presbytero similiter: quia omnia presbyter octo ordines habet. Quapropter, omnis qui interfecerit voluntarie presbyterum, ita debet pœnitere, ut octo homicidia sponte commissa, et nunquam

A debet esse sine pœnitentia. Tamen, secundum Wormaciense consilium, ita debes pœnitere: Si sacerdotem voluntarie occideris, carnem non manduces, et vinum non bibas cunctis diebus vitæ tuæ. Jejunas quotidie usque ad vesperam, exceptis diebus festis, atque Dominicis, arma non feras, equum non ascendas, ecclesiam per quinquennium non ingrediaris, sed ante fores ecclesiæ stes. Post quinquennium ecclesiam ingredi, nondum vero communices, sed in angulo ecclesiæ stes vel sedeas. Cum autem fuerit duodecimi anni circulus finitus, communicandi tibi licentia concedatur, et equitandi tribuatur remissio. Maneas autem in reliquis observationibus tres dies per hebdomadam, ut perfectius purificari merearis.

De perjurio.

B Fecisti perjurium pro cupiditate? XL dies in pane et aqua, quod vulgus carinam vocat, et septem sequentes annos ita observes ut consuetudo est. Et quandiu vivas, omnes sextas ferias in pane et aqua jejunas. Et si redimere volueris, uno denario, vel pretio unius denarii, vel tres pauperes ascendendo, potestatem habeas redimendi. Tamen Pœnitentialis Romanus præcipit: Si quis per cupiditatem se pejeraverit, omnes res suas vendat, et pauperibus distribuat, et monasterium ingressus, jugi pœnitentia se subdat.

Fecisti perjurium sciens, et alios in perjurium adduxisti? XL dies in pane et aqua, quod vulgus carinam vocat, pœnitere debes, et septem sequentes annos, ita ut consuetudo est, observare debes. Et tot perjuria debes jejunare, quot homines sciens ad perjurium adduxisti, et ipsi suaperjuria emendent, ut supra notatum est, si scientes fecerunt. Sin autem, levius.

C Fecisti perjurium coactus, et pro necessitate, aut pro vita tua? quia dilexisti corpus plus quam animam, quadraginta dies, id est carinam, in pane et aqua pœnitere debes, et omnes sextas ferias quæ sunt in unius anni circulo, in pane et aqua pœniteas, et non redimas.

De otioso juramento.

D Promisisti meretrici vel adulteræ juramento fidem, aut aliquid tale cum juramento promisisti, quod contra jus canonum esset? pœniteas juramentum, et frange jusjurandum, et illud melius et justius est quam permanere in stupri flagitio aut in alio aliquo malo, quia scriptum est: « Injusta vota frangenda sunt. »

Si jurasti per capillum Dei, aut per caput ejus, vel alio modo blasphemia contra Deum usus fueras, si semel nesciens fecisti, septem dies in pane et aqua pœniteas. Si secundo vel tertio, increpatus, fecisti, XV dies in pane et aqua pœniteas. Si per cælum aut per terram, sive per solem vel per lunam, aut per aliam aliquam creaturam, XV dies in pane et aqua pœniteas.

Si sacramento te obligasti ut ad pacem alicujus inimici tui nullo modo redires, pro perjurio annum unum a corpore et sanguine Domini sis segregatus

et XL dies in pane et aqua pœniteas: ad charitatem vero, quæ operit multitudinem peccatorum, celeriter redi.

Si definisti, vel juramento te obfirmasti aliquid agere quod Deo non placeret, juxta modum peccati pœnitentiam age, et hoc quod temere et injuste definisti, in irritum revocetur. Si aliquid te incaute jurasse contigerat, quod observatum pejorem vertetur in exitum, juxta synodalia decreta mutandum decernimus, [potius] quam, te permanente in juramento, in aliud crimen majus devertaris.

De furto.

Furatus es aliquid de ecclesiastico thesauro infra ecclesiam, sive aurum, sive argentum, sive gemmas, sive libros, sive pallia altaris, sive sacerdotalia vestimenta; sive vela, sive tapetia, sive aliquid quod ad ecclesiæ usum vel datum est, vel factum est? si fecisti, redde quod tulisti, et tres carinas cum septem sequentibus annis pœniteas. Si ipsas sacras reliquias furatus es, reportatis sacris, septem carinas jejunare debes.

Si infregisti alicujus Christiani domum per noctem, et ibi tulisti ejus quadrupedia, id est aut equum aut bovem, aut alia ejus animalia, aut fortiores causas valentem quadraginta solidos, pretium redde, et annum unum per legitimas ferias pœnitere debes. Si autem non reddis, duos annos per legitimas ferias pœnitere debes. Si majus furtum fecisti, magis debes pœnitere. Et si sæpe fecisti, tanto magis debes augere pœnitentiam. Si parvum furtum fecisti, decem dies in pane et aqua debes pœnitere: pueri quinque dies in pane et aqua pœniteant.

De rapina.

Si rapinam fecisti, gravius debes pœnitere: quia miserabilius est quod per vim se vidente rapuisti, quam quod sibi, dormiente vel absente, furatus es. Si fecisti furtum necessitatis causa, sic dico ut non haberes unde viveres, et propter famis penuriam, et tantum furatus es victualia extra ecclesiam, et non propter consuetudinem fecisti, redde quod tulisti, et tres sextas ferias in pane et aqua pœniteas. Si autem reddere non poteris, decem dies in pane et aqua pœniteas.

De adulterio.

Mœchatus es cum uxore alterius, tu non habens uxorem? XL dies in pane et aqua, quod in communi sermone carina vocatur, cum septem sequentibus annis pœniteas.

Si mœchatus es tu uxoratus cum alterius uxore, quia habuisti quomodo impleres tuam libidinem, duas carinas, cum quatuordecim sequentibus annis pœnitere debes, unam quia super uxorem tuam alteram habuisti, ecce unum adulterium: habuisti etiam alterius uxorem, ecce aliud adulterium, et nunquam debes esse sine pœnitentia.

De fornicatione.

Si tu solutus ab uxore cum femina vacante

stuprum perpetrasti, decem dies in pane et aqua pœniteas, si cum propria ancilla, similiter pœniteas.

Si dimisisti uxorem, tuam, et aliam duxisti, accipe priorem uxorem, et carinam unam in pane et aqua cum septem sequentibus annis pœniteas, quia scriptum est: « Quod Deus conjunxit, homo non separet. » Nulli licet uxorem suam dimittere, nisi causa fornicationis, id est, si ipsa adulterium cum alio perpetraverit; tunc licet illam dimittere propter fornicationem, sed illa vivente aliam non ducere. Sed si sic privati voluerint permanere, ut neuter illorum se super alterum de discidio proclamaverit, maneat sic. Si autem se de discidio proclamaverint, tunc primus episcopus peracta inter eos pœnitentia, id est post septennem pœnitentiam, si petierint, debet eos reconciliare. Eadem lex erit marito adversus uxorem, si ipse adulterium perpetraverit, et si ipsa voluerit, propter fornicationem potest maritum dimittere, eadem ratione qua supra de uxore adulterium perpetrante dictum est.

Accepisti uxorem, et non fecisti nuptias publice, et non venisti ad ecclesiam tu et uxor tua, et non accepistis benedictionem a sacerdote, sicut in canonicis scriptum est, et non dotasti eam dote qualicunque potuisti, sive terra, sive mobilibus rebus, auro, argento, vel mancipiis, vel animalibus, vel juxta possibilitatem tuam: postremo, vel denario, vel pretio unius denarii, vel pretio unius oboli, tantum ut dotata fieret? Si non fecisti, tres Quadragesimas per legitimas ferias pœnitere debes.

Fecisti fornicationem cum sanctimoniali, id est cum sponsa Christi? Si fecisti, XL dies in pane et aqua, quod carinam vocant, cum septem sequentibus annis pœniteas, et quandiu vivas, omnes sextas ferias in pane et aqua observes.

Si corrupisti virginem, et postea eandem suscepisti uxorem, eo quod solas nuptias, quod maximum est, violasti, annum unum per legitimas ferias pœniteas. Si autem non duxisti eam post corruptionem uxorem, duos annos per legitimas ferias pœniteas.

Accepisti illam tibi uxorem, quam alter sibi desponsatam habuerat? dimitte illam, quia nunquam potest tibi fieri legitima, et XL dies in pane et aqua, quod carinam vocant, cum VII sequentibus annis pœniteas.

Rapuisti uxorem tuam, et vi sine voluntate mulieris, vel parentum in quorum mundiburdio tenebatur, illam adduxisti? Si fecisti; nec illam habere debes, secundum canonum auctoritatem, nec aliam unquam canones te habere concedunt. Si autem illa consentiens non fuerat, in Domino licentiam habeat nubendi. Tu autem XL dies, id est, carinam, in pane et aqua pœniteas, et VII sequentes annos: et, quia legitima conjugia Dei præcepto sunt ordinata, et quia ex duobus corporibus unum ex Dei jussu conficitur, et quia non debet fieri legitimum conjugium

nisi ex consensu amborum et parentum, tu, qui san- A
ctum illud constitutum turbasti et violasti, sine spe
conjugii permanes.

Contigit tibi ut uxor tua te conscio et hortante
cum alio viro, illa autem nolente adulterium perpe-
traret? Si fecisti, XL dies, id est, carinam, in pane
et aqua pœniteas et septem annos, unum ex his in
pane et aqua pœniteas, et nunquam sis sine pœni-
tentiâ. Si autem uxor tua hoc probare potuerit,
quod tua culpa et tuo jussu, se renuente et relu-
ctante, adulterata sit, si se continere non potest, nubat
cui voluerit, tantum in Domino. Tu autem sine uxoria
spe in perpetuo permanes. Illa autem si con-
sentiens fuerat, eadem jejundet quæ tibi proposita
sunt, et sine spe conjugii permaneat.

Accepisti uxorem cognatam tuam, vel quam co-
gnatus habuit? separari debes ab ea, et pœnitere
juxta modum cognationis: quia sancti Patres et
sancta illorum statuta incestis conjunctionibus nil
prorsus veniæ reservant, neque numerum genera-
tionum definiunt. Sed id statuerunt, ut nulli Chri-
stiano liceat de propria consanguinitate seu cogna-
tione uxorem accipere, usque dum generatio recor-
daretur, cognosceretur, aut memoria retineretur.
Quia sanctus Gregorius dicit: « Si quis de propria
cognatione, vel quam cognatus habuit in conjugium
duxerit, anathema sit. » Quapropter scire debes quia
non est ita ut multi sacerdotes multos seducunt,
dicentes quod in ipso peccato pœnitentiâ esse possit. C
Verbi gratia, si tu modo habere cognatam tuam,
vel uxorem alterius, vel aliquid tale quod licitum
non esset, et velles in eo peccato permanere, et ta-
men in pœnitentiâ esse: verbi gratia, si hodie qua-
draginta dies in pane et aqua pro uno quolibet pec-
cato peractos haberes in pœnitentiâ, et iterares
prius peccatum nihil valeret pœnitentiâ quam fecisti,
juxta id quod dicitur: « Sicut canis qui redit ad vo-
mitum suum, et sues ad volutabra sua, » ita erit et
peccator qui redit ad peccatum prius confessum.
Quapropter scias vere, dum in ipso peccato fueris,
pœnitentiâ ejusdem peccati nihil valet.

De abusione conjugii.

Concubuisti cum uxore tua vel cum alia aliqua D
retro, canonice more? Si fecisti, decem dies in pane et
aqua pœniteas.

Junxisti te uxori tuæ menstruo tempore? si fecisti,
decem dies in pane et aqua pœniteas. Mulier tua si
intraverit ecclesiam ante mundum sanguinem post
partum, tot dies pœniteat, quot ecclesia carere de-
buerat. Si autem concubuisti cum ea his diebus,
viginti dies in pane et aqua pœniteas.

Concubuisti cum uxore tua postquam infans
motum in utero fecerat? vel saltem XL dies ante
partum? Si fecisti, XX dies in pane et aqua pœni-
teas.

Concubuisti cum uxore tua post manifestatam
conceptionem? decem dies in pane et aqua pœni-
teas.

Concubuisti cum uxore tua die dominica? quatuor
dies in pane et aqua pœnitere debes?

Coinquinatus es cum uxore tua in Quadragesima?
XL dies in pane et aqua pœnitere debes, aut XXVI
solidos in eleemosynam dare. Si per ebrietatem eve-
nit, XX dies in pane et aqua pœniteas. Viginti dies
ante Natalem Domini, et omnes dies Dominicos, et in
omnibus legitimis jejuniis, et in natalitiis apostolo-
rum, et in præcipuis festis et in publicis, castitatem
debes custodire. Si autem non custodisti, XL dies in
pane et aqua pœniteas.

De falso testimonio.

Fuisti in falso testimonio, ita dico ut testimonia-
res et affirmares hoc verum esse quod falsum erat,
B et hoc fecisti propter amorem alicujus, sive per præ-
mium, sive propter timorem? Si fecisti, ita debes
pœnitere sicut adulterium, et homicidia sponte com-
missa, Domino dicente: « De corde enim exeunt ho-
micidia, adulteria, furta, falsa testimonia. » Et ideo
debet similiter pœnitere et excommunicari falsus
testis, sicut adulter, et fur, et homicida. Si propter
timorem fecisti illius a quo timere potuisti, et
membra perdere, aut vitam, et ad ultimum bona tua,
tunc divide pœnitentiâ, et postea prævide ne tibi
ulterius contingat.

De arte magica.

Violasti sepulcrum, ita dico, dum aliquem videres
sepelire, et in nocte infringeres sepulcrum et tolle-
res vestimenta ejus? Si fecisti, II annos per legitimas
ferias pœniteas.

Consuluisti magos, et in domum tuam indorixisti
exquirendi aliquid arte malefica, aut expiandi causa,
vel, paganorum consuetudinem sequens, divinos qui
tibi divinaerent, ut futura ab eis requireres quasi a
propheta, et illos qui sortes exercent, vel qui per
sortes sperant se futura præscire, vel illos qui vel
auguriis vel incantationibus inserviunt, ad te invi-
tasti? Si fecisti, duos annos per legitimas ferias
pœniteas.

Si observasti traditiones paganorum, quas, quasi
hæreditario jure diabolo subministrante, usque in
hos dies semper patres filiis reliquerunt, id est ut
elementa coleres, id est lunam aut solem, aut stel-
larum cursum, novam lunam, aut defectum lunæ,
ut tuis clamoribus aut auxilio splendorem ejus re-
staurare valeres, aut illa elementa tibi succur-
rere aut tu illis posses, aut novam lunam obser-
vastis pro modo facienda aut conjugiiis sociandis? Si
fecisti, duos annos per legitimas ferias pœniteas,
quia scriptum est: « Omne quodcumque facitis in
verbo et in opere, omnia in nomine Domini nostri
Jesu Christi facite. »

Observasti Kalendas Januariarum ritu paganorum, ut
vel aliquid plus faceres propter novum annum quam
antea, vel post soleres facere, ita dico ut aut men-
sam tuam cum lapidibus vel epulis in domo tua
præparares eo tempore, aut per vicos et per plateas
cantores et choros duceres, aut supra tectum domus

tuæ sederes, ense tuo circumsignatus, ut ibi videres A et intelligeres quid tibi in sequenti anno futurum esset? vel in bivio sedisti supra taurinam cutem, ut et tibi futura tibi intelligeres? vel si panes prædicta nocte coquere fecisti tuo nomine, ut, si bene eleventur, et spissi et alti fierent, inde prosperitatem tuæ vitæ eo anno prævideres? Ideo, quia Deum creatorem tuum dereliquisti, et ad idola et ad illa vana te convertisti, et apostata effectus es, duos annos per legitimas ferias pœniteas.

Fecisti ligaturas, et incantationes, et illas varias fascinationes quas nefarii homines, subulci, vel bubulci, et interdum venatores faciunt, dum dicunt diabolica carmina super panem aut super herbas et super quædam nefaria ligamenta, et hæc aut in arbore abscondunt, aut in bivio aut in trivio projiciunt, ut aut sua animalia vel canes liberent a peste et a clade, et alterius perdant? Si fecisti, duos annos per legitimas ferias pœniteas.

Interfuisti, aut consensisti vanitatibus quas mulieres exercent in suis lanificiis, in suis telis, quæ cum ordiuntur telas suas, sperant se utrumque posse facere, cum incantationibus et cum aggressu illarum, ut et fila staminis, et subtegminis in invicem ita commisceantur [ut], nisi his iterum aliis diaboli incantationibus econtra subveniant, totum pereat? Si interfuisti, aut consensisti, triginta dies pœniteas in pane et aqua.

Collegisti herbas medicinales, cum aliis incantationibus cum symbolo et Dominica oratione, id est C cum Credo in Deum et Pater noster cantando. Si aliter fecisti, decem dies in pane et aqua pœniteas.

Venisti ad aliquem locum ad orandum nisi ad ecclesiam vel ad alium locum religiosum quam. episcopus tuus vel tuus sacerdos tibi ostenderet, id est vel ad fontes, vel ad lapides, vel ad arbores, vel ad bivias, et ibi aut candelam aut faculam pro veneratione loci incendisti, aut panem aut aliquam oblationem illuc detulisti aut ibi comedisti, aut aliquam salutem corporis aut animæ ibi requisisti? Si fecisti, aut consensisti, tres annos per legitimas ferias pœniteas.

Requisisti sortes in codicibus vel in tabulis, ut plures solent, qui in Psalteriis et in Evangeliiis, vel in aliis hujuscemodi rebus sortiri præsumant? Si fecisti, decem dies pœniteas in pane et aqua.

Credidisti unquam vel particeps fuisti illius perfidiæ, ut incantatores et qui se dicunt tempestatum immissores esse, possent per incantationem demonum aut tempestates commovere aut mentes hominum mutare? Si credidisti, aut particeps fuisti, annum unum per legitimas ferias pœniteas.

Credidisti aut particeps fuisti illius incredulitatis, ut aliqua femina sit quæ per quædam maleficia et incantationes mentes hominum permutare possit, id est aut de odio in amorem, aut de amore in odium aut bona hominum fascinationibus suis, aut damnare aut surripere possit? Si credidisti, aut parti-

iceps fuisti, unum annum per legitimas ferias pœniteas.

Credidisti ut aliqua femina sit quæ hoc facere possit quod quædam, a diabolo deceptæ, se affirmant necessario et ex præcepto facere debere, id est cum dæmonum turba in similitudinem mulierum transformatam, quam vulgaris stultitia holdam vocat, certis noctibus equitare debere super quasdam bestias, et in eorum se consortio annumeratam esse? Si particeps fuisti illius incredulitatis, annum unum per legitimas ferias pœnitere debes.

De sacrilegio.

Maledixisti patri vel matri tuæ, vel flagellasti eos, vel in aliquo dehonastisti? Si fecisti, quadraginta dies, unam carinam, in pane et aqua, cum septem sequentibus annis pœniteas, quia Dominus dixit: « Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur. »

Tulisti aliquid de ecclesiastico thesauro? Si fecisti, in quadruplum restitue, aut tres annos per legitimas ferias pœniteas.

Duxisti aut transmisisti vel vendidisti aliquem hominem in captivitatem, nisi pro pace communi? Si fecisti, reduc eum si poteris: sin autem, duos annos per legitimas ferias pœniteas.

Concremastis domum vel aream alterius, odii meditatione? Si fecisti, redde damnum, et unum annum per legitimas ferias pœniteas.

De contemptu jejunii.

Solvisti jejunium in Quadragesima, antequam vespertinum celebraretur officium, nisi propter infirmitatem? Si fecisti, pro unoquoque die tres dies in pane et aqua pœnitere debes: quia canones præcipiunt quod in Quadragesima currendum sit ad missam, et auditis missarum solemnitatibus et vespertinis officiis, largitis eleemosynis, ad cibum accedendum esse. Si autem aliquis necessitate constrictus fuerit ut ad ecclesiam venire non possit, et missam audire non possit, æstimata vespertina hora, completa oratione, jejunium solvat.

Contempsisti indictum jejunium a sancta Ecclesia, et noluisti illud observare cum cæteris Christianis? XX dies in pane et aqua pœniteas.

Solvisti jejunium Quatuor temporum, et non custodisti illud cum cæteris Christianis? XL dies in pane et aqua pœniteas.

Jejunasti diem Dominicum propter abstinentiam et religionem? XX dies in pane et aqua pœniteas.

Si non observasti jejunium Litanie majoris, et dierum Rogationum, et vigiliarum sanctorum, XX dies in pane et aqua pœniteas.

Coegisti publice pœnitentem manducare et bibere ultra id quod sibi imperatum fuerat, nisi ad præsens pro eo eleemosynam dedisses? Si fecisti, decem dies in pane et aqua pœniteas.

Contempsisti aliquem cum tu jejunares, qui jejunare non poterat et manducabat? Si fecisti, quinque dies in pane et aqua pœniteas.

Solvisti jejunium in Cæna Domini, et in Sabbato

sancto, ut in illis duobus diebus frequentius comederes quam in reliquis Quadragesimæ diebus, excepto in cœna, vel infirmitatis causa? Si fecisti, decem dies in pane et aqua pœniteas.

De gula et ebrietate.

Habuisti in consuetudine ut plus comederes et biberes quam tibi necesse esset? Si fecisti, decem dies in pane et aqua pœniteas, quia Dominus dicit in Evangelio : « Videtene graventur corda vestra in crapula et ebrietate. »

Bibisti unquam tantum, ut per ebrietatem vomitum faceres? Si fecisti, quindecim dies pœniteas in pane et aqua.

Inebriasti te unquam per jactantiam, ita dico ut gloriareris in hoc quod alios in potu vincere posses, et sic, per tuam vanitatem et per tuam exhortationem, te et alios ad ebrietatem perduxisti? Si fecisti, triginta dies pœniteas in pane et aqua.

Fecisti vomitum corporis et sanguinis Domini propter ebrietatem? Si fecisti, quadraginta dies in pane et aqua pœniteas.

Si per nequitiam alium inebriasti, XX dies in pane et aqua pœniteas. Si per bonam voluntatem, X dies in pane et aqua pœniteas.

De irreligiositate.

Neglexisti ut non acciperes corpus et sanguinem Domini, istis quatuor temporibus, id est in cœna Domini, et in Pascha, et in Pentecoste, et in Natali Domini, et totam Quadragesimam non te sustinuit a coitu, et postea in aliis prædictis temporibus aut septem dies, aut quinque dies ante acceptionem sacri corporis Domini? Si ista neglexisti, XX dies in pane et aqua debes pœnitere.

Sprevisti missam vel orationem, vel oblationem conjugati presbyteri, ita dico ut nolles tua peccata sibi confiteri, vel ab eo accipere corpus et sanguinem Domini, ob hoc quia peccator tibi esse videretur? Si fecisti, unum annum per legitimas ferias pœniteas.

Item de arte magica.

Credidisti aut particeps fuisti illius incredulitatis, quod quædam sceleratæ mulieres retro post Satanam conversæ, dæmonum illusionibus et phantasmatibus seductæ, credunt et profitentur se nocturnis horis cum Diana paganorum dea, et cum innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias, et multa terrarum spatia intempestæ noctis silentio pertransire, ejusque jussionibus velut dominæ obedire, et certis noctibus ad ejus servitium evocari? Sed utinam hæ solæ in perfidia sua perissent, et non multos secum in infirmitatis interitum pertraxissent! Nam innumera multitudo, hac falsa opinione decepta, hæc vera esse credit, et credendo a recta fide deviat, et in errore paganorum volvitur, cum aliquid divinitatis aut numinis extra unum Deum esse arbitratur. Sed diabolus transformat se in diversarum personarum species atque similitudines, et mentem, quam captivam tenet, in somnis deludens, modo læta, modo tristia, modo incognitas personas ostendens, per devia quæque deducit, et cum solus

A spiritu hoc patitur, infidelis mens hæc non in animo, sed in corpore evenire opinatur. Quis enim non in somnis et nocturnis visionibus extra seipsum educitur, et multa videt dormiendo quæ nunquam viderat vigilando? Quis vero tam stultus et hebes sit qui hæc omnia, quæ in solo spiritu fiunt, etiam in corpore accidere arbitretur? Cum Ezechiel propheta visiones Domini in spiritu, non in corpore, vidit et audivit, sicut ipse dicit : « Statim, inquit, fui in spiritu. » Et Paulus non audeat se dicere raptum in corpore. Omnibus itaque publice annuntiandum est quod qui talia et his similia credit, fidem perdit : et qui fidem rectam in Deo non habet, hic non est ejus, sed illius in quem credit, id est diaboli. Nam de Domino nostro scriptum est : « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. » Si credidisti has vanitates, duos annos per legitimas ferias pœniteas.

Observasti excubias funeris, id est interfuisti vigiliis cadaverum mortuorum ubi Christianorum corpora ritu paganorum custodiebantur, et cantasti ibi diabolica carmina, et fecisti ibi saltationes pagani diabolo docente adinvenerunt; et ibi bibisti, et cachinnis ora dissolvisti, et, omni pietate et affectu charitatis postposito, quasi de fraterna morte exsultare visus es? Si fecisti, XXX dies in pane et aqua pœniteas.

De superstitione.

Fecisti phylacteria diabolica, vel characteres diabolicos quos quidam diabolo suadente facere solent, vel herbas, vel succinos; vel quintam feriam in honorem Jovis honorasti? Si fecisti vel consensisti, quadraginta dies in pane et aqua pœniteas.

Conspirasti cum aliis insidiatoribus contra episcopum tuum, aut adversus cooperatores suos, ita dico [ut] vel doctrinam vel præcepta tui episcopi vel presbyteri irrideres vel subsannares? Si fecisti, quadraginta dies in pane et aqua pœniteas.

Comedisti aliquid de idolothyto, id est de oblationibus quæ in quibusdam locis ad sepulcra mortuorum fiunt, vel ad fontes, aut ad arbores, aut ad lapides, aut ad bivia, aut portasti in aggerem lapides, aut capitis ligaturas ad cruces quæ in bivis ponuntur? Si fecisti, aut consentiens in aliquibus fuisti, triginta dies in pane et aqua pœniteas.

Item de arte magica.

Misisti filium tuum vel filiam super tectum aut super fornacem pro aliqua sanitate, vel incendisti grana ubi mortuus homo erat, vel cingulum mortui pro damno alicujus in nodos colligasti, vel pectines quibus mulierculæ lanam discerpere solent supra funus complosisti, vel quando efferebatur funus e domo, plaustrum in duo dividisti, et funus per mediam divisionem plaustrum asportare fecisti? Si fecisti, aut consentiens fuisti, XX dies in pane et aqua pœniteas.

Fecisti illas vanitates aut consensisti quas stultæ mulieres facere solent, [quæ,] dum cadaver mortui hominis adhuc in domo jacet, currunt ad aquam, et

adducunt tacite vas cum aqua, et, cum sublevatur. **A** et corpus mortui, eandem aquam fundunt subtus fere-
trum, et hoc observant, dum extra domum asporta-
tur funus, [ut] non altius quam ad genua eleve-
tur, et hoc faciunt pro quadam sanitate? Si fecisti, aut
consensisti, X dies in pane et aqua debes pœnitere.

Fecisti aut consensisti quod quidam faciunt ho-
mini occiso, cum sepelitur? Dant ei in manum un-
guentum quoddam, quasi illo unguento post mortem
vulnus sanari possit, et sic cum unguento sepeliunt.
Si fecisti, XX dies in pane et aqua pœniteas.

Fecisti aliquid vel dixisti in quocunque opere quod
inchoasti per sortilegam vel magicam artem, nisi
Dei nomen invocasti? Si fecisti, X dies in pane et
aqua debes pœnitere.

Fecisti aliquid tale quale pagani fecerunt et adhuc
faciunt in Kalend. Januarii, in cervulo, vel in ve-
gula? Si fecisti, triginta dies in pane et aqua pœ-
niteas.

Detraxisti vel maledixisti alicui causa invidiæ? Si
fecisti, septem dies in pane et aqua debes pœ-
nitere.

Fecisti quod plures faciunt? Scopant locum ubi
facere solent ignem in domo sua, et mittunt grana
hordei adhuc loco calido : et, si salierint grana, peri-
culosum erit; si autem ibi permanserint, bonum
erit. Si fecisti, decem dies in pane et aqua pœni-
teas.

Fecisti quod quidam faciunt, dum visitant aliquem
infirmum : cum appropinquaverint domui ubi in-
firmus decumbit, si invenerint aliquem lapidem juxta
jacentem, revolvunt lapidem, et requirunt in loco
ubi jacebat lapis, si ibi sit aliquid subtus quod vivat,
et si invenerint ibi lubricum, aut muscam, aut
formicam, aut aliquid quod se moveat, tunc affir-
mant ægrotum convalescere. Si autem nihil ibi
invenerint quod se moveat, dicunt esse moriturum.
Si fecisti, aut credidisti, viginti dies in pane et aqua
pœniteas.

Fecisti pueriles arcus parvulos, et puerorum sutu-
ralia, et projecisti sive in cellarium sive in hor-
reum tuum, ut satyri vel pilosi cum eis ibi jocaren-
tur. ut tibi aliorum bona comportarent, et inde
ditior fieres? Si fecisti, X dies in pane et aqua pœ-
niteas.

Fecisti quod quidam faciunt in Kalendis Januarii,
id est in octava Natalis Domini? Qui ea sancta
nocte filant, nent, consuunt, omnes opus quodcun-
que incipere possunt. diabolo instigante, propter no-
vum annum incipiunt? Si fecisti, quadraginta dies
in pane et aqua pœniteas.

Item de adulterio.

Concubuisti cum sorore uxoris tuæ? Si fecisti,
neutram habeas. Et si illa quæ uxor tua fuit, con-
scia sceleris non fuit, si se continere non vult, nubat
in Domino cui velit. Tu autem et adultera sine spe
conjugii permaneat, et, quandiu vivatis, juxta
præcepta sacerdotis, pœnitentiam agite.

Si absente uxore tua in lectum tuum, te nesciente

et uxore tua ignorante, intravit soror uxoris tuæ, et
tu putasti eam uxorem tuam esse, et concubuisti
cum ea, si fecisti, pœnitentia peracta, legitimum
tuum conjugium habere poteris. Illa autem adultera,
digna vindicta debet affligi, et in æternum conjugio
privari,

Item de fornicatione.

Fecisti fornicationem cum duabus sororibus, et
soror sororem a te stupratam non intellexerat, et tu
posteriorem, sororem prioris esse ignorasti? Si fe-
cisti, septem annos per legitimas ferias debes pœni-
tere, et post potes uti legitimo conjugio. Et illæ so-
rores, si digne pœnituerint, et si se continere non
valuerint, nubant in Domino. Si autem non ignora-
verunt, usque ad mortem pœniteant, et se a conjugio
abstineant.

Fecisti fornicationem cum aliqua femina, et
frater tuus te sciente eandem duxit uxorem? Si
fecisti, eo quod fratrem tuum crimen celasti, se-
ptem annos per legitimas ferias pœniteas, et post
pœnitentiam, tu et frater uxores accipere potestis
tantum in Domino. Mulier autem usque ad mortem
pœniteat, et sine spe conjugii permaneat.

Fecisti fornicationem cum filiastra tua? Si fecisti,
nec matrem nec filiam poteris habere, nec tu po-
teris uxorem accipere, nec illa maritum, sed usque
ad mortem pœnitere debetis. Uxor autem tua, si
postquam cognovit quod cum filia sua adulterium
perpetratum habuisti, tecum non concubuit, nubat
in Domino, si voluerit.

Fecisti fornicationem cum noverca tua? Si fecisti,
neque tu neque ipsa ulterius ad conjugium perve-
nire potestis. Pater autem tuus, si voluerit, aliam
accipere potest.

Fecisti fornicationem cum uxore fratris tui? Si
fecisti, pœnitere debetis, tu et ipsa usque ad mor-
tem, et sine spe conjugii permanere. Frater autem
tuus, si vult, aliam accipiat.

Fecisti fornicationem cum sponsa filii tui, et
postea filius tuus duxit eam uxorem? Si fecisti, eo
quod crimen celasti filium tuum, usque ad mortem
pœniteas, et sine spe conjugii permaneat. Filius
autem tuus, eo quod ignorabat peccatum tuum, si
vult, aliam accipiat. Illa autem, pœnitentia peracta,
sine spe conjugii permaneat.

Fecisti fornicationem cum matre tua? Si fecisti,
XV annos per legitimas ferias pœniteas : unum [ex
his in pane et aqua, et absque spe conjugii perma-
neas, et nunquam sis sine pœnitentia. Mater autem
tua, si consentiens non fuit, juxta arbitrium sacer-
dotis pœniteat : et si se continere non vult, nubat in
Domino.

Fecisti fornicationem cum comatre tua? Si fe-
cisti, separari debes ab ea, et quadraginta dies, id
est carinam, in pane et aqua, cum septem sequen-
tibus annis pœnitere.

Fecisti fornicationem cum filiola tua spirituali
quam de fonte suscepisti, aut ad manus episcopi
tenuisti? Si fecisti, separari debes ab ea, et XL dies,

quod carinam vocant, cum septem sequentibus annis a fratre tuo carnali idem scelus perpetrasti, XV annos per legitimas ferias pœnitere debes.

De discidio conjugii.

Tenuisti filium tuum, vel filiam, vel filiastrum tuum, vel filiastram tuam, ad confirmationem, vel a fonte suscepisti, et ideo hoc fecisti ut discidium faceres inter te et uxorem tuam? Si episcopus aliud consilium inde facere noluerit, tunc separari debes ab uxore tua, et XL dies, quod carinam vocant, in pane et aqua cum septem sequentibus annis pœnitere debes, et nunquam debes esse sine pœnitentia, et sine spe conjugii debes permanere. Uxor autem tua, si se continere non potest, nubat in Domino.

Accepisti mulierem, et habuisti eam aliquod tempus, mensem, aut tres, aut postremo annum, et tunc primum dixisti te esse frigidæ naturæ, ita ut non potuisses coire cum ea nec cum alia aliqua: et si illa quæ uxor tua esse debuit, eadem affirmat quæ tu dicis: et si probari potest per rectum iudicium, ita esse ut dicitis, separari potestis, tamen ea ratione ut, si tu post aliam acceperis, reus perjurii dijudicaris, et iterum, post peractam pœnitentiam, priora connubia renovare debetis. Illa autem si prior, post annum aut dimidium, ad episcopum aut ad ejus missum se proclamaverit, et dicit quod non cognovisses eam, et negat aliquam commixtionem inter vos esse: tu autem affirmas quod uxor tua sit, tibi credendum est, eo quod caput mulieris es: quia si se proclamare voluerat, cur tandiu tacuit? Cito et in parvo tempore scire mulier potuit si secum coire potuisses, si autem se statim in ipsa novitate, post mensem aut postremum post duos, se ad episcopum vel ad ejus missum proclamaverit, dicens: Volo mater esse, volo filios procreare, et ideo maritum accepi; sed quia vir quem accepi frigidæ naturæ est, non potest ea facere propter quæ eum accepi: si probari potest per rectum iudicium, separari potestis, et illa nubat in Domino, si vult.

Item de fornicatione.

Fecisti fornicationem cum sorore tua? Si fecisti, X annos per legitimas ferias, unum ex his in pane et aqua pœniteas, et quandiu vivas, pœnitentiam agas, et sis sine spe conjugii. Soror autem tua, si consentiens non fuit, pœnitentia peracta, si se continere non potest, nubat in Domino.

Fecisti fornicationem cum amita vel matertera tua, vel cum uxore patris vel avunculi tui? Si fecisti, de em annos per legitimas ferias pœnitere debes, unum ex his in pane et aqua, et quandiu vivas, sine pœnitentia non sis, et sine spe uxoria permanere debes, nisi episcopus aliquam misericordiam tibi concedere voluerit.

Fecisti fornicationem sicut Sodomitæ fecerunt, ita ut in masculi terga et in posteriora virgam tuam immitteres, et sic secum coires more Sodomitico? Si uxorem habuisti, et semel vel bis fecisti, X annos per legitimas ferias pœnitere debes, unum ex his in pane et aqua. Si in consuetudine habuisti, XII annos per legitimas ferias pœnitere debes. Si cum

fratre tuo carnali idem scelus perpetrasti, XV annos per legitimas ferias pœnitere debes.

Si cum masculo intra coxas, ut quidam solent, fornicationem fecisti, ita dico, ut tuum virile membrum intra coxas alterius mitteres, et sic agitando semen effunderes? Si fecisti, XL dies in pane et aqua pœniteas.

Fecisti fornicationem, ut quidam facere solent, ita dico ut tu in manum tuam veretrum alterius acciperes, et alter tuum in suam, et sic alternatim veretra manibus vestris commoveritis, ut sic per illam delectationem semen a te projiceres? Si fecisti, triginta dies in pane et aqua pœniteas.

Fecisti solus tecum fornicationem, ut quidam facere solent, ita dico ut ipse tuum virile membrum in manum tuam acciperes, et sic duceres præputium tuum, et manu propria commoveres ut sic per delectationem semen a te projiceres? Si fecisti, X dies in pane et aqua pœniteas.

Fecisti fornicationem, ut quidam facere solent, ut tu tuum virile membrum in lignum perforatum, aut in aliquod hujusmodi mitteres ut sic per illam commotionem et delectationem a te semen projiceres? Si fecisti, XX dies in pane et aqua pœniteas.

Dedisti osculum alicui feminæ per immundum desiderium, et sic te polluisti? Si fecisti, tres dies in pane et aqua pœnitere debes. Si intra ecclesiam hoc contigerat, XX dies in pane et aqua pœniteas.

Fecisti fornicationem contra naturam, id est cum masculis vel cum animalibus coires, id est cum equa, cum vacca, vel cum asina, vel cum alio aliquo animali? Si semel vel bis fecisti: et si uxorem, non habuisti, quod adimplere tuam libidinem potuisses, quadraginta dies, in pane et aqua, quod carinam vocant, cum septem sequentibus annis pœnitere debes, et nunquam sis sine pœnitentia. Si autem uxorem habuisti, decem annos per legitimas ferias pœnitere debes. Si autem in consuetudine habuisti illud scelus, XV annos per legitimas ferias pœnitere debes. Si in pueritia tibi contigerat, C dies in pane et aqua debes pœnitere.

Si autem servus est qui hæc fecerit, et uxoratus, et cum animalibus peccat, si cum scopis bene castigatur, tres annos per legitimas ferias pœniteat. Si autem servus sine uxore hæc fecerit, item verberibus castigatus, duos annos per legitimas ferias pœniteat. Si autem talis est servus ut gratis verbera pati non velit, et est tam digna persona, ita pœniteat ut ille qui ingenuus est.

De illicitis cibis.

Comedisti scabiem corporalem pro aliquo sanitate, aut bibisti propter solutionem vermiculos qui pediculi vocantur, vel bibisti urinam humanam, sive stercora aliqua comedisti pro sanitate aliqua? Si fecisti, XX dies in pane et aqua pœniteas.

Comedisti morticina, id est animalia quæ a lupis seu a canibus dilacerantur, et sic mortua inventa sunt? Si fecisti, X dies in pane et aqua pœnitere debes.

isti aves quas oppresserat accipiter, et non A
disti eas ferro aliquo? Si fecisti, V dies in
aqua pœniteas.

isti aves et animalia quæ in retibus strau-
et sic mortua inveniuntur? Nisi in neces-
saris feceris, X dies in pane et aqua debes

isti piscem qui mortuus est in flumine in-
visi eo die a piscatoribus tactus est, et sic
et eodem die inventus? Si fecisti, tres
dies in pane et aqua pœniteas.

De fraude.

falsitatem, vel fraudem aliquam in mensu-
ra ponderibus, ita dico, ut falso modio, aut
deribus injustis tua bona venderes aliis B
is? Si fecisti, aut consensisti, viginti dies
in pane et aqua pœnitere debes.

De incestu.

peccasti turpitudinem, tu conjugatus alicujus
ita dico, si mamillas et ejus verenda ob-
sisti? Si fecisti, quinque dies in pane et aqua
pœnitere debes. Si autem non fuisti conjugatus, duos dies
in pane et aqua pœniteas.

te in balneo cum uxore tua, et aliis mu-
lieribus et vidisti eas nudas, et ipsæ te? Si fecisti,
in pane et aqua debes pœnitere.

De hospitalitate.

non ad te hospites tempore necessitatis, et
non vidisti eos in domum tuam, et non fecisti
misericordiam, sicut Dominus præcepit? Si
non fecisti, quinque dies in pane et aqua pœni-
tere debes.

Item de sacrilegio.

isti Ecclesiam, aut consensisti? Si fecisti,
decem dies in pane et aqua pœnitere debes, et
restituere, et precium tuum, id est wire-
num pauperibus distribue, et XV annos per
ferias pœniteas.

isti oblationes mortuorum, ita ut Ecclesiis
oblatis? Si fecisti, unum annum per legi-
as pœniteas.

isti Pascha, Pentecosten, Natalem Domini
et octavam, nisi in illa civitate cui tu subjectus es,
in illa civitate te impediende? Si fecisti, X dies in
pane et aqua pœniteas.

De excommunicatis.

si aliquam communionem cum excommuni-
catis ita dico, ut simul cum eo orares in
domo, aut in aliquo loco, aut salutasti eum, ita ut
interdixeres, aut eum in domum reciperes, aut ei
humanitatem præbueris, clam, vel aperte
in tempore, vel eodem itinere tecum ad sa-
crilegium ire vellet, et tunc unam noctem, vel
quantum iter possit perfici, seorsum ab
eo ei dedisti victui necessaria? Si aliter fe-
cisti et tu similiter excommunicatus es, sicut
debes quadraginta dies in pane et aqua,
nam vocant, cum septem sequentibus an-
tere.

PATROL. CXL.

De oblatione.

Detraxisti, vel retinuisti aliquid de oblationibus,
quæ Deo oblatae sunt in mancipiis, in terris, sylvis,
vineis, utensilibus, vestimentis, et in reliquis pos-
sessionibus, et quæ Ecclesiis sine dubio Christo qui
earum sponsus est oblatae sunt, testamento Eccle-
siis ab aliquo fidei relictae? Si fecisti, vel consensisti,
quadraginta dies in pane et aqua debes pœnitere.

De decimis.

Neglexisti decimam tuam Deo dare, quam Deus
ipse sibi dari constituit, id est non dedisti ei deci-
mam de cunctis fructibus tuis, quos tu ad tuos usus
colligere desiderasti, vel collegisti, et de cunctis tuis
animalibus, et decimum animal quod Deo debueras
dare, et quod suum erat, illud peiori commutasti?
Si fecisti vel consensisti, Deo quod suum erat in
quadruplum prius restituere, et viginti dies in pane et
aqua debes pœnitere.

Item de rapina.

Oppressisti pauperes qui tibi vicini erant, qui se
defendere non poterant, vel eorum bona, illis nolen-
tibus, tulisti? Si fecisti, redde illis sua, et triginta
dies in pane et aqua pœniteas.

Item de irreligiositate.

Fecisti quod quidam facere solent? Post prandium
vadunt ad missam, et ipsi saturi et vinolenti, a
sacerdote pro populo offerente signum pacis acci-
pere præsumunt. Si fecisti, tres dies in pane et aqua
pœniteas.

Accepisti corpus et sanguinem Domini post ali-
quam parvissimam degustationem? Si fecisti, et
semel et illud in pueritia, nisi pro viatico fecisti,
decem dies in pane et aqua pœnitere debes.

Fecisti quod quidam facere solent, dum ad Eccle-
siam venerint, in primis parum labia commovent
quasi orant propter alios circumstantes, vel seden-
tes, et statim ad fabulas et ad vaniloquia festinant;
et cum presbyter eos salutatur, et hortatur ad oratio-
nem, illi autem ad fabulas suas revertuntur, non ad
responsionem, nec ad orationem. Si fecisti, decem
dies in pane et aqua pœnitere debes.

De consensu in malo.

Retinisti peccatum fratris quod erat usque ad
mortem, neque corripuisti eum, nec exhortatus es
eum, ut resipisceret, nec succurristi fratri sub onere
jacenti? Si fecisti, tam diu pœniteas quam diu reti-
cuisti.

Defendisti reos propter misericordiam vel propter
amicitiam, et in hoc immisericors fuisti innocentibus?
Si fecisti, triginta dies in pane et aqua pœni-
teas.

Fecisti tibi missam cantare, et illa sancta offerre
dum domi fueras, sive in domo tua, sive in alio
aliquo loco, nisi in Ecclesia? Si fecisti, decem dies
in pane et aqua pœnitere debes.

De incredulis.

Credidisti quod quidam credere solent? Dum iter
aliquod faciunt si cornicula ex sinistra eorum in

dexteram illis cantaverit, inde se sperant habere A
prosperum iter. Et dum anxii fuerint hospitii, si
tunc avis illa, quæ muriceps vocatur, eo quod mures
capiat, et inde pascatur nominata, viam per quam
vadunt ante se transvolaverit, se illi augurio et
omni magis committunt quam Deo. Si fecisti, aut
ista credidisti, quinque dies in pane et aqua debes
pœnitere.

Credidisti quod quidam credere solent? Dum ne-
cesse habent ante lucem aliorum exire, non audent,
dicentes quod posterum sit, et ante galli cantum
egredi non liceat, et periculorum sit eo quod im-
mundi spiritus ante gallicinum plus ad nocendum
potestatis habent, quam post, et gallus suo cantu
plus valeat eos repellere et sedare, quam illa divina
mens quæ est in homine sua fide et crucis signa- B
culo? Si fecisti aut credidisti, decem dies in pane et
aqua debes pœnitere.

Credidisti quod quidam credere solent, ut illæ
quæ a vulgo parvæ vocantur, ipsæ, vel sint, vel
possint hoc facere quod creduntur; id est, dum ali-
quis homo nascitur, et tunc valeant illum designare
ad hoc quod velint ut quodocunque ille homo vo-
luerit, in lupum transformari possit, quod vulgaris
stultitia weruvoff vocat, aut in aliam aliquam figu-
ram? Si credidisti, quod nunquam fieret aut esse
possit, ut divina imago in aliam formam aut in
speciem transmutari possit ab aliquo, nisi ab omni-
potente Deo, decem dies in pane et aqua debes pœ-
nitere.

Credidisti quod quidam credere solent, quod sint
agrestes feminæ, quas sylvaticas vocant, quas dicunt
esse corporeas, et quando voluerint ostendant se
suis amatoribus, et cum eis dicunt se oblectasse, et
item quando voluerint, abscondant se et evanes-
cant? Si credidisti, decem dies in pane et aqua
pœniteas.

In istis omnibus supradictis debent sacerdotes
magnam discretionem habere, ut discernant inter
illum qui publice peccavit et publice pœnituit, et
inter illum qui absconse peccavit et sua sponte
confessus est.

Quamvis hæ prædictæ interrogationes feminis et
viris sint communes, tamen hæ sequentes specialiter D
ad feminas pertinent.

Fecisti ut quædam mulieres in quibusdam tem-
poribus anni facere solent: ut in domo tua mensam
præparares, et tuos cibos, et potum cum tribus cul-
tellis supra mensam poneres, ut si venissent tres
illæ sorores, quas antiqua posteritas et antiqua
stultitia parcas nominavit, ibi reficerentur, et tulisti
divinæ pietati potestatem suam, et nomen suum, et
diabolo tradidisti, ita, dico, ut crederes illas quas tu
dicis esse sorores, tibi posse, aut hic aut in futuro
prodesse? Si fecisti, aut consensisti, unum annum
per legitimas ferias pœniteas.

Fecisti quod quædam mulieres facere solent, ut
faceres quoddam molimen aut machinamentum in
modum virilis membri, ad mensuram tuæ volunta-

tis, et illud loco verendorum tuorum, aut al-
cum aliquibus ligaturis colligares, et fornicat
faceres cum aliis mulierculis, vel aliæ eode
strumento, sive alio, tecum? Si fecisti, quin-
que dies in pane et aqua debes pœnitere.

Fecisti quod quædam mulieres facere sole
jam supradicto molimine, vel alio aliquo ma-
mento, tu ipsa in te solam faceres fornicati
Si fecisti, unum annum per legitimas ferias
pœniteas.

Fecisti quod quædam mulieres facere
quando libidinem se vexantem extinguere
quæ se conjungunt quasi coire debeant et p
et conjungunt in invicem puerperia sua, et
fricando pruritum illarum extinguere desid
Si fecisti, tres quadragenas per legitimas
debes pœnitere.

Fecisti quod quædam mulieres facere sole
cum filio tuo parvulo fornicationem facer
dico, ut filium tuum supra turpitudinem tua
veres, ut sic imitareris fornicationem? Si
duos annos per legitimas ferias debes pœnitere

Fecisti quod quædam mulieres facere sole
succumberes aliquo jumento, et illud jum-
provocares ad coitum, qualicunque posses in
ut sic coiret tecum? Si fecisti, carinam un
pane et aqua, cum septem sequentibus annis
pœniteas, nunquam sis sine pœnitentia.

Fecisti quod quædam mulieres facere solen
C dum fornicantur et partus suos necare volunt,
ut utero conceptus excutiant suis maleficiis
herbis, ita ut aut conceptum interficiant aut
tiant, vel si nondum conceperunt, faciunt u
concipiant? Si fecisti, aut consensisti, aut de
decem annos per legitimas ferias pœnitere
Sed antiqua definitio usque ad exitum vitæ
ab Ecclesia removet. Nam quoties conceptum
dierat, tot homicidiorum rea erit. Sed distat
tum, utrum paupercula sit, et pro difficulta
triendi, vel fornicaria causa, et pro sui sceler
landi faciat.

*In concilio autem Hilerdensi de supradictis
fantes suos ex adulterio susceptos excutit
præcipitur.*

Hi vero qui male conceptos ex adulterio
vel editos necare studuerint, vel in ventribus
vel editos necare studuerint, vel in ventribus
trum potionibus aliquibus colliserint, in u
sexu adulteris, id est patri vel matri, post
annorum curricula communio tribuatur: ita
ut omni tempore vitæ suæ fletibus et huius
insistant.

Donasti vel ostendisti alicui, ut conceptum
vel excuteret, aut occideret? Si fecisti, septem
nos per legitimas ferias pœnitere debes.

Excussisti conceptum tuum antequam vivi-
tur? Si fecisti, unum annum per legitimas
pœnitere debes: fecisti post conceptum
tres annos per legitimas ferias pœnitere debes

Interfecisti filium vel filiam voluntarie pos-

Si fecisti, XII annos per legitimas ferias pœ-
debes, et nunquam debes esse sine pœni-

lexisti infantem tuum, ut per culpam tuam
baptismo moreretur? Si fecisti, unum annum
legitimas ferias pœnitere debes, et nunquam
e pœnitentia.

fecisti aliquam mortiferam potionem, et cum
quem occidisti? Si fecisti, carinam unam cum
n sequentibus annis jejunare debes, et nun-
sis sine pœnitentia. Si voluisti autem et non
isti homicidium, annum unum per legitimas
pœnitere debes.

tasti de semine viri tui, ut propter tua diabo-
acta plus in amorem tuum exardescet? Si fe-
septem annos per legitimas ferias pœnitere

isti chrisma ad subvertendum Dei iudicium,
iquid in herbis vel in verbis, vel in ligno, vel
ide, aut in aliqua stulta fide, vel ipsa fecisti,
lis consiliata es, aut in ore tuo tenuisti, aut in
rentis tuis insutum, vel circa te lignatum ha-
vel qualicumque ingenio faceres, ut crederes
m iudicium subvertere posse? Si fecisti,
n annos per legitimas ferias pœnitere debes.

isti quod quædam mulieres facere solent et
er credunt, ita dico, ut si vicinus ejus lacte
pibus abundaret, omnem abundantiam lactis
illis quam suus vicinus ante se habere visus est
et ad sua animalia, vel ad quos voluerint a
lo adjunctæ, suis fascinationibus et incantationibus
se convertere credant? Si fecisti, tres annos
legitimas ferias pœniteas.

didisti quod quædam credere solent, ut quam-
re domum intraverint, pullos aucarum, pavo-
pulos gallinarum, etiam porcellos, et aliorum
alium fœtus, verbo, vel visu, vel auditu, obfa-
re et perdere posse affirmant? Si fecisti vel
listi, unum annum per legitimas ferias debes
tere.

didisti quod multæ mulieres retro Satanam
orsæ credunt et affirmant verum esse, ut cre-
quietæ noctis silentio cum te collocaveris in
tuo, et marito tuo in sinu tuo jacente, te dum
orea sis januis clausis exire posse, et terrarum
a cum aliis simili errore deceptis pertransire
e, et homines baptizatos, et Christi sanguine
mptos, sine armis visibilibus et interficere, et
ctis carnibus eorum vos comedere, et in loco
is eorum stramen aut lignum, aut aliquod hu-
odi ponere, et commestis, iterum vivos facere,
ducias vivendi dare? Si credidisti, quadraginta
id est carinam in pane et aqua cum septem
entibus annis pœniteas.

didisti quod quædam mulieres credere solent,
i cum aliis diaboli membris item inquietæ noc-
ilentio clausis januis in aerem usque ad nubes
averis, et ibi cum aliis pugnes, et ut vulneres

A alias, et tu vulnera ab eis accipias? Si credidisti,
duos annos per legitimas ferias pœniteas.

Fecisti quod quædam mulieres facere solent? Tollunt
piscem vivum, et mittunt eum in puerperium suum,
et tam diu eum ibi tenent, donec mortuus fuerit, et,
decocto pisce vel assato, maritis suis ad comedend-
um tradunt, ideo faciunt hoc, ut plus in amorem
earum exardescant? Si fecisti, duos annos per legi-
timas ferias pœniteas.

Fecisti quod quædam mulieres facere solent?
Prosternunt se in faciem, et discoopertis natibus,
jubent ut supra nudas nates conficiatur panis, et eo
decocto tradunt maritis suis ad comedendum. Hoc
ideo faciunt, ut plus exardescant in amorem illarum?
Si fecisti, duos annos per legitimas ferias pœni-
teas.

Posuisti infantem tuum juxta ignem, et alius cal-
dariam supra ignem cum aqua misit, et ebullita
aqua superfusus est infans, et mortuus est. Tu autem
qui infantem septem annos in tua custodia de-
buisti habere, tres annos per legitimas ferias pœ-
nitere debes. Ille autem qui aquam in caldarium
misit, innocens erit.

Fecisti quod quædam mulieres facere solent, dia-
bolicis adimpletæ disciplinis? Quæ observant vesti-
gia et indagines Christianorum, et tollunt de eor-
um vestigio cespitem, et illum observant, et inde
sperant sanitatem aut vitam eorum auferre? Si fe-
cisti aut consensisti, quinque annos per legitimas
ferias pœnitere debes.

Fecisti quod quædam mulieres facere solent?
Tollunt menstruum suum sanguinem, et immiscent
cibo vel potui, et dant viris suis ad manducandum,
vel ad bibendum, ut plus diligantur ab eis? Si fecis-
ti, quinque annos per legitimas ferias pœniteas.

Fecisti quædam mulieres facere solent? Tol-
lunt testam hominis, et igni comburunt, et cinerem
dant viris suis ad bibendum pro sanitate? Si fecisti,
unum annum per legitimas ferias pœniteas.

Comedisti vel bibisti alicujus animalis sangui-
nem? Si fecisti, quinque dies in pane et aqua pœni-
teas.

Fecisti quod quædam mulieres facere solent? Illæ
dico quæ habent vagientes infantes, effodiunt ter-
ram, et ex parte pertusant eam, et per illud for-
amen pertrahunt infantem, et sic dicunt vagientis in-
fantis cessare vagitum. Si fecisti aut consensisti,
quinque dies in pane et aqua pœniteas.

Fecisti quod quædam mulieres instinctu diaboli
facere solent? Cum aliquis infans sine baptismo
mortuus fuerit, tollunt cadaver parvuli, et ponunt
in aliquo secreto loco, et palo corpusculum ejus
transfigunt, dicentes, si sic non fecissent, quod infan-
tulus surgeret, et multos lædere posset? Si fecisti,
aut consensisti, aut credidisti, duos annos per legi-
timas ferias debes ponitere.

Fecisti quod quædam facere solent, diaboli audacia
repletæ? Cum aliqua femina parere debet, et non
potest, dum parere non potest, in ipso dolore si

morte obierit, in ipso sepulcro matrem cum infante palo in terram transfigunt. Si fecisti vel consentisti, duos annos per legitimas ferias debes pœnitere.

Oppressisti infantem tuum sine voluntate tua, aut pondere vestimentorum tuorum suffocasti, et hoc post baptismum factum fuerat? Si fecisti, XL dies, id est, carinam in pane et aqua, et oleribus, atque leguminibus pœniteas, et a conjuge te abstineas donec illi XL dies pertranseant; post, tres annos per legitimas ferias, et tres quadragesimas in anno observes. Quod si ante baptismum infans oppressus fuerit, proximos XL dies, ut supra præceptum est, pœniteas. Postea vero quinquennium expleas.

Invenisti infantem tuum juxta te oppressum, ubi tu et vir tuus simul in lecto jacuistis, et non apparuit utrum a patre, seu a te suffocatus esset, an propria morte defunctus esset. Non debetis inde securi esse, nec esse sine pœnitentia. Sed tamen in his magna consideratio debet esse pietatis, ubi nulla mala voluntas fuit, sed propria mors. Tamen propter negligentiam, XL dies in pane et aqua debetis pœnitere. Si autem vos non latet interfectores esse infantis, non voluntate, sed negligentia, tres annos per legitimas ferias pœnitere debetis, unum ex his in pane et aqua, et tempore pœnitudinis ab omni luxuria vos custodire debetis.

Exercuisti lenocinium aut in te ipsa, aut in aliis, ita dico, ut tu meretricio more tuis amatoribus corpus tuum ad tractandum et ad sordidandum, pro precio tradidisses, seu quod crudelius est et periculosius est, alienum corpus, filiae dico, vel neptis, et alicujus Christianae, amatoribus vendidisti, vel concessisti, vel internuncia fuisti, vel consiliata es ut stuprum aliquod tali modo perpetraretur? Si fecisti, sex annos per legitimas ferias pœniteas. Tamen in concilio Elbertano præcipitur, ut ille qui hæc perpetraverit, nisi in line non accipiat communionem.

Fecisti quod quædam mulieres facere solent? Cum infans noviter natus est, et statim baptizatus, et sic mortuus fuerit, dum sepeliunt eum, in dexteram manum ponunt ei patenam ceream cum oblata, et in sinistram manum calicem cum vino similiter cereum ponunt ei, et sic eum sepeliunt. Si fecisti, decem dies in pane et aqua pœnitere debes.

Fecisti quod quædam mulieres adulteræ facere solent? Cum primum intellexerint quod amatores earum legitimas uxores voluerint accipere, tunc quadam arte malefica libidinem virorum extinguunt, ut legitimis prodesse non possint, neque cum eis coire. Si fecisti aut alios docuisti, XL dies in pane et aqua pœnitere debes.

Obtulisti infantem tuum ab baptizandum, nisi legitimo tempore, id est in sabbato Paschæ, et in sabbato Pentecostes, nisi infirmitatis necessitate? Si fecisti, decem dies in pane et aqua debes pœnitere.

Neglexisti visitare infirmos, et non venisti ad eos qui in carcere erant, et non subnuistrasti eis? Si non fecisti, decem dies in pane et aqua pœniteas.

Comedisti carnem in quadragesima? Si fecisti, in ipsius anni circulo ab omni esu carniū te abstinere.

Comedisti de cibo Judæorum, vel aliorum paganorum, quem ipsi sibi præparaverunt? Si fecisti, decem dies in pane et aqua pœniteas.

Fecisti quod quidam facere solent? Dum ad Ecclesiam vadunt, in ipsa via proferunt suas vanitates, et loquuntur otiosa, nec in eadem via cogitant aliquid quod ad animæ utilitatem pertineat; et cum venerint in atrium Ecclesiæ ubi sepulta sunt corpora fidelium, et dum calcaverint sepulcra proximorum non recordantur quid eis futurum sit, nec ullam mentionem, nec ullas preces pro eis ad Dominum fundunt, quod facere debuerunt. Si neglexisti, decem dies in pane et aqua pœniteas, et vide ulterius ne tibi contingat. Sed quancumque in atrium Ecclesiæ intraveris, ora pro eis, et roga illas sanctas animas quarum corpora ibi requiescunt, ut possint pro tuis peccatis ad Dominum in

Operatus es aliquid in Dominica die? Si fecisti, tres dies in pane et aqua pœnitere debes.

Fecisti quod quædam mulieres facere solent? Deponunt vestimenta sua et totum corpus nudam melle inungunt, et sic mellito suo corpore supra triticum in quodam linteo in terra deposito, sese hac atque illac sæpius revolvunt, et cuncta tritici grana, quæ humido corpori adherent, cautissime colligunt, et in molam mittunt, et retrorsum contra solam molam circuire faciunt et sic in farinam redigunt, et de illa farina panem faciunt, et sic maritis suis ad comedendum trahunt, ut comesto pane marcescant et deficiant? Si fecisti, quadragesima dies in pane et aqua pœniteas.

Fecisti quod quædam mulieres facere solent? Dum pluviam non habent, et ea indigent, tunc plures puellas congregant, et unam parvulam virginem quasi ducem sibi præponunt, et eandem denodant, et extra villam ubi herbam jusquiamum inveniunt, quæ Teutonice belisa vocatur, sic nudatam deducunt, et eandem herbam, eandem virginem sic nudam minimo digito dextræ manus ertere faciunt, et radicibus erutam cum ligamine aliquo, ad minimum digitum dextri pedis ligare faciunt. Et singule puellæ singulas virgas in manibus habentes, supradictam virginem herbam post se trahentem in flumen proximum introducunt, et cum eisdem virgis virginem flumine aspergunt, et sic suis incantationibus pluviam se habere sperant. Et post eandem virginem sic nudam transpositis et mutatis in modum cancri vestigiis, a flumine ad villam, inter manus reducant? Si fecisti aut consentiens fuisti, viginti dies in pane et aqua debes pœnitere.

CAP. VI. — *De admonitione octo principalium vitiorum, et eorum speciebus.*

(*Ex Pœnitentiali Theod.*) Nunc tibi octo principalia vitia explicabo. Si in illis te percussum, tactum et vulneratum sentis, vide ne me cæles, id est, superbiam, vanam gloriam, invidiam, iram,

tristitiam, avaritiam, ventris ingluviem, luxuriam. Ex quibus si te culpabilem recognoscis, pœnitentiam suscipe, nam ex his omnia vitia oriuntur.

De superbia, quæ initium omnis peccati est, et regina omnium malorum, nascitur omnis inobedientia, omnis præsumptio, et omnis pertinacia, contentiones, hæreses, arrogantia.

De vana gloria, jactantia, arrogantia, indignatio, discordia, inanis gloriæ cupido, et hypocrisis.

De invidia, nascitur odium, susurratio, detractio, exultatio iu adversis proximi, afflictio in prosperis.

De ira oriuntur rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, præsumptio, blasphemiæ, sanguinis effusio, homicidia, ulciscendi cupiditas, injuriarum memoria.

De tristitia nascitur malitia, rancor animi, pusillanimitas, amaritudo, desperatio, torpor, vagatio mentis, sæpe etiam et præsentis vitæ nulla delectatio.

De avaritia oriuntur invidiæ, furta, latrocinia, homicidia, mendacia, perjuria, rapinæ, violentiæ, inquietudo, injusta judicia, contemptus veritatis futuræ, beatitudinis oblitio, obduratio cordis.

De ventris ingluvie propagatur inepta lætitia, scurrilitas, levitas, vaniloquium, immundicia corporis, instabilitas mentis, ebrietas, libido, hebetudo sensus.

De luxuria generatur cæcitas mentis, inconsideratio, inconstantia oculorum, vel totius corporis præcipitatio, amor immoderatus sui, odium mandatorum Dei, affectus præsentis sæculi, horror et desperatio futuri.

CAP. VII. — *Item de virtutibus quibus eadem vitia superari possint, et de conclusione pœnitentiæ.*

Ergo si superbus usque modo fuisti, humilia teipsum in conspectu Dei. Si vanam gloriam dilexisti, cogita ne propter transitoriam laudem, æternam perdas mercedem. Si invidiæ rubigo te hucusque consumpsit, quod est peccatum maximum, et super omnia detestabile : quia diabolo comparatur invidus, qui primo homini invidit datum, quod ipse per suam culpam perdiderat, age pœnitentiam, et profectum aliorum tuum deputa. Si tristitia te superat, patientiam et longanimitatem meditare. Si avaritiæ morbus te gravat, cogita quia radix est omnium malorum, et idololatriæ comparatur, et ideo largum te esse oportet. Si ira te vexat, quæ in stultorum sinu requiescit, dominari debes animo tuo, et hanc a te mentis tranquillitate fuga. Si ventris ingluviem te ad devorandum pertrahit, sobrietatem sectare. Si luxuriæ, castitatem vove.

Tunc prosternat se pœnitens in terram, et cum lacrymis dicat : Et in his, et in aliis vitiis, quibuscunque humana fragilitas contra Deum et creatorem suum, aut cogitando, aut loquendo, aut operando, aut delectando, aut concupiscendo peccare potest, in omnibus me peccasse, et reum in conspectu Dei super omnes homines esse cognosco, et coufiteor.

A Humiliter etiam te sacerdos Dei exposco, ut intercedas pro me, et pro peccatis meis ad Dominum et creatorem nostrum, quatenus de his et omnibus sceleribus meis veniam et indulgentiam consequi merear.

Deinde sacerdos cum pœnitente prosternat se in terram, et decantet hos sequentes Psalmos.

In primis dicat Psalmum trigesimum septimum totum, Domine ne in furore tuo : et postea dicat; Oremus, et cantet Psalmum CII : Benedic, anima mea, Domino; et iterum dicat, Oremus, et cantet Psalmum L : Miserere mei, Deus. Post hæc cantet Psalmum LIII : Deus, in nomine tuo; et dicat, Oremus, et cantet Psalmum LI : Quid gloriaris in malitia.

Tunc dicat has subsequentes orationes.

B Deus cujus indulgentia nemo non indiget, memento famuli tui N. qui lubrica terreni corporis fragilitate nudatus est, quæsumus, da veniam confitenti, parce supplici, ut qui suis meritis accusatur, tua miseratione salvetur. Per Dominum.

Domine sancte, Pater, omnipotens æterne Deus, qui per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum vulnera nostra curare dignatus es, te supplices rogamus, et petimus, ut precibus nostris aurem tuæ pietatis inclinare digneris, qui etiam remittis omnia crimina, et peccata universa condonas, desque huic famulo tuo, Domine, pro suppliciis veniam, pro mœrore lætitiam, pro morte vitam, ut de tua misericordia confidens, pervenire mereamur ad vitam æternam. Per eundem Dominum.

C Omnipotens et misericors Deus, qui peccatorum indulgentiam, in confessione celeri posuisti, succurre lapsis, miserere confessis, ut quos dilectorum catena constringit, magnitudo tuæ pietatis absolvat. Per.

Precor, Domine, clementiæ et misericordiæ tuæ majestatem, ut famulo tuo N. peccata et facinora sua confitenti, debita relaxare, et veniam præstare digneris, et præteritorum criminum culpas indulgeas, qui humeris tuis ovem perditam reduxisti, qui publicani precibus et confessione placatus es : tu etiam Domine huic famulo tuo placatus esse digneris, tu hujus precibus benignus aspira, ut in confessione placabilis permaneat, fletus ejus et petitio, perpetuam clementiam tuam cleriter exoret, sanctisque altaribus restitutus, spei rursus æternæ ac cœlesti gloriæ mancipetur. Qui vivis et regnas.

Deinde adjuge.

Deus omnipotens sit adjutor et protector tuus, et præstet indulgentiam de peccatis tuis, præteritis, presentibus, et futuris. Amen.

CAP. VIII. — *Salubre antidotum animabus.*

(*Ex scriptis Prophetæ et Gregor. Hierony. August. et de tribus Pœnitentialibus collectum.*) Institutio illa quæ fiebat in diebus patrum nostrorum rectas vias nunquam deseruit, qui instituerunt pœnitentibus atque lugentibus suas passiones ac vitia medicamento salutis æternæ superare. Quia diversitas culparum, diversitatem facit pœnitentibus medicamen-

torum; velut medici corporum diversa medica-
 menta, vel potiones solent facere, contra diversita-
 tem infirmitatum. Vel iudices sæcularium causarum
 diversa agunt iudicia, qui boni sunt, et recta pen-
 sant, atque tractant quomodo iudicent, recte inter
 miseros et divites, inter causam, et causam: Quanto
 magis igitur sacerdotes Dei diversa medicamenta
 animarum invisibilium hominibus pensare et tractare
 oportet, ne per stultum medicum vulnera animarum
 putrescant, et pejora fiant, Propheta dicente: Com-
 putruerunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ.
 O stulte medice, noli decipere animam tuam et illius,
 ne duplicem pœnam accipias, vel septuplam, vel mil-
 lenam. Audi Christum dicentem: Si cæcus cæcum
 duxerit, ambo in foveam cadunt. Et si tu cogitas iudi-
 cium meum, alter homo non audit, neque videt qui
 me iudicet: o non intelligis quod Deus iudex justus, et
 fortis, videt et audit, et in palam abscondita dedu-
 cet, et reddet unicuique secundum opera sua? Et
 Item: Vere sunt nonnulli, cæcorum canum similitu-
 dinem habentium, currentium ad cadavera mortuo-
 rum, vel similitudinem corvorum volantium, qui ad
 sacerdotium evehuntur, non propter Deum, sed plus
 propter honorem terrenum inhiantes, cæci divina sa-
 pientia. De talibus dixit Gregorius Nazianzenus: Ti-
 meo hoc, quod canes assectantur officium pastorale:
 maxime cum semetipsis nihil præparaverint disci-
 plinæ. Ezechiel namque ait: Væ pastoribus Israel,
 qui pascebant semetipsos, et non gregem. Lac bibe-
 bant, et lanis eorum operiebantur, et quod crassum
 fuit, manducabant, quod fractum fuit, non alligab-
 ant, et reliqua. Item Ezechiel ait: Væ sacerdotibus,
 qui comedunt peccata populi mei, hoc est sibi eorum
 sumentes victimas, et non orantes pro eis: come-
 dentes hostias, et non corripientes; qui ubi moritu-
 ros homines audiunt, inde gaudent, et præparant se
 ad prædam quasi corvi ad cadavera mortuorum.
 Nunc ergo, o fratres, qui voluerit sacerdotis nomen
 habere, in primis propter Deum cogitet, ut discat ea
 quæ ei necessaria sint, antequam manus episcopi ca-
 put ejus tangat: Id est, Psalterium, Lectionarium,
 cum Evangeliiis, Sacramentorum librum, Baptiste-
 rium: et computum, cum cyclo cum commendatio-
 nibus animarum, martyrologium, homelias per cir-
 culum anni plebibus prædicandas. Istud est simpli-
 ciorum: quia si unum supradictorum defuerit, sa-
 cerdotis nomen in eo non constabit. Ad hæc autem
 suum Pœnitentialem, qui et secundum canonum
 auctoritatem, et justas sententias trium Pœnitentia-
 lium, Theodori episcopi, et Romanorum pontificum,
 et Bedæ ordinetur. Sed in Pœnitentialem Bedæ plura
 inveniuntur utilia: plura autem inveniuntur ab aliis
 inserta, quæ nec canonibus, nec aliis Pœnitentia-
 libus conveniunt. Sapiens autem medicus excipiat
 quæque meliora, ut discretionem omnium causarum
 investigare possit, sine quibus rectum iudicium non
 potest stare. Quia scriptum est. In nulla re appareas
 indiscretus, sed distingue quid, ubi, quandiu, quan-
 do, qualiter debeas facere. Non omnibus ergo in una

eademque libra pensandum est, licet in uno con-
 stringantur vitio, sed discretio sit inter unumquod-
 que eorum, hoc est inter divitem et pauperem, in-
 ter liberum et servum, infantem, puerum, juvenem,
 adolescentem, ætate senem, hebetem, ignarum, lai-
 cum, clericum, monachum, episcopum, presbyte-
 rum, diaconum, subdiaconum, lectorem, in gradu,
 vel sine gradu, conjugatum, vel sine conjugio, pere-
 grinum, indigenam, virginem, viduam, canonicam,
 monacham, debilem, infirmum, sanum, fornicantem
 cum animalibus, vel cum hominibus contra nata-
 ram, continentem, vel incontinentem, voluntate, ne-
 cessitate, vel casu, seu in publico peccantem, vel in
 abscondito, et quali compunctione hæc omnia emen-
 det, ut et loca, et tempora pœnitendi discernat.

Hæc omnia de canonibus, et de sanctorum Pa-
 trum sententiis, et de Hieronymo, de Augustino,
 Gregorio, Theodoro, Beda, et ex Pœnitentialem Roma-
 no vera collegimus: et ut nulli necesse sit perire,
 scientibus et intelligentibus animarum medicis, hæc
 temperanda committimus. In Jesu filio Sirach dicitur:
 In iudicando esto misericors, pupillis ut pa-
 ter. Item sanctus Jacobus ait: Iudicium sine mise-
 ricordia erit illi qui non facit misericordiam: su-
 perexaltet autem misericordia iudicium. Et sanctus
 Augustinus dicit, de illis qui veram pœnitentiam fa-
 ciunt, in jejunio, et fletu, in elemosynis, in orationi-
 bus, et ut perpetrata iterum non faciant: et si fecerint,
 tamen non perseverant in eis. Quia Deus dicit:
 Malum cogitasti: ignovi. Malum dixisti: ignovi.
 Malum fecisti: ignovi. Perseverare in malo non
 ignosco. Ergo qui perseverant in malo, non ignosce,
 sed iudica districtum iudicium secundum canones,
 et iusta instituta majorum, ut cæteri timorem ha-
 beant.

CAP. IX. — *Pœnitentia illius anni, qui in pane et aqua jejunandus est, isto ordine observari debet.*

(Ex Pœnitentialem Romano.) Pœnitentia unius anni,
 qui in pane et aqua jejunandus est, talis esse debet:
 In unaquaque hebdomada tres dies, id est secun-
 dam feriam, quartam feriam, sextam feriam in pane
 et aqua jejunet. Et tres dies, id est tertiam feriam,
 quintam, et sabbatum, a vino, medone, mellita cer-
 visia, a carne, et sagimine, et a caseo, et ovis, et
 ab omni pingui pisce se absteat. Manducet autem
 minutos pisciculos si habere potest. Si habere non
 potest, tantum unius generis piscem, et legumina,
 et olera, et poma, si vult comedat, et cervisiam bi-
 bat. Et in diebus Dominicis, et in Natali Domini, il-
 los quatuor dies. Et in Epiphania Domini, unum
 diem. Et in Pascha usque in octavum diem. Et in
 Ascensione domini, et in Pentescote quatuor dies;
 et in missa sancti Joannis Baptistæ, et sanctæ Ma-
 riæ, et XII apostolorum, et sancti Michaelis, et
 sancti Remigii, et omnium sanctorum, et sancti
 Martini, et in illius sancti festivitate, qui in illo
 episcopatu celebris habetur. In his supradictis die-
 bus faciat charitatem cum cæteris Christianis, id est,
 utatur eodem cibo et potu quo illi. Sed tamen ebrie-

et ventris distensionem, semper in omnibus A

— *Iste annus secundus est ab illo anno, qui in et aqua observandus est, et post illum jejunan- Qui etiam dandus est illis, qui viros ecclesia- s sponte occidunt, et in consuetudine habent miticum scelus, et qui in consuetudine habent a naturam peccare, et in Ecclesiis homicidia te committunt, et Ecclesias incendunt, et in siis adulteria committunt, et qui alia hujusmodi straverint.*

eodem.) Pœnitentia illius anni talis esse debet s dies, id est, secundam et quartam feriam, quaque hebdomada jejundet ad vesperam, et ficiatur de sicco cibo, id est, pane et legumi- siccis, sed coctis, aut pomis, aut oleribus unum eligat ex his tribus, et utatur, et cer- bibat, sed sobrie. Et tertium diem, id est, feriam in pane et aqua observet, et tres gesimas jejundet : unam ante Natale Domini, am ante Pascha, tertiam ante missam sancti ; et si totam quadragesimam, ante missam Joannis implere non possit, post missam t. Et in his tribus quadragesimis jejundet ies in hebdomada ad nonam, et de sicco cibo ut, ut supra notatum est et VI feriam jejundet a et aqua. Et in diebus Dominicis, in Natali i, illos quatuor dies. Et in Epiphania Domini, diem. Et in Pascha usque in octavum diem. ascensione Domini, et Pentecoste quatuor dies, missa sancti Joannis Baptistæ, et sanctæ Mariæ, apostolorum, et sancti Michaelis, et sancti i, et Omnium Sanctorum, et sancti Martini lius sancti festivitate, qui in illo episcopatu s habetur. In his supra dictis diebus faciat tem cum cæteris Christianis. Sed tamen tem, et ventris distensionem, semper in is caveat.

I. — *De illis qui jejungere et adimplere non possunt quod in Pœnitentia scriptum est.*

eodem.) Qui jejungere potest, et implere quod nitentia scriptum est, bonum est, et Deo referat. Qui autem non potest, per miseri- n Dei consilium damus tale, ut nec sibi, nec necesse sit, nec desperare, nec perire.

II. — *De redemptione illius anni, quem in pane et aqua jejungere debet.*

eodem.) Pro uno die quem in pane et aqua e debet, L, psalmos genibus flexis in Ecclesia, potest, decantet : sin autem, in loco conve- eadem faciat, et unum pauperem pascat, et excepto vino, carne et sagimine, sumat id velit.

CAP. XIII. — *Alio modo.*

eodem.) Si autem talis est, quod tandiu in s jacere non possit, faciat autem sic : infra am, si fieri potest : sin autem, in uno loco intente, LXX psalmos per ordinem decantet, verem pascat, et eo die excepto vino, carne mine, sumat quidquid velit.

CAP. XIV. — *Item alio modo.*

(Ex eodem.) Qui in Ecclesia genua centies flexerit, id est, si centies veniam petierit, si fieri potest, ut in Ecclesia fiat, hoc justissimum est. Si autem hoc fieri non potest, secreta in loco convenienti eadem faciat; si sic fecerit, eo die excepto vino, carne et sagimine, sumat quod placeat.

CAP. XV. — *Item alio modo*

(Ex eodem.) Qui psalmos non novit unum diem quem in pane et aqua pœnitere debet : dives tribus denariis, et pauper uno denario redimat, et eo die excepto vino, carne et sagimine, sumat quidquid velit.

CAP. XVI. — *Item alio modo.*

(Ex eodem.) Pro uno die, quem in pane et aqua pœnitere debet, tres pauperes pascat. Et eo die excepto vino, carne et sagimine, sumat quod placeat.

CAP. XVII. — *Item alio modo.*

(Ex eodem.) Quidam dicunt XX palmatas valere pro uno die.

CAP. XVIII. — *De redemptione unius hebdomadæ quam in pane et aqua jejungere debet.*

(Ex eodem.) Pro una hebdomada quam in pane et aqua jejungere debet, CCC psalmos genibus flexis in ecclesia decantet. Si autem hoc facere non potest, tria Psalteria in ecclesia, vel in loco convenienti intente decantet. Et postquam psallerit, excepto vino, carne et sagimine, sumat quidquid velit.

CAP. XIX. — *De redemptione unius mensis, quem in pane et aqua jejungere debet.*

(Ex eodem.) Pro uno mense quem in pane et aqua jejungere debet, psalmos mille ducentos genibus flexis decantet.

(Ex eodem.) Si autem hoc facere non potest, sine genuflexione, sedendo aut stando in Ecclesia si fieri potest : sin autem, in uno loco, mille DC octoginta psalmos decantet. Et omni die si velit, et si abstinere non vult, reficiat se ad sextam : nisi quartam feriam, et sextam, jejundet ad nonam. Et a carne et a sagimine, et a vino, totum mensem se abstineat. Alium autem cibum postquam psalmos supradictos decantaverit, sumat. Isto ordine, totus ille annus redimendus est.

CAP. XX. — *De illis qui jejungere non possunt, et Psalmos nesciunt, quomodo pœnitentiam unius anni quem in pane et aqua jejungere debent redimere possint.*

(Ex eodem.) Qui vero Psalmos non novit, et jejungere non potest, pro uno anno quem in pane et aqua pœnitere debet, det pauperibus in eleemôsynam viginti duos solidos, et omnes sextas ferias jejundet, in pane et aqua. Et tres quadragesimas, id est, quadraginta dies ante Pascha, et quadraginta dies ante festivitatem sancti Joannis Baptistæ : et si ante festivitatem aliquid remanserit post adimpleat, et quadraginta dies ante Natalem Domini in istis tribus quadragesimis, quidquid suo ori præparatur in cibo, vel in potu, vel cujuscunque generis sit, istud æstimet quanti pretii sit, vel esse possit, et medietatem

illius pretii distribuatur in eleemosynam pauperibus A et assidue orat, et roget Deum ut oratio ejus et ejus eleemosynæ apud Deum acceptabiles sint.

CAP. XXI. — *Item redemptio illius anni quem in pane et aqua pœnitere debet.*

(*Ex Pœnitentiali Theod.*) Item qui jejulare non potest, et observare quod in Pœnitentiali scriptum est, hoc faciat quod sanctus Bonifacius papa constituit. Pro uno die quem in pane et aqua jejulare debet, roget presbyterum ut Missam cantet pro eo, nisi sint crimina capitalia quæ confessa prius lavari cum lacrymis debent, et tunc ipse adsit et audiat Missam, et devote ipse offerat propriis manibus panem et vinum manibus sacerdotis, et intente respondeat quantum sapit ad salutationes, et ad exhortationes sacerdotis, et humiliter Deum deprecetur, ut oblatio quam ipse et presbyter pro se et peccatis suis Deo obtulerunt, Deus omnipotens misericorditer per angelum suum suscipere dignetur. Et eo die excepto vino, et carne, et sagimine, comedat quidquid vult. Et sic redimat reliquos anni dies.

CAP. XXII. — *De illis qui jejulare non possunt, et habent unde redimere possint.*

(*Ex eodem.*) Si quis forte non potuerit jejulare, et habuerit unde possit redimere, si dives fuerit pro septem hebdomadibus det solidos XX. Si non habuerit unde tantum dare possit, det solidos X. Si autem multum pauper fuerit, det solidos tres. Neminem vero conturbet quia jussimus dare solidos XX aut minus: quia si dives fuerit, facilius est illi dare solidos XX quam pauperi tres. Sed attendat unusquisque cui dare debeat, sive pro redemptione captivorum, sive super sanctum altare, sive Dei servis, seu pauperibus, in eleemosynam.

CAP. XXIII. — *De illis qui non possunt adimplere, quod in Pœnitentiali scriptum est.*

(*Ex eodem.*) Qui non potest sic agere pœnitentiam ut superius diximus, faciat sic: Si tres annos continuos jejulare debet, et jejulare non potest, sic redimere potest: in primo anno eroget in eleemosynam solidos viginti sex. In secundo anno eroget in eleemosynam solidos, XX. In tertio anno solidos, XVIII. Hoc sunt solidi LXIV. Potentes autem homines plus dare debent: quia cui plus committitur, plus ab eo exigetur. Et qui illicita committunt, etiam a licitis se abstinere debent, et corpus debent affligere jejuniis, vigiliis, et crebris orationibus. Caro enim læta trahit ad culpam: afflictæ autem reducit ad veniam.

CAP. XXIV. — *De illis qui jejulare non possunt, et non habent unde possint.*

(*Ex Pœnitentiali Bedæ presbyteri.*) Qui jejulare non potest et non habet unde redimat et Psalmos novit, pro uno die quem in pane et aqua jejulare debet tribus vicibus: Beati immaculati, usque, Ad Dominum cum tribularer decantet. Et sexies: Miserere mei Deus. Et septuagies prosternat se in terram, et per singulas genuflexiones, Pater noster decantet. Qui autem Psalmos nescit, pro uno die quem in pane

et aqua jejulare debet, centies prosternat se in terram, et per singulas genuflexiones, Pater noster dicat.

CAP. XXV. — *De redemptione septem annorum.*

(*Ex Pœnitentiali Romano.*) Item alio modo, XII triduanæ singulæ cum psalteriis III impletis, et cum palmatis CCC per singula psalteria excusant unius anni pœnitentiam. Et viginti quatuor biduanæ similiter, cum tres psalteriis impletis, et CCC palmatis per singula psalteria, excusant duos annos XXV psalmi cum totidem veniis per noctem, et cum palmatis CCC excusant biduanam. Centum psalmi cum veniis per noctem, et cum psalmatis CCC excusant triduanam CXX missæ speciales, singulæ cum III psalteriis, et CCC psalmatis excusant annum, centum solidi data in eleemosynam annum excusant.

CAP. XXVI. — *Ut in capite quadragesimæ omnes publicæ pœnitentes in civitatem veniant, et ante fores Ecclesiæ nudis pedibus, et cilicio induti, episcopo suo se repræsentent.*

(*Ex concilio Agathen., capite 9.*) In capite Quadragesimæ omnes pœnitentes qui publicam suscipiunt aut susceperunt pœnitentiam, ante fores Ecclesiæ se repræsentent episcopo civitatis, sacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu et vultu proclamantes. Ibi adesse debent decani, id est, archipresbyteri parochiarum, id est, presbyteri pœnitentium, qui eorum conversationem diligenter inspicere debent, et secundum modum culpæ, pœnitentiam per præfixos gradus injungant. Post hæc in Ecclesiam eos introducat, et cum omni clero septem pœnitentiæ Psalmos in terram prostratus cum lacrymis pro eorum absolutione decantet. Tunc resurgens ab oratione, juxta quod canones jubent, manus eis imponat, aquam benedictam super eos spargat, cinerem prius mittat, deinde cilicio capita eorum cooperiat, et cum gemitu et crebris suspiriis eis denunciaret, quod sicut Adam projectus est de paradiso, ita et ipsi ab Ecclesia pro peccatis abjiciuntur. Post hæc jubeat ministris ut eos extra januas Ecclesiæ expellant. Clerus vero prosequatur eos cum Responsorio: In sudore vultus tui vesceris pane, etc., ut videntes sanctam Ecclesiam pro facinoribus suis tremefactam atque commotam, non parvipendant pœnitentiam. In sacra autem Domini cœna, rursus ab eorum decanis et eorum presbyteris, Ecclesiæ liminibus repræsententur.

CAP. XXVII. — *Ut pœnitentes quando pœnitentiam petunt impositionem manuum consequantur.*

(*Ex eodem, capite 7.*) Pœnitentes tempore quo pœnitentiam petunt, impositionem manuum, et cilicium super capita a sacerdote, sicut ubique constitutum est, consequantur. Si autem comas non deposuerint, aut vestimenta non mutaverint, abjiciantur.

CAP. XXVIII. — *Qua auctoritate modus pœnitentiæ peccata confitentibus imponi debet.*

(*Ex concilio Moguntin., capite 10.*) Modus tempusque pœnitentiæ peccata sua confitentibus, aut per anti-

quorum canonum institutionem, aut per sanctarum Scripturarum auctoritatem, aut per ecclesiasticam consuetudinem probatam imponi debet a sacerdotibus. Nam qui peccatis gravibus leves quosdam et inusitatos imponunt pœnitentiæ modos, consuunt pulvillo secundum propheticum sermonem, sub omni cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas : sed discretio servanda est inter pœnitentes publice, et absconse. Nam qui publice peccat, oportet ut publice multetur pœnitentia, et, secundum ordinem canonum, pro merito suo excommunicetur, et reconcilietur.

CAP. XXIX. — *Quod diversitas culparum, diversitatem faciat pœnitentiarum.*

(*Ex dictis August.*) Diversitas culparum, diversitatem facit pœnitentiarum. Nam et corporum medici, diversa medicamenta componunt, ut aliter vulnera, aliter morbum, aliter tumores, aliter putredines, aliter caligines, aliter contractiones, aliter combustiones curent. Ita et spirituales medici, diversis curationum generibus animarum vulnera sanare debent : sed quia hæc paucorum est ad purum scilicet cuncta cognoscere, et curare, et mederi, atque ut in integrum salutis statum valeant revocare, ideo solerter admonemus doctum quemque sacerdotem Christi ut non ex suo sensu, sed secundum canonum statuta, et traditiones Patrum universa disponat, et conditionem utriusque sexus, ætatem, paupertatem, causam, statum, personam cujusque pœnitentiam agere volentis, ipsum quoque cor pœnitentis inspiciat : et secundum hæc, ut sibi visum fuerit, ut sapiens medicus, singula quæque dijudicet.

CAP. XXX. — *Quod multi sint fructus pœnitentiæ.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Multi sunt pœnitentiæ fructus per quos ad expiationem criminum pervenitur. Non enim tantum simplici illo pœnitentiæ nomine salus æterna repromittitur, ut illud apostolicum : Pœnitentini, inquit, et convertimini ut deleantur peccata vestra. Et illud propheticum : Cum conversus ingemueris tunc salvus eris, propter illum nudum gemitum, et propter illud nudum nomen pœnitentiæ, nullus salvabitur, sed per veram confessionem, et sacerdotis intelligentis consilium, et per charitatis affectum, et per eleemosynarum fructum, peccatorum moles subruitur.

CAP. XXXI. — *Cur canones præfigant non perfecte pro unoquoque crimine tempus et mensuram pœnitentiæ.*

(*Ex dictis Hieronym.*) Mensuram autem temporis in agenda pœnitentia, idcirco non satis aperte præfigunt canones pro unoquoque crimine, ut de singulis dicant, qualiter unumquodque emendandum sit, sed magis in arbitrio antistitis intelligentis relinquendum statuunt : quia apud Deum non tam valet mensura temporis quam doloris, nec abstinencia tantum ciborum quam mortificatio vitiorum. Propter quod tempora pœnitentiæ, fide et conversatione pœnitentum, abbrevianda præcipiunt, et negligentia

A protelanda existimant : tamen pro quibusdam culpis, modi pœnitentiæ sunt impositi, juxta quos cæteræ perpendedæ sunt culpæ, cum sit facile per eosdem modos vindictam et censuram canonum æstimare.

CAP. XXXII. — *De illis qui pœnitentiam sibi injunctam adimplere festinant.*

(*Ex Pœnitentiali Romano.*) Unumquemque hominem accedentem ad pœnitentiam si videris acriter et assidue stare in pœnitentia, statim remissius age adversus eum. Qui vero potest jejunare quod impositum est ei, noli prohibere, sed permitte : magis enim laudandi sunt hi qui celeriter debitum pondus persolvere festinant : quia jejunium debitum est pondus, et sic amandum his qui pœnitentiam agunt ; quia si jejunaverit, et compleverit quod illi mandatum est a sacerdote, purificabitur a peccatis. Quod si iterum ad pristinam consuetudinem peccati reversus fuerit, sic est quomodo canis qui revertitur ad vomitum proprium. Omnis itaque pœnitens non hoc solum debet jejunare quod illi mandatum est a sacerdote, verum etiam postquam compleverit ea quæ illi jussa sunt, debet quantum ipsi visum fuerit jejunare. Si enim egerit ea quæ illi sacerdos præceperit, illa peccata tantum quæ confessus est remittentur. Si vero postea ex sua voluntate jejunaverit, mercedem sibi acquirat, et regnum cælorum. Qui ergo totam septimanam jejunat pro peccatis, sabbato et dominica die manducet et bibat quidquid ei aptum fuerit : custodiat tamen se a crapula et ebrietate : quia omnis luxuria de ebrietate nascitur. Ideo beatus Paulus prohibuit dicens : Nolite inebriari vino, in quo est luxuria : non quia in vino est luxuria, sed in ebrietate.

CAP. XXXIII. — *Ut quotiescunque aliqui ad pœnitentiam accesserint, sacerdotes jejuniis et orationibus cum eis communicare debeant.*

(*Ex Pœnitentiali Theod.*) Quotiescunque Christiani ad pœnitentiam accedunt, jejunia injungimus, et nos communicare cum eis debemus in jejunio, unam aut duas septimanas, aut quantum possumus, ut non dicatur nobis quod sacerdotibus Judæorum dictum est a Domino : Væ vobis legisperitis, qui aggravatis homines, et imponitis super humeros eorum onera gravia, et importabilia, ipsi autem uno digito vestro non tangitis sarcinas ipsas. Nemo enim potest sublevare cadentem sub pondere, nisi inclinaverit se ut porrigat ei manum. Neque ullus medicorum vulnera infirmantium potest curare nisi fetoribus particeps fuerit. Ita quoque nullus sacerdotum, vel pontifex peccatorum vulnera curare potest, animabus peccata auferre, præstante sollicitudine et oratione lacrymarum. Necesse est ergo, fratres charissimi, vos sollicitos esse pro peccantibus : quia sumus alterutrum membra. Ideoque et nos si viderimus aliquem in peccatis jacentem, festinemus eum ad pœnitentiam per nostram doctrinam vocare. Et quotiescunque dederis consilium peccanti, simul quoque da illi pœnitentiam statim, quantum debeat jejunare, aut eleemosynis redimere peccata sua : ne forte obliviscaris quæ tibi jam dixit, et iterum ne-

cesse sit tibi interrogare, et forsitan erubescet iterum peccata sua confiteri, et invenietur jam amplius iudicari.

CAP. XXXIV. — *Quod contingat hominem interdum animi motu, interdum carnis fragilitate peccare.*

(*Ex concilio Cabillon., capite 32.*) Sed et hoc emendatione indigere perspeximus, quod quidam dum confitentur peccata sua sacerdotibus non plene id faciunt. Quia ergo constat hominem ex duabus esse substantiis, anima videlicet et corpore, et interdum animi motu, interdum carnis fragilitate peccatur, solerti indagazione debent inquiri ipsa peccata, ut utrisque plena sit confessio, scilicet ut et ea confiteantur quæ per corpus gesta sunt, et ea quibus in sola cogitatione delinquitur. Instruendus est itaque peccatorum suorum confessor, ut de octo principalibus vitiis, sine quibus in hac vita difficile vivitur, confessionem faciat: quia aut cogitatione, aut, quod gravius est, opere, eorum instinctu peccavit: odium etenim, invidia, superbia, vel cæteræ hujuscemodi animæ pestes tanto periculosius lædunt, quanto subtilius serpunt.

CAP. XXXV. — *Ut pœnitentia absque personæ acceptione imponatur.*

(*Ex concilio Carthag., capite 7½.*) Ut sacerdos pœnitentiam imploranti, absque personæ acceptione, pœnitentiæ leges injungat.

CAP. XXXVI. — *De incestis occulte commissis.*

(*Ex dictis Aug.*) Si quis incestum occulte commiserit, et sacerdoti occulte confessionem egerit, indicetur ei remedium canonicum quod subire debuisset si ejus facinus publicatum fuisset. Verum quia latet commissum, detur ei a sacerdote consilium, ut saluti animæ suæ pro occulta pœnitentia proficiat, hoc est ut veraciter ex corde se graviter deliquisse confiteatur, et per jejunia et eleemosynas vigiliisque ac sacras orationes cum lacrymis se purgare contendat, et sic se ad spem veniæ pro misericordia Dei pervenire confidat.

CAP. XXXVII. — *Ut inter pœnitentes publice et absconse, discretio servanda sit.*

(*Ex concilio Moguntin., capite 21.*) Ut discretio servanda sit inter pœnitentes, qui publice, et qui absconse pœnitere debeant.

CAP. XXXVIII. — *De illis qui negligunt pœnitentiam.*

(*Ex concilio Carthag., capite 75.*) Ut negligetiores pœnitentes, tardius recipiantur.

CAP. XXXIX. — *Ut pœnitentem ex corde magna exhilaratione sacerdotes suscipere debeant.*

(*Ex dictis Basilii episcop.*) Pœnitentem ex corde ita oportet suscipi, sicut Dominus ostendit, cum dicit: Quia convocavit amicos suos, et vicinos, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quam perdideram.

CAP. XL. — *Ut secundum differentiam peccatorum, episcopi arbitrio pœnitentiæ tempora decernantur.*

(*Ex concilio African., capite 10.*) Ut pœnitentibus secundum differentiam peccatorum, episcopi arbitrio pœnitentiæ tempora decernantur, et ut presbyter

A inconsulto episcopo non reconciliet pœnitentem, nisi absentia episcopi necessitate cogente. Cujuscunque autem pœnitentis publicum et vulgatissimum crimen est, quod universam ecclesiam commoverit, ante absidam manus ei imponatur.

CAP. XLI. — *De his qui jam peccare cessaverunt, et perfecte pœnituerunt ut communicatio eis in ipsa pœnitentia concedatur.*

(*Ex concilio Laodicen., capite 2.*) De his qui diversis facinoribus peccaverunt, et perseverantes in oratione conversionem a malis habuere perfectam, pro qualitate delicti, talibus post pœnitentiæ tempus impensum, propter clementiam et bonitatem Dei communicatio concedatur.

B CAP. XLII. — *De lapsis, quomodo eos fraterno affectu corripere, et consolari debeant, ut non incidant in insidias diaboli, et desperent.*

(*Ex epist. Calis. papæ.*) Sed si aliquis lapsus quoquo modo fuerit, portemus eum, et fraterno corripimus affectu, sicut ait beatus Apostolus: Si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et tu tenteris: Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Porro sanctus David de criminibus mortiferis egit pœnitentiam, et tamen in honore permansit. Beatus quoque Petrus amarissimas lacrymas fudit, quando Dominum negasse pœnituit, sed tamen apostolus permansit; et Dominus per prophetam peccantibus pollicetur, dicens: Peccator in quacunque die conversus ingemuerit, omnium iniquitatum illius amplius non recordabor. Errant enim qui putant sacerdotes post lapsum, si condignam egerint pœnitentiam, Domino ministrare non posse, et suis honoribus frui, si bonam deinceps vitam duxerint, et suum sacerdotium condigne custodierint. Et ipsi qui hoc putant, non solum errant, sed etiam traditas Ecclesiæ claves dissipare, et abigere videntur. De quibus dictum est: Quæcunque solveris in terra, erunt soluta et in cælo. Alioqui, hæc sententia aut Domini non est, aut non vera. Nos vero indubitanter tam Domini sacerdotes, quam reliquos fideles, post dignam satisfactionem posse revocari ad honores credimus, testante Domino per prophetam. Nunquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat? et qui aversus est, non revertetur? Et alibi: Nolo, inquit Dominus, mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat. Et propheta David pœnitentiam agens, dixit: Redde mihi lætitiæ salutaris tui, et spiritu principali confirma me. Ipse namque post pœnitentiam et alios docuit, et sacrificium Deo obtulit, dans exemplum doctoribus sanctæ Ecclesiæ, si lapsi fuerint, et si condignam pœnitentiam gesserint, utrumque facere posse et offerre, et alios docere.

CAP. XLIII. — *De lapsis in ordinibus sacris si restaurari possint.*

(*Ex Regest. Gregor. pap. Secundino servo Dei recluso.*) Nam tua sanctitas inde a nobis requisivit, ut tibi rescriberem de sacerdotali officio post lapsum

resurgendi, dum dicis de hoc canones diversos te legisse, diversasque sententias, alias resurgendi, alias nequaquam posse. Nam nos generaliter a Nicæna synodo incipientes, hanc cum reliquis quatuor veneramus: quia ipsam sequentes, cæteræ in cunctis sententiis unanimes concordant. Nos ergo præcedentes Patres sequimur: quia auctore Deo a sacra doctrina illorum non discordamus. A capite itaque incipientes, usque in quartum altaris ministrum hanc formam servandam cognoscimus: ut quia minorem major præcedit, sicut honore est major, ita sit in crimine, et quem major sequitur culpa, major ei implicetur vindicta: et sic postea pœnitentia credatur esse fructuosa. Quid enim prodest triticum seminare et fructum illius non colligere? Aut domum construere, et non illic habitare. Post dignam enim satisfactionem, credimus posse redire ad honorem: Propheta dicente: Nunquid qui cadit non adjiciet ut resurgat? et qui aversus est, non revertetur? Idem et peccatori ait: In quacunq[ue] die conversus ingemueris, tunc salvus eris. Unde et Psalmista ait: Cor mundum crea in me Deus, spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne projicias me a facie tua, et spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Dum enim petiit ne a Deo projiceretur pro lapsi culpa, alienam quippe rex simul et propheta rapuisse se uxorem tremefactus expavit, propheta indicante flagitium suum, pœnitentiam agens addidit: Redde mihi lætitiã salutaris tui, et spiritu principali confirma me. Si enim ipse dignam Deo pœnitentiam non fecisset, nequaquam aliis prædicaret. Ait enim: Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur. Dum enim peccata sua prospexit propheta mundata per pœnitentiam, non dubitavit prædicando castigare aliena: et sic sacrificium de seipso offerre Deo studuit cum dicebat: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Ad hæc ista sufficerent: sed omnis sententia quo plus sacræ Scripturæ testimoniis confirmatur, facilius creditur. De hoc enim propheta dicit: Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. De hoc peccantibus dicitur: Peccator in quacunq[ue] die conversus ingemuerit, omnes iniquitates ejus in oblivionem traduntur. Si enim Redemptor noster, qui peccatores non perdere sed justificare venit, in oblivione peccantium delicta relinquit, quis hominum condemnanda reservet, cum Apostolus dicat: Si Deus justificat, quis est qui condemnet? Ad fontem misericordiæ recurrentes, Evangelicam proferamus sententiam. Gaudebo plus, inquit, super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis qui non indigent pœnitentia. Et ovem perditam, nonaginta novem non errantibus relictis, humero ad ovile reportavit. Si ovis errans post inventionem, ad ovile humero reportatur, cur iste post pœnitentiam ad Ecclesiæ ministerium non revoce-
tur? Quid est ergo gravius carnale delictum admittere sine quo non multi, sed pauci inveniuntur, aut Dei Filium timendo negare? In quo peccato ipsum beatum principem apostolorum Petrum, ad cujus

nunc corpus indigni sedemus, lapsum esse cognoscimus. Sed post negationem pœnitentia secuta est, et post pœnitentiam misericordia data: quia illum ab apostolatu non dejecit, quem ante seipsum negare prædixit. Tibi hæc, fili charissime, dicta, sufficiant, ut illum quem conspicias delicta fletu delere, in conspectu Divinitatis non dubites misericordiam consequi: quia nullum peccantem reversum despicit, qui peccatores sanguine suo redimere venit. Hinc etiam et beatus Augustinus ad Petrum diaconum de fide scribens, ait: Omni homini in hac vita esse potest utilis pœnitentia, quam quocunq[ue] tempore homo egerit, quamlibet iniquus, quamlibet annosus, si toto corde renunciaverit peccatis præteritis, et pro eis in conspectu Dei, non solum corporis, sed etiam cordis lacrymas fuderit, et malorum operum maculas bonis operibus diluere curaverit, omnium peccatorum indulgentiam mox habebit. Hoc enim nobis Dominus prophético promittit eloquio, dicens: Si conversus fueris, et ingemueris, salvus eris. Et alio loco dicitur: Fili, peccasti; ne adjicias iterum, sed et de præteritis deprecare, ut tibi dimittantur. Nunquam peccanti esset indicta pro peccatis deprecatio, si deprecanti non esset remissio concedenda. Sed etiam pœnitentia peccatori tunc prodest, si eam in Ecclesia catholica gerat, cui Deus in persona beati Petri ligandi, solvendique tribuit potestatem, dicens: Quæ alligaveris super terram, erunt ligata et in cælis. Et quæcunq[ue] solveris super terram, erunt soluta et in cælis. In quacunq[ue] igitur homo ætate veram peccatorum suorum pœnitentiam egerit, et vitam suam, Deo illuminante, correxerit, non privabitur indulgentiæ munere: quia Deus, sicut per prophetam dicit, non vult mortem morientis, quantum ut revertatur a via sua mala, et vivat anima ejus. Verumtamen nullus hominum debet sub spe misericordiæ Dei, in suis diutius remanere peccatis, cum etiam in ipso corpore nemo velit sub spe futuræ salutis diutius ægrotare. Tales enim qui ab iniquitatibus suis recedere negligunt, et sibi de Deo indulgentiam repromittunt, nonnunquam ita præveniuntur repentino Dei furore, ut nec conversionis tempus, nec beneficium remissionis inveniant. Ideo unumquemque nostrum sancta Scriptura benigne præmonet, dicens: Ne tardaveris converti ad Dominum, et ne differas de die in diem: subito enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te. Dicit etiam beatus David: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra. Cui beatus quoque Paulus concordat his verbis: Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi a Deo vivo, sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Obdurato igitur vivit corde, qui se non convertit, desperans de indulgentia peccatorum, sive qui sic misericordiam Dei sperat, usque in finem vitæ præsentis, in suorum criminum perversitate remaneat. Proinde diligentes misericordiam

Dei, metuentesque justitiam, nec de remissione peccatorum desperemus, nec remaneamus in peccatis: scientes, quia illa omnium hominum debita sit exactura æquitas justissimi Judicis, quæ non dimiserit misericordia clementissimi Redemptoris. Sicut enim misericordia suscipit, absolvitque conversos, ita justitia repellit et punit obduratos. Hi sunt qui peccantes in Spiritum sanctum, neque in hoc sæculo, neque in futuro, remissionem accipient peccatorum. Nam et de hoc Isidorus Ispalensis episcopus ad inquisitionem Massonis episcopi, ita rescripsit dicens: Verum quod sequenter in epistolis venerabilis fraternitas tua innotuit, nulla est in hujusmodi sententiis decretorum diversitas intelligenda, quod alibi legitur in lapsu corporali restaurandum honoris gradum post pœnitentiam, alibi post hujusmodi delictum nequaquam reparandum antiqui ordinis gradum post pœnitentiam: alibi post hujusmodi delictum nequaquam reparandum antiqui ordinis meritum. Hæc enim diversitas hoc modo distinguitur. Illos enim ad pristinos officii gradus redire canon præcepit, quos pœnitentiæ præcessit satisfactio, vel digna peccatorum confessio. At contra hi qui neque a vitio corruptionis emendatur, atque hoc ipsum carnale delictum quod admittunt, etiam vindicare quadam superstitiosa temeritate nituntur, nec gradum utique honoris, nec gratiam communionis recipiunt. Ergo ita est utraque dirimenda sententia, ut necesse sit illos restaurari in loco honoris, qui per pœnitentiam reconciliationem meruerunt divinæ pietatis. Hi nec immerito consequuntur adeptæ dignitatis statum, qui per emendationem pœnitentiæ, recepisse noscuntur vitæ remedium. Id enim ne forte magis ambiguum sit, divinæ auctoritatis sententia confirmetur. Ezechiel enim propheta, sub typo prævaricatricis Hierusalem ostendit, post pœnitentiæ satisfactionem, pristinum restaurari posse honorem. Confundere, inquit, o Juda, et porta ignominiam tuam. Et post paululum: Et tu, inquit, et filia tuæ, revertimini ab iniquitate vestra. Quod dixit, confundere, ostendit post confusionis, id est peccati opus, debere quemquam erubescere, et pro admissis sceleribus verecundum frontem humi prostratam demergere, pro eo quod dignum confusionis perpetraverat opus. Deinde præcepit ut portet ignominiam depositionis suæ, lugens cum humilitate quod peccaverat. Sicque revocari, secundum prophetam, ad priorem statum poterit.

CAP. XLIV. — *Quod anima, multis gentibus nobilior, sit defenda et multis urbibus pretiosior, quodque non sit desperandum de venia.*

(*Excerptum de libro Joannis Constantinopol. ad Theodorum, cap. 59.*) Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum? Opportunius multo nunc a me, quam tunc a propheta Dei dicitur. Licet enim non urbes multæ, nec gens integra lamentanda sit, anima tamen flenda est multis gentibus nobilior, multisque urbibus pretiosior. Nam si unus qui fecerit voluntatem Dei, melior est quam

A multitudo iniquorum, melior ergo et tu eras quondam quam multitudines Judæorum. Propter quod nemo miretur, si forte prolixioribus ego nunc utar lamentationibus, et amariore profundam fletus, quam tunc propheta profudit. Non enim urbis, ut dixi, captæ excidia defleo, nec vilis vulgi captivitatem lamentor, sed insignis animæ lapsum, et templi in quo Christus habitat excidium. Hæc enim lamentatio insignis animæ quam ego defleo, tanto illa est durior et amarior, quanto et verior. Inde atque est quod ego irremediabiliter plango, quia novi, et incessabiliter lugeo dum recordor. Usquequo iterum te tripudiare videam ad prioris gloriæ statum? Quod etsi apud homines impossibile videtur, apud Deum tamen omnia possibilia sunt. Ipse est enim qui allevat de terra inopem, et de stercore erigit pauperem, ut collocet eum cum principibus populi sui. Ipse est qui sterilem facit matrem super filios lætantem. Non ergo dubites, neque desperes mutari te posse in melius. Si enim tantum potuit diabolus, ut a celsis virtutum fastigiis, in profundum te duceret malorum, quanto magis poterit Deus ad bonorum verticem revocare, et non solum in id te restituere quod fuisti, sed beatiorem multo quam prius videbaris, efficere? Tantum est ne concidas animo, neque spem abscindas bonorum. Ne, quæso, ne accadat tibi quod impiis solet. Non enim peccatorum multitudo in desperationem adducit animam, sed impietas. Impiorum ergo est desperare salute n, non peccatorum. C Unde divina misericordia pollicetur, dicens: Gaudium erit in cælo coram angelis Dei super uno peccatore. Et post pauca: Stantibus, si ceciderint, minatur pœnam: lapsis, ut surgere appetant, promittit misericordiam. Illos terret, ne præsumant in bonis: illos refovet, ne desperent in malis. Justus es, iram pertimesce ne corruas; peccator es, præsume de misericordia ut surgas. Et sicut lapsus gravissimus cervicibus animæ incumbens, semper eam deorsum in terram cogit aspicere, ad Deum vero sursum non sinit oculos levare: sic virilis animæ suum pondus, ut ait Propheta: Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. D Etenim mulier illa, quæ in Evangeliiis drachmam quam perdiderat invenit, convocat amicas et vicinas, ut congratulentur ei. Et ego convocabo amicos tuos meosque, et vicinos nostros deprecabor eos convenire, ut non gaudeant, sed ut lugeant mecum, nec ut gratulentur, sed ut lamententur, et ingentem planctum, sublevatis ad cælum una mecum vocibus reddant, dicendo ad eos: Ululate mecum, amici, plangite et profundite fontes fletuum, non quia auri pondus immensum, nec talenta auri perdiderim, sed quia horum omnium charior, et omni auro gemmarum, omnique nobilitate pretiosior amicus, nescio quomodo lapsus usque in ipsum fertur perditionis profundum. Noli desperare de lapsu, ne cadas. Qui enim alium desperat, habet veniam. Qui vero desperaverit semetipsum, nullam, quia

ille non est dominus mentis alterius. Sicut ergo et anima, si semel salutem suam cœperit desperare, jam nec intelligit quomodo, vel in quæ mala præcipitur: ita et qui desperatione capti sunt, intolerabiles fiunt, et per omnes malitiæ vias discurrunt. Exsurge, exsurge, quæso, expergiscere aliquando: et diabolicam hanc depone temulentiam. Parce cunctis qui pro tua desperatione desperant, ne putent se viam virtutis incedere, si te ad eam redisse non videant. Respice, quæso, te, quantus nunc mœror omnium sanctorum fratrum habeat chorum, et quanta lætitia atque exultatio incredulis fiat, quantaque eis ad præcipitia luxuriæ decrescat auctoritas. Nec erit post hæc aliquis, qui quolibet lapsu dejectus, non statim resurgere cupiat, et statim se reparare festinet.

CAP. XLV. — *Quod nullus a consolatione vulnerari fratris se subtrahere debeat.*

(*Item Joannes Constantinop. ad eundem Theodorum de lapsu Bacharii, capite 60.*) Ubi est misericordia Christianæ religionis, quam magister noster sacrificio docuit esse meliorem? Ecce jacet frater ab hoste percussus, adhuc forsitan palpitans, et vos quasi sine vulnere revertimini, nec consolationem plagæ illius deferre tentatis? nolite esse sine formidine, fratres, fortiorem percussit inimicus, ut facilius ei aditus esset ad reliquos. Ut quid ergo spernitis vulneratum, aut sicut putatis et mortuum? Melior concubina Saul filia Resfa, quæ corpora defunctorum quos David pro Gabaonitarum ultione percusserat, eo usque accincta sacco, hoc est cilicio, custodivit, donec eis roraret aqua de cœlo, id est, donec pro venia eorum misericordiæ cœlestis scintilla defluerat. Melior fuit ille Judas Machabæus, qui etiam pro mortuis fratribus orationem credidit esse faciendam: quos damnata de Iamnia civitate idolorum dona prostraverant. Utquid, rogo, medicus noster inter librorum suorum oculos tot constituet genera pigmentorum? Si nihil est ex emplastris ejus quo sanari possit vulnus quod percussit inimicus: etsi placet, aperiemus scholam medicinæ nostræ, et a principio canonis vulnerum, ac medicaminum species perquiramus. Ecce in ipsius introitu scholæ occurrunt illi seminis carnalis auctores, qui venato serpentis dente percussi, non statim pœnæ mortis addicti sunt, sed ejecti de paradisi deliciis, id est de Ecclesiæ libertate et sacri communionis ministerii.

CAP. XLVI. — *De eadem re.*

(*Item ejusdem.*) Unde vides quia sic peccati contagione maculamur. Ne quæso, beatissime mihi, fratrem nostrum in profundum putei sub iniqui principis potestate demersum, desperationis lapidibus obruamus. Imitemur illum Æthiopem, qui sanctum Hieremiam in lacu ab iniquo rege demersum, assumptis XXX hominum auxiliis, et missis ad eum pannis et funibus veteribus liberavit. Facilis ne esto ad lapsum, ruinamque miserorum. Porridge manum jacenti fratri, qui confusus pudore peccati, nec erigere se,

aut oculos audet attollere. Comple legem Mosi. Cecidit asinus fratris sub pondere, hoc est, caro evicta peccato, acclina te, et humilia, et subleva de ruina. Quid erubescis conjungi homini peccatori? Respice illum qui dicit: Noli nimium esse justus. Magister noster a latronibus vulneratum non solum cura dignum judicat, verum etiam ad stabulum suum et ovile perduxit. Et tu ergo collige fratrem quem diabolus latro percussit. Consigna stabulario, id est, beato episcopo, qui si quid in eo impenderit, amplius a Domino consequetur.

CAP. XLVII. — *De eadem re.*

(*Item idem.*) Evangelicus sermo dixit: Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum solus. Si te audierit, lucratus es eum, et cætera quæ continent sermo præcepti. Vide quid dicit. Ne exhilarentur filii incircumcisorum. Filii enim incircumcisorum, sunt homines sæculi, in præputii sui errore, et gentilitate viventes. Hi ergo exhilarantur, cum audiunt ruinam militis Christi. Peccatum igitur celetur, et adhibeatur emendatio. Nos enim consolationis linteamina, et cœlestis spei pigmenta tribuamus. Ipse autem infra sepulcrum secreti sui confessus peccati pudore contineatur, ubi conscientia verberet laceretur: qui totas in eo obligat putredines peccatorum, donec nullum ex se fetorem famæ turpis emittat.

CAP. XLVIII. — *De eadem re.*

(*Ex epist. Joannis Constantinopol. ad Theodorum.*) Qualiter, rogo, de misericordia Domini possumus desperare, qui etiam Pharaonem arguit, quare nequam pœnitere dignatus sit, dicens: Brachia Pharaonis regis Ægypti contrivi, et non est deprecatus ut daretur in eo sanitas, et redderetur ei virtus ad comprehendendum gladium. Salomon ille mirabilis, qui meruit astitrici Dei, hoc est sapientiæ Dei copulari, in alienigenarum incurrit amplexus, et vinculis libidinis laqueatus, etiam sacrilegii horrore se poluit: quia simulacrum Cathmos Moabitico idolo fabricavit. Sed quia per propheticam vocem culpam erroris agnovit, numquam misericordiæ cœlestis extorris est. At forsitan dicas: In neutro Testamento lego neque eum pœnituisse, neque misericordiam consecutum.

CAP. XLIX. — *Post pœnitentiam neminem ad clericatum admittendum.*

(*Ex decr. Syricii papæ, capite 14.*) Illud quoque nos par fuit prævidere, ut sicut pœnitentiam agere cuiquam non conceditur clericorum: ita et post pœnitentiam ac reconciliationem, nulli unquam laico liceat honorem clericatus adipisci: quia quamvis sint omnium peccatorum contagione mundati, nulla tamen debent gerendorum sacramentorum instrumenta suscipere, qui dudum fuerint vasa vitiorum.

CAP. L. — *Gravibus criminibus implicitos ad clericum admissos, magnis quoque vitiis involutos clericos officio non motos, comperit Gelasius.*

(*Ex decr. Gelasii papæ, capite 18.*) Comperimus etiam, horrendis quibusdam criminibus implicatos,

tota discretione summota, non solum de factis atrocibus necessariam pœnitundinem non habere, sed nec aliqua correptione penitus succedente, ad divinum ministerium honoremque contendere. Nonnullos autem in ipsis ordinibus constitutos, gravibus delinquentes facinoribus non repelli, cum et Apostolus clamet : Nemini cito manus imponendas, neque communicandum peccatis alienis : et majorum veneranda constituta pronuncient ; hujusmodi etiam si forte subrepserint, tam qui ante peccaverunt, dejectos oportere depelli, quam sacre professionis oblitos prævaricatoresque sancti præpositi procul dubio submovendos.

CAP. LI. — *De illis qui loca sanctorum sub prætextu religionis inconsulte peragrant.*

(*Ex concilio Cabillon., cui interfuit Carolus imper., capite 45.*) Nam et quibusdam qui Romam, Turonumve, et alia quædam loca sub prætextu orationis inconsulte peragrant plurimum erratur : sunt presbyteri et diacones, et cæteri in clero constituti, qui negligentem viventes in eo purgari se a peccatis putant, et ministerio suo fungi debere si præfata loca attingant. Sunt nihilominus laici qui putant impune se, aut peccare, aut peccasse : quia hæc loca oraturi, frequentant. Sunt quidam potentum qui acquirendi census gratia sub prætextu Romani, sive Turonici itineris multa acquirunt, multos pauperum opprimunt, et quod sola cupiditate faciunt, orationum sive sanctorum locorum visitationis causa se facere videri affectant. Sunt pauperes qui vel ideo id faciunt, ut majorem habeant materiam mendicandi, de quorum numero sunt illi qui circumquaque vagantes illo se pergere mentiuntur : vel quia tantum sunt vecordes, ut putent se sanctorum locorum sola visione a peccatis purgari, non attendentes quod ait beatus Hieronymus : Non Hierosolymam vidisse, sed Hierosolymis bene vixisse, laudandum est. De quibus omnibus imperatoris, qualiter sint emendanda, sententia exspectetur : qui vero peccata sua sacerdotibus in quorum sunt parochiis confessi sunt, et ab his agendæ pœnitentiæ consilium acceperunt, si orationibus insistendo, eleemosynas largiendo, mores componendo, vitam emendando, apostolorum limina, vel quorumlibet sanctorum invisere desiderant, horum est devotio modis omnibus colaudanda.

CAP. LII. — *De omni peccatore, quoties ceciderit, quod toties resurgere debeat.*

(*Ex dictis Sosii cujusdam eremitæ.*) Dum quidam frater abbatem Sosium tali sermone frequenter requireret, dicens : Quid faciam, Pater, quoniam cecidi? illi respondit : Surge inquit. Illo vero se exsurrexisse, et iterum cecidisse professo, respondit : Iterum adhuc surge. Cum autem frater frequenter surrexisse et frequenter cecidisse narraret, eodem vero senex utebatur sermone, exclamans, Ne desistas surgendo. Cui frater ait : Usquequo possum surgere, Pater, explana? Senex dixit : Usquequo, aut in bono ope-

re, aut in malo depressus occumbas. In quo enim opere fuerit homo depressus, in eo judicabitur.

CAP. LIII. — *Ut justum sit omni homini quod se reprehendat.*

(*Ex dictis Pimeni cujusdam eremitæ.*) Quidam frater requisivit abbatem Pimenem, dicens : Quid est, pater, quod dicit Apostolus : Omnia munda mundis? At ille dixit ei : Si quis ad hunc sermonem pervenire potuerit, ut eum intelligat, videbit se minorem esse totius creaturæ. Cui frater : Et quomodo possum minorem me videre ab eo qui homicida est? Respondit senex : Si potuerit homo ad hunc sermonem Apostoli pervenire, et viderit hominem qui forte occidit alium, dicit in semetipso : Iste quidem hoc solum peccatum fecit : ego autem omni hora homicidium committo, meipsum interficiens. Et cum frater requireret quomodo hoc possit fieri, respondit : Hæc sola est hominis justitia, ut semetipsum reprehendat. Tunc enim justus est, cum sua peccata condemnat.

CAP. LIV. — *Ut nullus fratrem condemnet antequam Deus illum dijudicet.*

(*Ex dictis cujusdam eremitæ.*) Venit aliquando abbas Isaac in cœnobio, et vidit illic fratrem negligentem : et iratus jussit eum expelli de cœnobio. Cum ergo regrederetur ad habitaculum suum, venit angelus Domini et stetit ante ostium cellulæ ejus, dicens : Non te permitto ingredi. At ille rogabat ut ejus culpa manifestaretur. Et respondens angelus, dixit : Deus transmisit me, dicens : Vade, dic Isaac : Ubi jubes ut mittamus illum fratrem qui peccavit? At ille mox egit pœnitentiam, dicens : Peccavi, Domine, indulge mihi. Et dicit ei angelus : Exsurge, indulgeat tibi Dominus : sed ne iterum hoc facias ut quemquam condemnes, antequam Deus illum dijudicet. Tulerunt homines sibi judicium, et non mihi illud dimittunt, dicit Dominus. Hoc autem dictum est, quia si contigerit de illis perfectis aliquem, vel in parvo peccare, non mox prodatur.

CAP. LV. — *Quod justa obedientia justis muneribus remuneretur.*

(*Ex dictis cujusdam eremitæ.*) Quidam ex patribus in extasi positus, vidit quatuor ordines ante Deum : et primus quidem ordo erat hominum infirmantium, et gratias agentium Deo. Secundus vero erat eorum qui hospitalitatem sectantur, et in hoc ministrant. Tertius vero illorum qui solitudinem sectantur. Quartus vero illorum qui propter Deum in obedientia subjecti sunt patribus. Erat ergo illis tribus ordinibus hic ordo superior qui obedientiam exhibebat, et habebat torquem aureum, et majorem gloriam præ cæteris possidebat. Dicit autem senex ei qui sibi hoc in extasi demonstrabat, quia isti alii omnes habent aliquam requiem ad implendas proprias voluntates. Hic ergo qui obedientiam exercet, omnes voluntates relinquit, totus pendet in voluntate Patri jubentis, et ideo majorem gloriam præ cæteris est sortitus.

CAP. LVI. — *De illis qui ex industria peccant, et promittunt sibi quamdam impunitatem peccandi propter largitionem eleemosynarum.*

(*Ex concilio Cabillon., capite 36.*) Sed nec hoc prætereundum putavimus quod quidam ex industria peccantes, propter eleemosynarum largitionem quamdam sibi promittunt impunitatem. Eleemosyna enim extinguit peccatum, juxta illud : Ignem ardentem extinguit aqua, et eleemosyna extinguit peccatum. Sed ea quæ aut necessitate, aut casu, aut qualibet fiunt fragilitate. Ea vero quæ ex industria ad cujuslibet libidinem explendam idcirco fiunt ut eleemosynis redimantur, nequaquam eis redimi possunt : quia qui hoc perpetrant videntur Deum mercede conducere, ut eis impune peccare liceat. Non ergo idcirco quis peccare debet ut eleemosynam faciat : sed ideo eleemosynam facere debet, quia peccavit. Mentem enim et corpus quæ libido trahit ad culpam, afflictio et contritio debet reducere ad veniam.

CAP. LVII. — *De his qui peracta pœnitentia ad pristina redeunt volutabra.*

(*Ex decr. Syriaci papæ, capite 10.*) De his vero non incongrue dilectio tua apostolicam sedem credidit consulendam, qui peracta, pœnitentia, tanquam canes ac sues, ad vomitus pristinos et ad volutabra redeunt, et militiæ cingulum, et ludicras voluptates, et nova conjugia, et inhibitos denuo appetiere concubitus, quorum professam incontinentiam generati post absolutionem filii prodiderunt; de quibus : quia jam suffugium non habet pœnitendi, id duximus decernendum, ut sola intra Ecclesiam fidelibus oratione jungantur, sacræ mysteriorum celebritati, quamvis non mereantur, intersint. A Dominicæ autem mensæ convivio segregentur, ut hac saltem districtione correcti, et ipsi sua errata castigent et aliis exemplum tribuant, quatenus ab obscœnis cupiditatibus retrahantur : quibus tamen quoniam carnali fragilitate ceciderunt, viatico munere, cum ad Dominum cœperint proficisci, per communionis gratiam volumus subvenire. Quam formam et circa mulieres, quæ se post pœnitentiam talibus pollutionibus devinxerunt, servandam esse censemus.

CAP. LVIII. — *De pœnitente femina quæ defuncto viro aliis nubere præsumperit.*

(*Ex concilio Arelatensi, capite 2.*) Pœnitentes feminae quæ defunctis viris aliis nubere præsumperint, vel suspecta, vel interdicta familiaritate cum extraneo vixerint, cum eodem ab Ecclesiæ liminibus arceantur. Hæc etiam de viris in pœnitentia positus placuit observari.

CAP. LIX. — *Quod in danda pœnitentia nulla sit personarum acceptio.*

(*Ex concilio Cabillon., cui interfuit Carolus imperator, capite 34.*) Quia igitur Apostolo teste non est personarum acceptio apud Deum, et in omnibus judiciis servanda non est, multo magis in hoc pœnitentiæ judicio præcaveri debet, ut nullus sacerdotum unquam, aut gratia, aut odio alicujus personæ secus judicet, quam quod in canonibus sacris invenit :

A aut quod illi secundum sanctarum Scripturarum auctoritatem, et ecclesiasticam consuetudinem rectius visum fuerit. Si ergo medici qui corporibus medicinam inferre conantur, nequaquam propter personæ cujuslibet acceptionem his quos sanare cupiunt, cauterio, aut ferro, aut duris aliis quibuslibet rebus parcut : multo magis his observandum est, qui non corporum sed animarum medici existunt, neque enim pensanda est pœnitentia quantitate temporis, sed ardore mentis, et mortificatione corporis. Cor autem contritum et humiliatum Deus non despicit.

CAP. LX. — *De illis qui peccata sua sine condigna pœnitentia sibi relaxari fulluntur.*

(*Ex dictis August.*) Quisquis ergo malorum operum sine condigna pœnitentia quemquam veniam a Deo percipere posse dixerit, penitus errat, et, cum deceptus alios decipere festinat, duplici noxa constringitur : hoc est, proprii erroris et alienæ deceptionis.

CAP. LXI. — *Quod tam diu laborare quisque debeat donec possideat Christum.*

(*Ex dictis Gregor.*) Usque tunc laborare debet homo, usquequo possideat Christum. Qui autem illum semel adeptus fuerit, jam non laborat. Permittit tamen Dominus laborare electos suos, ut rememorentur tribulationum laboris, unde semetipsos custodiant, timentes ne tantos labores amittant. Nam et filios Israel ideo Deus per desertum quadraginta annis circumduxit, ut rememoratis tribulationibus, non redirent retrorsum.

CAP. LXII. — *Ut nullus episcopus seu presbyter alterius pœnitentem sine litteris sui episcopi suscipiat.*

(*Ex epist. Felicis papæ, capite 2.*) Curandum vero maxime et omni cautela prævidendum, ne quis fratrum coepiscoporumque nostrorum, aut etiam presbyterorum in alterius civitate vel diœcesi pœnitentem, vel sub manu positum sacerdotis, aut eum qui reconciliatum se esse dixerit, sine episcopi vel presbyteri testimonio, et litteris, ad cujus pertinet parochiam, suscipiat.

CAP. LXIII. — *Ut pœnitentes secundum canones nisi peracta pœnitentia communicare non debeant.*

(*Ex decr. Pii papæ, capite 2.*) Pœnitentes non debent communicare ante consummationem pœnitentiæ.

CAP. LXIV. — *Quod pro ethnico et publicano sit habendus, qui pro peccato commisso pœnitere noluerit.*

(*Ex dictis August.*) Erga eum qui pro peccato commisso non pœnitet, tales esse debemus, sicut Dominus præcepit dicens : Sit tibi sicut ethnicus et publicanus, et sicut Apostolus jubet : Subtrahite, inquit, vos ab omni fratre inordinate ambulante, secundum traditionem quam tradidi vobis.

CAP. LXV. — *Quod a licitis se abstinere debeat, qui illicita se commisisse meminerit.*

(*Ex dictis Gregor. papæ.*) Qui se illicita meminit commisisse, a licitis etiam studeat abstinere : quatenus per hoc Conditore suo satisfaciat, ut qui comitis prohibita, sibimetipsi abscindere debeat etiam concessa.

CAP. LXVI. — *Ut nullus post pœnitentiæ actionem ad militiam sæcularem redire debeat.*

(*Ex epist. Leonis papæ, capite 25.*) Contrarium est omnino ecclesiasticis regulis, post pœnitentiæ actionem redire ad militiam sæcularem. Cum Apostolus dicat: Nemo militans Deo, implicat se sæcularibus negotiis. Unde non est liber a laqueis diaboli, qui se militiæ mundanæ voluerit implicare.

CAP. LXVII. — *De illis qui, relicto religionis proposito, ad sæculum redeunt.*

(*Ex concilio Arrelatensi, capite 3.*) Hi qui post sanctæ religionis propositum apostatant, et ad sæculum redeunt, et postmodum pœnitentiæ remedia non requirunt, communionem non accipiant sine pœnitentia: quos etiam jubemus ad clericatus officium non admitti, et quicumque ille est post pœnitentiam habitum sæcularem non præsumat. Quod si præsumpserit, ab Ecclesia alienus habeatur.

CAP. LXVIII. — *Quod nullus religiosus et sanctus careat peccato.*

(*Ex dictis August.*) Nullus sanctus et verus caret peccato: nec tamen ex hoc desinit esse justus vel sanctus, cum affectu teneat sanctitatem. Non enim naturæ viribus, sed propositi adjumento per Dei gratiam acquirimus sanctitatem: et ideo veraciter se omnes sancti pronuntiant peccatores, quia in veritate habent quod plangent, et si non reprehensione conscientiæ, certe mobilitate et mutabilitate prævaricatrici naturæ.

CAP. LXIX. — *Ut pœnitentes a conviviis et ornamentis abstinere debeant.*

(*Ex decr. Lucii papæ, capite 5.*) Quod pœnitentes a conviviis et ornamentis atque alba veste abstinere debeant, et discordes pellantur ab ecclesia, donec ad pacem redeant.

CAP. LXX. — *Ut presbyter pœnitentem non reconciliet, nisi episcopus suus jubeat.*

(*Ex concilio Africano, capite 30.*) Ut presbyter non interrogato episcopo non reconciliet pœnitentem, nisi absentia episcopi, necessitate compellente.

CAP. LXXI. — *Ut nullus in ecclesiastico ordine per manus impositionem, remedium accipiat pœnitendi.*

(*Ex decreto Leonis papæ ad Rusticum, capite 16.*) Alienum est autem a consuetudine ecclesiastica, ut qui in presbyterali honore, aut in diaconii gradu fuerint consecrati, hi pro crimine aliquo suo per manus impositionem remedium accipiant pœnitendi. Quod sine dubio ex apostolica traditione descendit, secundum quod scriptum est: Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro illo? Unde hujusmodi lapsis ad promerendam misericordiam Dei privata est expectanda secessio. Ubi illis satisfactio si fuerit digna, sit etiam fructuosa.

CAP. LXXII. — *Ut ordinati in gravioribus peccatis deprehensi, non manus impositionem ut laici accipere debeant.*

(*Ex concilio Carthaginiensi, capite 27.*) Item confirmatum est, ut si quando presbyteri vel diaconi in aliqua graviore culpa convicti fuerint, qua eos a ministerio necesse sit removeri, non eis manus tanquam pœnitentibus vel tanquam fidelibus laicis

imponatur, neque permittendum ut rebaptizati ad clericatus gradum promoveantur.

CAP. LXXIII. — *De clericis qui corporali delicto delinquant si restaurari possint.*

(*Ex epistola sancti Isidori ad Massonem.*) Nulla est in hujusmodi sententiis decretorum diversitas intelligenda, quod alibi legitur in lapsu corporali restaurandum honoris gradum post pœnitentiam. Alibi post hujusmodi delictum, nequaquam reparandum prioris ordinis meritum, hæc enim diversitas hoc modo distinguitur. Illos enim ad pristinos officii gradus redire præcepit canon, quos pœnitentiæ præcesserit satisfactio, vel digna peccatorum confessio. At contra hi qui neque a vitio corporis emendantur: ad hoc ipsum carnale delictum quod admittunt, etiam vindicare quadam superstitiosa temeritate nituntur, nec gradum utique honoris, nec gratiam communionis recipiant.

CAP. LXXIV. — *De his qui altario Dei deserviunt, si subito flenda carnis fragilitate corruerint.*

(*Ex concilio Everdensi, capite 5.*) Hi qui altario Dei deserviunt, si subito flenda carnis fragilitate corruerint, et Domino respiciente digne pœnituerint, ita ut mortificato corpore, cordis contriti sacrificium Deo offerrant, maneat in potestate pontificis, vel veraciter afflictos non diu suspendere, vel desidiosos prolixiore tempore, ab Ecclesiæ corpore segregare: ita tamen ut sic officiorum suorum loca recipiant, ne possint ad altiora officia ulterius promoveri: quod si iterato velut canes ad vomitum reversi fuerint, et velut sues in volutabris immersi jacuerint, non solum dignitate officii careant, sed etiam sanctam communionem non nisi in exitu percipiant.

CAP. LXXV. — *Quod conjugati in Quadragesima abstinere debeant ab uxoribus.*

(*Ex concilio Elibertan., capite 5.*) Qui in Quadragesima ante Pascha cognoverit uxorem suam, et noluerit abstinere ab ea, unum annum pœniteat, aut pretium videlicet viginti quinque solidorum ad Ecclesiam tribuat, aut pauperibus dividat. Si per ebrietatem et sine consuetudine acciderit, quadraginta dies pœniteat.

CAP. LXXVI. — *De illis qui in Quadragesimæ diebus carnem manducare præsumunt.*

(*Ex concilio Toletan.*) Quicumque in Quadragesimæ diebus esum carniæ præsumpserit attentare, non solum reus erit resurrectionis Dominicæ, verum etiam alienus ab ejusdem diei sancta communione. Et hoc illi cumuletur ad pœnam, ut in ipsius anni circulo ab omni esu carniæ absterneat: quia sacris diebus abstinentiæ oblitus est disciplinam.

CAP. LXXVII. — *De fratre non peccante ad mortem, et ad mortem.*

(*Ex epist. Joannis Evangel.*) Qui scit fratrem suum peccare non ad mortem, postulet pro eo, et dabit ei vitam Deus. Si quis usque ad mortem, peccat, quia est peccatum usque ad mortem non pro illo dico, ut roget quis.

CAP. LXXVIII. — *Quod difficile sit graviter peccanti sub gradu manere in gradu.*

(*Ex dictis Hierony.*) Quicumque dignitatem gradus divini non custodiunt, contenti fiant animam salvare: reverti enim in eum gradum in quo antea fuerant, difficile est.

CAP. LXXIX. — *De eadem re.*

(*Ex dictis Basilii episcop.*) Qui sub gradu peccat, debet excommunicari, quia magna est dignitas huius nominis: tamen potest redimere animam suam post pœnitentiam, ad priorem enim gradum venire difficile est.

CAP. LXXX. — *De eadem re.*

Qui sub gradu cecidit, post pœnitentiam contentus fiat baptizare, communionem infirmis dare, et altario tantummodo ministrare.

CAP. LXXXI. — *De eadem re.*

(*Ex dictis S. Isidor.*) Isidorus in evangelio Ephesi præpositum, id est, sacerdotem ostendit juxta Malachiam qui dicit: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem exquirent ex ore ejus: quia angelus Domini exercituum est. Candelabrum enim angeli doctrina sacerdotis, vel honor potestatis, quam gestat intelligitur. Candelabrum enim sacerdotis: quia charismata intelliguntur honoris, tunc penitus juxta Joannem movetur, quando post delicta, neglecta pœnitentia, admissa scelera non desunt. Non enim dicit, quia cecidisti movebo candelabrum tuum, sed nisi pœnitentiam egeris, movebo candelabrum tuum.

CAP. LXXXII. — *Quod post septem annos pœnitentem sacerdotem censura canonum in pristinum statum remeare præcipiat.*

(*Item idem.*) Canonum censura post septem annos remeare pœnitentem sacerdotem in statum pristinum præcepit, non expletione proprii arbitrii, sed potius ex sententia divini iudicii. Nam legitur, quia Maria soror Aaron prophetissa, dum obrectationis adversus Mosem incurrisset delictum, illico stigmate lepræ percussa est. Quumque petisset Mosen ut emundaretur, præcepit eam extra castra egredi septem diebus, et post emundationem rursus eam castris reverti. Maria ergo soror Aaron caro intelligitur sacerdotis. Quæ dum superbiæ dedita sordidissimis corruptionum maculatur erroribus moretur extra castra septem diebus, id eat, a collegio Ecclesiæ sanctæ septem annis projiciatur, quibus post emendationem vitiorum, loci sive pristinae dignitatis recipiat meritum.

CAP. LXXXIII. — *De populi necessario quod inultum soleat præterire.*

(*Ex decr. Innocentii papæ episcopis de Macedonia missis.*) Prævideat ergo dilectio vestra hactenus talia transisse, et advertite quod utique ut dicitis necessitas imperavit, in pace etiam Ecclesias constitutas non posse præsumere, sed ut sæpe accidit, quoties a populis, aut a turba peccatur, quia in omnes propter multitudinem non potest vindicari inultum solere transire. Priora ergo dimittenda dico Dei iudicio, de

PATROL. CXL.

reliquo maxima sollicitudine præcavendum, non enim hic, ut mihi videtur, iste doctor apostolicus dicit non necessariam esse populo pro male commissis agere pœnitentiam, sed quia in omnes propter multitudinem non potest vindicari, priora dimittenda Dei iudicio, de reliquo maxima sollicitudine præcavendum, ne fiant.

CAP. LXXXIV. — *De illis qui scabiem, aut vermiculos comedunt, vel urinam bibunt.*

(*Ex Pœnitentiæ Bedæ.*) Qui comedit scabiem, aut vermiculos, qui pediculi dicuntur, vel urinam bibit, sive stercora comedit: si infantes sint vel pueri, vapulent; si in virili ætate, viginti dies pœniteant: et utrique cum impositione manus episcopi sanentur.

CAP. LXXXV. — *De illis qui animalia a bestiis dilacerata, vel laqueis strangulata comedunt.*

(*Ex Pœnitentiæ Theodori.*) Animalia quæ a lupis, seu canibus lacerantur, non sunt comedenda, nec cervus, nec capreus, si mortui inventi fuerint, nisi forte ab homine adhuc viva occidantur prius, sed porcis et canibus dentur. Aves vero et cætera animalia, si in retibus strangulantur, non sunt comedenda: nec si accipiter oppreserit, et si sic mortua inveniuntur: quia in Actibus apostolorum præcipitur abstinere a fornicatione, a sanguine, et suffocato, et idololatria.

CAP. LXXXVI. — *De apibus, si occiderint hominem.*

(*Ex eodem.*) Apes si occidunt hominem, ipsæ quoque occidi festinentur, mel tamen manducetur.

CAP. LXXXVII. — *De porcis et gallinis, si sanguinem hominis comederint.*

(*Ex eodem.*) Si porci vel gallinæ sanguinem hominis comedunt, mox occidantur, et intralia projiciantur, et cætera caro manducetur. Si autem tardatur occisio, non manducetur. Si autem cadavera lacerverint mortuorum, macerentur, et post anni circumcomendantur. Si autem porci occiderint hominem, statim interficiantur et sepeliantur.

CAP. LXXXVIII. — *De illis qui carnem immundam, vel morticinam comedunt.*

(*Ex eodem.*) Qui manducat carnem immundam, aut morticinam, aut dilaceratam a bestiis, XL dies pœniteat: si enim necessitate famis contingit, multo levius est.

CAP. LXXXIX. — *De illis qui cibum immunda manu tactum comederint, vel si canis, aut aliquod animal immundum cibum tetigerit.*

(*Ex eodem.*) Quod si casu quis immunda manu cibum tangit, vel si canis, vel pilax, aut cattus, musve, aut animal immundum, sanguinem hominis edit, non nocet, et qui pro necessitate famis manducat animal quod immundum videtur, vel avem, vel bestiam, misericorditer pœniteat.

CAP. XC. — *De illis qui sanguine vel aliquo, immundo polluuntur.*

(*Ex eodem.*) Qui sanguine, vel quocumque immundo polluitur, si nescit qui manducat, leve est: si autem scit, pœniteat juxta modum pollutionis.

CAP. XCI. — *De illis qui sanguinem, aut semen biberint.*

(*Ex eodem.*) Qui sanguinem, aut semen biberit, sciens pro aliqua re, tres annos pœniteat.

CAP. XCII. — *De piscibus mortuis in flumine inventis.*

(*Ex eodem.*) Piscis mortuus in flumine inventus non est edendus : quia non est venatio hominis : si vero piscando tactus fuerit, et ipso die inventus fuerit, qui non hæsitat, manducet, qui autem dubitat, non manducet.

CAP. XCIII. — *De clericis qui a dæmonio vexantur.*

(*Ex concilio Aurelian., cap. 6.*) Si quis clericus vexatus fuerit a dæmonio, decem annos pœniteat, et inter audientes stet, et ad sacros ordines non adducatur. Si bene egerit, et per Dei gratiam liberatus fuerit, sit in reliquis officiis ecclesiasticis.

CAP. XCIV. — *De illis qui parentum honorem non servant.*

(*Ex Pœnitentiâ Romano.*) Si quis inhonoraverit patrem aut matrem, tres annos pœniteat. Quod si manum levaverit, aut ei percussione intulerit, septem annos pœniteat.

CAP. XCV. — *Quod pœnitenti nulla negotia exercere conveniat.*

(*Ex decr. Leonis papæ, capite 23.*) Qualiter lucri negociantem, aut excusat, aut arguit : quia est honestus questus, et turpis. Verumtamen pœnitenti utilius est dispendia pati, quam periculis negotiationis obstringi : quia difficile est inter ementes, vendentesque commertium, non intervenire peccatum.

CAP. XCVI. — *Ut sacerdotes nulli pœnitentiam injungant ex corde, sed ex auctoritate.*

(*Ex concil. Mogunt., cap. 24.*) Omnibus his actis ventilata est ratio pœnitentiæ, ut sacerdotes certius intelligerent, quomodo confessiones recipere et pœnitentiam secundum canonicam institutionem pœnitentibus deberent indicare.

CAP. XCVII. — *Ut unusquisque presbyter octo principalia vitia per ordinem sciât.*

(*Ex eodem, cap. 5.*) Ventilata est ratio octo principalium vitiorum, ut unusquisque diversitatem illorum sciât, et ab illis domino auxiliante se intelligat custodire, et aliis prædicare.

CAP. XCVIII. — *Ut sacerdotes diligenter examinent confitentium peccata.*

(*Ex eodem, cap. 6.*) Ut episcopi et presbyteri examinent qualiter confitentibus peccata dijudicent et tempus pœnitentiæ constituent.

CAP. XCIX. — *Ut singuli presbyteri capitula auctoritativa habeant ad succurrendum pœnitentibus.*

(*Ex eodem, cap. 26.*) Ut unusquisque presbyter capitula habeat de majoribus, vel minoribus vitiis, per quæ cognoscere valeat, vel prædicare subditis, ut caveant ab insidiis diaboli.

CAP. C. — *De presbyteris qui culpas peccantium reticent, vel minus digne pœnitentes ad reconciliationem adducunt.*

(*Ex decr. Alexandri papæ.*) Ut nemo presbyterorum xenium vel quodcunque emolumentum tem-

porale, imo detrimentum spiritale a quocunque publice peccante, vel incestuoso accipiat, ut episcopo, vel ministris ejus peccatum illius reticeat : nec pro respectu cujusque personæ, aut consanguinitatis, vel familiaritatis, alienis communicans peccatis, hoc episcopo innotescere detrectet, nec a quoquam pœnitente, aut gratia, aut favore, aut munus suscipere præsumat, aut minus digne pœnitentem ad reconciliationem adducat, et ei testimonium reconciliationis ferat, vel quocunque livore alium quenlibet dignius pœnitentem a reconciliatione removeat : quia hoc symoniacum, et Deo et hominibus contrarium est.

CAP. CI. — *De illis qui truncationes membrorum fecerint.*

(*Ex Pœnitentiâ Romano.*) Qui per rixam ictu debilem, vel deformem hominem fecerit, reddat impensas medici, et medium annum pœniteat. Si non habuerit unde reddat, annum unum pœniteat. Si laicus per dolum sanguinem effuderit, reddat illi tantum quantum nocuit : et si non habet unde reddat, solvat in opera proximi sui, quam diu ille infirmus est, et postea XL dies in pane et aqua pœniteat.

CAP. CII. — *De eadem re.*

(*Ex Pœnitentiâ Bedæ presbyteri.*) Qui ictum proximo dederit, et non nocuerit, tres dies pœniteat in pane et aqua. Si clericus, annum vel dimidium. Si quis aliqui quodlibet membrum voluntate sua truncaverit, tres annos pœniteat, unum ex his in pane et aqua. Parvuli invicem se percutientes, tres dies : Si vero adolescentes, XX dies pœniteant.

CAP. CIII. — *De illis qui ducatum præstant, et deprædatores super Christianos ducunt.*

(*Ex Pœnitentiâ Romano.*) Si quis præbet ducatum super Christianos ut deprædentur, et non acciderit strages Christianorum, tres annos pœniteat. Sin vero, ejectis armis, usque ad mortem mundo mortuus vivat.

CAP. CIV. — *De illis qui per amorem venefici sunt.*

(*Ex Pœnitentiâ Theodori.*) Si quis per amorem veneficus fit, et neminem perdidit. Si clericus est, annum pœniteat, in pane et aqua. Si subdiaconus, duo. Si diaconus, tres, unum ex his in pane et aqua, et laicus dimidium annum pœniteat, maxime si per hoc mulieris partum quisque deceperit, tres annos unusquisque superaugeat in pane et aqua, ne homicidiis reus sit.

CAP. CV. — *De illis qui hæreticis nescientes, vel scientes se in aliquibus commiscuerint.*

(*Ex decr. Eutylian. papæ.*) Si quis dederit, aut exceperit communionem de manu hæretici, et nescit quod catholica Ecclesia contradicit, postea intelligens : annum integrum pœniteat. Si autem scit, et neglexerit, et postea pœnitentiam egerit, decem annos pœniteat, alii judicant septem : et humanius V annos pœniteat. Si quis permisit hæreticum Missam suam celebrare in Ecclesia catho-

nescit, XL dies pœniteat. Si pro re-
 us, annum integrum pœniteat. Si pro
 ne Ecclesiæ catholicæ, et consuetudine
 um projiciatur ab Ecclesia sicut hæ-
 nisi habeat pœnitentiam, si habuerit, X
 eniteat. Si recesserit ab Ecclesia catho-
 congregationem hæreticorum, et alios
 it, postea pœnitentiam egerit, XII annos
 : quatuor annos extra Ecclesiam, et sex inter
 , et duo adhuc extra communionem. De
 one dicitur, ut X anno communionem sine
 recipiant. Si episcopus aut abbas jubet
 suo pro hæreticis mortuis Missas cantare
 , et non expedit obedire eis. Si presbytero
 t, ubi Missam cantaverit, et alius recitave-
 a mortuorum, et simul nominaverit hære-
 cathollicis, si post Missam intellexerit,
 dam pœniteat. Si frequenter fecerit, annum
 pœniteat. Si quis autem pro morte hære-
 am ordinaverit, et pro religione sua ejus
 ibi tenuerit, et nescit differentiam catho-
 i, et postea intellexerit, pœnitentiamque
 liquas ibi debet igne concremare, et an-
 niteat. Si autem scit et neglexerit, pœni-
 motus, decem annos pœniteat. Si quis a
 olica discesserit sine ulla necessitate, et
 t toto animo pœnitentiam acceperit, tres
 ra Ecclesiam, id est, inter audientes juxta
 concilium, septem annos in Ecclesiis inter
 as, et duos annos adhuc extra communi-
 o-iteat.

. — *De illis qui comedunt, aut bibunt ab
 undis animalibus tactum, vel intinctum.*

Pœnitentiali Romano.) Qui comedit, vel bibit
 a familiari bestia, id est, cane, vel catto,
 psalmos cantet, si nescit, duos dies je-
 l si redimere voluerit, L psalmos cantet.
 rit alicui liquorem in quo mus, vel mustela
 nventa sunt, si laicus est, septem dies pœ-
 in cœnobiis contigerit, CCC Psalmos can-
 postea noverit quod talem potum biberit,
 os cantet. Si quis semicoctum comederit
 res dies pœniteat, vel Psalterium cantet.
 atem, septem dies pœniteat. Pro modico
 dies pœniteat, qui est XX annorum, puer
 annorum aliquid furti faciens, septem dies
 . Si quis tinxerit manum in aliquo cibo
 et non idonea manu, C palmatis emendetur.
 na, aut in aliquo cibo sicco, aut in palle,
 ste coagulato mus, vel mustela mortua in-
 t, quod in circuitu ejus est totum, projicie-
 quod reliquum est, manducetur.

*l. Quod diabolus internas cogitationes ani-
 on videat, sed ex motu corporis intelligat.*

tis August.) Internas animæ cogitationes dia-
 on videre certissimum est, motivâs cor-
 illo et affectationum indicibus colligi experi-
 licimus : secreta autem cordis solus ille novit

A ad quem dicitur : Tu solus nosti corda filiorum
 hominum.

CAP. CVIII. — *De eadem re.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Non omnes malæ cogitationes
 nostræ semper diaboli instinctu excitantur : sed
 aliquoties ex nostri arbitrii metu emergunt. Bonæ
 autem cogitationes semper a Deo sunt.

CAP. CLX. — *De illis qui alios in culpa sua defendere
 nituntur.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Reos sanguinis non defendat
 Ecclesia : ne effusione sanguinis particeps fiat.

CAP. CX. — *De eadem re.*

(*Ex decr. Eusebii papæ, capite 15.*) Ut qui alium
 in culpa sua defendere, vel excusare nititur, excom-
 municetur.

B CAP. CXI. — *Ut pœnitentia conjugatis ex consensu
 detur.*

(*Ex concilio Arelaten., capite 6.*) Ut pœnitentia
 conjugatis ex consensu amborum detur. Pœnitentiam
 conjugatis, non nisi ex consensu dandam.

CAP. CXII. — *Quot modis animæ defunctorum solvi
 debeant.*

(*Ex dictis Origenis.*) Animæ defunctorum quatuor
 modis solvuntur, aut oblationibus sacerdotum, aut
 precibus sanctorum, aut charorum eleemosynis, aut
 jejunio cognatorum.

CAP. CXIII. — *De nutriendis infirmis.*

(*Ex dictis Hieron.*) Nutrire infirmos, et fovere
 Christum nihil interest, nutriendus enim est infir-
 mus : quia Christus infirmum se esse profitebitur.

CAP. CXIV. — *Quod non noceant præterita, si non pla-
 ceant præsentia.*

(*Ex dictis August.*) Non nocent mala præterita, si
 non placeant præsentia, præcipue si multis eleemo-
 synis sint expiata.

CAP. CXV. — *De illis qui hospites recipere neglexe-
 rint.*

(*Ex Pœnitentiali Romano*) Quicumque hospites
 non recipit in domo sua, sicut Dominus præcepit,
 et propter hoc regna cœlorum promisit, quanto
 tempore hospitibus humanitatem denegaverat, et
 mandata evangelica juxta possibilitatem suam non
 adimpleverat, nec pedes lavabat, nec eleemosynam
 fecerat, tanto tempore pleniter in pane et aqua, si
 non emendet, pœniteat.

CAP. CXVI. *Ut clerici superflua pauperibus erogent.*

(*Ex eodem.*) Clericus habens superflua, donet ea
 pauperibus. Sin autem, post pœniteat tempore quo
 vivat, in contritione, in pœnitentia remotus vivat.

CAP. CXVII. — *De illo qui alicui fratri suum imputat
 peccatum, nisi prius seorsum eum arguerit.*

(*Ex eodem.*) Qui peccatum imputando fratri impo-
 nit, priusquam seorsum arguat eum, satisfaciens ei,
 tres dies pœniteat.

CAP. CXVIII. *De illis qui diu reticent peccata sua.*

(*Ex Pœnitentiali Bedæ presbyteri.*) Sciendum vero
 est, quanto quis tempore moratur in peccatis, tanto
 ei agenda est pœnitentia.

CAP. CXIX. — *De illis qui aliquem in ira percusserint.*

(*Ex concilio Rothomag., capite 9.*) Si quis alium per iram percusserit, et sanguinem effuderit, si laicus est, XX dies pœniteat: clericus, XXX. Illi autem qui gradum habent, amplius pelli debent, diaconus sex menses, presbyter unum annum, episcopus duos annos et sex menses.

CAP. CXX. — *De illis qui ad feriendum hominem surrexerint, volentes eum occidere, sed non potuerunt.*

(*Ec Pœnitentiæ Romano.*) Qui ad feriendum hominem surrexerit, volens eum occidere, tres hebdomadas pœniteat. Si clericus fuerit, sex menses: quod etsi vulneraverit, XL dies. Si clericus clericum, annum totum, sed et pecuniam pro modo vulneris cui infixit, tribuat.

CAP. CXXI. — *De illis qui reticuerint peccatum fratris quod est ad mortem.*

(*Ex Pœnitentiæ Theod.*) Qui reticuerit delictum fratris quod est usque ad mortem, neque eum corripuerit, juxta regulam evangelicam, primo inter se, et ipsum solum, deinde inter alios, deinde ad Ecclesiam culpam referens, si necesse fuerit, et quanto tempore fuit, tanto pœniteat.

CAP. CXXII. *Quod non liceat diacono, alicui dare pœnitentiæ.*

(*Ex Pœnitentiæ Romano.*) Non licet diacono alicui dare pœnitentiæ: sed episcopus, aut presbyter dare debet.

CAP. CXXIII. — *Ut pœnitentiæ quæ dilata est, cum petita fuerit non negetur.*

(*Ex decr. Leonis papæ, capite 22*) Dissimulatio hæc potest non de contemptu esse remedii, sed de metu gravius delinquendi, unde pœnitentiæ quæ dilata est, cum studiosius petita fuerit non negetur, ut quoquomodo ad indulgentiæ medicinam anima vulnerata perveniat.

CAP. CXXIV. — *De illis qui despiciunt eos qui fideliter agapas fecerint.*

(*Ex concilio Gangren., capite 11.*) Si quis despicit eos qui fideliter agapas, id est, convivia pauperibus exhibent, et propter honorem Dei convocant fratres, et noluerit communicare hujusmodi vocationibus, parvipendens quod geritur, anathema sit.

CAP. CXXV. — *De illis qui dicunt se non habere peccata.*

(*Ex concilio Africano, capite 70.*) Item placuit, ut quod ait sanctus apostolus Joannes: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos decipimus, et veritas in nobis non est. Quisquis sic accipiendum putaverit, ut dicat propter humilitatem non oportere dici nos non habere peccatum, non quia vere ita est, anathema sit. Sequitur enim, et adjungit apostolus: Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est et justus, qui remittat nobis peccata, et mundet nos ab omni iniquitate. Ubi satis apparet, hoc non tantum humiliter, sed etiam veraciter dici: poterat enim apost. dicere: Si dixerimus, non habemus peccatum, nosipsos extollimus, et humilitas in nobis non est. Sed cum ait: Nos-

ipsos decipimus, et veritas in nobis non est ostendit eum qui dixerit se non habere peccata non verum loqui, sed falsum.

CAP. CXXVI. — *De illis qui dicunt sanctos in Dominica, Dimitte nobis debita nostra, non sed pro aliis dicere.*

(*Ex eodem, capite 71.*) Item placuit ut qui dixerit in oratione Dominica, ideo dicere Dimitte nobis debita nostra, ut pro seipsis dicant: quia non est eis necessaria ista pro aliis qui sunt in suo populo peccatores, non dicere unumquemque sanctorum, Dimittite mea, sed Dimitte nobis debita nostra pro aliis potius, quam pro se justus petatur, anathema, sit. Sanctus enim et justus apostolus Jacobus, cum dicebat: In malum offendimus omnes. Nam quare additum est nisi ut ista sententia conveniret? Et in Psalmo legitur: Ne intres in iudicium cum servo tuo: non justificabitur in conspectu tuo omnis iniquus. Et in oratione sapientissimi Salomonis: homo qui non peccavit. Et in libro sancti Ieremiae: manus omnis hominis signum, ut sciat omnis infirmitatem suam. Unde etiam Daniel sa- justus, cum in oratione pluraliter diceret: iniquitatem fecimus, etc., quæ ibi et humiliter confitetur, ne putaretur, quæ dum quidam sentiunt, hoc non de suis, populi sui potius dixisse peccatis, postea cum orarem, et confiterer peccata mea, et pro populi mei Domino Deo meo. Noluit dicere nostra, sed populi sui dixit et sua: quoniam istos qui tam male intelligerent, tanquam prævidit.

CAP. CXXVII. — *De illis qui episcopis suis clamantur peccata, et postea negare voluerunt.*

(*Ex eodem, capite 77.*) Item placuit, ut si episcopus dicit aliquem sibi soli proprium fuisse confessum, atque ille postea negare nolu- ere noluerit, non putet ad injuriam suam pertinere, quod illi soli non creditur, et si propriæ conscientiæ se dicit neganti nolle credere, secrete tamen interdicit ei commu- donec obtemperet.

CAP. CXXVIII. — *De illis pœnitentibus qui attentè pœnitentiæ exsequuntur.*

(*Ex concilio Carthag., capite 79.*) Pœnitentiæ attentè leges pœnitentiæ exsequuntur, si itinere, vel in mari mortui fuerint, ubi eis niri non potuit, memoria eorum, et oratione oblationibus commendetur.

CAP. CXXIX. — *De illis qui se affligunt charorum.*

(*Ex epist. Anastas. I papæ, Nejana nobis directa, capite 11.*) Nos autem qui novimus, credimus et docemus, contristari nimium de tibus non debemus, ne quod apud alios tenet speciem, hoc magis nobis in culpa: diffidentiam quodammodo genus est contra hunc quisque prædicator quærit justitiam amans,

olo : Nolumus autem vos ignorare, fratres, de A
entibus ut non constrictemini, sicut et cæteri
em non habent. Hac itaque, frater charissime,
e prospecta studendum nobis est, ut sicut
us, non de mortuis affligamur, sed affectum
ibus impendamus, quibus et pietas ad utilita-
t sit ad fructum dilectio. Desine igitur, cha-
e, mœrorem, et assume spiritalem fructum
e, ad utilitatem sanctæ Dei Ecclesiæ, ser-
væ ejus profectum, et vitæ hujus quæcunque
spatia, æternis divinisque officiis illustrare
æde, ut qui insignem te præstitit, reddat sibi
scula clariorem.

XXX. — *De illis qui sibiipsis voluntarie mortem
inferunt.*

(*concilio Braggar., capite 10.*) Placuit ut hi qui
is voluntarie, aut per ferrum, aut per vene-
aut per præcipitium, aut per suspendium, vel
et modo inferunt mortem, nulla pro illis in
one commemoratio fiat, neque cum Psalmis ad
iram eorum cadavera deducantur. Multi enim
oc per ignorantiam usurparunt. Similiter et
oc placuit fieri, qui pro suis sceleribus pu-
nt.

CAP. CXXXI. — *De eadem re.*

(*concilio., Cabillon., capite 5.*) Quicumque se
a voluntate, aut in aquam jactaverit, aut
ligaverit, aut de arbore præcipitaverit, aut
percusserit aut cuilibet voluntarie se morti-
rit, istius oblatio non recipiatur.

XXXII. — *De illis qui cum infidelibus cibum sumere
presumpserint.*

(*concilio Elibertan.*) Si vero quis clericus vel
cum Judæis cibum sumpserit, placuit eum a
anione abstineri, ut debeat emendari.

XXXIII. — *De illis qui apostatant, et ad idololatriam
se convertunt.*

(*eodem.*) Adjectum est etiam quosdam Chri-
s ad apostasiam, quod dici nefas est, trans-
, et idolorum cultu, ac sacrificiorum contami-
e profanatos, quos a Christi corpore et sanguine
adum redempti fuerant renascendo, jubemus
di : et si resipiscentes forte aliquando fuerint
nenta conversi, his quandiu vivunt agenda
ntia est : et in ultimo fine suo reconciliatio-
atia tribuenda, dicente Domino : Nolo mortem
oris, sed ut convertatur et vivat.

CAP. CXXXIV. — *De eadem re.*

(*eodem.*) De his qui apostatant, et raro se ad
iam repræsentant, nec quidem pœnitentiam
quærent, et postea in infirmitate arrepti pe-
ommunionem, placuit non dandam eis com-
nem, nisi revelaverint eorum rectam fidem,
rint fructus dignos pœnitentiæ.

XXXV. — *De illis qui christiana mancipia capti-
vaverint.*

(*Pœnitentiali Theod.*) Si quisunque hominem
et ingenio captivaverit aut transmisserit, tres
pœnitcat.

CAP. CXXXVI. — *De illis qui aream proximi sui incen-
derint.*

(*Ex Pœnitentiali Romano.*) Si quis domum vel
aream cujuscunque voluntarie igne cremaverit,
sublata vel incensa omnia restituat, et tribus annis
pœnitentiam agat.

CAP. CXXXVII. — *De illis qui libidinosè obrectaverint
puellam aut mulierem.*

(*Ex eodem.*) Si quis obrectaverit puellæ aut mu-
lieris pectus, vel turpitudinem earum : si clericus
est, quinque dies : si laicus, tres dies pœniteat.
Monachus vel sacerdos, a ministerio divino suspensi,
si aliquid tale fecerint, viginti dies pœniteant. Scri-
ptum est enim : Neque tetigeritis neque obrecta-
veritis turpitudinem seminarum.

B CAP. CXXXVIII. — *De illis qui balneo cum mulieribus
se laverint.*

(*Ex Pœnitentiali Theod.*) Si quis in balneo cum
mulieribus se lavare præsumperit, tres dies pœni-
teat, et ulterius non præsumat.

CAP. CXXXIX. — *De administratione xenodochiæ, et
decimæ.*

(*Ex eodem.*) Si quis xenodochias pauperum admi-
nistrat, vel decimas populi susceperit, et si quis
exinde vel suis sæcularibus lucris sectandum aliquid
subtraxerit, quasi rerum alienarum invasor : reus
damnum restituat, et sub canonico judicio reforme-
tur, et agat pœnitentiam tribus annis. Scriptum est
enim : Talem dispensatorem Dominus quærit, qui
sibi de suis nihil usurpet.

C CAP. CXL. — *Ut feminæ menstruatæ non offerant.*

(*Ex concilio Mogunt., capite 6.*) Mulieres menstruo
tempore non offerant, nec sanctimoniales, nec
laicæ. Si præsumperint, tres hebdomadas pœni-
teant.

CAP. CXLI. — *De illis feminis quæ ante mundum san-
guinem Ecclesiam intrant, et quæ nupserint his
diebus.*

(*Ex Pœnitentiali Theod.*) Mulier quæ intrat Ec-
clesiam ante mundum sanguinem post partum, si
masculum generat, XXXIII dies, si foeminam LVI.
Si qua autem præsumperit ante tempus præfinitum
Ecclesiam intrare, tot dies in pane et aqua pœni-
teat, quot Ecclesia carere debuerat. Qui autem con-
cubuerit cum ea his diebus, decem dies pœniteat
in pane et aqua.

CAP. CXLII. — *Quod monachi secularibus pœnitentiam
dare non debeant.*

(*Ex concilio Mogunt., capite 2.*) Liberi sint monachi
ad dandam pœnitentiam sæcularibus.

CAP. CXLIII. — *Ut pœnitentes ante peractam pœnitentiam
non reconcilientur.*

(*Ex eodem, capite 23.*) Non reconcilientur pœniten-
tes si necessitas non coegerit, nisi post peractam
pœnitentiam.

CAP. CXLIV. — *De illis qui ad confessionem veniunt,
necesse est ut primum de livore invidiæ, et avari-
tæ, interrogentur.*

(*Ex Pœnitentiali Theod.*) Sane quia de livore in-
vidiæ, et de ira, necnon et de avaritia, ut superius
digestum est, oriuntur homicidia, recte, ut arbitror

censuimus de ipso vitio primum qualiter sacerdoti tali iudicio canonice penitus sit corrigendum ostendere: ac deinde secundum ordinem vitiorum ita remedium subsequatur, quo facilius undecunque penitens purgari voluerit, sine dilatione in singulis capitulis inveniatur.

CAP. CXLV. — *De illis qui soli Deo peccata sua confitenda esse affirmant.*

(*Ex eodem.*) Quidam Deo solummodo confiteri debere dicunt peccata, ut Græci: quidam vero sacerdotibus confitenda esse percensent, ut tota sancta Ecclesia. Quod utrumque non sine magno fructu intra sanctam fit Ecclesiam, sicut duntaxat, ut et Deo qui remissor est peccatorum confiteamur peccata nostra, et hoc perfectorum est, et cum David dicamus: Delictum meum cognitum tibi feci, et in iustitiam meam non abscondi. Dixi, confitebor, adversum me in iustitias meas domino, et tu remisisti impietatem peccati mei. Sed tamen apostoli institutio nobis sequenda est, ut confiteamur alterutrum peccata nostra, et oremus pro invicem ut salvemur. Confessio itaque quæ Deo soli fit, quod justorum est, peccata purgat: ea vero quæ sacerdoti fit, docet qualiter ipsa purgentur peccata. Deus namque salutis et sanitatis auctor, et largitor, plerumque hanc præbet suæ potentiae invisibili administratione, plerumque medicorum operatione.

CAP. CXLVI. — *De illis qui accipiunt penitentiam, et plus desiderant temporis constituti expletionem, quam peccati remissionem.*

(*Ex Penitentiali Bedæ presbyteri.*) Multi, quod non sine dolore dicendum est, in penitentia, non tam peccati remissionem, quam temporis constituti expectant expletionem, et si carni et vini usus eis interdictus est, mutata non voluntate, sed ejusdem cibi aut potus perceptione, in tantum deliciis suis indulgent, ut deliciosius his interdictis, aliorum ciborum vel potionum appetitu vivere cognoscantur. Spiritualis autem abstinentia, quæ in penitentibus potissimum vigere debet, quorundam ciborum ac potionum perceptiones et desiderium fugere debet. Ille inquam, ille magis parcimonie servire censendus est, qui sibi non solum quarundam rerum perceptiones, sed delectationes corporis penitus interdicit.

CAP. CXLVII. — *Quod secundum canonum et penitentiarum statuta penitentia danda sint.*

(*Ex concil. Mogunt., cap. 20.*) Cum igitur omnia consilia canonum quæ recipiuntur, sint a sacerdotibus legenda et intelligenda, et per ea sit eis vivendum et prædicandum, necessarium duximus, ut ea quæ ad fidem pertinent, et ubi de extirpandis vitiis, et plantandis virtutibus scribitur, hoc ab eis crebro legatur, et bene intelligatur, et in populo prædicetur.

CAP. CXLVIII. — *Ut nullus injustas mensuras, et pondera injusta, et a civibus non collaudata, lucra causa dare præsumat.*

(*Ex eodem, cap. 21.*) Ut mensuræ et pondera justa

flant, sicut in divinis legibus censum est, et i pitulari dominico continetur, et iste sacerdos conv statuit. Sic omnibus nobis observare placet. quis justas mensuras, et justa pondera lucrum mutare præsumperit, in pane et aqua viginti pœniteat.

CAP. CXLIX. — *De matre quæ infansem suum ignem posuerat, et sua negligentia mortuus est.*

(*Ex concil. Triburi., cui interfuit rex Arno cap. 14.*) Mater si juxta focum infansem pos et alius homo aquam in caldariam miserit, et lita aqua infans superfusus mortuus fuerit negligentia mater pœniteat, et ille homo rus sit.

CAP. CL. — *De ordinatis si ante vel post nationem in criminalibus peccatis deprehendantur.*

(*Ex concilio Hilerdensi, cap. 10.*) De his er sum est nobis conscribi qui sacros ordines habent et ante vel post ordinationem contaminatos in pitalibus criminibus se esse profitentur, in quibus ut mihi videtur hæc distantia esse debet, ut si deprehensi vel capti fuerint publice in per furto, atque fornicatione, et cæteris hujusmodi criminibus, secundum sacrorum canonum insti gradu proprio deponantur: quia scandalum er pulo Dei, tales personas super se positas habent quas ultra modum vitiosas constat esse. N inde detrahuntur homines a sacrificio Dei, quondam filiis Heli peccantibus fecisse legunt rebelles hinc atque contrarii existentes, et pravus exempli quotidie pejores fiunt: qui de prædictis viris per occultam confessionem a se absconse commissa coram oculis Dei, sente etiam sacerdote, qui eis indicturus es nitentiam, confitentur, et semetipsos graviter quisque accusant, si veraciter pœniterint, et jejunia, et eleemosinas vigiliisque atque orationes cum lacrymis purgare certaverint etiam gradu servato spes veniæ de misericordia promittenda est, qui omnes homines vult fieri, et ad agnitionem veritatis pervenire: vult mortem peccatoris, sed ut convertatur vivat.

CAP. CLI. — *De viris ordinatis, quorum occulta peccata sunt.*

(*Ex concil. Toletan.*) De viris ordinatis quorum occulta peccata sunt, nec manifeste ab aliquo arguuntur, et salubriter compuncti pro peccatis suis confessionem episcopo sive presbytero occulte faciunt mihi videtur, ut secundum id quod sibi decesserit ab episcopo, sive presbytero, pœniteant agant, non trepide, nec tarde, sed ferventer licite, ac sic se veniam peccatorum a domino impeturos, et gradum se retenturos confidant.

CAP. CLII. — *De illa femina quæ menstruosum sanguinem, et semen viri sui, et testam habebat combusserit, et hæc omnia viro suo ad potum dederit.*

(*Ex eodem, capite 17.*) De his etiam super quibus interrogasti, hoc est, de illa femina, quæ mensti

suum sanguinem immiscuit cibo vel potui, et dedit viro suo ut comederet, et de illa quæ semen viri sui in potu bibit, et de ea quæ testam hominis combussit igni, et viro suo dedit pro infirmitate vitanda, quali pœnitentia sint plectendæ, ut nobis videtur, tali sententia sunt feriendæ, sicut magi et arioli : quia magicam artem exercuisse noscuntur. Nam de his qui magicam artem exercuisse noscuntur, et qui auguria attendunt, et divinationes observant, Theodori archiepiscopi gentis Anglorum constitutiones habemus, in quibus scriptum est : Qui immolat dæmoniis in minimis, uno anno pœniteat, qui vero in magnis, decem annos pœniteat.

CAP. CLIII. — *Ut nullus alius præsumat pœnitentiam dare, vel confessionem audire, nisi episcopus aut presbyter.*

(*Ex Pœnitentiali Romano*) Sicut enim sacrificium offerre non debent nisi episcopi et presbyteri, quibus claves regni cœlestis traditæ sunt : sic nec pœnitentium judicia alii usurpare debent.

CAP. CLIV. — *De eadem re.*

(*Ex eodem.*) Si autem necessitas e venerit, et presbyter non fuerit præsens, diaconus suscipiat pœnitentem ad sanctam communionem.

CAP. CLV. — *De temporibus quibus se continere debeant conjugati ab uxoribus.*

(*Ex concilio Eliberta.*) In tribus quadragesimis anni, et in die dominico, et in quarta feria, et in sexta feria, conjugales continere se debent, nec illis diebus copulari, quandiu gravata fuerit uxor, id est, a quo die filius in utero motum fecerit, usque ad partum, a partu post, XXXIII dies si filius est, si autem filia, post LVI.

CAP. CLVI. — *De femina quæ sponte filium suum occiderit.*

Si mater filium suum sponte occiderit, quindecim

annos pœniteat, et nunquam mutet, nisi die dominica. Mulier autem paupercula si fecerit pro difficultate nutriendi, septem annos pœniteat.

CAP. CLVII. — *De illis qui in dominico die nupserint* (*Ex concilio Triburiensi, capite 51.*) Si quis nupserit die dominico, petat a Deo indulgentiam, et quatuor dies pœniteat.

CAP. CLVIII. — *De illis qui confessa iterant.*

(*Ex concilio Tolet.*) Ea quæ frequenti prævicatione iterantur, frequenti et sententia condemnantur.

CAP. CLIX. — *De pœnitentia fidelium, ut confessio eorum non publice fiat, sed privatim.*

(*Ex epist. Leonis papæ, capite 2.*) Illam etiam contra apostolicam regulam præsumptionem quam nuper agnovi a quibusdam illicita usurpatione committi, modis omnibus constituo submoveri, de pœnitentia scilicet, quæ a fidelibus postulatur : ne de singulorum peccatorum genere, libellis scripta confessio publice recitetur. Conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secreta. Quamvis enim plenitudo fidei videatur esse laudabilis, quæ propter Dei timorem apud homines erubescere non vereatur : tamen quia non omnium hujusmodi sunt peccata, ut ea qui pœnitentiam poscunt, non timeant publicare, amoveatur improbabilis consuetudo, ne multi a pœnitentiæ remediis arceantur, dum aut erubescunt, aut metuunt inimicis suis facta reservari, quibus possint legum constitutione percelli. Sufficit enim illa confessio quæ primum Domino fertur, tunc etiam sacerdoti qui pro delictis pœnitentium peccator accedit : tunc enim plures ad pœnitentiam poterunt provocari, si populi auri- bus non publicetur conscientia confitentis.

FINIS LIBRI NONI DECIMI.

INDEX CAPITULORUM LIBRI VICESIMI.

CAP. 1. Quod animæ humanæ inter cæteras creaturas ab initio non sint creatæ. 2. Quod duæ animæ non sint in uno homine, ut quidam dicunt, sed una tantum. 3. Quod solus homo habeat animam substantivam. 4. Ut pecudum animæ cum carnis morte finiantur. 5. Quod anima humana non cum carne moriatur. 6. Quod homo constet duabus substantiis. 7. Quod spiritus non tertius sit in substantia hominis, ut quidam affirmant. 8. Quod Deus sicut ex nihilo bona facere potuit, ita cum voluit per incarnationis suæ mysterium, etiam perdita bona reparavit. 9. Quod Deus tres vitales spiritus crearet, unum qui carne non tegetur, alium qui carne tegetur, sed non cum carne moreretur : tertium qui carne tegetur, et cum carne moreretur. 10. Quod homo in prima conditione sua libero arbitrio donatus sit.	11. Quod omnes homines in prævicatione Adæ naturalem possibilitatem perdidissent. 12. De eadem re. D 13. Quod homo sic positus sit in paradiso, si obediens permaneret, quandoque ad cœlestem patriam, sine carnis morte transiret. 14. Quod nos carnales in hujus exilii cæcitate nati, puero in carcere nato, et nutritio comparemur. 15. Quod nullus per semetipsum bonus fieri possit. 16. De eadem re. 17. De eadem re. 18. Quod gratia divina non solum peccata dimittat, sed etiam adjuvet ne committantur. 19. Quod prædestinatio Dei ita sit ordinata, ut ea nociva quæ prædestinata sunt electorum precibus solvi queant. 20. Item de prædestinatione. 21. De Dei prævidentia, simul et providentia.

22. Quod divina æternitas, nec fuisse, nec futurum A esse habeat.
23. Quod cuncta quæ hominibus fiunt, absque omnipotentis occulto concilio, non veniant.
24. De eadem re.
25. Quod Deus singulis dies suos præfigat, ut minuui, nec augeri possint.
26. Quod Deus nostra peccata dissimulet.
27. Quod Deus cuncta disponat, et consideret universorum finem.
- 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39. Item de prædestinatione.
40. De creatione angelorum.
41. Quod nihil sit incorporeum et invisibile, præter solum Deum.
42. Quod omnis creatura sit corporea.
43. Quod omnes intellectuales naturæ immortales sint.
44. Quod apostatæ angeli ante ruinam liberum arbitrium habeant.
45. Cur angelorum spiritus irremissibiliter peccarent, eum carnis commixtione non tenerentur.
46. Quod angeli custodes hominibus præponantur.
47. Quod singulis hominibus singuli angeli dentur custodes.
48. Quod dextera Dei sit angelorum pars electa, sinistra autem ejus, pars angelorum reproba.
49. Quod immundi spiritus in hoc cœli, terræque medio vagentur.
50. De hoc si pax in sublimibus retineatur.
51. Quod diaboli voluntas semper sit iniqua, potestas autem ejus nunquam injusta.
52. Quod quatuor modis loquatur Deus ad diabolum, et tribus modis diabolus ad Deum.
53. Quod non sit palma victoriæ, sine labore certaminis.
54. De creatura, et natura, et ministerio angelorum, et de casu apostatarum angelorum.
55. Quod supernorum civium numerus, et finitus sit, et infinitus.
56. Quod omnis culpa ante discessum oblationis munere solvatur.
57. Quod sacra oblatio post mortem animabus prodesset possint, si non sunt culpæ indissolubiles.
58. Quod beatius sit quemquam liberum hinc exire, quam post mortem libertatem querere. D
59. Quod nullus debeat rogare pro peccato, quod est ad mortem.
60. Ut omnes animæ electorum credendæ sint esse in cœlo, et iniquorum animæ in inferno.
61. Quod sicut finis non est gaudio honorum, sic finis non est tormentis malorum.
62. Quod ita non sit, ut quidam affirmant, quod Deus ob hoc minatus sit æternam pœnam peccantibus, ut corrigeret a malis.
63. Cur peccata quæ cum fine perpetrata sunt, sine fine puniantur.
64. Quod Deus pius sit, et non pascatur cruciatu miserorum : justas autem, et ideo non sedetur in perpetuum ab iniquorum ultione.
65. De hoc si ante restitutionem corporum animæ justorum in cœlum rapiantur.
66. Quod justis in die judicii animarum simul, et corporum gloria lætabuntur.
67. De hoc si boni bonos in regno, vel si mali malos in supplicio agnoscant.
68. De hoc si ignis purgatorius credendus sit, qui post mortem animas a peccatis expurget.
69. Quod unus sit gehennæ ignis, sed non uno modo omnes cruciet.
70. Quot genera sint oblationis pro defunctis faciendæ?
- B 71. Cur sanctorum animæ pro peccatoribus non orent, quando eos in igne æterno ardere prospexerint.
72. Quod duobus modis vita dicatur, duobus etiam mors intelligatur.
73. Quod electi, seu reprobi ad loca communia deducantur in tormentis.
74. De hoc quod in domo Dei multæ mansiones sint.
75. Quod illum quem semel culpa ad pœnam pertrahit, misericordia ulterius ad veniam non reducat.
76. Quod Deus dicatur zelans, dicatur iratus, dicatur pœnitens, dicatur misericors, dicatur præsciens.
77. Cur Deus suos electos sic permittat mori, ut non in vita illorum ostendat, cujus sanctitatis sint.
- C 78. Quod miseris mors fiat sine morte.
79. Quod in inferno peccatoribus ad consolationem ignis non luceat, sed ut magis torqueat.
80. De eadem re.
81. Quod humana anima ita immortalis sit, ut et mori possit, et non possit.
82. Quod corporeus sit ignis gehennæ, et non indigeat alia materia, nisi reproborum cruciatu.
83. Cur anima in corpore manens, et egrediens videri non possit.
84. Ut nullus dubitare debeat ea esse invisibilia, quæ Deo invisibili subministrant.
85. Quod nulla visibilia videri, vel cognosci possint, nisi per invisibilia.
- D 86. Quod incorporeus spiritus in inferno a corporeo igne affligatur.
87. Quod incorporeus spiritus vivificare possit, et ibi teneri, ubi a corporeo igne cruciatur.
88. De apostatis spiritibus quod incorporei credendi sint.
89. Quod gehennæ ignis corporeus esse credendus sit.
90. De hoc quod scribitur, Deum nemo vidit unquam, et qualiter illud intelligendum sit.
91. De duplici pœna damnatorum.
92. De pœnis impiorum.
93. De Antichristo.
94. Quod ante diem judicii, etiam electi casuri sint in adventu Antichristi.
95. De Antichristo.

96. Item de Antichristo.
 97. Quod novissimis omnes Israelitæ per prædicationem Heliæ converti debeant.
 98. De hoc cur in hac vita sæpius bonis male sit, et malis bene.
 99. Quod etiam omnes infideles resurgere debeant ad tormenta, non ad iudicium.
 100. Quod omnes homines resurgere debeant.
 101. De eadem re.
 102. Quod angeli apostatæ, et impii homines post tormenta quasi supplicii expurgati, non justorum societati donetur.
 103. Quod resurrectio fieri debeat in ætate perfectæ juventutis, quæ profectu non indigeat.
 104. Quod districtus iudex ad iudicium veniens peccatorem videat, ut feriat, non ut salvet.
- A 105. Quod Deus ad iudicium veniat ad ferendum videns, et ad salvandum non videns.
 106. Quod in die iudicii duo ordines in quatuor dividantur.
 107. Quod liber vitæ sit ipsa visio advenientis iudicis : quia quicquid quis fecerat, ipso viso statim intelliget.
 108. De gloria sanctorum post iudicium.
 109. Quod finito iudicio incipiat esse sæculum novum, etc.
 110. Contra eos qui dicunt, si post factum iudicium erit conflagratio mundi, ubi tunc esse potuerint sancti, qui non contingantur flamma incendii.

Indicis capitulorum finis.

BURCHARDI

WORMACIENSIS ECCLESIAE EPISCOPI

DECRETORUM LIBER VICESIMUS

DE CONTEMPLATIONE.

ARGUMENTUM LIBRI.

Liber hic Speculator vocatur. Speculatur enim de providentia et prædestinatione divina, et de adventu Antichristi, de ejus operibus, de resurrectione, de die iudicii, et infernalibus pœnis, de felicitate perpetuæ vitæ.

CAP. I. — *Quod animæ humanæ inter cæteras creaturas ab initio non sint creatæ.*

(August. dicit.) Animas hominum non esse dicimus ab initio inter cæteras intellectuales naturas, nec semel creatas, ut Origenes fingit : neque cum corporibus per coitum seminari, sicut Luciferiani et Cyrillus, et aliqui Latinorum præsumentes affirmant, quasi naturæ consequentia serviente : sed dicimus corpus tantum per conjugii copulam seminari, Dei, vero iudicio coagulari in vulva, et fingi, atque formari. Formato jam corpore, animam creari, et infundi, ut vivat in utero homo ex anima constans, et corpore, egrediaturque vivus ex utero, plenus substantia. Creationem vero animæ, solum creatorem omnium nosse.

CAP. II. — *Quod duæ animæ non sint in uno homine, ut quidam dicunt sed una tantum.*

(August.) Non duas animas esse dicimus in uno homine, sicut quidam Jacob, et alii Syrorum disputatores scribunt, ut una anima sit de aqua anime tur corpus, et immixta sit sanguini, et altera spiritalis, quæ rationem ministret : sed dicimus unam esse eandemque animam in homine, quæ et corpus sua societate vivificet, et semetipsam sua ratione

B disponat, habens in se libertatem arbitrii, ut in sua substantia eligat cogitationem quam vult.

CAP. III. — *Quod solus homo habeat animam substantivam.*

(Idem.) Solum hominem credimus habere animam substantivam, ex qua corpus vivit, et rationem suam, et ingenia vivaciter tenet. Neque cum corpore moritur, sicut Arabs asserit, neque post modicum intervallum, sicut Zenon : quia substantialiter vivit.

CAP. IV. — *Ut pecudum animæ cum carnis morte finiuntur.*

(Idem.) Pecudum animæ non sunt substantive sed cum ipsa carnis vivacitate nascuntur, et cum carnis morte finiuntur. Et ideo nec ratione reguntur, sicut Plato et Alexander putant : sed ad omnia naturæ incitamenta ducuntur.

CAP. V. — *Quod anima humana non cum carne moriatur.*

(Idem.) Anima humana non cum carne moritur : quia non carnis, ut superius diximus, semen est, sed formato inventoris Dei iudicio corpore, dicimus eam creari, et infundi, ut vivat homo intus in utero, et sic nativitate procedat in mundo.

CAP. VI. — *Quod homo constet duabus substantiis.*

(Idem.) Duabus substantiis constat homo, anima tantum et carne. Anima cum ratione sua, et carne cum sensibus suis, id est, visu, auditu, gustu, odoratu et tactu. Quos tamèn sensus absque animæ societate non movet caro : anima vero et sine carne rationem suam integram tenet.

CAP. VII. — *Quod spiritus non tertius sit in substantia hominis, ut quidam affirmant.*

(*Idem.*) Non est tertius in substantia hominis spiritus ut Dydimus contendit, sed spiritus ipse est anima. Anima vero pro spiritali natura, vel pro eo quod spiret in corpore, spiritus est appellata. Animam vero ex eo vocari quod ad vivificandum animatur et corpus. Tertium vero, qui ab Apostolo cum corpore et anima inducitur spiritus, gratiam sancti Spiritus intelligendum, quam orat Apostolus ut integra perseveret in nobis, nec nostro vitio, aut minusatur, aut fugetur a nobis : quia Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum.

CAP. VIII. — *Quod Deus sicut ex nihilo bona facere potuit, ita cum voluit per incarnationis suæ mysterium, etiam perditam bona reparavit.*

(*Greg. in suis Moralibus.*) Omnipotens Deus sicut ex nihilo bona facere potuit, ita, cum voluit, per incarnationis suæ mysterium etiam perditam bona reparavit. Duas vero ad intelligendum se creaturas fecerat, angelicam videlicet, et humanam. Utramque vero superbia perculit, atque ab statu ingenitæ rectitudinis fregit : sed una tegmen carnis habuit, alia vero nil infirmum de carne gestavit. Angelus namque solummodo spiritus : homo vero, et spiritus, et caro. Misertus ergo creator ut redimeret, illam ad se debuit reducere, quam in perpetratione culpæ ex infirmitate aliquid constat habuisse : et eo altius debuit apostatam angelum repellere, quo cum a persistendi fortitudine corruit, nil infirmum ex carne gestavit. Unde et recte Psalmista cum miserum redemptorem hominibus diceret, ipsam quoque causam misericordiæ expressit, dicens : Et memoratus est quia caro sunt. Ac si diceret : Quo eorum infirma vidit, eo districtè culpas punire noluit.

CAP. IX. — *Quod Deus tres vitales spiritus crearet, unum qui carne non tegetur, alium qui carne tegetur, sed non cum carne moreretur. Tertium, qui carne tegetur, et cum carne moreretur.*

(*Ex dialogo Greg.*) Habent etiam infideles fidem, sed utinam in Deum. Quam si utique haberent, infideles non essent. Sed hinc in sua perfidia redarguendi sunt, hinc ad fidei gratiam provocandi : quia si de ipso suo visibili corpore credunt quod minime viderunt, cur invisibilia non credunt, quæ corporaliter videri non possunt? Nam quia post mortem carnis vivat anima, patet ratio, sed fidei admixta. Tres quippe vitales spiritus creavit omnipotens Deus. Unum qui carne non tegitur, alium qui carne tegitur, sed non cum carne moritur. Tertium qui carne tegitur, et cum carne moritur. Spiritus namque est qui carne non tegitur, angelorum : spiritus qui carne tegitur, sed cum carne non moritur, hominum : spiritus qui carne tegitur, et cum carne moritur, jumentorum brutorum omnium animalium. Homo itaque si in medio creatus est, ut esset inferior angelo, superior jumento. Itaque aliquid habet commune cum summo, aliquid commune cum infimo. Immortalitatem scilicet spiritus cum angelo, mortalitatem vero carnis cum jumento : quousque

et ipsam mortalitatem carnis, gloria resurrectionis absorbeat, et inhærendo spiritui, caro servetur in perpetuum : quia ipse spiritus inhærendo carni servatur in Deum. Quæ tamen caro non in reprobis inter supplicia perfecte deficit : quia semper deficiendo subsistit, ut qui spiritu et carne peccaverunt, semper essentialiter viventes, et carne et spiritu, sine fine moriantur.

CAP. X. — *Quod homo in prima conditione sua libero arbitrio donatus sit.*

(*August. dicit in libro de Civitate Dei :*) Libertati arbitrii sui commissus est homo statim prima conditione, ut sola vigilantia mentis adnitente, etiam percepta custodia, perseveraret, si vellet, in id quod creatus fuerat. Postquam vero seductione serpentis per Evam cecidit a naturæ bono, perdidit pariter vigorem arbitrii, non tamen electionem : ne non esset suum quod emendaret peccatum, nec merito indulgeretur quod arbitrio dilinisset. Manet ergo ad salutem arbitrii libertas, id est, rationalis voluntas, sed admonente prius Deo, et invitante ad salutem, ut vel eligat, vel sequatur, vel agat occasionem salutis, hoc est, inspirationem Dei. Ut antem consequatur quod eligit, vel quod sequitur, vel quod occasione agit, Dei esse libere confitemur. Initium ergo salutis nostræ Deo miserante habemus : ut acquiescamus salutiferæ inspirationi, nostræ potestatis est : ut adipiscamur quod acquiescendo admodum cupimus, divini est muneris. Ut non labamur indempto salutis munere sollicitudinis nostræ est, et cælestis pariter adjutorii. Ut labamur, potestatis nostræ est, et ignaviæ.

CAP. XI. — *Quod omnes homines, in prævaricatione Adæ naturalem possibilitatem perdidissent.*

(*Ex decr. Cælestini papæ, capite 5.*) In prævaricatione Adæ, omnes homines naturalem possibilitatem et innocentiam perdidisse, et neminem de profundo illius ruinæ per liberum arbitrium posse consurgere, nisi eum gratia Dei miserantis erexerit, pronuntiant beatæ memoriæ papa Innocentio, atque dicente in epistola sua ad Carthaginense concilium. Liberum enim arbitrium ille perpeccatus, dum suis inconsultius utitur bonis, cadens in prævaricationis profunda demersus est, et nihil quemadmodum exinde surgere posset invenit, suaque in æternum libertate deceptus, hujus ruinæ latuisset oppressu, nisi eum post Christi, per sua gratia, relevasset adventus, qui per novæ regenerationis purificationem, omne præteriti vitium, sui baptismatis lavacro purgavit.

CAP. XII. — *De eadem re.*

(*Ex decr. ejusdem.*) Quod nemo, nisi per Christum, libero bene utatur arbitrio idem magister in epistola ad Milevitanum concilium data, prædicat, dicens : Adverte tandem, o pravissimarum mentium perversa doctrina, quod primum hominem ita libertas ipsa decepit, ut dum indulgentius frenis ejus utitur, in prævaricationem præsumptionis concideret, nec ex hac potuit erui, nisi ei providentia

regenerationis, statim pristinae libertatis Christi A Domini reformasset adventum.

CAP. XIII. — *Quod homo sit sic positus in paradiso, si obediens permaneret, quandoque ad caelestem patriam sine carnis morte transiret..*

(*Greg. in suis Moral. dicit* :) Ad hoc in paradiso homo positus fuerat, ut si se ad conditoris sui obedientiam vinculis charitatis astringeret, ad caelestem angelorum patriam, quandoque sine carnis morte transiret. Sic namque immortalis est conditus, ut tamen si peccaret, et mori posset : et sic mortalis est conditus, ut si non peccaret, etiam non mori posset : atque ex merito liberi arbitrii beatitudinem illius regionis attingeret, in qua vel peccare, vel mori non posset. Ubi igitur post redemptionis tempus, carnis morte interposita electi transeunt, illuc B procul dubio parentes primi si in conditionis suae statu perstitissent, etiam sine morte corporum transferri potuissent.

CAP. XIV. — *Quod nos carnales in hujus exilii caecitate nati, puero in carcere nato, et nutrito comparemur.*

(*Ex dialogo Greg.*) Postquam de paradisi gaudiis culpa exigente pulsus est primus humani generis parens, in hujus exilii atque caecitatis, quam patimur erumnam venit : quia peccato extra semetipsum fusus, jam illa caelestis patriae gaudia, quae prius contemplabatur, videre non potuit. Homo quippe in paradiso assueverat verbis Dei perfrui, et beatorum angelorum spiritibus cordis mundicia, et celsitudine visionis interesse, sed postquam huc C cecidit, ab illo, quo implebatur, mentis lumine recessit. Ex cujus videlicet carne nos in hujus exilii caecitate nati, audimus quidem esse caelestem patriam, audimus ejus cives angelos Dei, audimus eorumdem angelorum socios spiritus justorum perfectorum, sed carnales quique : quia illa invisibilia scire non valent per experimentum, dubitant utrum ne sit quod corporalibus oculis non vident. Quae nimirum dubietas primo parenti nostro esse non potuit : quia exclusus a paradisi gaudiis, hoc quod amisit, quoniam vidit, recolebat. Hi autem sentire vel recolere audita non possunt : quia eorum nullum sicut ille saltem de praeterito experimentum tenent. Ac si enim praegrans mulier mittatur in D carcerem, ibique puerum pariat, qui natus puer in carcere nutriatur et crescat, cui si fortasse mater quae eum genuit, solem, lunam, stellas, montes et campos, volantes aves, currentes equos nominet, ille vero qui est in carcere natus et nutritus, nihil aliud quam tenebras carceris sciat, et haec quidem esse audiat, sed quia ea per experimentum non novit, veraciter esse diffidat, ita in hac exilii sui caecitate nati homines, dum esse summa et invisibilia audiunt, diffidunt an vera sint : quia sola haec in quibus nati sunt, infima et visibilia noverunt. Unde factum est ut ipse invisibilium et visibilium creator, ad humani generis redemptionem unigenitus pariter veniret, et Spiritum sanctum ad corda nostra mitteret, quatenus per eum vivificati crederemus,

quae hic scire per experimentum non possumus. Quotquot ergo hunc Spiritum sanctum hereditatis nostrae pignus accepimus : de vita invisibilium non dubitemus. Quisquis autem in hac credulitate adhuc solidus non est, debet procul dubio majorum dictis praebere fidem, eisque jam per Spiritum sanctum invisibilium experimentum habentibus credere : quia stultus puer est si matrem ideo aestimet de luce mentiri, quia ipse nihil aliud quam tenebras carceris agnovit.

CAP. XV. — *Quod nullus per semetipsum bonus fieri possit.*

(*Ex decre. Caelesti. papae*) Neminem esse per semetipsum bonum, nisi participationem sui ille donet, qui solus est bonus. Nunquid nos de eorum post haec rectum mentibus aestimemus, qui sibi se putant deberi quod boni sunt, nec illum considerant, cujus quotidie gratiam consequantur, qui sine illo tantem se assequi posse confidunt?

CAP. XVI. — *De eadem re.*

(*Ex decret. ejusdem.*) Neminem etiam baptismatis gratia renovatum, idoneum esse ad superandas diaboli insidias, et ad evincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adjutorium Dei, perseverantiam bonae conversationis acceperit. Nam quamvis hominem redimeret a praeteritis ille peccatis, tamen sciens iterum posse peccare, ad reparationem sibi quemadmodum posset illum et post ista corrigere, multa servavit. Quotidiana praestat ille remedia. Quibus nisi C freti confisque nitamur, nullatenus humanos vincere poterimus errores. Necesse est enim ut quo auxiliante vincimus, eo iterum adjuvante vincamur.

CAP. XVII. — *De eadem re.*

(*Ex decret. ejusdem.*) Quod ita Deus in cordibus hominum atque in ipso libero operetur arbitrio, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque motus bonae voluntatis ex Deo sit : quia per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus. Ad hanc nos professionem idem doctor instituit. Qui cum ad totius orbis episcopos de divinae gratiae opitulatione loqueretur. Quod ergo, ait, tempus intervenit, quo non ejus egeamus auxilio? In omnibus igitur actibus causisque, cogitationibus, motibus, adjutor et protector orandus est. Superbum est enim, ut quicquam sibi humana natura praesumat, clamante Apostolo : Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed contra principes et potestates acris hujus, contra spiritalia nequitiarum in caelestibus. Et sicut ipse iterum dicit : Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Et iterum : Gratia Dei sum id quod sum et gratia ejus in me vacua non fuit, sed plus illis omnibus laboravi : Non ego autem, sed gratia Dei mecum.

CAP. XVIII. — *Quod gratia divina non solum peccata dimittat, sed etiam adjuvet ne committantur.*

(*Gregor. in suis Moral. dicit* :) Quod gratia Dei non solum peccata dimittat, sed etiam adjuvet ne committantur, et lex impleatur, non sicut ait Pelagius

facile, quasi sine gratia Dei difficilius possit impleri. Illud etiam quod intra Carthaginensis synodi decreta constitutum est, quasi proprium apostolicæ sedis amplectimur, quod scilicet tertio capitulo definitum est : ut quicumque dixerit gratiam Dei, qua justificamur per Jesum Christum Dominum nostrum, ad remissionem solam peccatorum valere quæ jam commissa sunt, non etiam ad adiutorium ut non admittantur, anathema sit. Et iterum quarto capitulo : Quisquis dixerit, gratiam Dei per Jesum Christum propter hoc tantum nos adjuvare non ad peccandum : quia per ipsum nobis revelatur et aperitur intelligentia mandatorum Dei, ut sciamus quid appetere, et quid vitare debeamus, non autem per illam nobis præstari, ut quod faciendum cognovimus, etiam facere diligamus atque valeamus, anathema sit. Cum enim dicat Apostolus : Scientia inflat, charitas vero ædificat : valde impium est ut credamus, ad eam quæ inflat nos habere gratiam Christi, et ad eam quæ ædificat non habere, cum sit utrumque donum Dei, et scire quid facere debeamus, et diligere ut faciamus, ut ædificante charitate, scientia non possit inflare. Sicut autem de Deo scriptum est : Qui docet hominem scientiam : ita etiam scriptum est : Charitas ex Deo est. Item quinto capite, ut quisquis dixerit, ideo nobis gratiam justificationis dari, ut quod facere per liberum jubemur arbitrium, facilius possimus implere per gratiam, licet et si gratia non daretur, non quidem facile, sed tamen possemus etiam sine illa implere divina mandata, anathema sit. De fructibus enim mandatorum Dominus loquebatur, ubi non ait : Sine me difficilius potestis facere, sed ait : Sine me nihil potestis facere.

CAP. XIX. — *Quod prædestinatio Dei ita sit ordinata, ut ea nociva quæ prædestinata sunt, electorum precibus solvi queant.*

(Gregor. in suo Dialogo dicit :) Obtineri nequaquam possunt quæ prædestinata non fuerint : sed ea quæ sancti viri orando efficiunt, ita prædestinata sunt, ut precibus obtineantur. Nam ipsa quoque perennis regni prædestinatio, ita est ab omnipotenti Deo disposita, ut ad hoc electi ex labore perveniant : quatenus postulando mereatur accipere, quod eis omnipotens Deus ante secula disposuit donare. Petrus : Probari mihi apertius velim, si potest prædestinatio precibus adjuvari.

CAP. XX. — *Item de prædestinatione.*

(Ex eodem.) Hoc quod ego Petre intali, concite valet probari. Certe etenim nosti, quia ad Abraham Dominus dixit : In Isaac vocabitur tibi semen. Cur etiam dixerat Patrem multarum gentium constitui te. Cui rursus promisit, dicens : Benedicam tibi et multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, et velut arenam quæ est in littore maris. Ex qua re aperte constat intelligi, quia omnipotens Deus semen Abraham prædestinaverat per Isaac multiplicare : et tamen scriptum est, deprecatus est Isaac Dominum pro uxore sua, eo quod esset sterilis, qui exaudivit eum, et dedit conceptum Rebeccæ. Si ergo multiplicatio

A generis Abraham per Isaac prædestinata fuit, cur conjugem sterilem accepit? Sed nimirum constat : quia prædestinatio precibus impletur, quando is in quo Deus multiplicare semen Abraham prædestinaverat, oratione obtinuit, ut filium habere potuisset.

CAP. XXI. — *De Dei prævidentia, simul et providentia.*

(August. dicit in lib. de Prædestinatione :) Omne iudicium sui secundum naturam, quæ sibi subjecta sunt comprehendit. Est autem Deo semper æternus ac præsentarius status. Scientia quoque ejus omnem temporis supergressa notionem, in suæ manet simplicitate præsentis : infinitaque præteriti ac futuri spacia complectens, omnia quasi jam gerantur in sua simplici cognitione considerat. Itaque si præsentiam pensare quis velit, qua cuncta dignoscit : non esse præsentiam quasi futuri, sed scientiam nunquam deficientis instantiæ rectius æstimabit. Unde non prævidentia, sed providentia potius dicitur : quod porro a rebus infimis constituta, quasi ab excelso rerum cacamine cuncta prospiciat. Quid igitur dicendum est? Ut necessaria fiant quæ divino lumine lustrentur, cum ne homines quidem necessaria faciant esse quæ videant? Num enim quæ præsentia cernuntur, aliquam eis necessitatem videntis addit intuitus? Minime. Atqui, si est divini humanique præsentis digna collatio, uti homines hoc temporario præsentis quædam vident : ita ille omnia suo cernit æterno. Quare hæc divina prænotio, naturam rerum proprietatemque non mutat, taliaque apud se præsentia spectat, qualia in tempore olim futura provenient, nec rerum iudicia confundit : unoque suo mentis intuitu tam necessarie quam non necessarie, ventura dignoscit. Sicuti aliquis cum pariter ambulare in terra hominem, et oriri in cælo solem videt, quanquam simul utrumque sit conspectum, tamen discernit, et hoc voluntarium, illud esse necessarium iudicat. Ita igitur cuncta despiciens divinus intuitus, qualitatem rerum minime perturbat : apud se quidem præsentium, ad conditionem vero temporis futurarum. Quo fit ut hoc non sit opinio, sed veritate potius nixa cognitio : cum extitutum quid esse cognoscit, quid idem existendi necessitate carere non nesciat. Hic si quis dicat quod eventurum Deus videt, id non evenire non posse, quod autem non potest non evenire, id ex necessitate contingere. Respondebit illi res quidem solidissimæ veritatis, sed cui vix aliquis nisi divini speculator accesserit. Firmatur namque idem venturum, cum ad divinam notionem refertur necessarium : cum vero in sua natura perpenditur, berum prorsus atque absolutum videri. Dum sunt etenim necessitates, simplex una, veluti qua necesse est omnes homines esse mortales : altera conditionis, ut si aliquem ambulare quis scit, eum ambulare necesse est. Quod enim quisque novit, id esse aliter ac notum est, nequit. Sed hæc minime secum illam simplicem trahit. Hanc enim necessitatem non propria facit natura, sed conditionis adjectio. Nulla enim necessitas cogit incedere voluntate gradientem : quamvis cum tum cum graditur, incedere neces-

sarium sit. Eodem igitur modo si quid providentia A præsens videt, id esse necesse est, tametsi nullam naturæ habeat necessitatem. Atqui Deus ea futura, quæ ex arbitrii libertate proveniunt, præsentia con-
tuetur. Hæc igitur ad intuitum relata divinum nec-
cessaria fiunt per dispositionem divinæ notionis :
per se vero considerata, ab absoluta naturæ suæ
libertate non desinunt. Fient igitur procul dubio
cuncta quæ futura Deus esse prænescit, sed eorum
quædam de libero proficiscuntur arbitrio : quæ
quamvis eveniant existendo, tamen naturam pro-
priam non amittunt qua prius quam fierent, etiam
non evenire potuissent.

CAP. XXII. — *Quod divina æternitas, nec fuisse nec futurum esse habeat.*

(*Greg. in suis Moralibus.*) Sed quia beatus Job sancto æternatis spiritu impletur, et fuisse vel futurum esse æternitas non habet, cui nimirum nec præterita transeunt, nec quæ futura sunt veniunt : quia cuncta per præsens videt.

CAP. XXIII. — *Quod cuncta quæ hominibus fiunt, absque omnipotentis occulto consilio non veniant.*

(*Ex eodem.*) Nulla quæ in hoc mundo hominibus fiunt, absque omnipotentis Dei occulto consilio veniunt. Nam cuncta Deus secutura præsciens, ante sæcula decrevit, qualiter per sæcula disponantur.

CAP. XXIV. — *De eadem re.*

(*Ex eodem.*) Nec propheta igitur fallax quia tempus mortis innotuit, quo vir ille mori merebatur : nec dominica statuta convulsa sunt quia ut ex largitate Dei anni vitæ crescerent, hoc quoque quod ante secula præfixum fuit, atque spatium vitæ quod inopinate foris est aditum, sine augmento præscientiæ fuit intus statutum.

CAP. XXV. — *Quod Deus singulis dies suos præfigat, ut nec minui, nec augeri possint.*

(*Ex eodem.*) Præfixi dies singulis ab interna Dei præscientia, nec augeri possunt nec minui, nisi contingat ut ita præsciantur, ut aut cum optimis operibus longiores sint, aut cum pessimis breviores, sicut Ezechias augmentum dierum meruit impensione lacrymarum, et sicut de perversis scriptum est indiscipline obviat mors. Sed sæpe iniquus quamvis in occulta Dei præscientia longa vitæ ejus tempora non sint prædestinata, ipse tamen quia carnaliter vivere appetit, longos animo dies proponit, et quia ad illud tempus pervenire non valet quod exspectat, quasi antequam dies illius impleantur perit. Quod tamen intelligere et aliter possumus. Plerumque enim quosdam cernimus, et perverse agere, et usque ad senectutem ultimam pervenire. Quomodo enim dicitur, antequam dies ejus impleantur, peribit, cum in quibusdam sæpe videamus, quia etate longa jam membra deficiunt, et tamen pravitatem suam eorum desideria exsequi non desistunt?

CAP. XXVI. — *Quod Deus nostra peccata dissimulet.*

(*Ex eodem.*) Omnipotens Deus quid nobis profuturum esse valeat sciens, dissimulat et audire do-

lentium vocem, ut augeat utilitatem, ut purgetur vita per pœnam, et quietis tranquillitas, quæ hic inveniri non valet, alibi quærat.

CAP. XXVII. — *Quod Deus cuncta disponat, et consideret universorum finem.*

(*Ex eodem.*) Tempus ergo posuit tenebris, et universorum finem ipse considerat. Universorum nomine, et electos voluit et reprobos comprehendi. Nam bona faciens et ordinans Deus, mala non faciens, sed ab iniquis facta, ne inordinate veniant ipse disponens, considerat universorum finem, et patienter tolerat omnia, atque intuetur malorum terminum, quo ex malo mutantur ad bonum. Intuetur etiam reproborum finem, quo de malo opere, digni trahantur ad supplicium. Vidit finem persequentis Sauli, vidit finem quasi obsequentis discipuli, quod pro commisso scelere guttur laqueo stringeret, seque et peccantem puniret, et deterius puniendo deciperet. Vidit Ninivitas delinquentes : sed consideravit finem delinquentium, pœnitentiam correctorum. Vidit quoque Sodomam delinquentem : sed consideravit finem ardoris luxuriæ, ignem gehennæ. Vidit Gentilitatis finem, quod possessa iniquitatum tenebris, quandoque fidei luce claresceret. Vidit etiam Judææ terminum, quod ab ea luce fidei quam tenebat, obduratæ perfidiæ tenebris cæcaretur.

CAP. XXVIII. — *Item de prædestinatione.*

(*Ex dictis Fulgentii.*) Fulgentius in libro de prædestinatione ita ait : Neque enim est alia Dei prædestinatio, nisi futurorum operum ejus æterna præparatio. Et hic præparationem prædestinationem nominavit. Proinde sive præparationem, seu prædestinationem, in sanctorum dictis positum invenimus, unum idemque significari docemur.

CAP. XXIX. — *Item de prædestinatione.*

(*Ex dictis Ambro.*) His omnibus testimoniis prædestinati ostenduntur, mali ad pœnam, sed non prædestinati ad peccatum. Quoniam eorum quæ facturus est Deus, prædestinator est. Quæ vero nec fecit, nec facturus est, ea non prædestinavit. Quia autem judicaturus est mundum, et impios justo supplicio pro iniquitatibus suis damnaturus, propterea et eos prædestinavit ad pœnam, et pœnam prædestinavit illis. Ad peccatum autem non eos prædestinavit, quoniam non est Deus auctor iniquitatis. Quoniam sicut justitia ex Deo est, et omne opus bonum ita iniquitas et omne opus pravum ex diabolo.

CAP. XXX. — *Item de prædestinatione.*

(*Ex dictis August.*) Prædestinationis enim nomine non aliqua voluntatis humanæ coactitia necessitas exprimitur. Sed misericors et justa divini operis sempiterna dispositio prædicatur.

CAP. XXXI. — *Item de prædestinatione.*

(*Ex dictis Isidori.*) Quia ergo Deus nulla necessitate compellitur, ut aliquid nolens promittat. Nullius utique adversitatis impeditur obstaculo, quo id quod promisit, aut minus quam vult, aut tardius faciat. Proinde potuit, sicut voluit, prædestinare quosdam

ad gloriam, quos iam ad pœnam. Sed quos prædestinavit ad gloriam, prædestinavit ad justitiam. Quos autem prædestinavit ad pœnam, non prædestinavit ad culpam. Item paulo inferius. In sanctis igitur coronat Deus justitiam, quam eis gratis ipse tribuit, gratis servavit, gratisque perfecit. Iniquos autem condemnavit pro impietate, vel justitia, quam in eis ipse non fecit. In illis enim opera sua glorificat, in istis autem opera non sua condemnat.

CAP. XXXII. — *Item de prædestinatione.*

(*Ex dictis August.*) Fidelibus congruit credere, et fateri Deum bonum, et justum, præscisse quidem peccatores homines : quia nihil eum latere potuit futurorum. Neque enim vel futura essent, si in ejus præsentia non fuissent, non tamen prædestinasse quemlibet ad peccatum. Quod si ad peccatum aliquod Deus hominem prædestinaret, pro peccatis hominem non puniret. Dei enim prædestinatione, aut peccatorum præparata est pia remissio, aut peccatorum justa punitio.

CAP. XXXIII. — *Item de prædestinatione.*

(*Ex dictis Ambros.*) Iniquos itaque, quos præscivit Deus hanc vitam in peccato terminaturos prædestinavit supplicio interminabili puniendos. In quo sicut culpanda non est præscientia humanæ iniquitatis, ita prædestinatio justissimæ laudanda est ultionis, ut agnosceretur, non ab eo prædestinatum hominem ad quaecunque peccatum, quem prædestinavit peccati merito puniendum, Deus itaque omnia hominum opera, sive bona, seu mala præscivit : quia eum latere nihil potuit, sed sola bona prædestinavit, quæ se in filiis gratiæ facturum esse præscivit. Mala vero futura opera illorum, quos non prædestinavit ad regnum, sed ad interitum, præscivit potentissima deitate, et ordinavit provida bonitate.

CAP. XXXIV. — *Item de prædestinatione.*

(*Ex dictis August.*) Dominus ipse suo sermone nos perdocuit, in eo quod a se ostendit paratum non solum regnum, ubi lætentur boni, sed et ignem æternum, ubi crucientur mali. Bonis etenim dicturus est: Venite, benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est a constitutione mundi. Malis autem dicturus est: Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus. Ecce ad quos Dominus iniquos, et impios prædestinavit, id est, ad supplicium justum non ad aliquod opus injustum. Ad pœnam, non ad culpam, ad punitionem, non ad transgressionem : ad interitum quem ira justis iudicis peccantibus reddidit, non ad interitum, quo in se iram Dei peccantium iniquitas provocavit. Quod beati Apostoli prædicatio manifestat, qui malos quos in æternum damnaturus est Deus, vasa vocat iræ, non culpæ. Ait enim : Quod si volens Deus ostendere iram et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, aptata in interitum, ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ paravit in gloriam. In hac extrema sententia notandum, quod de evangelio sumens testimonium, ait, prædestinatos malos in ignem æternum, eo quod dicturus est Do-

minus in iudicio non solum bonis, ut percipiant regnum sibi paratum a constitutione mundi, verum quod malis dicturus est : Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus. Ex hoc enim approbat, quod iniquos et impios Dominus prædestinaverit ad supplicium, ex eo quod illis dicturus est : Ite in ignem æternum. Unde qui volunt dicere, quod prædestinata sit injustis, non injusti prædestinati sunt ad pœnam, viderint qualiter hujus auctoris dicta intelligant. Cui enim paratur pœna, is nimirum præparatur ad pœnam.

CAP. XXXV. — *Item de prædestinatione.*

(*Item Augustinus.*) Vasis vero iræ nunquam Deus redderet interitum, si non spontaneum inveniretur homo habere peccatum. Quia nec Deus peccandi homini juste inferret iram, si homo ex prædestinatione Dei cecidisset in culpam.

CAP. XXXVI. — *Item de prædestinatione.*

(*Ex dictis Fulgentii.*) Sicut enim præscientia neminem compellit ad peccatum, cum utique præscierit singulorum ante sæcula externa peccata, ita quoque et prædestinatio ejus neminem compellit ad pœnam. Licet et antequam nascatur, aliquis prædestinatus sit, si permansurus est in iniquitate ad pœnam.

CAP. XXXVII. — *Item de prædestinatione.*

(*Ex dictis Ambros.*) Sicut enim nemo potest imputare Deo quod peccat, ita quoque quod peccatis puniendus sit. Peccat enim propria voluntate delinquens, puniendus est autem justo iudicio judicantis, et sicut peccati causa non ex Dei præscientia descendit, quia nullus idcirco peccat : quia Deus cum peccatorum præscierit, sed idcirco quia magis proprie concupiscentiæ obedierit, quam præcepto prohibentis Dei a peccato ita quoque nullus idcirco ad pœnam vadit : quia hoc in prædestinatione Dei ante fuerat. Ex eo enim quod præscitus est in peccatis permansurus, et sine pœnitentiæ fructu, vitam præsentem terminaturus, ex eo deputatus est ad pœnam. Et sicut causa peccati concupiscentiæ est, qua magis obeditur voluntati carnis, quam præcepto divino, ita pene deputatio, causa est peccati perpetratio, et postea pro peccato nulla digna satisfactio.

CAP. XXXVIII. — *Item de prædestinatione.*

(*Ex dictis Ambros.*) Et scriptura dicit : Considera opera Domini : quia memo potest corrigere quem ille despexerit.

CAP. XXXIX. — *Item de prædestinatione.*

(*Ex dictis August.*) Nemo qui bene credit in Deum, dubitat præscientia illius cælum, terramque contineri, mundumque providentiæ divina regi. Et sicut nihil latet sapientiam ejus, ita dispositio illius universa moderatur et regit. Sic enim nulla est creatura occulta, in conspectu illius.

CAP. XL. — *De creatione angelorum.*

(*Idem.*) In principio creavit Deus cælum et terram, et aquam ex nihilo, et cum aquam ipsam adhuc tenebræ occultarent, et aquam terra absconderet, facti sunt angeli, et omnes cœlestes virtutes.

ut non esset ociosa Dei bonitas, sed haberet in quibus per multa ante spacia bonitatem suam ostenderet: et ita hic visibilis mundus ex his quæ creata fuerant, factus est, et ornatus.

CAP. XLI. — *Quod nihil sit incorporeum, et invisibile præter solum Deum.*

(*Idem.*) Nihil incorporeum, et invisibile in natura credendum, nisi solum Deum. Qui ideo incorporeus creditur: quia ubique est, et omnia implet, atque constringit. Ideo invisibilis omnibus creaturis est, quia incorporeus est.

CAP. XLII. — *Quod omnis creatura sit corporea.*

(*Idem.*) Creatura omnis corporea, angeli, et omnes cœlestes virtutes corporeæ, licet non carne subsistant. Ideo autem corporeas esse credimus intellectuales naturas, quoniam localiter circumscribuntur, sicut et anima humana, quæ carne clauditur, et dæmones qui substantia angelicæ naturæ sunt.

CAP. XLIII. — *Quod omnes intellectuales naturæ immortales sint.*

(*Idem.*) Immortales esse credimus intellectuales naturas, quæ carne carent, nec habent quod cadat, ut resurrectione egeat post ruinam.

CAP. XLIV. — *Quod apostatæ angeli ante ruinam liberum arbitrium haberent.*

(*Greg. in suis Moralibus.*) Unaquæque enim res quasi tot passibus ad aliud tendit, quot mutabilitatis suæ motibus subjacet. Sola autem natura incomprehensibilis ab statu suo nescit moveri quæ ab eo quod semper idem est, nescit immutari. Nam si angelorum substantia immutabilitatis motu fuisset ab auctore condita, nequaquam a beatitudinis suæ arce cecidisset. Mire autem omnipotens Deus naturam summorum spirituum bonam, sed mutabilem condidit: ut et qui permanere nollent, ruerent, et qui in conditione persisterent, tanto in ea jam dignus, quanto et ex arbitrio starent: et eo majoris apud Deum meriti fierent, quo mutabilitatis suæ motum, voluntatis statione fixissent.

CAP. XLV. — *Cur angelorum spiritus irremissibiliter peccaverunt.*

(*Ex eisdem.*) Angelorum spiritus idcirco irremissibiliter peccaverunt: quia tanto robustius stare poterant, quanto eos carnis amixtio non tenebat. Homo vero idcirco post culpam veniam meruit, quia per carnale corpus aliquid quo semetipso minor esset, accepit. Unde apud respectum judicem argumentum pietatis est hæc eadem infirmitas carnis.

CAP. XLVI. — *Quod angeli custodes hominibus præponantur.*

(*Greg. in suis Moralibus dicit.*) Quia vero angeli hominibus præsent, per prophetam testatur angelus, dicens: Princeps regni Persarum restitit mihi. Quod vero angeli a superiorum angelorum potestatibus dispensentur, Zacharias perhibet propheta, qui ait: Ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur, et angelus alius egrediebatur in occursum ejus, et dixit ad eum: Curre, loquere ad puerum istum, dicens: Absque muro habitabitur Hierusalem.

CAP. XLVII. — *Quod singulis hominibus singuli angeli dentur custodes.*

(*Ex dictis cujusdam in Vita Patrum.*) Abbas Paulus simplex habebat gratiam ut ingredientes in Ecclesiam senes aspiceret: et ex ipsa facie eorum uniuscujusque cogitationes, sive malæ essent, seu bonæ sentiret. Cum ergo venisset ad Ecclesiam, et ingrederentur senes, vidit eos clara facie, et læto animo ingredi, et angelos eorum cum gaudio pariter cum ipsis. Unum autem nigrum et nebulosum habentem corpus, et dæmones hinc, atque inde trahentes eum, cum admissio freno in naribus, et angelum sanctum ejus de longe sequentem tristem. Beatus ergo Paulus cœpit flere amarissime, et pectus suum tundere, sedens ante Ecclesiam propter eum quem talem viderat. Omnes autem alii senes videntes eum sic flentem, cœperunt eum rogare, ut si quid in illis vidisset, cum eis ingrederetur in congregationem. Ille autem noluit ingredi, sed semper flebat propter eum quem sic viderat. Post paululum autem, cum absoluta congregatio discederet, iterum omnium vultus circumscribiebat, si tales egrederentur, quales ingressi sunt. Et vidit illum quem antea viderat nigrum et nebulosum egressum de Ecclesia clara facie, et caudido corpore, et dæmones de longe sequentes eum, sanctum autem angelum ejus prope eum hilarem, et gaudentem super eum nimis.

CAP. XLVIII. — *Quod dextera Dei, sit pars angelorum electa, sinistra autem ejus, pars angelorum reprobata.*

(*Greg. in suis Moralibus dicit:*) Quid est ergo quod exercitus cœli a dextris, et sinistris ejus stare perhibetur? Deus enim qui ita est intra omnia, ut etiam sit extra omnia, nec dextera nec sinistra concluditur, sed dextera Dei angelorum pars electa: sinistra autem Dei, pars angelorum reprobata designatur. Non enim ministrant, solummodo boni qui adjuvant. sed etiam alii qui reprobent, id est, non solum qui a culpa redeuntes sublevent, sed etiam qui redire nolentes gravent. Nec quod cœli exercitus, dicitur angelorum pars reprobata in eo intelligi posse perhibetur. Quas enim suspendi in aere novimus, aves cœli nominamus. Et de iisdem spiritibus Paulus dicit: Contra spiritalia nequitie in cœlestibus. Quorum caput enuncians, ait: Secundum principem aeris hujus. A dextera ergo Dei et sinistra angelorum exercitus stat: quia et voluntas electorum spirituum, divinæ pietati concordat, et reproborum sensus suæ malitiæ serviens, judicio districtionis ejus optemperat. Unde et mox fallax spiritibus in medium prosiluisse describitur, per quem Achab rex exigentibus suis meritis decipiatur. Neque enim fas est credere, bonum spiritum fallaciæ deservire voluisse, ut diceret: Egrediar, et ero mendax spiritus in ore omnium prophetarum ejus. Sed quia Achab rex peccatis præcedentibus dignus erat, ut tali debuisset deceptione damnari, quatenus qui sæpe volens ceciderat culpa, quandoque nolens caperetur ad pœnam occulta justitia, licentia malignis spiritibus datur, ut quos

volentes in peccati laqueo strangulant, in peccati A
pœnam etiam nolentes trahant. Quod ergo illic a
dextris atque sinistris Dei, exercitus cœli astitisse
describitur, hoc hic inter filios Dei Satan adfuisse
perhibetur. Ecce a dextris Dei steterunt angeli, qui
nominantur filii Dei, ecce a sinistris stant angeli :
quia adfuit inter eos etiam Satan.

CAP. XLIX. — *Quod immundi spiritus in hoc cœli terræ
que medio vagentur.*

(*Greg. in suis Moral. dicit :*) Paulo ante jam dixi-
mus, unde et aves cœli nominamus. Et scimus,
quod immundi spiritus, qui e cœlo æthereo lapsi
sunt, in hoc cœli terræque medio vagantur. Qui
tanto magis corda hominum ascendere ad cœlestia
invident, quanto se a cœlestibus per elationis suæ B
immundiciam projectos vident.

CAP. L. — *De hoc si pax in sublimibus retineatur.*

(*Ex iisdem.*) Sed inter hæc libet inquirere, si pax
in sublimibus summa retinetur, quid est quod per
angelum Danieli dicitur? Ego veni propter sermones
tuos, princeps autem regni Persarum restitit mihi,
XX et uno diebus, et ecce Michael unus de principibus,
primus venit in adiutorium mihi. Et paulo post :
Nunc revertar ut præliet adversus principem Per-
sarum. Cum enim egrederer, apparuit princeps
Græcorum adveniens. Quos itaque alios principes
gentium nisi angelos appellat, qui sibi resistere
exeunti potuissent? Quæ ergo esse pax in sublimibus
potest, si inter ipsos quoque angelicos spiritus C
præliandi certamen agitur, qui semper conspectui
veritatis assistunt? Sed quia certa angelorum mi-
nisteria dispensandis singulis, quibusque gentibus
sint prælata, cum subjectorum mores adversum se
vicissim præpositorum spirituum opem merentur,
ipsi qui præsent spiritus contra se venire referuntur.
Is namque angelus qui Danieli loquebatur, captivus
Israelitici populi in Perside constitutus prælatus
agnoscitur Michael autem eorum, qui ex eadem
plebe in Judæa terra remanserant, præpositus in-
venitur. Unde ab eodem angelo paulo post Danieli
dicitur : Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi
Michael princeps vester. De quo et hoc quod præmi-
simus, dicit : Et ecce Michael unus de principibus,
primus venit in adiutorium mihi. Qui dum nequa-
quam simul esse, sed venire in adiutorium dicitur,
aperte ei populo prælatus agnoscitur, qui captus in
alia parte tenebatur.

CAP. LI. — *Quod diaboli voluntas semper sit iniqua,
potestas autem ejus nunquam injusta.*

(*Ex eisdem.*) Sciendum vero est quia Satanæ vo-
luntas semper iniqua est, sed nunquam potestas in-
justa : quia a semetipso voluntatem habet, sed a
Domino potestatem. Quod enim ipse facere inique
appetit, hoc Deus fieri non nisi juste permittit. Unde
bene in libris Regum dicitur : Spiritus Domini ma-
lus irruerat in Saul. Ecce unus idemque spiritus,
et Domini appellatur, et malus Domini videlicet
per licentiam potestatis justæ, malus autem per

desiderium voluntatis injustæ. Formidari igitur non
debet, qui nihil nisi permissus valet. Sola ergo vis
illa timenda est, quæ cum hostem sævire permiserit.
ei usum justiciæ, et injusta illius voluntas, servit.
Paululum vero manum postulat extendi : quia ex-
teriora sunt quæ expetit conteri. Neque enim satan
facere se aliquid multum putat, nisi cum in anima
sauciat, ut ab illa patria feriens revocet.

CAP. LII. — *Quod quatuor modis loquatur Deus ad
diabolum, et tribus modis diabolus ad Deum.*

(*Gregor. in suis Moralibus :*) Sciendum vero est,
quia sicut hoc loco discimus, IV modis loquitur Deus
ad diabolum : tribus modis diabolus ad Deum. Qua-
tuor modis loquitur Deus ad diabolum, et injustas
vias ejus arguit, et electorum suorum contra illum
justitiam proponit, et tentandam eorum innocentiam
ei concedendo permittit, et aliquando cum ne ten-
tare audeat prohibet. Injustas enim vias ejus redar-
guit, sicut jam dictum est : Unde venis? Electorum
suorum contra illum justitiam proponit, sicut ait :
Considerasti servum meum Job, quod non sit ei
similis super terram? Tentandam eorum innocentiam
ei concedendo permittit, sicut dicit : Ecce
universa quæ habet, in manu tua sunt. Rursumque
eum a tentatione prohibet, cum dicit : Tantum in
eum ne extendas manum tuam. Tribus autem modis
loquitur diabolus ad Deum, cum vel vias suas insi-
nuat, vel electorum innocentiam fictis criminibus
accusat, vel tentandam eandem innocentiam postu-
lat. Vias quippe suas insinuat, qui ait : Circuivi
terram, et perambulavi eam. Electorum innocentiam
accusat : quia dicit : Nunquid frustra Job timet
Deum? Nonne tu vallasti eum, ac domum ejus,
universamque substantiam per circuitum? Tentan-
dam eandem innocentiam postulat, cum dixit : Ex-
tende manum tuam, et tange cuncta quæ possidet,
nisi in faciem benedixerit tibi.

CAP. LIII. — *Quod non sit palma victoriæ sine labore
certaminis.*

(*Ex dialogo Greg.*) Sine labore certaminis, non
est palma victoriæ. Unde ergo victores, nisi quia
contra antiqui hostis insidias decertaverunt? Mali-
gnus quippe spiritus cogitationi, locutioni, atque
operi nostro semper assistit : si fortasse quid in-
veniat, unde apud examen æterni judicis accusator
existat. Vis etenim nosse quomodo ad decipiendum
semper assistat? Quidam qui nunc nobiscum sunt,
rem quam narro testantur. Quod vir vitæ venera-
bilis Stephanus nomine, Valeriæ provinciæ presby-
ter fuit, hujus nostri Bonifacii diaconi, atque dispen-
satoris ecclesiæ, cognatione proximus. Qui quadam
die de itinere domum regressus, mancipio suo ne-
gligenter loquens præcepit dicens : Veni, diabole,
discalcia me. Ad cujus vocem mox cœperunt se ca-
ligarum corrigiæ in summa velocitate dissolvere, ut
aperte constaret, quod ei ipse qui nominatus fuit,
ad extrahendas caligas, diabolus obedisset. Quod
mox ut presbyter vidit, vehementer expavit, ma-
gnisque vocibus clamare cœpit dicens : Recede

miser, recede : non enim tibi, sed mancipio meo locutus sum. Ad cuius vocem protinus recessit, ita ut inventæ sint magna jam ex parte dissolutæ corrigiæ, ex parte remanserint. Qua in re colligi potest antiquus hostis, qui jam præsto est corporalibus factis, quam nimis insidiis, nostris cogitationibus insistit.

CAP. LIV. — *De creatura, et natura, et ministerio angelorum, et de casu apostaturum.*

(S. Isidor. in libro officiorum sic loquitur.) Angelorum nomen officii est, non naturæ. Nam secundum naturam, spiritus nuncupantur. Quando enim de cœlis ad annunciandum hominibus mittuntur : ex ipsa annunciatione angeli nominatur. Natura enim spiritus sunt. Tunc autem angeli vocantur, quando mittuntur. Natura angelorum mutabilis est, sed facit eos incorruptos charitas sempiterna. Gratia dicimus non natura esse incommutabiles angelos. Nam si natura incommutabiles essent, diabolus utique non cecidisset. Mutabilitatem itaque naturæ suffragat in illis contemplatio Creatoris. Inde et privatus est apostata angelus, dum fortitudinem suam non a Deo, sed a se voluit custodire. Ante omnem creaturam angeli facti sunt, dum dictum est : Fiat lux. De ipsis enim dicit Scriptura : Prior omnium creata est sapientia. Lux enim dicuntur, participando lucis æternæ : sapientiæ vero dicuntur, ignitæ inhærendo sapientiæ. Et cum sint mutabiles natura, non tamen sinit eos contemplatio mutari divina. Ante omnem creationem mundi, creati sunt angeli, et ante omnem creationem angelorum, diabolus conditus est, sicut scriptum est : Ipse est principium viarum Dei. Unpe et ad comparisonem angelorum, archangelus appellatus est. Prius enim creatus existit ordinis prælatione, non temporis quantitate. Primatum habuisse angelorum diabolum scimus, ex qua fiducia cecidit, ita ut sine reparatione laboretur, cuius prælationis excellentiam propheta his verbis annunciat : Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei, abietes non adæquaverunt summitatem illius. Omne lignum paradisi non est assimilatum illi : quoniam speciosiorum fecit eum Deus. Distat conditio angeli a conditione hominis. Homo enim ad Dei similitudinem conditus est. Archangelus vero qui lapsus est, signaculum Dei similitudinis appellatus est, testante Domino per Ezechiel : Tu signaculum similitudinis Dei, plenus sapientia, perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti. Quanto enim subtilior est ejus natura tanto plenius existit ad similitudinem divinæ veritatis expressam. Prius de cœlo cecidisse diabolum constat, quam homo conderetur. Nam mox ut factus est, in superbiam erupit, et præcipitatus de cœlo est. Nam juxta Veritatis testimonium, ab initio mendax fuit, et in veritate non stetit, quia statim ut factus est, cecidit. Fuit quidem in veritate conditus, sed non stando confestim a veritate est lapsus. Uno superbix lapsu, dum Deo per timorem se conferunt, et homo cecidit, et diabolus. Sed homo

reversus est ad pœnitentiam, dum se inferiorem esse cognoscit. Diabolus vero non solum in hoc contentus, quod se Deo æqualem existimans cecidit, insuper etiam superiorem Deo se dicit, secundum apostoli dicta, qui ait de Antichristo : Qui adversatur, et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Diabolus ideo jam non petet veniam : quia non compungitur ad pœnitentiam. Membra vero ejus sæpe per hypocrisin deprecantur, quod tamen pro mala conscientia adipisci non merentur. Discat humana miseria, quod ea causa citius provocetur Deus præstare veniam, dum infirmo compatitur homini : quia ipse homo traxit ex parte inferiori infirmitatem peccandi, hoc est, ex carne, qua inclusa anima detinetur. Apostatæ angeli ideo veniam non habent : quia carnalis fragilitatis nulla infirmitate gravati sunt ut peccarent. Homines autem post peccatum idcirco revertuntur ad veniam, propter quod ex lutea materia pondus traxerunt infirmitatis, ideoque pro infirma carnis conditione, reditus patet homini ad salutem. Sicut et Psalmus dicit : Ipse scit figmentum nostrum. Memento, Domine quod terra sumus ; et iterum : Memorare, inquit, quæ sit mea substantia. Postquam apostatæ angeli ceciderunt, reliqui perseverantiam æternæ beatitudinis solidati sunt. Unde et post cœli creationem in principio repetitur : Fiat firmamentum, et vocatum est firmamentum cœlum ; nimirum ostendens, quod post angelorum ruinam, hi qui permanserunt, firmitatem mernerunt æternæ perseverantiæ et beatitudinis, quam antea minus acceperant : post diaboli dejectionem, angelorum sanctorum collatam sanctitatis perseverantiam, et beatitudinem quam minus acceperint ; unde oportet cognosci quod malorum iniquitas, sanctorum serviat humillitati : quia unde mali corruunt, inde boni proficiunt. Bonorum angelorum numerus, qui post ruinam angelorum malorum est diminutus, ex numero electorum omnium supplebitur, qui numerus, soli Deo est cognitus. Inter angelos distantia potestatum est, et pro gradum dignitate, ministeria eisdem sunt distributa. Aliisque alii præferuntur tam culmine potestatis, quam scientia virtutis. Subministrant igitur alii aliorum præceptis, atque obediunt jussis. Unde ad prophetam Zachariam angelus angelum mittit, et quæcunque annuntiare debeat præcipit. Novem esse distinctiones vel ordines angelorum sacræ Scripturæ testantur, id est, angeli, archangeli, throni, dominationes, virtutes, principatus, potestates, cherubin, et seraphin. Horum ordinum numerum etiam Ezechiel propheta describit sub totidem nominibus lapidum, cum de primatu apostatæ angeli loqueretur : Omnis inquit, lapis operimentum tuum, sardius, et topazius, et jaspis, chrysolithus, et onyx, et berillus, saphyrus, carbunculus, et smaragdus. Quo numero lapidum, ipsi ordines designati sunt angelorum. Quos apostata angelus ante lapsum quasi in vestimento ornamenti sui affixos habuit : ad quorum comparisonem dum se clariorem cunctis aspexit, confestim intu-

mit, et cor suum ad superbiam elevavit. Angeli A semper in Deo gaudent, non in se. Malus vero inde est diabolus, quia non quæ Dei, sed quæ sua sunt requisivit. Nulla autem major iniquitas quam non in Deo, sed in se velle quempiam gloriari. Angeli vero Dei cognoscunt omnia antequam in re fiant: et quæ apud homines adhuc futura sunt, angeli jam revelante Deo noverunt. Prævaricatores angeli, etiam sanctitate amissa, non tamen amiserint vivacem creaturæ angelicæ sensum. Triplici enim modo præscientiæ acumine vigent, id est, subtilitate naturæ, experientia temporum, revelatione superiorum potestatum. Quoties Deus quocunque flagello huic mundo irascitur, ad ministerium vindictæ apostatæ angeli mittuntur: qui tamen divina potestate coercentur, ne tantum noceant, quantum cupiunt. Boni B autem angeli ad ministerium salutis humanæ deputati sunt; ut curas administrent mundi, et regant omnia jussu Dei, testante Apostolo: Nonne omnes, inquit, sunt administratorii spiritus, in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis? Angeli corpora in quibus hominibus apparent in superno aere sumunt, solidamque speciem ex cœlesti elemento inducunt, per quam humanis obtutibus manifestius demonstrantur. Singulæ gentes præpositos angelos habere creduntur, quod ostenditur testimonio angeli Danieli loquentis: Ego, inquit, veni, ut nunciarem tibi, sed princeps regni Persarum restitit mihi. Et post alia: Non est qui me adjuvet, nisi Michael princeps vester. Item omnes homines angelos habere probantur, loquente Domino in Evangelio: Amen dico vobis: quia angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est. Unde et Petrus in Actibus apostolorum, cum pulsarent januam, dixerunt intus apostoli: Non est Petrus, sed Angelus ejus est. Si Deum angeli contuentur, et vident, cur Petrus apostolus dicit: In quem desiderant angeli Dei conspiciere? Item si eum non contuentur nec vident, quomodo juxta sententiam Domini: Angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cœlis est? sed bene utrumque est. Nam veraciter credimus quod Deum angeli, et vident, et videre desiderant: et habent, et habere festinant: et amant, et amare nituntur. Si enim sic videre desiderant ut effectu desiderii non perfruantur, desiderium hoc necessitatem habet, et necessitas ista pœnalis est. Sed beatis angelis omnis pœna longe est: quia nunquam simul pœna et beatitudo conveniunt. Rursum, si eos dicimus Dei visione satiari, satietas fastidium habere solet, et scimus illos Dei visionem quam et desiderant, fastidire non posse. Quid ergo est, nisi ut miro modo simul utrumque credamus, quia et desiderant et satiantur? Sed desiderant sine labore, et satiantur sine fastidio. Ne enim sit in desiderio necessitas, desiderantes satiantur. Et iterum: Ne sit satietate fastidium, satiari desiderant. Vident enim angeli faciem Patris per satietatem, sed quia satietas ista fastidium nescit, angeli desiderant in eo prospicere semper. Ubicunque in Scri-

pturis sanctis pro Deo angelus ponitur: non Pater, non Spiritus sanctus, sed pro incarnationis dispensatione solus Filius intelligitur. Ante Dominicæ incarnationis adventum, discordia inter angelos et homines fuit. Veniens autem Christus, pacem in se angelis et hominibus fecit. Eo quippe nato, clamaverunt angeli in terra: Pax hominibus bonæ voluntatis. Per incarnationem igitur Christi, non solum Deo reconciliatus est homo: verum etiam pax inter angelos et homines reformata est. Discordia igitur ante adventum Christi angelorum et hominum fuisse per id maxime agnoscitur, quod salutari in Veteri Testamento ab hominibus angeli, despiciunt resalutari ab eis. Quod in Novo Testamento a Joanne factum, non solum reverenter angelus suscipit, verum etiam ne faciat interdicat. Ab hoc homo in Veteri Testamento despicitur, nec resalutatur ab angelo, eo quod homo adhuc nondum transisset in Deo. Suscipitur autem homo a Deo, et reverenter salutatur ab angelo. Nam et Mariam angelus legitur salutasse, et Joanni angelum salutanti, ab eodem angelo dicitur: Vide ne feceris, conversus enim tuus sum, et fratrum tuorum. Per quod agnoscitur, per incarnationem Dominicam, pacem hominibus fuisse, et angelis, redditam.

CAP. LV. — *Quod supernorum civium numerus, et finitus sit, et infinitus.*

(*Greg. in suis Moral.*) Supernorum civium numerus et infinitus et definitus exprimitur, ut qui C Deo est numerabilis, esse nobis innumerabilis demonstratur, quamvis aliud est assistere, aliud ministrare. Assistunt enim illæ procul dubio potestates, quæ ad quædam hominibus nuncianda non exeunt. Ministrant vero hi qui ad explenda officia nunciorum veniunt, sed tamen ipsi quoque a contemplatione ab intimis non recedunt. Et quia plures sunt qui ministrant quam hi qui principaliter assistunt, assistentium numerus quasi definitus, ministrantium vero infinitus ostenditur. Angelicos vero spiritus recte Dei milites dicimus: quia decertare eos contra potestates aeras non ignoramus. Quæ tamen certamina non labore, sed imperio peragunt: quia quidquid agendo contra immundos spiritus appetunt, ex adjutorio cuncta regentis possunt.

CAP. LVI. — *Quod omnis culpa ante discessum oblationis munere solvatur.*

(*Ex dialog. Greg.*) Sed neque hoc silendum existimo, quod actum in meo monasterio ante hoc triennium reminiscor. Quidam namque monachus, Justus nomine, medicinæ arte imbutus fuit, qui mihi in eodem monasterio constituto, sedulo obsequio, atque in assiduis ægritudinibus meis excubare consuevit. Hic itaque languore corporis præventus, ad extrema deductus est. Cui in ipsa molestia sua frater germanus, nomine Copiosus, serviebat. Qui ipse quoque nunc in hac urbe per eandem medicinæ artem, temporalis vitæ stipendia sectatur. Sed prædictus Justus, cum jam se ad extrema pervenisse cognovisset, eidem fratri suo Copioso, quia ocul-

s annos haberet, innotuit. Quod nimirum frater non potuit celari, sed subtiliter indagantes, illius omnia medicamenta perscrutantes, eos aureos in medicamine absconditos invenit. Quod mox ut mihi nunciatum est, tantum matris fratre qui nobiscum communiter vixit æquar ferre non valui : quippe quia ejusdem mori semper regula fuit ut cuncti fratres ita comere viverent, quatenus eis singulis nulla habere aliceret. Tunc nimio mœrore percussus, coæpepi, vel quod ad purgationem morientis favel quod in exemplo viventibus fratribus erem. Precioso igitur ejusdem monasterii præad me accito, dixit : Vade, et nullus ex fratre ad eum morientem jungat, nec sermonem rationis ex cujuslibet eorum ore percipiat, sed morte constitutus fratres quæsierit, ei suus carnalis dicat : quia pro solidis quos occulte, a cunctis fratribus abominatus sit, ut saltem te de culpa mentem amaritudo transverberet, a peccato quod perpetravit purget. Cum veritas fuerit, corpus illius cum fratrum corporum ponatur, sed quolibet fossam in sterquilinio in eo corpus ejus projicite, ibique semper eum aureos quos reliquit jactate, simul omnes claras Pecunia tua tecum sit in perditione, et sic terra operite. In quibus utrisque rebus unam uti, alteram vero volui viventibus fratribus se, ut et illum amaritudo mortis a culpa solueret, et istos avaritiæ tanta damnatio misculpa prohiberet. Quod ita factum est. Nam lem pervenisset ad mortem, et anxie quæreret fratribus commendare, nullusque ei ex fratribus ire et loqui dignaretur, ei carnalis frater, cur nibus esset abominatus, innotuit. Qui protireatu vehementer gemuit, atque in ipsa trice corpore exivit. Qui ita sepultus est, ut dixitres omnes eadem sententia perturbari, coæpeinguli extrema quæque, et vilia, et quæ eis r habere regulariter licuerat, ad medium provehementerque formidabant, ne quid apud se unde reprehendi potuissent. Cum vero post n ejus triginta jam essent dies ejus evoluti, animus meus defuncto fratri compati, ejusque dolore gravi supplicia pensare, et si quid esset D onis ejus in remedium quærere. Tunc evocato Precioso eodem monasterii nostri præposito, ristis : Diu est, quod frater ille qui defunctus igne cruciatur, debemus ei aliquid charitatis dere, et eum in quantum possumus, ut eripiajuvare. Vade itaque et ab hodierna die diebus a continuis offerre pro eo sacrificium stode, us omnino prætermittatur dies, quo pro abone illius salutaris hostia non imoletur. Qui us abscessit, et paruit. Nobis autem alia cus, atque evolutos dies non numerantibus, idem qui defunctus fuit, nocte quadam fratri suo no Copioso per visionem apparuit. Quem ille vidisset, inquisivit dicens : Quid est, frater?

A Quomodo es? Cui ille respondit : Nunc usque male fui, modo jam bene sum : quia hodie communionem recepi. Quod idem Copiosus pergens, protinus fratribus in monasterio indicavit. Fratres vero sollicitè computabant dies, et repererant quod ipse dies existit, quo pro eo trigesima oblatio fuit impleta. Cumque et Copiosus nesciret, quid pro eo fratres agerent, et fratres ignorassent quod de illo Copiosus vidisset, uno eodemque tempore dum cognovit ille quod isti ignorant. atque isti cognoscebant quod ille vidit, concordantes simul visionem et sacrificium, res aperte claruit, quia frater qui defunctus fuit per salutarem hostiam supplicium evasit.

CAP. LVII. — *Quod sacra oblatio post mortem animabus prodesse possit, si non sunt culpæ indissolubiles.*

(*Ex dialog Gregor.*) Si culpæ post mortem insolubiles non sunt, multorum solet animas etiam post mortem sacra oblatio hostiæ salutaris adjuvare, ita ut hoc nonnunquam ipsæ defunctorum animæ expertere videantur. Nam prædictus Felix episcopus, a quodam venerabilis vitæ presbytero qui usque ante biennium vixit, et in diocesi Centumcellensis urbis habitavit, atque Ecclesiæ beati Joannis, quæ in loco, qui Tauriana dicitur, sita est, præerat, cognovisse se asserit : quod idem presbyter in eo loco in quo aquæ calidæ vapores nimios faciunt, quoties necessitas corporis exegit, lavari consuevit. Ubi dum die quadam fuisset ingressus, invenit quemdam incognitum virum, ad suum obsequium paratum, qui sibi de pedibus calceamenta abstraheret, vestimenta susciperet, et exeunti a calore sabana præberet, atque omne ministerium cum magno famulatu perageret. Cumque hoc sæpius fecisset, idem presbyter die quadam ad balnea iturus, intra semetipsum cogitans, dixit : Viro illi qui mihi solet tam devotissime ad lavandum obsequi, ingratus apparere non debeo, sed aliquid me necesse est ei pro munere portare. Tunc duas secum oblationum coronas detulit. Qui mox, ut pervenit ad locum, hominem invenit : atque ex more ejus obsequio in omnibus usus est. Lavit itaque, et cum jam vestitus, voluisset egredi, hoc quod secum detulit obsequenti sibi viro pro benedictione obtulit, petens ut benigne susciperet quod ei charitatis gratia offerret. Cui ille mœrens, afflictusque respondit : Mihi ista quare das, Pater? Iste panis sanctus est, et ego hunc manducare non possum. Me et enim quem vides, aliquando loci hujus dominus fui, sed pro culpis meis hic post mortem deputatus sum. Si autem mihi præstare vis, omnipotenti Deo pro me offer hunc panem, ut pro peccatis meis intervenias : et tunc exauditum te esse cognosce, cum huc ad luendum veneris, et me minime inveneris. In quibus verbis disparuit, et is qui esse homo videbatur, evanescente innotuit, quia spiritus fuit. Idem vero presbyter, hebdomada continua sese pro eo in lacrymis afflixit, salutarem quotidie hostiam obtulit, et reversus postea ad balneum, eum minime invenit. Qua ex re, quantum prosit animabus immolatio sacræ oblationis ostenditur : quando hanc et ipsi mortuorum spiritus a viventibus

petunt, et signa indicant quibus per eam absoluti A videantur.

CAP. LVIII. — *Quod beatius sit quemque liberum hinc exire, quam post mortem libertatem querere.*

(*Gregorius in suo dialogo dicit:*) Cunctis ostenditur quia si insolubiles culpæ fuerint, ad absolutionem prodesse minime etiam mortuis victima sacræ oblationis possit. Sed sciendum est, quia illis sacra victima mortuis prosit, qui hic vivendo obtinuerint ut eos etiam post mortem bona adjuvent quæ hic pro ipsis ab aliis fiunt. Inter hæc autem pensandum est, ut tutior via sit, ut bonum quod quisque post mortem sperat agi per alios, agat dum vivit ipse per se. Beatius quippe est liberum exire, quam post vincula libertatem querere.

CAP. LIX. — *Quod nullus debeat rogare pro peccato, quod est ad mortem.*

(*Gregorius in suis Moralibus.*) Peccatum quippe usque ad inferos ducitur quod ante finem vitæ præsentis per correctionem ac pœnitentiam non emendatur. De quo videlicet peccato per Joannem dicitur: Est peccatum ad mortem, non pro illo dico, ut roget quis. Peccatum namque ad mortem est: quia scilicet peccatum quod hic non corrigitur, ejus venia frustra postulatur. De hoc adhuc subditur: Obliviscatur ejus misericordia. Omnipotentis Dei misericordia oblivisci ejus dicitur, qui omnipotentis Dei justitiam fuerit oblitus. Quisquis eum nunc justum non timet, post invenire non volet misericordem.

CAP. LX. — *Ut omnes animæ electorum credentæ sint esse in cælo, et iniquorum animæ in inferno.*

(*Ex dialogo Gregorii. Petrus interrogat. Responsio Gregorii.*) Inquisitioni meæ jam video sufficienter satisfactum, sed hoc est adhuc quod quæstione animam pulsat. Quia cum superius dictum sit esse jam sanctorum animas in cælo, restat procul dubio, ut iniquorum quoque animæ esse non nisi in inferno credantur, et quid de hac re habeat veritas ignoro. Nam humana æstimatio non habet, peccatorum animas posse ante judicium cruciari. — Si esse sanctorum animas in cælo sacri eloquii satisfactione credidisti, oportet ut per omnia esse credas iniquorum animas in inferno: quia ex retributione æternæ justitiæ, ex qua jam justii gloriantur, necesse est per omnia, ut injusti crucientur. Nam sicut electos beatitudo lætificat, ita credi necesse est quod a die exitus sui ignis reprobos exurat.

CAP. LXI. — *Quod sicut finis non est gaudii bonorum, sic finis non est tormentis malorum.*

(*Ex dialogo Gregorii Inter. Petr. Gregorii responsio.*) Numquid nam, quæso te, dicimus eos, qui semel illic mersi fuerint, semper arduos? — Constat nimis, et incunctanter verum esse: quia sicut finis non est gaudii bonorum, ita finis non est tormentis malorum. Nam cum Veritas dicat: Ibunt hi in supplicium æternum, justii autem in vitam æternam: quia verum est quod promisit, falsum proculdubio non erit quod minatus est Deus.

CAP. LXII. — *Quod ita non sit, ut quidam affirmant, quod Deus ob hoc minatus sit æternam pœnam peccantibus, ut corrigeret a malis.*

(*Ex dialog. Gregorii. Petrus interrogat. Gregorii responsio.*) Quid si quis dicat, idcirco Deus peccantibus æternam pœnam minatus est, ut eos a peccatorum perpetratione compesceret? — Si falsum est quod minatus est, ut ab injustitia corrigeret, etiam falsa est pollicitus, ut ad justitiam provocaret. Sed quis hoc dicere, vel insanus præsumat? Et si minatus est quod non erat impleturus, dum asserere eum misericordem volumus, fallacem, quod nefas est dicere, prædicare compellimur.

CAP. LXIII. — *Cur peccata quæ cum fine perpetrata sunt, sine fine puniantur.*

B (*Ex eodem. Petr. int. Greg. resp.*) Scire velim quomodo justum sit, ut culpa quæ cum fine perpetrata est, sine fine puniatur. — Hoc recte diceretur, si strictus judex non corda hominum, sed facta pensaret. Iniqui enim ideo cum fine deliquerant, quia cum fine vixerunt. Nam voluissent utique, si potuissent, sine fine vivere, ut potuissent sine fine peccare. Ostendunt enim, quia in peccato vivere semper cupiunt, qui nunquam desinunt peccare, dum vivunt. Ad magnam ergo justitiam judicantis pertinet, ut nunquam careant supplicio qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato.

CAP. LXIV. — *Quod Deus pius sit, et non pascatur cruciatu miserorum, justus autem, et ideo non sedetur in perpetuum ab iniquorum ultione.*

C (*Ex eodem. Petr. int. Greg. resp.*) Sed nullus justus crudelitate pascitur, et delinquens servus a justo domino idcirco cædi præcipitur, ut a nequitia corrigatur. Ad hoc enim vapulat, ut emendare debeat. Iniqui autem gehennæ igni traditi, si ad correctionem nunquam veniant, quo fine semper ardebunt? — Omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur: quia autem justus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. Sed iniqui omnes æterno supplicio deputati, sua quidem iniquitate puniuntur, et tamen ad aliquid ardebunt, scilicet, ut justii omnes, et in Deo videant gaudia quæ percipiunt, et in illis respiciant supplicia quæ evaserunt, quatenus in æternum tanto magis divinæ gratiæ debitores se esse cognoscant, quanto in æternum mala puniri conspiciunt quæ ejus adjutorio vicerunt.

CAP. LXV. — *De hoc, si ante restitutionem corporum animæ justorum in cælum recipiantur.*

(*Ex eodem. Petr. int. Greg. resp.*) Placet quod dicis: sed velim nosse, si nunc ante restitutionem corporum in cælum recipi valeant animæ justorum. — Hoc namque de omnibus justis fateri non possumus, neque de omnibus negare. Nam sunt quorundam justorum animæ, quæ a cælesti regno quibusdam adhuc mansionibus differantur. In quo dilationis damno, quid aliud innuitur, nisi quod perfectæ justitiæ aliquid minus habuerunt? Et tamen luce clarius constat quia perfectorum justorum animæ, mox ut hujus carnis claustra exeunt, in cælestibus sedibus reci-

piuntur. Quod et ipsa per se Veritas testatur, dicens : Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilæ : quia ubi ipse Redemptor noster est corpore, illuc procul dubio colliguntur et animæ justorum. Et Paulus dissolvi desiderat, et cum Christo esse. Qui ergo Christum esse in cælis non dubitat, nec Pauli animam esse in cælo negat. Qui etiam de dissolutione sui corporis, atque habitatione patriæ cælestis dicit : Scimus quia si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem habemus ex Deo, domum non manufactam, sed æternam in cælis.

CAP. LXVI. — *Quod justî, in die judicii, animarum simul et corporum gloria lætabuntur.*

(*Ex eodem. Petr. int. Greg. resp.*) Si igitur nunc in cælo sunt animæ justorum, quid est hoc quod in die judicii pro justitiæ suæ retributione recipiunt? — Hoc in eis nimirum crescit in iudicio, quod nunc animarum sola, postmodum vero corporum beatitudine perficiuntur, ut in ipsa quoque carne gaudeant, in qua dolores pro Domino cruciatusque pertulerunt. Pro hac quippe geminata eorum gloria scriptum est : In terra sua duplicia possidebunt. Hinc etiam ante resurrectionis diem de sanctorum animabus scriptum est : Datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, et dictum est illis ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleatur numerus conservorum, et fratrum eorum. Qui itaque nunc singulas acceperunt, in iudicio binas stolas habituri sunt : quia modo animarum res tantummodo agitur, tunc autem animarum simul et corporum gloria lætabuntur.

CAP. LXVII. — *De hoc, si boni bonos in regno, vel si mali malos in supplicio agnoscant.*

(*Ex eodem. Petr. int. Greg. resp.*) Nosse vellem, si boni bonos in regno, vel mali malos in suppliciis agnoscant. — Hujus rei sententia in verbis est dominicis, quam jam superius protulimus, luce clarius demonstrata. In quibus cum dictum esset : Homo quidam erat dives, et induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide : et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus ulceribus plenus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis, et nemo illi dabat; sed et canes veniebant, et lingebant ulcera ejus; sub-

verbis aperte declaratur quia et boni bonos, et mali agnoscant malos. Si igitur Abraham Lazarum minime recognosceret, nequaquam ad divitem positum in tormentis de transacta ejus contritione loqueretur, dicens : Quod mala receperit in vita sua, Et si mali malos non recognoscerent, nequaquam dives in tormentis positus fratrum suorum etiam absentiam meminisset. Quomodo enim præsentibus non posset agnoscere, qui etiam pro absentium memoria curavit exorare? Qua in re illud quoque ostenditur, quod nequaquam ipse requisisti : quia et boni malos, et mali cognoscunt bonos. Nam et dives ab Abraham cognoscitur, cum dictum est : Recordare, quia recepisti bona in vita tua : et electus Lazarus a reprobo est divite cognitus, quem mitti præcatur ex nomine, dicens : Mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam. In qua videlicet cognitione utriusque partis cumulus retributionis excrescit, et ut boni amplius gaudeant : quia secum eos lætari conspiciunt, quos amaverunt : et mali dum cum eis torquentur, quos in hoc mundo despecto Deo dilexerunt, eos non solum sua, sed etiam eorum pœna consumat. Fit autem in electis quiddam mirabilis : quia non solum eos cognoscunt quos in hoc mundo noverunt, sed velut visos ac cognitos recognoscunt bonos, quos nunquam viderunt. Nam cum antiquos patres in illa æterna hæreditate viderint, eis incogniti per visionem non erunt, quos in opere semper noverunt. Quia enim illic omnes communi claritate Deum conspiciunt, quid est quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt? Nam quidam noster et vitæ venerabilis vir, religiosusque valde et laudabilis, cum ante triduum moreretur, sicut religiosi alii, qui præ-entes fuerunt, testati sunt, in hora sui exitus Jonam prophetam, Ezechielem quoque et Danielem cœpit aspicere. Quos dum venisse ad se diceret, et depressis luminibus eis reverentiæ obsequium præberet, ex carne eductus est. Qua in re aperte datur intelligi, quæ erit in illa incorruptibili vita notitia, si vir iste adhuc in carne corruptibili positus, prophetas sanctos, quos nimirum nunquam vidit, agnovit. Solet autem plerumque contingere, ut egressura anima eos etiam recognoscat cum quibus pro æqualitate culparum, vel etiam præmiorum, in una est manzione deputanda : quod multi in eo exitu vident qui aut in regno aut in supplicio pares habebuntur.

CAP. LXVIII. — *De hoc, si ignis purgatorius credendus sit, qui post mortem animas a peccatis expurget.*

(*Ex eodem. Petr. int. Greg. resp.*) Discere vellem si post mortem ignis purgatorius esse credendus est. — In Evangelio Dominus dicit : Ambulate, dum lucem habetis. Per prophetam quoque ait : Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. Quod Paulus apostolus exponens, dixit : Ecce nunc tempus acceptabile, etc. Salomon quoque ait : Quocumque potest manus tua facere, instanter operare : quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erit apud inferos, quo tu properas. David quoque ait : Quoniam

in sæculum misericordia ejus. Ex quibus nimirum A
 ætentiis constat quia qualis hinc quisque egreditur, talis in iudicio præsentatur. Sed tamen de quibusdam levibus culpis esse ante iudicium purgatorius ignis credendus est, eo quod Veritas dicit: quia si quis in Spiritum sanctum blasphemiam dixerit, nec in hoc sæculo remittetur ei, neque in futuro. In qua sententia datur intelligi, quasdam culpas in hoc sæculo, quasdam vero in futuro posse relaxari. Quod enim de uno negatur, consequenter intellectus patet quia de quibusdam conceditur. Sed tamen, ut prædixi, hoc de parvis minimisque peccatis fieri posse credendum est: sicut est assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, vel peccatum curæ rei familiaris: quæ vix sine culpa ab ipsis agitur, qui culpas qualiter declinari debeant B
 sciunt, aut non in gravibus rebus error ignorantie, quæ cuncta etiam post mortem gravant, si adhuc in hac vita positus minime fuerint relaxata. Nam et cum Paulus dicat Christum esse fundamentum, atque subjungat: Si quis superædificaverit super hoc fundamentum, aurum et argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscujusque opus quale sit ignis probabit; si cujus opus arserit detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem; quamvis hoc de igne tribulationis in hac nobis vita adhibitio possit intelligi, attamen si quis hæc de igne futuræ purgationis accipiat, pensandum sollicite est: quia illum dixit posse per ignem salvari, non qui super hoc fundamentum fer- C
 rum, æs, vel plumbum ædificat, id est peccata majora, et idcirco duriora, atque jam tunc insolubilia; sed ligna, fœnum, stipulam, id est peccata minima atque levissima, quæ ignis facile consumit. Hoc tamen sciendum est: quia illic saltem de minimis nil quisque purgationis obtinebit, nisi bonis hoc actibus in hac adhuc vita positus, ut illic obtineat, promereatur.

CAP. LXIX. — *Quod unus sit gehennæ ignis, sed non uno modo omnes cruciet.*

(*Ex eodem Petr. int. Greg. resp.*) Quæso te, unus esse gehennæ ignis credendus est, an quanta peccatorum diversitas fuerit, tanta quoque et ipsa æstimanda sunt incendia esse præparata? — Unus quidem est gehennæ D
 ignis, sed non uno modo omnes cruciat peccatores. Uniuscujusque etenim quantum exigit culpa, tantum illic sentietur pœna. Nam sicut in hoc mundo sub uno sole multi consistunt, nec tamen ejusdem solis ardorem æqualiter sentiunt: quia alius plus æstuat, atque alius minus, ita illic in uno igne non unus est modus incendii: quia quod hic diversitas corporum hoc illic agit diversitas peccatorum; ut et ignem non dissimilem habeant, et tamen eosdem singulos dissimiliter exuret.

CAP. LXX. — *Quot genera sint oblationis pro defunctis facienda.*

(*Ex dictis August.*) Quatuor genera sunt oblationis. Pro valde bonis, gratiarum actiones sunt, hoc est, Deo gratias agunt: quia bene vixerunt. Pro non

valde bonis, ut plena remissio fiat. Pro non valde malis propitiationses sunt, ut tolerabilior fiat damnatio. Pro valde malis, non adjumenta mortuorum, sed tantum consolationes vivorum sunt.

CAP. LXXI. — *Cur sanctorum animæ pro inimicis suis non orant, quando eos in igne æterno ardere prospexerint.*

(*Ex eodem. Petr. int. Greg. resp.*) Et ubi est quod sancti sunt, si pro inimicis suis quos tunc ardere viderint, non orabunt? — Quibus utique dictum est: Pro inimicis vestris orate. Orant pro inimicis suis eo tempore quo possunt ad fructuosam pœnitentiam eorum corda convertere, atque ipsa conversione salvare. Quid enim aliud pro inimicis suis orandum est, nisi hoc quod ait Apostolus: Ut det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem? Et quomodo pro illis tunc orabitur, qui jam nullatenus possunt ad justitiæ opera ab iniquitate commutari? Eadem itaque causa est cur non ore tur tunc pro hominibus æterno igne damnatis, quæ nunc etiam causa est, ut non ore tur pro diabolo, angelisque ejus æterno supplicio deputatis. Quæ nunc etiam causa est ut non ore tur sancti homines, pro hominibus in fidelibus impiisque defunctis: nisi quia de eis quos utique deputatos æterno supplicio jam noverint, ante illum iudicis justiciæ conspectu orationis suæ meritum cassari refugiunt? Quod si nunc quoque viventes justiciæ, mortuis et damnatis injustis minime compatiuntur, quando adhuc aliquid judicabile de sua carne sese perpeti etiam ipsi noverint: quanto districtius tunc iniquorum tormenta respiciunt, quando ad omni vitæ corruptione exuti, ipsi jam justitiæ viciniam atque ar tui inhærebunt? Sic quippe eorum mentes, per hoc quod justissimo Judici inhærent, jus districtionis absorbet, ut omnino eis non libeat, quidquid ab illius æternæ regulæ subtilitate discordat.

CAP. LXXII. — *Quod duobus modis vita dicatur, duobus etiam mors intelligatur.*

(*Ex eodem. Petr. int. Greg. resp.*) Non est jam quod responderi debeat apertæ rationi sed hæc nunc quæstio mentem movet, quomodo anima immortalis dicitur, dum constat quod in perpetuo igne moriatur. — Quia duobus modis vita dicitur, duobus etiam modis mors debet intelligi. Aliud est namque quod in Deo vivimus, aliud vero quod in hoc quod conditi vel creati sumus, id est, aliud beate vivere, et aliud essentialiter. Anima itaque, et mortalis esse intelligitur, et immortalis. Mortalis quippe, quia beate vivere amittit; immortalis autem, quia essentialiter vivere nunquam desinit: et naturæ suæ vitam perdere non valet, nec cum in perpetua fuerit morte damnata. Illic enim posita beate esse perdet: et esse non perdet. Ex qua re semper cogitur ut et mortem sine morte, et defunctum sine defuncto et finem sine fine patiat.

CAP. LXXIII. — *Quod electi seu reprobi ad loca communia deducantur in tormentis.*

(*Ex eodem. Petr. int.*) Quod vero sive electi seu

reprobi, quorum communis causa in opere fuerit, A ad loca etiam communia deducantur. Veritatis nobis verba satisfacerent, etiam si exempla deessent. Ipsa quippe Veritas propter electos in Evangelio dicit: In domo Patris mei multæ mansiones sunt. Si enim dispar in illa beatitudine æterna retributio non esset, una potius mansio quam multæ essent. Multæ ergo mansiones sunt, in quibus et distincti honorum ordines propter meritorum consortium communiter lætentur; et tamen unum denarium omnes laborantes accipiunt, qui multis mansionibus distinguitur: quia et una est beatitudo quam illic percipiunt, et dispar retributionis qualitas quam per opera diversa consequuntur. Quæ nimirum Veritas iudicii sui diem denuntians ait: Tunc dicam messoribus: Colligite B zizania, et ligate ea fasciculis ad comburendum. Messores quippe angeli sunt; zizania in fasciculis ad comburendum ligant, cum pares comparibus in tormentis similibus sociant, ut superbi cum superbis, luxuriosi cum luxuriosis, avari cum, avaris, fallaces cum fallacibus, invidi cum invidis, infideles cum infidelibus, ardent. Cum ergo similes in culpa, ad tormenta similia adducantur, qui eos locis pœnalibus angeli deputant, quasi zizaniorum fasciculos ad comburendum ligant.

CAP. LXXIV. — *De hoc quod in domo Dei multæ mansiones sint.*

(*Greg. in suis Moral. dicit:*) In evangelio Veritas dicit: In domo Patris mansiones multæ sunt. Sed in eisdem multis mansionibus erit aliquo modo ipsa C retributionum diversitas concors: quia tanta vis in illa pace nos sociat, ut quod in se quisque non accepit, hoc se accepisse in alio exsultet. Unde et non æque laborantes in vinea, æque cuncti denarium sortiuntur. Et quidem apud Patrem mansiones multæ sunt, et tamen eundem denarium dispares laboratores accipiunt: quia una cunctis erit beatitudo lætitiæ, quamvis non una sit omnibus sublimitas vitæ.

CAP. LXXV. — *Quod illum quem semel culpa ad pœnam pertrahit, misericordia ulterius ad veniam non reducat.*

(*Greg. in suis Moral. dicit:*) Sicut consumitur nubes, et pertransit, sic qui descendit ad inferos non ascendit. Nubes quippe ad altiora suspenditur, sed densata vento impellitur ut currat, calore solis dissipatur ut evanescat. Sic nimirum corda sunt hominum, quæ per acceptæ rationis ingenium ad alia emigrant: impulsæ autem maligni spiritus flatu, pravis desideriorum suorum motibus huc illucque pertrahuntur. Sed districta respectu superni iudicis quasi solis calore liquefiunt, et semel locis pœnalibus tradita, ad operationis usum ultra non redeunt. Vir igitur sanctus elationis cursum defectumque humani generis exprimens dicit: Sicut consumitur nubes, et pertransit, sic qui descendit ad inferos non ascendit. Ac si aperte loqueretur dicens: In altum currendo deficit, qui superbiendo ad interitum tendit. Quem si semel culpa ad pœnam pertrahit, misericordia ulterius ad veniam non reducit.

CAP. LXXVI. — *Quod Deus dicatur zelans, dicatur iratus, dicatur pœnitens, dicatur misericors, dicatur præsciis.*

(*Greg. in suis Moral. dicit:*) Deus ergo quomodo zelans est, qui in custodienda castitate nostra nullo mentis cruciatu tangitur? Quomodo irascitur, qui in ulciscendis vitiis nostris nulla perturbatione animi commovetur? Quomodo est pœnitens, quid id quod semel fecerit, et fecisse nequaquam dolet? Quomodo habet misericordiam, qui cor miserum non habet? Quomodo est præsciis, dum nulla nisi quæ futura sint præsciantur? Et scimus quia Deo nihil futurum est, ante cuius oculos præterita nulla sunt, præsentia non transeunt, futura non veniunt. Quippe quia quod nobis fuit, et erit, in ejus prospectu præsto est: et omne quod præsens est sciri potest, potius quam præsciri. Et tamen dicitur zelans, dicitur iratus, dicitur pœnitens, dicitur misericors, dicitur præsciis: ut quia castitatem animæ uniuscujusque custodit, humano modo zelans vocetur, quamvis mentis cruciatu non tangitur; quia culpas percussit, dicitur irasci, quamvis nulla animi turbatione moveatur; et quia ipse immutabilis, id quod voluerit mutat, pœnitere dicitur, quamvis rem mutet, consilium non mutet. Et cum miseriam nostræ subvenit, misericors vocatur, quamvis miseris subvenit, et cor miserum nunquam facit. Et quia ea quæ nobis futura sunt videt, quæ tantum ipsi semper præsto sunt, præsciis dicitur: quamvis nequaquam futurum prævideat, quod præsens videt.

CAP. LXXVII. — *Cur Deus suos electos sic permittat mori, ut non in vita illorum ostendat eorum sanctitatis sint.*

(*Ex eodem. Petr. int. Greg. resp.*) Quid est hoc, quæso te, quod omnipotens Deus sic permittit mori, quos tamen post mortem eorum sanctitatis fuerint non compatitur celari. Cum scriptum sit: Justus quacunque morte præventus fuerit, justitia ejus non auferetur ab eo? — Electi qui procul dubio ad perpetuam vitam tendunt, quid eis obest si ad modicum dure moriantur? Et est fortasse nonnunquam eorum culpa, licet minima, quæ in eadem debeat morte resecari. Unde fit ut reprobi quidem potestatem contra viventes accipiant, sed illis morientibus hoc in eis gravius vindicetur, quod contra bonos potestatem suæ crudelitatis acceperunt: sicut idem carnifex qui eundem venerabilem diaconem viventem ferire permissus est, gaudere super mortuum permissus non est. Quod sacra quoque testantur eloquia. Nam vir Dei contra Samariam missus, quia per inobedientiam in itinere comedit, hunc in eodem itinere leo occidit. Sed statim illic scriptum est: Quia stetit leo juxta asinum, et non comedit de cadavere. Ex qua re ostenditur, quod peccatum inobedientiæ in ipsa morte fuit laxatum, quia idem leo qui viventem præsumpsit occidere, contingere non præsumpsit occisum. Qui enim occidendi ausum habuit, de occisi cadavere comedendi licentiam non accepit: quia is qui culpabilis in vita fuit, pœnita inobedientia, erat jam justus ex morte. Leo ergo

qui prius peccatoris vitam necavit, custodivit post- A
modum cadaver justii.

CAP. LXXVIII. — *Quod miseris mors fiat sine morte.*

(*Gregor. in suis Moral. dicit :*) Fit ergo miseris mors sine morte, finis sine defunctu : quia et mors vivit, et finis semper incipit, et deficere defunctus nescit. Quia igitur, et mors perimit et non extinguit, dolor cruciat, sed nullatenus pavorem fugat, flamma comburit, sed nequaquam tenebras deculit.

CAP. LXXIX. — *Quod in inferno peccatoribus ad consolationem ignis non luceat, sed ut magis torqueat.*

(*Gregor. in suis Moral. dicit :*) Quamvis illic ignis et ad consolationem non lucet, attamen ut magis torqueat, ad aliquid lucet. Nam sequaces quosque suos secum in tormento reprobii flamma illustrante visuri sunt, quorum amore deliquerunt : quatenus B
qui eorum vitam carnaliter contra præcepta Conditoris amaverunt, ipsorum quoque eos interitus in augmento suæ damnationis affligat.

CAP. LXXX. — *De eadem re.*

(*Gregor. in suis Moral. dicit :*) Sicut ergo electis ignis ardere novit ad solatium, et tamen ardere ad supplicium nescit : ita e diverso gehennæ flamma reprobis, et nequaquam lucet ad consolationis gratiam, et tamen lucet ad pœnam : ut damnatorum oculis supplicium, et nulla charitate candeat, et ad doloris cumulum qualiter cruciantur ostendat, Quid hic mirum, si gehennæ ignem credimus habere supplicium, simul obscuritatis et luminis? quod experimento novimus : quia et nunc dura flamma, lucet C
obscura. Tunc edax flamma comburit, quos nunc carnalis delectatio polluit. Tunc infinite patens inferni baratrum devorat, quos nunc inanis elatio exaltat. Atque qui quolibet ex vitio hic voluntatem callidi persuasoris expleverunt, tunc cum suo duce reprobii ad tormenta perveniunt : et quamvis angelorum atque hominum longe sit natura dissimilis, una tamen pœna implicat, quos unus in crimine reatus ligat.

CAP. LXXXI. — *Quod humanâ anima ita immortalis sit, ut et mori possit et non possit.*

(*Gregor. in suis Moral. dicit :*) Quia ergo nostræ immortalitatis hoc tempus non ita ut male sit, sed ita perit ut non sit, quærendum est quid sit, quod non ut ita non sit, sed ita perire optatur ut male sit. Humana enim anima seu angelicus spiritus ita immortalis est, ut mori possit : ita mortalis, ut mori non possit. Nam beate vivere, sive per vitium, seu per supplicium perdit : essentialiter autem vivere, neque per vitium, neque per supplicium amittit. A qualitate enim vivendi deficit, sed omnimodum subsistendi interitum nec moriens sentit. Ut ergo breviter dixerim, et immortaliter mortalis est, et mortaliter immortalis.

CAP. LXXXII. — *Quod corporeus sit ignis gehennæ, et non indigeat alia materia, nisi reproborum cruciatu.*

(*Greg. in suis Moralibus dicit :*) Miro valde modo, paucis verbis expressus est ignis gehennæ. Ignis

namque corporeus, ut esse valeat ignis, corporeis indiget fomentis. Qui cum necesse est ut servetur, per congesta ligna procul dubio nutritur, nec valet nisi succensus esse, et nisi refotus subsistere. At contra gehennæ ignis cum sit corporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur : sed creatus semel durat inextinguibilis, et succensione non indiget, et ardore non caret. Bene ergo de hoc iniquo dicitur : Devorabit eum ignis qui non succenditur : quia Omnipotentis justitia, futurorum præscia, ab ipsa mundi origine gehennæ ignem creavit : qui in pœna reproborum esse semel incipiet, sed ardorem suum etiam sine lignis nunquam finiet. Sciendum vero est, quod omnes reprobii, quia et in anima simul et carne peccaverunt, illic in anima et carne pariter cruciantur.

CAP. LXXXIII. — *Cur anima in corpore manens, et egrediens videri non possit.*

Quid mirum, Petre, si egredientem animam non vidisti, quam et manentem in corpore non vides? Nunquidnam modo cum mecum loqueris, quia videre in me non vales animam meam, idcirco me esse exanimem credis? Natura quippe animæ invisibilis est, atque ita ex corpore invisibiliter egreditur sicut in corpore invisibiliter manet. Petrus : Sed vitam animæ in corpore manentis pensare possum ex ipsis motibus corporis : quia nisi corpori anima adesset, ejusdem membra corporis moveri non possent. Vita vero animæ post carnem in quibus motibus quibusve operibus sit, non video : ut ex rebus visibilibus esse colligam, quod videre non possum.

CAP. LXXXIV. — *Ut nullus dubitare debeat, ea esse invisibilia, quæ Deo invisibili subministrant.*

(*Ex dialog. Greg.*) Sicut vis animæ vivificat et movet corpus, sic vis divina implet quæ creavit omnia. Et alia inspirando vivificat, aliis vero tribuit ut vivant, aliis hoc solummodo præstat ut sint. Quia verum esse non dubitas, createntem, et regentem, implentem, et circumplectentem, transcendentem, et sustententem, incircumscriptum, atque invisibilem Deum ; ita dubitare non debes, hunc invisibilia obsequia habere. Debent quippe ea quæ ministrant ad ejus similitudinem tendere cui ministrant, ut quæ invisibili serviunt, esse invisibilia non dubitentur. Hæc autem quæ esse credimus, nisi sanctos angelos, et spiritus justorum? Sicut ergo motum considerans corporis, vitam animæ in corpore manentis perpendis animo : ita vitam animæ exeuntis a corpore perpendere debes a summo : quia potest invisibiliter vivere quam oportet in obsequio invisibilis manere. Petrus : Recte totum dicitur : sed mens refugit credere, quod corporeis oculis non valet videre.

CAP. LXXXV. — *Quod nulla visibilia videri vel cognosci possunt nisi per invisibilia.*

(*Ex dialog. Greg.*) Cum Paulus dicat : Est enim fides sperandarum substantia rerum argumentum

non apparentium : hoc veraciter dicitur credi, quod non valet videri. Nam credi jam non potest quod videri potest. Ut tamen te breviter reducam ad te : nulla visibilia nisi per invisibilia videntur. Ecce enim cuncta corporea oculus tui corporis aspicit, nec tamen ipse corporeus oculus aliquid videret corporeum, nisi hunc res incorporea ad videndum acueret. Nam tolle mentem quæ non videtur, et incassum patet oculus qui videbat. Subtrahere animam corpori, remanent procul dubio oculi in corpore aperti. Si igitur per se videbant, cur discedente anima nil vident? Hinc ergo intellige : quia ipsa quoque visibilia, non nisi per invisibilia videntur. Ponamus quoque ante oculos mentis, domum ædificare, immensas moles levare, pendere magnas in machinis columnas : quis, quæso te, hoc opus operatur? Corpus visibile quod illas moles manibus trahit : an invisibilis anima quæ vivificat corpus? Tolle enim quod non videtur in corpore : et mox immobilia remanent cuncta quæ moveri videbantur visibilia corpora metallorum. Qua in re pensandum est, quia in hoc quoque mundo visibili, nihil nisi per creaturam invisibilem disponi potest. Nam sicut omnipotens Deus aspirando vel implendo ea quæ ratione subsistunt, ut vivificat et movet invisibilia : ita ipsa quoque invisibilia, implendo movent atque sensim vivificant carnalia corpora quæ videntur. Petrus : Istis, fateor, allegationibus libenter victus, prope nulla jam esse hæc visibilia compellor existimare, qui prius in me infirmantium personas suscipiens, de invisibilibus dubitabam. Itaque placent cuncta quæ dicis : sed tamen sicut vitam animæ in corpore manentis ex motu corporis agnosco : ita vitam animæ post corpus, apertis quibusdam rebus attestantibus, agnoscere cupio.

CAP. LXXXVI. — *Quod incorporeus spiritus, in inferno a corpore igne affligatur.*

(*Ex dialog. Gregorii.*) Si viventis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore, cur non post mortem cum incorporeus sit spiritus, etiam corporeo igne teneatur? Petrus : In vivente quolibet idcirco incorporeus spiritus tenetur in corpore, quia vivificat corpus.

CAP. LXXXVII. — *Quod incorporeus spiritus vivificare possit, et ibi teneri ubi a corporeo cruciatur igne.*

(*Ex dialog. Gregorii.*) Si incorporeus spiritus, Petre, in hoc teneri potest quod vivificat, quare non pœnaliter et ibi teneatur ubi mortificatur? Teneri autem per ignem spiritum hominis dicimus : utin tormento ignis sit vivendo atque sentiendo. Ignem namque eo ipso patitur quo videt : et quia concremari se aspicit, crematur. Sicque fit ut res incorporea incorpoream exurat, dum ex igne visibili ardor ac dolor invisibilis trahitur : ut per ignem corporeum mens incorporea, etiam incorporea flamma cruciatur. Quamvis colligere dictis evangelicis possumus : quia incendium animarum non solum videndo, sed etiam experiendo patitur. Veritatis etenim voce, dives mortuus in inferno dicitur sepultus. Cujus anima quia in igne teneatur,

insinuat vox divitis, qui Abraham deprecatur dicens : Mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam : quia crucior in hac flamma. Dum ergo divitem peccatorem damnatum Veritas in ignibus perhibet, quis jam sapiens reproborum animas teneri ignibus negat? Petrus : Ecce ratione et testimonio ad credulitatem flectitur animus : sed dimissus iterum ad rigorem redit. Quomodo enim res incorporea a re corporea teneri atque affligi possit, ignoro.

CAP. LXXXVIII. — *De apostatis spiritibus, quod incorporei credendi sint.*

(*Ex dialog. Gregorii.*) Dic, quæso te, apostatas spiritus a cœlesti gloria dejectos, corporeos an incorporeos esse suspicaris? Petrus : Quis sane sapiens esse spiritus corporeos dixerit?

CAP. LXXXIX. — *Quod gehennæ ignis corporeus esse credendus sit.*

(*Ex dialogo Gregorii.*) Gehennæ ignem esse corporeum an incorporeum fateris? Petrus : Ignem gehennæ corporeum esse non ambigo, in quo corpora certum est cruciari.

CAP. XC. — *De hoc quod scribitur : Deum nemo vidit unquam, et qualiter illud intelligendum sit.*

(*Gregorius in suis Moral. dicit :*) Deum nemo vidit unquam. Rursumque cum Testamenti Veteris patres intueor, multos horum teste ipsa sacræ lectionis historia Deum vidisse cognosco. Vidit quippe Jacob Dominum, et ait : Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea. Vidit Moses Dominum, de quo scriptum est : Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum. Vidit Job Dominum qui dicit : Auditum auris audivi te, nunc autem oculus meus videt te. Vidit Esaias Dominum qui ait : Anno quo mortuus est rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum, et elevatum. Vidit Micheas Dominum qui dicit : Vidi Dominum sedentem super solium suum : et omnem exercitum cœli astantem ei a dextris, et a sinistris. Quid est ergo quod tot Testamenti Veteris patres Deum se vidisse testati sunt, et tamen de hac sapientia quæ Deus est dicitur : Abscondita est ab oculis omnium viventium, et Joannes ait : Deum nemo vidit unquam ; nisi hoc quod patenter datur intelligi, quia quamdiu hic mortaliter vivitur, videri per quasdam imagines Deus potest, sed per ipsam naturæ suæ speciem non potest : ut anima gratia spiritus afflata, per figuras quasdam Deum videat, sed ad ipsam vim ejus essentiæ non perlingat? Hinc est enim quod Jacob qui Deum se vidisse testatur, hic non nisi angelum vidit. Hinc est quod Moses qui cum Deo facie ad faciem loquitur, sicut loqui solet homo ad amicum suum, inter ipsa verba suæ locutionis dicit : Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi teipsum manifeste, ut videam te. Certe enim si Deus non erat, cum quo loquebatur : Ostende mihi Deum diceret, et non, Ostende teipsum. Si autem Deus erat, cum quo loquebatur facie ad faciem, cur repetebat

videre quem videbat? Sed ex hac ejus petitione col-
ligitur, quia eum sitiebat per incircumscriptæ na-
turæ suæ claritatem cernere, quem jam cœperat per
quasdam imagines videre, et sic superna essentia
mentis ejus oculis adesset, quatenus ei ad æternita-
tis visionem nulla imago creata temporaliter inter-
esset. Et viderunt ergo Patres Testamenti Veteris
Dominum, et tamen, juxta Joannis vocem: Deum
nemo vidit unquam; et juxta beati Job sententiam,
sapientia quæ Deus est, abscondita est ab oculis
omnium viventium, quia in hac mortali carne con-
sistentibus et videri potuit per quasdam circums-
criptas imagines, et videri non potest per incircum-
scriptum lumen æternitatis. Sin vero a quibusdam
non potest in hac adhuc mortali carne consistentibus,
sed tamen inæstimabili virtute crescentibus
quodam contemplationis acumine æterna Dei clari-
tas videri potest.

CAP. XCI. — *De duplici pœna damnatorum.*

(*Ex dictis Isidori.*) Duplex damnatorum pœna est
in gehenna. Quorum et mentem urit tristitia, et
corpus flamma: juxta vicissitudinem, ut quod mente
tractaverunt, quod perficerent corpore, simul et
animo puniantur et corpore. Ignem gehennæ ad ali-
quid lumen habere, ad aliquid non habere. Hoc est
habere lumen ad damnationem, ut videant impii
unde doleant, et non habere ad consolationem, ne
videant unde gaudeant. Aptæ sit comparatio camino
trium puerorum ad exemplum ignis gehennæ. Nam
sicut ille ignis non arsit ad trium puerorum suppli-
cium, et arsit ad comburenda ligamina vinculo-
rum: ita ignis gehennæ, et lucebit miseris ad augmentum
pœnarum, ut videant unde doleant, et non lucebit ad
consolationem, ne videant unde gaudeant. Inter
hujus vitæ et futuræ infelicitatis miseriam, multa
discretio est. Illic enim et miseria est propter cru-
ciationem dolorum, et tenebræ propter lucis aver-
sionem. Quorum unum in hac vita, id est, miseria
est, aliud non est. In inferno autem utrumque.

CAP. XCII. — *De pœnis impiorum.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Sicut fasciculi lignorum ad
combustionem similibus colligantur, ita in judicii
die similis culpæ rei suis similibus jungentur, ut ex
æquo pœna constringat quasi in fasciculum, quos
actio similes fecit in malum. Sicut unusquisque
sanctus in futuro judicio pro quantitate virtu-
tum glorificabitur, ita et unusquisque impius pro
quantitate facinorum condemnabitur. Nec deerit
in supplicio futurus damnationis ordo. Sed juxta
qualitatem criminum discretio erit pœnarum,
propheta firmante: De charorum quoque suorum
suppliciiis, additur etiam pœna defunctis. Sicut apud
inferos diviti sermo prædicat evangelicus: sic pro
augendo Judæ supplicio, dicit etiam Psalmus: Com-
moti moveantur filii ejus, et mendicent. Impii ex hoc
durius in judicio puniendi sunt mentis dolore, ex
quo visuri sunt justos gloriæ beatitudinem meruisse.
Cunctis videntibus est præcipitandus diabolus,
quando sub aspectu omnium honorum angelorum

A hominum, cum eis qui de patre ejus erant, igne
æterno mittendus est, dum sublatus fuerit diabolus
ut damnetur: multi electi qui in corpore sunt inve-
niendi, Domino ad judicium veniente, metu concu-
tiendi sunt, videntes tali sententia impium esse
punitum; quo terrore purgandi sunt, quia si quid eis
ex corpore adhuc peccati remanserit, metu ipso
quod diabolus damnari conspiciunt, purgabuntur.
Illic est quod ait Job: Cum sublatus fuerit, time-
bunt angeli, et exterriti purgabuntur. Multos posse
perire ex eis in die judicii, qui nunc electi esse vi-
dentur et sancti, docet Propheta: Vocavit Domi-
nus judicium ad ignem, et devorabit abyssum mul-
tam, et comedet partem domus. Pars quippe domus
devorabitur, quia illos etiam infernus absorbebit,
qui nunc se in præceptis cœlestibus gloriantur. De
quibus et Dominus dicit: Multi dicent mihi in illa
die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo pro-
phetavimus? in nomine tuo dæmonia ejecimus?
virtutes multas fecimus? Tunc confitebor illis, quia
nunquam novi vos: discedite a me, qui operamini
iniquitatem, nescio qui estis.

CAP. XCIII. — *De Antichristo.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Omnis qui secundum pro-
fessionis suæ normam, aut non vivit, aut ali-
ter docet, Antichristus est. Plerique autem sunt
qui Antichristi tempora non visuri sunt, et tamen in
membris Antichristi inveniendi sunt. Antequam ve-
niat Antichristus, multa membra ejus præcesserunt,
et prævæ actionis merito caput proprium prævene-
runt, secundum Apostoli sententiam, qui jam ini-
quitatis mysterium operari illum affirmat, etiam an-
tequam reveletur. Magnitudo signorum faciet sub
Antichristo, ut electi, si fieri potest, in errorem
mittantur. Sed si electi, quomodo sunt in errorem
mittendi? Ergo ibunt in errorem titubationis ad mo-
dicum pro multitudine prodigiorum: non tamen de-
ficiendi sunt ab stabilitate sua, terrorum impulsu,
atque signorum. Unde et ideo ponitur, si fieri potest:
quia electi perire non possunt, sed cito resipiscentes
cordis errorem religione coercebunt: scientes præ-
dictum a Domino esse, ut dum hoc fecerint adver-
sarii, non conturbentur sancti. Jam mira facturus
est prodigia et signa, dum venerit Antichristus: ut
etiam electis quoddam cordis gignatur scrupulum,
quod tam cito exsuperet in illis ratio, pro qua scient
in deceptione reproborum, et electorum probatione
eadem fieri signa, in quo tempore per patientiam
gloriosi erunt sancti, non per miracula, sicut sancti
martyres fuerunt priores: illi enim et persecutores
sustinuerunt, et facientes prodigia. Proinde et durius
bellum sustinebunt: quia non solum contra perse-
quentes, sed etiam contra miraculis coruscantes di-
micaturi sunt. Gravius sub Antichristi temporibus
contra Ecclesiam deserviet Synagoga, quam in ipso
adventu Salvatoris Christianos esset persecuta. Dum
in martyres diabolus jam exercuerit magnam crude-
litatem etiam ligatus, crudelior tamen erit sub An-
tichristi temporibus, quando etiam erit solvendus.

Nam si tanta ligatus facere potuit, quanta solutus A faciet? Quanto propinquius finem mundi diabolus videt, tanto crudelius persecutiones exercet. Ut quia se continuo damnandum conscipit, socios sibi multiplicet, cum quibus gehennæ ignis addicatur. Quanto breve tempus videt diabolus sibi restare, ut damnetur, tanto in magna persecutionis ira movetur, divina justitia permittente, ut glorificentur justi, sordidentur iniqui : et ut diabolo durior crescat damnationis sententia.

CAP. XCIV. — *Quod ante diem judicii, etiam electi casuri sint in adventu Antichristi.*

(*Greg. in suis Moralibus dicit :*) In diebus ejus stupebunt novissimi, et primos invadet horror. Tanta enim tunc contra justos iniquitate effrenabitur, ut etiam electorum corda non parvo pavore feriantur. Unde scriptum est : Ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Quod videlicet dicitur, non quia electi casuri sint, sed magis terroribus trepidaturi. Tunc vero contra eum certamen justitiæ, et novissimi electi habere narrantur, et primi : quia scilicet et hi qui in fine mundi electi reperiuntur, in morte prosternendi sunt, ut illi etiam qui a prioribus mundi partibus processerunt. Enoch scilicet et Helias, ad medium revocantur crudelitatis ejus sævitiam in sua adhuc mortali carne passuri sunt. Hujus vires in tanta potestate laxatas novissimi obstapescunt, et primi metuunt : quia licet juxta hoc quod spiritu superbiæ sublevatur, omnem temporalem ejus potestatem despiciant, juxta hoc tamen quod ipsi adhuc in carne mortali sunt, in qua cruciari temporaliter possunt, ipsa quæ fortiter tolerant, supplicia perhorrescunt, ita ut in eis uno eodemque tempore, et constantia ex virtute sit, et pavor ex carne. Quia et si electi sunt, et tormentis vinci nequeant, per hoc tamen quod homines sunt, et ipsa metuunt tormenta qui vincunt.

CAP. XCV. — *De Antichristo.*

(*Greg. in suis Moralibus dicit :*) Videt enim quod in fine mundi Satan hominem ingrediens, quam sacra Scriptura Antichristum appellat, tanta elatione extollitur, tanta virtute principatus, tantis signis et prodigiis in sanctitatis ostensione se elevat, ut argui ab hominibus ejus facta non valeant : quia cum potestate terroris adjunguntur etiam signa ostensæ sanctitatis. Et ait : Quis arguit coram eo viam ejus? Quis videlicet hominum illum increpare audeat, cujus visum ferre pertimescit? Sed tamen ejus viam non solum Helias et Enoch, qui in ejus exprobratione ad medium perducuntur, sed etiam omnes electi arguunt, dum contemnunt, dum virtute mentis ejus malitiæ resistunt.

CAP. XCVI. — *Item de Antichristo.*

(*Gregor. in suis Moralibus dicit :*) Hoc loco homo humana sapiens dicitur, sed cum plus sint omnes, quam innumerabiles, quærendum nobis est, cur ante se innumerabiles, et post se omnes trahere dicatur, nisi quod antiquus hostis reprobum tunc hominem ingressus, cunctos quos carnales invenerit, sub suæ jugum

ditionis rapit, qui et nunc priusquam appareat, innumerabiles quidem, non tamen omnes carnales trahit. Quia quotidie carnali opere ad vitam multi revocantur atque ad statum justitiæ, alii per brevem, alii vero per longam pœnitentiam redeunt : et nunc innumerabiles rapit, cum falsitatis suæ stupenda hominibus signa non exhibet : cum vero coram carnalium oculis miranda eis prodigia fecerit, post se tunc non innumerabiles, sed omnes trahit : quia qui bonis præsentibus delectantur, potestati illius se absque retractione subjiciunt. Sed, sicut præfati sumus, quia plus est omnem hominem quam innumerabiles trahere, cur prius dicitur, quia omnem trahit, et post in augmento innumerabiles subjiciuntur? Ratio namque expetit ut prius minus est; et post in augmento quod majus est, diceretur. Sed sciendum quia in hoc loco plus fuit innumerabiles dixisse, quam omnes. Post se enim omnem hominem trahit : quia in tribus, annis et dimidio, omnes quos in studiis vitæ carnalis invenerit, jugo suæ damnationis astringit. Ante se vero innumerabiles trahit : quia per quinque millia, et adhuc amplius annorum curricula, quamvis carnales omnes trahere minime potuit, multo tamen plures sunt in tam longo tempore hi, quos ante se innumerabiles rapit, quam omnes, quos in tam brevi tempore rapiendos invenerit. Bene ergo dicitur, post se omnem hominem trahit, et ante se innumerabiles : quia et tunc minus tollet, cum omnes tulerit : et nunc amplius diripit, cum corda omnium non invadit.

CAP. XCVII. — *Quod in novissimis omnes Israelitæ per prædicationem Helias converti debeant.*

(*Greg. in suis Moralibus dicit :*) Sed extremo Israelitæ omnes ad fidem, cognita Helias prædicatione, concurrunt : atque ad ejus protectionem quem fugerant, redeunt : et tunc illud eximium multiplici aggregatione populorum convivium celebratur.

CAP. XCVIII. — *De hoc cur in hac vita sæpius bonis male sit, et malis bene.*

(*Greg. in suis Moralibus dicit :*) Cum valde occulta sint divina judicia, cur in hac vita nonnunquam bonis male sit, malis bene : tunc occultiora sunt, cum et bonis hic bene est, et malis male. Nam cum bonis male est, malis bene, hoc fortasse deprehenditur : quia et boni, si qua deliquerunt, hic recipiunt : ut ab æterna plenius damnatione liberentur : et mali bona, quæ pro hac vita faciunt, hic inveniunt, ut ad sola in posterum tormenta pertrahantur. Unde et ardenti in inferno diviti dicitur : Memento, fili, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala. At cum bonis hic bene est, et malis male, incertum valde fit, utrum boni idcirco bona accipiant ut provocati ad aliquid melius crescant, an justo latentique judicio hic suorum operum remunerationem percipiant, ut a præmiis vitæ sequentis inanescent. Et utrum malos idcirco adversa feriant, ut ab æternis suppliciis corrigendo defendant : an hic eorum pœna incipiat, ut quandoque complenda eos ad ultima gehennæ tormenta perducatur.

CAP. XCIX. — *Quod etiam omnes infideles resurgere debeant ad tormenta, non ad iudicium.*

(*Gregor. in suis Moralibus dicit* :) Resurgunt vero etiam omnes infideles, sed ad tormentum, non ad iudicium. Non enim eorum tunc causa discutitur, qui ad conspectum districti iudicis, jam cum damnatione suæ infidelitatis accedunt. Professionem vero fidei retinentes, sed professionis opera non habentes, redarguuntur ut pereant. Qui vero nec fidei sacramenta tenuerunt, increpationem iudicis in extrema examinatione non audiunt: quia præjudicantur infidelitatis suæ tenebris, ejus quem despexerant invectione redargui non merentur. Illi saltem verba iudicis audiunt, qui ejus fidei verba tenuerunt: isti in damnatione sua æterni iudicis nec verba percipiunt, quia ejus reverentiam nec verba tenus servare maluerunt. Illi legaliter pereunt, quia sub lege peccaverunt: istis in perditione sua de lege nihil dicitur, quia nihil legis habere conati sunt.

CAP. C. — *Quod omnes homines resurgere debeant.*

(*August. dicit* :) Omnium hominum erit resurrectio. Si omnium erit, ergo omnes moriuntur, ut mors in Adam data, omnibus ejus filiis dominetur: et maneat illud privilegium in Domino, quod de eo specialiter dicitur: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Hanc rationem maxima Patrum turba tradente suscepimus. Verum, quia sunt et alii æque catholici, et eruditi viri, qui credunt, anima in corpore manente, immutandos ad corruptionem et immortalitatem eos qui in adventu Domini vivi inveniendi sunt, et hoc eis reputari pro resurrectione ex mortuis, quod mortalitatem immutatione deponant non mortem, quolibet quis acquiescat modo non hæreticus, nisi in conventionem hæreticus fiat. Sufficit enim in Ecclesiæ lege, carnis resurrectionem credere fieri de morte.

CAP. CI. — *De eadem re.*

(*Item Aug.*) Quod autem dicimus in Symbolo, in adventu Domini vivos et mortuos iudicandos, non justos tantum ac peccatores iudicari, sicut Diodorus significari putat, sed vivos eos qui in carne inveniendi sunt dicit. Quia ad hoc morituri creduntur, vel immutandi, sicut alii volunt: ut suscitati continuo vel reformati a mortuis, iudicentur.

CAP. CII. — *Quod angeli apostatæ, et impii homines post tormenta quasi suppliciiis expurgati, non justorum societate donentur.*

(*Item Aug.*) Post resurrectionem et iudicium, non credamus resurrectionem futuram, quam Origenes delirat, ut dæmones vel impii homines, post tormenta quasi suppliciiis expurgati, vel illi in angelicam qua creati sunt redeant dignitatem, vel iniusti justorum societate donentur, eo quod hoc divinæ conveniat pietati, ne quid ex rationabilibus pereat creaturis, sed quolibet modo salventur. Sed nos credamus ipsi iudici omnium et retributori justo, qui dixit: Ibunt impii in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam: ut percipiant fructum operum

suorum. Et iterum: Ita in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.

CAP. CIII. — *Quod resurrectio fieri debeat in ætate perfectæ juventutis, quæ profectu non indigeat.*

(*Ex dictis Isidori.*) Inchoatio pacis sanctorum est in hac vita non perfectio. Tunc autem erit plenitudo pacis, dum ad Dei contemplationem, absorpta carnis infirmitate, convaluerint. Resurrectio mortuorum, ut Apostolus ait, in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi futura est: in ætate scilicet juventutis quæ profectu non indiget, et absque inclinatione defectus in perfectione ex utraque parte et plena est et robusta. Quamvis nunc filiorum Dei nomine homines fideles vocentur, tamen ex eo quod hanc servitatem corruptionis patiuntur, adhuc jugo servitutis addicti sunt: accepturi plenam filiorum Dei libertatem, dum corruptibile hoc induerit incorruptionem. Nunc Deus per speculum agnoscitur: in futuro autem quisque electus facie ad faciem præsentabitur, ut ipsam speciem contempletur, quam nunc per speculum videre conatur. In hac vita electorum numerum ad dexteram pertinentium, et reproborum qui ad sinistram ituri sunt, Ecclesiam Dei compleri: in fine autem sæculi zizaniam a frumento disjungi.

CAP. CIV. — *Quod districtus Judex ad iudicium veniens peccatorem videat, ut feriat, non ut salvet.*

(*Gregor. in suis Moral. dicit* :) In iudicium quidem Dominus veniens peccatorem videt ut feriat, sed non videt ut ad largiendam salutis gratiam recognoscat. Culpas examinat: et vitam pereuntium ignorat.

CAP. CV. — *Quod Deus ad iudicium veniat ad feriendum videns, et ad salvandum non videns.*

(*Gregor. in suis Moral. dicit* :) Districtus Judex ad iudicium veniet, et ad salvandum non videns, ad feriendum videns: quia quem in præsentia vita dispensationis suæ miseratione non respicit, respiciendo postmodum per justitiam extinguit. Nunc enim peccator quisque dum non metuit, et vivit, et blasphemat et proficit: quia scilicet misericors Creator quem expectando vult corrigere, aspiciendo non vult punire; sicut scriptum est: Dissimulans peccata hominum propter pœnitentiam. Sed tunc peccator cum respicitur non subsistit: quia cum districtus Judex merita subtiliter inquirat, res ad tormenta non sufficit. Quamvis hoc etiam justorum voci congruit: quorum meus semper sollicita venturo examini intendit. Omne enim quod agunt metuunt, dum caute considerant, ante quantum iudicem stabunt. Intuentur potentiam illius magnitudinis, et pensant quanto reatu constricti sunt propriæ infirmitatis. Enumerant mala proprii operis, et contra hæc exaggerant bona gratiæ Conditoris. Considerant prava quam districte iudicet, bona opera quam subtiliter penset: et perituros se absque ambiguitate præsciunt, si remota pietate iudicentur. Quia hoc ipsum quoque quod juste videmur vivere, culpa est, si vitam

nostram cum iudicat, hanc apud se divina misericordia non excusat.

CAP. CVI. — *Quod in die iudicii duo ordines in quatuor dividantur.*

(*Ex dictis Isidori.*) Duæ sunt differentie vel ordines hominum in iudicio, hoc est, electorum et reprobatorum. Qui tamen dividuntur in quatuor. Perfectorum ordo unus est, qui cum Deo iudicat, et alius qui iudicatur. Utrique tamen cum Christo regnabunt. Similiter ordo reprobatorum pariter in duo: dum hi qui intra Ecclesiam sunt mali, iudicandi sunt, et damnandi. Qui vero extra Ecclesiam inveniendi sunt, non sunt iudicandi, sed tamen damnandi. Primus igitur eorum ordo qui iudicantur, et pereunt, opponitur illi ordini bonorum de quo sunt qui iudicantur et regnant. Secundus ordo eorum qui non iudicantur, et pereunt, opponitur illi ordini perfectorum qui sunt hi qui non iudicantur, et regnant. Tertius ordo eorum qui iudicantur et regnant: illi ordini contrarius est de quo sunt qui iudicantur et pereunt. Quartus ordo eorum qui non iudicantur et regnant, opponitur illi contrario ordini qui illi sunt qui non iudicantur et pereunt. Gemina punitur sententia impiis: dum aut hic pro suis meritis mentis cæcitate percutitur ne veritatem videat, aut dum in fine damnabitur ut debitas pœnas exsolvat.

CAP. — CVII. *Quod liber vitæ sit ipsa visio advenientis iudicis: quia quidquid quis fecerit, ipso viso statim intelligit.*

(*Gregor. in suis Moral. dicit:*) Libri aperti sunt, et alius liber apertus est qui est vitæ: et iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris. Liber namque vitæ est ipsa visio advenientis iudicis. In quo quasi scriptum est omne mandatum: quia quisquis eum viderit, mox teste conscientia quidquid non fecit intelligit. Libri etiam aperti referuntur: quia iustorum tunc vita conspicitur, in quibus mandata cœlestia opere impressa cernuntur. Et iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris: quia in ostensa vita iustorum, quasi in expansione librorum, legunt bonum quod agere ipsi noluerunt: atque eorum qui fecerunt comparatione damnantur. Ne ergo unusquisque tunc videns eos, quod non fecit defleat, nunc in eis quod imitetur, attendat: quod quidam facere non cessant.

FINIS LIBRI VIGESIMI.

CONCILIIUM IN SALEGUNSTAT HABITUM.

In Dei nomine, ergo Aribio Moguntinæ sedis archiepiscopus, quamvis indignus, cum cæteris confratribus nostris, et coepiscopis, Burchardo Wormaciensi, Werenhario Argentino, Brunone Augustensi, Eberthardo Babenbergensi, Meginhardo Wirceburgensi, synodum in Salegunstat condiximus. Anno Dominicæ

CAP. CVIII. — *De gloria sanctorum post iudicium.*

(*Ex dictis Isidori.*) Non faciet in futurum cor miserum iustorum compassione damnatorum condolendi affectio, ubi tantum erit sanctorum de Dei contemplatione gaudium, ut tristitiæ nullus tribnatur introitus. Sicut comparatus color candidus nigro color sit pulchrior, ita et sanctorum requies comparata damnationi malorum gloriosior erit. Sicut iustitia iniustitiæ, sic virtus vitio. Crescit ergo sanctorum gloria dum debita damnantur impii pœna. Post resurrectionem sanctis in carne promissa est cœlorum ascensio, dicente ad Patrem Christo: Volo ut ubi sum ego, et ipsi sint mecum. Si enim membra capitis sumus, et unus in se et in nobis est Christus, utique ubi ipse ascendit, et nos ascensuri sumus.

CAP. CIX. — *Quod finito iudicio incipiat esse sæculum novum, et terra nova.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Ut ait B. Augustinus, peracto finitoque iudicio, tunc esse desinet hoc cœlum, et terra: quando incipiet esse cœlum novum, et terra nova. Mutatione namque rerum, non omni modo interitu transibit hic mundus. Unde et Apostolus dicit: Præterit enim figura hujus mundi. Figura ergo præterit, non natura.

CAP. CX. — *Contra eos qui dicunt si post factum iudicium erit conflagratio mundi, ubi tunc esse poterint sancti, qui non contingantur flamma incendii.*

(*Ex dictis ejusdem.*) Hanc quæstionem beatus Augustinus dissolvit. Quæret, ait, forsitan aliquis, si post factum iudicium iste mundus ardebit, antequam pro illo cœlum novum et terra nova reponatur, eo ipso tempore conflagrationis ejus, ubi erunt sancti, cum eos habentes corpora in aliquo corporali loco esse necesse sit. Possumus respondere futuros esse eos in superioribus patribus, quo ita non ascendat flamma illius incendii, quemadmodum nec unda diluvii. Talia quippe illis erunt corpora, ut illic sint ubi esse voluerint. Sed nec ignem conflagrationis illius pertimescent immortales atque incorruptibiles facti, sicut vivorum trium corruptibilia corpora atque mortalia in camino ardenti illæsa vivere poterunt.

incarnat. MXXIII, indicit. V, II Idus August. anno autem domini Henrici secundi regnantis XXI, imperii vero VI, quatenus cum communi confratrum prædictorum concilio atque consultu, multimoda divinatorum officiorum atque synodalium legum componeretur dissensio, et disparilitas nostrarum singu-

larum consuetudinum, honesta consensione redigeretur in unum. Ideoque propter illas lamentabiles dissensiones, communi decreto concilii, hæc capitula sancita sunt.

CAP. I. — *De abstinentia carnis, et sanguinis in subscriptis temporibus.*

(*In concilio in Salegunstat habito.*) Ut xiv dies omnes Christiani ante festivitatem S. Joannis Baptistæ in abstinentia sint carnis et sanguinis, nisi infirmitate impediante, aut alicujus festi solemnitate quæ in illo episcopo celebris habetur intercedente. Et ante Nat. Domini similiter. Et in vigilia Epiphaniæ. Et in omnium vigiliis apostolorum. Et in vigilia assumptionis sanctæ Mariæ, et in vigilia sancti Laurentii, nec non etiam in vigilia omnium sanctorum adjicientes prædictis vigiliis unam horam refectionis, excepta infirmitate, at nisi aliquis sit, qui proprio voto majori abstinentia uti velit.

CAP. II. — *De custodiendo jejunio IV temporum.*

(*Ex eodem concilio.*) De incerto autem jejunio IV temporum hanc certitudinem statuimus, ut sit Kalen. Mar. in iv feria, sive antea evenerint, eadem hebdomada jejunium celebretur. Si autem Kalen. Mar. in v feriam aut iv aut Sabbatum distendantur, in sequentem hebdomadam jejunium differatur. Simili quoque modo si Kal. Junii in iv feriam, aut antea evenerint, in subsequente hebdomada jejunium celebretur. Et si in v feriam aut vi aut Sabbatum contigerit, jejunium in iii hebdomadam reservetur; et hoc sciendum est, quod si quando jejunium mensis Junii in vigilia Pentecostes secundum prædictam regulam evenerit, non ibi celebrandum erit, sed in ipsa hebdomada solemniter Pentecostes, et tunc propter solemnitatem Spiritus sancti, diacones dalmaticis induantur, et *Alleluia* cantetur, et *Flectamus genua* non dicatur. Eodem modo de Septembris jejunio constitutum est, ut si Kal. Sept. in iv feria evenerit, aut antea, jejunium in iii hebdomada celebretur: et si in v aut vi aut Sabbato contigerit, in iv hebdomada jejunandum erit. In Decembr. illud observandum erit, ut proximo Sabbato ante vigiliam natalis Domini celebretur jejunium: quia si vigilia in Sabbato evenerit, simul vigilia et jejunium celebrare non convenit.

CAP. III. — *Quibus temporibus legitima connubia prohibenda sint.*

(*Ex eodem concilio.*) De legitimis autem conjugiiis ita visum est, quod nullus Christianus uxorem ducere debeat ab adventu Domini, usque in octavas Epiphaniæ, et a lxx usque in octavas Paschæ, nec in supra notatis quatuordecim diebus ante festivitatem sancti Joannis Baptistæ, neque in prædictis juniorum diebus, sive in omnium solemnium dierum præcedentibus noctibus.

CAP. IV. — *Ut presbyter qui post galli cantum bibat, nisi necessitas cogat, sequenti die missam celebrare non audeat.*

(*Ex eodem.*) Decretum est etiam in eodem concilio, ut presbyter aliquis qui post galli cantum æstivis noctibus bibens, proximo die missam non cele-

bre, hyemantibus similiter, nisi necessitas cogat.

CAP. V. — *Ut presbyter non amplius quam tres Missas in die celebret.*

(*Item ex eodem.*) Item decretum est, ut unusquisque presbyter in die non amplius quam tres Missas celebrare præsumat.

CAP. VI. — *Ut nemo corporale ad extinguendum incendium in ignem projiciat.*

(*Ex eodem.*) Conquestum est etiam in sancto concilio de quibusdam stultissimis presbyteris, ut quando incendium videant, corporale Dominico corpore consecratum, ad extinguendum incendium temeraria præsumptione in ignem projiciant. Ideoque decretum est sub anathematis interdictione, ne ulterius fiat.

CAP. VII. — *De hoc, si duo inculpato fuerint in adulterio, et unus negat, alter profitetur, quid inde faciendum sit.*

(*Ex eodem.*) Interrogatum est, si duo in adulterio inculpato fierent, et unus profiteretur, et alter negaret, quid inde agendum esset. Decretum est etiam a sancto concilio, ut ille qui negaverit, probabili judicio se expurget, et qui confessus fuerit, digne pœnitentiam agat.

CAP. VIII. — *Ut nemo gladium in Ecclesiam portet.*

(*Ex eodem.*) Decretum est etiam in eodem concilio, ut nemo gladium in Ecclesiam portet, regali tantum excepto.

CAP. IX. — *Ne mala colloquia in ecclesia, aut in atrio ecclesiæ fiant.*

C (*Ex eodem.*) Statuit etiam sancta synodus, ut mala consuetudo quæ apud omnes pene jam inolevit, omnino prohibeatur, hoc est, quod colloquia sua in atrio alicujus ecclesiæ constituunt habenda, et tunc ea in ipsa maxima exercent ecclesia, ubi orationes et divina tantum fieri æquum est officia.

CAP. X. — *De Evangelio, In principio erat Verbum, et missis peculiaribus, ne fiant non suis temporibus.*

(*Ex eodem.*) Quidam etiam laicorum, et maxime matronæ, habent in consuetudine, ut per singulos dies Evangelium: In principio erat Verbum, et missas peculiare, hoc est, de sancta Trinitate, aut de sancto Michael[e] [dicant], et ido sancitum est in eodem concilio, ut hoc ulterius non fiat, nisi suo tempore, et nisi aliquis fidelium audire velit pro reverentia sanctæ Trinitatis, non pro aliqua divinatione: et si voluerint ut sibi missæ cantentur, de eodem die audiant missas, vel pro salute vivorum, aut pro defunctis.

CAP. XI. — *De computatione consanguinitatis.*

(*Ex eodem concilio.*) Quidam etiam generationem consanguinitatis ita volunt numerare, ut frater et soror sint primi. Hoc autem statuit sancta synodus sicut etiam ab antiquis Patribus decretum est, ut ita non essent, sed ut nepos, et neptis, id est, filius fratris, ac filia sororis primi habeantur.

CAP. XII. — *Ædificia laicorum in atrio Ecclesiæ non ponantur.*

(*Ex eodem.*) Statutum est etiam ut ædificia laicorum, quæ ecclesiis adjuncta sunt, auferantur, et

nulla in atrio ecclesiae ponantur nisi tantum presbyterorum.

CAP. XIII. — *Ut nullus laicus presbytero Ecclesiam suam commendet sine licentia episcopi sui.*

(*Ex eodem.*) Item decretum est, ut nullus laicorum alicui presbytero suam commendet Ecclesiam, praeter consensum episcopi, sed eum prius mittat suo episcopo, vel ejus vicario, ut probetur si scientia, aetate, et moribus talis sit, ut sibi populus Dei commendetur.

CAP. XIV. — *Si duo de adulterio accusati fuerint, quid inde faciendum sit.*

(*Ex eodem.*) Statuit quoque sancta synodus, si duo de adulterio accusati fuerint, et ambo negaverint, et orant sibi concedi, ut alterum illorum utrosque divino purget iudicio, si unum in hoc deciderit, ut ambo rei habeantur.

CAP. XV. — *Ut bannitum jejunium ab omnibus diligentissime observetur.*

(*Ex eodem.*) Decretum est etiam, ut omnes bannitum jejunium, in quocunque episcopio celebratur, diligentissime observent, et si quis illarum vni interditarum rerum aliquam redimere voluerit, unum pauperem prout sua facultas erit, eadem die reficiat.

CAP. XVI. — *De illis qui Romam ituri sunt.*

Decreuit quoque sancta synodus, ut nullus Romam eat, nisi cum licentia sui episcopi, vel ejus vicarii.

CAP. XVII. — *Ut carina non dividatur paenitenti.*

Et illud sub anathemate praecipit, ut nullus

presbyterorum cuiquam paenitenti carinam dividere praesumat, si infirmitas non intervenerit.

CAP. XVIII. — *De illis qui paenitentiam a sacerdotibus accipere nolunt.*

Quia multi tanta mentis suae falluntur stultitia, ut in aliquo capitali crimine inculpati, paenitentiam sacerdotibus suis accipere nolunt, in hoc maxime confisi ut Romam euntibus apostolicus omnia sibi dimittat peccata: sancto visum est concilio, ut talis indulgentia illis non prosit, sed prius juxta modum delicti paenitentiam sibi datam a suis sacerdotibus adimpleant et tunc Romam ire si velint, ab episcopo proprio licentiam, et litteras ad apostolicum ex iisdem rebus deferendas accipiant.

CAP. XIX. — *Ut omnis paenitens dum carinam suam jejunat, de loco ad locum non migret.*

Decretum est etiam in eodem concilio, ut omnis paenitens dum carinam suam jejunat, de loco in locum non migret, sed ibi permaneat ubi suam acceperit paenitentiam, ut proprius sacerdos sibi praebet testimonium: si autem sibi propter hostiles insidias jejunare non poterit, suus sacerdos cum confratrum suorum alicui, ubi pacifice possit jejunare, diligentissime commendet.

CAP. XX. — *Ut nullus presbyter quemquam paenitentem in ecclesiam introducat.*

In eodem quoque concilio decretum est ut nullus presbyterorum quemquam nisi jussu episcopi ecclesiam introducere praesumat, cui pro aliquo delicto illam ingredi non liceat.

QUOMODO INITIANDA SIT SYNODUS.

Hora convenienti, quando episcopo vel ejus vicario visum fuerit, omnes expellantur de ecclesia, obseratis foribus cunctis, ad unam januam per quam sacerdotes ingredi oportet ostiarii stent, et sella ponatur in medio, et super eam sacrae reliquiae, et plenarium cum stola, ponatur. Deinde convenientes presbyteri omnes intrent, et secundum ordinationis suae tempus resideant. Post hos ingrediantur diaconi probabiles, quos ordo poposcerit interesse. Exinde introducantur laici bonae conversationis. Tunc ingrediat episcopus, si voluerit, vel si necessitas exegerit, et si non aderit episcopus, ejus vicarius eadem faciat.

Synodum ingrediens ipse vel ejus vicarius, primum salutet clerum et populum, et versus in orientem mediocri voce dicta:

Deus humilium visitator, qui nos fraterna dilectione consolatoris, praetende societati nostrae gratiam tuam, ut per eos in quibus habitas, tuum in nobis sentiamus adventum. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Tunc procedens diaconus cum subdiacono et cum

thuribulo, et cum ceroferariis duobus, legat Evangelium:

Cum esset sero die illo una Sabbatorum et fores essent clausae.

Deinde dicat pontifex vel ejus vicarius:

Sancta Maria, et omnes sancti, et electi Dei, intercedite pro nobis peccatoribus ad Dominum Deum nostrum, ut mereamur ab eo adjuvari, et protegi, et sanari. Qui vivit et regnat in saecula.

Postmodum duabus vicibus dicat:

Deus, in adjutorium meum intende.

Domine, ad adjuvandum me festina.

Tunc tertio iterum dicat:

Deus, in adjutorium meum intende.

Clero respondente:

D Domine, ad adjuvandum me festina, cum Gloria Patri, et Kyrie eleison, et Pater noster, cum precibus istis:

Domine, ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum.

Adjuva nos, Deus, salutaris noster.

Esto nobis, Domine, turris fortitudinis.

Domine, exaudi orationem meam.
Dominus vobiscum.

Oremus. Exaudi nos, Deus, salutaris noster, et dies nostros in tua pace dispone, ut a cunctis perturbationibus liberati, tranquilla tibi servitute famulemur. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Deinde pro universis ordinibus, necnon pro statu papæ, et antistitis ejusdem sedis, dicant istos psalmos :
Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam.

Deus, in nomine tuo salvum me fac.
Miserere mei, Deus, miserere mei.
Deus misereatur nostri.

Et Pater noster, cum precibus.
Sacerdotes tui induantur justitia.
Memento congregationis tuæ.
Salvos fac nos, Domine Deus noster.
Ut confiteamur nomini sancto tuo.
Adjutorium nostrum in nomine Domini.
Domine, exaudi orationem meam.
Dominus vobiscum.

Oremus. Omnipotens sempiterne Deus, cujus spiritu totum corpus Ecclesiæ sanctificatur et regitur, exaudi nos pro universis ordinibus supplicantes, ut gratiæ tuæ munere, ab omnibus tibi gradibus fideliter serviatur. Per Dominum.

Deinde dicat :

Deus, omnium fidelium pastor et rector, famulum tuum quem pastorem Ecclesiæ tuæ præesse voluisti, propitius respice, da ei, quæsumus, verbo et exemplo quibus præsit proficere, ut ad vitam una cum grege sibi credito perveniat sempiternam. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

His expletis septem Psalmos pœnitentiæ decantent. Cum Kyrie eleison, et Pater noster, cum precibus istis :

Ego dixi, Domine, miserere mei.
Convertere, Domine, usquequo.
Fiat misericordia tua, Domine, super nos.
Domine, exaudi orationem meam.
Dominus vobiscum.

Oremus. Dies nostros, quæsumus, Domine, placatus intende, pariterque nos, et a peccatis absolve propitius, et a cunctis eripe benignus adversis. Per Dominum.

Post hæc vero egrediantur omnes, exceptis presbyteris, et cæteris idoneis clericis, factoque silentio, pontifex, vel ejus vicarius, dicat hanc orationem :

Dominus vobiscum.

Oremus. Adesto nobis, quæsumus, Domine sancte Spiritus, peccati quidem immanitate detentis, sed in nomine tuo specialiter aggregatis, veni ad nos, et dignare illabi cordibus nostris, doce nos quid agamus, quo gradiamur ostende, quid efficiamus operare, esto salus, et suggestor, et effector judiciorum nostrorum, qui solus cum Deo Patre, et ejus Filio nomen possides gloriosum : non nos patiaris perturbatores justitiæ esse, qui summæ veritatis diligis æquitatem, ut in sinistram nos non ignorantia trahat, non favor inflectat, non acceptio muneris vel per-

A sonæ corrumpat, sed junge nos tibi efficaciter solius tuæ gratiæ dono, ut simus in te unum, et in nullo deviemus a vero : quatenus in nomine tuo collecti, sic in cunctis teneamus cum moderamine pietatis justitiam, ut et hic a te in nullo dissentiat sententia nostra, et in futuro pro bene gestis consequamur præmia sempiterna. Per.

Tunc diaconus codicem canonum in medium proferens capitula de Conciliis agendis pronuntiet, id est, ex concilio Toletano. Finitisque titulis, et cunctis in ordine sedentibus hæc admonitio ab episcopo, vel, si voluerit, a diacono legatur :

Ecce, sanctissimi fratres, præmissis Deo precibus fraternitatem vestram cum pia exhortatione convenio, et per divinum nomen obtestor, ut ea quæ a nobis de Deo, et sacris ordinibus, vel nostris moribus vobis fuerint dicta, cum summa reverentia perficere intendatis. Quod si forsitan aliquis nostrum aliter quam dicta fuerint, senserit sine aliquo scrupulo contentionsis, in nostrum omnium copulatione ea ipse de quibus dubitaverit conferenda reducat : qualiter, Deo mediante, aut doceri possit, aut doceat. Deinde vos simili obtestatione conjuro, ut nullus vestrum in judicando, aut personam accipiat, aut quolibet favore, aut munere pulsatus a veritate discedat. Sed cum tanta pietate quidquid cœtui se judicandum intulerit retractate, ut nec discordans contentio ad subversionem justitiæ inter nos locum inveniat, nec iterum in perquirenda æquitate vigor nostri ordinis, vel sollicitando tepescat.

Post hanc exhortationem quisquis clericorum velit conferat querelam. Et admonendi sunt ut nullus ad synodum veniat non jejunos, vel a cœtu communi secedat antequam generalis secessio adveniat. Et sic quoque synodus primi diei solvatur.

Secunda die, quando episcopus, vel ejus vicarius synodum ingreditur, in loco suo stans dicat :

Dominus vobiscum.

Oremus. Deus, qui nobis in famulis tui præsentis tuæ signa manifestas, mitte super nos spiritum charitatis, ut in adventu fratrum conservorumque nostrorum gratia nobis tuæ largitatis augeatur. Per.

Postea legatur Evangelium ita ut in priori die.

Designavit Dominus et alios septuaginta duos.

Deinde dicat episcopus, vel ejus vicarius, preces sicut in priori die.

Sancta Maria, et omnes sancti, et sic cætera.

Tunc omnes prostrati decantent psalmos istos pro regis nostri, et aliorum sui regni primatum sospitate.

Domine, quid multiplicati sunt qui tribulantur.

Exaudiat te Dominus in die tribulationis.

Deus, auribus nostris audivimus.

Cum Kyrie eleison, et Pater noster, cum precibus istis :

Domine, salvum fac regem.

Esto ei, Domine, turris fortitudinis.

Salvum fac populum tuum, Domine.

Fiat pax in virtute tua.

Exsurge, Domine, adjuva nos.

re, exaudi orationem meam.

Deus virtutum, converte nos.
Dominus vobiscum.

Ps. Deus regnorum omnium, et Christiani protector imperii, da servo tuo regi nostro um virtutis tuæ scienter excolere, ut quia tua lione est princeps, tuo semper munere sit Per.

Ps. Prætende, Domine, famulis tuis dexteram auxilii, ut toto corde perquirant, et quæ ostulant, consequi mereantur. Per.

De pro infirmis, et pro salute totius Ecclesiæ vltimos decantent :

Ps qui intelligit.

Dominus refugiam.

Domine Deus salutis meæ.

Kyrie eleison et Pater noster, cum precibus

quæ castigavit eos Dominus.

proficiat inimicus in eis.

Protege, Domine, adjuva nos.

Domine, exaudi orationem meam.

Dominus vobiscum.

Ps. Deus infirmitatis humanæ singulare præ-
auxilii tui super infirmos famulos et fa-
tuas ostende virtutem, ut ope misericordiæ
uti, Ecclesiæ tuæ sanctæ repræsentari me-
. Per.

*De legatur a diacono homilia Gregorii, inci-
ersu isto :*

Ps quidem multa, usque patres esse minime
oscunt.

*si clerici querelam non habent conferendam,
tromittantur : illis etiam audientibus, lectio Ni-
ncilii recitetur.*

Ps, non nisi jejuni leges et judicia discer-

*quis ex laicis habeat querelam proferat. Et
i secundæ diei sic solvatur.*

De die cum episcopus, aut ejus vicarius ut in
diebus synodum ingreditur, dicat :

Dominus vobiscum.

Ps. Protege, Domine, quæsumus, nos famu-
s subsidiis mentis et corporis, et spiritalibus
ens alimentis, propitius redde securos ab ho-
universis. Per Dominum nostrum Jesum Chri-

Post hoc legatur Evangelium :

Quælibet Jesus civitates, et castella.

*De pro fidelibus defunctis istos psalmos de-
cantent :*

A Verba mea auribus percipe, Domine.

Domine, ne in furore tuo, minorem.

Ad te, Domine, levavi animam meam.

*Cum Kyrie eleison, et Pater noster, cum precibus
istis :*

Requiem æternam dona eis, Domine.

In memoria æterna erunt justi.

A porta inferi.

Dominus vobiscum.

Oremus. Inveniant, quæsumus, Domine, animæ fa-
nolorum famularumque tuarum, omnium in Christo
quiescentium lucis æternæ consortium : qui in hac
luce positi tuum consecuti sunt sacramentum. Per
Dominum nostrum.

B *Post hæc pro irreligiosis istos psalmos decantent :*

Ad te, Domine, clamabo.

Benedicam Dominum.

Deus, venerunt gentes.

*Cum Kyrie eleison, et Pater noster, cum precibus
istis.*

Fiat pax in virtute tua.

Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam.

Deus, tu conversus vivificabis nos.

Domine, exaudi orationem meam.

Dominus vobiscum.

Oremus. Deus, qui infideles deseris, et juste inde-
votis irasceris, populum tuum, quæsumus, ad te con-
verte propitius, ut qui te per duritiam irreligiosæ
mentis semper offendunt : ad sancta officia prome-
renda, tuæ miserationis gratia inspirante convertas.
Per Dominum nostrum.

*Si quæ sint quæstiones vel querelæ conferantur, et
sic synodus tertia die solvatur.*

Quarta vero die, episcopus synodum ingrediens
sic procedat ut primum portentur ante eum cande-
labra cum cereis incensis, quæ sequatur subdiaconus
portans Evangelium, duæ cruces hinc et inde. Deinde
diaconus. Postremum episcopus episcopalibus indu-
tus vestimentis, et coppa, ingrediatur, et ingressus
in sede sua stans dicat :

Dominus vobiscum.

Oremus. Nostrorum tibi, Domine, curvantes genua
cordium, quæsumus ut bonum quod in nobis a te
requiretur exæquamur, scilicet, ut prompta tecum
sollicitudine gradientes, discretionis arduæ subtile
judicium faciamus, ac misericordiam diligentes cla-
reamus, studiis tibi placitæ actionis. Per Dominum
nostrum Jesum Christum.

Postea solito more legatur Evangelium :

Respiens Jesus discipulos suos, dixit Simoni Pe-
tro : Si peccaverit.

APPENDIX AD BURCHARDUM.

STATUTA CANONUM
DE OFFICIO SACERDOTUM

INCERTO COLLECTORE.

(Apud Canisium *Lectiones antiquæ*, editionis Basnagii, tom. III, pag. 396.)

JACOBI BASNAGI

IN HANC CANONUM COLLECTIONEM OBSERVATIO.

Canonum amplissimam Collectionem confecerat Burchardus, quamque plurimis libris complexus Hanc anonymus in compendium redegit, vel potius ex ea quæ ad officium sacerdotum pertinebat Burchardi libris excerpsit. Quo tempore vixerit ille anonymus incertum, sed cum constet Burchardum non obiisse nisi an. 1026, ante sæculi undecimi finem ipsius abbreviatorem reponere non licuit, quæ fortasse multo serius vixerit : nihil enim habet quod ejus ætatem possit indicare.

INCIPIUNT

STATUTA CANONUM DE OFFICIO SACERDOTUM.

(EX LIBRO II BURCHARDI.

(*Ex concilio Remensi, capite 4.*) Ut nullus presbyter absque amictu, alba, stola, fanone et casula ullatenus præsumat missam celebrare. Et hæc sacra vestimenta mundissima sint, et in nitido loco, infra ecclesiam collocentur. Nec unquam presbyter his indutus ecclesiam exeat, quia hæc divina lex prohibet.

Ex concilio Nannetensi cap. 5 : Omnibus Dominicis diebus unusquisque presbyter in ecclesia sua, ante missarum solemniam, aquam benedicat in vase nitidio, mysterio conveniente. De aqua populus intra ecclesiam aspergatur; et atrium ejusdem ecclesiæ cum crucibus circumeundo similiter aspergat. Et pro animabus ibi quiescentibus oret. Et qui voluerit de ipsa aqua, in vase suo accipiat domui suæ, vel in agris, vel super pecora, vel ubicunque volet, eam sparsurus.

Alexander papa constituit aquam sale mistam populis benedici : quod et omnibus sacerdotibus faciendum esse mandavit.

Ex dictis Augustini : Missæ peculiare in publico non sunt celebrandæ per festos dies, ut per eas populus a publicis missarum solemnitatibus abstra-

A tur; quia pessimus usus est apud quosdam in minicis diebus et aliis festivitibus mox celebrare, quam quis, etsi pro defunctis sit audierit, discedat. Admonendus est populus ut publicum peractumque officium canonicè hora celebrandum ad cibum non accedat; sed ad vicam missam, prædicationem auditorus, conveni-

Ex concilio Nannetensi cap. 8 : Ut unusquisque presbyter, qui plebem regit, clericum habeat secum cantet.

Ut omnis presbyter omni suo parochio symoniam et orationem Dominicam insinuet, cumque in dragesima ad confessionem veniunt, in primis unumquemque illa sibi memoriter decantare presbyter alicui sanctam communionem tradat qui hanc ex corde pronuntiaverit.

Ex concilio Carthagin. cap. 4 : Sacerdos in ecclesia verbum faciente, qui egressus de aula fuerit sine gravi necessitate excommunicetur.

(*Ex concilio Aurelian. capite 2.*) Item in canonicis apostolorum præcipitur : Tres dies rogationum Ascensionem Domini (observentur), ut ad sessiones sacerdotis non solum clerici, et deo dicitur sed et omnis plebs consona voce respondeat.

(*Ex dictis Aug.*) Ut nullus ordinatus migret de A sua parochia in aliam, nec ad limina apostolorum, causa orationis, cura Ecclesiae suae derelicta; nec ad palatium, causa interpellandi. Quod si fecerit, nil valet hujusmodi ordinatio aut demigratio.

(*Ex concilio habito apud Regium.*) Et hoc omnibus fidelibus denunciandum: Ut, qui causa orationis ad limina beatorum apostolorum pergere cupiunt, domi confiteantur peccata sua, et sic proficiantur; quia a proprio episcopo vel sacerdote ligandi aut solvendi sunt, non ab extraneo.

(*Ex eod., c. 4.*) Ut presbyteri privatim fidelibus desiderantibus benedicant.

Ex concilio Ven. cap. 20: Ut nullus in Dominicis diebus genua flectat, nec a Pascha usque in octavas Pentecostes. Benedictionem super plebem facere presbyteris non licet in Dominicis diebus vel in aliis festis, populo in ecclesia conveniente.

(*Ex concilio Nannetensi, capite 300, 18.*) Si aliqui discordantes sint, statim a presbytero aut reconcilientur, aut ab Ecclesia abjiciantur; quò peracto, missa celebretur.

(*Ex concilio Moguntinensi.*) Presbyteri sine intermissione orariis utantur, propter differentiam sacerdotalis dignitatis.

(*Ex concilio Afric.*) Clericus victum, et vestitum sibi honesto artificio vel agricultura, absque officii sui duntaxat detrimento præparet.

(*Ex concilio Nannetensi, capite 60.*) Presbyter mane matutinali officio expleto, pensum servitutis suae canendo primam, tertiam sextam nonamque persolvat. Ita tamen, ut postea horis competentibus et signis designantibus, juxta possibilitatem, aut a se aut scholaribus compleantur publice.

Ex concilio Toletano, cap. 6: Si quilibet ordinatus in civitate manens et loco, ubi est ecclesia, ad sacrificium quotidianum non venerit, clericus non habeatur.

(*Ex concilio Venetico, capite 1.*) Clericus in civitate manens, si ea die matutinis hymnis defuerit sine ægritudine, 7 (dies) a communicatione habeatur extraneus.

(*Ex concilio Nannetensi, capite 11.*) In convivio presbyterorum ante mensam dicatur versus, et benedicatur cibum ab aliquo priore. Deinde comedant, et per vices cibum potumque benedicant, aliquo clerico interim legente; similiter post cibum dicturi hymnum.

(*Ex concilio Afric. capite 6.*) In omni sacerdotali convivio divinarum Scripturarum lectio intersceatur.

(*Ex concilio Carthag.*) Clericus nec coman nutriat, nec barbam. Et, si per creaturam juret, acerrime corrigatur; si perstiterit in vitio, excommunicetur.

(*Ex concilio Triburicensi.*) Præcipimus ut unusquisque presbyter super duas, vel tres septimanas Dominicis diebus, vel sanctorum festivitibus populum sibi commissum in ecclesia sua, post lectum Evangelium, doctrinis a sancta Scriptura sumptis, instruere studeat.

Ex concilio Laodicensi cap. 20: Ut diaconi coram presbyteris non sedeant, nisi horum jussu. Idem de cæteris gradibus.

(*Ex concilio Valensi, capite 6.*) Si presbyter præ infirmitate nequeat prædicare, a diacono probato sanctorum Patrum homiliæ recitentur.

EX LIBRO III BURCHARDI.

(*Ex concilio Arelatensi, capite 1.*) Ut populus ad celebrandam missam congregatus ante benedictionem sacerdotis non discedat.

(*Ex decretis Higini papæ, capite 3.*) Ligna dedicatæ ecclesiae non debent ad aliud opus jungi, nisi ad aliam ecclesiam; vel igni comburenda, vel ad profectum fratribus in monasterium.

B Exempla Isidori ad Lamfridum [Ludifredum] episcopum: Ad psalmistam pertinet officium canendi; dicere benedictiones, laudes ad sacrificium, responsoria et quicquid pertinet ad canendi officium.

Ad ostiarium pertinent claves ecclesiae, ut claudat et aperiat templum Dei; et omnia quæ sunt intus, et extra custodiat; fideles recipiat; excommunicatos et infideles excipiat.

Ad lectorem autem lectiones pronuntiare, et ea, quæ prophetæ vaticinaverunt, populis prædicare.

Ad exorcistam exorcismos memoriter retinere, manusque super energumenos et eneuchumenos in exorcisando imponere. Ad acolythum præparatio luminarium in sacrario. Ipse cereum portat; ipse surgesta [sic ms.] pro eucharistia calicis præparat.

C Ad subdiaconum calicem et patenam ad altare Christi deferre et levitis tradere: eisque ministrare urceolum quoque et aquam, mantile et manutergium tenere episcopo, presbytero et levitis pro lavandis ante altare manibus aquam præbere.

Ad diaconum autem assistere sacerdotibus, et ministrare in omnibus quæ agunt in sacramentis episcopi, et in baptismo, chrismate, patena et calice; oblationes quoque inferre, et prædicare Evangelium et Apostolum. Nam sicut lectoribus Vetus Testamentum, ita diaconibus Novum prædicare præceptum est. Ad ipsum quoque pertinet officium precum et recitatio nominum. Ipse præmonet aures ad Dominum habere; ipse hortatur clamare; ipse donat pacem et ipse pacem annuntiat.

Ad presbyterum pertinet sacramenta corporis et sanguinis Domini in altari conficere, et orationem dicere, et dona Dei benedicere.

Ad episcopum basilicarum consecratio; altaris nunctio; chrismatis confectio. Ipse prædicta officia et ordines ecclesiasticos distribuit, et ipse sacras virgines benedicit.

Hi sunt ordines ac mysteria clericorum: quæ tamen auctoritate pontificali, in archidiaconi cura, et primicerii ac thesaurarii sollicitudine dividuntur, Archidiaconus imperat subdiaconis et levitis; ad quem pertinet cura vestiendi altaris a levitis; cura incensi et sacrificii. Quivis levitarum Epistolam et Evangelium legat; quivis preces dicat, seu responsorium in Dominicis diebus vel aliis festivitibus

decantet, et reliqua. Hucusque Isidorus episcopus A de ecclesiasticis ordinibus.

Ex Decretis Felicis papæ : Missa non debet celebrari, nisi in locis ab episcopo consecratis, nisi summa necessitas cogat. Ex iisdem : Dedicaciones ecclesiarum per singulos annos fiant celebres.

Ex concilio Aurelianensi, cap. 3 : Necessitate igitur cogente itineris, permittimus celebrari missam in tentorio, sive sub divo, in nitido loco. Sed hæc nullatenus sine consecrata tabula.

Ex epistola Thelesphori papæ, cap. 6 : Missa celebranda est minime ante horam diei tertiam, quia eadem hora et Dominus crucifixus est, et Spiritus sanctus descendit super apostolos. Excipitur in nocte Natalis Domini.

Ex concilio Cabillonensi, cap. 39 : Visum est nobis B ut omnibus missarum solemnitatibus, pro defunctorum spiritibus, loco competenti Dominus deprecetur.

Dionysius Areopagita dicit blasphemias Deo facere, qui missas offert pro malo homine.

Augustinus dicit pro omnibus Christianis esse faciendum ; quia vel eis proficit, aut offerentibus, aut penitentibus proderit.

Ex concilio Afric. cap. 64 : Ut preces et præfationes non celebrentur, nisi quæ in concilio probatæ fuerint.

Ex concilio Nannetensi cap. 30. Definivit sacrum concilium ut nullus presbyter solus missam celebrare præsumat ; quia oportet eum habere sibi D astantem et respondentem. Si quis hæc transgressus fuerit, ab officio suspendatur.

Ex Decretis Pelagii papæ, cap. 8 : Præfationes tantum sunt recipiendæ. Una in Paschalibus albis, alia de Ascensione Domini, tertia in Pentecoste, quarta in Natali Domini, quinta de apparitione Domini, sexta de apostolis, septima de sancta Trinitate, octava de cruce, nona de jejuniis quadragesimali tantum dicenda. Has præfationes tenet et custodit sancta Romana Ecclesia. Has tenendas vobis esse mandamus.

Ex concilio Toletano ix, cap. 2 : Sacerdos in tempore missarum, postquam sacra mysteria consecrare cœperit, si eum subita infirmitas cœptum peragere impederit, sit liberum episcopo vel presbytero ut alter consecrationem cœpti officii expleat. Nam iterata mysteria nec perfecta videri possunt ; nisi perfectionis ordine compleantur. Quod etiam consultum cuncti ordines clericorum inditum vel indultum esse sibi non ambigant, sed præcedentibus statim alii pro complemento succedant. Nec tamen quod naturæ, languoris causa, consulitur, in præsumptionis perniciem convertatur. Nullus post cibum potumque, sive quodlibet minimum sumptum, missas facere, nullusque, absque patentis proventu molestiæ, minister vel sacerdos, cum cœperit, imperfecta officia præsumat omnino relinquere. Si quis hoc temerarie præsumpserit, excommunicationis sententiam sustinebit.

Ex Decretis Anacleti papæ, cap. 11 : Peracta autem consecratione, omnes communicent, qui voluerint ecclesiasticis carere liminibus. Sic enim et apostoli statuerunt, et sancta Romana tenet Ecclesia ; et, si hoc neglexerint, degradentur.

(Ex concilio Rothomagensi, capite 1.) Omnis presbyter missam celebrans communicet, divinaque mysteria diacono vel subdiacono, qui ministri sunt altaris, tradat colligenda. Illud etiam attendat, ut eos propria manu communicet. Nulli autem laico vel femine eucharistiam in manus ponat, sed tantum in os ejus ; si quis hoc transgrediatur, ab altari removeatur.

Ex concilio Laodicensi, cap. 29 : Quod non oportet in ecclesiis agape fieri, nec comedere, nec acubitus sternere.

Ex concilio Remensi, cap. 6 : Ut calix, et patens, si non ex auro, omnimodis fiat ex argento. Nimum tamen pauper stanneum habeat calicem. De ære autem, vel orichalco, vel ligno, vel vitro, nullatenus calix in usu habeatur.

Ex eodem concilio : Nihil in altari ponatur, nisi capsæ cum sanctorum reliquiis, et quatuor Evangelia.

Ex concilio Moguntiensi : Ut laici inter clericos nec ad vigiliis, nec ad missas, intra cancellos stare vel sedere præsumant.

Exempla Anastasii papæ : Ex apostolica auctoritate mandamus ut, dum sancta Evangelia recitantur, nullus sedendo Domini verba audiat.

Ex concilio Avernensi : De opertorio Dominici corporis vel altaris nunquam corpus, dum ad tumulum fertur, obtegatur, nec sacro velamine, dum honorantur corpora, polluantur altaria ; nec ad divinum ministerium pertinentia ad pompam nuptiarum præstentur.

Augustinus ad Casulanum presbyterum : In his rebus, de quibus nihil certi statuit divina Scriptura, mos populi Dei vel instituta majorum pro lege tenenda sunt. Et, sicut prævaricationes divinarum legum, ita contemptores ecclesiasticarum consuetudinum coercendi sunt.

(Ex concilio Aurelianensi, capite 3.) Nihil in ecclesia legatur aut cantetur, nisi ea quæ auctoritatis divinæ sunt et Patrum orthodoxorum sanxit auctoritas.

Ex concilio Laodicensi, cap. 59 : In ecclesia non licet libros legi, nisi Veteris et Novi Testamenti.

(Ex decret. Sixti papæ.) Sacra vasa non ab aliis nisi a sacris viris tractentur.

Exempla Soteris papæ : Sacratæ feminæ, vel monachæ, secreta vasa, vel sacras pallas nullatenus præsumant contingere, vel incensum circa altaria deferre.

Exempla Clementis papæ : Altaris palla, cathedra, candelabrum, et udum (sic) vetustata consumpta comburantur, et cinis in mundo loco juxta ecclesiam recondatur.

Ex Decretis Gelasii papæ : Gesta sanctorum mar-

sancta Ecclesia recipit, quæ tamen in Ec-
Romana non leguntur, quia auctores eorum
ntur.

concilio Rothomagensi, cap. 2 : Ut post evan-
1, finito offertorio, super oblationem incensum
ir decrevimus.

concilio Urbico.) Exempla Leonis papæ, cap.
oties ecclesiam ad quam convenitur præsen-
væ plebis impleverit, toties sacrificii oblatio
tanter iteretur, ne aliqui convenientes ibi sua
one priventur. Nec in altari quo episcopus
a cantavit presbyter eo die missam celebrare
nat.

Decretis Zachariæ papæ XIX : Episcopus, vel
ter, postquam ad missam introierit, et ora-
dixerit, nisi aliqua passio interveniat, ante-
B inceptum ministerium impleat, ab altario Dei
nus discedere audeat.

concilio Turonensi, capite 37.) Sciendum quod
s Dominicis diebus, et illis solemnitatibus
actionis solet stando orare, fixis in terram
s suppliciter debemus orare, ad exemplum
t S. Stephani, et S. Pauli apostoli.

sacramento baptismi ex 14 lib. ejusdem, juxta
um Leonis papæ, Victoris papæ, Gelasii papæ,
papæ : Nullo tempore baptizandum est, nisi
to sabbato Paschæ et Pentecoste, nisi pro
o mortis anticipetur.

Decretis Celestini papæ, cap. 12 : Cum par-
ve juvenes ad regenerationis veniunt sacra-
n, non prius fontem vitæ adeant, quam exor-
et exsufflationibus clericorum spiritus ab eis
D nus abigatur.

concilio Meldensi, cap. 7 : Omnis presbyter
tem lapideum habere nequiverit, vas conve-
d hoc solummodo baptizandi officium habeat,
tra ecclesiam non deportetur.

Decret. Hygini papæ, capite 10.) Similiter ad
de lavandum et ad pallas altaris propria ha-
vasa, in quibus nihil aliud fiat.

atechumeno et in baptismo et in confirma-
tus patrinus potest fieri, si necessitas cogat.
t tamen consuetudo Romana : per singula
D recipiunt.

Decretis Leonis papæ : Ut non plures ad sus-
sum de baptismo infantem accedant quam
sive vir, sive femina. In confirmationibus
id ipsum fiat.

concilio Mogunt., cap. 2 : In baptismo vel in
te non potest suscipere alius alium in filium
i non est baptizatus vel confirmatus.

concilio Parisiensi, cap. 2 : Ut nemo a sacro
liquem suscipiat, nisi orationem Dominicam
ibolum juxta linguam suam, et intellectum
et coram presbytero decantet.

Exempla Zachariæ papæ ad Bonifacium archi-
um : Quod non deberent rebaptizari baptizati
ytero grammaticam ignorante, Latinam lin-

A guam ita infringente : In nomine Patria, et Filia,
et Spiritus sancti.

Ex Decretis Martini papæ et Eugenii papæ : Ubi-
cunque cuilibet presbytero, sive in sua, sive in alte-
rius parochia infirmus afferatur ad baptizandum,
baptizet eum ; quod si non fecerit, deponatur.

Ex Decretis Hormisdæ papæ, cap. 3 : Si quis
baptizat, aut aliquot divinum officium exercuerit
per temeritatem [non ordinatur (*redundare videtur*.)
CAN. leg. non ordinatus.)] abjiciatur ab Ecclesia, et
nunquam ordinetur.

Ex Decretis Gelasii papæ, cap. 7 : Diacones absque
episcopo et presbytero baptizare non audeant, nisi
prædictis officiis fortasse longe constitutis, necessitas
extrema compellat. Quod et laicis Christianis facere
plerumque conceditur.

Ex concilio Tarraconensi, cap. 6 : Sæpe contra
secundum confirmatos decretum est : Sæculum re-
linquere, et soli Deo vivere vel servire, sicut et his
baptizatos.

Ex Decretis Anrelianens. cap. 5 : Ut omnes per-
fectæ ætatis jejuni ad confirmationem veniant, et
moneantur confesaiones facere prius, ut mundi do-
num sancti Spiritus valeant accipere. Et, quia nun-
quam erit Christianus, nisi episcopali confirmatione
chrismatus.

Melchiades papa Hispanis episcopis, cap. 6 : Ba-
ptismus et impositio manus, utrumque magnum, id
est, sacramentum ; sed manus impositio majori ve-
neratione est digna, quippe a solis pontificibus acci-
pienda. Sunt tamen hæc duo adeo conjuncta ut ab
invicem, nisi morte præveniente, nullatenus possint
segregari, et unum sine altero rite perfici non
potest.

Ex concilio Lugdunensi, cap. 3 : Ut nullus de alio
chrismate, nisi de novo, quod proprii episcopi lar-
gitione vel concessione accepit, baptizare nisi morte
præoccupante præsumat.

Ex concilio Romano, cap. 20 : De scrutinio fa-
ciendo decernimus ut [ubi] episcopus, et ubi conven-
tus est populi, et cleri, et possibilitas permittit, ibi
celebretur.

Ex concilio Triburensi, cap. 22 : Decretum est ut
deinceps nec pro ordinatione, nec pro chrismate,
vel baptismo, vel balsamo, vel sepultura, vel commu-
nitione quidquam exigatur.

EX LIBRO V BURCHARDI DECRET. DE EUCHA- RISTIA.

Ex Decret. Julii papæ ad episcopos Ægypti : Illud
vero, quod quidam pro complemento communionis in-
tinctam tradunt eucharistiam populis ; nec hoc pro-
latum ex Evangelio testimonium receperunt : Ubi
apostolis corpus suum, et sanguinem Dominus com-
mendavit. Seorsim enim panis, et seorsum calicis
commendatio memoratur. Nam intinctum panem
aliis Christum non legimus præbuisse, nisi illi tan-
tum discipulo, quem intincta buccella Magistri pro-
ditorem ostenderet, non quæ hujus sacramenti insti-
tutionem designaret.

Ex concilio Turonensi, cap. 4 : Ut omnis presbyter habeat vas mundum, in quo corpus Domini diligenter recondatur, aut ad viaticum recedentibus a sæculo : quæ tamen sacra oblatio intincta debet esse in sanguine Christi, ut veraciter presbyter possit dicere infirmo : Corpus et sanguis Domini, et reliqua. Semperque sit super altare obserata propter mures et nefarios homines. Et de septimo in septimum diem semper mutetur, et a presbytero illa sumatur. Et illi eodem die consecrata in locum ejusdem subrogetur, ne forte diutius servata mucida fiat : quod absit.

Ex concilio Aurelianensi, cap. 4 : Illud etiam adnectendum videtur ut oblationes quæ in altare offeruntur, de Sabbato in Sabbatum semper innoventur sicut panes propositionis, ne diu servati mucidi fiant, ut quidam sentiunt, igne concrementur. Quod si quis, diabolo instigante, facere præsumperit, anathema sit.

Ex concilio Carthag. cap. 38 : Ut diaconus, præserte presbytero et præcipiente, eucharistiam populo distribuatur, si necessitas cogat.

S. Ambros. ad quotidianam eucharistiæ perceptionem hortatur.

Sanctus Hilarius episcopus dicit : Non debere separari a medicina corporis Domini nisi quem talia prægravant peccata, pro quibus debeat excommunicari.

Ex Decretis Silvestri papæ, cap. 4 : Singuli in Dominicis diebus in Quadrages. præter excommunicatos et publice pœnitentes eucharistiam sumant. Et in Cœna Domini, in vigiliis Paschæ, et in Pentecoste, et Natali Domini penitus ab omnibus est communicandum.

Ex concilio Eliberitano, cap. 3 : Omnis homo ante sacram communionem a propria uxore abstinere debet 3, aut 5, aut 7 dies.

Ex canone Agatensi. Sæculares vero qui in Natali Domini, et Pascha, et Pentecoste non communicaverint, catholici non habeantur.

Presbyter qui laico, vel feminæ, qui nec sacrarium ingredi vel sanctis sanctorum appropinquare permittuntur, eucharistiam ad deferendum infirmo commiserit, gradus sui periculo subiacebit. Nam ipse presbyter per semetipsum debet communicare infirmum.

(*Ex concilio Laodicensi, capite 19.*) Solis ministris sacro ordini deditis ad altare accedere et communicare liceat.

(*Ex decret. Silvestri papæ, capite 7.*) Nullus acolythorum vel subdiaconorum rem jam consecratam a presbytero aliis porrigat, nisi tantum subportet quod ei sacerdos imposuerit.

(*Fabianus papa, capite 10.*) Sacrificium non est accipiendum de manu sacerdotis qui orationes vel lectiones et reliquas observationes in missa secundum ritum implere non potest.

(*Ex concilio Carthag., capite 23.*) Oblationes dissi-

dentium fratrum neque in sacrificio neque in gazophylacio recipiantur.

(*Ex eodem.*) Eorum qui pauperes opprimunt dona a sacerdotibus refutanda.

(*Ex responsis S. Gregorii ad Augustin. archiepisc.*) Illusio per somnium aliquando fit per crapulam, aliquando ex naturæ superfluitate, vel infirmitate, aliquando ex cogitatione. Si ergo illusio ex natura evenerit, non est timenda, quia hanc animus nesciens pertulisse magis dolendum est quam fecisse. Illusione autem per crapulam animus quidem habet aliquem reatum, non tamen usque ad prohibitionem percipiendæ eucharistiæ, vel celebrandæ missæ, si dies festus exigit, nec ipse presbyter vicarium habere potuerit. Tunc quidem mutatis vestibus cantet. Si autem presbyter vicarium habet, illusio per crapulam non a perceptione, sed ab immolatione sacri mysterii prohibere debet, si tamen dormientis mentem turpi imaginatione non concusserit. Nam sunt quibus plerumque illusio nascitur, nec tamen in somno animus eorum turpibus imaginibus fœdatur, qui tamen se in ingluviem cecidisse vigilando meminit. Si vero ex turpi cogitatione vigilantis oritur illusio dormientis, quia animus quod cogitavit nesciens pertulit, eadem die a sacro mysterio est abstinendum. Sed pensanda est ipsa cogitatio, an esset in suggestione, an in delectatione, an in consensu. Fit autem suggestio per diabolum, delectatio per carnem, consensus per spiritum. Cum igitur immundus spiritus suggerit peccatum, si caro non delectatur, peccatum nullatenus perpetratur. Si autem caro cœperit delectari, incipit peccatum nasci. Si autem mens consenserit delectationi tunc peccatum constat perfici.

Sæpe tamen contingit ut mens repugnet carni ex suggestione diabolica delectanti.

(*Ex Pœnitentiâ.*) Qui sacrificium evomuerit, 40 dies pœniteat. Si infirmitatis causa, 7 diebus ; si in ignem projecerit, 100 psalmos cantet. Si vero canes talem vomitum lamberint, 100 dies qui evomuit pœniteat. Qui vero non bene custodierit sacrificium, et aliquod animal comederit illud, 40 dies pœniteat. Qui autem perdiderit illud in ecclesia, aut pars ejus ceciderit, et non inventa fuerit, 20 dies pœniteat. Perfundens aliquid de calice super altare, 6 dies pœniteat, vel 8. Et qui acceperit sacrificium pollutus nocturno [tempore] 7 dies.

(*Ex Pœnitentiâ Romano, De sacrificio; Ex Pœnitentiâ quodam.*) Si ceciderit sacrificium in terram, nec inventum fuerit, omne quodcunque inveniatur in loco in quo cecidit comburatur, et juxta altare cinis recondatur. Et cui acciderit, medium annum pœniteat. Si vero inventum fuerit sacrificium, locus scopis mundetur, et stramen igni detur, et cinis ut supra recondatur, et sacerdos 20 dies pœniteat. Si in lintheamen altaris calix destillaverit, ipsa stilla sorbeatur, et lintheamen inde madefactum super calicem lavetur, et aqua ablutionis juxta altare bibatur,

vel recondatur. Si autem calix alibi distillaverit, ipse locus lingatur, et corrasus igne consumetur, cinis autem juxta altare recondatur.

EX LIBRO VIII BURCHARDI.

(*Ex concilio Ap. secundum Medardum.*) Laicus in ecclesia non debet recitare lectionem, nec alleluia dicere, nisi psalmos tantum, et responsoria, sine alleluia.

Ex lib. XII ejusdem de juramento: Decrevit sancta synodus ut a Septuagesima usque in octavas Paschæ, et ab Adventu Domini usque post consecratos dies, nec non jejniis Quatuor Temporum, et in Litania majore, et in diebus Dominicis et Rogationum, nisi de concordia et pacificatione, nullus super sacra jurare præsumat. Anima quæ peccaverit, et audierit vocem perjurantis, aut ipse viderit, aut conscius fuerit, nisi vindicaverit, portabit iniquitatem.

(*Ex concilio Aureliano, capite 13.*) De jejunio ex lib. XIV ejusdem: Presbyteri plebibus annuntiant, ut in Quadragesima et jejunio Quatuor Temporum, ad missam tantum genua flectant. In Dominicis contra diebus, et aliis festis a vespera in vesperam genua non flectant, sed stantes incurvati orent. Nec quisquam uno genu terræ impresso orare præsumat, ut Judæi fecerunt Dominum irridentes.

(*Ex concilio Laodicensi, capite 51.*) Quod non oporteat in Quadragesima martyrum natalitia celebrare: sed eorum sancta commemoratio fiat in diebus Sabbatorum et Dominicorum. Nec jejunium in Quadragesima ante finem vespertini officii solvatur. Quicumque in die Dominico quasi pro continentia jejunaverit, anathema sit.

(*Ex decret. Calisti papæ, capite 15.*) Excommunicatos a sacerdotibus, nullus recipiat ante utriusque partis justam examinationem. Nec cum eis in oratione, aut cibo, aut potu, vel osculo communicet, nec ave eis dicat; quia quicumque in his vel in aliis prohibitis scienter excommunicatis communicaverit, juxta apostolorum institutionem, et ipse simili excommunicationi subjacet.

(*Ex lib. XVII ejusdem; ex Romano Pœnitentiæ.*) Si sacerdos per turpiloquium seu conspectu libidinoso coinquinatur, non tamen fornicari volens, 5 dies pœniteat. Qui impugnatione animi polluitur, 7 dies pœniteat. Qui in somnis voluntarie polluitur, consurgat, et cantet genibus flexis 7 psalmos pœnitentiæ.

Volens autem tantum in somnis peccare, 20 psalmos cantet. Si pollutus est sine voluntate, 15 psalmos cantet, et in fine uniuscujusque psalmi dicat: Deus, in adjutorium meum intende, etc. Qui semen in ecclesia dormiens fuderit, 3 dies jujunet.

(*Ex concilio Carthag. et Decretis Eusebii papæ.*) De pœnitente ante adventum presbyteri obmutescente, ex lib. XIX ejusdem: Si quis pœnitentiam petens, dum sacerdos venerit, officio linguæ privatus fuerit, reconcilietur; et eucharistia sibi infundatur,

si idonea testimonia habuerit quod ipse pœnitentiam petierit.

Ex lib. XIX ejusdem: Viginti dies ante Natalem Domini, et omnes dies Dominicis, et in omnibus legitimis jejniis, et in natalitiis apostolorum, et præcipuis festis, et publicis, castitatem observare debent conjugati. Quod si non fecerint, 20 dies in pane et aqua jejunent.

(*Augustinus.*) Quidam post prandium et saturati, a sacerdote populo offerente signum pacis accipere præsumunt: hoc qui præsumperit, 3 dies in pane et aqua pœniteat.

Incestum occultum confitenti remedium canonicum indicetur, quod subire debuisset, si ejus facinus publicum esset. Verum quia latet commissum admoneatur ipse, ut occulte, quantum possit pœniteat.

(*Ex Pœnitentiæ Theodori.*) Quidam Deo soli confiteri peccata debere dicunt, ut Græci: quod et justorum est, quidam vero sacerdotibus, ut pene tota sancta Ecclesia. Nam institutio Apostoli nobis sequenda est: ut, confiteamur alterutrum peccata nostra.

(*Ex concilio Ilerdensi, capite 10.*) Ordinati post ordinationem vel ante, capitalibus criminibus lapsi, id est furto vel fornicatione, perjurio et aliis hujusmodi, si publica sunt eorum crimina, degradentur. Si vero fuerint occulta, gradum suum retinere possunt; si, secrete confitentes sacerdoti, juxta ejus consilium digne contendant pœnitere.

(*Ex concilio Toletano.*) Ordinati quorum occulta sunt peccata, si sacerdoti occulte confessionem fecerint, digneque juxta iudicium ejus pœniterint, proprium gradum retinere possunt.

(*Ex Pœnitentiæ Romano.*) Sicut sacrificium offerre non debent, nisi episcopi [et] presbyteri, quibus claves regni cœlorum traditæ sunt; sic, nec pœnitentium judicia alii usurpare debent. Si autem necessitas fuerit, et presbyter præsens non fuerit, diaconus pœnitentiam suscipiat ad comunem.

(*Ex concilio Eliberitano.*) In tribus Quadragesimis anni, et die Dominico, et in quarta et sexta feria, conjugati se debent continere; nec illis diebus copulari, quandiu fuerit gravida uxor, et a quo die infans in utero motum fecerit usque ad partum, a partu, post 33 dies, si filius est; si autem filia, 56.

(*Ex epist. Leonis papæ, capite 11, ad omnes episcopos.*) Ne confessio pœnitentium publicetur. Sufficit enim illa pœnitentia: quæ primum Domino offertur, tunc etiam sacerdoti, qui pro delictis pœnitentium preceptor accedit. Tunc enim plures ad pœnitentiam poterunt provocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis.

(*Callistus papa omnibus episcopis.*) Criminosos, quos sæculi leges interficiunt, nos misericordia præeunte, sub infamiæ nota, ad pœnitentiam recipimus. Ipsam quoque infamiam, qua aspersi sunt, delere non possumus; sed eorum animas per pœnitentiam publicam et Ecclesiæ satisfactionem sanare

cupimus quia manifesta peccata non sunt occulta A militer jejuset, nisi quod tertiam feriam, et quintam et sabbatum, potestatem habeat redimendi præfacto correctione purganda.

(*Item S. Gregor. Felici episc. Siciliæ.*) Manifesta quoque peccata non sunt occulta correctione purganda : sed palam sunt arguendi qui palam nocent, ut dum aperta objurgatione sanantur, hi qui eos imitando deliquerant corrigantur. Dum unus corripitur, plurimi emendantur. Et melius est ut pro multorum salvatione unus condemnetur quam per unius licentiam multi periclitentur. Melius est enim ut mali manifeste corrigantur, quam pro illis boni pereant.

(*Ex Decret. Melchiadis papæ et Triburiensi conc., capite 4.*) De pœnitentia illorum qui sponte homicidium committunt; in primis ut licentiam non habeant ecclesiam intrandi. Illos proximos 40 dies nudis pedibus incedat, et nullo vehiculo utatur. In laneis vestibus sit absque femoralibus, arma non ferat, et nihil sumat his 40 diebus nisi tantum panem, salem et puram bibat aquam. Et nullam communionem cum cæteris Christianis neque cum alio pœnitente habeat in cibus, vel potu, antequam 40 dies adimpleantur. Ex cibo quem sumit nullus alius manducet. Considerata vero personæ qualitate, vel infirmitate, de pomis, vel oleribus, vel leguminibus, prout visum fuerit, aliquid pro misericordia indulgeatur. Maxime si coactus et non sponte homicidium fecerit. Et ei omnimodis ex canonica auctoritate interdicitur ut in his diebus cum nulla femina misceatur, nec ad propriam uxorem accedat, neque cum aliquo homine dormiat. Juxta Ecclesiam sit, ante cujus januas peccata sua defleat diebus ac noctibus; et non de loco in locum pergat, sed in uno loco his 40 diebus sit. Et si forte habuerit insidiatores vitæ suæ, interim differatur ei pœnitentia, donec ab episcopo pax ei ab inimicis concedatur. Et, si in infirmitate detentus fuerit, ita ut non possit digne pœnitere, differatur pœnitentia, donec sanitati restituatur. Si autem longa ægitudine detentus fuerit, ad sententiam episcopi pœnitebit, quomodo reatum et infirmum sanare disponat. (*Ex ejusdem decretis*) Completis 40 diebus, aqua lotus, vestimenta et calceamenta accipiat, et capillos incidat.

Quod in primo anno observare debeat. In primo anno post 40 dies per totum illum annum a vino, medone et mellita cervisia, a carne, et caseo, et pinguitus piscibus abstineat, nisi in festis diebus, qui in illo episcopio a cuncto populo celebrantur. Et, si forte in magno itinere, vel in hoste, vel diu ad Dominicam curtem, vel in infirmitate detentus sit, tunc habeat uno denario, vel pretio unius denarii, aut tres pauperes pascendo, tertiam feriam et sabbatum redimere, ita tamen ut una re de tribus utatur. Vel, aut vinum bibat, aut medonem, aut mellitam cervisiam. Postquam domum venerit, aut sanitati restitutus, nullam licentiam habeat redimendi. Completo anni circulo, [in] ecclesiam introducatur, et pacis ei osculum concedatur.

(*Ex iisdem, capite 6.*) In secundo et tertio anno si-

et sabbatum, potestatem habeat redimendi præfacto pretio, ubicunque est. Cætera omnia observet diligenter, uti in primo anno.

(*Ex eisdem, capite 7.*) Quatuor anni deinde restant, per quos singulos jejuset tres quadragesimas : unam ante Pascha cum cæteris Christianis, abstinendo, a vino, et medone, mellita cervisia, a carne et sanguine, et ovis, et pinguibus piscibus; alteram tertiam post Pentecosten; ante Natalem Domini jejuset, ut supra dictum est. Et in quatuor supra dictis annis tertia, quinta feria et Sabbato quidquid vult : et secundam et quartam feriam redimere potest pretio jam supra dicto. Sextam feriam omnimodis observet, in pane, et aqua, et nequaquam redimat. His expletis sacram communionem accipiat. Semper tamen, quaudiu vivat, pœnitere non desistat.

(*Item Pius papa, capite 10.*) Pœnitentes non debent communicare ante consummationem pœnitentiæ.

De parricidis, sive incestuosis, fratricidis, Nicolaus papa Carolo Moguntiensi archiepiscopo, ejusque suffraganeis : De parricidis fratri eidem præcipimus ut per unius anni circulum ante fores basilicæ orantes Domini clementiam perseverent. Completo vero anni circulo introducantur ecclesiam, tamen inter audientes, usque dum unius anni finiatur spatium, stent. Cum ad missarum solemniam, vel ad alia sacra audire officia venerint. His ita peractis, si pœnitentiæ fructus in eis conspicitis, corporis et sanguinis Domini participes fiant, ut desperantiæ non indurentur caligine. Carnem non manducant omnibus diebus vitæ suæ. Jejuset autem usque ad nonam dici horam quotidie, exceptis festis diebus atque Dominicis. Vinum atque pulmentum sumere non præsumant, nisi contra paganos. Et quocunque ire voluerint, nullo vehiculo deducantur, sed pedestri more proficisci studeant. Tempus autem huic pœnitentiæ in episcoporum arbitrio ponimus, ut secundum conversationem illorum, aut extendere, vel minuere valeatis. Ab uxoribus, si habuerint, non separentur; si autem non habuerint et se continere non valuerint, legitimas accipiant uxores, ne fornicationis voraginem incidant. Si autem antequam duorum prædictorum annorum curricula finiantur, finis vitæ illorum advenerit, viaticum illis non negetur.

Si quis cum duabus sororibus fuerit fornicatus, aut cum his personis, de quibus sacra Scriptura prohibet, si dignam egerit pœnitentiam, et castitatis non valuerit continentiam habere, liceat ei legitimam uxorem accipere. Similiter et mulier, quæ tali scelere fuerit lapsa, ut non ad fornicationis chaos perducat. Sed hoc de laicis viris et de mulieribus solummodo statuunt.

Si quis cum commatre spiritali fuerit fornicatus, anathematis, ut scitis, ictibus percutitur. Similiter autem et illum percuti promulgamus, qui cum illa, quam de sacro fonte baptismatis susceperit, aut cum illa, quam ante episcopum tenuerit, cum sacro

chrismate ungeretur, forticationis perpetraverit A scelus. Legitimam tamen, si habuerit, non dimittat uxorem. Inter hæc sanctitas vestra addere studuit, si cujus uxor adulterium perpetraverit, utrum marito ipsius liceat, secundum mundanam legem, eam interficere. Sancta Dei Ecclesia mundanis nunquam astringitur legibus. Gladium non habet. nisi spiritalem atque divinum; non occidit, sed vivificat.

(*De diversis homicidiorum modis.*) Nicolaus papa Luitperto Moguntiensi archiepiscopo: Si quis non in bello, vel odii meditatione, vel propter avaritiam, paganum occiderit, quia non levi vitio conmittitur, homicidam convenit pœnitere, quandoquidem nec exteris gentibus, nisi oblatam pacem respuerint, bellum erat populo antiquo penitus inferre præceptum. Si quis arcum tendens causa probandæ chordæ, sagitta B casu, non voto, prosiliente, filium suum interemerit, ita debet pœnitere, ut Anciranum concilium statuit, ut de homicidio sponte commisso. Esset autem severior indicenda pœnitentia, quia filius ejus exstitit; sed quanto carne proximior visus erat, tanto de morte illius in corde suo acrior dolor est exortus. Non enim hoc sponte patratum est. Si quis insanus hominem occiderit, licet ei pœnitentia sit injungenda, quia ipsa infirmitas causa peccati fuisse creditur; tamen tantum levior quam ei qui tale quid sanus committit, quantum inter sanum et insanum, rationale et irrationabile constat esse discriminis.

Si aliquo incidente arborem, qui licet sub ejus C casu opprimitur, incisor arboris, ut homicida pœniteat, si ejus voluntate vel negligentia factum est. Quod si non voto, non injuria illius, non denique scientia contingit, sed, dum ille operi necessario fortassis incumberet, iste insperatus occurrit sub arborem et ex improvise est oppressus, incisor arboris homicidæ non est comparandus.

(*Ex epistola Paulini Foroliviensis episcopi ad Aristolphum.*) De illo qui uxorem suam occidit: Duo consilia tibi proponimus: Aut ingredi monasterium, et humiliate sub manum abbatis, et multorum fratrum precibus adjutus, observa cuncta simplici animo quæ tibi ab abbate fuerint imperata, si ignoscat infinita Dei bonitas peccatis tuis. Istud D consilium, ut certissime scias, levius et salubrius est ut sub alterius custodia lugeas peccata. Secundum autem consilium tale est: Arma deponere, et cuncta sæcularia negotia dimittere. Carnem et sanguinem nunquam comedas, excepto in die sancto Pentecostes et in uno die Resurrectionis Domini et Natali Domini. Cæteris temporibus in pane et aqua, et interdum cum leguminibus et oleribus pœniteas.

In jejuniis, in vigiliis et in orationibus, et elemosynis persevera omni tempore. Vinum, medonem et mellitam cervisiam nunquam bibas, nisi in illis prædictis diebus; uxorem ne ducas; concubinam non habeas; adulterium ne facias, absque spe conjugii perpetuo maneat. Nunquam te laves in balneo;

equum non ascendas; causam tuam, et alterius, in conventu fidelium non agas. In conviviis lætantium nunquam sedeas; in ecclesia segregatus ab aliis Christianis post ostium humiliter stes: ingredientium et egredientium orationibus suppliciter commendes; communionem sacri corporis et sanguinis Domini cunctis vitæ tuæ diebus indignum te existimes. In ultimo termino vitæ tuæ pro viatico, si observaveris consilium, tibi concedimus.

(*Ex cap. Nicolai papæ, sive Wormaciensis episcopi.*) Qualiter pœniteat qui sacerdotem occidit: Quia sacerdotem voluntarie occiderit, carnem non comedat et vinum non bibat; cunctis diebus jejundet usque ad vesperam, exceptis diebus festis atque Dominicis; arma non sumat; equum non ascendat; ecclesiam per 10 annos non ingrediatur; post 5 annos ecclesiam ingrediatur, non tamen communicet, sed inter audientes stet. Cum autem fuerit 19 anni finitus cursus, communicandi ei licentia tribuatur, et equitandi remissio. Maneat autem in reliquis observationibus 3 dies per hebdomadam, ut perfectius purificari mereatur.

(*Epistola Nicolai papæ sive Wormacensis concilii.*) Qui infantem suum oppresserit: Si quis infantem suum oppresserit incaute, aut vestimentorum pondere suffocaverit post baptismum, 40 dies pœniteat in pane et aqua, et oleribus, et leguminibus, et merito se abstineat. Postea tres annos per legitima ferias pœniteat. In 4 anno tres quadragesimas observet. Quod si ante baptismum, 40 dies pœniteat post quinquennium observet.

(*Ex Decretis Eutychniani papæ.*) De his qui truncant homines, vel comburunt domos: Si quis membrorum truncationes, vel domorum incendia fecerit, sive facere jusserit aut facienti consenserit, quousque de his unicuique legaliter vel amicabiliter coram episcopo civitatis aliisque civibus non commendaverit, ab ecclesia se privatum cognoscat. Si vero secundam et tertiam conventionem, in quibus arguitur, non emendaverit, tanquam ethnicus et publicanus ab omni Christianorum collegio separetur.

(*Ex Decret. ejusdem papæ, cap. 26.*) Quod perjurium reliquis criminibus æquetur: Prædicandum est ut fideles perjurium caveant: et ab hoc summopere abstineant, scientes hoc grande scelus esse, in lege, et prophetis, et in Evangelio prohibitum. Audivimus autem quosdam parvipendere hoc scelus, et levem quodammodo perjurismum pœnitentiæ imponere. Qui etiam talem de perjurio pœnitentiæ imponere deberent, qualem et de adulterio, de fornicatione, homicidio sponte commisso et de cæteris criminalibus vitiis. Si quis perpetrato perjurio aut quolibet criminali peccato, timens pœnitentiam longam, ad confessionem venire noluerit, ab ecclesia repellendus est, sive a communionem et consortio fidelium: ut nullus cum eo comedat, neque bibat, neque oret, neque in sua domo eum recipiat.

(*Ex Decretis Pelagii papæ XI.*) De eadem re:

Si quis semet perjurerit, et alios sciens in perjurium duxerit, 40 dies in pane et aqua, et septem sequentes annos pœniteat, et nunquam sine pœnitentia sit. Et alii, si conscii fuerant, similiter pœniteant. Sin autem singuli, ut perjurium non sponte commissum, pœniteant.

(*Ex Decretis Pii papæ, cap. 2.*) Si quis a domino suo coactus se perjurat, utrique sunt perjuri. Qui compulsus a domino perjurat se sciens, utrique sunt perjuri, et dominus, et miles : dominus, quia præcepit; miles, quia dominum plus quam animam dilexit. Si liber est, 40 dies in pane et aqua pœniteat, et 7 sequentes annos. Si servus est, tres quadragesimas et legitimas ferias pœniteat.

(*Ex Decretis Soteris papæ.*) De incautis juramentis non observandis : Si aliquid forte nos incautius jurasse contigerit, quod observatum, pejorem vergat in exitum : illud, consilio salubriore mutandum noverimus, ac magis instante necessitate perjurandum nobis quam servato juramento, in aliud crimen majus divertendum.

(*S. Ambros. in lib. III De offic.*) De eodem : Sæpe plerique constringunt se jurisjurandi religione; et, cum ipsi cognoverint, promittendum non fuisse sacramenti tamen contemplatione faciunt quod sponderunt; sicut de Herode supra scripsimus, qui saltatrici præmium turpiter promisit, crudeliter solvit : turpe, quod regnum pro saltatione promittitur; crudele, quod mors prophetæ pro jurisjurandi religione donatur. Quanto tolerabilius esset tale perjurium sacramento. Et post pauca : Non igitur omnia promissa solvenda sunt.

(*Ex concilio Nivernensi.*) De non servandis incautis juramentis : Diffinitio incauta, laudabiliter solvenda; nec est prævaricatio, sed temeritatis emendatio.

(*Ex Gregor. papa, in suis Moralibus.*) Quod satius sit perjurare quam juratum nefas implere, cum mens inter minora et maxima peccata constringitur : si omnino nullus sine peccato evadendi aditus patet, minora semper eligantur; quia et qui murorum ambitu, ne fugiat, clauditur, ibi se in fugam præcipitat, ubi brevior murus invenitur.

(*S. Isidorus.*) De eadem re : Non est conservandum sacramentum, quo malum incaute promittitur. Veluti, si quisquam adulteræ perpetuam cum ea permanendi fidem polliceatur. Tolerabilibus est enim non implere sacramentum, quam permanere in stupri flagitio.

(*Item Isidorus in Sentent. suis.*) Item : In malis promissis rescinde fidem. In turpi voto cave, ut decretum, quod incaute vovisti, non facias. Impia est promissio quæ scelere adimpletur.

(*Ex concilio Toletano.*) Necesse est ut male jurans dignam pœnitentiam agat, eo quod nomen Dei contra præceptum ejus in vanum sumpsit; quia in Exodo scriptum est : Neque enim insontem habebit Dominus eum qui assumpserit nomen Dei sui in vanum; et in Levitico : Non perjurabis in nomine

A meo; nec perjurabis nomen Domini Dei tui : ego Dominus. Malum tamen, quod facturum se sacramento devoverat, omnino non faciat; quia stulta vota sunt frangenda.

(*S. Isidorus.*) Quod Deus ita habeat juramentum, ut ille, cui juratur : Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientiae testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui juratur; dupliciter autem reus erit, quia et Dei nomen in vanum assumit, et proximum dolo capit.

(*Ex concil. Aurelian., cap. 10.*) Nisi pro pace : Et hoc sancta synodus decrevit, nisi pro pace facienda, ut omnes fideles jejuni ad sacramenta accedant.

B (*Ex concil. Aurelian., cap. 2.*) Juramenta filii aut filiae nesciente patre, et vota monachi nesciente abbate, et juramenta pueri, irrita sunt.

De irritis juramentis : Ut pueri ante quatuordecim annos non cogantur jurare. Qui acceperit sacrificium post cibum aut post aliquam parvissimam degustationem, nisi pro viatico : pueri tres dies majores 7, clerici 20, dies pœniteant.

(*Ex decret. Cornelii papæ, capite 5.*) Si quis dederit vel acceperit communionem de manu hæretici, et nescit quad catholica Ecclesia contradicit, postea intelligens, annum integrum pœniteat. Si autem scit et neglexerit, et postea pœnitentiam egerit, 10 annos pœniteat. Alii judicant 7, et humanius 5 annos. (*Ex Decret. Eutychiani papæ, capite 2.*) Si quis permiserit hæreticum missam suam celebrare in ecclesia catholica et nescit, 40 dies pœniteat; si, pro reverentia ejus, annum integrum pœniteat: si pro damnatione Ecclesiae catholice et consuetudine Romanorum. projiciatur ab Ecclesia sicut hæreticus, nisi, habeat pœnitentiam. Si recesserit ab Ecclesia catholica in congregationem hæreticorum, et alios persuaserit, postea pœnitentiam egerit, 12 annos pœniteat, 3 annos extra ecclesiam, et 6 inter audientes, et duos adhuc extra communionem. De his, in canone dicitur, ut decimo anno communionem sine oblatione recipiant. Si episcopus, aut abbas monacho suo jubet et pro hæreticis mortuis missas facere, non licet et non expedit obedire eis. Si presbytero contigerit ubi missam cantaverit, et alius recitaverit nomina mortuorum, et si simul nominaverit hæreticos cum catholicis, si post missam intellexerit, hebdomadam pœniteat. Si exsequenter fecerit, annum integrum pœniteat. Si quis pro morte hæretici missam ordinaverit, et pro religione sua ejus reliquias ibi tenuerit, et nescit differentiam catholice fidei, et postea intellexerit penitus quæ egerit, reliquias ibi debet igne cremare, et annum pœniteat. Si autem scit et neglexerit, penitus commotus, 10 annos pœniteat. Si quis a fide catholica discesserit sine ulla necessitate, postea ex toto animo pœnitentiam acceperit, 3 annos extra ecclesiam inter audientes, juxta Nicænum concilium, 7 annos in ecclesiis inter pœnitentes, et 2 annos adhuc extra communionem pœniteat.

ANNO DOMINI MXXVII.

ADELBOLDUS

TRAJECTENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN ADELBOLDUM.

(Apud R. P. Bernard. Pezium, *Dissertatio insagoga in tom. III Thesauri Anecd. uoviss.*, pag. 111.)

Adelboldus, nobili genere ortus, Henrico II imp., A apud Vedastinos et Amandinos, non solum monachos, cognomento Sancto, a consiliis primum fuit. Deinde ludibria fortunæ ac mundi vanitatem apud animum serio reputans, abdicatis dignitatibus in Benedictino monasterio Lobiensi monachum professus. Ibi cum aliquandiu studia pietatis et optimarum litterarum coluisset, tandem anno 1008 Ausfrido in episcopatu Ultrajectensi suffectus, eam provinciam magna cum laude gessit usque ad annum 1027, quo die 27 Novembris ad plures abiit. Hæc ex Chron. Ultraject. Joannis de Beka cap, 17 Trithemio, Possevino, Oudino aliisque in pauca contraximus, non nescii quantis difficultatibus narratio hæc omnis obnoxia sit. Certe Sigebertus De scriptoribus eccles., cap. 138, hæc tantum de Adelboldo habet: *Adelboldus, ex clerico Lobiensi episcopus Ultrajectensis, scripsit Vitam secundi Henrici imperatoris, et in utraque litteratura plura sui monumenta reliquit posteris.* Ubi ad illa verba: *ex clerico Lobiensi* hoc exstat scholion eruditi Auberti Miræi: *Adelboldus itaque ante episcopatum non monachus sed clericus Lobiensis fuit. Notant autem antiquitatis ecclesiasticæ studiosi, olim Lobii, ut et*

B *apud Vedastinos et Amandinos, non solum monachos, sed et clericos resedisse. Clericorum certe seu canonicorum Lobiensium collegium in S. Usmari templo, quod nunc est Parochiale, sedem suam habuit usque ad annum Christi millesimum quadringentesimum nonum, quod inde migravit Binchium, quod est Hannoniæ oppidum secundo milliari a Lobio distans. Verum quidquid sit de canonicis seu clericis Lobiensibus, de Adelboldo tamen multo vero est similis, eum monachum Lobiensem quam solum clericum fuisse. Sane in prologo opusculi De crassitudine sphaeræ scholasticum, utique Lobii, se fuisse ipse fatetur. At quis ignorat studia litterarum apud monachos Lobienses sub finem sæculi undecimi præcipue flourisse, nihilque frequentius evenisse quam ut clerici scholas monachorum, præsertim adeo celebres et propinquas, imo prope conjunctas, communes haberent? Igitur Adelboldus monachus et Lobiensis monasterii scholasticus, tam monachorum quam, si qui fuerunt, clericorum, communis magister, ut in aliis cœnobiis nostris persæpe usu venit, fuit.*

NOTITIA HISTORICA ET LITTERARIA.

(Apud Pertz, *Monumenta Germaniæ historica*, Script. tom. IV, pag. 679, in præmiis ad Vitam S. Henrici II imperatoris, edente G. Waitz Ph. D.)

Adelboldus, Ultrajectensis episcopus, Alperto C *primi imperatoris ab Adelboldo episcopo Trajectensi, ut creditur, conscripta.* Qua auctoritate fretus Gretser non sine hæsitatione quadam, qui vero postea hac de re disputati sunt, tanquam re extra dubium posita, hunc Adelboldo ascripserunt (5) librum, quem omnes summis laudibus extulerunt et quam pretiosissimum antiquitatis monumentum habuerunt.

Verum enimvero, re accuratius perspecta, inter multi.

(1) De div. temporum 1, 5.

(2) Quæ Sigebertus de SS. eccl. c. 138, et Chron. a. 1024, refert, ex Alperto hausit: Sigebertum vero tam Albericus aliique caronographi quam Trithemius secuti sunt. De Annalista Saxone v. infra.

(3) Vossius De hist. l. II, 42, p. 359, aliique

(4) V. in S. Henrico II.

(5) Leibnitz SS. R. Br. I. Præf. n. 20; Sollerius Acta SS. Julii II, p. 723. Rivet Hist. litter. VII, p. 252, alii.

grum fere opus ex Thietmaro descriptum reperimus; id quod primus, nisi fallor, Stenzel monuit (6.) Thietmari narrationem dico descriptam, non ita quidem, ut verbum verbum exprimat, sed ut res tantum non omnes ex illo sint haustæ, eodem modo, ordine et sensu relatæ. Quædam Vitæ auctor omisit, sed ne unam quidem rem graviolem de suo adjecit (7); multis locis vero Thietmari narrationem ampliavit, ornavit, et ut sibi videbatur illustravit; sed hoc studio illectus errores non leves et interdum satis ridiculos commisit, multa, nisi valde fallor, ut historiam redderet elegantiore et arte quadam componeret, ex ingenio finxit. Nam dicendi genere usus est culto atque ornato, antithetis, dictis moralibus et philosophicis narrationem variavit, et cum res negligeret, orationem quam maxime curavit. In præfatione quidem utilitatem et veritatem a rerum scriptore esse postcendas noster dixit: utilitatem, ut lectores rebus erudiantur; veritatem, ne auctor adulando vera taceat, falsa proferat. Sed ipsum magis illam sectatum esse facile est intellectu. Henricum ubique laudibus nimis extollit, ejus electionem non sine partium studio narrat, postea quoque multa in ejus exornat favorem (8). Ideo etiam quæ hic illic tanquam de suo, quamvis non magni momenti, adjecit (9), sublestioris esse fidei mihi videntur.

Quæ cum ita sint, an hic liber Adelboldo, viro sui temporis summo, qui ab Henrico in rebus publicis non raro est adhibitus (10), tribui possit, non sine causa dubitari posse videtur. Accedit quod

(6) Quæ in contrariam sententiam Gontzen (*Geschichtschreiber*, p. 145), attulit nullius esse momenti jam alibi dixi.

(7) Ea tantum quæ de Ottonis III corpore in Germaniam reportato narrantur et quædam minoris momenti apud Thietmarum frustra quæsieris.

(8) E. gr., c. 7, verba quæ regi tribuit, c. 13, de Hermannii subjectione; c. 38, de regis animo.

(9) E. gr., c. 17, numerus utriusque exercitus, c. 34, quæ de Helmigero capellano inseruntur.

(10) Thietmarus vi, 50. Alpertus n, 3, 10, 13, 21. Balderici Chron. Cam. iii, 14, 17. Sigebertus a. 1004. Adelboldum Henrici cancellarium fuisse, quod Trithemius dicit (*Chron. Hirs* i, p. 150), aperte falsum est. Beka Chron. Ultraj. (ed. Ultr. 1643, p. 37) ipsum Henrici dicit proconsulem, Chron. magnum Belg. (Pistor. III, p. 105) eximium imperatoris conciliarium.

(11) Gesta epp. Leod. II, 26, app. Martene Col. IV, p. 865. — Sigebertus de SS. eccl., c. 138, Adelboldum clericum Laubiensem dicit.

(12) Sigeb. l. I, c. 137.

(13) Pez Thes. III, ii, p. 87.

(14) Bernonis epist. ad Aribonem (Martene Coll. I, p. 387).

(15) Ann. Hild.

(16) Hæc Alpertus fusiis narravit; cf. Thietmar. viii, 13, 15; Balderici Chron. Cam. iii, 7, 14, 15.

(17) Luculentum ejus rei testimonium exstat in epistola monachi Tielsensis ad Adelboldum scripta (*Acta SS. Febr.* III, p. 546): « Cum scribere cogitarem quædam miracula quibus Dominus noster Jesus Christus per merita sanctæ Walburgæ Ecclesiam suam misericorditer nostris temporibus illustrare dignatus est, tu, præsulum spectatissimum

A quomodo Adelboldus, cujus opus jam Alperto c. a. 1021 notum erat, Thietmari historiam a. 1018 absolutam et ne tunc quidem ut videtur ad exteros translata, acceperit, non facile est intellectu. Nota ex codice supra allata recentiori manu scripta non magnam habebit auctoritatem, nisi dicas, cum Adelboldus Heinrici Vitam scripserit, hanc, quæ sola præter Bambergensem illam exstat, ipsi potissimum esse tribuendam. Cui, si cætera repugnant, saltem dicendi genus optime convenire videtur.

B Adelboldus enim in monasterio Lobiensi, quod tunc præcipuo litterarum studio exercebat, sub Notgero episcopo Leodiensi (11) atque abbate celeberrimo Herigero, qui « sub sua et Adelbodi persona dialogum de dissonantia ecclesiæ de adventu Domini scripsit (12), » educatus, scientia, doctrina litterisque, quæ tunc in Lotharingia florebant, grammaticis, philosophicis, mathematicis, valde excelluit. Scholasticas Romam profectus est, ibique, ut videtur, Gerberto jam papæ electo epistolam de crassitudine sphaeræ direxit (13), et scriptis Bernonis Augiensis excitatus, quo tempore festum adventus Domini celebrandum sit, inquisivit (14). Anno 1010 episcopus Ultrajectensis electus (15), rebus publicis incubuit, bella plurima et gravissima gessit (16), ecclesias et monasteria restauravit, et magnam sibi famam per totum regnum conciliavit (17). Ultimis vitæ annis monachicum habitum induit, et per aliquod tempus etiam dioceseos administratione se abdicavit, quam tamen postea recepit (8). Obiit a. 1027, die 27 novembris (19).

D Adelbolde, menti meæ occurrebas, dignus eo munere ut tuo nomini scripta sacrarem, quia nunquam quidquam tam commode facere aut dici vel scribi potest, quin [ed. quando] id omnium opinione propria virtute superes. Nota est enim cunctis tua excellens sapientia, summæque vir virtutis et consilii ubique prædicaris. Omnium quoque judicio non solum domi, sed etiam in castris imperialibus præstantissimi et solertissimi hominis officia exercere comprobaris. Si cui tamen hæc quæ de te dicimus dubia fortasse videntur, rescipiat Trajectum diversis operibus a te tamen et ornatam, ibidemque novum monasterium Sancti Martini miro ingenio a te fundatum et ordinatum et mira celeritate paucis annis pene ad perfectionem perductum, ut hæc non videantur ædificando constructa esse, sed quasi optando subito ibi constitisse; sciatque de te nihil omnino assentationis proferri posse. Unde, si quid imperite dilatavi, sub tuam correctionem et defensionem conferre decrevi, credens illud tua auctoritate defendi et nobilitari. Sed si adhuc quisquam est qui tuæ amplissimæ prudentiæ derogare conetur, videat etiam locum nostrum in Tiele: jam divinis rebus florentem, et de quo me locutorum promisi, a superioribus episcopis omnibus solatiis destitutum, a te uno pia consideratione pene ad pristinum statum restitutum. Prædia quoque ab invasoribus diu retenta, quæ religiosi viri ad cultum Dei illic tradiderant, restituiisti. Ex quibus rebus facile colligitur, quia terrena commoda non quæris, sed soli Deo placere studeas. »

(18) Vita Popponis Stabul. c. 33, ap. Mabill. Acta VI, i, p. 585.

(19) Chron. Egmundanum ap. Kluit Hist. com. Holl. I, i, p. 45.

Præter Vitam Heinrici eum « in utraque litteratura plura monumenta reliquisse » tradit Sigebertus (20); ex quibus tantum nocturnalem in laudem S. Martini, cui principalis ecclesia Ultrajectina fuit dedicata, et librum de triumpho ab eodem sancto de Danis reportato Guibertus Gemblacensis refert (21), libros de laudibus S. crucis et de laudibus S. Mariæ Trithemius recenset (22). Opusculum quod scripsit mathematicum jam attuli (23), aliud philosophicum in bibliotheca Parisiensi ineditum exstat (24). Vitam vero sanctæ Walburgis breviorē sine causa (25) ipsi tribuit Heda (26), qui etiam chartam, qua Adelboldus episcopi vasallos recensere dicitur, sed aperte falsam, ex chartulario Trajectensi edidit (27).

Si vero genuina opera cum Vita quam manu terimus Heinrici comparamus, idem sane dicendi genus, eandem sententiarum artificiose connectendarum rationem, idem prorsus auctoris ingenium, imo non semel eadem fere verba deprehendamus (28), necesse est (29). Quod pene me movet ut rationibus supra prolatis ipse derogem et Adelboldum vitæ esse auctorem quamvis non certo contenderim, nec tamen negaverim. Episcopus Trajectensis his annis Saxoniam sæpius adiit (30) ubi Thietmari Historiam sibi comparasse credi potest. Quod vero hunc librum, sive ab ipso Thietmario (31) sive ab alio secum communicatum, tamquam « certum relatorem » (32) secutus sit, et primis Heinrici temporibus de suo nihil fere addiderit, inde debet explicari quod illis annis in monasterio vixit studio deditus

(20) De SS. eccl. c. 138.

(21) Ejus verba affert Heda Hist. Ultraj. p. 109.

(22) SS. eccl., c. 312; De viris. ill. ord. S. Ben. II, 164; Chron. Hirsaug. I, p. 150.

(23) Ex eodem quo Pez usus est codice Tegernseensi Gerbertus opus quoddam de musica sub Adelboldi nomine edidit (SS. de musica, p. 304-312), quod an ipsi tribui possit dubitarim. In codice ejus nomen recentiori manu ascriptum est.

(24) N. 7361. *Incipit opusculum Adelboldi episcopi Trajectensis super illud Boetii: « O qui perpetua mundum ratione gubernas; » quod nec Hermes nec Plato dissolvere quivit, qui nimum philosophi erant.* Hoc opus, quod a Bethmanno nostro exscriptum penes me est, præfatione caret. — Idem vel similis argumenti liber in aliis bibliothecis invenitur; cf. Rivet Hist. litter. VII, p. 257, 258.

(25) Hoc neque stylus, neque res suadent, neque codices dicunt.

(26) P. 110. Epistola ad Adelboldum de S. Walburge scripta (n. 18) in errorem ductus esse videtur. Qua male intellecta, episcopi fratrem prope Tielam habitasse dicit. Utrumque errorem Rivet Hist. litter. VII, p. 253, 256, recepit.

(27) Neque episcopi qui subscripsisse dicuntur, Anno Coloniensis, Eberhardus Trevirensis, Adelbertus Hamburgensis, Adelboldi tempore sederunt, neque qui scribuntur vasalli dux Brabantiae, comes Gelriae, comes Clivensis, comes de Benthem, etc., sæculo XI incipiente fuerunt.

A et a rebus publicis procul amotus. Neque mirandum est hominem philosophicis et poeticis disciplinis instructum in historia scribenda magis verborum ornatui et lectorum studuisse oblectationi quam nudæ et simplici veritati, cum idem etiam nostris temporibus quotidie factum videamus. Certe de rebus postea in provinciis Rhenanis gestis, quibus ipse magna partem interfuit, accuratius et ex propria cognitione scripsisse putandus est; id quod etiam Alpertus innuere videtur, cum Metis urbis obsidionem, a Thietmario prætermittam, ab Adelboldo fusius descriptam dicat (33). Quæ deperdita esse (34) non possumus quin doleamus.

B Annalista Saxo, qui solus, quod sciam, medio ævo hac Vita usus est, utrum integriorem habuerit textum an nonnisi simile fragmentum, non tam facile est perspectu, cum inter Thietmari verba ab illo exscripta vix aliam narrationem ex eodem fonte haustam agnoscere liceat. Attamen nihil ejusmodi inveniri, Annalistæ libro diligenter perlecto, affirmaverim; certe neque de Metensi illa obsidione, neque de rebus postea in Lotharingia vel a Theoderico episcopo vel ab ipso Adelboldo gestis quidem apud illum legitur quod ex Adelboldo repeti posset. Cujus librum has res tractantem si habuisset, diligens et copiosus ille rerum scriptor sane non neglexisset. Hanc igitur Heinrici Vitam jam tunc temporis sine destitutam habuisse videtur; quam an Adelboldi, cujus ne mortem quidem indicat, nomine inscriptam legerit, licet dubitare.

(28) Cf. c. 2: *Nec mihi fastidiosum est dicere, nec cæteris superfluum audire; ad Gerbertum § 4: Si vobis non sit fastidiosum audire, mihi non erit onerosum dicere.*

(29) Etiam in brevi fragmento a Guiberto Gemblacensi allato hoc agnoveris: « Gemma (de S. Martino loquitur) ista fulget in cælo, in terra coruscet, ubique honoratur, ubique diligitur. En qui eam mercatus fuerit, perenni gaudebit thesauro. Si quis possederit, non deficiet omni bono. O filii hominum, hanc vobis lucrarnini et lucem perennem hanc possidete, et nihil vobis deerit. »

(30) *Tunc temporis vero Albalduus episcopus apud imperatorem Heinricum in Saxonia morabatur, Balderic. III, 17.* — Anno 1013 Gruonæ fuit (*Vita Meinwerki*, c. 21); a. 1016, Dortmanniæ (*ibid.*, c. 134, dipl. ap. Schaten *Ann. Paderb.* I, p. 417, 418; a. 1018, Paderbornæ (*V. Meinw.*, c. 164, Schaten I, p. 429); a. 1019, Goslariæ (*V. Meinw.*, c. 165, Schaten p. 432), postea Ermeneswerethe (*Vitu Meinw.* c. 173).

(31) Qui secum Adelboldo convenisse nusquam indicavit.

(32) Adelboldi præf.

(33) I. 5. Econtra quæ de expeditione Burgundica a. 1016 Alpertus, II, 14, narrat, ab Adelboldo prætermittam fuisse videri possunt.

(34) Cf. Leibnitz SS. R. Br. II, præf. p. 19.

ADELBOLDI VITA S. HENRICI IMPERATORIS.

(V. in S. Henrico imp. ad annum 1024, supra, hujus voluminis col. 87.)

ADELBOLDUS VITA SANCTÆ WALBURGIS.⁽³⁵⁾

Apud Bolland. *Acta sanctorum* Februarii tom. III. die 25, ex mss. Ultraject. et tribus aliis, collata cum Capgravo, *Historia Sanctorum*, ante annos 175 excusa Surio et Breviariis.)

CAPUT PRIMUM.

Gesta S. Walburgis, obitus, corporis translatio.

1. Postquam Deo chara Anglorum natio per memorandi Gregorii papæ apostolatam a gentilitatis errore ad Christianitatis veritatem conversa est, multi ob cœlestis spei remunerationem ex eorum numero ultra maritimam patriam usque ad (36) Francorum pervenerunt imperium. Ex quibus Bonifacius sanctus, dum (37) huc in peregrinam pervenisset provinciam quasi nativam adeptus est sibi patriam, dum (38) Moguntiacensis præsulatus ob sua merita adeptus est cathedram. Ex ejusdem quoque (39) Angliensis insulæ silva proruperunt huc ad nos tres fecundissimæ arbores, duo videlicet uterini fratres Williboldus et Winniboldus, cum Deo et hominibus sorore charissima Walburga: quorum prior, Williboldus scilicet, ordinante illum præscripto Bonifacio, ad Heystatensis Ecclesiæ promotus est pontificium: ibique angelicam vitam perducens, tandem beatissime abiit, non obiit. Alter vero totum se Christi servitio mancipans, mundanaque omnia funditus respuens, locum, qui dicitur Heydanhem, sibi ad incolendum elegit. Ibiq̄e continuis orationibus munitus, spe roboratus, fide armatus, eandem, quam cum fratre, monachicam susceperat conversationem, strenuissime usque ad exitum animæ finiens multos post se (40) ad bene vivendi regulam prævius exhortatus est.

(35) Titulus in ms. nostro præfigitur: *Vitæ beatissimæ ac Deo dilectissimæ ac paradoxæ Walburgæ.*

(36) *Francorum imperium* late sumitur pro omnibus ditionibus quæ dominio Caroli Magni ejusque posterorum subditæ fuerant per Gallias, Belgium, Germaniam.

(37) *S. Bonifacius* primo in Frisiam appulit, tum Francis subjectam, atque tres annos (Beka tredecim scribit), cooperatore S. Willibrordi in diœcesi Ultrajectina et Frisiorum conversione laboravit: colitur 5 Junii.

(38) Fuerat plurimis annis episcopus ad conversionem gentium constitutus, tandem data ei sedes

A 2. Post (41) horum vero discessum soror eorumdem, totius feminei sexus decus post S. Mariam, Walburga, quibuscumque potuit se imitabile præbens exemplum, eidem puellaris catervæ monasterio in præfato loco Heydenhem præstituta est materfamilias, ad omnia quæ a Christo posceret semper efficacissima. Contigit ibidem quondam vespertina hora peracta, revertente hac ipsa de ecclesia ad suum habitaculum, ut quidam ecclesiæ ejusdem custos (42), Gnomerandus nomine, ingruentibus noctis tenebris petenti Walburgæ lumen sibi prævium stultus denegaret. Ad quam injuriam insuperabilem retinens patientiam, cœpnata sanctimonialium catervula, peractisque divinis laudibus, dormitorium adiit. Tunc mox mirum in modum ibidem tanta luminis flagrantia enituit, ut ejusdem domicilii pavementum penetrare videretur, et sic usque ad matutina permansit præconia. Stupentibus hinc omnibus Deo sacris virginibus, et exsultantibus ad religiosissimæ matrisfamilias lectulum concurrentibus, illique cœlestis fulgoris immensitatem insinuantibus, illa prorumpens in lacrymas, sublevatis ad Deum oculis et manibus dixit: Tibi, Domine Jesu Christo, cui humilis ancilla a cunabulis servire decrevi, de hoc collato munere gratias ago, qui ad exercendas ancillarum tuarum mihi cohærentium mentes me indignam luminis tui adjuvamine consolari dignatus es, tetriq̄e

Moguntina: eaque urbs tum *metropolis Francorum* appellabatur. Consule notat. 23 Serarii ad Vitam S. Bonifacii l. III Rerum Moguntiacarum.

(39) Mss. aliqua, *Anglensis.*

(40) In ms. Ultr. et 2. Trev., *ad bene vivendum præmiis exhortatus*, at prævius in *Legenda Lovan.* Surius mutato stylo ita scribit: *multosque suis exemplis ad bene vivendi studium perduxit.*

(41) Ita omnia mss. cum Capgravo et *Lectionib. Brev. Morin.* Al Surius ita correxit: *Ubi vero Winniboldus excessit e vivis, feminei sexus*, etc. Consentit in priore Vita Wolfhardus.

(42) Aliis, *Gaumeradus* et *Goumeradus*, Surio, *Gomeradus.*

horroris caligine clementiæ tuæ radiis evacuasti : A et id nequaquam meis, sed (43) fratrum[m]ineorum, tuorum videlicet famulorum, ascribo meritis.

3. Post obitum beatissimi (44) episcopi Williboldi fratris S. Walburgæ, contigit, illam, sicut feminei sexus natura esse cognoscitur (45), intolerabilis exinde fuisse impatientiæ. Tunc quosdam vespertino tempore, nullo ex illa cognoscente familia, de monasterio egressa, venit ad cujusdam domum divitis : et ante fores ejusdem quasi quædam peregrina et ignota, sola constitit. Quam videns dominus domus, ignarus quæ esset, cum universis domesticis suis æstuabat, ne rapida suorum canum audacia eam laniando decerperet : jussit ut, quæ esset, ocius indicaret. Tum illa : « Nequaquam, inquit, metuo, quod tu vereris canes me posse crudeli dente contingere, nec Walburgam (sic enim nuncupor) mordere valebunt. Ipse enim qui me huc ad tuam domum perducit incolumem, ad locum unde veni illæsam poterit me perducere ; et ipse domui tuæ conferet medicinæ solamen, si tota fide eumdem [credideris esse medicum medicorum. » Quo audito, vir illustris a loco quo sederat illico prosiluit, animoque consternatus, quare tam nobilis puella et omnipotentis Dei famula ad ostium constiterit, requisivit. Tunc illam cum omni veneratione suscipiens, omnem illi debitæ servitutis famularum exhibuit. Hora vero nocturnæ requisitionis interrogata ubi vellet requiescere, respondit se nusquam alibi velle pausare [nisi in cubiculo, in quo filia ejus usque ad mortem valida ægritudine perducta jaceret, cujus [funebria jama patre et matre præparabantur. Quibus præ nimio dolore ejulantibus, intravit cubiculum, et totam noctem educens insomnem, orationibus ad Dominum par transactam noctem profusis, in crastino puella incolumitate integerrima convaluit. Quo viso parentes miraculo, Deo omnipotenti qui occidit et vivere facit, percutit et sanat, multimodas persolventes gratias, amantissimæ Deo et hominibus virgini plurima protulerunt xenia, seseque ejus sacratissimis precibus commendaverunt. Illa autem donorum pretiositatem refutans, Christumque solum ante omnia diligens, ad monasterium regressa est ; et quanto magis in se divinam comperta est vigere clementiam, tanto ad arctioris vitæ (46) excellentiam semetipsam, de die in diem coaptavit.

4. His duobus miraculis inter alia nobis cognitissimis in sua vita peractis, beatissima virgo cum in Deo corroborata, mundum cum suis concupiscentiis penitus superasset, omnibus se sequentibus ad omnem

(43) Wollthardus, *precibus mei et tui devoti famuli fratris.*

(44) Ita omnia mss. cum *Legenda Lovan. et Cap-gravio.* At Surius, deleto episcopi nomine, *Winniboldum* expressit, quem an. 771 obiisse diximus, et S. Willibaldum post obitum S. Walburgæ videri superfuisse.

(45) Sur, *immodico correpta dolore.*

(46) Mss. Trev. et S. Max., *clementiam excellentem*

(47) In *Historia Sanctorum, seu Legendæ tomo II Coloniae 1483 et Lovanii 1485 excuso, hæc interpo-*

nantur : *Legitur autem, quod ipsa pro conservanda castitatis munditia, adeo virorum tactus in vita sua semper exhorruit, ut etiam post mortem, cum vir quidam corpus ejus sepeliendum contingeret, in testimonium pristinæ custodiæ puritatis statim concuti et tremere cepit.*

5. Parvo ex hinc tempore decedentibus ejusdem Ecclesiæ pastoribus, in qua S. Walburga condebatur, contigit Otgarium venerabilem virum Heystatensis Ecclesiæ cathedram obtinuisse, qui cum minori, quam ratio deposceret, honestate idem monasterium, in quo beatæ virginis corpusculum habebatur, excoluisset, quadam nocte per visionem fertur sacra virgo hujusmodi verbis illum compellas se : « Cur, inquit, Otgari præsul Deo digne, monasterium quo corpore sum recondita sic negligenter hactenus habere voluisti ? Nam servorum illuc convenientium temulentis quotidie calcor pedibus vulgaribusque vestigiis comprimor. Cito enim cognosces quoniam tale aliquod tibi indicium pandam, quo non recte te erga me et domum Dei egisse comperias, ut, si te reum exinde cognoveris, veniam merearis. » Quod non falsum esse visum post non multum temporis, rei comprobavit eventus. Nam statim in proximo dum erecti essent parietes ejusdem fabricæ, et prominens trabium compago sequenti die super muros deberet apponi, noctu aquilonaris paries subito usque ad terram corruit terroremque haud minimum tam domesticis quam cunctis circumquaque conversantibus incussit. Facto autem mane, cum ad hujusmodi spectaculum omnes pavidi convenissent, custos ejusdem ecclesiæ, nomine Reginfridus, præscripto præsuli Otgario per velocissimum hoc intimavit (48) nuntium. Qui hoc audito mox visionem quam (49) viderat esse completam intelligens, illuc acceleravit, atque cum omni festinantia ecclesiam cum devotissimis restauravit comprovincialibus atque dedicavit. Tansacto igitur anno, memoratus episcopus suos archipresbyteros (50) Walconem atque Adhalungum cum quadam sanctionali, Liubila nuncupata, illuc transire præcepit, quatenus corpusculum S. Walburgæ cum summa diligentia effodientes et cum nolarum clangoribus hymnorumque concentibus, omnique reverentia ad Heystatense deportarent cœnobium. quod cum omni populari exultatione (51) undecimo Kalendas Octobris perfecerunt. Sed et ejusdem antistitis jussu fratris S. Walburgæ Winniboldi membra post tres dies octavo (52) Kalendas Octobris ex eadem ecclesia tollentes, ad eundem locum transtulerunt.

(48) Ms. Ant., *internuntium.*

(49) Ms. Ultr., *audierat.*

(50) Ser., *Vallione et Alungum cum Hubila.*

(51) Ms. Ultr., *octavo.*

(52) Idem, *quinto.*

CAPUT II.

Pars reliquiarum S. Walburgis donata Liubila abbatisæ Ingluvies aliique morbi sublata.

6. Sed postquam beatissima Walburga Heystatenses fines per semetipsam visitare dignata est, contigit postea ut memorata sanctimonialis Liubula a suis propinquis multum sibi invidentibus ita coarctaretur, ut tam violenter quam ingeniose a sua eadem materna prope expelleretur hæreditate. Sed saluberrime anxia, inito consilio petiit ab Heystatensis Ecclesiæ Ercebaldo antistite, ut sibi concederentur S. Walburgæ reliquiæ, quatenus si illa in obtinenda sua materna prævaleret hæreditate, hanc Christo suæque virgini Walburgæ jure perpetuo condonaret. Quod quia a Deo sumpsit initium, ab ipso etiam terminum habere felicissimum meruit. Anno igitur ab Incarnatione Domini octingentesimo nonagesimo tertio, regnante Arnulpho, apertum est sepulcrum Walburgæ beatissimæ virginis, in quo tempore Otgarii episcopi fuerat collocata, atque ob sepulturam ab eodem episcopo minus procuratam in visione, ut jam præscriptum est, multum austeriter increpabatur.

7. (53) Contigit miraculum a sæculo inauditum, multiplicibus atque manifestissimis compertum testimoniis. Quædam cujusdam familiæ ancilla, nomine (54) Fritherada, dum familiariter cæteris in obsequio sui domini suæque uxoris assidue ancillaretur, subitanæ ægritudinis molestia carpebatur : in qua dum miserabiliter biduo vexaretur, paulisper convaluit; sed tanta deinde succrevit sibi ingluviis, ut non saturari ullatenus, sed vix refocillari potuisset. Cui dum plurimam ejus propinqui victus copiam imprimis ministrassent, illaque de die in diem majora semper subsidia concupisceret, quid de ea facerent sollicitè tractare cœperunt. Nondum enim incessu fruebatur, sed scabellulis flebiliter reptabat. Tunc suo suorumque consilio parentum, dominam petiit, ut præfatæ virginis oratorium adire mereretur. Quo permissio, dum veniens instantè supplicaret, die tertio debilius pedum adeptæ est sanitatem. Quod audiens prædictæ familiæ dominus videlicet, ejusque domina, nimis gaudentes acceleraverunt illuc pervenire, eamdemque ancillam S. Walburgæ in proprietatem ibidem jugiter ad serviendum dederunt. Sed abbatissa præfata Liubila hoc tenuit, ibique illam aliquandiu manere permittens, post paucos dies dominis suis incolumem remisit.

8. Sed mox ut regressa est, pristino languore correpta est. Videns autem prædicta domina non bonum consilium fuisse, quod ullo modo a monasterio post sanitatem abduceretur, cum festinatione eam reducens ecclesiæ in proprium tradidit famulatum, statimque convaluit; sed (55) intolerabili gulæ appetitu fatigabatur. Sed dum nimis inde labo-

A rans verecundaretur, inito consilio prudenter confessa est hoc cuidam Thiedildi ejusdem monasterii procuratrici, quatenus ejus orationibus ab hac insatiabili ingluvie sublevaretur. Quæ ejus afflictioni compassa, salubre excogitans consilium, fecit eam accipere benedicti panis portionem a quodam venerabili presbytero, nomine (56) Reimundo. Ut ergo ex eo gustavit, ita paulatim miro modo decrescere cœpit et annihilari, ut antea consuevit augmentari, ut tandem nihil aliud edere nisi caseum et bibere nisi lactis valde modicum circa fere dimidium annum potuisset. Postea vero ita illi penitus corporalis nutrimenti defecit desiderium, ut si aliquando tentaret de aliquo gustare statim evomisset. Cum vero sibi omnino sine celeri vomitu nihil posse gustare credula exstitisset, rogavit prædictam Dei famulam Thiedildem ut nihil vitalis stipendii illi impenderet, cum omne quod impenderet perdidisset. Tunc rem a sæculo inauditam stupefacta, ullum quippe corpus posse absque alimento tandiu vivere, quod de ea ageret, nimis æstuabat. Tandem ad alteram illius monasterii ecclesiam ibi prope positam eam direxit, commendans eam cuidam ex consortibus ejus, quæ ibidem procuratrix constituta erat. Quam suscipiens cum omni diligentia observavit, sexque hebdomadis fere secum detinuit; in quibus eam nihil manducasse vel bibisse certissimum fait.

9. Quibus expletis, venit præfata Thiedildis hanc visitare, quod factum fuisset comperit. Tunc Dei ancilla Thiedildis diversis modis et blanditiis cœpit eam exhortari, dicens : « Noli, charissima filia, noli hujusmodi obstinatione te seducere, sed potius ad mentem accelera redire, et alimonie aliquid, tibi metipsi consulens, percipe; si vero quolibet falleris phantasmate, fatere filia, et noli erubescere; credo pro certo si feceris, quod mox dominæ nostræ precibus adjuveris. His auditis ob nimiam objurgationem erubescens, (57) coacta tentabat aliquid gustare, nec poterat. Sed ne exhortantis Dei ancillæ suasoria verba contemnere videretur, petiit sibi de deteriori sicera porrigere. Ex qua dum permodicum invita degustasset, mox per nares et per oculos id parum, quod degustavit, erupit, ita ut mox cæca efficeretur. Tunc ad monasterium reducta non post multum temporis visum recuperavit; sed in eadem, qua prius cunctis obstupenda detinebatur abstinentia, perduravit. Cumque prædicta materfamilias totaque illa puellaris congregatio de hujusmodi inaudita unquam causa nimis obstupescerent, inito consilio, præsulæ venerandum, ad cujus diocesim id monasterium subiciebatur, adierunt; remque per ordinem ab initio gestam narraverunt, quod ejus prudentiæ super hoc incredibili signo videretur esse discernendum et statuendum. Ille vero hoc audito obstupescens, nullo modo credulus, verebatur ne aliqua milleformis

(53) Sequentia miracula ex Wolfhardo selecta. Quod primum, narratur ab eo l. II., c. 3, contigit an. 895, biennio post corporis translationem.

(54) Ms., Ant., *Fritherada*. Sur., *Friderada*.

(55) Additur in ms. Antuer. *singulis diebus*.

(56) Aliis *Remundo, Himundo, Immundo, Mundo*.

(57) In mss. Ant. et S. Max. addebatur, *tacebat*.

itia delusa visus hominum falleret, eique A
 focillatio in secretioribus positæ quali-
 e administraretur. Tunc cum suis inito
 catoque de monasterio S. Walburgæ valde
 resbytero, auctoritate pontificali iterum
 mandavit ut eandem ancillam, de qua
 in suam susceptam custodiam, ne aliqua
 ranos falleret obtutus, cautissime obser-
 d et fecit, et, ut prius narratum fuerat, a
 tissime compertum episcopo nuntiavit.
 sul omni dubitatione deteresa quasi jam
 credit. Sic denique adhuc triennio a
 missa usque ad illum consistebat diem.
 r tamen juxta facultatis modulum quid-
 uerat injunctum. Eucharistiam vero quo-
 e nitebatur, nisi cum omni festinatione B
 iret, mox vomitabunda constitit. Quid-
 nunc humanæ videtur impossibile imbe-
 nnumodis divinæ facillimum esse credatur

Postea igitur prudentissimus in omnibus
 lus missus illuc cum suis aliis boni meriti
 ipresbyteris corpusculum beatæ virginis
 odi, inventumque diligenter contrectari.
 ia trepidatione cum divinis laudibus adim-
 odiendo invenerunt reliquias sanctissimæ
 nimium adamandas, quasi tenui humore
 s. Quæ quamvis tantum essent roscidæ,
 .en pacto saltem unus pulviculus valuit
 attractantium adhærere. Sublata tunc ex C
 si monasterio corpusculi sacræ virginis
 prout episcopus dictatum habuit, turbu-
 is mœror et ejulatus Heystatensibus, quasi
 tronam sibi ablatam deflentibus, exortus
 ea dum tanta optati muneris patrocina-
 na exultantium gloria ad locum qui dici-
 nhem ducerentur, quidam forte epilepti-
 sacri ponderis feretro obvians, sub eodem
 ans, ipsam quam quæsitavit sanitatem rece-
 c subito, ut omnes commeantes testati
 ta in eodem loco odoris redolentia confla-
 t nares prætereuntium vel subsequenti-
 ferre vix potuissent.

CAPUT III.

ia miracula ope S. Walburgis patrata.
 stquam ergo sanctissimæ virginis pignora
 nctum prædicti monasterii altare locata
 uenti nocte contigit abbatissam Liubulam
 dfuisse; dumque illic tribus detenta noctibus,
 dagræ morbo laborans se sopori dedisset,
 quidam veneranda canitie clericus, Willi-
 ut creditur episcopus, S. Walburgæ frater
 odem loco suam proprietatem hæreditario
 ze ante donatam habuit) eamque compellans
 « Liubula, cur dormis? quare non surgens
 siam pergis? » Ad quem illa: « Ut quid
 sequentia ex l. 1. Wolfhardi sumpta sunt, et
 t cum iis quæ n. 6 hujus Vitæ leguntur.
 ss. Trevir., post redditam sanitatem scabel-

PATROL. CXL.

nunc ad ecclesiam eundum est, cum necdum pul-
 sata matutinalia signa sonuerunt? Ego quippe nec
 illuc incesso pedum ullo modo pergere valeo, nisi
 aliorum manibus deducta fuero. » Qui ait: « Vade
 celerius, ne moreris, quoniam Williboldus eandem
 cum magno agmine intravit ecclesiam, qualiter san-
 ctam sororem suam reconditam habeas, a te curiose
 perquirere volens. » Quæ statim, ac si nihil incom-
 modi perferens, surrexit, et de loco ad locum exsi-
 liens, basilicam, ad quam tetendit, ingressa est,
 divinæ clementiæ atque beatæ virgini gratiarum
 actiones pro adepta sospitate rependit.

12. Quidam autem pauper a nativitate contractus,
 quasi quoddam cerneretur monstrum, dum inter
 plures ad S. Walburgæ patrocina confugientes, vi-
 ctus pariter et remedii solatium quæreret, nocte
 quadam sibi dormienti apparuit beatissima virgo, et
 ut ad ecclesiam pergeret, imperavit. Quo respon-
 dente se algoris asperitatem perhorrescere, ideo-
 que nec a loco quietis audere se saltem erigere. Ad
 quem illa blandis respondit verbis: « Vade, miselle,
 celeriter, quoniam ego te ab hujus frigoris asperita-
 te qua nunc affligeris protegens, calida membra
 administrabo; mihi que (59) pro redditæ sanitatis
 mercedula scabellula, quibus adhuc uteris incurvatis
 artubus, ad ecclesiam suspendere debebis. » Qui
 quamvis pigerrime ad ecclesiam pergens, ibique
 paululum commoratus, ad suum anxius rediit hospiti-
 um. Mane autem facto iterum regressus illuc et
 ante beatæ virginis feretrum se projiciens, circa
 tertiam horam subito palpitando se cœpit volutare
 in pavimento et protendere, et scabellula, sine
 quibus nunquam se de loco transferre potuit, ac
 si divinitus e manibus evulsa, ante altare projecta
 sunt. Sicque membris omnibus consolidatis erectus
 ambulavit, et convalescens in eadem ecclesia ad
 dies vitæ suæ validus et incolumis post modum ad-
 ministravit.

13. Allata est ad idem monasterium quædam mul-
 lier, nomine Reginsundis, ita membris omnibus de-
 bilitata, ut nisi aut vehiculo duobus aut eam inflexis
 inter se brachiis portantibus nullo modo trans-
 ferri uspiam potuisset. Quæ ante altare, super quo
 virginis feretrum continebatur, a suis exposita, ce-
 lerrimam adepta est sanitatem, ita ut sine alte-
 rius ductu per se efficacissime, quocunque vellet, per-
 geret, Jesum Christum et sacræ virginis glorificans
 merita.

14. Quædam etiam mulier de villa nuncupata
 Stofohem, vocabulo Geyla, cum advenisset festus
 dedicationis illius ecclesiæ annuus dies, omnibus
 in illa regione solemnizantibus, illa sola procaci
 animo parvipendens, suam ingressa est hiemalem
 zetam et curciboldum, quem ad texendum prius
 erectum habuit, flexis cœpit texere digitulis dexteræ;
 sed cum duabus vicibus ex (60) glomite sive tramea

lula.

(60) Wolfhardus, glomice seu trama.

quam manu tenebat in telam transponeret, inhæsit illi miserrime insertus manui glomex, intumescendo toto lacerto; sed quæ adfuerant mulierculæ tentaverunt inclusum (61) glomitum singillatim dissuere (62) filis (63).

15. Quidam vir nomine Ercamboldus expletis jam (64) triginta septem hebdomadibus, dum nullius generis cibo vel potu aliquatenus vesci potuisset, nec tamen pedum incessu fraudaretur, nisi languidus pergeret quo vellet. Tantum ovorum raris medullis, modicissimoque leguminis suffragio vix pendulam refocillabat anxius vitam, gerens macilentissimum et imbecillimum cum vita sibi ingrata corpusculum, nec vini vel siceræ gustum ore ullatenus contingere delectabatur. Tunc sibi ægre dormienti vox blanda eum ita affatur: « Cur, inquit, desidia languescens, neglecto tuæ valetudinis remedio, de tua via sic omnino desperas? Age ergo, quod moneo jam, de tui status recuperatione securus, et ad monasterium Mouvenhem vade festinus, ibique beatæ virginis meritis adjuveris. Cumque illuc celerius veneris, inventurus es ibidem tres sanctimoniales secus altare stantes quæ (65) tibi consecratum sanguinem Domini de calice propinabunt; quem dum ab illis acceperis, mox edendi bibendique absque ulla dubitatione delectatio tibi associabitur et prosperabitur. » Hoc igitur saluberrimæ vocis impulsu expergefactus, summa cum celeritate ad jam dictum monasterium adductus est, qui illic ab oratione se erigens compertis juxta altare tribus matronis astantibus, visionem quem viderat exsolvit; moxque, ut de sancto calice degustavit, adfuit ei magnum edendi et bibendi desiderium, sicque comestionis et bibitionis totiusque corporeæ valetudinis remedio acquisito, cum nimia exultatione domum incolumis rediit, et in eadem incolumitate usque ad finem vitæ perseveravit.

16. Contigit nimium mirabile, et nisi plurimorum approbaretur cognitione, valde incredibile (sed divinæ Majestati nihil constat impossibile), inauditum nuper a sæculo signum. Dum igitur maxima undique confluentium populorum ad S. Walburgæ basilicam turba conveniret, adfuit inter illos quidam incognitus exsul, peregrini habitu stans vel jacens, qui inter cæteros attentius et instantius oravit, quem abbatissa Liubula intuens inter cæteros flebiliter perseverantiusque orasse admirata, eundem ad se vocari præcepit; et quis vel unde esset nimium curiose interrogavit. Ad quam ille: « Gratias, inquit, Deo omnipotenti ago, qui me sanctissimæ virginis Walburgæ meritis de maximæ confusionis scandalo, indignissimum peccatorem liberare dignatus est. Quod tam vos hic modo præsentis, quam omnes a

(61) Ms. S. Max., *glomitem*.

(62) Idem et Ant., *membris*.

(63) Quomodo eadem femina, invocata, S. Walburgæ sæpius, sanata sit, refertur a Wolfhardo l. i.

(64) Ms. Ultr., *triginta*. Wolfhardus, *septem et viginti*.

A me potius quam ab aliis, quam mirificum sit, audire oportet: et, ne me aliquis divinam fallere conscientiam velle suspicetur, testor Deum, quem nihil latere potest, ante cujus assisto, licet indignus, altare, et S. Walburgam, cujus nimium compulsus suffragia requisivi, me nihil ficta sed veridica, in hoc miraculo, narratione relaturo, prout possibile est humanæ fragilitati. »

17. Anno quoque (66) priori, quo famis atrocitas multos afflixerat, contigit duos pauperes, eandem famis acerbiter de loco ad locum, de regione ad regionem confugere: tunc contigit quemdam tertium de longinqua regione pauperem illis associari: quem ubi vel unde pergeret vellet interrogantibus respondit se, sicut plures velle cognitum est, S. Walburgæ patrocina quæsituro. Tunc illi: « Si illuc inquirunt, eundi desiderium est, habeto nos ejusdem itineris et consolationis consocios, ut simul multæ longinquitatis pericula transeuntes, mutuis confortemur auxiliis. Nam et nos ad eundem locum ire disponentes, victus inopia nimium constricti, et adhuc jejuni gradientes, vix vacillando gressu ambulare valemus. » Quibus simplex conviator: « Eia, confratres, inquit, prolixi itineris longinquitatem Domino Jesu Christo commendantes, angustias deponamus. Et quoniam meridianæ requielionis imminet tempus, quæramus ubi disjejunandi modicumque pausandi aptus inveniri possit locellus. » Quo invento, cum discumberent, et cum priores consocii nihil commeatus secum habere conquererentur, ait qui supervenit (67) conviator tertius: « Jam nunc lassi conquiescentes de meis pransuri cibusculis: postmodum ea ratione dormiamus, ut nimirum tertius securam vigiliam exhibeat duobus, ut sic gemina refocillationis et pausationis recreatione relevati cæptam in Domino profectionem perficiamus. » Quibus hoc bonum consilium insidiosè approbantibus, sumpsit alter de duobus consociis somnum imaginarium; sed tertius qui supervenit, mortiferum atque novissimum. Nam protinus contra innocentem consurgentes nefandissime interemerunt.

18. Quo perpetrato, quid de mortificati cadavere impiissimi agerent, coangustati, tandem eorum alter horribilem sarcinam propriis coaptavit humeris, cæpitque perscrutari, ubi in quolibet devio vel abdito mortificatum exposuisset loco. Tandem hoc invento, dum amplexum a se corpus conaretur deponere, cæpit a mortuo vivus arctius constringi, ut nullo conanime funeris pondus a se potuisset disjungere. Quid faceret infelicissimus? Anxius quocunque pergere studuisset, indeclinabilem sui facinoris proditricem ad se tenacissime conglutinatam, horrorem cunctis incutiens, comportavit. Cui interea fatiga-

(65) Wolfh. *de altaris calice consecrato tibi poculum porrigent*.

(66) Anno 894, ut probatum ad cap. 2, l. II Wolfhardi, ubi hæc narrantur.

(67) Ms. Ultr. et Trevir., *commeator*.

biliter de loco ad locum vaganti quidam sibi cognitus obviavit; sed conspecto tantæ horribilitatis onere pene exanimis expallescens, tandem animo recuperato, cur tam horrificæ molis bajulus exstitisset percunctatus est. At ille, ut sibi familiari amico credulus cunctum hujus commachinationis ordinem referebat, et ut suæ calamitatis commiseratus gravidinem qua miserrime comprimebatur, a se excludere quodam modo comprobaret. Tunc ille facile suo amico posse succurrere arbitrans, arrepto gladio quem secum ferebat, mortificati corporis brachia, gestantis amici cervicem vivaciter complexantia, articulatim, nisi aliter nequisset, abscindere volens, quatenus suum ab hujus inauditi ludibrii violentia erueret amicam. Sed, res mira et stupenda, et in Domino Jesu Christo laudanda! mox ut manus illius mortui coherentes lacertos attigerant abscindendos, abscissoris corpus quasi tenacissimo bitumine conglutinabatur illis duobus. Sed statim divina miseratione compunctus suorum scelerum collacrymando reminiscens, precabatur quatenus immensa Dei clementia per B. Walburgæ suffragia sibi miserimo nimiumque facinoroso misereri dignaretur. Cui hujusmodi supplicanti, suaque ad S. Walburgam vota multifarie pollicitanti, multumque ejulanti disnexum est corpus, et nimium libero consolatus utebatur incesso, erectis oculis ac manibus Deum semper et ubique, sanctamque glorificans virginem.

19. Tunc pariter terrifico sarcinarum pondere usque ad littus Rheni comitabatur, ibique dum aliquantulum constitisset, præscriptus miser tanti oneris gravitate et dedecoris confusione afflictus, malens mortis subire interitum, quam detestabilis et ingrata vitæ fastidium diutius sustinere, Rheni alveum conscendens, quatenus sic sibi suoque cadaveris coagu-

(68) Sequentia aliter narrat Wolfhardus.

A lati ponderi ignotam acquireret sepulturam, cum omni impetu se præcipitavit in illius abyssi voraginem (68). Sed Rhenus tanti criminis immunditiam, suam prædam non esse præsumens, absque ulla morula parricidam cum suo morticinio vivum ad littus revomuit. Stupefactus autem nimiumque exterritus ejusdem conviator, et de ejus direptione nimis congratulans, sicut de alterius calamitate collacrymans, tandem miserabilem cum miserabili onere derelinquens, ad S. Walburgæ monasterium concito cursu advenit, reique gestæ seriem per ordinem veridico ore ibidem cunctis narravit, summique juramenti approbatione affirmare, si permetteretur, libentissime voluit. Fertur namque præfatus funeris captivitate detentus, B. Walburgæ virginis præsidia sæpe voluisse adire, sed nunquam illius ecclesiæ confinia posse contingere, ut liquido monstraretur quanti reatus existeret vinculo colligatus, qui sic procul, ne ad S. Walburgæ monasterium ullo modo pertinere posset, coereretur. Hunc multi cum jam sæpe dicti oneris mole, qui tunc temporis exstiterunt, viderunt: unde constat nequaquam esse falsum, quod tam plurimorum attestazione esse verum corroboratur.

20. Hæc itaque signa et prodigia hic nunc scripto comprehensa, quæ divina majestas in illa novitate sublevationis ex monumento corpusculi, Deo et hominibus adamandæ virginis peregit, multum laudanda et admiranda sunt. Sed adhuc in diversis per totum Francorum regnum provinciis, quæ ejusdem virginis reliquiarum pignoribus illustratæ consistunt, quotidie plura excellentioraque præconio digna efficiuntur per Jesum Christum Dominum nostrum, cui est cum Patre et Spiritu sancto perennis gloria in sæcula sæculorum. Amen.

IN OPUSCULUM SUBSEQUENS R. P. BERNARDI PEZII

MONITUM.

Dissertatio isagogica in tom. III Thesauri Anecd. noviss., pag. III.

Opusculum de *Crassitudine Sphæræ*, ad Sylvestrum II, antea Gerbertum, scribendo ansam præbuit Adelboldo difficilior quidam locus Macrobiani super somnium Scipionis, ubi ait *compertum esse apud geometras peritissimos, ut in duobus circulis, si diametrum unius duplum sit diametro alterius, ejus circuli crassitudo, cujus diametrum duplum sit, octupla sit crassitudini illius circuli, cujus subduplum est diametrum*, etc. Quam doctrinam dum accurate explicat Adelboldus, rem tamen omnem ad Sylvestrum defert: *In his omnibus, inquit, si erro, oro ut ad viam veritatis reducar. Si viam teneo, nihilominus peto ut via quæ me dubitantem tenet in tenebris, vestri assensus auctoritate illustrata reluceat*. Ex quibus discimus quanti Silvestri eruditionem fecerit Adelboldus, qui hoc scriptum ante annum 1003 qui ultimus Silvestro fuit, debuit concinnare. Id ex cod. ms. membraneo annorum sexcentorum bibliothecæ Tegernseensis nobis suppeditavit adm. R. et cl. P. Alphonsus Hueber. alias a nobis laudatus. Alius est codex Petrensis ejusdem ætatis in-12, ad quem idem opusculum exegimus. Postremo cl. Edmundus Martene in Itinere suo litterario Gallicano, part. II, 92, testatur se in abbacia Cheminonensi diocesis Catalaunensis vidisse *opus Adalboldi ad Sylvestrum papam De circulo*, etc., quod sine dubio hoc ipsum nostrum est.

ADELBOLDI

EPISCOPI TRAJECTENSIS. ORDINIS S. BENEDICTI

LIBELLUS

DE RATIONE INVENIENDI CRASSITUDINEM SPHÆRÆ.

AD SILVESTRUM II P. M.

Prodit nunc primum in lucem ex codd. mss. inclytorum monasteriorum Tegernseensis et Sancti-Petrensis Salisb., opera adm. R. D. P. Alphonsi Hueber, ascetæ Tegernseensis.

(Apud R. P. Bernardum Pezium, *Thesaur. Anecdot. noviss.* tom. III, parte II, col. 85.)

Domino SILVESTRO summo et pontifici et philoso- A
pho ADELBOLDUS scholasticus vitæ et felicitatis per-
petuitatem.

Valde peccare est publicis intentum utilitatibus
privatis inquietare conventionibus. Sed hoc ingenio
vestro confido, ut simul et rei publicæ possit suffi-
cere, et mihi, ex hoc quod quæro, satisfacere. Et
tamen temere ago, et non ignoranter pecco, quod
tantum virum quasi conscholasticum juvenis con-
venio. Sed confessio peccati veniam non tantum,
dico, quærit, sed exigit. Fortasse cogitatis ut sic
peccem ut me peccasse pœnitere nolim, ac ideo sine
fructu pœnitentiæ confessio nec veniam debeat quæ-
rere, nec remissionem aliquam exigere. Ad hæc
respondebo quia, si benignitatem vestram in hac
conventionem offendero, ultra quam credere possitis,
me vos convenisse dolebo : ac ideo dolenti et pœ-
nitenti, simulque se peccasse fatenti, et deinceps ab
ejusmodi peccato se abstinere volenti veniam con-
cedendam esse cœsebo, ab eo maxime qui vicem
illius tenet, cui dictum est : « Non dico tibi usque
septies, sed usque septuagies septies (*Matth. XVIII,*
22). »

Si autem non offendero, sed id quæsiero quod
cum benevolentia vestra adeptus fuero, utpote quia
in adeptione mea et mihi et multis prodesse gau-
debo, quæstiones, quas jam auctoritati vestræ trans-
misi, quia non resolvuntur, me in eis aut vos offen-
disse timeo, aut pro dilatione solutionis aliquid
grande futurum spero. Sed non aliud quoddam pro-
ponam, ut aut ex hoc, quod timeo, magis doleam
et doloris magnitudo vos flectat ad veniam : aut ex
hoc, quod spero, magis gaudeam, et gaudii mei ple-
nitude remunerationem vobis imploret futuram. Et
hoc quidem quod nunc proponere volo, quibus rati-
onibus discuti et ad intellectum usque deduci
possit, videor videre; sed ad determinandum dili-
gentiam vestram exspecto, ut tanti viri auctoritas
præceptionis meæ fiat aut correctio aut integritas.

Quid ergo sit, quibusque imaginationibus circa
illud et delusus habear et certus tenear, jam nunc
aperiam, ut, vulnere aperto hæsitationis, a vobis
præsto sit medicamentum certitudinis.

§ I.

Macrobius super Somnium Scipionis, ubi loquitur
de magnitudine cœli, terræ, solis et lunæ, eorumque
rotunda globositate, compertum esse ait apud geo-
metras peritissimos, ut in duobus circulis, si dia-
metrum unius duplum sit diametro alterius, ejus
circuli crassitudo, cujus diametrum duplum sit,
octupla sit crassitudini illius circuli cujus subdu-
plum est diametrum.

De diametro circulum, de circulo diametrum, de
diametro et circulo aream invenire, ac ideo diame-
trum ad diametrum, et circulum ad circulum, et
aream ad aream comparare illis facile est qui de
talibus consueverunt curare. Crassitudinem autem
ad crassitudinem quomodo potest comparare, qui
necdum quid sit crassitudo percepit? Duarum enim
rerum notitiam earundem comparatio non præcedit,
sed subsequitur. Unde fit ut crassitudinem aliquam
crassitudini alterius octuplam esse comprehendere
nequeat, qui nescit unde cujusque circuli crassitudo
concreseat. Quid autem jam inde mihi percepissem,
aperiam, non, ut aiunt, *Minervam litteras*, sed ut
viam a sagacitate vestra reducar : si viam titubans teneo,
auctoritati vestri assensus innitar. Sed ut ad id
quod volo perveniam, ab his quæ pluribus nota sunt
incipiam.

§ II.

Diametrum 7 pedum mihi facio. Ex hoc circulum
sic quæro. Triplico illud, et ejus septimam triplica-
tioni illi superaddo, et sic circulum in viginti duos
pedes habeo. Medietate autem diametri, quod est 3
et semis, et medietate circuli, quæ est 11, invicem
multiplicatis, venit mihi area ejusdem circuli 38
pedes et semis. Ecce diametrum, ecce circulum.

ecce aream habeo! Sed ut crassitudinem inveniam, A diametrum idem cubico, et cubum mihi ejusmodi facio, qui globositatem sphæræ lateribus contingat, angulis autem et lineis ab angulo in angulum procedentibus excedat. Ab hujusmodi cubo crassitudinem illam, quæ a globositate usque ad angulos et lineas procedit, necesse est recidere, ut hæc recisa solius sphæræ soliditas remaneat.

Hanc recisionem hoc modo facio. Summam totius cubi per vicesimas primas divido. Hinc tollo vicesimam primam partem de cubo, quæ est 16 : multiplico decies, et habeo recisiones cubi. Postea undecies, et habeo globositatem sphæræ, id est, ex his vigesimis primis excisionibus cubi deputo 10; reliquas crassitudini [cod. Petr. crassitudines] sphæræ relinquo. Quod idem esset, si totius cubi summam undecies ducerem, et ex illa concretionem unam vicesimam primam subducerem [Petr. ducerem]. Hæc enim vicesima prima tanta est [Tegern. esset], quantæ illæ 11 quæ vicesimæ primæ ex simplici cubo tollebantur.

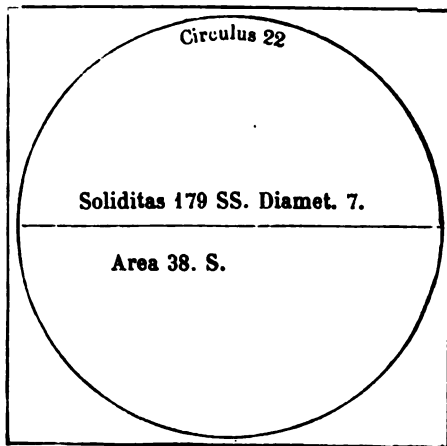
§ III.

Ut lucidius fiat quod dicimus, certis numeris crassitudines duas assignabimus, ut assignatas invicem comparare possimus : non ut hæc aut veriora sint, aut vos ignorare credamus, sed ut, viis nostris vestræ diligentiae monstratis a vobis deinceps ducti errare nesciamus.

Circuli, cujus diametrum est 7 pedum, crassitudinem sic quæro. Cubico diametrum, et dico : septies C septem fiunt 49. Rursus septies 49 fiunt 343. Ecce cubus ejus quadrati, cujus unumquodque latus 7 sit pedum, et hic cubus globositatem sphæræ ex toto concludit.

Ut autem supercedentia recidantur, sic facio. Tollo vigesimam primam ex 343 quæ est 16 et SS. Hanc si decies duco, habeo 163 et SS, excessiones scilicet cubi. Si undecies, habeo 179 et SS, sphæræ scilicet crassitudinem.

Ut manifestius fiat quod dicimus, cum quadrato circulum subpingamus [Tegern. subpingimus], ut visa in planitie facilius intelligantur [Petr. intelligatur] in crassitudine.

Ecce in hac sphæra diametrum est 7 pedum, circulus 22, area 38 et semis, soliditas 179 et SS. Non est autem mirandum si cubus in excessionibus suis fere medietatem crassitudinis obtineat, cum hic quadratus in planitie in supergressionibus suis, vix [Petr. nec tert.] tertiam partem retineat. Hic quippe in quadratura cum unumquodque latus 7 sit pedum, secundum laterum dimensionem [Tegern. divisionem], aream 49 habebit. Cumque circulus ex his sibi 38 et acceperit, quadratura suis excisuris non nisi 10 et S retinebit.

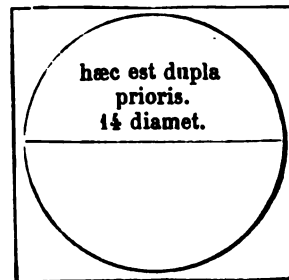
§ IV.

Quare autem mihi ita esse videatur, si vobis non sit fastidiosum audire, mihi non erit onerosum dicere. Hic namque id est : quadratus, si septies in altum tollatur, 343 pedes reddit, excessiones scilicet suas et aream circuli secum in altum deducens [Petr. ducens]. Septies enim 10 et semis, id est excessiones, fiunt 73 et semis; et septies 38 et semis, id est area circuli, fiunt 269 et semis. Sed 73 et semis, et 269 et semis, reddunt 343. Quare quadratum in altum tollere nihil est aliud nisi excessiones suas et circuli aream secum deducere. Ab illo igitur cubo, qui ex area 49 pedum consurrexerat, si quis septies 10 et S., id est 73 et S. reciderit, nondum sphæricam globositatem expolivit, sed secundum formam modii ab æquali area in æqualem aream deductam constituit, in pedes scilicet 269 et S.

Ex hac autem forma non medietatem, ne in modum trochi ex utraque parte acueretur, sed tertiam partem, quæ est 89 et SSS, tollere debemus, ut sphæram expoliamus. Sed hæc tertia non tamen omnino rotundæ formæ, id est [cod. Petr. Sed hæc t. rotundæ formæ non tamen de numero id est, etc.] 89 et SSS et 7 excessiones, id est 73 et S., idem reddunt quod 10 vicesimæ primæ, quæ ob hoc integro cubo tollebantur, ut sphæra undique rotundaretur; et hæ decem vigesimæ primæ ad medietatem cubi fere pervenirent, nisi quadragesima secunda ejusdem cubi impediret [Tegern. impedirentur.]

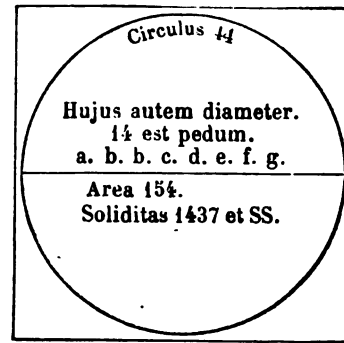
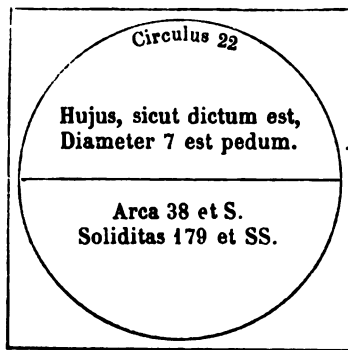
§ V.

Jam facile est videre, cum quadratus nec tertia [Petr. nec in tertia] sui circulum devincat, quare D cubus fere sui medietate sphæræ globositatem supervadat. Sed hæc forma modii, quæ recisis undique lateribus cubi rotundatur, quamvis ad plenum non possit, aliquatenus tamen subscribatur, ut quod inertia linguæ occultat, veritas picturæ aperiat.

Ecce videri potest quantum post recisionem acuminum de cubo recidendum sit de medio [Tegern. modio] ut pura globositas sphaeræ remaneat.

Ecce satis dictum esse videtur quomodo ex diametro 7 pedum crassitudo sphaeræ concreseat. Jam nunc aliam statuamus, quæ ex [Petr. a] duplo diametro proveniat. Sit 14 diametrum. Hoc cubico : quaterdecies 14 quaterdecies fiunt 2744. Hic est cubus sphaeram concludens. Hujus si vigesimam primam partem accepero, quæ est 130 et SS, et eam decies duxero, venient mihi 1306 et SS ; et hic cubus [Petr. et in his cubus] sphaeram excedit. Si autem undecies, fiunt 1437 et SS ; et hæc est crassitudo sphaeræ. Quam si quis eisdem rationibus velit informare quibus superiorem informavimus, scilicet ut eam de cubo in formam modii, de modii forma in suam globositatem velit deducere, non tantum istam, sed et omnes, de quocunque diametro processerint, simili modo rotundare poterit. Sed uterque circulus depingatur, et is qui 7, et is qui 14 habet pedes in diametro, ut numerus cuique suæ soliditatis ascriptus demonstret quantum minor a majore vincatur.

Diameter et circulus sphaeræ majoris diametro et circulo minoris dupla proportione junguntur ; area vero areæ quadrupla ; crassitudo autem crassitudini octupla : bis enim 7 et bis 22, quod est diameter et circulus minoris, fiunt 14. Et 14, qui est diameter et circulus majoris, et quater 38 et S. quod est area minoris, fiunt 154, quod est area majoris ; et octies 189 et SS quod est soliditas minoris, reddunt 1437 et SS, quod est soliditas majoris.

§ VI.

Jam nunc quidem nihil dubitarem quin hæc esset ratio sphaericam crassitudinem inveniendi, si proprium esset sphaericæ tantum crassitudinis, ut, si duplicitas in diametro constaret, octuplicitas in soliditate reperiretur. Sed hanc eandem causam et rationem in omnibus cubis invenio. Si enim ex binario unum fecero cubum, et quaternario alterum, quia quaternarius duplus est binarius, cubus quaternario octuplus erit cubo binarii, etiam areæ binarii quadrupla erit area quaternarii : et non tantum in cubis, sed etiam invenitur idem in puteorum profunditatibus. In his omnibus, si erro, oro ut ad viam veritatis reducar. Si viam teneo, nihilominus peto ut via quæ me dubitantem tenet in tenebris, vestri assensus auctoritate illustrata reluceat.

ADELBOLDI

CHARTA

DE VASSIS SIVE FIDE ADDICTIS ECCLESIAE ET EPISCOPO TRAJECTENSI.

(Heda, *Chronicon Ultraject.*, p. 282.)

In nomine Dei amen. Operæ pretium duxi ea quæ sequuntur scriptis inserere, ne posteris lateret quod præsens ætas faceret. Quapropter desidero notum esse cunctis sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus, tam presentibus quam futuris, quod ego Adelboldus, Dei solummodo gratia, sanctæ Trajectensis Ecclesiæ præsul indignus, cum feudales liberi sanctæ Trajectensis Ecclesiæ a me feudum suum requirerent,

prædecessorum meorum episcoporum Trajectensium mihi litteras ostenderunt, continentes quæ et qualia bona ipsi et eorum progenitores ab Ecclesia Trajectensi tenuerunt ; quibus visis, in scriptis feci redigi quæ sequuntur.

Dux Brabantia est liber feudalis Ecclesiæ Trajectensis, et tenet in feudum civitatem lapideam in Tiele, cum prædiis, familiis, mancipiis, silvis, aquis,

piscationibus, pascuis, pratis, et salictum juxta prædictam civitatem Tiele situm, et omnibus ad civitatem pertinentibus eandem.

Item totam Campiniam usque Tournouterværde, cum mancipiis, silvis, campis, officiumque ejus est quod vocatur et est dapifer episcopi Trajectensis.

Item comes Gelriæ est etiam liber feudalis Ecclesiæ Trajectensis, et tenet in feudum comitatum Zutphaniam, cum multis prædiis, mancipiis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus et justitiis. Item Embricum cum suis attinentiis pro parte media, et alia pars est episcopi Trajectensis. Item in pago Batua magnam partem, cum mancipiis utriusque sexus et justitiis. Item Tielrewert et Bom-brewert, cum multis mancipiis, mansis, terris, casis, domibus, campis, pratis, aquis, aquarum decursibus, et justitia; et dicti comitis officium est quod vocatur et est venator episcopi Trajectensis.

Item comes Hollandiæ est liber feudalis episcopi Trajectensis, et tenet in feudum comitatum Hollandiæ, et terram Kenemariæ, cum terris, mansis, silvis, campis, pratis, pascuis, mancipiis, aquis, aquarum decursibus, et justitia, exceptis dictarum terrarum decimis, et terra Waterlandiæ et West-Frisiæ, quæ totaliter pertinet ad episcopum et Ecclesiam Trajectensem, et dictus comes Hollandiæ vocatur et est mareschalcus episcopi Trajectensis.

Item comes Clivensis est liber feudalis Ecclesiæ [Trajectensis] et tenet in feudum in pago Batua in superiori parte supra Rhenum magnam partem terrarum et mansorum, cum casis, domibus, mancipiis campis, pratis, pascuis; et ex alio latere Rheni, et in aliis quibusdam locis, terras, mansos, casas, domos, silvas, campos. Item Woudrichem cum agris et campis, cum aquis, aquarumve decursibus, et

A justitiis, est et vocatur camerarius episcopi Trajectensis.

Item comes de Benthem est liber feudalis Ecclesiæ, et tenet in feudum Burchgraviatum sive præfecturam Trajectensem cum plurimis mansis, terris, insulis, campis, mancipiis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, et justitia, in pluribus locis civitatis et diœcesis Trajectensis, qui vocatur et est janitor episcopi Trajectensis.

Item dominus de Cuke est liber feudalis Ecclesiæ, et tenet in feudum multas terras, insulas, et decimas, cum casis, domibus, et silvis, campis, pratis et pascuis, aquis aquarumve decursibus, et justitia in diversis locis diœcesis Trajectensis, qui vocatur et est pincerna episcopi Trajectensis.

B Item dominus de Goher est liber feudalis Ecclesiæ Trajectensis, et tenet in feudum castrum Goher, et terram dictam Ameide, cum multis terris, mansis, casis, domibus, silvis, campis, mancipiis, pratis, pascuis, aquis, aquarum decursibus, mobilibus et immobilibus, et omnibus ad dictos districtus de Goher et Meyde pertinentibus, qui vocatur et est signifer episcopi Trajectensis.

Prænominati omnes feudales Ecclesiæ in generali synodo episcopi Trajectensis tenentur, et debent personaliter interesse, qui feudum suum a me receperunt in homagium, ac fidelitatem præstiterunt coram domino Henrico II Rom. imperatoris invictiss. Augusto, præsentibus Aribone archiepiscopo et archicapellano, Annone Coloniensi, Everhardo Treverensi, Adelberto Hammelburgensi archiepiscopis, Udalrico vice cancellario et pluribus aliis episcopis, comitibus et regni fidelibus.

C Actum in Tulpiaco castro, anno Domini 1021, iv Non. Januarii feliciter. Amen.

ADELBOLDI MUSICA

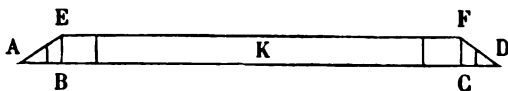
(D. Martinus Gerbertus, *Scriptores ecclesiastici de musica*, I, 303, ex cod. Tegernseensi sæc. XI vel XII).

MONITUM.

Codicem Tegernseensem sæc. XI vel XII, ex quo Bern. Pezsius edidit Adelboldi libellum De crassitudine seu circulo sphaeræ, inscriptum reperi recentiori quidem manu *Musica Adelboldi ad Silvestrum papam*, qui Romæ sedit ab an. 999 usque 1003. Nemque *Domino Silvestro summo et pontifici et philosopho Adelboldus scholasticus* dedicat ipsum laudatum libellum, cur non interrupto stylo mox ea subduantur, quæ nunc nos sub ejus nomine edimus ad nostrum spectantia argumentum.

QUEMADMODUM INDUBITANTER MUSICÆ CONSONANTIÆ JUDICARI POSSINT.

Ut vero indubitanter consonantiarum ratio colligatur, tali brevissimo ac simplici effici poterit instrumento. Sit regula diligenter extensa.

Cui duo semisphaeria, quas magadas Græci vocant, insuper apponantur, ita ut ab ea quæ E est,

D curvatura ad id quod est B diducta linea rectos circum se angulos efficiat. Item ab ea quæ est F curvatura ad id quod est C. punctum diducta linea rectos circum se angulos reddat. Sint vero hæc æqualiter undique perpolitæ, et ad eosdem usus sint eisdem aliæ æquales paratæ. Super has intendatur nervus æqualis undique is qui est E. A. F. D. Si igitur diatessaron consonantiam, qualis sit, reperire voluerit, hoc modo faciam. Ab E puncto, quo nervus semisphaerium tangit, usque ad F punctum, quo rursus ab alia parte altero rursus nervus semisphae-

rio jungitur, divido spatium F E. partibus VII. Et ad partem IIII. septimarum appono punctum quod est k. Est igitur k. ab ea quæ est K. F. sesquitertia. Si igitur ad k. æquum superioribus semisphæriis apposuerò, atque alterutra vicissim E. K. et K. F. plectro adhibito pellantur, diatessaron distantia consonabit, sin vero simul utrasque percussero, diatessaron consonantiam nosco. Quod si diapente efficere volumus, quinque partibus totam divido, ac tres uni portioni, duas vero reliquæ dabo, atque posito ita semisphærio secundum superius dictum

modum consonantias dissonantiasque perpendo. Item si diapason consonantiam tentare voluero, totam tribus partibus seco, atque in unam duasque distribuens, easdem simul vel alterutram pulsans, quid consonet vel quid dissonet utraque cognosco. Tripla vero quæ ex mistis consonantiis nascitur, ita redditur, ut, si totam IIII partium divisionibus partiamur, atque in tres et unam tota nervi prolixitas dividatur; itaque semisphærium tribus appositum, triplicis proportionis dissonantiam et consonantiam reddet.

MONOCHORDI NETARUM PER TRIA GENERA PARTITIO.

Ut vero per tria genera currat mista descriptio, et omnibus propria nervorum pluralitas apponatur, ad conservandas scilicet proportiones vel tonorum atque diaseon, excogitatus est numerus qui hæc omnia posset explere: et proslambanomenon quidem describatur qui sit VIII. CC. XVI. minimus vero II. CCC. IIII. reliquorum vero sonorum proportiones in horum medietate texentur. Sane ab inferiore procedimus omniumque nomina chordarum non solum nominibus, verum etiam appositis litteris, demonstramus. Sed ita ut, quoniam trium generum est faciendâ partitio, nervorumque modus litterarum numerum excedit, ubi defecerint litteræ, easdem rursus geminamus hoc modo, ut quando ad Z. fuerit usque perventum, ita describimus reliquos nervos. bis a. aa. bis b. bb. et bis c. cc. Sit igitur primus quidem numerus maximusque, qui proslambanomeni obtineat locum (68°) VIII. CC. XVI. Sitque totius chordæ modus ab eo, quod est A. usque ad id, quod est LL. Hanc id est A. proslambanomenon. VIII. CC. XVI. divido dimidiam ad O. ut sit tota. A. dupla ab ea quæ est O. item O. sit dupla ab ea quæ est bis II. nete hyperboleon. Habe igitur quidem A. VIII. CC. XVI. O. vero horum dimidium. IIII. DC. VIII. ad mese ut proslambanomenon diapason consonantiam conveniat. Ea vero quæ est bis II. dimidium meses, ut sit proslambanomenos ab ea quæ est nete hyperboleon quadrupla, et bis diapason ad eam consonet symphoniam. Sitque II. II. CCCIIII.

pros	lamb.	me	se	nete	hyperb.
VIII.	CC. XVI.	IIII.	DC.	VII.	II. CCC.
A.		O.		H.	LL.

Si igitur ex II. CCC. IIII. octavam abstulero partem, id est, CC. LXXX. VIII. eisdemque adjecero, fient mihi II. D. XC. II. eritque HH. II. D. XC. II. quæ sit paranete hyperboleon ad nete hyperboleon obtinens distantiam toni. Rursus ejus quæ est HH. id est II. D. XCII. aufero octavam, quæ est CCC. IIII. eademque eis, quorum est octava, subjungo, eruntque II. DCCCC. XVI. fietque mihi FF. trite hyperboleon diato-

nos, in diatonico scilicet genere II, DCCCC. XVI. tono quidem distans ab ea, quæ est paranete hyperboleon diatonos, ditono vero ab ea quæ est nete hyperboleon. Eadem vero FF. erit in chromatico genere trite hyperboleon chromatica; in enarmonio vero paranete hyperboleon enarmonios. Quod facilius agnoscitur cur veniat, cum trium generum tria prima tetrachorda a nete hyperboleon inchoantia descripserimus. Quoniam vero si a sesquitertia proportione duas sesquioctavas abstulero, relinquetur mihi semitonium minus, sumo tertiam ejus quæ est II. partem, id est nete hyperboleon: sunt DCC. LXVIII. hos eisdem adjicio, fient mihi, III. LXXII. quod est nete diezeugmenon, DD. ad triten hyperboleon semitonium minus. Quoniam nete diezeugmenon ad nete hyperboleon diatessaron continet consonantiam; trite autem hyperboleon diatonos a nete hyperboleon ditono distat, relinquitur spatium, quod est inter neten diezeugmenon et triten hyperboleon, semitonii minoris.

Quoniam igitur tetrachordum hyperboleon diatonici generis explevimus, nunc chromatici et enarmonii tetrachorda supplenda sunt hoc modo. Quoniam enim paranete hyperboleon a nete hyperboleon tono distat in diatonico genere, in chromatico tribus vero semitoniiis, in enarmonio quidem duobus tonis: si distantiam paranetes hyperboleon, et netes hyperboleon diatonici generis sumpserimus, ejusque dimidium paranete hyperboleon, quæ est diatonici generis, apponamus, habebimus numerum tribus semitoniiis ab nete hyperboleon distantem, et erit hæc in chromatico genere paranete hyperboleon. Aufero igitur de II. D. XCII. id est paranete hyperboleon diatonici generis II. CCCIIII. id est nete hyperboleon, relinquuntur CC. LXXX. VIII. hos divido, erunt. C. XX. VIII. eosdem II. CCC. X. adjungo, fient II. DCCCC. XXX. VIII. hæc erit hyperboleon paranete chromatica. (69) Rursus quoniam trite hyperboleon vel diatonica vel chromatica duos tonos distat a nete hyperboleon, et in enarmonio genere paranete hyperbo-

(68°) Generatim in hac musica notasse sufficiat, numeros centenariis præpositos semper esse milenarios.

(69) Errorem hic esse commissum, ex eo patet, quod dimidium CC. LXXXVIII. sit C. XXX. IIII. non vero, ut hic ponitur, C. XX. VIII. hinc juxta explica-

tionem mox factam ita legendum. Aufero igitur de II. D. II. id est, paranete hyperboleon diatonici generis II. CCC. IIII. id est nete hyperboleon, relinquuntur CC. LXXX. VIII. hos divido, erunt C. XXX. IIII. eosdem II. D. XC. II. adiungo, fient II. DCC. XXX. VI. hæc erit hyperboleon paranete chromatica.

leon duobus tonis distat ab ea quæ est nete hyperboleon, eadem erit et in enarmonio genere paranete hyperboleon, quæ est in diatonico vel chromatico trite hyperboleon. Sed quoniam trite hyperboleon diatonici generis et chromatici ad nete diezeugmenon minus semitonium servant, constat autem tetrachordum enarmonii generis ex duobus integris tonis et diesi ac diesi, quæ sunt dimidia spatia semitonii minoris : distantiam eam, quæ est inter neten diezeugmenon et paraneten hyperboleon enarmonium sumo. Sed quoniam nete diezeugmenon est $\bar{\text{ii}}$. dccc. xxx. viii. paranete autem hyperboleon $\bar{\text{ii}}$. ccc. x. horum distantia erit cccc. xx. viii. horum sumo dimidiam partem qui sunt cc. x. iiii. hos adjicio $\bar{\text{ii}}$. ccc. x. fiet ¹¹. d. xx. iiii. hæc erit EE. (70) trite hyperboleon enarmonios. Descriptum est igitur secundum tria genera tetrachordum, quod est hyperboleon, cujus formam subter adjecimus.

SCHEMA N. 1.

Ratio superius digestæ descriptionis.

Tria igitur tetrachorda tali nobis ratione descripta sunt. Tetrachordum enim omne diatessaron resonat consonantiam. Igitur nete hyperboleon et nete diezeugmenon in tribus generibus, id est, vel in diatono, vel in chromate, vel in enarmonio diatessaron continet symphoniam : Diatessaron autem consonantia constat duobus tonis et semitonio minore. Idem hoc modo per tria genera in superscriptis tetrachordis divisum est. In diatono enim genere quod primum paranete hyperboleon, id est $\bar{\text{ii}}$. d. xc. ii. ad nete hyperboleon, id est $\bar{\text{ii}}$. ccc. iiii. distantiam obtinet toni, quod tali notula inscripsimus. $\bar{\text{t}}$. Rursus trite hyperboleon diatonici generis, quæ est $\bar{\text{ii}}$. dcccc. xvi. ad paranete hyperboleon diatonici generis, quæ est $\bar{\text{ii}}$. d. xc. ii. obtinet differentiam toni, quam simili notula $\bar{\text{t}}$. insignivimus. Nete autem diezeugmenon ad triten hyperboleon, id est, $\bar{\text{iii}}$. lxx. ii. ad $\bar{\text{ii}}$. dcccc. xvi. semitonium refert, quod tali notula signavimus. $\bar{\text{t}}$. Et est hoc totum spatium netes diezeugmenon et netes hyperboleon, duorum tonorum ac semitonii. Sed iidem duo toni ac semitonium in chromatico genere hac ratione divisi sunt. Secundum enim genus, quod est chromaticum, hoc modo descriptum est. Paranete enim chromatica hyperboleon, quæ est $\bar{\text{ii}}$. dccc. xxx. vi. ad neten hyperboleon, quæ est $\bar{\text{ii}}$. ccc. iiii. comparata, continet spatium paranetes hyperboleon diatonici generis ad neten hyperboleon, qui est unus tonus, id est duo semitonia majus ac minus : et divisum rursus spa-

(70) Ut ex superioribus patet, hic denuo error in calculum irrepsit. Legendum igitur : *Sed quoniam nete diezeugmenon est $\bar{\text{iii}}$. lxx. ii, paranete autem hyperboleon $\bar{\text{ii}}$. dcccc. xvi. horum distantia erit c. lvi. horum sumo dimidiam partem, qui sunt lxxviii, hos adjicio $\bar{\text{ii}}$. dcccc. xvi. fiet ii. dcccc. xc. iiii. hæc erit. etc.*

(71) Supplendum : *ita enim factum est, ut duobus*

atium paranetes hyperboleon diatonici generis ad neten hyperboleon. Ita enim factum est (71) qui est tonus, sed non integre, dimidius; qui, ut supra uberrime monstratum est (non) potest tonus in duo æqua partiri. Consignavimus igitur hoc spatium trium semitoniorum, id est toni ac semitonii, hoc modo $\bar{\text{t}}$. $\bar{\text{t}}$. $\bar{\text{t}}$. Rursus paranete hyperboleon chromatica ad triten hyperboleon retinet partem toni, id est semitonium, quod reliquum fuit ex duobus tonis, qui continentur inter triten hyperboleon diatonicam et neten hyperboleon. Subtractis vero iiii. semitoniis, reliquum ex toto tetrachordo spatium semitonii est, quod continetur inter neten diezeugmenon, et triten hyperboleon. Constat igitur hoc tetrachordum ex duobus tonis ac semitonio, divisum semel quidem in uno spatio tribus semitoniis, in duobus autem spatiis duobus semitoniis : tria vero spatia nervis iiii. continentur. In enarmonio vero genere summa est id pernoscendi (72) tonos integros distat, quos hoc modo notavimus. $\bar{\text{t}}$. $\bar{\text{t}}$. Relinquitur igitur ex totius tetrachordi duobus tonis ac semitonio unum semitonium, quod continetur inter neten diezeugmenon, et paraneten hyperboleon enarmonion, quod scilicet divisum in duas dieses trite hyperboleos media interjecta, spatiumque dieseos hoc modo notavimus. Q. Igitur nobis hyperboleon tetrachordum descriptum est, quo peracto ad diezeugmenon veniamus. Nec inemorandum est hisdem commemorationibus in cæteris, cum ab hac descriptione etiam in aliis sumi possit exemplum.

Monochordi netarum per tria genera partitio diezeugmenon.

Netes igitur diezeugmenon, quæ est $\bar{\text{iii}}$. lxx. ii. si dimidiam sumam, erunt i. d. xxx. vi. eisdem additi, fiunt $\bar{\text{iiii}}$. dc. viii. (73) quam. O. interea designavimus. Quod si ejusdem netes diezeugmenon, id est, DD. scilicet $\bar{\text{iii}}$. lxx. ii. auferam tertiam partem, erunt i. xx. iiii. qui eisdem conjuncti facient $\bar{\text{iiii}}$. xc. vi. quæ vocabitur paramese. X. littera subnotata. Nete igitur diezeugmenon, id est, $\bar{\text{iii}}$. lxx. ii. ad mesen, id est, $\bar{\text{iii}}$. dc. viii. quoniam in sesquialtera comparatione consistit, ideo diapente consonabit symphoniam. Eadem vero nete diezeugmenon, id est, $\bar{\text{iii}}$. lxxii. ad paramesen, id est, $\bar{\text{iiii}}$. xc. vi. quæ ad eam etiam in sesquiertia proportionem composita est, diatessaron retinet consonantiam. Si igitur ab ea quæ est nete diezeugmenon, $\bar{\text{iii}}$. lxx. ii. octavam aufero partem, id est, ccc. lxxx, iiii. eisque adjiciam, fiet $\bar{\text{iii}}$. cccc. l. vi. eritque hæc paranete diezeugmenon diatonos duobus

semitoniis adjungetur semitonium minus, qui est, etc.

(72) Ut sensus sit integer, hic denuo supplendum : *summa est id pernoscendi facilitas, nam paranete hyperboleon ab nete hyperboleon duos tonos, etc.*

(73) Quæ est Mese, ad nete diezeugmenon obtinens rationem 3.

CC. litteris pernotata, ad netem diezeugmenon obtinens tonum. Ab hac vero octavam auferam si partem, id est, de $\overline{\text{iii}}$. cccc. L. VI. quæ est cccc. xxx II. eosdem eidem adjungam, erunt $\overline{\text{iii}}$. dccc. Lxxx . VIII. eritque ea. Y. trite diezeugmenon diatonos. Sed quoniam nete diezeugmenon ad paramesen sesquiterciam oblinebat proportionem, trite autem diezeugmenon diatonos a nete diezeugmenon duos tonos abest, continebitur inter triten diezeugmenon et paramesen semitonium minus. Diatonicum igitur genus in hoc quoque tetrachordo ac pentachordo ita expletum est, ut tetrachordi quidem ejus, quod est netes diezeugmenon ad paramesen, diatessaron consonantia sit; pentachordi vero ejus, quod est netes diezeugmenon ad mesen, diapente sit consonantia.

Enarmonium vero atque chromaticum genus hac ratione texemus. Sumo differentiam netes et paranetes diezeugmenon diatoni, id est. $\overline{\text{iii}}$. Lxx . II. et $\overline{\text{iii}}$. cccc. L. VI. est eorum differentia ccc . Lxxx . IIII. hanc divido, erunt c. xc . II. hanc si sumam, eique quæ est paranete diezeugmenon diatonos, adjungam, id est $\overline{\text{iii}}$. cccc. L. VI. fient $\overline{\text{iii}}$. Dc . Xl . VIII. hæc erit paranete diezeugmenon chromatica, B. B. geminatis litteris adnotata, distans a nete diezeugmenon tono et semitono, id est tribus semitoniis, continens ad triten diezeugmenon dudum quidem diatonicam, nunc vero chromaticam, id est, $\overline{\text{iii}}$. dccc. Lxxx . VIII. semitonium reliquum ab eo tono, quod divisum est inter paraneten diatonon diezeugmenon, et trite diatonon diezeugmenon. Et aliud fit reliquum ex tetrachordo semitonium inter triten diezeugmenon chromaticam et paramesen, quod scilicet ex diatessaron consonantia relinquitur ea quæ est inter neten diezeugmenon et paramesen, subtractis duobus tonis quos, nete diezeugmenon chromatica et trite diezeugmenon chromatica continebat. Quæ autem in diatonico genere trite diezeugmenon diatonica est, in chromatico autem trite diezeugmenon chromatica, ea in enarmonio genere paranete diezeugmenon enarmonios dicitur: integros enim duos tonos distat ab ea quæ est nete diezeugmenon, et notatur. AA. Et inter neten diezeugmenon, et paraneten enarmonion diezeugmenon nulla interest chorda, atque ideo paranetes vocabulo nuncupatur. Semitonium vero, quod est inter paraneten enarmonion diezeugmenon et paramesen, id est inter AA. et X. hac ratione partimur, ut fiant duæ dieses. Sumo differentiam paranetes diezeugmenon enarmonii, et parameses, id est $\overline{\text{iii}}$. dccc. Lxxx . VIII. et $\overline{\text{iii}}$. xc . VI. ea est cc . VIII. hanc divido, fient c. IIII. hos appono ad paraneten, quæ est $\overline{\text{iii}}$. dccc. Lxxx . VIII. fient. $\overline{\text{iii}}$. dcccc. xc . II. ea erit trite diezeugmenon enarmonios Z. pernotata. Hujus igitur tetrachordi per tria genera descriptionem subter adjeci, superiusque dispositum hyperboleon tetrachordum aggregavi; uti esset

(74) Lege: ad mesen.

utrorumque una descriptio, ut paulatim juncta dispositionis totius forma consurgat.

SCHEMA N. 2.

Monochordi netarum per tria genera partitio.

Duo quidem tetrachorda, quæ sibimet conjuncta sunt, a mese vero disjuncta, trium generum superior descriptio quemadmodum locarentur ostendit: nunc ad illud tetrachordum veniendum, quod synemmenon vocatur, quod junctum est ei, quæ est mese. Quoniam enim inter neten diezeugmenon et mesen, diapente consonantiam esse prædiximus (est autem diapente consonantia trium tonorum ac semitonii), tres vero toni sunt in hoc pentachordo, quorum unus quidem netes diezeugmenon ad paraneten diezeugmenon diatonon, alter vero paranetes diezeugmenon diatoni ad triten diezeugmenon diatonon, tertius autem parameses ad mesen, reliquumque semitonium trites diezeugmenon diatoni ad paramesen; quoniamque netes diezeugmenon et parameses tetrachordum ab ea quæ est mese, eo tono disjunctum est, qui est inter paramesen ac mesen, si ex eo pentachordo quod est a nete diezeugmenon ad triten synemmenon (74), unum abstulerimus tonum, eo pentachordo quod est a nete diezeugmenon ad eum scilicet qui continetur inter neten diezeugmenon et paraneten diezeugmenon diatonon, poterimus aliud tetrachordon ad mesen adjungere, ut fiat synemmenon, quod est conjunctum, hoc modo. Quoniam paranetes diezeugmenon diatoni, quæ est

CC. numerus est $\overline{\text{iii}}$. cccc. L. VI. horum tertia pars addita facient mesen. Hic ergo numerus in diezeugmenon tetrachordo CC. litteris adnotatus tono distabat a nete, diezeugmenon in genere diatonico, et paranete diezeugmenon diatonos vocabatur. In synemmenon autem tetrachordo, id est conjunctarum, sit nete synemmenon in tribus generibus constituta, V. littera pernotata: et ab ea octava pars auferatur, quæ est. cccc. xxx . II. iisque apponatur, fient $\overline{\text{iii}}$. dccc. Lxxx . VIII. Ea est paranete synemmenon diatonos quæ. T. littera insignitur. Rursus a paranete synemmenon diatonon, id est, $\overline{\text{iii}}$. dccc. Lxxx . VIII. octava pars quæ est cccc. Lxxx . VI. si auferatur, eisque apponatur, quorum octava est, fient $\overline{\text{iii}}$. ccc . Lxx . IIII. quæ est trite synemmenon diatonos, id est, Q. Sed quoniam nete synemmenon ad mesen, id est, $\overline{\text{iii}}$. cccc. L. VI. ad $\overline{\text{iii}}$. Dc . VIII. sesquiterciam obtinet proportionem, quæ est diatessaron; trite autem synemmenon ad neten synemmenon $\overline{\text{iii}}$. cc . Lxx . IIII. ad $\overline{\text{iii}}$. ccccc. L. VI. duorum tonorum obtinet proportionem: relinquitur trites synemmenon diatoni ad mesen proportio semitonii, et conjunctum est hoc tetrachordum cum mese: atque ideo synemmenon quasi continuum et conjunctum vocatur.

Et diatonici quidem generis hoc modo facta est proportio; chromatici vero talis est divisio. Nete sumo synemmenon, et paranete synemmenon diatoni, id est, $\overline{\text{iii}}$. ccc . L. VI. et $\overline{\text{iii}}$. dccc. Lxxx . VIII.

differentiam, ea est, cccc, xxxii, hanc divido, ut A semitonium fiat, fiunt cc. xvi. hanc adjicio ad iii . dccc. lxxx. vixi, ut tria semitonia fiant, erunt iiii . c. iiii. quæ est paranete synemmenon chromatica, cui littera S. superapposita est. Ab hac igitur, id est, paranete synemmenon chromatica ad triten synemmenon prius quidem diatonicam nunc vero chromaticam semitonium est : a qua trite synemmenon chromatica usque ad mesen semitonium reperitur. Sed quoniam a nete synemmenon usque ad triten synemmenon *duo integri toni continentur, ea quæ est trite synemmenon* diatonos vel chromatica, eadem in genere enarmonio paranete synemmenon enarmonios est, habens summam. iiii . ccc. lxx. iiii. et sit R. a qua usque ad mesen semitonium. Hoc partior in duas dieses hoc modo : sumo differentiam paranete synemmenon enarmonii et meses, id est, iiii . ccc. lxx. iiii. et iiii . dc. viii. ea est cc. xxx. iiii. hanc divido, fiunt c. xvii. hanc adjicio paranete synemmenon enarmonio, id est, iiii . ccc. lxx. iiii. fiunt iiii . cccc. xc. i. quæ P. littera pernotetur : et sit ea trite synemmenon enarmonios, eritque semitonium, quod continetur inter paraten synemmenon enarmonios et mesen, id est, iiii . ccc. lxx. iiii. et iiii . dc. viii. divisum per triten synemmenon enarmonion, eam scilicet, quæ est iii. ccccxi. Quocirca hujus quoque tetrachordi expedita ratio. Nunc autem facienda descriptio est ; juncta est tamen cum cæteris, id est hyperboleon, ac diezeugmenon, ut paulatim fiat dispositionis rata progressio.

SCHEMA N. 3.

Ex his igitur quæ prædicta sunt, in cæteris non arbitror diutius esse laborandum : ad horum enim exemplar etiam reliqua tetrachorda meson atque hypaton extendenda sunt. Ac primum quidem diatonici generis meson tetrachordon hoc ordine describemus. Meses enim, quæ est. O. iiii . dc. viii. sumo tertiam partem, ea est i. d. xxx. vi. hanc eidem copulo, fiunt vi . c. xl. iiii. ea sit. H. hypate meson diatessaron ad mesen continens consonantiam ; hæc duobus tonis ac semitonio ita dividetur : sumo enim meses, id est iiii . dc. viii. octavam partem, quæ est d. lxx. vi. hanc eidem jungo, fiunt v . c. lxxx. iiii. ea est lychanos meson diatonos, id est. M. cujus iterum pars sumatur octava, ea est, dc. xl. iiii. hanc eisdem adjungo, fiunt v . dccc. xxxii. ea est. I. parhypatemeson diatonos tonum obtinens ad lychanos meson diatonon, duobus autem tonis distans a mese. Relinquitur igitur semitonium inter hypatemeson, diatouum, et parhypatemeson diatono constitutum, id est, inter vi . c. xl. iiii. et v . dccc. xxx. ii.

Idem vero tetrachordum meses, atque hypatemeson in chromatico genere tali ratione partimur. Sumo meses differentiam ad lychanon meson diatonon, id est, iiii . dc. viii. ad v . c. lxxx. iiii. ea est d. lxx. vi. hanc dimidiam partior, fiunt cc. lxxx. viii. eamdem adjicio numero majori, id est v . c. lxxx. iiii. fiunt v . cccc. lxx. ii quæ est. N. lychanos

meson chromaticæ. Relinquuntur igitur duo semitonia, unum inter lychanon meson chromaticen, et parhypatemeson chromaticen, id est, inter v . cccc. lxx. ii. et v . dccc. xxx. ii. et aliud inter parhypatemeson chromaticen, et hypatemeson, id est inter v . dccc. xxx. ii. et vi . c. xl. iiii.

Enarmonium vero genus hoc modo dividimus. Quoniam ea, quæ erat parhypate meson diatonos et parypate meson chromaticæ duos tonos distabat a mese obtinens numerum v . dccc. xxx. ii. ea in enarmonio genere erit lychanos meson enarmonios, L. littera pernotata, duos nihilominus ad mesen obtinens tonos. Reliquum igitur semitonium, quod est inter lychanon meson enarmonion et hypaten meson, id est, inter v . dccc. xxx. ii. et vi . c. xl. iiii. in duas dieses hoc modo dividimus. Aufero differentiam v . dccc. xxx. ii. et vi . c. xl. iiii. ea est ccc. xii. hanc dimidiam partior, fiunt c. l. vi. hos ad v . dccc. xxv. ii. Jungo, fiunt v . dccc. lxxx. viii. et hæc sit K. parhypate meson enarmonios : duæ vero sunt dieses inter lychanon meson enarmonion, et parhypate meson enarmonion, id est, inter v . dccc. xxx. ii. et v . dcccc. lxxx. viii. et inter parhypate meson enarmonion, et hypate meson, id est inter v . dcccc. lxxx. viii. et vi . c. xl. iiii. Divisum est igitur meson tetrachordum : quod ita in descriptione ponatur, ut superius descriptis tetrachordis aggregetur.

SCHEMA N. 4.

C Nunc ergo hypaton tetrachordon per tria genera dividendum est. Sumo hypaten meson, id est vi . c. xl. iiii. dimidiam partem, quæ fit iii. lxx. ii. hanc eidem si adjecero, fiunt viii . cc. xvi quæ est proslambanomenos, ad hypaten meson diapente consonantiam servans. Ejusdem autem hypates meson, id est vi . c. xl. iiii. si auferam partem, quæ est ii. xl. viii. eidemque adjecero, fiunt viii . c. xc. ii. et hæc est B. hypate hypaton. Igitur hypates meson ad proslambanomenon diapente est consonantia, ad hypaten hypaton vero diatessaron. Ab hac igitur hypate meson, id est. vi . c. xl. iiii. pars auferatur octava, erunt dcc. lx. viii. hanc eisdem si quis adjungat, fiunt vi . dcccc. xii. quæ est E. lychanos hypaton diatonos ad hypate meson toni proportionem obtinens. Rursus de vi . dcccc. xii. pars auferatur octava, ea est dccc. lx. iiii. hæc si eisdem copuletur (fiunt) vii . dccc. lxx. vi. quæ est. C. parhypate hypaton diatonos ad lychanon hypaton toni, ad hypate meson diatonos duorum tonorum, distantiam servans. Relinquitur igitur semitonium inter parhypaten hypaton diatonon, et hypaten hypaton, id est inter vii . dccc. lxx. vi. et viii . c. xc. ii. Et diatonici quidem generis hypaton tale tetrachordum est.

Chromaticum vero tali ratione dividimus. Sumo differentiam hypates meson, et ejus quæ est lychanos hypaton diatonos, id est vi . c. xl. iiii. et vi . dcccc. xii. ea est dcc. lx. viii. hanc dimidiam partior, ut duo efficiam semitonia, fiunt ccc. lxxx. iiii.

hanc adjicio ad $\overline{\text{vi}}$. dcccc. xii. ut tria semitonia A flant, erunt $\overline{\text{vii}}$. cc. xc. vi. hæc erit F. lychanos hypaton chromatica, ab ea quæ est hypate meson tribus semitoniis distans. Relinquuntur ergo duo semitonia, unum quidem inter lychanos hypaton chromaticen, id est inter $\overline{\text{vii}}$. cc. xc. vi. et $\overline{\text{vii}}$. dcc. lxx. vi, id est parhypaten hypaton (75).

Restat enarmonion genus, cujus ad superius exemplar talis divisio est. Quoniam enim parhypate hypaton diatonos vel parhypate hypaton chromatice. quæ $\overline{\text{viii}}$. dcc. lxx. vi. unitatibus insignita est, duobus tonis distat ab ea quæ est hypate meson, eadem erit in genere enarmonion lychanos hypaton enarmonios, quæ ab hypate meson duobus tonis integris differt. Restat igitur ex diatessaron consonantia semitonium, quod est inter lychanos hypaton enarmonios, et hypaten hypaton, id est inter $\overline{\text{vii}}$. dcc.

Lxx. vi. et $\overline{\text{viii}}$. c. xc. ii. hoc in duas dieses ita dividimus. Sumo differentiam ejus, quæ est lychanos hypaton enarmonios, et hypates hypaton, id est $\overline{\text{vii}}$. dcc. lxx. vi. et $\overline{\text{viii}}$. c. xc. ii. ea est cccc. xvi. hujus dimidiam sumo, sunt. cc. viii. hanc adjicio $\overline{\text{vii}}$. dcc. lxx. vi. fiunt $\overline{\text{vii}}$. dcccc. lxxx. iiii. quæ sit D. parhypate hypaton enarmonios. Sunt igitur duæ dieses, una quidem, quæ est inter lychanos hypaton enarmonion, et parhypate hypaton enarmonion, id est inter $\overline{\text{vii}}$. dcc. lxx. vi. et $\overline{\text{vii}}$. dcccc. lxxx. iiii. Altera vero, quæ est inter parhypaten hypaton enarmonios, et hypaten hypaton, id est inter $\overline{\text{vii}}$. dcccc. lxxx. iiii, et $\overline{\text{viii}}$. c. xc. ii. tonus vero ultimus inter proslambanomenon et hypaten hypaton, id est inter $\overline{\text{viii}}$. cc. xvi. et $\overline{\text{viii}}$. c. xc. ii. continetur. Divisum est igitur hypaton tetrachordum secundum tria genera diatonicum, chromaticum enarmonium.

(75) Hic addendum videtur et alterum inter parhypate hypaton id est inter $\overline{\text{vii}}$. dcc. lxx. vi. et $\overline{\text{viii}}$. c. xc. ii. id est, hypate hypaton.

ANNO DOMINI MXXVII.

SANCTUS ROMUALDUS

ABBAS, ORDINIS CAMALDULENSIS INSTITUTOR,

NOTITIA HISTORICA IN SANCTUM ROMUALDUM

(Apud Fabric. *Biblioth. med. et inf. Lat.*)

Romualdus, auctor ordinis Camaldulensium, Ravennæ e nobili ducum familia ortus et studiis liberalibus imbutus, eremum petiit, et ordinis S. Benedicti laxiorem disciplinam corrigere studuit. Obiit a. 1027, ætatis 120.

Ejus Commentarius in psalmos ms. est in monasterio Camaldulensi, in cujus operculo hæc leguntur: *Istud psalterium scripsit et glossavit manu sua propria sanctissimus ac beatissimus Romualdus, sicut præcepit sibi Deus, quando fuit raptus in paradisum, celebrans missam in eremo Sytrix, ut scribit beatus Petrus Damianus, presbyter cardinalis, in Legenda sua. Hæc Joan. Mabillonius Itin. Italici pag. 179. Expositionem etiam in nonnulla prophetarum cantica elaboravit. Adde Possevinum tom. II Apparatus, pag. 256.*

PROEMIA MABILLONII

AD VITAM S. ROMUALDI A SANCTO PETRO DAMIANI SCRIPTAM.

(Acta Sanctorum S. ord. Bened., tom. VIII, pag. 277.)

1. Romualdus seu *Romaldus*, uti constantè scribitur in primariis Eremitæ Camaldulensis monumentis, primum Vitæ suæ scriptorem sortitus est Petrum Damiani, qui post tria fere lustra ab ejus obitu transacta (quod ipse in prologo asserit) id operis aggressus est. Hoc opus non adeo accurate ac diligenter præstitit, quin multa prudenter omiserit, non modo miracula, quemadmodum idem in prologo profitetur, sed etiam dicta et facta: ex quibus nonnulla Petrus

C in aliis suis scriptis commemorat. Mirum est quam leviter ab eodem, aut ne leviter quidem, perstricta sit institutio tum congregationis ordinisve Camaldulensis, tum primarii ordinis Eremitarii, a quo ipse ordo vocabulum traxit. Plura hac de re leguntur in sermone prolixo de ejusdem Romualdi Vita, quem Hieronymus a Praga, eremita Camaldulensis, alius ab æquivoco hæretico, edidit anno 1433. Utrumque actorem eruditè commentariis illustravit Joannes

Bollandus in Februarii tomo II. Ejusdem Vitæ compendium exstat apud sanctum Antoninum, Petrum Equinum, Gononum, et alios; Item in Historia Camaldulensi, quam Augustinus Florentinus composuit. Eadem Vita Hispanice scripta est a Joanne Catagnizza, monacho Vallisoletano, postea Italice, imo etiam Gallice reddita. Unum hic Petrum Damiani exhibere satis fuerit, cujus scriptionem in codice Salemensis in Suevia monasterii vidimus. De Romualdo agit etiam Leo Ostiensis in Chronici Casinensis lib. II, capp. 18, 19 et 24.

2. Præter librum de Romualdi Vita, quem librum Petrus Damiani conscripsit, quædam de eodem in aliis suis scriptis refert. Et primo quidem in opusculi 15 cap. 16, ubi agens de discretione: « Nam et nos approbamus, ait, quod suis sæpe discipulis beatus Romualdus dixisse perhibetur: *Dummodo, inquit, frater quilibet cellam non deserat, etiam carnes permittatur ex discretione comedere, si tam inevitabilis videatur necessitas imminere,* » etc. Et in opusculi 49 cap. 9: « Nec ineptus applices quod sæpe suis discipulis vir Domini Romualdus aiebat: *Fratres, inquit, cum in quorumlibet conventu reficitis, intentis ad cibum cæteris, in ipso refectionis initio purcite; et cum illis jam ex parte satisfactum fuerit, vos inchoate, quatenus et hypocrisis notam possitis evadere, et sobrietatis regulam sine offensione servare.* » Denique in opusculi 49 cap. 3: « Beatus aliquando Romualdus, rediens a Sibyllæ comitissæ colloquio, comitanti fertur callide dixisse discipulo: *Quam elegantis, ait, et venusti vultus femina, nisi, proh dolor! unius oculi dispendio laboraret.* Cui discipulus: *Absit! magister, inquit. Sicut decora certe facies, ita quoque oculi, prout sagaciter deprehendi, nihilominus incolumes vigent.* Quem magister acerrima protinus animadversione corripiens: *Et quis te, inquit, in faciem feminarum respicere docuit?* Tunc ille se circumventum esse perspiciens, pœnitentia ductus erubuit, et de cætero cautionem se fore obstinatissima pollicitatione devovit. »

3. De primordiis ordinis Camaldulensis, cujus auctor Romualdus, obscura est omnino Petri Damiani sententia. Locum adiit vir sanctus sub pontificatu Theodaldi episcopi Aretini, in cujus diocesi sita est Camaldulensis Eremus. Theodaldus sedere cœpit anno Christi 1023, ut ex subjectis instrumentis manifestum est. Primo instrumento idem Theodaldus *Campum-Malduli* (ita enim scribit) tribuit Petro priori sacræ Eremi anno 1027, et quidem mortuo Romualdo, ut nos docet authenticum ejus instrumentum, quo nullum antiquius invenimus in archivo Fontis Boni, ubi chartæ et diplomata Camalduli asservantur. Quædam ex hoc instrumento juvat delibare: « Teodaldus, sancti Donati vicarius (*ita passim Aretini episcopi sese vocant*). Omnium fidelium hoc dilectio noverit quod nos, ob amorem piæ recordationis Patris nostri domni Romaldi clarissimi eremitæ, communi consilio fratrum clericorum nostrorum donamus... domno Petro venerabili eremitæ

A ad usum et sumptum confratrum, eremiticam vitam sub eo degentium, suisque successoribus eremitis, quamdam ecclesiam in mediis Alpibus, juris episcopi sancti Donati, quam nos rogatu domini præfati Romaldi eremitæ consecravimus sub honore et nomine D. N. J. C. sancti Salvatoris, consistentem in territorio (*nempe unius diei itinere ab Aretio*) ad radices Alpium dividendum Tusciam et Romaniam, in loco qui dicitur Campo-Malduli, per sua loca designata. Primo igitur latere præcurrit rivus qui vocatur Niger, cui e contra obvius quidam alius rivus qui dicitur de Tellito, ambo pariter emergentes in sinum cujusdam fluminis. De secundo latere est via descendens a summis jugis Alpium. De tertio latere sunt feri montes atque intonsa juga Alpium. De B quarto latere sunt sicheta, præruptentia in præfatum rivum Nigrum. Intra præfixos igitur terminos enitet ille locus qui dicitur Campo-Malduli, campus speciosus et amabilis, ubi sunt septem purissimi fontes et amœna vireta. Hunc scilicet locum domnus Romaldus, pius eremitarum pater, delegit, et prævidit aptissimum congruentissimumque fore ad cellulas fratrum eremitarum sigillatim in contemplativa vita Deo servientium: constructaque inibi basilica Sancti Salvatoris, quinque cellulas cum suis tabernaculis ibidem distinxit atque ab invicem separavit, sed et singulis cellulis singulos deputavit fratres eremitas qui, sæcularibus curis et sollicitudine remota, soli divinæ contemplationi insistant. C Quibus etiam domnum Petrum venerabilem eremitam, tanquam fidelem ministrum et præceptorem dedit. Cui nos quoque cum nostris posteris successoribus, ut cum denominato sancto viro, Romaldo scilicet, partem in æterna vita habeamus, donamus, largimur prætaxatum locum, etc. Datum anno Dominicæ incarnationis 1027, anno vero pontificatus domni Theodaldi episcopi v. mense Augusto, indictione x. Actum in claustris canonicorum. » Petrum priorem, quem *Dagninum* cognominatum fuisse aiunt, cum beati titulo in Menologio Benedictino commemorat Bucelinus die 2 Novembris, quo cum decessisse anno 1051 ex vulgatis auctoribus scribit. Alterum instrumentum est, quo idem Theodaldus « decimas omnes earum rerum quæ vendendo et emendo D acquiruntur, omnium Aretinorum civium, urbanorum et suburbanorum, » largitur « charissimis, » inquit, « fratribus nostris eremitis, qui sunt et futuri sunt in eremo nostra quæ dicitur Campus-Malduli, ad ecclesiam Sancti Salvatoris, quos nobis sanctæ memoriæ pater Romaldus procurandos gubernandosque commendavit. Data xiiii Kal. Junii, anno ab incarnatione Domini 1033, anno vero pontificatus domini Theodaldi episcopi x, indictione i. » Porro primam istius eremi concessionem a Theodaldo episcopo factam fuisse probat tum *Immo, qui et Herenfredus*, ejus successor, litteris datis anno 1037, in quibus Camaldulensium præclarum elogium habetur: tum Henricus secundus imperator, qui donationem omnium honorum, quæ *venerabilis*

Theudaldus eremitis in loco *Campo-Amabili* dicto commanentibus tradiderat, ratam habet anno 1047; tum denique *Guido monachus et peccator, quomvis indignus, Dei gratia Aretinæ sedis episcopus*, uti habet chartæ inscriptio; qui Guido oblata privilegia *Eremitæ Camaldulensis per domnum Johannem virum venerabilem, ejusque loci priorem*, confirmat; et quidquid prædecessores sui *Theodaldus, Immo, et Constantinus, atque Gregorius* concesserant eidem loco. Datum anno ab inc. Domini 1116, sub *Henrico rege, mense Octobri, indictione x.* Butanus episcopus Aretinus in litteris, domno *Azoni Camaldulensis ecclesiæ archimandritæ* inscriptis, quidquid eidem loco collatum fuerat per *Theodaldum, Constantinum, Gualterium* ac *Guidonem* episcopos, approbat anno 1132. Ex quibus intelligitur *Theobaldum* fuisse primum qui *Eremitæ Camaldulensis* donationem fecit *Romualdo*: qui proinde isthuc non ante annum 1023 admissus fuit. Recentiores tradunt locum a *Maldulo* traditum fuisse *Romualdo*. At vereor ut id certum sit. Nam locus tunc pendebat ab *Ecclesia Aretina*, eumque tunc occupabat *Bernardinus Sidoniæ filius*, comprobante *Gregorio* episcopo, qui venerabili patri *Martino* confirmat bona *eremite Camaldulensis, quæ Bernardinus Sidoniæ filius, aut pater ejus ab ecclesia Sancti Donati tenuerunt.* Datum in *eremo Camaldulense* III. Id. Octob., anno *Dominicæ inc.* 1016, *indict. xv, pontificatus ejusdem Gregorii anno secundo*; quibus litteris sigillum affixum erat.

4. Sæculo tertio decimo cellarum in illa eremo numerus creverat fere ad triginta, testante *Guillemo Aretino* antistite, qui subditos sibi diœcesanos hortatur ut subsidia ferant ad reparanda ædificia sacre eremi, in qua sunt, inquit, *viginti et octo cellæ.* Quæ litteræ datæ sunt anno 1246. Imminutus erat hic numerus tempore *Hieronymi de Praga*, id est anno 1433, quo tempore sermonem composuit de beato *Romualdo* in quo hæc habet: « Est autem hæc sacra eremus *Camalduli* in Italia, in partibus *Romandiolæ*, distans itinere unius diei a civitate *Aretina*, in qua sunt cellæ viginti quatuor eremitarum separatæ. Et quidam sunt eremitæ aperti, alii vero sunt reclusi. Omnes tamen eremitæ per totum annum jejulant tribus diebus in pane et aqua qualibet septimana, nudis pedibus sedentes in terra exceptis duabus *Quadragesimis*, in quibus *Dominica* tantum et feria quinta eremitis datur tantum unum pulmentum. Reclusi autem quotidie dicunt totum psalterium, aperti vero dicunt medium semper, » etc. Hunc locum adiimus anno 1686, hebdomada sacra, ibique eremitas cum magna ædificatione spectavimus. De aliis quæ ad ordinem *Camaldulensem* pertinent, consule *Historiam Augustini Florentini*. *Præmarium* hujus instituti fervorem laudat *Anselmus Havelbergensis* in lib. 1 *Dialogorum*, tomo XII, *Spicilegii*, pag. 112.

5. Quo anno *Romualdus* in terra vivere desierit, non exprimit *Petrus Damiani*, nec quisvis alius (quem quidem sciamus) ejus temporis scriptor. *Baronius*

A aliique recentiores nonnullis supremum ejus assignant annum 1027, qui videtur retinendus. Saltem *Romualdus* non excessisse hunc annum constat ex litteris *Theodaldi* episcopi *Aretini*, datis post ejus obitum anno 1027, et quidem mense *Augusto*, ac proinde uno circiter mense post mortem *Romualdi*, qui obiit XIII *Kal. Julias*. Et vera ante annum 1027, viri sancti obitus vix reponi potest. Siquidem ad eremum *Camaldulensem* non accessit ante annum 1023, qui primus fuit pontificatus *Theodaldi*, a quo is exceptus est. Annos ætatis centum et viginti tribuit *Romualdo* *Petrus Damiani* num. 101, quod item confirmatur ex num. 77, ut numerum annorum corruptum esse non sit veri simile. Non probat *Baronius* adeo longævam ætatem: propterea quod *Romualdus* anno ætatis vicesimo, ut in fine *Vitæ* legitur, admissus sit in *Classense* monasterium sub *Honesto* archiepiscopo *Ravennate*, qui hanc sedem inivit anno 974, *Rubeo* contestante. Et quidem *Petrus Damiani* in opusculi 19 cap. 2 affirmat *Honestum* *Petro* archiepiscopi dignitate sponte cedenti successisse, *primo Ottone* *habenæ imperii* gubernante. Aut igitur corrigenda *Romualdi* ætas, aut eum annis maturiorem in *Classense* monasterium accessisse, aut certe, quod forsitan probabilius, ante *Honesti* pontificatum, si tamen non duo, sed unicus hoc nomine *Ravennas* archiepiscopus sæculo decimo admittendus est. Verum cum *Romualdi* pater adhuc in vivis fuerit anno 982, *Romualdi* ætas potius corrigenda nobis videtur.

6. « Post quinquennium a sancti viri obitu, » ut scribit *Petrus Damiani* in fine *Vitæ*, « data monachis ab apostolica sede licentia, supra venerabile corpus ejus altare constructum est. » Id proinde factum sedente pontifice *Joanne XX*. Nullam tamen *Joannis* papæ mentionem facit idem *Petrus* in opusculi 51 cap. 1, ubi *Romualdi* sanctitatem ab apostolica sede approbatam fuisse contendit contra *Teuzonem* monachum, qui non satis modeste de ea loquebatur. *Petri* verba ex hoc loco huc referenda sunt: « Cumque super quodam disceptationis articulo sanctus *Romualdus* in testimonium duceretur, præsto quæsitum est utrum ipse *Romualdus* aut tunc extiterit sanctus, vel nunc sit in paradiso receptus. Et, licet contra fidem totius *Ecclesiæ* nostrarum provinciarum hæc de sancto viro quæstio moveretur, ad astruendam tamen partis nostræ sententiam illos in testimonium sanctos ascivimus, quorum celeberrima et vetus opinio etiam apud quoslibet et ignaros nutare non possit, *Leonem* videlicet atque *Gregorium*, clarissimos olim *Romanæ* sedis antistites: quorum quidem alter authentica canonum decreta promulgat, alter *Ecclesiam* perspicuis ac profundis cælestis eloquentiæ fontibus irrigat. » Verum his nominibus non *Leonem IX* ac *Gregorium VI*, sed *Leonem* primum ac *Gregorium* itidem primum designari existimo, quorum testimoniis *Petrus* auctoritatem *Romanæ* sedis in asserenda sanctorum canonizatione usus sit contra *Teuzonem*.

7. Romualdi festum celebratur Februarii die 7, qui dies est ejus translationis ex Æsino oppido in urbem Fabrianum, quæ sita est in marcha Auchonitana. Hæc translatio contigit anno 1481 tempore Petri Delphini generalis, qui de ea agit in quadam inedita epistola ad Benedictum abbatem Sancti Michaelis apud Muranum : « De corpore sanctissimi Romualdi, quod initio generalatus mei a tribus monachis nostris ex antiquissimo Vallis Castri sarcophago furto sublatum, atque ad Esinum oppidum translatum fuerat, postmodumque jussu pontificis Fabrianensibus restitutum, ex memorato cive multa te didicisse non dubito : idque in primis, ubi scilicet

residere habeat ac servari, Fabrianine in monasterio Sancti Blasii, ubi nunc est, an in Vallis Castri cœnobio, ubi prius jacuerat. Ego quidem certis rationibus expedire judicavi ut Fabriani remaneret. Nam et tutius in urbe servari posse certum est, ne iterum subriperetur, et Fabrianenses multa se in honore sacrarum reliquiarum, si ibidem relinquerentur, facturos sponponderant. Itaque cognito ex revelatione Fabrianensium, negotium istud cardinali Sancti Georgii, legato agri Piceni, a summo pontifice fuisse injunctum, necessarium duxi Maceratæ illum convenire, etc. Ex Ancona die 16 Maii 1481. » Hæc in antecessum satis.

VITA SANCTI ROMUALDI ABBATIS

AUCTORE S. PETRO DAMIANI.

(Vide inter Opera S. Petri Damiani, infra, Patrologiæ tom. CXLIV, sub finem.)

FRAGMENTUM

EXPOSITIONIS PSALMI LXVIII

QUÆ TRIBUITUR DIVO ROMUALDO.

(Annal. Camaldul, I, 237, ex membrana sæculi XI monasterii Sancti Michaelis de Muriano.)

Extraneus factus sum fratribus meis, et peregrinus filiis matris meæ.

Vox Christi. Judæos hic appellat fratres qui erant ei sanguinis vicinitate conjuncti; quibus extraneus factus est, quando ei credere noluerunt; nam cum ipse esset de semine Abraham, secundum carnem, illi, malis operibus addicti, a patriarchæ sunt origine segregati, sicut ait in Evangelio : *Si filii Abraham essetis, opera Abraham fecistis.* Adjecit : « Et hospes filiis matris meæ. » Hospitem dicamus quemlibet, domum nostram adeptus [ad tempus] habitantem, qui non nomine consanguinitatis, sed tanquam peregrinus, excipitur. Matrem vero suam Synagogam dicit de qua ortus est, dum Judæa gente nasci dignatus est.

Quoniam zelus domus tuæ comedit me, et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.

Vox Christi. Quia fecerunt eam speluncam latronum. Exprobrantium enim injuriam super eum projecerunt, cum eum et Samaritanum et dæmonium habentem vocarent, et illud : *Si Filius Dei es, descende de cruce,* etc. Comedebat eum zelus domus Dei, quando, funiculo facto, cathedras vendentium columbas et nummulariorum mensas evertit, docens aliud esse templum sanctum, aliud negociationis officium. Sed istud zelum qui fuerit consecutum potenter adjungitur : *Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.* Nam postquam, indigni, salutaribus monitis increpabantur, opprobria supra eum, quasi conferta tela, miserunt, ut pro admonitio-

nis sanctis vicissitudinem redderent jurgiorum, *Et operui in jejuniis animam meam, et factum est in opprobria mihi.*

Opprobrium ei inferre conabatur, cum tentans eum Satana dicebat : *Dic ut lapides isti panes fiant.* *Jejunium* dicimus quoties a cibis carnalibus abstinemus, nec esuriam nostram aliqua comestione satiamus. Ad quam similitudinem jejunasse dicit Dominus Christus, quia hominum fidem, quam valde esuriebat, minime poterat invenire. *Operui*, dixit, *animam*, quasi aliquo pallio tristitiæ circumdedit. Sequitur : *Et factum est mihi in opprobrium.* Semper boni malis opprobrio sunt, quia minime eorum sceleribus acquiescunt, dum illis studio sui detrahunt, quibus nulla societate junguntur. Testantur enim ista opprobria alapas, flagella, consputa quæ Dominus Salvator ab insana plebe perpressus est.

Et posui vestimentam meum cilicium, et factus sum illis in parabolam.

Vox Christi. In sacco luctus ostenditur vel fletus, quo in morte Lazari usus est; in parabola factus est Judæis, cum eo flente dicerent : *Ecce quomodo amabat eum; alii vero : Non poterat hic qui aperuit oculos cæci nati facere ut hic non moretetur.* Per *cilicium* tristitia significatur, et lacrymæ quas Dominus, humani generis inbecillitate permotus, suscitaturus Lazarum flevit; nusquam enim legitur Dominum usum fuisse cilicio. Factus est quoque Judæis in parabola quando per similitudines quasdam carnalem populum docere videbatur, sicut in

Evangelio legitur : *Dixit Dominus parabolam ad turbam*; et in alio psalmo : *Aperiam in parabolis os meum*. Parabola est enim natura discrepantium rerum, sub aliqua similitudine, facta comparatio, more providentiæ suæ, ut qui cœlestia capere non poterant, per terrenas similitudines audita percipere potuissent.

Adversum me loquebantur qui sedebant in porta, et in me psallebant qui bibebant vinum.

In illis scilicet, quia, habentes clavem scientiæ, neque introibant neque alios introire pertinebant, Scribæ et Pharisei, qui discernabant causas cum sedebant in publico iudicio; et in me psallebant qui bibebant vinum, repleti enim vino iniquitatis. Qualiter eum interficerent concinnabant; stulte enim psallentium, audi qualiter doceat vos : *Psallite, inquit, sapienter*. Vel ebrii erant de vino, quando operiebant caput ejus, et dicebant : *Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit*. In portis sedent qui conventibus hominum, sedula curiositate, miscentur. Dicit enim passionem suam genti Judaicæ fuisse fabulam, ut nullus exciperetur qui a tali collocazione redderetur alienus. De opprobriis ac conviciis Judæorum hactenus locutus. Nunc, quantum mihi videtur, de fidelibus dicit : *Et in me psallebant qui bibebant vinum*. In Dominum psallunt qui actione probabili diriguntur, et operibus reddunt quæ monitis cœlestia mandata suscipiunt.

Ego vero orationem meam ad te, Domine; tempus beneplaciti, Deus.

Vox Christi ad Patrem. Non enim vincor his passionibus, quia tecum sum in oratione; *ego vero orationem meam ad te, Domine*. Judæis mihi male dicentibus : *crucifige eum*; ego pro eis orans loquebar : *Pater, ignosce eis. Non enim sciunt quid faciunt*. Tempus placendi, Dominus. *Hic est Filius, Filius meus in quo mihi complacui*. Venit ad tertium caput, ubi contra maledicta Judæorum orationis suæ posuit sanctitatem cœlestis Doctor, insinuans jurgiis hominum non inflammatis rixis, sed piis orationibus obviandum. Videamusque nunc, quod sit *tempus beneplaciti*. Illud tempus est *beneplaciti*, quando, incarnationis suæ beneficio, periclitantem mundum imminenti liberavit exitio. Hoc tempus est *beneplaciti*, de quo et Apostolus ait : *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis*

In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in veritate salutis tuæ.

Ut post veram mortem resurrectionis veritas approbetur. Non enim parva misericordia fuit, quæ tam ingenti ad peccatum superavit (sic). Multitudo quidem fuit delicti, sed multo numerosior misericordia illa quæ vicit, cum, memorato tempore misericordiæ quæ passionis salutem mundo præstitit, consequens fuit ut et resurrectionem sibi venire precaretur, quam in veritate pollicitus fuerat per prophetas. Precatur ergo Patrem non natura deitatis, quæ ejusdem peræqualis est, sed infirmitas assumpta hominis, in qua minor est Patri.

A Eripi me de luto, ut non infigar; libera me ab his qui oderunt me, et de profundis aquarum.

Aperte hæc de Judæis, qui eum nunc quam dilexerunt (sic) dicit : *Et de profundis aquarum*. Demos operam ut hisdem verbis et nos Dominum rogemus, quibus Caput nostrum exorasse cognoscimus. Hoc plane subtiliter perscrutandum est quare superius infixio limo dixerit et hic ne in ipso hæerere possit exorat. Infixus utique limo fuit, quum suscepta carnis infirmitate tenebatur; unde etiam mortem crucis accepit. Hic autem competenter exposcit ut anima ejus a desideriis luteis, id est hujus mundi cupiditatibus, reddatur aliena, quod bene suscipitur a parte membrorum, qua ille luto inhærere non poterat qui peccati maculam non habebat. *Libera me ex odientibus me*, istud ad Judaicum populum manifestum est pertinere. Quare, surgente Christo, eorum odia frustrata vanuerunt; nam quod dixit : *De profundis aquarum*, ad populum ipsum non est dubium pertinere, quia profundus erat malignitate consilii, et seditionibus turbulentus.

Non me demergat tempestas aquarum, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum.

Vox Christi in id quod homo est. Hæc passionibus tempestas non eum in profunditate abyssi retineat infernalis. *Neque absorbeat me profundum*, in quo, dum per mortem descendit, non devoretur ab eis; *neque urgeat super me puteus os suum*, aditus inferni, sive diabolus. Rogat enim ne mergatur a fluctibus, id est a sæculi istius tempestate sævisima, quæ in modum maris animas sorbit, quando eas vitio pravitatis involverat; ait enim : *Neque absorbeat me profundum*. Profundum utique peccatum est, quod voracitate quadam deglutit animas impiorum, ut ad pœnitentiam redire nequeant qui de actuum suorum iniquitate desperant. *Neque urgeat super me puteus os suum*. Puteus enim est terræ altius excavata profunditas; in quo, per allegoriam, vere incidunt peccatores, quando se a vitiosa voluntate non abstrahunt; urgetque super eos os suum concludere, cum usque ad mortis suæ tempus in pessima voluntate persistunt.

D Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me.

Vox Christi ad Patrem pro parte carnis. Hæc, secundum infirmitatem humanam postulat, dicens : Quia alios mea passione redemisti, me præcurrente misericordia contemplare. Dicit enim : *Exaudi me, Domine*; causamque quare exaudiatur adjungit, non quia meretur humanitas, sed *quia misericordia Domini est benigna* semperque ad benefaciendum parata, cum tamen pie petitur, et ei purissime supplicatur. Et, ut ipsam benignitatem pius doctor exponeret, adjecit : *Secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me*. Ad ipsam semper reddit (sic) quam debilibus sit patrona, cui omnia peccata cedunt, quamvis numerosissima comprobentur.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

SANCTUS HEINRICUS IMPERATOR AUGUSTUS.		
ACTA S. HENRICI.	9	
§ I. — Sancti genus, nomen et agnomina.		
§ II. — Sancti ætas, annus et dies obitus, cultus, elo- gia.	14	
§ III. — Canonizatio, elevatio sacri corporis, et trans- lationes.	19	
§ IV. — Reliquiæ Bambergenses, sacra cimelia, mauso- leum Henricianum. Officia ecclesiastica, et antiqua Missa.	24	
§ V. — Reliquiæ alio translatae, præsertim Romam, ad templum domus Professæ Societatis Jesu.	33	
§ VI. — Scriptores Vitæ, aliique de S. Henrico agen- tes.	39	
§ VII. — Vita S. Henrici <i>Dilingæ vulgata</i> MDCXLVIII.	41	
§ VIII. — S. Henrici cum sancta virgine Cunegunde servata in conjugio castimonia.	49	
§ IX. — Ex Litiis Bambergensibus incassum suggil- lata.	55	
§ X. — Præcipua S. Henrici gesta ad temporum ordi- nem revocata, a regni principio ad fundatam Ecclesiam Bambergensem.	60	
§ XI. — Episcopatus Bambergensis a sanctis Henrico et Cunegunde fundatus.	65	
§ XII. — Prosecutio a constabilita Ecclesia Bamber- gensi ad susceptam Romæ imperii coronam a Bene- dicto PP. VIII.	69	
§ XIII. — S. Henrici Romæ coronatio, et quæ eum secuta sunt, usque ad adventum Benedicti PP. VIII in Germaniam.	76	
§ XIV. — Reliquum vitæ S. Henrici usque ad felicem exitum MXXIV.	82	
VITA S. HENRICI auctore Adelboldo.	87	
Auctoris præmium.	89	
Annus Christi 1002, S. Henrici imperantis I.	90	
Annus Christi 1003, Henrici imperantis II.	98	
Annus Christi 1004, Henrici imperantis III.	102	
Ad sequentem Vitam præmonitio.	109	
S. HENRICI VITA ALTERA auctore anonymo.	109	
CAPUT PRIMUM. — S. Henrici in imperium successio, Wolfgandi apparitio, munificentia in ecclesias, victoria de Sclavis, et restauratio episcopatus Merseburgensis.	109	
CAP. II. — Fundatio Ecclesiæ Bambergensis, synodi ad eam spectantes, ejusque a summo Pontifice approbatio.	114	
CAP. III. — Brunonis in sanctum fratrem odium, S. Cun- negundis innocentia; sanatio calculi in Monte Cassino et causa claudicationis S. Henrici.	120	
CAP. IV. — Adventus Benedicti PP. VIII in Germa- niam; sancti peregrinatio Cluniacum, ejus pro ecclesia et imperio gesta, felicissimus obitus et de eodem mira visio.	124	
Ad librum Miraculorum observatio prævis.	127	
Miracula S. Henrici.	130	
Appendix ad Acta S. Henrici.	139	
CAPUT PRIMUM. — De diplomatibus ex data Vita huc re- jectis.	139	
CAP. II. — De recentiori per S. Henricum Ecclesiæ Bambergensis patrocinio.	144	
CAP. III. — De S. Henrici Manto, ut vocant, Bambergæ in Ecclesia Imperiali asservato	158	
CAP. IV. — De celeberrima Cruce, aliisque S. Henrici apud Bambergenses sacris cimeliis.	165	
CAP. V. — De S. Henrici hodierna gloria in auna Bam- bergensi solemnitate per totum occidentum, catholico more, festive produci solita in officio pietatis, templisque et sa- cellis Sancto electis.	175	
§ I. Prævis ad festivitatem apparatus.	175	
§ II. — Ejusdem institutio et continuatio.	177	
§ III. — Incrementum anni hujus MCCCXIII.	179	
§ IV. — Innovatum de S. Henrico pietatis officium.	181	
§ V. — Tempia et sacella in honorem S. Henrici et S. Cunegundis erecta, præter illud de quo superius num. 48, inter miracula.	187	
Ad Acta sancti Henrici additamentum.	188	
VITA SANCTÆ CUNEGUNDIS imperatricis et virginis.	197	
Observationes prævis ubi de sancto Henrico imperatore ejus conjuge.	197	
Incipit Vita sanctæ Cunegundis	205	
Bulla Innocentii III de canonizatione sanctæ Cunegun- dis.	219	
Ad Vitam sanctæ Cunegundis additamentum.	233	
SANCTI HENRICI LEGES ET CONSTITUTIONES.		
Leges Papienses.	225	
Responsio Imperatoris.	228	
Capitula.	229	
Constitutio Ariminensis.	229	
Sententia de conjugio clericorum.	231	
Pactum cum Benedicto VIII.	233	
DIPLOMATA ECCLESIASTICA.		
I. — Præceptum Henrici Germaniæ regis cœnobitis Re- migianis concessum.	237	
II. — Rex Henricus II donat Godehardo abbati Nieder- altacensi aream Ratisbonæ sitam.	239	
III. — Rex Henricus II donat monasterio Tegerne- seni aream Ratisbonæ sitam.	240	
IV. — Rex Henricus donat regiæ capellæ Veteri a se restauratæ villam sui juris Duveninga cum ejusdem per- tinentiis.	240	
V. — Rex Henricus II donat episcopo Brixinensi aream Ratisbonæ sitam.	241	
VI. — Mundiburdium regis Henrici II monasterio in- feriori concessum.	242	
VII. — Rex Henricus donat collegiæ ad Veterem ca- pellam Ratisbonæ villam Walching in pago Nordgowe sitam	243	
VIII. — Rex Henricus II donat episcopo Brixinensi villam Teign prope Ratisbonam.	244	
IX. — Henrici II regis præceptum per quod Burchardo Wormatiensi episcopo attribuit omne prædium quod Otto dux in ipsa civitate obtinebat.	245	
X. — Henrici II regis præceptum per quod regium bannum concedit Wormatiensi Ecclesiæ in silva Forchahl.	245	
XI. — S. Henrici privilegium domnæ Godesdhivi Heri- furdensis monasterii abbatissæ concessum.	246	
XII. — S. Henrici privilegium pro Nova Corbeia.	247	
XIII. — S. Henrici privilegium pro Ecclesia Paderbor- nensi.	248	
XIV. — S. Henrici privilegium pro eadem ecclesia.	249	
XV. — S. Henricus Sigifredo episcopo Parmensi abba- tiam Nonantulanam largitur.	250	
XVI. — S. Henrici privilegium pro Ecclesia Hambur- gensis.	250	
XVII. — Diploma S. Henrici regis Romanorum pro par- thenone Mulenbechano, quo privilegia eidem ab Arnulfo et Ottone II imperatoribus concessa confirmat, liberam eligendæ abbatissæ potestatem tribuit.	251	
XVIII. — S. Henricus imperator confirmat possessiones monasterii S. Bavonis Gandensis, ordinis S. Benedicti	252	
XIX. — Diploma regis Henrici II, concedentis Adalbe- roni comiti bannum super agrestes feras.	254	
XX. — S. Henrici privilegium Frederunæ abbatissæ concessum.	255	
XXI. — Diploma S. Henrici Keminudensi virginum mo- nasterio concessum.	256	
XXII. — S. Henricus Ecclesiæ Comensis privilegia con- firmat et possessiones auget.	257	
XXIII. — S. Henrici diploma per quod prædium Pipi- nesdorff Ecclesiæ Wormatiensi liberaliter confert.	258	
XXIV. — Super emunitate.	259	
XXV. — Rex Henricus donat veteri capellæ quoddam sui juris prædium in Nortgowe, et quidquid in duabus villis Diurnin et Mantalahi possidebat.	260	
XXVI. — Rex Henricus II donat monasterio inferiori burgium in curtibus Ratisbonæ, id est in Regensburger Burgfrieden.	260	
XXVII. — Monasterium Steinense, ex Duellio transla- tum, ab Henrico II RR. dotatur et Ecclesiæ Bamber- gensi subjicitur.	261	
XXVIII. — S. Henricus imperator confirmat fundationem collegii canonicorum in ecclesia S. Crucis Leodii, facta per Notgerum episcopum Leodiensem.	264	

- XXIX. — S. Henricus prædia quædam donat monasterio Altahensi, petente Godehardo abbate. 265
- XXX. — S. Henricus II imperator innovat prædecessorum immunitates et privilegia, monasterio S. Maximini concessa. 266
- XXXI. — S. Henricus Ecclesiæ Comensis privilegia confirmat et possessiones auget. 267
- XXXII. — S. Henrici II præceptum, per quod universas Ecclesiæ Wormatiensis possessiones eidem confirmat aliasque superaddit. 268
- XXXIII. — S. Henricus III imperator B. Notgero Leodiensi episcopo ejusque successoribus confirmat abbatias et ecclesias collegiatas, Lobiensem, S. Huberti, Bronnensem, Gemblacensem, Fossensem, Maloniensem, Namurcensem, Dionantensem, Eichensem, Mechliniensem, Tungrensem, Huiensem et Trajectensem. 269
- XXXIV. — Henricus II Germaniæ et Italiæ rex, sub suo mundiburdio suscipit Landulphum Cremonensem episcopum. 271
- XXXV. — S. Henricus II imperator monasterio Stei-nensi donat locum Kircheim. 271
- XXXVI. Diploma S. Henrici II imperatoris quo Ecclesiæ metropolitanae Cameracensi ac Herluino episcopo ejusque successoribus donat comitatum Cameracensem. 273
- XXXVII. — Litteræ S. Henrici de erecto ab se episcopatu Bambergensi. 273
- XXXVIII. S. Henricus II imperator benefacit Thorensi virginum nobilium canonicarum collegio ad Mosam, petente Notgero Leodicensi episcopo. 275
- XXXIX. — Henricus II imperator donat abbatiam Kilzen-gensem archiepiscopatu Bambergensi. 275
- XL. — Fundatio Henrici sancti imperatoris super Furth, Francofurti in comitiis. 276
- XLI. — Rex Henricus II quemdam suæ proprietatis locum Pferingun dictum, in pago Chelesgouve, et in comitatu Berengeri comitis situm ad stipendium canonicorum in episcopali sede Babenbergensi a se erecta Deo servientium una cum omnibus ejus pertinentiis sive adherentiis, videlicet vicis, villis, ecclesiis, servis et ancillis, arvis, ædificiis, terris cultis et incultis, viis, inviis, exitibus et reditibus, quasitis vel inquirendis, silvis, forestibus, saginis, venationibus, aquis, piscationibus, molis, molendinis, rebus mobilibus et immobilibus, ac cæteris omnibus, quæ rite scribi aut appellari possunt quovis modo, utilitatibus donat atque proprietati omnium contradictione remota, ea ratione, ut prædicti canonici liberam dehinc habeant potestatem, eundem locum Pferingun cum omnibus appenditiis suis tenendi, possidendi, vel etiam sibi commodum advocatum super loco dicto eligendi, seu quidquid illis libeat, inde faciendi. 277
- XLII. — Rex Henricus abbatiam sui juris seu veterem capellam in proprium dat Ecclesiæ Babergensi a se erectæ. 278
- XLIII. — S. Henrici præceptum, per quod Ecclesiæ Wormatiensi attribuit quidquid Bacelinus comes in beneficio possedit. 278
- XLIV. — Diploma Henrici II imperatoris quo Ecclesiæ Wirceburgensi tradit Meinungen et Walldorf pro aliis bonis in pago Ratenzgau novo Bambergensi episcopatu permissis. 279
- XLV. — S. Henrici privilegium pro Ecclesia Vicentina. 280
- XLVI. — S. Henricus imperator Baldrico episcopo Leodicensi, et Baldrico comiti dat bannum bestiarum in silvis quas possidebant. 281
- XLVII. — Rex Henricus II donat monasterio Niederal-nacensi ecclesiam parochialem in Mundraching cum decimis, et mansum ibidem, tres mansos in Siffenkofen, et molendinum in Mangolting. 282
- XLVIII. — Rex Henricus II donat monasterio Prul prope Ratisbonam mansum regalem in villa Genstall. 283
- XLIX. — Rex Henricus II donat Ecclesiæ Bambergensi locum Lichtowa in pago Nordgow situm. 284
- L. — S. Henrici præceptum pro Ecclesia Cremonensi. 285
- LI. — Præceptum Henrici II regis pro abbacia Classensi sancti Appollinaris. 286
- LII. — S. Henrici privilegium Godehardo abbati concessum. 287
- LIII. — S. Henrici privilegium pro eodem. 288
- LIV. — Ecclesiæ Nordhwalde sitæ in eremo multa prædia confert. 288
- LV. — Rex Henricus II donat Parthenoni Obermunster per ipsum a fundamento perfecto in præsentia sua et 17 Apr. consecrato quamdam sui juris curtem Salach. 289
- LVI. — Henricus II rex prædium Tharissa Ecclesiæ Bambergensi donat. 290
- LVII. — S. Henrici privilegium pro Ecclesia Altahensi. 291
- LVIII. — S. Henrici imp. diploma datum pro monasterio Tegernseensi. 292
- LIX. — S. Henrici diploma per quod integrum comitatum in pago Lobedengouve reliquis Ecclesiæ Wormatiensis ditionibus adjicit. 293
- LX. — S. Henrici privilegium pro ecclesia Paderbornensi. 293
- LXI. — Traditio Henrici regis. 294
- LXII. — Traditio Henrici regis de foresti Zunderen-hart. 295
- LXIII. — Traditio Henrici II regis de Lupence Marca. 296
- LXIV. — Henrici regi præceptum, per quod Wormaticensem Ecclesiam inter et cœnobium Laurisheimense controversiam, ratione forestis Odenwalt dirimit. 297
- LXV. — Abbatia Florinensis, quæ est benedictinorum in diocesi Leodiensi, a Gerardo Cameracensi et Atrebatensi episcopo fundata, confirmatur diplomate S. Henrici. 298
- LXVI. — Imperator Henricus donat Ecclesiæ Bambergensi locum Irnsing in pago Kelesgowe et in comitatu Ottonis de Wittelspach situm. 299
- LXVII. — S. Henrici privilegium pro monasterio S. Benedicti Montis Casini. 300
- LXVIII. — S. Henricus Ecclesiæ Bergomensis, a Reginfredo episcopo male habitæ, possessiones et privilegia confirmat. 302
- LXIX. — S. Henricus Ecclesiæ Paderbornensi curtem Berneshuson concedit. 303
- LXX. — S. Henricus Ecclesiæ Paderbornensis privilegia et possessiones confirmat. 304
- LXXI. — S. Henricus, Petro episcopo et abbati S. Michaelis in Porcariana, bona sua et jura confirmat, anno 1013, post profligatum Arduinum Italiæ regni invasorem; vel certe anno 1014, ante Pascha, quo die acceptis a Romano pontifice imperii insignibus, cepit esse imperator. 305
- LXXII. — Henrici II imperatoris diploma pro monasterio S. Salvatoris Fontanæ Taonis. 306
- LXXIII. — Henricus II Germaniæ rex Arimannis Mantuanis privilegia confirmat. 307
- LXXIV. — S. Henricus Ecclesiæ Hamburgensis privilegia confirmat et auget. 309
- LXXV. — S. Henricus Tarvisinæ Ecclesiæ privilegia confirmat. 310
- LXXVI. — S. Henricus Petro episcopo Novariensi jura Ecclesiæ suæ restituit, ab Arduino marchione ablata. 311
- LXXVII. — S. Henricus Ecclesiæ Savonensis possessiones confirmat et auget. 313
- LXXVIII. — Henricus, intuitu Ardemani episcopi, Savonensium possessiones confirmat. 314
- LXXIX. — S. Henrici privilegium pro monasterio SS. Petri, Laurentii et Columbani quod vocatur Broniadès 314
- LXXX. — S. Henrici præceptum per quod Wormaticensem Ecclesiam adversus iniquas comitum provincialium impetitiones tuetur. 316
- LXXXI. — Litteræ S. Henrici quibus abbatiam de Schwarzach tradit possidendam Werenbario episcopo Argentinensi et successoribus ejus. 317
- LXXXII. — S. Henrici sententia contra comites et marchiones Estenses, ipsius imperio obtemperare recusantes. 318
- LXXXIII. — S. Henricus imperator donat abbatiam S. Michaelis prædia quædam extra urbem Bambergensem sita. 320
- LXXXIV. — S. Henricus abbatiam S. Vitoni possessiones confirmat. 321
- LXXXV. — Confirmatio jurium ac privilegiorum acce-terii sacrarum virginum Lucensium S. Salvatoris, facta Alpergæ abbatissæ ab S. Henrico inter Augustos primo. 322
- LXXXVI. — S. Henrici præceptum, quo Ecclesiæ S. Alexandri Bergamensi restituit comitatum Alamanui, cujus Atto comes ecclesiam illam hæredem instituerat. 323
- LXXXVII. — S. Henricus Bernardo comiti Parmensi curtis Neronianæ possessionem asserit. 323
- LXXXVIII. — S. Henricus Ecclesiæ Paderbornensi curtem Houstide donat. 325
- LXXXIX. — Comcambium Henrici II imperatoris cum Bobbone abbate. 325
- XC. — Imperator Henricus donat Ecclesiæ Bamberg duo loca Schwarzenfeld et Wellendorf in pago Nordgow. 326
- XCI. — S. Henricus Alberico episcopo Comensi curtem seu villam Barzanorum olim Bereugarii et Ugouis, Sigifredi comitis filiorum, et Cæsareæ majestati rebellium largitur. 326
- XCII. — S. Henricus Ecclesiæ Paderbornensi prædia quædam donat. 328
- XCIII. — S. Henricus Ecclesiæ Paderbornensi curtem Moronga largitur. 329

XCIV. — Item curtem Bemeahusen.	330
XCIV. — Item possessiones Haholdi comitis defuncti.	331
XCVI. — Item prædia nonnulla.	332
XCVII. — S. Henricus II imp. Popponi de immunitate Ecclesie Trevirensis cavet.	333
XCVIII. — Præceptum S. Henrici II imperatoris Werenherio episcopo Argentino concessum.	334
XCVIII bis. — S. Henricus Ecclesie Paderbornensi abbatiam Helmwardeshusen concedit.	335
XCIX. — Diploma S. Henrici pro abbacia S. Petri de Piro.	335
XCIX bis. — Fundatio collegiæ ecclesie Prumiensis firmata auctoritate Henrici II imp.	337
C. — S. Henricus II imp. Popponi et Ecclesie Trevirensis confert curtem confluentiam cum omnibus pertinentiis.	338
CI. — S. Henricus ecclesie Paderbornensi prædium quoddam donat.	339
CII. — S. Henricus imperator, Aquigranense canonicorum S. Adelberti collegium fundat ac dotat.	340
CIII. — S. Henricus imperator possessiones abbatie sancti Gisleni in Hannonia confirmat, Gerardo I, Cameracensi episcopo, et Reginero IV Hannonie comite, postulatis.	340
CIV. — Imp. Henricus donat locum Berga.	340
CV. — S. Henrici diploma, quo monasterio Tegernseensi duos regales mansos in Liupana seu Luben sitos, condonat.	343
CVI. — Privilegium imperatoris Henrici pro duobus mansis sitis juxta Liupana.	344
CVII. — S. Henrici privilegium pro Ecclesia Mimi-gardfordensi.	345
CVIII. — S. Henricus Ecclesie Paderbornensi abbatiam Sceldice donat.	346
CIX. — Item quamdam nostræ proprietatis forestim.	346
CX. — S. Henricus imperator monasterio Farfensi S. Mariæ res noviter ab ipsis monachis acquisitas, quarum nomina recensentur suo diplomate confirmat.	347
CXI. — S. Henricus Godehardo abbati Altahensi prædia quædam confert.	349
CXII. — Concessio Henrici II imp. de moneta et mercatu.	350
CXIII. — S. Henricus Ecclesie Paderbornensi curtem Hammonstedi donat.	350
CXIV. — Item quamdam nostræ proprietatis forestim.	351
CXV. — Præceptum Henrici imperatoris pro abbacia Prataliæ.	352
CXVI. — Præceptum domni Henrici imperatoris Augusti, quo prædium Butenhart Hilderado abbati Prumiensis monasterii concedit.	353
CXVII. — Immunitas Henrici II imperatoris	354
CXVIII. — S. Henricus Ecclesie Paderbornensi prædia quædam confert.	356
CXIX. — S. Henricus confirmat monasterio Sancti Emmerammi omnia bona generatim, ablata episcopo aliisque alienandi facultate.	357
CXX. — S. Henricus confirmat monasterio Sancti Emmerammi traditionem curtis Ruitæ (Vogtarent) factam a comite Warmundo.	357
CXXI. — S. Henricus confirmat monasterio Sancti Emmerammi curtum Eiterhoven.	358
CXXII. — S. Henricus donat monasterio superiori duas terras (Plaetze) intra et extra mœnia civitatis Ratisbonensis versus meridiem.	359
CXXIII. — S. Henrici diploma concessum Amato II archiepiscopo Salernitano, per quod ei confirmat omnia jura.	360
CXXIV. — S. Henricus D. Romualdo, Eremitarum Camaldulensium conditori, abbatiam S. Benedicti in Alpibus ad Bifurcum sitam confirmat.	362
CXXV. — S. Henrici privilegium pro monasterio S. Sophiæ Beneventano.	363
CXXVI. — Scrittura di Arrigo santo indiritta a papa Benedetto a favore della badia di Monte-Casino.	366
CXXVII. — S. Henricus II imp. Ecclesie Lamburgensi donat prædium Hormunze in archidiecesi Trevirensi, quod a Poppone archiepiscopo acceperat.	366
CXXVIII. — S. Henricus II imp. monasterio Epternacensi confirmat jus monetæ.	367
CXXIX. — S. Henricus II imp. 6650 mansos ab abbate S. Maximini in beneficium accipit, quos Ezzoni comiti Palatino et Henrico duci, nec non Otthoni comiti beneficiavit.	368
CXXX. — S. Henrici II imperatoris diploma pro abbacia Mosomagensi.	371
CXXXI. — S. Henricus Ecclesie Pergamensis, patente	

Ambrosio episcopo, privilegia confirmat.	374
CXXXII. — Præceptum S. Henrici imperatoris Degenhario abbati Morbacensi concessum. — Monasterii privilegia et jus eligendi abbatibus confirmat.	375
CXXXIII. — S. Henrici imp. præceptum, per quod gravi dissidio inter Wormatiensem Ecclesiam et Laurithemense cœnobium suborto finem imponit.	376
CXXXIV. — S. Henricus Ecclesie Paderbornensi prædium Steini donat.	377
CXXXV. — S. Henrici privilegium pro eadem Ecclesia.	378
CXXXVI. — S. Henricus Paderbornensi Ecclesie prædia quædam confert.	379
CXXXVII. — Decretum S. Henrici II imperatoris.	380
CXXXVIII. — Traditio Henrici II imperatoris.	381
CXXXIX. — S. Henricus Ecclesie Novariensis privilegia et possessiones confirmat et auget.	382
S. Henrici concilio habita in concilio Francfordiensi, pro constitutione episcopatus Bambergensis, anno 1006 celebrato.	383

THANGMARUS PRESBYTER HILDESHEIMENSIS.

VITA S. BERNWARDI EPISCOPI HILDESHEIMENSIS.	885
Monitum. Prologus Thangmari presbyteri in vitam sancti Bernwardi episcopi et confessoris.	394
Incipit vita Bernwardi episcopi et confessoris.	393
APPENDIX. — MIRACULA SANCTI BERNWARDI.	435

ALPERTUS SYMPHORIANI METENSIS
MONACHUS.

Notitia.	443
DE EPISCOPIS METENSIBUS LIBELLUS.	443
DE DIVERSITATE TEMPORUM LIBRI DUO.	451
Prologus.	451
Epistola domni Burchardi episcopi.	451
LIBER PRIMUS.	453
I. — Wicmannus et Baldericus summis opibus inter se de potentatu contendunt.	453
II. De Castello Adelæ incenso, et ejusdem moribus.	453
III. — De moribus Liutgardæ.	456
IV. — De obitu Ottonis et dolis Baldrici.	456
V. — De Henrico rege.	457
VI. — De viso comete, et fame et mortalitate.	457
VII. — De Weclino apostata.	457
VIII. — De adventu Nordmannorum.	458
IX. — De secundo adventu Nordmannorum.	459
X. — De portu Trajectensi incenso.	460
XI. — De beato Ansfrido comite.	461
XII. — Quomodo Ansfridus comes episcopus efficitur.	461
XIII. — Versus de eadem re.	461
XIV. — De Cæcitate et monachica vita et elemosina Ansfridi.	462
XV. — Cur Ansfridus infirmos non curaret.	463
XVI. — De obitu Ansfridi episcopi.	464
XVII. — De obtrektoribus Ansfridi episcopi.	465
XVIII. — Item de quodam obtrektore.	465
LIBER SECUNDUS	465
I. — De similitate Baldrici et Wicmanni.	465
II. — De castello Wicmanni a Baldrico expugnato, et de Munna munita.	467
III. — De Aspola ab Adelboldo episcopo obsessa.	468
IV. — De pace inter Baldricum et Wicmannum facta.	469
V. — Oratio Adelæ uxoris Baldrici.	469
VI. — De præfectura Baldrico tradita.	470
VII. — De reconciliatione Adelboldi episcopi et Wicmanni.	470
VIII. — De sententiis inter eos collatis.	471
IX. — De dolis Wicmanni.	472
X. — De exercitu in Bratspanantes misso et capto Baldrico.	474
XI. — De Gevehardo, et Baldrici redemptione.	474
XII. — De nece Wicmanni.	475
XIII. — De Ubladio destructa.	476
XIV. — De Ruodoldo rege Burgundionum.	478
XV. — De Munna clam tradita.	479
XVI. — De expulsionem Baldrici et Munna destructa.	479
XVII. — De questione habita cum Baldrico de morte Wicmanni.	480
XVIII. — Quomodo Gevehardus in mortem ductus est.	480
XIX. — De eclipsi lunæ et solis, et viso comete.	481
XX. — De Meriwido a Frisiis obtenta, et de Tielensibus.	481
XXI. — De bello contra Frisios adhibito.	482

XXII. — De clerico Judæo facto.	484	DECRETORUM LIBER DUODECIMUS. — DE PER-	
XXIII. — Scripta ipsius apostatæ.	484	JURIO.	875
XXIV. — Henrici epistola ad Weccelinum.	485	Index capitulorum libri decimi tertii.	883
BURCHARDUS WORMATIENSIS ECCLESIE		DECRETORUM LIBER DECIMUS TERTIUS — DE	
EPISCOPUS.		JEJUNIO.	883
PROEMIA. — Notitia historica et litteraria.	491	Argumentum libri. — Libro hoc de observatione utili-	
De collectione Burchardi.	497	tateque jejunii maxime autem de jejunio quadragesi-	
VITA BURCHARDI EPISCOPI.	505	mali, quatuor temporum, aliorumque ab Ecclesia institu-	
Monitum.	505	torum, et eorundem violatoribus, agitur.	883
Prologus.	507	Index capitulorum libri decimi quarti.	889
BURCHARDI EPISTOLA AD ALPERTUM.	535	DECRETORUM LIBER DECIMUS QUARTUS. — DE	
BURCHARDI DECRETORUM LIBRI VIGINTI.	537	CRAPULA ET EBRIETATE.	889
Præfatio.	539	Argumentum libri. — Libro hoc de detestandis vitiis,	
Index singulorum librorum.	539	crapula et ebrietate, tractatio instituitur, quæque iis qui	
Index capitulorum libri primi.	541	hisce vitiis implicantur pœna injungenda sit, docetur.	889
DECRETORUM LIBER PRIMUS. — DE PRIMATU		Index capitulorum libri decimi quinti.	893
ECCLESIE.	549	DECRETORUM LIBER DECIMUS QUINTUS. — DE	
Index capitulorum libri secundi.	617	LAICIS.	895
DECRETORUM LIBER SECUNDUS. — DE SACRIS		Argumentum libri. — Libro hoc de laicis omnis con-	
ORDINIBUS.	625	ditionis tractatio instituitur, tam de iis qui præsent, ut	
Argumentum libri. — Liber h'c ordinationem, con-		imperatoribus, regibus, principibus, quam his qui horum	
gruentem dignitatem, vitæ qualitatem, officia, ministeria-		imperio subjecti sunt.	895
que presbyterorum diaconorum, reliquorumque ordinum		Index capitulorum libri decimi sexti.	907
ecclesiasticorum complectitur.	625	DECRETORUM LIBER DECIMUS SEXTUS. — DE AC-	
Index capitulorum libri tertii.	665	CUSATORIBUS ET TESTIBUS.	909
DECRETORUM LIBER TERTIUS — DE ECCLESIIIS.	673	Argumentum libri. — Libro hoc qualis iudex, accusa-	
Argumentum libri. — Liber hic de divinarum dñorum		tores et testes esse debeant, docetur, quæque pœnitentia	
institutione, cultu et honore, de decimis et oblationibus,		sit iudicibus qui ad gratiam judicant, calumniatoribus et	
deque justitiis singulorum tractat; quique libri in sacro		falsis testibus injungenda.	909
catalogo recepti, qui rejecti et apocryphi sint, ostendit.	673	Index capitulorum libri decimi septimi	917
Index capitulorum libri quarti.	725	DECRETORUM LIBER DECIMUS SEPTIMUS. — DE	
DECRETORUM LIBER QUARTUS. — DE SACRA-		FORNICATIONE.	919
MENTO BAPTISMATIS ET CONFIRMATIONIS.	727	Argumentum libri. — Liber hic fornicationem et in-	
Index capitulorum libri quinti.	749	cestum diversi generis complectitur, et quæ correctio,	
DECRETORUM LIBER QUINTUS. — DE SACRA-		pœnitentiaque iis, qui his vitiis sunt involuti, debeatur.	
MENTO CORPORIS ET SANGUINIS DOMINI.	750	docet.	919
Argumentum libri. — Liber hic quæ ad sacramentum		DECRETORUM LIBER DECIMUS OCTAVUS. — DE	
Eucharistiæ spectant plenissime tractat, adeo ut nihil quod		VISITATIONE INFIRMORUM.	933
ad hanc rem attinet requiras.	751	Argumentum libri. — Liber hic infirmos a presbyteris	
Index capitulorum libri sexti.	763	visitandos esse, et quæ ad hanc visitationem requirantur	
DECRETORUM LIBER SEXTUS. — DE HOMIC.	763	edocet.	933
Argumentum libri. — Liber hic de homicidiis sponte		Index capitulorum libri decimi octavi.	937
et non sponte commissis, de parricidiis, de fratricidiis, de		Incipit liber decimus octavus.	937
illis qui uxores legitimas et seniores suos interficiunt,		Index capitulorum libri decimi noni.	943
et de cæde ecclesiasticorum tractat, quæque singulis hisce		DECRETORUM LIBER DECIMUS NONUS. — DE	
homici dūgeneribus sit pœnitentia injungenda, ostendit.	763	POENITENTIA.	949
Index capitulorum libri septimi.	777	Argumentum libri. — Liber hic Corrector vocatur et	
DECRETORUM LIBER SEPTIMUS. — DE INCESTU.	779	Medicus, quia correctiones corporum et animarum medi-	
Argumentum libri. — Libro hoc de incesta consanguini-		cinis plene continet, et docet unumquemque sacerdotem,	
nitatis copulatione agitur, et in quo gradu coire dirimi-		etiam simplicem, quomodo unicuique succurrere valeat,	
que conjugia debeant, quæque pro ratione delicti in-		ordinato vel sine ordine, pauperi, diviti, puero, juveni,	
cesto pollutis pœnitentia injungi debeat, ostenditur.	779	seni, decrepito, sano, infirmo, in omni ætate et in utro-	
Sequitur figura sancti Isidori episcopi de septem gradi-		que sexu.	949
bus consanguinitatis.	788	Index capitulorum libri vicesimi.	1013
Index capitulorum libri octavi.	788	DECRETORUM LIBER VICESIMUS. — DE CONTEM-	
DECRETORUM LIBER OCTAVUS. — DE VIRIS AC		PLATIONE.	1017
FEMINIS DEO DICATIS.	791	Argumentum libri. — Liber hic Speculator vocatur.	
Argumentum libri. — Libro hoc de viris et feminis,		Speculator enim de providentia et prædestinatione divina,	
qui, Deo dicati, sacrum propositum reliquerunt deque		et de adventu Antichristi, de ejus operibus, de resur-	
eorundem pœnitentia tractatio instituitur.	791	rectione, de die judicii, de infernalibus pœnis, de felici-	
Index capitulorum libri noni.	811	tate perpetuæ vitæ.	1017
DECRETORUM LIBER NONUS. — DE FEMINIS NON		CONCILIIUM IN SALEGUNSTAT HABITUM.	1057
CONSECRATIS.	815	QUOMODO INITIANDA SIT SYNODUS.	1062
Argumentum libri. — Libro hoc de virginibus et viduis		APPENDIX AD BURCHARDUM.	1067
Deo non sacratis, de earum raptoribus, pœnaque iis im-		STATUTA CANONUM DE OFFICIO SACERDOTUM.	1067
ponenda, de legitimo matrimonio, de illegitimo concubitu		Jacobi Basnagii observatio.	1067
ejusque pœnitentia tractatur.	815	STATUTA CANONUM DE OFFICIO SACERD.	1067
Index capitulorum libri decimi.	831	ADELBOLDUS TRAJECTENSIS EPISCOPUS.	
DECRETORUM LIBER DECIMUS. — DE INCANTA-		Notitia historica.	1086
TORIBUS ET AUCURIBUS.	831	Notitia historica et litteraria.	1086
Argumentum libri. — Libro hoc de incantatoribus, de		VITA S. HENRICI IMPERATORIS.	1091
auguribus divinis, sortilegis et variis illusionibus dæmo-		VITA SANCTÆ WALBURGIS.	1091
nis, de maledicis, contentiosis, conspiratoribus deque sin-		In opusculum subsequens B. P. Bernardi Pezii moni-	
gularum pœnitentia tractatur.	843	tum.	1102
Index capitulorum libri undecimi.	853	LIBELLUS DE RATIONE INVENIENDI CRASSITU-	
DECRETORUM LIBER UNDECIMUS. — DE EXCOM-		DINEM SPHÆRÆ.	1103
MUNICATIONE.	855	CHARTA DE VASSIS SIVE FIDE ADDICTIS ECCLESIE ET EPISCO-	
Argumentum libri. — Libro hoc de excommunicatione,		PO Trajectensi.	1107
ejusque neglectu et contemptu, de furibus et prædonibus,		MUSICA.	1107
deque sacrarum ædium incensoribus, ac deprædatoribus		SANCTUS ROMUALDUS ABBAS.	
agitur.	855	Notitia historica. Observations Mabillonii.	1119
Index capitulorum libri duodecimi.	875	VITA S. ROMUALDI ABBATIS auctore S. Petro Damiani.	1125
		FRAGMENTUM EXPOSITIONIS PSALMI LXVIII.	1125

FINIS TOMI CENTESIMI QUADRAGESIMI.

IMPRIMERIE GÉNÉRALE DE CHATILLON-SUR-SEINE, JEANNE ROBERT

3565 047

3 2044 054 760 004

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

